DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Kâtib Çelebi

FEZLEKE

[Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]

II

Hazırlayan
Zeynep AYCİBİN

ÇAMLICA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÇAMLICA BASIM YAYIN / 200

Kâtib Çelebi

FEZLEKE

[Osmanlı Tarihi (1000-1065/ 1591-1655)]

II

HAZIRLAYAN
Zeynep AYCİBİN

Yayın Yönetmeni
Harun TUNCER

Editörler
Selman SOYDEMİR
Soner DEMİRSOY

Redaksiyon
Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN

Grafik Koordinatörü
Eyyüp Çakırgöz

Kapak Tasarım
Sedat YAZILITAŞ

Grafik Tasarım
Soner DEMİRSOY

İstanbul 2016

Baskı ve Cilt
Fazilet Neşriyat
Bağlar Mahallesi Mimar Sinan Caddesi
No:54 Güneşli – Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 657 88 00 (pbx)

ISBN: 978-605-9375-03-0

ÇAMLICA

Alemdar Mah. Divanyolu İncili Çavuş Sok. No:9-A Sultanahmet - Fatih /İstanbul
Tel/Faks: 0212 512 41 01
www.camlicabasim.com - bilgi@camlicabasim.com

T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 15732

©Bu eserin bütün yayın hakları Çamlıca Basım Yayın ve Ticaret Anonim Şirketi'ne aittir. İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kâtib Çelebi

FEZLEKE

[Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]

II

Neşre Hazırlayan

Zeynep AYCİBİN

ÇAMLICA

İstanbul 2016

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

'Azl-i Mehemmed Paşa ve Vezâret-i 'Ali Paşa

İstanköylü Kapudan 'Ali Paşa, geçen sene ba'zı gemiler alup, vâfir ganâ'im ile gelüp Pâdişâh'a mübâlaga pîşkeş çekdikde, Vezîr-i a'zam elem çeküp, "*Ellik olan France ve Venediklü'den almışdır*" diyü balyosları da'vâcı düşürüp, "*Alınan mâl mübâlagadır. 'Öşrü virilmemişdir*" diyü şikâyet itdirmişiken, 'Ali Paşa dahi 'amele mübâşir olup, beş on kîse hediyye ile Paşa'nın gözün boyadıkdan sonra hâb-ı hargûşî virüp, Pâdişâh-ı 'âlem-penâha mübâlaga Beytü'l-mâl göstermekle, muharremin on altıncı günü vezîr-i a'zam olup ertesi, Mehemmed Paşa'ya Haleb Eyâleti virilüp, üzerine âdemler koyup otuz bin altun tahsîl itdirdikden sonra mansıbına gönderdi. Ve mîrî mâl tahsîline bezl-i makdûr idüp, müte'ayyin mâldârların birer tarîkla mâlların alup, az zemânda mebâliğ-i kesîre peydâ itdikden sonra mevâcibi virüp, her gün Pâdişâh'a birkaç kîse göndermekle, takarrübü bir dereceye vardı ki Dârü's-sa'âde Ağası Mustafa Ağa, bu denlü yıldan beri mu'temen ü müsteşâr-ı devlet olduğundan gayri, mezbûrun veliyy-i ni'meti iken, emvâlini musâdere itdirüp Mısır'a sürdürdü[1]. Ve Mu'allim-i Sultânî[2] 'Ömer Hâce istiklâl-i tâmm ile mer'î iken, "*Min-ba'd umûr-ı cumhûra ve silsile-i 'ulemâya müdâhale eylemeye ve Mekke'ye gide*" diyü fermân itdirdi. Ve Bâkī Paşa'yı dahi musâdere idüp, Yedikulle'ye kodu. Ba'dehû Cezâyir'e sürdü.

İnhizâm-ı Tabur-ı Küffâr-ı Leh der-Ceng-i İskender Paşa

Bu gazânın sebebi bu oldu ki kefere-i Efrenc'den "Gasper ⟨Gaspar Graziani⟩" nâm bir kâfir, Firengistân'da esîr olan Müslimânlar'ı iştirâ ve tahlîs ile ticâret iderken, maslahat-güzârdır diyü İskender Paşa re'yi ile bir iki def'a Nemçe'ye gönderilüp, elçilik hıdmeti mukâbelesinde Nakşa ⟨Naxos⟩ Cezîresi dukalığı iltizâmla kendiye virilmişidi. Ba'dehû Boğdan Voyvodalığı'na tâlib olup, bezl-i emvâl ile aldı. Özi Beylerbeyisi İskender Paşa, mezbûrun istikāmet ile hıdmet ideceğine kefîl olmuşidi.

---

1 sürdürdü A : sürdü N.
2 Sultânî A : Sultân N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İki seneye karîb tasarruf idüp, voyvodalık âhara virilmekle ve ba'zı müfsidler **[166a]** kendiyi tahvîf itmekle, 'ısyân 'alemin kaldırup Leh'den istimdâd ile vâfir 'asker cem' eyledi. Ve Boğdan dâr-ı mülkü olan Yaş-bazarı mukābilinde "Çuçura ⟨Tutora/Cecora⟩" nâm mahalle kondu. Mahall-i mezbûra selefde Gāzî Girây Yanık ⟨Győr⟩ Seferi'ne giderken, Leh diyârının "Kıçlar (قيچلار)" nâm meşhûr serdârı konup tabur kurmuş ve Gāzî Girây ile nice zemân ceng, ba'dehû Hân'a senede onar bin altun ve şîr-mâhî ve semmûr virmek üzre sulh eylemekle, teberrüken mahall-i mezbûru ihtiyâr eyledi.

Çün İskender Paşa ramazânda Gasper ⟨Gaspar Graziani⟩'in 'ısyânını bildi, kendinin binden mütecâviz âdemîsi var idi, Akkirman Tatarı'nı ve beş sancağın 'askerini ve Hân birâderi ve ka⟨ğı⟩lgası Devlet Girây'ı vâfir Tatar 'askeri ile kaldırup bir yere geldikden sonra, üzerlerine yürüdü. Ve mahall-i mezbûra varup otuz günden ziyâde mütevâliyen 'azîm cengler idüp, bi'l-âhıre 'asker-i İslâm gālib geldi. Küffâr münhezim olup, taburdan kopup firâra yüz tutdular. Lâkin, bir tarîkla gitmek fikrin itdiler ki etrâfa üçer saff araba dizüp, yirmi bin kadar piyâde tüfeng-endâz ve otuz bin kadar atlu küffâr atlarından inüp, anlar dahi piyâde oldular. Ve arabaları meters idüp etrâfa tüfeng atarak giderken, leşker-i Tatar küffârın tüfengine bakmayup, yek-bâr hücûmla uğrayup, küffârı târ ü mâr itdiler. Yalnız yüz yirmi pâre top ve bu kadar bin yüklü araba ve sâ'ir zahâ'ir ü emti'a -ki kıyâsa gelmezdi- yağma idüp doyum oldular. Bu cem'iyyetde Leh tâ'ifesinin yüzden ziyâde nâmdâr beyleri var idi, kimi giriftâr ve kimi tu'me-i şemşîr-i âbdâr oldu. Başserdârları olan Zilkovski ⟨Stanislas Zolkiewski⟩ maktûl ve ikinci serdâr Konsbolski ⟨Stanisław Koniecpolski⟩ esîr olup, der-zencîr rikâb-ı hümâyûna gönderildi ki yüz bin guruş bahâ virmek mukarrer idi. Serdâr'ın re's-i maktû'u âvîze-i tâk-ı devlet-sarây-ı Pâdişâhî oldukda dinilmişdir:

Asıldı seri dergeh-i Şâh'da
O da buldu rif'at bu dergâhda

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mezbûrun takrîri üzre[*1] leşker-i küffâr defter ile elli üç bin kadar nefer ve İskender Paşa 'askeri on bin kadar er idi. *–Kem min fi'etin kalîletin*[*2]– fehvâsı bunda dahi zâhir oldu. Serdâr-ı mezbûru sonra Mere Hüseyin Paşa bin guruşluk hedâyâ ile ıtlâk idüp, hazîneye yüz bin guruş zarar eyledi diyü Peçuylu tahrîr ider.

Reften-i Donanma be-Gāret-i Mafrodonya ⟨Manfredonia⟩

Bu sâlde Kapudan Halîl Paşa, kırk pâre kadırga ile Akdeniz'e çıkup A⟨na⟩varin ⟨Navarino⟩'de gemi yağladıkdan sonra, Dıraç ve Firkate Limanı'ndan iki buğday gemisi alınup, re'îsleri delâleti ile ahşâm küffâr yakasına salup, sabâh namâzında Mafrodonya ⟨Manfredonia⟩ Kal'ası kurbında yar dibine vardılar. Ve hisâr halkı gāfil iken hücûm idüp, ol gün taşra hisârı aldılar. Üçüncü günü iç kal'a dahi alınup gāret olundukdan sonra âteş virdiler. Bir mıkdâr esîr alınup, sâlim ü gānim beri cânibe rücû' olundu.

Âmeden-i Necef Kulu

Şâh 'Abbâs tarafından "Necef Kulu Bey" nâm elçi gelüp, Şâh'dan 'arz-ı hulûs idüp, dostluğa müte'allık umûrda bezl-i makdûr idüp, sulhda sâbit-kadem olduğun bildirüp, lâkin nâme getirmeyüp, mücerred ol tarafa intisâbı cihetinden şeref-i hâk-bûs-ı serîr-i a'lâyla teşrîf olunup gönderildi.

---

*1 Kâtib Çelebi'nin burada, "mezbûrun takrîri üzre" demekle kimi kasdettiği belli değildir. Bu konuyu kaleme alırken müellifin yararlandığı kaynağın *Peçuylu Târîhi* olduğunu biliyoruz. *Peçuylu Târîhi*'ne baktığımızda, Kâtib Çelebi'nin "mezbûrun takrîri üzre" diyerek naklettiği bilginin kaynağının, savaş sırasında ele geçirilen tutsaklar olduğunu görüyoruz: "Melâ'în-i mezbûrenin kendi takrîrleri üzre ..." (II, 373-374). Ayrıca burada, Peçuylu'nun ifadesindeki çoğulluğun, Kâtib Çelebi tarafından tekile çevrilerek aktarılmış olması dikkat çekmektedir. *Peçuylu Târîhi*'ndeki ifade çoğuldur çünkü orada Leh başserdarının ölü olarak ele geçirildiğine dair bilgi yoktur. Peçuylu hem başserdarın hem de ikinci serdarın zincire vurularak padişah huzuruna gönderildiğini söylemektedir. Dolayısıyla, düşmanın savaş sırasındaki mevcudu ile ilgili olarak bilgi verirken, "melâ'în-i mezbûrenin kendi takrîrleri üzre" şeklinde çoğul ifade kullanmıştır. Kâtib Çelebi ise başserdarın öldüğünü ve padişah huzuruna gönderilenin sadece ikinci serdar olduğunu bildirdiğinden dolayı, onun anlatımındaki ifade, "mezbûrun takrîri üzre" şeklinde tekillik içermektedir.

*2 كم من فئة قليلة = "Nice az sayıda birlik (Allah'n izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir.)", *Kur'ân*, Bakara, 2/249.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mefhûm-ı Mektûb-ı İmparator

Nemçe Çasarı Ferdinandos ⟨Ferdinand II⟩, Belgırad Kādîsı Hâbîl Efendi'ye mektûb gönderüp yazmış ki:

"*Bizim hıdmetkârımız Çerezgal ⟨Cesare Gallo⟩'i Âsitâne'ye gönderdim ki sipâriş olunan her ne ise bî-tekellüf söyleye. Devletlü ve 'azametlü, her işe kādir İslâm Pâdişâhı Sultân 'Osmân hazretlerine -ki öte yaka ve beri yakanın pâdişâhıdır- aramızda olan eyü barışığı* **[166b]** *muhkem tutmak içün -ki bizim tarafımızda dahi mu'teber tutulmuşdur- mezbûr Çerezgal ⟨Cesare Gallo⟩'den ne söz işidirseniz sahîh i'tikād idin. Bu mektûbumuz Mîlâd'ın bin altı yüz yirmi aprilinin on birinde, Beç ⟨Bécs/Wien⟩ Kal'ası'ndan*[1] *yazıldı. Ve biz Roma çasarı olalı bir yıl*[2] *ve Macar kıralı olalı iki yıl ve Çeh pâdişâhı olalı üç yıldır.*"

Mektûb-ı mezbûr bu sâl recebinin yirmi altısında vârid oldu.

Feth-i Vaç ⟨Vác⟩ be-Dest-i Karakaş Paşa

Vezâretle Budun ⟨Buda⟩ muhâfazasında olan Karakaş Mehemmed Paşa, Budun ⟨Buda⟩'dan yukarı ve Tuna kenârında kûçe-bend-i memerr-i nâs olan Vaç ⟨Vác⟩ Kal'ası'n -ki iltizâm-ı bâc ve harâcı her sene yüz yüke karîbdir- miftâh-ı tedbîr-i dil-pezîr ile feth eyleyüp zamîme-i Memâlik-i mahrûse kıldı. Ve bir tarîkla ahz itdiği şurût-ı sulha halel virmeyüp, öte tarafdan zabt olunan ba'zı mevâdda bedel tutuldu. Çasar dahi nâ-çâr tegāfül idüp, Budun ⟨Buda⟩'a kurb-ı civârı sebebiyle mukayyed olmadı.

Teshîr-i Habeş

Habeş halkı, beylerbeyileri Mahmûd Paşa'yı katl eyleyüp câdde-i itâ'atden inhirâf göstermişler idi. Serkeşlerinin başı kesilüp müceddeden teshîr olundu.

Vefeyât

el-Mevlâ 'Ali Belgıradî:

Hâce Sa'deddîn Efendi'den mülâzım ve medârisde ifâdeye 'âzim olup, Yıldırım Hân müderrisi iken yirmi dokuz cumâdelûlâsında vefât itdi.

---

1 kal'asından A : kal'asında N.
2 bir yıl A : – N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mevlânâ-yı merkûm ser-çeşme-i envâ'-i 'ulûm, ekser-i fünûnda fâ'ik, mollâ dimeğe lâyık idi. Şeyh 'Ali Makdisî'den ba'zı 'ulûm-ı garîbe görmüşidi. Âsâr-ı kaleminden *Şerh-i Sirâciyye-i Mollâ*'ya[*1] hâşiyesi ve ferâ'izde müstakill metni vardır.

el-Mevlâ Mehemmed Tabîb Bey-zâde:

Ümerâdan birinin ferzendidir. Tahsîl-i meleke-i isti'dâd itdikden sonra tarîk-ı 'ilme sâlik olup, ba'zı emrâz-ı müzmineye ibtilâ hasebi ile fenn-i tıbba iştigāl idüp, kābiliyyet şânı olmağla ol fennin mukaddem-i erkânı olmuşidi. Giderek etıbbâ-i hâssa zümresine iltihâk ve ahz-ı vazîfe-i istihkāk itmişidi. Riyâset-i etıbbâ münhall oldukda tahallüfünden dil-gîr olup, tarîkını tahvîl ve kapucubaşılık mansıbı ile 'umde-i âmâlin rikâb-ı hümâyûn hıdmetine ta'vîl eyleyüp, sonra yüz yirmi akça ile mütekā'id olmuşidi. Bin yirmi dokuz evâhırında 'ömrü âhır oldu.

Mahdûm-ı merkūm 'umde-i mutatabbibân-ı Rum, mizâc-gîr-i erkân-ı Dîvân, fenn-i nabızda müşârun-ileyh bi'l-benân tabîb iken, muhtâc-ı 'ilâc, nâzik-tab' ve za'îf-mizâc idi. Âsâr-ı kaleminden fenn-i tıbda *Ravzatü'l-asıhhâ* nâm te'lîfi vardır. 'Ulemâ-i 'asr takrîz eylemişler idi.

Öküz Mehemmed Paşa:

İstanbul'da Karagümrüğü kurbında "Kara Hasan" dirler bir öküz na'lbandının oğlu iken Harem-i hâssa girüp yoluyla silahdâr oldukdan sonra, on altı zilhiccesinde Yemenli Hasan Paşa yerine Mısr-ı Kāhire hükûmeti virilmişidi. Mısır kulunun eşkıyâsını kırup talebeyi men' eyleyüp hayli memdûh-ı sülûk itdi. Yirmi şevvâlinde Âsitâne'ye gelüp dâmâd-ı Pâdişâhî oldu. Yirmi birde Halîl Paşa yerine kapudanlık virildi. Yirmi iki hılâlinde vezîr-i sânî olup, yirmi üç ramazânında Nasûh Paşa yerine vezîr-i a'zam oldu. Serdâr olup Revân'ı muhâsara itmişidi. Fetih müyesser olmayup, Haleb'e geldikde ma'zûl oldu. Ba'dehû, Sûfî Mehemmed Paşa yerine kā'im-makām olup, yirmi sekizde girü vezîr-i a'zam ve yirmi dokuz evâ'ilinde Haleb Eyâleti'ne nefy ile pür-gam oldu. Haleb'e varınca istîlâ-i gumûm u hümûmdan

---

[*1] Eserin tam adı, *Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye* olup Mollâ Fenârî'ye aittir. Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin *el-Ferâ'izü's-Sirâciyye* adlı İslâm miras hukukuna dair eserinin en güzel şerhlerinden biridir (Ferhat Koca, "Ferâizü's-Sirâciyye", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 367-368).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

za'îf ve hasta düşüp, iki def'a güçle Dîvân itdi. Bi'l-âhire 'ömrü âhır olup âhırete gitdi. Şeyh Ebûbekir Zâviyesi civârında binâ eylediği türbede defn olundu.

Vezîr-i mezbûr **[167a]** mehîb ü vakūr, iskemle hâkimi idi. Ebniye-i hayrından Ulukışla'da kâr-gîr mükellef hânı ve hammâmı ve câmi'i ve İstanbul'da kendi mahallesinde câmi'i vardır. Ulukışla Hânı 'azîm binâdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SENE-İ SELÂSÎN VE ELF

Müncemid-Şüden-i Halîc-i Kostantiniyye

Garâ'ib-i eyyâmdandır ki sene-i mezbûre şitâsında, rebî'ulevvel gurresinden on altıncı gününe değin 'azîm kar yağup, şiddet-i sermâdan ser-â-ser deryâ müncemid olup ancak akındı ortasında bir nehr-i sagîr mıkdârı mahall açık kalmışidi. On yedinci günü -ki hamsînin on biri idi- Sarâyburnu ile Üsküdar arası cümle buz olup, Galata'dan İstanbul'a ve Hâsbağçe'den Ki-reç-kapusu'na piyâde âdem geçdiğini[1] rivâyet iderler. Ol sebebden gemiler gelmeyüp yetmiş dirhem etmek bir akçaya ve unun vakıyyesi on beşe satılup, buz çözülüp gemiler gelince terakkîde oldu.

Hicret-i Nebeviyye'nin yüz yirmi birinci yılında bir def'a dahi vâkı' olduğu, kefere târîhlerinde ve *Târîh-i Cenâbî*'de mastûrdur. Hattâ ol zemân "Halkaduna" didikleri karşı Üsküdar yakasından İstanbul'a araba gelüp geçüp, Kefe'den tüccâr geldiğini yazarlar. Hâşimî Çelebi ol şiddet-i şitânın lafzen ve ma'nen târîhin bu gûne edâ eyledi:

Yol oldu Üsküdar'a Akdeniz dondu bin otuzda[*1]

Mebâdî-i Sefer-i Hotin ⟨Khotyn⟩ ve Vezâret-i Hüseyin Paşa

Vezîr-i a'zam 'Ali Paşa Pâdişâh-ı kişver-güşâyı gazâya tergīb ve Leh Se-feri'ne tahrîk idüp her bâr, "*Karadeniz'e şaykalarla Kazak tâ'ifesini gönderüp sevâhilde olan bilâdı gāret ve nice hasâret ider*" diyü 'arz eyledikde, gayret-i Pâdişâhî zuhûra gelüp mahz-ı ihyâ-i merâsim-i cihâd ve husûl-i emn-i 'ibâd içün Leh üzerine sefer murâd eylediler. Müşâvere olundukda erkân-ı devlet, "*Bi-'avni'llâh bu emrin itmâmı bir serdâr-ı kaviyyü'l-iktidârın ikdâmı ile husûlü me'mûldür*" diyü men'ine sa'y eylediler. 'Azîmetlerinden dönmeyüp, *–es-Seferü vesîletü'z-zafer*[*2]– fehvâsınca bi'z-zât hareket ü 'azîmet buyurmala-rı mukarrer oldukda, sefer nidâ olunup mühimmât ihzârına fermân-ı 'âlî-şân sudûr itdi. Ve Memâlik-i mahrûse'ye evâmir gönderildi ki evvel-bahârda Der-i devlet'e geleler.

---

[1] geçdiğini A : geçerken N.

[*1] يول اولدى اسكداره اقدكز طوكدى بيك اوتوزده = 1030.

[*2] السفر وسيلة الظفر = Sefer zafere vesiledir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

'Ali Paşa esbâb-ı sefer tedârükü üzre iken âhiret seferi görünüp, 'illet-i mesâneden rebî'ulâhırın on beşinde vefât idüp, mühr-i vekâlet-i kübrâ bostâncıbaşılıkdan çıkan Vezîr Hüseyin Paşa'ya ihsân olundu. Mezbûr dahi kemâ-kân mühimmât-ı sefer ihzârına dâmen-der-miyân eyleyüp tekmîl-i levâzım kıldı.

Şehâdet-i Şehzâde Mehemmed Hân

Çünki Pâdişâh-ı 'âlî-câh bi'z-zât gitmeleri mukarrer oldu, sınv-ı kerîmü'l-asl-ı nesl-i 'Osmânî Şehzâde Mehemmed Hân, def'-i dağdağa-i fitne-hîz-i 'âlem içün izâle olundu. Lâkin, mezbûr Mehemmed Hân bir latîfü'ş-şemâ'il şehzâde-i kerîmü'ş-şân idi. Bî-günâh katl olunduğunu bilicek, "*'Osmân, Allâh'dan dilerim ki devletin berbâd olsun. Ben 'ömrümden niçe behre-mend olmadım ise sen dahi behre-mend olmayasın*" diyü hatm-i kelâm itmişidi. Du'âsı icâbete karîn olup az zemânda zuhûr itdi.

Teveccüh-i Pâdişâh-ı İslâm be-Gazve-i Hotin ⟨Khotyn⟩

Cumâdelâhırenin yedinci günü mâh-ı nisanda otak-ı gerdûn-nitâk Dâvudpaşa menziline kurulup dokuz gün sonra, mücâhidân-ı kevâkib-şümâr ile kendileri mahmiyye-i Kostantiniyye'den çıkup menzil-i mezbûra nüzûl eylediler. Her tarafdan leşker-i zafer-peyker fevc fevc gelüp ordu-yı hümâyûna mülhak oldular. Pîr[1] Mehemmed Paşa Dârü's-saltana muhâfazasıyla me'mûr olup, tekmîl-i mühimmât-ı seferden sonra, yirmi **[167b]** yedi cumâdelâhırede göçülüp, yirmi dokuzunda salât-ı küsûf ve salât-ı cum'a kılındı. Ve recebin onuncu günü mahrûse-i Edirne'ye nüzûl olundu.

İmtihân-ı Yeniçeriyân ve Sâ'ir Piyâdegân

Edirne'de fermân-ı kazâ-cereyân vârid oldu ki zümre-i yeniçeriyân bir meydâna nişâne vaz' idüp tüfeng atalar ve 'arz-ı hüner eyleyeler. Ber-mûceb-i emr-i 'âlî Tunca'nın öte yakasına nişânlar dikûp yeniçeri gürûhu zâbitleri ile saff-ender-saff velvele-i tüfengden kubbe-i feleki pür-sît ü sadâ itdiler. Isâbet idenlere 'atıyyeler virilüp nevâzişler olundu. Kezâlik topçular dahi top-ı kal'a-kûb ile nişânlar urup bahşişler aldılar. Cebeci cemâ'ati hâline göre 'arz-ı hü-

[1] her tarafdan ... Pîr A : – N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ner eyleyüp mültefet oldukdan sonra, Şâm kulu alay alay gelüp dâhil-i 'asker-i İslâm oldular.

Mâh-ı mezbûrun yirmisinde Tuna Köprüsü'nde dernek nidâ olunup, yirmi dördünde yeniçeri mukaddem göçüp, yirmi altıncı günü Yanbolu tarafına 'azîmet buyuruldu. 'Azîm bârân olup, dört yerde oturak ile kasaba-i Yanbolu'ya varıldı. Tatar 'askeri ile Hân akına gitdiği haberi gelüp bir dil getirdiler. Küffârın 'azîm cem'iyyetini söyledi. Yirmi sekizinde sipâhîler Ağakapusu'na varup 'ulûfe ve zahîre taleb itdiler.

İstîlâ-i Kazak ber-Ahyolu

Gurre-i şa'bânda altmış pâre Kazak şaykası Misivri altında cem' olup Ahyolu üzerine varup iskelesini ihrâk ve gâret itdikleri haber vârid oldu. Beşinde Balkan aşılup sa'b ve batak olmağla 'azîm zahmet çekilüp bî-hadd hayvân telef oldu. Sâbıkā Şâh-ı 'Acem gönderdiği dört re's tüvânâ filler bu def'a bile götürülüp kûslar tahmîl olunmuşidi. Seyl-i firâvân mahallerinde otak-keş develer nâ-tüvân olıcak filler ol hıdmeti görürdü.

Âmeden-i Dil ez-Cânib-i Hâcı Giy Paşa

Selânik beyi olan 'Abdülkerîm Paşa -ki "Hâcı Giy" dimekle ma'rûfdur- mukaddemâ Leh küffârının evzâ' u etvârından haberdâr olmağiçün serhadde gönderilmişidi. Dâmen-der-miyân idüp yarar diller alup göndermişidi. Şa'bânın sekizinci günü gelüp Pâdişâh-ı 'âlî-câh ahvâl-i düşmenden haberdâr oldukdan sonra tekrâr mezbûra emir gönderildi ki Leh vilâyeti içine akın eyleye. Dokuzunda Vezîr-i a'zam'ın delibaşısı Durmuş ki mukaddemâ serhadd-i küffâra ılgar idüp, dört kâfir ile bir keşiş getirüp iltifâta mazhar oldu. Biri İslâm'a gelüp, dördünün boynu uruldu. Yirmi birinde dahi Kantemür'den üç dil gelüp, "*Küffârın üç yerde 'azîm taburu vardır*" diyü haber virdi.

İn'âm-dâden-i Pâdişâh-ı İslâm der-İsakcı

Şa'bânın yirmi ikisinde mahall-i cisr olan İsakcı'ya varılup Tuna kenârına nüzûl olundu. Ve köprü binâsı temâm olunca menzil-i mezbûrda ikâmet itdiler. Yirmi altısında kula bahşiş çıkup, otağ-ı hümâyûnda **[168a]** Pâdişâh-ı 'âlem-penâh taht-ı sa'âdet-bahtında oturup, Hazîne-i 'âmire önünde sâyebânlar kurulup vüzerâ ve erbâb-ı Dîvân yerlü yerinde durup şa'bânın yirmi yedinci günü yevmü's-sebtde yeniçeri cemâ'ati her oda neferi ile gelüp,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

defter mûcibince biner akça alup huzûr-ı hümâyûndan birer birer geçdiler. Dört günde bunlar temâm olup, dört beş günde dahi bu üslûb üzre altı bölük sipâhîlerine virildi.

Yirmi sekizinde Anadolu Beylerbeyisi gelüp alay gösterdi. Ve hazret-i Hünkâr bir Belgırad şaykasına binüp bir iki def'a öte yakaya geçüp geldikden sonra otak-ı gerdûn-nitâkın biri cisr önüne kurulup, gündüzlerde ârâm ve gice kalb-i 'askerde kıyâm iderlerdi. Ol çetr-i hümâyûnun havlîsinde vâkı' depe üzre bir kasr-ı bâlâ ve içinde kurulmuş bir taht-ı ra'nâ üzre oturup gün gibi her cânibe nazar-endâz olurlardı.

İnhizâm-ı Kazak der-Özi

Bu esnâda Özi Beylerbeyisi Hüseyin Paşa tarafından âdem gelüp Kazak şaykalarından on sekiz pâre şayka Özi etrâfını gârete çıkup geldiklerinde, Özi 'askeri şaykalara binüp irişdiler. 'Azîm kıtâl olup bi-'avni'llâh ehl-i İslâm gâlib geldiler. Şaykaların biri batup sâ'iri alınmağla, on nefer zinde kâfir gönderilüp envâ'-i 'ukūbetle huzûr-ı hümâyûnda katl olundu.

Gurre-i ramazânda bir dil gelüp, "*Kıral oğlu kırk bin kadar 'askerle şa'bânın yirmi sekizinde Turla Suyu ⟨Dniester⟩'nu beri tarafa geçüp Boğdan sınuruna kondu ve kendi 'askeri ile tahtında tabur kurmuşdur*" diyü haber virdi.

Üçüncü günü cisr temâm olup 'asker geçmek fermân olmağla, Rumili Beylerbeyisi Yûsuf Paşa ibtidâ' alay ile geçdi. Ve Anadolu Beylerbeyisi Hasan Paşa ve Nasûh Paşa Kethudâsı Vezîr Mustafa Paşa-oğlu Tayyâr ⟨Mehemmed Paşa⟩, Urfa Beyi ile alay gösterüp geçdikde alayı pesendîde-i Şehriyâr olmağla Haleb Beylerbeyiliği ihsân olundu. Zîrâ Haleb Beylerbeyisi henüz gelmemişidi. Ve sâ'ir beylerbeyiler dahi 'askeri ile gürûh gürûh geçüp karşı Boğdan Sahrâsı'na kondular.

Âmeden-i Kapudan Halîl Paşa

Ramazânın beşinci günü donanma gemileri ile Kapudan Halîl Paşa gelüp Karadeniz'de Kazak şaykalarına mülâkī olup, beş pâre şaykayı içinde olan melâ'în ile gark idüp on sekiz pâresini alup iki yüz kadar zinde kâfiri esîr ve der-zencîr idüp şeref-i dest-bûs ile müşerref oldukda huzûr-ı hümâyûna getirdi. İki kat hıl'at ile ri'âyet olundukdan sonra on sekiz çorbacılara ve Tersâne

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

re'islerine hil'atler giydirildi. 'Asker şenlikler idüp Kazakların birkaçını bi'z-zât kendileri ok ile urup biri mürtedd olmağla kadırgaya pâreletdiler. Birkaçını dahi fil çiyneyüp helâk itdi. **[168b]** Bâkîları dahi kimi iki⟨ye⟩ biçilüp ⟨ve⟩ kimi çengâle urulup eşedd-i 'azâbla katl olundu.

Sekizinde Kapudan Halîl Paşa huzûr-ı hümâyûna da'vet olunup, biraz musâhabetden sonra çıkup başdardasına giderken, köprü tonbazları arasında nâ-gâh kayığı devrilüp, içinde olanlar suya döküldüler. İttifâk ol mahalde birkaç nefer 'acemî oğlanları bulunup kendilerin suya bıragup Kapudan'ı tutdular. Ve biri birini çekerek tonbazlar yanına getirdiler. Paşanın başından Yûsufî sarık gidüp bir gayri kayığa bindi. Ve üç âdem gark oldu[1].

Eser-i Pâdişâh-ı Cihân der-İsakcı

Şehriyâr-ı 'âlî-mıkdâr levâzım-ı gazâ vü cihâddan âlet-i harb u kıtâl ve esbâb-ı harb u cidâl isti'mâline iştigâl iderlerdi. Silâh kullanmada bir mertebe tîz-kâr olmuşlar idi ki anlar gibi bir silâhşör görülmemiş idi. Menzil-i mezbûrda bir tîr-i dil-dûz pertâb eylediler ki Nehr-i Tuna'yı geçüp andan öte dört hatve mıkdârı yerde karâr eyledi. Ol mahalde bir suffe binâ olunup, mermer 'amûd nişâne dikildi.

Ve ramazânın sekizinci günü İsakcı'da bir hisâr-ı cedîd binâsı fermân olmağla, a'yân-ı devlet fi'l-hâl mühendisler cem' idüp, Nehr-i Tuna kenârında bir münâsib mahalde bir hısn-ı hasîn binâsına mübâşeret eylediler. Etrâf u eknâfa kireç ve seng ve kerâste içün hükümler gitdi. Ve Pâdişâh-ı 'âlî-câh, hisâr-ı mezbûrun kulel ü burûcu ne minvâl üzre olacağını bi'z-zât mi'mârlara sipâriş eylediler.

'Ubûr-kerden-i 'Asker-i Mansûr ez-Cisr

Köprü başında on sekiz gün oturulup mühimmât-ı sefer ihtitâma irdikde, ramazânın onuncu günü devlet ü ikbâl ile İsakcı'dan göçüp, Nehr-i Tuna'nın öte yakasında vâkı' cisr-i sagīri geçüp, Yeniköy kurbında bir sahrâya nüzûl itdiler. On ikisinde Kefe Beylerbeyisi sâbıkā Ton Kazağın bozup aldığı üç yüzden ziyâde zinde kâfir ve yüz baş gelüp, yüzden ziyâdesinin boynu uruldu.

[1] oldu A : olundu N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bâkîleri dahi yeniçeri odalarına teslîm olunup, birkaç günden sonra anlar dahi bahr-ı 'ademe gark olundu[1].

Âmeden-i Haber ez-Hân-ı Kırım

Ramazânın on üçünde Tatar Hân'dan nâme gelüp 'arz-ı 'ubûdiyyetden sonra elli bin kadar Tatar 'askeri ile gelüp Özi Suyu ⟨Dnieper⟩'nu geçüp emr-i celîlü'l-kadre nâzır olduğunu iş'âr eylemiş. Cevâbnâme-i hümâyûnda:

"*Min-ba'd orduya mı gelinmek enfa'dır yâhûd tabura karîb yerde mi mülâkāt ensebdir?*" diyü tahyîr olundu.

On altısında Özi Beylerbeyisi **[169a]** Hüseyin Paşa tarafından on nefer zinde kâfir gelüp katl olundu. Ve ertesi 'ulûfe çıkdı.

Âmeden-i Dilâver Paşa ve 'Asker-i Eflak

Ramazânın yirmisinde "Tataran" nâm menzile nüzûl olundukda Diyârbekir Beylerbeyisi Dilâver Paşa gelüp 'azîm alay gösterdi. Ekser-i atlusu geyimli ve pullu idi. 'Akabince Eflak Beyi dahi altı bin kadar müsellah kâfir ile gelüp alay gösterdi. Yirmi dördünde bir iki dil gelüp istifsâr olundukda, "*Küffâr 'Hotin ⟨Khotyn⟩' nâm kal'a önünde tâbyeler ve metersler kurup elli altmış bin kadar tüfeng-endâz doldurup Kıral oğlu dahi irişmek üzredir. Ve bir mıkdâr Kazak ifrâz olunup Özi üzerine gönderilmişdir*" dimekle, Hâcı Giy bir mıkdâr 'askerle ol cânibe gönderildi.

İnhizâm-ı İmdâd-ı Nemçe der-Ceng-i Betlen ⟨Bethlen⟩

Bu esnâda Erdel Hâkimi Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩'dan mektûblar gelüp, "*Çasar hufyeten Leh Kıralı'na yardım içün bir mıkdâr küffâr gönderüp haber alındıkda, ardlarından irişüp cümlesin kılıcdan geçirdim. Hâliyâ alınan sancaklar ve başlar gönderildi*" diyü 'arz eylemiş. Âdemleri zikr olunan sancakları ve başları pây-i tahtda nigûn-sâr eylediler.

Peçuylu eydür: Mezbûr Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ bu sâlde 'azîm 'asker ile kalkup serhadlü ehl-i İslâm'ı yanma alup Pojun ⟨Pozsony/Bratislava⟩ üzerine varup muhâsara eyledi. Ve toplar kurup döğdü. 'Asker etrâfa akın idüp yakdılar yıkdılar. Ve üzerine Nemçe taburu gelüp 'azîm ceng itdi. Betlen

[1] Eser-i Pâdişâh-ı Cihân der-İsakcı ... olundu A : – N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

⟨Bethlen Gábor⟩ gālib olup ser'askeri Hammir Yorgi'yi Kanije ⟨Kanizsa⟩ serhaddine gönderdi. Bekan-oğlu ⟨Batthyány⟩ ve ol etrâfın Macar 'askeri cümle kendiye dönüp Hırvat ve Nemçe karyelerin gāret itdiler. Ve Beç ⟨Bécs/Wien⟩ mukābelesine gelüp etrâf u eknâfın urdular. Fevka'l-hadd ganâ'im alup Beç ⟨Bécs/Wien⟩'in üst yanından gāret iderek döndüler.

İstîzân-ı Hân Berây-ı Akın

Mukaddemâ leşker-i Tatar diyâr-ı küffâra akın eylemek ma'kūl görülmüş idi. "Değirmenkurbı" nâm menzilde 'îd olup, ertesi Hân'ın vezîri Mîrzâ Bey gelüp akın içün destûr taleb eyledi. Hân'ın re'yi murâd-ı hümâyûna muvâfık düşüp hıl'at ve icâzetnâme ile gönderildi. Ve Ahısha Beylerbeyisi ve Silistire Beylerbeyisi Hâcı Giy Paşa ve Boğdan Voyvodası gelüp alay gösterdiler.

Yoklama-i Yeniçeriyân

Şevvâlin altıncı günü "Boğdanişt" nâm menzile konuldukda, "*Yeniçerinin nısfı kalmadı*" diyü söz şâyi' olmağla, yarımşar guruş in'âm virilüp yegân yegân huzûr-ı hümâyûndan geçirildi.

Tebdîl-i Voyvoda-i Boğdan

Boğdan Beyi memerr ü ma'ber tathîrinde ve cisrler ta'mîrinde ve ihzâr-ı zahâ'ir hıdmetinde ihmâl ve istikbâlde imhâl üzre olup Leh tarafına imdâd gönderdiği şâyi' olıcak habs olunup, yeri "İstefan ⟨Stefan Tomşa⟩" nâm zimmîye virildi.

[169b] Ceng-i Tatar der-Tabur-ı Kazak

Şevvâlin sekizinde "Funcan" nâm menzilde Tatar Hân'dan âdem gelüp, "*Kazak, 'Turla Suyu ⟨Dniester⟩' nâm nehri geçüp iki konak beri gelüp yatarken, Tatar 'askeri şebîhûn idüp birazı maktûl ve arabaları gāret olunup, kalanı nâ-çâr bir hâmûnda tabur yapup, atlusu meydâna çıkup ol gün 'azîm ceng oldukda, bin kadar Kazak katl olundu*" diyü haber virüp birkaç top taleb itmekle, 'asker-i Şâm ile Nogay Paşa ve İlbasanlı Hasan Paşa ve Aydın Bey, yirmi beş pâre top ile gönderildi. Lâkin, küffâr haberdâr olup büyük tabur tarafına firâr eylediler. Yüz kadar kâfir Boğdan'dan zahîre gāret idüp gelirken

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hâcı Giy üzerlerine varup elli altmış(ını) dil ve bâkīsını baş idüp mâh-ı mezbûrun onunda huzûr-ı hümâyûna getirdi.

İnhizâm-ı Küffâr der-Ceng-i Boğdan ve Gār

Bundan akdem beş bin kadar küffâr Boğdan gāretine müteveccih olduğun Voyvoda i'lâm itmişidi. Fi'l-hâl birkaç sancak beyleri ve Çerkes Hüseyin Paşa ve Eflak Voyvodası'nı bî-hadd 'asker ile nısfu'l-leylde göndermişler idi. Varup irişdikde ceng-i 'azîm olup küffârı bozdular. Ekseri kılıcdan geçüp, alınan başlar ve diller 'arz olunmuşidi. Şevvâlin on birinci günü ol ceng olan vâdîye nüzûl olunup, yol üzerinde bir kûhsâr-ı sengîn içinde vâkı' gār cây-ı teng ü tar olmağla, seksen doksan kadar küffâr tüfeng ile gār-ı mezbûr içre firâr idüp üzerlerine gelen 'asker ile ceng ü kârzâra başlamağla, Hünkâr hazretleri derhâl gār üzerine gelüp sâyebânlar kurup oturdu. Ve emr eyledi ki der-i gāra dûdlar vireler. Fi'l-hakīka âteş ve bârût ile duhân havâle olunup taşra gelenler katl olundu.

Ve menzil-i mezbûrda iki yüz kadar Kazak dahi Nehr-i Prut'dan öte kenârda vâkı' bîşe-zâra tahassun itmekle, beri tarafdan Hâcı Giy topla üzerlerine havâle olup ahşâma dek ceng itdi. Lâkin, küffâr bîşe-zârda meterslenüp, top ve tüfeng kâr itmezdi. Öte yakaya segbânlar geçüp hücûm itdiler. Pâdişâh-ı 'âlî-câh, nehr-i mezbûra müşrif yerde sâyebânlar kurup, baş ve dil getirene in'âm iderlerdi. Hüseyin Paşa bir şayka ile karşı geçüp yukardan cenge meşgül oldu. Gice irişüp küffâr bîşe-zâra girüp gurûb-ı kamer esnâsında iki bölük olup biri yukarı, biri aşağı firâr iderken, birazı kurtulup bâkīsı tu'me-i mûr u mâr oldu.

Ertesi göçülüp on ikinci günü Tatar Hân tarafından iki yüz zinde kâfir ve iki yüz baş gelüp katl olundu. Ve Hüseyin Paşa'dan dahi otuz kırk dil ve vâfir kelle geldi.

Resîden-i 'Asker-i İslâm be-Hotin ⟨Khotyn⟩

Şevvâlin on beşinde "Hotin ⟨Khotyn⟩" nâm kal'a kurbında vâkı' bir kûhistâna nüzûl olundu. Kal'a dibinde köprü ve karşısında bir palanka var idi. Kal'a dibinde Leh taburu ve alt yanında Turla Suyu ⟨Dniester⟩ üzerinde Kazak taburu kurulmuş idi. Kazak tâ'ifesi henüz tabura girmeyüp **[170a]** zikr olunan kûhsârda bulunmağın, fi'l-hâl Şâm kulu üzerlerine hücûm idüp ceng ile

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tabur kurbına sürmüşler idi. Hünkâr hazretleri vakt-i zuhurda menzil-i mezbûrdan kalkup otakların ileri tabur görünür yerde kurdurup cenge müterakkıb oldular. Çarhacılar ol gün 'azîm ceng eyleyüp kırk elli kadar baş ve dil aldılar. Ahşâma karşı küffâr piyâde 'askerin döküp hayli ceng eyledi. Dilâverler hücûm idüp yarar diller ve başlar getirüp nevâziş olundular. Ve küffâr arabalar üzre sancaklar ve bayraklar dizmiş idi ki gören 'asker kıyâs ide.

Âmeden-i Tatar Hân

Menzil-i mezbûrda Cânıbek Girây Hân gelüp otağ-ı hümâyûna girdikde, Vezîr-i a'zam belinden tîrkeşin alup biraz havfa düşmüş idi. Bir murassa' tîrkeş ve bir murassa' kılıc ve bir semmûr kaplu dîbâ ve murassa' eyerlü at ihsân olunup, şeref-i dest-bûs-ı Şehriyârî ile müşerref oldukdan sonra ordusuna gitdi. Cümle Tatar mesrûr oldular. Bundan sonra[1] üç dört def'a dahi[2] huzûr-ı hümâyûna girüp mülâkāt itdi.

Muhâsara-i Tabur

Şevvâlin on altıncı günü menzil-i mezbûrdan göçülüp tabura karîb yere hareket ve nüzûl olundu ve ceng yerinden küffârı tabura sürüp meydânı açdılar. Ve Turla Suyu ⟨Dniester⟩ kenârında evvelâ Diyârbekir Beylerbeyisi, dahi yukarı Anadolu, ba'dehû Karaman ve Sivas, ba'dehû yeniçeri ve kafâlarında sipâh ve kalb-i 'asker, anlardan yukarı Şâm ve Haleb 'askeri ve müteferrika ve küttâb, anlardan öte Eflak Beyi, dahi öte orman kenârında Tatar Hân saff-ender-saff dizilüp ormanlıkda cenge âheng itdiler. Ahşâm irişüp tarafeyn ayrıldı. Ve küffâr bu gün taşra çıkmayup içerden top ve tüfeng ile hayli âdem şehîd itdiler. Bosna Beylerbeyisi ağzından kurşunla urulup düşdü.

Meters ve Harb

Şevvâlin on yedisinde girü meydân-ı kârzâr açılup, câ-be-câ toplar kurulup yeniçeri meterse girdi. Küffâr dahi biri birine karışup çıkup biraz elleşdiler. Ol hînde Hünkâr bir ferâzda çetr-i hümâyûn kurup müşâhede-i

---

1 ordusuna ... sonra A : – N.
2 dahi A : – N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kârzâr iderdi. Dilâverler sekiz kelle ve dört dil getirdiler. Her biri tatyîb olunup kendileri otak tarafına 'atf-ı 'inân itmeğin, ahşâma karîb 'asker dahi döndüler. Bâkī toplar yerine getirilmek üzre iken, ahşâm irişüp yeniçeriler metersden çâdıra giderken, küffâr taburdan çıkup üzerlerine gulüvv idüp hayli bârgîr sürdüler. Ordudan 'asker irişmekle dönüp sepetleri götürdüler gitdiler. Ve anınla bir tabur dahi ihdâs itdiler. Lâkin, ol hînde bölük halkı mukaddemce irişüp kıtâl iderken kaçamak virüp küffârı taburdan ayırdılar. Ba'dehû dönüp fi'l-hâl yedi sekiz yüz kadar Kazağ'ı kırup, beş altı yüz baş ve dil ve üç alay bayrağı aldılar. Bâkīsı tabura firâr eyledi.

Ve yevm-i mezbûrda yukarı yoldan 'askere birkaç iri balyemez götürürken taburdan küffâr hücûm eyledikde Vezîr-i a'zam Hüseyin Paşa'yla Şâmlı irişüp ekserin kılıcdan geçirdiler. Ve bu esnâda Dilâver Paşa'nın bir iç-oğlanı mürtedd olup kâfire kaçdı.

Şevvâlin on dokuzunda serdengeçdi yazılup Turla ⟨Dniester⟩ üzerinde köprü binâsı **[170b]** fermân olundu. Eflak Voyvodası ol hıdmeti tekeffül itdi. Ve "*Yarın yürüyüşdür*" diyü nidâ olundu.

Hücûm-ı 'Asker-i İslâm be-Tabur

Şevvâlin yirmi birinci günü seherî herkes hâzır-baş olup silahdâr ve ak bayrak yeniçeriye kafâdâr olmak ve beylerbeyiler önce yürümek fermân olundu. Bin kadar serdengeçdi ve sâ'ir 'asker yürüyüp tabur üzerine hücûm eylediler. Öyle vakitlerinde nâ'ire-i harb u kıtâl işti'âl bulup tarafeynden mütevâliyen toplar atılup duhân-ı top ve tüfengden âteşler saçılırdı. Vakit irişince turuşup tabur-ı küffâr serâpâ âteş ile âhenîn hisâr olduğundan, bir vechile yürünmek mümkin değil idi.

Bi'l-âhıre guzât-ı İslâm gayret idüp ahşâma karîb Rumili kolundan yürüdüler. Nemçe'den imdâda gelen küffâr anlara mukābil idi. Taburun bir kat tâbyesin alup birkaç yüz kâfir kırdılar. On iki pâre şakaloz ve yüz otuz bayrak ve iki büyük sancak ⟨ve⟩ Nemçe ve Leh'den vâfir zinde kâfir alup getirdiler. Lâkin, ol mahall şîrân-ı kıtâl, mâl-i ganâ'ime iştigāl itmeğin, küffâr yürüyüp girü tüskürdü. Ve taburun aşağı kapusu tarafından yeniçeri dahi yürüyüş idüp sancak dikmek üzre iken, bi-hasebi'l-'avâ'ik zemân mürûr itmekle, ahşâm irişüp döndüler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Esirlerden ceng-i mezbûr ahvâli istifsâr olundukda, "*Eger bir mıkdâr dahi cenge ikdâm olunup mâl-i ganâ'ime bakılmasa, cümlemiz taburu bıragup kühsâra firâr mukarrer idi*" didiler.

Bu cengde bin kadar küffâr tu'me-i şemşîr-i âbdâr oldu. Ertesi baş göstermeyüp top taburu döğmekle nâ-çâr ana muttasıl bir tabur dahi yapup tahassun itdiler.

Tevcîh-i Eyâlet-i Özi be-Kantemür

Tatar mîrzâlarından "Kantemür" nâm dilâver -ki üzerinde birkaç bin Tatar var idi- içeri akınlar idüp mâl-i ganâ'im ve esîr ile orduyu sîr itmişidi. Bahâdırlığı sebebiyle iltifât-ı Şehriyârî'ye mazhar olup dört âdemîsine dahi sancak virilmişidi. Ber-muktezâ-yı beşeriyyet Hân kendiye hâtır-mânde olmağla nev'an eziyyet üzre idi. Hünkâr hazretleri vâkıf oldukda huzûr-ı hümâyûna da'vet idüp Özi Eyâleti sadaka buyurdular. Ertesi Turla Suyu ⟨Dniester⟩'nu geçüp diyâr-ı küffârı gârete gitdi. Vâfir esîr ve mevâşî sürüp küffârın zahîre yollarını kesdi.

Yürüyüş-i Sânî

Şevvâlin yirmi ikisinde girü yürüyüş nidâ olunup, cümle 'asker piyâde ve süvâr tabur tarafına varup mutarassıd oldular. Ba'de'l-'asr hücûm ve ikdâm olundu. Lâkin, âteş-i küffârdan göz korkup, yürüdükce top ve tüfeng 'askeri girü döndürürdü. Müfîd olmadı.

Yürüyüş-i Sâlis

Şevvâlin yirmi dördünde girü yukarı koldan tabura yürüyüş **[171a]** fermân olundukda, 'asâkir fevc fevc yürüdüler. Evvelâ Diyârbekir Turla ⟨Dniester⟩ kenârına, ba'dehû Anadolu ve Karaman ve Sivas, anlardan yukarı yeniçeri ve ardlarında bölük halkı kafâdâr, anlardan yukarı Şâm ve Haleb ve müteferrika 'askeri ve Eflak Beyi, andan öte ormanlık kurbında Tatar Hân dizilüp, küffâr yukardan hücûma vâkıf olup yarar 'askerini ol tarafa komuş idi. Öyle vaktinde mübârizân meydâna girüp ceng iderken aşağa Dilâver Paşa kolundan bayrak yürüyüp hayli ileri varup 'azîm kıtâl oldu. Vakt-i 'asırda sipâh ve silahdârın yüğrük bayrağı yürüyüp hayli ceng itdiler. Suyun öte tara-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

fından Doğancı 'Ali Paşa dahi nice toplar atup netîce-pezîr olmadı. Ahşâm irişüp dönüp çâdırlara geldiler.

Gāret-kerden-i Tatar Zahâ'ir-i Küffâr

Hân tarafından bir mîrzâ Kamanitse ⟨Kamianets-Podilskyi⟩[*1] üzerine varup yüze karîb zahîre arabası basup orduya vâfir esîr getirdi. Küffârın etrâfı ihâta olunup yolları kesilmekle açlık cânlarına kâr eyledi. Gelen diller, "*Açlıkdan firâr eylemiş idik*" dirlerdi.

Şevvâlin yirmi beşinde Yeniçeri Ağası ma'zûl ve İstikāmet ⟨Efendi⟩[*2] Dâmâdı 'Ali Ağa yeniçeri ağası oldu.

Yürüyüş-i Râbi' ve Şehâdet-i Karakaş Paşa

Şevvâlin yirmi yedisinde Budun ⟨Buda⟩ Beylerbeyisi Karakaş Mehemmed Paşa gelüp tabura karşı kondu. İzvornik ⟨Zvornik⟩ Beyi dahi bile idi. Ertesi, emr olundu ki tabur fethine bezl-i makdûr oluna. 'Umûmen 'asker-i mansûr müheyyâ olup saflar bağladılar. Âteş-i kıtâl işti'âlde iken Rumili kolundan Karakaş Paşa'ya yürümek fermân olmağın, yukarı koldan yürüyüp ceng iderek tabura girüp küllî ikdâm eyledi. Âdemleri bayrak diküp saded-i fetihde iken sînesinde iki yerden tüfeng ile urulup şehîd oldu. Etbâ'ı cesedin alup güçle çıkardılar. Sâ'ir 'asker dönüp küffâr hey hey çağırmağa başladılar. Hünkâr dahi kemâl-i hüzn ü melâl ile otağa döndü.

Bundan sonra, selh-i şehirde küffâr serdârlarının üzerine gulüvv idüp zahîresini yağmaladılar. Ve biraz kâfir çıkup firâr iderken Çerkes Hüseyin Paşa ve Kantemür karşı yakada bulunmağla cümlesini kırdılar. Ve tabur imdâdına bin kadar küffâr yüz araba ile gelirken Kantemür, Tatar gāzîleri ile basup birazını kırdılar. Bâkī küffâr ol mahalle karîb bir palankaya girüp fethi içün top ve imdâd taleb itmeğin, yedi sekiz top ile Hüseyin Paşa ve Şâm kulu ve Hâcı Giy gönderildi.

'Azl-i Hüseyin Paşa ve Vezâret-i Dilâver Paşa

Gurre-i zilka'de⟨de⟩ -ki eylülün dokuzu idi- Hüseyin Paşa, "*Karakaş'ı tehlükeye ilkā ve tedbîrde taksîr itdi*" diyü ma'zûl olup, Diyârbekir Vâlîsi

---

*1 Kamanitse ⟨Kamianets-Podilskyi⟩ : Daha önce "Kamaniçe" imlâsını kullanan müellifin burada "Kamanitse"yi kullanmış olması dikkat çekicidir.

*2 İstikāmet Efendi : Bkz. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i 'Osmânî*, İstanbul 1308, I, 323.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dilâver Paşa vezîr-i a'zam ve Bâkī Paşa defterdâr ve Yûsuf Paşa Erzurum ve Süleymân Paşa Diyârbekir beylerbeyisi oldu. Bâkī Paşa el öpmeğe vardıkda ⟨Pâdişâh hazretleri⟩, "*On bir aydır sana muntazırız*" buyurdular.

Üçüncü günü Hüseyin Paşa huzûr-ı hümâyûna da'vet olunup, iki hıl'at ve vezâret-i sâniye ile Turla Suyu ⟨Dniester⟩'nun öte tarafında olan 'askere serdâr **[171b]** ta'yîn olundu. Ve beş yüz kadar kâfir[1] at[2]-oğlanı üzerine çıkup, Tatar ardlarından yetişüp iki yüz kadar melâ'îni[3] katl eylediler. Bu esnâda bir mürtedd köle delâleti ile dört bin kadar kâfir ordunun bir tarafını gârete hücûm idüp Karaman ve Sivas 'askeri üzerine yürüdükde, Kayseriyye Beyi karavulda gâfil bulunup şehîd oldu. Ve Karaman Beylerbeyisi otağın gâret idüp Rumili koluna gelirler*[1], anlar gâfil bulunmamağla dönüp gitdiler.

Şebîhûn-kerden-i Küffâr

Zilka'denin beşinde köprü temâm olup, Hüseyin Paşa öte cânibe geçüp otuz kadar top geçirmişidi. Ve taburun içerisin döğmeğe mübâşeret eyledi. Altıncı günü küffâr Turla Suyu ⟨Dniester⟩ kenârında olan taburu bıragup, yukarı ormanlık içinde bir 'amîk handek kesüp tahassun itdiler. Yedinci günü Vezîr Hüseyin Paşa ve Çerkes Hüseyin Paşa ve Erzurum'dan ma'zûl Doğancı 'Ali Paşa Turla ⟨Dniester⟩'nın öte yakasında muhâsara üzre iken, sekiz yüz kadar kâfir çıkup nehrin aşağı tarafından gelüp, gice beşinci sâ'atde şebîhûn idüp, üç sâ'at tarafeynden 'azîm ceng olup Doğancı 'Ali Paşa şehîd ve Bolu Beyi mecrûh oldu. Guzât-ı Müslimîn yetişüp birkaç tabl u nakkāre ile on beş zinde kâfir alup getirdiler. Hüseyin Paşa çullu ata binüp firâr eyledi. Eflak Voyvoda⟨sı⟩ köprü üzerinde bulunmağla zarar idemediler.

Yürüyüş-i Hâmis

Zilka'denin sekizinci günü girü yürüyüş fermân olunup, piyâde ve süvâr tabura karşı varup 'asra dek durdular. Rumili kolundan ve Hân tarafından 'azîm cengler ile taburun iki katı fethe karîb olup içinden zinde kâfir çıkardılar. Lâkin, hîn-i hücûmda yeniçeri tekâsül eyleyüp zulmet-i şâm dahi mâni'

---

1 kâfir A : kâfirân N.
2 at A : – N.
3 melâ'îni A : melâ'în N.
*1 Müellifin burada geniş zamanlı fiil kullanması, en baştan itibaren geçmiş zaman kullanımı ile devam eden bendin üslubunda kopukluğa yol açmıştır. Aslı, "geldiler" olmalıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

oldu, döndüler. Ertesi Hân gelüp hil'at giydirildi. Dahi ertesi 'azîm duman olup hayli kırağı yağdı. Ve âsâr-ı bürûdet zâhir oldu.

Yürüyüş-i Sâdis

Mâh-ı mezbûrun on birinci günü tabur fethine ikdâm ve hücûm fermân olunup, 'umûmen 'asker saff saff dizilüp kârzâra âgāz itdiler. Serdengeçdi ve gönüllü 'askeri tabura yürüyüp 'azîm ceng oldu. Leşker-i küffâr taşra çıkup girü mağlûb⟨en⟩ tabura firâr itdiler. Hân kolundan kırk elli zinde kâfir alındı. Ve nicesi suya düşüp gark oldu. Ahşâma dek 'azîm neberd olup netîce-pezîr olmayıcak dönüldü. Bu cengde hayli âdem ve at düşüp nicesi dahi mecrûh oldu.

Ertesi vüzerâ huzûr-ı hümâyûna da'vet olunup, girü hücûm ve ikdâm içün istimâlet gösterdiler. Ve "*Bi'l-cümle feth ü teshîr aksâ-yı murâdımdır. Lâzım gelirse ihzâr-ı zahâ'ir idüp kışlamak dahi katımda câ'izdir. Şöyle bilüp ana göre tekayyüd idesiz*" diyü buyurdular. "*Otuz gün dahi oturakdır*" diyü orduda nidâ olundu.

Nûreddîn Sultân akına gidüp vâfir vilâyet gāret idüp yüz bin kadar esîr çıkarmağla, orduda esîr gāyet ucuz satılırdı.

Rücû'-i Küffâr be-Musâlaha

Çünki taburda olan küffâr diyârları kesret-i gāret ve kendileri kahtdan sıkılup muztarr oldu, nâ-çâr dâmen-i sulha teşebbüs içün müşâvere idüp, mâh-ı mezbûrun on üçünde yüz kadar kâfir alay bayrağı ile Eflak Voyvodası'na geldiler. Ve barışıklık âvâzesi şâyi' oldu.

On dördünde Turla Suyu ⟨Dniester⟩'ndan otuz kıt'a top geçirilüp Kantemür'e gönderildi ki sâbıkā zahîre arabaları yakdığı mahall kurbında olan palanka muhâsarasına meşgūl idi. Hüseyin Paşa dahi varup varoşun ihrâk ve gāret idüp girü orduya geldiler.

Zilka'denin yirminci günü **[172a]** mu'teber kâfirlerden birkaç nefer elçi gelüp niyâz eylediler ki: "*Sa'âdetlü Pâdişâh'ın fermânına râzîyiz. Sâdır olan cürm ü hatâmızı 'afv ve zuhûra gelen sehv ü 'ısyânımızı ma'zûr buyursunlar.*" Hazret-i Şehriyâr dahi meslek-i 'afv ü safha sülûk idüp cedd-i emcedleri Sultân Süleymân Hân zemânında olan şurût u 'uhûd üzre sulh u salâha rızâ virdiler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

‘Akd-i Musâlaha ve ‘Avdet

Boğdan Voyvodası Radul ⟨Radu Mihnea⟩ -ki ümerâ-i Boğdan'ın mu‘teber bey-zâdelerinden idi- tavassut idüp tarafeynden âdemler vardı geldi. Hotin ⟨Khotyn⟩ Kal‘ası ki bir muhtasar hisâr olup kadîmden Boğdan haddinde dâhil idi, Gasper ⟨Gaspar Graziani⟩ ‘ısyân itdikde Leh Kıralı'na virmişidi ve içine Leh tarafından bir iki yüz âdem konmuşidi. Kal‘a-i mezbûre girü Boğdan'a virilüp Kazak eşkıyâsı Memâlik-i mahrûse'ye te‘addî eylememek şartıyla ‘akd-i musâlaha olunup, virgüleri irsâl idince mu‘teber âdemlerinden birkaç kâfir rehin tarîkıyla gelüp hengâm-ı şitâ irişmekle, zilka‘denin yirmi üçüncü günü mahall-i mezbûrdan rıhlet ve Dârü's-saltana'ya ‘avdet itdiler. “*Zihî gazâ*” (1030)[*1] târîh dinildi.

Tenbîh

Gerçi otuz dört gün müddet-i muhâsarada diyâr-ı küffâr gâretle hayli hasâret gördü lâkin, Leh tâ’ifesi -ki kırk küffâr arasında cebânlık ile meşhûrdur- taburu üzerine iki pâdişâh bu denlü ‘azamet ü şevketle varup, tabur içinde kıral bile mevcûd olmayup oğlu serdâr-ı küffâr iken, bu denlü hücûm ve ikdâmlar ile zafer müyesser olmadığı mahall-i i‘tibârdır. Erbâb-ı devlet ve ashâb-ı miknet tevârîh tetebbu‘ idüp, bunun gibi vak‘aları görüp kuvvet ü kudrete i‘timâd ile mağrûr olmamak gerekdir.

Menkūldür ki Debbâk Mehemmed Paşa serhadd ve düşmen umûrunda ehl-i vukūfdur diyü Vezîr-i a‘zam Hüseyin Paşa ekser anınla söyleşüp, huzûr-ı hümâyûna dahi götürüp ta‘rîf eylemişidi. Ol esnâda Dârü's-sa‘âde Ağası Süleymân Ağa su’âl ider ki: “*Leh Kıralı Pâdişâh'a mukābeleye gelir mi? Ve kādir midir?*” Ol dahi, “*Biz gelir diyü tedârük görelim, gelmezse devlet Pâdişâh'ındır*” didikde Ağa bî-huzûr olup, “*Biz seni bir ehl-i vukūf anlardık. Sen dünyâdan bî-haber imişsin. Leh Kıralı ne köpekdir ki Âl-i ‘Osmân Pâdişâhı'na karşı dura. Anın ne denlü ‘askeri olsa gerek*” diyicek Debbâk Paşa, “*Düşmeni hor görmek olmaz. Cümle küffâr millet-i vâhidedir. Nemçe ve Moskov ve Kazak ve Macar, belki İspanya ve Fransa ve Papa, kimi ‘asker kimi mâl ile imdâd iderler. Ve aralarında nâmûs-ı dîn gözedirler*” diyü cevâb virüp, ‘Arab girü gurûru elden komayup, bunun gibi nâ-dân u mağrûr

*1 زهی غزا İşte gaza! = 1030.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mukarrebler, gice gündüz hoş-âmed ile Pâdişâh'ı dahi gurûra düşürmüşler idi. Der-'akab semeresi zâhir oldu.

Vefeyât

el-Mevlâ 'Ali Akkirmanî:

Çivi-zâde Hısmı 'Ali Efendi'den mülâzım olup **[172b]**, ba'zı medâris-i 'ilmiyyede ihrâz-ı pâye iderek kırkdan munfasıl iken, bin hudûdunda sılasında Hâcı İbrâhîm Medresesi virilüp ol diyârda iftâya me'zûn olmuşidi. Nice yıllar ifâde ile 'ömrünü ifnâ idüp, bin otuz hılâlinde âhırete gitdi.

Mevlânâ-yı mezbûr fezâ'il-i celîle ile meşhûr, fetvâları metîn, resâ'il ve ta'lîkâtı kabûle karîn olup, suver-i fetâvâsı tedvîn olunmuşdur. Beş fende *Gāzî Girây Hân ⟨-ı Cengîzî⟩*[*1] nâmı ile musaddar bir risâlesi vardır. 'Arabiyyet'de kesret-i ıttılâ'ına delâlet ider.

el-Mevlâ Gānim el-Bağdâdî:

Bağdâd'da tevellüd idüp tahsîl-i 'ilm ü 'irfândan sonra 'aşk belâsıyla sekiz sene kadar zemân dîvâne-vâr Tâk-ı kisrâ ve Medâ'in etrâfında geşt ü güzâr itmişidi. Ba'dehû 'Ayntâb'da Şeyh 'Alâ'eddîn hıdmetine vâsıl olup, on iki sene dahi sülûk cezbesiyle deşt ü sahrâda gezüp, dokuz yüz doksan sekizde Rıdvân Efendi Bağdâd kādîsı oldukda, Mevlânâ-yı merkūmun evsâf-ı cemîlesin istimâ' eyleyüp sohbetine rāgıb olmağın, ba'zı akāribi vesâtatı ile vahşetini izâle eyleyüp libâs-ı mollâyâne ile ikrâm ve cihât-ı 'ilmiyye tevcîhi ile saff-ârâ-yı kirâm itmişidi. Ba'dehû Medrese-i Mustansıriyye -ki ecell-i medâris-i Dârü'l-İslâm'dır- kendiye in'âm olunup, nice yıllar ol diyârda a'lem-i 'ulemâ ve 'ukde-güşâ-yı dîn ü dünyâ olmuşidi. Bin otuz târîhinde Bağdâd'a müstevlî olan Bekir Sübaşı tuğyânı fâş kıldıkda, eşkıyâ elinde şehîd oldu.

Mevlânâ-yı merkūm mecmû'a-i nevâdir-i 'ulûm, zâhir ü bâtında vâsıl-ı derece-i kemâl-i ehl-i 'ilm ve sâhib-i hâl idi. Fenn-i fıkha etemm-i intisâbı olmağla fetvâsına mürâca'at iderlerdi. Âsâr-ı kaleminden mesâ'il-i zemânât cem' eylemişdir. Ve tercîh-i beyyinâtda *Melce'ü'l-kudât* nâm mecmû'ası nâfi' risâledir. 'İlm-i nahivde bir kitâb ibtidâ' idüp şevâhidini âyât-ı kerîmeden

*1 ⟨-ı Cengîzî⟩ : Metne, *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 639)'ten alarak ekledik.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

iltizâm eyledi. Lâkin, itmâmı müyesser olmadı. Ve *Hısn-ı İslâm* nâm bir kitâbı dahi vardır. Elfâz-ı küfre müte'allıkdır.

el-Mevlâ Kemâl Efendi, Kemâleddîn Mehemmed b. Ahmed b. Mustafa:

Şakā'ik-i nu'mâniyye sâhibi Taşköprî-zâde Efendi'nin halef-i bâhirü'şşerefidir. Dokuz yüz elli dokuz hılâlinde tevellüd idüp pederinden te'allüm ve kesb-i kemâl itdikden sonra Ebussu'ûd Efendi hıdmetlerine vâsıl ve yetmiş altıda şeref-i mülâzemetlerine nâ'il olup, devr-i medâris ve 'akd-i mecâlis iderek doksan altıda Sahn'a gelüp, dokuzda Şehzâde'den Selânik Kazâsı ile makzi'l-merâm oldu. Ba'dehû Üsküdar ve Haleb ve Şâm ve Burusa ve Galata kazâları virilüp bin on birde İstanbul kādîsı oldu. On ikide Anadolu'ya mükerreren sadr-ı 'âlî-kadr ve yirmi birde **[173a]** Rumili'ne geçüp sadr oldu. Yirmi dörtde ve otuzda teslîs-i sadâret idüp Hünkâr'la sefere gitmişidi. Sınur-ı memleket-i Boğdan'a dâhil oldukda maraz-ı hâ'il hâ'il olmağla, mansıbdan isti'fâ ve İstanbul'a rücû' eyleyüp Rumili Sadâreti Mollâ 'Ali Efendi'ye 'inâyet olundu. Şevvâlin dördüncü günü "İsakcı" nâm mahalde vâkı' Tuna cisrine vâsıl oldukda, kantara-i fenâdan güzâr itmişler idi. Na'şı kadırga ile İstanbul'a gelüp 'Âşık Paşa Câmi'i hazîresinde, pederi yanında defn olundu.

Mollâ-yı merkūm gavvâs-ı bihâr-ı 'ulûm, âsitânesi mahatt-ı rihâl-i efâzıl, merd-i kâmil ve ferd-i şâmil idi. Âsâr-ı kaleminden Sûre-i Kehf tefsîri ve *Hidâye* mesâ'ilini tecrîd ve tertîbde '*Udde*[*1] nâm kitâbı ve pederinin *Mevzû'ât-ı 'ulûm* tercemesi ve Hüseyin Vâ'iz'in *Risâle-i 'aliyye* tercemesi vardır. Sultân 'Osmân Hân emriyle mensûr *Şehnâme* yazup "Kemâlî" mahlası ile nazm-ı eş'âr-ı âbdâr eylemişdir.

el-Mevlâ Mehemmed Kudsî:

Nişâncı-zâde Ahmed Efendi'nin mahdûmu ve Emîr Buhârî hulefâsından 'Abdüllatîf Efendi'nin duhter-zâdesidir. Dokuz yüz seksen ikide Kudüs'de tevellüd idüp, ol mahlas ile iştihâra sebeb olmuşidi. Bostân-zâde Efendi'den mülâzım ve tarîk-ı tedrîse 'âzim olup, bin on yedide devr-i medâris iderek

*1 Eserin tam adı, *'Uddetü ashâbi'l-bidâye ve'n-nihâye fî tecrîdi mesâ'ili'l-Hidâye* olarak geçmektedir (Bkz. Mehmet İpşirli, "Taşköprizâde Kemâleddin Efendi", *DİA*, İstanbul 2011, XL, 153).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sahn'a geldi. Yirmi dörtde Süleymâniyye'den Selânik Kazâsı'na vâsıl, ba'dehû yirmi yedide Burusa ve İstanbul Kazâsı'na nâ'il olup, bin otuzda Mollâ 'Ali Efendi'den sonra Anadolu Sadâreti bunlara ta'yîn olunmuşidi. Emri geldikde berîd-i müjde-resân na'şlarına râst geldi. Celâl-zâde'nin,

Âhır oldu 'ömr çün geçdi hevâ şimdengirü
Niyleyin el virdiğin dünyâ bana şimdengirü

Tâ'ir-i kudsî-i rûh andı tecerrüd 'âlemin
Cîfe-i dünyâ gamı düşmez ana şimdengirü

kelâmı hasb-i hâli vâkı' oldu.

Menkūldür ki Meczûb-ı İlâhî Hamza Baba -ki mu'tekad-i ebnâ-i zemân idi- üç gün mukaddem gelüp, "*Oğul, senden ayrılmak göründü*" diyü girye-i hay hay gülû söz ile ızhâr-ı rikkat ve telmîh-i furkat ider. İki cânibin ⟨dahi⟩ mevti ihtimâli ile bir mıkdâr tereddüd-i ahad-ı cânibeyn tesellî-bahş iken ol gice vâkı'ada görür ki bir arabaya süvâr olup bir deşt-i vahşet-engîze güzâr ider. Bu def'a rişte-i şübheye faysal virüp hayâtdan me'yûs oldukda, hummâ-i vebâ'î zuhûr eyleyüp ikinci günü intikāl eylemişidi. Ceddi Emîr Buhârî hazîresinde defn olundu. Emîr 'Ali Efendi,

Mısrâ'

Rûh-ı Kudsî cennete buldu vusûl (1030)[*1]

târîh didi.

Mollâ-yı merkūm melekiyyü'z-zât, kudsiyyü's-sıfât, tumturak-ı elfâz-ı tannâne ile meşhûr, ahlâk-ı cemîle ile mezkûr idi.

'Ali Paşa:

İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğludur. Cedd-i mâderîsi Kaya Paşa tarafından seyyid-i sahîhü'n-neseb olup, doksan sekiz târîhinde babası Tunus beylerbeyisi iken, "Yahyâ" nâm Celâlî "Mehdî" nâmına zuhûr eyleyüp, harb-i 'azîmden sonra **[173b]**, pederi şehîd olup dokuz yaşında kalmışidi. Ba'de

[*1] روح قدسی جنته بولدی وصول = 1030.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

eyyâm şahs-ı mezbûr gâfil iken babası kulları ile katl eyleyüp intikâm almışidi. Ol isti'dâdı görülüp Dimyat Sancağı virildi. On beş sene karârdan sonra Âsitâne'ye gelüp, on birde Sultân Ahmed Hân'ı gemisi ile Burusa'ya götürdü[1]. Ol esnâda Yemen Eyâleti virilüp kabûl itmedi. İstiğnâsı mukâbelesinde 'ilâve-i kayd-ı hayâtla mümtâz olmuşidi. Ba'dehû Kapudan Ca'fer Paşa ta'assub eyleyüp Magosa Sancağı'na nakl itdikde, kabûl itmeyüp Âsitâne'ye geldi. Ve Tunus Eyâleti virildi. İki sene tasarruf idüp, on yedide Mora Sancağı'na nakl olundu. Üç seneden sonra Kıbrıs virildi[2]. Yenicâmi' temâma karîb oldukda vezâretle eyâletine gidüp ba'dehû, Âsitâne'de vezîr ve bir aydan sonra kapudan oldu. Üçüncü def'a kapudanlığında altı pâre kâfir kalyonu alup İstanbul'a geldikde, mâl-i ganâ'imden iki yüz forsaya birer kîse yükledüp pîşkeş çekdikde, 'avâtıf-ı Husrevânî'den altun zencîr ile dil-i âzâdesi bend oldu. Yirmi dokuz muharreminde Mehemmed Paşa yerine sadr-ı a'zam olup, otuz rebî'ulâhırının on beşinci günü 'illet-i mesâneden vefât itdi. Beşiktaş'da Yahyâ Efendi kurbında türbe-i mahsûsada medfûndur.

Âsâr-ı hayrından Sakız ⟨Chios⟩'da ve Yeniköy'de câmi'i vardır. Kâsımpaşa'da Emîr Efendi Zâviyesi'ne su getirmişdir. Kırk bir yaşında intikāl itdi. Cemâl ü kemâl sâhibi, sadr-ı 'âlî-kadr idi.

Karakaş Mehemmed Paşa:

Kat'-ı merâtib iderek yirmi dokuzda Budun ⟨Buda⟩ beylerbeyisi olup Vaç ⟨Vác⟩ Hisârı'n aldı. Mükemmel 'asker ile Hotin ⟨Khotyn⟩'e gelüp sadârete liyâkat töhmeti ile hasûd şerrine uğrayup ibrâmla tabura girdi. İki yerden göğsüne kurşun ısâbet idüp şehîd oldu.

Paşa-yı mezbûr şecî' ve vakūr, merd-i ma'reke-ârâ idi.

İskender Paşa:

Sâhibü'l-menâkıb Tiryâkî Hasan Paşa kethudâsı olup hıdmetinde nice vekāyi' görüp umûr tecribe itmişidi. Hasan Paşa vefâtından sonra serhadde ba'zı sancağa mutasarrıf olup Eğre ⟨Eğri/Eger⟩ Eyâleti virilmişidi. Ba'de'l-infisâl Âsitâne'de mülâzım iken bin yirmi beşde Kā'im-makām Gürci Mehemmed Paşa Bosna Eyâleti'n virüp Boğdan'da tuğyân iden 'avretin oğlu

---

1 götürdü A : getirdi N.

2 iki sene ... virildi A : – N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

üzerine serdâr göndermişidi. Ol etrâf 'askeri ile varup eşkıyâyı bozdu. Ve taraf-ı saltanatdan voyvoda nasb eyledi. Ba'dehû Özi Eyâleti virilüp bin yirmi dokuzda Gasper Voyvoda ⟨Gaspar Graziani⟩ 'ısyân eyleyüp Leh taburu ile müctemi' oldukda üzerine varup, Rüstemâne cengle bozup tafsîli sebk olunan gazâ vukū'a gelmişidi. Bin otuzda vezâretle Özi beylerbeyisi iken vefât idüp yeri Hüseyin Paşa'ya virildi.

Paşa-yı mezbûr hüsn-i tedbîr ve şecâ'atle meşhûr idi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

[174a] SENE-İ İHDÂ VE SELÂSÎN VE ELF

Duhûl-i Pâdişâh-ı İslâm be-Dârü's-saltana ve Tezyîn-i Şehr

Çün Şehriyâr-ı 'âlî-mıkdâr Hotin ⟨Khotyn⟩ menzilinden 'avdet buyurdular, tayy-i merâhil iderek sene-i mezbûre rebî'ulevvelinin on ikinci günü 'azîm alaylar ile Dârü's-saltanati'l-'aliyyeye dâhil ve vatan-ı me'lûfa vâsıl oldular. Üç gün şehir donanması fermân olundu. Ol hînde Dilâver Paşa vezîr-i a'zam, Es'ad Efendi müftî, Mollâ 'Ali Rumili, Mûsâ Efendi Anadolu kādî'askeri idi. Dîvân'da Hüseyin Paşa, Gürci Mehemmed Paşa, Mahmûd Paşa[1], Ahmed Paşa, Çerkes Mehemmed Paşa, Receb Paşa bu tertîb üzre oturdular. Halîl Paşa kapudan, Bâkī Paşa defterdâr, 'Ali Ağa yeniçeri ağası, Mustafa Paşa nişâncı idi. Ve çıkma olup Harem-i hümâyûn huddâmı kānûn üzre yollu yolu ile taşra çıkdılar.

Tebeddülât-ı Menâsıb

Mısır Beylerbeyisi Mere[2] Hüseyin Paşa ma'zûl olup, yeri Bebr Mehemmed Paşa'ya virildi.

Rebî'ulâhırda Erzurum Abaza Mehemmed Paşa'ya ve Mar'aş Kalâvun Mehemmed Paşa'ya, Rakka Bostân Paşa'ya, Sivas Tayyâr Mehemmed Paşa'ya tevcîh olundu.

Cumâdelûlâda Turnacıbaşı Bayram Ağa donanmaya me'mûr olup kadırgalar kuruldu.

Cumâdelâhırede mezbûr Bayram Ağa'ya sultân virilüp, vüzerâ Eskisarây'dan kānûn üzre önüne düşüp götürdüler[3].

Zikr-i Vak'a-i Hâ'ile-i 'Osmâniyye

Bu sâlde -ki kırân-ı nahseyn-i Seretânî[4] sâli idi- evâ'il-i recebde çependâzî-i dehr-i bü'l-'aceb zuhûr idüp Pâdişâh-ı 'âlî-himmet Hicâz tarafına 'azîmet itmekle mecmû'-ı 'asker def'e sâ'î olduğu, fitne-i 'azîmeye dâ'î olmuşidi. Ol rûz-ı 'ibret-endûzda nefs-i nefîsleri mahbûs ve kibâr-ı a'yân-ı devlet şemşîr-i hûn-âşâm-ı 'askerden şehîd ve emvâc-ı bahr-ı şerr ü şûrda nâ-

---

1 Mahmûd Paşa A : – N.
2 Mere A : Kara N.
3 götürdüler A : getirdiler N.
4 seretânî A : seretân N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bedîd oldular. "*Zikr-i keyfiyyeti mükeddir-i havâtır ve bu makûlede belâgat-i îcâzın lutfu zâhirdir*" diyü ba'zı târîh-nüvîsler tafsîlden tehâşî eylediler. Lâkin, târîhin vazîfesi vekâyi'i vukū'u üzre beyân olup mevzû'-ı fenni ihlâl lâzım gelmemek içün biz bu makāmda müstakill te'lîf olunan *Târîh-i Tûgī*'yi telhîs ve gayriden zamîme ile hakk-ı tahrîri îfâ ve bu vak'a ahbârını istîfâ eyledik.

Sebeb-i Vak'a

Çün bu 'âlem-i esbâbda her şeyin sebebi mukadder ve Müsebbibü'l-esbâb bu yüzden tasarrufun ızhâr itdiği mukarrerdir. Bu vak'anın dahi esbâb-ı müte'addidesi tedrîcle sübût bulup vaktinde vak'a dahi zuhûra geldi.

Ketebe-i havâdis îrâd ve ta'dâd itdikleri esbâbın biri, seferde Yeniçeri tâ'ifesini in'âm bahânesiyle yoklayup teşvîş virdikleri idi.

Ve biri dahi Karakaş Paşa düşdüğü gün kendileri seyirden otağa dönicek sipâh tâ'ifesi bile dönüp ol mahalde 'itâb-âmîz huşûnetle hıtâb nakl olunduğu idi ki bu iki tâ'ife derûnunda ol zemândan 'ukde kalmışidi dirler. Lâkin, bunlar sebeb-i za'îfdir. Zîrâ pâdişâh ile kul miyânında bu makūle **[174b]** ahvâl olagelmişdir.

Ve biri dahi Bostâncıbaşı Mehemmed Ağa bin yirmi dokuzda yeniçeri ağası bulunan Yûsuf Ağa ile hasm olup, ana rağmen Pâdişâh-ı 'âlem-penâhı tebdîl-i câme bostâncılarla bile gezdirüp meyhâneleri basdırır, kul tâ'ifesini deryâya atdırup şehirliyi küreğe kodururdu. Ol ecilden ekser-i yeniçeri dil-gîr olmuşidi.

Ve biri dahi cengde baş ve dil getirenlere virilen 'atıyye şey'-i kalîl olduğundan gayri, ba'zı tenfîre bâ'is sözler söylemekle 'askerin, *–İzâ lem-yekünü'l-mülûkü zâhibeten va'dehû fe-devletühû zâhibetün*[*1]– fehvâsınca i'râz itmesi idi.

Ve biri dahi çün bu denlü ihtimâm ile tabur fethi müyesser olmayup a'dâya murâdları üzre zafer bulmadıklarını, kulun 'adem-i tekayyüd ü ihmâline haml ile sûretâ nefret ü i'râzı müş'ir ba'zı vaz' u hareket ızhâr itmeleri idi.

Ve biri dahi ba'zı mukarreb-i nâ-dân 'Arablar, Hotin ⟨Khotyn⟩ Cengi'nde 'adem-i müsâ'ade-i takdîr umûrunu kul taksîrinden bilüp, "*Cünd-i 'Osmânî*

*1 اذا لم يكن الملوك ذاهبة وعده فدولته زاهبة = Hükümdarlar vaadlerini yerine getirmezlerse devletleri gider.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olmağa lâyık u hakîk Mısır cündîleridir, bunlara virilen vazîfe ve hazîne zâyi'-i mahzdır" diyü bunun emsâli hezeyân ile Pâdişâh-ı cihânın sem'ini doldurup, zamîr-i münîrlerinde ol makūle cedîd 'asker ihdâsı cây-gîr olduğu idi.

Ve biri dahi zikr olunan efkâr-ı fâsidenin vahâmet-i 'âkıbetinden gāfil bî-'akl u temyîz câhiller re'yini kuvvetden fi'le getirmek esbâbına mübâşeret itmeleri idi.

Ve biri dahi rivâyet itdikleri üzre, maksûd-ı aslı ol garazı temşiyet ve zâhirde hüccetü'l-İslâm'ı istilâm içün meşveretsiz Mekke-i Mükerreme'ye 'azîmetleri idi.

Sudûr-ı Fermân be-Tertîb-i Esbâb-ı Sefer-i Hicâz

Çün Pâdişâh-ı 'âlem-penâh Cezîretü'l-'Arab ve Şâm ve Haleb ve Mekke câniblerine teveccühe 'azîmet buyurdular, fermân-ı 'âlî sudûr itdi ki Vezîr-i a'zam Dilâver Paşa ve Defterdâr Bâkī Paşa sefer tedârükünü görüp otakları ve sâ'ir mühimmâtı hâzır ideler. Bundan akdem Sarây-ı 'Atîk baltacılarından Eski Yûsuf zahîre iştirâsı içün evâmir ile Haleb ve Şâm ve Mısır cânibine gönderilmişdi. Vardıkda Mısır Beylerbeyisi gemiler ve zahâ'ir ihzârına mübâşeret idüp cimâl ve hayl ve bigālden kifâyet mıkdârı hâzır kıldı. Ve Mekke Şerîfi'ne dahi emir gönderdi ki celebleri Bender-i Kusayr'a gönderüp anda olan zahâ'iri Cidde'ye nakl itdire. Pirinc ve sâ'irden yüz bin irdeb hubûbât Kusayr'a yığılmış idi. Haremeyn sükkânı Pâdişâh'ın teveccühünden gāyet dağdağaya düşüp nice erâcîf şuyû'u ile hâlleri mükedder olmuşidi.

Yeniçeriden beş yüz neferle Samsoncubaşı ve sipâhdan iki bölük bin kadar nefer gidüp sâ'ir kapukulu Âsitâne'de kala. Hüseyin Paşa Dârü's-saltana muhâfazasında kā'im-makām olup, Gürci Mehemmed Paşa Edirne'de, Receb Paşa Burusa'da muhâfaza eyleye. Vezîr-i a'zam ve Defterdâr ve Nişâncı rikâb-ı hümâyûn ağaları ile ve gedikli çâvuşlar ve kırk nefer müteferrika ve otuz nefer küttâb-ı Dîvân sâ'ir nefer ile bile gideler. Ve donanma gemileri dahi hâzır olup Kapudan Halîl Paşa Akdeniz'e çıka. Bu minvâl üzre tedbîr ile mâh-ı recebin sekizinde çehârşenbih günü otaklar geçirmeğe kadırga yanaşup, me'mûr olan a'yân dahi otakların geçirmek fermân olunmuşidi.

Şeyhülislâm Pâdişâh'a sûret-i fetvâ gönderüp, "*Pâdişâhlara Hacc lâzım değildir, yerinde oturup 'adl eylemek evlâdır*" ⟨didi.⟩ "*Câ'iz ki bir fitne zuhûr*

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

eyleye" diyü Mahmûd Efendi dahi söylemiş idi, mecâl olmadı[1]. Vezîr-i a'zam Dilâver Paşa dahi derûnî rızâ virmeyüp ma'kûl görmezdi. Lâkin, Süleymân Ağa ve 'Ömer Efendi taraf-ı hılâfda olmağla, hüküm gâlibin oldu. Hâce 'Ömer Efendi, kendi birâderi Karabaş Efendi vâ'iz iken Mekke Kazâsı emrini gönderüp ⟨lâkin⟩, Şerîf zabt itdirmeyüp Hâce dahi intikâm kasdı ile Pâdişâh'ı Hacc'a sevk eylerdi dirler. *–El-'uhdetü 'ale'r-râvî*[*1].–

Rü'yâ-yı Pâdişâh

İçeri ve taşra halkının ihtilâf-ı akvâlinden Pâdişâh mütehayyir olup gitmek emrinde tereddüd üzre iken, bir gice hazret-i Fahr-ı 'âlem'i rü'yâda görürler. Kendi taht üzre tilâvet iderken, gelüp elinden Mushaf'ı ve eğininden cebe vü cevşeni alup bir sille ururlar. Taht üzerinden yıkılır ve min-ba'd kalkup mübârek kademine yüz sürmeğe sa'y iderler, müyesser olmaz.

Bu rü'yâ-yı hâ'il, dağdağa-endâz-ı Pâdişâh-ı deryâ-dil olup, evvelâ Hâce Efendi'ye söylerler. "*Hacc-ı şerîfe niyyetde terk-i tereddüd içün sûret-i tevbîhdir. Rü'yâda ayağına yüz sürmek müyesser olmadı ise inşâ'allâh Merkad-i münevverelerine yüz sürün*" diyü ta'bîr ider. Pâdişâh'a bu ta'bîrden gınâ gelmeyüp, Mahmûd Efendi'ye varup ta'bîr itdirirler. Anlar bu vechile ta'bîr ider ki: "*Kelâm-ı kadîm hükm-i şer'-i şerîfdir ve cebe 'âlem-i vücûddur. Pâdişâh-ı İslâm'a lâzımdır ki tevbe vü inâbeti kendilere hem-dem idineler.*" Pâdişâh dahi müte'essir olup, merâkıd-ı kibâr ziyâretine teveccüh eylediler.

Eser-i Gadr u Telaş

Mâh-ı recebin evâ'ilinde Ebî Eyyûb-i Ensârî ziyâretine varup kurbân lâzım geldikde, bostâncılar vaktâ koyun bulup ammâ sığır bulamadılar. Şehir kapularında ve gümrükde buldukları araba öküzlerini sürüp boğazladılar. Sâhibleri feryâd idegördü, müfîd olmayup her birine rub' bahâsı mıkdârı akça virdiler.

---

[1] tedbîr ile ... olmadı N : – A (Bu satırlar aslında Âtıf Efendi nüshasında biraz aşağıda, "Eser-i Gadr u Telaş" başlıklı bend içinde yer almaktadır. Ancak konu bütünlüğü bakımından satırların buraya taşınması daha uygun görünmektedir. Bu değişikliğin büyük ihtimalle Kâtib Çelebi'nin kendisine ait olduğunu tahmin ettiğimizden dolayı Nuruosmaniye nüshasındaki tertibe uyduk).

[*1] العهدة على الراوى = Bu bilginin doğru olup olmadığının sorumluluğu, bilgiyi rivayet edene aittir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ve cum'a günü Sultân Selîm Câmi'i'ne namâza çıkup halk gözüne mehîb görünmek içün penbe çuvalı misâl 'azîm penbeli kabâ[1] giyüp garîb heykelde göründüler. Müneccimbaşı Mehemmed Çelebi ol gün Bâkī Paşa Kethudâsı'nda bulunup, bunların hareketine hande iderdi ve "*'Abes yere zahmet çekmeniz. Sefer yokdur, dahi neler olur*" dir idi. **[175a]** Pâdişâh ahvâlini su'âl eylediler, "*Ramazâna yetişmez. Zîrâ tâli'-i hümâyûnları olan burcda küsûf vâkı' oldu*" didi.

Cem'iyyet-i 'Asker ve Meşveret der-Emr-i Sefer

Çün Pâdişâh-ı 'âlem-penâh tarafından bu gûne harekete 'azîmet sudûr itdi, sâbıkda geçen mâcerâ karînesiyle efvâhda şâyi' olan erâcîf tahakkuku kul miyânında derece-i sübûta müntehî oldu. Yeniçeri ve sipâh mâh-ı mezbûrun yedinci günü meydânda bir yere gelüp kendi umûrunda meşveret itdiler. "*Pâdişâh'ın bu tarîkla Hicâz'a gitmesi mücerred bizden i'râz u nefrete mebnî olup bir gayri mûcib ü bâ'îs yokdur. Nizâm-ı 'âlem maslahatı içün Pâdişâhlar Hacc'ı terk idegelmişdir. Düşmen zuhûru ve a'dânın şerr ü şûru ihtimâli var iken Memâlik-i mahrûse'yi koyup gitmek hatâdır. Bu kârdan ferâgat olunmak gerek*" diyü söyleşdiler. Anda 'ulemânın alçak pâyesinden niceler karışup meydândan çıkdılar ve Yenicâmi' semtine teveccüh idüp önlerine geleni sürdüler. Vezîr-i a'zam buyruldu ile Çâvuşbaşı Hâlıcı-zâde'yi men'e göndermişidi. Önlerine geldikde taşlayup kaçırdılar. Eşhâs-ı muhtelife karışup cemm-i gafîr oldular. Fi'l-hâl 'âlem ayağa kalkdı.

İstiftâ der-Hakk-ı Menba'-i Fesâd

'Asker Atmeydânı'na vardıkda içlerinden umûr-dîde ihtiyârları bir yere gelüp evvelâ, "*Pâdişâh-ı cihânı ıdlâl idüp bu sevdâya düşürmekle 'abes yere Beytü'l-mâl-i Müslimîn telefine ve fesâda bâ'is olanlar hakkında şer'an ne lâzım gelir?*" diyü bir fetvâ sûreti tesvîd idüp birkaç ihtiyâr ile Şeyhülislâm Es'ad Efendi'ye gönderdiler. Ve lüzûm-ı katle fetvâ alup bölük ağaları ve Yeniçeri Ağası bunları men'e geldikde taşlayup kaçırdılar. Ve ol gün donanma Beşiktaş'dan kalkup Yedikulle'ye giderken gulüvv-i 'âmmı işidüp yanaşdılar. Yeniçeri gemilerden çıkup kapular kapalı bulunmağla, hisârdan aşup dâhil-i cem'iyyet oldular.

---

[1] kabâ A : kapama N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mürâca'at-ı Îşân be-'Ömer Hâce ve Vezîr-i a'zam

Re'y-i cumhûr bu oldu ki mukaddem Vezîr-i a'zam'a ve Hâce Efendi'ye varup 'arz-ı merâm eyleyeler. Ta ki anlar dahi bu husûsu Pâdişâh'a i'lâm ile tavassut ideler. Pes evvelâ 'Ömer Efendi sarâyı önüne gelüp ol dahi kapuları kapayup şeh-nişînden bunlara nigâh iderdi. Kapuyu kakup, "*Efendi gelsin, cumhûrun sözünü Pâdişâh'a bildirsin*" diyegördüler, olmadı. Hâce Efendi tebdîl-i câme ile dâr-ı cârdan firâr idüp hıdmetkârları, "*Efendi Sarây'a gitdi*" dimekle, kapuyu yıkup mâ-melekin gâret itdiler. Ba'dehû Vezîr-i a'zam Dilâver Paşa sarâyına gelüp doldular. Ve gördüler ki cümle paşalı pür-silâh, hattâ bunlara ok atup birkaçını maktûl ve mecrûh itdiler. Bunların ise ol gün silâhı yoğidi. Dönüp sipâhî çârşûsunda buldukları âlât-ı harbi almağa giderken ehl-i sûk karşı gelüp 'afv recâ itmekle, 'asker biri birini men' idüp ahşâm karîb olmağla erte⟨si⟩ silâhla gelmeğe ta'ahhüd idüp dağıldılar.

İstifsâr-ı Pâdişâh ez-'Ulemâ ve Evhâm-ı Cânibeyn

Çün **[175b]** Pâdişâh yeniçeri ve sipâh cem'iyyetin ve Hâce'nın sarâyı gâretin işitdi, 'ulemâyı Sarây'a da'vet idüp, "*Sebeb-i cem'iyyet nedir?*" didikde, "*Kul tâ'ifesi Pâdişâh'ın Anadolu tarafına geçdiğine kā'il değiller. Ve Hâce Efendi ile Dârü's-sa'âde Ağası nefy-i beled olsun dirler*" ⟨diyü cevâb virdiler⟩. Sultân 'Osmân Hân buyurdular ki: "*Varın söylen, Kâ'be'ye gitmeden ben ferâgat eyledim. Ammâ istedikleri âdemleri mansıbdan bile ref' eylemem.*" 'Ulemâ gelüp söyledikde, "*Yarın görelim*" didiler. Ahşâm irişdi. Ol gice yeniçeri odalarında bir haber şâyi' oldu ki Pâdişâh cümle bostâncıları getirüp cebehâneden silâh tevzî' eyledi. Bostâncılar arasında dahi şâyi oldu ki donanma gemilerinde topları yeniçeri hisâra havâle eyleyüp bağçe tarafından yürüseler gerek. Pes iki taraf bu vehimle sabâhladılar.

Telâtum-ı Emvâc-ı Bahr-ı Fiten der-Rûz-ı Düvüm

Recebin sekizinci günü -ki yevmü'l-hamîs idi- yeniçeri ve sipâh âlet-i harb ve silâh ile odalar meydânında bir yere gelüp, andan kalkup Sultân Mehemmed Hân Câmi'i'ne doldular. Ve kibâr-ı 'ulemâyı da'vet itdiler. Anlardan haber geldi ki Yenicâmi'i'de varup muntazır olalar. Pes bunlar Sultân Mehemmed hareminde du'â vü senâdan sonra seyl gibi Atmeydânı'na akdılar. Anda Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Nakîbü'l-eşrâf Gubârî Efendi ve Yahyâ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Efendi ve Kâf-zâde ve Bostân-zâde ve 'Azmî-zâde ve Kethudâ Mustafa Efendi ve Ayasofya Vâ'izi 'Ömer Efendi ve Dervîş Efendi ve Kādî-zâde Efendi gelüp, kul ihtiyârları ve müdebbirleri ile bunlar câmi' içine girüp sebeb-i cem'iyyet su'âl olundukda, altı kimsenin katline 'arz-ı hâl virdiler. 'Arz-ı hâli Ferîdûn Efendi ile Haylî Çelebi yazdı:

"*Hâce ve Kızlar Ağası Süleymân Ağa ve Kā'im-makām Ahmed Paşa ve Defterdâr Bâkī Paşa ve Dilâver Paşa ve Nasûh Ağa.*"

"*Bunların cürmü nedir?*" dinildikde: "*Hâce ve Kızlar Ağası, Pâdişâh'ı sefere tahrîk itdiler. Dilâver Paşa, sarâyına varıldıkda etbâ'ı bizimle kıtâl eyledi. Defterdâr, mevâcibe züyûf akça virir. Ve Kā'im-makām, Âsitâne'de korucu ve oturak vazîfesin virmede te'allül iderdi. Ve Nasûh, sefer dönüşünde segbânbaşı olup Kā'im-makām'la ittifâk idüp korucu ve oturakdan Süleymân Ağa'ya şikâyet eylediler. Ol dahi Pâdişâh'a 'arz itdikde cümlesi ref' fermân olunmuşidi. Recâyla iki bini ref'e sulh itdiler.*"

'Arz-kerden-i 'Ulemâ Metâlib-i 'Asker-râ ve İmtinâ'-i Pâdişâh

Zikr olunan mevâlî-i kirâm ve meşâyıh-ı 'izâm, kulun 'arz-ı hâllerini alup atlarına binüp Sarây-ı 'âmire'ye gitdiler. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh nazarına varup du'âlar eyleyüp vâkı'-ı hâli 'arz u i'lâm eylediklerinde, "*Katli taleb olunan âdemleri virmem*" diyü buyurdular. 'Ulemâ tekrâr recâ eyleyüp, "*Ehven-i şerreyn ihtiyârı lâzımdır. Virilmezse dahi ziyâde şerr ü fesâda bâ'is olur. Zarar-ı 'âmdan zarar-ı hâss tercîh olunagelmişdir*" diyegördüler. Müfîd olmayup musırr oldu ve "*Siz*[1] *mukayyed olman, anlar başsız 'askerdir, tîz dağılırlar*" diyü buyurdu. 'Ulemâ ve vüzerâ ittifâkla tekrâr ikdâm idüp, "*Kul tâ'ifesi cem'iyyet* [**176a**[*1]] *itdikde istediklerin alırlar. Ecdâd-ı 'izâmınızdan alagelmişlerdir. Mukaddem almak evlâdır*" didiler. Pâdişâh gazaba gelüp, "*Bu fitne erbâbını siz tahrîk eylemişsiz gibi evvel sizi kırarım, sonra anları*[2]*. Ol tâ'ifenin tedârükü görülmüşdür*" diyü bunları redd idicek cümlesi hâmûş oldular. Ba'dehû Hüseyin Paşa ileri varup, pây-i tahta yüz sürüp du'â itdikden sonra, "*Pâdişâh'ım, ben kulunu dahi isterlerse vir, tek hemân sen sağ ol*"

---

1 ve siz A : – N.

*1 Buradan itibaren 178b'nin sonuna kadar olan kısımda, el yazısı Kâtib Çelebi'ye ait değildir.

2 Ecdâd-ı 'izâmınızdan … anları A : "*Bu fitne-ârâ-yı bâbını siz tahrîk eylemişsiz gibi ecdâd-ı 'izâmın zemânında olagelmişdir. Mukaddem virmek evlâ*" didiler. Pâdişâh gazaba gelüp, "Evvel sizi kırarım sonra anları N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

diyegördü. Sâ'iri dahi tekrâr be-tekrâr söylediler, müfîd olmadı. Bi'l-âhire girü çekilüp taşraya[1] çıkdılar. Ve Sarây'dan taşra gitmesinler diyü fermân sâdır oldukda, Pâdişâh'ı dahi yalnız komak olmaz, şöyle durdular.

Duhûl-i 'Asker be-Sarây-ı 'Âmire

Çün beride zemân-ı intizâr hadden geçüp 'ulemâdan bir haber gelmedi, bildiler ki sözleri makbûle geçmedi. Kul re'y eylediler ki câmi'den Sarây-ı 'âmire'ye varalar. Lâkin, câ'iz ki silâhlı bostâncı kapuları almış ve içeri dolmuş ola diyü tereddüd üzre iken, içlerinden Dîde-bân 'Ömer Bey tedbîri ile Ayasofya minârelerine âdem çıkarup gördüler ki 'ulemâdan gelir gider ve bostâncıdan eser yok, hemân 'asker harekete gelüp sît ü sadâ ile Sarây kapusuna irdiler. Açık bulup içeri girdiler. Kapucular, "*Bostâncıdan gâfil olman*" dimekle birkaç yüz tüfeng-endâzı[2] bedenlere ve kapulara koyup, topçu ve cebeci ve 'acemîyân ve sâ'ir şehirliden silâhsız olanlar anbârda yığılan odunun birerini[3] ellerine aldılar. Her bâr ki "*Şehirli aramızdan çıksın*" didiklerinde, "*Biz 'askerden ayrılmazız*" diyüp durdular. Bir iki sâ'at[4] 'asâkir deryâ gibi meydânda çalkanup tüfengler atup na'ralar urdular. Çağrışup, "*Şer'le Dilâver Paşa'yı, Dârü's-sa'âde Ağası'nı, Hâce'yi isteriz*" diyügördüler. Cevâb çıkmadı. İkinci kapudan dahi girüp Dîvân-ı hümâyûn önüne doldular. Ve üç sâ'at kadar zemân durup mezbûrları istediler. Gördüler ki sâ'il ve mücîb yok, iç kapuda 'ulemâ zümresi oturur. Bir rivâyetde Nakîbü'l-eşrâf Gubârî Efendi, "*Bizim sözümüz geçmedi, siz kendiniz girüp*[5] *söylen*" diyü nâ-ma'kûl söylemiş ola. Ve birkaç ak-ağalar durur idi. 'Asker hücûmun görüp içeri kaçdılar. Derhâl üçüncü[6] kapudan dahi girüp biraz çağrışdılar ve "*Sultân Mustafa'yı isteriz*" diyü içlerinde bir sadâ kopdu. Cümlesi talebde ittifâk itdiler.

İhrâc-ı Sultân Mustafa ez-Mahbes

Fırak-ı 'asâkir içeride gürûh gürûh gezüp Sultân Mustafa Hân mekânın tecessüse âgâz itdiklerinde Büyük Oda ⟨ve⟩ Küçük Oda önüne gelüp, iç-

---

1 taşraya A : taşra N.
2 endâzı A : endâz N.
3 birerini A : birden N.
4 sâ'at A : – N.
5 girüp A : girün N.
6 üçüncü N : ikinci A.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

oğlanları saff saff durur idi. Su'âl itdiler, anlar, "*Bilmeziz*" dimekle Hâs Oda önüne varup, anda olan gılmânın biri Harem cânibine işâret eyledikde cümlesi ol mahalle varup kapusu içeriden olmağla, taşradan sepâlar ile kubbe üzerine çıkup, "*Şer'le Sultân Mustafa'yı isteriz*" diyü çağrışdılar. Aşağıdan, "*Sultân Mustafa bundadır*" diyü nerm-âvâz zâhir oldukda Matbah'dan baltalar getirüp kubbeyi deler iken birkaç kara 'Arab bunları oka tutmağla, yeniçeri tüfeng havâle idüp iki 'Arab'ı öldürdüler. Dîvânhâne önünde perdelerin ipini kesüp kubbeden aşağa âdem indirüp gördüler ki Sultân Mustafa bir minder üzre oturur ve iki câriye ayağ üzre durur. Bunlar, önünde yer öpüp, "*Pâdişâh'ım, taşrada 'asker size muntazırdır*" didiklerinde Pâdişâh-ı Edhem-meşreb bunlara cevâb virmeyüp su istedi. Dirler ki habshânede üç gün kapanup yemek ve su virilmez idi. Yukarıdan sumak ile su indirdiler ve birkaç çâpük yiğitler Eskisarây'da Vâlide'ye müjde iletdiler. Ba'dehû Sultân Mustafa Hân'ı kubbe üzerinden **[176b]** taşra çıkardılar. Ve Şeyhülislâm atına bindirdiler. Lâkin, kemâl-i za'fdan atda oturmak mümkin olmadı. Yine indirüp 'Arz Odası'na kodular. Bu kadar zemânda 'asker arasında üç dört def'a ürkündü oldu. Her bâr celebler kılıc ile 'askeri durgurup, "*Korkman, nesne yokdur*" diyü men' iderler idi. El-hakk ol günde 'askerin cem'iyyeti ve Dârü'l-hılâfe'de bu denlü cür'et üzre hareketi, kulûba dehşet ve sâmi'îne havf u haşyet îrâs ider mûcib-i 'ibret bir hâl idi[1].

Maktûlî-i Dilâver Paşa ve Süleymân Ağa

Çünki Sultân 'Osmân Hân 'askerin iç kapudan duhûlünü işitdi, içeri Harem'e gidüp ba'de harâbi'l-Basra, Dilâver Paşa'yı getirmeğe bostâncılar gönderdi. Paşa-yı mezbûr Üsküdar'da Mahmûd Efendi Tekyesi'nde idi. Varup getirdiler ve Süleymân Ağa ile ikisini Harem kapusundan taşra idüp girü kapuyu kapadılar. Ve ol iki şahsı 'asker gördükde tîg u teber üşürüp pâre pâre itdiler. Ve lâşelerini Atmeydânı'na bırakdılar. Ol mahalde 'ulemâ-i kirâm zuhûr idüp, "*Yoldaşlar! Sultân 'Osmân Hân istediğinizi virdi. Ve dahi kimi istersiz? Pâdişâh'dan alıvirelim*" didiklerinde, "*Biz istediğimizi bulduk. Evvelde pâdişâhımız Sultân Mustafa Hân idi, yine pâdişâhımız oldur*" diyü cevâb virdiler.

---

[1] el-hakk ... idi A : – N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mücâdele-i 'Ulemâ der-Emr-i Bey'at ve Cülûs-ı Sultân Mustafa Hân Sâniyen

'Asker Sultân Mustafa Hân'a giydirmeğe bir ferâce aradılar. Bulunmayup Dîvânhâne'ye getirüp[1] oturtdular. Ve 'ulemâya bey'at emrin teklîf itdiler. Anlar ise Sultân 'Osmân Hân tarafından sulha gelmişler idi. Sultân Mustafa taşra çıkmış bulunup henüz hüküm Sultân 'Osmân'ın olmak mülâhazasıyla def' sadedinde oldular. "*Yoldaşlar, gelin ferâgat idin. Pâdişâhınız Sultân 'Osmân Hân size selâm eyledi. 'İstedikleri âdemin*[2] *ikisin virdim, bâkīsını dahi bulayım' didi. Biz kefîl olalım. Sultân Mustafa('yı) kon dursun. Sonra nâdim olursuz*" didiklerinde, "*Bu söz evvelden gerek idi. Biz pâdişâhımızı*[3] *bulduk. Elbette bey'at eylen*" didiler. Şeyhülislâm cevâb virdi ki: "*Henüz Sultân 'Osmân Hân tahtında oturur, gayre bey'at câ'iz değildir.*" Kimi dahi, "*Bu meslûbü'l-'akıldır*" diyü bir sâ'at kadar nice kīl ü kāl oldu. 'Âkıbet, 'asker hücûm idüp "hüküm gālibin" fehvâsıyla 'amel lâzım geldikde, cümleden evvel Kethudâ Mustafa Efendi, ardınca Bostân-zâde Mehemmed Efendi ve Yahyâ Efendi ve sâ'ir 'ulemâ gelüp bey'at itdiler. Ve şehirde münâdîler nidâ itdi. Zümre-i 'ulemâdan Kāf-zâde Efendi'nin ol rûz-ı hâ'ilde hevlinden zehresi çâk ve[4] menzili zîr-i hâk oldu.

Nakl-i Sultân Mustafa Hân be[5]-Sarây-ı 'Atîk

Emr-i bey'at temâmından sonra, "*Mebâdâ bir zarar irgürmeyeler*" diyü 'asker Pâdişâh'ı kaldırup bir hastalar arabasına koyup, mahbûs olan câriye[6] ve iç-oğlanlarından silahdâr makāmında "Dervîş Ağa" nâm kimse bile girüp, hay ve huyla Sarây'dan çıkarup elleri ile çekerek Eskisarây'a getirdiler. 'Ulemâ dağılup evlerine gitdi. Yeniçeri ve sipâh Sarây'ın etrâfın alup bekler iken bir haber şâyi' oldu ki Sultân 'Osmân bostâncılar ile Eskisarây'ı basacakdır. Pes Vâlide'yi da'vet idüp bu haberi bildirdiler. Ve tekrâr Pâdişâh'ı arabaya bindirüp Ortacâmi''e getirdiler. Yolda halk araba etrâfına üşüp kimi yenin,

---

1 getirüp A : girüp N.
2 âdemin A : âdemlerin N.
3 pâdişâhımızı A : pâdişâhımız N.
4 ve A : olup N.
5 be A : – N.
6 câriye A : câriyeleri N.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kimi eteğin içinde bir uğur ve ihsân ümîdiyle nişâne virir idi. Cum'a gicesi ahşâm namâzından sonra Pâdişâh câmi'e girüp ol gice anda karâr eyledi.

Ve kul tâ'ifesi, "*Ağalarımızdan hoşnûduz, gelsinler*" diyü mukaddemâ Eskisarây'dan 'Ali Ağa'ya âdem gönderüp da'vet itdiklerinde 'Ali Ağa tereddüd gösterüp pâdişâhlık emri karâr-dâde olmayınca bir cânibe varmağı tecvîz eylemeyüp ba'dehû, Ortamescid'de odabaşılar re'yiyle bir da'vetnâme yazılup, vardıkda gelüp Sultân Mustafa dâmenine **[177a]** yüz sürüp girü Kapu'ya gitdi.

Ve 'asker şükrâne-i cülûs, Baba Ca'fer Zindânı'na varup anda ve Galata Zindânı'nda olan mahbûsları ıtlâk itdiler. Ve taş gemilerinde olan mücrimîni koyuvirdiler.

Gāret-kerden-i 'Asker Hâne-i 'Ali Ağa ve Gayrihî[1]

Yevm-i mezbûrda ba'de'l-'asr, "*Sultân 'Osmân Hân, vezâreti Hüseyin Paşa'ya ve yeniçeri ağalığın Kapucubaşı Kara 'Ali Ağa'ya virdi*" diyü bir haber şâyi' oldu. Mezbûr ise Yeniçeri Ocağı'ndan gelüp çâvuş ve kethudâ iken nefer andan nefret itmişidi. Ve ol gün Sultân 'Osmân yanında idi. "*Sultân Mustafa'yı kul elinden alup tedrîcle kulun hakkından gelmek içün oldu*" diyü katle gitdiler. Segbânbaşı Nasûh Ağa ve Kethudâ Bey Hüseyin Ağa mübârek-bâda giderken yolda cem'iyyete râst gelüp firâr itdiler. Ve tehniyeye varanlar, "*Bu ne hâldir? Sultân Mustafa Hân'ı kul, 'Pâdişâh itdik' dirler. Beri tarafda bu hareket nedir?*" diyicek, "*Nesne yokdur. Birkaç erâzil cem' olmuşlar. İnşâ'a'llâhu te'âlâ*[2] *bu gice tebs olur*" diyü cevâb virmişidi. 'Askerin teveccühüne ol dahi vâkıf oldukda firâr eyledi. 'Asker kapuyu yıkup hânesine girdiler. Kendi firâr eyleyüp bulunmadı. Mâ-melekin yağma vü gāret itdiler. Ve bir mıkdârı dahi Defterdâr Bâkī Paşa sarâyını ve İstanbul Kādîsı Hâce-zâde ⟨'Abdullâh Efendi⟩ hânesin basup gāret ü yağma eylediler[3].

---

1 ve gayrihî A : – N.

2 te'âlâ A : – N.

3 ol dahi ... eylediler A : ve bir ol kadar dahi Defterdâr Paşa sarâyın ve İstanbul Kādîsı Hâce-zâde hânesin basup gāret vü yağma eylediler. Ol dahi vâkıf oldukda firâr eyledi. 'Asker kapuyu yıkup hânesine girdiler. Kendi firâr eyleyüp bulunmadı. Mâ-melekin yağma vü gāret itdiler N.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Hayret ü Telâşî-i Sultân 'Osmân ve Maktûlî-i Ağa-yı Yeniçeriyân

Çünki 'asker Sultân Mustafa Hân'ı çıkarup bey'at itdirdikleri[1] ve Eskisarây'a, ba'dehû odalara götürdükleri Sultân 'Osmân'ın ma'lûmu oldu, vüzerâya icâzet virdi, hânelerine gitdiler. Hüseyin Paşa kaldı. Bir rivâyetde, "*Tedbîr nedir?*" diyü Hüseyin Paşa ve Bostâncıbaşı'yı da'vet ve meşveret eyleyüp, "*Üsküdar'a geçelim, varup taht-gâh-ı kadîm olan Burusa'da oturalım. Bizi isteyen gelir. Tutalım ki Sultân Mustafa pâdişâh olmuş, birkaç günden mâhiyyeti ma'lûm olur. Dîvânedir, rüşdü yokdur. Hemân gitmek lâzımdır*" didi. Hüseyin Paşa ve Bostâncıbaşı, "*Bu maslahat değildir. Lâyık budur ki Sultân Mustafa yeniçeri odalarına vardı, biz dahi Ağakapusu'na varalım*" didiklerinde Sultân 'Osmân, "*Bu re'y değildir. Eger yalnız yeniçeri ola idi, söz geçmek câ'iz idi. Ammâ sipâh ve 'ulemâ ol tarafdadır. Hemân Anadolu'ya geçmek yeğdir*" diyicek Hüseyin Paşa tekrâr, "*Elbette Kapu'ya varmamız yeğdir*" diyü kaldırdı. Ammâ bir rivâyetde Bostâncıbaşı Hâcı Mahmûd Ağa'yı da'vet idüp kayık tedârükün fermân itdi. Tâ ki biraz hazîne yükledüp Üsküdar'a geçe. Bostâncıbaşı, "*Hâlâ neferden kimse kalmayup firâr eyledi. Ve kayık bulunmaz*" diyü 'arz eylemekle, nefsinde kayıkları kaçırmışlar idi. Hayret ü telâşî el virüp Hüseyin Paşa re'yi üzre, ba'de harâbi'l-Basra tedbîre şürû' eylediler.

Yeniçeri tâ'ifesini istimâletle kendilere döndürüp Sultân Mustafa'yı ellerinden almak[2] ve kendileri yerlerinde[3] kalmak içün Hüseyin Paşa niçe ideceğini bilmeyüp, kol dolaşmak tarîkıyla Şehzâde Câmi'i'ne gelüp ba'zı odabaşılara istimâlet virdi. Ba'dehû Pâdişâh'ı Sarây'dan kaldırup, Bostâncıbaşı on kîse filori ile ba'de'l-'ışâ Ağakapusu'na getirüp Ocağ'a ilticâ eyledi. Tezkirecisi Sıdkî Efendi'den menkûldür ki: Yolda yanaşup, "*Yeniçeri, 'Sultân Mustafa'yı pâdişâh itdik' dir iken Pâdişâh'ı anların kapusuna götürmeniz ma'kûl müdür?*" didikde, "*Devlet kangısının ise anın ola, tek nizâm bozulmaya*" diyü cevâb virdi.

Ol zemân Ağa, Ortacâmi''de idi. Gelüp Pâdişâh dâmenine yüz sürdü ve meşveretlerinin netîcesi bu oldu ki yeniçeri tâ'ifesine ellişer altun in'âm ile iskerlet çuka ve sipâhîye onar akça terakkî virilmek 'arz oluna, girü Sultân

---

1 itdirdikleri A : itdikleri N.
2 almak A : alup N.
3 yerlerinde A : yerinde N.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

'Osmân'ı pâdişâhlığa kabûl ideler. Bu tedbîr ile 'Ali Ağa'yı girü odalara gönderdiler. Derd-mend Ağa pâreye atılup pârelenmeğe gitdi. Varup mukaddemâ kendi şorbacı olduğu odaya girüp yirmi beş nefer odabaşı da'vet itdi. **[177b]** Ve Pâdişâh'ın Kapu'ya geldiğin bildirdikden sonra husûs-ı mezkûru söyleyüp her birine nice ihsânlar va'de eyledi. Tâ ki bunlar vâsıta olup neferi döndüreler, yeniçeriyi sipâhdan ayırup Sultân Mustafa'yı ellerinden alalar. Odabaşılar dahi sûretâ, "*Ma'kūl Sultân'ım, siz bu sözü nefere söyleyin. Biz dahi ma'kūl diyelim, virmek Hudâ'nın*" didiler.

Ve sabâh oldu. Ağa Pâdişâh huzûruna girdi. Ve mezkûr odabaşılar, Ağa ne husûs içün geldiğin kula işrâb itdiler. Sipâhdan ve yeniçeriden bir tâ'ife Ağa'nın katline müheyyâ olup durmuşlar idi. Ağa dahi taşra çıkup du'âya başladı. Temâm itdikden sonra, "*Yoldaşlar, pâdişâhınız mübârek ola. Ammâ hâli bellü. Sultân 'Osmân dahi Kapu'ya gelüp sığındı*" diyü, zikr olunan in'âm u ihsânı dahi temâm söylemeğe mecâl olmadı. Bir şakī eteğinden çeküp nerdübândan aşağı düşürüp kılıc üşürdüler. Pâre pâre eylediler. Ve cüssesin sürüyüp Aksarây'da dört yol ortasına bırakdılar. Ve bir gürûh hânesini yağmaya gitdi. Kethudâ ve Başçâvuş câmi' içine kaçup halâs oldular.

Tevcîh-i Menâsıb

Yevm-i mezbûrda Ocak ağalarından Kethudâ Bey ve Zağarcıbaşı ve yedi sekiz ağa Vâlide yanına varup, "*Vezîr-i a'zam kim olsun?*" diyü Vâlide bunlar ile müşâvere eyledi. Gördüler ki Dâvud Paşa dâmâdı olmağla meyli anadır, "*Ol olsun*" didiler. "*İçinizde yazı yazar var mı?*" didikde Kara Mezak ileri gelüp evvelâ vezîr-i a'zamlık hattını, ba'dehû on sekiz mansıb hattını, hattâ kendi başçâvuşluğu hattını bile yazup tevcîh itdiler.

Dâvud Paşa vezîr-i a'zam olup Sultân Mustafa'nın hemşîresi anda olmağla, sâbıkā dördüncü vezîr iken Sultân 'Osmân cülûsundan sonra Rumili, ba'dehû Silistire Eyâleti virilüp yakınlarda Köstendil Sancağı ber-vech-i arpalık tevcîh olunmuşidi. Dâvud Paşa Ortacâmi''e gelüp ağalık dahi Silahdâr Dervîş Ağa'ya virildi. Kethudâ Hüseyin Ağa'nın atına bindirüp Kapu'ya getirdiler. Çâdırcı 'Ali Ağa kethudâ*[1] ve Kara Mezak başçâvuş[1] oldu. Sâbıkā bir-

*1 Hüseyin Tûgī'nin *Musîbetnâme*'sinde Zağarcıbaşı Çeşteci Ali Ağa olarak geçmektedir (nşr. Şevki Nezihi Aykut, Ankara 2010, s. 84). İlerleyen varaklarda Kâtib Çelebi'nin de "Çeşteci" olarak zikretmiş olduğu görülecektir.

1 başçâvuş A : baş N.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kaç celebler Gümrük Emîni Murâd Çâvuş'a tîrkeş bahâ saldırmışlar. Cefâ itmekle bu def'a bir gürûh varup evin gāret ü yağma itdiler. Ve Hâcı Sübaşı sâbıkā döğüp cerîmesin aldığı mücrimler dahi bir yere gelüp mezbûrun hânesin gāret ve tahrîb itdiler.

Taleb-i Katl-i A'yân

Yevm-i mezbûrda 'asker Pâdişâh'a bir 'arz-ı hâl ve defter virüp kānûn-ı kadîmi koyup yeni kānûnlar îcâdını sevk idenlerin katlini taleb itdiler. Sâbıkā zikr olunan Kā'im-makām Ahmed Paşa ve Defterdâr Bâkī Paşa ve Hâce 'Ömer ve Segbânbaşı Nasûh Ağa ve bu def'a Oturak Ayas Ağa'yı bile yazdılar. Zîrâ Sultân Ahmed Hân Edirne'de iken kethudâ idi, nice yeniçerileri Tunca'ya atup nicesin mürd-i tîmâr itmişidi. Ve Süleymân Ağa'nın babalığı idi. "*Bunlar katl olunsun ve Ocak'da bir kerre zâbit olan tekrâr olmayup, yeniçeri ağası Ocak zâbitlerinden olmasın. Pâdişâh umûruna Vezîr-i a'zam'dan gayrisi karışmayup rişvet alınmasın. Her hıdmet müstahikkına virilsin*" diyü virdiler. "*Bu kazıyyeler makbûl-i hümâyûndur*" diyü hatt-ı şerîf çıkup okundukda du'âlar eylediler.

Mahbûsî[1]-i Sultân 'Osmân ve Katl-i Hüseyin Paşa

Çünki 'Ali Ağa katlinden[2] Sultân 'Osmân Hân Ağakapusu'nda idiğin bildiler, 'askerden bir gürûh ol cânibe gitdiler. Varup ziyâde arayup 'avretler arasında Sultân 'Osmân Hân'ı muhtefî olduğu yerde bulup çıkardılar. Arkasında bir beyâz 'anterî, başı açık, 'arakıyye bile yok idi. Ol mahalde "Panaz[3]-oğlu" nâm sipâhî esirgeyüp kendinin kirli dülbendin giydirdi. Bir alçak hâllü şahsın bârgîrine bindirdiler[4]. "*Hüseyin Paşa'yı dahi tutup bile götürelim*" dirken ellerinden kurtulup firâr eyledi. Ardından irüp kılıc üşürdüler. İki kat zırh giymiş, te'sîr itmedi. Bi'l-âhıre sinirleyüp Sakkālar Kârhânesi **[178a]** önünde öldürdüler. Derd-mend kaçar iken, "*Yoldaşlar, Pâdişâh'ınız Ocağ'ınıza sığındı. Mürüvvet sizindir. Pâdişâhınızı bu hakārete lâyık görmen*" diyegördü. Müfîd olmadı. Başın kesüp Ortacâmi''e getirdiler. Ve koynunda

---

1 mahbûsî A : mahbûs N.
2 katlinden N : katlinde A.
3 Panaz N : – A.
4 bir alçak hâllü şahsın bârgîrine bindirdiler A : – N.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kayd-ı hayâtla vezârete hatt bulundu. Bir bölük erâzil varup sarâyını yağma itdiler.

Mezbûrun cürm-i sâbıkı bu idi ki Hotin ⟨Khotyn⟩'de vezîr-i a'zam iken, ceng günlerinde mahalsiz yürüyüş teklîf eyledikde kapukulu ihtiyârları, "*Mahalli değildir, bî-hûde kulu kırdırırsız*" didiklerinde, "*Kul kırılmak içündür. Pâdişâh'a kul mu eksik olur? Eşek yerine at bağlarız*" didiği zabt olunmuşidi. Bu mahalde intikâm aldılar ve Bostâncıbaşı'yı katlden halâs itdiler. Zîrâ Pâdişâh meyhâneler basup mezbûra katl içün virdiği kul tâ'ifesin birer tarîk ile kaçırır idi. Anlar bir yere gelüp bu def'a mezbûra cânibdârlık eylediler.

Ve Sultân 'Osmân Hân'ı Hüseyin Paşa'nın meyyiti üzerine uğratdılar. Gördükde bükâ idüp, "*Bu mazlûm bî-günâh idi. Her bâr kul hakkında iyilik söyler idi. Eger anın sözüyle 'âmil olsam başıma bu hâl gelmez idi. Beni ıdlâl iden Hâce ile Dârü's-sa'âde Ağası idi*" diyü bükâ iderek götürdüler.

Yolda erâzil ü eşrâr zebân-dırâzlık idüp nice sözler işitdirdiler. Ve kimse merhamet itmedi. Zîrâ ekser uğur-ı hümâyûnda bezl-i makdûr ve ifnâ-i 'ömr iden emekdârlar ve kul tâ'ifesi matrûd olup 'Arablar ve bostâncılar zemânında mergūb u mültefet olmağla, yüz bulup kulu rencîde iderler idi. Husûsâ dirliği kesilenler münkesir idi. Ba'zı eşkıyâ, "*Cânım 'Osmân Çelebi, meyhâne basup sipâh ve yeniçeriyi taş gemisine komak olur mu?*" dir idi. "Altuncu-oğlu" nâm bir şakī baldırların sıkup ziyâde şütûm idicek merhûm-ı mazlûm ağlayup, "*Behey edebsiz! Pâdişâhınız değil miyim? Nedir bu itdiğiniz cefâ?*" dir idi. Kimi dahi, "*Ecdâd-ı 'izâmın bu kârhâneyi segbân ile mi zabt eyledi? Segbân tuğyânından Anadolu harâb oldu*" diyü nice söz söyleddiler.

Bu tarîk ile Sultân 'Osmân'ı Ortacâmi''e getirdiler. On dört cemâ'atden Hâssekî Sarı Mehemmed Ağa'yı bekçi kodular. Ve "*Sultân Mustafa Hân'ı görelim*" diyü çağrışdılar. Anlar dahi pencereden 'arz-ı dîdâr eyledikde tekbîr getirüp alkışladılar. Ol gün yevm-i cum'a olmağla mü'ezzinler salâ virdiklerinde 'asker, Sultân 'Osmân Hân katl olundu sanup çağrışdılar. Ve "*Zinhâr Sultân 'Osmân'a sû'-i kasd olunup vücûduna zarar irişmeye. Şimdilik Sultân Mustafa Hân pâdişâhdır. Sultân 'Osmân mahbûs dursun. Sonra niçe iktizâ ider ise öyle olsun*" didiklerinde, Vezîr-i a'zam Dâvud Paşa Sultân 'Osmân'ı pencereye getirüp 'askere gösterdikde sükût itdiler.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kara Mezak'dan menkûldür ki[1]: Sultân Mustafa Hân'ı vâlidesi mihrâba oturdup câriyeler eteklerin tutarlar idi. Taşrada bir hengâme olsa seğirdüp pencereden bakmak ister idi. Ve demürü muhkem tutup Vâlide, "*Arslanım, koyuvir*" diyerek zûr u zâr ile ayırup mihrâba getirir idi. Sultân 'Osmân merhûm ise bakup, "*Görün hey derd-mendler pâdişâh itdiğiniz âdemi! Bu devletin inkırâzına sebeb olup kendi ocağınız söyündürürsüz. Yakında peşîmân*[2] *olursuz*" diyü nice sözler söylerdi. Sonra başından köhne sarığı çıkarup bırakdı. Baş açık bükâya başladı. Ve ağalara[3], "*Bilmezlikle size cefâ itdim ise 'afv idin, siz itmen. Dün sabâh pâdişâh-ı cihân idim, şimdi 'uryân kaldım. Merhamet idüp hâlimden 'ibret alın. Dünyâ size dahi kalmaz*" diyü sûz-nâk sözler söyleyüp halkı ağlatdı. Turnacıbaşı, keçesinde[4] olan dülbend makremeyi çıkarup, "*Pâdişâhım, pâkçadır, mübârek başınıza sarın*" diyü virdi. Almak istemeyüp sonra aldı, sarındı.

Bu esnâda Dâvud Paşa gelüp yanınca Cebecibaşı-i bî-dîn, elinde kemend, merhûmun üzerine kemend atdı. Merhûm tutup ağalar yürüdü. "*Neylersin?*[5] *Şimdi taşra mün'akis olursa cümlemizi kırarlar*" diyü men' itdiler. Dâvud Paşa'ya dönüp, "*Behey zâlim! Ben sana neyledim? İki def'a mûcib-i katl cürmünü 'afv eyleyüp öldürmedim. Mansıb virdim. Bana 'adâvetin nedir?*" diyü söğdü. Ve yine ağalara dönüp, "*Bu zâlim beni komaz, öldürür*" diyicek anlar, "*Yok Pâdişâh'ım, hâtırınız hoş tutun. Ortalık bir mıkdâr sükût bulsun, yine* **[178b]** *pâdişâhımız sizsiz*" diyü tesellî virdiler. Ammâ Vâlide ağalara, "*Siz bilmezsiz, bu ne yılandır. Bundan sağ kurtulur ise bizden, sizden kimse komaz*" diyü nihânî söyler idi. Yine tekrâr Dâvud Paşa, ol mel'ûna işâret idüp kemend atdırdı. Yine men' itdiler. Sonra 'asker taşradan tenbîh itmekle andan el çekdiler.

Bir rivâyetde, halk Pâdişâh'ı alup Sarây'a gitdikden sonra Sultân 'Osmân, üzerine müvekkel olan Mehemmed Ağa'ya:

–Sen Ocak'da kim anılırsın?

–Hâssekî kulunum.

–Ya bu mansıblar tebeddülâtı vâkı' mıdır?

---

1 ki N : – A.
2 peşîmân A : nâdim N.
3 ağalara A : ağalar N.
4 keçesinde A : gicesinde N.
5 neylersin? A : neylersiz? N.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

—*Evet, Sultân Mustafa virdi.*

—*Ya anın hükmü nâfiz olur mu? Ol bir dîvânedir, kendinin adın bilmez. Aç şu pencereyi, ben dahi kullarıma söyleyeyim*, didi.

Mehemmed Ağa dahi Ortamescid haremine nâzır olan manzarayı açdı. Sultân 'Osmân Hân taşra bakup duranlara, "*Benim sipâhî ağalarım ve yeniçeri ihtiyârları babalarım, tâzelik belâsıyla münâfık sözüne uydum. Beni böyle hakâretle getirmeden n'olaydı anda öldüre idiniz. Ya beni istemez misiz?*" diyicek bir uğurdan didikleri bu ki: "*Seni hilâfete kabûl itmeziz ve katline dahi rızâmız yokdur.*" "*İmdi çünki beni öldürmeğe rızânız yok, Sultân Mustafa olduğu odaya habs eylen*" didi. Ol esnâda Cebecibaşı harâm-zâde gelüp boğmak içün kemend atdıkda Hâssekî Mehemmed Ağa yetişüp def' eyledi. Meger Dâvud Paşa göndermiş. Buna göre nice musîbetler oldu.

Reften-i Sultân Mustafa be-Sarây-ı 'Âmire

Ba'dehû, ikindiden mukaddem 'asker Sultân Mustafa Hân'ı vâlidesi ve câriyeleriyle arabaya koyup el ele idüp Sarây-ı 'âmire'ye götürdüler. Ve tahta cülûs itdirdiler. Biraz 'asker Ortacâmi''de Sultân 'Osmân muhâfazasında kalup ol gün Ortacâmi''de namâz kılınmadı. Sâ'ir cevâmi'de kılınup hutbe Sultân Mustafa nâmına okundu.

Zikr-i Surre-i Filori

Sultân 'Osmân Hân Kapu'ya on kîse filori getirmişidi. Yeniçeri Ağası, "*Pâdişâhınız on kîse filori ile geldi*" dimişidi. Filori nâmını işidenler doğru Ağakapusu'na varup bir bölüğü Pâdişâh'ı yokladı. Bir bölüğü filori aramakda idi. Bir kîse filori nâ-gâh ortaya atılup, "*İşte getirdiği filori budur*" diyicek, kîse der⟨hâl⟩ pârelenüp filori sarı çiçek gibi ortalığa yayıldı. Cumhûr anı yağma eyleyüp dağıldılar. Bâkī kîseleri hazm eyleyen devletlülere 'âfiyetler ⟨ola⟩.

Şehâdet-i Sultân 'Osmân der-Yedikulle

Pâdişâhı Sarây'a iletdikden sonra, Dâvud Paşa ve Yeniçeri Ağası Dervîş Ağa Ortacâmi''e gelüp, Sultân 'Osmân Hân'ı bir bâzâr arabasına koyup sübaşı kethudâsı olan Kelender-uğrusu bile bindi[1]. 'Azîm cem'iyyetle Yedikulle'ye

[1] bindi A : idi N.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

götürdüler[1]. Bu rûz-ı dehşet-endûzda olan cem'iyyet bir târîhde görülmemişidi. 'Asker dağıldıkdan sonra Dâvud Paşa ve kethudâsı 'Ömer Ağa ve Cebecibaşı birkaç evbâş ile Kulle'de kalup, kapuyu kapayup Sultân 'Osmân Hân'ı katle mübâşeret eylediklerinde, dilâver yiğit idi, Cebecibaşı kemend atup Kelender-uğrusu hayaların sıkmak ile zebûn eyleyüp ol mahalde teslîm-i rûh eyledi. Cebecibaşı kulağın kesüp nişâne içün Vâlide'ye getirdi. Âl-i 'Osmân pâdişâhlarından birine bu mertebe[2] cevr ü hakāret olmamışidi. *–Zâlike takdîrü'l-'Azîzi'l-'Alîm*[*1]–. Dîde-i basîreti açup 'ibret alacak yerdir. Dâvud Paşa'nın katle hücûmu ne idi? Bu üç gün içinde halkın şütûmu ne idi? Bu ahvâl-i 'acîbe bir târîhde olmuş değil idi.

Bir şâh-ı 'âlî-şân iken, Şâh-ı cihâna kıydılar
Gayretlü genc arslan iken, Şâh-ı cihâna kıydılar

Gāzî bahâdır hân idi, 'âlî-neseb Sultân idi
Nâmiyle 'Osmân Hân idi, Şâh-ı cihâna kıydılar

Niyyet idüp Hacc itmeğe, komadı kullar gitmeğe
Kulak gerek işitmeğe, Şâh-ı cihâna kıydılar

Hükm itmeğe kādir iken, emr-i Hakk'a nâzır iken
Hacc itmeğe hâzır iken, Şâh-ı cihâna kıydılar

Eşrât-ı sâ'atdir bu dem, kula nedâmetdir bu dem
Rûz-ı kıyâmetdir bu dem, Şâh-ı cihâna kıydılar

Ey dil, cîgerler oldu hûn, derdim bir iken oldu on[3]
Kan ağladı ehl-i fünûn, Şâh-ı cihâna kıydılar

Ol gice Sultân 'Osmân'ın cenâzesin Yenisarây'a[4] nakl itdiler. Ertesi vüzerâ ve 'ulemâ cem' olup namâzın kıldılar. Ve pederleri Sultân Ahmed Hân Türbesi'ne defn olundu. "Oldu şehîd 'Osmân"[*2] târîh-i intikālidir.

---

1 götürdüler A : getir N.
2 bu mertebe N : böyle A.
*1 ذلك تقدير العزيز العليم = "İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen (Allah)'in takdiridir.", *Kur'ân*, En'am, 6/96; Yâsîn, 36/38; Fussilet, 41/12.
3 ey dil ... on A : ey dil geçdi oldu hadden derdim bir iki oldu N.
4 Yenisarây'a A : Saray'a N.
*2 اولدى شهيد عثمان = 1031.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Merhûm-ı mebrûr âlîtâb-ı sâhib-zuhûr, 'Osmân-hayâ, 'Ömer-salâbet, Sâm-sûvâr, Haydar-mehâbet, silâh ve salâhla mukayyed, fârisü'l-hayr ve mü'eyyed idi. Gâhî şi'r diyüp Fârisî tahallüs ider idi. Sinn-i şerîfi ⟨on dokuz olup⟩*[1] dört yıl dört ay saltanat sürdü. "'Ömer" nâm bir şehzâdesi vücûda gelmişidi. Az zemânda nâ-bedîd oldu.

Vüzerâsı: Halîl Paşa, Mehemmed Paşa, 'Ali Paşa, Hüseyin Paşa, Dilâver Paşa idi.

Rumili Sadrı: Yahyâ Efendi, Ganî-zâde, Kara Çelebi-zâde, Kemâl Efendi, Mollâ 'Ali Efendi; **Anadolu Sadrı:** Hüseyin Efendi, Ganî-zâde, Şerîf Efendi, Mollâ 'Ali Efendi, Kudsî Efendi, Mûsâ Efendi idi.

İstanbul kādîları: Bahsî Efendi, Şerîf Efendi, Kudsî Efendi, Mollâ 'Ali Efendi, 'Ali Çelebi-zâde ⟨'Abdullâh Efendi⟩, Hâce-zâde ⟨'Abdullâh Efendi⟩ idi.

İ'tirâz-ı Mu'tarız

Bu makāmda kula i'tirâz vârid olur ki Yeniçeri Ağası⟨'nı⟩ Ortacâmi' önünde pârelenmek gayret midir? Atmeydânı'nda ya gayri yerde olsa gulüvv-i âmdır dinilir idi. Ve Bez⟨zâz⟩istân içinden ve Sarrâchâne'den siyâset geçirmek memnû'dur. Harem-i hâss hürmetini ri'âyet ve ihtirâm içün. Zîrâ hazîne makāmındadır. Bir pâdişâh-ı mazlûm ni'met-hâr kulları Ocağ'ına kendi ayağıyla gelüp cürmüne i'tirâf ve istiğfâr ide, murâd olunsa Ortacâmi''den almağa kim kādir idi? Yedikulle'ye gitdiği ne maslahat içündür bellü idi. Husûsâ ki "*İhtiyâr babacıklarım, Ocağ'ınıza geldim. Beni Yedikulle'ye göndermen, Sultân Mustafa mekânında habs idin. Pâdişâhınız mübârek olsun*" diye, kula lâyık[1] idi ki "*Sarây'da habs olunsun*" diyeler. Muhâlefete kim kādir idi? Bu

*[1] ⟨on dokuz olup⟩ : *Târîh-i Na'îmâ* (II, 492)'dan alarak metne eklediğimiz bu kısmın yerinde Âtıf Efendi nüshasında küçük bir boşluk bulunmaktadır. Müellif, II. Osman'ın yaşını tespit edip yazmayı ertelemiş, fakat sonradan bunu gerçekleştirmeye fırsat bulamamış ya da unutmuş olsa gerek. Pâdişâh'ın yaşı Nuruosmaniye nüshasında da mevcut değildir.

[1] lâyık N : lâzım A.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bâbda, "*İş takdîrindir*" dimek söz olur mu? Nitekim ba'zı müverrihler tahrîr itmişlerdir[1].

Hikmet-i Hakîm[2]: 'Âlem-i esbâbda her şeyin nice ma'nevî esbâbı vardır. Merkūm Pâdişâh-ı merhûmun tâli'i müsâ'id olmadığından gayri, sâ'at-i 'usretde, yevm-i nahs-ı müstemirde cülûs eyleyüp ol sene Bez⟨zâz⟩istân etrâfı yandı. Bin yirmi sekizde çârşûnun yanmayan yeri yandı. Yirmi dokuzda üç gün kesret-i bârândan 'azîm seyller olup nice evler yıkıldı. Aksarây'da Koğacı Mahallesi'nde bir ay kadar mescidler[3] suda kaldı. Der-'akab bir 'azîm tâ'ûn oldu ki misli görülmemiş idi. Bin otuzda deniz donup 'azîm kaht u galâ oldu. Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nde dahi bu kadar hasâret ve kesr-i 'ırz zuhûra geldi.

'Uzlet ve Tekā'üd-i Şeyhülislâm Es'ad Efendi

Vak'a gününden sonra Şeyhülislâm Es'ad Efendi 'uzlet ve tekā'üd idüp Sultân 'Osmân Hân cenâzesine çıkmadı. Meşîhat-i İslâmiyye Rumili Sadâreti'nden munfasıl Yahyâ Efendi'ye tevcîh olunup salât-ı cenâzeyi anlar kıldı.

Ve Rumili Sadâreti Kethudâ Mustafa Efendi'ye ve Anadolu Bostân-zâde Mehemmed Efendi'ye ve İstanbul Çeşmî Efendi'ye virildi.

Bölük ağalarının ekseri ma'zûl olup Hasan Paşa başdefterdâr ve 'Ömer Ağa segbânbaşı ve Silahdâr ⟨İbrâhîm Ağa⟩ Mısır beylerbeyisi oldu. Sâ'ir beylerbeyilere mukarrernâmeler gönderildi.

Tevzî'-i İn'âm

Recebin on birinde sipâh tâ'ifesine cülûs in'âmı çıkup harâc defterleri dahi virildi. Sultân Mehemmed'de satup gulâmiyyesin aldılar. Sâ'ir esnâfa dahi tevzî' olundu. Yeniçeri, "*Altun isteriz,* **[179a]** *hurde akça almazız*" dimekle birkaç gün 'avk olundu. Ol gün sipâh, sarâyında Dâvud Paşa'ya hücûm idüp, "*Sultân 'Osmân Hân'ı ne sebebden katl eyledin? Biz sana emânet virdik*" didiklerinde Dâvud Paşa, "*Sultân Mustafa Hân fermânıyla katl eyledim*" diyü cevâb virdi. Anlar dahi sükût idüp dağıldılar.

---

1 nitekim ba'zı müverrihler tahrîr itmişlerdir A : diyü ba'zı tahrîr itmişler N.
2 hikmet-i hakîm N : – A (Yeri boş bırakılmış).
3 mescidler A : mescidi N.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Recebin yirmi üçünde yeniçeriye bahşiş ve 'ulûfe çıkdı.

Gavgā-yı 'Asker ve Katl-i Kapu Ağası

Şa'bânın gurresinde Dîvân olup sipâh ve yeniçeri biri birine karışup, "*'Ömer Efendi'nin ve Kā'im-makām Ahmed Paşa'nın ve Bâkī Paşa ve Kara 'Ali Ağa*[*1] *ve Ayas Ağa ve Nasûh Ağa ve Kethudâ-i sâbık Hüseyin Ağa katl olunsun*[*2]" diyü taleb itdiler. Ve cümlesi firâr itmişidi. Dâvud Paşa aramağa âdemler ta'yîn itdi.

Ertesi bazar günü Dîvân olmayup, ol gice huddâm-ı Harem-i hümâyûn, şehzâdelere sû'-i kasd töhmeti ile Kapu Ağası'nı pâreleyüp cüssesini Atmeydânı'nda ejdere asdılar. Sabâh bunun aslını bilmek içün odalarda cem'iyyet olmuşidi. İç-oğlanlarından Ağakapusu'na kâğıd gelüp sebebini beyân itmekle Dâvud Paşa'ya varup, "*Sultân 'Osmân'ın acısı yüreğimizde iken bu şehzâdelere dahi gadr mi itmek istersiz?*" didiklerinde, "*Haberim yokdur*" diyü yemîn idüp kurtuldu. Meger mezbûr 'Arab yolsuz gelmiş bir mağrûr olup iç-oğlanlarını rencîde idermiş. Katl eyleyüp halâs içün bu cürmü isnâda sâlik olmuşlar.

Bu esnâda Hâfız Ahmed Paşa Maldepe'ye konup Âsitâne'ye gelmek üzre iken, Diyârbekir Eyâleti virilüp ol cânibe gönderildi.

'Azl-i Dâvud Paşa ve[1] Vezâret-i Mere Hüseyin Paşa

Mezbûr Dâvud Paşa kulun gönlüne girmek içün defterleri ve hıdmetleri virüp çalıkları tashîh itmişidi. Ve herkes ne istedi ise yok dimeyüp, mîrî hıdmet ve evkāf tevliyetleri ve gayri kalmadıkdan sonra hıdmet isteyene, "*Kendine münâsib hıdmet bul*" dir idi. Nice olmaz nesne getirüp hıdmet diyü alup halkı soymağa giderlerdi. Zîrâ bunlar, "*Sultân 'Osmân vücûduna zarar*

[*1] Burada adı geçen Kara 'Ali Ağa, Hüseyin Tûgī'nin *Musîbetnâme*'sinde kapucubaşı olarak zikredilmiştir (s. 126). Kısa süre önce katledilmiş bulunan Yeniçeri Ağası Kara 'Ali Ağa'nın bir önceki görevi de kapucubaşılık idi (bkz. metin, vr. 177a). O sırada gerçekten iki ayrı Kara 'Ali Ağa'nın olup olmadığını ya da Tûgī'nin isimleri birbirine karıştırıp karıştırmadığını bilemiyoruz. Ancak gerek *Musîbetnâme*'nin gerekse *Târîh-i Na'îmâ*'nın indekslerine baktığımızda, her iki Kara Ali Ağa'nın tek bir kişi imiş gibi telakki edildiğini görmekteyiz.

[*2] Burada müellifin ifadesinde bozukluk vardır. *Târîh-i Na'îmâ* (II, 494)'da cümlenin düzeltilmiş hali şöyledir: "'Ömer Efendi ve Kā'im-makām Ahmed Paşa ve Bâkī Paşa ve Kara 'Ali Ağa ve Ayas Ağa ve Nasûh Ağa ve Kethudâ-i sâbık Hüseyin Ağa katl olunsun."

[1] ve A : – N.

gelmesin, mahbûs dursun" dimişler idi. Katl olundukda sipâhdan söyleyene mansıb virüp dilini tutdu. Sâ'iri dahi defter ve gulâmiyye ve hıdmet kaydına düşdüler. Ve Sultân 'Osmân'ı unutdular. Lâkin, sâ'ir halk-ı 'âleme bu vaz' girân gelüp kātil-i mezbûr, mebgūz-ı 'âlem oldu. Ve bir kerreden gayri Dîvân'a varmayup, havâss u 'avâmma mağlûb olup tenfîz-i ahkâm itmeden kaldı. Savâb-dîd-i 'ulemâyla hâtem-i vezâret şa'bânın üçüncü günü Mısır'dan ma'zûl Mere Hüseyin Paşa'ya virildi. Mezbûr dahi kula yara⟨n⟩mak içün hazîneyi bezl idüp koyun akçası ve dirlikler virdi. Lâkin, ol dahi idemedi.

Vak'a-i Meczûb der-Câmi'-i Cedîd

Vezîr-i a'zam sipâh mülâzımlarına beş yüz guruş koyun akçası virüp şa'bânın on birinci günü Yenicâmi''de buluşmağa varup silahdâr mülâzımları az olmağla, tansîfe sipâh râzî olmayup nizâ' **[179b]** iderken, bir dîvâne elinde bıçak, bir eline 'abâsın siper idüp kapudan içeri, "*Sultân 'Osmân'ı n'eylediniz!*" diyü bunlara saldı. Birkaçını urup mecrûh ve Mülâzımbaşı'yı şehîd eyledi. Mülâzımlar seksen kadar nefer idi. Hıdmetkârları dahi üşüp meczûbu katl itdiler. Yedi sekiz kimse yaralandı.

Hurûc-ı Pâdişâh-ı 'Âlî-câh be-Câmi'-i Cedîd

Şa'bânın on dördünde Sultân Mustafa Hân Yenicâmi''e çıkup halk selâtîn-i mâziyye ziyyinde görmekle mesrûr oldular. Zîrâ merhûm Sultân 'Osmân Hân hafîf libâs giyer[1] ve hafîf rahtlar urur idi.

Yirminci günü Şeyhülislâm ve kādî'askerler ve Vezîr-i a'zam Câmi'-i Cedîd'de evkāf zevâ'idini Beytü'l-mâl'e idhâl içün müşâvere eylediler. 'Asker gayri ma'nâya haml idüp nice güft ü gû oldu. Zîrâ 'ulemânın bey'atda tereddüdünden korkarlardı. Âhır, şehirde mâl-i evkāf alınup –*Yuhribü'l-evkāf*[*1]– târîh dinildi.

Galebe-i Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ der-Serhadd-i Nemçe

Mere Hüseyin Paşa Bosna Eyâleti'n Serhoş İbrâhîm Paşa'ya virüp Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ imdâdına göndermişidi. Sûfî Mehemmed Paşa Budun ⟨Bu-

---

[1] libâs giyer A : libâslar N.

[*1] يخرب الاوقاف (Vakıfları tahrip eder) = 1031.

da)'da ve Beç ⟨Bécs/Wien⟩ elçisi yanında iken 'asker cisri geçüp, elçi su'âl idicek, "*Yoklamaya giderler*" diyü cevâb virilüp, vardıklarında, Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ ile Morav⟨y⟩a ⟨Moravia⟩ memleketin gāret ve 'azîm hasâret itdiler. Ve "Sakolu (ساقولو)" nâm mahalde Nemçe'nin taburu gelüp yakın yere konmuşidi. Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ üzerine varup topla döğdü. Nemçe bozulup kimi kal'alara ve kimi etrâfa dağılup Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ vâfir ganâ'im aldı. Ve bî-hadd esîr ve mâl ile dönüp vilâyetine geldi.

'Azl-i Mere Hüseyin Paşa ve Vezâret-i Lefkeli Mustafa Paşa

Şa'bânın yirmi yedinci günü Yeniçeri Ağası Dervîş Ağa'ya Karaman Eyâleti virilüp yerine içerden Silahdâr Bayram Ağa çıkdı. Ve Hüseyin Paşa, Dervîş Ağa'yı bir kayığa koyup Mudanya'ya göndermişidi. Ertesi, katli şâyi' olmağla, yeniçeri ve sipâh meydânda cem'iyyet idüp, "*Ağamızı öldürdü. Bizi dahi birer ikişer öldürür. Vezîr 'azl ü katl olunmak gerek*" diyü on nefer yeniçeri ve sipâhî ile Sarây'a 'arz-ı hâl gönderdiler. Bir hatt çıkdı ki: "*Dâvud Paşa ve Gürci Mehemmed Paşa ve Lefkeli Mustafa Paşa'dan kankısı ihtiyâr olunursa vezâreti virdim*" buyurulmuş. Her birinin tevâbi'i kendi paşasına çekmekle nizâ' vâkı' olup, bi'l-âhıre, "*Pâdişâh kimi ihtiyâr iderse virsin*" didiler. Lefkeli hakkında hatt-ı hümâyûn çıkup vezîr-i a'zam oldu. Zîrâ Pâdişâh dâyesinin zevci idi. Mere ihtifâ idüp, Dervîş Ağa yine geldi, yine ağa oldu*[1]. Bayram Ağa'ya Bosna Eyâleti virildi.

İ'tirâz-ı Halk be-Yeniçeriyân

Ol zemân halk-ı 'âlem yeniçeri tâ'ifesine ta'n u levm eylediler ki: "*Bir doğancı celebi Vezîr-i a'zam niçün katl itdi diyü da'vâ ideler, veliyy-i ni'metleri olan hânedândan bir pâdişâh-ı 'azîmü'ş-şânın nân u nemeki hakkın gözetmeyüp, hasmı eline sûretâ emânet virilmişiken, gadr u hayf ile katline sükût idüp şeytân-ı ahres olalar*" diyü yer yer söylendi. Giderek bu i'tirâza Abaza Paşa âgāz idüp taşrada kırmağa başladı. Niteki 'an-karîb zikr olunur.

*[1] Burada Kâtib Çelebi'nin ifadesinde karışıklık vardır. Birkaç satır yukarıda, önce Yeniçeri Ağası Dervîş Ağa'nın katlinden bahsetmişken daha sonra, gelip tekrar ağa olduğunu haber vermesi okuyucunun aklında soru işareti uyandırmaktadır. Tûgī'nin *Musîbetnâme*'sine baktığımızda, Mere Hüseyin Paşa'nın Dervîş Ağa'yı azlederek Mudanya'ya gönderdiğini, bunun üzerine yeniçeriler arasında Ağa'nın öldürüldüğüne dair bir dedikodu çıktığını, fakat dedikodunun aslının bulunmadığını öğreniyoruz. Olayın hemen ertesi gün Dervîş Ağa, arkasından adam yollanarak geri getirtilmiştir (*Musîbetnâme*, s. 141-146).

Ve bundan sonra dahi cem'iyyetler ve Pâdişâh ile kul miyânında istimâlete müte'allık hatlar eksik olmayup, ramazânın âhır cum'asında Cerrâh Şeyhi **[180a]** İbrâhîm Efendi va'zında, "*Ümmet-i Muhammed! Pâdişâh-ı velî üç gündür bir tenhâ odaya girüp namâz kılup ağlamaktadır. Hiç kimseye söylemez. Du'âya meşgūl olun. Sırrına yine kendi vâkıfdır. Ve Sultân 'Osmân Hân'ın mertebesin 'âlem-i rü'yâda müşâhede eylemişler. Katı 'âlî görmüşler. Hakk te'âlâ rahmet eyleye*" diyü halkı ağlatdı.

'Îd-i fıtrda Pâdişâh-ı 'âlî-câh Dîvân'a çıkup taht önünde ayağ üzre durup el öpdüler. Oturmadı. Halkın kimi, "*Âdâb-ı hulefâya ri'âyet içündür*" diyü salâha haml eyledi.

'Azl-i Lefkeli ve Vezâret-i Gürci Mehemmed Paşa

Şevvâlin on birinci günü Pâdişâh Dâvudpaşa'ya göçüp, on beşinci günü sipâh tâ'ifesi varup, "*Vezîr-i a'zam hemec ve mürteşîdir*" diyü 'arz-ı hâl virüp ref'ini taleb itdiler. Mezbûr ma'zûl olup mühr-i sadâret Gürci Mehemmed Paşa'ya virildi.

Âmeden-i Donanma

Sâbıkā birkaç donanma gemileri ile Serdâr Receb Paşa Karadeniz'e gitmişidi. Kelgra ⟨Kaliakra⟩ Burnu önünde vâfir Kazak şaykalarına mülâkī olup 'azîm ceng eylediler. Şaykalar baştarda altına girüp sarılmak istedikde alabanda itdirüp şaykaları batırmağla, Kazak kâfirleri denize dökülüp çoğu gark oldu. Sâ'ir gemiler dahi şaykaları çiğnedüp bir gazâ itdiler ki Kazağ'a bir târîhde böyle galebe müyesser olmamışidi. Altı yüz kadar şaykadan on sekizi alınup bâkīsı gark u helâk oldu. Beş yüzden ziyâde esîr der-zencîr olunup, zilka'denin yirmi beşinci günü dâhil-i Tersâne-i 'âmire oldular.

Zilhiccenin yedisinde Kapudan Halîl Paşa dahi Akdeniz'den geldi. Küffâra buluşup lâkin, dört def'a 'azîm furtına çekmişler.

Âmeden-i Elçi-i 'Acem

Zilhiccenin ikinci günü alay tenbîh olunup ertesi, Şâh-ı 'Acem elçisi Ağa Rızâ gelüp, mu'tâd üzre alay ile İskele-kapusu'ndan girüp Vefâ'da Kızılbaş Hasan hânesine nüzûl eyledi.

Zilhiccenin sekizinde yeniçeri, Dervîş Ağa'nın 'azlini taleb itmekle, Mirâhûr Berber Mustafa Ağa'ya virildi. Zîrâ mezbûr Dervîş Beytü'l-mâl'e kendi âdemlerini göndermek isteyüp, "*Kānûn-ı kadîm Ocak'dan kollukcu gitmekdir*" diyü yeniçeri rızâ virmemekle, gazaba gelüp kendilere ve Ocağ'a la'n eyledi didiler ve mezbûra Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti tevcîh olundu.

On yedinci günü Ağa Rızâ Dîvân'a varup el öpdü ve pîşkeş çekdi. Dört yüz kadar kapucu ve bin kadar nefer yeniçeri Pâdişâh önünden geçirüp teslîm be-hazîne eylediler.

İbtidâ'-i Zuhûr-ı Fiten der-Cânib-i Şark ve Tuğyân-ı Ehl-i Bağdâd ve Maktûlî-i Yûsuf Paşa

Bağdâd Beylerbeyisi Yûsuf Paşa'ya, Bağdâd kulu ba'zı umûrda mu'âraza idüp hükûmet itdirmez olmuşlar idi. Yûsuf Paşa tahammül idemeyüp, bunların hakkından gelmek fikrinde oldu. İçlerinde merci' olan Bekir Sübaşı kul ile ittifâk idüp Yûsuf Paşa'yı öldürdüler. Âsitâne'ye i'lâm olundukda Bağdâd Eyâleti, Şâm'dan ma'zûl Süleymân Paşa'ya[*1] virildi. Ol dahi varup **[180b]** zabt ve müdârâ eyledi[*2].

İbtidâ'-i Hurûc-ı Abaza Paşa

Sâbıkā, "*Merhûm Sultân 'Osmân etrâfa serahorlar gönderüp yeniçeri tâ'ifesini istîsâl murâd eyledi*" diyü nice erâcîf şâyi' idi. Ana binâ'en 'Ayntâb'da " 'Abdülbâkī" nâm bir kādî, yerlü yeniçeri ile zıdd düşüp şehirliyi üzerlerine üşürmüş ve bir iki nefer katl itdirmişidi. Orta Çâvuş teftîşe gönderildi.

[*1] Burada geçen, Bağdâd Eyâleti'nin Şâm'dan ma'zûl Süleymân Paşa'ya verildiği bilgisi Tûgī'den alınmış gibi görünmektedir (*Musîbetnâme*, s. 174). Birkaç varak ileride ise Kâtib Çelebi, aynı olaydan tekrar bahsederken, Süleymân Paşa'yı bu defa "Diyârbekir'den ma'zûl" olarak tanıtmaktadır (bkz. vr. 185b). *Sicill-i 'Osmânî* (III, 66)'ye bakılacak olursa, Süleymân Paşa'nın Şâm beylerbeyiliği, Diyârbekir'den önce, 1029 (1619-1620) senesindedir.

[*2] Kâtib Çelebi, burada, 1031 (1621-1622) yılı olayları arasında kısaca zikretmiş bulunmakla beraber, Bağdâd Beylerbeyi Yûsuf Paşa'nın, Bağdâd'da Bekir Sübaşı liderliğinde çıkan isyan neticesinde öldürülmesi, 1032 senesindedir. Nitekim biraz aşağıda, 1032 (1622-1623) senesi olayları arasında hadise tüm tafsilatıyla yer almaktadır (bkz. "Vak'a-i Yûsuf Paşa der-Bağdâd", vr. 185a-185b).

Ve Erzurum Beylerbeyisi Abaza Mehemmed Paşa {*Mezbûr Abaza Paşa Cânpûlâd-oğlu'nun hazînedârı iken cengde tutulup Murâd Paşa'ya geldikde, Yeniçeri Ağası Halîl Ağa recâyla katlden halâs eylemişidi ve yanına almışidi. Kapudan oldukda hıdmetin beğenüp deryâ beyliğin virdi. 'Acem Seferi'ne gitdikde Mar'aş Eyâleti'n virdi. Sonra Hotin ⟨Khotyn⟩'de Erzurum beylerbeyisi olmışidi. Minhu*} âdemleri ile nevbetci yeniçeriler arasında bir husûs içün nizâ' vâkı' olup döğüşdüklerinde, üç nefer yeniçeri ve beş nefer paşalı düşüp yeniçeri, Paşa'ya zebân-dırâzlık eylemekle, Paşa dahi bunları kahra teveccüh idüp yeniçeri iç kal'aya girdiler. Erzurum'da ma'zûl bulunan Hüseyin Paşa[*1] a'yân-ı vilâyet ile mâ-beyne girüp sulh itdiler. Yeniçeri iç kal'adan çıkup Abaza Paşa girdi. Ve muhkem zabt eyledi. Ve segbân yazmağa başlayup Erzurum Kal'ası'nda olan nevbetcileri ihrâc eyledi. Bunlar Âsitâne'ye geldikde Diyârbekir'den ma'zûl Nasûh Paşa Kethudâsı Mustafa Paşa'ya Erzurum Eyâleti ve Abaza Mehemmed Paşa'ya Sivas Eyâleti tevcîh olundu. Lâkin, Abaza Paşa çıkmayup mütesellimi girü dön⟨dür⟩dü.

Anadolu ve sâ'ir bilâdda fitne vü fesâd zuhûr idüp, eşkıyâ harekete geldi. Zîrâ, "*Devlet Vâlide elindedir. Pâdişâh zevi'l-'ukūlden değildir*" dirlerdi. Ve kul erâzili yüz bulup cümle hıdmet ve tevliyetleri alup zabtdan kalmışlar idi. Ehl-i 'ırz emekdârlar mağlûb olup hükm ayağa değmiş ve halk-ı 'âlemin hâli mükedder olmuşidi. Her bâr bir müstakill pâdişâh olmadıkca 'âdet-i İlâhiyye böyle olagelmişdir.

Vefeyât

el-Mevlâ Mehemmed Dâvud-zâde:

Medîne kādîsı iken vefât iden Kara Dâvud-zâde Mustafa Efendi'nin ferzendidir. Dokuz yüz yetmiş hudûdunda tevellüd idüp tahsîl-i isti'dâddan sonra Ma'lûl-zâde Nakīb Efendi'den mülâzım ve tarîk-ı tedrîse 'âzim oldu. Hasbe'l-'âde medârisde ifâde iderek bin yirmi dörtde Süleymâniyye Dârü'l-hadîsi'nden Şâm Kazâsı'yla makzi'l-merâm olup, yirmi yedide Mekke Kazâsı

[*1] Burada söz konusu edilen Hüseyin Paşa, Gürci Mehemmed Paşa'nın birâderi ve daha sonra Abaza Mehemmed Paşa'nın kayınpederi olan Erzurumlu Hüseyin Paşa'dır. Uzun yıllar Erzurum'da ikamet ettiğinden dolayı bu lakapla anılmaktadır (bkz. *Sicill-i 'Osmânî*, II, 189). Hüseyin Paşa'nın hangi beylerbeyilikten mazul olduğu bilgisi, Kâtib Çelebi'nin bu kısmı yazarken kaynak olarak müracaat ettiği *Musîbetnâme*'de de mevcut değildir.

virilüp kabûl itmedi. Ayazmend Arpalığı ile sübha-şümâr-ı eyyâm u leyâl iken bin otuz bir recebinde intikāl eyledi.

Mevlânâ-yı merkūm 'alem-efrâz-ı hıtta-i 'ulûm, lugate şedîdü'l-intisâb, 'Arabî'de hâ'iz-i vâye-i nisâb, meşrefiyyü'l-lisân, şütûm-ı ekâbirde mutlaku'l-'inân idi. Sâhibü'l-*Kāmûs*'un Cevherî'ye i'tirâzâtın müştemil *Dürr-i lakīt* nâm te'lîfi vardır*[1]. Bin on yedide Hânkāh müderrisi iken yazmışdır.

el-Mevlâ Mehemmed Nişâncı-zâde:

Kudsî Efendi birâderi ve Nişâncı-zâde Ahmed Efendi ferzendidir. Dokuz yüz altmış sekizde tevellüd idüp Hâce Sa'deddîn Efendi'den mülâzım ve doksan târîhinde otuz akça müderris olmuşidi. Bin ikide Sahn'a gelüp, bin dörtde Sultân Selîm **[181a]**-i Kadîm Medresesi'nden Bağdâd Kazâsı virildi. Ba'dehû Yenişehir ve Üsküdar ve mükerreren Haleb ve Mekke kādîsı olup, otuz bir saferinde Edirne Kazâsı virilmişidi. Esnâ-i tarîkda vefât idüp cenâzesi geldi. Emîr Buhârî Zâviyesi sâhasında defn olundu.

Mevlânâ-yı merkūm dâ'imü's-samt, şedîdü'l-iştigāl, zâtı nâmına gālib, müstahikk-ı merâtib idi. Âsâr-ı îlmiyyesinden *Câmi'ü'l-fusûleyn*'i tertîb ve *Nûrü'l-'ayn* tesmiye eylemişdir. İbtidâ'-i 'âlemden evâhır-ı devlet-i Süleymânî'ye gelince *Mir'ât-ı kâ'inât* nâm târîhi vardır. Nısfı kadarı İsrâ'iliyyât ve Ka'b ve Vehb rivâyeti olan kısas-ı vâhiye ve umûr-ı müstahîle tafsîldir. Kitâb-ı mezbûr, 'ulûm-ı 'akliyye ile 'alâka itmediğin iş'âr ider.

el-Mevlâ 'Abdülhayy Kāf-zâde:

Feyzullâh Efendi mahdûmu Fâ'izî Efendi'dir. Dokuz yüz doksan sekizde tevellüd idüp bin on üçde Mu'allim-i Sultânî Mustafa Efendi'den mülâzım ve müderris olmuşidi. Etmekçi-zâde Medresesi binâ olundukda ibtidâ' bunlara

---

*[1] Kâtib Çelebi tarafından "Sâhibü'l-*Kāmûs*" adıyla bahsedilen kişi, *el-Kāmûsü'l-muhît* adlı Arapça'dan Arapça'ya sözlüğü ile tanınan Fîrûzâbâdî'dir. *İ'tirâzâtü sâhibi'l-Kāmûs 'ale'l-Cevherî* adlı eserinde Fîrûzâbâdî, Cevherî'nin asıl adı *Tâcü'l-luga* olan, fakat çoğunlukla *es-Sıhâh* diye bilinen sözlüğünü olumsuz yönde eleştirmiştir. Dâvud-zâde Mehemmed Efendi'nin *Dürr-i lakīt*'i ise genel olarak, Fîrûzâbâdî'nin olumsuz eleştirilerine karşı *es-Sıhâh*'ın müdafaası mahiyetinde bir eser olup tam adı, *ed-Dürrü'l- lakīt fî aglât el-Kāmûsi'l-muhît*'tir (Sedat Şensoy, "Lugavî Anlamın Tespiti: Veysî'nin Fîrûzâbâdî'ye Karşı Cevherî'yi Müdafaası", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sayı: 9 (2003) s. 88). Bu arada, *Fezleke*'de, Kâtib Çelebi tarafından *Dürr-i lakīt* hakkında verilen bilginin, *Hadâ'iku'l-hakā'ik*'te mevcut bulunmadığı da belirtilmelidir.

virilüp, bin yirmi yedide Süleymâniyye'den Selânik Kazâsı tevcih olunmuşidi. "Kazâ-i 'Abdülhayy[*1]" (1027) târîh diyüp yirmi dokuzda Şâm kādîsı oldu. Otuzda Midilli ⟨Lesbos⟩ Arpalığı virilüp, otuz bir recebinde vak'a günü Sarây-ı 'âmire'de bulunup, ol rûz-ı rust-â-hîz-i hevl-engîzde istîlâ-yı havf u bîm ile zehresi dü-nîm olup, evâhır-ı şehr-i mezbûrda intikāl itdi. Ceddi Ma'lûl Emîr Mektebi sâhasında defn olundu.

Mısrâ'

Geçdi bin otuz bir recebi 'Abdülhayy

vefâtı târîhidir.

Merhûm şi'r ü inşâda mâhir, latîfü't-tab' mahdûm idi. Merhûm Yahyâ Efendi ba'zı gazellerine nazîre diyüp bu gûne medh itmişdir:

Pey-revi olup n'ola Yahyâ tetebbu' eylesem
Bu zemîn bir kâmil-i 'âlî-himem vâdîsidir

Âsârından *Zübdetü'l-eş'âr* cem' itmişdir. Ve *Dîvân*-ı eş'ârı vardır. *Leylâ vü Mecnûn* ve *Sâkīnâme* nazmına şürû' itmişidi. İtmâm müyesser olmadı.

Şeyh Ebü'l-Gays:

Tunusî'dir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i 'ulûma iştigāl ve 'ulemâ-i bilâdından kesb-i kemâl idüp, tefsîr ü hadîsde ve fenn ü fürû'da mâhir olmuşidi. Ba'dehû cezbe-i İlâhiyye galebe idüp, Cebel-i Za'vân etrâfını dâ'ir ve seyr ü sülûkda misl-i sâ'ir oldu. Meşâyıhdan Şeyh Muhammed-i Cedîdî hıdmetine vâsıl ve tekmîl-i sülûk mertebesine nâ'il olup, Şeyh vefâtından sonra Hacc u ziyâret idüp, vatan-ı me'lûfuna geldi. Ve sulehâyla 'akd-i halka-i cem'iyyet eyleyüp, gice gündüz müdârese-i 'ulûm ve 'ibâdet ile tahsîl-i zâd-ı âhıret eyledi. Lâkin, gâhî Mehdî olmak iddi'â ider ve gâhî gaybdan söylerdi. Tavr-ı 'akıldan bîrûn evzâ'-i garîbe ızhâr eyledikce cem'-i kesîr-i etbâ' itmişidi. Ol hâlde 'ulemâ-i beled ittifâk idüp, Ramazân Paşa'ya varup, "*Şeyhi ihzâr ve tenbîh ve*

*1 قضاء عبدالحى = 1027.

müridlerini te'dîb eylen" diyüp, Paşa dahi kasd itdikce Şeyh'in mehâbeti kendiye ve etbâ'ına bir kelime ısdârına kudret komazdı. Bi'l-âhıre,

Dile ta'n itmeyelim olsa esîr-i gam-ı 'aşk
[181b] Gelin anı koyalım hâline Mevlâsı ile

mazmûnu düstûrü'l-'amel olup, dahl ü ta'neden el çekerler. Nice zemân mütelevvinü'l-ahvâl olmağla bir tavırdan bir tavra intikāl idüp, bi'l-âhıre terk-i televvün ve ihtiyâr-ı sükûn u temekkün eyleyüp, câmi' ve hânkāh yapup, kîmyâ-yı kerâmet ile medâris ve kanâtır-ı müte'addide inşâ eyledi. Ve her birine evkāf-ı 'azîme koyup, mukīm ü müsâfiri infâk ve esîrleri bezl-i emvâl ile ıtlâk hasleti idi.

Üç aylarda *Sahîh-i Buhârî* nakline mu'tâd olup, kimseden hediyye kabûl ıtmez iken, *Buhârî* getirenlere ikbâl ve iz'âf-ı semen ile mukābele bi'l-ihsân iderdi. Menkūldür ki kitâbhânesinde bin 'aded *Buhârî* nüshası cem' oldu.

Sinni elliden mütecâviz iken, bin otuz bir recebinde intikāl eyledi. "Sûkü'l-Bilâd" dimekle ma'rûf mahalde, zâviye-i ma'rûfesinde medfûn ve ziyâret-gâh-ı ehl-i derûndur. Çok keremâtını nakl iderler.

Otuz altı târîhinde halîfesi Seyyid Mehemmed Efendi İstanbul'a gelüp, hatt-ı Şeyh ile *Tarîkatnâme*'lerin getirdi. Eşrâf-ı 'ulemâ takrîz itdiler.

Hüseyin Paşa:

Ohri'de bir sipâhînin oğlu iken Hâsbağçe'ye dâhil olup yolu ile bostâncıbaşı olmuşidi. Revân Seferi dönüşünde Sarı Hüseyin Ağa yerine yeniçeri ağalığı virilüp gönderildi. Sultân cülûsundan sonra Rumili beylerbeyisi olup muhâfazaya gitdi. Geldikde dördüncü vezâretle Dîvân'da oturup, 'Ali Paşa vefât itdikde vezîr-i a'zam olmuşidi. Leh Seferi'ne gidüp tabur muhâsarasında ma'zûl oldu. Vezîr-i sânî makāmında kā'im iken vak'a günü tekrâr vezîr olmuşidi. Ağakapusu'nda katl olundu. Kasabasında ba'zı âsâr-ı hayrı vardır.

Dilâver Paşa:

Hırvat cinsidir. Harem-i Hâs'dan çâşnigîrbaşılığı ile çıkup Kıbrıs'a ve Bağdâd'a, ba'dehû Diyârbekir'e vezâretle beylerbeyi olmuşidi. Bin ⟨otuz⟩

itmişler. Halîl Paşa nasîhati mutazammın mektûblar yazup mahsûs iki âdemîsini gönderdi. Ve kal'adan çıkup teslîm eylemeği recâ eyledi.

Hareket-i Yeniçeriyân Berây-ı Abaza

Saferin on dokuzunda Yeniçeri Ağası, Vezîr-i a'zam sarâyına varup, "*Yeniçeriler gulüvv eyledi. Abaza 'ısyânına sebeb Âsitâne'de Gürci Mehemmed Paşa ve Halîl Paşa'dır. Anlara dayanır. Vezîr-i a'zam birâderi Hüseyin Paşa'nın dâmâdı ve Halîl Paşa'nın oğulluğudur*" didiler. Zâbitleri araya girüp men' eylediler. Ve çıkup Kapu'ya giderken Kapudan Halîl Paşa'ya râst gelüp ihâta itdiler. "*Vezîr-i a'zam senin hâtırın içün mukayyed olmaz, Abaza sana dayanup bu denlü hareket ider*" dirken Kethudâ Bey Çeşteci 'Ali Ağa irişüp bunları dağıtdı. Ertesi Dîvân'da girü gulüvv idüp, "*Elbette Abaza Paşa katl olunsun*" didiler. Zâbitler araya girüp men' itdiler. Ve Kapu'ya, "*Erzurum Beylerbeyisi'ni ma'zûl itdim. Halîl Paşa'nın bu husûsda medhali yokdur, incitmeyesiz*" diyü hatt geldi.

Saferin evâsıtında Zağarcıbaşı Bayram Ağa ve Mehemmed Ağa*[1] ve Kurd Ağa*[2] Rumili'ne ve Hâssekî Porça ile bir yayabaşı Anadolu'ya devşirmeye gitdiler.

Cem'iyyet-i Kul Berây-ı Taleb-i Dem-i Sultân 'Osmân

Saferin yirmi sekizinci günü Dîvân'da sipâh gulüvv idüp, "*Taşrada kudât ve re'âyâ bize kātil-i Sultân*[1] *diyü ta'n iderler. Elbette kim katl itdi ise hakkından gelinsin*" didiler. Bölük ağaları **[182b]** araya girüp men' eylediler. Dîvân'dan sonra sipâh Ortacâmi''e varup bir yere geldiler ve "*Taşrada gezecek hâlimiz kalmadı. Bizim Pâdişâh katlinde sun'umuz yoğiken bu nâmı kabûl itmeziz*" diyü re'yleri bu oldu ki zâbitleri Vezîr'e[2] ve Vezîr Pâdişâh'a 'arz eyleye. "*Eger Pâdişâh fermân itdi ise kendi bilir ve illâ kātili katl eylesin. Bühtândan halâs olalım*" diyü dağıldılar.

---

*1 Adı geçen Mehemmed Ağa'nın, Sultân 'Osmân'ın katli sırasında Hâssekî olan Mihalicli Sarı Mehemmed Ağa olduğunu, Tûgī'nin *Musîbetnâme*'sinden öğreniyoruz. Tûgī bu sırada Sarı Mehemmed Ağa'dan seksoncubaşı olarak bahsetmektedir (s. 186).

*2 Adı geçen Kurd Ağa'nın o sırada turnacıbaşı olduğunu, Tûgī'nin *Musîbetnâme*'sinden öğreniyoruz (s. 186).

1 Sultân A : 'Osmân N.

2 Vezîr'e N : Vezîr A.

Ertesi Ahî-zâde Hüseyin Efendi Rumili ve Bostân-zâde Yahyâ Efendi Anadolu kādî'askeri olup, Dîvân'da girü Sultân 'Osmân kātilini istediler. Ve bölük ağaları Dîvân'dan çıkup beş on ihtiyâr Şeyhülislâm'dan fetvâ taleb itdiler. Şeyhülislâm, "*Bu husûsu Pâdişâh'a 'arz itsinler, eger fermân itmedi ise kātiline hükm-i şer' icrâ olunsun*" diyü cevâb virmekle dağıldılar.

Katl-i Dâvud Paşa ve Cebecibaşı

Gurre-i rebî'ulevvelde isneyn günü sipâh Dîvân'da cem' olup Sultân 'Osmân kātilini istediler. "*Biz Ortacâmi''de emânet virmiş iken ne temessükle katl itdi?*" didiler. Sözleri içeri telhîs olunup bir hatt çıkdı ki:

"Sultân 'Osmân'ı ben katl eyle dimedim. Dâvud Paşa öldürdü. Kātilleri kim ise katl olunsun."

Çünki Pâdişâh'ın izni olmadığı kulun ma'lûmu oldu, "*Tîz kātiller bulunsun*" diyü çağrışup gulüvv itdiler. Ol gice Cebecibaşı kaçarken kolda[1] tutulmağla, getirüp çeşme önünde boynunu urdular. Ve Dâvud Paşa ihtifâ itmişidi, sarâyı[2] mühürlenüp iki gün aradılar. Üçüncü gün Eyyûb'da, etbâ'ından "Hamza Bey" nâm sipâhî evinde samanlıkda bulunup, Yedikulle'de habs itdiler. Kelender-uğrusu ol zemân sübaşı idi, kātillerden olduğu iştihâr bulup kendi dahi inkâr itmezdi. Anı dahi Yedikulle'ye kodular.

Rebî'ulevvelin beşinci günü cum'a idi, kul Ortacâmi''de cem' olup, namâzdan sonra Yeniçeri Ağası cümleye didi ki: "*Yoldaşlar! Dâvud Paşa ele geldi. Emir Pâdişâh'ındır. Ne fermân olursa sizden biriniz Dâvud Paşa hakkında kelâm eylemesin. Ve bundan sonra bir cem'iyyet dahi idüp fülânı isteriz dimeyesiz.*" Odabaşılar ve ihtiyârlar, "*Sem'an ve tâ'aten*" diyüp sipâh dahi muhâlefet itmedi, dağıldılar.

⟨Dâvud Paşa'nın zevcesi⟩ Sultân ve etbâ'ı, bezl-i mâl ile ba'zı zorba odabaşılara ve nefere ve sipâhdan Ferîdûn Efendi'ye ve Haylî'ye*[1] mürâca'at itdiler. Ve Cellâd Usta Süleymân'a dahi 'acele itmemeğe döşendiler.

---

1 kolda A : – N.

2 sarâyı A : sarây N.

*1 Tûgî'nin *Musîbetnâme*'sinde, Dâvud Paşa'nın zevcesinin, yardım için yeniçeriden ve sipâhtan çok sayıda kimseye başvurduğundan bahsedilmekteyse de sıralanan birkaç kişi arasında Haylî Çelebi'nin ismi yoktur (s. 197). Ayrıca Kâtib Çelebi, ismini andığı diğer yerlerde ondan "Haylî Çelebi" ya da "Haylî Efendi" olarak bahsetmişken, yukarıda sadece "Haylî" isminin geçiyor olması da dikkat çekicidir. Bunun özel isim olmayıp, Ferîdûn Efendi'ye ve daha pek çoklarına başvurulduğunu ifade etmek üzere, "epeyce", "çokça"

Ertesi Dîvân durdukda, cellâdlar Dâvud Paşa'yı Kapucular Odası'ndan çeşme önüne getirdiler ve çökerdiler. Dâvud Paşa koynundan bir[1] kâğıd çıkarup bir kapucuya virdi. Zikr olunan ihsân-dîdeler Cellâd'a, "*Urma, görelim Sultân 'Osmân'ı kimin izniyle ve re'yiyle öldürdü*" didiler. Yeniçeri seğirdüp, "*Ur, öldür!*" diyü çağrışdılar. Bir gavgā kopup mugallatadan şaşdılar. Dâvud Paşa etbâ'ı meydân-ı siyâsetden kaldırdı[2]. Kapudan taşraya çıkarup bir ata bindirdiler ve Ortacâmi'e getirdiler. Ol zemân yeniçeri ve sipâh biri birine gireyazdı. Zâbitler araldılar. Vezîr-i a'zam Cellâd'ı çağırup, "*Dâvud Paşa'yı kim götürdü*[3]*?*" didikde, "*Sipâhîler aldılar*" diyü cevâb virdi. Sipâhîler **[183a]**, "*Hâşâ!*" didiler. Kādî'askerler bu ahvâli sicill eylediler. Dîvân bozuldu. Birkaç çorbacılar varup, Dâvud Paşa'yı bir arabaya koyup Yedikulle'ye habs itdiler. Ve rebî'ulevvelin yedinci günü anda katl olundu. Ve Kelender-uğrusu dahi katl olunup deryâya atıldı.

Kātillerin biri dahi Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti ile gönderilen Dervîş Ağa idi. Katline bir kapucubaşı gitdi.

Ve biri dahi Meydân Bey idi ki Dâvud Paşa kendi arpalığı olan Köstendil Sancağı'nı ana virmiş idi. Anın dahi katline âdem gitdi.

Ve mâh-ı mezbûrda Macar elçisi geldi.

Ferâgat-kerden-i Gürci Paşa ve Vezâret-i Mere Hüseyin Paşa Sâniyen

Rebî'ulâhırın üçüncü günü odabaşılar kapuya cem' olup, "*Erzurum'da, Bağdâd'da fitne zuhûr itdi. Kantemür, Leh Kıralı şaykalar yapdırdığın*[4] *'arz itdi. Vezîr mukayyed değil*" diyü müşâvere itdiler. Ertesi Dîvân'da sipâh ihtiyârları ve odabaşılar Ağa önüne varup, "*Bize bir müdebbir vezîr gerekdir. 'Âlem harâba varıyor*[5]*. Bu Vezîr mukayyed değil*" didiklerini Ağa Vezîr-i a'zam'a i'lâm eyledi. Mehemmed Paşa dahi mührü çıkarup Kapucular

---

manasındaki "hayli" kelimesi olabileceği ihtimali akla gelmiyor değil. Fakat, gerek bunun pek alışılagelmiş bir ifade tarzı olmamasına gerekse Na'îmâ'nın bu kısmı *Fezleke*'den eserine aktarırken ismi "Haylî Çelebi" şeklinde tamamlamış bulunmasına dayanarak (II, 504), şahıs ismi olması ihtimaline ağırlık verdik.

1 bir A : – N.

2 kaldırdı A : kaldırup N.

3 götürdü A : getirdi N.

4 yapdırdığın A : yapdığın N.

5 varıyor A : vardı N.

Kethudâsı'na teslîm idüp kendiyi 'azl itdi. Ve tecdîd-i vuzû ider gibi Dîvân'dan kalkup gitdi. Kapucular Kethudâsı mührü Hazînedârbaşı'ya virüp ol dahi Pâdişâh'a îsâl itdi. "*Kul kimi isterse ana virilsin*" dinildikde Mere Hüseyin Paşa'yı istediler. Kapucular Kethudâsı mührü götürüp[1] teslîm itdi. Hüseyin Paşa fi'l-hâl Dîvân'a gelüp sadrda karâr eyledi. Zâbitlere hıl'atler giydirüp, nefere koyun akçaları ve in'âmlar gönderdi. Ve Ortacâmi''i ibrişim kalîçeler ile döşedi. Ve Ağakapusu'na bin baş şeker gönderdi. Odalara[2] tevzî' itdiler.

Gürci Mehemmed Paşa Burusa'ya ve Halîl Paşa Malgara'ya nefy olunup, kapudanlık Receb Paşa'ya virildi.

Tuğyân-ı Abaza Paşa

Sâbıkā Gürci Mehemmed Paşa efvâhda olan söze i'timâd itmeyüp Abaza hakkında, birâderi Hüseyin Paşa'nın mektûbuna i'timâd iderdi. Zîrâ iyilik üzre olduğunu iş'âr iderdi. Tahkīk-i ahvâl içün Ocak'dan bir çorbacı göndermişler idi. Cumâdelûlânın on birinde gelüp, "*Abaza Paşa, eyâlet virdikleri Mustafa Paşa'nın mütesellimini komayup, cümle sancakları kendi âdemine virdi. Ve cümle re'âyâya hâne başına biner akça saldı. On beş bin kadar 'askeri vardır*" diyü tahkīk eyledi. Bebr[3] Solak ve Çopur Bekir ve Kör Hazînedâr ve Küçük Abaza ve Serhoş Bölükbaşı her biri birer nâmdâr 'asker sâhibi olup yanında hıdmetine bel bağladılar.

Teshîr-i Karahisâr

Evvelâ hudûd-ı eyâletde olan Karahisâr-ı şarkī'de Murtezâ Paşa muhâlefet semtinde olmağla, üzerine varup on gün muhâsara eylediler. Sudan sıkılup[*1] vire ile Murtezâ Paşa çıkup nâ-çâr ol gürûha mülhak oldu[*2].

---

1 götürüp A : getirüp N.

2 odalara N : odalar A.

3 Bebr A : bir N.

*1 sudan sıkılup : Murtezâ Paşa'nın susuzluk sıkıntısı ile karşı karşıya bulunduğunu ifade ediyor olsa gerek.

*2 Na'îmâ bu kısmı aynen Kâtib Çelebi gibi 1032 (1622-1623) yılı hadiseleri arasında kısaca anlattıktan sonra (II, 507-508), Kâtib Çelebi'den farklı olarak, 1033 (1623-1624) yılı hadiseleri arasında detaylı bir şekilde takrarlamıştır (II, 538-542). Oradan öğrendiğimize göre, yukarıda adı geçen Murtezâ Paşa, emîrü'l-livâlardan olup Abaza Paşa üzerine ser'asker tayin edilmiş bulunmaktadır (II, 540).

Ba'dehû Sivas ve Engürü üzerine yürüyüp etrâf u eknâf beylerine da'vetnâmeler **[183b]** gönderüp, çoğu itâ'at itdiler. Mar'aş Beylerbeyisi Kalâvun Yûsuf Paşa gelüp mülhak oldu. Sivas'da Tayyâr Mehemmed Paşa dahi karşı çıkup müdârâ itdi. ⟨Abaza Paşa⟩ Zile'de Kalâvun'u kasd-ı bed töhmeti ile katl eyledi*[1].

Kayseriyyeli Şeyh -ki Abaza'nın şeyhi idi- "*Sen mü'eyyed min-'indi'llâhsın, bu kavmin üzerine Allâhu te'âlâ seni musallat eylemişdir. Elem çekme, fursat senindir*" diyü ıdlâl ider idi. Çorum'dan Kângırı'ya vardıkda Nogay Paşa istikbâl ve ziyâfet eyledi. Bu cümle uğradığı yerlerde ve âdemleri vardığı kasabât ve kurâda yeniçeri nâmına bulduklarının mâlın alup katl ve na'llatmak ile siyâset iderlerdi. Cümle taşra yeniçerileri ürküp, odalarına gelüp doldular.

Tebdîl-i Tatar Hân

Mere Hüseyin Paşa vezîr ⟨-i a'zam⟩ oldukda, âdem gönderüp Rodos'da mahbûs olan Mehemmed Girây Hân'ı getirüp Kırım hânı eyledi ve[1] gönderdi. Birâderi Şâhîn Girây kağılgay olup, selefi Cânıbek Girây geldikde Çirmen Sancağı virilüp Rodos'a habse gönderildi.

Cumâdelâhırede Sultân 'Osmân Hâcesi 'Ömer Efendi bir sene kadar zemân ihtifâdan sonra Mekke'de şeyhü'l-harem olup gitdi. Ve oğlu 'Abdullâh Efendi'ye Menemen Kazâsı arpalık ta'yîn olundu.

Serdârî-i Cigala-zâde

Çünki Abaza Paşa kırk bin kadar 'asker ile Engürü üzerine düşüp muhâsara eyledi, feryâdcılar geldikde Anadolu Beylerbeyisi İlyâs Paşa ve Karaman Beylerbeyisi eyâleti 'askeri ile imdâda ta'yîn olundu. Ve Der-i devlet'de vüzerâdan Mahmûd Paşa dahi serdâr olup dört bin kadar yeniçeri ile Turnacıbaşı Kara Mezak ve dört bölük halkı bile koşulup mâh-ı recebde Üsküdar'a geçdi[2]. Lâkin, me'mûr olan 'asker gelmedi. Göçüp[3] Bey-bâzârı'na

---

*[1] Müellifin ifadesinde, Zile'de Kalâvun Yûsuf Paşa'yı öldürenin kimliği belirsiz olduğundan dolayı, belirsizliği gidermek üzere metne ekleme yapmayı uygun gördük. Bu konu Na'îmâ tarafından *Fezleke*'de olduğundan çok daha detaylı bir şekilde anlatılmıştır (II, 545-548). Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1995, III/1, 150.

1 ve A : – N.

2 geçdi A : + göçüp N.

3 göçüp A : – N

vardıkda oturak idüp, Abaza tarafı gālib olmağla, "*Şebîhûn idecekdir*" diyü haber gelüp, Burusa cânibine muhâfazaya 'avd itdi. Abaza üç ay cengle suları kesüp, varoşu alup iç kal'aya dahi hücûm ve ikdâm eyledi. Lâkin, zafer bulamayup hengâm-ı şitâ hulûlüyle fâriğ oldu ve Niğde Sancağı'na kışlaya gitdi.

Vak'a-i Câmi'-i Ebü'l-feth

Mere çün sadra geçdi, ol Vezîr-i vizr-endûz halka yavuz görünmek içün evzâ'-i garîbe idüp, ehl-i 'ırzın ednâ sebeble 'ırzını yıkardı. Beylerbeyi nâmına bir şahsı Dîvân'ında yatırup bî-hadd döğdü. Mâh-ı şa'bânda kudâtdan bir mutazallimi dahi aşağa alup ta'zîr itdirdikde, mezbûr Kādî devr-i ebvâb eyleyüp, "*Mere Mısır beylerbeyisi iken küfr söyledi*" diyü bir iki kimse şehâdet itmekle, 'ulemâ Sultân Mehemmed Hân Câmi'i'nde cem' oldular. Bahsî Efendi sûret-i fetvâ tesvîd idüp, Şeyhülislâm hazretlerini dahi getirdiler. "*Vezîr gelsin, da'vâmız görülsün*" didiler. Şeyhülislâm, "*Mâdâm ki vezîr-i a'zamdır, gelmez. Ve hakkında icrâ-i ahkâm müşkildir. Siz bunda tevakkuf idin, ben varup Pâdişâh'a vâkı'-ı hâli bildireyim. Ma'zûl oldukdan sonra gelüp da'vânız görülsün*" diyü kalkup **[184a]** gitdi. Mere Ocağ'a ilticâ idüp Kapu'ya gelmişidi.

Mollâ'nın gitdiği ma'lûm oldukda sipâh ve yeniçeriden birkaç âdem varup Mollâ'yı Ağakapusu'na getirdiler. Kādî'askerler[1] dahi bile idi. Sâ'ir 'ulemâ ve ba'zı meşâyıh ve sipâh zorbalarından Bıçakçı-zâde ve taraf-ı hakda görünen kimseler câmi'de kalup halk gitdikce çoğaldı. Bıçakçı-zâde ve ba'zı kudât yeniçeri odalarına varup, odabaşılar ve nefer ile söyleşüp, "*Bizim ile olur musuz? Sultân Mustafa bir dîvâne mecnûndur. Pâdişâh yokdur. Cülûs itdirelim, ne dirsiz?*" diyicek her biri, "*'Ulemâ efendilerimiz kande ise biz dahi anlar ileyiz*" dimelerine bakup mağrûr oldular.

Ağakapusu'nda Mollâ ve Hüseyin Efendi ve vüzerâ müşâvere idüp Deli Kāsım'ı ve Pirincci Mehemmed Ağa'yı cem'iyyete gönderdiler. Bunlar gelüp mihrâb önünde oturan 'ulemâ ve meşâyıha söyler iken, "*Yâve söyler, urun!*" diyü her biri üşündü idüp ortaya aldılar. Ve başlarına urup Şeyh Kādî-zâde ve ba'zıları men' eyledi. Güçle taşra çıkup söğerek gitdiler. Ve ahvâli i'lâm itdiler. Tekrâr nasîhat ve def' için Nakîbü'l-eşrâf gönderilüp, yeniçeri ve

[1] kādî'askerler A : kādî'askeri N.

'acemîyân odalarında bayraklanup hâzır olmak ismarlandı. "*Eger dağılmazlarsa üzerlerine varalım*" didiler. Nakīb Gubârî Efendi ikindi vaktinde câmi'e gelüp, cumhûr önüne düşüp mihrâb önüne getirdiler. "*Dahi öteye*[1]" diyerek, mihrâb ve minber arasında olan pencere üzerine oturdup, "*Söyle, cevâbın nedir?*" didiler. Ol dahi, "*Bu da'vâdan ferâgat idin, ötesi çıkmaz*" diyü nasîhat eyledi. Lâkin, baş yok, kimse dinlemedi. Bu mazmûnda hatt-ı şerîf varimiş[2], çıkarup okudukda, "*Bizim Pâdişâh'ımız mecnûndur, okumak yazmak bilmez. Bu hatt fülân câriyenindir*" diyü "*Allâh Allâh*[3]*!*" çağırdılar. Ve Nakīb'i kaldırup, mihrâb[4] yanında sırık üzerinde duran Akşemseddîn tâcını biri kapup, bayrak itdiler. Ve üzerine üşüp kimi yüzün sürer, kimi makremesin uzadup yüzüne sürer. Hengâme ve hücûmdan ağacı kırılup, ne hâl ise 'azîm cem'iyyet ile çıkdılar.

Taşrada Hünkâr maksûresinin nerdübânı üzerine sancağı diküp Nakīb'i yanına oturtdular. Ve ne kadar sâdât varise getirüp, ol nerdübân üzerine çıkarup Sûre-i Feth okunmağa başladılar. Ve etrâf türbeler ve tekyelerde buldukları sancakları getirüp ol mahalle diküp, Bahsî Efendi ve Hasan Efendi ve Şerîf Efendi ve gayri bunların emsâli 'ulemâyı evlerinden kaldırup getirüp, kapulara âdemler koyup halkı gitmeden men' eylediler. "*Nedir, ceng ideriz!*" diyü durdular. Birinin elinde âlât-ı harbden nesne yok, bir kuru nizâ'. Ahşâm dahi karîb oldu. Öte cânibden 'acemî oğlanı ile Yeniçeri Ağası Kara Mustafa Ağa ve Kethudâ Çeşteci 'Ali Ağa silâhlı nefer ile hareket itdiğini işidenler yâb yâb çözülüp, kibâr-ı 'ulemâ dahi birer bahâne ile **[184b]** evlerine gidüp, çoğu perâkende oldu. Yeniçeri Ağası ahşâm namâzını Şehzâde'de kılup, âheste âheste Sultân Mehemmed'e yürüdü. Ve bulduklarını urup dağıtdılar. Kimi medreselere firâr idüp, birkaç âdem telef oldu.

Tertîb-i Cezâ

Bir iki günden sonra ser-halka-i cem'iyyet ⟨olan⟩ Bahsî Efendi ve Şerîf Efendi ve 'Ali Çelebi-zâde ve sekiz müderris ⟨ve⟩ birkaç kādîlar nefy olundular. Mere'nin ayağı düz basup dahi ziyâde fir'avniyyet ider oldu. Ve cem'iyyetin netîcesi fezâhata çıkup Paşa'ya varan mollâlar ol gün

---

1 öteye A : ortaya N.
2 varimiş A : virilmiş N.
3 Allâh A : – N.
4 mihrâb A : mihrâbda N.

Ağakapusu'na varmadığına i'tizâr iderken, "*Sultân Mehemmed'e varmağı bilirdiniz*" diyü şetm-âmîz sözler söyleyüp, 'avâmm u erâzil taşrada bir büyük sarıklı gördükce, "*Sancak dibine!*" diyü çağırup ulaşır oldular. Ve cem'iyyet dellâlı olan Dervîş, Küçük-Karaman'da salb olundu. Bundan sonra 'ulemânın ve sâ'ir esnâfın yeniçeriye gayz u gazabı ziyâde olup, taşrada hasmı olan Abaza'yı tahrîk ider oldular.

Yeniçeri Ağası Kara Mustafa Paşa'ya Mısır Eyâleti virilüp, Çeşteci 'Ali, ağa ve Bayram Ağa kethudâ oldu.

'Azl-i Mere ve Vezâret-i Kemânkeş 'Ali Paşa

Şevvâlde sipâh-ı zafer-penâh tecemmu' idüp Vezîr'in 'azli emrinde ittifâk ve rikâb-ı hümâyûna 'arz göndermeğe ıtbâk idicek Vezîr-i mezbûr, Yeniçeri Ağası sarâyına iltica ve Bektâşiyân'dan mu'âvenet recâ itmişidi. Kasd eyledi ki bezl-i mâl ve tavassut-ı erbâb-ı ihtiyâl ile iki 'asker miyânına fitne bıragup Yemişçi Hasan Paşa gibi kâm-gâr ve *–İhtilâfü ümmetî rahmetün*[*1]– mefhûmu âşikâr ola. Lâkin, müyesser olmayup a'yân-ı 'askerden ba'zı 'ukalâ bu tedbîrini[1] ibtâl itmişidi. Bi'l-âhıre, yeniçeri 'azlini taleb idüp mühr-i hümâyûn Şeyhülislâm Yahyâ Efendi re'yi ile Pâdişâh'a irsâl olunup, Mere uğrun kapudan rû-be-râh olmuşidi. Mansıb-ı vezâret-i 'uzmâ Kemânkeş 'Ali Paşa'ya 'itâ olundu.

Cülûs-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi'

Çün Kemânkeş vezîr-i a'zam oldu Şeyhülislâm ve sadreyn ve sâ'ir a'yân u erkân ile bir yere gelüp 'akd-i meclis[2]-i meşveret idüp, "*Sultân Mustafa, 'aklında hiffet olmağla, tasarrufa kādir değil idiği zâhirdir. Kapukulu zabt u rabtdan kalup hükkâm-ı kirâma musallat olup, umûr-ı dîn ü devlet gitdikce ihtilâle yüz tutdu. İçerde olan mâl-i mahzûn 'askerin fitnesi def'ine bezl olunup habbe kalmadı. Bu bâbda sükût u ihmâl olunursa ⟨'âlem⟩ herc ü merce varır. Sultân Mustafa hal' ve ekber-i şehzâdegân olan Sultân Murâd Hân iclâs olunmak gerekdir*" diyü cümlesi ittifâk idüp, Sultân Mustafa

---

*1 اختلاف امتی رحمة = Ümmetimin ihtilafı (bir meselede farklı görüşlere sahip olması) rahmettir (hadis).

1 tedbîrini A : tedbîri N.

2 meclis A : + ve N.

Dâvudpaşa'da iken göç itdirüp ertesi, zilka'denin on[1] dördüncü günü yevmü'l-ahadda, dahve-i kübrâda ⟨-ki⟩ Dîvân günü idi- a'yân u erkân hâzır olup, taht-ı hümâyûn çıkup kānûn üzre bey'at olundu. "Sultân Murâd-ı Râbi' oldu pâdişâh[*1]" târîh-i cülûslarıdır.

Ve Sultân **[185a]** Mustafa Hân girü kûşe-nişîn-i humûl olup eski mekânına girdi. Kapukulu, hazîne zarûreti hasebi ile terakkī vü in'âm almamağa 'ahd itmişler idi. Sâbit-kadem olmayup zâbitleri tahrîki ile girü taleb itdiklerinde, içerde bulunan evânî[2]-i zerrîn kesilüp zilhiccede yeniçeriye virildi. Sâ'ir esnâfa dahi kānûn üzre tevzî' olunup, menfî olan 'ulemâ ve vüzerâ gelüp Mere ihtifâ itdi. Kapucubaşılar ta'yîn olunup, mahallâtı hâne be-hâne aradılar, bulunmadı.

Yeniçeri Kethudâsı Bayram Ağa'ya yeniçeri ağalığı ve selefi Çeşteci'ye Mısır Eyâleti virilmişidi. İskenderiyye'ye vardıkda Kara Mustafa Paşa duhûle mâni' olup, Kıbrıs semtinden Âsitâne'ye geldi.

'Azl-i Yahyâ Efendi

Vezîr-i a'zam 'îdde Şeyhülislâm'a vardıkda rişvet anılup, Paşa'ya ta'rîz kasdı infi'âl u vahşete mü'eddî olmuşidi. Paşa'nın küdûretini kayın-atası Bostân-zâde ⟨Mehemmed⟩[*2] taz'îf idüp, ⟨Kemânkeş Paşa⟩, "⟨*Yahyâ Efendi*'-*nin*⟩ *cülûs-ı hümâyûna rızâsı yoğidi*" diyü Pâdişâh'a geçüp, mansıb-ı fetvâ girü Es'ad Efendi'ye tevcîh olundu.

Bu esnâda Eyyûb'da bostân içinde Kara Mezak bir mevlevîhâne yapdırmışidi. Pâyendesiz direkler üzerinde müseddes ve fevkānî binâ olunmağla yıkılup, halk Ebî Eyyûb-i Ensârî rûhâniyyeti men'ine haml eyledi-ler.

Vak'a-i Yûsuf Paşa der-Bağdâd

Bu sâl vekāyi'inden biri dahi Bağdâd Beylerbeyisi Yûsuf Paşa'nın vak'asıdır. Bağdâd'ın on iki bin kuluna ve 'azebine ağa olan Bekir Sübaşı,

---

1 on A : – N.

*1 سلطان مراد رابع اولدی پادشاه = 1032.

2 evânî A : evân N.

*2 Kemânkeş Ali Paşa'nın kayınpederi, Bostân-zâde Mehemmed Efendi olup, o esnada Rumili Kazaskerliği'nde bulunmaktadır (Bkz. M. Münir Aktepe, "Kemankeş Ali Paşa", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 248).

nice zemândır mansıbda ber-karâr olmağla mâldâr ve nâmdâr olup, kul umûrunu ve sâ'ir mesâlihi kabza-i tasarrufuna almış[1] ve Bağdâd'a musallat olmuş beylerbeyilerin ancak bir adı kalmış idi. Oğulları ve Binbaşı Mehemmed Ağa mezbûrun a'vân u ensârı idi. Bir gün Semâvât'ı 'Arab gâret itdiği haberi gelüp, Bekir Sübaşı, bin kadar 'azeb ve dört bin kadar yeniçeri alup, oğlu Mehemmed Bölükbaşı'yı yerine koyup Binbaşı Mehemmed Ağa'ya ısmarladı ve 'Arab üzerine gitdi. Mezbûrun evzâ'-ı nâ-hem-vârı Yûsuf Paşa'nın cânına kâr itmişidi. Binbaşı Mehemmed'i getirüp, Bekir Sübaşı oğullarını ve etbâ'ını izâle ve kendiyi içeri komamak bâbında mezbûr ile yek-dil olup, yeniçeri ağalığını mezbûra virdi. Ve "*Pâdişâh tarafında olan gelsin*" diyü nidâ itdirüp, Bekir Sübaşı oğulları işitdikde firâr itdiler. Evleri mühürlenüp etbâ'ından bulunan[2] ahz olundu.

Bu tarafda Bekir Sübaşı, 'Arab'ı bozup gâret itdikden sonra, dönüp Bağdâd'a gelirken kazıyyeye vâkıf oldukda, Rahmânî Bölükbaşı'ya emr eyledi. Beş yüz kadar 'azebin başlarını kesüp, Binbaşı'nın oğlunu yanında bile olmağla katl itdirdi. Ve ılgar ile Bağdâd'a gelüp gördü ki cisr kesilmiş ve toplar dizilmiş, yedi sekiz bin kadar eşkıyâ ile ve[3] Tokat'dan gemiler ile geçüp Bağdâd'ı muhâsara eyledi. Etrâf u eknâfdan 'asker cem' olup meterse girdiler. Esnâ-i cengde Yûsuf Paşa, iç[4] kal'ada İmâm-ı a'zam Kapusu'nda olan kulleye[5] **[185b]** çıkup top nişânesine bakarken, taşradan kurşun ile kasığından urulup, ertesi ikindi zemânı teslîm-i rûh eyledi. Bağçe içinde defn itdiler. Üç günden sonra vefâtı şâyi' olmağla, Bekir Sübaşı işidüp te'essüf itdi. Bağdâdlı emân tâlibi olduklarında Bekir Sübaşı, "*Binbaşı'yı tutup getiresiz, gayri kimseye zarar yokdur*" diyü emân virüp, anlar dahi mezbûru tutup kapuları açdılar. Derd-mend Binbaşı kayık içinde neft yağı ile ihrâk olunup, sâ'ir paşalılardan bu işe mübâşir olanlar dahi kılıcdan geçdi. Bekir Sübaşı iç hisâra girüp Paşa'nın mâlını ve kal'ayı zabt eyledi. Ve kendiye gadr yüzünden vâkı'-ı hâli yazup Der-i devlet'e gönderdi. Geldikde Mere Hüseyin Paşa Bağdâd

---

1 almış A : alup N.
2 bulunan N : bulunanı A.
3 ve A : – N.
4 iç A : – N.
5 kulleye A : kal'aya N.

Eyâleti'ni Diyârbekir'den ma'zûl Süleymân Paşa'ya tevcîh idüp[*1], "*Tiz yetişesin*" diyü Üsküdar'a geçirmişidi. Paşa-yı mezbûr " 'Ali Ağa" nâm mütesellimi gönderüp kendi dahi varmak üzre iken, mütesellim vardıkda Bekir Sübaşı, "*Bize Paşa lâzım değil*" diyü komayup girü döndürdü. Paşa Mardin'de iken mütesellim gelüp, vâkı'-ı hâli Der-i devlet'e 'arz itdiler.

Serdârî-i Hâfız Paşa ve Ceng-i Bekir Sübaşı

Süleymân Paşa 'arzları geldikde, Diyârbekir Beylerbeyisi Vezîr Hâfız Ahmed Paşa, Mar'aş ve Sivas ve Mûsul ve Kürdistân ve Kerkük 'askeriyle Bağdâd üzerine serdâr ta'yîn olunup[1], Süleymân Paşa'ya zabt itdirmek içün Kapucubaşı İdrîs Ağa'yla[2] hatt-ı hümâyûn ve[3] kılıc gönderildi. Vardıkda Hâfız Paşa Dağ-kapusu'na otaklar çıkarup 'asker cem'ine mübâşeret eyledi. Bu esnâda ba'zı ehl-i vukûf, "*Ekser-i ehl-i Bağdâd rafz u ilhâda mâ'illerdir. Şâh*[4]*-ı 'Acem ise Bağdâd'ı almağa kemîn-i fursatda nigâh-endâz iken bu hareket Bağdâd'ın gitmesine sebeb olur*" didiler. Hâfız Paşa dahi, "*Derne ve Derteng Şâh elinde iken Bağdâd'a varmak mahall-i hatardır. Evlâ budur ki eyâlet şimdilik Bekir Sübaşı'ya tevcîh oluna*" diyü 'arz yazup mezbûr İdrîs Ağa'yla Der-i devlet'e göndermişidi. Müfîd olmayup tekrâr 'asker ile varmak bâbında fermân vârid oldukda, Kürdistân beyleri ve Diyârbekir kulu ile kalkup Mûsul'a vardıkda beylerbeyisi Kör Hüseyin Paşa dahi mülhak oldu. Sâ'ir 'askere emirler varup, Sivas Beylerbeyisi Tayyâr Mehemmed Paşa eyâleti[5] 'askeri ile geldi. Ve 'İmâdiye Hâkimi Seyyid Hân dahi da'vet olunmuşidi. Küçük oğlu ve 'askeri ile gelüp Yûnus Peygamber'e kondu. Süleymân Paşa Kerkük'de idi. Kerkük Beylerbeyisi Bostân Paşa dahi 'asker cem' idüp ileri gitmek fermân oldu.

---

*1 Kâtib Çelebi, Süleymân Paşa'ya Bağdâd Eyâleti'nin tevcîh edilmesinden daha önce de bahsetmiş ve orada, Tûgî'nin *Musîbetnâme* (s. 174)'sinden naklen, Süleymân Paşa'nın Şâm'dan ma'zûl olduğu bilgisini vermişti (bkz. vr. 180a). Fakat şimdi burada verdiği Diyârbekir'den ma'zûl bulunduğu yönündeki bilgi daha doğru olsa gerek. Zira *Sicill-i 'Osmânî* (III, 66)'ye bakılacak olursa, Süleymân Paşa'nın Şâm beylerbeyiliği, Diyârbekir'den önce, 1029 (1619-1620) senesindedir.

1 olunup A : olundu N.
2 Ağa'yla A : Ağa N.
3 ve A : ile N.
4 Şâh A : – N.
5 eyâleti A : – N.

Serdâr Mûsul'da Mar'aş ve Ruhâ 'askerine tevakkuf idüp otururken 'askere hastalık 'ârız olup Tayyâr Mehemmed Paşa hastalıkdan bî-mecâl iken bir emir vârid oldu ki Âsitâne'den Abaza üzerine serdâr ta'yîn olunan Mahmûd Paşa'ya mülhak ola. Mezbûr dahi kalkup gidüp, sâ'ir me'mûr olanın[1] kimi dahi gelmeyüp, ramazân ve[2] şevvâli[3] Serdâr Mûsul'da geçirdi. Âsitâne'ye seferden ferâgat içün mektûblar göndermişidi. Kapu Kethudâsı Ca'fer Ağa'dan mektûblar gelüp **[186a]**, "*Paşa Bekir Sübaşı'dan vâfir mâl alup üzerine varmak istemez*" didiklerini bildirmekle, zilka'denin on dokuzuncu günü yanında bulunan 'asker ile göçüp Kerkük'e doğru revâne oldu.

Mukaddemâ Kör Hüseyin Paşa ve Sohrân Hâkimi Mustafa Bey ve Abdâl Bey gönderilüp Bostân Paşa ve Süleymân Paşa ileri gitmek fermân olunmuşidi. Göçüp Bihrûz'a doğru gitdiler {*Bihrûz, Bağdâd'ın nısf merhale şarka ⟨doğru⟩, Diyâle Suyu şarkîsinde bir büyük karyedir. Cisr ile geçilir. Minhu*}. Üzerlerinde on bin kadar 'asker var idi. Bekir Sübaşı âgâh oldukda kethudâsı 'Osmân'ı ser'asker idüp çâdırlar çıkardı. Etrâf u eknâfdan[4] eşkıyâ gelüp cem' oldular. Ve Bihrûz kurbında Nehr-i Diyâle'yi geçüp öte cânibine kondular. Bu[5] tarafdan Süleymân Paşa 'askeri dahi gelüp suyun beri cânibine nüzûl itdi. İki tarafdan bunlar ceng üzre iken Hâfız Paşa dahi Kerkük'de bir gün oturdukdan sonra kalkup bunların ardlarından irişmek üzre iken, Süleymân Paşa 'askeri mağlûb olup, Sohrân Hâkimi Mustafa Bey düşmekle cenâzesini vâlidesine göndermişler idi. Yolda Hâfız Paşa'ya mülâkî oldular. Paşa ahvâle vâkıf oldukda ılgar idüp erken⟨den⟩ iki 'asker bir yere[6] geldiler. Sabâh namâzında beyler, paşalar Serdâr'a geldiler. Süleymân Paşa hasta idi. Kethudâsını gönderüp Bostân Paşa, Kör Hüseyin Paşa ve Abdâl Paşa ve Kürdistân beylerinden Hazo Hâkimi Şeref Hân ve Eğil Hâkimi Mü'min Hân ve Tercil Hâkimi İbrâhîm Bey ve Palu Hâkimi Hasan Bey ve Ergani Beyi Başıbüyük-zâde 'Ali Bey ve Harput Beyi İbrâhîm Bey ve 'İmâdiye Hâkimi Seyyid Hân alayları ile yerlü yerinde saff bağlayup düşmen tarafına yürüdüler.

---

1 olanın A : olunan N.
2 ve A : – N.
3 şevvâli A : şevvâl N.
4 eknâfdan A : eknâfda N.
5 bu A : bir N.
6 yere A : şebde N.

Bağdâdlı Diyâle'nin öte tarafında idi. Önlerinde olan geçide yedi top ile Kadrî Ağa ve Abdâl Paşa'yı koyup, Hâfız Paşa 'askerden ayrılup, delîller ile yukardan su geçidin gördü. Ve gelüp Bostân Paşa'yı 'askeri ile ol geçide gönderüp, Paşa-yı mezbûr dahi geçüp ardınca Süleymân Paşa kethudâsını 'askeri ile, dahi ardınca Kör Hüseyin Paşa'yı gönderüp, ba'dehû 'İmâdiye Hâkimi, dahi sonra kendi Diyârbekir 'askeri ile geçüp düşmen üzerine yürüdüler. İbtidâ' Bostân Paşa vardıkda Bağdâdlı gördü ki dün[1] gālib oldukları 'askerdir, binüp karşı geldiler. Biraz ceng idüp mağlûb olacak mahalde Süleymân Paşa kethudâsı 'askeri ile irişdi. Arkalaşup biraz ceng itdikde anlara dahi galebe iderken, Çerkes Hüseyin Paşa yetişüp ceng kızıştı. Bezm-i rezm germ olup iki tarafdan niceler ecel câmını nûş itdiler. Bu germiyyet esnâsında 'İmâdiye 'askeri dahi gelüp bir tarafda saff bağladı. Gürûh-ı eşkıyâ biri biri ardınca gelen 'askeri görüp[2] gitdikce za'fları kavî olmağa başladı. Bundan akdem dil alup haber virdikde Serdâr geldiğine i'timâd itmemişler idi. Tekrâr bir toz kopup Serdâr Hâfız Paşa 'askeri zâhir oldukda emr eyledi ki flandıraları açalar. Zîrâ Abdâl Paşa'ya **[186b]** tenbîh olunmuşidi ki flandıralar açıldığın gördükde toplara âteş vire. Mezbûr dahi ol sâ'at yedi topa od eyledikde, "*Hâfız Paşa geldi!*" diyü Bağdâdlı biri birine girüp fi'l-hâl münhezim oldular. Zikr olunan alaylar koyulup kese kes itdiler. Bir ânda dört bin kadar kelle kesilüp, Hâfız Paşa dahi at kaldırup düşmen ordusuna[3] yakın yerde, bir yüksek depe üzerinde durdu. 'Asker orduyu yağma itdiler. Ve başlar, diller gelüp Serdâr önünde yığıldı. Nâmdârlarından "Kazancı-oğlu" nâm şakī su kenârında hayli ceng idüp âhır katl olundu. 'Osmân Kethudâ suyu geçüp bir başı ile Bağdâd'a firâr eyledi. Hâfız Paşa, "*Ardınca Bağdâd'a gidelim*" dimiş idi. Ba'zı kimse "*Ordu üzerine Kızılbaş gelir*" diyü mâni' oldular. Mahall-i ma'rekeden dönüp ahşâm zemânı orduya geldiler. Ol gice 'azîm şenlikler olup ertesi sabâh Dîvân kurulup paşalar ve beyler saff saff geldiler ve hıl'atler giydiler. Başı ve tutsağı olan getirüp hâlli hâlince üçer ve onar altun bahşiş aldılar. Dillerin cümle boynu urulup ahşâma dek bin yedi yüz âdem katl olundu.

---

1 dün A : – N.
2 görüp A : gönderüp N.
3 ordusuna A : ortasına N.

Ertesi, beyler ⟨ve⟩ paşalar bir yere gelüp müşâvere eylediler. "*Bağdâd üzerine varılmak mühimdir*" dinildikde erte göç nidâ olunmuşiken, rivâyet olunduğu üzre Bostân Paşa iğvâsı ile segbânlar, "*Onar guruş virmeyince kalkmazız*" diyü haber gönderdiler. Paşalarda cümle yedi sekiz bin segbân var idi. Hâfız Paşa bunlara, Bağdâd alınırsa dirlikler ve bölükbaşılarına sancaklar 'arzını va'de idegördü, olmadı. Bekir Sübaşı'nın onar guruş va'de mektûbunu gösterdiler. Bi'l-âhıre beşer guruşa sulh itdiler. Ertesi Süleymân Paşa vefât itdi.

Nüzûl-i Hâfız Paşa be-Havâlî-i Bağdâd ve Ref'[1]-i Bekir Sübaşı

Dördüncü günü segbân bahşiş aldıkdan sonra göçüp Ak-şir'a'ya kondular. Müşâvere idüp, "*Dicle'yi öte tarafa geçüp Kuşlar Kal'ası tarafından muhâsara olunmak gerekdir*" diyü suyu geçdiler. Ve İmâm Mûsâ önüne kondular. Çün mukaddemâ bozgun 'asker Bağdâd'a vardı, Bekir Sübaşı kapuları kapadup tedârük üzre oldu. Ve Şâh 'Abbâs'a, " 'Abbâs Ağa" nâm âdemini gönderüp istimdâd itdi. Ve Bağdâd'ı virmeğe va'de eyledi. Şâh dahi fursatı ganîmet bilüp otuz bin kadar Kızılbaş ile hânlar hânı Kārçgāy'ı[2] mukaddem Şehribân semtine yollayup kendi dahi der-'akab hareket üzre oldu. Ve Bekir Sübaşı'ya elçi ile tâc gönderdi.

Bu tarafda 'asker muhâsara üzre iken, içerden elçi gelüp Hâfız Paşa Dîvân itdi. Bekir Sübaşı mektûbunda yazmış ki: "*Bu işde benim günâhım yokdur. Pâdişâh hıdmetine gitmiş iken bana gadr itdiler. Siz lutf idüp Bağdâd'ı düşmene virmeğe sa'y eylemen. Bir alçak[3] beylerbeyi gönderin, kabûl ideriz*" dimiş. Hâfız Paşa müşâvere idüp hâzır olan beylere, "*Ne dirsiz?*" didikde Bostân Paşa, "*Bağdâd'ı bana virin*" diyü tâlib oldu. Elçi, "*Seni kabûl eylemezler*" diyicek, Bostân Paşa kılıca yapışdı. Kör Hüseyin Paşa ayağa kalkup, "*Edebinle otur, Dîvân'da elçiye kılıc olmaz*" diyü cümlesi ayağa kalkup girü oturdular. Dîvân bozuldu. Ertesi girü Dîvân olup elçi geldikde, "*Min-ba'd beylerbeyi kabûl eylemeziz*" diyü Bekir Sübaşı haber gönderdiğin i'lâm eyledi. **[187a]** "*Eger kendiye virilmek câ'iz ise virin*" didi.

---

1 ref' A : def' N.
2 Kārçgāy'ı A : Kārçgāy N.
3 alçak A : elçi N.

Ol gün dahi geçüp ertesi, "*Kızılbaş'dan Bağdâd'a elçi ve tâc geldi*" diyü haber şâyi' oldu. Mezbûr elçi Hâfız Paşa'ya gelüp Kârçgây Hân mektûbunu virdi. Yazmış ki: "*Bekir Hân hâlâ Şâh dâhilindedir. İmdi sulha mugâyir vaz' olunmayup Bağdâd üzerinden göçüp gidesiz. Ve illâ sulh bozulur.*" Hâfız Paşa: "*Biz anların ülkelerinde değiliz. Pâdişâhın bir kulu 'âsî oldu, hakkından gelmeğe geldik. Sulh niye*[1] *bozulur?*" diyü cevâb virdi. Elçi eyitdi: "*Bekir Sübaşı Şâh'dan istimdâd itdi. Bir kuş bir çalıya sığınsa korunur, bu hod Şâh-ı 'Acem'dir*[2]*.*" Hâfız eyitdi: "*Hâlâ ol kuş bizim kafesimizdedir. Eger kurtulup sizin çalınıza varırsa hıfz idin. Biz dahi tâlib olmayalım.*" Elçi mülzem olup bu kerre didi: "*Va'llâhi sözün doğrusu budur ki ya kalkın yâhûd Hânlar Hânı Kârçgây otuz bin Kızılbaş ile üzerinize gelmesi mukarrerdir. Hâlâ Şehribân'a gelmişlerdir.*" Paşa eyitdi: "*Anlar sulhu bozarlarsa Âl-i 'Osmân mükâfâtdan*[3] *'âciz değildir. Cezâların görürler.*" Elçi kalkup hânlara doğru revâne oldu.

Ve içerden Paşa'nın câsûsları gelüp, "*Üç yüz kadar tâclı Kızılbaş cum'a günü gelüp sikke Şâh nâmına darb olunacakdır*" diyü haber virdiler. Hâfız Paşa mütehayyir kalup paşaları müşâvereye da'vet itdi. "*Min-ba'd Bağdâd Eyâleti'nin emrini Bekir Sübaşı'ya göndermeden gayri çâre yokdur*" diyü ittifâk itdiler. Ve elçisi 'Ali Ağa'yı getirüp söylediler. Ol dahi ma'kūl didi. "*Emri yazılsın, varayım müjde ideyim*" diyü çâdırın devşirüp öte yakaya firâr itdi. Emir yazılup elçiyi aradılar ki teslîm ideler. Firârı ma'lûm olıcak, "*Bağdâd'ı aldırdık*" diyü Paşa te'essüfe başlayup, Bekir Sübaşı'ya Rakka Eyâleti ve oğlu Mehemmed Bölükbaşı'ya Hille Sancağı emrini 'İmâdiye Hâkimi Seyyid Hân Bey'e virüp elçilik ile içeri gönderdi. Mezbûr dahi vardıkda istikbâl eyleyüp kapuyu açdılar, içeri aldılar. Seyyid Hân, "*Birkaç günlük 'ömre mağrûr olup bu denlü vebâli niçe irtikâb idersiz*" diyü nasîhat idüp ol dahi, "*Ya şimden sonra niçe olur?*" didikde[4] Seyyid Hân, "*Ben Serdâr-ı ekrem'den size Ruhâ Eyâleti'ni ve oğlunuza Hille Sancağı'nı alıvirdim*[5]" diyicek ayağa kalkup âzâr itdi. Ve "*Kaldırın!*" diyü taşra sürdü. Defterdâr 'Ömer Efendi araya girüp şefâ'atle alup evine götürdü[6]. Ve "*Habs olunsun*"

---

1 niye A : yine N.
2 bu hod Şâh-ı 'Acem'dir A : bu 'Acem'dir N.
3 mükâfâtdan A : mükâfâtından N.
4 didikde A : dinildikde N.
5 alıvirdim N : alıvireyim A.
6 götürdü A : getirdi N.

diyü haber gelmekle göz habsine kodular. Ve ihânetle ol gün durdu. Ertesi 'Ömer Efendi önüne düşüp kapudan taşra çıkardı.

Hakîkat-i hâl Serdâr'a ma'lûm oldukda karşıdan toplar kurulup cenge mübâşeret üzre iken içerden cülûs olduğu haberi şâyi' olup, "*Âsitâne'den Kapucubaşı geliyor*" diyü müjde itdiler. Ertesi, Kapucubaşı dahi gelüp Serdâr'a kılıc-kaftân ve mukarrer emrini getirdi. Hâfız Paşa suretâ mesrûr olup,

Taht-ı sa'âdetde safâ Sultân Murâd'ındır bugün

gazelini söyledi. Lâkin, Bağdâd ve Kızılbaş gā'ilesi dâğ-ı derûnu idi[1].

Tevcîh-i Eyâlet-i Bağdâd be-Bekir Sübaşı

Ol esnâda[2] içerden bir haber geldi ki "*Bugün Bağdâd Şâh'ındır. Ve Bekir Hân Şâh kuludur*" diyü münâdîler nidâ itdi. Sikke dahi Şâh nâmına darb olundu. "*Şâh 'Abbâs'a tâbi' olan dursun, olmayan çıksın gitsin*" dinildiğin tahkîk olundukda Hâfız Paşa müşâvere idüp, Bağdâd Eyâleti'nin **[187b]** emrini yazdırup[3] Harput Beyi Küçük İbrâhîm Bey ile gönderdi. Kapuyu açup içeri aldılar. Ve Bekir Sübaşı'ya iletdiler. Hâfız Paşa mektûbunu ve emri virdi. Okuyup mesrûr oldu. Yazılmış ki: "*Bağdâd Eyâleti sana tefvîz olunmuşdur. Basîret üzre olup hıfz u hırâseti bâbında bezl-i makdûr eyleyesiz.*"

Bekir Sübaşı ol sâ'at Bağdâd'da olan üç yüz Kızılbaş'ı yanına getirüp Şâh'dan getirdikleri tâcı önlerine depüp yuvarladı. Ve "*Hâlâ Pâdişâh hazretleri cürmümüzü 'afv idüp Bağdâd Eyâleti'ni bize virmişdir. Varın gidin Şâh'ınıza ahvâli bildirin. Olmaya ki Bağdâd üzerine 'asker göndere. Virilmek ihtimâli yokdur, nâdim olur*" diyicek, ba'zı Kızılbaşlar[4] dik gelmek istediler ve yâve söylediler. Tutdurup karınların yardırdı ve baş aşağa kal'a bedenine asdırdı. Sâ'irleri çıkup gitdiler. Ol gün Bağdâd emr-i Pâdişâhî ile kendiye virildüğün nidâ itdirdi. Ve 'azîm şenlikler oldu. İbrâhîm Bey'e küllî ri'âyetden sonra Serdâr-ı ekrem'e mektûblar virüp yolladı. Mektûbunda Paşa'ya sitâyiş ve Pâdişâh'a du'âdan sonra, "*Lutfunuza i'timâd gelmek içün kalkup Diyârbekir'e teveccüh buyurasız*" dimiş. Paşa dahi ol gün göç idüp İmâm

---

1 idi A : + ol esnâda N.
2 ol esnâda A : – N.
3 yazdırup A : yazup N.
4 Kızılbaşlar A : Kızılbaş N.

Mûsâ'nın üst yanına kondu. Bekir Paşa, "Mısırlı 'Ali Ağa" nâm âdemîsi ile iki donluk kadife ve iki at hediyye gönderüp Hâfız Paşa dahi kabûl itdi. Ertesi göçüp[1] Mûsul cânibine gitdi. Kızılbaşlar vardıkda Kārçgāy Hân, ba'dehû Şâh gelüp ne keyfiyyetle aldıkları sene-i âtiyede beyân olunur.

Vefeyât

el-Mevlâ Kethudâ Mustafa Efendi b. Hüseyin b. Sinân:

Muhaşşî Sinân Efendi hafîdidir. Dokuz yüz elli üçde tevellüd idüp ceddinden mülâzım ve tarîk-ı tedrîse 'âzim olup, medârisde ifâde iderek doksan beşde Sahn'a gelüp bin birde Süleymâniyye'den Şâm kādîsı oldu[2]. Ba'dehû Medîne ve bin dokuzda İstanbul Kazâsı virilüp, ba'dehû Anadolu ve on dokuzda ve otuz birde iki kerre[3] Rumili kādî'askeri olup, otuz iki rebî'ulâhırında ma'zûlen vefât itdi. Ve hânesi dâhilinde defn olundu.

Mollâ-yı merkūm sâlih ü 'âbid, sofra-güşâ-yı ni'met, ser-halka-i cem'iyyet idi. Vüzerâ ve ekâbirin zebân-dânı olmağla her 'asırda mazhar-ı 'inâyet oldu. Evâ'il-i hâlinde Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa Kethudâsı Husrev Kethudâ'ya intisâb idüp, "Kethudâ Mustafası" diyerek tahfîf olundu.

el-Mevlâ Mehemmed 'Itrî

Şirâzî'dir. Sılasında kesb-i kemâl idüp hoş-nüvislik vâdîsinde vâsıl-ı derece-i 'âlü'l-'âl oldukdan sonra Mısır ve Şâm'ı gezüp Kostantiniyye'de ikāmet ve Şeyhülislâm Yahyâ[4] mülâzemetiyle[5] semt-i kazâya 'azîmet itdi. Bin otuz iki hılâlinde Ergene kādîsı iken cisr-i fenâdan 'ubûr eyledi.

Şi'r-şinâslığı şi'rinden râcih ve letâ'if-i mensûresi nazmından hûb olduğu vâsih idi. Külâh üzre 'imâme giymekle **[188a]** dahl iderlerdi.

Şeyh Ahmed Dizdâr-zâde:

Lârendeli'dir. Çivi-zâde'den mülâzım olup kırkdan ma'zûl iken, bin dörtde şâgirdi Hattât Mahmûd Diyârbekir defterdârı oldukda bile gidüp mü-

---

1 göçüp A : küçük N.
2 oldu A : olup N.
3 kerre A : – N.
4 Yahyâ A : + Efendi N.
5 mülâzemetiyle N : mülâzemetle A.

fettiş i emvâl olmuşidi. Ba'de'l-kufûl Üsküdarî Mahmûd Efendi'den inâbet ve hıdmetlerinde tekmîl-i tarîkat itdikden sonra, on ikide hılâfetle İzmir'e, on beşde Edirne'ye gitdi. Anda câmi' ve hânkāh binâ idüp cum'a günleri hıtâbet, hamîslerde[1] Eski Câmi'de va'z iderlerdi. Bin otuz iki evâhırında intikāl eyleyüp[2] binâ itdiği zâviye sâhasında defn olundu.

Merhûm 'umde-i meşâyıh-ı Rum, zâhir ü bâtını ma'mûr, vecîh ü vakūr idi.

Hatîb Zâkirî:

Anadolu'dan gelüp Nûreddîn-zâde Hânkāhı'nda nice yıllar zâkir olup ol fennin üstâdı olmuşidi. Sene-i mezbûre hılâlinde intikāl eyledi.

"Zâkirî" mahlası ile meşhûr, fenn-i mûsîkīde yegâne ve üslûb-i zikrde müferrid-i zemâne idi. Altmış seneden ziyâde zikr-i nev-besteleri tanîn-endâz-ı gerdûn olmuşdur.

Dâvud Paşa:

Bosnaviyyü'l-asıldır. Çukadâr iken devlet-i Mehemmed Hâniyye evâhırında kapucubaşılığı ile çıkup, bin on üç rebî'ulevvelinde Rumili beylerbeyisi oldu. Revân Seferi'ne ol mansıbla gidüp ba'dehû vezîr ve[3] 'Ali Paşa yerine birkaç gün kapudan oldu. Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nde tekrâr Rumili Eyâleti virilüp ba'dehû Köstendil Sancağı tevcîh olunmuşidi. Vak'ada vezîr olup yirmi yedi günden sonra ma'zûl ve selh-i saferde maktûl oldu.

Mere Hüseyin Paşa:

Arnavud aslıdır. Satırcı Mehemmed Paşa'nın aşçıbaşısı iken sipâhî, ba'dehû çâvuş ve koyun emîni olup, çâvuşbaşı ve kapucubaşı ve kapucular kethudâsı ve mîrâhûr-ı sânî ve evvel oldu. Bin yirmi dokuzda Mustafa Paşa yerine Mısır Eyâleti virildi. Otuz birde ma'zûl olup geldikde, Dâvud Paşa'dan sonra yirmi dört gün vezîr-i a'zam oldu. İkinci def'a Gürci'den sonra sadra gelüp, zilka'dede ma'zûl oldu. Bir sene kadar zemân ihtifâ idüp, bin otuz üç şevvâlinde bulunup katl olundu.

Bu paşaların ba'zı ahvâli vekāyi' hılâlinde[4] geçmişdir.

---

1 hamîslerde A : hamîdde N.
2 eyleyüp A : idüp N.
3 ve A : – N.
4 vekāyi' hılâlinde A : vekāyi' hâlinde N.

SENE-İ SELÂSE VE SELÂSÎN VE ELF

İstîlâ-i Şâh 'Abbâs be-Hisâr-ı Bağdâd

Çünki Bekir Sübaşı Kızılbaşları Bağdâd'dan[1] ihrâc eyledi, gürûh-ı mekrûh[2] varup hânlara ahvâli bildirdiler. Anlar dahi Şâh'a 'arz idüp gitdiler. Derteng'den kalkup Bağdâd üzerine revâne oldular. Bekir Sübaşı muhâsara tedârükün görüp, geldiklerinde kapuları kapadı. Kârçgây Hân Bağdâd Sahrâsı'na konup[3] içeri elçi ile mektûb gönderdi. Yazmış ki:

"*Cenâb-ı emâret-me'âb 'Atâ Hân –Dâmet devletuhû*[*1]*–, mukaddemâ Güzelce Şâh'a âdemleriniz gelüp, 'Bağdâd'ı size* **[188b]** *viririm, âdem gönderin' dimekle bizi ta'yîn eyledi. Hâlâ geldik. Üzerinize gelen 'asker dahi bizim havfımızdan firâr itmişler. Gelüp müşerref olup Bağdâd'ı teslîm idesiz.*"

Bekir Paşa dahi gelen âdeme, "*N'ola, safâ geldiler. Bu günlük taşrada müsâfirlerimizdir, otursunlar. Yarın inşâ'a'llâh cevâb virilir*" diyü mektûb yazup gönderdi. Kızılbaşlar dahi mesrûr olup top ağzına yayıldılar. Ve "*'Atâ Hân şâhsevendir, yarın gelir*" ⟨diyü⟩ ni'met ü ziyâfet tedârükünde oldular.

Ertesi, birkaç âdem çıkup nâme ile Kârçgây Hân'a varup mektûbu okumağa kâtib eline virdiler. Kâtib eyitdi: "*Âşikâre mi okuyalım? Zîrâ hazz olunur ma'nâ değildir.*" Yazmış ki:

"*Bundan akdem sizden gerçi imdâd taleb eyledik lâkin, Efendi'miz günâhımızı 'afv eyledi. Hakk-ı civârı yerine getirdiniz. Allâh râzî ola. Tehî gitmemek içün size on katâr deve ve on bin guruş harc-ı râh gönderilir*[4]*. Ma'zûr tutup dönüp gidesiz. Ve illâ Bağdâd'ı size değil, on Şâh gelse virmek muhâldir*" diyü inşâ'a'llâh dimemiş[5]. Hânlar, "*Bu ne sözdür? Ya kal'ayı bize teslîm ider ve illâ kendi bilir. Gitmeziz*" cevâbıyla âdemlerini gönderdiler.

Bekir Paşa topları hazırlamış idi. Âteş idüp Kızılbaşlar'ın nicesini öldürüp ürkütdü. Çâdırların kaldırup alarga kondular. Ve Şâh'a ahvâli 'arz itdiler. On dört güne dek haber gelmedi.

---

1 Bağdâd'dan N : Bağdâd A.
2 gürûh-ı mekrûh A : gürûh gürûh N.
3 konup A : dönüp N.
*1 دامت دولته = Devleti daim olsun.
4 gönderilir A : gönderildi N.
5 dimemiş A : dimiş N.

Bu tarafda[1] Hâfız Paşa Mûsul'da otururken Bekir Sübaşı'nın mektûbu gelüp, "*Kārçgāy Hân otuz bin 'askerle geldi. Şâh'a haber gönderdiler. Bize zahîre imdâd idesiz*" dimiş. Paşa dahi kapucubaşılarından 'Osmân Ağa'yı bir nice yük zahîre ile çölden Bağdâd'a gönderdi. Mezbûr dahi varup[2] zahîreyi koyup girü Mûsul'a döndü.

Çün hânların 'arzı Şâh'a vâsıl oldu, "*Bağdâd üzerine seferim vardır*" diyü nidâ itdirüp kendi ılgar ile bindi, revâne oldu. Bâr u büngâhı ardınca getirdiler. Ve on dördüncü günde Bağdâd üzerine gelüp sene-i sâbıka şevvâlinde muhâsara eyledi. Bekir Sübaşı tekrâr Serdâr'a, Şâh geldiğini yazup i'lâm itdi. Ol dahi Âsitâne'ye 'arz idüp, Âsitâne'den Kemânkeş mukayyed olmadı.

Reften-i Hüseyin Paşa be-Cânib-i Bağdâd ve Şehâdeteş bâ-Hîle-i Şâh

Mûsul'da Serdâr otururken Bekir Sübaşı'nın bir mektûbu dahi gelüp, "*Bağdâd içün gam çekmeyesiz. Hemân bize beylerbeyi nâmına tabl u 'alem sâhibi bir kimse gönderesiz. Gelüp içeri gire, imdâd geldi nâmı ola*" dimiş. Ertesi câsûslar gelüp haber virdiler ki "*Kızılbaş 'askerinin üzerinize niyyeti vardır. Meşveretlerinde, mâdâm ki ol Taktak {Kızılbaşlar Hâfız'a "Taktak" dirlerdi. Minhu} andadır, biz Bağdâd'a zafer bulamazız diyü yirmi bin kadar Kızılbaş ta'yîn olunmuşdur*" dididler. Paşa'nın yanında 'asker kalmayup dağılmış idi. Tekrâr Bekir Sübaşı'nın mektûbu gelüp, "*Mûsul Beylerbeyisi Kör Hüseyin Paşa'yı gönderesiz*" dimekle Serdâr, mezbûru me'mûr kılup segbânlarına onar guruş in'âm virüp imdâda gönderdi. Üçüncü günü revâne oldular. Ve Diyârbekir Mütesellimi'nden ve Kādî'dan mektûb gelüp, "*Abaza Paşa Diyârbekir üzerine gelmek ihtimâli vardır, gelesiz*" dimekle Hâfız Paşa Mûsul'dan göçüp Mardin'e gitdi.

[189a] Hüseyin Paşa giderken Kārçgāy Hân birkaç bin Kızılbaş ile önüne gelüp, Paşa dahi Kızıl-hân'a kapanup ceng eyledi. Mezbûr hân, Şatt kenârından ba'îd, yâbis yerde üstü açık bir hân idi. Ortasında kuyu kazdılar. Acı suyu çıkup, ceng mütemâdî olıcak leşker-i Sürhser -ki bir tâ'ife-i hîlegerdir- içeri elçi gönderüp[3], "*Bizim murâdımız ceng değil, sulhdur. Şâh bizi*

---

1 tarafda A : tarafdan N.
2 varup A : gelüp N.
3 içeri elçi gönderüp A : – N.

gönderdi ki[1] *siz bir ihtiyâr beylerbeyisiz*[2]*, araya girüp Sultân 'Osmân Hân zemânında söyleşilen sulhu itmâm idesiz*" didi. Hüseyin Paşa Çerkes âdemîsi, nefsinde yarar ve nâmdâr âdem idi. Lâkin, sâde-dil ve sâdıkü'l-kavl olmağla, meger düşmenden gaflet idüp Kızılbaşların dürûğ ile firîbini gerçek sandı. Çâşnigîrbaşısı Mehemmed Ağa'yı elçiye koşup taşra gönderdi. İki günden sonra Şâh'dan emânnâme ve kılıc-kaftân ile mezbûr Çâşnigîr gelüp yazmış ki:

"*Emânım emândır. Murâdımız sulhu itmâmdır. Bir ihtiyâr gāzî paşasın, mâ-beynimize giresin*" dimekle, i'timâd idüp, ağırlığını Sefer Gāzî Bey ile Mûsul'a yolladı. Ve bu mefhûmu yazup delibaşısı 'Ali Bey ile Hâfız Paşa'ya gönderdi. Hâfız hîle idiğini bilüp, "*Hândan taşra çıkmayasın. İmdâd ideriz. Yâhûd gice ceng iderek bir tarafa çıkup gidesin*" diyü mektûb göndermişidi. – *El-mukadderu kâ'inün*[*1]– fehvâsınca müfîd olmayup Sefer Gāzî acı kuyulara geldikde, kemînden yüz elli kadar Kızılbaşlar çıkup ağırlığı yağma itdiler. Üzerinde olanların kimi kırılup kimi çöle dağıldı. Sefer Gāzî ol cengde düşüp Paşa dahi çıkup Kārçgāy Hân önüne vardıkda 'itâb-âmîz hıtâb idüp, "*Şâh 'askeri kande varsa Hüseyin Paşa anda hâzır bulunur. Senden gayri bir hân yok mudur?*" diyü habse kodu. Ve Şâh'a 'arz eyledi. Şâh dahi, "*Başını kesüp etbâ'ını tabl u 'alemi ile bu cânibe gönder. Ke-ennehû benim haberim olmaya*" diyü ağız haberi gönderdi. Kārçgāy Hân dahi mûcebi ile 'âmil olup Hüseyin Paşa başın bir al vâlâya sarup etbâ'ının kimini zinde gönderdi. Alay ile Bağdâd'a vardıkda Şâh-ı rû-siyâh sûretâ ızhâr-ı gazab idüp, "*Kārçgāy Hân niçün biz emân virdiğimiz ihtiyâr gāzînin başını kesdi?*" diyü riyâ yüzünden ba'zı söz söyledi. Ve zinde kalan on beş kadar âdemîsini âzâd itdi.

Hâfız Paşa yolda iken bu haber-i vahşet-eser vâsıl olup, istircâ' iderek Mardin'e girdi. Ve 'azîm kış idi. Bunun üzerine yirmi günden ziyâde geçdikde Bekir Paşa'dan bir mektûb dahi geldi. Yazmış ki:

"*Âsitâne'den bize imdâd yetişdirsinler. Şâh muhâsarada 'azîm hücûm u ikdâm idüp elli dört yerden lağım yürütdü. Cümlesini bulduk. İnşâ'a'llâh Bağdâd'dan elem çekmeyüp Âsitâne'den imdâd isteyesiz.*"

Paşa gelen âdemlere hıl'at giydirüp Âsitâne'ye tekrâr 'arzlar gönderdi ve Bekir Sübaşı'ya mektûb yazup, "*Vezîr-i a'zam gelmek üzredir*" diyü gelen

---

[1] bizim murâdımız ... gönderdi ki A : – N.

[2] siz bir ihtiyâr beylerbeyisiz A : beyisiz N.

[*1] المقدر كائن = Takdir edilen (kaderde yazan) olur (başa gelir).

âdemler ile gönderdi. Ve iki ay Mardin'de oturup Âsitâne'ye muntazır oldu. Aslâ eser zuhûr itmedi. Abaza Paşa dahi Murâd Suyu'ndan dönüp **[189b]** gitdiği haberi geldi.

Giriften-i Şâh-ı 'Acem Hisâr-ı Bağdâd-râ ve İstîsâl-i Sünniyân

Çün Şâh-ı hîle-ger muhâsara ve hücûmla hisâra zafer bulamayup 'acz makāmına vardı, me'yûs u mahrûm göçüp gitmek üzre iken, semt-i hîleye sâlik olup, Bekir Sübaşı-oğlu Dervîş Mehemmed ki iç kal'a anın zabtında idi, ba'zı revâfız tavassutu ile mezbûru kendiye döndürüp Bağdâd hükûmetini va'd eyledi. Ol bed-baht dahi mekr-i mekkâr-ı rûzgârdan gāfil bir ebleh-i sâde-dil idi. Gerçek sanup babasının haberi yoğiken " 'Abbâs Ağa" nâm âdemîsini uğrun kapudan Şâh'a gönderüp Bağdâd hükûmetinin menşûrun aldı. Ve Bekir Sübaşı zırh arkasında Ak-kapu'dan 'Acem-burcu'na varınca gezüp müstahfızlara, "*Yarın Şâh kalkacakdır. Göreyim sizi*" diyü istimâlet virirken, saferin ikinci[1] günü sabâha karîb uğrun kapudan Kızılbaş 'askeri iç hisâra dolup bedenler üzerinde kerre-nâylar ve kûslar çalınmağa başlayup Bekir Sübaşı işitdikde 'aklı gitdi. Taşra hisâr bedenlerinden herkes evine cân atup Kızılbaş 'askeri içreden taşraya yayıldılar. Ve kapuları açup ne denlü Sürhser var ise içeri girdiler. Yer yer münâdîler nidâ itdi ki "*İl, vilâyet Güzelce Şâh'ındır. Şehirli re'âyâ ve dirlik sâhibi olanlar yerlü yerinde durup hareket itmesinler. Kimseye zarar yokdur. Şâh'ın emânı vardır. Çârşû bâzâr açılsın. Gerek Sünnî gerek Şî'î kimse rencîde olunmaya*" diyicek halk biraz mutma'in olup sükûn buldu.

Ol gün Bekir Sübaşı tutulup Şâh önüne geldikde, oğlunu Şâh yanında oturur gördü. Şâh mezbûra 'itâb-âmîz hıtâb idüp, "*Niçün böyle yaman iş itdin?*" didikde, "*Şâh'ım, yaman işi ben itmedim. Bu veled-i zinâ itdi*" diyü oğluna söğüp bed-du'â itdi. Ol şakī dahi, "*Sen Bağdâd'ı virmeğe 'ahd idüp sözüne durmadın. Ben ol 'ahdi yerine getirdim. Şimden sonra mâl kande ise virüp nefsini kurtar. Güzelce Şâh seni âzâd eylesin*" diyü yâve söyledi. Şâh dahi derd-mendi habse gönderdi.

---

[1] ikinci N : – A. Müellif Âtıf Efendi nüshasında, metin içinde tarih belirtmeyip sadece "sabâha karîb" yazmışken, daha sonra sayfa kenarına çıkma yaparak tarihi "saferin [..] günü" şeklinde bildirmiştir. Nuruosmaniye nüshasında tarihteki boşluk doldurularak "saferin ikinci günü" olarak kaydedilmiştir. Na'îmâ ise "saferin beşinci günü" tarihini vermiştir (II, 530).

Üç gün bu hâl üzre geçüp kimseye ta'arruz olunmadı. Dördüncü günü nidâ olundu ki: "*Ne kadar Pâdişâh kulu var ise gelüp Şâh kulu yazılalar. Girü herkes gediğinde ola. Kul olmayan ismi ve resmi ve mahallesi ile tahrîr ve defter oluna.*" Halk, "*El-hamdu li'llâh, bu ne mürüvvetdir*" diyü ahşâma dek yazıldılar. Şâh bunların defterin alup hânlara tevzî' itdi. Her dört beş nefere bir Kızılbaş ta'yîn olundu ki bunların mâllarını teftîş idüp çıkardalar. Ertesi sabâh bu kadar bin Kızılbaş şehre girüp kapuları kapadılar. Ve Şâh emri ile herkes tutsağına yedi gün işkence idüp **[190a]** cümle mâlları ne var ise aldılar. Bunların kimi işkencede ölüp kimi 'amelden kaldı. Ba'dehû Şâh-ı rû-siyâh emri ile önüne iledüp Sünnî olanları kılıcdan geçirdiler. Ve Şî'îleri âzâd itdiler. Bağdâd Kādîsı Nûrî Efendi'yi ve Câmi'-i Kebîr Hatîbi Mehemmed Efendi'yi ve Şeyh'i önüne getirüp sebb-i Şeyhayn teklîf idicek, Kādî Efendi ileri varup, "*Şetm idelim*" didi. Elinin bağını çözdüler. Hemân Kādî, Şâh'a şetme âgāz idüp, "*Sana ve senin gibi mel'ûna tâbi' olana sad hezâr bâr la'net! Bre kâfirden eşedd!*" diyü[1] çehâr-yâr-ı güzîn evsâfına müte'allık âyet ve hadîsden diline geleni okudu. Habîs gazaba gelüp emr eyledi, Kādî'nın çenesini delüp hurma ağacına asdılar. Ba'dehû Hatîb'den Şî'a-i şenî'a şikâyet eylediler. Şâh, "*Senin cümle günâhından geçeyim, sebb eyle*" diyicek Hatîb dahi, "*N'ola*" diyü elini çözdürdü. Ve bir yüksek yere çıkup 'âdet üzre hutbe okudu. Şâh-ı nekbet-penâh dahi ziyâde gazaba gelüp çenesinden Kādî yanına asdırdı ve " *'Ali'yi seven birer kurşun atsın*" diyü Kızılbaşlar'a işâret itdi. Fi'l-hâl tüfenge tutup şehîd itdiler.

Ba'dehû Bekir Paşa'yı meydâna getirüp bir âteş yakdılar. Ve soyup âteşe karşı yağı akınca yakup siyâsetle mâlını cümle söyletdiler. Oğlu ise elinde kadeh karşısında Şâh ile şarâb içer ve hande iderdi. Ba'dehû bir demürden bizli kafes içine koyup yedi gün yedi gice uyutmayup 'azâb itdiler. Temâm mertebe mâldan ye's geldikde Şâh emriyle bir kayığın etrâfına neft sürüp Bekir'i içine kodular. Ve kayığa âteş virüp Şatt üzerine saldılar. Bağdâd önünde gezerek yandı gitdi. Oğlu dahi Bağdâd hükûmeti umarken menkûb u mahzûl olup cezâsın buldu.

Şâh, Bağdâd hükûmetini Saru Hân'a virüp 'Urbân ve Ekrâd'a va'd ü va'îdi müştemil nâmeler gönderüp itâ'ate da'vet itdi. Ve Kārçgāy Hân'ı Mardin semtlerini gārete gönderdi. Mezbûr Nusaybin'de Kara-dere'ye gelüp etrâfa

[1] diyü A : diyüp N.

akın saldı. Yalnız Şikâkî 'Aşîreti'nden iki yüz bin ganem sürdürdü. Şâh 'askeri Bağdâd'da iken Tayy 'Arabı -ki beriyyede meşhûrdur- içlerinden yüz kadar atlu seçilüp gündüz gice Kızılbaş ordusunun bir tarafından iki yüz kadar deve ve eyüce atlar ve katırlar sürüp çöle girdiler. Ve Mardin kurbında hânelerine getirdiler. Şâh âgâh oldukda mağmûm olup, mâh-ı recebde İmâm 'Ali ziyâretine gitdi.

Hâfız Paşa Bağdâd alındığını işitdikde Mardin'den kalkup Diyârbekir'e girdi. Ve ahvâli Der-i devlet'e 'arz u i'lâm eyledi.

İstîlâ-i Sürhser ber-Mûsul ve Kerkük

Çün Şâh-ı hîle-ger Bağdâd'a zafer buldu, Mûsul halkı Kör Hüseyin Paşa zulmünden dil-gîr idiler, Şâh'a şikâyete varup hâkim istediler. Şâh dahi Kāsım Hân'ı bir mıkdâr leşker-i Sürhser ile Kerkük ve Mûsul üzerine gönderüp Kerkük Beylerbeyisi Bostân Paşa âgâh oldukda, mukāvemete kudret olmadığın bilüp Diyârbekir cânibine gitdi. Kerkük bir toprak köhne hisârdır, Sürhser geldikde boş bulup zabt itdiler. Ve geçüp Mûsul'a gitdiler. Mûsul Beylerbeyisi Kör Hüseyin Paşa birâderi Ahmed Paşa idi, anın dahi hisârı köhne olmağla içine girmeyüp, Kızılbaş geldikde iki üç gün içinde alup Kāsım Hân anda mukīm oldu. **[190b]** Ve Kāsım Hân Diyârbekir'de ba'zı yerlere mektûb gönderüp, "*Leşker-i Sürhser varmak üzredir*" dimekle Hâfız Paşa kal'aya toplar çıkarup ve Dağ-kapusu'ndan Rum-kapusu'nu geçince üç ayda bir hisârpeçe binâ itdirdi.

Firâr-ı Kāsım Hân ez-Mûsul bâ-Hücûm-ı Küçük Ahmed

Zümre-i sipâh nâmdârlarından mezbûr Küçük Ahmed bir mukaddem[1] Arnavud dilâveri olup[2], Âsitâne'den Mardin voyvodalığın alup bu esnâda gelmişidi. Beş yüz kadar segbân yazup biraz âdem cem' eyledi. Vezîr-i a'zam tarafından Hâfız Paşa'ya emir ve mektûb gelüp, Mûsul serhaddine Kızılbaş müstevlî olmağla, Diyârbekir Eyâleti 'askeri ile serdâr olup üzerine varmak fermân olundu. Kış esnâsında Hâfız çıkup Mûsul cânibine teveccüh itmişidi.

---

[1] mukaddem A : mıkdâr N. Âtıf Efendi nüshasındaki "mukaddem" kelimesi, her ne kadar pek alışılagelmiş değilse de, "değerli", "üstün" anlamında kullanılmış olabilir. *Târîh-i Na'îmâ*'da bunun yerine, "bahâdır" kelimesinin kullanılmış olması dikkat çekmektedir (II, 534).

[2] olup A : alup N.

Mezbûr Ahmed Ağa kendi segbânları ve tevâbi'i ile mukaddem ılgar idüp Mûsul'a karîb vardıkda, Kāsım Hân, Serdâr geldi i'tikādı ile çıkup Bağdâd cânibine gitmekle cümle Kızılbaşlar Mûsul'u bıragup firâr itdiler. Ahmed Ağa dahi haber alup geldikde şehirli karşı çıkup kal'ayı teslîm itdiler. Sancar Beyi Hâcı Bey geldikde Ahmed Ağa mezbûru tutup, "*İmdâda yetişmedin*" diyü bedene salb eyledi. Ve Mûsul Eyâleti'ni birâder-zâdesi Süleymân Bey'e olmak üzre Serdâr Mehemmed Paşa'ya[*1] ahvâli yazup i'lâm itdikde, 'arz mûcibince tevcîh olundu. Ve Ahmed Paşa dahi Mardin'den göçüp Diyârbekir'e 'avd itdi.

Tebeddülât

Muharremde zorba odabaşılar cem' olup, "*Ocak'dan ağa istemeziz. Ağa ma'zûl olsun*" didiler. Telhîs olunup Bayram Ağa'ya hâslar ta'yîn olundu. Ve yerine Harem'den Silahdâr Husrev Ağa çıkdı.

Ve Bebr Mehemmed Paşa sâbıkā Mısır'dan gelüp bir zemân muhtefî idi. "*Ocağ'a mâl döküp vezârete tâlib oldu*" diyü katl itdiler.

Katl-i Kemânkeş ve Vezâret-i Çerkes Mehemmed Paşa

Vezîr-i a'zam 'Ali Paşa, "*Cülûsa bâ'is oldum*" diyü mağrûrâne hareket idüp rişvet kapusunu açdı. Yahyâ Efendi ⟨kendiye⟩ nasîhat itmekle ma'zûl olup, "*Halîl Paşa ve Gürci Mehemmed Paşa Abaza'yı tahrîk iderler. Mektûbları vardır*" diyü bir gün kendi sarâyında habs fermân eyledi. Aslı olmayup bühtân idiği zâhir olmağla girü ıtlâk olundular. Bundan sonra çok geçmeyüp Bağdâd alındığı haberi sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda Vezîr-i mezbûrun kizbi zâhir olup havfla, "*Gayr-i vâkı'dır*" didiği sahîh olmayıcak, cumâdelâhırenin on dördünde katline hatt-ı hümâyûn sâdır olup, töhmet-i irtişâ ve kizble hakkından gelindi. Ve hâtem-i vezâret Şâm'dan ma'zûl, Dîvân

[*1] Kâtib Çelebi'nin burada serdar olarak Mehemmed Paşa'nın ismini zikretmesi aklı karıştırmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla o sırada serdâr olan, Hâfız Ahmed Paşa'dır. Diyârbekir beylerbeyi iken Bağdâd üzerine serdâr tayin edilmiş (metin, vr. 185b), Mardin'de bulunduğu sırada Bağdâd'ın Safevîlerin eline düştüğünü haber alarak Diyârbekir'e dönmüştü (metin, vr. 190a). Bunun hemen sonrasında ise Hâfız Ahmed Paşa, hemen yukarıda bahsedildiği üzere, Sadrazam tarafından Musul serhaddine yönlendirilmişti. Na'îmâ Mustafa Efendi'nin, yukarıdaki bendi *Fezleke*'den naklen aktarırken Mehemmed Paşa'nın ismini hazfedip, Küçük Ahmed Ağa'nın ilamda bulunduğu kişiyi sadece "serdâr" unvanıyla anmış olması anlamlıdır (II, 534).

vezirlerinden Çerkes Mehemmed Paşa'ya virilüp, Abaza üzerine **[191a]** serdâr ve Bağdâd fethine sipeh-salâr ta'yîn olundu.

Zikr-i Da'vâ-yı Abaza Paşa ve İğvâ-i Şeyh

Abaza Paşa nefsinde yarar ve cerî idi, lâkin 'aklı gözünde, gavâmız-ı umûr idrâkinden 'ârî vü berî bir şahs-ı sâde-dil olup zimâm-ı irâdetini Kayseriyyeli Şeyh-i câhilin eline virmişidi. Ba'zı fesâd zuhûra getirüp eşkıyâyı başına üşürmüş ve kendiyi bir olmaz gavgāya düşürmüş idi. Vehminden cem'iyyeti bozmağa dahi ikdâm idemeyüp Şeyh her bâr, "*Bu cem'iyyeti ber-taraf eyleme, sana vezâret bu yüzden görünür*" dir idi. Ba'zı müzevver mektûblar ve fetvâlar ile otuz bin kadar eşkıyâ cem' idüp sâbıkā Engürü üzerine gelmişidi. Altı ay kadar muhâsara ve ikdâm idüp zafer müyesser olmadıkda kalkup gidüp, Niğde ve Kayseriyye etrâfında kışlayup yazladı. Ve etrâf u eknâfa bölükler gönderüp Memâlik-i mahrûse'den mâl cem' itdirdi.

Bu tarafda Yeniçeri Kethudâsı Mihalicli Sarı Mehemmed Ağa her gün Kapu'da odabaşılara tenbîh iderdi ki: "*Bu sefer hemân*[1] *yeniçerinindir. Abaza'nın gayri tâ'ife ile bahs u husûmeti yok. Ancak yeniçerinin hasm-ı cânıdır. Bu denlü şorbacıları ve neferi siyâsetle katl eylemişdir. Siz dahi ana göre deprenüp gayret idün. Göreyim sizi, ne kadar mevcûd ile sefere gideriz*" dir idi. Abaza Paşa işidüp ana cevâbnâme gönderdi.

Sûret-i Mektûb-ı Abaza Paşa

'İzzetli karındaşım Yeniçeri Kethudâsı Mehemmed Ağa'ya selâmdan sonra; *'Evvel-bahârda Abaza üzerine seferimiz vardır*[2]*. Sadr-ı a'zam ile gideriz. Bu sefer hemân yeniçeri seferidir. Sipâhî ve beylerden bize imdâd yokdur. Abaza'nın derdi bizimledir. Göreyim ne denlü mevcûd*[3] *yeniçeri çıkar*' diyü odabaşılara muhkem tenbîh idermişsin. Berhûrdâr ol. Pâdişâhın ekmeği sana helâl olsun. Şimdi gayret çekmeden Pâdişâh-ı mazlûm Ocağ'ınıza düşdükde gayret çeküp, Yedikulle'ye göndermeyüp Sarây'da habs olunsa ⟨idi⟩ siz müttehem olmazdınız. Behey gayretsizler! Kendi ağanızı Ortacâmi''de katl ideler, siz bakup durasız. Eger, *'Sipâhî ile kardaşlarız*' dirseniz, sipâhî Kubbealtı menâsıbından gayri tevliyet ve cibâyet komayup hep aldılar. Size ne

---

1 hemân A : hümâyûn N.
2 vardır A : + diyü N.
3 mevcûd A : – N.

değdi? Siz anlara yardım itmeseniz, yalnız anlar neye[1] kâdir idi? Vilâyeti yıkmağa siz sebeb oldunuz. Sultân 'Osmân Hân Sipâhî Kapusu'na varsa böyle olmazdı. Eger, '*İn'âm içün eyledik*' dirseniz, Pâdişâh-ı mazlûm size '*Ellişer altun vireyim*' didi. Gerçi Sultân Mustafa'nın vâlidesi Abaza olup bizimle karâbeti olduğu cihetden pâdişâhlığına mesrûr olmak görünürdü, lâkin 'aynımda değildir. Hakk 'alîmdir, ancak Pâdişâh-ı mazlûmun kanı içün gayret-i hakk galebe ve zuhûr eyledi. Ne kadar neferin var ise **[191b]** cem'de var kuvveti bâzûya getir. Buhtunnasr hazret-i Yahyâ-yı mazlûmun kanı içün Benî İsrâ'îl'den yetmiş bin Yahûdî katl itdiği gibi ben dahi dâmen-der-miyân idüp Pâdişâh-ı mazlûmun kanı içün yeniçeri katlini yetmiş bine varınca irişdirmek üzreyim. Ve musâff cengi oldukda dahi verâ-i perde-i gaybde mukadder olan zuhûr ider. Göreyim sipâhdan size yardım olur mu. Anlar sizin imdâdınızla, birer ata kādir değil iken çifte yedek ve köçek sâhibi oldular. Behey ahmaklar! Siz neye vâsıl oldunuz? Ancak kātil-i Sultân olduğunuz kaldı! Benim rûhum Halîl Paşa yeniçeri ağası iken ben silahdârı idim, bilirsiz. İmdi ma'lûmumuzdur ki ağalık şöyle dursun, Ocak'da söz yeniçeri kethudâsınındır. Bu bâbda bezl-i makdûr idüp neferinle gelesin. Yâhûd, '*Kātil Dâvud Paşa idi. Bizim ne medhalimiz vardır?*' dirseniz, ol mâddede medhali olanlardan Mehemmed Ağa ve Ahmed Ağa ve Hasan Ağa ve neferden Altuncu-oğlu ve Aşçı Hasan ve Du'âcı Mehemmed ve Gürci 'Ali ve Bokçu Murâd ve Kuru-oğlu ve Kayıkçı Mustafa ve Çâvuş-oğlu ve bunların emsâli eşkıyâyı katl idesin, cezâların göreler ve's-selâm."

Latîfe

Mehemmed Ağa mektûbu okuyup, "*Biz yetmiş bin yoğuz, bu ne bülend-pervâz herîf olur*" didikde bir zarîf anda hâzır idi, "*Sultân 'Osmân merhûm Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nden 'avdet itdikde nefer ve oturak ve korucu cümle yirmi beş bin iken 'akabe günlerinde kırk bine irişdiren, yetmişi dahi tekmîl ider. Hemân arada olacak kimdir anı görün*" diyü latîfe itdi.

Serdârî-i Çerkes Mehemmed Paşa

Çün Abaza üzerine sefer mukarrer oldu, gurre-i recebde altı bölüke cizye defterlerini virüp, sâ'ir tedârük ve mühimmât görülüp, 'umûm üzre kapukulu

[1] neye A : yine N.

ve sâ'ir 'asker ile Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa şa'bânın onuncu günü*[1] alay ile Üsküdar'a geçüp, Gürci Mehemmed Paşa kā'im-makām kaldı. Ve Receb Paşa kapudan olup donanmayla Karadeniz'e gönderildi.

Gurre-i ramazânda Üsküdar'dan göçüp bayramı Akşehir'de eyledi. Ve Anadolu Beylerbeyisi İlyâs Paşa ve Karaman Beylerbeyisi gelüp orduya dâhil oldular. Abaza Paşa 'askeri ile Sivas'da ve Çopur Bekir Niğde'de tedârük üzre olduğu ma'lûm olıcak, göçüp[1] Konya Sahrâsı'na vardılar. Yirmi gün anda oturak ve dernek idüp etrâf u eknâfdan gelen ba'zı eşkıyânın hakkından geldiler. Ve müşâvere olunup evvelâ Abaza Paşa'ya nasîhat ve itâ'ate da'veti mutazammın mektûb ve âdem gönderdiler. Abaza Paşa, Şeyh sözünü tutup ceng ihtiyâr eyledi. Ve göçüp Kayseriyye üzerine geldi.

Zilka'de gurresinde Serdâr-ı ekrem dahi göçüp Ereğli'ye vardıkda giden âdem gelüp ceng mukarrer oldu. Niğde'ye varıldıkda Çopur Bekir hisâra kapanmış bulunup, 'azîm alaylar ile önünde vâkı' sahrâdan geçüp taraf-ı şarkīsine konuldu. 'Asker hücûm idüp varoşuna âteş virdiler. Ve ensesinde havâle olan mürtefi' yere birkaç şâhî çıkarup hisâra doğru kurdular. Lâkin, kâr-ger olmadı. Ertesi göçülüp Develi Karahisâr'a varıldı. Ve bu seferde yeniçeri tâ'ifesinden **[192a]** birkaç bin nefer atlanup, "*Câ'iz ki sâ'ir 'asker bize yâr olmaya*" diyü ihtimâm idüp, alayları önünce atlusu giderdi.

Muhârebe ve İnhizâm-ı Abaza Paşa

Zilka'denin yirmi birinci[2] günü Develi ⟨Kara⟩hisâr'dan göçülüp Kayseriyye Sahrâsı'nın garbında Kara-su Köprüsü'ne varıldıkda Celâlî alayları zâhir olup ileride çarhacılar cenge şürû' eyledi. Vakt-i 'asr irişüp gurûb karîb olmağla, ordu-yı hümâyûn köprü başında konup alaylar ileri sahrâda biraz durdular. Vezîr-i a'zam ol gün, "*Vakit tengdir*" diyü cengi erteye komak içün yürümeyüp, düşmen tarafından galebe sûreti nümâyân olmağla sipâh alayından zorbalar Serdâr'a hücûm idüp, "*Niçün yürümezsin?*" diyü mızrâk üşürdüler. Fakīr ol mahalde hâzır idim. Merhûm Mehemmed Paşa bir altun yaldızlı

*1 Âtıf Efendi nüshasında önce "recebin" yazılmışken, sonradan bunun üstü karalanmış ve yukarısına "şa'bânın" yazılmıştır. Topçular Kâtibi, şa'bânın yedinci günü Üsküdar'da otaklar kurulduğunu, onuncu günü ordunun hareket ettiğini ve on dördüncü günü de Sadrazam Mehmed Paşa'nın yola çıktığını bildirmektedir (II, 795).

1 göçüp A : küçük N.

2 yirmi birinci N : – A (yeri boş bırakılmış).

tolga giymiş idi. Mızrâk şakırdısı savtı el-ân kulağımdadır. Paşa-yı merhûm, "*N'ola ağalar?*" diyü kılıcın çıkarup üç tarafa saldı. At kaldırup birkaç kadem yürüdükde, "*Düşmen dönüp ceng erteye kaldı*" diyü çarhadan haber geldi.

Etrâfa karavullar konup ol gice köprü başında ârâm olundu. Ertesi iki tarafdan alaylar kurulup kānûn üzre mukaddeme ve yemîn ü yesâr safları bağlandı. Serdâr önüne yeniçeri alayı ve toplar dizilüp, dahi ileride beyler ve çarhacılar yürüdü[1]. Cânib-i yesârımız dağlar ve taraf-ı yemîn Kayseriyye'nin vâsi' sahrâsı idi. Abaza Paşa alayları dahi dağdan sahrânın bir ucuna varınca dizilüp, dahve-i kübrâda iki 'asker biri birini görüp mukābil oldular. Fakīr, silahdâr alayında peder ile bile idim. İttifâk germiyyet-i ceng vaktinde yolumuz bir mürtefi' yere uğrayup alaylar tevakkuf itmişidi. Bu cengin ahvâlini yakīn üzre müşâhede eyledim. Serdâr önünde dizilen yüz kadar şâhî darbzenler Celâlî saflarını nişâne idüp atıldıkca[2], biri birine girüp bozulurlar[3], girü dizilirlerdi[4]. Sol koldan dağa segbân döküp 'askere havâle kılmışidi. Bir gürûh[5] yeniçeri mukābil olup ol tarafdan karşıladılar. Sağ ve soldan sipâh ve silahdârın yüğrük bayrağı çıkup alay önünde biraz durdu. Gönlünde olan altına varup birkaç yüz atlu oldukda, düşmen cânibine at kaldırup hücûm eylediler. Fi'l-hâl Celâlî 'askerine tezelzül gelüp, ileride görünen saflar bozulup perîşân oldu. 'Umûm üzre alaylar ile Serdâr at kaldırup bir iki ok atımı yer gitdik[6]. Ma'reke yerine varup cengde düşen eşkıyâ leşlerini basarak geçdik. Ol mahalde düşmen alaylarından eser kalmayup külliyyetle bozulup gitmekle biraz tevakkuf olundu. Ve cümle bir sâ'at kadar zemânda gürûh-ı mekrûh bertaraf kılındı. Başlar, diller gelüp Serdâr önüne döküldü. Ve Celâlî 'askeri[7], ordusuna uğramağa mecâl⟨i⟩ olmayup cümle[8] bâr u büngâh ve hayme vü hargâhını 'asker yağmâ idüp gānim oldular. Birkaç pâre topu var imiş, araba üzerinde Serdâr'a getirdiler.

---

1 yürüdü A : – N.
2 atıldıkca A : âteş eyledikce N.
3 bozulurlar A : bozulurlardı N.
4 girü dizilirlerdi A : – N.
5 bir gürûh A : bunlara N.
6 yer gitdik A : yere dek N.
7 'askeri A : – N.
8 cümle A : – N.

Ol mahalden Rumili Beylerbeyisi Gürci Mehemmed Paşa ve Anadolu Beylerbeyisi İlyâs Paşa leşker-i eşkıyâ ardınca gidüp, Niğde'den Serdâr-ı zafer-şi'âr ordu-yı hümâyûna döndü. Çâdırlar dahi Kayseriyye önüne **[192b]** kurulmuş idi. Ol gice mum donanması ve şenlikler olup birkaç gün Kayseriyye Sahrâsı'nda oturuldu. Etrâfdan eşkıyâ gürûh gürûh gelüp katl olunurdu. İlyâs Paşa birkaç menzil ılgar idüp, Çopur Bekir 'ıyâli Niğde'den etbâ'ı ile çıkup giderken getirüp kal'aya konuldu. Ba'dehû göçülüp Sivas'a varıldıkda vâlîsi Tayyâr Mehemmed Paşa gelüp i'tizâr itdi. Ve Murtezâ Paşa dahi mukaddemâ gelmişidi. Abaza Paşa üç dört günde Erzurum'a düşüp Serdâr-ı ekrem dahi ardınca Tercân Sahrâsı'na vardı. Rûz-ı kāsım dahi gelüp vakit teng olmağla araya muslihûn girüp Küçük Abaza Serdâr'a geldi. İstîmân itmekle Erzurum kendiye mukarrer olmak üzre menşûru gönderilüp, bir hâssekî ve on iki bölükbaşı ⟨ve⟩ nevbetci yeniçeri gönderildi. İç kal'aya varup girdiler. Ve yirmi gün kadar ikāmetden sonra Tokat kışlasına 'avdet olundu.

'Isyân-ı Mehemmed Girây ve Tevcîh-i Hâniyyet be-Cânıbek Girây

Sâbıkā Rodos'da mahbûs iken Mere Hüseyin Paşa çıkarup hânlık ile Kırım'a gönderdiği Mehemmed Girây'ın birâderi Şâhîn Girây, mukaddemâ 'Acem'de esîr olmağla nice müddet rafaza-i bed-âyîn içinde kalup anlarla üns ü ülfet kesbinden sonra, karındaşının hân olduğunu istimâ' itdikde Tatar tâ'ifesini ıdlâl ve mezheb-i rafz u ilhâda idhâl itmek da'vâsıyla Şâh'dan izin ve mektûb alup mukaddemâ gelmişidi. Karındaşı yanına varup nûreddîn oldu.

Mehemmed Girây emr-i hükûmetde müsâhele üzre olup ol diyârı sıyânet ve selef hânların töre ve âyînine ri'âyet itmeyüp, mağlûb-ı envâ'-i keyfiyât ve meşgūl-i esnâf-ı muharremât olduğundan gayri, karındaşı Şâhîn Girây mezbûru ıdlâl idüp, ikisi biri biri i'âneti ile temâm kuvvet bulup Tatar tâ'ifesini kabza-i tasarrufa getirüp mahkûm itdikden sonra, cebren ve kahren yerlerinden kaldırup Kızılbaş tarafına götürmek kasdında olduklarından gayri, cülûs-ı hümâyûndan beri kendiye sipâriş olunan hıdmetlerin birinde gereği gibi sa'y ü dikkat ve hânân-ı sâlife üslûbunda mütâba'at ve bu taraf rızâsına rağbet göstermeyüp, Hân'ın tebdîli iktizâ itdikde, Cânıbek Girây Sultân Ahmed'in çırağı olup me'mûr olduğu hıdmetlerde ihmâli olmayup, şark u garb seferlerinde mesâ'î-i cemîlesi var iken, ba'zı vüzerâ gadri ile hal' olunup yeri-

ne Mehemmed Girây gönderildikde, Âsitâne'ye gelüp ta'yîn olunan arpalık sancağıyla kanâ'at itmiş idi. Hâlâ mezbûr Cânıbek Girây Hân mükerreren Kırım hânı nasb olunup, Âsitâne'den dört kadırga ile iclâs içün Vezîr Hasan Paşa serdâr ve Kapucubaşı Mustafa Ağa ve Karadeniz donanmasında olan Kapu Ağası karındaşı İbrâhîm Paşa kafâdâr ta'yîn olunup, Kırım diyârının Şırın beylerine ve Tatar mîrzâlarına bu mefhûmda:

"Her çend ki mezbûrân şakîler fikr-i fâsidini icrâ eylemek müşkildir ammâ, girü hîlesinden gaflete cevâz gösterilmeyüp ol şerîrleri miyândan dûr u mehcûr eylemek lâzıme-i gayret-i İslâmiyye olmağın, hânlık Cânıbek Girây'a tevcîh olunup, cümleniz tâbi' ve mutî' olasız" diyü hüküm yazılup gönderildi.

Hasan Paşa Kefe'ye vardıkda, Mehemmed Girây ve Şâhîn ⟨Girây⟩ Tatar 'askerini kaldırup karşı gelmekle Hasan Paşa Der-i devlet'e 'arz eyleyüp, Karadeniz **[193a]** donanmasıyla İbrâhîm Paşa Varna'dan gelince Cânıbek Girây Kefe varoşunun içinde 'Ali Kādî'nın evine konup oturdu. Kefe Kal'ası'ndan toplar çıkardılar. Ve Tatar 'askeri kimi cebren ve kimi tav'an mahzar gönderüp Mehemmed Girây Hân'ı istediler.

Ta'yîn-i Receb Paşa ve Ceng-i Mehemmed Girây

'Arz u mahzar Âsitâne'ye vardıkda, Kapudan Receb Paşa Akdeniz'e gitmek üzre iken Karadeniz'e dönüp bu maslahatı itmâma me'mûr oldu. Mehemmed Girây üzerinde bu kadar bin Nogay Tatarı ve binden ziyâde tüfeng-endâz Kazak var idi. Tekrâr Tatar Müftîsi Şeyh Ebûbekir'e ve sa'ir 'ulemâya hüküm yazıldı ki:

"*Bundan akdem Cânıbek Girây Hân berât-ı 'âlî-şân ile vardıkda Şâhîn Girây muhâlefet mukaddimâtını temhîd eyleyüp, 'asker-i Tatar dahi mezbûrların akvâl-i bî-me'âline i'timâd itmişler. Tatar tâ'ifesini nasîhat ile mutî' u münkād eylemek zimmet-i himmetinize lâzımdır. Hân-ı mezbûrun iclâsı içün Kapudan Receb Paşa donanma ile gönderilüp 'âmme-i Tatar mütâba'at eylemek bâbında hükm-i hümâyûn sâdır olmuşdur*" diyü gönderildi.

Serdâr Receb Paşa ve Hasan Paşa ve İbrâhîm Paşa ve Kefe Beylerbeyisi Mehemmed Paşa bir yere gelüp, evvelâ Receb Paşa Hân'a ve Şâhîn Girây'a nasîhat yüzünden mektûblar yazup mefhûmu bu ki:

"Tatar 'askerini dağıdup, size tevcîh ve evâmiri irsâl olunan Hersek ve Mora sancaklarından her kangısı[1] murâd olunursa alıkoyup, Âsitâne'ye varmak câ'iz olmazsa ol tarafa gidesiz" diyü Habîb Efendi ve Rıdvân Ağa ile gönderdi.

Şâhîn Girây dahi cevâbında yazdı ki:

"Mektûbunuzun mefhûmu ma'lûm oldu. Sâbıkā mülk-i mevrûsumuza gelüp beş on gün ârâm itmeden, ba'zı müfsidler güft ü gûsu ile hânlık Cânıbek Girây'a virilüp, bu cânibe geleli nice bin fukarâ at ayağı altında pây-mâl oldu. Bizden ne cürm sudûr itdi ki bu hakārete müstahikk olduk? Bu esnâda, bizi isteyen dört beş mîrzâ iki üç binden ziyâde 'asker ile ve Hân Timur ⟨Kantemür⟩ karındaşları Akkriman'dan beş bin 'asker ile ve Yûsuf-oğlu mîrzâları -ki bundan akdem 'askeri ile Rus olmuşidi- bizim Kırım vilâyetine geldiğimizi istimâ' eyledikde, bir gice küffâra şebîhûn idüp, binden ziyâde kâfir kırup, bâkīsı firâr idüp ehl ü 'ıyâli ile hâlâ gelüp, 'Ali Mîrzâ ve cümle Nogay mîrzâları ve sultân-zâdeleri on beş bin kadar âdem ile Taman'dan geçüp bu gün dâhil olacaklardır. Ve bu tarafda dahi vâfir top ve tüfeng müheyyâ kılınmışdır. Bu kârın 'âkıbetini fikr ü mülâhaza idesiz. Cümle vilâyet halkı arabaların koşup gitmek üzredir. Bu diyârı ecdâdımız küffâr elinden alup darb-ı tîg ile tasarruf idegelmişler iken, hâlâ evlerimizi ve karyelerimizi âteşe urup kadîmî yurdumuza göçürmek insâf mıdır? **[193b]** Eger cümlemiz terk-i vatan idersek, Kırım diyârı küffâr eline düşerse, Kefe'niz ve sâ'ir kal'alarınız kalır mı? Bu zikr olunan ma'nâlar cümle zuhûra gelecekdir. İmdi sizden me'mûldür ki bu memâlikde olan mesâcid ü medârisin harâb olmasına sebeb olmayup, ahvâlimizi 'arz ve bizi yeniden çırağ idesiz" diyü 'Ömer Ağa'yla gönderdikde, Receb Paşa tarafından cevâb yazıldı ki:

"Bundan akdem biz Âsitâne'de iken Hasan Paşa tarafından vârid olan 'arz u mahzarınız Kā'im-makām Mehemmed Paşa rikâb-ı hümâyûna telhîs itdikde, Şeyhülislâm ve sâ'ir 'ulemâ ve vüzerâ ile müşâvere olunup, bi-'inâyeti'llâh bu ahvâl min-ba'd 'arz u i'lâma muhtâc olmamak üzre karâr virdiklerinden sonra, Cânıbek Girây Hân⟨'ı⟩ inşâ'a'llâhu te'âlâ iclâs içün Donanma-yı hümâyûn ile bizi ta'yîn ü irsâl buyurdular. Ancak ana me'mûrum. Bu mertebeden sonra husûs-ı mezbûrun husûlü irâde-i Hayy-ı Kadîr ile olduğunda şübhe yokdur. '*Asker ve top ve tüfengimiz çokdur*' diyü mübâhât olun-

[1] kangısı N : kangısını A.

muş –*Kem min fi'etin kaliletin*[*1]– fehvâsınca nusretden ye's yokdur. Ve bu husûsu Zeyd ü 'Amr'dan mülâhaza itmeyüp, belki mekr-i İlâhi olduğuna şübhe getirmeyesiz ve's-selâm."

Bundan sonra Receb Paşa iki ay Kefe'de oturup tarafeynden nice cengler olup, Çoban Girây ol cenglerin birinde düşdü. 'Âkıbet, üzerine varılmak lâzım gelüp arabalar tedârük olundu. Zîrâ su fuçılar ile gitmeğe muhtâc idi. Ve gemilerden baş topları çıkarup, Kefe Kal'ası'ndan on 'aded darbzen dahi kürekçilere çekdirüp Mehemmed Girây üzerine 'azîmet itdiler. Cânıbek Girây ise, "*Bugün yarın Tatar gelüp bana tâbi' olur, bir iki konak gidilsin*" dir idi. Üçüncü konakda yüz bin kadar Nogay Tatarı ve sekiz yüz Kazak tüfengendâz, bin dahi piyâdesi karşı gelüp, ahşâma dek toplaşup ceng itdiler. Gice, "*Meters kazmağa kazma yok. Tatar ise etrâfı aldı. Firâra bile mecâl kalmadı. Niçe idelim?*" diyü müşâvereye oturdular. Her biri bir söz söyledi. Hân'a, "*Ne buyurursun? Tatar gelir didin, ne gelir var ne gider. Bugün bu denlü kimse şehîd oldu. Anlar yüz bin, biz 'öşrü kadar yok. Yarın ne çâre idelim?*" didiler. 'Âkıbet, şorbacılardan biri eyitdi: "*Çâre budur ki Serdâr Kapudan Paşa ağzından Mehemmed Girây'a bir nâme yazıla ki 'Pâdişâh-ı 'âlem-penâh fermânı üzre Cânıbek Girây'ı hân eylemek ârzûsuyla Kefe'ye gelüp, Tatar ölmez hân kuludur didikleri meşhûr meselin aslı yoğimiş, bildik. Tatar tâ'ifesi sizi istemekle hânlık size elyakdır. Allâh mübârek eyleye. Sa'âdetlü Pâdişâh tarafından size gönderilen emir ve hıl'at hâlâ irsâl olundu' diyü gönderüp, yarın dostluk* **[194a]** *yüzünden dönüp 'ırzınız pây-mâl olmadan sâlim ü gānim Kefe'ye dâhil olasız. Ve illâ sabâh yakındır, yaya tâ'ifesi Tatar ayağı altında berbâd olur.*" Bu cevâbı cümle kabûl itdiler. Mektûb ve emir yazılmak buyuruldu. Lâkin, mum yakmağa çâre mi var? Mehtâb idi, Kâtib 'Osmân Efendi mektûbu, Ahmed Efendi emri yazup kîselediler. Hıl'at tedârük olunup mezbûr şorbacı getirecek oldu. Cânıbek Girây, "*Bu mektûb ve*[1] *emir vardığı gibi elbette beni sizden ister. Ben olacağını bilirim. İş işden geçdi. İşte ben gitdim*" diyü karındaşı Devlet Girây ve bâkī tevâbi'i ile ata binüp Kefe'ye doğru gitdi.

---

*1 كم من فئة قليلة غلبت = "Nice az sayıda birlik (Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği) yenmiştir.", *Kur'ân*, Bakara, 2/249.

1 ve N : – A.

İnhizâm-ı 'Asker-i Donanma der-Sahrâ-i Kefe

Çün 'asker Hân'ın gitdiğin gördüler, harekete gelüp, "*Kande gitdi ola?*" diyü ardınca âdem gidince Tatar 'askerden hareket hiss idüp cümle at arkasına geldiler. Ayağı demürlü top çeken esîrler binden ziyâde idi. Anlar dahi hareket gelüp 'asker biri biri ardınca giden gidenin olup, cümle topları ve arabaları yerinde kaldı. *–El-firârü mimmâ lâ-yutâk min süneni'l-mürselîn*[*1]– fehvâsıyla 'âmil oldular. Tatar gelüp esbâb ile mâl-â-mâl arabaları zabt idüp topları alup tavâ'if-i piyâdegândan yeniçeri ve cebeci ve 'azebistân Tatar-ı bed-kirdâr atı ayağı altında pây-mâl olup, Kapudan'ın hazîne koçısına ve götürdükleri toplara dahi yetişüp alıkodular. Hasan Paşa ve kırk dördüncü cemâ'atde "Hüseyin Sübaşı" ve "Çayır Çaylağı" nâm bölükbaşı sâ'ir şühedâya mülhak oldular. İbrâhîm Paşa dahi dört yerde zahm-ı kavî yiyüp Kefe'ye geldikde vefât itdi. Binden ziyâde kürekçi esîr ve on yedi pâre balyemez top gidüp bu denlü hasâret oldu. Kefe'ye düşenler derhâl gemilere girdiler. Ertesi, Tatar Kefe şehrine dolup Şâhîn Girây, 'Ali Kādî evine girdi. Ve dellâl çağırtdı ki üç güne dek ehl-i Kefe'den kimse kalmayup gemilerle gideler. Ehl-i Kefe 'avret, oğlan iskele başına döküldüler. Gemilerde suya müzâyaka kemâlde idi. Haşr u neşr günü gibi üç gün bu hâl üzre geçdi.

Bi'l-âhıre müşâvere olunup, Kefe'yi tahlîs içün Ocak'dan "Mehemmed Sübaşı" nâm kimseyi Şâhîn Girây'a gönderdiler. Varoş iskelesine yanaşup, Tatar ve Kazak dolu ⟨idi⟩. "*Serdâr'dan geldik. Tüfeng atman. Şâhîn Girây'a haber idin*" didiler. Dört beş at geldi, binüp Şâhîn Girây'a varup çok kīl ü kāl olup sonra, dört beş sâ'atlik yerde Mehemmed Girây Hân'a iletdiler. Bir iki gice dahi anda kaldı. Çok söz gelici oldu. Hulâsa-i kelâm, "*Cânıbek Girây'ı hân dikmeğe geldik. Tatar ölmez hân kuludur, Kefe'ye vardığımız gibi dönüp gelir ümîdiyle muntazır olduk, aslı çıkmadı. Bir iki konak dahi gidelim didik. Maksûdumuz ceng değil, bu sözü tecribe idi. Siz 'acele eylediniz,* **[194b]** *bu kadar hasâret oldu. Kefe Kal'ası'nı dahi zabt itmek istersiz*" didikde Mehemmed Girây gazaba gelüp, "*Behey şorbacı! Bizimle da'vâya mı geldin? Husûmet mahalli değildir. Âl-i 'Osmân'ın bana cevri ne yüzden olmuşdur ma'lûmun değil ancak*" diyü sergüzeşte başladı: "*Evvelâ, hân dururken sultân nâmında olan hân olmaz. Cânıbek Girây'ın babası sultândır. Hân-oğlu hân*

[*1] الفرار ممّا لابطاق من سنن المرسلين = Güç yetmeyen şeyden kaçmak peygamberlerin sünnetlerindendir.

değildir. Nihâyet Hân, vâlidesin alup anı hastalığında veliyy-i 'ahd idinüp, yüzden ziyâde esîr gönderüp Çâşnigîrbaşı Dilâver Ağa eli ile Kā'im-makām Gürci Paşa[*1] *ve Kızlar Ağası Mustafa Ağa hânlık bizim hakkımız iken virmeyüp Cânıbek'e gönderdiler. Biz dahi Vize'de hâlimize meşgūl olup otururken bizden bir hâl anlayup Yedikulle'ye kodular. Karındaşım Şâhîn Girây ele girmeyüp Şâh-ı 'Acem'e gitdi. Biz Kulle'de yatarken Kefeli 'Ali Kādî eli ile atlar getirüp fursat bulduk, çıkdık. Pravadi'de tutup tekrâr Kulle'ye kodular. Ba'dehû donanma gemisiyle Rodos'a gönderdiler. Mere Hüseyin Paşa Mısır'a giderken, 'Eger mühr-i vezâret bana müyesser olursa sizi Kırım hânı iderim' diyü 'ahd itmişidi. Vefâ idüp Pâdişâh huzûruna vardığımda, 'Berhûrdâr ol, hânlık mübârek ola' diyü buyurdular. Kadırga ile Kefe'ye geldik. Cânıbek Girây İstanbul'a gitdi. Biz dahi 'Acem Şâhı'na nâme yazup yirmi yıllık hasret karındaşımızı recâ eyledik, gönderdi. Geleli kırk gün ancak vardır. Ve bana bu cefâyı idenin biri Mustafa Ağa'dır. Hânlık benim hakkım iken Cânıbek'e virdirüp kendi dahi sonra merdûd olup Mısır'a giderken Rodos'da mülâkāt itdik. Otuz bin akça kahve-bahâ ile gelüp bize buluşdu. Ben dahi, 'El-hamdu li'llâh seni de matrûh gördük. Beni hânlıkdan ayırup bunda mahbûs kalmağa sebeb oldun' dimiş idim. Hâtırında kalmış, hâlâ Sultân Murâd cülûsunda yine gelüp ağa olduğunun ikinci günü, Cânıbek'in iki yüz bin guruşunu alup hânlığı mukarrer idüp sizinle gönderdi*" diyü hatm-i kelâm eyledi.

Şorbacı dahi, "*Pâdişâhım, el-hakk sözünüz yerindedir. Lâkin, şimdi ne dimek istersiz? Kefe'den el çekmezseniz bir 'azîm sefere bâ'is olur. Mazâ mâmazâ, hânlık girü kemâ-kân sizde ve Şâhîn Girây kağılga. Âl-i 'Osmân'la sîne-sâf olun. Alınan tutsakları ve topları virin. Kefe içinden Tatar'ı ihrâc idin*" didikde, "*Sen ne dirsin Sultân hazretleri?*" diyü Şâhîn Girây'a hıtâb itdi. Ol dahi, "*Tatar ve Nogay beyleri gelsin*" diyicek bey ve mîrzâ nâmına ol kadar eşhâs-ı 'acîbetü's-suver geldi ki gören hayrân kalırdı. Müşâvere eyleyüp cümlesi didiler ki: "*Söz Şorbacı'nındır. Her birimiz aldığımız esîrleri virelim*" diyü du'â vü senâ itdiler. Şorbacıyı gönderdiler. Gelüp, Mehemmed Girây'a bir hıl'at ve emir ve Şâhîn Girây'a hıl'at ve sâ'ir sultân ve mîrzâ nâmına beylere otuz hıl'at ile mezbûr Şorbacı yine gönderilüp, üç yüzden ziyâde atluyla bir sultân karşılayup Mehemmed Girây'a götürdüler. Berât-ı Pâdişâhî'yi öpüp

[*1] Kā'im-makām Gürci Paşa: A ve N nüshalarında "Gürci Paşa Kā'im-makām" olarak geçmektedir. Metne düzelterek almayı uygun gördük.

başına koyup, hil'atı giydi. Mübârek-bâd ve şenlikler itdiler. Altmış yedi yeniçeri, yetmiş cebeci, otuz üç 'azeb 'uryân esîrleri mektûbla Paşa'ya gönderdiler. Bir hafta dahi Kefe'de oturup **[195a]** ba'dehû Hân Kırım'a ve Közlev⟨e⟩ Hâkimi Sultân Hüseyin Közleve'⟨ye⟩ gidüp, Kapudan dahi Karadeniz'i gezüp Boğaz'a geldikde içeri girmeğe izin olmayup, Segbânbaşı Mehemmed Ağa'yla[*1] yine Karadeniz'e[1] dönüp bir buçuk ay dahi gezdi. Ba'dehû dönüp Tersâne'ye dâhil oldu. Lâkin, bu sefer vükelânın aslâ makbûlü olmadı.

İstîlâ-i Kazak ber-Yeniköy

Donanma Kefe'de Hân maslahatına meşgûl iken Ton Kazağı Karadeniz'i hâlî bulup yüz elli kıt'a şayka ile şevvâlin dördüncü günü Boğazhisârı'na gelüp Yeniköy'ü gāret ve birkaç dükkân ihrâkı ile hasâret itdikleri ma'lûm oldukda, İstanbul'dan bostâncılar ve Segbânbaşı neferâtı ile gemilere binüp hücûm idicek, Kazak eşkıyâsı bir ân durmayup girü denize firâr itdiler. Melâ'înin bu mertebe ikdâmla Boğaz'a hücûmu bir târîhde mesmû' u ma'lûm değildir.

Ahvâl-i Serhadd-i Nemçe

Bu sâlde Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩'dan mektûb gelüp, Flandre ⟨Flanders⟩ ve Danya ⟨Danimarka⟩ ve İsveç kıralları mezbûra âdemler gönderüp taraf-ı saltanat-ı 'aliyye ile dostluk içün tavassut recâ itdiklerin bildirmekle, her birine nâmeler yazılup Budun ⟨Buda⟩ Beylerbeyisi Vezîr ve Serdâr Sûfî Mehemmed Paşa'ya dahi emirler ve mektûblar ile gönderildi ki ol tarafda[2] cem'iyyet ve Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ ile tecdîd-i sulh husûsunda meşveret eyleye. Zîrâ mukaddemâ, İmparator ile sulh husûsunda vekâlet-i mutlakaya temessük olacak fermân taleb itmekle Vezîr-i müşârun-ileyh cânib-i hümâyûndan vekîl-i mutlak ve ser'asker nasb olunup, "*Kabza-i tasarrufda olan bir karış yere ve Vaç ⟨Vác⟩ Kal'ası'na öte tarafdan dahl olunmaya*" diyü yazıldı.

---

*1 Adı geçen Segbânbaşı Mehemmed Ağa, büyük ihtimalle, bundan önce yeniçeri kethudâsı olarak karşımıza çıkan (bkz. vr. 191a, 191b) Mihalicli Sarı Mehemmed Ağa'dır. *Sicill-i 'Osmânî*'deki biyografisinde Sarı Mehemmed Ağa'nın, yeniçeri kethudâlığının ardından segbânbaşılığa getirildiği bildirilmektedir (IV, 151).

1 Karadeniz'e N : Kara A.

2 tarafda A : tarafdan N.

Vakf[1]-ı Kal'a-i Arko

Cezâyir Eyâleti ile Tunus memleketi arasında vâkı' "Arko" dimekle ma'rûf kal'a 'Urbânı[2] kadîmden virgülerin Tunus hazînesine viregelüp, Cezâyir 'askeri ile Tunus 'askeri arasında kal'a-i mezbûre husûsunda nizâ' vâkı' olup, mukaddemâ Tunuslu tarafından Der-i devlet'e âdem gelüp ol yerin Cezâyir toprağına 'alâkası olmadığın bildirmekle, "*Müdâhale itmeyeler*" diyü emir virilmekle Cezâyirli bir yere gelüp, "*Kal'a bize lâzımdır. Biz zabt ideriz*" diyü tekrâr nizâ' itmekle, Tunus ve Cezâyir a'yâmndan birkaç nefer Der-i devlet'e gelüp {*Tunus Müftîsi Şeyh Ebü'l-Hasan ve sâbıkā yeniçeri ağası 'Abdurrahmân ve Süleymân ve Cezâyirli'den iki nefer ma'zûl yeniçeri ağası ve iki bölükbaşı ve iki yayabaşı ve iki odabaşı gelmişler idi. Minhu*}, Şeyhülislâm ve kādî'askerler ve Yeniçeri Ağası huzûrunda'akd-i meclis olunup tarafeynin temessükātı görüldükde, mezbûr kal'a arâzî-i Cezâyir'e elli altmış merhale ba'îd ve Tunus Eyâleti'ne on merhale karîb olup şimdiye dek rüsûmu Tunus hazînesine teslîm idegelmekle, bi-hasebi'ş-şer' ve'l-kānûn Tunus Eyâleti'ne hükm olunup, def'-i nizâ' ve husûmet içün taraf-ı saltanatdan Tunus Beylerbeyisi zabt idüp, mahsûlü içün Âsitâne'den her sene[3] varan mübâşire ber-vech-i maktû' iki bin riyâl guruş virilüp, Medîne-i Münevvere fukarâsına vakf olup Âsitâne'den giden surre ile gönderilmek üzre tarafeynin vükelâsı karâr ve rızâ virdiklerinde, vech-i meşrûh üzre hatt-ı hümâyûn ve ahkâm-ı şerîfe virildi.

Vefeyât

el-Mevlâ Ahmed:

[195b] Akçakızanlık'da Zâhid Mehemmed Efendi ferzendi Şeyh-zâde Efendi'dir. Şeyhî Efendi'den mülâzım ve müderris olup bin on ikide Sahn'a gelüp yirmi ikide Şâm kādîsı olup yirmi yedide Burusa ve otuz ikide Edirne kazâları virilmiş idi. Otuz üç saferinde intikāl eyledi.

Mevlânâ-yı merkūm fazîlet ile mümtâz, 'ilm ü 'irfânla ser-efrâz idi. Şürûh-ı *Miftâh*'a ta'lîkātı ve tefsîr ve *Telvîh*'e kelimâtı vardır. Sun'ullâh Efen-

---

1 vakf A: vakt N.
2 kal'a 'Urbânı A : kal'a-i bânî N.
3 her sene A : – N.

dî'nin *Haşiye-i Keşşâf* evâ'ilinde olan isti'âre mebhasine mufassal risâlesi vâsıl-ı derece-i kabûldür.

Mollâ 'Ali Efendi b. 'Abdurra'ûf:

Zemîn-i Zengibar'dan Dârü's-saltana'ya dâhil ve ba'zı kirâmın şeref-i hıdmetine nâ'il olup mâlik-i rakabe-i rıkkı olan Dergâh-ı 'âlî çâvuşlarından Aydınî-zâde, zâtında merkûz olan şeref-i nefs ve 'ulüvv-himmet-i zühal gibi merâtib-i sâmiyeye i'tilâs iktizâ itdiğin görüp Dârü's-sa'âde Ağası Mehemmed Ağa'ya virmişidi. Ol dahi 'ulemâ-i 'asr mecâlisine idhâl idüp, doksan altı târîhinde Hâce Efendi'den mülâzım ve tarîk-ı tedrîse 'âzim olmuşidi. Hasbe'l-'âde medârisde ifâde iderek on altıda Sahn'a gelüp yirmi birde Süleymâniyye'den Galata Kazâsı'yla makzi'l-merâm oldu. Ba'dehû Burusa ve yirmi yedide Edirne kādîsı olup, yirmi sekiz hılâlinde tecdîd-i sikke fermân olmağla dirhem-i cedîd-i 'Osmânî kılleti ashâb-ı mu'âmelâta tazyîk virüp mahkemeye hücûm-ı 'âmme vâkı' olmuşidi. Cümle mâ-meleki yağmâ-girân-ı çâbük-destân eliyle tâlân olup Der-i devlet'e geldikde, berâ'et-i sâha-i himmeti ma'lûm-ı Pâdişâh olmağın mükerreren mansıba irsâl ve bâ'is-i fitne olan eşkıyânın kābil-i 'afv olmayanları mübtelâ-yı kahr u nekâl kılındı. Yirmi dokuz ramazânında Dârü's-saltana hükûmeti virilüp, otuzda Anadolu sadrı olup, Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nde iki kutrun[1] mesâlihin gördü. Ba'dehû Anadolu Mûsâ Efendi'ye virilüp Rumili Sadâreti'nde karâr itmişidi. Vak'a günü ma'zûl olup otuz ikide Mekke Kazâsı virilmişidi. Gitmeyüp otuz üç hılâlinde intikāl eyledi. Sultân Bâyezîd hareminde medfûndur.

Mısrâ'

Meskeni Mollâ 'Ali'nin cennet-i a'lâ ola*[1]

târîh-i kitâbe-i manzarasıdır.

Mollâ-yı mezbûr 'ulüvv-i himmet ve şehâmet ile meşhûr olup tenfîz-i ahkâm-ı şer'iyyede cerî, sofrası güşâde, dâ'ire-i câh-ı şevketi ba'îdü'l-etrâf idi. Karakuş gibi şehbâl-i himmetle merâtib-i sâmiyyeye pervâz idüp cevher-i kā'id ve kâfûr gibi 'alem-efrâz-ı iştihâr olmuşidi. İstanbul kādîsı iken

---

[1] kutrun A : tarafın N.

*[1] مسكنى ملا علينك جنت اعلى اولا = 1033.

fukarâdan birine bir cihet ‘arz virüp, tâlib-i âhar, Rumili Sadrı Kemâl Efendi'den berât itdirüp nizâ‘ vâkı‘ oldukda, kendi tevcîhini tenfîz murâd itmekle[1], Hâce Efendi meclisinde sadreyne dûçâr olup feth-i manzara-i münâzara iderler. Mollâ ‘Ali Hâssekî Medresesi'nde Kemâl Efendi'nin dâniş-mendi olmağla keff-i lisân idüp, Anadolu Sadrı Şerîf Efendi ri‘âyet-i hakk-ı refîkde ifrât idicek, seherî iki sadr Mevlânâ'dan **[196a]** şikâyet niyyetine ‘âzim-i Dîvân olmuşlar idi. Mollâ'nın cânibdârı olan ağalar ol gün ‘arzı men‘ itdirüp,

Mısra‘[2]

Hengâmenin a‘lâsı dilâ erteye kaldı

diyü sabâh yevm-i sânîye muntazır iken, ba‘de'l-‘asr Şerîf Efendi ma‘zûl olup Mollâ ‘Ali ser-menzil-i maksûda vusûl bulmağla ızhâr-ı kudret ve ‘arz-ı kuvvet-i bâzû-yı devlet itmişidi.

el-Mevlâ Mehemmed b. Yûsuf eş-Şehîr be-Bahsî:

Hamîd'de Isparda'dan zuhûr idüp Çivi-zâde Efendi'den mülâzım olmuşidi. Bin on muharreminde Sahn'a gelüp on beşde Süleymâniyye Dârü'l-hadîsi'nden Mekke-i Mükerreme Kazâsı virilüp, ba‘dehû Mısır ve Edirne ve yirmi yedide İstanbul kādîsı ve yirmi sekizde Anadolu sadrı olup otuz üç hılâlinde intikāl eyledi. Keskin Dede makābirinde medfûndur.

Mevlânâ-yı merkūm ‘ulûm-ı ‘Arabiyye'de mudakkık, fenn-i fıkha ve usûle müntesib, “Bahsî” mahlası ile şöhret-şi‘âr, tırâzende-i eş‘âr idi.

el-Mevlâ Nûrullâh eş-Şehîr be-Nûrî Efendi:

‘Ulemâ-i ‘asrından mülâzım ve müderris olup on dokuzda Sakız ⟨Chios⟩ Kazâsı, ba‘dehû Bosna ve Bağdâd Kazâsı ile makzi'l-merâm iken, revâfız istîlâsında şehîd ve ‘arsa-i vücûddan nâ-bedîd oldu.

Mevlânâ-yı mezbûr salâh-ı hâl ile meşhûr idi.

eş-Şeyh Mehemmed b. Mehemmed eş-Şehîr be-Altıparmak:

Üsküb'den zuhûr idüp, “Çıkrıkçı-zâde” dimekle meşhûr olmuşidi. Şehrinde meşâyıh-ı Bayramiyye'den Ca‘fer Efendi hıdmetinde tahsîl-i kâm itdikden sonra İstanbul'a gelüp, nice yıllar Câmi‘-i Fâtih'de mahfil-nişîn-i va‘z

[1] itmekle A : itdikde N.
[2] mısra‘ N : – A.

u tezkîr oldukdan sonra Mısr-ı Kâhire'ye ilkā-i rahl-i ikâmet itmişidi. İskāt-ı farîza-i Hüccetü'l-İslâm'dan sonra Kāhire'de vâ'iz-i be-nâm olup, kemâl-i te'ayyün ile sübha-şümâr-ı eyyâm iken, bin otuz üç evâ'ilinde intikāl eyledi.

'Azîz-i merkūm 'azbü'l-lisân, kerîmü'n-nefs, latîfü'l-muhâvere, 'ilm ü fazlla meşhûr, ma'ârifi müsellem-i cumhûr idi. Âsâr-ı kaleminden *Mutavvel*'i terceme*[1] ve *Me'âricü'n-nübüvve*'yi ve *Nigâristân*'ı terceme idüp ism⟨in⟩e *Nüzhetü'l-cihân* dimişdir.

eş-Şeyh 'Ömer Efendi:

Üsküb kurbında "Debre" nâm kasabadandır. Tarîk-ı 'ilme sülûk idüp doksan dokuzda Hâce-zâde Mehemmed Efendi'den mülâzım olup Üsküb'de kassâm 'askeri iken tarîkdan ferâgat ve Nûreddîn-zâde hulefâsından Tercemân Yahşî 'Abdülmü'min Efendi'ye teslîm-i irâdet eylemişidi. Hıdmetinde tahsîl-i merâm idüp, bin dörtde şeyhi vefât idicek seccâde-nişîn-i hılâfet oldu. Sene-i mezbûre evâhırında Eğri ⟨Eger⟩ Seferi'ne gidüp ba'de'l-kufûl cevâmi'-i selâtîn kürsîlerinde nice yıllar nakl-i tefsîr ü hadîs itdikden sonra Ayasofya'da vâ'iz ve müzekkir olup, evâhır-ı 'ömründe Hacc eyleyüp bin otuz üç şa'bânında vefât itdi. Tercemân Tekyesi hazîresinde medfûndur.

'Azîz-i merkūm zâhid, müteverri' ve 'âlim ve müteşerri' idi. Zahr-ı kalbden nakl-i tefsîr ü hadîse kādir, meclis-i va'zı hirmen-i cevâhir idi.

[196b] Kemânkeş 'Ali Paşa:

Hamîdî'dir. Harem-i hümâyûn'dan çıkup, Bağdâd ve Diyârbekir beylerbeyisi olup, ma'zûlen Âsitâne'ye geldikde, ta'yîn-i havâss ile Kubbe vezîri, ba'dehû[1] vezîr-i a'zam olup cülûs hıdmetinde bulunmuşidi. 'Âdet-i İlâhiyye muktezâsınca her vezîr ki bir pâdişâh cülûsunda buluna, elbette ol pâdişâh anı katl idegelmişdir. Mezbûr dahi yedi ay on gün vezîr-i a'zam oldukdan sonra, bin otuz üç cumâdelâhıresinin on dördüncü günü katl olundu.

---

*1 *Mutavvel*, Ebû Ya'kūb es-Sekkâkî'ye ait *Miftâhu'l-'ulûm*'un üçüncü bölümü için, Hatîb el-Kazvînî'nin kaleme aldığı *Telhîsü'l-Miftâh* adlı eserin, Sa'deddîn et-Teftâzânî tarafından yazılan şerhidir. Altıparmak Mehemmed Efendi'nin yukarıda söz konusu edilen çalışması ise *Telhîsü'l-Miftâh*'ın şerhi olup, *Şerh-i Telhîs-i Miftâh* adını taşımaktadır (Atabey Kılıç, "Altıparmak Mehmed Efendi ve *Şerh-i Telhîs-i Miftâh*'ında Şerh Metodu", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Vol. 2/3, Summer 2007, s. 335). Kâtib Çelebi, eserin *Mutavvel*'in tecümesi olduğu yönündeki hatalı bilgiyi *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 759)'ten aynen aktarmıştır.

1 ba'dehû A : ve N.

'Ali Paşa-yı 'Atîk hareminde medfûndur. Vezîr[1]-i mezbûr vecîh ü vakûr kimse idi.

Kör Hüseyin Paşa:

Çerkes bahâdırlarından olup ba'zı menâsıb ve sancak tasarruf iderek, vâkı' olan seferlerde ve serhadlerde nice yararlıkları ve hıdmeti sebk itmekle Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nde Mûsul Eyâleti[2] etrâf sancaklar arpalığı zamîmesiyle kendiye 'inâyet ü ihsân olunmuşidi. Bağdâd vak'asında imdâda gönderilüp Kârçgây Hân, bir rivâyetde Şâh kendi üzerine gelüp Kızıl-hân'da yirmi beş gün muhâsara itdikden sonra, segbânlar mahkûmu olup vire ile taşra çıkdıkda segbânları cümle kırup Kızılbaşlar mezbûru dahi ahz ve şehîd itdiler.

Merhûm bir ihtiyâr gāzî ve 'arsa-i rezmin ser-efrâzı idi. Mervîdir ki Şâh tarafından mezbûra sebb teklîf olundukda Şâh'a ve etbâ'ına şetm ve la'n idüp merdlik ile ser virdi. Kendi ve birâderi Ahmed Paşa tîr-endâzlıkda ferîd, harb u darbı şedîd kimseler idi. Cenglerde bunların nice eserleri söylenir. Allâhu te'âlâ rûhların şâd eyleye.

Bebr Mehemmed Paşa:

Bostâncıbaşı iken Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'ne gidildikde Dârü's-saltana muhâfazasında kalmışidi. Otuz bir evâ'ilinde vâlî-i Mısır olup, otuz ikide yerine Mustafa Paşa gönderildi. Geldikde Budun ⟨Buda⟩ virilüp, gitmek üzre iken Kemânkeş gamzı ile katl olundu.

el-Hâcc Mustafa Ağa:

Evâ'il-i 'ahd-ı Ahmed Hânî'den beri kalem ve hükûmetde re'yi cârî olan dârü's-sa'âde ağasıdır. Çelebi 'Ali Paşa vezîr-i a'zam oldukda Mısır'a sürdürmüşidi. Girü gelüp Sultân Murâd Hân cülûsundan sonra kemâ-kân mu'temen ü müsteşâr olmuşidi. Bin otuz üç hılâlinde intikāl eyledi. A'yân u erkândan nice âsârı kaldı.

---

1 Vezîr N : – A (üzeri çizilerek iptal edilmiş).
2 Eyâleti A : Eyâleti'nde N.

SENE-İ ERBA'A VE SELÂSÎN VE ELF

'Avdet-i 'Asker be-Meştâ-yı Tokat

Muharremde Erzurum'a iki bin kadar nevbetci yeniçeri ta'yîn olunup etrâfı ümerâ ile zabt olundukdan sonra, saferde mülâzimîne hıdmet tevzî' olunup, rebî'ulevvelde Tokat kışlağına dâhil oldular. Sipâh Kastamonu'ya ve silahdâr Karaman Eyâleti'ne kışlaya gönderildi. **[197a]** Ve Diyârbekir Vâlîsi'ne mukaddemâ mühimmât ihzârı içün defter ve emir yazılup kırk bin keçi derisi tulum, on iki bedoloşka mühimmâtı ile ve dört yüz kelek ve yüz yirmi bin keyl arpa, kırk bin keyl dakîk ve yeniçeri peksimâtı 'Azaz, Kilis, Türkman voyvodalarına iki yüz yirmi beş katâr deve ve elli bin koyun iştirâsı içün emirler yazılup Akşar Sahrâsı'ndan gönderildi.

İntikāl-i Mehemmed Paşa ve Serdârî-i Hâfız Paşa

Çün 'asker kışlaya dağılup a'yân Tokat kışlasında kaldı. Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa birkaç gün hasta olup rebî'ulâhırın sekizinci günü vefât itdikde, Yeniçeri Ağası ve Bâkī Paşa 'arz u mahzar yazup, "*Hâlâ Serdâr merhûm oldu. Âsitâne'den Serdâr çıkınca zemân geçer. Serhadde Diyârbekir Beylerbeyisi Hâfız Paşa, kapusu mükemmel, eski vezîrdir. Bağdâd ahvâline vukūfu vardır*" diyü Re'îs Turak Efendi ile gönderdiler. Mûcibince mühr-i vezâret Hâfız Ahmed Paşa'ya 'itâ olunup, serdârlık emri ile Kapucular Kethudâsı'na virilüp gönderildi. "*Husrev Ağa niçün kendiye 'arz itmedi?*" diyü Âsitâne'de ba'zı söz olmağla kendiye nedâmet gelmişidi. Sonra ana dahi vezâret pâyesi ihsân olunup giderken, Murâd Suyu'nda berâtı geldi. Tokat Defterdârı 'Osmân Efendi sefer defterdârı olup, anın yeri Peçuylu İbrâhîm Efendi'ye virildi. Şehr-i mezbûr evâhırında mühür varup, birkaç günden sonra otağını[1] Çülek Sahrâsı'na çıkarup kendi dahi recebin yirmi yedinci günü alay ile Diyârbekir'den çıkup nüzûl eyledi. Etrâf u eknâfa emirler gidüp da'vet olundu. Tokat kışlasından Husrev Ağa yeniçeri 'askeri ile ve altı bölük ağaları kalkup geldiler. Evâ'il-i ramazânda dâhil-i ordu-yı hümâyûn oldular.

İnhizâm-ı Sürhser der-Altunköprü

Mukaddemâ Karaman Beylerbeyisi Çerkes Hasan Paşa Cezîre ve Hasankeyf semtlerinde kışlayup, Altunköprü ve Kerkük'de Kızılbaş'ın cem'iyyeti

[1] otağını A: otağı N.

şâyi' olmağla, Paşa-yı mezbûr Küçük Ahmed Ağa ile üzerlerine gitmiş idi. Varup köprünün öte tarafında Kızılbaş 'askeri, beri tarafda bunlar durup biraz ceng itdiler. Ahşâma karîb leşker-i Sürhser galebe sûretin gösterdikde Ahmed Ağa etbâ'ı ile hücûm u ikdâm idüp melâ'înî döndürdü. Anlar on bin kadar ve bunlar dört binden artık değil idi. Cümle bir başdan sürüp Kızılbaş 'askerin bozdular. Birazı kırılup firâr idenler Kerkük Kal'ası'na düşdüler. Birkaç yüz baş ve bir mıkdâr zinde Kızılbaş⟨'ı⟩ Diyârbekir'e gönderdiler. Münhezim 'asker Kerkük'e vardıkda, anda olan Kızılbaşlar dahi duramayup firâr idicek, Bostân Paşa gelüp Kerkük'e dâhil oldu.

İnhizâm-ı Leşker-i Sürhser der-Gürcistân

Kadîmü'l-eyyâmdan[1] ümerâ-i Gürcistân bu hânedâna **[197b]** inkıyâd itmekle Kızılbaş ta'arruzundan masûn iken, ba'zıları Şâh-ı rû-siyâhın hîle vü mekrinden gaflet idüp ol cânibe inkıyâd ve müdârâ sûretin göstermekle, nice ma'mûreleri yağma vü gâret ve emvâl[2] ü 'ıyâlleri mevkı'-i esr ü hasâretde vâkı' olup rûz-be-rûz te'addî vü tetâvülü izdiyâd bulmağın, Zagem Hâkimi Tahmures Hân ⟨Teimuraz I⟩*[1] bunların evzâ'-ı kabîhalarına tahammül idemeyüp, birkaç def'a Gürcistân'a zarar kasdı ile gelen hânları bozmuşidi. Bu def'a Kartil ⟨Kartli⟩ Hâkimi Mağrav Hân ⟨Giorgi Saakadze⟩*[2] ve Güril ⟨Guria⟩ ve Dadyan ⟨Megrel⟩ ve Baş-açık ⟨İmereti⟩ ve Kara-kalkan beyleri ve sâ'ir ümerâ-i Gürcistân ile müttefik ve yek-dil olup, istîlâ-i Gürcistân 'azîmeti ile gelen Kârçgây Hân ve 'umûmen leşker-i Sürhser ile mukāteleye 'azîmet eyledi. Mezbûr Mağrav ⟨Giorgi Saakadze⟩, Şâh ordusunda idi. Otuz bin kadar Kızılbaş'ı ve nâmdâr hânları Kârçgây Hân'a koşup, Mağrav Hân ⟨Giorgi Saakadze⟩ ile Gürcistân'a göndermişidi. Mezbûr dahi ⟨mahfîce⟩ Tahmures Hân ⟨Teimuraz I⟩ ile haberleşüp, "*Mahall-i ma'hûd ki Gürcistân'a dâhil ola-*

---

1 kadîmü'l-eyyâmdan A : kadîm eyyâmdan N.

2 emvâl A : ahvâl N

*1 Adı geçen Tahmures Hân ⟨Teimuraz I⟩, Kakheti kralıdır (Bkz. *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, 69, 71, 73). *Fezleke*'de Kakheti Krallığı'nın adı hiç geçmemektedir. Kâtib Çelebi krallıktan her bahsedişinde başkenti olan Zagem'in adını kullanmıştır.

*2 *Fezleke*'de ve diğer Osmanlı kaynaklarında "Mağrav Hân" olarak geçen Giorgi Saakadze yukarıda belirtildiği gibi Kartli hâkimi değil, Tiflis mağravıdır (Bkz. *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, s. 71). Sonradan, *Fezleke*'nin ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere, İslâmiyet'i kabul ederek Osmanlı hizmetine girmiş ve artık "Mağrav Mehememed Paşa" adıyla anılmaya başlamıştır.

cak bir teng[1] *boğaza varıldıkda hâzır olup, vakt-i mu'ayyende hücûm idesiz*" diyü ittifâk itmişidi. Ve kendi etbâ'ı ile girü kalup, leşker-i Sürhser ol boğaza girüp kondukda Kızılbaşlar gâfil, herkes kendi 'âleminde iken dağlardan Gürci 'askeri belirüp, beriden[2] Mağrav ⟨Giorgi Saakadze⟩ Kārçgāy Hân'a varup, "*Ne dursun Hân'ım?*" diyü ata bindirüp, "*'Asker dahi binsin*" dirken, "*Gürci kırmak niçe olur gör!*" diyü elindeki mızrâk ile Kārçgāy'ın koltuğu altından urup obir yanına geçirdi. Mel'ûn, "*Şâh'ın çöreği sana harâm olsun*[3]*!*" diyerek atından yıkılup geberdi. Kārçgāy oğlu anı görüp, "*Hay bre Şâh düşmeni, ne işledin!*" diyü üzerine hücûm idicek kılıc ile çalup ⟨anın dahi⟩ başı ile bir kolunu düşürdü. Leşker-i Sürhser biri birine girüp sâ'ir hânlar dahi ne olduklarını bilmeyüp bakup dururken Gürci beyleri yer yer üzerlerine üşüp bir mertebe kırdılar ki otuz bin âdemden üç bin Kızılbaş güçle kurtulup Şâh ordusuna vardı. Gürci dilâverleri sebük-bâr firârîler ardına düşüp Karabağ hudûduna varınca kırdılar.

Ol vakit fecrden ahşâma dek 'azîm ceng olup bu kadar bin nüfûs-ı zâyi'a kılıcdan geçdi. Kārçgāy Hân'ın kendi ve oğlu ve Emîr Gûne Hân ve Kazgan Hân-oğlu ve Şirvân Hânı Yûsuf Hân ve Mehemmed Hân ve Süleymân Hân ve on sultânların başları kesilüp al taftalara sarıldı. Sancakları ve kerre-nây ve kûsları ile altı yedi bin baş ve yirmi kadar dil Serdâr'a gönderilüp Mağrav-oğlu ve ba'zı Gürcistân a'yânı ile ramazânın yirmi birinci günü ordu-yı hümâyûna dâhil oldular. **[198a]** Şehirden zimmîler sürülüp, başları birer ağaca diküp kûs ve kerre-nâyları ile menkûsü'l-livâ Serdâr otağı önünden geçirüp ba'dehû Amasya Beyi Mehemmed Bey ile Der-i devlet'e gönderildi.

İrsâl-i 'Asker be-Cânib-i Gürcistân

Mağrav ⟨Giorgi Saakadze⟩ mektûb ve 'arzında: "*Eger bu cânibe 'asker-i İslâm teveccüh iderse fursatdır. 'Umûmen Gence ve Karabağ ve Şirvân halkı dönüp itâ'at iderler. Erdebîl semtleri dahi zabt olunur. Zahâ'ir ve sâ'ir mühimmâ⟨t⟩ta bu yerler ganîdir. Sıklet çekilmez. Kızılbaş memleketine 'azîm rahne virilüp çok maslahatlar görülür*" diyü yazmış. Âdemleri dahi ağızdan söyleyüp ikdâm itdiler. Hâfız Paşa Bağdâd üzerine me'mûr olmağla ol semte

---

1 teng A : nîk N.
2 beriden A : beri N.
3 olsun A : – N.

teveccühü tecvîz itmeyüp, sağ ve sol bölüklerden iki bin kadar kul-oğlu yazılup, ağaları ile bi'l-fi'l Batum Beylerbeyisi 'Ömer Paşa Gürcistân'a ser'asker ta'yîn olunup bir mıkdâr yeniçeri ile kul-oğulları Serdâr-ı mezbûra gönderildi. Ve ol serhadlerde olan beylere evâmir virildi ki ümerâ-i Gürcistân ile ittifâk idüp, Serdâr ol tarafa varınca Kızılbaş memleketini yağma vü gâret ideler. Kaytak Hâkimi Usmi Hân'a dahi nâme gönderildi ki Dağıstân 'askeri ile âmâde olup bu tarafdan Kızılbaş memleketini ura. Lâkin, bu sâl ol semtde çendân maslahat görülmedi.

Peçuylu eydür: Mağrav ⟨Giorgi Saakadze⟩ âdemleri Hâfız Paşa'ya gelüp gidüp cevâb-ı şâfî recâ itdiler. "*Bizi sâ'adetlü Pâdişâh Bağdâd fethine ta'yîn itmişdir. Biz Gürcistân'a, Şirvân'a me'mûr değiliz*" didi. Ben[1] çok ikdâm itdim, kābil olmadı. "*Maslahat olacağına yakīnim yokdur*" didi. "*Selâtîn ve vüzerâ-i selef muvaffak oldukları fütûhâta yakīnleri mi*[2] *var idi? Serdârlara lâzım olan zann-ı gālib ile bir semte 'azîmet ve tevekküldür. Şimdi Bağdâd'a varup feth ideceğinizi*[3] *tahkīk bilir misiz?*" didikde, "*İnşâ'a'llâh zann-ı gālibim odur, belki hiç şübhe yokdur*" diyü cevâb virdi. Yeniçeri Ağası Husrev Ağa'ya varup söyledikde, "*Biz tâbi'îndeniz, Serdâr'ımız ne emr iderse itâ'at ideriz*" didi. Ve Hâfız'ın mansûr u muzaffer olduğun istemezdi. Şâh 'Abbâs şâh olalı bu kadar tabanca yememiş idi.Fakīr eydür: Hâfız Paşa Peçuylu kavliyle 'âmil olup ol semte gitse ne hâsıl iderdi? Vilâyet tahrîbi ile Şâh Bağdâd'ı virir miydi? Selefde Sultân Süleymân Hân dahi Nahcivân'a varmışidi. Gerçi Bağdâd'a varmağla dahi bir iş görülmedi. Ancak 'askere tecribe hâsıl olup, Bağdâd'ın suhûletle fethi müyesser olmayacağı bilindi.

Serdârî-i Hüseyin Paşa be-Cânib-i Aydın

Ramazânda mülâzım yazılup harâc defterleri virildikden sonra Anadolu sipâhîleri bir yere gelüp, Rum Mehemmed ve sâ'ir zorbabaşıları kaldırup, Vezîr-i a'zam'a **[198b]** varup, "*Aydın ⟨ve⟩ Saruhân'da 'Cennet-oğlu' nâm şakī zuhûr idüp diyârını gāret ve nice hasâret itmededir. Üzerine 'asker ta'yîn olunsun*" diyü ⟨bildirdiler⟩. Paşa'nın kethudâsı Kanlı Mehemmed Ağa'ya paşalık pâyesi virilüp ol semte ser'asker ta'yîn olundu. Anadolu Eyâleti'nden mun-

---

1 ben A : ve N.
2 yakīnleri mi A : yakīnleri N.
3 ideceğinizi A : idecekleri N.

fasıl Dişlek Hüseyin Paşa dahi me'mûr olup, sağdan soldan bir mıkdâr bölük halkı ta'yîn itdirdiler. 'Askerin bir nicesi bu[1] bahâne ile dönüp gitdiler.

Reften-i Murâd Paşa be-Cânib-i Bağdâd

Sâbıkā Haleb Beylerbeyisi Murâd Paşa'ya Der-i devlet'den vezâretle Diyârbekir Eyâleti virilüp, yeri Şâm'dan ma'zûl[2] Vezîr Mustafa Paşa'ya tevcîh olunmuşidi. Bağdâd semtinden câsûs gelüp, "*Ekser-i Kızılbaş çıkup İmâm 'Ali ziyâretine gitdiler. Bağdâd hâlîdir*" dimekle, Vezîr Murâd Paşa ser'asker ta'yîn olunup, Anadolu Beylerbeyisi İlyâs Paşa ve Abdâl Paşa ve birkaç sancak, mecmû'u on beş bin kadar 'asker ile koşulup, mukaddem varup Hille ve İmâm Mûsâ semtlerinden Bağdâd'ı muhâsara idüp Kızılbaş'ı içeri komayalar ⟨diyü gönderildi⟩. Bunlar göçüp[3] gitdikden sonra üçüncü günü Yeniçeri Ağası dahi tuğların gönderdi.

Meşveret ve Teveccüh-i Serdâr

Çün Sahrâ-yı Çülek'de dernek temâm olup beylerbeyiler ve sâ'ir me'mûr olan 'asker geldi, Bağdâd husûsunda müşâvere eylediler. Hâfız Paşa, "*İnşâ'allâh Bağdâd fethi emr-i sehldir*" didi. Paşalar ve beyler, "*Ne kadar âsân ise ⟨de⟩ toplar ve kal'a cengi mühimmâtı lâzımdır*" dimekle, "*Dört kıt'a bedoloşka kifâyet ider*" diyü kal'adan indirüp arabalara kodular. Lâkin, dâne ve bârût husûsunda ihtimâm olunmayup, hâzır[4] bulunduğu mertebe yolladılar. Hattâ, "*Kal'a miftâhı cebimdedir*" diyü 'asker içinde Paşa'ya ta'rîz-gûne sözler şâyi' olmuşidi.

Evâ'il-i zilhiccede göçülüp Dağ-kapusu'na konuldu. 'Îd-i adhânın ertesi andan dahi kalkup 'asker-i İslâm serdârı, şâ'ir-i mâhir Hâfız Paşa,

Beyt

Bizimle Kerbelâ vâdîsine hem-derd[5] olan gelsin
Sınansun 'arsa-i ferzânelerde ferd olan gelsin

---

1 bu A : – N.
2 ma'zûl N : – A.
3 göçüp A : göçüne N.
4 hâzır A : hâ N.
5 hem-derd A : memdûd N.

'Adûdan intikâm almak içün 'azm itdik ey Hâfız
Ko bu lâf u güzâfı, işte meydân, merd olan gelsin

diyerek Mardin cânibine teveccüh itdi. Eski Mûsul'dan yukarı Dicle geçilüp[1] mâh-ı mezbûrun evâhırında Mûsul'a varıldı. Murâd Paşa giderken İlyâs Paşa ile çekişüp, İlyâs Paşa Mûsul'da kalmış idi. Kendi Hille üzerine varup ol semtde olan Kızılbaşları ürküdüp Bağdâd'a göçürdü. Mûsul'da 'askere zahîre tevzî'inden sonra göçülüp Zab Suyu geçildi. Ve Altunköprü'den Kerkük üzerine teveccüh olundu*[1].

[199a] Vefeyât

el-Mevlâ Es'ad Efendi b. Sa'deddîn:

Dokuz[2] yüz yetmiş sekiz muharreminin onuncu gicesi tevellüd idüp vâlid-i 'âlî-şânından mülâzım ve dokuz yüz doksan altı recebinde Hâssekî müderrisi olup hasbe'l-'âde medârisde ifâde iderek bin dörtde Süleymâniyye Dârü'l-hadîsi'nden Edirne Kazâsı'na, bin yedide İstanbul Kazâsı'na, bin onda Anadolu Sadâreti'ne, on ikide Rumili'ne mükerreren vâsıl olup yirmi üçde Hacc-ı şerîf'e gidüp, yirmi dörtde birâderleri Mehemmed Efendi intikāl itdikde mansıb-ı fetvâ bunlara virildi. Yedi sene hallâl-i müşkilât-ı enâm olup Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nde za'f-ı mizâc hasebi ile dönüp, ba'de-zemân musâhere-i Şehenşâhî ile mübâhî olmuşidi. Vak'a günü 'uzlet ü inzivâ ihtiyâr idüp otuz ikide girü şeyhülislâm oldular. Otuz dört şa'bânının on dördüncü günü intikāl eyleyüp Eyyûb'da vâlid-i mâcidleri türbesinde defn olundu.

Mollâ-yı merkūm gavvâs-ı bahr-ı 'ulûm, zâhid ü 'âbid ve müteşerri'-i muttakī' idi. Elsine-i selâsede eş'ârı ve müretteb *Dîvân*-ı belâgat-şi'ârı vardır. *Kasîde-i Bürde*'yi tahmîs ile bir eser-i nefîs eylemişdir. –*Rahmetu'llâh*[*2].–

---

[1] Dicle geçilüp A : Dicle'yi geçüp N.

[*1] Bundan sonra Âtıf Efendi nüshasında "Ahvâl-i Donanma" başlıklı kısa bir bend daha bulunmakla beraber, sonradan üstü çizilerek iptal edilmiştir: "Bu sâl evâhırında Kapudan Receb Paşa Karadeniz'e çıkup Karaharmân ⟨Vadu⟩ önünde Rus şaykalarına râst geldikde 'azîm ceng olup, Piyâle Kapudan cümleden mukaddem yalnız çatup, 'inâyet-i Hakk ile yüz aklıkları müyesser olmağın, mukābelesinde 'Kelgra ⟨Kaliakra⟩' nâm limana ta'yîn itdi."

[2] dokuz A : – N.

[*2] رحمه‌الله = Allah ona rahmet eylesin.

Seyyid Kāsım Gubârî:

Âmidî'dir. Hatt-ı gubâr yazmağla, "Gubârî" mahlası şöhreti idi. Bir dâne-i pirince Sûre-i İhlâs yazup Hâce Sa'deddîn Efendi'ye 'arz eyledikde mülâzım ve müderris olmuşidi. On dokuzda Sahn'a gelüp, yirmi beşde Süleymâniyye müderrisi iken Emîr 'Ali[1] Efendi mahlûlünden mansıb-ı nekābet 'inâyet olunmuşidi. Ba'dehû Mekke-i Mükerreme ve İstanbul pâyesiyle ikrâm olunup, bin otuz dört cumâdelâhıresinde intikāl eyledi. Yeri Anadolu'dan munfasıl Şerîf Efendi'ye tevcîh olundu.

Mevlânâ-yı mezkûr vecîh ü vakūr müşekkel âdem idi.

Bostân-zâde Mehemmed Efendi:

Dokuz yüz yetmiş ikide tevellüd idüp, vâlid-i mâcidi Şeyhülislâm Mehemmed Efendi'den mülâzım ve tarîk-ı tedrîse 'âzim olup, doksan dokuzda Sahn'a gelüp, bin üçde Süleymâniyye'den Selânik'e, ba'dehû Edirne'ye ve Galata'ya, mükerreren Selânik'e üç def'a vâsıl olup, Burusa ve Mısır ve İstanbul kazâlarından sonra on yedide Anadolu, yirmi üçde Rumili Sadâreti'ne ikişer kerre nâ'il olup, otuz dört zilka'desinde vefât itdi*[1].

Mevlânâ-yı mezbûr elsine-i selâsede şi'r ü inşâya kādir, takrîzleri 'unvân-ı cerîde-i mefâhir idi. Âsârından "mudârebe"ye varınca *Mülteka*'ya şerhi ve *İhyâ'ü 'ulûm* tercemesi vardır*[2].

Hekîm Çelebi Şeyhi Ahmed Efendi:

Aydınî'dir. Hâce 'Atâ'ullâh Efendi'den mülâzım ve Aydın Yenişehri'nde elli akça ile müderris ve müftî olmuşidi. Ba'zı meşâyıh-ı Nakşıbendiyye hıdmetinde sülûk idüp Hekîm Çelebi Zâviyesi'nde seccâde-nişîn-i irşâd olup nice yıllar anda cebel-i şâmih gibi mekîn **[199b]** iken, Hotin ⟨Khotyn⟩ Sefe-

---

1 'Ali A : – N.

*1 Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin vefâtı tarihi, *Hadâ'iku'l-hakā'ik*'e göre 1035 senesi hılâlidir (s. 698).

*2 Kâtib Çelebi'nin söz konusu ettiği *Mülteka şerhi* ile *İhyâ'ü 'ulûm tercemesi*, burada biyografisi verilen Bostân-zâde Mehemmed Efendi'ye değil, onun babası Şeyhülislam Bostânzade Mehemmed Efendi'ye aittir (Mehmet İpşirli, "Bostanzâde Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 311). Nitekim *Hadâ'iku'l-hakā'ik*'teki Bostân-zâde biyografisinde söz konusu iki eserin ismi geçmemektedir (s. 697-698). Gerçi Nev'î-zâde 'Atâ'î, bu iki eserden Şeyhülislam Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin biyografisinde de bahsetmiş değildir (s. 410-413).

ri'nde kā'im-makām-ı şeyhülislâm olup fetvâ virdi. Bin otuz dört hulâlinde irtihâl eyledi.

'Azîz-i merkūm fazîlet-i 'ilmiyye ile meşhûr, zâhiri ⟨ve⟩ bâtını ma'mûr, ferd-i şâmil ve mürşid-i kâmil idi.

Hüseyin Lâmekânî:

Peştevî'dir[1]. Tahsîl-i ma'ârifden sonra tarîk-ı tasavvufa sülûk idüp Bayramiyye'den Burusavî Hasan Kabâdûz hıdmetinde nâ'il-i nazar-ı himmet olup, nice yıllar Şâh Sultân Câmi'i hareminde zâviye-nişîn ve mürşid-i tâlib-i yakîn oldu. Bin otuz dört senesi evâhırında irtihâl eyleyüp zâviyesi kurbında defn olundu.

Şeyh-i mezbûr dervîş-i ehl-i fenâ-yı hâne-berdûş ve hevâ-yı tecerrüdde hem-pây-i sürûş, merd-i kâmil, 'ârif-i ehl-i dil idi. Ba'zı kütüb kenârında nice âsâr-ı kalemi, tarîk-ı nazarda ehliyyetine delâlet ider[2] ba'zı tahrîr ve rakamı görüldü.

Çerkes Mehemmed Paşa:

Harem-i hümâyûn'da silahdâr iken Şâm Eyâleti ile çıkup Der-i devlet'e geldikde, ta'yîn-i havâss ile vezîr olmuşidi. Otuz üçde vezîr-i a'zam ve serdâr olup Abaza üzerine gitdi. Kayseriyye'de gālib gelüp Tercân'dan sulh ile döndü. Tokat kışlasında rebî'ulâhırın on sekizinci günü vefât idüp 'İmâret Câmi'i hareminde emâneten defn olundu.

Vezîr-i mezbûr bir pîr-i rûşen-zamîr, halîm ü selîm, hakka kā'il, 'adle mâ'il kimse idi. Zühd ü takvâsı zemâne şeyhlerinde yoğidi.

Bâkī Paşa:

Edirnevî'dir. Yeniçeri Ocağı'ndan gelüp, ba'zı menâsıb-ı Dîvâniyye tasarrufundan sonra muhassıl ve defterdâr olup, Etmekçi-oğlu Ahmed Paşa'dan sonra defterdârlık fenni buna musahhar ve tahsîl bâbında umûr-ı müşkile halli

---

[1] Peştevî'dir A : Bosnavî'dir N. 'Atâ'î tarafından verilen bilgi Hüseyin Lâmekânî'nin Peşteli olduğu yönündedir (Bkz. *Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 760). *Fezleke*'nin basma nüshasında da "Bosnavî" olarak geçtiğinden ve günümüz araştırıcıları çoğunlukla *Fezleke*'yi basma nüshası üzerinden kullandıklarından dolayı, Lâmekânî'nin doğum yeri konusunda bir şüphe ortaya çıkmıştır (Bkz. Slobodan Iliç, "Lâmekânî Hüseyin Efendi", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 94-95).

[2] ider N : – A.

kendiye mahsûs u müyesser idi. Devlet-i 'aliyye ve Hazîne-i 'âmire umûrunda dakîka şinâs[1] olduğundan gayri, ebnâ-yı cinsle[2] muhâverede ve zemâne 'örfüne vukūfda nazîri nâdir, zarîf ve nüktedânlıkda mâhir idi. Nice yıllar müstakill defterdâr-ı sâhib-vakār olup, Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nden sonra pâye-i vezâret virilmişidi. Tokat'da Vezîr-i a'zam vefâtından bir ay sonra mezbûr dahi intikāl eyledi. Sinni altmışı tecâvüz itmişidi.

'Abdülkerîm Paşa eş-Şehîr be-Yahni-kapan:

Mezbûr, Sultân Bâyezîd Câmi'i'nde imâm u hatîb iken Etmekçi-zâde meclisine mülâzım ve nedîm-i hâss pâyesinde maslahat-güzâr olarak defterdârlık tarîkına 'âzim olup küçük defterdâr, ba'dehû şıkk-ı sânî ve başdefterdâr olmuşidi. Bu sâlde mazhar-ı kahr-ı Şehenşâhî olup boynu uruldu.

---

1 dakîka-şinâs A : dakîka-nişîn N.
2 cinsle A : cinse N.

SENE-İ HAMSE VE SELÂSÎN VE ELF

Muharremde Gürci tarafından gönderilen başlar gelüp Dîvân-ı hümâyûn'a döküldü.

Maktûlî-i İbn Cennet

[200a] "Birgili Cennet Karı-oğlu" nâm bir şakī, re'âyâyı sıyânet bahânesiyle zuhûr idüp, tedrîcle yanına birkaç bin eşkıyâ geldi. Vezîr-i a'zam tarafından ta'yîn olunan 'askere Dişlek Hüseyin Paşa serdâr olup, Anadolu 'askerinin seferden kalanları ile üzerine varup, rebî'ulevvelde Manisa Sahrâsı'nda tekābül-i saffeyn vâkı' olmağın, ekser-i etbâ'ı kırılup, kendi dahi Denizli'de giriftâr ve Birgi'de siyâsetle maktûl oldu.

İnhizâm-ı Kazak der-Ceng-i Karaharmân ⟨Vadu⟩

Mukaddemâ Kapudan Receb Paşa kırk üç pâre kadırga ve kalyete ile Karadeniz'e çıkup Varna'ya vardıkda 'îd-i adhâ olup, ittifâk donanma halkından[1] yeniçeri ile cebeci arasına nifâk düşüp cebeciler kal'aya girüp top ⟨ve⟩ tüfengle döğüştüler. Üç yeniçeri, dört cebeci düşüp salıncaklar bozuldu. Ertesi, Receb Paşa Dîvân idüp bâ'is olan iki cebecinin boynunu urdu. Andan göçüp Kelgra ⟨Kaliakra⟩ ve Balçık ⟨Balchik⟩[*1] ve Menkalye ⟨Mangalia⟩ ve Karaharmân ⟨Vadu⟩ ve Soluna ⟨Sulina⟩ ve Kili ve Akkirman boğazların geçüp Özi'de Kılburun ⟨Kinburn⟩ önüne varıldı. Ahâlîden şayka ahvâli su'âl olundukda, "*Üç yüzden ziyâde şayka gördük, bu kenârlarda gezerler*" diyü haber virdiler. Ba'dehû, "*Tırabzon semtine gitdi*" diyü haber şâyi' olmağla müşâvere olunup, ol semte[2] teveccüh esnâsında Özi halkı[3] ma'kūl görmeyüp, "*Yolları budur, bunda muhâfaza itmeniz*[4] *mühimdir. Lâkin, gicelerde kenâra karîb yatmayup, hâzır-baş durasız*" didiler.

---

1 donanma halkından A : – N.

*1 İsimleri verilen limanların bugünkü karşılıklarını bulmakta biz hata etmediysek, burada Kâtib Çelebi limanları sıralarken hataya düşmüş gibidir. Sıralamanın gidişine göre Balçık ⟨Balchik⟩ Limanı, Kelgra ⟨Kaliakra⟩ Limanı'ndan daha önce yer almalıydı.

2 semte A : – N.

3 halkı A : hal' N.

4 itmeniz A : itmek N.

Bir buçuk ay gündüz Özi önünde durup ahşâm boğazda yedi sekiz mil kadar alarga deryâda yatılırdı. Ve donanma taşrada iken boğaza varmaları havfi çekilirdi. Ol ihtimâlle Rumili yakasını gezmeğe kalkdılar. Karaharmân ⟨Vadu⟩ önüne yakın gelüp yedi sekiz mil kadar alarga giderken Kapudan gemisinin direk başında olan gözcü, "*Köseler göründü!*" diyü haber virdi. Anların ıstılâhında "köseler" şaykadan ve Kazak'dan ibâret olmağla halk ayağa kalkup hazırlandılar. Kırk üç pâre kadırgadan Kapudan yanında yirmi bir kadırga bulunup bâkîsının kürekçileri zebûn, rüzgâr yok, girü kalup henüz irişmediler. Melâ'în dahi gemileri perâkende görüp, "*Rüzgâr yokdur. Fursatdır, çatalım!*" diyü yürüdüler. Zîrâ rüzgâr variken bir kadırgaya yüz şayka çatamaz. Limanlık hevâda bir şayka bir kadırgaya çatup ceng ider. Yirmi bir kadırganın dokuzu yeniçeri gemisi idi. Kazak mağrûr olup her bir kadırgaya yirmişer otuzar şayka ve her birinde ellişer tüfeng-endâz kâfir mevcûd idi. Yürüyüp sarıldılar. Her geminin başı kayusu olup biri birine bakmadan kaldılar. Hayâtdan ümîdi kesüp bir mertebe ceng ü savaş eylediler ki felekde melekler tahsîn ü şâbâş idüp bu cengin şiddetinden mütehayyir oldular. Kapudan Paşa baştardasını, uç fenerinden bilüp üzerine üşüp başdan ve yanlarından koyuldular. Zîrâ **[200b]** kıçda darbzenler var idi ve tüfeng-endâz çoğidi. İki yüz kadar kâfir girüp orta direğe varınca, girenleri bir mertebe kırdılar ki kâfir leşinden geçilmez oldu[1]. Kürekçiler dahi cümle Kazak forsa fursat bulup kürek çekmeden kaldılar. Sâ'ir gemiler Kapudan gemisi söyündü sandılar. Hele içerde olan küffâr kırılup, aşağıda olan gemileri dahi iki tarafa baş alabanda ile basdırup gark itdiler. Tersâne Kethudâsı Hâcı Memi gemisi dahi söyünmeğe karîb olmuşidi. Uzun Piyâle gemisine ziyâde üşündü itdiler. 'İnâyet-i Hakk ile cümlesini sıyup gālib geldi. Ol ecilden sonra Kelgra ⟨Kaliakra⟩ Limanı'nda Receb Paşa ana Tersâne kethudâlığın virdi. Ve Kâtib Mahmûd Efendi gemisi -ki 'Abdî Kapudan elinde[2] idi- yeniçeri cerîleri anda dahi çok ceng itdiler. Cân 'Âlem-zâde Ağa gemisi tüfeng-endâzı çok, sebükbâr gemi idi, üzerinde kıyâsa gelmez cengler oldu. Bir gemiden bir gemiye meded irişmek mümkin olmayup nâ-çâr kaldılar. Küffâr dahi galebe derecesine varmağa az kalmışidi. Ehl-i İslâm esbâbdan ümîdi kesüp derûnî Hakk'a tazarru' u niyâza âgāz idicek, rüzgârdan eser yoğiken lutf-ı Hakk'la bir rüzgâr

[1] oldu A : idi N.
[2] Receb Paşa ... elinde A : – N.

zuhûr idüp kadırgaların yelkeni doldu. Gûyâ ki her biri mürde iken zinde oldu. Ol mağrûr mel'ûnları rüzgâr kuvveti ile kadırgalar çiğneyüp fi'l-hâl ekserini aktardılar. İçinde olan küffârın[1] çoğu boğulup kalanlar deryâ yüzüne yayıldılar. Feryâd u figân âsmâna irüp, deryâ yüzü kızıl kan oldu. Hâsılı üç yüz elli pâre şaykadan otuz kadarı güçle bir kenâra firâr idebilüp bâkîsı söyündü gitdi. Nihâyet gemileri suya batmayup, boğazına dek su içinde ceng iderlerdi. Sabâhdan ikindi geçdi gitdi, henüz yetmiş kadar şayka söyünmek mümkin olmadı. Ahşâma dek güçle söyündürdüler. Deryâ cenglerinde 'ömr ifnâ idenler ve sâ'ir cengleri görenler, "*Kazak tâ'ifesinin bu def'a olan cengi cümleye gālibdir*" didiler.

Ol gice mahall-i mezbûrda yatılup ertesi, gark olandan mâ'adâ yüz yetmiş iki şayka ve yedi yüz seksen bir zinde esîr defter olundu. Mecrûh u maktûl hisâba gelmezdi. Bu feth-i 'azîm Karadeniz'de olmuş değil idi. Ba'dehû Balçık ⟨Balchik⟩'a gelindikde bir muhâlif rüzgâr çıkup dört pâre gemi pârelendi. Bâkîsı selâmetle gelüp mâh-ı saferde dâhil-i Tersâne-i 'âmire olup şaykaları ve esîrleri rikâb-ı hümâyûna 'arz eylediler. Hıl'atler giyüp her biri mertebesince ri'âyet olundu.

Meşveret-i Hâfız Paşa ve Muhâsara-i Bağdâd

Muharremde 'asker-i mansûr Kerkük Sahrâsı'na nüzûl idüp Serdâr otağına paşalar, beyler, kul zâbitleri ve zorbalar gelüp müşâvere olundukda Hâfız Paşa didi ki: "*Murâd Paşa varup Bağdâd etrâfında* **[201a]** *olan Kızılbaşları kal'aya duhûlden men' ideceğine ürküdüp cümle hisâra*[2] *komuş. Yedi sekiz bin Kızılbaş ile Saru Hân ve Mîr Fettâh Bağdâd'a girmişler. Bizim muhâsara içün ol kadar toplarımız yok. Ve Şâh imdâda gelir. Hâlâ buradan Halo Hânoğlu Ahmed Hân ülkesine girüp gāret iderek Derne ve Derteng Boğazı'na varup, zabt itdikden sonra Bağdâd'a varsak ma'kūl müdür?*" diyicek, kimi ma'kūl görüp[3] kimi şöyle böyle ⟨didi⟩. Ve'l-hâsıl her kafâdan bir ses gelüp âhır, bunun üzerine karâr virildi ki: "*Doğru Bağdâd'a varılup muhâsara oluna. Ve kāsım günü geçdi diyü sâ'ir seferlere kıyâs olunmaya. Zîrâ Bağdâd mevsimi kışdadır. Yazın şiddet-i harâretden durulmaz. Cümlemiz Bağdâd*

---

1 küffârın A : kâfirin N.
2 hisâra A : 'askere N.
3 görüp A : + ve N.

üzerine cân u baş fedâ ideriz" dimekle Hâfız dahi, "*N'ola hemân siz hıdmet idin*" diyü dağıldılar. Ertesi, Ahmed Hân'dan üç dört Kızılbaş gelüp mektûb getirdi. Yazmış ki: "*Bağdâd kendi ülkenizdir, varup evvel-emirden harâb eylemen. Mukaddem Şâh'a elçi gönderüp ma'kūl yüzünden isten. Câ'iz ki vire.*" Gelen elçi Piyâle Bey idi. Şâh ahvâlin su'âl itdiler, "*Yirmi güne dek size mülâkāt ider*" didi.

Ol menzilde Mûsul Beylerbeyisi Süleymân Paşa Mûsul'da zahîre imdâdı hıdmetine gönderilüp, Bostân Paşa girü Kerkük muhâfazasıyla me'mûr oldu. Ertesi göçülüp mâh-ı saferin onuncu günü İmâm-ı a'zam kurbına nüzûl olundu. Taşrada bulunan İmâm-ı a'zam darugası ve birkaç Kızılbaş getirilüp boyunları uruldu. Ertesi kalkup Bağdâd'ın cenûb semtine Şatt akındısıyla aşağı kenârda Karanu-kapu önüne konulup meters yerleri görüldü. Alay ile giderken kal'adan toplar atıldıkca erâzil-i 'asker Serdâr'a, "*Al a anahtarı!*" dirlerdi. Ol gice üç topun sepetleri sürülüp saferin on ikinci günü meterse[1] girildi. Su kenârından 'Acem-burcu'nu geçüp Ak-kapu semtine doğru dizilüp Haleb Beylerbeyisi Mustafa Paşa su kenârında ve Yeniçeri Ağası Vezîr-kapu'dan 'Acem-burcu'na varınca, dahi öte Rumili Beylerbeyisi Gürci Mehemmed Paşa ve Anadolu Beylerbeyisi el-Hâcc İlyâs Paşa ve Mar'aş Beylerbeyisi Nogay Paşa ve Sivas Beylerbeyisi Tayyâr Mehemmed Paşa ve Karaman Beylerbeyisi Çerkes Hasan Paşa segbânları ile meterse girdiler. Diyârbekir'e ve Basra'ya mühimmât ihzârı içün tekrâr âdemler gönderildi. Birkaç gün üç topla kal'a döğülüp, gerçi Bağdâd'm hisârı ol kadar metîn binâ olmayup darbe-i topdan yıkılır idi lâkin, hurma zenbîlleri ile gedikleri doldurup dahi muhkem iderlerdi. Tâbye binâsına ve toprak sürmeğe ve lağıma çalışup, Hâfız Paşa metersde yatup kalkup 'askere in'âm u ihsân bâbını açup zâbitlere ve neferâta hadden efzûn istimâletler ve ri'âyetler iderdi. 'Asker dahi **[201b]** dâmen-dermiyân gice gündüz toprak içinde bezl-i makdûr idüp, gice altı bölük kānûn üzre meters beklerlerdi.

Bu minvâl üzre kâmil iki ay kadar sa'y olunup, elli iki yerden lağım yürütdüler. ⟨Kızılbaş⟩ cümlesini bulup suyla ibtâl itdiler. Şâh-ı rû-siyâh 'askerinin zübdesini intihâb idüp kal'aya komağla serdengeçdi Mâzenderânîler gice gündüz su kenârından Ak-kapu'ya varınca dizilüp gündüz top ve tüfeng ile ceng iderler ve gice kulleler arasına meş'aller yakup, "*Yekdir Allâh, yek!*"

[1] meterse A : meterslere N.

diyü sît ü sadâyı 'ayyûka irgürürlerdi. Ve re'âyâsı yer altında köstebek gibi mukayyed olup, sürülen toprağı çeküp lağımları arayup bulurlardı. Bu kadar bin 'azîm hurma ağaçlarını kesüp handeke ve toprağa sürdüler. Bir tarîkla çeküp alup yığılmağa komazlardı. 'Asker perîşân konup İmâm-ı a'zam tarafından Karanu-kapu'ya gelince arada vâfir hâlî yerler olmağla, Şâh tarafından gice birkaç yüz atlu imdâd gelüp kal'aya girmekle, "*Mâdâm ki temâm muhâsara olunmaya, kal'aya zafer müyesser değildir*" diyü çâdırları kaldırup İmâm-ı a'zam semtinde Şatt kenârından aşağı kenâra varınca dizüp kara cânibini kapadılar. Çâdırlar ihâta eylemekle henüz muhâsara olundu ve karşı yakaya köprü kurulup Kuşlar Kal'ası'na dahi biraz 'asker kondu.

Yürüyüş-i 'Asker ve 'Adem-i Zafer

Muhâsaranın yetmiş ikinci günü yürüyüş nidâ olunup, seherî herkes metersde hâzır-baş durup, sâ'ir 'asker dahi çâdırlardan varup doldular. Bölük halkı atlanup hisâra karşı saflar bağladılar. Meger bir lağım kalmış, ol mahalde fitili bârûta vâsıl olıcak, zelzele gibi yer sarsılup, kal'adan beş altı zirâ' kadar dîvârı esâsından kal' ve hevâya perrân eyledi. Meters ve kal'a bârût duhânı içinde kalup, dîvâr üzerinde bulunan on iki kadar Kızılbaş hevâdan indikde hurd u helâk oldular. Beriden tabl u nakkâreler çalınup bir uğurdan 'asker "*Allâh Allâh!*" diyü harekete gelüp yürüdüklerinde, Kızılbaşlar iç kal'aya doğru firâr itmişler idi. Lâkin, ol meters mahallinde dîvâr ardına handek kesüp su salmışlar ve öte cânibine bir dîvâr dahi yapup mazgal delikleri komuşlar. İçeri girenler batağa batup helâk olmağla, yol bulunmayup gelen irkildiğin Kızılbaş göricek, firâr idenleri, "*'Osmânlı döndü*" diyü sürüp ol dîvâr ardına getirüp, gedikde olan 'askeri kurşuna tutdular. 'Askerin yüzü dönüp, Vezîr ve Husrev Ağa kılıc ile neferi süregördü. Müfîd olmayup herkes girü meterslere girdiler. Ve sâ'ir 'asker dağılup çâdırlara gitdiler. Ol gice gedik, hâli üzre durup ertesi, ke'l-evvel hurma zenbîlleri ile yapdılar.

[202a] Âmeden-i Şâh be-Şehribân

Çün bu haber Şâh-ı hîle-gere vâsıl oldu, kalkup Derne ve Derteng'i geçüp Şehribân üzerine geldikde, at-oğlanı ve zahîreci kısmından iki üç bin kadar kimseyi giriftâr ve katl eyleyüp, Cessân Beyi Mustafa Bey'i ve Serdâr'ın kapucubaşısı Mehemmed Ağa'yı kal'ada kapatdığı haberi gelüp, Zeynel Hân üç dört bin Kızılbaş ile Diyâle'yi geçdiği ma'lûm oldu.

‘Akd-i Meclis-i Müşâvere ve İttifak be-Tûl-i Muhâsara

Bundan sonra Vezîr-i a‘zam müşâvere fermân idüp meters çâdırında cümle paşalar ve beyler ve ağalar ve ocak ve bölük ihtiyârları cem‘ olup müşâvereye geldiklerinde, Hâfız Paşa cumhûra hıtâb idüp didi ki: “*İşte Şâh kal‘a imdâdına geldi. Bârût ve mühimmât dahi az kaldı. Şimden sonra tedbîr nedir?*” Haleb Beylerbeyisi Mustafa Paşa eyitdi: “*Bizim içün iki iş vardır. Şimden sonra kal‘adan bize fâ’ide yokdur. Kalkalım Şâh üzerine varalım. Yâhûd dönüp vilâyetimize gidelim. Bu husûsu benim üzerime sicill ü hüccet idin, lâzım geldikde Pâdişâh hazretlerine cevâb mümkindir.*” Sâ’iri bir bir söze başlayup, husûsan yeniçeri zâbitleri bu söze aslâ rızâ virmediler. Ve “*Biz cümlemiz kırılırız, Bağdâd alınmayınca metersden çıkmazız*” diyicek sipâh zorbaları dahi, “*Siz metersde oturıcak biz taşrada durmadan ne elem çekeriz*” diyü min-ba‘d dûr ü dırâz muhâsaraya ittifâk itdiler. Ve suyun bu başından aşağı başına[1] varınca çâdırlar ardına handek kesüp, birkaç yerden kapular kodular. Ve toprağı üzerine burclar ⟨ve⟩ bedenler yapup yer yer toplar kodular. Çâdırlar ve handek gûyâ ki bir hisâr dahi oldu. Ve tekrâr Âsitâne'ye toplar ve mühimmât ile imdâd içün ‘arzlar ve etrâf u eknâfa ve Basra'dan kırk dokuz vakıyye taş atar büyük topu getirmeğe âdemler gönderdiler.

Reften-i Mehemmed Paşa be-Cânib-i Diyâle

Sivas Beylerbeyisi Tayyâr Mehemmed Paşa'ya iki aşağı bölükler koşulup Diyâle Suyu'nu geçen Zeynel Hân üzerine me’mûr oldukda, Serdâr'ın yüz nefer **[202b]** Tatar'ı[2] mukaddem varup ceng iderken Kızılbaşlar pusudan çıkup üzerlerine düşdükde, on iki Tatar güçle kurtulup bâkîsı şehîd oldu. Mehemmed Paşa dahi gitmeden ferâgat idüp döndü geldi.

Kıssa-i ‘Azl-i Defterdâr ‘Ömer Paşa

Bu esnâlarda Diyârbekir'den on iki kelek cebehâne ve yirmi dört kelek zahîre gelüp Vezîr'in çâdır mehteri ‘Ali Ağa ve küçük çâvuş ve bölük çâvuşları ile dâhil oldukda, Defterdâr ‘Ömer Paşa ve Ordu Kādîsı Hâfız Mehemmed Efendi ve birkaç Ocak ihtiyârları ta‘yîn olunup, ne kadar bârût var ise vezn ve defter idüp İmâm-ı a‘zam Kal‘ası'na kodular. Ahşâm oldukda

---

1 bu başından aşağı başına A : bir başından bir başına N.
2 Tatar'ı A : Tatar N.

'asker içine bir gulgule düşdü ki 'Ömer Paşa Kızılbaş imiş, içeri kal'aya bârût virmiş. Ertesi, 'asker kalkup mezbûrun çâdırını yağma idüp, kendiyi tutup Ordu Kādîsı'na getirdiler. "*Bu Kızılbaş'dır, içeri bârût virdi. Hâfiz dahi buyuruldu virdi dirler, su'âl olunsun*" diyicek 'Ömer Paşa, "*Hâşâ! Ne Paşa bana buyuruldu virdi ve ne ben bârût virdim*" diyü inkâr itdi. Mezbûrun inkârını ve anların da'vâsını Kādî yazup, 'Ömer Paşa'yı Yeniçeri Ağası'na emânet koyup, meterse Hâfız Paşa'ya vardılar. "'*Ömer Paşa içeri bârût virmiş. Sen buyuruldu virmişsin*" didiler. Paşa dahi, "*Bu ne asıl sözdür! Kim didi? Getirin 'Ömer Paşa'yı!*" diyü getirdiler. Mezbûr inkâr idicek Ordu Kādîsı'nı getirdiler. Ol dahi, "*Defterdâr'ın inkârını ve bunların da'vâsını yazdım. Ben gayri söz işitmedim*" diyicek, "*Gözüyle görmüş, bilir âdem var mıdır?*" didiler. Bu sözü çıkaran bir nekbetî imiş, getirdiler. Paşa buna, "*Bu sözü sen neden söyledin?*" didi. "*Bir vezîr ve defterdâr var imiş, ol virdi. Ben kelekle*[1] *Mûsul'dan geldim. Tâ kal'aya dek bile vardım. On iki kelek idi. Defterdâr boşaldup Kızılbaş'a virdi*" ⟨diyü cevab virdi⟩. Paşa eyitdi: "*Kelekler niçe oldu?*" Cevâbında, "*Mûsul'a gitdi. Ve kal'a köprüden yukarıdır. Mehterbaşı 'Ali Ağa ve benim ağam bir Sipâhî Mehemmed Bey'dir, bile idi*" diyicek ol sipâhîyi getirdiler. "*Bu benim hıdmetkârım idi. Mûsul'da dîvâne olup bir mıkdâr 'aklı gelmişidi. Yolda girü cünûn galebe eyledi. Gördüm ki yâve söyler, kovdum. Bârût vezn olunup İmâm-ı a'zam'a konurken görmüş, didiği oldur*" diyicek aslı yok idiğin bildiler ve dağıldılar. Ol dîvânenin boynu urulup 'Ömer Paşa ma'zûl oldu. Tokatlı 'Osmân Efendi'ye defterdârlık virildi.

Âmeden-i Şâh be-Nehr-i Diyâle ve Reften-i Murâd Paşa

Gurre-i recebde Şâh 'Abbâs gelüp Diyâle Suyu üzerine konduğu gice, cümle tüfeng-endâz Kızılbaşlar kal'anın bir başından bir başına varınca bedenlere dizilüp, evvelâ cümle toplara âteş virüp ardınca tüfeng şenliğine âheng idüp 'âleme velvele virdiler. **[203a]** Balâ-i hisâr gûyâ ki bir yanmış bez kenârı idi. Hareket-i şerâre-vâr âteş-i tüfeng-endâzân bir başdan bir başa yürür idi. Bu üslûb üzre üç kerre şenlik idüp hisârda ne mıkdâr 'asker var idiğini hasma gösterdiler. El-hakk[2] Bağdâd Kal'ası'nın vüs'ati ne mertebe ise cengcisi kadr-i kifâyetden ziyâde, belki ez'âf-ı muzâ'af idi. Hâfız Paşa'nın

[1] kelekle A : – N.
[2] el-hakk A : ancak N.

emr-i sehl 'add itdigi müşkil oldu. Ne çâre, "*Mukadder böyle imiş*" didiler. Ve bir gice sahrâda kırk elli meş'al göründü. Vardılar, yer yer yağlı toplar yanar, kimse yok. "*Kal'aya tesellî âteşidir*" diyü döndüler.

Ba'dehû Vezîr-i a'zam müşâvere idüp, "*Zeynel Hân Nehr-i Diyâle'den beri oturur. Ağa bunda kā'im-makām olsun. Biraz 'askerle üzerine varalım*" diyicek paşalar ma'kūl görmeyüp, "*Bir beylerbeyi gitsin*" didiler. Murâd Paşa, "*Ben giderim*" dimekle Anadolu Beylerbeyisi İlyâs Paşa bile ta'yîn olundu. Yedi pâre darbzen virildi. Ol mahalde Müdlic 'Arabı dahi gelmişidi. Birkaç bin 'Arab 'askeri bile gidüp, cümle on bin kadar 'asker revâne oldular. Hâfız Paşa, ardınca hareket murâd idüp, "*Murâd Paşa bir dîvâne-meşrebdir. Ceng ahvâlin bilmez*" didikde Vezîr Mustafa Paşa[1] gelüp men' eyledi. Ol sâ'at bir 'azîm rüzgâr çıkup tozdan göz gözü görmez oldu. Murâd Paşa varup, biraz ceng eyleyüp, Kızılbaş gālib gelmekle bozulup, orduya doğru firâr eyledi. Ekser-i segbânı kırılup toplar dahi bir kûşede kaldı. Ahşâm zemânı gelüp çâdırlara girdikde, ardınca Kızılbaşlar handeke dek sürdüler. Hâfız Paşa piyâde handek başına varup ol gice sabâha dek beklediler. Sabâh[2] Vezîr-i a'zam kethudâsı Hüseyin Kethudâ'yı gönderüp yedi pâre darbzeni getirdi. Bu cengde Tercil Hâkimi Telli İbrâhîm Bey ve Diyârbekir Çâvuşlar Kethudâsı Mehemmed Çâvuş şehîd ve Kul Ağası esîr oldu. Ve çok âdem düşdü.

Giriftârî-i Berhûrdâr Bey

Bu esnâda bir gice sabâha karîb İmâm-ı a'zam Kapusu semtinde Bağdâd'dan birkaç toplar atıldı. Meger birkaç Kızılbaş içeri giderken Küçük Ahmed Ağa ve Mar'aş koluna uğrayup yol bulamayup, kimi[3] maktûl ve kimi giriftâr olup, yüzden ziyâde(sini) sabâh Vezîr-i a'zam'a getirdiler. İçlerinde biri cesîm ve müşekkel idi. İleri gelüp[4], "*Bana 'Berhûrdâr Bey' dirler. Lağımcı ve topçuyum. Bir zemân bir lağım husûsunda töhmetle, üç yüz nefer idik, Şâh çöreğimizi kesdi. Şimdi kal'aya bir mıkdâr zahîre ve biner altun ile bizi gönderdi. Tekmîl-i hıdmetden sonra çöreğimizi va'de eyledi. Bağdâdlı Topçu Tâceddîn-oğlu delîl olup, sizin tabur meş'allerini kal'adan sanup at kaldırdık. Çâdırlara uğrayup atlarımız çâdır teneflerinde yıkıldı. Ben yara-*

[1] Paşa A : – N.
[2] sabâh A : – N.
[3] kimi A : – N.
[4] gelüp A : – N.

landım. Kāsım Hân-oğlu var idi, bilmem niçe oldu. Bu yigide, 'Mehemmed Ma'sûm' dirler, bâzergân-beçedir. Ben topçubaşıyım. Şâh uğruna cânım fedâ" diyicek Vezîr, mezbûru **[203b]** Küçük Ahmed Ağa'ya habse virdi. Dört beş Kızılbaş İmâm ⟨-ı a'zam⟩ Kal'ası'na gönderilüp sâ'iri katl olundu. Kāsım Hân-oğlu zuhûra gelmedi. Meger bahâya kesüp koyuvirmişler. Sonra Berhûrdâr'ı Mûsul Hisârı'na kodular.

İmâm-ı a'zam Kal'ası'nda darbhâne kurulup Bağdâd Şâhîsi kesilirdi. Ve ba'zı yerde çâdırlar arası hâlî olmağla bir mıkdâr hareket olunup ol açık yerlere çâdır kuruldu, halel kalmadı.

Ceng-i Evvel-i Serdâr ve Şâh 'Abbâs

Ṣa'bânın ikinci günü Hâfız Paşa İmâm-ı a'zam'da iken Diyâle Suyu tarafından toz belirüp Kızılbaş alayları zâhir oldukda, 'asker-i mansûr hâzır olup atlandılar. Piyâdeleri handek başına dizildi. Hâfız Paşa'ya haber olunup[1] gelirken, Şâh tarafından bir piyâde Kızılbaş[2] gelüp elinde olan kâğıdı Paşa'ya virdi. Paşa dahi okuyup emr eyledi ki yanında olan atlular celd oynayalar. Ba'zı sâde-dil, "*Düşmen alayı göründü, mahalli değil*" diyicek, bir beylerbeyi ana cevâb virir, "*Biz 'âlemimizden kalmazız*" diyü âheste âheste celîd[3] oynadarak geldi. Maksûdu piyâdeye ızhâr-ı kudret idi.

Piyâde tezkirenin cevâbın istedikde, "*Cengden sonra seninle gönderirim*" didi. Otağa gelüp silâhlandı. Mehterhâne çalınup alaylar saff saff handekden taşra çıkup kānûn üzre durdular. Paşa etbâ'ı ile Abdâl Paşa çarhacı ta'yîn olunup mukaddemeye vardılar. Vezîr-i a'zam ve yeniçeri önünde durdular. Anların sol yanında Karaman Vâlîsi Çerkes Hasan Paşa ve Murâd Paşa ve sağ yanında Sivas Beylerbeyisi Tayyâr Mehemmed Paşa durdu. Ve Silahdâr ile Rumili ve Haleb 'askeri Serdâr'ın sağ koluna, sipâh Anadolu 'askeri ile sola düşdü. Zîrâ çâdırlar girü kalmağla öyle bulundular. Ve Hüseyin Kethudâ birkaç top ile Ak-kapu karşısında durdu. Biraz çarhada elleşüp dilleşdiler. Ol gün o kadar ceng olmayup leşker-i Sürhser girüye çekildi gitdi. Beride 'asker ahşâma dek durup döndüler. Birkaç baş ve dil getirdiler.

---

1 olunup N : olup A.
2 piyâde Kızılbaş A : Kızılbaş piyâde N.
3 celîd A : celd N.

Âmeden-i Gurâb ve Top ez-Basra

Ceng gününden sonra Basralı Bekir Ağa ve 'Ali Ağa birkaç yüz âdem ile ve biraz tüccâr ile gelüp hıl'at giyüp İmâm-ı a'zam semtine kondular. Ve üç pâre, "gurâb" ta'bîr olunur ceng gemileri geldi. Kadırga tarzında, nihâyet kanatları yok. Yukarı, yükseğe[1] tahta kaldırup mazgal delikleri komuşlar. Ve kürekleri dahi deliklerden çekilir. Direği, sereni kadırga gibi. Vâfir hurmâ getirmişler. Ve "*Basra'dan büyük top dahi gelmek üzredir*" didiler.

Bu esnâda bir gün, "*Kızılbaş geldi*" diyü girü alaylar çıkup saflar bağlandı. Ve ahşâma dek duruldu. Lâkin, kimse gelmedi. Meğer Kızılbaşlar[2] tebdîl-i mekân eylemişler.

Ertesi Murâd Paşa top üzerine ta'yîn olunup, Basra topunu beri yakaya geçirdiler. Ve cebehâne önüne kodular. Der-i devlet'den gelen balyemez toplar dahi handek başlarına kondu. Meterse getirüp atmak müyesser olmadı. Zîrâ müşâvere olunup, "*Bunları meterse getirsek, bekler 'asker gerek. Beylerbeyide âdem kalmadı*" diyü orduda kodular.

[204a] Reften-i 'Ömer Paşa be-Muhâfaza-i Şatt

Çün Şâh-ı revâfız Diyâle kenârına geldi, etrâf u eknâfa 'asker gönderüp otlakda yayılan at-oğlanlarını ve hayvânâtı sürdürüp[3], Dicle ve Fırat sularından gelen kelekler ve zahîre yollarını kesdirmek tedbîrin itdi. İmtidâd[4]-ı zemân muhâsara iktizâ idüp ekser-i 'asker at ve katır ve şütürü otlağa salmış ve kendileri çâdırda piyâde kalmışidi. Ancak erbâb-ı menâsıb ve müte'ayyin kimseler çâdırlarında birer ikişer at alıkomuş[5] idi. Anlar dahi diken ve ba'zı çölde biten hâş u hâşâk yer idi. Bir gün haber geldi ki Mûsul'dan gelen keleklere Kızılbaş müstevlî olup gâret ve zahîreyi yağma itmekle sâ'ir kelekler dönüp Kızıl-hân'a vardılar. Hâfız Paşa kendi etbâ'ından Arnavud 'Ömer Paşa'yı Tekrît muhâfazasına gönderdi. Mezbûr giderken Kızılbaş 'askerine mulâkī olup ceng itdikde, bozulup cümle mâ-meleki ve katârı alındı gitdi. ⟨Kendi⟩ birkaç hıdmetkârla Mûsul'a doğru gidüp, Vezîr-i a'zam'ın yirmi do-

---

1 yükseğe N : yüksek A.
2 Kızılbaşlar A : Kızılbaş N.
3 sürdürüp A : sürüp N.
4 imtidâd A : imdâd N.
5 alıkomuş A : alıkomuşlar N.

kuz katârı[1] kendi çiftliğinden zahîre getirmeğe giderken anları dahi Kızılbaş aldığı ve Dicle'yi geçüp Murâd Suyu üzerinde "Fellüce" nâm iskeleyi basup bulunan zahîreyi yağmâ itdiği haberi geldikde, Hâfız Paşa kendi ağalarından Hâdım 'Ali Ağa'yla Küçük Ahmed'i öte yakaya ta'yîn itdi. Ve köprü başında olan Ya'kūb Paşa'ya ol semti muhâfaza fermân olundu.

Âmeden-i Elçi-i Şâh ve Cevâb-ı Serdâr

Bu esnâlarda Şâh'dan bir elçi gelüp nâme getirdi. Yazmış ki: "*Ben Bağdâd'ı bir Celâlî elinden aldım, Pâdişâh hazretlerine elçi ve nâme gönderüp oğluma recâ iderim. Eger virmez ise girü size teslîm idevüz. Şimdilik siz ceng ü cidâl zahmetine girmeyesiz.*" Hâfız Paşa dahi cevâbında: "*Biz hâlâ Pâdişâh-ı 'âlem-penâhın vekîl-i mutlakı olup anların cevâbı bizdedir. Ol tarafa nâme göndermeğe bu bâbda hâcet yokdur. Bu makūle sözlerle biz Bağdâd'dan el çekmeziz. Pâdişâhın fermânı budur ki Şâh İmâm 'Ali ziyâretine geldi, biz dahi varup Şeyh Safî'yi ziyâret idevüz*" diyü ertesi gönderdi.

Bu esnâlarda bir 'azîm rüzgâr çıkup cisri kırdı. Ol gün ve ertesi esüp bir tarîkla çâdırları toz kapladı ki gündüz göz gözü görmez olup herkes çâdırlarına kapandı kaldı. Dahi ertesi açılup Husrev Ağa cisr üzerine vardı. İki tarafda olan gemileri çeküp bağlamağa 'asker üşdüler. ⟨Yine⟩ bir rüzgâr çıkup, üç gemi bulunup[*1], üzerinde Husrev Ağa ile Ya'kūb Paşa Bağdâd'a doğru akup giderken yer yer halk suya atılup ipler takdılar. Ve rüzgâr imdâdı ile karşı kenâra çekdiler. Sonra rüzgâr sâkin olup güçle cisri bağladılar.

Ceng-i Sânî

Bu esnâda, "*Kuşlar Kal'ası'na Kızılbaş gelüp zahîre koyacakdır*" diyü haber gelüp Paşa dahi, "*Gurâblar muhâfaza itsinler*" dirken, gurâblar gitmiş. **[204b]** Ardınca Küçük Ahmed ve Karaman Beylerbeyisi Hasan Paşa'yı döndürmeğe gönderüp gitmek üzre iken, beri tarafdan Kızılbaş alayları zâhir olup üç yerden yürüdüler. Hâfız Paşa, kethudâsını ordu üzerinde koyup alaylar ile taşra çıkup, öyle zemânı iki tarafdan âmâde olup durdular. Şâh, üzerine

---

[1] katârı A : katârları N.

[*1] bulunup : Cümledeki anlam bütünlüğüne pek uymuyor. İple bağlanmış olan gemilerden üç tanesinin ipten ayrılıp suda akıntıya kapılması söz konusu olduğuna göre burada, "bulunup" yerine "ayrılup" fiilinin kullanılması daha uygun olsa gerek. Ancak metne müdahalede bulunmayıp, sadece açıklama yapmakla yetinmeyi uygun gördük.

sâyebân kurup nısf sâ'at kadar durdu. Karşı yakada dahi "*Kızılbaş görünmüş idi. Girü gitdiler*" diyü haber gelmekle Hasan Paşa beri yakaya geçüp Kızılbaş alaylarına hücûm itdi. Rumili Beylerbeyisi Gürci Mehemmed Paşa dahi dolayup biraz ceng itdiler. Toplar tüfengler atılup Şâh-ı Sürhser 'askerini ayak ayak girü çeküp gitdiler. Alaylar ahşâma dek durup herkes çâdırına geldi. Ertesi, Hâfız Paşa'yla Bolu Beyi Sultân-zâde 'Osmân Bey İmâm-ı a'zam ziyâretinden gelirken topla urulup şehîd oldu. Ve gice Mustafa Paşa metersine Kızılbaş çıkup, kırk elli kadar idi, muhkem ceng olup ekseri kırıldı. Bâkîsı kal'aya firâr itdi.

Bu esnâda Murâd Paşa Hâfız'a gelüp, "*Neft yağı ile kapuyu yakar yıkarım ve kal'ayı alırım*" diyü lâf u güzâfla cebehâneden biraz neft alup, segbânları metersden handeke koyup Karanu-kapu altını biraz kazdırup dîvâra neft ile âteş virdikde, gice âteş şu'lesi ziyâ virüp yüz kadar segbânı[1] Kızılbaşlar urup düşürdüler. Bâkîsı girüye çekildi. Dîvâneliğinin semeresi zuhûr itdi.

Ertesi, Binbaşı-oğlu 'Ali Paşa metersde Vezîr-i a'zam çâdırından çıkup atına binerken bir top gelüp şehîd itdi. Biraz nerdübânlar hazırladılar. Bir bey serdengeçdi olup, "*Ben bunları dayar çıkarım*" diyü handeke girüp, gice bir iki nerdübânı kal'aya dayadılar. Çıkacak mahalde Kızılbaşlar duyup meş'aller yakup ol mahalle hücûm itdiler. Ve handekde olanları kurşuna tutup beyi ve yanında olan yirmi otuz neferi şehîd itdiler.

İmdâd-ı Şâh be-Zahîre

Bir gün Husrev Ağa metersde Vezîr-i a'zam çâdırında otururken bir yeniçeri elinde bir güğercin, getirüp önlerine kodu. "*Kanadında kâğıd vardır. Metersde sancak üzerine kondu*" diyü kâğıdı açdılar. İçeri, Mîr Fettâh'a yazılmış[2] ki: "*Zahîreye müzâyaka oldu dimişsiz, inşâ'a'llâh öte yakadan birkaç gemi zahîre komak murâdımdır.*" Ve Şâh mührü ile mühürlenmiş.

Gurâblara giden âdemler gelüp, "*Yetişemedik*" diyü haber virdiler. Şatt kenârına Der-i devlet'den gelen balyemez toplardan iki top konup, gice üç dört gemi aşağı giderken ikisi tutulup, içinde üçer dörder âdem var idi. Paşa'ya getirdiler. Su'âl olundukda, "*Şâh'ın hâcesi İmâm Rızâ'ya Şâh'dan da'vetnâme gelmişidi. Giderken bizi tutdular. Ol kaçup gitdi*" diyicek katl

[1] segbânı A : segbân N.
[2] yazılmış A : yazmış N.

fermân olunup, bir iki günden sonra Şâh tarafından bin beş yüz kadar Kızılbaş, terkilerinde zahîre ve üç gemi ile Bağdâd'a öte yakadan zahîre |205a*1| komağa gelmişler. Egerçi[1] taşra kahtlık idi ammâ, içeride dahi zahîre kalmayup hurma ağaçlarının yapraklarını bile komayup sivri sivri kalmışidi. Beri tarafdan Hasan Paşa ve "Serdengeçdi Kara Oğlan" nâm yeniçeri -ki[2] bir yarar yiğit idi- yüz elli kadar nefer ile karşı geçüp Murâd Paşa ile yetişince Kızılbaşlar içeri biraz zahîre kodular. Öyle zemânı idi, hayli ceng olup biraz âdem düşdü. Zahîrenin bir mıkdârı yağmalanup mâ'adâsını Kızılbaş götürdü[3] gitdi.

Ceng-i Sâlis-i Şâh 'Abbâs ve 'Osmâniyân

Şa'bânın evâhırında bir haber şâyi' oldu ki Kızılbaş bir kerre dahi rezme gele, ya ala ya vire. Ramazânın on ikinci günü sabâh namâzında, "*Bağdâd'ın şark tarafından Şâh 'asker⟨i⟩ ve garb tarafından biraz*[4] *Kızılbaş yürüdü, hâzır olun*" diyü çâvuşlar nidâ idüp, Ya'kūb Paşa dört beş top ile köprü başında durup, Hasan Paşa ve Küçük Ahmed öte yakaya ta'yîn olundu. Sabâh yeri ağarmazdan mukaddem Kızılbaş 'askeri su kenârından[5] Rumili koluna yürüyüp, Gürci Mehemmed Paşa sabâh olunca handekde ceng idüp saklanmışidi. Vezîr-i a'zam'a imdâd içün âdem vardıkda borılar çalınup, binüp taburdan taşra çıkdı. Piyâde 'asker handek üzerinde kat-ender-kat dizilmişidi. Râkımü'l-hurûf dahi silahdâr kolu ardında bir yüksek kulle üzerinde bile idi. Vezîr-i a'zam'ın girü solunda sipâh ve sağında silahdâr durdu. Rum Mehemmed ve[6] Dağlardelisi fülân ve fülân zorbalar birer mıkdâr atlu ile çıkup alay kurdular. Ve illâ sâ'ir neferde at eşek kalmamışidi. Beylerbeyilerin dahi hâli mükedder idi.

Nihâyet handek toprağı ve bedenleri üzerinde dizilen piyâde silâhlı 'asker vâfir idi. Taşra atlu anlara arka virüp durdular. 'Acem-burcu'ndan atılan top mesâfe-i ba'îde iken üzerimizden geçüp taşra alayı döğer idi. Çarhada

---

*1 Buradan itibaren sona kadar olan kısımda, el yazısı artık Kâtib Çelebi'ye ait değildir.
1 egerçi A : gerçi N.
2 ki N : – A.
3 götürdü A : getirdi N.
4 biraz A : bir mıkdâr N.
5 kenârından N : kenârında A.
6 ve A : – N.

biraz elleşüp iki taraftan nice cengler oldu. Lâkin, öyle zemânına karîb olunca durulduı. İçeri Ak-kapu'dan dahi Kızılbaş çıkup alay gösterdiler. Sağ 'ulûfeci, sol 'ulûfeci bölükleri anlara karşı ta'yîn olunup[1], Şâh ise sâyebân kurup elinde altun kâse hânlara dolu içirir idi.

Beri tarafda ba'zı 'azîzler Paşa'ya, "*Niçün yürümez ve handekden ayrılmazsın? Üzerine varalım, mıkdârını bildirelim*" diyü lâf urup Hâfız Paşa, "*Bilmezsiz, yerinizde durun. Kızılbaş âl ile bizi sahrâya çekerler*[2]*, sonra cevâb viremeziz*[3]*. Üzerimize gelir ise döğüşürüz*" dir idi. Bunlar vardıkca[4] bi'l-bi'l-âhıre biraz yer getirdiler[5]. Handek ile alay arası bir ok atımı kadar idi. Bunlar vardıkca[6] Kızılbaş girüye gitdi. Temâm meydâna çıkıldıkda Kızılbaş İmâm-ı a'zam tarafından sürüp su ile handek miyânına bucağa sokmak fikrin itdi. Üç yerden ceng gösterüp nice atlar sâhibsiz ma'rekede gezer idi. Ve ba'dehû, "*Sâyebân bozulup Kızılbaş kaçdı*" diyü Murâd Paşa segbânların önüne katup bir depeye vardıkda, Hâfız Paşa kendi etbâ'ına, "*Hâzır olun, topları doldursunlar*" dir iken, Kızılbaş 'askeri bir uğurdan dönüp altı yedi bin el kılıc mest râfizî, "*Yâ şâh-ı vilâyet!*" diyü tonuz sürüsü gibi yürüdüklerinde, bi-emri'llâhi te'âlâ[7] bir toz kalkup göz gözü görmeden kalup Murâd Paşa'nm segbânları cemî'an kılıcdan geçüp, Sivas 'askeri üzerine uğrayup anlar dahi dayanamayup, Paşa'nın kethudâsı Ahmed Ağa şehîd olup, andan sipâh kolu dahi biri birine girüp cümle handeke doğru Kızılbaşlar ile mahlût bozulup döküldükde, handekden piyâde bunları oka ve[8] taşa tutup döndürdüler. Ve birkaç Kızılbaş'ı handekde kesdiler.

Ve'l-hâsıl Serdâr yanında 'askerden kimesne kalmayup ancak birkaç sancakdârlar ve iç-oğlanları ve önünde toplar ve Yeniçeri Ağası kalup toz içinde pinhân olmağla, Kızılbaş 'askerinin anlardan haberi olmayup kendileri münhezim oldu i'tikādıyla Şâh girüye rücû' idüp, beriden perîşân 'asker, sancakları ve Serdâr'ı toz içinde durur göricek herkes girü yerlerine varup toz açıldı. 'Asker-i mansûr ke'l-evvel yerinde kalup leşker-i Sürhser çekildi gitdi.

---

1 olunup A : olundu N.
2 çekerler A : çeker N.
3 viremeziz A : viremezsiz N.
4 bunlar vardıkca A : – N.
5 getirdiler A : götürdüler N.
6 vardıkca : A nüshasında mükerrer.
7 te'âlâ A : – N.
8 ve N : – A.

El-hakk[1] Hâfız Paşa **[205b]** bu ma'rekede ziyâde taban pekliği itdi. Eline ok yay alup çağırmadan âvâzı boğulmuş idi. Ve toz, lutf-ı Hakk ile[2] 'asker inhizâmını düşmene göstermedi. Ve illâ hâl müşkil olur idi. İki tarafdan bu cengde çok nefs telef olup ba'de'z-zuhr çâdırlara döndüler.

İmdâd-ı Sürhserân be-Bağdâd

Şevvâlin ikinci günü -ki[3] yevmü's-sebtdir[4]- Sürhser 'askeri[5] Dicle'yi geçüp İmâm Mûsâ'da köprü üzerine gelüp basdılar. Ve hayli ceng[6] idüp vâfir at-oğlanı sürüldü. Mûsul Beylerbeyisi Kâfir-oğlu Ya'kūb Paşa yaralanup bin beş yüz kadar terkili Kızılbaşlar[7] Kuşlar Kal'ası'na gelüp, öyle zemânı 'alâ mele'in-nâs içeri kayıklar ile zahîre virdiler. Kenârdan toplar atılır idi. Lâkin, müfîd olmayup anlar 'amelden kaldı. Temâm oldukda döndüler gitdiler. Ve bu vaz' 'askere bir cîger-gâh oldu.

Âmeden-i Elçi-i Şâh

Bundan sonra Rumili Beylerbeyisi'ne Şâh'dan bir elçi gelüp mezbûra ve Serdâr'a nâme getirdi. Vezîr'e geldikde, "*Nâmeden murâd nedir söyle*" diyü kara elçiye hıtâb itdi. Elçi dahi: "*Şâh sizden bir ihtiyâr âdem ister ki araya girüp vara gele, bir maslahat göre*" ⟨diyü cevâb virdi⟩. Müşâvere olunup cümlenin re'yi ile, "*Âdem gönderilmekde zarar yok*" dinildikde, Vezîr-i a'zam Selâm Çâvuşu Mustafa Çâvuş ve sipâhdan Silahdâr Mülâzımbaşısı Edirneli Emîr İbrâhîm Çelebi gönderildi. Ve girü kal'a cengine mukayyed oldular. Birkaç günden sonra Kızılbaş'dan âdem gelüp, "'*Tohta Hân' nâm bir mu'teber elçi geliyor*" diyü haber virdi. Otak karşısında çâdır kurdular. Ol gün Haleb Beylerbeyisi Mustafa Paşa vefât itdi. Yeri Nogay Paşa'ya virildi. Ve Mar'aş Zor Paşa'ya 'inâyet olundu.

Ertesi, Selâm Çâvuşu ile Tohta Hân gelüp, iki günden sonra Dîvân olup bir iki sâ'atden sonra Vezîr çıkup erkân-ı Dîvân[8] ayağa kalkup çâvuşlar se-

---

1 el-hakk N : ancak A.
2 ile A : olup N.
3 ki A : – N.
4 yevmü's-sebtdir A : yevmü's-sebtde N.
5 'askeri N : 'asker A.
6 ceng A : – N.
7 terkili Kızılbaşlar A : terkili Kızılbaş N.
8 Dîvân N : – A.

lâmladı. Oturdukda elçi gelüp el öpdü. "*Hoş geldiniz*" didikden sonra Şâh'ın nâmesini virdi. Vezîr dahi yasdık üzerine koyup, "*Bugün müsâfirsiz, inşâ'allâhu te'âlâ*[1] *sonra söyleşiriz*" diyü icâzet virdi.

İki günden sonra girü Dîvân olup elçi geldi. Vezîr nâmeyi kâtib eline virdi. Yazmış ki:

"*Re'âyâ berbâd oldu. İki Ümmet-i Muhammed nizâ'a bâ'is nedir? Bağdâd'ı bir Celâlî'den aldım. Pâdişâh karındaşımızdan recâ iderim ki Bağdâd'ı oğluma vire. Ve cümle ahvâle Tohta Hân'ı vekîl eyledim.*"

Vezîr-i a'zam dönüp, "*Şâh sizi vekîl itmiş, sözün nedir?*" didikde, "*–es-Sulhu hayrun*[*1] *– fehvâsınca iki tarafa nâfi' sulha geldim*" didi. Paşa dahi:

"*N'ola, ne yüzden sulh idelim? Bize Pâdişâh hazretleri*[2] *fermân buyurdular ki Şâh, İmâm 'Ali ziyâretine geldi, sen dahi vekîlim olup varup Şeyh Safi'yi ziyâret idesin. Sulh ol zemân olur ki alınan vilâyetleri girü viresiz.*"

Tohta didi: "*Va'llâhi ben kal'a virmeğe vekîl değilim*[3]. *Nihâyet siz kalkın gidin. Şâh, Pâdişâh'a nâme gönderüp Bağdâd'ı oğluna recâ eylesün. Büyük karındaş küçük kardaşdan recâ itmek olagelmişdir*" diyicek Hâfız eyitdi:

"*Bizim pâdişâhımız Mekke ve*[4] *Medîne, iki kıble pâdişâhıdır. Cümle pâdişâhlardan büyükdür. Ve anların sözü bizdedir. Her ne idersek makbûl-i hümâyûnları olur. Bu söz, söz değildir. Bir gayri sözün var ise anı gör*" diyüp, anda hâzır olan a'yân-ı 'asker yer yer dahi[*2] gulüvv idüp[5], "*Mâdâm ki cânımız tendedir, bu kal'adan ferâgat itmeziz. Eger kal'a virilirse n'ola. Ve illâ hemân geldiğin yere. Biz masal bilmeziz*[6]. *İkide birde elçi fülân diyüp durman. Bir maslahat var ise anı görün*" diyicek, Tohta cevâb virdi ki: "*Ben sâ'ir elçiler gibi değilim. Kal'a virmeğe vekîl olmadım. Bugün yarın Şâh'a âdem göndereyim*[7]*, ne cevâb gelirse ana göre sizinle girü söyleşiriz*" diyüp Dîvân bozuldu.

---

1 te'âlâ A : – N.

*1 الصلح خير = Barış hayırlıdır.

2 hazretleri N : – A.

3 vekîl değilim A : vekîl olmadım N.

4 ve A : – N.

*2 Burada hata var gibi. Doğrusu, "a'yân-ı 'asker dahi yer yer ..." olsa gerek.

5 idüp A : + yer yer N.

6 Eger kal'a ... bilmeziz N : – A.

7 göndereyim A : gönderelim N.

'Asker ise piyâde kalup kahtlık ve açlık içeri ve taşra müstevlî olmuşidi. Elçinin âdemîsi gelüp vâfir meyve getirdi. Girü Dîvân olup a'yân u[1] erkân ve elçi bir yere geldi[2]. Vezîr-i a'zam feth-i kelâm idüp, "*Bak a Tohta Hân! Sen hoş geldin, safâ geldin. Bir sözün var ise n'ola, yoğise biz Bağdâd'dan ferâgat ider değiliz*" diyicek elçi eyitdi:

"*Sâhib-i sa'âdet, zâhir bir kardaş bir kardaşa ihsân eylese, mukābelesinde bir 'ivaz virmez mi?*"

Vezîr eyitdi: "*Belî, 'ivâz olunur.*"

Elçi didi: "*Biz size Bağdâd'ı virsek, siz bize 'ivaz ne viririsiz?*"

Vezîr eyitdi: "*Ne virsek gerek? Bağdâd bizimdir, kendi mâlımız içün niçe 'ivaz virelim?*"

Elçi didi: "*Siz Bağdâd'ı dünyâ mâlına virmezsiz. Biz anı size virelim, siz bize dünyâ mâlı virin. Yâ ana bedel olur İmâm 'Ali toprağını virin.*"

Vezîr eyitdi: "*Anın her taşına bin baş. Biz dahi Bağdâd'ı anın içün isteriz.*"

Elçi didi: "*İmdi maslahat olmaz, tekrâr dönüp biz size Bağdâd'ı boşaldalım. İmâm 'Ali ve Hille ve Cevâzir ve Fellüce İskelesi('ni), hâsılı suyun öte yakasını bize virin. Olacağı budur. Bâkīsını siz bilirsiz*" diyicek Vezîr eyitdi:

"*Güzel,* **[206a]** *buna ben râzî olur isem 'asker râzî olmaz. Hele var vakti iki ile görelim*" diyü dağıldılar.

Ba'dehû Vezîr, Husrev Ağa'yı ve sâ'ir erkânı da'vet ve meşveret[3] idüp, "*Ne dirsiz? Elçiye, n'ola diyü va'de idelim mi?*" diyicek Ağa dahi, "*Asker hâli mükedderdir. Bir lağımımız vardır, temâm olunca elçiye n'ola diyü va'de idin. Temâm olup cengle alınırsa hoş. Ve illâ bu minvâl üzre kalkıla. Sonra niçe olur ise ola*" didiler[4].

Müzâkere-i Ahvâl-i Sulh

Ertesi elçi girü Dîvân'a da'vet olunup Vezîr, "*Şimdi biz size İmâm 'Ali'yi ve öte yakayı virsek, zâhir herkesin mülkü ve çiftliği vardır, anlar virmezler. Ana cevâbınız nedir?*" didikde Tohta Hân'ın tâ'îsi eyitdi:

---

1 ve A : – N.

2 geldi A : geldiler N.

3 ve meşveret N : – A.

4 "ne dirsiz ... didiler A : "*Ne dirsiz? Elçinin sözü böyle*" diyicek Ağa dahi, "*'Asker hâli mükedder. Bir lağımımız vardır, temâm olunca elçiye n'ola diyü va'de idin. Temâm olup cengle alınırsa hoş ve illâ bu minvâl üzre kalkıla. Sonra niçe olursa ola*" didiler N.

"*Herkes yerlerine hüküm eyleyüp şâhlık hakkı virsinler*" diyicek Tohta Hân:

"*Bre karakullukcu! Sana ne söz düşer! Ey sâhib-i sa'âdet, eger sulhla ol yerler virilir ise aslâ bir*[1] *kimesne mülküne dahl idemez, 'Osmânlı ayağı basmaz. Biz istersek kal'a yaparız, neylersek eyleriz*" didi. Paşa:

"*İmdi ol mülk sâhiblerini çağırup söyleşmek gerekdir*" diyicek, elçi anlardan geçüp İmâm 'Ali ve Hille ve Cevâzir ve Fellüce'ye râzî oldu. Ve "*Şâh'a mektûblar göndeyim*" diyü ertesi âdem gitdi. Tekrâr Şâh'dan, "*Bir 'âkıl âdem gelsin*" diyü haber gelmekle Selâm Çâvuşu Mustafa Ağa ta'yîn ve irsâl olundu.

Zuhûr-ı Eser-i Sihr[2]

Bu esnâda gice Paşa, Tohta Hân'ı ziyâfete da'vet idüp, "'*Osmânlı size Bağdâd'ı komaz. Nihâyet benim vâsıtam ile olursa sana dahi fevka'l-hadd ri'âyet iderim*" diyü Tohta Hân'ı poftaladı. Tohta dahi, "'*Ahidnâmeler yazılsın. Mustafa Çâvuş geldikde Bağdâd'ı boşaldırız. Lâkin, içerden çıkan 'askerimize bir zarar ihtimâli olmaya*" diyü lâf urdu. Ve kalkup çâdırına gitdi. Ertesi sabâh, Paşa otağının etrâfında üç kûşeli müselles akça kadar âbâdî kâğıdlar yayılmış[3], her birinde birer "şîn" ⟨harfi⟩ yazılmış bulundu. "*Sihirdir*" diyü cem' idüp âteşe yakdılar.

Gulüvv-i 'Asker

Ertesi sabâh kul harekete gelüp, "*Orduda me'kûlât kısmından nesne yok. At, eşek kalmadı. Nice bir oturulur*" diyü gulüvv idüp otağa geldiler. Otağı yıkup Vezîr'i, "*Sen Kızılbaş ile müttefiksin*" diyü ata bindirüp İmâm-ı a'zam Kal'ası'na habse götürüp[4] otak önünde elçi ve etbâ'ı Kızılbaşlar seyr iderler idi. Murâd Paşa tevâbi'i, "'*Alem-i şerîfi Murâd Paşa otağına götürün. Ol vezîr-i a'zam olsun*" diyicek, 'Alemdâr 'Osmân Ağa yapışup, "*Pâdişâh'dan gayri vezîri kim ma'zûl ider. Bu otak Pâdişâh'ındır. Ben olmayınca 'alem bundan kalkmaz. Kim vezîr ise bunda gelir*" diyü taşra nevbethâneye götürüp,

---

1 bir N : – A.
2 sihr A : + ve 'azâ'im.
3 yayılmış A : yapılmış N.
4 götürüp A : götürdüler A.

gavgâ arasında yapışup çiğnek kılıc ile elini[1] çalup düşürdüler. Herîfi[2] lâ-ya'kıl kendi çâdırına götürdüler.

Vezîr-i a'zam İmâm-ı a'zam'a gider iken ba'zı ihtiyâr zorbalar ileri gelüp, "*Âdemler! Bu kişi Serdâr'ımız, Pâdişâh vekîlidir. Şâh 'askeri ensemizde, bunu habs niçe olur? Düşmen hücûm iderse baş yok, kim cevâb virir?*" diyü biri birini men' idüp yoldan döndürdüler. Otak kurulup Paşa'yı atdan indirdiler. Paşa bunlara, "*Yoldaşlar! Murâdınız nedir?*" didi, "*Kanı biz ölmeyince Bağdâd'dan ferâgat itmeziz diyenler?*" Cümlesi bu def'a feryâd idüp, "*Etrâfdan zahîre yolları kesildi. İmdâd munkatı' olup min-ba'd durmağa mecâl kalmadı. Bir tedârük gör, ya kalk*[3] *gidelim*" didiler. Paşa dahi, "*Elçimiz Şâh'dadır, gelsin n'ola, bir iki günden ⟨sonra⟩ kalkarım*[4]" diyü cevâb virdi.

Yeniçeri dahi metersde ekser[5] kırılup ayak ağrısına mübtelâ olmuşlaridi. Hâfız Paşa Tohta Hân'a Mustafa Çâvuş'dan istihbâr itdikde, "*N'eylersiz, şimden sonra kılıcınız var ise Bağdâd'ı alırsız. Ve illâ hemân*[6] *Kızılbaşlar'a yalvaralım. Sizi incitmesinler. Kalkın gidin*" dimeğe başladı.

Hareket-kerden-i 'Asker ve Kıssa-i Lağım

Çünki 'askerin yeri pirelenüp durmağa mecâlleri kalmadığı bilindi, cem'iyyet gününün üçüncüsünde göç mukarrer olup, şevvâlin yedinci günü Hamîd'e Hâfız Paşa Yeniçeri Ağası'nı da'vet idüp, "*Yeniçeri metersde*[7] *niçe olur?*" diyicek, "*Lağıma üç yüz kîseden ziyâde bârût kondu, temâm oldu. Sabâh atılup bir maslahat mukadder ise ola, değil ise emir Hudâ'nındır*" didi. Vezîr-i a'zam etbâ'ı, "*Bu gice*[8] *işimiz vardır*" diyü meterse koyup kendi dahi[9] muntazır oldu.

Sekizinci günü yevm-i cum'ada sabâh bir tarafdan 'asker çâdırlarından çıkup, kimi yakup kimi yerinde bıragup ellerine birer 'asâ alup İmâm-ı

---

1 elini A : atını N.
2 herîfi N : herîf A.
3 ya kalk N : – A.
4 kalkarım A : kalkalım N.
5 ekser N : ekseri A.
6 hemân N : – A.
7 metersde A : metersde mi N.
8 gice A : gicelik N.
9 dahi A : + mübâhasa N.

a'zam'a gitmede iken çâvuşlar bir tarafdan[1], "*Ağalara*[2] *haber idin, bir mıkdâr durun*" diyü birkaç atlu, bayraklar ile kal'aya karşı durdular. Evvel, yeniçeri dahi metersden çıkup Paşa segbânları girmişidi. Sabâh bârûta âteş vardıkda meger bir kîse bârût kapu ağzında ziyâde kalmış, âteş alup lağımın kapusunu bozup girü depdi. **[206b]** Ve lağımcılar dahi içinde kalup helâk oldu. Hemân bir 'azîm âteş kal'a dîvârı yüzünden çıkup hevâya su'ûd itdi. Dûd-ı kebûd ortalığı kaplayup kal'aya zarar olmadı. Vezîr dahi, "*El-hükmü li'llâhi te'âlâ*[*1]" diyüp, metersi bıragup cümle çıkdılar. Otağa gelüp göç itdi. Kilâr zahâ'irini yağmâ itdirüp götürmeyecek ağır eşyâyı yakdılar. Topları çâdırlara çeküp çâdırlarda olanı İmâm-ı a'zam'a nakl itdiler. Cümle 'asker İmâm-ı a'zam'a vardıkdan sonra Vezîr-i a'zam dahi ahşâm kalkup otağa vardı. Ekser-i yeniçeri ayak ağrısından İmâm-ı a'zam'da dökülüp kaldı.

Cevâb-ı Şâh 'Abbâs

Vaktâ ki Mustafa Çâvuş Şâh 'Abbâs'a[3] vardı, vâkı'-ı hâli i'lâm eyledi, Şâh mezbûra ri'âyet idüp, "*Yarın sana nâmeleri vireyim, götür*" didi. Ertesi şevvâlin beşinci günü idi, Çâvuşbaşı'yı[4] getirüp nâmeyi eline virüp biraz hedâyâ ile, "*Söyleşilen minvâl üzre sulh makbûlümdür. İçerden çıkan 'askere zinhâr bir zarar olmaya. Fermân eyledim ki kapudan*[5] *çıkup gelsinler*" diyü yolladı. Çâvuş dahi ata binüp revâne oldukda ardından, "*Şâh ister*" diyü döndürdüler. Vardıkda, "*Nâme içinde dahi yazacak var, getir*" diyü açup yırtdı. "*Mustafa Ağa, Serdâr Bağdâd üzerinden kalkdı gitdi. Giden 'askere kal'a virmek bizim şânımıza düşmez. Var, eyü gördüğün söyle*" diyü gönderdi. Şâh dahi ardınca kalkup Karanu-kapu semtine kondu.

Çâvuş gelüp Vezîr-i a'zam'a[6] buluşdukda ağlayup, "*Bu kadar zemân sabr oluna, bir iki gün dahi sabr idemediniz mi?*" didi. Paşa dahi takdîre havâle idüp sihr eseri zuhûrunu bildirdi.

---

1 tarafdan A : tarafda N.
2 ağalara A : ağalar N.
*1 الحكم لله تعالى = Hüküm Yüce Allah'a aittir.
3 Şâh 'Abbâs'a A : Şâh'a N.
4 Çâvuşbaşı'yı N : – A.
5 kapudan A : sudan N.
6 Vezîr-i a'zam'a N : Vezîr'e A.

Tevecüh-i 'Asker be-Cânib-i Mûsul

Cum'a günü cümle 'asker İmâm-ı a'zam Kapusu semtine[1] konup balye-mez topların kimini pâreleyüp, bir musanna' şeşhâne Sultân Süleymân topu - ki otak ardında durur, gâyet uzun, ağ⟨ı⟩r⟨l⟩ı⟨ğınca⟩ altun değer top idi- anı defn itdiler. Şâh sonra bulup Isfahân'a götürmüş.

Bu esnâda, "*Kürd Seyyid Hân birkaç âdem ile ılgar idüp ileri gitdi*" diyü haber gelmekle Vezîr-i a'zam getirüp başını kesdi. Cum'a-ertesi göçülüp ek-ser-i 'asker piyâde, 'asâya dayanarak ling ü lök su kenârıyla diken otu otlaya-rak gitdiler. Rumili Beylerbeyisi ve Sivas Beylerbeyisi girü kaldı. Tohta Hân'ı dahi bile götürdüler. İmâm-ı a'zam'da Kızılbaşlar çıkup 'asker ile dostluk yüzünden yüklerine yardım idüp bir iki gün hüsn-i mu'âmele gösterdiler. İkinci konakda, "*Tohta Hân'ı göndersinler*" diyü Şâh âdem gönderdi. Vezîr dahi girü Mustafa Ağa'yı yanma koşup, cümle esîr olan Kızılbaşlar[2] ile gön-derdi. Üçüncü menzilde, "*Girüden düşmen alayları geliyor*" diyü Vezîr-i a'zam tevakkuf itdi. Ordu konup atlu bulunanlar alay kurdular. Kızılbaş yan virüp döndü gitdi. Ve gice karavullar bekledîler. Meger[3] maksûdları şebîhûn imiş, zafer bulmadılar. Ertesi Rumili Beylerbeyisi'nden, "*Girü düşmen alayla-rı göründü*" diyü haber geldikde Vezîr-i a'zam, Murâd Paşa'ya buyuruldu gönderdi ki girü kalup Mehemmed Paşa ile gele. Murâd Paşa itâ'at itmeyüp konağa vardı. Ol menzil bir sa'b yarlı yer[4] idi. Bir handek gibi yar Şatt kenârından yarılup çöle mümtedd olmuşidi. Kızılbaş alayları 'asker ardınca sürüp, ordu yarı geçüp kondu. Vezîr-i a'zam ve alaylar kânûn üzre kurulup yedi pâre topu öne aldılar. Handekin beri cânibine geçüp cenge mübâşeret eylediler. Ordudan piyâde 'asker bir mertebe çıkup hücûm itdiler ki Kızılbaş 'askeri[5] bu kadar za'f ile kuvvetini görüp Hasan Paşa hücûm idüp toplar atıldıkda bozulup girüye firâr itdiler. On iki baş ve dil[6] alınup 'askerden ki-mesneye zarar olmadı. Min-ba'd Kızılbaş gelmeyüp döndü gitdi.

---

1 İmâm-ı a'zam Kapusu semtine A : İmâm-ı a'zam'a N.
2 esîr olan Kızılbaşlar N : esîrler A.
3 meger N : – A.
4 yer N : – A.
5 Kızılbaş 'askeri A : Kızılbaş 'asker N.
6 dil A : diller N.

Ertesi menzile varıldıkda, ol gice Vezîr-i a'zam, Murâd Paşa'yı da'vet idüp, "*Emîr Pâdişâh'ın*" diyü hâzır olan âdemler üzerine üşüp başını kesdiler. Diyârbekir Eyâleti kapucubaşılardan Husrev Ağa'ya virildi.

Kızıl-hân'a varıldıkda zahîre vardır ümîdiyle 'asker ileri gidüp, birkaç kelek var imiş, 'Arablar yağmâ eylemişler. Olanca götürdükleri toplar ve ağırlık dahi anda dökülüp kalup bir vakıyye peksimât on guruşa ele girmez ve bir şinik arpa yüz filoriye bulunmaz idi. 'Askerin çoğu açlıkdan yollarda dökülüp kalup durgun bârgîrleri yerler ve bir cins mâzû ve kestâne gibi hurde diken ağaçlarında biten yemişi, me'kûl değil, yerler idi. Kimi on beş yirmi gün me'kûlât kısmından nesne yemeyüp su ile geçinirler idi[1]. 'Asker-i İslâm'ın bu yolda çekdiği meşakkat bir târîhde olmuş değil idi.

Dokuz ay muhâsaradan sonra cümle toplar ve cebehâne ve mâ-melek dökülüp kalup[2], 'uryân 'asker düşe kalka su kenârıyla Altun Suyu'nu piyâde geçüp Zab Suyu'na geldikde, Vezîr-i a'zam **[207a]** ne kadar atları var ise 'askeri geçirmeğe ta'yîn itdi. Bir gün oturulup etrâfdan koyun ve zahîre gelüp 'asker bir mıkdâr gözün açdı. Andan göçülüp[3] Mûsul'a vâsıl oldular. Gelen hazîneden kula mevâcib virilüp, Sipâh mülâzımbaşısı Mere Hüseyin'i kul tâ'ifesi pâreleyüp Vezîr-i a'zam, Basra'dan imdâda gelen Kara Bekir Ağa'ya Mûsul Eyâleti'n virüp Çerkes Hasan Paşa'yı Mûsul muhâfazasına ta'yîn itdi. Ve Diyârbekir'e göçüp Şeyh Zûlî'de mülâzımîne hıdmet virdi. Ve Diyârbekir'de 'askere icâzet olup, Şâm Eyâleti Gürci Mehemmed Paşa'ya tevcîh olunup, yeri Süleymân Paşa'ya virildi. Vâkı'-ı hâl yazılup[4] Hâdım 'Ali Ağa ile rikâb-ı hümâyûna gönderildi. Geldikde Pâdişâh[5], 'Ali Ağa'yı huzûr-ı hümâyûna getirüp su'âl eyledi. Ve hakîkat-i hâle vâkıf olup Paşa'ya hıl'at ve "*Haleb'de kışlayasın*" diyü hatt-ı hümâyûn ihsân itdi. Paşa dahi ol gelince Diyârbekir'de oturup ba'dehû Haleb'e revâne oldu. Tayy-i merâhil iderek şehre dâhil olup a'yân u erkân yerleşdiler.

Bağdâd Seferi husûsunda vâkı'-ı hâl⟨i⟩, icmâl üzre müşâhede itdiğimiz mertebe nakl ü beyân eyledik. Tafsîli müstakill bir kitâb olmağa mütehammildir. Lâkin, bu mıkdâra iktisâr olundu. Hâsılı, dokuz ayda 'asker-i İslâm

---

1 geçinirler idi A : geçinirdi N.
2 kalup A : – N.
3 andan göçülüp : A nüshasında mükerrer.
4 hâl yazılup N : hâli yazup A.
5 Pâdişâh A : + 'âlem-penâh N.

hem Şâh'a cevâb virüp hem kal'a muhâsarasında oldular. Eger zahîre kesilmese girü kalmazlardı. Şâh kemâl-i za'fda gelüp bezl-i makdûr eyledi. Bir vechile zafer bulamayup kal'adan me'yûs olmuşidi. Ma'a-zâlik 'askerin çoğu birer tarîkla dönüp gidüp, anda olanlar dahi etrâf u eknâfda piyâde idi. Böyle iken bi-'avni'llâhi te'âlâ cenglerde meydân beride kalup düşmene mağlûb olmadılar. Âl-i 'Osmân'ın kuvveti ne mertebedir bundan kıyâs oluna.

Maktûlî[1]-i Gürci Mehemmed Paşa der-Âsitâne

Zilka'dede Receb Paşa zorbaları tahrîk idüp Âsitâne'de kalan sipâh ve yeniçeri, "*Kā'im-makām Gürci Mehemmed Paşa imdâd itmedi*" diyü mezbûrun katlini taleb itdiler. Mûcibince fermân sâdır olup derd-mend Gürci sarâyında boğulup, Receb Paşa kā'im-makām ve Mîrâhûr Hasan Ağa kapudan olmuşidi.

Şevvâlde bu makūle emre şürû' ile müttehem[2] olanlardan Mihalicli Segbânbaşı Sarı Mehemmed Ağa Dîvân'da katl olundu. Ve Lofçalı Odabaşı dahi ele girüp[3] öldürüldü.

Sûret-i Hükm-i Hümâyûn Der-Hakk-ı Sipâh

Serdâr Hâfız Ahmed Paşa'ya Der-i devlet'den emir vârid olup mazmûnunda fermân olundu ki:

"*Seferden 'avdet esnâsında sipâh tâ'ifesi kadîmden olageldiği üzre mülâzım yazılmayup, bu cânibe gelenlerin ellerinde birer ikişer ru'ûs ile aldıkları hıdmetler kadîmden mülâzımîne müte'allık olmayup, kimi mansıb ve emânet kimi mukāta'ât ve tevliyet ve evkāfa müte'allık nezâret ve kitâbet ve cibâyet olmağla, mâl-i mukāta'aları kadîmden üçer sene biri birinin zararını beslemek üzre mün'im kefîl*[4] *ile ümenâya der-'uhde olunur iken, mülâzımîne her altı ayda bir hıdmet almak üzre mukāta'âta vaz'-ı yed eylemekle, bir senenin dahi mahsûlü ma'lûm olmayup, mâl-i mukāta'ât bi'l-külliyye telef ve hazîneye küllî noksân terettüb*[5] *itmişdir. Ve evkāf mukāta'aları dahi üçer sene tahvîl ile virilir iken, anları ve meşrûtaları bir elden bir ele fürûht itmekle, mâl-i evkāf*

---

1 maktûlî N : katl A.
2 müttehem A : mühimm N.
3 girüp A : gelüp N.
4 kefîl A : kefîller N.
5 terettüb A : tertîb N.

zâyi' olup cevâmi' ve mesâcid mu'attal olmak mertebesine varup nâmûs-ı saltanata muhill olmağla, ba'de'l-yevm[1] *mülâzım yazıldıkda kadîmden ne mıkdâr nefer*[2] *yazılagelmiş ise ol mıkdâr yazup ziyâde yazmayasın. Ve zâbitleri da'vet ve tenbîh eyleyesin ki 'Zikr olunan hıdmetler bundan sonra mülâzıma virildiğine kat'â rızâ ve ruhsat yokdur. Tevcîh idenlere ve alanlara envâ'-i 'ikāb olunmak mukarrerdir*[3]*' diyü bu hükmü kendilere okuyasın*[4]*. Ve sefere teveccüh esnâsında ne kadar bölük halkı ve yeniçeri ve sâ'ir kul tâ'ifesi var idi, ba'dehû ne mıkdâr mürde olmuş ise ziyâde ve noksânını defter idüp rikâb-ı hümâyûnuma*[5] *gönderesin. Bundan sonra aslâ bölük ve yeniçerilik ve sâ'ir dirlik tevcîh itmeyüp muhkem zabt idesin*" diyü buyurulmağın, zâbitler da'vet olunup i'lâm ve tenbîh olundu. Lâkin, mülâzemet vech-i meşrûh üzre yazılmak ve zikr olunan hıdmetler memnû' olmak sefer üzerinde mümkin olmayup Der-i devlet'de ba'dehû icrâ olundu.

Âmeden-i Ay Mehemmed Hân

Özbek Hânı oğlu Buhârâ Hânı Bahâdır İmâm Kulı Hân'ın[6] 'ammisi Ay Mehemmed Hân[7] mukaddemâ Kızılbaş'a esîr olup sekiz sene ellerinde kaldıkdan sonra, Bağdâd muhâsarasında bir tarîk ile halâs bulup Der-i devlet'e geldikde **[207b],** huzûr-ı hümâyûna girüp iltifât olundukdan sonra, bir seneden ziyâde Âsitâne'de meks idüp, Hind Pâdişâhı Selîm Hân'a ve Buhârâ Hânı Bahâdır İmâm Kulı Hân'a nâmeler alup, Mısr-ı Kāhire yolundan Mekke-i Mükerreme'ye revâne oldu.

Binâ-i Kal'a der-Nehr-i Özi ⟨Dnieper⟩

Kırım Hânı Mehemmed Girây Mîrâhûru Zülfekār, Der-i devlet'e gelüp Hân'ın 'ubûdiyyetnâmesin getirüp mefhûmunda: "*Kapudan Hasan Paşa mukaddemâ Kırım'a varup mülâkāt itdikde, Kazak eşkıyâsının güzer-gâhı olan Özi Suyu ⟨Dnieper⟩ üzerinde, 'Doğan Geçidi' nâm mahalde ki*

---

1 ba'de'l-yevm A : bundan böyle N.
2 nefer A : – N.
3 mukarrerdir A : mukarrer N.
4 okuyasın A : okuyasız N.
5 hümâyûnuma A : hümâyûna N.
6 Hân'ın N : Hân A.
7 'ammisi Ay Mehemmed Hân N : – A.

mukaddemâ Sultân Süleymân Hân kal'a binâ itdirüp[1] *mürûr-ı eyyâm ile harâb olmağın, Kazak şaykaları bî-tekellüf deryâya çıkup yalıları gâret iderler*" ⟨dinilmiş⟩. Hâlâ iki tarafdan birer kal'a binâ itdirilmek münâsib görülüp ve bir tarafda[2] olacak kal'a binâsına Hân ta'ahhüd idüp, biri dahi Kapudan donanma ile varup yapmak içün ta'yîn olunmağın, "*Evvel-bahârda varup rûz-ı Hızır'-dan mukaddem binâya şürû' eyleye. Ve Eflak ve Boğdan voyvodaları dahi lâzım olanı ihzâr ideler ve kendiler dahi*[3] *hıdmetde bulunalar*[4]" diyü evâmir gönderildi.

Ve sâbıkā, "*Bosna Beylerbeyisi Mehemmed Paşa hüsn-i tedbîr ü tedârüke kādirdir*" diyü Özi Eyâleti mezbûra virilüp, Özi tarafı müstakill kapu olmak içün Tuna Defterdârlığı ref' olunup, Özi'ye başka defterdâr ta'yîn[5] olundu.

Ve Özi'nin Kırım cânibinde, "Yılkı Suyu" dimekle ma'rûf nehri doldu-rup[6] suyun kurutmak binâ olunacak kal'aların levâzımından olmağla, Kefe Eyâleti karyelerinden kazma kürek ile onar re'âyâ ihrâc olunmak içün Kefe Beylerbeyisi'ne hıtâben emr-i şerîf gönderildi.

Donanma gitdikden sonra tekrâr Mehemmed Girây'a[7] ve Şâhîn Girây'a seyf ve hıl'at ile kal'a binâsı içün mü'ekked nâmeler[8] irsâl olundu.

Ahvâl-i Serhadd-i Nemçe

Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩ Macar 'askeri ile Menlik ⟨Melnik⟩'in üst yanında ma'denlere varup vâfir mâl aldı. Murtezâ Paşa dahi[9] Budun ⟨Buda⟩ üzerinden 'asker ile kalkup varup Novigrad ⟨Nógrád⟩'ı muhâsara eylemişidi. Tabur gelmekle bıragup Diregel ⟨Drégely⟩ Palankası altına kondukda, Nemçe taburu yetişüp, iki tarafa bile perîşânlık düşüp firâr itdiler. Cümle ağırlık ve arabalar yerinde kalup sonra kâfir aldı. 'Asker firâr iderek Budun ⟨Buda⟩'a geldiler. Ve anda Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ ilkāsıyla, Eğre ⟨Eğri/Eger⟩

---

1 itdirüp A : idüp N.
2 ve bir tarafda A : beri tarafda N.
3 dahi A : + varup N.
4 bulunalar A : buluna N.
5 ta'yîn A : + ve nasb N.
6 doldurup A : doldurulup N.
7 Girây'a N : Girây A.
8 nâmeler A : nâme N.
9 dahi N : – A.

Beylerbeyisi Ahmed Paşa ve Budunlu Nâsıreddîn-zâde ve Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ zu'amâsından ve Budun ⟨Buda⟩ ehl-i tîmârından birkaç nefer katl olundu. Lâkin Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩, vâfir ganâ'im alup nice mâlla Erdel'e revâne oldu. Mezbûrun say'ı[1] ehl-i İslâm'a imdâd ve hıdmet içün değil, belki kendi maslahatı içün idi. Peçuylu eydür: "Niçe def'a, '*Benim ehl-i İslâm'a mu'âvenetim dînlerine ve kendilere meyl ü mahabbetimden değil, ancak kendi maslahatım ve nefsimden zararı def' içündür*' didiğini istimâ' itdik." Cümle küffâr cân u gönülden ehl-i İslâm'a dost[2] olur değildir, mahallinde 'adâvetin ızhâr ider[3].

Ahvâl-i Serhadd-i Leh

Bu sâlde Leh 'askeri kapudanlarından bir mu'teber âdemîsi gelüp nâmesinde dostluk 'arzından sonra, "*Kazak üzerine varılup, nice bini kılıcdan geçüp şaykaları âteşe urulup, bâkîları min-ba'd Karadeniz'e çıkmamağa 'ahd u şart itmekle muhkem zabt olundu*" dimiş.

Sâbıkā Kazak Karadeniz'e çıkmağla Tatar ve Kili ve Akkirman semtlerinde temekkün iden Kantemür, Tatar'ı ile ⟨Leh⟩ vilâyetini urdukda, defa'âtle kaldırması recâ olunup, Pâdişâh[4] Tatar Hân'a nâme gönderüp, Kantemür ve cümle ol tarafda olan Bucak Tatarı nice yıllar ol diyârda yerleşmiş iken, hâh nâ-hâh kaldırılup Kırım'a gönderildi. Tâ ki iki taraf re'âyâsı âsûde olalar. Bundan sonra girü Kazak dört yüz pâre şayka ile Karadeniz'e çıkup, Receb Paşa ol zemân kapudan iken istîsâl itmişidi. Ol mahalde bakıyyetü's-süyûf olan Kazak üzerine Leh Kıralı varup 'azîm kılıc urduğunu i'lâm eylemişidi. Bu def'a altmış pâre ⟨Kazak⟩ şayka⟨sı⟩ dahi Özi Boğazı'ndan çıkup nehb ü gāret üzre iken, Der-i devlet'de hâzır bulunan gemilerden birkaç kadırga gönderilüp on beş yirmi pâre şaykaları ele gelüp, sâ'iri müteferrik gezerler⟨di⟩. Mehemmed Girây ve[5] Şâhîn Girây ise, "*Kazak bu hâlde iken bizi niçün akından men' idersiniz?*" dirler ⟨idi⟩.

"*Min-ba'd eşkıyâ zabt olunup sulha halel gelmeye*" diyü ⟨Leh tarafına⟩ nâme gönderildi. Bundan sonra küçük elçi ile nâme gelüp Sultân Süleymân

---

1 say'ı A : + ve kûşişi N.
2 dost A. + ve yâr N.
3 ider A : iderler N.
4 Pâdişâh A : + 'âlem-penâh N.
5 ve A : – N.

zemânından beri Âsitâne'ye gelen hedâyâ [208a] ve Kırım Hânı'na viregeldiği virgüyü virüp Kazak eşkıyâsın muhkem zabt şartıyla 'ahidnâme recâ itmeğin, müsâ'ade olunup şurût u kuyûdu ma'lûm olmak içün bir sûreti Hân'a gönderildi.

Âmeden-i Elçi-i İngilis

İngilis Kıralı'nın elçisi gelüp, nâmesinde 'arz-ı meveddet idüp babası yerine kıral olduğun bildirüp Tunuslular ve Cezâyirliler[1] ile ticâret[2] içün 'akd-i musâlaha olunup Der-i devlet'den dahi izn-i hümâyûn recâ itmeğin, beylerbeyilere emir[3] gönderildi ⟨ki⟩ Memâlik-i mahrûse iskelelerinde dahi 'ahidnâmeye muhâlif teklîfler, meselâ "masdariyye" nâmı ile akça taleb olunmayup[4] ancak gümrük alına.

Ve Cezâyir beylerbeyisi iken vefât iden Husrev Paşa, Cezâyir'de olan Tunuslu ve yanında olan İngilislileri habs idüp birkaç bin guruşların[5] almağla, meblağ-ı mezbûr mukāta'ât mâlından virilmek fermân olundu.

Ve Hind tarafında Yemen iskelelerinden Moha'ya gelirken[6] yirmi dört pâre tüccâr gemilerin İngiltere cânibinden burtunlar alup, içinde olan tüccâr ile[7] ol gemileri ıtlâk idüp, "*Telef olan mâlları ashâbına redd eyleyesiz*" diyü nâme tahrîr ve irsâl olundu.

Vefeyât

Bu sâlde 'ulemâ ve meşâyıhdan nakle sâlih kimesne bulunmayup tayy-i zikr olundu[8].

Gürci Mehemmed Paşa:

Tavâşî kısmından olup Harem-i hümâyûn'da odabaşı iken bin on üçde vezâret ile çıkup, Hâcı İbrâhîm Paşa katli haberi geldikde Mısır'a gönderildi. Yedi aydan sonra ma'zûl olup, Belgırad ve Tuna sevâhili muhâfazasıyla Bosna Eyâleti virildi. Bin on sekizde Murâd Paşa yerine Âsitâne'de kā'im-makām kaldı. On dokuzda tekrâr kā'im-makām olup, Nasûh Paşa geldikde üçüncü

---

1 Tunuslular ve Cezâyirliler A : Tunuslu ve Cezâyirli N.
2 ticâret A : tüccâr N.
3 beylerbeyilere emir N : beylerbeyiler tarafına âdem A.
4 olunmayup N : itmeyüp A.
5 guruşların N : guruş A.
6 gelirken A gelinirken N.
7 ile A. + cemî'an N.
8 bulunmayup tayy-i zikr olundu A : bulunmadı N.

vezîr idi. Mehemmed Paşa Revân'a gitdikde üçüncü def'a kā'im-makām oldu[1]. Otuz birde dört ay yirmi gün vezîr-i a'zam olup, otuz üçde girü kā'im-makām olmuşidi[2]. Otuz beş şevvâlinin on sekizinci günü Hâfız Paşa Bağdâd muhâsarasında iken, hazîne ve 'asker ile imdâd itmedi diyü kul talebi ile katl olundu. Vezîr-i hayr-hâh[3], dîndâr ve merkezinde sâbit ü ber-karâr idi. –*Rahmetu'llâhi te'âlâ*[4*1].–

1 oldu A : kaldı N.
2 olmuşidi A : kalmışidi N.
3 hayr-hâh A : + ve N.
4 rahmetu'llâhi te'âlâ A : rahmetu'llâhi 'aleyh N.
*1 رحمه‌الله تعالى = Yüce Allah rahmet eylesin.

SENE-İ SİTTE VE SELÂSÎN VE ELF[1]

'Azl-i Hâfız ve Vezâret-i Halîl Paşa

Rebî'ulevvelin on ikinci günü Kā'im-makām Receb Paşa sarâyında müşâvere fermân olunup, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve 'ulemâ ve vüzerâ ve sâ'ir a'yân geldiler. Cumhûrun re'yi ile mühr-i vezâret Halîl Paşa'ya ve yeniçeri ağalığı hılâf-ı 'âdet[2] Çâvuşbaşı'ya ve defterdârlık Âsitâne Defterdârı Bekir Paşa'ya tevcîh olunup, ertesi, Vezîr-i a'zam Dîvân-ı hümâyûn'a vardı. Ve sefer hıl'atleri giydirilüp, rebî'ulevvelin on beşinci günü alay ile şiddet-i şitâda Üsküdar'a geçdi. Ve sarâya[3] konup on gün ikāmetden sonra, yirmi beşinde göçüp Haleb'e doğru revâne oldu.

Paşa-yı mezbûr vezîr oldukda, şeyhi ve 'azîzi Üsküdarî Mahmûd Efendi'ye varup serdârlık hıdmetine me'mûr olduğunu ifâde itdikde, "*A beyim, bir def'a dahi olmuşidin*" dimeden gayri nesne söylemeyüp, münfa'il gitmişidi. Konya'ya vardıkda Kapucular Kethudâsı mührü getirüp teslîm eyledi.

Cumâdelâhırenin on dördünde Hâfız Paşa ve Husrev Ağa[*1] Haleb'den ılgar ile çıkup, recebde Âsitâne'ye varup Kubbe vezâretinde karâr eylediler. Hâfız Paşa'ya sultân virilüp dâmâd-ı Pâdişâhî ve ikinci vezîr oldu.

Cumâdelâhırenin yirmisinde Adana'ya varup, beylerbeyisi Küçük Hüseyin Paşa töhmetle katl olunup, yeri Bostân Paşa'ya virildi.

Recebin yedinci günü Vezîr-i a'zam alay ile Haleb'e dâhil olup sarâya nüzûl eyledi. Haleb'de Silahdâr Ağası Tavîl Mustafa Ağa katl olunup, Mısır hazînesi geldikde kula mevâcib virilüp cizye defterleri tevzî' olundu. Ba'dehû çâdırı[4] taşra çıkup, bahâr faslı hulûl itmeğin Gökmeydân'a kuruldu. Ve şevvâlin yirminci günü Serdâr, alaylar ile şehirden çıkup otağa nüzûl eyledi.

Ol esnâda Yeniçeri Ağası 'Ali Ağa hasta olup intikāl itdikde, sâbıkā başmukābeleci iken ebnâ-i sipâhiyân ağası olan[5] Halîl Ağa'ya ihsân olundu.

---

1 elf A : + sene-i 1036 N.
2 'âdet A : mu'tâd N.
3 sarâya N : sarâyına A.
*1 Na'îmâ, Kâtib Çelebi'den fazla olarak, Husrev Ağa'nın o sırada yeniçeri ağalığından mazul bulunduğunu söylemektedir (II, 610). Aynı bilgi, iki varak ileride *Fezleke*'de de mevcuttur (bkz. vr. 210a).
4 çâdırı A : çâdırlar N.
5 olan N : – A.

Anın yeri bostâncıbaşı iken ma'zûlen sefere me'mûr olan Mustafa Ağa'ya virildi.

Zilka'de gurresinde göçülüp yedi menzilde Nehr-i Murâd geçildi. Yirmi beşinde Diyârbekir'e vâsıl ve Ceyrân Depesi'ne nüzûl olundu[1].

Sebeb-i Sefer-i Erzurum ve Reften-i Ser'asker

Bu esnâda serhadd-i 'Acem olan Ahıska'dan[2] feryâdcı gelüp, "*Bin kadar* **[208b]** *Kızılbaş muhâsara eyledi*" diyü imdâd istediler. Müşâvere olunup Anadolu Beylerbeyisi Mihalicli Dişlenk Hüseyin Paşa[*1] ser'asker ve Diyârbekir Beylerbeyisi Husrev Paşa ve Haleb Beylerbeyisi Nogay Paşa ve Mar'aş Beylerbeyisi Zor Paşa ve Rumili Beylerbeyisi Süleymân Paşa ve Diyârbekir kulu ağaları Çalık Mehemmed ile cümle dört beş bin 'asker ta'yîn olunup zilhiccenin beşinde gönderildi. Kendi dahi ardınca ol semte teveccüh üzre karâr virildi. Bostân Paşa mukaddem Erzurum'da Abaza Paşa'ya gönderildi ki varup Abaza Paşa dahi bunlar ile Ahıska[3] imdâdına çıkup bile gide. Bostân Paşa vardıkda hıl'at giydirüp ri'âyetden sonra Gözcü-kapusu'na otağını çıkarup kurdu. Halîl Paşa'ya mektûb yazup gönderdi. Dimiş ki:

"*Ben Pâdişâh'ın bir kemter kuluyum. Vilâyet sizindir. Lâkin, levend 'askerden havf iderler. Siz kapukulu ile Muş'dan müteveccih olun ki mutma'in olalar. Ben paşalar ile Ahıska*[4] *üzerine varayım. Hem*[5] *ser'askerliği bana ihsân eylen.*"

Vezîr-i a'zam dahi cevâbında: "*Bu tarafda kul senin ser'asker olduğuna râzî değillerdir*" diyü mektûb gönderüp ve Abaza kendi katline ba'zı mektûb

---

1 nüzûl olundu A : nâzil oldular N.

2 Ahıska'dan A : Ahısha'dan N.

*1 *Hasan Bey-zâde Târîhi*'nde verilen bilgiye göre Dişlenk Hüseyin Paşa o sırada Balıkesir'de yerleşik bulunmakta olup, vezaret verilmek suretiyle ser'asker tayin edilmişti (III, 997). Bu bilgi arasında Dişlenk Hüseyin Paşa'nın Anadolu Beylerbeyiliği'ne getirildiği yoktur. Na'îmâ da aynı konuyu aktarırken, Dişlek Hüseyin Paşa'nın, Balıkesir'de mütemekkin eski Anadolu beylerbeyi olduğundan bahsetmiş, vezaret verilmek suretiyle Haleb'de Serdâr-ı a'zam ile buluşmak üzere gönderildiğini söylemiştir. Ancak biraz aşağıda bu defa o da Hüseyin Paşa'dan Anadolu vâlîsi olarak bahsetmiştir. Dişlenk Hüseyin Paşa'nın *Sicill-i 'Osmânî*'deki biyografisinde ise iki defa Anadolu beylerbeyiliği yaptığı yönünde bilgi bulunmamaktadır (II, 188).

3 Ahıska A : Ahısha N.

4 Ahıska A : Ahısha N.

5 hem A : her N.

bulup, irsâl olunan 'asker üzerine doğrulup Ilıca'ya konduklarında[1], Abaza evvelâ paşalara Erzurum Kādîsı'nı gönderüp, "*Bu ne nifâkdır?*" diyü tevbîh itdikde, Hüseyin Paşa, "*Abaza ne oğlandır! Ben Cennet-oğlu gibi ejderi -ki Pâdişâh neslinden olmak da'vâ ider idi- suhûletle ele getirdim*" diyü lâf urup Kādî'yı kovmuş idi.

Bir rivâyetde Erzurum'a, Âsitâne'de segbânlardan[2] bin yeniçeri ta'yîn olunup, kadırga ile Tırabzon'dan varup Gözcü-kapusu'nda Abaza yanına komuşlar idi. Paşalar dahi Ilıca'ya varup konduklarında, Abaza'ya müşâvere içün âdem gönderüp, Abaza cevâb virmeyüp, bunları şebîhûn ider diyü haber şâyi' olmuşidi.

İnhizâm-ı Paşayân ve Maktûlî[3]-i Ser'asker

Çün Kādî Ilıca'dan redd olundu, paşaların yeri pirelenüp ikindi zemânı Diyârbekir semtine göçüp geldikleri yola girdiler. Abaza Paşa dahi Kör Hazînedâr'ı ardlarınca gönderüp, bunlar giderken Hüseyin Paşa-oğlu hasta olmağla nısfü'l-leylde konmuşlar idi. Seherî göçüp namâz vakti "Ağaköyü" nâm mahalle geldikde ardlarından 'asker irişüp bir yere geldiler. Saflar bağlanup Kör Hazînedâr ve Küçük Abaza çarhaya girüp, evvel hamlede Kul Ağası Çalık Mehemmed ⟨atından⟩ tekerlenüp yine bindirdiler. Husrev Paşa ve Hüseyin Paşa birer dümbekî âdem olmağla atlarından tekerlenüp, sâ'ir 'asker münhezim olup, keyfi semtine firâr itdiler. Cümle ahmâl ü eskāl gāret ü yağma olunup[4], paşalar birer at ve yedek ile kurtuldular. Nice beyler ve 'askerden hayli kimesne ve Hüseyin Paşa ve Husrev-oğlu şehîd olup, Husrev Paşa ve Tırabzon Beylerbeyisi Hasan Paşa ve ba'zı beyler giriftâr olup[5] Erzurum'a vardıklarında, Abaza bunların cümlesini ve Tırabzon'dan Ahıska muhâfazasıçün Erzurum'a gelen yeniçerileri ve anda olan topçuların ekserini katl eyleyüp Bostân Paşa'yı alıkodu. Kızılbaşlar Ahıska Kal'ası'nı yürüyüşle alup içinde olan halkı[6] katl-i 'âmm itdiler.

---

1 konduklarında N : konuldukda A.
2 segbânlardan A : segbânlarda N.
3 maktûlî N : katl A.
4 olunup A : olup N.
5 olup A : olunup N.
6 olan halkı A : olanı N.

Teveccüh-i Serdâr be-Cânib-i Erzurum

Bu haberler Serdâr'a vâsıl oldukda, 'îd-i adhâdan sonra müşâvere olunup, "*Erzurum üzerine varmak mühimdir*" diyü ol savba teveccüh olundu. Diyârbekir'den göçülüp Çülek'e nüzûl idüp birkaç gün ikāmette[1] Küçük Ahmed bin kadar 'asker ile orduya dâhil olup göçüldükden sonra, yolda münhezim beyler ve paşalar dahi geldiler. Lâkin, 'askere temâm mertebe za'f-ı kalb hâsıl olmuşidi. Zilhicce evâhırında Ilıca'ya varıldıkda Anadolu Beylerbeyiliği Zor Paşa'ya virilüp, Sivas Beylerbeyisi Tayyâr Mehemmed Paşa gelüp ordu-yı hümâyûna dâhil oldukda, Diyârbekir Gürci Mehemmed Paşa'ya ve Şâm Tayyâr Paşa'ya ve Sivas Küçük Ahmed'e virildi.

İnhizâm-ı Hasan Paşa

Sâbıkā Mûsul muhâfazasında kalan Karaman Beylerbeyisi Çerkes Hasan Paşa ve Sohrân Hâkimi Hân-zâde Hâtûn ve Kızılbaş'dan dönüp gelüp Ruhâ beylerbeyisi olan Şîr Paşa ve Mekri Hâkimi Mîre Bey bir yere gelüp Kızılbaş ülkesine akına gidüp 'azîm doyumluk[2] alup gelir iken Şâh dahi üzerlerine gelüp, 'azîm ceng itdikden sonra bunlar **[209a]** bozulup, Mîre Bey düşüp, Çerkes[3] Hasan Paşa esîr olup, Hân-zâde üç dört yerinde⟨n⟩[4] yaralanup, Şîr Paşa'nın büyük oğlu Ulubek cümle 'aşîreti ile Kızılbaş'a dönüp, Şîr Paşa bozgun 'askeriyle Mûsul'a geldiği haberi Diyârbekir'de Serdâr'a vâsıl oldu.

Âmeden-i Elçi-i Şâh be-Âsitâne

Şâh 'Abbâs tarafından nâme ile elçi Tahmâsb Kulı Sultân gelüp Bağdâd'ı oğluna recâ eylemiş. "*Mukaddemâ Sultân Süleymân Hân zemânında olan hudûd üzre sulha 'ahidnâme virilmiş iken Celâlî sebebiyle fursat-gîrlik idüp nakz-ı 'ahde ikdâm olunmağla, techîz-i ceyş ve irsâl-i serdâr idüp ol cânibde olan mesâlih, vekîl-i mutlak Serdâr Halîl Paşa'ya sipâriş olunmuşdur*" diyü cevâb ile gönderildi.

Ve Zagem Hâkimi Tahmures ⟨Teimuraz I⟩'e hüküm yazıldı ki: "*Bu sâlde Kızılbaş üzerine Vezîr-i a'zam Halîl Paşa serdâr gönderilüp sen dahi var*

---

1 ikāmetde N : ikāmetden sonra A.
2 doyumluk A : + ganâ'im N.
3 Çerkes N : – A.
4 yerinde⟨n⟩ A : yerde N.

kuvveti bâzûya getirüp, sâ'ir hükkâm-ı Gürcistân ile yek-dil olup Kızılbaş def'ine ikdâm idesin" diyü gönderildi.

'Arz u Mahzar ez-Yemen

Yemen Beylerbeyisi Vezîr Haydar Paşa'dan 'arz ve ahâlî-i vilâyetden mahzar gelüp:

"*Mukaddemâ Yemen muhâfazasında olup vefât iden Vezîr Fazlı Paşa zemânında Flandre ⟨Flanders⟩ Kıralı'na müte'allık burtunlar, 'ahidnâmeye mugâyir, Hind'den gelen tüccâr gemileri üzerine düşüp cengle gemileri alup altı kerre yüz bin guruş zarar eyledikleri⟨n⟩ Fazlı Paşa'ya i'lâm eylediklerinde tazmîn iktizâ itmeğin, Fazlı Paşa ol burtun ashâbından ancak yüz bin guruş tahsîl ve ashâbına teslîm idüp, beş yüz bin guruş dahi zimmetlerinde bâkī kalup, hâlâ girü kendi hâllerinde olmayup bu def'a dahi yedi burtun donadup, Hind'den Yemen iskelelerine gelen tüccârın on dört kıt'a gemilerin basup ashâbın esîr ve emvâlini gâret idüp, İngilis tâ'ifesiyle hâlâ Moha İskelesi'ne demür bıragup, müteveffâ*[1] *Fazlı Paşa aldığı guruşu taleb ideriz, diyü bahâne ve fesâd*[2] *iderler*" dinilmeğin, Flandre ⟨Flanders⟩ Kıralı'na nâme yazılup gönderildi.

Tebdîl-i Şerîf

Mekke-i Mükerreme[3] Şerîfi Şerîf İdrîs zâlim olmağla ref' olunup, yeri Şerîf Zeyd b. Muhsin'e tevcîh olundu.

Ahvâl-i Pâdişâh-ı Hind

Bu sâl hılâlinde Hind Pâdişâhı Selîm Şâh vefât idüp oğlu Şehriyâr yerine geçdikde, beşinci ayda mezheb-i Şî'a'ya meyl töhmeti ile katl olunup, Ekber Şâh'ın vefât iden oğlu Danyal oğlu Baysungur pâdişâh oldu. Tâzelik hasebiyle huzûz-ı nefsâniyyeye ve 'ayş ü nûşa düşüp umûr-ı saltanatdan gâfil olmağın, Hurrem Şâh b. Selîm -ki Âsaf Hân dâmâdı idi- anın irşâdıyla 'âmil olup, sekiz aydan sonra bin kadar 'asker ile 'ale'l-gafle gelüp Baysungur uğrun kapudan firâr ve Hurrem Şâh tahtgâhda karâr eyledi. Baysungur bir kenâra çıkup bir-

---

1 müteveffâ A : müstevfâ N.
2 ve fesâd N : – A.
3 mükerreme A : – N.

kaç müverrih ile istihlâs-ı mülk bâbında imdâd recâsına Dergâh-ı 'âlem-penâha gelüp evzâ'-ı gûn-â-gûnî sebebiyle dil-hâhı üzre mer'î olmamağın, Hicâz ve Yemen'den İran'a çıkup andan Hind'e 'âzim oldu. Vardıkda nâ-bûd itdiler*[1].

Ahvâl-i Serhadd-i Nemçe

Erdel Hâkimi Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩, Kā'im-makām'a mektûb gönderüp yazmış ki bu sâlde Nemçe'den kılıca gelir[1] güzîde elli altmış bin 'asker[2] -ki otuz bini piyâde tüfeng-endâz, yirmi bini "filorus" nâmıyla olan Nemçe atlusu- ve birkaç bin Macar ve Hırvat 'askeri kalkup otuz pâre 'azîm toplar ile Memâlik-i mahrûse'den Hatvan ve Solnok ⟨Szolnok⟩ ve Segedin ⟨Szeged⟩ ve Peşte ⟨Pest⟩ sancaklarında kışlayup, evvel-bahârda 'azîm fesâd kasdına tabur ile Ostorgon ⟨Esztergom⟩'a bir mil karîb yere[3] gelüp konup Pâdişâh'ın karyelerini, varoşlarını urup halkı esîr itmişidi. Murtezâ Paşa dahi 'asker-i İslâm ile Peşte ⟨Pest⟩ Sahrâsı'nda dernek idüp, Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ dahi ılgar ile gelüp cem'iyyetden sonra taburun karşısına varup ceng itdiler. Nice bin Nemçe katl olundukdan sonra etrâfına meters kazup taburu meters içine girdi. Taşradan muhâsara ve hücûm olunup, açlıkdan ve sovukdan ve hastalıkdan ve kılıcdan yirmi bin kadarı helâk olup, beri tarafdan yüz âdem öldü. Bi-'avni'llâhi te'âlâ[4] hazînesiz ve topsuz serhadd 'askeri böyle bir kavî düşmeni

*[1] Kâtib Çelebi'nin, Selîm Şâh (Cihângîr)'ın ölümü sonrasında Bâbürlü Devleti'nde yaşanan taht kavgası hakkında verdiği bilgi kısmen yanlış ve eksiktir. Selîm Şâh öldüğünde karısı Nûr Cihân, hayattaki iki şehzâdeden Şehriyâr'ı tahta çıkarmak ister. Nûr Cihân'ın kardeşi Âsaf Hân ise kendi dâmâdı olan diğer şehzâdenin, Hurrem'in tarafını tutmaktadır. Ancak, Hurrem o sırada uzakta bulunduğundan dolayı, Şehriyâr'a karşı tahtı güvence altına almak için, geçici olarak, Selîm Şâh (Cihângîr)'ın, o sırada hayatta bulunmayan büyük oğlu Husrev'den olma torunu Dâver Bahş Bulâkī'yi hükümdar ilan eder. Bir taraftan Dâver Bahş adına hutbe okutup sikke bastırırken diğer taraftan Hurrem'i tahta çağırır. Bunun üzerine Nûr Cihân'ın teşvikiyle, Şehriyâr da Lahor'da kendi hükümdarlığını ilan eder. Âsaf Hân ordu ile Şehriyâr'ın üzerine yürüyerek onu yakalar ve gözlerine mil çektirir. Ardından, Selîm Şâh (Cihângîr)'ın hayatta bulunmayan kardeşi Danyal'ın iki oğlunun da gözlerine mil çekilir. Dâver Bahş Bulâkī ise kaçıp Safevîlere sığınır (Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1947, II, 191). Kâtib Çelebi'nin bahsettiği Baysungur, Danyal'ın gözlerine mil çekilen iki oğlundan biri olsa gerek. Kâtib Çelebi onu, Husrev'in oğlu Dâver Bahş Bulâkī ile karıştırmış gibi görünüyor.

1 gelir A : gelen N.
2 'asker N : + ile A.
3 yere N : yerde A.
4 te'âlâ A : – N.

def‘ eyleyüp cevâb virdiler. Bu mertebe galebeden sonra hezâr tedbîr ile anları barışığa kā’il itdiler.

Ahvâl-i Sulh

Sulh[1] içün üç aya dek va‘de olup iki tarafın vekîlleri[2] bir yere gelüp, “*Eger iktizâ ider ise dahi uzaya, tarafeynden ‘asker çekilmeye*” dinildikden sonra temessükleşüp, Murtezâ Paşa serhadd ‘askeri ile “Karmus Bana” nâm mahalden dönüp Budun ⟨Buda⟩'a gitdi. Ve Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ dahi bu mektûbu mahall-i mezbûrda otuz altı rebî‘ulevvelinde yazup gönderildikden sonra kendi dahi hükûmetine döndü. Ve bu def‘a gelen Nemçe ‘askeri[3] yedi sekiz seneden beri görülmemiş[4] idi. Vilâyetine vardıkdan sonra Kapu Kethudâsı'nı mektûb ile gönderüp, oğlu olmamağla Erdel hükûmeti **[209b]** üç milletin ittifâkı ile kendiden sonra menkûhası olan “Katarina Brandeburg ⟨Catherine of Brandeburg⟩” nâm ‘avrete tevcîh olunmasın murâd idinüp, mûcibince sene-i mezbûre recebinin sekizinci günü ‘ahidnâme yazılup gönderildi.

Vefeyât

Ganî-zâde Efendi[5]:

Sadrü'l-efâzıl ‘Abdülganî Efendi mahdûmu Nâdirî Efendi'dir. Dokuz yüz seksende tevellüd idüp Hâce Sa‘deddîn Efendi'den mülâzım ve elf-i kâmilde kırk akça ile müderris olup, bin beşde Sahn'a geldi. Bin onda Süleymâniyye'den Selânik Kazâsı virilüp on üçde Mısır, ba‘dehû Edirne, on beşde İstanbul kādîsı oldu. Yirmi birde Anadolu Sadrı'na gelüp, iki def‘a Anadolu ve yirmi sekizde Rumili kādî‘askeri olup, otuz üçde ba‘de'l-‘azl girü ‘avd eyledi. Bir seneden sonra ma‘zûlen altı ay meflûc olup, otuz altı cumâdelâhıresinde intikāl eyleyüp hânesi kurbında defn olundu. –*El-cennetü mesvâhü*[*1]– târîh-i vefâtıdır.

---

1 sulh A : – N.
2 vekîlleri A : vükelâsı N.
3 Nemçe ‘askeri A : ‘asker-i Nemçe N.
4 görülmemiş A : görmemiş N.
5 Ganî-zâde Efendi N : sadrü'l-efâzıl ‘Abdülganî-zâde Nâdirî Mehemmed Efendi A.
*1 الجنة مثواه = Makamı cennet olsun. Ebced hesabı 1036'yı tutmaktadır.

Mevlânâ-yı mezbûr fezâ'il-i bâhire ile meşhûr, elma'î vü zekî ve şâ'ir-i bâhir, kerem ü sahâda misli nâdir idi. Âsâr-ı kaleminden *Tefsîr-i Beyzâvî* evveline ta'lîkası vardır. Nakz ve ibrâm meslekine gitmekle temâm idememişdir. Müretteb ü mükemmel *Dîvân*'ı vardır. İnşâsını dahi tedvîn idüp, Sultân 'Osmân emri ile iki bin beyt kadar *Şehnâme* diyüp Kāsım-ı Gûn-âbâdî ve Hâtifî'ye pey-revlik eylemişdir. Vâdî-i kasîde-perdâzîde müsellemdir. Edirne'de Taşlık Müderrisi Müzellef Ahmed bir sene mukaddem vefât idüp, dest-yârî-i imsâkle[*1] mâl-i vâfir terk eyleyüp vârisi kalmadıkda, Ganî-zâde Efendi vilâd-ı 'atâka cihetinden da'vâ-yı istihkāk eyleyüp mes'ele-i meşhûre-i velâ bahsine mü'eddî olmuşidi. Şeyhülislâm Yahyâ Efendi vâlid-i mâcidine iktidâ eyleyüp ekser-i 'ulemâ-i Rum ihtiyâr eyledikleri Mollâ Husrev meslekine sâlik olmağla, Ganî-zâde Efendi'nin muhâlif-i dil-hâhı vâkı' olup, bî-hûde cünbüşler ızhârı ile fetvâ mukābilinde tarh itdiği makāleleri garîb vâdî ve nakl-i meclis-i her nâdî oldu[1].

Sadreddîn-zâde Mehemmed Emîn Efendi[*2]:

Şirvânî'dir. Diyârında vâlidi Mollâ Sadreddîn hıdmetinde tekmîl-i mevâdd-ı fünûna iştigāl ve tahsîl-i kemâl idüp, vâlidi yerine seccâde-nişîn-i ders-i 'âmm iken, ol diyâra revâfız müstevlî oldukda rüfekâsı olan ehl-i Sünnet ile hicret eyleyüp nice zemân Haleb'de ikāmet, ba'dehû Diyârbekir'e ric'at itmişler idi. Vezîr Nasûh Paşa ol diyâra emîrü'l-ümerâ oldukda kendiye mu'allim idüp, Husrev Paşa Medresesi'n virmiş idi. Şâfi'î iken tahannüf idüp, ba'dehû me'zûn bi'l-iftâ ve pâye-i Sahn'la rütbesi vâlâ olup, Vezîr-i merkūm

---

*1 imsâkle: *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 701)'ten alarak metne dahil ettiğimiz bu kelime A ve N nüshalarında الفاكله şeklindedir.

1 sadrü'l-efâzıl ... oldu N : – A.

*2 Sadreddîn-zâde Mehemmed Emîn Efendi'nin biyografisi Âtıf Efendi nüshasında mevcut değildir. Biyografiyi Nuruosmaniye nüshasından alarak metne dahil ettik. Fakat bu arada, bir başka sorundan daha bahsetmemiz gerekiyor. Mehemmed Emîn Efendi'nin vefatı tarihi 3 Zilhicce 1036 (15 Ağustos 1627) olduğu halde (Bkz. *Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 712), biyografisi Nuruosmaniye nüshasında 1037 (1627-1628) senesi vefeyatında verilmiştir. İlginçtir ki bu sorun eserin baskısı esnasında farkedilmiş, fakat yanlış bir çözüm uygulanarak Mehemmed Emîn Efendi'nin ölüm tarihinin 1037 şeklinde değiştirilmesi yoluna gidilmiştir. Metin tesisindeki prensibimiz genel olarak, bu tür hatalara müdahale etmeyip biyografileri bulundukları yerde bırakmak ve bir dipnot düşerek meseleyi açıklığa kavuşturmak yönündedir. Ancak, söz konusu biyografi müellif hattı nüshada zaten mevcut olmadığından dolayı, burada prensibimizin dışına çıkarak biyografiyi ait olması gereken yere taşımayı uygun gördük.

sadrü'l-vüzerâ oldukda Âsitâne'ye bile gelüp, fezâ'il-i bi-kerâmı ma'lûm-ı 'ulemâ ve âsâr-ı kalemi manzûr-ı Pâdişâh-ı kerem-bahşâ oldukda, bin yirmi birde def'aten Sahn Medresesi virilüp, ba'dehû Edirne Selîmiyyesi ve Dârü'l-hadîs-i Süleymâniyye'den yirmi dörtde Haleb Kazâsı, ba'dehû Mekke pâyesiyle ikrâm olundukdan sonra, yirmi yedide Dârü'l-hadîs-i Ahmed Hânî temâm olup bunlara in'âm olundu. İstanbul Kazâsı tekā'üdü ve arpalık ile hakk-ı ri'âyeti itmâm olunmuşidi. Otuz altı zilhiccesinin üçüncü günü intikāl eyleyüp, vasıyyeti üzre Üsküdar'da defn olundu.

Mollâ-yı merkūm kıdve-i 'ulemâ-i 'Arab ve 'Acem ve Rum, 'ulûm-ı 'akliyye ve nakliyyede fâzıl ve mâhir, 'asrında misli nâdir idi. Âsârından *Tefsîr-i Kādî* evveline hâşiyesi[*1] ve *Fevâ'id-i Hâkāniyye* nâmıyla elli dört fenni müştemil bir te'lîfi vardır[1].

Kara Mustafa Paşa[2]:

Harem-i hümâyûn'dan yeniçeri ağalığıyla çıkup ba'de'l-'azl Mısır Eyâleti virilmişidi. Geldikde[3] Dîvân vezîri iken bu sâlde Anadolu'ya 'asker sürmeğe gönderilüp, Hamîd'de Gölhisâr'ı yıkup teftîş bâbında mübâlagası re'âyânın şekvâsına mü'eddî olup Âsitâne'ye da'vet ve katl olundu.

[*1] Eserin ismi *Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî* olup, Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* adlı *Kur'ân* tefsirinin hâşiyesidir (Ramazan Altıntaş, "Şirvânî, Sadreddinzâde", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 208).

1 Sadreddîn-zâde ... vardır N : – A.

2 Kara Mustafa Paşa A: Sadreddîn-zâde Kara Mustafa Paşa N.

3 geldikde A : geldikden sonra N.

SENE-İ SEB'A VE SELÂSÎN VE ELF

Muhâsara-i Erzurum[1]

Evâ'il-i muharremü'l-harâmda Serdâr Halîl Paşa Ilıca'dan göçüp Erzurum Kal'ası'na gelüp[2], cenûb tarafında bayıra nüzûl eyledi. Abaza Paşa ise[3] kendinin silahdârı ve çırağı iken makām-ı nizâ'da kıyâm idüp, kapuları kapayup topları çâdırlarından tarafa havâle idüp 'askeri çıkar[4] döğüşür idi. Kal'a-kûb toplar olmamağla gâhî şâhî darbzenler ile varup ceng iderler idi. Tortum Hisârı'ndan birkaç balyemez nakline âdem gidüp muhâsara tedârüküne şürû' olundu. Muharremin on üçüncü günü sabâh kal'adan 'asker çıkup çâdırlara yürüyüp, beri tarafdan dahi 'asker harekete gelüp biraz ceng eylediler. Abaza 'askeri beri[5] tarafın hücûmunu görüp hisâra döndü[6].

Âmeden-i Mağrav[7] ⟨Giorgi Saakadze⟩ ve Meters

Saferin dördünde sâbıkā Kārçgāy Hân 'askerini kıran Tahmures ⟨Teimuraz I⟩ birâderi Mağrav[8] Hân ⟨Giorgi Saakadze⟩[*1] -ki Gürcistân'ın yarar ve nâmdâr hükkâmından idi- ba'zı sebeb ile birâderine bî-huzûr olup ordu-yı hümâyûna geldi. Mezbûrun kudûmu ile 'asker nev'an takviyet bulup[9] şevke geldiler. Oltu'dan iki top dahi gelmekle hemân ol gün meterse girdiler. Hasan Kal'ası'na 'asker varup feth itdikden sonra, yedi vakıyye atar bir kolonborna ve biraz bârût getirdiler.

Saferin on sekizinde, sâbıkā "Kara Oğlan" nâmıyla iştihâr bulup serdengeçdi yeniçeri iken bölüğe çıkan sipâhî birkaç yarar yoldaşlarıyla hamâkat idüp Erzurum Hisârı'na yürüdükde tüfeng ile urulup şehîd oldu. Üç topla bir yerden döğmek hisâra kâr eylemeyüp toprak sürmeğe şürû' itdiler.

---

1 muhâsara-i Erzurum : A nüshasında mükerrer.
2 gelüp A : şeref N.
3 ise A : – N.
4 çıkar A : çıkarır N.
5 beri N : – A.
6 döndü A : döndüler N.
7 Mağrav A : Mağrad N.
8 Mağrav A : Mağrad N.
*1 Kâtib Çelebi'nin verdiği bilgi hatalıdır. Mağrav Hân ⟨Giorgi Saakadze⟩, Tiflis mağravı olup Tahmures ⟨Teimuraz I⟩'le arasında herhangi bir akrabalık yoktur (*Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, s. 71).
9 bulup N : – A.

Nüzûl-i Berf ve Hulûl-i Şitâ ve 'Avdet

Çün rûz-ı kāsım geçüp vakt-i sermâ hulûl eyledi, Erzurum kış yeri olmağla rebî'ulevvelin on altıncı gicesi bir 'azîm kar yağup çâdırları ve metersi basdırdı[1]. Tedârüksüz bî-vakit muhâsaraya şürû' olunup, yetmiş gün bî-hûde oturuldukdan sonra zarûrî göçmek lâzım gelüp hisârdan el çekildi. Hasan Kal'ası'na bin nefer kul-oğlu gönderilüp Yûsuf Paşa*[1], muhâfazasına ta'yîn olundu. 'Ali Efendi içeri varup ertesi, 'asker kar üzerinde ling ü lök yolsuz vâdîlere ve dağlara sülûk idüp Tokat'a doğru revâne olup, ertesi Ilıca menzilinde topları gömdüler. Cıgal-oğlu Çiftliği menziline gelince Abaza Paşa 'askeriyle girüden ta'kīb idüp ol menzilde sâbıkā bostâncıbaşılıkdan ma'zûl olan[2] Sipâhîler Ağası'nı ve girüde bulunan ağırlığı ve 'askeri alıkoyup nice hasâret vâkı' oldu.

Tercân'dan, Zigana Deresi'nden Akşar Sahrâsı'na çıkılup Koyluhisâr Deresi yolu ile rebî'ulâhırın on birinci günü Tokat şehrine dâhil oldular. 'Asker dağılup 'ulûfe ve mülâzımîne hıdmet virilüp vezîr ve a'yân kışla hânelerine girdiler. Bu yolda yirmi beş gün 'asker cemî'an[3] kar üzerinde yatup kalkup şiddet-i berdden çok kimsenenin eli ve[4] ayağı düşüp, nicesi dahi yollarda dondu kaldı. Tokat'da[5] birkaç yüz âdemin cerrâhlar[6] elin ayağın kesüp dükkânlarda yatur iken teşennüc olup ölür idi. Bu def'a vâkı' olan musîbet, bir târîhde görülmemişidi. Yolsuz, izsiz dağlarda gidilüp[7] gâh yürümek mümkin olmayup, dağdan insân ve hayvânât kızağla iner gibi, götü üzre kendiyi koyuvirüp iner idi. Dere[8] kenârında biri biri üzerine 'asker katâr katâr iz açup gider iken, yukarıdan biri yıkılup, aşağı katârları sürüp Zigana Deresi'nden Aksu'ya[9] döker idi. Buna benzer nice âlâm ve şedâ'id müşâhede eyledik.

Âmeden-i A'yân-ı Celâliyân

Tokat kışlasında 'asker gitdikden sonra Vezîr ve Yeniçeri Ağası kalup Abaza'dan vehm üzre iken, mûmâ-ileyhin Erzincân ve Bayburd muhâfazasında olan ağalarından Bebr Solak ve 'Atâ'ullâh Efendi etbâ'ı ile

---

1 basdırdı N : basdırup A.

*1 Adı geçen Yûsuf Paşa'nın, Avlonya Sancağı beyi olan Arnavud Deli Yûsuf Paşa olduğunu *Târîh-i Na'îmâ*'dan öğreniyoruz (II, 624).

2 olan A : – N.

3 cemî'an N : – A.

4 ve A : – N.

5 Tokat'da A : Tokat şehrinde N.

6 cerrâhlar N : – A.

7 gidilüp N : – A.

8 dere A : ve dereler N.

9 Aksu'ya A : akan suya N.

gelüp tâbi' olmağla, her birine bölük virilüp ri'âyet olundu. Ba'dehû fevc fevc **[210a]** Abazalı gelmeğe âgâz eyledi[1].

'Azl-i Halîl Paşa ve Serdârî-i Husrev Paşa

Çün hengâm-ı şitâ inkızâsı karîb olup[2] sefer mühimmâtı görüldü, Der-i devlet'de müşâvere olunup[3], "*Sâbıkā yeniçeri ağası iken ma'zûlen Âsitâne'ye gelüp vezâretle Dîvân'da oturan Husrev Paşa şedîd ve cerî, serdârlığa lâyık, işi eridir. Bu maslahatın 'uhdesinden ol gelir*" diyü Diyârbekir Eyâleti ile cumâdelâhırenin on beşinci günü Üsküdar'a geçirilüp*[1] İznikmid'de[4] mühr-i vezâret virildi. Vezîr-i a'zam ve serdâr olup Tokat'a teveccüh itdi. Şa'bânın on altıncı günü defterhâne mühürlenüp kal'aya kondu. Ma'zûl Halîl Paşa çıkup Der-i devlet'e gidüp Dîvân'da dördüncü vezîr oldu. Defterdâr Vezîr Bekir Paşa kā'im-makām kaldı.

Husrev Paşa Amasya'ya geldikde mühr-i vezâret teslîm olunup, ramazânın yirmi sekizinde Tokat Sahrâsı'na nüzûl itdi. Fasl-ı bahâr olmağla 'asker taşra çıkup çâdırlar ile etrâfına kondular. Ol menzilde Manisa Beyi Sultân-zâde Hâcı Paşa ve Tokat Defterdârı 'Osmân Efendi*[2] katl olundu. Husrev Paşa hûnî kimse olmağla siyâset esnâsında otağ önünü açup iskemle üzerinde oturur, önünde katl itdirirdi. Hâcı Paşa meydâna gelüp ittifâkan[5] Cellâd Kara 'Ali bulunmadı. Bir sâ'at kadar tevakkufdan sonra gelüp katl eyledi. Ve Cellâd birkaç yüz değnek yedi.

---

1 gelmeğe âgâz eyledi A : gelmeğe dönüp âgâz eyledi N.

2 olup N : + ve A.

3 olunup A : olup N.

*1 *Târîh-i Na'îmâ* (II, 622)'dan öğrendiğimize göre, Husrev Paşa'ya sadâretten evvel Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, Kubbe vezîrlerinden Kā'im-makām Receb Paşa'nın, kendisinden önce geliyor olmasından dolayıdır.

4 İznikmid'de A : İznikmid'e vardıkda N.

*2 Bu kısmı yazarken *Fezleke*'den başka bir kaynaktan daha yararlandığı anlaşılan Na'îmâ, Kâtib Çelebi'nin "Tokat Defterdârı 'Osmân Efendi" olarak zikrettiği kişiyi, "Ordu-yı hümâyûnda nişâncılık hizmetinde olan Tokatlı 'Osmân" olarak bildirmiştir (II, 623). Nitekim biraz yukarıda Kâtib Çelebi de defterdârlık verilen bir Tokatlı 'Osmân Efendi'den bahsetmişti (vr. 202b). *Topçular Kâtibi 'Abdülkādir Efendi Târîhi* (II, 865)'nde ise Tokat'ta öldürülen kişi, "Tokat'ta sâkin 'Osmân Paşa" olarak anılmıştır. *Sicill-i 'Osmânî* (III, 418)'de, biri, Tokat defterdârı olup 1034 (1624-1625)'te İran ordusu defterdârlığına getirilen Hakîm 'Osmân Efendi; diğeri ise 1035 (1625-1626)'te İran ordusu defterdârlığı ile beraber nişâncılığa getirilip1037 (1627-1628) yılında ölen Tokatlı 'Osmân Efendi olmak üzere iki ayrı kişinin biyografisi mevcuttur. Kâtib Çelebi *Fezleke*'sinde her iki 'Osmân Efendi birbirine karışmış gibi görünüyor.

5 ittifâkan A : ittifâk N.

Sâbıkā Mağrav Hân (Giorgi Saakadze) Âsitâne'ye gönderilüp Pâdişâh huzûrunda şeref-i İslâm ile müşerref olup Mehemmed ismiyle[1] tesmiye olunmuş ve kapucubaşılık ile girü sefere gönderilmişidi.

Şevvâlin yirmi altısında Abaza Paşa etbâ'ı Bayburd Kal'ası'nı tahliye vü teslîm idüp geldiklerinde ri'âyet olunup zabtına âdemler ta'yîn ü irsâl olundu.

Âhır-ı şevvâlde sipâh gulüvv idüp mülâzım yazılmağla teskîn olundular.

Zilka'de evâsıtında Mısır hazînesi gelüp, harâc defterleri ve mevâcibleri virilüp sefer mühimmâtı görüldü.

Tophâne'den on iki bedoloşka gemiler ile Samsun'a çıkup, andan her biri yirmişer çift câmûs ile Tokat ve[2] Sivas üzerinden Erzurum'a teveccüh itdi.

Rumili Beylerbeyisi İlyâs Paşa ve Anadolu Beylerbeyisi Zor Paşa ve Mar'aş ve Sivas ve Karaman eyâletleri 'askeri ile mukaddemâ Erzincân üzerine gönderilüp vardıklarında, içinde olan eşkıyâ itâ'at eylediği haberi geldi.

Zilka'denin yirmisinde Serdâr Tokat'dan göçüp Sivas'a varıldıkda 'askere zahîre virildi. Zilhiccenin gurresinde cümle toplar ve mühimmât geldikde[3] göçüp, Koçhisâr'da 'îd-i adhâ olup Akşar[4] Sahrâsı'nda Haleb Beylerbeyisi Nogay Paşa cebehâne ve Mısır'dan gelen bin kantâr bârût ile ordu-yı hümâyûna dâhil oldu. Andan dahi göçülüp Erzurum üzerine teveccüh olundu. Ve yollarda Abaza etbâ'ı gürûh gürûh gelmekle 'askere kuvvet-i kalb hâsıl olur idi. Niçe feth olunduğu sene-i âtiyede beyân olunur inşâ'allâhu te'âlâ[5].

Tevcîh-i Hâniyyet be-Cânıbek Girây

Kırım Hânı Mehemmed Girây, karındaşı "Şâhîn Girây" nâm şakī ile hemîşe yek-dil olup hılâf-ı rızâ-i Şehriyârî nice evzâ'-i nâ-hem-vâr gösterüp ikisinin dahi def'i lâzım gelmeğin, evâhır-ı ramazânda Kırım hânlığı Cânıbek Girây'a virilüp birâderi Devlet Girây kağılgay oldu. Deryâdan[6] Donanma-i hümâyûn[7] ile Kefe'ye vardıkda Mehemmed Girây ve Şâhîn Girây imdâdına yedi sekiz bin Kazak eşkıyâsı gelmişidi. Kantemür Mîrzâ mu'âveneti ile Mehemmed Girây ve Şâhîn Girây'a gālib gelüp Mehemmed Girây cengde maktûl oldu. Ve Şâhîn Girây râh-ı gürîzi tutup Kazak eşkıyâsıyla firâr itdi.

---

1 ismiyle A : – N.
2 ve A : – N.
3 geldikde A : geldikden sonra N.
4 Akşar N : Afşar A.
5 inşâ'allâhu te'âlâ A : – N.
6 deryâdan A : – N.
7 hümâyûn A : – N.

İrsâl-i Nâme be-Cânib-i Leh

Bu esnâda Leh Kıralı tarafından[1] "Kuruncki" nâm elçi gelüp cevâbnâme yazıldı ki sâbıkā Özi ve Akkirman ve Bender ⟨ve⟩ Silistire ⟨ve⟩ Niğbolu akıncı beylerine ve Bucak Tatarı'na evâmir gönderilüp, "*Bir ferdle vilâyetine akın eylemeyeler*" diyü tenbîh olunmuşidi. Leh Kıralı'nın İsveç ile üç seneden beri seferi ve cengi olup hatmanı ve oğlu, geçen sene kendi seferde olmağla, Kazak eşkıyâsı[2] Karadeniz'e çıkmamak 'ahd olunmuş iken, Anadolu ve Rumili yakalarından feryâdcılar gelüp Kazak eşkıyâsı deryâya çıkup hasâret eylediklerini i'lâm itmeleriyle âdemler gönderilüp[3] içlerinden dil alınup su'âl olundukda, Karadeniz'e çıkdıkları kendi re'yleriyle olmayup ve "*Şâhîn Girây'a imdâda Leh tarafından birkaç bin Kazak gönderildi*" diyü cevâb virmeleriyle, Kapudan Hasan Paşa donanma ile Karadeniz'e gönderildikden sonra, haber-i mezbûru tahkīk içün karadan Özi ve Kefe câniblerine ulaklar varup anlar dahi "*Leh'den Şâhîn Girây'a imdâd gelmişdir ve Özi semtlerine dahi Kazak günden güne gelmededir*" diyü serhadd hâkimleri 'arz itmekle **[210b]**, karadan Ken'ân Paşa on dört sancak beyi 'askeri ve cümle akıncı ve Dobrıca ve sâ'ir 'asker ile Özi muhâfazasına gönderilüp Leh vilâyetine zarar olmamak tenbîh olundu. Ve sulha mugāyir vaz'ın ve nakz-ı 'ahdin sebebi nedir ma'lûm[4] olmak içün ve "*Şâhîn Girây ile olanlar*[5] *ol tarafa firâr iderlerse ahz olunup kayd u bend ile Der-i devlet'e gönderile. Ve yanına varan Kazakların hakkından geline. Ve illâ bu tarafdan Kantemür Paşa ile Tatar 'askeri ve serhadd hâkimleri Şâhîn Girây kande gider ise ardınca gideler. Sonra ne sâdır olur ise bizden bilmeyesiz*" diyü nâme gönderildi.

Ahvâl-i Donanma

Kapudan Hasan Paşa donanma ile Karadeniz'e çıkup Hân'ı iclâsdan sonra Özi ve ol etrâfı muhâfaza idüp Âsitâne'ye 'avd içün flandıra asmış idi. Cânıbek Hân "Kılburun ⟨Kinburn⟩" nâm mevzî'a gelüp Özi Suyu ⟨Dnieper⟩'ndan içeri bir mahalde Anadolu yalıların gāret niyyeti ile on beş pâre Rus şaykası hâzır olup donanmanın 'avdi haberine muntazırlar idiğini[6]

---

1 Leh Kıralı tarafından A : Leh Kıralı'ndan N.
2 eşkıyâsı N : – A.
3 gönderilüp N : gönderüp A.
4 olmamak ... ma'lûm N : – A.
5 olanlar N : – A.
6 muntazırlar idiğini N : muntazırlar iken A.

ihbâr itmeğin Kapudan, Piyâle Kethudâ'yı otuzdan ziyâde küçük Tuna kayıkları ile irsâl idüp, vardıkda gālib gelüp bi-'avni'llâhi te'âlâ muzaffer oldu. Kırılandan mâ'adâ dört yüz kadar esîr ile donanmaya gelüp döndüler, dâhil-i Tersâne-i 'âmire oldular.

Ahvâl-i Serhadd-i Nemçe

Erdel Hâkimi Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩'den mukaddemâ mektûb gelüp[1] mefhûmunda, yedi sekiz seneden beri Nemçe 'askeri ile nice def'a muhârebeler olup geçen sene elli altmış bin 'asker ile gelüp murâdları 'azîm fesâd iken bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ[2] işleri râst gelmeyüp nusret ü zafer[3] beri tarafa müyesser olmağla, kendileri nice tedârük ü tedbîr ile sulha rağbet idüp, üç ay içinde iki tarafın vükelâsı bir yere gelüp, "*Sulh temâm olunca iki tarafdan kimse hareket itmeyüp serhadd 'askeri yerlü yerinde*[4] *dura*" diyü 'ahd olundukda Murtezâ Paşa dönüp Budun ⟨Buda⟩'a dâhil olmuşidi. Bu sâl-i mübârek-fâlde mün'akid olan sulh bu minvâl üzre zuhûra geldi.

İn'ikād-ı Sulh der-Sahrâ-yı Sön ⟨Szőny⟩ ve Sûret-i 'Ahidnâme[*1] [*2]

Nemçe İmparatoru Ferdinandos ⟨Ferdinand II⟩ ve Budun ⟨Buda⟩ muhâfazasında olan Vezîr ve Serdâr Murtezâ Paşa vekâlet-i mutlakası hasebiyle ber-mûceb-i fermân-ı 'âlî vekîl nasb itdiği[5] Eğri ⟨Eger⟩ Beylerbeyisi Mehemmed Paşa ve Budun ⟨Buda⟩ Müftîsi Mevlânâ 'Îsâ ve Ostorgon

---

1 gelüp A : –N.
2 te'âlâ A : – N.
3 ve zafer N : – A.
4 yerlü yerinde N : yerlerinde A.

*1 Anlaşma suretinde geçen bazı yer ve şahıs isimlerini okurken, anlaşmanın Macarca metninden yararlandık. Ayrıca Macarca metin, Âtıf Efendi nüshasındaki bazı anlaşılamayan hususların giderilmesinde ve hataların düzeltilmesinde de yardımcı oldu (Anlaşmanın Macarca metni Jászay Pál tarafından neşredilmiştir: "A Szőny Béke 1627", *Tudománytar*, Értekezések 4. Kötet, 1838, s. 167-274. Çalışmanın daha yeni tarihli bir neşri için bkz. *A Gyarmati Béke-A Szőny Béke 1627*, Budapest 2012. Biz burada çalışmanın internet ortamındaki pdf metnini kullandığımızı belirtelim: http://epa.oszk.hu /02100/02198/00018/pdf/EPA02198_Tudomanytar_1838_Ertekezesek_04_0167-0274.pdf, 27 Haziran 2013).

*2 Âtıf Efendi nüshasını kısmen tebyiz eden meçhul kahramanımız, burada yine bir kenar notuyla karşımıza çıkmaktadır. Kâtib Çelebi'nin Sön (Szőny) Antlaşması'nın suretini vermiş olmasını tenkit mahiyetinde, bu defa gerçekten ilginç bir not kaleme almıştır (vr. 210b). Notta bunun gibi antlaşma suretlerinin zaten Defterhâne-i hümâyûn'da ve müste'menlerin elinde mevcut bulunduğunu belirtmiş, " 'alâ-tafsîl bu kadar mühmelâtı îrâd ilzâmıyla, tazyî'-i evkāt ve tesvîd-i evrâk ile izhâra getirüp ma'lûmât kaydında olmak kemâl-i hamâkatdır" diyerek Kâtib Çelebi'yi ahmaklıkla suçlamıştır.

5 itdiği A : – N.

(Esztergom) Sancağı Beyi Ahmed ve Solnok (Szolnok) Beyi Muharrem ve Budun (Buda) Azebler Ağası Cihân ve Erdel Hâkimi Betlen Gabor (Bethlen Gábor) âdemi Mihal (Toldalagi Mihály) ve İmparator tarafından vekîlleri olan Macar vilâyetinin platunosu ve Vaç (Vác) piskoposu olup müşâvereci Zenite (Sennyey Istvánt) ve Tuna öte yakasının ikinci cenerali fülan ve fülan Sön (Szőny) Sahrâsı'nda cem' olup, mukaddemâ Budun (Buda) ve Beç (Bécs/Wien) ve Komaran (Komárom)'da ve ba'dehû Garman (Gyarmat)'da[*1] mün'akid olan sulhun ba'zı husûsu nice hâletle muhtell[1] olup tarafeynden re'âyâya te'addî olunmağın, müceddeden zikr olunan vükelâ mahall-i mezbûrda on bir mâddeyi müş'ir mühürlü temessükle, bin otuz yedi muharreminin gurresinde yirmi beş yıla dek sulh u salâh itmeleri ile, küçük elçi olan Tata Kal'ası'nın kapudanı ile ol temessükü Der-i devlet'e gönderüp 'ahidnâme recâ itmekle tahrîr olunup virildi.

Mâdde-i şurût bunlardır[2]:

Evveli: Zidon Boğazı (Zitvatorok/Zsitvatorok)'nda[*2] ve Beç (Bécs/Wien) ve Komaran (Komárom) ve Garman (Gyarmat)'da karâr-dâde olan mâddeler hâlâ tağyîr olunmadı ise her biri yerlü yerinde kalup iki tarafdan[3] muhkem tutula.

İkinci: İki cânibin vekîlleri mâ-beynlerinde ba'zı esbâb iktizâsıyla, husûsâ Bolondvar (Bolondvár) sebebiyle, şimdi Vaç (Vác) ahvâli bitirilmek kābil olmayup karâr virildi ki bu husûs iki büyük elçi[4] vâsıtasıyla âsitânelerinde temâm ola. Eger bu def'a temâm olup[5] başka çıkmaz ise, bu

---

*1 Âtıf Efendi nüshasındaki imlâsı كارمان şeklindedir. Daha sonra bir başka yerde Germat (كرمات) olarak geçtiği görülecektir (metin, vr. 266b). Doğru olan bu ikincisidir. İpol (Ipoly) Nehri'nin güney kıyısında yer alan Germat (Gyarmat), Osmanlı idaresi zamanında Eğri Eyâleti'ne bağlı bir sancak idi. Erdel Prensi Bethlen Gábor 1619'da Germat (Gyarmat)'ı ele geçirmiş ve 1622'de Nikolsburg Barışı ile Habsburglar'a teslim etmişti (Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, s. 296).

1 muhtell N : mahfî A.

2 bunlardır N : + ki zikr olunur A.

*2 Zidon Boğazı (Zitvatorok/Zsitvatorok) : Daha önce "Jidva Boğazı" olarak yazılıyorken burada "Zidon Boğazı" olarak yazılmış olması dikkat çekmektedir. Metnin bu kısmında el yazısının artık değişmiş bulunduğunu özellikle hatırlatmalıyız.

3 iki tarafdan N : – A.

4 elçi A : elçiler N.

5 olup N : olmayup A.

sulh iki tarafdan muhkem tutulup Vaç ⟨Vác⟩ hudûdu Garman ⟨Gyarmat⟩'da kaldığı hâl[1] üzre kala.

Üçüncü: Hırvat memâliki sınurlarında iki tarafdan dahi yeniden yapılan palankalar sulha mugāyir yapılmışdır. Anların yıkılması ki Garman ⟨Gyarmat⟩'ın üçüncü mâddesidir, elçiler dilleşüp[2] gitdiklerinden sonra onuncu[3] gün -ki[4] Mîlâd'ın bin altı yüz yirmi ⟨yedi⟩ senesinin mâh-ı yanuvaroşun ⟨januarius⟩[*1] on ikinci günüdür- beriden[5] Murtezâ Paşa ma'rifetiyle Eğri ⟨Eger⟩ Paşası, öteden Grof Miklos ⟨Gráf Tersaczki Miklós⟩ ana mübâşeret idüp bitireler.

Dördüncü: Bu sulh ber-karâr olıcak iki tarafdan nâmdâr elçiler mahall-i sulhdan vekîlleri[6] yerli yerinde musâlahaya[7] biri birini âgâh eyleye. Ve mühürlü kâğıdlar gönderüp ba'dehû[8], iki cânibin re'yi ile mahtûm 'ahidnâmeler başelçilerin ellerine virile. Ve dostluğa lâyık hedâyâ ile gönderile. Ammâ, büyük pîşkeş olmaya. Bundan sonra dört aya dek, büyük elçileri mü'ekked 'ahidnâme ile pojuk ta'bîr itdikleri vakitde Ostorgon ⟨Esztergom⟩'a varup, ol cânibden gelicek elçi Komaran ⟨Komárom⟩'a gelüp anda biri birini âgâh eyleye. Bu tarafdan varan elçi Alaman ⟨Almás⟩[*2]'a konup, ol tarafın dahi gelüp kona. Bu iki karye mâ-beyninde ta'yîn olunan yerlerden ayrılup gideler.

---

1 hâl N : – A.

2 dilleşüp A : değişüp N.

3 onuncu N : on üçüncü A (Anlaşmanın Macarca metnine dayanarak N nüshasında verilen sayının doğru olduğunu tespit edebildik. Bkz. (http://epa.oszk.hu/ 02100/02198/00018/ pdf/EPA02198_Tudomanytar_1838_Ertekezesek_04_0167-0274.pdf, 27 Haziran 2013, s. 261).

4 ki N : – A.

*1 yanuvaroşun ⟨januarius⟩ : Aslında Âtıf Efendi nüshasındaki imlâsı تايوادوشك şeklindedir. Ancak nüshanın bu kısmında el yazısı değişmiş ve hatalar çoğalmış olduğundan dolayı metne düzelterek almayı uygun gördük.

5 beriden A : girüden N.

6 vekîlleri A : vekîller N.

7 musâlahaya A : musâlaha N.

8 ba'dehû N : – A.

*2 Alaman ⟨Almás⟩ : A ve N nüshalarında isim açıkça "Alaman" olarak yazılmış olmakla beraber, anlaşmanın Macarca metnine dayanarak bunun "Almás" olması gerektiğini tespit edebildik (http://epa.oszk.hu/02100/02198/00018/pdf/EPA02198_Tudomanytar_1838_Ertekezesek_04_0167-0274.pdf, 27 Haziran 2013, s. 262).

Beşinci: 'Atebe-i 'aliyye kapucubaşılarından iki kimesne, ol tarafdan[1] iki bellü başlu kimesne **[211a]**, biri Nehr-i Tuna'nın öte yakasında, itâ'at üzre olan karyeler ashâbının şikâyetcileri ve nice dürlü zulm ve kesmeleri görüp bitirdikden sonra, sulha muhâlif iken[2] iki tarafdan yapılan palankaların ahvâlini ve harâc-güzârları ahvâlini görüp tashîh ideler. Bu maslahata bu yılda mübâşeret ideler.

Altıncı, tutsaklar ahvâli: Vire içinde alınan, iki tarafdan bile bahâsız koyuvirile. Evvel alınan tutsak, tutsak ile[3] virile. Kudreti ile olan bahâsıyla çıka.

Yedinci: Sâbıkā olan sulhun müddetinden ancak dokuz yıl kalmak ile fukarâ âsûde olmağiçün yeniden bu sulhun haddi yirmi beş yıl ola.

Sekizinci: Bundan evvel olan bitirmelerde sulh bunun üzerinedir ki çeteler ber-taraf ola, bâzergânlar ve yolcular emn ü emân üzre olalar. Muhâlefet idenin hakkından geline.

Dokuzuncu: Mansıbların tebdîli bu sulha halel virmeli olmaya[4]. Hâkimler ve zâbitler nice zemân mansıblarında[5] ber-karâr olalar[6].

Onuncu: Memâlik-i mahrûse, gerek deniz[7] gerek kara, emn ü emân üzre olup ol taraf dahi kezâlik mutma'in ola.

On birinci: Mukaddemâ olan sulhdan[8] bu âna dek zuhûra gelen muhâlif vaz'lar basılup unutula. Hâlâ olan sulh u salâh muhkem tutula, diyü evâhır-ı şehr-i rebî'ulâhırda tahrîr olundu.

Mefhûm-ı Mektûb-ı Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩

Sene-i mezbûre ramazânında mezbûr Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩, kendi dârü'l-mülkü olan Belgırad Kal'ası'nda iken Der-i devlet'e mektûb gönderüp, mefhûmunda, Nemçe Çasarı virdiği vire kâğıdında Pâdişâh-ı 'âlem-penâhın ta'zîm ü tevkīrinde kusûru içün râzî olmayup kâğıdlarını girüye redd-i ısâbet[9] vâkı' olup, sulh kendinin sa'yi ile vücûda geldiğini lâkin, hıdmeti vükelâ-i

---

1 iki kimesne ol tarafdan N : iki kimsene on tarafdan A.
2 iken A : – N.
3 tutsak, tutsak ile N : tutsak ile tutsak A.
4 olmaya N : olmasına A.
5 nice zemân mansıblarında A : mansıblarında nice zemân N.
6 olalar A : ola N.
7 deniz A : + ve N.
8 sulhdan N : sulh u salâhdan A.
9 ısâbet N : ısâbete A.

devletin ma'lûmu olmadığından şikâyeti mutazammın olup, mu'teber âdemlerinden "Hırvat Lazari" nâm âdemi ile Nemçe Kıralı'nın kendi hattıyla yazılup mührüyle mühürlenmiş eylediği barışıklık temessükün gönderüp, "*Terceme itdirüp mefhûmuna vâkıf olasız. Lâkin, terceme iden diyak lisânında 'ârif olmak gerekdir*" dimiş. Bu bâbda taksîr töhmeti ile vükelâ-i devlet mezbûru Pâdişâh'a 'arz idüp elinde olan Macar kronasını girü Nemçe'ye aldırdıklarından ziyâde münkesir[1] olduğunu ve bu barışıkda hersekliği olan İselejiye ⟨Silesia⟩[*1] memleketi ki senede yüz bin guruş mahsûl virir iken Nemçe'ye virilmek iktizâ itdiğini ve Nemçe Kıralı şimdiye dek her sene Erdel Hâkimi'ne ellişer bin guruş virirken şimdi anı dahi virmeyeceğini ve sekiz sene dahi yeri düşen ze'âmet ve tîmârlardan Macar memleketinde hıdmet iden emekdâr âdemlerine virmişiken anlar dahi girüye virilmek lâzım geldiğini ve Macar memleketinde yedi pâre nâhiye -ki Kaşa ⟨Kassa/Košice⟩ memleketi ile ma'an zabt olunup Erdel'e tâbi' idi- "*Ol memleketin 'askeri dahi Nemçe üzerine kılıc çekmeyeler*" diyü 'ahd[2] eylemek îcâb eylediğini ve Nemçe'nin Pâdişâh'la musâfât üzre olması bunlara mevkūf olduğunu ve bu husûslarm -ki kesr-i 'ırz ve zarar ile barışıkdır- Âsitâne'de olan vükelânın sû'-i tedbîri ile olduğunu ve fursat elde, meydân beride kalup Nemçe her vechile mağlûb iken muhârebeden ferâğa sebeb, İstanbul'dan vârid olan evâmir olduğunu ve İstanbul'da 'ulemâ efendilerin kârı emr-i dîne müte'allık olan umûru görmek iken 'asker ve ceng ahvâli ma'lûmları değil iken bu makūle umûra karışup müdâhale iden efendilerin bilâ-fâ'ide ikdâmları böyle hâle mü'eddî olduğunu ve[3] "*Eger böyle mü'ekked emirler gelmese*[4]*⟨idi⟩, şimdi Prag ⟨Prága/Prague⟩*[5] *memleketinde olup hisâba gelmez fâ'ideler husûle gelüp murâd üzre kavî barışıklık olur idi. Şimdi 'aksi oldu ve bu fursat fevt oldu*" diyü te'essüf ü ıztırâbın yazup âhırında i'tizâr eylemiş idi.

Vefeyât

Sâlih Efendi b. Sa'deddîn:

Hâce Efendi'nin mahdûm-ı hâmisidir. Dokuz yüz doksanda tevellüd idüp, "mahdûm-ı mükerrem[*2]" târîh-i vilâdeti vâkı' oldu. Mollâ Tevfîk sa'yi ile

---

1 münkesir N : münkedir A.

*1 İselejiye : N nüshasında harekeli. A nüshasında استريه şeklinde. Kastedilen yer Silesia olsa gerek.

2 'ahd N : cehd A.

3 ve A : – N.

4 gelmese A : gelse N.

5 Prag ⟨Prága/Prague⟩ N : nizâ' A.

*2 مخدوم مكرم = 990.

vâsıl-ı rütbe-i tahkîk olup vâlid-i mâcidinden mülâzım ve bin on ikide ibtidâ' Hâsseki pâyesiyle tedrîse 'âzim oldu. On beşde Sahn'a gelüp, on dokuzda Süleymâniyye'den Selânik Kazâsı virildi. Ba'dehû Mekke ve Mısır ve Edirne kazâlarından sonra otuz birde İstanbul kādîsı, otuz yedide Anadolu sadrı olup, dört aydan sonra istiskādan intikāl eyledi. Eyyûb'da vâlidi türbesinde medfûndur.

Mevlânâ-yı merkūm 'umde-i mahâdîm-i Rum, hüsnü'l-ahlâk vücûd idi[1].

Veysî Efendi, Üveys b. Mehemmed:

Alaşehir'den bir kādînın ferzendi ve Makālî'nin hemşîre-zâdesidir. Dokuz yüz altmış dokuzda tevellüd idüp, tahsîl-i 'ilm ü 'irfân ve tekmîl-i fazl u beyân ile 'alem-efrâz-ı iştihâr olup, Sâlih Mollâ Efendi'den mülâzım ve tarîk-ı kazâya 'âzim iken, doksan iki târîhinde Anadolu Sadrı Mollâ Ahmed Efendi 'akd-i meclis-i ders-i 'âmm idüp, Lokmân-ı Şehnâmegûy lisânından hicv-i meşhûru iştihâr ve nev-zuhûr iken ol eser ile te'ayyün ü i'tibâr bulmuşidi. Mollâ Ahmed, mukābelesinde Benî Harâm Kazâsı'nı virüp ihsân eyledi. Ba'dehû Ferre ve Reşîd kādîsı ve Şerîf Mehemmed Paşa zemânında Dîvân nâ'ibi olup, ba'dehû Anadolu kaleminde Akhisâr ve Tire ve Alaşehir kazâları virilüp müfettiş oldu. Ba'dehû hıtta-i Rum kalem-revine geçüp, bin on ikide zamîme-i teftîş ile Siroz Kazâsı, ba'dehû bin on üçde Ordu Kazâsı'na Pravişte ilhâkı, ba'dehû Rodoscuk Kazâsı ihsân olunup Es'ad Efendi tenfîz itmedikde Tezkireci Mutahhar Efendi hakkında yazdığı makāle nakl-i mecâlis olmuşidi. Bin on üçde Üsküb Kazâsı mahlûl olmağla buna virilüp, on dokuzda Tırhala ve girü Üsküb Kazâsı ihsân olundu. Otuz altı târîhine gelince yedi kerre Üsküb kādîsı olup, otuz yedi zilhiccesinde ma'zûlen vefât itdi. Hâric-i Üsküb'de medfûn ve nakş-i levhi bu beyt-i belâgat-mazmûndur:

Beyt

Veysî ki olmuşidi tagazzülde bî-bedel
Ta'yîn-i sâl-i fevtine târîhdir gazel[*1]

Mevlânâ-yı merkūm hâce-i cihân-ı şi'r ü inşâ, nakd-i vakt kādî-i fâzıl idi. Âsâr-ı kaleminden Sâhibü'l-*Kāmûs*'un Cevherî'ye îrâd itdiği i'tirâzâta cevâb

---

1 Sâlih Efendi b. Sa'deddîn ... vücûd idi N : – A.

*1 غزل = 1037.

yazmışdır[*1]. Ve *Dürretü't-tâc fi sîreti sâhibi'l-mi'râc* nâm Türkî siyeri nâdire-i dehrdir. *Düstûrü'l-'amel* nâm üç cüz' kadar makâle-i bî-bedeli ihtirâ' eylemişdir. Ve bir *Vâkı'anâme*'si Kıssa-i Yûsuf gibi bedî' ve dil-pezîrdir. Müretteb ü mükemmel *Dîvân*'ı vardır. *Münşe'ât*'ını dahi tedvîn eylemişdir. Ba'zı zurefâ merâtib-i haysiyyâtın bu gûne edâ eylemişdir: 'İlminden şi'ri evlâ, şi'rinden inşâsı a'lâ, inşâsından musâhabeti râcih, musâhabetinden esbâb-ı vecâhet ve reşâkat-ı kāmetle rüchânı vâzih ola[1].

Sâlih İmâm Efendi ⟨eş-Şeyh Mehemmed[*2]⟩:

Mevlânâ Mehemmed[2] öte yakadan zuhûr ve zühd ü salâhı nuhbe-i umûr idüp 'ilm-i şerîfe hıdmet ve tahsîl-i kemâle himmet eyledikden sonra İstanbul-'a gelüp, İfraziyye semtinde Harâççı Mescidi'nin[3] imâmetini kabûl itmişidi. Zuhr ile 'asrı Sultân Mehemmed'de edâ ve ba'dehû[4] 'akd-i meclis-i ders-i 'âmm ve ifâde-i fünûn-ı mütedâvileye kıyâm itmişidi. Mahfil-i Sultânî altında

---

[*1] "Sâhibü'l-*Kāmûs*" adıyla bahsedilen kişi, *el-Kāmûsü'l-muhît* adlı Arapça'dan Arapça'ya sözlüğü ile tanınan Fîrûzâbâdî'dir. *İ'tirâzâtü sâhibi'l-Kāmûs 'ale'l-Cevherî* adlı eserinde Fîrûzâbâdî, Cevherî'nin asıl adı *Tâcü'l-luga* olan, fakat çoğunlukla *es-Sıhâh* diye bilinen sözlüğünü olumsuz yönde eleştirmiştir. Veysî'nin, yukarıda bahsedilen eseri ise *Merace'l-bahreyn* adını taşımakta olup, Fîrûzâbâdî'nin olumsuz eleştirilerine karşı *es-Sıhâh*'ın müdafaası mahiyetindedir (Sedat Şensoy, "Lugavî Anlamın Tespiti: Veysî'nin Fîrûzâbâdî'ye Karşı Cevherî'yi Müdafaası", s. 88).

1 Veysî Efendi Üveys b. Mehemmed ... vâzih ola N : – A.

[*2] Müellifin "Sâlih İmâm Efendi" ismi altında verdiği biyografi, çok az farkla aynen *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 760)'ten alıntı olmakla beraber, Nev'î-zâde 'Atâ'î tarafından bu şahıs için bildirilmiş olan isim "eş-Şeyh Mehemmed"dir. *Hadâ'iku'l-hakā'ik*'te Şeyh Mehemmed'in aynı zamanda Sâlih İmâm Efendi ismiyle anıldığına dair bilgi mevcut olmadığı gibi, bu isim altında biyografisi verilen herhangi bir başka şahıs da bulunmamaktadır. Ancak biyografisi verilen şahsın, İstanbul'da Harâççı Mescidi'nde imam olması, "Sâlih İmâm" ismine denk düşmesi bakımından dikkat çekicidir. Öte yandan, *Fezleke* metnindeki durum, aynı sene içinde Sâlih isimli bir kimsenin daha biyografisinin bulunuyor olmasından kaynaklanan bir karışıklık da olabilir. Nitekim Âtıf Efendi nüshasında biyografinin hemen başında geçen "Mevlânâ-yı mezbûr" ibaresinin Nuruosmaniye nüshasında "Mevlânâ Mehemmed" olarak düzeltilmiş vaziyette verilmiş olması dikkat çekicidir. Konuyu tam olarak aydınlatmak imkânımız bulunmadığından dolayı, *Fezleke* metninde verilen "Sâlih İmâm Efendi" ismini aynen muhafaza edip, yanına *Hadâ'iku'l-hakā'ik* metninden aldığımız "eş-Şeyh Mehemmed" ismini eklemeyi uygun gördük.

2 Mehemmed N : mezbûr A.

3 Harâççı Mescidi'nin A : + cihete N.

4 ve ba'dehû A : eyleyüp N.

otuz sene kadar ol meşgaleye meşgûl ve bereket-i şehr-i İstanbul olup, otuz yedi rebî'ulevvelinde intikāl eyledi.

'Azîz-i merkûm pîr-i mu'ammer-i mübârek-nefs, hezâr⟨ân⟩[*1]-ı tâlib-i 'ilme meded-res, sahâbî-nihâd, müteşerri' ve riyâzet-i'tiyâdidi. Kendiden sonra dâmâdı Mehemmed Efendi ders ü ifâdede kā'im[1] olup, hâl ve kālde temâm mertebe merhûma pey-revlik eylemişdir. Hâlâ şehrimizin bereketi, talebe-i 'ilmin veliyy-i ni'metidir. *–Rahmetu'llâhi 'aleyh*[*2]–[2].

[*1] hezâr⟨ân⟩ : Manadaki kopukluğu gidermek üzere *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 760)'e dayanarak tamamladık.

[1] kā'im A : câ-nişîn N.

[*2] رحمة الله عليه = Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

[2] rahmetu'llâhi 'aleyh A : – N.

SENE-İ SEMÂN VE SELÂSÎN VE ELF

Teveccüh-i 'Asker-i Mansûr be-Cânib-i Erzurum ve Mürâca'at-ı Abaza be-Cânib-i Şâh

Çün Husrev Paşa 'asker ile teveccüh idüp mukaddemâ Erzincân üzerine **[211b]** beylerbeyiler gönderdi ve gider iken fetih haberi gelüp 'asker konmuşidi. Serdâr-ı sâbık zemânında Abaza 'askeri bölük bölük geldiğinden gayri, Serdâr-ı cedîdin gelenlere mezîd iltifât u i'tibârı sebebiyle hayli âdem gelüp Abaza cânibine küllî za'f u vehn[1] târî olmuşidi. Zarûrî Şâh-ı 'Acem'den istimdâd lâzım gelüp kethudâsı Çopur Bekir'i Küçük Abaza ile Şâm'a gönderüp Şâh dahi Şems Hân ile birkaç bin Kızılbaş gönderüp Çopur Şâh yanında kaldığı Kars'dan gelen dilden Serdâr'ın mesmû'u oldukda teslîm-i hisâr ihtimâliyle yetişmek lâzım gelüp, Defterdâr Bekir Paşa'yı ordu-yı hümâyûnda ağırlık üzerinde koyup birkaç bin güzîde 'asker ile gurre-i muharremde "Çamurlu" nâm menzilden[2] salt ⟨ve⟩ sebük-bâr Erzurum'a[3] ılgar eyledi. Mama-hâtûn'a vardıkda Erzincân'a gönderilen beylerbeyileri ve Diyârbekir Beylerbeyisi Gürci Mehemmed Paşa'yı[4] gönderdi. Yirmi sâ'atde Erzurum Sahrâsı'na vardılar. Abaza duyup[5] kapuları kapadı. İki günden sonra ağırlık dahi irişüp ordu-yı hümâyûn "Kan" nâm karyeye nüzûl itdiler. Harmân zemânı olmağla Kan'ın harmânları yığınla durup 'asker yedirmeğe kādir değilidi.

Mervîdir ki Kayseriyyeli*[1] Şeyh anı görüp, "*Bu 'asker kal'ayı alır*" diyü hüküm eyledi. Üç gün top gelince ârâm olunup, on iki pâre top gelüp yetişmeğin göçülüp Tebrîz-kapusu önünden geçildi. Kal'anın cenûb tarafında dağ semtinden[6] Deve-boynu cânibine doğru konuldu. Ve muharremin altıncı günü gice meterse girilüp kal'a muhâsara olunup toplar kuruldu. Şâh tarafından

---

1 ve vehn N : – A.
2 menzilden A : menzilde N.
3 Erzurum'a A : Erzurum cânibine N.
4 Paşa'yı A : + anları N.
5 duyup N : – A.
*1 Kayseriyyeli : Âtıf Efendi nüshasında yeri boş bırakılmıştır. Nuruosmaniye nüshasında ise kelime bulunmadığı gibi boşluk da bulunmamaktadır. "Kayseriyyeli" kelimesini metne eklerken *Târîh-i Na'îmâ* (II, 632)'dan yararlandık.
6 semtinden A : semtinde N.

Şems Hân ile imdâda ta'yîn olunan[1] Kızılbaş 'askeri kal'anın muhâsara olunduğun işidüp dönüp Revân'a gider iken Kars Beylerbeyisi Sefer Paşa yetişüp, leşker-i Sürhser perâkende ve Şems Hân giriftâr olup Serdâr'a gönderdi. Küçük Abaza ve Kör Hazînedâr, Şâh'dan icâzet alup gelüp, kal'aya girmeğe mecâl olmayup etrâfda ihtifâ itdiler.

Muhâsara ve Feth

Vezîr-i a'zam Rumili 'askeri ile Hasanpaşa varoşu tarafından yedi top ile Yeniçeri Ağası Sivas ve Anadolu ile Erzincân-kapusu'ndan beş topla, Ahmed Paşa Gümüşkünbed tarafından ve Mağrav Mehemmed Hân ⟨Giorgi Saakadze⟩ Gözcü-kapusu'ndan meters kurup gedikler açdılar. Ve toprak sürmeğe mübâşeret olundu. İçeriden gerçi top ve tüfeng ile ceng olunur idi lâkin, geçen sene gibi her kûşede nice yüz ceng eri ve gedikleri binâ ider 'asker olmamağla, Abaza Paşa[2] müdâfa'adan 'âciz olup zarûrî istîmân eyledi.

Muharremin yirmi ikinci günü Küçük Ahmed Paşa ve Bölük Ağası Çerkes Dilâver Ağa içeri girüp, cum'a gicesi ahşâm zemânı Abaza Şeyhi taşra çıkdı. Nefsine ve mâlına ve etbâ'ına bir zarar[3] olunmamak şartıyla teslîm-i hisâr husûsunu 'arz itdikde Husrev Paşa dahi şartını kabûl ve 'ahd itdikden sonra, Abaza cum'a günü salâ zemânı alay ile Gözcü-kapusu'ndan çıkup Serdâr-ı ekreme gelüp cerâ'im-i sâlifeden isti'fâ eyledi. Vezîr-i a'zam dahi mazâ mâ-mazâ diyü fevka'l-hadd ikrâm u iltifât idüp kendiye ve ağalarına hıl'atler giydirüp ihsânlar eyledi. Ve cümle recâsına müsâ'ade gösterüp ri'âyetde[4] kusûr itmedi. Ağalarına bölük ve altı yüz nefer âdemîsine cebecilik ihsân itdi. Abaza Paşa dahi Vezîr-i a'zam'ı sarâyına da'vet ve ziyâfet[5] idüp vâfir pîşkeş ü hedâyâ virdi. Ba'dehû çâdırlar[6] hisâr kurbına varup gedikleri binâ olundu. Vezîr-i a'zam kal'a tophânesine varup sekiz top çıkarup, gelen toplardan sekizini yerine kodu. Ve on iki top Bağdâd içün Diyârbekir'e nakl olunmak bâbında Gürci Paşa'ya tenbîh itdi. Abaza Paşa otağını Gözcü-kapusu'na kurup Âsitâne'ye[7] gitmekle me'mûr oldu.

---

1 imdâda ta'yîn olunan N : gelen A.
2 Abaza Paşa N : Abaza A.
3 zarar A : + ve ta'arruz N.
4 ri'âyetde N : – A.
5 ve ziyâfet N : – A.
6 çâdırlar N : çâdırı A.
7 Âsitâne'ye A : + bile N.

Saferin on üçünde Erzurum Eyâleti Tayyâr Mehemmed Paşa'ya virilüp muhâfazasına Hasan Kal'ası kul-oğulları ve Samsoncubaşı ile üç bin yeniçeri ta'yîn olundu. Bâkī Paşa Kethudâsı Mehemmed Ağa Âsitâne'den ağalık ile gelüp ordu-yı hümâyûna dâhil oldukda sâbıkına[1] Sivas Eyâleti*[1] ve Küçük Ahmed'e Şâm Eyâleti virildi. Sefer Paşa dahi gelüp Şems Hân'ı getirüp Ardahan ve gayri sancaklar recâ itmeğin, Kars İbrâhîm Paşa'ya virildi. Vezîr-i a'zam, Yeniçeri Ağası ve[2] Defterdâr ile Hasan Kal'ası'na varup Yûsuf Paşa'ya ihsânlar idüp bir günde girü geldi. Zîrâ kış içinde Abaza 'askeri üç dört def'a[3] üzerine varup def' itmişidi.

'Avdet be-Cânib-i Âsitâne

Saferin on beşinde göçülüp Âsitâne-i devlet tarafına 'avd olundu. Zîrâ 'asker otuz üç seneden beri Der-i devlet'e varmayup Âsitâne'ye gitmeğe[4] tâlib oldular. Etrâf u eknâf 'askerine icâzet virilüp Yeniçeri Ağası ve bölük zâbitleri, a'yân ü[5] erkân teveccüh idüp Sivas ve Engürü üzerinden **[212a]** rebî'ulâhırın yirmi üçüncü günü Üsküdar'a varıldıkda 'azîm alaylar ile Abaza Paşa önünce Edirne-kapusu'ndan dâhil olup, köşk altında üç kerre selâmladıkdan sonra at kaldırup[6] huzûr-ı hümâyûna varup, şeref-i pây-bûs-ı Pâdişâhî ile müşerref oldukda, Abaza Paşa'yı[7] şefâ'at idüp sahâ'if-i cerâ'imine kalem-i 'afv-i Şehenşâhî çekilüp Husrev Paşa nüzl-i Şâhâne ile tekrîm ü teşrîf olundukdan sonra, Abaza Paşa'ya Bosna Eyâleti virildi. Nakīb 'Allâme Efendi bu vak'aya,

Mısrâ'

Erzurum'dan Abaza sıdkla çıkdı gitdi (1038[8])*[2]

---

[1] sâbıkına N : bağteten A.

*[1] Bâkī Paşa Kethudâsı Mehemmed Ağa'dan evvel yeniçeri ağalığında bulunup kendisine Sivas Eyâleti verilen, Halîl Ağa'dır (*Târîh-i Na'îmâ*, II, 635). Nitekim Kâtib Çelebi biraz yukarıda Halîl Ağa'nın yeniçeri ağası tayin edilişini haber vermişti (bkz. vr. 208a).

[2] ve A : – N.

[3] def'a A : kerre N.

[4] gitmeğe N : – A.

[5] ve A : – N.

[6] at kaldırup A : kaldırup N.

[7] Abaza Paşa'yı N : Abaza'yı A.

[8] 1038 N : – A.

*[2] ارض رومدن ابازه صدقله چقدی کتدی = Bizim hesabımıza göre mısranın tutarı 1038 değil, 1037 ediyor. 1247 ("Erzurum") – 16 ("Abaza") – 194 ("sıdk") = 1037.

diyü târih-perdâzlık itdi.

Abaza Şeyhi Sivas'dan icâzet alup Kayseriyye'ye, hânesine gitmişidi. Kayseriyye mâlından yüz elli akça vazîfe ta'yîn olundu.

Mukaddemâ Vezîr-i a'zam Engürü'ye[1] geldikde Âsitâne'den mataracı gelüp, "*Kışlayasız*" diyü hatt-ı hümâyûn getirmişidi. Müşâvere olundukda, "*Kışla re'âyâya zulmdür ve kul Der-i devlet'e yüz sürmek recâ iderler*" diyü telhîs olunup, izn-i hümâyûn vârid olmuşidi.

Rebî'ulâhırın on altıncı günü Vezîr-i a'zam, Dîvân-ı hümâyûn'a varup vüzerâ-i saff-ârâ bu üslûb üzre tertîb olundular:

Sânî Receb Paşa, sâlis Hâfız Ahmed Paşa, râbi' Halîl Paşa, hâmis Mahmûd Paşa, sâdis Bayram Paşa, sâbi' Ken'ân Paşa, sâmin Hüseyin Paşa, tâsi' Kapudan Hasan Paşa oturup, Yûsuf Paşa tevkī'î ve Bekir Paşa defterdâr merkezinde karâr eyledi. Yeniçeri Ağası ma'zûl olup Harem'den Mostarî Mustafa Ağa çıkdı. Mevâcibler virilüp mülâzımîne hıdmetler tevzî' olundu. Ancak, "*Selâtîn evkâfına dahl olunmaya*" diyü hatt-ı hümâyûn[2] sâdır olup Husrev Paşa cumhûra okudukda, "*Emr Pâdişâh'ın*" diyü râzî oldular.

İhtilâl-i Ahvâl-i Yemen

İklîm-i Yemen Hâkimi Haydar Paşa sû'-i tedbîri ve Vâlî-i Mısır Bayram Paşa taksîri ile kürsî-i memleket olan San'a, benâdır-ı bahriyyeden mâ'adâ ecille-i kılâ'ı ile tâ'ife-i Zeydiyye'ye imâm olan şahsın istîlâsına giriftâr olduğu şâyi' ve vâkı' olmağın, cumâdelâhırede bölük şartıyla üç bin kul-oğlu yazılup ümerâ-i Mısriyye'den Kansu Bey'e Eyâlet-i Yemen virilüp Aden'e bile[3] gönderildi. Kansu sâhile vâsıl oldukdan sonra bir müddet anda durup bakıyye-i memleketi dahi imâma teslîm idüp geldi gitdi.

Serdârî-i Husrev Paşa be-Sefer-i Hemedân

Şevvâlde Vezîr-i a'zam Husrev Paşa[4] girü Bağdâd üzerine serdâr olup mühimmât görülmeğe şürû' olundu. Sipâh tâ'ifesine cizye defterleri virilüp Sultân Mehemmed'de fürûht itdiler. Mukaddemâ on sekiz kıt'a bedoloşka,

---

1 Engürü'ye N : Edirne'ye A.
2 hümâyûn N : şerîf A.
3 Aden'e bile N : – A.
4 Husrev Paşa A : – N.

kundakları ile kadırgaya konup ramazânda Payâs'a gönderildi[1]. Haleb Beylerbeyisi'ne karadan nakl hıdmeti sipâriş olundu. Mâh-ı mezbûrun dokuzuncu günü otaklar Üsküdar'a kurulup, on sekizinci günü alay ile Husrev Paşa rikâb-ı hümâyûna yüz sürdükden sonra Üsküdar'a geçdi. Receb Paşa kā'im-makām kalup Kapudan Hasan Paşa Akdeniz'e gitdi.

Menzil-i mezbûrda sipâh zorbaları gulüvv idüp aşağı bölük ağalarından Parmaksız'ı katl sadedinde oldular. Mezbûr firâr idüp Vezîr-i a'zam, tehevvüründen mukābele defterlerini getirüp Rum Mehemmed ve Dağlardelisi ve Mütesellim[2] Mehemmed⟨'in⟩ esâmîlerini kalem ile çalup karaladı. Lâkin sonra, "*Sefer üzeri müdârâ zemânıdır*" diyü nâdim olup İzmid'e vardıkda tashîh eyledi.

Ba'dehû Üsküdar'a 'azîm yağmur yağup seyl nice çâdırları götürmüşidi. "*Bu, seferde olacak zahmet ü su'ûbete delâlet ider*" didiler. Fi'l-vâkı' öyle oldu.

Zilka'denin on sekizinci günü göçüp tayy-i merâhil iderek gitdi. Eskişehir'de Anadolu Beylerbeyisi Zor Paşa gelüp orduya dâhil olmuşidi. Bolavadin'de Türkman eşkıyâsı üzerine gönderüp, vardıkda obaların urup birkaç 'âsîleri ele getirdi. Suluzengi menzilinde gelüp katl olundu.

Vefeyât

Şâh 'Abbâs b. Muhammed Hudâbende[3]:

Dokuz yüz doksan beşde Horasân vâlîsi iken babası Kör Hudâbende yerine hayâtında 'Acem şâhı olup, Kazvîn'de cülûs eyledi. Babası a'mâ olmağla ümerâ-i Kızılbaş umûra müstevlî olup devleti hisseleşmişler idi[4]. 'Abbâs, şâh oldukdan sonra mezbûrları cümle kırup memleketi müstakill zabt eyledi. Bâkîları umûra müdâhaleden el çekdiler. Birkaç sene Özbek ve Âl-i 'Osmân tarafı ile müdârâ idüp birâder-zâdesi Haydar'ı Der-i devlet'e gönderüp fursat gözetdi. Özbek Hânı 'Abdullâh ve oğlu 'Abdülmü'min Hân vefâtından sonra bin on târîhine gelince Horasân'dan aldıkları bilâdı birer birer alup ecdâdı hüküm itdiği yerleri cümle tahlîs itdi. Ba'dehû pâdişâh-ı Rum memleketi

---

1 gönderildi A : gönderilmişidi N.
2 Mütesellim A : Müsellim N.
3 Muhammed Hudâbende N : – A.
4 hisseleşmişler idi N : hisseleşmek murâd itdiler idi A.

sınırlarına gelüp Celâlî ihtilâllerinden fursat bulup sulhu bozdu. Tebrîz ve Revân ve Şirvân ülkelerini dûr ü dırâz muhâsara ve ceng ile alup Sünnîleri katl eyledi. Ba'dehû Hind'den Kandehar'ı alup Cıgal-oğlu ganâ'imine zafer buldu. Erdebîl Seferi'nde Hân'ı bozup Derne ve Derteng'e nâ'il oldu. Sûret-i sulhda **[212b]** mukaddimât-ı kâzibe tertîb idüp elçi ve ba'zı hedâyâ gönderdikden sonra Bağdâd'ı dahi alup 'asker-i Rum hücûm itdikde müdâfa'a bâbında gûn-â-gûn tedbîrler ve hîleler idüp bi'l-âhıre sihirle 'askeri kaldırup def' eyledi. Hârizm ve Gîlân ve Sicistân memleketlerine müstevlî olup kırk üç yıl şâhlık sürdü. Bin otuz sekiz cumâdelûlâsında Mâzenderân'da istiskâdan göçüp, Erdebîl gûrhânesinde Şeyh Safî Türbesi'ne defn olundu. Sinni yetmişden mütecâviz idi. Kendi oğlunu katl itmişidi. Oğlunun oğlu Safî Mîrzâ, yerine geçdi.

Şâh-ı mezkûr cebbâr ve mağrûr, seffâk-ı bî-bâk, hîle-bâz ve sâhib-i idrâk idi. Zemânında Kızılbaşlar esîr gibi kendiye musahhar olup serkeşlik vâdîlerini unutdular. Tedbîr ü teshîrde teferrüd itmişidi. Lâkin, cehli belâsıyla nice gadr u fesâd idüp nâ-hakk yere nice kanlara girmiş[1], ta'assub-ı evcinden bu kadar bin Sünnîleri kırmış idi. Yanında ehl[2]-i ma'rifetin çendân kadri olmayup[3] 'İmâd gibi hattâtı Sünnîlik töhmeti ile izâle eyledi. Bâ-în cümle re'âyâyı himâyede gâyet dikkat üzre olup halka zulm u te'addî itdirmez[4] ve hükmünü memleketinde bilâ-tela'süm icrâ ider idi. Ol ecilden memleketi ma'mûr ve mâlı bî-hadd ü mevfûr idi. Kızılbaş tâ'ifesinin devleti mezheb-i rafîz üzre binâ olunmağla maksûd-ı aslı devlet olup, âyîn-i rafz âlet-i cem'iyyet ve pâbend-i ahmakān idiğin bilüp lâkin, içlerinde doğup büyümekle girü ta'aasubu elden komazdı. Allâhu te'âlâ cümle ta'assub erbâbına insâf vire.

Kerîm Çelebi:

Sinân-ı Akhisârî'nin ferzendi 'Abdülkerîm Efendi'dir. Dokuz yüz yetmiş yedide tevellüd idüp, doksan yedide Hâce Efendi'den mülâzım ve müderris olup, on yedide Sahn'a gelüp, yirmide Vâlide Medresesi'nden Yenişehir Kazâsı, yirmi altıda Haleb Kazâsı, otuzda Mısır, otuz ikide Burusa, otuz beşde

---

1 girmiş N : girmişidi A.
2 ehl : – A.
3 çendân kadri olmayup N : kadri yoğidi A.
4 itdirmez N : itdirmez idi A.

Edirne kazâları virilüp, on beş günden sonra Galata Kazâsı'na nakl olundu. Otuz sekiz recebinde ma'zûlen intikāl eyledi.

Merhûm-ı merkūm 'arsa-i zarâfetde 'alem, vâdî-i nezâketde müsellem, 'âlem-i ma'ârifde yegâne, inşâ-i tâze tarzı nakş-i kitâbe-i zemâne, 'Arabî makāleleri mecâlis-i üdebâda nakl ve nevâle olup, 'asrında mu'azzez ü mükerrem, sudûr-ı kirâm ile tev'em idi. Âsârından 'Arabî *Vefeyât*'ı vardır. Ba'dehû Türkî inşâ ile terceme eylemişdir. Münşe'âtı dahi tedvîn olunup bir eser-i güzîn kılmışdır. Hakkā ki münşiyân-ı Rum'un ser-efrâzıdır[1].

eş-Şeyh Mahmûd Efendi, Üsküdarî:

Mürşid-i kâmil, "Hudâ'î" mahlas Mahmûd Efendi'dir. Anadolu'da Seferihisâr'dan zuhûr idüp dest-yârî-i feyz-i Hudâ-dâd ile levâzım-ı isti'dâdı i'dâddan sonra tarîk-ı 'ilme sülûk idüp Edirne Selîmiyyesi'nin evvel müderrisi Nâzır-zâde'ye mu'îd ve dokuz yüz yetmiş sekizde mülâzemetle müstefîd olmuşlar idi. Mısır ve Şâm kazâlarında girü anlara nâ'ib ve dâfi'-i mezâlim ü nevâ'ib olup, seksen birde otuzla Burusa Ferhâdiyyesi'ne müderris ve Câmi'-i 'Atîk Mahkemesi'nde nâ'ib iken, iktizâ hasebiyle sulehâdan birini ta'zîr iderler. Ol gice 'âlem-i misâlde ashâb-ı hayr u salâhdan ba'zı kimseyi ka'r-ı çâh-ı cehennemde sûzân müşâhede idüp, hattâ Nâzır-zâde Efendi'nin makāmın seyr iderler. Ol vâkı'a-i hevl-nâkdan müte'essir olup seherî mâmelekin perîşân ve zıll-ı zâ'il-ı dünyâyı fey'-i dervîşân itdikden sonra terk-i medrese ve niyâbet ve Üftâde Efendi'den inâbet itmişler idi. Mervîdir ki evâ'il-i sülûklerinde riyâzet-i şâkka ile tevsen-i nefs-i hod-kâmı bir mertebe râm iderler ki ervâhla seyr-i 'âlem-i envâr kendiye mu'tâd olur. Ba'zı resâ'ilinde işâret itdikleri üzre Şeyh'in ahbâbından bir kimse fevt olup ba'dezemân zâviye kapusunda şahs-ı mezbûra râst gelüp selâm virirler. Halvethâne-i 'azîze dâhil olup, "*Fülân Dede merhûmu gördüm, huzûr-ı gözden çıkup gitdi. Galat-ı hiss ü hayâl midir?*" diyü istikşâf itdiklerinde, "*Oğul, riyâzet ile rûha takviyet itmişsin, anın âsârıdır. Fakīr dahi riyâzetim zemânında ahyânen çârşûya dâhil oldukca emvâtı ahyâdan ziyâde müşâhede iderdim*" buyururlar.

Tekmîl-i tarîkdan sonra ferş-i seccâde-i hılâfetle me'mûr ve belde-i Üsküdar'a fâ'izu'n-nûr olup, bin iki cumâdelâhıresinde Sultân Mehemmed Hân Câmi'inde vâ'iz ve müzekkir ve bin yedide vakf-ı mezbûrdan yevmî yüz akça

[1] Kerîm Çelebi ... ser-efrâzıdır N : – A.

ta'yîni ile muhaddis ve müfessir oldular. Ba'dehû zâviyesinde binâ itdikleri mescidi câmi' kılup emr-i hıtâbete kendiler kıyâm itmekle cum'a va'zından ferâgat ve yevm-i hamîsde İskele Câmi'i'nde va'zla iktifâ itmişler idi. Yirmi altıda Câmi'-i Cedîd-i Ahmed Hânî temâm oldukda, her mâh mübârek yevm evvelinde bir def'a gelüp va'z iderlerdi. Bin otuz sekiz hılâlinde intikāl eyleyüp zâviye civârında mahsûs türbede defn olundular. Sinn-i şerîfleri yüzden mütecâviz idi.

'Azîz-i merkūm müferrid-i zemâne, vâsıl-ı gencîne-i esrâr-ı hakīkat, şem'-i mihrâb-ı mücâhede, şârih-i esrâr-ı tarîka-i Muhammediyye, muhît-i envâr-ı hakīkat-i Ahmediyye, sultân-ı sâbit-kadem-i makām-ı hılâfet ve velâyet idi. Âsâr-ı kaleminden *Mecâlis*[*1] ⟨nâm⟩ tefsîr-i şerîf temâma karîbdir. Tefâsîre mürâca'at itmeden yazmışlar⟨dır⟩. *Câmi'ü'l-fezâ'il ve kāmi'u'r-rezâ'il* nâm risâle ve *Tarîkatnâme*'si, Türkî ve 'Arabî ondan ziyâde manzûm u mensûr resâ'il-i celîleri vardır. Muhakkıkāne eş'âr ve İlâhiyyât-ı bedâyi'-i şerârı müdevvendir. Bu beyt-i zîbâ evâ'il-i hâlde buyurdukları şehr-engîzdendir:

Beyt

Elelden gönlüm ol şûh-ı cihânım
Gönülsüz durur oldu tende cânım

Eserlerinin cümlesi makbûl ü mu'teberdir[1].

[*1] Eserin tam adı, *Nefâ'isü'l-mecâlis*'dir (Hasan Kamil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 339).

[1] eş-Şeyh Mahmûd Efendi Üsküdarî ... mu'teberdir N : – A.

SENE-İ TİS'A VE SELÂSÎN VE ELF

Vezîr-i a'zam Husrev Paşa gurre-i muharremde Konya Sahrâsı'na nüzûl idüp yedi gün oturdukda Rumili sancak beylerinden biri katl olundu. Ve Karaman Beylerbeyisi Mağrav Paşa ⟨Giorgi Saakadze⟩'dan re'âyâ şikâyet idüp, kendi hâlâ İç-il'de olup nice zulm ü şenâ'at isbât olunmağla, Anadolu Beylerbeyisi Zor Paşa üzerine gönderildi. Mâh-ı mezbûrun sekizinde göçülüp, Ereğli'de Niğde Sancağı beyi dahi Mağrav ⟨Giorgi Saakadze⟩ üzerine ta'yîn ü irsâl olundu. Gurre-i saferde Haleb'e vardılar[1]. Gökmeydân'a konup[2], beşinci günü Şâm Beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa gelüp alay gösterdi.

Maktûlî[3]-i Mağrav ⟨Giorgi Saakadze⟩ bâ-Gadr-i Husrev Paşa

Mezbûr Mağrav ⟨Giorgi Saakadze⟩, sâbıkā Kārçgāy Hân'ı bozup Âl-i 'Osmân Devleti'ne 'azîm hıdmetde bulunup, ba'dehû ol hıdmete i'timâden Serdâr Halîl Paşa'ya gelmiş ve dîninden dönmüşidi. Lâkin, âyîn-i zabt u rabtda vukūfu olmayup, Karaman'da ba'zı eşkıyâ yanına gelüp zulm ü fesâd itdikde nâm bunun olup, "*Husrev Paşa hûnî kimesnedir*" diyü vehme düşüp, bir cânibe çıkup gitmek mülâhazasın sevk eylemişler. Bu diyâr 'örfüne 'adem-i vukūfundan nâşî[4], olur kıyâs idüp Malatya'ya doğru gider iken Zor Paşa yetişüp, evvelâ emr ile kendiye âdem gönderüp, evvel-emirde muhâlefet sadedinde olmanın fâ'idesi olmadığını bilüp itâ'at idicek, kendiyi ve oğlunu ve etbâ'ını kayd u bende çeküp saferin on dördüncü günü Haleb'e getirdikde, Vezîr-i a'zam otağı önünü açup evvelâ kendi ⟨ki⟩ bir ak sakallu, orta boylu, elinde bilekcik, sarı kaftân giymiş, bir bârgîre bindirmişler- ve oğlu dahi yanınca kırk elli nefer etbâ'ı ile cümlesinin boyunları uruldu. Serdâr-ı mezbûr hûnî ve gaddâr olup, mücerred sefk-i deme meylinden, böyle bir 'azîm hıdmeti sebk itmiş gāzî ihtiyârı[5], "*Gürcistân'a gider*" diyü hılâf-ı inhâ ile öldürüp Şâh-ı 'Acem'e intikām alıvirdi. Ve "*Min-ba'd kimesne Âl-i 'Osmân'a cânibdârlık eylemeye*" diyü lisân-ı hâlle tenbîhi nakş-i sahîfe-i rûzgâr oldu. Şâh-ı 'Acem nice bin yük akça virüp ülkeler temlîk eylese pâdişâhân-ı selef

---

1 vardılar A : varılup N.
2 konup A : konuldu N.
3 maktûlî N : katl A.
4 nâşî A : – N.
5 ihtiyârı A : +nedir N.

bu işe rızâ virüp ma'kûl görmezler iken, bu vekîl-i nâ-dân mücerred kan dökmege meylinden irtikâb itdi. *–Beşşirü'l-kātile bi'l-katl*[*1]– fehvâsınca kendi dahi ol yola gitdi.

Haleb'den Mısır hazînesi gelüp, on yedi gün oturuldukdan sonra göçüldü. Cebecibaşı 'Ali Ağa'ya Van Eyâleti virilüp, Birecik ve Urfa'da Zor Paşa ve Sol 'Ulûfeciler Ağası Dilâver Ağa Yeni-il[1] Türkman'ı üzerine gönderilüp, on bin kadar koyun ve yüz katâr kadar deve[*2] sürüp, mîrî içün kabz olundu. Ve Dilâver Ağa'ya sipâhîler ağalığı virildi. Birecik'de yüz kıt'a gemi binâsı fermân olunup, "*Top mühimmâtı ve zahîre ile Fellüce'ye gele*" diyü âdemler kondu. Rebî'ulevvelin on beşinde Diyârbekir'e varılup, kula lezez[2] mevâcibi ve zahîre virildikden sonra[3], rebî'ulâhır gurresinde göçüldü. Diyârbekir Beylerbeyisi Hâlıcı-zâde Mustafa Paşa çarhacı ta'yîn olunup, Mardin'e varıldıkda 'azîm yağmurlar yağdı.

Maktûlî[4]-i Defterdâr Bekir Paşa

Rebî'ulâhırın on dördünde Koçhisâr menzilinde vezâretle iki üç seneden beri defterdâr olan Bekir Paşa, ba'zı umûrda Vezîr'e muhâlefet ve istiklâl üzre hareket itmekle önüne getirüp 'itâb u âzârdan sonra Mardin Kal'ası'na gönderüp boğdurdu. Ve cümle mâ-meleki mîrîye kabz olunup, Rumili Beylerbeyisi defterdâr[5] oldu. Ba'dehû göçülüp Kefr[6]-i zemân'da Nehr-i Dicle Dicle geçildi. **[213a]** Cumâdelûlâ gurresinde Mûsul'a varılup şehir önünde Şatt kenârına konuldu.

Ahvâl-i İkâmet der-Sahrâ-i Mûsul

Mukaddemâ Der-i devlet'den Topçubaşı toplar ile Payâs'a gönderilüp karadan nakl içün câmûslar iştirâ olunmuşidi. Haleb Beylerbeyisi mübâşereti ile

---

*1 بشر القاتل بالقتل = Öldüreni, öldürülmekle müjdele (uyar).

1 Yeni-il A : Yeni N.

*2 kadar deve: Gerek Âtıf Efendi gerek Nuruosmaniye nüshalarında "deve kadar" şeklindedir. Anlamdaki bozukluğu gidermek için, kelimelerin birbirleriyle yerlerini değiştirmeyi uygun gördük.

2 lezez N : – A.

3 virildikden sonra N : virildi A.

4 maktûlî N : katl A.

5 defterdâr A : – N.

6 Kefr N : – A (A nüshasında yeri boş bırakılmış).

toplar Payâs'dan kalkup Nehr-i Murâd'ı geçüp Koçhisâr ve Nusaybin yolundan Mûsul'a vâsıl olunca birkaç bin câmûs telef oldu[1]. Ne hâl ise, şehre gelinmişidi[2]. Rûz-ı kāsım Diyârbekir'de geçüp hengâm-ı şitâ hulûl eyledikde hikmet-i Hudâ bu sene 'azîm kış olup Mûsul, Bağdâd gibi hevâsı germ yer olmağla mütevâliyen yağmurlar yağup Nehr-i Dicle 'azîm tuğyân eyleyüp kenârında olan çâdırları basdı. Cümle yardan yukarı çıkdılar. Nehr-i Fırat dahi taşup Dicle ile yukardan ikisi Irâk-ı 'Arab ve Cezîre sahrâlarını kaplayup yer yer depeler ve karyeler cezâ'ir gibi kalmışidi. Niteki selefde birkaç def'a olduğu tevârîhde mastûrdur.

Toplar ve cebehâne Nehr-i Dicle'den geçirilüp Bağdâd'a gidilmek üzre iken, karadan top çeker câmûslar kırılup, bu mertebe şitâda gitmek müte'azzir oldukda zarûrî ikāmet lâzım geldi. Ve "*Müceddeden câmûs iştirâsı içün dört yüz bin guruş ve kul mevâcibi içün iki bin yük akça lâzımdır*" diyü Der-i devlet'e 'arz u telhîs gönderilmişidi. İç hazîneden ve taşradan tedârük olunup, Hâfız Paşa'ya tâbi' Deli 'Ömer Paşa'ya Kudüs Sancağı virilüp irsâl olundu. Çün karadan top nakli müte'azzir oldu[3], Dicle'den gemiler ile gitmek iktizâ idüp cisr başında gemiler binâsı fermân olunmağla[4], kerâste getirüp cumâdelûlânın dördüncü günü mübâşeret itdiler. Ve sevret-i şitâ geçince Mûsul Sahrâsı'nda meks ü ârâm lâzım gelüp, kesret-i berf ü[5] bârândan hayme vü hargâh hâli harâb[6] olup çâdırlar çürüdü. Ve piyâde hareket itmeden kalup bir çâdırdan bir çâdıra varmak murâd iden ata süvâr olur idi. Mûsul şehrinde sâkin ihtiyârlar müddet-i 'ömründe kar yağdığın bilmez iken bu sene vâfir kar yağdığın[7] görüp te'accüb itdiler. Kânûn-ı evvelin on ikisinde Diyârbekir'de dahi bir 'azîm kar[8] yağup sokakları doldurdu. Yollar münsedd olup kal'a içi dolmağa karîb olıcak halk tazarru' ve niyâza başladılar. Taşra sahrâda dokuz karış kar yağup yakın zemânda[9] bu mertebe olmuş değil idi.

---

1 oldu A : olup N.
2 gelinmişidi A : gelmişidi N.
3 ikāmet lâzım ... oldu N : – A.
4 olunmağla A : olmağla N.
5 berf ü N : – A.
6 harâb A : tebâh N.
7 yağdığın A : yağdı N.
8 bir 'azîm kar N : 'azîm karlar A.
9 zemânda A : zemânlarda N.

Mâh-ı mezbûrun yirmi ikisinde 'ulûfe içün sipâhîler gulüvv idüp Ağakapusu'na geldiler. Husrev Paşa dahi Rumili Beylerbeyisi Yûsuf Paşa'yı otağına getirüp eyâleti 'askeri silâhla ihâta itdiler. Zorbalar gürûh gürûh Rum Mehemmed üzerine varup kaldırup Dilâver Ağa çâdırında cem' oldular. Silahdâr Mülâzımbaşısı Tekeli 'Ali bir galîz Türk iken mülâzımbaşı olduğunu hazm itmezler idi. Bu mahalde muhâlif vaz' gösterüp yâve söylemekle hancer üşürüp anı ol mahalde[1] katl itdiler. Dağılup çâdırlarına gitdiler. Min-ba'd fitne dahi[2] sükûn buldu.

Reften-i Husrev Paşa be-Cânib-i Şehrizor

Yetmiş gün kadar Mûsul Sahrâsı'nda muttasıl berf ü[3] bârân altında çâdır ile oturulup, ba'dehû[4] fasl-ı bahâr karîb oldukda Bağdâd cânibine hareket iktizâ idüp cisr başında, Mûsul Kal'ası önünde toplara tabur kesilüp Samsoncubaşı Mustafa Ağa iki bin nefer yeniçeri ile ve Bıçakçı-zâde İbrâhîm Paşa ve üç dört sancak beyi 'askeri ile ve Seyyid Hân 'askeri ile[5] muhâfazasına ta'yîn **[213b]** olunup, cumâdelâhırenin on üçünde Mûsul'dan göçüldü. Yirmi beşinde Zab Suyu geçilüp "Şemâmik" nâm menzile varıldıkda müşâvere olunup[6], "*Doğru Bağdâd'a gidilmekden sol cânibe Mîre Bey ülkesinden Şehrizor üzerinden gidilmek evlâdır*[7]" diyü Altunköprü yolundan 'udûl ve Kürdistân hudûduna duhûl olundu. Gurre-i recebde Mîre Bey Karyesi'ne konulup yedi gün anda ârâm olundu. "*Bestam Bey'in Kızılbaş ile ittihâdı vardır*" diyü ülkesine 'asker gönderilüp ele giren Kürdleri[8] katl ve memleketin gâret itdiler. Vâfir mevâşî sürüp orduya getirdiler. Bir koyunu on akçaya kimesne almaz idi. Sekizinde Altun Suyu üzerine varılup tuğyân itmiş bulunmağla cebehâneyi keleklere yükledüp geçirdiler. Kenârda kalup gice dahi ziyâde olup su basmağla Cebecibaşı Hamza Ağa'nın boynu uruldu. Ve yeri Küçük Abaza'ya virildi. Garâ'ib-i ittifâkiyâtdandır ki katl olunduğu gice İstanbul'da hânesi yandı.

---

1 anı ol mahalde A : – N.
2 dahi A : – N.
3 berf ü N : – A.
4 ba'dehû A : – N.
5 ile A : – N.
6 olunup A : olundu N.
7 evlâdır A : yeğdir N.
8 Kürdleri N : Kürdü A.

Üç gün nehir içinde 'asker kelekler peydâ idüp çâr-pâ kısmını[1] yıldırup geçdiler. Geçer iken şaşan hayvânâtı seyl-i revân götürüp gider, bi'l-âhire boğup helâk ider idi. Ol menzilde Kürd hânlarından Murâd Hân altı yedi nefer hân-zâdeler ile gelüp hıl'at giydi. Andan göçüp "Boğan" nâm menzile varıldıkda Zâlim 'Ali birâderi Hasan Bey geldi ve Ser-çınar menzilinde Murâd Hân orduya zahîre getirdi. Râdyân menzilinde Erdelân şeyhleri geldi. Ertesi, Şehrizor Hâkimi'nin birâderi Mü'min Hân gelüp[2] hıl'at giydi. Üçüncü menzilde dahi mâh[3]-ı recebin yirmi sekizinci günü Şehrizor'a konulup müşâvere olundu. Husrev Paşa kal'ayı müceddeden binâ murâd eylemekle[4] cümlesi ma'kūl diyü ittifâk u ittibâ' itdiler[5].

Tecdîd-i Hisâr-ı Gülanber[6]

Kal'a-i mezbûre[7] Şehrizor Sahrâsı⟨'nın⟩ -ki bir vâsi' ovadır- nihâyet-i şarkîsi cenûbdan şimâle mümtedd dağlar olup dağ dibin⟨d⟩e bir alçak depe ⟨vardır⟩ ki dibinde⟨n⟩ pınarlar çıkar ve dağda bir dereden büyük nehir akup ol depe kurbında sahrâdan geçer. Depe üzerinden nehr-i mezbûr kenârına varınca merhûm Sultân Süleymân Hân bir kal'a binâ eylemişler. İç kal'a mezbûr depe üzerinden[8], taşra hisâr nehir kenârından çevrilüp selefde Şehrizor paşaları anda oturur imiş. Takrîben bin on sekiz hudûdunda Şâh 'Abbâs müstevlî olup yıkmış. Hâlâ mezbûr depe üzerinde kulleleri ve su kenârında[9] **[214a]** yer yer dîvâr bedenleriyle eseri kalmışidi. 'Askere kol kol virülüp gurre-i şa'bânda binâya mübâşeret olundu. Mezbûr derenin nihâyeti⟨nde⟩, dağ içinde "Ezrak Câzû meskeni" ve "Halt-ı kelâm Mağarası" dimekle ma'rûf bir gār varidi ki kapusu önünde bârû ve bir iki kal'a binâ olunmuş, "Zâlim 'Ali Kal'ası" dirler. Hâkimi "Şeyh 'Abdullâh" nâm kimse zabtında idi. Gelüp hıl'at giydi. Ve oğlunu Husrev Paşa yanına rehin virdi. Zâlim Kal'ası ile

---

1 kısmını N : kısmı A.
2 gelüp N : geldi A.
3 mâh A : – N.
4 murâd eylemekle N : eylemeği A.
5 cümlesi ... itdiler A : ma'kūldür didiler N.
6 Gülanber N : – A.
7 mezbûre A : mezbûru N.
8 üzerinden A : üzerinde N.
9 kenârında N : + yer yer dîvârları A.

Gülanber ortasında, dere içinde Hân Ahmed tahtânî bir sarây tarh ve binâ eylemiş, henüz nâ-temâm idi.

Şa'bânın yedinci günü Nevrûz ve fasl-ı bahâr olup, Şehrizor Ovası'nın çayırı yetişüp, 'asker atları çayıra salup etrâf u eknâfa dağıldılar. Ve mütevâliyen yağmurlar yağup çamur ve taş ile 'askerin yapdığı dîvârlar yer yer yıkılup girü yapılır idi. Zâlim 'Ali ise etrâfda gezüp at-oğlanı dökündülerini gâret iderdi. Şâh dahi Hemedân'da ve Hânlar Hânı Zeynel Hân Hemedân Boğazı'nda leşker-i Sürhser ile oturup Hân Ahmed ülkesini muhâfaza iderdi.

Ekrâd beylerinden bu âna dek Serdâr'a, Hâvâr ve Kesânî ve Kelâş ve Şehr-i bazar ve Demür-kapu ve Çınar ve Hûsber ve Hezârmerd ve Dulhorân ve Merkâve ve Harîr ve Nîl ve Tâvî ve Zencere ⟨ve⟩ Gîr-kapu ve Menzil-i 'Acûz ve Ebrûmân ve Belengân ve Yaski-devrân ve Kızılca-kal'a ve Pâv ve Berende ve Kal'a-i Gāzî ve Na'l-âb ⟨ve⟩ Parîl ve Çınar-gediği ve Mihribân kal'alarının hâkimleri gelüp hıl'atler giyüp, nâmdârlarına sorguç ve hancer ile ri'âyetler ve istimâletler olunmuşidi. Mezbûrlar dahi hisârın binâsını taleb idüp, ma'kūl görmüşler idi. Lâkin Kürdistân, ölmez hân kulu şeklinde Bağdâd kimde ise ana tâbi' olagelüp, iki tarafa müdârâ idegelmişlerdi[1]. Anların sözüne i'timâd câ'iz değil idi[2]. Bağdâd alınmadığı takdîrce bu 'amel lağv-ı mahz idiği görünüp dururken, Serdâr-ı hod-bîn ve hod-pesend umûr-dîde olmayup tevârîh görmemekle, bu kadar zemân oturup 'askere bî-hûde ırgādlık itdirdi. Beylerbeyiler dâmen-der-miyân baldır sığalı çamur içinde gezer yürür, kibâr u sıgār yapı yapardı. Hâlâ ki 'ömründe bir taşı bir taş üzerine komuş değiller ve ne tarîkla vaz' olunur bilmezlerken, eğri büğrü, oğlan oyuncağı gibi kodukları taşlar ber-kā'ide olmamağla, âdem boyu kadar olup yağmuru gördüğü gibi yıkılır gider ve mübâşirleri bâ'is olana sebb ü la'n iderlerdi. Ne hâl ise, elli günden ziyâde, göç iktizâ idince bu derdi çekdiler.

Bu esnâda Şâh-ı hîle-ger birkaç 'ayyâr Sürhser'i "Ahmed-i Düzd" nâm meşhûr çüst ü çâlâk herîfe koşup piyâde Şehrizor Sahrâsı'na göndermişidi. 'Askerin otlakda bir bir atlarını serika idüp çâdırları söyündürürler idi. Bir gice Rum Mehemmed sâ'ir zorbalar ile karavula çıkup ittifâk mezbûr Ahmed-i Düzd etbâ'ı ile giderken üzerine düşüp cümlesin giriftâr iderler. Ahmed zin-

[1] idegelmişlerdi A : idegelmişlerdir N.
[2] değil idi A : değildir N.

de ve sâ'iri baş idüp sabâh Serdâr'a getirdiler. Paşa bunlara yirmi otuz neferbölük virüp ri'âyetler eyledi. Rum Mehemmed ol zemân 'asker içinde bülend-âvâze oldu.

Birkaç gün geçüp ramazânın on dördünde sipâh tâ'ifesi gulüvv idüp zahîre ve ikişer kat işlemiş 'ulûfe istediler. Bu kadar 'askere beşer kîle zahîre niçe kābil? Ve hazîne teng. Paşa, zahîre bedeli 'umûm üzre altı bölüğe nefer başına ikişer akça terakkī ve bir 'ulûfe virmekle fitne sâkin oldu.

Kıssa-i İnhizâm-ı Zeynel Hân der-Ceng-i Mihribân

Evâ'il-i ramazânda leşker-i Sürhser cânibinden diller alınup, "*Zeynel Hân, boğazı geçüp beri gelmesi mukarrerdir*" diyü haber virmekle boğazdan beri, göl başında "Mihribân" nâm kal'a -ki Halo Hân-oğlu'nun makarr-ı hükûmeti olan Hasan-âbâd ile Şehrizor mâ-beyninde, mezbûr boğaz âhırında vâkı' bir hısn-ı hasîn idi- Sürhser ol kal'ayı kabza[1]-i tasarruflarına getirüp **[214b]** derbendi 'asker-i İslâm elinden almak fikrinde olduğu haber alındıkda, Haleb Beylerbeyisi Nogay Paşa başbuğ ta'yîn olunup ve Sivas Beylerbeyisi ve Karaman ve ba'zı beylerbeyiler ma'an koşulup Mihribân üzerine gönderilmişidi. 'İnâyet-i Hakk'la Kızılbaş gelmezden mukaddem kal'a-i mezbûreyi kabza-i tasarrufa getirüp ol derbendi muhâfaza üzre iken, üzerlerine birkaç hân gelüp iki üç gün ceng idüp, 'asker-i İslâm'a zafer bulmamağla bıragup gitmişler idi. Ba'dehû varup tekrâr cem'iyyet idüp Şâh-ı gümrâhın ser'askeri ve vekîl-i mutlakı olan Zeynel Hân ve korucubaşı, bi'l-cümle Kızılbaş'ın ne kadar atlu ve tüfeng-endâz 'askeri var ise cümlesi bir yere gelüp, Şâh dahi enselerinde kafâdâr olup, zikr olunan beylerbeyileri Serdâr gelmezden mukaddem Mihribân'dan koparmak ârzûsuyla üzerlerine gelmeğe 'azîmetleri istimâ' olundukda, beylerbeyilere istimâlet virilüp tekrâr Rumili Beylerbeyisi Yûsuf Paşa ve Şâm Beylerbeyisi Ahmed Paşa ve Yeniçeri Ocağı'ndan dahi hayli âdem Hâssekî Mustafa Ağa ile ve iki aşağı gurebâ bölük ağaları imdâdlarına ta'yîn olunup gitmiş idi.

Bu tarafdan Serdâr dahi Şehrizor Kal'ası'nın mühimmâtın tekmîl idüp kalkmak üzre iken mezbûr Zeynel Hân, ramazânın yirmi üçüncü günü -ki yevmü'l-ahaddır- 'umûm üzre Kızılbaş 'askeri ile 'ale's-sabâh beylerbeyiler üzerine gelüp, gürûh be-gürûh vefret üzre olmağla, 'asker-i İslâm'ı cevânib-i

[1] kabza A : – N.

erba'adan ihâta idüp tarafeynden öyleye dek ceng ü cidâl ve harb u kıtâl vâkı' olup, Eğri ⟨Eger⟩ cengi gibi Kızılbaşlar çâdırların içine girüp küllî müzâyaka virmişiken, gāzîler gayrete gelüp bir yerden tekbîr getirüp hâlet-i ye's ü ıztırârla düşmen üzerine bir uğurdan hücûm idüp, muhârebe-i 'azîme esnâsında 'avn-i Bârî yârî kılup leşker-i rafz u ilhâda inkisâr u inhizâm vâkı' oldukda, bir mertebe kılıc uruldu ki vasfa gelmez. Vâfir başlar ve diller, kerrenâylar ve kûslar ve sancaklar alınup bellü başlu sultânlar ve nâmdârlarından çok kimse düşüp gāziyân-ı İslâm muhassılü'l-merâm oldular.

Kızılbaş geldiği istimâ' olundukda Mar'aş Beylerbeyisi Bekir Paşa, 'askeri ile imdâda gönderilmişidi. Alaylar ceng üzre iken mezbûr dahi irişüp mütevâliyen yardım varmağla düşmen münhezim oldu. Mâh-ı mezbûrun yirmi dördüncü[1] günü -ki ceng gününün ertesi idi- Serdâr dahi göçüp ol tarafa revâne oldu. Re'îs Muslı Efendi mektûbunun mefhûmu budur.

Fakīr eydür: Hisâr-ı mezbûrun bir yüksek yar nihâyetinde ardı şarka, boğaza[2] doğru dağlar, şimâli göle doğru düz sahrâdır[3]. Vâdî ki dönüp boğaza gider. Cânib-i garbı hisâr önü bir mıkdâr düz vâdî, ötesi girü dağlar. Ol vâdîden bir nehr-i sagīr geçüp göle akar. Sazlık ve batak, ancak köprüsü bir yerden geçilir. Paşalar köprüyü geçüp, hisâr önüne konup vâdî ve sahrâ tarafına, kal'anın iki dibinden[4] nehir kenârına varınca handek kesdiler. Ve yeniçeri, kal'adan ardına doğru taşlık sa'b bayır üzerine yayılup aşağı meydâna havâle durdular. Menkūldür ki Kızılbaş 'askeri boğazda müşâvere idüp Çopur Bekir Mihribân üzerine varmağı münâsib görmeyüp, "*Şehrizor üzerine gidelim, Serdâr'ı ber-taraf idelim. Bunların işi âsândır*" didikde Şâh 'Abbâs, 'umûm üzre leşker-i Sürhser ile Bağdâd'a varup zafer bulmadı. "*Biz niçe ideriz*" diyü Çopur sözün tutmadılar. Fi'l-hakīka eger Şehrizor üzerine gelseler, hâl mükedder idi. Zîrâ 'asker perâkende, bir iki menzil sahrâya yayılmışlar, Serdâr üzerinde kimesne yok. Ancak kal'a binâ idenler kalmışidi. Anlar dahi binâ ile meşgūl idi. Hâsılı, lutf-ı Hakk olup basîretleri bağlandı. Boğazdan çıkup **[215a]** otuz bin kadar Kızılbaş hânları bölük bölük sancaklar çeküp kerre-nây

---

1 yirmi dördüncü N : dördüncü A (Az yukarında, "ramazânın yirmi üçüncü günü"nden bahsedildiğine göre, Âtıf Efendi nüshasında verilen tarihin doğru olmadığı kendiliğinden anlaşılmaktadır).

2 boğaza N : boğaz A.

3 sahrâdır N : sahrâ A (önce "sahrâdır" yazılmışken sonradan "-dır" ekinin üstü çizilmiş).

4 dibinden N : tarafından A.

ve kûslarını çalarak gelüp sahrâda alaylar bağlayup durdular. Beri tarafdan dahi beyler, paşalar[1] atlanup, alayların kurup cenge hâzır oldular. Ve Serdâr'a ulak gönderüp istimdâd itdiklerinde, sol 'ulûfeci bölüğü ve Diyârbekir Beylerbeyisi ve Mar'aş Beylerbeyisi ve kapukulundan gönüllü biri biri ardınca fevc fevc gönderildi. Mâ-beyn üç konak var idi. İki 'asker sabâh namâzından sonra cenge mübâşeret idüp tarafeynden 'azîm ikdâm ve kıtâl oldu[2]. Kızılbaş 'askeri çokluk olmağla ikindi namâzına[3] varınca ceng imtidâd bulup râfızîler galebe sûretin göstermişler idi. Hattâ âhır hücûmda paşaları tüskürüp handeki geçüp çâdırlara girmişler iken öte cânibden girü hücûm idüp çâdırlardan kovup çıkardıklarında, göl tarafından imdâda gidenler dahi bölük bölük irişüp görünmekle min-ba'd durmağa mecâlleri kalmayup karârı firâra tebdîl itdiler[4] ve boğaza doğru yüz dönüp gitdiler. Bellü başlu hânlardan birkaçı maktûl olup sancakları, kerre-nây ve kûsları ma'rekede dökülüp kaldı. Kızılbaşların kimi batağa batup kimi meydânda katl olundu. Cümle maktûller[5] meydânda iki bin kadar var idi. Zeynel Hân, Beş-parmak'da Şâh ordusuna varıcak siyâseten[6] katl olunup, min-ba'd Şâh ol mahalden göçüp Hemedân re'âyâsını önüne katup Kazvîn'e doğru gitdi.

Reften-i Serdâr be-Hemedân

Şehrizor Kal'ası'nda fi'l-cümle burc ve beden gösterilüp Mağara Kal'ası'nın kapuları buna konup, mescidinde cum'a namâzı[7] kılındıkdan sonra, kırk darbzen bedenlerine dizilüp Zâlim Kal'ası'ndan birkaç top kondu. Eyâleti, Arnavud-oğlu Mustafa Paşa'ya virilüp kal'a muhâfazasına iki bin nefer kul-oğlu yazıldı. Birkaç beyler ve paşalar, hazîne ile gelen 'Ömer Paşa ve Abdâl Paşa ve müstevfâ zahîre ve topçu ve cebeci konup cümle elli üç gün oturdukdan sonra, ramazânın yirmi ikinci günü göçülüp Mihribân'a doğru teveccüh olundu. İkinci menzilde fetih müjdesi gelüp altı menzilde Mihribân önüne varıldı. Ertesi Dîvân olup paşalar gürûh gürûh, alay alay gelüp aldıkları

---

1 beri tarafdan dahi beyler paşalar N : beri tarafda beyler, paşalar dahi A.
2 oldu N : olundu A.
3 namâzına A : zemânına N.
4 itdiler N : – A.
5 maktûller N : maktûlleri A.
6 siyâseten A : siyâset ile N.
7 namâzı A : – N.

başları[1] ve menkûs alay bayraklarını[2] ve kerre-nâyları ve kûsları çalarak Serdâr önünden geçirüp 'arz itdiler. Her biri hıl'at giyüp Serdâr bunlara iltifâtlar eyledi. Ve iki yüz nefere varınca dirlikler virildi. Ertesi 'îd olup 'asker şenlikler eylediler. El-hakk bu cengde olan nusret, Eğri ⟨Eger⟩ cenginde olan lutf-ı İlâhî'den aşağı değil idi. Bu nusretin bereketi ile 'asker kaviyyü'l-kalb olup Hemedân ve Kazvîn'e 'azîmet itdiler. Şâh min-ba'd mahv-ı vücûd eyleyüp yüze gelmeğe liyâkati kalmadı.

Şevvâlin ikinci günü göçülüp boğaza doğru Hemedân cânibine teveccüh olundu. Derbend ağzında "Ser-âbâd" nâm menzilde Hazo Hâkimi Şeref Hân katl olundu. Hân-ı mezbûru Vezîr-i a'zam karavulda taksîr içün bir iki def'a azar itmişidi. Kürd gönüllenüp Vezîr otağında otururken hancer çıkarup üzerine hücûm idicek, Süleymân Kethudâ ayağın kakup düşürdükde, hancer Kethudâ'ya dokunup yaraladı.

Defterdâr 'Ömer Efendi ol seferde mukābeleci idi. Çâdırı bir yüksek yere düşüp defter açup oturur, otağa doğru nigâh iderdik. Nâ-gâh otakda halk biri birine girüp havlıyı açup bir leş çıkardılar, taşra bırakdılar. Meger herîfi içoğlanları üşüp katl itmişler. Taşrada dahi 'asker[3] harekete gelüp zorbalar Serdâr otağına at kaldırup vardılar. "*Bu Kürdler hâ'in olur, hep kırmak gerek*" diyü, maktûl Hân'ın etbâ'ından yedi kimse dahi katl olundu.

Ertesi boğaza girilüp "Şeyh 'Ayyâr Deresi" nâm menzile konuldukda Husrev Paşa gayzını def' idemeyüp, Diyârbekir Beylerbeyisi Hâlıcı-zâde Mustafa Paşa'nın boynunu urdu. Ve yerin, Sivas Beylerbeyisi Halîl Paşa'ya virdi. Besnili 'Ali Paşa Sivas beylerbeyisi oldu. Andan göçülüp **[215b]** dört menzilde dahi Erdelân hânı olan Halo Hân-oğlu Hân Ahmed sarâyı Hasan-abâd'a nüzûl olundu.

Vasf-ı Hasan-âbâd

Mahall-i mezbûr iki tarafı alçak bayır, Kâğıdhâne vâdîsi gibi bir latîf, bol vâdîdir. Vasatında bir[4] nehr-i sagîr akar. "Bağ-ı Cinân" nâm sarây kulle gibi mürtefi' ve murabba' binâ olunmuş. Önü bağçe ve 'azîm kavak ve sâ'ir eşcâr-

---

1 başları N : başlar A.
2 bayraklarını N : bayrakları A.
3 taşrada dahi 'asker N : taşrada 'asker dahi A.
4 bir N : – A.

ı sâyedâr ve bir büyük havuz ki su bir tarafdan girüp beri tarafdan[1] akar. Kasr-ı mezbûrun bir iki tarafı açık eyvân, sakfı hal-kârî hurde münakkaş, tahtânînin ortasında bir şeşhâne oda ve kûşelerinde birer murabba' oda, fevkânîsi müte'addid odalar -ki revzenleri bağçeye ve etrâfa açılır- biri biri üzre üç tabaka fevkânî odalar ve bunların kimi beyâz mermer, kireç ve yumurta ile mu'âlec bir cins berrâk ve latîf kâğıd gibi sıvalı -ki gayri yerlerde olmaz- ve kiminin dîvârları envâ'-i elvân ve nukūş ile münakkaş ve musavver, kiminde ceng tasvîrleri ve kiminde fuhşiyât mecâlisi tasvîr olunmuş idi. Gāret-gerân 'asker vardıkları gibi üşüp yer yer bozup yıkdılar. Nukūş u ârâyiş harâb u yebâb olup ancak dîvârları kaldı.

Andan dahi göçülüp "Nây-ı ser" nâm karyeye konuldu. Sağ tarafda görünürlerdi. Bir kal'aya Kızılbaşlar[2] tahassun itmişler idi. Geçilüp iltifât olunmadı. Ve ol menzilde dört gün oturulup Hân Ahmed birâderi Me'mûn Hân -ki sâbıkā gelüp itâ'at itmişidi- Kal'a-i Pelengân'ı alup gönderdiği on nefer Sürhser'in, otağı önünde boyunları uruldu. Mihribân Kal'ası'nı muhâfazaya altmış nefer cebeci ta'yîn olunup gönderildi. Ve Mü'min Hân icâzetle dönüp gitdi. Andan dahi göçülüp mâh-ı mezbûrun yirmi yedisinde on menzil ile Hemedân'a varıldı. Bu menziller ekser şenlik, mezâri'i biri birine muttasıl, akar sulu, bağlı, bağçeli karyeler idi. Fasl-ı bahâr olmağla ekinleri yetişüp 'asker gök ekin yedirirlerdi.

Vasf-ı Hemedân

Şehr-i mezbûr Ervend Dağı'nın zeyl-i şarkīsinde bir şehr-i latîf ki Edirne kadar tahmîn olunur, bağlı bağçeli, akar suları vâfir, hisârsız, ekser-i hâneleri hurde kapulu, tüccâr ve şehirli evleri, câ-be-câ büyük sarâylar dahi var, bağçeleri kavak ağaçları safları ile müzeyyen ve dîvârları ekser musavver ü münakkaş, âb u hevâsı latîf, çemen-zâr, sahrâsı vâsi', zer'leri ve karyeleri vâfir bir şehir idi. Halkı göçüp tahliye olunmuş bulunmağla beş gün oturulup ağaçları kesilüp evleri yıkıldı[3]. Ve şehre âteş virilüp tahrîb olundu.

Zilka'denin dördünde göçülüp Kazvîn niyyeti ile Dergezîn'e doğru tevecc üh olundu. Cümle mezâri' ve karyeler içinde altı menzil dahi şarka doğru

---

1 beri tarafdan A : bir cânibinden N.
2 Kızılbaşlar A : Kızılbaş N.
3 yıkıldı N : yıkılup A.

gidilüp, onuncu günü "Dergezîn" nâm kasabaya varıldı. Bu dahi Hemedân gibi akar sulu, bağlı bağçeli, düz yerde bir latîf kasaba idi. Ortasında bir câmi' var. "*Ekser-i halkı Sünnî'dir*" didiler. Üç gün oturulup[1] ol dahi tahrîb olunup, Kazvîn'e gidilecek iken müşâvere olunup ba'zı ehl-i vukūf delîller, "*Serdâr konağıyla dahi on konak olur. Ve ba'zı menzillerde su yolları yer altından geçer. Taşrada akar su olmamağla 'asker sıkılmak lâzım gelir. Varıldığı takdîrde ne olmak ihtimâli var? Boş bulunup girü dönülür. Bî-hûde zahmetdir*" didiler. Sipâh tâ'ifesi, "*Buradan Erdebîl'e dönmek yeğdir. Ya gelir döğüşür, ya Bağdâd'ı virüp barışır*" diyicek, yeniçeri râzî olmayup Bağdâd tarafın sevk itdiler. Re'îs Muslı Efendi, "*Pâdişâh hazretlerinin emri Bağdâd'dır. Bütün 'Acem iklîmi alınsa makbûl-i hümâyûnları değildir*" diyü mukaddimât-ı ma'kūle sevk idüp, güz faslı dahi karîb olmağla Dergezîn'den dönülüp Beş-parmak yoluyla Bağdâd'a teveccüh olundu.

'Avdet-i 'Asker be-Cânib-i Bağdâd

Zilka'denin onuncu günü göçülüp Beş-parmak ve Hulvan ve Kûh-ı Ervend berâberî geçilüp yirmi üçünde Esed-abâd'a, yirmi yedisinde Keçova'ya varılup, zilhicce sekizinde Kûh-ı Bîsütûn geçilüp Tâk-ı destân'a konuldu.

Vasf-ı Şebdîz-i Husrev

Menzil-i mezbûrda Kûh-ı Bîsütûn **[216a]** ⟨ki⟩ garbîsi bir sahrâya müntehî olduğu yerden bir iki değirmen döndürür şedîdü'l-berd su çıkar. İrtifâ'ı bir zirâ' kadar bir suffe, üstü dağdan oyulmuş kemer-i eyvân, sadrında Husrev ve Şîrîn taşdan yonulmuş ve Rüstem[*1] at üzerinde cevşen-pûş, mürûr-ı eyyâm ile ba'zı nukūş u ârâyişi halel-pezîr olmuş ve eyvân kemerinin iki tarafında iki melek sûreti yonulmuş idi.

Menzil-i mezbûrda beş gün oturulup Lûristân Hâkimi Hüseyin Hân, Hemedân semtinden Ulus kavmini Mihribân semtine sürüp getirdiği haber gelmekle, üzerine beylerbeyiler irsâl olunup Nihâvend kurbında iki dağ ara-

---

[1] oturulup A : – N.

[*1] Kâtib Çelebi'nin burada, Husrev ile Şîrîn hikâyesinden bahsederken, bu hikâye ile herhangi bir alakası bulunmayan Rüstem'in adını anmış olmasında yanlışlık var gibi görünüyor. Nitekim bu bahse *Fezleke*'den naklen eserinde yer verdiği anlaşılan Na'îmâ, yanlışlığı düzeltmiş, at üzerinde tasvir edilen kahraman olarak *Fezleke*'de geçen "Rüstem" adını, "Husrev" olarak değiştirmiştir (II, 667).

sında irişdiler. 'Azîm ceng olup Kızılbaş galebe sûretin gösterdikde orduya âdemler gelüp imdâd istediler. Bölük halkından ve yeniçeri ve Karaman Beylerbeyisi imdâda gönderilüp, vardıklarında ahşâm dahi karîb idi. Kızılbaş 'askeri girü çekilüp Nihâvend'e gitdiler. 'Asker-i mansûr dönüp ordu-yı hümâyûna geldi. Yûsuf Paşa bu cengde yaralanup biraz âdem düşdü. Ertesi göçülüp Şâh Köprüsü geçildi. Ve yedi menzilde Hârûn-abâd'a varıldı ve sene bunda âhır oldu.

Bu yollarda her gün mezâri' ve kurâ geçilüp ekinleri biçilir ve tarlalar içine konulur idi. Arpa, buğday çok, herkes menzile vardıkda çâdırı önünü harmân idüp arpa ve buğday döker ve el değirmeni çekerdi. Bağdâd'a varınca zahîreye müzâyaka olmadı. Lâkin, bir geyim na'l dört guruşa ve bir vakıyye kahve beş guruşa ve bir vakıyye et nısf guruşa ve peksimât iki guruşa idi.

Ahvâl-i Donanma

Kapudan Hasan[1] Paşa donanma ile Akdeniz'e çıkup Kefalonya ⟨Kephalonia⟩'dan Ayamavra ⟨Lefkada⟩ tarafına saldığı gice, iki pâre geminin demürleri ilişüp kurtarmak içün Piyâle Kethudâ anda kaldı. Sabâh ol gemilerin demürleri halâs oldukdan sonra, kendi gemisi ile Kefalonya ⟨Kephalonia⟩ Boğazı'ndan çıkarken Palerma gemilerinden yirmi dört toplu bir kalyona râst gelüp, darb-ı dest ile alup sâlimen ve gânimen donanmaya vâsıl olup şikârını Kapudan'a teslîm itdi. Ol etrâfı gezüp döndüler. Vaktiyle dâhil oldular.

Hücûm-ı Seyl be-Harem-i Mekke-i Mükerreme ve Sukût-ı Erkân-ı Beyt-i Şerîf

Kâ'be-i Mükerreme'nin mürûr-ı eyyâm ile ba'zı mahall-i erkânı[2] taraf-ı rükû'a meyl idüp miyânında mıntaka-i bend ta'mîr ü termîm ile üstüvâr bulması selâtîn-i mâzıyye zemânında mühimm iken müyesser olmayup, Sultân Ahmed Hân zemânında cidâr-ı pür-envârı rükû'a ziyâde meyl idüp müceddeden binâsını murâd idegeldiklerinde taraf-ı şer'den mesâğ gösterilmeyüp, ancak bir rükn-i rekîni meremmet olunmuşidi. El-hâletü hâzihî, bu sâl şa'bânının on dokuzunda etrâf-ı Mekke'ye emtâr-ı kesîr nâzil ve seylü'l-'arim gibi suyu Harem-i muhterem'e dâhil olup, kuflden iki zirâ' irtifâ'

---

1 Hasan N : Hüseyin A.
2 mahall-i erkânı N : mahall ve erkânı A.

bulmağın, rûz-ı diger âhır-ı nehârda 'umûmen cidâr-ı sâmî sâkıt olduğu 'arz olundukda, Engürüli Seyyid Mehemmed Efendi Medîne Kazâsı'yla binâsına me'mûr olup, Mısır Beylerbeyisi'ne hüküm yazıldı: "*Mısır'ın Kıbtiyân cizyesi mâlından Beyt-i şerîf binâsı içün kifâyet mıkdârı mâl virüp bir müstakîm emîn ta'yîn ve irsâl eyleye*" diyü gönderildi. Mezbûr dahi varup müceddeden binâ eyledi. Beyt-i şerîf binâsı bununla dokuzuncu oldu.

Vefeyât

Rızâyî 'Ali Çelebi:

Konya Kādîsı Bebr Efendi mahdûmu ve Yahyâ Efendi hemşîre-zâdesidir. Bin birde tevellüd idüp lafz-ı "rızâ[1]"[*1] târîhi vâkı' olmağla, Yahyâ Efendi bu kıt'a ile "Rızâyî" mahlasını[2] ta'yîn itdi.

Beyt[3]

Medh eyle cenâb-ı Mustafa'yı
Evlâdını, Âl-i Murtezâ'yı

Geldik çü bu tengnâ-yı dehre
Mahlas ide gör 'Ali, Rızâyî

Bin on yedide mülâzım ve müderris olup, eşrâf-ı kudât-ı Mısır'dan birâderi İsmâ'îl Efendi ile birkaç def'a Mısır'a varmış idi. Bin yirmi altıda ceddi Zekeriyyâ Efendi Medresesi'ne müderris olup otuz birde Sahn'a geldi. **[216b]** Otuz beşde Süleymâniyye'den Selânik Kazâsı'na rızâ virüp otuz yedide Galata, otuz sekizde Mısır kādîsı olmuşidi. Otuz dokuz muharreminde anda vefât eyleyüp, Yahyâ Efendi târîhinde: "Ah vah Rızâyî[*2]" didi.

Mahdûm-ı merkūm hasîb ü nesîb, fâzıl, edîb, çelebi idi. Âsâr-ı kaleminden, *Kārî'ü'l-Hidâye* emsâli, on 'aded fetâvâ-yı kibârı cem' ve tertîb itmişdir.

---

1 rızâ N : rızâyî A.
*1 رضا = 1001.
2 mahlasını A : mahlası N.
3 beyt N : – A.
*2 اه واه رضایی = 1039.

Harîde'yi intihâb idüp ismine *'Avdü'ş-şebâb* didi. Müretteb ü mükemmel *Dîvân*-ı eş'ârı vardır. Her sene bir na't-ı şerîf tazammunu iltizâm eylemişidi.

'Ali Çelebi-zâde 'Abdullâh Efendi:

Çivi-zâde Hısmı 'Ali Efendi'nin ferzendidir. Dokuz yüz yetmiş yedide tevellüd idüp "Fazlullâh[*1]" târîhi vâkı' oldu. Hâce Sa'deddîn Efendi'den mülâzım ve müderris olup bin dokuzda Sahn'a geldi. On dörtde Süleymâniyye Dârü'l-hadîsinden Selânik kādîsı olup ba'dehû Burusa ve Mısır ve Mekke ve Eyyûb ve Edirne kazâları virildi. Ve otuzda İstanbul kādîsı, otuz dörtde Anadolu kādî'askeri olup, otuz yedide hânesi yandıkda tekrâr mansıb-ı mezbûra 'avd eyledi. Otuz dokuz saferinde 'ömrü âhır olup vefât itdi. Şerîfe Kadın Mescidi hareminde medfûndur.

Mevlânâ-yı merkūm usûl ü fürû'da yegâne, cism-i kazâyâda müferrid-i zemâne idi.

Manav Hidâyet Efendi:

Alaiyeli'dir. Kara Çelebi-zâde Hüsâm Efendi'den mülâzım ve müderris olup bin onda Sahn'a gelüp on altıda Hâkāniyye-i Vefâ'dan kırk gün Haleb kādîsı olup, ba'dehû Yenişehir ve Mekke ve Edirne kazâları virilüp, otuz üçde İstanbul kādîsı olmuşidi. Otuz dokuz recebinde intikāl itdi.

Mevlânâ-yı merkūm za'îfü'l-'ilm, kaviyyü'l-kalb, zu'munca fazl ⟨u⟩ kemâlde Manav 'İvaz'a bedel, belki Manavî'den efdal geçinirdi. Âsârından *Tefsîr-i Kādî*'ya ve *Hidâye*'ye ve *Telvîh*'e ve *Dürer ⟨ü⟩ Gurer*'e ve *Miftâh*'a ve *Ferâ'iz*'e müstakill hâşiyeleri vardır. Lâkin, musannif hattı ile mehcûr olup kalmışdır.

Hâce 'Ömer Efendi:

Amasyalı'dır. Dokuz yüz altmış ikide tevellüd idüp, Mazlûm Melek'den mülâzım ve kenârda müderris olup, dokuz yüz doksan hudûdunda Vezîr Ca'fer Paşa Eyyûb'da bir Dârü'l-hadîs inşâ idüp, elli akça tedrîsini buna ta'yîn itmişidi. Ba'dehû Cellâd-zâde ferâgatinden[1] Zâl Paşa vâ'îzi olup, Vahyî-zâde-

[*1] فضل الاله = 977.

[1] ferâgatinden N : ferâğından A.

i Şârih-i *Muğni('l-lebîb)* Ayasofya va'zını[1] mezbûra fâriğ olmağla, anda dahi nasîhat iderdi. Bin on altı şevvâlinde Sultân Ahmed Hân şehzâdeler mu'allimi idüp, mevleviyyet pâyesi ile bekâm oldu. Sultân 'Osmân Hân cülûsunda ba'zı rukabâ-i devlet tedbîri ile kādî'askerlik vazîfesi ta'yîn olunup cenâb-ı Pâdişâh'dan teb'îd olunmuşiken, beş aydan sonra resm-i kadîm üzre idrârât-ı mu'ayyene-i hâcegân ta'yîn olundu. Karîne-i hâl tedbîr-i ahvâl-i cumhûr ve mu'avvel-i 'aleyh-i umûr-ı sudûr, mu'temen ü müsteşâr olup Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'ne Pâdişâh-ı gāzî ile gitmişidi. Ba'de'l-kufûl kevkeb-i baht-ı Sultânî ufûl itdikde bin otuz bir evâhırmda Mekke-i Mükerreme'de şeyhü'l-harem olmuş idi. Ol hâl üzre bin otuz dokuz cumâdelâhıresinde vefât itdi. Sinni seksene karîb olmuşidi. 'Ulûm-ı 'Arabiyye'de kesret-i ihâta sâhibi idi.

Okçu-zâde Mehemmed Bey:

Re'îs-i küttâb iken Haleb beylerbeyisi olan Okçu-zâde Mehemmed Paşa'nın mahdûmu, "Şâhî" mahlas Mehemmed Efendi'dir. Dokuz yüz yetmiş hudûdunda tevellüd idüp, safha-i isti'dâdı envâ'-i 'ulûm u ma'ârifetle mücellâ oldukdan sonra, Nakīb Şeyhî Efendi[*1] şeyhülislâm oldukda i'âdesinden mülâzım ve tarîk-ı tedrîse 'âzim iken, şedâ'idin tahammülden ibâ idüp, küttâb-ı Dîvân-ı Sultânî zümresine ilticâ ve ze'âmet[2] ile müteferrikalık pâyesine isbât-ı istihkāk itmişidi. Bin dörtde İbrâhîm Paşa'ya tezkireci ve bin beşde Mûsâ Çelebi yerine re'îs olmuşidi. Bin altıda Defter Emâneti virilüp, yedide Hamza Paşa yerine nişâncı olup, ba'de'l-'azl sekizde girü 'avd eyledi. On üç şa'bânında Mısır defterdârı olup, ba'de'l-'azl sâliyâne ile **[217a]** sancak ⟨beyi⟩ olmuşidi. On altıda sâliyâne beyleri merfû' oldukda bunlar dahi sıfrü'l-yed kaldı. On yedide İstanbul'a gelüp vazîfe-i tekā'üd ta'yîn olundu. Ba'dehû tekrâr Defter Emâneti virilüp, otuzda girü nişâncı olup Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'ne gitmişidi. Yolda ma'zûl oldu. Mere girü mukarrer kılup beşinci def'a

---

1 va'zını A : vâ'izini N.

*1 Şeyhülislam Şeyhî Efendi nakībü'l-eşrâflık görevinde bulunmamıştır (Biyografisi için bkz. *Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 327). Kâtib Çelebi'nin burada ondan, "Nakīb" olarak bahsetmesi hatalıdır. Müellif, Şeyhülislam Şeyhî Efendi'yi, 1039 (1629-1630) yılında Şerîf Mehemmed Efendi yerine nakībü'l-eşrâf olan ve birkaç varak ileride ismi geçen (bkz. vr. 220 a) 'Allâme Şeyhî Efendi ile karıştırmış olabilir.

2 ze'âmet A : 'âzimet N.

tuğrâkeş olmuşidi. Otuz üçde tekā'üd vazîfesiyle ma'zûl olup, otuz dokuz hılâlinde intikāl eyledi.

Mîr-i mezbûr hâce-i cihân-ı şi'r ü inşâ, tuğrâyî-i Dîvân-ı felek-'unvân-ı bülegā, fenn-i hadîs-i şerîfde senedi 'âlî, lugāt-ı garîbe-i 'Arabiyye'de fâ'ik-i ahâlî, fıkarât-ı inşâsı mümtâz u müsellem, kelimât-ı fasâhat-ı esâsı metîn ü muhkem, müferrid-i zemâne, vâdîsinde yegâne idi. Âsâr-ı celîlesinden, *Ahsenü'l-hadîs* nâm hadîs-i erba'în şerhi ve *Nazm-ı mübîn* nâm kırk âyet şerhi vardır. Her bir hadîs⟨i⟩ ve âyet⟨i⟩, mısrâ'-i râbi' olmak üzre birer kıt'ada nazm eyleyüp ve müşeyya' ve mufassal Türkî şerh eylemişdir. İnşâsı metîn ve elfâzı rasîn, ehl-i 'ilmâne eserlerdir. Selâtîne yazdığı nâmeleri cem' ü tertîb idüp nâmına, *Münşe'⟨ât⟩ü'l-inşâ* dimişdir. İnsâf budur ki Tâcî-zâde'den geçdikden sonra bunlara mu'âdil münşî'-i fâzıl gelmemişdir.

Bekir Paşa:

Manisa diyârından zuhûr idüp Atlu Mukābelesi'nde şâgird ve halîfe olmuşidi. Eğri ⟨Eger⟩ ve Macar seferlerinde mukābeleci, ba'dehû küçük defterdâr ve orta defterdâr olup Sultân 'Osmân Hân zemânında Darbhâne nezâretin idüp cedîd 'Osmânî kesdirmişidi. Mübâşir olduğu umûrda istikāmetle meşhûr olmağla, bin otuz altı hılâlinde Halîl Paşa vezîr-i a'zam ve serdâr oldukda mezbûr dahi başdefterdâr olup sefere gitmişidi. Haleb'de vezâret berâtı gelüp ol sene kemâl-i istiklâl ile umûr-ı cumhûru görüp, Husrev Paşa zemânında dahi kemâ-kân şöhret ⟨ü⟩ şânı ziyâde olmuşidi. Vezîr-i mezbûr, defterdârlık umûrunda istiklâl ve teferrüdünden bî-huzûr olup Mardin'de 'azl ve katl eyledi. Sinni altmışdan mütecâviz, halîm ü selîm, kalemine sahî, mesned-i devletde atabeg dahi idi. Âsâr-ı hayrından Sarây kurbında câmi'i vardır.

SENE-İ ERBA'ÎN VE ELF

Nüzûl-i Serdâr Husrev Paşa be-Cânib-i Bağdâd

Evâ'il-i muharremde Hârûn-âbâd geçilüp "Kebrîn Boğazı" nâm menzilde sekiz gün oturulup, Yeniçeri Ağası Mostarî Mustafa Ağa ma'zûl olup, Vezîr-i a'zam Kethudâsı Hâcı Eyvad Süleymân Ağa yeniçeri ağası oldu. Üçüncü menzilde Derteng geçilüp hâkimleri geldi. Beş yüz yeniçeri ve Tırablus-Şâm[1] Beylerbeyisi muhâfazasına ta'yîn olundu. On beşinde Kasr-ı Şîrîn ve Hulvan geçildi. Hazar-âbâd ve Hârûniyye'den[2] sonra Ovaşığ'a (اواشغه) konuldukda Ser'asker Süleymân Paşa, Âsitâne tarafından hazîne ve 'asker ile gelüp orduyı hümâyûna dâhil oldu. Mûsul'dan toplar gemilere konup kelekler ile mühimmât ve zahâ'ir yola çıkdıkları ve Genç 'Osmân, Murâd Suyu ile Fellüce'ye gelüp andan Hille'ye hücûm itdiği haberi geldi. Lâkin, "*Su ziyâde çekilmeğle gemiler sür'at üzre yürümez*" didiler.

Ba'dehû Nehr-i Diyâle **[217b]** geçilüp, Çubukköprü ve[3] Lokmâniyye'den muharremin yirmi sekizinci günü İmâm-ı a'zam kurbında Şatt kenârında nüzûl olundu ve köprü binâsına şürû' itdiler. Kula ikişer mevâcib ve[4] on birer guruş gulâmiyye virilüp, toplar gelince ol menzilde ârâm olundu. Saferin on sekizinci günü gemiler ile yirmi balyemez toplar gelüp taşra çıkarılup kundağa bindi. Cebehâne ve mühimmât kelekleri dahi dâhil oldu.

Muhâsara-i Bağdâd

Yirminci günü muhâsara içün İmâm-ı a'zam'da su kenârından kalkılup[5] kal'a cânibine konuldu. Yirmi sekizinde, cum'a-ertesi ba'de'l-gurûb meterse girildi. İmâm-ı a'zam[6] Kapusu önünden[7] Şatt kenârına[8] varınca kâşîli Sultân Süleymân Kullesi'ne ve sarâya karşı Vezîr-i a'zam yedi bedoloşka kurup Rumili 'askeri anda ta'yîn olundu. Ve kapu semtinde yedi topla Yeniçeri Ağası meterse girüp Anadolu 'askeri ve serdengeçdiler anda ta'yîn olundu. Nogay

---

1 Tırablus-Şâm A : بلوس Şâm N.
2 Hârûniyye'den N : Hanya'dan A.
3 ve N : – A.
4 ve A : – N.
5 kalkılup A : kalkup N.
6 a'zam A : – N.
7 önünden A : önünde N.
8 kenârına A : yanına N.

Paşa ve Küçük Ahmed Paşa ve Halîl Paşa ve 'Alî Paşa altı topla Karanu-kapu'da meterse girdiler. Ve Mûsul Beylerbeyisi, Kuşlar Kal'ası semtinden[1] döğmeğe me'mûr oldu. Günde cümle meterslerden muttasıl beşer yüz dâne atılır idi.

Rebî'ulevvelin on dokuzunda Kızılbaş çıkup metersde ceng idüp tarafeynden birkaç âdem düşmek ile[2], " *'Asker yetişince zemân geçer, çâdırlar ırakdır*" diyü cümle ordu meterse karîb gelüp konmak bâbında hılâf-ı kānûn fermân sâdır oldu. Ne çâre, herkes çâdırın kaldırup metersler ardında ordu kuruldu. Ba'îdden kal'a topları orduya yetişirken bu kerre top altına girilüp kullelerden istediği gibi kullanır idi. Herkes çâdırı önüne meters yapup çukur kazdı. Kelek tulumlarını yığup mukābele defterlerini ardında açar otururduk. Ve kabr gibi çukur kazup gice içinde yatardık. Topdan orduda çok at ve âdem helâk oldu. Rûznâmeci Mansûr Efendi çergesinde yatırken gice urulup vefât itdi.

Rebî'ulevvel bu hâl üzre geçüp rebî'ulâhır gurresi rûz-ı kāsım oldu. Bu âna dek on yedi yerden lağım yürütdüler. Cümle bulunup ibtâl olundu. Ve toprak sürmeğe dahi mecâl olmadı. Otuz beş gün gice gündüz mütevâliyen toplar atılup, bârûtun keleğinden top falyaları cümle açılup yumruk sığar olmuşidi. Hisâr dîvârı dahi handek berâberi yıkılup Sultân Süleymân Kullesi'nin su kenârında nısfı kadar kaldı. Lâkin, âdem yürüyüp geçecek mertebe olamayup, gayri mecâl kalmamağla yürüyüş tenbîh olundu.

Hücûm-ı 'Asker be-Hisâr ve 'Adem-i Zafer

Rebî'ulâhırın[3] üçüncü günü seherden, cümle 'asker silâhlanup meterse gelüp doldular. Biraz 'asker dahi gemilere binüp hâzır oldu. Namâz vaktinden sonra ceng-i harbî çalınup, "*Allâh Allâh!*" deyerek[*1] 'asker-i İslâm hisâra doğru yürüdüler. Kızılbaşlar dahi gedik başlarında durup tîr ü tüfeng ile ceng içün âmâde olduklarında, varan 'askere çıkmağa mecâl olmayup kal'a yıkındısı olan yumuşak kireç bayır gibi görünürken, basdıkca inüp dîvâr yukarda kaldı. Ve ikdâm idüp çıkanlar dahi deryâ-yı 'ademe dalup beri tarafdan atılan top ve

---

1 Kuşlar Kal'ası semtinden A : Kuşlar Kal'ası'nda N.

2 ile A : – N.

3 rebî'ulâhırın A : rebî'ulevvelin N (Kronolojik sıra gereği Âtıf Efendi nüshasındaki rebî'ulâhır ayı doğrudur).

*1 deyerek : A nüshasında harekeli.

tüfeng iki fırkadan nasîbi olanı götürüp, bir sâ'at kadar 'azîm ceng oldu. Bi'l-âhire leşker-i Sürhser varanı def' eyleyüp çıkmak mümkin olmamağla 'asker dönüp meterslere girdiler. Gemiler ile yürüyenler hisâra karîb vardıkda, meger sığ imiş, gemileri oturup harekete mecâl olmayup suya döküldüler. Kurşun üzerlerine yağmur gibi yağup eceli olmayan su içinde yürüyerek[1] geldi çıkdı. Sipâhîler Kâtibi Haylî Efendi ileride **[218a]** bulunup şehîd oldu. Ve Paşa'nın seyisleri ve meş'alecileri iltizâm-ı mâ-lâ-yelzem idüp ileri gitmişleridi. Ol ma'rekede pây-mâl oldular[2]. Ağa kolundan dahi Zor Paşa arkasından urulup ba'dehû vefât itdi. Serdengeçdi sipâhîlerden[3] elli altmış nefer ve yeniçeriden yüz[4] nefer düşdü. Paşalar kolundan Ahmed Paşa yaralanup nice nâmdâr kimseler düşüp bir yerden[5] zafer müyesser olmayıcak kuşluk zemânı olmuşidi, 'asker melûl ü mahzûn çâdırlara kondular.

Anadolu, Küçük Ahmed Paşa'ya ve Şâm, Mostarî Mustafa Paşa'ya virildi.

Meşveret ve 'Avdet

Mâh-ı mezbûrun sekizinci günü müşâvere olunup, "*Bu âna dek bezl-i makdûr idüp ikdâm u ihtimâmda kusûr itmedik, fethi müyesser olmadı. Bundan sonra oturmada fâ'ide yokdur. Sa'y ise ancak olur. Zahîre müstevfâ iken göçülüp topları selâmete çıkarmak gerek. Gayri dürlü*[6] *câ'iz değildir*" diyü ittifâk olunup toplar çekildi. Ve metersden çıkılup İmâm-ı a'zam'a göçüldü.

Ta'yîn-i 'Asker be-Muhâfaza-i Hille

Çün Husrev Paşa hod-bîn ü hod-re'y kimse idi, umûr tecribe itmeyüp tevârîh görmüş değil idi, bir memleketin kürsîsi elde olmayıcak sâ'ir tevâbi' teshîrinin fâ'idesi olmadığın bilmeyüp, evvelâ Şehrizor'u binâda Kürdler rîş-handına bakup sû'-i tedbîr itdi. Bu def'a 'Arab beylerinin hoş-âmedine meftûn olup, "*Bağdâd'ın ma'îşeti Hille ve Cevâzir'dendir. Muhâfazasına 'asker kosanız biz yirmi otuz bin atlu ile lâzım geldikde imdâd ideriz. Bu tarîk ile*

---

1 yürüyerek N : + su içinden A.
2 oldular N : oldu A.
3 sipâhîlerden N : sipâhîleri A.
4 yüz A : biraz N.
5 bir yerden A : birden N.
6 dürlü N : – A.

Bağdâd'a zafer bulunur" didiklerine aldanup, Diyârbekir Beylerbeyisi Halîl Paşa'ya vezâret virüp, bölük şartıyla iki bin nefer kul-oğlu ve dörder akça terakkī şartıyla bin nefer sipâhî ve üç bin yeniçeri ve topçu, cebeci ve sâ'ir beyler, cümle on bin kadar 'asker yazup, yirmi şâhî ile rebî'ulevvelin[*1] onuncu günü Hille muhâfazasına gönderdi. "*Bu maslahat sû'-i tedbîrdir*" diyü herkes orduda söyleşir idi. İmâm-ı a'zam merkadinin kisvesi dahi[1] alınup anlar ile Hille'ye gönderildi.

'Avdet-i 'Asker be-Cânib-i Mûsul

Müşâvere olunup, "*Dicle'yi geçüp Mûsul'a çölden gitmek evlâdır*" dimekle rebî'ulevvelin[*2] on dördünde toplar ve 'asker yek-ser cisrden geçmeğe başlayup alaylar ile Vezîr-i a'zam girüde kaldı. Temâm geçdikden sonra anlar dahi geçüp köprüyü bozdular. Ve gemileri yakdılar. Ve İmâm Mûsâ kurbına nüzûl olunup, yirmi topu atlar ile çeküp Mûsul'a îsâl itmek içün ellişer akça bölük şartıyla bin nefer yazılup atların koşdular. Her topa birer bölükbaşı ta'yîn olunup gitdiler.

Yirmi ikinci günü İmâm Mûsâ'dan göçülüp Ak-şir'a[*3] menziline varıldıkda karşıdan Sürhser 'askeri gelüp alay gösterdiler. Yenice ve İmâm Samarrâ ve Tekrît geçilüp, cumâdelûlânın üçünde Toprak-kal'a'ya varıldıkda bölük halkına 'ulûfe sâlyânesine icâzet virildi.

Mâh-ı mezbûrun yedinci günü Mûsul'a vusûl müyesser olup hengâm-ı şitâ dahi hulûl eylemişidi. Vezîr-i a'zam'ın mizâcı bozulup Halîl Paşa'ya itdiği va'de üzre anda kışlamak niyyeti ile sarâya girdi[2]. Bin nefer top-keşân deftere geçüp mülâzımîne hıdmetler tevzî' olundu. 'Asker dağılup beylerbeyiler eyâletlerine gitdiler. Yûsuf Paşa, Rumili 'askeriyle Urfa'ya kışlaya gönderildi. Besnili 'Ali Paşa, Sivas 'askeri ile Erdebîl'e gönderildi. Yeniçeri dahi Diyârbekir'e gidüp zâbitleri kaldı.

---

*1 Kronolojik sıraya bakılırsa söz konusu edilen ay rebî'ulevvel değil, rebî'ulâhır olmalıdır.

1 dahi A : – N.

*2 Kronolojik sıra gereği bu ay rebî'ulevvel değil, rebî'ulâhır olmalıdır.

*3 Ak-şir'a : A nüshasında harekeli.

2 girdi N : girüp A.

İstîlâ-yı Revâfız-ı Şehrizor ve Derteng

Çün Bağdâd'ın fethi müyesser olmayup 'asker göçdüğü haberi Kürdistân'a ve Şâh'a vâsıl oldu, Ahmed Hân ve Zâlim 'Ali, Kızılbaş 'askeri önüne düşüp **[218b]** Derteng'e getirdi. Muhâfazasında olan Parmaksız Mustafa Paşa ve yeniçeri, hisârı bıragup Şehrizor'a vardılar. Ba'dehû mezbûr Hân Ahmed ve Hânlar Hânı Tohta Hân otuz bin kadar Kızılbaş 'askeri ile Şehrizor'a teveccüh idicek, cümle Ekrâd hânları ve şeyh ve gayri Kızılbaş'a dönüp Mü'min Hân'ı habs itdiler. Şehrizor içinde olan 'asker havfa düşüp bunlar ile mukāvemet idemeyeceklerin bildiler. İçinde olan topları kaldırup geldiklerinde ceng iderek Kerkük cânibine gitmek üzre hisârdan çıkdılar. Ve ilerisi zabt olunmayup giden gidenin olıcak, girüden düşmen dahi irüp Arnavud-oğlu ve Kör Hazînedâr ve 'Ömer Paşa ve Parmaksız ve yeniçeri ve kul-oğulları Çınar-gediği'nde toplar ile durup muhkem ceng eylediler.

Sabâhdan ikindi vaktine dek ceng mümtedd oldu. Tarafeynden çok âdem düşdü. Arnavud-oğlu mecrûh olup yolda vefât itdi. Leşker-i Sürhser gālib gelicek, Parmaksız ve 'Ömer Paşa ve Abdâl Paşa ve Kör Hazînedâr topları bıragup Mûsul'a doğru gelüp gitdiler. Ekser piyâde tâ'ifesi ol ma'rekede cümle şehîd oldu. Ba'zıları kurtulup Erdebîl'e ve Kerkük'e ve Mûsul'a düşdüler. Vezîr'e haber geldikde hasta idi. Ziyâde gazab-nâk olup, cumâdelûlânın on sekizinci günü[1] Parmaksız Mustafa Paşa ve Abdâl Paşa ve 'Ömer Paşa geldiklerinde üçü dahi katl olunup cüsseleri sarây önüne bıragıldı. Kızılbaşlar ma'rekeden dönüp Şehrizor'u tekrâr tahrîb itdiler. Bunun üzerine birkaç gün geçüp 'asker cümle gidüp, Vezîr-i a'zam yanında ancak ehl-i Dîvân ve bölük zâbitleri kalmışidi. Anlar dahi şehre girüp taşrada kimse kalmadı.

Teveccüh-i Serdâr be-Cânib-i Mardin ve İstîlâ-i Şâh Safî be-Hille

Bu esnâda, "*Şâh Bağdâd'a gelüp Hille muhâsarası içün topları çıkarup gitmek üzredir*" diyü haber gelmekle, Serdâr yalnız Mûsul'da oturmak câ'iz görülmeyüp Mardin'e teveccüh lâzım gelmiş idi. Cumâdelâhırenin on sekizinci gününde[2] Serdâr göçüp güçile Mardin'e revâne oldu. Sancar ve Hâtûniyye ve Çakır-bazarı üzerinden mâh-ı mezbûrun selhinde Mardin Kal'ası'na varılup

---

1 on sekizinci günü A : on sekizinde N.

2 on sekizinci gününde A : on sekizinde N.

hânelere girildi. Mukaddemâ Hille'den 'arzlar gelüp, *"Şâh('ın) üzerimize gelmesi mukarrerdir"* diyü imdâd istediklerinde Şâm Beylerbeyisi ile Kör Hazînedâr gönderilmişidi. Mardin'de dahi feryâdnâmeler gelüp tekrâr Haleb Beylerbeyisi Nogay Paşa, Ane ve Hit üzerinden imdâda yetişmek fermân olundu. Karaman Beylerbeyisi ve Adana Paşası dahi me'mûr olup, cümlesi Fellüce semtinde yirmişer otuzar âdemleri ile[1] bir yere gelüp ağır 'asker üzerine varmağı ma'kūl görmediler.

Şâh dahi Murâd Suyu üzerine köprü kurup toplarla Hille'yi muhâsara eyledi. Halîl Paşa mukaddemâ dîvârlarını fi'l-cümle meremmet itmişidi. Aslında kal'a olmayup varoş şeklinde bir çürük dîvârı var idi. Gāzîler makām-ı müdâfa'ada durup şeb ü rûz döğüşdüler. Kızılbaşlar dahi toplar ile meterse girüp, toprak sürüp üç ay mütevâliyen ikdâm itdiler. Arada dîvâr kalmayup dört yerden toprak sürülüp şehre havâle oldu. İçeriden ba'zı çuvallar ve zenbilleri meters idüp döğüşürlerdi. Ve birkaç def'a Halîl Paşa çıkup Kızılbaş 'askerine hücûmlar ve dilâverlikler eyledi. Bi'l-âhıre imdâd yetişmeyüp 'Arab 'askerinden fâ'ide olmayup bir cânibe çekildiler. Ekser-i 'asker cengde düşüp bârût ve[2] kurşun dükenüp şehri muhâfazaya tâkat kalmayıcak, Halîl Paşa bir gice etbâ'ıyla çıkup kendiyi Sürhser haymelerine urup söküp geçdi. Ve çöle düşüp Mustafa Paşa ile semt-i selâmete geldi. Kızılbaşlar şehre girüp vire ile aldılar.

Recebde Erzurum Eyâleti Halîl Paşa'ya tevcîh olunup, Tayyâr Mehemmed Paşa'ya Diyârbekir virildi. **[219a]** Ve Mûsul muhâfazasına gönderildi.

Binâ-i Kal'a-i Mûsul

Şa'bânın altısında recec mevâcibi virilüp, Mûsul'a müceddeden kal'a binâsı içün Bekir Paşa'ya ve Seyyid Hân'a mühimmât ahkâmı gönderildi ki Dicle kenârında Penc 'Ali'ye varınca şehri kal'a içine alup harâb olan hisâr üzerine binâ ideler. Zîrâ Mûsul'un ancak iç hisârı kalup taşrası harâbe idi. Hâfız yılından sonra bir varoş çekilmişidi. Lâkin, ol mertebe metîn değilidi. Ruhâ ve Diyârbekir Eyâleti'nden neccârlar sürülüp evvel-bahârda mübâşeret itdiler.

---

1 âdemleri ile A : âdemle N.
2 ve A : – N.

Ve Âsitâne'ye 'arz u telhîs gönderilüp tekrâr sefer-i hümâyûn[1] mühimmâtı ve[2] otuz bin Tatar 'askeri taleb olundu. Adana ⟨ve⟩ Mar'aş Eyâleti'ne câmûslar iştirâsı içün âdemler gitdi. Evvel-bahârda Âsitâne'den Tatar Hân cânibine kapucubaşı gönderilüp gemiler ile Samsun'a Tatar 'askeri geçirmek bâbında hatt-ı hümâyûn vardıkda birkaç bin Tatar 'askeri ile bir mîrzâ ta'yîn ü irsâl itdi[3].

Ramazânda Anadolu Beylerbeyisi İlyâs Paşa'nın ba'zı tuğyânı şâyi' olmağla, istimâlet içün Şâm Eyâleti virilüp gitmek üzre iken Manisa Beyi Bıçakçı İbrâhîm Paşa, İlyâs Paşa'nın ba'zı âdemlerin katl itmek ile İlyâs Paşa dahi kalkup şehr-i mezbûra[4] varup[5] muhâsara ve teshîr itdi.

Şevvâlin on dördüncü gicesi[6], ba'de'l-'ışâ Mardin'de[7] kamer[8] münhasif olmağa başlayup, beş sâ'at mıkdârı[9] husûf-ı küllî vâkı' oldu.

Yirmi birinde Âsitâne'den iki yüz yük akça ve cizye defterleri gelüp Mardin'de tevzî' olundu.

Hille'den vire ile çıkup icâzetle Mûsul'a gelen 'asker, piyâde ve 'uryân gelüp sipâhîleri dörder akça terakkī aldı. Ve Yûsuf Paşa Rumili 'askeri ile gelüp gönderildi.

Zilka'denin beşinci günü Vezîr-i a'zam Mardin'den çıkup Cirid Meydânı'nda otağa nüzûl itdi. Birkaç gün geçdikden sonra, evâsıtında aşağı Koçhisâr Sahrâsı'na konup, sâl-i âyendede Diyârbekir'e 'avd idince anda Tatar'a muntazır olup oturdular. Haleb 'askeri ve Anadolu 'askeri dahi geldikde Mûsul'a me'mûr oldular. Cümle gelen cebehâne ve mühimmât, topçu ve cebeci ⟨ile⟩ anda gönderilüp 'azîm cem'iyyet oldu. Ve hisârı, resm[10] ü tasvîr olunduğu üzre 'azîm mükellef kulleler ile metîn yapdılar. İç hisârı ve şehri içeri aldılar.

---

1 hümâyûn A : –N.
2 ve N : – A.
3 itdi N : + vak'a-i İlyâs Paşa A (sonradan kırmızı mürekkeple satır üstüne ilave edilmiş. İlyâs Paşa hadisesinin ardından gelen diğer paragraflar konuyla ilgili olmadığından dolayı başlığı metne almamayı uygun gördük).
4 mezbûra A : mezbûru N.
5 varup A : – N.
6 gicesi A : gice N.
7 Mardin'de A : Mardin'e N.
8 kamer A : memerr N.
9 mıkdârı A : – N.
10 resm A : rüstem N.

Ve zilhiccede sipâh gulüvv idüp, Paşa etbâ'ından Abazalı[1] Be(b)r Solak('ı), "*Zulm itmişdir*" diyü katl itdirdiler.

Ahvâl-i Deryâ

Kapudan Cânpûlâd-zâde Mustafa Paşa donanma ile Akdeniz'e çıkup Payâs'a mühimmât ve cebehâne götürdü. On dört kadırga dahi bin nefer cebeci ve topçu ile ramazânın yirmisinde Karadeniz'e gönderildi. Yirmi bin kadar Tatar 'askeri girüp Samsun'a geçdiler. Ve Kapudan-ı sâbık Hasan Paşa Rumili'ne 'asker sürmeğe gitdi.

Tecdîd-i Sulh be-Leh

Özi muhâfazasında olan Serdâr Murtezâ Paşa bu sâlde Leh vilâyeti serdârları ile 'akd-i sulh eyleyüp Başhatman İstaslav Korsa ⟨Wladyslaw IV⟩ tarafından cevâbnâme ile Âsitâne'ye gönderdi. Bu sulhnâmede yedi mâdde zikr olunmuşidi:

"Biri⟨nci⟩, Kazak sâkin oldukları adalara yarar mu'temed âdemler nasb idüp Kazakları andan ihrâc itdirmek.

İkinci, içeride esîr olan Tatarlar'dan Sultân'ı Âsitâne'ye göndermek.

Üçüncü, varan 'Ali Ağa eğlenmeyüp Kazaklar'ın adadan çıkdığın görmek.

Dördüncü, iki tarafdan 'asker dağılup elçi geldikden sonra cem'iyyet bulunmamak.

Beşinci, Kırım Hânı'na mu'tâd üzre virgüsü virilmek.

Altıncı, beri tarafdan Tatar zabt olunmak.

Yedinci, Leh vilâyetine zarar olmamak içün Kantemür ve Aytemür ve Orak Mîrzâ ve Akkirman ahâlîsine tenbîh oluna **[219b]**" diyü gurre-i saferde yazıldı. Ve mezbûr mîrzâların itâ'ati sicill olundu.

Ceng-i Fransız ve İsvet bâ-Küffâr-ı Nemçe

Fransa Pâdişâhı On üçüncü Ludovikos ⟨Louis XIII⟩, bundan akdem imparator olmak murâd idüp, imparator ta'yîn iden yedi kıral -ki anlara "elektör"

[1] Abazalı A : Abaza'yı N.

dirler*[1]. Nemçe dukalarından her biri bir memleket sâhibidir, anlardan ikisini mezbûr Ludovikos ⟨Louis XIII⟩ kendiye döndürüp, ol ʿasırda imparator olan, şimdiki Ferdinandos ⟨Ferdinand II⟩'un babası idi. Kendi hayâtında oğlunu çasar taʿyîn itdirdi. Baʿdehû elektörler, "*Bu taʿyîn hüsn-i rızâ ile olmadı. Bize haber eylemedi*[1]" didiler. Pes Fransa Pâdişâhı cenge kalkup sulhu bozdu ve "*Kānûna muhâlefet itmekle müttehemdir*" diyü İsvet ile ittifâk eyledi. Zîrâ kānûnları[2], imparator hayâtda iken kayser taʿyîn olunmayup ve elektörler rızâsı ile olmak idi.

Hâlâ İspanya kıralı olan Dördüncü Filibos ⟨Philip IV⟩, gerçi Fransa Kıralı'nın dayısı olup mâ-beynleri sulh üzre idi lâkin, İspanya kıralları, Nemçe gibi Dovsturya ⟨Avusturya/Habsburg⟩ ocağından olmağla, İmparator tarafını tutup, Fransa Pâdişâhı dahi İsvet Kıralı'nı cenge tahrîk ü daʿvet itdi. Ve ana ʿasker gönderdi.

İsvet dahi kırk elli bin ⟨ʿasker ile⟩ muhît-i şimâlîden, deryâ kenârlarından Nemçe'nin Pomeranya ⟨Pomerania⟩ ülkesine gelüp, ol diyârda olan Luteranîler İsvet'e tâbiʿ olup Nemçe ʿaskeriyle nice cengler itdiler ve Pomeranya ⟨Pomerania⟩'yı cümle zabtlarına aldılar. Ve Nemçe ʿâciz kalup ʿaskerinden elli altmış kadar nefer ʿahd ü ittifâkla mezbûr ⟨İsvet⟩ Kıralı('nı⟩ katle çıkup, "*Maslahatımız görmeyince belimizden kılıcı çözmeziz*" diyü gitdiler. Sûret-i tebdîl varup, Kıral-ı mezbûr ʿaskeri içinde gezerken kurşun ile urup öldürdüler. Lâkin, mezbûr ölmek ile ʿaskeri dağılmayup, Mîlâd'ın bin altı yüz kırk dokuz sâline {*Hicret'in bin elli dokuzudur. Minhu*[3]} varınca cengleri mümtedd oldu. Ve Nemçe bunlardan ʿazîm sıkılup zaʿîf olmuşidi. Bir tarafdan Fransa ve bir tarafdan İsvet ve Cermanya memleketi içinde Hassiya ⟨Hessia⟩ ülkesinin halkı dahi ʿısyân ve hurûc itmek ile nâ-çâr kalup bi'l-âhıre, Pomeranya ⟨Pomerania⟩ İsvet'in ve Alsasya ⟨Alsace⟩ ülkesi Fransa'nın olmak üzre sulha muztarr oldu.

---

*[1] Âtıf Efendi nüshasında, sayfa kenarında, yarım bir cümle içeren şu küçük not vardır: "Yedi kıral diyü beyne'n-nâs meşhûr olan kefere ..." Nüshanın bu kısımlarını tebyiz etmiş olan meçhul şahıs, "yedi kral" hakkında fazladan bilgi vermek istemiş, fakat başladığı cümlesini bitirememiş gibi görünmektedir.

1 haber eylemedi A : haber eyledi N.

2 kānûnları A : kānûn N.

3 minhu N : – A.

'Azmî-zâde Hâletî Efendi:

Sudûr-ı kirâmdan, " 'Azmî[1]" mahlas⟨l⟩ı, Pîr Mehemmed Efendi ferzendi Mustafa Efendi'dir. Dokuz yüz yetmiş yedide vücûda gelüp fünûn-ı râbi'a tahsîlinden sonra Hâce Sa'deddîn Efendi'den mülâzım ve müderris ve ibtidâ' kırk akça ile Hâcı[2] Hâtûn Medresesi'nden sadr-ı meclis olup bin beşde Sahn'a geldi. On birde Hâkāniyye-i Vefâ'dan Dımışk-ı Şâm kādîsı olup ba'dehû, Mısır Kazâsı virilmişidi. Hâcı İbrâhîm Paşa, 'asker-i Mısır hücûmu ile şehîd olup bunlar kā'im-makām kaldı. On beşde Burusa kādîsı iken Kalender-oğlu muhâsara eyledi. Yirmide Edirne Kazâsı virilüp, bir kādî-i mechûlü ta'zîr itmekle Şâm'a nakl olundu. Yirmi üçde İstanbul kādîsı olup, yirmi yedide girü Mısır Kazâsı virildi. Otuz ikide Anadolu sadrı olup, otuz yedide Rum'a geçdi. Bin kırk şa'bânının yirmi altıncı günü intikāl eyleyüp dârı önünde defn olundu.

Rûh-i pâkine dem be-dem rahmet[*1]

târîh-i vefâtıdır.

Mollâ-yı nâmdâr[3] ferîde-i sadef-i rüzgâr, harîs-i deryâ-keşân-ı fünûn, kesret-i ihâtası hâric-i dâ'ire-i zunûn, mütâla'a ve müzâkereye müdâvim, şi'r ü inşâ ve tahrîre mülâzım, üstâd-ı şu'arâ-i Rum idi. Âsâr-ı kaleminden *Dürer ⟨ü Gurer⟩* ve *Menâr-ı İbn Melek*'e[*2] hâşiyesi ve *Muğni'l-lebîb*'e şerhi ve tefsîr ve *Hidâye* ve *Miftâh* ta'lîkaları ve müretteb ü mükemmel *Dîvân*'ı ve müdevven rubâ'iyâtı ve münşe'âtı vardır. Cümle makbûl ü mu'teber âsârdır.

Esnâ-i tarîkda nice 'ukbâta uğrayup gâh gâh âh iderler ve "*Rûzgârda 'ilm ü hünerimizin zarardan gayri eseri görülmeyüp*[4] *her pâyede bir kûh-ı pûlâd*

---

1 'Azmî N : 'Azmî-zâde A.

2 Hâcı N : Hâce A.

*1 روح پاکنه دمبدم رحمت = Bu haliyle 1040 değil, 1030 tarihini veriyor. پاکنه kelimesi پاکینه şeklinde yazıldığında 1040 tarihi elde edilebilir.

3 nâmdâr N : nâ-murâd A.

*2 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında "*Menâr-ı İbn Melek'ine*" olarak geçtiği görülmektedir. Metne, "*Menâr-ı İbn Melek*'e" şeklinde düzelterek almayı uygun gördük.

4 görülmeyüp N : görülmedi A.

[220a] *sedd-i râh-ı murâd olur*" dirlerdi. Anın içün ekser-i eş'ârı şikâyet-günedir. İttifâk-ı ârâ' bunun üzerinedir. Hem-'asırlarından[1], belki pâye-i 'âşire erbâbından Kınalı-zâde 'Ali Efendi'den geçicek, bunlar denlü[2] iştigāl itmiş ve kütüb tetebbu' eylemiş mollâ olmaya. Hîn-i intikāllerinde kalemi ile musahhah ve muhaşşâ üç dört bin cild kitâb bulundu.

Şerîf Efendi:

Zümre-i kudâtdan Şerîfî Mehemmed Efendi'nin ferzendi Şerîf Mehemmed Efendi'dir. Dokuz yüz altmış hudûdunda tevellüd idüp, Zekeriyyâ Efendi'den mülâzım ve müderris ve dokuz yüz doksanda tezkireciliği hıdmetine mümâris olup, bin dokuzda Sahn'a geldi. On üçde Süleymâniyye'den Haleb Kazâsı virilüp ba'dehû, Galata ve Şâm ve Mekke ve Edirne ve Mısır kazâlarına uğradıkdan sonra, yirmi yedide İstanbul kādîsı olup, yirmi dokuzda ve otuz üçde mükerreren Anadolu Sadâreti virilüp, otuz dörtde nakībü'l-eşrâf olmuşidi. Dört aydan sonra Rum'a nakl olundu. Ba'dehû nekābeti 'ammi-zâdesi Şeyhî Efendi'ye ferâgat idüp, bin kırk zilka'desinde intikāl eyledi. Ebî Eyyûb-i Ensârî[3] civârında medfûndur.

Mollâ-yı merkūm şerîfü'n-nefs-i 'âlî-himmet, 'ulûm-ı 'Arabiyye'de mâhir, şi'r ü inşâya kādir, serî'ü'l-infi'âl, bedî'ü'l-irticâl efrâddan idi. *Kasîde-i Bürde*'yi tahmîs itmişdir. "Şerîfî" mahlas⟨ı⟩ ile eş'ârı, 'Arabî inşâsı ve takrîzleri mahsûd-ı üdebâdır.

Şeyh İbrâhîm Lekānî:

Diyâr-ı Mısriyye'nin a'lem-i 'ulemâsı ve etkā ve evra'-ı nâsıdır. Nice yıllar Câmi'-i Ezher'de ders-i 'âmm olup bin kırk senesi evâ'ilinde Hacc-ı şerîf'den gelirken yolda intikāl eyledi.

Şeyh-i mezbûr ekser-i 'ulûm-i dîniyyede şeyhü'l-fenn, be-tahsîs usûl-i dîn ve usûl-i fıkıhda nâdire-i zemen, salâh u takvâyı câmi' pîr-i edîb ve müteverri' idi. Aktâr-ı Mısır'dan sadâret-i 'ilmiyye bunda müntehî oldu. Âsâr-ı kaleminden kelâmda *Cevheretü't-tevhîd* nâm manzûmesi ve şerhi ve duhân

---

1 hem-'asırlarından A : hem-'asırlarında N.
2 bunlar denlü N : bunlara değil A.
3 Ensârî A : – N.

hürmetine risâlesi ve tefsîr ve hadîse müte'allık tahrîrleri vardır. Fenn-i hadîsde râkımü'l-hurûfun vâsıta ile şeyhidir.

Hasen Bûrînî:

Fudalâ-i Şâm'dandır. Beytü'l-Makdis etrâfından zuhûr idüp, Şâm'da Rumiyye müderrisi iken bu sâl hılâlinde intikāl eylemişdir. Fâzıl-ı lebîb ve elsine-i selâsede[1] şâ'ir-i edîbdir. *Dîvân-ı İbn Fârız*'ı şerh eylemişdir.

Doğanî Dede:

İsmi Hüseyin'dir. Sofya kurbında "Bergofca" nâm kasabadan zuhûr idüp tarîk-ı Mevlevî'ye rû-be-râh olmuşidi. Âsitâne'de Bekir Çelebi'nin bâzdârı[2] olmağla "Doğanî Dede" didiler. Ba'dehû Yeni-kapu'da Zâviye-i Mevleviyye'de şeyh-i sâhib-vakār olup otuz seneye karîb nakl-i *Mesnevî* ile sübha-gerdân-ı eyyâm iken, bin kırk zilka'desi gurresinde intikāl eyledi. Mevlevîhâne sâhasında medfûndur.

Şeyh-i mezbûr dervîş-tab', sahâ-güster, ni'met-güzâr ve fukarâ-perver idi. Ol zümreden bir kimse bunun vâsıl olduğu 'izzete vâsıl olmayup bulduğu mâl ve câh u ikbâli bulmamış idi.

Müneccim Mehemmed Çelebi:

İstanbul oğlanlarından olup evâ'il-i hâlinde sûret-i 'avâmda geşt ü güzâr idüp, ol hâlde 'ilm-i nücûmu kemâ-yenbagī tahsîl ve rütbe-i isti'dâdı tekmîl itdikde Şehzâde muvakkıtı oldu. Ba'dehû fenninde ferîd ve 'asrında vahîd, re'îsü'l-müneccimîn ve esrâr-ı felekiyyeye emîn olmuşidi. Bin kırk zilhiccesinde intikāl eyledi.

Üstâd-ı mezbûr kemâl-i hazâkatla meşhûr, fenninde yegâne, takvîmleri düstûrü'l-'amel-i zemâne idi. Âsâr-ı kaleminden Türkî ahkâm kitâbı vardır. Mensûbat-ı burûc u kevâkib ve ahvâl-i tâli'i yazmışdır. Sultân Ahmed Hân intikāli sâlinin takvîminde, "*Pâdişâh-ı İslâm'ın kuvvetine*[3]" diyü yazup, noktanın birini sürhle komağla işâret eyledi.

---

1 selâsede N : selâse A.
2 bâzdârı A : bâzârdârı N.
3 kuvvetine N : fevtine A.

[220b] Halîl Paşa:

Kayseriyye semtinde "Zeytun" nâm karyeden maktûl olan beylerbeyinin küçük birâderidir. Harem-i hümâyûn'dan çakırcıbaşılık ile çıkup bin on altıda Maryol Hüseyin Paşa yerine yeniçeri ağası olmuşidi. On yedide Hâfız Paşa yerine kapudan olup deryâda hayli hünerler itdi. Yirmi birde ma'zûl olmuşiken halk revâ görmeyüp, yirmi ikide girü i'âde olundu. Yirmi altıda vezîr-i a'zam ve serdâr olup Erdebîl'e gitdi[1]. İki def'a kapudan olup otuz altıda ikinci def'a serdârlık ile Erzurum'a gitdi. Fetih müyesser olmayup 'avdetde ma'zûl olup[2] Dîvân'da oturmuşidi. Bu sâl hılâlinde intikāl idince hâslar ile gâh ikinci, gâh dördüncü vezîr olup geçindi.

Düstûr-ı mezbûr bir pîr-i rûşen-zamîr, deryâ seferlerinde uğuru meşhûr, mütedeyyin ve mu'tedil ve dervîş-nihâd ve sâde-dil idi. Ol ecilden bereket-i vüzerâ olup bir zemân[3] kaldı. Âsârından Sultân Mehemmed Hân tâbhânesine mukābil bir câmi'i vardır.

1 gitdi N : gitdiler A.
2 ma'zûl olup A : ma'zûlen gelüp N.
3 bir zemân N : bu zemâna A.

SENE-İ İHDÂ VE ERBA'ÎN VE ELF

'Avdet-i 'Asker be-Cânib-i Diyârbekir

Çün sene-i sâbıka evâhırında Husrev Paşa Mardin'den çıkup aşağı Koçhisâr Sahrâsı'na nüzûl itdi, gâh Sultân Süleymân Hân gibi Bağdâd'a Erzurum[1] üzerinden gitmek mülâhazasında olup gâh girü Mûsul üzerinden 'azîmeti tercîh iderdi. Fasl-ı bahâr geçüp hengâm-ı sayfda Koçhisâr -ki Bağdâd çöllerinin nihâyetidir- 'azîm ıssılar olup, "*Tatar 'askeri gelsin ve Bağdâd'ın vakti irsin*" diyü beş altı ay ol menzilde meks olundu. 'Askere hastalık düşüp Serdâr Mûsul semtine göçmek üzre iken, saferin dokuzuncu günü yeniçeri ve sipâh cem' olup, "*Geçen sene dûr ü dırâz*[2] *sefer itdik. Bu yıl dahi beş altı ay bu sahrâda yatup oturduk. Hâlâ girü Mûsul ve Bağdâd'a varup yorgun*[3] *'asker ne işlese gerekdir. Seferler arası teselsüle gitdi. Bu yıllık dinlenüp gelecek sene gidelim*" diyü Vezîr-i a'zam'a 'arz-ı hâl itdiklerinde, "*Muhâlefete mecâl yok. Ma'kūldür, n'ola*" diyü, cümle cebehâne ve mühimmât Mûsul'a gönderilüp Diyârbekir'e rücû' mukarrer oldu.

Yirmi yedinci günü Vezîr-i a'zam, Mardin'e Ya'kūbpaşa Sarâyı'na varup[4] sipâh mülâzımlarına hıdmet tevzî' eyledi. Ve 'ulûfe sâlyânesine ve erbâb-ı tîmâra dahi icâzet virdi. Rebî'ulevvelin on ikinci günü Koçhisâr Sahrâsı'ndan göçülüp Diyârbekir'e teveccüh olundu.

Âmeden-i Leşker-i Tatar

Diyârbekir karyelerinden Çarıklı'ya varıldıkda, sefere me'mûr olan mîrzâ Tatar 'askeri ile gelüp, Vezîr-i a'zam otağı Dicle kenârına sahrâya müşrif kurulmuşidi, 'âlî ziyâfetler idüp hıl'at giydirdi. Ve Tatar 'askeri Dicle'yi geçüp sahrâda alay gösterdiler. Bir bölük 'abâlı, kebeli çıplak tâ'ife hayvânât sürüsü gibi giderler, alaylarında ne çâvuş var ne tertîb-i sufûf var. Ceng 'askeri değil, ancak bir diyârı gâret maslahatına münâsib idi. Gerçi geldiler lâkin, lâzım olmayup ol etrâfda yayıldılar, kaldılar.

Duhûl-i 'Asker be-Kışla

Rebî'ulâhırın üçüncü günü Serdâr ve Yeniçeri Ağası alay ile Diyârbekir şehrine, bölük ağaları Tırablus ve Şâm kışlağına gönderildi. Tatar 'askeri dahi Erzurum'da Hasan Kal'ası'nda kışlamak fermân olunup, evvel-bahârda ol

---

1 Erzurum A : Rum N.
2 dûr ü dırâz N : tûl dırâz A.
3 yorgun A : + durgun N.
4 Mardin'e Ya'kūbpaşa Sarâyı'na varup N : Mardin'den çıkup paşa sarâyına varup A.

semtden gidüp akın iderek[1] Bağdâd'a gitmek mülâhazasında **[221a]** oldular. Ve Âsitâne'ye bu mefhûmda telhîs gönderilmişidi. Mukadder değilmiş.

'Azl-i Husrev Paşa ve Vezâret-i Hâfız Paşa

Çün Bağdâd alınmadı, Husrev Paşa'nın bu hareketleri ve 'özrü makbûl-i hümâyûn olmayup rebî'ulevvelin yirmi dokuzuncu günü ⟨-ki⟩ yevmü's-sebt idi- ma'zûl idüp mühr-i vezâreti ikinci def'a Ahmed Paşa'ya virdiler. Hasan Halîfe yeniçeri ağası ve Defterdâr Mustafa Paşa vezâretle başdefterdâr oldu.

Vezîr-i a'zam sarâyında Şeyhülislâm ve a'yân cem' olup ve bölük ve Ocak ihtiyârları dahi geldiler. 'Asker ahvâlinden su'âl olunup seferde olanların Der-i devlet'e gelmesi husûsunda müşâvere olundukda, "*Geçen sene*[2] *'asker taşrada kışlayup Hemedân Seferi'nde ve Bağdâd muhâsarasında çok zahmet çeküp zebûn oldular. Ehl-i seferin Kapu'ya gelmesi ma'kūldür*" diyü ittifâk olunup da'vet içün emirler ve mektûblar gönderildi.

Rebî'ulâhırın yirmi birinci günü Diyârbekir'de Husrev Paşa'nın 'azli haberi gelüp a'yân-ı 'asker ve zorbalar, "*Biz gayri serdâr istemeziz. Girü size mukarrer olmak bâbında Âsitâne'ye 'arz u mahzar göndeririz, cümlemiz recâ ideriz. Tevakkuf idin*" didiler. Râzî olmayup, "*Emir Pâdişâh'ındır*" diyü Defterhâne'yi mühürleyüp kal'aya kodu. Ve yirmi altıncı günü çıkup Âsitâne tarafına gitdi. Yirmi üçünde 'umûm üzre kapukuluna da'vet mektûbları dahi gelüp çıkdılar, gitdiler.

Maktûlî-i Hâfız Paşa ve Vezâret-i Receb Paşa

Çün Hâfız Paşa vezîr-i a'zam oldu, Receb Paşa hased idüp Hâfız'ı kaldırmak bâbında 'amele başladı. Ekser[3] Boşnak ve Arnavud zorbaları, Sâlih Ağa ve Sakkā Mehemmed gibi, mezbûr tarafında idiler. Husrev Paşa dahi kulun gönlüne girmiş ve 'azlinden ekseri dil-gîr olmuşidi. Mezbûr sâ'ir neferi tahrîk idüp yer yer dîg[4]-i fitne vü fesâda âb u tâb virmeğe başladılar.

Recebin on sekizinci günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-isneyn idi- Vezîr-i a'zam Hâfız Paşa, Bâb-ı hümâyûn'dan girüp Hastalar Odası önüne vardıkda, yeniçeri dönüp giderken hücûm idüp Hâfız Paşa'yı atdan indirdiler. Libâsın ve rahtın

---

1 iderek A : giderek N.
2 sene A : – N.
3 ekser N : ekseri A.
4 yer yer dîg N : bir yerden A.

yağma vü gāret idüp, kendi mecrûh ellerinden güçle kurtulup Hastalar Odası'na düşdü. Ve bir nerdübânla dîvârdan aşup bağçeye dâhil oldu. Bostâncıbaşıdan üst ve mücevveze alup huzûr-ı hümâyûna vardı. Vâkı'-ı hâli i'lâm eyleyüp sarâyına gitdi.

Ertesi, fitne mübâşirleri girü bir yere gelüp 'askeri Dîvân'a sürüp, "*Pâdişâh-ı 'âlem-penâh çıksın, Ayak Dîvânı itsin*" didiler. Taht-ı hümâyûn kurulup meşâyıh u 'ulemâ ve a'yân u erkân hâzır oldu. Eşkıyâ-i 'asker Hâfız Paşa'yı istediler. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh biraz dayanup 'afv fermân itdi. Tutmadılar.

Merhûm Kādî-zâde kürsîde nakl iderdi ki: "*Ol esnâda Receb Paşa huzûr-ı hümâyûnda, 'Hâfız Paşa'yı, Pâdişâh hazretleri tarafından, Sakkā Mehemmed Ağa'dan recâ idelim. Ümîddir ki makbûl ola' diyü nâmûs-ı saltanatı muhil sözler söylerdi. Kendinin ca'lî*[1] *vaz'ını ve ol kavmin keyfiyyet-i tuğyânını bildirüp cehlinden ızhâr iderdi.*"

Çün bir vechile mümkin olmadı, Hâfız Paşa'yı meydâna getirüp nazar-ı Pâdişâhî'de hancer ve kılıc üşürüp şehîd itdiler. Husrev Paşa etbâ'ından biri hancer ile depesinden urup çenesi altından çıkdığı menkūldür.

Ol mahalde rişvet alınmayup çorbacılıklar ve sâ'ir menâsıb satılmayup bî-günâh tebdîl olunmamak bâbında sa'âdetlü Pâdişâh'a yemînler virdiler. Kılıc ze'âmet ve tîmâr sepete girmekle 'asker kalmadı ve re'âyâ tekâlîf-i şâkkadan **[221b]** pây-mâl oldu. "*Harâc ve 'avârız akçaları gitdikce izdiyâdda, bu umûra tekayyüd lâzımdır*" diyü hezâr güft ü gû olup mühr-i vezâret Receb Paşa'ya virildi.

'Azl-i Şeyhülislâm

Bu vak'adan sonra, çün Yahyâ Efendi hayr-hâh-ı devlet olup 'âmmeye def'-i fitne bâbında nasîhat semtin tutmuşidi, Receb Paşa ilkāsıyla ma'zûl olup, meşîhat-i İslâmiyye Ahî-zâde Hüseyin Efendi'ye virildi. Ve selefi, çiftliğine sürüldü[2].

Maktûlî-i Husrev Paşa

Bu esnâda Murtezâ Paşa'ya Diyârbekir Eyâleti virilüp, "*Bâ'is-i fitnedir*" diyü Husrev Paşa katline hatt-ı hümâyûn ile gönderildi. Mezbûr dahi Malat-

---

1 ca'lî A : hayli N.
2 ve selefi, çiftliğine sürüldü N : – A.

ya'da hasta olup, Tokat'a gelüp sâbıkâ defterdâr iken katl itdiği 'Osmân Efendi'[*1] hânesinde sâhib-firâş yatarken Murtezâ Paşa ılgar ile varup boğdu ve mâmelekin kabz eyleyüp, seksen bin altun ve yüz bin guruş ve sâ'ir âlât u esbâbı Ferîdûn Efendi ile Der-i devlet'e gönderdi { *'İbret-nümâ ahvâldir. Minhu*[1] }.

Şa'bânın on ikinci günü harâc defterleri virilüp fürûht olundu.

Fitne-i Dîger ve Maktûlî-i Defterdâr Mustafa Paşa ve Hasan Halîfe ve Mûsâ Çelebi

Çün Receb Paşa vezîr oldu, istiklâl sevdâsına düşüp Pâdişâh-ı 'âlempenâh mukarreblerini ve kendiye müzâhim görünenleri ber-taraf itmek içün girü zorbaları tahrîk idüp, şa'bânın on dokuzunda Husrev Paşa katli haberi dahi gelüp etbâ'ına muharrik olmağla, girü 'asker ayağa kalkup fitne vü fesâda âgāz itdiler. Defterdâr Mustafa Paşa ve Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe ihtifâ itmişler idi.

Ertesi, şa'bânın yirminci günü yevm-i cum'ada sipâh ve yeniçeri Atmeydânı'nda cem' olup Defterdâr Mustafa Paşa ve Hasan Halîfe ve Musâhib Mûsâ Çelebi'yi istediler. "*Bunlar Hâsbağçe'de muhtefîdir. Elbette virilsin*" didiler. Münâdîler konup yer yer haber virene müjdeler va'de ve nidâ olundu. Ertesi, girü cem' oldular. Lâkin, ol gün 'azîm kar yağup halk nâ-çâr Yenicâmi''e ve dükkânlara doldular. Ve bir bölüğü Vezîr-i a'zam sarâyına varup, "*Şeyhülislâm ve 'ulemâ ve vüzerâ ve sâ'ir a'yân gelsin*" diyü ihzâr idüp huzûr-ı hümâyûnda söyledikleri sözleri ve da'vâları tekrâr i'âdeden sonra, nice kīl ü kāl olup mezbûrların dem ü diyetleri heder olmak üzre bir hüccet yazup Şeyhülislâm'a ve sâ'ir 'ulemâya imzâ itdirdiler. Ve Receb Paşa dönüp bunlara didi ki:

---

*1 Daha önce Kâtib Çelebi, Husrev Paşa'nın Tokat'ta öldürttüğü kişiyi "Tokat Defterdârı 'Osmân Efendi" olarak zikretmişti (vr. 210a). Hadiseyi aktarırken *Fezleke*'den başka bir kaynaktan daha yararlandığı anlaşılan Na'îmâ ise aynı kişiyi, "Ordu-yı hümâyûnda nişâncılık hizmetinde olan Tokatlı 'Osmân" olarak bildirmiş (II, 623), diğer bir yerde bu defa ondan sadece "defterdâr" olarak bahsetmiştir (II, 705). *Sicill-i 'Osmânî* (III, 418)'de Tokatlı 'Osmân Efendi hakkında verilen, 1035 (1625-1626)'te İran ordusu defterdârlığına ve nişâncılığa getirilip 1037 (1627-1628) yılında öldüğü yönündeki bilgi doğru ise, Na'îmâ'nın ondan bir yerde nişâncı bir başka yerde ise defterdâr olarak bahsetmesinde çelişki söz konusu değildir.

1 'ibret-nümâ ahvâldir. Minhu N : – A.

"*Defterdâr ve*[1] *Hasan Halîfe içeride yokdur. Mûsâ Çelebi Pâdişâh'ın mergūbu iken gice gündüz hâlâ bundadır. Pâdişâh-ı 'âlem-penâhın anları buldurmağa ziyâde ikdâmı vardır*" diyü yemîn eyledi. Ol gün "Mûsâ Çelebi" nâmı dilde yoğidi. Bundan sonra kalkup bir gürûh Dîvânhâne'de[2] cem'iyyete gitdiler. Ve "*Mûsâ Çelebi gelmiş, isteriz*" diyü gulüvv idüp derd-mendi çıkardılar. Sarây Dîvânhânesi[3] önünde hancer üşürüp katl itdiler. Ve cüssesini aşağı meydâna bırakdılar. Sa'âdetlü Pâdişâh bundan ziyâde mükedder olup, bâ'is olanları sonra cümle katl itdi. Receb Paşa telhîs itdikde göndermeğe rızâ-i hümâyûnları yoğidi. Cânpûlâd-zâde Mustafa Paşa ibrâm idüp, zarar olmayacağına tekeffül sûretin gösterdikde virmişler idi. Sonra derûnlarında 'ukde kalup anı dahi Erzurum'da Serdâr'a katl itdirdiler. Mûsâ Çelebi, nefsinde bir latîfü'ş-şemâ'il, bâlâ vü[4] bülend[5], mü'eddeb, nedîm-i hâsları idi.

Ertesi bazar günü Hasan Halîfe dahi bulunup katl olundu. **[222a]** Ve yeri Köse Mehemmed Ağa'ya virildi. Şa'bânın yirmi altıncı günü yekşenbihde Defterdâr[6] Mustafa Paşa dahi Vefâ kurbında bir hânede bulunup Paşa sarâyında katl olundukdan sonra ayağından dut ağacına asıldı. Mâ-meleki mîrîye kabz olunup, Süleymâniyye kurbında hânesi oğluna virildi.

Cûş ü Hurûş-ı Zümre-i Sipâh

Vak'adan sonra sipâh zorbaları gürûh gürûh otuzar kırkar neferle gezüp, Dîvân ve erkâna bî-tekellüf varup murâdları ne ise itdirirlerdi. Receb Paşa mâni' ve mürtefi' olmak mülâhazasıyla bunları tahrîkde gerçi şerîk idi lâkin, maktûller gitmekle devlet yalnız kendiye kalmayup mezbûrlara mağlûb-ı mutlak olmuş ve her birinin tekâlîf ve hücûmundan bahr-ı hayrete dalmış idi. Hazînede kalmış 'ulûfeleri virilüp seferde çalınanlar cümle tashîh olmağa[7] buyuruldu virmiş iken, Mukābeleci Mehemmed Efendi ⟨ki⟩ bir müdebbir âdem idi, varup, "*Birer birer kānûn üzre müstahikkı buyurasız*" diyü ta'lîm eyleyüp zorbaları koluna aldı, himâye eylediler. Cümle altı yüz kadar nefer tashîh olundu. Mezbûr mukayyed olmasa üç dört bin nefer olurdu. Sakkā

---

1 ve N : – A.
2 Dîvânhâne'de A : – N.
3 Dîvânhânesi A : Dîvânhâne N.
4 vü A : – N.
5 bülend A : + ve N.
6 Defterdâr A : – N.
7 olmağa A : olmağla N.

Mehemmed ve Rum Mehemmed emsâli kimseleri istimâlet ve nasîhat ile döndürüp sâ'ir nefere havâle eyledi, def' itdiler.

Ramazân-ı şerîf âhırında salıncaklar kurup hânlarda odalar döşediler. A'yân u erkâna, hattâ içeri Sarây'a[1] balmumları gönderüp, salıncaklara yük yük çukalar ve kumaşlar asdılar. Meselâ bir vezîre, bu kadar salıncakdan bu fülan salıncağındır diyü yazılı bir kâğıd ile mum gelüp, bir yük çuka ve kumaş ile bir ağasını salıncaklara gönderüp mumları defterine göre tevzî' iderdi. Göndermeyenden varup alırlardı.

Şevvâlin beşinci günü mülâzım tahrîri fermân olundu. 'Atîk zorbalardan gayri bir iki yıl içinde nev-zuhûr zorbabaşılar ve ağalar peydâ olup her biri, –*Menem dîger nîst*[*1]– diyüp mülâzımbaşı olmak içün ve bürde yazılup voyvodalık almak içün kırk elli nefer tevâbi' ile gelüp gidüp yazılmağa başladıkca, cûş ü hurûşla 'azîm mugallata ve hücûm idüp, sâ'ir nefer bu vaz'ı gördükde taş yağdırup, zâbitleri varanları[2] kaçırup bozulurlar ve yazılmak içün girü yine düzelirler(di). Bu kerre bir gürûh bir ağayı önüne katup getirir, "*Bu mülâzımbaşı olsun*" diyü yazdırır, obir gürûh gelüp râzî olmaz, girü bozdururdu. Bu minvâl üzre keşâkeş mümtedd olup, iki günde güçle karâr idüp 'umûm üzre mülâzım yazıldılar.

Maktûlî-i Receb Paşa ve Vezâret-i Mehemmed Paşa

Receb Paşa hakkında yazılan vekāyi' ekser-i halk beyninde meşhûr olandır. Lâkin cânibdârları[3]: "*Mezbûrun tahrîkde medhali yoğidi. Gerçi Sâlih Ağa ve gayri bir iki zorba kapucubaşısı var idi ve kula ziyâde ri'âyet ü i'tibârı, havfından müdârâ içün idi*" dirler. Karâ'in-i zâhire hükmü ile, "*Mebde'-i fesâddır*" diyü a'dâsı Pâdişâh-ı 'âlem-penâha geçüp katlini ilkā itdiler. Şevvâlin yirmi sekizinci günü Dîvân'dan geldikden sonra içeri da'vet olunup huzûr-ı hümâyûna vardıkda, "*Bre zorbabaşı, abdest al!*" diyü ahzına işâret buyurdular. Fi'l-hâl boğulup hakkından gelindi. Zîrâ Ayak Dîvânı'na da'vetde, "*Pâdişâhım, abdest alın*" diyü tahvîfi derûnlarında **[222b]** cây-gîr imiş. Ta'rîz buyurmuşlar. Ve mühr-i vezâret(i) Mısır'dan ma'zûl Mehemmed Paşa'ya ihsân itdiler.

---

1 hattâ içeri Sarây'a N : – A.

*1 منم دیکر نیست = Ben varım, başkası yok (benden üstün yoktur, en büyük benim).

2 varanları A : ve anları N.

3 cânibdârları N : cânibîdir A.

Cem'iyyet-i Sipâh Berây-ı Hıdmet

Receb Paşa katlinden zorbalar münfa'il olup lâkin, zâhirde i'tirâz idemediler. Zilka'denin yirminci günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-erbi'â idi, Atmeydânı'nda[1] cem'iyyet idüp, "*İstanbullu olup hânda oda düşmeyene hıdmet virilmesin ve sene âhırına dek*[2] *intizâr güçdür. Hemân şimden tevzî' olunsun*" diyü Vezîr-i a'zam'a ibrâm u ikdâm eylediler. Ve murâd itdikleri hıdmetlere defter virdiler. İstanbul halkından ba'zı ehl-i 'ırz âdemler dahi varup hânlarda oda tutmuşidi.

Men'-i Hıdmet ve Mülâzemet ve Makhûrî-i Sipâh

Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa bir müdebbir ve mubattın[3] vezîr idi. Bu tâ'ifenin tuğyân ve tecâvüzünü görüp def'i bâbında 'amel ve i'mâl-i lutf-ı hiyel eyledi. Sûretâ bunların hıdmet talebini telhîs itdikde bir hatt-ı hümâyûn sâdır oldu ki: "*Min-ba'd ecdâd-ı 'izâmım zemânında müdâhale itmedikleri hıdmet virilmeye.*"

Zilka'denin yirminci günü sipâh men'-i hıdmetden âgâh oldukda Yenicâmi''e varup cem' oldular. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh dahi[4] Yalı Köşkü'nde taht-ı hümâyûn kurup Ayak Dîvânı eylediler. Cümle 'ulemâ ve vüzerâ ve yeniçeri zâbitleri neferi ile varup izn-i hümâyûn oldukda ihtiyârlar da sagīr ü kebîr ileri durup bu husûs-ı mezkûre ve sâ'ir umûra müte'allık nice sözler söylediler. Sol Gurebâ Kâtibi Arslan Halîfe bir ağzı düz âdem idi. Vâfir ma'kūlât söyleyüp hâtır-nişân-ı Pâdişâhî oldu. Sonra Revân Seferi dönüşünde alayda Pâdişâh-ı mağfûr mezbûru görüp, Silahdâr Paşa'ya müntesib iken müfîd olmayup ahz u katl itdirdi. Ve buyurdular ki: "*Bu âdem Ayak Dîvânı'nda önüme gelüp vâfir ma'kūl sözler söyledi. Lâkin, anlar içinde bunun gibi söze kādir cüz'î âdem bulunmak lâzım değildir.*"

Hâsıl-ı kelâm ol mahalde cumhûr, sipâhdan şekvâ ve mülâzemet ve hıdmet def'ini da'vâ itdiler. "*İçlerinden birkaç âdem gelsin*" dinildikde kimesne gelmeğe ikdâm idemeyüp Silahdâr Ağası Ahmed Ağa, "*Pâdişâhım, kendi kullarındır. Emr-i hümâyûnunuza imtisâl iderler*" diyü terbiye sadedinde olıcak, Ocak ağalarından biri, "*Bir bölük 'âsînin çünki itâ'atleri var, bu*

---

1 Atmeydânı'nda N : Okmeydânı'nda A.
2 dek A : – N.
3 ve mubattm A : ve mubattık N.
4 dahi A : – N.

cem'iyyet nedir? Bu 'âsîlerin niçün kılıcın salarsın?" diyü mu'âraza eyledi. Ahmed Ağa dahi cevâba mutasaddî olup nev'an münâkaşa yüzünden nakş göründü. Bölük ağaları Atmeydânı'na gönderilüp içlerinden birkaç ihtiyâr huzûr-ı hümâyûna ihzâr olunmak buyuruldu.

Fakîr dahi ağalarla bile gitmişidim. Vardıklarında zorbabaşıları câmi'in taşra sofası[1] üzerine çıkup minâre dibinde durmuşlar idi. "*Pâdişâh hazretleri cümlenize selâm itdi. 'Fermâna muhâlefetden murâdları nedir? Ceddim Sultân Süleymân Hân*[2] *zemânında virilegelen hıdmetlerden gayriye müdâhale itdiklerine rızâ-yı hümâyûnum yokdur. El çeksinler ve birkaç ihtiyâr gelsinler' buyurur*" didiklerinde Kilisli Kör Mûsâ ileri gelüp, "*Dîvân'da vezîrliğe, defterdârlığa varınca*[3] *hıdmetler ve menâsıb cümle bizimdir. Niçün ferâgat ideriz?*" diyü cevâb virdi. Yer yer nice sözler söylediler. Ve bi'l-cümle devirleri dönüp yıldızları düşmüş ve üzerlerine mûr-i hezîmet üşmüş **[223a]** idi. Gerçi ızhâr-ı celâdet idüp söylerlerdi ammâ, ulü'l-emre muhâlefet korkusundan halt-ı kelâm eylerlerdi.

Bi'l-âhıre içlerinden beş on kara çizmeli ihtiyâr seçilüp ağalar ile huzûr-ı hümâyûna vardılar. Eyyûblu Koca Hamza Bey -ki Dâvud Paşa'yı hânesinde saklamış idi- ileri durup ol hînde merhûm Hünkâr buyurdular ki: "*Bre kocalar! Siz benim etmeğim yiyüp ecdâdıma hıdmet itmiş olasız, zorbalara niçün yardım idersiz?*" Hamza Bey dahi du'â idüp: "*Pâdişâhım, cümlemiz senin kullarınız. Emr-i şerîfine muhâlefetimiz yokdur. Bir avuç toprak dahi virirsen kabûl ideriz*" diyicek, "*Ceddim Sultân Süleymân zemânında virilen hıdmetlerden gayri hıdmet virildiğine rızâ-yı hümâyûnum yokdur*" diyü hatm-i kelâm eylediler. Kocalar taşra sürülüp Dîvân dağıldı. Ve bu mazmûnda hatt-ı hümâyûn ve hüccet tahrîr olundu. Ol zemân huzûr-ı hümâyûnda vâkı' olan fasl-ı husûmet hüccetinin mülahhası budur:

Sûret-i Hükm-i Hümâyûn

Selâtîn-i mâziyye zemânında sefer vâkı' oldukca, ordu-yı hümâyûn hıdmeti içün sipâh tâ'ifesinden üç yüz mıkdârı mülâzım yazılup, vücûda gelen mülâzemetleri[4] mukâbelesinde hıdemât-ı Dîvâniyye'den her birinin hâline

---

1 sofası A : sofa N.
2 Hân A : – N.
3 varınca N : gelince A.
4 mülâzemetleri A : mülâzımları N.

münâsib birer hıdmet tevcîh olunagelmiş iken, birkaç seneden beri zikr olunan mıkdârdan ziyâde yazılup taraf-ı saltanatdan men' ü zecr olunmağla, on binden ziyâde mülâzım yazıldığından gayri, sefer olmadığı senelerde mülâzım yazılmak kānûn değil iken, cem'iyyet ve ittifâkla 'atebe-i 'aliyyede dahi mülâzım defterine on binden ziyâde nefer kayd olunmağla, cümle hıdemât[1]-i Dîvâniyye'den mâ'adâ havâss-ı hümâyûn voyvodalıkları vefâ itmeyüp, selâtîn-i mâziyye evkāfının ve hayrât-ı Müslimîn'in tevliyet ve kitâbet ve cibâyet ve nezâretleri bile alınup evkāfı tahrîb ve re'âyâya zulm ü te'addîleri hadden efzûn olmağla re'âyâ vü berâyâ perâkende vü perîşân olmağın, mezbûrlar Dîvân-ı hümâyûn tarafından men' olunduklarında memnû'lar olmayup zikr olunan hıdmetleri taleb üzre musırr olmağla, husûs-ı mezbûr içün huzûr-ı Pâdişâhî'de 'akd-i meclis olunup, Sinânpaşa Kasrı meydânına cümle vüzerâ ve 'ulemâ ve sâ'ir erkân-ı Dîvâniyye ve a'yân-ı saltanat ve yeniçeri zâbitleri ve altı bölük ağaları ve sipâh tâ'ifesinin ihtiyârları fermân-ı hümâyûn ile hâzır olup, serîr-i 'adâlet-masîre sa'âdetlü Pâdişâh cülûs buyurduklarında, "*Husûs-ı mezbûrda kānûn-ı kadîm niçedir?*" diyü tevcîh-i su'âl buyurduklarında[2], hâzır bi'l-meclis olan sagīr ü kebîr cevâb-ı bâ-savâba tasaddî idüp, "*Fi'l-hakīka kadîmü'l-eyyâmdan zikr olunduğu üzre, sefer olundukca üç yüz mülâzıma hıdmet tevcîh olunagelmişdir. Lâkin, birkaç seneden beri zikr olunandan ziyâde yazılup men'i emrinde ihmâl ü müsâhele ile terakkī vü izdiyâd bulup, sefer olmadığı senelerde mülâzım yazılmağa ihtiyâc yoğiken birkaç seneden beri cem'iyyet ve ittifâk ile 'atebe-i 'aliyyede mülâzemet defterleri yazdırup beher sene cümle hıdemâtı aldıklarından gayri, evkāf-ı Müslimîn'e ve Hazîne-i 'âmire'ye râci' emvâle gadr idüp re'âyâya zulm ü cevr itmeleri ile 'âlem harâb olmuşdur. Ba'de'l-yevm kavânîn-i mu'ayyene üzre 'amel olunup, cem'iyyet ve ittifâkları ile hılâf-ı kānûn itdikleri vaz'-ı münker ref' olunup, zulm ü te'addîlerinden evkāf-ı Müslimîn'i sıyânet ve re'âyâ vü berâyâ cevr ü sitemlerinden himâyet ve emvâl* **[223b]***-i Beytü'l-mâl gadr u hayflarından vikāyet olunmak levâzım-ı dîn ü devlet ve mühimmât-ı cihân-bânî ve saltanatdır*" diyü 'alâ vechi'l-ittifâk ihbâr itdiklerinden sonra, altı bölük ağaları ve sipâh tâ'ifesinin pîr ü ihtiyârları ba'de'l-yevm, "*Hılâf-ı rızâ-yı Pâdişâhî hareket ve bî-ma'nâ ittifâk u cem'iyyet itmeyüp kānûn-ı*

---

1 hıdemât N : hıdmet A.
2 buyurduklarında A : buyurdular N.

kadîm üzre mülâzimîn[1]*-i sipâha virilen hidmetlerden gayri talebinden ferâğ eyledik. Bizim dahi mâ-beynimizde bu vech üzre vifâk ve ittifâk olmuşdur ki hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i kānûn-ı münîf bir ferdden bir vaz' sâdır olursa ve cem'iyyet ve ittifâkla hilâf-ı rızâ-yı Pâdişâhî bir teklîf olursa ber-muktezâ-yı şer'-i şerîf haklarından gelinsin*" didiklerinde hâsseten Ocak ağaları ve yeniçeri neferleri böyle 'ahd ü mîsâk itdiler ki: "*Her bâr ki sa'âdetlü Pâdişâh'ımız bir zâlimi ahza içimizden her kime fermân iderse, varup emri üzre hakkından gelmezsek Ocağ'ımıza Allâhu te'âlâ'nın ve peygamberlerinin ve cemî'-i melâ'ike ve Ümmet-i Muhammed'in la'neti olsun*" didiklerinden mâ'adâ, eymân-ı galîz itdiklerinde[2] vâkı'-ı hâl 'alâ mâ-cerâ taraf-ı saltanat-ı 'aliyyeden ketb olunmağa fermân-ı lâzımü'l-ittibâ' sâdır olmağın, imtisâlen lehü'l-emri'l-'âlî[3] ketb ü imlâ olundu.

Hurrire fi'l-yevmi'l-'işrîne min zilka'deti'ş-şerîfe[4] sene ihdâ ve erba'în ve elf.

Şühûdü'l-hâl: Sadr-ı ekrem Mehemmed Paşa, Müfti'l-enâm Hüseyin Efendi, fahrü'l-vüzerâ Bayram Paşa, Âsaf-ı bahâdır Hüseyin Paşa, fahru'n-nukabâ Şeyhî Efendi.

Tetimme

Ol gün ağır hıdmet ve voyvodalık talebi olan ağalar çözülüp hânlar boşaldı. Üçüncü günü Dîvân olup Silahdâr Ağa katline hatt-ı hümâyûn çıkdı. Vezîr-i a'zam Kapucular Kethudâsı'nı gönderüp, "*Vezîr-i a'zam seni ister*" diyü kaldırup çeşme önüne geldikde, cellâd tutup boynunu urdu. Bir iki günden sonra bâkī alçak hıdmet isteyenler Atmeydânı başında durup, "*Şimden sonra virilecek hıdmetler virilsin*" diyü Defterdâr'a söyleyüp girü mugallata eylediler.

Ertesi, Şeyhülislâm ve cümle 'ulemâ ve vüzerâ ve Ocak ihtiyârları ve ağaları Vezîr-i a'zam sarâyına gelüp, Şeyhülislâm Hüseyin Efendi feth-i kelâm idüp, "*Bu tâ'ifenin her bâr cem'iyyet ve fesâdı eksik olmayup devleti berbâd eylediler. Bunların tedârükü görülmek gerek. Evvelâ nasîhat olunsun. Kabûl itmezlerse nefîr-i 'âmm lâzım gelir*" didikde, yeniçeri ve sipâhdan hâzır

---

1 mülâzımîn A : + ve N (A nüshasındaki "ve" üstü çizilerek iptal edilmiş).
2 didiklerinden ... itdiklerinde N : didiklerinde A.
3 lehü'l-emri'l-'âlî N : leh A.
4 zilka'deti'ş-şerîfe A : zilka'de N.

olanlar, "*Bizim bu vaz'a rızâmız yokdur. Eşkıyânın hakkından gelinmek gerek. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ne fermân iderse muhâlefetimiz yokdur*" didiklerinde telhîs olunup, "*Cum'a günü namâz vaktidir*" diyenlere, "*Bu gā'ileyi def' cum'a namâzından*[1] *mukaddemdir. 'Âlem böyle herc ü merc iken cum'a mı câ'iz olur?*" diyü Şeyhülislâm oturdu[2]. Telhîs ve hatt-ı hümâyûn vârid oldukda[3] zâbitlere eşkıyâyı ahz içün tenbîh ve fermân olunup, İstanbul'da olanlardan Sakkā Mehemmed ve Gürci Rıdvân ve birkaç müte'ayyin kimseler ahz ve henüz halk Vezîr-i a'zam sarâyında iken[4] katl itdiler. Sonra bâkīsı dahi defter mûcibince tedrîcle yegân yegân katl olunup zorba nâmı unutuldu. Âteş-i fitne-i eşkıyâ âb ⟨u⟩ tâb-ı şemşîr ile itfâ olundu.

Ol sene hurde hıdmetlerden sağ ve sol kola kırkar ellişer ru'ûs virilüp, zâbitleri murâd itdikleri ihtiyârlara üleşdirdiler. Ve cizye defteri yerine altışar guruş gulâmiyye çıkup, "*Aldın mı altıyı?*" diyü sipâhîler biri birine latîfe ider oldular. **[224a]** Bir iki seneden sonra cümlesi ber-taraf kılınup[5], 'ulûfeden gayri nesne virilmez oldu.

Ve merhûm Pâdişâh, sipâh tâ'ifesinden bir nâmdâr kaldığına rızâ virmeyüp cümlesini kırdı ve dirliklerin çaldı. Muhkem haklarından geldi. Yeniçeri tâ'ifesini dahi makhûr idüp ikisi bir yere gelecek mertebe kuvvet ü kudret komadı. Her tâ'ife ki haddinden tecâvüz ide, lâ-büdd makhûr olagelmişdir.

Harb ve Fiten[6] der-Miyân-ı Ehl-i Mekke ve Veledân-ı Kul-ı Yemen

Sâbıkā Kansu Paşa ile Yemen'e gönderilen 'asker Yemen'den kat'-ı 'alâka idüp gelüp şa'bânın yirmi beşinci günü Mekke'ye dâhil oldular. Ehl-i Mekke ve[7] Cidde Beyi Mustafa Bey müdâfa'aya çıkup ceng oldukda Şerîf 'askeri bozulup, mezbûr Mustafa Bey ve Şerîf Muhammed cengde düşüp, 'asker seyfle Mekke şehrine girüp nehb ü gāret itdiler. Ve kendilerle bile gelen Şerîf Nâmî'yi Mekke şerîfi nasb itdikleri haberi Mısır'a vâsıl oldukda Mısır Beylerbeyisi Halîl Paşa, ümerâdan Kāsım Bey'i 'asker ile karadan ve Firenk

---

1 cum'a namâzından A : namâzdan N.
2 oturdu A : oturup N.
3 oldukda A : oldukdan sonra N.
4 iken A : – N.
5 ber-taraf kılınup A : berf kılınup N.
6 harb ve fiten A : hurûb reften N.
7 ve A : – N.

Yûsuf'u deryâdan gönderüp, katl olunan Şerîf Muhammed yerine taraf-ı saltanatdan Şerîf Zeyd b. Muhsin nasb olunduğunda, hıl'atler deryâdan gidüp[1] mezbûr Yûsuf Bey vardıkda Şerîf Zeyd âgâh olup, 'Urbân'dan bir cemâ'atle karşılayup hıl'ati giydi.

Emîr-i Hâcc Rıdvân Bey'den mukaddem zilhiccenin üçüncü günü Vâdî-i Fâtıma'ya geldikde, mütegallibeden bir cemâ'at, Şeyhü'l-harem ile karşı gelüp Mekke muhâfazasına yazılmak ve cerâya ile kalmak taleb itdiklerinde rızâ virilmeyüp, müdâfa'a bi's-seyfe havâle eylediler. Re'îsleri olan Kör Mahmûd, 'askerin kesretini görüp dönüp, Mekke'den etbâ'ını kaldırup, Vâdiyü'l-'Abbâs'da "Türbe" nâm hisâra girdi. Kansu ile Yemen'e giden Rumîler anlardan ayrılup Mekke'ye karîb yerde kalmışlar idi. Mısır 'askeri Mekke'ye dâhil olup buldukları piyâde 'âsîleri kırdılar. Yüzden ziyâde âdem katl olundu. Ba'dehû Şâm Emîrü'l-Hâccı İbrâhîm Bey'i Rumîlere gönderüp altı yüz kadar kimse sulh ile Mekke'ye getirildi[2]. Sonra Şâm kāfilesiyle vilâyetlerine gitdiler. Kāsım Bey dahi Cidde'ye varup bilâ-mezâhim zabt eyledi.

Vefeyât

Çelebi Kādî:

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin birâderi Mevlânâ Lutfullâh Şeyhî Çelebi'dir. Dokuz yüz yetmiş ikide[3] tevellüd idüp Hâce Sa'deddîn Efendi'den mülâzım, mahâdîm-i kirâm kānûnu üzre ibtidâ' kırk akça müderris olmuşidi. Vâlid-i mâcidi ile Hacc'a gidüp, doksan yedide Üsküb Kazâsı'na rızâ virdi. Ve sene-i âtiyede Filibe ⟨Plovdiv⟩ Kazâsı'na nakl olunup, bin üçde Ferhâd Paşa ile ordu kādîsı olup sefere gitdi. Sultân Mehemmed Hân Eğri ⟨Eger⟩'den döndükde pâye-i mevleviyyet ihsân itdi. Otuz beşde yedinci def'a Filibe ⟨Plovdiv⟩ kādîsı olup, bu esnâda Anadolu Sadâreti i'tibâr olunup, on mülâzım alındı. Kırk bir zilhiccesinin yirmi ikinci günü intikāl eyledi.

Mollâ-yı merkūm mahdûm-ı 'âlî-şân, sahî vü kerîm, hurrem ü handân olup "Şeyhî" mahlası ile şi'r ü inşâsı var idi. Kırk üç sene ol diyâra kādî olup, tarh-ı esâs-ı ikāmet ve fukarâ ve re'âyâyı[4] himâyet itmişidi.

---

1 gidüp A (sonradan satır altına ilave edilmiş) : – N.
2 kimse ... getirildi N : kimseyi sıhhat-i sulh ile Mekke'ye getirdiler A.
3 dokuz yüz yetmiş ikide N : dokuz yüz yetmiş iki senede A.
4 fukarâ ve re'âyâyı N : fukarâya A.

Muslı Efendi ⟨eş-Şeyh Mustafa⟩[*1]:

Pederi Karamanî, Soğukkuyu[*2] imâmıdır. Kendi ol mahallede neş'et ve tahsîl-i 'ilm ü ma'rifet[1] itmişlerdir[2]. Hâce-zâde Mehemmed Efendi'den mülâzım ve tarîk-ı va'z u meşîhate 'âzim olup Şehzâde Câmi'i'nde imâmet **[224b]** ve Sultân Mehemmed Hân Câmi'i'nde[3] nasîhat idüp ba'dehû Süleymâniyye vâ'izi olmuşidi. Kırk bir cumâdelâhıresinde intikāl eyledi.

'Azîz-i mezbûr fazîlet-i 'ilmiyye ile meşhûr, ehl-i takvâ ve müteşerri', mecma'ü'l-bahreyn-i 'ilm ü 'amel idi.

İsmâ'îl Dede:

Ankaravî'dir. Sermâye-i tab'-ı mâder-zâd[4] ile vâsıl-ı nisâb-ı isti'dâd oldukdan sonra tarîk-ı Mevleviyye'ye[5] sülûk idüp, Galata'da İskender Paşa Zâviyesi'nde *Mesnevî*-hân olmuşidi. Nice zemân bâ'is-i cem'iyyet-i ahbâb ve ser-halka-i meclis-i pür-sûz u tâb olup, bin kırk bir senesi evâsıtında intikāl eyledi.

'Azîz-i merkūm hissedâr-ı ekser-i 'ulûm, 'âbid ü zâhid, emsâline fazlı[6] gālib ve zâ'id idi. Âsâr-ı kaleminden *Mesnevî*'ye Türkî şerhi vardır. Bin otuz senesinde zuhûr iden cild-i sâbi' bunların iltifâtıyla şâyi' olup ana dahi müstakill şerh yazmışdır. Doğanî Dede hasedinden ana kā'il olmayup bunun 'ilmi, anın kabûlü hulk ve câhı te'âruz idüp, ekser-i halk öte tarafda bulunmağla yazdığı edille-i ma'kūle makbûle geçmedi. Lâkin, ehl olan, taraf-ı hılâfda bulunanın cehline ve hamâkatine hüküm idüp, mezbûrun âsârından

---

*1 Bu zâtın biyografisi *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 764)'te "eş-Şeyh Mustafa" adı altında verilmiştir ve biyografinin herhangi bir yerinde Şeyh Mustafa'nın aynı zamanda "Muslı Efendi" adıyla anıldığına dair bilgi mevcut değildir. Bununla beraber, Kâtib Çelebi tarafından bildirilen "Muslı Efendi" ismini metinde aynen muhafaza edip, yanına "eş-Şeyh Mustafa" ismini eklemeyi uygun gördük.

*2 *Fezleke*'nin A ve N nüshalarında "Soğuksuyu" olarak geçmekle beraber, *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 764)'e dayanarak, "Soğukkuyu" şeklinde düzeltmeyi uygun gördük.

1 tahsîl-i 'ilm ü ma'rifet N : tahsîl-i 'ilm idüp ve ma'rifet A.

2 itmişlerdir A : idüp N.

3 Sultân Mehemmed Hân Câmi'i'nde A : Sultân Mehemmed Hân'da N.

4 mâder-zâd N : mâder-zâ A.

5 Mevleviyye'ye N : Mevlevî'ye A.

6 fazlı N : – A.

Tarîkatnâme[*1] ve *Şerh-i Hadîs-i Erba'în* ve *Hüccetü's-semâ'* ve *Şerh-i Heyâkil*[*2] ve *Fâtiha-i 'ayniyye*[*3] -ki bir zemân 'amâ â'rız olup ifâkat buldukdan sonra yazmışdır- Türkî Fâtiha tefsîridir ve bunlardan gayri *Mesnevî*'nin müşkilât şerhi ve dahi nice âsârı[1] vardır. El-hakk Mevlevî tarîkında bunlara nazîr gelmemişdir.

Hâfız Ahmed Paşa:

Filibe ⟨Plovdiv⟩'den bir mü'ezzin-zâde iken Harem-i hümâyûn'a dâhil[2] olup vezn-i tab' sâhibi mûsîkī-şinâs olmağla içeride hânende ve "Hâfız" lakabı ile mülakkab olup Sultân Ahmed Hân nedîm ü musâhib idinmişidi. Doğancıbaşılıkdan yolu ile çıkup Dervîş Paşa yerine kapudan oldu. Ba'dehû Şâm Eyâleti virilüp Ma'an-oğlu üzerine serdâr ve yedi sene ol mansıb ile kâm-gâr oldu. Ba'dehû Van ve Erzurum ve Bağdâd ve Anadolu ve Diyârbekir eyâletlerine vâlî ve bin otuz dörtde sadâret ile kadri 'âlî olup serdârlıkla Bağdâd'a gitdi. Fetih müyesser olmayup 'avdetde ma'zûlen Âsitâne'ye vardıkda ta'yîn-i havâss ile vezîr ve dâmâd oldu. Vezîr-i sâlis iken bu sâlde, yüz on gün vezîr-i a'zam oldukdan sonra eşkıyâ gadri ile Dîvân'da recebin on dokuzuncu gün şehîd oldu.

Vezîr-i mezbûr sahî vü kerîm, hafîfü'l-mehâsin, latîfü'l-ahlâk, şi'ri vasat ve cevâd idi. 'Asker ihsânına müstagrık iken eşkıyâsı küfrânü'n-ni'me oldukları içün cezâların buldular. –*Rahmetu'llâhi 'aleyh*[*4].–

Husrev Paşa:

Bosnavî'dir. Harem-i hâs'da silahdâr iken Bayram Paşa yerine yeniçeri ağası olmuşidi. Çerkes Mehemmed Paşa ile Tercân'a ve Hâfız Paşa ile Bağdâd'a gidüp, dönüşde ma'an ma'zûl oldu. Âsitâne'ye gelüp Dîvân'da oturdukdan sonra Diyârbekir Eyâleti ile bin otuz altıda çıkup[3] İznikmid'de

---

*1 Kâtib Çelebi'nin *Tarîkatnâme* adıyla bahsettiği eserin asıl ismi, *Minhâcü'l-fukarâ*'dır (Erhan Yetik, "Minhâcü'l-fukarâ", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 108).

*2 Sühreverdî el-Maktûl'ün *Kitâbü Heyâkili'n-nûr* adlı eserinin Türkçe tercümesi ve şerhi olan eserin ismi, *İzâhu'l-hikem*'dir (Erhan Yetik, "Ankaravî, İsmâil Rusûhî", *DİA*, İstanbul 1991, III, 212-213).

*3 Fâtiha Sûresi'nin tefsiri olan eserin asıl ismi, *Fütûhât-ı 'ayniyye*'dir (a.g.mad., s. 213).

1 âsârı N : âsârları A.

2 dâhil N : vâsıl A.

*4 رحمةالله عليه = Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

3 çıkup N : – A.

vezîr-i a'zam ⟨olup⟩ Abaza üzerine serdâr oldu. Tokat'a varup 'asker ile Erzurum'u muhâsara ve feth eyleyüp Abaza'yı Der-i devlet'e getirdi. Otuz dokuzda Hemedân'a gidüp, kırkda Bağdâd'ı muhâsara[1] eyledi. Feth müyesser olmayup Mardin'de tazyî'-i evkāt itdikden sonra, bu sâl hılâlinde ma'zûl olup gelirken Tokat'da Murtezâ Paşa katl eyledi. Anda medfûndur.

Vezîr-i mezbûr hûnî ve mağrûr, seffâk-ı bî-bâk idi. Lâkin, 'askere bezl-i mâl ile yaramış[2] ve zorbaları müdârâ ile teshîr itmişidi. Âsârından Bardaklı kurbında bir mükellef hânı vardır. **[225a]** Konya yolunda "Husrev Paşa Hânı" dimekle meşhûr menzildir.

Receb Paşa:

Bosnavî'dir. Bostâncıbaşı iken nikrîse mübtelâ olmağla mütekā'id olmuşidi. Ba'dehû vezâret ihsân olunup Karadeniz'de Kazak def'ine serdâr gönderildi. Şecâ'ati ve hıdmeti zâhir olup Halîl Paşa yerine kapudanlık virildi. Otuz beş şevvâlinin on sekizinde, Gürci Paşa katlinden sonra Kā'im-makām oldu. Halîl Paşa vezîr olup gitdikde girü kā'im-makām kalmışidi. Husrev Paşa'ya dahi kā'im-makām olup, Hâfız Paşa vezîr-i a'zam oldukda, kemâl-i gurûrundan takaddümüne rızâ virmeyüp tahrîk-i fitne ile katl itdirmişidi. Ve kendi yerine geçüp hıyâneti zâhir olmağla, şevvâlin yirmi dokuzuncu günü içeri da'vet ve katl olundu.

Vezîr-i mezbûr mâldâr ve mağrûr, a'vân u ensârı çok, kimseye hayrı yok idi.

---

1 ve feth eyleyüp ... muhâsara N : – A.
2 yaramış N : + idi A.

SENE-İ İSNEYN VE ERBA'ÎN VE ELF

Bu sâlde Rumili Eyâleti Vezîr Hüseyin Paşa'ya virilüp 'umûm üzre zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı yoklama fermân olundu. Anadolu Beylerbeyisi dahi me'mûr olup iki tarafa defterhâne ve birer kul defteri virildi. "*Sepet tîmârları cümle müstahikka tevcîh oluna*" diyü buyurulmağla, sipâh ve yeniçeriden nice kimseler kānûn üzre 'ulûfe bıragup tîmâr aldılar. Ve müteferrika ve çâvuş cümle yoklanup eşkâlleriyle yazıldı.

İnhizâm ve Katl-i İlyâs Paşa

Sâbıkā İlyâs Paşa Manisa'ya müstevlî olup Bıçakçı İbrâhîm Paşa elinden alup nice fesâd eylediği ma'rûz-ı Dergâh-ı 'âlem-penâh oldukda, Anadolu Beylerbeyisi Ahmed Paşa, üzerine serdâr ta'yîn olunup, Karaman Beylerbeyisi Dilâver Paşa, eyâleti 'askeriyle kalkup ma'an ol semte revâne oldular. İlyâs Paşa dahi etbâ'ını cem' eyleyüp Balıkesir'de iki 'asker biri birine mukābil olup üç gün ceng eylediler. Bi'l-âhıre İlyâs Paşa 'askeri bozulup kendi Bergama Hisârı'na firâr eyleyüp kapandı. Der-i devlet'e 'arz olunup gemiler ile toplar ve Zağarcıbaşı gönderildi. Vardıkda iki topla meters kurulup, üç ay cengden sonra istîmânla çıkup teslîm-i hisâr eyledi. Mâh-ı saferde Ahmed Paşa Anadolu ve Karaman 'askerine icâzet virüp kendi İlyâs Paşa'yı alup, salt ⟨ve⟩ sebük-bâr Üsküdar'da İstavroz Bağçesi'nde huzûr-ı Şehriyâr'a getirdikde, söyletmeyüp katl itdiler. Ahmed Paşa'ya Şâm Eyâleti virilüp hıl'at ile iltifât buyuruldu.

Tayyâr Mehemmed Paşa'ya Anadolu Eyâleti virilüp, erbâb-ı tîmârı yoklamak ile me'mûr oldu.

Defterdâr Mustafa Paşa'dan sonra Hüseyin Efendi defterdâr olup, bu sâlde cümle mukāta'ât ve 'avârız ve cizyeyi peşîn ile fürûht itdi.

Vezîr Hüseyin Paşa Sofya'da haftada iki gün Dîvân idüp erbâb-ı tîmârı yoklarken ecel irişüp vefât itmek ile, rebî'ulâhırda vüzerâdan Bayram Paşa Rumili beylerbeyisi olup ol hıdmeti görmeğe gitdi.

Ve Kapudan Ca'fer Paşa kırk pâre kadırga ile Akdeniz'e çıkup sevâhili devr eyledi.

Ve Özi Eyâleti Abaza Paşa'ya virilüp **[225b]**, "*Eflak re'âyâsı, beylerinden şikâyet üzredir*" diyü 'arz itmek ile Der-i devlet'den bir kapucubaşı

gönderilüp ihzâr ve ihkâk-ı hakk olundukdan sonra, re'âyâ taleb itdikleri voyvoda nasb olunup gönderildi.

Rebî'ulevvelde Defterdâr Hüseyin Efendi ma'zûl ve Yedikulle'de mahbûs olup, yeri Niğdeli Sûhte Mustafa Paşa'ya vezâretle virildi.

Ve sipâhî zorbalarından Çerkes 'Ali Ağa semmûr kürkü ile Arslanhâne mukābilinde salb olundu.

Ramazânda sâbıkā Rumili beylerbeyisi olan Yûsuf Paşa'nın zulm ü fesâdı zuhûr idüp, katl ile hakkından gelindi.

Ve zorbabaşı Rum Mehemmed'e Mar'aş Eyâleti mukaddemâ ihsân olunup, aralarından çıkmış gitmişidi. Ferîdûn Efendi sevki ile Sivas Beylerbeyisi Besnili 'Ali Paşa, üzerine havâle ve ta'yîn olunup 'Ayntâb'da muhâsara ve katl olundu.

Diyârbekir Beylerbeyisi Murtezâ Paşa bu sâl saferinde Mûsul'a varup Segbânbaşı Mûsâ Ağa ile kal'a binâsını temâm idüp topları ve mühimmâtını yerleşdirdikden sonra dönüp Diyârbekir'de kışladı. Evvel-bahârda girü taşra çıkup dernek itdi. Mûsâ Ağa'ya Van Beylerbeyiliği tevcîh olundu.

Ve Şâm Beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa'ya Türkman eşkıyâsından Boynuinceli Beyi 'Ömer'in ve Ma'an-oğlu'nun hakkından gelmek fermân olunmağın, mezbûr giderken Aksarây kurbında mezbûr 'Ömer'i ele getirüp Haleb'e vardıkda, deve üzerinde balmumu ile gezdirdüp siyâsetden sonra katl eyledi. Mezbûr Abaza alayında Kayseriyye cengine hâzır olmuş bir nâmdâr şakī idi.

Ve zilhiccede bayramın ikinci günü Defterdâr Mustafa Paşa Sarây-ı 'âmire'de katl olunup, Orta Defterdâr İbrâhîm Efendi yerine geçdi.

Ve bi'l-cümle bu sâl hılâlinde töhmet-i şakāyla Cin 'Ali Efendi ve Köse 'Ali Efendi ve Siyâvuş Efendi ve Ferîdûn Efendi sevki ile Medîne'de Emîr Halîfe katl olunup, Ferîdûn dahi kendi katli hakkında hatt-ı hümâyûnu Murtezâ Paşa'ya alıgidüp, vardıkda hakkından gelindi.

İstîlâ-i Revâfız ber-Gürcistân

Bu sâlde Şâh-ı 'Acem Gürcistân üzerine 'asker gönderüp vardıkda, Tahmures ⟨Teimuraz I⟩ mukāvemet idemeyüp bir tarafa çekildi gitdi. Leşker-i Sürhser 'umûm üzre Gürcistân'a müstevlî olup halkı itâ'at itdiler. Ba'dehû, "*Dönüp Tebrîz'de dernek ve Van üzerine gelmeğe cem'iyyet üzredir*" diyü Der-i Devlet'e 'arz olundukda, serhadd beylerine evâmir gönderildi. Murtezâ

Paşa Mardin kurbında Sultân-yaylası'na göçüp eyâlet 'askerini da'vet itdi. Sâ'iri dahi hâzır ve Van cânibine nâzır olup durdular.

İnhizâm-ı Eşkıyâ der-Hicâz

Sâbıkā Yemen kul-oğlanlarından Kör Mahmûd, bin kadar eşkıyâ ile Vâdiyü'l-'Abbâs'dan öte Türbe Kal'ası'na kapanmağla, 'asker-i Mısır nüsük-i Hacc'ı edâdan sonra, muharremin üçüncü günü Mekke-i Mükerreme'den kalkup üzerine teveccüh itdiler. Yedi gün gidüp hisâr-ı mezbûr altına nüzûl itdiklerinde, sabâhdan zuhur vaktine dek 'azîm ceng olup içlerinden yüz kadar kimse katl olundu. Beş şakī Rıdvân Bey üzerine hücûm idüp elini mecrûh kıldılar. Bi'l-âhıre cümlesi bozulup hisâra firâr itdiklerinde, çâdırları gāret ü yağma olundu. Lâkin, kal'a içinde su olmayup, önünde olan beş kuyudan meters ile sulanırlardı. Beriden ikdâm idüp kuyuları aldılar. Üç güne dek iki yüz kadar şakī susuz helâk **[226a]** oldu. Ba'dehû kal'a önüne sancak dikilüp, "*Mutî' olan gelsin*" diyü nidâ olundukda beş nefer gelüp, Kāsım Bey anlara hıl'at giydirdi. Anı görüp içlerinden "Kürd 'Ali" nâm kimseyi gönderdiler. Mezbûr gelüp istîmân itdikde, Seyyid Nâmî ve birâderi ve Kör Mahmûd ve birâderine[1] dirlik şartıyla emân virildi. Mezbûr dahi bir kallâş kimse idi. Varup, "*Sizi halâs itdim*" diyü bunları kaldırup Kāsım Bey'e getirdi. Ve kendi hıl'at giydi. Mezbûrları tutup habs itdiler. Ve muharremin on yedinci günü göçüp Mekke'ye gitdiler. Hisârda üç yüz âdem kadar kalmışidi. Çıkup bile gitdiler[2]. Yirmi dördünde şehre girüp Kör Mahmûd'u deve ile gezdirüp, siyâset ve teşhîrden sonra elini ayağını kırdılar. Mürd oldu. Nâmî ve karındaşı, Mekke Kādîsı huzûrunda, "*Mustafa Bey'in kātilidir*" diyü isbât olundukdan sonra katl olunup, Mısır ve Mekke şehri tezyîn olundu.

Vefeyât

Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi[*1]**:**

Sadrü'l-efâzıl Hüsâm Efendi mahdûmudur. Dokuz yüz yetmişde tevellüd idüp Çivi-zâde'den mülâzım ve müderris olup bin dörtde Sahn'a gelüp dokuz-

---

1 birâderine A : birâderi N.

2 gitdiler A : gitdi N.

*1 Kâtib Çelebi, verdiği isimde yanlışlık yapmıştır. Aslı Kara Çelebi-zâde Mehemmed Efendi'dir (*Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 750-752). Müellif muhtemelen Kara Çelebi-zâde Mehemmed Efendi'yi, oğlu Mahmûd Efendi ile karıştırmıştır. Nitekim, biyografinin ilerleyen satırlarında kendisi, "mahdûm-ı mükerremi Mahmûd Efendi"den bahsetmektedir.

da Süleymâniyye'den Haleb kādîsı oldu[1]. Ba'dehû Şâm ve Mısır ve Edirne kazâları virilüp, on dokuzda İstanbul kādîsı oldu. Yirmi üçde Anadolu, yirmi dokuzda Rumili Sadrı'na geçdi. Otuz beşde ve kırk birde iki def'a dahi Rumili Sadâreti'ne 'avd eyleyüp, kırk iki zilhiccesinin altıncı günü 'ömrü âhır olup Eyyûb'da defn olundu.

Mevlânâ-yı mezbûr hânedân-ı kadîm ve meşhûrdan olup revâk-ı himmeti refî'ü'l-beyân, mekârim-i ahlâk, vâdî-i ma'lûm-ı 'âlemiyân idi. "Zuhûrî" mahlas⟨ı⟩ ile eş'ârı ve kābil-i kabûl güftârı var idi. Hânesine muttasıl mescidi câmi' idüp Burusa ve Edirne'de vücûh-ı hayra[2] mâl-i vâfir sarf eylemiş idi. Sonra mahdûm-ı mükerremi Mahmûd Efendi dahi bu bâbda vâlid-i mâcidine iktidâ eyledi.

Cerrâh Şeyhi İbrâhîm Efendi:

Bolevî'dir. Evâ'il-i hâlinde yalancı iken feyz-i Hudâ-dâd isti'dâdıyla tahsîl-i 'ulûm ve tekmîl-i levâzım-ı mantûk ve mefhûm itdikden sonra enişte si Emîr Efendi'ye hıdmet ve iktisâb-ı âdâb-ı tarîkat eyleyüp, Piyâle Paşa Câmi'i'nde imâm ve hatîb ve zâviyesinde şeyh-i edîb olup, ba'dehû Cerrâh Mehemmed Paşa Câmi'i'nde vâ'iz ve müzekkir olmuşidi. Nice yıllar ol câmi'de ve bazar günü Yenicâmi''de va'z u nasîhat eyleyüp, merhûm Sultân 'Osmân[3] Hân ile Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'ne gitdi. Ol esnâda kâğıd okumağla iştihâr bulup fıkh-ı şerîfde[4] kesret-i ihâta ile meşhûr olmuşidi. Bin kırk iki şevvâlinde intikāl eyledi. Kāsımpaşa makābirinde medfûndur.

Şeyh-i merkūm câmi'-i eştât-ı 'ulûm, kuvvet-i hâfızası temâm, kelimâtı karîn-i intizâm, sinni seb'îne karîb bir pîr ez-şevk idi. Âsâr-ı kaleminden Türkî hurûf üzre müretteb *Ta'bîrnâme*'si ve cenâze mesâ'ilini câmi' bir kitâb ve İsmâ'îl Dede'nin *Hüccetü's-semâ*"ını redde risâlesi vardır. Her biri erbâbı beyninde mu'teber âsârdır. Bunların eyyâm-ı zindegânesi âhır olmağa yaklaşdıkda, meşâyıhdan Vâ'iz Kādî-zâde Efendi zuhûr itmişidi. Aralarında münâfese[5] sebebi ile Kadir ⟨ve⟩ Regā'ib namâzları ve ebeveyn hakkında nice münâkaşa oldu.

---

1 oldu N : olup A.
2 vücûh-ı hayra A : vücûh-ı hayr mâ'il N.
3 'Osmân A : – N.
4 fıkh-ı şerîfde A : fıkıhda N.
5 münâfese N : münâkaşa A.

[226b] SENE-İ SELÂSE VE ERBA'ÎN VE ELF

Hücûm-ı Râfıziyân be-Hisâr-ı Van ve Def'-i Gāziyân

Çün leşker-i Sürhser Tebrîz'de bir yere gelüp, Hânlar Hânı Tohta Hân leşker-i firâvân ile Van üzerine yürüdüler, evâhır-ı muharremde Murtezâ Paşa Diyârbekir 'askeri ile Mardin'den göçüp ol semte teveccüh eyledi. Erzurum Beylerbeyisi Halîl Paşa'ya serdârlık emri irsâl olunup, Karaman ve Mar'aş ve Sivas eyâletleri 'askeri ile ol dahi Erzurum üzerinden yürüdü. Rebî'ulevvelde Kızılbaş 'askeri gelüp Van'ı muhâsara idüp iskeleyi aldı.

Rebî'ulâhır gurresinde Halîl Paşa ile Murtezâ Paşa mülâkat idüp iki 'asker bir yere geldiler[1]. Cümle otuz bin kadar 'asker olup mâh-ı mezbûrun onuncu günü ⟨-ki⟩ yevmü's-sebt idi- Van'a vardılar. Kızılbaşlar iki gün mukaddem haber alup metersden çıkmışlar ve Kuskunkıran semtinde bir[2] dağa arka virüp alayların kurup durmuşlar idi. 'Asker-i İslâm varup ol gün ahşâma dek muhkem ceng itdiler. Gice irişmekle dönülmeyüp ve meş'aleler ile iki def'a dahi üzerlerine hücûm ve ikdâm idüp revâfız gürûhunun yüzlerin döndürdüler. 'Asker-i mansûr dahi haymelerine gelüp ertesi Kızılbaşlar çekildi. Paşalar dahi Van hâricine nüzûl eylediler.

Halîl Paşa ile Murtezâ Paşa miyânında serdârlık husûsu içün biraz bürûdet vâkı' olup, Murtezâ Paşa derûnunda 'ukde kalmışidi. Sonra Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ile hem-rikâb oldukda icrâ eyledi.

Birkaç gün Van'da ârâm olunup, mühimmât tekmîlinden sonra iki serdâr göçüp 'askere icâzet virdiler. Murtezâ Paşa Diyârbekir'e gelüp, Kethudâ-yeri Kızılbaş Hasan Ağa alay ile karşı çıkup Kızılköy önüne istikbâle vardıkda katl eyleyüp gelüp şehre dâhil oldu. Ve kapuları kapadup nâmdâr sipâhîlerinden Gürci Yûsuf ve el-Hâcc Muslı ve Şâhbender-oğlu Mehemmed Çelebi katline vârid olan fermân mûcibince münâdîler nidâ idüp, Kādî ve a'yân-ı belde[3] da'vet olundu[4]. Emirler okunup vakt-i 'asırda Gürci Yûsuf bulunup katl olundu. Ba'dehû Hâcı Muslı ve Şâhbender-oğlu dahi ol gice tutulup hakkından gelindi.

---

1 geldiler A : gelüp N.
2 bir A : – N.
3 belde A : beled N.
4 olundu N : olunup A.

Harîk-i 'Azîm der-İstanbul

Evâ'il-i saferde[1] Kandilli-bağçe'de "Sultân [...][*1]" nâm bir şehzâde vücûda gelmekle deryâda ve kenârda mum donanmaları ve fişek şenlikleri olmuşidi.

Mâh-ı mezbûrun yirminci günü yevm-i cum'ada Cibâli-kapusu {*Cubb-ı 'alî yazarlar. Sahîhi ve belîği galat-ı meşhûrdur. Minhu*[2]} hâricinde bir kalafatçı, funda yakup gemi kalafat iderken şedîd rüzgârda âteş ba'zı[3] ebniyeye ısâbet idüp fi'l-hâl yakdı. Ve hisârdan aşup içeri girüp Sultân Mehemmed'e ve Sarrâchâne'den Yeniodalar'a[4] doğru gidüp önüne bir nesne hâ'il olmadı. Ol gün ve ol gice yanup ertesi Mollâ Gürânî Mahallesi'nde karâr eyledi. Tahmînen İstanbul'un humsu berbâd olup 'ulemâ ve eşrâfın hânedân-ı kadîm sarâyları ve kitâbları[5] cümle yanup Üstâd-ı kâr-gâh-ı takdîr halka âteş-bâzlık san'atın gösterdi.

Mısrâ'[6]

Oldu bin kırk üçde ihrâk-ı kebîr[*2]

lafzen ve ma'nen târîhidir.

İbtâl-i Kahvehâne-hâ ve Men'-i Duhân

Rebî'ulevvelde yer yer güft ü gû peydâ olup yankın perîşânlığı halka melâl virüp kahvehânelerde **[227a]** mesâvî ve kīl ü kāl kesretine bâ'is olmuşidi. Fitne ihtimâlini def' içün İstanbul'da cümle kahvehâneler kapanup min-ba'd açılmamak bâbında fermân-ı cihân-mutâ' sâdır olmağla, ekseri yıkılup gayri

---

1 saferde N : seferde A.

*1 Âtıf Efendi nüshasında şehzadenin ismi için boşluk bırakılmış değildir. Ancak eksikliğe dikkat çekmek maksadıyla biz, müellife ait boşluklar için kullandığımız [...] işaretini burada da kullanmayı uygun gördük. Bu arada, şehzadenin doğumunun *Târîh-i Na'îmâ*'da da isim bildirilmeksizin, "bir şehzâde vücûda gelmekle ..." şeklinde ifade edildiğini belirtmeliyiz (II, 754).

2 cubb-ı 'alî ... minhu N : – A.

3 ba'zı N : – A.

4 Sarrâchâne'den Yeniodalar'a A : Sarrâchâne didiği odalara N.

5 ve kitâbları N : – A.

6 mısrâ' N : – A.

*2 اولدى بيك فرق اوچده احراق كبير = Hesap 1043 değil, 1044 etmektedir.

dekâkîn yapıldı. Etrâfa dahi sirâyet idüp, Haremeyn ve Mısır'dan gayri[1] Memâlik-i mahrûse'de bu hükm cârî olmuşidi. Sultân Mehemmed Hân 'asrı evâ'ilinde Dârü's-saltana'dan gayri şehirlerde ke'l-evvel açılup, ehl-i keyf olanların cânı yerine geldi.

Mukaddemâ 'ahd-i Ahmed Hânî'de Dervîş Paşa ve Nasûh Paşa dahi sedd-i ebvâb-ı mesâvî içün yasağ itmişler idi. Lâkin, çok geçmeyüp girü açıldı. Kahvehâneler ber-taraf oldukdan sonra halk-ı 'âlem mübtelâ olduğu şürb-i duhân men'ine dahi fermân sudûr idüp, gitdikce içenlere hırs ve rağbet ziyâde olup, cânib-i Pâdişâhî'de tehdîd ve siyâset şiddet buldu.

Cem'iyyet-i Mevlûd ve[2] Va'z

Rebî'ulevvel evâsıtında mu'tâd üzre Yenicâmi''de mevlûd cem'iyyeti olup ferîd-i 'asr vâ'izlerden iki şeyh-i mütebâgız kürsîye çıkup va'z eylediler. İbtidâ' Sivasî çıkup Kādî-zâde'ye ta'n u tanzı müş'ir va'z itdi. Halk ana ikbâl eylemediler. Sonra Kādî-zâde çıkup, *–İnna'llâhe ye'murukum en tü'eddü'l-emânâti ilâ ehlihâ*[*1]– tefsîrinden başlayup va'z-ı belîğ eyledi. Ve tergīb-i 'adl ve nehy-i münkere müte'allık çok söz söyledi. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh Kādî-zâde'ye mahabbet üzre idi. Nefsinde sözleri müdellel ü mü'essir olup, cem'iyyet dağıldıkdan sonra Pâdişâh hazretleri şehrin meyhânelerini tahrîb itdirdiler. Ve muktezâ-yı hâl üzre sevk-i makāl idüp, Nasreddîn Hâce'nin küçük öküz hareket itdikce büyük öküzü döğmesi zikri ile kibâra ta'rîz idicek, huzzâr-ı meclisden niceler sıkılup, hattâ ba'zı 'ulemâ kalkup, "*Başmak ile kürsîden indirelim*" diyü ba'zı vaz' gösterdikde Şeyhülislâm, hasmı iken, "*Mahalli değildir*" diyü men' eylediği kendiye nakl olundukda *–Sebete'l-müdde'â*[*2]– diyü latîfe ider.

Serdârî-i Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa

Çün serhadd beylerinden Kızılbaş'ın Van üzerine gelmesi ve muhâsarası haberi gelüp imdâd göndermek iktizâ itdi, mukaddemâ Anadolu Beylerbeyisi Mehemmed Paşa ser'asker ta'yîn olunup, Karaman Eyâleti 'askeri ile irişmek

---

1 dekâkîn ... gayri N : – A.

2 ve A : – N.

*1 ان الله يأمركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها = "Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder.", *Kur'ân*, Nisâ, 4/58.

*2 ثبت المدعى = İddia edilen şey sabit oldu.

fermân olundu. Ve Âsitâne'den dört bölük ağaları, neferi ile me'mûr olup rebî'ulevvelin on yedisinde gönderildi. Konya'da Mehemmed Paşa'ya varup mülâkī olup cümlesi ılgar ile Elbistân'a vardıklarında, "*Van'dan Kızılbaş göçüp gitdi*" haberi gelüp Der-i devlet'e 'arz u i'lâm itdiler.

Mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü Vezîr-i a'zam'a hatt-ı hümâyûn çıkup, "*Hâliyâ Kızılbaş 'askeri ile gazâ vü cihâd ve Kal'a-i Van'da olan guzât-ı Müslimîn'e i'ânet ve imdâd içün, şark cânibine olacak sefer-i hümâyûna mu'accelen hareket ve ber-vech-i isti'câl mahall-i me'mûre 'azîmet eyleyesin*" diyü cânib-i şarka serdâr oldu.

Rebî'ulâhır gurresinde tuğlar dikilüp mühimmât görüldü. Mîrîden evvelâ harîkden harâb olan[1] odalar binâsına akça virilüp sefer mühimmâtı akçaları çıkdı. On birinci günü otaklar Üsküdar'a geçüp[2], Rumili Eyâleti Kapudan Cânpûlâd-zâde'ye virildi. Bayram Paşa Âsitâne'de kā'im-makām ve Ca'fer Paşa kapudan oldu. Cânpûlâd-zâde Sofya'ya dernek itmeğe gidüp **[227b]** Başdefterdâr sefere me'mûr oldu. Ve Âsitâne'de 'Ömer Efendi defterdâr kaldı.

Rebî'ulâhırın on birinci günü, teşrîn-i evvelde Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa 'azîm alaylar ile Üsküdar'a geçüp bir[3] hafta ikāmetden sonra, on sekizinde göçüp yirmi ikisinde İznikmid'e vardı. Maldepe menzilinde vüzerâdan Cigala-zâde Mahmûd Paşa ve Sultân-zâde Mehemmed Paşa ve Yûsuf Paşa ve Mostarî Mustafa Paşa birkaç âdem gönderdikleri içün mazhar-ı gazab[4]-ı Şehriyârî olup, Bostâncıbaşı zikr olunan vezîrleri bir kadırgaya koyup götürdü. Ve mâ-melekleri musâdere olundu[*1]. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretleri kayık ile mukaddem gelüp Nasûh Paşa Sarâyı'nda binâ olunan köşkden alayı temâşâ eyledi.

---

1 harâb olan A (sonradan satır altına ilave edilmiş) : – N.

2 geçüp A : göçüp N.

3 bir A : her N.

4 gazab A : 'inâyet N (esâsen A nüshasında da önce " 'inâyet" yazılmış fakat sonra üzeri çizilip "gazab" olarak düzeltilmiş).

*1 İsimleri geçen dört vezîr, sefer-i hümâyûna asker tedârükünde ihmallerinden ötürü cezalandırılmıştır. Bunlardan Yûsuf Paşa'nın, Tevkī'î Koca Yûsuf Paşa olduğunu *Târîh-i Na'îmâ*'dan öğreniyoruz (II, 760). Ayrıca yine *Târîh-i Na'îmâ*'dan, bu dört vezîrin sonraki akıbetleri hakkında da bilgi edinebiliyoruz. Buna göre, Cigala-zâde Mahmûd Paşa ma'zûlen hacca gitmiş ve hacdan dönüşte mütekā'id olmuştur. Mostarî Mustafa Paşa Silifke, Koca Yûsuf Paşa Klis sancak beyliğine getirilmiştir. Sultân-zâde Mehemmed Paşa ise Rodos'a sürülmüş, fakat sonradan affedilmiştir (a.g.e., göst. yer).

Ertesi Halil Paşa mektûbları ile Sefer Bey gelüp Kızılbaş'ın Van üzerinden kalkup münhezim gitdiğin müjde eyleyüp, ordu-yı hümâyûn sürûr ile mâlâ-mâl oldu. Yirmi beşinde göçülüp, sa'âdetlü Pâdişâh Kazıklı menziline gelüp, Paşa girü İznikmid'e gönderilüp[1] rücû' itdi. Yenişehir'den hayli yeniçeri ayrılup Cân 'Âlem-zâde ile beş sancak bir[2] yere kışlaya gönderildi.

Galebe-i Ahmed Paşa ber[3]-İbn Ma'an

Şâm Beylerbeyisi Ahmed Paşa Şâm kulu ve kendi etbâ'ı ile Ma'an-oğlu diyârına hücûm idüp, İbn Ma'an'ın oğlu Emîr 'Ali -ki Safed Sancağı'na mutasarrıf idi- Dürûzî 'askeri ile karşı gelüp Safed Sahrâsı'nda ceng eyledikde bi-'avni'llâhi te'âlâ[4] bozulup, Emîr 'Ali ve Şihâb-oğulları maktûl olup, bî-hadd segbân kırılup, küllî yüz aklığı vücûda geldi. İbn Ma'an kadîmden mütehassın olduğu "Şuf" nâm cebele firâr idüp, Niha Kal'ası'na girüp tahassun itdiği ma'lûm olıcak, Ahmed Paşa, üzerine varmak tedbîrinde olup ve Emîr 'Ali ve Şihâb-oğulları ve biraz segbân başların Der-i devlet'e gönderdi.

Sudûr-ı Fermân-ı 'âlî be-İhzâr-ı Mühimmât-ı Sefer

"*Sa'âdetlü Pâdişâh, evvel-bahârda sefer-i nusret-esere bi'z-zât teveccüh ü 'azîmete niyyet idüp, deve ve katır iştirâsı içün etrâfa emirler yazılup Türkman-ı Haleb'den üç yüz katâr deve iştirâsı ve Diyârbekir'den katır tedârükü içün âdemler gönderildi*" diyü Ilgın'da Serdâr'a Kā'im-makām mektûbu geldi.

Vusûl-i Serdâr be-Meştâ-yı Haleb

Vezîr-i a'zam tayy-i merâhil iderek cumâdelâhırenin on beşinci günü Haleb şehrine dâhil oldu. Nogay Paşa Bakras'da istikbâl ve Murâdpaşa Köprüsü'nde ziyâfet itmişidi. Paşa yedi günden sonra Haleb Dîvânhânesi'nde kānûn üzre Dîvân ⟨idüp⟩ a'yân u erkân İstanbul Dîvânı tarzında hâzır oldular.

Recebin evâ'ilinde Vâlî-i Haleb Vezîr Nogay Mehemmed Paşa*[1] katline

---

1 gönderilüp A : gönderi gidüp N.
2 bir A (mükerrer) : – N.
3 ber A : – N.
4 bi-'avni'llâhi te'âlâ A : bi-'avni'llâh N.
*1 İsimde yanlışlık var. Doğrusu "Nogay Murtezâ Paşa" olmalı (Bkz. *Târîh-i Na'îmâ*, II, 764; *Sicill-i 'Osmânî*, IV, 360).

hatt-ı hümâyûn vârid olup, üçüncü gice boğulup fermân-ı Zıll-ı Yezdân yerine vardı[1].

Âsitâne tarafından Diyârbekir Tayyâr Mehemmed Paşa'ya virilüp, Murtezâ Paşa Der-i devlet'e da'vet olunmağın teveccüh itdi.

Ve Şâm Beylerbeyisi Ahmed Paşa recebin on dokuzunda gelüp Vezîr-i a'zam'a mülâkāt itdi. Ve yirmi altısında girü kendi[2] hıdmet-i me'mûre husûlüne ziyâde tenbîh olundu.

Gurre-i şa'bânda, sâbıkā Husrev Paşa kethudâsı ⟨iken⟩ ağa olup, hâlâ Kanije ⟨Kanizsa⟩ beylerbeyisi olan Süleymân Paşa katl olundu[*1].

Vak'a-i Yeniçeriyân der-Haleb

Şa'bânın yirmi ikinci **[228a]** günü yevmü'l-isneynde yeniçeriyândan ba'zı sâde-rû yiğitler, derûnunda fesâd muzmerr olan itler, dört beş yüz kadar bir yere gelüp, "*Biz Yeniçeri Ağası'nı ve kethudâsını ve kâtibini istemeziz*" diyü evvelâ Yeniçeri Ağası evine varup gulüvv ü hücûm itdiklerinde anlar dahi, "*Biz de sizi istemeziz*" diyü iç-oğlanları içeriden bunları def' içün bir iki ok atup men' itdiklerinde, mezbûrlar Kethudâ'ya gelüp 'arz-ı maksûd eyleyicek mezbûr dahi, "*N'ola yoldaşlar, biz de istemeziz*" diyü cevâb virüp oradan Sâhib-i devlete gelüp, "*Elbette*[3] *Köse Ağa'yı ve Kethudâ'yı ve Kâtib'i istemeziz*" diyü ibrâm idüp, "*Aslı nedir, sabr eylen, görülsün. Müşâvere olunup bir yola konsun*" diyü cevâb virildikde, "*Yok!*" diyü lecc ü 'inâd üzre iken, Ağa tarafından Başçâvuş ve Muhzır gelüp, "*Ağa selâm itdi, eliniz öpdü. Şimden sonra bize ağalık ve kethudâlık gerekmez. Ve bizden oraya varır yokdur. Kime virirse virsin*" diyü cevâb getirüp, Sâhib-i devlet girü bunlara cevâb göndermek üzre iken, cevâb içün varan bölük ağaların ve paşa ağaların[4] taşladılar. İçeri Paşa huzûruna kaçırup Paşa dahi selîmî ile Dîvânhâne'ye çıkup bunlara lutf u mülâyemet yüzünden ma'kūl ile cevâb virdikde kat'â müfîd olmayup, "*Elbette istemeziz*"den dönmediler. Tebdîlden gayri mecâl olmayup ittifâk-ı 'ukalâ-i hâzırîn ile sipâhîler ağası olan Mehemmed Ağa'ya

---

1 vardı A : – N.

2 kendi A : gitdi N.

*1 *Târîh-i Na'îmâ*'da verilen bilgi, Süleymân Paşa'nın, katledildiği sırada Tımışvar'dan ma'zûl bulunduğu yönündedir (II, 767).

3 elbette N : – A.

4 ağaların A : ağasın N.

ağalık hil'atı giydirilüp, Zağarcıbaşı kethudâ ta'yîn olunup, "*İşte ağa ve kethudânız, varın gidin*" dinildikde, "*Ağa bizim üç dört âdemimiz öldürdü. Ve elbette Ağa'yı ve Kethudâ'yı ve Kâtib'i ihzâr idin*" diyü tekrâr ibrâm eylediler. "*Behey yoldaşlar! Siz vardıkdan sonra*[1] *Ağa çıkup gitmiş. Arayalım, bulalım*" diyügördüler. Müfîd olmadı. Paşayı taşlayup evvelkiden ziyâde hücûm eylediklerinde altı bölük ağalarına buyuruldular yazılup, "*'Azl olunan Ağa'yı elbette ele getiresiz*" diyü fermân ellerinde aramağa gitdiler. Anlara dahi i'timâd gelüp perâkende oldular.

Ağa ise bir hafta mukaddem husûs-ı mezbûrdan haberdâr olup esbâb[2] u erzâkını yollamış. Kendi salt ⟨ve⟩ sebük-bâr kalup 'azl haberi vardıkda binüp çıkmış, Âsitâne'ye doğru gitmiş. Ertesi, yeniçeri girü cem'iyyet ile gelüp, "*Elbette Ağa'yı ve Kethudâ'yı bulup*[3] *virin, pâreleyelim. Ve illâ ne seni ve ne etbâ'ını koruz*" diyü gulüvv eylediler. Paşa ve ağaları, "*Yoldaşlar! Giden âdem nerede bulunur? Dün niçün salıvirdiniz?*" diyü def'e sa'y itdiler, olmadı. Âhırü'l-emr içlerinden, "*Bre urun!*" diyü sadâ kopdu. Kapu'da olan sipâh ve seyis tâ'ifesiyle[4] biri birine girüp toyaka ve yarak ile kol, baş diyü bir hoşça savaş idüp, kırk elli şakîyi hâk-i helâke düşürdüler. Paşa ise, "*Bre tâ'ife! Vaz geçin, urman!*" diyü men'e âdemler gönderüp dördüncü sâ'ate dek 'azîm köpek cengi ve serhoş savaşı eylediler. Eşkıyâ firârı ganîmet bilüp mecrûhları külhânlarda ihtifâ eylediler. Der-'akab cümle Ocak halkı gelüp Paşa'ya **[228b]** i'tizâr ve "*Bizim buna rızâmız yokdur. Eşkıyânın hakkından gelinmek gerek*" diyü hezâr yemîn ve istiğfâr ile el öpüp gitdiler. Ve muharrikleri defter idüp hakkından geldiler.

Gurre-i ramazânda vukū' bulan ahvâl telhîs olunup, on günde varup, firâr iden Ağa'nın[5] ahvâli ma'lûm-ı Pâdişâhî olıcak, Kapucular Kethudâsı istikbâl ve ihzâra ta'yîn buyurulup şevvâlin beşinci günü İstanbul'a geldikde bilâ-te'hîr katl olundu. Ve Doğanhisârlı Mustafa Kethudâ dahi bir iki gün ihtifâdan sonra, bazar günü bulunup Ağa'ya hem-râh kılındı.

Zilhiccenin dördünde Mısır hazînesinden ifrâz olunan dört yüz bin guruş Haleb'de Serdâr'a teslîm olundu.

---

1 vardıkdan sonra A : vardıkda N.
2 esbâb N : esvâb A.
3 Ağa'yı ve Kethudâ'yı bulup N : Ağa'yı bulup ve Kethudâ'yı bulup A.
4 seyis tâ'ifesiyle N : tâ'ifesi seyisler A.
5 firâr iden Ağa'nın A : firârî Ağa'nın N.

Tevecciih-i Serdâr be-Diyârbekir

Vezîr-i a'zam 'asker-i İslâm ile evâ'il-i fasl-ı bahârda Haleb'den çıkup zilka'denin yirminci günü Diyârbekir hâricinden Çülek Sahrâsı'na konup hengâm-ı sayfı anda geçirdi.

Ahvâl-i Gürcistân

Mukaddemâ Erzurum Beylerbeyisi'ne, Kars Kal'ası'na ve sâ'ir kılâ'a bârût ve zahîre virilüp İç-il kılâ'ından beş yüz nefer kul ifrâz ve irsâl içün evâmir gönderilmişidi. Zilhiccenin beşinci günü Halîl Paşa'dan mektûb gelüp mefhûmunda:

"*Dadyan ⟨Megrel⟩ ile Güril ⟨Guria⟩ ittifâk idüp Kızılbaş'a döndüler. Dadyan ⟨Megrel⟩, kızını, Zagem ve Kartil ⟨Kartli⟩'e Şâh tarafından hâkim nasb olunan Husrev Mîrzâ'ya virüp, mezbûre kızı Açık-baş ⟨İmereti⟩ memleketinden geçirmek içün Açık-baş ⟨İmereti⟩ ile Tahmures ⟨Teimuraz I⟩ yol virmemek murâd eylediklerinde, öte tarafdan mezbûr Husrev otuz binden mütecâviz Kızılbaş ve beri tarafdan Dadyan ⟨Megrel⟩ ve Güril ⟨Guria⟩ 'azîm cem'iyyet ile Açık-baş ⟨İmereti⟩'ın üzerine yürüyüş ve hücûm itmekle, mâbeynde kıtâl-i 'azîmden sonra takdîr-i Rabbânî Dadyan ⟨Megrel⟩ galebe idüp Açık-baş ⟨İmereti⟩ ele düşüp, Tahmures ⟨Teimuraz I⟩ ile Açık-baş ⟨İmereti⟩'ın oğlu bir sa'b sengistân mahalle tahassun eyleyüp Açık-baş ⟨İmereti⟩'ın mülkü elinden gidüp, Kızılbaş ve Dadyan ⟨Megrel⟩ ve Güril ⟨Guria⟩ bir olup otuz bin kadar revâfız Gürcistân içine yayılup, Karadeniz sevâhilinde olan Gönye ve Tırabzon serhadleri tarafına Dadyan ⟨Megrel⟩ ve Güril ⟨Guria⟩ vâsıtasıyla îsâl-i zarar sadedinde oldukları muhakkak olmağla, karadan 'asker ve Donanma-yı hümâyûn varup ol etrâfda muhâfaza ve Dadyan ⟨Megrel⟩ ve Güril ⟨Guria⟩ vilâyetlerini gâret eylemek lâzımdır*" diyü Çıldır Beylerbeyisi Sefer Paşa i'lâm eylediğin bildirmekle, serhadd ümerâsına evâmir yazılup Erzurum serhaddi muhâfazasıçün dahi Adana Beylerbeyisi ve 'umûmen Karaman sancakları ve Saruhân ve Kastamonu sancakları ta'yîn olundu.

Hareket-i Pâdişâh-ı 'Âlem-penâh be-Cânib-i Burusa

Pâdişâh-ı 'âlem-penâh İznikmid'den dönüp 'azîm alaylar ile Üsküdar'dan geçüp İstanbul'a dâhil oldular. Evâsıt-ı şa'bânda Burusa'ya gitmek içün rikâb-ı hümâyûn ağalarına tenbîh buyurulup vüzerâdan Gürci Mehemmed Paşa

mühimmât görmek içün ileri gönderildi. Ba'dehû şiddet-i şitâda kendiler dahi göçüp sürgün şikârı iderek İznik'e vardıklarında, kādîsı istikbâlde tehâvün idüp şâkiler gelmekle ahz u salb fermân olunup hisâr kapusuna asıldı. Ve şürb-i duhân idenlerden ve gayriden birkaç nefer eşkıyâ katl olunup, Burusa'ya vardıklarında a'yân-ı beled istikbâl idüp, beş gün ecdâd-ı 'izâm makābirini ziyâret ve ârâmdan sonra vâlidelerinden mektûb gelmekle salt ve sebük-bâr kalkup Dil'den kayıkla geçüp, âhûr halîfelerinden **[229a]** Tekeli Mustafa at yetişdirmekle takarrüb idüp seksen akça ile bölük virdiler. Ve Dârü's-saltana'ya dâhil olup bâ'is-i 'avdet[1] ne ise tedârükün gördüler. Hadem ü haşem kimi deryâdan ve kimi karadan ardlarınca gelüp dâhil oldular[2].

Tebdîl-i Şeyhülislâm

Çün İznik Kādîsı 'örf ile salb olunmağın[3] nev'an tarîk-ı kazâ erbâbına girân gelmişidi, yer yer[4] efendiler mu'tâd üzre 'akd-i encümen ve cem'iyyet idüp güft ü gûya başladılar. İttifâk Hüseyin Efendi-zâde*[1] ol esnâda ziyâfet tertîb idüp, vücûh-ı mollâyân ve Şeyhülislâm bir yere geldikde muktezâ-yı hâl üzre bu bâbda nice kīl ü kāl itdikleri ba'zı husûm şu'besi ile, "*Cülûs tedbîri vardır*" diyü Vâlide'ye mün'akis olup, anlar dahi karîne-i hâliyye ile tasdîk-i makāl ve Burusa cânibine mektûb irsâl idüp ⟨Pâdişâh hazretleri⟩ mu'accelen geldiklerinde, bilâ-tevakkuf Şeyhülislâm Hüseyin Efendi nefyine ve izâlesine fermân-ı hümâyûn sâdır olup, koçı ile hânesinden kaldırup bir kayığa kodular. Çekmece kurbında boğup deryâ kenârında defn itdiler. Oğlu dahi Kıbrıs'a nefy olunup, meşîhat-i İslâmiyye girü Yahyâ Efendi'ye virildi. Ve Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi İstanbul kādîsı oldu.

Hareket-i Küffâr-ı Leh ve Sefer-i Edirne

Mukaddemâ Leh Kıralı Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩ altında dernek idüp tabur kurup Silistire Vâlîsi Abaza Paşa dahi Boğdan yakasından 'asker

---

1 'avdet N : da'vet A.
2 oldular A : oldu N.
3 olunmağın A : olunmak N.
4 yer yer N : bir bir A.
*1 Şeyhülislam Âhî-zâde Hüseyin Efendi'nin burada söz konusu edilen oğlu, Âhî-zâde Seyyid Mehemmed Efendi olup, o esnada İstanbul kadısıdır (Bkz. Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekāyi'ü'l-fudalâ*, nşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, I, 13-14).

cem‘ idüp Hotin ⟨Khotyn⟩ üzerine vardıkda biraz ceng olup, dönüp gelüp Silistire'de kışlayup vâkı‘-ı hâli Der-i devlet'e ‘arz itdikde, Diyârbekir Beylerbeyisi Vezîr Murtezâ Paşa sâbıkā Budun ⟨Buda⟩ beylerbeyisi olup, “*Leh ve Nemçe serhadleri umûruna vukūfu vardır*” diyü Âsitâne'ye da‘vet olunup geldikde, Leh üzerine serdâr ta‘yîn olunmuşidi.

Pâdişâh-ı ‘âlem-penâh dahi bi'z-zât Edirne'ye sefer[1] içün ‘azîmet buyurup, a‘yân u erkân ihzâr-ı mühimmât bâbında mâh-ı şa‘bânda fermân sâdır oldu.

Recebde Abaza Paşa terbiyesiyle sâbıkā kethudâ olan Mustafa Ağa'ya segbânbaşılık virilüp, yeniçeri eşkıyâsı zabtına mü’ekkel kılındı.

Belgırad'a kapucubaşılar gidüp, “*Zahîre ve köprü mühimmâtı Ruscuk İskelesi'ne gele*” diyü emirler gönderildi.

Ve mâh-ı mezbûrda Üsküdar Bağçesi'nde binâ olunan kasır temâm olup, ramazânın yirminci günü cebehâne önüne tuğlar dikildi.

Ve yirmi yedisinde otak çıkup, şevvâlin dokuzuncu günü ‘azîm alaylar ile Pâdişâh-ı ‘âlem-penâh Dârü's-saltana'dan Dâvudpaşa'ya teveccüh buyurdular. Ken‘ân Paşa kā’im-makām olup Bayram Paşa ve Murtezâ Paşa ve Halîl Paşa ve Defterdâr ‘Ömer Efendi ve Şeyhülislâm ve kādî‘askerler hem-râh oldular. Kānûn üzre elli altmış pâre darbzen[2] ve ‘asker ile mâh-ı mezbûrun on altıncı günü göçüp Edirne'ye doğru teveccüh idüp, yirmi dördüncü günü dâhil oldular.

Mukaddemâ Mîrâhûr Şâhîn Ağa Leh cânibine gönderilmişidi. Leh tâ’ifesinin Moskov ile cengi ve nizâ‘ı olup beri tarafa inkıyâd ve itâ‘at haberini gönderdi. Mandalar Ağası İbrâhîm Ağa ma‘rifeti ile Rumili semtinde sâkin bölük halkı yoklanup Hünkâr ile Leh Seferi'ne me’mûr oldular. Ve Edirne'de Dîvân kurulup kānûn üzre umûr görülürdü.

Zilka‘denin beşinci günü Edirne'den Kapucular Kethudâsı Nasûh Paşazâde gelüp Nakībü'l-eşrâf Şeyhî Efendi'yi bir kadırgaya koyup, “*Mekke kādîsı oldunuz*” diyü gönderdi. Ve mansıb-ı nekābet Ankaravî es-Seyyid Mehemmed Efendi'ye virildi.

Gümülcine Nâ’ibi'nden şikâyet olunup, Bostâncıbaşı irsâl olundukda nâ’ib-i cedîdi, şikâyet olunan nâ’ibdir mülâhazasıyla şehîd eyledi.

---

1 Edirne'ye sefer N : Edirne seferi A.
2 darbzen N : + top A.

Ahvâl-i Donanma

Kapudan Ca'fer Paşa Donanma-yı hümâyûn'la Akdeniz'e çıkup Kesendire ⟨Kassandria⟩ önünde iki pâre kalyona mülâkī oldular. Birine kendi ve birine Piyâle Kethudâ **[229b]** başa baş çatup söyündürmüşiken, yine içinde olan kâfirler ikisini dahi yakdılar.

Zilhiccede Kā'im-makām Bayram Paşa muhâfaza-i Budun ⟨Buda⟩'a tâlib olup, rızâ-yı hümâyûn olmamağla, sonra Kapudan Ca'fer Paşa'ya virildi.

Vefeyât

Ahî-zâde Hüseyin Efendi:

Sudûr-ı devlet-i Selîmiyye'den Ahî-zâde Mehemmed Efendi ferzendidir. Dokuz yüz seksende vücûda gelüp doksan yedide Hâce Sa'deddîn Efendi'den mülâzım ve tarîk-ı tedrîse 'âzim olup, ibtidâ' kırk akça ile müderris ve bin sekizde Sahn-ı Semâniyye'nin birinde sadr-ı meclis olmuşidi. On üçde Hâkāniyye-i Vefâ'dan Burusa hükûmeti virilüp, on dörtde İstanbul kādîsı olup ba'de'l-'azl, on yedide girü 'avd itdi. Yirmi birde Anadolu Sadrı'na geçüp, yirmi üçde üçüncü def'a İstanbul kādîsı oldu. Yirmi dörtde Galata arpalık virilüp, beşde girü Anadolu kādî'askeri, otuz ikide Rumili kādî'askeri olup ba'de'l-'azl, otuz beşde girü 'avd eyledi. Kırk birde üçüncü def'a Rumili Sadrı'na geçüp, recebin yirminci günü Vezîr-i 'Alkamî-zamîr Receb Paşa iğrâsıyla Hâfız Paşa maktûl ve Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ma'zûl olup mansıb-ı fetvâ bunlara virildi. Kırk üç recebinin evâ'ilinde 'azl olunup, selefi Yahyâ Efendi makām-ı kerîmlerine i'âde ve bu, cânib-i bahrdan Hacc'a müteveccih olmak üzre karâr-dâde kılınup, Çekmece kurbına vardıkda şehîd ve 'arsa-i 'âlemden nâ-bedîd oldular.

Mollâ-yı müşârun-ileyh kuvvet-i hâfızada 'alem, fazl u ihâtası müsellem, mantıkıyyü'l-lisân, ceriyyü'l-cenân, basîret ve tedbîrde yegâne, vâdîsinde müferrid-i zemân idi. "Hudâ'î" mahlası ile eş'ârı ve hâmiş-i kütübde ba'zı âsârı vardır. Dârı mukābilinde bir medrese-i celîle binâ eylemişdir. Merhûm cerî ve gayûr olmağla, berây-ı maslahat şerr ü şûr-ı eşkıyâyı def' içün Pâdişâh'ı sefk-i dimâya iğrâ itmişidi. Hedm-i bünyân-ı Hudâ çendân rızâya mukārin olmamağla, inkisâr-ı mazlûmânın garâmetin gördü.

Oğlu[1], **Seyyid Mehemmed Efendi:**

Hasbe'l-âde kat'-ı merâtib iderek vâlid-i mâcidi kuvveti ile bu 'asırda İstanbul kādîsı bulunmuşidi. Kıbrıs'a nefy olunup, yolda bahr-ı 'ademe daldı. Mevlânâ-yı mezbûr[2] kādî iken hilâl-i 'îd sübûtunda şekk vâkı' olup, kīl ü kāl şu'belendikde Yahyâ Efendi,

Mısrâ'

Hilâl-i 'îdi şehr içre ne görmüş var ne duymuş var

diyüp, Kādî tarafından dahi cevâbla müşâ'are nakl-i mecâlis olmuşidi.

Nakīb 'Allâme Efendi:

Hamîd'de "Eğridir" nâm kasabadan zuhûr ve Burhân Efendi ahfâdından olmağla 'ırk-ı tâhirden sudûr idüp, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'den mülâzım ve müderris ve mu'tâd üzre makām-ı ifâdede sadr-ı meclis oldukdan sonra, Şerîf Efendi'ye karâbeti hasebiyle mansıb-ı nekābeti bunlara ferâgat itmişidi. Ma'hûd ziyâfetle dâhil-i cem'iyyet olmak töhmeti ile deryâdan Mekke'ye nefy olunup, Mısır yolundan Bahr-ı Kulzüm ⟨Kızıldeniz⟩'e girüp Yanbu' İskelesi'ne vardıkda, ecel-i 'âcil hulûlü ile intikāl ve cânib-i âhırete isti'câl eyledi.

Mevlânâ-yı merkūm seyyid-i sahîhü'n-neseb, rükn-i râsih-i 'ilm ü edeb, nazm u nesirde mâhir, mecmû'a-i fezâ'il ve nevâdir idi. "Şeyhî" mahlası ile şi'ri ve ba'zı mecmû'alarda müdevven inşâsı vardır. 'Alîlü'l-mizâc olmağla müdâvât-ı 'ilâca iştigāli ziyâde ve me'kûlât u meşrûbâta i'tinâsı fevka'l-'âde idi. Kahve yerine kışre peydâ idüp tabh-ı terkîbi bâbında mahsûs risâle yazdı. Hılâf-ı âde taraf-ı saltanata hıdmet mülâhazasıyla duhân hürmetine mufassal ve meşrûh fetvâ virdi. Ve bi'l-cümle 'ilm ü fazlı müsellem, melek-haslet ihtiyâr âdem idi. Bunlardan sonra ol makāma anın misli fâzıl gelmedi.

---

[1] oğlu N : – A.
[2] mezbûr A : merkūm N.

[230a] SENE-İ ERBA'A VE ERBA'ÎN VE ELF

Evâ'il-i muharremde Rumili Beylerbeyisi Cânpûlâd-zâde eyâleti 'askeri ile ordu-yı hümâyûna gelüp alay gösterdi. Saferde Bosna Vâlîsi Süleymân Paşa Bosna gāzîleri ile gelüp pâye-i serîr-i 'adâlet-masîre yüz sürdü. Ve bu iki 'asker Edirne Sahrâsı'nda bir alay gösterdiler ki yakınlarda görülmemiş idi. Beyler ve nâmdârlar hıl'at giyüp iltifât-ı Şehriyârî'ye mazhar oldular.

Serdârî-i Murtezâ Paşa

Mukaddemâ Leh cânibine irsâl olunan Şâhîn Ağa, "*Kıral'ın sûretâ kemâl-i itâ'at ve inkıyâdı vardır*" dimekle mâh-ı saferde Vezîr-i dilîr Murtezâ Paşa sulh veyâ ceng içün Leh memleketi üzerine serdâr ta'yîn olunup, Rumili ve Bosna ve Semendire ⟨Szendrő/Smederevo⟩ 'askeri ve Rumili'nde olan kapukulu koşulup yirmi beş darbzen ile gönderildi. Ve Mahmûd Efendi ordu defterdârı olup köprü ve zahîre ve sâ'ir mühimmât görmeğe şürû' itdi. Ve Düstûr-ı mezbûr, me'mûr olan 'askerle kalkup tayy-i merâhil iderek Ruscuk'a varup Tuna kenârına nüzûl itdi. Köprü kurulup Yergöğü ⟨Giurgiu⟩ Sahrâsı'na geçdikde Eflak Beyi gelüp hıl'at giydi. Ve Şâhîn Ağa'dan tekrâr mektûblar gelüp, "*İtâ'at mukarrerdir, birkaç gün tevakkuf buyurula*" dimekle ol makāmda ârâm olundu.

'Avdet-i Pâdişâh-ı 'Âlî-câh be-Cânib-i Dârü's-saltana

Çün Leh ile sulh veyâ ceng umûru Serdâr'a havâle olundu, gurre-i saferde sebt günü Pâdişâh-ı 'âlem-penâh Edirne'den göçüp Dârü's-saltana'ya 'avdet itdiler. Bayram Paşa ve Abaza Mehemmed Paşa ve Segbânbaşı ve sâ'ir a'yân u erkân ile gelüp dâhil oldular. Yolda İstanbul Kādîsı Kara Çelebi-zâde Kıbrıs'a nefy olunup, yeri birâder-zâdesi Mahmûd Efendi'ye virildi. Ve mukaddemâ iclâ olunan vüzerâ 'avde me'zûn oldular. Kapudan Ca'fer Paşa'ya Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti virilüp yeri, Mîrâhûr-ı evvel Hüseyin Paşa'ya vezâretle virildi[1]. Anın yeri Nasûh Paşa-zâde'ye ihsân olundu.

Tecdîd-i Sulh-ı Leh ve 'Avdet-i Murtezâ Paşa

Leh elçisi ile Şâhîn Ağa, Murtezâ Paşa'ya gelüp anda elçi kalup kendi ılgar ile cumâdelûlâda rikâb-ı hümâyûna gelüp telhîs olundukda, 'akd olunan

[1] virildi A : – N.

sulh makbûl-i hümâyûnları olup Murtezâ Paşa yanında olan 'askere icâzet ve kendi Âsitâne'ye da'vet olundu. Bu sulh dahi bin kırk senesinde yazılan yedi mâdde üzerine 'akd olundu.

Saferin yirmi dokuzunda Abaza Mehemmed Paşa katl olunup, Murâdpaşa Türbesi'nde fermânla defn[1] olundu.

İstanbul'dan ma'zûl Receb Efendi arpalığı Karaferye Nâ'ibi'nden şikâyetci gelmekle Kıbrıs'a nefy olunup, Haleb Beylerbeyisi Ahmed Paşa, Haleb Kādîsı Bahâ'î Efendi'yi, "*Şürb-i duhâna mübtelâdır. Haleb'de fermân icrâsına mecâl olmadı*" diyü 'arz itdikde ol dahi Kıbrıs'a nefy olundu.

Cumâdelâhırede Cânpûlâd-zâde ve Süleymân Paşa eyâletlerine gidüp, Murtezâ Paşa gelüp Dîvân'da karâr eyledi.

Ve Galatasarâyı'nda harîk vâkı' olmağla, Ağa salb olundu.

Teveccüh-i Pâdişâh-ı İslâm be-Sefer-i Revân

Şehriyâr-ı kişver-güşâ Edirne'den geldikden sonra bahârda diyâr-ı şarka 'azîmet içün mühimmât ihzârına tenbîh buyurup, recebü'l-mürecceb gurresinde Cebehâne önüne tuğlar dikilüp, Bayram Paşa Dârü's-saltana muhâfazasında kalup Murtezâ Paşa sefer kā'im-makāmı ta'yîn buyuruldu. Rumili ve Anadolu'ya 'asker sürücüler gidüp Vezîr Ken'ân Paşa ve Mûsâ Paşa ve Kapudan **[230b]** Paşa ve Şeyhülislâm ve Kādî'asker efendiler kānûn üzre sefere me'mûr oldular.

Ramazânın on yedinci günü Cânıbek Girây ricâl-i harbden olmamağla ma'zûl olup, yeri Gāzî Girây-oğlu 'İnâyet Girây'a virildi. Ve karadan sefere gelmekle me'mûr oldu. Vezîr Gürci Mehemmed Paşa'ya dahi Anadolu Eyâleti ihsân olundu.

Şehr-i ramazânın dördüncü[*1] günü otağ-ı hümâyûn çıkup Üsküdar'a kuruldu. Ve yirmi birinci günü hazret-i Pâdişâh, kemâl-i şevket ü ikbâl ile Üsküdar'a geçdiler. Ol menzilde Segbânbaşı Mustafa Ağa yeniçeri ağası ve Muslihüddîn Ağa segbânbaşı olup İstanbul muhâfazasına ta'yîn buyuruldu. Ve Rumili Beylerbeyisi Mustafa Paşa eyâleti 'askeri ile gelüp ordu-yı hümâyûna vâsıl oldu. Şevvâlin dokuzuncu günü sa'âdetle kalkup 'azîmet

---

[1] olunup ... defn N : – A.

[*1] dördüncü A: on dördüncü N. Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin *Zafernâme*'sinde (vr. 42b), Üsküdar'da otak kurulması, ramazânın dördünde gösterilmiştir. Buna dayanarak iki farklı tarih arasında tercihimizi, A nüshasındaki tarihten yana yaptık.

itdiler. 'Ulemâ ve a'yân Maldepe'ye dek gönderi gitdiler. Beşinci menzilde İznikmid'e vâsıl olıcak solakbaşılarından biri İstanbul'da bir solağı mânde itdiğiçün siyâseten katl olundu. Bazarcık menzilinde imâmları Evliyâ Mehemmed Efendi dâmâdı Yûnus Efendi'ye Süleymâniyye'den Edirne Kazâsı⟨'nı⟩ virdiler. Seydîgâzî'de Anadolu Beylerbeyisi Gürci Mehemmed Paşa hıdmetinde olan Konyalı zorbabaşı Kara Yılan-oğlu ihzâr ve katl olundu. Bardaklı menzilinde Karaman'dan ma'zûl Topçu Hasan Paşa'nın mukaddemâ şikâyetcileri gelüp, kendi alay gösterdikde ahz u katl olundu.

Evâ'il-i zilka'dede Bolavadin'e varılacağı gün, Gürci Mehemmed Paşa Anadolu 'askeri ile gelüp 'azîm alay gösterdi. Oğlu Hamîd Beyi Mustafa Bey'den ve Aydın Beyi Nogay Paşa-zâde'den re'âyâ şekvâ itmeğin ikisi dahi katl mukarrer iken, ba'zı mukarrebîn recâsıyla 'afv olundu. İshaklı menzilinde Karaağaç Kādîsı katl olundu. Arkıd-hânı[*1] menzilinde Karaman Beylerbeyisi Celeb 'Ali Paşa'dan re'âyâ şekvâ itmekle katl olundu. Konya'ya bir menzil kaldıkda ılgar ile Pâdişâh hazretleri şehre varup kal'ada mahbûs 'Arab-oğlu Mustafa'yı katl itdiler. Beş altı gün Konya'da ikāmet olunup, Sipâhî Koca Gürci 'Osmân, sâbıkā Sultân 'Osmân vak'asında sübaşı bulunup, "*Katle mübâşirlerdendir*" diyü katl olundu. Andan gayri Ürgüblü Hâcı Mehemmed ve Na'lçe⟨ci⟩ Mehemmed[1] zorbalık töhmeti ile katl olundu. Bor kurbında "Nakkārezen-çayırı" nâm menzilde ze'âmetli çâvuşlardan Cevherî-zâde şürb-i duhân töhmeti ile katl olundu. Yirmi beşinde Kayseriyye'ye varılup zahîre tedârükünde taksîr töhmeti ile kādîsı Burusavî Gökdereli-zâde Ahmed Efendi katl olundu.

Zuhûr-ı Silahdâr Paşa

Zilhiccenin altıncı günü Sivas Sahrâsı'na nüzûl olunup, 'îd-i adhâda Musâhib Silahdâr Mustafa Ağa vezîr-i sânî nâmıyla Harem-i hümâyûn'dan taşra çıkmağa me'zûn olup, 'umûmen erkân-ı devlet otağına gelüp tehniye itdiler.

---

*1 Arkıd-hânı : Bu menzilin adı farklı kaynaklarda "Virân-han", "Arkın-kula", "Arkıt-kula", "Arkın", "Han-argıdı" gibi farklı şekillerde geçmektedir (Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı: 34 (1983-1984), İstanbul 1984, s. 207).

1 ve Na'lçe⟨ci⟩ Mehemmed N : – A.

Menzil-i mezbûrda ma'zûl beylerbeyilerden Keskinli 'Ali Paşa ordu-yı hümâyûna gelüp mukaddemâ itdiği zulmün cezâsını görüp katl olundu. Ve[1] bostânîlerden biri, iğvâ-i şeytân ile hatt-ı hümâyûna taklîd idüp ba'zı beyleri ve beylerbeyileri haklamağı kâr idinmiş. Haberi sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda ordu-yı hümâyûna getirilüp, inkâra mecâli olmamağla derisi **[231a]** yüzüldü. Sivas menzilinde Mîrâhûr Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Ağa vezâretle Budun ⟨Buda⟩ beylerbeyisi olup Ca'fer Paşa'yı katle me'mûr oldu. Belgırad'a vardıkda âdem gönderüp Ca'fer Paşa'yı diyâr-ı 'ademe gönderdi[2]. Ve yeri Kapucular Kethudâsı Şâhîn Ağa'ya ve anın yeri Çakırcıbaşı Sâlih Ağa'ya virildi. Konya Kādîsı Şehlâ Mehemmed Efendi'den şekvâ olunmağın[3], âdem gönderilüp muharremde Konya bâzârında salb olundu.

Sivas'da yirmi güne karîb ikāmetden sonra, zilhiccenin onuncu[4] günü göçülüp Erzurum'a 'azîmet buyuruldu.

İmtihân-ı 'Asker

Pâdişâh hazretleri cengde sipâh-ı zafer-penâhın cünbüş ve hareketin tecribe içün "Kömürovası" nâm sahrâda fermân-ı hümâyûn üzre alaylar kurulup saflar bağlandı. Evvelâ Anadolu 'askeri Karaman ve Sivas 'askeri ile, sonra Rumili dilâverleri biri birleri ile mukābil olup, neberd-gâhda itdikleri harb u kıtâl gibi envâ'-i silâh i'mâl idüp lu'b u hüner gösterdiler. Birkaç def'a sa'âdetlü Pâdişâh bi'z-zât meydâna girüp Rüstemâne hareketler itdiler. Her tarafdan du'â ve tahsîn çarh-ı berîne irdi.

Giriftârî-i İbn Ma'an

Bu sâl evâ'ili hılâlinde Vâlî-i Şâm Küçük Ahmed Paşa ki mukaddemâ cibâl-i Şakif'de mütemekkin Şihâb-oğullarını ve Ma'an-oğlu Mîr 'Ali 'askerini bozup kendilerini katl itmişidi, pederi İbn Ma'an Mîr Fahreddîn Cebel-i Şuf'da bir gāra firâr idüp Ahmed Paşa üzerine varup, kâmil iki ay muhâsara idüp teshîri[5] sadedinde iken, şakī-i mezbûr "Cizzin" nâm sa'b mağaraya ilticâ idüp, bir aydan sonra nâ-çâr emân talebi ile çıkdı. Ahmed Paşa dahi Saydâ ve

---

1 ve N : – A.
2 diyâr-ı 'ademe gönderdi N : katl itdi A.
3 şekvâ olunmağın A : şükrân olunmamağla N.
4 onuncu N : – A (yeri boş bırakılmış).
5 muhâsara idüp teshîri A : muhâsara ve teshîr N.

Beyrût ve Safed ve Cibâl-i Şuf ve Şakif -ki 'ahd-ı ba'îd idi[1], Ma'an-oğlu zabt iderdi- kabza-i tasarrufa alup Ma'an-oğlu'nu Der-i devlet'e gönderdi. Otağ-ı hümâyûn Üsküdar'a çıkdığı gün gelüp Bostâncıbaşı habsine virilmişidi. Evâhır-ı şevvâlde Kā'im-makām Bayram Paşa'ya katli içün emr-i şerîf vârid olmağın hakkından gelinüp cîfesi üç gün Atmeydânı'nda yatdı.

Murtezâ Paşa ile İzmir Kādîsı Tevfîkī-zâde Mehemmed Efendi beyninde münâfere olmağla katl itdirdi.

Ma'zûl Cânıbek Girây İstanbul'a geldikde ber-mûceb-i fermân-ı 'âlî Boğazhisârı'na irsâl olunup, anda bir iki aydan sonra vefât itdi.

Ahvâl-i Serdâr

Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa Haleb kışlağında sefer-i hümâyûn Bağdâd'a olmak üzre mühimmât görüp[2], Diyârbekir'e varup beş ay, on altı gün Çülek Sahrâsı'nda oturdukdan sonra 'askere icâzet virüp, cumâdelâhırenin sekizinde şehre girmişidi. Bu müddetde zâd u zevâde ve sâ'ir mühimmâtı tedârüke bezl-i makdûr idüp hattâ, recebde Dervîş Ovalı re'yi ile handek doldurmağa ve Dicle Irmağı'n Bağdâd'dan kesmeğe Diyârbekir Eyâleti'nden nice bin çuval yapağı ihzâr ve kullelerde iddihâr itmişidi. Ve mezbûr Dervîş sevki ile gönden toplar ve 'âdete muhâlif ba'zı 'ameller tertîb idüp, lâkin 'amele yaramadı. Bu esnâda teveccüh-i Sultânî Revân cânibine olduğu ma'lûm olıcak, ol tarafda dahi müceddeden ihzâr-ı mühimmât olundu. Ve kendi dahi ol semte 'azm lâzım geldi.

Reften-i Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa be-Erzurum

Hengâm-ı sermâ geçüp bahâr yaklaşdıkda, şevvâlin dördünde tuğ dikilüp on birinde otak çıkar⟨ıl⟩dı. Ve on sekizinde kendi çıkup Seyrân Depesi'nde otağa nüzûl itdi. Otuz iki nefer, bellerine ve kollarına tüfeng ve sırık sokup ızhâr-ı dilîrî eylemekle üçer guruş virildi.

Zilka'de yirmisinde **[231b]** Nehr*[1]-i Şatt'ın öte kenârında "Katran" nâm karyeye konulup, yirmi yedisinde Pâdişâh içün işlenen otak ve sâyebân kurulup seyrân olundu. Ve zilhiccenin dördüncü günü göçülüp Erzurum'a teveccüh

---

1 idi A : itdi N.
2 görüp N : görülüp A.
*1 Nehr : A nüshasında mükerrer.

olundu. Murâd Suyu tuğyân itmeğin köprüden geçilüp, on birinci menzilde zilhiccenin on beşinci günü Pâdişâh tarafından Kapucular Kethudâsı Şâhîn Ağa gelüp, Murtezâ Paşa si'âyeti ile Pâdişâh-ı 'âlem-penâh Erzurum Beylerbeyisi Halîl Paşa'ya gazab idüp katline hatt-ı hümâyûn göndermişidi, ⟨anı⟩ getirdi. Ertesi menzile varıldıkda Dervîş Mehemmed Kethudâsı ağırlık üzerine kalup Paşa, salt ⟨ve⟩ sebük-bâr Hân-ı Gîlân menzilinden Erzurum'a ılgar eyleyüp üç menzilde, mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu günü vakt-i zuhurda Erzurum'a dâhil oldu. Halîl Paşa ise hükm-i kazâdan gâfil Gümüşkünbed'e otağın kurup mühimmât tedârüküne meşgûl iken Vezîr-i a'zam vusûlünden haberdâr olup, iki sâ'atlik menzile gelüp istikbâl idüp kendi otağına indirdi. Ol gün[1] ihzâr itdiği mühimmâtı 'arz eyledi. İrte kuşluk vaktinde ber-mûceb-i fermân-ı Zıll-ı Yezdân Halîl Paşa mahnûkan katl olunup, re's-i maktû'u Şâhîn Ağa âdemîsi ile rikâb-ı hümâyûna gönderildi. Şâhîn Ağa dahi müteveffâ-yı mezbûrun muhallefâtın zabt idüp iki günden sonra gitdi. Beş gün sonra ağırlık dahi gelüp kondu.

Kapucular Kethudâsı vâsıl oldukda Erzurum Eyâleti Küçük Ahmed Paşa'ya virilüp Şâm Eyâleti Silahdâr Paşa'ya tevcîh buyuruldu. Vezîr-i a'zam zilhiccenin yirmi sekizinci günü kendi kethudâsıyla Yeniçeri Kethudâsı'nı ordu-yı hümâyûnda koyup sebük-bâr bölük ağaları ve Ocak ağaları ile mîrî zahîre tevzî'i içün Bayburd'a teveccüh eyledi.

Ve Giresun'a Kazak şaykaları gelüp urup kal'aya girmişler iken girü çıkarılup, "*Kal'aya zarar olmadı*" diyü haber geldi.

Ahvâl-i Sürgün ve Tahrîr der-İstanbul

Kayseriyye etrâfında olan karyelerin erbâbı Celâlî istîlâsı zemânından perîşân olup, ekseri İstanbul'da tavattun itdikleri Pâdişâh hazretlerinin ma'lûmu olmağın, kırk seneden beri vatanın terk iden re'âyâ yerine iclâ olunmak içün Bayram Paşa'ya hükm-i şerîf vârid olup Paşa-yı mezbûr, Mısır'dan ma'zûl Seyyid Mehemmed Efendi'yi cümleye müvellâ ve kethudâ beyliğinden mütekā'id Hüseyin Ağa'yı mübâşir ta'yîn idüp, birkaç ay İstanbul mahallâtı teftîş belâsına mübtelâ oldu. Lâkin, netîce vermedi[2].

---

1 gün N : – A.

2 netîce virmedi N : netîce-pezîr olmadı A.

Vefeyât[1]

Çeşmî Mehemmed Efendi:

Belgıradî'dir. Zümre-i kudâtdan iken Macar seferlerinde Murâd Paşa'ya mâl ile imdâd idüp, Paşa dahi vezîr-i a'zam oldukda Haleb Kazâsı'nı virmekle mükâfât itdi. Zurefâ-i tarîk elem çeküp,

Haleb'e kādî oldu Çeşmî Hâce
Çukurunda bula Çukurcu Koca

didiler. Ba'dehû Burusa ve Edirne ve İstanbul kazâları virilüp Anadolu ve Rumili kādî'askeri oldu[2]. Bu sâlde intikāl eyledi.

Mevlânâ-yı mezbûrun bir gözü 'alîl olmağla "Çeşmî" tahallüs iderdi.

Nev'î-zâde Efendi[3]:

İsmi 'Atâ'ullâh b. Yahyâ b. Pîr[4] 'Ali olmağla, " 'Atâ'î" mahlasın ihtiyâr eyledi. Vâlid-i mâcidi Nev'î Efendi, Sultân Murâd Hân-ı Sâlis 'asrında şehzâde[5] hâcesi idi. Sâhibü't-terceme dokuz yüz doksan bir[6] şevvâlinde vücûda gelüp, isti'dâd-ı mâder-zâd ile mukaddimât-ı fununu tahsîl ve i'dâddan sonra, mülâzım u müderris ve 'ulûm-ı ma'ârif kesbine mümâris olup tarîk-ı kazâya[7] sülûk eylemişidi. Lofça ve Silistire ve Ruscuk[8] ve Hezargırad ve Misistre ve Tırhala ve Üsküb kazâlarında sâhib-i hükm ü imzâ olup, mevâlî-i 'izâm-i kadr-i 'ulüvv-şân ve fazl u 'irfânla iştihâr bulmuşidi. Üsküb Kazâsı'ndan munfasıl ve İstanbul'a dâhil oldukdan sonra bu sâl hılâlinde intikāl eyledi.

Mevlânâ-yı merkūm şinâver-i bahr-ı 'ulûm, şi'r ü inşâsı hoş-âyende ve müsellem, vâlid-i mâcidi gibi fazl u 'irfânla meşhûr [**232a**], 'âlem-i efrâddan

---

1 vefeyât N : vefât A.
2 oldu A : olup N.
3 Efendi N : – A.
4 Pîr N : Mîr A.
5 şehzâde N : – A.
6 dokuz yüz doksan bir N : dokuz yüz doksan A. 'Atâ'î'nin doğum tarihi Şeyhî'nin *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'sında 991 olarak verilmiştir (I, 4). Âtıf Efendi nüshasında bildirilen tarih hatalıdır.
7 kazâya N : isti'dâd A.
8 Ruscuk N : Uruscuk A.

ma'dûd ve kābil-i vücûd idi. Âsâr-ı kaleminden *Şakā'ik*'e Türkî inşâ ile Edirnevî Mecdî tercemesine zeyl yazup, kendi zemânına gelince[1] vefeyât tercemelerinde letâ'îf ve nevâdir zikri ile her birinin hakkını îfâ eylemişdir. Hakkā ki eser-i hûb ve cumhûr beyninde makbûl u mergūbdur. Andan gayri müretteb ü mükemmel *Dîvân*-ı eş'ârı ve *Hamse* vâdîsinde beş manzûm ve müdevven güftârı vardır. *Sâkīnâme* ve *Heft Hân*[2] ve *Nefhatü'l-ezhâr* ve *Sohbetü'l-ebkâr* ve *'Âlemnümâ*[3] anlardandır*[1]. Ve bi'l-cümle merhûm-ı merkūm mecmû'a-i nevâdir-i 'ulûm olup, nice kütübe fihris yazmış ve metâlib der-kenâr eylemişidi. Rütbe-i fazlına âsâr-ı kalemi şâhid-i 'âdildir.

Ferzend-i ercmendi câmi'ü'l-fezâ'il Mehemmed Efendi verâsetle kâbiren 'an kâbir hilye-i fazl u 'irfânda sebk-i ebnâ-yı zemân idüp, vâdî-i tahrîrde yegâne ve 'ulûm-ı edebiyyede müferrid-i zemâne olmuşdur. Cevher-i haysiyâtı[4] 'ulüvv-i himmet iktizâ idüp, lâyık-ı hâl u şânı olan semt-i mevleviyyeti ihtiyâr itmişidi. Bin altmış beş senesinde[5] Süleymâniyye'den Yenişehir Kazâsı'yla kâm-yâb olup edîbâne imzâlar ile sevk-i 'irfâna revâc virdiler. Miyânımızda 'akd-i uhuvvet olmağın bundan ziyâde revâ[6] görülmedi.

Abaza Mehemmed Paşa:

Mezbûr, Cânpûlâd-oğlu 'Ali Paşa'nın hazînedârı iken, ma'rekede giriftâr olup Vezîr-i a'zam Murâd Paşa önüne geldikde, Yeniçeri Ağası Halîl Ağa mezbûrun 'afvın[7] recâ idüp katlden tahlîs itmiş ve yanına almış idi. Kapudan oldukda deryâ kaleminde sancak virüp ba'zı menâsıb tasarrufundan sonra, Mar'aş ve Haleb Eyâleti ile kâm-yâb oldukdan sonra, Hotin ⟨Khotyn⟩ Sefer-i'nde Erzurum Beylerbeyiliği virilüp, Sultân 'Osmân vak'asından sonra,

---

1 gelince N : + vefeyât tercemeleri ve A.
2 Heft Hân A : امضخوان N.
3 ve *Sohbetü'l-ebkâr* ve *'Âlemnümâ* A : – N.
*1 Nev'î-zâde Atâ'î'nin *Hamse*'sini oluşturan beş mesnevî şunlardır: *'Âlemnümâ* (*Sâkīnâme*), *Nefhatü'l-ezhâr*, *Sohbetü'l-ebkâr*, *Heft Hân*, *Hilyetü'l-efkâr* (Halûk İpekten, "Atâî, Nev'îzâde", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 41-42). Kâtib Çelebi, aslında aynı mesnevîye ait olan *'Âlemnümâ* ile *Sâkīnâme*'yi farklı birer mesnevî ismi olarak zikretmiş, *Hilyetü'l-efkâr*'ın ismini ise hiç zikretmemiştir. Kâtib Çelebi'nin yararlandığı kaynak olan *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'daki durum da aynıdır (I, 5).
4 cevher-i haysiyâtı A : cevher-i zât-ı bâ-haysiyâtı N.
5 bin altmış beş senesinde A : bin altmış beşde N.
6 revâ A : – N.
7 mezbûrun 'afvın A : mezbûru 'afv N.

Muhtâr-ı Kûfî gibi hurûc ve evc[1]-i 'ısyâna 'urûc idüp birkaç sene 'âleme velvele virdikden sonra, bin otuz sekiz senesinde Husrev Paşa Âsitâne'ye getirüp cürmü 'afv olunmuş ve[2] Bosna[3] Eyâleti virilmiş idi. Ba'dehû Silistire vâlîsi olup, Edirne seferinde Pâdişâh hazretlerine takarrüb idüp Der-i devlet'e geldikde, kurb-ı Sultân âteşine yanup katl ve Murâdpaşa Türbesi'ne fermânla defn olundu. Paşa-yı mezbûr evâ'ilinde zulm ü fesâd ile meşhûr olup, sonra hüsn-i sülûk ve kılıc korkusundan[4] semt-i 'adli meslûk itmişidi.

---

1 evc N : merâkī A.

2 olunmuş ve N : olunup A.

3 Bosna N : Delvine A. IV. Murâd tarafından affedilen Abaza Paşa'nın Bosna valiliğine tayini hakkında bkz. Mücteba İlgürel, "Abaza Paşa", *DİA*, İstanbul 1998, I, 12. Ayrıca Abaza Paşa'ya verilen eyaletin Delvine değil, Bosna olduğu biraz yukarıda, 1038 senesi olayları arasında bizzat Kâtib Çelebi tarafından da belirtilmiştir (vr. 212a). Burada Âtıf Efendi nüshasında zikredilen Delvine Sancağı, eserin bu kısmını temize çeken kimsenin tasarruflarından olsa gerek.

4 kılıc korkusundan N : kubh-i 'âkıbet korkusundan A.

SENE-İ HAMSE VE ERBA'İN VE ELF

Vusûl-i Pâdişâh-ı İslâm be-Serhadd-i Erzurum

Gurre-i muharremde Vezîr-i a'zam Bayburd kurbına nüzûl idüp arpanın kîlesi yirmişere ve unun kîlesi[1] otuzara ağalara buyuruldu virüp, her nefere beşer kîle arpa ve ikişer kîle un tevzî'i tenbîh olundukdan sonra[2] ertesi, salt ve[3] sebük-bâr Pâdişâh hazretlerini istikbâle gidüp Sınur Ovası'nda Vezîr-i sânî sânî Silahdâr Paşa otağına nüzûl fermân olunmağın, muharremin üçüncü günü "Sadak" nâm menzilde Kapudan ve Cânpûlâd-oğlu[4] ve Şâhîn Ağa gelüp Silahdâr Paşa otağına götürdüler. Ziyâfetden sonra şeref-i dest-bûs-ı Pâdişâhî ile müşerref olup, ertesi yine Bayburd'a geldi. Ve sekizinde Erzurum'a dâhil oldu[5].

Muharremin on altıncı günü Pâdişâh hazretleri Ilıca'ya geldikde Vezîr-i a'zam dahi Erzurum'dan yanında olan 'asker ile varup, sa'âdetlü Pâdişâh nüzûl buyurdukdan sonra otağ-ı hümâyûn önüne taht kurulup, erbâb-ı Dîvân ve Ocak ağaları ve bölük ağaları ve 'umûmen sipâh ve yeniçeri ve bile gelen mîr-i mîrân ve ümerâ[6] 'âdet üzre alaylar ile cümle huzûr-ı hümâyûndan geçüp, geçüp, Serdâr-ı ekrem ol mahalle vardıklarında atdan inüp ve 'alem-i hazret-i Resûl-i Ekrem –*salla'llâhu 'aleyhi ve sellem*[*1]–i[7] alup kendi götürüp, Pâdişâh hazretleri dört beş adım istikbâl idüp 'alemi kendi elleri ile biraz yer getürüp[8] ba'dehû iç-oğlanına teslîm itdiler. Serdâr-ı a'zam dahi Pâdişâh hazretlerinin ayağın öpüp bir yumurta pişimi zemân secde-i tahiyyetde kaldıkdan sonra kalkup, bir kürklü ve bir[9] sâde hıl'at giydikden[10] sonra selâmlayup **[232b]** otağına gitdi. Mukaddemâ Pâdişâh, Şeyhülislâm ve vüzerâ ve kudât-ı 'asâkir[11]

---

1 kîlesi A : – N.
2 tenbîh olundukdan sonra A : tenbîhden sonra N.
3 ve A : – N.
4 Canpûlâd-oğlu A : Canpûlâd-zâde N.
5 oldu A : olup N.
6 mîr-i mîrân ve ümerâ A : mîr-i mîrân ve emir N.
*1 صلى الله عليه و سلم = Allah'ın salât ve selâmı onun (Hz. Muhammed) üzerine olsun.
7 Resûl-i Ekrem, *salla'llâhü 'aleyhi vesellem*i A : Resûl-i Ekremi N.
8 getirüp N : götürüp A.
9 bir N : – A.
10 giydikden N : giyrilüp A.
11 kudât-ı 'asâkir A : kādî'askerler N.

ve sâ'ir müteferrika ve çâşnigîrleri[1] 'örfleri ve mücevvezeleri ile[2] istikbâle gönderüp, bir sâ'atlik mahalde istikbâl eyleyüp rikâb-ı hümâyûna vardıkda girü önüne düşüp otağa getirdiler.

Ertesi muharremin on yedinci günü idi, Pâdişâh hazretleri 'âdet üzre 'azîm alay tenbîh idüp, beylerbeyiler ve kapukulu iki tarafa yollu yolu ile selâma durup Ilıca'dan iki sâ'atlik yol kadar altı bölük iki tarafa dizilüp, beylerbeyiler yer bul(a)mayup girü bir saff dahi durdular. Menzilden bir menzile Erzurum'a[3] gelince iki tarafdan sipâh ve yeniçeri ve erbâb-ı tîmârı selâmlayarak yürüdüler. El-hakk ol menzilde tertîb olunan sufûf bir zemânda olmamışidi.

Râkımü'l-hurûf on sene Âl-i 'Osmân 'askeri ile seferlerde bulunup[4] bu mertebe kesret ve[5] cem'iyyeti bir mekânda dahi görmek müyesser[6] olmamışidi[7]. Lâkin, bu menzilden geçicek, böyle bir gösteriş husûsuna nice kûşişler oldu, idemediler[8]. Ol cem'iyyetden sonra 'asker dağılmış ve Pâdişâh hazretlerinin huşûnet ve 'adem-i iltifâtından ürküp kimi gitmiş ve kalan dahi alaya gelmez olmuşidi. *–El-insânü 'abîdü'l-ihsân*[*1]– fehvâsı zuhûr idüp, *–İzâ lem-yekünü'l-mülûkü zâhibeten va'dehû fe-devletühû zâhibetün*[*2]– dirler idi.

On sekizinci günü in'âm çıkup kānûn[9], nefer başına biner akça iken kesik pâre[10] virildi. On dokuzuncu günü[11] Vezîr-i a'zam kudûm pîşkeşi[12] çekdi. Elli kîse guruş ve dört murassa' raht ve eyeri[13] mükemmel at ve otuz dört

---

1 çâşnigîrleri A : çâşnigîrler N.
2 'örfleri ve mücevvezeleri ile N : 'örflerin ve mücevvezelerin giyüp A.
3 Erzurum'a A : Erzurum kurbına N.
4 bulunup A : getirüp N.
5 ve N : + bu A.
6 müyesser N : – A.
7 olmamışidi A : olmadı N.
8 idemediler A : + nidâ N.
*1 الانسان عبيدالاحسان = İnsan, ihsânın kuludur.
*2 اذا لم يكن الملوك ذاهبة وعده دولته زاهبة = Hükümdarlar vaadlerini yerine getirmezlerse devletleri gider.
9 kānûn N : – A.
10 kesik pâre A : pâre kesik N.
11 günü A : – N.
12 pîşkeşi N : pîşkeşin A.
13 eyeri A : eyer ile N.

yelken-dûz at ve otuz beş boğça çuka ve[1] kumaş ve[2] sâ'ir tefârik ve iki murassa' hancer virdi.

Muharremin yirminci günü Şâm Beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa gelüp alay gösterdikde inüp selâmlar iken, mukaddemâ Tırabzon'dan toplar getiren Sivas Beylerbeyisi Besnili[3] 'Ali Paşa, kendiden sudûr iden[4] nice günâh mukâbelesinde ahz olunup kayd u bend ile getirilmişidi. Ol mahalde cellâda virilüp başın kesdikleri Ahmed Paşa'ya tenbîh buyuruldu. Ve yeri Kör Hazînedâr İbrâhîm Paşa'ya virildi. Ve sipâh zorbalarından Işık Yahyâ ol gün alayda yancıklarla gösteriş idüp in'âm umar[5] iken ahz ve katl olundu. Yeniçeri çeri Ocağı'ndan dahi Sakkâbaşı Çâvuş-zâde katl olundu.

Teveccüh-i Pâdişâh-ı İslâm be-Cânib-i Revân

Muharremü'l-harâmın yirmi dördünde ba'zı ağırlık Erzurum'da alıkonup Mama-hâtûn[6] menzilinde silahdârlıkdan vezâretle çıkan Hüseyin Paşa anları[7] rı[7] muhâfazaya kaldı. Yirmi beş balyemez toplar ve tuğlar ileri gönderilüp ertesi, sa'âdetle Erzurum'dan kalkup Revân'a doğru revâne oldular.

Gurre-i saferde Kars kurbına nüzûl olunup, beylerbeyisi Şeyhî Cân Paşa ve Çıldır Beylerbeyisi Sefer Paşa yolda istikbâl itdiler. Ve Pâdişâh hazretleri Kars'ı seyr eyleyüp girü otağa geldi. Ve iki gün anda oturulup beylerbeyilere dört bin sepet çubuğu yirmişer kazıkları ile ihzâr içün buyuruldu virildi. Ertesi menzilde Kars Suyu'nu geçmek[8] lâzım değil iken geçüp kondular. Ertesi girü geçilmekle, Otakçıbaşı Rahîkī Dâmâdı mazhar-ı gazab olayazdı.

Saferin beşinde Şıhne-geçidi menziline varılup Pâdişâh hazretleri otak kurulınca sâyebâna nüzûl buyurup, önünde vüzerâ[9] ve kādî'askerler ve müteferrika ve çâşnigîr ve çâvuşlar[10] at üzerinde, bölük halkı ardlarında bir 'azîm dâ'ire olup, dahi ardlarında Rumili ve[11] Anadolu tertîb üzre ve sâ'ir beylerbe-

---

1 ve A : – N.
2 ve A : – N.
3 Besnili N : Bosnavî A
4 Paşa kendiden sudûr iden N : Paşa'dan sudûr iden A.
5 umar A : alır N.
6 Mama-hâtûn N : Hümâ-hâtûn A.
7 anları N : – A.
8 Suyu'nu geçmek A : Suyu geçilmek N.
9 vüzerâ N : vezîr A.
10 ve çâvuşlar A : – N.
11 ve A : – N.

yiler sâyebâna karşı yüksek depeler[1] üzerinde haymeler kurulınca[2] etrâf-ı erba'aya nâzır olarak tablhânelerin çalup durdular. Ertesi, Güril ⟨Guria⟩ memleketinin **[233a]** pîşkeşi ve harâcı geldi. Üçkilisa'da çit örülmek içün bî-hadd çubuk kesildi.

Saferin onunda Revân kurbına konulup ekinlerine irişildi. Ve yedirmeğe icâzet oldu. Ertesi Gökkünbed'e varılup alay ile kal'a kurbından ordu-yı hümâyûna güzer iderken, hisârdan atılan top dânesi hâss yedekler üstünden geçüp bi-'inâyeti'llâh kimesneye zarar itmedi. Zengi Suyu ayakdan geçilüp hisârdan bir mıkdâr ba'îd konulmuş iken sa'âdetlü Pâdişâh, dahi yakın varılmak emr itmekle ertesi otak-ı hümâyûn, "Hünkâr Depesi" dimekle meşhûr depe ardına kurulup, vüzerâ ve sâ'ir erkân-ı devlet münâsib câniblere kondular. Cebehâneden 'askere kazma ve kürek ve bârût ve fitil tevzî' olunup, ol gice yeniçeri meterse girmek fermân olunmağla, saferin on ikinci hamîs[3] gicesi mehtâb ve kal'a etrâfı meş'aller ile müzeyyen iken, üçüncü sâ'atde deryâ-yı 'asker hisâr cânibine akup meterse girdiler. Yeniçeri önüne bir mıkdâr sütre peydâ idince birkaç yüzü zahmdâr olup, Pâdişâh hazretleri her birine otuzar kırkar guruş merhem-bahâ ihsân idüp, ba'zıların huzûr-ı hümâyûnda yaraların açdırup cerrâhlara tîmâr itdirmekle şifâ-bahş oldular. Sabâha dek metersler maslahatı temâm olup, her kul yerli yerinde karâr eyledi.

Muhâsara-i Revân

"Gözcü Depesi" dimekle ma'rûf olan mahalde[4] Kapudan Hüseyin Paşa ile Haleb Beylerbeyisi Ahmed Paşa kolundan toplar kal'aya havâle olunup, Emîr Gûne-oğlu sarâyını ve 'âlî binâları tahrîb eyledi. Revân Kal'ası tahmînen Eskisarây kadar ancak olup, top gâhî aşırı giderdi. Ve birkaç toplar vâsıl olmağla kapu önüne Rumili Eyâleti, Vezîr-i a'zam ile altı pâre top kurdular. Kal'adan çâdırlara top gelüp Vezîr'in kapucular kethudâsı 'Ali Ağa'yı çâdırında şehîd eyledi. On üçünde eski Revân semtinden yeniçeri Anadolu Eyâleti ile meterse girüp altı top dahi oradan kuruldu. On dördünde kal'anın şimâlden tarafa su kenârını muhâfaza lâzım olmakla, Erzurum Beylerbeyisi

---

1 depeler A : depe N.
2 kurulınca A : kurunca N.
3 hamîs N : – A.
4 "Gözcü Depesi" dimekle ma'rûf olan mahalde A : Gözcü Depesi'nden N.

Ahmed Paşa ve Çıldır Beylerbeyisi Sefer Paşa mahall-i mezbûra ta'yîn olunup, üç top dahi oradan kuruldu[1]. Miller tarafında Rumili 'askeri, dahi öte Vezîr-i a'zam, dahi öte Yeniçeri Ağası, dahi öte kenârlar tarafından köprüye[2] varınca altı yedi bin yeniçeri ile Zağarcıbaşı Bektâş Ağa suyun bir tarafından bir tarafına varınca hisârı ihâta idüp Anadolu 'askeri Bektâş Ağa'ya kafâdâr olmuşlaridi. Ertesi, anlar[3] Yeniçeri Ağası metersi ardına varup, yerlerine Küçük Ahmed Paşa ve bir iki beylerbeyi dahi vardı. Vezîr Murtezâ Paşa Sivas ve Mar'aş ve Adana eyâletleri ile ve dört bölük halkı ile Toprak-kal'a semtine atoğlanı muhâfazasına ta'yîn olundu.

On altıncı günü Kapudan Paşa kolunda olan bağçeye şikâr içün Şemsî Paşa-zâde üç ağası ile varup, intizârda iken hâba vardıkda, kal'adan Kızılbaş inüp üçün dahi kesüp başların içeri getirdi. On dokuzuncu günü Serdâr, suyu geçüp Gözcü Depesi'nin öte tarafında olan boğaza varup, ol semtde olan köprüyü zabt[4] ve ol cânibden kal'adan suya inilir kaya arasında olan yeri sedd içün dîvâr binâsına mübâşeret itdiler. Ertesi, Kapudan ve Haleb Beylerbeyisi ve cümle ma'zûl beyler ol mahalle ta'yîn olunup çâdırlar ile kondular. Üç meters değişmekle ta handek kenârına varılup, top ve tüfeng dâneleri Revân üzerine katarât-ı bârân gibi[5] her tarafdan yağardı. Bir hafta gice gündüz atılan top darbı ile burc u bârû-yı hisâr **[233b]** handeke dökülüp, husûsâ Yeniçeri Ağası ve Rumili kolunda olan dîvâr zemîne berâber olmuşidi. Meters basmak içün Rumili üzerine bir gün Kızılbaş çıkup, guzât-ı İslâm hâzır bulunmağla hâ'ib ü hâsir hisâra firâr eylediler. Cebecilerden biri kadem-i himmet ile bir gün burc üstüne çıkup Kızılbaş bayraklarından birin getirmekle hılâf-ı marzîleri iken recâsı üzre sipâhîlik ihsân buyurdular. Yine[6] bir gün Hâs Oda huddâmından "Şeyh-zâde İbrâhîm Ağa" nâm bir dilâver kal'a kapusun mızrâklayup, sâlimen gelüp 'avâtıf-ı 'aliyyeye mazhar oldu.

Kızılbaş gerçi darb-ı top ile yıkılan yerleri sedde sa'y-i bî-hadd idüp gediklere zenbîller ve çuvallar korlardı lâkin, deryâ-yı 'asker ol cânibe akdığı sûretde anlar pâydâr olmayacağını bilüp, ol esnâda yürüyüş tedârüküne tenbîh

---

1 kuruldu N : kurdular A.
2 köprüye N : girüye A.
3 anlar N : + dahi A.
4 zabt N : + idüp A.
5 katarât-ı bârân gibi A : katarât gibi bârân N.
6 yine N : – A.

olunduğu dahi mesmû'ları olmağın, ertesi, saferin yirmi birinde Kızılbaş'a ye's gelüp, ba'zı i'tizârı müş'ir kâğıd ile zuhra karîb "Türkman Hızır Bey" nâm yüzbaşı ve Şâmlı oymağından bir 'ayyâr ve bir zimmî hıdmetkârı kal'adan çıkup, Rumiyye Şeyhi'ni isteyü Serdâr'a gelüp, ağız cevâbın diyüp sulh[1] recâsında oldu. Şeyh tarafından mektûb yazılup gelen âdemlerin biri ile vakt-i 'asırda gönderildi.

Feth-i Kal'a-i Revân

Saferin yirmi ikinci günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-isneyn idi- Murâd Kethudâ kal'adan çıkup Revân'ı teslîm ve hânı olan Emîr[2] Gûne-oğlu Tahmâsb Kulı Hân'ı çıkarmağa karâr virüp, cânib-i saltanat-ı 'aliyyeden 'ahidnâme yazılup bir âdemi ile gönderildi. Ve kendi taşrada kaldı. Ertesi, sipâh alayları otakdan kal'a kapusuna varınca dizilüp Hân-ı mezbûr kal'adan çıkup[3], saflar arasından gelüp rikâb-ı hümâyûna yüz sürdü. Ve teslîm-i hisâr idüp manzûr-ı 'inâyet-i Husrevânî oldu[4]. Ba'de'l-yevm kulluğa kabûl buyurulmak[5] bâbında niyâzı kabûle karîn oldu. Hıl'at ve hancer ve sorguç ve kemer-i mücevher ve dahi nice ihsâna mazhar oldukdan sonra hisâr içine yeniçeri girdi[6] ve ahşâm vakti, içinde olan beş altı bin tüfeng-endâz Kızılbaş, mukaddemâ Revân muhâfazasına gelen Mîr Fettâh-oğlu ile çıkup izn-i hümâyûn mûcibince yarak ve yasakları ile ve götürebildikleri esbâbları ile piyâde ve süvâr Erdebîl'e doğru gitdiler.

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi târîh-i fethi bu gûne edâ eyledi:

Beyt[7]

Revân'a varıcak Sultân Murâd Hân[8]-ı 'Ömer-heybet
Müyesser eyledi ana[9] Hudâ-yı Müste'ân fethin

Cemî' ehl-i sünnet 'asker-i İslâm şâd oldu
Didi Yahyâ anın târîhini, "Gördük Revân fethin*[1]"

---

1 sulh A : – N.
2 Emîr N : Mîr A.
3 Hân-ı mezbûr kal'adan çıkup N : Hân-ı mezbûru kal'adan çıkarup A.
4 oldu A : olup N.
5 buyurulmak N : buyurmak A.
6 girdi N : – A.
7 beyt N : târîh A.
8 Hân A : – N.
9 ana A : – N.

Sâbıkā İmâm-ı Sultânî Evliyâ Mehemmed Efendi ve Şeyh Kādî-zâde Efendi hasta olup, Konya'dan 'avdet itmeğe[1] me'zûn olmuşlardı. İmâm'ın haber-i intikāli gelüp hıdmet-i imâmete ta'yîn olunan Şâmî Yûsuf Efendi Revân'da ordu-yı hümâyûna vâsıl olunca, emr-i 'âlî üzre Şeyhülislâm Yahyâ Efendi[2] muktedâ-yı Pâdişâh-ı İslâm olmak şerefiyle müşerref olmuşidi.

Kal'a fetihlerinde cârî olan vire kānûnu[3] -ki cümle silâhları alınmakdır- bu def'a icrâ olunmayup, Kızılbaşlar müsellah gitmekle, yolda râst geldikleri bârgîri sürüp götürdükleri[4] istimâ' olunmağın[5], Vâlî-i Erzurum[6] Küçük Ahmed Paşa ve Karaman Beylerbeyisi Mehemmed Paşa eyâleti 'askeri[7] ile ta'yîn olunup, ardlarınca[8] gitdiler. Vardıklarında tüfeng-endâzân sa'b sengistân yerlere çıkup ceng idicek, Küçük Ahmed Paşa yaralanup, Beyşehri Beyi Rıdvân Bey şehîd ve on beş kimesne mecrûh olup, dönüp geldiler.

Cum'a günü müjde haberi ile Beşîr Ağa ve Kapucular Kethudâsı İstanbul'a gönderilüp, tehniyet-i feth içün otak önünde sâyebân-ı 'âlî kurulup içerisi döşendi. Ve kürsîler konup Şeyhülislâm ve Sadr-ı a'zam ve Murtezâ Paşa ve Ken'ân Paşa ve Rumili Vâlîsi Mustafa Paşa ve Anadolu Beylerbeyisi Mehemmed Paşa ve Mûsâ Paşa ve Kapudan Hüseyin Paşa ve Haleb Beylerbeyisi Vezîr Ahmed Paşa ve Nişâncı Mustafa Paşa ve Rum **[234a]** ve Anadolu kādî'askerleri ve Ordu-yı hümâyûn Kādîsı Şa'bân Efendi ve Başdefterdâr İbrâhîm Efendi ve Anadolu Defterdârı Altıboğça-zâde Mahmûd Efendi Dîvân'a hâzır olup, sa'âdetlü Pâdişâh çıkınca oturulup kuşluk vaktinde otak-ı hümâyûn açılup el öpmeğe da'vet olunmağla, ibtidâ' Mollâ hazretleri tehniye idüp ba'dehû vüzerâ-i 'izâm[9] 'ale't-tertîb, ba'dehû Rumili ümerâsı ve defterdârı ve defter kethudâsı ve alaybeyleri ve Anadolu'nun dahi kezâlik ve sâ'ir beylerbeyiler ve alaybeyleri ve[10] Ocak halkı[1] ve bölük ağaları ve ma'zûl

---

*1 كوردك روان فتحن = 1045.

1 'avdet itmeğe A : 'avde N.

2 Efendi A : + hazretleri N.

3 cârî olan vire kānûnu N : cârî olan kānûn A.

4 götürdükleri A : getirdikleri N.

5 olunmağın N : olunup ardlarından A.

6 Erzurum N : Şâm A. Küçük Ahmed Paşa Şam Beylerbeyiliği görevinde de bulunmuş olmakla beraber, IV. Murad'ın Revan Seferi sırasında Erzurum beylerbeyi idi (Bkz. Abdülkadir Özcan, "Ahmed Paşa, Küçük", *DİA*, İstanbul 1989, II, 113-114).

7 'askeri N : – A.

8 ardlarınca N : – A.

9 'izâm A : – N.

10 alaybeyleri ve A : – N.

beyler ve cümle a'yân-ı 'asker el öpüp, kûslar çalınup bakıyye-i memâlik-i 'Acem fethinin du'âsı çarh-ı berîne irişdi[2]. El öpüp çıkıldıkdan sonra sâyebânda bir mıkdâr tevakkuf olundukda, Murtezâ Paşa içeriye da'vet olunup, Revân'ın muhâfazası hıdmetine kendiye hatt-ı hümâyûn virilüp ta'yîn buyuruldu.

Pâdişâh hazretleri mu'tâd üzre cum'aya binüp varup kal'a câmi'inde edâ-ı salâtdan sonra, Emîr Gûne-oğlu piyâde rikâbında yürüyüp sarâyına şeref-bahş oldular. 'Asra dek anda eğlenüp girü alay ile otağ-ı hümâyûna geldiler.

Termîm-i Hisâr ve Ta'yîn-i Müstahfızân

Saferin yirmi yedinci günü kal'anın münhedim olan yerlerini binâya mübâşeret idüp kol virildi. Ve metersler düzlendi[3]. Mi'mârbaşı ile üzerine varılup tahmîn olundukda, hisâb-ı şatrancî ile on dokuz bin iki yüz seksen zirâ' yerin sekiz bin sekiz yüzü Rumili ve Haleb Eyâleti'ne ve sipâh ve silahdâra, sekiz bin beş yüz altmışı Anadolu 'askeri ile yeniçeriye, bin dokuz yüz yirmi zirâ' Erzurum ve Karaman ve Rakka[4] ve Kars 'askerine virildi. Temâm oldukdan sonra kal'a[5] muhâfazasına yeniçeri ve sâ'ir 'askerden on iki bin kadar 'asker ta'yîn olunup, mevâcibleri içün dört yüz kîse hazîne[6] ve müstevfâ cebehâne ve cümle balyemez toplar teslîm olundu.

Rebî'ulevvelin altıncı günü göçüldükde Murtezâ Paşa ve[7] 'askeri alay ile huzûr-ı Pâdişâhî'den geçdiler.

Ve Revân Hâkimi Emîr Gûne-oğlu'nun ismi Yûsuf Paşa'ya tebdîl olunup Haleb Eyâleti virildi. Ve Erzurum üzerinden Haleb'e gönderildi[8]. Ve kethudâsı Murâd'a dahi Tırablus Eyâleti ihsân olundu. Erzincân'a bir konak yerde, Keşiş-hânı menzilinde, "*Revân'ın teslîmine sen sebeb oldun*" diyü mest iken katl eyledi[9].

---

1 halkı A : – N.
2 du'âsı çarh-ı berîne irişdi A : du'âsını çarh-ı berîne irişdirdiler N.
3 düzlendi A : düzeldi N.
4 ve Rakka N : – A.
5 kal'a A : – N.
6 hazîne N : hazîneden A.
7 ve N : – A.
8 gönderildi A : gönderilmişidi N.
9 eyledi N : olundu A. Kâtib Çelebi'nin ifadesinden, Pâdişâh tarafından Tırablus Eyâleti'ne tayin edilmiş olan Murâd'ı kimin öldürdüğünün anlaşılması güçtür. Bu bahis *Târîh-i Na'îmâ*'da ayrıntılı bir şekilde vardır ve orada, Murad'ı öldürenin Emîr Gûne-oğlu olduğu

Reften-i Pâdişâh-ı İslâm[1] be-Gâret-i Tebrîz

Dördüncü ⟨menzilde⟩ deryâ-misâl olan Arhele (عرهله)-gediği[*1]'nde garkdan halâs buyurdular[2]. Nehr-i Aras ayakdan geçilüp su eyerime irerdi. Bir solak, Pâdişâh yanında su götürürken[3] mübârek elleri ile derd-mendin elini tutup, öte tarafda bir gün oturulup Zeynelli ve gayri 'aşîretleri bin kadar oba ile yerlerinden kaldırup, Erzincân ve Tercân ve Pasin'de hâlî ve harâbe yerlere yerleşmek içün evâmir yazılup, beylerine[4] sancak ve ze'âmet virildi.

Maku Suyu'nda "Sultân 'Alâ'eddîn" nâm bir şehzâde vücûda geldiğini müş'ir haber gelmekle şenlik oldu.

Mâh-ı mezbûrun on birinci günü Çors Kal'ası'nı Kızılbaş bırakmakla, varıldıkda hedm olundu. Ve Rüstem Hân'ın Murtezâ Paşa'ya hıtâben olan kâğıdı ile "Türkman Hızır Bey" nâm Kızılbaş gelüp emr-i musâlahadan dem urdu. Serdâr mektûb virüp Birecik Voyvodası 'Osmân Ağa ile gönderdi[5].

Rebî'ulevvelin on yedisinde[6] Pâdişâh hazretlerinin mizâcı bir mıkdâr münharif olmağla, üç kollu dört katır çekecek taht-ı revân yapılup ertesi, taht-ı revân ile Hoy'a varıldı. Üç gün oturulup kal'a hedm olundu. Ve bağçelerin eşcârı kesilüp tahrîb olundu. Üçüncü menzilde dahi Merend'e varılup[7] eşcârı kat' ve tahrîb olundu.

---

görülmektedir (II, 819). Nitekim biraz ileride Kâtib Çelebi, "Ahvâl-i Emîr Gûne-oğlu" başlığı altında bu konudan tekrar bahsetmiş ve bu defa daha açık bir ifade kullanarak Emîr Gûne-oğlu'nun, kethudâsı Murâd'ı öldürdüğünü söylemiştir (vr. 235a).

1 İslâm N : – A.

*1 Arhele (عرهله)-gediği : *Revân Seferi Menzilnamesi*'nde, ordunun Revân'dan Tebriz'e doğru hareket etmesinden itibaren Maku Suyu'na kadar olan menziller şu şekilde sıralanmıştır: Garni-suyu, Seyfüddin, Avşâr, Kaygan-geçidi, Tut-olumu (Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi", s. 226-227). *Fezleke*'nin Âtıf Efendi nüshasında bulunmayıp Nuruosmaniye nüshasında geçen "Arhele (عرهله)-gediği" bu menzillerden birinde yer alıyor olabilir. Nuruosmaniye nüshasındaki eksik ibareyi ⟨menzilde⟩ ilavesi ile tamamlamış olmamızın doğruluğu halinde "Arhele (عرهله)-gediği"nin, yukarıdaki menziller arasında dördüncü sırada yer alan Kaygan-geçidi'nde bulunuyor olması gerekir.

2 dördüncü ... buyurdular N : – A (yeri boş bırakılmış).

3 götürürken N : getirirken A.

4 beylerine A : meliklerine N.

5 gönderdi N : gönderildi A.

6 on yedisinde N : yedisinde A. Bundan önce bildirilen son tarih, biraz yukarıda, rebî'ulevvelin on biridir. Bu durumda, A ve N nüshalarındaki iki farklı tarihten doğrusunun, N nüshasındaki "on yedisi" tarihi olduğu kendiliğinden kesinlik kazanmaktadır. Nitekim konunun devamında, ertesi gün Hoy'a varıldığından bahsedilmektedir. *Revân Seferi Menzilnâmesi*'nde de Hoy'a varış için bildirilen tarih, 18 Rebî'ulevvel'dir (Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi", s.228).

7 eşcârı kesilüp ... varılup N : – A.

Ertesi, Sûfiyân'a ve Hâcı Harâmî'ye konuldukda[1] Rüstem Hân tarafından [234b] Küçük Ahmed Paşa'ya "Süleymân" nâm âdemîsi ile bir kâğıdı gelüp, "*Sulh içün 'Osmân Ağa gönderilecekdir*" dimiş. Ertesi, rebî'ulevvelin yirmi sekizinci günü Tebrîz'e varılup köprü başında "Sa'd-âbâd" nâm sahrâya konuldu. Ve Küçük Ahmed Paşa[2] ile Van Beylerbeyisi karavula ta'yîn olundu. Ahşâm üzeri Hille'de[3] altmış bir[4] yeniçeri kaçup gelüp, Kızılbaş'ın hîlesin ve Rüstem Hân üzerinde[5] 'asker az olduğun ve[6] Şâh dahi dört beş menzil yerde olduğun nakl eylediler.

Ertesi, alay ile Pâdişâh hazretleri şehri gezüp Sultân Hasan Câmi'i'ni seyr[7] idüp Şâh'ın sarâyını hedm fermân itmekle, çârşû ve bâzâr câ-be-câ ihrâk bi'n-nâr olup ma'mûr binâları ve latîf maksûreleri yıkıldı. Bağçeleri kesilmeğe mübâşeret olunup lâkin, bağçeleri bahr-ı bî-pâyâna benzerdi. 'Asker üç günde öşrünü ifnâ idemediler.

Ertesi, gurre[8]-i rebî'ulâhırda Rüstem Hân'a gönderilen 'Osmân Ağa ile Rüstem Hân'ın[9] "Kâmrân" nâm bir âdemîsi yirmi kadar Kızılbaş ile gelüp, getirdiği kâğıdında netîce ve sulha rağbet olmamağla i'tibâr olunmayup, hâline göre bir çerge ve levâzım ta'yîn olundu.

'Avdet-i Pâdişâh-ı 'Âlî-câh be-Dârü's-saltana

Kurb-ı Revân'dan Tebrîz'e gelince Rüstem Hân önce kaçup giderdi. Sâhib-kırân-ı 'âlem gerçi Tebrîz'den içeri 'azîmet buyurmuşlar idi lâkin, 'asker-i bî-pâyâna İran vîrânesinde kifâyet ider zâd olmadığından gayri, mevsim-i şitâ karîb olmağın, ol husûs bir vakte dahi te'hîr olunup, rebî'ulâhırın ikinci günü, yevmü's-sebtde Pâdişâh-ı gerdûn-vakār, yümn ü ikbâl ile Tebrîz'den göçüp Van cânibine 'avdet[10] buyurdular. 'Acem Şâhı mukābeleye da'vet

---

1 konuldukda N : kondukda A.
2 Paşa A : – N.
3 Hille'de N : – A.
4 altmış bir N : altmış A.
5 hîlesin … üzerinde N : cümlesi Rüstem Hân'ın hîlesin ve üzerinde A.
6 ve A : – N.
7 seyr A : – N.
8 gurre N : – A.
9 Rüstem Hân'ın A : Rüstem'in N.
10 'avdet N : 'azîmet A.

olunmuşiken tâb u tâkat getiremeyüp dağdan dağa firâr itmeğin, Revân'ın fethi ve memleketinin tahrîbiyle iktifâ buyurup döndüler.

Şebister ve Tasu karyeleri geçilüp Şebister, kal'a mânendi bir mu'azzam karye olup halkı tüfeng ile kapanup ceng itdiler. Yeniçeri Ağası üzerlerine varup[1] biraz baş ve dil aldı. Tasu'da dahi etrâfa 'asker varup tahrîb ve gâret[2] itdiler. Nice başlar ve diller getirdiler. Dokuzunda Selmâs geçilüp Hâne-sûr'a gelince toplar ve 'askerin vâfir hayvânâtı yolda kaldı. Zîrâ arada sınur bir 'azîm yokuş idi. Bunda Kızılbaş sınurundan geçildi. Albak[*1] ve Kotur Kal'ası üzerinden mâh-ı mezbûrun on yedinci günü Van'a[3] nüzûl olundu. Suhûletle alınmak[4] müyesser olursa fetih kasdıyla Kotur'a varılmışidi. Zahîre kem-yâb olduğundan gayri, içinde iki üç Kızılbaş kapanup teshîri 'azîm tekayyüd ü tedbîre muhtâc olmağın iltifât olunmadı. Bir iki menzilde berf ü bârândan hayli zahmet çekilüp[5] çok hayvânât telef oldu.

Mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü, on dördüncü menzil olan Van'a varılup, Pâdişâh hazretleri tebdîl ile kal'ayı seyr eylediler. Üç gün oturuldukdan sonra Vezîr Mûsâ Paşa, Âsitâne'ye varınca yolda kā'im-makām ta'yîn olunup Vezîr-i a'zam, yeniçeri ve dört bölük ile erbâb-ı tîmârı yoklamak içün birkaç gün Van'da meks fermân olunup, Rumili Eyâleti sadârete zamîme kılındı.

Ve rebî'ulâhırın yirmi birinde Pâdişâh hazretleri göçüp Diyârbekir'e teveccüh buyurdular. Bitlîs'de hâkim olan Abdâl Hân Pâdişâh'a 'azîm ziyâfet tertîb eyledi. Cumâdeûlânın dokuzunda Diyârbekir şehrine nüzûl itdiler. Kapudan Hüseyin Paşa Mısır Beylerbeyisi ve Rumili Sadrı Hâce-zâde 'Abdullâh Efendi Mısır kādîsı olup gitdiler. Sadr-ı Rum, Anadolu'dan Mollâ Ahmed-zâde Nûh Efendi'ye virildi. Kapudanlık ve Anadolu Kādî'askerliği İstanbul'a vusûlden sonra tevcîh olundu.

Silahdâr Paşa tarafından, Şâm mütesellimi olan Çiftelerli **[235a]** 'Osmân Ağa gamzı ile, sâbıkā[6] Şâm Kazâsı'ndan ma'zûl Mantıkī Ahmed Efendi izâle

---

1 varup A : havâle olup N.
2 tahrîb ve gâret A : gâret ve tahrîb N.
*1 Albak : *Revân Seferi Menzilnamesi*'nde "Sârîlbâk [Ser-i albâk]" şeklinde geçmektedir (Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi", s. 231).
3 Van'a N : Revân'a A.
4 alınmak N : – A.
5 çekilüp N : çekildi A.
6 sâbıkā A : – N.

olunmak bâbında Hüseyin Paşa'ya fermân sâdır olmağın, Şâm'a karîb vardıkda âdem gönderüp, mezbûru diyâr-ı 'ademe gönderdi.

Pâdişâh hazretlerinin ayaklarında ba'zı veca' 'ârız olup, bir mıkdâr hiffet gelince Diyârbekir'de on üç gün ikâmet itdiler.

Paşa dahi mâh-ı mezbûrun sekizinci günü Elçi Kâmrân Bey'e dört bin guruş virüp Dukagin Alaybeyi'ni bile koşup mektûb ile gönderdi. Ve Rumili 'askerini yoklayup mâh-ı mezbûrun[1] dokuzunda göçdü. Onunda Vastan menzilinde Zeynel Bey'e Hakkârî hükûmetini virüp Revân tarafına gönderdi. Mâh-ı mezbûrun on altısında Diyârbekir'e gelüp, yirmi üçünde Pâdişâh hazretleri yanında olan erkân ile şehirden çıkup İstanbul'a revâne oldular. Vezîr-i a'zam gönderi gidüp, sekizinci menzilde Malatya geçilüp, iki menzilden öte Hasîn-i Batrik'den[*1] vedâ' ve serhadler ahvâliyle[2] tekayyüd içün Diyârbekir'e 'avdet idüp, cumâdelâhırenin on dördünde şehre dâhil oldu.

Pâdişâh-ı İslâm dahi tayy-i merâhil iderek mâh-ı recebin dokuzuncu günü 'azîm alaylar ile Dârü's-saltana'ya dâhil oldular. Üç gün şehir donanması olup halk şenlikler itdiler. Ve bir hafta sonra Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'ya kapudanlık mansıbı virilüp Mîrâhûr Şâhîn Ağa yeniçeri ağası ve Hazîne Kethudâsı Hüseyin Ağa mîrâhûr olup, âhır-ı şehr-i recebde İstanbul Kādîsı Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi Anadolu kādî'askeri oldu.

Ba'zı Vekāyi' der-Esnâ-yı 'Avdet

Revân'dan 'avdet olundukda Vezîr Ken'ân Paşa'ya on dört çorbacı ve birkaç beylerbeyi ve sunûf-ı 'askerden koşulup[*2], Revân'da üç dört gün oturakdan sonra Ahıska fethine me'mûr olmuşidi. Yirmi üç gün muhâsaradan sonra içinde olan Kızılbaşlara[3] emân virüp kal'ayı aldı[4]. Etrâfında beş altı pâre

---

1 mâh-ı mezbûrun A : – N.

*1 *Revân Seferi Menzilnamesi*'nde "Hasan Badrîk" (Nezihi Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi", s. 238) olarak geçmektedir. *Bağdâd Seferi Menzilnâmesi*'nde ise "Hasanbadrıyk" şeklinde okunmuştur (Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnali)", *Belgeler*, cilt: XIII, sayı: 17, Ankara 1988, s. 74). *Fezleke*'nin Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında ise حصين‌بطريق şeklinde görülmektedir.

2 serhadler ahvâliyle N : serhadd ahvâlleri ile A.

*2 Burada bir eksiklik göze çarpmaktadır. Nitekim *Târîh-i Na'îmâ* (II, 824)'da cümle, "sunûf-ı 'askerden bir bölük koşulup" şeklinde tamamlanmıştır.

3 Kızılbaşlara A : Kızılbaşlar N.

4 aldı N : aldılar A.

pâre hurde kal'alar dahi teshîr olundukdan sonra 'asker koyup, dönüp İznikmid'de Pâdişâh'a yetişüp iltifâta mazhar oldu.

Menzil-i mezbûrda, İstanbul kādîsı iken Kıbrıs'a sürülen Kara Çelebi-zâde[1] 'Abdül'azîz Efendi Âsitâne'ye gelmek içün[2] fermân olundu.

Bundan akdem rebî'ulevvelin dokuzuncu günü müjde-i feth ile Bayram Paşa'nın "Emîr 'Ali" nâm âdemîsi gelüp, on ikinci günü Kapucular Kethudâsı*[1] ve Beşîr Ağa İstanbul'a haber-i feth ile geldiler[3]. Geldikleri[4] gice ber-mûceb-i fermân-ı Zıll-ı Yezdân Sarây-ı 'âmire'de şehzâdegândan Sultân Bâyezîd ve Sultân Süleymân, yirmi beşer yaşında 'âzim-i nüzhetgâh-ı cinân oldular. Bu hâl sonra 'âleme bâ'is-i ihtilâl oldu. *–Zâlike takdîrü'l-'Azîzi'l-'Alîm*[*2]–.

Fermân-ı Sultânî üzre dört gün dört gice 'azîm şehir donanması oldu. Malatya'da zorbalardan Nûh Halîfe katl olundu.

Ahvâl-i Emîr[5] Gûne-oğlu

Sâbıkā Revân Hâkimi Emîr[6] Gûne-oğlu ehl ü 'ıyâl ve rızk u mâlı ile taşra ra çıkup Pâdişâh'a bende olmağla kendiye Haleb Eyâleti ve kethudâsı Murâd Kethudâ'ya Tırablus-Şâm Eyâleti tevcîh olunup gönderilmişidi. Çünki nihâdı rafz u ilhâd üzre olup itâ'ati bi-hasebi'z-zarûre idi, Revân teslîmine sebeb[7] olan Murâd Kethudâ'yı bir bahâne ile katl idüp zu'munca intikām aldığı ma'lûm-ı hümâyûn olıcak, "*Öyle bed-mezheb Haleb diyârına hâkim olmak münâsib değildir*" diyü, selefi Ahmed Paşa'ya ibkā buyuruldu. Paşa-yı mezbûr anı İstanbul'a îsâl ile me'mûr olmağın, gelüp İznikmid'de rikâb-ı hümâyûna yüz sürdü. Be-her-hâl dergâhlarına ilticâ idenler mahrûm kalmak şân-ı devlete lâyık olmamağın, vezâret hâsları ve İstinye kurbında[8] **[235b]** Ferîdûn Paşa

---

1 Kara Çelebi-zâde A : Kara Çelebi N.
2 içün A : – N.
*1 *Târîh-i Na'îmâ* (II, 825)'da Kapucular kethudâsının ismi Sâlih Ağa olarak kaydedilmiştir.
3 ile geldiler A : – N.
4 geldikleri A : geldiği N.
*2 ذلك تقدير العزيز العليم = "İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen (Allah)'in takdiridir.", *Kur'ân*, En'am, 6/96; Yâsîn, 36/38; Fussilet, 41/12.
5 Emîr N : Mîr A.
6 Emîr N : Mîr A.
7 sebeb N : bâ'is A.
8 İstinye kurbında N : İstinye'de A.

Bağçesi ve Âhûr-kapusu dâhilinde[1] bir mükellef sarây ve Kâğıdhâne'de bir çiftlik ihsân buyurulup[2] me'kûlât ve meşrûbâtı dahi[3] mîrîden ta'yîn buyurulmuşidi. Altı yedi sene fısk u[4] fücûr ile evkāt geçirüp, ba'zı umûr iktizâsıyla Sultân İbrâhîm Hân zemânında izâle olundu.

Revân'a 'azîmet esnâsında Tersâne Kethudâsı Piyâle Kethudâ cebehâne ve sâ'ir mühimmâtı Tırabzon'a nakl ile me'mûr olup, edâ-i hıdmetden sonra ber-mûceb-i fermân-ı 'âlî[5] Azak Denizi'ne salup ol taraflarda muhâfaza üzre iken, Özi Boğazı'ndan çıkan on iki pâre şayka Kefe etrâfını gāret sadedinde olduğu istimâ' olunmağın, dört beş kadırga irsâl olunup "Avlota" nâm mahalde birkaçını ele getirdiler.

Tebyîz[6]-i Kostantiniyye

Sultân Murâd Hân Revân'da iken Bayram Paşa, İstanbul'un hisârını serâpâ taşradan ağartmak içün dâhiliyye ve hâriciyye-i hisâr civârında olan emlâk ashâbını ve evkāf mütevellîlerini musâdere idüp, hisâr dîvârının halellerini ıslâh itdikden sonra ağardup hıdmetde bulundu. Ve Der-i devlet'e ahvâli 'arz u i'lâm eyledikde, Pâdişâh tarafından muhkem şiddet ve ikdâmla 'asker sürücülüğe gitdi.

Ve ramazânın on dördünde Yeniçeri Ağası Şâhîn Ağa dahi şiddet-i şitâda çıkup Erzurum'a doğru revâne oldu.

İstîlâ-i Şâh-ı 'Acem be-Hisâr-ı Revân

Gurre-i recebde Van Beylerbeyisi Dilâver Paşa'nın Serdâr'a mektûbu vârid olup mefhûmunda, "*Şâh Tebrîz'e gelüp etrâf u eknâfda olan*[7] *'askerin cem' eyleyüp, Isfahân'dan dört kıt'a top getirüp Revân üzerine kasd u 'azîmeti mukarrerdir*" diyü i'lâm eylemişidi. Vezîr-i a'zam Âsitâne'ye 'arz u i'lâm eyleyüp recebin on dördüncü günü, yevmü's-sülâsâda Rüstem Hân ile Şâh-ı gümrâh Revân üzerine nüzûl ve muhâsara eyledi. Şa'bânın dördünde Vezîr-i

---

1 Âhûr-kapusu dâhilinde N : Âhûr-kapusunda A.
2 buyurulup N : buyurup A.
3 dahi N : – A.
4 ve A : – N.
5 'âlî N : 'âlî-şân A.
6 tebyîz N : tebeyyüz A.
7 eknâfda olan A : eknâfa N.

a'zam[1], Anadolu ve Karaman ve Sivas ve Mar'aş ve Haleb ve Şâm ve Tırablus ve Erzurum ve Tırabzon ve Çıldır ve Kars eyâletlerine, "*Mu'accelen kalkup Erzurum'da orduda hâzır bulunasız*[2]" diyü ahkâm yazup gönderdi. Kızılbaş, hânlarına[3] çâpük sâliyâne idüp iki top dahi Bitlîs'den[4] getirüp sibe sürmek[5] üzre ikdâm eyledi.

Şa'bânın on yedisinde Vâlî-i Diyârbekir Mehemmed Paşa şehirden çıkup, fermân olunduğu üzre Bitlîs'de[6] dernek itmeğe gitdi. Yirmi ikisinde Vezîr-i a'zam dahi Diyârbekir'den çıkup Erzurum'a teveccüh eyledi. Ve Erzurum tarafından mektûb gelüp, Kağızman Kal'ası'nı muhâsara eylediklerin bildirmişler idi. Vezîr, Orta-hân'dan şa'bânın yirmi yedisinde salt ve sebük-bâr Erzurum tarafına ılgar eyledi. Harput ve Pertek ve Çemişkezek ve Kemâh üzerinden ramazânın dokuzunda on beş yirmi âdem ile Erzurum'a vardı. Yirmisinde Sivas Beylerbeyisi İbrâhîm Paşa on beş âdem ile salt ve sebük-bâr varup mülhak oldu. Şevvâlin ikinci günü Vezîr-i a'zam kalkup Hasan Kal'ası'na vardı. Sivas ile Tırabzon Vâlîsi'nden gayri kimesne yoğidi. Sipâh ve silahdâr ağaları ve Yeniçeri Kethudâsı bile idi. Erzurum neferâtından imdâda ta'yîn olunanlardan dokuz nefer Hasan Kal'ası'na gelirken şiddet-i berdden[7] donup nicesi dahi elin ayağın üşütdü. Ve ibtidâ'-i mart idi. Karaman ve Anadolu paşaları dahi yirmişer âdemle Erzurum'a geldiler.

Şâh ise Afşar*[1] Hânı Kelb-i 'Ali Hân'ı ve Abdâl Hân'ı ve Gāzî Bey-oğlu Dilsiz[8] Sultân'ı beş altı bin Kızılbaş ile Selmâs'da ve Mezîd Sultânı Laçin ve Mahmûd Ulus süllâfı Şeref Hân[9] ve iki sultânı Bâyezîd kurbında ve Rüstem Hân'ın küçük karındaşı⟨nı⟩ dört bin Kızılbaş ile Hoy'da komuş idi.

Âsitâne'de **[236a]** yeniçeri ağalığı Şâhîn Ağa'ya virilüp cümle 'asker imdâda yetişmek içün Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ziyâde ikdâm ve tehdîd idüp Parmak-kapu'da çengeller yapılup birkaç 'askerîyi katl itmişidi. Etrâf u eknâfa

---

1 Vezîr-i a'zam N : + ve A.
2 bulunasız A : olalar N.
3 hânlarına A : hânlara N.
4 Bitlîs'den A : Tiflis'den N.
5 sibe sürmek N : sepet örmek A.
6 Bitlîs'de A : Tiflis'de N.
7 berdden N : bürûdetden A.
*1 Afşar : A nüshasında اوش , N nüshasında ise اوشار olarak yazılmıştır.
8 Dilsiz N : Elsiz A.
9 Hân N : + ile A.

'asker[1] sürücüler ta'yîn olunup[2], şiddet-i şitâdan kimesne varmayup semt-i vüs'at ve rehâya saparlardı.

Şevvâlin yirmi ikinci günü Anadolu ve Sivas vâlîleri Vezîr-i a'zam'a[3] gelüp kalkmak husûsunda müşâvere olundukda, 'umûm üzre Kars'a varılup ba'dehû ne iktizâ iderse ana göre harekete karâr virilmişidi. Ertesi, 'asra karîb Revân'dan iki âdem gelüp Murtezâ Paşa Kethudâsı Zülfekâr Kethudâ'dan kâğıd getirüp, Revân Kal'ası'nın müzâyakası olduğunu ve beş[4] on güne dek imdâda irişilmesin yazmış ve Murtezâ Paşa'nın fevti haberin işâret itmiş.

Şevvâlin yirmi altıncı günü Anadolu Beylerbeyisi Gürci Mehemmed Paşa kalkup mukaddeme-i ceyş olup Kars'a teveccüh itdi. Ve kal'aya girenlere bölük ve yüzer guruş va'de olundu. Yirmi dokuzunda Karaman Vâlîsi dahi alay gösterüp teveccüh itdi.

Meger[5] şevvâlin yirmi dördüncü günü -ki yevmü's-sülesâdır[6]- 'asker me'yûs olup vire ile hisârı teslîm eylemişler. Gurre-i zilka'dede bu haber-i vahşet-eser Serdâr'a vâsıl oldukda Vâlî-i Diyârbekir ve Van ve Bitlîs Hâkimi Abdâl Hân gelüp Hasan Kal'ası'na vâsıl olup[7] Vezîr'e mülâkāt itdiler. Kışdan çekilen derd kābil-i ta'bîr değil idi. Tekrâr vefret üzre kar yağup açılan yollar kapandı[8]. Mezbûrlar Revân muhâfazasına gönderildi. Sâ'ir kal'alara dahi muhâfaza içün 'asker gönderilüp, altısında Yeniçeri Ağası vâsıl olup, dokuzunda revân olunduğu Âsitâne'ye telhîs olundu.

Egerçi nîk-endişân-ı devlet⟨in⟩ re'y-i sâ'ibi üzre Murtezâ Paşa Erzurum'da yâhûd Kars'da kalup, kethudâsı Zülfekâr Ağa Revân muhâfazasına ta'yîn olunsa ve Şâh tarafından hücûm ihtimâli olursa Murtezâ Paşa güzîde 'asker ile meh-mâ-emken irişmek münâsib olup, bu tedbîr belki pâye-i serîr-i a'lâya[9] dahi 'arz olunmuşidi. Lâkin, Vezîr-i a'zam, def'-i mezâhim[10] kasdıyla taraf-ı

---

1 'asker N : – A.
2 ta'yîn olunup A : gidüp N.
3 Vezîr-i a'zam'a N : Vezîr-i a'zam hazretlerine A.
4 ve beş A : dimiş N.
5 meger N : – A.
6 sülesâdır A : sülesâda N.
7 olup N : oldu A.
8 yollar kapandı A : yolları kapadı N.
9 a'lâya A : – N.
10 mezâhim A : harâc N.

hılâfda olmağın, ol re'y-i rezîn kabûle karîn olmayup, bu ahvâl zuhûr eyledi. Ve imdâd mümkin olmadı.

Zilka'denin on üçünde Revân cânibinden Murtezâ Paşa'nın na'şı ile Re'îs Bekir Efendi ve Mehemmed kethudâsı birkaç ağaları ile geldiler. Şâh-ı gümrâh emân ile Revân'ı aldıkdan sonra içinde bulunan "Zülfekâr Kethudâ" ve "Sevindik Paşa" ve "Memi Paşa" nâm beylerbeyileri ve birkaç beyler ve müte'ayyin kimesneleri alıkoyup mâ'adâsını ıtlâk itmişidi. Sonra anları dahi gönderdi.

Vezîr-i a'zam dahi dönüp Erzurum'a gelüp, Diyârbekir ve Haleb Vâlîsi Hasan Kal'ası'nda kaldı. Pâdişâh hazretleri dahi vukū'a gelen ahvâli mukadderât-ı İlâhiyye'den bilüp, "*Sa'y ü ikdâmda kusûr olmadığı ma'lûm olmuşdur. Hâtıra dağdağa getirmeyüp girü hıdmetinle mukayyed olasın*" diyü istimâleti müş'ir hatt-ı hümâyûn göndermişidi[1]. Paşa dahi muhâfaza husûsuna husûsuna tekayyüd idüp, "*Bu sâlde Erzurum'da dernek olup, 'askerin bî-vakit tahrîki ve galânın izdiyâdı mâni'-i hareketdir*" diyü isti'fâ itdi.

Ve bu sâl ramazânında Yeniçeri Kâtibi 'Osmân Efendi, kalemi mazbût olmayup hıyâneti sâbit oldukda, bir rivâyetde yüz guruşa, Pâdişâh hazretlerini baş deftere geçirdikde, katl olundu*[1].

Ve Mısır'dan ma'zûl Kara Ahmed Paşa, geldikde Bostâncıbaşı habsine virilüp, şevvâlde katl olundu.

Ramazânda mukaddemâ Haleb Beylerbeyisi Ahmed Paşa 'arzı ile Kıbrıs-'a nefy olunan Haleb Kadîsı Bahâ'î Efendi vatanına 'avde me'zûn[2] oldu.

Ve Gümülcine'ye nefy olunan Edirne Kādîsı Seyyid Yûnus Efendi mazhar-ı 'afv u 'inâyet oldu.

---

1 göndermişidi A : göndermişdir N.

*1 Kâtib Çelebi, Yeniçeri Kâtibi Osman Efendi'nin katliyle ilgili bu bilgiyi, muhtemelen Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin *Zafernâme*'sinden almıştır. 'Abdül'azîz Efendi olayı, "ba'zı kimselerden mesmû' olduğu üzre" diyerek anlatmaktadır (*Zafernâme*, Süleymaniye Esad Efendi Ktp., nr. 2086, vr. 58b).

2 me'zûn N : izin A.

Vefeyât

Hâce-zâde 'Abdullâh Efendi[1]:

Sultân 'Osmân Hân mu'allimi 'Ömer Efendi ferzendidir. Mülâzım ve müderris ve[2] kānûn üzre medârisde sadr-ı meclis oldukdan sonra, vak'ada İstanbul kādîsı **[236b]** bulunup ihtifâ itmişidi. Nice zemân künc-i humûlde nihân olup, evâhır-ı 'asr-ı Murâd Hânî'de zuhûr idüp mansıb-ı sadâret ile kâmyâb olmuşidi. Revân Seferi dönüşünde Mısır Kazâsı'na rağbet idüp Diyârbekir'den Mısır'a gitmişidi. Vardıkda 'ömrü âhır olup dem-beste-i menâhir oldu. Zilka'dede vefâtı haberi gelüp mansıb-ı mahlûlü Şâm'dan ma'zûl Halebî Ahmed Efendi'ye virildi.

Mevlânâ-yı mezbûr 'ulûm-ı 'Arabiyye'de mehâretle meşhûr, hâkim-i hâsim, vâkıf-ı âdâb u merâsim idi.

Evliyâ Mehemmed[3] Efendi:

Pederi ehl-i sûkdan bir tâkıyyeci iken isti'dâd-ı Hudâ-dâd ile semt-i kırâ'ate sülûk ve sebîke-i zehebini dârü'l-kurrâda seb'a ve 'aşere hıfzı ile mesbûk idüp, şeyh-i fenn-i kırâ'at A'rec İmâm'dan tekmîl-i fünûn itdikden sonra Batbâzârı'nda bir mescidde imâm ve muktedâ-yı enâm olmuşidi. Ol fende mehâretle iştihâr bulup, giderek imâm-ı Sultânî oldu. Nice yıllar ol hıdmetde kā'im ve neşr-i fenn-i kırâ'ate müdâvim iken, bu sâlde rikâb-ı hümâyûnla sefere çıkmışidi. Vâ'iz Kādî-zâde Efendi ile Konya'dan dönüp, İstanbul'a vardıkda vefât eyledi.

Mevlânâ-yı merkūm şeyh-i şuyûh-ı kurrâ-i Rum olup, çok tâlibi ihyâ eyledi.

Kādî-zâde Efendi:

Balıkesri Kasabası'ndan "Doğanî Mustafa Efendi" nâm bir kādînın ferzendi Şeyh Mehemmed Efendi'dir. Diyârında isti'dâd-ı mâder-zâd ile[4] tahsîl-i mukaddimât-ı fünûn idüp, Birgili Mehemmed Efendi şâgirdlerinden ba'zı kavâbile mukārenetle kesb-i fazîlet itdikden sonra, İstanbul'a gelüp Tur-

---

1 efendi N : – A.
2 ve A : – N.
3 Mehemmed N : – A.
4 mâder-zâd ile A : mâder-zâyla N.

sun-zâde dârü'l-ifâdesinde mu'îd-i müstefîd[1] oldukdan sonra ihtiyâr-ı semt-i meşîhat idüp, sâlik-i tarîk-ı va'z u nasîhat olmuşidi. Bir zemân meşâyıh-ı Halvetiyye'den Tercemân Şeyhi 'Ömer Efendi tergîbi ile sûfîliğe heves idüp hılâf-ı muktezâ-yı meşrebi olmağla tarîk-ı nazarı koyup semt-i tasavvufa gitmişidi. Nice zemân Murâd Paşa Câmi'i'nde *Câmî* ve *Muhtasar* ve *Sadrü'ş-şerî'a* dersi diyüp hüsn-i ta'bîr ve lutf-ı takdîr ile iştihâr buldukda, Birgili-zâde Fazlullâh Efendi yerine Sultân Selîm Câmi'i'nde[*1] kürsî-nişîn-i va'z u tezkîr olup, bin otuz ikide girü mezbûre mahlûlünden Sultân Bâyezîd va'zına nakl olundu. Ba'dehû Süleymâniyye'ye ve bin kırk bir hudûdunda merhûm olan Kādî-zâde yerine[2] Ayasofya vâ'izi olup cümleye takaddüm itmişidi. Pâdişâh ile Revân Seferi'ne gidüp, 'alîl olmağla Konya'dan dönüp bu sâl hılâlinde intikāl eyledi. Yeni-kapu hâricinde medfûndur.

Mısrâ'[3]

Evliyâ ve Kādî-zâde öldü vâh[*2]

târîh didiler.

Şeyh-i mezbûr 'ilm ü fazlla meşhûr, fasîhü'l-lisân, 'azbü'l-beyân, va'zı mukayyed, dersi sedîd, neşr-i 'ilimle meşgûl, vücûdu bereket ve meclisi bâ'is-i nüzûl-ı rahmet kimesne idi. Müddet-i 'ömrünü haftada dört gün ders ve bâkīsını va'z ile geçirmiş[4], vücûdunu halk nef'ine vakf eylemişidi. Çok ki-mesnenin şuglüne ve tahsîline bâ'is ve derekât-ı cehlden necâtına sebeb-i hâdis olmuşidi.

Râkımü'l-hurûfun ibtidâ'-i şuglü bunlar tergîbi ile olup nice zemân ders-lerini istimâ' eyledik. Ekser-i dersleri kışrîce basît idi. Ma'kūlât semti ile âşinâlık eylemeyüp sarf-ı meşrû'ât tarafına düşmüş ve halk-ı 'âlem ile birkaç mes'elede keşâkeşe sebeb olup vâfir kütüb görmüşidi. Ve ekser kendi

---

1 mu'îd-i müstefîd N : mu'îd A.

*1 Adı geçen Sultân Selîm Câmi'i, İstanbul'daki Sultân Selîm-i Kadîm Câmi'i'dir (bkz. *Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 59).

2 merhûm olan Kādî-zâde yerine N : – A.

3 mısrâ' N : – A.

*2 اولیا و قاضیزاده اولدی واه = 1045.

4 geçirmiş N : geçirmişidi A.

da'vâsına muvâfık mesâ'ili hâtırına alup istihzâr iderdi ve mahallinde söylerdi. *–Ni'me'n-nâsıru el-cevâbü'l-hâzıru*[*1]– fehvâsınca hasmı ilzâm bâbında mâhir olup muntazam söyler ve işidenler elbette sözünü dinler idi. Raks u devr husûsunda eski da'vâyı tecdîd idüp cumhûr-ı Halvetiyye ve Mevleviyye ile düşmen olmuşidi. "*Tahta depenler ve düdük çalanlar*" diyü her va'zı ta'ndan hâlî değil idi. Ol tarafdan Sivasî ve İsmâ'îl Dede dahi, "*Münkir-i evliyâ ve tarîk-ı mülhid ve zendâkadır*" diyü itâleler iderlerdi. Bir zemân la'n-ı Yezîd ve mes'ele-i ebeveyn ve tarziye ve tasliye ve Regā'ib ve Berât[1] ve Kadir namâzları, **[237a]** hayât-ı Hızır nizâ'ları sürünüp nice kīl ü kāl ve bahs u cidâle mü'eddî olmuşidi. Kendi zarîf ü[2] 'ârif kimesne olmağla[3], bu makūle mebâhis-i hılâfiyyeyi pâ-bend-i ahmâkān idüp, *–Hâlif tu'raf*[*2]– mefhûmunca pâdişâhlar ma'lûmu olmuş ve cümleye tefevvuk itmekle maslahatını görmüş idi. Sâ'ir erbâb-ı hamâkat bu ca'li cidd kıyâs idüp taklîd ile mezheb-i ta'assubu derdine düşüp kuru gavgāya mübtelâ oldular. İle'l-ân Kādî-zâdeli ile sâ'ir esnâf, husûsâ Sivasî etbâ'ı miyânında bâtıl ta'assub husûmeti bir mertebeye varmışdır ki zu'mlarınca biri birleri ile kıtâl helâl olmak derecesine irmişdir. Sultân-ı İslâm bu makūle vera'-ı bârid ve ta'assub-ı bâtıl ashâbını kâ'inen men-kân kahr u te'dîb eylemek vâcibâtdandır. Zîrâ selefde ta'assub cenginden çok fesâd zuhûr itmişdir. Gerek Halvetî ve gerek Kādî-zâdeli, bu hamâkat erbâbının sûret-i salâhda göründüğüne vücûd virilmeyüp bir tarafın galebesi câ'iz görülmeye. Nizâm-ı 'âlem, cümle halk haddinden tecâvüz itmemekle müyesserdir ve's-selâm[4].

Nef'î Efendi[*3]**:**

Şu'arâ-i Rum'un mümtâz ve ser-bülendi Erzurumî Nef'î Efendi'dir. Evâ'il-i hâlinde ba'zı mukāta'âta kâtib olup, sonra Kubbealtı'nda muhâsebe

---

*1 نعم الناصر الجواب الحاضر = Hazır cevap ne güzel yardımcıdır.

1 ve Berât A : – N.

2 ve N : – A.

3 olmağla N : idi A.

*2 خالف تعرف = Muhalefet et, tanın (meşhur ol).

4 ve's-selâm N : – A.

*3 Kâtib Çelebi'nin biyografisini 1045 yılı vefeyâtında verdiği Nef'î, *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'ya göre (I, 93) 1044 yılı şa'bân ayında (Ocak-Şubat 1635) katledilmiştir. Nitekim Nef'î'nin katli, *Târîh-i Na'îmâ*'da da 1044 yılı olayları arasında, ayrı bir başlık altında ve uzunca anlatılmıştır (II, 799-800).

emsâli ba'zı menâsıb zabt eyledi. Harâc muhâsebecisi iken Bayram Paşa'yı hicv itdikde, Sultân Murâd Hân'dan istîzân idüp, şa'bânın sekizinci günü sarâyında boğdurdu.

Mısrâ'[1]

Ah kim kıydı felek Nef'î gibi üstâda[*1]

târîh didiler[2].

Şâ'ir-i mezbûr müferrid-i zemâne, vâdî-i hicvde yegâne, sâhib-i *Dîvân*, şâ'ir-i nüktedân idi. El-hakk hicv-gûylukda cümle şu'arâyı geçmişidi. Kasâ'idi dahi müsellem-i 'âlem ve bi'l-cümle şi'rde nazîri nâdir âdem idi. –*'Afa'llâhu 'anh*[*2].–[3]

---

1 mısrâ' N : târîh A.

*1 اه كم قيدى فلك نفعى كبى استاده = Bu haliyle 1033 tarihini veriyor.

Vekāyi'ü'l-fudalâ'da (I, 93) beytin tamamı mevcut olup şu şekildedir:

ناكهان كلدى بر اكسكلى ديدى تاريخن
اه كيم قيدى فلك نفعى كبى استاده

Nâ-gehân geldi, bir eksikli didi târîhin
Ah kim kıydı felek Nef'î gibi üstâda

Bu haliyle hesaplandığında 1044 tarihi elde edilmektedir. Nitekim, *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'da verilen bilgiye göre (I, 93) Nef'î'nin ölüm tarihinin 1044 olduğundan yukarıda bahsetmiştik.

2 târîh didiler N : târîhdir A.

*2 عفى الله عنه = Allah onun günahını affetsin.

3 'afa'llâhu 'anh N : – A.

SENE-İ SİTTE VE ERBA'ÎN VE ELF

Ahvâl-i Serdâr ve[1] Serhadd-i 'Acem

Muharremin[2] onunda câ-be-câ münâsib olan mahallerde on yedi bâb yetmişer, seksener, yüzer katâr deve alır[3] âhûr ki[4] ortası açık, iki kapulu, üstü sârbân, odaları ve kapu yanları arpa ve saman anbarı olmak üzre binâ içün evâmir gönderildi[5]. On beşinde Cânpûlâd-zâde Erzurum'a dâhil olup Yeniçeri Ağası, Serdâr'ı Sultânsekisi'nde ziyâfet eyledi. Ve on yedisinde bir iki kimesne duhân içerken Vezîr-i a'zam görüp, birini katl eyledi. Muhkem yasak nidâ olundu. Yirmi sekizinde Cânpûlâd-zâde Mustafa Paşa ber-mûceb-i fermân-ı Zıll-ı Yezdân boğulup âhırete gönderildi. Mûsâ Çelebi'yi tekeffül ile Receb Paşa-yı gaddâra getirdiği hâtır-nişân-ı hümâyûnları olmuş. Kısâs icrâ itdiler.

Saferin ikinci günü Diyârbekir ve Karaman ve Sivas ve Anadolu'dan[6] birkaç sancak, paşa ve beyleri 'askerleri ile Kars muhâfazasına gönderildi. Varup Kars'ın vîrân yerlerini müceddeden binâya şürû' eylediler. On altıncı günü Anadolu Beylerbeyisi Gürci Mehemmed Paşa Ahıska Hisârı'nı termîme me'mûr olup harc[7]-ı lâzımı virildi. Ve yirmi birinde revâne oldu. Rüstem Hân, yirmi bin kadar Kızılbaş ile Şehrizor'a ve Kerkük üzerine gidüp Şâh, Revân binâsı içün dört bin serahor ve on bin tümen akça virüp, Gence Hânı Mehemmed Hân ve Şirvân Hânı Yûsuf Hân, üç bin Kızılbaş ile kal'a ta'mîrine arka olup hisârı temâm itdiler. Ve etrâfına su saldılar. Kal'aya istihkâm virdikden sonra zimâm-ı hükûmetini "Kelb-i 'Ali" nâm hâna virüp Isfahân'a gitdi.

Rebî'ulevvelin yirmi üçünde Defterdâr İbrâhîm Efendi[8] ile Sipâh Ağası Mataracı Mehemmed Ağa îkāz-ı fitneye mübâşir oldukları[9] sikātdan[10] ma'lûm ve zâhir olmağla, ikisini dahi vakt-i duhâda otağa da'vet idüp katl olundu. Ve

---

1 ve N : – A.
2 muharremin N : sene-i mezbûre muharreminin A.
3 alır N : – A.
4 âhûr ki N : âhûrunun A.
5 gönderildi N : gönderilüp A.
6 Anadolu'dan N : Anadolu ve A.
7 harc A : harâc N.
8 Efendi N : Paşa A.
9 mübâşir oldukları N : mübaşeret üzre oldukları A.
10 sikātdan A : sikādan N.

yeri Bâkī Paşa Kethudâsı Mehemmed Paşa'ya ta'yîn olunup, Aydın muhassılı iken isti'câl ile geldi.

Rebî'ulâhırın on ikisinde Kars binâsı temâm oldu diyü gınâ'î haber getirdi.

Vak'a-i Erdelân ve İnhizâm-ı Ahmed Paşa[1]

[237b] Mukaddemâ Revân dönüşünde Silahdâr Paşa'ya Kıbrıs harâcı ile ber-vech-i arpalık Aydın ve Saruhân ve Niğbolu sancakları 'inâyet olunup, Erzurum Beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa'ya girü Şâm Eyâleti virilüp Mûsul muhâfazasına gönderilmiş idi. Yanında yirmişer otuzar neferli yüz otuz segbân bölükbaşısı var idi. Bir mıkdâr yeniçeri dahi ta'yîn olunup anda kışlamış idi. Bahâr faslında Şâh'ın küçük[2] mîrâhûru Zeynel Hân, gālibâ Şâh-ı Hind'den gelen bir büyük fil ile Şehrizor tarafına geldiler. Paşa-yı mezbûrun mesmû'u oldukda, ağalarından "Deli Dünyâ" ve "Serhoş Hasan" nâm kimesneler ile bir mıkdâr 'asker gönderüp, Zeynel Hân bozulup ol fil alınmış ve Der-i devlet'e gönderilmişidi. Bu haber Şâh'a vâsıl olıcak, Kör Hüseyin Hân ve Mukaddem Hân ve Siyâvuş Hân ve Zâlim 'Ali ve gayri otuz kırk bin Sürhser ile ⟨Rüstem Hân'ı*1⟩ Ahmed Paşa üzerine havâle eyledi*2. Bu esnâda, Erdelân ülkesinin hâkimi Hân Ahmed ki Şâh 'Abbâs ile 'akd-i musâhere idüp Sünnî iken, sınurda vâkı' olmağla, müdârâ içün hemşîresi duhterini almış ve öte tarafdan olmuş idi. Bu esnâda ba'zı umûr, Kızılbaş'dan[3] nefret[4] ve a'râzına bâ'is olmağla Rüstem Hân, üzerine yürüyüp mezbûr dahi Ahmed Paşa'ya mektûb gönderüp Der-i devlet'e ilticâ ve zümre-i bende-gân-ı Âl-i 'Osmân'a iltihâk recâ itmeğin, Ahmed Paşa dahi Der-i devlet'e 'arz idüp, "*Mezbûrun imdâdına varup 'ıyâl u etbâ'ı ile Mûsul ülkesine nakl idesin*" diyü ahkâm vârid oldukda, Mûsul'da olan 'askeri kaldırup imdâdına gitdi.

Serdâr tarafından dahi rebî'ulâhırın on sekizinde gitdiği ma'lûm olıcak,

---

1 Ahmed Paşa A : Ahmed Hân N.

2 küçük N : – A.

*1 Manadaki kopukluğu gidermek üzere bu ismi *Târîh-i Na'îmâ* (II, 837)'dan alarak metne ekledik. Nitekim birkaç satır aşağıda Kâtib Çelebi kendisi de Rüstem Hân'ın adını zikretmektedir.

*2 Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi, Erzurum Beylerbeyi Küçük Ahmed Paşa üzerine gönderilen asker miktarını altmış bin olarak bildirmiştir (*Zafernâme*, vr. 62a-62b).

3 ba'zı umûr Kızılbaş'dan N : ba'zı umûrdan nâşî Kızılbaş'dan A.

4 nefret A : nusret N.

Kürdistân beylerine imdâda varmak içün evâmir yazılup, Ahmed Hân'a ve Ahmed Paşa'ya birer murassa' kılıc ve ikişer ağır[1] hıl'at gönderildi. Ve yirmi ikinci günü Vezîr-i a'zam, kendi kethudâsı Dervîş Mehemmed'i imdâda ta'yîn idüp, üç dört bin cürd atlu ile ordudan ayrılup alay ve şevket ile revâne oldukda[2] iki tuğ virilüp ve sâ'ir mîr-i mîrân dahi icrâsına me'mûr oldu.

Ahmed Paşa dört bin kadar 'asker ile Şehrizor semtine gidüp Erdebîl'den Samaklı Deresi'ne vardıkda mizâcı mütegayyir oldu. Ve Ser-çınar'da Hân Ahmed elli altmış âdem ile gelüp mülâkât itdikde Ahmed Paşa ikrâm idüp tesellî virdi. Andan göçüp Şehrizor'a vardıklarında iki gün oturak itdiler. Kızılbaş'dan bir esîr halâs bulup geldi. "*Rüstem Hân Kızılbaş 'askeri ile Mihribân'da oturup leşker kıllet üzredir*" diyü haber virmekle, beri tarafa gurûr gelüp gitmeğe 'acele itdiler.

Rüstem Hân tekrâr Şâh tarafına haber gönderüp, imdâdına yedi bin kadar Şâh kulu gelmişidi. Ahmed Paşa'nın mizâcı za'f üzre iken göçüp üç menzilde Mihribân kurbına nüzûl eyledikde, gice imdâda ta'yîn olunan Kızılbaşlar[3] meş'aller ile gelüp şenlikler eylediler. Ertesi, iki tarafdan 'asker yürüyüp Mihribân Sahrâsı'nda vâkı' gadîre karşı dağ dibinde saflar ârâste kılınup ayak ayak yürüdüler. Ahmed Paşa yol üzerinde Hân Ahmed havzına varup ol mahalde[4] tekābül-i saffeyn ve duhâ vaktinde kıtâl-i ferîkayn vâkı' oldu. Leşker-i Kızılbaşân[5] ez'âf-ı muzâ'af idi. Piyâde tüfeng-endâzını dağa döküp üzerlerine havâle eyledi. Ve dokuz bölük 'azîm alayları sahrâda durup, beri tarafdan dahi Ahmed Paşa atda durmağa mecâli kalmamağla[6] inüp, Kürdistân beylerinden iki sancağı dağda olan tüfeng-endâza gönderdi. Sâ'iri sahrâda durup muhkem ceng eylediler. Beyler piyâde Sürhserân'ı[7] hezâr zûr ile dağdan ayırup sahrâya indirdikde, 'umûmen Kızılbaş 'askeri gayrete[8] gelüp yek-pâre hamle itdiler. Şâm 'askeri mukaddemâ[9] ağırlıklarını girü göndermişidi. Fi'l-hâl yüz çevirüp

---

1 ağır N : – A.
2 ordudan … oldukda N : ardından alay ve şevket ile ordudan ayrılup A.
3 Kızılbaşlar A : Sürhserân N.
4 mahalde A : mahall N.
5 Kızılbaşân A : Sürhser N.
6 kalmamağla N : kalmayup A.
7 Sürhserân'ı A : Sürhser'i N.
8 gayrete A : hayrete N.
9 mukaddemâ N : – A.

firâr itmekle, sâ'ir 'asker[1] dahi pâydâr olmayup bozuldular. İki sâ'at kadar 'azîm ceng olup, Ahmed Paşa dahi za'îf ü zebûn[2] **[238a]**, "*Kazâya rızâ*" diyü sancağa dayanup, firârdan karârı münâsib görmeğin Kızılbaş ortasında kalup tüfeng ile şehîd oldu. Levend ve 'asker fırka fırka perîşân girüye çekilüp Remle ve[3] Mûsul'a çıkdılar. Gazze Beyi Ahmed Paşa dahi ol cengde düşüp cümle kâr u bâr Kızılbaş'a kaldı. Öte tarafdan dahi Zâlim 'Ali düşüp, Hân Ahmed Mûsul'da gamından vefât itdi. Ahmed Paşa'nın hazînedârı esîr olup Paşa'nın başını gösterdi. Harîre sarup mezbûr[4] ile Şâh'a gönderdiler. Şâh, Hazînedâr'ı ıtlâk idüp[5] başı dahi elçilik ile varan Sarıca İbrâhîm Ağa ile göndermişidi. Şâm'da türbesine iletüp defn itdiler.

Bu haber gurre-i cumâdelûlâda Serdâr'a vâsıl olıcak kethudâsına Şâm Eyâleti'ni tevcîh eyledi. Ve altıncı günü Erzurum'dan göçüp Diyârbekir'e teveccüh eyledi. On sekizinde alay ile Dağ-kapusu'na konup, cumâdeluhrâ evâ'ilinde kışla içün şehre girdi.

'Azl-i Vezîr-i a'zam[6] Mehemmed Paşa ve Serdârî-i Bayram Paşa[7]

Ramazânın yedinci günü Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa Revân imdâdına taksîr sebebi ile ma'zûl olup, Kā'im-makām Bayram Paşa, yerine vezîr-i a'zam ve serdâr oldu. Yirmi altıncı günü Mîrâhûr Halîl Ağa, Diyârbekir'de Mehemmed Paşa'ya varup, mührü alup Defterhâne'yi mühürleyüp geldi gitdi.

Bayram Paşa serhadde vâsıl olunca muhâfaza emri Diyârbekir Vâlîsi[8] Tayyâr Mehemmed Paşa'ya sipâriş olunup, Vezîr-i a'zam-ı sâbık ol gice otuz kırk atlu ile çıkup rikâb-ı hümâyûn tarafına ılgar eyledi. Şevvâlin on ikisinde gelüp, Revân imdâdında taksîr ve Anadolu'da bî-hûde hânlar binâsı ile

---

1 'asker A : 'askerin N.
2 ve zebûn N : – A.
3 Remle ve N : – A.
4 mezbûr N : hazînedâr A.
5 idüp N : eyledi A.
6 Vezîr-i a'zam A : Vezîr N.
7 Bayram Paşa N : + ve vezâret-i o A.
8 Diyârbekir Vâlîsi A : Vâlî-i Diyârbekir N.

re'âyâya te'addî ve sû'-i tedbîr cezâsı içün müsâfirhâne-i vüzerâ olan Sırça Sarây'a kodular[1].

Kapudan Mustafa Paşa mukaddemâ donanma ile Akdeniz'e çıkup Girid Adası mukâbilinde iki harbî kalyonu alup Akdeniz'i muhâfaza ve sevâhili devr ü seyrden sonra, altı ay temâmında, cumâdelûlâda Donanma-yı hümâyûn'u Tersâne-i 'âmire'ye getirüp[2], Der-i devlet'de kā'im-makām olup kapudanlık dahi üzerinde kaldı.

Şevvâlin onuncu günü Bayram Paşa alay ile Üsküdar'a göçdü. On üç gün oturup tekmîl-i mühimmâtdan sonra göçüp cânib-i Haleb'e revâne oldu.

Ve Mûsâ Paşa'ya Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti virilüp, selefi Nasûh Paşa-zâde Eğri ⟨Eger⟩[3] muhâfazasına gönderildi.

Muhârebe-i Tatar

Sâbıkā Cânıbek Girây sefer husûsu içün kaldırılup, karadan Revân'a gelmek üzre Gāzî Girây-oğlu 'İnâyet Girây Hân nasb olunmuş ve gönderilmişdi. Birâderi Hüsâm Girây gulgule idüp vardıklarında sefer emrinde ihmâl idüp, Akkirman Sahrâsı'nda mukīm olup Kırım hânlarına ser-fürû itmeyen Kantemür ile nizâ'a düşüp[4], bu esnâda Leh Kıralı'ndan dahi şekvânâme geldi[5]. "*Mezbûr Kantemür diyârımızı harâb eyledi. Pâdişâh ile aramızda olan sulha mugāyir ba'zı nâ-şâyeste evzâ'ı vardır*" diyü 'arz eylemeğin, "*Mezbûr dururken kalkup sefere gitmek olmaz, gelir*[6] *Kırım'ı zabt ider*" diyü Hüsâm Girây tahrîki ile[7] Hân, 'asker-i Tatar'ı kaldırup üzerine yürüdü. Kantemür dahi 'ıyâl ü mâlını Kili Kal'ası'na koyup, Der-i devlet'e 'arz-ı hâl gönderdikde[8] kıtâle icâzet virilmeyüp da'vet olundu. Mezbûr dahi gelüp gidüp, Hân 'asker-i Tatar ile vilâyetini gāret ve karyelerini tahrîb eyledi ve[9] Memâlik-i mahrûse'ye hasâret irişdirdi. Kantemür'e tâbi' olan Tatar karyelerini kaldırup Kırım'a iletdi. Lâkin, Akkirman semtlerini harâb itdi. Ve

---

1 kodular A : dâhil oldu N.
2 getirüp A : gelmişidi N.
3 Eğri ⟨Eger⟩ A : ایذری N.
4 nizâ'a düşüp N : nizâ' idüp A.
5 geldi A : gelüp N.
6 olmaz, gelir N : lâzım gelirse A.
7 tahrîki ile N : iğvâsıyla A.
8 gönderdikde N : gönderdi A.
9 eyledi ve A : ile N.

mezbûrun etbâ'ından çok kimesne öldürdü. Ve Kili Kal'ası'n üzerine gelüp Kantemür'ün mâl ve 'ıyâlini taleb idüp top çekdi. Ve nevâhîsini gâret itdi. Ehl-i kal'a nâ-çâr mezbûrun mâlını ve 'ıyâlini virdiler.

'İnâyet Girây'ın dimâğı fesâdda olup, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye Kantemür talebi içün gönderdiği mektûbun mefhûmu bu idi ki zikr olunur:

Ba'de'l-elkāb;

"Bundan akdem Cânıbek Girây Hân'ın mûcib-i 'azli yoğiken Mehemmed Girây ve tekrâr Cânıbek Girây nasbından ne kadar ceng olup, iki vezîr düşüp 'ırz-ı saltanata ne*[1] **[238b]** mertebe şeyn geldiği ma'lûmunuzdur. Kantemür, Câmbek Girây tarafın tutup Mehemmed Girây zevâline bâ'is oldu. Ve Şâhîn Girây, ayağı ile varup mahbûs[1] u menkûb oldu[2]. Gerçi Pâdişâh hazretleri bize Kırım hânlığı virdiler ammâ, birkaç günden[3] ⟨sonra⟩ ashâb-ı garaz sözü ile 'azl eylemesi mukarrerdir. Bu kadar yıl çekilen âlâm u şedâ'id birkaç gün içündür. Ol ecilden Kantemür Hân'ın fesâdına tahammül olunmayup, cibilliyyetimizde merkûz olan vukūd[4]-ı celâdeti ızhâr ve mezbûrun diyârın ve karyelerini târ ü mâr eyleyüp leşker-i Tatar ayağ⟨ı⟩ altında pây-mâl itdirdik. 'Avretin ve oğlanın esîr itmekle kendi dahi cezâsın buldu[5]. Kaçup[6] Âsitâne'ye vardıkda[7] ol kapuyu penâh[8] idindiği ma'lûmumuzdur. Kantemür[9] bizim re'âyâmızdır. Anı sa'âdetlü Pâdişâh'dan isterim ki bu cânibe irsâl ide. Ve Kantemür'ün[10] karındaşı Salmış ⟨Selmân Şâh⟩ ve Orak Mîrzâ ve Nogay[11] ri, yedi sekiz binden ziyâde, hıdmetimiz kabûl eylemişlerdir. Eger Pâdişâh Kantemür'ü bize virmezse Tuna'dan geçüp bi'z-zât İstanbul'a karîb varup Kantemür[12] didikleri münâfıkı isterim. '*Kantemür'e Özi ve Silistire Eyâleti virilüp bizim beylerimizden olmuşdur*' dirlerse bu söz bâ'is-i fitnedir. Şimdi,

---

*1 ne : A nüshasında mükerrer.
1 mahbûs N : + oldu A.
2 oldu A : kaldı N.
3 günden N : – A.
4 vukūd A : vakūr N.
5 buldu A : + ve N.
6 kaçup A : kaçun N.
7 vardıkda A : varup N.
8 penâh A : kapah N.
9 Kantemür A : Timur N.
10 Kantemür'in A : Timur'un N.
11 Nogay A : Novay N.
12 Kantemür A : Timur N.

bizim yüzümüze gülüp, hâb-ı hargûş virüp, hıl'at ve evâmir ile[1], *'Kemâ-kân hâmsız'* dimekle, biz dahi sizin dürûğ-ı bî-fürûğunuza aldanup dönüp gidevüz ve[2] üzerimizde olan Tatar 'askerini[3] dağıdavuz, birkaç günden sonra yine birini hân idüp gönderesiz, bu olur değildir. Biz 'askeri dağıtmazız ve[4] dağıtmağa kavî rehin isteriz. Yeniçeri Ocağı'ndan ve gayriden istemeziz. 'Ulemâ zümresinden göndermek gereksiz. Ve illâ Kantemür'ün[5] talebi içün ol diyâra varmak katımızda emr-i sehldir. Sonra bildirmedik dimeyesiz. Cenâbınız hallâlü'l-müşkilâtsız. Ma'kūl olanı idesiz ve's-selâm."

Âsitâne tarafından dahi[6] mektûbun cevâbı yazılup[7], bu esnâda, "*Hânlık âhara virildi*" diyü Tatar içinde haber şâyi' olup Hân, Kırım[8] 'askeri ile sâhil-i i deryâ muhâfazasına gitdi[9]. Câ'iz ki yeni hân karadan gelir diyü[10] Hüsâm Girây ve Nûreddîn Sa'âdet Girây, Özi Nehri ⟨Dnieper⟩ ile Özi[11] miyânında Nogay Tatarı ile kaldılar. Her gün Salmış ⟨Selmân Şâh⟩ ve Orak Mîrzâ, Hüsâm Girây ve Sa'âdet Girây ile yiyüp[12] içüp 'işret iderler ve fursat gözedirler idi. Zîrâ Kantemür[13] Nogay cinsi olup, bunlar anın[14] intikāmın almak içün, "'*Osmânlı'dan yüz çevirüp tâbi' olduk*" diyü gelmişler idi. İttifâk bir gice fursat bulup mest yaturken ikisini dahi katl itdiler. Ve etbâ'ı olan Tatar'ı[15] kırup temâm mertebe ahz-ı intikām itdiler. Nogay 'askerini alup Özi[16] Boğazı'na gelüp ahvâli Der-i devlet'e 'arz eylediler. Zilhiccenin beşinci günü haber-i meserret-eser gelüp telhîs olundu.

Menemen hâssı Hâssekî paşmaklığı olup nâ'ibi, Voyvoda mezâlimine müsâ'ade itmemekle Voyvoda, Sultân Kethudâsı Kara 'Abdî'ye şikâyetnâme

---

1 hıl'at ve evâmir ile A : hıl'at ve ümerâyla N.
2 ve A : – N.
3 Tatar 'askerini A : Tatar'ı N.
4 dağıtmazız ve A : – N.
5 Kantemür'ün A : Hân Timur'un N.
6 dahi N : + gönderilen A.
7 yazılup N : virilüp A.
8 Kırım N : – A.
9 gitdi A : + ve N.
10 diyü A : + fâ'ile N.
11 Özi A : اور N.
12 yiyüp A : – N.
13 Kantemür A : Hân Timur N.
14 bunlar anın N : bunların A.
15 Tatar'ı A : Tatarları N.
16 Özi A : اور N.

gönderüp hükm-i hümâyûn mûcibince Nâ'ib-i fakîr Menemen'de sene-i mezbûre evâhırında salb olundu.

Ahvâl-i Erdel

Bu sâl hılâlinde sâbıkā Erdel kıralı olan Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩ birâderi Koca Betlen ⟨István Bethlen⟩, Erdel diyârından firâr idüp iki yüz kadar âdemle Eğri ⟨Eger⟩'ye gelüp on gün kadar oturdukdan sonra Budun ⟨Buda⟩'a varup, Peşte ⟨Pest⟩'de birkaç zemân eğlenüp Erdel kırallığın Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩[1] elinden almağa tâlib olup Nasûh Paşa-zâde'yi üzerine tahrîk itmişidi. Müyesser olmadı.

Vak'a-i Salanta ⟨Szalonta⟩

Budun ⟨Buda⟩ Beylerbeyisi Nasûh Paşa-zâde, savâb-dîd-i ba'zı erkân ile fermân-ı 'âlî mûcibince, Erdel Hâkimi Rakoçi[2]-oğlu ⟨György Rákóczi I⟩'nu ref' ve yerine Betlen Gabor-oğlu ⟨István Bethlen⟩'nu nasb itmek içün cem'-i sipâh ve 'azm-i râh idüp, "Güle ⟨Gyula⟩" nâm kal'a kurbında 'asker cem' idüp birkaç bin güzîde 'asker ve Tımışvar ⟨Temesvár⟩ Beylerbeyisi Bekir Paşa'yı serdâr ta'yîn idüp ol cânibe gönderdi. "Salanta ⟨Szalonta⟩" nâm mahalde leşker-i küffâr karşı gelüp tekābül-i saffeyn olıcak âteş-i kârzâr işti'âl[3] bulup, cengde iki bine karîb kâfir hâk-i helâke düşüp, ahşâm vakti iki leşker girü çekildiler. **[239a]** 'Asker-i İslâm Serdâr ile karâr ve leşker[4]-i küffâr tahmîn-i firâr üzre iken gice nâ-gâh miyân-ı sipâhda, "*Serdâr kaçdı!*" sadâsı peydâ olup herkes tahlîs-i nefs ârzûsuyla bir cânibe yüz tutdu. Etrâf-ı menzil[5] ise bataklık olup kulağuzsuz çıkılmak 'asîr idi. Havf-ı hücûm-ı küffâr ve dağdağa-i firâr-ı Serdâr[6], dehşet-i şeb-i târı[7] takviyet idüp, târ ü mâr olan 'asker bataklara batup az kimesne râh-ı halâsa mühtedî oldu. Bâkīsı küffâra esîr ü giriftâr olup ganîleri ba'de-zemân bezl-i emvâl ile halâs oldular[8].

---

1 Rakoçi N : Rakofça A.
2 Rakoçi N : Rakofça A.
3 işti'âl A : iştigāl N.
4 leşker A : – N.
5 menzil N : menzilde A.
6 Serdâr N : ve + A.
7 şeb-i târı N : şeb-i târ A.
8 halâs oldular A : kurtuldular N.

Vefeyât

Bu sâlde Menemen Nâ'ibi bâzârda 'imâme ve câmesiyle salb olundu[1].

Hasan Efendi:

Sudûr-ı kirâmdan "Bebr-zâde Karındaşı" dimekle ma'rûf, fıkh u diyânetle mevsûf vücûd olup, hasbe'l-'âde kat'-ı merâtib ve ahz-ı menâsıb iderek İstanbul kādîsı ve Anadolu ve Rumili kādî'askeri oldukdan sonra[2], bu sâl hılâlinde intikāl eyledi. Âsârından Zincirlikuyu semtinde medresesi vardır. Anda medfûndur[3].

1 bu sâlde ... olundu N : – A.
2 oldukdan sonra N : olup A.
3 Zincirlikuyu … medfûndur N : Zincirlikuyu semtinde binâ eylediği medresesinde medfûndur A.

SENE-İ SEB'A VE ERBA'ÎN VE ELF

Necât-ı Mehemmed Paşa ve Refteneş be-Muhâfaza-i Özi

Vezîr-i a'zam-ı sâbık Mehemmed Paşa muharremin on birinci gününe gelince doksan gün Sırça Sarây'da yatup, ehibbâsı varup ziyâret iderlerdi. Üç[1] gün mukaddem Diyârbekir'den Kapucular Kethudâsı ile ağırlığı ve nukūdu gelüp rikâb-ı hümâyûna zabt olmağla, mazhar-ı 'afv u gufrân olup yevm-i mezbûrda sarâyına gitdi. Gurre-i rebî'ulevvelde girü mazhar-ı 'inâyet olup Sarây'a da'vet ve devlet umûruna müte'allık meşveretden sonra Özi Eyâleti virilüp, ol semtlerin muhâfazasına ser'asker ta'yîn olundu. Onuncu günü alay ile çıkup gitdikde vezâret hâsları virildi.

Tebdîl-i Hân

Muharremin onuncu günü 'İnâyet Girây[2] Hân[3], şenâ'ati muktezâsınca ma'zûl olup yeri Selâmet Girây-oğlu Bahâdır Girây'a virildi. Mu'tâd üzre el öpüp ertesi kadırga ile Kırım'a gönderildi[4]. Kırım'a dâhil olup bilâ-mezâhim cülûs itdi. Hân-ı sâbık, gayri melce' bul⟨a⟩mayup deryâdan Der-i devlet'e vâsıl olduğu gün ⟨-ki⟩ saferin sekizinci günü idi- vücûda getirdiği a'mâl-i seyyi'enin cezâsı virilüp katl olundu. Cümle vüzerâ ve kādî'askerler na'şını Bağçe-i Hâs'dan kaldırup, iskeleye varınca önüne düşüp götürdüler.

Kırım hânları ihtilâline sebeb olan Kantemür'e[5] Karahisâr Sancağı virilüp virilüp birkaç gün müdârâ olunmuşidi. Üsküdar'da 'Â'işe Sultân Bağçesi'ne geçirilüp, saferin on birinci günü katl olundu.

İstîlâ-i Küffâr be-Azak

Hüsâm Girây mukaddemâ Azak Kal'ası etrâfında ârâm iden Nogay Tatarı'n[6] sefere da'vet idüp Akkirman semtine getirmekle Azak etrâfı hâlî kalmağın, Moskov Kıralı imdâdı ile Kazak eşkıyâsı kalkup Azak'a müstevlî oldu. İçinde bulunan ehl-i İslâm ceng iderek ekseri şehîd ve kimisi esîr oldu.

---

1 üç N : on A.
2 Girây N : – A.
3 Hân A : – N.
4 gönderildi A : + vardıkda N.
5 Kantemür'e A : Hân Timur'a N.
6 Tatarı'n N : Tatarı A.

Âmeden-i Elçi-i 'Acem

Şâh tarafından "Maksûd Hân" nâm elçi çıkup, mukaddemâ Bayram Paşa 'arz eylemişidi. Rebî'ulevvelin on yedinci günü Üsküdar'a gelüp İstanbul'da Dâvudpaşa Sarâyı'na nüzûl fermân olundu. Gelüp el öpdükden sonra[1] Şâh cürmünden isti'fâ idüp nâmesinde me'âl olmamağla, Sefer-i Bağdâd mukarrer olmağın anda cevâb virilmek üzre redd olundu. Ve evvel-bahâr olunca mühimmâtı mîrîden görülüp sefere bile gitdi.

Rebî'ulâhır evâsıtında İstanbul'a 'azîm tâ'ûn[2] musallat oldu[3].

Şevvâlin ikinci günü Şehzâde Sultân Kāsım izâle olunup, Sultân Ahmed evlâdından ancak bir şehzâde kaldı.

Segbânbaşı Küçük Hasan Ağa yeniçeri ağası olup, sefer içün beş bin kadar yeniçeri kapuya çıkmak fermân ve devşirmeye kānûn üzre çorbacılar ta'yîn olundu. Ve Muslihüddîn Ağa tekrâr segbânbaşı olup İstanbul muhâfazasına[4] kaldı.

Kayseriyyeli Emîr -ki Abaza Şeyhi idi- gelüp Pâdişâh ma'lûmu olmuşidi. Bu esnâda her gün Pâdişâh'a rü'yâ 'arz idüp, "*Yeniçeri tâ'ifesinden sizin vücûdunuza zarar görünür. Bunların kisvelerin tağyîr idüp keçe ve üsküf nâmını sahîfe-i rûzgârdan kaldırmanız mühimm oldu*" diyicek, dimâğı **[239b]** fesâdda olup sözü fitne-engîz olduğunu bilüp hakkından gelindi[5]. –*'Aleyhi mâ yestahıkku*[*1].–

Ahvâl-i Serdâr

Çün Vezîr-i a'zam Bayram Paşa evâ'il-i bahârda Üsküdar'dan göçüp İznik ve Akşehir'i geçüp Konya'da 'îd-i adhâ idüp, ba'zı kapu halkı anda karşı geldiler. Ereğli ve Niğde etrâfında at çayırladup Diyârbekir'de bölük ve Ocak ağalarına, Sivas'a gelüp orduya dâhil olmak bâbında fermânlar ve evâmir[6] gönderildi. Vezîr-i a'zam Sivas'a vardıkda anlar dahi kalkup Defterdâr Mehemmed Paşa'yla geldiler. Muharremü'l-harâm Sivas'da geçüp 'ulûfeleri

---

1 öpdükden sonra A : öpdükde N.
2 tâ'ûn N : hastalık A.
3 oldu N : olmuşdu A.
4 muhâfazasına A : muhâfazasıyla N.
5 fesâdda ... gelindi A : fesâdda sözü fitne-engîz olduğunu bilüp fi'l-hâl katl itdirdiler N.
*1 عليه مايستحق = Hak ettiği başına gelsin.
6 fermânlar ve evâmir A : emir N.

virildikden sonra göçüp, gurre[1]-i saferde 'Ayntâb'a gitdiler. Vezîr-i a'zam ılgar ile Birecik'e varup dökülen topları gördü. Ve biraz şâhî ve cebehâne Mûsul'a nakl eyledi. Van[2] ve Erzurum ve Kars câniblerinde olan serhadd umûrunu[3] görüp 'askere zahîre yerleşdirdikden[4] sonra rebî'ulâhırda bermûceb-i fermân-ı 'âlî 'askere icâzet virüp Amasya kışlağına rücû' itdi. Cumâdelâhırda Vezîr-i a'zam şehre dâhil olup Yeniçeri Ağası'nı Merzifon'a gönderdi. Bölük zâbitlerine Amasya'da kışla ta'yîn olundu[5].

Ahvâl-i Âsitâne

Mukaddemâ Hân tuğyânı zuhûrunda Ken'ân Paşa Özi muhâfazasına gönderilmiş idi. Mehemmed Paşa vardıkdan sonra Nasûh Paşa-zâde ile ikisi gelüp Dîvân-ı hümâyûn'da[6] oturdular.

Ve Eflak Voyvodası Mati ⟨Matei Basarab⟩'nin ba'zı serkeşliği zuhûr itmekle[7] ahz u katli fermân olunmuşidi. Tulca'da Mehemmed Paşa oturup da'vet itdikde kalkup, bir menzil yer kaldıkda ba'zı kīl ü kāl den intikāl idüp döndü, vilâyetine gitdi. Gördüler ⟨ki⟩ olmaz, girü istimâlet mektûbu gönderüp mukarrernâme virdiler. Mehemmed Paşa dahi Silistire'ye varup kışladı.

Kıbrıs Paşası ⟨Eski Yûsuf Paşa'nın⟩*1 zulmünden halk ayağa kalkup dükkânlar kapandığı vâsıl-ı sem'-i hümâyûn olıcak, Paşa-yı mezbûr ile Lefkoşa Kādîsı 'Acem-zâde Mustafa Efendi Der-i devlet'e ihzâr olunup, vak'anın aslını teftîşe kozbekçisi gönderildi. Silahdâr, Eski Yûsuf tarafından olmağla vilâyetli cürmü Kādî'ya yükledicek[8], Eski Yûsuf'a Kefe Eyâleti virilüp Kādî katl olundu.

---

1 gurre A : – N.
2 Van N : – A.
3 umûrunu N : ahvâlini A.
4 yerleşdirdikden N : virildikden A.
5 bölük ... olundu A : bölük zâbitleri Amasya'da kışladılar N.
6 Dîvân-ı hümâyûn'da A : Dîvân'da N.
7 itmekle N : idüp A.
*1 Eski Yûsuf Paşa'nın ismi, birkaç satır aşağıda müellifin kendisi tarafından da verilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını düşündüğümüzden dolayı ismi buraya eklemeyi uygun gördük.
8 yükledicek N : yükletdiler A.

'Azîmet-i Pâdişâh-ı İslâm be-Sefer-i Bağdâd-ı Bihişt-âbâd[1]

Evâ'il-i recebde vükelâ-i devlet-i rûz-efzûn Bağdâd niyyetine sefer-i hümâyûn mühimmâtı görüp hâzır olmak içün fermân-ı sa'âdet-makrûn sâdır oldu. Şevvâlin sekizinci günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-erbi'â ve şubatın dördü idi- tuğ-ı hümâyûn çıkup cebehâne önüne dikildi. Sâ'ir sefere me'mûr olan ağalar ve paşalar kapusu önüne dahi dikilüp mühimmât ihzâr olundu. Ve ol gün Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Paşa 'asker sürmeğe me'mûr olup Rumili'ne gitdi.

Ve yevm-i mezbûrda Kâğıdhâne'de bârût dökülürken havandan âteş çıkup, yirmi kantâr bârût yanup sakfı götürdü[2]. Ve huddâmından altı nefer âdem[3] helâk olup, ondan ziyâdesine cerâhat ısâbet itdi.

Budun ⟨Buda⟩ Beylerbeyisi Mûsâ Paşa Dârü's-saltana muhâfazasına[4] me'mûr olup, yeri Özi muhâfazasında olan Mehemmed Paşa'ya virilüp, Silistire Nasûh Paşa-zâde'ye[5] tevcîh olundu.

Şevvâlin on beşinci günü otağ-ı hümâyûn Üsküdar Sahrâsı'na kuruldu. Zilka'denin on altıncı günü ordu-yı hümâyûn Üsküdar'a geçüp, yirmi üçüncü günü yevmü'l-hamîsde[6] -ki şeref-i şems idi- 'azîm alaylar ile Pâdişâh-ı gāzî cânib-i Üsküdar'a güzâr buyurup yirmi dokuz gün otağ-ı hümâyûnla ol menzilde karâr itdiler[7]. Kā'im-makām Kapudan Mustafa Paşa ve Şeyhülislâm Yahyâ Efendi rikâb-ı hümâyûnla sefere me'mûr olup, Sefer-i Revân'da Şey-

---

1 bihişt-âbâd A : – N.
2 götürdü N : getirdi A.
3 âdem A : – N.
4 muhâfazasına A : muhâfazasıyla N.
5 Nasûh Paşa-zâde'ye A : Nûh Paşa-zâde'ye N. Belirtilen tarihte yapılan tevcihata dair *Topçular Kâtibi 'Abdülkādir Efendi Târîhi* (II, 1065)'nde verilen bilgi, Nasûh Paşa-zâde'ye Özi muhâfazasının verildiği yönündedir. Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin *Zafernâme*'de bildirdiğine göre; Budun Beylerbeyi Mûsâ Paşa İstanbul muhâfazasına ta'yîn edilince, onun yeri Özi'den Mehemmed Paşa'ya verilmiştir. Mehemmed Paşa'dan boşalan Özi'ye de Rumili Beylerbeyi Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Paşa nakledilmiştir (vr. 66b). *Târîh-i Vecîhî*'de de aynı silsile yer almakla beraber, Vecîhî'nin Özi yerine Silistre'den bahsetmiş olması dikkat çekmektedir (*Târîh-i Vecîhî*: Buğra Atsız, *Das Osmanische Reich Um Die Mitte Des 17. Jahrhunderts, Nach Den Chroniken Des Vecihi (1637-1660) und des Mehmed Halifa (1633-1660)*, München 1977, vr. 2a-3a). Na'îmâ ise *Fezleke*'de verilen bilgiyi aynen tekrar etmiştir (II, 860).
6 hamîsde A : hamîs N.
7 otağ-ı hümâyûnla ol menzilde karâr itdiler N : otağ-ı hümâyûn ile oturup A.

hülislâm'ın yümn-i refâkatleri müşâhede[1] olunmağın, bu seferde dahi refîk-i tarîk olmaları bâbında fermân sudûr itdi.

Ve Rumili Eyâleti Arslan Paşa-oğlu 'Ali Paşa'ya tevcîh olundu. Ve Tersâne-i 'âmire Kethudâsı Piyâle Kethudâ donanmaya ser'asker[2] ta'yîn buyurulup, Nevrûz'dan sonra Karadeniz'e 'azîmet ile me'mûr oldu.

Zilhiccenin yirmi üçüncü günü ⟨-ki⟩ yevmü's-sebt ve nisanın yirmi sekizi idi- Pâdişâh-ı 'âlem-penâh Üsküdar'dan **[240a]** kalkup 'izz ü ikbâl ile revâne oldular. Ve beşinci menzilde İznikmid'e vardılar. Ma'zûl mevâlî ve müderrisîn ol menzile dek Sultân-ı gāzî hazretlerini teşyî' idüp, yevm-i vusûlde dâmen-bûs-ı Şehriyârî ile müşerref olup İstanbul'a 'avdet itdiler.

Ahvâl-i Donanma

Bu sâlde[3] Nevrûz-ı Sultânî'de Kapudan Paşa, me'mûr olduğu Tersâne-i 'âmire umûru ile tekayyüd üzre olup ve donanma mühimmâtın itmâma meşgūl iken, kâfirin üç fenerli kapudanı olan "Sakızlı" nâm mel'ûn Akdeniz'e çıkup Boğaz'dan taşra tüccâr gemilerine sedd-i râh-ı selâmet olduğu haberi vâsıl olmağın, üç günde Tersâne gemileri mühimmâtın tekmîl idüp, zilka'denin on beşinci günü mu'tâd üzre Beşiktaş'a geçüp[4], andan Gelibolu'ya 'azîmet eyledi. Boğaz'dan çıkup Taşözü ⟨Thasos⟩ ve sâ'ir ihtimâl virilen adaları yoklayup, kâfir gemilerinden nâm u nişân belirmedi.

Vefeyât[5]

Bu sâlde intikāl iden ricâlden nakle sâlih kimse ma'lûm olmamağla yazılmadı.

---

1 müşâhede A : müsâ'ade N.
2 donanmaya ser'asker A : donanma ser'askeri N.
3 sâlde A : sâl N.
4 geçüp N : çıkup A.
5 vefeyât N : – A.

SENE-İ SEMÂN VE ERBA'ÎN VE ELF

Vekāyi' der-Sefer-i Bağdâd

Muharremin ikinci günü iki solakbaşı ihtiyâr olmağla ellişer akça tekā'üd ihsân olunup, nısf-ı nehârda Yeniçeri Ağası'nın tuğu gitdi.

Ve İstanbul'dan bir şehzâde vilâdeti haberi geldi.

'Azl-i Mu'îd Ahmed Efendi[1]

Kā'im-makām Mustafa Paşa dîvânında Şeyhülislâm mülâzımlarından bir müderris, Anadolu Kādî'askeri Mu'îd Ahmed Efendi'ye[2] mu'âraza sadedinde olmağın[3] ta'zîr olunup, husûs-ı mezbûr sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda, seherî Musâhib Hüseyin Paşa gelüp, fukarâ-yı kudâta merhamet ve hâllerine münâsib menâsıb ile tesliyet fermân olduğun teblîğ itdikde, huşûnet-âmiz bir gûne vaz' göstermekle Vezîr-i mezbûr münfa'il olup[4], huzûr-ı Pâdişâhî'ye vardıkda Şeyhülislâm da'vet olunup, anlar dahi mülâzımlarını ta'zîrden dil-gîr olmağla şikâyet-âmîz bir iki nükte edâ ve Pâdişâh'a du'â idicek[5], fi'l-hâl 'azl ve Belgırad'a nefy olunması[6] içün fermân-ı hümâyûn sâdır olmağın[7], gazabları[8] geçmeyüp haymesi başına yıkılmak[9] içün bir nice bostâncı gönderdiler. Silahdâr Paşa ve Rûznâmeci sevki ile yeri İstanbul Kādîsı 'Îsâ Efendi'ye virilüp, anın yeri Edirne'den ma'zûl Kürd Kāsım Efendi'ye tevcîh olundu. Muharremin dördünde Mu'îd Ahmed[10] Efendi çâdır altından kalkup Belgırad'a gitdi.

İmtihân-ı Kudât

Pâdişâh-ı 'âlem-penâh merâtib ve makādîr-i nâsı bilüp her tarîkın ahvâline vukūf tahsîl itmişidi. Husûsâ eşref-i tabakāt-ı nâs olan zümre-i

---

1 efendi N : – A.
2 Mu'îd Ahmed Efendi'ye N : Mu'îd Ahmed'e A.
3 olmağın A : olmağla N.
4 olup A : – N.
5 şikâyet-âmîz ... idicek N : şikâyet-âmîz bir iki nükte edâ ve du'â idicek A.
6 olunması A : – N.
7 olmağın A : olmağla N.
8 gazabları A : gayzları N.
9 yıkılmak A : yıkmak N.
10 Ahmed A : – N.

'ulemâya tekayyüd buyurup imtihân ile ehli, nâ-ehli teşhîs ü temyîz iderlerdi. Zemân-ı devletlerinde 'ilm ü hüner revâc bulup cehl ü şakāya kesâd gelmişidi.

Bir def'a mansıba 'arz u telhîs olunan kudâtı Üsküdar'da huzûr-ı hümâyûna da'vet olunup, ehli ve nâ-ehli gördüler. İznikmid'de Edirne Kazâsı tâlibleri içün[1] imtihân fermân olunup, Burusa'dan ma'zûl Kabakulak-zâde Mehemmed Efendi ve Mısır'dan ma'zûl Mollâ Çelebi ve[2] Yenişehir'den munfasıl[3] 'Abdurrahîm Efendi ve Burusa'dan ma'zûl Edhem-zâde ve Çâvuş-zâde da'vet olunduklarında, Edhem-zâde ile Çâvuş-zâde bulunmayup, bâkīlarına[4] iki mes'ele su'âl buyurdular.

Biri[5]: "*Îmân cevher midir, 'araz mıdır? Ve makūlât-ı 'aşerin ne makūlesindendir?*"

Biri dahi: "*Ekl-i lahm terkine kasem iden balık yemekle hânis olur mu?*"

Bu su'âllere cevâb tahrîri fermân olunup[6], "*Sonra gelenler dahi huzûr-ı hümâyûna gireler*" diyü tenbîh buyuruldu. Ertesi, sülâsâ günü seherî[7] Edhem-zâde gelüp, hemân ol sâ'at huzûr-ı hümâyûna da'vet ve tahrîr-i cevâba işâret olundu. Mezbûr dahi cevâb-ı mücmeli mutazammın risâle yazup beyne'l-'asreyn cümleden mukaddem fermâna imtisâl idüp getirmekle Edirne Kazâsı ana ihsân olundu.

Muharremin altıncı günü göçülüp İznik'de Mısır Kādîsı Çelebi Ahmed Efendi'nin vefâtına Beylerbeyi 'arzı gelmekle[8], Şâm Kādîsı Şa'bân Efendi Mısır'a nakl olunup, Haleb'den ma'zûl 'Azîz Efendi-zâde Bahâ'î Efendi'ye Şâm hükûmeti virildi. On dördüncü günü İnönü'ne varıldıkda, Vezîr-i a'zam **[240b]** Bayram Paşa Konya'dan ılgar ile istikbâle gelüp[9] Silahdâr Paşa otağına nüzûl eyledi. Ve rikâb-ı hümâyûna yüz sürüp mazhar-ı iltifât oldu. Mükerrer semmûr hıl'atler[10] giyüp, altun zencîrli, murassa' eyerli at ve murassa' hancer ve yirmi dört[11] kadar ağalarına hıl'at ihsân olunup, 'avde icâzet isterken

---

1 tâlibleri içün A : tâliblerine N.
2 ve A : – N.
3 munfasıl N : ma'zûl A.
4 bâkīlarına A : bâkīlara N.
5 biri N : evvelki mes'ele A.
6 olunup N : olundu A.
7 seherî N : – A.
8 vefâtına Beylerbeyi 'arzı gelmekle N : vefâtını Beylerbeyi 'arz itmekle A.
9 istikbâle gelüp N : istikbâl idüp A.
10 hıl'atler A : hıl'at N.
11 yirmi dört A : yirmi N.

refâkatle me'mûr olup İkindi Dîvânı'n idüp umûr gördü. Anadolu Kādî'askeri 'Isâ Efendi dahi gelüp ertesi göçüldü. Yirmi birinde Husrev Paşa Hânı'na varılup Silahdâr Paşa Kethudâsı 'Osmân Ağa Pâdişâh'a[1] ve vüzerâya 'azîm pîşkeşler çeküp ikrâm olundu. Bolavadin'de Hekîmbaşı Emîr'in Mihalic arpalığı nâ'ibinden şikâyet olunup[2] ihzârına âdem gitmişidi. Gelüp katl olundu. Ve menzil-i mezbûrda Anadolu Beylerbeyisi Varvar 'Ali Paşa eyâleti 'askeri ile gelüp alay gösterdi. Yirmi beşinde Akşehir'e varılup iki gün istirâhat itdiler. Ertesi, kasaba-i mezbûre cenûbunda vâkı' "Baştekye" nâm mesîre şeref-i kudûmleri ile müşerref oldu. Esnâ-yı 'işretde nişîmen-gâh penceresi üzerine zâde-i tab'larından bu kıt'ayı[3] tahrîr buyurdular;

Şi'r-i Pâdişâh[4]:

Bihiştden kıt'adır hakkā ki bu 'işretgeh-i zîbâ[5]
Buna dâhil olan mürde olubdur[6] zevkle ihyâ

Murâdî feth-i İran'dan kaçan kim gitdi Bağdâd'a
Tenâ''um eyleyüp içdi bu kevserden şarâb-âsâ

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi zîrine nazîre tahrîri ile me'mûr olup[7], kable'l-gurûb anlar dahi varup bu ebyâtı altına yazdılar:

Nazîre-i Yahyâ Efendi[8]:

Zehî cây-ı ferah-bahş u safâ-güster hayât-efzâ
Nebâtından yise bir mürg ola ol[9] tûtî-i gûyâ

Bihiştin kıt'ası dirdim velî reşk-i bihişt olmuş
Kudûm-i Pâdişâh ile bu nüzhet-gâh-ı bî-hem-tâ

---

1 Pâdişâh'a A : Hünkâr'a N.
2 şikâyet olunup A şekvâ olunmağla N.
3 kıt'ayı A : vak'ayı N.
4 şi'r-i Pâdişâh N : – A.
5 'işretgeh-i zîbâ A : عشرتفزامادا N.
6 olubdur A : olur N.
7 Şeyhülislâm ... olup N : Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye nazîre tahrîri içün fermân olup A.
8 nazîre-i Yahyâ Efendi N : nazîre A.
9 ol A : – N.

Suyun kevser diyü nazmında öğmüş ol Şeh-i gâzî
Hoşâ pâkîze-nazm-ı rûh-bahş âb-ı hayât-efzâ

İlâhî hazret[1]-i Sultân Murâd'a 'ömr-i sermed vir
Musahhar ola ana tâ ebed dünyâ vü mâ-fihâ

Diye ihlâs ile yerde beşer, gökde melek âmîn
Du'â itdikce ol Şâh-ı cihâna sıdkla Yahyâ

Mahall-i mezbûr bir nice taşdan yapılmış sedler üzre nişîmen, her bir seddin kenârında[2] nice mîzâb ki firâvân âb-ı zülâl revân olur, latîf mesîre idi.

Hurûc-ı Şeyh-i Sakarya

Ilgın'a nüzûl olundukda Eskişehir Kādîsı tarafından[3] 'arzlar gelüp, mukaddemâ Nehr-i Sakarya üzerinde mütemekkin sâdâtdan bir şeyh-i kâmil-vücûd civâr-ı rahmete vâsıl oldukdan sonra, halîfesi Şeyh 'Alâ'eddîn yerine geçüp, mürîdlerinden bir iki şakī cümlesini ıdlâl idüp, "*Şeyh bize uymaz*" diyü katl ü izâle eyledikden sonra, muktedâları "Ahmed" nâm şahıs yerine geçüp zuhûr sevdâsı ile fitne vü fesâda mübâşir[4] olurlar. Eskişehir Müftîsi ve Kādîsı ile diyânete müte'allık umûrda münâzara iderek bir gün yetmiş seksen nefer mürîdini tagallüb zu'mu ile şehre gönderüp, "*Bizim bu şehir halkı ile da'vâmız vardır*" diyü fesâda şürû' iderler. Şehirli dahi bir yere gelüp, "*Da'vânız nedir?*" diyü Kādî'ya vardıklarında bunlar halta başlayup hurûc ve[5] da'vete müte'allık sözlerden dem ururlar[6]. Halk, "*Bunlar mecnûn ancak*" diyü def'e kā'im olup, anda bulunan ehl-i sefer şehirliye mu'âvenet ile müdâfa'ada gālib gelirleridi. Sekiz âdem 'askerden ve birkaç âdem şehirliden düşdüğü i'lâm olundukda Silahdâr Paşa Kethudâsı 'Osmân Ağa Şeyh-i sâbık ehibbâsından geçinmekle def'ine me'mûr olup, dört beylerbeyi bin beş yüz kadar 'asker ile ol semte revâne oldular[7].

---

1 hazret A : – N.
2 kenârında A : + bir N.
3 Kādîsı tarafından A : Kādîsı'ndan N.
4 mübâşir N : mübâşeret üzre A.
5 ve A : – N.
6 ururlar A : urmağla N.
7 revâne oldular A : gönderildi N.

Ve menzil-i mezbûrda Karaman Beylerbeyisi gelüp alay gösterdi. Konya kurbında "Kârîzbaşı" nâm menzilde Vezîr-i a'zam Bayram Paşa mahsûs âdemleri ile Pâdişâh hazretlerine alay gösterüp hayli vecâhet 'arz eyledi. Ve Anadolu Beylerbeyisi 'Ali Paşa'ya Bolu Sancağı ve Kör Şa'bân Paşa'ya Yenişehir Sancağı virilüp, ⟨'Ali Paşa'nın⟩ yeri Mısır'dan ma'zûl Hüseyin Paşa'ya tevecciih olundu[1]. Ve Mısır Eyâleti[2] Sultân-zâde Civân Kapucubaşı[3] Mehemmed Paşa'ya virilmişidi. Ertesi, yolda Bolu Beyi 'Abdî **[241a]** Paşa ve Yenişehir Beyi Şemsî Paşa-zâde'den re'âyâ şikâyet[4] itmekle, saferin dördüncü günü Konya'ya varıldığı gibi ikisi dahi[5] katl olundu. Ertesi, Harem-i Hâss Merâm'a gidüp, Kapudan Paşa Hünkâr'ı anda ziyâfet eyledi[6].

Siyâset-i Şeyh-i Sakarya

Mukaddemâ Ilgın'dan üzerine 'asker gönderilen Sakarya Şeyhi, vesvese-i şeytâniyye ile mehdîlik da'vâsı iderken 'asker vardıkda ceng olup, Tırhala Beyi Hasan Bey ve Karahisâr Beyi düşüp Şeyh-i mezbûr ele gelince 'askerden çok kimse mecrûh[7] ve bir mıkdârı dahi[8] şehîd oldukdan sonra etbâ'ı kılıcdan geçüp karyesi yıkıldı. Kendi on iki âdemîsiyle gelüp Konya menzilinde siyâsetle katl olundu.

Ve dahi[9] Mevlânâ evlâdından seccâde-nişîn olan Bekir Çelebi'den şikâyet olunmağın, İstanbul'a nefy olunup, yeri Karahisâr'da evlâddan[10] 'Ârif Çelebi'-ye virildi.

Ertesi orduda bir yankesici tutulup işkence ile yedi sekiz refîki zuhûr idüp, cümlesi katl olundu.

Rumili Beylerbeyisi Arslan Paşa-oğlu gelüp dâhil-i ordu-yı hümâyûn oldu. Konya'da sekiz gün ikāmetden sonra göçülüp Ereğli geçildi. Çakıd-hânı

---

1 olundu A : – N.
2 Eyâleti A : sâbıka N.
3 Civân Kapucubaşı A : – N.
4 şikâyet A : şekvâ N.
5 dahi N : de A.
6 ziyâfet eyledi A : ziyâfetledi N.
7 'askerden çok kimse mecrûh N : 'asker çok mecrûh oldu A.
8 bir mıkdârı dahi A : – N.
9 dahi A : – N.
10 evlâddan N : olan A ("Hazret-i Mevlânâ evlâdından Bekir Çelebi'yi 'azledüp yerini yine evlâddan 'Ârif Çelebi'ye virdiler", Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnali), s. 58).

menzilinde Tırablus Beyi ma'zûl Bulgar Ahmed Paşa alayı ile gelüp selâm mahallinde katl olundu. Bayram Paşa binâ itdiği yeni hân henüz nâ-temâm idi. Pâdişâh'ı içinde ziyâfet ve hânı hibe eyledi. Adana'da Pâdişâh köprüden geçerken yedi sekiz âdem kal'adan kendilerin aşağı suya atdılar*1. ⟨Adana⟩ Beylerbeyisi Ca'fer Paşa habs olunmuş idi*2. 'Azille halâs buldu. Ve Adana, Sevindik Paşa kethudâsı Mahmûd Paşa'ya[1] virildi*3. Payâs'da Mısır Vâlîsi tarafından[2] iki kadırga ile vâfir hediyye[3] geldi. Antakya'da köprü ağırlıkdan tahliye olunmayup Pâdişâh hazretleri ayakdan geçdiler. Ve Çâvuşbaşı Turak Ağa konakda kötek yedi.

Rebî'ulevvelin on birinci günü Haleb'e varılup on altı gün ikâmet olundu[4]. On üçüncü[5] günü Mısır 'askeri Rıdvân Bey ile gelüp alay gösterdiler[6]. Vezîr Ken'ân Paşa'ya Erzurum Eyâleti virilüp ol semte gönderildi. Ve

---

*1 Âtıf Efendi nüshası üzerinde çeşitli müdahaleleri bulunan meçhul şahıs, adamların kendilerini suya atmalarının sebebinin belirsizliğinden dolayı, sayfa kenarına yazdığı kısacık bir notla Kâtib Çelebi'yi tenkit etmiştir: "Bunun sebebini yazmamak garîbdir."

*2 Adana Beylerbeyi'nin ismini Kâtib Çelebi, *Topçular Kâtibi 'Abdülkādir Efendi Târîhi*'nden almış olabilir ("Mîr-i mîrân-ı Adana Ca'fer Paşa'da", II, 1081). *Fezleke*'den naklen Na'îmâ da Adana Beylerbeyi'nin ismini "Ca'fer Paşa" olarak kaydetmiştir (*Târîh-i Na'îmâ*, II, 870). *Bağdâd Seferi Menzilnâmesi*'nde ise ismin, "Mahmûd Paşa" olarak geçtiğini görmekteyiz: "Adana Paşası Mahmûd Paşa ma'zûl olup, yerine hân üstünde olan Sevindik Kethudâsı Mahmûd Ağa oldu.", (Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnalı)", s. 60). Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi de *Zafernâme*'sinde "Mahmûd Paşa" ismini vermiştir (vr. 69a). Öte yandan *Sicill-i 'Osmânî* (II, 74), Gürci Mehemmed Paşa (1651-1652 yılları arasında sadrazam)'nın kardeşi olan Ca'fer Paşa'nın 1048 yılında Adana Beylerbeyiliği'nden azledildiğini söylemekle *Topçular Kâtibi 'Abdülkādir Efendi Târîhi*'nde ve *Fezleke*'de verilen bilgiyi doğrulamaktadır.

1 Sevindik Paşa kethudâsı Mahmûd Paşa'ya N : kethudâsı Sevindik Mehemmed Paşa'ya A (Nuruosmaniye nüshasında aslında, "kethudâsı Sevindik Paşa Mahmûd Paşa'ya" şekildedir. Baştaki "kethudâsı" kelimesinin uygun şekilde yerini değiştirdik).

*3 *Bağdâd Seferi Menzilnâmesi*'nde (Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnalı)", s. 60) ve Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin *Zafernâme*'sinde (vr. 69a) Adana Beylerbeyiliği verilen kişiden, Sevindik Paşa kethudâsı Mahmûd olarak bahsedilmektedir. Biz de burada, bu iki kaynağa dayanarak, Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarındaki iki farklı isimden Nuruosmaniye nüshasındakini tercih ettik. Bu arada, *Târîh-i Na'îmâ*'da geçen ismin Sevindik Mehemmed Paşa olduğu da belirtilmelidir (II, 870). Na'îmâ bu ismi, *Fezleke*'nin Âtıf Efendi nüshasından naklen tekrarlamıştır.

2 Vâlîsi tarafından A : Vâlîsi'nden N.

3 hediyye A : hedâyâ N.

4 olundu N : eyleldiler A.

5 on üçüncü A : üçüncü N.

6 gösterdiler A : gösterdi N.

Karahisâr Mütesellimi Serrâc-oğlu döndükde, Silahdâr Paşa müte'allikātından kaçkın bir gulâm hem-râh olup mezbûra yanaşdığı tahkīk olundukda ihzâr ve katl olundu. Ve Trablus-Şâm Beylerbeyisi Şâhîn Paşa gelüp alay gösterdi.

Mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı günü göçülüp "Mizâr" nâm menzilde Ohri Beyi Deli Pîrî, sefere geç geldi diyü katl olundu. Ve Pâdişâh, Silahdâr Paşa ile varup 'Ayntâb'ı seyr eyledi[1].

Nizîb menzilinde Emîr Hekîmbaşı, Pâdişâh huzûrunda on dirhem afyon yemekle, rebî'ulâhırın ikinci günü âhırete gitdi. Ve Çöl Hâkimi Emîr Ebû Rîş-oğlu gelüp, Pâdişâh hazretlerine buluşup 'arz-ı tuhaf eyledi. Ve mazhar-ı envâ'-i iltifât oldu.

Birecik'e vardıkda, mukaddemâ 'Osmân Paşa ber-mûceb-i fermân[2] Nehr-i Fırat üzre kırk gemiden cisr kurmuşdu. 'Asker cisrden geçdiler. Hünkâr içün başka kayık yapılup[3] güzâr iderken, Şeyhülislâm'ı kayıklarına alup ikrâm-ı tâmm[4] itdiler. Anda beş gün ikāmet olundu[5]. Eyyûb Kazâsı'na mutasarrıf Zeynel'âbidîn Efendi'ye hekîmbaşılık virilüp[6], yeri Burusa'dan ma'zûl Çâvuş-zâde'ye ve Emîr Hekîmbaşı arpalığı olan Galata Kazâsı Kebîrî Mehemmed Efendi'ye tevcîh olundu. Birecik'de beş 'azîm toplar dökülmüşidi. İkisi yirmi beşer[7] vakıyye, üçü on sekizer vakıyye atar. Ve Fellüce İskelesi'nde[8] zahîre nakli içün sekiz yüz pâre gemi yapdırılmış idi. Sivas Beylerbeyisi Kör Hazînedâr ve Bozok Beyi Şemsî Paşa-zâde gelüp alay gösterdiler.

Siyâset-i Erbâb-ı Duhân

Üçpınar menzilinde şürb-i duhân[9] men' olunmuş iken fermâna[10] itâ'at itmeyenlerden on dört nefer ahz ve siyâset ile katl olundu. Biri mukābele

---

1 eyledi N : eylediler A.
2 fermân A : – N.
3 yapılup N : yapdılar A.
4 ikrâm-ı tâmm N : ikrâm A.
5 olundu A : olunup N.
6 Zeynel'âbidîn Efendi'ye hekîmbaşılık virilüp N : Zeynel'âbidîn Efendi hekîmbaşı oldu A.
7 yirmi beşer N : yirmişer A.
8 İskelesi'nde A : İskelesi'ne N.
9 duhân A : duhândan N.
10 fermâna N : fermân-ı vâcibü'l-imtisâle A.

halîfesi Ütücü-zâde ve biri kapucubaşılardan [241b] idi. Ruhâ'da dahi on dört[1] nefer ahz olunup, ikisi yeniçeri[2] idi, katl olundu. Cülâb'da yirmi bir âdem katl olundu. Hâce-göz menzilinde dahi altı âdem katl olundu[3]. Bunların kimi otağ önünde, kimi orduda eli ayağı kırılup siyâset olunur, kiminin boynu urulur ve kimini dört pâre iderler idi. Bu mertebeden sonra, *–En-nâsü harîsün li-mâ müni'a*[*1]– fehvâsınca 'azîm hırsla muhteffî yerlerde kısa lûleler ile içerlerdi. Güçle halk, hakkı kabûl eylemediklerine[4] bu hâl delîl-i vâzıhdır[5].

Vezâret-i Tayyâr Mehemmed Paşa ve İntikāl-i Bayram Paşa

Rebî'ulâhırın altıncı günü "Cülâb" nâm menzilde Vezîr-i a'zam Bayram Paşa vefât idüp cenâzesi Koyun-zâde ile İstanbul'a gönderildi. Kapudan Mustafa Paşa vezîr olmağa müteheyyi' olup[6] halk tehniyeye muntazır iken, Rûznâmeci taraf-ı hılâfda olmağın[7] Silahdâr Paşa'ya, "*Mûsul muhâfazasında olan Vezîr*[8] *Tayyâr Mehemmed Paşa olmak gerekdir*" diyü ilkā itmekle ikinci menzilde hâtem-i sadâret[9] Kapucular Kethudâsı'na virilüp Mûsul'a gönderildi. Mustafa Paşa münkesir ü münfa'il otakdan çıkup gidüp, bu men'i[10] Rûznâmeci'den bildi. Menzil-i mezbûrda Şâm Beylerbeyisi Dervîş Mehemmed Paşa gelüp alay gösterdi.

Hâce-göz'de Erzurum'dan ma'zûl Gürci Mehemmed Paşa'dan beş dil ve yüz on kadar baş geldi. Horsun Kal'ası'na akın idüp cengde Sürhser'i bozmuş[*2] dilleri söyledüp katl itdiler. Ve Sol Gurebâ Veznedârı duhân töhmeti ile

---

1 on dört A : on beş N. *Bağdat Seferi Menzilnâmesi*'ne göre Ruha'da tütün içerken yakalanarak öldürülenlerin sayısı beştir (Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnali), s. 63).

2 yeniçeri N : yeniçeriden A.

3 Cülâb'da ... olundu N : Haleb'de yirmi âdem katl olundu. Hâce-göz menzilinde dahi altı âdem katl olundu A.

*1 الناس حريص لما منع = İnsanlar kendilerine yasaklanana düşkündürler.

4 eylemediklerine N : eylemezler idiğine A.

5 delîl-i vâzıhdır A : vâzıh delîldir N.

6 olup N : iken ve A.

7 olmağın A : olmağla N.

8 Vezîr N : – A.

9 sadâret N : vezâret A.

10 men'i A : ma'nâyı N.

*2 Burada "bozmuş" kelimesi cümleyi anlamsızlaştırıyor. Doğrusu "bozup" olsa gerek.

siyâset olunup, Karacadağ menzilinde dahi duhân içen iki kimesnenin karınla-rı yarıldı[1].

Rebî'ulâhırın yirmi üçüncü günü Diyârbekir'e varılup anda on gün ârâm olundu. İki gün[2] sonra Vezîr-i a'zam, 'azîm alaylarla orduya gelüp Dervîş Mehemmed Paşa'ya Diyârbekir ve Silahdâr Paşa'ya Şâm ve İç Doğancıbaşı 'Abdurrahmân Paşa'ya[3] Kıbrıs eyâletleri tevcîh olundu[4]. Ve Dervîş Mehemmed Paşa mukaddemetü'l-ceyş ta'yîn olundu[5]. Van Beylerbeyisi Süleymân Paşa'dan iki dil ve on baş gelüp mazhar-ı tahsîn ü sâbâş oldu. Ve Diyârbekir Kazâsı mahlûl olmağla müderrisînden[6] Hâbîl-zâde'ye emri[7] irsâl olundu. Haleb ve Tırablus ve Şâm Eyâleti ve Hamîd Sancağı ve ba'zı beyler Ebû Rîş-oğlu ile Bağdâd üzerine mukaddem gönderilüp Ruhâ kurbından gitdiler. Gürci Mehemmed Paşa gelüp alay gösterdi. Ve birkaç âdem dahi duhân töhmeti ile Diyârbekir'de katl olundu. Kula 'ulûfe virilüp Yeniçeri Ocağı'nın ihtiyârlarını sa'âdetlü Pâdişâh kendi görüp dörder akça tekā'üd vazîfesi[8] ile 'avde icâzet virdiler.

Cumâdelûlânın dördünde Diyârbekir'den göçülüp eylülün üçüncü günü idi, Mardin'de Pâdişâh tebdîl ile[9] varup Mardin'i seyr eyledi.

Cerrâhlı'da Rûznâmeci İbrâhîm Efendi vefât idüp, yeri Arpa Emîni Hüseyin Efendi'ye ve anın yeri Mukābeleci Mehemmed Efendi'ye ve anın yeri Re'îs-i sâbık Hasan Efendi'ye virildi.

Kefr-i zemân'da Nehr-i Dicle ayakdan geçilüp Delvine ve Mar'aş Beylerbeyisi Bıyıklı Mustafa Paşa vefât itdi ve Yenişehir[10] Beyi Abazalı Küçük Bey zulm töhmeti ile katl olunup, Silahdâr Paşa birâderi Mehemmed Ağa'ya Kudüs Sancağı virildi. Ve Fettâh Ağa geçen sene vefât iden Emîr-i Hacc Ferruh-oğlu'nun yerine emîr-i Hacc oldu.

---

1 Karacadağ ... yarıldı N : Karacadağ menzilinde iki kimesnenin dahi duhân içün karınların yardılar A.
2 gün N : günden A.
3 İç Doğancıbaşı 'Abdurrahmân Paşa'ya N : İç Doğancıbaşı'ya A.
4 eyâletleri tevcîh olundu N : eyâleti virildi A.
5 olundu A : buyuruldu N.
6 müderrisînden A : müderris N.
7 emri N : – A.
8 vazîfesi N : – A.
9 ile A : – N.
10 Yenişehir N : Beyşehri A.

Cumâdelûlânın yirmi sekizinci günü Mûsul'a vâsıl oldular. Rumili'nde sol kola devşirmeye giden, re'âyâ emvâlini gâret iden Turnacıbaşı Derviş Ağa'nın otağ önünde boynu uruldu.

Âmeden-i Elçi-i Hind[1]

Mûsul'da Hind[2] Pâdişâhı Hurrem Şâh'dan nâme ve hedâyâ[3] ile elçi gelüp el öpdü. Getirdiği tuhafdan bir mücevher kemer ki yüz elli bin guruş takvîm[*1] olunmuşidi[4]. Ve bir siper ki[5] gergedan postundan olup tüfeng te'sîr itmez i'tikādı ile getirmişdi, Pâdişâh hazretleri ok geçirüp dolusu altun ile elçiye gönderdiler. Niteki menâkıblarında gelecekdir. Ve Bağdâd emri ber-taraf olunca Mûsul'da ikāmetle me'mûr oldu.

Müşâvere Berây-ı Nakl-i Top ve İn'âm

Mûsul'da **[242a]** 'umûmen kapukuluna biner akça in'âm olunup[6], ba'zı mühimmât-ı umûr müşâveresi içün huzûr-ı hümâyûnda a'yân u erkân cem' oldular. Her husûs zikr olunarak nevbet balyemezler nakline gelicek, ekser-i erkân, "*Top çeken câmûslar kırılup bâkîları dahi*[7] *zebûn olmağla, karadan gitmede kemâl*[8]*-i 'usret vardır. Şatt Suyu ile irsâl münâsibdir*" didiler. Ba'zı 'ukalâ, "*Câ'iz ki sudan giden toplar ba'zı 'avâ'ik hasebi ile yolda eğlenmek lâzım gele, bir mıkdârı bile gitmek gerekdir*" diyicek, Pâdişâh-ı 'âlî-câh hazretleri ve Şeyhülislâm bu re'y-i rezîni kabûl ve tahsîn[9] itmekle, yirmi pâre top karadan, bâkîsı nehirden gönderilmek müte'ayyin oldu. Zu'amâ ve erbâb-ı tîmâra ol topların dâneleri[10] tevzî' olunup, Bağdâd'da anlara mîrîden zahîre virilmek üzre karâr virildi. Ve bu tedbîrin hüsnü Bağdâd'a vardıkdan sonra toplar yirmi gün eğlendikde zuhûr itdi.

---

1 Hind N : – A.
2 Hind A : Hindistân N.
3 hedâyâ N : hediyye A.
*1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında "takvîm" olarak geçmekle beraber, cümlenin anlamı gereği "tahmîn" kelimesi daha uygun düşmektedir. Nitekim *Târîh-i Na'îmâ* (II, 880)'da "tahmîn" olarak düzeltilmiştir.
4 olunmuşidi N : olundu A.
5 ki N : – A.
6 olunup A : virilüp N.
7 dahi N : de A.
8 kemâl N : – A.
9 tahsîn A : tahmîn N.
10 dâneleri A : dânesi N.

Ve[1] mahlûl olan Mar'aş Eyâleti Erzurum'dan ma'zûl Gürci Mehemmed Paşa'ya virilüp, kânûn üzre dündâr ta'yîn olundu. Mûsul'dan göçülüp üçüncü günü Zab Suyu ayakdan geçildi.

Nizâ'-i Tîmâr

Mûsul'dan bir menzil beride iki pîr bir ze'âmetde nizâ' idüp Kādî'asker efendiler[2] araların[3] fasl mümkin olmayup, Vezîr-i a'zam faslına dahi râzî olmayup[4] Pâdişâh hazretlerine telhîs itdiklerinde, "*Ben göreyim*" diyü buyurup huzûr-ı hümâyûnda murâfa'a olduklarında yine mücâb olmayup, "*Mâdâm ki bizden birimiz hayâtdadır, bu da'vâ fasl olunmaz*" didiklerinde, ikisinin dahi başın kesildi[5].

'Ali Hammâmı mukābilinde Rumili delilerinden biri bir mahlûl ze'âmet getirüp, bir tâlib dahi zuhûr idüp istihkāk da'vâsı eylediklerinde[6] biri, "*Bunun, bundan gayri iki ze'âmeti dahi vardır*" diyüp mahalline nazar olundukda, fi'l-vâkı' öyle zuhûr idüp[7] katl olundu.

Kerkük'de tuğlar ileri gitmek emrinde tereddüd olunıcak Mustafa Paşa huzûr-ı hümâyûna gelüp, "*Husrev Paşa serdâr iken tuğlar ileri giderdi. Şimdi lâyık olan girü gitmekdir*" diyü gönderdiler. Ve[8] Diyârbekir Beylerbeyisi[9] ileri gidüp Şâm ve Sivas sol kol muhâfazasına ve Nogay Paşa-zâde bir menzil girüde gelen toplar üzerine ta'yîn olundu.

İnhizâm-ı Sürhser der-Ceng-i Ken'ân Paşa

Erzurum Beylerbeyisi Ken'ân Paşa tarafından Tatar gelüp haber virdi ki Tatar 'askeri ile Kars Beylerbeyisi[10] Sefer Paşa ve[11] Ken'ân Paşa yirmi bin kadar 'asker ile Revân üzerine akın eylediklerinde[12] bir nice hânlar ile Revân

---

1 Bağdâd'a ... ve N : Bağdâd'a vardıkdan sonra zuhûr itdi. Zîrâ Bağdâd'a varıldıkdan sonra yirmi güne dek toplar gelmedi A.
2 efendiler N : efendi A.
3 araların A : – N.
4 olmayup A : olmıyacak N.
5 kesildi N : kesdiler A.
6 eylediklerinde N : eylediklerinden A.
7 zuhûr idüp A : bulunup N.
8 ve A : – N.
9 Beylerbeyisi N : + ile A.
10 Ken'ân Paşa ... Kars Beylerbeyisi N : – A.
11 Sefer Paşa ve N : – A.
12 eylediklerinde N : eyledikde A.

Hâkimi Kelb-i 'Ali Hân çıkup 'azîm muhârebeden sonra bozulup, birkaç yüz Sürhser'in başı alınup[1] ve birkaç sultân ahz olundu. Kerre-nâylar ve kûslar ve sancaklar ma'reke yerinde kalup[2], Kelb-i 'Ali Hân[3] mecrûh kal'aya firâr itdi.

Çubukköprü'de 'askere çubuk kesmek fermân olunup bir gün oturuldu. Ve Şehrizor gâretine 'asker gönderilüp birkaç dil ve vâfir zahîre getirdiler.

Recebin sekizinci günü -ki[4] teşrîn-i sânînin beşi idi- İmâm-ı a'zam civârına nüzûl olundu. Üsküdar'dan yüz doksan yedi günde vardılar. Yetmiş altısı oturak idi.

Muhâsara-i Bağdâd

Hâfız Paşa Bağdâd'ı aşağı cânibden, Karanlık-kapu'dan[5] ve[6] Husrev Paşa İmâm-ı a'zam Kapusu'ndan döğüp, ol mahalleri Kızılbaş muhkem kılmışdı[7]. Orta yerde Ak-kapu semti sudan ba'îd olmağla, "*Meterse el virmez*" diyü ihmâl olunduğu Vezîr-i a'zam'ın[8] ma'lûmu olmuşidi. Müşâverede, "*Ol mahalden döğülmek münâsibdir*" diyü 'arz olundukda fermân-ı 'âlî sudûr idüp[9], hemân ol gün 'askere kazma ve kürek ve bârût ve fitil tevzî' olunup, sülesâ gicesi iki buçuk sâ'at mürûrunda sahrâ tarafından meterse girilmeğe mübâşeret olundu. Bu tertîb üzre ki[10]: Ak-kapu'dan[11] Vezîr-i a'zam ve Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ve Rumili Beylerbeyisi Arslan Paşa-zâde[12] 'Ali Paşa, anların aşağı tarafından Karanlık-kapu'ya doğru Kapudan Mustafa Paşa ve Sivas Beylerbeyisi Kör Hazînedâr ve kırk çorbacı ile Samsoncu **[242b]**başı ve Köstendil ve Avlonya ⟨Vlorë⟩ beyleri ve anlardan öte Anadolu Beylerbeyisi Hüseyin Paşa ve Mısır 'askeri ve kırk çorbacı ile Zağarcıbaşı Haydar Ağazâde meterse girüp, Gürci Paşa ⟨ve⟩ Nogay Paşa-zâde Karanlık-kapu cânibinden şebîhûn ihtimâlin def' içün karavula ta'yîn olundular. Mehtâb

---

1 Sürhser'in başı alınup N : Sürhser başın alup A.
2 kalup N : kaldı A.
3 Hân A : – N.
4 ki N : – A.
5 Karanlık-kapu'dan N : Karanlık-kapu tarafından A.
6 ve N : döğüp A.
7 kılmışdı A : kılmışlar idi N.
8 Vezîr-i a'zam'ın N : + mesmû'u ve A.
9 sudûr idüp N : sâdır oldu ki A.
10 ki N : – A.
11 Ak-kapu'dan A : Ak-kapu'da N.
12 Paşa-zâde A : Paşa-oğlu N.

olduğundan gayri hisârda meş'aller dizilmişidi. Bi-'inâyeti'llâh çokluk kâr itmeyüp az kimesne zahmdâr oldu. Sabâha dek meters temâm olup[1] 'asker-i İslâm kal'anın kara cânibini iki tarafından Şatt kenârına varınca ihâta itdiler. Ol gice ve ertesi ceng olup[2] Varvar 'Ali Paşa ve Kanlı Mehemmed Paşa yaralandı. Ba'de'l-'asr karadan[3] toplar geldi. Onu Vezîr-i a'zam'a ve altısı Kapudan Paşa'ya ve dördü Hüseyin Paşa'ya virildi. Ol gice yerleşdirilüp seherî üç koldan toplara âteş virdiler.

Üçüncü günü Van Beylerbeyisi Süleymân Paşa'dan dört dil ve[4] otuz baş geldi. Muhâsaranın yedinci günü Silahdâr Paşa Kuşlar Kal'ası tarafına birkaç şâhî geçirüp döğmeğe başladı. Sekizinci günü metersler handek kenârına varup, Vezîr-i a'zam ve Kapudan Paşa[5] ve Hüseyin Paşa kollarından kullelerin ekser yeri harâb olmağla gice zenbîller ile gediklerin kapadılar. Onuncu[6] günü Ken'ân Paşa tarafından başlar ve on iki müte'ayyin Kızılbaş[7] dört kerre-nây ile gelüp, huzûr-ı hümâyûnda sekizi[8] katl olunup[9], dördü kerre-nây çalarak gice meterse gönderildi. Âvâz[10]-ı har gibi feryâda geldiklerinde[11] Kızılbaşlar, "*'Acebâ ne ki*[*1]*?*" diyü bedenlerden aslını su'âl itdiler. Beri tarafdan zurefâ, "*Şâh sındı*" diyü melâ'înî gamgîn iderlerdi. On birinci günü anları dahi katl itdiler[12]. Toprak sürülüp tâbye yapılmak içün 'asker-i İslâm'a koyun derileri ve torba salınup bin kadar hurma ağaçları kesildi. Ve tâbye yapılup üzerine toplar çıkardılar.

---

1 olup N : oldu A.
2 olup A : – N.
3 karadan N : kara cânibinden A.
4 ve A : – N.
5 Paşa A : – N.
6 onuncu N : on üçüncü A (Kronoloji gereği Nuruosmaniye nüshasındaki "onuncu" tarihinin esas alınması gerekmektedir. Ancak Âtıf Efendi nüshasındaki hatalı tarihlendirme *Târîh-i Na'îmâ* (II, 884)'da da aynen tekrar edilmiştir).
7 Kızılbaş A : Kızılbaşlar N.
8 sekizi N : + dahi A.
9 olunup N : olundu A.
10 âvâz A : âvâzı N.
11 geldiklerinde A : geldikde N.
1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında "'Acebâ ne iki?*" olarak geçmektedir. Ancak böylesi çok anlamsız olduğundan dolayı, metne düzelterek aldık.
12 anları dahi katl itdiler A : anlar dahi katl olunup N.

On ikinci[1] günü "'Ali Hemedânî" nâm Kızılbaş ahz olunup, câsûs idiğine i'tirâf idüp, huzûr-ı hümâyûnda, "*Rüstem Hân'dan Bağdâd'a geldim*" diyü kâğıd ibrâz idüp, "*Dilerseniz öldürün, dilerseniz âzâd eylen. Varup bu kâğıdın cevâbın alup size geleyim*" diyü hîle ile katlden halâs olup içeri gitdi.

Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ekser-i eyyâmda meterslere varup vüzerâya, "*Göreyim sizi, dîn-i mübîn uğruna sa'yda kusûr*[2] *itmeyesiz*" diyü teşci' ve takviyet iderlerdi. Bu kadar eyyâmda Vezîr-i a'zam Ak-kapu Kullesi'ni ve Ağa Cigala-zâde'nin Kûşe Kullesi'ni ve Kapudan ile Hüseyin Paşa ikişer kulleyi yıkup, cümle sekiz yüz zirâ'dan artuk yer hâke berâber olmuşidi[3].

On dördüncü günü yürüyüş olmak üzre iken, "*İçeride 'azîm metersler ve handekler vardır*" diyü şâyi' olmağla meters ile girilmek evlâ görülüp te'hîr olundu. On sekizinci günü meters basmağa Hüseyin Paşa kolundan biraz Kızılbaş çıkup, 'asker hâzır bulunmağın hâ'ib ü hâsir döndüler. Ba'dehû Kapudan Paşa koluna çıkup biri katl olundu. On dokuzuncu günü nehirden üç pâre top gelüp Kuşlar Kal'ası metersine kodular[4]. Yirminci günü altı pâre top dahi gelüp, üçü Diyârbekir Beylerbeyisi Dervîş Mehemmed Paşa'ya virildi. 'Acem-burcu'nun dört beş topu, metersi[5] yanbekiden döğüp ziyâde elem virmekle, Paşa-yı mûmâ-ileyh yedi çorbacı ve toplar ile mezbûr burca karîb başka meterse girüp toplarını ibtâl eyledi. Ve[6] yirmi üçüncü gice, isneyn gicesi Kızılbaşlar cümle bedenlere[7] çıkup giceden üç buçuk sâ'at geçdikde 'azîm top ve tüfeng şenliği itdiler. Meger Diyâle kenârına[8] on bin kadar Kızılbaş[9] 'askeri gelmiş. Ve bu eyyâmda dört gün dört gice 'azîm yeller esüp Bağdâd Sahrâsı ve kal'ası[10] tozdan görünmez oldu.

Recebin yirmi dokuzuncu günü, yeri çalınan sipâhîler tashîh olunmak şartıyla serdengeçdi yazılup meterse girdiler. Şa'bânın ikinci günü Ebû Rîş-oğlu, Kör Hüseyin hânlarından[11] 'Ali Hân'ı ahz idüp getirdi. "*Size gelirken*

---

1 on ikinci N : on üçüncü A.
2 kusûr A : taksîr N.
3 yer hâke berâber olmuşidi N : yeri hâke berâber itmişlerdi A.
4 Kuşlar Kal'ası metersine kodular A : Kuşlar Kal'ası'na metersine kondu N.
5 metersi A : meterse N.
6 ve A : – N.
7 bedenlere N : bedene A.
8 kenârına N : tarafından A.
9 Kızılbaş A : Sürhser N.
10 kal'ası A : kal'a N.
11 hânlarından N : Hân'dan A.

tutdular" dimekle katl olundu. Üçüncü, dördüncü, beşinci gün -ki **[243a]** sebt günü ve[1] kânûn-ı evvel idi- toprak sürülüp, cengde Kör Hazînedâr Paşa yaralandı. Ve Yeniçeri Kethudâ-yeri düşüp Tırabzon Beylerbeyisi ve Bozok ve Çorum Sancağı beyleri zahmdâr oldu. Altıncı günü 'askere iki yüz altmış bin torba tevzî' olunup yedinci, sekizinci günü herkes getirdiler. Handek kenârına dağlar gibi yığıldı. Kapudan Paşa[2] kolundan guzât handeki alup içine girdiler. Paşanın delibaşısı düşüp Şehsüvâr Bey bu ma'rekede yaralandı. Onuncu günü içeriden bir esîr cebeci çıkup Kızılbaş'ın za'fını söyledi. On dördüncü günü Diyâle kenârına gelen Kızılbaş'ı döndürmeğe Haleb Beylerbeyisi Mehemmed Paşa ve Tırablus Paşası Şâhîn Paşa ve Ebû Rîş-oğlu ol tarafa irsâl olunup, varınca Kızılbaş çekilüp gidüp, bir baş ve bir dil ile geldiler. On beşinci gice, sabâha karîb husûf-ı küllî vâkı' oldu. On altıncı gününe dek harb u kıtâl müştedd olup ol eyyâmda nice yerler alınup Yeniçeri Serdengeçdi[3] Ağası ve Çirmen Alaybeyi düşdü. Her koldan handek dolmağa başlayup[4] yürünmek[5] kābil olmuşidi. On yedinci günü[6], yevmü'l-erbi'âda zuhra karîb serdengeçdiler biri birine gayret virüp, önlerinde olan harâbe kullelere hücûm itdiler. Varup Kızılbaşlar ile gavgāyı büyüdüp nâr-ı harb u kıtâle iştigāl virdiler[7]. Vüzerâ dahi guzât-ı İslâm ile kulleler cânibine 'azîmet itdiler. Her tarafdan kulleler üzerine çıkılup bayrak dikildi. Mâni' olmak sevdâsıyla karşı duran Kızılbaşları def' idince 'azîm ceng oldu. Tüfeng atılmadan kalup Sürhserân ile dest ü girîbân olup, kulleler üstünü güreşçiler meydânına döndürdüler. Ol gün çok kimesne mecrûh ve şehîd oldu. Bi-'avni'llâh gālib gelüp[8] kulleleri zabt eylediler.

Şehâdet-i Tayyâr Mehemmed Paşa ve Feth-i Bağdâd

Çün kullelere 'asker-i İslâm çıkup temekkün itdiler, câ-be-câ Kızılbaşlar[9] tahassun itmekle muhâfazasına vâfir 'asker ta'yîn olunup, gice üç dört def'a

---

1 sebt günü ve N : sebt günü ki A.
2 Paşa A : – N.
3 serdengeçdi N : serdengeçdileri A.
4 başlayup N : başladı ve A.
5 yürünmek N : yürümeğe A.
6 günü N : – A.
7 kıtâle iştigāl virdiler N : kıtâl işti'âl buldu A.
8 gelüp N : gelinüp A.
9 Kızılbaşlar N : Kızılbaş A.

muhâfızları tebdîl olunurdu. Hamîs günü Vezîr-i a'zam Tayyâr[1] Mehemmed Paşa dahi bi'z-zât 'asker-i İslâm[2] önüne düşüp kendi[3] kolunda olan kulleden[4] yürüyüp hücûm iderken, nâ-gâh taraf-ı düşmenden atılan bir tüfeng dânesi alnına râst gelüp kafâsından çıkdı. Elinde olan tîr ü kemân düşüp ağaları tutarak handekde gönüllülerin[5] çâdırına götürdüler. Mürg-i cânı âşiyân-ı bedenden pervâz eyledi. –*'Aleyhi'r-rahme.*–

Pâdişâh-ı gāzî, Vezîr hâlinden âgâh olıcak, tuhfe-i du'â ile rûhunu şâd idüp, mühr-i vekâleti Kapudan Mustafa Paşa'ya virdi[6]. Mustafa Paşa fi'l-hâl Mehemmed Paşa metersine varup hücûm itdikde, kethudâsı Rıdvân Kethudâ[7] ve birkaç iç ağa ve taşra ağaları[8] düşüp, bî-hadd Sürhser hâke berâber kılındı. 'Asra[9] karîb kulleler bi't-temâm teshîr olunup 'asker ile doldu. Kızılbaşlar ol cânibe bakmağa kādir ol⟨a⟩madılar.

Sabâh Sürhserân, üzerinde sipâh-ı bî-pâyân dahi ziyâde ve kavî görüp[10], cânlarından kat'-ı ümîd idüp nâ-çâr mâh-ı mezbûrun sekizinci günü ve eyyâm-ı muhâsaranın kırkıncı günü -ki yevm-i cum'a idi- el-emân sadâsını bülend ve dest-i recâyı dâmen-i 'afv-ı Sultânî'ye bend itdiler. İçeriden bir Kızılbaş çıkup, "*Hânlar vire ile virmek dilerler. İçeriye bir âdem gönderin, anlar da taşra çıksınlar*" dimekle Çâvuşbaşı ve Niğde Sancağı'na mutasarrıf Hasan Paşa gönderildi. Kuşluk vakti Çâvuşbaşı ile Hâkim-i Bağdâd Bektâş Hân bi'z-zât emân-ı hümâyûn recâsına Vezîr-i a'zam metersine çıkup, ba'de'l-'arz Vezîr-i a'zam makāmında sâbit olup Bektâş Hân[11] huzûr-ı hümâyûna irsal olundu[12]. Dîvân olup metersde Vezîr-i a'zam çâdırından otağ-ı hümâyûna dek sipâh ve silahdâr iki saff **[243b]** dizilüp, meters ve dîvâr üstleri 'asker ile kemâ-kân mâl-â-mâl olup otağ-ı hümâyûnda rûz-ı haşrdan nişân Dîvân durup, Pâdişâh-ı gāzî hazretleri câme-i la'lîn ile taht-ı zerrîn üzre karâr buyurup,

---

1 Tayyâr N : – A.
2 İslâm N : – A.
3 kendi N : + gitdi A.
4 kulleden N : kullelerden A.
5 gönüllülerin A : gönüllü N.
6 virdi N : virdiler A.
7 Kethudâ A : Ağa N.
8 birkaç iç ağa ve taşra ağaları A : birkaç ağaları ve iç-oğlanları N.
9 'asra N : hisâra A.
10 görüp N : görünüp A.
11 Bektâş Hân N : Bektâş Hân'ı A.
12 olundu N : eyledi A.

destâr-ı levendâne üzre bir togulga-i hümâyûn sokunmuşidi[1]. Şeyhülislâm ve vüzerâ-i 'izâm ve sâ'ir erkân edeb ü vakâr ile yerlü yerinde karâr idüp, ol hâlde Bektâş Hân'ı huzûr-ı Sultânî'ye getirdiler. Sâhib-kırân-ı zemânı şîr-i jiyân gibi taht üzre göricek 'aklı perîşân olup yürümeğe iktidârı olmadı. Şehriyâr-ı gerdûn-vakâr hazretleri[2], "*Sen kimsin, neye geldin? Murâdın nedir?*" buyurdular. Bektâş Hân yer öpüp, "*Hâkim-i Bağdâd Bektâş Hân kulunum. Cânımıza emân ihsân buyurmanız recâsına ve*[3] *kal'ayı teslîm itmeğe*[4] *geldim*" diyüp yüz⟨ün⟩ yere kodu. Pâdişâh-ı Cem-câh dahi "*Bugün kal'ayı boşatmak şartıyla emân virdim. Dahi evvel gelmiş olsan bu kadar zahmet çekmez idin. Ammâ veliyy-i ni'metin uğuruna sa'y itdiğinde ma'zûrsun*" diyü buyurup, bir murassa' sorguç ve bir[5] kürklü ser-â-ser hıl'at[6] ve mücevher bir hancer ihsân itdiler. Ve "*Kal'aya var, içeride olan hânlar ve Kızılbaş 'askeri hemân bugün kal'adan çıkup sonra isteyen Şâh'a gitsin, isteyen bize tâbi' olsun. Kimseye cebrimiz*[7] *yokdur*" buyurup Bektâş Hân'ı tekrâr Vezîr-i a'zam çâdırına gönderdiler.

Bektâş Hân Vezîr-i a'zam'a vardıkda, "*Gâlib-i ihtimâl içeride olan Kızılbaşlar, sizin 'askeriniz zabt itdiği kulleler altında lağımlar*[8] *idüp bârût doldurmak tedârükündedir. Gâfil bulunmasınlar. Câ'iz*[9] *ki bir zarar ısâbet ide*" dimekle Vezîr-i a'zam, kulleler üzerinde muntazır olan 'askeri ol hîle-kârların mekrinden haberdâr idüp Sürhser 'amelini ibtâle isti'câl içün işâret buyurdular. 'Asker evvel dahi bahâne ararlardı. Yek-pâre deryâ-yı leşker içeri akup tahlîs-i cân ârzûsuyla rû-be-rû olan Kızılbaşlar ile 'âşıkâne cenge başladılar.

Bektâş Hân bundan akdem içeride olan hânlara ve sâ'ir 'askere kâğıd yazup, "*Pâdişâh-ı İslâm size emân virmişdir. Ve Mîr Fettâh ve Yâr 'Ali Hân ve Halef Hân ve Nakd 'Ali Hân*[10] *ve sâ'ir binbaşılar ve yüzbaşılar bugün ikindi zemânına değin taşra çıkup, 'asker dahi seherî Şâh'a giden Kara-kapu'dan*

---

1 togulga-i hümâyûn sokunmuşidi A : otağa hümâyûn sokunmuşlar idi ve yesâr N.
2 hazretleri N : + pes A.
3 ve A : – N.
4 teslîm itmeğe A : teslîme N.
5 bir A : – N.
6 kürklü ser-â-ser hıl'at N : ser-â-ser hıl'at semmûr kürklü A.
7 cebrimiz A : cebr N.
8 lağımlar A : nakblar N (A nüshasında da önce "nakb" a benzer bir kelime yazılmaya çalışılmış, daha sonra üstü çizilerek sayfa kenarına "lağımlar" şeklinde çıkma yapılmış).
9 câ'iz N : câ'izdir A.
10 Halef Hân ve Nakd 'Ali Hân A : Nakd 'Ali Hân ve Halef Hân N.

çıkup, bunda kalan İmâm-ı a'zam Kapusu'ndan çıkalar" diyü göndermişidi. Mîr Fettâh ve 'Ali Yâr ve Halef Hân havlılarından, "*Bugün*[1] *hammâma varsak gerekdir. Yarın seherî çıkup varalım*" diyü te'allül itmekle, gice yetişüp[2] ol gice cümlesi Nârin-kulle'ye girüp tahassun eylediklerinde, içeri hücûm idüp[3] giren 'asker ile Kızılbaşlar bir mıkdâr kârzâr idüp gördüler ki olmaz, nâ-çâr firâra yüz tutdular[4]. Ol gice 'asker, şehirde bulunan Kızılbaşları bir bir[5] kırup mâlların yağma itmişler idi. {*Bir rivâyetde, bunların silâhını alup koyuvirmek isterlerken virmeyüp, kıtâl itmekle kırıldı. Minhu*[6].}[*1] Hınzîr sürüsü gibi Karakapu semtine yığılup durdular. Seherî âdem gönderilüp yine taşra da'vet olundukda[7], tüfeng atmağa başladılar. Silahdâr Paşa varup, "*Pâdişâh'ın emânı emândır. Korkmayup taşra gelin*" dimekle, Mîr Fettâh ve 'Ali Yâr ve Halef Hân taşra çıkup[8] huzûr-ı hümâyûna geldiklerinde Silahdâr Paşa zabtına virildi. İçeride olan Kızılbaşlar, Mîr Fettâh'ın iki büyük oğulları kulleden çıkmayup tekrâr ızhâr-ı 'ısyân eyledikde, taşradan birkaç şâhî havâle olunup ele girenleri, "*Emânı kabûl eylemediniz*" diyü katl itmeğe başladıklarında, bir demde nice bin Sürhser hâke düşdü. Ve bir nicesini diri otağ-ı hümâyûn[9] önüne getirüp başların kesdiler[10]. Nârin-kulle'de bâkī kalan melâ'în tekrâr emân taleb idüp, Mîr Fettâh oğullarına, "*Çıkasız*[11]" diyü kâğıd gönderüp, anlar çıkıcak

---

1 bugün N : + hammâma girmek isteriz A.
2 yetişüp N : yatup A.
3 idüp N : ile A.
4 tutdular N : tutup A.
5 bir bir N : yer yer A.
6 bir rivâyetde ... minhu N : – A.
*1 Kâtib Çelebi, "bir rivâyetde" diyerek verdiği bu bilgiyi, muhtemelen Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin *Zafernâme*'sinden almıştır. 'Abdül'azîz Efendi'nin bildirdiğine göre, düşmanın daha önce Revan'dan silahlı olarak çıkmasına izin verilmesinin zararı görüldüğünden dolayı, Osmanlı tarafı bu defa kalenin silahsız olarak boşaltılmasını istemiştir. Fakat karşı taraf kabul etmeyince çatışma meydana gelmiş ve düşmandan pek çoğu öldürülmüştür (vr. 82b). Bu bahis, benzer şekilde *Bağdâd Seferi Menzilnâmesi*'nde de bulunmakla beraber (Halil Sahillioğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzilnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnali)", s. 71), Kâtib Çelebi'nin *Fezleke*'de bu eserden yararlanmış olduğunu zannetmiyoruz.
7 olundukda N : olunduklarında A.
8 çıkup N : gelüp A.
9 hümâyûn N : – A.
10 önüne ... kesdiler A : önüne götürülüp başları kesildi N.
11 çıkasız A : çıkasın N.

sâ'irleri dahi çıkmak mukarrer olmağın, emân fermân olunup[1], "*Min-ba'd baş ve diri getirmesinler*" diyü tenbîh olundu.

Şa'bânın yirmi üçüncü günü, yevmü'l-ahadda Mîr Fettâh oğulları gelüp sâ'ir birkaç yüz Kızılbaşlar Karanu-kapu[*1]'dan çıkup Diyâle semtine gitdiler. Anlar dahi **[244a]** Şehribân'da yağmurlu gün bir künbed altına girüp, yıkılmağla, ekseri altında kalup helâk oldular. Otuz bin Sürhser'den ancak üç yüz nefer Şâh ordusuna vardı. On bin kadarı eyyâm-ı muhâsarada top ve tüfeng darbından helâk olup yirmi bin mıkdârı dahi üç gün içinde katl olundu. Bağdâd-ı bihişt-âbâd râfızîlerin vücûd-ı habâset-âlûdundan pâk oldu. Şehirde ve sahrâda Sürhser cüssesinden gezilmez olup, bir mertebe kırıldı ki bir târîhde Kızılbaş bu kılıcı yememiş idi. 'Âfiyetler ola. Şâh 'Abbâs itdiği gadrlerin intikāmı[2] temâm mertebe alındı.

Bu feth-i mübîne[3] nice târîhler didiler. Cümleden Şeyhülislâm Yahyâ Efendi bu gûne edâ eyledi:

Târîh[4]

Hazret-i Sultân-ı Gāzî Hân Murâd-ı kâm-yâb
Eyledi çün feth-i Bağdâd'a sa'âdetle hücûm

Hakk te'âlâ hazreti anı müyesser eyledi
Didi târîhin lisân-ı feth, "Gel hâkān-ı Rum[*2]"(1048[5])

Ertesi Vezîr-i a'zam ve Şeyhülislâm ve sâ'ir vüzerâ ve sadreyn[6] ve beylerbeyiler ve Yeniçeri Ağası ve ümerâ ve zâbitân-ı 'asker tehniye-i feth ü zafer içün dâmen-bûs-ı Şehriyârî[7] ile müşerref olup hıla'-ı fâhire giydiler. Ol gün Büyük Mîrâhûr Halîl Ağa müjde-i feth ile İstanbul'a irsâl olunup, otağ-ı

---

1 olunup A : olunmuşdur N.

*1 Karanu-kapu : A nüshasında önce "Kara-kapu" olarak yazılmış, sonra araya iki harf daha sıkıştırılarak "Karanu-kapu" yapılmış.

2 intikāmı N : intikām-ı tâmmı A.

3 feth-i mübîne N : fethe A.

4 târîh N : – A.

*2 كل خاقان روم = 1048.

5 1048 N : – A.

6 sadreyn N : + ve erkân-ı devlet A.

7 Şehriyârî A : Sultânî N.

hümâyûn İmâm-ı a'zam Kapusu kurbına[1] nakl ile[2] tebdîl-i mekân kılındı. Ve ol gün kal'a ta'mîrine başlanup, "*Şehirde ihtifâ iden re'âyâ bî-pervâ zuhûr ideler*" diyü nidâ olundu.

Silahdâr Paşa'ya kapudanlık mansıbı virilüp, dört günden sonra Halil Ağa'ya Özi muhâfazası emri gönderildi. Ve yeri Küçük Mîrâhûr İbşîr Mustafa Ağa'ya ve anın yeri Âhûr Kethudâsı Tekeli'ye virilüp ol gün Handân Ağa-zâde fetihnâme ile Nemçe Kıralı'na gönderildi[3]. Ol gice Bektâş Hân ba'de'l-'ışâ sarâyında füc'eten cân virüp, metrûkesi -ki[4] Kör Hüseyin Hân kızı idi- cümle mâlı ile pederine irsâl olundu.

Ertesi Yeniçeri Ağası Küçük Hasan Ağa Bağdâd beylerbeyisi olup Rikâbdâr Mustafa Ağa yeniçeri ağalığı ile Harem'den çıkdı. Ve müderrisînden Tezkireci Mûsâ Efendi Bağdâd kādîsı olup, Yeniçeri Kethudâsı Bektâş Ağa yedi[5] sekiz bin nefer ile Bağdâd muhâfazasına ta'yîn olundu.

Evâhır-ı şehr-i mezbûrda bir gün bir gice 'azîm yağmur nâzil olup, eger fetihden mukaddem olaydı müşkil olurdu. Gurre-i ramazânda dahi bir gün iki gice vâfir yağmur[6] yağup çâdırlar arasında hareketden kalındı.

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi[7] nezâreti ile İmâm-ı a'zam ve Şeyh 'Abdülkādir-i Gîlânî merkadleri ta'mîr olunup[8], yeşil sof örtü ve destâr tedârük itdiler.

Ol eyyâmda Arslan Paşa-oğlu hâslar ile vezîr ve Bolu Sancağı'na mutasarrıf Varvar 'Ali Paşa Rumili beylerbeyisi oldu. Bolu, vezâretden ma'zûl Yûsuf Paşa'ya ⟨ve⟩ Bosna Eyâleti, Tırablus-Şâm'a mutasarrıf Şâhîn Paşa'ya virilüp, Diyârbekir'e mutasarrıf Dervîş Mehemmed Paşa Tırablus'a nakl olundu. Ve Diyârbekir'e Silahdâr Ahmed Ağa çıkup, Çukadâr Siyâvuş Ağa silahdâr oldu.

Şâh tarafından Bağdâd kādîsı olan râfızî ele girüp katl olundu. Ve Mûsul defterdârı olan 'Abbâs'ın irsâl-i mühimmâtda ihmâli ve rafza müte'allık ahvâli katline bâ'is oldu. Anadolu Eyâleti Gürci Mehemmed Paşa'ya 'inâyet olunup,

---

1 kapusu kurbına N : kapusuna A.
2 ile N : olundu ve A.
3 gönderildi A : irsâl olundu N.
4 ki N : – A.
5 yedi N : – A.
6 yağmur A : – N.
7 Yahyâ Efendi N : – A.
8 merkadleri ta'mîr olunup N : merkadlerini ta'mîr idüp A.

Kastamonu'dan ma'zûl Mehemmed Paşa'ya Şehrizor Eyâleti virilüp, rikâb-ı hümâyûn Der-i devlet'e 'avdet mukarrer olıcak, mukaddem Mîr Fettâh-oğlu ve sâ'ir hânlar mahbûsen Diyârbekir'e gönderildi.

'Avdet-i Pâdişâh-ı 'Âlî-câh be-Cânib-i İstanbul

Dokuzuncu günü Pâdişâh-ı seyyâre-sipâh, İmâm-ı a'zam hazretleri mezârını ziyâretden sonra diyâr-ı Rum'a teveccüh üzre ⟨olup⟩ ancak solaklar ve 'ulûfeli müteferrika ve çâvuş ve 'ulûfeciyân-ı yemîn bölüğü ile İmâm Mûsâ cânibine geçdiler. Ve Bağdâd ahvâline intizâm virüp Şâh'dan dil-hâh üzre intikām almak içün 'umûmen sâ'ir 'asker-i İslâm ile Vezîr-i a'zam bir müddet Bağdâd'da ikāmet ile me'mûr oldu.

[244b] İhtirâk-ı Bârûthâne ve Katl-i 'Âmm-ı Bakıyye-i Sürhserân

Ol gün vakt-i 'asra karîb bî-takrîb Bağdâd bârûthânesine âteş ısâbet itmeğin, iki 'âlî kubbe münhedim olup iç hisârın bir mıkdârı dahi harâb oldu[1]. Bu husûsdan[2] Pâdişâh hazretleri bî-huzûr olup Bağdâd fethinden sonra İmâm Mûsâ'ya varan Kızılbaşlar ve İmâm 'Ali'den gelen iki yüz kadar Sürhser tu'me-i şemşîr oldu[3].

Mâh-ı mezbûrun on ikinci günü rikâb-ı hümâyûn İmâm Mûsâ'dan kalkup Diyârbekir cânibine hareket buyurdu. Ve Silahdâr Paşa sefer kā'im-makāmı oldu.

Mukeddemâ Hind elçisi Mûsul'da kalup, ba'de'l-feth ihzâr fermân olunmuşidi. Tekrît'de rikâb-ı hümâyûna mülâkī olup vilâyetine gönderilmek içün Müteferrika Arslan Ağa ile Serdâr tarafına irsâl olundu.

İrsâl-i Elçi-i 'Acem ve Nâme

Sefer-i Bağdâd'a teveccühden beş altı ay mukaddem Şâh tarafından[4] gelen "Halîfe Maksûd Hân[5]" nâm elçi Üsküdar'dan hareket buyurduklarında kadırgaya konup Payâs'a gönderilmişidi. Andan Mardin'e, ba'dehû Mûsul'a gelüp kalmışidi. Ramazânın yirmi ikinci günü Pâdişâh hazretleri Mûsul'a dâ-

---

1 iç hisârın ... oldu N : iç hisârın bir mıkdârını dahi harâb eyledi A.
2 bu husûsdan N : – A.
3 Sürhser tu'me-i şemşîr oldu N : Kızılbaşları tu'me-i şemşîr itdiler A.
4 Şâh tarafından A : Şâh'dan N.
5 Hân N : – A.

hil oldukda mezbûr elçiye hıl'at 'inâyet buyurup Şâh-ı 'Acem'e nâme virildi. Ve ol tarafa gönderilmek içün Vezîr-i a'zam'a irsâl olundu.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn budur:

"–*Aslahu Allâhü'l-Melik el-Kādir*[*1].– Nâme-i hümâyûn-ı vâcibü'l-imtisâlim vâsıl olıcak ma'lûm ola ki âdemlerinden Halîfe Maksûd'u gönderüp sulh murâd itmişsin. Bir mıkdâr elçini eğlendirmekden murâd, ba'zı eşgâlimiz var idi. Ol eşgâlimizi ber-taraf eyledik. İmdi, sulh murâdın ise ecdâd-ı 'izâmım zemânlarında[1] taht-ı hükûmet-i sa'âdet-'unvânımıza dâhil olan memleketleri yine[2] beylerbeyilerimize teslîm eyleyesin. 'Âsâkir-i zafer-me'âsirim varup zabt ideler. Ve 'âdeten virilegelen pîşkeş ü hedâyânı sâl-be-sâl irsâl ü îsâl eyleyesin. Eger itmez isen bu serhadlerde kışlayup evvel-bahârda 'asâkir-i deryâ-misâl ile il ve memleketine varmam mukarrerdir. Er isen meydâna gel, serverlik da'vâsında olanlara perde-nişînlik nâ-sezâdır. Atdan korkan ata binüp kılıc kuşanmak hatâdır. Ezel-i âzâlde mukadder olan zuhûra[3] gelir. Elem çekmeyüp karşı gelesin. –*Ve's-selâmü 'alâ men 'i't-tebe'a'l-Hudâ*[*2].– El-vâkı' fî şehr-i ramazân sene semân ve erba'în[4] ve elf."

Vusûl-i Pâdişâh-ı Kâm-gâr be-Kal'a[5]-i Diyârbekir

Rikâb-ı hümâyûn Mûsul'dan göçüp gurre-i şevvâlde Diyârbekir'e karîb "Müderrisköyü" nâm makāmda, dahve-i kübrâ idi, bir mıkdâr nüzûl buyurdular. Erkân-ı devlet tehniye-i 'îd-i sa'îd içün el öpdükden sonra süvâr olup, vakt-i zuhurda şehre dâhil ve sarâya nâzil oldular. Hengâm-ı şitâ ve hiddet-i sermâ olmağla yetmiş bir gün Diyârbekir'de ikāmet olundu. Müddet-i ikāmetde Büyük Mîrâhûr İbşîr Mustafa Ağa'ya[6] Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti virilüp Kapucular Kethudâsı Hüseyin Ağa büyük[7] mîrâhûr oldu. Ve Kapu Ağası Mehemmed Ağa vefât idüp, hükm-i kazâ vü kader iktizâsıyla Rumiyye Şeyhi şehîd oldu.

---

*1 اصلحه‌الله‌الملك‌القادر = Hakim ve Kadir olan Allah onu ıslah etsin.

1 zemânlarında N : zemânında A.

2 yine N : – A.

3 zuhûra A : – N.

*2 والسلام على من اتبع‌الهدا = Hak yola gidene selam olsun.

4 erba'în A : erba'a N.

5 kal'a A : – N.

6 Büyük Mîrâhûr İbşîr Mustafa Ağa'ya A : Büyük Mîrâhûr İbşîr'e N.

7 büyük A : – N.

Silahdâr Paşa re'îsi Hüseyin Efendi, Şeyh-i mezbûrun[1] sebeb-i katlini[2] Paşa-yı mezbûrdan[3] bu vech ile rivâyet eyledi ki: Ma'an-oğlu Mîr[4] Fahreddîn'in bir kızı var idi. Beyne'n-nâs ziyy-i ricâlde gezüp Rumiyye Şeyhi yanında olurdu. Bu kız, "*Babadan kîmyâ 'ilmini öğrendim*" diyü Şeyh'i inandırmış idi. Şeyh dahi Pâdişâh'a i'lâm eyledikde, "*Tecribe olunsun*" diyü birkaç bin guruş virüp, dönüşde kîmyâ ahvâli Şeyh'den su'âl olundukda netîcesi çıkmayup mâlı 'avret telef itmiş bulunup bir mekkâre olduğu ma'lûm oldukda boğdurulup, saçına dikilmiş salîb bulunmağla kalb-i Pâdişâhî Şeyh'e muğberr olmuşidi. İzâlesi fermân olundu. Lâkin, akreb olan sebeb, sonra vefeyâtda yazılandır.

Pâdişâh-ı İslâm fermânı üzre sîm-i hâmdan İmâm-ı a'zam hazretleri türbesine bâb ve şebîke ve ba'zı âvîzeler tertîb olunup, **[245a]** mahalline vaz' içün Bağdâd'a irsâl olundu. Zilhiccenin on ikinci günü Diyârbekir'den çıkup Dârü's-saltana cânibine teveccüh ve 'azîmet buyurdular. Bakıyye-i sâl yolda encâma irdi.

Ahvâl-i Serdâr

Vezîr-i a'zam Mustafa Paşa Bağdâd'da kalup ramazânın on dördünde bölüklere 'ulûfe virüp devr itdi. On altıncı günü 'Abdülkādir-i Gîlânî Mezârı civârında olan câmi'de ibtidâ' cum'a namâzı kılındı. Nogay Paşa-oğlu Arslan Paşa'ya[5] Mar'aş ve Niğde'ye mutasarrıf Hasan Paşa'ya Karaman Eyâleti ihsân olundu. Evâhır-ı şevvâlde reşen 'ulûfesini kol ağalarına tevzî' itdi.

Pâdişâh hazretleri altmış gün Bağdâd'da oturup 'asker-i İslâm ol tarafda nice günlük yerde zahîre komamış iken sonra Bağdâd'da iki aya karîb oturulup bir vechile müzâyaka görülmedi. Nihâyet ziyâde yağmurlar yağup sular dondu. Gurre-i şevvâlde Basra'dan emti'a ve zahâ'ir ile mâl-â-mâl olan on dâne gurâb gelüp, 'Acem elçisi vusûl buldukda Hamza Paşa-zâde ile Şâh'a gönderildi. Ve Hind elçisi dahi Müteferrika Arslan Ağa ile Hind'e yollanup, şevvâlin on dördünde kal'a ta'mîri temâm olup kul mevâcibi ve zahîre tedârük ve teslîm olundukdan sonra, zilka'denin onuncu günü göçülüp Başdolab'a konuldu. Ol menzilde birkaç gün ârâm olunup, on yedinci günü Pâdişâh tara-

---

1 Şeyh-i mezbûrun A : – N.
2 katlini A : katli N.
3 Paşa-yı mezbûrdan A : mezbûr Paşa'dan N.
4 Mîr A : – N.
5 Paşa'ya N : Paşa A.

fından Kapucubaşı Şehbâz Ağa hatt-ı hümâyûn ve kılıç-kaftân ve yüz elli yük akça getirdi.

Teveccüh-i Serdâr-ı A'zam be-Cânib-i Derteng

Zilka'denin on sekizinde[1] diyâr-ı 'Acem kasdıyla Lokmân Hekîm menziline hareket olunup, ol gün on iki bin Bağdâd kulu ve sekiz bin nevbetci yeniçeri ve bin kadar tashîh şartıyla Bağdâd'da kalacak sipâh İmâm-ı a'zam Kapusu'ndan Ak-kapu'ya varınca dizilüp alay gösterdiler. Vezîr-i a'zam iltifât ile nigâh iderek geçdi. Yirmi yedinci günü üçüncü menzil olan Hâlise-toprağı'nda Çubukköprü kurbına konulup, ol mahallin latîf çayırı irişmeğin atlar çayıra konup yirmi gün kadar oturuldu. Ve Nehr-i Diyâle tuğyân üzre olmağla gemiler üzerine köprü binâ olundu.

Zilhiccenin dokuzuncu günü "Yenice" nâm karyeden ba'zı 'asker kelek ile Şatt Suyu'n geçüp firâr itdikleri istimâ' olunmağın, Karaman Beylerbeyisi Hasan Paşa ol tarafı muhâfazaya ta'yîn olundu. Ertesi, köprü temâm olup 'asker nevbetle Şehribân cânibine geçdiler. Mısır'ın Çerâkise beylerinden Mustafa Bey ve bir kimesne dahi ekin içine[2] kondukları içün siyâseten katl olundular. On üçüncü günü câsûs gelüp, Şâh tarafından sulh recâsına elçi gelmek üzre idiğini ihbâr eyledi.

Âmeden-i Elçi-i Şâh

Zilhiccenin on dokuzunda Şehribân kurbında elçinin üç âdemi gelüp Rüstem Hân'dan mektûb getirdiler. Alay fermân olunup, yurd yerinden menzile varınca yolun iki tarafı 'asker ile[3] kat kat dizildiğini görüp Kızılbaşlar medhûş oldular. Dört günden sonra "Revaye" nâm menzilde Hamza Paşazâde ile Şâh'ın mîrâhûru "Muhammed Kulu Bey" nâm elçi gelüp, istikbâline ancak çâvuşlar irsâl olundu.

Ertesi, "Kızıl-Ribât" nâm menzilde elçi Vezîr-i a'zam meclisine hâzır olup sulha müte'allık mükâleme esnâsında, "*Merhûm Sultân Süleymân sınurnâmesinde Kars ya Kızılbaş'a virilüp veyâhûd tahrîb olunmak yazılmışdır*" diyü nev'an ol sevdâya düşdüklerini lisâna getiricek Vezîr-i

---

1 on sekizinde N : sekizinde A. Kronolojik gidişat gereği Nuruosmaniye nüshasındaki "on sekizinde" tarihinin doğru olması gerekir. Âtıf Efendi nüshasındaki hatalı tarih *Târîh-i Na'îmâ* (II, 904)'da da aynen tekrarlanmıştır.

2 içine N : + konup A.

3 ile A : – N.

a'zam, "*Ol ihtimâl emr-i muhâldir. Ammâ sen neye geldin? Derteng miftâhın getirdin mi? Sulh hâcetiniz ise Derteng miftâhı gelsin ve Rüstem Hân Bağdâd sınırından kalksın. Ve illâ el-hamdu li'llâhi te'âlâ*[1] *bizim bir vech ile 'aczimiz yokdur. Er iseniz vaktinize hâzır olun*" diyüp elçiye sûret-i gazab gösterdi. Ve ol menzilde Şâh'a ve Rüstem Hân'a bu mazmûn üzre Vezîr-i a'zam'dan ve elçiden mektûblar yazılup, Rüstem Hân'dan üç güne ve Şâh'dan altı güne dek cevâb gelmek şartıyla irsâl olundu. Bâkī ahvâl gelecek sâle kaldı.

[245b] Vekāyi'-i Âsitâne ve Sefer-i Piyâle Kethudâ

Tersâne-i 'âmire Kethudâsı[2] Piyâle Kethudâ Azak üzerine gitmek fermân olunmuşidi. İhzâr olunan kırk pâre gemi ile Karadeniz'e çıkup "Hân Geçidi" nâm mahalle vardı. Andan Tatar 'askeri ile Bahâdır Girây Hân'ı Taman[3] Adası'na geçirdikden sonra Hân, Azak ahvâlini tecessüs içün ol cânibe 'azîmet idüp Piyâle Kethudâ, Hân'dan haber gelince ârâm itmek içün yine Kerş Limanı'na 'avdet eyledi. Meger mukaddemâ Kerş ve Taman'ı gāret niyyeti ile Çoçka ⟨Chushka⟩'ya gelüp donanma gemilerin görmekle firâr iden elli üç pâre şaykada olan Kazak eşkıyâsı Azak'a varup, Hân'ın karadan geleceği haberine i'timâd itmeyüp, donanma dahi döndü i'tikādında olmağın[4], otuz pâre güzîde şaykaya kâmil bin yedi yüz kadar müntehab Kazak koyulup[5] Anadolu'da Sinop kullesini ve ol etrâfı urmak kasdıyla bin kırk sekiz rebî'ulevvelinin on dördüncü günü Taman Adası önünden geçüp "Tuzlaburnu" nâm mahalle gelmişler idi.

Bu haber alınup bilâ-tevakkuf üzerlerine 'azîmet olundu. Melâ'în-i hâsirîn donanma gemilerin gördükde karaya çıkup tabur kurdular. Ve kayıkların deryânın sığ olan cânibine dizüp ceng tedârükü gördüler. Hikmet-i Hudâ ol esnâda Kefe Beylerbeyisi Yûsuf Paşa, Azak üstüne giderken Kazak taburu üstüne uğrayup cenge mübâşeret eyledi. Donanma gemileri dahi mümkin olan mertebe yaklaşıcak top ile taburların ve kayıkların dağıdup, Yûsuf Paşa'ya imdâd içün Piyâle Kethudâ karaya dört beş yüz nefer tüfeng-endâz çıkarup

---

1 te'âlâ N : – A.
2 Kethudâsı A : kethudâlığı N.
3 Taman A : Tan N.
4 olmağın N : olup A.
5 koyulup N : koyup A.

kadırga sandallarıyla deryâdan dahi hücûm itdi. Şemşir-i guzât-ı İslâm ile yüzden ziyâde Kazak helâk oldu. Mâ'adâsı ahşâm oldukda şaykalarına binüp[1] geldikleri yoldan Azak cânibine firâr itdiler. Piyâle Kethudâ haberdâr olıcak hemân ardlarına düşüp, "Çoçka Burnu ⟨Chushka⟩" nâm mahalde şaykalara yaklaşır. Melâ'în nâ-çâr Çoçka ⟨Chushka⟩ sığlarına kaçup, kadırgalar anlar vardığı yere varmağa mecâl olmamağın[2] sığın boğazın muhkem sedd idüp şaykalarını topa tutdular. Melâ'în nâ-çâr şaykaların arkalarına alup top irişmez yerlere kaçdılar. Piyâle Kethudâ kara cânibine fi'l-hâl toplar çıkarup Kazak'ı bucaklara sokdu. İki gün harb u kıtâl olup topla iki yüzden ziyâde kâfir katl olundu.

İkinci gice melâ'în Azak Denizi'ne çıkmak ârzûsuyla Taman önündeki sığlardan firâr idüp bundan mukaddem birkaç def'a Donanma-yı hümâyûn'dan halâs oldukları Edehon*[1] Boğazı'na tahassun itdiler. Piyâle Kethudâ yine ardlarına düşüp firâr ihtimâli olan yerleri muhkem sedd eyledi[3] ve karaya yeniçeri ve cebeci ve erbâb-ı tîmârdan bine karîb âdem çıkarup üç yerde meters kurdu. Melâ'în bu hâli müşâhede idicek[4] Edehon Boğazı'nın ardında vilâyet-i Çerkes'den akan "Kuban" nâm nehre*[2] girüp andan Azak Denizi'ne çıkmak sevdâsında oldular. Bu[5] haber Piyâle Kethudâ'nın mesmû'u olıcak, egerçi Hân'a ve Yûsuf Paşa'ya mektûb gönderüp Edehon'un Temrük'e karîb yerlerini sedd itdirdi lâkin, melâ'înin şaykalarında zahîreleri vâfir olup kadırgalar üzerine varmağa mecâl olmadığı cihetden, nice müddet beklense ele girmeyecekleri ma'lûm idi. Kara cânibinden olan metersleri hâli üzerine koyup Kerş Boğazı'na döndü. Ve anda olan beş kadar tonbaz tedârük idüp donanma gemilerinin kırk kadar sandalların donadup melâ'în üzerine şîrâne hücûm eyledi. Kazak şaykalarının önlerinde olan dokuz pâre güzîde Özi şay-

---

1 binüp A : girüp N.

2 olmamağın N : olmayup A.

*1 Edehon : İsim N nüshasında bu şekilde harekelenmiş vaziyettedir. A nüshasında ise harekesiz ve "Arhun" ya da "Arhon" okunacak şekildedir. Bu kısım Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibâr* adlı eserinde de mevcuttur ve orada ismin açıkça "Edehon" olarak harekelendiği görülmektedir (s. 278). Biz de metne "Edehon" olarak almayı uygun gördük.

3 eyledi N : idüp A.

4 müşâhede idicek N : görüp A.

*2 vilâyet-i Çerkes'den akan "Kuban" nâm nehre … : Bu cümleyi Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibâr* (s. 278) adlı eserine dayanarak düzelmiş haliyle metne dahil ettik. A ve N nüshalarında cümle hatalıdır : "Vilâyet-i Çerkes'den 'Akkuban' nâm nehre …"

5 bu N : – A.

kasıyla muhkem ceng olup, tîr ü şemşîr ve tüfeng havfından melâ'în deryâya döküldü. Her tarafdan guzât-ı İslâm küffâr-ı dûzah-medâr üzerine havâle olup, bi-'inâyeti'llâh beş yüzden ziyâdesi tu'me-i şemşîr ve giriftâr u esîr oldu. Ve beş **[246a]** kıt'a şayka dahi alınup, bakıyyetü's-süyûf olan melâ'în çay içine firâr idüp Piyâle Kethudâ dahi donanmaya geldi.

Tekrâr yirmi kadar tonbaz ve Kazak'dan alman beş pâre şayka ve sandallara[1] tahammülleri[2] kadar top koyup ve 'asker doldurup, rebî'ulâhırın dördüncü günü yine melâ'în üzerine 'azîmet eyledi. Kazak eşkıyâsı bu tedârükden haberdâr olıcak, mukaddemâ Temrük'e karîb sedd olunan boğaza varup, firâra mecâl olmamağın nâ-çâr 'avd idüp çayın kamışlarına tahassun itdiler. Piyâle Kethudâ dahi büyük tonbazlar ile çayın ağzın muhkem sedd itdikden sonra, elli mil kadar yer ardlarınca kamışlığa girüp tüfeng menzilinden yakın mahalle vardı. Melâ'în gördüler ki bir tarîkla halâsa mecâl yok, bi'z-zarûrî mâh-ı mezbûrun sekizinci günü "Pişter*[1] Boğazı" nâm mahalde karaya dökülüp başları kaydına düşdüler. Yirmi dört pâre şaykaları dahi alınup, karaya dökülen melâ'înin kimi helâk ve kimi esîr oldu[3]. Bin yedi yüz Kazak'dan ferd halâs olmadı. Birkaç yüzün Hân ve Yûsuf Paşa alup, yirmi dört[4] günde tu'me-i şemşîr olandan mâ'adâ iki yüz elli iki nefer esîr hâssa-i hümâyûn içün zabt olunup, yirmi dokuz pâre şayka ve bu kadar esîr ile Piyâle Kethudâ göğsün gererek sâlim ü gānim İstanbul'a vusûl buldu.

Bâkī Ahvâl-i Âsitâne

Şa'bânda Galata'nın büyük kilisası yanup ile'l-ân ta'mîrine izin virilmedi. Ve devşirme nâmıyla Rumili'nin orta koluna musallat olan yaya beylerinden Mustafa Ağa, Mûsul'da katl olunan Dervîş Ağa'ya refîk kılınmak içün Kā'immakām Mûsâ Paşa'ya hatt-ı hümâyûn vârid olup, selh-i şa'bânda hükmü icrâ olundu. Ol zümreden ancak sağ kola giden Deveci Mustafa Ağa, Vezîr-i a'zam recâsıyla karîn-i 'afv olup Bağdâd muhâfazasında kaldı.

---

1 sandallara A : sandallar N.

2 tahammülleri N : tahammülü A.

*1 Pişter : N nüshasında "Bişter" şeklinde. *Tuhfetü'l-kibâr*'da (s. 277) ise "Bişer" olarak görünmektedir.

3 oldu A : olup N.

4 yirmi dört N : yirmi A. Yukarıda, konunun başında "bin kırk sekiz rebî'ulevvelinin on dördüncü günü" tarihi verilmişidi. O tarihten itibaren rebî'ulâhırın sekizinci gününe kadar geçen süre toplam yirmi dört gündür.

Ramazânın onuncu günü feth-i Bağdâd müjdesiyle Mûsâ Paşa'nın Tatar'ı gelüp üç günden[1] sonra Mîrâhûr Halîl Ağa geldi. Fermân-ı hümâyûn üzre yirmi gün yirmi gice nefs-i İstanbul ve etrâfında 'azîm donanma olup bayramın üçüncü günü temâm oldu. Ve şu'arâ târîhler didiler.

Ve sefer-i hümâyûna 'azîmet buyuruldukda Hâs Oda kurbında olan büyük havuz mukābelesinde iki kasr-ı 'âlî binâ olunmak fermân olunup[2], öyle mükellef kasr-ı bî-kusûr[3] ki her biri vüzerâ câmi'i kadar var idi. Bir senede temâm oldu.

Vefeyât[*1]

Sultân Mustafa Hân b. Mehemmed Hân:

Sâbıkā bin yirmi altıda ve otuz birde iki def'a cülûs idüp, ba'de'l-hal' Sarây-ı 'âmire'de münzevî olmuşidi. Sene-i mezbûre ramazânı evâsıtında mülk-i bakāya 'âzim olup, Ayasofya hareminde, kapuya muttasıl, fetihden mukaddem[4] binâ olunmuş bir 'âlî kubbede defn olundu. Sinni hamîsine karîb idi.

Ebussu'ûd-zâde Mehemmed Efendi:

Rumili Sadâreti'nden ma'zûl iken bin sekizde vefât iden Mustafa Efendi mahdûmudur. Hasbe'l-'âde kat'-ı merâtib-i mu'tâde iderek otuz beşde İstanbul kādîsı, ba'dehû Anadolu ve Rumili kādî'askeri olup, Sultân Murâd Hân ile Bağdâd Sefer'ine giderken hastalık 'ârızasıyla Diyârbekir'de kalmışidi. Sene-i mezbûre şevvâlinde vefât eyledi. Mevâlî arasında lutf-ı tab' ve kerem ile meşhûr[5] mollâ-yı zî-şân idi.

Tayyâr Mehemmed Paşa:

Nasûh Paşa Kethudâsı Mustafa Paşa'nın oğludur. Erdebîl Seferi'nden beri nice eyâlete mutasarrıf olup ma'zûl kalmış değil idi. Vezâret ile Diyârbekir

---

1 üç günden N : üç gün mürûrundan A.
2 olunup A : olunmuşidi N.
3 kasr-ı bî-kusûr A : kasrı kusûr N.
*1 *Fezleke*'nin vefeyât kısımlarındaki tarz, önce ilim adamlarının, daha sonra bürokratların biyografilerinin verilmesi şeklinde olmakla beraber, bu vefeyât bendinde sıralamanın karışıklığı dikkat çekmektedir. Ayrıca burada Sultan I. Mustafa'nın biyografisinin yer almasını ilginç bulduğumuzu da belirtmeliyiz. Eserdeki genel uygulama, ölen padişahlar hakkındaki bilginin vefeyât bendlerinde değil, hadiselerin kronolojik sıralaması içinde ait oldukları yerde verilmesi şeklindedir.
4 mukaddem N : evvel A.
5 meşhûr A : + idi ve N.

beylerbeyisi iken Bayram Paşa vefâtından sonra vezîr-i a'zam olup, Bağdâd muhâsarasında hüsn[*1] [246b][*2] [247a]-i tedbîr idüp teshîr emrini kolaylamış iken, şa'bânın on yedinci günü, duhâ vaktinde tâbyede ceng iderken bir tüfeng dânesi alnından urup kafâsından çıkdı. Ağaları tutarak gönüllü çâdırına getirdiler. Anda teslîm-i rûh eyleyüp babası Bağdâd beylerbeyisi iken İmâm-ı a'zam Türbesi hâricinde kendi içün ihzâr itdiği suffede defn olundu.

Paşa-yı mezbûr mü'eddeb ve vakûr kimesne idi.

Bayram Paşa:

Dâvudpaşalı Bayram Çelebi'dir. Yeniçeri iken yolu ile odabaşı ve çorbacı, Hotin ⟨Khotyn⟩'de sakkābaşı olup kābil-i istihdâm olmağla kethudâ ve yeniçeri ağası oldukda sultân virildi. Ba'dehû Mısır beylerbeyisi ve Rumili beylerbeyisi ve kā'im-makām olup bin kırk altı senesinde Vezîr-i a'zam ve Serdâr Mehemmed Paşa 'azlinden sonra hâtem-i sadâret virilüp, serdârlık ile gönderilmişidi. Bağdâd Seferi mühimmâtını görüp Amasya'da kışladı. Sultân Murâd Hân bi'z-zât 'azîmet buyurdukda karşı gelüp rikâb-ı hümâyûn hıdmeti ile giderken, Ruhâ'dan bir menzil öte Cülâb'da, rebî'ulâhırın on altıncı günü vefât eyledi. Cenâzesi Koyun-zâde ile İstanbul'a gönderilüp 'Avret-bâzârı kurbında binâ eylediği türbede defn olundu.

Paşa-yı mezbûr kesret-i hayr u sadakāt ile meşhûr, meşâyıh sohbetine mâ'il, rind-i cihân ve 'âkıl kimesne idi. Ebniye-i hayra müte'allık çok âsârı kaldı.

Rûznâmeci İbrâhîm Efendi:

Mostarî'dir. Harem-i hümâyûn'da hâssa[1] hazîneden bölüğe çıkup silahdâr kâtibi ve Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nde sipâhîler kâtibi olup otuz ikide mukābeleci, ba'dehû Hâlıcı-zâde yerine rûznâmeci oldu. On beş sene kadar zemân istiklâl üzre ol mansıbda karâr idüp, Bağdâd Seferi'ne giderken Mûsul kurbında vefât eyledi[2].

---

*1 hüsn : A nüshasında mükerrer.

*2 Âtıf Efendi nüshasında 246b numaralı varak boş olup, orta yerine çapraz olarak "beyâz" yazılıdır.

1 hâssa A : hâne N.

2 On beş ... eyledi A : On beş sene kadar zemân, Bağdâd Seferi'ne giderken Mûsul kurbında vefât idince kemâl-i istiklâl üzre ol mansıbda karâr idüp N (A nüshasında da evvela N nüshasında olduğu gibi yazılmış, sonradan üstü çizilerek ve sayfa kenarına çıkma yapılarak cümle değiştirilmiştir).

Neyyir-i necâta müte'allık ba'zı 'amel ile Pâdişâh ve sâ'ir erbâb-ı câh kendiye musahhar olup, zimâm-ı hall ü 'akdi eline alup pes-i perdeden umûr-ı cumhûru görüp, vasatü'l-hâl Dîvân hâceliği pâyesinde her vâdîden rûzgâr muktezâsına göre 'amel ve ekser tatyîb ve celb-i kulûb yanında lutf-ı hiyeli sermâye idüp, mu'temedü'd-devle ve rüknü's-saltana olmuşidi. Vüzerâ ve erkân kâ'inen men-kân ana mürâca'ata muztarr olup, "*Her husûsda hükmü mutâ' ve kelâmı nâfizdir*" diyü sagîr ü kebîr kapusuna gelüp gidüp, 'arz-ı hâcet idenlerin maslahatını görür ve işini bitirir idi. Taraf-ı saltanatdan kendiye küllî i'timâd u i'tibâr olmağla merci'-i sıgâr u kibâr idi. Bu Devlet-i 'aliyye'de ol pâyede olanlar bu i'tibâr u iştihâra nâ'il oldukları bir târîhde görülmemişdir. Muhâlifleri eşrât-ı sâ'atden ve inhitât-ı merâtib-i devletden 'add idüp, husûsâ zümre-i 'ulemâ, kendi tarîklarına muhâlif ba'zı vaz'ı belâsıyla şetm ü bed-du'â iderlerdi. Niteki ba'zılarının yazdığı târîhde mastûrdur*[1]. Vezîr-i a'zam Mustafa Paşa kā'im-makām iken taraf-ı hılâfında olup mezbûrdan gördüğü sitem gamı sebeb-i mevti olmuşidi. Ve bi'l-cümle erbâb-ı Dîvân efrâdından hâce-i cihân gibi bir vücûd-ı zî-şân[1] idi.

Şeyh Urmevî Mahmûd Efendi:

Tebrîz kurbında Urmiyye Kasabası'nda silsile-i Nakşıbendiyye meşâyıhından bir 'azîzin veled-i reşîdi olup, irs ü istihkākla[2] seccâde-i hılâfete

---

*1 Âtıf Efendi nüshasının tam bu kısmında, varağın sağ alt kenarında, yine nüshayı tebyiz eden kişiye ait iki satırlık bir notla karşılaşmaktayız. Notta, Kâtib Çelebi'nin, ulemadan "ba'zılarının yazdığı târîh"te Rûznâmeci İbrâhîm Efendi hakkında kötü sözler sarfedildiğine dair verdiği bilgi hakkında açıklama yapılmaktadır. Açıklamaya göre, Kâtib Çelebi'nin "ba'zılar" demekle kasdettiği isim, Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'dir. Zira 'Abdül'azîz Efendi'nin eserinde, aynen Kâtib Çelebi'nin belirttiği gibi, Rûznâmeci İbrâhîm Efendi hakkında kötü sözler kullanılmış, onun "mesâvî vü mesâlibin"den bahsedilmiştir. Bu açıklamayı tahkik etmek maksadıyla, 'Abdül'azîz Efendi'nin *Ravzatü'l-ebrâr* adlı eserini karıştırdığımızda, İbrahim Efendi hakkında doğrudan beddua veya kötü bir söze rastlamamakla beraber, yazarın ona karşı pek sevgi ve saygıyla bakmadığını hissedebildik (*Ravzatü'l-ebrâr*, Bulak 1248, s. 599). Müellifin, Rûznâmeci İbrâhîm Efendi ile ilgili olarak *Zafernâme* adlı diğer eserinde karşılaştığımız satırlar ise, nottaki açıklamanın doğruluğunu ortaya koymaktadır. Eserde 'Abdül'azîz Efendi, Rûznâmeci İbrâhîm Efendi'nin ölümünü haber verirken, vücudunun dünya üzerinden def' olup Münker ve Nekir'in eline düştüğünü söylemektedir (*Zafernâme*, Süleymaniye Esad Efendi Ktp., nr. 2086, vr. 71a-71b). Bu arada, Rûznâmeci İbrâhîm Efendi'nin ölümünü, yine ulemadan bir başka müellif olan Abdurrahmân Hibrî Efendi kendi eserinde, olumlu ya da olumsuz herhangi bir görüş yansıtmaksızın haber vermiştir (*Defter-i ahbâr*, Veliyyüddin Efendi Ktp., nr. 2418, vr. 28a).

1 vücûd-ı zî-şân A : vücûddan şân N.

2 irs ü istihkākla A : irşâd-ı istihkākla N.

geçüp Diyârbekir şehrinde |247b| temekkün itmiş idi. Beyne'n-nâs, "Rumiyye Şeyhi" dimekle iştihâr bulup nice yıllar anda icrâ-i âyîn-i tarîkat ve neşr-i merâsim-i şerî'at idüp, tekyesi mahatt-ı ricâl-i havâss u a'vâm ve ni'meti âyende vü revendeye mebzûl şeyh-i perhîzkâr idi. Serdârlar ve paşalar tekyesine varup, Tebrîz ve Van ülkesinin halkı ayağına akar gelirdi. Tekyesi yanında câmi' binâ idüp ekser-i mürîdleri anda cem' olur ve oturdukları yerde zikr-i cehrî iderlerdi. Ve Diyârbekirli cümle kendiye mürîd ve mu'tekıd olup, "*'Azîz başıyçün*" diyü and içerlerdi. Revân Seferi'ne gidüp Sultân Murâd Hân iltifât-ı firâvân idüp, Bağdâd dönüşünde Şeyh-i mezbûrun kesret-i a'vân u ensârı ve vefret-i mürîd ve ahbâb ile iştihârı sebeb olup, "*Bu makûle şeyh-i nâmdâr Diyârbekir Hisârı'nda değil, sâ'ir Memâlik-i mahrûse'de bile me'mûnü'l-gā'ile olmayup, selefde nice şeyhler makām-ı irşâddan geçüp rütbe-i saltanata kadem basdıkları karîne ve yakın zemânda Sakarya Şeyhi kıssası meşâyıh zamîrinde hubb-i riyâset ve hurûc merkûz olduğuna delîl-i rûşendir*" diyü, Diyârbekir'e geldiklerinde izâle olundu. Şeyh-i mezbûr salâh-ı hâl ile meşhûr, fenn-i kırâ'ate müntesib geçer ol bâbda sâhib-i risâle bir kimse idi.

Hasan Dede:

Kırk seneden ziyâde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Câmi'i hareminde mücâvir, eskici bir meczûb idi. Bu sâlde intikāl idüp hücresinde defn olundu. Hücresi hâlâ mukaffeldir. Giderek ziyâret-gâh olmak ihtimâli ile yazıldı. Ekser-i ziyâret-gâhlar bu kabilden idiği zann olunur[*1].

[*1] Âtıf Efendi nüshası üzerindeki çeşitli tasarruflarından yeri geldikçe bahsettiğimiz meçhul şahıs, Kâtib Çelebi'nin Hasan Dede'nin kabri ile ilgili açıklamasına atfen, varağın sağ kenarına, üç satırlık bir not eklemiştir: "Böyle bir makām-ı müteberrikede kırk sene kendi kesb-i yediyle te'ayyüş idüp ve evkātını salâh ile geçiren zâtın, mazanne-i kirâmdan olduğu bî-iştibâhdır. Musannifin bu bâbda sözü, vera'-i bârid-i ta'assub kabîlindedir." Kâtib Çelebi'ye yapılan bu eleştiriyi çok haklı bulmadığımızı belirtmek isteriz. Zira burada müellif, Hasan Dede'nin şahsına yönelik herhangi bir olumsuz kelime sarf etmemiştir. Onun tüm sıkıntısı, mezarların tekke haline getirilmesidir. Müellif bu sıkıntısını *Süllemü'l-vusûl*'de de bir vesile ile dile getirmiş, İstanbul'da, çoğu kadın ve çocuklardan oluşan cahil kimselerin ziyaretgâhı haline gelmiş birçok tekke bulunduğunu belirtmiştir (*Sullam al-Wusûl ilâ Tabaqât al-Fuhûl*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 2010, I, 272).

SENE-İ TİS'A VE ERBA'ÎN VE ELF

Vusûl-i Pâdişâh-ı Gāzî be-Dârü's-saltana

Fasl-ı bahârda Şehriyâr-ı gerdûn-vakār Diyârbekir'den İstanbul'a tevecc-cüh itmişidi. Muharremin üçüncü günü Sivas kurbında Ilıca'da, Erzurum Beylerbeyisi Ken'ân Paşa'dan on beş baş ve üç zinde Kızılbaş gelüp Kars'dan öte Üç Kenîse etrâfın gāret itdiğini 'arz eyledi.

Akçakoyunlu kurbında muharremin on yedinci günü Vezîr-i a'zam-ı sâbık Mehemmed Paşa istikbâl idüp, kā'im-makām oldu. Pâdişâh hazretleri Nakīb Efendi evine konup, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin pederi Ankaravî olmağla ziyâfet tertîb itdi.

Muharremin yirmi sekizinde küsûf vâkı' olup, Lâlâçayırı'nda Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Paşa'ya Erzurum Eyâleti ve Kastamonu'dan ma'zûl Defterdâr-zâde İbrâhîm Paşa'ya defterdârlık mansıbı tevcîh olunup, kat'-ı merâhil iderek mâh-ı saferin altıncı günü İznikmid'e geldiler. İstanbul'dan varan cümle 'ulemâ, nısf-ı menzile dek istikbâl idüp şeref-i dâmen-bûsî ile müşerref oldular.

Sekizinci günü kadırga ile deryâdan 'azîmet buyurulup ol gün ahşâma karîb yalıda Sinânpaşa Köşkü'ne yanaşdılar. Yolda kar ve soğukdan kademleri elem üzre iken halk-ı 'âlemin cemâlleri müşâhedesine intizârı ma'lûm-ı hümâyûn olmağın, mâh-ı mezbûrun onuncu günü rikâb-ı hümâyûna vaz'-ı kadem buyurup Bağçe-kapusu'ndan 'azîm alay ile şehre dâhil oldular. Bağdâd'da esîr olan hânlar ve yüz kadar Sürhser kerre-nâyların çalarak alayda bile idi. İki tarafdan saff saff dizilen halk, rafaza-i bed-âyînden temâm mertebe ahz-ı intikām iden Sultân-ı gāzî hazretlerine du'â vü senâyı âsmâna irgürdüler. İstanbul'dan **[248a]** müddet-i gaybetleri bir sene ve bir buçuk ay oldu.

Ba'zı Vekāyi'-i Âsitâne

Rumili Sadâreti sâbıkā mahlûl olmağla, saferde Anadolu'dan 'Îsâ Efendi Rum'a geçüp, Çivi-zâde'ye Anadolu Sadâreti virildi.

Vezîr-i a'zam tarafından on iki günde Receb Ağa gelüp, Şâh ile gālibâne 'akd-i sulh olunduğu haberini getirdi. Dördüncü günde iltifâtnâme ve murassa' seyf ve hıl'at ile gönderildi.

Rebî'ulevvelde tekrâr ulaklar gelüp Bağdâd Eyâleti'ne nakl olunan Dervîş Mehemmed Paşa'ya vezâret 'arzını getirdi. Murâd üzre cevâblar ile girü gönderildi[1].

Rebî'ulâhırda Serdâr, Şâh-ı 'Acem ile rızâ-yı hümâyûn üzre 'akd-i sulh itdikden sonra Âsitâne'ye gönderdiği "Muhammed Kulu Bey" nâm elçi gelüp mazhar-ı ihsân oldu.

Cumâdelûlânın yirmi birinci günü Dîvân-ı hümâyûn'da masar 'ulûfesi virilüp, dört elçi bir yere gelüp tertîb üzre oturdular.

Sefer-i Piyâle Kethudâ

Kapudan Silahdâr Paşa Karadeniz seferinden istiğnâ idüp ol hıdmeti Piyâle Kethudâ'ya havâle itmiş idi. Mezbûr Kethudâ, hükm-i Sultânî üzre evvelâ Özi Kal'ası'na varup, kemâ-yenbagī ta'mîr ü termîm idüp sâ'ir mühimmâtını gördükden sonra, Memâlik-i İslâmiyye'den ba'zı yalıları gāret ve ahâlîsine îsâl-i hasâret iden on kıt'a şayka haberin alup, birkaç pâre kadırga ile ol cânibe 'azîmet eyledi. "Tentere" nâm adada râst gelüp onunu dahi aldı. Ve Memâlik-i İslâmiyye'den aldıkları nisvân u etfâli vatanlarına irsâl idüp kāsım gününden mukaddem Der-i devlet'e geldi.

Recebde Pâdişâh hazretleri sayd u şikâr içün Beykoz tarafına gidüp anda mizâcları nev'an mütegayyir olmağın Üsküdar Bağçesi'ne geldiler. On gün kadar 'azîm hastalık çeküp halk-ı 'âlem mübtelâ-yı endûh u gam olmuşlar idi. Bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ[2] şifâ bulup, birkaç gün çekdikleri inkisâr bâ'is-i istiğfâr oldu.

Katl-i Kā'im-makām Mehemmed Paşa

Mukaddemâ Paşa-yı mezbûr, Özi'de iken tama'-i hâm belâsıyla Eflak voyvodalığı⟨nı⟩ Boğdan Voyvodası oğluna itdirmek sevdâsına düşüp lâkin, kādir olmamışidi. Kā'im-makām olıcak ol niyyeti vücûda getirmeğe ikdâm-ı tâmm ve bir tarîk ile Pâdişâh'ı tedbîrine râm idüp, yeni Voyvoda'yı makāmına iclâs içün Küçük Mîrâhûr Siyâvuş Ağa'yı ta'yîn itdirdi. Mîrâhûr Ağa yeni Voyvoda'yı alup Boğdan 'askeri ile Eflak'a 'azm eyledi. Ma'zûl Voyvoda cân korkusuyla nâ-çâr vâdî-i muhâlefete sülûk idüp, bir gice Boğdan 'askerin basup perîşân eyledikden sonra voyvodalık yine kendiye mukarrer

[1] gönderildi A : – N.
[2] te'âlâ A : – N.

buyurulmak recâsına Mîrâhûr Ağa'yı i'zâz u ikrâm ile Der-i devlet'e gönderdi. Böyle bir hâl zuhûrundan Pâdişâh bî-huzûr olup, şa'bânın yirminci günü Paşa-yı mezbûru Yedikulle'ye gönderdiler. Ol gice diyâr-ı 'ademe sefer idüp, Vezîr-i a'zam gelince Hüseyin Paşa yirmi gün kadar kā'im-makām oldu.

Zikr-i Ahvâl-i Serdâr

Selh-i zilhiccede 'asker-i İslâm "Menzil-âbâd" nâm makāma konup, Serdâr ileri gitmek murâd itdikde, elçi huzûruna varup, "*Bir elçimizi kulağuz idüp Bağdâd'ı aldınız. Ben kulunuzu dahi gālibâ Isfahân fethine kulağuz idersiz*" gibi latîfe idüp, "*Mektûblarımızın cevâbı gelince tevakkuf buyurun. Murâdca cevâb gelmezse emir sizin*" diyü tazarru' itmeğin te'hîr olunmuşidi.

Gurre-i muharremde Rüstem Hân Derteng'den kalkup gitdiği haber⟨i⟩ **[248b]** geldi. Ertesi "Hânkāh-ı Küçük" nâm menzilde Bağdâd Beylerbeyisi Hasan Paşa'ya Van Eyâleti virilüp, Bağdâd Eyâleti Dervîş Mehemmed Paşa'ya tebdîl olundu. Ol menzilde, "*Şâh'dan 'Saru Hân' nâm büyük elçi gelir*" diyü haber vâsıl olup, dört günden sonra Kasr-ı Şîrîn kurbında Zohab Ovası'nda -ki Pâdişâh Bağdâd muhâsarasında iken Şâh-ı 'Acem anda idi- Rüstem Hân'dan mektûb gelüp, "*Emrinize imtisâlen Derteng'den kalkdık ve Şâh'ın "Saru Hân" nâm vekîli varmak üzredir*" dimiş.

Âmeden-i Elçi-i Şâh Saru Hân

Muharremin on birinci günü ol menzilde Hân-ı mezbûr ordu-yı hümâyûna gelüp, istikbâline ancak çâvuşlar ve alaybeyleri ve bir mıkdâr Rumili gāzîleri ve yüz kadar Mısır kulu irsâl olundu. Vezîr-i a'zam ile ba'de'l-'asr mülâkāt itdikde kendiye ve âdemlerine kırk elli kadar hıl'at giydirildi. Üç günden sonra lezez mevâcibi çıkup sunûf-ı 'askere tevzî' olundu. On dördüncü gün 'umûmen beylerbeyiler ve ağalar ve kapukulu ihtiyârları Vezîr-i a'zam otağına hâzır olup Vekîl-i Şâh Saru Hân ve Elçi Muhammed Kulu Bey da'vet olundu. Ve sulh emrinde söz gelici olup, ol gün dördüncü sâ'atde erkân-ı sulha bu üslûb üzre istihkâm virildi.

Sûret-i 'Akd-i Musâlaha ve Şurût-ı Sulh

"Bağdâd Eyâleti'nden Cessân ve Bedre ve Mendelcin ve Derteng ve Derne ta 'Sermil' nâm mahalle dek ve Mendelcin ve Derteng mâ-beyninde

olan sahrâlar ve Caf 'Aşîreti'nin Ziyâeddîn ve Hârûnî kabîleleri ve Zencîr Kal'a'nın taraf-ı garbîsinde olan köyler ve Şehrizor kurbında Zâlim Kal'ası'nın bâlâsında olan dağlar kal'a-i mezbûreye nâzır olan etrâfı Şehrizor'a çıkan gediğe dek ve Kızılca-kal'a ve tevâbi'i taraf-ı Şehriyârî'den zabt olunup, bunlardan mâ'adâ, Ahıska ve Kars ve Van ve Şehrizor ve Bağdâd ve Basra'nın sâ'ir sınurları dâhilinde olan kılâ' u bikā' ve nevâhî ve arâzî ve cibâl ve tilâle Şâh cânibinden kat'a dahl ü ta'arruz olunmaya. Ve Mendelcin'den Derteng'e varınca olan dağ -ki 'Zerd-âbâd' dahi dirler- ve Zencîr Kal'a'nın cânib-i şarkîsinde olan karyeler ve Kal'a-i Avroman[1] ve tevâbi'i olan karyeler ve Mihribân ve tevâbi'i Şâh cânibinden mazbût olup anların[2] sınurları dâhilinde olan yerlere taraf-ı saltanatdan müdâhale olunmaya. Ve Zencîr Kal'a -ki dağın kullesinde vâkı' olmuşdur- ve Van serhaddinde olan 'Kotur' ve 'Maku' ve Kars cânibinde ⟨olan⟩ 'Mağazberd' nâm kal'alar tarafeynden hedm oluna ve's-selâm."

Tetimmât ve 'Avdet-i 'Asker-i İslâm

Ertesi Bağdâd Beylerbeyisi Dervîş Mehemmed Paşa'ya vezâret virilüp bir gün sonra, nâmeyi Şâh'a mühürletmek içün üç gün va'de ile elçinin âdemîsi gitdi. On dokuzuncu günü Şâh'a giden âdem nâmeyi mühürledüp geldi. Âsitâne'ye gidecek elçiye teslîm olundu. Ol menzilde Vezîr-i a'zam, Elçi Saru Hân'a ve Muhammed Kulu Bey'e 'âlî ziyâfet tertîb idüp ertesi, Saru Hân dahi beylerbeyilere ziyâfet tedârük eyledi. Ba'dehû Saru Hân Şâh'a gidüp, Muhammed Kulu Bey Der-i devlet'e irsâl içün orduda kaldı. Ertesi, diyâr-ı Rum'a 'avdet niyyeti ile göçüp Cevrin Sahrâsı'na nüzûl eyledi. Ve Diyâle Suyu'nun "'Ali Geçidi" nâm mahallinde Dervîş Mehemmed Paşa Bağdâd'a 'avd idüp, muharremin yirmi beşinci günü nehr-i mezbûrdan geçüp Kerkük cânibine revâne oldular. Ve haber-i sulh ile Receb Ağa Der-i devlet'e gönderildi.

Deli Mahmûd Palankası kurbında Gürci Mehemmed Paşa birâderi Ca'fer Paşa'ya Şehrizor Eyâleti 'inâyet olundu. Saferin ikinci günü Kerkük kurbında Tercil'de Kerkük Paşası Aş Mehemmed'den 'azîm şikâyet olunmağın, habs olundu. Ve Kerkük'de Mısır 'askerine izin olup Mısır'a gitdiler[3]. Ve onuncu

---

1 Kal'a-i Avroman N : kal'alar ve orman A.
2 anların A : + ve N (A nüshasında da mevcutken sonradan üstü çizilmiş).
3 olup Mısır'a gitdiler N : virildi A.

günü **[249a]** Şemâmik'e nüzûl olunup, Nehr-i Zab'ın tuğyânı zemânı olmağla, gemilerden üzerine bir cisr-i üstüvâr tertîb olunup dört beş günde gice ve gündüz geçdiler[1]. On beşinci günü Serdâr dahi geçüp, ol menzilde zulm ü te'addi üzre olan 'Ayntâb Beyi Yeğen 'Osmân Paşa habs olunup mâ-meleki mîrîye kabz olundu. Ve Seyyid Hân ülkesi, oğullarından birine virildi.

Saferin yirmi yedisinde Mûsul'dan göçülüp, eski Mûsul'da Receb Ağa gelüp emr-i sulh makbûl-i hümâyûn olduğunu mutazammın hatt-ı şerîf getirdi. Üç menzilden sonra müjde-i feth ile Eflak ve Boğdan'a giden Vezîr-i a'zam müteferrikabaşısı orduya gelüp, yollarda ziyâde tecâvüzü mesmû' olmağın katl olundu.

Rebî'ulevvelin on beşinde Diyârbekir'e konulup yolda Haleb ve Tırablus ve Mar'aş erbâb-ı tîmârına icâzet virilmişidi. Şâh-ı 'Acem tarafından sulha mugâyir vaz' sâdır olursa tekrâr üzerine varılmak içün bir müddet anda eğlenmek münâsib görüldü. Ve bölük halkı⟨na⟩, "*İsteyen ay başına tevakkuf idüp 'ulûfesin alsın, murâd iden gitsin*" diyü izin virildi. Yirmi dördüncü günü Âsitâne'den âdem gelüp Dervîş Mehemmed Paşa'nın vezâret berâtını getirdi[2]. Ve "*Anadolu Eyâleti Mîrâhûr Hüseyin Ağa'ya oldu*" diyü haber virüp, lâkin Vezîr-i a'zam, Gürci Paşa⟨'nın⟩ hâline merhameten bir aydan ziyâde ızhâr itmedi.

Rebî'ulâhırın evâ'ilinde Rumili Beylerbeyisi 'Ali Paşa'ya ve eyâleti 'askerine icâzet virilüp, iki günden sonra masar mevâcibi çıkdı. İki gün Anadolu ve Karaman ve Sivas 'askerine izin virildi. Ve Velî Bey'e Mar'aş virilüp Kerkük muhâfazasıyla me'mûr oldu. Diyârbekir neferâtından yüz nefer bile koşuldu.

Âmeden-i Elçi-i Dîger

Diyârbekir'de Şâh-ı 'Acem'den tekrâr[3] elçi gelüp, mukaddemâ Revân'da alınan Murtezâ Paşa Kethudâsı Zülfekâr Kethudâ ve Rakka'dan munfasıl Memi Paşa ve Çıldır'dan ma'zûl Murtezâ Paşa ve birkaç sancak beyleri ve sipâh ve yeniçeri ve sâ'ir 'askerden iki yüz kadar kimesneyi Vezîr-i a'zam

---

1 geçdiler A : geçdi N.
2 getirdi A : getirdiler N.
3 tekrâr N : – A.

ordusuna îsâl eyledi. Elçiye çendân sûret-i ikbâl gösterilmeyüp esîrlere hâlli hâlince ihsân olundu.

Aştı 'Aşireti hâkimi olan Kürd 'Ali, Pâdişâh hazretleri Bağdâd'a gidüp gelirken itâ'at u inkıyâd mu'âmelesin itmemiş idi. Ol şakī hüsn-i tedbîr ile ele getirilüp katl olundu. Kezâlik Hakkârî Hâkimi Mîr İmâdeddîn dahi 'ısyân üzre olup fitnesini def' içün Van Beylerbeyisi Hasan Paşa üzerine irsâl olunup hakkından gelindi. Ve ihtiyâten Diyârbekir Vâlîsi Ahmed Paşa ser'asker ta'yîn olunup, bir mıkdâr leşker ile Mûsul muhâfazasına gönderildi.

'Avdet-i Serdâr-ı a'zam Mustafa Paşa be-Âsitâne

Serhadd umûru kemâ-yenbagī görüldükden sonra, vârid olan hükm-i hümâyûn mûcibince rûz-ı kāsımdan iki gün mukaddem, recebin evâ'ilinde Âsitâne cânibine teveccüh olundu. Yolda Sivas ve Tokat ortasında olan harâbe Mehemmed Paşa Hânı ihyâ olunmağa âdem ta'yîn olunup, Bolu Sahrâsı'na nüzûl olundukda Der-i devlet'e isti'câl üzre gelinmek fermânı vârid olmağın ılgar ile Göynük'e gelinüp, mukaddemâ Âsitâne'ye gönderilen Muhammed Kulu Bey Şâh tarafına 'avde me'zûn olmuşidi. Ol menzilde Vezîr-i a'zam'a buluşup ziyâfet olundu. Ve sür'atle ramazânın on birinci günü Üsküdar'a gelinüp cümle vüzerâ ve 'ulemâ ve erkân-ı devlet nısf menzil istikbâl eylediler. Pâdişâh tarafından Mîrâhûr getirdiği murassa' rahtlı ata süvâr olup Şeyhülislâm hazretleri Alay Köşkü'ne karîb yere dek yanaşup vüzerâ ve erkân-ı devlet du'â **[249b]** vü senâ ile Sarây-ı 'âmire'ye vardılar. Bâb-ı sa'âdet'de atdan inüp 'alem-i şerîf-i Resûl-i Ekrem'i eline alup huzûr-ı hümâyûna îsâl eyleyüp nice ihsân u iltifâta mazhar olup, dest-bûsa hâzır olan kibâr u sıgārı nevâziş ile taltîf eyledi.

Sâbıkā Sultân Ahmed Hân Müderrisi Şa'râvî[*1] vefât itdikde yeri Yenişehir'den munfasıl[1] 'Abdurrahîm Efendi'ye virilüp, selefi gibi Kazâ-i İstanbul i'tibârı ile takbîl-i yed itmişidi. Bir hafta sonra Kāsım Efendi yerine şevvâlin sekizinci günü İstanbul kādîsı olup, ⟨yeri⟩ Medrese-i Süleymâniyye Hatîbi Hüseyin Efendi'ye pâyesiz virildi.

---

*1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında isim "Şa'rânî" olarak geçmekte olup hatalıdır. Aynı hata *Târîh-i Na'îmâ* (II, 937)'da da tekrarlanmıştır.Tam adı Şa'râvî 'Abdurrahîm Efendi'dir. Biyografisi için bkz. *Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 36-37.

1 munfasıl N : ma'zûl A.

İntikāl-i Sultân Murâd Hân be-'Âlem-i Bakā ve Cülûs-ı Sultân İbrâhîm Hân

Pâdişâh-ı mağfûr Bağdâd Seferi'nden münkesirü'l-mizâc gelüp 'araku'n-nesâ ve teferruk-ı ittisâl 'illeti ile nâ-hoş olduklarına binâ'en üç dört aydan beri sâgar-ı sahbâ nazar-ı rağbet ü iltifâtdan dûr olmuşiken, yevm-i evvel-i 'îdde, Atmeydânı'na nâzır Silahdâr Paşa Sarâyı'nda, gālibâ ba'zı mahremân-ı sohbet recâsıyla, câm-ı gül-fâma nigâh buyurulmuşidi*[1]. Ertesi, mizâcları mütegayyir olup rûz-be-rûz za'f u bîmârî galebe eyleyüp tedâbîr-i etıbbâ ile 'ilâc-pezîr olmadan kaldı. Mâh-ı şevvâlin on altıncı günü, yevmü'l-hamîsde gurûbdan sonra teslîm-i rûh idüp 'âlem-i bakāya vâsıl oldu. Müddet-i 'ömürleri yirmi dokuz sene ve zemân-ı saltanatı on yedi sâle irmişdi. Sabâh birâderleri Sultân İbrâhîm Hân taht-ı hümâyûna cülûs buyurup a'yân u erkân kānûn üzre bey'at itdiler. Selâtîn câmi'lerinde salâ virilüp emr-i techîz ü tekfîn görüldükden sonra Sarây-ı 'âmire'de cenâze namâzı kılınup vüzerâ ve erkân piyâde ağlaşarak na'şını götürüp[1] önlerince gitdiler. Binüp gazâya gitdiği üç at tersine eyerlenüp yedilir idi. Feryâd u figān ile pederi Sultân Ahmed Türbesi'ne alı gidüp defn itdiler.

Menâkıb-ı Pâdişâh-ı Nâmdâr

Merhûm Sultân Murâd Hân, bin târîhinden sonra gelen pâdişâhların a'zamı idi. Cülûs-ı hümâyûnlarından bin kırk iki senesine gelince sâ'irleri gibi hareket buyurup, on sene kadar zemândan sonra teyakkuz gelmiş ve umûr-ı devlete ba'zı mertebe kendilerde vukūf hâsıl olmuşidi. Tîg-ı siyâsetle serkeşleri korkudup zimâm-ı devleti keff-i kifâyetlerine alup yedi sene kadar zemân keyfe mâ-yeşâ tasarruf eyledi. Nihâyet ekser-i umûrda ecdâdı kānûnuna i'tibâr itmeyüp kendileri ihtirâ' iderler idi. Gerçi zâlimi katl ile kemâl mertebe korkudup haddinden tecâvüze kimsede kudret komamışlar idi lâkin, kendileri her husûsu 'adl ü şer' ve kānûn üzre görmezlerdi. Ve sefk-i dimâda ifrâtları kasr-ı 'ömre bâ'is olup, devlete hıdmet zemânında gitdiler. Kendileri tâzelikde

---

*[1] Âtıf Efendi nüshasında, Pâdişâh'ın tevbesini bozmasından bahsedilen bu satırların kenarında, yine meçhul şahsa ait üç satırlık bir açıklama vardır : "Musâhib-i Şehriyârî Silahdâr Paşa'nın teşvîk ü tergîbi ile irtikâb-ı nakz-ı tevbe eylediği, mu'temedü'l-kavl, vâkıf-ı hâl olanlardan menkūldür." Silahdâr Paşa'nın ismi *Târîh-i Na'îmâ*'da da geçmektedir (II, 937).

[1] götürüp N : getirüp A.

evreng-nişîn-i Hâkânî olup hevâ vü heves zimâm-ı ihtiyârı elden alup, sû'-i karîn imdâdı ile rütbelerine lâyık değil nice umûra masdar oldular.

Sohbetlerinde ehl-i kemâl olsa selef pâdişâhlarını her vechile unutdururlardı. Bâ-în-cümle zemânımızda anlar kadar bir pâdişâh-ı 'âlî-câh görülmedi. Kuvvet-i yedde[1] ve şiddet-i batşda yegâne ve isti'mâl-i silâh ve âlât-ı darb u harbde müferrid-i zemâne idi. Mûsâ Paşa'dan menkūldür ki Harem-i hümâyûn'da silahdârlıkları hıdmeti ile müşerref iken nice def'a, "*Gel Silahdâr!*" diyüp, sağ elleri ile kuşağından kaldırup, bir eli ile başları üzerinde Hâs Oda'yı devr iderlerdi. Niçe ref' iderlerse öyle indirüp kuvvetlerine[2] fütûr gelmez idi. Ve cirid ile bir darbdan birkaç kalkanı delmek ve bir darbdan merkebi iki(ye) bölmek ve iki yüz vakıyye gürz-i girân salmak gibi zûr-âver hünerleri makdûr-ı beşer olmadan ziyâdedir. Eskisarây'dan atdıkları cirid, Sultân Bâyezîd Câmi'i minâresi **[250a]** dibine düşüp Haleb Kal'ası'ndan atdıkları, handeki geçüp Sarrâchâne üzerine düşdü. İkisinde nişâne diküp târîh yazdılar. Ve Mûsul'da Hind elçisi gergedan postundan bir siper getirüp, tüfeng fındığı kâr itmez i'tikādı ile lâf urmuşidi. Karşılarına getirüp evvelâ bir hışt-zerek idüp taraf-ı âhara güzâr eyledi. Sâniyâ zih-i kemân-ı Keyânî'den bir hadeng-i mücellâ peygâne güşâd virdiler. Ol dahi bî-tereddüd geçdi. Ba'dehû siper-i mezbûru filori ile doldurup elçiye gönderdiler. Ol siper hâlâ Pâdişâh-ı Hind sarâyı kapusunda asılmışdır dirler. Bunun emsâli hârik-i 'âdeye karîb hâlleri, pehlevânlık ile cihângîrliği câmi' olduklarına dâll idi. *Rahmetu'llâhi 'aleyh*[*1].

A'yân-ı Devletleri

Meşâyıh-ı İslâm: Yahyâ Efendi, Es'ad ve Yahyâ Efendi[3] ve Hüseyin Efendi, girü Yahyâ Efendi.

Vüzerâ: 'Ali Paşa, Mehemmed Paşa, Hâfız Ahmed Paşa, Halîl Paşa, Husrev Paşa, Hâfız Ahmed Paşa, Receb Paşa, Mehemmed Paşa, Bayram Paşa, Tayyâr[4] Mehemmed Paşa, Mustafa Paşa.

---

1 yedde A : yedân N.

2 kuvvetlerine N : kollarına A.

*1 رحمةالله عليه = Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

3 Es'ad ve Yahyâ Efendi A : – N. Yahyâ Efendi üç defa şeyhülislamlık yapmış olup (Bkz. *Vekâyi'ü'l-fudalâ*, I, 111-112), Âtıf Efendi nüshasındaki ifade doğrudur.

4 Tayyâr A : – N.

Rumili Kādî'askerleri: Hüseyin Efendi, Bostân-zâde Mehemmed Efendi, Ganî-zâde, Şerîf Efendi, Kara Çelebi-zâde ⟨Mehemmed Efendi⟩, Hüseyin Efendi, 'Azmî-zâde, Hasan Efendi, Bostân-zâde Yahyâ Efendi, Ebû Sa'îd Efendi, Hüseyin Efendi*[1], Kara Çelebi-zâde ⟨Mehemmed Efendi⟩, Hâce-zâde 'Abdullâh Efendi, Nûh Efendi, Ebussu'ûd-zâde Mehemmed Efendi[1], 'Îsâ Efendi.

Anadolu Kādî'askerleri: Bostân-zâde Mehemmed Efendi, 'Azmî-zâde, Yahyâ Efendi Bostânî*[2], Şerîf Efendi, 'Ali Çelebi-zâde 'Abdullâh Efendi, Hasan Efendi, Sâlih Efendi, 'Ali Çelebi-zâde, Ebû Sa'îd Efendi, Ebussu'ûd-zâde ⟨Mehemmed Efendi⟩, Çeşmî Efendi, Hâce-zâde 'Abdullâh Efendi, Çeşmî Efendi, Hâce-zâde ⟨'Abdullâh Efendi⟩, Nûh Efendi, ⟨Kara Çelebi-zâde⟩ Mahmûd Efendi, Mu'îd Ahmed Efendi, 'Îsâ Efendi, Çivi-zâde.

İstanbul Kādîları: Çeşmî Efendi, Sâlih Efendi, Hidâyet Efendi, 'Uşşâkî-zâde Efendi[2], Ebû Sa'îd Efendi, Tulumcu Hüsâm Efendi, Ebussu'ûd-zâde ⟨Mehemmed⟩ Efendi, Ebû Sa'îd Efendi[3], Nûh Efendi, Receb Efendi, Mûsâ Efendi, Çivi-zâde Efendi[4], Hüseyin Efendi, Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz

---

*1 Âhî-zâde Hüseyin Efendi 1041 senesi muharrem ayında (Temmuz-Ağustos 1631) üçüncü defa olmak üzere Rumili Kazaskerliği'ne getirilmiş bulunuyordu. O esnada hasta idi ve 26 Safer 1041 (23 Eylül 1631) tarihinde öldüğü yönünde söylenti çıkmıştı. Bunun üzerine, kendisinin yerine Rumili Kazaskerliği'ne Anadolu Kazaskeri Çeşmî Mehemmed Efendi getirilmiş, fakat ertesi gün, söylentinin aslının olmadığı anlaşılınca Çeşmî Mehemmed Efendi eski görevine geri dönmüştü (*Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 756). Yine 1041 senesi receb ayının ilk günlerinde (Ocak 1632) ise Âhî-zâde Hüseyin Efendi'nin şeyhülislam tayin edilmesi üzerine Çeşmî Mehemmed Efendi ikinci defa olarak Rumili Kazaskerliği'ne getirildi. Fakat bu defa da görevde sadece bir hafta kalabildi (*Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 15). Çeşmî Mehemmed Efendi'nin azil ve sürgün edilmesinin ardından Rumili Kazaskerliği, 28 Receb 1041 (19 Şubat 1632)'de üçüncü defa olmak üzere Kara Çelebi-zâde Mehemmed Efendi'ye verildi (*Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 751). Kâtib Çelebi bundan önce 1044 senesi vefeyâtında Çeşmî Mehemmed Efendi'nin biyografisinde, Rumili Kazaskerliği yaptığı bilgisine yer vermiş olmakla beraber (bkz. vr. 231 b), yukarıdaki Rumili kazaskerleri listesinde ise onun ismini atlamıştır.

1 Mehemmed Efendi A : – N.

*2 Bostân-zâde Mehemmed Efendi 1032 saferinin son günü Anadolu Kazaskerliği'nden ayrılmış ve yerine kardeşi Bostân-zâde Yahyâ Efendi göreve geçmiştir (*Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 698; *Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 46). 'Azmî-zâde Hâletî Efendi'nin Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi ise 1032 zilhiccesinde, Bostân-zâde Yahyâ Efendi'den sonradır (*Hadâ'iku'l-hakā'ik*, s. 740).

2 Efendi A (sonradan satır altına sıkıştırılarak ilave edilmiş) : –N.

3 Tulumcu Hüsâm Efendi ... Sa'îd Efendi A : – N.

4 Efendi A (sonradan satır altına sıkıştırılarak ilave edilmiş) : – N.

Efendi, ⟨Kara Çelebi-zâde⟩ Mahmûd Efendi, Mu'îd Ahmed Efendi, 'Îsâ Efendi, Kürd Kāsım Efendi[1], 'Abdurrahîm Efendi.

Defterdârları: Hasan Paşa, 'Abdülkerîm Paşa, Bâkī Paşa, 'Osmân Efendi, Bekir Paşa, Mustafa Paşa, İbrâhîm Efendi, Mehemmed Paşa.

Bakıyye-i Vekāyi'-i Sâl

Şevvâlde cülûs-ı hümâyûndan sonra Silahdâr Paşa'ya Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti virilüp, yirmi dokuzunda taşra çıkdıkda Rumili Eyâleti virilüp, ba'zı girân-bahâ eşyâsı musâdere olundu.

Mâh-ı mezbûrda tarz-ı levendâneden men' ve selâtîn-i mâziyye âyînlerine[2] ri'âyet fermân olunup, Hüseyin Paşa kapudan oldu.

Zilka'dede Mûsâ Paşa'ya Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti virilüp Silahdâr Tımışvar ⟨Temesvár⟩'a nakl olundu[*1]. 'Îsâ Efendi ve Çivi-zâde ma'zûl olup, Rumili Ebû Sa'îd Efendi'ye ve Anadolu Mu'îd Ahmed Efendi'ye virildi.

Ve Mustafa Paşa kemâ-kân sadr-ı devletde istiklâl üzre karâr idüp Sultân Murâd Hân'ın vefâtını duyurmadı. Zuhûr iden eşkıyâ ahz u katl olunup kimesne evvelki düzeni bozmağa kādir olmadılar.

Vefeyât

Bostân-zâde Yahyâ Efendi:

Sâbıkā sadr-ı Rum olan Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin mahdûmudur[*2]. Mu'tâd üzre kat'-ı merâtib iderek bin yirmi dört hılâlinde

---

[1] Efendi A (sonradan satır altına sıkıştırılarak ilave edilmiş) : – N.

[2] âyînlerine A : ebniyelerine N.

[*1] Kâtib Çelebi biraz yukarıda Silahdâr Paşa'ya Budun Eyâleti'nin verildiğinden, dışarı çıktığı vakit ise Rumili Eyâleti'nin tevcih edildiğinden bahsetmişti. Müellifin burada, Musa Paşa'ya Budun Eyâleti verildiği vakit Silahdâr Paşa'nın Tımışvar'a nakledildiğini söylemesi akıl karıştırmaktadır. Bu sırada yapılan tevcihata dair *Topçular Kâtibi 'Abdülkādir Efendi Târîhi* (II, 1136-1137)'nde verilen bilgi de söz konusu karışıklığı gidermeye pek yardımcı olmuyor. Onun verdiği bilgiye göre Budun Eyâleti şevval ayında Vezîr Kapudan Mustafa Paşa'ya verilmiştir. Zilkade ayında ise Budun Eyâleti, bu defa Mûsâ Paşa'ya verilmiş olarak gözükmektedir. Silahdâr Paşa hakkında verilen bilgi ise zilkade ayı içinde Rumili Eyâleti'ne getirildiği ve Sofya'ya doğru hareket ettiğinden ibarettir.

[*2] Bostân-zâde Yahyâ Efendi, Şeyhülislam Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin oğludur (*Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 45; ayrıca bkz. Mustafa Çağrıcı, "Bostanzâde Yahyâ Efendi", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 311). Kâtib Çelebi'nin burada "sâbıkā sadr-ı Rum olan" şeklindeki tarifi Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin, Rumili kazaskerliği yapmış bulunan diğer oğlu Bostân-zâde Mehemmed ile karışmasına meydan verebileceğinden dolayı açıklama yapma gereği duyduk.

İstanbul kādîsı*1, otuz ikide Anadolu kādî'askeri, kırk altıda Rumili sadrı olup*2, kırk dokuz rebî'ulevvelinin yirmi ikinci günü*3 ma'zûlen vefât itdi.

Gül-i sad-berg'i ve *Mir'ât-ı ahlâk*'ı vardır. Matbû' eserdir.

Mehemmed Paşa:

"Tabanıbüyük" dimekle ma'rûfdur. Rüknü'd-devle Kızlar Ağası Mustafa Ağa huddâmından **[250b]** olup, kābil-i istihdâm olmağla ileri çeküp ba'zı hıdmetlerde istihdâm itmişidi. Bayram Paşa Mısır beylerbeyisi oldukda kethudâlığına tâlib olup Paşa-yı mezbûr rızâ virmemekle gayrete gelüp, az zemânda mîrâhûr ve Mısır beylerbeyisi olup Bayram Paşa'nın yerine vardı. *-Et-tayru yetîru bi-cenâhayhi ve'l-mer'ü bi-himmetihi**4– mefhûmu mezbûrdan zuhûr idüp, Mısır'dan geldikden sonra bin kırk birde Receb Paşa yerine vezîr-i a'zam olup zorbaları kahr[1] ve zabt husûsunda hüsn-i tedbîr idüp ol bâbda çok hıdmetde bulundu. Kırk üçde serdâr olup Revân Seferi mühimmâtını gördü. Revân üzerine Kızılbaş gelüp imdâd mümkin olmamağla bir seneden sonra ma'zûl olup üç ay Sırça Sarây'da[2] mahbûs yatdıkdan sonra Silistire Eyâleti, ba'dehû Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti virilmiş idi. Bağdâd fethinden sonra kā'im-makām olup Eflak Beyi mâddesinde müttehem kılınup, şa'bânın yirminci günü Yedikulle'de katl olundu. Sinni hamîsine karîb idi.

Vezîr-i mezbûr müdebbir, vakūr, ihsânı vâfir, okur ve yazar, vezâret fenninde mâhir kimesne idi. Lâkin, bir esere muvaffak olmadı.

---

*1 *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'ya göre Bostân-zâde Yahyâ Efendi İstanbul Kadılığı'na 1022 ramazânında (Ekim-Kasım 1613) getirilmiş ve 1023 recebinde (Ağustos-Eylül 1614) bu görevden azledilmiştir (I, 46).

*2 *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'ya göre Bostân-zâde Yahyâ Efendi Rumili Kazaskerliği'ne 1039 saferinde (Eylül-Ekim 1629) getirilmiş ve görevde çok uzun süre kalamayarak aynı senenin zilka'desinde (Haziran-Temmuz 1630) azledilmiştir (I, 46).

*3 Bostân-zâde Yahyâ Efendi'nin vefâtı *Vekāyi'ü'l-fudalâ* (I, 46)'ya göre, 1049 rebî'ulevvelinin yirmi altıncı günündedir (27 Temmuz 1639).

*4 الطير يطير بجناحيه والمرء بهمته = Kuş kanatlarıyla, kişi gayretiyle uçar.

1 kahr N : katl A.

2 Sırça Sarây'da N : sarâyda A.

SENE-İ HAMSÎN VE ELF

Muharremde Galata'nın taşra iskelesi yanup vüzerâ söyündürmeğe mukayyed iken bir kimsenin bârûtuna od düşüp Vezîr-i a'zam'ın yüzünü biraz yakup üç ay kadar bîmâr oldu. Umûr-ı Dîvâniyye görmeğe Ken'ân Paşa kā'im-makām ta'yîn olundu.

Cumâdelûlâda Mısır Eyâleti Nakkāş Mustafa Paşa'ya virilüp deryâdan gönderildi. Mukaddemâ Şâhîn Girây kırk üç senesinde Der-i devlet'e gelüp Rodos'a irsâl olunmuşidi. Mûmâ-ileyh Mustafa Paşa izâlesi ile me'mûr olup vardıkda katl eyledi.

'Azl-i Kapudan Paşa

Cumâdelûlânın yirmi ikinci günü Hüseyin Paşa Karadeniz'de iken Özi muhâfazasına me'mûr olup, Silahdâr Siyâvuş Ağa ⟨-ki⟩ mukaddemâ vezâretle çıkmışidi- kapudanlık mansıbı tevcîh olundu.

Ve mâh-ı mezbûrun beşinci günü vakt-i zuhurdan sonra İstanbul'da bir kasırga peydâ olup, Ma'cûncu Hammâmı ardından gelüp yoldan tarafa câmekân üzerinden kurşununu kopardı. Nûrî Dede Mescidi üzerinden geçüp Mollâ Gürânî Câmi'i'nin üzerinden kurşununu koparup Murâd Paşa Câmi'i'ne varınca kaldı.

On üçüncü günü harîk vâkı' olup Balat-kapusu'ndan Fener'e ve Sultân Selîm'e varınca yandı.

Tecdîd-i Sikke

Guruş yüz yirmi beşe, altun iki guruşa idi. Mustafa Paşa tashîh-i sikke içün vâfir akça kesdirüp evâhır-ı ramazânda bayram mevâcibi cedîd akça virilüp guruş seksene, altun yüz altmışa, Mısır pâresi ikiye tenzîl olundu.

Zilhiccede Rumili Hisârı'nda mahbûs Mîr Fettâh-oğlu -ki sâbıkā Bağdâd fethinde esîr olup gelmişidi- "*İzâlesi lâzımdır*" diyü katl olundu.

Erdel Hâkimi Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'nin elçisi gelüp, on beş bin altun Erdel harâcını getirdi. Der-i devlet'den cevâbnâme ile Müteferrika İsmâ'îl Ağa koşulup ramazânda gönderildi.

Nûh Efendi:

Sudûr-ı devlet-i Mehemmed Hân'dan bin dokuzda vefât iden Molla Ahmed-i Ensârî mahdûmudur. Mu'tâd üzre tarîk-ı 'ilimde kat'-ı merâtib iderek İstanbul kādîsı, kırk ikide Anadolu, kırk beşde Rumili kādî'askeri olup, bin elli muharremi evâhırında ma'zûlen vefât itdi.

'Îsâ Efendi:

Bosnavî'dir. Budun ⟨Buda⟩ müftîsi iken Rûznâmeci İbrâhîm Efendi kuvveti ile Burusa ve Edirne[1], ba'dehû bin kırk yedide İstanbul kādîsı, kırk sekizde Anadolu kādî'askeri, kırk dokuzda Rumili sadrı olmuşidi. Sene-i mezbûre cumâdelûlâsında intikāl itdi.

[1] ve Edirne N : – A.

SENE-İ İHDÂ VE HAMSÎN VE ELF

Muharremde Özi muhâfazasında olan Hüseyin Paşa, Azak fethine ser'asker olup Hân ve Kapudan **[251a]** bile varmak fermân olundu. Rebî'ulevvelde Şâh-ı 'Acem'den tehniye-i cülûs içün "İbrâhîm Hân" nâm elçi geldi. Cumâdelûlâda Rumili Kādî'askeri Ebû Sa'îd Efendi ma'zûl olup yerine Mu'îd Ahmed Efendi ve anın yerine İstanbul'dan ma'zûl 'Abdurrahîm Efendi geldi. Elçi el öpüp Yedikulle'de mahbûs olan Kızılbaşlar ile 'avde me'zûn oldu. Ve bu esnâda sâbıkā Sultân Murâd Hân[1] Revân'dan getirdiği Emîr Gûne-oğlu -ki vezâret virilüp Dîvân'da oturur idi- vücûdu lâzım olmamağla izâle olundu. Azak muhâsarasına me'mûr olan Hüseyin Paşa ve sâ'ir 'asker üç aya karîb döğüp, fetih müyesser olmamağla recebde 'avd itdiler.

Tebdîl-i Hân

Kırım Hânı Bahâdır Girây Azak'dan hasta dönüp yolda vefât itmeğin, şa'bânda yeri birâderi Mehemmed Girây'a virildi.

Ve yeniçeri meydânında bârûthâneye od düşüp Anadolu Efendisi ol mahalden araba ile geçerken ayağına sepindi ısâbet idüp bir zemân mecrûh yatdı[2].

Vilâdet-i Şehzâde

Ramazânın âhır gicesi, leyle-i 'arefede Şehzâde Sultân Mehemmed Hân vücûda gelüp 'azîm şenlikler oldu. Zîrâ halk-ı 'âlem zürriyyet-i Pâdişâh'a muhtâc ve müterakkıb idi. Nice târîhler didiler. Eşbehi Vanî Şânî'nin,

Mısrâ'

Nûrdur geldi Mehemmed sulb-i İbrâhîm'den[*1]

didiği târîhdir.

---

1 Hân N : – A.

2 bir zemân mecrûh yatdı A : bir zemân mecrûh itdi N.

*1 نوردر كلدى محمد صلب ابراهيمدن = 1051.

Şevvâlde "Kınalı-oğlu Mahmûd" nâm şakī Ayasofya sûkunda salb olundu.

Zilka'dede Sultân-zâde Mehemmed Paşa -ki "Civân Kapucubaşı" dimekle ma'rûfdur- Azak istihlâsına serdâr olup, taraf-ı berr ü bahrdan 'asker gönderildi.

Vefeyât

Bu sâlde Hân'dan gayri yazılmağa münâsib terceme bulunmayup anınla iktifâ olundu*[1].

*[1] Âtıf Efendi nüshasının bu kısımlarını, pek çok şahsî tasarruf ve kenar notu ilavesiyle tebyiz eden, ayıca fırsat buldukça Kâtib Çelebi'yi tenkit etmekten keyif aldığı anlaşılan meçhul şahsın bir kenar notu da buradadır. Notta, Hân'ın biyografisini yazmış olmadığı halde müellifin, "Anınla iktifâ olundu" demesine anlam veremediğini ifade etmektedir: "Hân-ı müteveffânın müstakillen tercemesi zikr olunmayup, mücerred serd-i vekāyi' zımnında zikr olundukdan sonra, 'Anınla iktifâ olundu' kelâmının ma'nâsı, ma'nâ-yı müte'ârif değildir." Aslında nottaki eleştiri çok da haksız değildir. Kâtib Çelebi biraz yukarıda, Kırım Hânı Bahâdır Girây'ın Azak'dan hasta dönüp yolda öldüğünü haber vermiş, fakat vefeyât kısmında biyografisini yazmamıştır. Dolayısıyla, yazacak daha başka biyografi bulamayıp sadece Hân'ınki ile yetinmiş olduğunu söylemesi gerçekten tuhaftır.

SENE-İ İSNEYN VE HAMSÎN VE ELF

Muharremin on beşinde Şehzâde Sultân Süleymân vücûda gelüp, Tımışvar ⟨Temesvár⟩ Beylerbeyisi Silahdâr Paşa'ya Edirne Bostâncıbaşısı gönderilüp izâle olundu.

Tebdîl[1]-i Şâh-ı 'Acem

Saferin on dördünde 'Acem Şâhı Safî Mîrzâ vefât idüp yedi, sekiz yaşında " 'Abbâs Mîrzâ[2]" nâm ferzendi şâh oldu.

Firâr-ı Kazak ez-Hisâr-ı Azak

Hisâr-ı mezbûrda olan küffârın haber-i firârı[3] şâyi' olmağın rebî'ulâhırda Vezîr-i a'zam tarafından Receb Ağa gönderilüp, kal'ayı münhedim ve hâlî bulup haber getirdi. Serdâr karadan ve donanma ile Piyâle Kethudâ deryâdan varup Azak'ı ta'mîr itdiler. Ve Mehemmed Paşa Özi'de tevakkuf ile me'mûr oldu.

Cumâdelûlânın yirmi ikisinde ba'de'l-'asr ⟨-ki⟩ yevmü's-sülâsâ idi- İstanbul'da 'azîm zelzele oldu. Ve bu sâlde 'illiyyîn hûtda kırân eyledi.

Mâh-ı mezbûrun yedinci günü Mısır'dan ma'zûl Şihâb Efendi Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye itâle-i lisân itmekle Sakız ⟨Chios⟩ Arpalığı'na nefy olunmuşidi. Birkaç gün durdukdan sonra bilâ-izn girü gelüp bu kerre Mısır'a nefy olundu. Ve yevm-i mezbûrda Kabakulak-zâde Mehemmed Efendi İstanbul kādîsı oldu.

Vak'a-i Hedm-i Kenîse der-Burusa

Burusa[4] keferesi şehirde kilisa ihdâs idüp hükkâm sükût iderlerdi. Hâcezâde Mes'ûd Efendi kādî oldukda inkâr idüp, ba'de's-sübût bir muhdes kilisayı kilidledüp[5] hılâf-ı inhâ ile Vezîr-i a'zam tarafından mu'âteb ve ma'zûl olıcak, Burusa halkı ayağa kalkup bâkī üç kilisayı dahi berbâd itdiler. Vezîr-i a'zam gayrete düşüp vüzerâdan Eyyûb Paşa'yı ve Mısır'dan munfasıl Şa'bân

---

1 tebdîl N : tebeddül A.
2 vefât idüp ... Mîrzâ N : mürd A.
3 haber-i firârı N : firâr haberi A.
4 Burusa N : – A.
5 kilidledüp A : kilidleyüp N.

Efendi'yi teftîşe gönderüp, hedm-i deyr idenlerden nice kimse Dîvân'a ihzâr olunup Vezîr-i a'zam anlara serzeniş ve 'itâb ile eziyyet ü cefâ eyleyüp, kilisalar girü ibkā olundu.

Şa'bânda 'Acem Elçisi Maksûd Hân gelüp kemâ-kân sulh u salâh ile âsûde-hâl olmak recâ eyledikde karîn-i ikrâm oldu.

Sâbıkā Kapudan Siyâvuş Paşa ref' olunup bir seneye karîb kimesne nasb olunmayup, Tersâne-i 'âmire umûrunu Vezîr-i a'zam kendi görür idi. Şevvâlde **[251b]** Piyâle Kethudâ kapudan olup lâkin, vezâret 'unvânı ile teşrîf olunmadı.

Tahrîr-i Vilâyet

Vezîr-i a'zam çün atabeg-i devlet olup istiklâl üzre makām-ı sadâretde temekkün itmişidi, her husûsa mukayyed olup, bâ'is-i ihtilâl olan ahvâli def' ü men' ile tekayyüd idüp, tashîh-i sikkeden sonra Memâlik-i mahrûse hânelerini tahrîre muharrirler göndermişidi. Kimi bu bahâne ile nice zulm ü fesâd eyledi. Cümleden Menemen Kādîsı muharrir idi. Tecâvüz idicek hücûm-ı 'âmme ile maktûl oldu.

Zilhiccenin altıncı günü Şehzâde Sultân Ahmed vücûda gelüp, 'Acem elçisi 'avd ile me'zûn oldu.

Vefeyât

Cigala-zâde Mahmûd Paşa:

Eğri ⟨Eger⟩ yılı vezîr-i a'zam olan Sinân Paşa'nın oğludur. Babası zemânmda Şirvân, ba'dehû Bağdâd beylerbeyisi olup dahi nice menâsıb zabt eyledi. Dîvân vezîri iken Abaza üzerine serdâr gönderilüp, iş görmemekle girü yerinde karâr eyledi. Bir zemândan sonra tekā'üd hâsları ile mu'tekif olup, kırk üçde Hacc'a gitdi. Bu sâl şevvâlinde merhûm olup âhırete intikāl eyledi.

Şâh Safî:

Şâh 'Abbâs'ın oğlu Safî Mîrzâ oğludur. Pederini Şâh 'Abbâs katl eylemiş idi. Ceddi 'Abbâs vefâtından sonra verâseti kendiye münhasır olmağla yerine geçüp, bin otuz dokuzda şâh-ı 'Acem olup, on üç sene şâhlık sürdü. Bu sâl hılâlinde intikāl eyleyüp oğlu 'Abbâs yerine geçdi.

SENE-İ SELÂSE VE HAMSÎN VE ELF

Muharrem gurresinde Şehzâde Sultân Murâd vücûda geldi[1].

İbtidâ'-i Vak'a-i Nasûh Paşa-zâde

Haleb Beylerbeyisi Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Paşa, "*Vezîr oğluyum*" diyü pindâr ile ba'zı evzâ'-ı nâ-hem-vâr ızhâr iderdi. Vezîr-i a'zam hakkında "Çorbacı" 'unvânı ile ta'na müte'allık sözler söyler idi. Sâbıkā Rumili'nde nice zulm ü fesâd itmişiken bu def'a 'iffet üzre hareketi ve hüsn-i sülûkü şâyi' olmağla Vezîr-i a'zam hased idüp, "*Benim yerime tâlibdir*" diyü isti'dâd erbâbını kahr ile mukayyed olmak çünki anlar arasında mu'tâddır, be-her-hâl mezbûr dahi ol 'âdeti icrâ idüp "Çorbacı" diyü söylediği sözleri hevâdârları yetişdirüp aralarına kemâl-i bürûdet ü 'adâvet düşicek, kadrini pest ve 'ırzını şikest içün ma'zûl eyledi. Ve Haleb'i Mîrâhûr Siyâvuş Ağa'ya virdi.

Bu esnâda[2] menâsıbdan akça alınmağa başlayup mezbûr Hüseyin Paşa, "*Ben bu*[3] *mansıba bu kadar meblağ virdim, henüz deynimi*[4] *edâ itmedim*" diyü mütesellim vardıkda redd eyleyüp, Haleb'de temekkün ü karâr sûretin gösterdi[5]. Saferde mütesellim Der-i devlet'e gelüp mâcerâ ma'lûm oldukda, Hüseyin Paşa Sivas Eyâleti'ne nakl ile rızâ olunup, üzerinde sarıca[6] segbân ve ekser Nasûh Paşalı vâfir 'asker ile Haleb'den çıkup Sivas'a teveccüh itdi.

---

1 geldi A : + beşinde Kapudan Piyâle Paşa katl olunup yeri Bekir Paşa'ya virildi N (Bu cümle Âtıf Efendi nüshasında da var iken sonradan üstü karalanmıştır). Kâtib Çelebi Kaptan-ı derya Uzun Piyale Paşa'nın katli tarihini, bir başka eseri olan *Tuhfetü'l-kibâr*'da da aynen buradaki gibi, yanlışlıkla 1053 yılı muharreminin beşinci günü (26 Mart 1643) olarak bildirmiştir (s. 124, 140). Konunun ayrı bir başlık altında uzunca anlatıldığı *Târîh-i Na'îmâ*'daki tarih 1054 yılı muharreminin dördüncü (13 Mart 1644) günüdür (III, 995). Nitekim *Fezleke*'de de biraz aşağıda, "Maktûlî-i Zülfekār Paşa" ve "Ahvâl-i Donanma" bendlerinde Piyâle Paşa'nın hâlâ hayatta olduğu görülmektedir (vr. 252a-252b). Âtıf Efendi nüshasının bu son kısımlarını tebyiz eden ve ayrıca pek çok şahsî tasarrufta bulunan meçhul şahıs, Kâtib Çelebi'nin hatasının farkındadır. Piyâle Paşa'nın katledildiğini yazmış, fakat hemen aşağıda kendisinden hâlâ hayatta olarak bahsedildiğini gördüğünde geri dönüp yazdığı satırın üstünü çizmiştir. Ayrıca 1054 yılı olaylarının başladığı kısımda sayfa kenarına, "Piyâle Paşa'nın katli bu sâldedir" diyerek not da düşmüştür (vr. 254a).

2 esnâda A : esnâlarda N.

3 bu A : – N.

4 deynimi A : deynimiz N.

5 gösterdi N : gösterüp A.

6 sarıca N : + ve A.

Maktûlî-i Kör Hazînedâr der-Ceng-i Sivas

Abaza Paşa perverdesi Kör Hazînedâr İbrâhîm Paşa nefsinde yarar olup bu def'a Sivas beylerbeyisi bulunmağla, mansıbı mezbûra ⟨Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa'ya⟩ tevcîh olundukdan sonra, Vezîr-i a'zam nihânî haber gönderüp def'ini fermân eylemekle, mezbûr dahi 'asker cem' idüp Hüseyin Paşa geldikde, karşı vardı. Tekābül-i ferîkayn vâkı' olup evvel hamlede Kör Hazînedâr tüfeng ile urulup maktûl olıcak, Sivas 'askeri münhezim⟨en⟩ rücû' itdiler. Hüseyin Paşa dahi Sivas zabtına mukayyed olmayup Vezîr'in kendiye şer-gîr[1] olduğundan dil-gîr ve münfa'il olup[2] dâd-hâhâne Âsitâne'ye teveccüh itdiği ma'lûm oldukda, beylerbeyilere evâmir gönderilüp men' ü def'ine Anadolu Beylerbeyisi 'Osmân Paşa **[252a]** serdâr ta'yîn olundu.

İnhizâm-ı 'Osmân Paşa der-Ceng-i İznikmid

Vezîr-i a'zam i'ânet-i sudûra teşebbüs idüp mezbûr Hüseyin Paşa'yı hurûc 'ale's-Sultân töhmeti ile müttehem olup hücec-i müzahrefe ile ırâka-i demi hilline hüküm itdirdi. Ol ise bezl-i mekârim iderek gelüp, İznikmid berâberinde " 'Ali Fakîh" nâm karyede 'Osmân Paşa ve sâ'ir hevâdârları mukābil olduklarında bozulup, ekseri bir hamle ile diyâr-ı 'ademe gitdiler. Ol seyl-i kûh-endâz önüne min-ba'd kimse duramayup Üsküdar'a teveccüh eyledi.

Vak'a-i Üsküdar ve Telâşî-i Hüseyin Paşa der-Âhır-ı Kâr

Rebî'ulevvelin evâsıtında Üsküdar'a 'asker ve[3] toplar geçüp, Gürci Mehemmed Paşa ser'asker ta'yîn olundu. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh dahi[4] Üsküdar Bağçesi'nde karâr eyleyüp Hüseyin Paşa, 'askeri ile gelüp Bulgurlu havâlîsinde "Seyrân Depesi" nâm mahalle nâzil oldu. Bundan akdem Mustafa Paşa'nın makām-ı sadâretde istiklâl üzre temekkünü ba'zı devlet hâ'inlerine girân gelüp, mücerred mezbûrun nekbetini ve zevâlini görelim diyü, bu makūle taraf-ı hılâfda olanları tahrîk iderlerdi. Mezbûrun kendi fesâd-ı dimâğından gayri, bu makūle muharrikler[5] iğvâsı 'ilâve olup bu işe şürû' ey-

---

1 şer-gîr A : şîr-gîr N.
2 olup A : – N.
3 ve A : – N.
4 dahi N : – A.
5 muharrikler N : muharrikleri A.

ledi, geldi. Ammâ 'azîm galebe ve heybetle görünüp, ol gün Üsküdar'a birkaç atlusu hücûm eylese beride perîşânlık ve inhizâm mukarrer idi. Lâkin, çün bu vaz'ı nev'an hâric-i tavr-ı edeb idi, Üsküdar'a güzâr iden 'asker ve Serdâr'ı bir hamle ile târ ü mâr itmek mümkin iken ihtiyâr itmeyüp ve ol iğvâ erbâbının va'deleri dürûğ ve efsâne idiğini bildikden sonra, "*Ben*[1] *Pâdişâh'ın emrine râmım, muhâlefetim yokdur. Şer'le da'vâmı görmeğe geldim. Çünki mümkin olmadı, emir kendilerinin*" diyü varan âdeme cevâb virüp, seherî bâr u büngâhı döküp, sebük-bâr 'azm-i râh-ı firâr idüp Karadeniz kenârına vardı. Oğlu ve on kadar âdem ile 'âkıbet-i kârı mülâhazasız bir kayığa girüp karşı Rumili'ne geçdi. Tecessüse âdemler ta'yîn olunup, ol esnâda birâderi 'Ali Bey muharrik-i fesâd olmak töhmeti ile 'âlem-i 'ademe gönderildi.

Giriftârî-i Hüseyin Paşa

Mezbûr derd-mend Rumili'ne geçüp Ruscuk'da kendi etbâ'ından ihsândîdesi evinde ihtifâ mülâhazasıyla varup, beri tarafdan dahi Rumili'ne geçdiği ma'lûm oldukda Edirne Bostâncıbaşısı gönderilüp, ittifâk Ruscuk'a vardıkda henüz hâric-i şehirde iken tutulup ahz olundu. Yanında olanlar kimi ölüp kimi dağıldı. Oğlu ile kendiyi arabaya koyup, bir rivâyetde Burgos'a geleceği gün katl olundu. Bir rivâyetde bî-çâre diri gelüp envâ'-i işkence ile düşmen-i cânı[2] elinde şehîd oldu. Başı Sarây-ı 'âmire kapusu önüne bıragılup oğlu ıtlâk olundu. Bu vaz' halka gâyet girân gelüp Vezîr-i a'zam'dan nefret ve i'râz hâsıl oldu. Bu kıssa rebî'ulâhırda idi. Kendi dahi sene âhırına varmadı.

İstîlâ-i İslâm Paşa be-Diyâr-ı Kazak

Azak muhâfazasında olan Kefe Beylerbeyisi İslâm Paşa, dâ'imâ Karadeniz sevâhilini gâret iden Kazak eşkıyâsı karâr-gâhı olan adayı ve "Çerkes Kirman" ve "Metaçe" nâm hisârlarını darb-ı şemşîr ile teshîr idüp, beş bin kadar Müslimân esîr ıtlâk ve ahâlîsini istirkāk eylediği haberi geldi.

Maktûlî-i Zülfekār Paşa

Safed Sancağı'ndan ma'zûl Zülfekār Paşa Nasûh Paşa-zâde tarafında bulunmağla vehminden Âsitâne'ye gelmeğe ikdâm idemeyüp, Konya etrâfında

---

1 ben N : – A.
2 düşmen-i cânı A : düşmeni cânı N.

ikāmet üzre iken Kıbrıs Eyâleti virilüp bin kadar âdem ile geçdikde, ahâlisine vârid olan emir üzre kılâ'a duhûlden men' olunup, Kapudan Piyâle Paşa donanma ile vardıkda, cumâdelûlâda diyâr-ı 'ademe gönderildi.

Civân Kapucubaşı **[252b]** Mehemmed Paşa gelüp Dîvân'da oturmuşidi. Halkın mezbûra teveccüh ü ikbâli Vezîr'in ma'lûmu olıcak, mâh-ı recebin on beşinde Şâm Eyâleti virilüp isti'câl üzre gönderildi.

Ahvâl-i Donanma

Kapudan Piyâle Paşa altı aydan ziyâde deryâda gezüp muhâfaza eyledi. Ve iki harbî burtun, iki tartana ⟨ile⟩ seksen kadar esîr alup şa'bânda Der-i devlet'e geldi.

Binâ-i Kasr-ı 'Âlî der-Yalı

Sâhil-i bahrda Sinânpaşa Kasrı'na havâle burc üzerinde "Sepet Köşkü" dimekle ma'rûf kasr-ı sagīr -ki donanma çıkdıkca kapudanlar anda el öperdi- esâsından tevsî' ve binâ olunmak fermân olmağın, otağ-ı hümâyûn tarzında bir kasr-ı dil-güşâ binâ olunup şa'bânda, altı ay temâmında karîn-i itmâm oldu.

Zuhûr-ı Cinci Hâce

Pâdişâh-ı 'âlem-penâh sâbıkā habshânede bîm-i cânla hafakān ve sihr ve ba'zı sevdâvî 'illete mübtelâ olup, "*Müdâvât-ı cismâniyye çendân te'sîr itmez*" diyü erbâb-ı 'azâ'im ve neyyir-i necâta kendilerin okudurlardı. İttifâk, medresede Hasan Efendi-zâde sûhtelerinden biri ki Zağferanborlısı'ndan "Hüseyin" nâm bir şeyh-zâde olup ba'zı 'azâ'im öğrenmişidi, Vâlide Sultân'a, "*Bu makūle kimsedir, okusa Pâdişâh sıhhat bulurdu*" dimekle sevk olunup, da'vetle vardıkda okuyup, vâhime imdâdı ile bir hâlet-i vicdânî gelicek mezbûra pek[1] yapışup, ta'yîn-i vezâ'if ile küllî iltifât buyurup def'aten Sahn Medresesi'ni virdiler. Merhûm Yahyâ Efendi istiksâr sadedinde olayım dirken gördü ki birkaç günden Galata Kazâsı ile hâcelik hattı sâdır oldu. Ve Kara

[1] mezbûra pek A : mezbûrenin N.

Çelebi-zâde Mahmûd Efendi'ye dâmâd olup, –*Vâfeka şennün tabakate*[*1]– meselinin mazmûnu zuhûr eyledi.

Şevvâlin onunda Rikâbdâr Yûsuf Ağa vezâretle mu'azzez[1] olup taşra çıkdı[*2]. Bir iki günden sonra Silahdâr, dahl-i 'akd-ı umûr-ı cumhûra medâr olup, Cinci Hâce ile ittifâk idüp Vezîr-i a'zam'a mu'âraza sadedinde oldular.

Zilka'denin altıncı günü Şehzâde Sultân Murâd fevt olup, ceddi türbesinde defn olundu.

Katl-i Fâ'ik Paşa

Rumili Beylerbeyisi Fâ'ik Paşa Sofya Kādîsı Sincar Mehemmed Efendi ile bir husûsdan mâ-beyn olup, Kādî-i mezbûr mansıbı bıragup Âsitâne'ye şikâyete geldikde, Rumili Eyâleti Büyük Mîrâhûr 'Osmân Ağa'ya virilüp Fâ'ik Paşa ihzârına kapucular gönderilmiş idi. Geldikde, zilka'denin on sekizinci günü huzûr-ı Pâdişâhîde iki hasm mürâfa'a olup, Fâ'ik Paşa'nın zulm ü 'adâveti sübût bulmağın katl olundu. Vezîr-i a'zam, necâtına recâ itmişiken kabûle karîn olmayup, mezbûrun katlinden gāyet dil-gîr oldu.

Vak'a-i Katl-i Mustafa Paşa

Cülûsdan beri Paşa-yı mezbûrun kemâl-i istiklâl üzre mülk-i 'Osmânî'de hükmü cârî iken, Silahdâr Paşa ve Cinci zuhûru ile bâzâr-ı i'tibârı nev'an kâsid olmuşidi. Bu mertebe mezellete tahammül idemeyüp, Silahdâr'ın izâlesine tedbîr ve Yeniçeri Kethudâsı Hüseyin Ağa'yı kendi cânibine imâle idüp, âhır-ı Dîvân'da yeniçeri, mezbûr Silahdâr'ı tard u ib'âd talebi içün çorba yememek üzre fesâda ikdâm itmekle, hayr-hâhân-ı devlet vesâtatı ile garaz-ı fâsidi ma'lûm-ı Pâdişâhî oldukda, zilka'denin yirmi birinci bazar günü idi, Dîvân'dan sarâyına gelüp otururken, infi'âl ve telâşî kemâlde ve eyyâm-ı devleti zevâlde olduğunun 'alâ'imi zuhûr itmiş ve kendi dahi başına geleceği bilmiş idi. Pâdişâh tarafından da'vet olunup, bir Mushaf-ı şerîf bile alup yor-

---

*1 وافق شنٌّ طبقة = "Şen, Tabaka'ya uygun düştü (yakıştı)" anlamında bir Arap atasözüdür. Türkçe'de buna en uygun karşılık olarak, "Tencere yuvarlandı, kapağını buldu" atasözünü verebiliriz (Numan Yazıcı, *Arapça-Türkçe / Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 2003, s. 26).

1 mu'azzez A : müferrid N.

*2 Rikâbdâr Yûsuf Ağa, şevvâl ayının onunda (22 Aralık 1643), mecvut Silahdâr'ın yedinci vezirlikle taşra çıkarılması üzerine, onun yerine silahdâr tayin edilmiş ve aynı zamanda ikinci vezirlikle beraber musâhib olmuştur (*Târîh-i Na'îmâ*, III, 974).

ga*[1] ile vardı. Sinânpaşa Köşkü'nde Pâdişâh bir mıkdâr mu'âhaze ve 'itâb idicek, koynundan Mushaf'ı çıkarup, "*Tahrîkden haberim yokdur*" diyü yemîn eyledi. İ'tibâr olunmayup, Bostâncıbaşı'ya, "*Habs eyle*" diyü buyurdular. Ağa-yı mezbûr Paşa-yı makhûru kaldırup Ağalar Odası'na getirmek içün hadîkaya dâhil oldukda, müvekkilleri **[253a]** iğfâl idüp, demür kapuda hâzır olan atına binüp firâr iderek sarâyına vardıkda, kapuyu kapadup etbâ'ına, "*Silâhlanın!*" diyü emr eyledi. Hadem ü havâşî, "*Cümlemizi kırarlar*" diyü, "*Bir gayri tedbîr ne ise anı gör*" diyü tehâşî eylemekle, içeri girüp, nâ-çâr tebdîl-i câme ve destâr idüp, harem damının bir kûşesinden taşra atıldı. Bağçeden firârı ma'lûm-ı Şehriyârî oldukda, bostâncılar yetişmek fermân olunup, gürûh gürûh gelüp sarâyı ihâta itmişlerdi. Etrâfda sedd-i râh-ı gürîz içün gezen bostâniyândan iki bostâncı ol mahalde hâzır bulunup, başına tüfeng kundağı ile urup giriftâr iderler. Yüzü gözü hûn-âlûd Sarây'a getirirken, Hâce Paşa Çârşûsu'nda Tırnakçı Sarâyı kapusu ve sebîlhâne önünde katline hatt-ı hümâyûn vârid olup, ol mahalde Bostâncıbaşı kemend der-gerden idüp 'alâ mele'i'n-nâs boğdurup, cüssesini içeri getirdiler. Ba'dehû türbesinde defn olundu.

Vezâret-i Mehemmed Paşa

Mühr-i vezâret Kapucular Kethudâsı ile Şâm Vâlîsi Sultân-zâde Mehemmed Paşa'ya irsâl olunup[1], hemân ol şeb Yeniçeri Kethudâsı, Paşa tevâbi'inden olmağla Ağa Sarâyı'na da'vet ve katl olundu. Vezîr-i a'zam gelince Ken'ân Paşa kā'im-makām olup Defterhâne açılmadı. Zilhicce âhırında Vezîr-i a'zam dahi Şâm'dan gelüp alay ile Bağçe-kapusu'ndan şehre dâhil oldu.

Bu sâlde olan tebeddülâtdan Ken'ân Paşa'ya Anadolu Eyâleti ve Gürci Mehemmed Paşa'ya Şâm ve Siyâvuş Paşa'ya Erzurum ve Budun ⟨Buda⟩'dan gelen Mûsâ Paşa'ya Sivas ve Çâvuşbaşı Turak Ağa'ya Karaman Eyâleti virildi.

Ahvâl-i Serhadd-i Nemçe ve Leh

Bu sâl şevvâlinde Nemçe*[2] İmparatoru Ferdinandos ⟨Ferdinand III⟩ Âsitâne'ye, Kapu Kethudâsı'na mektûb gönderüp, mukaddemâ Sön ⟨Szőny⟩

---

*[1] yorga = rahvan (Bkz. *Tarama Sözlüğü*, VI, Ankara 1972, s. 4668-4670).

[1] olunup N : olundu A.

*[2] Nemçe: A ve N nüshalarında eksik olup *Fezleke*'nin basma nüshasından alarak metne dahil ettik.

Sahrâsı'nda 'akd olunan on yedi sene sulhun altısı gidüp on biri kalmağla, "*Üzerine dokuz sene terakkī ile yirmi seneye tekrâr sulh ahvâli söyleşile*" diyü birkaç mâdde zikr eylemiş. Mezbûr dahi 'arz eyledi. Bir mâddede, Erdel Voyvodası Rakoçi Gorgi ⟨György Rákóczi I⟩ kendi ile düşmenlik üzre olduğundan şikâyet olup, Nemçe'den aldığı kal'aları redd ve ol vilâyetden ref'ini recâ eylemiş.

Ve Moskov Hâkimi Mihanlu Fodorovik'den ⟨Mihail Fyodoroviç Romanov/Mihail I⟩ Vezîr-i a'zam'a mektûb gelüp mefhûmunda, Kazak Azak'ı bırakmağla imtinân ve Tatar ve Kefe 'askeri vilâyet-i Rus'dan birkaç kasaba urup esîr aldığından şikâyeti mutazammın idi.

Ve Leh Kıralı'nın mevâdd kâğıdı gelüp terceme olundukda, Tatar Hân'dan şikâyet ve Bucak Tatarı ref'ini ve birkaç mâdde yazmış.

Ve şevvâlde Rakoçi Gorgi ⟨György Rákóczi I⟩'nin yolda tutulan kâğıda birkaç mâddeler yazılmış. Biri bu ki Fransa ve İsvet tarafından mezbûra kâğıdlar varup ilkā eylemişler ki Roma İmparatoru Ferdinandos ⟨Ferdinand III⟩ üzerine Erdel'den 'askeri ile kalkup sefer itmeğe izin ala ve bunlar kendiye imdâd ideler, yukarı Macar vilâyetinin üzerine vara. Nemçe duyup nâme ile Der-i devlet'e ahvâli i'lâm eyledi.

Vefeyât

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi:

Bin bir târîhinde şeyhülislâm iken vefât iden Zekeriyyâ Efendi-zâde'dir. Tarîk-ı 'ilme sülûk idüp Vâlide Medresesi'nden Haleb ve Şâm ve Edirne kazâlarına mutasarrıf oldukdan sonra, bin on ikide İstanbul kādîsı, ba'dehû Anadolu ve altı aydan sonra Rumili kādî'askeri olup, bin otuz birde Vak'a-i 'Osmâniyye'de Şeyhülislâm Es'ad Efendi ihtiyâr-ı 'uzlet ve ferâgat itmeğin mansıb-ı fetvâ bunlara virilmişidi. Üç def'ada yirmi seneye karîb ol makāmda temekkün idüp, âhır-ı 'asırlarında istiklâl-i tâmm üzre merci'-i enâm olup, Sultân Murâd Hân ile **[253b]** Bağdâd ve Revân seferlerin seferleyüp takarrüb-i tâmm hâsıl itmişlerdi. Anlardan sonra Sultân İbrâhîm Hân evâ'ilinde dahi ke'l-evvel Mustafa Paşa ile yek-dil ü yek-cihet[1] müsteşâr-ı umûr-ı dîn ü devlet

[1] cihet N : + idi A.

olmağla kâr u bâr-ı i'tibârları iştihârda idi. Sonra Cinci Hâce zuhûr idüp tavr-ı âhar yüz göstermekle ba'zı müfsidler fürce bulup Pâdişâh 'itâbına mazhar itdiler. Lutf u ikrâma me'lûf olmuş ve pâdişâhlardan iltifât göregelmiş Mollâ-i zî-şân ⟨iken⟩ sâkıt-ı mihân olmağla tahammül idemeyüp, sinn-i inhitât dahi gâyete irmekle istîlâ-i hücûm-ı gumûmdan[1] sâhib-fırâş olup, sene-i mezbûre zilhiccesinin on sekizinci[2] gicesi, leyle-i sebtde intikāl eyledi. Sinni seksen sâlden mütecâviz idi. Ertesi cenâzesi Sultân Mehemmed Hân Câmi'i'ne getirilüp a'yân u erkân, belki cümle İstanbul halkı meydâna dolup namâzın kıldılar. Ve parmak üzerinde na'şını götürüp[3] pederi Zekeriyyâ Efendi Türbesi'nde defn itdiler. Mansıb-ı fetvâ Ebû Sa'îd Efendi'ye tevcîh olundu.

Mollâ-yı merhûm[4] eşbeh-i mahâdîm-i Rum, latîfe-gûy, güşâde-rûy, hoşsohbet, şâ'ir-tabî'at, mütevâzi', halûk u kerîm, zemânında nazîri 'adîm idi. Müftîlik Ebussu'ûd Efendi'de kemâlin bulup bunlarda hatm oldu. Âsârından müretteb ve müdevven eş'ârı ve Muhsin-i Kayserî'nin *Ferâ'iz Manzûmesi*⟨'ne⟩ şerhi vardır. Hânesi önünde medrese binâ eylemişdir.

Mustafa Paşa:

Arnavud asıldır. Ocak ağalarından Kara Hasan Ağa'ya hıdmet idüp yeniçeri ve solak olup, tîr-endâzlığa heves idüp[5] mâhir kemânkeş olmuşidi. Giderek yeniçeri kethudâsı ve segbânbaşı oldu. Erzurum'a muhâfazaya gönderilmekle Abaza Paşa mezbûrun revişini beğenüp Sultân Murâd'a takarrüb hâlinde terbiye eylemişidi. Pâdişâh dahi iltifât idüp Revân'a giderken yeniçeri ağalığını virdi. Neferi dil-hâh-ı Pâdişâhî üzre taklîl ve kahr eyleyüp serkeşlerin diyâr-ı 'ademe göndermekle Pâdişâh yanında takarrüb kesb eyledi[6]. Revân dönüşünde kapudan olup Tersâne Ocağı'nda olan israfât ve ihtilâli kaldırup beher sene kırk kadırga ocaklık eyledi. Ba'dehû[7] kā'im-makām, ba'dehû Bağdâd'da vezîr-i a'zam olup on iki bin nefer sipâhî ve on yedi bin yeniçeri alıkoyup bâkīsını defterden ihrâc itdi. İstanbul'a gelüp Narhcı Hasan Efendi

---

1 hücûm-ı gumûmdan A : hücûm ve gumûmdan N.
2 on sekizinci N : sekizinci A. Nuruosmaniye nüshasında bildirilen tarihin doğruluğu için bkz. *Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 112.
3 götürüp N : getirüp A.
4 merhûm A : merkūm N.
5 tîr-endâzlığa heves idüp N : tîr-endâzlık hevesin idüp A.
6 eyledi N : eyleyüp A.
7 ba'dehû A : – N.

ile nahl umûrun görüp tashîh-i sikke eyledi. Ve vilâyetleri tahrîr itdirdi. Ve tezâkiri kaldırup hazînenin îrâd ve masrafını nakd eyleyüp îrâdı artırdı. Ve her emre intizâm virüp devlete çok sa'y ü hıdmet itdi. Lâkin, ekser halkın murâdı üzre olmamağla güçlerine gelüp sıkıldılar. Pâdişâh ise hayr u şerr ve devlete nef' ü zararı bilmeyüp müfsidler ifsâdı ve şeyâtîn-i ins iğvâsı ile sâbıkā zikr olunduğu üzre zulmen katl itdirdi. Sinni hamîsine karîb idi. Vezâret dahi mezbûrda hatm olup, mezbûrun mesleki sonra gelenlere Dîvân'da düsturü'l-'amel oldu.

Vezîr-i mezbûr 'âkıl ve müdebbir olup ancak noksânı okur ve yazar değil idi[1]. Kendi dahi i'tirâf idüp: "*Ben bu makāma lâyık değilim. Nihâyet kaht-ı ricâl olmağla getirdiler. Zîrâ bu mansıbın şartı okumak yazmakdır*[2]. *Pâdişâh ile Vezîr arasında esrâra müte'allık nice umûr vardır. Bir kâtib vâkıf olma⟨ma⟩k lâzım gelir*" dir idi.

Ma'a-zâlik vüzerânın ser-efrâzı idi. Âsârından Parmak-kapu'da bir medrese ve türbesi ve Kurşunlu Mahzen'e muttasıl ayazma kurbında olan kenîse Müslimânlar şekvâsı ile mühürlenmiş idi, bin elli ikide anı câmi' eyledi. Ve Tokat ile Sivas beyninde vîrâne Mehemmed Paşa Hânı'nı tecdîd idüp câmi' ve hammâm yapdırup, etrâfdan dört beş yüz ev gelmek[3] ile ma'mûr ve "Sivas Yenişehri" dimekle meşhûr kādîlık oldu. Ve Edirne'de Mihal Bey Köprüsü'nün ekser yeri harâbe idi, yirmi binden **[254a]** ziyâde guruşla tecdîd itdirdi. Çorlı'dan öte bir ağaç köprüyü muhkem taş köprü itdirdi. "Eğri ⟨Eger⟩" nâm kal'ada fetihden beri bir hammâm yapılmayup ahâlîsi ziyâde zahmet çekerlerdi. Bir 'âlî hammâm ve mekteb ve bârûthâne ve İstanbul ve Üsküdar'da çeşmeler binâ idüp, vâfir âsâr-ı hayrı kaldı. Ve bi'l-cümle vüzerâ-i 'asrın eşbehi idi.

---

1 okur ve yazar değil idi A : okur ve yazar değil idiğine N.
2 yazmakdır A : + nice N (A nüshasında da mevcutken sonradan üzeri çizilmiş).
3 gelmek N : − A.

SENE-İ ERBA'A VE HAMSİN VE ELF*[1]

Muharremin sekizinci günü Defterdâr Koca Mehemmed Paşa ma'zûl olup, yeri Kara Hasan Efendi'ye virildi.

Dokuzunda bir şehzâde vücûda gelüp, yirmisinde Mısır Beylerbeyisi Maksûd Paşa ma'zûl olup yeri Eyyûb Paşa'ya tevcîh olundu. Ve tesviye umûru içün Mevkūfâtî Mehemmed Efendi bile gitmek ile me'mûr oldu.

Rebî'ulâhırda Yeniçeri Ağası Sâlih Ağa'ya vezâret virildi.

Vak'a-i Ağa-yı Dârü's-sa'âde der-Bahr

Kızlar Ağası Sünbül Ağa'nın ba'zı vaz'ı tab'-ı Pâdişâhî'ye muhâlif gelüp Sarây'dan ihrâc ve Mısır'a nefy fermân olundukda, emvâl ü erzâkı ile deryâdan teveccüh mukarrer olıcak, alay gemileri gitmiş bulunmağla, henüz Karadeniz'den cedîd yapılup gelmiş "İbrâhîm Çelebi" nâm re'îsin sefînesi hâzır bulunup, bilâ-tevakkuf ol gemiye fermânla[1] girüp, cümle raht u bahtı ve hadem ü haşemi, atlarını bile tahmîl idüp, Mekke-i Mükerreme Kādîsı Burusavî Mehemmed Efendi dahi Ağa-yı merkūma[2] refîk olmuşidi. Nice hüccâc-ı Müslimîn dahi girüp, ikdâmdan Re'îs gereği kadar top ve sâ'ir âlât-ı harb tekmîline kādir olmayup ancak dört top komuş idi.

Bu hâl üzre cumâdelûlâda deryâya salup, bu geminin topsuz ve[3] tüfengsiz bu denlü emvâl ile gitdiği şâyi' olup, Malta'nın altı pâre çekdirir ile korsanları adalar arasında gezerler idi, işitdiklerinde[4] fi'l-hâl Mısır yolu üzerinde Kerpe

---

*[1] Başlığın hemen yanındaki bir kenar notunda, "Piyâle Paşa'nın katli bu sâldedir" denmektedir. Kâtib Çelebi Piyâle Paşa'nın katlini, yanlışlıkla bundan önceki 1053 senesi içinde haber vermiştir (vr. 251 b). Öldüğünü haber verdikten sonra ise müellif, devam eden satırlarda ondan hâlâ hayatta olarak bahsetmekle (vr. 252a-252b) çelişkiye düşmüştür. Âtıf Efendi nüshasının bu son kısımlarını tebyiz eden ve ayrıca pek çok şahsî tasarrufta bulunan meçhul şahıs, Kâtib Çelebi'nin hatasını fark ettiğinde, Piyâle Paşa'nın katline dair oradaki satırın üstünü karalamış, ayrıca burada sayfa kenarına söz konusu notu eklemiştir. Kâtib Çelebi, Kaptan-ı derya Uzun Piyale Paşa'nın katli tarihini, bir başka eseri olan *Tuhfetü'l-kibâr*'da da aynen *Fezleke*'deki gibi, yanlışlıkla 1053 yılı muharreminin beşinci günü (26 Mart 1643) olarak bildirmiştir (s. 124, 140). Konunun ayrı bir başlık altında uzunca anlatıldığı *Târîh-i Na'îmâ*'daki tarih 1054 yılı muharreminin dördüncü (13 Mart 1644) günüdür (III, 995).

1 fermânla N : – A.

2 merkūma A : merkūm N.

3 ve A : – N.

4 işitdiklerinde A : istediklerinde N.

⟨Karpathos⟩ Adası'na varup bir muhtelî yerde vaz'-ı lenger eylediler. Ağa-yı merkûm dahi bir muvâfık rüzgârla Rodos Limanı'na varup, "*Mezbûr gemiler Kerpe ⟨Karpathos⟩'de size muntazırdır*" diyü ba'zı ebnâ-i sebîl haber virüp ehl-i Rodos, "*Birkaç eyyâm limanda ârâm eylen*" didiler. Re'îs dahi, "*Ol gemiler yüğrük gemilerdir. Önlerine düşersek yetişirler ve cengle başa çıkılmaz*" diyegördü. Müfîd olmayup, "*Elbette sal, bu sene Hacc'a yetişmek lâzımdır*" diyü ibrâmla, bir rûz-ı menhûsda Rodos Limanı'ndan çıkup Kerpe ⟨Karpathos⟩Adası'na[1] vâsıl oldukda, reh-zenân-ı küffâr belâ-yı nâ-gehânî gibi nümâyân olup fi'l-hâl irişdikde, koğuş toplarına gemiyi nişâne idüp Ağa ve ehl-i sefîne nâ-çâr cenge kā'im oldular. Esnâ-i rezmde Ağa ve Re'îs şehîd olup sâ'ir cengâverân dahi cengde düşüp bâkī kalan giriftâr oldu[2].

Sefîneyi aktarma idüp bu denlü mâl-i firâvân ile götürüp[3] Girid'e uğradılar. Mâl-i ganâ'imden Girid Hâkimi'ne pîşkeş virüp, cümleden Ağa atlarının birini Kandiye Beyi'ne götürmeğe[4] taşra çıkarup gönderirken[5] ba'zı ehl-i basîret râhib, "*Cezîreye Türk atının ayağı basdığı 'alâmet-i hayr değildir. Sâbıkā Rodos ve Kıbrıs cezîrelerinde misli sebk itmişdir*" diyü fâl eyledi. Fi'l-hakîka öyle vâkı' olup, mezbûr gemiler birkaç günden sonra Mesina ⟨Messina⟩'ya doğru gitdiler. Seragosa ⟨Siracusa⟩ Hisârı'na yirmi fersah kadar kaldıkda, ol aldıkları gemi gark olup, ekser-i erzâk ve hayvânât kar'-ı deryâya gitdi. Bu ahvâl tedrîcle İstanbul'da şâyi' olup iç ağalarından sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda, donanma tertîbi esbâbına şürû' olunup, bu def'a Girid Seferi zuhûruna bâ'is ve nice vilâyetler fethine sebeb-i hâdis oldu[*1].

---

1 Adası'na : A ve N nüshalarında "adalarına" şeklinde olup *Fezleke*'nin basma nüshasına müracaat ederek, "Adası'na" şeklinde düzelttik.

2 oldu N : oldular A.

3 götürüp N : getirüp A.

4 götürmeğe N : getirmeğe A.

5 gönderirken A : götürürken N.

*1 Âtıf Efendi nüshasındaki imzasız notların sahibi olan meçhul şahıs, Kâtib Çelebi'nin burada ortaya koyduğu iyimser yaklaşımdan hayli rahatsızlık duymuş gibidir. Sayfanın alt kenarında kaleme aldığı uzunca bir kenar notunda, Girit Savaşı'nın olumsuz sonuçlarını sıralamıştır. Herşeyden önce, yirmi beş yıllık sıkıntının ardından Suda'nın düşman tarafında kalması ile neticelenen bir antlaşma imzalanmış olması, Osmanlı adına acziyet göstergesidir. Öte yandan, her ne kadar Girit ele geçirilmişse de Girit'ten çok daha kıymetli pek çok Osmanlı memleketi harap olmuştur. Çok nüfus ve asker kaybedilmiş, halk fakir düşmüştür. Sultan IV. Murad zamanında güçlükle sağlanan düzen Girit Savaşı yüzünden bozulmuş, fitne ortaya çıkmıştır. Meçhul şahıs bunları sıralarken, savaşa karşı hoşgörülü yaklaşımından ötürü Kâtib Çelebi'ye adeta kafa tutmaktadır. Kendi düşüncesine göre, Girit Savaşı'mn

Reften-i Pâdişâh [254b] be-Cânib-i Edirne

Cumâdelûlânın yirmi sekizinde Pâdişâh-ı 'âlem-penâh sebük-bâr havâss-ı huddâm ile Edirne'ye teveccüh idüp, üç gün eğlendikden sonra girü geldi[1]. Edirne'de iken ol şehrin odunu tab'-ı hümâyûna nâ-mülâyim görünüp İstanbul'dan odun nakli içün fermân vârid oldukda, hammâllar ile karadan irsâl olunduğu beyne'n-nâs garîb ve rengîn görünüp kīl ü kāle bâ'is olmuşidi.

Mâh-ı mezbûrun yirmisinde Yeniçeri Ağası Sâlih Ağa ikinci vezâretle defterdâr oldu.

Ramazânda Deli Hüseyin Paşa Bağdâd'dan gelüp ikinci vezîr ve birkaç gün musâhib olmuşiken Vezîr-i a'zam tedbîr ile ıskāt idüp Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti'n virdi.

Ve "*Mustafa Paşa sâhirlerindendir*" diyü bir Magribî'yi Tunus'dan getirdiler[2]. Cinci ma'rifetiyle gice siyâset ve katl olundu.

İstîlâ-i İsvet ber-Bilâd-ı Nemçe

Roma İmparatoru Ferdinandos ⟨Ferdinand II⟩ hayâtında kendi oğlunu yedi elektör beylere -ki anlara bu diyârda "yedi kıral" dirler- imparator ta'yîn itdirmek isteyüp, anlardan biri -ki Tirer ⟨Trier⟩ elektörüdür- Fransa tarafından olmağla, İmparator ve İspanya Kıralı ittifâkla mezbûru basup öldürdüler. Fransa Kıralı dahi gayrete gelüp İsvet ile ittifâk eyledi. Ve Nemçe diyârı üzerine yürüyüp Eski Prag ⟨Prága/Prague⟩'ı alup zabt itdiklerini a'yân-ı serhadd-i

---

olumlu hiçbir yanı yoktur ve müellifimizin, "niçe vilâyetler fethine sebeb-i hâdis oldu"ğu yönündeki bakış açısı kabul edilebilir değildir. Ancak, burada önemle üzerinde durulması gereken husus, Kâtib Çelebi ile notun sahibinin yaşadıkları dönem arasındaki farktır. Müellifimiz savaşın sadece ilk yarısını gözlemleyebilmiştir. Notun sahibi ise yirmi beş yılın tamamına, geniş bir perspektiften bakabilmek imkânına sahiptir. Ayrıca, önemli bir başka husus daha var. *Fezleke*'nin telifinden hemen sonra, 1656 yılında, Venedik donanması karşısında, Bozcaada ve Limni'nin birbiri arkasından elden çıkmasıyla neticelenen yenilgi üzerine kaleme aldığı *Tuhfetü'l-kibâr*'da Kâtib Çelebi, *Fezleke*'dekine kıyasla farklı bir yaklaşım sergilemektedir. *Fezleke*'deki "Vak'a-i Ağa-yı Dârü's-sa'âde der-Bahr" bendindeki satırları *Tuhfetü'l-kibâr*'da da tekrarlayan müellifin, bendin sonundaki cümlede yaptığı değişiklik pek tesadüfî görünmüyor. *Fezleke*'deki "niçe vilâyetler fethine sebeb-i hâdis oldu" cümlesi, *Tuhfetü'l-kibâr*'da "donanma seferlerine sebeb-i hâdis oldu" şeklindedir (s. 125). İki cümle arasındaki fark, ilk bakışta belki çok ufak, fakat aslında çok anlamlıdır. Bu ufak fark, geride kalan on bir yıl ve yaşanan son yenilginin ardından Kâtib Çelebi'nin, savaşa dair hoşgörüsünü büyük ölçüde kaybettiğinin bir yansımasıdır.

1 geldi A : geldiler N.

2 getirdiler A : getirdilüp N.

Budun ⟨Buda⟩, Der-i devlet'e 'arz u i'lâm eylediler. 'Arzları şevvâlde geldi. İsvet ile Nemçe arasında bu ceng mümtedd olup elli yedi senesinde sulh olunca süründü. Bi'l-âhire Nemçe nâ-çâr kalup za'îf olıcak, Alsasya ⟨Alsace⟩ ülkesini Fransa'ya ve Pomeranya ⟨Pomerania⟩ ülkesini İsvet'e virüp sulh oldular.

Nizâ'-ı Erdel ve Nemçe

Sâbıkā İmparator Erdel serhaddinde vâkı' Nemçe ülkesinden yedi nâhiyeyi Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩'a virüp, "*Kayd-ı hayâtda oldukca mutasarrıf olup girü Nemçe beylerine virile*" diyü 'ahidnâmesinde şart eyleyüp, Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ mürd oldukdan sonra Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ bu esnâda[1] ol nâhiyelere el uzadup[2], İmparator rızâ virmeyüp, Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ dahi[3] İsvet 'askeri ile haberleşüp Der-i devlet'e mütevâliyen âdemler ve mektûblar gönderüp, "*Fursat zemânıdır. Öteden İsvet Serdârı ağır 'asker ve yetmiş pâre topla gelüp, Tiriburgum* (تيريبورغوم) *ile Bersakum* (برساقوم) *şehirleri*[4] *arasında Nemçe'den Bavarya ⟨Bavaria⟩ 'askerini bozup, beri taraf⟨d⟩a*[5] *Erdel memâliki üzerine serdâr olan Balatinos ⟨Palatinate⟩ Beyi -ki yedi elektörün biridir- ağır 'askeriyle gelmişiken girü dönmek iktizâ eylemişdir. Erdel 'askeri ardına düşüp her gün kırup kovmadadır. Bir mıkdâr 'asker ile imdâd olunur ise temâm mertebe maslahat görülürdü*" diyü ibrâmlar idüp, İmparator dahi Der-i devlet'e mektûblar yazup Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'den şikâyeti müş'ir ve sulh u salâh tecdîdi içün tekrâr elçi gönderilmek üzre olduğun bildirüp, tekrâr Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'den mektûblar gelüp, "*Çasar bî-hûde sulha tâlib değildir. Bu tarafda serdârı üç bin tüfeng-endâz, yedi bin atlu ile bir def'a yedi nâhiye kal'alarından olan Semendire ⟨Szendrő/Smederevo⟩ Kal'ası'na dek gelmişiken Erdel Tisa ⟨Tisza⟩ kenârında cem' olup on bin kadar piyâde ve süvâr oldukda Balatinos ⟨Palatinate⟩ Beyi dahi kalkup Ak-yaylak'a gitdi. Zîrâ, İsveç 'askeri Nemçeli'yi bozup vilâyetinde kışlayup Der-i devlet'e dahi mektûblar gönderecekdir. İmdi İmparator ol ecilden sulha tâlib oldu*" dimiş.

---

1 esnâda A : esnâlarda N.
2 uzadup N : urup A.
3 dahi N : – A.
4 şehirleri A : şehri N.
5 beri taraf⟨d⟩a N : bir tarafdan A.

Serhadd 'askerinden bin beş yüz kadar atlu ile imdâd olunup, orta güz ayında Erdel Nemçe ile mülâkāt idüp, Nemçe 'askerinden çok bellü başlu kimse düşüp inhizâma karîb bir hâl ile teng dağıstân yollara düşüp yolda vâfir ağırlık dökerek gidüp, Erdel kılâ'ından "Beneçe" nâm **[255a]** kal'aya Balatinos ⟨Palatinate⟩ 'asker gönderüp muhâsara itdirmişiken Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ yetişüp tahlîs eyledi.

İsveç Serdârı Dırozendul ⟨Lennart Torstenson⟩ dokuz bin tüfeng-endâz ve bin sekiz yüz atlu ile, Danya ⟨Danimarka⟩'nın "Ostaviş (عوستاوش)" nâm serdârı on bin piyâde ve yedi bin atlu ile[1] yürüyüp, İmparator Beç ⟨Bécs/Wien⟩ Kal'ası'ndan 'ıyâlini kaldırup girü Tuna üzerinden "Lanca" nâm kal'aya girdi. İsvet dahi Nemçe diyârına muhkem girdiğinden Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ mektûbunda, "*Çasar'ın*[2] *murâdına def'aten müsâ'ade olunmayup 'avk gösterile. Görelim ne zuhûr ider. Bari gālibâne bir sulh ola*" diyü yandı yakıldı. Lâkin, beri tarafda[3] dağdağadan i'tibâra mecâl olmadı. Ve ol yedi nâhiyeden Beneçe'ye[*1] Balatinos ⟨Palatinate⟩ koduğu[4] kapudanı sekiz âdemi ile tutup sâ'irlerini katl itdiler. Bu esnâda Orta Macar'dan mektûb gelüp, "*Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ bu bahâne ile zuhûr itmek ister. Serhadde elli altmış pâre karyeyi harâb eyledi*" diyü şikâyeti Çasar'a fâ'ideli oldu.

Bi'l-âhıre Nemçe 'askeri "Lipova ⟨Lippa⟩" nâm kal'a⟨ya⟩ -ki üç cânibi 'azîm handek ve batak ve bir cânibi kal'a idi- tahassun idüp oturdular. Erdel 'askeri zafer bulamayup döndü. Çasar dahi Leh Kıralı İvladislavis ⟨Wladyslaw IV⟩'i ortaya koyup Erdel ile sulha tâlib ⟨oldu⟩. Rusya Voyvoda Leh tarafından Erdel'e gelüp söz gelici itdiler. Yedi nâhiye girü Erdel'de kalmak üzre karâr virildi. İsvet 'askeri "İmar" nâm Nemçe serdârını bozdukdan

---

1 ile N : – A.

2 Çasar'ın A : چالیرك N (A nüshasında da önce buna benzer karışık bir kelime yazılmış, sonra sayfa kenarına çıkma yapılarak "çasarın" şeklinde düzeltilmiş).

3 tarafda N : tarafdan A.

*1 İmlası Âtıf Efendi nüshasında پنچه/بنچه ve Nuruosmaniye nüshasında ise سربیجه şeklindedir. Kâtib Çelebi'nin burada söz konusu ettiği, Bethlen Gábor zamanında Avusturya tarafından geçici olarak Erdel'e bırakılmış olan ve 1645'te Linz Antlaşması ile Erdel'e aidiyeti kalıcı hale getirilen yedi nahiye şunlardır: Abaúj, Zemplien (Zemlin), Borsod, Beregh, Ugocha, Zabolch, Szathmár (Bkz. Sándor Szilágyi, *A Linzi Béke Okirattára*, Budapest 1885, s. 416, 648). A ve N nüshalarında farklı imlâlarla verilmiş olan isim, bu yedi nahiyeden herhangi birine benzer görünmüyor.

4 koduğu A : – N.

sonra Tiriburgum şehrini alup 'asker kodu. Ve ikinci serdâr Kezmarko ⟨Hans Christoff von Königsmarck⟩ dahi sürüyüp Nemçe'nin başser'askeri olan Gallos[1] ⟨Matthias Gallas⟩ ol ceng olan mahalle karîb bir derbendde yedi bin tüfeng-endâz koyup mezbûru Çasar cânibine geçirmemek istedikde Kezmarko ⟨Hans Christoff von Königsmarck⟩ âgâh olup, Hassiya ⟨Hessia⟩ Hâkimi'nin 'askerini yanına alup, ol mahalle karîb "Targonya ⟨Torgau⟩" nâm Nemçe'nin mu'teber kal'asın muhâsara ve feth eyledi. Bu ahvâli Saksonya Dukası işidüp bir metîn kal'aya tahassun eyledi. Kezmarko ⟨Hans Christoff von Königsmarck⟩ tekrâr "Pernev (پرنو)" nâm metîn kal'a üzerine varup, hâkimi halkı ile dîn bâbında nizâ' üzre idi, bozdu. Mezbûr birkaç âdem ile Akdeniz'-de "Canburg" nâm kal'aya firâr idüp cengde dâmâdı düşdü. Ve Flandriya ⟨Flandre/Flanders⟩'dan "Granahuva (غرانه‌هوا)" nâm meşhûr kal'ayı Fransa 'askeri alup Gandaadam (غانداادم) şehrini muhâsara eylediler. Holandiya'dan tekrâr İsvet 'askerine Fransa'nın imdâdı gelüp ol sene anda kışladı.

Âmeden-i Elçi-i Nemçe

Bu sâlde Nemçe'den isti'câl üzre elçi gelüp kemâ-kân sulh u salâh mukarrer olmak recâsına rikâb-ı hümâyûna rûy-mâl eyleyüp nâmesinde, Erdel Hâkimi Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ kendiye ta'yîn olunan yedi nâhiye ile kanâ'at itmeyüp Nemçe toprağına te'addî vü tecâvüzden kasr-ı yed itmesiçün müstakill hükm-i hümâyûn ile âdem gönderilmek recâ eyledikde müsâ'ade buyuruldu.

Leh Kıralı İvladislavis ⟨Wladyslaw IV⟩ dahi nâme gönderüp Tatar Hân'dan şikâyet ve ızhâr-ı tazallum eyleyüp, "*Bu tarafdan Kazak zabt olundu. Öteden dahi Tatar zabt oluna. Sulh bozulmaya. Ve Hân'ın virgüsü borcumuz değil lâkin, ecdâdımız va'de eylemekle virilegelmişdir. Bucak Tatarı sâbıkā Kırım'a sürülmüş iken girü gelüp temekkün itdiler*" diyü kaldırmak recâ eyledi.

Harâc-ı Erdel

Sâbıkā Sultân Süleymân Hân Erdel vilâyetini on bin altun harâca kesüp, Sultân Selîm 'asrında bir iki sene on beş bin alınmağla, girü on beş bin taleb olundukda Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ bu bâbda darâ'atnâme gönderüp dimiş

[1] Kezmarko ⟨Königsmarck⟩ dahi ... Gallos N : – A.

ki: "*Gerçi bir iki sene on beşer bin virilmiş, lâkin Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩ hâkim iken beş bini in'âm olunup, girü on ⟨beş⟩ bin virilmek üzre olmaz.*"

"*Rûz-ı Hızır'da bir yere gelirler*" diyü ol zemâna havâle idüp tekrâr cumhûr tarafından 'afv[1] recâ olunmağla, on bin üzre karâr eyledi*[1].

Sûret-i Mektûb-ı İsvet

İsvet **[255b]** Serdârı Erdel Hâkimi Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'ye, ol dahi Âsitâne'ye gönderdiği mektûbun[2] tercemesidir:

"Erdel Hâkimi'ne ma'lûm ola ki Nemçe İmparatoru'nun serdârı Gallos ⟨Matthias Gallas⟩ cümle 'askeri ile, mürûr iden âhır güz ayının beşinci günü 'Mardeburgum ⟨Magdeburg⟩' nâm şehir yanına konup, ben dahi varup öte yanında karîb yerde nüzûl idüp, ba'dehû Gallos ⟨Matthias Gallas⟩ ol mahalle karîb bir küçük varoşa 'asker gönderüp, ben dahi bir mıkdâr güzîde 'asker ile üzerlerine teveccüh itdikde Gallos ⟨Matthias Gallas⟩, kendi ardımızca 'azîmet idüp taburumuzdan toplar atılmağla, dönüp üzerlerine vardıkda 'azîm kıtâl oldukdan sonra, Allâhu te'âlâ bizi gālib getirüp 'azîm yüz aklığı eyledik. Cümle toplarını, cebehânesini ve ordusunu aldık. Temâm bozdukdan sonra mezkûr Gallos ⟨Matthias Gallas⟩ ol varoş gāretine gönderdiği 'asker üzerine varup anı dahi bozup kırdık. Serdârları giriftâr oldu. Bu esnâda 'azîm kış olmağla 'askerimize Saksonya ve Çeh nâhiyeleri kışla virilüp[3] inşâ'a'llâh hevâ ısındıkda bizim sânî serdârımız Kezmarko ⟨Hans Christoff von Königsmarck⟩'yu 'askeri ile iki üç gün kendimizden ileri göçürüp, kendimiz dahi ardınca Beç ⟨Bécs/Wien⟩ Kal'ası'na teveccüh ideriz."

---

1 'afv N : + ve A.

*1 Burada ifadede karışıklık vardır. Aynı konu *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1018)'da daha anlaşılır şekilde mevcuttur: "Sâbıkā Sultân Süleymân Hân Erdel vilâyetini on bin altun harâca kesüp, Sultân Selîm 'asrında bir iki sene on beş bin alınmakla girü on beş bin taleb olundukda, Rakoçi bu bâbda darâ'atnâme gönderüp dimiş ki: '*Egerçi bir iki sene on beşer bin virilmiştir, lâkin Betlen Gabor hâkim iken beş bini in'âm olunup, girü on bin virilmek üzre karâr verilmişti.*' Bu minvâl üzre beş bini 'afv olunmak recâ itmiş. Der-i devlet'den müsâ'ade olunmamakla tekrâr mektûbu gelüp, '*Rûz-ı Hızır'da cümle bir yere gelirler, ol zemân bir kavle karâr virilir*' diyü ol vakte havâle idüp, tekrâr cumhûr tarafından 'afv recâ olunmakla, on bin altunda karâr eyledi."

2 mektûbun N : – A.

3 nâhiyeleri kışla virilüp A : nâhiyelerini kışla virüp N.

Vefeyât

Ders-i 'âmm Mehemmed Efendi:

Süleymâniyye ders-i 'âmmı ve Sarây-ı 'âmire'de Küçük Oda Hâcesi Kiçi Mehemmed Efendi'dir. Arnavud aslı olup Harem-i hümâyûn'dan bölük ile çıkup, içerde mukaddimât-ı fünûn-ı âliyyeyi[1] tahsîl eylemekle ders ve ifâde meslekine sâlik olup, Süleymâniyye Câmi'i'nde ders-i 'âmm ve 'Arabiyyet'de tedkīk ü tahkīk ile meşhûr-ı enâm olmuşidi. Sarây-ı 'âmire hâceliği dahi zamîme-i revâtibi kılmup, ol vezâ'if ile kanâ'at ve 'ömrü âhır olunca talebeye[2] ifâde şuglü ile meşgūl olup sâ'ir ümniyyeden ferâgat itmişidi. Süleymâniyye'de tefsîr-i şerîf dersini hatm idüp, Mustafa Paşa binâ itdiği medresede ders dimek recâ itmeğin, bir iki sene dahi anda[3] derse müdâvim ve bu sâl rebî'ulevvelinin yirmi beşinci günü 'âlem-i bakāya 'âzim oldu. Sinni seksen sâle irmiş bir pîr-i rûşen-zamîr idi.

'Arabiyyet'e müte'allık umûrda tedkīk idüp ma'kūlâta âşinâ çıkmaz idi. Ve bi'l-cümle 'asrında mu'azzez ü mükerrem, baba-yı 'âlem idi. Halk dersinden müntefi' olup nice kimseleri ihyâ eyledi. Râkımü'l-hurûf dahi nice zemân sem'-i cân ile dersini dinleyüp müstefîd oldu. Allâhu te'âlâ rûhunu şâd eyleye.

Ahmed Paşa:

Harem-i hümâyûn'da silahdâr iken Haleb Eyâleti ile çıkup bin kırk üç hudûdunda vâlî oldu. Ba'dehû ba'zı eyâlet zabtından sonra Dîvân-ı hümâyûn'da hâslar ta'yîn olunmuşidi. Ramazânın üçüncü günü intikāl eyledi.

Maksûd Paşa:

Pirizrin ⟨Prizren⟩ Kasabası'ndandır. Defterdâr 'Ömer Efendi hıdmetinde perveriş bulup sipâhî olmuşidi. Âsitâne'de defterdâr kethudâsı iken Mustafa Paşa, mezbûrun kābiliyyetine pesend idüp Tersâne Emâneti'ni virdi. Def'aten kapucular kethudâsı, ba'dehû mîrâhûr idüp vezâretle Diyârbekir Eyâleti'ne gönderdi. Oradan Mısır'a nakl idüp, Paşa-yı mezbûr kendi zu'munca 'âlemi tashîh sevdâsında mezbûru kendiye pey-rev ve hem-dem bulmuşidi. Ve "*Ben*

---

1 âliyyeyi N : 'âliyyeyi A.
2 talebeye A : talebe N.
3 dahi anda N : anda dahi A.

bu makāma lâyık değilim, zîrâ vezîr okur-yazar gerek. Yerime[1] *lâyık Maksûd Paşa'dır. Her vechile istihkākı vardır*" didiğin nakl iderler. Hâsıl, mezbûr dahi Mustafa Paşa'nın iltifâtına mağrûr olup, Mısır'da olmaz da'vâlara yapışup halkı başına üşürdü. Gulüvv ile mahbûs olup mansıb âhara virildikde, Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa'nın ba'zı mâddesini nakz itmekle, deryâdan gelirken sene-i mezbûre recebinde katl itdirdi.

[1] yerime A : benim yerime N.

SENE-İ HAMSE VE HAMSÎN VE ELF

İbtidâ'-i Gazavât-ı Cezîre-i Girid

Sene-i sâbıkada zikri sebkat iden Malta gemileri, Âsitâne'den Mısır'a giden Dârü's-sa'âde **[256a]** Ağası sefînesine müstevlî olup aldıkları sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda, küffâr-ı hâk-sârdan ahz-ı intikām u sâra himmet-i Şehriyârî olup Akdeniz'e sefer fermân eylediler. Ve derhâl Rumili ümerâsına ahkâm-ı şerîfe gönderildi ki evvel-bahârda mahrûse-i Selânik'e varup âlât-ı piyâdegî ile mîr-i mîrânları yanında mevcûd olalar. Ve Anadolu Eyâleti'nden Kastamonu ve Saruhân ve Hamîd ve Teke ve Ankara ve Aydın sancaklarına ve Eyâlet-i Karaman'da Kırşehri ve Niğde ve Aksarây beylerine ve Eyâlet-i Sivas'dan Çorum ve Amasya ve Bozok beylerine ve sâ'ir 'askerîye[1] hüküm gönderildi ki cümle, Sakız ⟨Chios⟩ mukābelesinde "Çeşme" dimekle ma'rûf iskeleye varup mîr-i mîrânları me'mûr olmamağla serdârları olan mîrâhûr-ı sâbık bi'l-fi'l Amasya Beyi Ahmed Paşa yanında mevcûd bulunalar ve Vâlî-i Vilâyet-i Karaman Turak Paşa bu cümleyi sefâ'ine koyup göndere. Ve sâbıkā Harem-i hümâyûn'da mukarreb-i hazret-i Hünkâr olan Silahdâr Yûsuf Ağa taşra çıkdıkda kapudan-ı zî-şân olmuşidi. Re'y-i şerîf-i Pâdişâh-ı 'âlem-medâr, Paşa-yı mezbûrun donanma 'askerine serdâr olması üzre karâr idüp, kapudanlık mansıbına sâlârî-i leşker-i berr ü bahrı 'ilâve kıldı. Bu eltâf-ı 'azîme ve 'inâyet-i 'amîmeden mâ'adâ, karâbet-i musâheret ile teşrîf ve erkân-ı devletden ser-efrâz eyledi.

Çün Serdâr-ı 'âlî-mıkdâr bu mesâlih-i 'azîme ile me'mûr oldu, hemân-rûz tedbîr-i mühimmâta mübâşeret idüp kudât-ı Müslimîn'e kürekçi içün evâmir ile âdemler gönderdi. Ve Rumili Eyâleti dahi Bağdâd'dan ma'zûl Küçük Hasan Paşa'ya tevcîh olunup ol hafta Selânik'e irsâl olundu[2]. Bağdâd muhâfazasından gelen Zağarcıbaşı Murâd Ağa yeniçeri kethudâsı olup, Yeniçeri Ağası yerine sefere ta'yîn buyuruldu. Samsoncubaşı İbrâhîm Ağa ve Hâssekî 'Ali Ağa dahi sâ'ir çorbacılar ⟨ile⟩ me'mûr oldular. Vüzerâ-i 'âlî-mıkdârdan sâbıkā kā'im-makām olan Mûsâ Paşa dahi sefer-i merkūma ta'yîn buyurulup ta ki bu iki vezîr Serdâr'a refîk ü semîr olmağla teshîr-i bilâdda

---

1 'askerîye A : 'askerine N.
2 olundu A : + ve N.

hüsn-i tedbîr[1] ideler[2]. Hasan Paşa Selânik'e varup Rumili ümerâsını da'vet ve cem' eyledi.

Bu tarafdan ücret ile gemiler istîcâr olunup Selânik'e ve Çeşme'ye gönderilmişidi. Doksan pâre karamürsel ve kalyon ve şayka Selânik'e ve altmış pâre sefîne dahi Çeşme'ye varup limanına lenger-endâz oldular. Ve bu gemilere on beş bin kantâr bârût ve elli bin âhenîn yuvalak ve elli kıt'a bedoloşka toplar ve kazma ve kürek ve sâ'ir âlât-ı cebehâne ve kal'a gebri -ki bî-hisâb idi- tahmîl olunup gönderildi.

Nümûne-nümâ-yı Mukaddime-i Gazâ

Bu esnâda ümerâ-i bahr huzûr-ı Serdâr'a yüz sürmeğe âgāz eylediler. Anlardan Memi Paşa oğulları Rodos'dan çıkup 'âzim-i südde-i sa'âdet olup gelirken adalardan İskeri ⟨Skyros⟩ Adası Limanı'na vâsıl oldukda, liman-ı mezbûrda otuz altı kâfir ile on bindirme top çeker bir Malta gemisine râst gelüp, 'avn-i İlâhî ile bî-derd-i ser ol makūle cengâverleri musahhar idüp, darb-ı şemşîr ile melâ'îni der-zencîr ve gemilerini yedekleyüp teshîr iderek huzûr-ı Serdâr'a getirüp hıl'atler ile envâ'-i ri'âyetlerine mazhar oldu. Ve bu kıssa hemân fethe dâll bir fâl-i ferhunde-me'âldir didiler.

Bundan akdem Cezâyir ve Tunus ve Tırablus ocaklarına ahkâm-ı şerîfe gönderilüp gemileri gazâya gelmeğe da'vet olunmuşidi. Ol tarafdan dahi 'ubûdiyyetnâmeler gelüp, cân u baş ile uğur-ı hümâyûnda hıdmete hâzır ve kudûm-ı sipeh-sâlâra muntazır oldukların 'arz eylemişler.

'Azîmet-kerden-i 'Asker-i İslâm bâ-Sefâ'in-i Donanma

Hazret-i Serdâr-ı ekrem Tersâne-i 'âmire'de leşker-i bahrı -ki Cezâyir **[256b]** kalemi ile müsemmâdır- yoklayup mavnalara ve kadırgalara tevzî' u taksîm itdi. Kürekçiler ve sâ'ir mühimmât tekmîl olunup, bahâr[3]-ı hucesteâsârın dahi evâ'ili irişmişidi. Ammâ hazret-i Pâdişâh-ı deryâ-dil sahbâ-yı garrâ-yı gazâdan kelle-germ olup her gün Tersâne'yi teşrîf itmekle, sefâ'in ve toplar ve sâ'ir âlât-ı kal'a-gîrî[4] ihzârına bi'z-zât ikdâm ve gemilere ve 'asker umûruna ihtimâm buyururlar idi.

---

1 tedbîr N : tedbîrler A.
2 ideler A : iderler N.
3 bahâr N : evvel-bahâr A.
4 kal'a-gîrî A: kal'aları N.

Mâh-ı saferin yirmi ikinci günü -ki rûz-ı fîrûz-ı çehârşenbih idi- ikindi vaktinde sefer-i zafer[1]-rehbere me'mûr olan Ocak ağalarına ve çorbacılara hil'at-ı sefer giydirüp hemân 'azîmete emir buyurdular. Ba'dehû 'inâyet-i bî-gâyet-i İlâhiyye ile Âsaf-ı Cem-şiyem Yûsuf Paşa bu sâl-i ferhunde-fâl rebî'ulevvelinin dördüncü günü -ki[2] rûz-ı fîrûz-ı yekşenbihdir- nişînende-i mesned-i Süleymânî olup, kerr ü ferr-i Şâhâne ve satvet-i Pâdişâhâne ile sefer-i Malta nâmın idüp 'azm-i gazâ eyledi. Cenâb-ı Şehriyâr kûhsâr-ı sâbit gibi taht-ı sa'âdetde ber-karâr olup huzûr-ı hümâyûnunda donanma-yı nusret-peymâ 'arz-ı şevket ve top ve tüfeng şenlikleri ile neheng-misâl engine salup 'azîmet itdiler. Ve Sakız ⟨Chios⟩ Limanı'na doğru gitdiler. Esnâ-i râhdan Selânik Limanı'nda olan gemiler içün Rodos Beyi İbrâhîm Bey -ki "Kara Hâce" dimekle ma'rûfdur- sekiz mükemmel kadırga ile gönderilüp Kızılhisâr ⟨Karystos⟩ Limanı'nda mülâkāt tenbîh buyuruldu. Ve Sakız ⟨Chios⟩'a dâhil oldukda Anadolu Ser'askeri Ahmed Paşa, Sivas ve Karaman ve Anadolu beyleri ile dâmen-bûsa gelüp mazhar-ı iltifât oldular.

Rebî'ulevvelin yirmi beşinci günü Anadolu 'askeri gemilere girüp kırk pâre şayka ile Sakız ⟨Chios⟩ Limanı'na geldiler. Sekiz gün istirâhatdan sonra göçülüp Kızılhisâr ⟨Karystos⟩ Limanı'na vaz'-ı lenger olundu. Yolda 'azîm furtına zuhûr idüp gemiler perâkende vü perîşân olmuşidi. Midilli ⟨Lesbos⟩ Beyi Velî Bey gezüp cümlesini, "*'Termeş ⟨Kythnos⟩' nâm mahalle gelesiz*" diyü cem' eyledi. Üç günde kırk dokuz sefîne cümle geldiler. Rumili Sipeh-sâlârı Hasan Paşa dahi eyâleti 'askeri ile rebî'ulevvelin yirmi dördünde salup, Serdâr Kızılhisâr ⟨Karystos⟩ Limanı'nda ancak dört gün oturup, Mora'dan "Termeş ⟨Kythnos⟩" nâm hisâr limanına girmişler idi. Sevâhili âbdâr ve sahrâsı letâfetle meşhûr dâr u diyârdır.

Bu tarafdan Rumili 'askeri Kızılhisâr ⟨Karystos⟩'ı geçüp gurre-i rebî'ulâhırda Termeş ⟨Kythnos⟩ sevâhiline gelüp, doksan sekiz pâre sefîne ile bu kadar cebehâne ve mühimmâtla Donanma-yı hümâyûn'a mülâkī oldular. Ertesi, oturak fermân olunup 'ale's-sabâh Yûsuf Paşa baştardadan çıkup, otakda cümle ümerâ-i kirâm ve sâlârân-ı leşker-i İslâm Mîr-i mîrân Hasan Paşa ile gelüp dâmen-bûs-ı Serdâr ile müşerref olup teşrîfât-ı Şâhâne ve

---

1 zafer N : –A.
2 ki N : – A.

in'âm-ı Husrevâne ile ser-efrâz oldular. Envâ'-i nevâziş ü eltâf ile Serdâr-ı kâm-gâr her birini tatyîb ve gazâ vü cihâda tergîb eyledi. Koron sükkânından Karabatak Bey, firkatesine binüp bir Girid firkatesini aktarma idüp Kapudan Paşa huzûruna getirdikde hıl'at ile ri'âyet olundu. İçinde olan on iki kâfiri küreğe kodular. Ertesi göçülüp Benefşe ⟨Monemvasia⟩ sevâhili mukâbelesine gelindikde[1], bi-emri'llâh 'azîm rüzgâr peydâ oldu. Gerçi muvâfık idi lâkin, şiddetinden Donanma-yı hümâyûn bu limana girdi. Ve ba'zı şaykalar ve burtunlar Manya ⟨Mani⟩ Burnu'na doğru çekildi. Ba'zı ümerâ ki deryâda bulundu, limana girmek mümkin olmayup Çuka ⟨Cythera⟩ Adası'na düşdüler {*Mezbûr adaya küffâr "Çeriko" dirler. Minhu*[2]}. Serdârdan dûr olduklarına te'essüfde iken, meger taraf-ı Venedik'den Girid imdâdına bir sabâ-reftâr, içi bârût ve dâne ve kurşun ve humbara ve fitil ve tüfeng ile dolu gemi irsâl eylemişler. Lutf-ı Kird-gâr ile mezbûr beyler üzerine düşüp bî-zahmet ü rezm ahz u kabz eylediler. Hakkā bu husûs dahi bir fâl-i mübârek oldu. İçinden hayli kâfir çıkup küreğe kodular. Ve hem esnâ-i râhda **[257a]** merhûm Kapudan Bekir Paşa'nın ferzendine Eyâlet-i Tunus virilüp, icâzetle pây-i taht-ı Magrib-zemîne 'azîmet eyledi.

Rebî'ulâhırın on ikinci günü -ki âzîne idi- debdebe-i Şâhâne ile A⟨na⟩varin ⟨Navarino⟩'e varılup yedi kıt'a kalyon anda hâzır bulundu. Ehl-i sefere, "*Malta Seferi tedârükün eylen*" diyü fermân olundu. Ve 'asker-i İslâm hıyâmla sahrâya çıkup sefâ'in-i donanmayı yağlamağa başladılar. Ve anda iken Tunus ve Tırablus Paşası 'Abdurrahmân Paşa ve sekiz pâre çekdirir kadırgaları 'azîm kerr ü ferr ile gelüp donanma-yı nusret-peymâya mülâkāt itdiler. Ümerâ-i Magrib ser-â-ser ve dîbâ hıl'atler ile ser-bülend oldular.

'Azîmet-i 'Asker-i İslâm be-Cânib-i Girid

On üç gün ol makāmda murâd üzre mühimmât görülüp encâma irdikden sonra, rebî'ulâhırın yirmi beşinci günü ⟨-ki⟩ rûz-ı çehârşenbih idi- A⟨na⟩varin ⟨Navarino⟩ Limanı'ndan çıkılup herkes engine salınır kıyâsında iken, beyler ve kapudanlar da'vet olunup Girid Seferi'ne me'mûr olduklarına hatt-ı şerîf ibrâz ve mazmûnunu i'lâm ve keşf-i râz idüp, feth-i memâlik-i Girid niyyetine Manya ⟨Mani⟩ Burnu'na doğru gitdiler. İttifâkāt-ı hasenedendir ki bi-

[1] gelindikde N : geldikde A.
[2] mezbûr ... minhu N : – A.

'mâyeti'llâh bir eyyâm-ı latîf ve bir rüzgâr-ı muvâfık ve şerîf oldu ki sefâ'in-i donanma aslâ biri birinden mütebâ'id olmayup, ma'iyyet ile[1] şevket ü mehâbet göstererek ol gün gidüp, gice Çuka ⟨Cythera⟩ Adası kurbında lenger-endâz oldular.

Ertesi yine yürüyüp ikindi zemânı Girid kurbında "Sıkliye ⟨Antikythera⟩" nâm harâbe adaya varıldıkda, gözcü kâfirler duhân ile donanma geldiğini Girid'e i'lâm eylediler. Dahi ertesi rûz-ı fîrûz-ı âzîne idi, ahşâm zemânı Girid'in dağları seçilüp gemilerde fânûslar yandı. Rüzgâr kavî olmağla fi'l-hâl 'asker-i İslâm sevâhil-i Girid'e sâye-endâz oldular. Hemân ol sâ'at "Karabatak" nâm firkate re'îsi tebdîlü'ş-şekl Sıkliye ⟨Antikythera⟩'ye varup, gözcü kâfirlerin ikisi ceng itmekle maktûl olup, dördünü zinde dil getirdi. Ve o gün 'asker-i nusret-encâm Serdâr-ı sâhib-ihtirâmla kenâra dökülüp kurâ ve büyût-ı küffârı fi'l-hâl târ ü mâr eylediler. Ve birkaç kâfirin ser-i bî-devleti pîşgâh-ı Serdâr'a galtân oldu.

Cum'a-ertesi seherî Girid'in Kılıc Burnu ⟨Akra Spatha⟩ dolaşılup Girid ile Todori ⟨Agii Theodori⟩ arasında liman-misâl bir mevzi'de lenger-endâz olup taşra çıkıldı. Küffâr baş göstermeyüp Rumili Beylerbeyisi Hasan Paşa Rumili 'askeri ile ve Yeniçeri Kethudâsı Murâd Ağa ve Samsoncubaşı İbrâhîm Ağa yeniçerinin önlerine düşüp, gemilerden mühimmât ihrâc olundukdan sonra Hanya Hisârı muhâsarası fermân olunmağın, ahşâm vakti hisâr-ı mezbûr cânibine teveccüh olundu. Ol şeb-i mübârekde gidilüp nısfü'l-leylde sabâh olunca bir nehr-i hoş-güvâr kenârında ârâm olundu. Ol esnâda, "*Düşmen irişdi!*" diyü bir âvâze zuhûr idüp "*Aslı yokdur*" dinilince hayli tüfeng atıldı. Ertesi, beyne's-salâteyn Hanya Kal'ası mukâbelesinde olan cisr-i sengîn kurbında depelerde nüzûl olundu. Bu tarafda kâfirler fâriğü'l-bâl bağlarında esvâb-ı girân-bahâ ile müzeyyen ve muhteşem zevk ü safâda iken 'asker-i mansûr ol makhûrların ser-vaktin basup, ganâ'im-i bî-şümâr ile muğtenim olup vâfir mâl ve esîr aldılar. Lâkin, Serdâr'ın hüsn-i tedbîrinden biri bu oldu ki giriftâr-ı gāzîyân olan re'âyâ ve ehl-i karyenin etfâl ve nisvânı getirildikde, getiren gāzîlere in'âm u ihsân idüp giriftârları âzâd idüp, ihrâk-ı memâlik ve kat'-ı eşcâr ve katl-i esîrden 'askeri men' eyledi. Anlar ki 'âkıbet-i kâr mülâhazasında kāsırlar idi, Serdâr-ı **[257b]** kâm-gârın bu re'yini pesend itmezlerdi. Zîrâ kal'anın metânetin ve 'askerin kılletin görüp aslâ fethin hâtıra

[1] ma'iyyet ile A : mukīt ile N.

getirmezler idi. Ammâ cenâb-ı Serdâr-ı devlet-yârdan bu merhameti istimâ' iden ahâlî-i memleket, her tarafdan orduya gelüp zahîre ile hıdmet eylediler. Ve 'asker-i İslâm'a mâ'il ve cezîre anların olmağa kā'il oldular.

Feth-i Aya Todori ⟨Agii Theodori⟩[1]

Girid Cezîresi'ne karîb üç dört mil müdevver bir cezîre-i sagīre ki iki tarafında yalın kaya üzre binâ olunmuş, araları bir mil iki hisâr-ı metîn -ki "Aya Todori ⟨Agii Theodori⟩ Kal'aları" dimekle ma'rûfdur- memâlik-i mahrûse-i Hanya'nın nigeh-bânları olup, dîvârının 'arzı altı zirâ' ve irtifâ'ı on iki zirâ', her biri Husrevâne balyemez toplar ve cebehâne ve zahâ'ir ile mâ-lâ-mâl idi. Ol iki kal'a -biri bâlâ-ter ki muhâfız[2]-ı bîrûn ve biri zîr-ter ki hâris-i deryâ-yı enderûndur- dört sâ'atde kabza-i iktidâra geldi. Çün Donanma-yı hümâyûn limana vâsıl olduğun küffâr-ı hâk-sâr müşâhede itdi, bunları muhâsara edeceklerin bilüp, kal'a-i zîr metânetine i'timâdları olmağla, cümlesi aşağı kal'aya inüp cem' oldular ve leşker-i İslâm'ın kudûmüne muntazır durdular. Bu tarafda Serdâr-ı kâm-gâr gice 'askeri Hanya cânibine irsâlden sonra Emîr-i livâ-yı Amasya Ahmed Paşa ve Tırhala Beyi Ahmed Bey ve serdengeçdi ağaları ve yeniçeri ve Tunus ve Tırablus 'askerinden birer mıkdâr 'asker sefâ'inden çıkarılup sandallar ile cezîre-i mezbûreye irsâl olundu. Leşker-i merkūm gice iki hisâr miyânına vardıklarında hisâr-ı bâlâyı gördüler ki kapuları açılmış, fi'l-hâl bî-rezm ü cidâl girüp kabz itdiler.

'Ale's-sabâh -ki rûz-ı fîrûz-ı şenbih ve rebî'ulâhırın yirmi sekizi idi- gāzîyân-ı nusret-fercâm kal'a-i zîri muhâsara idüp iki tarafdan top ve tüfeng cengin itdiler. Serdâr-ı kâm-gâr dahi cümle donanma gemileri ile 'azm-i rezm idüp baştardadan kal'aya toplar pertâb eyledi. Sâ'ir ümerâ dahi iktidâ idüp kadırgalardan ve mavnalardan ol kadar top urdular ki sadâsı felekü'l-burûca peyveste oldu. Hemân ol sâ'at kadırgadan iki top ihrâc olunup kal'aya havâle itdiklerinde, gāzîler gayrete gelüp bir uğurdan hisâra hücûm idüp, a'lâm-ı nusret-encâm nasb itdiklerini küffâr gördükde halâsdan me'yûs olup, bir bî-dîn ve hîle-kâr pîşgâh-ı küngüre-i hisâra gelüp yed-i nâ-mübârekine bir beyâz makreme alup, "*Gelin kal'a sizindir, alın*" didikde gāzîler hücûm ve ol mahalle izdihâm ile vardıklarında, sâ'ir erbâb-ı dalâl içeri firâr idüp ancak bir kâfir

---

[1] Aya Todori ⟨Agii Theodori⟩ A : Apatodori N.
[2] muhâfız A : + kibâr N.

kaldı. Meğer mukaddemâ kapu mâ-beyninde bu mahall içün âmâde eyledikleri bârût lağımına âteş virmişler. Zîr-i zemînden atup üstünde ve yanında bulunanların kimini sipihr-i bülend ve kimini misâl-i kebâb eyledi. Gāzîyân-ı kirâm ve küffâr-ı li'âmdan hayli ecsâm tu'me-i âteş oldu. Dîvâr-ı hisâr yer yer rahnedâr oldukda gāzîyân-ı zafer-karîn hücûm-ı dilîrâne ile kal'ayı feth idüp, içinde bulunan küffâr yek-ser tu'me-i tîg-ı âbdâr olup ekserinin kellesi huzûr-ı Serdâr'a geldikde in'âm-ı firâvân ile bahâdırları şâdmân eyledi. Ba'dehû Donanma-yı hümâyûn safâ-yı hâtırla gelüp liman-ı râhat-resâne-i Aya Todori ⟨Agii Theodori⟩'de âsûde oldular.

Âgāz-ı Muhâsara-i Hanya

Çün feth-i celîl müyesser oldu, Serdâr-ı zafer-rehber mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzuncu günü, rûz-ı fîrûz-ı yekşenbihde gemiden çıkup Hanya karşısında kurulan bârgâha nüzûl eyledi. Sâ'ir ümerâ ve hükkâm[1] dahi gûn-â-gûn hıyâm ile sahrâ ve deşti tezyîn itdiler. Ve fermân sudûr eyledi ki toplar ve darbzenler ve cebehâne ve sâ'ir mühimmât sefâ'inden ihrâc oluna. Pes cümle levâzım çıkup leşker müheyyâ oldukda, cumâdelûlânın üçüncü günü ahşâm vaktinde leşker-i mansûr Kal'a-i Hanya'ya havâle olan Kilisa-yı Kostantin Depesi'nde **[258a]** meters kurmağa âgāz eyledi. Evvelâ tell-i merkūmda Rumili Beylerbeyisi Hasan Paşa ve sağ kol ve sol kol alaybeyleri ve Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ ve Avlonya ⟨Vlorë⟩ ve Delvine ve İlbasan ⟨Elbasan⟩ beyleri yedi balyemez ile amâde olup, pîşgâh-ı tophânede Yeniçeri Kethudâsı Murâd Ağa yeniçeri tâ'ifesi ile meterse girdi. Ba'dehû yemîn-i emîrü'l-ümerâda ümerâ-ı Tırhala ve Köstendil ve İskenderiyye'ye dört top virilüp, önlerine Hâssekî 'Ali Ağa ba'zı yeniçeri ile sibe sürdü. Ve yesârında -ki leb-i deryâdır- Yanya ve Üsküb ve Selânik ve Ohri ve Vulçıtrın ⟨Vučitrn⟩ beylerine altı top virilüp, Samsoncubaşı İbrâhîm Ağa neferi ile meters kurdu. Ve Mîrlivâ-i Dukagin 'Ali Bey sipâhîleriyle ve serdengeçdi ağaları ve Tunus dilâverleri Suda ⟨Souda⟩ Boğazı'nda muhâfazaya ta'yîn olundu ki imdâda gelen küffârı hisâra duhûlden men' ideler. Ve cenâb-ı Serdâr-ı zafer-yâr penâh-ı leşker olup, kendi tevâbi'i ile evvelâ Taşköprü'de 'asker tarafına ve sâniyâ donanma gemileri tarafına nigehbân kurdular.

---

[1] hükkâm A : ahkâm N.

Vasf-ı Kal'a

Bu hisâr, binâsında 'akl-ı 'ukalâ kâsır bir hisârdır ki rûy-i zemînde mânendi yokdur. Ve Memâlik-i mahrûse'de bu tarz üzre kal'a görülmemişdir. Ümerâ-i Venedik dört yüz seneden beri bu hisârın 'imâret ve bünyânına ve sâ'ir cebehâne ve mühimmâtına bezl-i makdûr eyleyüp kemâl mertebe kâr u bâr-ı metânetine revâc virmişler idi. Gerçi irtifâ' ve vüs'at ve metânetde Memâlik-i mahrûse kılâ'ı çokdur lâkin, bu hisâr-ı mu'teberin tarzı gayr-i mükerrerdir.

Evvelâ bir düz yerde, Galata kadar tûlânî vâkı' olup, yedi burc-ı refî' ki her biri vüs'at ve irtifâ'da birer hisâra benzer ve her birinde yirmişer balyemez top konup bin nefer ceng eri âdem alır. Ve dîvârının 'arzı, beşer atlu hemrikâb reftâr idecek kadardır. Ve pes-i dîvârda olan dolma toprakda hod yirmi atlu murâd üzre yürür. Dîvâr-ı merkūmun küngüre-i vâlâsından yukarı on zirâ' kadar toprak mürtefi'dir ki ehl-i harbin cây-i rezmi andadır. Ne top kâr ider ve ne gayri. Ve dokuz müretteb, binâsı muhkem, seng-i tirâşîdeden dîvârlı tâbyeler ⟨ki⟩[1] sâ'ir burûcdan yüce göğe 'urûc eylemişdir, on beşer balyemez top ve saçma topları ile şehri muhâfaza ider. Ba'dehû iki kûşelerinde iki hâkî dağ çıkarılmışdır ki cemî'an burûc u tâbyelere ve berr ü bahra nâzırlardır. Ve her birinde yirmişer husrevânî top-ı girân-bahâ vaz' olunmuşdur ki cevânib-i erbi'ayı muhâfaza ider. Ve bu kûhsârın zîri yek-ser mücevvef ve kubbe-ender-kubbedir ki top dâneleri ve cebehâne içün mahzenlerdir. Ammâ cânib[2]-i bahrîsi dîvâr-ı 'azîmü'l-bünyân ile çekilmiş bir liman-ı latîfdir ki kapusundan ancak bir[3] kadırga girer[4] ve yine kapusunda deryâya nâzır büyük toplar konmuşdur. Ve kâr-gîr kubbeli, kurşun örtülü yirmi üç hâne tersânesi⟨nin⟩ -ki rûy-i zemînde bir dahi yokdur- her birine bî-hadd[5] hazîne sarf olunmuşdur. Husûsâ büyût-ı şehir sâfî mermerden kesilmiş şeddâdî sarâylar ve husrevânî binâlar, mu'allâ hâneler ve dil-güşâ ve musavver kâşâneler -ki Kasr-ı Havernak yanlarında hiç-ender-hiçdir- musanna' çeşmeler ve dekâkîn ve esvâk -ki gözler görmemişdir- ve halkı mâldâr ve cemâl sâhibi olmağla ma'rûflardır. Fethi müyesser oldukda kabza-i tasarrufa

---

1 ⟨ki⟩ : ve A, – N.
2 cânib A : cenâb N.
3 bir N : – A.
4 girer N : girüp A.
5 bî-hadd N : nice A.

gelen cebehâneler hadden birûn idi. Yalnız üç yüz doksan beş pâre top-ı gırân-bahâ defter olundu. Ve bîrûn-ı hisârda 'umk-ı handek on beş zirâ'-i mi'mârî ve yetmiş iki zirâ'-i eynî[1] ve ekser-i leb-i handek seng-i tirâşîdedir.

Nakl olunur ki: Pes-i dîvâr-ı hisârda olan toprağı, her sâl Hanya'nın büyük bâzârına gelen merd ü zen, üçer torba hâk-i handeki nakille yığmak, seksen yıldan mütecâviz bir kerâmet sâhibi i'tikād itdikleri papas vasıyyeti ile olup, nice bin Nasârâ her sene bâzâra cem' oldukca mezbûrun tavk-ı la'net-i vasıyyetin der-gerden idüp **[258b]**, ol üçer torbayı çekerler imiş.

Bu hisârın tevârîhinden haberdâr olan ba'zı rü'esâ-i küffârdan nakl olunur ki hâlâ fethi müyesser olan Hanya Hisârı bu üslûb üzre binâ olunalı seksen sene olup, evvel hemân hisâr-ı enderûn var idi ki büyük kal'a binâsından sonra kapuları kaldırılup, burûc ve kulleleri birer kimseye mesken kılındı. Bundan akdem şehri tâbyeler ve toprak ve handek muhâfaza iderdi. Hattâ İspanya 'askeri gelüp ol hâl üzre muhâsara eyleyüp almağa kādir olmadılar. Sonra ümerâ-i Venedik bezl-i makdûr idüp bu hisâr-ı refî'i çevirdiler.

Ve bu şehrin sahrâsı latîf, âbı hoş-güvâr, hâki münbit ve kûhsârı pürenhâr, bağ ve bağçeleri bî-nihâye, eşcârı pür-esmâr, yaylakları dört sâ'atlik yoldur ki eylül evveline dek berf-i sefîd ile mestûrdur, hâk-i pâkinde sanevber ve kestane ve turunç ve limon biter. 'Acîbdir ki sanevber ve[2] kestane yaylak ağacıdır. Turunç ve[3] limon, ekser sevâhilde olur iken bunun bağçelerinde cem' olmuşdur. Servistân ve nahlistân dahi zîr-i bağ ve bağçelerini müzeyyen kılmışdır.

Rezm-i Hisâr

Mâh-ı merkūmun dördüncü günü -ki rûz-ı seşenbih ve haziranın on yedisi idi- 'ale's-sabâh toplar ile kal'a döğülmeğe mübâşeret olundu. Hisâr-ı mezbûrun burûc-ı refî'i ve küngüreleri yer yer yere indirilmeğe[4] başlanup[5] küffâr-ı hâk-sâr dahi pây-i sebât ve vakārı muhkem basup top ve tüfeng urmada aslâ kusûr eylemedi. Muhâsaranın ikinci günü Serdâr tophâneye gelüp guzâtı muhârebeye tahrîk iderken, kâfir-i bed-kâr bir top-ı sâ'ika-kirdâra âteş

---

1 eynî A (satır altına sonradan ilave edilmiş vaziyette) : – N.
2 ve A : –N.
3 ve N : –A.
4 mübâşeret ... indirilmeğe N : –A.
5 başlanup A : başlayup N.

virüp Vezîr-i dilîr durduğu yere geldi. Rumili sipâhîlerinden beş âdemi şehîd idüp vüzerâ ve erkân hırz-ı İlâhî'de masûn u mahfûz oldular. Ammâ lühûm ve dimâ-i şühedâ libâs-ı Serdâr'ı âlûde eyledi. Ve top-ı mezbûrun dânesi ol kadar darb-ı şedîd ile geldi ki üç 'azîm toprak dolu sepetden geçüp gitdi.

Mahall-i merkūm kal'aya bir mıkdâr ba'îd olmağla muhâsaranın üçüncü günü, şeb-i cum'a metersler değişüp Anadolu 'askeri dahi serdârları olan Ahmed Paşa ile iki top getirüp Rumili meterslerine mülhak oldu. Ve ba'zı 'asker-i Karaman iki top ile samsoncu koluna ta'yîn buyuruldu. Ve Bozok Beyi dahi sancağı 'askeri ile kubbeli kilisada karavula emr olundu[1]. 'Ale's-sabâh mahall-i mezbûrdan kal'ayı seng-sâr itdiler. Gerçi hisâra ve şehre bu mahalden hayli hasâret olundu ammâ, şerâre-i âteş-i top-ı küffâr dahi hayli guzâtı pervâne-misâl sûhte eyledi. Hasan Paşa, Ahmed Paşa ve sâ'ir ümerâ ile pîşgâh-ı topda hıyâm kurup sibeler sürdüler. Murâd Ağa dahi metersi ileri sürdü[2]. Serdâr-ı kâm-gâr dahi küffârın top ve tüfengine aslâ bakmayup, orduyı hümâyûnu kaldırup mukābele-i hisârda mukaddemâ tophâne olan tell-i refî'ada kondurdu. Sipâh ve leşker-i zafer[3]-penâh cümlesi meterslerde sâbit-kadem olup cenge ikdâm eylediler.

Rezm-i Küffâr der-Kûhsâr ve Galebe-i Leşker-i A'dâ-şikâr

Küffâr-ı li'âm, gāzîyân-ı zafer-encâmın feth-i memâlike[4] hücûmun görüp derd-i bî-dermânlarına çâre-cû olup, memâlik-i Girid'de olan ba'zı süvâr ve piyâde küffâra nâmeler gönderüp sahrâdan âgāz-ı rezme tahrîk itdiler. Ola ki 'asker anlara meşgūl olup mahsûrlara[5] bir mıkdâr râhat gele. Lâ-cerem ahâlî-i Girid ve Suda ⟨Souda⟩ Limanı'nda yatan on yedi kadırga ve on dört kalyonun leşkeri cem' olup, zu'mlarınca hücûm itmekle 'askeri hisârdan kaldırmak tedbîrin gördüler. Bu tarîkla Dukagin Beyi 'Ali Bey[*1] ve serdengeçdi 'askeri üzerine gelüp 'arz-ı şevket eylediklerinde, binden ziyâde piyâde ve süvâr-ı küffâr âlât-ı harb ve cebe vü cevşen ile üstüvâr iken, üç yüz kadar gāzî-i bî-

---

1 karavula emr olundu A : emr olundu ki karavul ola N.
2 sürdü N : sürüp A.
3 zafer A (sonradan satır altına ilave edilmiş) : – N.
4 memâlike N : memâlikine A.
5 mahsûrlara A : mahsûrlar N.
*1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında "Dukagin Beyi 'Ali Bey'e" şeklindedir. Anlamı bozduğundan dolayı metne düzelterek aldık.

pervâ bunlara koyulup rezm-i bî-şümârdan sonra, 'inâyet-i Bârî ile gālib gelüp, gürûh-ı mekrûh mağlûb u makhûr oldular. Râyât-ı hezîmet-eserleri ile otuz kadar baş huzûr-ı Serdâr'a 'arz olundukda 'inâyet-i 'aliyyeleri mukārin-i hâl-i gāzîyân oldu.

Hurûc-ı Küffâr ez-Hisâr

Muhâsaranın beşinci günü Murâd Ağa ikdâmı ile metersler ileri gidüp pîşgâh-ı hisâra varmak ile kâfir dil-gîr olup **[259a]**, lâ-cerem kırk kadar fedâ'î-i fâcir uğrun kapudan çıkup meterslerde râh-ı nihân -ki uğrun yolundan 'ibâretdir- işleyen beldârları gāfil basup, üzerlerinde mu'temed olan Kara Çâvuş'u şehîd itdiler. Üç dört kimse dahi düşüp 'asker irişdikde hisâra firâr eylediler. Altıncı günü yüzden ziyâde fedâ'î kâfir yine meterslere çıkup hücûm eylediklerinde, Murâd Ağa ve nice bahâdır hâzır bulunup ol zümre-i habîsi tüfenge tutup döndürdüler. Rumili ve sâ'ir 'asker tîg-ı hûn-rîz ile irişüp ekserin tu'me-i neheng-i şemşîr idüp başların Serdâr'a getirdiler. Kurtulan melâ'în mecrûh u makhûr handeke döküldüler. Ol rûz-ı kâfir-sûzda küffâr-ı hâk-sâr, dest-bürd-i Rüstemâne-i 'askeri müşâhede idüp bir dahi hisârdan çıkmak hâtırlarına gelmedi.

Bu mahalde Tırablus'dan üç sefîne ve birkaç şayka gelüp Mısır 'askerinden dahi hayli merdân bârût-ı firâvân ile Donanma-yı hümâyûn'a mülâkāt itdiler. Ve ehl-i Mısır dahi Suda ⟨Souda⟩ Boğazı'nda pusuda durup karavul beklemek fermân olundu.

Ve rûz-ı mezbûrda derûn-ı hisârda hâlâ Serdâr-ı kâm-gâr câmi' eylediği kilisa ki "San Francisko ⟨St. Francis⟩" dimekle ma'rûf ma'bed-i kadîmdir, çanlığı ki u'cûbe-i dehr idi, cümle ebniye-i Hanya'nın ser-efrâzı bir bülend mil olup, zirve-i a'lâsında bir salîb-i âhenîn var idi ki birkaç fersah yerden görünürdü, top ile urulup hâkle yek-sân kılındı.

Âmeden-i Küffâr be-İmdâd-ı Hisâr ve Galebe-i İslâmiyân

Çün bu diyârın fethi murâd-ı Perverd-gâr olmuşidi, lâ-cerem her umûrda tedbîr-i ehl-i İslâm bi'l-cümle muvâfık-ı takdîr olup kâr-ı küffâr sûret-i idbâra yüz tutdu. Emîrü'l-ümerâ-i Girid -ki anlar ıstılâhında "ceneral" dirler- dârü'l-mülk-i Girid olan Kandiye'de oturup Hanya'nın muhâsara olunduğun tahkīk

itdikde, kethudâsını beş yüz tüfeng-endâz fedâ'i kâfir[1] ile Suda ⟨Souda⟩ Limanı'na gönderüp, andan dahi dört yüz kadar[2] kimesne alup, cümlesi muhâsaranın dokuzuncu günü, rûz-ı çehârşenbihde mahsûrâna istimâletnâmeler ile gelüp kal'a karşısına irişdikde, karavul ta'yîn olunan serdengeçen ve Dukagin ve Tunus ve Mısır 'askerine -ki bi'l-cümle beş yüz kadar bahâdır idi- vakt-i subh-ı kâzibde râst gelüp, küffârın kesretinden aslâ pervâ eylemeyüp tüfeng ve tîr ve hadeng ve şemşîr ile muhkem ceng idüp bir sâ'atde gürûh-ı mekrûh bozulup perîşân oldular.

Esnâ-i rezmde Serdengeçen Ağası Yahyâlı-zâde Arnavud Hasan Ağa şehîd olup, Kethudâ-i Ceneral elliden ziyâde kâfir ile kılıcdan geçüp başları ve yarar diller ve tablları ile 'ale's-sabâh huzûr-ı Serdâr'a 'arz eylediklerinde cümlesine 'inâyetler idüp 'Ali Bey'e ve serdengeçen ağalarına fâhir hıl'atler giydirdi. Ve şehîd olan Hasan Ağa'nın yerini Hasan Paşa ağalarından Yûsuf Ağa'ya virdi. Bi-'avni'llâh bunca küffâr vâsıl-ı dârü'l-bevâr olup sâ'iri dahi tilâl u cibâle firâr eyleyüp biri kal'aya girmeğe mecâl olmadı. Ve ancak 'asker-i İslâm'dan dört kimesne şehîd oldu.

Muhâsaranın onuncu günü, rûz-ı pencşenbihde fermân-ı Serdâr ile Murâd Ağa kolundan kal'a-i hisârın kûşesinde yeniçeri tâbye düzüp sibe sürmeğe âgāz eyledi. Ertesi, cum'a günü Hasan Paşa Rumili 'askeri ile yeniçeri tâbyesinin yemîninde hisâra sibe sürmeğe âgāz idüp, bi-'inâyeti'llâh emân sancağı dikildiği mahalle doğru -ki kullenin intihâsı idi- yürünmeğe mübâşeret olundu. Tarafeynden top ve tüfeng sadâsını felekde melekler işidüp, küffâr zîr-i zemînden kendiye bir çâre kasd idüp cânib-i 'askere lağım sürdü[3]. Ammâ sâlârân-ı kâr-dân melâ'înin hîle ve tedbîrinden gāfil olmayup anlar dahi üstâd beldârlar ve yarar lağım-zenler ta'yîn eylediler.

Rûz-ı pencşenbih -ki cumâdelûlânın on dokuzuncu günü ve muhâsaranın on yedisi idi- rûy-i deryâdan **[259b]** leşker-i nusret-rehber-i Cezâyir, yirmi pâre fülk-i felek-peykerî ile nümâyân oldukda 'asker-i fîrûzî-eserde behcet ü sürûr zuhûr eyledi. Hemân sâ'at sefâ'in-i donanma bunları istikbâl idüp hezâr ikrâm ile liman-ı râhat-resâna getirdiklerinde meters ve sefâ'inden bir vechile top ve tüfeng şenliği oldu ki[4] sahrâ ve deryâyı dûd-ı kebûd kapladı. Rü'esâ-yı

---

1 kâfir N : kâfirler A.
2 kadar A : –N.
3 sürdü A : sürdürdü N.
4 oldu ki A : eylediler ki N.

'asker-i Cezâyir hâk-i pây-i Âsaf-ı Cem-şevkete rû-mâl idüp nevâziş-i Husrevâne ve teşrifât-ı Şâhâne ile cümlesi müşerref oldular. Ve der-'akab küffâr dahi ehl-i İslâm'a iktidâ, ya'ni celâdet ızhâr idüp cümle toplara âteş virmekle 'azîm şenlik eyledi. Ol 'asker-i cedîd Suda ⟨Souda⟩ Limanı'nda muhâfazaya ta'yîn olunup, hasbe'l-fermân Cezâyir leşkeri[1] alay-ı şevket-nümâ ile a'dâ önünden geçüp mahall-i merkūmda hıyâm nasb eylediler. Ol taraf murâd üzre mesdûd olup, kâfir hisâra duhûlden me'yûs oldu.

Ba'dehû Serdâr, tâbyeler sürülmesine ikdâm idüp ehl-i donanmayı ümerâ-i bahr ile toprak sürmeğe me'mûr kılmağla türâb cibâl-misâl leb-i handeke vardıkda, yemîn ü yesârına kulle-misâl iki tâbye düzülüp, yeniçeri ve segbân ve Rumili tüfeng-endâzları ile mâl-â-mâl kılınup küngüre-i hisâra çıkan kâfirleri makhûr kıldılar. Küffâr dahi kal'adan tâbyeye gelince bir râh-ı nihân urup üzerini tahta ile örtdüler. Ta ki tâbye altına lağım uralar. Beri tarafdan lağımcıyân-ı küffârı karşılamağa üstâd nakkāblar ta'yîn olunup[2], ardlarınca muhâfazaya bahâdır erler gönderildi. Ve tâbyeler ve toprak üzerine Mîrlivâ-i Üsküb 'Ali Bey ve Çorbacı 'Ali Ağa ve Serdâr ağalarından bir kârdîde mu'temed konup ihtimâm-ı küllî ile bezl-i makdûr iderler idi. Gice lağımcıyân-ı küffâr ve ehl-i İslâm zîr-i zemînde biri birine râst gelüp harbe ve tüfeng ve hancer ile 'azîm darblar urup, bi-'inâyeti'llâh yine mü'minler gālib ve küffâr mağlûb u hâ'ib oldu. Metîn âletlerin[3] cümle kabz ve keyd ü mekrlerin ibtâl eylediler.

Muhâsaranın on sekizinci günü -ki rûz-ı âzîne idi- Serdâr-ı kâm-gâr, mu'tâdı üzre meterslere gelüp vüzerâ ve ümerâ ve sâ'ir guzâtı nevâziş ü ikrâm ile ser-efrâz itdikden sonra, her kola 'askerine göre kîse kîse bahşişler irsâl eyledi.

Mukaddemâ Avlonya ⟨Vlorë⟩ Sancağı 'askeri Suda ⟨Souda⟩ tarafında muhâfazaya konup 'asker-i Cezâyir varmağla ol taraf kuvvet bulup, livâ-i mezbûr beyi, Harem-i Hâs'dan çıkmış Mustafa Bey 'askeri ile karavuldan ihrâc olunup Hâssekî 'Ali Ağa koluna ta'yîn buyuruldu. Ve sâbıkā Ohri Beyi Ahmed Bey -ki bir pîr-i rezm-azmâdır- dört top ile Suda ⟨Souda⟩ cânibinde olan kapu tarafında muhâsaraya emr olundu. Ve Pirizrin ⟨Prizren⟩ Beyi

---

1 Cezâyir leşkeri A : leşker-i Cezâyir N.
2 olunup A : – N.
3 metîn âletlerin A : metîn ve âletler N.

Mehemmed Bey 'askeri ile ve İskenderiyye alaybeyleri ve sipâhîleri ile ve Saruhân ve Kastamonu ve Aksarây 'askerin toplar hıdmetine ve metersler muhâfazasına fermân id⟨il⟩üp, pîşgâh-ı tophâneye iki yüz tüfeng-endâz yeniçeri irsâl buyuruldu[1].

Âmeden-i Küffâr Berây-ı İmdâd-ı Hisâr ve İnhizâm ve Firâr

Muhâsaranın yirmi birinci günü -ki rûz-ı şenbih ve mâh-ı mezbûrun yirmi üçü idi- kümûn-ı gaybdan bir feth ü nusret eseri zuhûr eyledi. Tafsîli budur ki: Mahsûr olanlar[2] gördüler ki şevket-i 'asker-i mansûr rûz-be-rûz ziyâde olmadadır, yine nâ-çâr Ceneral tarafına, imdâd içün âdem gönderüp, ol dahi beş yüz yarar piyâde fedâ'îleri Kandiye'den Suda ⟨Souda⟩'ya irsâl eyledi. 'Asker-i merkûm gelüp küffâr-ı hisâra haber göndermişler idi. Anlar dahi cenge âmâde durup vakt-i teheccüdde ol gelen melâ'în, fitilleri sûhte karavul 'askerine sataşup, leşker-i fîrûzî-eser ol gürûh-ı mekrûh niyyetine na'ra-i bülend ile 'âleme velvele virüp âteş-feşân olduklarında, leşker-i küffâr pây-mâl ve yekseri berhem-zede ve münkesirü'l-bâl olup, 'asker-i Rumili ve Magrib ve serdengeçen bahâdırları pîş ü pesden kılıc koyup ol gürûh-ı hezîmet-şükûhun kimin giriftâr ve kimin tu'me-i tîg-ı âbdâr itdiler. Bakıyyetü's-süyûf olan **[260a]** eşrâr havf-ı tîg-ı âteş-bârdan kendilerin deryâya pertâb idüp şinâverî ile hisâra cân atdılar. Ammâ bahâdırlar anları dahi ta'kîb idüp hadeng ve tüfeng ile urup kimin gark ve kimin der-zencîr itdiler. Derd-mend kâfirlerin eceli gelüp bir ânda mevcûd iken nâ-bûd oldular. Ancak kehf-i sengîn ve sengistân-ı kenâr-ı bahrda birkaç kimse halâs oldu. Bu tarafda kal'adan imdâdlarına çıkan ba'zı eşrâr dahi ol gürûh nasîbinden hissedâr olup, sabâh henüz gāzîler taraf-ı küffârın çengelistân-ı vücûdun 'arsa-i 'âlemden nâ-bûd iderken süvârân-ı âhen-pûş-ı hisâr dahi pîşgâh-ı bâb-ı kal'ada saff-ârâ idi. Ve toplar -ki giceden kal'aya atılmağa âmâde idi- sufûf-ı menhûsaya döndürülüp âteş eylediklerinde nice süvâr ve piyâdeyi rîze rîze idüp, anlar dahi câh-ı 'amîk-i cahîmde sâ'ir yoldaşlarına mülhak oldular. Hûrşîd-i cihân-ârâ 'âlemi münevver eyledikde gāzîyân-ı nusret-yâr huzûr-ı Serdâr'a gelüp yüz sürdüklerinde ser-â-ser hıl'atler ve envâ'-i ihsânlar ve istimâletler ile ri'âyet olundular. Baş

---

1 buyuruldu A : buyurdu N.

2 olanlar A (önce "olan" yazılmış iken sonra çoğul eki araya sıkıştırılarak "olanlar"a çevrilmiş) : olan N.

ve dil ve tabl ve râyet getirenlere tîmârlar ve terakkîler virilüp mevâ'îd-i ihsân-ı firâvân ile her biri hoş-dil buyuruldu. Ol rûz-ı kâfir-sûzda pîşgâh-ı Sâlar'a üç tabl ve iki bayrak ve yüz on zinde kâfir ve iki yüz on kelle gelüp 'arz olundu. İki yüzden ziyâde yarar kâfir dahi Magrib 'askerinde giriftâr kaldı.

Ceng-i Tâbye-i Küffâr

Bundan akdem, "*'Asker-i İslâm Malta'ya 'azm idecekdir*" sadâsı velvelendâz-ı memâlik-i küffâr oldukda, "*Bunlar Malta diyü 'azm ider ammâ, kasdı Girid olmak ihtimâldir*" diyü küffâr-ı Venedik ⟨-ki⟩ dâ'im fikr ü nazarda tedkîk ü im'ân ile yürür bir kavm-i bârîk-i hayâldir- ihtirâz idüp Venedik'den bir üstâd irsâl eyledi. Hanya'ya geldikde re'âyâ ve ehl-i şehri çapa ve kürek ile cem' idüp, bâb-ı hisâr mukābelesinde handekden taşra bir toprak tâbye tertîb idüp bir kat türâb ve bir kat[1] çim kodu ki çim kudalmak (قودالمق)[*1] kökünden 'ibâretdir. Her gün kâfir ol tabura çıkup toprak süren 'askere yanından ururdu ve gāyet zarar iderdi. Serdâr-ı kâm-gâr bunun fethine guzâtı tergīb eyleyüp herkes fursat gözedirdi. Rûz-ı merkūmda, beyne's-salâteyn gāzîyân-ı 'izâm -ki hâris-i tâbye olan küffâr-ı li'âma göz dikmişler idi- Serdâr ve Emîrü'l-ümerâ ve Murâd Ağa'nın fermânı yoğiken yeniçeri serdengeçdilerinden birkaç bahâdır tâbyeye yürüyüş itdiler. Meger muhâfazasında olan küffâr, zehr-i mâr tenâvülüne hisâra gitmişler. Ancak bir mel'ûn ele girüp katl olundu. Ammâ hisâr burûcunda olan hâk-sârlar tüfeng-i âteş-bâr ile 'askeri nişâne alup sadâyı dâr u gîr mesmû'-i gāziyân-ı düşmen-tedmîr oldukda, Avlonya ⟨Vlorë⟩ 'askeri -ki ol tarafda idi- ve[2] serdengeçen bayrakları -ki Anadolu kolunda idi- tâbyeye yürüyüp hârislerin esvâbın ve çâdırların gāret itdiler. Ammâ tâbye zîr-i hisârda olup bir tahassun idecek yer olmamağla râyât-ı mansûre girü çekilüp, hayli bahâdır şehîd ve nicesi mecrûh oldu. Cümleden sâbıkā Mîrlivâ-i Hasankeyf Arnavud Ya'kūb Bey düşüp Avlonya ⟨Vlorë⟩ Alaybeyi mecrûh oldu. Meksûr⟨en⟩ girü döndüler. Bu husûs Serdâr ve 'askere hayli elem virdi.

---

[1] kat A : kaç N (A nüshasında da önce "kaç" şeklinde yazılmış, sonradan "ç" harfinin üstü çizilip "t" harfi eklenmek suretiyle kelime "kat"a dönüştürülmüştür).

[*1] Sözlüklerde bulamadığımız bu kelime, *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1041)'da "otluk" olarak geçmektedir.

[2] ve N : – A.

Çünîn est resm-i sarây-ı du der
Zi-donbâl-i mutrib resed nevha-ger[*1]

Rûz-ı fîrûz-ı pencşenbihde küffâr gurûr bağlayup handekde bir hüner 'arzına sa'y eyledi. Ya'ni gāfil basup gāzîleri girü redd itmek kasdında oldu. Gāziyân-ı Rüstem-tüvân bîdâr ve âmâde kemîn-gâhda durup ol gürûh-ı ḍalâlet-şükûhu biri birine urup yine hisâra koydular. Hem ol gün küffâr sahrâda piyâde ve süvâr leşker-i nusret-yâra dûçâr olup taraf-ı rezm ve dâr u[1] gîr nümâyân oldukda bi-'avni'llâh yine mansûr u muzaffer olup, hayli başlar ve diller **[260b]** ve bir esb-i gîrân-mâye alınup huzûr-ı Serdâr'a 'arz olundu[2].

Âmeden-i Hıl'at-ı Pâdişâhî

Cumâdelûlânın yirmi yedinci günü -ki muhâsaranın yirmi beşi idi- Pâdişâh-ı İslâm tarafından huzûr-ı Serdâr'a bir kabza-i murassa' şemşîr ve iki zer-beft semmûr kaplu hıl'at-ı gîrân-mâye gelüp, cümle vüzerâ ve ümerâ mübârek-bâd itdiler. 'İnâyet-i Pâdişâhî ile mastûr olan hatt-ı hümâyûn Dîvân'da kırâ'at olunup, 'asker-i İslâm istimâ' itdikde iltifât-ı Pâdişâhî'den mesrûr oldular. Ve hayr du'âlar itdiler.

Hücûm-ı 'Asker-i İslâm be-Handek

Topraklar ve tâbyeler leb[3]-i handeke vardıkda Serdâr-ı be-nâm ve sipehsâlârân-ı leşker-i İslâm handekin 'umk u vüs'atin ve kal'anın rif'atin görüp fikr eylediler ki bu handek toprak ile dolmak mümkin değildir. Eger ikdâm u ihtimâm ile dolmak dahi olur ise,

Beyt[4]

Kâkülün müddet-i medîd ister
'Ömr ise ol zemâna katlanmaz

---

*1 چنین است رسم سرای دو در
زدنبال مطرب رسد نوحه‌گر
İki kapılı sarayın (dünyanın) âdeti işte böyledir, mutribin (çalgıcının) peşisıra nevhager (ağıt yakan) gelir.

1 ve N : – A.
2 olundu A : eylediler N.
3 leb N : – A.
4 beyt N : – A.

kâfire imdâd gelmek ihtimâli vardır. Ve hengâm-ı şitâ dahi karîb olup, birkaç günden sonra liman-ı Todori ⟨Agii Theodori⟩'de gemi durmak muhâldir, diyü handek kabzına çâre-cûy oldular. Lâ-cerem fermân-ı Serdâr bu vechile sudûr eyledi ki: "*Kâfir kendi düzdüğü râh-ı handeke yürüyüş olup ele getirile. Ve gāzîyân mekîn-i handek ola.*"

Pes ol gün Vezîr-i dilîr Hasan Paşa ve Murâd Ağa nısf-ı nehârda Rumili'nden ve yeniçeri ve serdengeçen 'askerinden hayli bahâdır kimesneleri zîr-i livâ-i nusret-pîrâda cem' idüp, fermân mûcibince kâfir-i bed-kâr handekden zîr-i tâbyeye geldiği yolu hemân âşikâre basup[1] kâfir-i rûbâh pîşe-i hengâmeden[2] râh-ı hisâra firâr idüp gitdiler. Gāzîler tahta bendlerin biri birinden ayırup râh-ı merkūma sokulup rezm-i 'azîmden sonra, ber-vefk-i murâd râh-ı pinhân ve handek-i refî'ü'l-bünyân musahhar-ı gāziyân oldu. Gerçi hayli kimse düşüp niceler dahi mecrûh oldu ammâ, burûc ve küngüre-i hisârda duran küffârın dahi çoğu bî-rûh oldu. Her çend ki top ve tüfeng ve humbara ve seng ile 'asker-i mansûru handekden sürmeğe ve handeki yine kabz eylemeğe ikdâm itdiler ammâ, bi-'inâyeti'llâh ol gürûhun rezm ü kûşişi[3] sûd-mend olmayup, murâd üzre pây-i vakār-ı 'asker-i nusret-şi'âr sâbit ve pâydâr oldu.

Hıl'at gelmesi ve handek fethi bir rûz-ı fîrûzda bürûz idüp zevk ü sürûr-ı muvahhidîn izdiyâd bulmağla, sefâ'in ve meterslerde olan toplara âteş virilüp 'azîm şenlikler oldu. Toprak altında lağım olmak havfı ber-taraf kılınup yine toprak ve sibe sürmeğe[4] ikdâm itdiler. Ammâ etrâf-ı handek seng-lâh ve binâhâ-yı kâr-ger-i kadîm olmağla toprak sürülmek gāyet 'asîr oldu. Halk sürmesinden 'âciz kalup husûsâ, küffâr toprakda gezenleri hedef-i top-ı girân-seng idüp, beldârlar ve toprak süren gemiciler ve sipâhîler tâbye üzerine çıkmadan bîzâr oldular. 'Âkıbet, Serdâr ve ümerâ gördüler ki bu toprak hâsıl olacak değildir, hükkâm-ı kirâm bunu câ'iz gördüler ki handekden kal'aya sepet ve çuval ve torba ile cânibeyn toplarına muhkem siper ideler. Ba'dehû aralığı doldurup yürüyüşe kābil köprü kılalar. Bu re'y-i sâ'ibe vücûd virüp toprak sürmekden[5] ferâgat eylediler. Ve tâbyelerin kenârından handeke nâzır

---

1 basup A : basdırup N.
2 hengâmeden A : + seherî N (A nüshasında da mevcud iken sonradan üstü çizilerek iptal edilmiş).
3 kûşişi A : kûşesi N.
4 sürmeğe A : sürülmeğe N.
5 sürmekden A : sürmeği N.

iki 'azîm derîçe açdırup bu def'a mutlak handek der-dest-i gāzîyān oldu. Ammâ yan toplardan handekde âdem gezemezdi. Vezîr-i mükerrem Hasan Paşa Rumili 'askerine top sepetleri getir(d)üp muhkem sedd binâsına âgāz eyledi. Tedrîcle leb-i sûrâhdan dîvâra varınca sepet ve torbadan bir sedd-i sedîd çekdiler. Lâkin, temâm olunca hayli âdem mecrûh ve şehîd oldu. Hattâ Tırhala Beyi mecrûh ve bir topdan altı sipâhî bir sepetde[1] pâre pâre oldu.

Ba'dehû Hasan Paşa ve Murâd Ağa savâb-dîd-i Serdâr ile dîvâr-ı hisâra[2] iki tîşe-zen nakkāblar koyup derîçeler açmağa âgāz itdiler. Ammâ dîvâr-ı hisâr bir tarzda muhkem ve pây-dar idi ki bir üstâd hezâr cidd ü cehd ile günde ancak bir taş koparabilirdi. Her ne hâl ise, birkaç **[261a]** günde dîvâr-ı metîni delüp hâk-i burca nâ'il oldular. Ve böyle re'y olundu ki ol sûrâhlar murâd üzre ser-i burca çıkup yürüyüşde andan dahi 'urûc ideler[3]. Cümle metersler dahi bu mahalde leb-i handeke irişüp her tarafdan gāzîyânın galebesi ve küffârın idbârı sûret-pezîr oldu. Ve bu def'a kâfir handeke çıkmadan ayak kesüp, dilîrân-ı ceng-cûy hisâra 'urûca muntazır oldular. Serdâr-ı kâmgâr dahi bi'z-zât handeke girüp erkân-ı devlet ve[4] gāzîyân-ı şîr-savleti cenge tahrîk eyledi. Her rûz handekde rezmler olup kâfir dahi seng-i girân ve humbara-i âteş-feşânla halkı zahmdâr iderlerdi. Ve seddin ekseri örme çubukdan olup güneşden kurumağla, küffâr şîşeden humbaralar ve neft ile bulaşmış ba'zı kirbâs pâreler[5] alup dutuşdurdukda gāzîler semender-vâr âteş-i sûzâna girüp top ve tüfengden nicesi şehîd olur ve nicesi humbara ile yanar idi. Anınla olmayup, ba'zı gemi sandalların zift ve katrân ile doldurup zencîr ile muhkem bend itdikden sonra sepetler üzerine atdılar. Bu def'a ol leheb-i 'azîmi söyündürmek gāyet müşkil oldu. Ve ol mahalde yirmişer vakıyye gülle-i âhenîn top ile âteşe[6] âteş[7] döküp hayli hasâret virdi. Ammâ gāzîyân fî-sebîli'llâh cânların fedâ itmeği dirîg itmediler.

Ve bi'l-cümle kâfirin min-ba'd handeke bakmağa kudreti yoğidi. Ancak üstâd lağımcılar koyup içerden handekler kazmağa ve lağımları bulmağa ikdâm eyleyüp, sefâ'in ile bahrdan gice bir mıkdâr mel'ûn imdâda girmek ile

---

1 sepetde N : sepetden A.
2 hisâra N : hisârda A.
3 ideler N : idüp A.
4 ve N : – A.
5 pâreler N : pâreleri A.
6 âteşe A : âteşi N.
7 âteş A : – N.

takviyet bulup ihtimâmda dikkat itdi. Bu mahalde Hasan Paşa bi'l-cümle göçüp handeke girdi. Murâd Ağa dahi cümle metersleri ve sibeleri handeke ve leb-i hisâra getirüp cümle 'asker ittifâk ve gönüllü ile feth-i hisâra ikdâm üzre oldular. Ammâ kapu kullesinden -ki ser-i handek ve kûşe-i burc ki mahall-i yürüyüş idi- muhâfaza iden kâfirin yan topları 'askere hayli elem virmek ile ibtâle ikdâm olunup, ba'zı kimesnenin re'yi ile[1] Hâssekî 'Ali Ağa'nın tâbyesi mahall-i tophâne-i küffâra karîb olmağla iki balyemez top ve üç şâhî darbzen konulmağa cell-i himmet olunup, şeb-hengâm toplara siper olacak sepetler dolmağa emr olunup, Köstendil ve Tırhala 'askeri[2] -ki ol tarafda idi- ber-mûceb-i emr-i 'âlî sepet[3] ve sibeleri kemâl mertebe metîn ü hasîn dizdiler. Sabâh olmağla toplar konmağa yetişmeyüp ol gice kâfir altı pâre topu çevirüp mukâbelesinde hâzır eylemiş. Ertesi, toplar yerleşüp atılmağa başladıkda, ol sâ'at altı topa saçma ile âteş idüp 'askere öyle urdu ki hayli âdem şehîd ve mecrûh idüp top arabaları ve sepetlerin zîr ü zeber eyledi. Ammâ toplara zarar olmadı. Lâkin, bir dahi atılmak işi ber-taraf oldu. Zîrâ Köstendil ve Tırhala 'askerinden ve topçulardan vâfir âdem zâyi' oldu. Hikmet-i Hudâ kal'ayı tahrîb iden İslâm topları kimi cedîd ve kimi 'atîk olmağla hayli top pârelenüp ve nicesi dahi nişâne-i top-ı Firenk olmağla ibtâl olundu. Ammâ Serdâr-ı gâzî yine müceddeden yarar toplar ihrâc idüp metersleri mükemmel iderdi. Hattâ Pâdişâh-ı cihângîr bi'z-zât mukayyed olup Âsitâne'den sefîne ile üç top irsâl buyurdu.

Muhâsaranın otuz dördüncü günü Hasan Paşa, ba'zı beyler ile zîr-i hisârda durup gurûb-ı kamerde sibe sürmeğe muntazır iken, küffâr-ı hâk-sâr bâm[4]-ı hisârdan 'askeri tüfenge tutup, Mîrlivâ-i Üsküb 'Ali Bey'i ve bu fethin müverrihi Pîrî Paşa-zâde Fahrî Bey'i[*1] zahmdâr idüp, humbara ve seng ile dahi nice guzât şehîd ve mecrûh oldu. Hikmet-i Hudâ nakb-zenân-ı küffâr kulleye urulan sûrâhları bulup sâlârân-ı leşker-i İslâm biraz mağmûm oldular.

---

1 ile A : – N.

2 'askeri N : askerleri A.

3 sepet A : sepetler N.

4 bâm A : nâm N.

*1 Kâtib Çelebi'nin burada, *Târîh-i Feth-i Hanya* adlı eserin müellifi olan Pîrî Paşa-zâde Hüseyin'den, "Pîrî Paşa-zâde Fahrî Bey" ismiyle bahsetmesi ilginçtir. Biraz ileride bu defa kendisinin de "Pîrî Paşa-zâde Hüseyin Bey" ismiyle bahsettiği görülecektir (bkz. metin, vr. 265b). Bu konuya çalışmamızın giriş kısmında da değinmiştik.

Tedbîr-i Tesviye-i Handek

Lağımlar bulunmak ile böyle tedbîr olundu **[261b]** ki leb-i handekde beş top konup, yürüyüş yerine -ki torba ve gırâr ve zeytun eşcârı ile dolup yüksek olmuş idi- ancak bir mıkdâr dîvârı kalmış idi, anı indirmeğe ve andan yürünmeğe ikdâm oluna. Toplar, vech-i meşrûh üzre miyân-ı tâbye-i mîr-i mîrân ve ağada müretteb ve âmâde eyleyüp, 'ale's-sabâh dîvâra havâle olundu. Ve bir vechile harâb eyledi ki küffârın derûnuna od düşüp, ol dahi top ve humbara ve tüfeng ile toplar ibtâline sarf-ı makdûr eyledi. Ancak bir topa bir mıkdâr dokundurup, ana dahi zarar olmadı. Ve Avlonya ⟨Vlorë⟩ 'askeri gice kapu önünde olan tâbyeye yürüyüp vardıklarında, top ve tüfeng ile hayli gâzî şehîd oldu. Cümleden Hasan Bey-zâde Hüseyin Bey, Avlonya ⟨Vlorë⟩'dan bir mâh-ı cihân-ârâ[1] ⟨ve⟩ dil-rübâ idi, anda düşdü.

Münhedim-şuden-i Burc-ı Hisâr ez-Nakb

Muhâsaranın kırk birinci günü -ki cumâdelâhırenin on üçüdür- mukaddemâ küffâr her tarafdan müheyyâ olan lağımları bulmak ile râhat olup ol gā'ileden[2] zu'munca kurutmuş idi. Sâlârân-ı kirâm câ'iz gördüler ki Murâd Ağa tâbyesi yesârında -ki Samsoncubaşı İbrâhîm Ağa'nın ve ol kolda olan Rumili beylerinin mukābelesi idi ve "büyük-meters" anılır idi- önünde olan burc-ı 'azîme bir lağım urdular ki Devlet-i 'Osmâniyye'de bu makūle bir 'azîm lağım olmamışdır. Yüz elli kantâr bârût kodular ve bulunmak havfından fermân olundu ki hemân âteş virile. Nısf-ı nehâr -ki hengâm-ı germiyyet-i hevâ idi- sâ'ir 'askerin ahvâl-i lağımdan haberi olmayup herkes âsûde-kûşe-i meters idi. Ol kolda olan 'asker lağım yolundan savulmağa ve yürüyüş olmayup herkes yerinde durmağa emr olundu. Üstâd lağıma âteş virdikde bir sâ'at mıkdârı[3] zîr-i zemînde[4] bir vechile kaynayup dîvârı cevv-i hevâya pertâb idince zelzele oldu. Ba'dehû dûd-ı kebûd ile dîvârın taşları âsmâna çıkup bir vechile yere döküldü ki meterslerde ihtifâ iden âdemler kimi darb-ı şedîd-i seng ve kimi serpindiden râh-ı 'ademe gitdi. Bu hengâmede iki yüz kadar âdem şehîd ve mecrûh olup, birkaç seng-i hisâr üç mil yere gitdi. Tenbîh-i Serdâr'dan gāfil olan 'asker yürüyüş kıyâsıyla muhârebeye âgāz idüp kal'aya

---

1 cihân-ârâ A : cihân N.
2 gā'ileden N : gāzîler A.
3 mıkdârı A : mıkdâr kâ N.
4 zemînde N : zemînden A.

çıkmak ardınca oldular. İçerde mahsûrlar, cümle şehir ve hisâr âsmâna uçdu yâhûd yere geçdi sanup leb-i deryâya döküldüler[1]. Gâzîler ser-i burcda buldukları kâfirleri tu'me-i şemşîr idüp tüfeng ve esvâbını gârete meşgûl oldular. Ammâ ümerâ[2] ve bayraklar ve sâ'ir leşker, me'zûn olmamağla yürümediler.

Lâ-cerem iki sâ'atden sonra küffâr yine irişüp bir mıkdâr rezmden sonra guzât meterslerine döküldüler. Ammâ lağım yeri bir mertebe açıldı ki süvâr murâd üzre girüp çıkardı. Ba'de'l-feth ölçülüp, temâm seksen bir zirâ' yer, kullenin derûnunda olan kıbâb ve sâ'ir dîvârlarını rîze rîze eylediğinden gayri, ehl-i hisâr bu lağımdan gâyet havfa düşüp herkes evinin cidârları altını kazup aramağa başladı. Ve hem ol gün Cezâyir kolunda Pirizrin ⟨Prizren⟩ Alaybeyi Ahmed Bey top ile urulup şehîd oldu. Ve kâfir, guzâtın pençe-i gazanferîsinden kurtulmayacağın bilüp, kilisalarında olan yüksek çanlıklarında siyâh dûdlar gösterüp sâ'ir ashâb-ı şirkden bir dermân taleb iderlerdi.

Muhâsaranın kırk ikinci günü küffâr gice tâbye sepetlerin yakmağa humbara ve zift ile âlûde gemi tahtaların yakup, handekde olan sepetler ve zeytun ağaçları yek-pâre âteş olup guzât âteşe semender-vâr[3] girüp söyündürmeğe ikdâm eylediklerinde, top ve tüfengden hayli dilîr şehîd ve mecrûh oldu. İlbasan ⟨Elbasan⟩ Alaybeyi Mehemmed Bey zümre-i şühedâya mülhak oldu. Ve Teke Alaybeyi Mûsâ Bey -ki karavul tarafına ta'yîn olunmuş idi, kendiye hıfz-ı 'asker tenbîh olunmuş iken bağlarda safâ ile 'ömr sürer idi-tecdîd-i vuzûya bir piyâde 'Arab'ı ve şâtırı[4] ile bir ester-i bî-fere süvâr olup alaydan hayli yer ayrılup gitdikde[5], küffâr kemîn-gâhdan **[262a]** üzerine düşüp şehîd eyledi. Şâtırı dahi şehîd oldu. Lâkin, 'asker irişüp ne esvâbın ve ne başın almağa mecâl buldular. Cism-i mürdesini orduya getirüp defn eylediler.

Kırk dördüncü günü 'askerden ba'zı dilîrler bâm-ı hisâra çıkup 'azîm muhârebe eylediler. Hem ol gün yürüyüş olmağa müşâvere olunup, ümerâ ve emîrân-ı alay ve sâ'ir yeniçeri ve 'askere sabâh yürüyüş içün tenbîh olunup herkes âmâde oldu.

---

1 döküldüler N : döküldü A.
2 ümerâ N : murâd A.
3 semender-vâr N : semend-vâr A.
4 şâtırı N : şâtır A.
5 gitdikde A : gitdikce N.

Yürüyüş-i Evvel

Muhârebenin kırk beşinci günü ⟨-ki⟩ rûz-ı penceşenbih ve cumâdelâhırenin on yedisi idi- ba'de salâti's-subh fermân sâdır olmuşidi ki handekde olan beş pâre topa bir yerden âteş virildikde yürüyüş ola. Lâkin, ol mahall toplar birer birer atıldı. Her çend ki topçulara tenbîh olundu ve çağırıldı, idemediler. Hisârdan küffâr râyât-ı İslâm'ı ve 'askeri meterslerde 'âdetden hâric görmekle duyup top ve tüfeng ve tîr ü seng ile hâzır durdu.

Guzât, Allâh Allâh âvâzesi ile yürüdüklerinde gürûh-ı mekrûh pây-i sebâtı muhkem idüp 'azîm ceng oldu. Ser-i burca su'ûd idenlerin kimi mecrûh ve kimi şehîd oldukda alay alay, kol kol 'askere ikdâm itdiler. Müfîd olmadı. Ve min-ba'd kal'aya çıkılmak ber-taraf olup dört sâ'at kadar cengden sonra râyât-ı İslâm döndü. Esnâ-i cengde Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ Beyi Dâvud Bey ve nice bey-zâdeler ve Hızır Çorbacı ve odabaşılar ve ağalar kimi mecrûh ve kimi şehîd olup binden mütecâviz erbâb-ı tîmâr ve yeniçeri ve paşa ağalarına gezend ısâbet itdi. Hasan Paşa ve Murâd Ağa dahi zahm-hûrde-i seng oldular. 'Ali Ağa kolundan dahi yürüyüp kapu kullesinde merdâne ceng eylediler. Samsoncubaşı kolundan dahi dilîrâne yürüyüş oldu. Lâkin, leb-i deryâda olan kulleden yan topları ile hayli âdem şehîd oldu. Cezâyir ve Tunus 'askerinin metersleri olmamağla[1] anlar dahi âşikâre yürüyüp hayli âdem mecrûh oldu.

Deryâdan dahi 'asker bahr sandalları ile yürüyüş eyledikde, bir rüzgâr peydâ olup her birin birer tarafa perîşân eyledi. Gerçi Serdâr bu ahvâlden melûl oldu lâkin, muktezâ-yı hâl üzre herkesin hâtır-ı mecrûhunu merhem-i eltâf u ihsân ile tatyîb idüp şühedânın evlâdına ve birâderlerine yerlerin tevcîh itdi. Ertesi, ahvâl-i yürüyüşü rikâb-ı hümâyûna 'arz idüp 'asker ve hazîne ve zahîre imdâdın recâ eyledi. Ve ümerâ-i bahrdan Şa'bân Bey çekdirmesi ile gönderdi.

Bu haber-i nâ-mülâyim mesmû'-i Pâdişâh oldukda, Van'dan gelen Vezîr Ahmed Paşa'yı ve Segbânbaşı Hüseyin Ağa'yı, Mora'ya varup altı bölük halkından ve yeniçeriden ol tarafda olanlar ile muhâfazada olalar ve Anadolu ve Karaman beyleri dahi Gelibolu'dan geçüp Benefşe ⟨Monemvasia⟩ İskelesi'nde fermân-ı Serdâr'a nâzır duralar diyü fermân olundu[*1]. Ve yeniçeriye kapu olup

---

[1] olmamağla A : olmağla N.

[*1] Burada cümlenin bozukluğu müellifin kendisine aittir. Düzeltme yapmaksızın, aynen olduğu gibi verdik.

iki bin cedîd nefer dört kalyon ile gönderildi. Ve cebehâne ve zahîre ile mâl-â-mâl burtunlar pey-der-pey irsâl olundu.

Yürüyüşün ikinci günü Serdâr, handekde 'askeri sibe sürmeğe tergîb iderken bir top saçması gelüp Serdâr ve 'askeri dûd-ı kebûda bürüdü. Ve İlbasan ⟨Elbasan⟩ Beyi Bâyezîd Bey şehîd oldu. Bu aralıkda murâd üzre dîvâr-ı hisâr yıkılup sibeler dahi mahalline yetişdi. Ve dîvârdan yukarı 'asker-i İslâm çıkup ser-i burcda meters kurdular. Ve burcun toprağı altında iki 'azîm delik açup bârût kodular. Ve âteş itmeğe fermâna muntazır oldular.

Yürüyüş-i Sâni

Muhâsaranın elli ikinci günü, rûz-ı pencşenbihde fermân-ı Serdâr ile vakt-i subhdan nısf-ı rûza dek gāziyân handeke ve tâbyelere dolup üstâd bârûta âteş virdikde, kal'anın dolmasın üstünde olan muhâfızân-ı eşrârı[1] yüzden ziyâde küffâr ile cevv-i hevâya kaldırup, gāziyân fursatı ganîmet bilüp râyât-ı nusret-âyâtı ser-i burca dikdiler. Isdârdan tekbîr ve gulgule-i sûr-nâ ve nefîr âsmâna peyveste oldukda küffâr-ı bed-kâr **[262b]** pây-i sebâtı muhkem idüp mübâşir-i kıtâl oldular.

Samsoncubaşı kolunda olan Rumili ve Anadolu 'askeri ve yeniçeri ve serdengeçdiler dahi lağım gediğinden hisâra su'ûd idüp Emîrü'l-ümerâ Hasan Paşa ve Murâd Ağa ve Ahmed Paşa zîr-i livâlarında olan dilîrânla kal'aya girüp gedikleri zabt itdiler. Hikmet-i Hudâ ol sâ'at ki küffâr mahall-i rezm olan burcdan yüksek tâbyeye firâr eyleyüp, leb-i deryâ ve burc-ı meftûh miyânında ⟨olan⟩ tâbyeden -ki anda tasvîr-i şîr olmağla "Arslan-burcu Tâbyesi" dirler- ⟨ve⟩ bâb-ı hisâr ile zabt olan burc arasında olan tâbye-i refî'den, ya'ni yemîn ü yesâr ve mukābeleden 'askeri nişâne-i top ve tüfeng itdiler. Ammâ gāzîler her çend ki tâbyelerin fethine kûşiş itdiler, her birine ebvâb-ı müstahkem eylemişler idi ve yollarında enikli[*1] toplardan saçmalar koyup hayli kimse mecrûh ve şehîd itdiler. İçine duhûl mümkin olmadı.

---

[1] eşrârı A : esrâr N.

[*1] Kelimenin Âtıf Efendi nüshasındaki yazımı انكلى, Nuruosmaniye nüshasındaki yazımı ise اينكلو şeklindedir. Kelime Âtıf Efendi nüshasında ayrıca, "enikli" şeklinde okunmak üzere harekelenmiş vaziyettedir. *Târîh-i Na'îmâ*'nın Latin harfli neşrinde ise kelimenin, "engeli" olarak okunmuş olduğu görülmektedir (III, 1047). Biz burada, cümle içindeki manasını tam anlayamamış olmakla beraber, Âtıf Efendi nüshasındaki harekeli imlâyı esas almayı uygun gördük. "Enik" çoğunlukla hayvan yavrusu anlamında bir kelime olarak bilinmekle

Bir sâ'atden ziyâde hisâr zabt olunup feth-i fîrûzi el virmişidi. Rezm içre nice ümerâ şehîd olmağla zümre-i mücâhidîn kal'adan indiler. Sağ Kol Alay beyi Mustafa Bey ve sâbıkā Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ Beyi Mahmûd Bey ve Serdengeçdi Ağası Yûsuf Ağa ve Yeniçeri Serdengeçdi Ağası Deli Kurd şehîd oldular. Yanya Beyi Arslan Paşa ve nice çorbacılar ve odabaşılar ve sâlârlar mecrûh oldu.

Bundan sonra 'asker-i İslâm nâ-gâh handeke çekildiler. Serdâr ve ümerâ her ne kadar sa'y idüp bi'z-zât yürüdüler, cenâb-ı Bârî'nin murâd-ı şerîfi olmamağla kılıc ile alınmak mümkin olmadı. 'Ali Ağa kolundan dahi yürüdüler. Köstendil Beyi Kaya Bey ⟨ve⟩ nice dilîrler anda düşüp ye's ile girü döndüler. Bundan sonra cümle 'asker kıyâs eyledi ki gice cebehâne ve toplar metersden ihrâc oluna. Zîrâ[1] ekser-i ümerâ düşüp kalanlar dahi mecrûh u dembeste idi. Ammâ Serdâr, şevket ü cür'et ile handekde oturup 'askere in'âmlar ve terakkīler ve tîmârlar virmekle nevâzişler eyledi. Sîm ü zeri kîse kîse her bölüğe virüp merdâne hareket göstermekle cümlesi pây-i sebât üzre gelüp, hemân sâ'at[2] torba ve gırâr[3] ve hâkle lağım atıldığı[4] ser-i burcda meters idüp râyât-ı İslâm'ı ser-i burca dikdiler.

Feth-i Hisâr-ı Hanya

Çün 'asker ve top ve[5] ikdâmdan Serdâr ümîdi kesüp[6] 'inâyet-i Hakk'a dilbeste oldu, lâ-cerem hazret[7]-i Hakk dest-gîri olup fetih müyesser eyledi. Ve kal'a zûr-ı bâzû ile alınmak mümkin olmayup kuvvet ü kudret Hakk'ın idiğin bildiler. Temâm elli dört gün muhâsara olunup ser-i burca meters ile çıkıldı. Rûz-ı düşenbih yine yürüyüş tahmîn olunmuşiken cünûd-ı Firenk gördü ki sa'y ü kûşiş ile olmaz, bunların biri düşse yerine bin biter ve biri on düşmene yeter. Husûsâ, câsûsları Serdâr'ın merdâneliğin görüp söylerdi. Mel'ûnların

---

beraber, *Dîvânü Lûgati't-Türk*'te aynı kelime için ayrıca, "kiritliğ enügi=kilidin dişleri" örneği ile yapılmış bir açıklama daha mevcut olduğu belirtilmelidir (*Dîvânü Lûgati't-Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, Ankara 1985, I, 72-73).

1 zîrâ N : – A.
2 sâ'at N : + ve A.
3 gırâr A : harâr N.
4 atıldığı A : eylediği N.
5 ve N : – A.
6 kesüp A : –N.
7 hazret A : – N.

dizdârları ve kapudanları ve topçuları ekser helâk olup mukarrer bildiler ki bir dahi bu kavm yürüyüş iderse hâh nâ-hâh hisârı alırlar. Pençelerinden halâsa çâre ancak teslîm-i hisâr iledir.

Pes cümlesi müşâvere idüp ümerâ ve 'asker ve şehir halkı teslîm-i hisâra rızâ virüp, rûz-ı şenbih beyne's-salâteyn kapudanlar tabl çalarak mahall-i yürüyüş olan gediğe geldi. Sibede olan 'asker âlât-ı cenge dest urdukda gördüler ki gelen kimseler burûc-ı hisârda nişân-ı ceng olan râyât-ı sürh ü siyâhı sernigûn idüp bir ak sancak dikdiler. Ve sadâ-yı emân resîde-i küngüre-i âsmân oldu. Ve hemân sâ'at bir bellü başlu kapudanları ⟨-ki⟩ Arnavud aslı ihtiyâr, leşker-i küffâr idi[*1]- bayraklara inüp, "*Emân-ı Pâdişâhî var mıdır?*" didikde sâlârân-ı leşker, "*Emân mukarrerdir*" didikde fi'l-hâl inüp Hasan Paşa'nın eteğin öpdü ve Serdâr huzûrunu istid'â eyledi. İki mükemmel[*2] kimesne hisâra rehin vaz' olunup, ümerâ-i Firenk'den dahi iki maslahat-güzâr -ki biri Venedik'den gelme ve biri şehirden, ki anlar Rum'dur- çıkup huzûr-ı Serdâr'a geldiklerinde evvelâ gidecek küffârın başına ve mâlına ve 'ıyâline kimesne değmeyüp **[263a]** gemiler ile memleketlerine gitmeğe bir emir virdiler. Ve ehl-i şehre dahi, "*Mâl ve 'ıyâl ve hânelerine kimesne 'alâka itmeyüp herkes emlâkinde âsûde-hâl olup, sâ'ir re'âyâ-ı Memâlik-i mahrûse gibi geçineler*" diyü bir emir dahi virildikde kalbleri mutma'in oldu. Ve bu iki elçiye hıl'at-ı fâhire giydirdiler. Ve hemân 'askerden kimse ehl-i hisâra dest-dırâzlık itmemeğe fermân olunup, müjde-i emn ü emân resânende-i gûş-ı ehl-i zemîn ü âsmân oldu. Ve elçiler müjde-i hayât-bahşla hisâra varup tebşîr itdikde a'dâ-yı nâ-tüvân şâdmân oldular. Gürûh-ı Firenk yekşenbih ve düşenbih ber-mûceb-i 'ahd ahmâl ü eskâlin üç kadırga ve iki burtuna tahmîl idüp rûz-ı seşenbih[1] ümerâ ve sâ'ir Firenk bahrdan nisvân[2] u etfâli ile çekildiler gitdiler. Ve bin kadar nüfûs dahi Cezâyir kolundan hisârdan çıkup Suda ⟨Souda⟩ sevâhiline

---

*1 Âtıf Efendi nüshasında cümledeki "ihtiyâr" ile "leşker" kelimeleri arasında, buraya ilave edilmek üzere sayfa kenarında not bulunduğunu ifade eden bir çıkma işareti vardır. Fakat, sayfa kenarlarında herhangi bir not görülmemektedir. *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1048)'da *Fezleke*'den neredeyse aynen alınmış olan bendde, söz konusu iki kelime arasına, "serasker", "kumandan" anlamlarına gelen "kā'id" kelimesinin eklenmiş olduğu dikkat çekmektedir: "Bellü başlu kapudanları aslı Arnavud ihtiyâr, kā'id-i leşker-i küffâr idi."

*2 *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1048)'da "mükemmel" kelimesi, "müte'ayyin" olarak değiştirilerek verilmiştir.

1 seşenbih N : şenbih A.

2 nisvân A : nisâ N.

döküldüler. Fermân-ı Serdâr ile 'asker iki saff olup, Nasârâ miyân-ı 'askerden geçüp kimesne ta'arruz eylemedi.

Hemân dem burûc-ı hisâra çıkılup evvelâ ezân okundu. Ba'dehû râyât-ı İslâm her kûşesine dikilüp taraf taraf birer çorbacı bölüğü ta'yîn olundu, tâ ki esvâk-ı şehri hıfz ideler. Serdâr-ı kâm-gâr[1] dahi şehir ve bâzârı dolaşup dükkânlar açıldı. Re'âyâya te'addî iden evbâşlar te'dîb olunup nidâ itdirdi ki:

"*Herkese icâzetdir, emlâkine mutasarrıf olup sâye-i zıll-ı İlâhî'de huzûr eylesin.*"

Ehl-i şehir bundan sonra kılıc korkusundan emîn olup, her biri kendi 'âlemi ile âsûde-hâl oldular.

Bu feth-i celîl cumâdelâhırenin yirmi dokuzuncu günü, yevmü's-sülâsâda idi. Bundan sonra 'asker-i İslâm hıyâmı getirüp pîrâmen-i hisâra kondurdular. Cümleden mukaddem "Santa Nikola ⟨St. Nicolas/Agios Nikolaos⟩" dimekle meşhûr kilisa -ki bir ma'bed-i kadîm idi- câmi' kılınup mihrâb u minber vaz' olundu. Ve Pâdişâh nâmına mensûb olup cum'a namâzı kılındı. Hâlâ "Hünkâr Câmi'i" dimekle ma'rûfdur. Ve bundan gayri Hanya'da iki mu'azzam kilisa dahi ki üçü dahi meşhûrdur ve evkāf-ı bî-şümâr ile ma'rûf ve mezkûrdur; cümle dîvârları ruhâmdan yapılmış, müzeyyen ü münakkaş, enderûn u bîrûnu gûn-â-gûn tasvîr ü timsâller ile 'ibret-nümâ-yı rûzgâr ve her yerine hazîneler harcolunmuş birer yâdigâr idi, üçü dahi câmi' kılınup biri Yûsuf Paşa'ya ve biri Mûsâ Paşa'ya mensûb oldu. Ve bu ma'bedleri put-ı evsân ve mezâristân-ı ehl-i tuğyândan pâk idüp top rahneleri meremmât olundu. Hünkâr Câmi'i minber ü mihrâb ve mahfile muhtâc olmayup bunların her birine münâsib içinde birer makām bulundu. Ancak tarz-ı İslâm'a kodular. Ve bunlara mâl-i gazâdan evkāf-ı 'azîme ta'yîn olundu. Ve iki hammâm binâsı içün bir mu'temede tenbîh buyurdular.

Fethin üçüncü günü hisâr meremmâtına âgāz olunup, üstâd-ı mi'mâr ve neccârlar gedikleri ve harâb olan dîvârları tecdîde itmâm itdiler. Az zemânda ke'l-evvel ihyâ olunup, altmış günde bu kâr gāyete irdi {*Herkes kal'a muhâsarasında ne yerden meterse girdi ise meremmâtı dahi öyle emr idüp Murâd Ağa feth olunan*[2] *gediğe, Samsoncubaşı ümerâyla*[3] *lağımdan atılan*

---

1 kâm-gâr N : kerem-kâr A.
2 olunan A : olan N.
3 ümerâyla N : emri ile A.

divâra. Köstendil ve Tırhala 'askerleri 'Ali Ağa ile ebvâb-ı hisâra ve Amasya Beyi Ahmed Paşa Hanya'ya gelen su kemerlerin yapmağa[1] *ta'yîn olundu. Minhu*}. Ve fermân-ı Serdâr ile meters yerleri düzelüp müstevfâ topları ve cebehânesi ki yalnız iki bin beş yüz kantâr bârût kondu. Ve murâd üzre 'azebistân ve hisâr eri yazılup topçu ve cebeci ve ağavât-ı 'asker ta'yîn olundu.

Dördüncü günü Serdâr, cum'a namâzından sonra Kapucular Kethudâsı Hüseyin Ağa'yı ve çorbacılardan[2] 'Ömer Ağa'yı "Ca'fer Kapudan" nâm re'îs-i be-nâmın çekdirir kalyetesi ile bu feth-i celîlin haber-i beşâret-resânı ile Âsitâne-i felek-âşiyân'a gönderdi. Recebin on dördüncü günü müjde-i feth ile irsâl olunan keştî pây-i tahta vâsıl olup, evvelâ Vezîr-i a'zam'a varup nevâziş ü iltifât ile behre-yâb oldukdan sonra, Âsaf-ı rûşen-zamîr hamd u senâ iderek ağaları alup cenâb-ı Pâdişâhî'ye getirüp 'arz-ı Serdâr'ı huzûr-ı hümâyûna ulaşdırdıkda Pâdişâh **[263b]** şükürler[3] idüp gelenlere Husrevâne hıl'atler ile behre-mend[4] buyurdu. Fi'l-hâl şehir donanması emr idüp serhadlere ve Memâlik-i mahrûse hükkâmına evâmir irsâl buyuruldu ki bu feth-i celîl içün üç gün donanmalar ideler. Ba'dehû Kapucular Kethudâsı Hasan Ağa kılıc ve kaftân ile cenâb-ı Serdâr-ı devlet-yâra irsâl olundu. Ve 'asker Benefşe ⟨Monemvasia⟩ İskelesi'ne varup, Serdâr'dan ne haber gelir ise münkād olmağa Vezîr Ahmed Paşa'ya ve Segbânbaşı'ya hatt-ı hümâyûn varup Anadolu ve Karaman ümerâsı 'askeri ile girü döndüler.

Serdâr meremmât-ı hisârda iken, fethin sekizinci günü ümerâ-i bahrdan beş bey, kadırgaları ile ve beş şayka ile Eğriboz ⟨Euboea⟩'a gönderildi ki anda olan beylik zahîreyi 'askere yetişdireler. Fethin on beşinci günü Serdâr sarâydan çıkup otağa geldi. Evvelâ yeniçeri ve sâ'ir ehl-i vezâ'if 'ulûfeleri virilüp Dîvân düzüldü. Vüzerâ ve ümerâ ve ağayân ve sâ'ir zâbitlere fetih hıl'atleri giydirildi. Temâm nevâziş ü eltâfdan sonra cümlesi dâmen-bûs idüp yerlü yerine gitdiler.

Âmeden-i Sefâ'in-i Küffâr

Fethin on dördüncü günü küffârın donanması kılâ'-ı Girid'den "Gramuza

---

1 su kemerlerin yapmağa N : su kemerlerine A.
2 çorbacılardan A : çorbacılar N.
3 şükürler A : şükr N.
4 behre-mend N : behredâr A.

⟨Gramvousa/Grambousa⟩" nâm mahalle gelmiş idi. Donanmanın yarar beyleri Eğriboz ⟨Euboea⟩'a gidüp ümerâdan İskenderiyye-i Mısır Beyi Kâsım Paşa ve ümerâ-i sâliyâneden Mustafa Ağırgo (اغرغو) oğlu vefât idüp sâ'ir sefâ'in yağlanmağa çıkup Cezâyir ve Tırablus 'askeri sahrâ-nişîn bulunmağla, rûz-ı merkūmda muvâfık rüzgâr ile 'arz-ı şevket iderek, seksen kadar çekdirir kadırga ve dört mavna ve hayli burtun ile kal'a önünden geçüp, Suda ⟨Souda⟩ Kal'ası Limanı'na gitdi[1]. Malta ve Duka ve Fransa ve Papa ve İspanya ve Venedik gemileri beş serdâr ile anda vaz'-ı lenger itdiler. Lâkin, aslâ taşra çıkmağa ve karaya varup zahîre almağa dermânları olmayup ve çıkanlar dahi tu'me-i şemşîr-i gāziyân-ı kişver-gîr oldu. Fermân-ı Serdâr ile Magrib 'askeri sefâ'ine girdiler.

Tevcîhât

İlbasan ⟨Elbasan⟩ Sancağı mahlûl olmağın Ohri'den ma'zûl Ahmed Bey'e ve Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ Dâvud Bey mahlûlünden Cumâlî Hasan Bey'e ve Ohri Beyi Yanyalı Mustafa Paşa yarar ze'âmet alup yeri Hâce-zâde 'Ali Bey'e ⟨virildi⟩. Ve Dukagin ve sol kol, sağ kol alaybeyleri dahi mahlûlden oldular. Niğde Beyi, sâbıkā kapucular kethudâsı olan Hasan Bey vefât itmeğin, Hasan Paşa Kethudâsı Rum Mehemmed Bey'e virilüp, Köstendil ve Vulçıtrın ⟨Vučitrn⟩ ve Pirizrin ⟨Prizren⟩ alaybeylikleri dahi tevcîh olundu. Ve Hanya fethi müverrihi Pîrî Paşa-zâde Fahrî Bey dahi Rumili defter kethudâsı olup, Serdengeçen Ağası Hızır Ağa yarar ze'âmet ile ri'âyet olundu. Bundan sonra Defterhâne açılup mahlûl ze'âmet ve tîmâr, hıdmet ve yoldaşlıkda bulunan gāzîlere virildi.

Fethin yirminci günü Rumili 'askerine yoklama fermân olunup bi'z-zât görüldü. Herkes berâtı ile huzûr-ı Serdâr'a gelüp berâtlarına hattı ile işâret olundu. Ve gelmeyenlerin tîmâr ve ze'âmetleri ma'zûl ve mevcûd olan bahâdırlara virildi. Ve şühedânın ze'âmet ve tîmârları yüz bine varınca, evlâd ve birâderi var iken âhara virilmeyüp anlara ihsân olundu. Gerçi kānûn değil idi lâkin, bu fetihde bulunan re'âyâ tekmîl iltizâm olundu.

Şa'bânın beşinci günü deryâdan Ca'fer Çelebi kadırgası ile Hasan Ağa gelüp hıl'at ve şemşîr ve hatt getirüp, ümerâ ve ağayân iskelede istikbâl idüp tevkīr ile huzûr-ı Serdâr'a getirdiler. Hatt-ı hümâyûn kırâ'at olunup cümle

---

[1] gitdi N : – A.

'asker Pâdişâh'a du'â eylediler. Ba'dehû Mûsâ Paşa ve Hasan Paşa'ya dahi irsâl olunan semmûr kaplu hıl'atler virildi. Pencşenbih günü Serdâr, ümerâ-i bahrı Dîvân'a getirüp hıl'atler giydirdi[1] ve her birin envâ'-i ri'âyetler ile serefrâz eyledi. Ve 'azîm şenlikler oldu.

Ve üç gün sonra **[264a]**, şa'bânın sekizinde mukaddemâ Der-i devlet'e aktarmalar ile varan Şa'bân Bey 'askere mülâkāt idüp fetihden mukaddem imdâd içün gitmiş idi. Lâ-cerem dört 'azîm kalyona mukaddemâ zikr olunduğu üzre yeni kapuya çıkan iki bin yeniçeriyi koyup Mataracıbaşı şemşîr-i murassa' ve iki hıl'at ile Serdâr'a gönderilmiş idi. Sakız ⟨Chios⟩'a geldiklerinde fetih haberin işidüp "Değirmenlik ⟨Milos⟩" nâm adada vaz'-ı lenger eylediler. Ve Şa'bân Bey Mataracıbaşı'yı alup isti'câl üzre 'askere irişdi. Ağayân ve erkân alay ile istikbâl idüp Dîvân'a getirdiler. Ve şenlikler itdiler. Kapucular Kethudâsı'nı ve Mataracıbaşı'yı iki gün alıkoyup yolladı. Beş pâre kadırga ile Benefşe ⟨Monemvasia⟩'de sâ'ir zahîre gemileri ve sefâ'in 'asker ile gelmeğe me'mûr oldu.

Muhârebe-i Sefâ'in-i Küffâr der-Balyabadra ⟨Patras⟩

Küffârın donanması, Körfez Hisârı ⟨Korfu/Corfu⟩'nda muhâfazada iken 'asker-i İslâm Hanya'yı muhâsara eylediğin işitdikde Memâlik-i mahrûse'ye zarar kasdın idüp evvelâ bilâd-ı Mora'dan Balyabadra ⟨Patras⟩ tahrîbine ikdâm eyledi. Kırk çekdirir ve dört mavna ve otuz kadar firkate ile sâhil-i bahra gelüp döküldü[2]. Ehl-i şehir ki mukaddemâ giden küffârdan habîr olmağla, cümle mâ-meleklerin hisâra komuşlar idi. Ve kendileri âlât-ı harble hâzır durup küffâr cür'et-i 'azîm ile şehre koyuldukda, ehl-i İslâm yemîn ü yesârdan tüfeng ü hadenge tutup, 'azîm muhârebeler oldu. Birkaç hâne tu'me-i âteş-i eşrâr oldukdan sonra ol gürûh-ı mekrûhu şehirden sürüp çıkardılar. Altmış kâfirin ser-i bî-devleti gûy-ı meydân-ı felâket olup ancak iki mü'min düşdü. Başlar huzûr-ı Serdâr'a gelüp getirenler mazhar-ı 'inâyet oldular.

Muhârebe der-Karlıili ⟨Aetolia-Acarnania⟩

Venedik vilâyeti halkı ni'met-i firâvân-ı memâlik-i Pâdişâhî ile te'ayyüş idüp bu def'a zahîre virilmemekle Venedik tevâbi'inden Kefalonya

---

1 giydirdi N : giydirüp A.
2 döküldü N : döküldükde A.

⟨Kephalonia⟩ ve Zaklisa ⟨Zante/Zakynthos⟩ adaları kaht u cû'a mübtelâ olup sefâ'in ile anlardan bî-şümâr eşkıyâ Karlıili ⟨Aetolia-Acarnania⟩[1] livâsına tâbi' ba'zı nevâhîye çıkup gendüm ve ganem-i re'âyâya dest-i hasâreti dırâz itdiklerinde gāziyân-ı Kal'a-i Ayamavra irişüp, ol kavm-i dâll ile sabâhdan vakt-i zevâle dek rezmler eylediler. 'Avn-i Hakk ile gālib gelüp seksen baş ve altı yarar dil alınup sâ'iri mecrûh u meksûr gemilerine koyuldular. Hâlâ ki küffâr iki binden ziyâde ve gāziyân dört yüz kadar idi. Dilleri Benefşe ⟨Monemvasia⟩'de huzûr-ı Serdâr'a getirüp mazhar-ı 'inâyet olduklarından mâ'adâ kal'a-i mezbûreye bârût ve dâne ve kurşun ve cebehâne virildi.

Mukābele-i Küffâr der-Pîş-i Hisâr-ı Hanya

Mukaddemâ zikr olunduğu üzre sefâ'in-i küffâr Suda ⟨Souda⟩ Limanı'na gelüp hayli gün oturdular ⟨ve bildiler⟩ ki kûşişleri bî-fâ'idedir. Ümerâ-i küffâr biri birine düşüp İspanya Venedik'e[2], "*Sizin vilâyetleriniz karîbdir. Biz bunca engin geçsek gerek görürüz. Oturmakdan aslâ bir fâ'ide yokdur. Bari bir doyumluk dahi idemedik*" didiler. Venedik'in câsûsları 'asker-i İslâm'a gelüp haberdâr olmuşlar idi ki ümerânın bahâdırları kimi Eğriboz ⟨Euboea⟩'a ve kimi Benefşe ⟨Monemvasia⟩'ye gidüp, sâ'ir kadırgalar küreklerin çıkarup limanda âsûde yatur ve burtunlar kadırgalardan ba'îd Todori ⟨Agii Theodori⟩ kal'aları altında yaturlar. "'*Asker-i İslâm'a 'arz-ı şevket idelim*" diyü yetmiş kadırga ve mavna ve otuz beş burtun ile bir sabâh Suda ⟨Souda⟩ Burnu'ndan çıkup Hisâr-ı Hanya pîşgâhına irişdiler. Kal'adan top atılup 'asker-i İslâm rezme âmâde oldu. Serdâr fi'l-hâl baştardaya girüp yeniçeri ve sâ'ir 'asker gemilere koyulup limandan çıkmağa âgāz eylediklerinde, henüz saff-ı sefâ'in ârâste olmadın bir şedîd rüzgâr nümâyân oldu ki sarsar rûz-ı mahşerden nişân virüp, sefâ'in-i ehl-i İslâm ancak limana girmeğe fursat bulup, küffâr gemilerini rüzgâr bir vechile târ u mâr eyledi ki her biri bir iklîme düşüp gitdiler[3]. Gelmeleri ve gitmeleri ancak bir sâ'at olup **[264b]** bî-rezm rücû' itdiler. Üç dört günde ancak yine Suda ⟨Souda⟩ Limanı'na gelüp cem' oldular.

---

1 Karlıili ⟨Aetolia-Acarnania⟩ A : Karlı N.

2 Venedik'e A : + didi ki N (A nüshasında da "didi ki" mevcut bulunmakla beraber üzeri çizilerek iptal edilmiştir).

3 düşüp gitdiler A : düşdü gitdiler N.

Rezm-i Küffâr der-Kûhsâr

Birkaç günden sonra ahvâl-i Firenk'den haber içün dil lâzım olmağın, Serdâr'ın gönüllü ağası birkaç güzîde bahâdır ile gice Liman-ı Suda ⟨Souda⟩ tarafına varup bir yarar dil kapup 'ale's-seher huzûr-ı Serdâr'a getirdi. Bu husûs kâfire gürlük olup anlar dahi âdem almağa sa'y idüp, beş yüzden ziyâde kâfir Hanya mukābilinde olan tilâl üzre geldiler. Meger nısfü'l-leylde otuz kadar mücâhid, ol kûhsârda şikâr içün kemîne girmişler idi. Gün doğarken bu azacık 'asker ol gürûh-ı kıyâmet-esere sataşup küffâr bunlara tüfengler urdu. Anlar dahi pây-i sebâtı muhkem basup ceng itdiler. Sadâ-yı tüfeng mesmû'-i gāziyân oldukda, çok çok[*1] taraf-ı rezme şitâb eyledi. Serdâr-ı dilîr, küffârın cümle 'askeri hurûc eyledi kıyâsıyla râyât-ı İslâm hareketine emr eyledi. Fi'l-hâl gāziyân âlât-ı rezmle 'azm idüp Serdâr bi'z-zât ma'reke-gâha irişdikde cânib-i bahrdan kadırgaları saff-ârâ olup 'askeri topa tutdular. Leşker-i cerrâr leb-i deryâya varup sefâ'in-i küffâra tüfengler urdular. Gürûh-ı sefâ'in-i müşrikîne[1] tüfeng irmez idi. Çekilüp sahrâda olanlar dahi seng-lâh yere girüp ba'zı gönüllü 'asker ol gürûh-ı hezîmet[2]-pûya irişdiler. Ve birkaç mel'ûnu tu'me-i tîg-ı bî-dirîg idüp döndüler. Bu rezmden sonra küffâr biri birine düşüp pây-i sebâtı mütezelzil oldu[3]. Gördüler ki gāziyân-ı Rum'dan bir şikâr almak muhâldir. Husûsâ, zahîreleri dükenüp re'âyâ ordudan ucuz bahâ ile buğday ve peksimât alup kâfire ağır bahâyla satarlar idi.

Malta ve Duka ve İspanya gemileri Venedik'den mufârekat idüp Çuka ⟨Cythera⟩ Adası'na gitdiler. Tâ ki ol yolda orduya gelecek kayıklardan ve gemilerden bir doyumluk ideler. Ammâ 'asker anların mekr ü keydinden haberdâr olup tenhâ tereddüd eylemeden fârig oldular. Andan dahi me'yûs olup diyârlarına gitdiler.

[*1] Âtıf Efendi nüshasındaki imlâsı جوق‌جوق şeklindedir. Nuruosmaniye nüshasında ise "çocuk" olarak yazılmıştır. Nuruosmaniye nüshasındaki yazımın hatalı olduğu gayet bellidir. Âtıf Efendi nüshasındaki yazımı da makul bulmamakla beraber, "çok çok" okunuşu ile metne aldık. Bizim düştüğümüz tereddüde Na'îmâ'nın da düşmüş olduğu anlaşılıyor. Onun bulduğu çözüm, kelimeyi "bölük bölük" olarak değiştirmek olmuştur (*Târîh-i Na'îmâ*, III, 1053).

1 müşrikîne A : müşrikîn N (A nüshasında da önce "müşrikîn" yazılmış, fakat sonradan "müşrikîne" olarak düzeltilmiş).

2 hezîmet A : 'azîmet N (A nüshasında da evvela " 'azîmet" yazılmış, sonradan sayfa kenarına çıkma yapılarak "hezîmet" şeklinde düzeltilmiştir).

3 mütezelzil oldu N : tezelzül buldu A.

Rezm-i Küffâr-ı Venedik bâ-Ba'zı Sefâ'in-i İslâm

Sâbıkā Der-i devlet'den gönderilen dört sefîne ile iki bin yeniçeriye "Karamanlı" nâm re'îs kapudan ve başbuğ olup, Değirmenlik ⟨Milos⟩'e gelmiş idi. Mezbûr ada kal'asız yerdir, yatmak câ'iz değildir ve orduya varmağa eyyâm yokdur, diyü Benefşe ⟨Monemvasia⟩'ye 'azîmete her çend ki ikdâm eyledi, yeniçeri uymadı. Âhır, kendi Benefşe ⟨Monemvasia⟩ İskelesi'ne varup sâ'ir ümerâya mülâkāt itdi. Ve üç kalyon ol limanda istirâhat idüp haber-i Serdâr'a muntazır oldular. Serdâr dahi mezbûrlara, Girid'e gelmeğe pey-ender-pey mektûblar gönderüp lâkin, eyyâm müsâ'id olmadı. Lâ-cerem Serdâr, donanmayı âmâde buyurdu ki bi'z-zât varup Benefşe ⟨Monemvasia⟩ ve Değirmenlik ⟨Milos⟩ limanlarında olan sefâ'ini cem' idüp Hanya'ya getire.

Bu esnâda taraf-ı Şehriyâr'dan Hâssekî Ağa Benefşe ⟨Monemvasia⟩ İskelesi'ne gelüp, anda olan ümerâ ve ağayân-ı devlet-ârâya, "*Tîz Serdâr'a yetişesiz*" diyü cümlesini sefâ'ine koydurup, kendi bir beylik kadırgasına binüp hatt-ı hümâyûn ile huzûr-ı Serdâr'a 'azm eyledi. Şa'bânın on sekizinci günü gelüp mülâkī oldu. Ve sefâ'in cümle geleceklerin haber virmekle, Serdâr ol gā'ileden berî oldu. Hemân huzûr-ı hümâyûna ahvâl-i 'asker ve memâliki 'arz idüp yedi pâre kadırga ile anlar dahi Benefşe ⟨Monemvasia⟩'de olan gemilere imdâd olmağa himmet buyurdular. Lâkin, bu irsâlden Serdâr'a infi'âl gelüp, şa'bânın yirmi birinci günü altmış mükemmel kadırga ile çıkup 'azm eyledikde, rüzgâr karşılayup Todori ⟨Agii Theodori⟩ Limanı'na zahmet ile lenger saldı. Ve üç re'îs -ki biri Memiş ve biri Çâvuş Re'îs ve biri Ca'fer-oğlu idi- gemilerinde olan yeniçeri ile Değirmenlik ⟨Milos⟩ Limanı'nda olduklarını melâ'în duyup demür üzerinde basmağa cehd eyledi. Mavnaları ve kadırgaları ile gice Suda ⟨Souda⟩'dan 'azm idüp rûz-ı pençşenbihde mezbûr re'îsler dahi merkūm limandan çıkup 'azm-i Girid itmişler idi. Hemân ki limandan çıkdılar, sabâhın ikinci sâ'atinde küffârın donanması, otuz **[265a]** iki kadırga ve dört mavna ve birkaç firkate nümâyân olup bu üç gemiye sarıldılar. Hikmet-i Hudâ bir kasırga yeli zuhûr eyledi ki bahrîler ana "zifus ⟨zephyrus⟩" dirler, cemî'an sefâ'in-i İslâm ve küffârı mevc tutup bu yüksek kalyonları şöyle indirdi ki su aldılar. Ol rüzgâr-ı şedîdden kâfirin iki kadırgası baş aşağa gelüp âdemîsi ile bi'l-külliyye tu'me-i bahr-ı merdüm-hâr oldular[1]. Ve Bodur

[1] oldular A : oldu N.

Ca'fer gemisinin -ki kırk iki pâre top çeker[1] bir 'acâ'ib gemi idi- büyük direği yelkenleri ile pâre pâre olup, altında bulunan halk yelken ile suya gitdi. Ve gemi darb-ı sütûn ve âlâtdan hurd oldu.

Bu esnâda rüzgâr-ı şedîd geçüp yine muvâfık rüzgâr oldukda kâfirin donanması, kilâb-misâl ol gemileri ortaya alup mavnalar ve baştardalardan koğuş[2] topları ile sengsâr itdiler. Ehl-i İslâm dahi top ve tüfeng urmada kusûr eylemediler. Çâvuş Re'îs sefînesi üzerine[3] dört mavna gelüp, büyük balyemez ile muhâsara eylediler. Ammâ sefîne bir hafîf[4] sabâ-reftâr olmağla mavnaların küreğini topla şikest idüp aralarından geçdi gitdi. Zahmdâr ve rüsvây yerlerinde kaldılar. Bu kerre mavna ve birkaç baştardaları dönüp Memiş Re'îs'i ortaya aldılar. Merkūm dahi 'inâyet-i Hakk'a ittikâ idüp bunca mavnalar ile bir ceng eyledi ki felekde melekler âferîn okudular. Ol dahi ikindiye dek döğüşüp küffârı zahmdâr u şikest itdi. Gerçi hayli âdemîsi dahi şehîd oldu ammâ, kâfiri temâm eyleyüp çekildi gitdi. Bu def'a cemî'an baştardalar ⟨ve⟩ mavnalar dönüp Bodur Ca'fer'in kalyonun miyâna alup koğuş[5] topları ile muhâsara itdiler. Ammâ Ca'fer Re'îs'in kullarından Süleymân Re'îs -ki oğlunun vasîsi bir merd-i dilîr idi- sâ'ir guzâtla dil bir idüp, "*Ya gazâ ya şehâdet!*" diyüp merdâne muhârebeler eyledi. Bütün gün ve gice döğüşüp, yelkenleri olmamağla, aralıkdan çıkmağa dermân olmadı. 'Âkıbet, birkaç âdem kalup anlar dahi kâfire esîr olmağı revâ görmeyüp döğüşdüler. Küffâr yemîn ü yesârdan topa tutup bi'l-âhıre, fülk-i felek-peykeri garîk-i lücce-i bahr oldu.

Rûz-ı cum'a gāyet furtına olup, Serdâr, Todori ⟨Agii Theodori⟩ Limanı'ndan çıkmağa[6] ve Benefşe ⟨Monemvasia⟩'ye doğru salmağa imkân olmadı. Ahşâm Çâvuş Re'îs gelüp ahvâl-i rezmi takrîr eyledi. Ol sâ'at rüzgâr dahi sâkin oldu.

'Azm-i Serdâr be-Cânib-i Sefâ'in-i Küffâr

Ol sâ'at Serdâr-ı kâm-gâr, leşker-i sahrâ-nişîn gemilere girmeğe emr eyleyüp, donanma-yı nusret-makrûn ile küffâr üzerine 'azm eyledi. Yeniçeri

---

1 çeker A : çekerdi N.
2 koğuş A : kovuş N.
3 üzerine A : üzre N.
4 hafîf A : – N (A nüshasında satır üzerinde, sonradan ilave edilmiş).
5 koğuş A : kovuş N.
6 çıkmağa N : çıkup A.

Kethudâsı Murâd Ağa Serdâr ile gidüp, Vezîr Mûsâ Paşa ve Hasan Paşa ve Samsoncubaşı hisâr muhâfazasında kalup, her burca birer bey konuldu. Rûz-ı şenbihde Memi Re'îs dahi gelüp mülâkāt itdi[1]. Ammâ Serdâr, donanma-yı küffâr içün Değirmenlik ⟨Milos⟩ ve Çuka ⟨Cythera⟩ adaların her çend ki tecessüs eyledi, aslâ bulmak müyesser olmadı. Zîrâ kâfir bu rezmden sonra hemân çekilüp Suda ⟨Souda⟩ Limanı'na ve ba'zı şikâflara girmiş idi. Serdâr Benefşe ⟨Monemvasia⟩'ye varup, anda olan 'asker bi'l-cümle sefâ'ine girüp birkaç mil 'azîmet eylemiş iken, rüzgâr karşılayup döndürmüş idi. Cümle gemiler şa'bânın yirmi altıncı günü[2] gelüp liman-ı Hanya'da lenger bırakdı.

Ta'yîn-i Müstahfızân-ı Hanya

Mukaddemâ zahîre-i bisyâr ve bârût ve cebehâne-i bî-şümâr ile kal'a mâl-â-mâl olmuş idi. Bu def'a gelen 'asker-i mansûrdan dört bin sipâhî ve dört bin cedîd ü 'atîk yeniçeri ve topçu ve cebeci ve hisâr-eri, dahi dört bin 'asker muhâfazaya[3] ta'yîn olunup ba'dehû, Hasan Paşa hayr-hâh-ı dîn ü devlet ve lâyık-ı rütbe-i hıfz-ı memleket olmağla hıl'at giydirüp muhâfaza-i hisârı fermân itdi. Ve yeniçeri üzerine Hâssekî 'Ali Ağa ta'yîn olundu. Ve tahrîr-i vilâyet ve evkāf ve dekâkîn ve büyût ve emlâk-i Firenk'e erbâb-ı kalemden Hasan Efendi me'mûr oldu. Ve kazâsı, Ordu-yı hümâyûn Kazâsı'yla gelen Müderris Fahrî Mehemmed Efendi'ye mevleviyyet **[265b]** i'tibârı ile tevcîh olundu. Ve Segbânbaşı Hüseyin Ağa'yı[4] ve bölük ağalarından Sol Gurebâ Ağası İbrâhîm Ağa'yı ve sâ'ir altı bölükden bile gelen zâbitleri hıl'atleyüp, herkes 'âlî sarâylara girüp mekân tutdular.

Mâh-ı şa'bânın yirmi yedinci günü, rûz-ı çehârşenbih, me'mûr olan[5] leşker-i İslâm kal'anın taraf-ı şarkīsinde olan[6] sahrâda saff saff olup, kapu yanında Serdâr serîr-i devlete geçüp huzûrundan mürûr eylediler. Şevket-i tâmm ve salâbet-i mâ-lâ-kelâm ile 'arz olanlar kal'aya girüp, leşkerin şevket ü şânın görenler hayrân oldular. Zîrâ fermân-ı Serdâr ile kudreti yeten Girid'e hayli at

---

1 itdi N : itdiler A.
2 günü A : + yine N.
3 muhâfazaya A : muhâfızân N .
4 Ağa'yı N : Ağa A.
5 olan A : – N.
6 olan A : evvelâ N.

geçirmiş idi. Sâ'ir 'asker girü gemilere girüp, Cezâyir ve Tunus ve Tırablus 'askerlerine iltifât ve 'inâyetle icâzet virildi.

Rücû'-i Donanma-yı Hümâyûn

Rûz-ı şenbih -ki gurre-i ramazân idi- Serdâr-ı gāzî vakt-i temcîdde kalyonlara ve şaykalara 'azîmet fermân idüp, kendiler dahi nısf-ı nehârda limandan çıkup 'azm-i Rum eyledi. Bir muvâfık rüzgâr ile Eğriboz ⟨Euboea⟩ Adası'nda Kızılhisâr ⟨Karystos⟩'a geldiler. Ol mahalden herkes vilâyetine varmağa icâzet virildi. Sefâ'in-i İslâmiyân şenbih ve yekşenbih yürüyüp düşenbih gün[1], 'ale's-seher sevâhil-i Memâlik-i mahrûse'ye vaz'-ı lenger eylediler. Donanma-yı hümâyûn dahi Kızılhisâr ⟨Karystos⟩ Limanı'nda lenger-endâz oldukda bir poyraz kopdu ki her sefîne birer adaya düşdü. Serdâr forsa kadırgalar ile getirüp gemileri cem' eyledi. Ve bu rüzgâr on dört gün mümtedd olup donanma 'azîmete kādir olmadı.

Mâh-ı merkūmun on sekizinci günü selâmetle yine Kızılhisâr ⟨Karystos⟩ Limanı'na geldiler. Ol limanda iken taraf-ı saltanatdan Ahmed Paşa iki kadırga ile ve[2] sekiz kalyon ve şayka ile vâsıl oldu. Girid'de kalan 'asker içün buğday ve peksimât ve pirinc ve sâ'ir me'kûlât irsâl eylemişler. Ve Mısır'dan dahi şol kadar gemiler geldi ki pirincin keyli yirmi sekiz akçaya bey' olundu. Bu seferde vâkı' olan nusret, bir gayri seferde olmamışdır. Galle firâvân ve meyve ve âb-ı hoş-güvâr bî-pâyân idi. Ancak bu fetihde 'askere hastalık düşüp hayli âdem helâk oldu.

Kızılhisâr ⟨Karystos⟩'da iken taraf-ı saltanatdan âdem gelüp, Budun ⟨Buda⟩'dan ma'zûl Deli Hüseyin Paşa 'askeri ile Benefşe ⟨Monemvasia⟩'ye gelüp andan Hanya'ya geçmek emr olunduğun bildirüp ve Murâd Ağa dahi bile gitmek husûsunda hatt-ı hümâyûn sâdır olmağın, kadırga ile Kethudâ'yı Benefşe ⟨Monemvasia⟩'ye irsâl idüp gitdiler. Sakız ⟨Chios⟩'a gelüp cümle sefâ'in Âsitâne'ye gitmeğe eyyâm müsâ'ade itmemekle, iki forsa kadırga ile tenhâ gelüp rikâb-ı hümâyûna yüz sürdü. Donanma-yı hümâyûn dahi sâlimîn ve gānimîn şevvâlin altıncı günü -ki rûz-ı şenbih idi- debdebe-i Husrevâne ile Liman-ı Kostantiniyye'ye vaz'-ı lenger eyledi. Hazret-i Şehriyâr, Ocak ağalarına ve rü'esâ-i bahr ve ümerâya fâhir hıl'atler ihsân idüp iltifâtlar gösterdi.

---

1 gün A : – N (A nüshasında sonradan satır üzerine ilave edilmiş).
2 ve N : –A.

Bu feth-i celîlü'l-kadre şu'arâ-i zemân vâfir târîhler didiler. Mûsâ Paşa küttâbından Fahrî Efendi, "Gazâ-yı evvel[*1]" lafzını buldu. Müverrih-i fetih Pîrî Paşa-zâde Hüseyin Bey[*2] dahi bu gûne nazm eyledi:

Sipâh-ı Rum'a sordum fethin ol dem
Didiler fethine târîh, "gazâmız[*3]"[1]

Zikr-i Ba'zı Vekāyi'-i Girid

Sâbıkā, cumâdelâhırenin on beşinde Âsitâne'de bin nefer, altışar akça ile ibtidâ'dan bölüğe geçüp Girid muhâfazasına gönderilmişidi. Evâhır-ı şa'bânda Suda ⟨Souda⟩ Limanı'na biraz küffâr gemileri gelüp, birkaç bin küffâr kal'ayı muhâsara kasdı ile çıkup şehre karîb karyelere geldiklerinde Hasan Paşa çıkup 'asker-i İslâm ile üzerlerine hücûm itdikde, bi-'avni'llâh[2] gālib gelüp küffârı[3] münhezim eyledi. Nicesi esîr ve çoğu tu'me-i şemşîr oldu. Ramazânda Benefşe ⟨Monemvasia⟩ Limam'na kâfir düşüp yedi kıt'a burtun ile bir kalyon,

---

*1 غزای اول = 1055.

*2 Kâtib Çelebi, Pîrî Paşa-zâde Hüseyin Bey'den bundan önceki sayfalarda "Pîrî Paşa-zâde Fahrî Bey" ismi ile bahsetmekteydi (bkz. metin, vr. 261a).

*3 غزامز = 1055.

1 gazâmız A : +

Âsaf-ı 'adl Silahdâr Paşa
Feth ile oldu kamudan efdal

Girid'e geldi 'acîb himmet idüp
Yakdı küffâr başına müşkil

Oldu himmetle, şecâ'atle yiğit
Cümleden ekrem ve efham ve ekmel

Hanya'nın fethine Hâtif
Didi târîhin, "gazâ-yı evvel"

Bunlar dahi târîhlerdir:

"Aldılar 'asker Girid'i seyfle"

"Aldı hısnını Girid'in cengle Yûsuf Paşa"

"Hamden li'llâhi Nebî sındı ve bozuldu küffâr" N.

2 'avni'llâh N : 'inâyeti'llâh A.

3 küffârı A : küffâr N.

bir burtunu muhâsara eyleyüp[1] aldılar. Ve kal'aya birkaç top atup Suda ⟨Souda⟩'ya revâne oldular.

Reften-i Hüseyin Paşa be-Girid

Budun ⟨Buda⟩ Beylerbeyisi Hüseyin Paşa Girid muhâfazasıyla **[266a]** me'mûr olup, ikinci vezâret hâssı ve Mora Sancağı Arpalığı virilüp hazîne ve mühimmât ile gönderilmişidi. Karadan Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya vardıkda, geçirmek içün ta'yîn olunan on bir kıt'a bey gemileri yanaşup, şevvâlin ikinci günü, mevcûd olan kul tâ'ifesiyle süvâr olup, zahîre şaykaları yedeğe alındı. Ve Benefşe ⟨Monemvasia⟩ tarafına giderken muhâlif rüzgâr çıkup, beynde vâkı' Çenaris (چنارس) Limanı'na girdiler. Üç gün[2] mütevâliyen furtına idüp bir zahîre şaykasına şikest vâkı' oldu. Birinin dahi direği kırıldı. Biri dahi Keskin Paşa-zâde kadırgasıyla demürün kırup deryâya açıldı ve nâ-bûd oldu. Bu esnâda sâ'ir gemiler palamar demürler ve kürekler kırup hurde kayıklar pârelendi. Herkes hayâtdan nâ-ümîd olup bu hâl üzre otuz kırk sâ'at kürek üzerinde gâh karaya urup ekser âletler telef oldu. Hezâr şedâ'id ü âlâm ile on bir günde yüz mil yeri güçle kat' idüp Benefşe ⟨Monemvasia⟩'ye vardılar. Kul mevâcibi içün ta'yîn olunan hazîne anda hâzır olmağla Kapucubaşı Hüseyin Ağa yedinden kabz olunup tecessüs-i küffâra âdemler gönderildi. Ve nâ-bûd olan kadırga ve şayka Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya düşüp Mora yalılarında vâkı' kādîlar, "*Deryâda, çekdirir ve burtun altmış pâreye karîb küffâr gemisi, kimi*[3] *Girid semtinde ve kimi Çuka ⟨Cythera⟩ Adası'nda geşt ü güzâr itmededir. Hazîne ve 'asker Hanya cânibine*[4] *'ubûr ideceğinden âgâh olup beklerler*" diyü 'arz u i'lâm eylediklerinde müşâvere olunup, bir vechile gidilmek ma'kūl görülmedi. Benefşe ⟨Monemvasia⟩ rüzgâr altı ve suyu az yer olmağla, girü Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya 'avd olunup vâkı'-ı hâl Der-i devlet'e 'arz olundu.

Zilka'dede 'arzlar ve mahzarlar telhîs olunup, Tersâne Kethudâsı 'Ammâr-zâde yedi kıt'a kadırga ile imdâda gönderildi. Ve on kıt'a Rodos

---

1 bir burtunu muhâsara eyleyüp N : – A. Bu kısım A nüshasında da mevcut bulunmakla beraber sonradan üstü çizilmiştir. Ancak bu kısım çıkarıldığında cümlenin anlamı değiştiğinden dolayı, biz yerinde bırakmayı uygun gördük.

2 gün N : – A.

3 kimi N : – A.

4 cânibine N : – A.

kadırgaları dahi[1] ta'yîn olundu. Kethudâ-yı müşârun-ileyh Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya dâhil oldukda tevakkuf olunmayup, zilhiccenin on birinci günü limandan çıkup Girid'e revâne oldular. Bir muvâfık rüzgâr ile üç gün gidüp, on beşinci günü Hanya Limanı'na selâmetle vâsıl ve 'azîm şenlikler ile şehre dâhil oldular.

Küçük Hasan Paşa ber-mûceb-i fermân-ı 'âlî kadırgaya girüp, mâh-ı mezbûrun yirmi birinci günü cümle çekdirirler ile Hanya Limanı'ndan kalkup Âsitâne'ye teveccüh eyledi. Hanya'da zahîreye kıllet gelüp me'kûlât 'izzet bulmuşidi. Bir vakıyye hurde peksimâtı kırka ve tuzu doksana bey' iderlerdi. Gemilerden yirmi beş bin keyl buğday ve peksimât ve gayri zahâ'ir tevzî' olunmağla herşey rahîs olup, Paşa-yı müşârun-ileyhin vusûlü 'asker-i İslâm'a kuvvet-i kalb[2] ve a'dâya derd-i ser olup, guzât-ı Müslimîn her cihetden mesrûr u kâm-bîn oldular.

Bundan akdem 'asker kal'a içinden taşra çıkmayup küffâr[3] karavulu bir mil yerde durup karyelerden re'âyâ gelmeği[4] men' iderlerdi. Zilka'denin[5] evâsıtında beş altı bin küffâr bir yere gelüp topsuz, nerdübân ile hisâra hücûm kasdın itdiklerinde, Küçük Hasan Paşa bir mıkdâr 'asker ile çıkup ân-ı vâhidde münhezim kılmışidi. Hüseyin Paşa ertesi, bir mıkdâr 'asker ile Suda ⟨Souda⟩'ya çıkup deryâ kenârına varup birkaç yüz koyunların[6] sürmekle küffâra dehşet gelmişidi. Biri birinden istimdâd ile hadden bîrûn esbâb u âlât ihzâr idüp berr ü bahrdan hücûm tedârükünde olduklarını haber alup Der-i devlet'e 'arz u i'lâm eyledi. Ve Suda ⟨Souda⟩ mukābili Tuzla'ya varınca 'asker-i İslâm yayılup, her hurûclarında küffârın nicesin ahz ve esîr itmekle, etrâfda olan kurâ re'âyâsı Hanya'ya bî-pervâ gelüp gider oldular. Me'kûlât kısmı râygân bulunup, lühûm ve sâ'ir eşyâya gınâ geldi.

Zikr-i Ahvâl-i Serhadd-i Üngürüs

Sâbıkā zikr olunduğu üzre Nemçe ile Fransa'nın imparatorluk husûsunda nizâ'ları sebebi ile İsvet tâ'ifesi Fransa tahrîki ile Cermanya, ya'ni Nemçe

---

1 dahi N : – A.
2 kalb N : – A.
3 küffâr N : kâfir A.
4 gelmeği A : gelmez N.
5 zilka'denin A : zilka'de N.
6 koyunların N : koyunlar A.

vilâyetlerine 'asker çeküp bin kırk târîhinden beri gâret ü hasâretden hâlî değil idi. İsvet tahrîki ile **[266b]** Erdel Voyvodası Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ dahi hareket üzre olup Nemçe diyârlarına tecâvüz ü te'addîden hâlî olmayup, sene-i mezbûre evâ'ilinde Eğre ⟨Eğri/Eger⟩'ye karîb, bi'l-fi'l Nemçe tasarrufunda olan Semendire ⟨Szendrő/Smederevo⟩ Kal'ası'nı muhâsara eylediği 'arz u i'lâm olundukda, Nemçe ile hâlâ müceddeden mün'akid olan sulh u salâhda tasrîh olunduğu üzre, Erdel Hâkimi tasarrufunda olan yedi nâhiyeye kanâ'at eylemeyüp Nemçe toprağına müdâhale eylediğine rızâ-yı hümâyûn olmamağla, envâ'-i tenbîh ü te'kîdi müş'ir Sadr-ı a'zam tarafından mektûblarla Bey-zâde Mehemmed Çâvuş gönderildi.

Rebî'ulevvelin on sekizinde mezbûr çâvuş Budun ⟨Buda⟩'a varup Hüseyin Paşa âdem koşup mektûbla Eğre ⟨Eğri/Eger⟩'ye gönderdi. Eğre ⟨Eğri/Eger⟩ Paşası dahi Fârisân Ağası Muhtâr Ağa'yı mezbûra koşup gönderdi. Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩, mukaddemâ muhâsara eylediği Semendire ⟨Szendrő/Smederevo⟩ varoşunu harâb eyledikden sonra ferâgat ve Nemçe'nin "Filek ⟨Fülek⟩" nâm[1] kal'asını dahi muhâsara niyyeti ile ol tarafa 'azîmet itmişidi. Anın dahi varoşunu yakup yıkdı. Mahall-i mezbûrun iki mil kurbında vâkı' "Rime Sonbut ⟨Rimaszombat⟩" nâm kal'a kurbında çâvuş-ı mezbûr Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'ye mülâkī olup tenbîhnâmeyi[2] kendiye teslîm ve fermân olunan husûsu tefhîm itdikde[3] envâ'-i te'allül ü bahâne idüp, "*İsveç ile ittihâd u ittifâk ve mâ-beynimizde nice 'ahd u mîsâk olmağla mülâkāta giderim*" diyü der-'akab kalkup, Budun ⟨Buda⟩'a beş mil kadar karîb yerde "Secan ⟨Szécsény⟩" nâm mahalle gelüp, andan Germat ⟨Gyarmat⟩[*1] ve Leve ⟨Léva/Levice⟩ üzerinden Uyvar ⟨Újvár⟩'a varup, "*Öte cânibden İsvet 'askeri dahi gelüp mülâkī olmak üzerdir. Bir yere cem' olursa bu cânibe dahi hayr görünmez*" diyü Hüseyin Paşa 'arz eyledi. Mezbûrun cem'iyyeti sebebi ile

---

1 nâm A : – N.

2 tenbîhnâmeyi ("yi" eki sonradan eklenmiş) A : tenbîhnâme N.

3 itdikde A : olundukda N (A nüshasında "olundukda" nın üstü çizilerek satır dışına çıkılarak "itdikde" azılmış).

*1 Âtıf Efendi nüshasındaki imlâsı كرمات şeklindedir. Daha önceki varaklarda birkaç defa yanlış bir imlâyla, Garman (كارمان) olarak geçmişti. İpol (Ipoly) Nehri'nin güney kıyısında yer alan Germat (Gyarmat), Osmanlı idaresi zamanında Eğri Eyâleti'ne bağlı bir sancak idi. Erdel Prensi Bethlen Gábor 1619'da Germat (Gyarmat)'ı ele geçirmiş ve 1622'de Nikolsburg Barışı ile Habsburglar'a teslim etmişti (Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, s. 296).

Eğre ⟨Eğri/Eger⟩ ve Hatvan ve Novigrad ⟨Nógrád⟩ ve Solnok ⟨Szolnok⟩ ve Secan ⟨Szécsény⟩ kal'alarına tâbi' dört beş yüz pâre karye -ki bu cânibe virgü virüp itâ'at üzre idiler- harâb olup re'âyâ firâr eylemekle, Eğre ⟨Eğri/Eger⟩ ve Budun ⟨Buda⟩ neferâtının mevâciblerine yüz yük akçadan mütecâviz kesr görünüp, zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr mahsûllerine küllî zarar oldu.

Zikr-i Ahvâl-i Nemçe

Ferdinandos İmparator ⟨Ferdinand III⟩'a taraf-ı saltanatdan elçilik ile giden Yûsuf Çâvuş rebî'ulâhırm beşinde Beç ⟨Bécs/Wien⟩ Kal'ası'na vardıkda, a'yân-ı devlet istikbâl idüp envâ'-i ikrâm ile İmparator'a götürdüler[1]. Nâme-i hümâyûn ile taraf-ı Şehriyârî'den gönderilen hedâyâyı iledüp buluşdukda, ayağ üzre kalkup istikbâl ve ziyâde ikrâm eyledi. Mezbûrun rivâyeti ve mektûbu üzre bu esnâda İsvet 'askeri Tuna'nın karşı yakasında vâkı', Beç ⟨Bécs/Wien⟩ Kal'ası'na tahmînen sekiz mil yerde Nemçe'nin "Birim ⟨Brünn/Brno⟩" nâm kal'asın muhâsara idüp bir nice zemândan beri döğüp ve Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'nin ser'askeri Yakos dahi Ak-yaylak'ın öte yüzünde Beç ⟨Bécs/Wien⟩ Kıralı memleketinde geşt ü güzâr ve te'addîsinden kurâ ahâlîsi firâr idüp, Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ dahi hareket ve cem'iyyet üzre olmağla İmparator gāyet mütehayyir ve muztarib olup, Beç ⟨Bécs/Wien⟩ Hisârı'na kavî handekler çeküp yeniden kapular ve kal'a etrâfına toprakdan sedler itdirdi. Birâderi bundan akdem 'uzlet-nişîn olmuşidi, ittifâk-ı a'yânla ⟨anı⟩ getirüp serdâr ta'yîn itdi. Ve yirmi beş bin kadar 'asker ile Tuna'yı geçüp İsvet 'askeri üzerine varmak emr eyledi. Ve Komaran ⟨Komárom⟩ kapudanı olan Grof Purham (پورهام)'ı dahi Yakos üzerine serdâr idüp ana dahi Nemçe ve Macar ve Hırvat 'askerinden yirmi bin kadar leşker koşdu.

İmparator dahi Pojun ⟨Pozsony/Bratislava⟩ Sahrâsı'nda dernek idüp Bekan-oğlu ⟨Batthyány⟩ ve Zirin-oğlu ⟨Zrinski⟩ ve Nadajlı-oğlu ⟨Nádasdy⟩ Kıral yanına geldi. Ve 'askerlerinden tahmînen on iki bin âdem ifrâz idüp Pojun ⟨Pozsony/Bratislava⟩ Sahrâsı'nda müheyyâ durdular ki Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ 'askeri vilâyetlerinden çıkup gitmezler ise üzerine varalar. Ve Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩, Nova ⟨Hercek Novi⟩ Kal'ası altında iki gün oturup ba'dehû "Sependik" nâm mahall -ki ma'denler semtidir- ol cânibe tevec-

[1] götürdüler N : getirdiler A.

cüh itdi. Ve Nemçe 'askeri bu üslûb üzre üç bölük olup, her biri bir husûsa mütterakkıb durdular. Bunlar ayağ üzre olmağla, bu tarafdan Bosna 'askeri Osek ⟨Eszék⟩'de cem'iyyet fermân olundu. Yakos dahi Ak-yaylak'ın öte cânibinde Morav⟨y⟩a ⟨Moravia⟩'ya geçüp iki bin kadar 'askerle İsvet'e mülâkī olup "Nitra ⟨Nyitra⟩" nâm kal'aya geldiler.

Der-i devlet'den **[267a]** irsâl olunan mü'ekked hükümlere Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ aslâ i'tibâr eylemeyüp Nemçe'ye te'addîden el çekmedi. Uyvar ⟨Újvár⟩ Kapudanı Kurgac (قورغاج) Macar 'askerine sâlâr olup, Nemçe Serdârı Komaran ⟨Komárom⟩ Kapudanı Grof Purham (پورهام) yanına varup 'askeri ile Tuna'yı geçüp Filek ⟨Fülek⟩ üzerine teveccüh eyledi[1]. Cumâdelâhırede Hüseyin Paşa'ya mektûb gönderüp Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'nin sulha mugāyir hareketini ve kendinin memleket muhâfazası içün serdâr ta'yîn olunduğunu bildirüp[2], "*Gayri mülâhaza olunmaya*" diyü i'lâm eyledi. Bi'l-âhıre Budun ⟨Buda⟩ Beylerbeyisi Hüseyin Paşa tarafından mezbûra ve Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'ye âdemler ve mektûblar varup, hüsn-i mu'âmele ve tenbîh ü te'kîdi müş'ir nesâyih ile mâ-beynleri ıslâh olup, mâh-ı recebde Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩ Kaşa ⟨Kassa/Košice⟩'ya 'avdet itmekle, Grof dahi dönüp[3] Beç ⟨Bécs/Wien⟩'e revâne oldu.

Bu esnâda Budun ⟨Buda⟩ serhaddine bârût ve revgan, neft ve zift ve ba'zı mühimmât lüzûmun 'arz olunmağla[4], on sekiz araba mühimmât cebeciler çorbacısı ile gönderilmiş ⟨idi⟩. Şehr-i recebde vâsıl ve serhadlülere küllî kuvvet-i kalb hâsıl oldu.

Ve bu üslûb üzre Nemçe ve İsvet keşâkeşde olup aralarında ceng[5] ve fitne uzadı. Bi'l-âhıre İmparator, Fransa ve İsvet murâdı üzre sonra sulha rızâ virdi.

Zikr-i Ba'zı Vekāyi'-i Cüz'iyye

Cumâdelûlânın ikinci gicesi İstanbul'da, Sultân Bâyezîd kurbında harîk vâkı' olup aşağı Kum-kapusu'na varınca gidüp ertesi, ikindi vaktinde güçle sâkin olup şehir yandı.

---

1 eyledi A : eylediler N.
2 bildirüp N : – A.
3 dönüp N : – A.
4 olunmağla A : eylemekle N.
5 ceng ve A : جناست ve N.

Ve şevvâlin on sekizinci gicesi Mekke-i Mükerreme'de 'azîm bârân olup seyl-i firâvân tuğyân itdikde, Harem-i şerîf ve hücerât dolup üç gün Harem'de edâ-i salât mümkin olmadı.

Şevvâlin üçünde Rumili Sadrı ⟨Kara Çelebi-zâde⟩ Mahmûd Efendi ma'zûl olup, yeri 'Abdurrahîm[1] Efendi'ye tevcîh olundu.

Şevvâlin yirmi yedinci günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-ihdâ idi- vezâretle defterdâr olan Sâlih Paşa Dîvân'da otururken içeri da'vet olunup mühr-i hümâyûn virildi. Ve selefi Mehemmed Paşa, sarâyına gidüp Girid Seferi'ne serdâr oldu. Ve defterdârlık Mûsâ Ağa'ya virildi.

Zilka'denin yirmi dokuzunda Şeyhülislâm Ebû Sa'îd Efendi ma'zûl olup[2], meşîhat-ı İslâmiyye Mu'îd Ahmed Efendi'ye virildi.

Zilhiccenin dördüncü günü fâtih-i Hanya, dâmâd ve mukarreb-i hazret-i Şehriyâr olan Kapudan Yûsuf Paşa mazhar-ı kahr-ı Pâdişâhî olup diyâr-ı 'ademe gönderilmekle, mansıb-ı kapudanî Mûsâ Paşa'ya virildi.

Vefeyât

Yûsuf Paşa:

Bosnaviyyü'l-asıldır. 'Avret-bâzârı'nda Bölük Ağası Ermeni Mustafa Ağa huddâmından olup, ağası vefâtından sonra Harem-i hümâyûn'a girüp yolu ile silahdâr olmuşidi. Sultân Murâd Hân merhûmun nedîmi silahdâr iken takarrüb idüp mazhar-ı iltifât-ı bî-pâyân olduğu karînesi ile mezbûru dahi Sultân İbrâhîm Hân ol pâyede musâhib ve nedîm idinüp vezâretle taşra çıkardıkdan sonra, iki yaşında kerîmelerini tezvîc ile müşârun-ileyhin şânını 'âlî kılup kapudan ve serdâr eylediler. Ve Donanma-yı hümâyûn ile varup Girid fethi mukaddimesine bâ'is ve dûr-â-dûr seferler zuhûruna mezbûr ile Cinci Hâce sebeb-i hâdis olmuşidi. Çün Pâdişâh-ı kâm-gârın iltifât u gazabı müte'âkıb ve meşreblerine televvün gālib idi, seferden geldikde ednâ sebeb ile izâle olundu[*1].

---

[1] 'Abdurrahîm A : 'Abdülkerîm N. A nüshasında verilen Abdurrahîm isminin doğruluğunu Şeyhî Mehmed'in *Vekāyi'ü'l-fudalâ* adlı eseri ile teyit etmek mümkündür (I, 212). 1055 yılı şevval ayında (Kasım 1645) Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi yerine Rumili Kazaskerliği'ne 'Abdurrahîm Efendi getirilmiştir.

[2] olup N : oldu A.

[*1] Âtıf Efendi nüshasında, burada, varağın sol alt kenarında şu birkaç satırlık not vardır: "Pâdişâh-ı merhûm Paşa-yı merkūmu boğdurdukdan sonra nâdim olup, meyyitine nazar-ı

Mezbûr hadd-i zâtında mütedeyyin ve sâlih vücûd olup hadâset-i sinni ile meşihate lâyık ve umûr-ı cumhûr tedbîrinde sâ'ir akrân u emsâlinden fâ'ik kimse idi. Mu'ammer olsa nice hıdmetler itmek şânından ve sahâ vü keremi sahîfe-i hısâl-i hamîdesi 'unvânından idi. Rahmetu'llâh[1].

merhamet ile nazar eyledikde, '*Güzel, kırmızı elma gibi yanakları var imiş, hayf oldu*' diyü girye-i hâyâhây ile vâfir bükâ ve sebeb olanlara bed-du'â eyledikleri tevâtür mertebesinde şâyi' olmuşidi." Bitiminde, adeta Kâtib Çelebi'nin imzası olarak kabul edebileceğimiz "minhu" kaydını taşımadığına göre, bu notun müellifin kendisine değil, Âtıf Efendi nüshası üzerinde muhtelif tasarruflarda bulunan meçhul şahsa ait olduğunu tahmin etmekteyiz. Nitekim, notun Nuruosmaniye nüshasında bulunmuyor olması da bu tahminimizi desteklemektedir. Notun neredeyse aynısının *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1068-1069)'da mevcut olduğunu görmek ise şaşırtıcıdır.

1 rahmetu'llâh A : – N.

SENE-İ SİTTE VE HAMSİN VE ELF

Zikr-i Vekāyi'-i Girid

Sâbıkā fermân-ı 'âlî mûcibince Hüseyin Paşa ve Ahmed Paşa Mora yalılarına gelüp 'ubûr idince tahrîr eylediği sipâh ve yeniçeri Hanya Kal'ası'na geçüp anda mevcûd olanları yoklayup iki yüz nefer sipâhî ve yüz elli nefer yeniçeri defterleri Der-i devlet'e 'arz olundu. Gurre-i muharremde makbûl **[267b]**-i hümâyûn olup deftere geçdiler. Ve ol sipâhîler Todori ⟨Agii Theodori⟩ kal'alarını muhâfazaya konuldu.

İtâ'at-i Kisamo ⟨Kissamos⟩

Hanya tevâbi'inden, cezîrenin taraf-ı garb u şimâlinden "Kisamo ⟨Kissamos⟩" nâm kal'a leb-i deryâda vâkı' olup içinde iki yüz kadar soltat temekkün itmekle, sükkânı Hasan Paşa'ya ve Hüseyin Paşa'ya gelmeyüp itâ'at itmemekle, Segbânbaşı Murâd Ağa serdâr ta'yîn olunup, piyâde ve süvâr üç bin kadar 'asker ile muharremin yirminci günü, vakt-i gurûbda gönderilmişidi. İkinci günü 'ale's-seher vardıklarında karşı gelen küffâr bozulup, hisâra girenlerin[1] pây-i sebâtı mütezelzil olup kal'ayı virdiler. Dört yüz kadar zen ü duhter esîr ve ganâ'im almup selâmetle ol gün yine Hanya'ya geldiler. Ahz olunan iki yüz kadar küffâra, min-ba'd kal'alarına soltat komayup inkıyâd şartıyla emân virildi. Bundan sonra sâ'ir serkeş re'âyâ dahi yevmen fe-yevmen gelüp 'arz-ı inkıyâd itmeğe başladılar.

Bu feth-i celîl mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinci günü ulak ile rikâb-ı hümâyûna telhîs olunup, mukaddemâ Yûsuf Paşa Mora'dan Hanya'ya geçirüp, anda binâ olunan üç câmi'in mütevellîsi Moralı Za'îm Sinân Ağa'ya teslîm itdiği yüzden ziyâde atları -ki şehir zimmîlerine tevzî' olunmuşidi- alınup 'asker-i İslâm bahâdırlarına tevzî' olmağla bu zemâna gelince kırk kadar süvâr ancak var iken yüz elliye bâliğ olup, etrâfda gezen harbî küffârı şikâr ile kuvvet-i kāhire-i İslâmiyye'yi âşikâr eylediler[2].

Tedbîr-i Küffâr

Kandiye'den Hüseyin Paşa'ya câsûslar gelüp haber virdi ki küffâr, kal'alarının istihkâmıyla küllî mukayyed olup kûşe-bendler ve tâbyeler

---

1 girenlerin N : seğirdenlerin A.
2 eylediler N : eyledi A.

yapdırup toplar ve cebehâne ve bârût ve sâ'ir levâzım ile mâl-â-mâl eyledi. Ve etrâf karyelerden on beş bin kadar re'âyâ cem' idüp, içlerinden kıtâle kādir sekiz bin kâfir intihâb itdiler. Ve Venedik etrâfında dahi on bin kadar piyâde soltat ve sekiz yüz atlu cem' olup "Zakinta ⟨Zakinthos⟩" nâm mahalle dâhil oldukda, anları dahi geçirmek içün Suda ⟨Souda⟩'dan burtunlar gidüp, Mart'da cümle Suda ⟨Souda⟩'da cem'iyyet itdikden sonra, kimi re'âyâ sürüp Hanya'yı[1] muhâsara ve kimi deryâda donanma ile muhârebe ideceklerin bildirmekle Der-i devlet'e 'arz eyledi. Suda ⟨Souda⟩'nın taşra tarafında[2], dîvârı önünde olan meydâna toprak sürüp kal'ayı topdan himâye içün sedd eylediler. Beri tarafdan Hanya handekine dahi serâpâ hark[3] kesdirüp içine sular akıtdılar. Ve burc u[4] bârûlarına muhkem metersler itdiler. Ve Suda ⟨Souda⟩'dan bir kâfir firâr idüp muhâsara ideceklerin haber virmekle, donanmanın 'ale't-ta'cîl imdâda irişmesine Der-i devlet'e ulak gönderüp, imdâd ve zahîre geçirmemek içün Suda ⟨Souda⟩ gemilerinden on beşer yirmişer çekdirir ile burtun Benefşe ⟨Monemvasia⟩ kenârlarında dâ'imâ gezmede olduğunu bildirdi.

Safer evâ'ilinde Suda ⟨Souda⟩ Limanı'nda olan gemilerden kırk dört kıt'a burtun adalar üzerine gider nâmıyla çıkup gitdiler. Ve onuncu günü otuz beş pâre çekdirirleri gelüp dâhil oldu. Ol esnâda Kronalı nâm bir Firenk kapudanı Hanya'ya firâr idüp İslâm'a geldikde haber virdi ki Suda ⟨Souda⟩ kahtlıkdır ve gelen gemilerin kürekçileri nâkıs olmağla on pâresi tedârük içün Kandiye Kal'ası'na gidüp sâ'ir gemiler limanın Hanya cânibinde vâkı' tuzla kenârına[5] gelüp soltatların taşra çıkarup tabur[6] cem'iyyeti[7] ideceklerin haber virdi.

Rezm-i Hüseyin Paşa ve Gürûh-ı Küffâr bi'd-Defa'ât

Suda ⟨Souda⟩ Limanı'nda olan sefâ'in sulanmak içün taşra çıkmakdan kalup, zu'mlarınca limanın bir kenârı -ki 'asker-i İslâm karavulları mekânı olan "Tuzla" nâm leb-i deryâdır[8]- birkaç pâre çekdirir ile iki bin kadar kâfir saferin yedinci günü mahall-i mezbûra gelüp, Hüseyin Paşa dahi bir mıkdâr

---

1 Hanya'yı A : Hanya'ya N.
2 tarafında A : tarafından N.
3 hark N : handek A.
4 ve A : – N.
5 kenârına N : küffârına A.
6 tabur N : – A.
7 cem'iyyeti N : cem'iyyet A.
8 deryâdır A : deryâda N.

piyâde ve süvâr ile vardıkda, melâ'în hücûm-ı guzâta tahammül idemeyüp biri birin basarak sandallara cân atdılar. Bahâdırân-ı guzât irdiklerine emân virmeyüp öldürdüler. Niceleri gark olup yüzden mütecâviz kilâbın başı kesildi. Kenâra dökülen âlât u mühimmât-ı taburu alamayup gemilerini alarga eylediler.

Bundan **[268a]** sonra yine tabur kurmak emrinde musırr olup, mâh-ı mezbûrun on üçünde beş altı kıt'a kadırga mahall-i mezbûra geldiği haber alınup, bir mıkdâr 'asker ile Hüseyin Paşa üzerlerine varup, sâ'ir çekdirirleri dahi ol kenâra gelir iken gördüklerinde girü dönüp, guzât-ı İslâm deryâ kenârına çıkan küffâr üzerine hücûm eyledikde kadırgalardan top ve beriden tüfeng ile hayli cengler olup bi-'avni'llâh bir ferde zarar ısâbet eylemedi. Taşrada bulunan küffâr, gemilerine firâr idince yetmiş kadarı maktûl ve ekseri mecrûh olup deryâ kenârından kadırgalar niçe firâr ideceğini bilmedi. Makhûr u münhezim Suda ⟨Souda⟩'ya vardıklarında, Suda ⟨Souda⟩'ya karîb "Abokron ⟨Apokoronas⟩" nâm mahalden iki kapudan ile üç yüz atlu kâfir getirüp İslâmiyân'ın Tuzla'ya gider yolu üzre pusuya kodu. Ve Tuzla'ya girü altı yedi kıt'a kadırgaları gelüp haber virdiklerinde Hüseyin Paşa otuz kırk atlu ile tuzla görünür yere şikâra varup gezerken pusuları üzerine uğrayup, küffâr pusudan çıkup üzerlerine hücûm eyledikde 'azîm ceng olup, bi-fazlihi te'âlâ az zemânda küffâr bozulup mecrûh olanlardan gayri elli dört kelle ve kırk sekiz diri kâfir ile kapudanlarınm ikisi dahi ahz olundu. Bu cengde Hüseyin Paşa bi'z-zât dört beş kâfir katl itdikden sonra "Marko" dimekle ma'rûf ve yarar nâmdâr kapudanı yıkup giriftâr eyledi. Bundan sonra Paşa-yı müşârun-ileyh fart-ı ikdâm ve şecâ'at ile bülend-âvâze olup sît[1] ü sadâ-yı iştihârı diyâr-ı küffâra velvele virdi. "Kaytas" nâm esb-i siyâh-ı sabâ-reftâr ile tasvîrini Firengistân'a gönderdiler.

Ma'rekede bakıyyetü's-süyûf, gemilerine firâr idüp perâkende oldular. Esîrlere[2] su'âl olundukda, "*Venedik'den otuz kıt'a çekdirir dahi gelecekdir. Kayıklar ile beşer onar cengcileri Kandiye'de cem' olmadan hâlî değildir. Tedbîrleri, cem'iyyet temâm oldukda donanmaya karşı gitmekdir. Varamazlar ise mühimmât ile gelüp karadan, deryâdan Hanya'yı muhâsara iderler*" diyü

[1] sît A : sayd N.
[2] esîrlere (sondaki "e" harfi sonradan ilave edilmiş gibi görünüyor) A : esîrler N.

haber virdiler. Mukaddemâ Kandiye'den tabur binâsına irsâl olunan mi'mâr, esirler içinde bulunup te'ayyün kesb eyledi.

Hanya'da olan a'yân-ı 'asker gelüp Paşa'ya tehniye-i gazâ eylediler. Bu def'a küffârdan alınan atlar dahi 'askere tevzî' olunup, süvârân-ı nîze-güzâr 'adedi üç yüz kadara irişdi. Ve etrâfda olan re'âyânın ekseri bî-tekellüf gelüp gidüp 'asker ile me'nûs[1] oldular.

Muhârebe-i Küffâr der-Bozcaada

Mâh-ı saferin yirmisinde Venedik keferesinin yirmi kıt'a kalyonu Bozcaada'ya düşüp toplarını kal'aya çeküp muhâsara eylediler. Donanma ve Serdâr Boğaz'a varmışlar idi. Yirmi kadırga dahi[2] gönderilüp hisâr-ı mezbûr imdâdına irişmek fermân olundu. Hisâr-ı mezbûrun bârût ve mühimmâtı olmamağla kal'a limanında bulunan yolcu gemileri halkı hisâra girüp topları ve bârûtları ile bir iki gün ceng ve müdâfa'a itdiler. Bu esnâda sâbıkā Girid'den gelen Rumili Beylerbeyisi Küçük Hasan Paşa donanma 'askerinde mevcûd olmağla, beş kadırgayı yanına alup serdengeçdi dilâverler[3] ile varup 'ale'l-gafle küffâr üzerine dökülüp hücûm itdiklerinde, küffâr ürküp hisârdan firâr eylediler. Ve gemilerine girüp demür koparup Anadolu kenârına geçdiler. Bu tarîk ile hisâr-ı mezbûr halâs oldu.

Muhârebe-i İstorni der-Girid

Suda ⟨Souda⟩'nın Hanya cânibine olan karşısında, kâfirin "İstorni" nâm metîn kal'a mesâbesinde bir 'azîm manastırı var idi. Suda ⟨Souda⟩'ya havâle olmağla etrâfa metersler kurup içine üç dört bin tüfeng-endâz kâfir girmiş idi. Fürce buldukca çıkup Hanya'dan Suda ⟨Souda⟩'ya top gidecek **[268b]** yollara taşlar döküp[4] sedd itmek kasdında olmağla, saferin yirmi birinci günü -ki 'îd-i Nasârâ idi- Hüseyin Paşa bir mıkdâr piyâde ve süvâr ile varup ol yolları tahliye iderken gürûh-ı küffâr cebe vü cevşen ve bayrakları ile çıkup meterse girdiler. Ve bir mıkdârı[5] manastır üzerinde top ve tüfeng atmağla biraz ceng oldu. Küffâr yakın gelmeğe ikdâm idemeyüp, kal'a altından küffârı ayırmak içün

---

1 me'nûs A : me'yûs N.
2 dahi N : – A.
3 dilâverler N : dilâverleri A.
4 döküp A : düşüp N.
5 mıkdârı N : mıkdâr A.

kaçamak gösterilüp Paşa kadem be-kadem[1] ol civârda vâkı' olan yel değirmenleri cânibine vardı. Melâ'în gurûr ile ardlarına düşüp topdan ayrıldıkda, cumhûr-ı dilâverân yek-bâr dönüp küffâra bir mertebe kılıc kodular ki misli sebk itmemiş idi. İleri bulunan yirmi otuz süvâra bir yaylım tüfeng atıldıkda firâra yüz tutıcak, atluların her biri yedişer sekizer kâfir kesüp, sonra varanlar dahi boş kalmadı. Melâ'în top altına cân atmağla[2] başları alınmak mümkin olmayup ekseri başı ile kalmış iken, yetmiş sekiz kelle ve yirmi üç tüvânâ kâfir giriftâr olup, miyânlarında ziyâde mu'teber olup yüz sürdükleri beyâz üzre musavver San Marko bayrağı, huddâm-ı Paşa'dan "Ahmed Ağa" nâm dilâver bayrakdârı ile alup getirdi. Ve Paşa-yı kişver-güşâ dahi beş altı kâfir yıkdıkdan sonra bir piyâde âhen-pûş kâfiri kapup hayli götürüp kafâdâr olan hıdmetkâra teslîm eyledi. Ve bu denlü cengde 'asker-i İslâm'dan bir kimsenin burnu kanamadı. Selâmet ile Hanya'ya geldiler.

Teshîr-i Kardinal

Bundan birkaç gün mukaddem mezbûr kal'anın bellü başlularına hıtâben kâğıd gönderilüp, şöyle ki: "*Pâdişâhımın emânına gelesiz, murâdınıza kefîl oluruz*" dinilmiş idi. Ol ecilden aralarına tefrika düşüp iki yüz elli nefer baş⟨ı⟩ ve beş yüz nefer başı ile sekiz yüz nefer sâhibi -ki kardinaldir- ittifâk idüp nefer başılarından bir kapudanların, muhârebe gününün ertesi emân talebi ile Hanya'ya irsâl itmeğin, alınan baş ve esîrler ile Paşa Hanya'ya geldikde buluşup, kefâleti ile ahz olunan bayrakdâr ıtlâk ve envâ'-i ihsân va'd olunmağla virilen emânnâmeyi virdikde mezbûr kardinal saferin yirmi dördünde, *Târîh-i Girid* muharriri kavlince rebî'ulevvelin yirmi dördüncü günü, fursat bulup ol iki bellü başlu ve altmış yedi nefer hıdmetkârları ile firâr idüp Hanya'ya geldiklerinde Paşa her birine hıl'atler ve küllî ihsânlar itdi. Ba'dehû mezbûrlar, "*Neferlerimizi emânla ihrâc ideriz*" diyü bir mıkdâr 'asker ile kal'aları mukâbelesine varmak recâ eylemeğin, Murâd Ağa ve Paşa Kethudâsı piyâde ve süvâr ile koşulup vardıkda, kal'ada bir mıkdâr Arnavud küffârı olup muvâfakat itmemekle ihrâc mümkin olmadı.

Ve mukaddemâ vâkı' olan atlu muhârebesinde ve hâlâ bu İstorni muhârebesinde ahz olunan kâfirlerden iki ahvâl bilir kâfir ve Kardinal Kethudâsı Yanko ve Zurnazen Yanko, Hâcı İbrâhîm Ağa ile Der-i devlet'e

---

1 kadem be-kadem N : kadem ber-kadem A.
2 cân atmağla N : cân atmağa başladı A.

gönderildi. Geldiklerinde Hüseyin Paşa recâsıyla küllî iltifât olundu. Ve Galata'da Venedik Balyosu'na varup buluşdukda, hîle ile alıkoyup gice telef itmegin, Balyos mu'âhaze olundu. Ve muhârebede ahz olunan üstâd-ı mühendis ve mi'mâra, Girid'de olan kal'aları Hüseyin Paşa tasvîr itdirüp[1] Der-i devlet'e göndermişidi. Geldikde manzûr-ı Şehriyârî oldu.

Ve rebî'ulevvel ibtidâ'sında Kandiye cenerali on bir çekdirir ve dört mavna donadup Boğaz semtine yolladı. Bundan akdem otuz beş kıt'a burtun ve kalyonları Suda ⟨Souda⟩'dan çıkup ol semte gitmişler idi.

Muhârebe-i Donanma der-Boğaz

Çün Girid tarafından ulak ve mektûblar gelüp, Donanma-yı hümâyûn vakti ile fasl-ı bahârda irişmek lüzûmunu rikâb-ı hümâyûna 'arz u mahzar itmişler idi, müceddeden nice sefâ'in donanup müretteb ü mükemmel donanma ile Kapudan Mûsâ Paşa deryâdan ve Vezîr-i a'zam-ı sâbık Serdâr Mehemmed Paşa karadan Boğaz'a irsâl olunup **[269a]** Gelibolu'ya varmışlar idi. Rebî'ulâhırın onuncu günü Serdâr Mehemmed Paşa, donanma gemileri ile Gelibolu'dan kalkup, küffârın yirmi altı pâre kal'a-misâl kalyonları Boğaz'dan taşra Megariz Körfezi etrâfında sulanır iken üzerine varup göründükde, melâ'în fuçıları bıragup cümle yelken üzerine gelüp bir mıkdâr denize çıkdı. Ve cenge mübâşeret olunduğu vakit, salât-ı işrâk zemânı idi. İkindi vaktine dek 'azîm top ve tüfeng cengi olup, kâfir kapudanının gemisine bir top vardıkda, sancağı ile direği düşüp suya berâber itmiş iken, cest deprenüp garkdan halâs ve birkaç gemileri dahi şikest olup küllî hasâret gördüler. Beri tarafdan dahi Kāsım Paşa-zâde gemisine bir top gelüp on kâfir düşürdü. Ve sâ'irden birer ikişer âdem düşüp, rüzgâr çıkmağla çatmak mümkin olmayup cezîre altına varıldı. Ve min-ba'd rüzgâr müsâ'id olmamağla Girid'e teveccüh itdiler. Ve Serdâr ile Mûsâ Paşa arasında ittifâk müyesser olmayup biri birini 'arz itmekle, Karadeniz'den Ahmed Paşa da'vet olunup, mâh-ı mezbûrun yirmi üçünde on kıt'a kadırga ile imdâda gönderildi.

Ceng-i Abokron ⟨Apokoronas⟩ ve Melakaşa der-Girid

Küffâr sâbıkā İstorni Kal'ası'nı bıragup gitdikden sonra, Ceneral-i bedfi'âl Kandiye'den Abokron ⟨Apokoronas⟩'a gelüp karyelerden salâha kādir

[1] itdirüp A : idüp N.

olan bin kadar re'âyâ devşirüp Venedik'den gelen altı yedi bin tüfengi anlara tevzî' eyledi. Abokron ⟨Apokoronas⟩ râhı gāyet sa'b sengistân olup bundan akdem ol semtlere 'asker-i zafer-eserden kimse gitmemiş idi. Ol nâhiye karyeleri dahi gelüp itâ'at itmediklerinden gayri Ceneral'in nice eyyâm anda meks ü ârâmı ve kârzâr kasdıyla kıyâmı bâ'is olup, iktizâ eyledi ki[1] ol cânibe 'asker gönderile. Paşa-yı kişver-güşâ Segbânbaşı Murâd Ağa'yı piyâde ve süvâr bir gürûh güzîde 'askere serdâr idüp rebî'ulevvelin on birinci günü, 'ale's-seher göndermişidi. 'Asker-i mansûr mahall-i mezbûra vardıkda dervâze-i hisârda olan küffâr hücûm-ı İslâmiyân'ı göricek tâkat getirmeyüp, kurbında olan kûh-ı 'azîm bâlâsına firâr itdiler. Derûn-ı hisârdan top ve tüfeng ile cenge âheng idicek pîşgâh-ı hisârda olan küffârdan hayli baş ve dil alınup katl olunmağla, sâ'iri Ceneral ile derûn-ı hisâra firâr eyledi. Havâlî-i Abokron ⟨Apokoronas⟩'da vâkı' olan iki kıt'a karye tahrîb olunup, Ceneral dahi gice kal'adan çıkup Suda ⟨Souda⟩'ya firâr[2] eyledi. Guzât-ı İslâm sâlim ü gānim dönüp Hanya'ya geldiler. Bu cengde yüz elli kadar esîr ve kırk yedi baş alındı.

Ve rebî'ulâhırın onuncu günü Hanya'dan cenûba dört sâ'atlik yol "Melakaşa" nâm bir sa'b sengistân dağda küffâr tekrâr tabur kurup, mezbûr re'âyâyı iki bin kadar Firenk ile[3] içine kodu. Mâh-ı mezbûr evâhırında câsûs gelüp, "*Tâbi'olan 'Kisamo ⟨Kissamos⟩' nâm kal'adan öte ba'zı karyelerden bin kadar re'âyâ dahi sürmek içün dört beş yüz kâfir ta'yîn olundu*" diyü haber virmekle, bin beş yüz kadar 'asker ile Hüseyin Paşa kethudâsını ser-i râhlarına gönderüp melâ'în âgâh olmağla gitmeyüp, mezbûr Kethudâ[4] biraz tevakkufdan sonra 'avd idüp gelirken Melakaşa dâmenine uğradıkda bir iki fırka küffâr alayı görünmekle, üzerlerine varup kıtâle şürû' eyledikde Hüseyin Paşa dahi âgâh olup, üç bin kadar 'asker ile irişdi. Küffâr haberdâr oldukda tabura firâr idüp Ceneral derhâl küffârı birikdirüp meterse kodu. 'Asker-i İslâm sürüp üzerlerine vardıkda hayli ceng itdiler. Lâkin, hücûm mümkin olmamağla kaçamak gösterüp, gürûh-ı mekrûh mağrûrâne yek-bâr taburdan çıkup ardlarınca birkaç kadem uzakda tekrâr dönülüp nice zemân tüfeng cengin itdikden sonra, bi'l-âhıre melâ'înin yüzü dönüp ardları alınmağla, ekseri

---

1 eyledi ki A : eylediği N.
2 firâr eyledi ... firâr N : – A.
3 ile A : – N.
4 mezbûr Kethudâ N : – A.

tabura gidemeyüp silâhlarını döküp sa'b yerlere çıkdılar. Ve bir mıkdârı tabura girüp, "*Kumbaralar Türk'e kalmasın*" diyü âteş virüp ⟨kendi⟩ üzerlerine âteş-feşân oldukda yüzden mütecâviz kâfiri helâk itdi. Ve elli altmış kadar esîr alınup beş yüzden ziyâdesinin başı kesildi. Kapudanlarından ve sâ'ir bellü başlularından yirmi kadarı der-zencîr olup, beş altı bayrak ve üç binden ziyâde tüfeng ganâ'imi ile Hanya'ya gelindi. Ve boğazda ancak bir nefer şehîd oldu. Esîrlerden biri Hüseyin Paşa'nın sâhib-i hânesi, nice bin küffârın zâbiti olan "Karih" nâm meşhûr bir kâfir idi.

Feth ü Tahrîb-i İstorni

Cumâdelûlânın evâ'ilinde Paşa-yı kişver-güşâ İstorni manastırını fethe 'azîmet kasdı ile esbâb-ı teshîr ve top ve tüfeng ve edevât-ı ceng ihzârını küffâr-ı hâk-sâr işidüp, mukaddemâ da'vetnâme varup, defa'ât ile cenglerde gördükleri kahr u galebe ve heybet ü salâbet havfı cânlarına kâr idüp min-ba'd[1] karâra mecâl muhâl olmağla mâh-ı mezbûrun üçüncü gicesi yek-bâr manastırdan çıkup Suda ⟨Souda⟩'ya firâr eyledikleri mesmû'-i guzât-ı şecâ'at-şi'âr olıcak ardlarından irişüp nicesini esîr ve tu'me-i şemşîr eyleyüp, birazı dahi gemilere girerken gark olup, dökülen mâ-meleki iğtinâm eylediler. Çün ol manastırın zabt u muhâfazası 'asîr idi, bünyânını hâke berâber yıkup, etrâfında olan üç nâhiyeyi zabt eylediler.

Ceng-i Âsiyâb der-Girid

Cumâdelûlânın dördünde 'asker-i İslâmdan bir iki yüz nefer dakīk itdirmek içün Hanya'dan dört sâ'atlik mesâfede, itâ'at üzre olan karyeler civârında vâkı' âsiyâblara seherî revâne olup, küffâr miyânında da'vâ-yı dilâverî iden[2] birkaç kapudan binden mütecâviz kâfir ile değirmenleri 'ale'l-gafle ihâta idüp, guzât-ı İslâm dahi harb u kıtâle başladıkda Hüseyin Paşa'ya **[269b]** haber gelüp, derhâl iki yüz süvâr ve bin kadar piyâde ile yetişüp, küffâr haberdâr oldukda ol mahalle karîb bir sa'b sengistâna cân atup firâr itdiler. Süvârîler yetişüp iki yüz kadarının önün alup ceng iderek sahrâya döndürüp, sâ'ir süvâr dahi irişüp hayli dilîrâne cengden sonra, bi-'avni'llâh gālib

[1] min-ba'd N : – A.
[2] iden A : andan N.

gelüp yirmi otuz kadarı giriftâr u esîr, bâkîsı tu'me-i şemşîr oldu. Bu muhârebede ancak bir sipâhî şehîd olup küffârın iki üç kapudanları kesildi.

Bu esnâda Malta ve Duka ve Venedik'den cümle otuz yedi burtun ve do kuz çekdirme küffâr-ı hâk-sâra imdâd nâmı ile gelüp[1] Suda ⟨Souda⟩ Limanı'na girdi. Lâkin, karadan Hüseyin Paşa'nın nâmı işidilen yerde küffâr karâr idemeyüp bu denlü cenglerin cümlesinde bi-'avni'llâhi te'âlâ[2] mansûr u muzaffer olup, Hanya ile Suda ⟨Souda⟩ mâ-beyni küffâr lâşesi ile doldu. On altı def'a alay alaya mukābil cenglerin her birinde küffâr-ı hâk-sâr inhizâm-ı küllî ile münhezim olmağla nice bin melâ'în kırılup, Hanya hâricinde beş bin kadar başlarından üç kulle binâ olunmuş idi. Ana binâ'en Hanya etrâfından ba'îd yerde Resmo ⟨Rethymno⟩ ve sâ'ir kal'alara ve kûhistâna firâr eylediler. Paşa-yı kişver-güşâ 'askere zahîre virüp Donanma-yı hümâyûn kudûmuna müterakkıb oldu. Bu esnâda Hanya'nın suyu[3] bir şâdırvâna münhasır olmağla, taşradan müstevfâ sular getirüp 'askeri ve sâ'ir halkı sîrâb itmekle her biri mesrûr u kâm-yâb oldular.

Muhâsara-i Suda ⟨Souda⟩

Cumâdelûlânın yirmi sekizinci günü yümn ü ikbâl ile Donanma-yı hümâyûn Hanya Limanı'na dâhil olup Serdâr-ı ekrem Mehemmed Paşa, "*Suda ⟨Souda⟩ fethi cümleden ehemdir*" diyü muhâsarasına sa'y ü himmet eyledi. Gemilerden toplar çıkarılup karadan piyâde 'asker ile Melakaşa yolundan üç günde sürüp Suda ⟨Souda⟩ kenârına îsâl eylediler. Kâfir donanması mukaddemâ Duka ve[4] Malta gemileri ile cengde bile olup, "*Türkleri bozduk*" diyü haber göndermişler. Donanma Girid'e geldikde 'azîm mâtem-zede oldular. Malta ve Duka gemileri birer ikişer gitmeden hâlî olmayup Müslimân esîrleri dahi yevmen fe-yevmen halâs bulup gelirler idi. Cumâdelâhırenin yedinci günü iki tarafdan toplar kurulup Suda ⟨Souda⟩ Hisârı döğülmeğe mübâşeret olundu. Limanın iki tarafını muhkem zabt içün yüz kırk pâre gemi Hanya önünde etrâfı muhâfazaya konup, Suda ⟨Souda⟩ önünde lenger-endâz olan kâfir donanmasına toplar havâle eyleyüp, liman ve kal'adan ayırmak bâbında ihtimâm olundu.

---

1 gelüp N : – A.
2 te'âlâ A : – N.
3 suyu A : – N.
4 ve A : – N.

Zabt-ı Hisâr-ı Abokron ⟨Apokoronas⟩

"*Hisâr-ı mezbûru küffâr bıragup gitmek üzredir*" diyü haber vârid olmağla cumâdelâhırenin sekizinci günü, nısfü'l-leylde Serdâr-ı kâm-gâr iz-niyle Hüseyin Paşa bir mıkdâr 'asker alup vardıkda, içinde olan küffâr cümle firâr itmiş bulunmağla, kenîselerinde ezânlar okuyup zabt olundu. Paşa-yı mezbûr dönüp gelir iken, melâ'înin gemileri kenâra yanaşup yola karîb yere bir mıkdâr tüfeng-endâz çıkarup pusuya komuşlar. Üzerlerine uğradıkda hayli ceng olup, 'avn-i Hakk ile küffâr bozulup deryâya dökülmekle yetmiş seksen kadarı helâk oldu. Ancak on sekiz baş ve beş dil[1] alup mansûr u muzaffer Hanya'ya geldiler.

Muhârebe der-Meters

Çün Melakaşa yolundan Serdâr ve 'asker Abokron ⟨Apokoronas⟩ Sahrâsı'na varup nüzûl eylediler, hisâr-ı mezbûr açık yerde olmağla küffâr gemileri top ile 'asker-i İslâm'ı[2] bî-huzûr iderdi. Serdâr emr eyledi ki üç kolonborna ve üç balyemez çeküp 'ale'l-fevr liman-ı mezbûr kenârına kuralar. Silifke'ye mutasarrıf olan[3] Çerkes 'Osmân Paşa ve Delvine ve Avlonya ⟨Vlorë⟩ ve Dukagin beyleri mübâşir olup, vakt-i zuhurda topları mahalline indirdiler. Gice meters kurulup ertesi toplar[4] küffâr gemilerine havâle olıcak, deryâya açılmağa erbâb-ı tîmâr perâkende olup sâ'ir 'asker top çekmeden yorgun ve fürû-mânde, birer seng-pâre sâyesinde mustazıll iken, vakt-i zuhur-da küffâr tecessüs-i ahbâr idüp, cümle çekdirir ve mavnalarından birkaç bin kâfir taşra çıkup meters üzerine döküldükde, 'asker-i İslâm'a perîşânlık el virüp, Delvine Beyi Zeyneddîn Bey'in sağ elini top şikest idüp birkaç erbâb-ı tîmâr mecrûh olduğu haberi Serdâr'a vâsıl olıcak, Hüseyin Paşa bir bölük 'as-ker-i nusret-eser ile bir mahalde irişdi ki melâ'în cengden istiğnâ idüp toplara palamar bağlamak sadedine varmışidi. Paşa-yı mezbûr 'asker-i mansûr ile hücûm idüp gürûh-ı makhûru bir mertebe ürkütdü ki top almak değil, gemile-rine düşmeği ganîmet bilüp biri birini ta'kîb iderek gitdiler. Cengde iki yüz kadar kâfir kırılup on kadar müsellem mecrûh oldu.

---

1 on sekiz baş ve beş dil A : sekiz on baş ve beş dil N.
2 'asker-i İslâm'ı A : 'askeri N.
3 olan A : – N.
4 toplar N : – A.

Vefât-ı Serdâr Mehemmed Paşa

Çünki Vezîr-i mezbûr nâzik tab‘ ve çelebi-meşreb kimse idi, Sâlih Paşa'nın mekr ü hud‘ası ile mansıb-ı sadâretden dûr ve mesken-i me’lûfundan mehcûr olduğundan gayri, kemâl-i menfûru olan deryâ cengi ve serdârlık bârını tahmîl ile nefy sûretinde Paşa-yı mezbûrun rengi te’sîr idüp gam-ı mefrata bâ‘is ve bu sebebden vücûdunda emrâz-ı hâ’ile hâdis olup gitdikce zücâc-ı mizâcı münkesir ve mâh-ı mezbûrun yirmi birinci günü hummâ-yı muhrikaya mübtelâ olup, selhi gicesi ‘ömr-i ‘azîzi âhır oldu. Defterhâne mühürlenüp Hüseyin Paşa ve Kapudan Mûsâ Paşa nevbetle umûra nâzır olup Küçük Hasan Paşa Rumili kolunda ve Çiftelerli ‘Osmân Paşa Anadolu kolunda olan toplar üzerine durup umûr-ı muhâsara vü muhârebede aslâ kusûr u fütûr göstermeyüp, belki evvelkiden ziyâde sa‘y ü ihtimâm itdiler. Küffârın çekdirir ve burtun ve mavna makûlesi yüzden mütecâviz sefâ’in⟨i⟩ Suda ⟨Souda⟩ imdâdında dönüp durur ve ekseri Hanya karşısına çıkup görünürdü.

Feth-i Gramuza[*1] ⟨Gramvousa/Grambousa⟩

Hüseyin Paşa gerçi Hanya muhâfazasıyla me’mûr idi lâkin, sâ’ir umûra, husûsâ Serdâr vefâtından sonra cumhûra, liyâkat hasebi ile baş ve buğ olup, gereği gibi uğur-ı hümâyûnda bezl-i makdûr ider idi. Mukaddemâ, kethudâsı Mehemmed Ağa ve Segbânbaşı Murâd Ağa vesâtatı ile idi, küffârdan intizâ‘ olunan **[270a]** Kisamo ⟨Kissamos⟩ Kal‘ası kurbında, deryâ içinde “Gramuza[1] ⟨Gramvousa/Grambousa⟩” nâm bir hisâr-ı metîn[2] var idi. Ol zemân teshîrine himmet olunmayup içinde olan küffâr re‘âyâyı rencîde itmekle, şikâyete gelmişler idi. Bir mıkdâr bahâdır ile recebin yirmi beşinci günü küffârın cem‘iyyetleri mahallinde nâzil olup ekserini katl ü istîsâl ve hisârlarını me’vâ-yı ibtâl recâ eyleyüp, Silahdâr Ağası Yavaşça ‘Ali Ağa'yı muhâfazasına ta‘yînden sonra Hanya'ya geldi.

Ahvâl-i Muhâsara

Beyler ve paşalar ve sâ’ir iş erleri, Serdâr vefâtından sonra emr-i muhâsarada bezl-i makdûr idüp Küçük Hasan Paşa Rumili kolundan ve

---

*1 Gramuza N : Kara A.

1 Gramuza N : Granbusa A (Âtıf Efendi nüshasında isim, metin içinde yazıldığı gibi sayfa kenarında da tekrar edilmiş ve ayrıca harekelenmiştir).

2 metîn N : – A.

'Osmân Paşa Anadolu kolundan döğmek ile Suda ⟨Souda⟩ Hisârı'na hayli rahne virdiler. Lâkin, hisâr-ı mezbûr deryâ ortasında bir adada, her cânibi kenârdan ba'îd ve metîn kal'a olup bir vechile yürüyüş mümkin olmamağla, feth ü teshîri dûrâ-dûr muhâsaraya muhtâc olup, vaktin teng kalmasıyla te'hîr olundu. Sâbıkā Serdâr 'arz eylemişidi ki: "*Bu cezîrenin fethi birkaç günlük hıdmet*[1] *olmayup zemân-ı medîdde küllî hazîne ve mühimmât sarfına muhtâc olduğundan gayri, Rumili ve Anadolu 'askeri ve kapukulu bu tarafda kışlamak ile ancak olur büyük*[2] *maslahatdır. Mükemmel bir senenin*[3] *zahîre ve mühimmâtı ve hazînesi vakti ile irsâl olunmak ve Kandiye ve Resmo ⟨Rethymno⟩ kal'alarına top çekmek içün câmûs ve bârgîr ve 'asker 'ubûr itdirilmek ehemm-i umûrdandır*" diyü tekrâr i'lâm itdiler. Bundan sonra Abokron ⟨Apokoronas⟩ Kal'ası'nı ihyâ içün neccârlar gönderilüp ma'mûr oldukdan sonra, içine 'asker ta'yîn olunup etrâfına müceddeden handek hafr olundu. Ve Kisamo ⟨Kissamos⟩ Kal'ası'na dahi toplar ve mühimmât ve 'asker ta'yîn ve irsâl eylediler.

Muhârebe-i Acısu

Mukaddemâ Resmo ⟨Rethymno⟩ yolu üzerinde ve "Râmiye" nâm menzil kurbında küffâr-ı hâk-sâr beş yerde tabur kurup her birine binden ziyâde kâfir tahassun itmişidi. Bu esnâda ol semte bir mıkdâr 'asker gönderilüp "Acısu" nâm mahalle karîb vardıklarında, piyâde ve süvâr beş altı yüz küffâra mülâkī olup 'azîm ceng itdiklerinde, bi-'avni'llâhi te'âlâ[4] 'asker-i İslâm gālib gelüp küffârın silâhı ve atları ganîmet olundukdan sonra, yetmiş kadar[5] baş ve yirmi binden mütecâviz esîr-i dûzah-karâr [6] ile orduya vâsıl oldular.

Serdârî-i Hüseyin Paşa der-Girid ve Muhâsara-i Hisâr-ı Resmo ⟨Rethymno⟩

Bundan akdem gelen 'arzlar mûcibince, Kapudan Paşa donanma gemileri ile Rumili kenârlarında fermân olunan mahallerin zahîresin alup Girid'e nakl

---

1 hıdmet A : – N.
2 büyük A : bir N.
3 senenin A : + mükemmel N.
4 te'âlâ A : – N.
5 kadar N : – A.
6 dûzah-karâr A : – N.

içün hükümler yazılup, Girid muhâfızı Hüseyin Paşa'ya, "*Yarar dilâverdir*" diyü[1] serdârlık berâtı ve bir[2] murassa' şemşîr ve iki hıl'at-ı fâhire ve bir semmûr kürk[3] hatt-ı hümâyûn ile irsâl olunmuşidi. Evâ'il-i şa'bânda vâsıl olup merâsim-i istikbâl ve ta'zîme[4] ri'âyet ve hükm-i hümâyûn kırâ'at olundukdan sonra, ber-mûceb-i fermân-ı 'âlî-şân Segbânbaşı Murâd Ağa Hanya muhâfazasında alıkonup, Hüseyin Paşa guzât ile[5] mâh-ı mezbûrun on ikinci günü Abokron ⟨Apokoronas⟩'a gelüp dâhil-i ordu-yı hümâyûn oldu.

Ertesi, Kapudan Mûsâ Paşa ve sâ'ir paşalar ve[6] beyler da'vet ve Suda ⟨Souda⟩ umûrunda meşveret olunup, "*Hisârı deryâ ortasında, bir yalın kaya üzerinde bir metîn kal'a olup karadan yürüyüş bir vechile mümkin olmayup, liman kenârında vaz' olunan toplar ile hâh nâ-hâh ihrâc olunan donanma-yı küffâr hâric-i limanda top irişmez yerde vaz'-ı lenger idüp kal'ayı Donanma-yı hümâyûn'dan himâyede olduğundan gayri, şeb-i tîrede dâ'imâ mühimmât ve zahîre ile*[7] *imdâd idüp ve Suda ⟨Souda⟩ Kal'ası'nın her cânibinde suya berâber 'azîm toplar olmağla, donanma yanaşmak bir vechile mümkin değildir. Zemân-ı medîd muhâsaradan gayri tedbîr kabûl eylemez. Bari Resmo ⟨Rethymno⟩ Kal'ası ednâ himmet ile teshîr olunur*" dinmekle üzerine varılmak münâsib görülüp, Suda ⟨Souda⟩ Limanı muhâfazasında kifâyet mıkdârı 'asker ve mühimmât alıkonup, Abokron ⟨Apokoronas⟩ muhâfazasına dahi kifâyet ider 'asker ile Çukadâr Mustafa Paşa ta'yîn olunup, re'âyâdan top çekmeğe ve zahîre getirmeğe ücret ile öküzler ve merkeb tedârük itdirilüp, beş kıt'a top ve on iki kolonborna ile şa'bânü'l-mu'azzamm[8] on altıncı günü Abokron ⟨Apokoronas⟩'dan göçüldü.

Anadolu Beylerbeyisi 'Osmân Paşa yemînde ve Rumili Beylerbeyisi Hasan Paşa ve Karaman Beylerbeyisi yesârda alaylar kurup kānûn üzre yürüdüler. Vüzerâdan[9] Bıyıklı Mustafa Paşa ve Mûsâ Paşa, Serdâr-ı gāzî ile hem-'inân gidüp ol gün "Ermenev" nâm karye sahrâsına kondular. Şehr-i

---

1 yarar dilâverdir diyü A : – N.
2 bir N : – A.
3 kürk A : – N.
4 ta'zîme N : ta'zîm A.
5 guzât ile A : – N.
6 paşalar ve A : – N.
7 ile A : – N.
8 şa'bânü'l-mu'azzamın A : şa'bânın N.
9 vüzerâdan A : vezîrden N.

mezbûrun on dokuzuncu günü "Mudanya" nâm menzile nüzûl olundukda küffârın akreb taburları üzerine çarhacılar varup **[270b]** iki cânibden hücûm itmekle, melâ'în taburu koyup sa'b sengistâna firâr itdiler. Sâ'ir dört tabur erbâbı[1] dahi anları görüp firâr itmekle, 'asker-i İslâm ardlarından irişüp yüzden mütecâviz baş ve otuzdan ziyâde[2] esîr aldılar[3]. Ve yol üzerinde olan[4] re'âyâya istimâlet virerek şa'bânın yirmi üçüncü günü Resmo ⟨Rethymno⟩ bağlarına nüzûl müyesser oldukda, mukaddem sâdır olan fermânı mü'ekked emr-i 'âlî-şân[5] ile zu'amâdan Sipâhî Mehemmed Ağa[6] ve kapucular vârid olup mefhûmunda, "*Bu sene-i mübârekede*[7] *'asker-i İslâm ve*[8] *donanma gemileri iktizâ itdiğine göre kışlandırılup, karşı yakada hâzır olan yüz bin kîle zahâ'ir*[9] *ve mühimmât-ı sâ'ireden gayri, dahi ne mıkdâr hazîne ve zahîre lâzım olur ise 'arz u i'lâm oluna. Envâ'-i hıdemât-ı meşkûre ve sa'y-i mevfûr*[10] *vücûda getirile*" buyurulmağın ertesi varılup kal'a-i mezbûrenin altına nüzûl olundu.

Evsâf[11]-ı Resmo ⟨Rethymno⟩

{*Gerçi cezîre-i Girid'de Resmo ⟨Rethymno⟩ ol mertebe meşhûr değil idi, lâkin hisârın metâneti müsellem ve iç kal'ası Hodvan (* خودوان *) Kal'ası'ndan vâsi' ve muhkemdir. Nâhiyesinde olan karyeler iki Hanya nâhiyesi karyelerinden ziyâde ve ma'mûr ve mahsûldârdır. Hâsılı, Girid Cezîresi küffârın üç cenerallik vilâyeti idi. Başceneral Kandiye'de, ikinci ceneral Resmo ⟨Rethymno⟩'da, üçüncü Hanya'dadır. Suda ⟨Souda⟩, liman ağzında hıfz içün binâ olunmuş bir küçük cezîrede kal'adır. Minhu*[12]}.

Evvelâ, Resmo ⟨Rethymno⟩ Kal'ası leb-i deryâda vâkı' ve iç kal'ası bir yalın mürtefi' kaya üzerinde, Galata Hisârı'na vüs'atde karîbdir. Ve taşra

---

1 erbâbı A : – N.
2 otuzdan ziyâde A : otuz kadar N.
3 aldılar N : almışlar A.
4 olan A : – N.
5 'âlî-şân A : şerîf N.
6 Ağa N : – A.
7 sene-i mübârekede A : sene N.
8 ve N : – A.
9 zahâ'ir A : zahîre N.
10 ve sa'y-i mevfûr A : – N.
11 evsâf A : vasf N.
12 gerçi ... minhu N : – A.

kal'ası dahi tahmînen Tophâne'den Südlüce mâ-beyni[1] kadar ve ekser hâneleri hâneleri kâr-gîr binâ ve gāyetle sık ve ma'mûr olup on bin bâbdan mütecâviz hâne, kırk elli kilisa ve yüz elliden ziyâde mükellef ve münakkaş sarây gibi Firenk evleri olup[2], hisârı dahi enlü ve muhkem ve mühimmâtı mükemmel olduğundan gayri, 'azîm handeki dahi olup[3], önlerine serâpâ üç âdem boyundan yüksek hisâr-peçe çevrilüp ve anın önüne[4] iri gemi direklerinden iki üç seren boyunca kazıklar nasb olunup, anın hâricine dahi bir vâsi' handek hafr olunmuş ve önünde kûh-misâl tâbyeler binâ olunmuş. Ve melâ'înin donanması imdâdına gelüp kal'anın ve varoşun iki cânibine lenger-endâz olup top altına almağla, küllî tedârük ve mükemmel mühimmât ile muhâsara lâzım gelüp, birkaç top ile dahi levâzım nakl itdirilmek içün Hanya cânibine âdemler irsâl olunup ve çitler urulup, mâh-ı şa'bânın yirmi altıncı gicesi meterse girildi[5].

İbtidâ'[6]-i Ceng ve İnhizâm-ı Küffâr

Bundan akdem 'askerin kudûmu esnâsında küffâr-ı hâk-sâr çıkup, pîrâmen-i hisâra guzât-ı İslâm bir mertebe hücûm u ikdâm itdiler ki çâr u nâçâr derûn-ı hisâra dönüp firârdan gayriye mecâlleri kalmayup, mavnalarından ve hisârdan bî-hadd toplar atdılar. Bu esnâda Beyşehri Beyi Çâvuş Paşa mecrûh ve İlbasan ⟨Elbasan⟩ Alaybeyisi Hüseyin Bey şehîd oldu. Rumili 'askeri ve Kul Kethudâsı İbrâhîm Ağa[*1] ile 'Osmân Paşa ve Zağarcıbaşı Mustafa Ağa tâbyelere mukābil meterslendiler. Cezâyir ve Tunus dilâverleri dahi[7] bir tarafdan savna âmâde oldular[8]. Ol gün küffâr hisârdan ve gemilerden bin sekiz sekiz yüz kadar dâne atup, hisârdan atılan dânelerin ba'zısı yirmişer ve[9] yirmi beşer vakıyye çeker idi.

---

1 mâ-beyni A : – N.
2 olup A : var ve N.
3 dahi olup A : var ve N.
4 ve anın önüne N : – A.
5 girildi N : + Mısrâ': Muvaffak eyleye ol hazret-i Hakk A.
6 ibtidâ' A : – N.
*1 Burada ismi geçen Kul Kethudâsı İbrâhîm Ağa'nın, daha önceki varaklarda karşımıza çıkan Samsoncubaşı İbrâhîm Ağa ile aynı kişi olduğunu *Târîh-i Na'îmâ*'dan öğreniyoruz (III, 1066).
7 dahi N : – A.
8 oldular N : itdiler ise A.
9 ve N : – A.

Yirmi dokuzuncu gün şafi'i vaktinde, yalı kapusundan ve orta kapudan topları[1] çivilemek kasdıyla üç dört bin kâfir çıkup meterslere yürüdükde 'asker-i İslâm gâfil olmamağla[2] derhâl[3] karşılayup, serdengeçdiler siperlerin başına çeküp henüz meterse irişmeden küffârın yüzün[4] döndürüp, çâlâk ü[5] çâbük gâziler ardların almağla[6] melâ'în[7] ortada kalup bir kılıc uruldu ki ta'bîr ta'bîr olunur değildir. Kal'a handeki önünde olan ba'zı vâdîlerde küffâr cüssesi biri biri üzerine yığılup, guzât-ı İslâm'ın[8] her biri onar on beşer baş kesmekle, kimse baş almağa rağbet itmemiş iken[9] Serdâr-ı 'âlî-mıkdâr Hüseyin Paşa otağı önünde bin beş yüzden mütecâviz baş yığılup, yüz elliden ziyâde[10], belki dahi artık[11] yarar ve[12] tüvânâ[13] dil getirdiler.

Ba'dehû, yevmen fe-yevmen metersler yürüyüp, hisârda beş yerden lağım ve iki koldan toprak sürülmeğe mübâşeret olunup, üç dört güne dek cümle metersler ve toprak handek kenârına varup, hâric-i handekde vâkı'[14] tâbyelerde olan[15] küffârı içeri hisâra kaçırdılar.

Feth-i Kal'a[16]-i Milapotamo ⟨Mylopotamas⟩

Resmo ⟨Rethymno⟩'ya bu'du iki[17] sâ'at mesâfede "Milapotamo ⟨Mylopotamas⟩" nâm bir hisâr-peçe[18] ve etrâfında altmış kadar[19] karye var idi. Derûnunda tahassun iden küffâr etrâfa çıkup[20] zahîre yollarını kesmeden hâlî

---

1 topları N : toplarımızı A.
2 olmamağla N : bulunmayup A.
3 derhâl N : fi'l-hâl A.
4 küffârın yüzün N : melâ'înin yüzlerin A.
5 çâlâk ü A : – N.
6 almağla N : alup A.
7 melâ'în N : bî-dînler A.
8 guzât-ı İslâm'ın N : guzât-ı İslâm ve serverân-ı sâhib-i a'lâmın A. itmemiş iken N : itmeyüp A.
9 ziyâde N : mütecâviz A.
10 belki dahi artık A : – N.
11 ve A : – N.
12 tüvânâ N : tüvânâlarından A.
13 vâkı' N : olan A.
14 olan N : tahassun ve ceng iden A.
15 kal'a A : – N.
16 iki N : üç buçuk A.
17 peçe A : – N.
18 kadar N : mıkdârı A.
19 çıkup N : + ve A.

olmamağla, ceng gününün ertesi Dîvân'da Çiftelerli 'Osmân Paşa ile[1] hisâr-ı mezbûrun teshîri mühimdir diyü 'asker irsâline karâr virilmişidi. Velî Kethudâ ve sipâh ve silahdâr bölükleri bin kadar piyâde ve süvâr ile hisâr-ı mezbûra **[271a]** varup hâlî buldular. Meger müşâvereden sonra câsûs varup, içinde olan küffâr[2], kurbında olan dağa firâr eylemişler. Mezbûr Velî[3] Kethudâ hisârı zabt zabt eyleyüp 'askerden biraz güzîde tüfeng-endâz vakt-i 'asırda ol gürûh-ı mekrûh üzerine varup, küffâr dahi bir meğāk-ı hevl-nâkda tahassun idüp durdular[4]. Bir mıkdâr cengden sonra Velî Kethudâ[5] gelüp ikdâm idicek, 'asırdan şâma dek muhkem ceng[6] ve[7] altmış kadar kâfir hâk-i helâke[8] düşüp yüz doksan kadar esîr alındı. Kapudanları dağa firâr idüp güçle kurtuldu[9]. 'Asker-i i İslâm[10] sâlim ü gānim orduya geldiler ve şenlikler oldu[11]. Bu hisâra "Hisâr-ı Selvi[12]" dirler.

Hücûm-ı 'Asker-i İslâm ve Feth-i Resmo ⟨Rethymno⟩

Ramazânın[13] sekizinci günü metersde lağımlar irişmeden kal'anın tersânesi tarafından serdengeçdiler, ağalar ile[14] hisâr-peçenin handekine girüp ol gün ahşâma dek ve ahşâmdan dahi sabâha dek guzât-ı İslâm handekden ve küffâr hisâr-peçe ardından ve bedenlerden taş ve kumbara ile 'azîm ceng itdiler. Bi-'avni'llâh[15] 'asker-i nusret-encâm[16] gālib gelüp[17] ol gün handek zabt olundu[18]. Ertesi, vâfir çitler ve tomruklar ve torbalar tedârük olunup, ol gice

---

1 ile A : – N.
2 küffâr N : melâ'în A.
3 mezbûr Velî A : – N.
4 durdular N : – A.
5 Velî Kethudâ N : Kethudâ-yı merkūm A.
6 ceng A : + itmişler N.
7 ve A : – N.
8 hâk-i helâke N : zîr-i hâk-i helâke A.
9 alındı. ... kurtuldu N : alınup, kendiler ahzından sonra atları dağa firâr ve güçile kapudanları halâs oldu A.
10 İslâm N : muvahhidîn A.
11 ve şenlikler oldu N : – A.
12 Hisâr-ı Selvi N : Servi Kal'ası da A.
13 ramazânın N : ramazân-ı şerîfin A.
14 ağalar ile A : – N.
15 bi-'avni'llâh N : bi-'avni'llâhi'l-Meliki'l-gālib A.
16 'asker-i nusret-encâm A : – N.
17 gelüp N : ve A.
18 zabt olundu N : zabt ve A.

handek[1] tersâneler üzerine çıkacak mertebe doldurulup ertesi, mâh-ı mezbûrun onuncu şenbih günü[2] tulû'dan sonra Serdâr-ı 'âlî-mıkdâr[3] elinde kemân, serdengeçdiler arasına varup, Rumili serdengeçdisi "İbrâhîm" nâm bir dilîr⟨e⟩ -ki[4] kendi çırağı idi- "*Ne dursun, yürü!*" diyü kemân ile urup, ol dahi burûc-ı kal'aya tîr-vâr 'urûc idüp, ardınca sâ'ir guzât-ı İslâm yürüyüş idüp tersâne üzerine çıkdılar ve birkaç yerden bayraklar diküp ezânlar okudular[5]. Küffâr[6] hisâr-peçenin iç yüzünden ve bedenlerden ve guzât-ı Müslimîn tersâneler üzerinden nısf-ı nehâra dek taş ve kumbara ve ok ile muhkem ceng idüp, bi-'avni'llâh 'asker-i İslâm vakt-i zuhurda gālib gelüp küffârı yerinden ayırdıklarında, 'umûm üzre yürüyüşe ruhsat virilüp her cânibden dilâverler hisâr-peçe kenârından nasb olunan direklerden[7] içeriye atılup, ol mahalde olan[8] küffârı serâpâ kılıcdan geçirdiler. Lâşeleri kal'a handekinde bedenlere berâber yığılup ve göz açdırmayup kal'aya girildi[9].

Rumili Beylerbeyisi Küçük Hasan Paşa ümerâ ve a'yân-ı eyâletiyle yürüyüp derûn-ı şehre varınca tabur ve tâbyelerde olan küffârı kırdı[10]. Ardınca Serdâr-ı kâm-gâr dahi imdâd eyleyüp dahve-i kübrâda şehre girdiler[11]. İçeride olan küffârın dahi ekseri tu'me-i tîg-ı âbdâr[12] olup, bir sâ'atde beş binden ziyâde kâfir kılıcdan geçdi. Bu cengde Ceneral ve Suda ⟨Souda⟩ Kapudanı topla[13] katl olundu. Bakıyyetü's-süyûf esîr olup bi-fazli'llâhi te'âlâ lağıma

---

1 handek N : handekden A.
2 onuncu şenbih günü N : on üçüncü şenbih günü A. Olayların kronolojik gidişatı gereği, Nuruosmaniye nüshasındaki tarihi esas aldık. *Fezleke*'yi Âtıf Efendi nüshası üzerinden kullandığı anlaşılan Na'îmâ, ramazânın on üçü tarihini vermiştir (III, 1089). İsmail Hami Danişmend, *Târîh-i Na'îmâ*'da verilen tarihin yanlışlığına değinerek, doğru tarihin *Fezleke*'de bildirilen olduğunu söylemiştir (*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972, III, 402). Danişmend'in kullandığı *Fezleke* nüshası büyük olasılıkla basma nüshadır. Nitekim basma *Fezleke* nüshasındaki tarih de aynen Nuruosmaniye nüshasındaki gibi 10 Ramazân'dır.
3 'âlî-mıkdâr N : zafer-şi'âr A.
4 ki N : – A.
5 okudular N : okuyup A.
6 küffâr N : + bed-kirdâr A.
7 direklerden A : sütûnlardan N.
8 olan N : – A.
9 girildi N : girdiler A.
10 kırdı N : kırup A.
11 girdiler N : girildi A.
12 tîg-ı âbdâr N: şemşîr-i âbdâr ve tîg-ı cân-güzâr A.
13 topla N : topal A.

muhtâc olmadan taşra kal'a kabza-i tasarrufa gelüp topları ve cebehâneleri zabt olundu. Lâkin, muhâsara olundukda, imdâda gelen gemilere cümle mâlların kaçırup hânelerin hasıra varınca 'uryân itmişler idi. Ol ecilden guzât-ı Müslimîn mâl-i ganâ'imden sıfrü'l-yed kalup ancak[1] bir mıkdâr esîr ve ba'zı devâbb-ı rükûb alınup ve maktûl küffârın[2] üzerinde bulunan eşyâyı ahz itmişler idi. Ve kal'a alındıkda gemilerine 'azîm havf târî olup, cebehâne ile dolu bir şityelerin yedeğe almağa kādir olmayup liman ağzında bıragup firâr itmekle, mezbûr gemi ahz olunup içinde beş yüz kantâr bârût ve üç yüz kantâr fitil ve yüz kantâr kurşun ve bir iki bin dâne[3] yuvalak ve vâfir kumbara ve nice âlât u mühimmât bulunup, bi-lutfi'llâhi te'âlâ kal'a içün sarf olunan bârût ve mühimmât ziyâdesiyle ele geldi. Ve ibtidâ'-i muhâsaradan taşra hisâr feth olununca ehl-i İslâm'dan yalnız elli nefer gāzî şehîd oldu[4].

Ba'dehû 'asker-i İslâm dâhil-i kal'aya nakl ve hânelere nüzûl idüp dükkânlar açılup[5] şehir kemâ-kân ma'mûr oldu. Ve küffâr gemileri yanaşdırılmamak içün liman önüne toplar konup küffâr-ı hâk-sârın bakıyyesi iç hisâra kapanmağla, iç kal'a dahi muhkem[6] muhâsara olundu. Lâkin, iç kal'adan şehre yetmiş kadar top havâle olunup 'asker-i İslâm'ı[7] gezdirmezdi. Ne hâl ise, Rumili ve[8] Anadolu 'askeri ve yeniçeri meterslendiler. Bu kal'a ile şehrin arası nısf fersah meydân, seng-i tirâşîde ile mefrûş olup[9], üç cânibini deryâ ihâta eylemiş bir garîb, metîn hisâr idi. Kal'adan deryâya nüzûl idecek yeri minâre-i bülend mânendi bir muhavvif süllem ve kara cânibi burûc-ı sa'bü'l-'urûc ile muhkem, kûşe-bendleri ve tâbyeleri metânetde[10] 'alem idi. Hanya'dan balyemez dahi getirüp ol meydâna kurdular. İçeriden kâfir çıkup toplara hücûm eyledikde yüz kadar kelle kesilüp[11] tâbyelere dikildi[12]. Hâ'ib ü[13] hâsir girü hisâra **[271b]** firâr eylediler.

---

1 kalup ancak N : kaldıklarıçün âteş-i gazabları alev-gîr olup A.
2 küffârın A : kâfirler N.
3 bir iki bin dâne N : iki binden mütecâviz A.
4 gāzî şehîd oldu A : zâyi' ve telef olmadı N.
5 açılup N : açup A.
6 muhkem N : – A.
7 'asker-i İslâm'ı A : 'askeri N.
8 ve A : – N.
9 olup : + belki Hudâ'î ferş ile efrâşte A.
10 metânetde N : miyânmda A.
11 kesilüp N : kesüp A.
12 tâbyelere dikildi N : – A.
13 ve N : – A.

Birkaç gün muhâsara emrinde ihtimâm olunup 'asker-i mansûr metersler ile deryâdan tarafa[1] varup, tahtadan köprüler kurup ol cânibde olan tâbyelere varmak tedbîr itdiler. Lâkin, hayyiz-i imkânda değil idi. 'Osmân Paşa kolundan lağıma mübâşeret olunup, hisâr dîvârının altı metîn kaya[2] olmağla el virmedi.

Bu esnâda Hanya'dan tekrâr toplar ve mühimmât lâzım gelüp, deryâdan Mûsâ Paşa nakline mütekeffil olmuşidi. İttifâkan iki gün mukaddem Venedik'den cebehâne ve bârût ile memlû altmış toplu bir burtun Kandiye'ye gider iken, donanma gemileri üzerine varup aldılar. Ve sâ'ir küffâr gemileri Kandiye önüne gitmişidi. Kapudan Paşa kırk pâre kadırga ile Hanya'dan müstevfâ mühimmât ve toplar nakl eyleyüp girü Hanya'ya gitdi. 'Asker-i İslâm muhâsara emrinde ikdâm ve zûr u ihtimâm idüp küffârı cânından bîzâr kıldılar. Üstâd-ı nakkābân Şâtırbaşı Mehemmed Zemân Bey hisâr kapusuna karîb olan kullenin[3] kûşe-bendi altına bir lağım[4] tertîb idüp, metersde 'asker müheyyâ oldular. Mâh[5]-ı şevvâlin beşinci günü -ki muhâsaranın otuz dokuzuncu günü idi- bârût döşendi[6]. Seherî fitil vaz' olunup, dahve-i kübrâda kulle-i kal'a[7] hevâya perrân olduğu gibi 'asker-i İslâm[8] bir uğurdan yürüdüler. Ol gün ahşâma dek handekde ve burc-ı mezkûr üzerinde bir azîm ceng olup, nice guzât düşdü ve bî-hadd kâfir kırıldı[9]. Lâkin, fetih[10] müyesser olmadı.

Ertesi, küffâra ye's gelüp bîm-i cânla tekrâr gayret idüp burc u bârûdan cenge ikdâm gösterdiler. Serdâr-ı şecâ'at-şi'âr, bahâdırân-ı 'askere dildârlık ider iken bir sapan kayası gelüp başına tokundu. Hûn revân olup yerine bir mühim-sâz kulunu ta'yîn eyledi. 'Asker-i İslâm ikdâm idüp serdengeçdi ve Rumili gāzîleri tâbye üzerine çıkup bayrak dikdiler. Ol esnâda Sağ Kol Alaybeyi şehîd olup Üsküb Alaybeyi Kara Mustafa bu haber-i meserret-eser ile

---

1 tarafa N : cânibe A.
2 kaya A : kal'a N.
3 kullenin N : kulle-i dil-firîb A.
4 lağım N: + bî-emân A.
5 mâh A : – N.
6 döşendi A : döşedi N.
7 kulle-i kal'a A : kulle N.
8 İslâm N : nusret zafer A.
9 bir 'azîm ... kırıldı N : bir 'azîm ceng oldu ki nice gāzîler bî-hadd kâfiri kılıcdan geçirdiler A.
10 fetih N : fethi A.

Serdâr'a geldi. Ahşâm irişüp mezbûru in'âm-ı firâvânla burc üzerinde sâbit ve pâydâr olan gāzîlere[1] gönderdi.

Gitdikce ceng ü âşûb müştedd olup[2] küffâr bî-tâb u tüvân kalıcak gördüler ki bunları bir vechile def' mümkin olmadı, gurûb-ı şems mahalli bir Arnavud, beyâz bayrak dikûp sulh ma'nâsına, "*Bak bak!*" diyü çağırdı. Müjde-resân Hüseyin Paşa-yı zî-şâna vardıkda Velî Kethudâ'yı gönderüp, mezbûr dahi Küçük Hasan Paşa ve Yeniçeri Kethudâsı Mustafa Ağa ile pây-i hisâra varup rü'esâ-i küffâr ile sulh ahvâli söyleşildi. İçerden birkaç müte'ayyin âdem çıkup cânlarına ve mâllarına emânnâme virildi[3]. Tarafeyne üçer âdem rehin[4] virilüp[5], sabâha dek hisâr kapuları açılup varma gelme oldu[6].

Sabâh Dîvân kurulup kal'a miftâhı ile bir müte'ayyin kapudan gelüp nâme getirdi. Mukaddemâ cengde esîr olan "Kardinal" nâm serdâr⟨ın⟩ ıtlâkını recâ itmişler. Paşa-yı deryâ-dil su'âllerini makbûl tutup[7] esîr-i mezbûru âzâd itdi[8] ve sükkân-ı hisâr hicret ve karâr ihtiyârına mücâz olup murâd idenler çıkup gitdiler. Zâbitân-ı hisâr bir keştî ile Kandiye'ye irsâl olundu. Hüseyin Paşa ve sâ'ir ümerâ içeri girüp birer hâneye nüzûl itdiler. Ve etrâf-ı hisâra yer yer arayıcılar ta'yîn olunup küffârın bir 'azîm lağımı bulunmağla, içinden seksen kantâr bârût çıkup ol dahi zabt olundu. İçinde olan silâh ve toplar ve bârût defter ile ashâbına teslîm olunup,

Mısrâ'[9]

Oldu feth-i kebîr ve lutf-ı 'amîm[10] *1

târîh dinildi. Bâb-ı hisâra da nakş olundu.

Yıkılan burc ve hisâr tecdîd olundu[11]. Mâh-ı şevvâlde[12] otuz nefer diri kâfir -ki[13] onu[14] kapudan ve yirmisi bellü başlular idi- ve on nefer güzîde[15]

---

1 gāzîlere A : gāzîleri N.
2 olup N : ve A.
3 virildi N : virilüp A.
4 rehin N : – A.
5 virilüp N : virildi A.
6 oldu A : olup N.
7 su'âllerini makbûl tutup N : su'âllerini kabûl idüp A.
8 esîr-i mezbûru âzâd itdi N : esîr-i mezbûru, ol küffârı, ol köpeği halâs ile dilşâd idüp A.
9 Mısrâ' A : – N.
10 Oldu feth-i kebîr ve lutf-ı 'amîm A : Olmadı lutf-ı 'amîm ve feth-i kebîr N.
*1 اولدی فتح کبیر و لطف عمیم = 1056.
11 tecdîd olundu N : tecdîd ü termîm ve A.
12 şevvâlde N : şevvâlü'l-mükerremede ki A.
13 ki N : – A.
14 onu N : on dânesi A.
15 güzîde N : – A.

cânıyeler Der-i devlet'e gönderilüp 'Ali Ağa vâsıtasıyla[1] huzûr-ı hümâyûna 'arz olundu.

Ve Resmo ⟨Rethymno⟩'da kilisanın biri Pâdişâh-ı İslâm nâmına câmi' kılınup beş pâre karye vakf ve defter[2] olundu. Ve Kapudan Paşa ve beyler bir yere gelüp, kışlamağiçün taraf-ı saltanatdan taleb olunacak zahîre ve mevâcib ve mühimmât[3] içün meşveret idüp, altı aylık mevâcib ve zahîreleri[4], bey gemileri ile yirmi üç kıt'a Cezâyir ve Tunus ve Tırablus burtunlarının kumanyası ve navlunu kesilüp, defterinin sûreti Der-i devlet'e gönderildi.

Şevvâlin yirmi yedinci günü Paşa-yı kâm-gâr birkaç kâr-güzâr ⟨ile⟩ mukaddemâ meftûh olan "Milapotamo ⟨Mylopotamas⟩" nâm hisâra varup, sipâhî oğlanı bölüğünü ağaları ile anda muhâfazaya ta'yîn idüp, top yıkan yerlerini ta'mîr ve taraf-ı bahra havâle olan bârûsuna bir burc ilhâkı ile istihkâmın tevfîr eyledi. Ve Küçük Mustafa Paşa'yı[5] **[272a]** muhâfazasına koyup ertesi, Resmo ⟨Rethymno⟩'ya geldi. Ve Der-i devlet'den İskemlecibaşı gelüp hıl'at-ı fâhire getirdi.

Kışla-kerden-i 'Asker-i İslâm ve Tedbîr-i Muhâsara-i Kandiye

Ba'de'l-feth 'asâkir[6]-i İslâm, Paşa-yı kâm-gâr ⟨ile⟩ bu kış şehr-i mezbûrda mezbûrda mukîm ve a'yân ü erkân her biri birer kâşânede mütemekkin[7] oldular. Esnâ-i ikâmetde Paşa kurbında nice enbiye-i hayr ihdâs olunup[8] cümleden, zîr-i kal'ada bir câmi'-i şerîf yapıldı. Ve bâlâ-yı hisârda olan sarây-ı 'acîb⟨i⟩ -ki döne döne çıkılır bir cây-i refî' ve garîbdir- tecdîd itdiler ve

---

1 vâsıtasıyla N : vesâtatıyla A.
2 ve defter N : – A.
3 mühimmât N : + ve cebehâne ve âlât A.
4 ve zahîreleri A : ve zarar-ı lahm ve N.
5 Küçük Mustafa Paşa'yı N : Sağır Mustafa Paşa -ki İç-il Sancağı'na mutasarrıf idi- sancağı 'askeriyle A.
6 'asâkir A : 'asker N.
7 mütemekkin A : mekîn N.
8 ebniye-i hayr ihdâs olunup N : ebniye-i hayr ihdâs ve nice kâfiri metîn binâları ifrâş eylediler A.

mukābilinde olan kilisa-yı 'atîki dahi câmi' kıldılar[1]. Ve kurbında bir medrese ve bir hammâm dahi binâ olunup, câmi'-i cedîdde zilhiccenin beşinci günü cum'a namâzı[2] kılındı. Lâkin, bi-emri'llâhi te'âlâ[3] vebâ-i 'azîm müstevli olmağla, 'askerîden bî-hadd kimse vefât itdi[4].

Gurre-i zilka'dede şemşîr[5] ve hıl'at[6] ve semmûr kürk[7] ile taraf-ı Pâdişâhî'den[8] Serdâr'a[9] giden Musâhib Mîr Mehemmed Ağa varup, merâsim-i merâsim-i istikbâl ri'âyet olundukdan sonra[10], Hasan Paşa ve 'Osmân Paşa ve Yeniçeri Kethudâsı'na gönderilen hıl'atler giydirilüp du'â vü senâlar olundu.

Bundan akdem Kandiye yollarını görmek içün gitmeğe tedârük görülmüş idi. Kandiye Kal'ası'nın kulel-i şâfihasın ve vüs'atin ve yolların görmek içün[11] mezbûr Mîr Mehemmed'i bile alup, zilka'denin dördüncü günü Kamarburnu yolundan gitdiler. Ve yolları gāyet sa'b ve sengistân olup "Kamarburnu" nâm derbende vardıklarında, ağırlıkları ol karyede koyup kendileri salt ⟨ve⟩ sebükbâr ılgar ile ertesi, Kandiye Hisârı'na bu'du iki sâ'at mesâfede "Betleso (بتلسو)" nâm karyeye nüzûl itdiler. Küffâr haberdâr olup yola toplar komuşidi.

Zilka'denin yedinci günü hılâf-ı melhûzları kurbında olan yoldan hisâr tarafına varup taş köprüye vâsıl oldular. Ve pîşgâhında bir yüksek depeye çıkup hisârı temâşâ eylediklerinde[12] küffâr bilüp hisârdan bî-hadd toplar atdı. Ve taşrada saff çeken küffâr ile hayli 'arbede ve cengler idüp[13] hisâra kaçırdılar. Otuz kadar esîr ve otuz kadar baş alup dört bin kadar[14] agnâm iğtinâm eylediler. Ve selâmet[15] ile dönüp Resmo ⟨Rethymno⟩'ya geldiler. Serdâr-ı

---

1 kilisa-yı 'atîki dahi câmi' kıldılar A : kilisa-yı 'atîk dahi câmi' kılındı N.
2 namâzı A : – N.
3 te'âlâ A : – N.
4 'askerîden bî-hadd kimse vefât itdi N: 'askerîden bî-hadd kimse şerbet-i nâ-güvâr-ı mevti nûş, bakıyye-i cidâl ü kıtâl ve mücâhede vü müşâhededen eli boş diyâr-ı 'ademe müteveccih oldular A.
5 şemşîr N: şemşîr-i âbdâr A.
6 hıl'at N : hıl'at-ı vâlâ-kirdâr A.
7 semmûr kürk N : kürk-i semmûr A.
8 Pâdişâhî'den N : Şehriyârî'den A.
9 Serdâr'a A : – N.
10 Ağa varup ... sonra N : – A.
11 gitmeğe tedârük ... içün N : – A.
12 eylediklerinde N : eylediklerin A.
13 idüp N : + hisârda olanlar hayrân ve küffârı A.
14 kadar N : mıkdârı A.
15 selâmet N : + ve şevket ü salâbet A.

kâm-gâr ol hisârın ahvâlini görüp mülâhaza eyledi[1]. Gitdikleri yollarında hayvân ve piyâde birer birer geçmeğe muhtâc yerleri çok, top ve mühimmât karadan nakl olunmak[2] makdûr-ı beşer değil idiğini bilüp, "*Cümlesi donanma gemilerine muhtâcdır. Bahârdan mukaddem mükemmel 'asker ve zahîre ve mühimmât ve iki yüz nefer*[3] *lağımcı ve bennâ ve taşçı irsâl*[4] *oluna*" diyü Mîr Mehemmed ile 'arz u i'lâm eyledi.

Ve Kandiye etrâfında vâkı' olup itâ'at eyleyen karyeler keferesine emân virilmeyüp, her birine ikişer üçer bekçi ta'yîn olundu. Ve Hüseyin Paşa "Resmo ⟨Rethymno⟩" ve "Kisamo ⟨Kissamos⟩" ve "Abokron ⟨Apokoronas⟩" ve "Milapotamo ⟨Mylopotamas⟩" nâm kal'alara müstevfâ 'asker ve zahîre koyup levâzımın gördükden sonra, Kapudan'ın donanma ile gelecek vakti olmağla kalkup Hanya'ya teveccüh itdi. Ve Kapudan Mûsâ Paşa zahîre nakli içün Rumili yakasına varup, zilka'denin yirmi dokuzunda altmış kadırga ve iki kalyon ve yirmi şayka hazîne ve zahîre ve yüz elli bârgîr nakl idüp Hanya Limanı'na gelmekle 'asker mesrûr oldular.

Zilhicce evâ'ilinde Serdâr Deli Hüseyin Paşa[5] hummâ-yı muhrikaya mübtelâ olup, bir zemândan sonra[6] ifâkat buldu.

Şehâdet-i Kapudan Mûsâ Paşa

Kapudan Paşa Hanya Limanı'na vâsıl olup gemilerden zahâ'ir ihrâc ider iken hikmet-i Hudâ, zemherî içinde[7] 'azîm furtına olup liman ağzında lenger-endâz olan gemilerden beş on pâre sefîne, zahîre ve ekser âdemleri ile gark u helâk olup bâkîları dahi halel-pezîr olmağla, Hanya Limanı'nda donanma gemileri[8] meks ü ârâm mümkin olmayup, zilhiccenin on yedinci günü Kapudan Paşa donanma ile girü Hanya'dan salup Mora semtine teveccüh eylemişidi[9]. Eğriboz ⟨Euboea⟩ Cezîresi önünde bir harbî küffâr kalyonuna[10] musâdif olup sarıldıkda, 'asker-i İslâm göz açdırmayup küffâra gâlib olacak mahalde bi-

---

1 ol hisârın ... eyledi N : ol hisârın metânet ve ahvâli fikr ve mülâhazasın eyledi A.
2 olunmak A : – N.
3 nefer N : + mıkdârı A.
4 irsâl N : + ve îsâl A.
5 Serdâr Hüseyin Paşa N : Serdâr-ı zafer-şi'âr Deli Hüseyin Paşa A.
6 bir zemândan sonra N : biraz eyyâmdan A.
7 zemherî içinde N : kış eyyâmı olmağın A.
8 donanma gemileri N : – A.
9 eylemişidi N: + kazâ vü kader A.
10 harbî küffâr kalyonuna A : harbî kalyona N.

emri'llâh Paşa'nın[1] va'desi temâm olup, tüfeng fındığı ısâbet itmekle şehîd oldu[2]. Bu esnâda[3] kâfirler fursat bulup pençe-i gāzîyândan halâs oldular[4]. Bu haber Der-i devlet'e vâsıl oldukda mansıb-ı kapudanî, sâbıkā yeniçeri ağası ve defterdâr olan Kapucu Mûsâ Paşa'ya tevcîh olundu[5].

Hüseyin Paşa Hanya'da nâ-hoş iken sâbıkā **[272b]** aktarma itdiği "Marko" nâm pelîd-i 'anîd müddet-i medîd idi ki cebecibaşı yanında mahbûs idi, fursat bulup bir kayık ile Kandiye'ye firâr eyledi. Ardınca Şâtır Mustafa gönderilüp bir limanda basmış iken kurtulup Kandiye Kal'ası'na[6] dâhil oldu. İki üç nefer huddâmın esîr itdiler.

Hedâyâ-yı Hüseyin Paşa be-Cânib-i Hünkâr[7]

Paşa-yı kâm-gâr cezîre-i merkūmeye[8] 'ubûr u mürûr[9] ideli Hünkâr'a[10] hedâyâdan bir nesne göndermeyüp lâzım gelmekle, bu def'a Hanya ve Kisamo ⟨Kissamos⟩ nâhiyelerinde vâkı' karyeler viregeldiği mâl-i maktû'dan yirmi kîse guruş ve elli kîse kendi mâlından ve yirmi yedi kîse vefât iden Yeniçeri Kethudâsı İbrâhîm Ağa ve üç kîse Topçubaşı muhallefâtından, cem'an yüz kîse guruş irsâl eyledi. Ve on kîse dahi Sadr-ı a'zam'a hâslarından tahsîl ve[11] teslîm kâğıdı virdi. Ve "*Evvel-bahârda Kandiye Kal'ası'na toplar ve mühimmât nakli içün mükemmel donanma gelmek gerekdir. Ve Ahmed Paşa'yla Âsitâne'den gönderilen zahîre gemilerinin birkaçı Sakız ⟨Chios⟩'da kalmışdır*" diyü 'arz u i'lâm eyledi.

Zikr-i Ba'zı Vekāyi'-i Âsitâne

Erzurum'da sâbıkā zuhûr idüp Husrev Paşa vâsıtasıyla Der-i devlet'e gelen ve sonra katl olunan Abaza Mehemmed Paşa'nın bu esnâda Erzurum'da

---

1 bi-emri'llâh Paşa'nın N : bi-emri'llâhi'l-Vâhidi'l-Kahhâr mezbûr kapudanın A.
2 va'desi ... oldu N : va'desi temâm ve peymâne-i eceli dolmuş ve temâm olmuş olmağın bir kurşun olup tüfeng fındığı ısâbet itmekle şürb-i şehâdeti nûş ve gam-ı dünyâyı ferâmûş, efkâr-ı gā'ileden medhûş, mâl ü menâl ve ehl ü 'ıyâl sevdâsıyla bî-hûş olup A.
3 bu esnâda N : – A.
4 fursat bulup ... oldular N : fursat ve pençe-i gāzîyândan halâs olup A.
5 olundu N : olunup A.
6 Kandiye Kal'ası'na A : kal'aya N.
7 Hünkâr N : Hudâvendigâr A.
8 cezîre-i merkūmeye A : cezîreye N.
9 ve mürûr A : – N.
10 Hünkâr'a N : şevketlü Pâdişâh-ı 'âlî-mıkdâr ve Şehenşâh-ı kerem-âsâr hazretlerine A.
11 tahsîl ve A : –N.

hayâtı rivâyet olunmağla, taraf-ı saltanatdan[1] müstakill âdem gönderilüp anın mahalline bir şahsın başı kesilüp, rebî'ulâhırın sekizinci günü Âsitâne'ye geldikde, kelle-i mezbûre Abaza başı olduğu husûsunda iştibâh ve ihtilâf vâkı' olup nice kīl ü kāldden[2] sonra ol bî-hûde nizâ' faysal bulmayup bi'l-âhıre, Erzurum Vâlîsi Süleymân Paşa ve Kādî-i beled Der-i devlet'e gelüp bi'z-zât keşf-i şübhe eylemek fermân olundu.

Ve bu sâlde Van Kal'ası 'azîm zelzeleden yer yer yıkılup harâba müşrif olduğun Vâlî-i vilâyet 'arz eylemekle, eyâletde vâkı' ümerâ ve re'âyâya hisâr-ı mezbûrun tecdîd ü ta'mîri bâbında mü'ekked evâmir-i şerîfe gönderildi[3].

Tebeddülât

Mâh-ı saferin[4] on birinde Yeniçeri Ağası Pirincci-zâde[5] Biga Sancağı'na muhâfazaya gönderilüp yeri Sipâhîler Ağası Debbâğ[6] Mehemmed Ağa'ya virildi. Rebî'ulevvelde ol dahi ma'zûl olup ağalık, mîrâhûrlukdan Hammâmcı Mehemmed Ağa'ya virildi. Ve Anadolu Kādî'askeri Cinci Hüseyin Efendi ma'zûl olup, rebî'ulevvelde İstanbul'dan munfasıl Bahâ'î Efendi ⟨anın⟩ yerine geldi[7]. Ve recebin on ikinci günü 'Abdurrahîm Efendi Rumili Sadâreti'nden tekā'üd idüp, yeri ⟨Kara Çelebi-zâde⟩ Mahmûd Efendi'ye virildi[8]. Ve evâhırında dâmâdı Cinci-i mezbûr Hüseyin girü yerine geldi[9]. Ve zilka'denin on ikinci günü Rumili Kādî'askerliği Bahâ'î Efendi'ye[*1] virildi[10].

---

1 taraf-ı saltanatdan N : taraf-ı saltanat-ı Husrevânî'den A.
2 kīl ü kāldden N : + ve nizâ' u cidâlden A.
3 gönderildi N : irsâl olundu A.
4 mâh-ı saferin A : saferin N.
5 Pirincci-zâde A : Pirincî-zâde N.
6 Debbâğ A : Tabbak N.
7 rebî'ulevvelde ... geldi N : İstanbul'dan ma'zûl Bahâ'î Mehemmed Efendi yerine kādî'asker oldu A.
8 Rumili Sadâreti'nden ... virildi N : Rumili Sadâreti'nden ma'zûl, yerine Mahmûd Efendi oldu A.
9 girü yerine geldi N : yine Anadolu kādî'askeri oldu A.
*1 Yukarıda Rumili Kazaskerliği için verilen silsilede karışıklık bulunduğu belirtilmelidir. 1056 recebinde (Ağustos-Eylül 1646) 'Abdurrahîm Efendi yerine Rumili Kazaskerliği'ne gelen, Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi değil, Bahâ'î Efendi'dir (*Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 215, 236). 1056 zilka'desinde (Aralık 1646-Ocak 1647) ise Bahâ'î Efendi azledilmiş ve yerine ikinci defa olmak üzere Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi Rumili Kazaskerliği'ne getirilmiştir (*Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 212, 215).
10 Rumili Kādî'askerliği ...virildi N : Rumili kādî'askeri Bahâ'î Efendi oldu A.

Bu esnâda[1] Pâdişâh-ı 'âlem-penâh, mu'âşeret-i nisvâna râgıb[2] olmağla her birini tatyîb içün bu makūle menâsıb bey' men-yezîd olup yevmen fe-yevmen efâ'îl-i 'acîbe ve umûr-ı garîbe zuhûr ider idi.

Vefeyât

Mehemmed Paşa, el-Ma'rûf be-Sultân-zâde:

Sâbıkā vezîr-i a'zam olan Rüstem Paşa hânedânından olup, vâlidesi sultân olmağla, "Sultân-zâde" dimekle iştihâr bulup, Harem-i hümâyûn'da Hâs Oda'dan[3] tâze iken Hotin ⟨Khotyn⟩[4] Seferi esnâsında[5] kapucubaşılık ile çıkmağın, "Civân Kapucubaşı" 'unvânı şâh-beyt-i kasîde-i hasb-i hâli[6] olmuşidi. El-hâletü hâzihî isti'dâd-ı zât ve şeref-i neseble Dîvân vezîri olup, bin kırk yedi târîhinde Mısır Eyâleti virilmişidi[7]. Üç sene kadar zemân hükûmet idüp geldikde Dîvân-ı hümâyûn'da oturdu[8]. Ba'dehû Azak fethine serdâr olup Özi üzerinden vardıkda, müsâ'ade-i baht ile küffâr hisârı bıragup gitmiş bulmağın[9] zabt olunup, zikr-i cemîl ile Der-i devlet'e gelmişidi. Halkın mezbûra teveccühü olduğunu Sadr-ı a'zam Mustafa Paşa görüp hazm idememekle, Şâm-ı şerîf Eyâleti'n virüp gönderdi. Çok geçmeyüp korkduğuna uğramağla[10] Şâm'dan getirdilüp yerine vezîr-i a'zam olmuşidi. Bir müddet müdârâ ile geçinüp sadâret itdi. Bi'l-âhıre Sâlih Paşa 'ameli ile devrilüp serdârlık ile Girid'e gönderildi. Ve istîlâ-i gam-ı vehimden anda vefât idüp[11] cenâzesi İstanbul'a getirildi.

---

1 esnâda A : esnâlarda N.
2 râgıb N : mâ'il A.
3 Harem-i hümâyûn'da Hâs Oda'dan A : Harem-i hümâyûn Hâs Odası'ndan N.
4 Hotin ⟨Khotyn⟩ A : Hotun N.
5 seferi esnâsında N : seferinde A.
6 hasb-i hâli A : vasf u hâl N.
7 Mısır Eyâleti virilmişidi N : ma'den-i zer ü sîm olan Eyâlet-i Mısır vezâret-i sâniye ile virilmişidi A.
8 üç sene ... oturdu N : revâne olup ol diyârda üç sene mıkdârı hükûmet ve tahsîlde hadden efzûn cem'iyyet ile ma'zûlen geldikde Dîvân-ı hümâyûn'da oturup A.
9 bulmağın N : bulup A.
10 uğramağla N : uğrayup A.
11 vefât idüp N : fevt olup A.

Mezbûr rind ve evbâş bir şehir oğlanı geçinüp, 'ayyâş u kallâşlık ile iştihâr bulmuş idi. **[273a]** Sinni dahi erba'îni geçüp, hamîsine bâliğ olmamışidi[1].

'Abdurrahîm Efendi kādî'asker iken bir gün[2], tenhâ fakīr ile musâhabet esnâsında didi ki:

"*Merhûm Sultân İbrâhîm'in televvünü ve efâ'îl-i garîbesi germiyyetde olduğu zemânlar idi. Bu Pâdişâh'ın bü'l-'aceb olmasına bâ'is, Mehemmed Paşa'dır. Zîrâ mezbûr gāyet müdâhin idi. Mustafa Paşa katlinden sonra yerine geldikde cân havfına düşüp müdâheneyi bir mertebeye iletdi ki hâliyyü'z-zihn Pâdişâh bile mâhiyyetin bilüp, bir gün sebebinden istikşâf itdi. 'Lâlâm Mustafa Paşa gâhî bana i'tirâz ider ve bu iş nâ-ma'kūldür dir idi. Senden hiç anın gibi bir söz işitmedim ve sâdır olmadı. Cümle kelâmın sadaka'l-emîr kā'idesine binâ olunduğunun aslı nedir?' buyurduklarında, Vezîr-i mezbûr bu 'ukde-i fâsideyi işrâb itdi ki 'Siz yeryüzünün halîfesi, zıllu'llâhsız. Zamîr-i münîrinize lâyıh olan havâtır cümle ilhâm-ı Rabbânî'dir. Kavlen ve fi'len sizden bî-hûde hatâ sudûr eylemez ki i'tirâza mecâl ola' dimekle bu rîş-handı Pâdişâh-ı sâfî-meşreb*[3] *hakīkate haml idüp ol i'tikādda oldu. Ve*[4] *bundan sonra mukarrebler ba'zı vaz'-ı nâ-pesendîdeye i'tirâz itdikce, 'Sizin sözünüz garazdır. Bana lâlâm böyle ta'lîm eyledi, benden hatâ*[5] *sudûr eylemez*[6]" *dimeğe başladı. Bundan sonra birkaç vezîr ittifâk ile ölmeği ihtiyâr idüp bu 'ukdenin izâlesine sa'y iderler ise Pâdişâh ihtimâldir ki*[7] *rücû' ide. Ve illâ me'mûl değildir*[8]" dimişidi. Fi'l-hakīka ol Vezîr-i vizr-endûzun ilkāsıyla 'âkıbet-i kâr niçe olduğu ma'lûm-ı 'âlemiyândır[9].

---

1 bâliğ olmamış idi N : bâliğ değil iken âhırete müteveccih oldu A.
2 'Abdurrahîm Efendi kādî'asker iken bir gün N : bir gün 'Abdurrahîm Efendi kādî'asker iken A.
3 sâfî-meşreb N : + dahi A.
4 ve N : + dahi A.
5 hatâ N : + zuhûr ve A.
6 eylemez N : + imiş A.
7 Pâdişâh ihtimâldir ki N : ihtimâldir ki Pâdişâh A.
8 değildir N : + ki bu ıslâh ola A.
9 'âlemiyândır N : + ve dahi A.

Mûsâ Paşa:

Bosnavî'dir. Harem-i hümâyûn'da silahdâr iken bin kırk hudûdunda Mısır Eyâleti'yle çıkup vardıkda zemân-ı kalîl hükûmet, 'ırz u vakārile diyâr-ı Mısır'da hükûmet itdi. Kendi[1] mütedeyyin ve mü'eddeb hâkim olup lâkin, mukarrebleri celeb olmağla, çok ta'b çeküp, ba'de'l-'azl Der-i devlet'e geldi. Ve bir iki def'a Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti virilüp ol diyârda dahi[2] zikr-i cemîl ve nice âsâr-ı hayrı zuhûr itdi. Merhûm Sultân Murâd Hân Bağdâd Seferi'ne gitdikde Dârü's-saltana muhâfazasına alıkoyup, gelince kā'im-makāmlık hıdmetinde oldu. Ve bu esnâda zuhûr iden Girid Seferi'ne gönderilüp kapudan iken, Eğriboz ⟨Euboea⟩ önünde şehîd oldu[3]. Cenâzesi İstanbul'a getirilüp Üsküdar'da defn olundu. Halîm ü selîm[4], mütedeyyin kimse idi[*1].

---

1 hükûmet itdi. Kendi N : – A.

2 diyârda dahi A : diyârlarda N.

3 Eğriboz ⟨Euboea⟩ ... oldu N : zikri mürûr iden Mora semtinde temâşâlıkdan öte "Eğriboz" nâm adaya karîb mahalde şürb-i şehâdeti nûş ve gülzâr-ı cennetde hûrâ-yı bî-bedelleri derâgûş idüp A.

4 halîm ü selîm N : selîm ü halîm A.

*1 Son üç cümlede Nuruosmaniye nüshasını esas almış olmakla beraber, aslında nüshada biraz karışıklık bulunduğunu ve karışıklığın tarafımızdan düzeltildiğini belirtmeliyiz. Aslı şöyledir: "Ve bu esnâda zuhûr iden Girid Seferi'ne gönderilüp kapudan iken, Eğriboz ⟨Euboea⟩ önünde, mütedeyyin kimse idi, şehîd oldu. Cenâzesi İstanbul'a getirilüp Üsküdar'da defn olundu. Halîm ü selîm." Âtıf Efendi nüshasındaki, Kâtib Çelebi'nin üslubuna hiç benzemeyen uzun ve süslü ifadeyi esas almaktansa, Nuruosmaniye nüshasındaki bu karışık ifadeyi ufak bir müdahale ile düzeltmek bize daha doğru göründü.

SENE-İ SEB'A VE HAMSİN VE ELF

Vekāyi'-i Girid

Serdâr Hüseyin Paşa Hanya ve Kisamo ⟨Kissamos⟩ ve Abokron ⟨Apokoronas⟩ ve Resmo ⟨Rethymno⟩ kal'aları muhâfazasında olan[1] kul tā'ifesinin ve neferâtının birer mevâcibini ve ikişer aylık zahîresini virüp, sâ'ir 'askere dahi karz tarîkıyla zahîre ve harclık virdikden sonra, Hanya'da bostâncıbaşılıkdan vezâret virilen Mustafa Paşa'yı muhâfazaya koyup, zilhiccenin yirmi yedinci günü Resmo ⟨Rethymno⟩'ya teveccüh itdi. Sâdis-i muhârremde sarâya girüp bir haftadan sonra aşağı şehre indi[2]. Fasl-ı bahâra dek anda mukīm olup Kandiye cânibine gitmek içün cebehâne ve mühimmât tedârükü üzre iken, muharremin yirmi ikinci günü Hâssekî Murâd vâsıl olup[3] Der-i devlet'den getirdiği[4] mektûbları virdi. Ve zikr olunan kılâ' nevâhîsinde re'âyâ emânla kadîmî[5] yerlerine gelüp kâr u kesblerine meşgūl olduğundan gayri, Kandiye'ye firâr ve tahassun iden kefere fursat buldukca beşer onar kaçup gelmekden hâlî değil idiğini gördü.

Bu esnâda toplar nakli donanma[6] gemilerine muhtâc olmağla Der-i devlet'den irsâl olunan Kapudan Mûsâ Paşa Eğriboz ⟨Euboea⟩'a varup mâh[7]-ı saferde dâhil oldu. Ve Hanya muhâfazasına ta'yîn olunan Vezîr Mustafa Paşa hıdmetinde "Şa'bân Efendi" nâm kimesneye Girid Defterdârlığı virilüp, taraf-ı saltanatdan feth olunan nâhiyeleri tahrîr sipâriş olunmuşidi. Lâkin Hüseyin Paşa, "*Tahrîr mahalli değildir*" diyü te'hîr eylediler. Sonra, rebî'ulevvelde Hanya nevâhîsini tahrîre izin virilmekle şürū' eyledi. Nâhiyede vâkı' Firenk'e müte'allık çiftliklerin ashâbı olmamağla, taraf-ı mîrîye râci'olup yazıldı. Bu esnâda küffârın altı pâre çekdirmesi Hanya civârında, top irişmez yerde bir karamürsel gemisini aldı.

Ceng-i Velî Kethudâ der-Kandiye

Mâh-ı saferin beşinci günü kāsıd gelüp, Kandiye içinde olan küffârdan "Mermeri (مرمری)" nâm kâfir⟨in⟩ piyâde ve süvâr bir bölük fâcir ile itâ'at iden karyeler gāretine çıkdığın haber virmekle Velî Kethudâ'ya dört yüz kadar[8]

---

1 kal'aları ... olan N : kal'alarına muhâfaza içün ta'yîn eylediği A.
2 indi N : inüp A.
3 vâsıl olup N : gelüp A.
4 getirdiği A (sayfa kenarına çıkma yapılarak metne ilave edilmiş) : – N.
5 kadîmî N : – A.
6 toplar nakli donanma A : toplar ve donanma N.
7 mâh A : – N.
8 kadar N : mıkdâr A.

güzîde 'asker[1] koşulup ol semte irsâl olundu. Yedinci günü ılgar ile dahve-i kübrâda guzât-ı İslâm[2] Kandiye Sahrâsı'na varup nümâyân olıcak, leşker-i küffâr[3] çıkup saff saff durdular. Hisârdan iki yüz kadar top pey-der-pey atılup beri tarafdan Serdâr, pîrâmen-i hisârda sahrâdan cârî olan nehir üzre durup, dilâverler handeke varınca küffâr üzerine at salup hücûm eylediler. Dahve-i kübrâdan hengâm-ı gurûba dek 'azîm ceng olup nice gürûh-ı mekrûhu girü döndürüp merdâne cünbüşler gösterdiler. Nâ'ire-i harb u kıtâl işti'âl[4] bulduğu esnâda sipâhîlerden "Solak" ve "Ferîdûn" nâm iki bahâdır mecrûh olup on iki nefer[5] dahi rütbe-i şehâdete irdiler. Küffârdan on sekiz baş ve dört esîr alınup, Kandiye Kal'ası'nın[6] şarkîsinde Kum-kapu'dan dört bin kadar koyun sürüp iğtinâm itdiler ve selâmetle[7] dönüp Resmo ⟨Rethymno⟩'ya geldiler.

İnhizâm-ı Küffâr der-Ceng-i Kastor ⟨Kastro⟩

Kandiye'nin şark tarafında, üç menzil ba'id küffârın dört pâre palankası olup, her birinde üçer dörder yüz **[273b]** tüfeng-endâz ve birer mıkdâr atlu küffâr tahassun idüp, mutî' olan karyeler[8] ahâlîsini nehb ü gâret itdiklerinden gayri, Kandiye'ye sürmek fikrinde oldukları ma'lûm oldukda Hüseyin Paşa, kethudâsı Velî Ağa'ya bir mıkdâr 'asker koşup rebî'ulevvel evâ'ilinde ol semte göndermişidi. İbtidâ' "Kastor ⟨Kastro⟩" nâm palankaya teveccüh idüp şâfi'i vaktinde varup 'ale'l-gafle muhâsara ve nısf-ı nehâra dek 'azîm muhârebe idüp bi'l-âhıre, ehl-i İslâm mansûr u muzaffer[9] ve küffâr makhûr u münhezim[10] oldukda cümlesi kılıcdan geçüp katl olundukları haberi bâkī palankalara vâsıl olmağla, içlerinde olan küffâr Kandiye tarafına firâr itdiler. Zikr olunan palankalar etrâfında olan kurâ[11] ve bikā' ile cümlesi zabt olunup, muhâfazasıçün Tarsus Sancağı'na ber-vech-i arpalık mutasarrıf olan Mahmûd

---

1 'asker N : + pehlevânî A.
2 guzât-ı İslâm N : guzât-ı ehl-i İslâm A.
3 leşker-i küffâr N : küffâr A.
4 işti'âl A : iştigāl N.
5 nefer N : + gāzî A.
6 Kandiye Kal'ası'nın A : Kandiye'nin N.
7 ve selâmetle N : cihâd ü gazâ ile A.
8 karyeler N : kurânın A.
9 ve muzaffer A : – N.
10 makhûr u münhezim A : münhezim ü makhûr N.
11 kurâ N : karye A.

Paşa ta'yîn ve iki bin mikdârı güzîde 'asker ile irsâl olundu. Zikr olunan palankalar Resmo ⟨Rethymno⟩'dan atlu menzili ile[1] beş menzil yer idi.

Ceng-i Sakalıgüzel

Serdâr-ı kâm-gâr Kandiye üzerine seferi mukarrer idüp, yolların Resmo ⟨Rethymno⟩'dan altı merhale olmak üzre taksîm ve tesviye içün kethudâsı Velî Ağa'yı göndermişidi. Mezbûr dahi husûs-ı merkūma bezl-i makdûr idüp, Damasye'ye[*1] müntehî olan yolu ta'yîn üzre karâr virdi. Paşa ağalarından Sakalıgüzel Mehemmed Ağa bir bölük sipâh ile Beriz (بريز)-kasteli Nâhiyesi'nde sahrâda bir bölük küffâr mecma'ı üzerine varup, nâhiye-i mezbûre karyelerinden "Mesude[*2]" nâm karye üzerinde basup ân-ı vâhidde cem'iyyetlerin perîşân itdi[2]. Serdârları firâr idüp Velî Ağa ve Tırhala Alaybeyisi dahi irişüp katl olunandan[3] mâ'adâ iki yüz kadar kâfir esîr aldılar. Sakalıgüzel yollar düzeltmeğe[4] kalup, Velî Kethudâ 'askerden ba'zıları ile[5] Resmo ⟨Rethymno⟩'ya 'avdet eyledi.

'Azîmet-i Hüseyin Paşa be-Muhâsara-i Kandiye

Rebî'ulevvelin on yedinci günü Resmo ⟨Rethymno⟩ hâricine Serdâr-ı kâm-gâr otağı çıkup, sâ'ir 'asâkir-i İslâm[6] nasb-ı hıyâm eylediler. Mâh-ı mezbûrun yirmi dördüncü günü Paşa-yı kâm-gâr[7] yemîn ü yesâr alaylar ile şehirden otağa nüzûl eyledi. Aksarây Sancağı'na mutasarrıf Mehemmed Bey Resmo ⟨Rethymno⟩ muhâfazasına[8] me'mûr olup, kal'a-gîrlik levâzımı içün Donanma-yı hümâyûn kudûmuna tevakkuf ve ârâm eylediler[9]. Rebî'ulâhırın

---

1 ile A : – N.
*1 Damasye: N nüshasında harekeli.
*2 Mesude : N nüshasında harekeli.
2 itdi N : itdiler A.
3 olunandan A : olandan N.
4 düzeltmeğe A : tesviyesine N.
5 'askerden ba'zıları ile A : – N.
6 'asâkir-i İslâm N : 'asâkir-i nusret-fercâm ve ehl-i İslâm A.
7 kâm-gâr N : zî-şân A.
8 muhâfazasına N : + sancağı 'askeriyle A.
9 eylediler N : ile A.

yirmi dördünde Âsitâne'den Konakçı 'Ali Ağa ile Paşa'ya hıl'at-ı fâhire[1] ve sâ'ir a'yân-ı 'askere[2] iki yüz kadar hıl'at gelüp tevzî' olundu[3].

Zikr-i Ahvâl-i Donanma

Kapudan Paşa mukaddemâ Eğriboz ⟨Euboea⟩'da ba'zı levâzım ve mühimmât gördükden sonra, ibtidâ' Anadolu 'askerini geçirmek içün Sakız ⟨Chios⟩'a varup Çeşme'de olan 'askeri ve harclıkcıları gemilere almak sadedinde iken, küffâr[4] gemileri etrâfdan hücûm üzre olmağla karâr idemeyüp girü Eğriboz ⟨Euboea⟩'a döndü. Cezîre-i mezbûreye yaklaşdıkda küffârın[5] dokuz pâre burtunu Eğriboz ⟨Euboea⟩ Limanı'nı muhâsara eyledikleri haberin alup, Eğriboz ⟨Euboea⟩'da olan Rumili 'askerinden ve harclıkcısından ve Girid'e ta'yîn ü irsâl olunan[6] beş bin yeniçeriden bir nefer almadan ve Cezâyir ve Tunus gemilerin dahi limandan çıkarmadan Girid'e dönüp 'asker-i İslâm Resmo ⟨Rethymno⟩ hâricinde muntazır iken, mâh[7]-ı rebî'ulâhırın yirmi birinci günü kırk pâre Tersâne-i 'âmire gemileri ile gelüp, Resmo ⟨Rethymno⟩ Limanı'nda topları ihrâc eyleyüp ancak iki yüz kadar beldâr ve lağımcı ve bir mıkdâr mühimmât getirüp, mâ'adâ olan[8] cebehâne ve mühimmât Sakız ⟨Chios⟩ Limanı'nda[9] mavna ve çekdirir gemilerde[10] kalmağla, bu sâlde Kandiye'nin[11] muhâsarası 'avk u te'hîr iktizâ eyledi. Resmo ⟨Rethymno⟩ Limanı teng olmağla gemiler ârâma mecâl olmayup, dahi ihtiyâc var iken deryâya açıldılar.

Mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü Der-i devlet'den irsâl olunan Mîr Mehemmed Ağa vâsıl olup, "*Matlûb olan 'asker ve mühimmât ve hazîne-i müstevfâ gönderilmişdir. Dîn ü devlete lâyık hıdmetler görüle*" diyü hatt-ı

---

1 hıl'at-ı fâhire N : hıl'at A.
2 'askere A : 'asker N.
3 tevzî' olundu N : giydirildi A.
4 küffâr N : küffâr-ı dûzah-karâr A.
5 küffârın A : keferenin N.
6 Girid'e ... olunan N : cezîre-i Girid'e fermân ve ta'yîn ü irsâl olunan A.
7 mâh A : – N.
8 olan A : – N.
9 Sakız ⟨Chios⟩ Limam'nda N : – A.
10 çekdirir gemilerde N : çekdirirlerde A.
11 Kandiye'nin A : Kandiye N.

hümâyûn ve emr-i şerîf okunup[1] cevâbında anların 'adem-i vusûlü haberi⟨ni⟩ ve geçen sene şehîd ve mat'ûn olanların ze'âmet ve tîmârları kānûn üzre sılalarında oğullarına virilüp bi-nefsihî yâhûd cebelüleri gelecek iken biri gelmeyüp, 'askerin kılletini ve harclığa müzâyakasını yazup 'arz u i'lâm eylediler.

Dest-dırâzî-i Küffâr be-Milapotama ⟨Mylopotamas⟩

Kandiye Kal'ası kurbında "Milapotama ⟨Mylopotamas⟩" nâm hisâr muhâfızları kıllet üzre olduğun Kandiye küffârı haber alup[2], cumâdelûlânın on birinci günü bir mıkdâr çekdirme ile bir şeb-i târda varup, içinde olanların ekseri vezâ'if içün Resmo ⟨Rethymno⟩'ya gitmekle, kurbında bir seng-i hârânın[3] sâyesinde gündüz gizlenüp, 'ale'l-gafle basup hisâr kapusunu aldıkdan sonra, içinde bulunan dilâverân ceng iderek şehîd ve 'arsa-i vücûddan nâ-bedîd oldular. Küffâr hisârı yıkup, Hüseyin Paşa âgâh olup ılgar ile varınca firâr eylediler. Serdâr-ı gāzî hisâr-ı mezbûra, Silifke Arpalığı'na mutasarrıf Küçük Mustafa Paşa'yı[4] biraz Mısır 'askeri ile irsâl eyledi[5]. Anlar dahi varup küffârdan intikām aldılar[*1].

Mahsûrî-i Kapudan Mûsâ Paşa der-Anabolu ⟨Nafplio⟩

Çün Kapudan-ı mezbûr 'askersiz[6] **[274a]**, sıfrü'l-yed Girid'e vardıkda Serdâr-ı kâm-gâr Hüseyin Paşa mezbûra 'itâb u âzâr itmekle, yetmiş pâre çekdirir alup Rumili 'askerini Eğriboz ⟨Euboea⟩'dan Girid'e nakl içün Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya varup 'askeri ol mahalle da'vet ve gemilere[7] almağa sa'y ü him-

---

1 emr-i şerîf okunup A : evâmir okunup N.
2 Kandiye ... alup N : Kandiye küffârına câsûslar haber virüp A.
3 hârânın A : – N.
4 Silifke ... Paşa'yı N : Silifke Sancağı'nı ber-vech-i arpalık Küçük Mustafa Paşa'yı A.
5 eyledi N : idüp A.
*1 Âtıf Efendi nüshasını kendine ait tasarruflarla tebyiz eden meçhul şahıs, bu konuyla ilgili olarak sayfa kenarında kaleme aldığı notta, "Firâr-ı küffârdan sonra ne vechile intikām alındığı mübhemdir" demektedir. Fakat aslında müphem değildir. Kâtib Çelebi 1058 senesi olayları arasında, Küçük Mustafa Paşa'nın Milapotama (Mylopotamas)'daki mücadelesini detaylı bir şekilde anlatmıştır (vr. 279b-280a). Notun sahibi, *Fezleke*'deki bu kısmı muhtemelen geç görmüş, gördükten sonra da geri dönüp yazdığı notu karalamayı ihmal etmiştir.
6 'askersiz A : 'askerine N.
7 gemilere N : gemileri A.

met üzre iken, cumâdelûlânın sekizinci günü küffâr-ı hâk-sârın[1] on bir burtun ve dört mavna ve yirmi dört çekdiriri gelüp liman hâricinde lenger-endâz olup dizilmekle[2] donanmayı muhâsara idüp, Eğriboz ⟨Euboea⟩'da olan 'asker karadan Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya gelmişler iken limandan taşra harekete mecâl olmamağla, vâkı'-ı hâl Der-i devlet'e 'arz u i'lâm olundukda, bu gā'ilenin def'i bâbında meşveret eylediler[3]. Vüzerâdan Dâmâd Fazlı Paşa ser'asker ta'yîn olunup birkaç kıt'a kalyon[4] ile Sakız ⟨Chios⟩'a gönderildi[5]. Tâ ki varup anda olan[6] Anadolu 'askerini Girid Cezîresi'ne[7] geçire.

Bu esnâda 'Abdurrahîm Efendi şeyhülislâm idi. Fakīri da'vet idüp, "*Bu tedbîr niçedir?*" didi. Fakīr dahi[8] pesend ü istihsân idüp, fâ'ideden hâlî olmadığın söyledim[9]. "*Eger*[10] *küffâr işidüp hareket iderse mahsûrlara fursat düşer, çıkarlar. Hareket itmeyüp otururlarsa bunlar Anadolu 'askerini Girid'e îsâl iderler*[11]. *Ve*[12] *iki bölük olurlarsa*[13] *be-her-hâl tarafeyne anların bulunması kuvvetdir*" didim. Tasdîk ve kabûl eyledi. Vâkı'da bu üç ihtimâlin biri[14] vücûda geldi.

Şirret-i Küffâr

Donanma-yı hümâyûn perîşânlığından Kandiye keferesi mukaddemâ taşra çıkmağa kādir değil iken etrâf u eknâfa ayak uzadup[15] tâbi' olan re'âyâyı gāret eylediklerinden gayri, yalılarda vâkı' zabt olunan kastellere[16] deryâdan

---

1 hâk-sârın N : + gemilerinden A.
2 dizilmekle N : cem' olmalarıyla A.
3 meşveret eylediler N : müşâvere eylediklerinde A.
4 kıt'a kalyon N : kalyonlar A.
5 gönderildi N : gönderilüp A.
6 anda olan A : – N.
7 Girid Cezîresi'ne A : Girid'e N.
8 dahi A : – N.
9 fâ'ideden ... söyledim N : re'y-i makbûl cezîreye bir tarîk ile 'askerin vusûlü küffârın tefrikasına tedbîr-i hasen olduğuna tedârük-i müstahsendir diyüp A.
10 eger N : – A.
11 mahsûrlara ... iderler N : mahsûr dahi çıkup anda olanları dahi mahalline îsâl ider, bu dahi Anadolu 'askerini îsâl ider A.
12 ve N : – A.
13 olurlarsa N : olur ise A.
14 üç ihtimâlin biri N : keyfiyyetden biri A.
15 ayak uzadup N : dest-dırâzlık idüp A.
16 kastellere N : palankaları dahi A.

gelüp toplayup teʻaddiden hâli olmayup, reʻâyâya ve kastellere[1], "*Türk'ün donanmasını bozduk. Bir tarikla bu cânibe 'asker geçirmeziz. Yek-dil olup bir iş idelim*" diyü mektûblar gönderüp, ol mektûbların[2] birisi ele gelüp tercemesi, mukaddemâ Yûsuf Paşa[3] Hanya fethinden sonra muharrir taʻyîn eylediği Hasan Efendi ki Hanya'dan Kandiye hudûduna varınca tahrîr itdiği defter ile Der-i devlet'e gönderildi. Mezbûr Hasan Efendi gelüp defteri ve mektûb tercemesini[4] huzûr-ı hümâyûna îsâl eyledi.

Teʼhîr-i Muhâsara ve Taʻyîn-i ʻAsker Berây-ı Muhâfaza

Donanma-yı hümâyûn imdâdı ber-taraf olmağla bu sene-i mübârekede[5] Kandiye muhâsarası mümkin olmayup, ancak zabt olunan memâlik muhâfazasıyla iktifâ lâzım geldi. Pes mâh[6]-ı cumâdelûlânın dördüncü günü "Rizo Kasteli" nâm mahall -ki Resmo ⟨Rethymno⟩'ya dört menzildir- muhâfazasına Mehemmed Ağa -ki mukaddemâ sipâhîler ağası idi[7]- ʻasker ile irsâl olundu[8]. Ve "Zamasta" nâm boğaz dahi dört konak yerdir, Niğde'ye ber-vech-i arpalık mutasarrıf olan Torbalı Mehemmed Paşa cumâdelûlânın on dördüncü günü iki üç bin ʻasker ile taʻyîn ve irsâl[9] olundu. Mukaddemâ Hüseyin Paşa Kethudâsı ol üç kasteli[10] muhâfaza üzre idi[11]. Sonra Rizo Kasteli'ne, Tarsus Sancağı'na ber-vech-i arpalık[12] mutasarrıf olan[13] Mahmûd Paşa, "Aşçı ʻAli Ağa" nâm hâssekî ve bir mıkdâr yeniçeri ile gönderilmişidi. Kenuriye Nâhiyesi kurbında vâkıʻ[14] Harka Sahrâsı muhâfazasında olan Habîb Ağa yanına varup cemʻ oldular. Baʻdehû küffârın tecâvüzü müşâhede olunup ʻarz

---

1 kastellere N : palankalara A.
2 mektûbların N : mekâtîbin A.
3 Paşa N : + merhûm A.
4 gönderildi ... tercemesini N : gönderilüp, Hasan Efendi Mora âdemîsi olmağın Rumca bilüp keyfiyyeti bir hoşça anladığı gibi takrîr ve terceme-i mektûbu A.
5 sene-i mübârekede A : sâl N.
6 mâh A : – N.
7 Mehemmed Ağa ... idi A : – N.
8 irsâl olundu A : gönderildi. Mukaddemâ sipâh oğlanı bölük ağalarıyla ol mahalde muhâfaza iderlerdi N.
9 ve irsâl A : – N.
10 ol üç kasteli N : üç palankayı A.
11 üzre idi A : ider idi N.
12 ber-vech-i arpalık A : – N.
13 olan A : – N.
14 vâkıʻ N : – A.

olunmağla[1], Teke Sancağı'na ber-vech-i arpalık mutasarrıf olan[2] Vezir Çiftelerli 'Osmân Paşa cümleye baş ve buğ ta'yîn olunup beş yüz nefer yeniçeri ile gönderildi. Zikr olunan 'asâkir müte'âkıben varup Harka Sahrâsı'nda bir yere[3] geldiler.

Vak'a-i Temenos

Bundan akdem Temenos Nâhiyesi'nde "Kalime" nâm derbendde[4] vâkı' kastel muhâfazası içün yetmiş beş nefer sipâh ile Habîb Ağa gönderilüp bir sarây-ı bülendde konmuşlar idi. Küffâr bir şeb-i târda hücûm idüp re'âyâyı kendilere tâbi' kıldıkdan sonra[5] sarây-ı mesfûru muhâsara eylediler[6]. Dilâverân intizâr-ı imdâd ile cenge şürû' idüp sabâha dek çalışdılar[7]. Sabâh gördüler ki[8] gelir gider yok[9], rişte-i ümîdleri maktû' olıcak, küffâr-ı bed-kirdâr sarâya âteş virüp içinde olanların kimi yandı ve kimi şehîd olup on yedi nefer kûşiş-i bisyâr ile çıkup şehîd olunca döğüşdüler. Ve cümlesi 'âlem-i bakāya gidince iki bin kadar kâfir ile dokuz sâ'at ceng itdiler. Bu takrîb ile ol mahall "Kanlı Kastel" nâmı ile meşhûr oldu[10].

Ceng-i Harka ve İnhizâm-ı Küffâr

Çün küffâr-ı hâk-sâr kendilere bu def'a galebe sûreti göründüğüne

---

1 olunmağla A : gelmekle N.
2 ber-vech-i arpalık mutasarrıf olan A : arpalık ile N.
3 bir yere A : – N.
4 nâm derbendde A : derbendinde N.
5 kıldıkdan sonra N : kılmağla A.
6 eylediler N : eyleyüp A.
7 dilâverân ... çalışdılar N : Dilâverândan ba'zı mestâne ve ba'zısı hâb-ı gafletle bî-gâne olmağın müheyyâ olanlar cenge şürû' ve sabâha dek çok kelleleri bî-vücûd ve imdâd ümniyyesiyle hayli ümîd idüp çalışdılar A.
8 ki N : – A.
9 gelir gider yok N : ne gelir var ne gider A.
10 olıcak ... oldu N : el âlet-i cenge urup öyle muhârebe eylediler ki:

Beyt
Sarây içi kızıl kana boyandı
Kapudan taşrası deryâya döndü

Küffâr 'âkıbet sarâya âteş virüp içinde kalanlardan birazı pervâne-veş yanup bî-feryâd oldu. Ba'zıları gürisne kurt gibi taşra çıkup küffâr alayına dalup cehenneme îsâl ve kendi dahi reftâr ile cennet illerine revân olup hâsılı, cümlesi şerbet-i şehâdet ile medhûş olunca iki binden mütecâvizin zîr-i hâk idüp ol mahalle "Kanlı Kastel" diyü ad konuldu A.

mağrûr olup[1] Kandiye Kal'ası'na **[274b]** vardıklarında[2] Harka Sahrâsı'nda olan 'askere zafer kasdı ile bin güzîde atlu ve on bir bin tüfeng-endâz soltat kâfir intihâb idüp[3], cümlenin başı olacak "Valdar" nâm ceneral ser'asker olup, Kandiye Cenerali Dulgın dahi Venedik Beyi kızından olan kendi oğlunu kuvvet-i kalb olmağiçün bile koşup 'Osmân Paşa üzerine gönderdi. 'Osmân Paşa dahi vâkı'-ı hâli[4] Serdâr'a i'lâm idüp tedârük üzre oldu. Serdâr-ı nâmdâr dahi[5] Rumili Defter Kethudâsı Kuduz 'Ali Ağa'yı birkaç yüz süvâr ile isti'câl üzre gönderüp, irişmek ardınca oldu[6].

Küffâr-ı hâk-sâr Kandiye'den[7] çıkup ol gün hengâm[8]-ı şâma değin Harka Sahrâsı kurbuna gelüp ârâm eyledi[9]. Ertesi, cumâdelûlânın yirmi altıncı günü -ki[10] yevmü's-sebtdir- kuşluk vaktinde gelüp, 'asker-i İslâm dahi alaylar kurup vakt-i 'asra dek, bir rivâyetde dört sâ'at, 'azîm kıtâl eylediler. Vakt-i zuhra dek tertîb-i sufûf olunup yemîn ü yesârda silahdâr zümresi ve Rumili ve Anadolu 'askeri pîşgâhda durup cihâda âmâde oldular. Paşa dahi salât-ı zuhru edâdan sonra böyle münâsib[11] gördü ki düşmen-i bed-nihâd cem'iyyeti izdiyâd bulmadan yürüyeler[12].

Sipâh-ı zafer-penâh düşmen-i dîn üzerine hücûm idüp tekābül-i ferîkayn vâkı' oldukda, melâ'înin kemînde mekîn olan 'askeri ol esnâda[13] hücûm idüp, İskenderiyye Alaybeyisi ve Teke ve Canik Sancağı 'askeri dilîrâne deprenüp küffâra yüz virmediler[14]. Küffâr silahdâr bölüğüne[15] galebe sûretin âşikâr

---

1 çün ... olup N : bu sâbıkadan küffâr mağrûr olup A.
2 vardıklarında A : vardılar N.
3 'askere ... idüp N : 'asker dahi zafer ümniyyesinde olup bin kadar atlusu ve on bir bin müsellah tüfeng-endâz yayası intihâb olunup A.
4 hâli N : – A.
5 dahi A : – N.
6 Rumili ... oldu N : Rumili kethudâsı olan "Kuduz 'Ali" nâm şehbâz dilâvere birkaç yüz er koşup isti'câl üzre irsâl eyledi A.
7 Kandiye'den N : Kandiye A.
8 hengâm N : – A.
9 Sahrâsı ... eyledi N : Sahrâsı'na irişüp ahşâmladılar A.
10 yirmi altıncı günü -ki N : yirmi altıncısı A.
11 böyle münâsib N : öyle ma'kūl A.
12 bulmadan yürüyeler N : bulmadan evvel yürüyüş ideler A.
13 ol esnâda N : – A.
14 'askeri ... virmediler N : dilîrlerine gulüvv eylediklerinde ol şehbâzlar deprenüp küffâra yüz virmediler A.
15 bölüğüne N : bölüğü semtine A.

idicek Adana Vâlîsi Mahmûd Paşa[1] üzerlerine havâle olup, bir tarafdan ‘Osmân Paşa dahi hücûm idüp küffâr-ı hâk-sârın yüzün döndürünce çalışdılar. Esnâ-i cengde ‘Osmân Paşa bir mıkdâr kaçamak virüp küffârı sahrâya çekdikden sonra, ittifâk ile yek-bâr dönüp hücûm eylediklerinde[2] bi-‘avni'llâh leşker-i küffâr bozulup, üç binden ziyâde baş kesilüp ‘Osmân Paşa önüne yığıldı. İki yüz kadar zinde kâfir ahz olunup, Girid imdâdına gelen on kapudandan sekizi ve zikr olunan Dulgın Ceneral'in[3] oğlu ki sâbıkā Hanya hâkimi olup fetihde Kapudan Paşa'ya[4] gelmeyüp sâyebânlar ile çıkmış gitmişidi[5], Tarsus ve Adana[6] Vâlîsi Mahmûd Paşa ma‘rekede ana[7] sataşup topuz ile yıkup katl ider iken ma‘lûm oldukda alıkoyup[8], cümle üç yüz kadar esîr ve on iki alay bayrakları[9] alınup melâ‘înin ‘ırk-ı tagallübü kesildikde[10] beşâretnâme ile[11] ‘Osmân Paşa Kethudâsı Evrenos-zâde Mustafa Ağa dergâh-ı Serdâr'a ‘azm eyledi.

İmdâda gönderilen Defter Kethudâsı[12], “Pereme” nâm mahalde mülâkī olup döndü[13]. Âsitâne-i sa‘âdet'den[14] ol mahalde[15] hıl‘at ile kapucubaşı olan Mehemmed Ağa[16] haberi ma‘an[17] vâsıl olup safâ vü beşâret tekrâr eyledi[18]. Ertesi, bir tarafdan şemşîr ve hıl‘at ve bir tarafdan iki yüz kadar guruş-ı maktû‘a ve üç yüz esîr, beş ‘alem-i menkûs ve yedi livâ-i menkûs

---

1 Paşa N : + şîr-i ner gibi kükreyüp A.
2 sahrâya ... eylediklerinde N : bâzûya çeküp ba‘dehû yek-bâr dönüp öyle hücûm eylediler ki A.
3 Dulgın Ceneral'in N : Ceneral Dulgın A.
4 Kapudan Paşa'ya A : Kapudan'a N.
5 çıkmış gitmişidi N: çıkup giden başlarını A.
6 ve Adana A : – N.
7 ana N : – A.
8 ma‘lûm oldukda alıkoyup N : kendiyi i‘lâm idüp alıkodurup A.
9 bayrakları A : bayrağı N.
10 kesildikde N : kat‘ ve A.
11 ile N : + mübşir A.
12 Dergâh-ı Serdâr'a ... Kethudâsı N : olup Serdâr'a ‘azîmet üzre iken imdâda ta‘yîn olunan Rumili Kethudâsı'na A.
13 döndü N : dönüldü A.
14 Âsitâne-i sa‘âdet'den A : Âsitâne'den N.
15 ol mahalde A : –N.
16 olan Mehemmed Ağa N : –A.
17 ma‘an N : dahi A.
18 safâ ... eyledi N : ‘asâkir-i nusret-me’âsir içinde bir mertebe sürûr oldu ki diller ile ta‘bîr mümkin değildir A.

cumâdelâhırenin yirmi sekizinci günü Resmo ⟨Rethymno⟩'da ordu-yı hümâyûna gelüp Serdâr-ı kâm-gâra[1] 'arz olundukda vâfir şenlikler itdiler.

Bu ma'rekede ehl-i İslâm'dan ancak[2] yirmi nefer şehîd ve ol mıkdâr dahi mecrûh olup 'Osmân Paşa'nın[3] eli yaralandı. Ve ahz olunan esîrler ve kapudanlar ve Ceneral-zâde[4] Resmo ⟨Rethymno⟩ zindânına habs olundu. Küffâr-ı hâk-sâr[5], bu kadar şikest vâkı' oldukdan sonra, girü aralarından yirmi bin kadar 'asker ayırup Damasye*[1] Boğazı'nda Torbalı Mehemmed Paşa'yı basmak fikrinde oldukları haber alınmağla, Rumili Beylerbeyisi Şehbâz Küçük[6] Hasan Paşa, eyâleti 'askeri ve iki bin yeniçeri ile cumâdelâhırenin gurresinde ol mahalle gönderildi[7]. Ve 'Osmân Paşa tarafına tekrâr bin kadar atlu irsâl olundu. Ve üç yüz yeniçeri Kisamo ⟨Kissamos⟩ Kal'ası'nda ve beş yüz Suda ⟨Souda⟩ mukâbelesinde ve beş yüz Siyâvuş Paşa kolunda Akyarlar'a ve beş yüz dahi Abokron ⟨Apokoronas⟩'a ve üç bin iki yüz yeniçeri Murâd Ağa ile Hanya muhâfazasına ve iki yüz yeniçeri "Acısu" nâm boğaza ve[8] üç yüz nefer[9] Milapotama ⟨Mylopotamas⟩ Kal'ası'na[10] ve bin nefer Resmo ⟨Rethymno⟩ Kal'ası'na ta'yîn olunmuşidi[11]. Ve Kandiye'ye tâbi'[12] kastellere dahi üçer yüz nefer gönderildi. Ve Akyarlar'da Siyâvuş Paşa koluna Kastamonu ve Menteşe Sancağı 'askeri ile ta'yîn olunup, Suda ⟨Souda⟩ karşısında Ahmed Paşa koluna dahi Selânik ve Kayseriyye ve Çorum sancakları 'askeri[13] me'mûr oldu.

---

1 ertesi ... Serdâr-ı kâm-gâra N : Bir cânibden şemşîr ve hıl'at ve bir semtden dahi böyle galebe-âmîz beşâret vusûlünde Serdâr-ı zî-şân dahi hubûr üzre 'askere eltâflar eyledi ki bu kadar olur. Ba'dehû üç yüz esîr ve beş 'alem-i menkûs ve yedi livâ-i ma'kûs mâh-ı cumâdelâhırenin yirmi sekizinci günü medîne-i Resmo ⟨Rethymno⟩'da ordu-yı hümâyûna gelüp Serdâr-ı kâm-gâr-ı 'âlî-mıkdâra A.

2 ancak N : – A.

3 Paşa'nın N : – A.

4 ceneral-zâde N : ceneral-oğlu A.

5 küffâr-ı hâk-sâr N : küffâr-ı hâk-sâra A.

*1 Damasye : N nüshasında harekeli.

6 şehbâz Küçük A : – N.

7 gönderildi N : irsâl olundu A.

8 üç bin iki yüz ... ve N : – A.

9 nefer N : – A.

10 Kal'ası'na N : Palankası'na A.

11 olunmuşidi N : olunup A.

12 Kandiye'ye tâbi' N : Kandiye semtinde olan A.

13 'askeri A : – N.

Gerçi karada vâkı' olan gazâlarda 'asâkir[1]-i İslâm küllî hıdmetler eylediler lâkin, deryâda küffâr galebe idüp donanmayı muhâsara eylediklerinden gayri, Sakız ⟨Chios⟩ kurbında 'askerin ve erbâb-ı tîmârın zahîre gemileri yatur iken 'ale'l-gafle üzerlerine düşüp, erbâbı taşrada bulunmağla cümlesini ahz ve ihrâk eylediler. Muhâfazada olan Şa'bân Paşa ve 'asker karada bulunup müdâfa'aya mecâlleri olmadı.

Mâh-ı cumâdelâhırenin ikinci günü Der-i devlet'den irsâl olunan Küçük Mîrâhûr hatt-ı hümâyûn[2] ile Serdâr Hüseyin Paşa'ya varup, "*Hıdmet görülmedi*" diyü 'itâbı mutazammın olmağla, Kapudan'ın niçe geldiğini, 'askerden ancak Kângırı Beyi Doğancı Hasan Paşa elli kadar âdem ile ve Karahisâr Beyi Hâcı Paşa dört hıdmetkârı ile geldiğini, ba'dehû Anabolu ⟨Nafplio⟩'dan dört gemi ile Ankara Beyi Vezîr Kansu Paşa yirmi âdem ile ve Eskişehir Beyi Mustafa Bey on âdem ile ve Kütahya Alaybeyisi seksen nefer erbâb-ı tîmâr ile ve Karahisâr Alaybeyisi yedi nefer âdem ile gelüp, bunlardan gayri 'asker geçmediğini 'arz u i'lâm eyledi.

Vusûl-i 'Asker-i İslâm be-Hisâr-ı Kandiye ve İnhizâm-ı Küffâr

Kandiye keferesi, kurbında olan karyeler re'âyâsına fursat buldukca zarardan ve ruhbânlara mektûblar gönderüp iğvâ[3] vü ıdlâlden hâlî olmamağla[4], ayakları taşradan kesilmek içün Hasan Paşa ve 'Osmân Paşa müşâvere eyleyüp, yanlarında olan 'asker ile kalkup Kandiye karşısına[5] konmak **[275a]** ma'kūl görmüşler idi. Üç dört def'a küffâr-ı hâk-sâr ile ceng olup cümlesinde gālib gelmişleridi. Hüseyin Paşa dahi Yeniçeri Kethudâsı'yla salt ⟨ve⟩ sebükbâr[6] ol semte varmak içün Resmo ⟨Rethymno⟩'dan göçüp, cumâdelâhırenin üçüncü günü evvelki menzile vardıkda, Vezîr-i a'zam tarafından irsâl olunan[7] Mahmûd Ağa emr-i şerîf ve mektûblar ile[8] varup mülâkāt eyledi. Ertesi, ikinci ci menzilde[9] Hasan Paşa'ya mülâkī olup 'askerden bin kadar piyâde ve beş

---

1 'asâkir A : 'asker N.
2 hümâyûn N : + sa'âdet-makrûn A.
3 iğvâ N : + ve ifsâd A.
4 olmamağla N : olmamaları ile A.
5 karşısına N : + konacak yer tedârük idüp mahfûz A.
6 sebük-bâr N : – A.
7 Vezîr-i a'zam tarafından irsâl olunan N : Vezîr-i a'zam'dan gelen A.
8 mektûblar ile N : mektûbla A.
9 menzilde N : konakda A.

yüz atlu ile Kandiye Kal'ası'na yürüdüler[1]. Bir sâ'atlik mesâfe[2] kaldıkda piyâde 'askeri ol mahalde alıkoyup atlu ile top irişir yere varıldıkda, "Kum-kapusu" dimekle ma'rûf kapu semtinde birkaç bin koyun ve birkaç yüz öküz[3] görülüp sürmek içün üç yüz kadar atlu gönderildi[4]. Mezbûr dilâverler[5] varup çobanlarıyla çâdıra doğru sürüp zabt itdiler.

Serdâr-ı kâm-gâr[6] bâkī kalan atlu[7] ile toplar ve meters yeri görmek içün etrâfa nigâh iderken küffâr[8], Paşa'nın bile olduğunu haber alup, cebe vü cevşene müstagrık beş bölük atlu ve dört bin kadar piyâde tüfeng-endâz çıkup üzerine hücûm eyledikde Paşa-yı kişver-güşâ 'avn-i Hakk'a tevessül[9] idüp sâbit-kadem ve pâydâr oldu[10]. İki sâ'at kadar 'azîm ceng[11] olup bi'l-âhıre, 'asker-i muvahhidîn mansûr ve a'dâ-yı dîn makhûr olup[12] firâr itdiler. Gāzîler ardlarından kal'a kapusuna varınca kırup iki yüz kadar baş ve elli kadar yarar diller[13] alup, bu ma'rekede Paşa'nın "Mahmûd" nâm çukadârı ile 'asker-i İslâm'dan ancak üç âdem düşdü[14].

Bu muhârebeden sonra Hasan Paşa ve 'Osmân Paşa yanlarında olan 'asker ile göçüp kal'a mukābelesinde tahmînen bir sâ'atlik yere kondurulup hisârı taşradan bir mertebe muhâsara eylediler ki kapudan giren ve çıkan görünür idi. Ve kal'adan sürülen koyun ve sığır şükrâne-i zafer ümerâ ve 'askere tevzî' olunup, Kandiye üzerine Hasan Paşa'yı baş ve buğ ta'yîn itdikden son-

---

1 yürüdüler A : yürüdü N.
2 mesâfe N : yer A.
3 birkaç bin ... öküz N : birkaç koyun ve birkaç öküz A. Sonraki satırlarda görüldüğü üzere, hayvanları sürüp getirmek için üzerlerine üç yüz kadar atlı gönderilmiştir. Bendin bitiminde ise bu hayvanların emirlere ve askerlere dağıtıldığından bahsedilmektedir. Üzerlerine gönderilen atlı kuvvetin kalabalıklığını ve sonrasında da kalabalık bir zümreye dağıtılmış olmalarını dikkate alarak, hayvanların mikdarı için Nuruosmaniye nüshasında belirtilen sayının doğru olması gerektiğine karar verdik.
4 gönderildi N : gönderilüp A.
5 dilâverler N : dilâverân A.
6 Serdâr-ı kâm-gâr N : Serdâr-ı şîr-şikâr gāzî-i nâmdâr A.
7 atlu N : gazanferân A.
8 küffâr N : + dûzah-karâr A.
9 tevessül N : + ve lutf-ı Bârî'ye tevekkül A.
10 oldu N : olup A.
11 'azîm ceng N : ceng-i 'azîm A.
12 'asker-i muvahhidîn ... olup A : 'asker-i İslâm mansûr u muzaffer a'dâ-yı dîn mağlûb u makhûr bozulup N.
13 iki yüz ... diller N : iki yüz baş ve elli kadar dil A.
14 'asker-i İslâm'dan ... düşdü N : 'askerden on kadar âdem şehîd oldu A.

ra, Hüseyin Paşa girü Resmo ⟨Rethymno⟩'ya dönüp yirmi dördüncü günü or du-yı hümâyûna vâsıl oldu.

Reften-i Fazlı Paşa Kapudan-ı Cedîd be-Girid

Cumâdelâhırede kapudanlık mansıbı Fazlı Paşa'ya virilüp beş bin[1] yeniçeri ve otuz kıt'a kadırga ile çıkup evâhır-ı şehirde Sakız ⟨Chios⟩'a[2] vardıkda on burtun ile cem' olup Anadolu 'askerini Çeşme'den gemilere alup Der-i devlet'den müceddeden irsâl olunan altı pâre kadırgaya muntazır ve Girid'e salmağa müheyyâ ve hâzır iken, Anabolu ⟨Nafplio⟩'da yatan küffâr gemilerinden altı pâre[3] Malta gemisi ve dört kalyon ayrılup mâh-ı recebin on yedisinde Sakız ⟨Chios⟩'a geldiklerinde, 'asker-i İslâm gemileri dahi 'ale's-seher[4] limandan çıkup sefâ'in-i küffârın kıçlarından topla darb u harbe âgâz itdiklerinde tarafeynden atılan topların dûd-ı kebûdu âsmâna çıkup, gurûba dek 'azîm top ve tüfengler ile cengler olunup bi'l-âhıre, küffâr[5]-ı hâk-sâr münhezim deryâya çekilüp firâr itmekle, sâlim ü gânim girü limana geldiler. Ve bâkī sefâ'in[6] dahi Anabolu ⟨Nafplio⟩'dan hareket üzre olmağla, limanda yatan kadırgalar fursat bulup çıkup Sakız ⟨Chios⟩'a geldiler. Ve[7] cümle donanma bir yerden Kapudan Fazlı Paşa ile Girid'e revâne oldu.

Ahvâl-i 'Asker der-Kandiye

Küffâr-ı hâk-sâr[8] 'asker-i İslâm üzerine çıkup leyl ü nehâr kârzârdan hâlî olmadığından gayri, karyeleri[9] ıdlâl içün sa'yda[10] bezl-i makdûr iderler idi. Guzât-ı Müslimîn dahi rûz u şeb muhârebe ve muhâsara ile[11] kıyâm idüp bir

---

1 beş bin N : bin beş yüz A.
2 Sakız ⟨Chios⟩'a A : – N.
3 pâre A : – N.
4 'ale's-seher N : 'ale's-sabâh A.
5 küffâr N : + nâ-bekâr A.
6 sâlim … sefâ'in N : sâlimen 'asâkir-i dîn-i Muhammedî ve şeref-şi'âr-ı sâlâr-ı Ahmedî *–salla'llâhu 'aleyhi ve sellem–* girü Sakız ⟨Chios⟩ Limanı'na gelüp bâkī küffâr sefâ'ini A.
7 limanda … geldiler. Ve N : Kapudan Paşa tedbîr-i hasen ve fikr-i pesendîde-i müstahsen üzre fursat bulup çıkup Anabolu ⟨Nafplio⟩'dan Sakız ⟨Chios⟩'a gelüp A.
8 küffâr-ı hâk-sâr : + cibilletlerinde olan habâset ve mel'anetleri üzre A.
9 karyeleri N : kurâlar ahâlîlerini A.
10 sa'yda A (önce "sa'ydan" yazılmış, sonradan "nun" harfinin üstü çizilmiş) : sa'ydan N.
11 ile N : + düşmene karşılık A.

ân ârâm görmezler idi. Serdâr-ı gâzî[1] Resmo ⟨Rethymno⟩'ya 'avd ideli iki aya karîb[2] mukâtele olmadık bir gün yoğidi. Bi'd-defa'ât Rumili dilâverleri[3] handeke dek küffârı sürüp kırarlar[4] ve ekser evkâtda çıkan küffâr hâ'ib ü hâsir hisâra[5] firâr iderler idi. Miranpelo ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩*[1]'da[6] Habîb Ağa dahi[7] 'ısyân iden re'âyâyı darb-ı şemşîr ile tekrâr teshîr eyledi[8]. Bu haberler Serdâr-ı gâzîye vâsıl olıcak[9] bir ân[10] tevakkuf itmeyüp, süvârân-ı ma'reke-âzmâ ile mâh[11]-ı şa'bânın beşinci günü tekrâr[12] Kandiye'ye 'azm idüp Rumili Beylerbeyisi Küçük Hasan Paşa menziline nâzil oldu. A'yân-ı 'asker merâsim-i istikbâl ve tekrîmi yerine getirdiler[13].

Ceng-i 'Arab Sinân[14] ve Şâhîn[15]

Bu esnâda kal'a küffârı ıztırâba düşüp Serdâr bi'z-zât geldi, "*Tedbîr nedir?*" diyü bir yere geldiler[16]. Venedik'den imdâda henüz gelen mu'teber kapudanları vâfir lâf urup serhoş oldukdan sonra, "Marko" nâm kâfir-i bahâdır ile münâkaşaya âgâz eyledi. Derhâl bir bârgîre süvâr olup Rumili

---

1 gâzî A : ekrem N.
2 karîb N : + her ân ve her sâ'at A.
3 dilâverleri N : yararları A.
4 kırarlar N : kırup A.
5 hisâra N : + sağ kalanlar A.
*1 Âtıf Efendi nüshasında bazı yerlerde مرنبله ve bazı yerlerde مرمبله şeklinde olmak üzere iki farklı imlâ ile yazılmıştır. Nuruosmaniye nüshasındaki imlâ ise میران پلو şeklindedir. İsmin orijinal imlâsına daha yakın olduğundan dolayı Nuruosmaniye nüshasındaki imlâyı esas almayı tercih ettik.
6 Miranpelo ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩'da N : "Miranbela ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩" nâm kastelde A.
7 dahi N : – A.
8 eyledi N : idüp A.
9 Serdâr-ı gâzîye vâsıl olıcak N : Serdâr-ı şevket-şi'âra vusûl bulıcak A.
10 bir ân N : – A.
11 mâh A : – N.
12 tekrâr N : – A.
13 a'yân-ı 'asker ... getirdiler N : – A.
14 Sinân N : + Bey. Bendin devamında Arab Sinân'ın ismi gerek Âtıf Efendi gerekse Nuruosmaniye nüshasında "Bey" ünvanı ile beraber kullanılmamıştır. Dolayısıyla başlıkta geçen "Bey" ünvanını da almadık.
15 Şâhîn N : + Ağa. Bendin devamında Şâhîn'in ismi gerek Âtıf Efendi gerekse Nuruosmaniye nüshasında "Ağa" ünvanı ile beraber kullanılmamıştır. Dolayısıyla başlıkta geçen "Ağa" ünvanını da almadık.
16 geldiler N : geldiklerinde A.

gāzîlerini dest-beste getirmeğe sâ'ir melâ'în ile çıkdı. Bahâdırân-ı Rumili dahi haberdâr olup süvâr ve piyâde hücûm eylediler. Serdâr-ı gāzî dahi havâss-ı huddâmıyla cenge[1] revâne olup huddâmından Yek-çeşm Şâhîn küffâra hücûm idince bir kâfiri kesüp döndü. Anı gördüler ki cânib-i 'adûdan libâs-ı cedîd ile bir kâfir çıkup meymene-i 'askere mukābil durdu, Şâhîn dahi[2] nîzesin doğruldup bir sinân-ı cân-sitân urdu. Lâkin, cebe vü cevşene kâr-ger olmayıcak[3], sipâh zümresinden[4] 'Arab Sinân -ki bölük çâvuşu idi- yürüyüp bir nîze havâle eyledi[5]. Ol dahi te'sîr itmeyicek, süvâr olduğu rahş-ı sebük-pâ kuvveti ile kafâsından kapup ikisi de atlarından[6] ayrıldılar. Piyâde sahn-ı meydânda nâ-tüvân kalıcak Şâhîn imdâda müsâra'at eyledi. Küffâr bunları ihâta ve 'azîm hücûm itdiler[7] lâkin, 'Arab Sinân[8] Çâvuş şikârın virmeyüp, hâh nâ-hâh ol nâ-bekârı zîr-i destine alup aşağa yıkdı[9]. Ol dilâverlik ile[10] başın kesüp Serdâr huzûruna getirdi. Meger bu kâfir dilâverlik da'vâsı[11] ile 'asker hurûcuna bâ'is olan mel'ûn imiş[12]. Ba'dehû bir uğurdan küffâr 'askeri ol iki şehbâzân üzerine[13] hamle eylediklerin Serdâr-ı 'âlî-cenâb gördükde karârı kalmayup, kendi bi'z-zât hücûm itmesiyle[14] gürûh-ı mekrûh bozulup hisâr handekine döküldüler[15]. Serdâr-ı gāzî sinân-ı cân-sitân ile dört kâfiri **[275b]** depeleyüp beşinci gördü ki bir süvâr nîzedâr idi[16], atından[17] yıkup anı dahi depeledi. Ahşâm irişüp[18] iki tarafdan döndüler. 'Arab Çâvuş'un kesdiği kâfirin

---

1 cenge N : sonra A.
2 dahi N : mezbûr A.
3 urdu ... olmayıcak N : ol kâfire öyle urdu ki cebe vü cevşene kârger olmayup A.
4 zümresinden A : zümresinde N.
5 'Arab Sinân ... eyledi N : 'Arab Sinân bölük çâvuşu idi, ol dahi bir nîze havâle idüp A.
6 atlarından N : atdan A.
7 hücûm itdiler N : hücûm ve gulüvv ile cevâniblerin alup A.
8 Sinân A : – N.
9 ol nâ-bekâr ... yıkdı A : zîr-i dest kâfiri yıkdı N.
10 ol dilâverlik A : – N.
11 kâfir dilâverlik da'vâsı N : kâfir-i bed-nihâd da'vâ-yı dilâverlik A.
12 olan mel'ûn imiş A : olmuş N.
13 'askeri ol iki şehbâzân üzerine A : 'asker-i mansûr üzerine N.
14 Serdâr-ı 'âlî-cenâb ... itmesiyle A : Serdâr-ı kâm-gâr görüp hücûm eyledi N.
15 handekine döküldüler N : handekine dek kırup kovup dökdüler A.
16 bir süvâr nîzedâr idi N : bir süvâr nîzedârı A.
17 atından A : atdan N.
18 depeledi. Ahşâm irişüp N : depeleyüp ahşâma irişmişidi A.

silâh ve cevşeninde hayli zî-kıymet eşyâsı varidi[1]. Paşa esb ü esbâbını 'Arab ile Şâhin'e 'itâ eyledi. Bu vak'a şa'bânın[2] sekizinci günü vukū'a geldi. Vakt-i duhâdan hengâm-ı şâma dek 'azîm kıtâl itdiler.

Şa'bânın on dokuzuncu günü gāzî-i 'âlî-cenâb Serdâr Hüseyin Paşa, Habîb Ağa ve Aşcı 'Ali Ağa ile Miranpelo ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩[3] Hisâr⟨ı'n⟩a varup birkaç gün oturup şerâ'it-i hıfzını[4] tekmîl ve on altı pâre top ile burûcunu tezyîn ve muhâfazasına âdem ta'yîn eyleyüp döndü. Ve bir iki def'a dahi cengler olup Serdâr-ı gāzî, Rumili Beylerbeyisi Küçük Hasan Paşa'yı Kandiye üzerinde olan 'askere serdâr ta'yîn idüp kendi Resmo ⟨Rethymno⟩ tarafına[5] 'avd eyledi. Ve beş menzilde ordu-yı hümâyûna dâhil oldu.

Mâh[6]-ı şa'bânın yirmi sekizinde Donanma-yı hümâyûn selâmetle Hanya Limanı'na vâsıl olmağla 'asker-i İslâm kuvvet bulup, Kapudan Paşa karadan Resmo ⟨Rethymno⟩'ya varup Hüseyin Paşa ile mülâkāt itdiler. Paşa-yı kişver-güşâ[7] merâsim-i istikbâl ve tekrîm takdîminden[8] sonra, "*Donanma ile ne getirdiniz?*" diyü su'âl eyledikde, Sakız ⟨Chios⟩'dan Foça'ya varup gemi yağladıkdan sonra Anadolu 'askerinden hâzır bulunanı alup dört bin kadar yeniçeri ve bir mıkdâr cebehâne ve zahîre getirüp, küffâr gemileri Rumili yakasında olmağla ol tarafa uğramayup ne hâl ile geldiklerin haber[9] virdi.

Âmeden-i Sefâ'in-i Küffâr be-Kandiye ve 'Avdet-i Donanma-yı Hümâyûn[10]

Kandiye muhâsarasına donanma gemileri ile toplar nakli içün müşâvere olunur iken, küffâr-ı hâk-sârın cümle çekdirmeleri ve kalyonları ve mavnala-

---

1 'Arab Çâvuş'un ... varidi A : 'Arab Sinân yıkdığı kâfir silâh rahtında hayli zî-kıymet gevher varidi N.
2 şa'bânın N : şa'bânü'l-mu'azzamın A.
3 Miranpelo ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩ N : Miranbela nâm kal'a ki "kastel" ta'bîr olunur A.
4 hıfzını N : muhâfazayı A.
5 Resmo ⟨Rethymno⟩ tarafına N : Resmo ⟨Rethymno⟩'ya A.
6 mâh A : – N.
7 kişver-güşâ N : kâm-gâr A.
8 tekrîm takdîminden A : tekrîmi takdîmden N.
9 geldiklerin haber N : geldikleri haberin A.
10 hümâyûn A : – N.

rı[1] gelüp toplar[2] naklini men' içün Kandiye önünde vaz'-ı lenger idüp yatmağla[3] deryâdan top nakli mümkin olmayup, taraf-ı Pâdişâhî'den, "*Donanma-yı hümâyûnum'la bir gün evvel gelesin*" diyü fermân[4] sâdır olmağla, sâbıku'z-zikr 'askeri Girid'e dökdükden sonra Kapudan Paşa, ramazânın sekizinde dönüp Sakız ⟨Chios⟩ cânibine gitdi[5]. Ve evâhır-ı şehr-i mezbûrda[6] Donanma-yı hümâyûn ile Tersâne-i 'âmire'ye dâhil oldu.

Nakl-i Tophâ be-Hisâr-ı Kandiye

Serdâr-ı kâm-gâr, Donanma'nın top naklinden me'yûs oldukda karadan götürmeğe[7] bezl-i makdûr idüp, Kandiye'ye gidecek yolları düzeltmek[8] içün re'âyâ sürüp ve öküzler kirâlayup altı kıt'a kolonborna -ki biri dokuz vakıyye ve ikisi yedişer vakıyye ve üçü beşer vakıyye gülle[9] atar[10]- koşdurup müheyyâ eyledi.

Mâh-ı ramazân-ı şerîfin[11] yirmi sekizinci günü Hâssekî Hasan Ağa ile irsâl olunan hatt-ı hümâyûn ve murassa' şemşîr[12] ve bir semmûr kaplu hıl'at-ı fâhire[13] Serdâr-ı kâm-gâra[14] vasıl olup şenlikler eylediler. Mefhûmunda Kandiye fethi ile devlete lâyık[15] hıdmetler sipâriş buyurulmuşidi. "*Sakız ⟨Chios⟩'da kalan zahîre gemileri ve beş pâre Eğriboz ⟨Euboea⟩ gemileri ve dört pâre*[16] *Anabolu ⟨Nafplio⟩ gemileri Girid'de kışlamak mühimdir. Tâ ki Benefşe ⟨Monemvasia⟩ yolun muhâfaza ideler. Ve yedi sekiz yüz lağımcı irsâl*

---

1 çekdirmeleri ve kalyonları ve mavnaları A : çekdirir ve kalyon gemileri N.
2 toplar N : – A.
3 idüp yatmağla N : itmekle A.
4 fermân N : fermân-ı celîl A.
5 Girid'e … gitdi N : mezkûr Kapudan Paşa Girid Cezîresi'ne dökdükden sonra, mâh-ı ramazânül-mübârekin sekizinci günü dönüp Sakız ⟨Chios⟩ cânibine müteveccih ve revâne oldu A.
6 şehr-i mezbûrda A : şehirde N.
7 Donanma'nın ... götürmeğe N : Donanma-yı hümâyûn bâ-fermân-ı 'âlî müteveccih-i Der-i devlet olduklarından sonra top nakli tedârükünü karadan görmeğe A.
8 düzeltmek N : düzelmek A.
9 gülle A : – N.
10 atar N : + topları A.
11 mâh-ı ramazân-ı şerîfin A : ramazânın N.
12 şemşîr N : + âbdâr A.
13 fâhire N : vâlâ-mıkdâr A.
14 kâm-gâra N : cüyûş ihtizâra A.
15 devlete lâyık N : devlet ü dîn lâyıkı A.
16 pâre A : – N.

olunup, bu cânibde tevcîh olunan tîmâr ve ze'âmet ol tarafda âhara virilmeye ki 'askere fütûr gelmeye. Ve 'askere zahîre ve mevâcib bey gemileri ile irsâl oluna. Ekall mertebe bir kış zahîrelerine yüz bin keyl[1] *buğday ve elli bin kantâr*[2] *peksimât ancak kifâyet ider*" diyü 'arz eyledi.

Ve mâh[3]-ı şevvâlin beşinci günü karadan altı[4] top ile Resmo (Rethymno)'dan kalkup Kandiye[5] tarafına 'azm olunmuşidi. Zikr olunan topları sa'b ve sengistân[6] mahallerden aşırup şevvâlin[7] on sekizinci günü Kandiye önüne dâhil oldular. Bu yollarda çekilen[8] zahmetler vasfa gelmezdi[9]. Ba'dehû Hanya'dan on sekiz merhalede dokuz 'aded top dahi hezâr zûr u zâr ile nakl itdiler. Bu bâbda[10] olan ikdâm u ihtimâma dost değil[11], düşmen bile te'accüb ider idi.

Zikr-i Ahvâl-i Muhâsara ve Vasf-ı Hisâr-ı Kandiye

Çün 'asker-i İslâm Kandiye'ye vâsıl oldu, meters zemânı olmamağla kal'a karşısında konup mühimmât görmek içün karâr eylediler[12]. Küffâr-ı hâksâr ile nice cengler olup Sipâhîler[13] Ağası İznikī Bey-zâde 'Ali Ağa şehîd olup[14] yeri Habîb Ağa'ya virildi. "*Hisâr-ı mezbûr, nefsinde metîn kal'a olup küffâr-ı hâk-sâr üç dört senedir tedârük görüp küllî i'timâd idecek mertebe istihkâm virdiler. Lağımlarından gayri, kundağa binmiş müheyyâ yedi sekiz yüz kadar topları olup, on iki bin Firenk cengci soltatdan gayri, otuz bin kadar yerli ceng eri kâfir vardır. Muhâsarasına ekall mertebe kırk balyemez lâzımdır. Ve illâ on beş top ile bu kal'aya*[15] *mübâşeret münâsib değildir. Zikr*

---

1 keyl N : + mıkdârı A.
2 kantâr N : + mıkdârı A.
3 mâh A : – N.
4 altı N : + kadar A.
5 Kandiye N : + kal'ası A.
6 sengistân N : + olan A.
7 şevvâlin N : mâh-ı mezbûrun A.
8 çekilen N : + felâket ve A.
9 gelmezdi N : gelir değildir A.
10 bu bâbda N : + çekilen zahmet ve A.
11 değil N : + belki A.
12 konup ... eylediler N : konulup karâr ve mühimmât görmek içün mekân tutuldu A.
13 Sipâhîler A : Sipâh N.
14 şehîd olup A : düşüp N.
15 kal'aya A : kulleye N.

olunan toplar visâl itmeğe cebelü ve sâ'ir mühimmât gelmeyince meterse gi rilmez" diyü a'yân-ı 'asker müşâvere idüp vâkı'-ı hâli Der-i devlet'e mahzar eylediler. Rumili Beylerbeyisi Hasan Paşa sâbıkā ta'yîn olunduğu üzre[1] baş ve buğ olup kal'ayı taşradan muhâsara eylemekle, içerden küffâr çıkmağa kādir değil idi. Ve Hüseyin Paşa girü Resmo ⟨Rethymno⟩'ya rücû' itdi.

Mâh[2]-ı zilka'denin onuncu günü Pâdişâh-ı 'âlem-penâh tarafından matharacılar ile[3] gönderilen hatt-ı hümâyûn -ki istimâlet ve tenbîh ü te'kîdi mutazammın idi- vâsıl oldu. "*Zikr olunan mevâcib ve zahâ'ir*[4] *kış içinde bey gemileri ⟨ile⟩ gelmek mühimdir. Sekiz yüz lağımcı ve üç yüz topçu ve Sakız ⟨Chios⟩'a gelen Mısır kulu Girid'e vâsıl olmak lâzımdır*" diyü 'arz olundu[5].

İnhizâm-ı Küffâr der-Kal'a-i Yerapetra[*1] **⟨Ierapetra⟩ ve Feth-i Hisâr**

Cezîre-i Girid'in kenâr[6]-ı cenûbîsinde -ki Magrib ve İskenderiyye yakasına karşıdır- küffâr-ı hâk-sârın "Yerapetra ⟨Ierapetra⟩" nâm bir kal'ası olup ana tâbi' karyeler itâ'at itmemekle, inkıyâda getirmek içün Rumili Eyâleti'nden iki sancak 'askeri ve Rumili Defter Kethudâsı ve Paşa-yı kâm-gâr ağalarından Habîb Ağa atlu sipâh tâ'ifesiyle ve bin mıkdârı yeniçeri ile mâh[7]-ı şevvâlin yirminci günü ol tarafa irsâl olunup, beş menzilde[8] varup, ertesi, kal'a nevâhîsine nüzûl mahalli sa'b ve sengistân olmağla kal'a-i mezbûre kapudanı haberdâr oldukda, birkaç atlu Firenk ile zikr olunan derbendi tabur idüp 'asker-i İslâm'ı[9] geçirmemek[10] içün tabur yeri görmeğe gelüp müşâhede üzre[11] iken, mezbûr Habîb Ağa atlu ile çarhacı olup mukaddem sahrâya nüzûl içün boğazdan çıkdıkda Kapudan'a sataşup üzerlerine hücûm idicek, kapudan-ı

---

1 üzre N : – A (yeri boş bırakılmış).
2 mâh A : – N.
3 matharacılar ile A : mataracıları N.
4 zahâ'ir A : zahîre N.
5 olundu A : eyledi N.
*1 Yerapetra : N nüshasında harekeli.
6 kenâr N : semt A.
7 mâh A : – N.
8 beş menzilde N : konak be-konak beşinci günde A.
9 'asker-i İslâm'ı A : 'asker N.
10 geçirmemek N : + sevdâsında oldukları A.
11 müşâhede üzre N : tecessüsde A.

mezbûr firâr idüp gâziler ardından yetişüp zinde[1] giriftâr itdiler[2]. Yanında olan küffâr[3] bir ânda tu'me-i tîg-ı âbdâr[4] olup, Kapudan ol boğazda boğazı ele virdikden sonra, "*Beni âzâd iderseniz hisârı size teslîm iderim*[5]" diyü 'ahd ü mîsâk itmekle içeri kâğıd gönderdi. Küffâr, kapudanların giriftâr gördükde **|276a|** kendilere[6] emân virilmeği 'azîm ihsân bilüp, hisâra[7] ak bayraklar diküp teslîm eylediler. Ezânlar okunup zabt olundu. Ve içinde bulunan cebehâne ve mühimmât defter olunup sûreti Âsitâne-i devlet'e gönderildi[8]. Ve hisâr-ı mezbûra tâbi' karyeler re'âyâsı dahi itâ'at itmekle yerlü yerinde[9] iskân olundu.

Ba'dehû, "*Küffârın çekdirir gemileri varup*[10] *deryâdan muhâsara olun*- diyü feryâdcı gelmek ile Velî Kethudâ ve Rumili Defter Kethudâsı Kuduz 'Ali Ağa ve sâ'ir alay beyleri gönderilüp sür'atle, zilhiccenin yirmi altıncı günü hisâr-ı mezbûra vardılar. Melâ'în toplar ile 'ale'l-gafle muhâsara idüp muhâfızları ceng iderek bî-tâb kalup küffâr zûr u zâr hisârı almışlar. Bunlar vardıkda Arnavud ve Hırvat kâfirleri[11] çıkup dahve-i kübrâdan hengâm-ı şâma dek 'azîm muhârebe itdiler. Ertesi, dahi ertesi, her çend ki gayret idüp iki tarafdan bî-tâb kalınca çalışdılar[12], sûd-mend olmayup nice dilîr-i ma'rekeperdâz mecrûh ve şehîd oldukdan sonra[13], üç esîr ve birkaç baş ile döndüler.

Zilhiccenin yirmi dokuzuncu günü Habîb Ağa[14] tarafından mektûb[15] Yerapetra ⟨Ierapetra⟩ Kal'ası'n alup yere berâber yıkdı⟨k⟩lar⟨ını⟩ ve buldukları küffârı esîr itdiklerini tebşîr eyledi. Guzât-ı İslâm mesrûr[16] oldular.

---

1 zinde N : zindece A.
2 giriftâr itdiler N : ve bende çeküp reftâr itdirdiler A.
3 küffâr N : – A.
4 tîg-ı âbdâr N : şemşîr-i girân-mıkdâr A.
5 teslîm iderim A : virelim N.
6 kendilere N : – A.
7 hisâra A : hisâr N.
8 gönderildi N : irsâl olundu A.
9 yerlü yerinde N : yerlerinde A.
10 çekdirir gemileri varup N : çekdirmeleri gelüp A.
11 Hırvat kâfirleri N : Hırvat'dan kâfir A.
12 çalışdılar N : çalışılup A.
13 oldukdan sonra N : olup A.
14 Habîb Ağa N : Habîb-i dilîr ü dilâver hasm-gîr A.
15 mektûb A : nâme N.
16 mesrûr N : ve şâd-kâm + A.

İnhizâm-ı Küffâr der[1]-Ceng-i Mirampelo[2] ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩ ve Feth-i Hisâr[3]

Cezîre-i Girid'in Magrib yakasına karşı, leb-i deryâda vâkî' "Miranpelo[4] ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩" nâm metîn kal'a -ki limanında bin kıt'a gemi[5] vüs'at üzre lengersiz kışlamak mümkindir- ahâlîsi itâ'at iden karyeler halkını rencîde eylemeden hâlî olmamağla, sâbıku'z-zikr Habîb Ağa beş altı yüz kadar atlu ve tüfenglü ile ol semtde "Sazlık" nâm mahalle gönderilmiş idi. Mâh-ı zilka'dede mezbûr Habîb Ağa[6] varup ana[7] karîb yerde oturup her gün hisâr tarafına câsûslar koyup fursata mutarassıd iken, kal'a kapudanı üç bin kadar soltat ile çıkup[8], Habîb Ağa[9], "Suraka (صراقه)[10]" nâm boğaza gelüp tâbi' olan olan karyeleri muhâfaza ve bağları mahsûlün[11] cem' üzre idiğin bilüp yürüdü[12]. Mezbûr dahi âgâh olup Hüseyin Paşa tarafından tekrâr imdâda gelen güzîde 'asker ile küffârın üzerine varup[13] tekābül-i saffeyn vâkı' oldu[14]. Tulû'-ı şemsden dahve-i kübrâya varınca tarafeynden 'azîm ceng olup bi'l-âhıre, küffâr[15] bozulup firâr eylediklerinde, üç dört yüz kadar baş kesilüp bakıyyetü's-süyûf olan küffâr hisâra tahassun eylediler[16]. 'Asker-i İslâm ardlarınca sürüp hisârı kuşatdılar. Ol mahalde küffârın iki çekdirmesi[17] imdâda gelüp 'asker üzerine toplar atup tüfeng cengi ile reh-zenlik eylemekle[18], sarıcalar çekdirmelere karşı meterse girüp hâh nâ-hâh alarga atdırdılar. Ve sâ'ir 'asker piyâde olup nerdübânlar kurdular. Ol gün ahşâma dek ve

---

1 der N : ve A.
2 Miranpelo N : Mirambela A.
3 hisâr N : + o A.
4 Miranpelo N : Mirambela A.
5 kıt'a gemi N : pâre gemiler A.
6 Habîb Ağa A : – N.
7 ana A : –N.
8 çıkup N : + seyr ü tecessüsde iken A.
9 Habîb Ağa N : + dahi âgâh olup A.
10 Suraka (صراقه) N : خراد A.
11 mahsûlün N : mahsûl A.
12 yürüdü N : müteveccih oldu A.
13 üzerine varup N : önün alup A.
14 vâkı' oldu N : ile A.
15 küffâr A : küffâr-ı hâk-sâr N.
16 eylediler N : eyleyüp A.
17 çekdirmesi N : çekdiriri A.
18 eylemekle N : eyleyüp A.

ahşâmdan[1] sabâha dek birkaç def'a yürüyüş[2] idüp dört beş yüz kadar küffâr kırılup me'yûs olduklarında, vakt-i 'asırdan mukaddem emân dileyüp ak bayrak dikdiler. İki[3] üç sâ'at emân virilüp kapudanları cengci Firenk ile kayıklara ra binüp[4] çekdirmeye girdiler. Bâkī kefere ra'iyyetliği[5] kabûl idüp yerlü yerinde iskân olundu. Ve hisâra[6] müstahfızlar konup zabt olundu.

Kandiye'nin ekser zahâ'iri bu kal'a limanından gitmekle, fethi ni'met-i 'uzmâ olup 'asker-i İslâm'a sürûr geldi. Ve ceng esnâsında kal'ada olan bârûta âteş ısâbet idüp bi'l-külliyye yanup, ancak **[276b]** bir kolonborna ve üç darbzen ve iki lengerî yüz dirhem atar top ve yirmi misket kabz ve defter olundu.

Haber-i fetih Hüseyin Paşa'nın mesmû'u oldukda, sebük-bâr Resmo ⟨Rethymno⟩'dan üç günde Kandiye'ye varup 'askere istimâlet virdikden sonra, dört menzilde mezbûr hisâra varup içine 'asker kodu. Ve re'âyâya istimâlet virdi.

Zikr olunan kal'a ile Kandiye arasında, deryâ içinde küffârın "Rişpalanka" nâm ada içinde bir kal'ası olup, davar ve koyunların kayıklar ile karaya çıkarup otlatmağla, Paşa-yı kâm-gâr[7] birkaç atlu gönderüp davarların sürdürdü. Ve ol etrâf re'âyâsı dahi emâna gelüp hisâr-ı mezbûra tâbi', leb-i deryâda bir 'azîm tuzla olup, altmış pâre karye[8] ile mezbûr tuzla dahi zabt olundu. Ve re'âyâ talebi ile yasakcılar ve yüz elli nefer yeniçeri ile Aşçı 'Ali Ağa zabtına ta'yîn olundu. Ve Paşa-yı kişver-güşâ[9] girü Resmo ⟨Rethymno⟩'ya rücû' eyledi.

Ve bu sâlde 'asker-i İslâm şiddet-i şitâyı Kandiye etrâfında çâdır ve sahrâda geçirüp düşmene karşı göğsün gerüp durdular. Lâkin, zahîresizlikden ve harclık yetişmemekden mükedderü'l-hâl idiler[10]. Pes Hüseyin Paşa tarafından 'Ali Ağa Der-i devlet'e gelüp, donanma irsâline ve zahîre[11] ve 'asker ile

---

1 ahşâmdan N : – A.
2 yürüyüş A : yürüyüşler N.
3 iki N : – A.
4 binüp N : dolup A.
5 ra'iyyetliği N : ra'iyyet cizye A.
6 hisâra N : kal'a-i mezbûre içün A.
7 kâm-gâr N : zî-kerem A.
8 karye N : köy A.
9 kişver-güşâ N : nâmdâr A.
10 idiler N : oldular A.
11 zahîre N : + ile A.

imdâd taleb eyledi. Ol cânibde "Kisamo ⟨Kissamos⟩" ve "Abokron ⟨Apokoronas⟩" nâm ka'aları ve Acısu Derbendi ve Resmo ⟨Rethymno⟩ ve Milapotama ⟨Mylopotamas⟩ kılâ'ı[1] ve "Damasye Derbendi" ve "Pediye ⟨Pediada⟩ Kasteli" ve "Rizo Kasteli" ve "Ayavasil ⟨Agios Vasilios⟩ Kasteli" ve "Yeni Kastel" ve "Miranpelo[2] ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩" nâm kal'alara kifâyet ider[3] atlu ve tüfenglü 'asker ta'yîn olunduğun bildirdi.

Zikr-i Ahvâl-i Serhadd-i Bosna

Bu sâlde Bosna Eyâleti 'askeri Şebenek ⟨Šibenik⟩ ve[4] Zadra ⟨Zadar⟩ üzerine me'mûr iken, vâlîsi İbrâhîm Paşa ihmâl ü tekâsül üzre olmağla küffâr hareket ve ba'zı kılâ'ı gâret ve envâ'-i hasâret itmekle, Der-i devlet'de eyâlet-i mezbûre Tekeli Paşa'ya tevcîh ve[5] Zadra ⟨Zadar⟩ ve Şebenek ⟨Šibenik⟩ üzerine ser'asker ta'yîn[6] olunup, evâ'il-i muharremde aşağı bölüklerin biri ile gönderilmiş idi[7].

Mâh-ı mezbûrun[8] yirmi dokuzunda iki bin yeniçeri ile Hâssekî Hüseyin Ağa ve sol gurebâ bölüğü ve iki yüz sipâhî dahi me'mûr olup alay ile Sarrâchâne kurbında Acıçeşme yolundan geçdiler[9]. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh, Sâlih Paşa hânesinde binâ olunan[10] şeh-nişînden seyr eyledi.

İstîlâ-i Küffâr ber-Hisâr-ı Kenin ⟨Knin⟩[11]

Venedik Beyi[12] yevmiyye birer dînâr ile[13] muvazzaf sekiz bin kadar müsellah Hırvat ve Macar 'askeri[14] cem' idüp mâh[15]-ı saferin beşinci günü Zadra ⟨Zadar⟩ üzerinde biriküp, Kırka ⟨Krka⟩ Sancağı Beyi Halîl Bey serhadd

---

1 kılâ'ı A : kal'aları N.
2 Miranpelo N : Mirambela A.
3 kal'alara kifâyet ider N : kal'aları muhâfaza içün A.
4 ve A : – N.
5 Tekeli Paşa'ya tevcîh ve N : Tekeli Paşa didikleri bî-'âra virilüp A.
6 ta'yîn N : tedârük A.
7 gönderilmiş idi N : gönderilüp A.
8 mâh-ı mezbûrun A : – N.
9 yolundan geçdiler N : yanından geçüp A.
10 olunan N : olan A.
11 Kenin ⟨Knin⟩ N : Kenasin A.
12 Beyi A : – N.
13 dînâr ile N : dînâra A.
14 Macar 'askeri A : gayri 'asker N.
15 mâh A : – N.

'askeri ile Zakorciya'da olmağla üzerine yürüyüp, ceng-i 'azîmden sonra mîr-i mezbûr şehid olup babası Ertoğdu Za'im kal'aya kapanup muhâsara olundukda müdâfa'aya mecâl kalmayup[1] kal'ayı aldılar. Ba'dehû toplar ile Novigrad ⟨Nógrád⟩ üzerine düşüp[2] muhâsara sadedinde[3] iken, bundan akdem kal'a küffâr elinden alındıkda yer yer lağımlar idüp bârût doldurmuşlar, ma'lûm olmamağla kalup, hâlâ melâ'în[4] bildikleri yerden âteş virüp, içinde bulunan yedi yüz müstahfızları ile hisâr berbâd oldukdan sonra zabt ve meremmet[5] itdiler[6].

Ba'dehû Zadra ⟨Zadar⟩ önünde[7] tabur kurup iki bin atlu kâfiri Klis üzerine gönderüp vardıklarında, Bosna Defterdârı Muslı Ağa yetişüp üzerlerine hücûm itdikde bi-'avni'llâh gālib gelüp, küffârın birazı maktûl olup[8] bâkīsı firâr iderek taburlarına[9] duhûl ile necât buldu.

Ve mâh-ı mezbûrda birkaç bin yeniçeri ile Turnacıbaşı Girid'e ta'yîn ve irsâl olundu. Ve rebî'ulâhırın yirmi beşinde Zadra ⟨Zadar⟩ Seferi şartıyla beş yüz dirliği çalık sipâhî yazılup gönderildi.

Hâsılı, bu sâlde Bosna serhaddinde küllî hasâret olup Kırka ⟨Krka⟩ Sancağı'nın ekser kılâ'ını küffâr aldı. Ancak Ayorana Kal'ası kalmış idi[10]. Anı dahi muhâsara eylediler. Kırkalı'dan halâs olanlar ehl ü 'ıyâlden ayrılup 'uryân Bosna cânibine düşdüler. Novigrad ⟨Nógrád⟩ ve **[277a]** ve Dobrıcalı sipâhîler ve kul tâ'ifesinden dört yüz kadar esîr olup bunların 'avretlerini[11] ihâneten 'uryân idüp küffâr 'askeri içinde gezdirdiler[12]. Ve Kırka ⟨Krka⟩ Beyi Koca Halîl Bey Venedik'e götürülüp, "*Doca tehî varmanız ma'kūl değildir*" diyü pîşkeş içün eline bir sanduka virdiler. Varup Venedik Beyi önüne

---

1 kalmayup N : olmayup A.
2 düşüp N : varup A.
3 muhâsara sadedinde N : muhâsarada A.
4 bundan akdem ... hâlâ melâ'în N : kadîmî lağımları küffâr bulup bârût dolmuş hâzır olmağla melâ'în-i hîle-güzâr A.
5 zabt ve meremmet A : meremmât ve zabt N.
6 itdiler N : – A.
7 önünde N : yanında A.
8 küffârın birazı maktûl olup N : kâfiri biraz kırup A.
9 taburlarına A : tabura N.
10 kalmış idi N : kaldı A.
11 'avretlerini N : 'ıyâllerin A.
12 gezdirdiler N : gezdirirlerdi A.

kodukda açdırdılar, meger babasının kesilmiş başı(nı) içine komuşlar[1], çıkarup istihzâ vü hande ile hakāretler itdiler*[1].

Tekeli Paşa dahi Şebenek ⟨Šibenik⟩ üzerine varup, bozulup sancağını[2] aldırdı. Birkaç gün hisârı muhâsara nâmıyla ol etrâfda oturup, cem'iyyet ve seferi netîce-pezîr olmayup girü Bosna'ya[3] geldi.

Hurûc-ı Mehemmed b. Haydar der-Anadolu[4]

Birkaç seneden beri Anadolu vilâyetinde gezüp yollarda kârbân bozan harâmî Kara Haydar bu esnâlarda Hamîd kasabâtından Uluborlu'da meşhûr Velî Baba Tekyesi'nde varup yaturken ba'zı kimesneler şakī-i mezbûru katl itdikden sonra, oğlu "Mehemmed" nâm şakī bir gice intikām içün Velî Baba Hânesi'ni[5] basup müte'allikātı ile katl itdikden sonra, yanına birkaç eşkıyâ cem' idüp babasından ziyâde fesâda 'urûc eyledi.

Maktûlî-i Vezîr-i a'zam Sâlih Paşa ve Vezâret-i Ahmed Paşa

Pâdişâh-ı 'âlem-penâhın[6] mizâc-ı latîfi hareket iktizâ idüp, gâhî taht-ı revân ve gâhî esb-i sabâ-reftâra[7] süvâr olup şehirde seyr ü sülûk 'âdetleri

---

1 Koca Halîl Bey ... komuşlar N : Koca Halîl Bey'in başını babasının eline, bir sanduk içine koyup virüp Venedik Beyi'ne hediyye diyü götürtdüler. Önüne kondukda açdırup, meger oğlunun başı imiş A.

*1 Burada bir karışıklığı söz konusu etmemiz gerekiyor. Bendin başında müellif, Kırka ⟨Krka⟩ Sancağı Beyi Halîl Bey'in şehit düştüğünden ve babası Ertoğdu Za'im'in mücadeleyi sürdürdüğünden bahsetmişti. Konunun bitiminde ise Kırka ⟨Krka⟩ Bey'i Koca Halil Bey'in Venedikliler eline esir düştüğünü ve babasının kesik başının bir kutu içinde eline verilmesi suretiyle kendisiyle alay edildiğini söylemektedir. Âtıf Efendi nüshasının bu kısımlarını istinsah eden kişi çelişkiyi fark etmiş ve kendisi metne müdahalede bulunarak, Kırka ⟨Krka⟩ Bey'i Koca Halil Bey'in başının babası eline bir sandık içinde verilerek Venedik Bey'ine gönderildiği şeklinde ibarede değişiklik yoluna gitmiştir. Aynı konuyu *Târîh-i Na'îmâ*'dan takip etmek istedik ancak, bu bend orada mevcut değildir. Herhangi bir başka kaynakta da bulamadığımızdan dolayı meseleyi maalesef aydınlatamadık. Ancak eserin son üçte birlik kısmı için Âtıf Efendi nüshasını çok sağlıklı bulmadığımızdan ve mümkün mertebe *Fezleke*'nin orijinal metnini korumaya gayret gösterdiğimizden dolayı, her ne kadar çelişkili olsa da, Nuruosmaniye nüshasındaki ibareyi esas almayı uygun gördük.

2 sancağını N : sancağı bile A.

3 Bosna'ya A : sarâya N.

4 der-Anadolu A : – N.

5 hânesini N : evini A.

6 'âlem-penâhın N : 'âlî-câh hazretlerinin A.

7 sabâ-reftâra N : sabâ-reftâr ve gâhî koçılara A.

olmağla, birkaç zemândır[1] araba kısmı karşı gelüp keder virmemek içün şehir içinde ber-taraf kalmışlar idi[2]. Ve yürek sıkılmak 'illetine mübtelâ oldukların-dan ba'zı meşâyih ve erbâb-ı 'azâ'ime kendilerin okutmak ile tesellî bulurlar idi. Şehr-i şa'bânın[3] on yedinci günü -ki yevmü'l-isneyn idi- vakt-i 'asırda Dâvudpaşa İskelesi semtinde sâkin erbâb-ı 'azâ'imden bir imâma giderken, ittifâk önlerine bir araba gelüp, mukaddemâ men' ve tenbîh olunmuş iken memnû' olmadıkları Vezîri'n 'adem-i tekayyüd ü ihmâline[4] haml buyurulup[5], gazab-ı Pâdişâhî[6] gitdikce firûzân olmak ile derd-mend Vezîr-i a'zam[7] Sâlih Paşa, sarâyında İkindi Dîvânı'na hazırlanır iken fi'l-hâl getirdüp, mezbûr imâmın hânesinde[8] kuyu ipi ile boğdurdukdan sonra, mühr-i vezâreti Kapucular Kethudâsı ile Kapudan Mûsâ Paşa'ya gönderdiler. Ol gelince Defterdâr Ahmed Paşa'ya kā'im-makāmlık hıdmeti sipâriş buyuruldu[9]. Lâkin, mezbûr Ahmed Paşa asıl sâdâ⟨re⟩t-ı 'uzmâ kendiye olup mühr-i hümâyûn dönmek bâbında 'amel ve i'mâl-i lutf-ı hiyel idüp bu mazmûnda hatt-ı hümâyûn aldı. Ve kendi ağalarından Şâhîn Ağa'yı Kapucular Kethudâsı'nı döndürmeğe gönderdi. Lâkin, mezbûr yolda giderken mat'ûn olup Kapucular Kethudâsı'na buluşmak müyesser olmamağla, Mûsâ Paşa Âsitâne'ye gelüp me'yûs u mahrûm ikinci vezâret makāmında karâr eyledi. Ba'dehû Kethudâ mührü getirüp Ahmed Paşa'ya virdi[10].

---

1 zemândır N : zemân idi ki A.
2 şehir içinde ber-taraf kalmışlar idi N : şehre girmek ber-taraf kılınmış idi A.
3 şa'bânın N : şa'bânü'l-mu'azzamın A.
4 tekayyüd ü ihmâline N : tekayyüdüne A.
5 buyurulup N : buyurup A.
6 gazab-ı Pâdişâhî N : âteş-i gazab u kahr-ı Pâdişâhî ve alev-gîr-i âteş-i Şehriyârî A.
7 Vezîr-i a'zam A : – N.
8 hânesinde N : evinde A.
9 buyuruldu N : olundu A.
10 asıl sâdât-ı 'uzmâ ... virdi N : şehir oğlanı, kallâş-ı rûzgâr olup n'eyledi ise idüp mührü döndürüp kendi vezîr olmak hîlesi dâmların kurup, mühr-i hümâyûnu ol duzağa düşürüp, bir hatt ile "Şâhîn" nâm ağasını irsâl. Yolda giderken ol Ağa mat'ûn olup Kapucular Kethudâsı'na vusûl müyesser olmayup, Mûsâ Paşa derd-mend Âsitâne'ye gelüp me'yûs u mahrûm ikinci vezîr makāmında karâr idüp, mühr-i vezâreti ba'dehû Kethudâ getirdikde ol kapdı A.

Zikr-i İhtilâl-i Ahvâl-i Devlet ve Tegallüb-i Nisvân ber-Umûr-ı Saltanat

Sâbıkā merhûm Sultân Murâd Hân zemânında[1] tüvânâ şehzâdeler i'dâm olunup, saltanat-ı 'aliyye verâseti Pâdişâh-ı kâm-gâra münhasır olup[2], anlardan şehzâdeler vücûda gelmek elzem-i levâzım-ı 'âlem[3] ve mühimm-i benî âdemdir diyü erkân-ı saltanat hîn-i cülûsda birer câriye gönderüp, Pâdişâh-ı sâde-dili evvel-emirden tevâlüd-i tenâsül sünnetine tergîb itdiler. Zümre-i nisvân dahi matlabları olan husûsa ikbâli göricek[4] fürce bulup ilfiyye ve şelfiyye kârları ile zemân-ı medîd şedâ'id-i mahbesden henüz rehâ bulan Şehriyâr'ı şikâf-ı ferce düşürüp zen-dostluk fenninin mesâ'il-i garîbesin ta'lîm itdiler. Giderek Pâdişâh-ı 'âlem-penâh[5] **[277b]** dahi nisvân ile ülfete me'lûf olup, ekser umûrda ol nâkısâtü'l-'akılların[6] sevk itdikleri vâdîlere gitdiler[7]. Gerçi bu bahâne ile birkaç şehzâde vücûda gelüp biraz halkın yüzü güldü lâkin, müdâhale vü istîlâ-i zenân ile mizâc-ı nizâm muhtell olup, dîde-i devlet eleminden ağlamağa başladı.

Beş altı hâssekînin senevî yüzer bin guruş hâslarından gayri, tevâbi' u levâhık ve sâ'ir erbâb-ı isrâfın içerde ve taşrada kesret-i itlâf ve isrâfından Hazîne-i 'âmire[8] vâridâtına küllî kesr târî olup kul mevâcibi virilmede[9] küllî 'usret çekilüp, ba'zı esnâfa 'ulûfeleri kıllet üzre virilir olup, ekser erbâb-ı vezâ'if mu'tâd-ı kadîm üzre vazîfe almakdan mahrûm kaldılar. Ekser hıdemât ve menâsıb nisvân şefâ'atiyle içerden virilüp, taşrada dahi zarûret bahânesiyle cümle menâsıb-ı 'ilmiyye ve seyfiyye âşikâre bey' men-yezîd olup[10] kesret-i tebeddülâtdan mütesellim ve nüvvâb halef selefe, selef halefe yollarda ulak-vâr musâdefeye başlayup[11],

---

1 zemânında N : + olan A.
2 olup N : – A.
3 levâzım-ı 'âlem N : levâzımdan A.
4 göricek N : gördüklerinde A.
5 'âlem-penâh N : 'âlî-câh A.
6 'akılların A : 'aklın N.
7 gitdiler N : sâlik oldular A.
8 Hazîne-i 'âmire A : hazîne ve 'âmire N.
9 virilmede N : virilmez olup A.
10 olup N : – A.
11 mütesellim ve nüvvâb ... başlayup A : – N.

Beyt[1]

Bez çözer beyler ve[2] beylerbeyiler yollarda
Fukarâlık tona gömleğe muhtâc oldu

mazmûnunca[3] re'âyâ pây-mâl ve hazîne berbâd olmağa yüz tutmuşidi[4]. Âsitâne'de alınan rişvetden gayri, paşalara ve beylere mansıbda gûn-â-gûn teklîfler[5] biri birini te'âkub ider[6] ve ulaklar gâhî[7] cüz'î bahâne ile Mısır ve Bağdâd'a giderdi.

Zikr-i İmtinâ'-i Varvar 'Ali Paşa

Bi'l-fi'l Sivas Beylerbeyisi olan Varvar 'Ali Paşa'ya ramazânda taraf-ı saltanatdan[8] âdem gönderilüp otuz bin guruş irsâliyye teklîf olundukda, Paşa-yı mezbûr a'yân-ı beledi[9] cem' idüp Sivas Eyâleti'nin senevî mahsûlünü ve kendi zemânında düşeni takrîr itdirüp, bir vechile kudreti olmadığını beyân ve i'tizârdan sonra, girü talebde ısrâr olunmağla[10], mezbûr dahi varan âdemi tehdîd-i şedîd ile redd idüp makām-ı imtinâ'da kıyâm göstermekle[11], evvel-emirden 'azli musammem iken müdârâ itdiler. Sivas'da İbşîr'in menkûhasını dahi istediler. Anı dahi virmeyüp, "*Elin menkûhasını niçe gayre teslîm idelim*" diyü dîndârlık üzre sebât gösterüp, bunları beri cânib kezm idüp mukarrernâme gönderdiler[12]. Lâkin, mezbûr 'Ali Paşa 'âlemin dil-gîrliğine mağrûr olup halkı kendiye yâr olur sandı. Diledi ki Gâve-i âhenger gibi sâhib-zuhûr olup bu ihtilâl ü fesâdı 'âlemden[13] ref' eyleye. Ba'zı muharrikler dahi mezbûru hurûca tahrîk idüp, taşra çıkmış bulunmağın, "*Âsitâne'ye giderim*" diyü 'azîmetinden dönmeyüp beri cânibe bir mıkdâr 'asker ile teveccüh üzre

---

1 beyt N : – A.
2 beyler ve A : – N.
3 mazmûnunca N : vefkınca A.
4 olmağa yüz tutmuşidi N : olup A.
5 teklîfler N : tekâlîf A.
6 ider N : + idüp ihtilâl-ı 'âlem göründü A.
7 gâhî N : – A.
8 saltanatdan N : devlet-i 'aliyyeden A.
9 beledi N : şehri A.
10 ısrâr olunmağla N : ibrâm olunup A.
11 göstermekle N : gösterdi A.
12 itdiler ... gönderdiler A : meslekine sülûk olunup mukarrer gönderilmişidi N.
13 bu ihtilâl ü fesâdı 'âlemden N : 'âlemden bu ihtilâl ü fesâdı A.

oldu. Haydar-oğlu dahi[1] bir tarafdan Hamid ve Anadolu vilâyetlerinde eşkıyâ cem‘ idüp karyelere[2] salgın salup yollarda kârbân ve sâ’ir âyende vü revendeyi soyup gāret itmekle ‘âleme velvele virdi.

Hurûc-ı İbrâhîm Paşa der-Bağdâd

Bundan akdem Vezîr-i a‘zam[3] Sâlih Paşa, Bağdâd Eyâleti'ni hazînedârı İbrâhîm Paşa'ya virüp[4] göndermiş idi. Sene-i mezbûre şevvâlinde ba‘de'l-‘îd vezâret-i ‘uzmâ ümîdi ile Âsitâne'ye gelen Kapucu Mûsâ Paşa'ya eyâlet-i mezbûre tevcîh olundukda, temâruz idüp bir vechile def‘ mümkin olmayıcak[5], mütesellim gönderüp ardınca kendi dahi gitmiş idi. Zilka‘dede selefi olan İbrâhîm Paşa Bağdâd kulu ile ittifâk idüp[6] Mûsâ Paşa'nın mütesellimin döndürmekle, dimâğı fesâdda olduğun muhâfazada kalan yeniçeri ve sağ ‘ulûfeci bölüğü[7] müşâhede idicek[8], makām-ı mu‘ârazada kıyâm gösterdiler. Ve iki ‘asker biri birine girüp, kapukulu iç hisârda olmağla[9] zabt idüp, taşradan Bağdâd kulunun ve Paşa'nın[10] hücûmun def‘e sâ‘î oldular[11]. Bi'l-âhıre, Paşa sâde-dil ve hâris kimse[12] olmağla, kul zâbitleri rîş-hande ile mezbûru içeri alup habs itdiklerinde, taşradan Bağdâd kulunun ‘azîm hücûmlarını savup korundular[13].

[278a] Bu ahvâl[14] Der-i devlet'de istimâ‘ olunup Bağdâd Eyâleti, Sâlih Paşa birâderi, Budun ⟨Buda⟩'dan ma‘zûl Murtezâ Paşa'ya virilüp gönderildi. Diyârbekir'e vardıkda, mukaddem varan fermân mûcibince mezbûru anda[15] izâle idüp Mûsâ Paşa'ya mukarrernâme gönderdiler[16]. Ve Âsitâne'de Sâlih

---

1 dahi N : – A.
2 karyelere N : kurâlara A.
3 Vezîr-i a‘zam N : Vezîr A.
4 virüp N : idüp A.
5 olmayıcak N : olmayup A.
6 ittifâk idüp N : yek-dil olup A.
7 kalan ... bölüğü N : olan yeniçeriyân ve sağ ‘ulûfeciyân A.
8 idicek N : idüp A.
9 olmağla N : olmağın A.
10 Paşa'nın N : Paşa-yı bî-idrâkin A.
11 def‘e sâ‘î oldular N : def‘ itdiler A.
12 sâde-dil ve hâris kimse N : Paşa-yı sâde-dil hâris olmağla A.
13 kulunun … korundular N : kulu ‘azîm hücûmlar idüp [278a] bî-fâ’ide kûşişler itdiler A.
14 bu ahvâl N : – A.
15 anda N : – A.
16 gönderdiler N : gönderildi A.

Paşa birâderi Zülfekâr Ağa musâdere olundu[1]. Ve[2] İbrâhîm Paşa hakkında varan fermân mûcebi ile anda dahi 'amel olunup hakkından gelindi. Ve ser-i bi-devleti Âsitâne'ye gönderilüp, Mûsâ Paşa kul tâ'ifesinin şakîlerini giderdi[3]. Bir gürûh Diyâle Suyu'nu[4] geçüp Şâh ülkesine gitdiler[5]. Ve[6] bu esnâda Haydar-oğlu tarafından âdem gelüp sancak tâlibi olduğu 'arz olunmağla[7], gelen eşhâs habs olunup üzerine Anadolu Beylerbeyisi İbşîr Paşa ser'asker ta'yîn olunup, Karaman Eyâleti bile koşuldu[8].

Sulh-ı Nemçe ve Fransa

Sâbıkā, on beş sene kadar zemân idi ki[9] Nemçe ile Fransa'nın imparatorluk husûsunda[10] nizâ'ları sebebi ile aralarında ceng mütemâdî olup, İsveç 'askeri Fransa tarafından Nemçe vilâyetlerin gāret idüp, defa'ât-ı müte'addide cenglerde gālib gelüp küllî hasâret itmişidi[11]. Bi'l-âhıre, cihet-i şimâlde Pomeranya ⟨Pomerania⟩ ülkesi İsveç elinde kalmak üzre Fransa ile Nemçe barışup, bu sâlde aralarında sulh 'akdin eylediler.

Tebeddülât

Zilka'denin yirmi sekizinde, Kapudan Fazlı Paşa dâmâd iken[12] ma'zûl olup, yeri Tersâne Kethudâsı 'Ammâr-oğlu'na virildi.

Ve muharremin onunda vefât iden Ankaravî Nakīb Efendi yerine dört günden sonra Zeyrek-zâde Yûnus Efendi nakīb olmuş idi.

Zilhiccenin[13] on ikisinde mansıb[14]-ı nekābet, vefât iden Koca Nakīb oğluna Anadolu Sadâreti pâyesiyle tevcîh olundu.

---

1 olundu N : olunup A.
2 ve N : – A.
3 tâ'ifesinin şakîlerini giderdi N : tâ'ifesi şakîlerini haklarından geldi A.
4 Diyâle Suyu'nu N : – A.
5 Şâh ülkesine gitdiler N : Kızılbaş'a firâr itdiler A.
6 ve N : – A.
7 olunmağla N : olunup A.
8 eşhâs … koşuldu N : âdemleri habs olunmak içün fermân-ı celîlü'l-kadr sâdır olup mezbûr şakī üzerine Anadolu Beylerbeyisi ta'yîn ve taslît olunup ser'askerlik ile irsâl ve ma'an Eyâlet-i Karaman dahi fermân olundu A.
9 sene kadar zemân idi ki N : seneden beri A.
10 Fransa'nın imparatorluk husûsunda N : Fransa beynlerinde ba'zı husûs içün A.
11 itmişidi N : itmişler A.
12 Kapudan Fazlı Paşa dâmâd iken N : Fazlı Paşa dâmâd iken kapudanlıkdan A.
13 zilhiccenin N : zilhicce A.
14 mansıb A : – N.

Mâh[1]-ı saferin dördünde Memik-zâde Mustafa Efendi İstanbul kādîsı olup, mâh[2]-ı şevvâlin yirmi ikisinde Anadolu kādî'askeri olmağla[*1], İstanbul Kazâsı Kudsî-zâde'ye virildi.

Şevvâlin yirmi üçünde[3] Çivi-zâde Rumili kādî'askeri oldu.

Zilhiccenin on ikisinde Hâce-zâde[*2] ve Memik-zâde ve Kabakulak-zâde'ye Rumili pâyesini itdiler.

Mâh[4]-ı şa'bânda Mûsâ Paşa Kethudâsı Debbâğ Ahmed Paşa'ya Haleb Eyâleti virildi.

Vefeyât

es-Seyyid Mehemmed en-Nakīb:

"Ankaralı Emîr Efendi" dimekle ma'rûfdur[5]. Tarîk-ı 'ilme sülûk idüp kat'-ı merâtib ve tayy-i menâzil iderek bin yirmi zilhiccesinde Ankara kādîsı olmuş idi. Ba'de'l-infisâl, bin otuz yedide mükerreren kazâ-i mezbûr virilüp, bin otuz sekiz târîhinde[6] Mekke-i Mükerreme haremine seyl girüp Beyt-i Şerîf'in üç rüknü münhedim olmak ile taraf-ı saltanatdan binâsı içün bunlar[7] gönderilüp müceddeden binâ-i Beyt[8]-i 'atîk hıdmeti şerefi ile müşerref

---

1 mâh A : – N.

2 mâh A : – N.

*1 *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'ya göre Memik-zâde Mustafa Efendi 1057 rebi'ulevvelinde (Nisan-Mayıs 1647) İstanbul Kazâsı'na getirilmiş, aynı senenin şevvâl ayında (Ekim-Kasım 1647) azledilmiş ve yine aynı senenin şevvâl ayında (Aralık 1647-Ocak 1648) Rumili pâyesi ile ikrâm olunmuştur. Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi ise 1058 senesi cumâdelûlâsındadır (Mayıs-Haziran 1648) (I, 239). Nitekim bundan biraz aşağıda, 1058 (1648-1649) senesi hadiseleri arasında Kâtib Çelebi'nin de bahsettiği görülecektir (vr. 283a).

3 olmağla İstanbul Kazâsı ... yirmi üçünde N : olmağın, Kudsî-zâde İstanbul kādîsı olup yirmi üçünde A.

*2 Müellifin zikrettiği Hâce-zâde'nin, Hâce-zâde Mes'ûd Efendi olabileceğini tahmin ediyoruz. Ancak Şeyhî Mehmed Efendi'nin verdiği bilgiye göre, Hâce-zâde Mes'ûd Efendi'nin Rumili pâyesi alması 1057 zilhiccesi (Aralık 1647/Ocak 1648) değil, 1054 zilhiccesindedir (Ocak/Şubat 1645) (*Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 238). *Târîh-i Na'îmâ*'da da isim sadece "Hâce-zâde" olarak zikredilmiştir (III, 116). Eserin neşrinin indeksine bakılacak olursa Mehmet İpşirli de bizim bu çalışmada yaptığımız gibi sözü edilen Hâce-zâde'yi, Hâce-zâde Mes'ûd Efendi olarak kabul etmiştir.

4 mâh A : – N.

5 ma'rûfdur N : ma'rûf A.

6 bin otuz sekiz târîhinde N : bin otuz sekizde A.

7 bunlar N : mezbûr A.

8 Beyt N : – A.

oldukdan sonra gelüp, bin kırk üç hilâlinde Nakîbü'l-eşrâf[1] 'Allâme Efendi[2] Mekke-i Mükerreme'ye nefy olundukda[3] mansıb-ı nekābet bunlara virilmiş[4] idi. Bin elli (yedi) muharreminin onuncu günü vefât idince mutasarrıf oldu[*1].

Mevlânâ-yı mezkûr salâh u diyânet ile meşhûr[5], sinni seksenden mütecâviz vezîr-i pîr-i rûşen-zamîr idi.

Sâlih Paşa:

Bosnaviyyü'l-asıldır. Diyârından Mustafa Paşa defterdâr ve vezîr-i bülend-iştihâr iken yanına gelüp kābiliyyeti hasebiyle hüsn-i nazar ve iltifâta mazhar olup bölüğe geçdi[6]. Ve[7] efendisi zemânında a'yân u erkân ile ihtilât idüp[8] husûsâ, Rûznâmeci İbrâhîm Efendi'ye hem-şehrîlik 'alâkasıyla, efendisinden sonra mezbûra sened-i kavî olup, ba'zı menâsıb-ı Dîvâniyye'de istihdâm ile kâm-yâb idi. Başmuhâsebe ve Cizye ve Defter Emâneti ve Matbah ve Tersâne emânetlerini[9] tasarrufdan sonra, ba'zı mukarrebler şefâ'ati ile mîrâhûr ve yeniçeri ağası ve defterdâr ve üç yılın içinde bu kadar pâyeleri kat'dan sonra[10], bin elli beş zilhiccesinde defterdâr iken vezîr-i a'zam olmuşidi[11]. **[278b]** Bu sâlde 'ömrü âhır ve Pâdişâh hışmı[12] ile menzili[13] makābir-i Üsküdar[14] oldu.

Sinni henüz erba'îne bâliğ olmamış bir rind ve kallâş olmak ile halka gencîne-i eltâf u kerem bâbını açup dürûğ-ı maslahat-âmîz ile gâhî bezl-i dînâr ve direm idüp kulûbu kendiye çeker idi. *–Tecâveza'llâhu 'anhu*[*1].–

---

1 Nakîbü'l-eşrâf A : Nakîb N.
2 Efendi A : – N.
3 olundukda N : olundukdan sonra A.
4 virilmiş N : tevcîh olunmuş A.
*1 Ankaralı Emîr Efendi'nin ölüm tarihi için bkz. *Vekāyi'ü'l-fudalâ*, I, 135.
5 meşhûr N : + olup A.
6 geçdi N : geçüp A.
7 ve N : – A.
8 idüp N : olup A.
9 Matbah ve Tersâne emânetlerini A : Matbah Emâneti ve Tersâne Emâneti mansıblarını N.
10 pâyeleri kat'dan sonra N : pâye kat' idüp A.
11 olmuşidi N : oldu A.
12 Pâdişâh hışmı N : hışm-ı Pâdişâhî A.
13 menzili N : me'vâsı A.
14 Üsküdar A : – N.
*1 تجاوز الله عنه = Allah onun günahlarını affetsin.

'Osmân Paşa:

Eskişehir kurbında "Çifteler" dimekle ma'rûf[1] karyedendir. Bölük halkından iken Anadolu mütesellimi olup, bin otuz dokuzda Husrev Paşa Hânı'nı binâ ve ihyâ eyledi[2]. Sonra[3], Silahdâr Paşa'ya intisâb ile mîr-i mîrân olup Anadolu ve Şâm eyâletlerin zabt eyledi. Nasûh Paşa-zâde vak'asında serdâr iken, İznikmid'de bozulup Mustafa Paşa cevrinden güç ile halâs oldukdan sonra, Girid'e geçüp ba'zı mertebe hıdmetde bulunmuşidi. Sene-i mezbûre şa'bânının dokuzuncu günü Girid'de intikāl eyledi. Sinni seb'îne karîb bir pîr[4] idi.

---

1 ma'rûf N : meşhûr A.
2 eyledi N : eylemekde mübâşir olmağla A.
3 sonra N : – A.
4 bir pîr N : – A.

SENE-İ SEMÂN VE HAMSÎN VE ELF

Vekāyi'-i Girid

Muharremü'l-harâmda küffâr-ı hâk-sâr donanması Sakız ⟨Chios⟩ tevâbi'inden "Apsara ⟨Psara⟩" nâm cezîre limanına gelüp elli yedi kıt'a keştî dâhil oldukda, bi-emri'llâh bir kavî rüzgâr ve furtına zuhûr idüp, "*On sekiz kıt'a kadırgası ve sekiz kalyonu münkesir olup içinde bulunan küffârın ekseri boğulmuşdur*" diyü Sakız ⟨Chios⟩ Mollâsı ve muhâfazada olan Süleymân Paşa tarafından Der-i devlet'e 'arz u[1] i'lâm olundu. Patrona kapudanı olan Gırmani dahi 'araka-i bahr-ı 'adem olan fırkadan idi.

Muharremin yedinci günü Habîb Ağa Yerapetra ⟨Ierapetra⟩ Hisârı'n yıkdıkdan sonra orduya gelüp yüzden mütecâviz baş ve yetmiş esîr getirdi. Paşa dahi hemân ol gün cezîrenin Rodos'dan tarafa İstiye ⟨Sitia⟩ semtine gönderüp, yüz elli atlu ile revâne oldu. Muharremin on dokuzuncu günü Âsitâne'den hâssekî gelüp Kandiye'nin istihkâm ile mevsûf ebniye-i garîbesin görmek murâd eyleyicek, Serdâr-ı gāzî ile kal'a handekine dek varup temâşâ eyledi. Mukaddemâ Paşa'nın hazînedârı, birkaç hıdmetkârı kendiye uydurup kâfire firâr itmiş idi.

Muharremin yirmi dördünde küffâr tekrâr 'akd-i mesâf idüp beş binden mütecâviz piyâde ve süvâr taşra geldikde, köprü başında hâzır olan dilâverân[2] bir uğurdan hücûm ve dilîrâne ceng itdiler. Bıyıklı Mustafa Paşa yüz mıkdârı piyâde ve süvâr ile yetişüp ân-ı vâhidde döndürdüler. Derelerde[3] bî-hadd kâfirin atı balçığa batup, necât yüzün görmeyüp 'öşrü hisâra girmedi. On beşden ziyâde esîr alınup dönüldü. Bu üslûb üzre her gün[4] ceng ü cidâl ve harb u kıtâl eksik değil idi.

Âmeden-i Elçi-i Ceneral

Mukaddemâ Harka Sahrâsı'nda "Leftere" nâm karye kurbında Ceneral-oğlu on bir kapudanı ile esîr olmuş idi. Babası bu def'a Serdâr-ı gāzîye elçi

---

1 'arz ve N : – A.
2 dilâverân N : dilâverden A.
3 derelerde N : köprüde A.
4 on beşden ... her gün N : – A.

gönderüp, 'arz-ı istikânet itdiği ceng ü harblerde[1] mecbûr idiğine beyân[2]-ı ma'zeret idüp oğlunun halâsını recâ ve istid'â ve dürlü dürlü 'ubûdiyyetler gösterüp[3], "İstefana" nâm kapudanı Resmo ⟨Rethymno⟩'dan Kandiye'ye gelince üç dört def'a varup geldi. Lâkin, 'özrü makbûl olmayup Rumili ve Anadolu ve yeniçeri ve sipâh[4] saff saff alayların kurup elçiye gösterdiler[5]. Ve gördüğünü söylemek içün içeri gönderdiler[6].

Saferin altıncı günü tekrâr ceng olup, rûz-ı mezbûrda Üsküb Alaybeyi Süleymân Bey ve huddâm-ı Serdâr'dan Küçük Porça ve Niğde Alaybeyi Gürci 'Ali Ağa -ki her biri bir bahâdır-ı bî-hem-tâ[7] idi- şehîd oldular. Küffârdan dahi dahi vâfir kâfir kırıldı[8]. **[279a]** Saferin on üçüncü günü Dîvân olup a'yân-ı 'asker huzûr-ı Serdâr'a gelüp meşveret itdiler[9]. Donanma kudûmüne tevakkuf re'y olundu.

İstîlâ-i Küffâr ber-Hisâr-ı Miranpelo[10] ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩

Kenâr-ı bahrda sâbıkā Habîb Ağa mübâşeretiyle[11] feth olunan Miranpelo[12] ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩ Hisârı muhâfazasına biraz yeniçeri ve topçu ve cebeci ile Yavaşça 'Ali Ağa konmuş idi. Bir gice 'ale'l-gafle birkaç çekdirir ile binden mütecâviz kâfir varup, bir gün bir gice top ile muhâsara vü muhârebe idüp[13], içinde olan gāzîler orduya istimdâd içün haber gönderüp makām-ı müdâfa'ada kıyâm itdiler. Serdâr dahi kethudâsı Velî Ağa'yı ta'yîn ve arpalığına mutasarrıf Doğancı Hasan Paşa'yı ve Kuduz 'Ali Ağa'yı yemîn ü yesâr alaybeylerin ⟨ile⟩ imdâda gönderüp, mezbûrlar otuz bir sâ'at mesâfeyi bir günde kat' idüp hisâr kurbına ol mahalde vardılar ki

---

1 ceng ü harblerde A : cenglerde N.
2 beyân N : – A.
3 ve istid'â ... gösterüp A : – N.
4 yeniçeri ve sipâh N : sipâh ve yeniçeri A.
5 gösterdiler N : gösterildi A.
6 gönderdiler N : gönderildi A.
7 bî-hem-tâ A : – N.
8 kırıldı N : katl olundu A.
9 itdiler N : olundu A.
10 Miranpelo N : Miranbela A.
11 mübâşeretiyle N : ma'rifetiyle A.
12 Miranpelo N : Miranbela A.
13 idüp N : – A.

muhâfızîn üç gün ceng idüp çorbacılar düşüp[1] neferât, melâ'înin 'ahdına i'timâd ile hisârı virüp Yavaşça 'Ali Ağa taşra çıkmış. Küffâr-ı hâk-sâr varan bahâdırâna karşı çıkup ceng eylediler. Deryâdan altı pâre çekdirme ve burtun[2] dahi[3] yanaşup top ve tüfeng[4] ile mukâbil oldular. Sabâhdan ahşâma dek dîn uğruna çalışup, müfîd olmayıcak döndüler gitdiler. Ma'rekede birkaç Arnavud keferesi İslâm'a geldi. Saferin yirmi üçüncü günü girü 'azîm ceng olup ertesi, dahi ertesi istimrâr buldu.

Bu esnâda Hanya muhâfazasına me'mûr olan Segbânbaşı[5] Murâd Ağa ma'zûl olup, yeniçeri kethudâlığı[6] ile Kara Çâvuş yerine Girid'e geçen Hamza Ağa'ya yeri tevcîh olunup, kethudâlık Muslihüddîn Ağa[7] dâmâdı Bosnavî Mahmûd Ağa'ya virilmişidi. Murâd Ağa, Serdâr-ı zafer-şi'âra gelüp muhâsara ahvâlin meşveret eyledi. Ve bahârda mübâşeret ma'kūl görünüp, Murâd Ağa Âsitâne-i sa'âdet tarafına gitmeğe icâzet virildi. Ve Hâssekî Murâd Ağa dahi ma'an revâne oldu. Ve rebî'ulevvel ibtidâ'sında[8] makarr-ı hıyâm olan menzilden biraz mesâfe dahi ileri rıhlet buyurulup tedbîr-i muhâsaraya şürû' itdiler.

Zikr-i Muhâsara-i Kandiye

Sâbıkā, 'asker-i İslâm Girid'de Kandiye Hisârı hâricinde kışlayup kara tarafını bi'l-külliyye zabt eylemişler idi[9]. Ve mukaddemâ nakl olunan altı topdan gayri, var kuvveti bâzûya getirüp sa'b u sengistân yerlerden[10] on pâre balyemez top dahi aşırup orduya getirdiler. Ve cümle kal'a-gîrlik mühimmâtı âmâde kılınup meterse girmeğe donanma vusûlüne tevakkuf olunmuş[11] idi ki mevâcib ve zahîre ve lağımcı ve topçu[12] getirmekle[13] imdâd eyleye.

---

1 düşüp A : – N.
2 burtun A : burtunu N.
3 dahi N : – A.
4 top ve tüfeng N : tüfeng ve top A.
5 Segbânbaşı N : – A.
6 yeniçeri kethudâlığı N : kethudâlık A.
7 Ağa N : – A.
8 ibtidâ'sında N : ibtidâ'sından A.
9 zabt eylemişler idi N : zabt u rabt ve kabza-i tashîr ü tasarrufa almışlar idi A.
10 sengistân yerlerden N : sengistân olan Tamasye Yokuşu didikleri dağdan A.
11 olunmuş N : itmişler A.
12 topçu A : topçular N.
13 getirmekle N : gele A.

Bu esnâda kal'adan diller ahz olunup söyletdikde, "*Donanmamız Boğaz'a gitmişdir*[1]. *Türk'ün donanmasını taşra çıkarmaz*" diyü haber virmekle, 'asker-i İslâm müte'ellim olup ye's makāmında iken, rebî'ulevvelin on beşinci günü kal'adan birkaç dil dahi ahz olunup[2] haber virdiler ki: "*Donanmamız Sakız ⟨Chios⟩ kurbında furtınaya râst gelüp on altı çekdirme ve iki mavna ve sekiz*[3] *burtun gark u helâk oldu.*" Ve sonra alınan diller dahi bu minvâl üzre haber virdiğinden[4] gayri, mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü Sakız ⟨Chios⟩ dizdârının mektûbu gelüp bu mazmûnda olmağla[5], 'asker-i İslâm kesb-i sürûr idüp donanma gelir, meterse girilir ümîdinde oldular. Zîrâ rebî'ulevvelde bir iki def'a hatt-ı hümâyûn ile kapucular varup vaktiyle donanma çıkarmağa va'de buyurulmuş idi. Ve Girid'den mevâcib ve mühimmât talebi içün iki alaybeyi ile Ocak'dan Hüseyin Ağa gönderilüp, "*Geçen sene Rumili harclıkcıları ve cebelüsü ve zahîreleri gelmeyüp Anadolu 'askerinin Çeşme'de gemileri yatmağla ve kul tâ'ifesinin üç mevâcibi ve zahîreleri virilmeyüp, 'asker meterse girmek bu zikr olunan mühimmâtın vusûlüne mevkūfdur*" diyü i'lâm eylemişler idi[6]. Ve Yeniçeri Kethudâsı Mustafa Ağa[7] dahi Girid'den **[279b]** Âsitâne'ye[8] gelüp ol dahi bu ahvâli bildirmiş idi. Lâkin, bu sâlde dahi bu umûrun vusûlü mümkin olmadı. Ancak 'Ali Ağa Hüseyin Paşa gemisi ile Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya vardıkda, Ahmed Paşa anda gelmiş bulunup, kulun bir kıst mevâcibi[9] ve bir yıllık çukası[10] ile gidüp, Girid Cezîresi'ne îsâl idüp[11] ulaşdırdı. Zahîre kısmından nesne nakli mümkin olmadı[12].

Çün küffâr, İstanbul'dan donanma gelmeyince meters olmadığını haber[13] aldıkda harekete gelüp, günden güne handekden taşra tabur ve tâbyeler yapmağa başlamışidi[14]. Ve bir iki def'a cengler olup nice başlar ve diller

---

1 gitmişdir N : gidüp A.
2 ahz olunup N : alınup A.
3 sekiz N : + pâre A.
4 bu minvâl ... virdiğinden N : bu sözü te'yîd idüp haberler virdiklerinden A.
5 mazmûnda olmağla N : mazmûnu mü'eyyid olup A.
6 i'lâm eylemişler idi N : 'arz olunmuş idi A.
7 Ağa N : – A.
8 Âsitâne'ye N : – A.
9 mevâcibi N : mevâcib virilmek A.
10 çukası N : خرماسی A.
11 Girid Cezîresi'ne îsâl idüp A : – N.
12 olmadı N : olmayup A.
13 olmadığını haber N : olmadığı haberin A.
14 başlamışidi N : sa'y ve kûşişler idüp yapdılar A.

alınmağla[1] küffâr hisâra penâh içün taşrada tedârükler görmüşidi[2]. Ol ecilden müşâvere olunup, Kandiye Hisârı şarkîsinde ve mukābilinde, "Nazarta" nâm mahall önünde, kal'aya karîb depe üzerine birkaç pâre top kurulup, donanma gelince kal'ayı ve limanı döğmek ma'kūl görülmekle, rebî'ulâhırın altıncı günü iki kıt'a balyemez ve altı kolonborna ile mahall-i mezbûrdan liman[3] ve kulleler ve şehrin içi döğülmeğe mübâşeret olundu. Ve küffâr bundan sonra kapulardan çıkmaz oldu. Lâkin, var kuvvetin bâzûya getirüp, yedi sekiz yüz kadar topu döndürüp ehl-i İslâm cânibine atmak ile cenge ikdâm gösterdi. 'Asker-i İslâm melâ'înin top ve tüfengine[4] bakmayup topları kurdular. Ve çâdırlar dahi mukaddemâ konulan[5] mahalden kaldırılup, kal'anın top altında cevânib-i erba'ası[6] ihâta itdirildi. Lâkin, zahîre kısmı aslâ bulunmaz olup[7] libâs makūlesinden 'askerde nesne kalmadı. Ba'zılar nebâtâtı dağlardan devşirüp zeyt ile yerlerdi[8]. Ve küffârdan[9] diller alınup keyfiyyet-i tedbîrleri[10] su'âl olundukda[11], "*Cümle*[12] *gemilerimiz Boğaz'a gidüp kapatmışlardır. Bir kayık geçmek ihtimâli yokdur. İçerde ve bunda olan Türk dahi me'yûs olup 'an-karîb*[13] *göçer diyü şâyî'dir*" diyü haber virdiler. Bundan gayri, her gün deryâdan küffâra gelen imdâdı 'asker görüp za'f-ı kalb hâsıl itmişler idi. Serdâr-ı ekrem[14] Hüseyin Paşa[15] Resmo ⟨Rethymno⟩'dan tekrâr üç top dahi getirüp 'askere istimâlet virdi. Ve nice mevâ'îd-i 'urkūbiyye ile bunların 'ırkına girüp, donanma gelmediği takdîrde dahi[16] meterse girmeğe cümlesini kā'il eyledi. Ve geldiği takdîrde bârî[17] hâzır gerek diyü toplar kuracak

---

1 alınmağla N : alınup A.
2 küffâr ... görmüşidi N : küffârın hisâra penâh içün taşrada tedârükleri görülmüş idi A.
3 mahall-i mezbûrdan liman A : mahall-i mezbûru ve limanı N.
4 top ve tüfengine A : topuna tüfengine N.
5 konulan N : kurulan A.
6 erba'ası A : erba'asını N.
7 olup N : oldu A.
8 nebâtâtı ... yerlerdi N : nebâtât devşirüp yerlerdi A.
9 küffârdan A : – N.
10 keyfiyyet-i tedbîrleri A : – N.
11 olundukda N : + söz bilenleri didiler ki A.
12 cümle A : – N.
13 'an-karîb N : bu yakında A.
14 ekrem N : nâmdâr A.
15 Hüseyin Paşa N : – A.
16 dahi N : – A.
17 takdîrde bârî N : takdîrce A.

münâsib yer görüp, Rumili ve Anadolu 'askerine birer kol[1] ta'yîn idüp, sıçan yolları kazdırılup temâm oldukda birer tâbye vaz' olundu.

Hücûm-ı Küffâr ber-Hisâr-ı Selvi ve İmdâd-ı Serdâr

Bundan akdem Hisâr-ı Selvi -ki "Milapotama ⟨Mylopotamas⟩" dimekle meşhûrdur- alınup içine 'asker konmuşidi. Kandiye küffârı[2] gâh ta'arruz destin[3] dırâz idüp, mukaddemâ beş kıt'a çekdirme ve beş yüz kadar kâfir gelüp sarıldılar[4]. Muhâfızları Resmo ⟨Rethymno⟩'da ve etrâfda bulunup on yedi sipâhî kalmış idi. On birini şehîd idüp, buldukların alup[5] firâr itmişler idi. Bu esnâda girü hücûm itmekle Silifke Sancağı[6] Beyi Küçük Mustafa Paşa'yı Mısır dilâverleri ile rebî'ulâhır evâ'ilinde imdâda gönderdiler[7]. Melâ'în Malta gemileri ile 'ale'l-gafle çıkup nısfü'l-leylde havan topları ile hisârı muhâsara eylemişler idi[8]. Paşa dahi irişüp hisâra girdi. Ve levâzım-ı hıfz-ı hisâra meşgûl olup top ve tüfeng ile def'-i a'dâya âheng eyledi. Ertesi, sabâha karîb hisârdan çıkup beş yüz kadar[9] âdem ile küffâr üzerine hücûm idicek, mukâvemete mecâl olmayup melâ'în[10], gemilerine doğru[11] firâr eylediler. Ve deryâ kenârında durup tekrâr mübâşir-i harb u kıtâl olıcak, iki tarafdan 'azîm ceng[12] olup, Serdâr ağalarından Kürd Mehemmed Ağa ol mahalde imdâda irişdi[13]. Cünd-i Müslimîn kuvvet bulup Malta Kapudanı'na İsm⟨ai⟩l ⟨Izmail⟩ Alaybeyisi 'Ali Ağa bir kurşun urup **[280a]** cân-ı habîsin cehenneme teslîm eyledi. Anı görüp[14] küffâr bozulup perîşân oldu[15]. On sekiz baş ve beş esîr alındı[16]. Bakıyyetü's-süyûf gemilerine girüp firâr itdiler.

---

1 kol N : koldan ser A.
2 küffârı N : + ki ve A.
3 ta'arruz destin N : dest-i ta'arruz A.
4 beş kıt'a ... sarıldılar N : baş çekdirir beş yüz kâfir ile gelüp sarılmış idi A.
5 alup N : + öldürüp A.
6 Sancağı A : – N.
7 gönderdiler N : gönderilüp A.
8 idi A : – N.
9 kadar N : – A.
10 melâ'în A : – N.
11 gemilerine doğru N : gemilere A.
12 ceng N : – A.
13 ol mahalde imdâda irişdi A : ol esnâda imdâd gelmekle N.
14 İsm⟨ai⟩l Alaybeyisi ... görüp A : tüfeng fındığı ısâbet itmekle N.
15 oldu N : oldular A.
16 esîr alındı N : dil alınup A.

Resîden-i Meters be-Handek

Rebî'ulâhırın on birinci çehârşenbih[1] günü, fermân-ı Serdâr[2] ile Küçük Hasan Paşa Rumili 'askeri ile meterse girüp, Serdâr dahi pîşgâh-ı kal'ada bi'z-zât etbâ'ı ile girüp, Anadolu 'askerini[3] Bıyıklı Mustafa Paşa'nın sâka[4] serdârlığı ile meterse kodu[5]. Mahmûd Paşa Aktâbye muhâsarasına ta'yîn olunup, üç koldan topları hisâra havâle eylediler. Yevmen fe-yevmen metersler yürüyüp, handek kenârına karîb metîn ü müstahkem olan[6] tâbye kurbına vardı. Ol tâbyeler yemîn ü yesâr Serdâr'a düşüp, bunlardan ziyâde biri "Aktâbye" dimekle ma'rûf hisâr-mânend[7] idi, Mahmûd Paşa ile 'Arabkîr Beyi Mehemmed Bey sürüp handekine irişdiler. Lâkin, bunları geçüp hisâra varmak hayli 'asîr idi.

Hurûc-ı Küffâr ez-Hisâr ve İnhizâm ve Firâr

Rebî'ulâhırın yirmi altıncı günü[8] gicesi[9], sülüs-i ahîrde küffâr-ı hâk-sâr üç bin kadar piyâde tüfeng-endâz ve yedi sekiz yüz kadar atlu ⟨ile⟩ Anadolu koluna çıkup, tâbyede karavullar gördükde Serdâr'a[10] haber virdiler. Fi'l-hâl Paşa-yı kâm-gâr tevâbi'i ve Yeniçeri Kethudâsı ile seğirdüp, ardınca paşalar dahi irişdiler. Leşker-i küffâr[11] temâm taşra çıkup, içeride olanların birkaç bini dahi bârûlar[12] üzre durup saçma topları[13] hâzır eylediler[14]. Pes küffâr yürüyüp[15] Serdâr[16] olduğu tâbye üzerine gelüp, gice karanlığında iki sâ'at kadar zemân 'azîm ceng olup, şâfi'î vaktinde mâ-beyn fark olacak zemân, 'asker-i

---

1 çehârşenbih N : –A.
2 Serdâr N : Serdâr-ı sâhib-kırân A.
3 'askerini N : 'askeri ile A.
4 sâka (ساقه) N : sağa (صاغه) A.
5 kodu N : kondu A.
6 olan N : – A.
7 "Aktâbye" ... hisâr-mânend N : Aktâbye'dir ki hisâr mânendi A.
8 günü N : + ve A.
9 gicesi A : gice N.
10 Serdâr'a A : Paşa'ya N.
11 küffâr N : + nâ-bekâr A.
12 olanların birkaç bini dahi bârûlar A : olanlar birkaç ve bârû N.
13 topları N : toplar A.
14 eylediler N : idüp A.
15 yürüyüp N : yürüyüş idüp A.
16 Serdâr A : Paşa N.

İslâm ittifâk ile bir yerden küffâr üzerine[1] hücûm idicek mela'în dönüp firâr eylediler. İki 'asker muhtelit handek kenârında vaz' olunan tâbyeleri içine girüp, anda dahi[2] karâr idemeyüp kal'a kapusuna varınca küffârı[3] kırup içerde olanlar hisâr kapusunu kapayup iki leşker karışık olmağla[4], burc u bârûdan[5] top ve tüfeng atılmayup ancak cengi seyr itmeden gayri nesneye dermânları olmadı. Küffâr nâ-çâr handeke dökülüp guzât-ı İslâm[6] handeke varınca bin iki yüz kadar[7] kâfiri kırup[8] başların aldılar. Mahall-i ma'reke handekli yerler olmağla, atlu küffâr dahi firâr itdiklerinde kimisi tekerlenüp[9] ve kimini yetişüp tutdular. İki yüzden mütecâviz atları alınup zinde sâhibleri ile getirildi[10]. Ve handek başlarında vâkı' tâbyelere konulan topları çivilenüp tâbyede olan bayrakları bi'l-külliyye ahz olundu. Bunlardan kaçup içeriye düşen küffârın ekseri mecrûh olup, bu makūle bir ceng-i 'azîmde İslâmiyân'dan[11] ancak[12] iki âdem mecrûh oldu.

Zikr-i Ahvâl-i Meters ve Muhâsara

Zikr olunan vak'adan sonra hisâr muhkem muhâsara olunup, liman mukābelesinde Nazarta'da[13] kurulan toplar gelen kâfir[14] gemilerini men' idüp, liman ağzından girmeğe kādir olmadıklarından[15], limanın öte cânibi dîvârın delüp yevmen fe-yevmen burtun ve kalyon ile kendilere gelen imdâd ve zahîreyi içeri alırlardı. Ol ecilden küffâr gitdikce kuvvet bulup[16] sıçan yolları ve top metersleri mukābelesinde, handek önünde birkaç tâbyeler ve metersler

---

1 küffâr üzerine N : küffâra A.
2 dahi N : – A.
3 küffârı A : – N.
4 olmağla N : ile A.
5 burc u bârûdan A : birkaç ve bârûdan N.
6 İslâm N : İslâmiyye A.
7 kadar N : – A.
8 kırup N : kılıcdan geçirüp A.
9 tekerlenüp N : + kimi atı zabt idemeyüp kendi düşüp A.
10 getirildi N : getirdiler A.
11 İslâmiyân'dan N : ehl-i İslâm'dan A.
12 ancak N : – A.
13 Nazarta'da N : Nazarta didikleri mahalde A.
14 kâfir N : küffâr A.
15 olmadıklarından N : olmadıkları ecilden A.
16 kuvvet bulup N : kuvvetlenüp A.

kazmağa başlayup hareketde olmağla, paşalar[1] ve a'yân-ı 'asker müşâvere idüp, "*Donanma 'an-karîb gelir ümîdi ile meterse girilmek münâsibdir*" diyü ittifâk olunmak ile, mâh[2]-ı cumâdelûlânın yirminci günü Rumili Beylerbeyisi Küçük[3] Hasan Paşa **[280b]** 'askeri ve yeniçerinin nısfı ile bir koldan, ber-vech-i arpalık Karahisâr Sancağı'na mutasarrıf[4] Bıyıklı Mustafa Paşa ve Niğde'ye mutasarrıf Torbalı Mehemmed Paşa ve Yeniçeri Kethudâsı Anadolu 'askeri[5] ve yeniçerinin nısfı ile bir koldan ta'yîn olunup, mukaddemâ liman mukâbelesinde vaz' olunan kolonborna toplar dahi ol mahalden kaldırılup kal'anın burc u bârûları havâlesine vaz' olunup, mahall-i mezbûra dahi ber-vech-i arpalık Kângırı Sancağı'na mutasarrıf Doğancı Hasan Paşa ile sâbıkā Adana Beylerbeyisi Çerkes 'Osmân Paşa ve birkaç sancak ve bir mıkdâr yeniçeri ile ta'yîn olunup, Serdâr-ı gāzî Hüseyin Paşa dahi tevâbi'i ile Rumili ve Anadolu 'askeri arasında meterse girüp, çâdırlarda ancak bekçiler[6] kaldı. Altı balyemez Rumili'ne ve altı balyemez[7] Anadolu koluna virilüp[8] kal'a muhkem döğülmeğe mübâşeret olundu[9]. Lâkin, kal'anın etrâfında handekden taşra küffâr, tâbyeler idüp her birinin önünü handek ve altını ikişer üçer lağım eylediler ki 'asker-i İslâm yürüdükde lağımların atup kal'aya çekileler[10]. Pes tâbyeler altını aramağa lağımcı tedârüküne muhtâc oldular[11]. Kal'a ve meters tasvîrini yazdırup vâkı'-ı hâli 'arz ile Der-i devlet'e gönderdiler[12]. Bu esnâda 'Ali Ağa Girid'e varup donanma ile irsâl olunan hazîne ve cebehâne ve zahîre ve sâ'ir mühimmâtın defterin virdikde, "*Donanma gelir*" diyü 'askere kuvvet-i kalb hâsıl olup der-'akab, kozbekçisi dahi[13] ol haber ile varmağın 'asker ikdâm idüp gün-be-gün meters sürüp handeke karîb vardılar.

---

1 olmağla paşalar N : olmağa başladılar A.
2 mâh A : – N.
3 Küçük A : – N.
4 mutasarrıf N : + olan şîr-i zemân A.
5 'askeri N : + ile A.
6 bekçiler A : yeniçeri N.
7 balyemez A : + top N.
8 virilüp A : virildi ve N.
9 mübâşeret olundu N : başlandı A.
10 lağımların atup kal'aya çekileler N : lağım atdırılup kal'aya geçmeyeler A.
11 oldular N : olup A.
12 'arz ile Der-i devlet'e gönderdiler N : Der-i devlet'e 'arz u i'lâm eylediler A.
13 dahi N : – A.

Hurûc-ı Küffâr ve Kârzâr der-Tâbye

Cumâdelâhırenin ikinci günü küffâr piyâde ve süvâr vakt-i 'asırda Rumili koluna çıkup cenge âgāz eyledikde Serdâr-ı kâm-gâr yetişüp iki sâ'at kadar[1] 'azîm ceng oldu[2]. Vakt-i gurûbda[3] ehl-i İslâm hücûm u ikdâm itmekle küffâr, yüzün dönüp firâr eyledi[4]. Tâbyelere varınca guzât-ı muvahhidîn[5] ta'kīb idüp muhtelit girdiler. Melâ'înin birazı[6] kırılup ekseri handeke döküldükde[7] tâbye lağımlarına âteş virdiler. Lâkin, gāzîler tâbyede eğlenmeyüp küffârın ardlarınca handeke bile girmekle[8], zarar olmayup ancak içinde bulunan üç âdeme âfet ısâbet eyledi. Esnâ-yı cengde Hüseyin Paşa'nın çenesine çifte[9] kurşun ısâbet idüp biri bir tarafdan çıkup gidüp ve biri içinde kaldı[10]. Lâkin, Paşa-yı gayûr 'askere fütûr gelmemek içün[11] ceng ber-taraf olunca gayret idüp girü metersleri gezer ve[12] gāzîlere istimâlet virir idi.

Zikr-i Lağımhâ-yı Tâbye

Metersleri sürüp handeke karîb oldukda Anadolu kolu tâbyeye yakın varmağla beri tarafdan[13] dahi lağım yürütmeğe gayret olunup, Hüseyin Paşa'nın şâtırbaşısı Zemân Bey lağım ahvâlinden habîr olmağla[14], yanına âdemler koşulup metersler önünde tâbyeye lağımlar eyleyüp, kuşluk vaktinde küffâr üzerine atup, içinde bulunan melâ'în helâk oldular. Ol sâ'at yeniçeri seğirdüp lağım atılan tâbyenin içine girüp meters itmişler idi. Ol gün taraf-ı küffârdan[15] mezbûr tâbye önünde meterse doğru bir lağım at⟨ıl⟩up ertesi, Rumili kolundan dahi iki lağım ve Anadolu kolundan bir lağım at⟨ıl⟩up, cumâdelâhırenin ye-

---

1 kadar N : – A.
2 oldu N : olup A.
3 vakt-i gurûbda A : gurûb hîninde N.
4 itmekle ... eyledi N: idüp küffârın yüzün döndürdüler. Firâr idüp A.
5 muvahhidîn A : – N.
6 melâ'înin birazı N : kâfirin bir mıkdârı A.
7 ekseri handeke döküldükde N : seherî handeke döküldü A.
8 handeke bile girmekle N : handekde bulundular anınçün A.
9 çifte N : – A.
10 biri ... kaldı N : bir tarafdan girüp âhardan çıkup gitdi. Birisi içinde kaldı A.
11 gelmemek içün N : gelmeye diyü A.
12 gezer ve N : gezüp A.
13 tarafdan N : cânibden A.
14 lağım ahvâlinden habîr olmağla N : 'Acem ferzendi olup çok geşt ü güzâr ve Memâlik-i 'Acem'de cenglerde lağımcılıklar ile kendi mâhir ve kâmil olmağın A.
15 küffârdan N : küffâr-ı hâk-sârdan A.

dinci gününe dek Rumili koluna yedi lağım ve Anadolu koluna bir lağım at(ıl)dı. Lâkin, bi-fazli'llâhi te'âlâ[1] anların biri 'askere zarar itmedi.

Zikr-i Ahvâl-i Donanma

Bu tarafdan Donanma-yı hümâyûn irsâl olunup Boğaz'a **[281a]** vardıkda, küffâr-ı hâk-sâr kalyonları Boğaz'da lenger-endâz olup güzer-gâhı sedd itmekle[2] çıkamayup, hisârda muhâsara oldular. Zarûrî karadan ba'zı mühimmât getirüp[3] taşradan bey gemileri ile Girid'e gönderdiler[4]. Cumâdelâhırenin sekizinci günü bey gemileri Hanya Kal'ası'na varup Kapudan'dan mektûb iletdiler ki: "*Donanma gemileri Boğaz'dan çıkmak mümkin olmamağın, bey gemileri ile yarar eşyâ ve*[5] *bir mevâcib ve dört yüz yetmiş lağımcı irsâl olundu*[6]" dimekle 'asker-i İslâm elem-zede olup mütehayyir kaldılar. Ve bey gemileri zahîre ve mühimmâtdan nesne getirmeyüp, "*Forsalarımızın peksimâtı üçer günlükdür*" diyü zahîre ümîdinde olup, "*Rumili ve Anadolu kenârlarından murâd itseler kış eyyâmında bir vechile nakl iderlerdi. Mezbûr beylerin*[7] *her vechile taksîri mukarrerdir*" diyü Serdâr, Hünkâr'â[8] 'arz eyledi.

Feth-i Tâbye

Küffârın her bâr zahîre ve imdâdı gelüp taraf-ı ehl-i İslâm'dan imdâd münkatı' olmağla, metersler hisâra karîb varmış iken 'askere fütûr gelmiş idi. Lâkin, Hüseyin Paşa bunlara istimâlet virüp gayrete getirirdi[9]. Rumili ve Anadolu metersleri önünde üçer kal'a-misâl tâbyeler, içi saçma toplar ve cengci ile mâl-â-mâl olmağla, handeke varmak mümkin olmadı[10]. Rumili kolunda olan lağımlar yürüdülüp, cumâdelâhırenin on dördüncü günü, ahşâm namâzından sonra, Anadolu kolundan bir lağım yetişüp küffâr üzerine atılup, ol sâ'at Hüseyin Paşa tevâbi'i ile ve ol kolda olan yeniçeri ve Anadolu 'askeri

---

1 te'âlâ A : – N.
2 itmekle N : itmeğin A.
3 getirüp N : görüp A.
4 gönderdiler N : gönderildi A.
5 yarar eşyâ ve A : – N.
6 olundu N : olunur A.
7 mezbûr beylerin A : mezbûrların N.
8 Hünkâr'a N : Pâdişâh-ı zıllu'llâh hazretlerine A.
9 getirirdi A getirdi N.
10 olmadı A : olmayup N.

ile tâbyeye hücûm idüp, dört beş sâ'at ol mahalde 'azîm ceng oldu. Küffâr bi-hadd saçma toplar ve kumbaralar atup bi'l-âhire gāzîler yürüyüp, gicenin nısfı olunca döğüşerek hâh nâ-hâh tâbyelere girüp, içinde olan küffârı kırup, bâkīsını hisâr handekine dökdüler. Tâbyede olan altı 'aded şayka topları -ki onar, on ikişer vakıyye atar- ve dört beş yüz tüfeng ve yüzden mütecâviz kumbara ve bârût ve yarak ve yasak ve ser-nigûn bayraklar ve tablhânelerin alup, üç 'aded kal'a-misâl tâbyeleri zabt itdiler. Ve içinde ezânlar okundu.

Ertesi gice Rumili kolundan yürüdülen lağım dahi tâbyeye varmağla, nısfü'l-leylde âteş virilüp tâbyelerde olan küffârı basdırdı[1]. Ol mahalde dahi iki sâ'at 'azîm ceng olup bi'l-âhire 'asker-i İslâm gālib ve kefere mağlûb olup[2] handeke firâr itdiler. Gāzîler tâbyelere girüp içinde bulunan küffârın ekserini kırdılar. Ol tâbyelerde dahi altı 'aded top ve beş yüzden mütecâviz tüfeng ve yat u yarak ve tablhâne ve bayrakları alınup, tâbyelerinin cümlesi kabza-i tasarrufa girdi. Bundan sonra metersler önü açılup handek kenârına sürmeğe başladılar.

Zikr-i Hücûm-ı Guzât be-Hisâr-ı Kandiye

Çün metersler ve birkaç yerden sibeler[3] sürülüp handek kenârına varıldı, birkaç yerden handeke delikler açup zabtına ihtimâm itdiler[4]. Ba'dehû, hisâr dîvârına handekden[5] sıçan yolları açılup, küffâr uğrun kapudan birkaç def'a guzât-ı İslâm üzerine hücûm eyledikde, tâbyelerden tüfeng-endâzlar uğratmayup nicesi handekde katl ve handek dahi zabt olundu.

Bundan sonra küffâr[6], kal'a dîvârı üzerinde lağımla temelden geçüp sıçan yolları altında lağımlar idüp birkaç def'a atdılar. Kimi boşa çıkup kimi dahi[7] handekde bulunan gāzîleri basdırdı. Bu tarafdan dahi kal'a dîvârına altı lağım Anadolu kolundan ve dört lağım Rumili kolundan yürüdülüp her biri atıldıkda kal'a dîvârı rahnedâr olup gedikler açılıcak[8], müşâvere olunup, "*Gediklerden*

---

1 basdırdı A : basdılar N.
2 gālib ve kefere mağlûb olup A : gālib geldi, kefere mağlûb u münkesir N.
3 sibeler N : – A.
4 birkaç ... itdiler N : ve handeke delikler açılup küffâr görüp 'asker-i İslâm zabtına ihtimâm itdiler A.
5 handekden N : – A.
6 küffâr N : – A.
7 dahi N : – A.
8 açılıcak N : açılup 'askerde A.

içeri bu denlü cemm-i gafîr olan küffâra yürüyüş idüp girmek keştî-i nefsi nâra ilkâ itmek gibidir[1]" diyü ma'kūl görülmedi. Zîrâ, mezkûr hisârın içinde cengci soltatdan[2] gayri her hâneden[3] bir âdem çıksa otuz kırk bin âdem olduğundan gayri, rûz-be-rûz[4] imdâd dahi[5] eksik değil idi. Pes[6] ittifâk **[281b]** olundu ki açılan gediklere 'asker çıkup zabt ideler ve dîvâr üzerinde meterslenüp durmak kābil oldukdan sonra, toplar ile içerisi döğülüp meters ile hisâra girile.

Pes şâfi'i vaktinde iki koldan zikr olunan gediklere hücûm olundukda[7], küffâr var kuvveti bâzûya getirüp ol mahallere[8] yetmiş seksen vakıyye çeker humbaralar atup, iki tarafdan saçma toplar ve zencîrler ile âteş-bâzlıklar eylediler. Öyle zemânına değin 'azîm ceng olup, guzât-ı İslâm anların[9] âteş-bâzlığına bakmayup gedik başlarında meterslenüp durdular ve içeriye tüfeng havâle eylediler[10]. "*Gedikler zabt olundu*" diyü 'askere sürûr[11] gelmiş idi. Küffâr-ı hâk-sâr[12] içeride tahta sanduklar ile gedik altına lağım idüp öyle zemânı gedikde meterslenen guzât altından atdıkda birkaç âdem telef olup 'asker ol mahall handeke indiler[13]. Bu ceng-i 'azîmde küffârdan bî-hadd kâfir[14] katl olunup[15], beri tarafdan dahi hayli âdem mecrûh[16] ve kırk elli kadar âdem şehîd olup[17], küffâr açılan gediklerin[18] ardın yapmak ile mukayyed olup bir tarafdan tekrâr gedikler altına lağım yürüdülüp atdığı gibi gedik başlarının zabtına ittifâk itdiler.

---

1 nâra ilkā itmek gibidir N : âteşe bırakmakdır A.
2 soltatdan N : kâfirden A.
3 hâneden N : evden A.
4 rûz-be-rûz A : rûz-ı merre N.
5 imdâd dahi A : imdâdları N.
6 idi. Pes N : diyü A.
7 olundukda N : olunup A.
8 mahallere N : mahallerde A.
9 anların N : – A.
10 tüfeng havâle eylediler N : kurşun yağdırup A.
11 'askere sürûr N : 'asker sürûra A.
12 hâk-sâr N : melâ'în A.
13 handeke indiler N : handek içine geldiler A.
14 kâfir A : kefere N.
15 katl olunup N : cân-ı habîsin cehenneme tapşırdı A.
16 mecrûh N : + oldu A.
17 şehîd olup N : şehâdet şerbeti ile mest olup reftâr ile cennet-i a'lâya revâne oldular A.
18 gediklerin N : gedikleri A.

Nısfü'l-leylde Anadolu kolundan lağım atılup küffârı ve lağımlarını basdırdı ümîdi[1] ile Anadolu 'askeri ve yeniçeri hücûm idüp gediğe vardılar. Mahall-i mezbûrda nısfü'l-leylden kuşluk zemânına değin 'azîm ceng ü cidâl vaki' olup küffâr üslûb-ı sâbık üzre kumbaralar ve saçma toplar ile âteş-bâzlık eyleyüp[2] gāzîler meterslenmiş iken, girü gediğin iki tarafına tahta tabut içinde lağım idüp ve toprak[3] ile örtüp 'askeri bir tarîk ile gedikden ayırmamağla, lağımlara âteş idüp gāzîler gedikden ürküp girü handeke indiler. Ammâ bu def'a katı çok kâfir helâk oldu[4].

Tekrâr gayret olunup sabâhdan mukaddem hücûm itdiklerinde düşmen hâzır bulunup, gice dahi gāfil olmayup, öyle vakitlerinde ekser top ve tüfeng itmeden hâlî ve[5] fâriğ olmak ile Rumili kolunda olan gedikler altından lağım yürüdüp[6] öyle zemânı[7] atdıkda, ol sâ'at[8] Rumili 'askeri seğirdüp gediği meterslendiler. Ve düşmen ile 'azîm ceng itmekle[9] kâfir iki tarafa ayrılmak içün Anadolu kolu dahi hareket itdirilüp ikindi zemânına[10] varınca 'azîm cengler ve hücûmlar[11] olup saçma toplar ve kumbaralar hisârdan 'askere emtâr mânendi yağardı. Bu def'a dahi gāzîler vücûd virmeyüp meterslenmiş iken, iki cânibden lağımlar atılup[12] üzerinde bulunan âdemleri şehîd itmekle[13], sâ'iri dahi ürküp yine[14] handeke indiler. Bu cengde[15] dahi küffârdan bî-hadd nüfûs telef ve zâyi'[16] olup beri tarafdan[17] otuz kırk kadar[18] âdem şehîd ve hay-

---

1 ümîdi N : 'umûm A.
2 kumbaralar ... eyleyüp N : âteşler yağdırmağa başladılar A.
3 toprak A : toz N.
4 bu def'a katı çok kâfir helâk oldu N : bu cengde gāyet çok kâfir-i melâ'în öldü A.
5 hâlî ve A : – N.
6 yürüdüp N : yürüdülüp A.
7 zemânı N : vaktinde A.
8 sâ'at N : dem A.
9 ve düşmen ... itmekle N : 'azîm cenge mübâşeret olunup A.
10 ikindi zemânına N : ikindiye A.
11 cengler ve hücûmlar N : ceng ve hücûm A.
12 atılup N : atup A.
13 âdemleri şehîd itmekle N : âdemler şehîd olup A.
14 ürküp yine N : tekrâr A.
15 cengde N : ceng A.
16 telef ve zâyi' A : zâyi'a telef N.
17 beri tarafdan N : guzât-ı Müslimîn'den A.
18 kadar A : – N.

li kimse[1] mecrûh olmuş iken[2], girü gayret olunup[3], gâzîler[4] handekden ayrılmayup gedik başlarına sıçan yolu yürütmek üzre sa'y ü ikdâmda oldular[5].

Âmeden-i İmdâd-ı Küffâr ve Ye's-i Guzât ez-Hisâr [6]

Zikr olunan ceng günü ahşâma karîb Aktâbye didikleri taburdan küffâr beden başına çıkup, "*Sizinle sözümüz vardır. Top ve tüfeng atılmaya. Hisârı şimden sonra viririz*" diyü ahşâma dek tarafeynden söyleşilüp[7] ahşâm olmağla[8], "*Yarın âdem çıkar, sabâha dek top ve tüfeng yine atılsın, yarın sulh mukarrerdir*[9]" diyü içeriden haber virdiler[10]. Ke'l-evvel toplar atılup[11] ol gice küffârın Venedik'den on yedi pâre[12] çekdirmesi[13] ve sekiz pâre[14] kalyon ile imdâd ve zahîreleri[15] geldiğinden gayri, Malta ve Duka ve Papa gemileri yirmi bir çekdirme[16] dahi gelüp kal'a limanında lenger-endâz olmağla[17], küffâra kuvvet-i kalb hâsıl[18] olup ke'l-evvel cenge şürû' eylediler. Bundan sonra 'asker-i İslâm'a kelâl gelüp elleri ve ayakları sovudu[19]. Ekser mecrûh ve şehîd olanlar, güzîde iş eri yiğitler[20] idi[21]. Bundan sonra yürüyüşe ve düşmen kırup kal'a zabt itmeğe[22] 'askerin dermânı kalmayup, mukaddemâ makdûr-ı beşer olmayan ikdâmlar ve cengler olup, imdâd ve donanma gelmeyüp düşmen hadden ziyâde[23] olmağla[24] tevakkuf olundu. Ancak handekde[25] ve sibeler üze-

---

1 kimse N : gāzî A.
2 olmuş iken N : oldu A.
3 olunup A : – N.
4 gāzîler N : – A.
5 ikdâmda oldular N : ikdâm eylediler A.
6 ye's-i guzât ez-hisâr N : müte'ellim-kerden-i ehl-i İslâm A.
7 söyleşilüp N : söz olup A.
8 ahşâm olmağla N : – A.
9 top ve tüfeng ... mukarrerdir N : ceng olunmaya, yarınki gün sulh vardır A.
10 virdiler N : virilüp A.
11 ke'l-evvel toplar atılup N : – A.
12 pâre N : – A.
13 çekdirmesi N : çekdirir A.
14 pâre N : – A.
15 kalyon ile imdâd ve zahîreleri N : kalyon imdâdı ve zahîresi A.
16 yirmi bir çekdirme N : – A.
17 olmağla N : olup A.
18 hâsıl N : – A.
19 'asker-i İslâm'a ... sovudu A : 'askerin sevreti münkesir olup eli ayağı soğudu N.
20 yiğitler A : âdemler N.
21 idi N : olup A.
22 kırup kal'a zabt itmeğe N : bozup kal'a zabtına A.
23 ziyâde N : bîrûn A.
24 olmağla N : olmaları ile A.
25 handekde N : handek A.

rinde vaz‘ olunan[1] tâbyelerde[2] ve mazgallarda[3] beklenüp **[282a]** birkaç gün a‘dâyı baş göstermeden[4] men‘ itdiler. Lâkin, düşmen handekden lağımlar atup gün-be-gün kuvvet buldu. Bu esnâda melâ‘în, Rumili koluna yedi lağım ve Anadolu koluna on bir lağım yürüdüp, yine guzât gayret idüp cengden ayrılmadılar. Beri tarafdan dahi Rumili kolundan beş lağım ve Anadolu kolundan yedi lağım işledüp gedikler açılmış idi[5]. Lâkin, fethi ve zabtı müyesser olmadı.

Bu siyâk[6], Serdâr-ı kâm-gâr'ın mektûbundan me’hûzdur. Ammâ[7] efvâhda şâyi‘ olan, ba‘zı kimesnenin taksîr ü ihmâli sebebi ile te’hîr olundu⟨ğu⟩ mefhûmudur. Ol cengde hâzır olanlar dahi tasdîk iderler[8].

Bundan akdem, recebde İskemleci ile hatt-ı hümâyûn ve kılıc ve kaftân gelüp[9], metersde iken düşmene karşı alaylar ile istikbâl olunup tâbyeler alınup handek zabt olunduğu ‘arz olunmuşidi. Bu def‘a dahi vâkı‘-ı hâl yazılup Der-i devlet'e[10] i‘lâm olundu. Bu esnâda hisârdan müfsidler re‘âyâyı ifsâda çıkup “İsfakiye ⟨Sfakia⟩” nâm nâhiye[11] bir dağ yolunda sa‘b yerde vâkı‘ olmağla, ahâlîsi serkeşliğe âgâz idüp, Serdâr tarafından[12] bir bölük varup inkıyâda getirdiler[13]. Etrâfında olan nevâhî -ki[14] Ayavasil ⟨Agios Vasilios⟩[15] ve Kisamo ⟨Kissamos⟩ ve Selune ⟨Selino⟩ nâhiyeleridir- re‘âyâsı kabûl-i zimmet ve itâ‘at

---

1 olunan A : – N.
2 tâbyelerde N : tâbyede A.
3 ve mazgallarda A : mazgallar N.
4 a‘dâyı baş göstermeden N : baş göstermeden a‘dâyı A.
5 gedikler açılmış idi N : gedikleri açılup A.
6 siyâk N : siyâkda A.
7 ammâ N : lâkin A.
8 taksîr ü ihmâli … tasdîk iderler N : ihmâl ü taksîrine ve Velî Kethudâ'nın mel‘anet ü fesâdına havâle iderler. Ya‘lema'llâhu gâlib-i ihtimâl de budur. Hiç dîn-i mübîn erbâbı bu mertebe zahmeti çeküp bu kadar varılup me’yûsen terk olunmamışdır A.
9 gelüp N : varup A.
10 Der-i devlet'e N : – A.
11 nâhiye N : – A.
12 Serdâr tarafından N : – A.
13 getirdiler N : geldiler A.
14 ki N : – A.
15 Ayavasil ⟨Agios Vasilios⟩ A : + nâhiyesi N.

eylediler[1]. Kandiye'den ıdlâle[2] gönderilen papaslar ele getirilüp[3] yollarda salb olundu.

Zikr-i Ba'zı Vekāyi' der-Muharrem

Sâbıkā Anadolu Beylerbeyisi İbşîr Paşa, Haydar-oğlu üzerine serdâr ta'yîn olunmuş idi. Karaman 'askeri dahi gelüp Hamîd Sancağı'nda dernek itdikden sonra, Haydar-oğlu'nun cem'iyyeti Söğütdağı semtinde olmağla[4], varıldıkda ba'zı bölükleri görünüp girü perîşân oldular. Ve kendi dağa girüp tahassun eylemekle, Serdâr dönüp 'askere icâzet virdi. Herkes yerlü yerine vardıkdan sonra[5], şakī-i mezbûr girü zuhûr idüp ke'l-evvel bagy ü fesâd makāmında kıyâm gösterdi. Ancak, bu sefer bahânesiyle re'âyâ vâfir zulm ü sitem görüp netîcesi olmadı.

Ve Musâhib Ca'fer Paşa sâbıkā Rumili'ne nefy olunmuşidi. Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa recâsıyla geldikde vefât itdi.

Ve Dâmâd Fazlı Paşa Anadolu'ya 'asker[6] sürmeğe ta'yîn olunup imtinâ' itdikde, hâh nâ-hâh Rumili'ne gönderildi.

Ve Sâlih Paşa mazhar-ı gazab-ı Şehriyârî olmağla[7], birâderi Murtezâ Paşa dahi katl olundukdan sonra, mahdûmu olan bi'l-fi'l Erzurum Beylerbeyisi Dizdâr-zâde[8] Mehemmed Paşa'ya[*1] Vezîr-i a'zam'ın[9] ba'zı sâbıka hasebiyle gayzı olup bu esnâda fürce bulmağla mansıbını Kars'a tebdîl idüp, Kars koluna vardıkda izâlesi içün hüküm gönderildi. Paşa-yı mûmâ-ileyhin ma'lûmu

---

1 nâhiyeleridir... eylediler N : nâhiyelerinde re'âyâları kabûl-i zimmet ve itâ'at itmişler idi A.
2 ıdlâle N : ifsâda A.
3 ele getirilüp N : ahz olunup A.
4 Söğütdağı semtinde olmağla N : Söğütdağı'na gidüp üzerine A.
5 vardıkdan sonra N : vardıkda A.
6 Anadolu'ya 'asker N : Anadolu 'askerin A.
7 olmağla N : olup A.
8 Dizdâr-zâde A : Defterdâr Mustafa Paşa-zâde N.
*1 Âtıf Efendi nüshasında Dizdâr-zâde Mehemmed Paşa, Nuruosmaniye nüshasında ise Defterdâr Mustafa Paşa-zâde Mehemmed Paşa olarak geçmektedir (Aslında Âtıf Efendi nüshasındaki "Dizdâr-zâde" imlâsının çok net olmadığını belirtmeliyiz. Noktalı harf kullanılmamış olması, ayrıca el yazısındaki "d" ve "v" harflerinin birbirinden ayırt edilmesinin güçlüğü ismin, "Vardar-zâde" ya da "Varvar-zâde" olarak da okunmasına imkân vermektedir). *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1128)'daki isim de Dizdâr-zâde'dir. Nitekim, *Sicill-i 'Osmânî* (III, 164)'den takip ettiğimizde burada söz konusu edilen kişinin, Sadrazam Sâlih Paşa'nın evlatlığı olup Erzurum Beylerbeyiliği yapmış bulunan Dizdâr-zâde Mehemmed Paşa olduğunu görmekteyiz.
9 Vezîr-i a'zam'ın N : Vezîr-i a'zam-ı mezbûra A.

oldukda ol mansıba gitmeyüp, tevâbi' u levâhıkı ile taşrada basîret üzre[1] hareket idüp, lutf-ı Hakk ile Vezîr-i vizr-endûzun mekrini def' eyledi.

Ve televvün-i ahvâl-i Şehriyârî ve tegallüb-i zenân ü cevârî muktezâsınca yevmen fe-yevmen zuhûr iden evzâ'-ı garîbeden biri dahi bu esnâda ikişer üçer yaşında sultânları 'azîm nahıllar ve cem'iyyetler ile vüzerâdan birer şahsa tezvîc ile nâkısâtü'l-'akl tâ'ifesi re'y ve kârlarını Pâdişâh yanında tahsîn ve tezvîcden el çekmeyüp uzhûke-i enâm olmuşlar idi. Bir kızın[2] dahi Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa'ya virüp mezbûr dahi kesb-i şeref-i musâhere eylemiş idi. Ol ecilden gûne gûne mücevher nahıllar ile yedi gün yedi gice sûr-ı pür-sürûr idüp, iktizâ hasebiyle bedestândan dükkânlar açılup mücevher-i zî-kıymet şey' ahz u gasb[3] olunmağa[4] başlanup, ol mahalden dahi emn ü emân mürtefi' olmak ile ashâb-ı bedestânı tahliye eylemek lâzım geldi.

Mâh[5]-ı saferin yirmi beşinci günü Nevrûz idi[6], Haydar-oğlu etbâ'ından ba'zı eşkıyâ İbşîr Paşa tarafından gelüp berdâr oldu.

Ve Bosna **[282b]** serhaddinde küffârın hareketi ve Tekeli'nin[7] hezîmeti haberi geldi.

Ve Edirne'den ma'zûl Hanefî Efendi kırk kîse ile Anadolu kādî'askeri oldu.

Rebî'ulevvel gurresinde Galata'dan Bâlî-zâde Efendi Rumili kādî'askeri oldu.

Ve Sakız ⟨Chios⟩ muhâfazasında olan Şa'bân Paşa'nın gemiler muhâfazasında[8] taksîrâtı ve himmetde küstâhlığı ve töhmet-i sâbıkasına[9] zulmü lâhik olmağın, katline âdem gitmiş idi. Başı kesilüp Âsitâne-i devlet-medâr'a[10] geldi. Ve bu esnâda Bağdâd'da katl olunan İbrâhîm Paşa'nm ve

---

1 üzre N : ile A.
2 bir kızın A : birini N.
3 ve gasb N : – A.
4 ulunmağa A : olunmağla N.
5 mâh A : – N.
6 idi A : + bir şehirde N.
7 Tekelinin N : Tekeli-i nâ-bekârın A.
8 muhâfazasında A : himâyesinde N.
9 taksîrâtı ... sâbıkasına A : taksîr töhmeti sâbıkasına N.
10 kesilüp ... medâra A : – N.

kethudâsının dahı başları gelmişidi[1]. Ve ba'zı a'yân, "*Töhmet-i tuğyân ile müttehemdir*" diyü[2] gönderilüp habs ve te'dîb olundu.

Ve sâlifü'z-zikr[3] ⟨Dizdâr-zâde⟩ Mehemmed Paşa[4] dahi[5] Vezîr-i gaddârın mekrinden korunmak içün Aksarây'da otururken[6], "*Cem'iyyeti vardır*" diyü Küçük Mîrâhûr Şa'bân Ağa[7] gönderilüp, fursat bulursa izâle eylemeğe[8] hüküm virilmiş idi. Lâkin, mezbûr âgâh olup kendiye yaklaşdırmadı.

Ve mukaddemâ zikr olunduğu üzre[9], Varvar 'Ali Paşa Sivas'da irtişâya rızâ virmemekle ma'zûl olup, Sivas Eyâleti[10] İbşîr Paşa'ya virilüp üzerine serdâr ta'yîn olundu. Ve nefîr-i 'âmm hükümleri yazılup, "*Varvar 'Ali Paşa 'ısyân eylemişdir. Üzerine varılup hakkından geline*" diyü gönderilmiş idi. İbşîr Paşa evvel-emirden imtinâ' sûretin gösterüp, Şa'bân Ağa geldikde tekrâr mü'ekked emirler gönderildi[11].

Ve[12] Bosna serhaddinde vâkî' Klis Kal'ası üzerine küffâr düşüp muhâsara eyleyüp, beri tarafdan imdâd yetişmemekle taşra kal'ayı aldıkdan sonra, beyi olan Piyâle Paşa-zâde muhâsaraya tâkat getiremeyüp tedrîcle iç hisârı dahi küffâr müstevlî olduğu haberi gelüp, taraf-ı saltanatdan vükelâya aslâ hıtâb u 'itâb teveccüh itmedi.

Ve bu esnâda bâb-ı irtişâ meftûh olup[13] menâsıb-ı 'ilmiyye ve seyfiyye satılmağla[14], Filibe ⟨Plovdiv⟩'den ma'zûl[15] Sıyâmî Selânik mansıbına on bin guruş 'arz eylemekle virilüp tahsîline mübâşir kondu. Ve murâbaha ile alup

---

1 katl olunan ... gelmişidi N : tuğyân u 'ısyân iden İbrâhîm Paşa katl olunup başı geldi. Ve kethudâsının dahi kezâlik A.
2 diyü A : + bile N.
3 sâlifü'z-zikr A : – N.
4 Mehemmed Paşa A : Mustafa Paşa-zâde Mehemmed Paşa N (Nuruosmaniye nüshasında verilen ismin yanlışlığından biraz yukarıda bahsetmiştik. Burada söz konusu edilen kişi Dizdâr-zâde Mehemmed Paşa'dır. Bkz. *Sicill-i 'Osmânî*, III, 164).
5 dahi A : – N.
6 Aksarây'da otururken N : otururken Aksarây'da A.
7 Ağa N : – A.
8 izâle eylemeğe N : başın kesmeğe A.
9 mukaddemâ zikr olunduğu üzre N : sâlifü'z-zikr A.
10 Sivas Eyâleti N : eyâleti Sivas A.
11 gönderildi N : gönderilüp A.
12 ve N : – A.
13 meftûh olup N : açılup mürteşîler kol kol yürüyüp A.
14 satılmağla N : satılmağa başlayup A.
15 ma'zûl N : – A.

virdikden sonra, mansıbına gidüp gamından[1] helâk oldu. Bunun emsâli ol 'asırda akça virüp mansıb alan nekbetîler ekser menkûb u berbâd olup[2] şe'âmet-i rişvet tavk-ı la'net gibi boyunlarında asılı kalup[3] min-ba'd felâh bulmadılar. Ve bu 'asırlarda birkaç gün sabr ve elem-i 'azl tecerru'u[4] ile nefislerine cebr idenler sonra zuhûra gelüp merâtib-i 'âliyeye nâ'il ve merâmlarından ziyâdeye vâsıl[5] oldular. 'Âdetu'llâh bunun üzerine cârî olagelmişdir ki umûr-ı cumhûr nizâmına halel viren kâra mübâşir olanlar, berhûrdâr olmayup cezâların bulalar.

Mâh[6]-ı rebî'ulâhır gurresinde Kırım Hânı tarafından âdem gelüp, sâbıkā "Sarıkamış" nâm yerlerde sâkin olup, Özi ⟨Dnieper⟩ Suyu didikleri Aksu'dan şaykalar ile Karadeniz'e çıkup yalıları gāret ve îsâl-i hasâret iden ve Hotin ⟨Khotyn⟩ Seferi'nde tabur içine girüp 'asker-i İslâm ile ceng iden Kazak tâ'ifesi bu âna dek Leh Kıralı'na tâbi' geçinüp, hâlâ bir iki senedir Venedik istimdâd itmekle, Kıral anları Zadra ⟨Zadar⟩'ya imdâda gönderüp 'ulûfe ve zahîre virmeyüp ve ba'zı hılâf-ı marzîleri olan tekâlîf-i şâkka ve envâ'-i ihânet itmekle tâ'ife-i mezbûre 'umûm üzre Leh'den rû-gerdân olup itâ'atden i'râz[7] eyledikden sonra, bir iki bellü başlu boyarların Kırım Hânı'na gönderüp, "*Min-ba'd müste'men olup sizinle vâkı' olan seferlerde, dîn-i İslâm uğruna baş ve cân ile hıdmet idüp Leh'den külliyyet ile kat'-ı 'alâka ve i'râz itmişizdir. Rehinlerimiz alup 'akd u*[8] *'ahdımızı kabûl recâ ideriz*" dimekle, Hân gelen âdemlere küllî ri'âyetler idüp cümle şurût u kuyûd ile olan 'akd u peymânı kabûl **[283a]** itdikden sonra, Leh üzerine idecekleri sefere imdâd göndermeğe[9] ve Tatar 'askeri ile 'azîm akın itmeğe va'de ve her hâlde mu'âveneti[10] der-'uhde itdi. Ve gelen âdem[11], "*'An-karîb Leh üzerine sefer mukarrerdir*" diyü haber virdi.

---

1 gamından N : gamdan A.
2 alan ... olup N : alanın birisi hayrın görmeyüp ekseri menkûb u berbâd oldu A.
3 boyunlarında ... kalup N : boyunlarına geçüp asılı kaldı A.
4 'azl tecerru'u A : 'azli tecerru' N.
5 vâsıl N : mâ'il A.
6 mâh A : – N.
7 i'râz A : i'tirâz N.
8 ve N : – A.
9 göndermeğe N : göndermek A.
10 mu'âveneti N : mu'âvenet itmeğe A.
11 âdem N : âdeme A.

Ve ikinci günü Bosna Eyâleti bi'l-fi'l Silistire'ye mutasarrıf Dervîş Mehemmed Paşa'ya virilüp, ılgar ile Bosna serhaddine irişmek[1] fermân olundu. Ve Silistire, Bosna'ya mutasarrıf İbrâhîm Paşa'ya virildi[2].

Ve dokuzunda mukaddemâ Rumili muhâfâzasına[3] gönderilen musâhib ve dâmâd Fazlı Paşa gelüp Vezîr-i a'zam sarâyında, Pâdişâh huzûrunda Ahmed Paşa ile 'azîm[4] münâkaşa vü muhâvere eyleyüp, mezbûrun şerr ü[5] şûrundan Hünkâr'a şikâyet ve Rumili diyârlarının ihtilâlini[6] ve re'âyânın sû'-i hâlini hikâyet idüp Pâdişâh hazretleri çendân tekayyüd itmemekle[7], Vezîr-i pür-tezvîr[8] fürce bulup mezbûru Girid Seferi'ne me'mûr itdi. Gitmemekle[9] habs olunup[10], bi'l-âhıre Azak muhâfazasına gönderildi.

Ve onuncu günü Sivas Beylerbeyisi Varvar 'Ali Paşa, üzerinde olan 'asker ile Nasûh Paşa-zâde gibi dâd-hâhâne yola girüp Dârü's-saltana cânibine teveccüh itdiği mukarrer oldu[11]. Ve İbşîr Paşa'ya tekrâr âdemler gönderildi[12].

Ve[13] on ikinci günü kapu olup bir mıkdâr yeniçeri yazıldı. Bağdâd muhâfazası nâmıyla Üsküdar'a geçirildi ki iktizâ iderse Serdâr üzerine varup Varvar 'Ali Paşa[14] ile ceng ideler. Ve illâ Bağdâd'a gideler. Ve girü ol gün donanma çıkup Akdeniz'e revâne oldu.

Maktûlî-i Varvar 'Ali Paşa

Mâh-ı mezbûrun on beşinde Paşa-yı mezbûr 'Osmâncık'a gelmekle[15] İbşîr Paşa[16] dahi beri tarafdan varan mü'ekked hükümler ve ibrâm[17]

---

1 Bosna ... irişmek N : eyâleti mutasarrıfı Dervîş Mehemmed Paşa'ya virilüp her birisi mansıbını zabta sür'atle gitmek A.
2 ve Silistire ... virildi N : – A.
3 muhâfâzasına N : muhâfâzasından A.
4 'azîm A : – N.
5 ve N : – A.
6 ihtilâlini N : ihtilâl A.
7 tekayyüd itmemekle N : mültefit olmadığından A.
8 pür-tezvîr A : – N.
9 gitmemekle N : gitmemesiyle A.
10 olunup N : olundu A.
11 teveccüh itdiği mukarrer oldu N : müteveccih ve revâne olmağı mukarrer itdi A.
12 gönderildi N : gönderüp A.
13 ve N : mâh-ı mezbûrun A.
14 'Ali Paşa A : – N.
15 gelmekle N : gelüp A.
16 Paşa N : – A.
17 ibrâm N : ibrâm u ikdâm A.

mûcibince eyâleti 'askeri ile ol semte hareket idüp, yirmi altıncı günü 'Ali Paşa Çerkeş'e geldikde Kör Hüseyin Paşa ve Torbalı Mehemmed[1] Paşa bir menzil yerde iken da'vet idüp, muhâlefetlerini mukarrer bildikde üzerlerine varup, bozup girü menziline rücû' idüp giderken, İbşîr Paşa yolda üzerine varup[2], 'Ali Paşa etbâ'ı biraz ceng itdikden sonra bozulup, 'Ali Paşa ahz olunup[3] menzile vardıkda, *–İzâ ye'ise'l-mer'ü tâle lisânühû*[*1]– fehvâsınca İbşîr Paşa'ya[4], bundan akdem Sivas'da olan zevcesi[5] taraf-ı saltanatdan[6] taleb olundukda himâyeye müte'allık nice sözler söyledikden sonra, hakkında olan emir mûcibince İbşîr Paşa, mezbûr Varvar'ı boğdurup varlığı 'âlemi yoğ oldukda başını Der-i devlet'e gönderdi. Ve bu hıdmet mukābelesinde Sivas ana tevcîh olunup[7], birkaç nefer âdemlerini dahi[8] bölüğe geçirdiler. Vezîr-i a'zam'ın taraf-ı hılâfında bulunup nekbetine muntazır olan tâ'ife Varvar'dan dermân umarken böyle olduğu anlara ve sâ'ir intizâr-ı ferah erbâbına bir cîger-gâh oldu[9].

Mâh[10]-ı cumâdelûlâ gurresinde küffâr gemileri gelüp Boğaz'ı tutdukları mukarrer oldukda donanma Boğazhisârı'nda[11] kalup toplar gönderildi. İkinci gün Varvar 'Ali[12] Paşa'nın başı geldi. Sekizinde İstanbul Kādîsı Mülakkab ma'zûl olup, yeri Yokyok-zâde'ye virildi[13]. On ikinci günü Anadolu

---

1 Mehemmed A : – N.
2 bozup ... varup N : – A.
3 ahz olunup A : giriftâr olur N.
*1 اذا يئس المرء طال لسانه = Kişi umutsuzluğa düştüğü (yenildiği) zaman dili uzar (korkusu kalmaz, herşeyi söyler).
4 İbşîr Paşa'ya N : İbşîr'e A.
5 zevcesi N : 'avretini A.
6 taraf-ı saltanatdan N : İstanbul'dan A.
7 himâyeye ... olunup N : virmeyüp bu felâkete bununçün giriftâr olması ve gayri yüzden nice sözler söyleyüp sonra hakkında olan emir mûcibince İbşîr-i mel'ûn merhûm Varvar'ı katl ve şehâdet ile dâr-ı âhırete irsâl idüp ve başını Der-i devlet'e gönderüp bu hıdmeti mukābelesinde Eyâlet-i Sivas ana tevcîh olundu A.
8 dahi A : – N.
9 Vezîr-i a'zam'ın ... oldu N : Vezîr-i a'zam'ın bu tarîk ile nekbetine müterakkıb olanlar bu kıssa böyle işidüp İbşîr'i siper-i la'net idüp hükm-i İlâhiyye'ye muvaffak oldular. Anlar dahi cezâların buldular A.
10 mâh A : – N.
11 Boğazhisârı'nda N : Boğazhisâr'da A.
12 'Ali N : – A.
13 ma'zûl ... virildi N : yerine Muslihüddîn-zâde kādî oldu A.

Kādî'askeri Hanefî Efendi munfasıl[1] ve yerine Memik-zâde vâsıl[2] oldu. On dördünde[3] Rumili Sadrı[4] Bâlî-zâde Efendi[5] tekā'üd idüp, Mülakkab Pezevenk Muslihüddîn[6] yerine geçdi. On sekizinde Yeniçeri Ağası Hamza Paşa-zâde ref' olunup ağalık Silahdâr Ağası Emîr Mustafa Ağa'ya virildi[7]. Yirmi altısında Kapudan 'Ammâr-zâde hisârda[8] katl olunup[9], yerine Voynuk Ahmed Paşa kapudan oldu[10].

Cumâdelâhırenin altıncı günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-ahad idi- kable'l-gurûb İstanbul'da 'azîm zelzele[11] **[283b]** olup nice ocaklar ve minâreler külâhı[12] yıkıldı. Bunun misli zelzele 'asrımızda görülmemiş idi. Ba'zı mücerreb melhamede, *"Haziranda gündüz zelzele Rum'da kan dökülüp pâdişâh*[13] *helâkine delâlet ider"* diyü mastûr bulundu[*1].

Ve bi'l-cümle bu aylarda zuhûra gelen umûr-ı garîbe tahrîr olunsa Elf Leyle Kıssası gibi uzayup tatvîle mü'eddî olurdu. Me'âli, tegallüb-i nisvân ve tasallut-ı erbâb-ı tuğyân ve takarrüb-i ehl-i melâhî vü tarab ve tahakküm-i zümre-i tavâşî vü 'Arab ve şuyû'-ı rişvet ü riyâset ve revâc-ı kâr-ı kabâde umûruna râci'olmağla terki evlâ görülüp, gelecek şühûrda zuhûr iden[14] umûr zikrine intikāl olundu.

Receb ayının yedinci günü mevâlî-i 'izâmın, Edirne ve[15] Burusa pâyelerine varınca mansıbda olanlarına Pâdişâh-ı 'âlem-penâh içün birer

---

1 Hanefî Efendi munfasıl N : Hanefî ma'zûl A.
2 vâsıl N : kādî'asker A.
3 on dördünde N : mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü A.
4 Rumili Sadrı N : – A.
5 Efendi N : + Rûmî A.
6 Muslihüddîn N : – A.
7 ağalık ... virildi N : yerine Silahdâr Ağası Emîr Mustafa ağa oldu A.
8 hisârda N : – A.
9 olunup N : – A.
10 yerine ... oldu A : yeri Ahmed Paşa'ya virildi N.
11 'azîm zelzele N : bir zelzele-i 'azîme A.
12 ve minâreler külâhı A : – N.
13 pâdişâh A : pâdişâhî N.
*1 Cümledeki bozukluk *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1142)'da küçük ilave ve değişikliklerle düzeltilmeye çalışılmıştır: "Ba'zı mücerreb melhamelerde ve havâdis-i kâ'inât ahvâlini yazan kitâblarda, '*Haziranda gündüz zelzele olmak Rum'da kan dökülüp bir pâdişâh helâkine delâlet ider*' diyü mastûr bulundu."
14 revâc-ı kâr ... iden N : revâc ve kâr umûrda bu cümle şehîr olmağın terki evlâ görülüp şühûrda zuhûr-ı umûr A.
15 ve A : – N.

semmûr kaplu kabanitse kürk virilmek teklîf olundu ki her biri ikişer tahte kürkden ola. Ednâ mertebe bin guruş harc u sarf[1] olunmak ile ancak vücûda gele. Bu kürkleri, Şeyhülislâm'dan zikr olunan pâyeler erbâbına varınca virdiler. Ancak, Galata Kādîsı 'Abdurrahîm Efendi-zâde[2] virmeyüp, bu bâbda Vezîr-i a'zam ile[3] biraz münâkaşa eylediği şâyi' oldu.

Zikr-i Sebeb-i Cülûs-ı Hümâyûn

Bundan akdem yeniçeri kethudâsı olup Girid muhâfazasında kalan[4] Murâd Ağa bu esnâlarda Girid'den Der-i devlet'e getirilmiş idi. Ana ve sâbıkā segbânbaşı olan[5] Muslihüddîn Ağa'ya ve sâ'ir Ocak ağalarına dahi mevâlî-i 'izâm gibi sa'âdetlü Pâdişâh içün[6] birer kürklü kabanitse virilmek teklîf olundukda, ağalar hufyeten müşâvere idüp, "*Bu teklîfi sevk eyleyen Vezîr-i a'zam'dır. Bunların tedârükü görülmek*[7] *mühimm olmuşdur. Ve illâ fesâd u tuğyân gitdikce izdiyâd bulup 'âlem harâba varır*" diyü Ortacâmi'de cem' olup odabaşıları kendilere uydurdular. Ve ol gice Sultân Mehemmed Vâ'izi Velî Efendi ağalar tarafından Şeyhülislâm 'Abdurrahîm Efendi'ye[8] varup ağaların tedbîrin i'lâm ve[9] kendiler ile bu kâra ma'an mübâşir olmak bâbında ikdâm itmeğin, recebin on yedinci günü -ki yevm-i cum'a idi- sabâh namâzını Şeyhülislâm, Câmi'-i Sultân Mehemmed'de[10] kılup mihrâba oturdukdan sonra[11] mevâlî-i 'izâmı getirüp, Ocak ağaları dahi odabaşılar ve nefer[12] ile[13] gelüp câmi'-i şerîf ve haremi[14] doldukdan sonra, ağalar bu bâbda, "*Sipâh tâ'ifesine muhtâc değiliz. Anları karışdırmasak dahi olur*" didiklerinde girü ba'zılar, "*Hele anlar da bile olsun*" diyü zâbitlerine ma'a'l-kerâhe âdem[15] gönderüp[16]

---

1 sarf A : taraf N.
2 'Abdurrahîm Efendi-zâde N : Şeyhülislâm-zâde Efendi A.
3 ile N : – A.
4 kethudâsı ... kalan N : ocağından segbânbaşılıkdan ma'zûlen Girid Cezîresi'nden gelen A.
5 olan N : – A.
6 sa'âdetlü Pâdişâh içün N : Pâdişâh-ı bî-inbâh içün A.
7 görülmek N : – A.
8 Efendi'ye : Efendi A.
9 i'lâm ve N : haber virüp A.
10 Mehemmed'de A : Mehemmed Hân'da N.
11 oturdukdan sonra N : oturup A.
12 odabaşılar ve nefer N : odabaşıları ve neferâtı A.
13 ile N : – A.
14 câmi'-i şerîf ve haremi N : câmi' haremi A.
15 âdem N : âdemler A.
16 gönderüp N : gönderilüp A.

da'vet eylediklerinde[1] anlar dahi gelüp cümlesi, Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa'nın müfsid ve vâcibü'l-katl olduğunu Pâdişâh hazretlerine mahzar u[2] i'lâm ve mezbûru izâleden sonra, Defterdâr-ı sâbık Bâkī Paşa Kethudâsı Koca Mehemmed Paşa vezîr-i a'zam olmak bâbında recâ ve ibrâm eylediklerinde, Vezîr-i mezbûr ma'zûl olup, mühr-i hümâyûn merkūm Mehemmed Paşa'ya virildi. Lâkin, Ahmed Paşa'nın katli taleb olundukda taraf-ı Şehriyârî'den gâh recâ ve gâhî 'itâb ile telvîn-i hıtâb sudûrundan gayri, Vezîr-i cedîd huzûr-ı hümâyûna vardıkda, "*Bre köpek Koca! Sen vezîr-i a'zam olmak içün kulu tahrîk itdin. Bu cem'iyyet ber-taraf oldukdan sonra göresin, senin hakkından niçe*[3] *gelirim*" diyü âzâr itmekle, Mehemmed Paşa derd-mend lâ-ya'kıl hânesine düşüp ahvâli Sultân Mehemmed'de cumhûra i'lâm eylediği gibi[4], öğle vaktinde yek-bâr câmi'den kalkup cümle 'ulemâ ve ağalar[5] yeniçeri odalarında Ortacâmi'e gitdiler. Ve min-ba'd şehir kapuların zabt idüp Ahmed Paşa'yı[6] katle ve Pâdişâh'ı hal'e ittifâk itdiler.

Maktûlî-i Ahmed Paşa

Ol gün derd-mend Ahmed Paşa ihtifâ mülâhazasıyla yanına bir heybe altun alup şaşdığından nereye gideceğin bilmeyüp **[284a]**, tebdîl-i sûret Süleymâniyye kurbında bir dostu evine varup, ol kabûl itmemekle[7] Rûznâmeci İbrâhîm Efendi etbâ'ından Murâdpaşa Türbesi önünde sâkin Behrâm Ağa hânesine vardıkda, mezbûr Behrâm Bey evvel-emirden istikbâl gösterüp, Vezîr-i a'zam cânibine haber olundukda âdemler gelüp altunu ile derd-mendi Sadr-ı a'zam Paşa'ya[8] getirdiler[9]. Biraz musâhabet idüp Kâ'be'ye gitmek ümîdini[10] 'arz eylemişidi. Ol ânda katline fetvâ virilüp, ba'de'l-gurûb boğuldukdan sonra[11] cüssesi Atmeydânı'na ilkā olundu. Ol gice mollâlar[12]

---

1 eylediklerinde A : itdikde N.
2 mahzar ve N : – A.
3 hakkından niçe N : niçe hakkından A.
4 gibi N : – A.
5 ağalar N : ağalara A.
6 Paşayı N : Paşa-yı bî-dîni A.
7 itmemekle N : itmeyüp A.
8 Sadr-ı a'zam Paşa'ya A : Paşa'ya N.
9 getirdiler N : gösterdiler A.
10 ümîdini N : – A.
11 boğuldukdan sonra N : boğulup A.
12 mollâlar N : mevâlî efendiler A.

yeniçeri odalarında müsâferete tevzî' olunup[1] ertesi, yevmü's-sebtde Pâdişâh hal'i kasdı ile Şeyhülislâm ve sâ'ir mevâlî-i 'izâm ve yeniçeri zâbitleri silâhlı neferi ile ve sipâh tâ'ifesi gürûh gürûh[2] Atmeydânı'na gelüp, ağalar Ahmed Paşa cüssesi yanından at kaldırmak ile geçüp Câmi'-i Sultân Ahmed[3] haremine dâhil oldular.

Katl-i Kādî'asker-i Rumili

Sâbıkā Anadolu kādîlarından[4] olup "Oğlan Pezevengi" dimekle mülakkab[5] "Muslihüddîn Efendi" nâm kimse, bâb-ı irtişâ meftûh oldukda Bahâ'î Efendi'den bir mansıba tâlib olup pâyesinde olmamak ile virilmedikde, "*Siz bu mansıbı virmezsiz ammâ, mevleviyyet ile bir 'âlî mansıba nâ'il olmam mukarrerdir*" diyü varup ba'zı mukarreblere[6] vâfir rişvet virmek ile Şâm Kazâsı emrini alup geçerken, Bahâ'î Efendi etbâ'ına rağmen, "*Efendiniz bizden fülân mansıbı dirîg itdi. İşte Şâm*[7] *mollâsı olduk*" diyü sürûr u gurûr ile evine varup mansıba gitmiş ve birkaç ay zabt itmiş idi. Geldikden sonra, yeden bi-yedin sene-i mezbûrede hem İstanbul kādîsı ve birkaç günden sonra Rumili kādî'askeri olup beyne'n-nâs hayli iştihâr bulmuş idi.

Ol gün ana, yolda Şeyhülislâm[8] tarafından, gelmemek ve yoldan dönmek tenbîh olunmuş iken dinlemeyüp[9] merkezinde bulunmağa[10] katâra girüp, câmi' kapusundan içeri nerdübân başında atdan inerken ba'zı sitem-i zarîf müderrisînin biri başından 'örfün kakup[11] mollâların biri dahi, "*Yere urun!*" dimekle çukadârlar kılıc üşürdüğün gördükde, "*Meded sultânım!*" diyü Şeyhülislâm eteğine yapışup ilticâ ve bu vartadan necât recâ iderken başını kılıc ile pâre pâre eylediler. Ve lâşesini sürüyüp Ahmed Paşa yanma kodular. Sâbıkā Anadolu kādî'askeri olup "Cinci Hâce" 'unvânıyla iştihâr bulan Hüse-

---

1 olunup N : olundu A.
2 ve yeniçeri ... gürûh gürûh N : fevc fevc ve yeniçeri zâbitleri bölük bölük silâhlı neferâtları ile ve sipâh tâ'ifesi dahi gürûh gürûh cem'iyyetleri ile A.
3 Sultân Ahmed A : – N.
4 kādîlarından N : kādî 'askeri A.
5 mülakkab A : + oldular N.
6 mukarreblere N : + varup A.
7 Şam N : + şerîf A.
8 Şeyhülislâm N : + hazretleri A.
9 dinlemeyüp N : istimâ' itmeyüp A.
10 bulunmağa N : bulunmak içün A.
11 kakup N : kapup A.

yin Efendi dahi ol gürûh içinde bulunup, nezâketle küçük sarığını giyüp âdem arasından hânesine doğru gitdi.

Bundan sonra a'yân u erkân, câmi'in haremi sofasına oturup Vâlide'ye âdem gönderüp, "*Pâdişâh hal'ine ittifâk olunmuşdur. Cumhûra muhâlefet caiz değildir. Büyük Şehzâde Sultân Mehemmed bey'at içün câmi'e gönderile*" diyü taleb itdiklerinde Vâlide, "*Câmi'de cülûs olagelmemişdir. Sarây'a gelsinler*[1]" diyü haber gönderüp lâkin, "*Bostâncılar silâh ile içeriye âmâde olunmuşdur*" haberi şâyi' olmağla biraz tereddüd ve Bostâncıbaşı gelmesine tevakkuf olundu. Bostâncıbaşı geldikde ağalar mezbûra, "*Şöyle ki bostâniyândan bir hareket sudûru hiss oluna*[2]*, vech-i arzda bostâncı nâmına kimse kalmaz*" didiler. Ol dahi anlardan hareket ihtimâli olmadığın bildirüp tekeffül itmekle, cumhûr kalkup Dîvân-ı hümâyûn'a vardılar. Ashâb-ı hall ü 'akd Bâbü [**284b**]'s-sa'âde önünde durup Şehzâde'yi iclâs içün taleb eylediler[3]. Vâlide ol mahalle gelüp mevâlî-i 'izâm ve a'yân ile bahse şürû' idüp, "*Bu kadar zemândır oğlum ne murâd ider ise müsâ'ade gösterüp fesâda delîl oldunuz. Bir kerre birinizden nasîhat ve hayr-hâhlık sâdır olmadı. Şimdi evvel-emirden kaldırup bir karış*[4] *ma'sûmu yerine geçirmek istersiz. Bu ne sû'-i tedbîrdir*!" diyü merdâne sözler söyledi. Beri tarafdan dahi cevâblar virilüp iki sâ'at kadar münâkaşa vü mu'âraza mümtedd oldukda bi'l-âhıre, "*'Asker, Pâdişâh'ı hal'e ittifâk ve mu'âhede eylemişdir. Gayri dürlü olmak mümteni'ü'l-ihtimâldir. Siz Şehzâde'yi*[5] *virmezseniz Sarây-ı 'âmire haremine girüp zûr-ı bâzû ile alırlar*" dinilicek Vâlide me'yûs olup zarûrî taht-ı hümâyûn çıkarılmağa izin virdi. Ve mu'tâd üzre Bâbü's-sa'âde önüne[6] kuruldu.

Cülûs-ı Hümâyûn

Mâh-ı recebin on sekizinci günü, rûz-ı şenbihde ikindi zemânı, dokuzuncu sâ'at, Zühre sâ'atinde Şehzâde Sultân Mehemmed Hân gelüp sa'âdet ile cülûs eyledi. Ashâb-ı hall ü 'akd bey'at idüp du'â vü senâ 'ayyûka irdi. Sinn-i şerîfleri 'aded-i kâmil olan seb'aya vâsıl olmuşidi. Pederleri Sultân İbrâhîm

---

1 gelsinler N : gelsin A.
2 oluna N : olunursa A.
3 eylediler N : eylediklerinde A.
4 karış N : – A.
5 Şehzâde'yi N : şehzâde A.
6 önüne N : + taht A.

Hân[1], Vâlide re'yi ile habshâneye konup muhâfazasıyla tekayyüd[2] tenbih olundu.Ve cem'iyyet dağılup herkes menziline gitdi.

Ol gün Atmeydânı'nda Ahmed Paşa'nın cüssesini halk üşüp[3] pâre pâre kesüp lahm u şahm sâhibi olmağla kimi, "*İnsân yağı devâdır*" diyü ve[4] kimi ihâneten yağmâ idüp, ancak yerinde kemikleri kalmış idi. Kaldırup ikisini dahi defn itdiler.

Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi Rumili kādî'askeri olup, ertesi[*1], Anadolu Sadrı Memik-zâde[6] mansıbı dahi Kabakulak-zâde Mehemmed Efendi'ye tevcîh olundu. Dahi ertesi, İstanbul Kādîsı Muslihüddîn-zâde mansıbı Kemâl Efendi-zâde İbrâhîm Efendi'ye virildi.

Recebin yirmi altıncı günü, yevm-i ahadda Pâdişâh-ı cedîd alay ile Ebî Eyyûb-i Ensârî ziyâretine varup halka 'arz-ı dîdâr eyledi.

Vefât-ı Sultân İbrâhîm Hân

Çün Pâdişâh-ı rub'-ı meskûn habshâneye konup kapusu yapıldı, feryâd u zârından[7] iç halkı mâtem idüp, sâbıkā 'ayş ü 'işrete me'lûf olanlar bu musîbeti gördükde tahammül idemeyüp, ba'zıları habshâneden Pâdişâh'ı çıkarup girü iclâs itdirmek mülâhazasında oldukları taşra halkına mün'akis oldukda, a'yân u erkânın içine korku düşüp, "*Mâdâm ki Pâdişâh-ı mahlû' hayâtdadır, nizâm müyesser olmayup hükkâm bîm-i cândan emân bulmak ihtimâli yokdur. Zarar-ı 'âmdan zarar-ı hâss tercîh olunagelmişdir*" diyü ashâb-ı hall ü 'akd bir yere gelüp ağalar ma'rifeti ile bu kârı imzâya 'âzim oldular ve "*Menâsıb-ı 'ilmiyye ve seyfiyyeyi ehline virmeyüp rişvetle nâ-ehle tevcîh itmekle nizâm-ı 'âleme*[8] *halel viren pâdişâhın şer'an*[9] *hal' ü izâlesi câ'iz olur mu?*" diyü istiftâ ve "*Olur*" diyü imzâ itdiklerinden sonra, kalkup recebin yirmi sekizinci günü, yevmü's-sülâsâda Sarây-ı 'âmire'ye varup, Şeyhülislâm ve Vezîr-i a'zam ve

---

1 Hân N : – A.
2 tekayyüd N : tekayyüde A.
3 üşüp N : – A.
4 ve N : – A.
*1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında "ertesi" kelimesi "Anadolu Sadrı"ndan sonra gelmektedir. Cümledeki anlam bozukluğunu gidermek maksadıyla kelimenin yerini değiştirmeyi uygun gördük. *Târîh-i Na'îmâ*'da da bizim düzelttiğimiz gibidir (III, 1171).
6 Memik-zâde N : Memik-zâde'ye A.
7 zârından N : zâr itdiğinden A.
8 nizâm-ı 'âleme A : nizâma N.
9 şer'an N : – A.

Yeniçeri Ağası içeri girüp, Cellâd Kara 'Ali mübâşereti ile 'âlem-i bakāya gönderdiler. Namâzı kılınup cenâzelerini Ayasofya kapusu yanında Sultân Mustafa Türbesi'ne defn idüp[1] a'yân u erkân müsterîh oldular.

Pâdişâh-ı mağfûrun sinni otuzdan mütecâviz ve müddet-i saltanatı sekiz sene dokuz ay idi. Ekser-i 'ömr-i 'azîzi habsde **[285a]** geçüp birâderleri şehîd oldukda bîm-i cândan inhirâf-ı mizâc tahsîl idüp, tahta geçdikden sonra a'yân u erkân ihmâli ve musâhibelerin fesâd u sû'-i hâli rüşd ü sedâd meslekine sülûkden çıkarup, hâliyyü'z-zihn ve mübtedî iken sû'-i karîni lâhik olmayan kârlara sevk eylediler. Bi'l-âhıre, bu musîbet netîce-i hâlleri oldu. *–Tecâveza'llâhu 'anhu*[*1].–

Zikr-i Ba'zı Vekāyi' der-în Sâl

Gurre-i şa'bânda Yeniçeri Ağası Seyyid Mustafa Ağa ma'zûl olup yeri, Kara Mustafa Paşa Kethudâsı Mehemmed Ağa'ya virildi.

Ve cülûs-ı hümâyûn in'âmı çıkup cümle esnâfa tevzî' olundukda, hazîne vefâ itmeyüp mukaddemâ, recebin yirmi yedinci günü Cinci[2] Hüseyin Efendi'den iki yüz kîse imdâd taleb olunmuş idi. Mezbûr imtinâ' idüp virmemekle ahzına âdem gönderilüp, mezbûr dahi hem-civârı damından firâr iderek bir eve girüp bi'l-âhıre, Vezîr-i a'zam tarafından bulunup Paşa sarâyında habs ve musâdere olundu. Her bâr ki kendiye Paşa lutf ile su'âl eyledikce mâla müte'allık ikrâr sâdır olmayup, gâh tâlâka ve gâh 'atâka yemîn eylerdi. Lâkin, binâ eylediği yerler yoklandıkca, hazâ'in ü defâ'in zuhûr idüp, yük yük Paşakapusu'na çekilüp, kul mevâcibine ve in'âma virilir idi. Cümle üç bin kadar kîse nakd olunup sâ'ir eşyâsına ta'arruz olunmadı. Ve mâh-ı mezbûrun yirmi dördünde bir çâvuş ile Mihalic semtine[3] nefy olunup, anda şevvâlin on yedinci günü izâle olundu. Ve kethudâsı Hâcı Nûrî dahi habs ve musâdere olunup, anın dahi yüz elli kîse nakdi alındıkdan sonra ıtlâk olundu. Mezbûr Nûrî, bir iki sene mukaddem Bez(zâz)istân dellâlı iken mezbûr Cinci ile münâsebeti olmağın kethudâsı olup, bir mıkdâr meblağa nâ'il[4] ve dahi nice

---

1 idüp N : olunup A.

*1 تجاوز الله عنه = Allah onun günahlarını affetsin.

2 Cinci N : – A.

3 semtine N : cânibine A.

4 nâ'il N : + olup A.

eşyâya vâsıl olmuşidi. Bu 'asırda nice bu makūle[1] esâfil-i nev-zuhûrlar 'âliye merci' olup[2] az zemânda çok fesâd itdiler. Ve lâkin, her biri girü menkûb olup bitdiler[3] gitdiler.

Şa'bânın ikinci günü Yeniçeri Ağası Emîr Mustafa Ağa'ya Bolu Sancağı virilüp yeri, Mustafa Paşa Kethudâsı Mehemmed Ağa'ya tevcîh olundu[*1].

Yirmi birinde Girid'den âdem gelüp, Kandiye muhâsarasında cengler olup sekiz çorbacı düşdüğünü haber virdi.

Maktûlî-i Çâvuş-zâde Mîr-i mîrân-ı Anadolu bâ-Gadr-i Katırcı-zâde

Sâbıkā silahdâr ağası iken Anadolu beylerbeyisi olan Çâvuş-zâde Mehemmed Paşa[*2], Haydar-oğlu'nu Sandıklı Ovası'nda yataklandırup birkaç yüz âdem ile üzerine vardıkda biraz ceng idüp, mübtedî nev-zuhûrlardan[4] olmağla düşmen-gîrlik resmini bilmeyüp münhezim oldukda, harâmîler anı giriftâr idüp Haydar-oğlu'na götürdüler. Mezbûr dahi biraz 'itâb itdikden sonra, "*Bir dahi bu makūle vartaya uğrama*[5]" diyü ıtlâk itmişiken, nâmdâr serhengi olan Katırcı-oğlu ardından irüp katl itdiği haber mâh-ı mezbûrun

---

1 bu makūle N : – A.

2 esâfil-i nev-zuhûrlar ... olup N : esâfil-i nev-zuhûrî 'âlî makāma vusûl ile A.

3 bitdiler N : bindiler N.

*1 Biraz yukarıda, bendin hemen başında Kâtib Çelebi, şaban ayının ilk gününde Yeniçeri Ağası Seyyid Mustafa Ağa'nın azledildiğini ve yerinin Kara Mustafa Paşa Kethudâsı Mehemmed Ağa'ya verildiğini bildirmişti. Şimdi burada müellifin, Yeniçeri Ağası Emîr Mustafa Ağa'ya Bolu Sancağı'nın verildiğinden ve onun yerine yeniçeri ağalığına Mustafa Paşa Kethudâsı Mehemmed Ağa'nın getirildiğinden bahsetmesi akıl karıştırmaktadır. *Târîh-i Na'îmâ*'daki bilgi, Seyyid Mustafa Ağa'ya Bolu Sancağı'nın verildiği ve Mustafa Paşa Kethudâsı Mehemmed Ağa'nın onun yerine yeniçeri ağası tayin edildiğidir (III, 1178).

*2 Burada söz konusu olan Anadolu Beylerbeyi'nin ismi, '*Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi* (nşr. Fahri Ç. Derin, İstanbul 2008, s. 15), *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1179) ve *Sicill-i 'Osmânî* (I, 216)'ye göre Çâvuş-zâde Mehemmed Paşa değil, Çâvuş-zâde Ahmed Paşa'dır. Özellikle Na'îmâ'nın konu hakkında *Fezleke*'de bulunmayan pek çok detay sunmuş olmasına bakılırsa, Ahmed Paşa ismi daha muteber görünmektedir. Kâtib Çelebi, Anadolu beylerbeyi olup 1058 şabanında (Ağustos-Eylül 1648) Katırcı-oğlu tarafından öldürülen Çâvuş-zâde Ahmed Paşa'yı, 1063 (1652-1653) senesinde kapudanlık görevine getirildiğini bizzat haber verdiği (vr. 302a) Çâvuş-zâde Mehemmed Paşa ile karıştırmış olabilir. Bu arada müellifin, söz konusu Anadolu Beylerbeyi'nin daha önce silahdâr ağalığı görevinde bulunduğunu bildirmiş olması da *Târîh-i Na'îmâ*'da verilen bilgi ile uyumlu değildir. Na'îmâ'nın bildirdiğine göre Çâvuş-zâde'nin bir önceki görevi yeniçeri ağalığıdır.

4 nev-zuhûrlardan N : nev-zuhûrîden A.

5 uğrama N : uğra A.

yirmi sekizinde vâsıl olmağla, Anadolu Eyâleti Kettâncı 'Ömer Paşa-zâde'ye tevcîh olundu.

Ve şehr-i şa'bân ve ramazânda Dîvân olmayup Vezîr-i a'zam, atabeg ve veliyy-i 'ahd makāmında müstakill sarâyında oturup îrâd ü mesârif ve Hazîne-i 'âmire'yi yoklayup iç halkında hadden efzûn ta'yînleri ve isrâfâtı[1] meh-mâ-emken taklîl ü tenzîle mukayyed oldu[2]. Ve altı bölük halkının veledeşlerini kendi önünde ikişer şâhid ile virüp Girid Seferi şartıyla bin nefer dirliği çalık sipâhîleri tashîh idüp[3] Girid'e gitmelerin fermân itdi. Kendi sipâh zümresinden gelmekle[4] bu mertebe ihsân kasd itmiş idi. Lâkin, sipâh bir garîb kavm olup içlerinde 'âkıl u nâ-dân müsâvî vü yek-sân[5], ne hüsn-i tedbîr sâhibine tâbi' olurlar ve ne 'âkıbet-i kârı endîşe ve mülâhaza **[285b]** iderler. Ekseri Etrâk-i bî-idrâk[6] ve hayvânât mesâbesinde şerre mâ'il olup, içlerinde 'ukalâsı nâdir ve[7] mağlûb olmağla, defa'ât-ı kesîre Dîvân'da ve İstanbul'da nice bî-hûde cem'iyyetler idüp 'âkıbet, mağlûb u münkesir oldukların târîhlerde yazar iken bilmeyüp girü her bâr cem'iyyetlerden hâlî olmadılar. Bu def'a dahi cülûs-ı hümâyûn vâkı' olmağla, Vezîr-i a'zam bu denlü yıldan beri ber-taraf kılınan veledeşlerin virüp ve çalıkların tashîh idüp, "*Şimdilik hazîne ve re'âyâ ahvâli muhteldir. Bu seneden sonra hıdmetleriniz dahi virilir*" diyü va'de itmişiken bu ihsânı bilmeyüp, Üsküdar'da ve gayride tekrâr tekrâr cem'iyyetler itdiler. Bi'l-âhıre, niçe müdâfa'a olunduğu beyân olunacakdır.

Bu tâ'ifenin bu vechile nâ-merbût[8] olduğunun sebebi budur ki her 'askerî tâ'ifesinin birkaç mertebe zâbitleri olur. A'lâ ednâyı zabt iderek vara vara cümlenin zabt u rabtı bir baş ve buğa müntehî olmak tedbîr-i saltanat ve tertîb-i cüyûş kānûnlarından bir kā'idedir. Meselâ, yeniçeride her odanın eskileri sâ'ir nefere zâbit gibidir. Andan geçicek çorbacı ve odabaşı[9] ve çorbacının zâbiti kethudâ ve andan geçicek ağadır. Bunlar dahi selefde ol kā'ide üzre kurulup her bölükden ne kadar bölük var ise birer bölükbaşı -ki hâlâ sâ'ir

---

1 isrâfâtı N : isrâfları A.
2 tenzîle mukayyed oldu N : tenzîl oldu A.
3 idüp N : – A.
4 gelmekle N : gelicek A.
5 vü yek-sân N : – A.
6 Etrâk-i bî-idrâk N : Etrâk ve bî-idrâk A.
7 ve N : – A.
8 nâ-merbût N : nâ-mazbût A.
9 odabaşı N : odabaşıdır A.

neferden farkı yokdur- selefde anlar odabaşı gibi bölüğünde olan neferi bilir ve zabt iderdi. Giderek anlardan i'tibârı kaldırup ancak ağa ve kethudâ ve çâvuşlara hasr eylediler. Beş on bin âdemi bir iki mertebede on beş kimse zabt muhâl olduğu ecilden bu tâ'ifenin yenisi ve eskisi, büyük ve küçüğü bellü olmayup kendiler bed-nâm ve a'yân u erkân dahi anlardan bîzâr olurlar.

Zikr-i Mukaddime-i Vak'a-i Yenicâmi'

Çün cülûs-ı hümâyûndan sonra berây-ı maslahat Sultân İbrâhîm Hân'a vâdî-i 'adem nümâyân olmuş idi, ber-fehvâ-yı *–Fevâ'idü kavmin 'inde kavmin mesâ'ibu*[*1]– halkın bir bölüğü bu vaz'dan dil-gîr olup retk u fetk ve hall ü 'akdın zimâmı ellerinden gitdiğine tahammül idemeyüp, sâ'ir devleti bergeşte olanların tevâbi' u levâhıkı yer yer güft ü gûya başlayup, mübâşir olanlara i'tirâz ve münâkaşa vâdîlerin tarh ve kur'a-i fitne vü fesâdı meclis bemeclis ilkā ider oldular. Harem-i hümâyûn'da ve taşrada, "*Pâdişâh ne günâh ile katl olundu?*" diyü bahisler zuhûr eyleyüp, zikr olunan hevâdârlar etbâ'ı sipâh tâ'ifesine karışup gâhî ba'zı umûr-ı cüz'iyye bahânesiyle cem'iyyetler ve gavgālar koparır oldular. Ve bu fitne-i 'azîmeye birkaç mâdde sebeb oldu.

Biri bu ki ba'zı 'ulemâ ziyyinde eşhâs, Mehemmed Paşa'yı 'acebe düşürüp kütüb-i fıkhiyyede, husûsâ *Câmi'ü'l-fusûleyn*'de, "*Kaçan sultân sagīr olsa re'âyâ bir vâlî-i 'azîmü'ş-şâna bey'at iderler. Ol sagīrden vekâlet ile hükûmet ider. Lâkin, hakīkatde sultân ol vâlî-i 'azîmdir*" diyü mastûr olan mes'eleyi nakl itmekle, iblîs gibi derd-mend Paşa'yı[1] ıdlâl ve bu i'tikāda düşürmekle vezâreti pây-mâl eyledi. Paşa dahi ahvâl-i devletden bî-haber sâde-dil pîr olmağla, bu Devlet-i 'aliyye 'askeri mücerred şeref-i nesebe i'tibâr itdiklerin anlamayup ve kemâl-i istiklâle halkın, husûsâ hussâdın tahammülü[2] olmadığın[3] bilmeyüp nice zemân Dîvân'ı terk eyledi. Ve kendiyi veliyy-i 'ahd-ı mü'ebbed yerine[4] koyup etbâ'ı bu sözle iftihâr itmek mertebelerine[5] vardı.

Ve biri dahi hîn-i ictimâ'da ashâb-ı hall ü 'akd, "*Min-ba'd rişvet alınmaya ve menâsıb kānûn üzre ehline virile. Muhâlefet idenlerin hakkından geline*" diyü söyleşüp hal' ve katli bu töhmet üzerine binâ itmişler iken, nevbet kendi-

*1 فوائد قوم عند قوم مصائب = Bir milletin yararına olanlar, başka bir milletin zararına olabilir.

1 Paşa'yı A : paşalar N.

2 tahammülü A : tahammül N.

3 olmadığın N : olduğun A.

4 yerine N : makāmına A.

5 sözle ... mertebelerine N : söze iftihâr itmek perdesine A.

lere geldikde sabr idemeyüp bâb-ı rişveti girü meftûh kıldılar. Evvel ancak taraf-ı [286a] saltanatdan alınır idi. Bu def'a ağalar ve sâ'ir umûra müdâhale idenlerin her biri alup maslahat görmeğe başladılar. Hattâ rivâyet olunur ki hîn-i cülûsda ümerâdan birine, "*Ehildir, zulmü yokdur*" diyü bir sancak virilüp sonra, müft ü meccânen virildiğine nedâmet gelüp, Paşa Kethudâsı olacak şerîr, "*Bunlar vardığı yerde vâfir mâl alırlar, hemân sizin almadığınız kalır*" diyü Koca derd-mendi ıdlâl idüp ardınca âdem gönderirler. Ol sancağın rişvetini ke'l-evvel alup sâ'irini dahi bey' men-yezîd eylemeğe başladılar. Hattâ Dîvân'da Atlu Mukābelesi'nin halîfeliği mahlûl olup, evvel-i devletden beri halîfelerden biri yolu ile olagelmiş iken, hâ'in-i hazîne ve devlet olan kalenderî sevki ile üç bin guruşa ecnebîye virüp, Hazîne-i 'âmire'nin bir kapusu ve rüknü mesâbesinde olan kalemin himâyesini aslâ kayırmadı. Ve bu habt-ı fâhiş sâ'ir zemânlarda bile olmuş değil idi. Sâ'iri ana kıyâs oluna.

Ve biri dahi Paşa çünki reh-i râstda sâbit-kadem olmayup rişvet kapusunu açdı, Ocak ağaları dahi fürce bulup bir tarafdan umûra müdâhale eylediler. Sipâh dahi harekete gelüp ramazânın beşinci günü Üsküdar'da cem' oldular. A'yân u erkân Paşakapusu'na varup kethudâları gönderdiler[1]. Bunlar hıdmet[2] ve defterler isteyüp gâh va'd[3] gâh va'îd ile müdâfa'a olundukda dağılup kârı erteye kodular. Ve sâbıkā Tuna yalısı muhâfazasına ta'yîn olunan sol 'ulûfeci ve sağ gurebâ bölüğü, "*Bir iki senedir işlemiş 'ulûfelerimiz virilmez*" diyü ağalarını kaldırup gelirken, "*Zadra ⟨Zadar⟩ üzerine*[4] *gidesiz*" diyü emir gönderilüp[5] anlar, "*Âsitâne'ye varmayınca olmaz*" diyü 'ulûfeyi bahâne idüp, 'ulûfeleri karşı gönderilüp Silivri'de virilmişken, girü rücû' itmeyüp geldiler. İki sene muhâfazada olan 'askeri döndürmek ve bir yere dahi göndermek re'y değil idi. Ol ecilden emir lağv olup kul yüze çıkdı.

Ve biri dahi kānûn-ı kadîm üzre yedi yılda bir Harem-i hümâyûn'dan çıkma olugelüp bu esnâda celeblerin müddet-i 'örfiyyesi temâm olmuş idi. Fermâna muntazır olup durur iken, "*Bunlar def'aten çıkarsa fesâd iderler. İmdi tedrîc ile ikişer üçer yüz*[6] *çıkması idelim*" diyü sû'-i tedbîr idüp bu fikr-i

---

1 gönderdiler N : gönderüp A.
2 hıdmet N : hıdmetler A.
3 va'd N : va'de ve A.
4 Zadra ⟨Zadar⟩ üzerine N : Zadra ⟨Zadar⟩'ya A.
5 gönderilüp N : gönderüp A.
6 yüz A : + uyuz (اویوز) N.

fâsidi icrâya musırr oldular. Ve ba'de'l-'id Şâm Eyâleti ile çıkan Silahdâr'a bir def'a dört yüz celeb koşulup bile çıkdı. Sâ'ir iç-oğlanlarının ise bir gün dahi durmağa tahammülleri yoğidi. Sultân İbrâhîm zemânında Galatasarâyı'ndan[1] her gün "*Allâh Allâh!*" sadâsı gelir ve açlıkdan fakîrler kuru etmek ile geçinir, esîr gibi durur idi. Zîrâ kesret-i mesârifden Emîn-i Şehr anlara ta'yîn olunan harc u sarfı virmeğe kādir olmazdı. Lâ-cerem şevvâlin yedinci günü Galatasarây huddâmı 'ulûfe ile çıkup İbrâhîm Paşa Sarâyı'na geldiler. Anlar dahi el kakup taşra çıkar iken Yeniçeri Ağası bunları men' mülâhazasıyla önlerine vardıkda[2] urup Ağa'yı kaçırdılar. Ve taşra çıkup ekseri hâna[*1] vardı. Yenisarây celeblerini dahi zabt mümkin olmayup yek-bâr el kakup zûr-ı bâzû ile çıkup şehre yayıldılar.

Ve biri dahi sipâh tâ'ifesini iltifâtla kavle alup yeniçeri tegallübünden korunmak mülâhazasıyla bin 'aded yeri çalınmış neferi tashîh idüp Girid'e gitmelerin fermân eylemiş idi. Ekseri nâ-mahall olmağın peşîn 'ulûfe isteyüp hezâr bahâne ile gitmeğe tereddüd itdiler[3]. Bi'l-âhire, ağaları olan Câsûs Mustafa Çâvuş bir mıkdâr nefer ile çıkarılup Silivri'ye vardıkda, beri tarafdan fitne-cûyların mektûbu varup, Selânik sâkinlerinden olup sâbıkā dirliği çalınan "Bıyıklı Mahmûd" nâm sipâhî zâtında cerî olmağla[4], cülûs vak'asından sonra yerini doğrultmağa Âsitâne'ye teveccüh itmiş idi. Bunları görüp **[286b]** mukaddem gelen mektûba mutâbık iğvâ ile döndürüp, 'ulûfe bahânesiyle cümlesi İstanbul'a geldiler. Ve mezbûr Mahmûd, Yenicâmî' kurbında hâna konup celebleri yanına cem' eyledi. Ve sâ'ir erbâb-ı hılâf dahi anlara munzamm olup nâr-ı fitneyi alevlendirmeğe başladılar. Paşa tarafından ba'zı 'ulemâ varup nush u pend idüp murâdları ne idiğini[5] isti'lâmdan sonra, kabûle kābil 'özrleri ve sözleri makbûle geçüp kusûr-ı 'ulûfeleri virildi. Ve bâkī mes'ûllerine va'de olundu.

Zikr-i Muhârebe-i Câmi'-i Cedîd

Şevvâlin sekizinci günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-ahad idi- Bıyıklı Mahmûd biraz âdem ile Yenicâmi' 'imâretine girüp tahazzüb eyledi. Beri tarafdan âdem

---

1 Galatasarâyı'ndan N : Galatasarâyı'nda A.
2 vardıkda A : varup N.
*1 *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1185)'dan söz konusu hânım Elçi Hânı olduğunu öğreniyoruz.
3 itdiler N : idüp A.
4 olmağla N : olup A.
5 idiğini N : idiği A.

vardıkda me'âl-i kelâmları, Pâdişâh katlinde bulunan vükelâ katl olunmak lüzûmunu da'vâ idi. Vezîr ve 'ulemâ girü yeniçeri odalarına varup 'umûmen, "*Yenicâmi' 'imâretinde kapananlar vâcibü'l-katldir*" diyü ittifâk itdiler. Ve lâzım gelirse müdâfa'a olunmak bâbında yeniçeri zâbitleri ile meşveret olunup anlar dahi kā'il oldukda, bu üslûb üzre bir fetvâ tasvîr ve imzâ olundu.

Fetvâ budur:

Eşkıyâdan birkaç kimesneler bir mahalde tahayyüz idüp mahkūnü'd-dem olan sulehâ-yı Müslimîn'den birkaç kimesneler içün şer'an katl olunmaların[1] îcâb ider hâlleri yoğiken, "*Elbette katl olunsunlar*" diyüp ve kendilerin ba'zı cesâretine temşiyet içün tecemmu' itdikleri Pâdişâh-ı dîn-penâh hazretlerinin mesmû'-i şerîfleri[2] oldukda, "*İctimâ' memnû'dur, cem'iyyetden men' olunsunlar*" diyü hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûn vârid oldukda, bi'd-defa'ât nasîhat olunduklarında nasîhat kabûl itmeyüp, Hakk'a mutî' olmayup fesâd-ı kadîmleri üzre musırr olup, şer'-i şerîfe ve Pâdişâh-ı İslâm[3] hazretlerinin muvâfık olan emrine ve hatt-ı hümâyûna itâ'at itmeyüp ve "*Lâzım olursa mukātele ideriz*" diyü hılâf-ı şer' mukātele üzerine musırr olsalar –*Ve in tâ'ifetâni min el-mü'minîne ıktetelû fe-aslihû beynehümâ*[*1]– âyet-i kerîmesi ve dahi –*Üd'u ilâ sebîli Rabbike bi'l-hikmeti ve'l-mev'ızati'l-haseneti ve câdilhüm bi'lletî hiye ahsen*[*2]– fehvâ-yı salâh-ihtivâsı üzre ısrâr eyleseler –*Fe-in begat ihdâhümâ 'ale'l-uhrâ fe-kātilülletî tebgī hattâ tefî'e ilâ emri'llâhi*[*3]– fehvâsı üzre def' bi's-seyf olunmak müte'ayyin olsa, tâ'ife-i merkūme ile mukābele olunup müdâfa'a bi's-seyf olunmak şer'an câ'iz olur mu?

El-cevâb:

"*Olur*", ketebehû 'Abdurrahîm.

"*Olur*", ketebehû Mustafa el-Kādî be-'asâkir-i Rumili sâbıkā.

---

1 olunmaların N : olunmak A.

2 şerîfleri N : hümâyûnları A.

3 İslâm N : – A.

*1 و ان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما = "Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin.", *Kur'ân*, Hucurât, 49/9.

*2 ادع الىسبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن = "(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır.", *Kur'ân*, Nahl, 16/125.

*3 فانبغتاحديهما على الاخرى فقاتلواالتى تبغى حتى تفئ الى امر الله = "Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın.", *Kur'ân* , Hucurât, 49/9.

"*Olur*", ketebehû Ebü'l-fazl Mahmûd Efendi el-Kādî be-'asâkir-i Rumili sâbıkā. Mahmûd Efendi, "*Emr-i mukarrer ise*[1] *olur*" dimiş iken, "*Bu tereddüdün vechi yokdur*" diyü hakk itdirüp mücerred, "*Olur*" yazdırdılar. Ve bu kelâmdan bûy-ı hılâf istişmâm olundu. Lâkin, mezbûrun temevvülü kendiye kuvvet-i kalb olup çokluk aldırmadı.

"*Olur*", ketebehû 'Abdül'azîz el-Kādî be-'asâkir-i Rumili hâlâ.

"*Olur*", ketebehû Mehemmed el-Kādî be-'asâkir-i Anadolu hâlâ.

"*Olur*", ketebehû Şeyh Mehemmed el-Hüseynî el-Kādî be-Kostantiniyye sâbıkā.

"*Olur*", ketebehû İbrâhîm el-Kādî be-Kostantiniyye hâlâ.

Bu üslûb üzre bâkī mevâlî dahi imzâ eylediler. Ve 'imârete varılup ertesi müdâfa'a tahmîn olunmuşidi. Ol gice Bıyıklı Mahmûd sipâhîleri kaldırup Üsküdar'a geçdi. Ba'zı Ocak ağaları tüfeng-endâz nefer ile ol semte varup 'imâretde kimse bulmayup, sipâh kıyâfetinde iki üç nefer fakīr tutup, Sipâhîler Kethudâsı Sarı Hüseyin Kethudâ'nın evi önünden geçirdiler.

Bu esnâda olan sû'-i tedbîrin biri dahi Paşa Kethudâsı, sipâhîleri tahvîf içün ol iki üç şahsı Şehzâde Câmi'i kurbında yol üzre katl itdirüp bayraklı mızrağı ayağına sokdurmuş idi. Ammâ bu kârın vahâmet[2]-i 'âkıbeti göründükde fi'l-hâl meyyitleri kaldırup kaldırım taşlarını yudular. Lâkin, ba'de harâbi'l-Basra. Zîrâ bu fi'l vücûda geldiği gibi yer yer sipâhîler **[287a]** biri birini sürüp, "*Bizi katl ideyorlar, ne dursuz!*" diyü Yenicâmi''e vardılar. Her bir tarafdan Hüseyin Kethudâ ve Kara Kethudâ neferi gayrete düşürüp[3] iğvâ itdiler. "*Vezîr ile Müftî elbette katl olunmak gerek*" diyü ayağa kalkup Yeniçeri Ocağı'nın ba'zı dil-gîrleri, "*Sizinleyiz*" dimekle bu da'vâda musırr oldular. Ol gice Vezîr-i a'zam ve Şeyhülislâm yeniçeri odalarında kalup, Hüseyin Kethudâ ve sipâhîler[4] Yenicâmi' hareminde giceledi. Ol gice 'azîm rüzgâr esüp âteş havfından şehir halkı lâ-ya'kıl olmuş idi.

Şevvâlin onuncu günü ⟨-ki⟩ yevmü's-sülâsâ idi- Yenicâmi''de sipâhîler gürûh gürûh şehri gezüp cümle zâbitleri ve müte'ayyin kimseleri güç ile getirüp haremde cem' oldular. Ekser-i re'y ü tedbîr Hüseyin Kethudâ'nın idi.

---

1 emr-i mukarrer ise A : ise emr-i mukarrer N.
2 vahâmet N : + ve A.
3 düşürüp A : düşüp N.
4 sipâhîler N : sipâh A.

Lâkin, *–Lâ hayra fi'l-asfari*[*1]– mefhûmuna mazhar olduğundan gayri, tûl-i kâmeti hamâkatine delâlet idüp yeniçerinin iğfâline mağrûr olup, "*Kul biri birine kılıç çekmez*" diyü kıtâl ihtimâline vücûd virmeyüp, zabt-ı mesâlik ve ihzâr-ı silâh ve âlât-ı ceng bâbında ihmâl eyleyüp, halkın ekseri silâhsız perîşân oturdular. Sabâh oldukda beri tarafdan âdem varup, "*Ağalar, Vezîr ve Müftî katlinin 'afvını recâ iderler. Birkaç günden sonra 'azille iktifâ olunsun*" didikce redd eylediler. 'Ulemâ ve meşâyıh Atmeydânı'nda cem' olmağla, beri tarafdan sipâhîler Yenicâmi' kurbında sâkin Hanefî Efendi'yi kaldırup, "*İçimizde bulunsun*" diyü getirmişler idi. Ol bahâne ile kalkup evine gitdi.

Şâdurvan Âhûru'nda bir kavm sipâhîlik şartıyla defter olunup anlar dahi Yenicâmi''e geldiler. Ve yalı tarafından birkaç sipâhî yanaşup içeri 'arz-ı hâl virmek isterler iken men' olunup sonra, "*Hatt-ı hümâyûndur*" diyü bir kâğıd ibrâz eylediler. Ve yevm-i mezbûrda sabâh meşâhîrden Kara 'Abdullâh[1] Harem-i hümâyûn'a varup bir tarîk ile, "*Ben, kullarımın nizâ' itdiğine râzî değilim. Anlar kimi dilerse vezîr itsinler*" diyü bir hatt-ı şerîf alup cumhûr-ı sipâh tarafından Atmeydânı'na vardıkda Vezîr-i a'zam, "*Ağalar bilir*" diyü anlara havâle idüp, anlar dahi gayrete düşüp, "*Biz bu âdemlerin bundan sonra 'azline bile râzî değiliz. Dağılsınlar*" diyü bir çorbacı gönderüp vardıkda, mezbûr çorbacı katl olundukdan sonra[2] yeniçeri tâ'ifesi harekete gelüp silâh ile 'ulemâ ve meşâyıh ve ağalar bunları önüne katup yürüdüler. Ve yer yer fetvâ sûretleri ile âdemler gezüp nefîr-i 'âmm nidâ itdiler.

Bir rivâyetde, mezbûr çorbacı katli Paşa tarafından tedbîr idi, "*Bu iki tâ'ife biri biriyle kıtâl itmeyince bize emn yokdur ve bunların içinden âdem katl olunmayınca*[3] *kıtâle mübâşeret itmezler*" diyü kethudâsı birkaç âdemi gönderüp mezbûr çorbacı katline bâ'is oldu dirler. *–El-'uhdetü 'ale'r-râvî*[*1].–

Yeniçeri alay ile Atmeydânı kapusundan[4] çıkarken ihtimâmen bir def'a dahi vüzerâdan Ken'ân Paşa ile Sultân Mehemmed Vâ'izi Velî Efendi'yi gönderdiler ki varup, "*İşte geliyorlar*" diyü def' eyleye. Mezbûrlar vardıklarında

---

*1 لاخيرفى‌الاصفر = Sarıda hayır yokdur.

1 'Abdullâh A : + içeri N.

2 olundukdan sonra N : olundukda A.

3 olunmayınca N : olunmaya A.

*1 العهدة على الراوى = Bu bilginin doğru olup olmadığının sorumluluğu, bilgiyi rivayet edene aittir.

4 Atmeydânı kapusundan N : Atmeydânı'na A.

söz sâhibi bir değil, yer yer her biri bir söz söyleyüp su'âl ü cevâb mahalli olmamağla, anları dahi, "*Bre urun!*" diyü kaçırup mütehayyir ve[1] perîşân cığıldı idüp oturdular. Ken'ân Paşa bir havlıya girüp Şeyh dahi bir hâneye duhûl itdi. Yeniçerinin dahi önü gelüp Ayasofya yolunda celebler okla karşı varup hayli âdem yaraladılar. Az kalmış idi ki[2] ol yolda yeniçeri bozulup girü döneler. Lâkin, ağaları girüden sürüp döndürdüler. Yaralıları odalara gönderdiler. Ceng görmeyen 'ulemâ efendilerin kimi çözülüp kimi hummâya mübtelâ oldu durdu[3]. Obir[4] yoldan dahi[5] yeniçeri meydâna dolmağla sipâh tâ'ifesinin gafleti ve perîşânlığı şaşkınlık gösterüp her biri firâra yüz tutdular. Evvel-emirden ağalar ve Kara Kethudâ **[287b]** bu tarafdan, "*Kapuları kapayalım*" diyü kalkup çözüldüler. Bâkîsı Yenicâmi' ardına dağılup meydânda ve haremde bir nice âdem eceli gelüp basîretleri bağlanmağla düşüp, câmi'in musanna' kapusu tüfeng fındığı ile delik deşik[6] oldu. Müte'ayyin sipâhîlerden Talâklı 'Ali ve Ahmed Paşa karındaşı Oruc Bey ve Bengî Mehemmed Efendi ol ma'rekede küşte olanlardan idi. Elli altmış kadar celeb ve gayri katl olunup libâsları soyuldu. Ve bî-kes olan derd-mendlerin cüsselerini, "*Bâgîlerdir*" diyü namâzın kılmayup deryâya ilkâ eylediler {*Bu husûsda 'ulemâ beyninde vâfir kīl ü kāl olup, "Ta'assub cenginde bagy olmaz" diyü nice kimesneler taraf-ı hılâfa câhib olup, Kuhistânî'de mastûr olan nakille istidlâl idüp fakīr dahi ol sözü söylemiş idim. Ba'zı erkân incinüp hılâfını sevk eylediler. Nâ-çâr sükût ihtiyâr olundu. Minhu*}.

Bu cem'iyyet ber-taraf oldukdan sonra Vezîr-i a'zam'ın yüzü gülüp sarâyına 'avd eyledi. Lâkin, ağalar bıyığını balta kesmez olup, bundan sonra tegallüb-i tâmm ile hall ü 'akd zimâmını kabza-i tasarruflarına alup kendiye velâyet-i 'ahd, belki müstakill saltanat mülâhazasında olan Koca derd-mendi bi'l-külliyye mağlûb u mahkûm kıldılar. Zîrâ bu def'a kendilerin mahsûs nasb-gerdesi olmağla cümle umûru anlara danışup cüz'iyyât-ı umûrda dahi muhâlefete kādir olmadan kaldı. Ve bu nakş anların tegallüb ü tasallutunu

---

1 mütehayyir ve N : – A.
2 ki N : – A.
3 durdu N : – A.
4 obir N : her A.
5 dahi N : – A.
6 delik deşik N : delik ve delik A.

iktizâ eyledi. Sipâh tarafı[1] münkesir olup min-ba'd hareket ve cem'iyyet ihtimâli ber-taraf olmağla, evvelâ Yenicâmi''de düşenlerden bir mıkdârınm yeri çalınup ve ba'zı cem'iyyetde bile[2] bulunup nâmdâr kimselerin dahi dirlikleri kat' olundu. Kethudâların ikisi dahi kaldırılup 'Ali Kethudâ ve Gedüsî Kethudâ yerlerine nasb olundu. Bin nefer tashîh olanların defteri ihrâk ve ilkā olunup veledeş mâddesi dahi[3] ber-taraf kılındı. Sipâh dahi nâ-çâr ol ümniyyelerden el çeküp bir 'ulûfe ile kanâ'at itdiler. Lâkin, taşrada nice fesâd zuhûr itdi. Niteki[4] beyân olunur.

Ceng-i Tuzla der-Girid

Çün 'asker-i İslâm Kandiye'den el çekdiler, küffâr donanması Suda ⟨Souda⟩'ya gelüp taşra beş bin kadar kadar kâfir döküldüler. Hanya muhâfazasında olan Mustafa Paşa dahi mevcûd bulunan 'asker ile Tuzla'ya varup mukātele vü muhârebe vâkı' oldukda, gurûba karîb iki tarafdan çekildiler. Tekrâr ertesi ceng üzre ısrâr idicek bi'l-âhıre mağlûb olup bozuldular[5]. İki yüz kadar baş kesilüp Serdâr-ı zafer-şi'âra haber-i fetih irsâl olundu.

Ramazân evâhırında Kandiye etrâfına bârân u berk nâzil olup pîrâmen-i hisâr gāyet[6] düşvâr nice magāk-ı hevl-nâk ve[7] bir dere[8] ki deryâya varınca mümtedd idi, yar gibi pîç der-pîç hisârı dolaşmış idi. Bârân nüzûl itdikde meters alayının ekseri ol derede kaldı. Topları çeküp hıyâmda ârâm itdiler.

Ve Hanya kurbında "İsfakiye ⟨Sfakia⟩" nâm nâhiye ki küffâr zemânında dahi halkı mutî' olmayup mekânları su'ûbetine mağrûr idiler, on çorbacı ile Rumili ⟨Defter⟩ Kethudâsı Kuduz 'Ali Ağa hisârına varup, 'âsîleri firâr itmekle zabt olunup, re'âyâsı karîn-i 'afv u iğmâz oldu. Lâkin, hisârı hedm itdiler. Serdâr, mezbûr 'Ali Ağa'yı iltifât ile ser-bülend eyledi.

Ve cülûs-ı hümâyûn in'âmı gelüp Anabolu ⟨Nafplio⟩'dan Hanya'ya nakl olundukdan sonra ashâbına tevzî' u taksîm olundu.

---

1 tarafı N : – A.
2 bile N : – A.
3 dahi N : – A.
4 niteki N : inşâ'a'llâh A.
5 bozuldular N : – A.
6 gāyet N : + ile A.
7 ve N : – A.
8 bir dere N : deredir A.

Hüseyin Paşa Resmo ⟨Rethymno⟩ haricinde su kenârında bir câmi' ve bir zâviye binâ itdirüp, letâfetde bî-bedel oldu.

Ve Habîb Ağa bölük sipâhîleri ile[1] İstiye ⟨Sitia⟩ Kal'ası fethine gönderilüp, silahdâr ağası olan Yavaşça 'Ali Ağa'yı kurâ vü nevâhî muhâfazasına ta'yîn itdiler.

Şevvâlin beşinde Hüseyin Paşa hisâra nâzır püşte üzre nüzûl idüp mülâzimân-ı Dergâh 'asker-i zafer-penâh ile ol makāmda kıyâm itdiler. Bakıyye-i 'askere mevsim-i rub'da ordu-yı hümâyûn hıdmetine yetişmek şartıyla evtân-ı me'lûfelerine gitmeğe ruhsat virildi. Ol kış anda 'işret ü 'ayş itdiler. Lâkin, hengâm-ı şitâda kaht u galâ müştedd olup cezîreye mahsûs olan, "mozori" didikleri on üç vakıyye-i 'Osmânî dakīk üç guruşa bey' olundu. Mukaddemâ Anabolu ⟨Nafplio⟩'dan Hanya'ya nakl-i zahâ'ir olunmuş idi. Karadan gelüp 'askere virildi.

Rum **[288a]**ili Beylerbeyisi Küçük Hasan Paşa, Serdâr-ı kâm-gâr otağına gelüp müşâvereden sonra, atına binüp menziline giderken kal'adan bir top gelüp Paşa-yı mezbûrun[2] ayakları parmaklarını mıkrâs gibi kesüp hâlini tebâh eyledi. Havâss-ı huddâmı menziline götürüp üç gice vec'a vü[3] ıztırâbından bî-bî-tâb ü[4] tüvân olup bi'l-âhıre cân virdi. Rumili Eyâleti Bıyıklı Mustafa Paşa'ya tevcîh olundu.

Bu esnâda içerden[5] birkaç yüz nefer Hırvat ve soltat çıkup Serdâr'a geldiler ve şeref-i İslâm ile ekseri müşerref oldular[6]. Paşa, mezbûrlara bî-hadd in'âm u ihsân idüp yüz nefere bir kapudan baş ve buğ kaldı[7]. Torbalı Mehemmed Paşa[*1] bunların sünnetine ve levâzımı hıdmetine me'mûr olup, her birinin[8] isti'dâdına göre vazîfe ve tîmâr virildi. Her bâr kırup hisâra varup

---

1 ile N : – A.
2 mezbûrun N : mezbûr A.
3 ve N : – A.
4 ve A : – N.
5 içerden A : içerde N.
6 oldular A : olup N.
7 kaldı A : kılmadı N.
*1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında "Torbalı Mehemmed Paşa'yı" şeklindedir. Anlamı bozduğundan dolayı, metne düzelterek aldık.
8 birinin N : bir cânibin A.

küffâr ile ceng iderlerdi. Mezbûr Mehemmed Paşa küffâr tâbyesine mukâbil bir tâbye binâ idüp[1], esnâ-i cengde mecrûh ve şehîd oldu.

Zikr-i Bakıyye-i Havâdis-i Sâl

Ramazânın on birinde Haydar-oğlu Karahisâr'ı basup ihrâk u tahrîb itdiği haberi geldi. Şevvâlin on ikinci günü Vezîr-i a'zam içeri varup fitne def'i mukâbelesinde mültefit oldu. On beşinde Haydar-oğlu giriftâr olduğu haber⟨i⟩ geldi. On dokuzunda Bıyıklı Mahmûd Burusa cânibine gitdiği haber alınup, ba'zı ma'zûl bey hıdmetde[2] bulunmak içün katl eyleyüp mültefit oldu*[2].

Yirmi dördünde Haydar-oğlu'nu giriftâr iden zümre-i sipâhdan Abaza Hasan Ağa alay ile makhûr-ı mezbûru Paşa sarâyına getirüp, mecrûh ve meyyit-i müteharrik mesâbesinde olmağla ertesi, Parmak-kapu'da salb olundu. Ve bu hıdmet mukâbelesinde mezbûr Hasan Ağa'ya Yeni-il Voyvodalığı virilmiş idi. Ağalar hased idüp[3] rızâ virmediler. Bi'l-âhıre Vezîr-i a'zam, "*Mührü dahi kime isterseniz virin*" diyü musırr olmağla, hıdmet-i mezbûr anda karâr eyledi.

Zilka'denin altıncı günü, Haydar-oğlu perverdesi Katırcı-oğlu sâbıkā bile-i eşerr-i pûr-i nâr idi, hâlâ atup tutmada anın yerine kā'im olup Denizli'de zuhûr ve ba'zı tavâ'if ile ceng itdiği haber⟨i⟩ geldi.

Hüseyin Kethudâ sâbıkā, ma'rekeden sonra Murâd Ağa'ya varup ilticâ itmiş idi. Vezîr'den mezbûr dahi recâ eyleyüp, hânesinde ma'zûl u mahzûl otururken, zilhiccenin yirmi dokuzunda Paşa sarâyına da'vet ve katl olundu. Ve ol gün Yeniçeri Ağası Mehemmed Ağa ma'zûl olup, mansıb-ı mezkûr taraf-ı saltanatdan Murâd Ağa'ya virilmekle, Vezîr-i a'zam kendi kaydı fikrine düşdü*[1].

---

1 idüp N : eyledi A.

2 hıdmetde N : hıdmetinde A.

*2 *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1196)'ya göre Bıyıklı Mahmud üzerine gönderilen kimse, Canikli Osman Paşa-zâde Hüseyin Bey'dir. Hüseyin Bey Yenişehir'de ele geçirdiği Bıyıklı Mahmud'u öldürmüş, bu hizmeti karşılığında kendisine Karaman Eyâleti verilmiştir.

3 idüp N : itdi A.

*1 Burada Kâtib Çelebi'nin ifadesi çok net değildir. *Târîh-i Na'îmâ*'ya göre Hüseyin Kethudâ, Yeniçeri Ocağı'ndan Kara Murad Ağa'ya kaçıp sığınmış ve Kara Murad Ağa zilkade gurresinde Vezîr-i a'zam'dan Kethudâ'nın canına dokunulmaması ricasında bulunmuştur. Önce Ağa'nın ricasını kabul eden Vezîr-i a'zam, dışarı çıkıp halk ile kaynaşmamak şartıyla Kethudâ'yı affetmiş (III, 1200), fakat daha sonra, zilhiccenin son gününde sarayına çağırtarak öldürtmüştür (III, 1202). Diğer taraftan, yine zilhiccenin son gününde, Kethudâ'nın katlinden dolayı Vezîr-i a'zam'a kırgın olan Kara Murad Ağa, yeniçeri

Vefeyât

Sultân İbrâhîm Hân İbnü's-Sultân Ahmed Hân:

Bin yirmi iki[1] senesinin saferinde[2] vücûda gelüp birâder-i ekberi Sultân Murâd Hân devrinde bâkī kalan üç birâderleri şehîd oldukda, 'alîl olmağla bunlar mahbesde kalmış idi. Bin kırk dokuz şevvâlinde Sultân Murâd Hân intikāl idüp vâris-i saltanat bunlar olmağla cülûs eylediler. Hânedân-ı Âl-i 'Osmân'ın nesline inkırâz gelmesin diyü müte'addid cevârî ve beş müstakill hâssekî ittihâz idüp üç dört şehzâde vücûduna sebeb olmağla bu Devlet-i 'aliyye'ye 'azîm hıdmet itdiler. Çün ricâl-i devletin bu maslahatdan gayri anlardan bir ümîdleri dahi yoğidi, nasîhat bâbında ihmâl idüp kendi hâline kodular ve gadr eylediler. Bi'l-âhıre, sâbıkā zikr olunan sergüzeştleri zuhûra gelüp, bin elli sekiz recebinde hal' olundukdan **[288b]** sonra câm-ı fenâyı nûş ve dağdağa-i saltanatı ferâmûş itdirdiler.

'Ömr-i 'azîzi otuz altı[3] sâl ve müddet-i saltanatı dokuz seneye bâliğ oldu. Büyük şehzâdeleri Sultân Mehemmed Hân, yerlerine geçüp, birâderleri Dârü's-sa'âde'de hıfz olundu. Âsâr-ı hayrlarından feth olunan Girid'de bir iki câmi' vardır.

Ahmed Paşa:

Mezbûr İstanbul'da Tavşantaşı kurbında sâkin bir sipâhînin ferzendi olup, mektûbculuk vâdîsinde mehâret tahsîl idüp, "*Serî'ü'l-kalem kâtibdir*" diyü Defterdâr 'Ömer Efendi ta'rîfi ile Kara Mustafa Paşa kā'im-makām iken istihdâm itmiş idi. Leyl ü nehâr hıdmetinden münfekk olmayup, vezîr-i a'zamlığında baştezkireciliği hıdmeti ile kâm-revâ[4] olup, paşası katlinden sonra Mehemmed Paşa'ya vâfir mâl virüp Dîvân'da mevkūfâtçı olmuşidi. Son-

---

ağalığına getirilmiştir (III, 1201). Bu durum Vezir-i a'zam'ın huzurunun kaçmasına sebep olmuştur (III, 1202).

1 bin yirmi iki N : bin 1058 A (Âtıf Efendi nüshasında 1058 tarihi rakamla ve kırmızı mürekkeple yazılmış olup "senesinin" kelimesinden sonra bir mikdar boşluk bulunmaktadır. Bu kısmın önce, "bin [...] senesinin [...]" şeklinde yazıldığı, sonradan boşluklardan ilkinin, Pâdişâh'ın doğum tarihi yerine yanlışlıkla ölüm tarihinin yazılması suretiyle doldurulduğu anlaşılmaktadır. Bu arada eserde tarihlerin, ebced hesabları hariç, rakamla verilmesinin daha önce rastlanan bir özellik olmadığını da belirtmek gerekir).

2 saferinde N : – A.

3 otuz altı N : – A (A nüshasında burada boş yer bırakılmıştır.).

4 kâm-revâ N : kâm-gâr A.

ra[1] defter emîni ve ba'zı mukarrebler şefâ'ati ile Sâlih Paşa'dan sonra defterdâr ve der-'akab yeden bi-yedin vezîr-i a'zam olup, bunun yüzünden nice hayr ve nice fesâd sudûr itmiş idi. Bi'l-âhıre, vak'ada zikr olunan üslûb üzre ifnâ-i vücûd ve terk-i 'âlem-i şühûd idüp cezâsın görmeğe gitdi.

Cinci Hüseyin Efendi:

Zağferanborlusu Kasabası'nda bir şahsın oğlu olmağla, babasından ba'zı ed'iyye ve 'azâ'im öğrenüp, Dârü's-saltana'ya gelmiş ve ba'zı müderrisîne dâniş-mend olmuş idi. Hasan Efendi-zâde'nin sûhtelerinden iken ba'zı emsâline, "*Ben büyük âdem olurum, semmûr kürkler giyerim*" dir ve ba'zı evzâ'-ı garîbe ile görünür idi. Anlar dahi latîfe ve istihzâ vâdîlerinden gelüp mezbûrun sırf cehline ve gabâvetine[2] bakarlar ve sille urup sarığın kakarlar idi. Pâdişâh-ı 'âlem-penâhın evlâd getirmeğe iştiyâkı kemâlde olmağla, mizâcları ta'dîline etıbbâ ve meşâyıhdan mu'âlece ve du'â istimdâd iderler idi. Bu sebebden her nerede bir 'ilâc ider ve du'â bilir kimse var ise ol tarafa sevk olunup ittifâk, mezbûr Hüseyin Efendi'nin vâlidesi musâhibelerden[3] birinin dostuna, "*Benim oğlum nefes sâhibidir. Pâdişâh'a*[4] *okusa fi'l-hâl eyü olurdu*" dimekle sözü sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda bir bostâncı gönderüp da'vet iderler. Mezbûr dahi varup okur. İttifâk Pâdişâh'ın mizâcı bir mıkdâr i'tidâl bulup mezbûrdan bilmekle pek yapışup, evvel-emirden birkaç altun ile göndermiş iken sonra vâfir iltifât buyururlar. Mîrîden levâzımını ta'yîn ve fermân ile[5] hâric ve dâhil medreseler ve def'aten Sahn müderrisi olmağa[6] hatt-ı hümâyûn virirler. Mezbûr dahi hezâr istiğnâ ile Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'-ye gelüp, "*Bir cinci Sahn müderrisi olmuş*" diyü şehre velvele virmişidi. 'Ulemâ anı hazm idemez iken birkaç günden sonra Galata mevleviyyeti 'inâyet buyurulup hâcelik pâyesi ile kadri 'âlî kılındı. Mahmûdpaşa kurbında bir 'azîm binâya başlayup Rumili Sadrı[7] Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi'-nin duhterini emr-i Pâdişâhî ile tezevvüc itdi[8].

---

1 sonra N : – A.
2 ve gabâvetine N : – A.
3 musâhibelerden N : musâhibelerin A.
4 Pâdişâh'a N : Pâdişâh'ı A.
5 ile A : – N.
6 olmağa A : olmağla N.
7 Rumili Sadrı N : – A.
8 itdi A : idindi N.

Mustafa Paşa mezbûrun ve Silahdâr Yûsuf Paşa'nın takarrüb ve zuhûrunu hazm idemeyüp âhır, kelleyi[1] fedâ itmiş idi. Bunlara sonra kimse mu'âraza idemeyüp vüzerâ müdârâ ider oldular. Ba'dehû Anadolu kādî'askeri olup bin elli üç târîhinden elli yediye gelince hâcelik devletini sürüp, 'âlemin mâlını birer bahâne ile celb eyleyüp, müte'addid yerde kırkar ellişer bin guruş harc olunur binâlar yapup, sonrasında yüz yük akça ile ancak hâsıl olur hân ve hammâm binâ eyleyüp, bir bölük fakīr tîmâr erbâbının tîmârlarını temlîk itdirdi. Ve İstanbul'da binâ itdiği evlerde yer yer nukūdu defîneler idüp cehl ü hamâkatinden, bu kadar mâlı hazm iderim sandı.

[289a] Cülûs-ı hümâyûndan sonra mu'âhaze ve musâdere olunup, sâbıkā zikr olunduğu üzre bin kîse kadar nukūdu defînelerden ihrâc ve kendiyi mâl talebinden ötürü birkaç gün[2] habs*[1] ve iz'âc eyledikden sonra Mihalic'e gönderilüp katl olundu. Vak'adan birkaç ay mukaddem nazar-ı Pâdişâhî'den dûr ve ba'zı sebeble ma'zûl u mehcûr olup yapdığı sarây elinden alınmış ve Fazlı Paşa sultânına virilmiş idi. Çok geçmeyüp netîce-i istidrâc zuhûr itdi. Bunun emsâlinde 'âdetu'llâh bu yüzden cârî olagelmişdir. Niteki Mülakkab Muslihüddîn katlinde dahi zikr olundu.

---

1 kelleyi N : kelle A.

2 gün N : ay A.

*1 *Fezleke*'de daha evvel verilen bilgiye göre Cinci Hüseyin'den iki yüz kese altın talep edilmesi recebin yirmi yedisindedir. Talep edilen meblağı vermek istememesi üzerine Cinci Hüseyin önce hapsedilmiş, bir süre sonra Mihalic'e sürülmüştür (vr. 285a). Hüseyin Efendi'nin hapse kapatıldığı tarih belli değildir. Ancak şabanın yirmi dördünde, yani hadisenin ortaya çıkışından yaklaşık bir ay sonra Mihalic'e gönderildiğine göre, hapiste geçirdiği sürenin Âtıf Efendi nüshasındaki gibi birkaç ay olması mümkün değildir. Nuruosmaniye nüshasında belirtilen birkaç günlük süre daha makul görünmektedir. Nitekim vakanın *Fezleke*'de olduğundan çok daha ayrıntılı olarak tasvir edildiği *Târîh-i Na'îmâ*'da da olayın başlangıç tarihi *Fezleke*'deki gibi 27 Receb'dir (III, 1173). Hüseyin Efendi'nin vakanın ortaya çıkışından kaç gün sonra hapsedildiği burada da belirsizdir. Ancak Na'îmâ'nın belirttiğine göre Hüseyin Efendi şaban evâsıtına dek hapsolunmuştur (III, 1177). Bu durumda toplam hapis süresinin on beş günü pek aşmaması gerekmektedir.

SENE-İ TİS'A VE HAMSİN VE ELF

Vekāyi'-i Girid der-Muharrem

'Asker-i İslâm Kandiye muhâsarasında rûz u[1] şeb harb u kıtâl emrinde iştigāl üzre iken, gurre-i muharremü'l-harâmda küffârın bir gemisi gelüp kal'anın öte tarafına yanaşdı. Ol gice ahşâm oldukda tüfeng-endâzlar burc ⟨u⟩ bârûya dizilüp üç def'a top ve[2] tüfeng atup 'azîm şenlikler itdiler. Ve sabâha dek nâkūsları ve tablları çalındı. Câsûs gönderilüp bir yarar dil alındıkda câsûs dahi gelüp haber virdiler ki: "*Mezbûr gemi Venedik'den gelüp müjde haberin getirdi ki mukaddemâ Fransa ve İspanya mâ-beyn idi, hâlâ barışup sulh u sâlâh vâkı' oldu. Ve anlardan ziyâdesiyle imdâd alınup mu'accelen irsâl olunur.*" Zikr olunan şenlik anın içün idiği ma'lûm oldukda[3], mâh-ı mezbûrun beşinci günü Rumili ve Anadolu beyleri ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr Serdâr-ı kâm-gâra gelüp, "*Üç senedir cezîrede mahbûs gibi kaldık. İmdâd yok. Küffârın cedîd imdâdı gelirse hâl mükedder olur*" diyü şekvâ eylediler. Paşa dahi bunlara istimâlet virüp, "*Ahvâl 'arz olunmuşdur. Girü 'arz idelim*" diyü def'-i meclis eyledi. İki eyâlet kolundan üçer âdem ve Ocak'dan iki âdem gönderüp ağızdan dahi bu mefhûmu sipâriş itdiler: "*Bize imdâd gelmediğinden gayri, bin üç yüzden mütecâviz yeniçeri kaldırılup, firâr idenin dahi nihâyeti yok. Murâdınız dîn ü*[4] *devlete hıdmet ve 'ırz-ı saltanatı kayırmak ise cümle 'asker gelüp ittifâk ile sa'y itmezler ise mesâlih görülmez. Cüz'î imdâd ile Kandiye alınmaz. Bunda olan Müslimânlar'ın durmağa tâkatleri kalmamışdır*" diyü 'arz eylediler.

Yeniçeri ve sipâh tâ'ifesine 'atıyye-i Sultânî gelüp cebeci ve topçu ve arabacıya gelmeyüp, Rumili Beylerbeyisi Hasan Paşa vefât itmekle mezbûrlara anın mâlından virildi. Ve 'askerin defteri taleb olunmağla ağaları ma'rifeti ile irsâl olundu.

Evâ'il-i muharremü'l-harâmda kal'a cenginde Segbânbaşı şehîd oldu. Ve mâh-ı mezbûrun beşinci günü Mûsâ Paşa Kethudâsı Ahmed Ağa'ya Diyârbekir Eyâleti virilüp Üsküdar'a geçdikde Mısır'a tebdîl olunup, Diyârbekir sâbıkā yeniçeri ağası olan Mustafa Paşa Kethudâsı Mehemmed

---

1 ve A : – N.
2 tüfeng-endâzlar ... ve N : – A.
3 içün idiği ma'lûm oldukda N : içündür didikde A.
4 ve A : – N.

Ağa'ya tevcîh olundu. Sekizinde Venedik'den sulh nâmıyla âdem gelüp sözünde me'âl olmamak ile setr olundu.

Rebî'ulâhırın on altısında Venedik Balyosu[1] Rumili Hisârı'na gönderilüp habs olundu. On sekizinde Donanma-yı hümâyûn çıkup 'azîm cem'iyyetle Akdeniz'e revâne oldu. Bundan akdem Magrib'e gemiler gelmek içün yüz yirmi bin guruş irsâl olunmuş idi. Anlar dahi gelmek üzre oldular.

Hüseyin Paşa'ya gönderilen hıl'at ve emir varup kırâ'at olundukda, "*Bu sene donanma gâyet mükemmel çıkup Cezâyir ve Tunus gemileri ile gönderildi. Kandiye fethine ihtimâm idesin*" dinilmiş. Vezîr-i a'zam mektûbunda, "*Karaman Eyâleti ve dört sancağın 'askeri ve taşrada olan müteferrika ve çâvuş ve kâtib* **[289b]** *cümlesi seferlidir. Ve bu tarafda Venedik Balyosu hîle ile sulha mürâca'at idüp ba'dehû sözü sûret-pezîr olmamak ile habs olunup cümle Memâlik-i mahrûse'de olan balyosları dahi habs olunmağa ahkâm gönderilmişdir*" dimekle 'asker-i İslâm biraz takviyet buldular. Zîrâ balyoslar Âsitâne'de mer'î oldukca Ceneral, soltatlara istimâlet virüp, "*Balyosumuz Âsitâne'dedir. Sulh olurlar*" diyü re'âyâyı ıdlâl iderlerdi.

Ahvâl-i Donanma

Mukaddemâ Bosna Eyâleti'nden munfasıl Dervîş Mehemmed Paşa Âsitâne'ye gelüp, bu esnâda Silistire Eyâleti virilüp Boğaz'da⟨n⟩ donanma geçirmeğe ta'yîn olunmuşidi. Varup Rumili Hisârı kenârından[2] toplar çeküp Boğaz'da lenger-endâz olan gemilere havâle eyledikde gemiler yerinden kalkup Anadolu kenârına sokulmağla Donanma-yı hümâyûn gemilerine[3] yol açılup mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü, hamîs günü sabâh hisârdan kalkup kenârdan geçdiler gitdiler. Ancak meters önünden geçerken sığda iki çekdirme oturup bâkîsı Rumili kenârı ile Bozcaada ardına dolaşdıkda küffâr bunların geçdiğinden 'âr idüp yelken açdı. Ve ardlarınca revâne olup berâberine vardıkda dört beş sâ'at dolaşup kalyonlar çekdirire ayakdâş olmamak ile yedeğe alınmış idi. Bir iki kalyonu orsa rîz ile kalyonlara mukābil gelüp bi-'avni'llâh eyyâm muvâfakati ile zafer bulamayup mağlûb u münkesir eyledi. Ve bu muhârebede bir mıkdâr guzât şehîd olup vakt-i 'asırda Bozcaada

---

1 balyosu A : balyozları N.
2 kenârından N : kenârında A.
3 gemilerine N : gemileri A.

mukâbilinde deryâ beyleri dahi irişüp cümlesi bir yerden Moluva (Molyvos/Mithymna) karşısına vardılar. Ve sâbıkā İzmir'de kalyonlar kirâlanup Kapudan anları Girid'e götürmek fermân olunmuş idi. Donanma Boğaz'dan çıkmağla üzerinde mübâşir olan Kör Hüseyin Ağa'ya âdem gönderilüp, "*Kirâları virilmeye ve virilmiş ise alına*" diyü emir gönderildi.

Ve çâvuş ve müteferrika ve zu'amâdan bedel fermân olunup, İstanbul'da 'avârız akçası terakkī üzre devşirildi[1].

Mukaddime-i Hurûc-ı Gürci Nebî

Zümre-i sipâhdan olup, Vezîr Gürci Mehemmed Paşa'nın ve Edirneli[*1] Ca'fer Paşa'nın birâderi olan Gürci Nebî, sâbıkā Sultân Murâd musâhibi Silahdâr Mustafa Paşa'nın ağalarından olup, zorbalar zemânında ve mezbûr Silahdâr devletinde nice voyvodalıklar ve ağır hıdmetler zabt idüp kuvvet ü kudret bulup tevâbi' u levâhık sâhibi olmuş idi. Niğde'de temekkün idüp Silahdâr nekbetinden sonra mâl kuvveti ile girü ağır hıdmetler zabtından hâlî olmayup bu esnâda üzerinde bulunan ağır hıdmetler âhara virilüp mirîye geçen akçası ilgā olunmağla, mezbûr harekete gelüp[2], Yenicâmi' vak'asında düşen sipâhîler intikāmını Vezîrden ve Müftî'den almağa 'azîmet fikrin itdi. Ve ba'zı hevâdârlar dahi, "*Sipâh gayreti yok mudur? İstanbul'da halk sipâhîleri istihzâ ider olup elleri ile erâzil biri birinin boynunu urmağa işâret ve bunlara ta'rîz kasd idüp, yeniçerinin tasallutu hadden geçüp bunlara haddin bildirmek ve sipâhîlik niçe olur göstermek gerek*" diyü tahrîk itmekle cem'iyyete âgāz idüp, etrâf u eknâf kethudâ-yerlerine ve nefere mektûblar gönderdiği haberi geldi.

Cumâdelûlâ: Çün Koca Paşa kendiyi veliyy-i 'ahd-ı mü'ebbed mülâhaza idüp, iç halkının her murâdına müsâ'ade göstermedi. Gerçi îrâd u mesârif

---

1 devşirildi N : cem' olundu A.

*1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında "Edirneli" olarak geçmekle beraber, doğrusu "Adanalı" olmalıdır. Ca'fer Paşa, 1651-1652 yılları arasında sadrazamlık yapmış bulunan Gürci Mehemmed Paşa'nın kardeşi olup, iki defa Adana Beylerbeyiliği'ne getirilmiş ve hayatının son yıllarını da ma'zûlen orada geçirmiştir (Bkz. *Sicill-i 'Osmânî*, II, 74). Nitekim Na'îmâ'nın, *Fezleke*'deki "Edirneli" ibaresini "Adanalı" olarak düzelterek nakletmiş olduğunu görmekteyiz (III, 1209).

2 gelüp N : gelir A.

ihtilâli her cihetden israfâtı kaldırmak[1] iktizâ itmiş idi lâkin, kendi dahi garaz-sız iş görmeyüp, ke'l-evvel ortalık fesâd üzre olmağla, muhâlifleri mezbûrun fikr ü[2] mülâhazasını taraf-ı saltanata inhâ itmekle, def' ü izâlesi vâcib olduğu-nu[3] bildirüp, lâ-cerem tedârükü[4] görülmeğe 'azîmet olunmuş idi. Re'y ü tedbîre şürû' olundu[5].

[290a] 'Azl-i Mehemmed Paşa ve Sadâret-i Murâd Paşa

Mâh-ı mezbûrun dokuzuncu günü Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa ve Yeniçeri Ağası Murâd Ağa içeri Sarây-ı 'âmire'ye da'vet olunup, Koca gāfil bulunmağla, vardıkda mühr-i hümâyûn alınup Murâd Ağa'ya virildi. Ve muhâsebesi görülmek içün Koca içerde kalup Murâd Paşa taşra çıkdıkda a'yân u erkân tehniye eylediler. Selefi etbâ'ının fikri bâtıl olup, "*'Azl kabûl eylemez*" diyen Mehemmed Kethudâ'yı ahz ve Kapucular Odası'nda habs fermân olundu. Ve Koca Paşa Malgara'ya gönderildi. Varup birkaç gün geçdikden sonra anda katl olundu. Ve Kethudâ dahi siyâsetle mâ-meleki musâdere[6] olundukdan sonra zindâna gönderilüp katl olundu. Ve ol gün ağalık Ocak'da meşhûr u nâmdâr başçâvuş olan Kara Çâvuş'a virildi. Cümle erkân-ı devlet Ocak'dan olup emr-i tasallut bu nakşı iktizâ itdi.

Muhârebe-i Foça

Donanma-yı hümâyûn Midilli ⟨Lesbos⟩'den geçüp Anadolu kıyılarından Kara Foça Limanı'na varup Kapudan Paşa bey gemilerini ba'zı mesâlih içün Midilli ⟨Lesbos⟩ tarafına gönderüp yatarken, bir gün öyleden sonra kâfir ge-mileri basup limana girdiler. Sâbıkā Mûsâ Paşa ile ceng eyleyen Kapudan, sürüp gemisi ile ileri gelüp, Kapudan Paşa'yı cenge da'vet itdikde, Paşa dahi yedeği ile çıkup, 'azîm ceng eyleyüp, top ve tüfeng dâneleri bârân-misâl yağup, iç-oğlanlarının ekseri düşdü[7]. Paşa tevâbi'inin biri küffârın bayrağın yıkup gemisine bayrak dikdikde küffâr anbara firâr üzre iken, gemilerin[8]

---

1 kaldırmak N : – A.
2 ve A : – N.
3 olduğunu N : – A.
4 tedârükü N : tedârük A.
5 re'y ... olundu A : – N.
6 musâdere A : – N.
7 düşdü N : düşüp A.
8 gemilerin N : – A.

yakmağa işâret topu atılmağla âteş itdiler. Kâfir gemisi yanarken Kapudan yedeği sığda ol gemiye ilişmiş bulunup ol dahi yanup içinde olanlar denize döküldü. Bu esnâda yeniçeri aslâ hareket itmeyüp bey gemileri dahi taşrada bulunmağla kâfir yeğnileyüp üç burtun ve bir çekdirme alup yedekledi. Ve bir kapudan -ki sâbıkā İslâm'a gelüp gemi virilmiş idi- mürtedd olup çekdirmesi ile varup anlara katıldı. Bu denlü hasâretden sonra kâfir liman ağzına gidüp, Kapudan dahi baştardası ile dibine[1] geldi*[1].

Ve Rumili Beylerbeyisi Mustafa Paşa Anabolu ⟨Nafplio⟩'ya varup gelen 'askeri eğlendirmeyüp Girid'e geçirmek içün anda ârâm eyledi. Ve cem' olan hazîne temâm oldukda kendi dahi geçüp gitmek ardınca oldu.

Hareket-i Gürci Nebî be-Cânib-i Âsitâne

Çün Gürci Nebî etrâfa âdemler gönderüp kendi dahi Niğde'den çâdır ile taşra çıkdı ve "Niğdeli Nûrî Bey" nâm bir 'atîk sipâhîyi ve sâ'ir etbâ'ını bile kaldırup menzil be-menzil Konya cânibine yürüdü, etrâfdan sipâh dahi gelüp yevmen fe-yevmen izdiyâd buldu. Yemîn ü yesâr sipâhî ve silahdâr bayrakları[2] ile serdâr tarzında alaylar kurup şevketle Konya'ya dâhil oldukda, Konya sipâhîleri dahi çıkup mülhak oldular. Ve etrâfa âdemler gönderüp cebren ve kahren halkı kaldırup muhâlefet idenin mâ-melekin gāret itdiler. Ve andan dahi Âsitâne tarafına teveccühleri mukarrer oldukda Vezîr-i a'zam, kendi tarafından mektûblar ile Kara Mustafa Paşa etba'ından Receb Ağa'yı gönderdi. "*Bu cem'iyyet ile hareket idüp gelmeden murâd nedir? Hasmınız Koca Paşa'nın hakkından gelindi. Şimden sonra cem'iyyeti dağıdup gidesiz*" diyü mezbûr Receb Ağa vardıkda, "*Yenicâmi' vak'asında bu denlü yoldaşımız düşdü ve namâzı kılınmadı. Bu fitneye bâ'is olan Müftî'nin dahi hakkından gelinmek içün da'vâmızı*[3] *huzûr-ı Pâdişâhî'de dinlediriz*" diyü gelmek **[290b]** ardınca olduğunu mezbûr Receb Ağa cumâdelûlânın on altıncı günü gelüp haber virdi. Ve 'askerin kesretini söyledi.

---

[1] dibine N : – A.

[*1] Foça Muhârebesi bahsi *Târîh-i Na'îmâ*'da *Fezleke*'deki ile hayli benzerlik göstermekle beraber, orada fazladan, muhârebe sonrası Kaptan Paşa'nın Foça Limanı'ndan çıkmayı başarıp Rodos Adası'na gittiği haber verilmektedir (III, 1211).

[2] bayrakları A : bayraklar N.

[3] da'vâmızı N : – A.

Meşveret-i Bektâşiyân der-Âsitâne

Vaktâ ki Gürci Nebî Akşehir'e gelüp Anadolu'da hurûc iden Katırcı-oğlu'nu da'vet ve yanına getirüp 'akd-i übüvvet ü nübüvvet idüp[1] Âsitâne'de cürmünü 'afv ve nice ihsân itdirmek şartıyla yek-dil ve yek-cihet olduğu haberi geldikde, hâlâ Devlet-i 'aliyye'nin hall ü 'akd-i umûr-ı cumhûru[2] ellerinde olan Ocak ağalarından Bektâş Ağa ve Muslihüddîn Ağa ve Kethudâ Bey ve ağa olan Kara Çâvuş Vezîr-i a'zam sarâyına varup, sâ'ir 'ulemâ ve bölük zâbitleri ve a'yân-ı devlet[3] bu bâbda meşveret eylediler. İstanbul'da sâkin bölük halkı ihtiyârlarını dahi getirüp, "*Gürci Nebî hurûcunda sizin dahi sun'unuz ve re'yiniz var mıdır? Yeniçeri ⟨ve⟩ sipâhî seferlerde biri biri ile*[4] *döğüş ve*[5] *çekişe gelmişdir. Yenicâmi' vak'asında müdâfa'a bi's-seyf olunup*[6] *birkaç âdem düşmekle, intikām kasdı içün sizin dahi*[7] *fikriniz ve*[8] *kasdınız*[9] *var mıdır? Muhammed dîni âşikâredir. Var ise söylen*" diyü Bektâş Ağa bunlara tevcîh-i hıtâb itdikde, muktezâ-yı hâl üzre cevâb virüp didiler ki: "*Biz Pâdişâh-ı İslâm emrine mutî'iz. Emr-i Pâdişâhî'ye itâ'at itmeyene karışmazız. Ve bizim anlar ile re'yimiz*[10] *ve tedbîrimiz yokdur.*"

Pes bundan sonra Gürci Nebî hurûc 'ale's-Sultân idüp Katırcı-oğlu didikleri kuttâ'-ı tarîk ve şakīyi yanma alup fesâda ittifâk itmekle 'ısyânı mukarrer olmuşdur. Etrâf u eknâfdan nefîr-i 'âmm olunup üzerine varup[11] ve "*Şakī-i mezbûrun hakkından geline*" diyü eyâletlere evâmir gönderilüp, Der-i devlet'den Tavukçu Paşa müstakill ser'asker ta'yîn olunup Üsküdar'a geçirildi. Ve Receb Ağa sipâh ocağından ve sâ'ir vükelâdan nush u pendi mutazammın mektûblar ile girü gönderildi.

---

1 idüp N : – A.
2 cumhûru N : cumhûr A.
3 devlet A : da'vet N.
4 biri biri ile N : – A.
5 ve A : – N.
6 olunup N : olup A.
7 dahi A : + bu N.
8 ve A : – N.
9 kasdınız A : sözünüz N.
10 re'yimiz N : re'y A.
11 üzerine varup N : – A.

Cumâdelâhire: Ser'asker olan Tavukçu Paşa bir mıkdâr süvâr ve bir gürûh[1] yeniçeri ile İznikmid'e varup, yeniçeriler yol üzerinde handek kesüp meters kurdular ve gelen 'askeri geçirmemek mülâhazasın itdiler. Lâkin, gelen 'asker ağır 'asker olup, "*Ol seyl-i revânın önüne sedd çeküp durmak hamâkatdir*" diyü Tavukçu Paşa girü dönüp yeniçeriler dahi dağıldılar. Ol mahalde Katırcı-oğlu, "*İznikmid'de bulunan yeniçerileri katl-i 'âmm itmeyince maslahat bitmez*" diyü ilhâh u ibrâm itdikce, Niğdeli Nûrî Bey ve ba'zı ihtiyâr sipâhîler mâni'olup hılâf-ı 'âde kimsenin katline rızâ virmediler.

Muhârebe-i Gürci Nebî ve 'Avdeteş

Cumâdelâhırenin on sekizinci günü Mısır'dan ma'zûl Haydar Ağa-zâde, Gürci Nebî üzerine ser'asker ve serdâr ta'yîn olunup Üsküdar'a geçdi. 'Umûmen yeniçeri ve sipâh dahi geçmek re'y olunup, mu'tâd üzre Serdâr otağı Doğancılar Meydânı'nda nasb olundu. Ve toplar çekildi. Yirmi birinde Vezîr-i a'zam geçüp kendi etbâ'ı ile Çamlıca yolu kenârında kondu. Sâ'ir a'yân u erkân ⟨ve⟩ ma'zûl beyler ve paşalar dahi me'mûr oldular. Bektâş Ağa İstanbul muhâfazasında kaldı. Yirmi üçünde bostâncılar silâh ile Üsküdar Bağçesi'ne nakl olundu[2].

Mâh-ı mezbûrun yirmi beşinde İznikmid'e[3] gönderilen 'asker ve Receb Ağa gelüp Gürci Nebî'den mektûb[4] getirdi[5]. "*Mukaddemâ da'vâ, Şeyhülislâm 'Abdurrahîm Efendi'nin ve oğlunun katli iken bu def'a 'azline râzî olup yeniçeri ile barışılup, ba'zı ahvâlim Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretlerine 'arz olunmak recâ ideriz*" diyü yazmışlar. Bu tarafdan müsâ'ade olunmayup Kartal menziline geldiklerinde Sol 'Ulûfeciler Kethudâsı ile bölüklerden birer çâvuş gönderilüp, "*Şeyhülislâm 'azli talebinden ferâgat olunsun ve cem'iyyeti bertaraf itsinler*" dinmekle bu def' ana dahi râzî olup **[291a]**, Katırcı-oğlu'na ve Kazzâz Ahmed'e birer sancak ve Gürci Nebî kendiye Türkman ağalığını 'arz eyleyüp Karahisârlı, sâbıkā sipâhîler ağası olan Cebeci-zâde 'Ali Ağa'yı ve Bağçeli Ahmed Bey'i bile gönderüp beri tarafdan müsâ'ade tecvîz olunmuşidi.

---

1 gürûh N : mıkdâr A.
2 olundu N : olunup A.
3 İznikmid'e N : – A.
4 mektûb A : mektûblar N.
5 getirdi N : getirüp A.

Ve ol menzilden leşker-i sipâh göçüp deryâ kenârıyla gelirken Hüseyin Paşa ağalarından Çatra-patra-zâde 'Ali Ağa'ya bir kadırga virilüp deryâ kenârından geçenlere top atmak içün gönderilmiş idi. Anlar dahi ba'îd yerden geçüp Bulgurlu kurbına kondular. Ancak mezbûr, top atanlık nâmıyla iştihârı tahsîl itdi. Ve bir gün mukaddem Rûznâmeci İbrâhîm Efendi Kethudâsı Uzun 'Ali Ağa, Koca Paşa zemânında tedbîr-i umûr müsteşârı iken hâlâ iltifât olunmamak ile, "*Taraf-ı hılâfdadır*" diyü Bosna diyârına, sılasına nefy olundu.

Mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı günü -ki yevmü'l-erbî'â idi- leşker-i sipâh Bulgurlu Depesi yanına konup ertesi, Üsküdar'a gelüp barış[1] görüş itmek üzre herkes çâdırında fârîğü'l-bâl otururken ve beri tarafda 'arz olunan sancakların ve ağalığın emirleri yazılır iken, "*Bu iki tâ'ifenin ittihâd ü ihtilâtı nâfi' değildir. Bunları bir tarîk ile def' lâzımdır*" diyü muhâlifler iğvâ idüp, Vezîr-i a'zam dahi yalnız muhâlefete cür'et itmeyüp müteredditd iken, Burusa'dan ma'zûl bir bey feryâd iderek[2], "*Celâlîler beni soydu ve kıtâle şürû' itdiler*" diyü şikâyet eyledi. Meger Gürci Nebî bî-haber iken Katırcı-oğlu ve Kazzâz Ahmed binüp feşârîlik eyleyüp birkaç yüz atlu ve segbân ile ol tarafa varan perâkende 'askere ulaşup mezbûr beyi soyup kaçırmışlar[3]. Gelüp söylediği gibi, Paşa emirlerin tuğrâsını çekerken Koyun-zâde ve Müneccimbaşı, "*Şimden sonra kılıc kından çıkdı, cengdir*" diyü Paşa'yı kaldırup cümle paşa ve beyler 'askeri ile binüp yürüdükde, öte tarafdan Gürci Nebî'ye dahi haber olup, sipâh alayları dahi gürûh gürûh "Kayış-pınarı" nâm mahalle gelüp bayırlar üzerinde alay alay durdular. Katırcı-oğlu ve Kazzâz Ahmed bayır eteğinde çalılık arasına sarıca segbânı döküp atluları ile[4] mezbûrlar cenge çıkup, çarhaya varan paşalı derd-mendleri[5] segbân üzerine çeküp, bin beş yüz kadar fakîri ân-ı vâhidde demdeme idüp, ekser paşa ve beyler mecrûh olup inhizâma karîb oldular.

Beri tarafda sipâh ve silahdâr Kādîköyü semtinde Ser'asker ile durup yeniçeri alayı bağlar içinde yayılmış idi. Serdâr ve yeniçeri alay önüne uğrayup istimâlet virdi. Ve "*Bu mertebe kıtâl olmak insâf mıdır?*" diyü ba'zı sözler

---

1 barış N : + ve A.
2 iderek N : idüp A.
3 soyup kaçırmışlar A : soymuşlar N.
4 ile N : – A.
5 derd-mendleri N : derd-mendler A.

söylendi. Paşalar alayına za'f u inkisâr târî olmak ile beri tarafdan Vezîr-i a'zam ve yeniçeri alayı yürüyüp, Katırcı-oğlu ve Kazzâz Ahmed girü çekilüp, sipâhîler evvel dahi cenge mübâşeret itmeyüp bu def'a, "*Ulü'l-emr ile mukâtele câ'iz değil*" diyü dönüp çâdırlara bile çoğu uğramayup, güçle gelen tâ'ife bu denlü bahâne göricek perâkende vü perîşân oldular. Öyle zemânı cenge şürû' olunmuş idi. Ahşâma karîb iki 'asker dönüp ertesi, çâdırlar bozulup İstanbul'a geçildi. Sipâh 'askeri dereden depeden yolsuz gidüp İznikmid ardında[1] Ada Kazâsı'na varup, andan her biri vilâyetine gitdi. Gürci Nebî Niğde'ye ve Katırcı-oğlu Söğütdağı'na ve Kazzâz Ahmed[2] Akşehir semtine varup vak'a bu vechile âhır oldu.

Ve bu hılâfın semeresi ancak bu oldu ki sipâh tâ'ifesine Ocak ağalarının ve etbâ'ınm Yeni**[291b]** câmi' vak'asından beri kâh, "*Bunların defterlerini yakup ocaklarını söyündürmek gerek*" diyü bâtıl sözleri ve kâh, "*Yeniçeriden yirmi bin atlu 'asker idüp*[3] *sipâhîye bedel devlete hıdmet itsinler*" diyü muhâl endîşeleri[4] lağv olup, bu def'a bir[5] sipâhî def'i içün 'umûm üzre Âl-i 'Osmân 'askeri Üsküdar'a geçdiğin görüp sükût itdiler. Ve min-ba'd kinâye ve ta'rîz vâdîleri ber-taraf oldu. Derd-mend Gürci Nebî gerçi bu yolda başını ve mâlını fedâ eyledi ammâ, hele ocaklara bu kadarca bir hıdmet[6] ve halka gösteriş idüp 'âlemi sipâhîliğe meyl itdirdi. Sonra Hasan Ağa cem'iyyeti dahi buna te'kîd vâkı' olup yeniçerinin tafrasını ber-taraf itdiler. Niteki beyân olunur.

Mâh-ı mezbûrda[7] Âsitâne'ye 'arzlar ve mahzarlar ile gönderilen âdemler Girid'e varup Vezîr-i a'zam-ı sâbık mektûbunda yazılana mugāyir, ağızdan, donanma ne şekl çıkdığın haber virmekle, a'yân-ı 'asker Serdâr yanına cem' olup sefere ta'yîn olunan beylerbeyiler ve sancak beyleri tekrâr birer tarîk ile ağalara mürâca'at idüp kaldıkların ve lağımcı irsâl olunmayup[8] beş bin yeniçeri defteri gönderilüp mevcûdları ancak iki bin olup, "*Kandiye muhâsarasına Yeniçeri Ağası ve altı bölük halkı*[9] *ve cümle 'asker gelüp bizimle ittifâk üzre*

---

1 ardında N : ardından A.
2 Ahmed N : + Ağa A.
3 idüp N : itmek A.
4 sipâhîye ... endîşeleri N : – A.
5 bir N : – A.
6 hıdmet N : + eyledi A.
7 mâh-ı mezbûrda N : mezbûr A.
8 olunmayup A : + ancak.
9 halkı A : – N.

meterse girerler ise biz dahi bezl-i makdûr ideriz diyü *'arz olunmuşidi*[1]. *Şimdi bize*[2] *bir mıkdâr hıdmetkâr ve cebelülerimiz ancak geldi. Bu hıdmet bunlar ile hâsıl olmaz*" diyü feryâd itdiklerinde Hüseyin Paşa istimâlet virüp, "*Mâ-beyninizde olan güft ü gûnun aslı yokdur. Vezîr-i a'zam müstevfâ 'asker ve lağımcı göndermişdir*[3]. *Donanma 'askeri gemilerden çıkup bizimle meterse girerler. Sabr idin*" diyü def'-i meclis eyledi. Bu esnâda küffârın yirmi burtun ve yirmi iki çekdirme ve dört mavna imdâdı gelüp kal'a önünde lenger-endâz oldu.

Receb ayının on ikinci günü Kapucu Mûsâ Paşa Bağdâd Eyâleti'nden ma'zûl gelüp[4] içeri duhûl sûretinde iken ahz ve Yedikulle'de habs olunup, on dördünde katl olundu. Ve ol gün Gürci cenginde bile olup vâfir âdem katl eyleyen Harem'den çıkma Müteferrika Kazzâz Ahmed, Akşehir'de bir tarîk ile giriftâr olup Âsitâne'ye kayd u bend ile getirilüp[5] Parmak-kapu'da salb olunup, birâderi dahi bile olmağla yeri çalınup, sipâhî olmağla zindânda boğuldu.

Girü ol gün Şeyhülislâm 'Abdurrahîm Efendi ma'zûl olup meşîhat-i İslâmiyye Müneccimbaşı sevki ile Bahâ'î Efendi'ye virildi. Ve 'Abdurrahîm Efendi, oğlu[6] bağçesine nefy olunup[*1], üç dört günden sonra deryâdan Mısır ve Hicâz'a Hacc itmeğe gönderildi. Bu esnâda Kapu Ağası Hâdım 'Abdurrahmân Ağa vezâretle taşra çıkup hâslar ta'yîn olundu. On beşinde Kemâl Efendi-zâde İstanbul Kazâsı'ndan munfasıl olup, mansıb-ı kazâ Sun'î-zâde Efendi'ye virildi. Ve Galata Kazâsı dahi 'Ismetî Efendi'ye virildi[7].

---

1 olunmuşidi N : olundu idi A.
2 bize N : – A.
3 göndermişdir N : gönderüp A.
4 gelüp N : olup A.
5 getirilüp A : getirilmiş N.
6 oğlu A : + ile N.
*1 Şeyhülislam Abdurrahîm Efendi'nin azli bahsi *Târîh-i Na'îmâ*'da ayrı bir bend halindedir. Her ne kadar, "Müverrih Şârihü'l-Menâr-zâde 'Abdurrahîm Efendi'nin mesâlibin yazup kadhi ve zemmi bâbında hayli tatvîl-i kelâm itmişdir. Bu mahalle tahrîri nâ-münâsib olmağla hazf olunmuşdur" demişse de Na'îmâ, konuyu *Fezleke*'dekinden çok daha ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Onun anlatımına göre Abdurrahîm Efendi şeyhülislamlıktan azledildikten sonra "Topçular kurbunda oğlunun çiftliğine" gönderilmiştir (III, 1233). *Fezleke*'nin Nuruosmaniye nüshasında yer alan, Abdurrahîm Efendi'nin oğlu ile beraber gönderildiği yönündeki ifade hatalıdır.
7 virildi A : nasb oldu N.

Şehâdet-i Kapudan Ahmed Paşa der-Muhâsara-i Suda ⟨Souda⟩

Bundan akdem müşârun-ileyh Ahmed Paşa donanma ile Foça Limanı'ndan çıkup Cezâyir ve Tunus ve Trablus ve Mısır'dan navlun ile tutulan burtunlar dahi bir yere gelüp mecmû'u Kandiye altına vardıklarında, Kapudan Paşa gemileri kenâra yanaşdırmayup deryâdan ve sâ'ir 'asker karadan ittifâk ile Kandiye Kal'ası'na kuşlukluk yol karîb olan "Balyokastro" nâm kal'a fethine teveccüh idüp vardıklarında, recebin beşinci günü bi-'avni'llâh fetih müyesser olup Hüseyin Paşa girü mekânına 'avd itdikden sonra, Kapudan'dan top ve imdâd taleb olundukda, "*Biz deryâya me'mûruz*" diyü müsâ'ade itmeyüp, ol esnâda küffâr **[292a]** gemileri dahi görünmekle üzerlerine varup biraz toplaşdıkdan sonra ayrılup Resmo ⟨Rethymno⟩'ya gitdi. Anda dahi imdâd taleb olundukda yine mukayyed olmayup, "*'Asker bunda da lâzımdır*" diyü Hanya'ya varup, ba'zı gemiler sulanmağla kalafat iderken, kırk elli kadar kayıklara levend yazup kendi karadan Amasya Beyi Ahmed Paşa'nın yanma gelüp, Suda ⟨Souda⟩ Kal'ası'nı kayıklar ile teshîr tasavvurunda olup hücûm u ikdâm üzre iken[1], kazâyla kal'adan bir top gelüp başını götürmekle, mâh-ı mezbûrun on sekizinde şehîd oldu. Hüseyin Paşa haberdâr oldukda donanmaya bir kapudan lâzım olmağın, Bıyıklı Mustafa Paşa'ya emir virüp, ol sâ'at Hanya'ya gönderüp, kapudanlık mezbûra olmak içün Der-i devlet'e 'arz u i'lâm eyledi[2].

Bu tarafdan dahi mukarrernâme ve emr ile Vezîr-i a'zam âdemîsi varup, Dîvân olup a'yân-ı 'asker mahzarında okunup, "*Bu sene donanma mükemmel gönderilmişdir. Cezâyir ve Tunus ve İskenderiyye'den müstevfâ burtunlar ile sâ'ir mühimmât irsâl olunmuşdur. İkdâm idüp Kandiye'yi teshîre sa'y idesiz*" dimekle huzzâr-ı meclis bir ağızdan cevâb virdiler ki: "*Donanma ile bize ne kadar cedîd 'asker ve mühimmât geldi⟨ğin⟩ Âsitâne'ye defa'ât ile 'arz eyledik. Mâdem ki bize 'asker ve cebehâne ve lağımcı gelmeye, bizden dermân yokdur. Bir tarîk ile meterse girmeziz. Donanma bize 'asker getirmediğinden gayri, küffâr ile cenge bizden 'asker alup götürdü*[3]" didiler.

Ertesi, mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci gicesi ordu-yı hümâyûn eşkıyâsı gulüvv idüp, Segbânbaşı kapusuna gelüp ağaların taşlayup ba'dehû, Hüseyin

---

1 iken N : – A.
2 eyledi N : olundu A.
3 götürdü N : getirdi A.

Paşa üzerine hücûm idüp geldiklerinde, "*Murâdınız nedir? Sabâh görülsün*" dinildikde, bakmayup içeri girdiler. Paşa dahi piyâde çıkup Rumili Kethudâsı odasına düşdü. Sâ'ir 'asker dahi küffâr çıkdı kıyâsıyla ol mahalle varan varanın olup, anların eşkıyâsı dahi[1] karışmağla, Paşa'nın emvâl ü erzâkını yağmâ idüp iki iç-oğlanı ol hengâmede maktûl ve birkaçı mecrûh oldu. Gāretden sonra bâkī kalanı ihrâk eylediler. Ba'dehû, kethudâsı Velî Ağa'nın ve Re'îs Paşa-zâde⟨'nin⟩ ve sâ'ir tevâbi' u levâhık⟨ın⟩ eşyâsını*[1] gāret idüp ertesi, Rumili Beylerbeyisi ve Segbânbaşı ve sâ'ir paşalar ve beyler beşer onar âdem ile Paşa'nın yanına gelüp, Hüseyin Paşa tarafından paşalar ve Segbânbaşı çıkup, "*Murâdınız nedir? Düşmen içinde 'ırz-ı devleti pây-mâl mi idersiz?*" didikde cümlesi, "*Bizim şimden sonra durmağa dermânımız yokdur. Elbette hemân kalkup gidelim*" diyü feryâd itdiler[2]. "*Müslimânlar! Bu âna dek çekilen zahmet hebâ olur. Ve bu memleket kâfire virilüp bu kadar cebehâne ve toplar niçe olur?*" diyü ikindi vaktine değin cem'iyyet durup nice def'a âdem varup gelüp bi'l-âhıre, "*Cebehâne ve toplar Resmo ⟨Rethymno⟩ Kal'ası'na nakl olunup rûz-ı kāsıma dek bekleriz. Dahi ziyâde oturmağa kādir değiliz*" diyü cevâb virüp, içlerinden Âsitâne'ye âdem gönderüp varup gelince, "*Donanma gitmesine kefîl*[3] *olur musuz?*" didiklerinde, rûz-ı kāsıma mehl virilüp, hezâr mücâdeleden sonra[4] bu söz ile def'-i meclis olundu. Ve Ordu Kādîsı sicill ü hüccet idüp kendi taraflarından Çatalbaş Bey ile Pirizrin ⟨Prizren⟩ Alaybeyi'ni Âsitâne'ye gönderüp Serdâr dahi, "*Bundan sonra bunlara bir gayri söz muhâlâtdandır ve nef'i olmaz. Hemân Resmo ⟨Rethymno⟩ Kal'ası'na ziyâde âdem konup cebehâne hıfz oluna ve 'askere icâzet virile*" diyü 'arz u i'lâm eyledi[5]. Ve Kapudan'ın muhallefâtı Kādî re'yiyle[6] defter olunup, kethudâsı ile iki bey gemisine konup[7] Der-i devlet'e gönderildi.

---

1 eşkıyâsı dahi N : dahi eşkıyâsı A.

*1 Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarında " eşkıyâsını" olarak geçmektedir. Ancak cümle çok anlamsızlaştığından dolayı, "eşyâsını" şeklinde düzelterek metne almayı uygun gördük.

2 itdiler A : idüp N.

3 kefîl N : – A.

4 sonra N : – A.

5 eyledi N : olundu A.

6 re'yiyle N : 'arzıyla A.

7 ile ... konup N : iki bey gemisi ile A.

Şa'bân ayının ikinci günü sâhib-i vak'a Gürci Nebî'nin başı geldi. Çünki mezbûr, cem'iyyeti dağıdup vilâyetine gitmiş idi, hakkında[1] paşalara ve beylere evâmir gönderilüp, Kırşehri Beyi İshâk Bey cümleden mukaddem Karapınar kurbında üzerine gelüp gâfil iken basup, ok ile biraz ceng itdikden sonra, üşüp **[292b]** öldürdüler. Ve takarrüb içün başını getirüp, çendân makbûle geçmemekle tasavvurdan ziyân itdi.

Altıncı günü Defterdâr İsmâ'îl Paşa ma'zûl olup Müneccimbaşı sevki ile yeri Tezkireci Ahmed Paşa birâderi İbrâhîm Kethudâ'ya virildi*[1].

Sekizinde Mısır'dan gelen Emîr Paşa habs ve musâdere olundu.

Yedinci günü Kapudan'ın mukarrernâmesiyle Ocak tarafından Girid ve 'asker ahvâli görülmek içün Kör Hüseyin Ağa gönderildi.

On ikinci günü İsmâ'îl Paşa hâslar ile Dîvân vezîri oldu.

On sekizinde Haydar Ağa-zâde'ye Kaya Sultân virildi*[2].

Yirmi üçünde Girid'den Çatalbaş Bey gelüp 'arzlar ve mahzarlar getirdi.

Yirmi beşinde üç bin kadar yeniçeri ve bin sipâhî yazılup gitmekle me'mûr oldu.

Yirmi dokuzunda İsmâ'îl Paşa'nın ba'zı 'amel ü hareketi duyulup sömbeki ile Bozcaada muhâfazasına gönderildi.

---

[1] hakkında N : hakkından A.

*[1] Müellifin sözünü ettiği Tezkireci Ahmed Paşa, Sadrazam Kemânkeş Kara Mustafa Paşa zamanında tezkirecilik görevinde bulunan Hezârpâre Ahmed Paşa'dır. İbrâhîm Kethudâ, Sadrazam Hezârpâre Ahmed Paşa'nın biraderidir ve sadareti esnasında onun kethudâlığı görevinde bulunduğundan dolayı bu unvanla anılmaktadır (*Târîh-i Na'îmâ*, III, 1136; *Sicill-i 'Osmânî*, I, 104). Başdefterdârlıktan önceki bilinen son görevi ise Bağdâd Beylerbeyiliği'dir (*Târîh-i Na'îmâ*, III, 1137). İki varak ileride müellif, İbrâhîm Kethudâ'nın defterdârlıktan azledilmesini haber verirken bu defa ondan "Ahmed Paşa karındaşı Defterdâr İbrâhîm Ağa" olarak (vr. 294b), hemen arkasından Yedikulle'de hapsedilmesini bildirirken ise "Defterdâr-ı sâbık İbrâhîm Paşa" olarak (vr. 295a) bahsetmektedir.

*[2] 18 Şa'bân 1059 (27 Ağustos 1649) tarihinde Haydar Ağa-zâde'ye Kaya Sultân'ın verildiği bilgisini *Na'îmâ* da tekrarlamıştır (III, 1244). Hatta *Fezleke*'dekinden fazla ayrıntı sunan Na'îmâ, Sultân Murâd kızı Kaya Sultân ile Haydar Ağa-zâde Mehemmed Paşa'nın nikâhında Defterdâr İbrâhîm Paşa'nın sağdıç olduğunu söylemiştir. Ancak bahsedilen tarihte Kaya Sultân, Melek Ahmed Paşa ile nikâhlı bulunmaktadır. Melek Ahmed Paşa ile Haydar Ağa-zâde Mehemmed Paşa'nın bacanak olduklarını bildiğimize göre (*Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, nşr. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, İstanbul 2001, V, 43), en azından, belirtilen tarihte Haydar Ağa-zâde'nin Sultân IV. Murad'ın kızlarından biri ile nikâhlandığı bilgisi doğru olmalıdır.

Muhâsara-i Kandiye Sâniyen

Mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü Konakçı 'Ali Ağa ile Hüseyin Paşa'ya gönderilen hıl'at ve hatt-ı hümâyûn vâsıl olup mefhûmu ma'lûm oldukda, bundan akdem Kapudan'dan defa'ât ile imdâd taleb olunup, müsâ'ade göstermeyüp gitmişidi. Hanya'ya vardıkda 'askere ye's gelüp Serdâr emvâlini gâret itmişidiler. Lâkin sonra, Kara Hâce ve deryâ beyleri Kapudan düşdükden sonra bir yere gelüp müşâvere eylediler. Mektûb yazdılar ki: "*Biz deryâ 'askeri ile taşra çıkup size imdâd itmekle, meterse girerseniz gemi levendi ve kürekçi ve Cezâyir ve Tunus yiğitleri ile balyemez topları çeküp size imdâd ideriz*" diyü Sarı 'Ali Kapudan'ı gönderdiler. 'Asker bu sözü istimâ' itdikde meterse girmeğe rızâ virüp Kara Hâce Paşa ile iki bin kadar gemi[1] levendi ve dört bin kadar kürekçi ve on 'aded balyemez top ve Zağarcıbaşı dahi bin beş yüz yeniçeri ile ve Tunus ve Tırablus ve Cezâyir'den bin beş yüz kadar yiğit ile mâh-ı mezbûrun yirminci günü orduya dâhil olup ertesi gice -ki şeb-i düşenbihdir- meterse girildi. Dahi ertesi yeniçeri metersiyle toplar önünde bir lağım atılup ol maglatada üç dört bin kadar kâfir çıkup meterslerin üzerine hücûm eyledikde, yeniçeri ve Rumili ve Anadolu hâzır bulunmağla üzerlerine yürüyüp bi-'avni'llâh gâlib geldiler. Küffârdan otuz kırk baş alınup iki yüz kadarı toprağa düşüp münhezim⟨en⟩ rücû' itdiler. Ve metersleri sürüp taşra tâbyeler üzerine varınca küffâr tarafından yedi sekiz lağım atılup ve her birinde düşmen hücûm idüp bi-'avni'llâhi te'âlâ[2] cümlesinde münhezim ve 'asker-i İslâm mansûr u muzaffer olup nice diller ve başlar aldılar.

Şa'bânın yirmi dokuzuncu gicesi meters önünde olan iki metîn tâbyelere hücûm olunup, küffâr üç dört yerden lağım atup sabâha dek 'azîm ceng eyledi. Bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ[3] 'asker-i İslâm galebe idüp tâbyeleri kabza-i tasarrufa getirdiler. Ve içinde, handeke girmeğe dehlîzler açdılar.

Ramazân-ı şerîfin altıncı günü Kör Hüseyin Ağa Girid'e varup hatt-ı hümâyûn ve emri Hüseyin Paşa'ya virüp Vezîr-i a'zam mektûbunda: "*Hanya muhâfazasında olan yeniçerilerden ve gayriden bin beş yüz nefer yeniçeri ihrâc idesiz*" dimekle, hâlâ Hanya'dan anlar meterse gelüp ve bey gemileri Golos ⟨Volos⟩'a peksimâta gidüp, küffâr gemileri Suda ⟨Souda⟩ etrâfında gezmekle kaldırılmayup[4] 'asker-i İslâm metersde ihtimâm üzre iken, mâh-ı

---

1 gemi N : gemici A.
2 te'âlâ A : – N.
3 te'âlâ A : – N.
4 kaldırılmayup N : kaldırılup A.

mezbûrun on birinci gicesi, kal'adan bir kumbara atılup yere indikde pârelenüp Segbânbaşı Mahmûd Ağa'nın ayağına dokunmağla, topuğuna varınca hurd idüp topuğundan kat' olundukda vefât itdi. Ve bir pâresi dahi Rumili Vâlisi Mustafa Paşa'nın alnına dokunmağla ol dahi mecrûh olup, yeniçeri zâbiti olmamağla Zağarcıbaşı yerine baş ve buğ ta'yîn olunup, "*Yeniçeri tâ'ifesini istihdâma Kethudâ ve sâ'ir Ocak ağaları bu cânibe gelmek mühimdir. Zîrâ*[*1] *bu 'asker bu kal'anın küfvi değildir. Ve ne mıkdâr 'asker olduğu defter olunup gelen Hüseyin Ağa ile gönderilmişdir*" diyü Serdâr 'arz eyledikde, Kethudâ ta'yîn ile me'mûr olmak mertebesinden geçüp sâ'ir Ocak ağaları dahi inkıyâd itmemekle, ancak Kör Hüseyin Ağa'ya segbânbaşılık virilüp girü Girid'e me'mûr oldu. Ve 'asker metersde cân ve baş ile çalışır iken bir gice, elli birinci cemâ'atin cümle neferi ve elli üçün nısfı ve altıncı cemâ'ati ve on dördüncü mukaddemâ mânde olmağla on dokuz ve otuz sekiz neferi cümle gidüp, bunlardan gayri kırk birincinin dahi bir mıkdârı firâr idüp yedi sekiz odanın çorbacıları kalkmağla[1], sâ'ir 'askere dahi fütûr gelüp hıdmetden soğudular. Zîrâ meters üzerinde⟨n⟩ 'asker kaldırmak bâ'is-i ihtilâl idi.

Kâfir ise elli altmış vakıyye çeker kumbaralar atup mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü kırkdan mütecâviz 'azîm lağımlara âteş virüp bir sâ'atde dört lağım atdı. Bundan sonra, metersden on dört oda neferâtıyla kaldırıldığından 'askere ye's gelüp gitdikce hıdmetde tekâsül gösterdiler. Ve mukaddemâ Kör Hüseyin Ağa Girid'e varup ahvâle vâkıf olup geldikden sonra, ol tarafda ba'zı kimesnelere Vezîr-i a'zam hufyeten mektûb gönderüp, "*Hüseyin Paşa 'askere cevr ü cefâ idüp düşen ze'âmet ve tîmârı müstahikkına virmeyüp kal'anın fethi bâbında tekâsül idermiş. Evzâ'-ı nâ-hem-vârî anın sû'-i tedbîrindendir dirler. Eger vâkı' ise sicill ü hüccet itdirüp gönderesiz*" dimekle, Hüseyin Paşa vâkıf olup bu denlü bezl-i makdûrdan sonra hıdmet⟨i⟩ **[293a]** bilinmediğinden elem çeküp yeniçeri a'yânını ve ihtiyârlarım ve Rumili ve Anadolu beylerini ve ihtiyârlarını da'vet idüp zikr olunan ahvâli cümlesine takrîr ü tefhîmden sonra anlar cevâb virdiler ki: "*Bizim bu cezîrede üç dört seneden beri meksimiz sizin görüp gözetmeniz iledir*[2]*. Ve illâ bu makūle bir hisâr-ı 'azîm muhâsarasında iki üç sene yaz ve kış oturup 'ale't-tevâlî ceng ü kıtâle tahammül ne mümkindir. Biz senden her vechile hoşnûduz. Zerre kadar incinmemiz yokdur.*

[*1] zîrâ : A nüshasında mükerrer.

[1] kalkmağla A : kalmak ile N.

[2] gözetmeniz iledir A : gözetmekledir N.

Kal'a husûsunda aslâ taksîr eylemediniz. Zuhûr iden nâ-şâyeste vaz', dört seneden beri âlâm ve şedâ'id-i muhâsara ve kıtâlden ducret gelüp bıçak kemiğe dayanup tahammülden kalmağla, biz bu kal'anın küfvü olmamağla, minba'd durmağa tâkat kalmadığı ecilden zuhûr eylemişdir. Mukaddemâ bu ahvâl 'arz u mahzar olunup gönderilmişidi. Ve hâlâ yine hakîkat-i hâl ne ise tekrâr 'arz u mahzar ideriz" diyü dağıldılar. Paşa dahi eyâletlerden ve Ocak halkından başka başka mahzar ve mûcibince hüccet itdirüp gönderilmişidi. Geldikde zarûrî sükût olundu. Ve illâ sû'-i kasd mukarrer idi.

Ramazânın on sekizinde Tatar Hân, Leh vilâyetine sefer idüp musâlahadan sonra Kırım'a 'avdet itdiği haber geldi.

Şevvâl ayının üçüncü günü Haydar Ağa-zâde kapudan olup Kör Hüseyin Ağa'ya segbânbaşılık virilüp Girid'e me'mûr oldular. Sekizinde Kapudan Paşa iki kadırga ile teveccüh idüp gitdi. Ve mukaddemâ 'asker tarafından Âsitâne'ye gönderilen Pirizrin ⟨Prizren⟩ Alaybeyi Girid'e varup hatt-ı hümâyûn ve emir ve mektûb ibrâz idüp kırâ'at olundukda, mukaddem 'arz olunan umûrun cevâbına aslâ ta'arruz olunmayup ancak, "*Kal'a fethine mukayyed ve 'askere lâzım olan kadar harclık ve zahîre virüp metersden ayrılmayasız*" dinilmiş. Ve mektûbda, Çatalbaş Bey ile dört beş bin kadar 'asker imdâdı Sakız ⟨Chios⟩'a yollanup bey gemileri ile birkaç pâre burtun ol 'askeri geçirmeğe taleb olunup, "*Anda olan 'asker kal'ayı teshîre sa'y ideler. Eger fetih müyesser olmazsa bir kadem girü çekilmeyüp yerlerinde ber-karâr duralar ki imdâd biri biri ardınca yetişdirilir. Bir nesneye zarûret çekilmez*" diyü beyler ve a'yân-ı 'asker mahzarında okundukda cümlesi, "*Sem'an ve tâ'atan*" diyüp ziyâde dikkatle handek başına varınca küffâr, elliden mütecâviz 'azîm lağımlar atdığından gayri, başka on üç lağım hâzır idüp her gün bir fitilden dört beş lağıma âteş eylemek ile üç dört yeniçeri odasın cümle neferâtıyla ve birkaç sancağın dahi yarı kadar 'askerin basdırup hayli âdem şehîd olmağla, sâ'irlerine dahi havf düşüp cümle bir yere geldiler[1] ve Paşa'ya didiler ki: "*Makdûrumuzdan ziyâde çalışup dikkat itdik. Bir vechile zafer müyesser olmayup kumbaralar ve lağımlar cânımıza kâr itdi. Dahi metersde durmağa kudret kalmadı. Bâ-husûs eyyâm-ı şitâ karîb olup meterslere su dolar. Elbette çıkarız. Ve aramızdan beşde bir harclıkcılarımız gönderüp bâkī kalanlar ile bir mıkdâr alarga olup, mukābelesinde bir kal'a binâ idüp cebehâne ve topları anda koyup ve cedîd 'asker ile bir mıkdârımız evvel-*

[1] geldiler A : gelüp N.

bahâra dek bekleyüp sâ'irimiz donanma ile gideriz. Defa'âtle ahvâlimiz 'arz eyledik. Taraf-ı saltanatdan aslâ bize merhamet ve icâzet olmadı. Min-ba'd durmazız" didiklerinde Hüseyin Paşa, "*Fermân-ı hümâyûna muhâlif vaz'a kādir değilim*" diyü cevâb virüp tekrâr, "*Ebette bizi ihrâc eyle. Ve illâ rûz-ı kāsıma dek metersde durursak bâkī kalanımızın güzîdesi dahi helâk olup maslahat görülmez. Ve sâ'iri perîşân olup toplar ve cebehâne meydânda kalır, nâm eksikliği olur*" diyü feryâd u ibrâm olunmağla, def'i mümkin olmayup kendilerin ikdâmı ile çıkıldığı sicille yazılup cümlesi metersden çıkup beşde biri harclıkcı ta'yîn olunup donanma ile gönderildi.

Bâkī Rumili 'askeri sene-i sâbıkada kışladığı köprü tarafında birkaç top koyup Hüseyin Paşa, Anadolu 'askeri ile Nazarta semtinde topları kurup döğmekden hâlî olmayup ve bir münâsib yerde bir kal'a binâsıçün taş ve kireç ihzârına mübâşeret eyledi. Hücceti ve 'asker mahzarı ile Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ Alaybeyi ve Yanya Alaybeyi ve[1] Tırhala'dan bir çeribaşı eline virüp, "*Bu 'asker vilâyetlerine varup dinclenüp gelmeyince bir dahi muhâsaraya kādir değillerdir*" diyü vâkı'-ı hâli Der-i devlet'e 'arz eyledi. Zîrâ hisâr-ı üstüvâr-ı Kandiye⟨'nin⟩ -ki önü deryâ ⟨idi⟩- üç tarafı handek-i 'amîk ile ihâta olunup, yemîn ü yesârında deryâ ve karadan hırâset içün iki metîn tâbye ile münsedd olup ve pîşgâh-ı hisârda olan fezâda dahi beş büyük tâbyesi var idi ki her biri bir hisâr-ı üstüvâr idi. Geçen sene hezâr zûr u zâr ile iki büyük tâbyesi alınup hulûl-i şitâ iktizâsıyla metersden çıkıldıkda küffâr fürce bulup girü aldıkdan sonra, tekrâr istihkâm idüp evvelkiden ziyâde metîn kılmışlar idi. Bu sâlde on bir metîn tâbyesinden birisi teshîr olunup pîşgâh-ı hisârda bâkī tâbyelerden birisi teshîr olunup, pîşgâh-ı hisârda bâkī tâbyelerden geçüp kal'a handekine varmak müyesser olmamış idi. Kesret-i lağım ve kumbaradan 'asker-i İslâm muztarr olup nâ-çâr el çekdiler.

Mâh-ı mezbûrun dokuzunda Rumili Sadrı 'Azîz Efendi ma'zûl olup Memik-zâde yerine geçdi. Anadolu Kādî'askeri Kabakulak-zâde bu vaz'dan dil-gîr olmağla Dîvân'a varmayup mansıbdan isti'fâ eyledikde, Sadâret-i Anadolu Hüsâm-zâde Efendi'ye tevcîh olundu.

Ve on beşinde cum'a gicesi Pâdişâh-ı 'âlem-penâh ve birâderleri sünnet oldular.

[293b] On altıncı günü Vezîr-i a'zam sarâyında sipâh ve silahdâra 'ulûfe virdi.

---

[1] Yanya Alaybeyi ve N : – A.

Zilka'denin yedinci günü Katırcı-oğlu, Çaylı 'Îsâ Ağa vâsıtasıyla gelüp cürmü 'afv olundu. On dördünde Beyşehri Sancağı virilüp küllî ri'âyet ile gönderildi.

Yirmi birinde Girid Seferi içün müşâvere olunup Kandiye kurbında kal'a binâsı ma'kūl görüldü. Mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinde Girid Seferi'ne me'mûr olan Vezîr Ken'ân Paşa ve Segbânbaşı Hüseyin Ağa üç yüz kadar yeniçeri ve yetmiş seksen kadar sipâh ve silahdâr ile varup ordu-yı hümâyûna dâhil oldukda, dört beş bin cedîd 'asker ve imdâd didikleri lâf u güzâfa çıkdı. Vezîr Süleymân Paşa varup Resmo ⟨Rethymno⟩ muhâfazasında oldu. Ve Mehemmed Paşa Hanya muhâfazasında kaldı. Kandiye Kal'ası'nda olan küffâr ne mıkdâr âdem geleceğin dahi Sakız ⟨Chios⟩'dan haber alup her bâr yine taşra çıkup tecâvüzden hâlî olmayup deryâdan imdâd eksik olmamağla kuvvet buldu.

Ve Anadolu Beylerbeyisi Boynueğri Mehemmed Paşa ma'zûl oldukdan sonra Kütahya'dan kalkup Karaman cânibine teveccüh itmekle, "*'Isyânı vardır*" diyü izâlesine 'azîmet olmağın, "Günyüzü" nâm mahalle vardıkda âgâh olup, salt ⟨ve⟩ sebük-bâr girü dönüp Bey-bâzârı üzerinden Âsitâne'ye gelüp isti'fâ itdi.

Zilhiccenin yirmi birinci günü Girid'de küffârın piyâde ve süvârı "Kırmızı Manastır" ta'bîr olunur mahalle çıkup ve bir mıkdâr piyâdesi dahi 'asker-i İslâm'ın menzilleri semtinden hurûc itdikde Hüseyin Paşa ol tarafa seğirdüp biraz ceng ile küffârı tutdurup handeklerine kodu. Ol cengde Hüseyin Paşa'nın sağ kolu tüfeng ile mecrûh olup menzilinde kurşun çıkarılup kemiğe zarar olmadı.

Ve mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzuncu günü kapucubaşılardan Girid'e gönderilen Şeyh-zâde İbrâhîm Ağa vâsıl olup Hüseyin Paşa'ya gönderilen hıl'at ve hatt ve mektûbu virüp mefhûmunda: "*Kal'a binâsına icâzet recâ olunmağla, bir mahall-i münâsibde iki üç yere kal'alar binâ olunup cedîd 'asker vardıkda ol kal'alara girüp muhâfaza ideler. Ve dört seneden beri zahmet çeken 'askere icâzet virile*" diyü fermân olunmağla cümle 'asker mesrûr olup du'â eylediler.

Vefeyât

Koca Mehemmed Paşa:

Sâbıkā vezâretle defterdâr-ı nâmdâr olan Bâkī Paşa'nın kethudâsı olup

nice zemân bölükde 'ulûfe alup giderek paşası vefâtından sonra ba'zı hidemâtda istihdâm olunmağla, Der-i devletde yeniçeri ağalığı virilüp, bin otuz sekiz senesi evâ'ilinde Vezîr-i a'zam Husrev Paşa Abaza'yı Erzurum'dan ihrâc eyledikde Âsitâne'den gelüp mansıb-ı mezbûra mutasarrıf olmuşidi. İstanbul'da ma'zûl olup, yerine Silahdâr Mostarî çıkdı. Sonra Aydın ve Saruhân muhassılı ve Kastamonu paşası olup, Kara Mustafa Paşa vezîr-i a'zam olduğu esnâda defterdâr bulunmağla, âhır-ı 'asrına dek sürdü. Sonra 'azl ve humûle mübtelâ olup, nice zemân Yeni-kapu kurbında bağçesinde ve kendi Doğanî Dede dervîşlerinden geçinmekle Mevlevîhâne'de evkāt geçirüp, vak'a-i cülûsda, "*Mezbûrun pîrliğine halkın hüsn-i zannı ve i'timâdı vardır*" diyü ba'zı 'amel inzimâmı ile vezîr-i a'zam olup zemânında, sâbıkā tafsîl olunan fesâdât zuhûra geldi. Çok geçmeyüp kendi dahi ma'zûl u menkûb Malgara'ya gönderilüp anda katl olundu. Sinni seksenden mütecâviz idi.

Mansıblarında nice zulm ü fesâd idüp, sûfîlik yüzünden görünür, mücrim nâmına birini getirseler suçlu suçsuz döğülür ve siyâset olunur iken, "*Halk şefâ'at itmesin*" diyü namâza durmağla efvâh-ı nâsda iştihâr bulmuşidi. Mustafa Paşa'nın tecebbür ü tasallutundan havf idüp, defterdârlığında ol fesâdâtını icrâ idemedi. Lâkin, sonra vezîr-i a'zam oldukda 'âlemi biri birine katdı. Nefsinde sakalını değirmende ağartmış, bir tedbîr-i umûrdan bî-haber, ma'ârifden tehî bir koca nâ-dân ve gabî idi. *Tecâveza'llâhu 'anhu*[*1].

Ahmed Paşa:

Bosnavî'dir. Bağçe-i hâssada perveriş bulup bostâncıbaşılıkdan çıkmış ve ba'zı merâtibe nâ'il olmuşidi. Cülûs-ı hümâyûnda kapudan olup Girid Seferi'ne gidüp Foça cenginde hayli merdâne deprenmiş, nefsinde yarar ve cerî kimse idi. Girid'e vardıkda Hüseyin Paşa'yla imtizâc itmeyüp, kendi istiklâl da'vâsında olmağla, gösteriş ve nâm içün fethinde 'âciz oldukları Suda ⟨Souda⟩ Kal'ası'nı ba'zı tedbîr ile almak mülâhazasın idüp muhâsara üzre iken kal'adan bir top gelüp başını götürdü. Hod-bîn ü hod-re'y olmağın, semeresi bu vechile zuhûr idüp muzmahill olup[1] gitdi.

*1 تجاوز الله عنه = Allah onun günahlarını affetsin.

1 olup A : oldu N.

SENE-İ SİTTÎN VE ELF

Muharrem: Zikr-i Ahvâl-i Binâ-i Kal'a-i Cedîd der-Girid

Fermân-ı hümâyûn üzre vüzerâ ve beyler ve sâ'ir a'yân-ı 'asker bir yere gelüp kal'alar binâsı içün müşâvere eylediler. Ve tahmîn olundukda biri "Kastro" dimekle ma'rûf küçük kal'a kurbında ve biri Kandiye'nin şark tarafında "Nazarta" nâm mahalde ve biri dahi Kandiye mukābelesinde, ibtidâ' kondukları yurd yerinde top irişir mahalde yapılmak üzre karâr virilüp, küçük kal'a kurbında olana mübâşeret ve küçük kal'a ta'mîr olundu. Cebehânenin ekserini mahall-i mezbûra nakl eylediler. Ve Hüseyin Paşa dahi dört beş senedir 'asker-i İslâm ile bu kadar âlâm ü şedâ'id görüp iki def'a yaralanup mecrûh olup, 'asker-i cedîd geldikde cezîreden kalkup bir gayri hıdmete istihdâm olunmak içün kendiyi 'arz ve recâ eylemiş idi. Kaldırmak ma'kūl görülmedi. Ve yurd yerinde tahmîn olunan kal'a yerine paşalar ve Ordu Kādîsı ve sâ'ir umûr-dîde **[294a]** mühendisler ile varılup cirmi ve irtifâ'ı tahmîn olundukda, "*İki yüz elli bin guruş ile ancak hâsıl olur*" diyü Kādî imzâsıyla defteri ve kal'a ne şekl olacakdır tasvîri Kapucubaşı Şeyh-zâde İbrâhîm Ağa ile Der-i devlet'e gönderildi. Geldikde erkân-ı devlet müşâhede idüp Vezîr-i a'zam, "*Hanya Defterdârı Mehemmed Paşa, Girid mâlından edâ eyleye*" diyü emir gönderdiler.

Saferde Hüseyin Paşa'nın 'arzı gelüp, "*Girid'de 'asker mevâcibi meblağ-ı mezbûru*[1] *Girid mâlından virilmekle küllî 'usret çekilüp, kal'a masrafı dahi tedârük olunmak bir vechile mümkin değildir. Bâ-husûs, bizim bir iki bin kadar âdem ile oturup geçinmemiz bu cezîrenin cüz'iyyâtındandır. Cezîrenin cizye mâlından ancak otuz bin guruş olup sâ'ir a'şâr ve cerâ'im mahsûlâtı yeniçeriden gayrinin vezâ'ifine ancak vefâ ider*" diyü i'lâm eylemiş idi. Beri tarafda ısgā olunmamağla, zarûrî şürû' ve itmâmı mülzem olmağla, eski yurd yerinde kal'a binâsına re'âyâ sürülüp Hanya ve Kisamo ⟨Kissamos⟩ nâhiyelerinden üç yüz taş kesici getirilüp temelinde ba'zı yeri taş çıkmağla kesildi. Ve yüz elli nefer kâfir dahi kireç yakmağa ta'yîn olunup, on bin teneke ve on bin sepet getirildi. 'Askerin her birine hâlli hâlince taş sâliyâne olunup, saferin yirminci gününe dek taşın nısfı kadarı yığıldı. Ve etrâfdan neccârlar sürülüp rebî'ulâhırın yirmi beşinci isneyn günü temel bıragıldı. Dört

[1] mezbûru N : mezbûr A.

hisseye taksîm olunup, bir hissesin Serdâr ve biri Rumili ve biri Anadolu ve biri yeniçeri yapmak üzre karâr virildi. "*Dört beş ayda ancak temâm olur*" diyü tahmîn itdiler. 'Asker dahi az kalup, küffâr taşra çıkup ta'arruzdan hâlî olmazdı. Serdâr-ı gâzî ordu-yı hümâyûnda bir hammâm ve derûn-ı hisârda dokuz kubbeli bir câmi' ve nice ebniye-i hayr ihdâs u binâ eyledi.

Rebî'ulevvelin onuncu günü Sadr-ı a'zam'ın mektûbu varup, "*Kal'aları 'asker binâ idegelmişdir. Siz dahi anlara yapdırup taraf-ı mîrîden harc itdirmeyesiz*" dimekle, ancak neccâriyesi Hanya'da olan Mehemmed Paşa'dan alınup, mezbûr Mehemmed Paşa'ya Girid Cezîresi'ni tahrîr fermân olundu. Ve mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci günü ⟨-ki⟩ yevmü'l-isneyn idi- kurbânlar kesilüp[1] du'â vü senâyla vaz'-ı esâs olundu. Her nefere yüzer kıt'a hacer salınup arkaları ile getirdiler. Ve ne mıkdâr âdem mevcûddur, defteri gönderilmek fermân olunmuş idi. Paşalar ve[2] beyler[3] ve sâ'ir nefer defter olunup Kapucubaşı ile Der-i devlet'e gönderilmiş idi. Geldikde tasdîk olunmadı.

Rebî'ulâhırın on ikinci günü Akdeniz Boğazı etrâfına yirmi kıt'a kalyon ve sekiz çekdirir ve iki mavna ile kâfir gelüp lenger-endâz olduğu ma'lûm oldukda, vüzerâdan 'Ankebût Ahmed Paşa Boğaz muhâfazasına ta'yîn olundu. On yedinci günü mu'tâd-ı kadîm üzre Tophâne'de toplar dökmeğe Vezîr-i a'zam ve a'yân Tophâne'ye varup oturduklarında, irimiş tuc yolları açılup kalıplara salıvirildikde, bir iki kalup kemâl mertebe kurumuş olmayup, mâdde-i âteşîn-tab', hılâf-ı muktezâ-yı tab'ı olan bir mıkdâr rutûbet ü bürûdeti gördükde kükreyüp hevâya su'ûd idüp etrâfına âteş-feşân olmağla, huzzâr-ı meclisi perîşân eyleyüp ba'zı eşhâs mutazarrır oldukda def'-i meclis itdiler.

Ve iki vâlide Harem'de bir yerde imtizâc itmeyüp Dârü's-sa'âde halkına bâ'is-i tefrika olmağla, "*Tedbîr ne yüzden gerekdir?*" diyü Vezîr-i a'zam içeri da'vet olunup ba'zı âsâr-ı zarar hiss olunmağla Sinânpaşa Köşkü'nden i'tizâr ile dağıldılar.

Zuhûr-ı Bedel-i Tîmâr

Hazînenin mesârifi îrâda nısf mertebe gâlib olmağla tedârük lâzım gelüp, Memâlik-i mahrûse'nin 'umûmen erbâb-ı tîmârına binde beşer yüz akça bedel

---

1 kesilüp A : kesüp N.
2 ve A : – N.
3 beyler A : + yanında N.

fermân olunup, Anadolu'ya kapucubaşılardan Boyacı Hasan Ağa ve Erzurum Eyâleti'ne Nasûh Paşa-zâde 'Ömer Bey gönderilmişidi. Mezbûr Hasan Ağa varup mübâşeret itdikde, hadden efzûn zulm ü te'addî eyleyüp Girid'de[1] olanların bedelini re'âyâdan almağla Âsitâne'ye da'vet olundu. Ve geldikde ağalara mürâca'at idüp mu'âf oldu.

Mâh-ı mezbûrun yirmi üçünde altı pâre gemi ile Turnacıbaşı Boğaz'a gönderildi.

Cumâdelûlânın beşinci günü Kapudan Haydar Ağa-zâde Donanma-yı hümâyûn ile çıkup Akdeniz'e revâne oldu. Lâkin, sefâ'in-i küffâr Boğaz'ı münsedd itmekle çıkmak mümkin olmayup hisârda lenger-endâz oldular. Ve karadan küffâr gemilerine ba'zı toplar havâle olunup lâkin, çendân kâr eylemedi.

Mâh-ı mezbûr evâhırında beri tarafdan hareket olmamağla kâfir cür'ete gelüp, içlerinden bir kalyonu hisâra doğru yürüyüp yakın geldikde, vâfir toplar atup bir iki beden düşürdü ve girü döndü. Bu esnâda yeniçeri gemilerden çıkup perâkende olmağla, çâvuşlarından Tilki-oğlu feryâda gelüp kâfirin cür'etin ve 'askerin kılletin nakl ve imdâd taleb eyledi. Ve on çorbacı neferi ile ol tarafa me'mûr oldular. Ve Girid'e ta'yîn olunan 'askerden kimse geçmeyüp, anda olanlar[2] kal'a binâsına dört koldan ihtimâm eylediler. Birinde Segbânbaşı ve Zağarcıbaşı ile yeniçeri ve birinde Anadolu ve birinde Rumili ve birinde sâ'ir paşalar ve beyler ile Serdâr bu denlü şiddet ü âlâmdan sonra ne hâl ise binâsına ihtimâm eylediler. Ve sâbıkā Girid'e me'mûr olan sipâhîler gelüp ol tarafda zahîre ve hazîneye müzâyaka olduğun nakl ve kal'a hâlini tahkīk eylediler.

[294b] Çünki sipâh, sâbıkā zikr olunan vak'alarda[3] biraz menkûb olup yeniçeri yüz bulmuş idi, elli bin kadar nefer ve on bin ağır 'ulûfeli nâ-mahall oturaklar kılâ'da ve seferde olan neferâtdan gayri her 'ulûfe Âsitâne'de dokuz yüz ve gâhî bin kîse virilmekle, sa'ir esnâf 'ulûfe yüzün görmeden kalup, sipâh bölükleri dahi iki 'ulûfede bir devr olmaz olup, bu def'a Girid'den gelenlere, "*'Ulûfeniz Girid'dedir*" diyü küllî cevr olunur[4] ve ⟨anlar dahi⟩ devr-i

---

1 Girid'de A : Girid'den N.
2 olanlar N : olanlara A.
3 vak'alarda N : vak'alardan A.
4 olunur N : olunup A.

ebvâb idüp izhâr-ı tazallum itdikce bunlar, "*Bin nefer me'mûr olup yüz yirmi nefer varmışlardır*" diyü redd iderlerdi[1].

Cumâdelâhırede müşâvere olunup, her odadan ikişer nefer ve bir iki bölükbaşı 'Abdurrahmân Paşa ile Boğaz imdâdına gönderildi. Ve Rumili ve Anadolu'da yalı semtlerine çâvuşlar gidüp ehl-i tîmâr ve bölük halkını Boğaz-'a sürmek fermân olundu. 'Ankebût Paşa Rumili'nden ve 'Abdurrahmân Paşa Anadolu'dan varup kâfir gemilerini bir kenâra kaldırdılar. Lâkin, donanma 'askeri perâkende olup ekser gemiler bozulmağla, yirmi beş kadırga donanup dellâllar nidâsıyla, "*Girü göçüle*[2]" didikde girü ikdâm olunmayup tevakkuf olunurdu. Bi'l-âhıre çıkmak ber-taraf oldu.

Mâh-ı mezbûrda Ahmed Paşa karındaşı Defterdâr[3] İbrâhîm Ağa ma'zûl olup[4] Kethudâ Bey iltimâsıyla Kāsım Ağa dâmâdı, Rumili Eyâleti'nden ma'zûl Borızen Mustafa Paşa defterdâr oldu.

Ve bu[5] esnâda kiraz faslı olmağla, a'yân u erkân Boğaz muhâsarası kaydını unutup boğaz derdine düşdüler. Ve sâ'ir halk dahi hisâra üşüp 'ayş ü 'işretde inhimâki gāyete irgürdüler. "*Bu fasılda olan ifrât-ı safâ*[*1] *feth-i Hâkānî'den beri görülmedi*" diyü ittifâk olunmağla 'ukalâ, "'*Alâmet-i hayr değildir*" didiler.

Recebde sâbıkā, "*Boğazhisâr'dan taşra Yenişehir Burnu ile Baba Yûsuf Bağçesi -ki Boğaz nihâyetidir- iki tarafdan ol mahalle kal'alar binâ olunsa gerçi top irmez lâkin, ortadan gemi geçmeğe mâni' olur*" diyü müşâvere olunmuşidi. Donanma çıkmağla unutulup, "*Hâlâ girü*[6] *binâsı lâzımdır*" diyü Vâlide tarafından Ferîdûn Ağa ve kapucular gönderilüp ve Kapudan karadan varup bey gemilerine mühimmât nakl idüp, mümkin olduğu mertebe Girid'e imdâd götürmek fermân olundu. Mezbûr Ferîdûn Ağa varup ba'zı umûr-dîde

---

1 iderlerdi N : itdiler A.
2 girü göçüle A : göçdür N.
3 Defterdâr N : – A.
4 olup N : – A.
5 bu N : – A.
*1 safâ : A ve N nüshalarında kelime "şekā" şekildedir. Ancak aynı konunun *Târîh-i Na'îmâ* 'daki anlatımında cümle, "Bu fasılda olan hadd-i i'tidâlden hâric zevk u safâ feth-i Hâkānî'den beri görülmedi" şeklinde geçmektedir (III, 1262). Böylesi daha uygun göründüğünden dolayı metindeki "şekā" kelimesini "safâ" kelimesi ile değiştirdik.
6 girü N : yine A.

kimseler ile yerin görüp, Rumili tarafında "Damlacık" nâm mevzi'de ki hisâra beş sâ'atlik yoldur- ve karşısı Anadolu tarafında "Yenişehir Burnu" nâm mevzi'de binâ olunmak münâsib görülüp, "*Binâdan mukaddem 'azîm tâbyeler ve onar top konmak lâzım olup lâkin, binâ olunduğu takdîrde iki taraf ba'îd olmağla, çendân nef'i yokdur*" diyü haber getirmekle ferâgat olundu. Ancak Soğan Deresi'ne toplar kurulup küffâr gemileri su berâberi döğülmek tedbîrin gördüler. Kapudan dahi gemilerden çıkup, karadan beyler gemisine girüp mümkin olduğu mertebe biraz mühimmâtla Girid'e teveccüh itdi.

Çün bu sâlde donanma hurûcundan ye's geldi, evvel-bahârda mükemmel donanma tertîbi[1] esbâbına şürû' olunup, mâh-ı mezbûrun yirmi üçünde yirmi, otuz kıt'a kalyon ve burtun binâsı[2] içün fermân sudûr eyledi. Ve bu sâlde Vezîr-i a'zam ve Yeniçeri Ağası ve altı bölük 'umûmen Girid'e sefer idüp, "*Karadan dahi ser'asker gönderilir*" diyü Memâlik-i mahrûse kādîlarına, ikişer kat ordu akçası cem' ü tahsîli bâbında evâmir gönderildi.

Şa'bân ayının üçünde Yeniçeri Ocağı'nda silsile olup, Bağdâd'dan gelen Tophâneli Mustafa Ağa'ya Vezîr-i a'zam'ın meyli olmağla Kethudâ Bey'e ağalık teklîf olundu[3]. Yerine mezbûru tahmîn itmişiken Kethudâ kabûl itmeyüp küdûret-i sâbıkā bürûdet-i lâhikaya munzamm olup bir mıkdâr yeniçeriye çuka virilmeyüp ve mezbûr Mustafa Ağa('yı), "*Sâbıkā nice yoldaş katl eylemişdir*" diyü taleb ve şekvâ içün ertesi salı günü Dîvân'da nefer(in) çorba yememek tedbîrine Vezîr-i a'zam vâkıf olup Tersâne mühimmâtı içün Dîvân'a varılmadı. Ol gün -ki[4] gicesi kırân-ı nahseyn-i Seretânî idi- sipâhîler cem' olup, "*'Ulûfemiz!*" diyü Şeyhülislâm'a ve Kethudâ Bey'e varup, Şeyhülislâm dahi Vezîr-i a'zam'a âdem göndermekle birkaç kîse virilüp savuldu*[1].

---

1 tertîbi A : – N.
2 binâsı N : – A.
3 olundu A : olunup N.
4 ki N : – A.

*1 Konu *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1263-1264)'da daha detaylıdır. Sadrazam ile Kethudâ Bey arasında geçimsizlik ortaya çıkmış ve bundan dolayı Sadrazam onun yerine kethudalığı, kendisine mensup bir kimse olan Tophâneli Mustafa Ağa'ya vermeyi planlamıştır. Bu amaçla Mustafa Ağa'yı Bağdâd'dan getirterek zağarcıbaşılık ile görevlendirmiş, böylece kethudalık için gereken yolu hazırlamıştır. Mevcut Kethudâ Bey'i ber-taraf etmek için ise kendisine yeniçeri ağalığını teklif etmiş, fakat Kethudâ Bey bunun Sadrazam tarafından hazırlanan planın bir parçası olduğunu anladığından dolayı teklifi kabul etmemiştir. Bunun

Ba'dehû, Bektâş Ağa ve Yeniçeri Ağası Vezîr-i a'zam ile Kethudâ Bey arasına girüp tevfîk ü ıslâha sa'y itdiler. Ma'a'l-kerâhe rızâ şekli görünmüşidi. Lâkin, Vâlide-i kebîr Vezîr tarafında ve Vâlide-i sagîr Kethudâ tarafında bulunmağla, iç[1] halkı dahi iki fırka olmuşlar idi. Bir cânib gālib-i mutlak olmamağla, müdârâ sûreti lâzım gelüp mezbûrların tavassutu ile ıslâh-ı zâtülbeyn olur şekline girdi[2]. Ve Müneccimbaşı Hüseyin Çelebi ve Budak-zâde -ki Vezîr-i a'zam'dan cüz'-i lâ-yenfek makāmında idiler- "*Bunlar Paşakapusu'na varmayup umûra müdâhale eylemeyeler*" diyü tenbîh olundu.

Ve şa'bânın on sekizinci günü Kapudan Paşa beyler ile Kandiye mukābelesinde olan küçük kal'a altına gelüp, üç yeniçeri çâvuşu⟨nu ve⟩ dört çorbacı⟨yı⟩ yüz elli kadar nefer ile taşra çıkarup, yüz yirmi yedi kîse ve[3] üç bin otuz yedi çuka, kırk üç çift meşk, yüz yetmiş üç arka kırbasını taşra bıragup, bir iki kâfir gemileri[4] ⟨görmekle⟩ demür kopardı ve 'acele ile Sakız ⟨Chios⟩ cânibine **[295a]** çekdirüp gitdi*[1]. 'Askerin kimi gemilerde kalup taşra çıkanlar dahi zahîresin alamadı.

Mâh-ı mezbûrun altıncı günü Bağdâd Beylerbeyisi Nogay Paşa-oğlu Arslan Paşa'nın fevti haberi gelmekle, eyâlet-i mezbûre Kethudâ Bey'e teklîf ve ibrâm olunup kabûl itmemekle, Melek Ahmed Paşa'ya tevcîh olunmuşidi.

üzerine Sadrazam onu Budun Beylerbeyiliği ile merkezden uzaklaştırmaya çalışmış, fakat bunu da başaramayınca bu defa bir tuzak hazırlayarak öldürtmek istemiştir. Kethudâ Bey bir şekilde bu tuzaktan da kurtulduktan sonra nihayet durum Sadrazam'ın aleyhine dönmüş, Mustafa Ağa'yı kethudâlığa kabul etmeyen yeniçeri ile sipah birleşerek, salı günkü divanda Sadrazam'ı öldürmeyi planlamışlardır.

1 iç A : ikisinin N.

2 girdi A : getirdi N.

3 ve N : – A.

4 gemileri N : gemiler A.

*1 Cümleye parantez içindeki eklemeler yapılmadığı takdirde konunun anlaşılması güçleşmektedir. *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1268)'da cümlenin tamamı şu şekildedir: "Kapudan Haydar Ağa-zâde Boğaz'dan gemilerle Girid'e zahîre ve imdâd götürmeğe me'mûr olmuşidi. Şa'bânın on sekizinci günü beyler ile Kandiye mukābelesinde olan küçük kal'a altına vardılar. Üç yeniçeri çâvuşu, dört çorbacı, yüz elli kadar nefer ile taşra çıkarup, yüz yirmi yedi kîse, üç bin otuz yedi çuka, kırk üç çift meşk, yüz yetmiş üç arka kırbası, bir mikdâr mühimmâtı 'acele ile taşra bıragup, deryâ tarafında bir iki kâfir gemileri görmekle 'akılları başlarından gidüp 'icâleten demür alup girü Sakız cânibine çekdirüp gitdiler."

Ferâgat-i Murâd Paşa[1] ez-Vezâret-i 'Uzmâ ve Vezâret-i Melek Ahmed Paşa

Çünki Ocak ağaları umûra müstevlî olup retk ü fetk anlar elinde olmağla[2] husûsâ Kethudâ Bey kapusuna cümle vüzerâ ve 'ulemâ mülâzemet idüp ekser-i menâsıb anın re'yiyle virilüp, rızâsı olmayınca Vezîr-i a'zam bir maslahatdan 'âciz olmağla, tantana vü dârâtı Vezîr-i a'zam haddinden tecâvüz itdiği hazm olunmayup, sûret-i sulh u musâfât dahi karâr-dâde olmamağla, "*Cum'a-ertesi Kethudâ Bey Dîvân'da nefere gulüvv itdirmek gālib-i hâl ve agleb-i ihtimâldir. Tedârük ne ise görüle*[3]" diyü Bektâş Ağa haber göndermekle Murâd Paşa, Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti'ni kendiye telhîs ve 'azl recâ eyledikde, ertesi cum'a günü huzûr-ı Pâdişâhî'ye da'vet olunup vardıkda, mühr-i hümâyûnu Hünkâr önüne koyup du'â eyledi[4]. Ve Ocak'dan kimseye virilmeyüp Melek Ahmed Paşa'ya virilmek recâ eyledikde mes'ûlü kabûle karîn olup, hıl'at ve kürk giydirilüp Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti ile gönderildi. Paşa-yı kâm-gâr sürûr u hubûr ile sarâyına gelüp tevâbi'i ile binüp ol gün taşra çıkdı. Şeyhülislâm ve kādî'askerler ve sâ'ir vüzerâ ve erkân ve Ocak ağaları huzûr-ı hümâyûna da'vet olunup, vezâret emrinde meşveretden sonra mühr-i hümâyûn Melek Ahmed Paşa'ya virilüp, lâkin, Paşa-yı mezbûr kabûlden ibâ ve bu teklîfden isti'fâ eyledi. Bir sâ'at kadar ibrâm ve nice kelâmdan sonra, "*Ocak'dan kimse umûra müdâhale itmez*" diyü üzerine tahmîl olundu. Mezbûr dahi nâ-çâr taşra çıkup kola bindi. A'yân ü erkân tehniye eylediler. Ve iki günden sonra ekser-i menâsıb-ı Dîvâniyye tebdîl olunup câ'izeleri bi-hasebi'z-zarûre hazîneye îrâd kayd olundu.

Ve bu esnâda Girid'den ulak gelüp Todori ⟨Agii Theodori⟩ Kal'ası'nı 'ale'l-gafle kâfir basup aldığı⟨nı⟩ ve kâfir gemileri Hanya önünde gezüp kat'-ı tarîk eylediğini haber virdi. Ba'dehû huzûr-ı Pâdişâhî'de a'yân cem' olup meşveret eylediler ki: "*Mevâcib virilmeğe mecâl kalmadı. Müzâyaka kemâle irdi. Mîrî mâl tahsîl olunmak gerekdir*" diyü Defterdâr-ı sâbık İbrâhîm Paşa Kapucular Odası'na, sonra Yedikulle'ye konup mâl taleb olundu. Çakırcıbaşı

---

1 Murâd Paşa N : Mustafa A.
2 olmağla N : olup A.
3 görüle N : görülmek gerekdir A.
4 eyledi N : – A.

Şeyh-zâde Şeyhülislâm'a itâle idüp, "*Umûra müdâhale ider, şerîrdir*" diyü ol dahi habs olundu.

Mâh-ı mezbûrun on dördünde Hâce-zâde Karnaz[1] 'Ali Efendi İstanbul'a ve Şâm'dan ma'zûl Şeyh-zâde Galata'ya ve Sa'dî-zâde Edirne'ye kādî oldular.

On yedisinde Nemçe elçisi Beç ⟨Bécs/Wien⟩ tarafından çıkmış iken nâmeler 'âdet-i kadîm üzre, "*Sen ki Nemçe İmparatoru'sun*" yazılagelmekle bu def'a dahi elkāb hıtâbı müfred sîgasında olduğu beri tarafın za'f u ihtilâli mülâhazasıyla kâfire girân gelüp, "*Siz ki yazılmak gerekdir*" diyü nâmeyi döndürüp, elçi dahi girü gitmekle müşâvere olunup, "*'Asr müdârâ 'asrıdır*" diyü niçe isterse nâmeyi öyle yazup gönderdiler.

Ramazân-ı şerîf evâ'ilinde Kırım Hânı birâderini Boğdan'a gārete gönderdiği haberi geldi. Ve Tatar'a tâbi' olan Kazak tâ'ifesinin başı -ki "hatman" ta'bîr olunur- birâderini Der-i devlet'e gönderüp 'arz-ı 'ubûdiyyet eyledi.

Bundan akdem Bosna Eyâleti Mustafa Paşa-zâde Mehemmed Paşa'ya virildikde, "*Bosna şerîrlerinden Defterdâr-ı sâbık Muslı Bey ve gayri, umûra müdâhale idüp hükûmete karışırlar. Fesâda sâ'îlerdir*" diyü izâlesi içün emir virilmişidi. Mezbûrlar vâkıf olup cümlesi bir yere gelüp[2] şehir halkını kendilere uydurup, Paşa taşrada bulunmağla üzerlerine âdem gönderdikde, bir iki sarıca katl idüp şehre komazlar. Paşa dahi Bihke ⟨Bihaćs⟩ semtine varup muhâfazada iken, beri tarafda Bosna kapu kethudâları şerîrler tarafını tutup ma'zûl itdirdiler.

Ve bu esnâlarda, zarûret vardır diyü menâsıbdan alınan rişveti Paşa kabûl itmeyüp, rûznâmeye îrâd u masraf kayd olunmak bid'ati zuhûr itdi. Yakın zemânlarda mürteşîdir diyü töhmet-i irtişâ ile nice vezîr ve paşa katl olunmuş iken, ihtilâl-i ahvâl bir mertebeye vardı ki ol töhmet 'add olunan maslahat, medâr-ı umûr-ı devlet kılındı. Ve bu hâl gerçi Paşa'nın salâhından 'add olundu lâkin, yed-i rişvet ve maslahat-güzâr olanlar aldıkları mâlın 'öşrünü ancak geçirmekle sonu fesâda râci' âsâr-ı hamâkat idiği bilindi.

Şevvâl ayının on birinde Kapudan Haydar Ağa-zâde ma'zûl olup yeri Rodos Beyi 'Ali Paşa'ya virildi. On beşinde yeniçeri Dîvân'a varmamağla Dîvân olmadı. On altısında Çâvuşbaşı büyük mîrâhûr oldu. On yedisinde Rumili Kādî'askeri Memik-zâde ma'zûl olup yerine Kabakulak-zâde ve Anadolu

[1] Karnaz N : – A.
[2] gelüp N : – A.

Sadrı Hüsâm-zâde yerine Kudsî-zâde geldi. Yirmi dördünde Kapudan, Rodos'dan Âsitâne'ye geldi.

Zilka'denin sekizinde üç sene Girid muhâfazası şartı ile ibtidâ'dan altışar akça ile bin nefer sipâhî yazılup, Kapudan Paşa bu cedîd sipâhîleri kış içinde sâ'ir me'mûr olan 'asker ile Girid'e ulaşdırmak fermân olundu. On ikinci günü me'mûr olan 'asker ki Mustafa Paşa zemânından beri olan küttâb ve zu'amâ ve çâvuşân **[295b]** ve Yeniçeri Ocağı'ndan dört oda neferi ile ve sağ 'ulûfeci ve sol gurebâ bölükleri, tahmînen dört bin kadar 'asker gemilere girüp müheyyâ oldular. On sekizinci günü on sekiz pâre kadırga donanup Kapudan Paşa kendinin yüğrük gemisi ile Akdeniz'e revâne oldu. Taşra bey gemileri dahi biriküp Sakız ⟨Chios⟩'a, andan Girid'e varup bu kadar 'askeri bir kenâra çıkardıkdan sonra sene-i âtiye evâ'ilinde selâmetle döndüler. Kış faslında cümle bir hafta içinde bu vechile donanma çıkdığı ma'hûd olmayup, teysîr-i İlâhî ile vücûda geldi.

Zilhicce: Sâbıkā Şâm sevâhilinde Beyrût ve Saydâ mukāta'âtını Ocak tarafından cem' ve tahsîl içün Yeniçeri Ağası mahsûs âdem göndermişidi. Vardıkda cem'e mübâşeret idüp ekser-i mahsûlât Ma'an-oğlu müte'allikātından Mîr Mülhem ve 'Ali Bey yedinde olup, bu iki şahıs biri birine hasm olmağla, 'Ali Bey Voyvoda yanına[1] varup Mîr Mülhem'den şikâyet idüp Voyvoda, Mülhem zimmetinde olan mâlı taleb itdikde, "*Ma'a ziyâde size bu kadar mâl vireyim, hasmımı bana teslîm eylen*" didikde, "*Ocağ'a ilticâ itmişdir, teslîm mümkin değildir*" diyü cevâb virilüp, Mülhem dahi harbe ucuyla bir mıkdâr mâl virüp ekserinden tegāfül göstermekle, etbâ'ını yanma devşirüp müheyyâ durdu. Voyvoda ahvâli ağalara 'arz u i'lâm eyledikde, Âsitâne'den bi'l-fi'l Şâm Beylerbeyisi İbşîr Paşa'ya emirler gönderilüp, "*Şâm 'askeri ile çıkup Mîr Mülhem üzerine sefer nâmıyla cem'iyyet idüp mezbûra âdem gönderüp mâlı taleb idesiz. Virmede te'allül ider ise üzerine varup hakkından gelesin*" diyü me'mûr olmağla, Paşa-yı müşârun-ileyh dahi kalkup[2] piyâde vü süvâr etbâ'ı ile şehirden çıkup menzile gider iken, Mîr Mülhem mukeddem âgâh olup Dürûzîleri sürüp yol üzre bir teng mahalde pusuya koyup 'ale'l-gafle gelen 'askerin üzerlerine döküldükde bozup, İbşîr Paşa atdan

[1] yanına N : cânibine A.
[2] kalkup N : – A.

yıkılup, 'Arab hançeri ile eli mecrûh olup tekrâr at yetişmekle ma'rekeden kenâra çıkup, sarıcaları ve tevâbi'i kırılup münhezim(en) girü şehre rücû' eyledikde, mâ-vaka' Âsitâne tarafına 'arz u i'lâm olunup, Haleb ve Şâm ve etrâf-ı memâlik 'askeri me'mûr ve kendi serdâr olmak recâ eyledikde, müsâ'ade olunup ahkâm gönderilmişiken ve mezbûr dahi cem'iyyet üzre iken, Mîr Mülhem Ocak ağalarına mürâca'at idüp, "*Üzerime geldi, benim cürmüm yokdur. Zimmetimde olanı ziyâdesiyle virdim*" diyü bezl-i mâl eylemekle Bektâş Ağa ve Kethudâ ve gayri İbşîr Paşa'ya şefâ'atnâmeler yazup telef olan mâlı edâ eylemek üzre aralarını ıslâh içün bir çorbacı ta'yîn eylediler. "*Ocak halkı ve yeniçeri kullarım recâ eylemekle sulh u salâh oluna*" diyü emir virilüp Dürzî Mustafa Ağa ile gönderildi. Vardıkda Paşa dahi zarûrî fâriğ oldu.

Bu esnâda, mukaddem yazılan bin nefer Girid sipâhîlerinin silahdâr bölüğüne kethudâ olan Allâhvirdi Kethudâ, Hüseyin Paşa'dan 'arz ile Der-i devlet'e gelüp mefhûmunda[1]: "*Mezbûr, Girid Cezîresi'nde dört beş seneden beri vâkı' cenglerde, elli altmışdan mütecâviz baş ve dil getirüp muhârebelerde on beşden ziyâde atı düşdüğünden gayri, nice def'a yaralanup iki elleri tüfeng ile urulup mecrûh olmağla, vücûda gelen hıdemât-ı kesîresi mukābelesinde yevmî otuz akça vazîfe tekā'üd ihsân buyurula*" dinilmiş. Nefsinde mezbûrun sağ yeri az kalmış idi. Vezîr-i a'zam'a varup 'arz virdikde güçle beş akça terakkī virildi. Bâ-husûs Yeniçeri Ocağı'nda on bin kadar nâ-mahall mütekā'idin ekseri kırkar ellişerdir.

Ahvâl-i Girid

Cezîre-i mezbûre şarkīsinde "İstiye ⟨Sitia⟩" nâm hisâr henüz küffâr elinde olup, gerçi taşra kurâ vü nevâhîsi mukaddemâ Habîb Ağa yediyle zabt olunmuşidi ammâ, kal'a feth olunmayup bu âna dek kalmışidi. Kal'a binâsı temâm olup 'askere icâzet virildikden sonra, Serdâr-ı gāzî bi'z-zât teveccüh kasd idüp şa'bânın on üçüncü günü Kandiye'ye beş kıt'a sefâ'in ile yüz yirmi beş at ve sekiz yüz Firenk ve Hırvat imdâda gelüp taşra çıkmağla girü tevakkuf iktizâ itdi. Ol semtde muhâfazada olanlara imdâd içün Aşçı 'Ali Ağa'ya biraz yeniçeri koşulup gönderildi. Habîb Ağa ile mezbûr 'Ali Ağa hisâr-ı mezbûr civârında nice cengler idüp cümlesinde gālib geldiler. Ve kal'a

[1] mefhûmunda N : + olan A.

muhâsara olundu. Lâkin, küffârdan imdâd gelüp ramazânın ikinci günü Yerapetra ⟨Ierapetra⟩ Hisârı üzerine düşmekle, varoş cenginde mezbûr Habîb Ağa mecrûh ve şehîd olup bölük ağalığı Mehemmed Kethudâ'ya virildi. Bi'l-âhire, bin kadar kâfir İstiye ⟨Sitia⟩ kurbında cengde münhezim olup sa'b ve sengistândan sahrâya indikleri hînde gāzîler kılıc koyup, hengâm-ı 'asırdan vakt-i 'ışâya değin beş yüz kadar esîr ve yirmi kapudan ve bir cenerali katl eylediler. Ve Marin Badro didikleri mel'ûn dahi **[296a]** yaralanup bi'l-âhire helâk oldu. Ve doksan âbık alınup beş yüz baş ile girü dönüldü. 'Arefe günü Mehemmed Ağa bu denlü baş ve bayraklar ile[1] huzûr-ı Serdâr'a gelüp iltifât ile behre-mend oldu.

Vefeyât

Muslihüddîn Ağa:

Bosna diyârından gelüp yeniçeri olup[2] ve yolu ile kat'-ı merâtib iderek[3] bin otuz târîhinde kethudâ bey, ba'dehû segbânbaşı ve yaya beyi olup cülûs-ı hümâyûndan beri rüknü'd-devle olan ağaların nâmdârı ve nefsinde 'atîk ve cerî koca olmağla gadr u hiyel bâbında cümlenin serdârı olmuşidi. Mukaddemâ Kara Mustafa Paşa devlete nice urup umûru kabza-i tasarrufuna aldığından kurenâ-i sû' saklayup izâlesi husûsunu mezbûrdan te'allüm itmişler idi. Bu def'a dahi vâkı' olan feterâtda nice işler işleyüp eşiğin gümüşlemiş idi. Akrân u emsâlinin nekbetinden mukaddem sene-i mezbûre ramazânının yirmi yedinci gice Leyle-i Kadr i'tibâr olunan cum'a gicesi 'ömrü âhır olmağla, "*Cümlenin aslahı idi*" diyü halka i'tikād virdi. Müddet-i 'ömründe, husûsâ bu esnâda cem' ü iddihâr itdiği hazâ'in ü defâ'in bir iki vârise kalup, kendi cezâsın görmeğe gitdi.

Müneccim⟨başı⟩ Hüseyin Efendi:

İstanbul hâkidir. Sâbıkā re'îs-i müneccimîn olan Şehzâde Sâ'atcisi Mehemmed Çelebi'ye mukārin olup, fenn-i nücûmu biraz andan görüp, evâ'il-i hâlinde mâldâr harâc-güzâr olan Emîr Sa'dî hıdmetinde kitâbet ile te'ayyüş

---

1 ile N : + girü dönüp A.
2 olup N : – A.
3 iderek N : idüp A.

iderdi[1]. Üstâdı vefâtından sonra yerine re'is-i müneccimîn nasb olunup, yirmi seneden mütecâviz takvîm çıkardı. Ve fenn-i ahkâmda biraz vukūf tahsîl idüp, kıllet-i bidâ'at ile takvîm inşâsında nice te'arrüfler[2] gösterüp 'avâm-pesend olmuşidi. Sonra, Sultân Murâd Hân ba'zı vekāyi'de mezbûru imtihân idüp, istihrâcı dürüst gelmekle iltifât-ı Pâdişâhî'ye mazhar ve Edremid Kazâsı Arpalığı ta'yîni ile emsâline nisbet kadri Keyvân'a berâber olmuş ve fenninde mehâretle iştihâr bulmuşidi. Sultân Murâd Hân vefâtı sâlinin takvîmini, "Hüseyn-i nâ-Murâd" lafzı ile ihrâc itmekle Mustafa Paşa zemânında, husûsâ sonralarda merci'-i asâgir ü ekâbir olup, erkân-ı devlet ile ülfet ü ihtilâtı 'âdet ve herze-vekîl-i kâ'inât olmağı kendiye haslet kılup, Sultân Mehemmed Hân cülûsu takvîminde ay ahkâmı evvellerinde elkāb-ı Pâdişâhî'ye birer harf ihfâ[3] ta'miyesi tarîkı üzre takvîm-i sâl-i cülûs, "Vefât-ı İbrâhîm" lafzını derc idüp, ba'de'l-vukū' mevâlî-i 'izâmdan birinin meclisinde, "*Siz bu vak'aya ne 'aceb işâret itmeyesiz?*" didiklerinde, takvîmi getirüp tarîk-ı ta'miyeyi göstermekle şehre velvele virmiş ve mehâretle iştihârı tanîn-endâz-ı cihân olmuşidi.

Lâkin, bu makūle esrâr-ı İlâhiyye'yi keşf ü ifşâda yümn olmayup, ba'zı fenn kavâ'idinden istidlâl ve istihrâc ile vukūf hâsıl olduğu takdîrde dahi ketm ve hazm lâzım olduğunu bilmeyüp, bundan sonra kendiye 'azîm vücûd virüp, kârı olmayan umûra müdâhale eyledi. Mukaddemâ vüzerâ ve vükelânın müsteşârı ve halkın maslahat-güzârı olmağla[4] öğrenmiş iken, Koca Mehemmed Paşa vezîr-i a'zam oldukda çendân iltifât göstermeyüp, belki ba'zı mertebe sitem itmekle, Ocak ağalarının ser-efrâzı olan Murâd Ağa'nm 'ırkına girüp içeri Vâlide tarafına ta'rîf ü tavsîf idüp, evvelâ yeniçeri ağası ba'dehû vezîr-i a'zam olmasına vesîle olmağla, Murâd Paşa yanında 'azîmü'l-vukū' ve cümletü'l-mülk olup, Şeyhülislâm 'Abdurrahîm Efendi[5] gibi fâzıl-ı dehri ma'zûl itdirüp yerine, kendiyi katl itdiren Bahâ'î Efendi şeyhülislâm olmasına 'illet-i müstakille oldu.

Sâ'ir menâsıb hall ü 'akdi ekser mezbûrun re'yiyle olduğundan başına halk üşüp kendiyi şaşırdı. Ve hânesi yanında bir hâlî yere 'azîm binâ kaldırup hedef-i tîr-i ta'n u tanz oldu. Ve mevâlîden kimini kādî ve kādî'asker itmekle

---

1 iderdi N : idüp A.
2 te'arrüfler N : fıkralar A.
3 ihfâ N : – A.
4 olmağla N : olmağa A.
5 Efendi A : – N.

sâ'iri gözüne diken olup, aşağı pâyede bunun gibi umûr-ı mu'azzamaya müdâhalesi halka, husûsâ mollâlara gâyet girân gelüp, Yeniçeri Ocağı'nda iken kendiye Medîne-i Münevvere pâyesi itdirmişidi[1] ki bu hareketler hazm oluna. Lâkin, libâs-ı müste'âr gibi aslâ yakışmayup hadden tecâvüzü 'alâmet-i zevâl idiği görünmüşidi. Kendi bir rind ve kallâş geçinir iken basîreti bağlanup gaflet deryâsına daldı. Zuhûr idecek kazâ vü kader hükmü anın re'y ü tedbîrini bozup, sahîh istihrâc ve kendi derdine 'ilâcdan 'âciz kodu.

Bu sâlde vâkı' husûf[2] hisâbında halli ve kendi pindârına i'timâd ile ta'yîn-i sâl-i cülûs-ı sâbık tarîkası üzre bu sâl takvîminde dahi elkāb hurûfunda takvîm-i sâl-i cülûsu, "Vefât-ı Mehemmed" diyü ta'yînde hatâ vü zelli hasm elinde ser-rişte olup dile düşmüşidi. Hem-civârı olan Kara Çâvuş yeniçeri ağası bulunup ba'zı hıdmetin gördüğü efendiler tahrîki ile Murâd Paşa ma'zûl oldukdan sonra **[296b]**, mezbûr Ağa ve Kethudâ, derd-mendi ahz u habs itdirmişidiler. Bahâ'î Efendi ta'yîni ile yeri Hasan Küfrî'ye virilüp birkaç gün habsden sonra ba'zı 'amel ile ıtlâk olunmuş ve çıkup gitmeğe izin virilmiş idi. Lâkin, eceli gelüp basîreti bağlandı, bir yere gidemedi. Ancak İstinye'de yâr-ı gārı Silahdâr Kâtibi İsmâ'îl Efendi yalısına varup kâh içeri, Büyük Vâlide'ye Kethudâ Bey'den şikâyeti ve kendi sergüzeştin hikâyeti müş'ir tezkireler gönderdiği[3] ma'lûm-ı hasm oldukda, Bahâ'î Efendi'den katline istîzân itdiler. Ol dahi fursatı ganîmet bilüp iğmâz itdikde, ramazân-ı şerîfin yirmi sekizinci günü 'Asesbaşı neferiyle izâlesine gönderilüp vardıkda, firâr ideyim sanır. Tutup kayığa alırlar ve deryâ ortasında boğup bahra atarlar. Cüssesi bir kenâra çıkdıkda ba'zı âşinâsı teşhîs ve defn itdi. Biraz mâlı mîrîye alınup bâkīsı gāret-gerân-ı Dîvân[4] miyânında bahş-ı kalenderî olup, bir mıkdâr kîse şâgirdi İsmâ'îl'de kalmağla sonra, cebren otuz kîse kadar mâl dahi andan tahsîl olunup hasb-i hâli bu şekle girdi. –*Tecâveza'llâhu 'anhu*[*1].–

Merhûm[5] kadr-şinâs ve tâlib-i ma'rifet kimse idi. Devlet-i 'aliyye müneccimlerinde bunun devletini görmüş ve fenn-i nücûmdan behre-yâb olup bu kadar devlet sürmüş kimse ma'lûm değildir.

---

1 itdirmişidi N : itdirdi A.
2 husûf N : harf A.
3 gönderdiği N : gönderdi ki A.
4 Dîvân N : – A.
*1 تجاوز الله عنه = Allah onun günahlarını affetsin.
5 merhûm N : merkūm A.

SENE-İ İHDÂ VE SİTTÎN VE ELF

Muharremü'l-harâmın dokuzunda Der-i devlet'den gönderilen Donanmayı hümâyûn ellinci günde Girid'in "Ayakasra" nâm limanına varup 'asr vaktinde lenger-endâz oldular. Ahşâma dek cümle 'askeri taşra çıkarup Kapudan Paşa gemiler ile Sakız ⟨Chios⟩'a 'avdet eyledi. Hüseyin Paşa'ya haber varup gelince taşra dökülen 'asker ol mahall-i vahşet-engîzde on bir gün oturup, sekizer guruşa bârgîr kirâlayup, ekser-i 'asker piyâde, levâzımı arkasında on gün gidüp, mâh-ı mezbûrun yirmi birinde orduya dâhil oldular. Evâhır-ı şehirde Mısır'dan irsâl olunan on kıt'a kalyon dahi gelüp Hanya'ya zahîre dökdü. Bi-'avni'llâh me'kûlât müstevfâ yığılup Girid halkına gınâ geldi. Ve küffâr dahi 'azîm tedârük görüp cümle kalyon ve çekdirir, altmış pâre gemi çıkarmak üzre olduğu haberi geldi.

Yirmi ikisinde içerden Silahdâr Mehemmed Paşa vezâretle çıkup beşinci vezîr oldu.

Yirmi altısında Nemçe'nin ağır elçisi gelüp alay ile dâhil oldu.

Saferin altıncı günü, "*Kâfirin altmış pâre gemisi çıkdı*" diyü Kapudan'dan haber gelüp müşâvere ve içerden hazîne taleb olundu.

Sekizinde İstanbul Kādîsı Hâce-zâde Karnaz 'Ali Efendi vefât itmekle mansıbı ⟨Ankaravî⟩ Es'ad Efendi'ye virildi.

Dokuzunda Nemçe elçisi Dîvân'a varup pîşkeş çekdi ve el öpdü. Mukaddemâ Murtezâ Paşa itdiği sulh 'akdini tecdîd üzre nâme yazıldı.

Ahvâl-i Girid

Mâh-ı mezbûr gurresinde imdâd 'askeri Hüseyin Paşa'ya mülâkī olup el öpdüler ve ri'âyet olundular. 'Asker-i İslâm'da hüsn-i hâl-i sıhhat ü selâmet, küffârda nekbet ü felâket gālib olup ke'l-evvel kal'ada mahsûr ve zîr-i dest-i guzâtda makhûr idiler. İçeride kaht u galâ istîlâsından aralarına tefrika düşüp başları olan cenerali katl itdiler. Ve sâbıkā cengde tutulup bir tarîkla firâr iden Marko'yu yerine geçirdiler. Açlıkdan elem ü ıztırâbları ziyâde iken, girü imdâdları[1] gelmekle 'inâdları üzre musırr olup durdular.

[1] girü imdâdları N : Girid imdâd A.

Cumâdelûlânın onuncu günü Şeyhülislâm Bahâ'î Efendi, Balyos'u kendi evinde iktizâ hasebi ile habse koyup, Ocak tarafından recâ olundukda iltifât itmeyüp Kethudâ Bey tarafından gelen Sarı Kâtib'i 'itâbla redd eyledi.

'Azl-i Bahâ'î Efendi ve Nasb-ı 'Azîz Efendi

Çün Bahâ'î Efendi ba'zı umûrda ızhâr-ı celâdet idüp ağalar şefâ'atini döndürür, anlara salâbet göstermekle geleni boş gönderir idi. Balyos mâddesinde Sarı Kâtib varup Kethudâ'yı iğzâb eyledikde, "*Fi'l-hâl 'azli husûsu maksûdumuzdır*" diyü içeri inhâ eyleyüp, meşîhat-i İslâmiyye ol gün sâbıkā Rumili kādî'askeri ve pâye ile şeyhülislâm olan Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'ye tevcîh olundu. Ve selefi, hisârda bağçesine varup mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü deryâdan Bergama Arpalığı'na nefy olundu.

On dokuzunda Rumili Kādî'askeri Kabakulak-zâde ma'zûl olup, yeri Anadolu'dan Kudsî-zâde Efendi'ye, anın yeri Edirne'den munfasıl Şa'bân Efendi'ye virilüp, Yeniçeri Ağası iltimâsı ile zuhûra geldi.

Bu esnâda Van Kal'ası'nın kulu yeniçeri ile mâ-beyn olup, ağaları Hakkârî Kürdü'ne düşüp 'askerle geldikde, yeniçeri tâ'ifesini iç hisâra kapamış idi. Nice fesâddan sonra mezbûr Ağa katl olunup fitne sükûn buldu.

Vak'a-i Keştî-i Sadr-ı a'zam

Bundan akdem Donanma-yı hümâyûn içün kalyonlar binâsı fermân olunup, Sadr-ı a'zam Ahmed Paşa mahsûs bir 'azîm kalyon binâsı murâd idüp Bağçe-kapusu'nda kurmuşidi. **[297a]** Hadd-i zâtında mükellef yapılup temâm olunca güzer-gâhda olmağla halk diline düşüp nazara uğradı. "*Bunun gibi kalyon yapılmış değildir*" diyü lâf u güzâf erbâbı nice fâllar eylediler. Bi'l-âhire temâm olıcak, mâh-ı mezbûrun yirmi beşinde bazar-ertesi a'yân u erkân dârât u 'unvân ile varup indirmeğe hâzır oldular. Meger ba'zı esbâbda kusûr eylemişler. Şeyhülislâm du'â idüp el yüze sürdükden sonra felenkleri[1] alınup kızak ile deryâya salındı. Ol 'azîm ü mehîb kalyon yanı üzre suya divrilmekle içine su girüp nısfından ziyâdesi batdı. Anı görüp Sadr-ı a'zam ağlamağa başlayup sâ'ir halk hayretden her biri bir söz söyleyerek perîşân oldular. Ekser-i nâsın sözü: "*Zulm ile yapılan*[2] *geminin hâli budur. Sâ'irinin dahi hâli*

---

[1] felenkleri A : tetikleri N.
[2] yapılan N : yapılmış A.

niçe olsa gerek?" diyü fâl-i bed itdiler. Bi'l-âhire, bir tabakasın[1] yanına gemiler çekilüp muhkem bağlandı. Ve her çend ki sudan çıkarmağa bezl-i makdûr itdiler, imkân olmadı. Nice zemândan sonra me'yûs olup bir tabakasın[2] üzerinden bozdular ve burunsuz, kulaksız bir[3] kalyon şekline koyup Tersâne'ye gönderdiler. Didikleri gibi sâ'ir kalyonların dahi başına hayr gelmedi.

Sonra, cumâdelûlânın selhinde sâbıkā 'Abdurrahîm Efendi deryâdan Hacc'a gönderilüp Kudüs Kazâsı virilmişidi. Âsitâne'ye gelmeğe izin virilüp Kudüs Kazâsı Safvetî Çelebi'ye[4] tevcîh olundu.

Cumâdelâhırenin on dokuzunda Girid'den[5] âdem gelüp, Kandiye şarkīsinden kenârda "İstiye ⟨Sitia⟩" nâm hisârı küffâr bıragup zabt olunduğu haberini getirdi. Yirmisinde Girid Seferi'ne sipâh ve silahdârdan sekiz yüz sipâhî yazılup, yirmi dört oda ve Anadolu Beylerbeyisi Ahmed Paşa eyâleti 'askeri ile ve sâ'ir me'mûr olan beyler ve paşalar gelüp 'askerleri kalyonlara yerleşdi.

Ve Tatar 'askeri Leh diyârına hücûm idüp Kazak ile ittihâdları[6] olmağın arkalanup "Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩" nâm şehri gāret ve diyârına küllî îsâl-i hasâret eylediği 'arz olundu.

Teveccüh-i Donanma-yı Hümâyûn

Mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü ⟨günü -ki⟩ yevmü'l-isneyn idi- otuz pâre kalyon ve otuz sekiz kadırga ve altı mavna ile Donanma-yı hümâyûn çıkup Beşiktaş'a nüzûl itdi. Ve bir iki gün ârâmdan sonra çekilüp gitdiler.

Recebin dördünde Sakız ⟨Chios⟩'a varup bey gemileri dahi bir yere gelüp, mecmû'u yüz elli kıt'a gemi olup on ikinci günü Girid'e saldılar.

Muhârebe-i Donanma

Bir muvâfık rüzgâr ile gidüp Girid'e karîb "Santoron ⟨Santorini⟩" nâm cezîre yanına vardıklarında küffâr-ı hâk-sâr gemileri zâhir olup toplaşmağa

---

1 bir tabakasın N : – A.
2 tabakasın N : tabaka A.
3 bir N : – A.
4 Safvetî Çelebi'ye A : Safvetî'ye N.
5 Girid'den N : girüden A.
6 ittihâdları A : ittihâd N.

başladılar. Evvel ol gün[1] top ve tüfeng cengi olup 'asker-i İslâm gālibâne döğüşdüler. Ahşâm oldukda ayrılup, mahall-i mezbûrdan Girid yüz mil mesâfe olmağla, "*Ceng iktizâ ider ise gemilerde su nâdirdir. 'Asker sıkılmak iktizâ ider*" diyü girüde kalan Nakşa ⟨Naxos⟩-Bara ⟨Paros⟩ adalarına dönülüp sulanmak ma'kūl görülüp dönüldü. Ve sabâh olunca kâfir dahi ardlarına düşüp, sefâ'in-i İslâm limana girdikde küffâr taşrada kalmışidi. Sulanup gafletle birer ikişer perîşân çıkar iken üzerlerine hücûm idüp Kapudan, baştarda ile bir kalyonun üzerine varup oturdu mülâhazasıyla çok ceng eyleyüp, üzerine ⟨küffâr⟩ gemiler⟨i⟩ üşüp beyler anı gördükde[2], ekseri yedeğinde olan kalyonları bıragup Kapudan'a dahi[3] imdâd itmeyüp deryâya açılmağla, Kapudan nâ-çâr kalup küffâr-ı hâk-sâr dahi gemisine sarılmış iken, oğlu yetişüp baştardayı yedeğe alup tahlîs eyledi. Min-ba'd inhizâm şeklinde bir hâlle çekilüp Rodos'a gitdiler. Rüzgâr olmamağla yerinde kalan kalyonlara küffâr sarılup Anadolu Beylerbeyisi Ahmed Paşa, kalyonunda ceng iderek şehîd oldu. Altı pâre kalyon 'askerini küffâr söyündürüp, yedekleri ve bir iki kalyon dahi kenâra karîb olmağla yanup halkı karaya döküldü. Ve bir mavna dahi çekdirüp küffâra mülhak oldu. Ve Kandiye halkı bu def'a hisârı virmek tahmîn ider iken donanmaları bu altı kalyonu ser-nigûn bayraklar ile götürüp kal'a önünden geçirüp İstandiye ⟨İstendil/Tinos⟩*[1] Adası'nda lenger-endâz olmağla, bu denlü cebehâne ve dört yüz kadar top ve mühimmât ellerine girüp kuvvet buldular.

Ve bu sâlde Van kulu sulha râzî olup mütesellime zabt itdirdiler. Şemsî Paşa-oğlu Âsitâne'ye firâr idüp geldikde habs olundu.

Mukaddime-i Hurûc-ı Hasan Ağa

Sâbıkā harâmî Haydar-oğlu'nu getirüp hıdmeti mukābelesinde üç sene Yeni-il voyvodası olan zümre-i silahdârândan Abaza Hasan Ağa, nefsinde yarar olup bu def'a der-'uhde itdiği mezbûr voyvodalık girü mukarrer olmak recâ eyledikde, Yeniçeri Kethudâsı tarafından hıdmet-i mezbûre Deli Birâder dâmâdı Ak 'Ali'ye virilmekle, mezbûr Hasan Ağa'nın bu denlü hedâyâ ve harc

---

1 gün N : – A.
2 gördükde N : görmekle A.
3 Kapudan'a dahi A : dahi Kapudan'a N.
*1 İmlâsı Âtıf Efendi nüshasında استانديه, Nuruosmaniye nüshasında ise استانديا şeklindedir. Adanın ismi metinde daha önce daima "İstendil" olarak geçmişti. Bu yüzden parantez içinde "İstendil" ismini de adanın orijinal ismi ile beraber vermeyi uygun gördük.

u sarfı ve mîrîye geçen akçası ilgâ olunıcak, merkûm dahi ağaların her birine varup[1] **[297b]** izhâr-ı tazallum idüp nice ma'kûl sözler söyledikce müfîd olmayup redd itdiler.

Bu esnâda müsâfir sipâhîlerin 'ulûfesi virilmeyicek, ağalarını taşlayup Defterdâr evine dahi vardıkda tevâbi'i karşı gelüp müdâfa'a makāmında durdular. Ve içlerinden biri ahz ve ol gice katl olunmağla, mecmû'u Üsküdar'a geçüp Hasan Ağa yanında cem' oldular. Bir iki gün mukaddem Paşa Kethudâsı Gade, ağalar ma'rifeti ile mezbûrun izâlesi tarafında olup geldikde, ahz u katl ideceklerini yolda gelir iken duyup girü dönüp[2] gitmiş ve Üsküdar'da tevâbi' u levâhıkı cem' itmişidi. Bunlar dahi bir yere gelmekle Konyalı Hâdım 'Ali Ağa karındaşı Hasan Ağa ve Kürd Mehemmed Ağa ve Cündî Yûsuf ve dahi nice bellü başlu sipâhîler Hasan Ağa'ya hevâdâr olup, Sarı Kâtib ve Deli Birâder ve Gade Kethudâ ve Defterdâr'm izâlesini taleb bâbında mu'âhede ve ittifâk eylediklerinde, ağalar harekete gelüp Ocak'dan Başçâvuş'u gönderdiler ve didiler ki: "*Ol âdemler Ocak himâyesindedir. Biri virilmek ihtimâli yokdur. Bu da'vâdan fâriğ olup dağılsınlar. Ve illâ zarar görürler.*" Anlar dahi Çâvuş'a, "*Bu, Atmeydânı değildir. Şimden sonra mabeynimizi*[3] *kılıc fasl ider. Ağalar gelsinler, bu cânibde görüşelim*" diyü mu'âraza cevâbla gönderdiklerinde, "*Bunların dimâğı fesâddadır. Tedârükleri görülmek gerekdir*" diyü Vezîr-i a'zam'a ibrâmlar idüp Dürzî Mustafa, "*Göçüp gidesin*" diyü buyuruldular ve çâvuşlar ile mirâren varup, "*Buradan göçdükden sonra ötesini isterseniz âteşe yakın*" diyü ilhâhlar eyleyüp mîrîye geçen otuz kîse akçasını virüp hâh[4] nâ-hâh kaldırdılar. Hasan Ağa dahi nâ-çâr, "*Vebâli sizin boynunuza*" diyü cem'iyyetiyle göçüp önlerine gelen bölük halkını döndürüp, etrâf u eknâf sipâhîlerine âdemler gönderdiler. Darben ve kahren sürüp gelmeyenin mâ-melekini gāret iderek güçle getirdiler. Ve taşrada buldukları yeniçeri tâ'ifesini katl itdiklerinden mâ'adâ, Bolu kurbında Bektâş Ağa'nın ba'zı hıdmetlerden cem' olunmuş otuz bin guruş ve yarar atları ve katâr develeriyle âdemlerinden Ahmed Ağa'sı gelir iken ahz ve zikr olunan nukūdu kabz ve sâ'irini yağma itdiklerinde, mezbûr Ahmed huşûnet

---

1 varup N : – A.
2 dönüp A : dönmüş N.
3 mâ-beynimizi N : aramızı A.
4 hâh N : + ve A.

yüzünden söz söylemekle katl ü i'dâm olunup, zu'amâ bu hususları ağalara i'lâmdan sonra cem'iyyetle Kastamonu semtine gitdiler.

Şa'bân evâ'ilinde bu haber-i vahşet-eser Bektâş Ağa'ya vâsıl olup sâ'irinin dahi mesmû'u oldukda bir yere gelüp meşveret itdikden sonra, "*Sivas Beylerbeyisi İbşîr Paşa serdâr ve sâ'ir eyâletde beyler ve paşalar ana kafâdâr olup, etrâf u eknâfdan 'asker sürüp üzerlerine varalar. Zikr olunan eşkıyânın cem'iyyetlerin dağıdup her birin tutup haklarından geleler*" diyü Sadr-ı a'zam'a ibrâmlar idüp Memâlik-i mahrûse'ye evâmir yazılup Cânpûlâdlı Müteferrika Benli[1] Hasan Ağa'ya Bolu Sancağı virilüp 'asker sürmeğe çâvuşlar ile gönderdiler. Lâkin, garaz-ı fâsid idiğini bilüp kimse mukayyed olmadı.

Serdârî-i Katırcı-oğlu[2]

Çünki ağaların devleti kemâli bulup zevâlleri karîb olmuşidi, tedbîrleri takdîre muvâfık gelmeyüp, "*İbşîr Paşa, Hasan Ağa'yla kadîmî dostluk ve gayret-i türâbiyyesi sebebi ile müttehiddir. Üzerine serdâr ta'yîn olunmak galat-ı fâhiş kabîlinden olur*" diyü dönüp, Karaman Beylerbeyisi Katırcı-oğlu('nun) serdâr olmasını ma'kūl görüp emir gönderdiler. Mezbûr dahi mûcibi ile 'âmil olup 'asker cem' eyledi. Ve İbşîr Paşa'ya Bağdâd tahmîn olmuşidi.

Bundan akdem Hasan Ağa Kastamonu'ya varup, Vâlî-i vilâyet 'Ali Paşa anlara muhâlefet göstermekle bozulup, kâr u bârı ile giriftâr olmuşidi. İbşîr Paşa dahi kendiye varan emre imtisâl idüp 'askeri ile üzerlerine varmağı ma'kūl görmeyüp, dostluk-ı sâbıkasından gayri, kul ile bey ve paşa başa çıkamayacağını mülâhaza idüp tereddüd üzre iken, serdârlık emri Katırcı-oğlu'na gitmekle muğberr olup bu denlü ser-rişte ele girmişiken mâbeynlerine girüp tavassut ve sulh eylemek nâmı ile Hasan Ağa cem'iyyetine varup mülhak oldu. Ve Katırcı-oğlu'na, "*Yerinde durup hareket itmeyesin*" diyü mektûb göndermişidi. Mezbûr 'âmil olmayup cem'iyyet ve hareket üzre olmağla, Zile kurbından Hasan Ağa üzerine bölük gönderüp mezbûr dahi âgâh oldukda, mevcûd 'askeri ile çıkup Aksarây semtinde karşıladı. Mukābele olduklarında der-ceng-i evvel bozulup girü Konya'ya rücû' itdiği beri tarafda mesmû' oldukda, ağalara gāyet infi'âl gelüp hayret ve ıztırâba düşdüler.

---

[1] Benli N : – A.
[2] Katırcı-oğlu A : Katırcı-zâde N.

Bu esnâda Bağdâd kulu ile beylerbeyisi mâ-beyn olup arada Paşa katlinin haberi geldikde, Bağdâd Eyâleti Diyârbekir Beylerbeyisi Haydar Ağa-zâde'ye tevcîh olunmuş iken, tekrâr İbşîr Paşa'ya 'arz eylediler ki cem'iyyetden ayrılup gide. Lâkin, kabûl eylemeyüp girü Haydar Ağa-zâde üzerinde karâr itdi.

Vak'a-i Dasni Mîrzâ

Şa'bân evâhırında Mûsul'dan ma'zûl Kürdistân beylerinden **[298a]** "Dasni Mîrzâ" dimekle ma'rûf şecî' u nâmdâr bey, Ocak ağalarına mansıb içün nice eyyâm mülâzemet idüp, bi'l-âhıre me'yûs u mahrûm Üsküdar'dan kalkup, Gürci Nebî yeğeni ve birkaç nâmdâr kimseler tevâbi' u levâhıkı ile gider iken, mezbûrlar ⟨bunların⟩ kendilerden[1] mecrûh idiğini bilüp, "*Bâgī olmuşlardır. Hasan Ağa'ya giderler*" diyü hemân ol gice Yeniçeri Kethudâsı akça döküp âdem cem' eyledi. Ve Üsküdar'a geçüp Van'dan ma'zûl Şemsî Paşa-oğlu'nu ve Mehemmed Emîn'i*[1] ve sipâhdan Deli Dilâver'i baş ve buğ idüp, beş yüz kadar atlu ile ardlarınca gönderdi. Mezbûrlar dahi Lefke'yi geçüp çiftlik içine konmuşlar, gaflet üzre yatur iken, ahşâma karîb üzerlerine dökülüp hücûm itdiklerinde, Dasni Mîrzâ çullu at üzerine gelüp merdâne ceng eyledi. Üzerine varanlardan Türk Mustafa ve nice bî-nevâlar mülevves şehîd olup, mezbûr Mîrzâ'nın atı batağa batmağla giriftâr olup, birkaçı dahi esîr ve bâkîsı perâkende oldular.

Gelirken Maldepe kurbında üç kimsenin izâlesine hüküm gönderilüp, fakîr Dasni müfte satıldı. Ve bu vaz' halka gāyet girân[2] gelüp, Ocak ağalarına sebb ü la'n itdiler. Bunlar ise aslâ aldırmayup te'addî vü tecâvüze temâdîden el çekmediler. Belki dahi nice halka cîger-gâh olacak işler işlediler. Cümleden Bektâş Ağa'nın ve Kethudâ Bey'in ve gayrın ticâret esbâbı mîrî tarafından ehl-i sûka ziyâde bahâ ile tahmîl olunup, rişvet tarîkıyla[3] tahsîl itdikleri mâl-i Kārûn'a kanâ'at itmeyüp, kemâl-i hırs u tama'ından 'âlemin nakdini cem' ü

---

1 kendilerden N : kendiler A.

*1 Kâtib Çelebi'nin ifadesinden Şemsî Paşa-oğlu ile Mehemmed Emîn'in iki ayrı kişi oldukları anlaşılmakta ise de bu doğru değildir. Aslında burada söz konusu olan tek bir kişidir. Mehemmed Emîn Paşa zaten Semsî Paşa'nın oğludur ve o sırada Van Eyâleti'nden mazul bulunmaktadır (Bkz. *Târîh-i Na'îmâ*, III, 1289, 1316).

2 girân N : güç A.

3 tarîkıyla N : tarîkı ile A.

iddihâr efkârına düşdüler. Melek Ahmed Paşa nefsinde halîm ü selîm olduğundan gayri, bunlar tegallüb ile sözlerini yürüdürlerdi. Narh umûruna dahi karışup, lahm-ı ganemin vakıyyesi sekizer akçaya iken onar akçaya çıkardılar. Ve sâ'ir halk agnâm getirmeden men' olunup, Bektâş Ağa'nın mürde koyunları onara satılmağla, hedef-i tîr-i ta'n u la'n olduklarını bildikde girü tegâfül idüp, "*Bu şehir ağniyâ şehridir, fukarâ şehri değildir. Hazzı olmayan âhar yere gitsin*" diyü türrehât söylerlerdi. Hevâdârlar dahi yardahlık idüp, "*Sadaka'l-emîr*" dirlerdi.

Mâh-ı mezbûr evâsıtında ba'zı fuzûl ilkâsı ile İstanbul halkı tahrîr olunmak içün Sâlih Paşa Tezkirecisi Hüseyin Efendi ta'yîn olunup mübâşeret sadedinde iken, halkdan güft u gû peydâ olup, fitne ihtimâli ile câ'iz görülmedi.

Sebeb-i Hurûc-ı Ehl-i Sûk

Sâbıkā Yenicâmi' vak'asından sonra sipâh münkesir olup yeniçeri zâbitleri dahi kendi kârları[1] hevâsında bilmekle[*1], kuldan mevâcib husûsuna i'tirâz ihtimâli ber-taraf olduğun vükelâ-i mâl gördükde, "*Mîrîye seksene alınan guruş girü seksene mevâcibe virilmek hamâkatdir. Meselâ, bir mevâcibde züyûfa tebdîl olunan bin kîse guruşdan ekall mertebe üç yüz kîse fazla kalır. Bu bir 'azîm kârdır*" diyü kimini tebdîl ve kimini Belgırad'da hurde, alçak 'ayâr akça kestirmekle mâl-i Kārûn tahsîl itmeği 'âdet itmişler idi. Mâh-ı mezbûr evâhırında yüz yirmi yük hurde, züyûf Belgıradî akça, yüz on sekizi bir altuna tebdîl ve cümle esnâf-ı ehl-i sûkdan tahsîl içün Defterdâr Emîr Paşa tarafından Bez⟨zâz⟩istân Kethudâsı'na teslîm olundukda herkese[2] küllî zarar görünmekle, ehl-i sûkdan bir tâ'ife Vezîr-i a'zam'a 'arz-ı hâl eyleyüp bu zulmü def' içün mirâren söyledikce, dinlemeyüp sebb ü şetmle taşra sürdüler[*2].

---

1 kârları A : kârı N.

*1 bilmekle : Burada müellif hatalı gibi görünmektedir. Doğrusu "olmağla" olsa gerek.

2 herkese N : her kîsede A.

*2 Bu konu *Târîh-i Na'îmâ*'da daha detaylıdır. Buna göre esnâf, Sadrazam Melek Ahmed Paşa'ya derdini anlatıp, "Hâlimiz dîger-gûn olup dükkânlarımız kirâsından 'âciz iken, böyle züyûf akçanın yüz on sekizine bir altın istemek ne demekdir? Bir vechile kudret ü imkânımız yokdur" dediğinde, Sadrazam'ın verdiği karşılık, *Fezleke*'de ifade edilenden daha serttir. "Sürün bunları taşra! Yıkılın bre kâfir gidiler! Varın tedârük idin virin" diyerek hepsini huzurundan kovmuş, özellikle "kâfir" yakıştırmasından rencide olduğu anlaşılan esnaf halkı, "Hâşâ kabûl itmeziz. Biz ehl-i İslâm'danız" diye feryâd ederek çıkıp gitmiştir (III, 1320).

Ramazân-ı şerîfin dördüncü günü, yevmü'l-isneynde esnâf yiğitbaşıları ve ihtiyârları kalkup, sâ'ir ehl-i dükkân dahi dükkânların kapayup anlara tâbi' oldular. Cümlesi 'azîm cem'iyyetle Dâvudpaşa Mahallesi'nde Şeyhülislâm 'Azîz Efendi'ye varup ızhâr-ı tazallum eyleyüp, "*Bu zulmün def'ini bi'z-zât Pâdişâh-ı 'âlem-penâhdan recâ ideriz. Vükelâsından ümîd kalmadı*" diyü ahvâli 'arz u i'lâm bâbında ibrâm ederler. Şeyhülislâm dahi bu tâ'ife[1] teklîf-i mezbûrdan mu'âf olmak bâbında Sadr-ı a'zam'a şefâ'atnâme gönderüp bertaraf olmasın tekeffül itmişidi. Anlar dahi evvel-emirden râzî olup gitmek üzre iken ba'zı kâr-dânlar, "*Bu iş, iş değildir. Elbette Şeyhülislâm önümüzce gidüp ahvâli Pâdişâh'a i'lâm lâzımdır*" diyüp durduklarında def'e mecâl olmayup bi'l-âhıre, Mollâ atlanup önlerine düşdü. Ve Ayasofya'dan içeri huzûr-ı hümâyûna haber gönderüp varılmak lâzım geldiğin bildirdi. İcâzet oldukda bu denlü esnâf ve sâ'ir her cinsden nice eclâf Şeyhülislâm ile girüp, Sarây-ı 'âmire'de Bâbü's-sa'âde'ye varınca doldular. Teklîf-i mezbûrdan ebedî mu'âf olmaları içün hatt-ı hümâyûn virildikden sonra, halk gayri bahislere girüp Vezîr-i a'zam⟨'ın⟩ 'azlini ve hadden tecâvüz iden ağaların katlini taleb itdiler.

[298b] 'Azl-i Melek Ahmed Paşa ve Sadâret-i Siyâvuş Paşa

Yevm-i mezbûrda ağalar bu cem'iyyetden haberdâr olduklarında odalara varup nefer ile anlar dahi Atmeydânı'nda cem'iyyet itmişleridi. Ba'zı hevâdârlar sevkı ile Yeniçeri Ağası Kara Mustafa Ağa vezârete da'vet olunup, "*Mühr-i hümâyûn bunda gelmedikce varmak muhâldir*" diyü imtinâ' gösterdikde ba'zı kâr-dân hayr-hâhlar, "*Vüzerâdan birine virilmek münâsib, belki vâcibdir*" diyü ilkā itmekle, Siyâvuş Paşa cümleden evlâ görülüp da'vet olundu. Ve hâtem-i vekâlet ana virildi.

Beri tarafda bu hâlden ağalara küllî te'essür ve infi'âl gelmişidi. Çün Büyük Vâlide noksân-ı 'akl muktezâsınca, "*Devleti*[2] *tutup duran bu ağalardır. Bunlar giderse 'âlem herc ü merc olur*" i'tikādında idi {*Yâhûd, "Mezbûrların izâlesi halkın bir vechile taleb ve cem'iyyetinden olıcak, sonra yüze çıkup zabt müşkil olur. Be-her-hâl def'-i meclis evlâdır" diyü ba'zı ilkā itmiş ola.*

---

1 tâ'ife A : tâ'ifeye N.
2 devleti N : – A.

Minhu}. Cümlesi ol gün ber-taraf olmak mümkin iken[1] ruhsat virmeyüp, "*Halkı def' ile mukayyed olasız*" dimekle, Vezîr-i a'zam-ı cedîd ve Şeyhülislâm çıkup cem'iyyet başı olanlara, "*Hâlâ vakt-i gurûbdur. Bu gice herkes mekânına varup iftâr eyleye. Yarın seherî girü gelüp cem' oldukdan sonra bâkī umûr görülüp me'mûllerinizin hükmü*[2] *icrâ oluna. Ve bu husûsa biz tekeffül ideriz*" dimekle,

"Dağılın bî-çâreler[3], çün kaldı Dîvân erteye"

diyü çıkup evlerine gitdiler.

Bundan sonra, Vâlide tarafından Vezîr-i a'zam meydâna varup ağalara istimâlet virdi ve "*Bugünki kazâ savuldu. Yarın tedbîr sizindir*" diyü ahvâli bildirdi. Anlar dahi gice silâhlı neferi ol semte sürüp yolları muhkem bekletdiler. Sabâh Dîvân'a diyü[4] gelenlerin kimin döğüp, kimini öldürüp bu tarîkla halkı cem' olmadan men' itdiler. Zarûrî herkes dağılup dükkânlar açılmak tenbîh olundu. Ol gün ve ertesi, nısf-ı nehâra dek yollarda yeniçeri gezüp cem'iyyet ihtimâlini ber-taraf idince dağılmadılar. Ve bu hîle halka bir cîger-gâh dahi olup ağalar[5] dahi gûyâ ki zevâlin bulmuşidi. Min-ba'd yerleri pirelenüp her gün ziyâfet bahânesiyle cem'iyyetler ve meşveretler idüp başlarına gelecek belâyı def'e çâre ararlardı.

Teveccüh-i 'Asker-i Sipâh be-Taraf-ı Âsitâne

Çün sâbıkā Hasan Ağa Kastamonu'dan dönüp on bin kadar âdem ile Zile etrâfına geldi, İbşîr Paşa ve sâ'ir beyler ve paşalardan sitem-dîdeler ve mecrûhlar dahi anlara karışup, Tayyâr Mehemmed Paşa-zâde ve Topal Mehemmed Paşa ve Çâvuş-zâde Mehemmed Paşa[6] ve ma'zûl kenâr defterdârları bir 'azîm cem'iyyet ile Âsitâne'ye teveccüh itdikleri zikr olunan ağaların ma'lûmu oldukda, içlerinden 'Ömer Ağa'yı Vezîr-i a'zam'a gönderüp, müşâverelerinde karârdâde olan söz⟨ü⟩ -ki on bin nefer kapuya

[1] mümkin iken N : – A.
[2] hükmü N : hüküm A.
[3] bî-çâreler A : bîmâreler N.
[4] diyü N : – A.
[5] ağalar A : ağa N.
[6] ve Çâvuş-zâde Mehemmed Paşa N : – A.

çıkarup göndermek idi- 'arz itdikde Paşa-yı kâm-gâr, "*Ne maslahat içün?*" diyü müsâ'ade itmediğin görüp ye's cevâbı virdikde, "*Bu bize yâr olmaz, bir gayri tedbîr lâzımdır*" diyü evvelâ Harem-i hümâyûn'da kendilerin taraf-ı hilâfında bulunan birkaç kimsenin izâlesi esbâbına mübâşeret itdiler.

Vak'a-i İnkisâr-ı Bektâşiyân der-Âsitâne

Sâbıkā Siyâvuş Paşa sadârete geçüp mühr-i hümâyûn Ağa'ya virilmemeğe bâ'is olup, Ocak halkına sûretâ muhâlefet gösteren birkaç 'Arab ve mukarreb hakkında Vâlide'nin tezkiresi gelüp, "*Siz bunları içerden taleb idüp öldürmeyince murâdınıza vâsıl olamazsız*" dimekle, evvelâ Yeniçeri Ağası Kara Mustafa Ağa ve Bektâş Ağa ve Kethudâ Bey ve 'Ömer Ağa ve sâ'ir Ocak halkı ramazân-ı şerîfin on altıncı günü, sebt gününde Ağakapusu'na varup, Şeyhülislâm 'Abdül'azîz Efendi ve kādî'askerler ve Nakīb Efendi ve sâ'ir mollâlardan birkaç müte'ayyin kimseler ve Velî Efendi da'vet olunup, içeri kâğıd gönderüp ol ta'yîn olunan 'Arabları istediler. Çünki Büyük Vâlide ağalar tarafında bulunmuş idi, Harem-i hümâyûn ağalarından Süleymân Ağa iç-oğlanı ile ittifâk idüp, evvelâ Koca Vâlide'yi ve Kapu oğlanı'nı **[299a]** ve Bostâncıbaşı'yı[1] bu töhmetle katl itdiler*[1]. Beri tarafda Ağakapusu'nda olan a'yân dahi kalkup, odalara varup meydânda oturdular. Neferi silâhla yanlarına getirdiler. Vezîr-i a'zam içeri da'vet olunup Pâdişâh-ı 'âlem-penâh yanına vardı. 'Ulemâya ve bölük ağalarına ve sâ'ir a'yân u erkâna âdemler gönderilüp, 'ulemâdan sâbıkā Kayseriyye Kazâsı'na mevleviyyetle mutasarrıf olan Nu'mân Efendi cümleden mukaddem varup, sonra Hanefî Efendi vardıkda, meşîhat-i İslâmiyye anlara virilüp, yeniçeri meydânında cem' olan ağaların fesâd ve 'adem-i inkıyâdları bâbında şer'an lâzım geleni istiftâ olundukda, sûreti Nu'mân Efendi yazup Hanefî Efendi imzâ eyledikden sonra,

---

[1] Bostâncıbaşı'yı N : Bostâncıbaşı'nı A.

*[1] Kâtib Çelebi'nin Vâlide Kösem Sultan'ın katli hadisesine sadece bir cümle ile yer vermiş olması dikkat çekicidir. *Târîh-i Na'îmâ*'da bu konu "Tafsîl-i Ahvâl-i Vâlide Sultân" başlığı altında, öncesinde ve sonrasında meydana gelen olaylarla beraber hayli uzun anlatılmıştır (III, 1325-1341). Dönemin kaynaklarından '*Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*'nde ise "Vak'a-i A'yân-ı Bektaşiyân" başlığı altında sarayda olup bitenlerden sadece Hâs Odabaşı Gazanfer Ağa ile Bostâncıbaşı Ali Ağa'nın öldürülmelerinden bahsedilmiş, Vâlide Sultân'ın katline ise hiç değinilmemiştir. Abdurrahmân Abdî Paşa bu konuda, "Âteş-i musîbet ol mertebe şiddet bulmuş idi ki istimâ'ı mûcib-i melâl olmağın tafsîlinde icmâl evlâ görüldü" diyerek sessiz kalmayı tercih etmiştir (s. 40).

Ebû Sa'îd Efendi geldikde Hanefî Efendi anları takdîm itmekle, mansıb-ı fetvâ anlara tevcîh olunup, Hanefî Efendi'ye Rumili Sadâreti, dahi sonra gelen Hâce-zâde Mes'ûd Efendi'ye Anadolu ⟨Sadâreti⟩ ve İstanbul Kazâsı Beyâzî Hasan Efendi'ye virildi.

Sancağ-ı şerîf Bâb-ı hümâyûn'a çıkarılup yeniçeri, üzerine nefîr-i 'âmm fermân olundukda bölük halkı ve sâ'ir a'yân u erkân gelüp Bâb-ı hümâyûn'da durdular. Odalara âdem gönderilüp efendilere, "*Cümleniz ma'zûlsuz*" didikde telâşî el virüp birer birer çözülmeğe başladılar. Nefer dahi nefîr-i 'âmmı işitdikde dağılmağa yüz tutup ağalar, tenhâ kaldığın gördüklerinde neye uğradıkların bilüp her biri başı kaydına düşdü. Kalkup evlerine gitdiler. Nefer dahi gürûh gürûh Bâb-ı hümâyûn'a gelüp beri 'askere mülhak oldular. İkindi vaktinde yeniçeri ağalığı müdârâ içün girü Ocak'dan Kara Hasan Ağa-zâde'ye virilüp selefine, "*Tımışvar ⟨Temesvár⟩ Eyâleti virilmişdir*" diyü çıkup gitmek fermân olundu. Taşra çıkup kondukda kapudanlık virildi namıyla, ramazânın yirmi sekizinci günü Kapucular Kethudâsı Boyacı Hasan Ağa varup kayd u bend ile getirdikde katl olundu. Ve bin kîse kadar nakdi içeri alındı. Bektâş Ağa'ya ol gün Burusa Sancağı virilmiş idi. Cerrâh Câmi'i kurbında tarîkdâşı bir Hamzavî'nin evine varup ihtifâ itdiği ma'lûm oldukda, ramazân-ı şerîfin yirminci günü Kapucular Kethudâsı varup Bâb-ı hümâyûn'a getirüp katl eylediler. Bunun mâlı zuhûr itmedi. Kethudâ ise mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı günü Bosna Eyâleti nâmı ile çıkup giderken yolda vehm galebe idüp Silivri kurbında bâr u büngâhını döküp sebük-bâr bir iki hıdmetkâr ile firâr eyledikde, ağaları perîşân ve bî-nâm u nişân olup bu denlü nukūdu ol menzilde yağmâ itdiler. Ber-vech-i arpalık Mora Sancağı virilen Mustafa Paşa-zâde Mehemmed Paşa'ya mezbûr hakkında emir gönderilmekle, Karasu menzilinde giriftâr olup, Vezîr-i mûmâ-ileyh ma'rifeti ile izâle olundu. Ve başı, şevvâlde Der-i devlet'e geldi. Bunun dahi bin kîse kadar nakdi içeri alındı.

Bu esnâda 'Ömer Ağa ihtifâ itmişdi. Sonra altmış üç senesinde zuhûr idüp ol dahi katl olundu.

Bir iki sene 'âleme velvele virüp Devlet-i 'aliyye'yi kabza-i tasarruflarına alan ağaların 'âkıbet-i kârı bu vechile hıtâm bulup ke-enne-lem-yekün oldular. Hadden tecâvüz iden bâgîlerin hakkında 'âdetu'llâh böyle olagelmişdir.

Şevvâl ayının dördüncü günü Kethudâ-i maktûlün başı gelüp hevâdârları mâtem itdiler.

On ikinci günü 'Abdurrahîm Efendi Belgrad Kazâsı'na nefy olunup, yirmi üçünde Defterdâr-zâde Mehemmed Paşa tarafından Kethudâ'nın kendi yanında ve sâ'ir yerlerde olan perâkende mâlı cem' ü tahsîl olunup, kırk yük akçalık altun **[299b]** Der-i devlet'e gelüp teslîm olundu.

Mukaddemâ ⟨Abaza⟩ Hasan Ağa cem'iyyetle Âsitâne tarafına teveccüh kuvvetiyle beri tarafda ağalar gā'ilesi ber-taraf olmuşidi. Ve anlar Katırcı-oğlu'nu bozup sonra da'vet itmişleridi[1]. Mezbûr havfından varmağa ikdâm itmeyüp Konya'da eğlendi. Ve beri tarafda Hasan Ağa cem'iyyetle[2] Burusa üzerine gelmek haberi şâyi' olmağla, Anadolu Beylerbeyisi Dervîş Mehemmed Paşa Burusa'ya gelmek fermân olunup, on beş oda neferi ile ol tarafa gönderildi. Hasan Ağa cem'iyyeti Eskişehir'e gelmekle, mâh-ı mezbûrun yirmi beşinde Boynueğri Mehemmed Paşa ve Silahdâr Parmaksız Hüseyin Ağa ve Ocak'dan Turnacıbaşı Mustafa Ağa*1 taraf-ı saltanatdan, Hasan Ağa'ya ve paşalara gönderilüp, "*Maksûdunuz hâsıl oldu. Ağaların bu tarafda Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretleri haklarından geldi. Min-ba'd siz dahi cem'iyyeti dağıdup gidesiz*" dinildikde, nice kīl ü kāl olup, sipâh tâ'ifesi, "*Mukaddemâ Yenicâmi' vak'asında yeniçeri ile geçen mâcerâ da'vâsında değiliz. Mazâ mâ-mazâ, nihâyet kānûn üzre 'ulûfelerimizden oğullarımıza veledeş virilmek recâ ideriz*" didikleri hüccet itdir⟨il⟩üp İbşîr Paşa'ya Şâm Eyâleti ve Hasan Ağa'ya Yeni-il Türkmanı voyvodalığı ve Hâdım karındaşına ve Kürd Mehemmed'e birer voyvodalık 'arzları ile beri tarafa yolla⟨n⟩dı.

Zilka'de: 'Azl-i Vezîr Siyâvuş Paşa ve Vezâret-i Gürci Mehemmed Paşa

Çün Siyâvuş Paşa ba'zı umûrda ızhâr-ı salâbet ve iç halkına 'arz-ı vukūf ve sadâkat eylediği güçlerine gelmişidi, mâh-ı mezbûrun on beşinci günü ma'zûl olup mühr-i vezâret vüzerâdan Gürci Mehemmed Paşa'ya ihsân olundu. Ve selefi Bosna Eyâleti'ne gönderildi.

Yirmi beşinde Boynueğri ⟨Mehemmed⟩ Paşa gelüp hücceti ve 'arzları getirdikde, Şâm Eyâleti İbşîr Paşa'ya virilmede, "*Mîr Mülhem ile sâbıkā*

---

1 imişleridi N : itmişidi A.

2 cem'iyyetle N : cem'iyyet ile A.

*1 *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1361)'da "Samsoncubaşı Mustafa Ağa" olarak geçmektedir.

mahzûru vardır, andan[1] *hareket ve fitne iktizâ ider*" diyü Haleb Eyâleti tevcîh olunup, sâ'ir menâsıb ve hıdmetler 'arzlar mûcibince virildi. "*Veledeş bu def'a bu cem'iyyet ile olmak revâ değildir, bundan sonra Pâdişâh-ı 'âlem-penâh kendi tarafından ihsân ider. Sâ'ir mümkin olan husûslarınıza müsâ'ade buyururlar. Bu def'a ağalar def'i maslahatı ile iktifâ idüp yerlü yerinize gidesiz*" diyü emir ve mektûblar gönderilmekle, anlar dahi imtisâl idüp dağıldılar. Ekser-i sipâh Âsitâne'ye gelüp 'ulûfelerin aldılar.

Mâh-ı mezbûrun yirmi dördünde Boynueğri Paşa'ya Kanije ⟨Kanizsa⟩ Eyâleti virilüp sipâh tarafından cânibdârlık eylemekle ol tarafa sürüldü[*1].

Ahvâl-i Serhadd-i Van

Bundan akdem Van beylerbeyisi olan Mehemmed Emîn Paşa, Hoşâb beyi olan Süleymân ⟨hakkında⟩ 'arz idüp, "*Van'a tâbi' Amik*[2] *ve Erciş ve Ahlat ve Âdilcevâz re'âyâsının on beş binden ziyâde hayvanâtın sürüp gâret eylemişlerdir. Ve 'Acem diyârından gelen tüccârın yolun kesüp hasâret itdiğinden gayri, Van kulu mevâcibi içün ta'yîn olunan cizye keferesine iğvâyla cizyelerin virmeğe mâni' olup, senede yirmi beş bin guruş noksân üzre virilmekle kul mevâcibine kesr-i târî oldu*" diyü eylediği 'arz garaz-ı mahz idiği ma'lûm oldukda, eyâlet-i mezbûre İbrâhîm Paşa'ya tevcîh olunmuşidi. Paşa-yı

---

[1] andan A : anda N.

[*1] *Fezleke*'nin bu kısımlarında Kâtib Çelebi olayları artık iyice kısaca geçiştirdiğinden dolayı olup biteni anlamak bazen kolay değildir. Burada, Boynueğri Mehmed Paşa'nın İbşir Paşa ve Abaza Hasan Ağa üzerine gidip geri dönüşünden sonra, Kanije'ye sürgün edilinceye kadar meydana gelen olaylara yer verilmemiş olması sürgünün nedeni konusunda okuyucuyu merakta bırakmaktadır. *Târîh-i Na'îmâ*'da verilen detaylı bilgiye göre İbşir Paşa, Mîr Mülhem'den intikam alabilmek maksadıyla Şam Eyâleti'ne talip olmuş fakat, onun yerine Haleb Eyâleti'ne tayin edilince (III, 1361, 1363), bu defa Boynueğri Mehmed Paşa ile anlaşarak ondan kendisini Şam'a tayin ettirmenin bir yolunu bulmasını istemiştir. Böylece kendisi Haleb'den ve Boynueğri Mehmed Paşa Şam'dan askerlerini toplayarak Mîr Mülhem üzerine harekete geçebileceklerdir (III, 1369). Bu plan doğrultusunda Boynueğri Mehmed Paşa kendisine, İbşir Paşa ve Abaza Hasan Ağa cemiyetini dağıtmaktaki hizmeti karşılığında Diyârbekir Eyâleti teklif edildiği vakit kabul etmemiş, Şam Eyâletini elde edebilmek için inatçı bir tavır içine girmiştir. "*Elbette ya Şam ya kubbe vezâreti*" diyerek inadında bir süre geri adım atmamış, fakat nihayetinde Kanije'ye gönderilerek uzaklaştırılmak suretiyle yenik düşmüştür (III, 1369-1370). Na'îmâ bu hadiseyi, "*Bî-çâre Boynueğri bu kadar hizmette bulunmak mukâbelesinde mazhar-ı gazab olup Kanije Eyâleti'ne serî'an gitmek üzre hatt-ı hümâyûn ısdâr olundu*" diyerek Mehmed Paşa yanlısı bir bakış açısı ile yorumlamıştır (III, 1370).

[2] Amik A : Amuk N.

sâbıkü'z-zikr fâsid-i fikre binâ'en ahâli-i Van ve Hakkârî ile 'ahd u ittifâk[1] idüp, "*İbrâhîm Paşa'yı kabûl itmeziz. Mezbûr Süleymân Bey'den senin elinle intikâmımız alup gümrük mâlından otuz beş bin guruş ve cizye mâlından yirmi beş bin guruş mevâciblerimiz tahsîl olunmayınca seni çıkmağa komazız*" didiklerini 'arz eyleyüp, Sağ Kol Ağası Hüseyin Ağa ve sâ'ir kol zâbitleri mektûbunda: "*Bitlîs Hâkimi ile arada vâkı' olan bürûdet mahabbete mübeddel oldu. Ve Mîr 'Azîz'i kendi oğlu Zeynel habs idüp cümlenin ittifâkı ile yerine geçdi. Ancak Hoşâb Beyi Süleymân 'ısyân* **[300a]** *üzre olmağla kalkup üzerine varıldıkda, Hakkârî Hâkimi'ne dahl düşüp sulha tâlib olmağla tarafeyn sulh idüp lâkin, girü 'ahd u şartında durmayup Çomar şakîyi yanına aldı*" diyü i'lâm eylemişler idi.

Bu esnâlarda Van kulu ile nevbetciler arasında nizâ' vâkı' olup, yeniçeri iç kal'aya kapanup bâ'is-i fitne olan Emîrü'l-ümerâ Mehemmed Paşa ve Sağ Bölük Ağası Hüseyin Ağa ile on gün kadar muhârebe itdiler. Hüseyin Ağa Hakkârî'ye düşüp imdâdına biraz tüfeng-endâz getirmişidi. Zafer bulmayup girü Hakkârî'ye gitdikde, Sağ ve Sol bölükler ve azeb ve Kādî Yeniçeri Ocağı'na düşüp i'tizâr itdiler. Hoşâb Beyi Süleymân Bey dahi sancağı 'askeri ile yeniçeri imdâdına gelmişidi. Kul ile anlar arasında dahi fitne peydâ olup, otuz kırk Kürd ve yedi sekiz yeniçeri düşdükden sonra barışdılar. Der-i devlet'den Van Eyâleti virilen İbrâhîm Paşa vardıkda, Mehemmed Emîn Paşa ve Hüseyin Ağa Hakkârî'ye firâr idüp, Vanlı arasında sulh u salâh vâkı' oldu. Ve İbrâhîm Paşa şehre girüp zabt eyledi. Sonra, mezbûr firârîleri ele getirüp katl itdiler.

Ve bu sâlde Şâh-ı 'Acem Leh Kıralı'na hılâf-ı 'âdet elçi gönderüp, Kıral tarafından dahi "Buruske" nâm mu'teber gebr, nâme ile Şâh'a gitdi.

Zilhiccede aşağı bölükler Girid'den gelüp, eski yazılan sipâhîler bakāyâsı dahi muhâfazadan ref' olunup Der-i devlet'de 'ulûfeleri virildi.

Çünki taşra ağalar ber-taraf oldu, bu kerre nevbet iç ağalara değüp, hall ü 'akd içeride tegallüb iden Dârü's-sa'âde Ağası Süleymân Ağa'nın dest-i tasarrufuna girüp kapusu merci'-i enâm oldu. 'Âdet-i İlâhiyye bu yüzdendir ki her bâr devletin sâhibi müstakill olmaya, hâricden bir müstakill zuhûr idüp umûra müstevlî olmadan hâlî olmaz. *–Zâlike takdîrü'l-'Azîzi'l-'Alîm*[*1]*.–*

---

[1] 'ahd u ittifâk A : ittifâk ve 'ahde N.

[*1] ذلك تقدير العزيز العليم = "İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen (Allah)'in takdiridir.", *Kur'ân*, En'am, 6/96; Yâsîn, 36/38; Fussilet, 41/12.

Vefeyât

Bu sâlde vâcibü'l-katl ağalar vefeyâtından gayri, **Karnaz 'Ali Efendi** vefât itdi. Kādî'asker ve sonra şeyhülislâm olan Hâce-zâde Mes'ûd[1] Efendi birâderidir. Anlar "Burnaz" ve bunlar "Karnaz" dimekle meşhûr idi. Hasbe'l-'âde tarîk-ı 'ilimde kat'-ı merâtib iderek İstanbul kādîsı olup bu sâlde intikāl eyledi. Muntazamü'l-kelâm kimse idi.

[1] Mes'ûd N : – A.

SENE-İ İSNEYN VE SİTTÎN VE ELF

Bu sâl târîh-i İskenderî'nin bin dokuz yüz altmış üçüdür. Bir küsûf ve iki husûf vâkı' oldu. Husûfun biri ve küsûf rebî'ulâhırda ve biri şevvâlin on dördündedir.

İmdâd-ı Girid[1]

Gurre-i muharremde Girid'e imdâd içün üç sene muhâfaza şartıyla, îcâb u iktizâ ider bir hâl yoğiken, iki bin nefer sipâhî yazılup, hılâf-ı kānûn ellişer akça ile deftere kayd olundu[2]. Mukaddemâ yazılan üç bin nefer dahi bu minvâl üzre oldu. Selefde serhadd kullarının kānûnu, başka deftere yazılup edâ-i hıdmet itdikden sonra yoklanup mevcûd asıl deftere geçerdi. Devlet-i 'aliyye'nin sâ'ir kānûnları ilgā olunduğu gibi bu husûsda dahi beş bin neferi Girid bahânesiyle kānûn-ı kadîme ri'âyetsiz deftere kayd itdiler. Ve halkın bu ma'nâlar ma'lûmu değil[3] iken ve ıztırâr yoğiken, cümlesi aşağı bölüğe kā'il iken ve onar sene beklemek teklîf olunsa cânlarına minnet iken[4], bunların biri kimsenin[5] hâtırına gelmedi. Sâ'ir umûr-ı devlet dahi bu kıyâs üzre muhtell ü müşevveş olup, anınçün nizâma halel göründü. Zîrâ, kānûna ri'âyet halkın gāretine el virmeyüp teng gelmekle[6] ve vükelâda vukūf ve şu'ûr olmadığından gayri, kendi mansıbları himâyesinden gayri mühimleri yoğiken, andan dahi 'âciz ve mütehayyir, birkaç günlük emânetkâr olmağla bu şekle girdi.

Fransa'dan yedi gemi istîcâr olunup, **[300b]** muharremin yirmi beşinde mezbûr sipâhîler gemiye girüp Beşiktaş'dan saldılar. Selâmetle Girid'e vâsıl olup mukaddemâ Girid'de ehl-i İslâm ile ceng idüp gālib geldiği haberin i'lâm itdiler.

Ahvâl-i Serhadd-i Bosna

Hırvat Beyi Zirin-oğlu ⟨Zrinski⟩, serhadd kılâ'ından "Zadvarya ⟨Zadvarje⟩" nâm hisâr üzerine düşüp vire ile aldığı Bosna Vâlîsi Siyâvuş Paşa'nın ma'lûmu oldukda, kalkup şiddet-i şitâda ol semtleri muhâfazaya gitdiği rebî'ulâhırda 'arz olundu.

---

1 imdâd-ı Girid N : – A.
2 kayd olundu A : kayd oldu N.
3 değil N : değiller A.
4 iken N : + veA.
5 kimsenin N : halkın A.
6 gelmekle N : gelmek ile A.

Ahvâl-i Donanma

Cumâdelâhıre evâ'ilinde Kapudan 'Ali Paşa Donanma-yı hümâyûn ile Akdeniz'e teveccüh idüp, sefâ'in-i küffâr Boğazhisâr taşrasında lenger[1]-endâz olmağla, kadırgalar çıkmak mümkin olmayup, bir leyle-i muzlimede küffâr Anadolu kenârında yatarken, sekiz pâre kadırga Rumili kenârından geçüp gidüp, küffâr haberdâr olmayup ba'dehû, Kapudan donanma gemilerini Gelibolu'da koyup, karadan Midilli ⟨Lesbos⟩ karşısında ol sekiz pâre gemilere mühimmât yükledüp bey[2] gemileri ile Sakız ⟨Chios⟩'a teveccüh eyledi.

Ol esnâda İstendil Adası ⟨Tinos⟩'nı urmak sadedinde iken, sefâ'in-i küffâr hücûm eyleyüp girü Sakız ⟨Chios⟩'a döndürdü. Karabatak Bey girüde bulunmağla, Malta gemileri önüne gelüp giriftâr eylediler. Sonra, bir büyük kâfir ile tebdîl olundu.

'Ali Paşa Girid'e varup çendân maslahat görmemekle ma'zûl olup, Dervîş Mehemmed Paşa kapudan oldu. Mezbûra Mora Sancağı virilüp Der-i devlet'e kayd u bend ile getirildi. Habs ve musâdereden sonra ıtlâk olundu. Ba'dehû Karabatak Bey'e sancak virildi.

'Azl-i Vezîr-i a'zam Gürci Paşa

Çün Mehemmed Paşa leyyinü'l-cânib vezîr idi, "*İmsâki ve rüşdü yokdur*" diyü recebin on üçüncü günü surre çıkup, ol bahâne ile cem'iyyetde erkân-ı devlet da'vet olunup, mühr-i hümâyûn Mehemmed Paşa'dan alınup, sâbıkā Mûsâ Paşa kethudâlığından Mısır beylerbeyisi olup geldikden sonra nefy olunan Ahmed Paşa ki hatt-ı hümâyûn ile iki ay[3] mukaddem gelmişidi, ana ihsân olundu. Gürci Mehemmed Paşa Yedikulle'ye konup nice eyyâm yatdıkdan sonra Ohri Sancağı, ba'dehû Tımışvar ⟨Temesvár⟩ Eyâleti virildi.

Tebeddülât

Ramazânın dördüncü günü[4] Defterdâr Emîr Paşa ma'zûl olup yeri Karaman Eyâleti'ne mutasarrıf olan Zurnazen Mustafa Paşa'ya virildi. Yedinci günü Rumili Kādî'askeri Hanefî Efendi ma'zûl olup yeri Hüsâm-zâde Efendi'ye ve Anadolu Sadrı Mes'ûd Efendi yeri Bâlî-zâde Efendi'ye tevcîh olundu.

---

1 lenger N : leng A.
2 bey N : beyler A.
3 ay A : – N.
4 dördüncü günü A : dördünde N.

Vak'a-i 'Azl[1]-i Şeyhülislâm Ebû Sa'îd Efendi

Ramazânın dokuzuncu günü[2] İstanbul Kazâsı'ndan[3] munfasıl Ankaravî[4] Es'ad Efendi Şeyhülislâm'a varup, Anadolu Sadâreti Bâlî-zâde Efendi'ye olduğundan bahs idüp, münâkaşa endâzeden efzûn olıcak hıdmetkârlar, "*Efendi, kalk! Yeter!*" diyü koltuğuna girüp mevkıfa indirdiler. Mezbûr çizmesin giyerken Şeyhülislâm tehevvür idüp ardınca gelüp, sakalına yapışup, "*Falaka*[5] *değnek getirin ve yüzüne tükürün*" diyü te'dîb murâd idicek, mezbûr güçle kurtulup doğru yâr-ı kadîmi Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi'ye varup sergüzeştini rivâyet ve Mollâ'nın vaz'ından şikâyet ile[6] kanâ'at gelmeyüp, devr-i ebvâb ve sitem-dîde mollâları tahrîk idüp ertesi, mevâlî-i 'izâmdan bir gürûh Mahmûd Efendi hânesinde cem' olup Müftî hakkında nice kîl ü kāl ve bahs u cidâlden sonra içeri, Pâdişâh'a 'arz-ı hâl gönderirler. Bu esnâda Vezîr-i a'zam Müftî'ye varup, Anadolu Efendisi ve birkaç mollâlar dahi gelüp anda cem' olıcak Mollâ hazretleri, –*Ve imtâzü'l-yevme eyyühe'l-mücrimûn*[*1]– âyetini vird idinüp gelen mollâlara okur. Rumili Sadrı gelmiş iken bu vaz'ı görüp kalkup gider[7]. Mahmûd Efendi tarafında olan mollâlar atlanup cem'iyyetle Dârü's-sa'âde tarafına giderken, yolda hatt-ı şerîfle Hâssekî gelüp, **[301a]** "*Murâdınız hâsıldır, dağılup gidesiz. Cem'iyyete rızâ-yı hümâyûn yokdur*" dimekle dönüp evlerine gitdiler. On ikinci günü Ebû Sa'îd Efendi ma'zûl olup mansıb-ı fetvâ ikinci def'a Bahâ'î Efendi'ye virildi.

Ramazânın yirmi birinde 'Ismetî Efendi'ye bayrama dek tevkīt ile İstanbul Kazâsı, ba'dehû Selânik Kazâsı virilüp yerine Sa'dî-zâde, ba'dehû Rahmetullâh Efendi tertîb olundu. Ve Burusavî Mehemmed Efendi'ye Edirne Kazâsı virildi.

Nizâ'-ı Sipâh ve Yeniçeri Berây-ı Kısâs

Aydın Kethudâ-yeri Kum-kapusu'nda saman iştirâ iderken bir yeniçeri ile

---

1 'azl N : – A.
2 günü A : gün N.
3 İstanbul Kazâsı'ndan A : İstanbul'dan N.
4 Ankaravî A (satır arasına sıkıştırılmak suretiyle metne sonradan ilave edilmiş) : – N.
5 falaka N : halka A.
6 ile A : – N.
*1 وامتازوا اليوم ايها المجرمون = "Ayrılın bir tarafa bugün, ey günahkârlar!", *Kur'ân*, Yâsîn, 36/59.
7 gider N : gitdi A.

çekişüp ol mahalde bulunan kollukcular gelüp[1] şorbacı, "*Bre urun!*" dimekle sipâhî katl olunup karındaşı, meyyiti[2] kaldırup Silahdâr Ağası kapusunda 'ulûfe virilirken getirüp, "*Yeniçeriler öldürdü*" diyü bırakmağla, nefer gayret-i câhiliyye atına süvâr olup 'ulûfeyi almazlar. Üsküdar'a geçüp bir yere geldiklerinde, "*Elbette Çorbacı katl olunmak gerek*" diyü da'vâ iderler. Şer'le görülmek fermân olunup, şâhidin biri yazılup birine kaldıkda, Ocak tarafı mürâca'atı ile tekayyüd olunıcak, "*Sübût bulduğu takdîrde*[3] *diyete hüküm olunur*" didiklerinde, bu da'vâya mübâşir olanlardan Cündî Yûsuf ve Selîm-i 'Arab ve gayri, "*Yok, katl olunmak gerek*" diyerek[4] Üsküdar'a geçdiler. Sâ'ir nefer tâbi' olmayup bir sabâh ağalar fermân ile Üsküdar'a varup mezbûrlar firâr itmiş bulunmağla[5], sâ'iri dağılup gitdiler. Cündî Yûsuf'u Eskişehir'de basup katl itdiler. Selîm-i 'Arab sıçrayup Haleb cânibine gitdi.

Harîk[6]

Zilhiccenin on üçünde Vezîr-i a'zam kendi sarâyında 'ulûfe virüp on altıncı gice, Bez⟨zâz⟩istân etrâfı Mahmûdpaşa'dan yanmağa başlayup Sultân Bâyezîd'e ve Gedikpaşa'ya ve Gürci Paşa Sarâyı'na varınca şehrin sûk-ı ma'mûru cümle yanup 'azîm hasâret vâkı' oldu.

Vefeyât

Bu sâlde tahrîre sâlih kimse ma'lûm olmamağla yazılmadı.

---

1 gelüp N : – A.
2 meyyiti N : meytini A.
3 takdîrde N : takdîrce A.
4 diyerek N : didiklerinde A.
5 bulunmağla A : bulunmamağla N.
6 harîk N : – A.

SENE-İ SELÂSE VE SİTTÎN VE ELF

Muharremin yirmi üçünde Anadolu Sadrı Bâlî-zâde Efendi ma'zûl olup, Kemâl Efendi-zâde İbrâhîm Efendi yerine geçdi.

Elçi-i Venedik

Saferin on sekizinci günü Venedik elçisi gelüp Galata'ya konduruldu. Kelâmının me'âli: "*Da'vetiniz ile geldik. Beher*[1] *sene Kandiye'den yirmişer bin guruş cizye virilüp, dört yüz bin guruş dahi donanma harcı hazîne gönderilüp tarafeyn âsûde olalar*" dimekle, eline topuz virilüp Edirne cânibine gönderildi. Ve sonra Edirne'de habs olundu.

İbtâl-i Şerh-i *Tarîka*

Bundan akdem Kādî-zâdeli ile Sivasî etbâ'ı 'adâvet üzre olup aralarında ta'assub-ı müfrit husûmetinden nâşî nizâ' u cidâl eksik olmayup, Ekrâd 'ulemâsından bir ebleh[2*1] bu diyâra geldikde[3], tahsîl-i ma'âş içün Vâlide Kethudâsı Arslan Ağa'ya intisâb idüp, mezbûrun Halvetî şeyhleri ile dünyâ maslahatı içün ihtilâtı olmağın, Kürd dahi şeyhler ile âşinâlık itmişidi. Sivasî hulefâsından 'Abdülahad Efendi tekke ve mürîd sâhibi, 'asrın meşhûr şeyhi

---

1 beher N : her A.

2 ebleh N : bir ile A (بر ايله).

1 Kâtib Çelebi'nin, ismini vermeksizin, "ebleh" yakıştırması ile bahsettiği kişi Kürd Mehemmed Efendi'dir ('Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*, s. 49; *Târîh-i Na'îmâ*, III, 1434). Âtıf Efendi ve Nuruosmaniye nüshalarındaki iki farklı imlâdan dolayı "ebleh" kelimesi hususunda önce şüpheye düştüğümüzü belirtmek isteriz. Söz konusu şahıs, bendin bütününden anlaşıldığı üzere, her ne kadar dünyevî bir hırsa kapılıp başını belaya sokmuşsa da Kâtib Çelebi'nin onun hakkında böyle bir nitelemede bulunmuş olup olamayacağı konusunda tereddüdde kaldık. Na'îmâ konuyu Kâtib Çelebi'den çok daha detaylı, fakat yer yer ondan aynen alıntılarla anlatmış olmakla beraber, Mehemmed Efendi hakkında herhangi bir olumsuz yakıştırma yapmamıştır. Tam tersine Na'îmâ'nın anlatımında Kürd Mehemmed, Kadı-zâdeliler ile Sivâsîler arasında oyuncak durumuna düşmüş "fakîr" ve "bî-çâre" bir kimse görünümündedir (III, 1435-1436). Ancak, *'Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*'nde Kürd Mehemmed Efendi hakkındaki yakıştırmaların Kâtib Çelebi'ninkinden aşağı kalır yanı bulunmadığını gördüğümüzde, *Fezleke*'nin Nuruosmaniye nüshasındaki "ebleh" kelimesinin doğruluğundan emin olduk. Kürd Mehemmed'e ait yukarıda, bend içinde söz konusu edilen eseri bizzat gördüğünü söyleyen Abdurrahmân Abdî Paşa, yazar hakkında "herîf", "habîs" gibi tabirler kullanmıştır (s. 49-50).

3 geldikde A : gelüp N.

olmağla, da'vâ-yı ta'assubda teferrûd idüp nice[1] risâleler yazmışidi. Birgili Mehemmed Efendi te'lîfi olan *Tarîkat-i Muhammediyye* nâm kitâb ki ekser Kādî-zâde tarafında olanlar ol kitâbı okuyup[2] okudurlardı, Şeyh-i merkûm kitâb-ı mezbûru tezyîf murâd idüp kendi tarafında bulunan okur-yazar kimselere[3] ol husûsu teklîf iderdi. Ol[4] zümreden biri kitâb-ı mezbûrun hadîslerini tahrîc tarîkıyla tezyîf kaydına düşüp, fenni değil iken 'azîm dağdağaya uğradı. Mezbûr Kürd dahi Şeyh'in sevk u tergîbine mağrûr olup bir şerh zımnında kitâb-ı mezbûru redd ve cerh eylemek kasd itdi. Lâkin, Birgili Efendi'nin hulûsu bereketi gālib gelüp, şerh-i mezbûr mecrûh u merdûd oldu. **[301b]** Zîrâ Kādî-zâdeliler şerhde tecsîme müte'allık ehl-i sünnet[5] akā'idine muhâlif sözler bulup, taraf-ı saltanatdan Şeyhülislâm Bahâ'î Efendi'ye ibtâli içün işâret-i 'aliyye vârid oldukda, saferin on birinci günü 'akd-i meclis olunup, vücûh-ı 'ulemâdan birkaç kimse ve Şârih-i mezbûr huzûr-ı Mollâ'ya gelüp, evvelâ Kürd mu'âteb ve nefy-i beled ile mu'âkıb oldukdan sonra, şerhin üzerine ibtâl imzâların yazdılar. Şârih-i mezbûr, 'Abdülahad Efendi pâresine atılup, burun isterken kulakdan çıkdı. Vazîfeleri kesilüp şehirden sürüldü. Kendiye nusret itdiği kimseler fâ'ide virmedi.

Eser-i Tama' u Hamâkat

Bu esnâda bir şahıs Dîvân'a gelüp, "*Diyârbekir'de defîne vardır. Bu kadar zemândır hükkâm istihrâc ve ekl ü*[6] *bel' iderler*" diyü 'arz-ı merâm eyledikde, sıdkı ihtimâli ile Kapucular Kethudâsı Diyârbekir'e gönderilüp, bir me'âl zuhûr eylemeyüp, şahs-ı mezbûrun 'aklında hıffet olduğundan gaflete havâle olundu. Bundan akdem Murâd Paşa zemânında dahi bir karı gelüp, "*Çukur-bostân dîvârında kûşede defîne vardır, gice mumlar görünür*" dimekle âdemler ta'yîn olunup, kâr-gîr dîvâr hezâr ta'ab ile bir mıkdâr yıkılup eser zâhir olmamağla, tama' u hamâkat eseri zuhûr eyledi. Mezbûr karı, Koca Defterdâr[7] Mehemmed Paşa'ya dahi gelüp[8] 'arz eyledikde, vücûd virmemiş

---

1 nice A : bî-hadd N.
2 okuyup A : + ve N .
3 kimselere A : kimseleri N.
4 ol N : o A.
5 sünnet N : – A.
6 ve N : – A.
7 Defterdâr N : – A.
8 gelüp N : gelmişidi A.

idi. Bu makûle eşyâdan haber virenlere, "*Çıkarsa senin olsun, var çıkar*" dimek yeğdir.

Zelzele der-Güzelhisâr

Rebî'ulevvelin yirmi beşinde Güzelhisâr'da bir zelzele-i 'azîme[1] olup, bir anda kasabanın ekser binâsı yıkılup üç bin kadar âdem, ricâl ve nisâ ve sıbyân basdırup helâk eyledi. Bir ol kadar dahi mecrûh u münkesir oldukdan[2] sonra, yıkılan damlar altından ihrâc olunup, nice bin hayvânât dahi telef oldu. Mesâcid ü cevâmi'den sâlim binâ kalmayup bundan sonra[3], kırk güne dek âheste zelzeleler mümtedd olup, câ-be-câ yer yarılup siyâh ve mülevven sular çıkdı ve girü kesildi. Bu zelzelenin şiddeti Güzelhisâr'da bu vech üzre olup, Tire ve Nazilli ve Köşk ve Denizli ve Sultânhisârı ve Kuyucak ve Ezine kazâlarında cemî'an hıffet üzre olmuş iken, anlarda dahi nice ebniye yıkılup, altında bu kadar[4] nüfûs helâk oldu.

Meşveret Berây-ı Umûr-ı Devlet

Bu esnâda bir hatt-ı hümâyûn ve fermân vârid olup, "*Hazînenin ihtilâli ahvâli görüle*" diyü ehl-i Dîvân, Defterdâr Paşa sarâyında cem' oldular. Hâricden kimse komayup, hâceler ve halîfeler bir yere gelüp, Defterdâr Paşa fermânı okuyup, "*Cümle Memâlik-i mahrûse'nin senevî îrâdı ve masrafı yirmi dört bin yük akça olur. Bunun*[5] *altı bin yük kadarı Der-i devlet'de, bâkīsı sâ'ir memâlikdedir. Hâlâ îrâddan masraf bin iki yüz yük akça kadar ziyâde olmağla, bu sene tedâhül iktizâ idüp*[6] *âtiye mâlı peşîn alınup harc olunmuşdur. Bu kesr yerleşüp tedâhül ber-taraf olmanın 'ilâcı nedir, müşâvere eylen*" didikde herkes bir söz söyleyüp netîce bunda karâr eyledi ki: "*Mustafa Paşa'nın âhır*[7]*-ı 'asrı bin elli üç senesinde îrâd ve masraf berâber olup, hattâ îrâddan biraz meblağ artmış*[8] *idi. Sonra kesre sebeb ne oldu? Her kalemden on yıllık vekāyi' yazılup çıksın, ma'lûm oldukdan sonra 'ilâcı ne ise*

---

1 'azîme N : 'azîm A.
2 oldukdan A : – N.
3 sonra A : + vakit N.
4 bu kadar A : – N.
5 bunun N : bu A.
6 idüp N : ider A.
7 âhır N : – A.
8 artmış A : artılmış N.

görüle" diyü her kaleme Dîvân tezkireleri yazılup çıkmak fermân olundu. Lâkin, bir netîce zuhûr itmedi. Zîrâ, Pâdişâh-ı 'âlem-penâh bi'z-zât mukayyed olmağa mevkūf idi.

Ol zemân bu fakīr dahi dâhil-i meclis olup *Düstûrü'l-'amel li-ıslâhi'l-halel* nâm bir risâle yazmış idim. Lâkin, kābil-i hıtâb kimse olmamağla ihrâc olunmadı. Sonra Hüsâm-zâde Efendi[1] şeyhülislâm iken ol risâleyi yazdırup[2] huzûr-ı hümâyûna 'arz eyleyüp, "*Risâlenizi Pâdişâh-ı 'âlem-penâha okuduk ve okutduk*" didiler. Lâkin, mûcibi 'amele gelmeyeceğin fakīr bilüp **[302a]** mukayyed olmadım. Bir pâdişâh gelüp anınla 'amel eyleye.

'Azl ve Katl-i Ahmed Paşa ve Vezâret-i Dervîş Mehemmed Paşa

Çün Ahmed Paşa hayr-hâhlık yüzünden devletin ba'zı halelini ıslâha sa'y idüp, iç ağaları murâdına müsâ'adede tereddüd üzre olıcak, rebî'ulâhırın yirminci günü ⟨-ki⟩ Nevrûz idi- Vezîr-i mezbûr Tersâne'ye varup Kapudan Paşa ile ba'zı umûr görürken, taraf-ı Pâdişâhî'den da'vet olunup, "*Hayırdır?*" didiklerinde, "*Ben rü'yâmı gördüm*" diyü tasadduk iderek Bağçe-i hâssaya vardıkda, Kızlar Ağası karşı gelüp mührü alup aşağı bostâncılar odasına gönderüp katl fermân olunmağla boğulup, Kapudan Dervîş Mehemmed Paşa vezîr-i a'zam[3] ve bir iki günden sonra Çâvuş-zâde Mehemmed Paşa kapudan oldu. Vezîr-i maktûlün kethudâsı Mü'min Ağa ve küçük tezkirecisi habs ve musâdere[4] olundu.

Tebeddülât

Rebî'ulâhırın on üçünde İstanbul Kādîsı Sa'dî-zâde ma'zûl olup Rahmetullâh Efendi yerine geçdi.

Cumâdelûlânın on yedisinde Başbâkīkulu Moralı Mustafa Ağa defterdâr olup selefi Borızen Mustafa Paşa[5] Tımışvar ⟨Temesvár⟩ Eyâleti'ne ve anın selefi Seyyid Mustafa Paşa Kanije ⟨Kanizsa⟩ Eyâleti'ne nakl olundu.

Recebin on beşinde Şâm Beylerbeyisi Ak Mehemmed Paşa ma'zûl olup, yeri Defterdâr-zâde Mehemmed Paşa'ya virildi.

---

1 Efendi N : – A.
2 risâleyi yazdırup N : risâle yazılup A.
3 vezîr-i a'zam N : + oldu A.
4 habs ve musâdere N : habs olunup musâdere A.
5 Mustafa Paşa A : – N.

Zilka'dede Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti Ken'ân Paşa'ya virilüp, selefi Murâd Paşa Âsitâne'ye gelmek fermân olundu.

Âmeden-i Elçi-i Hind

Bundan akdem taraf-ı saltanatdan nâme-i hümâyûn ile Seyyid Muhyiddîn, Hind Pâdişâhı Şâh Cihân'a[1] gönderilmişidi. Ol tarafdan dahi mükellef elçi ve ağır hedâyâ gönderilüp mâh-ı recebde dâhil oldu. Recebin yirmi ikinci günü, recec 'ulûfesi ihrâc olunduğu gün Dîvân'a varup getirdiği pîşkeşi 'arz eyledi. Cümleden[2] üç zî-kıymet tuhfe ki mecmû'u üç yüz bin guruş tahmîn olundu. Bir sorguç -ki üzerinde olan elmâs Muvâcehe-i şerîfe'de[3] olan elmâsdan râcih- ve bir kılıc ve bir hancer idi. Ve gelen elçi 'ulemâdan olmağla, cümle erkân-ı devlet ve Şeyhülislâm ve Kādî'askerler ziyâfet eylediler. İkrâm-ı tâmm olundukdan sonra, Sâlih Paşa birâderi Zülfekâr Ağa koşulup, Hind Pâdişâhı'na bir zümürrüd kabzalı hancer ve yirmi câriye ve bir mükemmel eyerli at ⟨-ki⟩ cümle rahtı doksan kîse tahmîn olunmuşidi- ve elçiye altı bin altun ve bir kürk ve bir at virilüp, Hicâz yolundan gönderildi[*1].

Ahvâl-i Donanma

Rûz-ı Hızır'da Kapudan Paşa Donanma-yı hümâyûn ile Akdeniz'e revâne olup Boğaz'ı hâlî bulmağla, çıkup Girid'e vardı. Hanya'da dört gün ârâmdan sonra, on iki pâre bey gemisine cebehâne ve mühimmât koyup cezîrenin cenûb tarafında, kenârda "Selune ⟨Selino⟩" nâm hisâra varup, halkı itâ'at sûretinde serkeş-i küffâr olmağla, dört pâre topla muhâsaradan sonra, şa'bânın

---

1 Cihân'a N : Cihân A.

2 cümleden N : cümle A (Âtıf Efendi nüshasındaki imlâ cümleye, Hint elçisi tarafından getirilen hediyenin tamamının burada söz konusu edilen sorguç, kılıç ve hançerden ibaret olduğu manasını vermektedir. Ancak *'Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*'nde konu *Fezleke*'dekinden daha detaylıdır ve burada elçinin getirdiği hediyeden, "envâ'-ı tuhâf u tefârik-i kesîre" olarak bahsedilmektedir (s. 53). Dolayısıyla Nuruosmaniye nüshasındaki "cümleden" imlâsı daha doğrudur).

3 Muvâcehe-i şerife'de N : müveccehe-i şerife A.

*1 *'Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi* (s. 53)'nde Hindistan'a gönderilen hediyelerin tamamı şu şekilde sıralanmıştır: "La'l ve zümürrüd ile murassa' bir hancer ve la'l ve zümürrüd ve inci ile murassa', zencîr şeklinde musanna' bir altun kuşak ve iki re's küheylân, biri mükemmel ve biri dîbâ çul iledir. Bunlardan ma'adâ birşey gönderilmedi." Abdî Paşa, *Fezleke*'de sıralanmış olan hediyeler arasındaki "yirmi câriye"ye, "Aslı yokdur" diyerek itirazda bulunmuş ve hatta Kâtib Çelebi'nin bu tür hatalarının çok olduğunu söylemiştir (s. 53-54).

yirmi dördüncü günü[1] feth eyledi. Bin beş yüz kadar esîr alınıp bir ol kadar tu'me-i şemşîr olundu. Hüseyin Paşa tarafından icâzet olmamağla[2], "*Mezbûr kal'a halkı mutî', harâc*[3]*-güzâr idi*" diyü i'tirâz olunup, Kapudan Paşa oradan dönüp yüz kadar gemi ile Rodos'a vardıkda, küffâr donanması altmış pâre kalyon ve çekdirir ⟨ile⟩ taşrada lenger-endâz olup, bir zemân limanda muhâsara eyledi. Kırk gün kadar bekleyüp gâhî kalyonları[4] gelir limana toplar atardı. Küffâr rüzgâr üzerinde olmağla beri[*1] tarafdan çıkmağa ikdâm olunmayup bi'l-âhıre, Kapudan Paşa birkaç çekdirir ile cezîre ardından dolaşup Zaklisa ⟨Zante/Zakynthos⟩ semtine revâne olıcak, küffâr dahi gidüp sâ'ir gemiler **[302b]** âhır-ı sâlde yol bulup, Kapudan Paşa Der-i devlet'e geldikde ma'zûl oldu.

Ahvâl-i Eflak ve Boğdan

Eflak Voyvodası Mati ⟨Matei Basarab⟩ ile Boğdan Voyvodası arasında husûmet olup Boğdan Voyvodası, Özi Kazağı'na[5] ve Leh beylerinden birine kız virüp anlar ile arkalaşdı. Mati ⟨Matei Basarab⟩ dahi Erdel ile ittifâk idüp, "*Hâlâ Leh ile Kazak arasında husûmet var iken mezbûra zafer müyesserdir*" diyü kendi 'askeri ve Erdel 'askeri ile Boğdan üzerine yürüdü. Boğdan Serdârı dahi mezbûr ile mahfî dilleşüp, voyvodaları kaldırup yerine kendiyi nasb itmeğe va'de eylemişidi. Serdâr dahi mezbûr Voyvoda ile nifâk[6] yüzünden ittifâk karşı giderken Mati ⟨Matei Basarab⟩'nin mezbûra yazdığı mektûb eline girüp ilzâm itdikde, emân virmeyüp ol ânda Serdâr'ı katl eyledi. Ve mektûbda adı yazılan üç şahsın ikisini dahi katl eyleyüp[7], "*Bu diyârlara gelen 'asker ağır 'askerdir, ceng ma'kūl değildir*" diyü cümle hazâ'in ve emvâli kaldırup, etbâ'ı ile Leh vilâyetine teveccüh idüp Hotin ⟨Khotyn⟩'e vardıkda, Mati

---

1 günü N : gün A.
2 olmamağla A : olmağla N .
3 harâc N : harc A.
4 kalyonları A : kalyonlar N .
*1 beri : A nüshasında mükerrer.
5 Kazağı'na N : dağına A.
6 nifâk N : ittifâk A.
7 eyleyüp N : eyledi A.

(Matei Basarab) dahi gelüp nâdim oldu. Ve ol katlden halâs olan kâfiri voyvoda nasb eyleyüp döndü gitdi*[1].

Mürâca'at-ı Kazak

Leh Kazağı mukaddemâ Tatar Hân'a tâbi' olup, Leh vilâyetlerini birkaç senedir gâret iderlerdi. Bu esnâda Hatman'dan yirmi nefer ile bellü başlu Kazak gelüp, Eflak (ve) Boğdan gibi taraf-ı saltanatdan voyvodalık olmak üzre sancak recâ eylediler. Müşâvere olunup Hân Kapu Kethudâsı ma'kūl görmemekle, def' içün bu umûr Silistire Vâlîsi Siyâvuş Paşa'ya havâle olunup, "*Niçe ma'kūl görürse 'arz eyleye*" diyü yolladılar.

Zikr-i İstîlâ-i Tatar ber-Bilâd-ı Leh

Kırım Hânı İslâm Girây, Leh ahvâlini isti'lâm içün atalığı Sefer 'Ali('yi)*[2] Özi Kazağı hatman(ın)a gönderüp, ol dahi Leh'den alınan dili Hân'a irsâl ve i'lâm eyledi ki: "*Leh Kıralı geçen seneden beri kendi vilâyetinde yazdığı 'askerden gayri, nefîr-i 'âmm idüp*[1] *Nemçe'den vazîfe ile yirmi bin tüfengendâz getirüp, bî-hisâb 'asker ile 'İlbav (Lviv)' dimekle ma'rûf kal'asına*

---

*[1] Kâtib Çelebi'nin ifadesinden Eflak ve Boğdan voyvodaları arasında olup bitenler çok net anlaşılamamaktadır. Aynı konuyu *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1493-1494)'dan takip ettiğimizde daha detaylı ve daha net bilgi elde edebilmekteyiz. Buna göre, her iki voyvoda arasındaki sorun, Boğdan Voyvodası'nın emrinde hizmette bulunan bir yazıcının Eflak Voyvodası'na sığınması ile başlamıştır. Yazıcı, Eflak Voyvodası'nı Boğdan aleyhinde kışkırtmış, bunun üzerine Voyvoda, Boğdan üzerine yürümeye karar vermiştir. İki taraf savaşa hazırlandığı esnada Eflak Voyvodası, Boğdan ordusunun başında bulunan serdara gizlice bir mektup göndermiş, savaşı kazandığı takdirde Boğdan'ın başına kendisini bey olarak atayacağı vaadinde bulunmuştur. Bu vaad karşısında Serdâr, Boğdan'a ihanet ederek Eflak ile ittifak içine girmiştir. İki taraf arasında gidip gelen mektuplardan biri ele geçirildiğinde Boğdan Voyvodası, Serdar'ı ve onunla beraber olaya isimleri karışan üç kişiyi daha öldürtmüştür (Kâtib Çelebi, bunların hepsinin değil, ikisinin öldürüldüğünü, diğerinin ise daha sonra Boğdan beyi olarak atandığını söylemektedir). Fakat bu olaydan sonra ordusundaki birliğe olan güvenini yitirdiğinden dolayı Eflak Voyvodası ile savaşmayı göze alamayarak memleketini terk etmiş, Hotin'e çekilmiştir. Eflak Voyvodası ise onun çekilip gittiğini haber aldığında işler planladığı gibi gitmediği için üzülmüş, yukarıda bahsedilen Yazıcı'yı Boğdan beyi nasb ederek kendisi de geri çekilmiştir. Na'îmâ bundan sonra, Boğdan Voyvodası'nın, damadı olan Kazak Hatmanı'ndan aldığı askerî yardımla memleketine geri dönüp Yazıcı'yı ber-taraf ettiğinden ve beyliği tekrar ele geçirdiğinden de bahsetmektedir (III, 1494). Bu bahis *Fezleke*'de yoktur.

*[2] A ve N nüshalarında "Sefer Ali Atalığ'ı" şeklinde geçiyor. *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1499)'ya müracaat ile, "Atalığı Sefer 'Ali('yi)" şeklinde düzelterek verdik.

[1] idüp A : itdirüp N.

gelüp yoklama itdikde, defter ile yüz elli bin kadar 'asker mevcûd bulunup, cümlesi ile İlbav ⟨Lviv⟩'dan çıkup üzerimize yürüyüp, hâlâ 'Karel Kostantin' nâm kal'aya gelmişdir. Bi'z-zât Hân-ı a'zam çıkup imdâd eylemezse Leh Kıralı vilâyetimizi harâb ider. Karşı durmağa kudretimiz yokdur" dimekle, ol sâ'at Şırın[1] beylerine ve Mankıt ve Sicut Beyi'ne ve sâ'ir karaçı ve mîrzâlara ılgar ile âdemler gönderüp ba'de'l-müşâvere, on güne dek çıkmak mukarrer oldukda, mukaddem bir mıkdâr 'asker Hân'ın teveccühün i'lâm içün gönderilmek mühimm olmağın, bin kadar Tatar'a[2] 'Osmân serdâr olup, Orak-oğlu mîrzâlarından İslâm Mîrzâ'yla koşulup gönderildi. Ardınca Hân dahi sefer tedârükün görüp şevvâlin yedinci günü Bağçesarây'dan çıkup, beşinci günde kendinin serhaddi olan Ferahkirman Kal'ası'na vâsıl olup handek içine kondu. İki gice ârâmdan sonra, zilka'denin dördüncü günü çıkup on üçüncü sâ'atde Nehr-i Özi ⟨Dnieper⟩ üzerinde Dîvân Geçidi'nde[*1] İslâm Girây'a[*2] gelüp ertesi, Özi Suyu ⟨Dnieper⟩'nu geçdi. Ve kırk altıncı sâ'atde Aksu'ya nüzûl idüp tarafı Pâdîşâhî'den kılıc-kaftân ile Bekir Ağa gelüp ümerâ istikbâl ve tekrîm ile getirüp teslîm eyledi. Seherî göçüp on dördüncü sâ'atde Sadran içinde "Remevke[*3]" nâm palanka kurbına nüzûl olundu. Andan "Çeçenlik" nâm palanka geçilüp bir göl[3] kenârında, dağ içinde konuldu. Ol mahalde Hatman 'askerinden **[303a]** 'Osmân Ağa gelüp ertesi, Nehr-i Yaylıça üzerinde "Markoska (مارقوصقه)" ve "Sokedeşki (سوكدشكى)" nâm palankalara karşı nüzûl olundukda, bir mıkdâr atlu ile Hatman gelüp ve sâbıkā Boğdan voyvodası olup ma'zûl olan Lipon ⟨Vasile Lupu⟩'u bile getirüp Hân'a buluşdu. El öpüp bile gelen Kazak beyleri[4] ve ihtiyârları kaftân giyüp dönüp 'askerine gitdiler.

---

1 Şırın N : Şirmen A.

2 Tatar 'a N : Tatar A.

*1 '*Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*'nde "Doğan Geçidi" olarak geçmektedir (s. 57).

*2 Nuruosmaniye nüshasında "İslam Girây'a", Âtıf Efendi nüshasında ise "İslâm Girân'a" imlâsı ile yazılmıştır. *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1499)'da da "İslâm Girây'a" şeklindedir. Ancak bir terslik var gibi görünüyor. Zira burada söz konusu edilen kişi zaten İslâm Girây'ın kendisidir. Nitekim bendin neredeyse *Fezleke*'den aynen iktibas edilmiş olduğu '*Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*'nde bu isme yer verilmemiş olup cümle şu şekildedir: "İki gice ârâmdan sonra, zilka'denin dördüncü günü çıkup on üçüncü sâ'atde Nehr-i Özi üzerinde Doğan Geçidi'nden gelüp ertesi, Özi Suyu'nu geçdi.", s. 57.

*3 Remevke : N nüshasında harekeli.

3 göl A : kûb N. '*Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*'nde "köy" olarak geçmektedir (s. 57).

4 beyleri N : beylerine A.

Komma göçme ahvâli müzâkere olunup, Nehr-i Turla ⟨Dniester⟩'dan çıkan "Yaylıça" ve "Or Suyu" ve "Karaknakatay*[1]" nâm enhâr ki kenârları kal'alar[1] ve palankalar ve karyelerden geçilmez ve kadîmden hatmanlar karârgâhı olan Bar Kal'ası'na ve Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩'ye varınca vâkı' olan vilâyetin 'imâreti ta'bîr olunmaz. Yüz binden ziyâde Tatar 'askeri ile Nehr-i Turla ⟨Dniester⟩ tarafından Hân göçüp ve Koçmar yolu cânibinden Kazak 'askeri göçüp, bu kadar gün bî-hisâb iki[2] 'asker, atlarına ikişer menzil yem virüp kal'a ve palanka ve karyeleri urup[3] bî-hisâb koyun ve bal ve yağ ve sâ'ir zahîrelerin alup ammâ, bir esîr aldırmayup aldıkların dahi koyuvirüp yiye içe[4], kona göçe, vilâyetleri harâb iderek Bar Kal'ası kurbına gelindikde, Leh Kıralı dahi Zamakov didikleri kal'a kurbına geldikde, Tatar 'askerinden haberdâr olup bir vechile karâra mecâlleri kalmayup geldikleri yola dönüp firâr[5] itdikleri haber alındıkda, dil içün dört beş yüz Tatar ile 'Osmân Ağa ardınca gönderilüp Kıral⟨'ın⟩, İlbav ⟨Lviv⟩ ve Varşav ⟨Warsaw⟩'da olan âdemlerine yazdığı mektûb⟨u⟩ götüren âdemleri tutulup su'âl olundukda, "*Kıral'ın murâdı, sizin geldiğiniz ma'mûr vilâyet içine girüp atların yemleyüp ve zahîrelenüp bu kış Kazak üzerine yürüyüp kışlamak idi. 'Asker-i Tatar'dan bî-haber giderken, işitdikleri gibi 'akılları gidüp girüye dönüp Nehr-i Turla ⟨Dniester⟩ kenârında, Hotin ⟨Khotyn⟩ Kal'ası kurbında 'İzvança ⟨Żurawno⟩' nâm palankaya varup sığındılar. Zahîreleri yok, atları zebûn*" didiler. Ol mahall tefahhus olundukda, "*Bir vechile âdem varacak yer değildir. Ancak bir yolu[6] vardır. Bir tarafı Vislatin'den gelen nehr-i cârî ve bir cânibi Turla ⟨Dniester⟩ ve bir cânibi Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩'den akan nehr-i 'azîm ve kal'anın ardı dağdır. İhtimâldir sular dona diyü etrâfına iki kat handek kesdirüp metersler yapdılar. Ve yol üzerine toplar kodular*[*2]*. Kendilerden[7] ümîdi kesmişlerdir. Evlerine mektûblar yazup, 'Tedârükümüz yoğiken*

[*1] Karaknakatay : A nüshasında قرانطقاق , N nüshasında ise قراطيقاق şeklindedir.

[1] kal'alar N : kal'alardır A.

[2] iki N : yeni A.

[3] urup A : olup N .

[4] yiye içe N : yiye ve içe A.

[5] firâr A : karâr N .

[6] yolu A : yol N .

[*2] Ve yol üzerine toplar kodular : A nüshasında mükerrer.

[7] kendilerden N : kendilerde A.

üzerimize Tatar 'askeri geldi, kış içinde zahîresiz kaldık' (dirler)" diyü gön derdikleri mektûbları virdiler.

Müşâvere olundukda, üzerlerine varmak ma'kūl görülmeyüp etrâfda[1] olan kal'a ve kasabaları ihrâk ve tahrîb olunmağla, uzakdan zahîresini kesüp bu tarîkla zebûn itmek re'y olunup, taburlarına karîb Vislatin Kal'ası'na varıldı. Konulup 'asker-i Tatar muhâsara idüp zahîreye ve otluğa çıkanları yağma[2] ve esîr itmek ile günden güne melâ'îne za'f gelüp açlıkdan[3] atları ve 'askeri helâk olup fursat buldukca firâra başladılar. Yirmi bin Nemçe 'askerinden[4] beş bin[5] kalmayup kimi esîr ve kimi helâk oldu. Nicesi dahi kaçup Tatar'a geldiler. Bu mertebeden sonra sabra mecâl olmadığın bilüp dâmen-i 'afv u i'tizâra yapışdılar[6].

'Akd-i Musâlaha-i Leh ve Tatar

Bu kadar zemândan beri mâl ve hazîne ve memleket kesretine mağrûr olan küffâr, zarûrî terk-i nâmûs u[7] 'âr idüp cürm ü günâhları 'afv olunmak recâsıyla Hân'ın hıdmet-i vezâretinde olan Sefer Gāzî Ağa'ya mektûb gönderüp sulh bâbında tavassut recâ eyleyüp, "*Kadîmden viregeldiğimiz* **[303b]** *hazîneden gayri ne kadar mâl taleb olunursa virelim*" diyü ser-fürû itmekle, Sefer Ağa[8] Hân'a 'arz idüp Hân dahi sulha rızâ virdi. "*Bundan akdem Ezbirav*[*1] *Kal'ası'nda kapadup muhâsara itdiğimizde olan sulh bizim tarafımızdan bozulmadı. Nakz-ı 'ahdi kendiler idüp geçen sene otuz kırk bin 'askeri tu'me-i şemşîr olup bu kadar nâmdâr beyleri düşmüşdür. Biz yine ol 'ahd üzreyiz. Çünki müceddeden tâlib-i sulh u salâh olmuşlar, Ümmet-i Muhammed'e nâfi' ise meşveret olunsun*" buyurmağla, müşâverede ümerâ ve a'yânın[9] kimi sulhu ma'kūl görüp ba'zısı, "*Bu fursatı*[10] *ganîmet bilmek gerekdir. Kâmil yetmiş gündür bu 'askeri zîr-i zemînde kapadup aç ve zelîl olup cânlarına*

---

1 etrâfda N : ahlâfda A.
2 yağma N : + idüp A.
3 açlıkdan N : – A.
4 Nemçe 'askerinden N : Nemçe'den A.
5 beş bin A : beş N .
6 yapışdılar N : başladılar A.
7 ve N : – A.
8 Ağa N : Ağa'ya A.
*1 Ezbirav : Nuruosmaniye nüshasında harekeli.
9 a'yânın N : a'yân A.
10 bu fursatı N : fursatı A.

geçmişdir. Lâyık budur ki birkaç gün dahi muhâsara ile[1] *bi'l-külliyye zafer bulına. Yâhûd bunlar bunda durup 'asker kal'alarını ve vilâyetini alup yağmâ vü ihrâk eyleye. İktizâ iderse Varşav ⟨Warsaw⟩'a dek erüp kışlana. Böyle hâlî memleket bir dahi ele girmez*" diyü[2] herkes bir söz söyledi. Lâkin, Hân hilm ü merhamet sâhibi idi. Mezbûrları esirgeyüp, "*Bir ocakdır, emân diledikden sonra kâfir ise de söyündürmek lâyık değildir*" diyü emân virüp sulh olmağı tercîh eyledi. Beyler ve a'yân, "*Fermân sizindir. Çünki sulhu ma'kūl gördünüz, Leh vilâyetinin zabt u rabtı*[3] *beyler elindedir, cümle beylerinin ulularından iki âdemin oğulları rehin alınup*[4] *her sene hazîne geldikde iki rehin getirüp tebdîl ideler*" diyü karâr virilüp, gelen âdemi gönderdiler. Vardıkda, 'umûmen ümerâ ve 'askeri Kıral yanına cem' olup mefhûm ma'lûm oldukda, "*Her ne taleb olunursa virüp musâlaha olunmak gerekdir. Ve illâ 'asker, esîrliği ihtiyâr idüp çıkup ol tarafa varmaları mukarrerdir*" diyü feryâd itdiklerinde, nâ-çâr vükelâsı[5] taburdan çıkup Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩[6] Kal'ası'na gelüp söyleşmeğe bir âdem taleb itdiler. Menlâ Ganî Ağa gönderilüp ba'dehû, Sefer Gāzî Ağa ve Şırın Beyi ve sâ'ir ümerâdan beş altı bin atlu ve cevşenlü[7] ile Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩'ye[8] varup ertesi, Leh 'askeri kal'a dibinde alayların dizüp vekîli olan Kansallariyus[*1] ve sâ'ir ümerâsından on nefer âdem içlerinden çıkup, beri tarafda dahi 'asker-i İslâm alayların kurup, Sefer Ağa ve Şırın Beyi ve ağalardan on nefer âdem ile çıkup iki alay ortasında biri birlerine buluşup ahvâl-i sulh müzâkere olundukda, nice ma'kūl sözler ile hasm ilzâm olunup nutkları tutuldu. "*İtdik ise bulduk*" diyü cürmlerine mu'terif oldukdan sonra, "*Bizimle barışmak isterseniz her sene hazînenizi vakti ile virüp ve Pâdişâh hazretlerinin zîr-i destinde olan memleketine itâle-i yed itmeyesiz. Ve Kazak vilâyetine kasd-ı mazarratda olmayasız. Ve beylerinizden iki âdemin oğulları rehin virilüp dostumuza dostluk*[9] *idüp*

---

1 birkaç gün dahi muhâsara ile A : birkaç gün muhâsara ile dahi N .
2 diyü N : – A.
3 zabt u rabtı N : zabtı ve rabtı A.
4 alınup N : olunup A.
5 vükelâsı N : vükelâ A.
6 Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩ A : Kamanise N .
7 cevşenlü N : cevşenler A.
8 Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩'ye A : Kamanise'ye N .
*1 Kansallariyus : N nüshasında harekeli.
9 dostumuza dostluk N : dostumuz ile dostluk A.

düşmen üzerine 'asker taleb itdiğimizde 'asker viresiz. Ve hâlâ bu kadar Tatar ve Nogay 'askeri harc çeküp geldiler, bunlar mâl-i ganâ'imden mahrûm dönmezler. Vilâyetiniz içinde istedikleri kal'a ve palanka ve karyelerden doyumluk alup giderler. Buna rızâ virirseniz barışık olur. Ve illâ yüz binden ziyâde Tatar ve Nogay 'askeri ve yetmiş seksen bin Kazak 'askeri vilâyetinizi yakup yıkup[1] *İlbav ⟨Lviv⟩ ve Varşav ⟨Warsaw⟩'a değin giderler*" didiklerinde, cevâba cevâba kādir olamayup, "*Bu gicelik ihsân idüp konsanız, biz dahi bu gice müşâvere idüp sabâh cevâb virelim*" diyü dönüp kal'aya girdiler. Tatar 'askeri dahi konup ihtiyârları, "*Küffâr bu mertebe zebûn oldukdan sonra barışmak ma'kūl değildir. Hemân rehin içün aldıkları Ganî Ağa'yı alup vilâyetine*[2] *akın idelim. Lâzım gelirse kışlayalım*" diyü ibrâm **[304a]** itdiler.

Kaytâs Ağa ve Kan Mehemmed Emîrze içeri gönderilüp, "*Menlâ Ganî'yi virsinler. Şimden sonra sulha rızâmız yokdur*" didiklerinde Leh beylerinin 'aklı gidüp, "*Ne var? Bu kadar olmuş işi bozmak lâyık değildir. Bir ocağız. Bizi söyündürmen. Gelüp bir def'a dahi söyleşin*" diyü biri biri ardınca boyarları gelüp tazarru' itdiler. Ba'zı ihtiyârlar, "*Söyleşmede zarar yokdur*[3]" diyü tekrâr varılup 'asker-i Tatar karşılarında alay kurup, Sefer Ağa girü on nefer ile meydâna çıkup su'âl ü cevâbdan sonra, "*Üslûb-ı sâbık üzre, bir dahi nakz-ı 'ahd itmemek şartıyla*[4] *ve Tatar ve Kazak, yollarında olan vilâyeti urup doyumluk almak üzredir*" dinildikde, "*Cümle teklîflerinize*[5] *râzî oluruz. Lâkin, Kazaklar kal'a ve palankaları gāret itdiğine rızâ müşkildir. Bârî vilâyete 'askerinizi mu'tâd üzre çapula gönderin. Sahrâ ve kurâda bulduklarını alsınlar*" diyü 'azîm minnet itdiler. Bir mıkdâr mülâyemet gösterilüp, "*Hemân rehininizi gönderin*" dinildikde, hâlâ Leh'in serdârı oğlunu ve bir voyvoda oğlunu virüp ve her sene tebdîl lâzım gelirse idüp min-ba'd nakz-i 'ahd olunmayup şurût-ı sâbıka üzre, muharremin yirmi beşinci günü sulh mün'akıd oldukdan sonra dönülüp, ol gice Vislatin didikleri kal'aya geldiler. Hân'a buluşup ertesi, 'asker-i İslâm göçüp bir sahrâda çapul murâd idüp def'i mümkin olmayup ümerâ ve a'yân bir yere gelüp, "*Bu gice bir alay halk gitmişler. Gitmeseler nef'i çok idi. Bundan sonra zabtın fâ'idesi yokdur*" diyü Hân huzûrunda

---

1 yıkup N : – A.
2 vilâyetine A : vilâyete N .
3 yokdur A : yok N.
4 şartıyla N : üzre A.
5 teklîflerinize A : teklîfinize N.

mevcûd bulunan 'asker du'â vü senâ ile muharremin yirmi yedinci günü çapul koyuvirilüp Vidine didikleri kal'ada pusâd döğmek üzre karâr virildi.

Hân hazretleri Yusavura'da kalan 'asker ve ağırlık ile göçüp "Nehr-i Rişno" didikleri mahalle nüzûl itdikde, lodos esüp yağmur yağmağla suların donu çözülüp bir vechile 'ubûru mümkin olmayup müşâverede, "*Bu nehr-i 'azîme atları urmak ma'kūl değildir. Turla ⟨Dniester⟩ ve Aksu'dan çıkan sularla Özi ⟨Dnieper⟩'den çıkan suların aralığı 'Curnaslah Yolu' dimekle ma'rûf bir 'azîm yoldur, iki tarafı palankalar ve köylerdir. Hân bu yoldan gidüp 'asker ganâ'imi alalar. Çapul dahi irişir*" diyü ol yola gidüp iki tarafa, ikişer üçer günlük yere 'asker-i Tatar yayılup nice esîr ve doyumluk alup "Karet Kostantin" nâm kal'aya geldikde, Sefer Gāzî kendi oğulları İslâm Ağa ve gayri bir mıkdâr segbân ile mezbûr kal'aya vardıkda[1], bir metîn kal'a ve varoş iken[2], halk karşı komağa kādir olmayup 'asker kal'a içine girdiler. Ve bî-hadd[3] ganâ'im alup ahşâmdan sonra geldiler. Bundan sonra, çapula giden mîrzâlar dahi[4] gelüp vâfir doyumluk getirdiler. Bu seferde 'asker[5], "Nehr-i Sir" didikleri mahalle dek gāret itdi[6]. Bir zemânda İslâm 'askeri ayağı basmış değil idi. Saferde dönüp vilâyetlerine gitdiler.

Ref'-i İrdâf-ı Kudât

Sene-i mezbûre recebinde Şeyhülislâm Bahâ'î Efendi'ye hatt-ı hümâyûn vârid olup yazmışlar ki:

"*Siz ki dâ'îmiz Müftî Efendi'siz, kudâtın mansıbı beşer altışar kat olduğu mesmû'-i hümâyûnum olmuşdur. Bu hâl gāyetle mûcib-i ihtilâldir. Ecdâd-ı 'izâmım zemânında olmamağla buna rızâ-yı hümâyûnum yokdur. Ancak bir kādînın 'azline dört ay kaldıkda bir âhar müstahikkına bu kadar tevkītle tevcîh olunup*[7] *bundan gayri min-ba'd izn ü rızâ-yı hümâyûnum yokdur. Kādî'askerlere bildirüp muhkem tenbîh idesiz. Siz de mukayyed olasız. Her kim bir kadem tecâvüz iderse bildiresiz*[8]. ⟨*Sonra*⟩ *nedâmetin çekerler. Ve*

---

1 vardıkda N : varup A.
2 iken N : – A.
3 bî-hadd N : nice A.
4 dahi N : – A.
5 'asker N : – A.
6 itdi N : itdiler A.
7 olunup N : oluna A.
8 siz de ... bildiresiz N : – A.

menâsıbı imtihân ile vireler. Hatt-ı hümâyûnum mûcebiyle kimesneye hilâf-ı rızâ-yı şerîfim 'amel itdirmeyesiz[1]. *Ve bundan akdem mülâzım hususuna tenbîh-i hümâyûnuma*[2] *tekayyüd üzre olasız.*"

Vefeyât

Beyâzî Hasan Efendi:

[304b] Bosnaviyyü'l-asıldır. Rûznâmeci İbrâhîm Efendi'ye intisâbla[3] nâ'il-i merâm olup Hâce 'Ömer Efendi'den[4] mülâzım[*1] ve medâris-i celîleye[5] müderris olup Vâlide-i Sultâniyye'den[6] [*2] Mekke-i Mükerreme[7] ve Burusa ve Edirne ve İstanbul kādîsı olup, cumâdelûlânın yirmi sekizinci günü vefât itdi. Ehl[8]-i 'ilm ve mütedeyyin âdem idi. Bir kābil-i vücûd oğlu kaldı.

A'rec Mustafa Efendi:

Burusavî'dir. Pederi Mehemmed Efendi Burusa e'immesinden idi.

---

1 itdirmeyesiz N : itdirmeyeler A.

2 hümâyûnuma N : hümâyûnum A.

3 intisâbla N : intisâb ile A.

4 nâ'il-i ... Efendi'den A : – N.

*1 Beyâzî Hasan Efendi'nin Hâce 'Ömer Efendi'den mülâzım olduğu bilgisi *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'da yoktur. Orada sadece, "'Ulemâ-i 'asrın birinden mülâzım olmuşidi" denmiştir (I, 207).

5 medâris-i celîleye A : – N.

6 Vâlide-i Sultâniyye'den A : Süleymâniyye'den N. *Vekāyi'ü'l-fudalâ* (I, 208)'dan Beyâzî Hasan Efendi'nin 1051 yılında Fikrî Ahmed Efendi yerine Vâlide Sultân Medresesi'ne atandığını öğrenmekteyiz. Görev yaptığı diğer medreseler arasında Süleymâniyye'nin adı yoktur.

*2 Kâtib Çelebi' nin "Vâlide-i Sultâniyye" adıyla andığı medrese, *Vekāyi'ü'l-fudalâ* (I, 208)'da "İstanbul'da vâki' Vâlide Sultân Medresesi" olarak geçmektedir. *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'dan silsileyi geriye doğru takip ettiğimizde, medreseye atanan ilk müderris olarak Astarcı Sinân-zâde Mehemmed Efendi'nin ismine ulaşmaktayız. Onun biyografisinde verilen bilgi, 1044 (1634/1635) senesinde Sultân IV. Murâd'ın annesi Kösem Sultân tarafından geliştirilen Osman Paşa Medresesi'nin, bu tarihten itibaren "İstanbul Vâlidesi Medresesi" adıyla anılmaya başlandığı ve ismi değiştikten sonra medreseye tayin edilen ilk müderrisin de Astarcı-zâde Mehemmed Efendi olduğu yönündedir (I, 37-38). İsmail Hakkı Uzunçarşılı da Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İstanbul'da Sultan Selim civarında bir medrese yaptırdığını, sonradan Vâlide Kösem Sultân'ın bir minare ilave etmek suretiyle medreseyi câmi'e çevirdiğini söylemektedir (*Osmanlı Tarihi*, Ankara 1995, III/2, 345).

7 Mekke-i Mükerreme A : Haleb N. *Vekāyi'ü'l-fudalâ* (I, 208)'dan Beyâzî Hasan Efendi'nin 1053 yılında Vâlide Sultân müderrisliğinden Mekke Kazâsı'na atandığını öğrenmekteyiz. Görev yaptığı diğer kazâlar arasında Haleb yoktur.

8 ehl A : tâlib N.

Mezbûr, şehrinde mukaddimât-ı fünûnu tekmilden sonra İstanbul'a gelüp, bir zemân Yarhisâr odalarında[1] talebeye ifâde idüp Ganî-zâde Efendi, mezbûrun 'ilm ü fazlını görüp sohbetine rağbet ve küllî iltifât ile aralarında üns ü ülfet hâsıl oldukda, "A'rec" diyü iştihâr bulmuşidi[2]. Anadolu kaleminde nice menâsıb zabt eyleyüp Nazilli kādîsı iken, Silahdâr Paşa mütesellimi şikâyet itmekle Sultân Murâd Hân izâlesine fermân itmişiken, a'yân u erkân mezbûrun hâl ü şânını i'lâm eylemekle 'afv itdiler. Bu bahâne[3] ile ta'rîf kesb idüp 'ilm ü fazlla ma'lûm-ı Pâdişâh olmuşidi. Ve kazâdan ferâgat idüp bin kırk sekizde ders itmeğe[4] şürû' eyledi. Mollâ Çelebi imtihânında risâle yazup İznik'de Süleymân Paşa müderrisi olup[5], refîki Mu'îd Ahmed Efendi şeyhülislâm oldukda Sinân Paşa Hârici'ne getirüp, Hareket-i[6] Sahn'da karâr eyledi. Rebî'ulâhırın on üçüncü günü[7], yevmü'l-cum'ada intikāl eyleyüp, Kemâl Paşa-zâde Efendi kurbında defn olundu. Sinni seksenden mütecâviz idi.

Merhûm-ı merkūm bahr-ı muhît, 'ulûm-ı ma'kūlât u menkūlâtda kesrete istihzâr u ihâtası müsellem, 'ulûm-ı 'Arabiyye'de mâhir, halûk ve mütevâzi' âdem idi. On beş sene mütevâliyen ders ü ifâdeye meşgūl olup şehrin kavâbilini[8] ta'lîm eyleyüp, vücûdu berekete ve 'âmmeye neşr-i 'ulûm ile sebeb-i rahmet olmuşidi. Bu evrâkın müsevvidi birkaç sene dersine mülâzım olup ma'kūlât fenlerini istifâde eyledi. Sohbetinde müstefîd olduğumuz 'ulemânın a'lemi idi.

---

1 odalarında N : odalarından A.
2 bulmuşidi N : buldu A.
3 bahâne N : hâl A.
4 itmeğe N : dimekle A.
5 olup N : olmuşidi A.
6 Hareket A : hareketi N.
7 günü N : gün A.
8 şehrin kavâbilini N : şehri kābilini A.

SENE-İ ERBA'A VE SİTTÎN VE ELF

Muharremde Budun ⟨Buda⟩ Eyâleti'nden munfasıl Murâd Paşa gelüp kapudan oldu. Saferde Yeniçeri Ağası ma'zûl olup, Silahdâr Gürci Süleymân Ağa vezâretle çıkdı[*1]. Ve sâbıkā bostâncıbaşılıkdan Diyârbekir virilen Sağır Mehemmed Paşa ref' ve Gürci birâderi Ca'fer Paşa nasb olunup, mütesellimi varmazdan üç gün mukaddem selefi vefât itdi.

Vak'a-i Hasan Ağa der-Konya

Hâdım birâderi Hasan Ağa Konya'da nâmdâr ⟨ve⟩ meşhûr sipâhî olup, Beylerbeyi Mahmûd Paşa mezbûru hazm idemeyüp, mukaddemâ hasmı olan "Helvâcı Mehemmed Ağa" nâm sipâhî, Âsitâne'den hıdmet evâmiri ile varup mezbûrun oğluna ve âdemlerine ulaşdırup hîle ile yanından dağıtdıkdan sonra, Beylerbeyi fursat bulup gice şehirliye evini basdırup segbânları ile üzerine ceng olup, Hasan Ağa dîvâr deliğinden çıkup gidüp evini tahrîb ve gāret itdiler[1]. Birkaç âdem düşüp sonra nice kīl ü kāle sebeb ⟨olmuşidi⟩. Dervîş Mehemmed Paşa istimâletle Der-i devlet'e getirüp kapucubaşılık virilmiş iken, kabûl itmeyüp girü esâmîsi tashîh olundu.

Ve Abaza Hasan Ağa, Sivas'da eski sipâhîlerden "Niksarlı Kilârcı Velî[2]"[*2] nâm koca sipâhî, "*Der-i devlet'de vüzerâ kapularında maslahat-güzâr olup, ba'zı cem'iyyetlerde nifâk üzre hareket ider*" diyü bölük gönderüp kayd u bend ile getirdikde, sebb-i Nebî'ye müte'allık söz isbât olunup habse gönderilmiş iken, Selîm-i 'Arab kılıc ile çalup katl eyledi.

[305a] Ahvâl-i Donanma

Cumâdelâhırenin yirmi birinci günü Kapudan Murâd Paşa Donanma-yı hümâyûn gemileri[3] ile Akdeniz'e salup dördüncü günü[4] Boğazhisâr'a

---

[*1] Burada, sayfa kenarında şu kısa not vardır: "Mezbûr Süleymân Ağa rikâbdârlıkdan çıkmışdır." Notun sonunda Kâtib Çelebi'ye ait "minhu" veya "sahh" kaydı yoktur. Bunun da yine Âtıf Efendi nüshasını tebyiz eden meçhul şahsın notlarından biri olduğu anlaşılıyor. Süleymân Ağa'nın, yeniçeri ağalığına getirilmeden evvel rikâbdâr-ı şehrîyarî olduğu bilgisi *Târîh-i Na'îmâ*'da da vardır (III, 1509).

1 itdiler A : iderler N.

2 Kilârcı Velî N : Velî Kilârcı A.

[*2] *Târîh-i Na'îmâ*'da "Niksarlı Deli Sipâhî" olarak geçmektedir (III, 1512).

3 gemileri N : – A.

4 Akdeniz'e salup dördüncü günü N : – A.

vardıkda, küffâr-ı hâk-sâr gemileri Boğaz'da yatmağla, üzerlerine varmak lâzım gelüp ertesi kalyonlar ileri, ardınca mavnalar[1], dahi ardınca çekdirirler[2] dizilüp rüzgârlı hevâda sabâh Boğaz'dan taşra yürüdüler. Temâm çatmağa karib oldukda Kapudan, hılâf-ı kānûn firkateye girüp gemiler ardından 'asker sürücü gibi sürüp, tarafeynden toplar atılup dûd-ı kebûd âsmânı bürüyüp, evvelâ kalyonlar kapudanı[3] olan Emîr Kapudan, küffârın patrona kalyonuna sarılup üç sâ'at kadar 'azîm ceng eyledi. İçinde olan 'askerden çok kimse şehîd ve mecrûh olup ye's gelicek, gemiye âteş virdiler. İçinde sağ kalan küffâr deryâya dökülüp, firkateler deryâdan devşirdiler. Ve İskenderiyyeli Mehemmed Kapudan dahi bir kalyona sarılup ol kadar ceng eyledi ki ta'bîr olunmaz[4]. Mezbûr[5] Kapudan düşüp küffâr ol kalyona dahi âteş virüp ayrılmak kâbil olmamağla, ikisi dahi yandı.

Beri tarafdan patrona kalyon[6], küffâr kapudanı kalyonuna sarılup ve Körfez ⟨Korfu/Corfu⟩ kapudanı kadırgası, yedeğinde iki harbî gemiler ile gelüp hücûm idicek, sefâ'in-i ehl-i İslâm bunları Rumili kenârına sokup ol mahalde küffâr demür bırakdı. Ve patrona kalyon karaya yaklaşmadan havf idüp ayrıldı, sâ'ir gemileri toplamağa gitdi. Mavnalar dahi küffârın mavnalarını ardından toplayup birinin tirinketasını düşürdükde derhâl çatup, ardınca yedek dahi vardıkda kabz olunup, min-ba'd küffâr karârı firâra tebdîl itdi. Paşa baştardaya gelüp, kenârda[7] demür koyan kapudan kalyonu üzerine vardılar. Ol mahalde deryâ beyleri dahi gelüp Körfez ⟨Korfu/Corfu⟩ kapudanı yedeğini topa tutup pâre pâre itdiler. Küffâr me'yûs olup ana dahi âteş virdi. Kalyon dahi demürün kesüp rüzgâr şedîd olmağla firâr itdi. Ardından iki yüz kadar top urdular. Yelken ve âlât perîşân, bu hâl ile gitdi. Yalnız Kapudan Paşa'nın iç huddâmından dört nefer düşüp sâ'ir 'askerden vâfir kimse şehîd oldu.

Küffâr donanması on sekiz pâre gemi ile İmroz ⟨Gökçeada⟩ cânibine çekilüp cümle sekiz pâre gemileri eksildi. Ceneral düşüp oğlu ve kâtibleri esîr

---

1 mavnalar N : + dahi ardınca mavnalar A.
2 çekdirirler A : çekdirir N.
3 kapudanı N : kapudan A.
4 olunmaz N : – A.
5 mezbûr N : – A.
6 kalyon N : kalyona A.
7 kenârda N : kenâra A.

alındı[1]. Ve alınan geminin dibinde, sofra yerine beş pâre büyük toplar bulundu.

Donanma-yı hümâyûn eski İstanbul önüne varup Tunus ve Mısır kalyonları dahi anda geldiler. Gemiler Bozcaada'ya varup Poyraz Limanı'nda üç gün eğlenüp şühedâyı defn itdiler. Sakız ⟨Chios⟩'a varıldıkda on bir Cezâyir kalyonu gelüp mülhak oldu. Ba'dehû İskeri ⟨Skyros⟩ Adası'ndan[2] Eğriboz ⟨Euboea⟩'a teveccüh olunup, küffâr gemileri Değirmenlik ⟨Milos⟩'de olduğu haber alınmağla İstendil ⟨Tinos⟩'e dönüldü. Venedik tekrâr[3] on[4] sekiz çekdirir, altı mavna, yirmi iki burtun donadup müceddeden ceneral nasb eylemişidi. Gelüp adalar arasına girdiler.

Gāret-i Cezîre-i İstendil ⟨Tinos⟩

Mukaddemâ yolda Ligorna ⟨Livorno⟩ korsanı kalyonu ardınca bey gemileri sürüp cezîre-i mezbûre kenârında yakmış[5] idiler. Ahşâma karîb cezîreye varıldıkda donanma gemilerinden biraz 'asker çıkup, Seydî Ahmed Paşa bunlara baş ve buğ ta'yîn olunup, nısfü'l-leylde hisârın etrâfını muhâsara itdiler. Ve karyeleri gāret içün etrâfa[6] dağılup iki gün iki gice ihrâk ve tahrîb idüp[7] şenlikden **[305b]** eser komadılar. Üçüncü günü 'asker gemilere girüp revân oldu[8].

Ceng-i Sânî

Değirmenlik ⟨Milos⟩'e vardıkda, re'âyâ gelüp küffâr donanması cezîrenin alt yanında olduğunu haber viricek, ol gice deryâda yatılup ertesi, recebin yirmi altıncı günü sabâh küffâr donanması görünüp öyleden mukaddem mukābele olundu. 'Azîm top cengi olup rüzgârın[9] şiddetinden çatmak mümkin olmayup, ahşâma karîb iki donanma biri birinden ayrılup birer tarafa gitdiler. Seydî Ahmed Paşa kalyonu cengde küffâr donanması içine uğrayup ceng

---

1 alındı N : olundu A.
2 İskeri ⟨Skyros⟩ Adası'ndan N : 'askerî odasından A.
3 tekrâr A : tekrârdan N.
4 on A : – N.
5 yakmış A : yatmış N. Bendin aynısı Kâtib Çelebi'nin bir başka eseri olan *Tuhfetü'l-kibâr*'da da mevcuttur ve orada fiilin "yatmak" değil, "yakmak" olduğu görülmektedir (s. 134).
6 etrâfa N : – A.
7 idüp A : – N .
8 oldu N : oldular A.
9 rüzgârın N : rüzgâr A.

iderek geçüp, rüzgâr şedîd olmağla dönüp donanmaya gelmek mümkin olmayup, Menekşe[*1] ⟨Monemvasia⟩ cânibine gitdi. Kapudan Paşa Sakız ⟨Chios⟩'a, andan Foça'ya varup, kalyonları ve mavnaları anda koyup, elli kadar forsa kadırga ile Rumili kenârını sıyırup, Eğriboz ⟨Euboea⟩'da Ahmed Paşa dahi gelüp, Çuka ⟨Cythera⟩ ve Kefalonya ⟨Kephalonia⟩ adalarını gârete gitmek kasd olunduğunu küffâr duymağla ol semtleri muhâfazaya gitdiler. Andan ferâgat olunup girü İstendil Adası ⟨Tinos⟩'nın şarkîsine gelinüp, şa'bânın yirmi altıncı günü er döküp tahrîb itdiler. Ve Sakız ⟨Chios⟩'a dönüp anda Tunus'dan beş pâre kalyete gelmiş bulunup ba'dehû, Karaca Foça'da gemi yağladılar[1]. Ve çıkup tekrâr Midilli ⟨Lesbos⟩ ve İmroz ⟨Gökçeada⟩'dan Selânik'e ve İskiroz ⟨Skyros⟩'a uğrayup şevvâlin on dördüncü günü Sakız ⟨Chios⟩'a gelindikde, Magrib gemilerine icâzet vir⟨il⟩üp üçüncü günü Girid'e teveccüh olundu. Nakşa ⟨Naxos⟩-Bara ⟨Paros⟩ üzerinden giderken bir harbî kalyon haber alınup, dokuz pâre bey gemileri ile 'Abdî Paşa[*2] üzerine gönderildi. Santoron ⟨Santorini⟩ kurbında bir şarâb gemisi bulunup alındı. Ve mukaddemâ giden gemiler, kalyonu bulup sarılup almışlar. İki tarafdan yirmi otuz kimse düşüp bu kadar dahi mecrûh, ⟨kalyonu⟩ yedekde getirdiler. Şarâb gemisi ile Bodrum Hisârı'na gönderilüp ertesi Kastori ⟨Kastro⟩[*3] önüne varıldı. 'Azîm şenlikler ile Çayönü'nde demür bıragup ahşâm Hüseyin Paşa gelüp Kapudan ile görüşdü. Yatsı zemânı Murâd Paşa girü baştardaya girüp Kerpe ⟨Karpathos⟩ semtine revâne oldu.

---

*1 Eser boyunca "Benefşe" olarak geçmekteyken sadece burada "Menekşe" olarak geçmiştir.

1 yağladılar N : bağladılar A. Bendin aynısı Kâtib Çelebi'nin bir başka eseri olan *Tuhfetü'l-kibâr*'da da mevcuttur ve orada fiilin "bağlamak" değil, "yağlamak" olduğu görülmektedir (s. 134).

*2 Adı geçen Abdî Paşa, daha sonraki yıllarda Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın yanında Kandiye'nin fethinde bulunan ve 1686 yılında Budun beylerbeyi iken şehit düşen Abdurrahmân Abdî Paşa'dır (bkz. Abdülkadir Özcan, "Abdurrahman Abdi Paşa", *DİA*, İstanbul 1988, I, 156).

*3 *Fezleke*'de daha önce iki yerde Kastor olarak geçmişti. Kandiye'nin hemen yakınında bir yerdir. Bu bend Kâtib Çelebi'nin bir başka eseri olan *Tuhfetü'l-kibâr*'da aynen mevcuttur ve müellif orada Kastori'den bahsetmemiş, doğrudan "Kandiye önüne varıldı" demiştir (s. 134). *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1525)'da "Kastori Hisârı" olarak geçmektedir. *'Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi*'nde ise cümle, "Kandiye Kal'ası'yla Palyo-kasro'nun mâbeyninde lenger bırakdılar" şeklindedir (s. 69). Ancak, "Palyo-kasro" imlâsı ile verilen yer, tahmin ettiğimiz üzere Palaikastro ise burası Kandiye'den hayli uzakta, Girit'in en doğu ucunda yer almaktadır.

Zilka'de gurresinde Rodos'a varup Mısır Beyi, Felemenk gemisi ile gelirken Meyis'de iki pâre korsan kalyonuna râst gelüp sarıldıkda iki sâ'at ceng eylediği haber alındıkda, yedi pâre bey gemileri irsâl olunup mezbûr kalyonu yedeğe alup getirdiler. İçinde dokuz âdem kalmış, bâkīsı düşmüş ve kalyon topdan kalbura dönmüş. 'Abdî Paşa on pâre kadırga ile adalar arasını[1] devre gidüp, Kapudan mâh-ı mezbûrun yirmi birinde Rodos'dan çıkup, Susam ⟨Samos⟩ ve Sakız ⟨Chios⟩ üzerinden İzmir'de bayramı idüp, Gelibolu deryâ beylerine icâzet virüp, zilhiccenin yirminci günü Tersâne-i 'âmire'ye gelüp sah günü sekiz yüz esîr ile der-zencîr Dîvân'a varup küllî iltifâta mazhar oldu. Ve kapudanlık mü'ebbed virildi.

'Azl-i Dervîş Mehemmed Paşa ve Vezâret-i İbşîr Paşa

Vezîr-i a'zam Dervîş Mehemmed Paşa sadra geçdikde, içeri ve taşra müdârâ idüp serkeşleri istimâletle getirüp menâsıb bey'i ve mevâcib tedârükü umûrunu[2] Moralı Defterdâr'a tefvîz idüp kendi 'âleminde olmuşidi. Lâkin, bundan akdem felc[3]-i hafîfe mübtelâ olmağla vâfir balık yiyüp, bu def'a eli ve ayağı hareketden kalıcak, sâhib-firâş olup umûr-ı Dîvâniyye Yûsuf Paşa'ya[*1] ısmarlandı. Çünki hastalık uzayup ifâkat **[306a]** ümîdi ber-taraf oldu, zilhiccenin on altıncı günü huzûr-ı hümâyûnda 'akd-i meclis-i meşveret olunup[4], mühr-i hümâyûn mezbûrdan alınup, agleb-i ihtimâl Murâd Paşa'ya irsâl olunmak[5] iken, Defterdâr 'ameli ile Melek Ahmed Paşa'ya teklîf olunup, ol dahi[6] kabûl[7] itmeyicek[*2], Şeyhülislâm Ebû Sa'îd Efendi[8] re'yi ile Büyük Mîrâhûr'a

---

1 arasını A : arasına N .
2 umûrunu N : umûru A.
3 felc N : kulunc A.
*1 Adı geçen Koca Yûsuf Paşa o sırada Kubbealtı'nda üçüncü vezîr makamında bulunmakta idi (*Târîh-i Na'îmâ*, III, 1382).
4 'akd-i meclis-i meşveret olunup A : 'akd-i meclis olup meşveret olunup N.
5 olunmak N : – A.
6 dahi A : – N.
7 kabûl N : – A.
*2 *Târîh-i Na'îmâ* (III, 1551)'da, sadâretin Melek Ahmed Paşa'ya teklif edilmesi ve onun tarafından teklifin geri çevrilmesi yönünde bilgi yoktur. Moralı Defterdâr'ın tavsiyesiyle mührün Melek Ahmed Paşa'ya verilmesi düşünülmüşse de teklif götürülmesi vâki değildir. Düşmanlarının devreye girerek "düzme haber" öne sürmesiyle Melek Ahmed Paşa'dan, daha kendisine teklif götürülmeden vazgeçilmiştir.
8 Efendi N : + hazretlerinin A.

virilüp, Haleb Beylerbeyisi Vezir[1] İbşir Mustafa[2] Paşa'ya irsâl olundu. Lâkin, Defterdâr bundan münfa'il olup bârî kendiye virilmek bâbında tek ü[3] pû eyledi, müfîd olmadı. Ve Melek Ahmed Paşa kā'im-makām oldu.

Bakıyye-i Havâdis-i Sâl

Zilka'denin on beşinde Kudsî-zâde Efendi Rumili ve Sun'î-zâde Efendi Anadolu kādî'askeri olup, iki seyyid yeşil 'örf ile Dîvân'da cem' olmaları nevâdirden idi.

Zalemeden Kapucubaşı Tokmak 'Ömer ve Boyacı Hasan Dîvân'da[4] katl olundular[5].

Ve ümerâ-i Mısır'dan[6] mütemevvil[7]-i meşhûr Circeli 'Ali Bey vefât idüp, vârisi kalmamağla, cümle muhallefâtı mîrî tarafından kabz u zabt içün mîrâhûr gönderildi[8]. Bî-hadd mâlı kalup yağma vü gāret itdiler.

Ve Eflak Voyvodası Koca Mati ⟨Matei Basarab⟩ dahi mürd olup kendi etbâ'ından birini yerine vasıyyet itmişidi[9]. Der-i devlet'e bin kîse akça[10] gönderüp mezbûr yerine geçdi.

Vefeyât

Bahâ'î Efendi:

Hâce Sa'deddîn Efendi[11] mahdûmu 'Azîz Efendi-zâde Mehemmed Efendi'dir. Mu'tâd üzre medârisde kat'-ı merâtib iderek Süleymâniyye'ye, andan[12] Selânik ve Haleb ve Şâm kazâlarına mutasarrıf oldukdan sonra, Edirne ve bin elli beş hudûdunda İstanbul kādîsı, ba'dehû iki def'a Anadolu ve Rumili kādî'askeri oldukdan sonra, 'Abdurrahîm Efendi ma'zûl ve nefy olunup, meşîhat-ı İslâmiyye bunlara virildi. Balyos habsi mâddesinde Ocak ağaları ref' itdirüp Bergama Arpalığı'na gönderdiler. Bir zemândan sonra girü gelüp

---

1 Vezîr A : – N.
2 Mustafa A : – N.
3 ve A : – N.
4 Dîvân'da N : – A.
5 olundular N : – A.
6 ümerâ-i Mısır'dan N : ümerâdan Mısır'da A.
7 mütemevvil N : mütevellî A.
8 kabz u zabt içün mîrâhûr gönderildi A : kabz olunup mîrâhûr gönderildi N.
9 birini yerine vasıyyet itmişidi N : bir yezîd yerine ta'yîn itmişidi A.
10 akça N : hazîne A.
11 Efendi A : – N.
12 Süleymâniyye'ye, andan A : Süleymâniyye'den N.

Ebû Sa'îd Efendi[1] vak'asında ikinci def'a müfti olmuşidi. Saferin on ikinci günü hunnâkdan vefât idüp hânesi mukâbilinde defn olundu. Sinni altmışa karîb idi.

Mollâ-yı merkūm ser-hayl-i tüvâbil-i Rum, sâhib-i haysiyyet ve şâ'ir-tabî'at, şi'r ü inşâda mâhir, terkîb-i elfâz-ı 'Arabiyye'ye kādir, zihn-i vekkād ve tab'-ı nakkād sâhibi bir[2] vücûd idi. Gerçi bir fenni temâm görüp kānûn üzre şugl itmiş değil idi. Zîrâ sohbet-i yârân ve ülfet-i mükeyyifân ile evkātı istiğrâk üzre olduğundan gayri, zimâm-ı ihtiyârı dest-i mükeyyifâta virmiş ve insâniyyet hudûdundan taşra gitmiş idi. Lâkin, kuvvet-i tabî'at ile meleke-i istihrâca mâlik olup her vâdîde akrân u emsâline gālib[3] görünürdü.

Dervîş Mehemmed Paşa[*1]**:**

Çerkes aslıdır. Tabanıbüyük Mehemmed Paşa kethudâsı iken Şâm Eyâleti virilüp, "*Kapusu mükemmeldir*" diyü Bağdâd fethinden sonra eyâleti, Hasan Paşa'dan sonra mezbûra virilmiş idi[4]. Birkaç sene anda hükûmet ve muhâfaza idüp ba'dehû, Anadolu ve Haleb ve Bosna ve Silistire eyâletlerine mutasarrıf oldukdan sonra, kapudan iken vezîr-i a'zam olup felc 'illeti ile sâhib-firâş ve ma'lûl olmağın, mühr-i hümâyûn alınup mansıbdan firâk gamı istîlâ-i 'illete imdâd idüp bir aydan sonra, rebî'ulevvel evâ'ilinde âhırete gitdi. Sinni altmışa karîb idi. Dikilitaş[5] **[306b]** dibinde güzer-gâha defn olunup, bin yüz kîse nakdi ve sâ'ir raht u bahtı mîrîye alındı. Kesret-i mâl ü[6] ricâl ile akrânına gālib idi.

---

1 Efendi A : – N.

2 bir A : – N.

3 gālib N : – A.

*1 Dervîş Mehemmed Paşa'nın Paşa'nın biyografisinin burada, 1064 (1653-1654) yılı vefeyâtında yer almış olması hatalıdır. Zira ölüm tarihi, *Vekāyi'ü'l-fudalâ* (I, 601)'ya göre 1065 yılı rebî'ulevvelidir (Ocak-Şubat 1655). *'Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi* (s. 71)'ndeki tarih 6 rebî'ulevvel 1065 (14 Ocak 1655), *Târîh-i Na'îmâ* (IV, 1568)'daki ise 5 rebî'ulevvel 1065 (13 Ocak 1655)'tir.

4 idi A : – N.

5 Dikilitaş N : Yenlitaş A. *Vekāyi'ü'l-fudalâ*'da Dikilitaş olarak geçmektedir (I, 601). *'Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi* (s. 71) ve *Târîh-i Na'îmâ* (IV, 1572)'da verilen bilgi de Vâlide Hammâmı civârındaki Dikilitaş yakınında, Ali Paşa-yı Atîk Câmi'i hareminde defn olunduğu yönündedir. Dikilitaş dedikleri, bugünkü Çemberlitaş'tır. Âtıf Efendi nüshasındaki "Yenlitaş (يكلى طاش)" imlâsı, "Dikilitaş (ديكلى طاش)" ismindeki "d (د)" harfinin düşmesinden kaynaklanan bir hata gibi görünüyor.

6 ve A : – N.

SENE-İ HAMSE VE SİTTÎN VE ELF

Mısır'da ağır vazîfe sâhibi 'Arablar ve iç ağaları çoğalup hazîne umûruna müzâyaka görünmekle, Mısır kulu ittifâkla bunları İbrîm'e sürüp, Taşyatır 'Ali Ağa Âsitâne tarafına firâr ve şekvâ itdikde iç ağaları elem-zede oldular. Lâkin, 'asr müdârâ 'asrı olmağla, mazâ mâ-mazâ diyü sükût iktizâ eyledi.

Ve Habeş Paşası mütesellimi te'addî itmekle[1], 'Urbân hurûc ve nefy eyledi[2]. Paşa dahi Şerîf'den istimdâd ile varup ceng oldukda bozulup Sevakin Kal'ası'nı 'Urbân zabt itmişidi. Paşa bir zemân Mekke'de eğlenüp girü yerine vardı.

Ahvâl-i Hareket-i İbşîr Paşa

Çün İbşîr Paşa[3] nice zemândır âdem cem' idüp itâ'at sûretinde zûr-ı bâzû[4] ile geçinüp[5] eyâletlere ve 'umûm üzre öte yakaya musallat şeklinde olup beri tarafın resmine uymaz idi ve zâhirde 'asker ta'yîn olunacak bir hâli yoğidi, tedbîr ile sadra gelmek evlâ görünüp mühür gönderildi. Lâkin, kabûl ve 'adem-i kabûl husûsunda nice erâcîf olup, saferde mühür ile gönderilen mîrâhûr gelüp İbşîr Paşa'nın[6] sadâreti kabûl idüp çıkdığın i'lâm eylemekle, biraz mesâvîye fütûr geldi. Paşa-yı mezbûr, "*Hengâm-ı şitâdır*" diyü batr üzre hareket idüp Abaza Hasan Ağa dahi yanına varmışidi. Sâ'ir diyâr kethudâ-yerlerine mektûblar ve âdemler gönderüp yanınca bile gelmek fermân eyledi. Ve sâbıkā, Eskişehir cem'iyyetinde da'vâ olunan veledeş mâddesi bu def'a icrâ olunur diyü va'deler[7] ile ümîdi olanları başına üşürdü. Ve Şâm Eyâleti'ni[8] Şehsüvâr-oğlu Şâh Gāzî Bey'e telhîs idüp geldikde, Taşyatır 'Ali Ağa kendi gelince te'hîr itdirmeğe sa'y idüp, Musâhib Hazînedâr 'Ali Ağa[9] ma'kūl görmeyüp, "*Bir âdemin hareketi kıl üzerinde, gelmemeğe ednâ bahâne yeter. Telhîs dönerse kendi dönmeğe bâ'is olur*" diyü ne telhîs itdi ise tutuldu.

---

1 itmekle N : – A.
2 eyledi N : eylediler A.
3 Paşa A : – N.
4 zûr-ı bâzû N : zûr ve bâzû A.
5 geçinüp N : geçüp A.
6 Paşa'nın A : Paşa N.
7 va'deler N : va'deleri A.
8 Eyâleti'ni N : Eyâleti A.
9 Ağa N : Ağa'yı A.

Katıcı-oğlu ile arada muhâlefet-i sâbıkası cihetinden bürûdet var idi. İstikbâl ve ziyâfet idüp bile geldi.

Mukaddemâ Hasan Ağa'ya hîle iden Helvâcı Mehemmed Konya'da ahz ve Ilgın'da katl olunup te'ennî ile gidildi[1]. Ve's-selâm[2].

---

1 ile gidildi N : – A.
2 ve's-selâm N : – A.

A

âb, 164, 180, 228, 270, 302, 411, 715, 863; cereyân-ı —, 55; cûyende-gân-ı —, 303; habs-i —, 301; katre-i —, 300; kulle-i —, 303; —dân, 304; — -ı hayât-efzâ, 792; — -ı hoş-güvâr, 889; — -ı revân, 302; — -ı zülâl, 792; — u hevâsı latîf, 423, 694

'abâ, 311, 566; —lı, 714

âbâdân, 148, 510

âbâr, 301

Abaúj, 850n

ABAZA HASAN AĞA/PAŞA (Âsî), 1042, 1043, 1046, 1049, 1050n, 1072, 1079; zümre-i sipâhdan, 1001; zümre-i silahdârândan, 1040; Yeni-il Voyvodası, 1001, 1040; hurûc-ı —, 1040-1042; — cem'iyyeti, 1013, 1042, 1050n

ABAZA MEHEMMED PAŞA (Âsi Erzurum Beylerbeyi), Cânpûlâd-oğlu'nun hazînedârı, 570; cengde yakalanması, 570; deryâ beyi, 570; Mar'aş Beylerbeyi, 570; Haleb Beylerbeyi, 508, 509; Erzurum Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 545; Erzurum Beylerbeyi, 8, 570, 844; ısyânı, 567, 569, 570, 575, 576, 579, 579n, 580, 581, 583, 587, 595, 597, 600, 601, 602, 624, 730, 745, 836, 844; mağlûb edilmesi, 603-605; teslim olması, 605; Erzurum Beylerbeyiliği'nin mukarrer kılınması, 605; Ahıska Seferi'ne çağrılması, 655; Ahıska'ya doğru yol alan Osmânlı ordusuna saldırması, 656; Sadrazam Halil Paşa tarafından Erzurum'da kuşatılması, 663-664; Sadrazam Husrev Paşa tarafından Erzurum'da yeniden kuşatılması, 676-677, 728, 1023; istîmân etmesi, 677; İstanbul'da Pâdişâh huzûrunda bağışlanması, 678; Bosna Eyâleti'nin verilmesi, 678, 753n; Özi Eyâleti'nin verilmesi, 729; Silistre Vâlîsi, 741; Edirne'den İstanbul'a hareketi esnasında Pâdişâh'ın alayına dahil olması, 745; katli, 746; Erzurum'da hayâtının rivâyet olunması, 922-923; biyografisi, 752-753; da'vâ-yı —, 601; hurûc-ı —, 569; inhizâm-ı —, 603; sûret-i mektûb-ı —, 601; şükât-ı —, 575; tuğyân-ı —, 579; — başı, 923; — etbâ'ı, 666; — 'ısyânı, 576; —lı, 665, 708; —'nın kayınpederi, 570n; — perverdesi, 838; — terbiyyesi, 742

ABAZA ŞEYHİ ⟨Seyyid 'Abdurrahîm-i Bayramî⟩, (Abaza Mehemmed Paşa'nın şeyhi), 580, 601, 603; 676, 679; katli, 785

ABAZALI BEBR SOLAK (Abaza Mehemmed Paşa'nın etrâfında toplananlardan), 579, 664; katli, 708

ABAZALI KÜÇÜK BEY (Yenişehir Beyi), zulm töhmeti ile katli, 797

'ABBÂS I, Şâh — ('Abbâs b. Muhammed Hudâbende, 'Abbâs-ı bed-âyîn, 'Abbâs-ı kallâş, 'Abbâs-ı nâ-sipâs, Güzelce Şâh), (Safevî Şâhı), 9, 21, 50, 103, 104n, 183, 232, 267, 294, 297, 320, 436, 441, 448, 449, 474, 478, 486, 505, 508, 509, 510, 521, 589, 591, 594, 597, 620, 632, 634, 638, 645, 657, 688, 691, 776, 807, 836; biyografisi, 680-681; cevâb-ı —, 645; veled-i —, 485

'ABBÂS II, bkz. 'Abbâs Mîrzâ

'ABBÂS (Mûsul Defterdârı), 808

'ABBÂS AĞA (Bekir Sübaşı'nın, yardım isteği için Şâh 'Abbâs'a gönderdiği adamı), 589, 597

'ABBÂS MÎRZÂ ⟨'Abbâs II⟩, (Safevî Şâhı, Safî Mîrzâ'nın oğlu), tahta geçmesi, 835, 836

ABDÂL BEY/PAŞA, 587, 588, 621, 634, 692, 705; katli, 705

ABDÂL HÂN (Bitlîs Hâkimi), 764, 768, 769

abdest, 719

'ABDÎ ÇELEBİ (Defterdâr, Şeyhülislâm Çivi-zâde Mehemmed Efendi'nin kardeşi, Bitli 'Ali Efendi'nin babası), 10

'ABDÎ EFENDİ (Piyâde mukâbelecisi), Kanije fetihnâmesi ile İstanbul'a gönderilmesi, 192, 193

'ABDÎ EFENDİ, Serhoş — (Defter emîni), Ostorgon'un fethi için tarih düşürmesi, 343

'ABDÎ KAPUDAN, 627

'ABDÎ KETHUDÂ (Rumili Beylerbeyi olduğu sırada Lâlâ Mehemmed Paşa'nın kethudâsı), 170

'ABDÎ KETHUDÂ (Serdâr Kuyucu Murâd Paşa'nın kethudâsı), 356

'ABDÎ PAŞA ⟨'Abdurrahmân 'Abdî Paşa⟩, ⟨Yeniçeri Ağalığı'nın ardından Bağdad, Mısır, Bosna, Haleb, Budun Beylerbeyiliği görevlerine getirilen ve 1686 yılında Budun Beylerbeyi iken şehîd düşen⟩, 1075, 1075n, 1076

'ABDÎ PAŞA (Bolu Beyi), katli, 793

'ABDÎ-İ NİŞÂNÎ (Şâ'ir), 147

'ABDULLÂH HÂN-I ÖZBEKÎ (Özbek Hânı, Mâverâünnehir Pâdişâhı), 21, 50, 680

'ABDURRAHÎM, bkz. Kirâmî Çelebi (el-Mevlâ 'Abdurrahîm)

'ABDURRAHÎM EFENDİ, Yenişehir'den munfasıl, 790, 825; Sultân Ahmed Hân Medresesi'nde müderris, 825; İstanbul Kadısı, 829; Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi, 833; Rumili Kazaskeri olması, 896, 896n; Rumili Kazaskeri, 925; Rumili Sadâreti'nde tekâ'üd etmesi, 923; Şeyhülislâm, 932, 984, 995, 1011, 1035; meşîhatten azli, 1014, 1014n, 1077; Hacca gönderilmesi, 1039; Kudüs Kazâsı'nın verilmesi, 1039; İstanbul'a dönmesine izin verilmesi, 1039; Belgrad Kazâsı'na nefy olunması, 1049; — oğlu, 1011, 1014

'ABDURRAHÎM EFENDİ-ZÂDE ⟨Şeyhülislâm 'Abdurrahîm Efendi'nin oğlu⟩, Galata Kadısı, 984

'ABDURRAHÎM-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ, bkz. 'Abdurrahîm Efendi-zâde

'ABDURRAHMÂN, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

'ABDURRAHMÂN (Hâcce Hâkimi), 174

'ABDURRAHMÂN (Sâbıkā Yeniçeri Ağası), 612

'ABDURRAHMÂN AĞA/PAŞA, Hâdım — Kapu Ağası iken vezâretle taşra çıkarılıp hâslar tayin olunması, 1014; Boğaz muhâfızına gönderilmesi, 1027

'ABDURRAHMÂN PAŞA, İç Doğancıbaşı iken Kıbrıs Eyâleti'nin verilmesi, 797

'ABDURRAHMÂN PAŞA, Murâd Hânlu — (Mîrlivâ), zulm ü te'addîsi dolayısıyla katli, 408

'ABDURRAHMÂN PAŞA (Tunus ve Trablus Paşası), 858

'ABDURRAHMÂN 'ABDÎ PAŞA, bkz. 'Abdî Paşa ⟨'Abdurrahmân 'Abdî Paşa⟩

ABDURRAHMÂN 'ABDÎ PAŞA ⟨Müverrih⟩, 1047n, 1057n

'Abdurrahmân 'Abdî Paşa Vekāyi'nâmesi (Tarihçi 'Abdurrahmân 'Abdî Paşa'nın eseri), 990n, 1047n, 1057n, 1061n, 1064n, 1075n, 1078n

ABDURRAHMÂN HİBRÎ EFENDİ ⟨Müverrih⟩, 818n

'ABDURRA'ÛF EFENDİ, bkz. 'Arab-zâde 'Abdurra'ûf Efendi

'ABDÜLAHAD EFENDİ (Sivasî hulefâsından), 1057, 1058

'ABDÜL'AZÎZ EFENDİ, ⟨Hâce-zâde —⟩, (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin oğlu), İstanbul Kazâ'sından azli, 331; Anadolu Kazaskeri, 372, 501; iki defa Rumili Kazaskeri, 501; biyografisi, 513-514

'ABDÜLBÂKÎ ('Ayntâb'da kadı), 569

'ABDÜLBÂKÎ B. MEHEMMED B. 'ALÂ'EDDÎN EL-CEMÂLÎ (Kudât-ı Mısriyye'den Cemâleddîn Mehemmed-i Cemâlî'nin oğlu, Mısır'da Mahalle-i kübrâ Kadısı), biyografisi, 234-235

'ABDÜLBÂKÎ EFENDİ, bkz. 'Arab-zâde 'Abdülbâkî Efendi

'ABDÜLBÂKÎ EFENDİ, bkz. Bâkî Efendi (Sultânü'ş-şu'arâ, Şâ'ir-i mâhir)

'ABDÜLBÂKÎ EFENDİ, bkz. Bâkī Efendi/Paşa

'ABDÜLCEBBÂR-ZÂDE DERVİŞ MEHMED (Sinân Paşa, Salın ve Üsküdar Vâlidesi'nde müderris; Yenişehir, Kudüs, Mısır ve İstanbul'da kadı), biyografisi, 474

'ABDÜLGANİ EFENDİ (Ulemâdan), 518

'ABDÜLGANÎ-ZÂDE NÂDİRÎ MEHEMMED EFENDİ (Şeyhülislâm Sun'ullâh Efendi'nin dâmâdı, Selânik Kadısı, Anadolu Kazaskeri, Rumili Kazaskeri), 267, 450, 452, 494, 501, 563, 828, 1071; biyografisi, 660-661

'ABDÜLHALÎM, bkz. Kara Yazıcı 'Abdülhalîm

'ABDÜLHALÎM EFENDİ, bkz. Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi

'ABDÜLHALÎM EFENDİ (Bâzergân Tekyesi Şeyhi Ramazân Efendi'nin oğlu, Halvetî Şeyhi), 495

'ABDÜLHAYY KĀF-ZÂDE, bkz. Kāf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi

'ABDÜLKĀDİR B. EMÎR GÎSÛDÂR, bkz. Saçlı Emîr-zâde Yılancık 'Abdülkādir Efendi ('Abdülkādir b. Emîr Gîsûdâr)

'ABDÜLKĀDİR B. HÂCI EL-MÜ'EYYEDÎ, bkz. Şeyhî Efendi ('Abdülkādir b. Hâcı el-Mü'eyyedî)

'ABDÜLKĀDİR EFENDİ, bkz. Kadrî Çelebi

'ABDÜLKĀDİR ⟨EFENDİ⟩, bkz. Topçular Kâtibi 'Abdülkādir

'ABDÜLKĀDİR EFENDİ (Nakîbü'l-eşrâf), 178; biyografisi, 333

'Abdülkādir-i Gîlânî Merkadi/Mezârı, 808, 811

'ABDÜLKERÎM, ⟨İmâm —⟩, (Sultân III. Murâd'ın Manisa'da şehzâde iken imâmı), biyografisi, 52-53, 81n

'ABDÜLKERÎM EFENDİ (Kerîm Çelebi), (Sinân-ı Akhisârî'nin ferzendi; Sahn ve Vâlide medreselerinde müderris; Yenişehir, Haleb, Mısır, Burusa, Edirne ve Galata'da kadı), 357, 357n; 'Ali Paşa-yı Atîk Medresesi müderrisliği için yapılan imtihâna katılması, 21; biyografisi, 681-682

'ABDÜLKERÎM İŞTİBÎ (Vâ'iz Emîr/Emîr Efendi) (İstanbul'da Mehemmed Paşa Zâviyesi'nde şeyh), 732; biyografisi, 376-377

'ABDÜLKERÎM PAŞA, bkz. Hâcı Giy Paşa

'ABDÜLKERÎM PAŞA, bkz. Yahni-kapan 'Abdülkerîm Paşa

'ABDÜLKERÎM-ZÂDE 'ABDULLÂH EFENDİ (Müderrisînden), Boyalı Mehemmed Paşa'nın kızı ile nikâhlanması, 23

'ABDÜLKERÎM-ZÂDE EFENDİ (Sadr-ı 'âlî-kadr), 12, 178

'ABDÜLLATÎF EFENDİ (Emîr Buhârî hulefâsından), 541

'ABDÜLMÜ'MİN HÂN, 'Abdullâh Hân-oğlu — (Özbek Hânı), 9, 50, 680

'ABDÜLVEHHÂB ⟨EFENDİ⟩, bkz. Kavalalı-zâde 'Abdülvehhâb Efendi

'ABDÜLVEHHÂB EFENDİ (Küçük Tâceddîn Efendi'nin oğlu, Haydar Efendi'nin büyük birâderi; Kāsımpaşa, Semâniyye, Şehzâde ve Süleymâniyye ve Manisa'da Sultân Murâd Hân medreselerinde müderris; Şâm, Burusa, Mısır ve İstanbul'da kadı), Mısır'dan ma'zûl iken İstanbul Kazâsı'na getirilmesi, 246; biyografisi, 356-357

'ABDÜRREZZÂK AĞA (Dârü's-sa'âde ağası), 255, 264, 265; azli, 293

'âbid, 287, 434, 592, 622, 726

'Âbid Çelebi Mescidi (İstanbul'da, Kādî Çeşmesi kurbında), —'nin haremi, 438

Abokron ⟨Apokoronas⟩, (Suda'ya karîb), 900, 903, 910, 937; ceng-i —, 903; havâlî-i —, 904; zabt-ı hisâr-ı —, 907; — Kal'ası, 909, 921, 927, 950; — muhâfazası, 910; — râhı, 904; — Sahrâsı, 907

'acele, 204n, 280, 309, 347, 400, 427, 577, 609, 777, 1029, 1029n; 'ale'l- —, 116, 184, 266, 275; esnâ-i —, 299

'Acem, 355, 359, 360, 409, 421, 422, 447, 506, 605; diyâr-ı —, 53, 104, 105, 403, 411, 435, 441, 449, 478, 497, 812; düzdân-ı —, 103; elçi-i —, 448, 516, 568, 785, 809; hudûd-ı —, 381; kavâbil-i —, 65; memâlik-i —, 761,

970n; meşâyıh-ı —, 505; sefer-i —, 318; serhadd-i —, 267, 347, 403, 470, 655, 775; Şâh-ı —, 9, 19, 142, 267, 270, 281, 286, 410, 420, 460, 477, 489, 516, 527, 568, 586, 590, 597, 610, 676, 684, 730, 767, 810, 821, 822, 824, 833, 835, 836, 1051; 'ulemâ-i —, 502, 662; yârân-ı —, 234; — diyârı, 360, 1050; — elçisi, 15, 575, 811, 836; diyâr-ı —'e sefer, 425; —'e serdâr, 105, 355, 360; —'e serdârlık, 359; — ferzendi, 970n; — iklîmi, 695; Şâh-ı — memleketine sefer, 478; — seferi/seferleri, 18, 19, 74, 322, 322n, 363, 377, 419, 420, 570; — Şâhı, 19, 142, 195, 291, 447, 610, 680, 763, 835; — şehzâdesi, 16, 103

'Acem-burcu, 597, 629, 638, 802

'acemî, — oğlanı/oğlanları, 216, 529, 582; —yân, 552; —yân odaları, 582

'ACEM-ZÂDE HASAN EFENDİ* (Üsküdar'da Vâlide-i Sultân Dârü'l-kurrâsı'nda şeyh), biyografisi, vr. 53-54

'ACEM-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ, bkz. Acem-zâde Hasan Efendi

'ACEM-ZÂDE MÎREK (Sâdât-ı kirâmdan, Nâmî Mehemmed Efendi'nin pederi), 314

Acıçeşme (Sarrâchâne kurbında), 950

Acı-gölbaşı, — menzili, 134

Acısu (Girid'de boğaz), 909, 937; muhârebe-i —, 909; — Derbendi, 950

Acı-su (Tebrîz civârında), 320

'acîb/'acîbe, 53n, 863, 890n; ahvâl-i —, 562; efâ'îl-i —, 924; emr-i —, 124; hey'ât-ı —, 225; hikâye-i —, 444; sarây-ı —, 919; tavr-ı —, 271; tılısmât-ı —, 225; — cevâblar, 376; eşhâs-ı —etü's-suver, 610; — vâdîlerden söz koparmak, 98

Acrud (Mısır ile Akabe miyânında), 417, 417n

Açık-baş/Baş-açık ⟨İmereti⟩, ⟨Gürcistan kırallıklarından⟩, 618; — melikleri, 498; — memleketi, 740

açlık, 38, 151, 216, 536, 642, 647, 659, 994, 1037, 1066; — canlarına kâr eylemek, 536

a'dâ (ayrıca bkz. 'adû, e'âdî), 16, 115, 117, 139, 174, 253, 261, 271, 276, 277, 283, 284, 299, 300, 302, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 326, 363, 468, 516, 546, 719, 867, 892, 976; a'dâd-ı —, 277; ahbâr-ı 'asker-i —, 270; a'yün-i —, 302; cânib-i —, 282, 283, 304, 370; cem'-i —, 282; def'-i —, 966; def'-i mazarrat-ı —, 215; eydî-i —, 302; gürûh-ı —, 299; hadeng-i sehm-i —, 300; hark-ı handek-i —, 302; hedef-i sihâm-ı —, 300; hezîmet-i —, 406; hücûm-ı —, 308; istîlâ-i —, 308; kadîmî —, 327; kesret-i —, 18; nukūb-ı —, 307; savlet-i —, 297; ser-i —, 283; tâ'ife-i —, 301; taraf-ı —, 271; — alayları, 30; — def'i, 45; — hücûmu, 279; — -i/yı dîn, 115, 119, 152, 248, 279, 284, 337, 939, 939n; — istîlâsı, 301; —nın hücûmu, 306; —nın şerr ü şûru, 549; —nın tab'-ı serdi, 271; —sı kesîr, 265; — tabancası, 29; — tarafı, 399; —ya hakâret, 74; —ya mukâbil, 75; zabt-ı — -yı muhâlif, 130; — -yı nâ-tüvân, 879

ada, 42, 72, 85, 156, 169, 186, 708, 788, 821, 839, 858, 883, 886, 889, 909, 926n, 949; harâbe —, 859; —lar, 708, 846, 856, 899, 1074, 1076

Ada Kazâsı (İznikmid ardında), 1013

'adâlet, 420; — -masîr, 491, 722, 745

Adana, 361, 385, 654, 794; mîr-i mîrân-ı —, 794n; — Beylerbeyiliği, 360, 361n, 794n, 1007n; — beylerbeyisi, 740, 794, 794n, 969; — cânibleri, 385; — Eyâleti, 256, 707, 758; — hâkimi, 135, 154, 406; — Kal'ası, 385; —lı, 34, 1007n; — Paşası, 706, 794n; — vâlîsi, 936

'adâvet, 73, 79, 138, 252, 254, 265, 382, 410, 468, 469, 473, 560, 651, 837, 841, 1057; derûnî —, 326; ızhâr-ı —, 327, 473; — -i dünyeviyye, 204n; — -i farîkayn, 254; — -i kadîme, 138, 264, 382

âdem, 11, 16, 17, 18, 30, 31, 35, 36, 39, 42, 59, 61, 62, 67, 73, 77, 78, 79, 80, 85, 88, 89, 90, 113, 121, 126, 133, 136, 142, 146, 151, 159, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 185, 196, 204, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 217, 219,

* *Hadâ'iku'l-hakā'ik* (s. 370)'te 'Acem-zâde Mehemmed Efendi olarak geçmektedir.

220, 223, 224, 228, 230, 247, 260, 262, 263, 271, 272, 277, 299, 317, 320, 324, 340, 341, 344, 361, 366, 368, 370, 373, 382, 383, 388, 389, 408, 409, 420, 423, 424, 425, 428, 462, 463, 478, 481, 484, 499, 502, 508, 512, 517, 528, 529, 533, 538, 539, 552, 553, 554, 555, 560, 578, 579, 580, 581, 582, 588, 589, 594, 599, 603, 607, 609, 612, 619, 632, 633, 635, 637, 638, 640, 641, 643, 646, 652n, 656, 659, 663, 664, 672, 676, 684, 690, 696, 702, 705, 720, 725, 731, 736, 739, 748, 759, 765, 768, 769, 777, 782, 787, 791, 792, 794, 796, 796n, 797, 804, 806, 812, 814, 823, 824, 825, 839, 840, 850, 851, 864, 868, 872, 873, 874, 876, 885, 887, 889, 893, 894, 903, 918, 938, 939, 943, 955, 957, 966, 968, 970, 973, 974, 975, 978, 980, 984, 987, 989, 990, 992, 993, 994, 997, 998, 1005, 1006, 1007, 1010, 1016, 1020, 1022, 1024, 1025, 1028, 1031, 1032, 1039, 1043, 1046, 1048, 1059, 1065, 1067, 1072, 1076, 1079; ağzı düz —, 720; 'âkıl —, 643; büyük —, 1003; ceng eri —, 862; cüz'î —, 720; dümbekî —, 656; efrâd-ı benî —, 470; ihtiyâr —, 744; mahsûs —, 1032; mehîb —, 241; mu'temed —, 384; mühimm-i benî —, 954; müdebbir —, 718; müstakill —, 923; müte'ayyin —, 159, 261, 918; mütedeyyin —, 1070; mütevâzi' —, 1071; nâmdâr —, 596; nazîri nâdir —, 774; piyâde —, 525; sâfî-fu'âd —, 375; vâfir —, 1014; vecîh ü vakūr müşekkel —, 623; yarar —, 224; züğürd —, 426; — boyu kadar, 689; — boyundan yüksek, 912; —î, 49, 261, 421, 422, 426, 489, 520, 535, 576, 592, 596, 597, 642, 677, 750, 763, 766, 793, 823, 886, 887, 1015; makbûl —î, 91; mu'teber —î, 651; — kapmak, 184; —ler, 20, 35, 36, 46, 49, 50, 61, 73, 80, 84, 85, 87, 88, 91, 93, 126, 128, 129, 170, 191, 201, 202, 222, 225, 230, 238, 291, 317, 327, 345, 356, 383, 389, 390, 392, 422, 424, 425, 427, 428, 438, 448, 465, 467, 480, 481, 519, 530, 531, 536, 539, 550, 551, 565, 569, 570, 575, 580, 582, 594, 596, 597, 611, 619, 629, 631, 637, 644, 647, 666, 667, 685, 696, 706, 707, 737, 739, 759, 793, 810, 822, 839, 849, 855, 874, 891, 895, 912, 921, 957n, 970, 974, 975n, 980, 981, 982, 985, 997, 1009, 1013, 1041, 1047, 1058, 1064, 1065, 1072; bellü başlu —ler, 367; dağlar gibi —ler, 245; ehl-i 'ırz —ler, 720; emekdâr —ler, 672; mukarreb —ler, 256, 511; mu'teber —ler, 479, 539, 672; mu'temed —ler, 190, 423, 708; mu'temedü'n-'aleyh —ler, 433; yarar —ler, 153, 370; — yerine komamak, 216

ÂDEM, Hz. —, ibtidâ'-i hilkat-i —, 3

'adem, 'araka-i bahr-ı —, 961; bahr-ı —, 530; gavta-i fevr-i deryâ-yı —, 164n; rû-be-râh-ı dehlîz-i —, 16; — bahrı, 374; — deryâsı, 259; — diyârı, 101, 141, 254; bahr-ı —e dalmak, 744; deryâ-yı —e dalmak, 702; —e gitmek, 377; diyâr-ı —e gitmek, 158, 838; râh-ı —e gitmek, 874; 'âlem-i —e gönderilmek, 839; diyâr-ı —e gönderilmek/göndermek, 748, 765, 840, 844, 896; diyâr-ı —e müteveccih olmak, 920n; râh-ı —e sâlik olmak, 36; diyâr-ı —e sefer, 822; — gül-zârını cây itmek, 163; — -i lühûk, 469; — lafzı, 163; vâdî-i — nümâyân olmak, 992

'âdet, 70, 359, 392, 426, 447, 464, 480, 837, 870n, 952, 1035, 1044; hılâf-ı —, 654, 1051; —den hâric, 876; —e muhâlif, 749; —en, 810; — -i İlâhiyye, 570, 615, 1051; — -i kadîm/kadîme, 367, 1031; — -i kerîme, 450; — -i marziyye, 287; —u'llâh, 980, 1004, 1048; — üzre, 598, 754, 755

'âdil, 65; şâhid-i —, 752

'ÂDİL GİRÂY, 67

Âdilcevâz, — Kal'ası, 322; — re'âyâsı, 1050

'Âdiliyye (Mısır'da 'imâret sahrâsı), 415

'ADLÎ (Sultân III. Mehmed'in mahlası), bkz. Mehemmed III

'adn, cennet-i —, 514; sahn-ı —, 199

ADOLF VON ALTHANN, bkz. Adolfus Ahvalotcan ⟨Adolf von Althann⟩

ADOLFUS AHVALOTCAN ⟨Adolf von Althann⟩, İmparator Vezîri ve Serdârı, 365

ADOLFUS, İkinci — ⟨Rudolf II⟩, Nemçe Çasarı, 365, 479

Adony, bkz. Cankurtaran ⟨Adony⟩

'adû, 114, 116, 269, 306, 411, 416n, 621; a'dâd-ı —, 271; cânib-i —, 112, 942; hücûm-ı —,

286n, 304; kahr-ı —, 497; semt-i —, 280; —nun kesreti, 112; — -yı dîn, 93; — -yı bed-gümân, 214; — -yı hîle-ger, 284; — -yı lecûc, 306-307; — -yı menhûs, 303; — -yı şerîr, 308

Aetolia-Acarnania, bkz. Karlıili ⟨Aetolia-Acarnania⟩

âftâb, — -âsâ, 268; — -ı 'âlem-tâb, 363; — -ı cihân-tâb, 290; — -ı devlet, 453; — -ı 'izz ü ikbâl, 272n; — -ı sâhib-zuhûr, 563

'afv, 73, 95, 173, 254, 256, 312, 353, 390, 415, 416, 464, 516, 538, 550, 560, 591, 594, 716, 747, 752, 753, 852, 852n, 997, 1010, 1022, 1066, 1071; dâmen-i —, 4, 1066; kābil-i —, 613; karîn-i —, 815, 999; mazhar-ı —, 770, 784; kalem-i — çekilmek, 180; — -ı cürm, 309; mazhar-ı — -ı Pâdişâh-ı cihân, 247; — -ı Sultânî, 804; dâmen-i — -ı Sultânî, 804; — -ı Şehenşâhî, 390; kalem-i — -ı Şehenşâhî çekilmek, 678; meslek-i — u safha sülûk, 538; vukū'-ı — u safh-ı Pâdişâhî, 312

afyon, 243n, 395, 795

âgâh, 6, 48, 56, 63, 67, 140, 230, 266, 275, 302, 384, 423, 453, 496, 587, 599, 670, 720, 725, 804, 851, 891, 904, 931, 948n, 979, 1022, 1032, 1042

Agii Theodori, bkz. Aya Todori ⟨Agii Theodori⟩

Agios Nikolaos, bkz. Santa Nikola ⟨St. Nicolas/Agios Nikolaos⟩ Kilisesi

Agios Vasilios, bkz. Ayavasil ⟨Agios Vasilios⟩

agnâm, 920, 1044; sürü sürü —, 84

Agra ⟨Hindistan'da, Bâbürlüler'in başkenti⟩, 451

Ağa, 6, 15, 16, 27, 57, 63, 70, 118, 129, 138, 157, 157n, 158, 231, 253, 266, 291, 361, 362, 382, 429, 470n, 509, 539, 556, 557, 567, 567n, 578, 583, 584, 600, 601, 610, 632, 633, 642, 642n, 719, 738, 739, 746, 758, 802, 842, 846, 847, 874, 896, 941n, 953n, 983n, 991, 992, 994, 1001n, 1010, 1036, 1038, 1047; derd-mend —, 557; iç —, 804; — bölüğü, 216; — kolu, 703; —lar, 20, 27, 34, 58, 67, 85, 134, 137, 157, 172, 205, 224, 251, 338, 352, 354, 385, 403, 509, 555, 560, 604, 614, 620, 631, 636, 645, 664, 677, 719, 721, 723, 739, 740, 754, 770, 776, 787, 790, 804, 817, 822, 876, 881, 914, 919, 946, 953, 984, 985, 986, 987, 988, 993, 994, 997, 998, 1001, 1005, 1007, 1013, 1015, 1026, 1032, 1038, 1041, 1042, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1056, 1067; ağır ze'âmetli —lar, 60; Celâlî-sıfat —lar, 469; iç —lar, 847, 1051, 1060, 1079; taşra —lar, 804, 1051; vâcibü'l-katl —lar, 1052; —lar gā'ilesi, 1049; kol —ları, 811; —ların nâmdârı, 1034; —lar odası, 842; —lık, 71, 199, 266, 468, 488, 557, 602, 678, 923, 983, 1008, 1012, 1028; —lık hıl'ati, 739; — sarâyı, 250, 252, 842; —vât-ı 'asker, 881; —yân, 881, 882, 883; —yân-ı devlet-ârâ, 886

AĞA HUSREV PAŞA, bkz. Husrev Paşa, Hâdım —

ağaç, 83, 151, 216, 582, 598, 619, 718, 863; —dan kal'a, 83; —dan kürsîler, 87; — köprü, 845; —lar, 31, 229, 630, 638, 647, 694, 801, 875; — top, 79, 139, 140, 166, 240

AĞAÇDAN PÎRÎ (Celâlî re'îslerinden), 384, 390, 399, 400, 401

Ağakapusu, 527, 556, 558, 561, 565, 573, 579, 581, 583, 687, 1047

Ağaköyü, 656

Ağalar Odası, 842

Ağa-yı Dârü's-sa'âde, bkz. Dârü's-sa'âde/Kızlar Ağası

AĞA-ZÂDE ⟨MEHEMMED EFENDİ⟩, Edirne Kadısı, 182

ağız, — cevâbı, 759; —dan, 1005, 1013; —dan cevâb virmek, 1015; —dan söylemek, 219, 619; —dan takrîr itmek, 85; — haberi, 596; —ı düz âdem, 720; —ı köpürmek, 159; —ımız dadıyla, 19; —ından kurşunla urulmak, 533; —ını dikmek, 132

Ağras (Hamîd kasabâtından), 395, 504

Ağros, — Fetvâsı, 481

ahâlî, 30, 44, 107, 270, 273, 300, 368, 435, 626, 821, 839, 840, 845, 948, 976; fâ'ik-i —, 700

ahbâb, 484, 682, 819; cem'iyyet-i —, 726; mübâşelât-ı —, 259

ahbâr, 275, 324n, 546; tecessüs-i —, 907; — -ı 'asker-i a'dâ, 270; — -ı hâ'ile, 275; — -ı mu'ciz-âsâr-ı Nebeviyye, 3; — -ı muvahhişe, 285; — -ı tahvîf ü terhîb, 285

'ahd (devir), 616, 735; — -ı ba'îd, 749

'ahd/'ahid (and), (ayrıca bkz. 'uhûd), 68, 97, 106, 110, 135, 190, 211, 214, 232, 296, 319, 345, 350, 383, 413, 457, 464, 584, 597, 610, 651, 667, 668, 672, 677, 709, 723, 893, 947, 963, 980, 1051, 1066, 1068; bed- —, 273, 370; ber-mûceb-i —, 879; bu'd-i —, 307; karîbü'l- —, 344; nakz-ı —, 267, 276, 278, 286, 407, 432, 435, 436, 478, 657, 667, 1066, 1068; şikest-i —, 296; velâyet-i —, 998; veliyy-i —, 610, 991, 992, 1007; —nâme, 365, 371, 392, 393, 418, 431, 436, 472, 473, 478, 479, 490, 499, 517, 652, 657, 658, 660, 669, 670, 759, 849; sûret-i —nâme, 668; —nâme -i dîger, 473; —nâme -i Erdel, 472; —nâme -i Fransa, 431; —nâme -i Nemçe, 418; —nâme-i sulh, 172; —nâmeler, 643, 670; — -şiken-i 'Osmâniyân, 398

ahfâd, 326, 433

âhıret, 'âlem-i —, 313; cânib-i —, 744; dâr-ı —, 982n; sefer-i —, 196, 288; 'ukde-i —, 314n; zâd-ı —, 457, 572; —e gitmek, 512, 518, 524, 540, 795, 1078; —e gönderilmek, 775; —e intikāl, 367, 836; canib-i —e munsarif olmak, 175; —e müteveccih olmak, 925n; 'âlem-i —e revân olmak, 163; 'âlem-i —e sefer, 318, 434, 447; kendi —ini yıkmak, 423; — seferi görünmek, 526

Âhır-ı kâr (Hasan-ı 'Adlî'nin eseri), 505

Ahıska/Ahısha, 655, 655n, 823; — beylerbeyisi, 272, 531; — Eyâleti, 517; — fethi, 765; — Hisârı, 775; — imdâdı, 655; — Kal'ası, 656; — muhâfazasıçün, 656; — paşaları, 575

AHÎ-ZÂDE 'ABDÜLHALÎM EFENDİ (İstanbul Kadısı, iki defa Anadolu Kazaskeri, Rumili Kazaskeri), 97, 162, 199, 244, 246, 289, 290; biyografisi, 332-333

ÂHÎ-ZÂDE BACANAĞI, bkz. Levh-hân İbrâhîm (İbrâhîm b. Mustafa)

AHÎ-ZÂDE HÜSEYİN EFENDİ (Âhî-zâde Mehemmed Efendi'nin oğlu), İstanbul Kadısı, 354, 828; iki defa Anadolu Kazaskeri, 501, 563; üç defa Rumili Kazaskeri, 577, 581, 828, 828n; Şeyhülislâm, 716, 723, 827, 828n; Şeyhülislâmlıktan azli ve boğdurulması, 741; biyografisi, 743

AHÎ-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi ile Şeyhülislâm Ahî-zâde Hüseyin Efendi'nin babası, Anadolu Kazaskeri), 332, 743

ahkâm, 46, 93, 149, 155, 286, 287, 360, 706, 768, 776, 861n, 1006, 1033; fenn-i —, 1035; icrâ-i —, 581; mü'ekked —, 232; tenfîz-i —, 566; tertîb-i —, 282; ay —ı, 1035; — -ı İlâhî, 268, 272n; — -ı mebânî-i 'ulûm, 332; — -ı müte'âkıbe, 408; — -ı şerîfe, 260, 370, 612, 855, 856; — -ı şer'iyye, 445, 613; Türkî — kitâbı, 712

ahlâk, hüsnü'l- —, 395, 475, 476, 673; kerîmü'l- —, 178, 257; latîfü'l- —, 727; mehâsin-i —, 445; mekârim-i —, 394, 514, 732; — -ı cemîle, 542

Ahlâk (-ı 'alâ'î), (Kınalı-zâde 'Ali Efendi'nin), 314

Ahlâku's-saltana, (Tûsî Küçük Mustafa Efendi'nin eseri), 100

Ahlat, 1050

AHMED, Ebû Rîş-oğlu Emîr — (Çöl Hâkimi), Ane ve Hadîse Sancağı hâkimi, 369, 388; Nizîb menzilinde Sultân IV. Murâd'la buluşup hediye sunması, 795

AHMED (Hz. Muhammed), şeref-şi'âr-ı sâlâr-ı —î, 940n; muhît-i envâr-ı hakîkat-ı —iyye, 683

AHMED (Lâlâ Mehemmed Paşa'nın kullarından), 238

AHMED, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

AHMED (Yeniçeri odabaşılarından), 208

AHMED AĞA (Deli Hüseyin Paşa'nın huddâmıdan), 902

AHMED AĞA (Hâfız Ahmed Paşa'nın kethudâsı), şehîd düşmesi, 639

AHMED AĞA (II. Gāzî Girây Hân'ın kapu ağası), 43, 167, 168, 243; Hân vezîri, 325

AHMED AĞA (Karaman Beylerbeyi Deli Zülfekār Paşa'nın kethudâsı), 424

AHMED AĞA, Koca/Türk —, Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 266; ağalıktan azli, 296, 296n

AHMED AĞA (Ocak ağalarından Bektâş Ağ'nın âdemi), 1041

AHMED AĞA (Silahdâr Ağası), 720, 721; katli, 723

AHMED AĞA ("Sonta ⟨Szanda⟩" nâm hisâr ağası), 29

AHMED AĞA (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

AHMED AĞA, Türk/Koca —, Kapucubaşı, 266; Yeniçeri Ağalığı'na getirilmesi, 265, 266; Yeniçeri Ağalığı'ndan azli, 296, 296n

AHMED AĞA/PAŞA, Çukadâr-ı hâss, 459; Yeniçeri Ağalığı virilmesi, 459; Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 459; Rumili Beylerbeyi, 465

AHMED B. MEHEMMED B. ŞA'BÂN, bkz. Mehemmed b. Şa'bân

AHMED B. SEYFULLÂH VAHVAHEK, bkz. Vahvahek Ahmed Efendi (Ahmed b. Seyfullâh Vahvahek)

AHMED BEY, Bayırtilkisi-oğlu —, (Kapu Kethudâsı), 149

AHMED BEY (Bender Beyi), 67

AHMED BEY (Kefe Beylerbeyi ve Serdâr-ı Tatar olan Mehemmed Paşa'nın karındaşı), şehîd düşmesi, 403

AHMED BEY, Kum-kapulu —, (Sipâhî serkeşlerinden), 352; katli, 381

AHMED BEY, Mustafa Paşa-zâde —, Vaç muhâfazasında, 33; Ostorgon Beyi tayin edilmesi, 39

AHMED BEY, Ohri Beyi, 867; İlbasan Sancağı'nın verilmesi, 882

AHMED BEY (Ostorgon Sancağı Beyi), 669

AHMED BEY (Pirizrin Alaybeyi), 875; şehîd düşmesi, 875

AHMED BEY (Secan ⟨Szécsény⟩ Beyi), 32

AHMED BEY (Tırhala Beyi), 860

AHMED ÇELEBİ (Burusavî Emîr Hasan Çelebi'nin birâderi, Seyyid Mehemmed Efendi'nin pederi), 333

AHMED ÇELEBİ (Lâlâ Mehemmed Paşa'nın kâtibi), 88

AHMED EFENDİ (Kâtib), 608

AHMED EFENDİ, Hekîm Çelebi Şeyhi — (Meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den, Hekîm Çelebi Zâviyesi'nde seccâde-nişîn-i irşâd, Hotin Seferi'nde Kā'im-makām-ı Şeyhülislâm), biyografisi, 623-624

AHMED EFENDİ/PAŞA, Etmekçi-zâde/Etmekçi-oğlu —, Edirneli sipâhî, 425; Sefer Defterdârı, 129, 147, 151, 156; teftîş edilerek Belgırad Kal'ası'nda hapsi, 156-160; Başdefterdâr, 198, 243, 247, 261, 317, 337, 354, 362, 390, 624; Rumili Beylerbeyiliği ile Celâlî üzerine serdâr, 390, 400, 406, 407, 408, 409; Rumili Beylerbeyiliği'nden alınması ve tekrar Defterdâr olarak İstanbul'a çağrılması, 409, 410; Başdefterdâr, 412, 421, 429; Kuyucu Murâd Paşa tarafından katledilmek istenmesi ve kurtulması, 426-429; Karaman Eyâleti'nin verilmesi, 459; Haleb Eyâleti'nin verilmesi, 459; Haleb'den İstanbul'a çağrılarak Kā'im-makāmlık verilmesi, 478, 488; Sadâret için isminin söz konusu edilmesi, 488; Kā'im-makāmlıktan ref'i, 489; biyografisi, 514-515; serdârî-i —, 390; zikr-i mâcerâ-yı —, 425-428; — çâdırı, 151; — meclisi, 625; — sarâyı, 488

AHMED EL-ENSÂRÎ ⟨Şemseddîn Ahmed el-Ensârî⟩, (Mollâ Ahmed Efendi), 832; Anadolu Sadrı, 673; Rumili Kazaskerliği'ne getirilmesi, 7, 7n; Rumili Kazaskerliği'nden ma'zûl, 15; biyografisi, 195-197; —'den mülâzım, 375; — imtihânı, 314; — mahdûmu, 832

AHMED HÂN (Hâkim-i Gîlân), Osmânlı Dev-

leti'ne iltica edip gelmesi, 15; biyografisi, 183

AHMED HÂN, bkz. Hân Ahmed, Halo Hân-oğlu —

AHMED I, Sultân — Hân (Ahmed b. Mehemmed), şehzâdeliği, 393; cülûsu, 287, 288, 290, 291, 305, 366, 393, 433; saltanatı, 257n, 366, 409, 421, 422, 426, 427, 430, 447, 449, 450, 495, 543, 558, 605, 699, 727; intikâli, 500, 712; hutbe-i —, 305; — evlâdı, 785; 'ahd-ı — Hânî, 735; evâ'il-i 'ahd-ı — Hânî, 616; nevbet-i — Hânî, 446 devlet-i — Hâniyye, 505, 506, 514; — zemânında, 507, 696

AHMED KARAKAŞ, bkz. Karakaş Ahmed Paşa

AHMED KETHUDÂ/AĞA, Kadınım —, (Budun Beylerbeyi Kādî-zâde 'Ali Paşa kethudâsı, Zitvatorok Antlaşması müzâkeresine katılanlardan), 365, 479, 480

AHMED PAŞA, Alaca-atlu —, (Celâlî'den), — zorbaları, 246

AHMED PAŞA (Amasya Beyi), 855, 860, 881, 1015

AHMED PAŞA (Anadolu Beylerbeyi), 1039; şehîd düşmesi, 1040

AHMED PAŞA (Anadolu Beylerbeyiliği'nden ma'zûl), 372

AHMED PAŞA (Anadolu Ser'askeri, Vezîr), 857, 864, 876, 877, 881, 889, 898

AHMED PAŞA, 'Ankebût —, Vüzerâdan, 1025; Boğaz muhâfazasına tayin olunması, 1025; Boğaz muhâfazasında, 1027

AHMED PAŞA, Debbâğ —, (Mûsâ Paşa kethudâsı), Haleb Eyâleti'nin verilmesi, 958

AHMED PAŞA (Eğri Beylerbeyi), katli, 651

AHMED PAŞA (Erzurum Beylerbeyi), 286, 286n

AHMED PAŞA (Gazze Beyi), şehîd düşmesi, 778

AHMED PAŞA, Haleb Beylerbeyi, 746, 757, 760, 770; Haleb Eyâleti Emir Güne-oğlu'na verilmiş iken yeniden kendisine ibkâ buyurulması, 766; biyografisi, 853

AHMED PAŞA, Hezârpâre —, Tezkireci, 1017n; Defterdâr, 953; Sâlih Paşa'nın katli üzerine Sadrazam tayin edilen Kapudan Mûsâ Paşa seferden gelinceye kadar onun yerine Kā'im-makām atanması, 953; lutf-ı hiyel ile henüz Mûsâ Paşa gelmeden Sadâret makāmını elde etmesi, 953; Sadrazam (1647-1648), 977, 978, 981, 985; katli, 985-986; Atmeydânı'na bırakılan cesedinin parçalanması, 988; biyografisi, 1002-1003; vezâret-i —, 952; — birâderi/karındaşı, 1017, 1017n, 1027; — cüssesi, 986, 988

AHMED PAŞA, İstanköylü —, 542

AHMED PAŞA (Kanije Beylerbeyi), 489, 490, 499

AHMED PAŞA, Karadeniz'den da'vet olunup Girid imdâdına gönderilmesi, 903, 922; — kolu, 937

AHMED PAŞA, Melek —, Silahdârlıktan Diyârbekir Eyâleti'ne getirilmesi, 808; Diyârbekir Vâlîsi, 825; Sultân IV. Murâd'ın kızı Kaya Sultân ile nikâhlı, 1017n; Bağdâd Eyâleti'nin verilmesi, 1029; Sadârete getirilmesi, 1030; Sadrazam (1650-1651), 1038, 1044, 1044n; bir 'azîm kalyon inşa ettirmesi, 1038-1039; Sadâretten azli, 1045; Dervîş Mehemmed Paşa'nın vefâtı üzerine Sadâret için kendisinin söz konusu edilmesi, 1076, 1076n; Kâ'im-makām olması, 1077

AHMED PAŞA, Mihalicli —, 45n; Bosna Eyâleti'nin verilmesi, 41; Bosna Beylerbeyi, 58; Tımışvar Beylerbeyi, 77, 78; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 92; Budun Beylerbeyi, 133, 153; Mar'aş Beylerbeyi tayin edilmesi, 153; Mar'aş Beylerbeyi, 166

AHMED PAŞA (Mûsul Beylerbeyi Yek-çeşm/Kör Hüseyin Paşa'nın birâderi), Mûsul Beylerbeyi, 599, 616

AHMED PAŞA, Râziye-zâde/Ahaveyn —, (Sivas Beylerbeyi), 347

AHMED PAŞA, Sivas Eyâleti ile Vezîr, 305, 321; Van Eyâleti'nin verilmesi, 321; vefâtı, 321

AHMED PAŞA, ⟨Şemsî/Semiz —⟩, Sadrazam (1579-1580), 18n, 66, 105; Sultân-zâde Mehemmed Bey'in babası, 18n; Rüstem Paşa'nın dâmâdı, 483

AHMED PAŞA, Talgıc — (Silistire Beyi), 389

AHMED PAŞA, ⟨Tarhuncu —⟩, (Mûsâ Paşa kethudâsı), Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 1005; Üsküdar'a geçmiş iken eyâletinin Mısır'a tebdîl olunması, 1005; Sadâret verilmesi, 1054; Sadrazam (1652-1653), 1060; katli, 1060

AHMED PAŞA (Van Beylerbeyi), 320

AHMED PAŞA, Vezîr, 545; Kā'im-makām, 551, 558, 565, 565n

AHMED PAŞA, Voynuk —, 964; Kapudan olması, 983; şehâdeti, 1015; biyografisi, 1023

Ahmed Paşa Çiftliği, 456

Ahmed Paşa Medresesi (Burusa'da), 314

AHMED PAŞA-ZÂDE MEHEMMED BEY, bkz. Mehemmed Bey, Ahmed Paşa-zâde/Sultân-zâde —

AHMED-İ DÜZD (Safevîler'den meşhûr çüst ü çâlâk herîf), 689; yakalanıp serdâra getirilmesi, 690

AHMED-İ ENSÂRÎ, bkz. Ahmed el-Ensârî

AHMED-İ SÂRBÂN ⟨Bayramî Melâmîliğine mensup sûfî ve şâ'ir⟩, — halîfesi, 236

Ahsenü'l-hadîs (Okçu-zâde Mehemmed Bey'in hadîs-i erba'în şerhi), 700

ahşâm, 29, 33, 39, 89, 136, 188, 189, 192, 203, 207, 211, 221, 228, 238, 264, 347, 386, 414, 430, 437, 443, 521, 532, 533, 534, 536, 538, 550, 582, 588, 598, 608, 618, 619, 627, 628, 631, 634, 635, 637, 645, 696, 733, 763, 814, 820, 887, 914, 917, 918, 942, 948, 949, 963, 975, 1005, 1013, 1037, 1040, 1043, 1069, 1074, 1075; —ı kılmak, 224; —lamak, 935n; — namâzı, 241, 555, 582, 588, 971; — vakti, 90, 759, 782, 859, 861; — zemânı, 499, 633, 677, 859

âhûr, 241, 384, 775; 'azîm —, 368; — halîfeleri, 741; huddâm-ı — -ı kebîr ü sagîr, 458; — kethudâsı, 808; —lar, 221

Âhûr-kapusu, 428, 767

ahvâl, 3, 36, 38, 57, 62, 117, 141, 185, 205, 243, 244, 286, 325, 364, 381, 423, 457, 484, 490, 546, 591, 593, 594, 595, 599, 607, 618n, 739, 767, 770, 781, 789, 808, 836, 847, 851, 876, 921n, 956, 964, 985, 1005, 1011, 1019, 1020, 1021, 1032, 1045, 1046; bâkī —, 20, 142, 813; bakıyye-i —, 255; cümle —, 217, 641; dakāyık-ı —, 484; ıslâh-ı —, 355; 'ibret-nümâ —, 717; intizâm-ı —, 252; keyfiyyet-i —, 463; mühimm —, 265; mütelevvinü'l- —, 573; tahkīk-i —, 579; tertîb-i —, 229; menâzım-ı — -ârâ-yı mücerribân-ı umûr-dîde, 300; —den bî-haber, 488; —e vâkıf olmak, 266, 587; tefâsîl-i —e vâkıf olmak, 413, 1019; zabt u rabt —i, 292; — -i 'acîbe, 562; —i bilinmek, 218; tedbîr-i — -i cumhûr, 699; — -i dâr u gîr, 119; zabt u rabt-ı — -i dîn ü devlet, 176; —i i'lâm eylemek/itmek, 207, 208, 210, 581, 843; —i mükedder olmak, 34; cümle —i ortaya getirmek, 212; takrîr-i — -i perîşân-hâl, 253; bakıyye-i — -i sâl, 391; —i sicill eylemek, 578; her —i söyleşmek, 345; —i takrîr eylemek, 253; —i yazmak, 264, 600; —ler, 14, 110

Ahyolu, 527

ahzâb, — -ı müşrikîn, 215

Ahzâb (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 122n, 402n

'Â'İŞE, Hz. —, bkz. Ümmü'l-mü'minîn

'Â'İŞE HÂNIM SULTÂN (Rüstem Paşa'nın Mihrümâh Sultân ile evliliğinden olma kızı, Semiz Ahmed Paşa'nın eşi, Sultân-zâde Mehemmed Bey'in vâlidesi), 18n

'Â'İŞE SULTÂN (Sultân I. Ahmed'in kızı), Nasûh Paşa'ya nikâhlanması, 443; mahalline îsâl olunması, 449

'Â'İŞE SULTÂN (Sultân III. Mehmed'in kızkardeşi, İbrâhîm Paşa metrûkesi), İbrâhîm Paşa ile nikâhlanması, 233; Yemişçi Hasan Paşa'ya nâmzed kılınması, 199; Yeniçeri Ağa'sının nikâh için vekîl kılınıp İstanbul'a gönderilmesi, 227; nikâh kıyılması, 227n, 231; — mekânına karîb bir oda, 249

'Â'işe Sultân Bağçesi (Üsküdar'da), 784

Ajnácskő, bkz. Aynaşka ⟨Ajnácskő⟩

AK 'ALÎ (Deli Birader dâmâdı), Yeni-il voyvodalığının verilmesi, 1040

Akâ'id Tercemesi (Nev'î'nin), 164

'akabe, — günleri, 602

Akabe, 417, 417n

akçağa, —lar, 552

'akâ'id, ehl-i sünnet —i, 1058; — risâlesi, 396n

akça, 10, 13, 15, 23, 28, 31, 44, 51, 52, 52n, 56, 60, 61, 65, 70, 81, 102, 107, 129, 131, 134, 138, 141, 143, 145, 149, 163, 192, 196, 219, 227, 233, 244, 255, 256, 260, 293, 294, 295, 312n, 313, 325, 342, 356, 373, 382, 393, 396, 418, 426, 432, 452, 453, 454, 457, 470, 475, 480, 482, 495, 502, 507, 512, 515, 523, 525, 528, 548, 556, 610, 623, 652, 660, 679, 682, 684, 686, 687, 690, 698, 704, 707, 710, 725, 736, 741, 743, 755, 775, 789, 797, 798, 812, 837, 889, 890, 894, 980, 1004, 1025, 1032, 1033, 1041, 1044, 1049, 1053, 1059, 1077; bir avuç —, 426; cedîd —, 193, 316, 516, 831; eski —, 516; hurde —, 564; mîrî —, 293; mîrîye geçen —, 1007, 1041; üç kûşeli müselles —, 643; züyûf —, 551, 1044n; züyûf Belgıradî —, 1044; — dökmek, 1043; alçak 'ayâr — kesdirmek, 1044; vâfir — kesdirmek, 831; —lar, 60, 736; — salmak, 579; — vefâ itmemek, 516; —ya tama', 241; —yı dökmek, 223

Akça-kal'a, 320; — havâlîsi, 320

Akçakızanlık, 612

Akçakonılar, 375

Akçakoyunlu, — kurbı, 820

Akdeniz (ayrıca bkz. Bahr-ı Sefîd/Deryâ-yı Sefîd), 41, 292, 322, 437n, 499, 521, 525, 547, 568, 606, 680, 696, 708, 729, 743, 779, 788, 851, 855, 981, 1006, 1026, 1032, 1054, 1061, 1072; — Boğazı, 1025; —'e sefer, 855; — sevâhili, 356

Akhisâr (Aydın'da), 11; belde-i —, 80; — Kazâsı, 673

Akhisâr ⟨Prusac⟩, (Bosna'da), 492; — Kazâsı, 492

'akıl, 65, 378, 845, 991; umûr-dîde —, 429; — âdem, 643; —ı kâr-dân, 282; — kimesne, 817

akın, 8, 9, 27n, 59, 67, 84, 109, 147, 150, 153, 156, 168, 186, 202, 239, 260, 261, 338, 339, 497, 511, 527, 530, 531, 538, 575, 599, 657, 667, 715, 796, 799, 1068; 'azîm —, 980; —lar, 17, 195, 535

akıncı, 59, 125; cümle —, 667; —lar, 76; — tâ'ifesi, 84

AK-KAFTÂN KEMÂL (Sahn Müderrisi, Bağdâd Kadısı), biyografisi, 518

Ak-kapu, 597, 629, 634, 639, 800, 812; — Kullesi, 802; — semti, 629, 800

Akkirman, 43, 61, 62, 67, 392, 491, 506, 517, 626, 651, 667; — ahâlîsi, 708; — Sahrâsı, 779; — semti/semtleri, 779, 784; — Tatarı, 520

'akl/'akıl; 267; ashâb-ı —, 281-282; bî- —, 547; erbâb-ı —, 311; hiffet-i —, 507; 'inde'l- —, 311; kusûr-ı —, 245; meslûbü'l- —, 554; muktezâ-yı —, 338; nâkısâtü'l- —, 954, 978; noksân-ı —, 1045; rezânet-i —, 413; —da kem-pâye, 268; —dan dûr, 276; —en, 19; —ı başına gelmek, 395; —ı başından gitmek, 249; zekâda — -ı evvel, 482; bir mıkdâr —ı gelmek, 632; —ı/ları gitmek, 150, 517, 597, 1065, 1068; —ı gözünde, 601; — -ı kâsır, 277; —ında hiffet olmak, 583, 1058; —ında ve beşeresinde âsâr-ı 'illet görünmek, 501; —ı perîşân olmak, 805; — -ı 'ukalâ, 862; — irişmez, 206; 'ulûm-ı —iyye, 177, 571, 662; —ların almak, 403

akmişe, 232; — -i zîbâ, 511

Akra Spatha, bkz. Kılıc Burnu ⟨Akra Spatha⟩

akrân, 90, 1078; beyne'l- —, 274; fâ'ikü'l- —, 235; mümtâz-ı —, 175; nâdirü'l- —, 391, 470; —ı miyânında, 439; —ına gâlib, 1078; — u emsâl, 897, 1034, 1078

Aksarây (İstanbul'da), 557, 564

Aksarây, 979; — 'askeri, 868; — beyi, 855; — kurbı, 172, 730; — Sancağı, 929; — semti, 1042

Akşar, — Sahrâsı, 486, 617, 664, 666

Akşehir, 9, 70, 127, 128n, 603, 785, 791, 1010, 1014; —li, 14, 483; — semti, 1013

AKŞEHİRLİ NASÛH EFENDİ (Ulemâdan), 14

AKŞEMSEDDÎN ⟨Fâtih Sultân Mehmed'in hâcesi⟩, — tâcı, 582

Ak-şir'a, 589; — menzili, 704

Aktâbye, 967, 975; — muhâsarası, 967

Ak-yaylak, 849, 894, 895

al ⟨kırmızı renk⟩, — taftalar, 619; — vâlâ, 596

âl, — -i Murtezâ, 697; — -i Resûl, 15, 16; — ü ashâb-ı fihâm, 3

âl, 192, 207, 223, 639; hîle vü —, 188; mekr ü —, 194

alaca, — kar, 170

Alacaçayır (Göksun Sahrâsı'nda), 400

Alacahisâr ⟨Kruševac⟩, 92, 198, 343, 439, 491, 861, 882; — alaybeyi, 1021; — bayrağı, 341; — beyi, 189, 876, 878; — zu'amâsı, 651

alacak evi, 310

'ALÂ'EDDÎN, Sultân — (Şehzâde, Sultân IV. Murâd'ın oğlu), doğumu, 762

'ALÂ'EDDÎN, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

'ALÂ'EDDÎN, Şeyh — ('Ayntâb'da şeyh), 540

'ALÂ'EDDÎN, Şeyh — (Nehr-i Sakarya üzerinde mütemekkin şeyh), mürîdleri tarafından katl ü izâlesi, 792

'ALÂ'EDDÎN BEY (Kızılbaş ordusundan), 281

'alâ'ik, kat'-ı —, 379; kat'-ı — ü esbâb, 369

'alâ'im, 841; — -i rediyye, 198; — -i semâviyye, 511

'alâka (ayrıca bkz. 'alâ'ik), kat'-ı —, 724; — -i musâheret, 373

Alaman ⟨Almás⟩, 670, 670n

Alaman, 152, 365; — cânibleri, 350

Alamanca, 490

ALAMAN-OĞLU, 73

'alâmet, 201; — -i hayr, 847, 1027; — -i zevâl, 1036

Alamut (ayrıca bkz. Kahkaha), dest-gîr-i Kal'a-i —, 50

Alaşehir, 673; — Kazâsı, 673

âlât, 16, 107, 124, 276, 432, 717, 887, 892, 900, 916, 919n, 1073; — -ı bî-şümâr, 230; — -ı ceng, 879, 997; — -ı darb u harb, 827; — -ı harb, 69, 73, 250, 348, 466, 486, 550, 582, 846, 864, 883; — -ı cebehâne, 856; — -ı kal'a-gîrî, 856; — -ı piyâdegî, 855; — -ı rezm, 885; — -ı sefer, 199

alay/lar, 29, 34, 35, 36, 42, 43, 44, 47, 62, 75, 78, 79, 84, 87, 95, 107, 113, 118, 119, 120, 121, 123, 129, 146, 166, 168, 187, 188, 191, 203, 204, 223, 242, 262, 271, 281, 293, 300, 339, 347, 349, 360, 400, 401, 406, 407, 429, 487, 497, 507, 509, 528, 530, 531, 568, 588, 603, 604, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 646, 684, 691, 692, 704, 714, 720, 733, 736, 745, 747, 748, 754, 755, 756, 769, 791, 793, 794, 795, 796, 797, 812, 820, 875, 910, 935, 1009, 1012, 1013, 1067, 1068; 'azîm —, 72, 94, 95, 136, 155, 158, 200, 337, 351, 352, 411, 448, 462, 478, 497, 530, 545, 603, 678, 736, 740, 742, 755, 765, 777, 787, 797, 820; bi'l-cümle —, 120; bî-nihâye —, 120; bozgun —, 123; bütün —, 30; büyük —, 114, 263; emîrân-ı —, 875; mehâbetli —, 136; mükellef —, 516; mükemmel —, 120, 146, 401, 402, 429; müretteb —, 118; ordu etrâfında serserî gezen —, 125; saff saff —, 962; sağ kol —, 120; taşra —, 638; yemîn ü yesâr —, 116, 117, 929, 962; yesâr —, 118; — alay, 29, 44, 46, 117, 119, 136, 527, 692, 876, 1012; — alaya, 906; — bayrağı/bayrakları, 123, 534, 538, 693, 936; — darbzenleri, 29; — gemileri, 846; — -ı şevket-nümâ, 867; — ile/la, 15, 20, 70, 74, 76, 94, 157, 231, 292, 317, 456, 462, 501, 507, 528, 568, 587, 596, 603, 617, 629, 654, 677, 680, 704, 714, 733, 757, 761, 763, 777, 778, 779, 784, 842, 883, 950, 976, 988, 997, 1001, 1037

Alay Köşkü, 825

alaybeyi/alaybeyleri, 57, 202, 760, 822, 947,

964; sağ kol —, 878, 882, 917; sağ kol ve sol kol —, 861; yemîn ü yesâr —

alaybeyliği, 304

Alhak Kal'ası, 764, 764n

Aleksandır ⟨Alexandru⟩ Voyvoda Manastırı (Bükreş'te), 77

ALEKSANDIR, Levend ⟨Levan⟩ Hân-oğlu — ⟨Alexander II, Kakheti Kıralı⟩, (Zagem Hâkimi), 306, 306n, 311

ALEKSANDIR HÂN ⟨Alexander⟩, (Gürcistân beylerinden), Hâdım Ca'fer Paşa tarafından öldürülmesi, 193

ALEKSANDIR VOYVODA ⟨Alexandru Ilias⟩, (Eflak Hâkimi), 498

'alem, 161, 256, 269, 328, 438, 455, 461, 474, 492, 494, 596, 682, 743, 916; — -i hümâyûn, 117, 345, 473; — -i menkûs, 386, 936, 937n; — -keş, 401; —ler, 118, 271; altun başlu —ler, 195; tabl u — sâhibi, 575, 595

'Alem, 643, 754; — -i hazret-i Resûl-i ekrem, 754; — -i Resûl, 387; — -i şerîf, 643; — -i şerîf-i Resûl-i Ekrem, 825

'âlem, 86, 128, 177, 207, 245, 362, 398, 470, 632, 634, 724, 753, 766, 868, 955, 956, 982, 1013, 1048; ahvâl-i —, 267; aktâr-ı —, 268; etrâf-ı —, 65, 363; ibtidâ'-i —, 571; ihtilâl-i —, 955n; mebgûz-ı —, 566; muktedâ-yı —, 22; mu'tekad-ı —, 506; müsellem-i —, 99, 171, 177, 452, 774; nizâm-ı —, 549, 773, 988; — ayağa kalkmak, 549; ne —dedir görmek, 202; —e ma'lûm, 398; — -gîr, 82, 234; — harâb olmak/harâba varmak, 578, 722, 984; — herc ü merc olmak/herc ü merce varmak, 583, 1045; — -i bakā, 10, 11, 376, 482, 500, 574, 826, 853, 934, 989; —i biri birine katmak, 138, 1023; — -i eşbâh, 163; — -i fânî, 62, 334; kendi —i ile, 880; — -i kuds, 99, 103; — -i lâhût, 62; kendi —inde, 619, 1076; —in dil-gîrliği, 955; —in mâlı, 1004; —in nakdi, 1043; —i tashîh sevdâsı, 853; ma'lûm-ı —iyân, 732, 925

'ALEMÎ EFENDİ, bkz. Remzî-zâde Mehemmed b. 'Abdülhâdî

'Alemnümâ (*Sakînâme*, Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin *Hamse*'sini oluşturan beş mesnevîden biri), 752, 752n

'ALEMŞÂH, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

âlet (ayrıca bkz. âlât), her nev' —, 309; — -i cem'iyyet, 681; — -i ceng, 934n; — -i harb, 529, 550; ekser —ler, 891; metîn —ler, 867

ALEXANDER II, bkz. Aleksandır, Levend ⟨Levan⟩ Hân-oğlu —

ALEXANDER, bkz. Aleksandır Hân ⟨Alexander⟩

ALEXANDRU ILIAS, bkz. Aleksandır Voyvoda ⟨Alexandru Ilias⟩

'ÂLÎ, ⟨Gelibolulu Mustafa 'Âlî⟩, (Müverrih), 58

'ALİ, Hz. — (Halîfe), 254, 514n, 598

'ÂLÎ, Kanije Kal'ası'nın fethine tarih düşürmesi, 191

'ALİ (Kul-oğlu Ağası Kotuz Muslı'nın kethudâsı), 139

'ALİ, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

'ALİ AĞA (Bağdâd Eyâleti tevcih edilen Diyârbekir'den ma'zûl Süleymân Paşa'nın mütesellimi), 586

'ALİ AĞA, Basralı —, 635

'ALİ AĞA (Bekir Sübaşı'nın elçisi), 590

'ALİ AĞA, Cebeci-zâde — (Sâbıkā Sipâhîler Ağası),1011

'ALİ AĞA, Çâdırcı —, bkz. 'Ali Ağa, Çeşteci/Çadırcı —

'ALİ AĞA, Çatra-patra-zâde — (Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa'nın ağalarından), 1012

'ALİ AĞA, Çeşteci/Çadırcı —, Zağarcıbaşı, 557n; Kethudâ tayin edilmesi, 557; Kethudâ Bey, 576, 582; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 583; Mısır Eyâleti'nin verilmesi, 584

'ALİ AĞA (Çorbacı), 867

'ALİ AĞA, Evrenos-oğlu — (Nahcivânlı kırk

nefer Sünniyân'dan), Kürd Gâzi yanında mahbûs iken kurtulması, 302

'ALİ AĞA (Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa tarafından imdâd talebi ile Der-i devlet'e gönderilen), 949, 964, 969

'ALİ AĞA, Hâdım — (Serdâr Hâfız Ahmed Paşa'nın ağalarından), 636, 647

'ALİ AĞA (Hâssekî), 855, 861, 867, 873, 876, 878, 881, 888

'ALİ AĞA, Hazînedâr — (Musâhib), 1079

'ALİ AĞA (İsmail ⟨Izmail⟩ Alaybeyi), 966

'ALİ AĞA, İstikâmet Efendi Dâmâdı —, Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 536; Yeniçeri Ağası, 545, 555

'ALİ AĞA, İznikī Bey-zâde — (Sipâhîler Ağası), 945

'ALİ AĞA (Kapu Ağası Gazanfer Ağa'nın dâmâdı), 198; boğdurulması, 254

'ALİ AĞA (Kapucubaşı), 141

'ALİ AĞA (Kapucubaşılardan), Eğri fetihnâmesi ile İstanbul'a gönderilmesi, 127

'ALİ AĞA, Kara — (Kapucubaşı), 565, 565n

'ALİ AĞA, Kara —, Yeniçeri Kethudâsı, 129; Kapucubaşı, 555, 565n; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 555; evinin yağmalanması, 555; katli, 557, 558, 565n; hâne-i —, 555

'ALİ AĞA, Konakçı — (İstanbul'dan Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa'ya hıl'at getiren), 930, 1018

'ALİ AĞA (Mehterbaşı, Serdâr Hâfız Ahmed Paşa'nın çadır mehteri), 631, 632

'ALİ AĞA, Mısırlı — (Bekir Sübaşı'nın adamı), 592

'ALİ AĞA (Lehistan ile imzalanan sulhnâmede adı geçen), 708

'ALİ AĞA, Resmo'nun fethinden sonra beraberinde esir ve câriyelerle İstanbul'da Pâdişâh'ın huzûruna gönderilmesi, 919

'ALİ AĞA (Sadrazam Tabanıbüyük Mehemmed Paşa'nın kapıcılar kethudâsı), 757

'ALİ AĞA, Taşyatır — (Eski Dârüssa'âde Ağası), Mısır'dan İstanbul'a gelmesi, 1079

'ALİ AĞA, Tebrîzî —, 303

'ALİ AĞA, Uzun — (Rûznâmeci İbrâhîm Efendi'nin kethudâsı), 1012

'ALİ AĞA, Yavaşça — (Silahdâr Ağası), 908, 962, 963, 1000

'ALİ AĞA (Yeniçeri Ağası), 227, 231; azli, 246

'ALİ AĞA (Yeniçeri Ağası), vefâtı, 654

'ALİ AĞA (Zağarcıbaşı), 401

'ALİ AĞA/PAŞA, Cebecibaşı iken Van Eyâleti'nin verilmesi, 685

'ALİ AKKİRMANÎ (Akkirman'da Hâcı İbrâhîm Medresesi'nde müderris), biyografisi, 540

'ALİ B. 'ABDÎ, ⟨Defterdâr-zâde —⟩, bkz. Bitli 'Ali Efendi ('Ali b. 'Abdî)

'ALİ B. MUHAMMED B. GĀNİMÜ'L-MAKDİSÎ (Mısır'da Sarkıtmışiyye ve Süleymân Paşa medreselerinde müderris), 21, 130, 454, 523; biyografisi, 98-99

'ALİ BELGIRADÎ (Yıldırım Hân Müderrisi), biyografisi, 522-523

'ALİ BEY, Başıbüyük-zâde — (Ergani Beyi), 587

'ALİ BEY, bkz. 'Ali İdrîs (Hâcı 'Ali Bey)

'ALİ BEY (Çâşnigîrler Kethudâsı), 424

'ALİ BEY, Hâce-zâde —, Ohri Beyi tayin edilmesi, 882

'ALİ BEY (Ma'an-oğlu müte'allikātından), 1032

'ALİ BEY (Mîrlivâ-i Dukagin), 861, 864, 866

'ALİ BEY (Mîrlivâ-i Üsküb), 867, 873

'ALİ BEY (Mûsul Beylerbeyi Kör/Yek-çeşm Hüseyin Paşa'nın delibaşısı), 596

'ALİ BEY (Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Paşa'nın birâderi), katli, 839

'ALİ BEY (Reşt Hâkimi), 50

'ALİ BEY/PAŞA, Haydar Paşa-oğlu —, Çorum Beyi, 83; Trabzon Beylerbeyiliği'ne getirilmesi, 83; Tirgovişte muhâfazasına tayin edilmesi, 83; şehîd düşmesi, 83

'ALİ BEYEFENDİ B. HUSREV, bkz. Fâzıl 'Ali Bey

'ALİ ÇÂVUŞ/PAŞA, Kec-dehân —, Şıkk-ı sânî pâyesiyle bazı hizmete me'mûr, 95; hapsi, 95; Defterdâr tayin edilmesi, 107; Anadolu Eyâleti'nin verilmesi, 351

'ALİ ÇELEBİ, Lâm —, Defterdâr kā'im-makāmı tayin edilmesi, 155

'ALİ ÇELEBİ-ZÂDE 'ABDULLÂH EFENDİ (Çivi-zâde Hısmı 'Ali Efendi'nin oğlu; Hâce Sa'deddîn Efendi'den mülâzım; Sahn ve Süleymâniyye Müderrisi; Selânik, Burusa, Mısır, Mekke, Eyyûb, Edirne ve İstanbul Kadısı; iki defa Anadolu Kazaskeri) 563, 828; sürgün edilmesi, 582; biyografisi, 698

'ALİ DEDE (Halvetî Şeyhi), 145n; biyografisi, 164-165

'ALİ EDÎBÎ, Bakkāl-zâde —, biyografisi, 514

'ALİ EFENDİ, Tırpan — (Ordu Defterdârı), 261

'ALİ EL-MANAVÎ, bkz. Ebü'l-Leys 'Alisi ('Ali el-Manavî)

'ALİ EN-NAKĪB (Kütahya, Âmid ve Yenişehir Kadısı, Nakībü'l-eşrâf), biyografisi, 492

'Ali Fakîh (İznikmid'de köy), 838

'Ali Geçidi (Diyâle Suyu'nda), 823

'Ali Hammâmı (Mûsul'da), 799

'ALİ HÂN (Kör Hüseyin hânlarından), yakalanıp katledilmesi, 802-803

'ALİ HEMEDÂNÎ (Kızılbaş câsûsu), yakalanması, 802

'ALİ İDRÎS (Hâcı 'Ali Bey), (Bayramî Şeyhi), biyografisi, 483-485

Âl-i İmrân (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 114n

'ALİ KĀDÎ, Kefeli — (Kefe'de Cânıbek Giray'ın evinde kaldığı kişi), 606, 609, 610

'ALİ KETHUDÂ, Sipâhîler Kethudâsı tayini, 999

'ALİ MAKDİSÎ, bkz. 'Ali b. Muhammed b. Gānimü'l-Makdisî

'ALİ MÎRZÂ, 607

Âl-i 'Osmân, 274, 278, 399, 575, 590, 609, 610, 648, 680, 684, 776; hânedân-ı —, 1002; kānûn-ı selâtîn-i —, 176; pâdişâhân-ı —, 326; tevârîh-i —, 177; — 'askeri, 423, 509, 755, 1013; — Devleti, 684; — pâdişâhı, 539; — pâdişâhları, 435-436, 562

'ALİ PAŞA, Besnili —, Sivas Beylerbeyi, 693, 702, 704, 730; katli, 756

'ALİ PAŞA, Binbaşı-oğlu —, şehîd düşmesi, 637

'ALİ PAŞA (Bostâncı), 120, 123

'ALİ PAŞA, Cânpûlâd-oğlu/zâde — (Cânpûlâd-zâde Hüseyin Paşa'nın kardeşi, Celâlî re'îsi), 371, 381, 382, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 398, 404, 407, 411, 420, 448, 570, 752; — cengi, 469; — mâlı, 412, 426; — seferi, 407; — vak'ası, 399, 408

'ALİ PAŞA, Celeb — (Karaman Beylerbeyi), katli, 747

'ALİ PAŞA, Doğancı —, Erzurum'dan ma'zûl, 536, 537; şehîd düşmesi, 537

'ALİ PAŞA, Geylânî Sofu —, Şehzâde Selîm (II. Selîm)'in lâlâsı, 13n; Mısır Beylerbeyi, 13n; İran elçisi, 13n; Mısır Beylerbeyiliği'nden mütekā'id, 13

'ALİ PAŞA, Haydar Paşa-oğlu —, 'Acem serhaddinde, 347

'ALİ PAŞA, (Hüsâm Bey-zâde —), Rodos Beyi, 1031; Kapudan tayin edilmesi, 1031; Kapudan, 1054; kapudanlıktan azli, 1054

'ALİ PAŞA, İstanköylü/Çelebi — (İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğlu), Kapudan, 499, 519; kapudanlıktan azli, 593; Sadrazam tayin edilmesi, 519; Sadrazam (1619-1621), 525, 526, 563, 616; vefâtı, 526, 573; biyografisi, 542-543

'ALİ PAŞA, Kādî-zâde —, Kuyucu/Koca Murâd Paşa dâmâdı, 137; Budun Beylerbeyi, 239, 241, 344n; Silistire Sancağı'na arpalık ile mutasarrıf, 344; tekrar Budun Beylerbeyi tayin edilmesi, 344; Budun Beylerbeyi, 365, 366, 391, 447, 470, 479; azli, 489; tekrar tayini, 489

'ALİ PAŞA (Kastamonu Vâlîsi), 1042

'ALİ PAŞA, Kemânkeş —, Sadrazam tayin edilmesi, 583; Sadrazam (1623-1624), 583, 584, 584n, 595, 600, 827; katli, 600-601; biyografisi, 615-616; — gamzı, 616

'ALİ PAŞA, Keskinli — (ma'zûl beylerbeyilerden), katli, 748

'ALİ PAŞA (Mar'aş Beylerbeyi), 401n

'ALİ PAŞA (Mîr-i mîrân), 174

'ALİ PAŞA, Murâd Hânlu — (Tırabzon Beylerbeyiliği yapmış), zulm ü te'addîsi dolayısıyla katli, 408

'ALİ PAŞA (Rakka Beylerbeyi), 41, 135, 166

'ALİ PAŞA, Varvar —, Anadolu Beylerbeyi, 791; Bolu Sancağı'nın verilmesi, 793; yaralanması, 801; Rumili Beylerbeyi tayin edilmesi, 808; Rumili Beylerbeyi, 824; Sivas Beylerbeyi, 955, 981; Sivas Beylerbeyiliği'nden azli, 979; katli, 981-982

'ALİ PAŞA, Yavuz —, Mısır'dan ma'zûl, 265; Sadrazam tayin edilmesi, 265, 289, 295; Sadrazam (1603-1604), 292, 294, 317, 318, 319, 323, 501; vefâtı, 322; biyografisi, 335; serdârî-i —, 294

'ALİ PAŞA, Zencîr-kıran —, Tebriz Vâlîsi, 269, 270, 272, 311; Van Beylerbeyi tayin edilmesi, 321

'Ali Paşa Câmi'i, bkz. 'Ali Paşa-yı 'Atîk Câmi'i

'Ali Paşa-yı 'Atîk Câmi'i (İstanbul'da Çemberlitaş'ta), 315; — haremi, 197, 616, 1078n; — tabhânesi, 505

'Ali Paşa-yı 'Atîk Medresesi (İstanbul'da), 10, 21, 373, 373n, 375, 375n; — hârici, 9

'Ali Paşa-yı Cedîd Medresesi (İstanbul'da), 100, 196, 257-258, 332

'Ali Paşa-yı Cedîd Medresesi, bkz. Yeni 'Ali Paşa Medresesi

'ALİ SAFVETÎ, bkz. Gülşenî-zâde Seyyid 'Ali Safvetî

'ALİ YÂR, bkz. Yâr 'Ali Hân

'ALİCÂN EFENDİ/HÂCE (Yergöğü Kadısı Nâ'ibi), 61

'alîl, 315, 349, 751, 772, 1002; —en, 23, 483; —ü'l-mizâc, 744

'âlim (ayrıca bkz. 'ulemâ), 52, 122, 161, 165, 503, 503n, 514n, 615; —ler, 233n, 434n, 453n

'alîm, 125, 602

ALLÂH ('Azîzü'l-'Alîm, hazret-i 'Âlimü'l-esrâr ve'l-hafiyyât, Hâlik-i ins ü melek, Hayy-ı Ahad, Hayy-ı Kadîr, Kadîr, Kādir-i Kahhâr, Kâtib-i Kudret, Melikü'l-gālib, Mukaddir, Müsebbibü'l-esbâb, Müste'ân, hazret-i Müste'ân, Sâni'-i Zü'l-celâl, Üstâd-ı kâr-gâh-ı takdîr, Vâhidü'l-Kahhâr, Zü'l-celâl), 3, 3n, 4, 5, 4n, 5n, 10, 19, 25, 48n, 49, 50, 60, 60n, 64, 108, 119, 122, 124, 131, 131n, 134, 140n, 143, 150, 151, 176, 176n, 179n, 192, 192n, 194, 201, 211, 214, 215, 219, 222, 224, 225, 228, 228n, 229, 229n, 234, 244, 244n, 270n, 271n, 272n, 282, 283, 287n, 291, 298n, 305, 306, 320, 359, 359n, 342, 364n, 365, 377, 377n, 422, 424, 426, 453, 475, 475n, 503n, 508n, 514, 521n, 526, 546, 548, 555, 562n, 580, 582n, 590, 594, 596, 607, 608n, 620, 621, 622n, 637, 641, 645n, 653n, 666, 666n, 675n, 727n, 734, 735, 735n, 754, 754n, 766n, 774, 774n, 810n, 827n, 852, 890n, 914n, 922n, 940n, 959, 959n, 976n, 989, 989n, 995n, 999n, 1023, 1023n, 1036, 1036n, 1051n; bârek- —, 284; irâde-i —, 607; meded- —, 84; takdîr-i —, 25, 282, 342; takdîrü'l- —, 272, 562, 766, 1051; yekdir —, 629; Yüce —, 151n, 653n; —'a ısmarlamak, 151, 426; işimiz —'a kalmak, 86; — Allâh, 211, 222, 238, 341, 463, 582, 630, 702; — Allâh âvâzesi, 876; — Allâh sadâsı, 994; — belâsın virsin, 423; —'dan korkun, 78; —'ın takdîri, 183n; — işin râst getire, 212; — kolay getire, 207; — mübârek eyleye, 251, 608; — mükâfât eyleye, 361; — râzî ola, 594; —

saklayın, 253; — te'âlâ, 185; sa'îl —u 'aleyhi ve sellem teslimâ, 3; —u te'âlâ, 97, 107, 203, 212, 214-215, 580, 616, 681, 723, 852, 853; Aslalu —ü'l-Melik el-Kādir, 810; mâşâ— —ü'l-Melikü'l-müte'âl, 3

ALLÂHKULU AĞA (Safevî Şâhı'nın korucubaşısı), 285

ALLÂHVİRDİ HÂN (Gürûh-ı mülhidînden), 321; — alayı, 347

ALLÂHVİRDİ KETHUDÂ (Bin nefer Girid sipâhîlerinin silahdâr bölüğüne kethudâ), Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa'dan 'arz ile Der-i devlet'e gelmesi, 1033

'allâme, 332n; — -i Rum, 332; — -i zemâne, 102

'ALLÂME EFENDİ, bkz. 'Allâme Şeyhî Efendi

'ALLÂME ŞEYHÎ EFENDİ, Şerîf Mehemmed Efendi'nin 'ammi-zâdesi, 711; Nakībü'l-eşrâf, 699, 699n, 678, 723; Mekke'ye sürgün edilmesi, 742, 959; biyografisi, 744

Almás, bkz. Alaman ⟨Almás⟩

Alsace, bkz. Alsasya ⟨Alsace⟩

Alsasya ⟨Alsace⟩, — ülkesi, 709, 849

ALTIPARMAK MEHEMMED EFENDİ (eş-Şeyh Mehemmed b. Mehemmed), Meşâyıh-ı Bayramiyye'den, Fâtih Câmi'i'nde Vâ'iz, 415; biyografisi, 614-615

ALTUNCU-OĞLU (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 559, 602

Altunköprü, 617, 622; — yolu, 687

Altun-oluk Boğazı, 156

Altuntaş, 456

âmâl, 65; aksâ-yı —, 300; evvelîn-i —, 10; menşûr-ı —, 180; nâ'il-i —, 373; nâme-i —, 103; tahsîl-i —, 178; 'umde-i —, 523; vechü'l— —, 65; — -i Şâhî, 297

a'mâl, mukaddemât-ı —, 299; — -i fâside, 297; — -i hasene, 416; — -i kuvvet-i kāhire, 379; — -i seyyi'e, 784

Amasya, 665, 786, 817; belde-i —, 257; livâ-yı —, 860; — beyi, 83, 619, 855, 881, 1015; — Fetvâsı, 258; — kışlağı, 487, 786; —lı, 698; — Sancağı, 172; — 'ulemâsı, 82

'amel (ayrıca bkz. a'mâl), 6, 126, 161, 194, 209, 235, 249, 275, 276, 278, 279, 284, 349, 361, 409, 469, 490, 519, 554, 689, 715, 720, 722, 726, 805, 818, 924, 953, 957, 1017, 1023, 1036, 1060, 1070, 1076; düstûrü'l- —, 3, 130, 333, 438, 484, 573, 712, 845; kesret-i —, 277; —den kalmak, 87, 598, 640; —e yaramamak, 749; —ler, 749; — -mânde, 36, 103, 265, 313, 436

Amik, 1050

'AMMÂR-ZÂDE/'AMMÂR-OĞLU, Tersâne Kethudâsı, 891; Kapudan tayin edilmesi, 957; katli, 983

'AMR, 461; Zeyd ü —, 608

Anabolu ⟨Nafplio⟩, 891, 892, 931, 932, 938, 940, 964, 999, 1000, 1009; — gemileri, 944

Anadolu, 22, 27, 43, 137, 192, 243, 260, 264, 319, 337, 351, 352, 355, 372, 379, 380, 398, 407, 410, 420, 422, 533, 535, 556, 559, 570, 576, 593, 662, 677, 682, 746, 756, 760, 778, 813, 952, 962, 977, 1010, 1018, 1025, 1026, 1027; diyâr-ı —, 398; el-kādî be-'asâkir-i —, 996; kudât-ı 'asâkir-i —, 290, 501; mîr-i mîrân-ı —, 990; Sadâret-i —, 51, 1021; sadr-ı —, 66, 244; vilâyet-i —, 231, 331, 409, 425, 429; — alayı, 78; — 'askeri, 25, 26, 47, 58, 116, 319, 351, 386, 388, 466, 478, 486, 626, 634, 701, 707, 729, 747, 748, 758, 761, 824, 857, 864, 877, 909, 916, 930, 932, 935, 940, 943, 964, 966, 967, 969, 971, 974, 1021; — beyleri, 857, 876, 1005, 1019; — Beylerbeyiliği, 372n, 382, 655n, 657; — Beylerbeyisi, 42, 45n, 58, 69, 72, 77, 79, 80, 89, 92, 108, 115, 118, 119, 123, 133, 134, 136, 146, 189, 200, 240, 256, 372, 377, 402, 467, 514, 528, 580, 603, 605, 621, 629, 633, 655, 655n, 666, 680, 684, 707, 729, 735, 747, 760, 769, 775, 791, 793, 800, 838, 910, 957, 957n, 977, 990, 990n, 1022, 1039, 1040, 1049; — cânibi/cânibleri, 355; — defterdârı, 16, 760; — Efendisi, 833, 1055; — Eyâleti, 125, 129, 149, 169, 336, 351, 419, 620, 703, 727, 729, 746, 757, 768, 775, 808, 824, 842, 855, 960, 991,

1078; — kādî'askeri, 6, 250, 251, 252, 444, 483, 545, 577, 592, 660, 698, 743, 751, 760, 765, 783, 789, 791, 816, 828n, 830, 832, 843, 923, 958, 978, 982, 986, 1004, 1021, 1077; — kādî'askerleri, 828; — Kādî'askerliği, 7, 289, 290n, 331, 541, 564, 764, 828n, 958n, 1038; — kādîları, 986; — kalemi, 673, 1071; — kalem-revi, 334; — kenârı/kenârları, 465, 901, 971, 1006, 1054; — kıyıları, 1008; — kolu, 44, 79, 120, 869, 908, 909, 967, 969, 970, 971, 972, 974, 976; — mehâyifi, 172; — memâliki, 346; — memleketi, 389; — metersleri, 971; — muhâfazası, 245; — mühimmâtı, 362; — mütesellimi, 960; — ordusu, 121; — Paşası/paşaları, 87, 768; — Sadâreti, 6, 21, 143, 196, 257, 332, 357, 373, 461, 492, 495, 513, 542, 613, 622, 623, 711, 725, 764, 820, 829, 957, 1048, 1055; — Sadrı, 21, 69, 80, 160, 175, 180, 196, 246, 289, 335, 394, 451, 461, 476, 482, 564, 613, 614, 660, 673, 710, 732, 743, 988, 1031-1032, 1054, 1057; — safları, 120; — sancakları, 385; — seferi, 319; — semti, 245; — ser'askeri, 857; — sipâhîleri, 293, 620; — tarafı, 353, 550, 1028; — ümerâsı, 881; — vâlîsi, 655n, 769; — vilâyeti/vilâyetleri, 232, 447, 952, 956; — yakası, 442, 667; — yalıları, 667

Anavarin ⟨Navarino⟩, 437, 462, 463, 499, 521, 858; — Limanı, 464, 858

anbâr, 89, 300, 552, 775, 1008; der- —, 77; — ahvâli, 417; — emîni, 417; — husûsu, 159; — -ı mîrî, 417; —lar, 88; —lı/sız sefîne, 95

Andire ⟨Andros⟩, 462

Andros, bkz. Andire ⟨Andros⟩

Ane, 388, 706

anisun, 463

Ankara (ayrıca bkz. Engürü), 383, 385, 389; cânib-i —, 383; muhâsara-i —, 384; — ahâlîsi, 383; — beyi, 36, 938; — etrâfı, 383; — Fetvâsı, 501, 502; — Hisârı, 383; — kādîsı, 958; — Kazâsı, 13, 502; — kurbı, 483; — Sancağı, 383, 855; —vî, 726, 820; — yolu, 390

ANKARALI EMÎR EFENDİ, bkz. Ankaravî es-Seyyid Mehemmed Efendi

ANKARAVÎ ES'AD EFENDİ, İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 1037; İstanbul Kazası'ndan munfasıl, 1055

ANKARAVÎ ES-SEYYİD MEHEMMED EFENDİ, Medîne Kazâsı'nın verilmesi, 697; Nakîbü'l-eşrâf tayin edilmesi, 742; Sultân IV. Murâd'ı evinde konuk etmesi, 820; vefâtı, 957; biyografisi, 958-959

ANKARAVÎ NAKĪB EFENDİ, bkz. Ankaravî es-Seyyid Mehemmed Efendi

'ANKEBÛT PAŞA, bkz. Ahmed Paşa, 'Ankebût —

Ankona, 431

Antakya, 182, 794; —lı, 439

Antikythera, bkz. Sıkliye ⟨Antikythera⟩

APARDI BEY, 39

Apokoronas, bkz. Abokron ⟨Apokoronas⟩

Apsara ⟨Psara⟩ (Sakız ⟨Chios⟩ tevâbi'inden cezîre), 961

'âr, 117, 151, 1006; — galebe itmek, 18; — -ı rücû', 299

'Arab (ayrıca bkz. A'râb, 'Urbân), 417, 539, 553, 565, 585, 983, 1047; âyîn-i —, 10; emsâl-i —, 131, 439; kara —, 553; kavâbil-i —, 65; meşâyıh-ı —, 505, 505n; piyâde —, 875; sâfirân-ı —, 506; 'ulemâ-i —, 662; — 'askeri, 633, 706; — beyleri, 703; — hanceri, 1033; — -ı 'urabâ; —lar, 559, 647, 1047; ağır vazîfe sâhibi —lar, 1079; bâgī —lar, 416; mukarreb-i nâ-dân —lar, 546

A'râb, 370, 381; eşrâr-ı —, 511; — beyleri, 369; — -ı bâdiye, 413

'Arab Ahmed Türbesi (Tophâne'de), 178

'ARAB 'ALİ EFENDİ (Bosna'da Husreviyye, Babadağı'nda Sultân Bâyezîd Hân medreselerinde müderris; hâric-i Bilâd-ı Selâse'de 'umûmen iftâ ile me'zûn), biyografisi, 182

'ARAB EFENDİ, bkz. 'Arab 'Ali Efendi

'ARAB SİNÂN EFENDİ, bkz. Sinâneddîn Yûsuf ('Arab Sinân Efendi)

'ARAB SİNÂN/'ARAB ÇÂVUŞ (Sipâh zümre-

sinden bölük çavuşu), 941, 941n, 942, 942n, 943, 943n

'ARAB-OĞLU MUSTAFA, Konya'da mahbus iken katli, 747

'ARAB-ZÂDE 'ABDURRA'ÛF EFENDİ (Molla 'Arab'ın oğlu, Garîk 'Arab-zâde'nin birâderi; Sahn Müderrisi; Galata, Üsküdar, ordu, Selânik, Yenişehir, Mekke, Burusa, Edirne, Eyyûb Kadısı), 332; 'Ali Paşa-yı Atîk Medresesi müderrisliği için yapılan imtihâna katılması, 21; biyografisi, 197

'ARAB-ZÂDE 'ABDÜLBÂKÎ EFENDİ, 357, 357n; Sahn Müderrisi, 21; Burusa Kadısı, 12

araba, 84, 127, 139, 140, 187, 225, 261, 520, 525, 536, 542, 554, 561, 578, 604, 833, 839, 895, 953; — dingilleri, 208; —lar, 29, 32, 46, 47, 84, 107, 139,140, 149, 156, 171, 206, 296, 339, 486, 520, 531, 533, 607, 608, 609, 621, 650; mâl-â-mâl —lar, 609; öküz —ları, 79; — öküzleri, 548; bâzâr —sı, 561; hastalar —sı, 554; odun —sı, 16

arabacı, 1005; —lar, 27

'Arabî, 65, 98, 102, 144, 444, 471, 571, 682, 683; nazm-ı —, 145; — eş'âr, 372; — 'ibâret, 3; — inşâ, 259, 711; — makāleler, 682; elfâz-ı —yye, 1078; fünûn-ı —yye, 444; kavâ'id-i —yye, 182; lugāt-ı garîbe-i —yye, 700; şeyhü'l- —yye, 22; 'ulûm-ı —yye, 99, 439, 614, 699, 711, 771, 1071; —yyet, 540, 853

'Arabistân, 357

'Arabkîr, — beyi, 967

Arad, 141; — Kal'ası Sahrâsı, 147; — Suyu, 168

A'râf (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), bkz. Sûre-i A'râf

Aras, Cûy-i —, 305; Nehr-i —, 762; — Nehri, 320

'arbede, hayli —, 920; — -i topcıyân ve veledân-ı kul, 71

Ardahan, 678; — semti, 403

A'REC MUSTAFA EFENDİ (Nazilli kādîsı; İznik'de Süleymân Paşa, İstanbul'da Sinân Paşa ve Sahn Müderrisi), biyografisi, 1070-1071

'arefe, leyle-i —, 833; rûz-ı —, 305; yevm-i —, 101; — günü, 1034

Arhele-gediği (Revân ile Tebriz arasındaki menzillerden), 762, 762n

Arhon/Arhun, 814n

'ârî, — kılınmak, 510; — vü berî, 601

'ârif, 672, 773; — -i deryâ-dil, 164n; — -i ehl-i dil, 624; — -i esrâr-ı sûfiyye, 52; — -i mükâşif, 504

ÂRİF ÇELEBİ (Mevlânâ evlâdından), Bekir Çelebi yerine seccâde-nişîn tayin edilmesi, 793, 793n

'ÂRİFÎ (Ma'rûf Efendi'nin mahlası), bkz. Ma'rûf Efendi

Aristatalis Seyrângâhı (Merâm'da), 423

ARİSTO, 81

Arkıd-hânı, — menzili, 747, 747n

Arkın, bkz. Arkıd-hânı

Arkın-kula, bkz. Arkıd-hânı

Arkıt-kula, bkz. Arkıd-hânı

Arko (Cezâyir Eyâleti ile Tunus memleketi arasında vâkı'), 612

Arnavud, 239, 918; aslı —, 879n; — aslı, 104, 315, 593, 844, 853, 879; — cinsi, 104; — dilâveri, 599; — kâfirleri, 947; — keferesi, 963; — küffârı, 902; — zorbaları, 715

Arnavud Belgıradı, 481n

ARNAVUD HÜSEYİN (Serkeşân-ı sipâhtan), 352; katli, 381

ARNAVUD SÜLEYMÂN (Serkeşân-ı sipâhtan), katli, 381

ARNAVUD YA'KÛB BEY (Mîrlivâ-i Hasankeyf), şehîd düşmesi, 869

ARON ⟨Aron Tiranul⟩, (Boğdan Voyvodası), 60, 67

ARON TIRANUL, bkz. Aron ⟨Aron Tiranul⟩

arpa, 409, 617, 647, 696, 754; — - bahâ, 241; — emîni, 797; — tevzî'i, 79; — ve saman anbarı, 775

arpalık, 139, 192, 226, 344, 373, 420, 447, 494, 578, 580, 616, 662, 743, 746, 795, 962; ber-vech-i —, 385, 557, 776, 928, 931n, 933, 934, 969, 1048; — sancak, 498, 606

'arsa, — -i 'âlem, 743, 868; — -i ferzâne, 621; — -i heycâ, 214; — -i neberd, 272; — -i rezm, 616; — -i tahvîf ü tehdîd, 278; — -i vücûd, 188, 314, 614, 931; — -i zarâfet, 682

arslan, 560; genc —, 562; — sûreti, 171; —lı guruş, 393

ARSLAN AĞA (Müteferrika), 809, 811

ARSLAN AĞA (Vâlide Kethudâsı), 1057

Arslan Belen, 386n

ARSLAN HALÎFE (Sol Gurebâ Kâtibi, Silahdâr Mustafa Paşa'ya müntesib), katli, 720

ARSLAN PAŞA, Hatvan Beyi, 35; Tırhala Arpalığı'na mutasarrıf, 464; Rumili Beylerbeyi, 509; şehîd düşmesi, 509

ARSLAN PAŞA, Nogay Paşa-zâde/oğlu —, Aydın Beyi, 747, 799, 800; Mar'aş Beylerbeyi tayin edilmesi, 811; Bağdad Beylerbeyi, 1029; vefâtı, 1029

ARSLAN PAŞA (Yanya Beyi), 878

ARSLAN PAŞA-OĞLU/ZÂDE 'ALİ PAŞA, Rumili Beylerbeyi tayin edilmesi, 788; Rumili Beylerbeyi, 793, 800; hâslar ile Vezîr olması, 808

Arslanbeli, 386

Arslan-burcu Tâbyesi, 877

Arslanhâne (Topkapı Sarâyı'nda), 251, 730

'arûz, 434, 434n

'arz, 15, 18, 34, 36, 58, 65, 68, 70, 73, 74, 95, 97, 98, 101, 110, 118, 126, 130, 134, 137, 138, 141, 142, 162, 166, 174, 185, 208, 220, 233, 243, 246, 250, 254, 255, 256, 260, 264, 265, 281, 286, 292, 295, 296, 312, 314, 319, 323, 325, 327, 331, 344, 350, 351, 353, 354, 355, 362, 364, 367, 369, 371, 372, 380, 392, 396, 403, 404, 425, 429, 430, 435, 437, 441, 454, 465, 466, 472, 499, 517, 525, 530, 532, 551, 556, 575, 576, 577, 578, 583, 586, 589, 594, 595, 596, 599, 606, 607, 614, 617, 619, 623, 628, 651, 658, 667, 672, 677, 686, 693, 697, 707, 715, 729, 730, 736, 742, 746, 750, 767, 769, 770, 776, 779, 781, 785, 790, 793, 800, 820, 821, 843, 849, 856, 865, 866, 869, 870, 876, 886, 888, 891, 892, 893, 895, 898, 899, 903, 909, 911, 919, 921, 922, 923, 931, 932, 933, 937, 938, 945, 946, 957, 961, 964n, 969, 971, 976, 979, 985, 1005, 1011, 1012, 1014, 1015, 1016, 1019, 1020, 1021, 1024, 1032, 1033, 1039, 1043, 1045, 1047, 1050, 1051, 1053, 1058, 1060, 1061, 1063, 1066; ba'de'l- —, 804; bilâ- —, 63; mahall-i —, 95; mevkıf-ı —, 329; —a girmek/girmemek, 63, 69, 70, 93, 266, 351, 360, 412; —dan çıkmak, 254, 266, 331; — günleri/günü, 265, 267, 292; — -ı dîdâr, 246, 559, 988; — -ı hâcet, 818; — -ı hâl/ler, 6, 65, 134, 155, 246, 293, 305, 319, 333, 353, 423, 551, 558, 567, 568, 714, 779, 997, 1044, 1055; — -ı hulûs, 521; — -ı hüner, 526; — -ı ihlâs, 474; — -ı inkıyâd, 346, 898; — -ı inkisâr, 8; — -ı istikânet, 962; — -ı kudret, 43, 324; — -ı kuvvet-i bâzû-yı devlet, 614; — -ı mahabbet, 242, 398; — -ı maksûd, 738; — -ı merâm, 511, 550, 1058; — -ı meveddet, 652; — -ı meydân-ı kârzâr, 435; — -ı Serdâr, 881; — -ı sevâd, 435; — -ı şevket, 857, 864, 882, 884; — -ı tedbîr, 205; — -ı tuhaf, 795; — -ı 'ubûdiyyet, 456, 530, 1031; — -ı vukûf, 1049; — -kerden, 551; —lar, 41, 97, 149, 150, 227, 286, 586, 596, 631, 706, 792, 849, 891, 1013, 1017, 1049; — mûcibince, 600, 909, 1050

arz, 244, 376; vech-i —, 987; — -ı kesîrü'l-menâfi', 276

'arz, 860, 862; —an, 329, 442

'Arz Odası/'Arzhâne, 291, 331, 553; — -i hümâyûn, 449

ârzû, 221, 229, 608, 690, 782, 805, 814; — -i vatan, 512

âsaf, —ân-ı saff-ârâ, 16; — -ı 'adl, 890n; — -ı bahâdır, 723; — -ı Cem-mıkdâr, 105; — -ı Cem-şevket, 867; — -ı Cem-şiyem, 857; — -ı rûşen-zamîr, 881

ÂSAF HÂN (Hurrem Şâh (Hurrem b. Selîm/Şâh Cihân)'ın kayınpederi), 658, 659n

'asâkir, 294, 307, 339, 340, 399, 497, 535, 552, 934; 'aded-i —, 271; 'âmme-i —, 122, 279; celb-i kulûb-i —, 284; firak-ı —, 552; huddâm-ı —, 278; hurûc-ı —, 298; iğnâ-i —, 337; süyûl-ı —, 306; tefrika-i —, 271; — -i bâ-şevket, 448; — -i bî-şümâr, 277; — -i deryâ-misâl, 810; — -i dîn-i Muhammedî, 940n; — ihrâcı, 41; — -i hudûd, 302; — -i İslâm, 919, 929, 938; — -i mansûre, 337; — -i mezbûre, 252; — -i nusret-âsâr, 117; — -i nusret-fercâm, 929n; — -i nusret-karîn, 510; — -i nusret-me'âsir, 324, 435, 936n; — -i revâfız, 271; — -i sitem-gerî, 273; — -i tarafyn, 119; — -i zafer-me'âsir, 120, 810

âsâr, 54, 131, 235, 416, 438, 440, 445, 454, 514, 515, 572, 616, 623, 662, 682, 698, 713, 726, 727, 728, 743, 783, 817, 844, 845; bedâyi'-i —, 98; eşher-i —, 314; makbûl ü mu'teber —, 710; mu'teber —, 732; — -ı celîle, 177, 314, 434, 445, 700; — -ı dil-pezîr, 259; — -ı ehl-i 'asr, 483; — -ı hasene, 319; — -ı hayr, 23, 53, 235, 377, 500, 543, 573, 700, 845, 926, 1002; — -ı 'ilmiyye, 10, 22, 65, 99, 130, 132, 145, 164, 164n, 165, 182, 197, 235, 333, 358, 374, 394, 396, 434, 439, 453, 481, 493, 495, 571; — -ı 'irfân, 52; — -ı isti'dâd, 483; — -ı kalem, 161, 181, 233, 236, 453, 505, 523, 540, 541, 615, 624, 661, 662, 673, 683, 697, 710, 711, 712, 726, 732, 752; nakş-hân-ı — -ı sun'-ı pâk, 376

âsâyiş, esbâb-ı emn ü —, 307; tabl-ı —, 136, 188

'asel, 60

ashâb ⟨sahâbe⟩, âl ü — -ı fihâm, 3; — -ı güzîn, 460

ashâb, 414, 652, 658, 671, 918, 927, 999; Dîvân —ı, 16; 'ukūl-ı kāsıra —ı, 5; — -ı 'akl u şinâs, 281-282; — -ı bedestân, 978; — -ı bevât, 65; — -ı garaz, 447, 780; — -ı hall ü 'akd, 379, 500, 507, 987, 988, 992; — -ı harb u kıtâl, 320; — -ı hayr u salâh, 682; — -ı hibret, 326; — -ı ibtilâ vü hevâ, 469; — -ı küfr, 343; — -ı miknet, 539; — -ı mu'âmelât, 613; — -ı rafz u ilhâd, 277; — -ı re'y, 120; — -ı sa'îr, 121; cem'-i — -ı şakā, 380; — -ı şirk, 875; — -ı ta'assub, 174

Âsitâne, 19, 20, 23, 27, 41, 42, 43, 58, 60, 62, 68, 70, 73, 74, 76, 94, 95, 104, 105, 127, 134, 141, 156, 169, 172, 192, 193, 194, 226, 227, 230, 232, 233, 237, 244, 247, 248, 260, 264, 279, 281, 286, 288, 289, 293, 295, 296, 305, 321, 328, 329, 330, 331, 333, 335, 342, 344, 351, 353, 355, 360, 364, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 379, 380, 381, 382, 383, 388, 389, 391, 392, 409, 410, 411, 412, 418, 419, 421, 430, 431, 432, 438, 441, 447, 448, 452, 454, 459, 464, 465, 466, 473, 474, 477, 478, 479, 480, 486, 487, 488, 490, 491, 498, 499, 508, 515, 522, 523, 543, 547, 551, 565, 569, 570, 575, 576, 584, 587, 591, 595, 596, 597, 599, 606, 607, 612, 615, 617, 631, 648, 649, 652, 654, 656, 657, 662, 665, 666, 667, 672, 677, 678, 679, 707, 708, 712, 715, 727, 736, 739, 742, 746, 753, 764, 766, 767, 768, 769, 780, 821, 823, 824, 825, 838, 839, 841, 842, 852, 853, 855, 873, 889, 890, 892, 922, 923, 930, 953, 953n, 955, 956, 957, 961, 964, 993, 994, 1006, 1010, 1013, 1014, 1015, 1016, 1020, 1022, 1023, 1026, 1032, 1039, 1040, 1046, 1047, 1050, 1061, 1072; ahvâl-i —, 786, 815; cânib-i —, 247, 678, 1009; taraf-ı —, 1046; vekāyi'-i —, 231, 813, 820, 922; — cânibi, 244, 274, 825; — defterdârı, 654; — defteri, 69; — -i 'aliyye, 473; — -i devlet, 389, 471, 678, 947; — -i devlet-medâr, 978; — -i felek-âşiyân, 881; — -i sa'âdet, 327, 379, 409, 936, 963; — tarafına/tarafından, 328, 389, 392, 411, 441, 456, 701, 715, 738, 781, 1009, 1033, 1049, 1079

âsiyâb, 298; ceng-i — der-Girid, 905; — -ı felek, 362; — -ı gendüm, 298; —lar, 905

'asker (ayrıca bkz. 'asâkir), 9, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 47, 48, 49, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 87, 90, 91, 95, 96, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 127n, 128, 128n, 133, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 158, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 194, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 204n, 206, 208, 209, 210, 213, 215, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 226, 227, 230, 231, 237, 238, 240, 241, 243, 244, 260, 263, 264, 269, 270, 271, 273, 275, 276,

277, 278, 279, 280, 283, 284, 299, 301, 304, 305, 308, 310, 317, 318, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 328, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 343n, 344, 345, 346, 349, 350, 351, 353, 355, 360, 364, 365, 366, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 386, 388, 389, 398, 400, 401, 402, 403, 404, 406, 407, 408, 410, 414, 417, 419, 420, 422, 435, 436, 441, 462, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 471, 472, 486, 487, 489, 490, 491, 498, 507, 508, 509, 510, 511, 520, 521, 528, 529, 530, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 544, 546, 549, 550, 552, 553, 554, 555, 556, 558, 559, 560, 561, 562, 566, 567, 575, 579, 580, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 591, 594, 595, 603, 604, 607, 609, 617, 619, 620, 621, 622, 626, 629, 630, 632, 633, 634, 635, 636, 639, 640, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 650, 653, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 672, 676, 677, 678, 681, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 701, 702, 703, 704, 705, 707, 708, 709, 714, 715, 716, 717, 724, 725, 727, 728, 729, 730, 731, 733, 735, 740, 741, 742, 745, 746, 749, 754, 755, 757, 760, 761, 763, 764, 766, 767, 769, 770, 776, 777, 778, 781, 782, 786, 787, 791, 792, 793, 795, 799, 800, 802, 803, 804, 805, 806, 812, 815, 824, 833, 834, 838, 839, 843, 847n, 849, 850, 851, 852, 857, 859, 860, 861, 864, 865, 867, 868, 869, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 884, 885, 888, 889, 890n, 891, 892, 893, 894, 895, 898, 900, 901, 902, 904, 906, 907, 909, 910, 914, 917, 919n, 921, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 932n, 933, 935, 937, 937n, 938, 939, 943, 944, 945, 946, 948, 949, 955, 956, 964, 965, 966, 968, 969, 970, 971, 972n, 973, 974, 975, 977, 981, 982, 987, 993, 999, 1000, 1005, 1006, 1009, 1011, 1012, 1013, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1024, 1025, 1026, 1029, 1032, 1033, 1037, 1038, 1039, 1040, 1042, 1048, 1051, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1073, 1074, 1079; ʻadem-i —, 141; ağavât-ı —, 881; ağır —, 17, 38, 77, 96, 125, 490, 497, 706, 849, 1011, 1062; ahvâl-i —, 886, 940; ʻâmme-i —, 338; atlu —, 78, 139, 188, 1013; atlu ve piyâde —, 467; atlu ve tüfeng-endâz —, 690; atlu ve tüfenglü —, 950; ʻavdet-i —, 617, 695, 704, 714; aʻyân-ı —, 41, 272, 276, 277, 300, 311, 320, 387, 409, 583, 641, 715, 761, 901, 930, 941, 946, 962, 969, 1013, 1015, 1020, 1024; az —, 402; azacık —, 885; ʻazîm —, 9, 201, 213, 350, 530; bahâdırân-ı —, 386, 917; bahâdır ceri —, 45; bakāyâ-yı —, 386; bâkī —, 39; bakıye-i —, 83, 271, 348, 370, 1000; başsız —, 551; bî-hadd —, 35, 435, 532; bî-hisâb —, 1063; bî-tâb u tüvân —, 509; bozgun —, 589, 657; cânı acımış —, 39; cânib-i —, 304, 866; cedîd —, 547, 1015, 1020, 1022; cemʻiyyet-i —, 549; cumhûr-ı —, 409; cümle —, 29, 74, 75, 90, 106n, 111, 112, 187, 211, 226, 508, 535, 646, 702, 768, 852, 873, 878, 882-883, 885, 1005, 1013, 1022, 1037; cüz'î —, 113; deryâ-yı —, 757, 758; destbürd-i Rüstemâne-i —, 865; dinc —, 110, 508; dirliksiz —, 59; ednâ —, 125; efrâd-ı —, 285; ekser-i —, 19, 150, 509, 635, 646, 706, 1037; elviye-i —, 283; erâzil-i —, 125, 629; esnâf-ı —, 292; eşkıyâ-i —, 716; gāret-gerân —, 694; gavgā-yı —, 565; gönüllü —, 885; gubâr-ı —, 305; gulüvv-i —, 643; gurûr-ı hezm-i —, 273; güzîde —, 106, 125, 323, 676, 769, 782, 852, 904, 928, 929, 948; harbî —, 37; hareket-kerden-i —, 644; hayli —, 118; hıfz-ı —, 875; huddâm-ı —, 268; hücûm-ı —, 702; iğrâ-i —, 308; ihlâk-i —, 279; imtihân-ı —, 748; irsâl-i —, 93, 294, 388, 498, 619; itʻâb-ı —, 364; kalb-i —, 281, 386, 528, 533; karışık —, 36; kavî —, 407; kevkeb-i baht-ı —, 309; kılıca kādir —, 29; küllî —, 167; mecmûʻ-ı —, 545; meymene-i —, 942; miyân-ı —, 880; muʻazzam —, 355; mukaddem-i —, 305; mübâlaga —, 18, 36, 112, 195; mükemmel —, 543, 921; münhezim —, 126, 618; müsellah —, 319; müstevfâ —, 8, 43, 174, 185, 294, 295, 342, 921, 1014; nısf-ı —, 310; nice —, 32, 37, 402; perâkende —, 1012; perîşân —, 639; pîşgâh-ı —, 300; piyâde —, 29, 244, 252, 533, 638, 646, 906, 939; piyâde silâhlı —, 638; pür-hadîd —, 36; rü'esâ-i —, 300, 309; savlet-i —, 385; serkeşân-ı —, 265; sevk-i —, 347; sunûf-ı —, 765, 822; talîʻa-i —, 117, 370, 385; taʻyîn-i —, 703, 933; techîz-i mühimmât-ı —, 323; tedârük-i —, 466; tertîb-i —, 136; tevcîh-i —, 318; teveccüh-i —, 646, 1046; tevfîr-i —, 320; tüfeng-endâz —, 156; ʻulûfeli —, 348; umûr-ı —, 441; ʻuryân —, 647; ʻuyûn-ı —, 280; üserâ-i —, 273; vâfir

—, 35, 263, 520, 803, 837; vücûh-ı —, 214; vürûd-ı —, 308; yarar —, 90, 219, 535; yorgun —, 348, 714; yürüyüş-i —, 630; zâbitân-ı —, 807; ziyâde —, 85, 115, 116, 471, 607; zu'afâ-ı —, 115; — 'adedi, 217; — ahvâli, 57, 715, 1017; — cem'i, 586; — cem'iyyeti, 399; lisân-ı —de bir bahâne, 151; — erâzili, 78; — harekete gelmek; 552, 663, 693; — hurûcu, 942; — hücûmu, 552; —î, 310, 425, 507, 768, 855, 920, 920n; cebesiz iç il —i, 36; ceng —i, 714; etrâf —i, 28; etrâf u eknâf —i, 678; imdâd —i, 1037; kassâm —i, 615; Müslimân —i, 79, 328; sancak —i, 509, 946; serdengeçdi/serdengeçen —i, 864, 87; serdengeçdi ve gönüllü —i, 538; — -i 'azîm, 416; — -i bârdâr, 338; — -i bî-pâyân, 113, 763; — -i cedîd, 867, 1024; — -i cerrâr, 325, 400; — -i enbûh, 278; — -i encüm-şümâr, 108, 436; — -i eşkıyâ, 401, 402; — -i fîrûzî-eser, 866; — -i girân, 320; — -i hezîmet-eser, 112, 466; — ihtiyârlarından bir tâ'ife, 337; — -i İslâm; 9, 19, 20, 35, 40, 42, 56, 59, 75, 76, 77, 83, 84, 86, 87, 91, 92, 95, 106, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 129, 133, 135, 136, 142, 147, 148, 149, 150, 153, 156, 158, 166, 167, 168, 171, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 195, 203, 209, 214, 238, 240, 242, 246, 261, 263, 264, 277, 281, 308, 323, 327, 328, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 350, 379, 402, 406, 407, 409, 422, 436, 452, 486, 520, 527, 532, 534, 619, 621, 647, 659, 690, 702, 733, 740, 759, 760, 782, 801, 803, 804, 809, 811, 822, 823, 856, 858, 859, 860, 866, 870, 877, 878, 880, 883, 884, 890, 892, 898, 899, 902, 904, 905, 907, 909, 911, 913, 914, 915, 916, 917, 919, 921, 930, 935, 938, 939, 939n, 940, 943, 945, 946, 948, 949, 963, 964, 965, 967-968, 969, 971, 972, 972n, 975, 980, 999, 1005, 1006, 1018, 1021, 1022, 1024, 1037, 1040, 1067, 1068; 'avdet-i — -i İslâm, 823; dâhil-i — -i İslâm, 527; hücûm-ı — -i İslâm, 870, 914; — -i İslâm alayları, 118, 123, 166; — -i kalîl, 112; — -i mansûr, 188, 390, 491, 498, 508, 529, 536, 628, 634, 639, 676, 696, 733, 859, 871, 888, 904, 907, 917, 942n; şevket-i — -i mansûr, 868; — imdâdı, 1020; — -i mehzûm, 277; — -i merkûm, 868; — -i muvahhidîn, 939; — -i nâ-mahsûr, 245; — -i nâmdâr, 121; —in cem'iyyeti, 553; —in fitnesi, 583; — inhizâmı, 30, 125, 640; —in kesreti, 415, 1009; —in külleti, 930, 1026; —in perîşânlığı, 80; —in şühedâsı, 403; —in teveccühü, 555; — -i nusret-encâm, 859, 914; — -i nusret-eser, 20, 115, 386, 402, 907; pây-i vakār-ı — -i nusret-şi'âr, 871; — -i revâfız, 299, 300; — irsâli, 914; — -i Sultân, 385; — -i şûm, 386; —î tâ'ifesi, 991; —iyân, 269, 275, 277; emvâl ve 'ıyâl-i —iyân, 276; maksûd-ı —iyân, 269; —î yardım, 1063n; — -i zafer-eser, 400, 419, 904; — -i zafer-iktirân, 66; — -i zafer-karîn, 275; — -i zafer-makrûn, 190; — -i zafer-me'nûs, 121; — -i zafer-nihâd, 41; — -i zafer-penâh, 1000; — -i zafer-rehber, 323, 385, 403; —ler, 210, 498, 775, 894, 939n, 1039, 1050n; — mahzarı, 1021; — mevâcibi, 1024; metâlib-i — -râ, 551; — sâhibi, 579; —siz, 931; — sürücü/sürücüler, 746, 769, 1073; — sürücülük, 767; — talebi, 414; — tedârükü, 62, 736n; — umûru, 856

âsmân, 86, 222, 628, 820, 874, 875, 877, 879, 940, 1073; heft- —, 215; resîde-i küngüre-i —, 879; belâ-yı —î, 275; kazâ-i —î, 280, 299, 464; zemîn ü — lerzân olmak, 215

'asr/'asır (ikindi vakti), 230, 537, 761, 914; ba'de'l- —, 318, 535, 555, 614, 801, 822, 835; ezân-ı —, 165; hengâm-ı —, 1034; kabîl-i —, 198, 469; salât-ı —, 63, 164n, 224; vakt-i —, 6, 120, 123, 124, 153, 203, 252, 347, 430, 507, 535, 603, 733, 759, 914, 935, 949, 953, 970, 1006; zemân-ı —, 16, 113, 120; —a karîb, 263, 769, 804, 809; beyne'l- —eyn, 790; zemân-ı — -ı evvel, 116; — vakti, 1037

'asr/'asır (yüzyıl), 9, 10, 12, 13, 34, 48, 80, 81, 82, 84, 98, 99, 104, 163, 164, 164n, 170, 172, 173, 175, 177, 180, 231, 232, 234, 235, 289, 310, 312, 313, 314, 335, 364, 374, 375, 378, 390, 392, 393, 413, 433, 440, 446, 451, 457, 476, 493, 495, 502, 503, 523, 592, 613, 614, 662, 674, 682, 709, 712, 735, 744, 751, 771, 845, 851, 852n, 853, 980, 983, 990, 1031, 1057, 1070n, 1079; âhır-ı —, 843, 1023, 1059; âsâr-ı ehl-i —, 483; hem- —, 711; kavâbil-i —, 179; —lar, 980

'ASSÂR (-I TEBRÎZÎ, İranlı şâ'ir), 178

ASTARCI SİNÂN-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Vâlide Sultân Medresesi'nde müderris), 1070n

'aşâ'ir, 507; tedarük-i 'asker ü —, 466

aşçı, 124, —başı, 122, 593

AŞÇI 'ALİ AĞA (Hâssekî), 933, 943, 949, 1033

AŞÇI HASAN (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

aşhâne, — âlâtı, 16

'âşık (ayrıca bkz. 'uşşâk), kalb-i —, 457; —âne, 164, 805; — -ı dil-figâr, 164

'Âşık Paşa Câmi'i (İstanbul'da), 313, 541

âşikâr, 109, 583, 898, 935; —e, 220, 276, 421, 424, 594, 871, 876, 954, 1010

'aşîret (ayrıca bkz. 'aşâ'ir), 381, 388, 657; kavm ü —, 381; —ler, 762

'aşr, eyyâm-ı —, 310; — -ı muharrem, 310

'aşr-hân, — -ı rivâyât-ı aşere, 98

Aştı (Ekrâd'dan), — 'aşîreti, 825; — tâ'ifesi, 469

'âşûrâ, yevm-i —, 450

at, 28, 29, 38, 43, 48, 75, 78, 116, 117, 118, 119 120, 124, 129, 136, 169, 189, 205, 219, 227, 272, 275, 305, 335, 348, 383, 402, 405, 447, 497, 537, 538, 553, 557, 559, 578, 588, 592, 602, 604, 607, 608, 609, 619, 633, 635, 637, 638, 643, 644, 644n, 645, 656, 678, 686, 693, 695, 695n, 702, 715, 741, 754, 756, 777, 810, 825, 842, 847, 888, 928, 942, 961, 986, 1000, 1032, 1033, 1043, 1056, 1061; çullu —, 537, 1043; eyerli —, 146, 497, 533, 790, 1061; murassa' rahtlı —, 825; mükemmel —, 167, 755; yelken-dûz —, 756; —a dona mâlik, 326, 379; — çayırlatmak, 785; —lanmak/landırmak, 73, 136, 188, 223, 263, 408, 603, 630, 634, 692, 1045, 1055; —lar, 28, 29, 201, 335, 403, 520, 551, 610, 633, 639, 647, 656, 689, 704, 846, 847, 898, 901, 909, 914n, 942, 968, 1065, 1066, 1069; eyü/eyüce —lar, 36, 599; yarar —lar, 37, 1041; —lar çayıra konmak, 41, 812; —lar çayır-dan gelmek, 94; —ları çayıra salmak, 689; —ların yemlemek, 1065; —lu/lular, 29, 32, 33, 34, 38, 40, 44, 78, 79, 108, 114, 118, 120, 121, 123, 125, 139, 152, 188, 190, 204, 119, 223 227, 242, 261, 262, 263, 282, 379, 382, 386, 400, 401, 402, 405, 406, 407, 419, 425, 462, 467, 508, 518, 520, 530, 531, 575, 599, 603, 604, 610, 630, 634, 638, 645, 646, 659, 690, 703, 777, 778, 839, 849, 850, 862, 899, 900, 902, 928, 935, 937, 939, 946, 948, 949, 950, 951, 961, 967, 968, 1012, 1013, 1043, 1064, 1067; —lubaşı, 190; —lu men-zili, 929; —lu muhârebesi, 902; — meydânı, 121; — -oğlanı/oğlanları, 74, 122, 124, 136, 487, 537, 630, 635, 640, 689, 758; — tersine eyerlenmek, 826

'atâ, 167, 235, 259, 328, 330, 446; mahz-ı —, 196; ümîd-i —, 285

'ATÂ HÂN, bkz. Bekir Sübaşı/Paşa/Hân ('Atâ Hân)

'ATÂ'Î, bkz. Nev'î-zâde 'Atâ'î ('Atâ'ullâh b. Yahyâ b. Pîr 'Ali)

'ATÂ'ULLÂH EFENDİ (Abaza Mehemmed Paşa'nın adamlarından), 664

'ATÂ'ULLÂH EFENDİ, bkz. Hâce 'Atâ'ullâh Efendi

'ATÂ'ULLÂH EFENDİ, bkz. Nev'î-zâde 'Atâ'î ('Atâ'ullâh b. Yahyâ b. Pîr 'Ali)

atabeg, 700, 991; — -i devlet, 836

atalık, 1063

atasözü, 841n

'atâyâ, 192

'atebe, — -i 'adâlet-masîr, 491; — -i 'aliyye, 128, 172, 327, 330, 369, 432, 449, 497, 671, 722; — -i 'ulyâ, 389

âteş, 31, 32, 36, 40, 83, 84, 86, 87, 109, 135, 140, 164, 167, 192, 207, 209, 213, 214, 218, 222, 223, 226, 228, 242, 245n, 251, 307, 310, 323, 324, 341, 371, 389, 463, 468, 521, 532, 534, 588, 594, 598, 603, 604n, 607, 632, 637, 643, 645, 651, 694, 734, 787, 801, 809, 861, 863, 867, 868, 871, 873, 874, 875, 876, 877, 905, 934, 934n, 949, 951, 970, 972, 974, 1009, 1019, 1020, 1041, 1073; 'azîm —, 645; endâhten-i —, 307; fürûğ-ı —, 307; sâfî —, 152; tu'me-i —, 861; — -bâzlık/lar, 734, 973, 974; —e âteş dökmek, 872; — -feşân,

114, 868, 905, 1025; — havfi, 996; — -i 'ataş, 302; — -i sûzân, 872; — -i tûfeng-endâzân, 632; —ler, 39, 75, 487, 534, 974n; 'azîm —ler, 224; vâfir —ler, 32; — -pâre, 164; — şu'lesi, 637

'atıyye (ayrıca bkz. 'atâyâ), 546; tevzî'-i —, 501; — -i Sultânî, 1005; —ler, 526

atlas, 279; — kîse, 218, 219; — sâyebân, 335

Atlu Mukābelesi, 700; —'nin halîfeliği, 993

Atlu Mukābelecisi, 354

Atmeydânı, 249, 251, 252, 497, 500, 549, 550, 553, 563, 565, 717, 720, 721, 723, 749, 826, 985, 986, 988, 997, 1041, 1045; — civârı, 431; — kapusu, 997

'ATÛFÎ MEHEMMED EFENDİ (Sahn Müderrisi; Seydîgāzî, Rodos, Konya, Âmid ve Gelibolu Kadısı), biyografisi, 395-396

'avâm, 107, 566, 583; eşkıyâ-i —, 138; sûret-i —, 712; tahvîf-i —, 63; — -gîr/gîrce, 314, 357, 440; — -pesend, 1035

âvâre, 126, 457; — -i diyâr, 392

'avârız, 729; — akçası/akçaları, 716, 1007

'avâtıf, — -ı 'aliyye, 110, 758; — -ı Husrevânî, 543; — -ı Sultâniyye, 419

'Avdü'ş-şebâb (Rızâyî 'Ali Çelebi'nin eseri), 698

âvîze, — -i tâk-ı devlet-sarây-ı Pâdişâhî, 520; —ler, 811

'avk, 168, 247, 370, 422, 479, 564, 850, 930; sûret-i —, 449

Avlonya ⟨Vlorë⟩, 874; — alaybeyi, 869; — 'askeri, 869, 874; — beyi, 33, 424, 800, 861, 907; — Sancağı, 385, 664n, 867

Avlota ⟨Karadeniz'de liman⟩, 767

'avn, — -i Bârî, 192, 691; — -i Hakk, 162, 884, 907, 939; kā'id-i — -i Hakk, 387; — -i İlâhî, 856; bi- —i'llâh, 28, 95, 154, 156, 169, 174, 195, 212, 214, 238, 308, 341, 342, 430, 443, 487, 525, 528, 803, 866, 870, 890, 900, 905, 914, 915, 936, 951, 1006, 1015, 1018, 1037; bi- —i'llâhi te'âlâ, 648, 659, 668, 737, 906, 909, 1018; — -i Rabbânî, 119, 307, 309

'avret, 69, 87, 139, 172, 187, 190, 260, 491, 543, 609, 660, 780, 811, 982n; fertûte —, 154; — gibi, 253; —ler, 30, 34, 37, 38, 39, 73, 89, 558, 951; — üslûbuna komak, 89

'Avret-bâzârı, 315, 817, 896

Avroman, Kal'a-i —, 823

Avşâr (Revân ile Tebriz arasındaki menzillerden), 762n

Avusturya (Dovsturya, Österi), 326, 850n; — ocağı, 480, 709

ay, — ahkâmı, 1035

AY MEHEMMED HÂN (Buhârâ Hânı Bahâdır İmâm Kulı Hân'ın 'ammisi), İstanbul'a gelmesi, 649; Mekke-i Mükerreme'ye gitmesi, 649

Aya Todori ⟨Agii Theodori⟩, 859; feth-i —, 860; liman-ı —, 871; liman-ı râhat-resâne-i —, 861; — kal'aları, 860, 884, 898; — Kal'ası, 1030; — Limanı, 886, 887

Ayak Dîvânı, 246, 716, 719, 720

Ayakasra (Girid'de liman), 1037

Ayamavra ⟨Lefkada⟩, 696; Kal'a-i —, 884; — beyi, 442

a'yân, 22, 41, 43n, 46, 66, 76, 77, 83, 87, 96, 113, 119, 123, 150, 207, 242, 246, 252, 273, 277, 286, 291, 292, 293, 311, 317, 325, 326, 330, 365, 413, 416, 456, 462, 470, 472, 497, 500, 507, 510, 511, 547, 583, 584, 616, 617, 642, 647, 654, 664, 678, 715, 716, 717, 719, 737, 742, 745, 747, 798, 826, 844, 919, 959, 979, 987, 988, 989, 992, 993, 1008, 1011, 1019, 1025, 1027, 1030, 1038, 1047, 1048, 1066, 1067, 1068, 1071; 'âmme-i —, 442; ekser-i —, 96; içeri ve taşra —, 265; ittifâk-ı —, 894; mekâtîb-i —, 278; taleb-i katl-i —, 558; — -ı 'asker, 41, 272, 276, 277, 300, 311, 320, 387, 409, 583, 641, 715, 761, 901, 930, 941, 946, 962, 969, 1013, 1015, 1020, 1024; — -ı belde, 733; — -ı beled, 741, 955; — -ı benî-nev', 326; — -ı devlet, 15, 66, 95, 286, 529, 545, 827, 894, 1010; — -ı eyâlet, 915; — -ı saltanat, 63, 497, 722; — -ı vilâyet, 570, 575; — -ı zevi'l-mıkdâr, 147

AYAS AĞA, Oturak — (Edirne'de Kethudâ Bey, Süleymân Ağa'nın babalığı), 558, 565

AYAS EFENDİ ('Ali Paşa-yı Atîk Medresesi müderrisliği için yapılan imtihâna katılanlardan), 21

AYAS PAŞA (Sadrazam: 1536-1539), 475

Ayasofya, Câmi'-i —, 176; — ⟨Câmi'i⟩, 93, 177, 483, 615, 1045; — civârı, 64; — haremi, 287, 816; — -i Kebîr, 197; — kapusu, 989; — medresesi, 257; — minâreleri, 552; — müderrisi, 357; — sûku, 834; — vâ'izi, 93, 551, 772; — va'zı, 699; — yolu, 998

AYASOFYA VÂ'İZİ MEHEMMED EFENDİ, Ayasofya Vâ'izi iken Eğri Seferi'ne me'mûr olması, 93

âyât, 285n; — -ı hass u tergîb, 285; — kerîme, 540

Ayavasil ⟨Agios Vasilios⟩, 976; — Kasteli, 950

ayazma, 845

Ayazmend, — arpalığı, 571

Aydın, 368, 380, 398, 411, 419, 422, 453, 620; cânib-i —, 620; — beyi, 747; —î, 393, 623; — kethudâ-yeri, 1055; — muhassılı, 776, 1023; — Sancağı, 776, 855; — vilâyeti, 394

Aydın Akhisârı, bkz. Akhisâr (Aydın'da)

AYDIN BEY (Tatar Hân'a top yardımı ile gönderilenlerden), 531

Aydın Yenişehri, bkz. Yenişehir (Aydın'da)

AYDINÎ 'ÖMER EFENDİ (H. 1096 senesinde 'Ali Paşa-yı Cedîd (Yeni 'Ali Paşa) Medresesi müderrisliğine talip olanlardan), 100

AYDINÎ-ZÂDE (Dergâh-ı 'âlî çâvuşlarından), 613

âyet (ayrıca bkz. âyât), 48, 244n, 272n, 598, 700, 1055; — -i kerîme, 270, 995; — -i meşhûre, 24; —ler, 244n; kırk — şerhi, 700

âyîn, 605; bed- —, 275, 294, 605, 820; — -i 'Arab, 10; — -i 'âtıl, 279; — -i kadîm, 63; — -i rafz, 681; — -i siyâset, 304; icrâ-i — -i tarîkat, 819; — -i zabt u rabt, 684; —ler, 191, 345, 346, 829

âyîne, mısûl-i — -i cihân-nümâ, 457; — -i emel, 268, 271, 300, 305, 308; — -i zamîr-i Pâdişâhî, 243

'Aylemü'z-zahir, bkz. *Târîh-i Cenâbî* ⟨*'Aylemü'z-zahir*⟩

'ayn (ayrıca bkz. a'yân, 'uyûn), farz-ı —, 294; — -ı hatâ, 93; —ı ile, 226, 279; —ına almamak, 85; — -ı 'inâyet, 280; —ü'l-a'yân-ı efâzıl-ı Rum, 177; —ü'l-a'yân-ı 'ulemâ-i Rum, 482

Aynaşka ⟨Ajnácskő⟩, 31

'Ayn-ı Rahle, 467

'Ayntâb, 540, 569, 730, 786, 795; — beyi, 824

Ayorana Kal'ası, 951

AYTEMÜR MÎRZÂ, 708

AYU KARDAŞ (Şâh 'Abbâs'ın otuz iki baş yoldaşlarının re'îsi olan ser-i evbâş), 297, 298

Azak, 784, 813, 833, 834n, 835, 843; Hisâr-ı —, 835; — ahvâli, 813; — cânibi, 814; — etrâfı, 784; — fethi, 833, 924; — istihlâsı, 834; — Kal'ası, 784; — muhâfazası, 839, 981; — muhâsarası, 833

Azak Denizi, 767, 814

AZAKÎ MEHEMMED EFENDİ (Kefe Müftîsi), 129, 130n

'azamet, 212, 539; hıyâm-ı —, 144; — -güster, 311; —lü, 366, 367, 522

Azerbaycan, 278; darü'l-mülk-i —, 270; diyâr-ı —, 270

ÂZERÎ ⟨İBRÂHÎM ÇELEBİ, şâ'ir⟩, 98

azgın, 184

'azîmet, 42, 49, 57, 70, 83, 93, 123, 133, 152, 154, 168, 173, 177, 184, 202, 229, 231, 232, 238, 269, 270, 278, 337, 345, 346, 358, 363, 386, 400n, 414, 435, 437, 439, 440, 441, 442, 446, 457, 458, 460, 463, 469, 473, 479, 525, 527, 545, 547, 549, 592, 608, 618, 620, 690, 693, 699n, 714, 736, 737, 742, 746, 748, 763, 767, 787, 788, 803, 811, 813, 815, 816, 817, 820, 821, 852, 856, 857, 858, 885n, 886, 888,

889, 893, 929, 936n, 955, 1008, 1022; cihet-i —, 95; 'inân-ı —, 299, 338; semend-i —, 166, 179; şevketle —, 107; târih-i —, 155; — fikri, 1007; — -i hezîmet-eser, 112; — -i hümâyûn, 352; — -i sâdıka, 324; — kasdı, 905

'AZİZ EFENDİ, Bkz. 'Abdül'azîz Efendi (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin oğlu)

'AZİZ EFENDİ, Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi

'AZÎZ EFENDİ-ZÂDE BAHÂ'Î EFENDİ, Bkz. Bahâ'î Efendi ('Azîz Efendi-zâde Mehemmed Efendi)

'AZİZ EFENDİ-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ, Bkz. Bahâ'î Efendi ('Azîz Efendi-zâde Mehemmed Efendi)

AZÎZ MAHMÛD HUDÂ'Î, bkz. Üsküdarî Mahmûd Efendi ⟨Azîz Mahmûd Hudâ'î⟩

'AZMÎ PÎR MEHEMMED EFENDİ (Sultân III. Mehmed'in şehzâdeliğinde hâcesi, 'Azmî-zâde Mustafa Hâletî Efendi'nin babası), 80, 288, 710

'AZMÎ-ZÂDE MUSTAFA HÂLETÎ EFENDİ (Hâcı Hâtûn, Sahn ve Hâkāniyye-i Vefâ'da müderris; Dımışk-ı Şâm, Mısır, Burusa, Edirne ve İstanbul Kadısı; Anadolu ve Rumili Kazaskeri), 23, 50, 101, 254, 259, 551, 828, 828n; biyografisi, 710-711

B

bâb (ayrıca bkz. ebvâb), 3, 5, 19, 34, 83, 96, 98, 141, 152, 153, 180, 187, 198, 199, 216, 220, 232, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 268, 278, 280, 284, 285, 292, 294, 295, 296, 298, 304, 305, 311, 320, 338, 346, 352, 353, 374, 376, 391, 408, 415, 418, 435, 440, 442, 466, 475, 484, 488, 507, 508, 551n, 564, 583, 585, 586, 591, 602, 606, 624, 629, 636, 659, 662, 672, 677, 681, 702, 707, 715, 716, 720, 732, 734, 741, 742, 744, 759, 765, 773, 775, 785, 788, 811, 819, 819n, 830, 851, 852n, 906, 912, 923, 932, 945, 953, 959, 984, 985, 995, 997, 1002, 1010, 1014n, 1019, 1028, 1034, 1041, 1045, 1047, 1066, 1077; dâhil-i —, 351; güşâde- —, 104; kitâbe-i —, 495; sarîr-i —, 309; sedd-i —, 46; — -ı hisâr, 277, 310, 869, 877, 918; — -ı intifâ', 301; — -ı irtişâ, 979, 986; — -ı kal'a, 279, 303, 868; — -ı mezbûr, 248, 282, 283; kar'-ı — -ı musâlaha, 345; — -ı rişvet, 993; kar'-ı — -ı sulh, 342, 438; — -ı tahvîf ü tehdîd, 285; — -ı ümîd, 466; — -ı zulm u te'addî, 255

Bâb, — -i 'âlî, 98; — -ı hümâyûn, 69, 292, 354, 457, 715, 1048; — -ı sa'âdet, 291, 825; levh-i kitâbe-i — -ı sa'âdet, 456; matla'-i — -ı sa'âdet, 246

baba, 18n, 175n, 218, 257n, 291, 312n, 325, 366, 392, 411, 440, 542, 543, 597, 609, 623n, 652, 680, 709, 811, 817, 836, 951, 952, 952n, 961, 1003; kayın- —, 163n; —cığım, 424; ihtiyâr —cıklar, 563; — lâlâm, 427; —lar, 561; —lık, 558; —yâne, 394; — -yı 'âlem, 494, 853

Baba Ca'fer Zindânı (İstanbul'da), 555

Baba Çelebi Medresesi (İstanbul'da), 51

Baba Yûsuf Bağçesi (Boğaz nihâyetinde), 1027

Babadağı, 182

Baba-eskisi, 454; — menzili, 20

Bâb-ı Züveyle (Kahire'de), 417

Babócsa, bkz. Bobofca ⟨Babócsa⟩

Bâbü's-sa'âde, 291, 987, 1045; — Ağası, 63; — mevkıfı, 22; — sakfı, 254

bâc, 84, 432; iltizâm-ı —, 522; —dârlar, 392

bacanak, 1017n

Bács/Bačka, bkz. Baç/Baçka ⟨Bács/Bačka⟩

Baç/Baçka ⟨Bács/Bačka⟩, 58, 137, 139, 242, 396; —lı, 139; — yakası, 158; — yolu, 169

badana, — çalmak, 229

bâde, 425; bedel-i —, 395; câm-ı —, 280, 302; — -nûşluk töhmeti, 180

bâgī, 251, 370, 384, 385, 386, 388, 416, 420, 1043; — -i bedbaht, 384; — -i mütemerrid,

281; —ler, 381, 387, 468, 998, 1048; fırka-i —ye, 406; re'îs-i fi'e-i —ye, 267

bagy, 59, 251, 977, 998; 'alem-i —, 270; dûdmân-ı —, 274; ehl-i —, 389; hânedân-ı —, 308; ızhâr-ı —, 268; sene-i —, 267

bağ ⟨ip⟩, elinin —ını çözmek, 598

bağ, 463; nihâl-i — -ı devlet, 330; —lar, 83, 108, 859, 875, 911, 948, 1012; —lı bağçeli, 694, 695; — ve bağçeler, 863

bağçe, 73, 138, 317, 318, 328, 423, 488, 550, 585, 693, 694, 716, 758, 842, 1014, 1023, 1038; —ler, 90, 463, 694, 762, 763, 863; bağ ve —ler, 863; bağlı —li, 694, 695; — parmakları, 16

Bağçe-i hâs/hâssa, bkz. Hâsbağçe (Bağçe-i hâs/hâssa)

Bağçe-i Sultân (Südlüce'de), 266

Bağçe-kapusu, 69, 428, 820, 842, 1038

BAĞÇELİ AHMED BEY (Gürci Nebî'nin yandaşlarından), 1011

Bağçesarây, 1064

Bağdâd, 142, 161, 162, 194, 234, 369, 388, 404, 405n, 440, 460, 493, 502, 540, 569n, 573, 578, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 600n, 615, 619, 620, 621, 622, 628, 629, 631, 633, 636, 638, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 657, 677, 679, 681, 686, 687, 689, 691, 695, 696, 704, 705, 714, 715, 727, 728, 749, 787, 791, 797, 798, 800, 802, 809, 811, 812, 819, 820, 822, 823, 825, 844, 848, 855, 955, 956, 978, 981, 1028, 1028n, 1042; cânib-i —, 388, 595, 621, 695, 701; ehl-i —, 586; Eyâlet-i —, 295, 460, 591; feth-i —, 803, 807, 816; finâ-i —, 370; hâkim-i —, 804, 805; havâlî-i —, 589; hisâr-ı —, 594, 597; Kal'a-i —, 370; muhâsara-i —, 628, 701, 800; Sefer-i —, 785, 789, 809; tuğyan-ı ehl-i —, 569; — ahvâli, 617, 809; — bârûthânesi, 809; — Beylerbeyiliği, 330, 1017n; — Beylerbeyisi, 477, 486, 569, 569n, 584, 808, 817, 822, 823, 836, 1029, 1043; — cânibi, 449, 600, 687; — çölleri, 714; — emri, 798; — etrâfı, 628; — Eyâleti, 142, 194, 199, 230, 254, 329, 355, 569, 569n, 585-586, 586n, 590, 591, 821, 822, 956, 1014, 1043; — fethi, 601, 620, 621, 809, 830, 831, 1078; — hâkimi, 470; — hükûmeti, 597, 598; — -ı bihişt-âbâd, 787, 807; —'ın fethi, 705; —'ın ma'îşeti, 703; — kādîsı, 178, 493, 540, 598, 808; — Kal'ası, 632; — Kazâsı, 375, 438, 483, 512, 518, 571, 614; — kulu, 369, 370, 569, 812, 956, 1043; —lı, 585, 588; — muhâfazası, 808, 815, 855, 981; — muhâsarası, 649, 653, 715, 817, 822; — Sahrâsı, 594, 802; — Seferi, 369, 647, 816, 817, 826, 843, 926; — seferleri, 433; — semti, 621; — serhaddi, 517; — sınuru, 813; — Şâhîsi, 634; — tarafın, 695; — üzerine sefer, 595; — vak'ası, 616

Bağ-ı Cinân (Hasan-âbâd'da sarây), 693

bahâ, 61, 491, 517, 520, 548, 558; ağır —, 885; girân- —, 457, 829, 859, 862, 863; ucuz —, 84, 229, 885; ziyâde —, 1043; —lar, 61, 366, 410; —lı, 478; —sıyla, 671; —sız, 671; —ya kesmek, 219, 634

bahâdır, 38, 45, 129, 282, 299, 308, 384, 405, 562, 599n, 865, 866, 869, 871, 908, 928; güzîde —, 885; kılıcına —, 35; —ân, 963; — erler, 19, 867; — -ı bî-hem-tâ, 962; —lar, 75, 168, 276, 280, 402, 616, 861, 868, 882, 884, 898; 'adû-keş —lar, 401; —lık, 125, 359, 535; —lıklar, 447

BAHÂDIR GİRÂY HÂN, Selâmet Girây-oğlu —, Kırım Hânı tayin edilmesi, 784; Kırım Hânı, 813; vefâtı, 833

BAHÂDIR İMÂM KULI HÂN (Özbek Hânı oğlu, Buhârâ Hânı), 649

BAHÂEDDÎN-ZÂDE EFENDİ (Ulemâdan), 102, 333, 476

BAHÂ'Î EFENDİ ('Azîz Efendi-zâde Mehemmed Efendi), (Hâce Sa'deddîn-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin oğlu), Haleb Kadısı iken tütün kullanmak suçuyla Kıbrıs'a sürülmesi, 746; Kıbrıs'tan dönmesine izin verilmesi, 770; Haleb'den ma'zûl iken Şâm Kazâsı'nın verilmesi, 790; Anadolu Kazaskeri, 923, 986; Rumili Kazaskerliği'nin verilmesi, 923, 923n; birinci defa Şeyhülislâm, 1014, 1035, 1036, 1038; Şeyhülislâmlıktan azli ve sürgün edilmesi, 1038; ikinci defa Şeyhülislâm,

1055, 1058, 1069; biyografisi, 1077-1078; —etbâ'ı, 986

bahâne, 18, 19, 71, 98, 151, 168, 204, 245, 295, 299, 302, 304, 317, 329, 381, 424, 445, 469, 480, 507, 546, 582, 621, 626, 658, 766, 805, 836, 850, 893, 954, 977, 992, 993, 994, 997, 1004, 1013, 1046, 1053, 1054, 1071; cüz'î —, 254, 260, 469, 955; ednâ —, 1079; hezâr —, 994

bahâr, 40, 141, 412, 442, 746, 749, 921, 963, 1021; evâ'il-i —, 200, 785; evvel- —, 8, 19, 35, 58, 68, 70, 227, 229, 390, 412, 419, 420, 429, 478, 525, 601, 650, 659, 706, 707, 714, 730, 737, 785, 810, 855, 922, 1028; fasl-ı —, 184, 198, 398, 486, 508, 665, 687, 689, 694, 714, 740, 820, 903, 927; — faslı, 94, 173, 450, 654, 776; seyl-i —, 298; — -ı huceste-âsâr, 856

bahr, 50, 319, 846, 848n, 862, 872, 879, 892, 1036; cânib-i —, 331, 743, 885; garîk-i lücce-i —, 887; kenâr-ı —, 962; rü'esâ-i —, 889; sâhil-i —, 104, 443, 840, 883; sengistân-ı kenâr-ı —, 868; taraf-ı —, 919; taraf-ı berr ü —, 834; ümerâ-i —, 856, 867, 876, 881, 883; — -ı bî-pâyân, 763; — -ı kâmil, 99, 197; tu'me-i — -ı merdüm-hâr, 886; — -ı siyâh, 132; — -ı şâmil, 444; cânib-i —î, 862; —îler, 886; — sandalları, 876

bahr-ı muhît, 458, 1071

Bahr-ı râ'ik ⟨*el-Bahrü'r-râ'ik*⟩ (Zeynüddîn İbn Nüceym'in, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'ye ait *Kenzü'd-dekā'ik* adlı esere yazmış olduğu şerh), 99, 99n

Bahr-ı Sefîd/Deryâ-yı Sefîd, 94, 462

BAHSÎ (Mehemmed b. Yûsuf), (Sahn ve Süleymâniyye Dârü'l-hadîsi Müderrisi; Mekke-i Mükerreme, Mısır, Edirne ve İstanbul Kadısı; Anadolu Kazaskeri), Yalın-zâde Ahmed Efendi'yi da'vâ etmesi, 512; İstanbul Kadısı, 563; Vak'a-i Câmi'-i Ebü'l-feth'de toplanan ulemâdan, 581-582; sürgün edilmesi, 582; biyografisi, 614

BAHŞÎ HALÎFE/BAHŞÎ KĀSID (Safevî Şâhı kāsıdı), 284; katli, 285

bahşiş, 221, 285, 527, 565, 588, 589; —ler, 526, 867

bakā, 236, 259; 'âlem-i —, 10, 11, 376, 482, 500, 574, 826, 853, 934, 989; 'azm-i —, 101; menzil-i —, 331; mülk-i —, 816; — -yı cân, 273; —yı fenâya tebdîl eylemek, 81

bakar, lühûm-ı —, 149

Bakara (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 48n, 271n, 298n, 521n, 608n

BAKĀYÎ (Tursun-zâde 'Abdülbâkī Efendi'nin mahlası), bkz. Tursun-zâde 'Abdülbâkī Efendi (Bakāyî)

BAKĀYÎ 'ABDÜLBÂKÎ EFENDİ, Ma'cûncu-zâde — (İznik'de Cimri Çingân demekle ma'rûf ma'cûn-fürûşun oğlu; Şâ'ir; Merdümiyye ve Sahn medreselerinde müderris; Selânik, Galata, Üsküdar Kadısı), biyografisi, 81

BÂKÎ EFENDİ (Sultânü'ş-şu'arâ, Şâ'ir-i mâhir), 161; Anadolu Kazaskeri, 6; birinci defa Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 7; azli, 7, 7n; ikinci defa Rumili Kazaskeri, 69, 289; üçüncü defa Rumili Kazaskeri, 138, 289; biyografisi, 179-181

BÂKÎ EFENDİ/PAŞA, Yeniçeri, 425, 426; Sefer Defterdârı, 337, 338, 382; Şıkk-ı sânî Defterdârı, 405, 411, 427; Yedikulle'de hapsedilmesi, 411-412; Başdefterdâr, 459; Bosna Eyâleti'nin verilmesi, 478; ikinci defa Başdefterdâr, 508, 509, 510, 511; Cezâyir'e sürülmesi, 519; üçüncü defa Başdeftardâr, 537, 545, 547, 551, 558, 565, 565n, 617, 829; biyografisi, 624-625; —'nın kethudâsı, 1022; — sarâyı, 555

BAKKĀL-ZÂDE, bkz. 'Ali Edîbî, Bakkāl-zâde —

BAKKĀL-ZÂDE BOSTÂN ÇELEBİ (Üsküdar'da Mehemmed Paşa Medresesi'nde müderris), biyografisi, 102

BAKKĀL-ZÂDE HİLMÎ ÇELEBİ, bkz. Bakkāl-zâde Bostân Çelebi

baklava, 358

Bakras, 737; Derbend-i — havâlîsi, 385

Balaban, — Köyü, 456

Balat, — -kapusu, 831; — kurbı, 504

Balatın ⟨Balaton⟩ Gölü, 185, 186

Balatinos ⟨Palatinate⟩, 850; — beyi, 849

Balaton, bkz. Balatın ⟨Balaton⟩ Gölü

Balchik, bkz. Balçık ⟨Balchik⟩

balçık, 288, 961; —lı, 218

Balçık ⟨Balchik⟩, 626, 628; — Limanı, 626n

BALDIRIKISA (Celâlî re'îslerinden), 399

BALDIR-ZÂDE ⟨'ABDURRAHMÂN⟩, 393

Bâleybelen (Etmekçi-zâde Muhyiddîn'in lugati), 358, 358n

balgam, emrâz-ı —iyye istîlâsı, 313

balık, 432, 790, 1076

Balıkesir/Balıkesri, 655n, 729; — Kasabası, 771

Bali Bilan, bkz. *Bâleybelen*

BÂLÎ EFENDİ (Bosna Kadısı), 492

BÂLÎ EFENDİ (Şâm Müftîsi), 372

Balibilen, bkz. *Bâleybelen*

bâlîn, 311

BÂLÎ-ZÂDE ⟨MUSTAFA⟩ EFENDİ, Rumili Kazaskerliği'ne getirilmesi, 978; Rumili Kazaskerliği'nden tekā'üd etmesi, 983; Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi, 1054, 1055; Anadolu Kazaskerliği'nden ma'zûl, 1057

Balkan (Erdel sınurunda derbend-i 'asî-rü'l-mürûr), 48, 62, 527; — derûnları, 68

balmumu/balmumları, 431, 719, 730

Balyabadra ⟨Patras⟩, (bilâd-ı Mora'dan), 883; — tahrîbi, 883

balyemez, 25, 95, 108, 861, 907, 916, 945, 965, 969; büyük —, 887; iri —, 534; — nakli, 663, 798; — top/lar, 47, 186, 214, 609, 635, 637, 646, 701, 756, 761, 862, 873, 963, 1018; Husrevâne — toplar, 860

Balyokastro (Kandiye Kal'ası'na kuşlukluk yol karîb), 1015

balyos, 903, 1038; — hubsi mâddesi, 1077; —lar, 519, 1006; — mâddesi, 1038

BAN KALİTA (Kıraçova ⟨Krassóvár/Caraşova⟩ Banı, Mihai ⟨Mihai Viteazul⟩'in veziri ve ser'askeri), ölümü, 195

Banaluka ⟨Banja Luka⟩, 192

Banja Luka, bkz. Banaluka ⟨Banja Luka⟩

Banyas (Dürzî kılâ'ından), 466; — Kal'ası, 468

Bar Kal'ası, 1065

Bara ⟨Paros⟩, Nakşa ⟨Naxos⟩- — adaları/adası, 489, 1040, 1075

bârân, 758n, 999; 'azîm —, 527, 896; berf ü —, 222, 245, 324, 462, 686, 687, 764; eser-i —, 118; katarât-ı —, 108, 758; kesret-i —, 150, 564; tîr — eylemek, 48; — -misâl, 188, 401, 1008; — u berk, 999

Baranyavár Palankası, bkz. Burunvar ⟨Baranyavár⟩ Palankası

bârgîr/ler, 49, 124, 171, 172, 222, 226, 322, 534, 558, 684, 760, 909, 921, 941, 1037; durgun —, 647; semerli —, 509; zibl-keş —, 329; — talebi, 49

barış, 641n; — görüş itmek, 1012; —ık, 366, 367, 660, 672, 1068; eyü —ık, 522; —ıklık, 498; kavî —ıklık, 672; —ıklık âvâzesi, 538; —ıklık maslahatı, 499; —ıklık temessükün, 672

BÂRÎ, 193, 329; 'avn-i —, 192, 691; cenâb-ı —, 89, 878; 'inâyet-i —, 215, 865; lutf-ı —, 187, 939n

bârû, 215, 414, 688, 917, 919, 968, 1005; —lar, 108, 899, 967, 969; — -yı hisâr, 758

bârût, 40, 47, 56, 75, 83, 86, 107, 109, 140, 149, 187, 188, 190, 192, 195, 207, 210, 211, 216, 217, 218, 219, 223, 225, 242, 323, 382, 432, 467, 487, 532, 630, 631, 632, 644, 645, 663, 666, 702, 706, 740, 757, 787, 800, 805, 856, 858, 874, 877, 881, 884, 888, 895, 899, 901, 916, 917, 918, 949, 951, 972; mahzen-i —, 38; müstevfâ —, 83; tedbîr-i —, 216; — duhânı, 630; —hâne, 187, 809, 833, 845; ihtirâk-ı —hâne, 809; — hazînesi, 91; —

husûsu, 621; —ı firâvân, 865; ihrâk-ı — ı küffâr, 187; — imdâdı, 189; — lağımı, 861; — mühimmâtı, 339; — sergileri, 75; —suz, 26; — una od düşmek, 831; — zûruyla, 140

basar, 140, 508

basiret, 743; dîde-i —, 562; ehl-i —, 847; —i/leri bağlanmak, 140, 140n, 157, 508n, 691, 998, 1036; — üzre, 420, 591, 978

Basra, 369, 405, 629, 631, 635, 647, 811, 823; ba'de harâbi'l- —, 553, 556, 996; cânib-i —, 142; — cânibleri, 511; —lı, 635; — semtleri, 142; — şehri, 317; — topu, 635; — ve Lahsa serhadleri, 142; Bağdâd ve — yolları, 460

Baş-açık, bkz. Açık-baş/Baş-açık ⟨İmereti⟩

başbâkîkulu, 1060

Başdolab, 811

BAŞTAYI YORGİ ⟨Giorgio Basta⟩, (Nemçe serdârı), 328

Baştekye (Akşehir cenûbunda mesîre), 791

batak, 26, 74, 75, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 125, 134, 149, 167, 186, 188, 189, 243, 527, 630, 691, 692, 850, 1043; geçid virmeyen —120; serâpâ —, 192; —lar, 75, 125, 151, 187, 782; 'azîm —lar, 148; —lık, 782; —lı ma'ber, 401; —lı su, 113, 401, 402; —lı ve ormanlı mahall, 75; —lı yerler, 96; — verâsı, 114

BATAKÇI HASAN, bkz. Deli Hasan, Batakçı —

batar, 352

Bátaszék, bkz. Batosek ⟨Bátaszék⟩

Batbâzârı, 771

BÁTHORY, bkz. Batoriler ⟨Báthory⟩

BÁTHORY GÁBOR, bkz. Batori Gabor/Deli Kıral ⟨Báthory Gábor⟩

BÁTHORY ISTVÁN, bkz. Bator İştvan ⟨Báthory István⟩

BÁTHORY ZSIGMOND, bkz. Batori Jigmond ⟨Báthory Zsigmond⟩

batın, 143, 284

BATOR İŞTVAN ⟨Báthory István⟩, 48

BATORİ ⟨Báthory⟩, — ler nesli, 238; — ler silsilesi, 470

BATORİ GABOR/DELİ KIRAL ⟨Báthory Gábor⟩ (Erdel kıralı), 470, 471

BATORİ JİGMOND ⟨Báthory Zsigmond⟩ (Erdel beylerinden), 472

Batosek ⟨Bátaszék⟩, 166

Battâl-kapu, 237

BATTHYÁNY, bkz. Bekan-oğlu ⟨Batthyány⟩

Batum, — Beylerbeyisi, 498, 620

Bavaria, bkz. Bavarya ⟨Bavaria⟩

Bavarya ⟨Bavaria⟩, — 'askeri, 849

Bayburd, 403, 406, 408, 750, 754; — Kal'ası, 666; — kurbı, 754; — muhâfazası, 664; — ve havâlîsi, 409

Bâyezîd (İran sınırında), 768

BÂYEZÎD II, Sultân — Hân, devlet-i —iyye, 51

BÂYEZÎD BEY (İlbasan Beyi), 877

Bayındır, 375

BAYINDIR (Ordubâd'a istîlâ eden Kassâb Hâcı'nın refîki), 274, 275

bayır, 79, 84, 663, 702; alçak —, 693; sa'b —, 691; — eteği, 1012; —lar, 1012

bayrak, 27, 38, 40, 118, 124, 222, 224, 238, 261, 534, 535, 536, 538, 582, 803, 869, 905, 917, 1008; ak —, 534, 949; beyâz —, 260, 918; kırmızı —, 509; sarı —, 509; — bedeli, 38; —dâr, 341, 902; alay —ı, 534, 538; vire —ı, 26; yüğrük —ı, 535, 604; — -ı Sultânî, 299; —lanmak, 582; —lar, 75, 136, 171, 184, 188, 203, 214, 225, 327, 341, 411, 533, 645, 875, 879, 901, 915, 972, 1009, 1034; ak —lar, 947; harbî —lar, 443; ser-nigûn —lar, 94, 972, 1040; alay —ları, 123, 693, 936; serdengeçen —ları, 869; —lı, 123; çift —lı halkârî mızrak, 90; —lı mızrak, 996; — sâhibleri, 188

bayram, 308, 603, 730, 816, 1055, 1076; kara —, 158; —î, 63; — mevâcibi, 354, 831; — namâzı, 41, 304

BAYRAM AĞA/ÇELEBİ/PAŞA, Turnacıbaşı, 545; kendisine sultân verilmesi, 545; Zağarcıbaşı, 576; Rumili'ne devşirmeye gönderilmesi, 576; Yeniçeri Kethudâsı tayin edilmesi, 583; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 584; azli, 600, 727; Altıncı Vezîr, 679; Mısır Vâlîsi, 679, 830; Vezîr, 723; Rumili Beylerbeyi tayin edilmesi, 729; Kā'im-makām tayin edilmesi, 736; muhâfaza-i Budun'a tâlib olması, 743; Kā'im-makām, 742, 743, 745, 749, 750, 766, 774, 778; İstanbul muhâfazasına kalması, 746; İstanbul'un hisârını ağartması, 767; Sadrazam ve Serdâr tayin edilmesi, 778; Sadrazam (1636-1638), 778, 779, 785, 790, 793, 794, 827; vefâtı, 796, 817; biyografisi, 817; serdârî-i —, 778

BAYRAM AĞA/PAŞA, Silahdârlıktan Yeniçeri Ağalığı'na getirilmesi, 567; ağalıktan azli, 567; Bosna Eyâleti'nin verilmesi, 567

Bayram Bey Câmi'i, — haremi, 198

Bayramî/yye, 624; e'izze-i —, 483; meşâyıh-ı —, 236, 614; tarîk-ı —, 82, 236

BAYSUNGUR (Danyal'ın oğlu), Hind Pâdişâhı olması, 658; katli, 658-659, 659n

bâzâr, 597, 748, 763, 783, 863, 880; büyük —, 863; hilâl-i —, 279; — arabası, 561; — -ı i'tibâr, 12, 841; — -ı yağma, 379

Bazarcık (Burusa nevâhîsinden), 390; — menzili, 747

Bâzergân Tekyesi (İstanbul'da), 495

bâzergân, — -beçe, 634; —lar, 60, 151, 232, 393, 435, 480, 671

BEBR EFENDİ (Konya Kadısı, Rızâyî 'Ali Çelebi'nin babası), 697

Bécs, bkz. Beç ⟨Bécs/Wien⟩

Becskerek, bkz. Beçkerek ⟨Becskerek⟩

Beç ⟨Bécs/Wien⟩, 25, 59, 77, 112, 166, 229, 338, 350, 360, 366, 472, 479, 531, 669, 895, 1031; — elçisi, 567; — hâkimi, 346; — Hisârı, 44, 894; — Kal'ası, 522, 850, 852, 894; — Kıralı, 19, 894; — mukâbelesi, 531; — şehri, 345

Beç-kapusu, 187, 240, 242; — semti, 204, 206; — yakası, 208

Beçkerek ⟨Becskerek⟩, 96, 147; — Sahrâsı, 146

Bedâyi'ü'l-âsâr (Cinânî-i Burusavî'nin), 98

bedel, 60, 79, 168, 285, 366, 434, 490, 517, 522, 642, 698, 1007, 1013, 1025, 1026; bî- —, 132, 673, 674, 1000; bayrak —i, 38; zahîre —i, 690; — -i bâde ve 'arak, 395; zuhûr-ı — -i tîmâr, 1025; — -i zahîre, 169

beden ⟨kale duvarı⟩, 39, 58, 213, 341, 600, 975, 1026; burc u —, 228, 487, 692; kal'a —i, 591; tedbîr-i mizâc-ı — -i kal'a, 308; —ler, 28, 39, 139, 486, 552, 597, 631, 638, 688, 692, 801, 802, 914, 915; taşra hisâr —leri, 597

beden ⟨vücut⟩, tedbîr-i —, 103; mürg-i cânı âşiyân-ı —den pervâz eylemek, 804; —inde sağ yer kalmayınca döğüşmek, 389; başların —lerinden tirâş eylemek, 303; hâbı —lerine harâm kılmak, 308

bedestân, 978; ashâb-ı —, 978

bedoloşka, 26, 42, 44, 47, 56, 83, 95, 108, 133, 135, 148, 203, 237, 241, 339, 621, 666, 679, 701; — fındığı, 44, 56; — mühimmâtı, 617; — toplar, 856

Bedre (Bağdâd Eyâleti'nde), 822

BEDREDDÎN MAHMÛD EL-HÂLÎ, bkz. Benli Mahmûd ⟨Bedreddîn Mahmûd el-Hâlî⟩

BEHRÂM AĞA (Samsoncubaşı), 401

BEHRÂM AĞA/BEY (Rûznâmeci İbrâhîm Efendi etbâ'ından, Murâdpaşa Türbesi önünde sâkin), 985

Behrâm Kethudâ Medresesi (İstanbul'da), 244

BEKAN-OĞLU ⟨Batthyány⟩ (Macar soylu ailesi), 350, 368, 531

BEKİR AĞA, taraf-ı Pâdişâhî'den kılıc-kaftân ile gelmesi, 1064

BEKİR AĞA/PAŞA, Kara/Basralı —, 635; Mûsul Eyâleti'nin verilmesi, 647; Mûsul'da mü-

ceddeden kal'a binâsı ile görevlendirilmesi, 706

BEKİR BEY (Şâm-ı şerîf Alaybeyi); — hâtûnu, 143

BEKİR ÇELEBİ (Mevlânâ evlâdından), 712, 793; İstanbul'a sürgün edilmesi, 793, 793n

BEKİR EFENDİ (Re'îsü'l-küttâb), Revân cânibinden Murtezâ Paşa'nın na'şı ile gelmesi, 770

BEKİR EFENDİ/PAŞA, Şıkk-ı Sânî Defterdârı, 516; Darbhâne üzerine nâzır tayin olunması, 516; Âsitâne Defterdârı, 654; Başdefterdâr tayin edilmesi, 654; Kā'im-makām olması, 665; Defterdâr, 676, 679, 829; katli, 685; biyografisi, 700

BEKİR PAŞA (Mar'aş Beylerbeyi), 691

BEKİR PAŞA (merhûm Kapudan), 858

BEKİR PAŞA (Tımışvar Beylerbeyi), 782

BEKİR SÜBAŞI/PAŞA/HÂN ('Atâ Hân), Bağdâd'a müstevlî, 540, 569, 584, 585, 586, 587, 589, 590, 591, 592, 594, 595, 596, 597; öldürülmesi, 598; ceng-i —, 586; ref'-i —, 589; — oğulları, 585

BEKTÂŞ AĞA, Zağarcıbaşı, 758; Yeniçeri Kethudâsı, 808; Ocak ağalarından, 1010, 1011, 1029, 1030, 1033, 1041, 1042, 1043, 1044, 1047; Burusa Sancağı'nın verilmesi, 1048

BEKTÂŞ BEY/PAŞA, Solnok Beyi, 110; Eğri Beylerbeyi, 153; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 323; Budun Beylerbeyi, 327, 328, 343; —'nın tercemânı, 328

BEKTÂŞ HÂN (Hâkim-i Bağdâd), 804, 805, 808

Bektâşî, —yân, 583; meşveret-i —yân, 1010; vak'a-i a'yân-ı —yân, 1047n; vak'a-i inkisâr-ı —yân, 1047; zümre-i —yân, 444

Bektâşîler Tekyesi (Rumili Hisârı'nda), 506

bel, 533, 709, 749; — bağlamak, 579; —i/leri bükülmek, 214, 318

belâ, 102, 309n, 315, 818, 1046, 1057n; bin —, 428; girdâb-ı —, 132; hancer-i —, 370; rehîn-i eşedd-i —, 277; zencîr-i —, 395; —lar, 3; 'aşk —sı, 540; cehli —sı, 681; dünyâ —sı, 245; tama'-i hâm —sı, 821; tâzelik —sı, 561; teftîş —sı, 750; Allâh/Hakk —sın virsin, 423; — -yı âsmânî, 275; — -yı derd-mendân, 309; — -yı nâ-gehânî, 847

belâgat, fenn-i —, 440; üstâdân-ı fenn-i —, 438; — -i îcâz, 546; — -mazmûn, 673; — -şi'âr, 144, 622; — -'unvân, 181

beldâr, 930; —lar, 865, 871; üstâd —lar, 866

belde (ayrıca bkz. bilâd), 132, 230, 276, 383, 387, 445; a'yân-ı —, 733; civâr-ı —, 274; melâhide-i —, 274

beled, 483; a'yân-ı —, 741, 955; hâric-i —, 415; kādî-i —, 273, 923; nefy-i —, 377, 550, 1058; revâfız-ı —, 279; 'ulemâ-i —, 572; zabt-ı —, 274

Belengân ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Belgırad, 20, 28, 29, 30, 38, 49, 50, 66, 67, 69, 72, 77, 80, 85, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 111, 127, 129, 133, 137, 141, 142, 147, 151, 156, 157, 159, 166, 169, 170, 184, 193, 199, 200, 201, 202, 207, 208, 227, 229, 231, 233, 237, 242, 243, 244, 247, 256, 260, 264, 264n, 296, 315, 318, 322, 330, 335, 337, 342, 345, 355, 361, 362, 369, 380, 391, 426, 433, 447, 470, 471, 481, 484, 505, 652, 742, 748, 789, 1044; cânib-i —, 150, 317; Kal'a-i —, 229; mahmiyye-i —, 325; Sahrâ-yı —, 141; — cânibi, 41, 200, 226, 344; — değirmenleri, 59, 184; — Firenkleri, 356; — halkı, 170; —î, 751; hurde, züyûf —î akça, 1044; — İskelesi, 230; — Kādîsı, 522; — Kal'ası, 158, 671; — Kazâsı, 1049; — kışlası, 27, 41, 58, 67, 141, 169; — kurbı, 146; — meştâsı, 259; — muhâfazası, 95; — mukābelesi, 198; — nâzırı, 147; — Sahrâsı, 129, 157, 158, 169; — şaykası, 528

Belh, 50

belvân, — direkleri, 77; kebîr —lar, 72

benâdır, — -ı bahriyye, 679

bende, 10, 23, 89, 162, 239, 249, 340, 361, 413, 488, 766; havâss-ı —gân, 468; zümre-i — -ı Âl-i 'Osmân, 776; —gân-ı mahsûs, 270

bender (ayrıca bkz. benâdır), 451; —ler, 142, 431

Bender, 67, 491, 667; — beyi, 67

Benefşe/Menekşe ⟨Monemvasia⟩, 883, 884, 886, 887, 888, 889, 891; — cânibi, 1075; — İskelesi, 876, 881, 886; — kenârları, 899; — Limanı, 890; — sevâhili mukâbelesi, 858; — tarafı, 891; — yolu, 944

beng, 395; —î, 140

Beng ü Bâde (Fuzûlî-i Bağdâdî'nin mesnevîsi), 243, 243n

BENGÎ MEHEMMED EFENDİ (Müte'ayyin sipâhîlerden), ölümü, 998

Benî Harâm, — Kazâsı, 673

Benî Müdlic, bkz. Müdlic 'Arabı

BENLİ MAHMÛD ⟨Bedreddîn Mahmûd el-Hâlî⟩, 'Ali Paşa-yı Atîk Medresesi müderrisliği için yapılan imtihâna katılması, 21

bennâ, 921

berât, 243, 280, 423, 614, 617, 700, 824, 882, 910; — -ı 'âlî-şân, 606; — -ı Pâdişâhî, 610; — -ı Sultânî, 130; —lar, 882

Berat, bkz. Arnavud Belgıradı

Berât, Leyle-i —, 178, 492; Regā'ib ve — ve Kadir namâzları, 773

Beregh, 850n

Berek, Nehr-i —, 206; — Suyu, 207, 208, 209, 222

bereket, 693, 772, 1058, 1071; şehrimizin —i, 675; — -i sohbet, 14; — -i şehr-i İstanbul, 675; — -i vüzerâ, 713

Berende ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

berf, 724n; nüzûl-i —, 664; — -i sefîd, 863; — ü bârân, 222, 245, 324, 462, 686, 687, 764

Bergama, 357; — Arpalığı, 1038, 1077; — Hisârı, 729; —lı, 501

bergeşte, 195; —ler, 403

Bergofca (Sofya kurbında), 712

BERHÛRDÂR BEY (Bağdâdlı lağımcı ve topçu), giriftâr olması, 633-634

berîd, 275, 285, 302, 304, 305, 309; irsâl-i —, 279; vürûd-ı —, 304; — -i müjde-resân, 542; — -i nâ-hencâr, 285

Beriz-kasteli Nâhiyesi, 929

berk, bârân u —, 999; — -i hâtıf, 454

Berküşad, — Sancağı, 281

Bersakum, 849

berş, 395

Berzence, 202, 206, 219; — kurbı, 192; — Palankası Sahrâsı, 186; — tarafı, 223

besâtîn, 83

BESTAM AĞA (Safevî Şâhı'nın mu'temed-i devleti), 285

BESTAM BEY (Kızılbaş ile ittihadı olan Kürd beylerinden), 687

beşâret, 476, 936, 937n; — -i feth ü nusret, 342; —nâme, 288, 936; haber-i — -resân, 881

beşâşet, 374, 488

beşer, 792; makdûr-ı —, 228, 827, 921, 975; sun'-i —, 125; tab'-ı —, 457; tıbâ'-i —iyye, 337; ber-muktezâ-yı —iyyet, 535

beşere, 501

Beşiktaş, 66, 451, 462, 474, 516, 543, 549, 788, 1039, 1053

BEŞÎR AĞA, Revân fethi müjdesi ile İstanbul'a gönderilmesi, 760, 766

beşlü/beşli, — ağası, 31, 206, 210; —ler, 29, 31, 32

Beş-parmak, 692, 695; — yoluyla, 695

BETHLEN GÁBOR, bkz. Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩

BETLEN GABOR ⟨Bethlen Gábor⟩, (Erdel Hâkimi/Kıralı), 470, 471, 472, 473, 498, 517, 518, 530, 531, 567, 611, 650, 651, 659, 660, 668, 669, 669n, 671, 782, 849, 850n, 852, 852n, 893n; ahvâl-i —, 470; âmed ü reft-i

—, 517; cenge-i —, 530; galebe-i —, 566; mektûbe-i —, 671; — mûdâdı, 566

BETLEN GABOR-OĞLU, bkz. Koca Betlen (István Bethlen)

Betleso (Kandiye Hisârı'na iki sâ'at mesâfede karye), 920

bevâdî, ahâlî-i —, 310

bevâr, dâr-ı —, 55, 184; dârü'l- —, 195, 385, 866

bey, 30, 33, 38, 48, 63, 111, 167, 170n, 190, 238, 260, 322, 342, 391, 464, 510, 610, 637, 654, 729, 867, 881, 888, 941n, 979, 1012, 1042, 1063n; ma'zûl —, 1001, 1012; nâmdâr —, 1043; — gemisi/gemileri, 499, 891, 919, 945, 946, 971, 1008, 1009, 1016, 1018, 1020, 1027, 1032, 1039, 1054, 1061, 1074, 1075, 1076; —ler, 25, 28, 32, 33, 37, 38, 60, 72, 86, 87, 89, 90, 107, 110, 111, 128, 147, 187, 188, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 216, 218, 219, 224, 344, 383, 388, 392, 403, 405, 409, 410, 437, 464, 472, 481, 490, 509, 587, 588, 589, 601, 604, 621, 628, 631, 656, 692, 704, 745, 748, 762, 770, 775, 777, 780, 797, 858, 873, 908, 910, 919, 955, 971, 1012, 1016, 1017, 1020, 1024, 1025, 1026, 1028, 1029, 1029n, 1039, 1040, 1042, 1046, 1067; cümle —ler, 59, 185, 186, 1067; ma'zûl —ler, 758, 760-761, 1011; münhezim —ler, 657; nâmdâr —ler, 8, 345, 520, 1066; rehîn —ler, 89; serhaddlerde olan —ler, 620; vasatü'l-hâl —ler, 36; yarar —ler, 882; etrâf —leri, 286; etrâf u eknâf —leri, 580; —ler mührü, 499; —lik, 1063n; — -zâdeler, 89, 90, 94, 110, 463, 876; esîr — -zâdeler, 327; makbûl — -zâdeler, 431; tabl u 'alem sâhibi — -zâdeler, 575

bey', 71, 151, 171, 889, 892, 1000, 1076; emr-i —, 416; ucuz bahâyla —, 84; — men-yezîd, 924, 954, 993

BEYÂNÎ (Kestel Medresesi'nde müderris, Şâm'da Havrân Kadısı, Ekmel Efendi halîfesi), biyografisi, 145

bey'at, 63, 358, 500, 554, 556, 584, 826, 987, 992; ahz-ı —, 132; emr-i —, 287, 292, 507, 554; —da tereddüd, 566

BEYÂZÎ HASAN EFENDİ (Mekke-i Mükerreme, Burusa, Edirne ve İstanbul Kadısı), İstanbul Kazâsı'nın verilmesi, 1048; biyografisi, 1070

Bey-bâzârı, 580, 1022

Beykoz, 821

beylerbeyi, 60, 79, 86, 104, 139, 286n, 295, 347, 350, 359, 380, 391, 408, 432, 509, 522, 573, 581, 586, 589, 595, 633, 634, 635, 654, 713, 756, 758, 765, 792, 1072; alçak —, 589; ihtiyâr —, 596; — 'arzı, 790; — çâvuşu, 380; —ler, 42, 57, 77, 117, 127, 168, 188, 241, 299, 379, 435, 438, 463, 481, 486, 528, 534, 564, 585, 621, 638, 652, 676, 689, 690, 695, 704, 748, 755, 756, 760, 770, 807, 810, 822, 823, 838, 955, 1013; cümle —ler, 43, 59, 497; ma'zûl —ler, 748; züğürd —ler, 426; —lik/likler, 56, 72, 192, 318, 362, 380, 426, 448, 468, 570n; —lik emri, 353; —lik pâyesi, 322; —lik rütbesi, 295

Beylerbeyi Medresesi (Edirne'de), 13

Beyrût, 430, 448, 749; — mukāta'atı, 1032

Beyşehri, 13n, 797n; — beyi, 760, 912; — Sancağı, 1022

beyt/beyit (ayrıca bkz. ebyât), 6, 64, 131, 132, 147, 162, 179, 343, 377, 396, 397n, 452n, 512, 621, 661, 673, 683, 697, 759, 774n, 870, 934n, 955; ta'miyeli —, 475n; — -i belâgat-mazmûn, 673; şâh- — -i kasîde-i hasb-i hâl, 924; tâc- — -i manzûme-i berâ'at, 181; — -i meşhûr, 439, 502; — -i tatayyur-gûne, 101; — -i zîbâ, 683

Beyt, sütûn-ı —, 417; ta'mîr-i —, 457; — -i 'atîk, 958; — -i mu'azzam, 442; — -i mükerrem, 442; — -i şerîf, 696, 697, 958; —ü'l-harâm, 6

Beyt-i Cibrîn, Kal'a-i —, 418

beytûtet, 415

Beytü'l-Makdis, 712

Beytü'l-mâl, 427, 429, 566, 569, 722; emvâl-i —; mübâlaga —, 519; — emîni, 480; — -i Müslimîn, 549

BEY-ZÂDE (Serkeşân-ı sipâhtan), 381

BEY-ZÂDE MEHEMMED ÇAVUŞ, Erdel Voyvodası Rakoçi (György Rákóczi I)'ye mektupla gönderilmesi, 893

BEYZÂVÎ (Nâsıruddîn Ebû Sa'îd 'Abdullâh b. 'Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî), (Müfessir), 99n, 662n

bez, — çözmek, 955; yanmış — kenârı, 632

bezle-gûy, 236

bezm, 386; sâkī-i —, 396; fenâ —i, 180; — -i rezm, 588

Bezzâzistân, 377, 563; — dellâlı, 989; — etrâfı, 564, 1056; — kethudâsı, 495, 1044

bıçak, 566; — kemiğe dayanmak, 1020

BIÇAKÇI-ZÂDE (Sipâh zorbalarından), 581

BIYIKLI MAHMÛD (Selânik sâkinlerinden olup dirliği çalınan sipâhîlerden, Yenicâmi' Vak'ası'na katılan âsîlerin önde gelenlerinden), 994, 996; katli, 1001, 1001n

Biga, 389; — Sancağı, 923

bihişt, 502, 791

Bihrûz (Bağdâd'ın doğusunda bir büyük karye), 587

bikā, 171, 424, 460, 462, 823, 928

bilâd, 3, 68, 131, 235, 273, 380, 525, 570, 680; ahâlî-i —, 142, 174n; hafaza-i —, 299; tahrîb-i —, 149, 149n, 338, 352, 355, 379; teshîr-i —, 855; umûr-ı —, 97; — -ı celîle, 13

Bilâd-ı Selâse, Hâric-i —, 182

bîm, istîlâ-yı havf u —, 572; iş'âr-ı —, 312; — -i cân, 840, 917, 988, 989

bîmâr, 62, 831; —eler, 1046n; —hâne, 395; —î galebe eylemek, 826

binâ, 8, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 44, 46, 53, 54, 65, 66, 72, 76, 77, 83, 88, 93, 94, 103, 108, 111, 128, 130, 139, 142, 164n, 167, 192, 195, 196, 198, 229, 230, 237, 259, 277, 306, 307, 315, 339, 342, 368, 373n, 380, 383, 417, 417n, 418, 431, 443, 446, 448, 450, 458, 459, 460, 461, 461n, 462, 465, 467, 470, 471, 475, 486, 494, 495, 497, 504, 506, 524, 527, 529, 534, 571, 574, 584, 593, 599, 629, 650, 677, 681, 683, 685, 686, 688, 689, 691, 693, 696, 697, 701, 703, 706, 730, 736, 742, 743, 758, 761, 775, 776, 778, 783n, 794, 812, 816, 817, 819, 840, 844, 845, 853, 860, 862, 863, 872, 880, 898, 901, 906, 911, 912, 920, 925, 950, 958, 960, 989, 992, 1000, 1001, 1004, 1020, 1021, 1022, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1033, 1038, 1059; 'azîm —, 524, 1003, 1035; bakıyye-i —, 278; eczâ-i —, 276; eser-i —, 574; kâr-gîr —, 912; sâlim —, 1059; —hâ-yı kâr-ger, 871; — -i hisâr, 76, 277; — -i kal'a, 465, 649, 1024; — -i kasr-ı 'âlî, 840; — -i mescid, 458; —lar, 1004; 'âlî —lar, 757; husrevânî —lar, 862; ma'mûr —lar, 763; metîn —lar, 919n

birâder, 6, 7, 10, 12, 51, 100, 103, 107, 112, 129, 132, 153, 160, 161, 173n, 194, 197, 231, 243, 257, 257n, 296, 331, 333, 355, 358, 361n, 392, 396, 404, 451, 456, 482, 493, 493n, 500, 503, 513, 520, 548, 570n, 571, 576, 579, 580, 599, 605, 616, 622, 663, 666, 688, 694, 697, 725, 731, 779, 782, 797, 823, 826, 833, 839, 882, 894, 956, 957, 977, 1007, 1014, 1017, 1017n, 1031, 1052, 1061, 1072; büyük —, 21, 356; gadr-i —, 130; küçük —, 713; na'y-ı —, 482; ulu —, 129; — -i ekber, 1002; — -i emced, 513; — -i kihter, 197, 357; — -i uhrevî, 484; —ler, 64, 243, 281, 876, 989, 1002, 1021; — -zâde, 104n, 173, 250, 483, 600, 680, 745

Birecik, 486, 574, 685, 786, 795; — voyvodası, 762

Birgi, 626

BİRGİLİ CENNET KARI-OĞLU, bkz. Cennet-oğlu/İbn Cennet

BİRGİLİ MEHEMMED EFENDİ, 453, 771, 1058

Bîsütûn Dağı, bkz. Kûh-ı Bîsütûn

BİTLİ 'ALİ EFENDİ ('Ali b. 'Abdî), (Defterdâr-zâde —), (Defterdâr 'Abdî Çelebi'nin oğlu; Rodos, Burusa ve İstanbul'da kadı), biyografisi, 10-11

Bobofca (Babócsa), 185, 186; feth-i —, 185; — kal'ası, 185, 202; — muhâsarası, 185; — semti, 185

BOCSKAI ISTVÁN, bkz. Boçkayı (Bocskai István)

BOÇKAYI İŞTVAN/BOÇKAYI HÂKİM/BOÇKAYI KIRAL (Boeskai Istvân), (Macar bey zâdelerinden, Erdel Kıralı), 326, 327, 328, 343, 344, 345, 350, 360, 365, 366, 473; ölümü, 370-371, 473; zuhûr-ı —, 326; — hükümeti, 365; — zuhûru, 326

Bodrum Hisârı, 1075

BODUR CA'FER (Ca'fer-oğlu), (Ca'fer Re'îs'in oğlu, Girid'e yardım taşıyan kalyonlardan birinin kapudanı), 886-887

Boğan (Şehrizor civârında), 688

boğaz, — boğaza, 121, 308; — derdine düşmek, 1027; —ı altından, 424; —ı ele virmek, 947; —ına dek, 628; —ın ayıtlamak, 6; —ını kesmek, 369; —lamak, 244, 548; —ları altun zencîrli, 190

boğaz, 75, 94, 204, 386, 400, 462, 487, 619, 627, 690, 691, 692, 693, 758, 814, 815, 905, 933, 937, 946, 947; dar —, 135; teng —, 619; —lar, 467, 626

Boğaz, 260, 611, 788, 901, 903, 964, 965, 971, 982, 1006, 1007, 1026, 1027, 1029n, 1061, 1073; — imdâdı, 1027; — muhâfazası, 1025; — muhâsarası, 1027; — nihâyeti, 1027; — semti, 903

Boğazhisâr/Boğazhisârı, 432, 456, 611, 749, 982, 1027, 1054, 1072

Boğdan, 43, 60, 71, 85, 141, 194, 458, 465, 491, 531, 539, 543, 824, 1031, 1062, 1063; ahvâl-i —, 1062; ceng-i —, 532; küffar-ı —, 67; sınur-ı memleket-i —, 541; voyvoda-i —, 60, 531; — 'askeri, 821; — beyi/beyleri, 60, 471, 531, 1063n; — dâr-ı mülkü, 520; — gâreti, 532; — haddi, 539; — hâkimi/hâkimleri, 473, 498; ümerâ-i —'ın mu'teber bey-zâdeleri, 539; —'ın tuğyânı, 60; — kılâ'ı, 518; — küffârı, 67; — memleketi, 457, 575; — ordusu, 1063n; — Sahrâsı, 528; — semti, 62, 76; — serdârı, 1062; — sınuru, 528; — şehirleri, 491; — tâ'ifesi, 392; — vilâyeti, 71, 76, 491, 498; — voyvodalığı, 519; — voyvodası/voyvodaları, 59, 60, 67, 472, 473, 491, 531, 539, 650, 821, 1062, 1063n, 1064; — yakası, 741

BOĞDAN BEY-ZÂDESİ, Aron ⟨Aron Tiranul⟩ yerine Kā'im-makāmı Ferhâd Paşa tarafından Boğdan voyvodası tayin edilmesi, 60

Boğdanişt, 531

BOKÇU MURÂD (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

Bolavadin, 680, 747, 791; — Köprüsü, 351

Bolayır, 450, 456

Bolu, 45; — alaybeyisi, 118; — beyi, 79, 637, 793; — kurbı, 1041; — Sahrâsı, 825; — Sancağı, 385, 793, 808, 990, 990n, 1042

borc/borç, 851

BORIZEN SÜLEYMÂN, Safevîler ile işbirliği halinde olduğunun tespiti ve katli, 304

Borsod, 850n

Bosna, 17, 27, 37, 44, 182, 229, 262, 296, 323, 356, 498, 753n, 952; ahvâl-i serhadd-i —, 950, 1053; serhadd-i —, 8, 17, 20, 128; — ahâlîsi, 296; — 'askeri, 8, 17, 41, 72, 95, 128, 136, 137, 200, 317, 491, 745, 895; — beylerbeyiliği, 296, 371, 449; — beylerbeyisi, 8, 17, 25, 42, 58, 77, 94, 128, 133, 136, 137, 152, 154, 170, 237, 260, 264, 339, 340, 344, 533, 650; — cânibi, 951; — defterdârı, 418, 951; — diyârı, 164, 164n, 296, 1012, 1034; — Eyâleti, 44, 247, 256, 296, 317, 355, 478, 490, 491, 543, 566, 567, 652, 678, 753, 808, 950, 981, 1006, 1031, 1048, 1049, 1078; — gāzîleri, 745; — halkı, 323; — kādîsı, 492; — Kazâsı, 481n, 494, 614; — kapu kethudâları, 1031; —lı, 13n; — Paşası, 39; — serhaddi, 17, 19, 95, 350, 367, 951, 978, 979, 981; — şerîrleri, 1031; — vâlîsi, 745, 1053; —vî, 12, 335, 377, 378, 505, 624n, 727, 728, 832, 926, 1023; —viyyü'l-asl, 233, 315, 593, 896, 959, 1070; —'ya mutasarrıf, 981

Bosna Akhisârı, bkz. Akhisâr ⟨Prusac⟩

BOSNAVÎ MAHMÛD AĞA (Muslihüddîn Ağa dâmâdı), Yeniçeri Kethudâsı tayin edilmesi, 963

bostân (ayrıca bkz. besâtîn), 584; gılmân-ı —, 469; —cı, 70, 552, 789, 842, 987, 1003; silâhlı —cı, 552; —cılar, 69, 546, 548, 550, 553, 554, 559, 611, 842, 987, 1011; aşağı

—erlar odası, 1060; nihâl-i meyvedâr-ı — -i ma'ârif, 357; —îler, 748; —iyân, 842, 987; — oyukları, 6; —ü'l-'ârifîn-i 'ilm ü kemâl, 144

Bostân (İranlı şair Sa'dî-i Şîrâzî'nin Farsça mesnevîsi), 12

BOSTÂN EFENDİ (Mustafa b. 'Ali, Sahn Müderrisi, Anadolu ve Rumili Kazaskeri), 12, 182

BOSTÂN PAŞA, Rakka Beylerbeyi tayin edilmesi, 545; Kerkük Beylerbeyi, 586, 587, 588, 589, 599, 618, 629; Adana Beylerbeyi, 654, 655, 656

Bostân şerhi (Şem'î'nin), 12

bostâncıbaşı, 63, 66, 73, 139, 246, 266, 292, 318, 329, 354, 378, 390, 459, 466, 477, 489, 546, 556, 559, 573, 616, 655, 716, 728, 736, 742, 842, 987, 1047; —habsi, 749, 770; —lık, 66, 295, 363, 526, 664, 927, 1023, 1072 Edirne —sı, 835, 839

BOSTÂN-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Mehemmed b. Mustafa el-Ma'rûf be-Bostân-zâde), 374, 475, 623n, 829n; Şeyhülislâmlıktan azli, 6, 7n; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 7n, 15; Rumili Kazaskeri, 15, 100, 334, 512; ikinci defa Şeyhülislâm tayin edilmesi, 22; ikinci defa Şeyhülislâm, 19, 64, 66, 71, 73, 96, 138, 176, 197, 289, 461; vefâtı, 138, 176, 289, 289n; biyografisi, 143-144; — birâderi, 357; — imâmeti, 64; — kızı, 429; — mahdûmu, 23, 829; —'dan mülâzım, 460, 512, 541, 623

BOSTÂN-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Şeyhülislâm Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin oğlu), Boyalı Mehemmed Paşa'nın kızlarından biri ile nikâhlanması, 23; İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 331; birinci defa Anadolu Kazaskeri, 501; birinci defa Rumili Kazaskeri, 501; Sultân Osmân Vak'ası'na müdahil, 551, 554; ikinci defa Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 564; ikinci defa Anadolu Kazaskeri, 828; azli, 828n; ikinci defa Rumili Kazaskeri, 584, 584n, 828; vefâtı, 623n; biyografisi, 623

BOSTÂN-ZÂDE MUSTAFA EFENDİ (Şeyhülislâm Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin birâderi), Anadolu Kazaskeri, 289, 290; birinci defa Rumili Kazaskeri, 289, 290; azli, 289; ikinci defa Rumili Kazaskeri, 289; azli, 199, 289; biyografisi, 357

BOSTÂN-ZÂDE YAHYÂ EFENDİ (Şeyhülislâm Bostân-zâde Mehemmed Efendi'nin oğlu), İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 830n; azli, 830n; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 577; Anadolu Kazaskeri, 828, 828n; Rumili Kazaskeri, 828, 829n, 830n; azli, 830n; vefâtı, 830n; biyografisi, 829-830

Boşnak, — zorbaları, 715

BOYALI HÜSEYİN BEY (Sirem Alaybeyi), 88

BOYALI NİŞÂNCI PAŞA, bkz. Mehemmed Paşa, Boyalı —

boyar, —lar, 97, 980, 1068

BOYNUEĞRİ PAŞA, bkz. Mehemmed Paşa, Boynueğri —

BOYNUİNCELİ BEYİ 'ÖMER (Türkman eşkıyâsından), katli, 730

Bozok, — beyi, 795, 855, 864; — Sancağı, 803

bölük, 30, 33, 35, 37, 38, 44, 134, 156, 171, 226, 240, 247, 260, 262, 304, 347, 348, 354, 364, 382, 383, 398, 399, 402, 408, 426, 458, 469, 532, 547, 559, 561, 649, 663, 665, 677, 690, 714, 717, 720, 741, 755, 765n, 769, 777, 817, 853, 878, 880, 890, 895, 907, 919, 927, 929, 932, 935, 939, 959, 976, 982, 991, 992, 1004, 1023, 1042, 1072; altı —, 19, 112, 117, 118, 129, 155, 293, 317, 319, 338, 364, 387, 413, 602, 617, 629, 690, 888, 1013, 1028; aşağı —/ler, 631, 950, 1051, 1053; dört —, 124, 325, 764; — ağası/ağaları, 85, 147, 159, 168, 184, 251, 354, 549, 564, 576, 577, 677, 680, 714, 721, 722, 736, 738, 739, 750, 754, 760, 785, 888, 896, 933n, 1047, 1051; — ağalığı/ağalıkları, 353, 1034; —başı/başılar, 172, 260, 384, 386, 387, 388, 415, 420, 579, 589, 605, 609, 612, 704, 776, 991, 1027; — bölük, 379, 411, 676, 691, 692, 885n, 986n; — çâvuşu/çâvuşları, 251, 631, 942; — halkı, 26, 27, 41, 69, 74, 106, 107, 109, 137, 141, 151, 153, 192, 240, 244, 328, 345, 364, 388, 402, 478, 486, 499, 534, 535, 580, 621, 630, 649,

696, 704, 742, 756, 758, 824, 876, 960, 991, 1010, 1027, 1041, 1048; dört — halkı, 72; sol — halkı, 58; — ihsân itmek, 76; — ihtiyârları, 631, 715; iki — küffâr, 201; —ler, 414, 601, 811, 914, 977, 1011, 1026; yemîn ü yesâr —ler, 156; sağ ve sol —ler, 620, 1051; sağ kol —leri, 319; — recâ itmek, 256; — sipâhîleri, 1000; altı bölük — sipâhîleri, 528; — şartıyla, 69, 134, 241, 679, 704; — zâbitleri, 678, 705, 786, 1010

Bratislava, bkz. Pojun ⟨Pozsony/Bratislava⟩, Fresburk ⟨Pressburg/Bratislava⟩

Brăila, bkz. İbrail ⟨Brăila⟩

Bucak Tatarı, 651, 667, 843, 851

Buda, bkz. Budun ⟨Buda⟩

BUDAK-ZÂDE, 1029

Budile (Boğdan vilâyetinde Turla Suyu ⟨Dniester⟩ kenârında palanka), 498

Budun ⟨Buda⟩, 19, 20, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 58, 59, 69, 72, 77, 78, 79, 80, 88, 89, 90, 91, 93, 96, 133, 134, 135, 137, 141, 146, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 186, 187, 201, 202, 203, 227, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 256, 260, 261, 263, 323, 325, 337, 338, 339, 342, 345, 355, 365, 368, 396, 499, 522, 566, 650, 660, 668, 669, 782, 842, 893; a'yân-ı serhadd-i —, 848-849; Eski —, 77, 134, 149, 152, 240, 263, 324; muhâfaza-i —, 743; muhâsara-i —, 152, 240; — ahvâli, 186; — 'askeri, 25, 26, 28, 30, 43, 44, 47, 86, 136, 203, 237; — azebler ağası, 669; — Beylerbeyiliği, 1029n; — beylerbeyisi, 25, 35, 47, 77, 115, 133, 137, 141, 153, 167, 203, 239, 327, 344, 365, 366, 367, 447, 470, 475, 479, 517, 536, 543, 611, 742, 748, 782, 787, 787n, 891, 895; — cânibi, 27, 32, 57, 186, 260, 261, 263, 323, 325, 337, 338, 339, 340; — defterdârı, 91, 200-201; — ehl-i tîmârı, 651; — etrâfı, 90, 169; — Eyâleti, 27n, 46, 92, 153, 184, 186, 201, 204, 247, 323, 407, 470, 489, 498, 569, 578, 616, 745, 779, 810, 829, 829n, 830, 848, 889, 926, 956, 1030, 1061, 1072; — gönüllü ağası, 35; — halkı, 134; — havâlîsi, 344; — Hisârı, 240; — istihlâsı, 152; — kâdîsı, 137, 239, 325, 365, 366; — Kal'ası, 27, 149, 152, 153, 154, 167, 240, 337, 452, 471, 489; — kul-oğulları, 192; — kulu, 29; — kurbı, 40, 166; —lu, 78, 241, 651; — memleketi, 59; — muhâfazası, 29, 69, 108, 127, 128, 133, 137, 142, 146, 156, 170, 186, 189n, 204, 239, 260, 264, 344, 522, 668; —muhâfızı, 489; — müftîsi, 668, 832; — mühimmâtı, 200, 263-264; — neferâtı, 894; — Paşası, 17, 25, 42, 210; — Sahrâsı, 27; — semti, 40, 202; — serhaddi/serhadleri, 28, 69, 72, 85, 91, 152, 418, 895; — sükkânı, 167; — tarafı, 25, 184, 202; — varoşu, 152; — yeniçeri ağası, 342; — yeniçeri ağalığı, 91; — yolu, 185

buğday, 87, 88, 111, 696, 463, 696, 885, 892, 945; yavan —, 150; — gemisi, 521

Buhârâ, 13, 291; — Hânı, 649

Buhârî, bkz. *Sahîh-i Buhârî*

BUHÂRÎ MEHEMMED (Şeyh Mehemmed el-Buhârî), (Meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den), biyografisi, 13

buhrân, âhır-ı yevm-i —, 308; eyyâm-ı —, 308

BUHTUNNASR ⟨M.Ö. 605-562 yılları arasında hüküm süren Bâbil Kıralı⟩, 602; târîh-i —î, 5

Bujak, bkz. Buyak ⟨Bujak⟩

buk'a (ayrıca bkz. bikā'), 82, 99, 164n, 165, 358, 440, 495

BULGAR AHMED PAŞA (Tırablus Beyi), katli, 794

Bulgurlu, — Depesi, 1012; — havâlîsi, 838; — kurbı, 1012

bulut, 517; kara —, 221; kara müdevver —, 517

bûm ⟨baykuş⟩, — -i hezîmet, 309

Burak Cezîresi ⟨Sapientza⟩, 464

burc (ayrıca bkz. burûc), 228, 414, 462, 487, 692, 758, 802, 840, 877, 888, 899, 917, 918, 919, 968, 969, 1005; hâk-i —, 872; kûşe-i —, 873; ser-i —, 872, 875, 876, 877, 878; yıkılan —, 918; — -ı 'âlî, 130; — -ı 'azîm, 874; münhedim-şuden-i — -ı hisâr, 874; — -ı meftûh, 877; — -ı refî', 862; —lar, 467, 631; kat-ender-kat —lar, 108; —un toprağı, 877

burc (ayrıca bkz. burûc), 549

Burgos ⟨Lüleburgaz⟩, 196, 357, 839

Burgos Medresesi, 196, 357

BURHÂN EFENDİ, Anadolu Defterdârı tayin edilmesi, 16; Sefer Defterdârı tayin edilmesi, 155; Defterdâr, 156, 158, 425

BURHÂN EFENDİ (Meşâyıh-ı Zeyniyye'den), 504; — ahfâdından, 744

BURHÂNEDDÎN EFENDİ, Şeyh — ('Abdülcebbâr-zâde Dervîş Mehemmed'in cedd-i mâderîsi), 474

BÛRÎNÎ, ⟨Ebü'z-Ziyâ Bedrüddîn Hasen b. Muhammed es-Saffûrî el-Bûrînî⟩, (Şâm'da Rumiyye Müderrisi, Şâ'ir), biyografisi, 712

BURNAZ (Hâce-zâde Mes'ûd Efendi'nin lakabı), Bkz. Hâce-zâde Mes'ûd Efendi

BURNAZ MEHEMMED (Zorbalardan), katli, 253

burtun, 658, 879, 882, 884, 890, 891, 899, 903, 906, 908, 917, 930, 932, 940, 963, 964, 968, 1009, 1014, 1020, 1074; harbî —, 840; — ashâbı, 658; — binâsı, 1028; —lar, 652, 658, 858, 884, 899, 919, 1015; mâl-â-mâl —lar, 877; müstevfâ —lar, 1015

burûc, 215, 529, 862, 863, 869, 871, 943; ru'ûs-ı —, 308; — -ı hisâr, 300, 879, 880; — -ı kal'a, 915; — -ı refî', 863; — -ı sa'bü'l-'urûc, 916

burûc, felekü'l- —, 860; mensûbât-ı — u kevâkib, 712

burun, 510; — isterken kulakdan çıkmak, 1058; —suz, 1039; —u hevâda olmak, 137; kimsenin —u kanamamak, 902; —u yeli dinmek, 510

BURUN KÂSIM (Safevî elçisi), 479, 510; Yedikulle'de hapsedilmesi, 489

Burunvar ⟨Baranyavár⟩, (Budun'a tâbi' palanka), muhâsara-i —, 40; — Palankası, 40, 184

Burusa, 13, 98, 231, 313, 314, 352, 373, 385, 389, 391, 398, 482, 492, 494, 543, 547, 556, 579, 732, 740, 741, 835, 1012, 1049; cânib-i —, 352, 740; havâlî-i —, 389; mahrûse-i —, 160; — berâberi, 389; — cânibi, 352, 390, 581, 741, 1001; — e'immesi, 1070; — halkı, 835; — havâlîsi, 161, 329, 389; — hükûmeti, 143, 313, 451, 743; — Kâdîsı, 12, 356, 613, 710, 832, 1070; — Kazâsı, 10, 21, 51, 144, 160, 175, 197, 257, 331, 332, 358, 375, 461, 474, 483, 492, 513, 541, 542, 612, 623, 681, 698, 751, 790, 795; — keferesi, 835; —lı, 514; — muhâfazası, 256, 372, 382; — nevâhîsi, 390; — ordusu, 94; — pâyesi, 983; — Sancağı, 1048; — sarâyı/sarâyları, 352; — tarafı, 352, 391; —vî, 102, 236, 492, 747, 1070

Burusa Ferhâdiyyesi, 682

Burusa Murâdiyyesi (Murâdiyye), 51; — tevliyeti, 426

Burusa Sultâniyyesi, 100, 160

BURUSAVÎ EMÎR HASAN ÇELEBİ (Ulemâdan), 333

BURUSKE (Leh Kıralı tarafından nâme ile Safevî Şâhı'na gönderilen elçi), 1051

Buyak ⟨Bujak⟩, 31

buz, 68, 210, 222, 247, 525; — pâreleri, 227, 247; —u çözülmek, 68, 525

Bükreş, 61, 72, 74, 76, 83, 84, 85, 154, 195; Hisâr-ı —, 83; — Boğazı, 74, 75; — gâreti, 76; — varoşu, 77

bülbül, — -i hoş-nağme-i mihrâb, 494; — topu, 212

bürûdet, 57, 768n, 1080; âsâr-ı —, 538; biraz —, 733; rütûbet ü —, 1025; — -i lâhika, 1028; — mahabbete mübeddel olmak, 1051; kemâl-i — ü 'adâvet, 837

BÜRÜM HÂN (Hârizm Hâkimi Hâcim Hân'ın oğlu), 21

büyût, 277, 299, 888; — -ı hâriciyye ve dâhiliyye, 317; — -ı hisâr, 324; — -ı küffâr, 859; — -ı Müslimîn, 277; — -ı revafız, 275; — -ı şehr, 862

BÜYÜK HALÎL (Sipâh serkeşlerinden), 381

Büyük Oda, 552

Cüceri, — serhaddi, 9

Caf 'Aşîreti, 823

CA'FER (Za'îm), Safevîler ile işbirliği halinde olduğunun tespiti ve katli, 304

CA'FER AĞA (Tayyâr Mehemmed Paşa'nın kapu kethudâsı), 587

Ca'fer Ağa Medresesi (Sultanahmet civârında), — Hârici, 161

CA'FER AĞA/PAŞA, Kapucular Kethudâsı, 323; Mîrâhûr-ı kebîr, 371; Habeş Beylerbeyi tayin edilmesi, 371

CA'FER ÇELEBİ (Hanya'nın fethi üzerine İstanbul'dan Serdâr'a gönderilen hatt-ı hümayûnu taşıyan kadırganın sahibi), 882

CA'FER EFENDİ ⟨Saruhânî Ca'fer⟩, (Sultân III. Mehmed'in şehzâde iken hâcesi), 288

CA'FER EFENDİ ⟨Seyyid Ca'fer⟩, (Üsküb'de Bayramî Şeyhi), 614

CA'FER EFENDİ, Şeyh — (Kemâlî 'Ali Efendi'nin kardeşi, Halvetî Şeyhi), biyografisi, 503-504

CA'FER EFENDİ (Şeyhülislâm Sun'ullâh Efendi'nin babası, Anadolu Kazaskeri), 11, 80, 451

CA'FER KAPUDAN, bkz. Ca'fer Re'îs

CA'FER-OĞLU, bkz. Bodur Ca'fer (Ca'fer-oğlu)

CA'FER PAŞA, (Gürci Mehemmed Paşa (sadareti: 1651-1652)'nın birâderi), 1007, 1007n; Adana Beylerbeyi iken hapsi ve azli, 794, 794n; Şehrizor Eyâleti'nin verilmesi, 823; Diyârbekir Beylerbeyiliği'ne getirilmesi, 1072

CA'FER PAŞA, Hâdım — (Vezîr-i dilîr), Şirvân Beylerbeyi, 71; Budun serhaddine serdâr, 91, 92; Tımışvar'ı muhâfazaya me'mûr, 92, 96, 106; Belgırad'da köprü mühimmâtı tedârüküne me'mûr, 93; Eğri Seferine me'mûr, 107, 108, 112, 113, 114, 116, 119, 126; Tebriz Beylerbeyi, 193; vefâtı, 193

CA'FER PAŞA, Kapudan, 729, 736, 743; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 743, 745; katli, 748

CA'FER PAŞA, Musâhib —, Rumili'ne nefyi, 977

CA'FER PAŞA, Vezîr — ⟨Sokollu Mehemmed Paşa'nın dâmâdı, Rumili Beylerbeyi⟩, (Eyyûb'da dârü'l-hadîs bânîsi), 698

CA'FER PAŞA (Yemen Beylerbeyi), 416

Ca'fer Paşa Dârü'l-hadîsi (Eyyûb'da), 698

CA'FER RE'İS (Hanya'nın fethi müjdesiyle İstanbul'a gönderilen kalyetenin sahibi, Bodur Ca'fer'in babası), 881, 887

CÂHIZ (Meşhur Arap âlimi), 182, 514n; nakd-i —, 440

câhil, şeyh-i —, 601; — -i mağrûr, 446; gayret-i —iyye, 214, 221, 263, 1056; — kimseler, 819n; —ler re'yi, 547

cahîm, câh-ı 'amîk-i —, 868; nâr-ı —, 272, 341

câ'ize (ayrıca bkz. cevâ'iz), —ler, 1030

Călugăreni, bkz. Kalugeran ⟨Călugăreni⟩

câm, ecel —ı, 588; — -ı bâde, 280, 302; — -ı fenâ, 1002; — -ı gül-fâm, 826; — -ı hamîm, 283; — -ı hımâm, 271, 299; — -ı melâm, 376; — -ı merg, 282; — -ı mey, 333; — -ı mey-i mevt, 374

câme, 208, 783; bıtâne-i —, 493; tebdîl-i —, 546, 550, 842; — -i la'lîn, 804; —ler, 274

câmekân, 831

câmi' (ayrıca bkz. cevâmi'), 20, 23, 26, 56, 65, 77, 111, 132, 139, 160, 358, 418, 450, 453, 469, 493, 494, 495, 497, 524, 543, 551, 552, 555, 557, 573, 581, 582, 593, 683, 695, 700, 713, 721, 732, 811, 816, 819, 845, 865, 880, 898, 919, 920, 985, 987, 998, 1000, 1002, 1025, 1070n; mescid-i —, 450; — haremi, 23, 315; — -i cedîd, 920; — -i dehr, 374, — -i şerîf, 342, 373n, 431, 434, 500, 919, 984; — kapusu, 986; selâtîn —leri, 500, 826

Câmî ⟨el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye, Abdurrahmân

Câmî (Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî)'nin, Cemâleddîn İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* adlı eseri için yazdığı şerh. Arap gramerine dair olan eser, yazarının adına nisbetle *Şerh-i Mollâ Câmî, Mollâ Câmî* veya sadece *Câmî* adlarıyla da anılmaktadır), 438, 481, 772

CÂMÎ (CAMCI-ZÂDE CÂMÎ, III. Mehmed devri şâ'irlerinden), 161, 177

CÂMÎ ÇELEBİ, bkz. Câmî (Camcı-zâde Câmî)

Câmi'-i 'Atîk evkâfı (Lofça'da), 235

Câmi'-i 'Atîk Mahkemesi, 682

Câmi'-i 'Atîk Medresesi (Edirne'de), 233, 481

Câmi'-i Cedîd, bkz. Yenicâmi'

Câmi'-i Cedîd-i Ahmed Hânî, bkz. Yenicâmi'

Câmi'-i Ebü'l-feth, bkz. Sultân Mehemmed Câmi'i (Câmi'-i Ebü'l-feth/Fâtih Câmi'i)

Câmi'-i Ezher, 711

Câmi'-i Fâtih, bkz. Sultân Mehemmed Câmi'i (Câmi'-i Ebü'l-feth/Fâtih Câmi'i)

Câmi'-i Kebîr (Bağdâd'da), 598

Câmi'-i Sultân Ahmed, bkz. Yenicâmi'

Câmi'-i Sultân Mehemmed Hân, bkz. Sultân Mehemmed Câmi'i (Câmi'-i Ebü'l-feth/Fâtih Câmi'i)

Câmi'-i Sultân Mehemmedî, bkz. Sultân Mehemmed Câmi'i (Câmi'-i Ebü'l-feth/Fâtih Câmi'i)

Câmi'-i Süleymâniyye, bkz. Süleymâniyye Câmi'i (İstanbul'da)

Câmi'-i şerîf-i Ahmed Hânî, bkz. Yenicâmi'

Câmi'ü'l-fezâ'il ve kâmi'u'r-rezâ'il (Üsküdarî Mahmûd Efendi'nin eseri), 683

Câmi'ü'l-fusûleyn (Bedreddîn Simâvî'nin İslâm hukukuna dair Arapça eseri), 333, 571, 992

câmûs/lar, 6, 75, 149, 150, 666, 685, 686, 798, 909; — derileri, 46; — iştirâsı, 686, 707

cân, 279, 402, 499, 683, 918, 980, 1001n; bakâyı —, 273; bezl-i —, 303, 311, 319; bun-ı —, 840, 917, 988, 989; düşmen-i —, 839; halâs-ı mâl ü —, 306; hasm-ı —, 265, 425, 601; hevl-i —, 352; mürg-i —, 804; nûn —, 348; sem'-i —, 853; tahlîs-i — ârzûsu, 805; — atmak, 67, 300, 408, 597, 868, 900, 902, 905; — -bahş, 162, 175; — başına/başlarına sıçramak, 140, 240; —dan ayrılmak, 420; — -fezâ, 446; — -güzâr, 915n; tâze — hâsıl olmak, 167; — havfına düşmek, 925; —ı acımış 'asker, 39; —ı geçmek, 87; — -ı habîs, 966, 973n; — -ı hakîr, 125; —ım, 559; —ım/ımız/ları fedâ, 214-215, 634, 872; —ımıza/larına emân ihsân, 110, 805; —ımıza/ına/larına kâr eylemek/itmek, 38, 61, 318, 471, 536, 585, 905, 1020; —ımız tende, 641; —ından/larından bîzâr olmak/kılmak, 86, 151, 917; —mı tahlîs, 392; düşmen-i — -ı re'âyâ, 172; —ı yerine gelmek, 735; — korkusu, 821; — kurtarmak, 226; —larına geçmek, 1066; —larına minnet, 1053; —larından kat'-ı ümîd itmek, 804; —lıca, 226; sinân-ı — -sitân, 50, 942; — tende oldukca, 399; — u baş, 135, 228, 278, 327, 488, 629, 856, 1019; — u gönülden, 209, 651; halâs-ı — ümîdi, 110; — -verler, 89; — virmek, 86, 808, 1000

CÂN 'ÂLEM-ZÂDE AĞA, 737; — gemisi, 627

Cânbâziyye (Medresesi), (İstanbul'da), 502

CÂNBUDAK (Sarulu cemâ'atinden), Safevîler ile işbirliği suçlamasıyla öldürülmesi, 304

Canburg, 851

CÂNFEDÂ HÂTÛN (Kethudâ-yı Harem), 63

CÂNIBEK GİRÂY HÂN (Kırım Hânı), 779-780; hânlık tevcîh olunması, 437, 456; Hân (Birinci defa: 1610-1623), 489, 497, 508, 511, 533; hânlıktan azli ve Rodos'a hapse gönderilmesi, 580; mükerreren hânlık verilmesi, 605-606, 607, 608, 609; Hân (İkinci defa: 1624), 610; bir kez daha hânlık verilmesi, 666; Hân (Üçüncü defa: 1628-1635), 667; azli, 746; vefâtı, 749

Canik, 231; — dağları, 230, 231; — Sancağı, 935

CÂNİŞ AĞA (Tatar kulağuzu), 49

Cankurtaran ⟨Adony⟩, 25, 41, 203, 27; Kal'a-i —, 323; Hisâr-ı —, 323; — menzili, 133; — Sahrâsı, 42, 166

CÂNPÛLÂDİYYE (Tavâ'if-i Ekrâd'dan), a'kāb-ı —, 381; tâ'ife-i —, 381

CÂNPÛLÂD-OĞLU/ZÂDE, bkz. 'Ali Paşa, Cânpûlâd-oğlu/zâde —

Caraşova, bkz. Kıraçova ⟨Krassóvár/Caraşova⟩

câriye (ayrıca bkz. cevârî), 553, 554, 582, 954, 1061, 1061n; miyâh-ı —, 297; —ler, 560, 561; güzîde —ler, 918-919

CÂRULLÂH-ZÂDE, bkz. Beyânî

câsûs (ayrıca bkz. cevâsîs), 90, 108, 201, 202, 204, 205, 218, 239, 621, 802, 812, 904, 914, 1005; —lar, 33, 112, 202, 399, 590, 595, 878, 884, 898, 931n, 948

CÂSÛS MUSTAFA ÇAVUŞ, 994

CATHERINE OF BRANDEBURG, bkz. Katarina Brandeburg ⟨Catherine of Brandeburg⟩

cebbâr, 335, 378, 681; — -ı 'anîd, 302, 368

cebe, 214, 353, 548, 864, 901, 939, 942; — gömleği, 36; —ler, 36; —lü/ler, 32, 110, 391, 931, 946, 964, 1014; vâfir — satmak, 407; —siz, 36

cebeci, 27, 28, 42, 56, 68, 139, 225, 241, 250, 364, 499, 552, 609, 611, 626, 692, 694, 704, 708, 803, 814, 881, 888, 962, 1005; esîr —, 803; —başı, 41, 110, 184, 191, 511, 561, 562, 577, 685, 687, 922; —başı-i bî-dîn, 560; — cemâ'ati, 526; —ler, 42, 626, 758; —ler çorbacısı, 895; —ler zümresi, 45; —lik, 28, 677

cebehâne, 20, 25, 41, 47, 56, 58, 74, 83, 84, 85, 95, 107, 126, 167, 174, 187, 190, 191, 216, 223, 224, 225, 226, 229, 238, 339, 550, 631, 635, 637, 647, 666, 686, 687, 701, 707, 708, 714, 742, 746, 757, 767, 786, 787, 852, 857, 860, 861, 862, 877, 878, 881, 884, 899, 916, 917, 919n, 927, 930, 943, 947, 969, 1015, 1016, 1020, 1021, 1024, 1040, 1061; âlât-ı —, 856; ekser-i —, 84; mükemmel —, 112, 125; müstevfâ —, 761; — -i bî-şümâr, 888; —ler, 9, 863, 916

cebel, 347, 389, 737; zirve-i —, 48; — -i şâmih, 51, 493, 623

ceberût, cevv-i —, 278

Cecora, bkz. Çuçura ⟨Tutora/Cecora⟩

cedd (ayrıca bkz. ecdâd), 132, 363, 474, 542, 572, 592, 697, 721, 836, 841; eben' an- —, 48; — -i büzürg-vâr, 458; — -i emced, 160, 312, 312n, 538; — -i mâderî, 332, 474, 475, 542

cehd, 212, 672n, 872, 886

cehennem, 244, 934n, 966, 973n; ka'r-ı çâh-ı —, 682

cehl, 681, 716, 726, 790, 1003, 1004; derekât-ı —, 772

celâdet, 383, 867; ızhâr-ı —, 43, 115, 271, 279, 283, 324, 387, 721, 1038; ızhâr-ı vüfûr-ı —, 297; vukūd-ı —, 780; — -i şân, 273; nihâd-ı — -nijâd, 115

CELÂLEDDÎN EKBER (Hind Pâdişâhı), 451, 451n, 658

celâlet, dükkân-ı —, 275

Celâlî ⟨takvîm⟩, târîh-i —, 5

Celâlî, 194, 246, 255, 256, 261, 264, 350, 351, 383, 401n, 411, 419, 420, 422, 425, 454, 477, 542; kavî —, 423; — ahvâli, 261; — alayları, 603; — 'askeri, 263, 401, 429, 604, 636, 641; — bakāyâsı, 409; — başları, 231; — cengi/cengleri, 104, 441; — def'i, 232; —'den dirliğe geçen, 415; —'den masûn, 409; — eşkıyâsı, 296, 331, 447; — firârîleri, 398; — fitnesi, 265; — gibi, 329, 352; — ihtilâli/ihtilâlleri, 335, 681; — istîlâsı, 750; eşkıyâ-i — istîsâli, 347; — kederi, 429; —ler, 246, 257, 403, 1012; bakıyyetü's-süyûf —ler, 410; nâmdâr —ler, 398, 399; —ler sûretinde, 383; —ler tuğyânı, 351; —lik, 260; — mazarratı, 383; — melâli, 246; — nâmı, 410; —'nin tuğyânı, 351; — safları, 604; — sebebiyle, 657; — segbânları, 262; — -sıfat ağalar, 469; — tuğyânı, 355; — -veş hareket, 408; —yân, 382; a'yân-ı —yân, 664; fırak-ı —yân, 351, 379, 398; hurûc-ı —yân, 171; leşker-i —yân, 230; — zorbabaşıları, 411; — zümresi, 126

CELÂLÎ KARAKAŞ PAŞA, bkz. Karakaş Ahmed Paşa

CELÂL-ZÂDE ⟨MUSTAFA ÇELEBİ⟩, ⟨Nişâncı ve tarih yazarı⟩, 23, 542

celd, 634

celeb/ler, 31, 547, 553, 558, 567, 926, 993, 994, 998

CELEB 'ALİ PAŞA (Karaman Beylerbeyi), katli, 747

CELEB MEHEMMED EFENDİ (Tûtî Latîf ve Üç-şerefeli medreselerinde müderris; Şâm, Bosna, Kütahya, Gelibolu ve Gemlik'te kadı), biyografisi, 481n

CELEB MUSLİHÜDDÎN MUSTAFA (devşirmeden Harem-i hümâyûn'a dâhil; Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'den mülâzım; Süleymâniyye'de müderris; Haleb ve Kâ'be'de kadı), biyografisi, 495

cemâl, nûrâniyyet-i —, 453; —i pür-nûr, 376; —ler, 820; — sâhibi, 862; — ü kemâl sâhibi, 543

CEMÂLEDDÎN 'ABDULLÂH B. 'ALİ B. MUHAMMED (*el-Fâ'ik fi'l-lafzi'r-râ'ik* adlı eserin müellifi), 99n

CEMÂLEDDÎN MEHEMMED-İ CEMÂLÎ ⟨ZENBİLLİ-ZÂDE, Zenbilli 'Ali Efendi'nin oğlu⟩, ('Abdülbâkī b. Mehemmed b. 'Alâ'eddîn el-Cemalî'nin babası), 234

CEMÂLÎ-ZÂDE EFENDİ, bkz. 'Abdülbâkī b. Mehemmed b. 'Alâ'eddîn el-Cemâlî

cem'iyyet, 72, 134, 139, 146, 152, 153, 177, 179, 215, 230, 239, 248, 249, 251, 260, 320, 327, 347, 352, 383, 391, 398, 399, 409, 411, 414, 415, 416, 420, 454, 467, 468, 486, 490, 509, 520, 550, 551, 553, 555, 562, 565, 567, 568, 577, 581, 582, 601, 611, 617, 659, 690, 708, 718, 720, 721, 722, 723, 730, 735, 739, 741, 755, 893, 894, 895, 899, 900, 908, 929, 935, 952, 977, 978, 979, 985, 986n, 988, 991, 992, 995, 998, 999, 1007, 1009, 1011, 1013, 1016, 1017, 1032, 1033, 1041, 1042, 1043, 1045, 1046, 1049, 1050, 1054, 1055, 1072, 1079; 'akd-ı —, 451; âlet-i —, 681; 'azîm —, 8, 17, 28, 77, 84, 93, 200, 527, 561, 582, 707, 740, 1006, 1045, 1046; bi-hûde —, 991; dâhil-i —, 549, 744; hadden efzûn —, 924n; halka-i —, 572; hulâf-ı 'âde —, 61; sâhib-i —, 383; sebeb-i —, 550, 551; ser-halka-i —, 582, 592; silk-i —, 247; sûret-i —, 453; tabî'at-ı evzâ'-ı —, 364; — başı olanlar, 1046; — dellâlı, 583; — -gâh, 206; — günü, 644; — -i ahbâb, 726; — -i 'azîme, 415; — -i bî-şümâr, 9; — -i emâsil, 161; — -i hâtır, 93; — ihtimâli, 999, 1046; — -i kul, 576; — -i tevhîd, 445; — tedbîri, 321

CEMŞÎD (Cânpûlâd-zâde etbâ'ından, Adana'da ısyân eden şakî), 361n, 371, 385

CEMŞÎD (melâhideden), 268

CENÂBÎ EFENDİ, Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin vefâtına tarih düşürmesi, 22

Cenâyâ ez-zevâyâ (Mevlânâ Şihâb'ın), 372

cenâze, 64, 92, 93, 178, 199, 452, 562, 564, 571, 587, 796, 817, 844, 924, 926, 926n; salât-ı —, 564; —ler, 64, 177, 482, 989; — mesâ'ili, 732; — namâzı, 287, 500, 826

Ceneral, 19, 865, 868, 904, 911, 915, 935, 1006, 1034, 1037, 1073, 1074; baş—, 911; elçi-i —, 961; ikinci —, 669; kethudâ-i —, 866; — -i bed-fi'âl, 903; üç —lik vilâyet, 911; — -oğlu, 937n, 961; — -zâde, 937

Ceneviz, 431; — kapudanı, 222

CENEVİZ CA'FER (Cezâyir kapudanlarından), 430; — kalyetesi, 429

ceng, 9, 17, 18, 26, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 44, 57, 68, 78, 87, 107, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 128, 129, 136, 148, 152, 156, 170, 174, 174n, 185, 189, 190, 192, 201, 203, 204, 205, 206, 208, 213, 214, 215, 223, 225, 226, 230, 242, 245, 261, 262, 263, 272, 297, 301, 324, 325, 335, 339, 341, 346, 347, 348, 364, 370, 371, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 388, 389, 400, 400n, 401, 402, 403, 406, 408, 410, 414, 422, 430, 443, 451, 468, 469, 477, 487, 498, 508, 509, 510, 517, 520, 532, 533, 535, 538, 546, 570, 581, 582, 587, 588, 591, 595, 596, 603, 604, 608, 609, 618, 627, 628, 629, 631, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 642, 642n, 646, 658, 659, 663,

666, 667, 677, 681, 690, 691, 692, 693, 696, 702, 705, 706, 709, 724, 729, 737, 742, 745, 748, 760, 764, 777, 778, 780, 782, 784, 793, 796, 801, 803, 813, 817, 847, 849, 851, 859, 864, 872, 876, 885, 887, 890n, 895, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 913n, 914, 915, 917, 918, 931, 934, 934n, 938, 942, 947, 949, 957, 961, 962, 963, 965, 968, 970, 974, 974n, 975, 975n, 976, 980, 981, 982, 990, 998, 999, 1001, 1008, 1012, 1013, 1015, 1017, 1022, 1034, 1037, 1040, 1043, 1053, 1062, 1072, 1073, 1074, 1076, 1079; 'ale't-tevâlî —, 303, 1019; 'âşıkāne —, 805; âteş-i —, 30, 301; 'azîm —, 28, 87, 136, 207, 437, 463, 486, 530, 531, 533, 536, 537, 538, 568, 619, 622n, 657, 696, 703, 731, 778, 803, 876, 900, 909, 914, 917, 917n, 928, 939, 948, 963, 966, 967, 970, 972, 973, 974, 974n, 1008, 1018, 1073; bî- —, 346; dilîrâne —, 271, 905, 961; esnâ-i —, 283, 491, 585, 876, 936, 970, 1001; germiyyet-i —, 604; gubâr-ı —, 273; hılâl-i —, 310; ibtidâ'-i —, 912; merdâne —, 876, 1043; muhkem —, 67, 78, 121, 509, 575, 637, 705, 733, 815, 866, 914, 915; nâ'ire-i —, 269, 271, 286, 301; nâr-ı —, 285, 299; Rüstemâne —, 544; — ahvâli, 213, 409, 535, 604, 633, 672; — 'askeri, 714; — âteşi, 402; —ci/ciler, 190, 229, 632, 900, 971; —e âmâde, 868; —e nâzır, 204; — eri, 112, 677, 862, 945; — gemileri, 635; — günü/günleri, 559, 635, 691, 914, 975; kal'a —i, 621, 640, 1005; musâff —i, 602; — -i 'azîm, 263, 467, 532, 939n, 951, 968, 973; — -i düvüm, 282; — -i evvel, 48, 282, 351, 634, 1042; — -i sâlis, 638; — -i sânî, 636, 1074; — -i süvüm, 283; — -i yesîr, 278; —ler, 41, 242, 263, 340, 470, 487, 608, 616, 627, 628, 639, 648, 709, 900, 905, 906, 920, 940, 943, 945, 957, 962n, 964, 970n, 975, 990, 1033; 'azîm —ler, 520, 537, 974; — mahalli, 203; — nâ-dîde, 19; — tasvîrleri, 694; — tedârükü, 813; — umûru, 745; — yeri, 387, 533

cengâver, —ân, 847; güzîde —ân, 271; sadâ-yı —ân, 215; —ler, 856

CENGİZ, leşker-i —iyân, 48

cennet, 244, 542, 660, 660n; gülzâr-ı —, 926n; nüzhetgâh-ı —, 452; — -âbâd, 450; — -i 'adn, 514; — -i a'lâ, 613, 973n; vâsıl-ı — -i Hakk, 53; — illeri, 934n; — mekân, 326

Cennetbağı (Sokullu-zâde Hasan Paşa'nın kendisi için yaptırmış olduğu kıymetli taht), 231

CENNET-OĞLU/İBN CENNET (Aydın ve Saruhân'da zuhûr iden şakī), 620, 656; katli, 626

CEREZGAL/ÇEREZGAL ⟨Cesare Gallo⟩, (Prag Hâkimi, Nemçe Başelçisi), 490, 499, 522

Cermanya, 892; — memleketi, 709

cerrâh, 494; —lar, 664, 757

Cerrâh Câmi'i, bkz. Cerrâh Mehemmed Paşa Câmi'i

Cerrâhlı, 797

Cerrâh Mehemmed Paşa Câmi'i (İstanbul'da), 732, 1048; binâ edilmesi, 494

CERRÂH PAŞA, bkz. Mehemmed Paşa, Cerrâh —

CERRÂH ŞEYHİ İBRÂHÎM EFENDİ (Piyâle Paşa Câmi'i'nde imâm ve hatîb; Cerrâh Mehemmed Paşa Câmi'i'nde vâ'iz ve müzekkir), 568; biyografisi, 732

CERRÂH-ZÂDE MEHEMMED (Sinân Paşa Medresesi'nde müderris; Erzurum ve Nahcivân'da kadı; Safevîler elinde esîr; Tire, Bosna ve Âmid'de kadı; müverrih), 281, 311; biyografisi, 494; — eydür, 310

CESARE GALLO, bkz. Cerezgal/Çerezgal ⟨Cesare Gallo⟩

cesed, 132, 189, 536

Cessân (Bağdâd Eyâleti'nde), 822; — beyi, 630

cevâb, 6, 8, 37, 64, 79, 80, 87, 88, 89, 91, 97, 150, 163, 193, 203, 205, 209, 210, 211, 212, 213, 218, 225, 239, 244, 248, 249, 251, 253, 261, 265, 271, 279n, 294, 304, 311, 327, 328, 329, 356, 358, 361, 363n, 365, 370, 377, 383, 390, 407, 409, 410, 411, 412, 420, 421, 422, 423, 424, 429, 435, 436, 441, 449, 461, 484, 488, 490, 496, 510, 539, 550, 552, 553, 554, 555, 556, 564, 567, 577, 578, 582, 590, 594, 607, 608, 620, 631, 632, 634, 636, 639, 640, 641, 642, 644, 645, 648, 655, 656, 657, 660,

667, 673, 721, 738, 744, 781, 785, 790, 802, 813, 822, 839, 931, 995, 998, 1016, 1019, 1020, 1021, 1032, 1068; bilâ-tela'süm u fütûr —, 176; bi'l-istiklâl —, 269; bir ağızdan —, 1015; hâzır- —, 89, 773n; ma'kūl —, 38; ma'raz-ı —, 285; mu'âraza —, 1041; muktezâ-yı hâl üzre —, 363, 1010; redd-i —, 338, 354, 363; tahrîr-i —, 790; ağız —ı, 759; ruk'alar —ı, 377; ye's —ı, 261, 1047; — -ı ahmak, 279, 284, 306; — -ı bâ-savâb, 722; — -ı mücmel, 790; — -ı nâ-savâb, 404; — -ı Pâdişâhî, 248; — -ı savâb, 434; — -ı sefîr, 269; — -ı serdâr, 636; — -ı şâfî, 620; — -ı ye's, 97; —lar, 89, 249, 410, 987; 'acîb —lar, 376; murâd üzre —lar, 821; —nâme, 244, 346, 436, 437, 449, 511, 601, 667, 708, 831; —nâme-i hümâyûn, 530; el- —ü'l-hâzıru, 773

cevâhir, 73; elvân —, 224; hirmen-i —, 615; hakkâk-ı — -i mensûr u manzûm, 476

cevâ'iz, ba'zı —, 312; mazhar-ı — -i bî-şümâr, 98; mazhar-ı — -i seniyye, 65; — -i seniyye ümniyyesi, 98

cevâmi', 561; mesâcid ü —, 1059; ba'zı —, 197; — -i selâtîn, 24, 376, 615; — u mesâcid, 153, 649

cevârî, müte'addid —, 1002; tegallüb-i zenân ü —, 978

cevâsîs, 276

cevâz, 363, 606; 'adem-i —, 454

Cevâzir, 642, 643, 703

cevdet, — -i zekâ, 101

cevher (ayrıca bkz. cevâhir), 790; safâ-yı —, 457; — -i berrâk, 457; — -i haysiyât, 752; vusûl-i — -i iksîr, 505; — -i kā'id ve kâfûr, 613; — -i zât, 314; — -i zât-ı bâ-haysiyât, 752

Cevheretü't-tevhîd (Şeyh İbrâhîm Lekānî'nin eseri), 711

CEVHERÎ (İsmâ'îl b. Hammâd el-Cevherî), (*Tâcü'l-luga* (*Sıhâh-ı Cevherî*) adlı sözlüğü ile tanınan Arap dili âlimi), 394n, 571, 571n, 673, 674n

Cevherî Lugati, bkz. *Sıhâh-ı Cevherî* (*Cevherî Lugati*)

CEVHERÎ-ZÂDE (Şürb-i dubân töhmeti ile katledilen ze'âmetli çâvuş), 747

ceviz, 31

cevr, 318, 609, 960; küllî —, 1026; vüfûr-ı —, 280; zulm ü —, 722; zâlimler —i, 416; — ü cefâ, 398, 1019; — ü hakāret, 562; — ü sitem, 255, 722

CEVRÎ (Şâ'ir), 161

Cevrin, — Sahrâsı, 823

cevşen, 29, 943; cebe vü —, 214, 353, 548, 864, 901, 939, 942; atlu ve —lü, 1067; cebe vü —lü, 110; — -pûş, 695

cevv, kâ'inât-ı —, 517; — -i ceberût, 278; — -i hevâ, 874, 877

ceyb, — harclığı, 363; — -i gayb, 505

ceyş (ayrıca bkz. cüyûş), mukaddeme-i/ mukaddemetü'l- —, 279, 305, 319, 323, 386, 400, 405, 406, 769, 797; techîz-i —, 657; — -i 'aram-ram, 386; kā'idü'l- — -i gîrûdâr, 294; — -i küffâr, 28; — -i pür-şevket, 449; — -i zafer-rehber, 195

cezâ, 194, 244n, 246, 255, 266, 279, 281, 304, 354, 391, 435, 590, 598, 602, 727, 748, 779, 780, 784, 980, 982n, 1003, 1034; tertîb-i —, 180, 582; — -yı 'âcil, 368

cezâ'ir, 686

Cezâyir, 430, 519, 652, 856, 866, 1015, 1018; arâzî-i —, 612; 'asker-i —, 867; leşker-i —, 867n; leşker-i nusret-rehber-i —, 866; rü'esâ-yı 'asker-i —, 866-867; — 'askeri/ 'askerleri, 612, 876, 882, 889; — a'yânı, 612; — beylerbeyisi, 652; — burtunları, 919; — dilâverleri, 912; — Eyâleti, 612; — gemileri, 430, 930, 1006; — -i Garb Limanı, 432; — kalemi, 856; — kalyonu, 1074; — kapudanları, 429; — kolu, 875, 879; — korsanları, 232; — leşkeri, 867; —li/liler, 232, 432, 612, 652; — toprağı, 612; — tüfengi, 38; — yalıları, 432; — yiğitleri, 1018

cezbe, 540; — -i 'azîme, 82, 483; — -i İlâhiyye, 23, 572

Cezerî Kāsım Paşa Medresesi (Eyyûb'da), 234

cezîre (ayrıca bkz. ceza'ir), 205, 261, 324, 463, 464, 847, 860, 898, 903, 909, 922, 930, 932n, 961, 1000, 1005, 1019, 1024, 1033, 1039, 1061, 1062, 1074; küçük —, 911; — -i sagîre, 860; — sevâhili, 462

Cezire, — sahrâsı, 686

Cezire, bkz. Cezîre-i İbn 'Ömer ⟨Cizre⟩

Cezîre-i İbn 'Ömer ⟨Cizre⟩, 370, 497, 617; — hâkimi, 369

Cezîre-i Kovin, bkz. Koyun Adası ⟨Keve/Kovin⟩

Cezîre-i Koyun, bkz. Koyun Adası ⟨Keve/Kovin⟩

Cezîretü'l-'Arab, 547

Chios, bkz. Sakız ⟨Chios⟩

CHRISTOPH ERDÖDY, bkz. Kulavdi Rivaydi ⟨Christoph Erdödy⟩

CHRISTOS/CHRIST, bkz. Kristos ⟨Christos/Christ/Îsâ⟩

Chushka, bkz. Çoçka ⟨Chushka⟩

CICALA, bkz. Cigala ⟨Cicala⟩

Cibâli-kapusu (Cubb-ı 'alî), — hârici, 734

cibâyet, 601, 648, 722

cibillet, 142, 940n

Cicilya ⟨Sicilia⟩, 431; — hâkimi, 430

cidâl, 35, 44, 107, 152, 174, 206, 215, 311, 346, 365, 416, 498, 529, 636, 691, 773, 860, 923n, 961, 974, 1055, 1057; bakıyye-i —, 920n

cidd, 773; —en, 97, 278, 299, 303; — ü cehd, 212, 872; — ü sa'y, 80

Cidde, 547, 725; — beyi, 724

cifr, 'ilm-i —, 377

CİGALA ⟨Cicala⟩, (Mesina ⟨Messina⟩ Adası'nda kâfir beyi, Cigala-zâde Sinân Paşa'nın babası), 359

CİGALA-ZÂDE MAHMÛD PAŞA (Cigala-zâde Sinân Paşa'nın oğlu), Şirvân Beylerbeyi, 320; Şirvân'dan kaldırılıp Diyârbekir Beylerbeyi tayin edilmesi, 347; serdâr tayin olunup Bağdad'a gönderilmesi, 388; Bağdad'dan galebesi haberi gelmesi, 404; hâfız-ı Eyâlet-i Bağdâd, 460; vezâretinde temkîn olunması, 470; Vezîr, 545; Abaza Mehemmed Paşa üzerine serdâr tayin olunması, 580, 587; Vezîr-i hâmis, 679; mazhar-ı gazab-ı Şehriyârî olması, 736; ma'zûlen hacca gitmesi ve dönüşte mütekā'id olması, 736n; biyografisi, 836; serdârî-i —, 580

CİGALA-ZÂDE SİNÂN PAŞA, Dördüncü vezîr, 16; Kapudan, 41, 50; Akşehir'e sürgüne yollanması, 70, 71; Vezîr-i sânî, 94; Vezîr-i sâlis, 106; Eğri Seferi'nde, 94, 96, 106, 106n, 108, 117, 118, 119, 123, 125; Sadrazam tayin edilmesi, 126, 129, 288, 836; Gāzî Girây'ı azledip yerine Fetih Girây'ı Kırım Hânı tayin etmesi, 129-130, 396; Sadrazam (1596), 126, 477; azli ve Akşehir'e sürgün edilmesi, 127-128, 127-128n, 288; ikinci defa Kapudan, 155, 254, 292, 322n; Celâlî üzerine serdâr, 255, 256; İran seferinde serdâr, 294, 318, 322, 322n, 347, 350, 351, 380, 381; biyografisi, 359; haber-i muvahhiş-i —, 353; — kethudâsı, 118; —'nin Kûşe Kullesi (Bağdad Kal'ası etrâfında), 802; —'nin nasb-gerdesi, 129; — otakları, 121

cîger, — -gâh, 269, 640, 982, 1043, 1046; — -hûn, 482; —ler, 312, 562

Ciğerdelen ⟨Párkány/Štúrovo⟩, 37, 39, 167, 168, 238; — Kal'ası, 78; — Sahrâsı, 168; — tarafı, 339; — yakası, 324, 339

cihâd, 296, 928n, 935; âsâr-ı —, 233; darb-ı şemşîr-i —, 294; edâ-i farîza-i —, 164n, 165; ehl-i —, 118; fezâ'il-i —, 132; gazâ vü —, 3, 93, 736, 858; ıskāt-ı farîza-i —, 433; levâzım-ı gazâ vü —, 529; mahz-ı ihyâ-i merâsim-i —, 525; — fezâ'ili, 93

Cihâd (Burhâneddîn el-Mergînânî'nin Hanefî fıkhına dair *Hidâye* adlı eserinin bir bölümü), bkz. Kitâb-ı Cihâd

cihân, 84, 177, 179, 180, 221, 222, 287, 452; dü- —, 101; halk-ı —, 452, 503; rind-i —, 817; rûy-i —, 363; tanîn-endâz-ı —, 483, 1035; başına — teng ü dâr olmak, 222

CİHÂN (Budun Azebler Ağası), 669

Cihân Suyu, 399

cihângîr, —lik, 827

CİHÂNGÎR, bkz. Selîm Şâh/Hân ⟨Cihângîr⟩

CİHÂNGÎR, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

cilbâb, — -ı hayâ, 354

CİMRİ ÇİNGÂN (Şâ'ir Bakāyî 'Abdülbâkī Efendi'nin İznik'de ma'cûn-fürûşlukla meşgul olan babası), 81

CİN 'ALİ EFENDİ, töhmet-i şakāyla katl olunması, 730

CİN BÖLÜKBAŞI (gürûh-ı eşrârdan), ölümü, 386

cinân, 163, 234, 332; nüzhetgâh-ı —, 766; savb-ı —, 130

CİNÂNÎ-İ BURUSAVÎ (Mustafa el-Burusavî), (Burusa'da 'İvaz Paşa Medresesi'nde müderris), Na'lînci Memi Dede'nin vefâtına tarih düşürmesi, 24; biyografisi, 98

CİNCİ, bkz. Cinci Hüseyin

CİNCİ HÂCE, bkz. Cinci Hüseyin

CİNCİ HÜSEYİN, 840, 841, 844, 848, 896, 986, 989; def'aten Sahn Medresesi'nin verilmesi, 840; Galata Kazâsı ile beraber hâcelik verilmesi, 840; Anadolu Kazaskerliği'nden azli, 923; tekrar atanması, 923; hapsi ve katli, 989; biyografisi, 1003-1004

cins (ayrıca bkz. ecnâs), 104, 326, 573, 647, 694, 781, 1045; ebnâ-yı —, 625; hem- —, 342; — -i fâhir-i 'ulûm, 12; — -i şâmil-i envâ'-i 'ulûm, 163

CİRCELİ 'ALİ BEY (Ümerâ-i Mısır'dan), vefâtı, 1077

cirid, 102, 827

Cirid Meydânı, 707

cisr (ayrıca bkz. cüsûr), 18, 137, 150, 167, 263, 323, 325, 339, 389, 450, 528, 529, 567, 585, 587, 636, 686, 687, 704, 795; mahall-i —, 527; — binâsı, 142, 167; — -i 'azîm/'azîme, 106, 399; — -i fenâdan 'ubûr eylemek, 592; — -i memdûd, 142; — in ta'mîri, 324; — in tonbazları, 263; — -i sagîr, 529; — -i sengîn, 859; — -i Sırât, 454; — -i üstüvâr, 824; — ler ta'mîri, 531; mühimmât-ı — tedârükü, 46

CİVÂN KAPUCUBAŞI MEHEMMED PAŞA, bkz. Mehemmed Paşa, Sultân-zâde/Civân Kapucubaşı —

Civânşîr Kal'ası, 274, 275

cizye, 293, 729, 949n, 1050, 1057; —dâr, 426; — defteri/defterleri, 141, 184, 237, 293, 294, 602, 654, 679, 707, 724; — emâneti, 959; — keferesi, 1050; — mâlı, 1024, 1051; — ve koyun hakkı, 293

Copăceni, bkz. Kobacan ⟨Copăceni⟩

Corfu, bkz. Körfez ⟨Korfu/Corfu⟩

Csanád, bkz. Çanad ⟨Csanád⟩

Csepel Adası (Tuna Nehri üzerinde), bkz. Koyun Adası ⟨Keve/Kovin⟩

Csókakö, bkz. Çoka ⟨Csókakö⟩ Boğazı

Cubb-ı 'alî, bkz. Cibâli-kapusu (Cubb-ı 'alî)

cum'a, 138, 229, 568, 577, 724; ba'de'l- —, 76, 477; her —, 176; leyle-i —, 450; rûz-ı —, 117, 297, 305, 887; salât-ı —, 293, 342, 526; şeb-i —, 864; yevm-i —, 96, 559, 644, 717, 734, 804, 984; yevmü'l- —, 109, 111, 143, 148, 181, 252, 283, 469, 1071; zuhr-ı —, 99; — gicesi, 66, 555, 677, 1021, 1034; — günü/günleri, 197, 205, 221, 483, 549, 590, 593, 646, 677, 724, 760, 866, 1030; — kılınmak, 191; — namâzı, 26, 56, 63, 76, 111, 222, 453, 692, 724, 811, 880, 881, 920; — va'zı, 683; —ya binmek, 761

CUM'A (Cânpûlâd-oğlu 'Ali Paşa'nın bölükbaşı ağalarından), 382, 387

CUMÂLÎ HASAN BEY, Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ Sancağı'nın verilmesi, 882

cumhûr, 338, 354, 414, 561, 631, 679, 720, 852, 852n, 908, 985, 987; dahl-i 'akd-ı umûr-ı —, 841; hall ü 'akd-ı umûr-ı —, 1010; merci'-i —, 444; mukalled-i —, 512; müdebbir-i umûr-ı —, 507; müsellem-i —, 196, 615; re'y-i —, 550; tedbîr-i ahvâl-i —, 699;

unûn-ı —, 3, 252, 394, 519, 700, 818, 897, 980; vifâk-ı —, 295; zebân-zed-i —, 333-334, 358, 372; zimâm-ı mesâlih-i —, 176; —a muhâlefet, 987; — beyninde, 752; — -ı 'asker, 409; — -ı dilâverân, 902; — -ı eşkıyâ, 400, 403, 406; — -ı küffâr, 200; — -ı melâ'în, 215; — -ı nefer, 266; — -ı sipâh, 997; — muvâcehesinde, 251; — önüne düşmek, 582; —un re'yi, 654; —un sözü, 550

Curnaslah Yolu (Turla ⟨Dniester⟩ ve Aksu'dan çıkan sularla Özi'den çıkan suların aralığı), 1069

CÛŞÎ EFENDİ (Atlu Mukābelecisi), 354

cuvâriş, 225

Cühûd kapusu (İstanbul'da), 371

cülûs, 63, 66, 81, 105, 125, 129, 163, 176, 180, 256, 264, 287, 289, 290, 291, 292, 335, 392, 393, 433, 451, 500, 507, 554, 557, 561, 564, 573, 581, 583, 591, 600, 610, 615, 616, 680, 699, 722, 784, 816, 826, 841, 987, 1002, 1035; ba'de'l- —, 442; esnâ-i —, 176; haber-i —, 80; hîn-i —, 954, 993; in'âmât-ı —, 507; keyfiyyet-i —, 291; şükrâne-i —, 555; ta'yîn-i sâl-i —, 1036; takvîm-i sâl-i —, 1035, 1036; târîh-i —, 584; tehniye-i —, 833; vak'a-i —, 1023; — -ı hümâyûn, 52, 52n, 66, 288, 289, 292, 335, 500, 501, 516, 584, 605, 826, 829, 984, 987, 989, 991, 992, 999, 1004, 1023, 1034; — -ı veledeş, 62; — in'âmları, 501; — tedbîri, 741; — vak'ası, 994

cünbüş, 125, 748; bî-hûde —ler, 661; dilîrâne —ler, 401; merdâne —ler, 928

cünd (ayrıca bkz. cünûd, ecnâd), — -i eşkıyâ, 415; — -i İslâm, 242, 282; — -i Müslimîn, 966; — -i 'Osmânî, 546; — -i Rum, 271, 272n, 308; — -i şeyâtîn, 321; — -i Tatar, 497; — -i Tebrîz, 272; — -i zafer-rehber, 275

CÜNDÎ YÛSUF (Sipâhdan), 1041; katli, 1056

cünûd, 298; bakıyye-i —, 309; üsûd-ı —, 283; — -ı mev'ûd, 284; — -ı vüfûr, 281

cünûn, vâdî-i —, 395; — galebe eylemek/itmek, 61, 632

cür'et, 32, 63, 78, 89, 354, 464, 553, 878, 1012, 1026; — -i 'azîm, 883

cüsûr, ta'mîr-i —, 150

cüyûş, bakıyye-i —, 282; tertîb-i —, 991; — -ı âhen-pûş, 229; — -ı Müslimîn, 110

Cythera, bkz. Çuka ⟨Cythera⟩ Adası

Ç

çâdır, 27, 35, 44, 71, 78, 118, 149, 151, 159, 165, 189, 201, 213, 222, 223, 238, 405, 408, 424, 425, 427, 428, 534, 590, 631, 632, 634, 635, 637, 640, 643, 644, 654, 686, 687, 693, 696, 702, 757, 789, 804, 805, 817, 939, 949, 1009, 1012; taşra —, 463; — be-çâdır, 428; —cı, 557; — dîvânhânesi, 310; orta —ı, 71; — -ı kebîr, 71; — kazması, 124; —lar, 44, 47, 72, 74, 77, 79, 111, 122, 124, 125, 149, 151, 188, 189, 207, 212, 220, 222, 223, 224, 237, 347, 348, 400, 401, 402, 486, 536, 587, 594, 605, 630, 631, 633, 634, 635, 636, 640, 644, 645, 663, 664, 665, 677, 680, 686, 687, 689, 691, 692, 703, 731, 757, 758, 808, 869, 965, 969, 1013; — mehteri, 631; — tenefleri, 633

ÇAKAL-OĞLU HÜSEYİN AĞA (Yeniçeri Ocağı'ndan), 410

ÇÂKER AĞA (Sinân Paşa-zâde Mehemmed Paşa'nın kethudâsı), şehîd düşmesi, 172

Çakıd-hânı, — menzili, 793

Çakır-bazarı, 705

çakırcıbaşı, 382, 748, 1030; —lık, 713

Çaldıran, — Muhârebesi, 125

Çalıkkavak, — Derbendi, 74

çam, —dan gemiler, 209; — gemileri, 47, 263; — tahta kapu, 140; — tahtaları, 55; kalafatlı — varulları, 208

Çamlıca, — yolu, 1011

çamur, 218, 462, 689

Çamurlu, 676

çan, —lık, 865; yüksek —lıklar, 875

Çanad ⟨Csanád⟩, 141, 148; — Hisârı, 141; —

Kal'ası, 92; — kurbı, 147; — Sancağı, 147

çapa, 869

çapka, kara —, 53n

çapul, 1068, 1069

Çar Melik (Birecik ile Ruhâ arasında), 574

çarha, 35, 43, 117, 118, 119, 120, 136, 604, 634, 638; — mahalli, 119; —ya girmek, 121, 656; —ya varmak, 1012

çarhacı/lar, 25, 35, 42, 74, 78, 114, 114n, 117, 118, 135, 203, 283, 320, 347, 400, 415, 533, 603, 604, 634, 685, 911, 946

çarhacıbaşı, 271

çârşû, 13, 102, 550, 564, 597, 682, 763; —lar, 16

Çasar, 18, 28, 45, 60, 89, 107, 112, 116, 123, 128, 328, 346, 366, 367, 368, 490, 522, 530, 709, 849, 850, 850n, 851; heykel-i —, 225

çâşnigîr, 119, 315, 371, 424, 596, 756; —başı, 596, 610; —başılık, 104, 573; —ler, 755; —ler kethudâsı, 424

ÇATALBAŞ BEY, 1016, 1017, 1020

Çatalca, 156, 233, 234, 351; — menzili, 318; — sayd-gâhı, 458

çâvuş, 22, 34, 91, 106, 121, 284, 371, 399, 413, 414, 415, 488, 555, 593, 645, 714, 729, 809, 893, 989, 1006, 1007, 1011, 1041; baş—, 557, 738, 1008, 1041; küçük —, 342, 631; orta —, 569; —ân, 1032; —başı, 15, 66, 69, 73, 291, 351, 362, 549, 593, 645, 654, 804, 1031; —lar, 15, 78, 109, 142, 240, 449, 547, 638, 640, 645, 756, 812, 822, 992, 1026, 1027, 1041, 1042; gedikli —lar, 547; ze'âmetli —lar, 747; bölük —ları, 251, 631; Dergâh-ı 'âlî —ları, 478, 613; —luk, 468; baş—luk, 557; bölük —u, 942; beylerbeyi —u, 380; iskemle —u, 60; selâm —u, 640, 643; yeniçeri —u, 1029

ÇÂVUŞ-OĞLU (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

ÇÂVUŞ PAŞA (Beyşehri Beyi), yaralanması, 912

ÇÂVUŞ RE'ÎS (Girid Seferi'ne katılan re'îslerden), 886, 887; — sefînesi, 887

Çavuş Tekyesi (Darbhâne kurbında vâkı'), 54

ÇÂVUŞ-ZÂDE AHMED PAŞA* (Anadolu Beylerbeyi), katli, 990, 990n

ÇÂVUŞ-ZÂDE (İBRÂHÎM EFENDİ), Bursa'dan ma'zul, 790; Eyyûb Kazâsı'nın verilmesi, 795

ÇÂVUŞ-ZÂDE MEHEMMED PAŞA, 1046; Kapudan tayin edilmesi, 990n, 1060

ÇÂVUŞ-ZÂDE, Sakabaşı — (Yeniçeri Ocağı'ndan), katli, 756

çay, 815

çayır, 41, 94, 689, 812; latîf —, 812

ÇAYIR ÇAYLAĞI (Kırk dördüncü cemâ'atte bölükbaşı), şehîd düşmesi, 609

Çayönü, 1075

Çeçenlik, 1064

Çeh, 112, 123, 200, 365, 852; — memleketi, 345; — pâdişâhı, 522

ÇEHÂR-YÂR-I GÜZÎN (Hz. Ebû Bekir, 'Ömer, 'Osmân, 'Ali), — evsâfı, 598

çehre, nîm- —, 299; — -güşâ, 268, 308; — -i rızâ, 437

çekdirir, 846, 883, 891, 899, 900, 903, 907, 908, 931, 932, 943n, 948n, 962, 966n, 975n, 1006, 1025, 1037, 1062, 1074; — gemiler, 930, 947; — kadırga/kadırgalar, 858, 882; — kalyete, 881; —ler, 892, 899, 900, 1073

Çekmece, 741, 743

çelebi, 697; — -meşreb, 908

ÇELEBİ AHMED EFENDİ (Mısır Kadısı), vefâtı, 790

ÇELEBİ KÂDÎ (Lutfullâh Şeyhî Çelebi), Filibe Kadısı, 94; biyografisi, 725

ÇELEBİ KÂDÎ (Sun'ullâh Efendi birâder-zâdesi), 173, 250

Çemberlitaş, bkz. Dikilitaş

* Metinde ismin "Çâvuş-zâde Mehemmed Paşa" olarak geçtiği belirtilmelidir. Bununla ilgili açıklama mahallinde yapılmıştır.

çemen, seyr-i sahrâ vü —, 329; —zâr, 43, 694

Çemişkezek, 768

Çenaris Limanı, 891

Çepni (Mudurnu Kazâsı'nda karye), 460

Çerâkise, — ağası, 309; — beyleri, 812; — fırkası, 309

çerge, 702, 763; küçürek —, 405

Çeriko, bkz. Çuka ⟨Cythera⟩ Adası

Çerkes, 130, 343, 456, 839; vilâyet-i —, 814; — âdemîsi, 596; — aslı, 1078; — bahâdırları, 616; — bölükleri, 414; —iyyü'l-asl, 341; — vilâyeti, 130; — vilâyetleri, 392

ÇERKES 'ALİ AĞA (Sipâhî zorbalarından), katli, 730

Çerkes Kirman (Azak Yarımadası'nda hisâr), 839

Çerkeş (Çankırı'da), 982

çeşm, ber- —, 135; yek- —, 444; — -i cihân, 444

Çeşme (Sakız mukâbelesinde iskele), 855, 856, 930, 940, 964

çeşme, 577, 578, 723; — -i cân-fezâ, 446; ser- — -i envâ'-i 'ulûm, 523; ser- — -i tarîkat, 82; — -i şîr-i mâder, 64; —ler, 845; musanna' —ler, 862; — -sâr-ı hûb, 443

ÇEŞMECİ-ZÂDE ⟨NİʻMETULLÂH EFENDİ, İstanbul'da, Kādî Hüsâm Medresesi'nde müderris⟩, 493

ÇEŞMÎ EFENDİ, bkz. Çeşmî Mehemmed Efendi

ÇEŞMÎ HÂCE, bkz. Çeşmî Mehemmed Efendi

ÇEŞMÎ MEHEMMED EFENDİ, Ordu-yı hümâyûn Kadısı iken Haleb Kazâsı'nın verilmesi, 388; İstanbul Kazâsı'nın verilmesi, 564; İstanbul Kadısı, 828; iki defa Anadolu Kazaskeri, 828, 828n; Rumili Kazaskeri, 828n; biyografisi, 751

çeşm-sâr, havâlî-i —, 302

çetr, — -i hümâyûn, 528, 533

çevgân, — -ı mübâlaga vü itrâ, 278; — -i tîg, 283

ÇIKRIKÇI-ZÂDE, bkz. Altıparmak Mehemmed Efendi (eş-Şeyh Mehemmed b. Mehemmed)

Çıldır, 768, 824; — Beylerbeyiliği, 319, 401n; — Beylerbeyisi, 740, 756, 758, 401n

Çıldır-köprüsü, — beyi, 498

Çınar ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Çınar-gediği ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689, 705

çırak/çırağ, 255, 265, 605, 607, 663, 915

ÇIRAK SULTÂN, Çulha'yı teshîr için bir seriyye-i habîse göndermesi, 274

Çifteler (Eskişehir kurbında), 960

ÇİL AĞAÇ BEY, Çerkes — (Tırhala Beyi), 343

Çil-ada, 240, 261; Sefer-i —, 260; — cengi, 296

çim, 55, 869

çingâne, 38

çini, 225

Çirmen, — Alaybeyi, 803; — Sancağı, 344, 580

çit, 83, 241; —den dolma dîvâr, 241; hasîr-misâl —ler, 187; vâfir —ler, 914; — ler tedârükü, 77; — örülmek, 757; — urulmak, 912

çivi, çelik —, 36; —lemek, 36, 39, 57, 78, 242, 913; —lenmek, 968

ÇİVİ-ZÂDE HISMI 'ALİ EFENDİ (Ulemâdan), —'den mülâzım, 540; —'nin ferzendi, 698

ÇİVİ-ZÂDE ⟨MEHEMMED EFENDİ⟩, İstanbul Kadısı, 828; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 820; Anadolu Kazaskeri, 828; Anadolu Kazaskerliği'nden azli, 829; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 958

ÇİVİ-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ ⟨Şeyhülislâm Çivi-zâde Muhyiddîn'in oğlu⟩, Edirne Kadısı, 358; Şeyhülislâm, 10, 66, 100, 197; — mahlûlü, 51; —'den mülâzım, 331, 356, 444, 494, 592, 614, 731; —'nin birâderi, 10

çizme, 1055; kara —li ihtiyâr, 721

Çoçka ⟨Chushka⟩, 813; — Burnu, 814; — sığları, 814

Çoka ⟨Csókakö⟩ Boğazı, 203

ÇOLAK HÜSEYİN AĞA (A'yân-ı Revân'dan), 299

ÇOMAR ŞAKÎ, 1051

ÇOPUR BEKİR, Abaza Mehemmed Paşa'nın etrâfında toplananlardan, 579; Niğde'de ısyânı, 603; Safevî Şâhı'nın yanına gitmesi, 676, 691; — 'ıyâli, 605

çorba/şorba, 5, 354, 841, 1028

çorbacı/şorbacı, 79, 192, 382, 400, 406, 410, 557, 579, 608, 609, 610, 765, 800, 802, 817, 895, 990, 991, 997, 999, 1029, 1029n, 1033, 1056; — bölüğü, 880; — katli, 997; —lar, 79, 191, 528, 578, 601, 608, 785, 855, 857, 878, 881, 963, 1019; şedîd —lar, 8; —lıklar, 716; — neferi, 1026; — 'unvânı, 837

Çors Kal'ası, 762

Çorum, 379, 580; Livâ-i —, 173n; — beyi, 83, 855; — Sancağı, 173, 193, 803, 937

Çölmek Bağçesi, 450

çömlek, 90

çörek, 619, 633

çubuk, 187, 208, 757, 800; örme —, 872

Çubuk Sahrâsı (Kayseriyye ve Sivas miyânında), 404

Çubukköprü, 701, 800; — kurbı, 812

Çuçura ⟨Tutora/Cecora⟩ (Boğdan dâr-ı mülkü olan Yaş-bazarı mukābilinde), 520

Çuka ⟨Cythera⟩ Adası, 858, 885, 888, 891, 1075; — kurbı, 859

çuka, 232, 354, 719, 756, 964, 1028, 1029, 1029n; donluk —, 191; iskerlet —, 556; kırmızı —, 53; kızıl —, 407; mor —, 53; —lar, 260, 719

çukadâr, 593, 808, 910, 939; — -ı hâss, 459; —lar, 986

çukur, 261, 262, 702, 751; iki ayakları —da, 423; —lar, 56

Çukur-bostân, — divânı, 1058

ÇUKURCU KOCA, bkz. Murâd Paşa, Koca/Kuyucu —

çul, 1061n; kara —, 493; —lu at, 537, 1043

Çulha, 274, 279, 497

çul-tutmaz (on sekiz vakıyye atar bir top), 185

çuval, 109, 549, 749, 871; —lar, 706, 758

Çülek, 657; Sahrâ-yı —, 621; — Sahrâsı, 508, 617, 740, 749

D

Dadyan ⟨Megrel⟩, ⟨Gürcistan kırallıklarından⟩, 498, 618, 740

dağ (ayrıca bkz. kûh), 27n, 75, 108, 135, 136, 167, 406, 420, 422, 467, 487, 604, 664, 688, 777, 823, 914, 963n, 977, 1062n, 1065; 'azîm —, 48, 123; 'azîm sa'b —, 135; hâkî —, 862; kara —, 30; ma'denî —, 108; sa'b sengistân —, 904; iki — arasında, 203, 695; —a arka virmek, 48, 77, 401, 733; —dan dağa firâr, 764; üstü —dan oyulmuş kemer-i eyvân, 695; — depesi, 29; — dibi, 688, 777; —ıstân yerler/yollar, 464, 850; — içinde, 688, 1064; —lar, 32, 48, 125, 170, 224, 245n, 402, 406, 604, 619, 664, 688, 691, 859, 965; ormanlı —lar, 186; sa'b —lar, 76, 152, 172, 400; sa'bü'l-mürûr —lar, 149; yolsuz, izsiz —lar, 664; —lar aşırı mesâfât-ı ba'îde, 347; —lar gibi, 55, 227, 245; —lar gibi yığılmak, 803; —lar tahammül eylememek/itmemek, 86, 114; — semti, 676; — yolu, 402, 976

dâğ ⟨yara⟩, — -ı derûn, 591

dağdağa, 152, 250, 513, 547, 770, 782, 850; 'azîm —, 1058; — -endâz, 548; — -i câh u celâl, 51; def'-i — -i fitne-hîz-i 'âlem, 526; — -i kayd-ı ma'âş, 475; — -i mâlihûlyâ, 395

Dağıstân, hâkimân-ı —, 460; hükkâm-ı —, 498; — 'askeri, 620; — Hâkimi, 291; — hâkimleri, 517

DAĞÎ EFENDİ (Halvetî Şeyhi), biyografisi, 445-446

Dağ-kapısı, 586, 599, 621, 778

DAĞLARDELİSİ (nâmdâr Celâlî re'islerinden), 399

DAĞLARDELİSİ (Sipâh zorbalarından), 638, 680

dahve (ayrıca bkz. duhâ), vakt-i —, 272; — -i kübrâ, 75, 80, 277, 584, 604, 810, 915, 917, 928, 947, 948; vakt-i — -i kübrâ, 117; — -i sugrâ, 370

dakīk, 87, 167, 617, 905, 1000; — -i hâssü'l-hâss, 511

dal, —lar, 145n

dâl, 446

dalâlet, 274; tarîk-ı —, 379; vâdî-i —e düşürmek, 484

Dalmasya, 365

dam, 469, 842, 989; yıkılan —lar, 1059; tonoz —ları, 34

dâmâd, 45, 51, 137, 160, 198, 254, 267, 349, 358, 365, 371, 447, 452, 470, 474, 483, 488, 491, 507, 557, 576, 658, 659n, 675, 727, 747, 841, 851, 896, 923, 957, 963, 981, 1027, 1040, 1063n; — -ı 'âlî-şân, 315; — -ı Pâdişâhî, 93, 477, 523, 654; — -ı Sultânî, 470

DÂMÂD EFENDİ, bkz. Dâmâd Mehemmed Efendi (Râziye Kadın Dâmâdı)

DÂMÂD MEHEMMED EFENDİ (Râziye Kadın Dâmâdı), birinci defa Anadolu Kazaskeri ve azli, 290; ikinci defa Anadolu Kazaskeri ve azli, 290; birinci defa Rumili Kazaskeri ve azli, 289; ikinci defa Rumili Kazaskeri ve azli, 290, 295, 501; üçüncü defa Rumili Kazaskeri, 501, 513; biyografisi, 460-461

Damasye, — Boğazı, 937; — Derbendi,

dâmen, 400, 414, 555, 904; — -bûs/bûsî, 162, 292, 311, 449, 497, 788, 807, 820, 857, 881; — -der-miyân, 28, 158, 253, 353, 468, 526, 527, 602, 629, 689; — -gîr, 149; kal'a —i, 115; — -i hisâr, 214, 269; — -i kerem, 306; — -i kûh, 299, 305; — -i maksûd, 285; Pâdişâh'ın —in bûs itmek, 361; Pâdişâh —ine yüz sürmek, 556; — -i pâk, 297; — -i sulh, 509, 538; — -i 'ulüvv-himmet, 268

damga/tamga, —lanmak, 171; — -zen-i perniyân-ı eş'âr, 493

dâmgâh, 172

Dâmgân, 9

Damlacık (Rumili'nde menzil), 1028

Damur Nehri, bkz. Nehr-i Damur

Danimarka, bkz. Danya ⟨Danimarka⟩

Danya ⟨Danimarka⟩, 611, 850

DANYAL (Hind Pâdişâhı Celâleddîn Ekber Şâh'ın oğlu), 658, 659n

darâ'at, evrâk-ı —, 296; seylâb-ı eşk-i —, 349; —nâme/nâmeler, 369, 389, 438, 441, 448, 456, 851, 852n; — u ibtihâl, 273

dârât, şevk ü —, 116, 128; şevket ü —, 166; tantana vü —, 407, 1030; — u 'unvân, 1038

darb, 35, 116, 134, 213, 437, 466, 487, 590, 591, 616, 758, 807, 827, 940; âfet-i —, 279; âlât-ı —, 827; âteş-i harb u —, 271; edevât-ı harb u —, 277; esbâb-ı —, 286; şiddet-i —, 207, 214; —en, 83, 226, 1041; — -ı a'nâk, 251; — -ı dest, 696; — -ı hıyâm, 279, 283, 388; — -ı seyf, 406; — -ı sütûn, 887; — -ı şedîd, 864, 874; — -ı şemşîr, 40, 273, 294, 839, 856, 941; — -ı tîg, 607; — -ı top, 47, 152, 216, 629, 758; 'azîm —lar, 867

Darbhâne, 363, 516, 634; — kurbı, 54; —ler, 516; — nezâreti, 700

darb-ı mesel, 38

darbzen/ler, 28, 30, 39, 75, 79, 91, 109, 114, 118, 121, 125, 188, 189, 191, 203, 296, 348, 384, 414, 466, 486, 604, 608, 627, 633, 692, 742, 745, 861, 873, 949; şâhî —, 56, 224, 400n, 401, 663; — fındıkları, 188

daruga, İmâm-ı a'zam —sı, 629

dârü'l-hadîs, 22, 132, 196, 461, 698

Dârü'l-hadîs-i Ahmed Hânî, 662

Dârü'l-hadîs-i Süleymâniyye, bkz. Süleymâniyye Dârü'l-hadîsi/Dârü'l-hadîs-i Süleymâniyye

Dârü'l-hilâfe, 553

dârü'l-ifâde, 9, 11, 21, 98, 161, 164, 164n, 195, 312n, 393, 772

dârü'l-kurrâ, 771; şeyh-i —, 53; — hazîresi, 177; — meşîhati, 54

Dârü's-sa'âde, 458, 1002, 1055; — halkı, 1025

Dârü's-sa'âde/Kızlar Ağası, 247, 255, 256, 264, 265, 291, 293, 329, 410, 429, 450, 507, 519, 539, 550, 551, 552, 559, 610, 613, 616, 830, 846, 1051, 1060; vak'a-i —, 846, 848n; — sefînesi, 855

Dârü's-saltana, 70, 127, 128, 129, 154, 184, 312, 317, 329, 330, 337, 351, 355, 362, 390, 418, 433, 448, 450, 456, 459, 462, 464, 539, 545, 613, 735, 741, 742, 745, 763, 765, 820, 1003; canib-i —, 745; hâkim-i —, 482; — cânibi, 353, 462, 811, 981; — hükûmeti, 613; —kârhâneleri, 433; — muhâfazası, 526, 547, 616, 746, 787, 926; — tarafı, 1055; —ti'l-'aliyye, 545

Dârü'ş-şifâ, 103, 103n, 395

dâsitân, 399, 491, 510

DASNİ MÎRZÂ (Mûsul'dan ma'zûl Kürdistân beylerinden), Vak'a-i —, 1043-1044

da'vâ, 61, 227, 296, 398, 432, 444, 475, 480, 489, 512, 567, 581, 582, 605, 609, 632, 656, 720, 773, 792, 799, 839, 995, 996, 1009, 1011, 1041, 1049, 1056, 1079; eski —, 773; —cı, 519; —lar, 480, 717; olmaz —lara yapışmak, 854; istihkāk —sı, 799; istiklâl —sı, 1023; — -yı istihkāk, 661; — -yı ta'assub, 1058

davar, —lar, 509, 949; bî-kıyâs —lar, 150

DÂVER BAHŞ BULÂKÎ (Selîm Şâh (Cihângîr)'ın, büyük oğlu Husrev'den olma torunu, Bâbürlü Hükümdârı), 659n

da'vet, 15, 16, 17, 22, 54, 60, 61, 63, 72, 73, 79, 87, 89, 90, 92, 107, 116, 138, 157, 164n, 165, 166, 198, 201, 205, 216, 218, 219, 220, 222, 247, 249, 250, 252, 253, 260, 261, 264, 267, 269, 280, 289, 291, 292, 302, 311, 320, 321, 322, 329, 330, 331, 333, 335, 352, 355, 358, 361, 363, 368, 371, 378, 379, 389, 391, 408, 409, 425, 427, 433, 446, 447, 450, 469, 478, 484, 488, 497, 512, 517, 529, 535, 537, 538, 550, 554, 555, 556, 557, 586, 590, 598, 603, 617, 642, 643, 644, 647, 649, 662, 677, 709, 715, 719, 728, 731, 733, 738, 741n, 742, 746, 760, 761, 763, 775, 779, 784, 786, 789, 790, 792, 806, 822, 840, 841, 842, 856, 858, 896, 903, 910, 931, 932, 982, 985, 1001, 1003, 1008, 1010, 1010n, 1019, 1025, 1026, 1030, 1045, 1047, 1049, 1054, 1057, 1060; icâbet-i — 269, 440; — -i halk-ı bî-şümâr, 287; — mektûbları, 715; —nâme/ler, 63, 106, 291, 555, 580, 637, 905

DÂVUD AĞA/PAŞA, Kapucubaşı, 252; Rumili Beylerbeyiliği ve Vezâret verilmesi, 330; Sultân III. Mehmed'in kızlarından biri ile nikâhlanması, 330; Kastamonu muhâfazasına me'mûr, 337; Celâlî üzerine serdâr tayin kılınmışken acziyet sergilemesi, 351; Sultân I. Ahmed ile beraber Burusa'ya giden vüzerâdan, 352; Kütahya'ya gönderilmesi, 353; İznikmid'de, 390, 391; Rumili Beylerbeyi, 486; Silistire Eyâleti'nin verilmesi, 557; ber-vech-i arpalık Köstendil Sancağı tevcîh edilmesi, 557; Sadrazam olması, 557; Sadrazam (1622), 559; Sultân II. 'Osmân'ı boğdurtması, 560-562, 602; sarâyında sipâhın hücûmuna maruz kalması, 564; firâr etmesi, 565, 721; Sadâretten azli, 565-566, 593; Mere Hüseyin Paşa'nın azlinden sonra Sadâret için öne sürülen üç isimden biri, 567; katli, 577-578; biyografisi, 593

DÂVUD BEY (Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ Beyi), 876, 882

Dâvud Paşa Medresesi (İstanbul'da), 312n, 313

Dâvudpaşa, 41, 70, 71, 74, 265, 317, 337, 448, 449, 450, 456, 458, 568, 584, 742; — Bağçesi, 442, 443; — İskelesi, 953; — Mahallesi, 1045; — menzili, 337, 526; — Sahrâsı, 94; — Sarâyı, 785

DÂVUDPAŞALI BAYRAM ÇELEBİ, bkz. Bayram Ağa/Çelebi/Paşa

DÂVUD-ZÂDE EFENDİ, bkz. Kara Dâvud-zâde Mustafa Efendi

DÂVUD-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Kara Dâvud-zâde Mustafa Efendi'nin oğlu, Sü-

leymâniyye Dârü'l-hadîsi'nde müderris, Şâm'da kadı), biyografisi, 570-571

dâye, Pâdişâh —si, 567;

Debre (Üsküb kurbında), 615

Debrecen, bkz. Dobruçin ⟨Debrecen⟩

dedikodu, 567n

def', 6, 8, 9, 19, 34, 45, 57, 69, 95, 142, 151, 154, 156, 169, 171, 173, 174n, 193, 203, 232, 242, 245, 247, 256, 273, 276, 294, 295, 303, 306, 309n, 317, 331, 339, 341, 347, 351, 355, 363, 364, 370, 379, 384, 385, 388, 409, 413, 422, 429, 432, 441, 472, 473, 474, 484, 489, 490, 498, 545, 554, 561, 581, 583, 589n, 651, 658, 660, 666, 678, 681, 693, 703, 719, 720, 724, 728, 734, 738, 739, 743, 792, 800, 803, 818n, 825, 836, 838, 918, 932, 956, 978, 997, 1001, 1008, 1011, 1012, 1013, 1021, 1044, 1045, 1046, 1050, 1063, 1068; — bi's-seyf, 995; — -i a'dâ, 966; — -i dağdağa-i fitne-hîz-i 'âlem, 526; — -i fitne, 15, 249, 716; — -i gā'ile-i gılâl, 417; — -i gāziyân, 733; — -i gubâr-ı fitne, 16; — -i halel, 275; — -i küffâr, 76, 240; — -i mazarrat, 215, 511; — -i meclis, 1005, 1014, 1016, 1025, 1045; — -i mezâhim, 769; — -i nizâ', 612; — -i vahşet, 166; — -i zarar, 6

defâ'in, 411, 989, 1034

defâtir, 400

defîne (ayrıca bkz. defâ'in), 163, 1058; —ler, 1004

defn, 11, 22, 23, 24, 30, 51, 64, 92, 93, 100, 101, 103, 104, 105, 132, 136, 139, 161, 163, 165, 177, 178, 182, 189, 197, 199, 231, 233, 257, 259, 313, 315, 332, 335, 375, 377, 394, 403, 434, 438, 440, 446, 452, 482, 494, 500, 504, 505, 514, 515, 524, 541, 542, 562, 571, 572, 585, 592, 593, 622, 624, 646, 660, 662, 681, 683, 710, 732, 741, 746, 753, 778, 816, 817, 819, 826, 841, 842, 844, 875, 926, 926n, 988, 989, 1036, 1071, 1074, 1078, 1078n; emâneten —, 198, 624; yevm-i —, 375

defter (ayrıca bkz. defâtir), 56, 66, 86, 95, 126, 134, 179, 191, 192, 207, 231, 232, 251, 254, 293, 463, 480, 489, 511, 521, 558, 566, 598, 617, 628, 631, 649, 693, 704, 720, 722, 739, 844, 898, 918, 919, 933, 947, 949, 969, 997, 999, 1005, 1013, 1016, 1019, 1024, 1025, 1053, 1064; baş —, 770; — Emâneti, 699, 959; — emîni, 343, 1003; — -i nîk-nâmân silki, 228; ser- — -i zurefâ-i Rum, 494; — kethudâsı, 760, 882, 936; —ler, 19, 67, 141, 184, 251, 293, 382, 565, 719, 898, 993, 1013; —li zorbalar, 253; — mûcibince, 25, 95, 528, 724

defterdâr, 10, 15, 59, 67, 107, 122, 147, 151, 156, 157, 158, 159, 198, 201, 243, 247, 252, 261, 304, 321, 330, 338, 354, 355, 384, 387, 405, 411, 412, 421, 424, 425, 426, 427, 429, 459, 508, 514, 515, 537, 545, 547, 551, 555, 558, 590, 624, 631, 632, 650, 665, 676, 678, 679, 685, 693, 715, 717, 717n, 718, 723, 729, 730, 736, 742, 760, 775, 785, 846, 848, 853, 863, 896, 922, 953, 959, 977n, 1002, 1003, 1017, 1023, 1027, 1041, 1044, 1054, 1058, 1059, 1060, 1076, 1077; baş—, 15, 16, 317, 335, 390, 426, 478, 564, 625, 700, 715, 736, 760; ehl-i vukūf —, 158; küçük —, 625, 700; orta —, 700, 730; — 'ameli, 1076; — başı, 15; — Efendi, 261; mâl —ı, 409; ordu —ı, 261, 745; sefer —ı, 129, 155, 156, 337, 382, 478, 617; şıkk-ı sânî —ı, 516; — -ı nâmdâr, 1022; — -ı sâbık, 72, 985, 1017n, 1030, 1031; — -ı sâhib-vakār, 625; — -ı şıkk-ı sânî, 470; — -ı tîmâr, 304; — kā'im-makāmı, 155; — katlı, 428; — kethudâsı, 853; —lar, 16, 829; ma'zûl kenâr —ları, 1046; —lık, 71, 158, 295, 425, 632, 654, 665n, 717n, 721, 896, 1017n, 1023; baş—lık, 1017n; —lık fenni, 624; — mansıbı, 820; —lık tarîkı, 625; —lık umûru, 700; — Paşa, 555n; — Paşa sarâyı, 1059

DEFTERDÂR-ZÂDE 'ALİ B. 'ABDÎ, bkz. Bitli 'Ali Efendi ('Ali b. 'Abdî)

Defterhâne, 19, 41, 67, 665, 715, 729, 778, 842, 882, 908; — -i hümayûn, 668n

değirmen, 695; —ci, 298; sakalını —de ağartmış, 1023; el —i, 87, 696; —ler, 59, 137, 184, 905; yel —leri, 902

Değirmenkurbı, 531

Değirmenlik ⟨Milos⟩, (Ege Denizi'nde ada), 883, 886, 888, 1074; — Limanı, 886

Değirmenlik (Trakya'da), 456

değnek, 665, 1055; eli —li, 70

dehlîz; — -i 'adem, 16; —ler, 1018

dehşet, 39, 55, 415, 449, 553, 892; bâ'is-i —, 87; küllî —, 78, 83, 222; — -endûz, 562; — -i şeb-i târ, 782; — -perdâz, 281

dekâkîn, 377, 735, 862, 888

delâlet, 97, 132, 213, 377, 389, 465, 521, 537, 540, 624, 680, 983, 983n, 997; — -i hâl, 297

deli, —başı, 75, 527, 596, 803; Rumili —leri, 799

DELİ ARSLAN (Katledilen sipâhî serkeşlerinden), 381

DELİ BALTA (Bölük halkından), 240

DELİ BİRÂDER (Bellü başlu sipâhîlerden) 1041; — dâmâdı, 1040

DELİ DERVÎŞ (Serkeşân-ı sipâhdan), 352; katli, 381

DELİ DİLÂVER (Sipâhdan), 1043

DELİ DÜNYÂ (Erzurum Beylerbeyi Küçük Ahmed Paşa'nın ağalarından), 776

DELİ HASAN, Batakçı — (Rumili bahâdırlarından, Koca Murâd Paşa'nın delibaşısı), 75

DELİ HASAN PAŞA, Kara Yazıcı'nın birâderi, Celâlî, 173n, 194, 231, 232, 243, 245, 246, 319, 356; Bosna Eyâleti'nin verilmesi, 256, 296, 355; Bosna Beylerbeyi, 256, 260, 263, 264, 264n, 296; Tımışvar Beylerbeyiliği'ne tayini, 296, 355; Bosna'da iken Venedik ve Papa ile haberleşerek bir fesâd-ı 'azîme mübâşeret etmesi, 356; katli, 355; tuğyân-ı —, 231; Vak'a-i —, 296

DELİ KÂSIM (Yeniçeri Ocağı'ndan), 581

DELİ KERÎM ÇELEBİ, bkz. 'Abdülkerîm Efendi (Kerîm Çelebi)

DELİ KIRAL, bkz. Batori Gabor/Deli Kıral ⟨Báthory Gábor⟩

DELİ KURD (Yeniçeri Serdengeçdi Ağası), şehid olması, 878

Deli Mahmûd Palankası, 823

DELİ NASÛH, bkz. Nasûh Paşa, Deli —

DELİ PÎRÎ (Ohri Beyi), sefere geç varmak töhmeti ile katl olunması, 795

DELİ PÎRÎ AĞA (Yeniçeri Ocağı'ndan), 387, 400

delikanlı, 171

delîl (ayrıca bkz. edille), 175n, 211, 383; vâzıh —, 796n; — -i mu'teber, 434; — -i rûşen, 819; — -i vâzıh, 796

delîl ⟨yol gösteren, klavuz⟩, 281, 633, 987; —ler, 588; ehl-i vukûf —ler, 695

dellâl, 609; Bezzâzistân —, 989; cem'iyyet —ı, 583; —lar, 1027

Delvine, 797; — beyi, 861, 907; — Sancağı, 753n

dem, 266, 576; ırâka-i —, 838; sefk-i —, 469, 684; — -i heder, 171; — ü diyetleri heder olmak, 717; — yağmak, 517

demür, 560, 886, 891; gök —, 28; — almak, 1029n; — bıragmak, 658, 1073, 1075; — çengâl, 208; —den bizli kafes, 598; sovuk — döğmek gibi, 271; gök —e gark olmuş/müstagrık, 120, 123; —e urulmak, 463; — kapu, 842; — koparmak, 901, 1029; — koymak, 1073; —ler, 696, 891; ayağı —lü, 609; gök —lü, 36; — pâreleri, 242; —ün kesmek, 1073

DEMÜRCÜ-OĞLU (Safevîlerin Tebrîz kuşatması esnasında kaleden firâr eden askerlerden), 271, 277

Demür-kapu ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Demür-kapu ⟨Şirvân bölgesinde⟩, 153

Demür-kapu ⟨Tuna Nehri'nde⟩, (ayrıca bkz. Balkan), 471

deniz, 366, 392, 564, 568, 611, 671; —e çıkmak, 437n, 903; —e dökülmek, 1009; kara ve — mücâhidi, 319n

Denizli, 626, 1001, 1059

Depedelen ⟨Szent Tamáshegy⟩, 88; feth-i —, 340; nefs-i —, 340; — fethi, 341; — Kal'ası,

339, 340, 342; — Kal'asi'nın varoşu, 340; — kurbu, 78; — tarafı, 341

DEPEGÖZ RIDVÂN (Sipâh zorbalarından), katli, 253

DEPESİ TÜYLÜ (Sipâhî serkeşlerinden), 352; katli, 381

Derâverd, bkz. Civânşîr Kal'ası

derbend, 76, 173, 385, 400, 405, 406, 467, 690, 851, 920, 934, 946; harâbe —, 20; mîşe-zâr —, 74; teng —, 186; — ağzı, 48, 57, 349, 399, 693; — -i asîrü'l-mürûr, 48

derd/dert, 88, 101, 150, 439, 453, 562, 562n, 601, 689, 769, 773, 1027, 1036, 1044n; hem- —, 621; hezâr —, 101; — -i bî-dermân, 864; — -i ser, 892; bî- — -i ser, 856; — -mend/ân/ler, 53, 73, 98, 126, 139, 158, 160, 170, 267, 285, 305, 309, 389, 557, 558, 560, 585, 597, 648, 718, 762, 839, 868, 953, 953n, 985, 992, 993, 998, 1012, 1013, 1036

Derelegez Sancağı, 280

Dereme, — Sahrâsı, 386

dergâh, 520, 766; — -ı re'fet, 65

Dergâh/Dergâh-ı 'âlî (Dergâh-ı 'alem-penâh, Dergâh-ı Pâdişâh, Dergâh-ı Şâh-ı Cihân-penâh, Dergâh-ı Şehenşâh), 48, 65, 183, 246, 256, 471, 659; bendegân-ı —, 460; ma'rûz-ı —, 174n, 729; mülâzımân-ı —, 111, 1000; rûy-mâl-i —, 50; — çâvuşları, 478, 613; — kapucubaşıları, 174; — müteferrikaları, 112, 312n, 313, 475

Der-i devlet, 8, 9, 18, 36, 41, 67, 68, 103, 134, 137, 141, 142, 147, 154, 155, 157, 158, 170, 172, 173, 174, 184, 185, 192, 193, 198, 199, 200, 228, 231, 232, 245, 247, 256, 260, 261, 264, 286, 293, 294, 296, 322, 325, 337, 349, 350, 379, 382, 392, 409, 432, 441, 457, 466, 471, 478, 479, 489, 490, 494, 516, 525, 575, 580, 585, 586, 599, 606, 612, 613, 619, 621, 624, 635, 637, 648, 649, 651, 652, 665, 667, 669, 671, 678, 679, 680, 685, 686, 715, 717, 728, 729, 730, 736, 737, 738, 742, 749, 753, 767, 776, 779, 781, 784, 786, 809, 821, 822, 823, 825, 831, 837, 840, 843, 849, 852n, 883, 886, 891, 892, 895, 898, 899, 902, 903, 919, 922, 923, 924, 926, 927, 930, 932, 933, 938, 940, 944n, 946, 949, 950, 956, 961, 969, 976, 982, 982n, 984, 1010, 1015, 1016, 1021, 1023, 1024, 1025, 1031, 1033, 1037, 1048, 1049, 1051, 1054, 1059, 1062, 1072, 1077

derîçe, —ler, 872

Derne, 517, 586, 628, 630, 681, 822

dernek, 25, 77, 92, 93, 133, 146, 200, 256, 260, 320, 321, 365, 508, 527, 603, 621, 659, 730, 736, 741, 768, 770, 894, 977

ders, 10, 51, 99, 196, 258, 373, 394, 502, 675, 772, 853, 1071; âheng-i tarîk-ı —, 460; devr-i menâzil-i —, 332; takrîr-i —, 374; —e müdâvim, 853; —ler, 21, 772

Der-sa'âdet, — müteferrikaları, 277

ders-i 'âmm, 258, 451, 711, 853; 'akd-i meclis-i —, 196, 234, 373, 373n, 673, 674; seccâ-de-nişîn-i —, 661

DERS-İ 'ÂMM MEHEMMED EFENDİ, bkz. Kiçi Mehemmed Efendi

Derteng, 517, 586, 594, 630, 681, 701, 705, 822, 823; cânib-i —, 812; — Boğazı, 628; — miftâhı, 813

dervîş, 425, 426; bir harâbâtî —, 425; fey'-i —ân, 682; —âne, 455; — -i ehl-i fenâ, 624; — -i Pâdişâh-meşreb, 505; —ler, 506, 1023; — -nihâd, 197, 495, 502, 713; — -tab', 712

DERVÎŞ (Cem'iyyet dellâlı), Küçük-Karaman'da salb olunması, 583

DERVÎŞ 'ALİ HÂKÎ (Keşmir Pâdişâhı Eslem Hân'ın oğlu, 'Ali Paşa tâbhânesinde şeyh), biyografisi, 505

DERVÎŞ AĞA (Musâhib), 8

DERVÎŞ AĞA (Rumili'nde sol kola devşirmeye gitmişken re'âyâ emvâlini gâret iden turnacı-başı), Mûsul'da katli, 798, 815

DERVÎŞ AĞA/PAŞA, Bostâncıbaşı tayin edil-mesi, 329; kapudanlık verilmesi, 354; Kapu-dan, 360, 727; Sadrazam tayin edilmesi, 360-362; Sadrazam (1606), 362, 364, 372, 451, 501, 735; katli, 368-369, 447; maktûlî-i —, 368; mânde-i —, 362; biyografisi, 378

DERVÎŞ AĞA/PAŞA, Doğancıbaşı, 6; Bosna

Beylerbeyi, 170, 237; İstolni-Belgirad muhâfazasında, 170; Bosna'dan ma'zûl, 262; şehîd düşmesi, 263

DERVÎŞ AĞA/PAŞA, iç-oğlanlarından Silahdâr, 554; Yeniçeri Ağalığı'nın verilmesi, 557; Yeniçeri Ağası, 561, 567; azli, 567n; Karaman Eyâleti'nin verilmesi, 567; Mudanya'ya gönderilmesi, 567, 567n; katli haberinin şâyi' olması, 567, 567n; yeniden Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 567; azli, 569; Budun Eyâleti'nin tevcih olunması, 569, 578; katline kapucubaşı gönderilmesi, 578

DERVÎŞ EFENDİ ⟨Mollâ Gürânî Şeyhi⟩, 551

DERVÎŞ ⟨EFENDİ⟩, Taluy-zâde — (Hayreddîn Paşa Medresesi'nde müderris, Şâm Kadısı), biyografisi, 372

DERVÎŞ EĞLENCE (Sultân III. Murâd'ın kıssa-hânı), 98

DERVÎŞ MEHEMMED, Bekir Sübaşı-oğlu —, bkz. Mehemmed Bölükbaşı

DERVÎŞ MEHEMMED, bkz. 'Abdülcebbâr-zâde Dervîş Mehemmed

DERVÎŞ MEHEMMED AĞA/PAŞA, Sadrazam Tabanıbüyük Mehemmed Paşa'nın kethudâsı, 750, 777; Şâm Beylerbeyi, 796; Diyârbekir Beylerbeyi tayin edilmesi, 797; Diyârbekir Beylerbeyi, 802; Tırablus Beylerbeyi tayin edilmesi, 808; Bağdâd Beylerbeyi tayin edilmesi, 821, 822; Bağdâd Beylerbeyi, 823; vezâret verilmesi, 821, 823, 824; Silistre'ye mutasarrıf, 981; Bosna Beylerbeyi tayin edilmesi, 981; Silistre Eyâleti'nin verilmesi, 1006; Anadolu Beylerbeyi, 1049; Kapudan tayini, 1054; Sadrazam tayin edilmesi, 1060; Sadrazam (1654-1654), 1072, 1076; azli, 1076-1077; vefâtı, 1078n; biyografisi, 1078

DERVÎŞ OVALI, 749

DERVÎŞ TÂLİB (Sultân Selîm-i Kadîm Câmi'i muvakkıtı, Müneccimbaşı, Sadrazam Öküz Mehemmed Paşa'nın remmâli ve münecciml), 478

deryâ, 113, 120, 264, 320, 335, 389, 392, 412, 416, 418, 428, 433, 437, 448, 459, 464, 465, 484, 490, 499, 507, 525, 546, 552, 578, 627, 628, 650, 666, 667, 709, 713, 725, 734, 741, 744, 784, 813, 814, 815, 820, 831, 835, 840, 846, 854, 858, 862, 866, 868, 876, 882, 891, 892, 899, 900, 903, 907, 908, 909, 910, 916, 917, 930, 932, 934n, 938, 940, 944, 947, 949, 963, 965, 966, 998, 999, 1012, 1014, 1015, 1021, 1022, 1029n, 1036, 1038, 1039, 1040, 1073, 1074; ahvâl-i —, 362, 708; ahvâl-i sefer-i —, 442, 448; cânib-i —, 429; hükûmet-i —, 319; kar'-ı —, 847; leb-i —, 292, 418, 861, 875, 876, 877, 885, 898, 899, 911, 948, 949; rûy-i —, 866; sâhil-i —, 781; seyr-i —, 458; telâtum-ı —, 18; — 'askeri, 1018; — beyleri, 37, 1007, 1018, 1073, 1076; — beyliği, 570; — cengi/cengleri, 628, 908; — -dil, 164n, 548, 856, 918; — kalemi, 752; — -keşân-ı fünûn, 710; — -misâl, 121, 150, 762, 810; — -nevâl, 124; — seferi/seferleri, 352, 713; gaflet —sı, 1036; —ya sefer, 320; — -yı âhenîn-mevc, 120; — -yı 'asker, 757, 758; — -yı enderûn, 860; — -yı fazl-ı mevfûr, 99; — -yı gayret, 180; — -yı kerâmet, 504; — -yı kīr-veş, 121; — -yı 'ummân, 150; — zemânı, 500

Deryâ-yı Sefîd, bkz. Bahr-ı Sefîd/Deryâ-yı Sefîd

dest, 879; darb-ı —, 696; der- —, 298; tehî- —, 150; yek- —, 299; zîr-i —, 942, 1067; çâbük- —ân, 613; — -âvîz, 306; — ber-sîne, 311; — -beste, 942; — -bûs, 63, 92, 126, 392, 420, 422, 454, 825; şeref-i — -bûs, 528; — -bûs-ı Pâdişâhî, 22, 443; şeref-i — -bûs-ı Pâdişâhî, 754; — -bûs-ı sa'âdet-me'nûs, 252; — -bûs-ı Şâh-ı cihân, 64; — -bûs-ı Şâh-ı hûrşîd-tal'at, 287; şeref-i — -bûs-ı Şehriyârî, 533; — -bürd-i Rüstemâne-i 'asker, 865; — -dırâzî-i küffâr, 931; — -dırâzlık, 879, 932n; — -gâh, 301; — -gîr, 878; dırâz- —î, 384; — -i cevr ü sitem, 255; der- — -i gāzîyân, 872; zîr-i — -i guzât, 1037; — -i hasâret, 884; — -i hussâd-ı bed-nihâd, 180; — -i kazâ, 374; — -i mükeyyifât, 1078; istîlâ- —in dirâz itmek, 460; ta'arruz —in dirâz itmek, 966; — -i 'Osmâniyân, 194; — -i recâ, 804; — -i ta'arruz, 966n; zîr-i — -i tasallut, 232; — -i tasarruf, 1051; — -i te'addî, 268, 269, 470, 486, 511; ref'-i — -i te'addî, 310; — -i tetâvül, 292; — -mâl, 220, 266, 291; — -res, 274, 285, 297, 313, 338; — ü gerden-beste, 320, 415; — ü girîbân, 171, 803; — ü pâ, 347; — -yâr, 65;

— -yârî-i feyz-i Hudâ-dâd, 682; — -yârî-i imsâk, 661; — -yârî-i mücâhede, 24

destûr, 154, 808, 842; nârencî —, 53, 53n; Yûsufî —, 291; pîrâye-i — -i i'tibâr, 179; — -i levendâne, 805

deste, gül- —, 236; gül- — -bend-i havâtır-i 'ilmiyye, 176; — deste olmak, 120

destûr, 312, 335, 531

deşt, 861; — -i vahşet-engîz, 542; — ü sahrâ, 540

deve, 190, 417, 429, 511, 594, 599, 617, 685, 730, 731, 775; — ardalası, 260; —ci/ler, 122, 124, 171, 191; — havudu/havudları, 136, 171; — iştirâsı, 737; —ler, 191, 261, 349, 1041; hecîn —ler, 335; otak-keş —ler, 527; — -mânend, 28

Deve-boynu, — cânibi, 676

Develi Karahisâr, 603

deverân, 304, 437

devlet, 50, 52, 411, 424, 425, 426, 526, 529, 539, 546, 556, 560, 570, 594, 680, 681, 718, 723, 755, 826, 845, 1005, 1007, 1013, 1034, 1036, 1042, 1045, 1051, 1060; âftâb-ı —, 453; âhır-ı —, 66; ahvâl-i —, 176, 954, 992; a'yân-ı —, 15, 66, 95, 286, 529, 545, 827, 894, 1010; bed-hâhân-ı —, 489; erbâb-ı —, 539; erkân-ı —, 16, 63, 95, 96, 114, 115, 391, 449, 497, 525, 747, 757, 807n, 810, 825, 855, 872, 1008, 1024, 1035, 1054, 1061; etvâr-ı —, 364; evvel-i —, 70, 993; eyyâm-ı —, 65, 268, 333, 461, 841; fer-i —, 268; hâ'in-i —, 993; hasret-i —, 80; hayr-hâh/hâhân-ı —, 716, 841, 888; huvvân-ı —, 303; 'ırz-ı —, 1016; kâr-ı dîn ü —, 3; levâzım-ı dîn ü —, 722; mesned-i —, 475, 700; mühimmât-ı dîn ü —, 246; müjde-i —, 482; müsteşâr-ı —, 519; nâmûs-ı —, 276, 308; nîk-endişân-ı —, 769; ricâl-i —, 1002; rukabâ-i —, 699; sadr-ı —, 829; sâhib-i —, 71, 348, 410, 424, 738; semere-i devha-i —, 462; serîr-i —, 888; sürâdık-ı —, 144; şân-ı —, 766; umûr-ı —, 96, 252, 583, 826, 843, 1031, 1053, 1059; vükelâ-i —, 246, 471, 671-672, 787; zemân-ı —, 335, 790; zimâm-ı —, 826; —e lâyık, 930, 944; — hâ'inleri, 838; — -i bâ-nekbet, 195; —i bergeşte olanlar, 992; — -i dünyâ, 475; —le, 421; —lû, 366, 407, 522; —lüler, 561; — sürmek/sürmüş, 397, 1036; — umûru, 784

DEVLET GİRÂY (Hân birâderi ve kağılgası), 520, 608, 666

Devlet-i 'aliyye, 115, 361, 472, 625, 818, 955n, 1002, 1010, 1036, 1048, 1053; — 'askeri, 343, 992; — ricâli, 515; — târîhi, 19

Devlet-i 'Osmâniyye, 274, 420, 426, 473, 874; umûr-ı —, 426; — umûru, 267

devr (ayrıca bkz. edvâr), 19, 104, 181, 215, 252, 394, 412, 502, 729, 773, 779, 811, 827, 1002, 1026; — -i dâ'im, 86; — -i ebvâb, 581, 1026-1027, 1055, 1076; — -i kamer, 5; — -i mecalis-i ifâde, 334; — -i medâris, 177, 180, 438, 444, 518, 541; — -i menâzil-i ders ü tahkîk, 332

devrân, nâdire-i —, 103; Müftî-i —, 374; Pâdişâh-ı —, 54; zû-fünûn-ı —, 131, 394

devşirme, 495, 576, 785, 798, 815

Deyrü'l-kamer (Dürzî kılâ'ından), 466, 467

Dımışk-ı Şâm, — kādîsı, 710

Dıraç, 521

Dırava, 136, 171, 184, 186, 192, 261; Nehr-i —, 230, 797; — Nehri, 243; — Suyu, 184, 226; — yalısı, 360

DIROZENDUL ⟨Lennart Torstenson⟩, (İsveç Serdârı), 850

Diaková/Đakovo, bkz. Yakova ⟨Diaková/Đakovo⟩

dîbâ, 279, 533; — çul, 1061

dîbâce, — -i gazâ, 49; — -i kütüb, 176

dibek, 140

Dicle, 589, 622, 635, 636, 640, 686, 704, 714; Nehr-i —, 685, 686; — Irmağı, 749; — kenârı, 706, 714

dîde, hayâl-âsâ-i —, 132; — -bân, 552; — -bân kullesi, 87; — -i basîret, 562; — -i devlet, 954; — -i encüm, 386; — -i sâhib-i a'zâr, 53n; —leri pür-nem, 62

diken, 635; hurde — ağaçları, 647; gözüne — olmak, 1036; — otu, 646

Dikilitaş (Vâlide Hammâmı civârında, Ali Paşa-yı Atîk Câmi'i yakınlarında), 315, 1078

dil ⟨gönül⟩, 562, 573; âsûde- —, 51; bed- —, 300; derûn-ı —, 271, 473; deryâ- —, 164n, 548, 856, 918; ehl-i —, 624; hoş- —, 869; kavî- —, 299; sâde- —, 74, 596, 597, 601, 634, 713, 954, 956, 992; şîfte- —, 375, 440, 512; tîre- —, 305; yek- —, 38, 60, 71, 148, 206, 267, 575, 585, 618, 658, 666, 843, 933, 956n, 1010; — -âvîz, 314; — -beste, 878; — bir itmek, 887; —dârlık, 917; — -dûz, 529; — -figâr, 164, 272, 384; — -fîrîb, 259, 372; — -gîr/ler, 12, 200, 254, 296, 355, 364, 515, 523, 546, 599, 715, 789, 838, 841, 865, 992, 996, 1021; — -gîrlik, 955; — -güşâ, 234, 453, 840, 862; — -hâh, 247, 268, 327, 468, 659, 661, 809, 844; — -hırâş, 303; — -i âzâde, 543; — -i sâde, 493; — -pesend, 177; — -pezîr, 115, 175, 259, 282, 295, 298, 301, 333, 522, 674; — -rübâ, 874; —şâd, 183, 279, 918n

dil ⟨lisan⟩, 124, 208, 313n, 499, 503n; — bilir âdem, 219; batı —leri, 28n

dil, 423, 598, 718, 936n; tatlı —, 144; —e düşmek/düşürmek, 138, 423, 1036, 1038; —e getirmek, 819n; —inden halâs bulmak, 245; —inden kurtarmak, 351; —ini tutmak, 566; —i ucundan salb itmek, 351; —i uzamak, 982n; —lerde dâsitân, 399, 510; —lerde mezkûr, 276; —lerinde söylenmek, 201; —leşmek, 634, 670; mahfî —leşmek, 1062

Dil, 292, 741

dil/ler ⟨tutsak⟩, 25, 26, 34, 39, 44, 72, 74, 76, 95, 110, 112, 113, 114, 116, 133, 135, 137, 204, 205, 208, 209, 210, 212, 213, 217, 220, 222, 223, 261, 263, 276, 327, 409, 462, 463, 487, 490, 509, 527, 528, 530, 532, 533, 534, 536, 546, 588, 604, 619, 634, 646, 667, 676, 690, 691, 764, 796, 797, 800, 801, 803, 866, 869, 870, 884, 885, 904, 907, 939, 964, 965, 966n, 1005, 1018, 1033, 1063, 1065; tüvânâ —, 913; zinde —, 859

dilâver, 47, 104, 341, 535, 599, 758, 902, 935n; şehbâz —; yarar —, 910; —ân, 271, 283, 902, 931, 961; —ân-ı ceng-âzmâ, 387; —ân-ı kâr-dîde, 280; —ân-ı ser-bâz, 283; da'vâ-yı —î, 905; — -i nâmdâr, 283; —ler, 26, 76, 117, 136, 402, 533, 534, 619, 861, 901, 912, 915, 928, 939, 941, 966; atlu —ler, 282; kâr-güzâr —ler, 399; serdengeçdi —ler, 55; yarar —ler, 25; —lik, 36; da'vâ-yı —lik, 942n; —lik da'vâsı, 942; —likler, 136, 272, 706; — yiğit, 562

DİLÂVER AĞA (Çâşnigîrbaşı), 610

DİLÂVER AĞA, Sol 'ulûfeciler ağası, 685; Sipâhîler ağalığı verilmesi, 685; — çâdırı, 687

DİLÂVER AĞA/PAŞA, Çerkes/⟨Koca⟩ —, Bölük Ağası, 677; Karaman Beylerbeyi, 729; Van Beylerbeyi, 767

DİLÂVER PAŞA, Diyârbekir Beylerbeyi, Vezîr, 486, 510, 530, 534; Sadrazam tayin edilmesi, 536-537; Sadrazam (1621-1622), 545, 547, 548, 551, 552, 563; katli, 553; biyografisi, 573-574; âmeden-i —, 530; — kolu, 535; — sarâyı, 550

dilenci, 183n

dilîr, 299, 371, 875, 915; pîr-i —, 408; —ân, 114, 276, 303, 872, 877; —âne, 214, 271, 272, 386, 401, 861, 876, 905, 935, 961; ızhâr-ı —î, 749; — -i ma'reke-perdâz, 947; —ler, 341, 875, 878, 935n

dilsiz, —ler, 67

DİLSİZ AĞA, Eğri fethi müjdesi ile İstanbul'a gönderilmesi, 111

DİLSİZ SULTÂN, Gâzî Bey-oğlu —, 768

DİMO (Mihal ⟨Mihai Viteazul⟩'in elçisi), 185

Dimyat, 131; — beyi, 464; — beyliği, 464n; — Sancağı, 543

dîn, 411, 651; bî- —, 860; emr-i —, 346, 672; gayret-i —, 302; hayr-hâh-ı —, 888; humât-ı —, 387; mahz-ı —, 294; nâmûs-ı —, 539; re'îs-i —, 346; usûl-i —, 711; — bâbında nizâ', 851; —e gelmezseniz, 107; babamız —i, 218; — -i bâtıl, 280; bir — ile müdeyyin olmamak, 466; —imize da'vet, 107; hâmî-i — -i mübîn, 107; — -i mübîn erbâbı,

976n; —-i mülûn uğruna, 802; —nden dönmüş, 684; nhz-ı 'ulûm-ı —iyye, 130; ekser-i 'ulûm-ı —iyye, 711; gayret-i —iyye, 468; şe'â'ir-i —iyye, 287; —lerince yemîn, 68; kendi —lerine döndürmeğe sa'y göstermek, 473; — uğruna/uğrunda, 112, 214, 228, 963; 'imâd-ı — ü dünyâ, 177; 'ukde-güşâ-yı — ü dünyâ, 540; — yoluna başımız fedâ, 209

dindâr, 250, 447, 653; —lık, 955

dingil, —ler, 208

diraht, —istân, 167; — sâyesi, 507

Diregel ⟨Drégely⟩ (Tuna kenârında), — Kal'ası, 167; — Palankası, 650

dirlik, 38, 227, 371, 649; —e geçen, 415; —e mutasarrıf, 391; —i çalık sipâhî/ler, 951, 991; —i çalınan, 994; —i kesilenler, 559; —i kesilüp, 126; —ler, 58, 66, 566, 589, 693; —leri kat', 416, 999; —lerin çalmak, 724; — sâhibi, 597; —siz, 59; — şartıyla, 731; — tasarruf idenler, 371

Dirsek, — varoşu, 472

Dîvân, 5, 6, 15, 16, 22, 64, 66, 69, 74, 92, 127, 138, 155, 172, 178, 209, 242, 244, 250, 254, 255, 264, 266, 267, 291, 292, 296, 318, 352, 387, 411, 412, 413, 421, 427, 432, 438, 443, 449, 459, 463, 465, 489, 507, 524, 545, 565, 566, 569, 573, 576, 577, 578, 579, 581, 588, 589, 626, 640, 641, 642, 648, 665, 692, 713, 716, 718, 719, 721, 723, 727, 729, 737, 742, 746, 760, 789, 804, 833, 836, 840, 841, 845, 870, 881, 883, 896, 914, 918, 962, 991, 992, 993, 1002, 1015, 1021, 1028, 1029n, 1030, 1031, 1037, 1046, 1058, 1061, 1076, 1077; âhır-ı —, 841; 'azîm —, 212, 220; 'âzim-i —, 614; ehl-i —, 15, 70, 159, 291, 292, 335, 362, 705, 1059; ekâbir-i —, 485; erbâb-ı —, 246, 527, 754, 818; erkân-ı —, 247, 285, 459, 523, 640, 722; gâret-gerân-ı —, 1036; huzzâr-ı —, 414; küttâb-ı —, 547; son —, 63; telvîs-i —, 514; tertîb-i —, 456; umûr-ı —, 255; vezîr-i —, 315; — ashâbı, 16; — a'yânı, 291; — günü, 265, 430, 584; — hâceliği, 818; — -ı 'âlî-şân, 315; — -ı dalâlet-âşiyân, 310; — -ı felek-'unvân, 700; — -ı Hâkānî, 23; — -ı hümâyûn, 16, 193, 195, 244, 287, 491, 500, 552, 626, 654, 679, 722, 786, 821, 853, 924, 987; —-ı mu'allâ, 198; —-ı mu'ânid, 284; — -ı sadâret makām, 362; — -ı Serdâr, 510; — -ı Sultânî, 23, 258, 699; — -ı Süleymânî, 176; — -ı Vezîr, 281; erkân-ı —î, 281; hıdemât-ı —iyye, 721, 722; menâsıb-ı —iyye, 624, 959, 1030; mühimmât-ı —iyye, 449; umûr-ı —iyye, 831, 1076; —lar, 450; — nâ'ibi, 673; — tezkireleri, 1060; — vezîri/vezîrleri, 600-601, 662, 836, 924, 1017; — vüzerâsı, 574

dîvân, ser-gazel-i — -ı fasâhat, 181

Dîvân ('Abdülganî-zâde Nâdirî Mehemmed'in), 661

Dîvân ('Azmî-zâde Mustafa Hâletî Efendi'nin), 710

Dîvân (Bâkī'nin), 181

Dîvân (Hâce-zâde Es'ad Efendi'nin), 622

Dîvân (Kadrî Çelebi'nin), 102

Dîvân (Kāf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi'nin), 572

Dîvân (Kāf-zâde Feyzullâh Efendi'nin), 444

Dîvân (Kefevî Şeyh Feyzî'nin), 505

Dîvân (Nâmî Mehemmed Efendi'nin), 315

Dîvân (Nef'î Efendi'nin), 774

Dîvân (Nev'î'nin), 164

Dîvân (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin), 752

Dîvân (Rızâyî 'Ali Çelebi'nin), 698

Dîvân (Şeyh 'Ali Safvetî'nin), 132

Dîvân (Veysî Efendi'nin), 674

Dîvân Geçidi (Nehr-i Özi üzerinde), 1064

dîvâne, 287, 556, 561, 566, 568, 632; —lik, 637; — mecnûn, 581; — -meşreb, 470, 633; — -vâr, 540

DÎVÂNE FÂ'İK (Gāzîlerden), 25

DÎVÂNE HASAN (Kara Yazıcı 'Abdülhalîm'in birâderi, Celâlî), 380

Dîvânhâne, 70, 267, 311, 553, 554, 718, 737, 738; — -i hümâyûn, 292; çâdır —si, 310;

Sarây —si, 718

Dîvân-ı Hâfız (Hâfız-ı Şîrâzî'nin), 12, 236

Dîvân-ı İbn Fârız (İbnü'l-Fârız'ın), 712

Dîvân-ı İbn Fârız şerhi ⟨el-Bahrü'l-fâ'iz fî şerhi Dîvâni İbni'l-Fârız⟩, (Hasen Bûrînî'nin), 712

Dîvân-ı iksîr (Fâzıl 'Ali Bey'in fenn-i kîmyâya dair eseri), 434

Dîvânü Lûgati't-Türk, 878n

dîvân, 55, 56, 86, 214, 228, 237, 238, 241, 242, 306, 309, 368, 389, 487, 630, 637, 645, 702, 706, 716, 767, 804, 860, 862, 872, 874, 877, 881, 899, 917, 968, 972, 973, 1058; âhenîn —, 117; çitden dolma —, 241; çürük —, 706; izâ'et-i der ü —, 457; kâr-gîr —, 1058; pes-i —, 862, 863; — bedenleri, 688; — binâsı, 277, 758; — deliği, 1072; — -ı 'azîmü'l-bünyân, 862; — -ı hisâr, 861, 872, 877; — -ı metîn, 872; — -ı üstüvâr, 120; —lar, 208, 216, 274, 689, 694, 706, 875, 880; varoşun —ları, 152; —sız, 240; — zemîne berâber olmak, 758

Divény, bkz. Ludvin ⟨Divény⟩

diyak, — lisânı, 672

Diyâle, 588, 630, 635, 802, 803; cânib-i —, 631; Nehr-i —, 587, 632, 633, 701, 812; — semti, 807; — Suyu, 587, 631, 632, 634, 823, 957

diyâne/diyânet, 783, 792, 959; kalîlü'd- —, 468

diyâr, 8, 11, 21, 24, 48, 52, 52n, 53, 54, 99, 100, 101, 104, 105, 126, 129, 130, 141, 164, 164n, 168, 181, 195, 201, 206, 230, 233, 234, 235, 254, 261, 270, 275, 280, 284, 296, 297, 303, 307, 314, 320, 337, 360, 376, 394, 398, 402, 403, 404, 410, 411, 413, 416, 420, 423, 425, 435, 441, 448, 449, 458, 463, 465, 469, 475, 476, 478, 483, 491, 497, 510, 512, 518, 520, 540, 605, 606, 607, 620, 651, 661, 684, 700, 709, 711, 714, 725, 737, 766, 771, 779, 780, 781, 782, 809, 812, 823, 839, 848, 850, 924n, 926, 959, 1012, 1034, 1039, 1050, 1057, 1079; aktâr-ı —, 276; âvâre-i —, 392; şöhre-i —, 505; — -ı gurbet, 183; — -ı İslâm, 48, 431; — -ı küffâr, 17, 26, 93, 123, 148, 168, 186, 325, 338, 531, 535, 539, 900; — -ı şark, 294, 347, 419, 460, 746; —lar, 226, 398, 408, 458, 466, 498, 538, 575, 885, 893, 926n, 981, 1062

Diyârbekir, 43, 44, 58, 66, 173, 231, 347, 410, 435, 447, 448, 466, 468, 497, 502, 502n, 535, 569n, 570, 573, 586, 586n, 591, 595, 599, 600, 600n, 617, 618, 629, 631, 647, 655, 657, 661, 677, 685, 686, 704, 706, 707, 714, 715, 730, 733, 737, 738, 740, 749, 764, 765, 768, 770, 771, 775, 778, 784, 785, 797, 808, 809, 810, 811, 816, 819, 820, 824, 857, 865, 956, 1005, 1058, 1072; cânib-i —, 714; Eyâlet-i —, 507; Kal'a-i —, 810; kışlak-ı —, 497; vâlî-i —, 768, 769, 778n; — 'askeri, 588, 733; — beylerbeyisi, 96, 117, 119, 120, 133, 136, 146, 150, 185, 232, 245, 426, 447, 469, 486, 508, 509, 530, 533, 537, 586, 600n, 615, 617, 655, 676, 685, 692, 693, 704, 730, 742, 799, 802, 816-817, 1043; — cânibi, 599, 809; — çâvuşlar kethudâsı, 633; — defterdârı, 592; — emîrü'l-ümerâsı, 117; — Eyâleti, 129, 447, 599, 565, 599, 621, 647, 665, 665n, 706, 716, 727, 749, 853, 1005, 1050; — hâkimi, 477; — Hisârı, 819; — karyeleri, 714; — Kazâsı, 797; — kışlası, 508; — kulu, 586, 655; — kurbı, 230; —li, 819; — müteselliimi, 595; — neferâtı, 824; — semti, 656; — şehri, 172, 714, 764, 819; — vâlîsi, 402, 407, 441, 536, 617, 778, 825

diyet, 717, 1056

dizdâr, 32, 33, 89, 193, 216; —lar, 879

DİZDÂR-ZÂDE ŞEYH AHMED (Üsküdarî Mahmûd Efendi'nin İzmir'de halîfesi, Edirne'de câmi' ve hânkâh bânîsi, Eski Câmi'de vâ'iz), biyografisi, 592-593

DİZDÂR-ZÂDE ŞEYH MEHEMMED (Meşâyıh-ı Nakşıbendiyye'den, Edirne Selîmiyye Câmi'i'nde vâ'iz), biyografisi, 182

Dnieper, bkz. Özi Suyu/Nehri ⟨Dnieper⟩

Dniester, bkz. Turla ⟨Dniester⟩

Dobrıca, 667; — halkı, 154; — levendi, 389; —lı, 76; —lı sipâhîler, 951

DOBRICALI MÛSÂ ÇÂVUŞ, 67

Dobruçin ⟨Debrecen⟩, s. 48

Doç, 951

Doğum Geçidi (Özi Suyu üzerinde), 649, 1064n

Doğancı, 536, 537; —başı, 6, 391, 449; iç —başı, 797; —başılık, 727; — celebi, 567

Doğancılar Meydânı, 1011

DOĞANÎ DEDE (HÜSEYİN), (Yeni-kapu'da Zâviye-i Mevleviyye'de şeyh), 726; biyografisi, 712; — dervîşlerinden, 1023

DOĞANÎ MUSTAFA EFENDİ (Balıkesri Kasabası'ndan bir kadı, Kādî-zâde Şeyh Mehemmed Efendi'nin babası), 771

don, suların —u çözülmek, 1069

don/ton, —a gömleğe muhtâc, 955; ata —a mâlik, 326, 379; mâtem —ları, 500; —luk çuka, 191; —luk kadife, 592

DON JUAN, bkz. Doncuvan ⟨Don Juan⟩

donanma ⟨şenlik⟩, 'azîm —, 816; —lar, 881; mum —ları, 734; mum —sı, 605; şehir —sı, 127, 128, 193, 329, 545, 765, 766, 881; 'azîm — şenlikleri, 62

donanma, 70, 78, 88, 89, 90, 156, 166, 195, 237, 292, 322n, 352, 356, 412, 429, 433, 437, 437n, 442, 448, 463, 464, 490, 502, 521, 545, 549, 568, 603, 606, 611, 627, 650, 667, 668, 696, 708, 779, 788, 813, 815, 835, 840, 859, 886, 889, 899, 900, 901, 906, 932, 938, 943, 944, 964, 965, 969, 975, 981, 982, 1006, 1007, 1013, 1015, 1016, 1021, 1027, 1032, 1040, 1074, 1075; ahvâl-i —, 499, 500n, 622n, 667, 696, 743, 788, 837n, 840, 910, 921, 930, 971, 1006, 1054, 1061, 1072; cümle —, 940; ehl-i —, 867; inhizâm-ı 'asker-i —, 609; muhârebe-i —, 903, 1039; mükemmel —, 903, 922; sefâ'in-i —, 856, 858, 859, 866; — 'askeri, 448, 855, 901, 1014, 1027; — gemisi/gemileri, 77, 159, 166, 167, 169, 184, 240, 340, 442, 462, 463, 464, 499, 528, 547, 550, 568, 610, 813, 814, 860, 861, 903, 909, 911, 917, 921, 927, 943, 971, 1054, 1074; — halkı, 626; — harcı, 1057; — hurûcu, 1028; — irsâli, 949; — kadırgaları, 391; — kudûmü, 962; — mektûbu, 463; — mühimmâtı, 94, 788; —nın yarar beyleri, 882; — rücû'u, 448; — seferleri, 848n; — sefîneleri, 324; — ser'askeri, 788n; — serdârı, 105; kâfir/kâfirin —sı, 887, 906; küffâr-ı hâk-sâr —sı, 961; küffâr/küffârın —sı, 881, 883, 886, 999, 1062, 1073, 1074; melâ'înin —sı, 912; Türk'ün —sı, 933, 964; — şaykaları, 96; — tertîbi, 847, 1028; — vusûlü, 963; — -yı küffâr, 888, 910; — -yı nusret-makrûn, 887; — -yı nusret-peymâ, 857, 858

Donanma-yı hümâyûn, 50, 292, 607, 666, 740, 743, 779, 814, 857, 858, 860, 861, 865, 889, 896, 903, 906, 910, 943, 944, 971, 1006, 1008, 1026, 1037, 1038, 1039, 1054, 1061, 1074; rücû'-i —, 889; — 'askeri, 41; — gemileri, 1006, 1072; — imdâdı, 933; — kudûmü, 906, 929; — perîşânlığı, 932

DONCUVAN ⟨Don Juan⟩, Malta Hâkimi/Hersek, 216, 225

Dovsturya ⟨Avusturya/Habsburg⟩, bkz. Avusturya

Drégely, bkz. Diregel ⟨Drégely⟩

Drin ⟨Drina⟩ Suyu, 296

Drina, bkz. Drin ⟨Drina⟩ Suyu

du'â, 122, 124, 147, 155, 163, 178, 207, 219, 224, 250, 422, 424, 425, 426, 429, 447, 453, 482, 526, 551, 557, 568, 591, 721, 748, 761, 761n, 789, 792, 883, 1003, 1022, 1030, 1038; bed- —, 597, 818, 897n; gülbâng-ı —, 247; îsâl-i —, 248; mazanne-i icâbet-i —, 182; tazarru' u —, 119; tuhfe-i —, 804; vâfir —, 220; — günü, 482; — -i hayr, 250; —lar, 54, 551, 558; hayr —lar, 214, 215, 870; —nâme, 409; — vü niyâz, 222; — vü senâ, 228, 431, 457, 482, 550, 610, 820, 825, 920, 987, 1025, 1069; sandûka-i tîr-i — -yı sürûş, 177

DU'ÂCI MEHEMMED (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

DUC-JEAN (İşkodra Beyi), 313n

dûd, ber- —, 301; — -ı kebûd, 645, 866, 874, 877, 940, 1073; —lar, 532; siyâh —lar, 875

duhâ (ayrıca bkz. dahve), vakt-i —, 110, 230, 271, 283, 317, 775, 943; — vakti, 777, 817

duhân ⟨tütün⟩, 374, 775, 797; ifrât-ı nûş-ı —, 374; men'-i —, 734; siyâset-i erbâb-ı —, 795; şürb-i —, 741, 795; şürb-i —a müb-

telâ, 746; — hürmetine risâle, 711-712; — hürmetine mufassal ve meşrûh fetvâ, 744; — içün karınların yarmak, 797n; şürb-i — men'i, 735; — töhmeti, 796, 797; şürb-i — töhmeti, 747

duhân, 75, 532, 859; 'azîm —, 517; mu'anber —, 505; pür- —, 307; gubâr u —dan müked-derü'l-hâl, 38; bârût —ı, 630; toplarının —ı, 108; — -ı top, 534; gubâr u — içinde, 187

Duka, 112, 882, 906; — gemileri, 437, 885, 906, 975; — karındaşı, 47; —lar, 116; —lık, 489, 499, 519

DUKA GRAÇYAN ⟨Gaspar Graziani⟩, bkz. Gasper Graçyan ⟨Gaspar Graziani⟩

DUKADİN-ZÂDE* 'OSMÂN EFENDİ ('Osmân Bey b. Mehemmed Paşa b. Ahmed Paşa b. Dukadin), (Dâvud Paşa ve Sahn medreselerinde müderris; iki defa Selânik, Yenişehir, Üsküdar, Mekke-i Mükerreme, üç defa Mısır Kadısı), 258n; biyografisi, 312-313

Dukagin, mîrlivâ-i —, 861; — alaybeyi, 765, 882; — 'askeri, 866; — beyi, 864; — beyleri, 907; — Sancağı, 385; — Sancağı beyi, 174

DUKAKİN-ZÂDE AHMED PAŞA (Yavuz Sultân Selîm'in sadrazamlarından), 312n

DUKAKİN-ZÂDE MEHMED PAŞA (Kānûnî devrinde Semendire, Mısır ve Haleb'de beylerbeyi), 312n-313n

DULGIN CENERAL (Kandiye Cenerali), 935, 936

Dulhorân ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

DUMİNE ⟨Elzbieta Csomortany de Losoncz⟩, (Boğdan voyvodalarından Eremye ⟨Jeremi Mohyla/Ieremia Movilă⟩'nin karısı, Leh ve Rus beylerinden Koreski ⟨Samuel Korecki⟩'nin kayınvâlidesi), esir alınması, 491; — 'askeri, 491; — kızı, 491

DURMUŞ (Sadrazam Ohrili Hüseyin Paşa'nın delibaşısı), 527

DURMUŞ DEDE (Rumili Hisârı'nda Bektâşîler Tekyesi'nde şöhret-i 'azîme peydâ eylemiş meczûb), biyografisi, 506

dut, — ağacı, 718

düdük, — çalanlar, 773

düğün, 'azîm —, 170; — aşı, 409

dükkân (ayrıca bkz. dekâkîn), ehl-i —, 1045; mânend-i — ı 'attâr, 504; — -ı celâlet, 275; — ihrâkı, 611; —lar, 293, 664, 717, 786, 880, 916, 978, 1044n, 1045, 1046; —lar binâsı, 20

dülbend, 424; kirli —, 558; sarı —ler, 53n; — makreme, 560

Dülbend-zâde Câmi'i (Tatar-bazarı'nda), 132

dümbekî, — âdem, 656

dümdâr/dündâr, 29, 35, 42, 44, 189, 799

DÜNDÂR, bkz. Gürz Dündâr

dünyâ, 160, 176, 177, 179n, 261, 420, 422, 425, 426, 540, 542, 560, 792, 818n, 870n; cîfe-i —, 542; devlet-i —, 475; gam-ı —, 922n; saltanat-ı —, 319; zıll-ı zâ'il-i —, 682; — belâsı, 245; —da bir, 211; —dan bî-haber, 539; —dan gitmek, 257, 371; cây-i —dan sefer, 504; — mâlı, 642; — maslahatı, 1057; — sarâyı, 436; —ya gelmek, 175n; —yı tutmak, 246

Dürer ü Gurer ⟨*Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm*⟩, (Mollâ Husrev'in yine kendisine ait olan *Gurerü'l-ahkâm* adlı fıkha dair eser üzerine yazdığı şerh), 9

Dürer ü Gurer hâmişinde kelimât ('Atûfî Mehemmed Efendi'nin), 395

Dürer ü Gurer hâmişinde kelimât (Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi'nin), 333

Dürer ü Gurer hâmişinde kelimât (Haydar Efendi'nin), 331

Dürer ü Gurer hâşiyesi (Ebussu'ûd-zâde Mustafa Efendi'nin), 175

Dürer ü Gurer hâşiyesi ⟨*Hâşiye 'ale'd-Dürer ve'l-Gurer*⟩, ('Azmî-zâde Mustafa Hâletî Efendi'nin), 710

Dürer ü Gurer hâşiyesi ⟨*Hâşiye 'ale'd-Dürer*

* Aslı Dukakin-zâde olmakla beraber, *Fezleke* metninde bu şekilde geçtiği için imlayı bozmadan, aynen olduğu gibi aldık.

ve'l-Gurer), (Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin), 314

Dürer ü Gurer hâşiyesi (Karaca Ahmed el-Hamîdî'nin), 481

Dürer ü Gurer hâşiyesi (Karamanlı-zâde Mehemmed Efendi'nin), 453

Dürer ü Gurer hâşiyesi (Manav Hidâyet Efendi'nin), 698

Dürer ü Gurer hâşiyesi ⟨*Nakdü'd-Dürer*⟩, (Mehemmed el-Vânî'nin), 10

dürr, — -i şeh-vâr, 314

Dürretü't-tâc fî sîreti sâhibi'l-mi'râc (Veysî Efendi'nin Türkçe siyer kitâbı), 674

Dürr-i lakīt ⟨*ed-Dürrü'l- lakīt fi aglât el-Kāmûsi'l-muhît*⟩ (Dâvud-zâde Mehemmed Efendi'nin), 571, 571n

Dürûzî, 467, 468; — 'askeri, 737; — kal'aları, 467; —ler, 467, 1032

Dürzî (ayrıca bkz. Dürûzî), — eşkıyâsı, 233; — tâ'ifesi, 466

DÜRZÎ MUSTAFA AĞA, 1033, 1041

Düstûrü'l-'amel ⟨*Şehâdetnâme*⟩, (Veysî Efendi'nin Türkçe siyer kitâbı), 674

Düstûrü'l-'amel li-ıslâhi'l-halel (Kâtib Çelebi'nin eseri), 1060

düşmen (ayrıca bkz. a'dâ, 'adû, e'âdî), 29, 75, 113, 115, 140, 205, 216, 320, 327, 328, 338, 392, 402, 411, 420, 431, 472, 473, 587, 588, 589, 596, 603, 604, 619, 640, 644, 648, 691, 705, 773, 859, 878, 940n, 945, 949, 974, 974n, 975, 976, 1016, 1018, 1068; ağır —, 149; ahvâl-i —, 113, 114, 527; 'azîm —, 113; encümen-i —, 307; hücûm-ı —, 298; kavî —, 421, 423, 424, 425, 659; mebânî-i keyd-i —, 284; mukābele-i —, 78; sufûf-ı —, 132; taraf-ı —, 804; — alayı, 447, 634; — alayları, 113, 604, 646; — cânibi, 349, 604; — def'i, 473; — -gîrlik resmi, 990; — hâlin, 29; — -i bed-nihâd, 935; — -i bed-siyer, 387; — -i cân, 839, 839n; — -i cân-ı re'âyâ, 172; sîne-i —i çâk itmek, 347; — -i dîn, 935; — -i gavî, 386; —i hor görmek, 539; — kırmak, 975; —le mukātele kılmak, 71; —ler, 265; —lik, 436, 843; — mukābelesi, 77, 78; — ordusu, 588; mesmû'-i gāziyân-ı — -tedmîr, 869; — umûru, 539; — üzerine gitmek/yürümek, 29; — yüz bulmak, 509; — zuhûru, 549

dütün, 469, 796n; — itmek, 462

E

e'âdî, hücûm-ı —, 272; ıttılâ'-i —, 302

ebeveyn ⟨Hz. Peygamber'in anne ve babası⟩, mes'ele-i —, 773; — hakkında nice münâkaşa, 732

Ebher, belde-i —, 502

ebleh, 1057, 1057n; — -i sâde-dil, 597

Ebrûmân ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

EBÛ 'ABDULLÂH MUHAMMED B. AHMED, bkz. Vahyî-zâde (Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed)

EBÛ DERDÂ, menzil-i —, 216

EBÛ HANÎFE, bkz. İmâm-ı a'zam ⟨Ebû Hanîfe⟩

EBÛ SA'ÎD EFENDİ ⟨Ebû Sa'îd Mehemmed Efendi, Hâce Sa'deddîn Efendizâde Es'ad Efendi'nin oğlu⟩, İstanbul Kadısı, 828; Anadolu Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskerliği'nin verilmesi, 829; Rumili Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 833; Şeyhülislâm tayin edilmesi, 844; azli, 896; ikinci defa Şeyhülislâm tayin edilmesi, 1048; azli, 1055; üçüncü defa Şeyhülislâm, 1076; — vak'ası, 1078

EBÛ SA'ÎD ⟨MEHEMMED⟩ EFENDİ, 1048; İstanbul Kadısı, 828; Anadolu Kazaskeri, 828; birinci defa Rumili Kazaskeri, 828; ikinci defa Rumili Kazaskerliği'nin verilmesi, 829; azli, 833; Şeyhülislâmlık tevcîh olunması, 844; azli, 896; ikinci defa Şeyhülislâmlık tevcîh olunması, 1048; azli, 1055; üçüncü defa Şeyhülislâm, 1076; — vak'ası, 1078

EBÛ YA'KÛB ES-SEKKÂKÎ ⟨Arap âlimi⟩,

615n

EBÛBEKİR, Şeyh — (Tatar Müftîsi), 606

EBUSSU'ÛD EFENDİ (Şeyhülislâm), 9, 12, 51, 143, 144, 145, 176, 177, 257, 312n, 313, 332, 334, 357, 373, 374, 443, 451, 454, 475, 513, 513n, 541, 844; — hattı, 513

Ebussu'ûd Efendi Tefsîri ⟨İrşâdü'l-'akli's-selîm⟩, — kenârında kelimât, 178-179

EBUSSU'ÛD-ZÂDE MEHEMMED ⟨Ebussu'ûd-zâde Mustafa Efendi'nin oğlu⟩, İstanbul Kadısı, 828; Anadolu Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskeri, 828; biyografisi, 816

EBUSSU'ÛD-ZÂDE MEHEMMED ⟨Şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi'nin oğlu⟩, 7n, 145, 180

EBUSSU'ÛD-ZÂDE MUSTAFA ⟨Şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi'nin oğlu⟩, Edirne Kadısı*, 7, 7n; Anadolu Kazaskeri, 69, 290; Rumili Kazaskeri, 289; biyografisi, 174-175

EBÜ'L-'ABBÂS B. ŞA'BÂN ET-TIRABLUSÎ, bkz. Mehemmed b. Şa'bân

EBÜ'L-FAZL MAHMÛD EFENDİ, bkz. Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi

Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Câmi'i, bkz. Sultân Mehemmed Câmi'i (Câmi'-i Ebü'l-feth/Fâtih Câmi'i)

EBÜ'L-GAYS KAŞŞÂŞ (Tunus'ta Şeyh), 445; biyografisi, 572-573

EBÜ'L-HASAN, Şeyh — (Tunus Müftîsi), 612

EBÜ'L-KÂSIM B. EBÎ BEKR EL-LEYSÎ ES-SEMERKANDÎ, bkz. Kâsım-ı Leysî (Ebü'l-Kâsım b. Ebî Bekr el-Leysî es-Semerkandî)

EBÜ'L-LEYS 'ALİSİ ⟨'Ali el-Manavî⟩, (Ulemâdan), 357; — dârü'l-ifâdesi, 11

EBÜ'L-MEYÂMİN MUSTAFA B. 'ALİ (Sarıgörez-zâde Kaynı), Vâlide Medresesi'ne müderris tayin edilmesi, 258, 258n; İstanbul Kazâsı'na tayini, 199n; İstanbul Kazâsı'ndan Anadolu Kazaskerliği'ne tayini, 246; Anadolu Kazaskeri, 246, 249, 289, 290, 290n; birinci defa Şeyhülislâmlığa getirilmesi, 250, 251, 289, 290; Şeyhülislâm, 255, 267, 287, 289, 290, 501; tekâ'üdü, 289; vefâtı, 451; biyografisi, 372-374

ebvâb, 309; devr-i —, 581, 1026-1027, 1055; — -ı hisâr, 881; sedd-i — -ı mesâvî, 735; — -ı müstahkem, 877; kar'-ı — -ı sulh, 365

ebyât, 444, 791

ecdâd, 607, 680, 721, 826, 851; — -ı 'izâm, 93, 124, 250, 293, 421, 551, 551n, 559, 720, 741, 810, 1069; — -ı kirâm, 287

ecel, 62, 86, 88, 152, 420, 447, 477, 703, 729, 868, 998, 1036; dâyin-i —, 13; herîf-i kerîhü'l-likā-yı —, 394; nâdî-i —, 177; peymâne-i —, 922; — câmı, 588; — -i 'âcil, 22, 744

ecnâd, 277, 294; bakıyye-i —, 309; ta'yîn-i —, 324

ecnâs, 61, 123; — -ı kefere, 326; — -ı küffâr, 112

ecnebî, 993; —ler, 354

ed-Dürrü'l- lakīt fî aglât el-Kāmûsi'l-muhît, bkz. *Dürr-i lakīt ⟨ed-Dürrü'l- lakīt fî aglât el-Kāmûsi'l-muhît⟩*

edeb, 177, 744, 805; bıdâ'a-i 'ilm ü —, 160; hâric-i dâ'ire-i —, 416; hâric-i tavr-ı —, 839; iktisâb-ı 'ilm ü —, 174; isâ'et-i —, 97; muhâlif-i tavr-ı —, 266; tavr-ı —, 266n; terk-i —, 354; bî- —âne, 254, 352; dâ'ire-i —den hurûc, 267; —inle, 589; bî- —lik, 354; —siz, 559

EDEBALİ ('Osmân Gāzî asrı ulemâsından), 433

edebiyye, 'ulûm-ı —, 11, 752; fünûn-ı —, 99, 439; üstâd-ı fünûn-ı —, 22

Edehon, 814n; — Boğazı, 814

edevât, esbâb u —, 301; — -ı ceng, 152, 214, 905; — -ı harb, 18, 276, 277; tefrîk-i — u esbâb, 274

EDHEM, Pâdişâh-ı — -meşreb, 553

EDHEM-ZÂDE ⟨MUSTAFA EFENDİ⟩, Buru-

* Burada Kâtib Çelebi Mustafa Efendi'yi, Ebussu'ûd Efendi'nin 971 senesi şevvâlinde (Mayıs/Haziran 1564) ölmüş bulunan diğer oğlu Mehemmed Efendi ile karıştırmıştır.

sa'dan ma'zûl, 790; Edirne Kazâsı'nın verilmesi, 790

EDHEM-ZÂDE ŞEYHÎ EFENDİ, 394

edîb (ayrıca bkz. üdebâ), 259, 287, 372, 455, 483, 697

EDÎBÎ, bkz. 'Alî Edîbî, Bakkāl-zâde —

edille, — -i ma'kūle, 726

Edirne, 7, 8, 13, 20, 71, 74, 94, 97, 128, 128n, 129, 143, 154, 156, 158, 175, 175n, 199, 259, 260, 314, 351, 425, 426, 427, 449, 450, 456, 458, 459, 481, 515, 526, 547, 558, 593, 661, 679n, 694, 732, 742, 745, 746, 845, 848, 1057; cânib-i —, 848; dârü'n-nasr-ı —, 462; havâlî-i —, 458; mahrûse-i —, 526; medâris-i —, 332; sefer-i —, 458, 741; — Bostâncıbaşısı, 835, 839; — cânibi, 1057; — kādîsı, 182, 332, 358, 613, 660, 770, 832, 1031, 1070, 1077; — Kazâsı, 7n, 196, 197, 257, 313, 357, 373, 444, 451, 474, 483, 492, 512, 571, 612, 614, 622, 623, 673, 682, 698, 710, 711, 732, 747, 751, 789, 790, 843, 978; —li, 182, 425, 640, 1007, 1007n, 1038, 1055; — pâyesi, 199, 983; — Sahrâsı, 745; — seferi/seferleri, 458, 468, 742n, 753; — tahtı, 450; —vî, 358, 514, 624, 752; —'ye sefer, 742

Edirne Bâyezîdiyyesi (Edirne'de), 358, 481

Edirne Dârü'l-hadîsi, 178, 481

Edirne Selîmiyyesi, bkz. Selîmiyye Medresesi (Edirne'de)

Edirne-kapusu, 102, 516, 678; — handeki, 329; — hârici, 181, 494

Edirne-kapusu ⟨Medresesi⟩, 476; — Hârici, 443-444

EDİRNELİ (MEHMED B. MEHMED) (Müverrih), 42n, 291, 291n; *Nuhbe* sâhibi, 157n

EDİRNELİ VÂLİHÎ EFENDİ, bkz. Vâlihî Efendi, Edirneli —

EDİRNEVÎ ETMEKÇİ-ZÂDE, bkz. Etmekçi-zâde Muhyiddîn

EDİRNEVÎ MECDÎ, bkz. Mecdî ⟨Mehmed⟩

Edremid, — Kazâsı Arpalığı, 1035

edvâr, mürûr-ı —, 3

efâ'il, — -i 'acibe, 924; — -i garîbe, 925

efkâr, 243, 257, 1044; rişte-i —, 332; sahîfe-i —, 265; — -ı fâside, 547; — -ı gā'ile, 922n; — -ı sâkıbe, 284; hulâsa-i — -ı ulü'l-enzâr, 442

Eflak, 50, 60, 61, 71, 72, 141, 194, 471, 821, 824, 1063; ahvâl-i — 1062; 'asker-i —, 530; cânib-i —, 68, 70, 74, 92; küffâr-ı —, 67; memâlik-i —, 84; voyvoda-i —, 49, 60; — beyi/beyleri, 471, 530, 533, 535, 745, 830; — boyarları, 97; — cânibi, 70; — eşkıyâsı, 68; — gā'ilesi, 59; — hâkimi/hâkimleri, 473, 498; — küffârı, 72, 379; — memâliki, 91; — memleketi, 61, 72, 457, 575; — re'âyâsı, 729; — Seferi, 104, 288; — tâ'ifesi, 392; — vilâyeti, 43, 60, 71, 76, 195, 498; — voyvodalığı, 821; — voyvodası/voyvodaları, 49, 59, 97, 472, 473, 532, 534, 537, 538, 650, 786, 1062, 1063n, 1077; — yakası, 195

EFLÂTÛN, pîr-i — -nihâd, 434

efrâd, 276, 711, 818; 'âlem-i —, 751

Efrenc, kefere-i —, 519; itâ'at-i —iyân-ı Papa ⟨Pâpa⟩, 170

Eger, bkz. Eğri ⟨Eger⟩

Eğri ⟨Eger⟩, 96, 107, 112, 115, 127, 139, 149, 150, 168, 325, 368, 491, 700, 725, 782, 845, 893; cânib-i —, 127; Gazve-i —, 94; Hisâr-ı —, 106; hisâr-ı enderûn-ı —, 110; Kal'a-i —, 107, 115; küffâr-ı —, 111; muhâsara-i —, 107; — beylerbeyisi, 149, 153, 343, 650-651, 668; — cânibleri, 112; — cengi, 89, 129, 192, 288, 359, 377, 396, 691, 693; — Eyâleti, 543, 669n, 893n; — fethi, 107, 191, 318, 346, 368; — Hisârı, 96, 107; — -i azmak, 156, 169; — Kal'ası, 112, 127, 176, 894; — kul-oğulları, 192; — kulu, 153; —li, 111; — mânend, 128; — muhâfazası, 127, 779; — muhâsarası, 97, 107; — neferâtı, 894; — Paşası, 670, 893; — Sahrâsı, 107; — Seferi, 104, 132, 233, 315, 447, 476, 482, 615; — serhaddi, 367, 489; — tabancası vehminden, 188; — viresi gibi mu'âhede, 190; — yeniçerisi, 127; — yılı, 836

Eğriboz ⟨Euboea⟩, 437, 437n, 442, 881, 882, 884, 926, 926n, 927, 930, 931, 932, 1074,

1075; — Adası, 889; — Cezîresi, 921; — gemileri, 944; — Kazâsı, 233; — Limanı, 930

Eğridir (Hamîd kasabâtından), 744

ejder, 565, 656

EKBER ŞÂH, bkz. Celâleddîn Ekber Şâh

ekmek/etmek, 89, 151, 525; beyâz —, 210, 217, 220; kuru —, 994; tuz —, 61; Pâdişâh'ın —ği helâl olmak, 601

EKMEL⟨EDDÎN⟩ EFENDİ ⟨Sofular Halvetî Tekkesi Şeyhi⟩, 145

Ekrâd, 268, 276, 370, 381, 469, 598; 'asker-i —, 321; eşkıyâ-i —, 349; eşrâr-ı —, 270; gulât-ı —, 284; tavâ'if-i —, 381; ümerâ-i —, 349; — 'askeri, 486; — 'aşîret beyleri, 388; — beyleri, 369, 402, 689; — hânları, 705; — -ı bed-nihâd, 281; — -ı dalâlet-nihâd, 172; — tâ'ifesi, 370; — 'ulemâsı, 1057

el, 32, 34, 113, 117, 132, 141, 149, 153, 185, 194, 209, 210, 217, 219, 220, 221, 225, 238, 242, 244n, 245, 246, 248, 260, 272, 291, 292, 319, 326, 327, 342, 345, 348, 366, 370, 410, 415, 420, 423, 424, 427, 447, 460, 465, 494, 505, 539, 540, 548, 555, 560, 566, 567, 570, 582, 586, 594, 598, 601, 607, 610, 613, 619, 627, 634, 636, 637, 639, 640, 641, 644, 645, 664, 668n, 672, 684, 690, 703, 729, 731, 740, 762, 782, 804, 818, 825, 827, 839, 915, 937, 951, 952n, 957, 1004, 1021, 1030, 1033, 1036, 1051, 1057, 1067; sağ —, 827, 907; — ayak tutmadan kalmak/tutmaz olmak, 57, 150; — bir itmek, 398; — çekmek, 20, 91, 119, 136, 173, 467, 560, 573, 610, 664, 680, 721, 999, 1021; — çekmemek, 39, 40, 636, 895, 978, 1043; — değirmeni, 87, 696; bir —den, 120; —den ele, 483n, 648; —den komamak, 214, 221, 420, 539, 681; —e almak, 138; —e düşmek, 740; —e gelmek, 385, 577, 651, 793, 916, 933; —e getirmek, 20, 85, 109, 147, 172, 174, 194, 253, 284, 320, 384, 385, 398, 408, 419, 423, 448, 450, 456, 464, 484, 656, 680, 730, 739, 767, 825, 871, 977, 1051; —e giren/girenler, 253, 416, 687, 806; —e girmek, 135, 219, 220, 225, 380, 648, 808, 869, 1042; —e girmemek, 484, 610, 647, 814, 1047; — ele itmek, 561; —e virmek, 414, 947; —i ayağı donmak, 226; —i ayağı kırılmak, 172, 731, 796; —i ayağı soğumak, 975; —i değnekli, 70; —i ile işâret, 210, 217, 220; —im yakasında, 220; —in almak, 88, 407; —in ayağın kesmek, 664; —ine düşmek/girmek, 32, 134, 211, 368, 421, 491, 513, 600n, 607, 818n, 1062; —in eline urmak, 220; —ine yapışmak, 251; —inin bağını çözmek, 598; —i olmak, 102; —i ve ayağı hareketden kalmak, 1076; — kakmak, 994; —ler, 37, 47, 48, 61, 111, 123, 124, 171, 210, 217, 220, 229, 242, 248, 269, 306, 366, 367, 393, 424, 438, 473, 480, 489, 552, 554, 557, 558, 644, 648, 649, 670, 716, 739, 975, 992, 1007, 1010, 1033, 1040; mübârek —ler, 762; kendi —leri ile, 31, 34, 173, 754; —leşmek, 117, 135, 148, 321, 533, 634, 639; — öpmek, 178, 215, 219, 224, 291, 375, 488, 537, 568, 569, 575, 641, 738, 739, 760, 761, 784, 785, 798, 810, 833, 840, 1037, 1064; —siz ayaksız, 87, 321; — sunmak, 424; — sunmamak, 423, 424; — taşı irer yer, 203; — urmak, 121; — uzatmak, 19, 411, 849; — varmamak, 225; — virmek, 83, 216, 542, 556, 878, 907, 1048; — virmemek, 800, 917, 1053; — yumak, 43; — yüze sürmek, 1038

Elbasan, bkz. İlbasan ⟨Elbasan⟩

elçi/ler/yân, 8, 13n, 15, 50, 147, 166, 167, 185, 291, 297, 363, 366, 367, 369, 392, 418, 431, 432, 438, 441, 448, 449, 458, 471, 478, 479, 489, 490, 498, 499, 508, 510, 511, 516, 518, 521, 538, 567, 568, 575, 578, 589, 590, 594, 595, 596, 629, 636, 640, 641, 642, 643, 644, 652, 657, 667, 670, 681, 708, 745, 785, 798, 809, 810, 811, 812, 813, 821, 822, 823, 824, 825, 827, 831, 833, 836, 849, 851, 879, 961, 962, 1031, 1037, 1051, 1057, 1061; ağır —, 418, 575, 1037; baş—, 490, 670; büyük —, 367, 669, 670, 822; küçük —, 651, 669; mu'teber —, 640; mükellef —, 1061; nâmdâr —, 670; —lik, 431, 519, 590, 778, 894

Elçi Hânı, 944, 994n

elek, 225

elektör, 708; yedi —, 849; — beyler, 848; —ler, 709; — ler rızâsı, 709; Tirer ⟨Trier⟩ —ü, 848

elem, 97, 151, 209, 213, 426, 519, 580, 596, 631, 751, 802, 810, 820, 869, 873, 954, 1019,

1037; envâ'-i —, 349; fart-ı —, 281; tenpâ-yı —, 122; ziyade —, 191; —-i 'azl, 980; —-nâk, 304; —-zede, 293, 411, 971, 1079; —-zevrakı, 461

Eleşkird, — Beyi, 281

Elf Leyle Kıssası, 983

el-Fâ'ik fi'l-lafzi'r-râ'ik (Cemâleddîn 'Abdullâh b. 'Ali b. Muhammed'in eseri), 99n

elfâz, 11, 700; terkîb-i —-ı 'Arabiyye, 1078; —-ı küfr, 541; tumturak-ı —-ı tannâne, 542

EL-HÂCC MUSLI, bkz. Hâcı Muslı

elhân, latîf —, 54

el-İşârâtü'l-hâ'ize li-şerhi halli'r-Râmize, bkz. *Râmize şerhi* ⟨*el-İşârâtü'l-hâ'ize li-şerhi halli'r-Râmize*⟩

elkāb, ba'de'l- —, 419, 435, 436, 780; — hıtâbı, 1031; — hurûfu, 1036; —-ı Pâdişâhî, 1035; —-ı ta'zîm, 217

el-Kāmûsü'l-muhît (Fîrûzâbâdî'nin sözlüğü), 571n, 674n

ELKĀS ⟨MÎRZÂ⟩, — seferi, 483

el-Kasîdetü'l-Hazreciyye, bkz. *Râmize* ⟨*er-Râmizetü'ş-şâfiye fî 'ilmeyi'l-'arûz ve'l-kāfiye*⟩

elma, kırmızı —, 897n; — ağaçları, 31; —lar, 306

elmâs, 224, 1061; —-pâre/ler, 456, 457

el-Muhtasar (Kudûrî'nin Hanefî fıkhına dair eseri), 493n

el-Muhtasar şerhi (Hasan Kâfî Akhisârî'nin), 493, 493n

eltâf, 881; envâ'-i nevâziş ü —, 858; —-ı 'azîme, 855; —-ı bî-pâyân, 176; —-ı hafiyye, 191; —-ı Rabbü'l-'âlemîn, 130; —lar, 937n; merhem-i —u ihsân, 876; gencîne-i —u kerem, 959

ELZBIETA CSOMORTANY DE LOSONCZ, bkz. Dumine ⟨Elzbieta Csomortany de Losoncz⟩

emân, 43, 55, 110, 134, 190, 207, 211, 232, 340, 342, 344, 350, 384, 387, 388, 389, 406, 409, 413, 415, 419, 460, 463, 466, 467, 468, 487, 585, 596, 597, 731, 748, 765, 770, 805, 806, 807, 879, 898, 900, 902, 921, 927, 947, 949, 978, 1062, 1067; berâ'et-i —, 73; bî- —, 273, 917; dârü'l- —, 312; el- —, 342, 804; haber-i —, 467; hatt-ı —, 390, 413; hırzü'l- —, 500; hükm-i —, 466; mâl-i —, 382; müjde-i —, 879; ruhsat-ı —, 466; sadâ-yı —, 879; taleb-i —, 273, 415; bîm-i cândan — bulmak ihtimâli, 988; Pâdişâh'ın —ı, 902; —-ı hümâyûn, 804; —-ı Pâdişâhî, 879; nâ'il-i —î, 394; şeref-i —î, 334; vusûl-i —î, 302; — kâğıdı/kâğıdları, 111, 190; —nâme, 596, 902, 918; — -pezîr, 278, 281; — sadâsı, 190; — sancağı, 866; — talebi, 26, 902; — tâlibi, 585

emânât, 176, 735

emânet (ayrıca bkz. emânât), 49, 90, 564, 567, 577, 632; tahammül-i bâr-ı —, 413; —en, 198, 624; —kâr, 1053; —ler, 176n, 735n

emânet ⟨Devlet dâ'iresi⟩, 193, 457, 648, 699, 853, 959

emâret, 281; 'alem-efrâz-ı —, 176, 393; makām-ı —, 416; rütbe-i —, 274; tevcîh-i —, 274

emek, 214, 360; —dâr/lar, 559, 570, 672

emel (ayrıca bkz. âmâl), âyîne-i —, 268, 271, 300, 305, 308; husûl-i —, 275; kırba-i —, 302; tûl-i —, 277; kat'-ı rişte-i —-i ebü'l-hiyel, 284

emîn, 84, 228, 293, 426, 470, 480, 712; bir müstakīm —, 697; —-i mekîn, 417; — i nüzül, 361; —-i sırr-ı meknûn, 483; —ler, 415

emîn, 96, 130, 243, 393n, 475, 880

Emin İskelesi, bkz. İskele ⟨Emin İskelesi/Eminönü⟩

Emîn-i Şehr, 994

Eminönü, bkz. İskele İskele ⟨Emin İskelesi/Eminönü⟩

emîr, 15; sadaka'l- —, 925, 1044; —ân-ı alay, 875; —-i/ü'l-Hâcc, 725, 797; — -i mu'teber, 335; —ler, 939n; —ü'l-livâ, 63, 104, 579n; —ü'l-ümerâ, 117, 204n, 460, 661, 861, 865, 869, 877, 1051

EMÎR (Boçkayı'ya izâfet ile şöhret bulan), 328

EMÎR 'ALİ, bkz. Ma'an-oğlu Mîr 'Alî

EMÎR 'ALİ (Kā'im-makām Bayram Paşa'nın adamı), Revân fethi müjdesiyle İstanbul'a gelmesi, 766

EMÎR 'ALİ EFENDİ, Kudsî Mehemmed Efendi'nin vefâtına tarih düşürmesi, 542

EMÎR 'ALİ EFENDİ, Nakîbü'l-eşrâf tayin edilmesi, 334; — mahlûlü, 623

EMÎR BUHÂRÎ, — hulefâsından, 541; — hazîresi, 542

Emîr Buhârî Zâviyesi/Tekyesi (İstanbul'da), 14, 54, 182, 258, 571

EMÎR EFENDİ, bkz. 'Abdülkerîm İştibî (Vâ'iz Emîr/Emîr Efendi)

EMÎR EFENDİ (Süleymâniyye Vâ'izi), 15

Emîr Efendi Zâviyesi (Kāsımpaşa'da), 543

EMÎR GÛNE HÂN (Kārçgāy Hân'ın oğlu, Revân Hâkimi), 403, 486; başı kesilerek öldürülmesi, vr. 619

EMÎR GÛNE-OĞLU, bkz. Emîr Gûne-oğlu Yûsuf Paşa

EMÎR GÛNE-OĞLU TAHMÂSB KULI HÂN, bkz. Emîr Gûne-oğlu Yûsuf Paşa

EMÎR GÛNE-OĞLU YÛSUF PAŞA, Revân Hâkimi, 759, 761, 761n; isminin Yûsuf Paşa'ya tebdîl olunması, 761; Haleb Eyâleti'nin verilmesi, 761; katli, 833; ahvâl-i —, 761n, 766-767; — sarâyı, 757

EMÎR HALÎFE, töhmet-i şakāyla Medîne'de katl edilmesi, 730

EMÎR HEKÎMBAŞI, 791; Nizîb menzilinde Pâdişâh huzûrunda on dirhem afyon yemeye zorlanmak sûretiyle öldürülmesi, 795; — arpalığı, 795

EMÎR İBRÂHÎM ÇELEBİ, Edirneli —, Silahdâr mülâzımbaşısı, 640

EMÎR KAPUDAN (Kalyonlar kapudanı), 1073

Emîr Mûsâ Medresesi (Karaman'da), 454

EMÎR MUSTAFA AĞA, Silahdâr Ağası iken Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 983; Bolu Sancağı'nın verilmesi, 990, 990n

EMÎR PAŞA (Defterdâr), 1044; azli, 1054

EMÎR PAŞA (Mısır Vâlîsi), haps ve musâdere olunması, 1017

EMÎR SA'DÎ (Mâldâr harâc-güzâr), 1034

Emîr Sultân Câmi'i, bkz. Hazret-i Emîr Câmi'i

EMÎR ŞÂH BEY (Âdilcevâz Beyi), 322

EMÎR ŞEREFEDDÎN (Şakī), 467; katli, 468

EMÎR YÛNUS (Ma'an-oğlu'nun karındaşı), Banyas Kal'ası altında cem'iyyet etmesi ve üzerine asker gönderilmesi, 468

emîrze, bkz. mîrzâ/emîrze

emlâk, 158, 491, 879, 880; emvâl ü —, 107; — ashâbı, 767; — -i Firenk, 888

emn, 997; dârü'l- —, 230; mahall-i —, 442; husûl-i — -i 'ibâd, 525; sebeb-i — -i medîd, 416; esbâb-ı — ü âsâyiş, 307; — ü emân, 134, 460, 671, 978; müjde-i — ü emân, 879

emr/emir ⟨buyruk⟩ (ayrıca bkz. evâmir), 5, 6, 24, 33, 34, 70, 73, 92, 96, 107, 108, 116, 156, 158, 164, 164n, 176n, 198, 210, 221, 225, 231, 241, 251, 279, 311, 323, 338, 351, 352, 353, 355, 360, 381, 383, 391, 410, 413, 419, 421, 427, 466, 527, 532, 536, 541, 542, 547, 548, 577, 585, 587, 588, 590, 591, 598, 599, 608, 610, 612, 617, 620, 634, 644, 647, 648, 652, 661, 679, 684, 695, 715, 723, 733, 735n, 757, 778, 785n, 797, 808, 822, 839, 840, 842, 857, 864, 864n, 867, 873, 874, 879, 880, 880n, 881, 885, 887, 889, 894, 907, 982, 982n, 986, 993, 995, 1006, 1007, 1015, 1018, 1020, 1024, 1031, 1033, 1042, 1048, 1050, 1063n; mü'ekked —, 50; ulü'l- —, 229, 229n, 329, 721, 1013; zimâm-ı —, 441; Allâh —i, 291; Pâdişâh/ın/-ı İslâm —i, 69, 361, 839, 1010; serdârlık —i, 617, 1042; Şâh/-ı rû-siyâh —i, 598; mugāyir-i — -i 'âdî, 97; — -i 'âlî/'âlî-kadr/'âlî-şân, 435, 526, 760, 873, 911; — -i celîlü'l-kadr, 530; — -i dîn, 346, 672; iktizâ-i — -i fetvâ, 469; — -i Hakk, 562; — -i hümâyûn, 54, 147, 720; lehü'l- —i'l-

'âlî, 723; bi — i'llâh/i'llâhi te'âlâ, 18, 135, 219, 221, 272, 282, 305, 377, 441, 639, 858, 920, 922, 961, 995; — -i mukarrer, 996; — -i Pâdişâh-ı Cem-câh, 442; — -i Pâdîşâhî, 69, 280, 329, 338, 354, 384, 591, 1003, 1010; — -i Serdâr, 344, 349; — -i Sultân-ı İslâm, 251; sûret-i — -i Sultânî, 383; — -i şerîf, 107, 333, 650, 721, 749, 931, 938; —ler, 135, 227, 251, 486, 586, 611, 617, 672, 715, 733, 737, 742, 1012, 1032; mü'ekked —ler, 979; tuğrâlı — sûreti, 228

emr/emir ⟨iş⟩ (ayrıca bkz. umûr), 70, 82, 109, 114, 122, 141, 153, 257, 270, 295, 310, 320, 340, 346, 355, 364, 369, 379, 381, 390, 400, 402, 414, 416, 428, 441, 449, 456, 462, 469, 471, 525, 548, 554, 583, 648, 722, 779, 817, 822, 845, 900, 917, 1005, 1030; âhırü'l- —, 16, 190, 260, 263, 349, 389-390, 468, 739, 798, 799; bâdî-i —, 270; evvel- —, 122, 241, 271, 282, 296, 300, 362, 516, 629, 684, 954, 955, 979, 985, 987, 998, 1003, 1045; istikāmet-i —, 416; nefs-i —, 441; — bi'l-fücûr, 273, 280; eski nefsü'l- —cilerden, 494; pâdişâhlık —i, 555; — -i 'acîbe, 124; — -i 'azîm, 115; — -i bey'at, 287, 292, 507, 554; — -i bey' ü şirâ, 416; — -i gāret, 338; — -i garîb, 143; — -i gazâ, 122; itmâm-ı — -i hasâr, 338; — -i hatne, 293; — -i hıtâbet, 683; — -i hükûmet, 605; tedbîr-i — -i mizâc, 361; — -i mu'âhede, 328; — -i muhâl, 813; — -i muhâsara, 325, 908; — -i musâlaha, 346, 762; — -i mübrem, 267; — -i sefer, 549; — -i sehl, 621, 633, 781; — -i sulh, 346, 347, 824; — -i şenî, 70; — -i tahsîn ü ihkâm, 324; — -i tarîk, 196; — -i tasallut, 1008; — -i techîz ü tekfîn, 500, 826; — -i teshîr, 297; — -i vezâret, 468

emrâz, — -ı balgamiyye, 313; — -ı hâ'ile, 908; — -ı müzmine, 523

emrûd, zîbâ — ve elmalar, 306

EMRULLÂH MEHEMMED B. SEYREK MUHYİDDÎN EL-HÜSEYNÎ (Seyrek-zâde), (Sultân Selîm-i Sânî'nin mu'allim-i evveli Seyrek Muhyiddîn Efendi'nin mahdûmu; Sahn Müderrisi; Bağdâd, Manisa, Tırablus-Şâm, Selânik, İzmir Kadısı), Selânik Kazâsı'nın verilmesi, 375; biyografisi, 178-179

emsâl, — -i 'Arab, 439; — -i 'Arab'da bir mecmû'a (Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkādir'in), 131

emsâl, 14, 115, 125, 130, 175, 176, 240, 246, 250, 311, 319, 335, 357, 380, 384, 405, 415, 425, 444, 466, 547, 582, 602, 697, 719, 726, 774, 827, 980, 1003, 1004, 1035; akrân u —, 897, 1034, 1078; müşârik-i —, 80; tezâhüm-i —, 380; — -i 'Arab, 131, 439; —inden mümtâz, 52, 52n

emvâc, — -ı bahr-ı fiten, 550; — -ı bahr-ı şerr ü şûr, 545; — -ı fiten, 275

emvâl, 9, 31, 232, 276, 362, 429, 435, 448, 465, 618n, 846, 1062; 'amele yarayan —, 349; bezl-i —, 138, 156, 519, 573, 782; hırâset-i —, 380; mazann-ı —, 304; müfettiş-i —, 233, 593; nehb-i —, 463; sarf-ı —, 417n; teftîş-i —, 316; —e gadr itmek, 722; re'âyâ —i, 268; — -i Beytü'l-mâl, 722; nehb-i — -i bî-şümâr, 280; — -i ganâ'im, 229; — -i maktû'a, 465; — -i Müslimîn, 382; —ini gāret itmek, 658, 798, 1018; —ini musâdere itdirmek, 519; —ini teftîş eylemek, 158; — -i 'Osmâniyân, 279, 280; — -i re'âyâ, 268; — -i ümerâ, 268; — ü emlâk, 107; — ü erzâk, 9, 78, 125, 126, 225, 342, 846, 1016; — ü esbâb, 252; — ü ganâ'im, 122; — ü 'ıyâl, 618

En'âm (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), bkz. Sûre-i En'âm

enâm, beyne'l- —, 376; hallâl-ı müşkilât-ı —, 176, 622; makbûl-i —, 470; merci'-i —, 843, 1051; meşhûr-ı —, 9, 853; muktedâ-yı —, 771; mürşid-i —, 376; Pâdişâh-ı —, 115; ser-rişte-i kīl ü kāl-i —, 247; uzhûke-i —, 978; zebân-zed-i —, 439

enbiyâ, mu'cizât-ı —, 438; Server-i —, 457; Sultân-ı —, 211

encüm, dîde-i —, 386; 'asker-i — -şümâr, 108, 436

encümen, 'akd-i —, 741; — -i düşmen, 307; — -i fücûr, 279

Enfâl (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 214n, 436n

Engürü (Ankara), 329, 388, 580, 601, 678, 679; — kurbı, 245

ENGÜRÜLİ SEYYİD MEHEMMED EFENDİ, bkz. Ankaravî es-Seyyid Mehemmed Efendi

enhâr, 1065; hafr-ı —, 301; pür- —, 863

ensâb, 367

Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl, bkz. *Tefsîr-i Beyzâvî/Tefsîr-i Kādî ⟨Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl⟩*

enzâr, hulâsa-i efkâr-ı ulü'l- —, 442; makbûl-i ulü'l- —, 12; rehîn-i —, 384

erâzil, 380, 412, 555, 559, 583, 1007; 'asker —i, 78; kul —i, 570; — -i 'asker, 126, 629; — -i re'âyâ, 379

erbâb, 45, 65, 111, 139, 322, 426, 434, 445, 462, 551, 711, 732, 741, 750, 773, 837, 911, 938, 976n, 982, 984, 1004, 1038; — -ı 'akl u dâniş, 311; — -ı 'azâ'im, 840, 953; — -ı câh, 818; — -ı dalâl, 860; — -ı devlet, 539; — -ı Dîvân, 246, 527, 754, 818; — -ı fesâd, 379; ser-halka-i — -ı fuhûm, 492; — -ı gadr, 104; — -ı garaz, 410; — -ı gazâ, 132; — -ı hâcât, 155, 359; — -ı hakîkat, 132; mürşid-i — -ı hâl, 24; — -ı hamâkat, 773; — -ı hılâf, 253, 994; ser-bülend-i — -ı hükm ü imzâ, 445; — -ı hüner, 177; tavassut-ı — -ı ihtiyâl, 583; — -ı ilhâd, 274; — -ı 'irfân, 259; — -ı isrâf, 954; — -ı isti'dâd, 179, 492; makbûl-i — -ı kabûl, 101; — -ı kalem, 888; — -ı makābir, 52; — -ı mansıb, 379; — -ı ma'rifet, 236; — -ı menâsıb, 59, 635; — -ı mîzân u kıyâs, 282; — -ı nifâk, 178; merci'-i — -ı nüzûr u sadakāt, 24; — -ı sefâ'in, 506; — -ı seyf, 433; — -ı sınâ'a, 439; — -ı tarîk/tarîkat, 178, 236; — -ı tarîk-ı Bayramî, 236; — -ı tîmâr, 59, 111, 126, 167, 169, 405, 714, 729, 755, 764, 798, 814, 824, 876, 894, 907, 938, 1005, 1025; — -ı tuğyân, 171, 215, 983; — -ı vezâ'if, 107, 954; — -ı ze'âmet, 433; — -ı zevâhir, 65; — -ı zulm ü bid'at, 500

Erciş, 1050

Erd, bkz. Hamzabey ⟨Erd⟩

Erdebîl, 103, 370, 508, 510, 695, 704, 705, 713, 759, 777; cânib-i —, 508; — cânibi, 509; — gāreti, 510; — gûrhânesi, 509, 681; — hâkimi, 270, 279; — kurbı, 508; — Seferi, 681, 816; — semti/semtleri, 508, 619

Erdel, 60, 112, 135, 141, 148, 169, 194, 238, 239, 261, 328, 345, 346, 457, 458, 470, 471, 472, 473, 490, 651, 672, 843, 849, 850, 850n, 1062; 'ahidnâme-i —, 472; ahvâl-i —, 782; cânib-i —, 238; harâc-ı —, 851; istîlâ-i —, 91; memâlik-i —, 238; pây-mâl-i huyûl-i —, 346; ümerâ-i —, 326; vilâyet-i —, 169, 238; — ahâlîsi, 328; — 'askeri, 68, 121, 849, 850, 1062; — Banı, 8; — beyleri, 470, 472; — cinsi, 326; — diyârı, 782; — elçisi, 166, 490; — hâkimi/hâkimleri, 472, 473, 498, 530, 659, 668, 669, 672, 782, 831, 851, 852, 893; — harâcı, 831; — hükûmeti, 660; — -i erzel, 91; — imdâdı, 72, 346; — kal'aları/kılâ'ı, 48, 326, 327, 473, 850; — kavmi, 471; — kıralı, 116, 782; — kırallığı, 328, 782; — memleketi/memâliki, 146, 147, 517, 849; — -oğlu, 96, 110, 135, 137, 147, 149, 152, 239; — Prensi, 669n, 893n; — Seferi, 154, 418; — semti, 142; — serhaddi, 490, 849; — sınuru/sınurları, 48, 76, 83, 84, 96, 490; — teshîri, 238; — ülkesi, 471; — ümerâsı, 470; nizâ'-ı — ve Nemçe, 849; — vilâyeti, 91, 96, 141, 142, 152, 370, 371, 471, 472, 490, 498, 851, 852n; — voyvodası, 238, 843, 893

Erdelân, vak'a-i —, 776; — hânı, 693; — ülkesi, 776; — şeyhleri, 688

Erdevik ⟨Pădureni⟩, 148

Ereğli, 385, 515, 603, 684, 785, 793

EREMYE ⟨Jeremi Mohyla/Ieremia Movilă⟩, sâbıkā Boğdan Voyvodası, 491

Ergene, 456; — kādîsı, 592

erkân, 3, 22, 41, 43n, 59, 64, 66, 76, 93, 114, 121, 221, 242, 252, 253, 285, 291, 292, 293, 311, 317, 352, 417, 442, 469, 500, 507, 510, 511, 583, 584, 616, 642, 647, 678, 716, 718, 719, 737, 742, 745, 765, 782, 798, 805, 818, 826, 844, 864, 883, 919, 959, 987, 988, 989, 992, 993, 998, 1008, 1011, 1027, 1030, 1038, 1047, 1048, 1071; cümle —, 355; ekser-i —, 798; mukaddem-i —, 523; müşeyyid-i —, 99; — -ı devlet, 16, 63, 95, 96, 114, 115, 391, 497, 525, 747, 757, 807n, 810, 825, 855, 872, 1008, 1024, 1035, 1054, 1061; 'âmme-i — -ı devlet, 449; — -ı Dîvân, 247, 285, 459, 640; mizâc-gîr-i — -ı Dîvân, 523; — -ı Dîvân-ı

mu'allâ, 198; —-ı Divânî, 281; —-ı Divâniyye, 722; —-ı saltanat, 954

erkân, mahall-i —, 696; za'îfü'l- —, 300, 303; sükût-ı —-ı Beyt-i Şerîf, 696; —-ı mütehalhule, 442; —-ı sulh, 822

Ermenev, 910

ERMENİ MUSTAFA AĞA (Bölük Ağası), 896

ERTOĞDU ZA'İM (Kırka ⟨Krka⟩ Sancağı Beyi Halîl Bey'in babası), 951, 952n

Ervend, Kûh-ı —, 695; — Dağı, 694

Erzincân, 280, 664, 666, 676, 761, 762; — -kapusu, 677

Erzurum, 8, 284, 286n, 321, 347, 403, 409, 410, 436, 449, 486, 487, 489, 502, 511, 537, 570, 570n, 578, 605, 617, 655, 656, 657, 664, 666, 676, 678, 713, 714, 718, 728, 733, 748, 749, 750, 754, 755, 756, 761, 767, 768, 769, 770, 775, 778, 786, 796, 799, 844, 922, 1023; ahâlî-i —, 8; cânib-i —, 309, 321, 657, 676; Eyâlet-i —, 498; muhâsara-i —, 663; sebeb-i sefer-i —, 655; serhadd-i —, 754; vâlî-i —, 304, 760; — ahâlîsi, 5; — 'askeri, 761; — beylerbeyiliği, 470, 545, 752, 977n; — beylerbeyisi, 148, 286, 317, 319, 403, 410, 446, 447, 449, 509, 570, 576, 733, 740, 750, 757, 760n, 776, 799, 820, 977; — cânibi, 486, 676n; — Eyâleti, 104, 246, 264, 321n, 336, 470, 570, 678, 706, 727, 750, 768, 820, 842, 1026; — halkı, 321n; — Hisârı, 663; —î, 773; — Kādîsı, 656; — Kal'ası, 570, 663; — Kazâsı, 81, 494; —lu, 5, 570n; — muhâfazası, 286; — neferâtı, 768; — nevbetcileri, 575; — Sahrâsı, 676; — serhaddi, 319, 740; — tarafı, 302, 322, 768; — vâlîsi, 347, 923; — yolu, 403

ES'AD EFENDİ B. SA'DEDDÎN, Bkz. Hâce-zâde Es'ad Efendi

esâfil, — -i nev-zuhûrlar, 990

esbâb, 61, 86, 111, 190, 222, 252, 260, 298, 366, 379, 384, 431, 471, 513, 546, 547, 609, 669, 759, 847, 1028, 1038, 1043, 1047; âlât u —, 717; 'âlem-i —, 546, 564; esb ü —, 943; 'ilel ü —, 368; kaba —, 225; kat'-ı 'alâ'ik ü —, 369; ma'nevî —, 564; müsebbibü'l- —, 546; tehrîk-i edevât u —, 274; terâkûm-ı —, 330; zî-kıymet mücevher —, 412; —dan ümîdi kesmek, 627; — -ı 'âdiyye, 124; — -ı 'ayş ü nûş, 274; — -ı ceng, 309; — -ı ceng ü sâbâş, 285; — -ı darb u harb, 286; — -ı emn ü âsâyiş, 307; — -ı harb u cidâl, 529; — -ı harb u darb, 116; tezâ'üf-i — -ı hatar, 307; — -ı ihtişâm, 512; cem'-i — -ı kıtâl, 277; — -ı muhâfaza, 337; — -ı muhâfaza-i kılâ', 325; — -ı musâdeme, 310; — -ı müte'addide, 546; — -ı ru'b u hirâs, 275; — -ı sefer, 158, 299, 318, 319, 337, 435, 478, 526, 547; — -ı tecemmül, 310; — -ı teshîr, 905; — -ı vecâhet, 674; — -ı zâhire, 192; — u âlât, 892; kesb-i — u bâl, 470; — u edevât, 301; — u erzâk, 68, 226, 739; — u eskâl, 117, 199, 222

Esed-âbâd, 695

eser ⟨kitap⟩ (ayrıca bkz. âsâr), 52n, 65, 66n, 99n, 106n, 143n, 164n, 165n, 181n, 204n, 227n, 243n, 257n, 264n, 272n, 318n, 322n, 358n, 394n, 396n, 405n, 416n, 434n, 453n, 454n, 493n, 503n, 514n, 523n, 541n, 571n, 578n, 615n, 623n, 661n, 662n, 673, 674n, 683n, 695n, 727n, 753n, 806n, 814n, 816n, 818n, 837n, 846n, 873n, 896n, 952n, 958n, 1002n, 1057n, 1074n, 1075n; ehl-i 'ilmâne —, 453; latîf —, 514; makbûl —, 177; matbû' —, 830; mu'teber —, 495; mu'teber ü latîf —, 236; müfîd —, 434; bir —e muvaffak olmamak, 80; — -i dil-pezîr, 175; — -i güzîn, 682; — -i hûb, 752; — -i nefîs, 622; —ler, 683; ehl-i 'ilmâne —ler, 700; hûb —ler, 181

eser ⟨yapı⟩ (ayrıca bkz. âsâr), — -i binâ, 574; sebeb-i râhat olur —ler, 417n

Es'iletü'l-hikem ('Ali Dede'nin), 164n, 165, 165n

esîr (ayrıca bkz. üserâ), 21, 40, 48, 49, 59, 60, 62, 67, 68, 73, 76, 83, 84, 86, 87, 106, 133, 134, 139, 156, 167, 168, 170, 184, 187, 190, 193, 225, 229, 242, 272, 273, 275, 281, 305, 308, 312, 328, 350, 393, 396, 430, 431, 432, 435, 436, 438, 443, 447, 463, 464n, 465, 467, 494, 497, 509, 519, 520, 521, 528, 535, 538, 568, 605, 610, 633, 646, 649, 657, 658, 659, 668, 681, 708, 777, 778, 780, 782, 784, 815, 820, 831, 840, 843, 859, 887, 890, 892, 898, 904, 905, 906, 914, 915, 916, 918, 920, 922,

928, 929, 936, 937n, 947, 951, 952n, 961, 966, 1034, 1043, 1062, 1065, 1066, 1073, 1076; ayağı demürlü top çeken —, 609; bî-hadd —, 9, 567, 575; katl-i —, 859; kürekçi —, 609; Müslimân —, 839; nâmdâr —, 403; nice —, 1069; vâfir —, 535, 536; zinde —, 628; ziyâde —, 911; — bey-zâdeler, 327; — cebeci, 803; — gibi durur, 994; kâfir —i, 225; — -i dûzah-karâr, 909; — -i gam-ı 'aşk, 573; — -i hırs u âzın hevâsına tâbi' olmak, 338; —ler, 217, 218, 225, 392, 393, 431, 463, 472, 473, 511, 535, 573, 610, 628, 646n, 825, 900, 901, 902, 905, 937; 'uryân —ler, 611; kâfir —leri, 356; Müslimân —leri, 85, 187, 906; —lik, 429, 1067

Eski Câmi' ⟨Câmi'-i 'Atîk⟩ (Edirne'de), 593

Eski İbrâhîm Paşa Medresesi (İstanbul'da), 143, 332n

Eskisarây/Sarây-ı 'Atîk, 50, 293, 468, 545, 553, 554, 555, 556, 757, 827; — baltacıları, 547

Eskişehir, 1049, 1056; — beyi, 938; — cem'iyyeti, 1079; — etrâfı, 389; — kādîsı, 792; — kurbı, 960; — Müftîsi, 792

eslâf, 89, 122

ESLEM HÂN (Keşmir Pâdişâhı, Dervîş 'Ali Hâkî'nin babası), 505

esrâr, 132, 845; hâmil-i —, 292; nakş-hân-ı —, 182; zebân-dân-ı —, 99; — -ı İlâhiyye, 1035; — -ı 'irfân, 162; 'ârif-i — -ı sûfiyye, 52; vâkıf-ı — -ı 'ulûm, 334

es-Seyfü'l-berrâk fî 'unki'l-veledi'l-âkk (Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkādir'in eseri), 131

ES-SEYYİD MEHEMMED EN-NAKĪB, bkz. Ankaravî es-Seyyid Mehemmed Efendi

es-Sıhâh, bkz. *Sıhâh-ı Cevherî* (*Cevherî Lugati*)

ESTHER HANDALI, bkz. Kira ⟨Esther Handali⟩

esvâb, 739n, 869, 875; kanlı —, 86; — -ı girân-bahâ, 859

Eszék, bkz. Osek ⟨Eszék⟩

Esztergom, bkz. Ostorgon ⟨Esztergom⟩

eş'ār, 52, 81, 100, 102, 132, 178, 234, 315, 333, 376, 395, 444, 493n, 494, 502, 622, 711, 732, 743, 844; âb-ı rūy-ı —, 396; 'Arabî —, 372; dîvân-ı —, 164, 572, 698, 752; ekser-i —, 711; kābil-i kabûl —, 144, 396; latîf —, 101, 397; muhakkıkāne —, 683; nazm-ı —, 493; sâdece —, 495; tamga-zen-i perniyân-ı —, 493; tırâzende-i —, 512, 614; Türkî —, 9, 65, 98, 145; zübde-i — 23; — -ı âbdâr, 22, 177, 541; — -ı belâgat-şi'âr, 144; — -ı dürer-bâr, 13, 65

Eşbâh hâmişinde kelimât (Ahî-zâde 'Abdülhalîm'in), 333

Eşbâh ve Nezâ'ir'e ta'lîkāt (Emrullâh Mehemmed b. Seyrek Muhyiddîn el-Hüseynî'nin), 178

Eşbâh ve Nezâ'ir'e ta'lîka (Ali b. Muhammed b. Gānimü'l-Makdisî'nin), 99

Eşbâh ve Nezâ'ir'e ta'lîka (Sarıgörez-zâde Kaynı Ebü'l-Meyâmin Mustafa Efendi'nin), 374

Eşbâh ve Nezâ'ir'in bir fessine şerh (Celeb Muslihüddîn'in), 495

Eşbâh'ın fenn-i fevâ'idine şerh (Celeb Mehemmed'in), 481n

eşcâr, 762, 863; kat'-ı —, 859; — -ı meyvedâr, 83; — -ı müsmire, 90; — -ı sâyedâr, 693-694

eşek, 298n, 559, 638, 643

eşhâs, 73, 111, 164, 957, 992, 1025; — -ı 'acîbetü's-suver, 610; — -ı bî-hisâb, 381; — -ı muhtelife, 549

eşkıyâ, 16, 147, 171, 173, 231, 232, 250, 251, 256, 270, 280, 296, 298, 304, 319, 354, 370, 372, 379, 383, 386, 388, 389, 401, 402, 404, 405, 408, 412, 414, 415, 444, 523, 540, 544, 559, 570, 585, 587, 601, 602, 603, 605, 613, 626, 651, 666, 684, 724, 727, 731, 739, 741, 829, 952, 956, 978, 995, 1016, 1016n, 1042; 'asker-i —, 401, 402; âteş-i fitne-i —, 724; bakıyyetü's-süyûf —, 230; bî-hadd —, 403; bî-şümâr —, 884; cumhûr-ı —, 400, 403, 406; cünd-i —, 415; gürûh-ı —, 194, 304, 406, 588; inhizâm-ı —, 731; leşker-i —, 231, 605; levs-i —, 411; memleket re'âyâsından dönme —, 186; münhezim —, 408; mü-

şellah —, 383; pîş-rev-i —, 379; re'îs-i —, 353, 415, 467; ser-i —, 172, 245, 380, 398, 399, 401, 421; şerr ü şûr-ı —, 743; tâ'ife-i —, 390; tuğyân-ı —, 379; zümre-i —, 232, 400, 402, 403; — def'i, 351; — gadri, 727; — -i aktâr-ı bilâd, 270; — -i 'asker, 716; — -i 'avâmm, 138; — kısmı, 319; — küştelerinden püşteler, 406; — leşleri, 604; — re'îsi, 405n; — zahmı, 444

eşkinci, 125

eşrâf, 352, 734; ekser-i —, 177; — -ı kudât, 697; — -ı 'ulemâ, 573

eşrâr, 276, 280, 281, 304, 559, 868; bakıyye-tü's-süyûf olan —, 868; gürûh-ı —, 386; kavm-i —, 275, 276; rü'esâ-i —, 274; tu'me-i âteş-i —, 883; — -ı dâr u diyâr, 270; — -ı küffâr, 511

Eşrefiyye Medresesi (Kāhire'de), 130

eşyâ, 60, 66, 84, 124, 225, 302, 432, 892, 916, 989, 990, 1016; ağır —, 645; girân-bahâ —, 829; yarar —, 971; zî-kıymet —, 79, 943; —dan haber virenler, 1059; — zabtı, 424

etfâl, 821, 859, 879

etıbbâ, 1003; hüsn-i tedbîr-i —, 62; mu'âlece-i —, 500; müdâvât-ı —, 501; re'îsü'l- —, 103, 103n; riyâset-i —, 103, 103n, 523; tedâbîr-i —, 826; — -i hâssa, 523; — tedbîri, 287

Etmekçi-zâde Medresesi (İstanbul'da Etmekçi-zâde Ahmed Paşa tarafından yaptırılan), 515, 571; — müderrisi, 514

ETMEKÇİ-ZÂDE MUHYİDDÎN (Mısır'da Gülşenî Şeyhi), biyografisi, 358

Etrâk, — -i bî-idrâk, 171, 991; — lisânı, 494

et-Tibrü'l-mesbûk fî nesâyihi'l-mülûk (Gazzâlî'nin *Nasîhatü'l-mülûk* adlı Farsça eserinin Arapça tercümesi), 454

etvâr, 81, 295, 527; tebdîl-i evzâ' u —, 3; —ı 'âmiyâne, 53, 81

Euboea, bkz. Eğriboz ⟨Euboea⟩

evâ'il ⟨İnsanlık tarihi boyunca ilk yapılanları tespite çalışan ilim dalı ve bu dalda yazılmış kitaplar⟩, Türkî —, 313

Evâ'il ü Evâhir ⟨*Muhâdarâtü'l-evâ'il ve müsâmerâtü'l-evâhir*⟩, ('Ali Dede'nin), 164n, 165

evâmir, 41, 286, 460, 471, 525, 547, 607, 620, 650, 667, 672, 730, 740, 762, 775, 777, 781, 785, 838, 855, 881, 931n, 1010, 1017, 1028, 1042, 1072; — -i Pâdişâhî, 268, 272n; — -i şerîfe, 69, 251, 923

evânî, altun ve gümüş —, 363; sîmîn —, 225, 226; — -i zerrîn, 584

Evdahu'r-remz 'alâ (fî şerhi) Nazmi'l-Kenz (İbn Gānim el-Makdisî'nin, *Kenzü'd-dekā'ik*'in İbnü'l-Fasîh tarafından manzum hale getirilmiş versiyonu olan *Nazmü'l-Kenz*'e yazmış olduğu şerh), 99n

evgâr, 78

evhâm, hâr u hâşâk-ı —, 271; — -ı cânibeyn, 550

ev'iye, sîmîn —, 225

evlâd, 80, 98, 178, 269, 326, 367, 371, 433, 697, 793, 793n, 882, 1003; — -ı ashâb-ı rafz u ilhâd, 277; — -ı ervâm, 279; — -ı kibâr u sıgār, 129; — -ı kirâm/kirâmî, 177, 287, 500; — -ı ra'iyyet, 468; — -ı revâfız, 279, 308

evliyâ, münkir-i —, 773; ziyâret-i kubûr-ı —, 440; — -i ni'met, 326

EVLİYÂ MEHEMMED EFENDİ, İmâm-ı Sultânî — (Sultân IV. Murâd'ın imâmı), İmâm-ı Sultânî tayin edilmesi, 495; vefâtı, 760; biyografisi, 771; — dâmâdı, 747

evrâk, 179, 1071; tesvîd-i —, 668n; — -ı darâ'at, 296; — -ı hazân gibi perîşân olmak, 481

evreng, — -nişîn, 500; — -nişîn-i Hâkānî, 827; — -i sa'âdet, 287

evsâf, 131, 171, 420, 598; — -ı cemîle, 540; — -ı ganâ'im, 224; — -ı mülâyemet, 180

eyâlet, 20, 25, 37, 40, 41, 59, 71, 76, 106, 116, 128, 148, 186, 192, 264, 268, 296, 299, 331, 349, 355, 381, 407, 410, 423, 459, 465, 466, 477, 486, 498, 543, 579, 580, 586, 687, 692, 729, 731, 745, 746, 753n, 760, 791, 816, 824, 853, 857, 923, 937, 950, 956, 982, 1005, 1029, 1039, 1042, 1050, 1078; a'yân-ı —,

915; civâr-ı —, 279, 284; hâkim-i —, 304; hudûd-ı —, 579; müstakill —, 115; tasallut-ı —, 270; tevcîh-i —, 381; —ler, 108, 125, 128, 129, 247, 256, 297, 312, 447, 486, 498, 508, 666, 704, 727, 733, 746, 758, 768, 797, 960, 1010, 1020, 1078, 1079

eyyâm, 16, 52, 240, 305, 345, 543, 802, 803, 808, 886, 889; biraz —, 921n; birkaç —, 61, 847; ekser-i —, 802; garâ'ib-i —, 525; garâ'ib-i turfe-kâr-ı —, 178; kadîm —, 618n; kadîmü'l- —, 293, 618, 722; mürûr-ı —, 426, 650, 695, 696; nice —, 30, 37, 147, 174, 299, 433, 904, 1043, 1054; nûr-bahş-ı sahîfe-i —, 290; secde-şümâr-ı —, 446; sübha-gerdân-ı —, 712; sübha-şümâr-ı —, 571, 615; kış —ı, 921n, 971; meters —ı, 134; — -ı 'aşr, 310; — -ı bâkıye, 338; — -ı bîz, 447; — -ı buhrân, 308; — -ı devlet, 65, 333, 461, 841; — -ı devlet-i Sultânî, 268; — -ı fetret, 286, 304; — -ı hayât, 178; — -ı 'îd, 162, 293; — -ı kalîl, 318; — -ı latîf, 859; — -ı mâtem, 310; — -ı muhâsara, 56, 149, 152, 153, 300, 804, 807; — -ı sıyâm, 303; — -ı şitâ, 57, 306, 466, 1020; — -ı zinde-gâne, 732; itmâm-ı — -ı zinde-gânî, 236; — muvâfakati, 1006

Eyyûb, 103, 131, 175, 234, 377, 514, 577, 584, 622, 673, 698, 732; Câmi'-i Ebî —, 482; Hazret-i —, 51, 259; Kasaba-i Ebî —, 177; Merkad-i Ebî — -i Ensârî, 434; Ebî — -i Ensârî civârı, 711; Ebî — -i Ensârî müderrisi, 181; Ebî — -i Ensârî rûhâniyyeti, 584; Ebî — -i Ensârî Türbesi, 434; Ebî — -i Ensârî ziyâreti, 293, 459, 501, 507, 548, 988; Ebî — Kasabası, 104; — Kazâsı, 197, 313, 334, 438, 698, 795; —lu, 721; — Medresesi, 258, 481

EYYÛB PAŞA, Burusa'da kilisa hedm edenlerin teftişine gönderilen vüzerâdan, 835; Mısır Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 846

ezâ, envâ'-i —, 280; pençe-i —, 275; — mukābelesinde, 281

ezân, 880; sabâh —ı, 250, 500; — -ı 'asr, 165; —lar, 76, 907, 915, 947, 972

Ezhârü'l-cemâ'il (Dukadin-zâde 'Osmân Efendi'nin eseri), 313

Ezher, bkz. Câmi'-i Ezher

Ezine, — Kazâsı, 1059

eziyyet, 296, 326, 340, 383, 412, 469, 535, 836; envâ'-i cefâ vü —, 326

Eznit (Tebrîz civârındaki Sûfiyân nâm karye kurbında), 270

Ezrak Câzû meskeni, 688

F

FAHREDDÎN 'ALİ SAFÎ (Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifî'nin oğlu, *Reşehât-ı 'aynü'l-hayât* adlı eserin müellifi), 52n

FAHRÎ MEHEMMED EFENDİ, Müderris —, Ordu-yı hümâyûn Kadısı iken Hanya Kazâsı'nın verilmesi, 888

fâ'ide (ayrıca bkz. fevâ'id), 308, 321, 363, 407, 409, 631, 684, 703, 706, 884, 932, 1058, 1068; bî- —, 884, 956n; bilâ- —, 672; hisâba gelmez —ler, 672; —li, 850

fâ'ik, 439, 523, 897; — -i ahâlî, 700; — -i dâniş-mend, 376; —ü'l-akrân, 235

FÂ'İK PAŞA, Rumili Beylerbeyi, 841; katlı, 841

FÂ'İZÎ EFENDİ, bkz. Kāf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi

fakīr (ayrıca bkz. fukara), 426, 682, 847n, 996, 1004, 1012, 1043, 1057n; —ler, 434n, 994

fakīr ⟨*Fezleke*'nin müellif hattı nüshası üzerindeki muhtelif der-kenârların sahibi meçhul şahıs⟩, gālib-i zann-ı —, 175n

falaka, 1055

Fâlnâme ⟨*Sevânihu't-tefe'ül ve levâihu't-tevekkül*⟩, (Kefevî Hüseyin Efendi'nin), 236

fâris, —ân ağası, 893; —lik, 319; —ü'l-hayr, 563

Fârisî/Farsça, 13, 177, 454n, 514n; — ebyât, 444; — eş'âr, 65, 98; — kelime; — lugat, 11; — şi'r, 102; — şi'r ü inşâ, 234, 502; — tekellüm, 471; — tercüme, 514n

FÂRİSİ (Sultân II. Osmân'ın mahlası), bkz. 'Osmân II

farz, —-ı 'ayn, 294

Fas, âmeden-i elçi-i —, 511; diyâr-ı —, 512; — Pâdişâhı, 511

fasâhat, kemâl-i —, 234

FÂTIMA SULTÂN (Fâtıma Sultân binti Sultân Murâd Hân), (Sultân III. Murad'ın kızı), Vezîr Halîl Paşa'ya nikâhlanması, 50; Vezîr Hızır Paşa'ya nikâhlanması, 331

FÂTIMA SULTÂN (Sultân II. Selîm'in kızı, Sadrazam Siyâvuş Paşa'nın menkûhası), 259

Fâtıma Sultân Medresesi ⟨Siyâvuş Paşa Medresesi, İstanbul'da Süleymâniye civârında Sadrazam Siyâvuş Paşa tarafından menkûhası Fâtıma Sultân adına yaptırılan medrese⟩, 235, 259

Fâtiha (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 144; — Sûresi, 727n; Türkî — tefsîri, 727

Fâtiha-i 'ayniyye ⟨*Fütûhât-ı 'ayniyye*⟩, (İsmâ'îl Dede'nin Türkî Fâtiha tefsîri), 727

FÂTİH-İ YEMEN, bkz. Koca Sinân Paşa

FÂZIL 'ALİ BEY ('Osmân Gāzî asrı ulemâsı Edebalı'nın ahfâdından, Südlüce'de şeyh), biyografisi, 433-434

fazîlet (ayrıca bkz. fezâ'il), 195, 482, 493, 505, 612; isbât-ı yed-i tûlâ-yı —, 176; kemâl-i —, 13, 21, 445; kesb-i —, 771; — -i 'ilmiyye, 197, 233, 331, 333, 372, 394, 438, 439, 453, 503, 624, 726

fazl, 3, 51, 53, 131, 144, 164, 164n, 177, 234, 235, 273, 311, 358, 372, 444, 452, 615, 673, 698, 726, 743, 744, 751, 772, 1071; ebü'l-—, 996; ehl-i —, 394; hilye-i —, 752; rütbe-i —, 752; — -ı bâhir, 258; kemâl-i — -ı mevfûr, 51, 99, 445, 502; bi- —i'llâh/i'llâhi te'âlâ, 48, 96, 278, 283, 308, 323, 345, 900, 915, 971

FAZLI PAŞA, Dâmâd — (Vüzerâdan), Girid'e asker geçirmek üzere ser'asker tayin edilmesi, 932; Kapudan tayin edilmesi, 940; Kapudan, 940, 957; kapudanlıktan azli, 957; Rumili muhafazasına gönderilmesi, 977, 981; hapsedilmesi, 981; Azak muhâfazasına gönderilmesi, 981; — sultânı, 1004

FAZLI PAŞA (Vezîr, mukaddemâ Yemen muhâfazasında olup vefât iden), 658

fazlullâh ('Ali Çelebi-zâde 'Abdullâh Efendi'nin doğumuna düşürülen tarih), 698

FAZLULLÂH EFENDİ, Akşehirli — (Kudâtdan), 483

FAZLULLÂH EFENDİ, Birgili-zâde — (Sultân Selîm Câmi'i'nde Vâ'iz), 772

fedâ, 73, 172, 209, 215, 488, 629, 634, 872, 1004, 1013

fedâ'î, 47; merd —, 302; nice —, 86; — gāzîler, 120; — -i fâcir, 865; — kâfir, 213, 865, 866; —ler, 209, 868; —likler, 308; — Macar, 210; — serdengeçdiler, 214; — yarar 'asker, 219

FEDÂ'Î BEY (Silahdâr Kâtibi), 262

fehm (ayrıca bkz fuhûm), 251, 258; hiddet-i —, 101; hoş- —, 234

FEHMÎ, bkz. Kınalı-zâde Fehmî Çelebi, ⟨Mehemmed Fehmî⟩

fekâhet, kemâl-i —, 444

felc, maraz-ı —, 377; — -i hafîf, 1076; — 'illeti, 1078

felek, 181, 627, 774, 774n, 866, 887; âsiyâb-ı —, 362; behrâm-ı —, 307; kubbe-i —, 526; esrâr-ı —iyye, 712; 'ulûm-ı —iyye, 103; —ü'l-burûc, 860; —ü'l-eflâk, 247

Felemenk, kāsıd-ı —, 458; — gemisi, 1076; — memeleketi, 458

Fellüce, 636, 643, 685, 701; — İskelesi, 642, 795; — semti, 706

fenâ, bâd-ı —, 259; bahr-ı —, 331; câm-ı —, 1002; cisr-i —, 592; dâr-ı —, 384; ehl-i —, 624; gark-âb-ı —, 402; kantara-i —, 541; meşreb-i —, 12, 144, 182; menzil-i —, 304; râh-ı —, 505; semt-i —, 504; — bezmi, 180; — -meşreb, 507; bakāyı —ya tebdîl eylemek, 81; —ya virmek, 31

Fener, 831

fener, uç —i, 627; —ler, 430

fenn (ayrıca bkz. fünûn), 103, 523, 572, 593, 662, 712, 1035, 1058, 1078; mevzû'-ı —, 546; şeyhü'l- —, 164n, 165, 711; — -i ahkâm, 1035; — -i belâgat, 438, 440; — -i fevâ'id, 481; — -i fıkh, 540, 614; — -i hadîs, 700, 712; — -i kelâm, 358; — -i kırâ'at, 771, 819; — -i kîmyâ, 434; — -i mu'ammâ, 234; — -i mûsîkî, 593; — -i nabız, 523; — -i nücûm, 1034, 1036; — -i reml ü sîmyâ, 99; — -i sukûk, 461; — -i târîh, 3; — -i tasavvuf, 65, 162; — -i tıbb, 523

ferâce, 554

Ferâ'idü'l-fevâ'id li-tahkîkı me'âni'l-isti'ârât, bkz. *İsti'âre Risâlesi* (*Ferâ'idü'l-fevâ'id li-tahkîkı me'âni'l-isti'ârât*)

ferâ'iz, —de müstakill metin, 523

Ferâ'iz (*el-Ferâ'izü's-Sirâciyye*, Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin İslâm miras hukukuna dair eseri), 438, 523n; mesâ'il-i —, 144

Ferâ'iz'e müstakill hâşiye (Manav Hidâyet Efendi'nin), 698

Ferâ'iz'in selîs ve hem-vâr nazmı (Remzî-zâde Mehemmed b. 'Abdülhâdî'nin), 144

Ferâ'iz'in Türkî nazm ve şerhi ⟨*Manzûme-i Sirâciyye*⟩, (Tursun-zâde 'Abdullâh Efendi'nin), 438

Ferâ'iz Manzûmesi ⟨*Câmi'ü'd-dürer*⟩, (Muhsin-i Kayserî'nin), 844

Ferâ'iz Manzûmesi şerhi, (Şeyhülislâm Zekeriyyâ-zâde Yahyâ Efendi'nin), 844

ferd (ayrıca bkz. efrâd), 63, 84, 119, 221, 340, 369, 377, 387, 407, 460, 472, 621, 667, 723, 815, 900; —en, 450; — -i kâmil, 444; — -i şâmil, 395, 454, 541, 624

FERDINAND II, bkz. Ferdinand/Ferdinandos ⟨Ferdinand II⟩

FERDINAND III, bkz. Ferdinandos ⟨Ferdinand III⟩

FERDINAND VON HARDEGG, bkz. Graf ⟨Ferdinand von Hardegg⟩

FERDİNAND/FERDİNANDOS ⟨Ferdinand II⟩, (Nemçe Kıralı/Çasarı/İmparatoru, Roma İmparatoru), 187, 201, 205, 206, 207, 210, 212, 216, 220, 222, 223, 224, 227, 240, 522, 668, 709, 848

FERDİNANDOS ⟨Ferdinand III⟩, (Nemçe İmparatoru, Roma İmparatoru), 842, 843, 894

FERHÂD AĞA/PAŞA, Deli — , Bostâncıbaşı, 63, 66, 73; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 246; Yeniçeri Ağası, 250, 252; Yeniçeri Ağalığı'ndan azli, 256; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 264; Haleb Eyâleti'nin verilmesi, 295; Serdâr tayin edilmesi, 362-363; Serdâr, 364, 368; serdârî-i —, 362

FERHÂD PAŞA, 13, 18, 19, 725; 'Acem serdârı iken Şâh 'Abbâs ile musâlaha eylemesi, 103; Sadrazam (birinci defa: 1591-1592), 5, 66; azli, 5-6; İkinci Vezîr, 16; Kā'im-makām, 20, 60, 63, 67, 288; Sadrazam tayin edilmesi, 67, 288; Sadrazam (ikinci defa: 1595), 68, 69, 70, 71; azli, 72-73, 74, 100; Yedikulle'de hapsi ve katli, 73, 92; biyografisi, 104; serdârî-i —, 68

FERHÂD PAŞA-ZÂDE (Silahdârân Ağası), 118

Ferhâdiyye Medresesi, bkz. Burusa Ferhâdiyyesi

FERÎDÛN (Kandiye muhâsarasında savaşan sipâh bahâdırlarından), yaralanması, 928

FERÎDÛN AĞA (Vâlide Sultân kethudâsı), 1027

FERÎDÛN 'ALİ EFENDİ (Satırcı Mehemmed Paşa'nın tezkirecisi), 165

FERÎDÛN EFENDİ (Sipâhtan), 551, 577, 577n, 717, 730

Ferîdûn Paşa Bağçesi (İstinye kurbında), 766

Ferişte-oğlu Medresesi (Tire'de), 394

fermân, 18, 19, 20, 21, 25, 27, 42, 44, 46, 60, 63, 67, 69, 70, 71, 73, 85, 93, 95, 100, 106, 109, 111, 114, 116, 118, 123, 126, 127, 127n, 128, 130, 133, 138, 149, 158, 159, 167, 168,

173, 187, 189, 190, 194, 195, 225, 241, 250, 251, 258, 265, 266, 281, 286, 292, 293, 294, 296, 302, 318, 319, 324, 329, 334, 339, 341, 351, 352, 354, 355, 360, 362, 371, 372, 377, 390, 391, 392, 407, 409, 413, 420, 425, 427, 433, 440, 446, 449, 456, 457, 458, 459, 460, 465, 469, 478, 484, 486, 488, 489, 496, 497, 500, 516, 519, 528, 529, 534, 535, 536, 537, 538, 545, 547, 551, 552, 556, 564, 576, 577, 586, 587, 599, 600, 608, 611, 613, 631, 636, 638, 641, 645, 648, 652, 654, 685, 686, 702, 706, 714, 716, 719, 723, 724, 729, 730, 733, 735, 736, 739, 741, 742, 746, 753, 754, 757, 763, 764, 765, 766, 768, 785, 786, 788, 789, 790, 791n, 795, 800, 807, 809, 811, 812, 813, 816, 825, 829, 833, 838, 840, 842, 846, 848, 855, 857, 858, 859, 861, 865, 868, 869, 871, 874, 876, 877, 879, 882, 888, 889, 893, 895, 901, 909, 911, 923, 930n, 944, 956, 957, 981, 991, 993, 994, 1003, 1007, 1008, 1022, 1025, 1026, 1027, 1028, 1032, 1038, 1048, 1049, 1056, 1059, 1060, 1061, 1067, 1071, 1079; bi-hasebi'l- —, 150; hasbe'l- —, 94, 96, 126, 867; sudûr-ı —, 547; —a muhâlefet, 721; — -berdâr, 173; — -berdârlık, 48; — -ı 'âlî, 92, 172, 173, 295, 472, 547, 668, 737, 749, 767, 782, 786, 800, 892, 898, 944n; — -ı 'âlî-şân, 199, 478, 525, 910; — -ı cedîd, 381; — -ı celîlü'l-kadr, 957n; — -ı cihân-mutâ', 734; — -ı hümâyûn, 6, 249, 443, 722, 741, 748, 789, 816, 1021, 1024; — -ı kahr, 477; — -ı kazâ-cereyân, 93, 526; — -ı lâzımü'l-ittibâ', 723; — -ı Pâdişâhî, 253; — -ı sa'âdet-makrûn, 787; — -ı Serdâr, 263, 866, 871, 876, 877, 880, 881, 882, 888, 967; — -ı Sultânî, 766; — -ı Şâhî, 305; mutî'-i — -ı şerî'at, 500; — -ı vâcibü'l-imtisâl, 795; —lar, 785; — -revâ, 445

Ferre, — kādîsı, 673

Ferruh Kethudâ Zâviyesi (Balat kurbında), 504

Ferruhnâme ⟨Aristo'nun *Politica* adlı eserine nispet edilen *Kitâbü's-siyâse fî tedbîri'r-riyâse* adlı Arapça eserin Nasûh Nevâlî Efendi'ye ait Türkçe tercümesi⟩, 81

FERRUH-OĞLU (Emîr-i Hacc), 797

FERRUH-RÛZ (Berküşad Sancağı Beyi), 281

fersah, 29, 847, 865, 916

feryâd, 30, 33, 78, 87, 287, 301, 301n, 342, 414, 548, 644, 801, 1012, 1014, 1016, 1026, 1044n, 1067; bî- —, 934n; —cı/cılar, 33, 35, 68, 73, 106, 137, 146, 149, 153, 200, 239, 279, 337, 465, 580, 655, 667, 947; —cılık, 151; — -ı kavm-i musâb, 309; — -künân, 189; —nâme, 5, 68; —nâmeler, 153, 706; — -res, 268, 309; — u figān, 15, 68, 84, 628, 826; — u ibrâm, 1021; — u zâr, 309, 988

fesâd, 5, 42, 129, 173, 193, 194, 232, 249, 250, 266, 267, 268, 269, 291, 330, 331, 368, 380, 381, 383, 388, 411, 423, 457, 511, 549, 551, 570, 601, 658, 681, 684, 715, 717, 723, 729, 730, 738, 753, 773, 780, 785, 792, 836, 837, 841, 952, 955, 956, 976n, 984, 987, 989, 992, 993, 999, 1003, 1008, 1010, 1023, 1031, 1038, 1041, 1047; âteş-i —, 270; 'azîm —, 659, 668; bâ'is-i —, 85; çok —, 126, 990; ehl-i —, 63; erbâb-ı —, 379; ızhâr-ı —, 414; îkād-ı nâr-ı —, 304; mebde'-i —, 354, 719; menba'-i —, 414, 549; menşe'-i —, 412; muharrik-i —, 839; nâ'ire-i —, 490; râh-ı —, 389; sâ'iyyü'l- —, 304; —ât, 1023; envâ'-i —ât, 448; — -ı 'azîm, 248, 356, 368; — -ı dimâğ, 838; — -ı kadîm, 995; — makāmında kıyâm göstermek, 977; küllî —lar, 398

fetâvâ, suver-i —, 540; — -yı kibâr, 697

Fetâvâ-yı Kādîhân ⟨Kādîhân lakabıyla tanınan Hanefî fakihi Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergānî'nin eseri⟩, 444, 494

feterât, 1034; zuhûr-ı —, 267

Feth (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), bkz. Sûre-i Feth

feth/fetih (ayrıca bkz. fütûhât), 8, 17, 20, 25, 26, 27, 42, 48, 50, 55, 56, 57, 58, 59, 59n, 78, 95, 96, 105, 107, 110, 116, 133, 134, 135, 136, 147, 150, 171, 185, 186, 189n, 191, 192, 200, 202, 211, 213, 233, 237, 238, 258, 261, 270, 272, 273, 278, 288, 318, 324, 327, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 350, 355, 368, 377, 385, 404, 422, 430, 437, 439, 442, 443, 446, 446n, 466, 467, 522, 523, 536, 537, 538, 546, 575, 601, 620, 621, 663, 666, 677, 703, 705, 713, 727, 728, 759, 761, 764, 765, 791, 803, 807, 807n, 808, 809, 816, 822,

830, 831, 833, 845, 847, 848n, 851, 856, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 865, 869, 871, 873, 877, 878, 880, 881, 882, 883, 889, 890, 890n, 896, 905, 906, 908, 909, 913, 914, 916, 917, 917n, 924, 927, 933, 936, 944, 949, 962, 976, 1000, 1002, 1006, 1015, 1019, 1020, 1023, 1033, 1062, 1075n, 1078; 'adem-i —, 339; âsâr-ı —55; ba'de'l- —, 104, 809, 875, 919; haber-i —, 27-28, 56, 112, 430, 766, 949, 999; ibtidâ'-i —, 237, 274; lisân-ı —, 807; mukaddime-i —, 301; müjde-i —, 766, 807, 824, 881; müverrih-i —, 890; râyât-ı —, 119; saded-i —, 536; târîh-i —, 191, 343, 759; tehniyet-i —, 760; — haberi, 676, 883; — hıl'atleri, 881; — -i 'azîm, 628; — -i cedîd, 406, 416; — -i celîl, 861, 880, 881, 898; — -i celîlü'l-kadr, 890; — -i fîrûzî, 878; — -i Hâkānî, 1027, 1027n; — -i hisâr, 190, 285, 873, 946, 948; — -i kal'a, 46; — -i kebîr, 918, 918n; — -i kelâm, 383, 642, 723; neşr-i livâ-i — -iltivâ, 155; — -i manzara-i münâzara, 614; — -i memâlik, 864; — -i mübîn, 807; — -i tâbye, 971; — -i varoş, 341, 342; — kasdı, 764; —ler, 760; — müjdesi, 111, 692; — şükrânesi, 224; — ü nusret, 104, 110, 122, 868; beşâret-i — ü nusret, 342; istinzâl-i — ü nusret, 386; — ü teshîr, 200, 278, 538, 909; — ü zabt, 437; — ü zafer, 50, 323, 469; mukaddime-i — ü zafer, 95; nesîm-i — ü zafer, 122, 230, 283; tehniye-i — ü zafer, 807; şükrâne-i — ü zafer, 342

Fethiyye (İstanbul'da semt), 376

Fethiyye Medresesi (İstanbul'da), 357, 396

Fethiyye-i Mehemmed Paşa, bkz. Fethiyye

FETİH GİRÂY I (Kırım Hânı, I. Devlet Girây'ın oğlu, II. Gāzî Girây Hân'ın kardeşi), 396; Serdâr olarak Kırım ordusunun başında Haçova Seferi'nde, 107, 109, 114, 116, 117, 119, 120, 125; Kırım Hânlığı'na getirilmesi, 127, 129; Hânlıktan azli ve öldürülmesi, 129-130, 138; zikr-i ahvâl-i —, 129

fetihnâme, 27, 112, 127, 192, 195, 403, 409, 808

fetret (ayrıca bkz. feterât), 104, 392, 473, 489; eyyâm-ı —, 286, 304

FETTÂH AĞA, Emîr-i Hacc tayin edilmesi, 797

fetvâ (ayrıca bkz. fetâvâ), 6, 7, 51, 73, 197, 248, 249, 312, 355, 407, 420, 452, 461, 482, 482n, 540, 549, 577, 624, 661, 985, 995; ber-mûceb-i —, 248; hıdmet-i —, 251; iktizâ-i emr-i —, 469; mansıb-ı —, 6, 22, 250, 251, 482, 512, 584, 622, 743, 843, 844, 1048, 1055; mesned-i —, 200, 364; mufassal ve meşrûh —, 744; müddet-i —, 513n; pertev-endâz-ı makām-ı —, 22; sûret-i —, 547, 581; tahrîr-i —, 176; zamîme-i —, 445; zemân-ı —, 444; —dan mütekā'id, 15; — hıdmeti, 250; —lar, 6, 19, 249, 601; —ları metîn, 540; — meşgalesi, 513, 516; — mukābelecisi, 182; —sı metîn ü muhkem, 452; — sûreti, 549; — sûretleri, 997; — ve imzâ kâğıdları, 249

fevâ'id, 992; fenn-i —, 481n

Fevâ'id-i Hâkāniyye (Sadreddîn-zâde Mehemmed Emîn Efendi'nin eseri), 662

fevt, 65, 180, 198, 320, 371, 452, 672, 682, 712n, 769, 841, 924n, 1029; ta'yîn-i sâl-i —, 673

feyverveş (âhene müstagrık, gök-demürlü ceyş-i küffâr), 28, 28n, 36

FEYYÂZ, 426; mebde'-i —, 143;

feyz, zülâl-i —, 259; — -bahş, 132; — -i Hudâ-dâd, 682, 732; — -i 'inâyet, 503; — -i irşâd, 439; — -i nâ-mütenâhî, 24; — -i nazar, 13

FEYZÎ (Kāf-zâde Feyzullâh Efendi'nin mahlası), bkz. Kāf-zâde Feyzullâh Efendi (Feyzî)

FEYZÎ (Tursun-zâde 'Abdullâh Efendi'nin mahlası), bkz. Tursun-zâde 'Abdullâh Efendi (Feyzî)

FEYZULLÂH EFENDİ, bkz. Kāf-zâde Feyzullâh Efendi (Feyzî)

fezâ'il, hadîka-i —, 176; kesb-i —, 175; mecmû'a-i —, 744; mecmû'-i —, 514; nahcîr-i —, 396; neşr-i —, 375; — -i bâhire, 434, 661; — -i bî-kerân, 394, 662; — -i celîle, 11, 54, 540; — -i kesîre, 98

Fezâ'il-i cihâd (Mahmûd Manastırî'nin), 503

Fezâ'il-i cihâd (Şâ'ir Bâkī'nin, Muhyiddîn Ahmed b. İbrâhîm'e ait *Meşâri'u'l eşvâk ilâ mesâri'i'l-'uşşâk* adlı Arapça kitâbın tercü-

mesi), 181

Fezâ'il-i Mekke (Şâ'ir Bâkî'nin, Kutbüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mekkî'ye ait *el-İ'lâm fî ahvâli beledi'llâhi'l-harâm* adlı eserin tercümesi), 181, 181n

Fezleketü't-tevârîh (Kâtib Çelebi'nin Arapça dünya tarihi), 3

fıkh/fıkıh, 175, 783; fenn-i —, 540, 614; 'ilm-i —, 10, 494; usûl-i —, 711; — -ı şerîf, 732; kütüb-i —iyye, 444, 992; mesâ'il-i —iyye, 161

Fıkh-ı ekber ⟨*el-Fıkhü'l-ekber*⟩, (İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin akâ'id risalesi), 396, 396n

Fıkh-ı ekber ⟨*el-Fıkhü'l-ekber*⟩'in manzûm şerhi (Germiyânî Hüsâm Efendi'nin), 396

fıkra, 434; —lar, 1035n

fındık, — ağacı, 216

fındık, 30, 38, 44, 56, 121, 123, 203, 827, 922, 922n, 966n, 998; — dökdürmek, 172; — fişeği, 30; —lar, 108, 188; bârân-misâl — yağdırmak, 401

fırak, — -ı 'asâkir, 552; — -ı Celâliyân, 351, 379, 398; — -ı Nasârâ, 60

Fırat, 635; Nehr-i —, 369, 686, 795

fırka (ayrıca bkz. fırak), 21, 39, 258, 274, 309, 379, 382, 703, 904, 961, 1029; — fırka, 778; — -i bâgıye, 406; — -i dalâl, 118; — -i melâhide, 282

fikr (ayrıca bkz. efkâr), 188, 244, 284, 321, 398, 520, 569, 607, 639, 690, 869, 870, 921n, 928, 937, 1001, 1007, 1008, 1010; fâsid-i —, 1051; — -i fâsid, 112, 153, 284, 498, 606, 993-994; — -i makbûl, 294; — -i nâ-ma'kûl, 277; — -i pesendîde-i müstahsen, 940n; — -i sâ'ib, 510

FİKRÎ AHMED EFENDİ (Vâlide Sultân Medresesi'nde müderris), 1070n

fi'l, 354, 435, 996; bi'l- —, 227, 272, 280, 294, 305, 310, 338, 350, 460, 470, 489, 517, 620, 855, 893, 955, 977, 981, 1032; —e getirmek, 74; kuvvetden —e getirmek, 547; —en, 925

fil/ler, 516, 527, 529, 776; büyük —, 776; tüvânâ —, 527

Filek ⟨Fülek⟩, 30, 31, 33, 169, 239, 365, 368, 893, 895; — eşkıyâsı, 31; — halkı, 31, 37; — yardımı, 31

Filibe ⟨Plovdiv⟩, 20, 94, 157, 260, 484, 727, 979; — kādîsı, 94, 725; — Kazâsı, 94, 439, 492, 725

FİLİBOS ⟨Philip IV⟩, Dördüncü — (İspanya Kıralı), 709

filori, 66, 193, 213, 248, 253, 254, 264, 318, 409, 426, 427, 556, 561, 647, 827; zikr-i surre-i —, 561; —ler, 116; —lik, 66, 125; — nâmı, 561; — sarı çiçek gibi ortalığa yayılmak, 561

filorus (Nemçe atlusu), 659

firâk, 19, 36n; — gamı, 1078; — -ı vatan, 183

firâr, 16, 18, 21, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 46, 47, 49, 56, 67, 68, 72, 75, 78, 79, 83, 85, 91, 109, 114, 118, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 128, 134, 139, 147, 148, 151, 154, 156, 167, 172, 174n, 184, 186, 188, 192, 203, 215, 220, 222, 223, 224, 225, 230, 238, 252, 253, 296, 300, 308, 323, 324, 347, 348, 351, 380, 382, 385, 387, 388, 389, 391, 392, 397, 402, 403, 406, 408, 411, 451, 459, 462, 464, 467, 470, 507, 512, 520, 531, 532, 534, 535, 536, 537, 538, 550, 555, 555n, 556, 558, 565, 575, 582, 585, 588, 590, 594, 599, 600, 607, 608, 609, 611, 618, 628, 630, 633, 637, 646, 650, 656, 658, 666, 667, 680, 692, 729, 731, 737, 739, 748, 758, 764, 778, 782, 800, 806, 812, 813, 814, 815, 835, 842, 851, 860, 865, 866, 868, 871, 877, 894, 899, 900, 901, 902, 904, 905, 906, 907, 911, 912, 914, 916, 922, 927, 928, 929, 931, 939, 940, 941, 947, 948, 951, 957n, 961, 966, 967, 968, 970, 972, 989, 998, 999, 1005, 1008, 1019, 1036, 1037, 1040, 1048, 1051, 1056, 1065, 1066, 1073, 1079; cânib-i —, 271; haber-i —, 835; hılâl-i —, 299; hîn-i —, 324; râh-ı —, 121, 839; — -ı huddâm, 216; — -ı küffâr, 222, 323, 931n; — -ı Serdâr, 782; — -ı zahf, 271; —î küffâr, 224; —îler, 79, 124, 222, 398, 402, 406, 408, 619, 1051; —iyân, 124; 'ukûbet-i —iyân, 34, 126; — töhmeti, 126

FİR'AVN, 215; —iyyet, 582

Firengî, — urgan, 140

Firengistân, 201, 221, 519, 900

Firenk, 152, 170, 335, 459, 466, 879, 904, 927, 1033; ahvâl-i —, 885; atlu —, 946; bir mâhir —, 499; cengci —, 949; cünûd-ı —, 878; diyâr-ı —, 458; emlâk-i —, 888; gürûh-ı —, 879; nişâne-i top-ı —, 873; ümerâ-i —, 879; — 'askeri, 87, 201, 240; — beyleri, 206, 466; — cengci soltat, 945; — evleri, 912; — hey'etine komak, 219; — kapudanı, 899; —ler, 187, 198, 229, 340, 356, 467; derdmend —ler, 170; — nev'i, 340; bî-nazîr — oğlanları, 229; — tâ'ifesi, 188, 340, 342; — ziyyinde, 464

FİRENK CA'FER PAŞA (Üç defa Kıbrıs Beylerbeyi, Kaptan-ı deryâ), 322, 322n, 362, 391, 543

FİRENK YÛSUF, 724-725

firkate, 94, 499, 858, 859, 883, 886, 1073; —ler, 1073; harâmî —leri, 438; levend —si, 430, 438

Firkate Limanı, 521

FÎRÛZÂBÂDÎ, bkz. Sâhibü'l-*Kāmûs* ⟨Fîrûzâbâdî⟩

fiten, 280, 379, 458, 724; def'-i —, 478; emvâc-ı —, 275; emvâc-ı bahr-ı —, 550; zuhûr-ı —, 8, 569

fitil/ler, 75, 87, 187, 260, 382, 630, 757, 800, 858, 868, 916, 917, 1020

fitne (ayrıca bkz. fiten), 70, 129, 194, 227, 457, 484, 547, 570, 578, 583, 687, 690, 717, 792, 825, 847n, 895, 1009, 1050; bâ'is-i —, 70, 613, 716, 780, 1051; def'-i —, 15, 249, 716; def'-i gubâr-ı —, 16; dîg-i —, 715; îkāz-ı —, 775; kur'a-i —, 992; me'âric-i —, 267; nâr-ı —, 214, 994; sülûk-i menâhic-i —, 268; tahrîk-i —, 728; teskîn-i gubâr-ı —, 269; zîk- i —, 411; — -cûylar, 994; — def'i, 1001; — -efgen, 380; — -engîz, 398, 785; — erbâbı, 551; def'-i dağdağa-i — -hîz-i 'âlem, 526; — -i 'azîme, 266, 484, 545, 992; — -i dîger, 717; — ihtimâli, 734, 1044; — mübâşirleri, 716; — peydâ olmak, 1051; — sükûn bulmak, 1038

Flanders, bkz. Flandre/Flandriya ⟨Flanders⟩

flandıra, 667; —lar, 588

Flandre/Flandriya ⟨Flanders⟩, 851; — Dukası, 458; — Kıralı, 611, 658; — vilâyeti, 480

Floransiya , 431

Foça, Kara/Karaca —, 943, 1075; muhârebe-i —, 1008; — cengi, 1023; — Limanı, 1008, 1009n, 1015; — muhârebesi, 1009n

Fodvar ⟨Földvár⟩, 25; Kal'a-i —, 323; — menzili, 260; — mukâbelesi, 169

forsa, 63, 543, 627; — kadırga/kadırgalar, 889, 1075; —lar, 971

Földvár, bkz. Fodvar ⟨Földvár⟩

FRANÇOIS SAVARY DE BRÈVES, bkz. Fransizkos Savari ⟨François Savary de Brèves⟩

Fransa/France, 170, 201, 431, 432, 519, 539, 709, 843, 848, 849, 851, 882, 892, 895, 957, 1005, 1053; 'ahidnâme-i —, 431; sulh-ı Nemçe ve —, 957; — 'askeri, 47, 851; — cânibi, 232; — elçileri, 432; — gemileri, 432, 433; — kavmi, 232; — Kıralı, 709, 848; — konsülleri, 431; —lü, 431, 432; —'nın imdâdı, 851; — Pâdişâhı, 232, 431, 708, 709; — Pâdişâhı nâmı ve sancağı, 431; — Pâdişâhı sancağı, 431; — tahrîki, 892; — tâ'ifesi, 186; — tüccarı, 432; — vilâyeti, 432

Fransız, 432; ceng-i —, 708; — 'askeri, 466; —lar, 432

FRANSİSKOS BEKAN ⟨Franz Batthyány⟩, Tuna'nın beri yaka kapudanı ve İmparator Vezîri, 365

FRANSİZKOS SAVARİ ⟨François Savary de Brèves⟩, (Fransa Kıralı IV. Henry'nin İstanbul'da bulunan elçisi), 431

FRANZ BATTHYÁNY, bkz. Fransiskos Bekan ⟨Franz Batthyány⟩

Fresburk ⟨Pressburg/Bratislava⟩, — komsu, 365

fuçı, 225; büyük — kumbaralar, 55; —lar, 47, 608, 903

FUDAYL EFENDİ, bkz. Fudayl-i Cemâlî ⟨Zenbilli-zâde⟩

FUDAYL-İ CEMÂLÎ ⟨ZENBİLLİ-ZÂDE, Zenbilli 'Alî Efendi'nin oğlu⟩, ('Abdülbâkī b. Mehemmed b. 'Alâ'eddîn el-Cemalî'nin amcası), 234

fuhş, —iyât mecâlisi, 694

fuhûm, ser-halka-i erbâb-ı —, 492

fukarâ, 132, 255, 362, 383, 434, 469, 500, 516, 607, 612, 614, 671, 725; —lık, 955; — -perver, 712; — şehri, 1044; — -yı kudât, 789

Funcan, 531

furûht, 71, 141, 237, 293, 411, 412, 648, 679, 717, 729

Fussilet (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 272n, 562n, 766n, 1051n

Fusûs/Fusûsü'l-hikem (Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eseri), 164n, 358

Fusûs Şerhi, bkz. *Keşfü'l-hicâb min vechi'l-kitâb*

FUZÛLÎ-İ BAĞDÂDÎ (Şâ'ir), 243, 243n

Fülek, bkz. Filek ⟨Fülek⟩

fülk, 374; — -i felek-peykerî, 866, 887; — -i vücûd, 374

fünûn, cemî'-i —, 234; cevâhir-i —, 333; ehl-i —, 562; ekser-i —, 523; harîs-i deryâ-keşân-ı —, 710; mecma'ü'l-bahreyn-i —, 434; mukaddimât-ı —, 751, 771, 1071; tahsîl-i —, 24, 394; tekmîl-i —, 771; tekmîl-i mevâdd-ı —, 661; — -ı âliyye, 13, 853; — -ı 'Arabiyye, 444; zû- — -ı devrân, 131, 394; — -ı edebiyye, 22, 99, 439; — -ı efsûn, 278; — -ı füsûn, 284; — -ı hîle, 285; — -ı mekr, 273; — -ı mütedâvile, 80; ifâde-i — -ı mütedâvile, 674; — -ı nakliyye, 177; — -ı râbi'a, 710; — -ı râ'ika, 51; — -ı şettâ, 54; — -ı yakîniyye, 130

fütûhât, 93, 410, 620; — -ı cedîde, 268; — -ı Mülûkî, 65

Fütûhât-ı 'ayniyye, bkz. *Fâtiha-i 'ayniyye* ⟨*Fütûhât-ı 'ayniyye*⟩

Fütûhât-ı Sıyâm (Sultân III. Murâd'ın eseri), 65

fütüvvet, kā'ide-i —, 214

G

gabâvet, 1003

GADE ⟨MEHEMMED⟩ KETHUDÂ (Paşa kethudâsı), 1041

gāfil, 33, 45, 74, 79, 84, 112, 157, 186, 217, 242, 287, 298, 389, 406, 409, 508, 521, 537, 543, 547, 552, 597, 619, 658, 750, 805, 865, 866, 870, 874, 913, 974, 1008, 1017; bengî —ler, 140

gafle/gaflet, 72, 85, 509, 596, 606, 618, 1040, 1043, 1058; 'ale'l- —, 45, 60, 112, 118, 154, 188, 242, 280, 321, 325, 371, 392, 408, 465, 487, 496, 658, 901, 905, 928, 931, 938, 947, 962, 966, 998, 1030, 1032; 'azîm —, 262; hâb-ı —, 934n; kemâl-i —, 140; — deryâsı, 1036

gā'ile (ayrıca bkz. gavâ'il), 8, 19, 59, 323, 347, 591, 724, 874, 886, 932, 1049; efkâr-ı —, 922n; me'mûnü'l- —, 819; — -i gılâl; — -i muhârebât, 379

galat, 239; —a düşmek, 78; —ât-ı 'avâm, 9; — -ı fâhiş, 1042; — -ı hiss ü hayâl, 682; — -ı meşhûr, 734; — -ı tabî'at, 143; halk — itmek, 177

Galata, 170, 197, 525, 623, 726, 743, 815, 831, 862, 903, 1057; — Hisârı, 911; — Kādîsı, 513, 697, 984; — Kazâsı, 81, 175, 178, 257, 461, 444, 483, 541, 613, 682, 711, 795, 840, 978, 1014, 1031; — mevleviyyeti, 1003; — Zindânı, 555

Galatasarâyı, 746, 994; — huddâmı, 994

galebe, 18, 61, 75, 154, 192, 271, 282, 310, 401, 404, 509, 510, 566, 568, 572, 575, 588, 602, 632, 660, 737, 740, 773, 826, 872, 905, 938, 1018, 1048; 'azîm —, 839; sûret-i —, 385; sürûr-ı —, 273; — -âmîz, 937; — derecesine varmak, 627; — -i İslâmiyân, 865; — -i leşker-i a'dâ-şikâr, 864; — sûreti, 75, 603, 618, 692, 696, 934, 935

Galebe Dîvân, 291

gālib, 212, 248, 379, 380, 457, 475, 628, 867,

1078, 1078n; —â, 123, 776, 822, 826; —âne, 820, 850, 1040; — çıkmak, 372; — gelmek/olagelmek, 9, 29, 170, 172, 174, 195, 206, 371, 451, 491, 520, 528, 575, 624, 627, 633, 666, 668, 705, 792, 803, 865, 884, 890, 905, 909, 914, 915, 938, 951, 957, 972n, 1018, 1033, 1053, 1058; Allâhu te'âlâ — getirmek, 852; akrân u emsâline — görünmek, 1078; — -i mutlak olmamak, 1029; — olmak, 55, 59, 95, 174, 308, 327, 370, 382, 383, 400, 416, 429, 436, 504, 531, 581, 588, 921, 972, 1025, 1037; — -şüden, 382; — taraf, 294

galle, 89, 889

GALLOS ⟨Matthias Gallas⟩, (Nemçe'nin başser'askeri), 851, 852

gam (ayrıca bkz. gumûm), 164, 183, 183n, 293, 349, 450, 450n, 595, 821, 980n; elem ü —, 151; fart-ı —, 314; ifrât-ı —, 318; pür- —, 523; cîfe-i dünyâ —ı, 542; mansıbdan firâk —ı, 1078; esîr-i — -ı 'aşk, 573; — -ı dünyâ, 922n; — -ı mansıb, 395; — -ı mefrat, 908; —ından helâk olmak, 364, 980; —ından vefât itmek, 778; sitem —ı sebeb-i mevti olmak, 818; istîlâ-i — -ı vehim, 924; — -gîn, 225, 801; — -nâk, 220

gamz, 72, 616, 764

ganâ'im, 124, 189, 229, 345, 350, 406, 657n, 681, 898, 905, 1069; ahz-ı —, 338; bî-hadd —, 508, 1069; çok —, 20; emvâl-i —, 229; emvâl ü —, 122; evsâf-ı —, 224; fevka'l-hadd —, 531; mâl-i —, 509, 534, 535, 543, 847, 916, 1068; temennî-i —, 338; vâfir —, 67, 519, 567, 651; — -i bisyâr, 281, 328, 405; — -i bî-şümâr, 148, 398, 859; — -i kesîre, 272

Gandaadam, 851

ganem (ayrıca bkz. agnâm), 599; lahm-ı —, 1044; lühûm-ı bakar u —, 149; — i re'âyâ, 884

ganî, 619; —ler, 782

GÂNİM EL-BAĞDÂDÎ (Bağdâd'da Medrese-i Mustansıriyye'de müderris), biyografisi, 540-541

ganîmet (ayrıca bkz. ganâ'im), 79, 169, 907, 909; dâhil-i da'ire-i —, 230; mâl-i —, 338, 406; vâfir —, 47; fırârı — bilmek, 739; fursatı — bilmek, 49, 280, 448, 589, 877, 1036, 1066; — ümîdi, 59

GANÎ-ZÂDE, bkz. 'Abdülganî-zâde Nâdirî Mehemmed Efendi

gâr, 532, 688, 748; der-i —, 532; yâr-ı —, 1036

garâ'ib, 375, 475; bahr-ı —, 99; —ât, 356; — -i eyyâm, 525; — -i i'tibâriyye, 63; — -i ittifâkiyât, 687; — -i kâ'inât, 3; — -i turfe-kâr-ı eyyâm, 178

Garajgal ⟨Görösgal⟩, (Sigetvar kurbında), 201

garâmet, 743

gârât, 379

garaz, 71, 204, 265, 267, 547, 925; ashâb-ı —, 447, 780; ehl-i —, 429; erbâb-ı —, 410; — -ı dünyevî, 469; — -ı fâsid, 248, 841, 1042; — -ı mahz, 138, 1050; —sız iş görmemek, 1008

garb, 277, 603, 638; cânib-i —, 20, 691; şark u —, 65, 294; —î, 369, 695; taraf-ı —î, 823; —iyye kâşifi, 414; şark u — seferleri, 605; taraf-ı — u şimâl, 898

gâret (ayrıca bkz. gârât), 19, 20, 33, 59, 67, 73, 76, 84, 96, 124, 142, 146, 148, 151, 154, 168, 195, 231, 232, 239, 245, 268, 273, 279, 296, 328, 379, 380, 382, 387, 389, 390, 398, 399, 405, 418, 432, 448, 464, 465, 490, 497, 510, 521, 525, 527, 528, 531, 532, 535, 537, 538, 539, 550, 555, 558, 567, 575, 585, 598, 611, 618, 620, 650, 651, 656, 658, 687, 689, 716, 724, 731, 740, 762, 764, 779, 780, 798, 800, 820, 821, 839, 852, 869, 875, 893, 927, 928, 932, 950, 956, 957, 980, 1009, 1016, 1018, 1031, 1039, 1041, 1050, 1053, 1063, 1068, 1069, 1072, 1074, 1075, 1077; emr-i —, 338; kesret-i —, 538; — -gerân, 694; — -gerân-ı Dîvân, 1036; — -gîr, 350; — -kerden, 389, 536, 555; — maslahatı, 714; — niyyeti, 667, 813; — sadedinde, 767; — -zede, 141; — -zede-i çarh-ı sitemkâr, 193

garîb/garîbe (ayrıca bkz. garâ'ib), 143, 794n, 916, 919; ebniye-i —, 961; efâ'îl-i —, 925; emr-i —, 143; evzâ'-ı —, 53, 160, 296, 507, 572, 581, 978, 1003; hâdise-i —, 444;

hey'ât-ı —, 225; mesâ'il-i —, 954; tarz u tavrı —, 494; tavr-ı —, 260; 'ulûm-ı —, 99, 523; umûr-ı —, 517, 924, 983; üslûb-ı —, 271; vak'a-i —, 517; va'z-ı —, 125, 159; — heykelde görünmek, 549; lugât-ı —-i 'Arabiyye, 700; evzâ'-ı —-i ma'kûse, 278; — -i vâdî, 661; — kavm, 991; — vâdîlerden su'âller, 376; — ve 'acîb vâdîler, 98; — ve rengîn görünmek, 848

garîk, 78, 228, 402, 404; — -i lücce-i bahr, 887

GARÎK 'ARAB-ZÂDE (Ulemâdan, Mollâ 'Arab'ın oğlu, 'Abdurra'ûf Efendi'nin birâderi), 143, 197, 357; — i'âdesi, 100

gark, 18, 209, 227, 263, 388, 499, 528, 529, 530, 538, 568, 627, 628, 635, 762, 847, 868, 900, 905, 921, 964; — -âb, 380; — -âb-ı fenâ, 402; —dan halâs, 903; kana — olmak, 87; serâpâ gök demüre — olmuş, 120

Garni-suyu (Revân ile Tebriz arasındaki menzillerden), 762n

GASPAR GRAZIANI, bkz. Gasper Graçyan ⟨Gaspar Graziani⟩

GASPER ⟨Gaspar Graziani⟩, bkz. Gasper Graçyan ⟨Gaspar Graziani⟩

GASPER GRAÇYAN ⟨Gaspar Graziani⟩, (Nakşa ⟨Naxos⟩-Bara ⟨Paros⟩ Adası dukası), 479, 489, 490, 499, 519; ısyânı, 520, 539, 544

GASPER VOYVODA ⟨Gaspar Graziani⟩, bkz. Gasper Graçyan ⟨Gaspar Graziani⟩

gavâ'il, 339, 351, 355

GÂVE-İ ÂHENGER ⟨İran mitolojisinde Dahhâk'ın zulmüne karşı ayaklanan demirci⟩, 955

gavgā, 6, 104, 354, 578, 601, 644; kuru —, 773; —lar, 992; — mahalli, 428; — -yı 'asker, 565; —yı büyütmek, 803; — -yı keşmekeş, 308

gayb, 3; ceyb-i —, 505; kümûn-ı —, 868; verâ-i perde-i —, 602; —dan söylemek, 572; —et, 469; müddet-i —et, 820; mübeşşire-i —iyye, 377

gayret, 36, 45, 92, 117, 341, 343n, 534, 601, 803, 830n, 917, 947, 952n, 970, 974, 975, 976, 1007; âteş-i —, 271; — e düşmek/düşürmek, 835, 996, 997; — e gelmek/getirmek, 17, 120, 691, 777, 830, 848, 860, 971; —-engîz, 351; — -i câhiliyye, 214, 221, 263, 1056; — -i dîn/dîniyye, 302, 468; — -i hakk, 602; — -i İlâhiyye, 212; — -i İslâm/İslâmiyye, 73, 606; — -i Pâdişâhî, 18, 525; — -i Sultânî, 180; — -i türâbiyye, 210, 1042; — kemeri, 214; —lü, 562; —siz/sizler, 180, 601

gayûr, 6, 257, 361, 378, 743, 970

gayz, 17, 383, 414, 429, 583, 693, 789n, 977; nâr-ı —, 269

gazâ, 3, 49, 76, 93, 122, 125, 171, 173, 207, 256, 404, 410, 491, 519, 525, 539, 544, 568, 736, 826, 856, 858, 887, 890, 928n; 'azm-i —, 857; dîbâce-i —, 49; emr-i —, 122; erbâb-ı —, 132; levâzım-ı —, 529; mâl-i —, 880; mübârek-bâd-ı —, 29, 127, 215, 224; rûz-ı —, 126; tehniye-i —, 127, 387, 388, 403, 430, 901; ulu —, 224, 227; —lar, 49, 93, 938; — -yı ekber, 116, 125, 176; — -yı evvel, 890, 890n; — yı 'ibret-nümâ, 127

gazab, 40, 139, 260, 302, 750, 789, 896; âteş-i —, 266, 266n, 916n, 953n; gayz u —, 269, 383, 583; ızhâr-ı —, 596; mazhar-ı —, 256, 756, 1050n; nâr-ı —, 349, 382; sûret-i —, 813; 'unfuvân-ı —, 281; —a gelmek, 159, 212, 213, 427, 551, 551n, 569, 598, 609; — -ı Pâdişâhî, 465, 478, 489, 953; — -ı Şehriyârî, 736, 977; — -nâk, 354, 705

GAZANFER AĞA (Hâs Odabaşı), 1047n

GAZANFER AĞA (Kapu Ağası), 98, 116, 126, 138; vak'a-i —, 246; — karındaşı, 606 ; — vak'ası, 247; katli, 247

GAZANFER EFENDİ (Bayramî Şeyhi), 82

gazavât, 855

Gazavât-ı Murâd Paşa (Vâsıtî'nin eseri), 405n

GAZÂYÎ (Kırım Hânı II. Gāzî Girây Hân'ın mahlası), bkz. Gāzî Girây Hân II

gazel, 180, 181, 591, 673; — -gûyluk, 494; ser- — -i dîvân-ı fasâhat, 181; — -i meşhûr, 180; — -i mezkûr, 180; —ler, 476n, 572

gāzi (ayrıca bkz. guzât), 271, 298, 307, 404, 429, 562, 596, 874, 916, 928n; hân-ı —, 396; ihtiyâr —, 596, 616; Pâdişâh-ı —, 699, 787, 804, 820; — -i âgâh, 275; — -i 'âlî-cenâb, 943; — -i bî-pervâ, 864-865; — -i dilîr, 275; — ihtiyâr, 684; — -i mücerreb, 307; — -i nâmdâr, 939n; — kullar, 229, 229n; —ler/yân, 25, 26, 28, 34, 36, 37, 38, 39, 44, 67, 78, 109, 110, 114, 120, 124, 133, 153, 166, 188, 204, 205, 207, 208, 209, 211, 214, 215, 217, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 238, 281, 284, 404, 406, 436, 508, 536, 691, 706, 733, 745, 822, 859, 860, 861, 864, 865, 868, 870, 871, 872, 875, 877, 882, 884, 885, 913, 917, 917n, 918, 922, 939, 942, 947, 962, 970, 972, 974, 975, 1034

GĀZÎ BEY, bkz. Kürd Gāzî (Gāzî Bey)

GĀZÎ GİRÂY HÂN II (Gāzî Girây Hân b. Devlet Girây, I. Devlet Girây'ın oğlu), Kırım Hânı (birinci defa: 1588-1596), 41, 43, 43n, 48, 49, 56, 58, 67, 85, 435, 520; hânlıktan azli, 129; tekrar hân olması, 129, 130, 138; Kırım Hânı (ikinci defa: 1596-1607), 141, 150, 151, 156, 157, 158, 166, 168, 169, 243, 243n, 260, 456; vefâtı, 392; biyografisi, 396-397; âmeden-i —, 146, 243; dest-i —, 56; hazret-i —, 130; — birâderi, 107; — cânibi, 184; — kolu, 44; — nâmesi, 85

Gāzî Girây Hân ⟨-ı Cengîzî⟩ ('Ali Akkirmanî'nin eseri), 540

gazve (ayrıca bkz. gazavât), 94, 526

GAZZÂLÎ (Büyük İslâm düşünürü), 454, 454n, 476

Gazze, 104, 130, 418; — beyi, 778

Gedikpaşa (İstanbul'da semt), 1056

GEDÜSÎ KETHUDÂ, Sipâhîler Kethudâsı tayin edilmesi, 999

GEDÜSLÜ 'ALİ (Serkeşân-ı sipâhdan), 352; katli, 381

GEDÜZLÜ AKTARMASI (Celâlî re'îslerinden), 399

Gelibolu, 51, 127, 127n, 144, 260, 445, 446, 450, 456, 788, 876, 903, 1054; — Ağası, 445; — deryâ beyleri, 1076; — Kazâsı, 313, 314, 395, 481n; — mu'beri, 256, 389

GELİBOLULU HÜSÂM EFENDİ, Şeyh —, 445

GELİBOLULU MUSTAFA 'ÂLÎ, bkz. 'Âlî ⟨Gelibolulu Mustafa 'Âlî⟩

Gellért-hegy, bkz. Gürz-İlyâs ⟨Gellért-hegy⟩

gemi/ler, 40, 47, 56, 68, 71, 72, 77, 88, 89, 90, 91, 106, 107, 131, 135, 139, 151, 152, 156, 158, 159, 166, 167, 169, 184, 201, 209, 210, 213, 214, 227, 237, 240, 261, 263, 322, 324, 335, 339, 340, 351, 388, 418, 430, 431, 432, 433, 437, 442, 443, 448, 462, 463, 464, 466, 467, 480, 499, 500, 519, 521, 525, 528, 543, 547, 549, 550, 555, 559, 568, 585, 608, 609, 610, 611, 627, 628, 635, 636, 637, 638, 651, 652, 658, 666, 685, 686, 696, 701, 702, 703, 704, 707, 729, 734, 788, 795, 812, 813, 814, 824, 846, 847, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 871, 872, 875, 879, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 899, 900, 901, 903, 905, 906, 907, 909, 911, 916, 917, 919, 921, 922, 927, 930, 931, 932n, 938, 940, 943, 944, 945, 946, 948, 964, 965, 966, 968, 971, 975, 978, 982, 1005, 1006, 1008, 1009, 1014, 1015, 1016, 1018, 1020, 1026, 1027, 1028, 1029, 1029n, 1030, 1032, 1037, 1039, 1040, 1053, 1054, 1061, 1062, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076; çekdirir —, 930, 947; harbî —, 430, 438, 463, 1073; yüğrük —, 847, 1032; —ci/ciler, 506, 871, 1018n; — direkleri, 912; zulm ile yapılan —nin hâli, 1038

Gence, 69, 195, 280, 297, 320, 350, 497, 619; teshîr-i —, 278; — bahâdırları, 276; — Hânı, 775; — kulu, 69; — muhâfazası, 69

GENÇ 'OSMÂN ⟨Abaza Mehemmed Paşa et-bâ'ından⟩, 701

gergedan, 516; — postu, 798, 827

Germat/Garman ⟨Gyarmat⟩, 669, 669n, 670, 893, 893n

GERMİYÂNÎ HÜSÂM EFENDİ (Hüsâm-zâde İbrâhîm Efendi'nin babası), 396

gevher (ayrıca bkz. güher), 943n; —în-revâc, 164; — -i pend, 440

GEVHER MELEKŞAH SULTAN (Kanûnî Sultân Süleymân'ın halasının kızı), 313

geyim, —li, 530; bir — na'l, 696

Geyve, — havâlîsi, 371

gezend, 147, 300, 349; ısâbet-i —, 296; ta'rîz-i mazarrat u —, 469; — ısâbet itmek, 876

gılmân, 150n, 372, 553; 'âmme-i —, 449; — -ı bostân, 469; — -ı hâss, 12; — -ı sugrâ, 458

GIORGI X, bkz. Gürgin, Simon-oğlu —

GIORGI SAAKADZE, bkz. Mağrav Hân/Paşa ⟨Giorgi Saakadze⟩

GIORGIO BASTA, bkz. Baştayı Yorgi ⟨Giorgio Basta⟩

gırâr, 303, 307, 874, 878; —e -i hâk, 302; —lar, 486; boş —lar, 509

Girid, 847, 859, 869, 886, 888, 889, 890n, 891, 892, 901, 903, 905, 906, 909, 924, 930, 931, 932, 940, 944, 946, 951, 960, 963, 964, 969, 971, 984, 990, 991, 994, 999, 1002, 1007, 1009, 1013, 1017, 1018, 1019, 1020, 1022, 1023, 1024, 1026, 1027, 1028, 1029n, 1030, 1032, 1037, 1039, 1040, 1051, 1053, 1054, 1061, 1075; ahâlî-i —, 864; ahvâl-i —, 1033, 1037; 'azm-i —, 886; cânib-i —, 858; Cezîre-i —, 855, 911, 930n, 946, 948; dârü'l-mülk-i —, 865; emîrü'l-ümerâ-i —, 865; feth-i memâlik-i —, 858; imdâd-ı —, 1053; kılâ'-ı —, 881; memâlik-i —, 864; sevâhil-i —, 859; vekāyi'-i —, 890, 898, 927, 961, 1005; — Adası, 779; — bahânesiyle, 1053; — Cezîresi, 860, 911, 932, 944n, 964, 984n, 1025, 1033; — Defterdârlığı, 927; —'e sefer, 1028; — fethi mukaddimesi, 896; — firkatesi, 858; — Hâkimi, 847; — halkı, 1037; — imdâdı, 858, 936; —'in dağları, 859; — kurbı, 859; — mâlı, 1024; — muhâfazası, 890, 891, 984, 1032; — muhâfızı, 910; — Seferi, 847, 858, 896, 926, 981, 991, 1022, 1023, 1039; — semti, 891; — sipâhîleri, 1033

Gîr-kapu ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Giurgiu, bkz. Yergöğü ⟨Giurgiu⟩

Golos ⟨Volos⟩ (Yunanistan'da liman şehri), 1018

Golubac, bkz. Güğercinlik ⟨Golubac⟩

GORGOROFÇİ (Leh Kıralı'nın mukarreb âdemlerinden, kâtib-i sırrı ve vekîli), elçi olarak İstanbul'a gelmesi, 511

Got, 365

göç, 318, 421, 584, 589, 591, 644, 645, 689, 1027n; — borısı/borıları, 304, 510; konma—me ahvâli, 1065

gök, 511, 792; — -çalma, 53n; — demür/demürlü, 28, 36, 120, 123; — ekin, 399, 694; — kubbe, 301n; —ler, 108, 244n, 452

Gök-tolak, 270, 281

Gökçeada, bkz. İmroz ⟨Gökçeada⟩

Gökçesu, 276

GÖKDERELİ-ZÂDE AHMED EFENDİ, Burusavî —, (Kayseriyye Kadısı), zahîre tedârükünde taksîr töhmeti ile katli, 747

Gökkünbed, 283, 757

Gökmeydân (Haleb'de), 388, 654, 684; — Sahrâsı, 398, 486

Göksun, 415; — Derbendi, 399; — Sahrâsı, 400; — Yaylakı havâlîsi, 400; — Yaylası, 486

göl, 29, 205, 389, 690, 691, 692, 1064; — ayağı, 203; — cereyânı, 134

Gölbaşı (Budun'a karîb, Tuna yalısında), 133, 166

gölge, —lik, 405

Gölhisâr (Hamîd'de), 662

Gölvar ⟨Győr⟩, bkz. Yanık ⟨Győr⟩

gönder, 29

gönül, cân u —den, 209, 651; —lenmek, 693; —ler, 214; —leri güşâd bulmak, 215; —süz, 683

gönüllü, 241, 414, 692, 817, 873; — ağası, 35, 36, 885; — 'asker, 538, 885; — kapukulu, 83; —ler, 35, 804

Görösgal, bkz. Garajgal ⟨Görösgal⟩

görüş, — itmek, 1012

gösteriş, 755, 756, 1013, 1023

göz ⟨boşluk⟩, —ler dolma palanka, 108

göz, 80, 145n, 193, 220, 225, 262, 549, 632, 647, 751, 842; — açdırmamak, 35, 47, 216, 915, 921; huzûr-ı —den çıkup gitmek, 682; —den gā'ib olmak, 438; — dikmek, 869; —e alamamak, 1063n; —e çarpmak, 765n; — erimi yer, 123; —etmek/etmemek, 38, 41, 410, 426, 427, 428, 539, 567, 680, 781, 869, 1019; — göre göre, 84; — gözü görmez, 633, 636, 639; — habsine koymak, 575, 591; — karartmak, 401; —lemek, 250; —ler, 53n, 862; —lerine görünmemek, 269; —lerine mil çekilmek/çektirmek, 70, 659n; —ü açılmak, 215; —ü/leri korkmak/korkmuş, 56, 87, 383, 535; görür —ü makāmında, 361; —ün boyamak, 519; 'aklı —ünde, 601; —üne diken olmak, 1036; —üne salmamak, 390; —üne yendirmek, 17; —üne zübâb mesâbesinde görünmek, 212; — yaşları, 145n

gözcü, 627; — kâfirler, 859

Gözcü Depesi, 757, 758

Gözcü Kal'ası, 297

Gözcü-kapusu, 655, 656, 677

GRAÇYAN GASPER ⟨Gaspar Graziani⟩, bkz. Gasper Graçyan ⟨Gaspar Graziani⟩

Graf, bkz. Grof ⟨Graf⟩

GRÁF TERSACZKI MIKLÓS, bkz. Grof Miklos ⟨Gráf Tersaczki Miklós⟩

Gramuza ⟨Gramvousa/Grambousa⟩, 881, 908; feth-i —, 908

Gramvousa/Grambousa, bkz. Gramuza ⟨Gramvousa/Grambousa⟩

GRAN KORÇ ⟨Grand Cross⟩, (Malta beylerinden ikinci pâyede olan kâfir), 463

Granahuva, 851

GRAND CROSS, bkz. Gran Korç ⟨Grand Cross⟩

Grof ⟨Graf⟩, 168, 340; altun zencîrli —, 325

GROF ⟨Ferdinand von Hardegg⟩, (Yanık Kal'ası hâkimi gebr-i kebîr, Kıral dâmâdı), 45, 55, 56

GROF MİKLOS ⟨Graf Tersaczki Miklós⟩, 670

GROF PURHAM ⟨Komarun Kapudanı⟩, 894, 895

GUBÂRÎ EFENDİ (Nakîbü'l-eşrâf), 550, 552, 582, biyografisi, 623

gulâm, 60, 124, 795; — -ı Hindî, 502

GULÂM 'ALİ-OĞLU (Şakī), 271

gulâmiyye, 141, 293, 294, 354, 478, 564, 566, 701, 724

gulât, re'îs-i —, 298; — -ı Ekrâd, 284; — -ı revâfız, 299, 305

gulgul/gulgule, 75, 632, 779; 'azîm —, 75, 120; halka — düşmek, 32, 90; — -endâz, 176; — -i sûr-nâ, 877

gulüvv, 15, 69, 137, 138, 151, 171, 241, 250, 384, 391, 534, 536, 576, 577, 641, 643, 666, 680, 687, 690, 708, 718, 738, 739, 854, 935n, 942n, 1015, 1030; — -i 'âmm, 283, 384, 549, 563; — -i 'asker, 643

gumûm, istîlâ-i —, 515; istîlâ-i hücûm-ı —, 844; — -ı 'umûm-ı mezalim, 280; istîlâ-i — u hümûm, 523

gurbet, 183, 183n; diyâr-ı —, 183

gurebâ, sol — ağası, 888; sağ — bölüğü, 993; sol — bölüğü, 950, 1032; iki aşağı — bölük ağaları, 690; — bölükleri, 486; — -i yemîn, 19, 70, 317; — -i yemîn ağası, 354; — -i yemîn ü yesâr, 117, 156, 256; sol — kâtibi, 720; sol — veznedârı, 796

guremâ, 61

Guria, bkz. Güril ⟨Guria⟩

gurûb, 603; ba'de'l- —, 701, 985; hengâm-ı —, 928; kable'l- —, 791, 983; vakt-i —, 124, 151, 203, 898, 970, 1046; zemân-ı —, 119; —a dek, 115, 940; —a karîb, 47, 266, 999; —dan sonra, 826; — hîninde, 970n; — -ı kamer, 532, 873; — -ı şems, 152, 347, 918

gurûr, 212, 254, 575, 777, 870, 902, 986; 'azîm —, 17-18; dâr-ı —, 165; ebhire-i redî'e-i —, 265; kemâl-i —, 19, 121, 125, 153, 728; şe'âmet-i —, 125; temâm —, 401; vüfûr-ı

—, 272n; —ı düşürmek, 540; —ı hezm-i 'asker, 273; —ı tâmm, 280; —ları kemâlde, 398; —ı elden konamak, 539

gurûş, 20, 192, 193, 219, 223, 250, 346, 362, 367, 409, 428, 431, 491, 520, 521, 531, 566, 589, 594, 595, 610, 612, 647, 658, 672, 686, 696, 701, 717, 724, 739, 749, 755, 757, 765, 769, 770, 798, 811, 831, 845, 922, 954, 955, 979, 984, 993, 1000, 1004, 1006, 1024, 1037, 1041, 1044, 1050, 1051, 1057, 1061; arslanlı —, 393; sahîhü'l-'ayâr —, 393; — -ı maktû'a, 936; —lar, 172, 393, 652; —luk, 521

gûyende, —ler, 62

guzât, 34, 45, 47, 86, 120, 134, 191, 223, 225, 242, 243, 275, 305, 308, 341, 803, 863, 867, 869, 875, 876, 887, 910, 973, 976, 1006; bahâdırân-ı —, 406, 900; hayli —, 864; hücûm-ı —, 900, 972; iğrâ-yı —, 214; nice —, 325, 341, 873, 917; ser-bâzân-ı —, 283; teşyî'-i —, 318; ye's-i —, 975; zîr-i dest-i —da makhûr, 1037; teşcî'-i — -ı celâdet-nihâd, 164n, 165; — -ı ehli İslâm, 928n; — -ı İslâm, 20, 46, 55, 109, 152, 153, 214, 216, 238, 430, 534, 758, 803, 815, 900, 904, 905, 912, 913, 913n, 914, 915, 928, 947, 968, 972, 973; şemşîr-i — -ı İslâm, 814; — -ı muvahhidîn, 970; — -ı mücâhidîn, 406; — -ı Müslimîn, 112, 340, 402, 463, 537, 736, 892, 915, 916, 940, 974n; — -ı Müslimîn-i muvahhidîn ü mücâhidîn, 3; mesmû'-i — -ı şecâ'at-şi'âr, 905; — -ı zafer-karîn, 195

güftâr, 65, 162, 164, 328; kābil-i kabûl —, 54, 102, 397, 494, 732; lâyık-ı kabûl —, 52; manzûm ve müdevven —, 752; nuhbe-i —, 396

güğercin/güvercin, 145n, 637

Güğercinlik ⟨Golubac⟩, — Sahrâsı, 386

güher (ayrıca bkz. gevher), — -i Süreyyâ-nizâm, 290; — -rîz, 163, 434

güherçile, 216

gül, — -deste, 236; — -deste-bend-i havâtır-ı 'ilmiyye, 176; câm-ı — -fâm, 826; — -geşt-i sahrâ, 458; — -zâr-ı cennet, 926n; — -zâr-ı na'îm, 165

Gülamber, 689; tecdîd-i Hisâr-ı —, 688

Gül-baba, — cânibi, 240

gülbâng, 217, 218; — -ı du'â, 247; — -ı Muhammedî, 206, 211; — sadâsı, 75, 222

Güle ⟨Gyula⟩, 148, 149, 151, 472, 782; — 'askeri, 148, 239; — Sahrâsı, 151, 165

Gül-i sad-berg (Bostân-zâde Yahyâ Efendi'nin), 830

Gül-i sad-berg (Hâce-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin), bkz. *Sad Kelime Tercemesi*

Gül-i sad-berg (Tursun-zâde 'Abdullâh Efendi'nin), 439

Gülistân şerhi (Kefevî Hüseyin Efendi'nin, İranlı şâ'ir Sa'dî-i Şîrâzî'nin Farsça mensur eserine yazdığı Türkçe şerh), 236

Gülistân şerhi (Şem'î'nin, İranlı şâ'ir Sa'dî-i Şîrâzî'nin Farsça mensur eserine yazdığı Türkçe şerh), 12

Gülistân şerhi (Tireli 'Ayşî Mehemmed Efendi'nin, İranlı şâ'ir Sa'dî-i Şîrâzî'nin Farsça mensur eserine yazdığı şerh), 394

gülle, 944; — -i âhenîn, 872; siyâh müdevver —ler, 517

gülşen, — -i 'âlem, 64

Gülşen-âbâd ⟨*Bahâru's-sûfiyye*⟩, (Sivasî Şems Efendi'nin eseri), 14

Gülşenî, Zâviye-i —, 358; — hulefâsı, 439

GÜLŞENÎ-ZÂDE SEYYİD 'ALİ SAFVETÎ (Gülşenî-zâde Seyyid Hayâlî'nin oğlu, Gülşenî Şeyhi), 358; biyografisi, 132

gümrük, 393, 432, 480, 548, 652; resm-i —, 480; — emîni, 558; — mâlı, 1051

Gümülcine, 770; — karyeleri, 476; — nâ'ibi, 742

gümüş, 224; eşiğin —lemiş, 1034

GÜMÜŞ AYAK (Kıral Vezîri), 112

Gümüşkünbed, 677, 750

günâh, 73, 407, 589, 594, 774n, 992; bî- —,

15, 53, 92, 126, 526, 559, 716; nice —, 756; cümle —ından geçmek, 598; —kârlar, 1055n; —lar, 60n, 256, 353, 359n, 416, 475, 959n, 989n, 1023n, 1036n, 1066; bî- —lar, 353

güneş, —den kurumak, 872; —li ıssı gün, 201

Günyüzü, 1022

Gürci, 619, 626; — 'askeri, 619; — beyleri, 619; — dilâverleri, 619

GÜRCİ 'ALİ (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

GÜRCİ 'ALİ AĞA (Niğde Alaybeyi), şehîd düşmesi, 962

GÜRCİ NEBÎ (Zümre-i sipâhtan, âsî), 1007, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013; — cengi, 1014; — hurûcu, 1010; —'nin başı, 1017; — yeğeni, 1043

GÜRCİ PAŞA, bkz. Mehemmed Ağa/Paşa, Gürci/Hâdım

GÜRCİ PAŞA, bkz. Mehemmed Paşa, Gürci —

Gürci Paşa Sarâyı (İstanbul'da), 1056

GÜRCİ RIDVÂN (Eşkıyâdan), 724

GÜRCİ YÛSUF (Nâmdâr sipâhîlerden), katli, 733

Gürcistân, 618, 620, 663, 684, 730, 740; ahvâl-i —, 740; cânib-i —, 619; hükkâm-ı —, 658; istîlâ-i —, 618; muhâfaza-i —, 498; ümerâ-i —, 618, 620; — a'yânı, 619; — beyleri, 193; — diyârları, 498; — tarafı/tarafları, 498

güreş, —çiler meydânı, 803

GÜRGİN, Simon-oğlu — ⟨Giorgi X, Kartli Kıralı⟩, (Simon ⟨Svimon I⟩'un oğlu, Kakur Hâkimi), 306, 306n, 311

Güril ⟨Guria⟩ ⟨Gürcistan kırallıklarından⟩, 498, 618, 740; — memleketinin pîşkeşi, 757

gürûh, 5, 17, 75, 84, 120, 124, 260, 275, 276, 281, 298, 352, 557, 558, 579, 604, 718, 719, 868, 871, 904, 957, 987, 1011, 1055; — begürûh, 690; — gürûh, 62, 113, 123, 140, 188, 191, 212, 215, 222, 225, 266, 341, 528, 552, 605, 666, 687, 692, 718, 842, 986, 996, 1012, 1048; — -ı dalâlet-şûkûh, 870; — -ı enbûh, 46, 152, 231; — -ı hezîmet-pû, 885; — -ı hezîmet-şûkûh, 868; — -ı kıyâmet-eser, 885; — -ı makhûr, 907; — -ı mekrûh, 282, 297, 401, 403, 405, 406, 487, 594, 604, 865, 866, 868, 876, 883, 904, 914, 928, 942

gürz, — -i girân salmak, 827; mümâsil-i — -i girân-ı Nerîmân u Sâm, 307

GÜRZ DÜNDÂR (Sipâhî serkeşlerinden), 352; katli, 381

Gürz-İlyâs ⟨Gellért-hegy⟩, (Budun kurbında), — altına/altında, 25, 77; — Depesi kurbı, 137; — Sahrâsı, 166; — üzerinde/üzerine, 240, 242

güvâriş, 225

güz, âhır —, 852; orta —, 850; — ibtidâ'sı, 166; — faslı, 695

GÜZELCE RÜSTEM PAŞA (Paşa-zâde Hasîbî Efendi'nin pederi, Budun Beylerbeyi), 475

GÜZELCE ŞÂH, bkz. 'Abbâs I, Şâh —

Güzelhisâr, 1059; zelzele der- —, 1059

Gyarmat, bkz. Germat/Garman ⟨Gyarmat⟩

Gyaros, bkz. Papazlık ⟨Gyaros⟩

Győr, bkz. Yanık ⟨Győr⟩

GYÖRGY RÁKÓCZI I, bkz. Rakoçi Gorgi ⟨György Rákóczi I⟩

Gyula, bkz. Güle ⟨Gyula⟩

H

hâb, 'âlem-i —, 453; hey'et-i —, 377; mest-i —, 209; — -âlûde, 180; —a varmak, 758; —dan baş kaldıramamak, 262; hurd u —ı bedenlerine harâm kılmak, 308; — -ı gaflet, 934n; — -ı hargûş, 368, 384, 519, 781; — -ı nâz, 377

haber (ayrıca bkz. ahbâr), 17, 25, 26, 29, 32, 34, 40, 43, 57, 60, 72, 73, 74, 76, 77, 79, 83, 85, 96, 103n, 106, 110, 112, 116, 133, 135, 140, 146, 147, 148, 149, 151, 154, 158, 159, 166, 167, 168, 169, 172, 177, 184, 185, 189n, 193, 198, 200, 201, 202, 204, 205, 207, 209, 210, 217, 220, 221, 222, 226, 227n, 228, 231, 232, 239, 243, 247, 251, 252, 280, 290n, 310, 315n, 317, 318, 320, 322, 323, 324, 344n, 346, 347, 351, 353, 356, 361n, 369, 371, 372, 373n, 381, 383, 384, 385, 390, 391, 399, 399n, 402, 404, 405, 406, 408n, 409n, 412, 415, 420, 422, 427, 428, 429, 430, 437, 442, 462, 466, 468, 471, 484, 490, 497, 502, 507, 509, 517, 527, 528, 530, 531, 550, 552, 554, 555, 565, 567n, 581, 585, 588, 589, 590, 591, 594, 595, 596, 597, 600, 600n, 604, 609, 626, 627, 630, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 643, 645, 646, 652, 656, 657, 666, 667, 676, 678n, 690, 695, 701, 705, 709, 709n, 715, 717, 724, 733, 735, 736, 739, 742, 748, 750, 760, 762, 769, 771, 776, 777, 778, 781, 788, 789, 799, 813, 814, 818n, 820, 821, 822, 824, 834, 835, 835n, 838, 839, 842, 846n, 847, 868, 874, 881, 883, 885, 886, 892, 898, 899, 900, 901, 904, 905, 906, 907, 922, 927, 928, 930, 931, 931n, 936, 937, 939, 943, 943n, 962, 964, 965, 967, 969, 975, 978, 979, 980, 984n, 985, 987, 990, 990n, 1001, 1005, 1007, 1009, 1009n, 1010, 1012, 1013, 1017n, 1020, 1022, 1028, 1029, 1030, 1031, 1037, 1039, 1043, 1045, 1049, 1053, 1059, 1063n, 1065, 1074, 1075, 1076; bî- —, 178, 204, 423, 488, 509, 539, 992, 1012, 1023, 1065; gınâ'î —, 776; sahîh —, 211, 212; —dâr, 45, 158, 188, 190, 230, 245, 248, 261, 279, 323, 389, 405, 425, 463, 465, 527, 531, 739, 750, 805, 814, 815, 863, 884, 885, 904, 905, 920, 942, 946, 1015, 1045, 1054, 1065; ağız —i, 596; — -i beşâret-resân, 881; — -i cülûs, 80; — -i emân, 467; — -i fetih, 27-28, 56, 112, 430, 766, 949, 999; — -i firâr, 835; — -i gayr-i mu'teber, 487; — -i hezîmet, 281; — -i inhizâm, 467, 509; — -i intikāl, 199, 235, 259, 455, 504, 760; — -i kizb, 348; — -i meserret-eser, 247, 323, 471, 781, 917; — -i muvahhiş, 230, 245, 353; — -i müjde, 304; — -i nâ-mülâyim, 876; — -i Serdâr, 886; — -i sulh, 823; — -i vahşet-eser, 596, 769, 1042; — -i ye's, 383; —ler, 138, 466, 657, 941, 964n; fâsid —ler, 158; kara —ler, 335; muvahhiş —ler, 391; —leşmek, 37, 137, 204, 217, 618, 849

Habeş, teshîr-i —, 522; — beylerbeyisi, 172, 371; — Eyâleti, 457; — halkı, 522; — Paşası, 1079

HABÎB AĞA, 933, 934, 941, 943, 945, 946, 947, 948, 961, 962, 1000, 1033; şehîd düşmesi, 1034

HABÎB EFENDİ, 607

HÂBÎL EFENDİ, Budun Kadısı, 137, 239, 241, 242, 325, 365, 366; Belgırad Kadısı, 522

HÂBÎL-ZÂDE ⟨MEHEMMED EFENDİ⟩, Diyârbekir Kazâsı'nın verilmesi, 797

Hâbnâme, bkz. *Vâkı'anâme ⟨Hâbnâme⟩*

habs, 21, 34, 50, 66, 82, 95, 100, 157, 158, 159, 266, 328, 351, 384, 411, 489, 531, 561, 563, 575, 577, 578, 580, 590, 596, 597, 600, 601, 634, 643, 644, 652, 705, 731, 749, 770, 794, 823, 824, 842, 937, 956, 957, 979, 981, 989, 1004, 1006, 1008, 1014, 1017, 1031, 1036, 1038, 1040, 1051, 1054, 1057, 1060, 1072, 1077; fuzûlî —, 159; muhkem —, 159; müddet-i medîde —, 447; göz —i, 575, 591; — -i âb, 301; — -i medîd, 501; mübtelâ-yı — -i şeb-gîr, 446

Habsburg, 709; —lar, 669n, 893n

habshâne, 553, 840, 988

hacâlet, bâ'is-i —, 436

HACCÂC-I ZÂLİM, — havfı, 453

Hâcce, — hâkimi, 174

hâce, 66, 176, 249, 637; tarîka-i meslûke-i —gân, 176, 699; idrârât-ı mu'ayyene-i —gân, 699; — -i 'âlî-cenâb, 96; — -i cihân, 175, 482, 673, 700, 818; — -i şehzâde, 161; —ler, 1059; şehzâde —leri, 162; Dîvân —liği, 818; Sarây-ı 'âmire —liği, 853; şehzâde —liği, 393; —lik, 127; —lik devleti, 1004; —lik hattı, 840; —lik pâyesi, 1003; Küçük Oda —si, 853; şehzâde —si, 751; —ler vezâ'ifi, 292

HÂCE 'ATÂ'ULLÂH EFENDİ (Sultân II.

Selîm'in hâcesi, Hâce-zâde Şemseddîn Efendi'nin babası), 52, 52n, 54, 235, 257, 334, 394, 439, 453, 474, 501, 623

HÂCE ÇELEBİ (Şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi'nin unvanı), bkz. Ebussu'ûd Efendi

HÂCE EFENDİ, bkz. Hâce 'Ömer Efendi

HÂCE EFENDİ, bkz. Hâce Sa'deddîn Efendi,

HÂCE EFENDİ, bkz. Mustafa Efendi (Hâce-i Pâdişâh, Hâce Efendi)

Hâce Hânı (İstanbul'da), 371

Hâce Hayreddîn Medresesi (Unkapanı'nda), 314

HÂCE HUSREV (Bezzâzistân Kethudâsı, Bâzergân Tekyesi'nin banîsi), 495

HÂCE 'ÖMER EFENDİ (Mu'allim-i Sultânî, Sultân II. Osmân'ın hâcesi), 516, 519, 548, 550, 551, 552, 558, 559, 565, 565n, Mekke'de şeyhü'l-harem olup gitmesi, 580; biyografisi, 698-699; —'den mülâzım, 1070, 1070n; — ferzendi, 771; — sarâyı, 550

Hâce Paşa Çârşûsu (İstanbul'da), 842

Hâce Paşa Hammâmı (İstanbul'da), 371

HÂCE SA'DEDDÎN EFENDİ (Hâce Efendi, Hâce-i cihân, Hâce-i Şâh-ı cihân, Mu'allim-i Sultânî, Mevlânâ, Hâce-i 'âlî-cenâb, Müftî, Şeyhülislâm), 513, 623, 672; Karamanî Mehemmed Efendi'nin medresesinde toplanan on dört şâ'irden, 161; Burusa'da Yıldırım Hân Medresesi'nde müderris, 492; III. Murâd döneminde Pâdişâh Hâcesi, 6, 19, 22, 63, 64, 66, 130, 396, 482; Sultân III. Mehmed döneminde Pâdişâh Hâcesi, 93, 96, 97, 114, 115, 117, 119, 122, 124, 126, 233, 234; Pâdişâh hâceliğinden azli, 127; Şeyhülislâm tayin edilmesi, 138; Şeyhülislâm, 138, 139, 289, 451; vefâtı, 169, 289; biyografisi, 175-177, 175n ; —'den mülâzım, 101, 474, 492, 503, 514, 522, 571, 613, 660, 681, 698, 710, 725, 743; — mahdûmu, 1077; — meclisi, 614

HÂCEGÎ-ZÂDE ⟨İblis-zâde Mustafa b. Mehemmed, Edirne müderrislerinden⟩, 332

Hâce-göz, 796; — menzili, 796

Hâce-i Cihân Münşe'âtı Tercemesi ⟨Terceme-i Münşe'ât-ı Hâce-i Cihân⟩, (Nev'î'nin), 164

HÂCE-İ PÂDİŞÂH, bkz. Mustafa Efendi (Hâce-i Pâdişâh, Hâce Efendi)

hacer, 1025

hâcet, 47, 148, 636, 813; 'arz-ı —, 818; is'âf-ı —, 456; kadar-ı —, 230

HÂCE-ZÂDE 'ABDULLÂH EFENDİ (Sultân II. Osmân'ın hâcesi 'Ömer Efendi'nin oğlu), İstanbul Kadısı, 555, 555n, 563; Menemen Kazâsı'nın kendisine arpalık olarak verilmesi, 580; iki defa Anadolu Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskerliği'nden Mısır Kazâsı'na nakli, 764; biyografisi, 771

HÂCE-ZÂDE 'ALİ BEY, bkz. 'Ali Bey, Hâce-zâde —

HÂCE-ZÂDE ES'AD EFENDİ (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin oğlu), 495, 503; Edirne Kadısı, 97; İstanbul Kazâsı'na tayin edilmişken geri alınması, 97; Rumili pâyesi verilmesi, 97; Anadolu Kazaskeri, 199, 244, 290n, 673; Anadolu Kazaskerliği'nden azli, 246; Rumili Kazaskeri, 295, 501; ikinci defa Rumili Kazaskeri, 372, 501, 513; Şeyhülislâm, 482, 488, 500, 501, 507, 516, 545, 549, 550; Şeyhülislâmlıktan ayrılması, 564, 843; ikinci defa Şeyhülislâm, 584, 827; biyografisi, 622

HÂCE-ZÂDE KARNAZ 'ALİ EFENDİ (Sultân I. Ahmed'in hâcesi Mustafa Efendi'nin oğlu, Hâce-zâde Mes'ûd Efendi'nin birâderi), İstanbul Kadısı tayini, 1031; vefâtı, 1037; biyografisi, 1052

HÂCE-ZÂDE KURD ÇELEBİ (Ulemâdan), 81

HÂCE-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin oğlu), Anadolu Kazaskeri, 476; Anadolu Kazaskerliği'nden azli, 290; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 289; Şeyhülislâm, 199; Şeyhülislâmlıktan azli, 246, 289; ikinci defa Şeyhülislâm, 410, 429, 450, 457, 460, 468, 469, 476, 501, 512, 513; intikâli, 622; Ostorgon'un fethi için düşürdüğü tarih, 343; biyografisi, 482-483; — dâmâdı, 507; —'den mülâzım, 502, 615, 725; — sadâreti, 503

HÂCE-ZÂDE MES'ÛD EFENDİ (Sultân I. Ahmed'in hâcesi Mustafa Efendi'nin oğlu), Bursa Kadısı iken azli, 835; Anadolu Kazaskeri, 1048; Anadolu Kazaskerliği'nden azli, 1054; Rumili payesinin verilmesi, 958, 958n; Şeyhülislâm, 1052

HÂCE-ZÂDE ⟨MUSLİHÜDDÎN, Fâtih Sultân Mehmed'in hâcesi⟩, (*Tehâfütü'l-felâsife* adlı eserin sahibi), 164

HÂCE-ZÂDE SÂLİH EFENDİ (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin oğlu), (Hâssekî, Sahn ve Süleymâniyye medreselerinde müderris; Selânik, Mekke, Mısır, Edirne ve İstanbul Kadısı; Anadolu Kazaskeri), 828; biyografisi, 672-673

HÂCE-ZÂDE-İ SÂNÎ (Fâtih Sultân Mehmed'in hâcesi Hâce-zâde Muslihüddîn'e atfen), bkz. Hâce-zâde Mehemmed Efendi

Hâce-zâdeler ⟨Kānûnu⟩, ⟨Pâdişâh hâcelerinin çocuklarının tahsilleri, göreve atanmaları ve onlara tanınan ayrıcalıklara dair düzenlemeler⟩, — tarîkası, 482

hâcı, 429; —yân, 460

HÂCI, bkz. Kassâb Hâcı

HÂCI 'ALİ BEY, bkz. 'Ali İdrîs (Hâcı 'Ali Bey)

HÂCI BEY (Sancar Beyi), salb edilmesi, 600

HÂCI BEY (Saruhân Beyi), 372

HÂCI EFENDİ, bkz. Mü'eyyed-zâde Hâcı Efendi ('Abdurrahîm el-Mü'eyyedî⟩

HÂCI GAZANFER (Sûfî), 165

HÂCI GİY PAŞA, Selânik Beyi, 527, 530; Silistire Beylerbeyi, 531, 532, 536

HÂCI HALÎFE, bkz. Kâtib Çelebi (Mustafa b. 'Abdullâh eş-şehîr be-Hâcı Halîfe)

Hâcı Harâmî, 763

Hâcı Hasan Medresesi (İstanbul'da), 233

Hâcı Hâtûn Medresesi (İstanbul'da), 710

Hâcı İbrâhîm Medresesi (Akkirman'da), 540

Hâcı Karaman menzili (Sofya kurbında), 157

HÂCI MAHMÛD AĞA (Bostâncıbaşı), 556

HÂCI MEMİ, bkz. Memi Bey/Paşa (Hâcı Memi)

HÂCI MUSLI (Nâmdâr sipâhîlerden), katli, 733

HÂCI NEFES (Nefes-zâde Mustafa'nın babası merd-i sâlih), 257

HÂCI NÛRÎ (Cinci Hüseyin Efendi'nin kethudâsı), haps ve musâdere olunması, 989

HÂCI PAŞA, bkz. İbrâhîm Paşa, Hâcı —

HÂCI PAŞA (Karahisâr Beyi), 938

HÂCI PAŞA, Sultân-zâde — (Manisa Beyi), katli, 665

HÂCI SÜBAŞI, Kā'im-makām Sûfî Mehemmed Paşa tarafından sumbeki kayığı ile yalıları cüst ü cûya gönderilmesi, 507; hânesin gāret ve tahrîb edilmesi, 558

HÂCİM HÂN ⟨Hâcı Muhammed Hân⟩, 21

HÂCİM HÂN (Hârizm Hâkimi), 21

Haçova ⟨Mezőkeresztes⟩, 112, 117, 128; — Savaşı, 117n

Hadâ'iku'l-hakā'ik, bkz. *Zeyl-i Şakā'ik* (*Hadâ'iku'l-hakā'ik*)

hâdım, 49

HÂDIM BİRÂDERİ, bkz. Hasan Ağa, Hâdım birâderi/Hâdım karındaşı —

HÂDIM CA'FER PAŞA, bkz. Ca'fer Paşa, Hâdım —

HÂDIM KARINDAŞI, bkz. Hasan Ağa, Hâdım birâderi/Hâdım karındaşı —

HÂDIM YÛSUF BEY, Filek ⟨Fülek⟩'den ma'zûl, 33

HÂDÎ-İ BAĞDÂDÎ (Şâ'ir Bâkī'nin vefâtına tarih düşüren şu'arâdan), 181

hâdim (ayrıca bkz. huddâm), — -i kemterîn, 268; — -i şer', 311

Hâdimü'l-Haremeyn, 433

hadîs, 99, 285, 358, 376, 572, 583n, 598, 615, 712; fenn-i —, 712; istimâ'-i —, 98; nâkıl-i —, 24, 197; nakl-i —, 395; — -i erba'în,

700; —-i mevzû', 5; fenn-i —-i şerîf, 700; —ler, 181, 1058

hâdise (ayrıca bkz. havâdis), 173n, 464n, 569n, 707n, 717n, 1004n, 1047n, 1050n; —-i 'azîme, 287; —-i garîbe, 444; —ler, 579n, 816n, 958n

Hadîse, — Sancağı hâkimi, 388

HÂFIZ AHMED AĞA/PAŞA, Doğancıbaşı, 391; vezâret ile Kapudan tayin edilmesi, 362n, 391; Kapudan, 410, 412, 713; Şâm Vâlîsi, 466-467; Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 565; Diyârbekir Beylerbeyi, 586, 617; Bağdâd üzerine Serdâr, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 595, 596, 599, 600n; Sadrazam olması, 617; Sadrazam (birinci defa: 1625-1626) ve Bağdâd Serdârı, 619, 620, 621, 622, 628, 629, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 639, 640, 641, 644, 648, 653, 727, 800, 827; azli, 654; dâmâd-ı Pâdişâhî ve İkinci Vezîr olması, 654; Üçüncü Vezîr, 679; Sadârete getirilmesi, 715; Sadrazam (ikinci defa: 1631-1632), 257n, 715, 728, 827; katli, 715-716, 728, 743; biyografisi, 727; meşveret-i —, 628; serdârî-i —, 586, 617; şâ'ir-i mâhir, 621; —'ya tâbi', 686; — yılı, 706

HÂFIZ AHMED PAŞA, Vezîr, 94; Bosna Beylerbeyi, 94, 128, 133; Niğbolu'da mağlûb olması ve cümle mâ-melekinin gâret edilmesi, 154; Vezîr-i sâlis, 173, 199, 231; Kā'im-makām tayin edilmesi, 173; Kā'im-makām (birinci defa), 314, 316, 317; Vilâyet-i Anadolu muhâfazasına me'mûr, 231, 245, 264; Kā'im-makām (ikinci defa), 318, 322-323; azli, 329; ceng-i —, 128; inhizâm-ı —, 154

HÂFIZ MAHMÛD, Defterdâr tayin edilmesi, 330

hâfıza, kuvvet-i —, 732, 743

hafîd (ayrıca bkz. ahfâd), 434, 592

Hafsa Hâtûn ⟨Medresesi⟩, (Aydın Yenişehri'nde), 453

hâ'in (ayrıca bkz. huvvân), 693; — -i hazîne, 993; devlet —leri, 838; Macar —leri, 206

hâk, 307, 806, 863, 878; âlûde-i hûn u —, 132; berâber-i —, 347; çak-ı —, 311; gırâre-i —, 302; huzûz-ı —, 452; sâkin-i peygûle-i —, 364; zîr-i —, 554, 934n; —bûs-i serîr-i a'lâ, 521; — dergâhı, 162; —e berâber, 152, 213, 276, 317, 802, 802n, 804, 905; —-i bure, 872; —-i handek, 863; —-i 'izzet, 421; —-i pâk, 440, 863; —-i pây, 273, 867; —le yeksân, 865; —-sâr, 48, 310; —-sârlar, 869; —ü meder, 276

Hâkān, —-ı hân-nişân, 287; —-ı Rum, 290, 807; dâmen-bûs-ı —î, 162; evreng-nîşîn-i —î, 827; reşk-endâz-ı — u fağfûr, 500

Hâkāniyye, bkz. Hâkāniyye-i Vefâ ⟨Medresesi⟩

Hâkāniyye-i Vefâ ⟨Medresesi⟩, (İstanbul'da), 258, 373, 375, 513, 698, 710, 743

hakāret, 34, 74, 111, 366, 558, 561, 562, 607; —ler, 952

hakîkat, 452, 504; ehl-i —, 65; erbâb-ı —, 132; vâsıl-ı gencîne-i esrâr-ı —, 683; —de, 992; —e haml itmek, 925; — -i hâl, 6, 292, 327, 591, 647, 1020

HAKÎMÎ EFENDİ (Mehemmed Hakîmî b. Süleymân b. Mehemmed el-Gîlânî), (Cânbâziyye ve Üsküdar'da Mehemmed Paşa medreselerinde müderris; mükerreren Tırablus-Şâm ve Kayseriyye'de kadı), biyografisi, 502

HAKK, 125, 402, 404, 510, 602, 627, 878; 'avn-i —, 162, 387, 884, 907, 939; cânib-i —, 435; cenâb-ı —, 323; dergâh-ı —, 387; emr-i —, 562; hazret-i —, 878, 912n; 'inâyet-i —, 187, 406, 622n, 627, 690, 878, 887; kabûl-i —, 245; lutf-ı —, 55, 627, 640, 691, 978; râh-ı —, 228; rahmet-i —, 441; sâye-i —, 130; vâsıl-ı —, 23; vâsıl-ı cennet-i —, 53; —a mutî' olmamak, 995; — te'âlâ, 211, 214, 224, 229, 362, 399, 408, 422, 424, 426, 496, 568, 807; — yoluna, 211

hakk, 294, 326, 367, 610; el- —, 416, 553, 553n, 610, 632, 632n, 640, 640n, 693, 727, 755, 774; gayret-i —, 602; ihkāk-ı —, 730; kazâ bi'l- —, 493; nâ- —, 681; —ā, 858; —a da'vet, 269; —a kā'il, 624; —ā ki, 272, 308, 347, 682, 752, 791; —āne kelimât, 272; — -gûyluk, 363; — -ı civâr, 594; kemâ hiye —ihâ, 3; —ı kabûl eylememek, 796; — -ı nân u nemek, 61; —ından gelmek/gelebil-

mek/gelinmek, 63, 155, 174, 206, 239, 249, 319, 329, 331, 354, 361, 415, 422, 425, 484, 555, 569, 576, 590, 600, 603, 667, 671, 719, 723, 724, 730, 733, 739, 749, 785, 825, 957, 979, 985, 992, 1009, 1010; —ın gözetmemek, 567; —ını îfâ eylemek, 752; ri'âyet-i —-ı refîk, 614; — -ı ri'âyet, 662; — -ı şefe, 302; — -ı tahrîr, 546; — -ı uhuvvet, 214; —ıyçün, 108, 205; —ıyla, 244n; — üzre, 481

hakk, sahîfe-i rûzgârdan —, 272, 447; — itdirmek, 996

hakkâk, — -i cevâhir-i mensûr u manzûm, 476; — -i nevâdir, 358

Hakkârî, 1051; — hâkimi, 825, 1051; — hükûmeti, 765; — Kürdü, 1038

hâl (ayrıca bkz. ahvâl), 16, 24, 33, 52, 54, 79, 82, 90, 102, 107, 124, 132, 141, 143, 154, 173, 177, 188, 189, 210, 211, 214, 216, 218, 222, 243, 247, 253, 271, 272, 275, 307, 308, 318, 331, 338, 350, 351, 354, 361, 367, 375, 379, 389, 394, 398, 407, 420, 422, 423, 425, 472, 494, 553, 555, 557, 559, 560, 572, 573, 576, 582, 598, 609, 651, 672, 675, 686, 689, 699, 702, 712, 766, 796, 804, 805, 814, 822, 846, 863, 872, 891, 916, 943, 980, 1000, 1026, 1031, 1038, 1040, 1045, 1053, 1069, 1073, 1079; alâ külli —, 123; âsûde- —, 498, 836, 879, 880; aşağı —, 426; bed- —, 142; be-her- —, 92, 247, 279, 346, 467, 766, 837, 932, 1045; bergeşte- —, 380; delâlet-i —, 297; ehl-i —, 446; erbâb-ı —, 24; evâ'il-i —, 358, 433, 444, 445, 453, 474, 484, 572, 592, 683, 712, 732, 773, 1034; fi'l- —, 47, 50, 70, 83, 116, 118, 120, 124, 157, 170, 184, 203, 204, 222, 238, 252, 261, 275, 338, 424, 441, 510, 529, 532, 534, 549, 579, 588, 598, 604, 628, 719, 734, 777, 785n, 789, 804, 814, 846, 847, 859, 860, 879, 881, 884, 885, 913n, 953, 967, 996, 1003, 1038; gālib-i —, 1030; hakîkat-i —, 6, 292, 327, 591, 647, 1020; hasb-i —, 362, 542, 924, 924n, 1036; hem- —, 453; hoş- —, 430; ıslâh-ı —, 353; iktizâ-i —, 443, 468; karîn/karîne-i —/iyye, 461, 699, 741; keşf-i —, 270, 454; me'âl-i —, 380, 390; muktezâ-yı —79, 89, 363, 735, 741, 876, 1010; muztaribü'l- —, 122; mükedderü'l- —, 38, 949; müreffehü'l- —, 233; müşevveşü'l- —, 390; netîce-i —, 989; nizâm-ı —, 326; perîşân- —, 253; pürşiş-i —, 196; sâhib-i —, 540; salâh-ı —, 416, 614, 819; selâmet-i —, 284; sû'-i —, 295, 471, 981, 989; tafsîl-i —, 423, 484; tahkîk-i —, 278; vâkı'-ı —, 15, 30, 69, 73, 76, 114, 187, 212, 221, 224, 276, 296, 356, 427, 438, 551, 581, 585, 586, 645, 647, 716, 723, 742, 891, 932, 935, 946, 969, 976, 1021; vasatü'l- —, 36, 80, 818; za'f-ı —, 122; bir — anlamak, 610; —den bî-haber, 423; —et, 22, 78, 86, 669; —et-engîz, 163; —et-i ihtizâr, 132; —et-i ye's ü ıztırâr, 691; el- —etü hâzihî, 180, 294, 376, 395, 696, 924; kendi —i/im/imiz/leri, 30, 411, 423, 658; —i bir kıl üzerinde kalınca, 125; — -i derûn, 395; —i/imiz/leri dîger-gûn olmak, 304, 318, 410, 1044n; —i harâb olmak, 686; —imize/lerine evfak bulmak, 327, 346; —imize meşgûl, 610; —i/leri mükedder olmak, 59, 86, 219, 221, 222, 547, 570, 638, 642, 642n; —ine göre, 413, 526, 763; kendi —ine komak/komamak, 253, 1002; —ine/inize/lerine münâsib, 415, 721-722, 789; hüsn-i — -i sıhhat ü selâmet, 1037; —i üzre durmak/ibkā/kalmak, 256, 277, 630, 670; —ler, 507, 827, 995; —leri ma'lûm olmak, 404; —leri muhtell ü müşevveş olmak, 308; —li hâlince, 391, 588, 825, 1024; alçak —lü, 558, 558n; — mükedder olmak, 220, 691, 1005; — müşkil olmak, 211, 219, 221, 242, 640; — tercümesi, 54n; — ü şân, 1071

hal', 507, 583, 985, 986, 987, 992; ba'de'l- —, 816; — olunmak, 605, 1002; — ü izâle, 988

halâ'ık, 209, 216; sürûr-ı —, 293; — dilinden, 423

Haleb, 44, 179, 321, 349, 361n, 363, 371, 375, 381, 382, 385, 387, 388, 389, 390, 398, 399, 400, 411, 414, 459, 468, 478, 479, 523, 547, 647, 654, 655n, 661, 684, 685, 700, 730, 739, 740, 746, 751, 761, 790, 794, 796n, 837, 1050n, 1070n; ağniyâ-i —, 387; ahâlî-i —, 388; cânib-i —, 382, 385, 779; ehl-i —, 387; etrâf-ı —, 388; Eyâlet-i —, 381; hazîne-i —, 382; meştâ-yı —, 737; râh-ı —, 460; Türkman-ı —, 737; vak'a-i yeniçeriyân der- —, 738; Vâlî-i —, 737; — 'askeri, 47, 245, 533, 535, 634, 707, 1033; — Beylerbeyiliği, 312n, 355, 361n, 528, 837; — Beylerbeyisi, 45, 77, 108, 109, 119, 150, 265, 295, 348, 371, 403,

446-447, 476, 486, 509, 528, 621, 629, 631, 640, 655, 666, 680, 685, 690, 699, 706, 746, 757, 758, 760, 770, 803, 837, 1077; — cânibi, 1056; — defterdârı, 457; — Dîvânhânesi, 737; — diyârı, 766; — erbâb-ı tîmârı, 824; — Eyâleti, 23, 104, 194, 256, 295, 312, 331, 349, 351, 388, 447, 478, 519, 523, 752, 761, 766, 768, 797, 853, 958, 1050, 1050n, 1078; — kādîsı, 144, 331, 388, 571, 698, 732, 746, 770; — Kal'ası, 387, 827; — kapusu, 299, 304; — Kazâsı, 21, 22, 313, 357, 375, 444, 476, 495, 541, 662, 681, 711, 751, 843, 1077; — kışlağı, 749; — kışlası, 486; — kulu, 58; hükûmet-i — menşûru, 382; — Sarâyı, 478; — şehri, 737; — vâlîsi, 770

HALEBÎ AHMED EFENDİ, Şâm'dan ma'zûl, 771; Mısır Kazâsı'nın verilmesi, 771

halecân, 317

halef, 179, 305, 954; — -i bâhirü'ş-şeref, 541

HALEF HÂN (Kızılbaş hânlarından), 805, 806

HÂLETÎ, bkz. 'Azmî-zâde Mustafa Hâletî Efendi (Mustafa b. Pîr Mehemmed)

HÂLICI-ZÂDE (Çâvuşbaşı), 549

HÂLICI-ZÂDE (Rûznâmeci), 817

Halîc-i Kostantiniyye, 525

HÂLİD B. VELÎD (Meşhur kumandan sahâbî), — kılıcı, 447

halîfe (ayrıca bkz. hulefâ), 82, 236, 440, 573, 700, 792, 796; —ler, 741, 993, 1059; —lik, 993; yeryüzünün —si, 925

HALÎFE MAKSÛD HÂN, bkz. Maksûd Hân

HALÎFE YA'KÛB (Şâh 'Abbâs'ı Revân Kal'ası muhâsarasına sevk edenlerden), 297

HALÎFE-ZÂDE GĀZÂN (Şâh 'Abbâs'ı Revân Kal'ası muhâsarasına sevk edenlerden), 297

halîka, 434

Halîl (Filistin'de), 418

HALÎL AĞA/PAŞA, Büyük Mîrâhûr, 778; Bağdâd'ın fethi müjdesiyle İstanbul'a gönderilmesi, 807, 816; Özi muhâfızı tayin edilmesi, 808

HALÎL AĞA/PAŞA, (Kayserili —), Çakırcıbaşı, 382; Yeniçeri Ağası, 382, 386, 406, 570, 602, 752; kapudanlığa getirilmesi 412; Kapudan (birinci defa), 429, 437, 437n, 442, 443; kapudanlıktan azli, 443, 523; yeniden kapudanlık verilmesi, 448, 459; Kapudan (ikinci defa), 462, 502; Sadrazam tayin edilmesi, 487-488; Sadrazam (birinci defa: 1616-1619), 489, 497, 501, 508, 511, 516, 563; azli, 516; Şâm Eyâleti verilmişken kabul etmemesi, 516; Mahmûd Efendi Zâviyesi'nde inzivâya çekilmesi, 516; Vezîr-i sânî, 516; Kapudan (üçüncü defa), 521, 528, 529, 545, 547, 568, 576, 728; Erzurum'da Abaza Paşa'nın ısyânından sorumlu tutulması, 576, 600; Malgara'ya sürgün edilmesi, 579; Sadrazam tayin edilmesi, 654, 700, 728; Sadrazam (ikinci defa: 1626-1628), 655, 657, 663, 684, 827; azli, 665; Dîvân'da Dördüncü Vezîr, 665, 679; biyografisi, 713; sefer-i deryâ-yı —, 429; serdârî-i —, 487

HALÎL AĞA/PAŞA, Silahdâr, 6; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 6; Kastamonu Beyi, 8

HALÎL AĞA/PAŞA, Sipâhiyân Ağası, 654; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 654, 678n; Sivas Eyâleti'nin verilmesi, 678, 678n; Sivas Beylerbeyi, 693; Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 693; Diyârbekir Beylerbeyi, 693, 702, 704, 706; vezâret verilmesi, 704; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 706; Erzurum Beylerbeyi, 733, 737, 740, 742, 750; katlı, 750

HALÎL BEY/PAŞA, Koca — (Kırka Sancağı Beyi), 950, 951, 952n

HALÎL PAŞA (Ahısha Beylerbeyi), şehîd düşmesi, 272

HALÎL PAŞA, Dâmâd —, Sultân III. Murad'ın kızı Fâtıma Sultân ile nikâhlanması, 50; sipâh ayaklanması esnâsında başından yaralanması, 70; Kapudan, 94, 155; Kā'im-makām olması, 155; azli, 173; ikinci defa Kā'im-makām, 199, 232; azli, 231, 335; biyografisi, 315; — metrûkesi, 331; — sarâyı, 173

HALÎL PAŞA (Mısır Beylerbeyi), 724

halîle, 259

halîm, 257, 313, 412, 624, 700, 926, 1044

HALİMÎ ⟨Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi'nin mahlası⟩, bkz. Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi

hâlis, 416

Hâlise-toprağı, 812

halk, 33, 39, 40, 43, 59, 63, 67, 68, 83, 84, 85, 89, 91, 128, 149, 150, 177, 186, 193, 212, 216, 223, 241, 247, 255, 269, 292, 296, 317, 319, 337, 351, 383, 384, 417, 464, 491, 507, 508, 549, 554, 560, 562, 565, 566, 568, 581, 582, 584, 597, 598, 636, 656, 659, 681, 686, 693, 694, 709, 713, 717, 724, 730, 734, 735, 764, 765, 792, 796, 819, 820, 839, 840, 847n, 851, 853, 862, 871, 872, 887, 901, 906, 924, 948, 955, 959, 988, 992, 999, 1001n, 1007, 1013, 1023, 1027, 1034, 1035, 1036, 1038, 1040, 1043, 1044, 1045, 1046, 1053, 1061, 1068, 1069; cümle —, 368, 773; ekser-i —, 261, 695, 719, 726, 845; i'tirâz-ı —, 567; — ayağa kalkmak, 627, 786; — diline düşmek, 1038; — -ı 'âlem, 252, 376, 484, 507, 566, 567, 570, 735, 772, 820, 821, 833; —ı başına üşürmek, 854; da'vet-i — -ı bî-şümâr, 287; — -ı cihân, 452, 503; —ı kaldırmak, 1009; —ın cânına kâr itmek, 38; —ın ekseri, 314, 997; —ın yüzü gülmek, 954; — nef'i, 772; başına — üşmek, 1035

halka ⟨topluluk⟩, 'akd-i — -i cem'iyyet, 572; ser- —, 179, 196, 258, 387, 440, 492, 504, 582, 592, 726; dâhil-i —, 492

halka, —lar, 140

Halkaduna ⟨Kadıköy⟩, 525

Halkalu, 318; — menzili, 94

hal-kârî, 694

Halkulvad, 105

hall, 434, 1036; kâr-fermâ-yı 'akd ü —, 176; umûr-ı müşkile —i, 624; 'akd ü — -i menâsıb-ı münâsib, 176; 'ilm-i — -i mütercem, 99; — -i şübehât, 433; — ü 'akd, 410, 426, 1035, 1051; ashâb-ı — ü 'akd, 379, 500, 507, 987, 988, 992; zimâm-ı — ü 'akdı eline almak, 818; — ü 'akd-ı menâsıb, 393; — ü 'akdın zimâmı ellerinden gitmek, 992; — ü 'akd-i umûr-ı cumhûr, 1010; — ü 'akd zimâmını kabza-i tasarruflarına almak, 998

hallâl, — -i müşkilât-ı enâm, 176, 622; —ü'l-müşkilât, 781

Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî, bkz. *Mesnevî*'nin müşkilât şerhi ⟨*Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*⟩

HALO HÂN (Şehrizor Eyâleti'nin mu'azzam büldânına istîlâ destin dirâz iden, Mihrevân Hâkimi), 460, 517

HALO HÂN-OĞLU, bkz. Hân Ahmed, Halo Hân-oğlu —

Halt-ı kelâm Mağarası, 688

halvet, —hâne, 376, 469, —hâne-i 'azîz, 682; —hâne-i tahsîl, 179; — -i vakt-i mesâ, 50

Halvetî, 773; — şeyhleri, 1057; —yye, 495; e'izze-i —yye, 132; küberâ-i tarîka-i —yye, 54; meşâyıh-ı —yye, 772; resm-i —yye, 24; usûl-i —yye, 504; cumhûr-ı —yye ve Mevleviyye, 773

hamâkat, 663, 726, 997, 1004, 1011, 1044, 1058; âsâr-ı —, 1031; erbâb-ı —, 773; kemâl-i —, 668n; — erbâbı, 773

HÂMÂN ⟨*Kur'ân-ı Kerîm*'de, Hz. Mûsâ dönemindeki Firavun ile birlikte adı zikredilen kişi⟩, 215

Hamîd, 390, 395, 504, 614, 644, 662, 744, 855, 956; Vilâyet-i —, 197; — beyi, 747; —î, 615; — kasabâtı, 476, 952; — Sancağı, 385, 797, 977

HÂMİD EFENDİ ⟨Hâmid b. Mehemmed⟩, Rumili Kazaskeri, 21, 180, 195; Rumili Kazaskerliği'nden ayrılması, 196; Şeyhülislâm, 66; —'den mülâzım, 9

hamle, 29, 45, 114, 118, 120, 298, 406, 838, 839, 942; evvel —, 385, 656, 838; yek-pâre —, 777; zücâc-ı —, 298; — -i vâhide, 402; — -künân, 282, 283, 298, 305; —ler, 120

Hamle (serhadd-i 'Acem'de), 347

hammâl, —lar, 848

hammâm, 418, 524, 806, 845, 880, 920, 1004, 1025; 'âlî —, 845; çifte —, 20; mânend-i kubbe-i —, 307; tuhfe —, 423, 424; yeni —, 229

Hammâmiyye Medresesi (Kādî Hüsâm Medresesi), İstanbul'da, 81

HAMMİR YORGİ (Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩'un ser'askeri), 531

hamr, 457; ref'-i Emânet-i —, 457; yük yük —, 139; şürb-i —dan men', 356-357; — Emâneti, 193

Hamse (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin), 752, 752n

HAMZA AĞA (Cebecibaşı), öldürülmesi, 687

HAMZA AĞA (Kapucubaşı), 252

HAMZA AĞA, Yeniçeri Kethudâsı iken segbânbaşı tayin edilmesi, 963

HAMZA BABA (Meczûb-ı İlâhî), 542

HAMZA ⟨BÂLÎ⟩, ⟨Mülhidlik suçlamasıyla öldürülen Bayramî-Melâmî tarikatına mensup sûfî⟩, 82

HAMZA BEY, Eyyublu/Koca — (Sadrazam Dâvud Paşa'nın etbâ'ından, sipâhî), 577, 721

Hamza Bey Medresesi (Burusa'da), 313

HAMZA EFENDİ/PAŞA, Re'îsü'l-küttâb, 185; Nişâncı, 200, 267, 699; nişâncılıktan azli, 699

HAMZA EL-GERMİYÂNÎ (Hammâmiyye (Kādî Hüsâm) ve Sahn Müderrisi; Âmid ve Erzurum Kadısı) biyografisi, 81

HAMZA KETHUDÂ (Yeniçeri Kethudâsı, Havâle Hisârı muhâfazasında serdâr), 300

HAMZA MÎRZÂ (Şâh 'Abbâs'ın kardeşi), 104n

HAMZA PAŞA-ZÂDE, Acem elçisi ile beraber Şâh'a gönderilmesi, 811, 812; Yeniçeri Ağalığı'ndan azli, 983

Hamzabey ⟨Erd⟩, (Budun'a karîb), — Sahrâsı, 137; — Sarâyı, 261, 338

Hamzavî, 1048; —ler teftîşi, 492; —yye 330

hân, 20, 65, 418, 515, 595, 596, 720, 794, 994, 1004; çifte —, 20; kâr-gîr mükellef —, 524; mükellef —, 574, 728; nâ-temâm —, 515; yeni —, 794; — binâsı, 574; —lar, 377, 719, 720, 723; bî-hûde —lar binâsı, 778

hân, ölmez — kulu, 608, 609, 689

Hân ⟨'Osmânlı⟩, 562

Hân ⟨Kırım⟩, 43, 46, 59, 85, 142, 146, 147, 148, 150, 153, 158, 166, 167, 168, 169, 243, 244, 261, 392, 396, 397, 456, 498, 508, 509, 520, 527, 531, 535, 536, 537, 538, 605, 606, 608, 609, 610, 611, 649, 650, 652, 667, 681, 779, 781, 813, 814, 815, 833, 834, 851, 980, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069; tebdîl-i —, 784, 833; yeni —, 781; —ân-ı sâlife, 605; — birâderi, 153, 520; — dikmek, 609; — hazretleri, 147, 150, 153, 1069; — -ı a'zam, 1064; — -ı gāzî, 396; — -ı müteveffâ, 834n; — -ı sâbık, 784; — -ı zî-şân, 48; — inhizâmı, 516; —iyyet, 130, 396, 397; tevcîh-i —iyyet, 605, 666; — kapu kethudâsı, 1063; — kolu, 44, 538; —lar, 435, 436; selef —lar, 605; —lık, 243, 437, 605, 606, 607, 608, 610, 781; —lık makarrı, 392; —lık vazîfesi, 396; — mâddesi, 137; — maslahatı, 611; — -oğlu hân, 609; — tuğyânı, 786; — -zâde/zâdeler, 256, 456, 508

Hân ⟨Kızılbaş⟩, 487, 619, 690, 759, 775, 822; nâmdâr —, 618; —lar, 590, 594, 595, 598, 618, 619, 639, 768, 799, 804, 805, 809, 820; bellü başlu —lar, 692; —lar hânı, 589, 590; Kızılbaş —ları, 691

Hân ⟨Özbek⟩, 9

Hân ⟨Ekrâd⟩, 693; maktûl —, 693; — -zâdeler, 688

HÂN AHMED, Halo Hân-oğlu — (Erdelân Hânı), 628, 629, 689, 690, 693, 705, 776, 777; vefâtı, 778; — birâderi, 694; — havzı, 777

Hân Geçidi, 813

HÂN TİMUR ⟨KANTEMÜR⟩, bkz. Kantemür Mîrzâ/Paşa

Han-argıdı, bkz. Arkıd-hânı

hancer, 173, 272, 311, 369, 424, 687, 689, 693, 716, 718, 759, 867, 1061, 1061n; murassa' —, 61, 756, 790; mücevher bir —, 805; zî-kıymet —, 73; zümürrüd kabzalı —, 1061; akfe —i, 260; 'Arab —i, 1033; — -i âteş-tâb, 285; — -i belâ, 370

handân, 183, 725; —rû, 236, 482

HANDÂN (Tiryâkî Hasan Paşa'nın oğulluğu), 217, 218

HANDÂN AĞA, iki oğluyla beraber Kızılbaşlara esir olması, 321

Handân Ağa Bağçesi, 266

HANDÂN AĞA-ZÂDE, Bağdâd fetihnâmesi ile Nemçe Kıralı'na gönderilmesi, 808

hande, 549, 598, 952; rîş- —, 956; — -künân, 426

handek, 48, 55, 185, 203, 208, 219, 220, 221, 225, 262, 329, 400, 486, 630, 631, 633, 634, 635, 637, 638, 639, 646, 691, 692, 702, 749, 758, 803, 804, 827, 863, 865, 869, 870, 871, 872, 873, 875, 876, 877, 878, 899, 899n, 909, 914, 915, 917, 928, 941, 964, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 1011, 1018, 1020, 1064; 'amîk —, 48, 83, 108, 109, 125, 537; 'azîm —, 44, 204, 850, 912; etrâf-ı —, 871; hafr-ı —, 301, 303; hâk-i —, 863; hâric-i —, 913; leb-i —, 863, 867, 870, 872, 874; mekîn-i —, 871; râh-ı —, 871; ser-i —, 873; tedbîr-i tesviye-i —, 874; 'umk-ı —, 863; vâsi' —, 912; — fethi, 871; hisâr —i/leri, 87, 942, 972; kal'a —i, 57, 214, 225, 913, 915, 961, 1021; — -i a'dâ, 302; — -i 'amîk, 301, 307, 1021; — -i 'arîz ü 'amîk, 303; — -i refî'ü'l-bünyân, 871; — kabzı, 871; — kenârı, 78, 88, 102, 758, 801, 803, 913, 967, 968, 972; —ler, 38, 39, 169, 263, 341, 385, 802, 872, 1022; 'arîz ü 'amîk —ler, 135; 'azîm —ler, 136, 188; kavî —ler, 894; —li yerler, 968; — toprağı, 638

hâne, 24, 97, 182, 317, 332, 356, 374, 446, 461, 476, 481, 484, 507, 555, 557, 558, 568, 592, 660, 679, 687, 698, 717, 718, 721, 732, 741 844, 862, 883, 912, 918, 950, 953, 973, 985, 987, 998, 1001, 1035, 1055, 1078; sa'âdet—; sâhib-i —, 905; — başına, 579; — be-hâne, 280, 584; — -berdûş, 624; — -i şevket, 309; — -i vîrân, 98; —ler, 33, 37, 216, 274, 279, 556, 599, 694, 706, 836, 879, 912, 916, 916; mu'allâ —ler, 862; kışla —leri, 664

hânedân, 567, 618, 924; hânlar —ı, 272; — -ı Âl-i 'Osmân, 1002; — -ı bagy, 308; — -ı kadîm, 732, 734; — -ı müşeyyedü'l-erkân-ı 'Osmânî, 268

Hanefî, makām-ı —, 417; — fıkhı, 493n; 'ulemâ-i —yye, 99

HANEFÎ ⟨MEHEMMED⟩ EFENDİ, Edirne'den ma'zûl iken Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 978; Anadolu Kazaskerliği'nden munfasıl olması, 983; Rumili Kazaskerliği'ne getirilmesi, 1047-1048; Rumili Kazaskerliği'nden ma'zûl olması, 1054; Yenicâmi' kurbında sâkin, 997

Hâne-i Hâss, bkz. Hâs Oda (Hâne-i hâss/hâssa)

hânende, 62, 727

Hâne-sûr, 764

Hân-ı Gîlân, — menzili, 750

Hân-ı Yûnus (Şâm yolu üzerinde), Kal'a-i —, 418

hânkāh, 23, 54, 132, 164n, 165, 415, 417, 495, 496, 573, 593

Hânkāh-ı Küçük, 822

Hânkāh Medresesi, 10, 332, 357, 502; — müderrisi, 571; — pâyesi, 257

hânmân, 353; — -ı Kārûn-âsâ, 307; — -ı re'âyâ, 380; —lar, 246; küffâr —ları, 341

HANS CHRISTOFF VON KÖNIGSMARCK, bkz. Kezmarko ⟨Hans Christoff von Königsmarck⟩

Hanya, 701n, 861, 863, 865, 869, 880, 881, 883, 885, 886, 889, 890n, 892, 898, 899, 900, 901, 902, 904, 905, 906, 907, 908, 911, 916, 917, 921, 922, 927, 933, 945, 999, 1000, 1015, 1018, 1024, 1025, 1030, 1037, 1061; âğāz-ı muhâsara-i —, 861; ebniye-i —, 865; fâtih-i —, 896; Hisâr-ı —, 878, 884; Kal'a-i —, 861; Liman-ı —, 888; memâlik-i mahrûse-i —, 860; müstahfızân-ı —, 888; — cânibi, 860, 891, 899, 901, 912; — civârı, 927; — defterdârı, 1024; — etrâfı, 906; — fethi, 933; — fethi müverrihi, 882; — hâkimi, 936; — handeki, 899; — hârici, 906; — Hisârı, 859, 863; — Kal'ası, 898, 971; — Kal'ası mukābelesi, 859; — kurbı, 999; — Limanı, 892,

906, 921, 943; — muhâfazası, 908, 910, 927, 937, 963, 999, 1018, 1022; — nâhiyesi, 911; — nevâhîsi, 927; — tevâbi'i, 898

HÂN-ZÂDE HÂTÛN (Sohrân Hâkimi), 657; yaralanması, 657

harâc, 17, 19, 59, 224, 432, 464, 472, 478, 522, 575, 716, 757, 776, 831; —a kesmek, 851, 852; —cı, 514; — defterleri, 354, 564, 620, 666, 717; — -güzâr/lar, 96, 671, 1034, 1062; — -güzârlar ahvâli, 671; —lar, 472; — muhâsebecisi, 774

Haraççı Mescidi (İstanbul'da, İfraziyye semtinde), 674, 674n

harâm, 204n, 308, 403, 619

harâmî, 1040; yollarda kârbân bozan —, 952; — firkateleri, 438; —ler, 990; — -zâde, 561

Harâmî Deresi, 456

harb, 5, 8, 114, 124, 136, 152, 215, 283, 294, 303, 310, 345, 347, 348, 382, 402, 416, 477, 487, 533, 616, 691, 724, 748, 803, 814, 905, 940, 961, 962, 1005; âfet-i —, 279; âlât-ı —, 69, 73, 250, 348, 466, 486, 550, 582, 827, 846, 864, 883; âlet-i —, 529, 550; âteş-i —, 271, 400; bedreka-i ashâb-ı —, 320; dârü'l- —, 139, 171; edevât-ı —, 18, 276, 277; ehl-i —, 862; esbâb-ı —, 116, 286, 529; esnâ-i —, 271; evzâr-ı —, 272, 285, 303; mukaddemât-ı —, 269, 441; mübâşir-i —, 172, 194, 230, 966; mühimmât-ı —, 303; nâ'ire-i —, 430, 534, 928; nâr-ı —, 803; nîrân-ı —, 283; ricâl-i —, 746; şiddet-i —, 35; —î/ler, 20, 26, 31, 32, 37, 39, 56, 80, 86, 125, 149, 191, 430, 431, 437, 438, 442, 443, 463, 466, 779, 840, 898, 921, 1073, 1075; ceng-i —î, 28, 80, 298, 702; — -i 'azîm, 350, 430, 442, 465, 467, 542; — -i küffâr, 115

harbe, 29, 87, 123, 867; — ucu ile virmek, 464, 1032

harekât, haddinden ziyâde —, 319

hareket (ayrıca bkz. harekât), 35, 61, 75, 76, 77, 106, 115, 167, 202, 204, 205, 208, 217, 226, 227, 245, 247, 270, 280, 282, 283, 299, 304, 305, 309, 320, 341, 349, 352, 354, 400, 415, 437n, 459, 462, 469, 478, 486, 525, 533, 546, 549, 553, 555, 576, 582, 586, 589, 597, 603n, 609, 633, 634, 668, 686, 687, 735, 748, 762n, 769, 808, 809, 812, 826, 829n, 837, 885, 893, 894, 932, 940, 950, 952, 969, 974, 982, 987, 993, 999, 1009, 1017, 1026, 1042, 1050, 1050n, 1072, 1079; ağır —, 106; âheste —, 204; basîret üzre —, 978; batr üzre —, 1079; Celâlî-veş —, 408; fuzûlî —, 392; hılâf-ı rızâ-yı Pâdişâhî —, 722; hılâf-ı şer' —, 232; istiklâl üzre —, 685; mağrûrâne —, 600; mâni'-i —, 770; merdâne —, 309, 878; mu'accelen —, 736; mugâyir-i emr-i 'âdî —, 97; sulha mugâyir —, 895; tarîk-i 'ilimde —, 11; —de kusûr, 407; eli ve ayağı —den kalmak, 1076; —e gelmek, 50, 123, 212, 214, 223, 263, 552, 570, 609, 630, 643, 663, 693, 964, 997, 1007, 1041; —e iktidârı olmamak, 310; —e mecâl olmamak, 703, 932; küffâr/ın —i, 59, 220, 978; —i kıl üzerinde olmak, 1079; — -i küffâr, 8, 77, 741; — -i nâ-hencâr, 282; — -i Pâdişâh, 740; — -i şerâre-vâr, 632; geç — itmeğe mu'tâd, 41; — -i yeniçeri/yân, 354, 576; — -i zâ'ide, 304; — -kerden-i 'asker, 644; —ler, 715, 1036; Rüstemâne —ler, 748

harem, 23, 143, 146, 197, 198, 199, 233, 250, 251, 287, 288, 315, 374, 434, 438, 453, 493, 504, 550, 561, 613, 616, 624, 698, 816, 819, 842, 984, 986, 987, 996, 998, 1078n

Harem, 6, 31, 64, 412, 450, 553, 600, 679, 808, 987, 1014, 1025; havâss-ı —, 291; kethudâ-yı —, 63; — ağaları, 264; İç- — bağçesi, 462; — cânibi, 553; — -i hâss, 104, 247, 377, 523, 563, 573, 727, 793, 867; — -i Hâss-ı Pâdişâhî, 433; — -i hümâyûn, 63, 67, 259, 315, 354, 359, 411, 446, 476, 495, 615, 624, 652, 662, 713, 727, 747, 817, 827, 853, 855, 896, 924, 926, 992, 993, 997, 1047; huddâm-ı — -i hümâyûn, 565; — -i hümâyûn huddâmı, 390, 545; — -i muhterem, 292, 330; — -i Pâdişâhî, 449; — -i Sarây-ı Sultânî, 446; — -i Sultânî, 104, 481n; — kapusu, 553

Harem, 65, 457, 896; — -i muhterem, 696; — -i şerîf, 896

Haremeyn, 735; hâdimü'l- —, 433; — -i Şerîfeyn, 500; — sükkânı, 547

harf (ayrıca bkz. hurûf), 13n, 199n, 807n, 869n,

900n, 940n, 977n, 1035, 1036n, 1078n; ihn-i —, 99; birbirlerine — atmak, 315; gayri bir — söylememek, 449

hârik, —-i ʿâde, 827

hark, 228, 736, 746, 831, 895, 1056; hezm-i ferîk-i ehl-i —, 284; — -i ʿazîm der-İstanbul, 734

HARİKOS ⟨Henry IV⟩ (France Pâdişâhı), 431

harir (ayrıca bkz. ipek), 438, 448, 478, 479, 487, 510, 517, 778; aʿlâ —, 433; maʿhûd —, 449; — -i mültezem, 441

Harîr ⟨Şehrizor kalʿalarından⟩, 689

*Harîrî Makāmāt*ı'na şerh ⟨Ebû Muhammed Kāsım b. Ali b. Muhammed el-Harîrî'nin *Makāmât* adlı eserine Münşî Mehemmed tarafından yazılan şerh⟩, 12

Hârizm, 21, 681; — hâkimi, 21

Hârizmşahlar Devleti, 514n

hark, 299; — -ı handek-i aʿdâ, 302; — itmek, 132; — kesdirmek, 899

Harka, ceng-i —, 934; — Sahrâsı, 933, 934, 935, 961

harmân, 696; —lar, 463, 676; — zemânı, 463, 676

Harmanlu, 247; — menzili, 127

Harput, 768; — beyi, 587, 591

HARTAVÎ (Cânpûlâd-oğlu ʿAli Paşa'nın bölükbaşı ağalarından), 382, 387

Hârûn-abâd, 696, 701

Hârûnî (Caf ʿAşîreti'nin kabîlelerinden), 823

Hârûniyye, 701

hâs/hâss (ayrıca bkz. havâss), vezâret —ı/ları, 227, 255, 766, 784, 891; —lar, 200, 243, 315, 470, 600, 713, 808, 853, 922, 954, 1014, 1017; tekāʿüd —ları, 315, 836; —lar tevcîhi, 256; — yedekler, 757

Hâs Oda (Hâne-i hâss/hâssa), 430, 450; — ağaları, 391; — huddâmı, 758; — odabaşılığı, 293; — önü, 553; — semti, 450

hasâd, vakt-i —, 41

HASAN ⟨Hz. Peygamber'in torunu⟩, 254

HASAN (Tavîl karındaşının kethudâsı), cengde düşmesi, 408, 408n

HASAN, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

HASAN AĞA, Boyacı —, Kapucubaşı, 1026; Kapucular Kethudâsı, 1048; katli, 1077

HASAN AĞA, Cânpûlâdlı Müteferrika Benli —, Bolu Sancağı'nın verilmesi, 1042

HASAN AĞA, Hâdım birâderi/Hâdım karındaşı — (Konyalı Hâdım ʿAli Ağa'nın kardeşi, Abaza Hasan'ın hevâdârlarından, Konya'da nâmdâr ve meşhûr sipâhî), 1041, 1049; vakʿa-i — der-Konya, 1072

HASAN AĞA (Kapucular Kethudâsı), Hanya'nın fethi üzerine Pâdişâh tarafından kılıc ve kaftân ile Girid'de Serdâr'a gönderilmesi, 881; huzûr-ı Serdâr'a varması, 882

HASAN AĞA (Sultân II. ʿOsmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

HASAN AĞA (Turnacıbaşı), bkz. Hüseyin Ağa (Turnacıbaşı)

HASAN AĞA, Yahyâlı-zâde Arnavud — (Serdengeçen ağası), şehîd düşmesi, 866

HASAN AĞA (Yemişçi Hasan Paşa'nın kapucubaşısı), 247

HASAN AĞA/PAŞA, Bostâncıbaşı, 390, 459; Safed Sancağı'nın verilmesi, 459; Safed Vâlîsi, 466-467

HASAN AĞA/PAŞA, Küçük/Şehbâz —, Segbânbaşı, 785; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 785; Yeniçeri Ağası, 800; Bağdâd Beylerbeyi, 808, 822, 1078; Van Eyâleti'nin verilmesi, 822; Van Beylerbeyi, 825; Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 855; Rumili Beylerbeyi, 856, 857, 859, 861, 864, 866, 871, 872, 873, 876, 877, 879, 883, 888, 890, 892, 898, 901, 908, 910, 915, 918, 920, 937, 938, 939, 941, 943, 946, 967, 969, 1000, 1005; — ağaları, 866; — kethudâsı, 882

HASAN AĞA/PAŞA, Mîrâhûr, 648; Kapudan,

648, 649, 667, 679, 680, 696; Dokuzuncu Vezîr, 679; Rumili'ne asker sürmeye gönderilmesi, 708

HASAN AĞA/PAŞA, Nakkâş —, Odabaşılık mansıbı ile Silahdâr, 255; ikinci Kapucubaşı, 296; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 296; azli, 325; Rumili Beylerbeyi tayini, 330; vezâret tevcih olunması, 331; Burusa tarafına gönderilmesi, 352; Kā'im-makām tayin edilmesi, 369; Burusa'da Kalender-oğlu üzerine serdâr, 389, 391, 402; biyografisi, 574

HASAN AĞA/PAŞA, Tırnakçı —, Yeniçeri Ağalığı'nın verilmesi, 127; Yeniçeri Ağası, 138, 139, 155, 169, 184; Bağdâd Beylerbeyi, 199; hâslar ile Der-i devlet'de Vezîr olması, 200; Vezîr-i râbi', 244, 246, 247; katli, 254; — karındaşı/birâderi, 330, 337, 355, 360, 361n, 371

HASAN AĞA/PAŞA, Yemişçi/Meyveî —, 583; Kapucubaşı, 43; Yeniçeri Ağası, 70; cedîd akça kestirmesi, 193; Vezîr-i hâmis iken Kā'im-makām tayin edilmesi, 193; Sadrazam tayin edilmesi, 198-199; 'Â'işe Sultân ile nikâhlanlanması, 227n, 231; Sadrazam (1601-1603), 202, 210, 221, 226, 227n, 237, 239, 241, 243, 247, 248, 249, 252, 253, 258, 260, 261, 262, 264, 335, 352, 452, 470, 496; azli, 336; katli, 265-267, 288, 335, 453; katl-i —, 267; — 'asrı, 378; — havfı, 496; —'nın sadme-i mekri, 328; —'nın taksîri, 323; — vak'ası, 254, 373; — zemânı, 470; biyografisi, 315-316

Hasan Badrîk, bkz. Hasîn-i Batrik,

HASAN BEY (Niğde Beyi), vefâtı, 882

HASAN BEY (Palu Hâkimi), 587

HASAN BEY (Tırhala Beyi), şehîd düşmesi, 793

HASAN BEY (Zâlim 'Ali birâderi), 688

HASAN BEY/PAŞA, Alaca-ilî/Alaca-atlu/Arnavud —, İstolni-Belgırad Beyi, 170, 170n; Köstendil Beyi, 189n, 192; Kanije Eyâleti'nin verilmesi, 192; Erzurum Beylerbeyi tayin edilmesi, 321n; Şirvân Beylerbeyi, 321, 321n

HASAN BEYEFENDİ (Hâssekî Müderrisi), 12; —'den mülâzım, 177

HASAN BEY-ZÂDE (AHMED PAŞA), (Müverrih), 6, 18, 18n, 58, 117n, 128n, 170, 173, 189n, 203, 204, 204n, 255, 265, 291, 294, 313n, 314, 364; fakîr-i nâ-tüvân, 255n

Hasan Bey-zâde Târîhi (Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa'nın Osmânlı tarihine dair eseri), 7n, 96, 104n, 255n, 286n, 296n, 364, 446n, 655n

HASAN CÂN EFENDİ (Sultân I. Selîm'in nedîmi, Hâce Sa'deddîn Efendi'nin babası), 175, 175n

HASAN ÇELEBİ, bkz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi

HASAN DEDE (Sultân Mehemmed Hân Câmi'i hareminde meczûb), biyografisi, 819, 819n

HASAN EFENDİ, Bebr-zâde Karındaşı —, İstanbul Kadısı, 582; Anadolu Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskeri, 828; biyografisi, 783

HASAN EFENDİ, Erbâb-ı kalemden, Hanya tahrîrine me'mûr, 888; tahrîr itdiği defter ile Der-i devlet'e varıp defteri huzûr-ı hümâyûna îsâl eylemesi, 933

HASAN EFENDİ (Hasan b. eş-Şeyh Mehemmed b. Bahâdır Bey), (Mustafa Paşa Zâviyesi'nde şeyh), 1595'te Eflak Seferi'ne katılması, 76, Hacc'a gitmesi, 455; vefâtı, 504; biyografisi, 439-440

HASAN EFENDİ, Kara —, Defterdâr tayin edilmesi, 846

HASAN EFENDİ, Mustafa Paşa Şeyhi, 76, 455

HASAN EFENDİ, Narhcı —, 844

HASAN EFENDİ (Re'îs-i sâbık), Mukābeleci tayin edilmesi, 797

HASAN EFENDİ (Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkādir'in oğlu, a'yân-ı kudât-ı Mısriyye'den, Reşîd ve Dimyat'ta kadı), 131

HASAN EFENDİ-ZÂDE (ŞEYH MEHEMMED EFENDİ), (Müderrisînden), 840, 1003

HASAN EL-KÂFÎ, bkz. Hasan Kâfî Akhisârî

HASAN HALÎFE, Yeniçeri Ağası, 715, 717; katli, 718

HASAN KABADÜZ, Burusavî — (Bayrami Şeyhi), 624; biyografisi, 236

HASAN KÂFÎ AKHİSÂRÎ (*Usûlü'l-hikem* adlı eseriyle tanınan Osmânlı müellifi), (Akhisâr (Prusac) Kadısı), biyografisi, 492-493

Hasan Kal'ası (Erzurum'da), 322, 347, 663, 664, 678, 714, 768, 769, 770

HASAN KÜFRÎ, Müneccimbaşı tayin edilmesi, 1036

HASAN PAŞA, Başdeftardâr tayin edilmesi, 564; Başdefterdâr, 829

HASAN PAŞA (Budun muhâfızı), 489; vefâtı, 489

HASAN PAŞA, Çerkes —, Karaman Beylerbeyi, 617, 629, 634, 636, 637, 638, 646, 657; Mûsul muhâfazasına tayin edilmesi, 647; Mûsul muhâfazasında, 657; esîr olması, 657

HASAN PAŞA, Doğancı — (Kângırı Beyi), 938, 962, 969

HASAN PAŞA, Erzurum Beylerbeyi, 403, 410, 449; Erzurum'dan ma'zûl, 470; Erzurum Eyâleti'nin tekrar verilemesi, 470; Kızılbaş üzerine serdâr tayin edilmesi, 509; şehîd düşmesi, 509

HASAN PAŞA, Hâdım — (Vezîr), Mısır Beylerbeyiliği'nden azli, 233; Âsitâne'de Kā'im-makām, 94, 97; Sadrazam tayin edilmesi, 137-138, 288; Sadrazam (1597-1598), 138, 315; Yedikulle'de hapsedilmesi ve katli, 139, 288

HASAN PAŞA, İlbasanlı —, 531

HASAN PAŞA, Kirli —, Rumili Beylerbeyi, 17; vezâretle Tımışvar Beylerbeyi tayini, 17

HASAN PAŞA, Mehemmed Paşa-oğlu/zâde/Vezîr-zâde/⟨Sokullu-zâde⟩ —, 502; Budun Beylerbeyi, 17, 25, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 42, 43, 44, 45; Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 22n, 46; Rumili Beylerbeyi, 56, 57, 58, 71, 72, 74, 76, 84, 85, 106, 108, 109, 110; tekrar Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 114; Rumili Beylerbeyi, 115, 118, 121, 123; Vidin muhâfızı, 69, 106; Tuna muhâfızı, 96-97; Vezîr-i râbi' olarak Belgırad'da serdâr, 127, 129; Serdârlıktan alınıp Vidin muhâfazasına tayin olunması, 129; İstanbul'a gelmesi, 135; Bağdâd Eyâleti'nin verilmesi ve Basra'ya serdâr tayin edilmesi, 142; Bağdâd ve Şâm Vâlîsi, 234; Bağdâd Eyâleti'nden munfasıl, 194; Kara Yazıcı üzerine serdâr, 194, 230, 402; Deli Hasan tarafından şehîd edilmesi, 232, 245; emvâlinin yağmalanması, 231, 232; serdârî-i —, 142, 230

HASAN PAŞA, Niğde Sancağı'na mutasarrıf, 804; Karaman Eyâleti'nin verilmesi, 811; Karaman Beylerbeyi, 812

HASAN PAŞA, Sâ'atci —, Yeniçeri Ağası, 377; Vezîr-i sâlis iken Kā'im-makām tayin edilmesi, 231; azli, 245; Yedikulle'ye gönderilmesi, 246; bağışlanması, 246-247; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 264, 286n; Tırabzon Beylerbeyi, 286, 286n; Erzurum Beylerbeyi, 284, 286, 304; Tebriz'e serdâr tayin edilmesi, 286, 286n; vefâtı, 317; biyografisi, 335-336

HASAN PAŞA, sâbıkā Haleb Defterdârı iken Habeş Eyâleti'nin verilmesi, 457; Anadolu Beylerbeyi, 528; Tırabzon Beylerbeyi, 656

HASAN PAŞA (Sigetvar Beylerbeyi), 189, 189n

HASAN PAŞA, Telli —, Bosna Beylerbeyi, 8; Siska yakınlarında Yenihisâr'ı inşa ettirmesi, 8n, 128; şehîd düşmesi, 17-18

HASAN PAŞA, Tiryâkî/Köse —, Segedin Beyi, 30; İstolni-Belgırad muhâfazasında, 30; Sigetvar Beylerbeyi, 77, 79; Bosna Beylerbeyi, 137, 152; Budun Eyâleti'nden ma'zûl ve Peçuy'da mütemekkin, 184, 185, 186; Budun Eyâleti'nin tevcih edilmesi, 186; Budun muhâfazasında, 187, 189n; Kanije Eyâleti'nin verilmesi, 198; Kanije Beylerbeyi, 200, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228; vezâret hâsları ihsân edilmesi, 227, 228; Rumili Beylerbeyi, 325, 330; Vezîr-i râbi', 330; tekrar Rumili Beylerbeyi tayin edilmesi, 331, 382; Rumili Beylerbeyi, 344, 344n, 345, 386, 407; Belgrad'da Serdâr Kā'im-makāmı, 355; Rumili Beylerbeyiliği'nden tekā'üd ile Vezîr olması, 388; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 407; vefâtı, 543; tedbîr-i —, 214, 216; —'nın

kethudâsı, 151, 471, 543; — sarâyı, 207

HASAN PAŞA, Topçu —, Karaman'dan ma'zûl, 747; katli, 747

HASAN PAŞA, Vezîr, 606, 607; şehîd düşmesi, 609

HASAN PAŞA, Yemenli —, Yemen Beylerbeyi, 174; Mısır Beylerbeyi tayin edilmesi, 295; Mısır Beylerbeyi, 412; Âsitâne'ye gelmesi fermân olunması, 296; Mısır'dan ma'zûlen gelmesi, 391, 523; vezâreti mukarrer olması, 391; vefâtı, 391, 418

HASAN ZARÎFÎ, Şeyh — (Lanka Zâviyesi'nde Gülşenî hulefâsından), 439, 440n

Hasan-âbâd, 690, 693; vasf-ı —, 693

Hasanbadrıyk, bkz. Hasîn-i Batrik

HASAN-I 'ADLÎ (Mustafa Paşa Zâviyesi'nde şeyh), biyografisi, 504-505

Hasankeyf, 617; mîrlivâ-i —, 869

Hasanpaşa Palankası ⟨Smederevska Palanka⟩, 95

Hasanpaşa varoşu, 677

hasâr, 242, 270, 272, 306; itmâm-ı emr-i —, 338; —et, 84, 106, 106n, 168, 195, 202, 268, 279, 383, 387, 389, 390, 405, 430, 464, 525, 539, 564, 609, 611, 620, 664, 667, 779, 864, 872, 893, 903, 1009, 1050; 'azîm —et, 371, 567, 1056; dest-i —et, 884; envâ'-i —et, 950; îsâl-i —et, 146, 296, 345, 350, 380, 821, 980, 1039; küllî —et, 38, 142, 151, 903, 951, 957; mevkı'-i esr ü —et, 618; vâfir —et, 184; —et-i 'azîme, 465

Hâsbağçe (Bağçe-i hâs/hâssa), 390, 525, 573, 717, 784, 1023, 1060; — dîvârı, 368

Hasb-i hâl (Nev'î'nin), 164

hasen, 267

HASEN BÛRÎNÎ, bkz. Bûrînî

hasenât, 267, 500

hasene (ayrıca bkz. hasenât), 267; ittifâkât-ı —, 416, 500, 858

hasır, 916

HASÎBÎ (Hüseyin b. Rüstem Paşa'nın mahlası), bkz. Hüseyin b. Rüstem Paşa (Paşa-zâde Hasîbî Efendi)

Hasîn-i Batrik, 765

hasm/hasım, 121, 269, 271, 471, 546, 567, 575, 583, 632, 735, 773, 841, 1009, 1032, 1036, 1067, 1072; cânib-i —, 320, 387; ma'lûm-ı —, 1036; — -efgenlik, 300; — -gîr, 947n; — -ı bed-kîş, 387; — -ı cân, 265, 425, 601; — -ı harb-efgen, 347; — -ı kavî, 386; — -ı nâ-bekâr, 181

hasret, 610; — -i devlet, 80

hâssa, — hazîne, 817; — -i hümâyûn, 815; — -i karîha, 369; — -i mâl-i Pâdişâhî, 459

hâssekî ⟨erkek⟩, 576n, 605, 933, 961, 1055; — kul, 560

hâssekî ⟨kadın⟩, 954; müstakill — ittihâz itmek, 1002; — paşmaklığı, 781

HÂSSEKÎ HASAN, Bostâncıbaşı tayin edilmesi, 459

HÂSSEKÎ HASAN AĞA, hatt-ı hümâyûn, murassa' şemşîr ve semmûr kaplu hıl'at ile Girid'de Serdâr'a gelmesi, 944

Hâssekî Medresesi (İstanbul'da), 257, 332, 357, 476, 614; — müderrisi, 12, 622; — pâyesi, 673

HÂSSEKÎ MURÂD, İstanbul'dan Girid'e mektup getirmesi, 927; İstanbul'a dönmesi, 963

HASSEKÎ PORÇA, Anadolu'ya devşirmeye gönderilmesi, 576

Hassiya ⟨Hessia⟩, — Hâkimi, 851; — ülkesi, 709

hâssiyyet, — -i kejdümî, 391

hasta, 61, 62, 158, 168, 225, 323, 361, 405, 515, 524, 587, 705, 717, 760, 828n, 833, 834n; —lar arabası, 554; —lık, 206, 291, 361, 587, 610, 617, 654, 656, 659, 714, 785n, 816, 889, 1076; 'azîm —, 821

Hastalar Odası, 715, 716

HÂŞİMÎ ÇELEBİ, Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi'nin vefâtına tarih düşürmesi, 332; Şeyh Ramazân ⟨Mahfî Ramazân Efendi⟩'ın vefâtı-

na tarih düşürmesi, 496; H. 1030'da Halîç'in buz tutmasına tarih düşürmesi, 525

hâşiye (ayrıca bkz. havâşî), 10, 22, 102, 131, 164, 233, 314, 438, 453, 481, 523, 662, 662n, 710; müstakill —ler, 698

Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî (Sadreddîn-zâde Mehemmed Emîn Efendi'nin, Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* adlı *Kur'ân* tefsirine yazmış olduğu hâşiye), 662, 662n

Hâşiye-i Keşşâf (Şeyhülislâm Sun'ullâh Efendi'nin), 613

Hâşiye-i Tecrîd (*Hâşiye 'alâ Teşyîdi'l-kavâ'id fî şerhi Tecrîdi'l-'akā'id, Hâşiye 'alâ Şerhi't-Tecrîd*) (Nasîrüddîn-i Tûsî'nin kelâm ilmine dair *Tecrîdü'l-kelâm* adlı eserine, el-Isfahânî tarafından yazılan *Teşyîdü'l-kavâ'id fî şerhi Tecrîdi'l-'akā'id* üzerine, Seyyid Şerîf Cürcânî tarafından kaleme alınan hâşiye), — ifâdesi, 438

Hâşiye-i Tecrîd-i Devvânî (*Hâşiye 'alâ Şerhi't-Tecrîd*), (Nasîrüddîn-i Tûsî'nin kelâm ilmine dair *Tecrîdü'l-kelâm* adlı eserine, Ali Kuşçu tarafından yazılan *eş-Şerhu'l-cedîd* üzerine, Devvânî tarafından kaleme alınan üç hâşiyeyi içeren kitap), 99

haşr, 244; rûz-ı —, 454, 804; — günü, 84; — u neşr günü, 609

haşyet, 215, 340, 553; 'azîm havf u —, 59; istîlâ-i havf u —, 222

hatâ, 7n, 52n, 53n, 54n, 59, 66n, 77, 89, 99n, 117n, 145n, 215, 223, 264n, 307, 361n, 362, 364, 398, 427, 513n, 538, 549, 626n, 641n, 810, 825n, 837n, 846n, 925, 1036, 1078n; 'ayn-i —, 93; bî-hûde —, 925; — -i fâhiş, 29, 262; —lar, 661n, 668n, 670n, 1061n; —lı, 66n, 117n, 264n, 322n, 361n, 451n, 615n, 663n, 699n, 751n, 801n, 812n, 814n, 825n, 885n, 1014n, 1044n, 1078n

hatar, 136; ma'ber-i pür- —, 48; mahall-i —, 116, 586; tezâ'üf-i esbâb-ı —, 307

Hataş, 472

hâtem, 126; nakş-i nigîn-i —, 179; — -i hümâyûn, 369; — -i sadâret, 199, 488, 796, 817; — -i vekâlet, 67, 92, 127n, 1045; — -i vezâret, 93, 155, 443, 566, 600

HÂTEM BEY (Safevî Şâhı'nın vezîri), 285

hâtır (ayrıca bkz. havâtır), 126, 239, 325, 422, 423, 560, 576, 610, 770, 773, 859, 865, 1053; cem'iyyet-i —, 93; ferâğ-ı —, 274; mübârek —, 423; safâ-yı —, 861; tagayyür-i —, 469; tatyîb-i —, 344; —a, 166, 244, 342; — -ı mecrûh, 876; — -ı meyyâl, 376; —mı tatyîb itmek, 98, 443; — -ı Pâdişâhî, 487; — -ı şerîf, 124, 479; — -mânde, 535; — -nişân, 440; — -nişân-ı hümâyûn,775; — -nişân-ı Pâdişâhî, 720; — -nişân-ı şu'arâ, 236

hatîb, 455, 598, 625, 732, 825

HATÎB EL-KAZVÎNÎ (Arap âlimi), 615n

HATÎB ZÂKİRÎ (Nûreddîn-zâde Hânkāhı'nda zâkir), biyografisi, 593

HÂTİF (Hanya'nın fethine tarih düşüren şâ'ir), 890n

HÂTİF (Yahudi Kira Kadın'ın katline tarih düşüren şâ'ir), 173

HÂTİFÎ (Şâ'ir), 661

Hatîm (Ka'be'nin kuzeybatı duvarının önünde yer alan yarım daire şeklindeki duvar), 65, 417

hâtime, — -i medh ü senâ, 181

hatt, 15, 16, 63, 73, 129, 249, 291, 354, 360, 410, 411, 430, 453, 472, 479, 557, 559, 567, 576, 577, 582, 672, 882, 953n, 1022; celî —, 411; hüsn-i —, 145; — -ı gubâr, 623; — -ı hümâyûn, 18, 116, 129, 146, 157, 162, 228, 229, 247, 250, 251, 266, 291, 294, 318, 329, 369, 393, 409, 410, 411, 413, 421, 423, 442, 478, 489, 567, 586, 600, 612, 647, 679, 707, 717, 720, 721, 723, 724, 730, 736, 738, 748, 750, 761, 770, 812, 815, 842, 870, 881, 882, 886, 889, 910, 930-931, 938, 944, 946, 953, 964, 976, 995, 997, 1003, 1018, 1020, 1045, 1050n, 1054, 1059, 1069, 1070; sûret-i — -ı hümâyûn, 228, 810; — -ı hümâyûn-ı sa'adet-makrûn, 995; — -ı kat'iyyü'l-müfâd, 180; — -ı Sultânî, 413; — -ı şerîf, 6, 73, 141, 157, 232, 265, 318, 353, 361, 375, 418, 558, 582, 824, 858, 997, 1055

hattât, 681

HATTÂT MAHMÛD (Diyârbekir Defterdârı), 592

hâtûn, 143

Hâtûniyye, 705

Hatvan, 33, 35, 37, 323, 368; Hisâr-ı —, 34, 106; — beyi, 35; — cengi, 37, 39; — gâzîleri, 36; — halkı, 33, 35; — Hisârı, 40, 96, 106; — imdâdı, 35; — Kal'ası, 111, 324, 894; —lı, 36; — Sancağı, 659; — sükkânı, 111; — teshîri, 35; — yolu, 169

havâdis, ketebe-i —, 546; ümmü'l-habâ'is-i —, 248; ketebe-i — -i dehr, 4; — -i kâ'inât ahvâli, 983n; bakıyye-i — -i sâl, 50, 1001, 1077; — -i sene-i mezkûre, 80

havâle, 30, 39, 45, 47, 71, 108, 109, 134, 141, 167, 192, 203, 205, 216, 244, 297, 300, 301, 307, 338, 403, 501, 532, 550, 553, 603, 604, 645, 663, 691, 706, 719, 725, 730, 745, 757, 764n, 776, 777, 806, 815, 821, 840, 852, 852n, 860, 861, 874, 901, 906, 907, 916, 919, 936, 942, 942n, 967, 969, 973, 976n, 997, 1006, 1026, 1058, 1063; — -i top, 303; — -i top ve tüfeng, 282

Havâle, havâlî-i Kal'a-i —, 300; Hisâr-ı —, 286n, 297, 300; — Hisârı, 298; — Kal'ası, 301; — Kal'ası muhâsarası, 300; — Kal'ası semti, 297

havâlî, 8, 56, 168, 275, 277, 282, 283, 298, 305, 307, 325, 348, 350, 384, 389, 467; — -i çeşm-sâr, 302

havan, — topları, 966

havan, 216, 787; bir büyük —, 140

Hâvâr ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

havâss, 389; ta'yîn-i —, 615, 624, 727; — -ı bendegân, 468; — -ı Harem, 291; — -ı huddâm, 942, 1000; — -ı hümâyûn voyvodalıkları, 722; — -ı telâmize, 143; — -ı vezâret, 296; — -pesend, 440; — u 'avâm, 107, 566, 819; — u huddâm, 119, 848; — u musâhibân, 329

havâşî, 474; — -i *Tecrîd*, 474

havâşî, hadem ü —, 842; ifsâd-ı —, 451

havâtır, 925; mükeddir-i —, 546; müşevviş-i —, 284; teferruk-ı —, 271; gül-deste-bend-i — -i 'ilmiyye, 176

Havâtimü'l-hikem ve hallü'r-rumûz ve keşfü'l-künûz, bkz. *Es'iletü'l-hikem*

havf, 31, 38, 46, 56, 93, 135, 136, 151, 189, 214, 215, 219, 239, 240, 254, 262, 340, 349, 360, 487, 512, 553, 594, 600, 627, 655, 719, 806, 815, 871, 874, 905, 1020, 1023, 1049, 1073; 'azîm —, 59, 916; bî- —, 275; hezâr —, 348; istîlâ-i —, 222, 572; —a düşmek, 55, 213, 262, 427, 471, 533, 705, 875; — gâlib olmak, 55, 324; — -ı hücûm-ı küffâr, 782; —ından helâk olmak, 125; — -ı sirâyet, 304; beyne'l- — ve'r-recâ, 119

Havrân (Şâm'da), — kādîsı, 145 — Kazâsı, 334

haya, —lar, 562

hayâ, cilbâb-ı —, 354; 'Osmân- —, 563

hayâl, 188, 416; galat-ı hiss ü —, 682; kavm-i bârîk-i —, 869; — -âsâ-i dîde, 132; — -i fâsid, 273

Hayâl ve Yâr (Mehemmed b. 'Abdül'azîz Vücûdî'nin manzum eseri), 454

hayât, 7n, 104n, 178, 291, 295, 357n, 441, 451, 471, 475n, 659n, 680, 709, 799, 837n, 846n, 848, 923, 988, 1007n; eyyâm-ı —, 178; ihmâd-ı kandîl-i —, 374; ka'de-i ahîre-i —, 314; kandîl-i —, 374; kārûre-i —, 266; kayd-ı —, 63, 94, 182, 193, 313, 378, 543, 559, 849; kevkeb-i —, 333; müddet-i —, 131, 504; puf-zen-i şem'a-i —, 374; müjde-i — -bahş, 879; —dan kat'-ı ümîd itmek, 195; —dan me'yûs olmak, 542; —dan nâ-ümîd olmak, 64, 891; —dan ümîdi kesmek, 627; — -efzâ, 791; âb-ı — -efzâ, 792; — -ı Hızır, 773; — -ı tâze, 128, 470

HAYDAR (Hz. Ali'nin lakabı), — -mehâbet, 563

HAYDAR AĞA-ZÂDE MEHEMMED PAŞA, Zağarcıbaşı, 800; Mısır'dan ma'zûl, 1011; Gürcü Nebî üzerine ser'asker tayin edilmesi, 1011; Sultân IV. Murâd'ın kızlarından biri ile nikâhlanması, 1017, 1017n; Kapudan, 1020, 1026, 1029n; kapudanlıktan azli, 1031;

Diyârbekir Beylerbeyi, 1043, Bağdâd Eyâleti'nin verilmesi, 1043

HAYDAR BEY (Cânpûlâd-oğlu'nun 'ammisi), 389, 390

HAYDAR EFENDİ (Küçük Tâceddîn Efendi'nin oğlu, 'Abdülvehhâb Efendi'nin birâderi; Sahn, Şehzâde, Süleymâniyye Müderrisi; Üsküdar, Burusa, Mısır Kadısı), 356; biyografisi, 331

HAYDAR EFENDİ (Sultân III. Mehmed'in şehzâde iken hâcesi), 288

HAYDAR MÎRZÂ (İstanbul'da rehin bulunan 'Acem Şehzâdesi), İstanbul'a getirilmesi, 104, 680; sünnet edilmesi, 16; biyografisi, 103-104

HAYDAR PAŞA (Sivas Beylerbeyi), şehîd düşmesi, 75

HAYDAR PAŞA (Yemen Beylerbeyi, Vezîr), 658, 679

Haydar Paşa Medresesi (Fatih'te), 375, 481

HAYDAR-OĞLU (Kara Haydar'ın oğlu, şakî), 952, 956, 957, 977, 978, 990; yakalanması ve Parmak-kapu'da salb olunması, 1001, 1040

haydûd, 59, 156; — eşkıyâsı, 171; — tâ'ifesi, 171

HAYLÎ ÇELEBİ/EFENDİ (Sipâhîler Kâtibi), 551, 577, 577n; şehîd düşmesi, 703

hayme, 95, 199, 221, 230, 384, 604, 686; — -i idbâr, 283; — -i ma'hûde, 311; — -i şâhî, 282; —ler, 706, 733, 757; —si başına yıkılmak, 789; — -zen, 306

hayr, 80, 141, 261, 285, 420, 489, 641, 728, 845, 893, 980n, 997, 1003, 1039; 'alâmet-i —, 847, 1027; ashâb-ı —, 682; envâ'-i —, 342; fârisü'l- —, 563; kâr-ı —, 441; kesret-i —, 817; vücûh-ı —, 732; — -hâh/hâhân-ı devlet, 716, 841, 888; — -hâhlar, 1045; — -hâhlık/hâhî, 210, 273, 716, 987, 1060; — -ı makdem, 64; —ü'l-benîn, 372

hayrân, 610, 888, 920n

hayrât, 259, 373n, 500; vücûh-ı —, 453; — -ı Müslimîn, 722

HAYREDDİN ÇAVUŞ, Safevî Şâhı'na mektûb ile gönderilmesi, 436; Safevî Şâhı'ndan mektûb ile geri gelmesi, 436

Hayreddîn Paşa Medresesi (Beşiktaş'ta), 372, 451

hayret, 39, 84, 210, 220, 349, 360, 556, 777n, 1038, 1042; bahr-ı —, 718; küllî —, 83 mûris-i —, 87; temâm —, 124; — -efzâ-yı 'ukalâ, 395

hayvân, 208, 921; nice bî-günâh —, 53; bî-hadd —, 527; —ât, 76, 80, 84, 149, 208, 302, 462, 497, 517, 635, 664, 688, 847, 1050, 1059; çok —ât, 764; vâfir —ât, 764; —ât-ı meslûbetü'l-'ukūl, 273; —ât mesâbesinde, 991; —ât sürüsü, 714; zebân-ı —î, 304; —lar, 939n; — yavrusu, 877n

hayyen, 312

hazâ'in, 400, 411, 989, 1034, 1062

hazâkat, 272; kemâl-i —, 712

hazân, evrâk-ı —, 481

hazîne (ayrıca bkz. hazâ'in), 38, 41, 44, 49, 60, 73, 87, 91, 224, 238, 354, 363, 364, 390, 400, 429, 430, 448, 456, 457, 486, 487, 507, 515, 521, 547, 556, 566, 647, 648, 653, 690, 692, 701, 718, 761, 845, 891, 909, 911, 921, 955, 969, 989, 991, 1009, 1030, 1037, 1057, 1066, 1067, 1077n; bî-hadd —, 862; cümle —, 349; hâ'in-i —, 993; hâssa —, 817; iç —, 15, 129, 141, 292, 318, 363, 686; küllî —, 909; müstevfâ —, 141, 241; nâzır-ı —, 67; taşra —, 15; teslîm be- —, 515, 569; —dâr, 30, 428, 570, 752, 778, 956, 961, 1079; —dârbaşı, 255, 579; — imdâdı, 876; — -i müstevfâ, 930; — itlâfı, 507; — kethudâsı, 765; — koçısı, 609; — makāmında, 563; —ler, 880; —nin ihtilâli ahvâli, 1059; —nin mesârifi, 1025; —siz, 659; — tahsîli, 49; — telefi, 516; — umûru, 158, 1079; —ye müzâyaka, 1026; — zarûreti, 584

Hazîne-i 'âmire (ayrıca bkz. Hızâne-i 'âmire), 93, 124, 170, 527, 722, 991, 993; dâhil-i —, 293; — umûru, 625; — vâridâtı, 954

HAZÎNEDÂR HÜSEYİN AĞA, 428

HAZRECÎ, 'Abdullâh b. Osmân el- —, 434n

Hazret-i Emîr Câmi'i, 161

Hazret-i Fâtımetü'z-Zehrâ merkadi, 433

hazz (ayrıca bkz. huzûz), 88, 89, 210, 594, 1044

hedâyâ, 49, 346, 367, 427, 430, 458, 479, 499, 511, 516, 517, 521, 645, 652, 677, 681, 798, 810, 894, 922, 1040; ağır —, 422, 1061; 'azîm —, 191, 408; devlete lâyık —, 367; dostluğa lâyık —, 670; envâ'-i —, 430; mülûkî —, 511

hedef, — -i maksûd, 307; — -i sihâm-ı a'dâ, 300; — -i tîr-i ta'n, 1035, 1044; — -i top-ı girân-seng, 871

heder, 717; dem-i —, 171

hediyye (ayrıca bkz. hedâyâ), 49, 176, 185, 367, 433, 487, 510, 511, 519, 573, 592, 952n, 1061n; vâfir —, 794; —ler, 1061n

hedm, 90, 109, 192, 277, 298, 301, 762, 763, 823, 835, 999; bilâ- —, 442; — -i bünyân-ı Hudâ, 743; — -i deyr, 836

Heft Hân (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin *Hamse*'sini oluşturan beş mesnevîden biri), 752, 752n

hekîm, 447; —başı, 321; —başılık, 795

HEKÎM ÇELEBİ, Şeyh — (e'izze-i Nakşıbendiyye'den), 14, 54

HEKÎM ÇELEBİ ŞEYHİ, bkz. Ahmed Efendi, Hekîm Çelebi Şeyhi —

Hekîm Çelebi Zâviyesi, 623

HEKÎMBAŞI EMÎR, bkz. Emîr Hekîmbaşı

helâk, 35, 38, 47, 56, 87, 89, 109, 227, 128, 139, 150, 187, 190, 207, 223, 227, 263, 276, 300, 317, 327, 348, 374, 380, 382, 388, 403, 408, 411, 422, 437, 446, 447, 499, 529, 568, 630, 645, 659, 688, 702, 731, 787, 807, 814, 815, 879, 889, 905, 907, 921, 964, 970, 974, 974n, 1021, 1034, 1059, 1066; âguşte-i hâk-i —, 176; hâk-i —, 402, 739, 782, 914, 914n; karîn-i —, 280; sebeb-i —, 383; — havfı, 134; bâde-i — ile mest ü medhûş, 283

helâl, 214, 250, 601, 773; —leşmek, 242

HELVÂCI MEHEMMED AĞA (Sipâhî), 1072; katli, 1080

hemec, 568

Hemedân, 689, 692, 693, 694, 695, 728; sefer-i —, 679; vasf-ı —, 694; — Boğazı, 689; — cânibi, 693; — re'âyâsı, 692; — seferi, 715; — semti, 695

hemşîre, 557, 776; — -zâde, 128, 262, 328, 350, 375, 673, 697

hengâme, 420, 560, 582, 874, 1016; 'azîm —, 201; pîşe-i —, 871; —nin a'lâsı, 614

HENRY IV, bkz. Harikos ⟨Henry IV⟩

Herceg Novi, bkz. Nova ⟨Herceg Novi⟩

herîf, 61, 159, 218, 644, 689, 693, 1057n; bülend-pervâz —, 602; ehl-i 'ilm ve sâhib-i kelâm —ler, 449

Hersek, — Beyi, 18, 18n, 19; — Sancağı, 418, 607; — Sancağı beyi, 418

hersek, — hazretleri, 367; —ler, 123, 325; —lik, 672

HERSEK MATYAŞ ⟨Matthias⟩, (Çasar Maksimilyan ⟨Maximilian III⟩'ın birâderi, Nemçe ve Macar serdârı, Kıral, Roma Çasarı, Roma İmparatoru), 45, 46, 47, 87, 89, 90, 112, 121, 152, 168, 200, 205, 211, 212, 213, 216, 227, 345, 346, 479, 489; âmeden-i —, 212; — alayları ve ağırlığı, 212

herze, — -gûyluk, 91; — -vekîl-i kâ'inât, 1035

Hessia, bkz. Hassiya ⟨Hessia⟩

Heşt Bihişt (Sivasî Şems Efendi'nin eseri), 14

Heyâkil-i nûr hâşiyesi (Nev'î'nin, Sühreverdî el-Maktûl'ün *Kitâbü Heyâkili'n-nûr* adlı eserine yazdığı haşiye), 164

heybe, 985

heybet, 403, 905; 'azîm —, 206; — -i tâmm, 271; —le, 839

heyecân, 271

heykel, garîb —de görünmek, 549; — -i çasar ve papa, 225; — -i zât, 235

HEZÂRFEN HÜSEYİN EFENDİ (Müverrih), 513n

Hezargrad, 74, 85, 154, 444, 751; —kurbı, 70

Hezârmerd (Şehrizor kal'alarından), 689

hezîme/hezîmet, 280, 382, 978; âsâr-ı —, 125; ba'de'l- —, 346; bûm-i —, 309; haber-i —, 281; rûy-i —, 406; 'asker-i — -eser, 112, 466; 'azîmet-i — -eser, 112; leşker-i — -eser, 284; râyât-ı — -eser, 865; — -i a'dâ, 406; üzerlerine mûr-i — üşmek, 721; — yüzü, 271

hezliyyât, 494

hıdemât, 319, 954, 1023; — -ı Dîvâniyye, 721, 722; — -ı kesîre, 1033; envâ'-i — -ı meşkûre, 911

hıdmet (ayrıca bkz. hıdemât), 12, 14, 49, 52n, 72, 74, 80, 82, 93, 94, 95, 97, 100, 109, 129, 135, 145, 157, 162, 164n, 165, 174, 178, 179, 196, 197, 200, 206, 213, 214, 216, 218, 228, 236, 237, 241, 243, 250, 253, 258, 259, 267, 268, 284, 292, 294, 299, 310, 316, 325, 327, 341, 348, 349, 353, 358, 359, 361, 376, 391, 396, 408, 413, 415, 417, 419, 422, 424, 425, 426, 431, 432, 445, 455, 457, 460, 468, 470, 472, 476, 488, 495, 503, 504, 519, 523, 527, 531, 534, 540, 543, 558, 565, 566, 570, 572, 575, 579, 589, 614, 615, 616, 617, 623, 624, 629, 647, 648, 650, 651, 654, 661, 664, 671, 672, 674, 680, 684, 704, 711, 714, 720, 721, 722, 728, 729, 732, 744, 747, 761, 767, 770, 771, 780, 817, 821, 826, 827, 830, 844, 845, 853, 856, 860, 868, 882, 909, 926, 927, 938, 953, 958, 960, 980, 993, 1000, 1001, 1002, 1005, 1013, 1014, 1019, 1024, 1034, 1036, 1040; ağır —/ler, 723, 1007; âhır —, 64; alçak —, 723; 'azîm —/ler, 345, 684, 1002; edâ-i —, 767, 1053; küllî —/ler, 66, 129, 226, 360, 938; makām-ı —, 295, 485; men'-i —, 720; mîrî —, 565; münâsib —, 565; râyiha-i —, 285; şeref-i —, 613; tekmîl-i —, 633; tevzî'-i —, 345; — def'i, 720; — evâmiri, 1072; — -i 'aliyye, 51; — -i 'azîz, 454; — -i fetvâ, 251; — -i i'âde, 174, 195, 451; — -i iftâ, 138; — -i imâmet, 760; — -i me'mûre, 738; — -i muhâfaza, 154; — -i müdârese, 518; — -i Pâdişâhî, 353, 468; — -i taleb, 413; — -i ta'lîm, 80, 393; — -i vezâret, 1066; —kâr/lar, 98, 125, 247, 254, 390, 484, 516, 522, 550, 566, 632, 635, 759, 902, 938, 961, 1014, 1048, 1055; —ler, 12, 13, 54, 92, 124, 131, 143, 176, 360, 376, 451, 454, 478, 483, 541, 565, 593, 605, 648, 649, 679, 720, 721, 722, 723, 830, 897, 944, 991, 993n, 1041, 1050; dîn ü devlete lâyık —ler, 930; hurde —ler, 724; — mukâbelesinde, 457, 492, 982, 1001, 1040; — talebi, 720

hıla', — -i fâhire, 438, 807; — -i fâhire-i Pâdişâhî, 146

hılâfet, 54, 200, 483, 495, 561, 593; seccâde-i —, 439, 682, 818; seccâde-nişîn-i —, 615; serîr-i —, 63, 500; sultân-ı sâbit-kadem-i makām-ı —, 683; — rütbesi, 358

hıl'at (ayrıca bkz. hıla'), 141, 146, 167, 174, 238, 292, 302, 328, 371, 422, 430, 442, 464, 474, 497, 531, 538, 596, 608, 610, 611, 635, 647, 650, 655, 688, 693, 714, 725, 729, 731, 745, 759, 781, 790, 810, 820, 822, 858, 871, 882, 888, 920, 930, 936, 937n, 1006, 1018, 1022, 1030; ağır —, 777; eyü —, 428; fâhir —, 59; iki kat —, 408, 409, 411, 422, 428, 528, 537, 883; sâde —, 754; sayfiyye —, 22; ser-â-ser —, 805; zerrîn —, 37; — -ı fâhire, 16, 227, 241, 256, 292, 456, 879, 910, 919, 930, 944; semmûr kaplu — -ı gîrân-mâye, 870; — -ı Pâdişâhî, 870; — -ı sefer, 857; — -ı vâlâ-kirdâr, 920n; ağalık —i, 739; icâzet —i, 58; —lemek, 888; —lenmek, 497; —ler, 28, 59, 70, 95, 157, 190, 260, 353, 369, 409, 415, 449, 529, 579, 588, 628, 677, 689, 725, 856, 883, 902, 920; ağır —ler, 110, 193, 497; fâhir —ler, 866, 889; Husrevâne —ler, 881; semmûr —ler, 790; semmûr kaplu —ler, 883; ser-â-ser —ler, 868; ser-â-ser ve dîbâ —ler, 858; fetih —leri, 881; sefer —leri, 654

hırâset, 21, 202, 466, 490, 591, 1021

Hırka, — -i mübârek, 122; hazret-i Peygamber'in —sı, 122

hırka, 505

hırs, 735, 1057n; 'azîm —, 796; esîr-i —, 338; kemâl-i —, 1043

Hırsova, 62, 68

Hırvat/Hırvad, 210, 240, 350, 365, 1000, 1033; — 'askeri, 659, 894; — banları, 367; — beyi, 1053; — canibi, 17; — Cenerali, 8; — cinsi, 573; — çeteleri, 17; — diyârı, 8, 483; —iyyü'n-nesl, 446; — kâfirleri, 947; — kariyeleri, 531; — memâliki, 9, 670; — serhaddi, 201, 350; müsellah — ve Macar 'askeri, 950; — vilâyeti, 20

HIRVAT LAZARİ (Erdel Hâkimi Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩'un mu'teber âdemlerinden), 672

hırz, — -ı İlâhî, 864; —ü'l-emân, 500

hısn, 890; dâhil-i —, 303; — -ı hasîn, 96, 108, 130, 529, 690; — -ı şâhî, 130; — -ı vîrân, 214

Hısn-ı İslâm (Gānim el-Bağdâdî'nin eseri), 541

hışm, pâdişâh —ı, 959; — -ı Hudâ, 157; — -ı Pâdişâhî, 959n

hıtâb, 15, 147, 159, 248, 251, 253, 297, 311, 338, 341, 412, 413, 414, 610, 631, 640, 979; 'itâb-âmîz —, 354, 596, 597; 'itâb-âmîz huşûnetle —, 546; kābil-i —, 1060; kat'-ı rişte-i —, 306; mahall-i —, 329; şeref-i —, 311; telvîn-i —, 985; tevcîh-i —, 338, 1010; teveccüh-i —, 294; —en, 217, 250, 371, 381, 454n, 650, 762, 902; —et, 494, 593; emr-i —et, 683; elkāb —ı, 1031; — -ı 'itâb-âmîz, 196

Hıtat-ı Makrizî ⟨Memlüklü tarihçi Makrizî'nin Mısır topografyası hakkındaki eseri⟩, 235

hıyâtet, san'at-ı —, 483

Hızâne-i 'âmire, 63

Hızır, rûz-ı —, 142, 231, 650, 852, 852n, 1061

HIZIR (Gāzîlerden), 307

HIZIR, Hz. — (Peygamber), — -kirdâr, 302; — -meşreb, 132; hayât-ı — nizâ'ı, 773; — -vâr, 302n

HIZIR AĞA (Sadrazam Lâlâ Mehemmed Paşa'nın kapucubaşısı), 342

HIZIR AĞA (Serdengeçen Ağası), 882

HIZIR ÇORBACI, 876

HIZIR EFENDİ, bkz. Yayabaşı-zâde Hızır Efendi

HIZIR PAŞA, Divân'da Yedinci Vezir, 16, Mısır Beylerbeyi, 174, 335; Mısır'dan ma'zûl, 255; vezâret hâsları verilerek Dîvân'da oturması, 255; Sultân III. Murad'ın kızlarından Halil Paşa metrûkesi Fâtıma Sultân ile nikâhlanması, 331; İkinci Vezîr olarak Kā'im-makām tayini, 353; Tuna yalıları muhâfazasına gönderilmesi, 355, 360; Üsküdar'a geçmesi, 391

HIZIR PAŞA (Karaman Beylerbeyi), 96, 106, 107, 111

Hızır ve Mûsâ Kıssası Tercemesi (Nev'î'nin), 164

hibret, ashâb-ı —, 326

hicâb, 326

Hicâz, 376, 503, 549, 659, 731, 1014; sefer-i —, 547; — tarafı, 545; — yolu, 1061

HİCRÎ EFENDİ ⟨MUHYİDDÎN MEHEMMED B. HÜSÂMEDDÎN⟩, (Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin'in babası, Kütahya'da Vâcidiyye Müderrisi), 160

hicv, 774; vâdî-i —de yegâne, 774; — -gûyluk, 774; — -i meşhûr, 673; — -i sarîh, 180

Hidâye ⟨Burhâneddîn el-Mergīnânî'nin Hanefî fıkhına dair eseri⟩, 21, 100, 334, 512; şürûh-ı —, 161, 438; — mesâ'ili, 541

Hidâye hâşiyesi (Manav Hidâyet Efendi'nin), 698

Hidâye hâşiyesi (Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin), 22

Hidâye şerhi ('Abdülcebbâr-zâde Dervîş Mehemmed'in), 474

Hidâye şerhi ⟨*Ta'lîka 'ale'l-Hidâye ve ba'zı şürûhihâ*⟩, (Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi'nin), 333

Hidâye'ye ta'lîka ('Azmî-zâde Mustafa Hâletî Efendi'nin), 710.

HİDÂYET EFENDİ, bkz. Manav Hidâyet Efendi

hiffet, 347, 507, 765, 1059; envâ'-i —, 351; — -i 'akılla meşhûr, 507; 'aklında — olmak, 583, 1058

hikâyât, 98, 236; nâ-şünûde —, 98

hikâye (ayrıca bkz. hikâyât), 695n; — -i 'acîbe, 444; Husrev ile Şîrîn —si, 695n; —t, 3, 97, 98, 159, 272, 276, 302, 353, 360, 981, 1036

hîle, 39, 74, 160, 188, 206, 218, 239, 304, 349, 362, 366, 384, 402, 487, 596, 606, 618, 763, 802, 866, 903, 953n, 1006, 1046, 1072, 1080; fünûn-ı —, 285; lutf-ı —, 384; semt-i —, 597; — -bâz, 681; — -bâzlık, 383; — -ger, 272, 279, 308, 595; — -kâr/kârlar, 805, 860; —ler, 206, 681

Hille, 621, 622, 642, 643, 701, 703, 704, 706, 707, 763; istîlâ-i Şâh Safî be- —, 705; muhâfaza-i —, 703; — muhâfazası, 704; — muhâsarası, 705; — Sancağı, 590

HİLMÎ (Bakkāl-zâde Bostân Çelebi'nin mahlası), bkz. Bakkāl-zâde Bostân Çelebi

HİLMÎ (Vahyî-zâde 'Abdullâh'ın mahlası), bkz. Vahyî-zâde 'Abdullâh

Hilyetü'l-efkâr (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin *Hamse*'sini oluşturan beş mesnevîden biri), 752n

himâye/himâyet, 8, 130, 274, 413, 722, 725; cenâh-ı —, 327; kenef-i —, 268, 283, 302; — -i nâmûs-ı devlet, 308; sâye-i — -i Sultâniyye, 327

himmet, 82, 165, 179, 212, 223, 270, 351, 385, 426, 430, 433, 438, 469, 482, 494, 505, 512, 613, 674, 830, 886, 890n, 906, 908, 978; 'âlî- —, 65, 175, 378, 505, 545, 711; bâzû-yı —, 283; bezl-i —, 310; cell-i —, 299, 873; dâmen-i 'ulüvv- —, 268; ednâ —, 910; kadem-i —, 758; nazar-ı —, 624; pergâr-ı —, 12, 65; revâk-ı —, 732; sâha-i —, 278, 613; sâhib-i —, 277, 483; sâk-ı —, 303; sarf-ı —, 153, 379; şehbâl-i —, 613; tevcîh-i —, 373n; 'ulüvv-i —, 102, 268, 335, 613, 752; yümn-i —, 418; zimmet-i —, 294, 606; — -i Şehriyârî, 855

hîn, 30, 47, 95, 124, 136, 188, 352, 385, 441, 471, 533, 534, 545, 721, 1034

Hind/Hint, 658, 659, 681, 811; elçi-i —, 798, 1061; ahvâl-i Pâdişâh-ı —, 658; serhadd-i —, 451; Sultân-ı —, 502; *Şâh-ı* —, 776; — elçisi, 809, 811, 827; gulâm-ı —î, 502; —istân, 451n, 1061n; — Pâdişâhı, 451, 649, 658, 798, 1061; Pâdişâh-ı — sarâyı, 827; — tarafı, 652

hirâs, 85, 110, 214, 252, 275, 282, 309, 312, 416

hirâsân, 93

hiref, ehl-i — ağaları, 250

hisâb, 61, 294; bî- —, 10, 23, 201, 381, 856, 1063, 1065; —a gelmez, 427, 628, 672; dirhem —ı, 433; husûf —ı, 1036; müneccimîn —ı, 5; —ın görmek, 61

Hisâr (Burusa'da), 13

hisâr, 17, 20, 26, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 48, 56, 57, 67, 68, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 128, 133, 134, 135, 139, 141, 146, 148, 167, 168, 170, 172, 174n, 185, 186, 190, 192, 194, 200, 202, 208, 209, 213, 216, 232, 237, 238, 241, 269, 277, 301, 302, 303, 306, 307, 324, 340, 344, 356, 370, 377, 383, 384, 385, 417, 417n, 463, 529, 539, 549, 550, 597, 599, 603, 628, 629, 630, 631, 632, 663, 664, 689, 691, 702, 703, 705, 706, 707, 725, 731, 734, 757, 758, 759, 767, 769, 775, 801, 835, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 872, 875, 876, 877, 878, 879, 883, 892, 898, 901, 907, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 916, 918, 919, 920, 921, 923, 924, 928, 931, 939, 941, 945, 947, 948, 949, 951, 952, 961, 963, 965, 966, 967, 968, 971, 973, 974, 975, 976, 983, 999, 1000, 1006, 1026, 1027, 1028, 1033, 1038, 1039, 1040, 1053, 1061, 1074; âbdân-ı —, 304; ahâlî-i —, 307; âhenîn —, 534; asl-ı —, 108; bâb-ı —, 277, 310, 869, 877, 918; bâlâ-yı —, 384, 417, 632, 919; bâm-ı —, 873, 875; binâ-i —, 76; bîrûn-ı —, 301, 863; burc/burûc-ı —, 300, 758, 874, 879, 880; büyût-ı —, 324; cidâr-ı —, 277, 283; dâmen-i —, 214, 269; der-i —, 284; derûn-ı —, 303, 310, 865, 904, 912, 1025; dervâze-i —, 904; dîvâr-ı —, 861, 863, 872, 877; ebvâb-ı —, 881; ehl-i —, 303, 875, 879; etrâf-ı —, 38, 918; feth-i —, 190, 285, 873, 878, 946, 948; haric —, 77; hâriciyye-i —, 767; iç —, 87, 111, 238, 341, 384, 388, 585, 597, 706, 707, 809, 916, 956, 979, 1038; imdâd-ı —, 865, 868; istîlâ-yı —,

275; kal'a-i —, 866; kavm-i —, 298; kenâr-ı —, 280, 300; köhne —, 465, 599; külfâr-ı —, 868; küngüre-i —, 860, 867, 871; leb-i —, 873; levâzım-ı hıfz-ı —, 966; mebânî-i —, 307; meremmât-ı —, 881; metîn —, 916; miyân-ı —, 302; muhâfaza-i —, 310, 888; mukâbele-i —, 864; pâygâh-ı —, 297; pây-i —, 918; pîrâmen-i —, 880, 912, 928, 999; pîşgâh-ı —, 865, 904, 1021; râh-ı —, 871; rezm-i —, 863; seng-i —, 874; sûy-i —, 283; sükkân-ı —, 304, 918; tahrîb-i —, 323; ta'mîr-i —, 280, 323; taşra —, 55, 86, 87, 521, 597, 688, 916; termîm-i —, 761; teslîm-i —, 26, 43, 279, 676, 677, 729, 759, 879; teşne-gân-ı —, 302; zâbitân-ı —, 918; zîr-i —, 869, 873; zîr ü bâlâ-yı —, 215; — ağası, 29; — binâsı, 130; — dîvârı, 487, 702, 767, 917, 972; — eri, 37, 43, 881, 888; — halkı, 521; — handeki/handekleri, 87, 942, 972; — -ı 'azîm, 1019; — -ı bâlâ, 860; — -ı cedîd, 529; — -ı enderûn, 863; — -ı kadîm, 277; — -ı kebîr, 298; — -ı metîn, 860, 908; — -ı mu'teber, 862; —ın ahvâli, 921; — -ı refî', 863; — -ı üstüvâr, 109, 148, 1021; — -ı vesî', 310; — kapusu/kapuları, 46, 383, 741, 917, 918, 931, 968; — kurbı, 677, 962; — -mânend, 967; — meremmâtı, 880; — muhâfazası, 888; — muhâfızları, 931; —lar, 25, 34, 35, 40, 58, 141, 411, 839, 908; — limânı, 857; — -peçe, 309, 310, 599, 912, 913, 914, 915; —sız, 694

Hisârcık (Belgırad'a karîb), 157

Hisâr-ı Cedîd, bkz. Yeni Kal'a/Hisâr-ı Cedîd

Hisâr-ı Selvi, bkz. Milapotamo/Hisâr-ı Selvi ⟨Mylopotamas⟩

hisse, 1025; —dâr, 12, 144, 182, 481n, 726, 868; —leşmek, 680; — -mend, 313, 376; —ye taksîm olunmak, 1025

Hit, 706

Hodvan Kal'ası, 911

Holandiya, 851

Hollok ⟨Hollókő⟩, 31

Hollókő, bkz. Hollok ⟨Hollókő⟩

HOMON BATORI, bkz. Homonnayi ⟨Homonnai Drugeth Balintot⟩

HOMONNAI DRUGETH BALINTOT, bkz. Homonnayi ⟨Homonnai Drugeth Balintot⟩

HOMONNAI, bkz. Homonnayi ⟨Homonnai⟩

HOMONNAYİ ⟨Homonnai Drugeth Balintot⟩, (Macar beylerinden, ümerâ-i Macar'ın dilîri), 343, 371

HOMONNAYİ ⟨Homonnai⟩, (Nemçe tarafından Erdel sınırlarını gâret eden beylerden), 490

Horasân Baba Merkadi (Aras Nehri sâhilinde), 305

Horsun, — Kal'ası, 796

Hoşâb, — beyi, 1050, 1051

Hotani-oğlu, 498

Hotin ⟨Khotyn⟩, 530, 532, 543, 559, 570, 742, 817, 1062; Gazve-i —, 526; Sefer-i —, 525; — Cengi, 546; — Kal'ası, 539, 1065; — menzili, 545; — Seferi, 564, 593, 602, 613, 616, 622, 623, 625, 699, 732, 752, 817, 924, 980

Hoy, 347, 762, 762n, 768

Hucurât (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 995n

hud'a, 79, 160, 908

HUDÂ, 50, 557, 644, 743, 810; bâb-ı —, 425; hışm-ı —, 157; hikmet-i —, 149, 340, 686, 813, 873, 877, 886, 921; takdîr-i —, 183; — -dâd, 420, 682, 732, 771; — -yı Müste'ân, 759

HUDÂ'Î ('Abdülbâkī Efendi'nin Rumili Kazaskerliği'ne tayinine tarih düşüren şâ'ir), 7

HUDÂ'Î (Ahî-zâde Hüseyin Efendi'nin mahlası), bkz. Ahî-zâde Hüseyin Efendi

HUDÂ'Î (Üsküdarî Mahmûd Efendi'nin mahlası), bkz. Üsküdarî Mahmûd Efendi ⟨Azîz Mahmûd Hudâ'î⟩

HUDÂBENDE, bkz. Muhammed Hudâbende, Şâh/Kör —

HUDÂVERDİ PAŞA (Bosna Beylerbeyi), 25

Hudâverdi Paşa Câmi'i, 280

huddâm, 119, 299, 428, 545, 787, 830, 896, 922,

942; esnâf-ı —, 458; fırın-ı —, 216; havâss-ı —, 848, 942, 1000; Galatasarây —ı, 994; Harem-i hümâyûn —ı, 390; Hâs Oda —ı, 758; iç —ı, 1073; kadırganın —ı, 63; Matbah-ı 'âmire —ı, 16; Tersâne —ı, 63; — -ı âhûr-ı kebîr ü sagîr, 458; — -ı 'asâkir, 278; — -ı 'asker, 268; — -ı ekâbir, 12; — -ı Harem-i hümâyûn, 565; — -ı mahâkim, 438; — -ı Pâdişâh-ı İslâm, 311; — -ı Paşa, 902; — -ı Serdâr, 962

hudûd, 11, 12, 13, 14, 21, 22, 49, 51, 52n, 54, 81, 101, 104, 130, 131, 132, 160, 172, 182, 257, 315, 381, 393, 396, 444, 445, 449, 451, 456, 465, 468, 472, 474, 494, 501, 516, 517, 540, 570, 619, 657, 687, 688, 698, 699, 711, 772, 853, 926, 933, 1077, 1078; 'asâkir-i —, 302; kat'-ı —, 460; ümerâ-i —, 271; — -ı eyâlet, 579

hukne, muhâlif — ile 'ilâc, 361

hukūk, — -ı nân u nemek, 214; — -ı Sultâniyye, 274

hulefâ, âdâb-ı —, 568

hulûs, 91, 392; 'arz-ı —, 521; emâret-i —, 472; ızhâr-ı —, 398, 511; — -ı bâl, 432; — -ı taviyyet, 174

Hulvan, 695, 701

humbara, bkz. kumbara/humbara

hummâ, 998; — -i muhrika, 97, 908, 921; — -i vebâ'î, 542

humus, 84

hûn, 562; — -âlûd, 842; — -feşân, 309; — -ı melhûn, 305; —î, 665, 684, 728; bî-hadd —îlik, 171; —îlik resmi, 335; mahall-i —luk, 510; — revân olmak, 917

Hungarya, 346, 517; — dukası/dukaları, 326, 345, 346

hunnâk, 1078

hurde, 362, 694; — diken ağaçları, 647; — hıdmetler, 724; — kal'alar, 766; — kayıklar, 891; — peksimât, 892

hurma, vâfir —, 635; — ağacı/ağaçları, 598, 630, 638, 801; — zenbîlleri, 629, 630

hurrem, 725

HURREM AĞA (Sipâhîler Ağası), şehîd düşmesi, 26-27

HURREM ŞÂH (Hurrem b. Selîm/Şâh Cihân), (Hind Pâdişâhı Selîm Şâh ⟨Cihângîr⟩'ın oğlu), 451, 659n; tahta geçmesi, 658; Hind Pâdişâhı, 798, 1061

hûrşîd, 119; misâl-i pençe-i —, 65; — -i cihânârâ, 868

hurûc, 44, 49, 60, 61, 171, 172, 200, 267, 279, 299, 300, 303, 323, 326, 328, 569, 709, 753, 792, 819, 885, 942, 952, 955, 956, 1007, 1010, 1022, 1028, 1040, 1079; — 'ale's-Sultân, 838, 1010; — -ı 'asâkir, 298; — -ı ehl-i sûk, 1044; — -ı küffâr, 190, 865, 967, 970; — -ı mahsûrân, 303; — -ı Pâdişâh-ı 'âlîcâh, 566; — ihtimâli, 328; —lar, 892

hurûf, 144; Türkî —, 732; — -ı mu'cem üzre, 131; — üzre, 313

husamâ, — yedinde, 270

Hûsber ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

husrev, —âne, 860; —ânî, 862; — -i 'âlî-himmet, 65; — -i İran-zemîn, 294

HUSREV (Hind Pâdişâhı Selîm Şâh ⟨Cihângîr⟩'ın oğlu), 451, 659n

HUSREV (İran ve Türk edebiyatlarında mesnevî kahramanı), 695, 695n

HUSREV AĞA/PAŞA, Kapucubaşılardan, 647; Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 647; Erzurum Seferi'ne çıkması, 655; Abaza Mehemmed Paşa tarafından esir alınarak öldürülmesi, 656

HUSREV AĞA/PAŞA, Silahdâr, 600; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 600; Yeniçeri Ağası, 617, 620, 630, 636, 637, 642; Yeniçeri Ağalığı'ndan ma'zûl, 654, 654n, 665; vezâret verilmesi, 617; Kubbe vezâretinde karar etmesi, 654, 665; Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 665, 665n; Sadrazam ve Serdâr tayin edilmesi, 665; Sadrazam (1628-1631), 665, 676, 677, 678, 679, 680, 684, 687, 688, 693, 700, 701, 703, 714, 728, 753, 799, 800, 827, 922, 1023; azli, 715; katli, 716-717; biyog-

rafisi, 727-728; serdârî-i —, 665, 679; — etbâ'ı, 716; — kethudâsı, 738

HUSREV KETHUDÂ (Sadrazam Mehemmed Paşa'nın kethudâsı), 592

HUSREV MÎRZÂ (Şâh tarafından nasb olunan Zagem ve Kartil ⟨Kartli⟩ Hâkimi), 740

HUSREV PAŞA (Cezâyir Beylerbeyi iken vefât eden), 652

HUSREV PAŞA, Hâdım —, Diyârbekir Beylerbeyi, 232, 245, 247; vezâret verilmesi, 232; Bosna Beylerbeyi, 340, 344; Kanije Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 371, 371n

Husrev Paşa Hânı (Bardaklı kurbında, Konya yolunda), 728, 791, 960

Husrev Paşa Medresesi (Diyârbekir'de), 661

Husreviyye Medresesi (Bosna'da), 182

HUSREV-OĞLU ⟨HÜSEYİN PAŞA⟩,— , Abaza Mehemmed Paşa'nın baskınında şehîd düşmesi, 656

HUSREV-ZÂDE ⟨HUSREV ÇELEBİ⟩, (Şâ'ir), 161

HUSREV-ZÂDE MUSTAFA B. MEHEMMED (Mollâ Husrev'in oğlu, Ebussu'ûd Efendi'den mülâzım, 'Ali Paşa Hârici'nde müderris, Tırablus Kadısı), biyografisi, 9

hussâd, 992; nifâk-ı —, 429; dest-i — -ı bednihâd, 180

Hust ⟨Huszt⟩, (Erdel kılâ'ından), 48, 471

husûl, 265, 268, 525, 607, 672, 738; 'adem-i —, 338; —e karîn, 150; — -i emel, 275; — -i emn-i 'ibâd, 525; — -i me'mûl, 150

Huszt, bkz. Hust ⟨Huszt⟩

hût, 835

hutbe, 105, 305, 358, 365, 453, 561, 598, 659n; Pâdişâh —si, 436, 437; — ve sikkede şirket, 398; — ve sikke sâhibi, 48

huvvân, — -ı devlet, 303

huzûz, — -ı nefsâniyye, 658

hüccet (ayrıca bkz. hücec), 63, 91, 314, 325, 333n, 338, 631, 717, 721, 1016, 1019, 1020, 1021, 1049

Hüccetü's-semâ' (İsmâ'îl Dede'nin), 727, 732

Hüccetü's-semâ''ı redde risâle (Cerrâh Şeyhi İbrâhîm Efendi'nin), 732

hücec, — -i müzahrefe, 838; — -i şer'iyye, 333; imlâ-i — -i şer'iyye, 438

hücûm, 16, 17, 26, 39, 40, 45, 47, 48, 49, 60, 67, 68, 70, 71, 72, 75, 78, 84, 86, 91, 92, 109, 110, 114, 120, 121, 124, 125, 140, 146, 153, 154, 156, 168, 170, 184, 188, 189, 203, 214, 220, 222, 223, 225, 226, 227, 238, 242, 263, 269, 275, 277, 281, 283, 285, 297, 298, 299, 303, 307, 308, 309, 310, 340, 341, 342, 348, 355, 370, 384, 386, 387, 388, 400, 401, 402, 406, 430, 452, 458, 487, 521, 532, 533, 534, 535, 537, 538, 539, 552, 554, 564, 581, 582, 597, 599, 603, 604, 611, 618, 619, 637, 644, 646, 659, 663, 681, 693, 701, 715, 718, 719, 731, 733, 737, 738, 740, 803, 804, 806, 807, 814, 839, 860, 864, 865, 890, 892, 900, 901, 904, 907, 911, 912, 916, 928, 930, 934, 935, 936, 939, 942, 942n, 946, 951, 956, 966, 968, 970, 972, 973, 974, 1015, 1016, 1018, 1039, 1040, 1043, 1054, 1073; âhır —, 692; 'ale'l-gafle —, 487; 'azîm —, 596, 942, 956; bir uğurdan —, 691, 961; bi'z-zât —, 942; cüz'î —, 122, 128; ednâ —, 309; girü —, 538, 692; hîn-i —, 537; katle —, 562; yekbâr —, 520; ziyâde —, 401, 739; — -ı a'dâ, 308; — -ı 'adû, 286n, 304; — -ı 'adûd, 304; — -ı 'âmme, 613, 836; — -ı a'râz, 308; — -ı 'asker, 702; — -ı 'asker-i İslâm, 534, 870, 914; — -ı 'asker-i zafer-makrûn, 190; — -ı dilîrâne, 861; — -ı düşmen, 298; — -ı e'âdî, 272; — -ı guzât, 900, 972; — -ı guzât-ı İslâm, 46; — -ı İslâmiyân, 904; — -ı küffâr, 20, 45, 966; havf-ı — -ı küffâr, 782; — -ı leşker-i küffâr, 28, 213; sedd-i — -ı melâhide, 307; — -ı râfiziyân, 733; — -ı seyl, 696; — -ı tâmm, 283; — ihtimâli, 769; —lar, 5, 45, 55, 120, 153, 189, 231, 271, 706, 974; ziyâde —lar, 152; — sadedi, 430; — tedârükü, 892; a'dâ'nın —u, 279, 306; küffâr/ın —u, 123, 125

hükm/hüküm (ayrıca bkz. ahkâm), 5, 89, 151, 151n, 157, 172, 174n, 194, 227, 228, 232,

244, 245, 327, 328, 330, 353, 355, 369, 379, 410, 414, 415, 431, 463, 498, 512, 554, 561, 562, 606, 612, 643, 645, 645n, 649, 657, 676, 680, 681, 697, 719, 726, 735, 815, 818, 838, 841, 855, 977, 979, 1036, 1043, 1046, 1056; erbâb-ı —, 445; sâhib-i —, 751; zimâm-ı —, 265; — ayağa değmek, 570; — gālibin, 548, 554; — -i emân, 466; — -i hümâyûn, 8, 176, 194, 371, 459, 606, 721, 782, 825, 851, 910; — -i İlâhiyye, 982n; — -i kazâ, 750, 810; — -i küll, 294; — -i nâfiz-i ezelî, 3; — -i siyâset, 408; — -i Sultânî, 821; — -i şer'/şer'-i şerîf, 548, 577; — -i şerîf, 194, 750; —ler, 126, 369, 529, 910, 979; mü'ekked —ler, 895, 981; — mûcibince, 194; — sûreti, 194

HÜKMÎ ÇELEBİ, bkz. Hükmî Hasan Çelebi

HÜKMÎ HASAN ÇELEBİ (Şâ'ir), Zekeriyyâ Efendi'nin Şeyhülislâm tayin edilmesine tarih düşürmesi, 7; cevâb-ı —, 193

hükûmet, 11, 143, 295, 304, 313, 365, 372, 373, 382, 412, 418, 441, 451, 468, 472, 481n, 490, 497, 503, 523, 569, 597, 598, 613, 616, 660, 743, 765, 790, 924, 924n, 926, 992, 1031, 1078; emr-i —, 605; makālîd-i —, 432; makām-ı —, 252, 492; makarr-ı —, 690; mesned-i —, 197; taht-ı —, 810; zimâm-ı —, 775; zîr-i —, 269; — -gâh, 305; — -i deryâ, 319; —ler, 313, 480, 498; — sevdâsı, 498

hükümdâr, 659n; —lar, 364n, 546n, 755n; —lık, 659n

HÜMÂYÛN PÂDİŞÂH (Sultân-ı Hind), 502

Hümâyûnnâme (Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin), 314

hüner, 104, 164n, 165, 710, 748, 790, 870; 'arz-ı —, 526; erbâb-ı —, 177; hayli —ler, 713; zûr-âver —ler, 827

Hünkâr, 6, 138, 162, 256, 257, 351, 423, 424, 425, 427, 429, 533, 536, 541, 742, 791n, 793, 795, 922, 971, 981, 1030; cânib-i —, 922; hazret-i —, 528; mukarreb-i hazret-i —, 855; merhûm —, 458, 721; — alayı, 118; — hazretleri, 532, 533, 535; — maksûresi, 582; — otağı, 121; — şeyhi, 334

Hünkâr Câmi'i (Hanya'da Santa Nikola ⟨St. Nicolas/Agios Nikolaos⟩ Kilisesi'nden çevrilen câmi'), 880

Hünkâr Depesi, 41, 142, 757

HÜSÂM EFENDİ, bkz. Hüsâm-ı Ankaravî

HÜSÂM EFENDİ, bkz. Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin

HÜSÂM GİRÂY (Kırım Hânı Gāzî Girây'ın oğlu), 779, 781, 784

Hüsâmbey Mescidi (İstanbul'da), Şeyhülislâm Sun'ullâh Efendi tarafından câmi'e çevrilmesi, 453

HÜSÂMEDDÎN ⟨EFENDİ⟩, (Edirne'de Taşlık ve Câmi'-i 'Atîk medreselerinde müderris), biyografisi, 233

HÜSÂMEDDÎN ⟨EFENDİ⟩, (Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin'in dedesi), 160, 160n

HÜSÂMEDDÎN HÜSEYİN B. MEHEMMED B. HÜSÂMEDDÎN EŞ-ŞEHÎR BE-KARA ÇELEBİ-ZÂDE, bkz. Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin

HÜSÂM-I ANKARAVÎ (E'izze-i Bayramiyye'den, Ahmed-i Sârbân'ın halîfesi), 236, 483

HÜSÂM-ZÂDE 'ABDURRAHMÂN EFENDİ (Tulumcu Hüsâm Efendi'nin oğlu), Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi, 1021; Anadolu Kazaskerliği'nden azli, 1032; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 1054; Şeyhülislâm, 1060

HÜSÂM-ZÂDE EFENDİ, bkz. Hüsâm-zâde 'Abdurrahmân Efendi

HÜSÂM-ZÂDE İBRÂHÎM EFENDİ (Germiyanî Hüsâm Efendi'nin oğlu; Kirmasti, Kestel, Mehemmed Ağa Hârici ve Fethiyye medreselerinde müderris), 396n; biyografisi, 396

HÜSEYİN, bkz. Doğanî Dede

HÜSEYİN (Cânpûlâd-zâde 'Ali Paşa'nın kethudâsı), 390

HÜSEYİN ⟨Hz. Peygamber'in torunu⟩, 254

HÜSEYİN, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

HÜSEYİN (Tavîl karındaşının kethudâsı), 405, 408n

HÜSEYİN AĞA (Der-sa'âdet müteferrikalarından), 277

HÜSEYİN AĞA (Hâssekî), 950

HÜSEYİN AĞA, Hazîne kethudâlığından mîrâhûrluğa tayini, 765

HÜSEYİN AĞA (Kapucubaşı), 891

HÜSEYİN AĞA (Kapucular Kethudâsı), 291

HÜSEYİN AĞA (Kapucular Kethudâsı), Hanya'nın fethi müjdesiyle İstanbul'a gönderilmesi, 881

HÜSEYİN AĞA, Kethudâ beyliğinden mütekā'id, 750; İstanbul mahallâtını teftîşe mübâşir, 750

HÜSEYİN AĞA, Kör —, Girid'e gitmek üzere Boğaz'dan çıkan gemilere mübâşir, 1007; Girid ve 'asker ahvâli görülmek için gönderilmesi, 1017; Girid'e varması, 1018; segbânbaşılık verilmesi, 1019, 1020; Segbânbaşı, 1022

HÜSEYİN AĞA, Parmaksız — (Silahdâr), 1049

HÜSEYİN AĞA (Segbânbaşı), 876, 888

HÜSEYİN AĞA (Turnacıbaşı), 256, 264*, 264n

HÜSEYİN AĞA (Yeniçeri Kethudâsı), 841

HÜSEYİN AĞA (Yeniçeri Kethudâsı), 555, 557, 565, 565n

HÜSEYİN AĞA (Yeniçeri Ocağı'ndan), Girid'den, mevâcib ve mühimmât talebi için gönderilmesi, 964

HÜSEYİN AĞA/PAŞA, Kapucular kethudâlığından büyük mîrâhûr tayin edilmesi, 810; Anadolu Eyâleti'nin verilmesi, 824

HÜSEYİN AĞA/PAŞA, Nasûh Paşa-zâde —, Kapucular Kethudâsı, 742; Mîrâhûr-ı evvel tayin edilmesi, 745; vezâretle Budun Beylerbeyi olması, 748; Budun Beylerbeyi, 782; Eğri muhâfazasına gönderilmesi, 779; Dîvân-ı hümâyûn'da Vezîr olarak oturması, 786; asker sürmeğe me'mûr olarak Rumili'ne gitmesi, 787; Silistre Eyâleti'nin tevcîhi, 787, 787n; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 820, Haleb Beylerbeyi, 837; Sivas Beylerbeyi tayin edilmesi, 837, 838; hurûc 'ale's-Sultân töhmeti ile müttehem olması, 838; yakalanması ve katli, 839; — gibi dâd-hâhâne yola girmek, 981; —lı vâfir 'asker, 837; — vak'ası, 960

HÜSEYİN AĞA/PAŞA, Ohrili —, Bostâncıbaşı, 489; Yeniçeri Ağası, 489; Vezîr, 526; Sadâret verilmesi, 525-526; Sadrazam (birinci defa: 1621), 532, 534, 539, 544, 563; Sadâretten azli, 536, 574; İkinci Vezîr, 53, 538, 545; İstanbul Kā'im-makāmı, 547, 551; Sadrazam (ikinci defa: 1622), 555, 556; âsîler tarafından katli, 558-559; biyografisi, 573

HÜSEYİN AĞA/PAŞA, Tırnakçı Karındaşı —, Harem-i muhteremde Silahdâr, 330; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 330; Yeniçeri Ağası, 337, 341; ağalıktan azli, 360; Haleb Eyâleti'nin verilmesi, 355; şehîd olması, 361n, 371

HÜSEYİN B. RÜSTEM PAŞA (Paşa-zâde Hasîbî Efendi), biyografisi, 475-476

HÜSEYİN BEY (Avlonya Beyi), 424

HÜSEYİN BEY, Hasan Bey-zâde — (Avlonya'dan bir mâh-ı cihân-ârâ), şehîd düşmesi, 874

HÜSEYİN BEY (İlbasan Alaybeyi), şehîd düşmesi, 912

HÜSEYİN BEY (Sipâhîden), kul karındaşlarına ağa tayin edilmesi, 71

HÜSEYİN EFENDİ, Âhî-zâde — (Âhî-zâde Mehemmed Efendi'nin oğlu), bkz. Âhî-zâde Hüseyin Efendi

HÜSEYİN EFENDİ, Arpa emînliğinden Rûznâmeciliğe tayini, 797

HÜSEYİN EFENDİ, Defterdâr tayin edilmesi, 729; defterdârlıktan azli ve Yedikulle'de hapsedilmesi, 730

HÜSEYİN EFENDİ (Sâlih Paşa tezkirecisi), İstanbul tahrîrine me'mûr edilmesi, 1044

HÜSEYİN EFENDİ (Silahdâr Paşa re'îsi), 811

HÜSEYİN EFENDİ, ⟨Şâmî —⟩, Medrese-i Sü-

* Müellifin burada Turnacıbaşı Hüseyin Ağa'yı, "Hasan" ismiyle zikretmiş olduğu belirtilmelidir.

leymâniyye hatîbi, 825; Sultân Ahmed Hân Medresesi'ne müderris olarak atanması, 825

HÜSEYİN EFENDİ/ÇELEBİ (Müneccimbaşı), 1012, 1014, 1017, 1029; biyografisi, 1034-1036

HÜSEYİN EFENDİ-ZÂDE, bkz. Seyyid Mehemmed Efendi, ⟨Ahî-zâde —⟩

HÜSEYİN HALÎFE (Sipâh zorbalarından), 246, 254; katli, 254

HÜSEYİN HÂN (Lûristân Hâkimi), 695

HÜSEYİN KEFEVÎ, bkz. Kefevî Hüseyin Efendi

HÜSEYİN KETHUDÂ (Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın kethudâsı), 633, 634

HÜSEYİN KETHUDÂ, Sarı —, Sipâhîler Kethudâsı, 996; katli, 1001

HÜSEYİN LÂMEKÂNÎ (Burusavî Hasan Kabâdûz'un halîfesi, Şâh Sultân Câmi'i'nde Bayramî Şeyhi), biyografisi, 624

HÜSEYİN PAŞA, bkz. Husrev-oğlu ⟨Hüseyin Paşa⟩

HÜSEYİN PAŞA, Cânpûlâd-zâde/oğlu —, 167; Haleb Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 381, 477; Haleb Beylerbeyi, 348, 349; katli, 381

HÜSEYİN PAŞA, Çerkes/Yek-çeşm/Kör —, Ümerâdan, 532, 536, 537; Mûsul Beylerbeyi, 586, 587, 588, 589, 595, 596; Kârçgây Hân tarafından öldürülmesi, 596; biyografisi, 616; — birâderi, 599; — zulmü, 599

HÜSEYİN PAŞA, Deli —, Musâhib 789; Sadâret Kā'im-makāmı, 822; Bağdâd'dan gelüp İkinci Vezîr ve birkaç gün musâhib olması, 848; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 848; Budun Beylerbeyi, 891, 893, 895; Budun'dan ma'zûl, 889; Girid muhâfazasıyla me'mûr olması, 891; Suda'ya çıkması, 892; Hanya muhâfazasında, 898, 899, 900, 901, 903, 904, 905, 906, 907, 908; Girid Serdârı tayin edilmesi, 909-910; Girid serdârı, 910, 913, 918, 921, 922, 927, 928, 929, 931, 938, 940, 943, 946, 948, 949, 965, 969, 970, 971, 1000, 1006, 1012, 1014, 1015, 1016, 1018, 1019, 1021, 1022, 1023, 1024, 1033, 1037, 1062, 1075; rezm-i —, 899; serdârî-i —, 909; — gemisi, 964; — kethudâsı, 933

HÜSEYİN PAŞA, Dişlek/Dişlenk/Mihalicli —, Anadolu Beylerbeyi, 372, 372n, 387; Haleb Eyâleti'nin verilmesi, 388; Celâlî takibine gönderilmesi, 403, 408, 409; Aydın'da Cennet-oğlu nâm şakî üzerine serdâr tayin edilmesi, 620-621, 626; Anadolu Beylerbeyi, 655, 655n; Ahıska üzerine ser'asker tayin edilmesi, 655, 655n; Abaza Mehmmed Paşa tarafından baskına uğrayarak şehîd olması, 656; serdârî-i —, 620

HÜSEYİN PAŞA, Dîvânda Sekizinci Vezîr, 679, 723; Rumili Beylerbeyi tayin edilmesi, 729; vefâtı, 729

HÜSEYİN PAŞA, ⟨Erzurumlu —⟩, Gürci Mehemmed Paşa'nın birâderi, 570n, 576, 579; beylerbeyilikten ma'zûl, 570, 570n; Abaza Mehemmed Paşa'nın kayınpederi, 570n, 576

HÜSEYİN PAŞA, Kör —, Varvar 'Ali Paşa karşısında yenilmesi, 982

HÜSEYİN PAŞA, Küçük —, Adana Beylerbeyi iken katli, 654

HÜSEYİN PAŞA, Maryol —, Yeniçeri Ağası, 713; Anadolu Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 382; Rumili Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 388

HÜSEYİN PAŞA, Mîrâhûr-ı evvel, 745; vezâretle kapudanlık verilmesi, 745; Kapudan, 757, 760; Mısır Beylerbeyi olması, 764; Şâm Kazâsı'ndan ma'zûl Mantıkī Ahmed Efendi'yi izâle etmekle görevlendirilmesi, 764-765; Anadolu Beylerbeyliği'nin verilmesi, 793; Anadolu Beylerbeyi, 800, 801, 802; ikinci defa Kapudan olması, 829; kapudanlıktan azl ve Özi muhâfazasına tayini, 831; Azak fethine ser'asker, 833

HÜSEYİN PAŞA (Niğbolu'ya mutasarrıf), şehîd düşmesi, 75

HÜSEYİN PAŞA (Özi Beylerbeyi), 528, 530, 544

HÜSEYİN PAŞA, sâbıkā Habeş Beylerbeyi olup Anadolu mehâyifi teftîşine me'mûr, 172; zulm ü tuğyânı duyulunca firâr etmesi, 172,

380; Rûha'da Kara Yazıcı'ya mülhak olması, 172, 380; Kara Yazıcı tarafından teslim edilmesi, 172, 380; İstanbul'da katli, 172, 380

HÜSEYİN PAŞA (Silahdârlıktan çıkma Vezîr), 756

HÜSEYİN PAŞA, Türkçebilmez — (Karahisâr-ı şarkī Beyi), 403, 410, 421, 487

HÜSEYİN PAŞA-OĞLU, bkz. Mustafa Paşa (Dişlenk Hüseyin Paşa'nın oğlu)

HÜSEYİN PAŞA-OĞLU AHMED PAŞA, Şirvân Eyâleti'nin verilmesi, 347

HÜSEYİN SÜBAŞI (Kırk dördüncü cemâ'atte), şehîd düşmesi, 609

HÜSEYİN VÂ'İZ(-İ KÂŞİFÎ, İranlı müfessir, mutasavvıf ve şâ'ir), 52, 52n, 541; kā'im-makām-ı —, 440

hüzn, 130; kemâl-i —, 536

I

ıdlâl, 370, 549, 559, 580, 605, 792, 940, 977, 992, 993, 1006; iğfâl ü —, 139; iğvâ vü —, 938; tahkīr ü —, 280; — ihtimâli, 414

Ierapetra, bkz. Yerapetra (Ierapetra)

IEREMIA MOVILĂ, bkz. Eremye (Jeremi Mohyla/Ieremia Movilă)

Iklı Kara, 430

ılgar, 39, 40, 56, 76, 84, 92, 150, 184, 185, 200, 240, 244, 247, 280, 320, 321, 322, 351, 400, 404, 405, 406, 418, 456, 507, 508, 509, 527, 585, 587, 595, 600, 605, 646, 654, 659, 676, 717, 736, 745, 747, 750, 768, 778, 786, 790, 825, 920, 928, 931, 981, 1064

Ilgın, 737, 792, 793, 1080

Ilıca (Budun'da), 40

Ilıca (Erzurum'da), 656, 657, 663, 754, 755, 820; — menzili, 664

Ineu, bkz. Yanova (Ineu)

Ipoly/Ipel, bkz. İpol (Ipoly/Ipel)

Irâk-ı 'Acem, 175

Irâk-ı 'Arab, 686

ırgād, —lık, 689

'ırk, — -ı erbâb-ı zulm, 500; — -ı habîs, 308; —ına girmek, 965, 1035; — -ı tagallüb, 936; — -ı tâhir, 744

ırmak, —lar, 148

'ırz, 926; ehl-i —, 188, 349, 570, 581, 720; kesr-i —, 564, 672; — -ı devlet, 1016; — -ı İslâm, 262; —ını şikest, 837; —ını pây-mâl, 325, 608; —ını yıkmak, 581; — -ı saltanat, 780, 1005; muhill-i — -ı vezâret, 351; hetk-i — u nâmûs, 326; — u nâmûs-ı saltanat, 122

Isfahân, 50, 270, 646, 767, 775; kādî-i —, 448; — fethi, 822

ISFAHÂNÎ (Ebüssenâ Şemsüddîn Mahmûd b. Abdurrahmân b. Ahmed el-Isfahânî, çoğunlukla *Isfahânî* adıyla anılan *Metâli'u'l-enzâr* adlı eserin yazarı), 99n

Isfahânî (*Metâli'u'l-enzâr*) (el-Isfahânî'ye ait olan ve yazarına nispetle çoğunlukla *Isfahânî* adıyla anılan eser), 99, 99n

ıslâh, 163, 767, 810n, 895, 925n, 1029, 1033, 1060; — -ı ahvâl, 355; — -ı ahvâl-i memâlik, 388; — -ı hâl, 353; — -ı umûr, 352; — -ı zâtü'l-beyn, 285, 1029

'ısmet, tahlîs-i girîbân-ı —, 82

'ISMETÎ (MEHEMMED) EFENDİ, Galata Kazâsı'nın verilmesi, 1014; tevkīt ile İstanbul Kazâsı'nın verilmesi, 1055

ISTANISLAR JILKOS (Stanislas Zolkiewski), bkz. Zilkovski (Stanislas Zolkiewski)

ISTASLAV KORSA (Wladyslaw IV), bkz. İvladislavis (Wladyslaw IV)

ıstılâh, 627, 865

Istranca Dağları, 73

ISTVÁN BETHLEN, bkz. Koca Betlen (István Bethlen)

'isyân, 40, 50, 59, 60, 76, 91, 142, 265, 268, 296, 361n, 390, 404, 416, 448, 464, 472, 538, 539, 544, 569n, 576, 605, 709, 825, 941, 979, 979n, 1010, 1022, 1051; 'alem-i —, 173n, 379; izhâr-ı —, 60, 806; i'lân-ı —, 382; ref'-i livâ-yı —, 172; re'îs-i ehl-i —, 416; sûret-i —, 468; vâdî-i —, 385; — 'alemin kaldırmak, 520; —a 'urûc, 172; evc-i —a 'urûc, 753; —ına nedâmet, 154; —lar, 382

'ışâ, ba'de'l- —, 73, 157, 292, 556, 707, 808; salât-ı —, 266; vakt-i —, 127, 255, 408, 1034; beyne'l- —eyn, 450

IŞIK YAHYÂ (Sipâh zorbalarından), 756

ıtlâk, 34, 49, 50, 159, 264, 328, 412, 431, 473, 511, 521, 555, 573, 600, 652, 770, 778, 839, 902, 918, 989, 990, 1036, 1054; akçasız —, 473; 'ale'l- —, 112; ba'de'l- —, 95; meccânen —, 366; — -ı lisân, 377

Izmail, bkz. İsmail ⟨Izmail⟩

ıztırâb, 6, 84, 149, 151, 191, 192, 216, 349, 423, 672, 941, 1000, 1037, 1042; irtikâb-ı —, 271

İ

'ibâdet, 51, 196, 234, 357, 446, 493, 572

iblîs, mizmâr-ı min-mezâmîr-i —, 374; — gibi, 992

İBLİS-ZÂDE MUSTAFA B. MEHEMMED, bkz. Hâcegî-zâde ⟨İblis-zâde Mustafa b. Mehemmed⟩

İBN CÂNPÛLÂD, bkz. 'Ali Paşa, Cânpûlâd-oğlu/zâde —

İBN CENNET, bkz. Cennet-oğlu/İbn Cennet

İBN GĀNİM, bkz. 'Ali b. Muhammed b. Gānimü'l-Makdisî

İBN HÜMÂM ⟨Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, Hanefî fakihi, usul ve kelâm âlimi⟩, 22

İBN KALENDER, bkz. Kalender-oğlu Mehemmed

İBN KEMÂL, bkz. Kemâl Paşa-zâde ⟨İbn Kemâl⟩

İBN MA'AN, bkz. Ma'an-oğlu Mîr Fahreddîn

İBN NÜCEYM, Sirâceddîn — (*en-Nehrü'l-fâ'ik* adlı *Kenzü'd-dekā'ik* şerhinin sâhibi Hanefî fakihi), 99n

İBN NÜCEYM, Zeynüddîn — (*el-Bahrü'r-râ'ik* adlı *Kenzü'd-dekā'ik* şerhinin sâhibi Hanefî fakihi), 99, 99n, 130

İBN-İ 'İMRÂN ⟨Hz. Mûsâ⟩, âsâ-yı —, 215

İbn-i Mihrîn, 467

İBNÜ'L-FASÎH (Hanefî fakihi), 99n

İbrâhîm (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 244n

İBRÂHÎM (Rumili serdengeçdisi), 915

İBRÂHÎM (Satırcı Mehemmed Paşa'nın kethudâsı), 158

İBRÂHÎM, Sultân — Hân, 500, 767, 896, 992, 994; cülûsu, 826; tahttan indirilmesi, 987-988; vefâtı, 988-989; biyografisi, 1002; merhûm —, 925; sulb-i —, 833; vefât-ı —, 1035; — evâ'ili, 843

İBRÂHÎM AĞA (Cebecibaşı), 41

İBRÂHÎM AĞA (Çerâkise Ağası), şehîd düşmesi, 309

İBRÂHÎM AĞA (Mandalar Ağası), 742

İBRÂHÎM AĞA (Sol Gurebâ Ağası), 888

İBRÂHÎM AĞA, Hâcı —, 902

İBRÂHÎM AĞA, İç-kilâr Kethudâsı iken Kapucular Kethudâsı tayin edilmesi, 372

İBRÂHÎM AĞA, Samsoncubaşı, 855, 859, 861, 874; Kul Kethudâsı, 912, 912n; vefâtı, 922

İBRÂHÎM AĞA, Sarıca — (Safevî Şâhı'na elçilik ile varan), 778

İBRÂHÎM AĞA, Şeyh-zâde — (Hâs Oda huddâmından), 758; Kapucubaşı, 1022, 1024

İBRÂHÎM AĞA/PAŞA, Silahdâr iken Mısır Beylerbeyi tayin edilmesi, 564

İBRÂHÎM B. MUSTAFA, bkz. Levh-hân

İbrâhîm (İbrâhîm b. Mustafa)

İBRÂHÎM BAŞE (Topçu Ocağı mensubu, 1595'te Bükreş'te büyük kiliselerin kubbelerine çıkıp haçları aşağı indirmesi), 76

İBRÂHÎM BEY, Küçük —, Harput Beyi, 587, 591

İBRÂHÎM BEY (Şâm Emîrü'l-Hâccı), 725

İBRÂHÎM BEY, Telli —, Tercil Hâkimi, 587; şehîd düşmesi, 633

İBRÂHÎM BEY/PAŞA, Kara Hâce — (Rodos Beyi), 857

İBRÂHÎM ÇÂVUŞ (Fetihnâme ile Safevî Şâhı'na gönderilmesi), 195

İBRÂHÎM ÇELEBİ (Kızlar Ağası Sünbül Ağa'nın Mısır'a giderken bindiği geminin re'isi), 846

İBRÂHÎM EFENDİ (Budunlu Şeyh), 78

İBRÂHÎM EFENDİ (Mu'allim-i Şehzâde, Sultân III. Murâd'ın mu'allim-i evveli), 66, 81, 502

İBRÂHÎM EFENDİ, Orta Defterdâr, 730; Başdefterdâr tayini, 730; Başdefterdâr, 760, 829; katli, vr. 775

İBRÂHÎM EFENDİ, Peçuylu, bkz. Peçuylu İbrâhîm Efendi

İBRÂHÎM EFENDİ, Rûznâmeci — (Silahdâr Kâtibi, Sipâhîler Kâtibi, Mukâbeleci, Rûznâmeci) 832, 959, 985, 1070; vefâtı, 797; biyografisi, 817-818, 818n; — kethudâsı, 1012

İBRÂHÎM GÜLŞENÎ, Şeyh —, ⟨Halvetiyye-Gülşeniyye tarikatının kurucusu⟩, 132

İBRÂHÎM HÂN (Pâdişâh-ı Lâr), Şâh 'Abbâs tarafından ele geçirilmesi, 232

İBRÂHÎM HÂN (Şâh-ı 'Acem'den Sultân İbrâhîm'in cülûsunu tehniye için gelen elçi), 833

İBRÂHÎM KETHUDÂ/AĞA/PAŞA, Sadrazam Hezârpâre Ahmed Paşa'nın birâderi, 1017, 1017n; Bağdâd Beylerbeyi, 1017n; Başdefterdâr tayin edilmesi, 1017; azli, 1027; Yedikulle'ye hapsedilmesi, 1030

İBRÂHÎM LEKÂNÎ, Şeyh — (Câmi'-i Ezher'de ders-i 'âmm), biyografisi, 711-712

İBRÂHÎM NEHA'Î ⟨Muhaddis ve fakih, tabiî⟩, 453

İBRÂHÎM PAŞA, Bıçakçı/Bıçakçı-zâde —, Kars Beylerbeyi tayin edilmesi, 678; Musul muhâfazasına bırakılması, 687; Manisa Beyi, 707, 729

İBRÂHÎM PAŞA, Bosna Vâlîsi iken ihmâl ü tekâsül sebebi ile azli, 950

İBRÂHÎM PAŞA, Bosna'ya mutasarrıf, 981; Silistire Eyâleti'nin verilmesi, 981

İBRÂHÎM PAŞA, Dâmâd-ı Pâdişâhî —, Üçüncü Vezîr, 16; vüzerâdan, 63; Vezîr-i sânî, 70, 92; Kā'im-makām nasb olunması, 70; Kā'im-makām, 70, 73, 74, 92; Sadrazam tayin edilmesi, 93; Sadrazam (birinci defa: 1596), 93, 96, 108, 114, 116, 118, 119, 126, 288; azli, 126; Sadrazam tayin edilmesi, 127, 127n; Sadrazam (ikinci defa: 1596-1597), 128, 129, 288; azli, 137-138; mühr-i vezâret verilmesi melhûz iken vazgeçilmesi, 139; Sadrazam tayin edilmesi, 155; Sadrazam (üçüncü defa: 1599-1601), 155, 156, 158, 166, 169, 171, 182, 184, 186, 198, 211, 234, 258, 288, 315, 325, 340, 426, 494, 699; vefâtı, 198-199; biyografisi, 233; serdârî-i —, 155; — metrûkesi, 231; — otağı, 121; — serdârlığı, 426; — vezâreti, 128; Serdâr-ı sâbık —, 228

İBRÂHÎM PAŞA, Defterdâr-zâde —, Kastamonu'dan ma'zûl iken defterdârlık mansıbının verilmesi, 820

İBRÂHÎM PAŞA, Deli — (Silistire Vâlîsi), 458

İBRÂHÎM PAŞA, Dîvâne — ⟨Kethudâ-yı Harem Cânfedâ Hâtûn'un birâderi⟩, Diyârbekir'den ma'zûl gelip Yedikulle'de haps edilmesi ve katli, 66

İBRÂHÎM PAŞA, Hâcı —, Başdefterdâr tayin edilmesi, 16; nâzır-ı Hazîne ve Defterhâne, 67; Deftardâr-ı sâbık, 72; azli, 107; Haleb Eyâleti'nden ma'zûl, 194; Vezîr-i sâdis, 194; Kara Yazıcı üzerine serdâr, 173-174n, 193-194, 194n, 230, 402; Mısır Vâlîsi tayin edilmesi, 295; Mısır'da çıkan ısyânda şehîd olması, 412, 652, 710; serdârî-i —, 193; — vak'ası, 174n, 194

İBRÂHİM PAŞA, Kapu Ağası Karındaşı —, ⟨Kapu Ağası Gazanfer Ağa'nın kardeşi⟩, 606; şehid düşmesi, 609

İBRÂHİM PAŞA, Kör Hazînedâr —, Abaza Mehemmed Paşa'nın adamlarından, 579, 656, 677, 705, 706; Sivas Beylerbeyi tayin edilmesi, 756; Sivas Beylerbeyi, 768, 795, 800; cengde yaralanması, 803; katli, 838

İBRÂHİM PAŞA, ⟨Maktûl —⟩, 513, 513n

İBRÂHİM PAŞA, Serhoş — (Lâlâ Mehemmed Paşa'nın hemşîre-zâdesi), Köstendil Beyi, 262; Kanije Beylerbeyi, 350; Silistire Sancağı'na mutasarrıf, 491; Bosna Eyâleti verilerek Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ imdâdına gönderilmesi, 566; kıtâl-i —, 350

İBRÂHİM PAŞA, Şakşakī —, Belgırad nâzırı, 147; Çanad ⟨Csanád⟩ Sancağı'nın verilmesi, 147; Karadeniz sevâhilini muhâfazaya me'mûr, 465

İBRÂHİM PAŞA, Van Beylerbeyiliği'ne tayini, 1050-1051

İBRÂHİM PAŞA (Sadrazam Sâlih Paşa'mın hazînedârı), Bağdâd Eyâleti'nin verilmesi, 956; Bağdâd'da ısyân etmesi ve katli, 956-957, 978, 979n

İbrâhîm Paşa kuyuları (Mekke ile Mısır arasında, Ezlem'de), 417

İbrâhîm Paşa Sarâyı (İstanbul'da), 12, 375, 994

İbrail ⟨Brăila⟩, 67; — ahâlîsi, 68; —li, 68; — muhâsarası, 68

İbrânî, târîh-i halîka-i —, 5

'ibret, 33, 560, 562; mûcib-i —, 157, 172, 207, 553; rûz-ı — -endûz, 545; — -âmîz, 351; —le, 215; — -nümâ ahvâl, 717; — -nümâ-yı rûzgâr, 880

'İbret-nümâ ⟨Terceme-i İlâhînâme-i 'Attâr⟩ (Sivasî Şems Efendi'nin eseri), 14

ibrik, — -i mahsûs, 43

İbrîm (Mısır'da), 440, 1079; — nâhiyesi, 131

İBŞÎR MUSTAFA AĞA/PAŞA, Küçük Mîrâhûr, 808; Büyük Mîrâhûr, 810; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 810; Anadolu Beylerbeyi, 957, 977, 978; Sivas Eyâleti'nin verilmesi, 979; Sivas Vâlisi, 979, 981, 982, 982n, 1032, 1033, 1042, 1043, 1046; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 1049; Haleb Beylerbeyi tayin edilmesi, 1050, 1050n; Sadrazam tayin edilmesi, 1076-1077; Sadrazam (1654-1655), 1079; — menkûhası, 955

icâzet, 16, 17, 26, 58, 59, 84, 94, 113, 137, 169, 171, 192, 226, 244, 264, 317, 321, 345, 354, 364, 389, 424, 430, 441, 449, 456, 462, 480, 511, 517, 556, 575, 641, 647, 677, 678, 679, 694, 704, 707, 714, 729, 733, 746, 749, 757, 779, 786, 790, 797, 824, 858, 880, 889, 963, 977, 1016, 1021, 1022, 1033, 1045, 1062, 1075, 1076; ahz-ı —, 98; —nâme, 531

iclâl, 22, 143, 272n, 317; kemâl-i —, 355; mezîd-i —, 323; sâye-i —, 54

ictihâd, 165, 179; per-sûhte-i sa'y ü —, 460; sahrâ-yı sa'y ü —, 258; sâk-ı —, 273

ictinâb, 97, 205, 294

iç halkı, 368, 988, 991, 1007, 1029, 1049

İç-il, 173, 195, 398, 410, 421, 423, 424, 429, 684; — Eyâleti, 419; — kılâ'ı, 740; — mansıbı, 419; — Sancağı, 399, 422, 919n

iç-oğlan/lar, 30, 67, 90, 121, 124, 189, 216, 263, 428, 534, 553, 554, 565, 639, 693, 738, 754, 804n, 994, 1008, 1016, 1047

'îd, 531, 584, 693; ba'de'l- —, 956, 994; eyyâm-ı —, 162, 293; hengâm-ı —, 304, 308; hilâl-i —, 744; kabîl-i —, 304; mâh-ı —, 304; tehniye-i —, 63; yevm-i evvel-i —, 826; —e karîb, 293; — eşgâli, 45; — -i adhâ, 86-87, 95, 142, 158, 184, 621, 626, 657, 666, 747, 785; — -i fıtr, 389, 568; — -i Nasârâ, 901; tehniye-i — -i sa'îd, 810; — -i şerîf, 94, 305, 355

i'dâm, 34, 63, 453, 469, 954, 1042

idbâr, 165, 190, 192; hayme-i —, 283; râh-ı —, 192, 223, 406, 435; semt-i —, 406; —a yüz tutmak, 426; sûret-i —a yüz tutmak, 865; —ı sûret-pezîr olmak, 872

idrârât, — -ı Husrevâne, 15; — -ı mu'ayyene, 393; — -ı mu'ayyene-i hâcegân, 699; — -ı müşâhere, 163

İDRİS, bkz. 'Ali İdrîs (Hâcı 'Ali Bey)

İDRÎS (Mekke-i Mükerreme Şerîfi), ref' olunması, 658

İDRÎS AĞA (Kapucubaşı), 586

İDRÎS BEY/PAŞA, Segedin Beyi, 56; Papa ⟨Pâpa⟩ Sancağı'nın verilmesi, 56; Papa ⟨Pâpa⟩ Sancağı Beyi, 49, 58

ifâde, 10, 176, 182, 320, 373, 396, 438, 445, 488, 501, 502, 505, 513, 522, 540, 570, 592, 613, 622, 654, 675, 853, 1071; bâ'is-i —, 454; devr-i mecâlis-i —, 334; hasbe'l-'âde —, 375; ihyâ-i resm-i —, 358; makām-ı —, 744; meclis-i —, 99, 357; mesned-i —, 99; mesned-nişîn-i —, 454; sadr-nişîn-i —, 21; tarh-ı resm-i —, 258; tayy-ı merâhil-i —, 314; tecdîd-i resm-i —, 332; —ye müdâvemet, 235; —ye müdâvim, 10, 182

'iffet, 356, 481n; — üzre hareket, 837

iğfâl, 17, 154, 156, 246, 842, 997; kasd-ı —, 382; — ü ıdlâl, 139

iğtinâm, 9, 272, 905, 920, 928; — -ı küllî, 270

iğvâ, 459, 589, 779n, 838, 845, 994, 996, 1012, 1050; — erbâbı, 839; — -i Şeyh, 601; — -i şeytân, 748; — vü ıdlâl, 938

ihânet, 154, 326, 352, 407, 461, 468, 469, 489, 591, 1063n; envâ'-i —, 980; müstahikk-i —, 272n; —en, 951, 988

İhlâs (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), bkz. Sûre-i İhlâs

ihlâs, 792; 'arz-ı —, 474; kemâl-i —, 194, 432

ihsân, 11, 28, 54, 63, 66, 67, 76, 94, 110, 127n, 129, 130, 155, 171, 196, 227, 244, 257, 265, 266, 275, 303, 331, 342, 361, 373, 409, 426, 429, 447, 474, 491, 494, 526, 528, 533, 557, 616, 617, 629, 642, 647, 654, 655, 673, 677, 719, 725, 727, 728, 730, 745, 746, 755, 757, 758, 759, 761, 767, 789, 790, 805, 811, 825, 859, 876, 882, 889, 991, 1010, 1033, 1049, 1050, 1054, 1068; 'azîm —, 947; bî-hadd in'âm u —, 1000; cüz'î —, 98; el-insânü 'abîdü'l- —, 755; envâ'-i —, 902; mazhar-ı —, 394, 821; mevâ'îd-i —, 341; mukābele bi'l- —, 573; va'd-i —, 196; — -dîde, 839; — -dîdeler, 578; — -ı bî-pâyân, 98, 342; — -ı firâvân, 426, 869; — -ı mevfûr, 65; — -ı vâfir, 830; —lar, 243, 557, 677, 678; envâ'-i —lar, 341, 868; küllî —lar, 902; — ümîdiyle, 555

ihtilâf, 27n, 583, 583n, 923; — -i akvâl, 548

ihtilâl, 193, 295, 457, 844, 955, 981, 1031; ba'is-i —, 766, 836, 1019; mûcib-i —, 1069; nice —, 349; —e yüz tutmak, 583; — -i ahvâl, 1031; — -i ahvâl-i Devlet, 954; — -i ahvâl-i memleket, 299; — -i 'âlem, 955n; — fesâd

ihtilât, 119, 253, 425, 502, 959, 1012, 1035, 1057

ihtimâl, 6, 13n, 45, 49, 53n, 97, 99n, 100n, 114, 126, 194, 213, 241, 244, 276, 300, 328, 356, 380, 384, 386, 405n, 414, 415, 437n, 490, 493n, 542, 548n, 549, 578n, 591, 595, 611, 627, 643, 676, 695, 734, 769, 788, 800, 813, 814, 819, 869, 871, 925, 925n, 932, 965, 987, 988, 997, 999, 1041, 1044, 1046, 1058, 1065; 'adîmü'l- —, 273, 285, 302; agleb-i —, 247, 309, 386, 1030, 1076; gālib-i —, 805, 976n; mümteni'ü'l- —, 987

ihtimâm, 19, 110, 115, 196, 229n, 272, 324, 325, 341, 383, 419, 433, 456, 469, 473, 484, 546, 603, 621, 703, 856, 870, 873, 906, 908, 917, 945, 972, 972n, 1006, 1018, 1026; kemâl-i —, 142; —en, 997; — -ı küllî, 867

ihtirâk, 809

ihtisâb, — ağalığı, 426

ihtizâr, hâlet-i —, 132; hîn-i —, 178

İhyâ'ü 'ulûm tercemesi ⟨*Yenâbîu'l-yakīn fî ihyâi 'ulûmi'd-dîn*, Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* adlı Arapça eserinin Şeyhülislâm Bostân-zâde Mehmed Efendi tarafından yapılan Türkçe çevirisi⟩, 623, 623n

ikāmet, 13, 20, 54, 107, 128n, 159, 166, 274, 319, 322, 358, 376, 379, 386, 387, 390, 398, 404, 439, 456, 462, 504, 527, 570n, 592, 605, 654, 657, 661, 685, 736, 747, 748, 765, 793, 794, 795, 798, 809, 810, 840; esnâ-i —, 134, 919; ferş-i kilîm-i —, 102; ilkā-i rahl-ı —, 615; müddet-i —, 810; tarh-ı binâ-i —, 475; tarh-ı esâs-ı —, 725; zarûrî —, 686; salātu — itmek, 287

ikbâl, 228, 274, 318, 411, 413, 435, 466, 482, 529, 712, 746, 763, 788, 840, 906, 954; aṣḥâb-ı 'izz ü —, 272n; kevkeb-i —, 313, 368, 475, 482, 573, 735; mutarassıd-ı —, 290; sûret-i —, 825; sürâdık-ı devlet ü —, 144; — -i çerh-i nâ-hem-vâr, 273

ikindi, 61, 226, 561, 628, 887, 974n; — namâzı, 53n, 692; — vakti, 75, 121, 157, 408, 425, 582, 705, 857, 895, 903, 1016, 1048; — zemânı, 71, 87, 517, 585, 656, 859, 974, 987

İkindi Dîvânı, 156, 362, 791, 953

iksîr, nazar-ı — -eser, 376; vusûl-i cevher-i —, 505

iktidâr, 279, 310, 805; 'adem-i —, 351; kabza-i —, 860

'ilâc, 1003, 1059; muhâlif hukne ile —, 361; muhtâc-ı —, 523; müdâvât-ı —, 744; —dan 'âciz, 1036; — -ı merzâ, 103; — -pezîr, 287, 308, 826; — te'sîr itmemek, 62

İlâh, 3n; lâ —e illa'llâh, 3; —î, 452, 510, 792; sâye-i zıll-ı —î, 880; —iyyât-ı bedâyi'-i şerâr, 683

İ'lâm tercemesi, bkz. *Târîh-i Mekke*

İlbasan ⟨Elbasan⟩, — alaybeyi, 875, 912; — beyi, 861, 877; —lı, 531; — Sancağı, 882

İlbav ⟨Lviv⟩, 1063, 1064, 1065, 1068

'ilel, — -i vâhiye, 115; — ü esbâb, 368

il-eri, 383, 420, 465

ilgā, 122, 1007, 1041, 1053

ilhâd, evlâd-ı ashâb-ı rafz u —, 277; kesb-i —, 330; leşker-i rafz u —, 691; ma'den-i rafz u —, 274; mecma'-i rafz u —, 274; mezheb-i rafz u —, 605; rafz u —, 31, 404, 586, 766; ser'asker-i erbâb-ı —, 274; tâc-ı —, 311; tâc-ı —ı ber-ser itmek, 268; libâs-ı — u ḍalâl giymek, 279; — u zendeka, 244, 484

ilhâh, 134, 310, 320, 415, 441; —lar, 1041; — u ibrâm, 1011; — u istid'â, 246

ilhâk, 52, 63, 64, 66, 71, 131, 197, 256, 269, 273, 284, 340, 375, 390, 471, 673, 919; —ât, 178; — yazılmak, 26

ilhâm, 183n, 364n; — -ı Rabbânî, 925

'illet (ayrıca bkz. 'ilel), 126, 349, 826; âsâr-ı —, 501; istîlâ-ı —, 1078; salâh-ı hâle —, 416; sevdâvî —, 840; felc —i, 1078; yürek sıkılmak —i, 953; — -i ahîre, 104; — -i feth-i cedîd, 416; — -i mesâne, 526, 543; — -i müstakille, 1035

'illiyyîn, 835; cânib-i —, 287

'ilm/'ilim (ayrıca bkz. 'ulûm), 5, 9, 10, 80, 81, 100, 102, 161, 178, 196, 234, 313, 315, 333, 444, 454, 481n, 483, 495, 505, 612, 615, 674, 710, 726, 744, 772, 790, 1071; bıdâ'a-i —, 160; cerîde-i nevâdir-i —, 259; ehl-i —, 449, 476, 540, 1070; gevher-i —, 143; iktisâb-ı —, 174; istifâza-i envâr-ı —, 54; kâlâ-yı —, 12; kesb-i —, 312n, 313; mecma'ü'l-bahr-ı —, 132; mi'yâr-ı kâmil-i —, 102; neşr-i —, 772; riyâz-ı —, 11; şeref-i —, 512; tahsîl-i —, 13, 334, 357, 453, 492, 495, 503, 540, 673, 726; tarîk-ı —, 9, 11, 12, 22, 80, 160, 312n, 334, 357, 375, 393, 395, 439, 444, 445, 453, 454, 475, 476, 481n, 483, 494, 495, 501, 513, 514, 523, 615, 682, 832, 843, 958, 1052; vâsıl-ı derece-i ehl-i —, 540; za'îfü'l- —, 698; her —e muhtass, 175; — -i mevfûr, 164n; —i miyâne, 53, 394; — -i şer'î, 484; — -i şerîf, 674; cihât-ı —iyye, 540; ihrâz-ı merâtib-i —iyye, 502; riyâset-i —iyye, 99; mecma'ü'l-bahreyn-i — ü 'amel, 161, 726

iltibâs, kemâl-i —, 53, 53n

ilticâ, 15, 183, 197, 238, 249, 256, 268, 269, 276, 283, 299, 302, 326, 347, 371, 389, 466, 471, 496, 556, 581, 583, 699, 748, 766, 776, 986, 1001, 1032

iltifât, 79, 82n, 98, 146, 171, 215, 253, 292, 355, 407, 409, 417, 430, 438, 444, 448, 479, 527, 575, 649, 677, 694, 726, 729, 764, 766, 812, 825, 826, 844, 854, 881, 889, 896, 959, 994, 999, 1012, 1034, 1035, 1038; 'adem-i —, 755; bâ-vücûd-ı —, 318; envâ'-ı —, 184, 795; intihâ-i —, 468; kusûr-ı —, 12; küllî —, 431, 840, 903, 1071, 1076; manzûme-i —, 180; mazhar-ı —, 281, 319, 790, 795, 857; mezîd —, 676; nazar-ı —, 311, 476; sûret-i —, 456; vâfir —, 1003; ziyâde —, 411; — -ı bî-kerân, 445; — -ı bî-pâyân, 468, 896; —

-ı bî-şümâr, 330; —-ı firâvân, 819; —-ı Pâdişâhî, 448, 870, 1035; —-ı Sultânî, 329; —-ı Şâh-ı cihân/Şâhî, 265, 411; —-ı Şehriyâr/Şehriyârî, 418, 535, 745; —lar, 147, 196, 341, 466, 693, 889; —nâme, 820

iltihâb, 270; pür- —, 269

iltihâk, 258, 444, 523, 776

iltimâs, 327, 1027, 1038

iltiyâm, 138

iltizâm, 19, 269, 349, 350, 412, 448, 492, 519, 541, 698; —-ı bâc ve harâc, 522; —-ı mâlâ-yelzem, 285, 484, 703, 882

İLYÂS BEY (Re'îsü'l-küttâb Medhî Çelebi), Re'îsü'l-küttâb Kā'im-makāmı tayin edilmesi, 155; biyografisi, 258-259

İLYÂS PAŞA, el-Hâcc —, Anadolu Beylerbeyi, 580, 603, 605, 621, 622, 629, 633; Rumili Beylerbeyi, 666; tekrar Anadolu Beylerbeyi, 707; tuğyânı şâyi' olmağla istimâlet maksadıyla Şâm Beylerbeyiliği'ne getirilmesi, 707; Manisa'yı kuşatması, 707; inhizâmı ve katli, 729

'İMÂD ⟨-I HASENÎ⟩, (Safevî hattâtı), Sünnîlik töhmeti ile Şâh 'Abbâs tarafından öldürtülmesi, 681

'İmâdiye, — 'askeri, 588; — hâkimi, 586, 587, 588, 590

imâm, 13, 52, 445, 455, 625, 674n, 679, 726, 732, 747, 760, 771, 953; —et, 64, 177, 287, 494, 495, 674, 726; hıdmet-i —et, 760; —-ı saff-ı ahyâr, 482; —-ı Sultânî/ü's-sultân, 53, 494, 760, 771; — nâmına, 416

İmâm 'Ali (Necef'te), 642, 643, 809; — toprağı, 642; — ziyâreti, 599, 621, 636, 641

İMÂM GAZZÂLÎ, bkz. Gazzâlî

İMÂM ⟨HASAN EL-'ASKERÎ, İsnâaşeriyye Şî'a'nın on birinci imâmı⟩, 174

İmâm Mûsâ (Bağdâd'da), 589, 591-592, 621, 640, 704, 809; — cânibi, 809; — kurbı, 704

İmâm Rızâ (Meşhed'de), — tevliyeti, 317

İMÂM RIZÂ (Şâh'ın hâcesi), 637

İmâm Samarrâ, 704

'imâme, 592, 783; —ler, 53

İmâm-ı a'zam (Bağdâd'da), 632, 634, 644, 645, 646, 701, 703; — civârı, 800; — darugası, 629; — Kal'ası, 631, 634, 643; — Kapusu, 585, 633, 646, 701, 800, 806, 808, 812; — kurbı, 629, 701; — semti, 630, 635; — tarafı, 630, 639

İMÂM-I A'ZAM ⟨Ebû Hanîfe⟩, (Hanefî mezhebinin imâmı, büyük müctehid), 396n; — hazretleri mezârı, 809; — hazretleri türbesi, 811; — Merkadi, 704, 808; — Türbesi, 817; — ziyâreti, 637

'imâret, 20, 65, 202, 373n, 377, 415, 435, 442, 465, 862, 994, 995, 996, 1065

'İmâret Câmi'i (Tokat'ta), — haremi, 624

imdâd, 17, 18, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 40, 46, 60, 68, 78, 88, 93, 116, 118, 120, 123, 126, 133, 135, 136, 141, 149, 150, 151, 152, 187, 190, 200, 202, 203, 204, 204n, 209, 219, 221, 223, 240, 241, 242, 263, 268, 269, 270, 276, 277, 284, 286, 294, 297, 298, 299, 301n, 305, 327, 328, 339, 341, 343, 370, 386, 389, 392, 401, 407, 441, 452, 454, 460, 464, 466, 472, 473, 498, 530, 531, 534, 536, 539, 566, 580, 594, 595, 596, 600, 601, 602, 616, 628, 630, 631, 635n, 637, 638, 647, 648, 651, 653, 655, 666, 667, 677, 691, 692, 696, 703, 706, 735, 736, 751, 768, 769, 770, 776, 777, 778, 813, 830, 843, 849, 850, 861, 868, 871, 872, 883, 886, 891, 899, 901, 903, 906, 910, 912, 915, 916, 933, 936, 936n, 941, 942, 948, 950, 962, 963, 965, 966, 968, 971, 973n, 975, 979, 980, 989, 1005, 1015, 1018, 1020, 1022, 1026, 1027, 1029n, 1033, 1034, 1037n, 1040, 1051, 1053, 1064, 1078; 'adem-i —, 516; cüz'î —, 1005; intizâr-ı —, 934; recâ-yı —, 305; rûz-be-rûz —, 973; şâhid-i —, 305; zemân-ı —, 308; — 'adîmü'l-ihtimâl olmak, 273; —a mü-te'allik, 441; — 'askeri, 1037; — bâbında, 466; — bâbını mesdûd kılmak, 298; —dan me'yûs olmak, 17, 190, 303, 307; melâhide-i kal'a —ı, 275; sû'-i karîn —ı, 827; vâhime —ı, 840; —-ı Pâdişâh, 278; —-ı Pâdişâh-ı mu'azzam, 40; —-ı serdâr, 966; —-ı yeniçeriyân, 249; — ihtimâli, 241; —lar, 401, 690,

868, 973n, 1037; — münkatı' olmak, 644, 971; — recâ itmek, 343; — recâsı, 659; — ümidi, 170; — ümmiyyesi, 934n

İmereti, Açık-baş/Baş-açık ⟨İmereti⟩

imkân, 109, 135, 300, 324, 338, 465, 466, 484, 674n, 848n, 887, 977n, 1039, 1044n; hadd-i —, 143; hasbe'l- —, 277, 358; hayyiz-i —, 917; —sız, 437n

İmparator, 34, 201, 294, 326, 328, 346, 447, 479, 480, 490, 499, 611, 669, 708, 709, 848, 849, 850, 894, 895; mefhûm-ı mektûb-ı —, 522; — bayrağı altında, 480; —luğa müsta'idd, 346; —luk husûsu, 892, 957; — vezîri, 365

İmroz ⟨Gökçeada⟩, 1075; — cânibi, 1073

imtihân, 21, 100, 266, 282, 291, 314, 334, 358, 394, 512, 790, 1035, 1070, 1071; — -ı 'asker, 748; — -ı kudât, 789; — -ı yeniçeriyân, 526; —lar, 202; — mahalli, 101, 333, 374

imtinâ', 17, 251, 253, 269, 426, 513, 955, 977, 989, 1045; derece-i —, 116; ızhâr-ı —, 241; makām-ı —, 955; — -i bî-pâyân, 215; — -i Pâdişâh, 248, 551; — sûretin, 979

imtinân, 843

imzâ, 179, 196, 248, 437, 446, 493, 717, 897n, 988, 995, 996, 1047; erbâb-ı hükm ü —, 445; mukaffâ —, 483; sâhib-i hükm ü —, 751; — kâğıdları, 249; —lar, 248, 1058; edîbâne —lar, 752; —sız notlar, 847n

'inâyet, 10, 178, 250, 293, 313, 314, 334, 345, 363, 473, 492, 499, 541, 616, 623, 640, 736n, 776, 808, 810, 823, 889, 1003; 'ayn-ı —, 280; feyz-i —, 503; istid'â-yı —, 310; mazhar-ı —, 592, 770, 784, 883, 884; nazar-ı —, 178; lutf u — harâreti, 180; Hakk te'âlânın —i, 224; — -i 'aliyye, 865; — -i 'amîme, 855; — -i Bârî, 215, 865; — -i bî-gâyet, 446; — -i bî-gâyet-i İlâhiyye, 857; — -i Hakk, 187, 406, 622n, 627, 690, 878, 887; manzûr-ı — -i Husrevânî, 759; — -i İlâhiyye, 55, 86, 124, 191; bi- —i'llâh/i'llâhi te'âlâ/i'llâhi'r-Rahmân, 122, 194, 284, 298, 366, 436, 491, 607, 668, 757, 801, 815, 821, 859, 866, 867, 871, 1018; — -i Pâdişâhî, 870; Allâh'ın —iyle, 365; —ler, 866

'İNÂYET GİRÂY, Gāzî Girây-oğlu —, Kırım Hânı (1635-1637), 746, 779, 780; hânlıktan azli, 784

İNCE KARA AHMED AĞA (Topçubaşı), 215, 223

inci, 1061n; —li, 224

İncil, 239, 480

İNCİLİ MUSTAFA ÇÂVUŞ (Dergâh-ı 'âlî çâvuşlarından), diyâr-ı 'Acem'e elçi olarak gönderilmesi, 449, 478

İnecik, 456

İnehân Bey Sarâyı (Belgırad'da), 27

İngilis, elçi-i —, 652; — Kıralı, 652; —liler, 652; — tâ'ifesi, 658

İngiltere, — cânibi, 652; —lü, 431

inhimâk, 1027

inhirâf, 522; — -ı mizâc, 989

inhitât, sinn-i —, 844; cânib-i —a mâ'il, 345; — -ı merâtib-i devlet, 818

inhizâm, 18, 29, 30, 36, 55, 59, 77, 84, 92, 125, 154, 190, 194, 222, 225, 230, 271, 276, 305, 351, 391, 402, 409, 508, 516, 528, 530, 603, 617, 618, 626, 640, 657, 690, 691, 729, 776, 799, 838, 839, 850, 868, 967, 1012, 1040; haber-i —, 467, 509; îsâr-ı —, 272; — -ı 'asker, 609; — -ı eşkıyâ, 731; — -ı İslâmiyân, 34; — -ı küffâr, 8, 75, 119, 124, 532, 912, 928, 934, 938, 946, 948; — -ı küllî, 906; — -ı paşayân, 656; — -ı tabur, 46, 519

inkâr, 61, 274, 325, 358, 577, 632, 748, 835; bi'l-külliyye —, 244; nazar-ı —, 82

inkıyâd, 85, 91, 146, 174, 229n, 268, 279, 284, 302, 311, 342, 472, 618, 742, 745, 825, 898, 946, 976, 1019; 'adem-i —, 1047; 'arz-ı —, 346; — şartıyla, 898

inkisâr, 111, 215, 221, 282, 345, 350, 351, 361, 691, 821, 1013, 1047; 'arz-ı —, 8; sebeb-i —, 370; — -ı mazlûmân, 743

ins, 225; şeyâtîn-i —, 845

insâf, 6, 73, 239, 293, 607, 681, 700, 1012; bî- —, 469; tarîk-ı —, 415

insân, 140n, 205, 508n, 664, 755, 755n; katl-i —, 469; —iyyet hudûdu, 1078; —lar, 244n, 245n, 796n; büyük —lar, 503n; — yağı, 988

inşâ ⟨nesir yazı⟩, 11, 13, 80, 81, 98, 145, 177, 234, 258, 285, 357, 358, 438, 453, 460, 476, 482, 483, 494, 502, 572, 623, 661, 673, 674, 682, 700, 710, 711, 725, 744, 751, 1078; 'Arabî —, 259, 711; fıkarât-ı —, 700; hıl'at-ı —, 98; miyâne —, 495; Türkî —, 682, 752; — -i dil-âvîz, 314; — -i dil-pezîr, 333; — -i mektûb, 285; —sı metîn, 700

inşâ, 8n, 132, 235, 258n, 306, 346, 373n, 417, 443, 459, 465, 493, 573, 698, 1035; — -i mebânî-i mekr ü nifâk, 277

İnşirâh (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 122n

intikāl, 9, 11, 14, 22, 23, 24, 52, 54, 62, 64, 80, 81, 98, 100, 101, 102, 103, 103n, 105, 114, 132, 138, 143, 144, 145, 161, 175, 176, 177, 179, 181, 182, 183, 193, 198, 199, 233, 234, 235, 236, 259, 287, 288, 289, 297, 309, 310, 313, 315, 318, 332, 336, 342, 356, 357, 367, 375, 397, 434, 439, 441, 445, 446, 455, 461, 474, 475, 476, 481n, 483, 494, 495, 500, 502, 504, 505, 512, 514, 542, 543, 571, 572, 573, 593, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 622, 623, 625, 654, 660, 662, 673, 675, 682, 683, 698, 700, 710, 711, 712, 713, 725, 726, 732, 744, 751, 772, 783, 786, 788, 796, 819, 826, 832, 836, 844, 853, 960, 983, 1002, 1052, 1071; haber-i —, 199, 235, 259, 455, 504, 760; hîn-i —, 711; keyfiyyet-i —, 22; târîh-i —, 24, 53, 65, 234, 314, 376, 440, 452, 496, 562

intikām, 126, 326, 345, 389, 436, 543, 559, 622, 684, 766, 781, 807, 809, 931, 931n, 952, 1007, 1050n, 1051; ahz-ı —, 19, 265, 273, 781, 820, 855; makām-ı —, 246-247; seyf-i —, 381; —en, 111; — günü, 207; — -ı mülk, 130; — -ı tâmm, 807n; — kasdı, 383, 548, 1010

ipek (ayrıca bkz. harîr), 516

İpek ⟨Kosova'da⟩, — kādîsı, 9

İPEKLİ MEHEMMED EFENDİ (Haydar Paşa Müderrisi), 375

İpol ⟨Ipoly/Ipel⟩, 32; Nehr-i —, 33, 168; — Nehri, 669n, 893n

îrâd, 89, 253, 285, 364, 440, 546, 668n, 673, 845, 991, 1007, 1025, 1030, 1031, 1059; senevî —, 1059

irâde/irâdet, 11, 439, 460, 494; teslîm-i —, 615; zimâm-ı —, 387, 601; — -i 'aliyye-i İlâhiyye, 326; — -i Hayy-ı Kadîr, 607; bi- —i'llâh, 367

İran, 13n, 464n, 659; feth-i —, 791; —'a serdâr, 286n; — ordusu defterdârlığı, 665n, 717n; — vîrânesi, 763

'irfân, 12, 100, 102, 131, 143, 161, 259, 315, 372, 505, 612, 751, 752; âsâr-ı —, 52; ehl-i fazl u —, 394; erbâb-ı —, 259; esrâr-ı —, 162; kemâl-i —, 182; sevk-i —, 752; tahsîl-i —, 131, 334, 357, 492, 540, 673; zûr-ı bâzûyı —, 334; — -ı şu'arâ vü bülegā, 177

'ÎSÂ, Hz. — (Peygamber), (Ayrıca bkz. Kristos, Yesû, Yezüş), 220; hazret-i —, 239; Mîlâd-ı —, 5; hazret-i — Mîlâdı, 367

'ÎSÂ AĞA, Çaylı —, 1022

ÎSÂ EFENDİ (Mevlânâ —), ⟨Bosnavî —⟩, Budun Müftîsi, 668; İstanbul Kadısı, 789, 829; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 789; Anadolu Kazaskeri, 791, 828; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 820; Rumili Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 829; biyografisi, 832

İsakcı, 527, 529, 541

İselejiye ⟨Silesia⟩, 672n; — memleketi, 672

İsfakiye ⟨Sfakia⟩, (Hanya kurbında), 976, 999

İsferâyin, 9, 50

İSHÂK BEY (Kırşehri Beyi), 1017

İshaklı, — menzili, 747

iskân, 20, 391, 417, 947, 949

iskele, 15, 71, 252, 428, 527, 609, 636, 733, 784, 855, 882; taşra —, 831; — emînleri, 392; — -kapusu, 568; —ler, 432; Memâlik-i mahrûse —leri, 652

İskele ⟨Emin İskelesi/Eminönü⟩, 139, 258n, 373n, 474n

İskele Câmi'i ⟨Mihrümâh Sultân Câmi'i⟩ (Üsküdar-İstanbul'da), 683

iskemle, 15, 89, 403, 407, 665; —hâkimi, 524

iskemle çâvuşu, 60

iskemleci, 976; —başı, 919

İSKENDER, ⟨Makedonya Kıralı⟩, sedd-i —, 215; târîh-i —î, 5, 1053

İSKENDER BEY/KETHUDÂ/PAŞA, Tiryâkî Hasan Paşa'nın kethudâsı, 151, 201, 219, 227, 471; Betlen ⟨Bethlen Gábor⟩ ile olan ilişkisi, 471; Eğri'den ma'zûl, Âsitâne'de mülâzım, 491; Bosna Eyâleti'ne mutasarrıf iken Kazak üzerine serdâr tayin olunması, 490; Lehistan ile musâlaha tertîb etmesi, 498-499, 517; Yedikulle'de mahbûs iken firâr eden Mehemmed Girây'ı yakalayıp geri getirmesi, 507-508; Özi Beylerbeyi, 519; 'ısyân ederek Leh ile birlik olan Boğdan Voyvodası Gasper ⟨Gaspar Graziani⟩ üzerine serdâr, 519-521; biyografisi, 543-544; serdârî-i —, 490

İskender Paşa Zâviyesi (Galata'da), 726

İskenderiyye (Arnavud İskenderiyyesi), 861; — alaybeyi/alaybeyleri, 868, 935; — beyi, 56

İskenderiyye (Mısır İskenderiyyesi), 412, 437, 584, 1015; — ma'beri, 331; — -i Mısır, 882; —li, 1073; — yakası, 946

İskeri ⟨Skyros⟩, bkz. İskiroz ⟨Skyros⟩

İskiroz ⟨Skyros⟩, 1075; — Adası, 856, 1074; — Cezîresi, 462

İslâm, 79, 97; a'lâm-ı —, 271; 'azm-i dârü'l- —, 439; beyza-i —, 112; bilâd-ı —, 464; cânib-i —, 308; cünd-i —, 242, 282; cünûd-ı —, 280, 283; dâr-ı —, 49; dârü'l- —, 540; dilîrân-ı ehl-i —, 114; dîn-i —, 211, 245, 345, 980; diyâr-ı —, 48, 431; ehl-i —, 28, 35, 39, 49, 60, 61, 87, 106, 118, 121, 124, 125, 188, 189, 214, 239, 339, 342, 345, 349, 365, 431, 452, 484, 528, 530, 627, 651, 784, 865, 867, 869, 883, 887, 916, 928, 929n, 937, 965, 968n, 970, 975n, 1044, 1053; emr-i Sultân-ı —, 251; gayret-i —, 73; gāziyân-ı —, 691; guzât-ı ehl-i —, 928n; guzât-ı —, 20, 46, 55, 109, 152, 153, 214, 216, 238, 430, 534, 758, 803, 815, 900, 904, 905, 912, 913, 913n, 914, 915, 928, 947, 968, 972, 973; hücceti'l- —, 505, 547, 615; 'ırz-ı —, 262; leşker-i —, 857, 860, 888; manzar-ı Pâdişâh-ı —, 442; Pâdişâh-ı —, 94, 106, 107, 111, 116, 117, 119, 227, 293, 327, 352, 409, 413, 462, 526, 527, 545, 548, 712, 746, 754, 756, 760, 762, 765, 787, 805, 811, 870, 919, 995, 1010; huddâm-ı pâdişâh-ı —, 311; râyât-ı —, 876, 878, 880, 885; sefâ'in-i ehl-i —, 884, 1073; sefâ'in-i —, 886, 1040; serhadd-i —, 49; Sultân-ı —, 773; şemşîr-i guzât-ı —, 814; şevket-i —, 248; taraf-ı ehl-i —, 971; —a dönmek, 136; —a gelmek, 60, 110, 170, 222, 430, 527, 899, 963, 1009; tarz-ı —a komak, 880; — alayları, 123; — 'askeri ayağı, 1069; — cânibi, 368; — çarhacıları, 135; — donanması, 90; — ehli, 130; şeref-i — ile müşerref olmak, 666, 1000; —iyân, 17, 40, 49, 125, 192, 328, 900, 968; galebe-i —iyân, 865; hücûm-ı —iyân, 904; inhizâm-ı —iyân, 34; sefâ'in-i —iyân, 889; —iyet, 618n; bilâd-ı —iyye, 28; bilâdü'l- —iyye, 379; havza-i memâlik-i —yye, 345-346; kılâ'-ı —iyye, 338; kuvvet-i kāhıre-i —iyye, 898; lâzıme-i gayret-i —iyye, 606; Memâlik-i —iyye, 48, 325, 457, 821; meşîhat-ı —iyye, 97, 564, 716, 741, 896, 1014, 1038, 1047, 1077; nâmûs-ı —iyye, 60; — ordusu, 241; — Pâdişâhı, 367, 522; — serdengeçdileri, 87; — telkîn itmek, 222; — topları, 873; ehl-i — topları

İSLÂM AĞA (Kırım Hânı ağalarından Sefer Gāzî'nin oğlu), 1069

İSLÂM GİRÂY II ⟨Devlet Girây'ın oğlu, Kırım Hânı (1584-1589)⟩, 435; — vefâtı, 396

İSLÂM GİRÂY III ⟨Selâmet Girây'ın oğlu, Kırım Hânı (1644-1654)⟩, 1063, 1064, 1064n

İSLÂM MÎRZÂ (Orak-oğlu mîrzâlarından), 1064

İSLÂM PAŞA (Kefe Beylerbeyi), 839

İsmail ⟨Izmail⟩, 61; — alaybeyisi, 966

İSMÂ'ÎL AĞA, Müteferrika —, Erdel Hâkimi Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'ye cevâbnâme ile gönderilmesi, 831

İSMÂ'ÎL DEDE ⟨Ankaravî İsmâ'îl Rusûhî, Mevlevî Şeyhi ve *Mesnevî* şârihi⟩, (Galata'da İskender Paşa Zâviyesi'nde *Mesnevî*-hân), 732, 773; biyografisi, 726

İSMÂ'ÎL EFENDİ (Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'nin yâr-ı gârı, Silahdâr Kâtibi), 1036

İSMÂ'ÎL EFENDİ (Rızâyî 'Ali Çelebi'nin birâderi, eşrâf-ı kudât-ı Mısır'dan), 697

İSMÂ'ÎL MA'ŞÛKÎ, bkz. Oğlan Şeyh ⟨İsmâ'îl Ma'şûkî⟩

İSMÂ'ÎL PAŞA, ⟨Köse —⟩, Defterdârlıktan azli, 1017; Dîvân vezîri olması, 1017; Bozcaada muhâfazasına gönderilmesi, 1017

İSMÂ'ÎL PAŞA (Tımışvar Paşası), 150

İsmihân Sultân ⟨Sokullu Mehmed Paşa⟩ Medresesi (İstanbul'da), 357; — pâyesi, 482

İspanya, 112, 136, 201, 431, 432, 539, 884, 1005; — 'askeri, 863; — donanması, 418; — gemileri, 882, 885; — kıralı, 356, 366, 430, 480, 709, 848; — kıralları, 112, 709; — oğlanları, 229

İspir, — Sancağı, 403

isrâf, erbâb-ı —, 954; —ât, 844, 991, 1008

İstanbul (ayrıca bkz. Âsitâne, Dârü's-saltana, Der-i devlet, Der-sa'âdet, Kostantiniyye), 3n, 23, 24, 40, 54, 60, 73, 74, 91, 97, 104n, 111, 116, 131, 132, 143, 155, 175n, 182, 199, 200, 231, 234, 235, 244, 247, 253, 254, 256, 262, 264n, 318, 332, 357n, 377, 393, 407, 426, 427, 428, 429, 432, 433, 437n, 439, 445, 446, 447, 450, 474, 482, 482n, 490, 494, 495, 514, 515, 523, 524, 525, 541, 543, 573, 610, 611, 614, 672, 674, 674n, 687, 699, 724, 734, 739, 740, 747, 749, 750, 751, 760, 764, 765, 766, 771, 772n, 780, 785, 788, 789, 793, 796, 807, 815, 817, 819n, 820, 831, 833, 835, 844, 845, 847, 848, 895, 924, 926, 926n, 964, 982n, 983, 991, 994, 1002, 1004, 1007, 1010, 1013, 1023, 1070n, 1071; cânib-i —, 809; tahrîr der- —750; eski —, 1074; havâlî-i —, 329; kazâ-i —, 825; nefs-i —, 816; şehr-i —, 371, 675; — Dîvânı, 737; — hâki, 1034; — halkı, 720, 844, 1044; — kadılığı, 830n; — kādîsı/kādîları, 199, 246, 295, 331, 354, 356, 492, 513, 541, 555, 563, 613, 614, 660, 673, 698, 710, 711, 732, 741, 743, 744, 745, 765, 766, 771, 783, 789, 816, 825, 828, 830, 832, 835, 843, 958, 958n, 982, 986, 988, 1037, 1052, 1060, 1070, 1077; — kapuları, 252; — Kazâsı, 6, 7, 10, 21, 51, 97, 160, 175, 180, 196, 199n, 250, 257, 312n, 313, 331, 357, 373, 444, 451, 461, 474, 475n, 483, 493, 512, 542, 564, 592, 622, 623, 662, 746, 751, 923, 958, 958n, 1014, 1031, 1048, 1055; —lu, 720; — mahallâtı, 750; — muhâfazası, 138, 746, 785, 787n, 1011; — oğlanlarından, 712; — pâyesi, 623; — sipâhîleri, 294; —'un hisârı, 767; —'un humsu, 734

İstandiye, bkz. İstendil/İstandiye ⟨Tinos⟩

İstavroz, binâ-i mescid der- —, 458; — Bağçesi, 442, 449, 458, 729

İSTEFAN VOYVODA ⟨Stefan Tomşa⟩, (Boğdan Voyvodası), 491, 531

İSTEFANA (Küffâr kapudanlarından), 962

İstefaneş ⟨Ştefăneşti⟩, (Boğdan şehirlerinden), 491

İstendil/İstandiye ⟨Tinos⟩, 1074; gāret-i Cezîre-i —, 1074; — Adası, 462, 1040, 1054, 1075

İsti'âre Risâlesi (*Ferâ'idü'l-fevâ'id li-tahkīkı me'âni'l-isti'ârât*), (Ebü'l-Kāsım b. Ebî Bekr el-Leysî es-Semerkandî'nin istiareye dair meşhur eseri), 503n; —'ne mufassal şerh, 503

isti'ânet, 379

isti'âre, — mebhasi, 613

istibdâl, 325

isti'câl, 41, 61, 63, 67, 84, 168, 196, 240, 274, 292, 744, 776, 805, 825, 840, 851, 883, 935, 935n; 'alâ sebîli'l- —, 265; ber-vech-i —, 174, 199, 200, 400, 489, 736; cenâh-ı —, 435

istid'â, 85, 246, 309, 879, 962; — -yı 'inâyet, 310

isti'dâd, 254, 364, 543, 732, 751n, 1000; ahker-i —, 454; âsâr-ı —, 483; dâhil-i halka-i erbâb-ı —, 492; duhûl-i ziyy-i erbâb-ı —, 179; ihrâz-ı merâtib-i —, 433; intâc-ı mukad-

demât-ı —, 434; levâzım-ı —, 682; mâlik-i meleke-i —, 451; menşûr-ı —, 22; nâ'il-i gâyet-i merâtib-i —, 145; rütbe-i —, 162, 482, 712; safha-i —, 699; sinn-i —, 439; tahsîl-i —, 570; tahsîl-i meleke-i —, 523; vâsıl-ı derece-i —, 393; vâsıl-ı nisâb-ı —, 726; — erbâbı, 837; — -ı Hudâ-dâd, 771; — -ı mâder-zâd, 751, 771; — -ı zât, 924; sevk-i — u istihkâk, 258

istidrâc, netîce-i —, 1004

istifsâr, 185, 265, 358, 405, 465, 530, 535, 550; varaka-i —, 291

istiflâ, 248, 251, 452, 549, 988, 1047; sûret-i —, 494; şifâhen —, 329

istiğfâr, 563, 739; bâ'is-i —, 821

istiğnâ, 543, 821, 907; hezâr —, 1003

istiğrâb, 253

istihbâr, 265, 266, 644

istihdâm, 258, 266, 299, 323, 830, 959, 1002, 1019, 1023, 1024; kābil-i —, 229, 817, 830; —a lâyık kimse, 173

istihkâk, 64, 196, 493, 854; ahz-ı vazîfe-i —, 523; bi'l- —, 373; da'vâ-yı —, 661; irs ü —, 818; irşâd-ı —, 818n; isbât-ı —, 444, 699; sevk-i isti'dâd u —, 258; — da'vâsı, 799

istihkâm, 108, 115, 148, 188, 328, 490, 775, 822, 898, 919, 945, 961, 1021; kemâl-i —, 44, 195, 324

istihlâs, 152, 229, 436, 460, 473, 659

istihrâc, 1035, 1058; sahîh —, 1036; meleke-i —a mâlik, 1078; —ı dürüst gelmek, 1035

istihsân, 186, 932

istihzâ, 1007; latîfe ve — vâdîleri, 1003; — vü hande, 952; — vü tahkīr ile mezelenmek, 426; — yüzünden, 284, 426

istikāmet, 161, 492, 494, 519, 700; kemâl-i —, 373; — -i emr, 416

İSTİKĀMET EFENDİ (Sefer Defterdârı), 478, 536n; — dâmâdı, 536

istikbâl, 15, 43n, 74, 133, 146, 148, 157, 203, 224, 274, 279, 320, 322, 348, 349, 369, 388, 390, 417, 456, 464, 467, 482, 497, 531, 580, 590, 733, 737, 739, 741, 750, 754, 755, 756, 790, 812, 820, 822, 825, 866, 882, 883, 894, 976, 985, 1064, 1080; husûs-ı —, 355; merâsim-i —, 910, 920, 941, 943

istiklâl, 366, 371, 425, 514, 685, 700, 817, 829, 836, 838; bi'l- —, 269; iddi'â-yı —, 381; kemâl-i —, 471, 700, 817n, 841, 992; — da'vâsı, 1023; makām-ı —de mukīm, 265; — -i küllî, 366; — -i tâmm, 468, 519, 843; — sevdâsı, 717

istikrâr, 490

istikrâz, 151

istiksâr, — sadedinde, 840

istîlâ, 169, 172, 275, 278, 286, 309, 337, 466, 679; 'alem-efrâz-ı —, 294; zemân-ı —, 281; — destin dirâz itmek, 460

isti'lâm, 248, 300, 994, 1063

isti'mâl, 529

istimâlet, 117, 171, 208, 214, 223, 263, 285, 294, 296, 302, 321, 340, 353, 380, 471, 538, 556, 568, 597, 690, 707, 719, 770, 911, 946, 949, 965, 970, 971, 1005, 1006, 1012, 1014, 1046, 1072, 1076; —en, 327, 327n; — haberi, 466; —i mutazammın haberler, 466; —ler, 242, 349, 689, 868; hadden efzûn —ler, 629; — mektûbu, 786; —nâme/ler, 156, 174, 203, 209, 419, 866

istîmân, 20, 26, 55, 110, 172, 238, 238n, 269, 273, 297, 306, 310, 310n, 350, 352, 353, 464, 605, 677, 729, 731

istimdâd, 18, 30, 38, 40, 67, 83, 112, 142, 153, 201, 209, 269, 279, 309, 328, 520, 575, 589, 590, 676, 692, 892, 962, 980, 1003, 1079

istimlâk, 373n

istimrâr, 963

istinsâh, 952n

İstinye (İstanbul'da), 766n, 1036; — kurbı, 766

istirâhat, 74, 127, 406, 791, 857, 886

istirkāk, 839

istîsâl, 171, 246, 272n, 280, 382, 441, 458, 468, 569, 651, 908; resîde-i —, 294

istishâb, 369, 370

istiskâ, 673, 681

İstiye ⟨Sitia⟩, 1033, 1039; — Kal'ası, 1000; — kurbı, 1034; — semti, 961

istîzân, 90, 138, 169, 266, 292, 321, 343, 531, 774, 1036

İstolni-Belgırad ⟨Székesfehérvár⟩, 25, 26, 28, 29, 30, 69, 139, 146, 170, 186, 200, 202, 203, 209, 210, 211, 213, 237, 239, 337; feth-i —, 237; Hisâr-ı —, 200; — beyi/sancak beyi, 170, 170n; — cânibi, 170; — etrâfı, 58; — fethi, 238; — gâzîleri, 166; — Kal'ası, 337; — kışlası, 58; —lı, 29; — muhâfazası, 27n, 30, 152, 170; — muhârebesi, 35; — muhâsarası, 29; — mühimmâtları, 263-264; — Sahrâsı, 203

İstorni, feth ü tahrîb-i —, 905; muhârebe-i —, 901; — Kal'ası, 903; — manastırı, 905; — muhârebesi, 902

İsveç/İsvet, 667, 708, 709, 843, 848, 849, 850, 852, 893, 895, 957; — 'askeri, 849, 850, 851, 893, 894, 957; — Kıralı/kıralları, 611, 709; — serdârı, 850, 852; — tâ'ifesi, 892; — tahrîki, 893

İsvet, bkz. İsveç/İsvet

İşkodra, — beyi, 313n

işrâk, — vakti, 341; salât-ı — zemânı, 903

İştib, —î, 504

iştibâh, 125, 923; bî-iştibâh, 819n

İŞTİBÎ EFENDİ, bkz. 'Abdülkerîm İştibî (Vâ'iz Emîr/Emîr Efendi)

İŞTİBÎ EMÎR, bkz. 'Abdülkerîm İştibî (Vâ'iz Emîr/Emîr Efendi)

iştirâ, 93, 315, 363, 457, 519, 547, 617, 685, 686, 707, 737, 1055

itâ'at, 69, 85, 136, 170, 174, 194, 229, 229n, 243, 245, 250, 251, 268, 274, 286, 296, 302, 311, 328, 353, 368, 370, 403, 414, 464, 467, 472, 473, 479, 522, 580, 598, 603, 619, 620, 646, 666, 671, 684, 694, 708, 720, 730, 742, 745, 766, 795, 825, 894, 898, 904, 905, 921, 927, 946, 947, 948, 976, 977n, 980, 995, 1010; hayta-i —, 268; kemâl-i —, 745; makâm-ı —, 169; câdde-i —den hurûc, 172; —den kalmak, 37, 490; — sûretinde, 260, 1061, 1079

'itâb, 253, 297, 408, 836, 842, 938, 979, 985, 990, 1038; mahall-i —, 311, 349; mazhar-ı —, 247; müstahikk-i —, 49; hıtâb-ı — -âmîz, 196; — -âmîz hıtâb, 354, 596, 597; — -âmîz huşûnetle hıtâb, 546; — -âmîz mektûb/mektûblar, 38, 39; — -âmîz nice sözler, 354; Pâdişâh —ına mazhar, 844; — u âzâr, 685, 931; — u 'ikâb, 106

İtalya, bkz. Talya ⟨İtalya⟩

İtalyan, bkz.Talyan ⟨İtalyan⟩

i'tibâr, 139, 146, 238, 271, 314, 354, 386, 398, 479, 480, 512, 673, 676, 719, 725, 763, 818, 825, 826, 842, 850, 895, 992, 1034; bâ'is-i —, 246; bâzâr-ı —, 12, 841; kâr u bâr-ı —, 844; lâyık-ı —, 145; kurs-ı —, 453; li-ecli'l-—, 194; mahall-i —, 301, 539; medâr-ı —, 268; mürsile-i 'adem-i —, 306; pâye-i —, 454; pîrâye-i destâr-ı —, 179

i'tidâl, 1003; hadd-i —, 1027n; — -i mizâc, 143

i'timâd, 36, 39, 63, 125, 139, 159, 173, 205, 291, 348, 356, 361, 413, 418, 419, 420, 421, 436, 510, 539, 575, 579, 588, 591, 596, 606, 689, 739, 813, 860, 963, 1023, 1036; küllî —, 818, 945; —en, 129, 271, 370, 684

i'tirâz, 57, 171, 245, 278, 346, 563, 567, 720, 925, 980n, 992, 1044, 1061n, 1062; —ât, 571, 673; — -ı halk, 567; — -ı mu'tarız, 563; —lar, 168

İ'tirâzâtü sâhibi'l-Kâmûs 'ale'l-Cevherî (Fîrûzâbâdî'nin eseri), 571n, 674n

'ivaz, 642

'İVAZ EFENDİ, Manav —, ⟨Sultân III. Murâd devrinde Anadolu ve Rumili Kazaskeri⟩, 698; — âsitânesi, 81; —'den mülâzım, 483; — mahallesi, 374

'İvaz Paşa Medresesi, bkz. Kazzâzhâne ('İvaz Paşa) Medresesi

İVLADİSLAVİS ⟨Wladyslaw IV⟩, Leh Başhatmanı, 708; Leh Kıralı, 850, 851

İzâhu'l-hikem, bkz. *Şerh-i Heyâkil ⟨İzâhu'l-hikem⟩*

izdiyâd, 277, 618, 716, 722, 770, 871, 935, 984, 1009

İzladi, 94

İzmir, 593, 1007, 1076; — kādîsı, 749; — Kazâsı, 51, 178

İznik, 81, 434, 741, 790, 1071; belde-i —, 433; — kādîsı, 741

İznikmid, 319, 390, 391, 665, 727, 736, 737, 740, 747, 766, 788, 790, 820, 838, 960, 1011, 1013; Ceng-i —, 838

İzvança ⟨Żurawno⟩ (Hotin ⟨Khotyn⟩ Kal'ası kurbında palanka), 1065

İzvornik ⟨Zvornik⟩, 296; — beyi, 536

J

Jagodina, bkz. Yagodina ⟨Jagodina⟩

JÁNOS SZAPOLYAI, bkz. Yanoş Kıral ⟨János Szapolyai⟩

Jaruga, bkz. Yarızca ⟨Jaruga⟩

JEREMI MOHYLA/IEREMIA MOVILĂ, bkz. Eremye ⟨Jeremi Mohyla/Ieremia Movilă⟩

JİDMON ⟨Sigismund Báthory⟩, bkz. Zigmond/Jidmon ⟨Sigismund Báthory⟩

JİDMON/JİGMON ⟨Sigismund III Vasa⟩, (Leh Kıralı, Leh vilâyetinin hatmanı), 392, 498

Jidva/Zidon ⟨Zitvatorok/Zsitvatorok⟩, — Boğazı, 365, 418, 479, 489, 669, 669n; — Sulhü, 479, 480

JİGMON ⟨Sigismund III Vasa⟩, bkz. Jidmon/Jigmon ⟨Sigismund III Vasa⟩

JOHANN VON MOLART, bkz. Yanoş Umurlardi ⟨Johann von Molart⟩

K

KABA MUSTAFA EFENDİ, Edirne'den İstanbul kadılığına getirilmesi, 199, 199n

kabâdûzî, san'at-ı —, 236

KABAKULAK-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ, ⟨Ebü'l-irşâd —⟩, Burusa Kazâsı'ndan ma'zûl, 790; Edirne Kazâsı'na tâlib, 790; İstanbul Kadısı olması, 835; Rumili pâyesinin verilmesi, 958; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 988; Anadolu Kazaskeri, 996; Anadolu Kazaskerliği'nden istifası, 1021; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 1031; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 1038

Kabanistân, 281

Kâ'be (Kâ'be-i Mu'azzama/Muhtereme/Mükerreme), 417, 433, 442, 456, 550, 696, 985; — 'imâreti, 442; — Kazâsı, 495; —tü'l-'uşşâk, 495

kabr (ayrıca bkz. kubûr), 5, 10, 182, 702, 819n

kabûl, 57, 71, 81, 88, 97, 107, 124, 129, 138, 196, 258, 273, 302, 319, 321, 321n, 323, 327, 348, 353, 364, 375, 399, 404, 426, 432, 472, 476, 481, 483, 505, 516, 543, 557, 561, 571, 573, 576, 589, 592, 608, 618n, 674, 677, 721, 723, 726, 759, 780, 796, 798, 806, 806n, 848n, 897n, 910, 918n, 932, 949, 958n, 980, 985, 995, 1001n, 1008, 1028, 1028n, 1029, 1031, 1043, 1044n, 1050n, 1051, 1072, 1076, 1079; 'adem-i —, 122, 1079; hayyiz-i —, 256, 389; mevkı'-i —, 327, 431; mütevakkı'-ı —, 490; vâsıl-ı derece-i —, 613; vâsıl-ı rütbe-i —, 81; —den ibâ, 302, 1030; —e karîn, 26, 55, 540, 759, 770, 841, 1030; — şartıyla, 404

KABURGASI KALIN (Tebrîz'de Safevîler'e karşı mücâdele verip şehîd düşen merd), 272

kaçak/kaçamak, 120, 120n, 135, 534, 902, 904, 936

kadeh, 598; hem- —, 425; sîm —ler, 226; — sürdürmek, 73

kadem, 402, 407, 548, 604, 819, 904, 1020,

1069; sâbit- —, 65, 169, 209, 211, 432, 521, 584, 683, 864, 939, 993; vaz'-ı —, 269, 332, 820; — be-kadem, 902; — -i himmet, 758; sâhib- — -i mübârek-dem, 54; —ler, 820

kader, 157, 271, 282, 314, 433, 434, 596n, 810, 921n, 1036

kadırga, 37, 41, 62, 63, 70, 74, 94, 260, 292, 322, 352, 353, 356, 390, 442, 443, 459, 462, 463, 499, 500, 521, 529, 541, 547, 606, 610, 626, 627, 635, 651, 656, 680, 708, 729, 736, 742, 767, 784, 794, 809, 820, 821, 844, 860, 862, 864, 879, 882, 883, 884, 886, 889, 891, 892, 900, 901, 903, 917, 921, 940, 961, 1012, 1020, 1027, 1032, 1039, 1054, 1073, 1075, 1076; mükemmel —, 857; —lar, 35, 37, 40, 91, 195, 391, 430, 545, 628, 814, 856, 858, 860, 881, 882, 884, 885, 886, 889, 892, 900, 940, 1054; — sandalları, 814; beylik —sı, 886; — tarzında, 635

Kadırga Limanı Sarâyı, 355

kādî (ayrıca bkz. kudât), 13, 40, 62, 97, 143, 161, 195, 332, 375, 383-384, 432, 474, 483, 503, 569, 581, 595, 598, 632, 656, 673, 725, 733, 741, 744, 747, 751, 771, 786, 792, 835, 841, 982n, 1031, 1035, 1051, 1069; mevleviyyet ile —, 11; — Efendi, 61, 129, 598; — efendiler, 423; — -i 'akl, 304; — i beled, 273, 923; — -i fâzıl, 314, 673; — -i mechûl, 710; — imzâsıyla, 1024; — -i şîrîn-kâr, 384; —lar, 333, 393, 423, 480, 582, 891; —lık/lıklar, 294, 845; — re'yiyle, 1016

Kādî Çeşmesi, 438

KĀDÎ HÂN (Şâh 'Abbâs'ın kādî'askeri), elçi olarak gönderilmesi, 448, 449, 478

Kādî Hüsâm Medresesi, bkz. Hammâmiyye Medresesi (Kādî Hüsâm Medresesi)

KĀDÎ HÜSEYİN ⟨EL-MEKKÎ EL-MÂLİKÎ⟩, (Ulemâdan), 512

kādî'asker, 15, 102, 249, 352, 448, 480, 514, 923n, 925, 1035, 1052; iki —, 117, 248, 372; —ler, 15, 63, 71, 248, 253, 266, 292, 363, 566, 578, 581, 612, 742, 754n, 756, 784, 1030, 1047, 1061, 1069; — efendiler, 746, 799; —lik, 251; —lik pâyesi, 97; —lik tekā'üdü, 52, 163; —lik vazîfesi, 699

Kādî'asker-i Anadolu, bkz. Anadolu Kādî'askeri

Kādî'asker-i Rumili, bkz. Rumili Kādî'askeri

kadife, donluk —, 592; kırmızı — örtüler, 224

Kādîhân, bkz. *Fetâvâ-yı Kādîhân*

Kādîköyü (ayrıca bkz. Halkaduna), — semti, 1012

KĀDÎ-ZÂDE ⟨AHMED ŞEMSEDDÎN⟩ EFENDİ ⟨Sultân III. Murâd saltanatında Şeyhülislâm⟩, 9, 66, 143, 179, 196; —'den mülâzım, 481; — Türbesi, 357, 474

KĀDÎ-ZÂDE ⟨MEHEMMED⟩ EFENDİ (Sultân Selîm, Sultân Bâyezîd, Süleymâniyye ve Ayasofya câmi'lerinde vâ'iz), 551, 581, 716, 732, 735, 760, 771; biyografisi, 771-773; —li/ler, 773, 1057, 1057n, 1058; — tarafında olanlar, 1058

KĀDÎ-ZÂDE ⟨Sofyavî Kādî-zâde Mehemmed Efendi⟩, (Ayasofya Vâ'izi), vefâtı, 772

kadr, 74, 362, 681, 837, 1035; 'âlî- —, 11, 51, 178, 314, 435, 476, 541, 543; bülend- —, 332; celîlü'l- —, 530, 890, 957n; refi'ü'l- —, 281, 495; —i 'âlî, 503, 727, 1003; — bâlâ, 274; —i bülend, 470; —i mezîd, 12, 100; — -i 'ulüvv-şân, 751; — -şinâs, 1036

Kadr/Kadir, Leyle-i —, 1034; — Gicesi, 29; — namâzı, 732, 773; Sûre-i —, 197

KADRÎ (Nakībü'l-eşrâf 'Abdülkādir Efendi'nin mahlası), bkz. 'Abdülkādir Efendi (Nakībü'l-eşrâf)

KADRÎ AĞA, 588

KADRÎ ÇELEBİ (Sâdât-ı kirâmdan Su'ûdî Efendi'nin oğlu, Mihrümâh pâyesi ile müderris), biyografisi, 101-102

KADRÎ EFENDİ, Kanije Kadısı tayin edilmesi, 192

KĀF AHMED EFENDİ (Kāf-zâde Feyzullâh Efendi'nin babası, Şâm Kazâsı'ndan mütekā'id), 443

kafes, 590; demürden bizli —, 598

kāfile, 725; — -i 'azîme, 417

kâfir (ayrıca bkz. küffâr), 27, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 46, 48, 50, 57, 61, 62, 67n, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 83, 84, 86, 87, 88, 95, 122, 123, 125, 132, 133, 135, 136, 137, 140, 147, 149, 156, 159, 168, 171, 189, 190, 192, 200, 201, 203, 204, 205, 210, 211, 212, 213, 215, 217, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 237, 238, 239, 240, 242, 261, 262, 263, 306, 312, 323, 327, 340, 341, 342, 343, 346, 350, 356, 430, 436n, 447, 448, 463, 464, 465, 466, 491, 519, 527, 531, 534, 536, 537, 538, 539, 607, 627, 650, 782, 788, 814, 856, 858, 859, 860, 865, 866, 867, 869, 871, 872, 873, 875, 883, 885, 886, 887, 888, 890, 892n, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 907, 909, 913, 914, 915, 916, 919n, 927, 929, 934, 935, 942, 943n, 947n, 951, 961, 962, 966, 968, 970n, 973n, 974, 999, 1009, 1016, 1018, 1019, 1024, 1025, 1026, 1030, 1031, 1034, 1037, 1040, 1044n, 1063, 1067; âhen-pûş —, 902; ahvâl bilir —, 902; bî-hadd —, 917, 917n, 961, 973; bî-kıyâs —, 38; büyük —, 55, 88, 1054; ceng eri —, 945; diri —, 110, 491, 900, 918; fevka'l-hadd —, 17; harbî —, 32, 80, 86, 430, 466; hâric ez-hadd —, 341; hayli —, 9, 242, 858; kallâş —, 89; mürtedd —, 140; müsellah —, 530; müte'ayyin —, 89; nâmdâr —, 170; sıngın —, 223; takdîm-i —, 311; tüfeng-endâz —, 627, 901; tüvânâ —, 902; vâfir —, 36, 39, 40, 47, 962; yarar —, 869; zinde —, 9, 94, 222, 528, 529, 530, 532, 534, 537, 538, 869, 936; —ân, 537n; — 'askeri, 35, 202, 263; — beyi, 107, 222, 359; —den eşedd, 598; — esîri/esîrleri, 225, 356; — gemisi/gemileri, 788, 968, 1008, 1009, 1027, 1029, 1029n, 1030; — -i bahâdır, 326, 941; — -i bed-hâl, 59; — -i bed-kâr, 863, 871; — -i bed-nihâd, 942n; — -i derbeder, 306; — -i fâcir, 48; — -i melâ'în, 974; — -i pür-hadîd, 55; — -i rû-bâh, 871; — kalyonu, 543; — kapudanı; 903; — karyesi, 113; —ler, 136, 184, 206, 209, 217, 218, 325, 350, 356, 538, 568, 743, 859, 866n, 867, 868, 875, 902, 916n, 922, 947; — leşi, 87, 627; — seyfleri, 121; rûz-ı — -sûz, 865, 869; — taburu, 27, 261; — yakası, 437, 438, 442, 443, 499

KÂFİR MURÂD (Celâlî re'îslerinden), 399

Kâfiye tercemesi (Sûdî'nin), 12

Kâfiye-i Cânî, bkz. *Cânî*

Kâfiye'ye Türkî i'râb (Ak-kaftân Kemâl'in), 518

kaftân, 1064; kılıc- —, 327, 591, 596, 812, 881, 976, 1064; sarı —, 684

KÂF-ZÂDE FÂ'İZÎ 'ABDÜLHAYY EFENDİ (Kāf-zâde Feyzullâh Efendi'nin oğlu; Etmekçi-zâde ve Süleymâniyye medreselerinde müderris; Selânik ve Şâm'da kadı), Şeyhülislâm Sun'ullâh Efendi'nin vefâtına tarih düşürmesi, 452; Bakkāl-zâde 'Ali Edîbî'nin vefâtma tarih düşürmesi, 514; Sultân Osmân Vak'ası esnasında Atmeydânı'nda âsîler ile görüşen ulemâdan, 551; vefâtı, 554; biyografisi, 571-572

KÂF-ZÂDE FÂ'İZÎ ÇELEBİ, bkz. Kāf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi

KÂF-ZÂDE FEYZULLÂH EFENDİ (Feyzî), (Şâm Kazâsı'ndan mütekā'id Kāf Ahmed Efendi'nin oğlu; Edirne-kapusu Hârici ve Süleymâniyye Müderrisi; Haleb, Şâm, Mısır, Edirne, Galata ve İstanbul Kadısı; iki defa Anadolu ve bir defa Rumili Kazaskeri), 452n; İstanbul Kazâsı'ndan ma'zûl, 295; iki defa Anadolu Kazaskeri, 501; Rumili Kazaskerliği'ne tayini, 331; Rumili Kazaskeri, 501; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 331; biyografisi, 443-444; — mahdûmu, 571

kâğıd, 30, 67, 220, 225, 249, 256, 565, 578, 634, 637, 719, 732, 759, 762, 763, 769, 802, 805, 806, 843, 902, 947, 997, 1047; berrâk ve latîf —, 694; mühürlü —, 479; — ahvâli, 220; —lar, 70, 97, 249, 266, 671, 843; âbâdî —lar, 643; mühürlü —lar, 670; müverrah —lar, 418

Kâğıdhâne, 767, 787; — vâdîsi, 693

kağılga/kağılgay (ayrıca bkz. nûreddîn), 153, 392, 437, 456, 580, 610, 666

Kağızman Kal'ası (Kars'ta), 768

Kahkaha (ayrıca bkz. Alamut), — Mahbesi, 447

kahr, 233, 469, 570, 773, 830, 837, 844, 905; mübtelâ-yı —, 613; —en, 83, 88, 226, 238, 605, 1009, 1041; mazhar-ı — -ı Kahramânî, 104; âteş-i gazab u — -ı Pâdişâhî, 953n; maz-

har-ı — -ı Pâdişâhî, 896; mazhar-ı — -ı Şehenşâhî, 625

kaht, 192, 320, 409, 487, 538, 884, 1000, 1037; 'azîm —, 241, 564; — ı ricâl, 845; —lık, 638, 642, 899; ziyâde —lık, 217

kahve ⟨içecek⟩, 243n, 424, 428, 696, 744; mümessek —, 505; — -bahâ, 610

kahve ⟨mekân⟩, ibtâl-i —hâne-hâ, 734; —hâneler, 734, 735; —ler, 254; Süleymâniyye —leri, 377

Kahve vü Bâde (II. Gāzî Girây Hân'ın, Fuzûlî-i Bağdâdî'nin *Beng ü Bâde*'sine nazîre olarak yazdığı manzum eser), 243

kā'ide (ayrıca bkz. kavâ'id), 991; ber- —, 182, 689; — -i fütüvvet, 214; — -i hoş-âmedî, 404; — -i vekâlet, 126; sadaka'l-emîr —si, 925; yeniçeri —si, 382; evzâ'-ı cem'iyyet —since, 364

kā'im-makām, 20, 32, 60, 63, 67, 70, 74, 93, 94, 97, 104, 145, 155, 173, 199, 231, 232, 233, 245, 246, 248, 267, 286, 288, 291, 292, 295, 314, 315, 316, 317, 318, 322, 322n, 325, 329, 331, 335, 336, 337, 352, 353, 355, 378, 410, 421, 429, 435, 440, 455, 477, 478, 488, 489, 491, 500, 507, 514, 516, 523, 543, 547, 551, 558, 565, 565n, 573, 574, 603, 607, 610, 633, 648, 652, 653, 654, 659, 665, 665n, 680, 710, 728, 736, 737, 742, 743, 746, 749, 764, 778, 779, 787, 789, 809, 815, 817, 818, 820, 821, 822, 830, 831, 842, 844, 855, 1002, 1077; — -ı sâbık, 459; — -ı sadrü'l-vüzerâ, 193, 265; — -ı serdâr/serdârî, 318, 318n, 355; — -ı Şeyhülislâm, 624; — -ı vezâret, 382; makām-ı —î, 330; mansıb-ı —î, 173, 331; —lık, 92, 94, 286n, 335, 369, 478, 489, 926, 953

kâ'inât, garâ'ib-i —, 3; düstûr-i 'amel-i —, 333; herze-vekîl-i —1035; havâdis-i — ahvâlini yazan kitâblar, 983n; — -ı cev, 517

Kakheti ⟨Gürcistan kırallıklarmdan⟩, — Kıralı, 306n, 618n; — Kırallığı, 306n, 618n

Kakur, 306n; — Hâkimi, 306

kâkül, 870

kal'a (ayrıca bkz. kılâ'), 17, 20, 26, 29, 30, 32, 34, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 55, 56, 57, 58, 67, 72, 74, 76, 77, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 90, 96, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 134, 135, 139, 140, 141, 147, 148, 150, 153, 154, 171, 172, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 198, 201, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 232, 237, 238, 242, 269, 270, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 284, 285, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 309, 321, 323, 324, 325, 327, 339, 340, 341, 342, 344, 351, 355, 366, 367, 368, 370, 377, 380, 384, 388, 391, 414, 417, 418, 421, 434, 463, 465, 466, 467, 486, 487, 515, 530, 539, 576, 585, 594, 599, 605, 612, 621, 626, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 637, 641, 645, 648, 650, 663, 665, 676, 677, 688, 690, 691, 694, 706, 715, 731, 747, 750, 757, 758, 759, 761, 764, 765, 769, 782, 794, 800, 801, 802, 805, 823, 835, 845, 850, 851, 856, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 866, 867, 868, 870, 871, 873, 874, 876, 877, 878, 882, 884, 888, 891, 893, 894, 895, 898, 899, 901, 902, 904, 906, 910, 911, 912, 915, 916, 939, 943n, 945, 946, 949, 951, 964, 965, 969, 1000, 1005, 1014, 1015, 1019, 1020, 1023, 1024, 1033, 1040, 1063, 1064, 1065, 1066, 1068, 1069; ahâlî-i —, 107, 211, 225, 282; ahvâl-i —, 208; aşağı —, 860; bâb-ı —, 279, 303; beden-i —, 308; binâ-i —, 465, 486, 649, 706, 1024; bîrûn-ı —, 297; büyük —, 297, 298; cânib-i —, 282, 283, 299; cevf-i —, 300; cidâr-ı —, 303, 309; dâhil-i —, 230, 417, 916; der-i —, 283; derûn-ı —, 307, 382, 417; dış —, 205; dil-i —, 308; ehl-i —, 154, 273, 279, 281, 283, 298, 302, 303, 306, 384, 780; fasl-ı —, 285; ferâz-ı —, 298; feth-i —, 46; hafaza-i —, 284; halâs-ı —, 306; harbî —, 191; havâlî-i —, 301; havme-i savma'a-i —, 297; iç —, 77, 108, 109, 110, 205, 339, 341, 521, 570, 581, 585, 597, 605, 630, 688, 911, 916, 1051; içeri —, 45, 632; küçük —, 1024, 1029, 1029n; kavm-i —, 300, 310; makâlîd-i —, 273; meşhûr —, 851; metîn —, 148, 186, 851, 901, 909, 910, 945, 948, 1069; muhtasar —, 86, 96; mu'teber —, 851; müstahfızân-ı —, 297; müstahkem —, 76; pîrâmen-i —, 269; pîşgâh-ı —, 281, 282, 967; pîşgâh-ı

bûb-ı —, 868; sa'b ve muhkem —, 91; sûha-ı —, 277, 301; semt-i —, 283; sevâd-ı —, 274; sökkûn-ı —, 277; tahte'l- —, 221; taraf-ı —, 304; taşra —, 912, 916, 979; terkîb-i —, 303; teshîr-i —, 310; teslîm-i —, 273, 284; ufk-ı —, 283; vasf-ı —, 862; zâhir-i —, 306; zîr-i —, 310, 919; — ahvâli, 216, 219, 221; — altı, 168, 205, 213, 518, 901; — aşırı, 207; — bedeni, 591; — berâberi, 55; — binâsı, 77, 83, 198, 650, 706, 730, 863, 1021, 1022, 1024, 1026, 1033; — cânibi, 215, 414, 701; — cidârı, 230; — dâmeni, 115; —dan el çekmek, 91; — dibi, 90, 208, 532, 1067; — dîvârı/dîvârları, 216, 645, 972; — ehli, 206; — ensesinde, 108; — erbâbı, 322; — etrâfı, 149, 216, 221, 757, 894; — fethi/fetihleri, 116, 150, 760, 1020; — -gîrlik, 273, 929, 963; — -güşâ, 285; — hâli, 219, 1026; — halkı, 67, 202, 213, 216, 218, 284, 1062; — -i 'atîk, 307, 309; — -i bî-misâl, 108; ahvâl-i binâ-i — -i cedîd, 1024; — içi/içinde/içine, 686, 731, 892, 1069; — ihdâsı, 465; — -i kebîr/kebîre, 298, 300, 301; — 'imâret ve binâ itmek, 465; — imdâdı, 631; — -i muhkem, 130; — -i sagîre, 26; — -i süst-bünyân, 276; — -i üstüvâr, 128; — -i Vezîr, 21; — -i za'îfü'l-erkân u süst-bünyân, 300; — -i zîr, 860; — kapusu, 95, 190, 463, 758, 759, 939, 968; — karşısı, 211, 866, 945; — kurbı, 57, 95, 111, 134, 298, 532, 757, 1024, 1065; —lar, 27, 40, 41, 50, 56, 57, 85, 91, 92, 134, 141, 152, 202, 205, 239, 270, 277, 324, 328, 337, 342, 344, 350, 354, 366, 367, 418, 423, 458, 466, 467, 473, 480, 490, 567, 607, 650, 689, 769, 823, 843, 849, 884, 894, 898, 902, 903, 906, 909, 921, 927, 950, 1022, 1025, 1027, 1065, 1067; —lar binâsı, 1024; — -mânend, 430; — mânendi, 764; — masrafı, 1024; — miftâhı, 228, 621, 918; — muhâfazası, 115, 116, 141, 153, 692, 761; — muhâsarası, 192, 648, 880; — mukâbelesi, 939; — müstahfızları, 274; —nın dolması, 214, 877; — rehni, 55, 222, 227; — satın almak, 473; — semti, 414; —sız yer, 886; — ta'mîri, 229, 775, 808, 811; — teshîri, 203; — virmek, 645; —ya kapanmak, 68, 398, 951; —ya karşı, 218, 645; — yapmak, 643; —ya yardım komak, 80; — yeri, 1024; kadîmî — yeri, 77; —yı boşaltmak, 805; — yıkındısı, 702; —yı müceddeden binâ, 688; —yı teslîm itmek/ virmek, 80, 600, 805, 898; — zâbiti, 48; — zabtı, 463

Kal'a-i Gâzî ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Kal'a-i Sultâniyye, 273

Kal'a-i Vezîr, 21

KALÂVUN, bkz. Yûsuf Paşa, Kalâvun —

kalb (ayrıca bkz. kulûb), 119, 136, 386; 'an-samîmi'l- —, 324; kaviyyü'l- —, 214, 693, 698; kuvvet-i —, 209, 327, 510, 666, 892, 895, 935, 969, 975, 996; mir'ât-ı —, 54; pîşgâh-ı —, 386; za'f-ı —, 657, 965; zahr-ı —, 615; za'îfü'l- —, 36, 300, 302; — -i 'asker, 281, 386, 528, 533; — -i hadîd, 271; — -i Pâdişâhî, 115, 811; — -i 'âşık/'uşşâk, 164, 457; matbû'-ı — -i Vezîr, 363; —ler, 281, 387, 415, 416, 879

kalbur, topdan —a dönmek, 1076

kalçın, 'abâ/'abâdan —, 218

kaldırım, — taşları, 996

kalem, 143, 258, 616, 680, 711, 993, 1059, 1060; âsâr-ı —, 161, 181, 233, 236, 453, 505, 523, 540, 541, 615, 624, 661, 662, 673, 683, 697, 710, 711, 712, 726, 732, 752; ehl-i —, 29; erbâb-ı —, 888; rüsûh-ı —, 24; serî'ü'l- —, 1002; —e getirmek, 325; — gibi 'alem, 455; —i mazbût olmamak, 770; —ine sahî, 700; — -rev, 299

KALENDER PAŞA, Câmi'-i Cedîd binâsına emîn, 470; vezâret verilmesi, 470

Kalenderhâne Medresesi (İstanbul'da), 312n, 357; — pâyesi, 375, 501

kalenderî, 993; bahş-ı —, 1036

KALENDER-OĞLU MEHEMMED (Celâlî'den), 368, 371, 372, 380, 382, 383, 384, 389, 390, 391, 398, 399, 400, 401, 403, 407, 408, 409, 411, 420, 470n, 710; Kuyucu Murâd Paşa karşısında yenilip kaçması, 403-404; — ahvâli, 407; — 'askeri, 402; — bölüğü, 408; — dâmı, 390; — inhizâmı, 409; — seferi, 422; — Vak'ası, 405; — yolu, 406

Kaliakra, bkz. Kelgra ⟨Kaliakra⟩

kalîçe, ibrişim —ler, 579

Kalime (Temenos Nâhiyesi'nde derbend), 934

kalkan, göbeği zer-nişân —, 90; bir darbdan birkaç —ı delmek, 827; —lar, 90; — mi'yârı, 232

Kalkandelen, 373; — hâsları, 482

kallâş, 303, 731, 959, 1036; miyân-ı —ân; — -ı rûzgâr, 953n; —lık, 925

Kalugeran ⟨Călugăreni⟩, — başı, 74; —Derbendi, 75, 76, 84; — Köprüsü, 75

kalyete/ler, 429, 438, 443, 462, 463, 626, 881, 1075

kalyon, 50, 430, 437, 442, 443, 466, 696, 743, 856, 858, 864, 877, 886, 887, 889, 890, 901, 921, 932, 940, 961, 968, 975, 1006, 1025, 1026, 1028, 1037, 1038, 1039, 1040, 1062, 1073, 1075, 1076; 'azîm — , 883, 1038; 'azîm ü mehîb — , 1038; harbî —, 437, 442, 463, 779, 921n, 1075; kal'a-misâl —, 903; kûh-misâl —, 430; patrona —, 1073; — 'askeri, 1040; —lar, 62, 430, 437, 438, 443, 466, 903, 932n, 943, 1006, 1007, 1038, 1039, 1040, 1062, 1073, 1075; 'azîm —lar, 437; kûh-peyker —lar, 430; yüksek —lar, 86; küffâr —ları, 448; küffâr-ı hâk-sâr —ları, 971; harbî küffâr —u, 921; kâfir —u, 543; korsan —u, 1076; küffârın patrona —u, 1073; küffâr kapudanı —u, 1073

Kamame, 431

Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩, 536, 536n, 741, 1039, 1065, 1067; — Kal'ası, 1067

Kamanitse ⟨Kamianets-Podilskyi⟩, bkz. Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩

Kamarburnu (Kandiye civârında derbend), 920; — yolu, 920

kamer, devr-i —, 5; gurûb-ı —, 532, 873; tefâvüt-i —iyye, 5; — münhasif olmağa başlamak, 707

kāmet, 225; reşâkat-ı —, 674; tûl-i —, 997; elif —in kıyâm itmek, 162

Kamianets-Podilskyi, bkz. Kamaniçe ⟨Kamianets-Podilskyi⟩

KÂMİLÎ (Ca'fer Efendi'nin mahlası), bkz. Ca'fer Efendi, Şeyh —

KÂMRÂN BEY (Rüstem Hân'ın elçisi), 763, 765

kamu, 890n

kan, kızıl —, 628; kızıl —a boyanmak, 934n; —a gark olmak, 87; — ağlamak, 562; — dökmeğe meyl, 685; — dökülmek, 983, 983n; hazret-i Yahyâ-yı mazlûmun —ı için, 602; Pâdişâh-ı mazlûmun —ı için, 602; nâhakk yere nice —lara girmek, 681; —lı esvâb, 86

Kan (Erzurum civârında karye), 676; —'ın harmânları, 676

KAN MEHEMMED EMÎRZE, 1068

kanâ'at, 12, 30, 102, 232, 263, 268, 606, 851, 853, 893, 999, 1043, 1055

kanâdîl, 510

kanat/kanad, 637; kolumuz —ımız kesr eylemek, 361; —lar, 635, 830n; kol — olmak, 420

kanâtır, — -ı müte'addide, 573

kanca, —lar, 486

Kandehar, 681

Kandıra, — ilhâkı, 197

kandîl (ayrıca bkz. kanâdîl), — -i hayât, 374; ihmâd-ı — -i hayât, 374; —ler, 440

Kandilli-bağçe, 734

Kandiye, 865, 868, 898, 900, 901, 903, 911, 917, 918, 922, 927, 928, 929, 935, 937, 938, 939, 940, 941, 943, 944, 945, 949, 961, 962, 977, 999, 1005, 1015, 1024, 1033, 1039, 1057, 1075n; Hisâr-ı —, 938, 944, 972; hisâr-ı üstüvâr-ı —, 1021; muhâsara-i —, 929, 963, 1018; tedbîr-i muhâsara-i —, 919; vasf-ı Hisâr-ı —, 945; — beyi, 847; — cânibi, 927; — cenerali, 903, 935; — etrâfı, 921, 949, 999; — fethi, 944, 1006; — halkı, 1040; — Hisârı, 920, 963, 965; — hudûdu, 933; — Kal'ası, 899, 909, 920, 922, 928, 931, 935, 939, 1015, 1022; — keferesi, 932, 938; —

kurbı, 1022; — küffârı, 931, 966; — muhâsarası, 933, 943, 990, 1005, 1013; — mukâbelesi, 1024, 1029; —'nin muhâsarası, 930; — Sahrâsı, 928; — tarafı, 928, 945; — üzerine sefer, 929; — yolları, 920

Kangırı, 246, 385, 580; — beyi, 938; — Sancağı, 969

Kanije ⟨Kanizsa⟩, 171, 186, 187, 192, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 209, 212, 221, 227, 229, 230, 288, 368, 1050n; ahvâl-i —, 204, 226; cânib-i —, 184; Hisâr-ı —, 186, 200, 201, 204, 206, 213; — ahâlîsi, 230; — beylerbeyiliği, 371; — beylerbeyisi, 228, 350, 465, 489, 499, 738; — cânibi, 337; — defterdârı, 219; — Eyâleti, 189n, 198, 201, 471, 498, 1050, 1050n, 1060; — fethi, 185, 200, 233, 258, 368; — finâsı, 230; — Hisârı, 186, 200; — imdâdı, 187; — Kal'ası, 191; — kurbı, 202; — kuşatması, 189n; — küffârı, 156, 184, 185; — muhâsarası, 191-192, 202, 227; — Sahrâsı, 186; — semti, 338; — serhaddi/serhadleri, 367, 489, 531; — tarafı, 204; — yılı, 426

Kanizsa, bkz. Kanije ⟨Kanizsa⟩

Kanlı Kastel (Temenos Nâhiyesi'nde Kalime Derbendi'nde), 934, 934n

KANSALLARİYUS (Osmânlı tarafı ile söyleşmek için Kamaniçe Kal'ası'ndan çıkan Leh vekîli), 1067

KANSU BEY/PAŞA (Ümerâ-i Mısır'dan), 399, 400n, 415; Yemen Eyâleti'nin verilmesi, 679; Yemen Beylerbeyi, 724, 725; Ankara Beyi, 938; Vezîr, 938

kantâr, 56, 187, 217, 219, 306, 339, 517, 666, 787, 856, 874, 881, 916, 918, 945

kantara (ayrıca bkz. kanâtır), 298; — -i fenâ, 541

KANTEMÜR MÎRZÂ/HÂN/PAŞA, Tatar mîrzâlarından, 527, 535; Özi ve Silistre Eyâleti'nin verilmesi, 535; Silistire Paşası, 536, 538, 575, 578, 651, 666, 667, 708, 779, 780, 781; Karahisâr Sancağı'nın verilmesi, 784; katlı, 784; — karındaşları, 607; — mu'âveneti, 666

kānûn (ayrıca bkz. kavânîn), 19, 41, 335, 433, 709, 722, 755, 760n, 882; ber-vefk-i —, 456; bi-hasebi'ş-şer' ve'l- —, 246, 612; hılâf-ı —, 381, 702, 722, 1053, 1073; muhâlif-i —, 162; —a muhâlefet, 709; —a ri'âyet, 1053; — -ı derûn, 271; muvâfık-ı — -ı hümâyûn, 180; — -ı kadîm, 294, 312n, 558, 569, 722-723, 993, 1053; mugâyir-i — -ı münîf, 723; — -ı selâtîn-i Âl-i 'Osmân, 176; —lar, 1053; yeni —lar, 558; tertîb-i cüyûş —ları, 991; ecdâdı —u, 826; mahâdîm-i kirâm —u, 725; serhadd kullarının —u, 1053; tabî'at —u, 364; vire —u, 760, — üzre, 28, 42, 66, 67, 84, 107, 141, 155, 292, 354, 372, 393, 431, 432, 433, 449, 450, 458, 479, 486, 489, 507, 545, 584, 604, 629, 634, 646, 718, 729, 737, 742, 746, 771, 785, 799, 826, 910, 931, 992, 1049, 1078

KĀNÛNÎ, bkz. Süleymân I, Sultân — Hân

kaplubağa, 38

kapluca, 353

Kapluca ⟨Medresesi⟩, (Burusa'da), 373

Kapornak ⟨Kapornak/Krplivnik⟩, 191

Kaposvár, bkz. Kapoşvar ⟨Kaposvár⟩

Kapoşvar ⟨Kaposvár⟩, — Hisârı, 202

kapu, 16, 26, 28, 30, 37, 44, 46, 61, 95, 102, 108, 136, 140, 187, 190, 224, 228, 232, 237, 249, 299, 304, 306, 344, 354, 383, 420, 429, 463, 469, 486, 505, 507, 534, 550, 552, 553, 555, 556, 562, 566, 578, 590, 591, 637, 645, 682, 688, 741, 757, 758, 759, 775, 785, 816, 818, 827, 839, 842, 861, 862, 867, 874, 888, 917, 931, 934n, 939, 968, 986, 988, 993, 997, 1030, 1051; demür —, 842; harâbe —, 237; iç —, 552, 553; küçük —, 90; müstakill —, 650; orta —, 913; tahta —, 140; uğrun —, 88, 109, 208, 209, 216, 218, 583, 597, 658, 865, 972; — kethudâsı/kethudâları, 149, 247, 410, 480, 587, 660, 842, 1031, 1063; — kullesi, 873, 876; —lar, 28, 204, 208, 252, 299, 463, 548, 549, 550, 552, 582, 585, 589, 594, 597, 598, 631, 663, 676, 692, 733, 860, 863, 894, 918, 965, 985, 998, 1072; hurde —lu, 694; — mukâbelesi, 46; — olmak, 876, 981; paşalar —su, 787; rişvet —su, 600, 993; —su mükemmel, 407, 420, 441, 617, 1078; — oğ-

lanı, 1047; —ya çıkarmak/çıkmak, 785, 883, 1046; —yu penâh idinmek, 780

Kapu, 555, 556, 557, 561, 576, 581, 601, 715, 739; — halkı, 256, 449, 785

Kapu Ağası, 98, 138, 243, 247, 250, 254, 291, 293, 361, 565, 606, 810, 1014; katl-i —, 565; — katli, 254

kapucu, 63, 116, 140, 247, 251, 252, 569, 922, 956, 1014; —lar, 16, 139, 169, 410, 552, 578, 841, 911, 964, 1027; —lar kethudâsı, 15, 69, 73, 74, 92, 126, 138, 249, 256, 264, 266, 291, 315, 323, 369, 372, 476, 578, 579, 593, 617, 654, 723, 739, 742, 748, 750, 757, 760, 766, 766n, 784, 796, 810, 842, 853, 881, 882, 883, 953, 1048, 1058; —lar Odası, 578, 1008, 1030

kapucubaşı, 8, 43, 60, 141, 247, 252, 296, 322, 342, 361, 456, 507, 555, 565n, 578, 586, 591, 593, 606, 630, 707, 729, 812, 891, 936, 1024, 1025, 1077; baş—, 330; zorba —, 719; —lar, 8, 93, 127, 174, 266, 424, 584, 595, 647, 671, 742, 796, 1022, 1026; —lık, 255, 565n, 593, 666, 924, 1072; —lık emri, 231; —lık mansıbı, 523

kapudan, 41, 94, 140, 155, 170, 222, 254, 257, 261, 292, 294, 319, 322n, 360, 361, 365, 366, 378, 391, 410, 412, 429, 430, 437, 438, 442, 443, 448, 456, 462, 463, 464, 499, 500, 519, 521, 528, 529, 543, 545, 547, 568, 570, 576, 593, 603, 606, 608, 609, 611, 622n, 626, 627, 648, 649, 650, 651, 668, 669, 679, 680, 696, 708, 713, 727, 729, 736, 743, 745, 752, 754, 757, 758, 760, 764, 779, 787, 796, 800, 802, 804, 821, 829, 833, 836, 837n, 840, 844, 850, 858, 886, 894, 895, 896, 899, 900, 903, 905, 908, 910, 915, 918, 921, 926, 927, 931, 936, 938, 940, 946, 947, 948, 953, 957, 961, 962, 966, 971, 983, 1000, 1007, 1008, 1009, 1015, 1016, 1017, 1018, 1020, 1023, 1026, 1027, 1028, 1031, 1032, 1034, 1037, 1040, 1054, 1056, 1060, 1072, 1073, 1075, 1076, 1078; baş—, 350; bellü başlu —, 879; ikinci —, 552; mu'teber —, 941; müte'ayyin —, 918; üç fenerli —, 788; üçüncü —, 552; yarar —, 342; yarar nâmdâr —, 900; — gemisi, 430, 627; kal'a —ı, 26, 948; Patrona —ı, 961; — -ı cedîd, 940; — -ı deryâlık, 322n; — -ı kiver-gûşû, 50; — -ı sâbık, 708; — -ı zî-şân, 359, 855; mansıb-ı —i, 362, 896, 922; — kā'im-makāmı, 322, 322n; —lar, 170, 225, 240, 342, 367, 371, 429, 473, 651, 840, 858, 879, 900, 902, 905, 906, 914, 937, 947, 949; —lık, 322, 322n, 354, 362n, 448, 459, 488, 511, 523, 543, 579, 728, 764, 779, 957n, 990n, 1015, 1048, 1076; —lık mansıbı, 412, 443, 765, 808, 831, 855, 940; — Paşa, 443, 448, 462, 463, 464, 746, 788, 793, 801, 831, 858, 909, 917, 919, 921, 930, 936, 943, 944, 1008, 1015, 1020, 1029, 1032, 1037, 1060, 1061, 1062, 1073, 1075; — Paşa baştardası, 627; — Paşa kolu, 758, 802, 803; — -şüden, 459; — yedeği, 1009

Kapudan 'Ali Paşa Medresesi (İstanbul'da), 257

kapukulu, 25, 47, 59, 77, 119, 125, 126, 134, 136, 155, 169, 184, 237, 244, 252, 293, 319, 345, 349, 399, 435, 458, 478, 486, 487, 509, 547, 583, 584, 602, 655, 692, 715, 745, 755, 798, 909, 956; gönüllü —, 83; — ihtiyârları, 559, 822; — zümreleri, 400

kar, 32, 135, 151, 221, 664, 686, 820; alaca —, 170; 'azîm —, 135, 525, 664, 686, 717; dokuz karış —, 686; sâfî —, 221; vâfir —, 686; vefret üzre —, 769; — âdem kuşağına çıkmak, 221; — sâkin olmak, 222

kâr, 59, 185, 276, 304, 348, 385, 404, 435, 549, 607, 672, 880, 927, 954, 984, 988, 996, 1035; âhır-ı —, 838; 'âkıbet-i —, 282, 839, 859, 925, 978, 991, 1048; 'azîm —, 1044; bed- —, 863, 871, 877; der- —, 69, 246, 400; ednâ —, 320; encâm-ı —, 271, 282; esrâr-ı —, 132; mühimm —, 382; şîrîn- —, 384; tîz- —, 529; turfe- —, 178; umûr-ı cumhûr nizâmına halel viren —, 980; vakt-i —, 299; bî- —ân, 358; — -âzmûde, 300, 402; — -dân/lar, 202, 866, 1045; 'âkıl-i — -dân/lar, 282, 302; — -dîde, 280, 867; — -fermâ, 176, 236; — -gâh, 177, 236, 476, 734; — -ger, 149, 269, 284, 303, 320, 500, 603, 871, 942; — -gîr, 65, 148, 524, 862, 912, 1058; — -güzâr, 155, 265, 299, 399, 919; —hâne/ler, 216, 244, 433, 559; — -ı bü'l-'aceb, 246; — -ı dîn ü devlet, 3; —ı erteye komak, 993; — -ı hayr, 441; revâc-ı — -ı kabâde, 983; — idinmek, 748; — itmek, 118, 321, 361; cânına/cânlarına — itmek/eylemek, 38, 61, 318,

471, 536, 585, 905, 1020; — itmemek/eylemmemek, 87, 108, 209, 532, 663, 801, 827, 862, 1026; —lar, 989; ser—lar, 417; kendi —ları hevâsında, 1044; — u bar, 126, 158, 347, 778, 844, 862, 1042

kara, 156, 319n, 320, 366, 389, 390, 392, 459, 465, 490, 507, 667, 671, 680, 685, 686, 724, 740, 741, 746, 779, 781, 798, 801, 813, 814, 815, 835, 848, 882, 891, 900, 903, 906, 910, 921, 932, 938, 943, 944, 945, 963, 971, 1015, 1021, 1026, 1027, 1028, 1040, 1054, 1073; — cânibi, 630, 801, 814, 916; — tarafından, 152

KARA 'ABDÎ (Sultân Kethudâsı), 781

KARA 'ABDULLÂH (Sipâh meşâhîrinden), 997

KARA 'ALİ (Cellâd), 665, 989

KARA 'ALİ BEY (Serhadd beylerinden, Bosnalı Şâhîn-oğlu silsilesinden, Anadolu Beylerbeyi Lâlâ Mehemmed Paşa'nın akrabasından), 31, 79, 80, 87

KARA AHMED PAŞA (Mısır'dan ma'zûl), Bostâncıbaşı hapsine verilerek katl olunması, 770

Kara Cehennem (Küffar gemisi), 430; teshîr-i —, 429

KARA ÇÂVUŞ, Ocak'da meşhûr u nâmdâr Başçâvuş, 963; Yeniçeri Ağalığı'nın verilmesi, 1008; Yeniçeri Ağası, 1010, 1036

KARA ÇÂVUŞ, şehîd olması, 865

KARA ÇELEBİ, bkz. Hicrî Efendi

KARA ÇELEBİ-ZÂDE 'ABDÜL'AZÎZ EFENDİ (Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin'in oğlu), İstanbul Kadısı, 741, 828; Kıbrıs'a sürgün edilmesi, 745; Kıbrıs'tan geri çağrılması, 766; Rumili Kazaskeri, 988, 996; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 1021; Şeyhülislâmlık tevcîh olunması, 1038; Şeyhülislâm, 1045, 1047; müverrih, 143n, 173n, 746n, 770n, 776n, 787n, 794n, 818n

KARA ÇELEBİ-ZÂDE HÜSÂM EFENDİ, bkz. Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin

KARA ÇELEBİ-ZÂDE HÜSÂMEDDÎN HÜSEYİN (Süleymâniyye ve Edirne Selîmiyyesi'nde müderris; Şâm, Mısır, Burusa ve İstanbul Kadısı; Anadolu ve Rumili Kazaskeri), 138, 332; —'den mülâzım, 698; — mahdûmu, 731; biyografisi, 160-161

KARA ÇELEBİ-ZÂDE MAHMÛD EFENDİ (Kara Çelebi-zâde Mehemmed Efendi'nin oğlu), 731n; İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 745; İstanbul Kadısı, 829; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 765; Anadolu Kazaskeri, 828; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 896, 896n; ikinci defa Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 923, 923n; Şeyhülislâm Ebû Sa'îd Efendi'nin azli için ulemâyı toplaması, 1055; el-Kādî be-'asâkir-i Rumili sâbıkā, 996; — duhteri, 1003; —'ye dâmâd, 841

KARA ÇELEBİ-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin'in oğlu; Çivi-zâde'den mülâzım; Sahn ve Süleymâniyye medreselerinde müderris; Haleb, Şâm, Mısır, Edirne ve İstanbul Kadısı; Anadolu ve üç defa Rumili Kazaskeri), 501, 563, 828, 828n; biyografisi, 731-732*.

KARA DÂVUD-ZÂDE MUSTAFA EFENDİ, Medîne Kadısı, 235; Dâvud-zâde Mehemmed Efendi'nin babası, 570

KARA HÂCE, bkz. İbrâhîm Bey/Paşa, Kara Hâce —

KARA HÂN (gulât-ı revâfızdan), 305

KARA HASAN (Gulâm 'Ali-oğlu nâm şakîyi düşüren gāzî), 271

KARA HASAN (İstanbul'da Karagümrüğü kurbında öküz na'lbandı, Öküz Mehemmed Paşa'nın babası), 523

KARA HASAN AĞA (Yeniçeri Ocağı'nda Küçük Çâvuş), 342, 844

KARA HASAN AĞA-ZÂDE, Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 1048

Kara Hasan Gediği, 405, 406

* Burada Kâtib Çelebi, Kara Çelebi-zâde Mehemmed Efendi'yi, muhtemelen oğlu Mahmûd Efendi ile karıştırarak, yanlışlıkla "Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi" adı altında zikretmiştir.

KARA HAYDAR (Anadolu vilâyetinde gezüp yollarda kârbân bozan harâmî), 952

Kara Hersek, — beyleri, 201

KARA HERSEK, bkz. Hersek Matyaş ⟨Matthias⟩

KARA KETHUDÂ, 996, 998

KARA MAHMÛD (Ebussu'ûd Efendi'den mülâzım; müderris; Kefe, Mar'aş, Kütahya, Gelibolu ve Tırablus-Şâm'da kadı), biyografisi, 144-145

KARA MEZAK, Ocak ağalarından, 557; Başçâvuş olması, 557; Turnacıbaşı, 580, 584; —'dan menküldür ki, 560

KARA MÎRÂHÛR (Katledilen sipâhî serkeşlerinden), 381

KARA MUSTAFA (Üsküb Alaybeyi), 917

KARA OĞLAN (Serdengeçdi), 638; şehîd düşmesi, 663

KARA SA'ÎD (Celâlî re'îslerinden), 246, 380, 398, 399, 400, 401, 403, 420; — bölüğü, 364

KARA SA'ÎD (Hânkâh Medresesi'nde müderris, *İsti'âre Risâlesi* şârihi), biyografisi, 502-503

KARA YAZICI 'ABDÜLHALÎM (Ser-i eşkıyâ), 171, 172, 173, 173-174n, 193, 194, 230, 250, 379, 380; ölümü, 231; — birâderi, 296, 355, 380; — zemânı, 402, 421

KARA YILAN-OĞLU (Konyalı zorbabaşı), 747

KARAAĞAÇ KĀDÎSI, katli, 747

Karabağ, 278, 297, 320, 619; — hudûdu, 619

KARABAŞ EFENDİ ⟨Karabaş 'Abdurrahmân⟩, (Sultân II. Osmân'ın hâcesi 'Ömer Efendi'nin birâderi, vâ'iz), Mekke Kazâsı emri gönderilmesi, 548

KARABATAK BEY, Koron sükkânından firkate re'îsi, 858, 859; Malta gemilerince giriftâr olması, 1054; bir büyük kâfir ile tebdîl olunarak serbest kalması, 1054; sancak verilmesi, 1054

KARACA AHMED EL-HAMÎDÎ (Haydar Paşa, Sahn, Edirne'de Câmi'-i 'Atîk, tekrar Sahn, Eyyub, Edirne dârü'l-hadîsi, Edirne Bâyezîdiyyesi Müderrisi; Ağros, Selânik, Manisa, Kudüs Kadısı), biyografisi, 481

Karaca Ahmed Tekyesi, 481

Karacadağ, — menzili, 797

karaçı, 1064

Karadeniz, 41, 464, 490, 498, 511, 525, 528, 568, 603, 606, 611, 622n, 626, 628, 651, 667, 708, 728, 788, 813, 831, 846, 903, 980; — donanması, 606; — kenârı, 839; — kenârları, 498; — sâhili, 465; — seferi, 821; — sevâhili, 839, 465, 740

Kara-dere (Nusaybin'de), 598

Karâfe-i Kübrâ (Kahire'de), 52, 375

Karaferye, 494; — kādîsı, 493; — Nâ'ibi, 746

KARAFERYELİ, bkz. Mehemmed Bey, Karaferyeli —

Karagümrük/Karagümrüğü (İstanbul'da), — kurbında, 445

Karaharmân ⟨Vadu⟩, 626; ceng-i —, 626; — önü, 622n, 627

Karahisâr, 245, 256, 793, 1001; teshîr-i —, 579; — alaybeyi, 938; — beyi, 793, 938; — -ı şarkī, 70, 403, 405, 410, 446, 579; —î, 495; —lı, 1011; — mütesellimi, 795; — Sancağı, 784, 969

Karahisâr-ı sâhib, 128n

Kara-kalkan ⟨Gürcistan'da, Gori civârında⟩, — beyleri, 618

Kara-kapu/Karanu-kapu/Karanlık-kapu, 630, 702, 800, 805, 807; — altı, 637; — cânibi, 800; — önü, 629; — semti, 645, 806

KARAKAŞ, bkz. Karakaş Ahmed Paşa

KARAKAŞ AHMED PAŞA, Celâlî'den, 256, 260, 319; bağışlanarak Çıldır Beylerbeyiliği'ne getirilmesi, 319; Çıldır Beylerbeyi, 320, 348; Malatya Beyi, 401, 401n, 402, 403; — lühûku, 320

KARAKAŞ BÖLÜKBAŞI, bkz. Karakaş Ahmed Paşa

KARAKAŞ MEHEMMED AĞA/PAŞA, Doğancıbaşılıktan Bosna Beylerbeyiliği'ne tayini, 449; Kanije Beylerbeyi, 465; Budun Beylerbeyi, 517, 522, 536; şehîd düşmesi, 536, 546; biyografisi, 543

KARAKAŞ PAŞA, bkz. Karakaş Ahmed Paşa

Karaknakatay (Nehr-i Turla'dan çıkan enhârdan), 1065

karakullukcu, 124, 643

Karaman, 399, 410, 482, 478, 684; 'asker-i —, 864; Eyâlet-i —, 459, 855, 957n; vilâyet-i —, 160, 855; — 'askeri, 27, 47, 57, 72, 402, 533, 535, 537, 729, 748, 761, 824, 977; — Beylerbeyiliği, 45n, 295, 419, 747; — beylerbeyisi, 20, 25, 45, 58, 77, 96, 106, 111, 119, 134, 136, 137, 398, 406, 419, 422, 447, 467, 537, 580, 603, 617, 629, 636, 657, 684, 690, 696, 706, 729, 747, 760, 793, 812, 857, 876, 910, 1042; — cânibi, 1022; — defterdârı, 424; — diyârı, 398; — Eyâleti, 128, 129, 142, 246, 256, 364, 399, 419, 422, 446, 466, 486, 567, 617, 666, 733, 735, 768, 775, 811, 842, 956, 1001n, 1006, 1054; — haddi, 390; — havâlîsi, 390; — kolu, 120; — kurbı, 101, 357, 474; — mütesellimi, 172; — paşası, 90, 768; — safları, 120; — sancakları, 740; — ümerâsı, 881; — vâlîsi, 634, 769

KARAMANÎ (Soğukkuyu İmâmı, Muslı Efendi'nin pederi), 726

KARAMANÎ MEHEMMED, bkz. Karamanî-zâde Mehemmed Efendi ⟨Âhî-zâde Mehemmed⟩

KARAMANÎ MUHYÎ ÇELEBİ, bkz. Muhyî-i Karamanî

KARAMANÎ⟨-ZÂDE⟩ AHMED EFENDİ ⟨Şemseddîn Ahmed⟩, (Ulemâdan), 161

KARAMANÎ-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ ⟨Âhî-zâde Mehemmed⟩, (Karamanî-zâde Ahmed Efendi'nin birâderi, Sahn Müderrisi), 161, 175, 394

KARAMANLI RE'ÎS, Der-i devlet'den gönderilen dört sefîne ile iki bin yeniçeriye kapudan ve başbuğ olup Değirmenlik ⟨Milos⟩'e gelmesi, 886

KARAMANLI-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Aydın Yenişehri'nde Hafsa Hâtûn Müderrisi), biyografisi, 453-454

Kara-meydân (Kal'a-i Kāhire dâmeninde vâkı' bir kazâ), 414, 416

karamürsel, 856; — gemisi, 927

karanfil, edviye-i perverde-i —, 225

KARANFİL-OĞLU, 426

KARAPENÇE, bkz. Karapençe 'Osmân

KARAPENÇE 'ÖMER, bkz. Karapençe 'Osmân

KARAPENÇE 'OSMÂN (Serhadd gāzîlerinden, Kanije savunması esnasında Tiryâkî Hasan Paşa ile Serdâr arasında mektup getirip götüren), 208*, 208n, 209, 211, 218, 221

Karapınar, 456; — kurbı

karâr, 32, 33, 37, 47, 48, 62, 66, 67, 73, 75, 76, 84, 114, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 130, 147, 148, 167, 168, 169, 170, 174n, 188, 194, 196, 203, 206, 214, 222, 230, 241, 246, 252, 273, 294, 308, 320, 321, 323, 324, 325, 330, 338, 339, 347, 351, 360, 365, 382, 386, 387, 391, 392, 396, 397, 403, 406, 417, 435, 449, 453, 462, 471, 482, 484, 499, 510, 512, 516, 529, 543, 555, 579, 607, 612, 613, 628, 654, 655, 658, 669, 679, 692, 719, 734, 746, 757, 759, 769, 778, 782, 787, 798, 804, 805, 817, 829, 836, 837, 838, 850, 852, 852n, 855, 905, 906, 914, 918, 929, 930, 942, 945, 953, 953n, 968, 1001, 1024, 1025, 1043, 1059, 1065, 1067, 1069, 1071, 1073; ber- —, 121, 122, 124, 162, 172, 271, 585, 653, 670, 671, 857, 1020; kalîlü'l- —, 458; — -dâd/dâde, 12, 110, 325, 360, 460, 471, 489, 492, 555, 669, 743, 1030, 1046; — sûretin, 837

karâr-gâh, 279-280, 283, 839, 1065

Karasi, 385

Kara-su Köprüsü (Kayseriyye Sahrâsı'nın garbında), 603

Karasu menzili, 1048

* Burada Kâtib Çelebi, Karapençe'yi, 'Ömer ismi ile zikretmiştir.

karavul, 27, 42, 44, 134, 242, 464, 487, 537, 689, 693, 763, 800, 864, 865, 866, 867, 875, 892; — 'askeri, 868; —cu kâfir, 238; — hıdmeti, 72; —lar, 39, 74, 110, 119, 167, 187, 509, 604, 646, 899, 967; yarar —lar, 110; — -misâl, 113

KÂRÇGÂY HÂN, Hânlar Hânı — (Tebrîz Hâkimi), 508, 509, 589, 590, 592, 594, 595, 596, 598, 616, 618, 619, 684; katli, 619; — 'askeri, 663; — mektûbu, 590; — oğlu, 619

kardinal, 170, 902; teshîr-i —, 902; — kethudâsı, 902

KARDİNAL (Mukaddemâ cengde esîr olup ıtlâkı recâ edilen Serdâr), 918

Karet Kostantin, 1064, 1069

KARGA-ZÂDE (Sipâhîler Kâtibi), katli, 354; — etbâ'ı, 354

kargı, 260

karı, 1058

karındaş/kardaş, 6, 18, 28, 37, 45, 47, 152, 201, 215, 261, 330, 345, 346, 347, 353, 355, 371, 380, 381, 388, 390, 403, 404, 405n, 408n, 409, 468, 601, 605, 606, 608, 610, 642, 666, 731, 780, 783, 998, 1017n, 1027, 1041, 1049, 1056; büyük —, 641; kız —, 371; küçük —, 346, 641, 768; kul —ı/ları, 20, 28, 71; Pâdişâh —ımız, 641; —lar, 601, 607

Karışdıran, 94, 247

Kâri'a (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 245n

Kārî'ü'l-Hidâye, ⟨Fetâvâ Kārî'i'l-Hidâye/el-Fetâva's-Sirâciyye, "Kārî'ü'l-Hidâye" lakabıyla tanınan Hanefî Fakihi Ebû Hafs Sirâcüddîn 'Ömer b. 'Ali b. Fâris el-Kinânî el-Mısrî'nin eseri⟩, 697

KARİH (Girid'de esir alınan küffârdan), 905

Karîn-âbâd (Bulgaristan'da), 74

Kârîzbaşı (Konya kurbında), 793

Karlıili ⟨Aetolia-Acarnania⟩, muhârebe der- —, 883; — livâsı, 884

Karmus Bana, 660

Karnataka (serhadd-i Hindistan'da), 451

KARNAZ 'ALİ EFENDİ, Bkz. Hüce-zâde Karnaz 'Ali Efendi

Karnıyarık Kal'ası, 269

Karpathos, bkz. Kerpe ⟨Karpathos⟩

karpuz, ısısı —, 206

Kars, 317, 486, 487, 676, 678, 756, 769, 812, 820, 823, 977; 'asker-i —, 305; havâlî-i —, 320; binâ-i Kal'a-i —, 486; mahmiyye-i —, 312; — 'askeri, 305, 761; — beylerbeyisi, 677, 799; — binâsı, 776; — cânibi, 786, 823; — Eyâleti, 768; — Hisârı, 486; —'ın vîrân yerleri, 775; — Kal'ası, 740; — kolu, 977; — kurbı, 756; — muhâfazası, 775; — mühimmâtı, 487; — Paşası, 575; — Suyu, 756

Kartal, — menzili, 1011

kartal, bir gürûh — safları, 201

Kartil ⟨Kartli⟩, ⟨Gürcistan kıralliklarından⟩, — Hâkimi, 498, 618, 618n; 740; — Kıralı, 306n; — Kıralliğı, 306n

Kartli, bkz. Kartil ⟨Kartli⟩

KÂRÛN, mâl-i —, 1043, 1044; hânmân-ı — -âsâ, 307

kârvân/kârbân, 280, 956; menâzil-i —, 270; — bozan harâmî, 952

karye (ayrıca bkz. kurâ), 20, 76, 94, 213, 270, 274, 279, 280, 413, 446, 460, 479, 670, 676, 694, 713, 749, 793, 812, 838, 850, 894, 904, 910, 913, 919, 920, 929, 949, 960, 961; büyük —, 587; ehl-i —, 859; harâbe —, 74; mu'azzam —, 764; — ahâlîsi, 229, 928; —ler, 59, 171, 275, 366, 368, 454, 464, 476, 479, 531, 607, 650, 659, 686, 694, 714, 750, 764, 779, 780, 823, 890, 892, 899, 903, 904, 905, 911, 921, 922, 929, 940, 946, 948, 956, 1065, 1068, 1074; bağlı bağçeli —ler, 694; serhadlerde olan —ler, 368; —ler ahâlîsi, 37; serhadde olan —ler ahvâli, 479; —ler ashâbı, 671; —ler gâreti, 927; —ler halkı, 948; —ler re'ayâsı, 938, 947; sulu bir vîrâne kâfir —si, 113

Karystos, bkz. Kızılhisâr (Karystos)

karz, — tarîkıyla, 927

kârzâr, 188, 254, 385, 532, 538, 806, 904, 940, 970; âteş-i —, 309, 782; 'azîm —, 382; meydân-ı —, 136, 275, 435, 533; müşâhede-i —533-534; şemşîr-i —, 272; tahammül-i bâr-ı girân-ı —, 306; tahammül-i evzâr-ı —, 304

kasaba (ayrıca bkz. kasabât), 192, 395, 453, 454, 456, 493, 504, 508, 573, 615, 695, 712, 744, 791, 843, 1059; latîf —, 695; — halkı, 507; —lar, 9, 454, 1066

kasabât, 59, 60, 142, 173n, 243, 260, 320, 380, 476, 580, 952; — -ı celîle, 492

kasâ'id, 495, 774; — -i efâzıl, 176

KÂSIM AĞA (Kapucular Kethudâsı), 256

KÂSIM AĞA (Yeniçeri Ağası), 255, 264, 265

KÂSIM BEY, bkz. Burun Kâsım

KÂSIM BEY (Ümerâdan), 724, 725, 731

KÂSIM EFENDİ, bkz. Kürd Kâsım

KÂSIM HÂN (Safevî Şâhı tarafından Kerkük ve Mûsul üzerine gönderilen), 599; firâr-ı —, 599-600

KÂSIM HÂN-OĞLU, 634

KÂSIM PAŞA (İskenderiyye-i Mısır Beyi), 882

KÂSIM PAŞA, Kā'im-makām tayin edilmesi, 267; Kā'im-makām, 286, 291, 292, 295, 336; İkinci Vezîr olması, 292; Bağdâd Beylerbeyi tayin edilmesi, 295, 329; katli, 328-329, 330, 331; biyografisi, 336; — sarâyı, 286

KÂSIM PAŞA-ZÂDE, — gemisi, 903

KÂSIM-I GÛN-ÂBÂDÎ, 661

KÂSIM-I LEYSÎ (Ebü'l-Kāsım b. Ebî Bekr el-Leysî es-Semerkandî), *Ferâ'idü'l-fevâ'id* (*İsti'âre Risâlesi*) adlı istiareye dair eseri ile tanınan Arap dili ve edebiyatı âlimi, 503, 503n

Kâsımpaşa, 53, 543; — Mahallesi, 82; — makâbiri, 732

Kâsımpaşa Medresesi ⟨Güzelce Kâsım Paşa⟩, (İstanbul'da), 332, 334, 356, 357

KÂSIMPAŞALI EMÎR EFENDİ, bkz. Şeyh 'Osmân (Kâsımpaşalı Emîr Efendi/Saçlı Emîr)

kasırga, 831; — yeli, 886

kasîde (ayrıca bkz. kasâ'id), 50, 101, 181, 434n; şâh-beyt-i — -i hasb-i hâl, 924; vâdî-i — -perdâzî, 661; şâ'ir-i mâhir-i — -perdâz, 102

Kasîde-i Bürde ⟨Bûsîrî'nin Hz. Peygamber için yazdığı kasîde⟩, —'ye tahmîs, 483; —'yi tahmîs, 622, 711; —'ye Türkî şerh, 52

Kasîde-i lâmiyye-i mülemma (Kınalı-zâde 'Ali Efendi'nin), —'ya nazîre, 444

Kasîde-i Münferice ⟨İnbü'n-Nahvî'nin⟩, —'ye Türkî şerh 502

Kasîde-i nûniyye (Ebussu'ûd Efendi'nin), 145

Kasîde-i Su'lûkıyye şerhi (Fâzıl 'Ali Bey'in), 434

kasr/kasır, 234, 292, 694, 742; mu'azzam —, 94; — -ı 'âlî, 318, 459, 816, 840; — -ı bâlâ, 528; — -ı bî-kusûr, 816; — -ı dil-güşâ, 840; — -ı hûrâ, 376; — -ı hümayûn, 322, 351; mukâbele-i — -ı hümâyûn, 62; — -ı Pâdişâhî, 363; — -ı sagîr, 840; — -ı Sultânî, 390, 411; binâ-i — -ı Tersâne, 459

Kasr-ı Havernak, 862

Kasr-ı Şîrîn, 701; — kurbında, 822

Kassa, bkz. Kaşa ⟨Kassa/Košice⟩

KASSÂB HÂCI (Ordubâd'a istîlâ iden şakî), 274; esîr alınması, 275; başı kesilerek cezalandırılması, 281

kassâbiyye, 432

kassâm, — 'askeri, 615

Kassandria, bkz. Kesendire ⟨Kassandria⟩

Kastamonu, 104, 246, 385, 617, 740, 809, 820, 855, 868, 937, 1042, 1046; belde-i —, 54; — 'askeri, 44; — beyi, 8, 56; — diyârı, 518; — muhâfazası, 337; — paşası, 1023; — Sancağı, 361, 46n, 79n; — semti, 1042

KASTAMONULU ŞA'BÂN EFENDİ (Küberâ-i tarîka-i Halvetiyye'den), 54, 54n

kastel, 933, 941n, 943n; —ler, 932, 933, 937; — muhâfazası, 934

Kastor/Kastori ⟨Kastro⟩, 1024, 1075; Ceng-i —, 928; — Hisârı, 1075n

Kastro, bkz. Kastor/Kastori ⟨Kastro⟩

Kaşa ⟨Kassa/Košice⟩, 895; — Hisârı, 109; — Kal'ası, 327; — memleketi, 672; — Papası, 370

Katalan, — tüccârı, 431

katana (küffâr piyâde tüfeng-endâzı), cebelü —, 32

katarât, — -ı bârân, 108, 758, 758n; — -ı kibr ü nahvet, 265

KATARINA BRANDEBURG ⟨Catherine of Brandeburg⟩, (Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩'un menkûhası), 660

katır, 129, 635, 762; —cı, 122, 124; — iştirâsı, 737; —lar, 599; — tedârükü, 737

KATIRCI-ZÂDE/OĞLU ⟨MEHEMMED PAŞA⟩, (Şakī, Haydar-oğlu perverdesi), Anadolu Beylerbeyi Çâvuş-zâde Ahmed Paşa'yı katli, 990, 990n; Denizli'de zuhûru, 1001; Gürci Nebî'yle birlik hâlinde, 1010, 1011, 1012, 1013; affedilerek Beyşehri Sancağı'nın verilmesi, 1022; Karaman Beylerbeyi, 1042; Serdâr, 1042, 1049; gadr-i —, 990; serdârî-i —, 1042

kâtib (ayrıca bkz. küttâb), 84, 88, 217, 228, 293, 354, 594, 641, 738, 739, 773, 845, 1006; serî'ü'l-kalem —, 1002; silahdâr —i, 262, 817, 1036; sipahîler —i, 354, 703, 817; sol gurebâ —i, 720; yeniçeri —i, 770, 770n; — -i sırr, 511; —ler, 27, 61, 354, 1073

KÂTİB CÜZ'Î (Sipâh zorbalarından), 246, 253; hıdmetkârları tarafından katli, 253-254

KÂTİB ÇELEBİ (Mustafa b. 'Abdullâh eş-şehîr be-Hâcı Halîfe), 7n, 11n, 18n, 23n, 46n, 52n, 53n, 66n, 81n, 99n, 103n, 104n, 106n, 110n, 117n, 127n, 145n, 157n, 160n, 164n, 165n, 173n, 174n, 175n, 181n, 208n, 227n, 243n, 255n, 257n, 258n, 264n, 266n, 272n, 289n, 290n, 291n, 306n, 312n, 313n, 315n, 318n, 321n, 322n, 334n, 343n, 344n, 357n, 361n, 372n, 393n, 405n, 437n, 440n, 451n, 475n, 503n, 513n, 514n, 521n, 548n, 551n, 557n, 567n, 569n, 570n, 571n, 577n, 579n, 586n, 600n, 615n, 618n, 623n, 626n, 638n, 654n, 659n, 663n, 665n, 668n, 678n, 695n, 699n, 717n, 726n, 727n, 731n, 752n, 753n, 761n, 770n, 773n, 776n, 794n, 806n, 814n, 818n, 819n, 828n, 829n, 834n, 837n, 846n, 847n, 848n, 850n, 873n, 890n, 897n, 926n, 931n, 958n, 990n, 1001n, 1017n, 1043n, 1047n, 1050n, 1057n, 1061n, 1063n, 1070n, 1072n, 1074n, 1075n; fakīr, 132, 165, 513, 603, 604, 620, 691, 721, 925, 932, 998, 1060; fakīr-i hakīr, 3; Hâcı Halîfe, 3; musannif, 819n; Mustafa b. 'Abdullâh, 3; müsevvid, 1071; müverrih-i merhûm, 513n; râkımü'l-hurûf, 638, 712, 755, 772, 853

KÂTİB MAHMÛD EFENDİ, — gemisi, 627

KÂTİB-ZÂDE ZEYNÎ EFENDİ (Ulemâdan), 494

kâtil, 362n, 566, 576, 577, 602, 685, 731, 995; — -i Sultân, 576, 602; —ler, 577, 578

katl, 15, 21, 30, 34, 60, 61, 63, 66, 69, 73, 92, 106, 116, 118, 121, 126, 133, 134, 138, 139, 147, 148, 152, 157, 158, 159, 165, 166, 168, 171, 172, 173, 173n, 183, 186, 229, 238, 244, 245, 248, 249, 250, 253, 254, 255, 260, 265, 266n, 267, 272, 273, 279, 281, 288, 297, 304, 312, 316, 329, 330, 331, 335, 336, 340, 341, 346, 350, 351, 354, 355, 362, 366, 378, 380, 384, 385, 388, 392, 398, 406, 407, 408, 411, 412, 414, 416, 420, 423, 427, 428, 429, 435, 447, 451, 452, 464, 465, 467, 468, 469, 470, 471, 477, 478, 522, 526, 528, 529, 530, 531, 532, 537, 543, 551, 555, 557, 558, 559, 561, 562, 564, 565, 565n, 566, 567, 569, 573, 574, 576, 576n, 577, 578, 580, 585, 588, 593, 600, 601, 602, 605, 615, 616, 630, 634, 637, 648, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 658, 659, 662, 665, 681, 684, 685, 687, 692, 693, 700, 705, 707, 708, 709, 716, 717, 718, 719, 720, 723, 724, 725, 728, 729, 730, 731, 733, 737, 738, 738n, 739, 741, 746, 747, 748, 749, 750, 752, 753, 756, 761, 766, 768, 770, 770n, 773n, 775, 781, 784, 785n, 786, 791,

792, 793, 794, 795, 796, 796n, 797, 799, 801, 801n, 802, 803, 806, 807, 808, 812, 814, 815, 821, 824, 825, 826, 829, 830, 831, 836, 837n, 839, 841, 842, 845, 846n, 848, 850, 854, 869, 900, 904, 908, 915, 922, 925, 928, 929, 936, 952, 962n, 972, 973, 977, 978, 979n, 982n, 983, 985, 986, 990, 992, 995, 996, 997, 998, 1001, 1002, 1004, 1008, 1011, 1014, 1023, 1028, 1031, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1041, 1042, 1043, 1045, 1047, 1047n, 1048, 1051, 1056, 1060, 1062, 1063, 1072, 1077, 1080; eşedd-i 'azâb ile —, 312, 529; eşedd-i siyâsetle —, 159, 380; keyfiyyet-i —, 336, 574; lüzûm-ı —, 549; mûcib-i —, 560; mübtelâ-yı —, 452; sebeb-i —, 811; siyâseten —, 304, 692, 747, 812; siyâsetle —, 601, 793, 795; târîh-i —, 267, 369; vâcibü'l- —, 411, 985, 995, 1052; vücûb-ı —, 329, 463; —den halâs, 211, 264, 559, 570, 802; —den kurtarmak, 49; —e mübâşir, 747; — -i 'âmm, 62, 85, 108, 111, 327, 656, 809, 1011; — -i esîr, 859; — -i insân, 469; kerrâtla —in îcâb eylemek, 469; — -i nüfûs, 142, 463; —i vâcib, 245, 484; — sadedinde, 391, 680

Katran (Nehr-i Şatt'ın öte kenârında karye), 749

katre (ayrıca bkz. katarât), bir — nâzil olmamak, 221; bir — su, 86; — -i âb, 300

kavâ'id, hıfz-ı —, 444; ba'zı fenn —i, 1035; — -i 'Arabiyye, 182; — -i mekr ü tezvîr, 284; — -i şer'iyye, 5

Kavak, 428, 456; — İskelesi, 427

kavak, 'azîm —, 693; — ağaçları, 694

Kavaklı, 456

KAVAKLI İMÂMI (Burusa'da Hisâr içinde imâm), 13

KAVALALI-ZÂDE 'ABDÜLVEHHÂB EFENDİ, (Top-kapusu Hârici, Sahn ve Sultân Selîm-i Cedîd Müderrisi; Medîne-i Münevvere ve Mekke-i Mükerreme Kadısı), Mekke Kazâsı'na getirilmesi, 236; biyografisi, 235

KAVAKLI-ZÂDE MEHEMMED (Zâviye-i Emîr Buhârî'de şeyh), 54; biyografisi, 13-14

kavânîn, — -i mu'ayyene, 722; zabt-ı — -i saltanat, 259

kaya, 758; kesme —, 108; metîn —, 917; yalın —, 860, 910; yalın mürtefi' —, 911

KAYA BEY (Köstendil Beyi), şehîd düşmesi, 878

KAYA PAŞA (İstanköylü Ali Paşa'nın cedd-i mâderîsi), 542

KAYA SULTÂN (Sultân IV. Murâd'ın kızı), 1017, 1017n

Kaygan-geçidi (Revân ile Tebriz arasındaki menzillerden), 762n

kaygu/kayu, 'âlemi —lu itmek, 250; başı —su, 135, 627

kayık/kayığ, 139, 166, 412, 427, 428, 459, 529, 556, 567, 585, 598, 736, 741, 795, 839, 922, 965, 1036; başka —, 795; gayri —, 529; sumbeki —ı, 507; —lar, 47, 262, 365, 556, 640, 813, 885, 900, 949, 1015; hâssa —lar, 459; hurde —lar, 891; — tedârükü, 556

KAYIKÇI MUSTAFA (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

kayın-ata/kayın-baba/kayınpeder, 101, 163, 163n, 357, 444, 570n, 584, 584n

Kayış-pınarı, 1012

Kayser, 326, 346, 709; —lik, 346; —lik emri, 346

Kayseriyye, 194, 230, 364, 404, 439, 502, 601, 603, 604, 605, 624, 679, 747, 937; — beyi, 537; — cengi, 730; — etrâfı, 750; — Kazâsı, 333, 502, 1047; —li, 333; — mâlı, 679; — Sahrâsı, 174n, 194, 603, 605; — sâkinleri, 194; — semti, 713

KAYSERİYYELİ EMÎR, bkz. Abaza Şeyhi ⟨Seyyid 'Abdurrahîm-i Bayramî⟩

KAYSERİYYELİ ŞEYH, bkz. Abaza Şeyhi ⟨Seyyid 'Abdurrahîm-i Bayramî⟩

Kaytâs (Deli Hüseyin Paşa'nın atı), 900

KAYTÂS AĞA, 1068

kaz, 33; —lar, 191

kazâ ⟨Allâh'ın takdîri, mukadderât⟩, 140, 140n,

508, 508n; celâd-ı —, 157; dest-i —, 374; hükm-i —, 750, 810; kilk-i —, 179; sihâm-ı —, 299; tîg-ı —, 282; — vü kader, 157, 271, 282, 314, 433, 434, 921n, 1036; —ya rızâ, 15, 113, 235, 493, 778

kazâ ⟨hüküm⟩, fermân-ı — -cereyân, 93, 526; — -i âsmânî, 280, 299, 464

kazâ ⟨istemeden meydana gelen, zararlı iş⟩, —râ, 42n; — savulmak, 1046; —ya uğramak, 183; —yla, 1015

kazâ ⟨kadılık⟩, 97, 192, 295, 393, 414, 483, 492, 493, 494, 572, 888, 958; mansıb-ı —, 130, 1014; meslek-i —, 13; semt-i —, 11, 233, 333, 334, 393, 492, 592; tarîk-ı —, 673, 741, 751; vücûd-ı —, 476; —dan ferâgat, 1071; —lar, 51, 131, 144, 178, 196, 197, 233, 312n, 313, 331, 357, 375, 395, 438, 439, 444, 451, 461, 483, 492, 493, 494, 502, 512, 541, 612, 623, 673, 682, 698, 711, 732, 751, 843, 1059, 1070n, 1077

Kazak, 490, 530, 531, 532, 534, 539, 568, 609, 627, 651, 667, 708, 813, 814, 815, 843, 851, 1039, 1062, 1063, 1065, 1068; cânib-i —, 490; diyâr-ı —, 839; firâr-ı —, 835; inhizâm-ı —, 528, 626; istîlâ-i —, 464, 527, 611; mürâca'at-ı —, 1063; tabur-ı —, 531; tüfeng-endâz —, 606; — ahvâli, 498; — 'askeri, 1065, 1068; — beyleri, 1064; — def'i, 728; — eşkıyâsı, 392, 465, 490, 491, 498, 511, 539, 611, 649, 652, 666, 667, 784, 813, 815, 839; — forsa, 627; — hatmanı, 1063n; — kâfirleri, 568; —lar, 529, 667, 708, 1068; — şaykası/şaykaları, 464, 527, 528, 568, 650, 651, 750, 814; — taburu, 532, 813; — tâ'ifesi, 525, 532, 628, 980, 1031; — tüfeng-endâz, 608; — vilâyeti, 1067

kazan, 358

KAZANCI-OĞLU (Şakî), 588

kazâyâ, cism-i —, 698; — defteri, 232

KAZGAN HÂN-OĞLU, başı kesilerek öldürülmesi, 619

kazık/lar, 72, 149, 756, 912

Kazıklı, — menzili, 737

kazıyye (ayrıca bkz. kazâyâ), 6, 159, 271, 304, 321, 424, 432, 465, 585; re's-i —, 413; —ler, 558

Kazlıgöl, — çerâgâhı, 42

kazma, 358, 608, 650, 757, 800, 856

KAZVÎNÎ, bkz. Hatîb el-Kazvînî

KAZZÂZ 'ALİ (Sipâh zorbalarından), 253

KAZZÂZ AHMED (Harem'den çıkma müteferrika, Gürci Nebî'nin yandaşlarından), 1011, 1012, 1013; Akşehir'de yakalanarak İstanbul'a getirilmesi ve Parmak-kapu'da salb olunması, 1014

Kazzâzhâne ('İvaz Paşa) Medresesi (Bursa'da), 98, 257

kebâb, misâl-i — eylemek, 861

KEBEC MEHEMMED (Celâlî re'îslerinden), 399

KEBÎRÎ MEHEMMED EFENDİ, Galata Kazâsı'nın verilmesi, 795

Kebrîn Boğazı, 701

Kecskemét, bkz. Keşkemed ⟨Kecskemét⟩

Keçova, 695

kefâlet, 329n, 902

Kefalonya ⟨Kephalonia⟩, 696, 884, 1075; — Boğazı, 696

Kefe, 497, 525, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 666; ehl-i —, 609; Sahrâ-i —, 609; — beylerbeyisi, 403, 529, 606, 650, 813, 839; — 'askeri, 843; — cânibi, 575, 667; — diyârı, 235; — etrâfı, 767; — Eyâleti, 650, 786; — Fetvâsı, 144; — kādîsı, 129; — Kal'ası, 606, 608, 609; — Müftîsi, 129; — şehri, 609; — varoşu, 606; —vî, 505

kefen, 63, 374

kefere (ayrıca bkz. küffâr), 53n, 56, 121, 122, 125, 167, 464, 709n, 835, 901, 921, 927, 930n, 932, 938, 963, 972, 972n, 973n, 1050; bakī —, 949; bakıyyetü's-seyf —, 109; çok —, 56; ecnâs-ı —, 326; — -i âteş-feşân, 122; — -i Efrenc, 519; — târîhleri, 525

KEFEVÎ HÜSEYİN EFENDİ (Fâtıma Sultân, Sahn ve Süleymâniyye Müderrisi; Kudüs ve Mekke Kadısı), 494; biyografisi, 235-236

kefîl, 519, 554, 648, 902, 1016

Kefre, 467

Kefr-i zemân, 685, 797

Kehf (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), bkz. Sûre-i Kehf

kehf, — -i sengîn, 868

kelâm, 99n, 711; fenn-i —, 358; 'ilm-i —, 164; —î, 165n; mesâ'il-i gāmıze-i —iyye, 433

kelâm, 57, 69, 73, 122, 123, 352, 250, 254, 268, 306, 326, 338, 346, 356, 510, 542, 577, 818, 834n, 996, 1057; âhır-ı —, 415; bast-ı —, 484; cümle —, 925; feth-i —, 383, 642, 723; halt-ı —, 721; hâsıl-ı —, 720; hatm-i —, 526, 610, 721; hulâsa-i —, 609; ibtidâ'-i —, 88; manzûme-i —, 144; me'âl-i —, 995; mesmû'ü'l- —, 71; muhâvere-i —, 312; muntazamü'l- —, 1052; nâ-sezâ —, 512; nâ-şâyeste —, 512; nice —, 436, 1030; nuhbe-i —, 246; sâhib-i —, 449; salâbet-i mâlâ- —, 271, 888; sevk-i —, 115, 337, 353, 449; tatvîl-i —, 1014n; — -ı bârid, 168; — -ı cânibeyn, 436; — -ı dil-pezîr, 115; — -ı hâm, 58; — -ı lağv-ı bî-ma'nâ, 333; — -ı nâ-savâb, 300; — -ı Pâdişâhî, 488; — -ı Vezîr, 93

Kelâm-ı kadîm (*Kur'ân-ı Kerîm*), 548

Kelâş ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

kelb (ayrıca bkz. kilâb), 387, 461, 470; nebbâh-ı — -âsâ, 304; zehir yutmuş —e dönmek, 212; — -i münhemik, 384

KELB-İ 'ALİ HÂN Afşar Hânı, 768, 775; Revân Hâkimi, 800

kelek, 617, 631, 632, 647, 812; —ler, 632, 635, 687, 688, 701; — tulumları, 702

KELENDER-UĞRUSU, Sübaşı Kethudâsı, 561, 562; Yedikulle'ye kapatılması, 577; katli, 578

Kelgra ⟨Kaliakra⟩, 626; — Burnu, 568, — Limanı, 622n, 626n, 627

kelle, 9, 26, 327, 403, 466, 467, 534, 588, 861, 869, 900, 902, 916, 923, 1004; vâfir —, 532; — -germ, 856; — -i bî-devlet, 157; —ler, 214, 247, 285, 387, 934n; — -pûş, 424

Kemâh, 280, 768

kemâl, 53, 144, 358, 481, 543, 698; ehl-i —, 827; istifâza-i envâr-ı 'ilm ü —, 54; kesb-i —, 439, 541, 572, 592; tahsîl-i —, 13, 51, 132, 234, 376, 453, 481, 495, 504, 661, 674; tekmîl-i —, 132; 'unvân-ı —, 22; —ât, 131; —de olmak, 398, 441, 466, 609, 841, 1003; her —den behre-mend olmak, 100; —e irmek, 59, 314, 398, 1030; — -i zâhir ü bâtın, 455; —in bulmak, 844, 1042; — mertebe, 194, 412, 826, 862, 873, 1025

KEMÂL EFENDİ, bkz. Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi

KEMÂL EFENDİ-ZÂDE İBRÂHÎM EFENDİ, İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 988; İstanbul Kadısı, 996; azli, 1014; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 1057

KEMÂL PAŞA-ZÂDE ⟨İbn Kemâl⟩, 160, 396

Kemâl Paşa-zâde Efendi ⟨makâbiri⟩, 1071

KEMÂLEDDÎN MEHEMMED B. AHMED B. MUSTAFA, bkz. Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi

KEMÂLÎ (Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi'nin mahlası), bkz. Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi

KEMÂLÎ 'ALİ EFENDİ (Kâmilî Ca'fer Efendi'nin birâderi), 503

kemân, 48, 804, 915; zih-i — -ı Keyânî, 827; —keş, 844

kemend, 253, 424, 560, 561, 562; — der-gerden itmek, 842

kemer ⟨bele takılan⟩, 268, 302, 308; mücevher —, 798; — -i mücevher, 759; gayret —in der-miyân itmek, 214

kemer ⟨mi'mârî⟩, eyvân —, 695; — -i eyvân, 695; —ler, 91; su —leri, 881

kemmûn, 463

KEN'ÂN (Tiryâkî Hasan Paşa'nın oğulluğu), 217, 218

KEN'ÂN PAŞA, vüzerâdan, 667, 746, 760, 765, 997, 998, 1022; Dîvân'da Yedinci Vezîr olarak oturması, 679; Kā'im-makām olması, 742; Özi muhâfazasına gönderilmesi, 786; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 794; Erzurum Beylerbeyi, 799, 801, 820; Kā'im-makām tayin olunması, 831, 842; Anadolu Eyâleti'nin verilmesi, 842; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 1061; ceng-i —, 799

Kenin ⟨Knin⟩, Hisâr-ı —, 950

Kenuriye, — Nâhiyesi, 933

Kenz, bkz. *Kenzü'd-dekā'ik*

Kenzü'd-dekā'ik ⟨Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin Hanefî fıkhına dair eseri⟩, 99, 99n

KEPENEKLÜ HALÎL (Eşkıyâdan), 399, 400

Kephalonia, bkz. Kefalonya ⟨Kephalonia⟩

kerâmet, 65, 484, 493, 505; da'vâ-yı —, 163, 475; deryâ-yı —, 504; kîmyâ-yı —, 573; mazanne-i —, 496; — -i celîle, 446, 504; — sâhibi, 863

Kerbelâ, 254; — vâdîsi, 621

kerem, 213, 816; dâmen-i —, 306; gencîne-i eltâf u —, 959; lutf u —, 461; ma'den-i —, 504; sahâ vü —, 131, 171, 897; zî- —, 949n; Şehenşâh-ı — -âsâr, 922n; —ât, 573; Pâdişâh-ı — -bahşâ, 662; — -kâr, 880n; — ü kerâmet, 505; ehl-i — ü kerâmet, 505; mecma'ü'l-bahreyn-i — ü kerâmet, 65; fart-ı — ü merhamet, 273; — ü sahâ, 425, 661

KERÎM ÇELEBİ, bkz. 'Abdülkerîm Efendi (Kerîm Çelebi)

kerîme, 896; — -i sugrâ, 443; — -i Şâh-ı cihân, 50

Kerkük, 586, 587, 599, 617, 618, 622, 705, 775, 799, 823; — 'askeri, 586; — beylerbeyisi, 586, 599; — cânibi, 705, 823; — Kal'ası, 618; — kurbı, 823; — muhâfazası, 629, 824; — paşası, 823; — Sahrâsı, 628

Kerpe ⟨Karpathos⟩, 847; — Adası, 847; — semti, 1075

kerre-nây, 619, 691, 692, 801; sadâ-yı —, 308; sadâ-yı bed-edâ-yı —, 271; sadâ-yı savt-ı hımır âsâ-yı —, 281; sadâ-yı vahşet-efzâ-yı —, 309; —lar, 597, 619, 691, 693, 800, 820

Kerş, 813; — Boğazı, 814; — Limanı, 813

Kesânî ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Kesendire ⟨Kassandria⟩, 743

Keskin Dede, — makābiri, 395, 492, 614; — mezârları, 483; — Mezârlığı, 476

KESKİN PAŞA-ZÂDE, — kadırgası, 891

kestane, 863

Kestel (Aydın'da kasaba), 453

Kestel Medresesi, 145, 396

Keşfü'l-hicâb min vechi'l-kitâb (Nev'î'nin, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsü'l-hikem* adlı eserinden Türkçe'ye yaptığı tercüme), 164, 164n

keşiş, 527

Keşiş-hânı, — menzili, 761

Keşişlik, — yolu, 242

Keşkemed ⟨Kecskemét⟩, 169; — varoşu, 242

Keşmir, — Pâdişâhı, 505

KEŞMÎRÎ-ZÂDE, bkz. Kiçi Mîr-zâde Yahyâ Efendi

keşşâf, 412, 413; 'âmme-i —, 413

Keşşâf, bkz. *Tefsîr-i Keşşâf*

kethudâ, 19, 32, 34, 63, 95, 118, 139, 151, 156, 158, 159, 170, 172, 201, 204, 227, 231, 247, 249, 269, 295, 296, 322n, 350, 356, 380, 386, 390, 401, 405, 408, 408n, 409n, 419, 424, 446, 467, 471, 479, 508, 511, 528, 543, 549, 555, 557, 558, 561, 562, 582, 583, 587, 588, 620, 636, 639, 676, 693, 701, 738, 739, 742, 750, 761, 762n, 766, 769, 770, 777, 778, 781, 794, 794n, 804, 817, 821, 866, 889, 892, 904, 908, 914n, 928, 929, 953, 953n, 962, 979, 989, 991, 992, 997, 1001n, 1008, 1016, 1019, 1022, 1028, 1029, 1033, 1036, 1038, 1048, 1049, 1060, 1078; — bey, 160, 555, 557, 576, 1010, 1027, 1028, 1028n, 1029, 1029n, 1030, 1034, 1036, 1038, 1043, 1047; —

beyliği, 750; —i maktûl, 1048; —i sâbık, 565, 565n; —i vezîr, 280, 303; —lar, 27, 58, 251, 252, 322n, 993, 999; —lık, 60, 738, 813n, 830, 963, 1017n, 1028n, 1029n, 1054; paşa —sı, 993, 996; — -yeri/yerleri, 341, 733, 803, 1007, 1055, 1079; — -yerliği, 426

Kethudâ Kadın Câmi'i (Karagümrük kurbında), 445

KETHUDÂ MUSTAFA EFENDİ (el-Mevlâ Kethudâ Mustafa Efendi b. Hüseyin b. Sinân), (Muhaşşî Sinân Efendi'nin torunu), İstanbul Kazâ'sından azli, 199, 199n; Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi, 250; Anadolu Kazaskeri, 290, 501; azli, 290; Rumili Kazaskeri, 501, 513, 551; ikinci defa Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 564; biyografisi, 592

KETHUDÂ MUSTAFASI, bkz. Kethudâ Mustafa Efendi (el-Mevlâ Kethudâ Mustafa Efendi b. Hüseyin b. Sinân)

kevâkib, mensûbat-ı burûc u —, 712; mücâhidân-ı — -şümâr, 526

Keve/Kovin, bkz. Koyun Adası ⟨Keve/Kovin⟩

kevkeb (ayrıca bkz. kevâkib), 469; sâhib-i —, 241; — -i baht, 305, 309, 699; — -i hayât, 333; — i ikbâl, 313, 368, 482; — -i sa'âdet ü iclâl, 272n

Kevkebân, — hâkimi, 174

Kevkeb-i Dürrî, 457

keyd, 139, 140, 302, 867, 885

Keyvân, 'izz ü rif'atleri —'a berâber kılınmak, 330; kadri —'a berâber olmak, 1035

KEZMARKO ⟨Hans Christoff von Königsmarck⟩, (Nemçe Serdârı), 851, 852

kezzâb, 488; —lar, 68

Khotyn, bkz. Hotin ⟨Khotyn⟩

kıbâb, 875

Kıbrıs, 430, 437, 437n, 442, 543, 573, 741, 744, 745, 746, 766, 770; — Beylerbeyisi, 195, 362; — cezîresi, 847; — etrâfı, 430, 442; — Eyâleti, 63, 447, 797, 840; — harâcı, 776; — havâlisi, 437; — Paşası, 786; — semti, 584

Kıbtî, târîh-i —, 5

Kıbtiyân, — cizyesi, 697

kılâ', 30, 31, 48, 77, 141, 152, 156, 186, 230, 326, 327, 356, 365, 380, 385, 424, 457, 458, 465, 466, 467, 469, 471, 491, 518, 740, 840, 850, 862, 881, 950, 951, 1026, 1053; ba'de termîmi'l- —, 344; ecille-i —, 679; muhâfaza-i —, 325; — -ı harbiyye, 340; — -ı hasîne, 385, 448, 466; — -ı İslâmiyye, 338; — -ı küffâr, 17; — -ı metîne, 466; — -ı 'Osmâniyye, 322; — -ı Sultâniyye, 269, 274; — muhâsarası, 468; — nevâhîsi, 927; — sâhibleri, 8; — serhadleri, 489; — u bikâ', 171, 460, 823

kılağı, —sı alınmak, 57

Kılburun ⟨Kinburn⟩, (Özi'de), 515, 626, 667

kılıç, 36, 38, 68, 87, 89, 189, 206, 212, 213, 216, 224, 402, 415, 503n, 553, 586, 589, 604, 619, 630, 639, 644, 659, 672, 709, 807, 878, 986, 997, 1041, 1061, 1061n, 1072; çiğnek —, 644; murassa' —, 497, 533, 777; yalın —, 118; —a gelir, 38, 659; —a kādir, 29; — bahâdır erler, 19; — çalmak, 326; —dan geçirmek, 32, 36, 87, 222, 402, 530, 534, 598, 915, 917n, 968n; —dan geçmek, 120, 125, 226, 532, 585, 619, 639, 651, 793, 866, 915, 928; —ına bahâdır, 35; — -kaftân, 327, 591, 596, 812, 881, 976, 1064; — kından çıkmak, 1012; — komak, 17, 120, 327, 868, 902, 1034; — korkusu, 753, 880; — kuşanmak, 810; — kuşatmak, 345, 434; —lamak, 224; — salmak, 721; — urmak, 651, 691, 913; — üşürmek, 29, 111, 557, 558, 716, 986; — zirâ'ı, 232

KILIC (Revân savunması esnasında şehîd düşen merd), 282

KILIC BEY (Eleşkird Beyi), 281

Kılıç Burnu ⟨Akra Spatha⟩, (Girid'de), 859

KILLI DİLSİZ, Harmanlu menzilinde Vâlide Sultân tarafından mektup getirmesi, 127; Yavuz 'Ali Paşa'ya mühr-i vezâret götürmesi, 265; hatt-ı hümâyûn ile Yavuz 'Ali Paşa'ya gönderilmesi, 318

KINALI-OĞLU MAHMÛD (Şakī), 389; katli, 834

KINALI-ZÂDE 'ALİ EFENDİ (Kınalı-zâde Hasan ve Kınalı-zâde Fehmî Çelebi'nin babası, Şâm Kadısı), 100, 313, 376, 444, 454, 711

KINALI-ZÂDE FEHMÎ ÇELEBİ, ⟨Mehemmed Fehmî⟩, (Kınalı-zâde 'Ali Efendi'nin oğlu, 'Ali Paşa-yı Cedîd, Kızılmusluk, Sahn, Şehzâde medreselerinde müderris), Boyalı Mehemmed Paşa'nın kızlarından biri ile nikâhlanması, 23; biyografisi, 100-101

KINALI-ZÂDE HASAN ÇELEBİ (Yeni 'Ali Paşa, Burusa Sultâniyyesi, Sahn ve Süleymâniyye Müderrisi; Haleb, iki defa Mısır, Edirne, Burusa, Gelibolu, Eyyûb, Eski Zağra ve Reşîd Kadısı), 100, 100n, 196, 502; biyografisi, 313-314

⟨KINALI-ZÂDE⟩ HÜSEYİN ÇELEBİ (Kınâlı-zâde Fehmî ve Kınâlı-zâde Hasan Çelebi'nin birâderi), Kıratova ⟨Kratovo⟩ Kazâsı'ndan munfasıl, 100

Kınık (Dereme Sahrâsı civârında nehir), 386

kırâ'at, 21, 54, 177, 250, 437, 870, 882, 910, 1006, 1020; fenn-i —, 771, 819; semt-i —, 771

kıraç, 465

Kıraçova ⟨Krassóvár/Caraşova⟩, 195

kırağı, 113, 538

Kıral, 19, 34, 37, 38, 39, 45, 91, 121, 187, 205, 207, 210, 211, 213, 217, 218, 219, 220, 227, 238, 328, 346, 346n, 366, 371, 392, 430, 470, 471, 539, 652, 709, 745, 894, 980, 1051, 1065, 1067; devletlü —, 211, 213; yedi —, 112, 191, 213, 708, 709n, 848; — âdemîsi, 392; — 'askeri, 37, 39; — bâzergânları, 393; — -ı bed-fi'âl, 198; — -ı cedîd, 371; — karındaşı, 261; —lar, 123, 432; cümle —lar, 116, 432; kadîmî —lar, 371; —lık, 327, 471; —lık 'ahidnâmesi, 473; — musâhibi, 370; — oğlu, 528, 530; — tarafından, 39; — vezîri, 112; — vükelâsı, 198

Kıratova ⟨Kratovo⟩, — Kazâsı, 100

Kırım, 43, 48, 169, 392, 605, 611, 649, 651, 779, 784, 851, 1020; diyâr-ı —, 24; Hânı-ı —, 530; serhadd-i —, 456; — 'askeri, 781; — cünûbi, 58, 158, 650; — diyârı, 129, 606, 607; — Hânı, 41, 48, 325, 354, 392, 437, 489, 580, 606, 610, 649, 652, 666, 708, 833, 834n, 980, 1031, 1063; — hânları, 396, 456, 779; — hânları ihtilâli, 784; — hânlığı, 129, 666, 780; — vilâyeti, 607

Kırka ⟨Krka⟩, — beyi, 951, 952n; —lı, 951; — Sancağı, 950, 951, 952n

Kırkçeşme, — kurbı, 15, 452

Kırkkilisa, — yolu, 94, 156

Kırmened ⟨Körmend/Kirment⟩, (Papa ⟨Pápa⟩ tasarrufundaki kal'a), 350

Kırmızı Manastır (Girid'de), 1022

Kırşehri, — beyi, 855, 1017; — etrâfı, 405; — havâlîsi, 405

kısâs, 197, 775, 1055

kısas, nevâdir-i —, 440; — -ı vâhiye, 571

kıssa (ayrıca bkz. kısas), 77, 80, 265, 364, 491, 513, 631, 690, 819, 839, 856, 982n; râvî-i —, 88, 310; — -hân, 98; Elf Leyle —ı, 983; mektûb —ı, 218; — -i lağım, 644; — -i mektûb-ı Hasan Paşa, 218; — -i Yûsuf, 674

kıst, 364, 964; —a kesmek, 138

kış, 136, 213, 229, 243, 320, 345, 388, 398, 412, 470, 599, 628, 678, 769, 919, 945, 946, 1000, 1019, 1032, 1065, 1066; 'azîm —, 596, 686, 852; — âhırı, 200; — eyyâmı, 921n, 971; — faslı, 1032; —la/lak, 27, 27n, 41, 58, 67, 85, 141, 151, 169, 172, 192, 219, 227, 243, 245, 247, 264, 320, 321, 388, 398, 402, 407, 409, 478, 486, 487, 497, 508, 581, 605, 617, 624, 664, 679, 704, 714, 737, 749, 778, 786, 852, 919; —lamak, 18, 58, 128, 137, 142, 154, 210, 216, 217, 221, 243n, 256, 260, 321, 388, 396, 398, 409, 410, 420, 436, 470, 478, 511, 538, 601, 617, 647, 659, 679, 704, 714, 715, 730, 742, 776, 786, 810, 817, 849, 851, 909, 919, 944, 948, 963, 1021, 1065, 1068; —lanmak/landırılmak, 911, 1067; — yeri, 664

kışla/kışlak, 27, 41, 58, 85, 151, 172, 192, 227, 243, 245, 264, 320, 388, 398, 402, 407, 409,

478, 486, 497, 508, 581, 617, 679, 704, 714, 737, 778, 786, 852; duhûl-ı 'asker-i be— —, 714; — hâneleri, 664; — -kerden-i 'asker-i İslâm, 919; — -kerden-i Serdâr, 388; —lar, 151; — talebi, 320; — tedbîri, 219

kıtâl, 18, 19, 49, 75, 124, 152, 172, 194, 214, 215, 230, 251, 283, 294, 300, 311, 320, 344, 345, 346, 349, 382, 384, 415, 416, 534, 551, 691, 692, 748, 773, 779, 803, 806, 814, 899, 904, 905, 920n, 961, 997, 1005, 1012, 1020; 'ale't-tevâlî —, 1019; âteş-i —, 536; 'azîm —, 35, 528, 535, 852, 935, 943; esbâb-ı —, 277; kemâ-yenbagī —, 386; muhkem —, 203; mübâşir-i —, 877, 966; nâ'ire-i —, 282, 286, 534, 928; nâr-ı —, 803; rûz-ı —, 76, 348; şîrân-ı —, 534; tasmîm-i —, 346; terk-i —, 192; — -ı 'azîm, 740; — -ı ferîkayn, 777; — -ı şedîd, 468

kıyâmet, 5, 215, 335; rûz-ı —, 562; gürûh-ı — -eser, 885; — günü, 244n; başına — kopmak, 413

kız, 18, 143, 429, 491, 740, 808, 811, 935, 978; — karındaş, 371; —lar, 73; — virmek, 1062

Kız-adası/Kızlar-adası ⟨Margaret Adası/Margit-sziget⟩, 240

kızak/kızağ, 1038; —a bindirmek, 465; —la iner gibi, 664

Kızılbaş (ayrıca bkz. Sürhser), 142, 281, 284, 298, 320, 347, 348, 349, 404, 409, 420, 421, 423, 429, 435, 447, 468, 588, 589, 590, 591, 595, 598, 599, 618, 619, 621, 628, 629, 630, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 643, 646, 649, 655, 657, 676, 687, 690, 691, 696, 702, 705, 735, 736, 737, 740, 758, 759, 762, 763, 764, 768, 775, 776, 777, 778, 800, 802, 803, 807, 812, 830, 957n; 'asker-i —, 319; ekser-i —, 621; evbâş/ân-ı —, 280, 348, 448; müte'ayyin —, 801; piyâde —, 634; tâclı —, 590; tüfeng-endâz —, 759; ümerâ-i —, 680; zemân-ı tegallüb-i —, 305; zinde —, 618, 820; zümre-i —, 50; — alayları, 509, 634, 636, 637, 646; leşker-i —ân, 777; Şâh-ı —ân, 449; — 'askeri, 297, 347, 508, 509, 595, 597, 618, 635, 638, 639, 646, 677, 690, 691, 692, 696, 705, 706, 733, 736, 777, 802, 805; — bayrakları, 758; — cengleri, 359; — def'i, 658; — diyârı, 497; — gā'ilesi, 591; — hânları, 691, 768; — -ı bed-ma'âş, 318, 347, 441, 498; — -ı evbâş, 294; Şâh-ı — -ı kallâş, 285; — -ı kerîhü'l-likā, 379; —'ın cem'iyyeti, 617; —'ın hîlesi, 763; —'ın za'fı, 803; —lar, 283, 298, 301, 321, 348, 487, 591, 592, 594, 595, 596, 598, 600, 616, 618, 619, 622, 628, 630, 631, 633, 635, 637, 638, 639, 643, 644, 646, 656, 681, 690, 692, 694, 702, 705, 706, 733, 760, 765, 777, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 809, 812, 833; esîr olan —lar, 646, ; terkili —lar, 640; tüfeng-endâz —lar, 632; — memleketi, 619, 620; — muhârebesi, 381; — olmak teklîfi, 404; — ordusu, 599; — seferi, 423, 427, 429, 441; — sınuru, 764; — ta'arruzu, 618; — tâ'ifesi, 312, 681; — tarafı, 605; — ülkesi, 657

KIZILBAŞ HASAN, — hânesi, 568

KIZILBAŞ HASAN AĞA (Kethudâ-yeri), katli, 733

KIZILBAŞ MEHEMMED (Celâlî'den), 352

KIZILCA HAYREDDÎN-ZÂDE 'ABDULLÂH (Hâce 'Atâ'ullâh Efendi'den mülâzım; Kalenderhâne ve Sahn medreselerinde müderris; Ankara, Manisa, Konya ve Mar'aş'ta kadı), biyografisi, 501-502

Kızılca-kal'a ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689, 823

Kızıldeniz, bkz. Kulzüm ⟨Kızıldeniz⟩

Kızıl-hân (Şatt kenârından ba'îd), 595, 616, 635, 647

Kızılhisâr ⟨Karystos⟩, 857, 889; — Limanı, 857, 889

Kızılhisâr ⟨Pilisvörösvár⟩, (Budun'a karîb), 90, 167

Kızılköy (Diyârbekir civârında), 733

Kızılmusluk Medresesi ⟨Sultâniye/Hatice Sultân/Osmân Şâh Vâlidesi Medresesi⟩, (Aksaray-İstanbul'da), 100, 258

Kızıl-Ribât, 812

Kızlar Ağası, bkz. Dârü's-sa'âde/Kızlar Ağası

kibr, katarât-ı — ü nahvet, 265

kibrît, 216, 217, 307

KİÇİ MEHEMMED EFENDİ (Ders-i 'âmm Mehemmed Efendi), (Süleymâniyye ders-i 'âmmı ve Sarây-ı 'âmire'de Küçük Oda Hâcesi), biyografisi, 853

KİÇİ MÎR-ZÂDE YAHYÂ EFENDİ (Nakîbü'l-eşrâf, Galata ve Üsküdar Kadısı), biyografisi, 177-178; — mahlûlü, 333

kifâyet, 8, 148, 165, 207, 388, 394, 414, 621, 763, 910, 945, 950; kadr-i —, 632; keff-i —, 176, 826; — mıkdârı, 30, 88, 156, 198, 480, 481, 547, 697, 910

kilâb, 309, 348, 386, 387, 465, 466, 900; kibâr-ı —, 384; me'vâ-yı —, 104; — -ı revâfız, 273; — -misâl, 887

kilâr, 151; —cıbaşı, 353; —cı oğlan, 216; — -ı ekâbir, 373; iç- — kethudâsı, 372; — zahâ'iri, 645

Kili, 61, 62, 67, 626, 651; Bender-i —, 43; — Kal'ası, 779, 780

kilid, 31, 89, 148, 186, 878n; —lenmek, 497, 835

kilîm, 303, 307, 308, 405; ferş-i — -i ikāmet, 102

Kilis, 387, 388, 389, 617; — Ocaklığı, 349; — Sancağı, 381

kilisa, 77, 108, 118, 119, 123, 191, 835, 865, 912, 919; büyük —, 26, 56, 111, 815; harâbe —, 118; kubbeli —, 864; mu'azzam —, 880; muhdes —, 835; — -i kebîr, 76; —lar, 480, 836, 875; 'âlî —lar, 76; — -yı 'atîk, 920

Kilisa-yı Kostantin Depesi, 861

KİLİSLİ KÖR MÛSÂ (Zorbabaşılardan), 721

kîmyâ, 163, 483; fenn-i —, 434; tâlib-i —, 395; — ahvâli, 811; — 'ilmi, 811; — -yı kerâmet, 573

Kîmyâ-yı sa'âdet ⟨Gazzâlî'nin⟩, 10, 80

Kinburn, bkz. Kılburun ⟨Kinburn⟩

KİRA ⟨Esther Handali⟩, (Yahûdî 'avreti), 172, 173n; katl-i —, 172; — katli, 173

KİRÂMÎ ÇELEBİ (el-Mevlâ 'Abdurrahîm), (Kınalı-zâde 'Ali Efendi'nin birâderi, Siroz, Ankara ve Yenişehir'de kadı) biyografisi, 12-13

KİRD-GÂR, lutf-ı —, 858

kireç, 108, 529, 694, 1021; yumuşak —, 702; — yakmak, 1024

Kireç-kapusu (İstanbul'da), 525

Kirmasti, 389, 396; — re'âyâsı, 389

Kirment, bkz. Kırmened ⟨Körmend/Kirment⟩

Kisamo ⟨Kissamos⟩, (Hanya tevâbi'inden), 898, 904, 921, 927, 950, 976, 1024; itâ'at-i —, 898; — Kal'ası, 908, 909, 937; — nâhiyeleri, 922

KİSBÎ (Şâ'ir), 'Abdülkerîm İştibî (Vâ'iz Emîr)'nin vefâtına tarih düşürmesi, 376; Lâlâ Mehemmed Paşa'nın vefâtına tarih düşürmesi, 377

kîse, 15, 71, 102, 223, 427, 516, 519, 543, 556, 561, 644, 645, 755, 761, 867, 878, 922, 978, 989, 1004, 1026, 1028, 1029, 1029n, 1036, 1041, 1044, 1048, 1061, 1077, 1078; atlas —, 218, 219; der- —, 515; meşîn —, 218; — -i nukūd, 47; —lemek, 608; —ler, 16, 561

Kissamos, bkz. Kisamo ⟨Kissamos⟩

kisve, 124, 433, 704; — -i Şâh, 302; — -i zendeka, 268; —lerin tağyîr itmek, 785

kitâb (ayrıca bkz. kütüb), 65, 98, 99n, 100, 312, 314, 358, 394, 454, 474, 494, 503, 518, 540, 541, 571, 647, 711, 712, 732, 983n, 1058; manzûm —, 454, 505; meşhûr —, 164n, 165; nâfi' —, 394; — cem'i, 98; Türkî ahkâm —ı, 712; — -ı lâf u güzâf, 311; — -ı rûh-efzâ, 52; —lar, 5, 14, 734

kitâbe, — -i bâb, 495; levh-i — -i bâb-ı sa'âdet, 456; — -i manzara, 613; nakş-i — -i rûzgâr, 22, 126, 181; nakş-i — -i zemâne, 682

kitâbet, 648, 722, 1034; hüsn-i —, 11, 13, 234, 438, 455, 461, 494; üslûb-ı —, 502

kitâbhâne, 573

Kitâb-ı Cihâd (Burhâneddîn el-Mergīnânî'nin

Hanefî fıkhına dair *Hidâye* adlı eserinin bir bölümü), 334, 512

Kitâb-ı Cinâyât (Burhâneddîn el-Mergînânî'nin Hanefî fıkhına dair *Hidâye* adlı eserinin bir bölümü), 21

Kitâbü Heyâkili'n-nûr (Sühreverdî el-Maktûl'ün), 727n

Kitâbü'l-icâre (Burhâneddîn el-Mergînânî'nin Hanefî fıkhına dair *Hidâye* adlı eserinin bir bölümü), 100

Kitâbü's-siyâse ⟨fî tedbîri'r-riyâse, Aristo'nun *Politica* adlı eserine nispet edilen, fakat aslında Aristo ile ilgisi bulunmayan, İbnü'l-Bıtrîk'in kaleminden çıkmış Arapça eser⟩, 81

kizb (ayrıca bkz. ekâzib), 6, 74, 159, 273, 277, 465, 488, 496, 600; haber-i —, 348; — -i sarîh, 5

Klis ⟨Bosna Eyâleti'ne bağlı sancak⟩, 951; — kal'ası, 95, 979; — Sancağı beyi, 18n; — sancak beyliği, 736n; — serhaddi, 356

Knin, bkz. Kenin ⟨Knin⟩

Kobacan ⟨Copăceni⟩, 76

koca, 'atîk ve cerî —, 1034; — bunamışlar, 29; —lar, 29, 721; ma'ârifden tehî bir — nâ-dân, 1023; — sipâhî, 1072; — Tatar, 49

KOCA BETLEN ⟨István Bethlen⟩, (Erdel Kıralı olan Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩'un birâderi), 782

KOCA DEFTERDÂR MEHEMMED PAŞA, bkz. Mehemmed Ağa/Paşa, Bâkī Paşa Kethudâsı/Koca —

KOCA HÜSÂM AĞA (Sultân Süleymân zemânından kalma İstolni-Belgıradlı kocalardan), 29

KOCA MEHEMMED PAŞA, bkz. Mehemmed Ağa/Paşa, Bâkī Paşa Kethudâsı/Koca —

KOCA MUSTAFA BEY (Ümerâ-i Mısır'dan), 415

KOCA NAKĪB, bkz. Ankaravî es-Seyyid Mehemmed Efendi

KOCA NAKĪB-OĞLU ⟨Seyyid Mehemmed Efendi, Ankaravî Nakīb-zâde —⟩, Nakībü'l-eşrâf tayin edilmesi, 957

KOCA PAŞA/DERD-MEND, bkz. Mehemmed Ağa/Paşa, Bâkī Paşa Kethudâsı/Koca —

KOCA SİNÂN ÇÂVUŞ, Peçuylu — (Serhaddin mu'temed âdemlerinden), 190

KOCA SİNÂN PAŞA, ısyân hâlinde bulunan Yemen'i tekrar devlete bağlaması, 446, 446n; Sadâretten (ikinci defa: 1589-1591) azli, 104; Sadrazam olması, 16, 23, 77; Sadrazam (üçüncü defa: 1593-1595), 17, 18, 19, 20, 25, 41, 45n, 58, 66, 288; azli, 67; Malgara'ya sürgüne yollanması, 70, 288; Sadâret verilmesi, 72-73; Sadrazam (dördüncü defa: 1595), 73, 74, 83, 85, 91, 288; azli, 92, 288; yeniden Sadrazam olması, 92; Sadrazam (beşinci defa: 1595-1596), 92, 93, 288; vefâtı, 93, 288; biyografisi, 104-105; serdârî-i —, 18; — dikmesi, 60; — hevâdârları, 71, 72, 92; — kethudâlığı, 60; —'nın gadri, 86; —'nın mu'allimi, 52; —'nın oğlu, 46, 46n

KOCA/KOCA SERDÂR, bkz. Murâd Paşa, Koca/Kuyucu —

koçaş, —lar, 226

Koçhisâr, 666, 686, 714; — menzili, 685; — Sahrâsı, 707, 714

KOÇİ BEY (Amasya Beyi), Tirgovişte muhâfazasına tayin edilmesi, 83; şehîd düşmesi, 83

KOÇİ BEY (Kürd Gāzî'nin birâderi), 281

koçı/lar, 30, 61, 90, 120, 124, 148, 157, 225, 226, 741, 952n; bî-hadd —, 225; hazîne —sı, 609

Koçmar, — yolu cânibi, 1065

Koğacı Dede Mescidi (İstanbul'da), 144, 197

Koğacı Mahallesi (İstanbul'da Aksarây'da), 564

kollukcu, 569; —lar, 1056

kolonborna/lar, 26, 42, 44, 47, 56, 83, 189, 203, 486, 663, 907, 910, 944, 949, 965; bî-nazîr —, 9; —lar, 118; — levâzımı, 25; — mühimmâtı, 133, 135; — top, 969

Kolpa, bkz. Nehr-i Kupa ⟨Kupa/Kolpa⟩

koltuk/ğ, —u altına/altından, 30, 619; —una girmek, 1055

Komar ⟨Komár⟩, 186

Komár, bkz. Komar ⟨Komár⟩

Komaran ⟨Komárom⟩, 28, 40, 57, 59, 96, 168, 337, 365, 669, 670; muhâsara-i —, 56; — Adası, 43, 56, 133; — cânibi, 45; — hâkimi, 58; — Kal'ası, 42, 96, 134; — kapudanı, 140, 365, 894, 895; — muhâsarası, 58; — mukâbelesi, 74; — Ovası, 35; — semti, 134; — tarafı, 44, 134, 212

Komárom, bkz. Komaran ⟨Komárom⟩

koms, —lar, 116

konak, 79, 151, 157, 320, 355, 399, 410, 422, 426, 531, 608, 609, 646, 692, 695, 761, 794, 933, 938n; — be-konak, 946n; bir —ı beş iderek, 31

KONEVÎ KARA YA'KŪB (Ulemâdan, Kara Çelebi-zâde Hüsâmeddîn Hüseyin'in dedesi olan Hüsâmeddîn Efendi'nin kayınpederi), 160

kongay, —lar, 510

KONSBOLSKİ ⟨Stanislaw Koniecpolski⟩, (Leh ordusunun ikinci serdârı), esîr olması, 520

konsül, 480; —ler, 432, 480; France —leri, 431; — ta'yîni, 432

konşu, —luk, 79; —luk şartına ri'âyet, 472

Konya, 70, 172, 351, 364, 383, 385, 389, 423, 654, 736, 747, 760, 771, 772, 785, 790, 793, 1009, 1042, 1049, 1072, 1080; — bâzârı, 748; — cânibi, 1009; — etrâfı, 839; — kādîsı, 395, 697, 748; — Kazâsı, 502; — kurbı, 793; —lı, 381, 1041; —lı zorbabaşı, 747; — menzili, 793; — Sahrâsı, 603, 684; — sipâhîleri, 1009; — şehri, 398; — yolu, 728

KONYALI HÂDIM 'ALİ AĞA, — karındaşı, 1041, 1049

KONYALI TAVÎL MUSTAFA ÇELEBİ (Sipâhî serkeşlerinden), katli, 381

Kopan ⟨Koppány⟩, 139, 156, 202, 243; — zahîresi, 167; — yolu, 186

Koppány, bkz. Kopan ⟨Koppány⟩

KORESKİ ⟨Samuel Korecki⟩, (Leh ve Rus beylerinden), Boğdan'ı zabt etmesi, 491; esir alınması, 491; — menkûhesi, 491

Korfu, bkz. Körfez ⟨Korfu/Corfu⟩

korku, 206, 216, 225, 982; içine — düşmek, 988; cân —su, 821; kılıc —su, 753, 880; kubh-ı 'âkıbet —su, 753n; ulü'l-emre muhâlefet —su, 721

KORKUD, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

Koron, 462, 500; — sükkânı, 858

korsan, — -ı 'atîk, 430; — kalyonu, 1076; —lar, 432, 846; —lık, 442

korucu, 348, 551, 602; —başı, 142, 285, 690; — vazîfesi, 551

Košice, bkz. Kaşa ⟨Kassa/Košice⟩

KOSKİ MEHEMMED EFENDİ, Defterdâr nasb olunması, 355

Kostajnica, bkz. Kostaniçe ⟨Kostajnica⟩

Kostaniçe ⟨Kostajnica⟩, — Kal'ası, 128

Kostantiniyye, 164, 164n, 419, 592; belde-i —, 175, 444; el-kādî be- —, 996; Halîc-i —, 525; Liman-ı —, 889; mahmiyye-i —, 526; mahrûse-i —, 13; tebyîz-i —, 767; mahmiyye-i — ahâlîsi, 3

Koşmuşat (Erzurum'a tâbi' İspir Sancağı'nda), 403

Kotur Kal'ası (Van serhaddinde), 764, 823

KOTUZ MUSLI (Kul-oğlu Ağası), 139

Kővár, bkz. Kövar ⟨Kővár⟩

Koyluhisâr Deresi, 664

Koyun Adası ⟨Keve/Kovin⟩, (Tuna Nehri üzerinde), 137, 137n

koyun, 60, 149, 463, 548, 647, 685, 687, 928, 939; bî-hisâb —, 1065; aç kurd —a girer gibi girişmek, 280; — akçası/akçaları, 382, 566, 579; — derileri, 801; — emîni, 593; — hakkı, 293; — iştirâsı, 617; —lar, 892, 949;

mürde —lar, 1044; — sürüsü kurddan ürker gibi ürkmek, 188

KOYUN-ZÂDE (Cülâb menzilinde vefât eden Sadrazam Bayram Paşa'nın cenâzesini İstanbul'a getiren), 796, 817, 1012

kozbekçi, 786, 969

köçek, — sâhibi, 602

köle, mürtedd —, 537

kömür, 216; —ün eyüsü, 216

Kömürovası, 748

Könsi, 423

köpek, 461, 539, 985; — cengi, 739; — yavrusu, 461

köprü, 17, 44, 46, 47, 55, 57, 71, 72, 74, 75, 78, 84, 91, 96, 104, 133, 135, 142, 146, 150, 166, 168, 184, 185, 192, 198, 203, 208, 209, 227, 237, 238, 239, 240, 242, 261, 262, 263, 288, 532, 537, 630, 632, 640, 691, 704, 706, 745, 758, 750, 758, 794, 812, 871, 1021; ağaç —, 845; asma —, 44; çekme —, 140; metîn —, 8; taş —, 845, 920; — başı, 47, 148, 184, 529, 603, 604, 636, 638, 763, 961; — binâsı, 72, 195, 527, 534, 701; — cânibi, 17, 84; — itmâmı, 263; — kerâstesi, 72; —ler, 96, 136, 185, 213, 241, 263; tahtadan —ler, 917; — mahalli, 262; — muhâfazası, 74; — mühimmâtı, 69, 93, 742; tonbaz —sü, 47; — tecdîdi, 227; — temâmı, 262; — tonbazları, 529

Köprücü Çayırı, 456

KÖPRÜLÜ-ZÂDE FÂZIL AHMED PAŞA, 1075n

KÖR HAYDAR (Celâlî re'îslerinden), 399, 399n, 401

KÖR HAZÎNEDÂR, bkz. İbrâhîm Paşa, Kör Hazînedâr —

KÖR HUDÂBENDE, bkz. Muhammed Hudâbende, Şâh/Kör —

KÖR HÜSEYİN (Serkeşân-ı sipâhtan), katli, 381

KÖR HÜSEYİN AĞA, bkz. Hüseyin Ağa, Kör —

KÖR HÜSEYİN HÂN, 776, 802; — kızı, 808

KÖR HÜSEYİN PAŞA, bkz. Hüseyin Paşa, Kör —

KÖR KAPUDAN (korsanlığı ile nice mazarratı sebk iden Malta Kapudanı), 442

KÖR MAHMÛD (Celâlî re'îslerinden), 399

KÖR MAHMÛD (Yemen kul-oğlanlarından, Mekke muhâfazasına yazılmak için ısyân çıkaran mütegallibenin re'îsi), 725, 731; katli, 731

KÖR ŞA'BÂN PAŞA, Yenişehir Sancağı'nın verilmesi, 793

Körfez ⟨Korfu/Corfu⟩, 883; — Hisârı, 883; — kapudanı, 1073

Körmend, bkz. Kırmened ⟨Körmend/Kirment⟩

KÖSE AĞA, bkz. Köse Mehemmed Ağa

KÖSE AHMED (Celâlî re'îslerinden), 399

KÖSE 'ALİ EFENDİ, töhmet-i şakâyla katl olunması, 730

KÖSE HAMZA (Celâlî re'îslerinden), 352

KÖSE MEHEMMED AĞA, Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 718; azli, 738-739; katli, 739

KÖSE SEFER PAŞA, (sâbıkā Matbah-ı 'âmire'den çıkup, kat'-ı pâye iderek Erzurum Beylerbeyi olan), 246, 319, 320, 321, 322, 347; şehîd düşmesi, 348

KÖSEM SULTÂN, bkz. Vâlide/Vâlide Sultân (Vâlide-i kebîr, Koca Vâlide, Büyük Vâlide)

Köstendil, 861, 882; — 'askeri, 873, 881; — bayrağı, 341; — beyi, 189n, 192, 262, 386, 800, 878; — Sancağı, 227, 557, 578, 593

Köşk (Aydın'da), — Kazâsı, 1059

köşk, 62, 678, 736

kötek, 794

Kövar ⟨Kővár⟩ (Erdel kılâ'ından), 471

Közleve, 611

Krassóvár, bkz. Kıraçova ⟨Krassóvár/Caraşova⟩

Kratovo, bkz. Kıratova ⟨Kratovo⟩

Kristiyanî, 328

KRİSTOS ⟨Christos/Christ/İsâ⟩, 220

Krka, bkz. Kırka ⟨Krka⟩

krona, 328, 345, 473, 672; zî-kıymet—, 344

KRONALI (Frenk kapudanı), 899

Krplivnik, bkz. Kapornak ⟨Kapornak/Krplivnik⟩

Kruševac, bkz. Alacahisâr ⟨Kruševac⟩

Kuban (Edehon Boğazı'nın ardında vilâyet-i Çerkes'den akan nehir), 814

kubbe (ayrıca bkz. kıbâb), 76, 236, 497, 553; 'âlî —, 809, 816; gök —, 301n; — -ender-kubbe, 862; — -i 'âliye, 24; — -i felek, 526; mânend-i — -i hammâm, 307; — -i mahsûsa, 233; — -i refî'a, 66; —ler, 76; —li, 864, 1025; kâr-gîr —li, 862; — -vâr, 223

Kubbe, —altı, 773, 1076n; —altı menâsıbı, 601; — vezâreti, 654, 1050n; — vezîri, 615; — vezîrleri, 665n

kubûr, ziyâret-i — -ı evliyâ, 440; şâhlar —u, 510

kudât, 6, 48, 576, 581, 790, 1069; a'yân-ı —, 131; eşrâf-ı —, 697; fudalâ-i —, 131; fukarâ-yı —, 789; imtihân-ı —, 789; ref'-i irdâf-ı —, 1069; vücûh-ı —, 234; zümre-i —, 144, 711, 751; — -ı 'asâkir, 331, 353, 754; — -ı Müslimîn, 855

kudret, 226, 232, 239, 245, 267, 363, 379, 381, 463, 539, 573, 599, 671, 724, 826, 872, 878, 888, 955, 1007, 1020, 1044n, 1064; 'arz-ı —, 43, 324; ızhâr-ı —, 614, 634; — eli, 244n; —i kemâlinde, 441; — -i tâmme, 468; kuvvet ü — sâhibi, 155

KUDSÎ MEHEMMED EFENDİ (Nişâncı-zâde Ahmed Efendi'nin mahdûmu ve Emîr Buhârî hulefâsından 'Abdüllatîf Efendi'nin duhter-zâdesi; Sahn ve Süleymâniyye Müderrisi; Selânik, Burusa ve İstanbul Kadısı), 563; biyografisi, 541-542; — birâderi, 571

KUDSÎ-ZÂDE ⟨ŞEYH MEHEMMED⟩, İstanbul Kazâsı'nın verilmesi, 958, 958n; Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi, 1032; Rumili Kazaskerliği'nin verilmesi, 1038; ikinci defa Rumili Kazaskeri olması, 1077

kudûm, 43, 82, 85, 194, 219, 235, 248, 252, 256, 270, 275, 276, 277, 279, 292, 376, 445, 663, 860, 906, 912, 929, 962; şeref-i —, 791; târîh-i —, 450; teşrîf-i —, 43; — -i meş'ûm, 278; — pîşkeşi, 755

KUDÛRÎ ⟨Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî⟩ (Hanefî âlimi), 493, 493n

KUDUZ 'ALİ AĞA (Rumili Defter Kethudâsı), 935, 935n, 947, 962, 999

Kudüs, 474, 541; ziyâret-i —, 99; — havâlîsi, 466; — Kazâsı, 235, 438, 481, 1039; — Sancağı, 686, 797; — ziyâreti, 431

kûh, 108; dâmen-i —, 299, 305; — -endâz, 838; — -ı 'azîm, 904; — -ı mîşe-zâr, 26; — -ı pûlâd, 710; — -ı pür-şükûh, 386, 446; — -ı sürh-âb, 435; —istân/lar, 42, 532, 906; — -misâl, 430, 912; — -peyker, 430; —sâr, 387, 446, 532, 535, 862, 863, 864, 885; —sâr-ı sâbit, 857; —sâr-ı sengîn, 532

Kûh-ı Bîsütûn ⟨İran'ın batısında, Bağdâd'an Hemedân'a giden yol üzerinde bir dağ⟩, 695

KUHİSTÂNÎ ⟨Hanefî Fakihi⟩, 998

kul, 19, 20, 44, 69, 126, 137, 138, 173, 210, 238, 249, 252, 361, 409, 410, 421, 423, 427, 432, 436, 449, 477, 488, 502, 527, 546, 551, 552, 555, 557, 559, 560, 562, 563, 569, 577, 579, 584, 590, 598, 608, 609, 647, 654, 655, 670, 679, 685, 689, 701, 719, 740, 755n, 757, 797, 805, 822, 964, 985, 997, 1038, 1042, 1044, 1051; 'amel-mânde —, 436; cem'iyyet-i —, 576; ednâ —, 19, 211; ihtiyâr —, 228; kemter —, 655; muvazzaf —, 71; mühim-sâz —, 917; veledân-ı —, 71, 724; — ağası, 633, 656; —a yaranmak, 566; — defteri, 729; — erâzili, 570; — harekete gelmek, 643; — ihtiyârları, 551; — karındaşı/karındaşları, 20, 28, 71; — kethudâsı, 300, 912; —lar, 66, 73, 160n, 228, 229, 249, 250, 294, 296, 354, 409, 436, 543, 561, 562, 720, 721, 887, 997, 1033; gâzî —lar, 229, 229n; mü'min —lar, 228n; ni'met-hâr —lar, 563; serhadd —ları, 1053; —luk, 251, 327, 759; — mevâcibi, 91, 686,

811, 891, 954, 989, 1050; — mıyânında, 546, 549, 568; —oğlu/oğlanları/oğulları, 69, 79, 83, 85, 127, 134, 137, 139, 192, 241, 264, 325, 444, 486, 620, 664, 678, 679, 692, 704, 705, 731; — tâ'ifesi, 107, 245, 391, 413, 414, 469, 546, 550, 551, 555, 559, 647, 649, 891, 927, 951, 957, 964; — talebi, 653; ekâbir —u, 61; — umûru, 585; —un gönlüne girmek, 565, 715; —un hakkından gelmek, 555; —un hareketi, 247; —un tuğyânı, 241; —u rencîde itmek; — yüze çıkmak, 993; — zâbitleri, 628, 956

kulağuz, 79, 822; —luk, 49; —suz, 782

kulak, 57, 562, 604; —ğın kesmek, 562; —ğına söylemek, 49, 219; burun isterken —dan çıkmak, 1058; — kabartmak, 426; —sız, 1039; — tutmak, 211

KULAK ŞEYH-ZÂDE (Zu'amâdan), 299

KULAVDİ RİVAYDİ ⟨Christoph Erdödy⟩, Fresburk ⟨Pressburg/Bratislava⟩ Komsu, 365

kulel, — -i cibâl, 115, 280, 466; — -i hıyânet ü 'ısyâna 'urûc, 172; — -i şâfiha, 920

kulle (ayrıca bkz. kulel), 205, 228, 237, 238, 307, 341, 368, 585, 693, 802, 804, 806, 823, 866, 873, 875, 876, 906, 917, 945n; 'azîm —, 187; büyük —, 26, 240; derûn-ı —, 377; nefs-i —, 303; toprak —, 240; türâb-ı —, 307; yüksek —, 638; — -i 'âb, 303; — -i 'azîme, 109, 237, 307; — -i cedîd, 306; — -i dil-firîb, 917n; — -i kal'a, 917; — -i merfû'a, 307; — -i metîn, 306; — -i refî'a, 307; — kapusu, 249; —ler, 188, 221, 228, 285, 340, 387, 406, 629, 688, 702, 749, 801, 803, 804, 805, 863, 965; 'azîm mükellef —ler, 707; harâbe —ler, 803; —ler cânibi, 803; — -misâl, 867; dîde-bân —si, 87; kapu —si, 873, 876; kûh-ı sürh-âb —si, 435; su —si, 86, 341; — ü burûc, 529

Kulle, bkz. Yedikulle

kulûb, 110, 122, 192, 271, 275, 284, 301, 308, 402, 505, 553, 959; celb-i —, 413, 818; — -i 'asâkir, 284; — -i küffâr, 55; — -i mücerribân, 282; — -i nâs, 309; takviyyet-i — -i şecâ'at-nihâd, 132

kulunc, 1076n; maraz-ı —, 374

Kulzûm ⟨Kızıldeniz⟩, Bahr-ı —, 744

kumanya, 919

kumaş, 719, 756; —lar, 719

kumbara/humbara, 36, 38, 39, 87, 134, 209, 242, 858, 871, 872, 873, 874, 914, 915, 972, 1019, 1021; vâfir —, 916; —dan yanmışların râyihası, 87; — -i âteş-feşân, 872; —lar, 125, 905, 972, 973, 974, 1019, 1020; büyük fuçı —lar, 55; şişeden —lar, 872; varul —ları, 242

Kum-kapu (Kandiye Kal'ası'nın şarkîsinde), 928, 939

KUM-KAPULU, bkz. Ahmed Bey, Kum-kapulu —

Kum-kapusu (İstanbul'da), 895, 1055

kundak, 42, 842, 945; —lar, 680

Kupa, bkz. Nehr-i Kupa ⟨Kupa/Kolpa⟩

Kur'ân (ayrıca bkz. *Kelâm-ı kadîm*), 24n, 48n, 54, 114n, 122n, 176n, 196n, 214n, 229n, 244n, 245n, 270n, 271n, 272n, 298n, 402n, 436n, 521n, 562n, 608n, 735n, 766n, 995n, 1051n, 1055n; ehl-i —, 450; hıfz-ı — -ı 'azîm, 98; arâyis-i nikât-ı —iyye, 445; — tefsîri, 662n

kurâ, 32, 59, 60, 142, 148, 173n, 243, 260, 280, 305, 328, 380, 411, 462, 490, 517, 580, 696, 859, 928, 1000, 1033, 1068; ahâlî-i —, 276, 413; e'imme-i —, 284; mesâkin-i —, 299; — ahâlîsi, 894; — re'âyâsı, 320, 892

kuraklık, 169

kurbân, 53, 215, 548; —lar, 1025

kurd, koyun sürüsü —dan ürker gibi, 188; aç — gibi, 39, 86; aç — koyuna girer gibi girişmek, 280

KURD AĞA, Turnacıbaşı, 576n; Rumili'ne devşirmeye gönderilmesi, 576

KURD AHMED, bkz. Hâce-zâde Kurd Çelebi

KURD EFENDİ (Sofya'da seccâde-nişîn-i irşâd), 376; vefâtı, 376

KURD KETHUDÂ (Şeyhülislâm Sun'ullâh Efendi'nin kethudâsı), 253

KURD PAŞA, Üçüncü Vezir olarak Divân'da oturması, 292

Kurdkayası (Edirne'ye bir menzil uzaklıkta), 450

KURGAC (Uyvar Kapudanı), 895

kurşun, 172, 219, 382, 432, 533, 543, 585, 598, 630, 637, 703, 706, 709, 831, 858, 862, 884, 916, 922n, 966, 970, 973n, 1022; —lar, 467

Kurşunlu Mahzen, 845

Kurşunlu Türbe (İstanbul'da), 100

Kurşunlu-hân, 252

Kuruçeşme (Sofya civârında bir köy), 94

Kuruçeşme, 94

KURUNCKİ (Leh Kıralı elçisi), 667

KURU-OĞLU (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

kûs, 206, 225, 619; —lar, 119, 123, 127, 527, 597, 619, 691, 692, 693, 761, 800

Kusayr, 547; Bender-i —, 547

Kuskunkıran (Van'da), — semti, 733

kusûr, 4, 53n, 278, 297, 302, 308, 407, 671, 677, 703, 770, 802, 816n, 863, 887, 908, 1038; bî- —, 232, 816; — -ı 'akl, 245; — -ı iltifât, 12; — -ı ta'bîr, 377; — -ı 'ulûfe, 994; — -ı umûr, 95

kuş, 590, 830; kara—, 613; — uçmaz, 208; — uçurmaz, 108

KUŞ YAHYÂ EFENDİ (Mahmûd Paşa, Sahn, Sultân Selîm-i Kadîm ve Edirne Selîmiyyesi'nde müderris; iki defa Mekke-i Mükerreme Kadısı; Anadolu ve Rumili Kazaskeri), 393n; Anadolu Kazaskerliği'nden Rumili Kazaskerliği'ne nakli, 290; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 289; biyografisi, 334-335

kuşak/kuşağ, 221, 827; altun —, 1061n; âhenîn —lar, 442; hadîd-i cedîdden —lar, 442; zer ü sîmden işlenen —lar, 417; Kâ'be'nin —ları, 433; orta —lu, 428

kûşe, 34, 78, 140, 311, 371, 373, 633, 677, 694, 842, 866, 871n, 880, 1058; çar— —, 140; — -bend/bendler, 898, 916, 917; — -i bure, 873; — -i dâmân, 456; — -i humûl, 315; — -i meters, 874; — -i selâmet, 370; — -i vîrâne, 180; — -i zâviye, 481; —ler, 862; — -nişîn-i humûl, 259, 445, 477, 584

Kûşe Kullesi (Bağdâd Kal'ası'nın etrâfındaki kulelerden), 802

Kuşlar Kal'ası (Bağdâd'da), 589, 630, 636, 640, 702n, 802n; — metersi, 802; — semti, 702; — tarafı, 801

kuşluk, —luk yol, 113, 1015; — vakti, 113, 204, 206, 403, 750, 760, 804, 935, 970; kaba — vakti, 215; — zemânı, 187, 703, 974

KUTB-I MEKKÎ (Kutbüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mekkî), 9, 181n

KUTBÜDDÎN MUHAMMED B. AHMED EL-MEKKÎ, bkz. Kutb-ı Mekkî (Kutbüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mekkî)

kutu, 89, 952n

kuvvet, 155, 205, 284, 326, 328, 340, 345, 389, 401, 402, 404, 416, 418, 421, 423, 424, 539, 547, 646, 648, 712, 724, 744, 827, 832, 867, 878, 932, 939n, 943, 966, 968, 976, 1007, 1022, 1040, 1049; da'vâ-yı —, 272n; küllî —, 232; temâm —, 382, 605; mâl —i, 1007; rahş-ı sebük-pâ —i, 942; rüzgâr —i, 628; — -i baht-ı sadr, 176; — i baht u tâli', 425; var —i bâzûya getirmek, 242, 602, 658, 963, 965, 973; 'arz-ı — -i bâzû-yı devlet, 614; ızhâr-ı — -i bâzû-yı fikret, 176; — -i câh, 453; a'mâl-i — -i kāhire, 379; — -i kāhire-i İslâmiyye, 898; — -i kalb, 209, 327, 510, 666, 892, 895, 935, 969, 975, 996; — -i mâl, 436; — -i musavvire, 143; — -i tabî'at, 1078; — -i tâli', 143; — -i yed, 827; — -i za'f, 309; günden güne —i za'fa mübeddel olmak, 361; —lenmek, 968n; —li, 28n, 407; —ü'z-zahr-ı zu'afâ vü fukarâ, 500

kuyu/lar, 30, 417, 447, 465, 595, 596, 731; — ipi, 953

Kuyucak, — Kazâsı, 1059

KÜÇÜK ABAZA (Abaza Mehemmed Paşa'nın adamlarından), 579, 605, 656, 676, 677; cebecibaşılık verilmesi, 687

KÜÇÜK AHMED AĞA, zümre-i Sipâh nâmdârlarından, Arnavud dilâveri, Mardin Voyvodası, 599-600, 600n, 618, 633, 634, 636, 638, 657; Sivas Eyâleti'nin verilmesi, 657; Sivas Beylerbeyi, 677; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 678; Şâm Beylerbeyi, 684, 690, 702, 703; Anadolu Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 703; Anadolu Beylerbeyi, 729; yeniden Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 729; Şâm Beylerbeyi, 730, 737, 738, 748, 756; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 750; Erzurum Beylerbeyi, 758, 760, 760n, 763; Mûsul muhâfazasına gönderilmesi, 776; Erdelân'da mücâdelesi ve inhizâmı, 776-778; şehîd düşmesi, 778

Küçük Ayasofya, — vâ'izi, 15; — Zâviyesi, 24

KÜÇÜK BEY (Deli Hasan'ın karındaşı oğlu), katli, 355

KÜÇÜK HALÎL (Sipâh serkeşlerinden), 352, 381

Küçük Hâşiye ⟨Kâtibî 'Ali b. 'Ömer el-Kazvînî'nin tam adı *er-Risâletü'ş-Şemsiyye fi'l-kavâ'idi'l-mantıkıyye* olup, kısaca *eş-Şemsiyye* olarak anılan mantığa dair risalesine, Kutbüddîn er-Râzî et-Tahtânî tarafından yazılan şerhin, Seyyid Şerîf Cürcânî'ye ait hâşiyesi⟩, 98-99

KÜÇÜK HÜSEYİN PAŞA, bkz. Hüseyin Paşa, Küçük —

KÜÇÜK MUSTAFA EFENDİ, bkz. Tûsî Küçük Mustafa Efendi

Küçük Oda, 552; — hâcesi, 853

KÜÇÜK 'OSMÂN (Kul-oğlu Ağası), 85

KÜÇÜK PORÇA (huddâm-ı Serdâr'dan), şehîd düşmesi, 962

KÜÇÜK TÂCEDDÎN EFENDİ ('Abdülvehhâb Efendi ile Haydar Efendi'nin babası), ⟨Ayasofya Medresesi'nde müderris⟩, 331, 356

Küçükada (Ostorgon'a karîb), 340

Küçük-Karaman ⟨İstanbul'da semt⟩, 583

küffâr (ayrıca bkz. kefere), 8, 8n, 9, 17, 18, 19, 20, 26, 28, 28n, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42n, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 56, 57, 59, 67, 68, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 96, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 146, 148, 151, 152, 153, 155, 156, 166, 168, 169, 170, 171, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 261, 263, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 345, 346, 364, 365, 379, 430, 452, 457, 458, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 517, 520, 527, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 568, 575, 607, 627, 628, 708, 741, 782, 835, 858, 859, 860, 861, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 874, 875, 876, 877, 879, 881, 883, 884, 885, 886, 887, 890, 890n, 892, 898, 899n, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 911, 912, 913, 914, 915, 917, 918, 918n, 920, 920n, 921, 924, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 932n, 933, 934, 934n, 935, 935n, 936, 938, 939, 941, 942, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 951n, 961, 962, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 970n, 971, 972, 973, 974, 975, 978, 979, 999, 1001, 1005, 1006, 1008, 1014, 1015, 1016, 1018, 1020, 1021, 1022, 1025, 1033, 1034, 1037, 1039, 1040, 1054, 1062, 1066, 1068, 1073, 1075; 'asker-i —, 17, 32, 337; âteş-i —, 535; atlu —, 520, 928, 968; bâkī —, 536; bilâd-ı —, 260, 350; büyût-ı —, 859; cânib-i —, 8, 46, 294, 295; cem'-i —, 341; cem'iyyet-i —, 113; ceyş-i —, 28; cumhûr-ı —, 200; cümle —, 222, 539, 651; def'-i —, 76, 240; dinc —, 325; diyâr-ı —, 17, 26, 93, 123, 148, 168, 186, 325, 338, 531, 535, 539, 900; ecnâs-ı —, 112; eşrâr-ı —, 511; eydî-i —, 31; firâr-ı —, 222, 323, 931n; firârî —, 224; gürûh-ı —, 899, 901; harbî —, 26, 56, 898, 921; hurûc-ı —, 190, 865, 967, 970; hücûm-ı —, 20, 45, 67, 782, 966; inhizâm-ı —, 8, 75, 119, 124, 532, 912, 928, 934, 938, 946, 948; imdâd-ı —, 975; istîlâ-i —, 30, 31, 34, 85, 86, 91, 106, 139, 152, 200, 240, 784, 950, 962; kā'id-i leşker-i —, 879; kâr-ı —, 865; kılâ'-ı —, 17; kulûb-ı —, 55; lağımciyân-ı —, 867; leşker-i —, 9, 17, 20, 28, 30, 45, 68, 75, 90, 113, 124, 147, 168, 201, 204, 209, 212, 213,

214, 240, 343, 491, 521, 538, 782, 868, 879, 928, 936, 967; maktûl —, 916; memâlik-i —, 49, 239, 869; meşveret-i —, 216; muhârebe-i —, 901; muhâsara-i —, 204; mukâbele-i —, 884; mübâlaga —, 45; münhezim —, 38; nakb-zenân-ı —, 873; pîre-zenân-ı —, 55; piyâde —, 46, 140, 864; pür-hadîd —, 29; reh-zenân-ı —, 847; rezm-i —, 864, 885, 886; rü'esâ-i —, 863, 918; sefâ'in-i —, 881, 883, 884, 885, 887, 940, 943, 1026, 1054; serdâr-ı —, 110, 136, 152, 539; serhadd-i —, 527; serkeş-i —, 1061; süvâr-ı —, 864; şerâre-i âteş-i top-ı —, 864; şirret-i —, 932; tabur-ı —, 176, 187, 188, 202, 203, 206, 458, 519, 534; tabur-ı makhûr-ı —, 116; tâbye-i —, 869; taraf-ı —, 868, 970; te'addî-i —, 323; tecessüs-i —, 891; tedbîr-i —, 209, 898; tophâne-i —, 873; tüfeng-endâz —, 48; ümerâ-i —, 60, 124, 884; yarar —, 29; zahâ'ir-i —, 536; — alayı/alayları, 17, 36, 72, 74, 75, 78, 84, 121, 188, 204n, 934n; — 'askeri, 17, 26, 28, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 45, 46, 60, 75, 79, 84, 123, 152, 202, 204, 219, 239, 942; — atlusu, 33; — beyleri, 87, 205, 207; — cânibi, 114; — cengi, 201; — cüssesi, 913; — çetesi, 91; — def'i, 169; — diyârları, 538; — gemisi/gemileri, 214, 464, 884, 890, 891, 907, 916, 917, 930, 940, 943, 982, 1018, 1026, 1028, 1040, 1074; — hücûmu, 123; — -ı bed-kâr, 877; — -ı bed-kirdâr, 934; — -ı dûzah-karâr, 17, 120, 930n; — -ı dûzah-medâr, 815; — -ı hâk-sâr, 18, 44, 45, 90, 95, 106, 108, 111, 112, 119, 121, 123, 128, 133, 137, 141, 167, 168, 171, 185, 188, 200, 206, 208, 211, 212, 214, 215, 221, 238, 855, 860, 863, 865, 873, 905, 906, 909, 912, 916, 932, 934, 935, 936, 937, 938, 940, 943, 945, 946, 948n, 961, 963, 967, 970n, 971, 973, 1039, 1040, 1073; — -ı hisâr, 868; — -ı li'âm, 40, 115, 452, 861, 864, 869; — -ı münhezim, 38; —ın ata dona mâlik olanları, 326; — kalyonları, 448; — kapudanı, 1073; — karavulu, 892; — kulûbu, 192; — lâşesi, 223, 906; — mecma'ı, 929; — metersi, 222; — ordusu, 113, 126, 219, 224, 227; — sefâ'ini, 940n; — semti, 18; — serdârı/serdârları, 42, 261, 536; — taburu, 85, 149, 238, 263; — tâbyesi, 1001; — tarafı, 201, 210; — tasarrufu, 140, 324; — topları, 44, 78; — yakası, 462, 521

küfr/küfür, 6, 73, 392, 420, 472, 484, 581; üsûr-ı —, 342; ashâb-ı —, 343, 343n; dürü'l- —, 56, 342; elfâz-ı —, 541; — ânü'n-ni'me, 727; — -i sarîh, 6

küheylân, 1061n

külâh, 592, 983; — -ı sürh, 495

külfe, 412, 413

külhân, —lar, 739

külüng, 225

Kürd (ayrıca bkz. Ekrâd), 693, 1051; erzel-i —, 281; — hânları, 688; — -i ebter, 281; —ler, 687, 693, 703

KÜRD 'ALİ, 731

KÜRD 'ALİ (Aştı 'Aşîreti Hâkimi), katli, 825

KÜRD GĀZÎ (Gāzî Bey), Selmâs Hâkimi, 268, 270, 302, 311; Müslim-i mecâzî —, 281; tahrîk-i —, 270; — hevâdârları, 276

KÜRD HAYDAR (Celâlî re'îslerinden), 399n, 400

KÜRD KĀSIM, Edirne'den ma'zûl iken İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 789; İstanbul Kadısı, 829; azli, 825

KÜRD KĀSIM EFENDİ, Edirne'den ma'zûl, 789; İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 789, 829; azli, 825

KÜRD MEHEMMED, sipâhîlerden, 1041, voyvodalık verilmesi, 1049

KÜRD MEHEMMED AĞA (Deli Hüseyin Paşa'nın ağalarından), 966

KÜRD ⟨MEHEMMED EFENDİ⟩ (Birgili Mehemmed Efendi'nin *Tarîkat-i Muhammediyye*'sine şerh yazıp, şerhteki ehl-i sünnet akā'idine muhâlif sözlerden ötürü sürgün edilen), 1057, 1057n, 1058

KÜRD SEYYİD HÂN, 646, 687, 706; — ülkesi, 824

kürde, 124

Kürdistân, 689, 705; — 'askeri, 232, 586; — a'yânı, 348; — beyleri, 321, 348, 586, 587,

777, 1043; —halkı, 348; —hududu, 687

kürek, 225, 427, 428, 430, 627, 650, 757, 800, 856, 869, 887, 891; —çi/ler, 63, 356, 608, 609, 627, 855, 856, 899, 1018; —e komak, 430, 546, 858; —ler, 635, 884, 891

küstâh, — -ı rû-siyâhlar, 353; —lar, 352, 416; —lık, 352, 354, 464, 978

küsûf, 1053; salât-ı —, 526; — vâkı'olmak, 549, 820, 1053

küşte, 310, 998; — -i tîg-ı kîn, 349; —lerden püşte, 125; eşkıyâ —lerinden püşteler, 406; —ler püştesi, 387

küşûfiyye, 412, 413

Kütahya, 160, 264, 351, 353, 1022; şehr-i —, 245; — alaybeyisi, 938; — cânibi, 231; — Kal'ası, 245; — Kazâsı, 10, 11, 144, 481n, 492; — muhâfazası, 329

küttâb, 362, 533, 890, 1032; — -ı Dîvân, 547; — -ı Dîvân-ı Sultânî, 23, 258, 699

kütüb, 14, 375, 394, 624, 711, 752; dîbâce-i —, 176; hâmiş-i —, 743; vâfir —, 772; — -i fıkhiyye, 444, 992; — -i 'ilmiyye, 333; — -i meşâyıh, 358; — -i münzile, 433, 440; — -i mütedâvile, 161; —ler, 444

kütük, —ler, 216

kütürdü, 'azîm —, 187

Kythnos, bkz. Termeş ⟨Kythnos⟩

L

LAÇİN (Mezîd Sultânı), 768

lafz (ayrıca bkz. elfâz), 65, 163, 290, 291, 446, 474, 697, 890, 1035; —en, 65, 387, 525, 734; istihdâm-ı — -ı kabîh, 180

lağım/lar, 55, 87, 109, 134, 186, 238, 242, 323, 368, 467, 629, 630, 633, 642, 642n, 644, 645, 805, 871, 872, 874, 875, 880, 913, 914, 915, 945, 951, 969, 970, 971, 972, 974, 976, 1020; ahvâl-i —, 874; 'azîm —, 874, 918; kadîmî —, 951n; kesret-i —, 1021; kıssa-i —, 644; —a âteş eylemek/itmek/virmek, 861, 874, 970, 974, 1019, 1020; —a başlamak/mübâşeret olunmak, 87, 110, 917; — ahvâli, 970; — atılmak/atmak/attırmak, 55, 109, 110, 134, 149, 237, 878, 969, 970, 971, 974, 976, 1018, 1019, 1020; —cı/lar, 55, 87, 633, 645, 872, 921, 930, 944, 946, 963, 971, 1013, 1014, 1015; üstâd —cılar, 872; —cılık, 970n; —cı tedârükü, 969; —ciyân-ı küffâr, 867; — eylemek, 970; — gediği, 877; —hâ-yı tâbye, 970; — hâzır itmek, 1020; — -ı âhar, 109; — işletmek, 976; — itmek, 86, 972, 973, 974; — kazmak, 86; — sürmek, 866; — tertîb itmek, 917; — urmak/urulmak, 108, 867, 874; — yeri, 875; — yolu, 109, 874; — yürütmek/yürütülmek, 68, 153, 307, 487, 596, 629, 702, 970, 971, 973, 974, 976; — -zenler, 866

Lâhicân (Gîlân'da), 502

lahm (ayrıca bkz. lühûm), ekl-i —, 790; zarar-ı —, 919n; — -ı ganem, 1044; pâre pâre — u şahm hevâda perrân olmak, 118; — u şahm sâhibi, 988

Lahor ⟨Pakistan'da Pencap bölgesinde⟩, 451, 659n

Lahsa, Basra ve — serhadleri, 142

lakab (ayrıca bkz. elkāb), 75, 197, 244, 297, 333, 344n, 373n, 440, 474, 483, 484

LÂL CA'FER BEY (Deryâ beylerinden), 443

lâlâ, 290, 423, 424, 925; —cığım, 427; —lık, 13n; baba —m, 427

Lâlâçayırı, 820

Lanca, 850

Lanka Zâviyesi, 439

lâşe, 225, 283, 329, 986; —ler, 16, 32, 38, 47, 120, 553, 915

latîf, 433

latîfe, 159, 206, 510, 602, 724, 735, 822; — -gû/gûy, 483, 844; — ve istihzâ vâdîleri, 1003

Lave Palankası, 186

lâyık, 6, 15, 70, 97, 129, 162, 173, 202, 320, 338, 367, 412, 423, 426, 439, 503n, 508, 523, 547, 556, 558, 563, 665, 670, 766, 799, 827, 845, 854, 897, 930, 944, 1067, 1068; — -ı hâl u şân, 752; — -ı i'tibâr, 145; — -ı kabûl, 52; — -ı rütbe-i hıfz-ı memleket, 888

LAZ HÜSEYİN (Celâlî re'îslerinden), 399

Lefkada, bkz. Ayamavra ⟨Lefkada⟩

Lefkoşa, — kādîsı, 786

Leftere (Harka Sahrâsı'nda), 961

Legrad, bkz. Ligrad ⟨Legrad⟩

leğen, 225; —çe, 43

Leh, 49, 112, 123, 491, 520, 534, 575, 667, 980, 1062, 1063; ahvâl-i serhadd-i —, 651, 842; cânib-i —, 667; elçi-i —, 511, 575; istîlâ-i Tatar ber-bilâd-ı —, 1063; kāsıd-ı —, 392; küffâr-ı —, 519, 741; memâlik-i —, 48; tecdîd-i sulh be- —, 708; tecdîd-i sulh-ı —, 745; — ahvâli, 1063; — 'askeri, 200, 498, 575, 651, 1067; — başserdârı, 521n; — beyleri, 1062, 1068; — cânibi, 742, 745; — dilince, 499; — diyârı, 491, 520, 1039; — elçisi, 518, 575, 745; — ile sulh, 745; —'in serdârı oğlu, 1068; — Kazağı, 1063; — Kıralı, 392, 473, 498, 511, 530, 539, 578, 651, 667, 741, 779, 843, 850, 851, 980, 1051, 1063, 1064, 1065; — küffârı, 517, 527, 575; — memleketi, 745; — seferi, 525, 573, 742; — serhaddi, 742; — taburu, 532, 544; — tâ'ifesi, 520, 539, 575, 742; — tarafı, 393, 531, 539, 651, 667, 850; — üzerine sefer, 525, 980; — üzerine serdâr, 742; — ve Nemçe serhadleri umûru, 742; 'akd-i musâlaha-i — ve Tatar, 1066; — vilâyeti, 48, 392, 393, 498, 499, 511, 527, 575, 651, 667, 708, 1062, 1067; — vilâyetleri, 1063; — vilâyetine sefer, 1020

leheb, — -i 'azîm, 872

lehv, âlet-i —, 53

LENNART TORSTENSON, bkz. Dırozendul ⟨Lennart Torstenson⟩

Lesbos, bkz. Midilli ⟨Lesbos⟩

leşker, 25, 118, 188, 350, 435, 777, 782, 825, 861, 864, 875, 879n, 888, 894, 968; 'azîm —, 346; cem'-i —, 128; deryâ-yı —, 805; dinc —, 45; penâh-ı —, 861; vefret-i —, 436; — -i a'dâ-şikâr, 864; — -i bahr, 856; — -i bî-hadd, 121; — -i bî-kıyâs, 9; — -i cerrâr, 885; — -i eşkıyâ, 231, 605; — -i firâvân, 733; — -i fîrûzî-eser, 868; — -i hezîmet-eser, 284; — -i mansûr, 861; — -i menhûs, 232; — -i merkūm, 860; — -i nusret-yâr, 870; — -i rafz u ilhâd, 691; — -i sahrâ-nişîn, 887; — -i sipâh, 1012; — -i Şâhî, 460; — -i tünd ü tîz, 278; — -i zafer-penâh, 864; — -i zafer-peyker, 526

Léva, bkz. Leve ⟨Léva/Levice⟩

levâhık, 214, 954, 978, 992, 1016, 1041, 1043; tevabi' u — sâhibi, 1007

LEVAN HÂN, bkz. Levend ⟨Levan⟩ Hân

levâzım, 149, 260, 384, 439, 479, 650, 763, 899, 912, 921, 929, 930, 1000, 1003, 1037; cümle —, 123, 146, 861; i'dâd-ı —, 179; tekmîl-i —, 184, 200, 526; tertîb-i —, 141; elzem-i — -ı 'âlem, 954; — -ı umûr, 276; — 'izzetde olmak, 59; — umûru, 147

Leve ⟨Léva/Levice⟩, 893

levend, 79, 246, 347, 348, 463, 655, 778, 1015, 1018; destâr-ı —âne, 805; tarz-ı —âne, 829; cem'-i —ât, 319; — firkatesi, 430, 438

LEVEND ⟨LEVAN⟩ HÂN, —'ın oğlu, 306n; — -oğlu, 311

levh, 228; nakş-i —, 673; — -i cebîn, 483; — -i kitâbe-i bâb-ı sa'âdet, 456

levha, — -i vücûd, 476

LEVH-HÂN İBRÂHÎM ('İbrâhîm b. Mustafa), (Sünbül Sinân hulefâsından bir 'azîzin ferzendi, Edirne Bâyezîdiyyesi ve Selîmiyyesi ile Manisa Murâdiyyesi medreselerinde ve Sinân Paşa Dârü'l-hadîsi'nde müderris, Burusa Kadısı), biyografisi, 357-358

Levice, bkz. Leve ⟨Léva/Levice⟩

Leylâ vü Mecnûn (Kāf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi'nin eseri), 572

leyle, 62, 99, 246, 844; — -i 'arefe, 833; — -i Berât, 178, 492; — -i cum'a, 450; — -i Kadr,

1034; —ı Mevlid-i Nebi, 440; —ı Mi'rac, 22; —ı muzlime, 1054

libâs, 124, 154, 225, 715, 965; eyüce —, 31; gayri —, 428; hafîf —, 566; münâsib —, 218; temennâ-yı —, 98; mâtem —ı, 64; — -ı cedîd, 304, 942; — -ı ilhâd u dalâli giymek, 279; — -ı mollâyâne, 540; — -ı müste'âr, 1036; —ı pelâs, 311; — -ı Serdâr, 864; —lar, 566n, 998; kırmızı —lar, 354; iç ve dış —ları, 146

Ligorna ⟨Livorno⟩, — korsanı kalyonu, 1074

Ligrad ⟨Legrad⟩, 360

lihâf, 208

liman, 432, 463, 622n, 847, 856, 858, 860, 884, 886, 889, 892, 899, 906, 907, 910, 911, 916, 921, 922, 930, 932, 940, 948, 961, 965, 968, 1008, 1009, 1037, 1040, 1062; hâric-i —, 910; — ağzı, 968; hisâr —ı, 857; kal'a —ı, 901, 949, 975; — -ı latîf, 862; — -ı râhat-resân, 861, 866; —lar, 626n, 886; —lık hevâ, 627; — mukâbelesinde, 968, 969; — -misâl, 859

limon, 511, 863

LİPON ⟨Vasile Lupu⟩, (Sâbıkā Boğdan Voyvodası olup ma'zûl olan), 1064

Lipova ⟨Lippa⟩, 141, 239, 458, 472, 850

Lippa, bkz. Lipova ⟨Lippa⟩

lisân, 3, 356, 461, 982; 'azbü'l- —, 615; fasîhü'l- —, 772; hadîdü'l- —, 494; ıtlâk-ı —, 377; itâle-i —, 131, 835; keff-i —, 614; mantıkıyyü'l- —, 743; meşrefiyyü'l- —, 571; pür-gûy-ı ceriyyü'l- —, 468; —a gelmeyecek fesâd, 249; —a getirmek, 812; —a ve kaleme getirmek, 325; diyak —ı, 672; Etrâk —ı, 494; — -ı 'asker, 151; mutlakü'l- — -ı fasîhü'l-beyân, 182; — -ı feth, 807; — -ı hâl, 684; —ü't-tayr, 358

Livorno, bkz. Ligorna ⟨Livorno⟩

lodos, 1069

Lofça, — kādîsı, 235; — Kazâsı, 751

LOFÇALI ODABAŞI, katli, 648

Lokmân Hekîm, — menzili, 812

LOKMÂN-I ŞEHNÂMEGÛY ⟨Lokmân b. Hüseyin, Osmânlı tarihçisi ve şehnâmecisi⟩, — lisânı, 673

Lokmâniyye, 701

LOUIS XIII, bkz. Ludovikos ⟨Louis XIII⟩

LUDOVİKOS ⟨Louis XIII⟩, On üçüncü — (Fransa Pâdişâhı), 708, 709

Ludvin ⟨Divény⟩, 31

lugaz, —lar, 476

Luteranîler, 709

lutf/lutuf (ayrıca bkz. eltâf), 19, 180, 214, 219, 235, 423, 461, 546, 589, 591, 738, 844, 989; sûret-i —, 383; — -ı 'amîm, 918; — -ı bî-gâyet, 443; — -ı bî-hisâb, 23; — -ı bî-kerânî, 130, 233; — -ı bî-şümâr, 454; — -ı hîle, 384; — -ı hiyel, 720, 818, 953; — -ı İlâhî, 693; — -ı mevâ'îd, 413; — -ı şâmil, 132, 446; — -ı tab', 144, 234, 259, 816; — -ı takdîr, 772; — -ı takrîr, 376; bi- —i'llâhi te'âlâ, 916; — yüzünden, 262, 469

LUTFÎ BEY-ZÂDE EFENDİ (Ulemâdan), 512

LUTFULLÂH ŞEYHÎ ÇELEBİ, bkz. Çelebi Kādî (Lutfullâh Şeyhî Çelebi)

lühûm, 90, 864, 892; — -ı bakar u ganem, 149

Lviv, bkz. İlbav ⟨Lviv⟩

M

ma'ânî, 394, 493

MA'AN-OĞLU MÎR 'ALİ (Ma'an-oğlu Mîr Fahreddîn'in oğlu, Safed Sancağı'na mutasarrıf), Şâm Beylerbeyi Küçük Ahmed Paşa ile mücâdelesi, 737; öldürülmesi, 737, 748

MA'AN-OĞLU MÎR FAHREDDÎN (Lübnan'da ısyân eden Dürzî emîri), 448, 465-468, 727, 730, 737; Firenk'e firâr etmesi, 459; Şâm Beylerbeyi Küçük Ahmed Paşa tarafından mağlûb edilmesi, 748; Cizzin Mağara'sına

çekilmesi, 748; İstanbul'da öldürülmesi, 749; — diyârı, 737; —'in kızı, 811; — müte'allıkâtından, 1032; — vilâyetleri, 459

ma'ârif, 'avârıf-ı —, 52; envâ'-i —, 9, 313, 438; kesb-i —, 164n, 312n, 313; mecmû'a-i —, 23; nahl-bend-i elvân-ı —, 181; nakş-bend-i —, 358; nihâl-i meyvedâr-ı bostân-ı —, 357; tahsîl-i —, 132, 433, 624; 'ulûm-ı —, 751; 'ilm ü —den hisse-mend, 313; —den tehî, 1023; 'âlem-i —de yegâne, 682; riyâz-ı 'ilm ü —e, 11; envâ'-i 'ulûm u —etle mücellâ, 699; —-i cüz'iyye, 11, 12, 81; — ile ma'rûf, 51; 'ilm ü — ile meşhûr, 454; kesb-i — -i mevfûr, 164; —i müsellem, 144, 615; — -i nâ-mahsûr, 82, 175, 235; 'ilm ü —le meşhûr, 178; mecma'ü'l-bahreyn-i — ü 'ulûm, 145

ma'ber, 389, 465, 531; bataklı —, 401; — -i pür-hatar, 48

Macar, 18, 38, 45, 78, 87, 148, 152, 210, 220, 221, 326, 327, 346, 365, 407, 539; aslı —, 216; fedâ'î —, 210; füccâr-ı —, 294; muhârebe-i Nemçe ve —, 327; Orta —, 850; serhadd-i —, 8, 20; ümerâ-i —, 371; yerli —, 170; zümre-i —, 190; — ahvâli, 220; — alayı, 135; — 'askeri, 37, 68, 121, 170, 200, 202, 210, 217, 219, 220, 240, 345, 350, 531, 650, 659, 894, 895, 950; — atlusu, 263; — beyi/beyleri/bey-zâdeleri, 30, 68, 107, 190, 219, 220, 326, 343, 365, 371, 473; — cinsi, 326; — elçisi, 578; — hâ'inleri, 206; — haydûdları, 123; — hıyâneti, 220; —'ın atlu alayları, 123; Erdel ve — imdâdı, 72; — kapudanları, 261; — kavmi, 217, 220, 360, 365; — kılâ'ı, 326; — Kıralı, 367, 522; — kronası, 672; — küffârı, 72, 92; —lar, 38, 170; — memleketi, 328, 672; — nâhiyeleri, 366; — seferleri, 18, 700, 751; — serahoru, 210; — serdârı, 200; — sınuru, 48; — tarafı, 222, 344; — tüfengleri, 123; — ümerâsı, 326, 350, 472; — vilâyeti, 843; — vilâyeti defterdârı, 479; — vilâyeti platunosu, 669; — yunakları, 45

MACAR BEY, 402

MACAR VASİLEVİN, 201

Macarca, 490, 668n, 670n

ma'cûn, — -fürûş, 81

Ma'cûncu Hammâmı (İstanbul'da), 831

MA'CÛNCU-ZÂDE, bkz. Bakâyî 'Abdülbâkî Efendi, Ma'cûncu-zâde —

mâdde (ayrıca bkz. mevâdd), 137, 143, 158, 479, 490, 513, 602, 669, 670, 708, 746, 830, 843, 854, 992, 999, 1038, 1077, 1079; kesret-i —, 143; tekmîl-i —, 512; — -i âteşîn-tab', 1025; — -i şurût, 669; — -i te'essüf, 259; —ler, 479, 669, 843

ma'den, —î dağ, 108; — -i kerem, 504; — -i rafz u ilhâd, 274; — -i sadâkat, 496; — -i şerr ü şûr, 430; — -i zer ü sîm, 924; —ler, 650; —ler semti, 894

Mafrodonya ⟨Manfredonia⟩, gâret-i —, 521; — Kal'ası, 521

Magosa, — Limanı, 430; — Sancağı, 543

Magrib, 868, 946, 1006; ümerâ-i —, 858; — 'askeri, 869, 882; — gemileri, 1075; —î, 848; — Tırablusu, 445, 499; — yakası, 948; — -zemîn, 512; pây-i taht-ı — -zemîn, 858

magrib, salât-ı —, 116; — -i zevâl, 368

mağara, sa'b —, 748

Mağara Kal'ası, 692

Mağazberd (Kars cânibinde), 823

MAĞRAV HÂN/PAŞA ⟨Giorgi Saakadze⟩, ⟨Tiflis mağravı⟩, (Kartil ⟨Kartli⟩ Hâkimi, Gürcistân'ın yarar ve nâmdâr hükkâmından), 618, 618n, 619, 663, 663n; İstanbul'a gelip Müslüman olması ve "Mehemmed" ismini alması, 666; Sadrazam Husrev Paşa tarafından Abaza üzerine düzenlenen seferde, 677; Karaman Beylerbeyi, 684; katli, 684; — âdemleri, 620

MAĞRAV MEHEMMED HÂN, bkz. Mağrav Hân/Paşa ⟨Giorgi Saakadze⟩

MAĞRAV-OĞLU (Mağrav Hân ⟨Giorgi Saakadze⟩'ın oğlu), 619

mâh, — -ı cihân-ârâ, 874; — -ı cihân-tâb, 440

mahabbet, 366, 424, 456, 651, 735, 1051; 'arz-ı —, 242, 398; ızhâr-ı —, 88; — -i mecâzî, 163-164; —nâme, 422; — şem'i, 180

mahâdîm, —-i kirâm, 234, 725; —-ı Rum, 673, 844

mahâfil, ziver-i —, 476

mahal/mahall (ayrıca bkz. mahâl/mahâll), 20, 23, 25, 36, 44, 46, 48, 49, 55, 72, 75, 76, 86, 90, 96, 107, 111, 121, 125, 135, 136, 137, 142, 143, 148, 154, 156, 158, 169, 176, 188, 189, 200, 201, 204, 205, 206, 223, 224, 228, 230, 231, 232, 238, 239, 248, 252, 258, 260, 261, 263, 312, 320, 321, 322, 334n, 340, 347, 348, 349, 366, 368, 380, 385, 387, 389, 393n, 398, 403, 405, 406, 410, 411, 417, 417n, 427, 428, 430, 433, 437, 445, 446, 449, 462, 464, 465, 467, 468, 479, 483, 489, 497, 498, 516, 520, 525, 529, 534, 536, 538, 539, 541, 546, 553, 558, 559, 562, 567, 573, 582, 588, 603, 604, 605, 628, 630, 633, 637, 649, 651, 656, 660, 667, 669, 687, 692, 693, 716, 720, 754, 755, 756, 757, 758, 767, 773, 777, 782, 792, 794, 799, 800, 811, 812, 813, 814, 815, 822, 823, 833, 838, 842, 851, 852, 857, 860, 861, 864, 865, 866, 867, 872, 873, 876, 877, 882, 889, 893, 894, 899, 900, 904, 905, 907, 908, 909, 915, 921, 926n, 931, 932n, 933, 934, 934n, 936, 937, 939, 948, 962, 965, 966, 969, 972, 973, 974, 978, 987, 995, 1011, 1012, 1014n, 1016, 1022, 1024, 1027, 1040, 1056, 1064, 1065, 1069, 1073; alçak —, 303; nâ- —, 444, 994, 1026, 1033; ormanlı —, 75; pest —, 115; sa'b sengistân —, 740; ta'yîn-i —, 100; teng —, 226, 247, 403, 1032; top irişir —, 1024; top irişmez —, 321; ceng —i, 203; çarha —i, 119-120; fülân —, 384; gavgā —i, 428; husûmet —i, 609; imtihân —i, 101, 333, 374; köprü —i, 262; nüzûl —i, 946; ordu —i, 349; su'âl ü cevâb —i, 998; — -i 'arz, 95; — -i ceng, 123, 406; —i değil, 634, 735; — -i emn, 442; — -i erkân, 696; — -i hatar, 116, 586; — -i hıtâb, 329; — -i hıyâm-ı hasım, 387; — -i hûnluk, 510; — -i 'itâb, 311, 349; — -i i'tibâr, 301, 539; — -i ma'hûd, 384, 618; — -i ma'reke, 113, 588, 968; — -i me'mûr, 490, 736; — -i münâsib, 120, 230, 276, 1022; — -i mürtefi', 73; — -i nüzûl, 49, 292; — -i rezm, 877; — -i sulh, 670; — -i tehlüke, 118; — -i teng ü dâr, 203; — -i tophâne-i küffâr, 873; — -i vahşet-engîz, 1037; — -i yürüyüş, 873, 879; —ler, 66, 339, 358, 411, 471, 775, 800, 973; dîk —ler, 48; münâsib —ler, 465; sa'b ve sengistân —ler, 945; —siz, 559

mahâl/mahâll, tevakku'-i —, 302; — -i müte'addide, 358

mahallât, 389, 584; İstanbul —ı, 750; — -ı Müslimîn, 53; — ü esvâk, 371

mahalle (ayrıca bkz. mahallât), 135, 479, 484, 524, 598, 726

Mahalle-i kübrâ (Mısır'da), 235

mahdûm (ayrıca bkz. mahâdîm), 23, 101, 178, 182, 235, 257, 259, 313, 333, 356, 375, 443, 494, 523, 541, 571, 572, 660, 697, 699, 731, 816, 829, 832, 977, 1077; — -ı 'âlî-şân, 313, 725; — -ı celîl, 51; — -ı hâmis, 672; — -ı kebîr-i ercmend, 374; — -ı kerîm, 257; — -ı kihter, 438; — -ı ma'âlî-rüsûm, 175, 314; — -ı mükerrem, 482, 483, 672, 731n, 732; — -ı râbi', 513

mahfil (ayrıca bkz. mahâfil), 417, 880; — -i Sultânî, 674; — -nişîn, 434, 614

mâhî, —lere altun atmak, 507

mahkeme, 358; — -i belde-i mezbûre, 445; —ye hücûm-ı 'âmme vâkı' olmak, 613

mahkûm, 605, 616, 998

MAHMÛD (Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa'nın çukadârı), şehîd düşmesi, 939

MAHMÛD (Şâ'ir Bâkī'ye doğduğunda verilen isim), bkz. 'Abdülbâkī Efendi

MAHMÛD AĞA, Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa'ya Sadrazam tarafından emr-i şerîf ve mektup getirmesi, 938

MAHMÛD AĞA, kapucubaşılardan iken Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 8

MAHMÛD AĞA (Segbânbaşı), şehîd düşmesi, 1019

MAHMÛD AĞA (Vâlî-i Revân Şerîf Paşa'nın kürkçübaşısı), bir mektupla Safevî Şâhı'na gönderilmesi, 276, 278

MAHMÛD AĞA/PAŞA, ⟨Sûhte —⟩, (Sevindik Paşa kethudâsı), Adana Beylerbeyi tayin edilmesi, 794, 794n; Tarsus Sancağı'na

ber-vech-i arpalık mutasarrıf, 928, 933; Adana Vâlîsi, 936; Tarsus ve Adana Vâlîsi, 936; Aktâbye muhâsarasına tayin olunması, 967

MAHMÛD BEY (Alacahisâr ⟨Kruševac⟩ Beyi), şehîd düşmesi, 878

MAHMÛD ÇORBACI, 214

MAHMÛD EFENDİ, Altıboğça-zâde —, Ordu Defterdârı tayin edilmesi, 745; Anadolu Defterdârı, 760

MAHMÛD EFENDİ, bkz. Kara Mahmûd

MAHMÛD EFENDİ, bkz. Üsküdarî Mahmûd Efendi ⟨Azîz Mahmûd Hudâ'î⟩

MAHMÛD EFENDİ, Yek-çeşm — (Sipâhtan), katli, 354

Mahmûd Efendi Tekyesi (Üsküdar'da), 553

Mahmûd Efendi Zâviyesi (Üsküdar-İstanbul'da), 516

MAHMÛD MANASTIRÎ (Sa'deddîn Efendi'den mülâzım; Manastır, Siroz ve Üsküb'de kadı), biyografisi, 503

MAHMÛD PAŞA (Adana Paşası), Adana Beylerbeyiliği'nden azli, 794n

MAHMÛD PAŞA ⟨Baltacı-zâde⟩, Yanık Beylerbeyi tayin edilmesi, 80, 139

MAHMÛD PAŞA, Çerkes —, Haleb Beylerbeyisi, 45, 78, 108, 109, 150; Sivas Beylerbeyi, 166, 173

MAHMÛD PAŞA, Güzelce —, Vezîr-i râbi', 154; Tuna yalıları muhâfazasına tayin edilmesi, 154; Eflak Voyvodası Mihal ⟨Mihai Viteazul⟩ üzerine serdâr, 194; Budun imdâdında, 241; Deli Hasan üzerine serdâr tayin edilmesi, 245; Kā'im-makām tayin edilmesi, 245; Kā'im-makām, 246, 248; Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın katli için girişimde bulunması, 248-249, 250, 253; katline me'mûr gönderilmiş iken ihtifâ edip bulunamaması, 249, 328, 496; sarâyının mühürlenmesi, 252; Pâdişâh tarafından bağışlanarak vezâret verilmesi, 328-329; vezâretten azledilmesi, 331; biyografisi, 378

MAHMÛD PAŞA (Habeş Beylerbeyi), Habeş halkı tarafından katledilmesi, 522

MAHMÛD PAŞA (Karaman Beylerbeyi), 1072

MAHMÛD PAŞA (Mar'aş Beylerbeyi), 41; mecrûh olması ve şehîd düşmesi, 56

MAHMÛD PAŞA, Mezbele Turpu —, 425

MAHMÛD PAŞA (Sivas Beylerbeyi), 41, 135, 137

MAHMÛD PAŞA (Yemen ve Mısır Beylerbeyi), Mısır kulu tarafından şehîd edilmesi, 446

MAHMÛD PAŞA B. ŞEMSÎ PAŞA, bkz. Şemsî Paşa-zâde Mahmûd Paşa

Mahmûd Paşa Medresesi (İstanbul'da), 10, 196, 334, 476

Mahmûdpaşa (İstanbul'da semt), 1003, 1056

mahmûr, 280

mahrem, —ân-ı sohbet, 826; — -i esrâr-ı saltanat, 246

mahrûm, 196, 253, 293, 597, 766, 953, 954, 1043, 1068

mahsûl, 473, 612, 648, 672, 948; senevî —, 955; zâbit-i —, 274; —ât, 438, 448, 1024, 1032; —dâr, 911; —ler, 894

mahsûr, 31, 55, 79, 86, 87, 134, 135, 147, 150, 153, 187, 190, 191, 208, 209, 211, 228, 273, 311, 340, 380, 381, 868, 932n, 1037; nâ- —, 82, 175, 235, 245; —ân, 303, 304, 305, 307, 309, 310, 866; —î, 231, 931; —în, 297, 304, 308; —lar, 302, 305, 317, 350, 382, 385, 864, 875, 932

mahzar, 41, 229, 325, 353, 493, 510, 575, 606, 607, 617, 658, 715, 903, 946, 985, 1015, 1020, 1021; —lar, 62, 97, 134, 141, 149, 150, 416, 891, 1013, 1017

Mahzen⟨ü'l-esrâr, Nizâmî'nin mesnevîsi⟩, 98

makābir, 53, 395, 492, 614, 732, 741; cem'iyyet-i erbâb-ı —, 52; — -i Üsküdar, 959

makālât, 494

makāle (ayrıca bkz. makālât), 131, 333, 357, 673; makbûl-i erbâb-ı kabûl —, 101; — -i bî-bedel, 674; —ler, 197, 236, 259, 661, 682

MAKÂLÎ (Şâ'ir), 673

makâm, 57, 68, 97, 117, 122, 129, 135, 159, 189, 264, 277, 291, 295, 298, 301, 319, 322, 341, 361, 362, 409, 446, 448, 452, 475, 484, 514, 546, 554, 563, 597, 660n, 682, 744, 745, 804, 810, 821, 822, 843, 845, 854, 858, 880, 953, 953n, 964, 977, 990n, 991, 992n, 1000, 1029, 1041, 1076n; 'âlî- —, 166; nühûset- —, 387; —ât-ı 'aliyye, 54; — -ı 'âlî-senâm, 122; — -ı emâret, 416; — -ı fetvâ; — -ı Hanefî, 417; — -ı hıdmet, 295, 485; — -ı hılâfet, 683; — -ı hükûmet, 252, 492; — -ı ifâde, 744; — -ı iftâ, 482; — -ı imtinâ', 955; — -ı intikâm, 246-247; — -ı irşâd, 819; — -ı istiklâl, 265, 323; — -ı itâ'at, 169; — -ı kerîm, 743; — -ı mu'âraza, 451, 956; — -ı müdâfa'a, 153, 706, 962; — -ı müteberrike, 819n; — -ı nizâ', 663; — -ı sadâret, 6, 513, 836, 838; — -ı Sultânî, 393; — -ı temehhüd, 319

makarr, 280, 376, 392, 504; — -ı hıyâm, 963; — -ı hükûmet, 690

makbûz, 274

makreme, 582; beyâz —, 860; dülbend —, 560

MAKSİMİLYAN/MAKSİMİLYANOS ⟨Maximilian III⟩, 18, 28, 30, 110, 112, 133, 136, 152, 346

MAKSÛD HÂN (Şâh tarafından gelen elçi), 785, 809, 810, 836

MAKSÛD PAŞA (Defterdâr Kethudâsı, Tersâne Emînî, Kapucular Kethudâsı, Diyârbekir ve Mısır Beylerbeyi), Mısır Beylerbeyiliği'nden azli, 846; biyografisi, 853-854

maksûd, 268, 383, 389, 415, 488, 609, 634, 646, 1038, 1049; 'arz-ı —, 738; dâmen-i —, 285; der-i —, 304; hedef-i —, 307; menzil-i —, 385, 504, 614; peyker-i —, 268; şâhid-i —, 308; temşiyet-i —, 285; — -ı 'askeriyân, 269; — -ı asl/aslî, 324, 547, 681; — -ı Pâdişâhî, 337

maksûre, Hünkâr —si, 582; latîf —ler, 763

Maktûl İbrâhîm Paşa Medresesi (Hezargırad'da), 444

Maku (Van serhaddinde), 823; — Hisârı, 322; — Suyu, 762, 762n

Makuye, — hükmi, 281

mâl (ayrıca bkz. emvâl), 20, 61, 68, 73, 89, 157, 191, 211, 222, 278, 327, 362, 370, 379, 411, 412, 413, 418, 421, 424, 427, 429, 430, 448, 465, 466, 470, 480, 489, 519, 539, 567, 580, 585, 597, 598, 642, 681, 697, 712, 751, 779, 780, 808, 811, 879, 989, 1004, 1005, 1036, 1048, 1066; bezl-i —, 379, 427, 577, 583, 677, 728, 922, 1033; bî-hadd —, 1077; bî-nihâye —, 382; cem'-i —, 470; ehl-i —, 273; firâvân —, 173; i'mâl-i —, 484, kuvvet-i —, 436; muhassıl-ı —, 420; mutâlebe-i —, 413; mübâlaga —, 429; mülk ü —, 388; nice —, 469, 651; perâkende —, 1049; re's-i —, 463; rızk u —, 210, 766; tahsîl-i —, 156, 261, 280, 422; vâfir —, 587, 650, 859, 993, 1002; ziyâde —, 413; — -â-mâl, 87, 95, 225, 240, 270, 609, 737, 804, 811, 860, 867, 877, 888, 899, 971; — cem' itdirmek/itmek, 84, 601; —dan geçmek/geçilmek, 84, 84n; —dan ye's gelmek, 598; —dâr/lar, 68, 519, 585, 728, 862; — defterdârı, 409; — dökmek, 600; âtiye —ı, 1059; dünyâ —ı, 642; mukāta'ât —ı, 652; —ına tama' itmek, 423; —ını ahz u kabz, 425; —ını/larım teftîş, 426, 598; — -i emân, 382; — -i evkāf, 566, 648; — -i firâvân, 847; — -i ganâ'im, 509, 534, 535, 543, 847, 916, 1068; — -i ganîmet, 338, 406; — -i mahzûn, 583; — -i maktû', 922; — -i mukāta'a/mukāta'ât, 648; hâssa-i — -i Pâdişâhî, 459; — -i ra'iyyet, 436; — -i vâfir, 484, 661, 732; — kuvveti, 1007; —lar, 174n, 232, 273, 432, 519, 598, 652, 916, 918; — salmak, 173n; — tahsîl itmek, 157; — talebi, 1004; — taleb itmek/olunmak, 1030, 1032, 1066; — ü cân, 110, 303, 306; — ü menâl, 269, 273, 922n; kesret-i — ü menâl, 337; terk-i — ü menâl, 387; — ü metâ', 446; kesret-i — ü ricâl, 1078; — virmek, 1032

Maldepe, 425, 437, 565, 747, 1043; — menzili, 736

Malgara, 16, 67, 70, 92, 161, 288, 579, 1008, 1023; kasaba-i —, 334; — kurbı, 456

mâlihûlyâ, dağdağa-i —, 395

mâlik, 57, 89, 165, 334

Malta, 438, 463, 846, 869, 906; Cezîre-i —, 462;

sefer-i —, 857; — beyleri, 463; — Cezîresi, 462; — Çasarı, 462; — gemileri/gemisi, 855, 856, 882, 885, 906, 940, 966, 975, 1054; — Hâkimi, 216; — Herseki, 225; — Kal'ası, 463; — Kapudanı, 442, 966; — seferi tedârükü, 858

MA'LÛL EMÎR EFENDİ (Mısır Kadısı, Anadolu Kazaskeri), 21, 98

Ma'lûl Emîr Mektebi, 572

MA'LÛL-ZÂDE NAKĪB EFENDİ ⟨III. Murad dönemi şeyhülislâmlarından⟩, 131, 438, 570; — mezârı, 444

Mama-hâtûn, 676; — menzili, 756

mâ-melek, 56, 95, 131, 154, 158, 160, 225, 264, 296, 385, 387, 390, 550, 555, 555n, 613, 635, 647, 682, 685, 717, 718, 736, 824, 883, 905, 1008, 1009, 1041

ma'mûr, 19, 65, 154, 171, 297, 337, 418, 503, 503n, 505, 593, 624, 681, 845, 909, 911, 912, 916; sûk-ı —, 1056; — binâlar, 763; —e-i vücûd, 273; nice —eler, 618; — u âbâdân, 148, 510; — vilâyet, 83, 1065

ma'nâ (ayrıca bkz. ma'ânî), 116, 122, 209, 218, 228, 229, 269, 291, 321, 328, 346, 348, 362, 413, 453, 465, 566, 594, 918; bî- —, 281, 282, 333, 722; —lar, 607, 1053; — -yı nifâk, 441; — -yı sulh, 345; — -yı şerîf, 229

manastır, 77, 463, 901, 905; 'azîm —, 901

Manastır ⟨Medresesi⟩, (Burusa'da), — müderrisi, 375

Manastır, 53, 503

MANASTIRLI DÜRZÎ-ZÂDE, bkz. Mahmûd Manastırî

MANASTIRLI KEŞFÎ, Şâ'ir Nev'î'nin vefâtına tarih düşürmesi, 163

MANAV HİDÂYET EFENDİ (Sahn ve Hâkāniyye-i Vefâ Müderrisi; Haleb, Yenişehir, Mekke, Edirne ve İstanbul Kadısı), 828; biyografisi, 698

MANAV 'İVAZ, bkz. 'İvaz Efendi, Manav —

MANAV SEYFÎ ⟨Seyfullâh Efendi⟩, ('Ali Paşa-yı Atîk Medresesi müderrisliği için yapılan imtihâna katılanlardan), 21

MANAVÎ, bkz. 'İvaz Efendi, Manav —

Manfredonia, bkz. Mafrodonya ⟨Manfredonia⟩

Mangalia, bkz. Menkalye ⟨Mangalia⟩

Mani, bkz. Manya ⟨Mani⟩

Manisa, 52, 52n, 65, 66, 81, 178, 290, 356, 372, 398, 439, 729; belde-i —, 52, 52n; livâ-i —, 63, 80, 176, 393; — Arpalığı, 423; — Beyi, 665, 707; — diyârı, 700; — Fetvâsı, 10, 481; — Kazâsı, 502; — Sahrâsı, 626; — Sancağı, 420

Manisa Murâdiyyesi, bkz. Sultân Murâd Hân Medresesi (Manisa Murâdiyyesi)

Mankıt, 1064

mansıb (ayrıca bkz. menâsıb), 6, 63, 69, 102, 131, 138, 147, 162, 181, 199, 236, 296, 329, 352, 353, 361, 379, 380, 398, 422, 425, 457, 469, 478, 516, 519, 541, 550, 560, 566, 585, 593, 613, 648, 698, 727, 790, 817, 817n, 837, 838, 841, 845, 854, 955, 977, 978, 980, 981n, 983, 986, 988, 1001, 1021, 1023, 1037, 1043, 1069, 1078; 'âlî —, 986; ehl-i —, 379; erbâb-ı —, 379; gam-ı —, 395; tebdîl-i —, 46; — hattı, 557; — -ı mahlûl, 771; —lar, 253, 671, 1023, 1053; —lar tebeddülâtı, 560; — sevdâsı, 419

MANTIKÎ AHMED EFENDİ (Şâm Kazâsı'ndan ma'zûl), katli, 764-765

mantûk, dakīka-perdâz-ı —, 236; nehr-i —, 258; tekîl-i levâzım-ı —, 732

Manya ⟨Mani⟩, (Mora sevâhilinde vâkı' dağıstân yerler), 464; küffâr-ı —, 464; — 'âsîleri, 464; — Burnu, 443, 858

Mar'aş, 11, 27, 44, 58, 60, 96, 129, 137, 144, 256, 399, 447, 478, 486, 502, 545, 586, 587, 640, 666, 733, 752, 758, 768, 811, 824; — 'askeri, 245; — beylerbeyisi, 41, 42, 56, 152, 386, 580, 629, 655, 691, 692, 797; — Eyâleti, 142, 399, 570, 707, 730, 799; — havâlîsi, 399, 400n; — kolu, 633

maraz (ayrıca bkz. emrâz), 92, 198; a'raz-ı —,

267; —-ı felc, 377; —-ı hâ'il, 308, 541; —-ı hâ'il-i şir-pençe, 332; —-ı kulunc, 374; —-ı mützmin, 9; —-ı nikris, 267, 481n; —-ı su'âl, 9; —-ı tâ'ûn, 103; —-ı zahîr, 105, 150

Mardin, 375, 586, 595, 596, 596, 599, 600, 600n, 685, 700, 705, 706, 707, 714, 728, 733, 797, 809; cânib-i —, 705; — cânibi, 622; — Kal'ası, 685, 705; — kurbı, 599, 731; — semtleri, 598; — voyvodalığı, 599

Margaret Adası, bkz. Kız-adası/Kızlar-adası ⟨Margaret Adası/Margit-sziget⟩

Margit-sziget, bkz. Kız-adası/Kızlar-adası ⟨Margaret Adası/Margit-sziget⟩

MARİN BADRO (Girid'de küffâr kapudanlarından), helâk olması, 1034

MARKO (Küffâr kapudanı), 900, 922, 941, 1037

Markoska (Yaylıça Nehri üzerinde palanka), 1064

Maros/Mureş, bkz. Moroş Suyu/Nehri ⟨Maros/Mureş⟩

martoloz, — Ağası, 31; — 'avretlerin ve oğulların, 37; —lar, 28; ehl-i fesâd —lar, 32

MA'RÛF ⟨EFENDİ⟩ (Baba Çelebi ve Burusa Murâdiyyesi'nde müderris; İzmir, Yenişehir, Âmid, Şâm, Burusa ve Mısr-ı Kâhire'de kadı), biyografisi, 51-52

masraf (ayrıca bkz. mesârif), 845, 1031, 1059

Maşrıkıyye, havâdis-i —, 9, 21, 50, 451

Matbah, 44, 151, 553; — Emâneti, 959, 959n; —-ı 'âmire, 319; —-ı 'âmire huddâmı, 16

MATEI BASARAB, bkz. Mati ⟨Matei Basarab⟩

mâtem, 988, 1048; eyyâm-ı —, 310; rûz-ı —, 254; — -i Serdâr-ı dîn, 199; — -i Siyâvuş gibi, 130; — -künân, 201; — libâsı, 64; — tonları, 500; — -zede, 906

mathara, 86; —cılar, 946, 946n

MATİ ⟨Matei Basarab⟩, (Eflak Voyvodası), 786, 1062, 1063; ölümü, 1077

matlab (ayrıca bkz. metâlib), 126, 954

MATTHIAS, bkz. Hersek Matyaş ⟨Matthias⟩

MATTHIAS GALLAS, bkz. Gallos ⟨Matthias Gallas⟩

MATYAŞ, bkz. Hersek Matyaş ⟨Matthias⟩

Mâverâünnehir, — Pâdişâhı, 50

mavna/lar, 94, 499, 856, 860, 882, 883, 884, 886, 887, 903, 907, 908, 912, 930, 932, 943, 964, 1014, 1025, 1039, 1040, 1073, 1074, 1075

MAXIMILIAN III, bkz. Maksimilyan/Maksimilyanos ⟨Maximilian III⟩

mazarrat, 71, 142, 325; def'-i —, 511; kasd-ı —, 1067; nice —, 442; def'-i — -ı a'dâ, 215; ta'rîz-i — u gezend, 469

Mâzenderânî, serdengeçdi —ler, 629; — tüfeng-endâz, 486

mazgal, — delikleri, 630, 635; —lar, 976, 976n

MAZLÛM MELEK, ⟨Ahmed Çelebi/Lâmi'î-zâde⟩, (Ulemâdan), 698

Me'âlimü'l-yakîn ⟨fî sîreti seyyidi'l-mürselîn⟩, (Şâ'ir Bâkî'nin, Şehâbeddîn Ahmed b. Hatîb el-Kastallânî'ye ait *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* adlı siyer kitâbının tercümesi), 181

Me'âricü'n-nübüvve ⟨Mollâ Miskîn'in Hz. Peygamber'in hayatı ve mucizelerine dair Farsça eseri⟩, 615

Mecâlis (Üsküdarî Mahmûd Efendi'nin tefsîr-i şerîfi), 683, 683n

mecâlis, 196n, 613; 'akd-i —, 541; ekser-i —, 433; nakl-i —, 673, 744; tuhfe-i — -i 'âlem, 236; —ü'n-nefâ'is, 177

MECDÎ ⟨MEHMED⟩, (Şâ'ir, Müderris, Kadı, *Şakâ'ik* mütercimi), 160n, 161; — tercemesi, 160n, 752

meclis (ayrıca bkz. mecâlis), 62, 115, 196, 243, 251, 258, 294, 312, 329, 333, 360, 364, 396, 414, 425, 488, 772, 1035; 'akd-i —, 612, 722, 1058; dâhil-i —, 1060; def'-i —, 1005, 1014, 1016, 1025, 1045; ehl-i —, 426; haşv-ı —, 333; hâzır bi'l- —, 722; huzzâr-ı —, 159, 294, 735, 1015, 1025; mîr-i —, 425;

sadr-ı —, 11, 99, 101, 196, 710, 743, 744, 771; — be-meclis, 992; — -i 'âlî, 176; — -i hümâyûn, 62; ser-halka-i — -i pür-sûz u tâb, 726; —ler, 73, 313

Mecma'ü'l-bahreyn ⟨*ve mülteka'n-neyyireyn*⟩, İbnü's-Sâ'âtî (Ebü'l-'Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. 'Ali b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî)'nin eseri, 445

Mecma'ü'l-bahreyn şerhi, bkz. *Teşnîfü'l-mesma' fi şerhi'l-Mecma'*

mecmû'a, 131, 143, 161, 540; — -i ferâ'id, 453; — -i fezâ'il, 744; — -i ma'ârif, 23; — -i nevâdir, 514; — -i nevâdir-i 'ulûm, 540, 752; —lar, 434, 744; ba'zı kadîm —lar, 180

Mecmû'atü'l-letâ'if ve ma'mûretü'l-ma'ârif, bkz. *Mesnevî*'ye Türkî şerh ⟨*Mecmû'atü'l-letâ'if ve ma'mûretü'l-ma'ârif*⟩

mecnûn, 245, 582, 792; dîvâne —, 581; —a dönmek, 159

mecrûh, 15, 29, 32, 33, 47, 56, 61, 70, 71, 75, 83, 88, 109, 118, 152, 170, 239, 272, 298, 300, 303, 342, 348, 386, 437, 487, 537, 538, 550, 566, 628, 705, 716, 731, 760, 793, 800, 803, 833, 865, 869, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 884, 900, 907, 912, 928, 937, 947, 968, 973, 975, 1001, 1012, 1016, 1019, 1022, 1024, 1033, 1034, 1043, 1058, 1059, 1073, 1075; elsiz ayaksız —, 87; gürûh-ı —, 39; — kâfirler, 325; —lar, 136, 348, 403, 739, 1046

meczûb, 506, 566, 819; vak'a-i —, 566; — -ı İlâhî, 24, 542; — -ı nakş-i leyyinü'l-cânib, 375

medâris, 10, 176, 101, 235, 331, 373, 375, 501, 502, 513, 522, 570, 573, 592, 607, 613, 622, 771, 1077; devr-i —, 177, 180, 438, 444, 518, 541; — -i celîle, 1070; ecell-i — -i Dârü'l-İslâm, 540; — -i 'ilmiyye, 10, 476, 540; eşref-i — -i 'ilmiyye, 99

MEDHÎ (Kara Mahmûd'un mahlası), bkz. Kara Mahmûd

MEDHÎ ÇELEBİ, bkz. İlyâs Bey (Re'îsü'l-küttâb Medhî Çelebi)

medhûş, 283, 299, 812, 922n, 934n

Medimurje, bkz. Mekonoryn ⟨Medimurje⟩

Medîne/Medîne-i Münevvere, 11, 65, 211, 456, 641, 730; — fukarâsı, 612; — haremi, 457; — kādîsı, 235, 570; — Kazâsı, 10, 180, 375, 592, 697; — pâyesi, 475, 1036

medrese (ayrıca bkz. medâris), 9, 21, 23, 65, 100, 139, 160, 161, 180, 195, 196, 258n, 259, 373n, 446, 447, 453, 474n, 493, 500, 512, 515, 783, 840, 844, 845, 853, 920, 1070n; terk-i —, 682; — -i celîle, 743; — -i ifâde, 100, 174, 376; —ler, 582; hâric ve dâhil —ler, 1003

Medrese-i Cedîde-i Vâlide, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Vâlide-i Cedîd)

Medrese-i Mustansıriyye (Bağdâd'da), 540

Medrese-i Süleymâniyye, bkz. Süleymâniyye Medresesi İstanbul'da)

mefhûm, 107, 114, 129, 141, 147, 172, 209, 218, 219, 220, 222, 249, 250, 251, 269, 284, 298, 305, 384, 419, 435, 485, 489, 516, 522, 583, 596, 606, 607, 649, 668, 671, 672, 691, 715, 740, 767, 773, 780, 830, 843, 911, 944, 976, 997, 1005, 1018, 1022, 1033, 1067; dakīka-perdâz-ı mantûk u —, 236; nehr-i mantûk u —, 258; tekmîl-i levâzım-ı —, 732

Megariz Körfezi, 903

Megrel, bkz. Dadyan ⟨Megrel⟩

mehâret, 216, 236, 377, 494, 771, 1002, 1035; — -i tâmme, 434

mehâsin, 23; hafîfü'l- —, 727; mecmû'-i —, 476; — -i ahlâk, 445; rûyu —den hâlî, 311; câmi'-i — ü mehâmid, 287

Mehdî, 174, 542, 572; —lik da'vâsı, 793

MEHEMMED III, Sultân — Hân (Sultân Mehemmed b. Murâd, Sultân Mehemmed Hân-ı Sâlis) 74, 257n, 291, 295; Şehzâde, 80, 393; cülûsu, 62-63, 393; intikāli, 287, 305; — 'asrı, 392; —'ın duhterleri, 330; —'ın hastalığı, 291; kevkeb-i baht-ı —, 305; devlet-i —î, 433, 446; rikâb-ı hümâyûn-ı —î, 493-494; serîr-i a'lâ-yı —î, 286; — vâlidesi, 293; — zemânında, 379, 431, 432

MEHEMMED IV, Sultân —, Hün, doğumu, 833; şehzâde, 987; cülûsu, 987, 1002, 1035

MEHEMMED, Hâfız 'Acem —, 424

MEHEMMED (Kayseriyye sâkinlerinden), 194

MEHEMMED (Kevkebân Hâkimi), 174

MEHEMMED (Odabaşılardan), 208

MEHEMMED AĞA, Alaca —, Sipâhîler Ağası, 158; Cellâdbaşı, 159-160

MEHEMMED AĞA, Binbaşı — (Bekir Sübaşı'nın adamlarından), 585

MEHEMMED AĞA (Bostâncıbaşı), 546

MEHEMMED AĞA (Cebecibaşı), Serâv Sahrâsı'nda memhûr sulhnâme ve hedâyâ ile Şâh'a gönderilmesi, 511

MEHEMMED AĞA, Çalık — (Diyârbekir kulu ağası), 655

MEHEMMED AĞA (Çerkes Hüseyin Paşa'nın çâşnigîrbaşısı), 596

MEHEMMED AĞA (Dârü's-sa'âde Ağası), 613

MEHEMMED AĞA, Debbâğ —, Sipâhîler Ağası iken Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 923

MEHEMMED AĞA, Devşirme için Anadolu'ya gönderilmesi, 576

MEHEMMED AĞA (Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa'nın kethudâsı), 908

MEHEMMED AĞA, Hammâmcı —, mîrâhûrluktan Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 923

MEHEMMED AĞA (Kapu Ağası), vefâtı, 810

MEHEMMED AĞA (Kapucubaşı), 936

MEHEMMED AĞA, Mataracı — (Sipâh Ağası), katli, 775

MEHEMMED AĞA, mukaddemâ Sipâhîler Ağası iken Rizo Kasteli muhâfazasına gönderilmesi, 933

MEHEMMED AĞA, Musâhib —, 476

MEHEMMED AĞA, Pirinccî —, 581

MEHEMMED AĞA, Sarı/Mihalicli —, Hâssekî, 559, 561; Ortacamî'de Sultân II. 'Osmân üzerine bekçi, 559, 560, 561; Seksoncubaşı, 576, 576n; Yeniçeri Kethudâsı, 601, 602; Segbânbaşı, 611, 611n; katli, 648

MEHEMMED AĞA (Serdâr kapucubaşısı), 630

MEHEMMED AĞA, Silahdâr Paşa birâderi —, Kudüs Sancağı'nın verilmesi, 797

MEHEMMED AĞA, Sipâhî — (Zu'amâdan), 911

MEHEMMED AĞA, Sipâhîler Ağası, 738; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 739

MEHEMMED AĞA, Şikem —, te'dîb olunması, 95

MEHEMMED AĞA (Sultân II. 'Osmân'ın katlinde medhali olan yeniçeri zorbalarından), 602

MEHEMMED AĞA, Tophâneli/Sipâhî-zâde —, Silahdâr-ı Şehriyâr iken Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 412; Yeniçeri Ağası, 441

MEHEMMED AĞA (Sadrazam Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın şecâ'atle ma'rûf ağası), 118

Mehemmed Ağa Câmi'i (İstanbul'da Sultân Selîm kurbında), 132, 484; — kurbı, 11

Mehemmed Ağa Dârü'l-hadîsi (İstanbul'da), 132

Mehemmed Ağa Medresesi (İstanbul'da), — Hârici, 396

Mehemmed Ağa Zâviyesi (İstanbul'da), 132

MEHEMMED AĞA/PAŞA, Bâkī Paşa Kethudâsı/Koca — (Koca, Koca Paşa, Derd-mend), 549; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 678, 678n; Aydın muhassılı iken Başdefterdâr tayin edilmesi, 776; Başdefterdâr, 785, 1058; azli, 846; Sadrazam tayin edilmesi, 985; Sadrazam (1648-1649), 992, 993, 998, 1007, 1012, 1035; azli, 1008; biyografisi, 1022-1023

MEHEMMED AĞA/PAŞA, Gürci/Hâdım —, Sarây Ağası, 293; Hâne-i Hâss odabaşılığı verilmesi, 293; vezâret verilmesi, 330; Mısır Eyâleti'nin verilmesi, 330; Mısır Beylerbeyi, 412; Mısır'dan ma'zûl, 371; Bosna Beyler-

beyiliği verilmesi, 371; Kā'im-makām, 421, 427, 435, 459, 478, 491, 543; Kā'im-makāmlıktan ref'i, 488; Vezîr, 545, 567; Edirne muhâfazasına tayin edilmesi, 547; Sadrazam tayin edilmesi, 568; Sadrazam (1622-1623), 576, 578, 579; Sadâreti terk etmesi, 578-579, 593; Burusa'ya nefy olunması, 579; Abaza'yı tahrîk töhmetiyle hapsi ve ıtlâkı, 600; Kā'im-makām, 603, 610; katli, 648, 728; biyografisi, 652-653

MEHEMMED AĞA/PAŞA, Kanlı — (Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın kethudâsı), paşalık pâyesi verilerek Cennet-oğlu üzerine ser'asker tayin olunması, 620; yaralanması, 801

MEHEMMED AĞA/PAŞA (Kara Mustafa Paşa Kethudâsı), Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 989, 990, 990n; ağalıktan azli, 1001; Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 1004-1005

MEHEMMED AĞA/PAŞA, Kilârcıbaşı, 353; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 353

MEHEMMED AĞA/PAŞA, Lâlâ —, Yeniçeri Ağası, 41, 42, 45n; azli, 45n; Karaman Beylerbeyi, 45, 45n; Anadolu Beylerbeyi tayin edilmesi, 45n, 58n; Anadolu Beylerbeyi, 58, 69, 77, 78, 79, 80, 87-88, 89, 90, 92, 108, 109, 115, 118, 123, 133, 134; Rumili Beylerbeyiliği'nin tevcîh olunması, 146; Rumili Beylerbeyi, 146, 166, 170, 186, 191, 198, 200, 204, 204n, 237, 238, 239, 241, 242, 243; Serdâr, 247, 256, 260, 262, 296, 318, 318n; Sadrazam tayin edilmesi, 322-323; Sadrazam (1604-1606), 327, 330, 337, 350, 355, 364, 365, 369, 501; vefâtı, 360-362, 365; biyografisi, 377; serdârî-i —, 247, 260, 322, 337, 360

MEHEMMED AĞA/PAŞA, Öküz/Dâmâd-ı Sultânî — (Silahdâr), Silahdâr-ı hâss, 373; Mısır hükûmetinin verilmesi, 372, 412; Mısır Beylerbeyi, 391, 412-413, 416, 477; Eyâlet-i Mısır'ın yine kendisine verilmesi, 441; Kapudan tayin edilmesi, 443; Kapudan, 448, 456; Vezîr-i sânî, 470; Sadrazam tayin edilmesi, 468-470; Sadrazam (birinci defa: 1614-1616), 478, 501, 653; azli, 487-488; Kā'im-makām, 516; Sadrazam tayin edilmesi, 516; Sadrazam (ikinci defa: 1619), 516, 563; azli, 519, 543; Haleb Eyâleti'nin verilmesi, 519; biyografisi, 523-524; serdârî-i —, 478

MEHEMMED AĞA/PAŞA, ⟨Sûfî —⟩ Silahdâr iken vezâretle Mısır Beylerbeyiliği tevcîh edilmesi, 442; Kā'im-makām, 489, 500, 507; Kā'im-makāmlıktan azli, 516, 523; Budun Beylerbeyi, 566-567, 611

MEHEMMED B. 'ABDÜL'AZÎZ (Müteferrika, 'Osmân Paşa ve Emîr Mûsâ medreselerinde müderris; Kazâ-i Lârende'de kadı), biyografisi, 454

MEHEMMED B. 'ABDÜLHÂDÎ, bkz. Remzî-zâde Mehemmed b. 'Abdülhâdî

MEHEMMED B. HAYDAR, bkz. Haydar-oğlu

MEHEMMED B. ŞA'BÂN (*Mecma'ü'l-bahreyn* şârihi), biyografisi, 444-445

MEHEMMED B. YÛSUF, bkz. Bahsî Efendi (Mehemmed b. Yûsuf)

MEHEMMED BEY, Ahmed Paşa-zâde/Sultân-zâde — (Mihrümâh Sultân'ın Rüstem Paşa'dan olma kızı 'Â'işe Hânım Sultân ile Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın oğlu), Hersek Beyi, 18; Niğbolu Beyi, 18n; Klis Sancağı Beyi, 18n; şehîd düşmesi, 18, 18n; şehîd olan — firâkı, 19

MEHEMMED BEY, Aksarây Sancağı'na mutasarrıf, 929; Resmo muhâfazasına me'mûr tayin edilmesi, 929

MEHEMMED BEY ('Arabkîr Beyi), 967

MEHEMMED BEY (Amasya Beyi), 619

MEHEMMED BEY (Ayamavra Beyi), 442

MEHEMMED BEY (İlbasan Alaybeyi), şehîd düşmesi, 875

MEHEMMED BEY, Kara Çâvuş —, 68

MEHEMMED BEY, Karaferyeli —, Novigrad Beyi, 32, 33; katli, 34

MEHEMMED BEY (Pirizrin Beyi), 867-868

MEHEMMED BEY (Semendire Beyi), yaralanması, 152

MEHEMMED BEY (Sipâhî), 632

MEHEMMED BEY (Zülfekâr Paşa'nın oğlu), İç-il Beyi, 419, 425

MEHEMMED BÖLÜKBAŞI (Bekir Sübaşı'nın oğlu), 585, 597; Hille Sancağı emrinin gönderilmesi, 590

MEHEMMED ÇÂVUŞ (Diyârbekir Çâvuşlar Kethudâsı), şehîd düşmesi, 633

MEHEMMED ÇÂVUŞ (Karaman Müteselliimi), 172

MEHEMMED ÇÂVUŞ, Kara 'Ali-zâde —(Çâvuşbaşı), katli, 351

MEHEMMED ÇÂVUŞ, Şâtır —, 284

MEHEMMED ÇÂVUŞ, Yanıkkaş —, şehîd düşmesi, 109

MEHEMMED ÇELEBİ, ⟨'Attâr —⟩, (Re'îs-i müneccimîn, Şehzâde Sâ'atcisi), 1034

MEHEMMED ÇELEBİ, bkz. Niksârî-zâde Mehemmed

MEHEMMED ÇELEBİ (Müneccimbaşı), 549; biyografisi, 712

MEHEMMED EFENDİ (A'rec Mustafa Efendi'nin babası, Burusa e'immesinden), 1070

MEHEMMED EFENDİ (Bağdâd'da Câmi'-i Kebîr Hatîbi), 598

MEHEMMED EFENDİ, bkz. Karamanî-zâde Mehemmed Efendi ⟨Âhî-zâde Mehemmed⟩

MEHEMMED EFENDİ, bkz. Kınalı-zâde Fehmî Çelebi, ⟨Mehemmed Fehmî⟩

MEHEMMED EFENDİ, Burusavî/⟨Esîrî⟩ —, Mekke-i Mükerreme Kadısı, 846; Edirne Kazâsı'nın verilmesi, 1055

MEHEMMED EFENDİ ⟨el-Hamîdî/Ayasofya Şeyhi —⟩, bkz. Ayasofya Vâ'izi Mehemmed Efendi

MEHEMMED EFENDİ, Hâfız — (Ordu Kadısı), 631

MEHEMMED EFENDİ (Mukâbeleci), 718

MEHEMMED EFENDİ, Mukâbeleci iken Arpa Emîni tayin edilmesi, 797

MEHEMMED EFENDİ, ⟨Nev'î-zâde —⟩, (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin oğlu, Süleymâniyye Müderrisi, Yenişehir Kadısı), biyografisi, 752

MEHEMMED EFENDİ, Rûznâmeci —, 296

MEHEMMED EFENDİ (Sâlih İmâm Efendi'nin dâmâdı), 675

MEHEMMED EFENDİ/PAŞA, Mankur-kuşu —, Budun Defterdârı, 201; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 201; Budun Beylerbeyi, 203; şehîd düşmesi, 203; ahvâl-i re's-i —, 210-211

MEHEMMED EL-HÜSEYNÎ, Şeyh — (İstanbul Kadısı), 996

MEHEMMED EL-VÂNÎ (Vankulu), (Mahmûd Paşa, Hânkâh, 'Ali Paşa-yı 'Atîk ve Sahn Müderrisi; Rodos, Manisa, Selânik, Kütahya ve Medîne-i Münevvere Kadısı), biyografisi, 9-10

MEHEMMED EMÎN PAŞA, Şemsî Paşa-oğlu —, Van Beylerbeyi, 1050; Van'dan ma'zûl, 1043, 1043n; Hakkârî'ye firâr etmesi, 1051; İstanbul'da hapsi, 1040

MEHEMMED GİRÂY (II. Gâzî Girây Hân'ın birâderi), Celâlî re'îsi Deli Hasan'ın yanına kaçıp sığınması, 243; Deli Hasan ısyânının bastırılmasından sonra Osmânlı Pâdişâhı tarafından bağışlanması, 256; Selâmet Girây'a kağılga kılınması, 392; memleket-i Pâdişâhî'ye gelmesi, 456; Yedikulle'de mahbûs iken firâr etmesi, 507; yakalanıp tekrar Yedikulle'ye konması, 508; Rodos'da mahbûs iken Kırım Hânı tayin edilerek gönderilmesi, 580; ısyân etmesi, 605; hânlıktan azli, 605-606; tekrar Hân olması, 606-608; Hân, 609, 610, 649, 650, 651, 666; hânlıktan azli, 666; hânlığını muhâfaza edebilmek için giriştiği cengde ölmesi, 666, 780; — zevâli, 780

MEHEMMED GİRÂY (Selâmet Girây'ın oğlu, Bahâdır Girây'ın birâderi), Kırım Hânı olması, 833

MEHEMMED HAKÎMÎ B. SÜLEYMÂN B. MEHEMMED EL-GÎLÂNÎ, bkz. Hakîmi

Efendi (Mehemmed Hakîmî b. Süleymân b. Mehemmed el-Gîlânî)

MEHEMMED HALÎFE, bkz. Mehemmed Şühûdî

MEHEMMED HÂN (Gence Hânı), 775

MEHEMMED HÂN (Kızılbaş hânlarından), katli, 619

MEHEMMED 'ITRÎ (Ergene Kadısı), biyografisi, 592

MEHEMMED KAPUDAN, İskenderiyyeli —, 1073

MEHEMMED KETHUDÂ, Bölük Ağası tayin edilmesi, 1034

MEHEMMED KETHUDÂ (Kul Kethudâsı), ölümü, 300

MEHEMMED KETHUDÂ (Sadrazam Koca Mehemmed Paşa'nın etbâ'ından), hapsedilmesi, 1008

MEHEMMED KETHUDÂ (Serdâr kethudâsı), 156, 159, 167, 168, 185, 187, 189, 191, 198, 203, 204 325; şehîd düşmesi, 203, 204n; ahvâl-i re's-i —, 210-211

MEHEMMED KETHUDÂ (Zor Murtezâ Paşa'nın kethudâsı), 770

Mehemmed Kethudâ Geçidi, 208

MEHEMMED KUDSÎ, bkz. Kudsî Mehemmed Efendi

MEHEMMED MA'SÛM (Kızılbaş esirlerinden, bâzergân-beçe), 634

MEHEMMED PAŞA, Ak — (Şâm Beylerbeyi), azli, 1060

MEHEMMED PAŞA, Aş —, Kastamonu'dan ma'zûl iken Şehrizor Eyâleti'nin verilmesi, 809; Kerkük Paşası iken aleyhindeki şikâyetler dolayısıyla hapsi, 823

MEHEMMED PAŞA, Bebr —, Mısır Beylerbeyi tayini, 545; katli, 600; biyografisi, 616

MEHEMMED PAŞA, Beylerbeyi —, 502

MEHEMMED PAŞA, Bosna Beylerbeyi, 650; Özi Eyâleti'nin verilmesi, 650

MEHEMMED PAŞA, Boyalı — (Haleb Kazâsı'ndan mütekâ'id Pîr Ahmed Çelebi'nin oğlu, Re'îsü'l-küttâb, Nişâncı, Haleb Beylerbeyi, ikinci defa Nişâncı, Vezîr-i rübi', üçüncü defa Nişâncı, Vezîr-i sâdis), 15, 16; biyografisi, 22-23

MEHEMMED PAŞA, Boynueğri —, Anadolu Beylerbeyiliği'nden ma'zûl, 1022; Abaza Hasan üzerine gönderilmesi, 1049; Kanije Eyâleti'nin verilmesi, 1050, 1050n

MEHEMMED PAŞA, Cerrâh —, Yeniçeri Ağalığı'ndan azli, 233; Beşinci Vezîr, 16; Dördüncü Vezîr, 23, 71; zahîre iştirâsı için Belgrad'a gönderilmesi, 93, 95; Eğri Seferi'nde, 108, 119, 126; İkinci Vezîr, 138; Sadrazam tayin edilmesi, 137-139, 288; Sadrazam (1598-1599), 141; azli, 155; Celâlî üzerine serdâr iken ref' olunması, 255; Vezîr, 255, 255n; Kā'im-makām-ı Sadrü'l-vüzerâ, 265; mütekā'id olması, 267; biyografisi, 315

MEHEMMED PAŞA, Çerkes —, Şâm'dan ma'zûl, 600; Dîvân Vezîri, 545, 601; Sadrazam tayin edilmesi, 600-601; Sadrazam (1624-1625) ve Abaza üzerine serdâr, 601, 602-604, 727, 827; vefâtı, 617; biyografisi, 624; serdârî-i —, 602

MEHEMMED PAŞA, Debbâk/⟨Debbâğ⟩ — (Ümerâdan), 539

MEHEMMED PAŞA, Dizdâr-zâde — ⟨Sadrazam Sâlih Paşa'nın evlatlığı⟩, Erzurum Beylerbeyi, 977, 977n; mansıbının Kars'a tebdîl edilmesi, 977; izâlesi için hüküm gönderilmişken kurtulması, 977-978, 979, 979n

MEHEMMED PAŞA (Eğri Beylerbeyi), 668

MEHEMMED PAŞA, Elmacı — (Van Beylerbeyi), 508, 509

MEHEMMED PAŞA, Gürci —, Vezîr, 229, 740; Rumili Beylerbeyi, 605, 629, 637, 638, 646; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 647; Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 657; Diyârbekir Beylerbeyi, 676, 677; Anadolu Eyâleti'nin ihsân olunması, 740; Anadolu Beylerbeyi, 747, 760, 769, 775; Erzurum'dan ma'zûl, 796, 797, 799; Mar'aş Eyâleti'nin verilmesi, 799;

Mar'aş Beylerbeyi, 800; ikinci defa Anadolu Beylerbeyi tayin edilmesi, 808; Anadolu Beylerbeyi, 824; Ser'asker tayin edilmesi, 838; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 842; Sadrazam tayin edilmesi, 1049; Sadrazam (1651-1652), 794n; azli ve Yedikulle'de hapsi, 1054; Ohri Sancağı'nın verilmesi, 1054; Tımışvar Eyâleti'nin verilmesi, 1054; — biraderi, 823, 1007, 1007n, 1072

MEHEMMED PAŞA, Habeş Beylerbeyi iken Yemen Eyâleti'nin verilmesi, 371

MEHEMMED PAŞA (Haleb Beylerbeyi), 803

MEHEMMED PAŞA, Hanya muhâfazasında, 1022; Hanya Defterdârı, 1024, 1025; Girid Cezîresi'ni tahrîr fermân olunması, 1025

MEHEMMED PAŞA, Hızır Paşa-zâde/-oğlu —, 304, 317; Ordubâd'a istîlâ iden Kassâb Hâcı üzerine sâlâr-ı 'asker kılınması, 275

MEHEMMED PAŞA, Kacar —, 348

MEHEMMED PAŞA, Kalâvun —, Mar'aş Beylerbeyi tayin edilmesi, 545

MEHEMMED PAŞA (Karaman Beylerbeyi), 760

MEHEMMED PAŞA, Karamanî — (Fâtih devri sadrazamlarından), 160

MEHEMMED PAŞA, Kayın —, (Bektâş Paşa'nın tercemânı), 328

MEHEMMED PAŞA (Kefe Beylerbeyi), 606

MEHEMMED PAŞA, Kettâncı 'Ömer Paşa-zâde —, Anadolu Eyâleti'nin verilmesi, 991

MEHEMMED PAŞA, Lâlâ — , Sultân III. Mehmed'in lâlâsı, 290, 393; Küçük Vezîr tayin edilmesi, 66*, 66n; Sipâh ayaklanması esnasında kolundan yaralanması, 70; Sadrazam tayin edilmesi, 92; Sadrazam (1595), 288; vefâtı, 92, 288; Sultân I. Ahmed'in doğumuna tarih düşürmesi, 290

MEHEMMED PAŞA (Mîr-i mîrân), katli, 15

MEHEMMED PAŞA, Mustafa Paşa-zâde/Defterdâr-zâde/⟨Prevezeli —⟩, 977n, 979n; Bosna Eyâleti'nin verilmesi, 1031; Bosna'dan azli, 1031; Mora Sancağı'nın verilmesi, 1048; Kul Kethudâsı Mustafa Ağa'nın katli ile görevlendirilmesi, 1049; Şâm Beylerbeyi tayin edilmesi, 1060

MEHEMMED PAŞA, Pîr —, Dârü's-saltana muhâfazasına me'mûr, 526

MEHEMMED PAŞA, Ramazân-zâde — (Adana Hâkimi), 135, 154

MEHEMMED PAŞA, Rum — (Fâtih devri sadrazamlarından), 160

MEHEMMED PAŞA, Sağır —, Bostâncıbaşılıktan Diyârbekir Beylerbeyi, 1072; azli, 1072; vefâtı, 1072

MEHEMMED PAŞA (Sarı Ahmed Paşa Kethudâsı), Gence Beylerbeyi, 350

MEHEMMED PAŞA, Silahdârlıktan çıkıp Beşinci Vezîr tayin edilmesi, 1037

MEHEMMED PAŞA, Sinân Paşa-zâde/Sinân Paşa-oğlu/Serdâr-zâde/Serdâr-oğlu/Vezîr-zâde — (Koca Sinân Paşa'nın oğlu), 250; Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 17; Rumili Beylerbeyi, 25, 31, 34, 35, 36, 42, 45, 69; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 46, 46n; Budun Beylerbeyi, 47; Eflak Voyvodası Mihal'e şefâ'at edip onu katilden kurtarması, 49; Üngürüs serhaddi muhâfazasına serdâr, 77; Ostorgon'da yenilgiye uğrayıp Budun'a firâr etmesi, 78-80, 85-86, 88; Eğri Seferi için hazırlanan orduya mülhak olması, 95; cebânlığı ve töhmeti mukâbelesinde hapsedilmesi, 95; ıtlâkı, 95; Belgırad muhâfazasıyla me'mûr olması, 95; Üçüncü Vezîr, 172, 173; Bağdad Eyâleti'nin verilmesi, 199-200; Karaman Eyâleti'nin verilmesi, 295; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 349; katli, 350-351; — te'addîsi, 173

MEHEMMED PAŞA, ⟨Sokullu —⟩, Sadrazam (1565-1579), 66, 105, 377, 592

MEHEMMED PAŞA, Sultân-zâde/Civân Kapucubaşı —, vüzerâdan, 736; Rodos'a sürülmesi, 736n; Mısır Eyâleti'nin verilmesi, 793; Azak istihlâsına serdâr, 834, 835; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 840; Şâm Vâlîsi, 842; Sadrazam tayin edilmesi, 842; Sadrazam

* Burada Kâtib Çelebi tarafından yanlışlıkla Lâlâ Mustafa Paşa olarak zikredilmiştir.

(1644-1645), 854, 1002; azli, 896; Girid Seferi'ne serdâr, 896, 903, 906; vefâtı, 908; biyografisi, 924-925

MEHEMMED PAŞA, Tabanıbüyük/⟨Arnavud⟩ —, Mısır'an ma'zûl, 719; Sadrazam tayin edilmesi, 719; Sadrazam (1632-1637), 720, 723, 735, 736, 749, 827; Sadâretten azli, 778, 817; doksan gün boyunca Sırça Sarây'da kapatılması, 784; bağışlanarak serbest bırakılması, 784; Özi Eyâleti'nin verilmesi, 784; Özi Beylerbeyi, 786; Budun Beylerbeyi tayin edilmesi, 787, 787n; Kā'im-makām tayini, 820; katli, 821-822; biyografisi, 830; — kethudâsı, 1078

MEHEMMED PAŞA, ⟨Tatar —⟩, (Kefe Beylerbeyi, Serdâr), şehîd düşmesi, 403

MEHEMMED PAŞA, Tekeli —, ser-i eşkıyâ, 421; Tebrîz Beylerbeyi, 347, 348; Hamîd Sancağı'na mutasarrıf, 385; Van Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 410; Van Beylerbeyi, 486; harb-i —, 487

MEHEMMED PAŞA, Torbalı —, Niğde'ye mutasarrıf, 933, 937, 969, 982, 1000; şehîd düşmesi, 1001

MEHEMMED PAŞA, Üveys Paşa-oğlu —, Aydın'da muhassıl iken vefâtı, 380

Mehemmed Paşa Çayırı, 456

Mehemmed Paşa Hânı (Tokat ile Sivas beyninde vîrâne hân), 825, 845

Mehemmed Paşa Medresesi (Burgos ⟨Lüleburgaz⟩'da), 196

Mehemmed Paşa Medresesi (Üsküdar'da), 102, 494, 502

Mehemmed Paşa Sarâyı (İstanbul'da), 16

Mehemmed Paşa Zâviyesi (İstanbul'da), 376

MEHEMMED SÜBAŞI (Yeniçeri Ocağı'ndan), 609

MEHEMMED ŞÜHÛDÎ, Şeyh —, biyografisi, 454-455

MEHEMMED ZEMÂN BEY (Deli Hüseyin Paşa'nın şâtırbaşısı, üstâd-ı nakkâbân), 917, 970

MEHEMMED-İ DAĞI, bkz. Dağı Efendi

mehtâb, 608, 757, 800

mehter, —ân-ı Rum, 298; —başı, 632; —hâne, 634; çâdır —i, 631

MEHTER AHMED (Etmekçi-zâde Ahmed Paşa'nın adamlarından olup Kuyucu Murâd Paşa tarafında olup bitenleri ona iletenlerden), 429

mekân, 65, 199, 249, 418, 453, 458, 552, 563, 584, 755, 888, 899, 945n, 1015, 1046; cennet- —, 326; tebdîl-i —, 387, 635, 808; — -ı âhar, 283; — -ı ma'hûd, 269; —lar, 70, 999

mekâtîb, 284, 933n; — -i a'yân, 278

mekkâr, 350; sâhir-i —, 206; —e, 811; mekr-i — -ı rûzgâr, 597

Mekke/Mekke-i Mükerreme, 177, 181n, 236, 417, 440, 512, 519, 547, 580, 641, 649, 699, 724, 725, 731, 744, 896, 959, 1079; ehl-i —, 724; etrâf-ı —, 696; hücûm-ı seyl be-Harem-i —, 696; — haremi, 65, 958; — kādîsı, 180, 235, 334, 335, 375, 571, 731, 742, 846, 1070; — Kazâsı, 81, 100, 197, 235, 312n, 313, 334, 357, 482, 548, 570, 613, 614, 673, 698, 711, 1070n; — muhâfazası, 725; — pâyesi, 623, 662; — şehri, 724, 731; — Şerîfi, 547, 658, 724

Mekomorya ⟨Međimurje⟩, 186, 202, 204, 225, 360; eyâlet-i —, 337; — cânibi, 338; — civârı, 201

mekr, 104, 139, 140, 194, 384, 409, 618, 805, 867, 885, 908, 978, 979; fünûn-ı —, 273; icrâ-i kavâ'id-i —, 284; i'mâl-i —, 248; i'mâl-i mukaddemât-ı —, 273; inşâ-i mebânî-i —, 277; sadme-i —, 328; sâlik-i mesâlik-i —, 285; tarîk-ı —, 369; — -i İlâhî, 608; — -i mekkâr-ı rûzgâr, 597

Mekri, — hâkimi, 657

mektûb (ayrıca bkz. mekâtîb), 43, 57, 63, 85, 97, 127, 166, 169, 173, 185, 203, 208, 209, 217, 218, 219, 220, 221, 226, 232, 247, 268, 305, 345, 353, 356, 370, 381, 384, 386, 398, 409, 419, 420, 421, 422, 434, 435, 453, 466, 476, 489, 498, 522, 579, 589, 590, 591, 594,

595, 596, 599, 601, 602, 603, 605, 607, 608, 611, 619, 629, 655, 659, 660, 668, 671, 691, 737, 740, 741, 759, 762, 765, 767, 768, 776, 780, 781, 812, 814, 822, 842, 843, 850, 852, 852n, 893, 894, 895, 938n, 947, 964, 971, 976, 994, 1006, 1011, 1013, 1018, 1019, 1020, 1022, 1025, 1042, 1051, 1062, 1063n, 1065, 1066; hâmil-i —, 384; inşâ-i —, 285; irsâl-i —, 271; 'itâb-âmîz —, 39; mazmûn-ı —, 302; mefhûma muvâfık —, 305; mü'ekked —, 511; terceme-i —, 933n; —culuk vâdîsi, 1002; kıssa-i — -ı Hasan Paşa, 218; — -ı nasîhat-üslûb, 419; — -ı Şâh, 279; — kıssası, 218; —lar, 41, 97, 147, 261, 279, 284, 286, 305, 320, 325, 327, 356, 370, 410, 465, 481, 499, 530, 576, 587, 591, 600, 606, 611, 643, 715, 737, 745, 813, 822, 849, 886, 893, 895, 903, 927, 933, 938, 1007, 1009, 1010, 1011n, 1050, 1063n, 1065, 1066, 1079; 'itâb-âmîz —lar, 38; müzevver —lar, 149, 601; da'vet —ları, 715; — mefhûmu, 219, 222; — tercemesi, 933; istimâlet —u, 786; Sultân —u, 247

me'kûlât, 33, 150, 151, 191, 225, 643, 647, 744, 767, 889, 892, 1037

melâhide, 268, 272, 275, 279, 283, 284, 298, 304, 308, 310, 347; a'yân-ı —, 283, 306; cem'-i —, 282; evbâş-ı —, 285, 298; fırka-i —, 282; re'îs-i —, 275, 299, 302, 305; sedd-i hücûm- —, 307; tâ'ife-i —, 279; tavâ'if-i —, 279; zümre-i —, 283; — -i bed-âyîn, 275; — -i bed-kirdâr, 272, 280; — -i belde, 274; — -i diyâr, 280, 307; — -i evbâş, 274, 285; — -i kal'a, 275; — -i nâ-fercâm, 271

melâ'ike, cemî'-i —, 723; — -i âcâl, 275; — -i Rahmân, 215

melâ'în, 31, 35, 45, 47, 62, 75, 91, 108, 115, 118, 120, 121, 122, 136, 140, 148, 167, 184, 187, 188, 195, 204, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 223, 227, 301, 310, 325, 452, 521n, 528, 537, 611, 618, 627, 801, 806, 814, 815, 856, 865, 866, 868, 886, 900, 902, 903, 904, 906, 907, 911, 912, 913, 914n, 935, 936, 942, 947, 951, 963, 965, 966, 968, 970, 973n, 976, 1066; cumhûr-ı —, 215; derinti —, 18; kâfir-i —, 974n; pür-hadîd —, 36; — -i hâsirîn, 813

Melakaşa (Girid'de bir sa'b sengistân dağ), 903, 904; — dâmeni, 904; — yolu, 906, 907

melâl, 246, 536; mûcib-i —, 1047n

melâmet, 280

Melâmî, —yûn, 447; tarîkat-i —yye, 376

Melce'ü'l-kudât (Gânim el-Bağdâdî'nin eseri), 540

melek (ayrıca bkz. melâ'ike), 196, 196n, 225, 792; — -haslet, 744; —iyyü'z-zât, 542; —ler, 627, 866, 887; — -nihâd, 11; — sûreti, 695

meleke, — -i isti'dâd, 451, 523; — -i istihrâc, 1078

melhame, 983, 983n

melik, 456; —i'l-gālib, 914n; —ler, 762n

MELİKŞÂH, Sultân —, 454n

MELİKÜ'L-MÜ'EYYED, — hisâbı, 5

memâlîk, — -i direm-harîde, 270, 270n

memâlik, 19, 48, 71, 232, 350, 379, 398, 437, 448, 460, 471, 511, 607, 864n, 886, 1059; etrâf-ı —, 230, 1033; feth-i —, 864; hılâl-i —, 299; ıslâh-ı ahvâl-i —, 388; ihrâk-ı —, 859; mahsûlât-ı —, 448; muhâfaza-i —, 363; tahrîb-i —, 380; —e el uzatmak, 411; — -i Pâdişâhî, 883; — istihlâsı, 436, 460; — muhâfazası, 933

Memâlik-i mahrûse, 17, 105, 127, 148, 172, 246, 267, 294, 321, 393, 413, 431, 432, 480, 516, 525, 539, 549, 601, 659, 671, 735, 779, 819, 883, 1006, 1025, 1042; cümle —, 1059; muhâfız-ı —, 337; re'âyâ-yı —, 879; sevâhil-i —, 889; zamîme-i —, 522; — bilâdı, 293; — hânelerini tahrîr, 836; — hükkâmı, 881; — iskeleleri, 652; — kādîları, 1028; — kılâ'ı, 862; — re'âyâsı, 472; — serhaddi, 472

memerr, 349, 385, 465, 467, 531; — -i nâs, 522

MEMİ BEY (Rodos Kapudanı), 437, 442, 462, 463; şehâdeti, 464, 464n

MEMİ BEY/PAŞA (Hâcı Memi), Dimyat Beyi, 464, 464n; Tersâne Kethudâsı, 464n, 627; Rakka'dan munfasıl, 824; Revân'da Safevî-

ler eline eseri düşmesi, 464n, 770; serbest bırakılması, 824; — gemisi, 627; — oğulları, 856

MEMİ/MEMİŞ RE'ÎS, 886, 887, 888

MEMİCÂN MEHEMMED EFENDİ (Meşâyıhtan), biyografisi, 182

MEMİK-ZÂDE ⟨MEHEMMED EFENDİ⟩, (Ulemâdan, Boyalı Mehemmed Paşa'nın dâmâdlarından), 23

MEMİK-ZÂDE MUSTAFA EFENDİ, İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 958, 958n; Rumili pâyesi verilmesi, 958, 958n; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 958n, 983; Anadolu Kazaskerliği'nden azledilmesi, 988; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 1021; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 1031

memlaha, 418

memleket (ayrıca bkz. memâlik), 19, 30, 50, 59, 89, 96, 107, 123, 345, 351, 360, 379, 383, 404, 423, 435, 498, 672, 680, 681, 687, 764, 810, 847n, 894, 1016, 1063n, 1067; ahâlî-i —, 860; bakıyye-i —, 679; dâhil-i —, 438; hâlî —, 1067; hıfz-ı —, 888; ihtilâl-i ahvâl-i —, 299; kürsî-i —, 679; sıyânet-i —, 338; —i hırâset, 490; — ihtilâli, 246; —in kürsîsi, 703; — -i Pâdişâhî hudûdu, 456; — kesreti, 1066; —ler, 40, 90, 137, 327, 368, 390, 436, 438, 460, 473, 517, 681, 810, 879; — mahsûlâtı, 438; — muhâfazası, 352, 895; — re'âyâsı, 186; — sâhibi, 709

memlûk (ayrıca bkz. memâlîk), 299

memnû', 196, 269, 292, 431, 563, 649, 953, 995; —ât, 431; —lar, 722

ME'MÛN HÂN, bkz. Mü'min/Me'mûn Hân (Şehrizor Hâkimi'nin birâderi)

me'mûr, 17, 19, 27n, 41, 48, 61, 64, 68, 69, 70, 71, 73, 77, 83, 92, 93, 94, 95, 98, 106, 107, 108, 115, 127, 128, 129, 137, 138, 141, 142, 146, 154, 155, 173, 204, 230, 231, 242, 245, 249, 255, 264, 280, 284, 302, 316, 317, 318, 319, 322, 322n, 323, 329, 337, 351, 360, 364, 365, 377, 379, 381, 385, 389, 407, 415, 435, 441, 464, 465, 466, 467, 471, 490, 492, 495, 508, 526, 545, 547, 580, 587, 595, 605, 606, 607, 619, 620, 621, 629, 631, 654, 655, 677, 682, 697, 702, 706, 707, 714, 729, 736, 742, 745, 746, 748, 765, 766, 767, 770, 777, 787, 788, 791, 792, 798, 809, 824, 831, 833, 835, 846, 855, 857, 858, 867, 883, 888, 891, 908, 929, 937, 950, 963, 981, 1000, 1011, 1015, 1017, 1019, 1020, 1022, 1026, 1027, 1029n, 1032, 1033, 1039; hıdmet-i —, 738; mahall-i —, 490, 736

menâkıb, 445; ba'zı —, 515; sâhibü'l- —, 543; — -ı Pâdişâh-ı nâmdâr, 826; —lar, 440, 798

Menâkıb-ı Hulefâ-i Erba'a ⟨*Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn*⟩ (Sivasî Şems Efendi'nin), 14

Menâr-ı İbn Melek ⟨*Şerhu Menâri'l-envâr fi usûli'l-fikh*, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin *Menârü'l-envâr* adlı fıkıh usulüne dair eserine İbn Melek tarafından yapılan şerh⟩, 710

Menâr-ı İbn Melek hâşiyesi ⟨*Netâ'icü'l-efkâr 'alâ Şerhi İbn Melek li'l-Menâr*⟩ ('Azmî-zâde Mustafa Hâletî Efendi'nin), 710

menâsıb, 156, 265, 268, 330, 415, 469, 616, 716, 721, 752, 774, 836, 837, 924, 954, 992, 1031, 1035, 1050, 1070, 1071, 1076; ahz-ı —, 783; ekser-i —, 1030; erbâb-ı —, 59, 635; hâllerine münâsib —, 789; hall ü 'akd-ı —, 393; tebdîl-i —, 295; tebeddülât-ı —, 470, 545; tevcîh-i —, 557; — -ı 'âliye, 461; — -ı celîle, 483; — -ı Dîvâniyye, 624, 959, 1030; — -ı 'ilmiyye, 199, 513, 516, 954, 979, 988; 'akd ü hall-i — -ı münâsib, 176; — tâlibleri, 138

menâzil, kat'-ı —, 411, 461; tayy-i —, 70, 958; devr-i — -i ders ü tahkîk, 332; — -i kârvân, 270

Menâzil ⟨*Menâzilü'l-'ârifîn*⟩ (Sivasî Şems Efendi'nin eseri), 14

Mendelcin (Bağdâd Eyâleti'nde), 822, 823

Menekşe, Benefşe/Menekşe ⟨Monemvasia⟩

Menemen, 782; — hâssı, 781; — Kādîsı, 836; — Kazâsı, 580; — Nâ'ibi, 783

menfûr, 368; kemâl-i —, 908

Menkalye ⟨Mangalia⟩, 626

menkûha, 81, 199, 491, 660, 955

MENLÂ CANİ AĞA, 1067, 1068

Menteşe, 385, 419; diyâr-ı —, 233; — Sancağı, 937

menzil (ayrıca bkz. menâzil), 23, 25, 26, 42, 43, 71, 74, 83, 94, 95, 106, 107, 111, 112, 113, 116, 127, 135, 156, 157, 158, 166, 169, 172, 184, 202, 204, 239, 253, 270, 318, 319, 320, 338, 384, 387, 389, 390, 395, 404, 405, 406, 408, 415, 417, 417n, 440, 450, 453, 456, 458, 508, 509, 510, 526, 527, 529, 530, 531, 532, 533, 574, 605, 629, 646, 647, 655, 664, 665, 676, 680, 687, 688, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 701, 714, 746, 747, 747n, 748, 750, 754, 755, 756, 762, 763, 764, 765, 766, 777, 782n, 786, 787, 788, 791, 793, 795, 796, 799, 811, 812, 813, 817, 822, 823, 824, 825, 909, 911, 928, 929, 933, 938, 943, 946, 949, 959, 963, 982, 988, 1000, 1012, 1022, 1032, 1048, 1065; 'azîm —, 102; etrâf-ı —, 782; mahûf —, 20; meşhûr —, 728; nısf —, 348, 820, 825; — be-menzil, 318, 320, 339, 399, 1009; —gâh, 510; atlu —i, 929; iki —i bir itmek, 370; — -i maksûd, 385, 504; ser- — -i maksûd, 614; — karşı gitmek, 385; —ler, 386, 414, 462, 694, 695, 762n, 1022

Menzil-âbâd, 822

Menzil-i 'Acûz ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Menzil-i 'Acûz, 689

Merace'l-bahreyn (Veysî Efendi'nin), 674n

merâm, 980; aksâ-yı —, 415; 'arz-ı —, 511, 550, 1058; itmâm-ı —, 278; makzi'l- —, 81, 196, 235, 257, 313, 438, 461, 476, 541, 570, 613, 614; mebânî-i —, 285; muhassılü'l- —, 691; nâ'il-i —, 1070; tahsîl-i —, 615; pây-i taht-ı — -bahş, 246

Merâm (Konya'ya karîb), 423, 424, 793; — seyri, 423

merâtib, 789, 1023; bi-hasebi'l- —, 511; evvel- —, 484; kat'-ı —, 51, 102, 143, 178, 197, 315, 331, 394, 476, 481n, 495, 512, 543, 744, 783, 816, 829, 832, 958, 1034, 1052, 1077; müstahikk-i —, 12, 571; — -i 'âliye, 81, 268, 980; inhitât-ı — -i devlet, 818; — -i haysiyyât, 674; — -i 'ilmiyye, 502; — -i isti'dâd, 145, 433; — -i sâmiye, 613

mercân, 432

Merc-i Pasin, 467, 468

merd, 272, 282, 302, 622, 863; —ân, 303, 865; —âne, 285; —âne deprenmek, 35, 80, 214, 1023; —âne durmak, 47, 136; —ânelik, 31; —ân-ı ceng-cû, 299; —ân-ı kâr-âzmûde, 300; —ân-ı kâr-güzâr, 299; —ân-ı vegā, 303; — fedâ'î, 302; — -i bahâdır, 319; — -i cesûr, 299; — -i dilîr, 341, 887; — -i dîndâr, 408; — -i fezâ'il-mend, 394; — -i kâmil, 176, 395, 454, 541, 624; — -i ma'reke-ârâ, 543; — -i mücerreb, 307; — -i salâbet-güster, 298; — -i sâlih, 257; — -i şecî', 253; —lik, 616, 878

Merdümiyye Medresesi (İstanbul'da), 81

MERE HÜSEYİN (Sipâh Mülâzımbaşısı), katli, 647

MERE HÜSEYİN PAŞA, 521, 605, 610, 699; Mısır Beylerbeyiliği'nden ma'zûl, 545; Sadârete getirilmesi, 565-566; Sadrazam (birinci defa: 1622), 566, 567n; Sadâretten azli, 567; tekrar Sadârete gelmesi, 578-579; Sadrazam (ikinci defa: 1623), 580, 581, 582, 585; azli, 583; ihtifâ etmesi, 584; biyografisi, 593

meremmât, 192, 367, 515, 880

meremmet, 195, 480, 696, 706, 951

Merend, 762

merhabâ, — bi'l-vifâk, 377; — kılmak, 279, 282

MERHABÂ EFENDİ (Ulemâdan), 13

merhamet, 273, 559, 560, 789, 860, 1021; nazar-ı —, 896-897n; hâline —en, 824; hâline — olunmak, 131; — sâhibi, 1067

merhem, — -bahâ, 757; — -i eltâf u ihsân, 876

Meriç, Nehr-i —, 94

Merkâve ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Merre, 423

mertebe (ayrıca bkz. merâtib), 50, 84, 107, 119, 120, 122, 134, 140, 188, 192, 203, 215, 241, 281, 297, 299, 308, 319, 341, 347, 349, 360, 376, 386, 402, 411, 413, 415, 449, 466, 484, 529, 562, 568, 572, 607, 611, 619, 621, 627,

632, 646, 647, 648, 649, 660, 682, 686, 691, 702, 706, 724, 755, 773, 780, 796, 807, 826, 841, 875, 897n, 902, 907, 911, 912, 915, 925, 936n, 939, 945, 952n, 960, 976n, 991, 992, 1012, 1019, 1027, 1028, 1031, 1035, 1047n, 1066, 1068; ednâ —, 86, 984; ekall —, 945, 1044; kemâl —, 194, 412, 826, 862, 873, 1025; mümkin olan/olduğu —, 35, 69, 813; nısf —, 192, 1025; sad —, 272n; temâm —, 598, 657, 675, 781, 807, 820, 849; — -i nihâyet, 326; — -i zendeka, 245; —ler, 258, 468, 992; —since, 628; —sine göre, 409

Merv-i Şâhican (Diyâr-ı Horasân'da), 233

mesâcid, 153, 607, 649, 1059

mesâfât, — -ı ba'îde, 347

mesâfe (ayrıca bkz. mesâfât), 30, 118, 270, 348, 386, 387, 399, 415, 456, 510, 905, 913, 920, 939, 962, 963, 1040; tayy-i —, 117; — -i ba'îde, 108, 118, 150, 242, 450, 497, 509, 638; — -i kalîle, 389; — -i karîbe, 408

mesâ'î, — -i cemîle, 605

mesâ'ib, 150, 992; te'âkub-ı —, 83

mesâ'il, 444, 773; mulahhas-ı —, 358; sûver-i —, 444; zabt-ı —, 444; — -i fikhiyye, 161; — -i gāmıze-i kelâmiyye, 433; — -i garîbe, 954; — -i müşkile, 376; — -i zemânât, 540

Mesâlikü'l-halâs (Taşköprî-zâde'nin), 179

Mesâlikü'l-halâs şerhi (Emrullâh Mehemmed b. Seyrek Muhyiddîn el-Hüseynî'nin), 179

mesârif, 991; kesret-i —, 994; îrâd u — ihtilâli, 1007-1008

mescid (ayrıca bkz. mesâcid), 53, 229, 418, 446, 458, 504, 683, 692, 732, 771; — binâsı, 504; binâ-i — der-İstavroz, 458; — -i câmi', 450; —ler, 564; —siz, 458

mesel (ayrıca bkz. emsâl), 89; darb-ı —, 38; meşhûr —, 608; — -i meclis-i yârân, 444; —ler, 98

mes'ele (ayrıca bkz. mesâ'il), 433, 454, 461, 772, 790, 790n, 992; — -i ebeveyn, 773; — -i meşhûre-i velâ, 661

MESÎH, envâ'-i —iyân, 326; mülûk-i —iyye, 432

MESÎH PAŞA (Hadım Mesîh Mehemmed Paşa), (Sadrazam: 1585-1586), 66

MESÎHÎ (Şâ'ir), 14

mesîre, 791; latîf —, 792

mesned, 66; — -i hükûmet, 197; — -i ifâde, 99; — -i 'izz ü sa'âdet, 394; — -i 'izzet, 368; — -i peder, 132; — -nişîn, 454, 495

mesnevî, 98, 243n, 752n

Mesnevî (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin meşhûr eseri), nakl-i —, 712; — -hân, 726,

Mesnevî şerhi (Sûdî'nin), 12

Mesnevî şerhi (Şem'î'nin), 12

Mesnevî'nin müşkilât şerhi ⟨*Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*⟩, (İsmâ'îl Dede'nin), 727

Mesnevî'ye Türkî şerh ⟨*Mecmû'atü'l-letâ'if ve ma'mûretü'l-ma'ârif*⟩, (İsmâ'îl Dede'nin), 726

mesrûr, 95, 202, 226, 305, 429, 533, 566, 591, 594, 602, 870, 892, 906, 921, 947, 1022; 'azîm —, 205; — u şâdân, 70, 225

mest, 78, 120, 283, 299, 761, 781, 973n; kılıc- —, 639; —âne, 180, 934n; bed- —î, 384; — -i fâcir, 140; — -i hâb, 209

Mesude (Beriz-kasteli Nâhiyesi karyelerinden), 929

mes'ûl, 1030; —ler, 55, 994

meşakkat, 19, 150, 165, 169, 647; bâ'is-i —, 76; hezâr —, 148, 400

meş'al, 633; —eciler, 357, 703; — -i efrûzu'llâhü veliyyü't-tevfîk, 234; —ler, 75, 387, 408, 629, 633, 637, 733, 757, 777, 801

Meşâri' tercemesi, bkz. *Fezâ'il-i cihâd*

meşâyıh, 41, 93, 144, 182, 250, 256, 265, 287, 402, 445, 463, 505, 513, 572, 581, 652, 716, 732, 819, 953, 997, 1003; ekâbir-i —, 484; ezvâk-ı —, 52; kibâr-ı —, 376; muhibb-i —, 65; mürîd-i —, 483; tarîka-i — erbâbı, 65; 'umde-i — -ı 'âlem, 54; — -ı 'asr, 98; — -ı İslâm, 66, 289, 501, 827; — -ı 'izâm, 551; — -ı kibâr, 130; — -ı kirâm, 14, 434; — -ı

tarîka, 197; —nâmında, 330; — sohbeti, 817

meşgûl, 32, 45, 79, 119, 124, 126, 188, 201, 220, 270, 274, 275, 291, 333, 445, 532, 538, 568, 605, 610, 611, 675, 691, 750, 772, 788, 853, 864, 875, 927, 966, 1071

meşhûr, 9, 10, 11, 12, 13, 24, 28, 31, 53, 54, 80, 81, 82, 98, 100, 101, 102, 130, 131, 144, 145, 163, 177, 178, 182, 197, 212, 233, 234, 236, 244, 275, 276, 304, 315, 331, 333, 335, 337, 356, 358, 372, 374, 376, 377, 394, 402, 430, 432, 433, 434, 438, 439, 440, 444, 445, 446, 453, 454, 455, 460, 470, 475, 483, 484, 492, 494, 495, 502, 503, 503n, 504, 505, 507, 514, 514n, 518, 539, 540, 542, 544, 593, 599, 613, 614, 615, 624, 661, 689, 700, 709n, 712, 713, 719, 726, 732, 751, 753, 771, 772, 773, 816, 817, 819, 857, 880, 905, 911, 934, 952, 959, 960n, 966, 1008, 1052; beyt-i —, 439, 502; galat-ı —, 734; gazel-i —, 180; hicv-i —, 673; mütemevvil-i —, 1077; yevm-i —, 375; — ada, 156; — depe, 757; âyet-i —e, 24; zâviye-i —e, 145; mes'ele-i —e-i velâ, 661; — -ı 'âlem, 144, 234; — -ı dâr u diyâr, 181; — -ı enâm, 9, 853; — kādîlık, 845; — kal'a, 851; — kitâb, 164n, 165; — menzil, 728; — mesel, 608; — serdâr, 520; — sipâhî, 1072; — şeyh, 1057; — vak'a, 359

meşîhat, 54, 132, 726; ihtiyâr-ı semt-i —, 772; seccâde-i —, 434; seccâde-nişîn-i —, 54; şem'-i mihrâb-ı —, 440; şeref-i —, 358; —e lâyık, 897; — -ı İslâmiyye, 97, 564, 716, 741, 896, 1014, 1038, 1047

meşrû', 248, 414; sarf-ı —ât, 772; —iyyet, 248

meşrûbât, 744, 767

meşrûtiyet, 454

meşveret, 43, 68, 83, 88, 95, 96, 134, 147, 148, 152, 190, 205, 207, 216, 220, 286, 293, 322, 348, 363, 368, 403, 405, 441, 484, 488, 549, 556, 595, 611, 621, 642, 703, 784, 910, 919, 932, 962, 963, 995, 1010, 1030, 1042, 1066; 'akd-i meclis-i —, 294, 583, 1076; ba'del—, 48, 208; — berây-ı umûr-ı devlet, 1059; — -i a'yân-ı devlet, 286; — -i erkân-ı devlet, 95, 114; — -i Serdâr, 76, 337; —ler, 276, 294, 1046; —siz, 347, 547

metâ' 191, 431, 446, 480; memnû olan —, 431

Metaçe (Azak Yarımadası'nda hisâr), 839

metâlib, 752; kesret-i —, 268; — -i 'asker-râ, 551; — -i celîle, 268

Metâli'u'l-enzâr, bkz. *Isfahânî ⟨Metâli'u'l-enzâr⟩*

metânet, 139, 147, 192, 195, 269, 859, 860, 862, 911, 916, 921n; kâr u bâr-ı —, 862

meters/ler, 26, 44, 45, 46, 47, 57, 58, 59, 68, 78, 86, 108, 109, 110, 111, 135, 148, 153, 186, 187, 188, 207, 208, 212, 213, 214, 222, 223, 224, 228, 237, 240, 241, 242, 262, 263, 298, 308, 324, 325, 340, 341, 342, 385, 400, 487, 520, 530, 533, 534, 585, 608, 629, 630, 631, 632, 635, 637, 644, 645, 659, 663, 664, 676, 677, 701, 702, 703, 706, 729, 731, 733, 757, 758, 761, 800, 801, 802, 804, 814, 861, 864, 865, 866, 867, 871, 872, 873, 874, 876, 877, 878, 880, 881, 901, 904, 907, 912, 913, 914, 917, 946, 948, 963, 964, 965, 967, 968, 970, 971, 972, 973, 976, 1006, 1011, 1014, 1015, 1018, 1019, 1020, 1021, 1065; ahvâl-i —, 968; 'azîm —, 802; büyük- —, 874; cây-i —, 283; âsûde-kûşe-i —, 874; muhârebe der- —, 907; muhkem —, 899; — âlâtı, 107; — alayı, 999; — çâdırı, 631; — emsâli, 125; — erbâbı, 45; — eyyâmı, 134; — hıdmeti, 109; guzât —leri; 875; küffâr —i/leri, 222, 223; top —leri, 968; yeniçeri —i/leri, 26, 45, 149, 1018; — imdâdı, 135; —lenmek/lenmiş, 532, 912, 916, 973, 974; — mahalli, 630; — maslahatı, 757; — muhâfazası, 868; — mühimmâtı, 44, 95, 301; — tasvîri, 969; — tedârükü, 43, 486; — yeri/ yerleri, 629, 939; — zemânı, 945

metrûke, 231, 331, 808

mevâcib, 27, 69, 129, 141, 156, 169, 170, 184, 237, 519, 551, 647, 654, 701, 919, 927, 945, 946, 963, 964, 971, 1030, 1044, 1050; akdem-i —, 115; tahsîl-i —, 304; — husûsu, 1044; 'asker —i, 1024; bayram —i, 354, 831; kul —i, 91, 686, 811, 891, 954, 989, 1050; lezez —i, 83, 685, 822; masar —i, 824; recec —i, 706; yeniçeri —i, 364; —ler, 41, 58, 72, 77, 151, 244, 364, 478, 487, 666, 679, 761, 894, 1051; — tedârükü umûru, 1076; — tekmîli, 330

mevâdd, 489, 522; — -ı fünûn, 661; — -ı sulh, 490; — kâğıdı, 843

Mevâhibü'l-ledünniyye tercemesi, bkz. *Me'âlimü'l-yakîn*

mevâ'îd, 370; ekâzib —, 305; lutf-ı —, 413; müntehâ-yı —, 308; — -i ihsân, 341; — -i ihsân-ı firâvân, 869; — -i kâzibe, 285, 466; — -i 'urkūb/'urkūbiyye, 151, 279, 965

Mevâkıf ('Adudüddîn el-Îcî'nin kelâma dair eseri), 197

mevâlî, 176, 816, 996, 1035; kibâr-ı —, 265; ma'zûl —, 788; reşk-endâz-ı —, 13, 503; — efendiler, 985n; — -i 'izâm, 983, 984, 986, 987, 1035, 1055; — -i 'izâm-ı kadr-i 'ulüvv-şân, 751; — -i kirâm, 551

mevc (ayrıca bkz. emvâc), 886; deryâ-yı âhenîn-—, 120

MEVCÎ PAŞA (Defterdâr), 387

MEVKŪFÂTÎ MEHEMMED EFENDİ, 846

mevlâ (ayrıca bkz. mevâlî), 9, 10, 11, 12, 21, 51, 52, 52n, 80, 81, 81n, 98, 100, 101, 102, 130, 143, 144, 160, 161, 174, 175, 177, 178, 179, 182, 195, 197, 233, 234, 235, 257, 258n, 312, 312n, 313, 314, 331, 332, 333, 334, 334n, 356, 357, 372, 374, 375, 393, 393n, 394, 395, 396, 438, 439, 443, 444, 451, 453, 454, 460, 474, 475, 476, 481, 482, 483, 492, 493, 494, 495, 501, 502, 503, 512, 513, 514, 518, 522, 523, 540, 541, 570, 571, 592, 612, 614, 622

MEVLÂ, 573

mevlânâ, 9, 10, 11, 12, 21, 63, 80, 81, 93, 96, 97, 100, 115, 122, 131, 138, 144, 160, 163, 176, 178, 182, 196, 197, 233, 234, 235, 236, 250, 257, 258, 267, 314, 315, 331, 332, 333, 334, 335, 338, 356, 358, 372, 375, 376, 383, 394, 395, 396, 438, 439, 444, 445, 451, 453, 454, 461, 475, 476, 481, 481n, 483, 492, 493, 494, 495, 502, 503, 512, 513, 514, 518, 523, 540, 571, 612, 614, 623, 661, 668, 673, 674, 674n, 698, 725, 732, 744, 751, 771, 959

MEVLÂNÂ (CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ), — evlâdı, 793; Hazret-i — evlâdı, 793n

MEVLÂNÂ MUSTAFA EFENDİ, bkz. Ebü'l-Meyâmin Mustafa b. 'Alî

Mevlevî, cenâb-ı —, 145, 234; tarik-ı —, 712, 726; — kıyâfetinde, 425; — tarikı, 727, —yye, 773

Mevlevîhâne (Eyyûb'da), 584

Mevlevîhâne, bkz. Zâviye-i Mevleviyye

mevleviyyet, 10, 11, 94, 234, 375, 445, 888, 986, 1047; i'tibâr-ı —, 454; pâye-i —, 725; semt-i —, 752; — i'tibârı ile, 197, 888; — pâyesi, 699

Mevlid, Leyle-i — -i Nebî, 440

Mevlid, kırâ'at-i — -i şerîf, 177

Mevlûd, cem'iyyet-i —, 735; — cem'iyyeti, 512, 735

Mevlûd-ı Nebî (Sivasî Şems Efendi'nin eseri), 14

mevt, 206, 267, 393, 437, 470, 472, 542; câm-ı mey-i —, 374; sebeb-i —, 818; şerbet-i nâ-güvâr-ı —, 920n; târîh-i —, 101

mevtın, — -ı aslî, 99

mev'ûd (ayrıca bkz. mevâ'îd), cünûd-ı —, 284; yevm-i —, 230

Mevzû'ât-ı 'ulûm (Taşköprî-zâde Ahmed Efendi'ye ait *Miftâhü's-sa'âde* adlı Arapça eserin, müellifin oğlu Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi tarafından yapılan Türkçe tercümesi), 541

mey, 494; câm-ı —, 333; — -fürûşlar, 457; câm-ı — -i mevt, 374

meydân, 29, 30, 47, 78, 88, 120, 125, 136, 188, 231, 400, 401, 402, 414, 526, 531, 533, 535, 549, 550, 552, 567, 598, 622, 639, 648, 665, 672, 691, 692, 716, 718, 748, 803, 810, 844, 899, 916, 998, 1021, 1046, 1047, 1068; cânib-i —, 386; çâbük-süvâr-ı —, 177; pehlevân-ı —, 440; sahn-ı —, 942; — cengi, 116; — -ı ceng, 400-401; — -ı felâket, 883; — -ı kârzâr, 136, 275, 435, 533; — -ı ma'reke, 120; — -ı muhâvere, 444; — -ı neberd, 120, 283; — -ı rezm, 283; — ı siyâset, 49, 388, 578; — -ı siyâset-gâh, 247; — -ı tekebbür ü isti'lâ, 278; — -ı vegā, 386; — -neverd, 281

MEYDÂN BEY (Köstendil Sancağı Beyi), katline âdem gönderilmesi, 578

meyhâne, 425, 457, 559; —ler, 6, 457, 546, 559, 735

Meyis, 1076

meyl, 31, 120, 138, 212, 334, 456, 557, 651, 684, 696, 1013, 1028; — -i tabî'î, 329

MEYLÎ (Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin mahlası), bkz. Zekeriyyâ Efendi (Zekeriyyâ b. Bayram el-Ankaravî)

MEYMÛN (Şakī, Tavîl Halîl'in kardeşi), 384, 405n

meyve, 83, 90, 306, 511, 889; vâfir —, 642; — ağaçları, 31; — cem'i, 27n; eşcâr-ı —dâr, 83; nihâl-i — -ı bostân-ı ma'ârif, 357

meyyit, 231, 233, 425, 559, 896n, 1056; — -i müteharrik, 405, 1001; —ler, 996

mezâlim, 265, 781; dâfi'-i —, 682; envâ'-i —, 414; gumûm-ı 'umûm-ı —, 280

mezâr, 64, 165, 446, 809; —ât, 353; — -ı pür-envâr, 287; —istân-ı ehl-i tuğyân, 880; —lar, 819n

mezâri', 383, 694, 696

Mezőkeresztes, bkz. Haçova ⟨Mezőkeresztes⟩

MIHAI VITEAZUL, bkz. Mihal ⟨Mihai Viteazul⟩

MIHAIL I, bkz. Mihanlu Fodorovik ⟨Mihail Fyodoroviç Romanov/Mihail I⟩

MIHAIL FYODOROVIÇ ROMANOV, bkz. Mihanlu Fodorovik ⟨Mihail Fyodoroviç Romanov/Mihail I⟩

MIHALCEA, bkz. Mihalce ⟨Mihalcea⟩

MIKLOS ISTVANFFY, bkz. Nikoladin İştevan ⟨Miklos Istvanffy⟩

Mısır, 21, 62, 67, 99, 104, 132, 174, 195, 295, 335, 356, 358, 371, 391, 414, 415, 416, 417, 430, 433, 439, 443, 446n, 449, 453, 454, 458, 475, 476, 519, 592, 600, 610, 616, 652, 666, 681, 697, 724, 731, 735, 771, 812, 823, 830, 835, 846, 853, 854, 855, 889, 955, 1014, 1015, 1017, 1037, 1079; aktâr-ı —, 711; 'asker/'asakir-i —, 400, 401, 412, 414, 710, 731; a'yân-ı —, 416; belde-i —, 413; Dîvân-ı —, 413, 415; diyâr-ı —, 416, 926; ehl-i —, 865; Eyâlet-i —, 330, 441, 442, 924n; hâkim-i —, 51; hazîne-i —, 475; hükkâm-ı —, 413; kalem-rev-i —, 235; Kazâ-i —, 160; kudât-ı —, 697; mahrûse-i —, 418; târîh-i —, 235; ümerâ-i —, 415, 1077; vâlî-i —, 391, 412, 416, 417, 616, 679; vülât-ı —, 417; — 'askeri, 399, 400, 400n, 401, 725, 794, 800, 823, 865, 866, 931; — Beylerbeyiliği, 13, 255, 265, 312n, 566, 719, 770, 793, 1011; — Beylerbeyisi, 174, 289, 335, 443, 446, 545, 547, 564, 581, 697, 724, 764, 817, 830, 846, 1054; — beyi/beyleri, 446, 1076; — cânibi, 547; — cündîleri, 547; — defterdârı, 358, 699; — dilâverleri, 402, 966; — Eyâleti, 63, 104, 233, 312, 313, 418, 477, 583, 584, 593, 662, 793, 831, 924, 926, 1005; — gemileri, 437, 442; — hazînesi, 292, 293, 363, 391, 412, 654, 666, 685, 739; — hükûmeti, 372, 412, 441; — kādîsı, 98, 356, 614, 660, 697, 764, 790; — Kal'ası, 417; — kalyonları, 1074; — Kazâsı, 143, 196, 246, 290, 312n, 331, 375, 444, 461, 474, 623, 673, 682, 698, 710, 711, 732, 750, 771, 790, 835; — kulu, 412, 446, 523, 822, 946, 1079; — mâlı, 314; — niyâbeti, 195, 196; — pâresi, 831; — ümerâsı, 335; — vâlîleri, 412; — vâlîliği, 13n; — vâlîsi, 446n, 794; — yolu, 430, 744, 846

mızrâk, 260, 619; bayraklı —, 996; halkârî —, 90; —lamak, 758; —lar, 90; — şakırdısı, 604; — üşürmek, 603

mi'de, sû'-i —, 500; —si ta'âm kabûlünden kalmak, 318

Midilli ⟨Lesbos⟩, 1008, 1054, 1075; — Arpalığı, 572; — beyi, 857

Miftâh(ü'l-'ulûm), ⟨Ebû Ya'kūb es-Sekkâkî'nin Arap grameri ve belâgatine dair eseri⟩, 474, 615n; —a hâşiye, 698; —a kelimât, 438; —a ta'lîka/ta'lîkāt, 161, 197, 710; şürûh-ı —, 333, 474, 612; — ifâdesi, 438

miftâh, kal'a —ı, 228, 621, 918; — -ı tedbîr-i dil-pezîr, 522; kal'anın —ları, 191

MİHAL ⟨Mihai Viteazul⟩, (Mihal-i bed-fi'âl/ dâll/la'în/mel'ûn), Eflak Voyvodası, 50, 60, 61, 67, 68, 71, 72, 76, 83, 84, 85, 91, 97, 154, 169, 185, 194, 195; 'avdet-i — be-Cânib-i Dâr-ı Dalâl, 85; haber-i 'ısyân-ı —, 60; hurûc-ı —, 49; inhizâm-ı leşker-i —, 194; — 'asrı, 457; istîlâ-i — ber-Hisâr-ı Bükreş, 83; —'in oğlu, 97; — mektûbu, 169; — muhârebesi, 288, 323

MİHAL ⟨Toldalagi Mihály⟩, (Erdel Hâkimi Betlen Gabor ⟨Bethlen Gábor⟩'un âdemi), 669

Mihal Bey Köprüsü (Edirne'de), 845

MİHALCE ⟨Mihalcea⟩, (Mihal ⟨Mihai Viteazul⟩'in ser'askeri), 67, 68

Mihalic, 264, 389, 398, 1004, 1004n; — arpalığı, 791; —'e müstevlî, 389; —'e karîb, 389; — semti, 989; — tarafları, 389

MİHANLU FODOROVİK ⟨Mihail Fyodoroviç Romanov/Mihail I⟩, (Moskov Hâkimi), 843

mihnet, 183, 183n; hezâr —, 150, 151; tengnây-ı —, 368

Mihnet Depesi, 282

Mihr ü Müşterî (Assâr-ı Tebrîzî'nin mesnevîsi), 178

mihrâb, 76, 494, 560, 581, 582, 880, 984; — -ı meşîhat, 440; — -ı mücâhede, 683; — -ı 'uzlet, 286

Mihrevân, — hâkimi, 517

Mihribân ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689, 690, 691, 692, 777, 823; ceng-i —, 690; — Kal'ası, 694; — kurbı, 777; — Sahrâsı, 777; — semti, 695

MİHRÜMÂH SULTÂN (Kanuni Sultân Süleymân'ın kızı, Rüstem Paşa'nın menkûhası), 18n

Mihrümâh Sultân Medresesi (Üsküdar-İstanbul'da), — pâyesi, 101

MİKLOŞ TUVAN (Atlubaşı), 190

Mikonos, bkz. Mokene Cezîresi ⟨Mikonos⟩

Mîlâd, 479, 522, 670, 709; hazret-i 'Îsâ —ı, 367; târîh-i — -ı 'Îsâ, 5

Milapotamo/Hisâr-ı Selvi ⟨Mylopotamos⟩, 913, 919, 921, 931, 931n, 966; dest-dırâzî-i küffâr be- —, 931; feth-i Kal'a-i —, 913; Hisâr-ı —, 914, 966; — Kal'ası, 937, 950

millet, 68, 123, 472, 660, 992n; mezheb ü —, 278; mu'temen-i umûr-ı mülk ü —, 246; müsteşâr-ı umûr-ı mülk ü —, 289; — -i vâhide, 539

Milos, bkz. Değirmenlik ⟨Milos⟩

mi'mâr, 901, 903; üstâd-ı —, 880; —başı, 761; —lar, 77, 529

Mi'mâr Sinân Mescidi (Fatih'te), 101

minâre, 229, 827, 1070n; iki — boyu, 47; — dibinde, 721; — gibi, 511; — -i bülend, 916; —ler külâhı, 983; altı —li, 500; iki —li, 65

minber, 41, 76, 453, 582, 880

minder, 553

Minhâcü'l-fukarâ, bkz. *Tarîkatnâme* ⟨*Minhâcü'l-fukarâ*⟩

minnet, 241, 409; 'azîm —, 1068; bî- —, 125; cânlarına —, 1053; hezâr —, 151; hîn-i —, 306; rehîn-i —, 284; — -pezîr, 279

mîr, 700, 951; — -i meclis, 425

MÎR AHMED, 456

MÎR 'AZÎZ (Ekrâd beylerinden), oğlu Zeynel tarafından hapsedilmesi, 1051

MÎR FETTÂH (Kızılbaş hânlarından), 628, 637, 805, 806; — oğulları, 806, 807

MÎR FETTÂH-OĞLU, 759; esir olması, 809; katli, 831

MÎR ⟨HÜSEYİN B. MUHAMMED ŞÎRÂZÎ-İ NÎSÂBÛRÎ⟩, (Mu'ammâ türünde şiirleriyle meşhur şâ'ir), 439

MÎR İMÂDEDDÎN (Hakkâri Hâkimi), 825

MÎR MEHEMMED AĞA (Musâhib), 920, 921, 930

MÎR MÜLHEM (Ma'an-oğlu müte'allıkātından), 1032, 1033, 1049, 1050n; — üzerine sefer, 1032

MÎR ŞEREF PAŞA (Ekrâd 'aşiret beylerinden, Cezire Hâkimi ve Rakka Beylerbeyi), 369, 370, 388; — dâmâdı, 349; — duhteri, 477; — hükûmeti, 497

MÎR ŞEREF, bkz. Mîr Şeref Paşa

MÎR YÛSUF, bkz. Seyf-oğlu Emîr Yûsuf

Mi'râc, Leyle-i —, 22

mîrâhûr, 124, 126, 128, 377, 569, 648, 649, 742, 748, 765, 778, 807, 812, 816, 824, 825, 830, 837, 853, 959, 1077, 1079; büyük —, 104, 259, 810, 841, 1031, 1076; küçük —, 476, 776, 808, 821, 938, 979; — Ağa, 821, 822; — -ı evvel, 593, 745; — -ı kebîr, 330, 371; — -ı sâbık, 855; — -ı sânî, 593; —luk, 923; küçük —luk, 231

Mîrâhûr Zâviyesi (İstanbul'da), 439

Mirampello/Agios Nikolaos, bkz. Miranpelo ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩

Miranbela, bkz. Miranpelo ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩

Miranpelo ⟨Mirampello/Agios Nikolaos⟩, 941, 950; ceng-i —, 948; Hisâr-ı —, 962; — Hisârı, 962

mir'ât, — -ı kalb, 54

Mir'ât-ı Ahlâk (Bostân-zâde Yahyâ Efendi'nin), 830

Mir'ât-ı kâ'inât (Nişâncı-zâde Mehemmed Efendi'nin), 571

Mir'âtü'l-Ahlâk (Sivasî Şems Efendi'nin eseri), 14

Mir'âtü'l-edvâr (Mollâ Lârî'nin Farsça dünya tarihi), 177

Mir'âtü'l-edvâr tercemesi (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin), 177

Mir'âtü'z-zemân (Sıbt b. Cevzi'nin Arapça umumi tarih eseri), 454

MÎRE BEY (Mekri Hâkimi), 657; ölümü, 657; — karyesi, 687; — ülkesi, 687

mîrî, 43, 47, 95, 129, 158, 264, 294, 382, 413, 426, 427, 685, 718, 736, 767, 785, 798, 824, 1003, 1007, 1044, 1078; anbâr-ı —, 417; taraf-ı —, 927, 1025; — akça, 293; — hıdmet, 565; — mâl tahsîli, 519; — mâl tahsîl olunmak, 1030; — tarafından, 424, 1043, 1077; mâlı —ye alınmak, 1036; —ye geçen akça, 1041; — zahîre, 487, 750

MÎRÎ (Kiçi Mîr-zâde Yahyâ Efendi'nin mahlası), bkz. Kiçi Mîr-zâde Yahyâ Efendi

MÎRİM ÇELEBİ (Silahdâr, Etmekçi-zâde Ahmed Paşa'nın sipâhîlik günlerinde onunla beraber 'ayş u 'işret meclisine katılanlardan), 425, 426

mîr-i mîrân, 15, 19, 116, 174, 186, 754, 777, 794n, 855, 857, 874, 960, 990

mîrlivâ, 35, 238, 408, 415, 465, 861, 867, 869, 87

mîrzâ/emîrze, 58, 536, 607, 707, 714; —lar/ler, 21, 146, 158, 497, 535, 606, 607, 708, 1064, 1069; umûr-dîde —lar, 49; — nâmına beyler, 610

MÎRZÂ BEY (Kırım Hânı'nın vezîri), 531

MÎRZÂ HAYDAR, bkz. Haydar Mîrzâ

MÎRZÂ MAHDÛM (Nakîbü'l-eşrâf), 175n; vefâtı, 177

MÎRZÂ MEHEMMED HÜSEYİN (Safevî elçisi), 511

misâl, 'âlem-i —, 682

MİSÂLÎ (Şu'arâdan), vefâtı, 397

Misistre, 751

Misivri, 527

misket, 949

miyâh, tedârük-i —, 302; — -âbâd, 302; — -ı câriye, 297

mîzâb ⟨Akşehir civârında Baştekye nâm mesîre yerinde⟩, 792

mîzâb ⟨Kâ'be'de altın oluk⟩, 65, 417, 442, 456; — -ı Kâ'be, 456; — -ı kadîm, 457; — -ı rahmet, 417, 442, 456

mizâc, 1003; 'alîlü'l- —, 744; inhirâf-ı —, 989;

münkesirü'l- —, 826; sıhhat-i —, 361; tedbîr-i emr-i —, 361; za'f-ı —, 622; za'îf- —, 523; — -gîr-i erkân-ı Dîvân, 523; —ı bozulmak, 151, 318, 704; — -ı latîf, 952; —ı muhtell, 395; —ı/ları münharif, 62, 92, 175, 198, 287, 762; zücâc-ı —ı münkesir, 908; —ı/ları mütegayyir, 500, 777, 821, 826; maraz-ı hâ'il —ına gālib, 308; —ı nâ-hoş, 321, 345; — -ı nizâm, 954; —ı za'f üzre, 777; —ları ta'dîli, 1003; i'tidâl-i — yâverliği, 143

mîzân, erbâb-ı —, 282; mu'addil-i — -ı zebân-ı Rum, 179

Mizâr, 795

Moha (Yemen iskelelerinden), 652; — İskelesi, 658

Mohac ⟨Mohács⟩, 41, 221, 243; — maktûlleri, 125; — Muhârebesi, 125; — Sahrâsı, 25, 166, 261, 339

Mohács, bkz. Mohac ⟨Mohács⟩

Mokene Cezîresi ⟨Mikonos⟩, 464

mollâ, 11, 21, 22, 51, 144, 145, 161, 175, 180, 181, 197, 234, 357, 363, 364, 374, 383, 394, 452, 453, 474, 482, 492, 502, 513, 514, 541, 542, 581, 592, 613, 614, 622, 662, 711, 725, 743, 844, 1045, 1055, 1078; huzûr-ı —, 1058; — dimeğe lâyık, 523; — hazretleri, 488, 760, 1055; —lar, 582, 985, 986, 1036, 1047, 1055; sitem-dîde —lar, 1055; vücûh-ı —yân, 741; libâs-ı —yâne, 540; —yâne 'imâmeler, 53, 53n; — -yı nâmdâr, 710; — -yı zî-şân, 22, 816, 844

MOLLÂ AHMED EFENDİ, bkz. Ahmed el-Ensârî

MOLLÂ AHMED-İ ENSÂRÎ, bkz. Ahmed el-Ensârî

MOLLÂ 'ALİ EFENDİ B. 'ABDURRA'ÛF, İstanbul Kadısı, 563; Anadolu Kazaskeri, 542, 563; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 541; Rumili Kazaskeri, 545, 563; biyografisi, 613-614

MOLLÂ 'ARAB (Garîk 'Arab-zâde ve 'Abdurra'ûf Efendi'nin babası), 197

MOLLÂ BAHŞÎ, bkz. Bahşî Halîfe

MOLLÂ ÇELEBİ (Mısır'dan ma'zûl, Edirne Kazâsı için imtihân olunan kudâtdan), 790

Mollâ Çelebi ⟨Medresesi⟩, (Burusa'da), — imtihânı, 1071

MOLLÂ FENÂRÎ, 164, 523n

Mollâ Gürânî Câmi'i (İstanbul'da), 831

Mollâ Gürânî Mahallesi (İstanbul'da), 734

Mollâ Gürânî Medresesi (İstanbul'da), 357

MOLLÂ HUSREV (*Dürer ü Gurer* müellifi Osmânlı âlimi), 9, 661

MOLLÂ 'İMÂD (Ulemâ-i 'Acem'den), 234, 502

MOLLÂ LÂRÎ, 177

MOLLÂ MAGUŞÎ ⟨Şeyh Muhammed-i Tunusî⟩, 98

MOLLÂ SADREDDÎN (Sadreddîn-zâde Mehemmed Emîn Efendi'nin vâlidi), 661

MOLLÂ TEVFÎK, bkz. Tefvîk b. Mehemmed

Monemvasia, bkz. Benefşe/Menekşe ⟨Monemvasia⟩

Mora, 437n, 857, 876, 898; bilâd-ı —, 883; — âdemîsi, 933n; — Sancağı, 430, 543, 607, 891, 1048, 1054; — semti, 921, 926n; — sevâhili, 437, 464; — yalıları, 891, 898

Morava, Nehr-i —, 95, 247

Moravia, bkz. Moravya ⟨Moravia⟩

Moravya ⟨Moravia⟩, 895; — memleketi, 567; — nâhiyesi, 32; — ülkesi, 517

Moroş Suyu/Nehri ⟨Maros/Mureş⟩, 43, 148

Moskov, 539, 575, 742; elçi-i —, 575; — elçisi, 575; — hâkimi, 843; — Kıralı imdâdı, 784

moşgator (tüfeng), 123

Moton, 437, 437n, 462

mozori (Girid Adası'na mahsûs dakīk), 1000

mu'âhede, 190, 327, 344, 472, 987, 1041; emr-i —328; — ahvâli, 344

mu'allim, 13, 52, 63, 66, 80, 176, 234, 288, 334, 394, 455, 482, 502, 661, 699, 771; —-i evvel, 81, 178; —-i makām-ı Sultānî, 393; —-i mūfîd, 12; —-i Pādişāh-ı 'âlem-penâh, 294-295; —-i Sultânî, 22, 516, 519, 571; —-i Şehzâde

MU'ALLİM-ZÂDE EFENDİ (Sadr-ı 'âlî-kadr), ⟨Anadolu ve Rumili Kazaskeri⟩, 98, 314

mu'ammâ, 13, 439; fenn-i —, 234; vâdî-i —, 439; rengîn —lar, 439, 476

mu'âraza, 97, 206, 243n, 569, 721, 789, 841, 987, 1004, 1041; makām-ı —, 451, 956; —lar, 364

mu'asker, — -i Şâhî, 306

mu'âvenet, 238, 272, 279, 307, 392, 460, 466, 472, 473, 583, 651, 666, 792, 980; — -i ehl-i vilâyet, 274

mu'cizât, 224; — -ı enbiyâ, 438; — -ı Muhammediyye, 124

Mudamya (Girid'de), 911

Mudanya, 353, 567, 567n; — İskelesi, 63, 352

mudârebe, 375, 623

mufassalât, — -ı vekāyi', 3

mugallata, 578, 723; 'azîm —, 719

Muğni'l-lebîb ⟨İbn Hişâm en-Nahvî'nin Arap gramerine dair eseri⟩, Şârih-i —, 375, 699

Muğni'l-lebîb şerhi ('Azmî-zâde Mustafa Hâletî Efendi'nin), 710

Muğni'l-lebîb şerhi (Vahyî-zâde Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed'in), 434

muhaddis, 434, 683

muhâfaza, 27n, 29, 30, 32, 33, 34, 46, 56, 58, 69, 72, 74, 75, 77, 83, 85, 92, 95, 96, 106, 108, 114, 115, 116, 119, 124, 127, 128, 129, 133, 137, 138, 141, 142, 146, 152, 153, 154, 156, 170, 174, 185, 186, 189n, 192, 193, 195, 198, 200, 204, 216, 231, 239, 241, 245, 255, 256, 260, 261, 264, 265, 277, 286, 295, 302, 324, 325, 329, 331, 337, 342, 344, 345, 351, 352, 355, 360, 363, 372, 382, 389, 391, 402, 412, 437, 437n, 446, 447, 459, 465, 467, 486, 489, 498, 508, 522, 526, 547, 561, 573, 581, 616, 626, 629, 635, 636, 647, 652, 656, 657, 658, 664, 667, 668, 674n, 678, 687, 689, 690, 692, 694, 701, 703, 704, 705, 706, 708, 725, 726n, 740, 743, 746, 756, 757, 758, 759, 761, 767, 769, 770, 775, 776, 778, 779, 781, 784, 785, 786, 787, 796, 799, 803, 808, 812, 815, 824, 825, 831, 833, 839, 840, 844, 855, 861, 862, 863, 867, 868, 869, 873, 876, 883, 888, 890, 891, 898, 905, 906, 908, 910, 919, 923, 926, 927, 928, 929, 933, 934, 937, 938, 943, 944, 948, 956, 961, 962, 963, 978, 981, 984, 988, 993, 999, 1000, 1011, 1017, 1018, 1022, 1025, 1031, 1032, 1033, 1051, 1053, 1075, 1078; esbâb-ı —, 337; hıdmet-i —, 154; levâzım-ı —, 238; müddet-i —, 134; — erbâbı, 111, 139; — hıdmeti, 174, 243; — -i hisâr, 310, 888; — -i kılâ', 325; — -i memâlik, 363; — -i vilâyet, 284; memâlik —sı, 895, 933; — şartıyla, 1053

muhâfız, 910; —ân, 888n; —ân-ı eşrâr, 877; — -ı bîrûn, 860; — -ı Memâlik-i mahrûse, 337; —în, 963; —lar, 116, 804, 931, 947, 966

muhâkeme, 131

muhâlefet, 97, 241, 294, 329, 345, 407, 414, 421, 470, 563, 577, 579, 606, 671, 684, 685, 709, 714, 721, 724, 773n, 839, 987, 992, 998, 1009, 1012, 1042, 1047; vâdî-i —, 821; — -i sâbıka, 1080; —ler, 982

muhâlif, 5, 6, 62, 175n, 221, 489, 628, 671, 687, 818, 846, 891; a'dâ-yı —, 130; 'âdete —, 749; 'ahde —, 232; cânib-i —, 269, 271, 282, 309, 310; taraf-ı —, 268; — cânibi, 385; — cevâb, 91; — -i dil-hâh, 661; — -i kānûn, 162; —ler, 414, 818, 1008, 1012; —ler sözü, 266; — sözler, 1058; — teklîfler, 652; — vaz'/vaz'lar, 671, 1021

muhallefât, 198, 362, 750, 1077; kapudanın —ı, 1016; topçubaşı —ı, 922; — -ı Serdâr, 158

MUHAMMED, Hz. — (Cenâb-ı Mustafa, Hazret-i Fahr-ı 'âlem, Hazret-i Server-i enbiyâ, Hazret-i Peygamber, Peygamber, Server-i enbiyâ, Seyyid-i kevneyn, Seyyidü'l-enâm, Seyyidü'l-mürselîn, Sultân-ı enbiyâ; Şâh-ı mürselîn), 3, 3n, 5, 10, 196n, 211, 214n, 228, 229n, 293, 457, 548, 697; dîn-i —, 205, 377,

940n; ümmet-i —, 228, 568, 641, 723, 1066; — dînî, 1010; gülbâng-ı —î, 206, 211; tarîka-i —iyye, 683; tuğ-i —î, 122; —'in hırkası, 122; —'in vilâdeti gicesi, 211; mu'cizât-ı —iyye, 124; şârih-i esrâr-ı tarîka-i —iyye, 683

MUHAMMED (Mekke Şerîfi), şehîd düşmesi, 724, 725

MUHAMMED AĞA, bkz. Şemseddîn Muhammed Ağa er-Rumî

MUHAMMED B. EBÛ BEKİR ER-RÂZÎ (*Muhtâru's-Sıhâh* adlı eserin sahibi), 394n

MUHAMMED HUDÂBENDE, Şâh/Kör — (Safevî Şâhı, Şâh I. 'Abbâs'ın babası), 104n, 447, 680

MUHAMMED KULU BEY (Şâh'ın mîrâhûru, elçi), 812, 821, 822, 823, 825

MUHAMMED TAPAR (Sultân Melikşâh'ın oğlu, Selçuklu Sultânı), 454n

MUHAMMED-İ CEDÎDÎ, Şeyh — (Meşâyıhtan), 572

muhannes, 213

muhârebât, 466; gā'ile-i —, 379

muhârebe (ayrıca bkz. muhârebât), 35, 36, 57, 117, 119, 126, 132, 136, 152, 154, 169, 172, 188, 191, 194, 195, 239, 288, 297, 323, 375, 381, 383, 437, 603, 672, 863, 874, 876, 883, 899, 901, 902, 903, 906, 907, 908, 934n, 939, 962, 994, 999, 1006, 1008, 1011, 1039, 1051; 'azîm —, 800, 875, 928, 947; küllî —, 32; rûz u şeb —, 940; — -i 'azîme, 691; — -i donanma, 903; — -i küffâr, 901; — -i sefâ'in-i küffâr, 883; —ler, 124, 125, 174, 409, 668, 1033; 'azîm —ler, 883; merdâne —ler, 887

MUHARREM AĞA (Serdâr Satırcı Mehemmed Paşa'nın ağası), 156

MUHARREM ⟨BEY⟩ (Solnok Beyi), 669

MUHARREM BEY, Yenişehirli —, 71

muharrir, 836, 902, 933; —ler, 836

muhâsara, 8, 17, 20, 21, 26, 29, 31, 34, 35, 36, 40, 43, 44, 48, 50, 55, 57, 67, 77, 80, 86, 95, 96, 106, 109, 128, 133, 135, 137, 146, 147, 149, 152, 153, 154, 155, 170, 172, 185, 186, 187, 189, 191, 192, 200, 202, 205, 206, 208, 211, 213, 219, 221, 229, 232, 237, 238, 239, 240, 245, 262, 273, 297, 306, 310, 320, 322, 324, 325, 327, 338, 339, 340, 343, 350, 382, 384, 388, 396, 466, 467, 468, 469, 477, 486, 487, 523, 530, 537, 579, 580, 585, 589, 595, 596, 597, 601, 616, 621, 628, 630, 647, 650, 655, 659, 676, 677, 701, 706, 707, 710, 728, 730, 733, 735, 748, 765, 767, 768, 801, 850, 851, 860, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 870, 873, 874, 875, 877, 878, 883, 887, 891, 893, 894, 899, 900, 901, 906, 912, 916, 917, 928, 930, 932, 934, 938, 939, 940, 945, 946, 947, 951, 962, 966, 968, 971, 979, 1019, 1021, 1023, 1062, 1066, 1067, 1074; bî-vakit —, 664; ahvâl-i —, 908, 945; dûrâ-dûr —, 909; dûr u dırâz —, 192, 466, 631, 681; emr-i —, 325, 908; eyyâm-ı —, 56, 149, 152, 153, 300, 804, 807; hengâm-ı —, 55; hîn-i —, 228; ibtidâ'-i —, 207, 916; imtidâd-ı zemân —, 635; kabîl-i —, 284; muhkem —, 916, 968; müddet-i —, 539; nice eyyâm —, 147; şedâ'id-i —, 1020; tedbîr-i —, 963; te'hîr-i —, 933; temâm —, 630; topla —, 1061; tûl-i —, 631; umûr-ı —, 908; zemân-ı —, 310, 466; zemân-ı medîd —, 286, 910; — ahvâli, 963; —dan fâriğ, 153; —dan ferâgat, 154, 487; — emri, 917; — haberi, 83, 202; — -i küffâr, 204; — -i râfızıyân, 286n, 297; — -i Şâh, 321; — -i tabur, 533; — kasdı, 890; dûr u dırâz —lar, 40-41; — nâmıyla, 952; — niyyeti, 269, 893; — sadedinde, 951; — tedârükü, 34, 594, 663

muhâsebe, 412, 773; baş—, 959; —si görülmek, 1008

muhassıl, 380, 469, 514, 624, 776, 1023; — -ı mâl, 420; —lar, 293; —lık, 423; —ü'l-merâm, 691

Muhassılü'l-kelâm (Nev'î'nin kelâma dair eseri), 164

MUHAŞŞÎ SİNÂN, — dârü'l-ifâdesi, 10; —'den mülâzım, 11; — hafîdi, 592

muhâtara, 352

muhâvere, 252, 375, 625, 981; latîfü'l- —, 615;

mecâlis-i —, 469; miyân-ı meydân-ı —, 444; esnâ-i —-i kelâm, 312

muhayyem, —-i 'asker-i devlet-i tebâhî, 282

muhâzara, şi'r ü —, 391

MUHSİN-İ KAYSERÎ (Hanefî Fakihi), 438, 844

muhtâr, 392

MUHTÂR AĞA (Fârisân Ağası), 893

MUHTÂR-I KÛFÎ ⟨Muhtâr es-Sekafî⟩, ⟨Hz. Hüseyin'in intikamını almak için ayaklanan lider⟩, 753

Muhtâr⟨u's-Sıhâh, Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî'nin⟩, 394, 394n

muhtemel, 114; —en, 66n, 131n, 157n, 165n, 264n, 372n, 437n, 513n, 731n, 770n, 806n, 931n

muhyî, — -i şerâyi', 457

MUHYİDDÎN EFENDİ (Halvetî Şeyhi), 495

MUHYİDDİN İBNÜ'L-ARABÎ (Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan meşhur müellif, *Fusûsü'l-hikem* adlı eserin sahibi), 164n

MUHYÎ-İ GÜLŞENÎ, bkz. Etmekçi-zâde Muhyiddîn

MUHYÎ-İ KARAMANÎ (Kânûnî devrinde şâ'ir), 161

Muhzır, 738; — Ağa, 158; —başı, 424

mu'îd, 12, 100, 145, 195, 196, 357, 682, 772n; — -i müstefîd, 772

MU'ÎD AHMED EFENDİ, İstanbul Kadısı, 829; Anadolu Kazaskeri, 789, 828; azledilerek Belgrad'a nefyi, 789; ikinci defa Anadolu Kazaskeri olması, 829; Rumili Kazaskerliği'ne getirilmesi, 833; Şeyhülislâm olması, 896, 1071

mu'în, 250, 263, 399

mukâbele, 69; —ci, 158, 693, 700, 718, 797, 817; baş —ci, 654; — defterleri, 19, 680, 702; — halîfesi, 795-796

mukâbele, 9, 48, 68, 74, 95, 104, 112, 114, 115, 117, 120, 123, 137, 163, 168, 174n, 249, 269, 270, 271, 278, 299, 324, 327, 335, 359, 363, 370, 381, 385, 388, 394, 398, 403, 407, 414, 419, 427, 435, 442, 457, 492, 498, 519, 539, 543, 622n, 642, 673, 721, 756, 763, 816, 869, 873, 874, 877, 902, 968, 982, 995, 1001, 1020, 1033, 1040, 1042, 1050n, 1074; ba'de'l- —, 328; hâ'ilsiz —, 119; terk-i —, 115; —siz, 188

MUKADDEM HÂN, 776

mukadderât, — -ı İlâhiyye, 770

Mukaddimât, terceme-i —, 518

mukallid, 63, 358; —ân-ı mülhid-meşreb, 163

mukantara, 235

mukarrernâme/ler, 349, 564, 786, 955, 956, 1015, 1017

mukâta'a, 71, 418, 457; —cı, 426, 514; —lar, 648

mukâta'ât, 648, 729; — mâlı, 652

mukâtele, 71, 112, 115, 119, 152, 194, 195, 278, 420, 618, 941, 995, 999, 1013; 'azîm —, 327; muhkem —, 75

mukayyed, 30, 31, 36, 126, 136, 150, 212, 263, 402, 406, 421, 468, 522, 551, 563, 576, 578, 595, 630, 640, 718, 770, 772, 831, 836, 837, 838, 873, 898, 973, 991, 1015, 1020, 1042, 1046, 1060, 1069

mum, 271, 608, 719; — donanması/donanmaları, 605, 734; —lar, 719, 1058

mûr, üzerlerine — -i hezîmet üşmek, 721; — -şümâr, 272; tu'me-i — u mâr, 532

murâbaha, 979; ziyâde — mukâbelesinde, 60

murabba', 62, 236n, 693; eşkâl-i —ât, 303; — -nişîn-i mesned-i peder, 132; — oda, 694

murâd, 15, 18, 26, 60, 71, 73, 87, 88, 116, 129, 135, 138, 140, 150, 165, 168, 190, 198, 203, 204, 216, 221, 231, 239, 244, 248, 250, 253, 254, 260, 298, 306, 317, 320, 338, 352, 353, 363, 365, 366, 384, 407, 409, 437, 442, 448, 449, 457, 463, 473, 487, 488, 489, 496, 499, 509, 525, 563, 569, 595, 596, 607, 614, 633,

637, 640, 644, 660, 668, 672, 680n, 686, 688, 696, 708, 718, 720, 721, 724, 740, 805, 810, 821, 822, 824, 845, 850, 858, 862, 867, 871, 872, 875, 877, 881, 895, 902, 918, 961, 971, 987, 994, 1005, 1007, 1009, 1016, 1038, 1047, 1055, 1058, 1060, 1065, 1068; aksâ-yı —, 232, 239, 360, 538, 546; ber- —, 439; ber-vefk-i —, 871; ihrâz-ı —, 332; müsâ'ade-i —, 162; nâ'il-i —, 358; nâ- —, 710; sedd-i râh-ı —, 711; —ca, 822; — -ı fu'âd, 145, 236; — -ı hümâyûn, 490, 531; — -ı Pâdişâhî, 254; — -ı Perverd-gâr, 865; — -ı Şâhî, 285; — -ı şerîf, 878

MURÂD III, Sultân — Hân (Sultân Murâd b. Selîm Hân, Murâd-ı Sâlis, Murâdî), Şehzâde, 52, 52n, 176; Pâdişâh, 24, 54, 74, 81, 98, 163, 164, 164n, 319, 335, 373n, 436, 437, 447, 751; vefâtı, 62, 65, 176; cülûs-ı — Hânî, 105, 180; —'ın yedi benâtı, 459; 'asr-ı — Hânî, 390, 440, 446, 503; devlet-i —iyye, 13; devr-i — Hânî, 104; mu'allim-i — Hânî, 482

MURÂD IV, Sultân — Hân (Sâhib-kırân-ı 'âlem), 500, 574; doğumu, 449; cülûsu, 583-584, 591, 610, 616; Pâdişâh, 753n, 760n, 763, 767, 774, 791, 792, 816, 817, 819, 826, 833, 843, 844, 847n, 896, 926, 954, 1002, 1007, 1035, 1070n, 1071; vefâtı, 826, 829, 1035; 'asr-ı — Hânî, 771; — -ı kâm-yâb, 807; — -ı 'Ömer-heybet, 759; — kızı, 1017n

MURÂD AĞA/PAŞA, ⟨Kara —⟩, Zağarcıbaşı iken Yeniçeri Kethudâsı tayin edilmesi, 855; Yeniçeri Ağası yerine Girid Seferi'nde, 859, 861, 864, 865, 866, 869, 871, 872, 873, 874, 876, 877, 880, 888, 889, 902; Segbânbaşı, 898, 904, 908; Hanya muhâfazasına tayin edilmesi, 910, 937; azli ve İstanbul'a gitmesine izin verilmesi, 963, 984; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 1001, 1001n, 1035; Sadrazam tayin edilmesi, 1008, 1035; Sadrazam (1649-1650), 1008; Sadâretten feragati, 1030; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 1030; Budun'dan azli ve İstanbul'a çağrılması, 1061; Kapudan olması, 1072; Kapudan, 1072, 1075; Sadarete getirilmesinin söz konusu edilmesi, 1076

MURÂD BEY, Tunus gemileri ile Donanma'ya gelip katılması, 464

MURÂD ÇAVUŞ (Gümrük Emîni), 558

MURÂD EFENDİ (Orta Defterdâr), 252

MURÂD HÂN (Kürd hânlarından), 688

MURÂD HÂNLU (Celâlîlerden Tirabzon Beylerbeyi olmuş 'Ali Paşa, Beylerbeyi Mustafa Paşa ve Mîrlivâ 'Abdurrahmân Paşa adlı üç kişinin ortak lakabı), 408 (ayrıca bkz. 'Ali Paşa, Murâd Hânlu —; Mustafa Paşa, Murâd Hânlu —; 'Abdurrahmân Paşa, Murâd Hânlu —)

MURÂD KETHUDÂ/PAŞA (Revân Hâkimi Emîr Gûne-oğlu'nun kethudâsı), 759; Tırablus-Şâm Eyâleti'nin ihsân olunması, 761, 766; katli, 766

MURÂD PAŞA, Koca/Kuyucu — (Koca, Koca Serdâr, Çukurcu Koca), 75, 515, 570, 652, 751; Diyârbekir Beylerbeyi, 117, 120, 123, 133, 136, 137, 146, 150, 167, 168, 185, 189, 426; Vezîr, 198, 241; Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 243; Rumili Beylerbeyi, 247, 262, 264, 296, 325; Serdâr, 356; Vezîr-i râbi', 360; Nemçe ile sulh akdetmesi, 364-365, 479; Sadrazam tayin edilmesi, 368-369; Sadrazam (1606-1611), 379, 382, 391, 398, 399, 402, 404, 407, 410, 411, 412, 418, 420, 421, 422, 423, 425, 427, 428, 429, 501, 752, 1058; Tebrîz Seferi'ne serdâr, 435, 436; vefâtı, 441, 477; biyografisi, 446-447; hıyânet-i huddâm-ı —, 428; serdârî-i —, 382, 435; — dâmâdı, 470; — tarîkası, 468

MURÂD PAŞA, ⟨Köse —⟩, Sâbık Haleb Beylerbeyi, 621; Vezâretle Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 621; Ser'asker, 621, 622, 628, 632, 633, 634, 635, 637, 638, 639, 643, 646; katli, 647; — tevâbi'i, 643

Murâd Paşa Câmi'i (İstanbul'da), 772, 831

Murâd Paşa Medresesi (İstanbul'da), 439

MURÂD RE'İS (Korsan-ı 'atîk), Sultân Ahmed Hân tarafından Cezâyir'den getirtilerek Mora Sancağı'nın verilmesi, 430

Murâd Suyu, 597, 617, 636, 655, 686, 701, 706, 750

MURÂDÎ (Sultân III. Murâd'ın mahlası), bkz. Murâd III

MURÂDÎ (Sultân IV. Murâd'ın mahlası), bkz. Murâd IV

Murâdiyye Medresesi, bkz. Bursa Murâdiyyesi (Murâdiyye)

Murâdpaşa Köprüsü, 737

Murâdpaşa Türbesi, 746, 753, 985

murassa', 344, 1061n; cevâhir ile —, 224; esliha-i —, 511; şemşîr-i —, 883; tâc-ı —, 283; — altun leğençe, 43; — eyerlü at, 533, 790; — gaddâre, 43; — hancer, 61, 756, 790; — kılıc, 345, 497, 533, 777; — raht, 146, 497, 755, 825; — seyf, 820; — sorguç, 805; — şemşîr, 43, 167, 227, 870, 910, 944; — tîg, 37; — tîrkeş, 533; — u mücevher şükûfeler, 231

MURTEZÂ ⟨Hz. Ali⟩, Âl-i —, 697

MURTEZÂ AĞA/PAŞA, bkz. Silahdâr ⟨Murtezâ Ağa/Paşa⟩

MURTEZÂ BEY/PAŞA, Çıldır Beyi, 498; Çıldır'dan ma'zûl, 824

MURTEZÂ PAŞA (Sadrazam Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın amcasının oğlu), 198

MURTEZÂ PAŞA (Sadrazam Sâlih Paşa'nın birâderi), Budun'dan ma'zûl, 956; Bağdad Beylerbeyi tayin edilmesi, 956; öldürülmesi, 977

MURTEZÂ PAŞA (Vezîr ve Serdâr, Vezîr-i dilîr), 761, 762, 769; Budun muhâfazasında, 650, 659, 660, 668, 670; Özi muhâfazasında, 708; Diyârbekir Beylerbeyi tayin edilerek Husrev Paşa'yı öldürmekle görevlendirilmesi, 716, 717, 728; Diyârbekir Beylerbeyi, 730, 731, 733, 742; Diyârbekir Beylerbeyiliği'nden azl ile İstanbul'a davet edilmesi, 738, 742; Leh üzerine serdâr tayin olunması, 742, 745; Leh ile sulh imzalaması, 745-746, 1037; İstanbul'a gelip Dîvân'da oturması, 746; Sefer Kā'im-makāmı tayin edilmesi, 746; Revân Seferi'nde, 749, 750, 758, 760; Revân fethi sonrası şehrin muhâfazası ile görevlendirilmesi, 761; vefâtı, 769; serdârî-i —, 745; —nın na'şı, 770

MURTEZÂ PAŞA, Zor —, 579n; Abaza Mehemmed Paşa üzerine ser'asker tayin edilmişken ona teslim olmak zorunda kalması, 579; ordu-yı hümâyûna gelip i'tizâr etmesi, 605; Maraş Beylerbeyi tayin edilmesi, 640; Mar'aş Beylerbeyi, 655; Anadolu Beylerbeyi tayin edilmesi, 657; Anadolu Beylerbeyi, 666, 680, 684, 685; şehîd düşmesi, 703

MÛSÂ, Hz. —, bkz. İbn-i 'İmrân ⟨Hz. Mûsâ⟩

MÛSÂ AĞA/PAŞA, Bosnavî —, 827; Segbânbaşı, 730; Van Beylerbeyiliği'nin tevcihi, 730; Vezîr, 746, 760, 764; Kā'im-makām tayini, 764; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 779, 829, 829n; Dârü's-saltana muhâfazasına me'mûr olması, 787; Kā'im-makām, 815, 816; Sivas Eyâleti'nin verilmesi, 842; Girid Seferi'ne me'mûr, 855, 880, 883, 888; Kapudan tayin edilmesi, 896; Kapudan, 903, 908, 910, 917, 921; şehâdeti, 921-922; biyografisi, 926; şehâdet-i —, 921; — kethudâlığı, 1054; — küttâbından, 890

MÛSÂ AĞA/PAŞA, Kapucu —, Yeniçeri Ağası, 922; Defterdâr tayin edilmesi, 896; Kapudan tayin edilmesi, 922; Kapudan, 927, 931, 953, 1008; mühr-i vezâretin kendisine gönderilmesi, 953; İkinci Vezîr, 953, 953n; Bağdâd Eyâleti'nin verilmesi, 956; Bağdâd Vâlîsi, 957; Bağdâd'dan ma'zûl, 1014; hapsi ve katli, 1014

MÛSÂ BEY (Teke Alaybeyi), şehîd düşmesi, 875

MÛSÂ ÇELEBİ (Musâhib), 717; katli, 717-718, 775

MÛSÂ ÇELEBİ (Re'îsü'l-küttâb), 699

MÛSÂ EFENDİ (Anadolu Kazaskeri), 545, 563, 613

MÛSÂ EFENDİ (İstanbul Kadısı), 828

MÛSÂ EFENDİ, Tezkireci —, Bağdâd Kadısı tayin edilmesi, 808

musâdefe, 954

musâdeme, 273, 276, 278, 279, 299, 309; esbâb-ı —, 310

musâdere, 95, 126, 157, 330, 351, 362, 382, 519, 736, 767, 829, 957, 989, 1004, 1008, 1017, 1054, 1060

musâ'aha, 43, 90, 251

musâhabet, 159, 165, 252, 529, 674, 925, 985

musâhere/musâheret, 'akd-i —, 382, 776; 'akd-i peyvend-i —, 461; 'alâka-i —, 373; 'izzet-i —, 443, 468; karâbet-i —, 855; kesb-i şeref-i —, 978; — -i Şehenşâhî, 622

musâhib, 8, 52, 234, 370, 410, 469, 476, 727, 747, 789, 841n, 848, 896, 920, 977, 981, 1007, 1079; —ân, 329; — -i Şehriyârî, 826; —lik 'unvânı, 391

musâhibe, —ler, 989, 1003

musâlaha, 103, 198, 382, 472, 490, 498, 510, 538, 670, 1020, 1067; 'akd-i —, 93, 104, 478, 510, 539, 652, 1066; emr-i —, 346, 762; kar'-ı bâb-ı —, 345; sûret-i 'akd-i —, 822; — 'akdi, 460; — emri, 364; — -i kadîme, 516

musallat, 148, 171, 276, 580, 583, 585, 785, 815, 1079

musandara, 266

musannif, — hattı, 698

MUSANNİF-İ CEDÎD (Fâzıl 'Ali Bey'in lakabı), bkz. Fâzıl 'Ali Bey

musîbet (ayrıca bkz. mesâ'ib), 85, 664, 988, 989; âteş-i —, 1047n; nice —ler, 561; — ü hasâret, 84

Musîbetnâme, bkz. *Târîh-i Tûgī* ⟨*Musîbetnâme*⟩

mûsîkī, 'ilm-i —, 236, 236n; fenn-i —, 593; — -şinâs, 727

MUSLI AĞA, Bosna Defterdârı, 951; Defterdâr-ı sâbık —, 1031

MUSLI AĞA (Yeniçeri Ağası), 478; şehîd düşmesi, 487, 488

MUSLI BEY, Tiryâkî Hasan Paşa tarafından küffâr ordusu üzerine gönderilmesi, 224; Köstendil Sancağı'na tayin edilmesi, 227

MUSLI ÇAVUŞ (Şakī), 398, 399; İç-il Sancağı'nın verilmesi, 399; İç-il Beyi, 410-411, 419, 421, 422, 423; katli, 423-424; başının nîze ile getirilip Serdâr otağı önüne dikilmesi, 425; vak'a-i —, 385; — mâlı, 429; — mansıbı, 425

MUSLI EFENDİ ⟨EŞ-ŞEYH MUSTAFA⟩, (Hâce-zâde Mehemmed Efendi'den mülâzım, Şehzâde Câmi'i'nde İmâm, Sultân Mehemmed Hân ve Süleymâniyye câmi'lerinde Vâiz), biyografisi, 726, 726n

muslihûn, 605

MUSLİHÜDDÎN AĞA, (Ocak ağalarından, Kethudâ Bey, Segbânbaşı ve Yayabeyi), 746, 785, 984, 1010; biyografisi, 1034; — dâmâdı, 963

MUSLİHÜDDÎN EFENDİ, Mülakkab —, İstanbul Kazâsı'ndan azli, 982; Rumili Kazaskeri tayin edilmesi, 983; katli, 986, 1004

MUSLİHÜDDÎN LÂRÎ, bkz. Mollâ Lârî

MUSLİHÜDDÎN-ZÂDE ⟨SEYYİD 'ABDULLÂH EFENDİ⟩, ⟨Yokyok Muslihüddîn'in oğlu⟩, İstanbul Kazâsı'na tayin edilmesi, 982; İstanbul Kazâsı'ndan azli, 988

MUSTAFA (Kāf-zâde Feyzullâh Efendi'nin "Feyzullâh" ismini tercih etmeden evvelki adı), bkz. Kāf-zâde Feyzullâh Efendi (Feyzî)

MUSTAFA (Şakī, Tavîl Ahmed-oğlu Mehemmed'in kardeşi), Tavîl Ahmed-oğlu Mehemmed'in helâkinden sonra Bağdâd'da onun yerine geçmesi, 388, 405n

MUSTAFA AĞA (Âsitâne cânibinden zâbit-i mahsûl olan), 274

MUSTAFA AĞA, bkz. Mustafa Kethudâ (Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın kethudâsı)

MUSTAFA AĞA, Bostâncıbaşı iken ma'zûlen sefere me'mûr, 655; ebnâ-i sipâhiyân ağası tayin edilmesi, 655

MUSTAFA AĞA, Çâvuş —, bkz. Mustafa Çâvuş

MUSTAFA AĞA, Dârü's-sa'âde Ağalığı'na getirilmesi, 293; Dârü's-sa'âde Ağası, 429, 450, 507, 610; Mısır'a sürülmesi, 519; biyografisi, 616; — huddâmı, 830

MUSTAFA AĞA, Deveci —, suçu affedilerek Bağdâd muhâfazasında bırakılması, 815

MUSTAFA AĞA, Evrenos-zâde — (Çiftelerli 'Osmân Paşa'nın kethudâsı), 936

MUSTAFA AĞA (Hâsekî), 690

MUSTAFA AĞA (Kapı Ağası), 293

MUSTAFA AĞA (Kapucubaşı), 606

MUSTAFA AĞA, Kapucubaşı, 361; Belgrad'da Emîn-i nüzûl, 361; Kastamonu Sancağı'nın verilmesi, 361

MUSTAFA AĞA (Kapucubaşı), Sadrazam Yavuz Ali Paşa'nın Belgrad'da vefâtı üzerine mühr-i hümâyûn ile İstanbul'a gönderilmesi, 322

MUSTAFA AĞA (Kapucubaşı, Müftî Mehemmed Efendi dâmâdı), 507

MUSTAFA AĞA, Kara — (Yeniçeri Ağası), 1045, 1047; vezârete davet olunması, 1045

MUSTAFA AĞA, Rikâbdâr iken Yeniçeri Ağalığı ile Harem'den çıkması, 808

MUSTAFA AĞA (Samsoncubaşı), 1049n

MUSTAFA AĞA (Samsoncubaşı), 687

MUSTAFA AĞA (Sipâhîler Ağası), 253

MUSTAFA AĞA, Tophâneli —, 1028, 1028n

MUSTAFA AĞA (Turnacıbaşı), 1049

MUSTAFA AĞA (Yaya beylerinden), katli, 815

MUSTAFA AĞA (Yeniçeri Kethudâsı), 918, 964

MUSTAFA AĞA (Zağarcıbaşı), 912

MUSTAFA AĞA/PAŞA, bkz. Silahdâr Paşa (Mustafa Paşa), Musâhib —

MUSTAFA AĞA/PAŞA, Kara/⟨Kemânkeş⟩ —, Kethudâ, 742; Segbânbaşılık verilmesi, 742; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 746; Kapudan tayin edilmesi, 765; kapudanlık üzerinde kalmak kaydıyla Kā'im-makām tayin edilmesi, 779; Kapudan ve Kā'im-makām, 779, 787, 789, 1002; Kapudan, 796, 800; Sadrazam tayin edilmesi, 804; Sadrazam (1638-1644), 811, 818, 825, 827, 829, 831, 838, 843, 853, 854, 924, 960, 1004, 1017n, 1023, 1034, 1035, 1059; katli, 841-842, 925, 1004; biyografisi, 844-845; — etbâ'ından, 1009; — sâhirlerinden, 848; — tevâbi'inden, 842

MUSTAFA AĞA/PAŞA, Kara/Berber —, Mirâhûr, 569; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 569; Yeniçeri Ağası, 582; Mısır Eyâleti'nin verilmesi, 583; Mısır Beylerbeyi, 584; biyografisi, 662

MUSTAFA AĞA/PAŞA, Mîrâhûr-ı kebîr, 330; Bağdâd Beylerbeyiliği ile beraber vezâret verilmesi, 330; Sultân III. Mehmed'in kızlarından biri ile nikâhlanması, 330; Burusa muhâfazasında, 382; Kā'im-makām-ı vezâret tayin edilmesi, 382; Kā'im-makām, 410, 429

MUSTAFA AĞA/PAŞA, Moralı — (Başbâkīkulu), Defterdâr tayin edilmesi, 1060

MUSTAFA AĞA/PAŞA, Mostarî —, Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 679; azli, 701; Şâm Beylerbeyi tayini, 703; mazhar-ı gazab-ı Şehriyârî olması, 736; Silifke sancak beyliğine getirilmesi, 736n; Nişâncı, 760

MUSTAFA AĞA/PAŞA, Sarıkçı —, Yeniçeri Ağalığı'nın verilmesi, 110; vezâret ihsân olunması, 265; Kā'im-makām, 330; katli, 330-331; biyografisi, 336

MUSTAFA AĞA/PAŞA, Tekeli — Âhûr halîfelerinden, 741; Âhûr Kethudâsı, 808; Küçük Mîrâhûr tayin edilmesi, 808; Bosna Eyâleti'nin tevcîh edilmesi, 950; Bosna Beylerbeyi, 952; —'nin hezîmeti, 978

MUSTAFA AĞIRGO OĞLU (Ümerâ-i sâliyâneden), vefâtı, 882

MUSTAFA B. 'ABDULLÂH, bkz. Kâtib Çelebi (Mustafa b. 'Abdullâh eş-şehîr be-Hâcı Halîfe)

MUSTAFA B. EL-MEVLÂ EBUSSU'ÛD, bkz. Ebussu'ûd-zâde Mustafa

MUSTAFA B. MEHEMMED, bkz. Husrev-zâde Mustafa b. Mehemmed

MUSTAFA BEY (Cessân Beyi), 630

MUSTAFA BEY (Cidde Beyi), şehîd düşmesi, 714; —'in kātili, 731

MUSTAFA BEY (Eskişehir Beyi), 938

MUSTAFA BEY (Gürci Mehemmed Paşa'nın oğlu, Hamîd Beyi), 747

MUSTAFA BEY (Harem-i Hâs'dan çıkma), 867

MUSTAFA BEY (Makuye Hâkimi), 281

MUSTAFA BEY (Mısır'ın Çerâkise beylerinden), katli, 812

MUSTAFA BEY (Sağ Kol Alaybeyi), 878

MUSTAFA BEY (Sohrân Hâkimi), 587; ölümü, 587

MUSTAFA BEY, Turhan-zâde — (Avlona Beyi), 33

MUSTAFA ÇÂVUŞ, 68; Silistire Sancağı'nın verilmesi, 68

MUSTAFA ÇÂVUŞ, Balıkçı-zâde —, Erdel elçisi ile gelmesi, 166

MUSTAFA ÇÂVUŞ/AĞA (Vezîr-i a'zam selâm çavuşu), Safevî Şâhı'na elçi olarak gönderilmesi, 640, 643, 644, 645, 646

MUSTAFA EFENDİ, 'Acem-zâde — (Lefkoşa Kadısı), 786

MUSTAFA EFENDİ (Hâce-i Pâdişâh/Mu'allim-i Sultânî, Sultân I. Ahmed'in hâcesi), 292, 317, 318, 322, 352, 363; biyografisi, 393-394; —'den mülâzım, 571

MUSTAFA EFENDİ, Nasreddîn-zâde — (Budun a'yânından), 365

MUSTAFA ⟨EFENDİ⟩, (Rumili Kazaskeri), 995

MUSTAFA EL-BURUSAVÎ, bkz. Cinânî-i Burusavî (Mustafa el-Burusavî)

MUSTAFA I, Sultân — Hân (Sultân Mustafa Hân b. Mehemmed Hân), ihtiyâr-ı 'uzlet itmesi, 288; cülûsu, 500; Sultân (birinci defa: 1617-1618), 500; hal'i, 507; mahbesten çıkarılması, 552-553; tekrar cülûsu, 554, 556; Sultân (ikinci defa: 1622-1623), 554, 555, 556, 557, 559, 560, 561, 563, 564, 566, 581, 583; tekrar hal'i, 583-584; biyografisi, 816; — türbesi, 989; —'nın hemşîresi, 557; —'nın vâlidesi, 602

MUSTAFA KETHUDÂ, Doğanhisârlı —, katli, 739

MUSTAFA KETHUDÂ (Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın kethudâsı), Peçuy'a gönderilmesi, 227; Bosna ve Budun eyâletlerinden zahîre cem'ine gönderilmesi, 247

MUSTAFA PAŞA (Adana Hâkimi), şehîd düşmesi, 406

MUSTAFA PAŞA, Arnavud-oğlu —, Şehrizor Beylerbeyi tayin edilmesi, 692; Şehrizor Beylerbeyi, 705; yaralanıp vefât etmesi, 705

MUSTAFA PAŞA, Ayas Paşa-oğlu —, 75

MUSTAFA PAŞA (Bağdâd Beylerbeyi), 486

MUSTAFA PAŞA, Bebr Mehemmed Paşa yerine Mısır Vâlîsi tayin edilmesi, 616

MUSTAFA PAŞA, Bıyıklı — (Delvine ve Mar'aş Beylerbeyi), vefâtı, 797

MUSTAFA PAŞA, Bıyıklı —, vüzerâdan, 910, 961, 967; Karahisâr Sancağı'na mutasarrıf, 969; Rumili Beylerbeyi tayin edilmesi, 1000; Rumili Beylerbeyi, 1009, 1019; Kapudan tayin olunması, 1015

MUSTAFA PAŞA, Borızen/Zurnazen — (Kāsım Ağa dâmâdı), Rumili Eyâleti'nden ma'zûl, 1027; Defterdâr tayin edilmesi, 1027; Karaman Eyâleti'ne mutasarrıf, 1054; ikinci defa Defterdâr tayin edilmesi, 1054; Tımışvar Beylerbeyi tayin edilmesi, 1060

MUSTAFA PAŞA, Boşnak —, Budun Beylerbeyi, 339; Depedelen muhâsarasında, 339, 341; Budun Beylerbeyiliği'nden azli, 344

MUSTAFA PAŞA, Cânpûlâd-zâde —, Kapudan, 708, 718; Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 736; Rumili Beylerbeyi, 745, 746, 754, 775; boğdurulması, 775

MUSTAFA PAŞA (Cânpûlâd-oğlu/zâde Ali Paşa'nın karındaşı oğlu, 'asr-ı Murâd Hânî'de mukarreb-i Pâdişâh), Harem-i hümâyûn huddâmına ilhâk buyurulması, 390

MUSTAFA PAŞA, Çukadâr —, Abokron ⟨Apokoronas⟩ muhâfazasına tayin olunması, 910

MUSTAFA PAŞA, Hâlıcı-zâde — (Diyârbekir Beylerbeyi), 685; katli, 693

MUSTAFA PAŞA (Defterdâr), 829, 959

MUSTAFA PAŞA (Dişlenk Hüseyin Paşa'nın

oğlu), Babası ile beraber Ahıska üzerine çıktığı seferde hastalanması, 656

MUSTAFA PAŞA (Diyârbekir Beylerbeyi), 508; şehid düşmesi, 509

MUSTAFA PAŞA (Erzurum Beylerbeyi), 148

MUSTAFA PAŞA, Kara/⟨Lâlâ⟩ — (III. Murad devri sadrazamlarından), şark seferinde, 454

MUSTAFA PAŞA, Kaya Paşa-zâde —, Cigala-zâde Sinân Paşa yerine Kapudan Kā'im-makāmı, 322, 322n

MUSTAFA PAŞA, Küçük —, Silifke Sancağı'na mutasarrıf, 931; Milapotamo muhâfazasına tayin edilmesi, 919, 931n; Silifke Sancağı Beyi, 966

MUSTAFA PAŞA, Lefkeli —, Mısır Beylerbeyiliği'nden azli, 593; Sadrazam tayin edilmesi, 567; Sadrazam (1622), 567; Sadâretten azli, 568

MUSTAFA PAŞA, Murâd Hânlu — (Beylerbeyi), zulm ü te'addîsi dolayısıyla katli, 408

MUSTAFA PAŞA, Nakkāş —, Mısır Eyâleti'nin verilmesi, 831

MUSTAFA PAŞA, Nasûh Paşa Kethudâsı —, Diyârbekir'den ma'zûl, 570; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 570, 579; —'nın oğlu, 816

MUSTAFA PAŞA, Niğdeli Sûhte —, vezâretle Defterdâr tayin edilmesi, 730; katli, 730

MUSTAFA PAŞA (Nişâncı), 545

MUSTAFA PAŞA, Parmaksız — ⟨Tırablus-Şâm Beylerbeyi⟩, Derteng muhâfazasında, 705; katli, 705

MUSTAFA PAŞA, ⟨Prevezeli —⟩, Defterdâr, 715; Başdefterdâr tayin edilmesi, 715; Başdefterdâr, 729; katli, 717-718

MUSTAFA PAŞA, Râziye-zâde/Râziye Kadın-zâde —, 255; Şâm Beylerbeyi tayin edilmesi, 295; Safevîler üzerine ser'asker tayin edilmesi, 321; Sivas Beylerbeyi, 347

MUSTAFA PAŞA, Rişvânlı —, esir düşmesi, 509

MUSTAFA PAŞA (Rumili Beylerbeyi), 746, 760

MUSTAFA PAŞA, Sağır —, İç-il Sancağı'na mutasarrıf, 919n

MUSTAFA PAŞA, Seyyid —, Tımışvar Beylerbeyiliği'nden Kanije Eyâleti'ne nakli, 1060

MUSTAFA PAŞA, Sinân Paşa kethudâlığından Beylerbeyi olup Mar'aş'dan ma'zûl, 60; ser'asker tayin edilmesi, 60; şehadeti, 60

MUSTAFA PAŞA (Vezîr), Bostâncıbaşılıkdan vezâret verilmesi, 927; Hanya muhâfazasına tayin edilmesi, 927; Hanya muhâfazasında, 999

MUSTAFA PAŞA (Vezîr), Şâm'dan ma'zûl, 621; Haleb Beylerbeyiliği'ne getirilmesi, 621; Haleb Beylerbeyi, 629, 631, 633, 637; vefâtı, 640

MUSTAFA PAŞA, Yanyalı — (Ohri Beyi), 882

Mustafa Paşa Medresesi ⟨İstanbul'da, Çarşıkapı'da Kemânkeş Mustafa Paşa tarafından binâ ettirilen⟩, 853

Mustafa Paşa Zâviyesi, 440, 455, 504; — haremi, 504; — şeyhliği, 440n

MUSTAFA PAŞA-OĞLU, bkz. Tayyâr Mehemmed Paşa

MUSTAFA SÂFÎ (Mustafa el-İmâm), (İmâm-ı Sultânî, müverrih), 399n, 400n, 405n, 437n; biyografisi, 494-495

Mustansıriyye Medresesi, bkz. Medrese-i Mustansıriyye

Mûsul, 370, 586, 587, 595, 596, 599, 600, 622, 629, 632, 635, 647, 657, 685, 686, 687, 701, 704, 705, 706, 707, 714, 730, 776, 778, 786, 796, 798, 799, 809, 810, 815, 824, 827, 1043; cânib-i —, 646, 704; eski —, 622, 824; Kal'a-i —, 706; Sahrâ-i —, 685; — 'askeri, 486, 586; — beylerbeyisi, 595, 599, 629, 640, 702; — cânibi, 592, 599; — defterdârı, 808; — Eyâleti, 600, 616, 647; — halkı, 599; — Hisârı, 634; — Kal'ası, 687; — kurbı, 817, 817n; — muhâfazası, 647, 657, 706, 776, 796, 825; — Sahrâsı, 686, 687; — semti, 714; — serhaddi, 599, 600n; — şehri, 686; — ülkesi, 776

muşamma', 218, 219

Mut, 423

mutasaddî, 236, 472, 721

mutasarrıf, 46, 63, 75, 131, 174, 295, 344, 349, 357, 385, 391, 464, 466, 478, 490, 491, 493, 498, 543, 737, 795, 804, 808, 811, 816, 843, 849, 880, 907, 919, 928, 929, 931, 959, 962, 969, 981, 1023, 1054, 1077, 1078; ber-vech-i arpalık —, 928, 933, 934; mevleviyyetle —, 1047; — -ı ze'âmet, 433; —lık, 175n

mutasavvıf, 52n

Mutavvel (Ebû Ya'kūb es-Sekkâkî'ye ait *Miftâhu'l-'ulûm*'un üçüncü bölümü için, Hatîb el-Kazvînî'nin kaleme aldığı *Telhîsü'l-Miftâh* adlı eserin, Sa'deddîn et-Teftâzânî tarafından yazılan şerhi), 615, 615n

mutazallim, 581

mu'teber, 164n, 300, 365, 414, 462, 517, 522, 683, 902, 990n; delîl-i —, 434; emîr-i —, 335; gayr-i —, 487; hisâr-ı —, 862; — âdemî/âdemler, 479, 539, 651, 672; — âsâr, 710, 732; — bey-zâdeler, 539; — elçi, 640; — eser, 236, 495; — gebr, 1051; — kâfirler, 538; — kal'a, 851; — kapudanlar, 941

mu'temed, 342, 356, 471, 865, 880; kâr-dîde —, 867; — âdem/âdemler, 190, 384, 423, 708; — -i devlet, 285, 818; —ân-ı devlet, 469; —ler, 489; — Müslimânlar, 87; —ü'd-devle, 818; —ü'd-kavl, 826n; —ü'n-'aleyh âdemler, 433

mu'temen, 514, 616, 699; — -i umûr-ı mülk ü millet, 246; — ü müsteşâr-ı devlet, 519

muvâfakat, 97, 168, 472, 902, 1006; sûret-i —da görünmek, 414

MÜ'EYYED-ZÂDE 'ABDURRAHMÂN EFENDİ (Devlet-i Bâyezidiyye ve Selîmiyye'de sadr-ı 'âlî-kadr), 51

MÜ'EYYED-ZÂDE HÂCI EFENDİ ('Abdurrahîm el-Mü'eyyedî), Mü'eyyed-zâde 'Abdurrahmân Efendi'nin kardeşi ve Şeyhülislâm Şeyhî Efendi ('Abdülkādir b. Hâcı el-Mü'eyyedî)'nin babası, 51; —'nin duhter-zâdesi, 144

MÜ'EZZİN HÜSEYİN (Satırcı Mehemmed Paşa'nın nedîmi), 158

MÜ'MİN AĞA (Tarhuncu Ahmed Paşa'nın kethudâsı), Tarhuncu Ahmed Paşa'nın katlinin ardından haps ve musadere olunması, 1060

MÜ'MİN HÂN (Eğil Hâkimi), 587

MÜ'MİN/ME'MÛN HÂN (Şehrizor Hâkimi'nin birâderi), 688, 694; hapsedilmesi, 705

mübâlaga, 123, 285, 330, 411, 519, 662; — âteşi, 277

mübâreze, 272, 370; — sûreti; dilîrâne —t, 272

mübârizân, 535; — -ı kâr-dân, 302

mübâşir, 306, 462, 489, 585, 612, 700, 750, 775, 792, 907, 960n, 979, 980, 984, 992, 1007, 1056; 'amele —, 519; cenge —, 156; — -i harb u kıtâl, 172, 194, 230, 966; — -i kıtâl, 877; —ler, 689; katle —lerden, 747; fitne —leri, 716

mücâhede, 303, 445, 454, 920n; âdâb-ı —, 51; dest-yârî-i —, 24; saykal-ı —, 54, 165; şem'-i mihrâb-ı —, 683

mücâhid, 319, 319n, 885; —ân-ı kevâkib-şümâr, 526; —în, 3; gürûh-ı —în, 214; zümre-i —în, 878

mücâvebe, 65, 304, 375

mücâveret, 495

mücevher, 344; kemer-i —, 759; şemşîr-i —, 409; — bir hancer, 805; zî-kıymet — esbâb, 412; — eyerli at, 146; — -i zî-kıymet, 978; — kemer, 798; — nahıllar, 978; — sorguç, 59; murassa' u — şükûfeler, 231; — tâc, 222

mücevveze, 497, 716; —ler, 755

mücidd, 93, 287, 422, 441

müdâfa'a, 68, 153, 269, 296, 326, 571n, 674n, 677, 681, 706, 724, 792, 901, 938, 951, 991, 993, 995, 996; makām-ı —, 153, 962; — bi's-seyf, 725, 995, 1010; — makāmı, 341, 1041

müdâhene, 363, 925

müdâhin, 925

müdârâ, 59, 154, 171, 193, 360, 370, 383, 412, 419, 422, 477, 569, 580, 680, 689, 719, 728,

776, 784, 924, 955, 1004, 1029, 1031, 1048, 1076, 1079; dâmen —, 171; —sı gâlib, 171; — sûretin, 618; tarîk-ı —, 466; — zemân, 680

müdârese, — -i 'ulûm, 572; hıdmet-i —ye müdâvim, 518

müdâvemet, 182, 235, 287, 445

müdâvim, 10, 21, 182, 358, 434, 710, 771, 853; hıdmet-i müdâreseye —, 518; — -i tahâret ve salât, 505

müderris, 10, 11, 12, 21, 52, 52n, 80, 81, 99, 100, 101, 102, 103n, 130, 143, 144, 160, 161, 175, 178, 180, 181, 182, 195, 196, 233, 235, 244, 258, 258n, 312n, 313, 314, 356, 357, 372, 373, 374, 375, 394, 395, 439, 443, 444, 451, 453, 454, 474, 475, 476, 481, 481n, 482, 483, 492, 502, 505, 514, 522, 571, 582, 612, 614, 622, 623, 660, 661, 681, 682, 697, 698, 710, 711, 712, 725, 731, 743, 744, 751, 771, 789, 1003, 1070, 1070n, 1071; evvel —, 682; kenârda —, 698; —în, 23, 65, 246, 788, 797, 808, 825, 888, 1003; ser-halka-i —în, 258; sitem-i zarîf —în, 986; pâye —leri, 258; —lik, 103n, 373n, 1070n

Müderrisköyü (Diyârbekir'e karîb), 810

Müdlic 'Arabı (bir Arap kabîlesi)

müfessir, 52n, 132, 434, 683

Müftî, 6, 10, 71, 138, 139, 177, 197, 246, 247, 248, 249, 255, 265, 266, 267, 394, 429, 444, 450, 507, 545, 623, 996, 997, 1007, 1009, 1055, 1078; — Efendi, 6, 97, 1069; — -i 'asr, 64, 97; — -i cedîd, 251, 252; — -i devrân, 374; — -i merkûm, 250; — -i mezkûr, 6; — -i müşkil-güşâ-yı hakā'ik-i celiyye ve hafiyye, 99; — -i sâbık, 252; — -i zemân, 295, 374; —'l-enâm, 51, 96, 291, 442, 723; kenâr —leri, 444; —lik, 844

mühendis, üstâd-ı —, 903; —ler, 529; umûr-dîde —ler, 1024

mühimmât, 19, 20, 41, 42, 44, 49, 56, 69, 70, 74, 93, 94, 95, 129, 133, 135, 147, 174, 192, 200, 291, 294, 301, 339, 340, 352, 362, 412, 419, 442, 478, 486, 487, 490, 500, 547, 602, 617, 619, 621, 629, 631, 665, 666, 679, 685, 690, 701, 707, 708, 714, 730, 736, 741, 742, 745, 749, 750, 767, 785, 787, 788, 817, 821, 830, 856, 857, 858, 859, 861, 862, 891, 895, 900, 901, 909, 910, 911, 912, 916, 917, 919, 921, 922, 930, 945, 946, 947, 963, 964, 969, 971, 1015, 1027, 1028, 1029n, 1040, 1054, 1061; ehemm-i —, 96, 134, 337; ihzâr-ı —, 93, 742, 749; irsâl-i —, 808; mükemmel —, 912; müstevfâ —, 917; tedbîr-i —, 855; tekmîl-i —, 141, 155, 184, 237, 526, 779; tertîb-i —, 273-274; — ahkâmı, 706; — ahvâli, 156; — defteri, 95; — gemileri, 261; techîz-i —, 323; — -ı cihân-banî, 722; — -ı cisr, 46; — -ı dîn ü devlet, 246; — -ı Dîvâniyye, 449; — -ı harb, 303; — -ı sefer, 93, 412, 526, 529, 737; — -ı tabur, 900; — -ı umûr, 798; — ihzârı, 465, 525, 746; — kelekleri, 701; —lar, 264; — lüzûmu, 895; — nakli, 922; — talebi, 964; — tedârükü, 247, 750, 927; — tekmîli, 733; — umûru, 158

mühr/mühür, 74, 132, 138, 265, 266, 285, 480, 488, 499, 578, 579, 617, 637, 654, 672, 778, 953, 953n, 1001, 1060, 1076n, 1079; — -i 'atîk, 67; — -i cedîd, 67, 292; — -i Hâkānî, 73; — -i hümâyûn, 73, 92, 266, 322, 362, 369, 377, 488, 583, 896, 953n, 985, 1008, 1030, 1045, 1047, 1054, 1076, 1078; — -i sadâret, 289, 378, 568; — -i vekâlet, 322, 526, 804; — -i vezâret, 73, 92, 126, 127, 139, 233, 265, 361, 369, 441, 447, 470, 610, 617, 654, 665, 715, 716, 719, 842, 953, 953n, 1049; —lemek/lenmek/letmek, 67, 132n, 158, 198, 218, 219, 252, 264, 285, 577, 585, 637, 665, 715, 778, 823, 908; —lenmiş, 672, 845; —ler, 285; —lü kâğıd/kâğıdlar, 670, 479; —lü sulh kâğıdları, 418, 479; —lü temessük, 669; —lü tezkire, 427, 428; — talebi, 266; — urmak, 426

mühürdâr, — -ı sırr-ı mektûm, 236

müjde, 553, 590, 591, 737, 816; haber-i —, 304; — haberi, 185, 226, 760, 1005; — -i devlet ü ikbâl, 482; — -i emn ü emân, 879; — -i feth, 766, 807, 824, 881; — -i hayât-bahş, 879; —lemek, 362n, 685n; —ler, 717; — -resân, 301, 509, 918; berîd-i — -resân, 542; 'akd-i nikâh —si, 231; fetih —si, 58, 111, 692

mükâtebât, 162

mükâtebe, 65

mükeyyifân, ülfet-i —, 1078

mükeyyifât, 395; zimâm-ı ihtiyârı dest-i —a virmiş, 1078

mülâhaza, 3, 17, 120, 185, 294, 360, 383, 402, 554, 607, 608, 684, 714, 715, 718, 742, 744, 839, 859, 895, 921, 985, 988, 991, 994, 998, 1007, 1008, 1011, 1023, 1031, 1040, 1042; nâ-ma'kūl —, 153; — -i encâm-ı kâr, 271; —sız, 839

mülâkāt, 28, 147, 148, 166, 196, 198, 201, 230, 243, 248, 252, 265, 269, 292, 345, 348, 351, 383, 447, 496, 530, 533, 610, 629, 649, 733, 738, 769, 777, 822, 850, 857, 858, 865, 883, 886, 888, 893, 938, 943; hîn-i —, 308

MÜLAKKAB, bkz. Muslihüddîn Efendi, Mülakkab —

MÜLAKKAB PEZEVENK MUSLİHÜDDÎN, bkz. Muslihüddîn Efendi, Mülakkab —

mülâyemet, 213, 475, 738, 1068; evsâf-ı —, 180; tarîk-ı —, 320

mülâzemet, 10, 81, 98, 100, 102, 131, 180, 195, 196, 235, 332, 334, 373, 394, 396, 451, 453, 492, 592, 649, 682, 720, 721, 1030, 1043; şeref-i —, 233, 235, 541; — defterleri, 722

mülâzım, 9, 11, 12, 21, 51, 52, 52n, 80, 81, 100, 101, 102, 143, 144, 160, 161, 174, 176, 177, 178, 182, 195, 196, 197, 233, 234, 237, 257, 293, 313, 314, 331, 333, 356, 357, 372, 375, 393, 395, 438, 439, 443, 444, 454, 460, 474, 475, 476, 478, 481, 481n, 482, 483, 491, 492, 493, 494, 495, 501, 502, 503, 504, 512, 513, 514, 518, 522, 540, 541, 543, 698, 570, 571, 592, 612, 613, 614, 615, 620, 622, 623, 625, 648, 649, 660, 673, 681, 697, 698, 699, 710, 711, 719, 722, 725, 726, 731, 743, 744, 751, 771, 1070, 1070n, 1071; — defteri, 722; — husûsu, 1070; — -ı rikâb-ı 'izzet-karîn, 93; —în, 345, 617, 647, 648, 664, 679, 704; —lar, 237, 566, 721n, 789; — tahrîri, 719; — yazılmak, 156, 237, 293, 478, 620, 648, 649, 666, 719, 721, 722

mülâzımbaşı, 566, 687, 719

mülhid (ayrıca bkz. melâhide), 302; tarîk-ı —, 773; —ân, 282; — -i fâcir, 311; gürûh-ı —în, 321, 387; —ler, 348; — meşreb, 163

mülk (ayrıca bkz. emlâk), 183, 300n, 326, 388, 642, 643, 740; cümletü'l- —, 1035; dâr-ı —, 520; darü'l- —, 671; intikâm-ı —, 130; istihlâs-ı —, 659; — gemisi, 431; — -i bakā, 816; 'alem-i — -i hısâl, 481; — -i mevrûs, 270, 278, 388, 435, 607; nizâmü'l- — -i rûzgâr, 447; — -i sultân, 300; — -i sühan, 181; — sâhibleri, 643; mu'temen-i umûr-ı — ü millet, 246; müsteşâr-ı umûr-ı — ü millet, 289

Mülk (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), bkz. Sûre-i Mülk

Mülteka'l-ebhur şerhi (İbrahîm b. Muhammed el-Halebî'nin Hanefî fıkhına dair *Mülteka'l-ebhur* adlı eserinin, 'Arab 'Ali Efendi tarafından yapılan şerhi), 182

Mülteka'l-ebhur şerhi (İbrahîm b. Muhammed el-Halebî'nin Hanefî fıkhına dair *Mülteka'l-ebhur* adlı eserinin, Tireli 'Ayşî Mehemmed Efendi tarafından yapılan şerhi), 394

Mülteka'l-ebhur şerhi (İbrahîm b. Muhammed el-Halebî'nin Hanefî fıkhına dair *Mülteka'l-ebhur* adlı eserinin, Şeyhülislâm Bostân-zâde Mehmed Efendi tarafından yapılan şerhi), 623, 623n

mü'min, 485, 485n, 883; —în, 214, 228, 995; — kullar, 228n; —ler, 214n, 867, 995n

münâfese, 732, 749

münâkaşa, 97, 359, 721, 732n, 941, 987; 'azîm —, 981; biraz —, 984; nice —, 732; — endâzeden efzûn olmak, 1055; — vâdîleri, 992

Münakkahât-ı meşrûha (Tireli 'Ayşî Mehemmed Efendi'nin), 394

müneccim, 103, 478, 712; —başı, 478, 549, 1012, 1014, 1017, 1029, 1034; —başılık mansıbı, 103; re'îs-i —în, 1034, 1035; re'îsü'l- —în, 712; ser-defter-i —în, 103; —în hisâbı, 5; —ler, 469, 1036

münfa'il, 98, 166, 200, 217, 283, 654, 720, 789, 796, 838, 1077

MÜNÎRÎ EFENDİ (NÛRULLÂH), (Belgırad'da vâ'iz, müzekkir ve müderris), biyografisi, 505

Mihnetü'l-Kur'ân (Veysî Efendi'nin Türkçe siyer kitabı), 674

Mihnetü'l-münşî (Okçu-zâde Mehemmed Bey'in), 700

MÜNŞÎ MEHEMMED (Mısır Kadısı, Medîne-i Münevvere'de Şeyhü'l-harem), biyografisi, 11-12

mürd, 111, 215, 231, 346, 473, 480, 731, 835n, 849, 1077; —e, 346, 628, 649, 791; cism-i —e, 875; —e koyunlar, 1044

mürebbî, — -i fudalâ, 461; — -i ricâl, 24; — -i 'ulemâ vü fudalâ, 500; — -i 'ulemâ vü şu'arâ, 65

mürekkep, kırmızı —, 74n, 233n, 707n, 1002n

mürg, 791; safîr-i —, 304; — -i cân, 804; — -i çîne-ver, 115; — -i revân, 452; — -i rûh, 198; — -i şikeste-bâl, 375

mürîd, 445, 792, 819; vefret-i —, 819; —ân, 132; yeniçeri —i, 121; — -i meşâyıh, 483; —ler, 440, 573, 792, 819; tekke ve — sâhibi, 1057

mürsel, Seyyidi'l- —în, 228; süneni'l- —în, 609; Şâh-ı —în, 10

mürşid, — -i enâm, 376; — -i erbâb-ı hâl, 24; — -i kâmil, 164n, 165, 376, 503, 624, 682; — -i sâmî, 236; — -i tâlib-i yakîn, 624

mürtedd, 31, 91, 217, 529, 534, 1009; — kâfir, 140; — köle, 537; —ler, 465

MÜRTEDD RIDVÂN ⟨Eflak Voyvodası Mihai Viteazul'un yandaşı olan âsî re'îsi⟩, 85, 91

mürteşî, 6, 314, 568, 1031; —ler, 979n

mürüvvet, 558, 598; ızhâr-ı —, 61

müsâ'ade, 55, 69, 126, 248, 249, 269, 294, 295, 352, 353, 399, 415, 441, 448, 468, 469, 513, 652, 677, 781, 788n, 850, 851, 852n, 889, 987, 1007, 1011, 1015, 1018, 1033, 1047, 1050, 1060; — -i baht, 483, 924; — -i murâd, 162; — -i Pâdişâhî, 138; — -i rüzgâr, 280; 'adem-i — -i takdîr, 546; — -i tâli'-i fîrûz, 373; — -i vakt, 272

müsâferet, 206, 986

müsâfir, 573, 641; —hâne-i vüzerâ, 779; — -i dârü'l-bevâr, 195; —ler, 594; — sipâhîler, 1041

müsâhele, 329, 408, 605, 722

müsâmaha, 254, 296, 329, 352, 408, 417, 425, 467; bi-hasebi'z-zarûre —, 268; karîn-i —, 415; —t, 469

müsâra'at, 295, 318, 361, 369, 390, 415, 441, 448, 942; ber-vech-i —, 490

Müsennâ ve Müselles ⟨der-Lugat-i Fârisî⟩ (Münşî Mehemmed'in), 11-12

Müslim, 280; —ân, 61, 89, 107, 121, 213, 218, 222, 342, 393; —ân 'askeri, 79, 328; —ân esîr/esîrleri, 85, 187, 839, 906; —ânlar, 31, 40, 62, 86, 109, 141, 159, 228n, 383, 384, 519, 845, 1005, 1016; mu'temed —ânlar, 87; zahm-hûrde —ânlar, 90; — -i mecâzî, 281; —în, 245, 248, 278, 301; a'râz-ı —în, 273; Beytü'l-mâl-i —în, 549; büyût-ı —în, 277; cünd-i —în, 966; cüyûş-ı —în, 110; emvâl-i —în, 382; evkāf-ı —în, 722; eyâdî-i —în, 152; guzât-ı —în, 112, 340, 402, 463, 537, 736, 892, 915, 916, 940, 974n; hayrât-ı —în, 722; hüccâc-ı —în, 846; kudât-ı —în, 855; mahallât-ı —în, 53; mesâlih-i —în, 421; mesâlihi'l- —în, 228; sulehâ-yı —în, 995; guzât-ı —în-i muvahhidîn ü mücâhidîn, 3

Müslim, bkz. *Sahîh-i Müslim*

MÜSTEDÂM KETHUDÂ (Sipâhîler Kethudâsı), 354

müstehcen, 315

müsteşâr, 292, 514, 616, 699, 1035; tedbîr-i umûr —ı, 1012; — -ı devlet, 519; — -ı saltanat, 246; — -ı umûr-ı dîn ü devlet, 843; — -ı umûr-ı dîn ü dünyâ, 176; — -ı umûr-ı mülk ü millet, 289

müşâcere, 413, 468; ber-vech-i —, 381

müşâfehe, bi'l- —, 116, 246, 292, 338, 345, 351, 360

müşâhede, 3, 82, 89, 108, 122, 125, 251, 304, 314, 341, 377, 379, 413, 436, 442, 454, 507, 568, 604, 647, 664, 682, 788, 814, 820, 860, 865, 920n, 933, 946, 956, 1024; — -i kârzâr, 533-534

müşâvere, 19, 25, 26, 29, 41, 57, 79, 96, 97, 115, 133, 134, 136, 141, 150, 168, 186, 189, 202, 203, 209, 245, 249, 252, 276, 286, 291, 300, 337, 338, 352, 353, 363, 367, 389, 391, 400, 420, 479, 508, 509, 525, 538, 557, 566, 578, 581, 589, 590, 591, 603, 607, 608, 609, 610, 621, 626, 628, 631, 633, 635, 640, 654, 655, 656, 657, 665, 679, 687, 688, 691, 695, 703, 704, 715, 738, 769, 798, 800, 875, 879, 891, 914, 932n, 938, 943, 946, 965, 969, 972, 984, 1000, 1018, 1022, 1024, 1027, 1031, 1037, 1059, 1063, 1066, 1068, 1069; ba'de'l- —, 1064; bi'd-defa'ât —, 355; mecâlis-i —, 362; meclis-i —, 295, 631; nice —, 240; tenhâ —, 157; —ci, 669; —ler, 57, 261, 1046; — sadedinde, 239

müşrik, —în, 188; ahzâb-ı —în, 215; gürûh-ı —în, 152; —ler, 244n

müte'allıkāt, 453, 463, 466, 494, 795, 952, 1032

mütedeyyin, 250, 713, 897, 926, 926n, 1070

müteferrika, 106, 119, 188, 371, 413, 414, 415, 454, 533, 535, 547, 729, 755, 756, 1006, 1007; 'ulûfeli —, 809; —lar zümresi, 117; —lık, 476; —lık pâyesi, 699; — 'ulûfesi, 470

mütehayyir, 84, 116, 149, 223, 310, 363, 384, 548, 590, 627, 894, 971, 998, 998n, 1053

mütekā'id, 10, 13, 15, 22, 131, 143, 267, 295, 322, 332, 362, 443, 493, 516, 523, 728, 750, 1033

mütekeffil, 85, 173, 917

mütereddid, 1012

müteselli, 212

mütesellim, 380, 381, 383, 570, 579, 586, 837, 954, 956, 1040, 1071, 1072, 1079

MÜTESELLİM MEHEMMED (Sipâh zorbalarından), 680

müteseyyid, —ler, 492

MÜTTAKĪ SEBKĪ EFENDİ, 481n

müttefik, 71, 190, 618, 643; —ü'l-kelime, 265

müttehem, 601, 648, 709, 830, 838, 979

müttehid, 1042

müverrih, 873, 882, 890; ba'zı —ler, 57, 564, 564n; tabi'at kānūnu üzre târih yazımı hāzık —ler, 364

müzâyaka, 59, 91, 156, 358, 516, 609, 637, 696, 769, 811, 931, 1026, 1030, 1079; 'azîm —, 189; küllî —, 75, 136, 691; — -i 'azîme, 454

müzekkir, 351, 394, 434, 505, 615, 682, 732; bî-bedel —, 132; — -i mebhas-ı kazâ vü kader, 314

MÜZELLEF AHMED EFENDİ (Edirne'de Taşlık Medresesi Müderrisi), vefâtı, 661

Mylopotamas, bkz. Milapotamo/Hisâr-ı Selvi ⟨Mylopotamas⟩

N

nâ-bekâr, 181, 942, 967n

nabız, fenn-i —, 523

Naçuban Köprüsü, 403

NADAJLI ⟨Nádasdy Ferenc⟩, (Macar soylusu), 112, 121

NADAJLI 'ABDURRAHMÂN (İstanbul'da Behrâm Kethudâ Medresesi'nde Hâric pâyesiyle müderris), ilhâd u zendeka töhmetiyle katli, 244

NADAJLI-OĞLU ⟨Nádasdy⟩ (Macar soylu ailesi), 894

NÁDASDY, bkz. Nadajlı-oğlu ⟨Nádasdy⟩

NÁDASDY FERENC, bkz. Nadajlı ⟨Nádasdy Ferenc⟩

Nafplio, bkz. Anabolu ⟨Nafplio⟩

nağme, 6; usûl-i —, 163; manend-i — -i erganûn, 236

Nahcivân, 269, 273, 277, 279, 280, 281, 297, 320, 486, 497, 620; ahâlî-i —, 278; 'asker-i —, 269, 277; bâb-ı —, 282; belde-i —, 275, 279; bilâd-ı —, 277; havâlî-i , 274; Hisâr-ı —, 276; savb-ı —, 279; şehr-i —, 279; teshîr-i —, 278; — beylerbeyisi, 272; — cânibi,

322; —ileri, 272; —iyûn, 270; — kâdîsî, 281, 310; — Kazâsî, 494; —li, 302; — revâlîzî, 298

nahiv, 131; 'ilm-i —, 540

nâhiye (ayrıca bkz. nevâhî), 139, 472, 672, 849, 850, 850n, 851, 893, 904, 905, 911, 927, 929, 976; —ler, 76, 366, 472, 473, 849, 852, 922, 927, 976, 1024

Nahl (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 270n, 995n

nahl/nahıl, — -bend-i zarâ'if ü letâ'if, 23; —istân, 863; 'azîm —lar, 978; mücevher —lar, 978

nahvet, 265

nâ'ib (ayrıca bkz. nüvvâb), 61, 91, 179, 333, 492, 673, 682, 742, 746, 781, 783, 791; — -i cedîd, 742; — -i fakîr, 782

na'îm, dârü'n- —, 287; gülzâr-ı —, 165; huld-ı —, 63

nakb, 307, 874; —lar, 307, 805n; — -zenân-ı küffâr, 873

NAKD 'ALİ HÂN (Kızılbaş hânlarından), 805

nakîb, 582, 699n, 957; — -i sâdât-ı kirâm, 177; —ü'l-eşrâf, 334, 492, 581, 699n, 711; —ü'l-eşrâflık, 699n

NAKÎB 'ALLÂME EFENDİ, bkz. 'Allâme Şeyhî Efendi

NAKÎB EFENDİ, bkz. 'Abdülkādir Efendi (Nakîbü'l-eşrâf)

NAKÎB EFENDİ, bkz. Ankaravî es-Seyyid Mehemmed Efendi

NAKÎB EFENDİ ⟨Seyrek-zâde Seyyid 'Abdurrahmân Efendi⟩, 1047

NAKÎB ŞEYHÎ EFENDİ, bkz. 'Allâme Şeyhî Efendi

NAKÎB YAHYÂ EFENDİ, bkz. Kiçi Mîr-zâde Yahyâ Efendi

nakkāb, üstâd-ı —ân, 917; tîşe-zen —lar, 872; üstâd —lar, 867

nakkād, 513; tab'-ı — sâhibi, 1078

nakkāre, 537; —ler, 195, 630

Nakkārezen-çayırı (Bor kurbında), 747

nakl/nakil, 6, 17, 31, 36, 42, 49, 62, 81, 98, 100, 122, 123, 132, 133, 138, 159, 165, 178, 180, 195, 196, 199, 205, 211, 226, 236, 257n, 258, 261, 289, 290, 296, 326, 334n, 355, 361, 372, 377, 387, 393n, 398, 418, 425, 447, 454, 459, 481, 501, 502, 508, 543, 546, 547, 554, 562, 573, 645, 647, 652, 663, 677, 682, 710, 711, 716, 725, 735, 763, 767, 772, 776, 786, 788, 790, 798, 808, 821, 829, 837, 848, 853, 854, 863, 909, 912, 916, 917, 921, 931, 945, 963, 964, 971, 992, 998, 999, 1011, 1016, 1024, 1026, 1027, 1060; karadan —, 42, 680, 685, 921; li-ecli'l-i'tibâr —, 194; —en, 66n, 106n, 117n, 165n, 405n, 513n, 586n, 600n, 695n, 794n; — -i meclis/mecâlis, 661, 673, 744

nakş, 62, 171, 721, 918, 998, 1008; bir özge —, 299; yek- —, 462; —bend, 358; — -hân, 182, 376; — -i hevâ, 163; — -i kitâbe-i rûzgâr, 22, 126, 181; — -i kitâbe-i zemâne, 682; — -i levh, 673; — -i leyyinü'l-cânib, 375; — -i nigîn-i hâtem, 179; — -i sahîfe-i rûzgâr, 684

Nakşa ⟨Naxos⟩, — Adası, 499; — Cezîresi, 519; — -Bara ⟨Paros⟩ adaları/adası, 489, 1040, 1075

Nakş-ı hayâl (Âzerî İbrâhîm Çelebi'nin mesnevîsi), 98

Nakşıbendiyye, e'izze-i —, 54; meşâyıh-ı —, 11, 13, 182, 494, 623; silsile-i —, 818; tarîka-i —, 408

na'l, 24; bir geyim —, 696; —band, 523; —latmak, 580

Na'l-âb ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

NA'LÇECİ MEHEMMED, zorbalık töhmeti ile katli, 747

na'lîn, —ci, 23

NA'LÎNCİ MEMİ DEDE (Yatağan Dede), (İstanbul'da Unkapanı kurbında Niltaşı didikleri mahalle meczûb-ı İlâhî), biyografisi, 23-24

Na'lînî Dede, bkz. Na'lînci Memi Dede (Yatağan Dede)

nâm, 3, 9, 14, 17, 18, 29, 30, 32, 36, 38, 39, 45, 48, 55, 63, 65, 67, 68, 71, 75, 76, 79, 90, 91, 94, 95, 96, 98, 99, 113, 124, 131, 135, 142, 148, 150, 157, 158, 164, 164n, 165, 168, 169, 172, 174, 177, 180, 185, 186, 190, 191, 192, 194, 195, 201, 202, 215, 217, 219, 228, 230, 238, 247, 255, 256, 257, 259, 268, 270, 271, 274, 275, 276, 277, 279, 281, 282, 283, 284, 296, 297, 298, 304, 305, 305n, 306, 307, 310, 312, 318, 326, 327, 328, 330, 335, 340, 343, 346, 347, 350, 358, 359, 368, 369, 379, 380, 381, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 398, 401, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 413, 414, 415, 416, 417, 417n, 420, 421, 430, 431, 433, 436, 439, 440, 443, 445, 446, 448, 449, 451, 453, 454, 456, 457, 459, 460, 463, 464, 467, 468, 469, 471, 478, 479, 483, 484, 485, 490, 491, 493, 495, 498, 499, 504, 511, 518, 519, 520, 521, 523, 530, 531, 532, 535, 540, 541, 542, 554, 558, 559, 561, 562, 563, 567, 569, 571, 574, 575, 576, 577, 580, 581, 586, 588, 589, 590, 591, 592, 595, 597, 609, 610, 615, 620, 622n, 626, 636, 638, 640, 649, 652, 656, 659, 660, 662, 663, 666, 667, 672, 674, 676, 683, 684, 687, 688, 689, 690, 693, 694, 695, 700, 701, 711, 712, 713, 718, 724, 725, 731, 734, 737, 744, 747, 748, 749, 754, 758, 759, 762, 763, 766, 767, 770, 771, 775, 776, 782, 785, 788, 791, 792, 793, 795, 796, 802, 809, 810, 812, 813, 814, 814n, 815, 821, 822, 823, 833, 834, 835, 838, 839, 840, 845, 846, 850, 851, 852, 857, 859, 873n, 880, 881, 882, 883, 886, 893, 894, 895, 898, 899, 900, 901, 902, 904, 905, 906, 908, 909, 910, 911, 913, 915, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 926n, 927, 928, 929, 931, 933, 934, 935, 935n, 936, 937, 939, 941, 941n, 943n, 946, 948, 949, 950, 952, 953n, 961, 962, 965, 976, 980, 981, 986, 987, 994, 999, 1006, 1009, 1012, 1015, 1022, 1023, 1024, 1028, 1032, 1033, 1037, 1039, 1042, 1048, 1051, 1053, 1058, 1060, 1061, 1064, 1065, 1069, 1072; be- —, 9, 615, 870, 881; bed- —, 126, 992; nîk- —, 122; —dâr, 8, 21, 36, 39, 55, 121, 142, 159, 170, 188, 234, 280, 283, 319, 324, 327, 345, 387, 398, 399, 403, 439, 441, 477, 520, 579, 585, 596, 618, 663, 670, 703, 710, 724, 730, 733, 819, 826, 900, 935, 939, 949n, 965n, 990, 999, 1008, 1022, 1034, 1043, 1066, 1072; —dârlar, 148, 240, 401, 515, 588, 599, 689, 691, 745; — eksikliği, 1021; —ı nâmî, 176; —ı şerîf, 287; —ı zâtına gâlib, 356; —u nişân, 314, 315; bi— u nişân, 215, 223, 1048

namâz, 22, 24, 27, 64, 101, 163, 197, 198, 207, 224, 394, 515, 561, 562, 568, 844, 989, 998, 1009; —a çıkmak, 549; —a durmak, 1023; —dan sonra, 266, 358, 577; ahşâm —ı, 241, 555, 582, 971; bayram —ı, 41, 304; cenâze —ı, 287, 500, 826; cum'a —ı, 26, 56, 63, 76, 111, 222, 453, 692, 724, 811, 880, 881, 920; ikindi —ı, 692; sabâh —ı, 156, 223, 224, 261, 521, 587, 638, 692, 984; Kadir ve Regā'ib —ları, 732; öğlen ve ikindi —ları, 53n; Regā'ib ve Berât ve Kadir —ları, 773; — vakti, 656, 702, 724

nâme, 85, 91, 276, 278, 285, 302, 303, 436, 449, 479, 489, 490, 497, 510, 511, 516, 521, 530, 594, 608, 610, 620, 636, 640, 641, 645, 649, 651, 652, 657, 658, 667, 785, 798, 809, 810, 823, 843, 851, 918, 947n, 1031, 1037, 1051; irsâl-i —, 284, 490, 667; îsâl-i —, 299; müstakill —, 142; — -i âmâl, 103; — -i hümâyûn, 366, 490, 894, 1061; — -i hümâyûn-ı vâcibü'l-imtisâl, 810; irsâl-i — -i muvahhiş, 284; — -i Şâhî, 276, 436; — -i Vezîr, 310; —ler, 43, 60, 258, 286, 366, 598, 611, 645, 649, 650, 700, 864, 1031

NÂMÎ (Boyalı Mehemmed Paşa'nın mahlası), bkz. Mehemmed Paşa, Boyalı —

NÂMÎ (Şâ'ir), 180

NÂMÎ, Şerîf/Seyyid —, Mekke şerîfi nasb edilmesi, 724; dirlik şartıyla emân verilmesi, 731; katli, vr. 731

NÂMÎ MEHEMMED EFENDİ ('Acem-zâde Mîrek'in oğlu, Burusa'da Ahmed Paşa, Unkapanı'nda Hâce Hayreddîn ve Sahn Müderrisi; Gelibolu Kadısı), biyografisi, 314-315

nâmûs, hetk-i 'ırz u —, 326; himâyet-i — -ı devlet, 308; muktezâ-yı hıfz-ı — -ı devlet, 276; — -ı dîn, 539; — -ı İslâmiyye, 60; kasd-ı hıfz-ı — -ı Pâdişâhî, 269; — -ı saltanat, 113, 122, 262, 435, 649, 716; himâyet-i — -ı saltanat, 338; terk-i — u 'âr, 1066

nâmzed, 199, 232, 298, 305, 340, 344

nûn, hakk-ı — u nemek, 61, hukûk-ı — u nemek, 214; — u nemek hakkı, 567

nûr, 164; ehl-i —, 343, 343n; eşerr-i pûr-i —, 1001; îsâl-i şerâre-i —, 310; — zâhir olmak, 109

na'ra, 222; — -i bülend, 868; — -i ehl-i —, 215; —lar, 552

narh, — umûru, 292, 845, 1044

Nârin-kulle (Bağdâd Kal'ası'nın etrâfındaki kulelerden), 806

nâs, 796; âhâd-i —, 291; ahlât-ı —, 319, 382; 'alâ mele'in- —, 640, 842; beyne'n- —, 507, 511, 709n, 811, 819, 848, 986; de'b-i 'uyûn-ı —, 214; efvâh-ı —, 1023; ekser-i —, 150, 1038; eşref-i tabakāt-ı —, 789; evra'-ı —, 711; kulûb-i —, 309; makādîr-i —, 789; mesâlih-i —, 252; ta'lîm-i ebnâ-i —, 12; yekûnü'n- —, 245

Nasârâ, 863, 880; fırak-ı —, 60; 'îd-i —, 901; melikü'l-mülûk-i —, 326

NÂSIREDDÎN, Kör — (Re'îs-i eşkıyâdan Ma'an-oğlu karîbi), 467; esir alınması, 467

NÂSIREDDÎN-ZÂDE, Budunlu —, katli, 651

Nasîhatü'l-mülûk (Gazzâlî'nin Sultân Melikşâh'ın oğlu Muhammed Tapar'a hitâben yazdığı Farsça eser), 454 n

nasr, 122, 503

NASREDDÎN HÂCE (Türk mizah kahramanı), 735

nass, 244; — -ı kerîm, 244; — -ı lâ-reyb, 3

NASÛH AĞA (Segbânbaşı), 551, 555, 558, 565, 565n

NASÛH NEVÂLÎ (Sultân III. Mehmed'in şehzâde iken hâcesi), 176, 288; biyografisi, 80-81

NASÛH PAŞA, 425; Eskisarây'da Teberdâr, 468; Çâvuşluk ile taşra çıkması, 468; Küçük Mîrâhûrluk'tan munfasıl, 231; Kapucubaşılık verilmesi, 231; Haleb Beylerbeyi, 265; vezâret ile Celâlî üzerine serdâr, 264-265, 331, 402; Haleb Eyâleti'nin Cânpûlâd-zâde Hüseyin Paşa'ya verilmesi üzerine isyân edip üç ay kadar şehirde mahsûr olması, 349, 381; Sivas Eyâleti'nin verilmesi, 295; Anadolu'ya serdâr kılınması, 337; Tavîl Halîl ile mücâdelesi, 351; Tavîl Halîl karşısında uğradığı yenilginin hesâbını vermek üzre huzûra çıkması, 352; tekrar muhâfazaya gönderilmesi, 352, 353; vezâret-i sâbıkası ile Bağdâd Eyâleti'nin verilmesi, 355; Bağdâd Beylerbeyi, 360, 369, 370; Diyârbekir Beylerbeyi, 402, 661; Kuyucu Murâd Paşa'nın beraberinde Celâlî seferine katılması, 402, 407, 408; Diyârbekir'e dönmesi, 410; Sadârete getirilmesi, 441, 443; Sadrazam (1611-1614), 443, 448, 465, 471, 478, 487, 501, 513, 523, 652, 735; Sultân I. Ahmed'in kızı 'Â'işe Sultân ile nikâhlanması, 443, 449; Sadâretten azli ve katli, 468-470, 478; biyografisi, 476-477; serdârî-i —, 264, 441; vak'a-i —, 369; — himmeti ile, 512; — kethudâsı, 528, 570, 816; — zemânında, 381, 510

NASÛH PAŞA, Deli —, gāzîlerden, 25; Sigetvar Beylerbeyi, 136, 156; şehîd düşmesi, 185

Nasûh Paşa Sarâyı (Üsküdar'da), 736

NASÛH PAŞA-ZÂDE, bkz. Hüseyin Ağa/Paşa, Nasûh Paşa-zâde —

NASÛH PAŞA-ZÂDE 'ÖMER BEY, bkz. 'Ömer Bey (Nasûh Paşa-zâde)

Navarino, bkz. Anavarin ⟨Navarino⟩

navlun, 919, 1015

Naxos, bkz. Nakşa ⟨Naxos⟩

Nây-ı ser, 694

nazar (ayrıca bkz. enzâr), 113, 225, 284, 285, 291, 414, 415, 457, 551, 799, 869; bâdî-i —, 36, 401; feyz-i —, 13; hüsn-i —, 959; im'ân-ı —, 310, 454; kat'-ı —, 128, 155, 361, 402; mahbûs-ı —, 279, 302; tarîk-ı —, 624, 772; —a uğramak, 1038; — -endâz, 528; vâsıl-ı — -ı fâzıl-i nihrîr, 145; —ına basar tahammül idememek, 457; — -ı iksîr-eser, 376; — -ı 'inâyet, 178; — -ı rağbet, 826; — -ı sa'âdet-eser, 462

Nazarta (Kandiye Hisârı şarkîsinde ve mukābilinde), 965, 968, 1024; — semtinde, 1021

NÂZIR MAKSÛD (A'yân-ı melâhideden), 306

Nazilli, — kādîsı, 1071; — Kazâsı, 1059

nazm, 24, 98, 99, 144, 243, 396, 397, 438, 440, 483, 485, 572, 592, 700, 744, 792, 890; sâde —, 164; — -ı 'Arabî, 145; — -ı eş'âr, 493, 541; pâkîze- — -ı rûh-bahş, 792; — -ı umûr, 295

Nazm-ı mübîn ⟨*en-Nazmü'l-mübîn fî âyâti'l-erba'în*⟩, (Okçu-zâde Mehemmed Bey'in kırk âyet şerhi), 700

Nazmü'l-ferâ'id fî silki mecma'i'l-akā'id (Levhhân İbrâhîm Efendi'nin), 358

Nazmü'l-Kenz (*Kenzü'd-dekā'ik*'in İbnü'l-Fasîh tarafından manzum hale getirilmiş versiyonu), 99n

NEBÎ, 890n; Leyle-i Mevlid-i —, 440; sebb-i —, 1072; —yy-i kerîmü'l-hısâl, 3

neccâr, — akçası, 255; —iye, 1025; —lar, 706, 880, 909, 1024

NECEF KULU BEY (Şâh 'Abbâs'ın elçisi), 521

necm (ayrıca bkz. nücûm, encüm), — -i zû-zü'âbe, 511

NECMEDDÎN HASAN, bkz. Hasan Efendi (Hasan b. eş-Şeyh Mehemmed b. Bahâdır Bey)

nedâmet, 97, 154, 280, 485, 507, 562, 617, 993, 1069; küllî —, 239

nedîm, 158, 175, 727, 896; — -i hâss, 718; — -i hâss payesi, 625

Nefâ'isü'l-mecâlis, bkz. *Mecâlis*

NEFÂYİS HASAN EFENDİ (Karagümrük kurbında vâkı' Kethudâ Kadın Câmi'i'nde Vâ'iz), biyografisi, 445

nefer, 5, 8, 21, 22, 23, 26, 28, 32, 41, 44, 56, 70, 71, 78, 83, 85, 91, 94, 95, 106, 107, 108, 110, 127, 135, 137, 142, 146, 153, 156, 170, 177, 184, 189, 192, 198, 219, 224, 237, 240, 241, 246, 252, 266, 279, 280, 281, 283, 293, 302, 303, 309, 325, 335, 343, 364, 379, 384, 387, 389, 390, 391, 406, 407, 411, 415, 416, 424, 429, 450, 465, 478, 491, 497, 509, 511, 521, 527, 528, 529, 530, 538, 547, 555, 557, 566, 567, 569, 570, 575, 577, 579, 581, 598, 601, 602, 612, 630, 631, 633, 637, 638, 649, 651, 664, 677, 684, 687, 688, 690, 692, 693, 694, 703, 704, 708, 709, 715, 718, 719, 720, 731, 736, 740, 741, 749, 754, 768, 787, 792, 795, 796, 807, 808, 813, 815, 824, 844, 861, 862, 890, 898, 902, 905, 916, 918, 921, 922, 928, 930, 934, 937, 938, 949, 982, 984, 991, 992, 994, 996, 999, 1000, 1007, 1018, 1019, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1029n, 1030, 1032, 1033, 1036, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1053, 1056, 1063, 1067, 1068, 1073; âhâd-i —, 352; cedîd —, 877; cumhûr-ı —, 266; cümle —, 1019; silâhlı —, 582, 986, 1046; tüfeng-endâz —, 996; —ât, 31, 256, 611, 629, 927, 963, 984n, 1019, 1020, 1026; silâhlı —ât, 986n; — başı/lar, 902; — başına, 755; — defter olunmak, 1025; —den kimse kalmamak, 556; yeri çalınmış —i tashîh itmek, 994; — kayd olunmak, 722; —ler, 184, 902; —li, 776; — yazmak, 704

nefes, 387, 454; mübârek- —, 445; râh-ı —in beste eylemek, 266; —leri tutulmak, 214; — sâhibi, 1003

NEFES-ZÂDE MUSTAFA (Kazzâzhâne, Kapudan 'Ali Paşa, Yeni 'Ali Paşa, Hazret-i Eyyûb, Sahn, Sultân Selîm-i Kadîm ve Hâkāniyye-i Vefâ'da müderris), biyografisi, 257-258

Nefhatü'l-ezhâr (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin *Hamse*'sini oluşturan beş mesnevîden biri), 752, 752n

NEF'Î EFENDİ, Erzurumî — (Şâ'ir), biyografisi, 773-774

nefîr ⟨boru⟩, 206, 215, 225, 877

nefîr, 273, 279, 284, 285, 298, 303, 306, 308, 311; bakıyye-i —, 310; — -i 'âmm, 112, 187, 229, 391, 723, 979, 997, 1010, 1048, 1063

nefs/nefis, 8, 37, 63, 241, 262, 272, 320, 447, 556, 596, 597, 601, 640, 651, 677, 718, 735, 838, 945, 1023, 1033, 1034, 1040, 1044; hazm-ı —, 493; ıslâh-ı —, 494; kerîmü'n- —, 615; mübârek- —, 675; şeref-i —, 613; tahlîs-i —, 782; tekmîl- —, 505; tekmîl-i âdâb-ı —, 179; huzûz-ı —âniyye, 658; hevâ-yı —e mülâyim

olmak, 270; —e nefsi olmak, 226; şerîfü'n— —i 'ulü-himmet, 711; bi— —ihi, 55, 223, 931; — -i hod-kām, 682; keştî-i —i nāra ilkā itmek, 973; — -i nefîs, 545

Nefsü'l-emirnâme (Niksarî-zâde Mahmûd Efendi'nin), 494

nefy, 6, 11, 70, 127, 131, 180, 250, 286, 336, 470, 512, 523, 579, 582, 741, 744, 745, 746, 770, 789, 793, 835, 846, 959, 977, 989, 1012, 1014, 1038, 1049, 1054, 1077, 1079; tekerrür-i —, 512; — -i beled, 377, 550, 1058; — sûretinde, 908

Negrad İskelesi (Balatın ⟨Balaton⟩ Gölü'nde), 185

nehr/nehir (ayrıca bkz. enhâr), 18, 48, 55, 186, 274, 298, 300, 324, 450, 465, 531, 532, 537, 650, 688, 814, 823; hedm-i esbâb-ı —, 298; —e dökülmek, 18; — -i 'azîm, 32, 150, 400, 1065, 1069; — -i cârî, 1065; — -i hoş-güvâr, 859; — -i sagīr, 117, 525, 691, 693

Nehr-i Damur, 467

Nehr-i fâ'ik ⟨*en-Nehrü'l-fâ'ik*⟩, (Sirâceddîn İbn Nüceym'in, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'ye ait *Kenzü'd-dekā'ik* adlı esere yazmış olduğu şerh. Kâtib Çelebi tarafından yanlışlıkla Ali b. Muhammed b. Gānimü'l-Makdisî'ye ait olarak zikredilmiştir), 99, 99n

Nehr-i Kömür, 401

Nehr-i Kupa ⟨Kupa/Kolpa⟩, 8, 17; — sâhili, 128

Nehr-i Murâd, Bkz. Murâd Suyu

Nehr-i Özi, bkz. Özi Suyu/Nehri ⟨Dnieper⟩

Nehr-i Raba ⟨Rába/Raab⟩, bkz. Raba Nehi ⟨Rába/Raab⟩

Nehr-i Rişno, —, 1069

Nehr-i Sir, 1069

nekābet, 711; mansıb-ı —, 178, 333, 334, 623, 742, 744, 957, 959

Nemçe, 77, 148, 326, 327, 328, 344, 345, 346, 350, 360, 364, 473, 490, 519, 534, 539, 567, 659, 672, 709, 843, 849, 850, 851, 892, 893, 894, 895, 957, 1063; 'ahidnâme-i —, 418; ahvâl-ı —, 894; ahvâl-i serhadd-i —, 611, 650, 659, 668, 842; bilâd-ı —, 517, 848; elçi-i —, 851; inhizâm-ı imdâd-ı —, 530; in'ikād-ı sulh bâ-küffâr-ı —, 364; istihkâm-ı sulh-ı —, 489, 499; küffâr-ı —, 364, 708; nizâ'-ı Erdel ve —, 849; serhadd-i —, 566; sulh-ı —, 345, 489, 499; — 'askeri, 38, 45, 55, 87, 148, 152, 170, 200, 202, 328, 660, 668, 709, 850, 894, 895, 1066; — alayı/alayları, 120, 123; — atlusu, 120, 659; silâhlı — 'avretleri, 38, 39; — beyleri, 190, 365, 849; — cinsi, 326; — Çasarı, 8, 365, 522, 671; — dilince, 124; — diyârı/diyârları, 848, 850, 893; — dukaları, 709; — elçisi/elçileri, 418, 471, 1031, 1037; — gürûhu, 190; — imdâdı, 170, 340; — İmparatoru, 25, 345, 473, 668, 842, 852, 1031; — kâfirleri, 120, 121, 350; — kal'ası, 109; — karyeleri, 531; — Kıralı, 187, 473, 672, 808; — kibârı, 325; — küffârı, 30, 327, 345, 350; —ler, 90, 327; —li, 849; —'nin ağır elçisi, 1037; —'nin başser'askeri, 851; —'nin büyük beylerinden biri, 18; — piyâdeleri, 226; — serdârı, 107, 850, 895; Leh ve — serhadleri umûru, 742; — taburu, 530, 650; — tâ'ifesi, 326, 473; — tasarrufunda, 893; — toprağı, 851, 893; — ülkesi, 849; — ümerâsı, 168; sulh-ı — ve Fransa, 957; — ve Hırvat çeteleri, 17; muhârebe-i — ve Macar, 327; — vilâyetleri, 892-893, 957

nemek, 60, 61, 214, 567

NERÎMÂN ⟨Efsanevî İran kahramanı, Sâm'ın babası⟩, 307

neseb (ayrıca bkz. ensâb), 'âlî- —, 562; isbât-ı —, 492; istihkāk-ı —, 268; silsile-i —, 130, 432; şeref-i —, 924, 992

nesr, 98, 163, 397, 483, 744

neş'e, 244

neşr, haşr u —, 244, 609; — -i fenn-i kırâ'at, 771; — -i fezâ'il, 375; — -i 'ilm, 772; — -i livâ-i feth-iltivâ, 155; — -i merâsim-i şerî'at, 819; — -i nûr, 363; — -i 'ulûm, 376, 1071; — -i 'ulûm-ı zâhire vü bâtıne, 164n, 165

Netâyicü'l-fünûn (Nev'î'nin), 164

Nev-âbâd (Hasan Kâfî Akhisârî'nin Akhisâr ⟨Prusac⟩'da bünyâd ettiği kasaba), 493

nevâhî, 48, 61, 148, 150, 328, 390, 517, 780, 823, 884, 927, 976, 1000, 1033; kal'a —si, 946

NEVÂLÎ EFENDİ, bkz. Nasûh Nevâlî

Nevâ-yı 'uşşâk (Nev'î'nin), 164

nevbet, 47, 131, 140, 362, 446, 798, 992, 1051; —ci/ler, 27, 77, 127, 140, 264, 570, 575, 1051; —le, 210, 217, 812, 908

nevbet, tantana-i —, 176; — -i iştihâr, 99; — -i sûr, 100; feth ü nusret —leri, 110

nevbethâne, 643

NEV'Î EFENDİ (Yahyâ b. Pîr 'Ali b. Nasûh), (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin babası, müderris, Sultân III. Murâd'ın şehzâdelerinin hâcesi, şâ'ir), 64, 65; biyografisi, 161-164

NEV'Î-ZÂDE, bkz. Nev'î-zâde 'Atâ'î ('Atâ'ullâh b. Yahyâ b. Pîr 'Ali)

NEV'Î-ZÂDE 'ATÂ'Î ('Atâ'ullâh b. Yahyâ b. Pîr 'Ali), (Daha çok *Şakâ'ik-i nu'mâniyye*'ye yazdığı zeyille tanınan âlim ve şâ'ir), 475; biyografisi, 751-752; — tahrîr ider/itmişdir, 475, 484

NEV'Î-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ, bkz. Mehemmed Efendi, ⟨Nev'î-zâde —⟩

Nevrûz, 35, 141, 490, 689, 788, 978, 1060; tehniye-i —, 22; — -ı Sultânî, 788

nezâhet, 161; kemâl-i —, 492

nezâket, —de müsellem, 494; vâdî-i —de müsellem, 682;— -i tab', 315; —le, 987

Nezîlü't-tenzîl, bkz. *Tefsîr-i Kelâm-ı 'Azîz*

ni'am, elvân-ı —, 333; — -ı Sultâniyye, 274

Nif, kasaba-i — havâlîsi, 372

nifâk, 72, 277, 326, 626, 656, 1062, 1072; erbâb-ı —, 178; ma'nâ-yı —, 441; tarîk-ı —, 306; münâfık —ı, 480; — -ı hussâd, 429

Nigâristân ⟨Ahmed b. Muhammed b. 'Abdü'l-Gafûr Gaffârî el-Kazvînî'nin Farsça İslâm tarihi⟩, 615

Niğbolu, 27, 72, 154; — akıncı beyleri, 667; — beyi, 18n, 74, 537; — Kal'ası, 154; — kurbı, 154; — Sancağı, 344, 776; — Sancağı beyi, 18n; — yakası, 71; —'ya mutasarrıf, 75

Niğde, 601, 603, 605, 785, 811, 933, 969, 1007, 1009, 1013; — alaybeyi, 962; — beyi, 855, 882; —li, 730; — Sancağı, 581, 684, 804

NİĞDELİ NÛRÎ BEY ('Atîk sipâhî), 1009, 1011

Niha Kal'ası, 737

nihâl, — -i bağ-ı devlet, 330; — -i meyvedâr-ı bostân-ı ma'ârif, 357

NİHÂLÎ MEHEMMED EFENDİ (Rumili kudâtından Vekîl Sinân Efendi'nin oğlu; Süleymâniyye'de müderris; Şâm, Edirne ve İstanbul'da kadı), 315, 334; biyografisi, 512

nihân, 132, 187, 771; râh-ı —, 339, 865, 867; —î, 560, 838

Nihâvend, 486, 696; — kurbı, 695

NİKOLADİN İŞTEVAN ⟨Miklos Istvanffy⟩, Tuna'nın öte yaka kapudanı, 365

Nikolsburg Barışı, 669n, 893n

Nikron ('Arabî ve Fârisî tekellüm ider elçi), 471

NİKSARÎ (Niksarî-zâde Mahmûd'un mahlası), bkz. Niksarî-zâde Mahmûd Efendi

NİKSARÎ MUSTAFA EFENDİ (Niksarî-zâde Mahmûd'un babası), (Bağdad ve İstanbul Kadısı), 493

NİKSARÎ-ZÂDE MAHMÛD EFENDİ (Niksarî Mustafa Efendi'nin oğlu; Varna, Silistire, Tırnova, Şumnu kazâlarına mutasarrıf; Sahn, Edirne Selîmiyyesi ve Süleymâniyye'de müderris; Selânik Kadısı) 236; biyografisi, 493-494

NİKSARÎ-ZÂDE MEHEMMED (Niksarî Mustafa Efendi'nin oğlu, Niksarî-zâde Mahmûd Efendi'nin birâderi), 493

NİKSARLI DELİ SİPÂHÎ, 1072n

NİKSARLI KİLÂRCI VELÎ (Eski sipâhîlerden), 1072

Nîl ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Niltaşı (Unkapanı kurbında), 23, 23n

ni'met, 250, 425, 426, 594, 819; bezl-i —, 505; evliyâ-i —, 326; pây-mâl-i —, 357; savâbık-ı —, 404; sofra-güşâ-yı —, 592; veliyy-i —, 407, 428, 461, 519, 567, 675, 805; — -güzâr, 712; şükr-i — -hâ, 183; — -hâr kullar, 563; cihânın —i, 180; —i firâvân, 320; — -i firâvân-ı memâlik-i Pâdişâhî, 883; —in şükrânesi, 408; — -i 'uzmâ, 949; —ler, 183n

Ni'metî Çelebi, Kara Mahmûd (Medhî)'un vefâtına tarih düşürmesi, 144

nisâ (ayrıca bkz. nisvân, zen, zenân,), 28, 31, 62, 240, 879n, 1059; cem'iyyet-i —, 50

Nisâ (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 176n, 229n, 735n

Nisâbûr, cânib-i —, 9

Nişârî (Velî Kādî), (Şâ'ir), Nev'î'nin Sahn'a gelişine tarih düşürmesi, 161

nisvân (ayrıca bkz. nisâ, zen, zenân), 273, 312, 821, 859, 879; mu'âşeret-i —, 924; tegallüb-i —, 983; zümre-i —, 954; tegallüb-i — berumûr-ı saltanat, 954; — ile ülfet, 954; — şefâ'atiyle, 954

Niş, 247; — kurbı, 94

nişân, 215, 223, 314, 315, 480, 481, 484, 788, 804, 1048; bî- —, 415; —de, 457; —e, 555, 562, 827; —e almak, 213, 223, 232, 869; —e dikmek/dikilmek, 529, 827; —e itmek, 604, 847; —e-i top-ı Firenk, 873; —e-i top ve tüfeng, 877; —e-i tüfeng ü tîr, 414, 416; top —esi, 585; —e vaz' itmek, 526; — -gâh, 36; Tozkoparan —ı, 102; — -ı ceng, 879; — itmek, 86; — komak, 334; —lar dikmek, 526; —lar urmak, 526; — virmek, 884

Nişâncı, 23, 155, 335, 545, 547, 699, 717n; —lık, 665n, 717n; — Paşa, 155

Nişâncı 'Abdî, bkz. 'Abdî-i Nişânî

Nişâncı Mehemmed Bey Medresesi (İstanbul'da), 163

Nişâncı Paşa Câmi'i (İstanbul'da), 101

Nişâncı Paşa Medresesi (Nişâncı Mehemmed Paşa/Nişâncı-i Cedîd/Yeni Nişâncı), (İstanbul'da), 438

Nişâncı-zâde Ahmed Efendi (Kudsî Mehemmed ile Nişâncı-zâde Mehemmed'in babası), 541, 571

Nişâncı-zâde Mehemmed (Kudsî Efendi birâderi ve Nişâncı-zâde Ahmed Efendi ferzendi; Sahn ve Sultân Selîm-i Kadîm medreselerinde müderris; Bağdâd, Yenişehir, Üsküdar, mükerreren Haleb, Mekke ve Edirne Kadısı), biyografisi, 571

Nişânî Paşa, bkz. Mehemmed Paşa, Boyalı —

nişîmen, 329, 792; — -gâh, 232, 791; — -i câm-ı bâde, 302

Nitra (Nyitra), 895

nizâ', 42, 60, 87, 88, 368, 432, 472, 479, 566, 567, 570, 612, 614, 641, 672n, 742, 779, 799, 851, 923n, 997, 1051, 1057; bî-hûde —, 923; bilâ- —, 194; def'-i —, 612; kuru —, 582; makām-ı —, 663; —a mü'eddî olmak, 129 — -ı Hâce Efendi ve Şeyhülislâm, 96; — -ı sipâh ve yeniçeri berây-ı kısâs, 1055; —lar, 432, 773, 892, 957; —lı, 479; — mümtedd olmak, 16

nizâm, 556, 988, 1053; hüsn-i —, 143; mizâc-ı —, 954; umûr-ı cumhûr —ı, 980; — -ı 'âlem, 549, 773, 988; — -ı hâl, 326; — u intizâm, 509; —ü'l-mülk-i rûzgâr, 447

nîze, 424, 425; —dâr, 942, 942n; süvârân-ı — -güzâr, 901; — havâle eylemek, 942, 942n; —sin doğruldmak, 942

Nizîb, — menzili, 795

nobud, 124

Nogay, — 'askeri, 780, 781, 1068; — beyleri, 610; — cinsi, 781; — mîrzâları, 607; — Tatarı, 606, 608, 781, 784

Nogay (Murtezâ Paşa) Paşa, 737n; Şâm Beylerbeyi, 531, 580; Mar'aş Beylerbeyi, 629; Haleb Beylerbeyi tayin edilmesi, 640; Haleb Beylerbeyi, 655, 666, 690, 701-702, 706, 737; katli, 737-738

Nogay Paşa-zâde/oğlu, bkz. Arslan Paşa, Nogay Paşa-zâde/oğlu

Nógrád, bkz. Novigrad (Nógrád)

Nova ⟨Herceg Novi⟩ (Hersek Sancağı'nda leb-i deryâda vâkı'), zelzele-i 'azîme der- —, 418; — Kal'ası, 418; — kurbı, 356

Novigrad ⟨Nógrád⟩, 32, 33, 34, 35, 650, 951; muhâsara-i —, 32; — ağaları, 34; — beyi, 32, 34; — halkı, 37; — harbîleri, 80; — Hisârı, 35; — imdâdı, 32; — Kal'ası, 167, 894; — karyeleri, 368; — kurbı, 32; —lı, 33; — muhâfazası, 34

NÛH EFENDİ, Mollâ Ahmed-zâde —, (Mollâ Ahmed-i Ensârî'nin oğlu), İstanbul Kadısı, 828; Anadolu Kazaskeri, 828; Rumili Sadâreti'nin verilmesi, 764; Rumili Kazaskeri, 828; biyografisi, 832

NÛH HALÎFE (Malatya'da zorbalardan), katli, 766

NÛH PAŞA, Karaman Eyâleti'nin verilmesi, 128; Karaman Beylerbeyi, 134, 137; Anadolu Beylerbeyi, 240, 256; hâslar tevcihi ile vezâret verilmesi, 256; Celâlî'den Karakaş ve Tavîl'in def'ine serdâr, 256, 264, 279, 402; vezâretten azli ve Lârende'de tekâ'üd etmesi, 264-265

Nuhbe/Nuhbetü't-tevârîh, 45n, 57, 75, 96, 135, 142, 291n; — rivâyeti, 168; — sâhibi, 157n

nûr, 833; fâ'izu'n- —, 682; neşr-i —, 363; pür- —, 376; pertev-i rüsûm-ı —âniyye, 376; — -bahş-ı sahîfe-i eyyâm, 290; — -ı subh-ı sâbık, 259; pîr-i —î, 446; —iyyet-i cemâl, 453

Nûr, bkz. Sûre-i Nûr

NÛR CİHÂN (Selîm Şâh ⟨Cihângîr⟩'ın menkûhası), 659n

NÛRBÂNÛ SULTÂN, bkz. Vâlide-i Sultân Murâd Hân ⟨Nûrbânû Sultân⟩

nûreddîn ⟨kağılgay⟩, 605, 781; — sultân, 538

NÛREDDÎN-ZÂDE ⟨MUSLİHÜDDÎN, Küçük Ayasofya Câmiyesi'nde Halvetî Şeyhi⟩, 24, 82, 164n, 165, 445, 503; — hulefâsı, 615

Nûreddîn-zâde Hânkâhı, 593

Nûrî Dede Mescidi (İstanbul'da), 831

NÛRÎ EFENDİ (Nûrullâh), (Bağdâd Kadısı), Safeviler tarafından öldürülmesi, 598; biyografisi, 614

NÛRULLÂH, bkz. Münîrî Efendi (Nûrullâh)

NÛRULLÂH, bkz. Nûrî Efendi (Nûrullâh)

Nûrü'l-'ayn ⟨Nûrü'l-'ayn fî ıslâhi Câmi'i'l-fusûleyn, Nişâncı-zâde Mehemmed'in, Bedreddîn Simâvî'ye ait *Câmi'ü'l-fusûleyn* adlı eserdeki konuları yeniden tertip ederek, bazı bilgileri çıkarıp yeni bazı bilgiler ekleyerek meydana getirdiği eseri⟩, 571

Nûrü'ş-şem'a ('Ali b. Muhammed b. Gânimü'l-Makdisî'nin eseri), 99

nush, 415; — -pezîr, 269; — u pend, 15, 266, 319, 415, 994, 1010

NÛŞÎ EFENDİ (Tireli 'Ayşî Mehemmed Efendi'nin oğlu, Müftî ve Müderris), 394

nübüvvet, 'akd-i übüvvet ü —, 1010

nücûm, fenn-i —, 1034, 1036; 'ilm-i —, 712

nüfûs, 62, 84, 125, 207, 263, 299, 469, 847n, 879, 1059; âzâr-ı —, 310; bî-hadd —, 487, 974; katl-i —, 142, 463; — -ı habîse, 411; — -ı zâyi'a, 152, 283, 411, 619

nükte, 789; —dân -ı cihân, 510; —dânlık, 625; — -i sihr-karîn, 510; — -senc, 483

nüvvâb, 954; — -ı Pâdişâh, 281; — -ı saltanat, 268

Nüzhetü'l-Cihân ⟨Nüzhet-i Cihân ve Nâdire-i Zeman, Ahmed b. Muhammed b. 'Abdü'l-Gafûr Gaffârî el-Kazvînî'nin *Nigâristân* adlı Farsça eserinin, Altıparmak Mehemmed Efendi tarafından yapılan Türkçe tercümesi⟩, 615

nüzl/nüzül, emîn-i —, 361; — -i Şâhâne, 15, 678

Nyitra, bkz. Nitra ⟨Nyitra⟩

O

ocak, 207, 480, 1067, 1068; nice —lar, 983

Ocak/Ocağ, 262, 342, 410, 489, 556, 558, 560, 563, 569, 579, 581, 600, 601, 602, 609, 723,

964, 1005, 1008, 1017, 1030, 1032, 1038, 1041, 1048, 1049, 1056; — ağaları, 79, 266, 557, 720, 723, 750, 754, 785, 844, 857, 889, 984, 993, 996, 1010, 1013, 1019, 1030, 1033, 1035, 1043, 1077; — halkı, 739, 760, 739, 760, 1020, 1030, 1033, 1047; — himâyesinde, 1041; — ihtiyârları, 631, 715, 723; —lar, 67, 1013; — zâbitleri, 157, 558

ocaklık, 370, 381, 844; — sâhibleri, 381; — tarîkıyla, 381

od, 86, 588; —a urmak, 33; —dan bunalmak, 39; — düşmek, 831, 833, 874; — virmek, 86, 206, 214

oda, 207, 214, 249, 266, 527, 557, 561, 720, 991, 1016, 1019, 1020, 1027, 1039; murabba' —, 694; şeşhâne —, 694; tenhâ —, 568; —lar, 5, 132, 417, 530, 550, 556, 557, 565, 579, 580, 581, 582, 719, 734n, 775, 985, 986, 995, 996, 998, 1045, 1047, 1048; fevkânî —lar, 694; — müte'addid —lar, 694; —lar binâsı, 736; —lar meydânı, 550; — neferi/neferâtı, 108, 1019, 1032, 1049

odabaşı, 330, 557, 612, 652, 817, 991, 992, 1047n; —lar, 208, 209, 221, 555, 556, 557, 577, 578, 581, 601, 876, 878, 984; zorba —lar, 231, 577, 600; —lık, 293; —lık mansıbı, 255

odun, 59, 190, 552, 848; uzun —, 208; — arabası, 16; — baltası, 124; — eylemek, 39; — nakli, 848; — yükleri, 187

Odun-kapusu, 172

oğlan, 87, 140, 187, 190, 216, 217, 218, 229, 428, 429, 430, 609, 656, 780; tâze —, 60; —cıklar, 411; —lar, 217, 218, 429; — oyuncağı gibi, 689

OĞLAN PEZEVENGİ (Muslihüddîn Efendi'nin lakabı), bkz. Muslihüddîn Efendi, Mülakkab —

OĞLAN ŞEYH ⟨İsmâ'îl Ma'şûkī⟩, ⟨Mülhidlik suçlamasıyla öldürülen Bayramî-Melâmî tarikatına mensup sûfî⟩, 82

oğul, 13, 17, 18, 19, 21, 27n, 37, 46, 46n, 52n, 57, 58, 74, 77, 81, 85, 92, 97, 104, 104n, 132, 144, 163, 172, 306n, 313, 320, 321, 333, 347, 355, 360, 362, 366, 381, 390, 392, 392n, 394, 407, 419, 420, 421, 424, 430, 440n, 451, 451n, 452n, 454n, 491, 495, 505, 523, 539, 542, 543, 573, 580, 585, 590, 597, 598, 619, 636, 641, 649, 657, 658, 659n, 660, 667, 680, 681, 682, 684, 688, 709, 718, 731n, 737, 740, 741, 741n, 744, 747, 816, 821, 829n, 836, 839, 848, 882, 887, 935, 936, 952, 952n, 957, 962, 987, 1003, 1011, 1014, 1014n, 1040, 1043n, 1051, 1068, 1070, 1072, 1073; âhıret —, 423; büyük —, 657, 659n; dünyâ ve âhıret —, 420, 422; küçük —, 491, 586; —lar, 37, 193, 228, 411, 477, 585, 806, 807, 824, 856, 931, 1049, 1067; —luk, 576; kıral —u, 528, 530; Vezîr —u, 837; voyvoda —u, 1068; — yerine, 217

Ohri, 573; — beyi, 795, 861, 867, 882; — Sancağı, 385, 882, 1054

ok, 34, 140, 508, 529, 550, 640, 738, 798, 915, 998, 1017; bir/birer — atımı yer, 30, 186, 407, 418, 604, 639; —a tutmak, 553, 639; —lu şikâr, 320; bir — meydânı kadar, 121; uzun mertek —u, 140

OKÇU-ZÂDE MEHEMMED BEY (Re'îsü'l-küttâb iken Haleb Beylerbeyi olan Okçu-zâde Mehemmed Paşa'nın oğlu; Nakîb Şeyhî Efendi'den mülâzım; Dîvân-ı Sultânî Kâtibi; Müteferrika; Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın tezkirecisi; Re'îsü'l-küttâb; iki defa Defter Emîni; Mısır Defterdârı; sâliyâne ile Sancak Beyi; beş defa Nişâncı), 155, 200; biyografisi, 699-700

OKÇU-ZÂDE MEHEMMED PAŞA (Re'îs-i küttâb, Haleb Beylerbeyi, Okçu-zâde Mehemmed Bey'in babası), 699

Okmeydânı, 482, 483, 720n

okur-yazar/okur ve yazar, 830, 845, 854; — kimseler, 1058

Or Suyu (Nehr-i Turla ⟨Dniester⟩'dan çıkan enhârdan), 1065

ORAK MÎRZÂ, 708, 780, 781

ORAK-OĞLU, — mîrzâları, 1064

ordu, 27, 41, 42, 57, 60, 71, 72, 73, 74, 76, 79, 83, 84, 85, 106, 106n, 108, 112, 113, 114,

119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 134, 135, 136, 141, 148, 149, 153, 188, 189, 221, 224, 239, 241, 256, 338, 344, 348, 349, 363, 364, 386, 399, 400, 403, 406, 420, 424, 428, 456, 487, 497, 509, 511, 530, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 588, 603, 603n, 604, 633, 635, 636, 643, 646, 657, 659n, 680, 687, 688, 696, 702, 704, 762n, 768, 777, 785, 793, 796, 797, 823, 824, 825, 852, 860, 875, 885, 886, 909, 914, 961, 962, 963, 1018, 1037, 1063n; — ahvâli, 72; — akçası, 1028; — defterdârı, 261, 745; —gâh, 218, 402, 403; — kādîsı, 197, 338-339, 344, 410, 631, 632, 725, 1016, 1024; — kazâsı, 494, 673; —lar, 76, 350; — muhâfazası, 402; — -yı ehl-i İslâm, 121; — -yı hümâyûn, 940, 20, 25, 43n, 49, 72, 91, 94, 95, 112, 114, 116, 119, 120, 121, 125, 146, 184, 185, 186, 190, 237, 325, 327, 363, 377, 409, 419, 422, 441, 487, 508, 526, 603, 605, 617, 619, 657, 663, 665, 666, 676, 678, 696, 701, 717n, 737, 745, 746, 748, 750, 757, 760, 787, 793, 822, 864, 910, 937, 937n, 943, 1022, 1025; — -yı hümâyûn eşkıyâsı, 1015; — -yı hümayûn hıdmeti, 721, 1000; — -yı hümâyûn kādîsı, 338, 388, 760; — -yı hümâyûn kazâsı, 234, 888; — -yı Serdâr, 348

Ordubâd, 275; belde-i —, 274; emîr-i —, 275; sevâd-ı şehr-i —, 274; tahlîs-i —, 276; — Kal'ası, 276

ORHAN, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

Ortacâmi'/Ortamescid (Yeniçeri odalarında), 132, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 563, 576, 577, 578, 579, 601, 984, 985; — haremi, 561

Orta-hân, 768

Orta-kapu, 16

ORUC BEY (Ahmed Paşa karındaşı, müte'ayyin sipâhîlerden), ölümü, 998

Oruc-ovası, 386

Osek (Eszék), 27, 58, 72, 93, 106, 133, 137, 146, 184, 192, 198, 202, 205, 209, 229, 337, 360, 895; — havâlîsi, 323; — Köprüsü, 25, 58, 185, 200, 226, 260; — menzili, 166; — muhâfazası, 264; — Sahrâsı, 20

'OSMÂN I, — Gāzî 'ınsı, 433

'OSMÂN II, Sultân — Hân, 462, 500, 522, 526, 541, 550, 553, 554, 555, 556, 557, 563n, 564, 565, 566, 568, 569, 577, 578, 596, 602, 661, 700, 732; doğumu, 329; cülûsu, 507, 557, 699; hapsedilmesi, 558-561; şehîd edilmesi, 561-562, 576n; taleb-i dem-i —, 576; — cenâzesi, 562, 564; — hâcesi, 580; —'ın acısı, 565; — kātili, 577; — mu'allimi, 771; — Vak'ası, 752

'OSMÂN (Budun'dan yazılıp Ostorgon savunmasına varan bahâdırlardan), 38

'OSMÂN, Hz. — (Halîfe), — -hayâ, 563

'OSMÂN, Koca Gürci —, (Sipâhî, Sultân 'Osmân Vak'ası sırasında sübaşı), katli, 747

'OSMÂN AĞA ('Alemdâr), 643

'OSMÂN AĞA (Birecik Voyvodası), Rüstem Hân'a mektup ile gönderilmesi, 762, 763

'OSMÂN AĞA (Budun Yeniçeri Ağalığı'ndan ma'zûl), 91

'OSMÂN AĞA (Budun Yeniçeri Ağası), 342

'OSMÂN AĞA (Dârü's-sa'âde Ağası), katli, 247

'OSMÂN AĞA (Hâfız Ahmed Paşa'nın kapucubaşılarından), 595

'OSMÂN AĞA (Kethudâ-i Vezîr-i nâmdâr, Vâlî-i Vilâyet-i Revân Vezîr-i rûşen-zamîr Şerîf Paşa'nın kethudâsı), 269, 280, 303

'OSMÂN AĞA (Kırım Tatarı'na serdâr), 1064, 1065

'OSMÂN AĞA, Küçük — (Silahdâr Ağası), 262

'OSMÂN AĞA/PAŞA, Büyük Mîrâhûr, 841; Rumili Eyâleti'nin verilmesi, 841

'OSMÂN AĞA/PAŞA, Çiftelerli —, Şâm Mütesellimi, 764; Silahdâr Paşa Kethudâsı, 791, 792, 795; Anadolu Beylerbeyi, 838, 908, 909, 910, 912, 914, 917, 920; Vezîr, 934, 935, 936, 937, 938, 939; inhizâm-ı —, 838; biyografisi, 960

'OSMÂN BEY, bkz. Dukadin-zâde 'Osmân Efendi ('Osmân Bey b. Mehemmed Paşa b. Ahmed Paşa b. Dukadin)

'OSMÂN BEY, bkz. Poyraz 'Osmân

'OSMÂN BEY, Kulaksız — (Solnok Beyi), 153

'OSMÂN BEY (Serhadd beylerinden), 31

'OSMÂN BEY, Sultân-zâde — (Bolu Beyi), şehîd düşmesi, 637

'OSMÂN BEY (Zâl Paşa-zâde'nin akribâsından), 305

'OSMÂN BEY B. MEHEMMED PAŞA B. AHMED PAŞA B. DUKADİN, bkz. Dukadin-zâde 'Osmân Efendi ('Osmân Bey b. Mehemmed Paşa b. Ahmed Paşa b. Dukadin)

'OSMÂN BEY/PAŞA, Arnavud —, İskenderiyye Beyi, 56; Yanık Beylerbeyi tayin edilmesi, 56; Yanık Beylerbeyi, 56, 77, 78; şehîd olması, 78

'OSMÂN EFENDİ (Defterdâr), 829

'OSMÂN EFENDİ, Hakîm —, Tokat Defterdârı, 508, 617, 665n; Sefer Defterdârı tayin edilmesi, 617, 665n; katli, 665, 717n

'OSMÂN EFENDİ (Kâtib), 608

'OSMÂN EFENDİ, Tokatlı —, Defterdâr tayin edilmesi, 632, 665n, 717n; katli, 717

'OSMÂN EFENDİ (Yeniçeri Kâtibi), katli, 770, 770n

'OSMÂN KETHUDÂ (Bekir Sübaşı'nın kethudâsı), 587, 588

'OSMÂN KETHUDÂ (Yeniçeri Kethudâsı), 364

'OSMÂN PAŞA, Çerkes —, Silifke'ye mutasarrıf, 907; Adana Beylerbeyi, 969

'OSMÂN PAŞA, Hâce Hısmı —, Şâm Beylerbeyi tayin edilmesi, 349, 350

'OSMÂN PAŞA, ⟨Özdemiroğlu —⟩, (Serdâr-ı zafer-şi'âr, Vezîr-i a'zam), 66, 104, 197, 319, 1070n

'OSMÂN PAŞA (Sivas Beylerbeyi), 508

'OSMÂN PAŞA, Yeğen — ('Ayntâb Beyi), hapsedilmesi, 824

'OSMÂN PAŞA-ZÂDE HÜSEYİN BEY, Camiklı —, Buyıklı Mahmûd'u ele geçirip öldürmesi üzerine Karaman Eyâleti ile ödüllendirilmesi, 1001n

'Osmân Paşa Medresesi (İstanbul'da), 334, 454, 1070n

'Osmâncık (Çorum'da), 981

'Osmânî ⟨para⟩, cedîd —, 700; vakıyye-i —, 1000; onarlık — kat'ı, 516; dirhem-i cedîd-i — kılleti, 613

'Osmânî, cünd-i —, 546; de'b-i kadîm-i —, 342; hânedân-ı müşeyyedü'l-erkân-ı —, 268; müceddid-i mülk-i —, 447; mülk-i —, 841; nesl-i —, 526; pâdişâh-ı —, 115; sadrü's-sudûr-ı 'ulemâ-i —, 393; —yân, 35, 194, 270, 273, 638; 'ahd-şiken-i —yân, 398; dest-i —yân, 194; emvâl-i —yân, 279, 280; Devlet-i —yye, 267, 274, 420, 426, 473, 874; etrâf-ı memâlik-i —yye, 14; kılâ'-ı —yye, 322; Memâlik-i —yye, 280, 286, 347, 440; selâtîn-i —yye, 433; serhadd-i Memâlik-i —yye, 286; silk-i silsile-i —yye, 290; şîme-i kerîme-i —yye, 389; vak'a-i —iyye, 843; vak'a-i hâ'ile-i —iyye, 545

'Osmânlı, 231, 349, 399, 630, 643, 781; — adına, 847n; — 'askeri/'askerleri, 45n, 509; — ayağı, 643; — Devleti, 104n; — idâresi, 669, 893; — kaynakları, 137n; — memleketi, 847; — tarafı, 806n

OSTAVİŞ (Danya ⟨Danimarka⟩'nın serdârı), 850

Ostorgon ⟨Esztergom⟩, 27, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 46, 57, 77, 78, 86, 87, 89, 90, 91, 134, 135, 141, 167, 168, 185, 198, 242, 325, 338, 339, 340, 342, 343, 365, 368, 377, 479, 659, 670; cânib-i —, 77, 337; feth-i —, 342; Hısn-ı —, 343, 343n; Hisâr-ı —, 86, 87; Kal'a-i —, 85, 184, 323, 324, 341; muhâsara-i —, 37, 324, 339; — beyi, 38, 39, 88; — cânibi, 134, 324, 338; — civârı, 339; — etrâfı, 39; — fethi, 337, 338, 339, 343, 350, 355; — gāzîleri, 39; — havâlîsi, 339; — Hisârı, 40, 58, 134; — imdâdı, 38; — Kal'ası, 92, 377; — kasdına, 35; — muhâfazası, 58; — muhâsarası, 324, 338; — mukābelesinde, 238; — muzâfâtından, 340; — Sancağı beyi, 668-669; — semtinde, 479; — tarafında, 365; — varoşu, 37, 341

otak/otağ, 25, 41, 70, 71, 84, 111, 116, 121, 126, 129, 142, 146, 147, 169, 200, 223, 224, 260, 317, 403, 407, 421, 422, 424, 425, 428, 456, 467, 497, 534, 536, 537, 546, 617, 634, 640, 643, 644, 645, 646, 654, 655, 665, 677, 687, 693, 694, 707, 742, 746, 747, 749, 750, 754, 755, 756, 759, 760, 775, 790, 796, 798, 857, 881, 913, 929; 'âlî —, 146; hâzır —, 427; nâmûsiyyeli —, 225; Pâdişâh için işlenen —, 749; tınâb-ı —, 369; Hünkâr —ı, 121; Paşa —ı, 643; Serdâr/Serdâr-ı a'zam/Serdâr-ı kâm-gâr —ı, 79, 151, 400, 425, 467, 619, 628, 693, 929, 1000, 1011; Vezîr/Vezîr-i a'zam —ı, 43, 76, 684, 693, 714, 822; —— -ı gerdûn-nitâk, 387, 526, 528; —-ı gerdûn-tâk, 198; —-ı hümâyûn, 94, 114, 119, 121, 497, 527, 533, 746, 749, 754, 757, 760, 761, 787, 804, 806, 807, 840; —-ı hümâyûn tınâbları, 121; —ını başına yıkmak, 151; —ını pârelemek; —ını taşlamak, 226, 364; —ını yıkmak, 320; — -keş develer, 527; —lar, 121, 142, 478, 497, 533, 547, 586, 603n, 680, 736; Pâdişâh —ları, 121; — muhâfazası, 119

otlak, 635, 689

oturak ⟨görevden bağışlanmış yeniçeri⟩, 551, 602; —-lar; nâ-mahall —lar, 1026; — vazîfesi, 551

oturak ⟨konaklama⟩, 25, 42, 58, 71, 83, 84, 133, 151, 169, 407, 527, 538, 581, 603, 765, 777, 800, 857

ova, vâsi' —, 688; —lar, 41

Ova-kapusu, 90, 108, 240, 242; — semti, 242

Ovaşığ, 701

Ö

öğle/öğlen/öyle, —den mukaddem, 35, 1074; —den sonra, 1008; —- vakitleri, 534, 974; — vakti, 212, 349, 535, 985; — ve ikindi namâzları, 53n; —ye dek, 691; — zemânı, 143, 204, 205, 221, 223, 636, 638, 639, 640, 973, 974, 1013

öküz, 139, 939; — arabaları, 79, 139; küçük — hareket itdikçe büyük —ü döğmesi zikri, 735; —ler, 79, 139, 207, 222, 548, 910, 944; — na'lbandı, 523; sarı —, 244

ÖKÜZ MAHMÛD (Sipâh zorbalarından), Budun Kal'ası imdâdına gönderilmesi, 240; ahz olunması, 252

Öküzburnu (Kıbrıs'ta Baf yakınında), 437

ölüm, 52n, 103n, 258n, 267n, 312n, 315n, 405n, 408n, 409n, 451n, 659n, 818n; — eri, 242; — târîhi, 52n, 54n, 81n, 131n, 334n, 475n, 661n, 774n, 959n, 1002n, 1078n

'ÖMER, Hz. — (Halîfe), — -heybet, 759; — -meşreb, 256; — -salâbet, 563

'ÖMER, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

'ÖMER, Şehzâde — (Sultân II. 'Osmân'ın oğlu), doğumu, 563

'ÖMER AĞA (Çorbacılardan), 881

'ÖMER AĞA (Muhzırbaşı), 424

'ÖMER AĞA (Ocak ağalarından), 1046, 1047; katli, 1048

'ÖMER AĞA (Sadrazam Dâvud Paşa'nın kethudâsı), 562

'ÖMER AĞA (Segbânbaşı), 564

'ÖMER AĞA (Şâhîn Girây tarafından mektup getiren), 607

'ÖMER AĞA/BEY/PAŞA, Kara —, Beşli Ağası, 210, 217, 219, 220, 222, 224, 225; Peçuy Sancağı'nın kendisine verilmesi, 226, 227; Batum Beylerbeyi, 498, 620; Gürcistân'a ser'asker tayin edilmesi, 620

'ÖMER AĞA/PAŞA, Kettâncı/Ketenci —, Çâvuşbaşı, 127; Eflak ve Boğdan'a atanan voyvodaları iclas ettirmekle me'mûr, 457; Erdel üzerine serdâr tayin edilmesi, 471

'ÖMER BEY (Dîde-bân), 552

'ÖMER BEY, Nasûh Paşa-zâde — (Kapucubaşı), erbâb-ı tîmârdan bedel akçası toplamak üzere Erzurum Eyâleti'ne gönderilmesi, 1026

'ÖMER EFENDİ, Defterdâr, Mukâbeleci, 693, İstanbul'da Defterdâr olarak kalması, 736; Defterdâr, 742, 853, 1002

'ÖMER EFENDİ, Üskübî Vâ'iz — (Tercemân Şeyhî, meşâyıh-ı Halvetiyye'den, Ayasofya Vâ'izi), 377, 484, 551, 772; biyografisi, 615

'ÖMER EFENDİ/PAŞA (Defterdâr), 590, 591; azli, 631-632

'ÖMER HÂCE/EFENDİ, bkz. Hâce 'Ömer Efendi

'ÖMER KETHUDÂ (Kuyucu Murâd Paşa'nın Sadâret Kethudâsı), 401, 405, 424

'ÖMER PAŞA, Arnavud — (Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın etbâ'ından), Şatt ve Tekrît muhâfazasına gönderilmesi, 635

'ÖMER PAŞA, Deli — (Hâfız Ahmed Paşa'ya tâbi'), Kudüs Sancağı verilerek hazîne ile sefere gönderilmesi, 686, 692; katli, 705

'ömr/ömür, 51, 52, 89, 93, 99, 124, 197, 198, 212, 317, 358, 361, 441, 444, 461, 461n, 475, 494, 505, 523, 524, 526, 540, 542, 628, 689, 698, 732, 771, 853, 870, 875, 959, 1034; âhır-ı —, 440; bakıyye-i —, 317; evâhır-ı —, 235, 395, 494, 615; ifnâ-i —, 559; kasr-ı —, 826; müddet-i/müddetü'l- —, 481, 686, 772, 826, 1034; birkaç günlük —e mağrûr olmak, 590; — -i 'azîz, 287, 908, 989, 1002; nakd-i — -i girân-mâye, 160; — -i sermed, 792

öndül, —ler, 341

'örf ⟨başlık⟩, 741, 986; yeşil —, 1077; —ler, 755; — ü izâfet, 178; terk-i — ü izâfet, 82

'örf ⟨gelenek⟩, 684; müddet-i —iyye, 993; zemâne —ü, 625

Österi ⟨Österreich/Avusturya⟩, bkz. Avusturya

Österreich, bkz. Österi ⟨Österreich/Avusturya⟩

Özbek, 680; — 'askeri, 50; — hânı, 9, 649, 680; — hânları, 183

Özi Suyu/Nehri ⟨Dnieper⟩, 43, 48, 465, 498, 530, 649, 667, 781, 980, 1064, 1064n, 1069

Özi, 528, 530, 626, 627, 650, 667, 787n, 821, 835, 924; Eyâlet-i —, 535; muhâfaza-i —, 784; — akıncı beyleri, 667; — 'askeri, 528; — beylerbeyisi, 519, 528, 530, 544; — Boğazı, 651, 767, 781, 767, 781; — cânibi, 667; — etrâfı, 528; — Eyâleti, 535, 544, 650, 729, 780, 784; — halkı, 626; — Kal'ası, 515, 821; — Kazağı, 1062, 1063; — muhâfazası, 667, 708, 786, 787, 808, 831, 833; — semtleri, 667; — şaykası, 814; — tarafı, 650

'özr, 113, 254; — -i bârid, 285; kabûle kābil —ler, 994; —ü makbûl-i hümâyûn olmamak, 715; —ü makbûl olmamak, 962

P

Pâdişâh ⟨Hind⟩, 658

Pâdişâh ⟨Nemçe⟩, 365

Pâdişâh ⟨Osmânlı⟩, 19, 69, 73, 88, 92, 93, 97, 111, 118, 121, 122, 124, 126, 132, 139, 155, 159n, 162, 190, 205, 211, 213, 249, 250, 251, 253, 255, 256, 257n, 265, 266, 267, 287, 288, 289, 292, 329, 340, 354, 361, 363, 383, 404, 407, 410, 412, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 436, 447, 449, 469, 488, 500, 519, 522, 539, 540, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 563, 563n, 567, 568, 569, 570, 576, 577, 579, 581, 582, 583, 584, 585, 590, 591, 608, 610, 615, 641, 643, 647, 651, 659, 672, 719, 720, 721, 743, 749, 750, 754, 761n, 762, 764, 766, 767, 772, 779, 780, 785, 789, 791, 794, 795, 797, 811, 818, 821, 822, 825, 826, 840, 841, 842, 844, 845, 848, 881, 883, 925, 978, 984, 988, 992, 1002n, 1003, 1045, 1055, 1060; 'avdet-i —, 127, 353; 'avd-ı —, 351; 'azametlü —, 366; cânib-i —, 268; cenâb-ı —, 699; hâce-i —, 292, 317, 318, 322; hâliyyü'z-zihn —; hazret-i —, 293, 338, 360, 363, 746; huzûr-ı —, 292; imdâd-ı —, 278; imtinâ'-i —, 248, 551; kudûm-i —, 791; ma'lûm-ı —, 613, 1071; merhûm —, 67, 115, 352, 564, 724; mesmû'-i —, 876; mukarreb-i —, 390; mukarreb-i hazret-i —, 502; müstakill —, 570; nüvvâb-ı —, 281; rü'yâ-yı —, 548; sa'âdetlü —, 91, 96, 147, 257n, 409, 412, 420, 435, 436, 538, 608,

620, 716, 718, 722, 723, 737, 748, 754, 757, 760, 780, 797, 984; şi'r-i —, 791; te'dîb-kerden-i —, 354; zuhûr-ı satvet-i be's-i —, 312; zürriyyet-i —, 833; —a geçmek, 264; —a hıyânet, 272; — ahvâli, 549; —a kol kanat olmak, 420; satvet-i —âne, 857; —ân-ı Âl-i 'Osmân, 326; —ân-ı selef, 460, 684; — başıyçün, 159; — cülûsu, 615; — dâmenine yüz sürmek, 556; —dan izinsiz, 159; —dan sâdır olan söz, 364; — dâyesi, 567; — dergâhı, 254; — emri, 69; istisfâr-ı — ez-'ulemâ, 550; — hal'i kasdı, 986; — hal'ine ittifâk, 987; — hattı, 63, 291; — hazretleri, 6, 64, 70, 116, 254, 352 354, 363, 366, 367, 368, 422, 423, 433, 449, 465, 469, 488, 496, 500, 537, 591, 631, 636, 641, 695, 716, 721, 735, 741, 747, 748, 750, 753, 754, 755, 756, 757, 761, 762, 763, 764, 765, 770, 780, 793, 794, 795, 798, 799, 809, 811, 820, 821, 825, 981, 985, 1067; — helâki, 983, 983n; — hıdmeti, 589; — hışmı, 959; — hutbesi, 437; — huzûru, 292, 390, 468, 521n, 557, 610, 666, 795, 981; Âl-i 'Osmân —ı/ları, 435-436, 539, 562; iki kıble —ı, 641; İslâm —ı, 367, 522; — -ı âfâk, 251; — -ı 'âlem, 455; — -ı 'âlem-medâr, 252, 855; — -ı 'âlem-penâh, 18, 19, 41, 63, 92, 94, 97, 111, 118, 126, 127, 128, 137, 246, 247, 251, 265, 287, 288, 293, 295, 363, 443, 519, 527, 546, 547, 549, 551, 608, 636, 671, 716, 717, 718, 719, 720, 724, 733, 735, 736, 740, 742, 745, 750, 768, 788, 789, 802, 838, 840, 848, 924, 946, 950, 952, 954, 983, 1003, 1011, 1021, 1045, 1047, 1049, 1050, 1060; — -ı 'âlî-câh, 64, 106, 122, 124, 267, 450, 458, 497, 501, 504, 507, 516, 526, 527, 529, 532, 566, 568, 745, 763, 798, 809, 827; — -ı 'âlî-cihân, 98; — -ı 'âlî-himmet, 545; — -ı 'âlî-mıkdâr, 922n; — -ı 'azîmü'ş-şân, 567; — -ı bî-inbâh, 984n; — -ı cedîd, 63, 291, 507, 988; — -ı Cem-câh, 80, 329, 363, 442, 448, 805; — -ı Cem-iktidâr, 117; — -ı cihân, 247, 287, 456, 529, 547, 549, 560; — -ı cihângîr, 873; — -ı deryâ-dil, 548, 856; — -ı deryâ-nevâl, 124; — -ı devrân, 54; — -ı dîndâr, 457; — -ı dîn-penâh, 122, 329, 995; — -ı Edhem-meşreb, 553; — -ı enâm, 115; — -ı fenâ-meşreb, 507; — -ı gayûr, 6; — -ı gāzî, 699, 787, 804, 820; — -ı gerdûn-gulâm, 175; — -ı gerdûn-vakār, 763; —ı hal'e ittifâk, 985, 987; — -ı İslâm, 94, 106, 107, 111, 116, 117, 119, 227, 293, 311, 327, 352, 409, 413, 442, 462, 526, 527, 545, 548, 712, 746, 754, 756, 760, 762, 765, 787, 805, 811, 870, 919, 995, 1010; — -ı 'izzet-câh, 449; — -ı kâm-gâr, 138, 810, 896, 954; — -ı kâm-yâb, 176; — -ı kerem-bahşâ, 662; — -ı kerîm, 162; — -ı kişver-güşâ, 525; — -ı mağfûr, 62, 65, 287, 500, 720, 826, 989; — -ı mahlû', 988; — -ı mazlûm, 563, 601, 602; — -ı merhûm, 896n; — -ı mezbûr, 287; emir —ımın/ın, 360, 410, 427, 577, 647, 679, 715; —ımın/ın emânı, 806, 902; fermân —ımızın/ın, 294, 488; —ımızın babası, 291; —ımızın rızâsı, 407; imdâd-ı — -ı mu'azzam, 40; — -ı mülk-i sühan, 181; menâkıb-ı — -ı nâmdâr, 826; —ın bir kemter kulu, 655; —ın dâmenin bûs itmek, 361; —ın dostuna dost ve düşmenine düşmen, 327; —ın ekmeği, 601; —ın emri, 361, 839; — -ı nevâl-bahşâ, 183; —ın fermânı, 538, 636; —ın hâli, 507; —ın himmeti ve tekayyüdü, 351; — ın hutbesi, 436; —ın izni, 577; —ın mergūbu, 718; —ın mizâcı, 1003; —ın müsâ'adesi, 469; —ın seccâdesi, 121, 138; —ın sözü, 364; —ın tagayyür-i hâtırı, 469; —ın teveccühü, 547; — -ı 'Osmânî, 115; — -ı 'Ömer-meşreb, 256; — -ı rub'-meskûn, 162, 988; — -ı Rum, 680; — -ı sade-dil, 954; — -ı sâfî-meşreb, 925; — -ı sâhib-zuhûr, 287; — -ı seyyâre-sipâh, 809; — -ı velî, 568; — -ı zafer-penâh, 117; — -ı zıllu'llâh hazretleri, 971n; — -ı zî-şân, 318; âteş-i gazab-ı —î, 478; âvîze-i tâk-ı devlet-sarây-ı —î, 520; âyîne-i zamîr-i —î, 243; bâ'is-i gazab-ı —î, 465; berât-ı —î, 610; cânib-i —î, 64, 261, 330, 345, 735; cenâb-ı —î, 67, 318, 355, 881; cenâh-ı —î, 116; cevâb-ı —î, 248; dâmâd-ı —î, 93, 477, 523, 654; dâmen-bûsî-i —î, 497; dest-bûs-ı —î, 22, 443, 754; dil-hâh-ı —î, 844; elkāb-ı —î, 1035; emân-ı —î, 879; emr-i —î, 69, 280, 329, 338, 354, 384, 591, 1003, 1010; evâmir-i —î, 268, 272n; fermân-ı —î, 253; gayret-i —î, 525; gazab-ı —î, 953; Harem-i —î, 449; Harem-i Hâss-ı —î, 433; hâssa-i mâl-i —î, 459; hâtır-ı —î, 487; hâtır-ı şerîf-i —î, 479; hâtır-nişân-ı —î, 720; hıdmet-i —î, 353, 468; hılâf-ı rızâyı —î, 722, 723; hıla'-ı fâhire-i —î, 146; hışm-ı —î, 959n; huzûr-ı —î, 98, 110, 138, 330, 351, 353, 355, 430, 446, 457, 722, 761, 789, 841, 1009, 1030; iltifât-ı —î, 448, 870,

1035; 'inâyet-i —î, 870; kalb-i —î, 115, 811; kasd-ı hıfz-ı nâmûs-ı —î, 269; kelâm-ı —î, 488; maksûd-ı —î, 337; ma'lûm-ı —î, 739, 841; manzûr-ı —î, 452; mazhar-ı gazab-ı —î, 489; meclis-i —î, 449; memleket-i —î, 456; mukâbele-i —î, 117; murâd-ı —î, 254; müsâ'ade-i — î, 138; nazar-ı —î, 716, 1004; ni'met-i firâvân-ı memâlik-i —î, 883; şeref-i pây-bûs-ı —î, 678; tab'-ı —î, 331, 440, 846; takbîl-i rikâb-i —î, 329; taraf-ı —î, 116, 251, 354, 437, 438, 497, 920, 944, 1060, 1064; telâtum-ı deryâ-yı gayret-i —î, 18; tenbîh-i —î, 255; tuğrâ-yı —î, 426; uğur-ı —î, 319, 353; uğur-ı hümâyûn-ı —î, 285; va'îd-i —î, 331; — ismi, 426; — 'itâbı, 844; — karındaşımız, 641; — katli, 576, 995; — kulu, 598; —lar, 232n, 361, 362, 427, 547, 549, 816n, 826, 844; cümle —lar, 641; selef —ları, 827; —lar kelâmı, 73; —lar ma'lûmu, 773; — tılsımı, 232; —lığa kabûl itmek, 557; —lığa lâyık, 129; —lık, 602; —lık emri, 555; — ma'lûmu, 785; — memleketi, 50; — mukarrebleri, 423, 427; — nâmına mensûb, 880; — nesli, 656; — otakları, 121; — umûru, 558; — vefâtı, 291; — vekîli, 644; — -zâde, 476n

Pădureni, bkz. Erdevik ⟨Pădureni⟩

Pahşa ⟨Paks⟩, — Palankası, 156

Paks, bkz. Pahşa ⟨Paks⟩

Palaikastro, bkz. Palyo-kasro, Balyokastro

palamar, toplara — bağlamak, 907; — demürler, 891; —lar, 150

palanka, 20, 30, 34, 59, 95, 167, 192, 213, 229, 239, 240, 324, 341, 367, 498, 532, 536, 928, 933n, 937n, 1064, 1065, 1068; küçük —, 44; muhkem —, 198; vîrâne —, 148; — halkı, 40; —lar, 25, 31, 108, 156, 480, 489, 499, 670, 928, 929, 932n, 933n, 1064, 1065, 1068, 1069; —ların ahvâli, 671; — muhâsarası, 538

Palankapuszta/Uj Palank, bkz. Yeni Palanka ⟨Palankapuszta/Uj Palank⟩

Palatinate, bkz. Balatinos ⟨Palatinate⟩

Palerma, — gemileri, 696

PÁLFFY MIKLÓS, bkz. Palfi ⟨Pálffy Miklós⟩

PALFİ ⟨PÁLFFY MİKLÓS⟩, Uyvar Cenerali, 79, 89, 90; Komaran Kapudanı, 140, 168; küffâr serdârı, 261

Palota, bkz. Polata ⟨Palota⟩

Palu, — hâkimi, 587

Palyo-kasro, 1075n

PANAZ-OĞLU (Ağakapusu'nda bulunduğu esnada Sultân II. Osmân'a kendi dülbendin giydiren sipâhî), 558

Pancsova/Pančevo, bkz. Pançova ⟨Pancsova/Pančevo⟩

Pançova ⟨Pancsova/Pančevo⟩, 296; — Sahrâsı, 94, 142, 146

Papa ⟨Pápa⟩, 26, 56, 58; fethi —, 56; itâ'at-i Efrenciyân-ı —, 170; — beylerbeyisi, 152; — Hisârı, 56; — Kal'ası, 49, 146, 152; — muhâfazası, 170; — tasarrufunda, 350

Papa, 60, 112, 225, 227, 346, 356, 539, 882; — emriyle, 116; — gemileri, 975; — -i nâ-sipâs re'yi, 346; — karındaşı, 201, 215; — kelâmı, 346; — tarafından, 340; —'ya mürâca'at, 346

Pápa, bkz. Papa ⟨Pápa⟩

papas, 370; —lar, 480, 977; — vasıyyeti, 863

Papazlık ⟨Gyaros⟩, 462

Parîl ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

parkan, 205; — halkı, 202

Párkány/Štúrovo, bkz. Ciğerdelen ⟨Párkány/Štúrovo⟩

Parmak-kapu, 768, 845, 1001, 1014; — kurbında, 93

PARMAKSIZ (Aşağı bölük ağalarından), 680

Paros, bkz. Bara ⟨Paros⟩

Pasin, 762; Sahrâ-yı —, 320

Pasova ⟨Passavas⟩, 464

Passavas, bkz. Pasova ⟨Passavas⟩

Paşa, 8, 27, 32, 33, 36, 41n, 50, 79, 89, 90, 97, 116, 128, 138, 139, 151, 154, 156, 158, 159,

160, 172, 198, 204, 206, 210, 215, 217, 218, 222, 223, 231, 232, 249, 251, 252, 253, 260, 262, 266, 276, 291, 296, 306, 325, 326, 329, 342, 356, 360, 361, 399, 414, 415, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 429, 430, 465, 529, 567, 570, 573, 582, 584, 585, 586, 587, 590, 591, 595, 596, 611, 620, 632, 634, 636, 637, 639, 641, 643, 644, 645, 647, 690, 703, 708, 718, 737, 738, 739, 750, 751, 765, 770, 775, 775n, 803, 842, 901, 902, 919, 922, 930, 935, 939, 943, 956, 961, 966, 967n, 989, 992, 993, 994, 997, 1000, 1002, 1005, 1008, 1012, 1016, 1020, 1023, 1031, 1033, 1042, 1043, 1073, 1079, 1079n; derd-mend —, 992; ihtiyâr gāzî —, 596; mezbûr —, 204, 238, 304; müşârun-ileyh —, 107, 413; Sadr-ı a'zam —, 985; tedbîr-i —, 248; — ağaları, 738, 876, 929; — hazretleri, 19; — kayığı, 428; — kethudâsı, 902, 993, 996; — kulu, 210; —lar, 93, 110, 115, 128, 185, 188, 191, 284, 370, 587, 588, 589, 590, 593, 621, 628, 631, 633, 655, 656, 657, 691, 692, 703, 733, 819, 908, 910, 955, 967, 969, 992n, 1011, 1016, 1017, 1024, 1025, 1026, 1039, 1042, 1046, 1049; kâr-dân —lar, 202; —lar alayı, 1013; serhadd —ları, 460; —lar kapusu, 787; —lı/lar, 550, 570, 585, 1012; —lık pâyesi, 620; — meclisi, 159; — sarâyı, 989, 1001; — tevâbi'i, 1008; inhizâm-ı —yân, 656; — -yı 'adû-şikâr, 425; — -yı bî-idrâk, 956n; — -yı deryâ-dil, 918; — -yı gayûr, 361, 970; — -yı kâm-gâr, 158, 166, 185, 202, 251, 252, 258, 919, 922, 929, 946, 949, 967, 1047; — yı kâm-yâb, 248; — -yı kişver-güşâ, 201, 902, 904, 905, 906, 939, 943, 949; — yı makhûr, 842; — -yı merhûm, 604; — -yı merkūm, 23, 329, 446, 896n; — -yı mezbûr, 40, 79, 107, 138, 154, 184, 198, 232, 245, 248, 249, 260, 265, 323, 350, 352, 369, 385, 390, 464, 477, 491, 543, 544, 553, 586, 588, 618, 654, 750, 753, 766, 776, 786, 811, 817, 821, 822, 830, 841, 853, 855, 907, 908, 955, 981, 1000, 1030, 1079; — yı mûmâ-ileyh, 95, 154, 184, 195, 207, 256, 802, 977; — yı müşârun-ileyh, 17, 202, 318, 362, 892, 900, 1032; — yı sâbıkü'z-zikr, 1050-1051; — -yı sâde-dil, 956n; — -zâde, 476

Paşakapusu, 989, 993, 1029

PAŞA-ZÂDE EFENDİ, bkz. Hüseyin b. Rüstem Paşa (Paşa-zâde Hasîbî Efendi)

PAŞA-ZÂDE HASÎBÎ EFENDİ, bkz. Hüseyin b. Rüstem Paşa (Paşa-zâde Hasîbî Efendi)

Patras, bkz. Balyabadra ⟨Patras⟩

Pâv ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Payâs, 680, 685, 686, 708, 794, 809

Pécs, bkz. Peçuy ⟨Pécs⟩

Peçuy ⟨Pécs⟩, 137, 139, 140, 184, 185, 192, 227, 229, 243, 243n, 260, 396; — kışlağı, 247; — Sancağı, 139, 151, 201, 222, 226, 227

PEÇUYLU BEHRÂM ÇERİBAŞI, 212

PEÇUYLU İBRÂHÎM EFENDİ (Defterdâr, Râvî-i kıssa, Piyâde ve Süvârî mukābelecisi), 42n, 58, 88, 89, 122, 128n, 159, 165, 189n, 204, 226, 238, 238n, 243n, 257n, 260, 261, 313n, 342, 345, 521n; Tokat Defterdârı tayin edilmesi, 617; — dimişdir, 338; — eydür, 106n, 125, 171, 203, 325, 328, 335, 530, 620, 651; — kavlince, 497; — kavliyle, 620; — tahrîr ider, 521; — tahrîri üzre, 59; — *Târîhi*'nde eydür, 165

Peçuylu Târîhi (Peçuylu İbrâhîm Efendi'nin), 104n, 106n, 165, 243n, 257n, 491, 521n

peder, 9, 10, 66, 100, 131, 132, 160, 161, 175, 179, 257, 312, 312n, 314, 332, 433, 451, 457, 475, 476, 482, 483, 485, 493, 494, 501, 504, 505, 541, 542, 562, 604, 726, 748, 771, 808, 820, 826, 836, 844, 987, 1070; terbiyyet-i —, 313

Pediye ⟨Pediada⟩ Kasteli, 950

pehlevân, 341; — -ı meydân, 440; —î, 928n; —lık, 827

peksimât, 219, 409, 617, 647, 696, 885, 889, 892, 945, 971, 1018; hurde —, 892

pelîd, — tahtası, 140, 209

pelîd, 55, 268, 380, 404; — -i 'anîd, 922

penbe, 431; rişte-i —, 431; — çuvalı misâl, 549; 'azîm —li kabâ, 549; fındık fişeği kâğıdı —si, 30

Pene 'Ali (Dicle kenârında), 706

pend, 469; gevher-i —, 440; nush u —, 15, 266, 319, 415, 994, 1010; ihtiyâr —i, 17; —nâme, 229; —nâme -i tâmme, 229n

perâkende, 30, 153, 462, 582, 627, 677, 691, 739, 900, 907, 1026, 1027, 1043; — 'asker, 1012; — mâl, 1049; — vü perîşân, 20, 123, 202, 224, 406, 722, 857, 1013

perçem, 132; —-i tuğ-i Muhammedî, 122

perde, 992n; pes-i —, 818; verâ-i — -i gayb, 602; verâ-i — -i takdîr, 436; —ler; serâ—ler, 344; —lerin ipi, 553; — -nişînlik, 810

pereme, 427, 428; —ci, 428, 429

Pereme, 936

perhîz, 228; —kâr, 250, 819

perîşân, 28, 121, 122, 125, 137, 183, 183n, 215, 222, 223, 245, 247, 252, 275, 280, 299, 300, 305, 320, 347, 385, 398, 402, 406, 414, 415, 425, 467, 481, 489, 509, 604, 630, 682, 750, 778, 805, 821, 866, 876, 929, 966, 977, 997, 998, 1021, 1025, 1038, 1040, 1048, 1073; mühezim ü —, 230; perâkende vü —, 20, 123, 202, 224, 406, 722, 857, 1013; — -hâl, 253; — -ı rûzgâr, 52; kemâl-i —î, 387; —lık, 75, 80, 83, 124, 302, 650, 839, 907, 932, 998

Pernev, 851

Pertek, 768

Pertevpaşa Sarâyı (Vefâ'da), 516

pervâne, 180, 276, 281; — -i per-sûhte-i sa'y ü ictihâd, 460; —ler, 245n, 276, 280, 286; — -misâl, 864; — -veş, 934n

Perverd-gâr, 865

PERVÎZ (Hind Pâdişâhı Selîm Şâh'ın oğlu), 451

PERVÎZ AĞA, Cigala-zâde Sinân Paşa tarafından Tersâne'de Kā'im-makām olarak bırakılması, 322n

PERVÎZ EFENDİ (Anadolu Kazaskeri), 21

PERVÎZ KÂŞİF (Garbiyye kâşifi olup envâ'-i mezâlimi zuhûr itmekle maktûl), 414

Pesprim ⟨Veszprém⟩, 25, 26, 151, 152, 344; feth-i —, 25; kılâ'-ı —, 152; — Sahrâsı, 25; — Seferi, 49

Pest, bkz. Peşte ⟨Pest⟩

Peşte ⟨Pest⟩, 27, 28, 29, 31, 137, 153, 167, 239, 240, 241, 323, 452, 659, 782; Hisâr-ı —, 240; sefer-i —, 324; — altında, 261; — cânibi, 263; — Kal'ası, 323; — kurbında, 263; —li, 153, 624n; — önünde, 40; — Sahrâsı, 135, 169, 238, 659; —vî, 624; — yakası, 39, 150, 167, 344

Petrinja, bkz. Yenihisâr/Yeni Kal'a ⟨Petrinja⟩

PETROS (Kaşa ⟨Kassa/Košice⟩ Papası), 370

Peygamber, 214n, 229n; — 'aleyhi's-selâm, 5; bizim —imiz, 3n; hazret-i —in hırkası, 122; —in vilâdeti gicesi, 211; —ler, 609n, 723

peygâr, 273; âteş-i —, 310

peymân, 214, 296, 980; süst- —, 370

peymâne, 457

pey-rev, 351, 572, 853; —lik, 348, 380, 661, 675

peyveste, 82, 112, 176, 394, 430, 860, 877

PHILIP IV, bkz. Filibos ⟨Philip IV⟩

pırankı, —lar, 56

Pıravadi ⟨Provadia⟩, 507

PİLAZİ JİGMOND ⟨Sigismond Balassy⟩, (Macar beylerinden), 473

Pilisvörösvár, bkz. Kızılhisâr ⟨Pilisvörösvár⟩

pîr, 305, 312n, 362, 389, 516, 732, 799, 960, 992; — -i dervîş-nihâd, 502; — -i dilîr, 408; — -i edîb, 711; — -i Eflâtûn-nihâd, 434; — -i ehl-i zamîr, 197; — -i eslâf-ı 'ulemâ, 178; — -i fânî, 293, 405, 410, 427, 429; — -i kerîmü'n-nefs, 445; — -i mu'ammer-i mübârek-nefs, 675; — -i mugān, 6; — -i nâ-tüvân, 420; — -i nûrânî, 446; — -i rezm-azmâ, 867; — -i rûşen-zamîr, 454, 518, 624, 713, 853, 959; — -i sâhib-kadem-i mübârek-dem, 54; — -i sâl-hûrde, 275; — -i sâlih, 197, 501; — -i savma'a-i nüh-kıbâb, 444; —lik, 1023; — ü itiyâr, 722

PÎR AHMED ÇELEBİ (Halep Kazâsı'ndan müteka'id, Boyalı Mehemmed Paşa'nın babası), 22

PÎR 'ALİ EFENDİ (Nev'î Efendi'nin babası ve Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin dedesi, Süleymâniyye meşâyıhından), 161, 751

PÎR MEHEMMED, bkz. Üsküb Müftîsi Pîr Mehemmed

PÎR MEHEMMED EFENDİ, bkz. 'Azmî Pîr Mehemmed Efendi

pire, yeri/yerleri —lenmek, 644, 656, 1046

Pîrî Paşa Medresesi (İstanbul'da), 11

PÎRÎ PAŞA-ZÂDE FAHRÎ BEY, bkz. Pîrî Paşa-zâde Hüseyin Bey (Hanya fethi müverrihi)

PÎRÎ PAŞA-ZÂDE HÜSEYİN BEY (Hanya fethi müverrihi), 873, 873n, 882, 890, 890n

pirinc ⟨metal⟩, — toplar, 55

pirinc, 511, 547, 889; dâne-i —, 623

PİRİNCCİ-ZÂDE ⟨AHMED AĞA⟩, Yeniçeri Ağası, 923; Biga Sancağı'na muhâfazaya gönderilmesi, 923

Piriştine, 198

Pirizrin ⟨Prizren⟩, 58, 192, 385; — alaybeyi/alaybeyliği, 875, 882, 1016, 1020; — Beyi, 867; — Kasabası, 853

piskopos, 669; —lar, 116

pîşkeş, 146, 367, 430, 431, 499, 519, 543, 569, 810, 847, 951, 1037, 1061; büyük —, 670; mübâlaga —, 519; vâfir —, 677; — -i mahabbet-me'âl, 322; —ler, 449, 473, 498; ağır —ler, 166; 'azîm —ler, 791; — nâmıyla, 575

Pişter, 815n; — Boğazı, 815

piyâde, 30, 38, 46, 47, 48, 75, 77, 84, 108, 112, 113, 114, 118, 120, 121, 122, 123, 136, 139, 152, 187, 188, 189, 190, 203, 212, 223, 241, 242, 249, 260, 262, 263, 272, 275, 283, 298, 305, 379, 382, 400, 402, 403, 411, 450, 459, 463, 500, 518, 520, 535, 537, 608, 633, 634, 635, 639, 642, 646, 647, 648, 686, 689, 707, 759, 761, 826, 849, 850, 864, 868, 870, 898, 900, 901, 902, 904, 905, 909, 914, 921, 927, 938, 942, 948, 961, 970, 1016, 1022, 1032, 1037; ekser-i —, 152; müsellah —, 252; silâhlı —, 252; tüfeng-endâz —, 120, 121, 156, 385, 490; — âdem, 525; — alayı, 203; — 'âsîler, 725; yarar — fedâ'îleri, 868; —gân, 30, 526; tavâ'if-i —gân, 609; — gâzîler, 204; âlât-ı —gî, 855; — gürûhu, 252; — harbî, 86; — kul karındaşları, 28; —ler, 29, 114, 123, 342, 349, 387, 402, 634; harbî —ler, 125; — mukâbelecisi, 192; — tâ'ifesi, 705; — tüfeng-endâz, 32, 283, 520, 659, 777, 939, 967; — ve süvârî mukâbelecisi, 342, 345

PİYÂLE BEY (Safevî elçisi), 629

PİYÂLE KAPUDAN/KETHUDÂ/PAŞA (Uzun Piyâle), Tersâne Kethudâsı, 622n, 668, 696, 743, 767, 788; Donanma'ya ser'asker tayin edilmesi, 788; Donanma ser'askeri, 813, 814, 815, 821, 835; Kapudan tayini, 836; Kapudan, 840; katli, 837n, 840, 846n; sefer-i —, 813, 821; — gemisi, 627

PİYÂLE PAŞA, Çerkes —, Basra'dan munfasıl, 369, 370; mukaddem-i ceyş, 405, 406

PİYÂLE PAŞA-ZÂDE (Klis Beyi), 979

Piyâle Paşa Câmi'i (İstanbul'da), 732

platunos, 669

Plovdiv, bkz. Filibe ⟨Plovdiv⟩

Pojega ⟨Požega⟩, 229; — Kādîsı, 171; — Sancağı, 201

Pojun ⟨Pozsony/Bratislava⟩, 360, 530; — Sahrâsı, 894

Polata ⟨Palota⟩, 27, 146, 152; feth-i —, 25; — fethi, 26; — Hisârı, 25, 26; — Kal'ası, 151, 152, 204, 344

Pomerania, bkz. Pomeranya ⟨Pomerania⟩

Pomeranya ⟨Pomerania⟩, 709; — ülkesi, 709, 849, 957

Portakal ⟨Portekiz⟩, 431

PORTAKAL ⟨Sadrazam Lâlâ Mehemmed Paşa'yı tedavi ederken zehirlediği öne sürülen Portekizli hekîm⟩, 361

Portekiz, bkz. Portakal ⟨Portekiz⟩

post, 281; gergedan —u, 798, 827

postal, 382

poyraz, 889

POYRAZ, bkz. Poyraz 'Osmân

Poyraz Limanı (Bozcaada'da), 1074

POYRAZ 'OSMÂN (Rü'esâ-i sipâhdan), 240, 246, 252; katli, 252-253, 452; Vak'a-i —, 251; — Vak'ası, 258, 451

Požega, bkz. Pojega ⟨Požega⟩

Pozsony, bkz. Pojun ⟨Pozsony/Bratislava⟩, Fresburk ⟨Pressburg/Bratislava⟩

Prag/Praga ⟨Prága/Prague⟩, 77, 346, 499; Eski —, 848; — Hâkimi, 489; — memleketi, 672; — şehri, 345; — tarafı, 346

Prága/Prague, bkz. Prag/Praga ⟨Prága/Prague⟩

Pravadi, 68, 507, 610

Pravişte, 673

Pressburg, bkz. Fresburk ⟨Pressburg/Bratislava⟩, Pojun ⟨Pozsony/Bratislava⟩

Prizren, bkz. Pirizrin ⟨Prizren⟩

Prokuplje, bkz. Ürküb ⟨Prokuplje⟩

Provadia, bkz. Pıravadi ⟨Provadia⟩

Prusac, bkz. Akhisâr ⟨Prusac⟩

Prut, Nehr-i —, 532

Psara, bkz. Apsara ⟨Psara⟩

pul, —lu, 530

pusu, 28, 32, 71, 72, 227, 487, 509, 631, 865, 900, 907, 1032; muhkem —, 114

R

Raba Nehri ⟨Rába/Raab⟩, 44, 55

Rába/Raab, bkz. Raba Nehi ⟨Rába/Raab⟩

RABB, 995, 995n; 'avn-i —ânî, 119, 307, 309; ilhâm-ı —ânî, 925; takdîr-i —ânî, 740; —ü'l-'âlemîn, 130

Ráckeve (Tuna Nehri üzerindeki Csepel Adası'nda), 137n

RADU MIHNEA, bkz. Radul Voyvoda ⟨Radu Mihnea⟩

RADUL VOYVODA ⟨Radu Mihnea⟩, (Boğdan Voyvodası), 491, 498, 539

râfizî (ayrıca bkz. revâfız), 448, 448n, 639, 808; —ler, 692, 807; —yân, 286n, 297, 733

rafz, âyîn-i —, 681; —a müte'allık ahvâl, 808; — u ilhâd, 31, 404, 586, 766; evlâd-ı ashâb-ı — u ilhâd, 277; leşker-i — u ilhâd, 691; ma'den-i — u ilhâd, 274; mecma'-i — u ilhâd, 274; mezheb-i — u ilhâd, 605

RAHÎKÎ DÂMÂDI (Otakçıbaşı), katli, 756

RAHMÂN, bi-'inâyeti'llâhi'r- —, 122; melâ'ike-i —, 215; vâsıl-ı rahmet-i —, 281

RAHMÂNÎ BÖLÜKBAŞI, 585

rahmet, 452, 568, 583, 583n, 622, 653n, 675n, 710, 727n, 827n; 'âleme —, 211; bâ'is-i nüzûl-ı —, 772; civâr-ı —, 434, 792; istifâza-i —, 386; sebeb-i —, 1071; —den behredâr olmak, 211; — -i Hakk, 441; vâsıl-ı — -i Rahmân, 281; na'ş-ı — -nakş, 287; —u'llâh, 622, 897; —u'llâhi 'aleyh, 675, 675n, 727, 827; —u'llâhi te'âlâ, 653, 653n

RAHMETULLÂH EFENDİ, İstanbul Kazâsı'na getirilmesi, 1055, 1060

Rahova, 68, 71

raht, 61, 167, 224, 322, 715, 846, 943n, 1061, 1078; murassa' —, 146, 497, 755, 825; — -ı zerrîn, 43; hafîf —lar, 566

ra'iyyet, 278, 326; evlâd-ı —, 468; mâl-i —, 436; —liği kabûl itmek, 949

rakabe, mâlik-i — -i rıkk, 613

rakîb (ayrıca bkz. rukabâ), 315

Rakka, 44, 58, 96, 545, 761, 824; — beylerbeyisi, 41, 133, 135, 166, 369; — Eyâleti, 129, 590

RAKOÇİ GORGİ ⟨György Rákóczi I⟩, (Erdel Hâkimi/Voyvodası), 782, 831, 843, 849, 850, 851, 852, 893, 894, 895

raks, 124, 773

Ramazân, 9, 10, 13n, 17, 23, 36, 39, 41, 42, 71, 94, 101, 132, 139, 142, 180, 181, 231, 254, 255, 287, 294, 295, 301, 302, 315, 330, 354, 357, 371, 372, 375, 390, 411, 419, 449, 464, 469, 470, 475n, 477, 494, 499, 513n, 514, 520, 523, 528, 529, 530, 549, 568, 574, 587, 613, 619, 620, 638, 665, 671, 680, 690, 691n, 692, 707, 708, 730, 742, 746, 746n, 767, 768, 770, 778, 809, 811, 816, 825, 830n, 831, 833, 848, 853, 890, 914, 915n, 944, 955, 991, 993, 999, 1001, 1020, 1034, 1048, 1054, 1055; evâhır-ı —, 390, 666, 831; evâ'il-i —, 39, 139, 303, 354, 465, 617, 690; gurre-i —, 293, 302, 528, 603, 739, 808, 889; şehr-i —, 746, 810; teşne-lebân-ı —, 302; — -ı şerîf, 71, 293, 487, 719, 914n, 944, 1018, 1031, 1036, 1045, 1047, 1048; —ü'l-mübârek, 294, 944n

RAMAZÂN PAŞA (Tunus Beylerbeyi), 572

RAMAZÂN-ZÂDE, Adanalı —, Semendire Beyi, 34; — kethudâsı, 34

Râmize ⟨er-Râmizetü'ş-şâfiye fî 'ilmeyi'l-'arûz ve'l-kâfiye⟩, ⟨Çoğunlukla 'Abdullâh b. Osmân el- Hazrecî'ye ait olduğu kabul edilen, arûz ve kâfiyeye dair eser⟩, 434n

Râmize şerhi ⟨el-İşârâtü'l-hâ'ize li-şerhi halli'r-Râmize⟩, Vahyî-zâde (Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed)'nin, 434, 434n

RÂŞİD (Herîre Hâkimi), 517

ravza, —tü's-sâlihîn, 144

Ravza-i İmâm Zendostî muhtasârı (Tireli 'Ayşî Mehemmed Efendi'nin), 394

Ravza-i Mutahhara, 433

Ravzatü'l-asıhhâ (Tabîb Bey-zâde Mehemmed Efendi'nin), 523

Ravzatü'l-ebrâr (Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin eseri), 143n, 173n, 818n

râyât, — -ı feth, 119; — -ı hezîmet-eser, 865; — -ı İslâm, 876, 878, 880, 885; — -ı mansûre, 869; — -ı nusret-âyât, 371, 877; — -ı şirk ü siyâh, 879

râyet (ayrıca bkz. râyât), 869

RÂZİYE KADIN (Sultân III. Murâd'ın musâhibesi), 461

RÂZİYE KADIN DÂMÂDI MEHEMMED EFENDİ, bkz. Dâmâd Mehemmed Efendi (Râziye Kadın Dâmâdı)

RÂZİYE KADIN-ZÂDE MUSTAFA PAŞA, bkz. Mustafa Paşa, Râziye-zâde/Râziye Kadın-zâde —

RÂZİYE-ZÂDE, bkz. Mustafa Paşa, Râziye-zâde/Râziye Kadın-zâde —

RÂZİYE-ZÂDE MUSTAFA PAŞA, bkz. Mustafa Paşa, Râziye-zâde/Râziye Kadın-zâde —

re'âyâ, 8, 26, 33, 37, 38, 40, 48, 59, 60, 85, 130, 139, 149, 171, 229, 232, 274, 279, 281, 301, 306, 389, 403, 412, 413, 431, 472, 480, 489, 490, 498, 576, 579, 630, 641, 650, 651, 684, 692, 716, 729, 730, 747, 750, 780, 793, 808, 859, 869, 880, 882, 885, 892, 894, 899, 901, 904, 910, 923, 927, 933, 934, 938, 941, 976, 977, 992, 999, 1026, 1050, 1074; bî-hadd ü bî-pâyân —, 508; cenge kâdir —, 171; dâd-hâhân-ı —, 368; düşmen-i cân-ı —, 172; emvâl-i —, 268; erâzil-i —, 379; evbâş-ı —, 379; ganem-i —, 884; harbî —, 149; serkeş —, 898; şehirli —, 597; — ahvâli, 991; — başına kıyâmet kopmak, 413; — beyninde, 171; — cem' itmek, 899; — devşirmek, 904; — emvâli, 268, 798; —nın sû'-i hâli, 981; —nın şekvâsı, 662; — pây-mâl olmak, 955; etrâf —sı, 949; karyeler —sı, 938, 947; kurâ —sı, 320; Memâlik-i mahrûse —sı, 472; memleket —sı, 186; serhadd —sı, 171; vilâyet —sı, 480; —sı şenliğe yüz tutmak, 489; — sürmek/sürülmek, 32, 450, 899, 944, 1024; — talebi, 949; — terekesi, 171; — üşürmek, 33, 310; — vü berâyâ, 722; —ya istimâlet virmek, 911, 949; —ya salgın salmak, 329; —ya te'addî, 293, 669, 779, 880; —ya zulm, 293, 679, 722; —yı gâret eylemek, 932; —yı göçürmek, 508; —yı himâye, 413, 681, 725; —yı ıdlâl itmek, 1006; hânmân-ı —yı iğrâk eylemek, 380; — -yı Memâlik-i mahrûse, 879; —yı rencîde itmek, 908; —yı sıyânet, 626

recâ, 20, 55, 60, 66, 69, 70, 74, 89, 119, 162, 166, 182, 197, 212, 215, 219, 238, 243, 246, 247, 253, 256, 268, 269, 270, 294, 295, 302, 309, 319, 327, 343, 344, 346, 361, 367, 369, 389, 392, 404, 416, 418, 421, 427, 431, 438, 441, 458, 472, 473, 479, 490, 495, 499, 511, 550, 551, 570, 575, 576, 583, 610, 611, 620, 636, 641, 651, 652, 657, 659, 669, 677, 678, 679, 715, 716, 747, 752, 758, 759, 776, 804, 805, 812, 815, 822, 826, 836, 841, 843, 851, 852, 852n, 853, 876, 902, 903, 908, 918, 962, 977, 980, 985, 986, 997, 1001, 1011, 1022, 1024, 1030, 1033, 1038, 1040, 1045, 1049, 1063, 1066; dest-i —, 804; kabûl-i —, 310; — -i gayret-i dîn, 302; —lar, 414; — -yı imdâd, 305

RECEB AĞA, İran ile sulh haberini İstanbul'a getirmesi, 820, 823; Mûsul'da sulhün Pâdişâh tarafından kabul olunduğuna dair hatt-ı şerîfi getirmesi, 824

RECEB AĞA (Kara/Kemânkeş Mustafa Paşa'nın etbâ'ından), 835, 1009, 1010, 1011

RECEB EFENDİ, İstanbul Kadısı, 828; İstanbul Kadılığı'ndan ma'zûl, 746

RECEB PAŞA, ⟨Topal —⟩, Dîvân vezîri, 545; Burusa'da muhâfaza ile görevlendirilmesi, 547; Serdâr, 568; Kapudan tayin edilmesi, 579; Kapudan, 603, 606, 607, 608, 622n, 626, 627, 651; Kā'im-makām, 648, 654, 665n, 680; Vezîr-i sânî, 679; Sadrazam tayin edilmesi, 715-716; Sadrazam (1632), 716, 717, 718, 743, 827, 830; katli, 719, 720; biyografisi, 728; Vezîr-i 'alkamî-zamîr —, 743; — sarâyı, 654; — -yı gaddâr, 775

redd, 58, 366, 383, 429, 454, 472, 551, 652, 656, 732, 785, 837, 843, 870, 955, 997, 1027, 1038, 1041, 1058; terk-i —, 548; — -i cevâb, 338, 354, 368; — -i 'ısâbet, 671; — sûreti, 292

refa (kaplumbağa), 38

refâhiyyet, 169

refâkat, yümn-i —, 788; —le me'mûr, 791

reft, 432

Regā'ib, Kadir ve — namâzları, 732; — ve Berât ve Kadir namâzları, 773

rehber, 162; mâhir —, 49; —lik, 49; —lik 'ilmi, 49

re'îs (ayrıca bkz. rü'esâ), 128, 275, 280, 297, 300, 308, 379, 379n, 442, 467, 488, 699, 725, 811, 846, 847, 859, 886; — -i benâm, 881; — -i dîn, 346; — -i ehl, 259; — -i ehl-i ḍalâl, 91; — -i ehl-i 'ısyân, 416; — -i eşkıyâ, 353, 402, 415, 467; — -i evbâş, 303; — -i fi'e-i bâgıye, 267; — -i gulât, 298; — -i melâhide, 275, 299, 302, 305; — -i müfsidîn, 174; — -i/ü'l müneccimîn, 712, 1034, 1035; — -i râcilân, 215; — -i revâfız, 301; — -i sâbık, 797; —ler, 352, 521, 529, 886

RE'ÎS MUSLI EFENDİ, 691, 695

RE'ÎS PAŞA-ZÂDE, 1016

re'îsü'l-küttâb, 23, 97, 185, 258, 335, 488, 699; — hıdmeti, 97; — -ı 'utârid-ihtirâm, 258; — kā'im-makāmı, 155

Remevke (Sadran içinde palanka), 1064

reml, fenn-i — ü sîmyâ, 99

Remle, 778

REMZÎ ⟨EFENDİ⟩, (Zümre-i kudâtdan, Remzî-zâde Mehemmed b. 'Abdülhâdî'nin babası), 144

REMZÎ-ZÂDE MEHEMMED B. 'ABDÜLHÂDÎ (Zümre-i kudâtdan Mevlânâ Remzî Efendi'nin oğlu; Sahn, Süleymâniyye ve Edirne Selîmiyyesi Müderrisi; Halep ve Burusa Kadısı; Şâ'ir), 161; biyografisi, 144

re's, 210, 527; maskat-ı —, 274, 383; selâmet-i —, 273; be-selâmeti'r- —, 301; semt-i —, 281; — -i kazıyye, 413; — -i maktû', 520, 750; — -i mâl, 463

resâ'il, 164n, 176, 235, 453, 540, 682; nice —, 165; tahrîr-i —, 334; — -i celîle, 683; — -i efâzıl, 144; — -i kesîre, 197, 358, 493; — -i makbûle, 314

resm ⟨usul, âdet, tören, sûret⟩, 24, 300, 335, 438, 460, 598, 870, 990, 1079; —î, 93; — -i ifâde, 258, 332, 358; — -i kadîm, 117, 699; — -i ma'rûf-ı Şâhî, 285; — -i mu'tâd, 357; — -i übüvvet, 214; — ü tasvîr, 707

resm ⟨vergi⟩, (ayrıca bkz. rüsûm), 431, 432; — -i gümrük, 480

Resmo ⟨Rethymno⟩, 906, 911, 913, 919, 920, 927, 928, 929, 931, 933, 937, 937n, 938, 940, 941, 943, 945, 946, 949, 950, 962, 965, 966, 1015; evsâf-ı —, 911; feth-i —, 914; medîne-i —; muhâsara-i Hisâr-ı —, 909; — bağları, 911; — hârici, 929, 930, 1000; — Kal'ası, 909, 910, 911, 921, 927, 937, 1016; — Limanı, 930; — muhâfazası, 929, 1022; — tarafı, 943; — yolu, 909; — zindânı, 937

Resne ⟨Risan⟩, (Nova ⟨Herceg Novi⟩ kurbında), — Kal'ası mukâbelesinde, 356

resûl, —ler, 269

RESÛL, 229, 995n; Âl-i —, 15, 16; — -i ekrem, 224, 287, 377; —u'llâh, 3; —u'llâh hakkıyçün, 108; —ü's-sakaleyn, 517

Reşehât⟨-ı 'aynü'l-hayât, Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifî'nin oğlu Fahreddîn 'Ali Safî'nin eseri⟩, 52, 52n

REŞÎDÜDDÎN VATVÂT (Hârizmşahlar Devleti'nin önde gelen şâ'irlerinden), 514n

Rethymno, bkz. Resmo ⟨Rethymno⟩

revâ, 15, 57, 202, 363, 397, 713, 752, 887, 1050; kâm- —, 1002

revâc, 158, 324, 752, 790, 862, 983n; gevherîn- —, 164; nâ- —, 278; — -ı kâr-ı kabâde, 983

revâfız, 274, 280, 284, 298, 304, 308, 309, 319, 494, 597, 661, 740; 'asâkir/'asker-i —, 271, 299, 300; büyût-ı —, 275; cüz'î —, 320; evlâd-ı —, 279, 308; gulât-ı —, 299, 305; istîlâ-i —, 274, 705, 730; kilâb-ı —, 273; re'îs-i —, 301; sâlâr-ı —, 279; Şâh-ı —, 320, 321, 635; zümre-i —, 321; — gürûhu, 733; — -ı bed-kirdâr, 281; — -ı beled, 279; — -ı diyâr, 284, 297, 303; — -ı mâr-şi'âr, 271; — istîlâsı, 614

Revân, 269, 277, 281, 317, 320, 486, 487, 523, 653, 677, 681, 756, 758, 759, 760, 761, 762n, 764, 765, 767, 769, 770, 779, 799, 806n, 824, 830, 833, 844; ahâlî-i —, 277; a'yân-ı —, 298; bakıyye-i ahvâl-i muhârebe-i —, 286n, 297; bakıyye-i ahvâl-i —, 317; belde-i —, 278; cânib-i —, 478, 486, 756; feth-i —, 278, havâlî-i —, 280; hisâr-ı —, 277, 317, 767; Kal'a-i —, 273, 276, 278, 285, 759; kurb-ı —, 763; muhârebe-i —, 286n, 297; muhâsara-i —, 757; pîşgâh-ı —, 282; sahrâ vü deşt-i —, 281; sefer-i —, 746, 787; semt-i —, 297; serhadd-i —, 479; sûy-i —, 277; vâlî-i —, 275; vilâyet-i —, 269; — beylerbeyisi, 286; — binâsı, 775; — cânibi, 403, 749, 770; — dönüşü, 776, 844; — fethi, 759; — hâkimi, 761, 766, 799; — imdâdı, 778; — inhizâmı, 55, 59; — Kal'ası, 297, 757, 769; — kurbı, 757; — muhâfazası, 759, 769; — Sahrâsı, 486; — seferi, 573, 593, 720, 760n, 771, 772, 819, 830, 843; — semti, 757; — tarafı, 765; — teslîmi, 766

revân/revâne, 20, 27, 40, 41, 61, 70, 74, 97, 111, 116, 118, 130, 150, 156, 157, 163, 171, 185, 193, 194, 201, 219, 226, 227, 231, 237, 242, 247, 251, 252, 266, 269, 277, 287, 294, 302, 314, 320, 321, 322, 348, 363, 369, 440, 452, 460, 462, 486, 497, 587, 590, 594, 595, 633, 645, 647, 649, 651, 654, 664, 691, 705, 729, 756, 765, 767, 769, 775, 777, 779, 788, 792, 823, 891, 892, 895, 905, 917, 924n, 934n, 940, 942, 944n, 961, 963, 973n, 981, 981n, 1006, 1026, 1032, 1061, 1062, 1074, 1075; âb-ı —, 302; mürg-i —, 452; seyl-i —, 688, 1011; taht-ı —, 361, 762, 952

Revaye, 812

revgan, 60, 895

reviş, 844; dilâverâne —ler, 308; merdâne —ler, 401

re'y, 76, 97, 113, 115, 120, 136, 147, 148, 167, 199, 242, 261, , 267, 277, 294, 325, 339, 346, 364, 391, 392, , 413, 473, 488, 509, 519, 531, 552, 555, 556, 576, 578, 583, 670, 749, 859, 872, 873, 962, 978, 988, 993, , 996, 1008, 1010, 1011, 1016, 1030, 1035, 1036, 1066, 1076; ashâb-ı —, 120; hod- —, 165, 321, 335, 452, 703, 1023; süst- —, 337; tahvîl-i —, 339; vifâk-ı cumhûr olan —, 295; câhiller —i, 547; cumhûrun —i, 654; cümlenin —i, 640; i'mâl-i — -i 'âlem-ârâ, 176; netâyic-i — -i 'âlem-ârâ, 176; —i cârî, 616; rişte-i — -i cihân-güşâ, 176; — -i cumhûr, 550; — -i dil-pezîr, 301; — -i makbûl, 932n; — -i ma'kûl,

294; —-i rezm, 394, 770, 798; —-i sâ'ib, 294, 318, 383, 769, 871; —-i savâb, 420; —-i sûst, 337; —-i şerîf-i Pâdişâh-ı 'âlem-medâr, 855; —ler, 46, 77, 337, 400, 667; hod—lik, 230

rezâlet, — -i tab', 274

rezm, 40, 638, 871, 875, 878, 884, 885, 888; âgâz-ı —, 864; ahvâl-i —, 887; âlât-ı —, 885; 'arsa-i —, 616; 'azm-i —, 860; bezm-i —, 588; bî- —, 858, 860, 884; cây-i —, 862; dilîrâne —, 386; esnâ-i —, 847, 866; mahall-i —, 877; meydân-ı —, 283; taraf-ı —, 870, 885; —gâh, 272; — -i 'azîm, 871; — -i bî-şümâr, 865; — -i küffâr, 537; —ler, 872, 884

RIDVÂN AĞA, fetihnâme ile İstanbul'a gönderilmesi, 27, 58

RIDVÂN AĞA (Silahdâr Ağası), 45, 73

RIDVÂN AĞA, Şâhîn Girây'a mektup götürmesi, 607

RIDVÂN BEY (Beyşehri Beyi), şehîd düşmesi, 760

RIDVÂN BEY (Emîr-i Hâcc), 725, 731, 794

RIDVÂN EFENDİ (Rüstem Paşa ve Sahn Müderrisi; Bağdâd, Üsküdar, Galata, Burusa, Edirne, Selânik ve İstanbul Kadısı; Anadolu Kazaskeri), Bağdâd Kadısı, 540; İstanbul Kazâsı'ndan azli, 354; Anadolu Kazaskeri, 501; biyografisi, 483

RIDVÂN KETHUDÂ, 804

rıhlet, 13, 54, 101, 103, 277, 318, 386, 388, 452, 453, 500, 503, 539, 963; târîh-i —, 332, 446

rıkk, mâlik-i rakabe-i —, 613

rızâ, 85, 128n, 239, 241, 321, 325, 346, 365, 407, 413, 436, 447, 461, 473, 481, 492, 493, 503n, 538, 548, 561, 569, 584, 605, 612, 631, 649, 685, 697, 709, 724, 725, 728, 739, 830, 837, 849, 879, 895, 979, 1001, 1011, 1018, 1030, 1066, 1068; 'adem-i —, 11; çehre-i —, 437; hılâf-ı —, 129, 666, 723; hüsn-i —, 709; kazâya —, 15, 113, 235, 778; sûret-i —, 414; kendi —larıyla, 433; —sız, 472; — şekli görünmek, 1029; —ya mukârin, 743; — yı hümâyûn, 69, 229n, 249, 250, 436, 490, 718, 721, 743, 821, 893, 1055, 1069; — -yı Pâdişâhî, 722, 723; — -yı şerîf, 250, 1070; — -yı tarafeyn, 489

rızâ (Rızâyî 'Ali Çelebi'nin tevellüdüne düşürülen tarih), bkz. Rızâyî 'Ali Çelebi

RIZÂ AĞA (Şâh-ı 'Acem elçisi), 568, 569

RIZÂYÎ 'ALİ ÇELEBİ (Konya Kadısı Bebr Efendi mahdûmu; Selânik, Galata ve Mısır Kadısı), biyografisi, 697-698

ri'âyet, 211, 220, 238, 253, 274, 287, 328, 348, 378, 409, 419, 421, 422, 428, 430, 431, 432, 472, 481, 507, 528, 563, 568, 591, 605, 628, 643, 645, 655, 665, 666, 677, 719, 829, 858, 868, 882, 910, 920, 1022, 1037, 1053; hakk-ı —, 662; —e lâyık, 439; — -i hakk-ı refîk, 614; — -i sünnet-i seniyye-i Seyyidü'l-enâm, 293; —ler, 33, 43n, 146, 157, 227, 629, 689, 690, 856, 883, 980; kânûn-ı kadîme —siz, 1053; — şartıyla, 327

ribât, 373n

ricâl, 28, 31, 39, 62, 312, 503, 515, 788, 1059; kaht-ı —, 845; kesret-i mâl ü —, 1078; mürebbî-i —, 24; sevk-i a'lâm-ı —, 155; ziyy-i —, 811; zu'afâ-i —, 240; — -i devlet, 1002; — -i harb, 746; mahatt-ı — -i havâss u a'vâm, 819; —u'llâh, 124

rikâb, 124, 260, 761; hem- —, 176, 243, 319, 377, 733, 862; — ağaları, 43, 119, 458; —dâr-ı Şehriyârî, 1072n; —dârlık, 1072n; — -ı hümâyûn, 6, 68, 70, 129, 268, 368, 375, 421, 454, 503, 520, 583, 607, 628, 647, 649, 680, 745, 750, 755, 766, 771, 778, 784, 787, 809, 810, 820, 876, 889, 898, 903; takbîl-i — -ı hümâyûn, 107; — -ı hümâyûn ağaları, 547, 740; — -ı hümâyûna rûy-mâl eylemek/yüz sürmek, 108, 759, 790, 851; — -ı hümâyûn hıdmeti, 391, 523, 817; takbîl-i — -ı Pâdişâhî, 329

rikkat, ızhâr-ı —, 542

Rimaszombat, bkz. Rime Sonbut ⟨Rimaszombat⟩

Rime Sonbut ⟨Rimaszombat⟩, (Filek'in iki mil kurbında vâkı' kal'a), 893

risâle (ayrıca bkz. resâ'il), 12n, 99, 101, 131, 196, 243, 333, 374, 439, 540, 683, 732, 744, 790, 1060, 1071; duhân hürmetine —, 711-712; mufassal —, 613; nâfi' —, 540; sâhib-i —, 819; Türkî —, 438; veled-i 'âkk evsâfına müte'allık bir —, 131; — -i celîle, 258; —ler, 164, 197, 259, 434, 1058; kazâ vü kadere —ler, 434; siyâsete müte'allık —ler, 10; ta'n u tanzı müştemil —ler, 236; tefsîre müte'allık —ler, 503; akā'id —si, 396n; — tahrîri, 196

Risâle-i 'aliyye (*er-Risâletü'l-'aliyye fi'l-ehâdîsi'n-nebeviyye*, Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifî'nin), 541

Risâle-i 'aliyye tercemesi (Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi'nin), 541

⟨*Risâle-i*⟩ *kalemiyye* (Kara Mahmûd Efendi'nin), 145

Risâle-i kalemiyye (Tursun-zâde 'Abdullâh Efendi'nin), 438-439

Risâle-i kudsiyye (Mollâ Fenârî'nin eseri), 164

Risâle-i kudsiyye şerhi (Nev'î'nin), 164

Risâle-i selciyye (Tûsî Küçük Mustafa Efendi'nin eseri), 100

risâlet, edâ-i —, 306

Risâletü'l-Kuşeyriye (Kuşeyrî'nin tasavvufa dair eseri), 177

Risâletü'l-Kuşeyriye tercemesi (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin), 177

Risan, bkz. Resne ⟨Risan⟩

Rişpalanka (Kandiye civârında ada), 949

rişvet, 489, 558, 584, 716, 955, 988, 992, 993, 1031; bâb-ı —, 993; şe'âmet-i —, 980; şuyû'-ı —, 983; vâfir —, 986; yed-i —, 1031; — kapusu, 600, 993; — tarîkı, 1043

rivâyât, 'aşr-hân-ı — -ı aşere, 98; — ı sahîha, 122

rivâyet (ayrıca bkz. rivâyât), 3, 5, 36, 43, 47, 52n, 87, 90, 98, 168, 170, 174n, 177, 181, 194, 218, 248, 276, 294, 302, 364, 386, 465, 525, 547, 548n, 552, 556, 560, 571, 589, 616, 656, 770, 806, 811, 839, 894, 923, 935, 993, 997, 997n, 1055; muhtelî —i, 337; — -i diger, 29, 328

riyâset, 352, 983; hubb-ı —, 819

riyâzet, 54, 439, 493, 682; — -i şâkka, 682; — -i'tiyâd, 675; — tarîkı, 433

riyâziyye, 'ulûm-ı —, 103, 235

Riyâzü'l-cinân (Cinânî-i Burusavî'nin mesnevîsi), 98

Rizo Kasteli, 950

Rodos, 442, 448, 580, 605, 610, 736n, 831, 847, 856, 961, 1032, 1040, 1062, 1076; cezîre-i —, 250, 252; ehl-i —, 847; — Adası, 1009; — beyi, 1031; büyük — beyi, 37, 857; — cânibi, 438; — Fetvâsı, 10, 395; — kadırgaları, 891-892; — kapudanı, 437, 442, 462, 464n; — Limanı, 442, 847

Rodoscuk, 456, 459; — Kazâsı, 673

Roma, 201; sulhnâme-i çasar-ı —, 479; — Çasarı, 366, 367, 479, 522; — İmparatoru, 480, 489, 843, 848

Roştubal, 48

ru'b, 85, 110, 192, 252, 275, 276, 282, 309, 324, 387, 415, 416

rubâ'î, 193; müdevven —yât, 710

RUDOLF II, bkz. Adolfus, İkinci — ⟨Rudolf II⟩

RUDOLFUS İMPARATOR ⟨Rudolf II⟩, bkz. Adolfus, İkinci — ⟨Rudolf II⟩

rûh, 144, 163, 602, 682, 804, 853; bî- —, 871; mürg-i —, 198; tâ'ir-i kudsî-i —, 542; teslîm-i —, 390, 562, 585, 817, 826; zimâm-ı —, 175; —âniyyet, 584; — -bahş, 143; — -ı ma'sûm, 234; — -ı mücessem, 259; — -ı pür-fütûh, 12, 287; — -i pâk, 710; —lar, 616

Ruhâ (ayrıca bkz. Urfa), 380, 574, 796, 796n, 817; dâmgâh-ı —, 172; — 'askeri, 587; — beylerbeyisi, 657; — etrâfı, 172; — Eyâleti, 590, 706; — Kal'ası, 172; — kurbı, 797

ruhbân, —iyyet, 346; —lar, 431, 938

ruhsat, 49, 73, 388, 431, 441, 449, 456, 460, 462,

649, 915, 1000, 1046; —-i duhûl, 22; —-i emân, 466

RÛHULLÂH-I ENSÂRÎ (Ahmed el-Ensârî'nin babası), 195

ruk'a, 6; ref'-i —, 129, 178, 368, 375, 459; —lar cevâbı, 377

rukabâ, —-i devlet, 699

Rum, 879; —iyyü'l-asl, 446; — keferesi, 464

Rum (Şâm civârında), 467, 468

RUM MEHEMMED (Sipâh zorbalarından), 620, 638, 680, 687, 689, 690, 719; Mar'aş Eyâleti'nin verilmesi, 730; katli, 730

RUM MEHEMMED BEY, Hasan Paşa Kethudâsı —, Niğde Beyi tayin edilmesi, 882

Rumca, 933n

Rumîler, 725

Rumili/Rum, 9, 13, 17, 72, 137, 160, 165, 177, 179, 196, 243, 256, 261, 320, 332, 337, 385, 439, 454, 476, 487, 502, 504, 505, 541, 576, 708, 745, 746, 756, 758, 787, 798, 815, 837, 839, 865, 871, 977, 983, 1027, 1078; 'allâme-i —, 332; 'asker-i —, 390, 681, 868; 'azm-i —, 889; bahâdırân-ı —, 942; cânib-i —, 320, 487; cünd-i —, 271, 272n, 308; darü'l-mülk-i —, 82, 130, 195, 233, 235, 376; diyâr-ı —, 234, 314, 376, 475, 476, 809, 823; e'izze-i —, 504; el-Kādî be-'asâkir-i —, 995, 996; gāziyân-ı —, 885; kādî'asker-i —, 986; kudât-ı 'asâkir-i —, 289, 501; mahâdîm-i —, 673, 844; mehterân-ı —, 298; memâlik-i —, 270n; meşâyıh-ı —, 376, 593; mutatabbibân-ı —, 523; münşiyân-ı —, 682; pâdişâh-ı —, 680; Sadâret-i —, 51; Sadr-ı —, 195, 244, 461, 764, 829, 829n; sadrü'l-'ulemâ-i —, 21; sipâh-ı —, 890; sudûr-ı —, 66; şeyh-i şüyûh-ı kurrâ-i —, 771; şu'arâ-i —, 710, 773; 'ulemâ-i —, 131, 332, 445, 482, 661, 662; zurefâ-i —, 494; — 'askeri, 17, 20, 26, 41, 43, 47, 57, 58, 59, 72, 83, 84, 85, 109, 113, 114, 118, 121, 123, 136, 174, 204, 237, 262, 317, 344, 390, 400, 407, 410, 464, 478, 634, 677, 701, 704, 707, 745, 758, 765, 857, 859, 866, 872, 877, 882, 909, 912, 916, 930, 931, 935, 962, 966, 967, 969, 974, 1018, 1021, 1025, 1026; — Bağçesi, 329; — bahâdırları, 75; — Beylerbeyiliği, 330, 344n, 382, 390, 409; — beylerbeyisi, 25, 35, 56, 57, 58, 69, 71, 72, 74, 104, 106, 108, 110, 113, 118, 119, 121, 127, 133, 136, 142, 146, 151, 166, 170, 186, 187, 189, 191, 192, 198, 200, 204, 204n, 233, 239, 261, 262, 264, 324, 325, 330, 331, 344, 345, 355, 377, 386, 388, 402, 406, 407, 409, 465, 486, 509, 514, 528, 573, 593, 605, 629, 637, 640, 646, 655, 666, 685, 687, 690, 729, 730, 745, 746, 787n, 793, 800, 808, 817, 824, 841, 859, 861, 901, 910, 915, 937, 941, 943, 946, 969, 1000, 1005, 1009, 1016; — beyleri, 874, 1005, 1019; — defter kethudâsı, 882, 935, 946, 947, 999; — delileri, 799; — dilâverleri, 748, 941; — diyârları, 981; — emîrü'l-ümerâsı, 204n; — Eyâleti, 17, 27, 46, 114, 125, 129, 243, 388, 407, 459, 490, 498, 509, 557, 593, 729, 736, 757, 761, 764, 788, 794, 829, 829n, 841, 855, 946, 1000, 1027; — gāzîleri, 822, 917, 941-942; — harâcı, 224; — harclıkcıları, 964; — Hisârı, 506, 831, 1006; — kādî'askeri, 143, 175, 295, 357, 513, 545, 577, 592, 660, 743, 751, 760, 783, 816, 832, 833, 843, 958, 978, 986, 988, 1031, 1038, 1054, 1077; — kādî'askerleri, 828; — kādî'askerliği, 7n, 289, 289n, 290, 331, 584n, 828n, 829n, 830n, 896, 923, 923n; hıtta-i — kalem-revi, 673; — kenârı/kenârları, 909, 971, 1006, 1054, 1073, 1075; — kethudâsı, 935n, 936n, 1016; — kolu, 386, 486, 534, 536, 537, 638, 758, 908, 969, 970, 971, 972, 974, 976; — kudâtı, 512; — metersleri, 864, 971; — muhâfazası, 981; — mühimmâtı, 362; —'ne sefer, 504; — pâyesi, 958, 958n; — Sadâreti, 143, 181, 357, 461, 482, 514, 541, 564, 613, 622, 623, 711, 732, 816, 820, 829, 923, 1048; — sadrı, 6, 7, 15, 69, 143, 180, 331, 335, 444, 451, 563, 614, 710, 732, 743, 764, 830, 832, 896, 983, 1003, 1021, 1055; — sancak beyleri, 684; — Seferi, 319; — semti, 742; — serdengeçdisi, 915; — serhadleri, 256; — sevâhili, 412; — sipâhîleri, 293, 864; — sipeh-sâlârı, 857; — tarafı, 1028; — tüfeng-endâzları, 867; — ümerâsı, 137, 760, 855, 856; — Vâlîsi, 115, 760, 1019; — yakası, 627, 667, 921, 943

Rumiyye Medresesi (Şâm'da), 712

RUMİYYE ŞEYHİ, bkz. Urmevî Muhammûd Efendi (Rumiyye Şeyhi)

Rum-kapusu, 599

Rus, 607; vilâyet-i —, 843; — beyleri, 491; — eşkıyâsı, 491; — -ı menhûs, 460; — şaykası/şaykaları, 622n, 667

Ruscuk, 60, 61, 62, 68, 70, 72, 74, 85, 142, 154, 288, 745, 839; — cânibi, 84; — halkı, 62, 68; — İskelesi, 742; — Kazâsı, 751; — Sahrâsı, 60

RUSCUKLU BEYÂNÎ EFENDİ, bkz. Beyânî

ru'ûs ⟨başlar⟩, — -ı burûc, 308; — -ı cibâl, 466

ru'ûs ⟨resmî yazı⟩, 648, 724; sûret-i —, 292

rûzgâr, 268, 710; ferîde-i sadef-i —, 505, 710; müte'ayyinân-ı —, 195; nakş-i kitâbe-i —, 22, 126, 181; nakş-i sahîfe-i —, 684; sahâ'if-i —, 93; sahîfe-i —, 272, 299, 447, 785; mücerrib-i — -dîde, 275; — hâli, 427; — muktezâsına göre, 818; — müsâ'id olmamak, 447

rûznâme, 1031; —ci, 702, 789, 796, 797, 817, 818n, 832, 959, 985, 1012, 1070

rü'esâ, — -i 'asker, 300, 309; — -i bahr, 889; — -i bugât, 411; — -i burûc, 308; — -i eşrâr, 274; — -i küffâr, 863, 918; — -i sipâh, 452

rükn (ayrıca bkz. erkân), 306, 345, 442, 958; — -i râsih-i ders ü fetvâ, 51; — -i râsih-i 'ilm ü edeb, 744; — -i rekîn, 696; —ü'd-devle, 830, 1034; —ü mesâbesinde, 993; —ü's-saltana, 818

rükû', 696; taraf-ı —a meyl, 696

RÜSTEM ⟨Efsanevî İran kahramanı⟩, 407, 695, 695n; —âne, 114, 544, 748; dest-bürd-i —âne-i 'asker, 865; Gāziyân-ı — -tüvân, 870

RÜSTEM BEY (Ferhâd Paşa Delibaşısı), Yenihisâr ⟨Petrinja⟩ Sancağı'nın verilmesi, 8

RÜSTEM HÂN (Tebriz Hânı), 762-763, 767, 775, 776, 776n, 777, 802, 812, 813, 822; —'nın küçük karındaşı, 768

RÜSTEM PAŞA (Sadrazam, birinci defa: 1544-1553; ikinci defa: 1555-1561), 18, 18n, 105, 267, 483; — dâmâdı, 483; — hânedânı, 924

Rüstem Paşa Medresesi (İstanbul'da), 483

rüsûm, 194, 392, 432, 612; — -ı berevât, 255

rüsvây, 288, 887

rüşd, 556, 989, 1054; 'adem-i —, 507

rü'yâ, 65, 453, 548, 785, 1060; 'âlem-i —, 568; — -yı hâ'il, 548; — -yı Pâdişâh, 548

rüzgâr, 309, 374, 499, 510, 627, 884, 886, 888, 889, 903, 1040, 1062; 'azîm —, 633, 636, 858, 996; 'azîm bârid —, 222; hengâm-ı hübûb-ı —, 307; kavî —, 961; muhâlif —, 628, 891; muvâfık —, 847, 882, 887, 889, 892, 1039; müsâ'ade-i —, 280; şedîd —, 499, 734, 884; şiddet-i —, 149, 443; — altı, 891; muhâlif şimâl —ı, 221; — -ı muvâfık, 859; —ın şiddetinden, 1074; — -ı şedîd, 886, 887; — imdâdı ile, 636; — kavî olmak, 859; — kuvveti ile, 628; şedîd —lar, 113; şedîd —lı gün, 510; —lı hevâ, 1073; — müsâ'id olmamak, 903; — müştedd/şedîd olmak, 438, 1073, 1075; — peydâ olmak, 876; — sâkin olmak, 636, 887

S

sa'âdet, kevkeb-i —, 272n; mesned-i 'izz ü —, 394; sadr-ı —, 73; sâhib-i —, 642, 643; nazar-ı — -eser, 462; —hâne, 248; — -i baht, 308; —ile/le, 94, 127, 746, 756, 807, 987; fermân-ı — -makrûn, 787; pâye-i serîr-i — -masîr, 248; dest-bûs-ı — -me'nûs, 252

SA'ÂDET GİRÂY, Nûreddîn —, 781

sa'âlik, 415

sâ'at ⟨zaman gösteren âlet⟩, 90

sâ'at ⟨zaman⟩, 58, 61, 62, 84, 121, 125, 159, 172, 174n, 187, 201, 202, 204, 209, 221, 223, 242, 248, 266, 311, 340, 347, 387, 446, 462, 509, 537, 552, 554, 588, 591, 604, 609, 633, 637, 640, 665, 676, 703, 707, 739, 750, 755, 757, 778, 790, 800, 802, 822, 859, 860, 863, 866, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 884, 886,

887, 891, 904, 905, 913, 915, 920, 934, 935, 939, 941n, 949, 962, 967, 970, 971, 972, 974, 987, 1006, 1015, 1019, 1028, 1030, 1064, 1064n, 1073, 1076; derece-i —, 22; eşrât-ı —, 335, 562, 818; nısf —, 340, 347, 637; şeref-i —, 305; bir — evvel, 61, 202, 204; — -i mübârek, 431; —inde sâdır olmak, 89; — -i 'usret, 564

sa'b, 527; — bayır, 691; — dağ/dağlar, 76, 135, 152, 172, 400; — mağara, 748; — sengistân, 904, 905, 911; — sengistân dağ, 904; — sengistân mahall/yerler, 740, 760; —ü'l-mürûr dağlar, 149; burûc-ı —ü'l-'urûc, 916; — ve muhkem kal'a, 91; — ve sengistân, 920, 946, 1034; — ve sengistân mahaller/yerler, 945, 963; — yarlı yer, 646; — yer/ler, 192, 203, 905, 976

sabâh, 32, 33, 47, 53n, 72, 76, 84, 87, 88, 123, 126, 153, 188, 190, 192, 208, 212, 219, 224, 228, 238, 241, 248, 262, 321, 341, 386, 403, 406, 414, 430, 438, 443, 447, 462, 499, 510, 557, 560, 565, 588, 597, 597n, 598, 608, 614, 628, 633, 638, 643, 644, 645, 663, 690, 696, 705, 731, 757, 801, 803, 804, 826, 859, 868, 873, 875, 884, 886, 914, 918, 934, 934n, 949, 963, 966, 974, 975, 997, 1005, 1006, 1016, 1018, 1040, 1046, 1056, 1068, 1073, 1074; 'ale's- —, 116, 287, 430, 690, 857, 860, 863, 864, 866, 874, 940n; — ezânı, 250, 500; —lamak, 550; — namâzı, 156, 223, 224, 261, 521, 587, 638, 692, 984; — vakti, 509; — yeri, 214, 638

sac, 87

saç, 811; 'avret saçı gibi uzun —, 260

saçak, —ları incili, 224

SAÇLI EMÎR, bkz. Şeyh 'Osmân (Kâsımpaşalı Emîr Efendi/Saçlı Emîr)

SAÇLI EMÎR-ZÂDE YILANCIK 'ABDÜLKÂDİR EFENDİ ('Abdülkâdir b. Emîr Gîsûdâr), (Pîrî Paşa ve Sahn medreselerinde müderris; Mar'aş, Kütahya, Tırablus ve Yenişehir kazâlarında kadı), biyografisi, 11

saçma, 214, 873; —lar, 49, 877; top —sı, 877; — toplar/topları, 862, 967, 971, 972, 973, 974

Sa'd Çukuru, 276

Sad Kelime Tercemesi (Hâce-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin), 514, 514n

Sad Kelime-i Ali (Meşhur Arap âlimi Câhız'ın, Hz. Ali'nin sözleri arasından seçip derlediği eser), 514n

Sa'd-âbâd (Tebrîz'de köprü başında sahrâ), 763

sadaka (ayrıca bkz. sadakāt), 250, 401n, 535

sadakāt, 24, 506, 817

sadâkat, 73, 196, 460, 472, 473, 1049; ızhâr-ı —, 392; ma'den-i —, 496; muktezâ-yı —, 472

Sadaklu, 406

sadâret ⟨kazaskerlik⟩, 22, 196, 460; mansıb-ı —, 771; teslîs-i —, 541

sadâret ⟨sadrazamlık⟩, 16, 93, 128n, 138, 155, 265, 453, 515, 516, 543, 665n, 727, 764, 924, 1017n, 1047, 1076n, 1079; Dîvân-ı —, 362; hâtem-i —, 199, 488, 796, 817; makām-ı —, 6, 513n, 836, 838; mansıb-ı —, 908; mesned-i —, 254; mühr-i —, 289, 378, 568; temennî-i —, 295; — beşâşeti, 488; — hattı, 193; — -i kübrâ, 92; — -i 'uzmâ, 126, 198, 294, 315, 378

SA'DEDDÎN B. HASAN, bkz. Hâce Sa'deddîn Efendi

SA'DEDDÎN ET-TEFTÂZÂNÎ, 615n

SA'DÎ EFENDİ (Ahî-zâde Mehemmed Efendi'nin cedd-i mâderîsi, 'allâme-i Rum), 332, 358

SA'DÎ-ZÂDE ⟨SEYFULLÂH EFENDİ⟩, Edirne Kadısı tayin edilmesi, 1031; İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 1055; azli, 1060

sadr ⟨kādî'asker⟩ (ayrıca bkz. sudûr), 332, 513, 541, 614; —a lâyık, 6; —eyn, 199, 246, 334, 512, 514, 583, 614, 807; —eyn-i fâzıleyn, 21, 100; — -ı 'âlî-kadr, 11, 51, 178, 314, 476, 541, 543; — -ı cedîd, 196; — -ı evvel, 196; — -ı zî-şân, 196; —ü'l-efâzıl, 144, 660, 731

sadr ⟨önde olan, baş⟩, 180; — -ı meclis, 11, 99, 101, 196, 710, 743, 744, 771; — -nişîn, 21; —ü's-sudûr, 393

sadr ⟨sadr-ı a'zam⟩, 288, 579, 581, 593, 1076, 1079; — -ı devlet, 829; — -ı ekrem, 723; — -ı sa'âdet, 73; — -ı vezâret, 362; —ü'l-vüzerâ, 16, 23, 193, 265, 662

sadr ⟨yürek⟩, 695; şifâ-i —, 276, 343, 418; —ı münşerih olmak, 338

SADREDDÎN-ZÂDE MEHEMMED EMÎN EFENDİ (Husrev Paşa, Sahn, Edirne Selîmiyyesi, Dârü'l-hadîs-i Süleymâniyye ve Dârü'l-hadîs-i Ahmed Hânî'de müderris; Haleb ve Mekke Kadısı), biyografisi, 661-662

sadr-ı a'zam, 28, 40, 49, 105, 259, 265, 288, 294, 316, 323, 331, 411, 427, 478, 497, 513n, 543, 574, 600n, 601, 760, 794n, 893, 922, 1025, 1028n, 1029n, 1038, 1042, 1044n, 1045; vak'a-i keştî-i —, 1038; —lar, 312n; —lık, 1007; — Paşa, 985

Sadrü'ş-şerî'a ⟨Şerhü'l-Vikāye, Hanefî fakihi ve kelâm âlimi Sadrü'ş-şerî'a (Sadrü'ş-şerî'a es-Sânî Ubeydullâh b. Mes'ûd b. Tâci'ş-şerî'a Ömer b. Sadrü'ş-şerî'a el-Evvel Ubeydillâh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî)'nın, dedesi Burhânü'ş-şerî'a Mahmûd'un *Vikāyetü'r-rivâye* adlı eseri için yazdığı şerh⟩, — dersi, 772; —'ya hâşiye (Hüsâmeddîn Efendi'nin), 233; —'ya ta'lîka (Zekeriyyâ Efendi'nin) 22, 474

sâf, sîne- —, 610; —î, 123, 152, 216, 221, 407, 493, 862; —î-fu'âd, 11, 375; —î-meşreb, 925; —î-taviyyet, 395

safâ, 224, 280, 388, 409, 424, 591, 594, 642, 859, 875, 936, 1027n; ızhâr-ı —, 268, 274; ifrât-ı —, 1027; tahsîl-i —, 165; — -bahş-ı 'âlem, 65; — -güster, 791; — -yı cevher, 457; — -yı hâtır, 861

Safâyıh ⟨*es-Safâyıh fî Tercemeti'l-Levâyıh*⟩, (Sivasî Şems Efendi'nin eseri), 14

Safed, 749; — hudûdu, 465; — Sahrâsı, 737; — Sancağı, 459, 466, 737, 839

Safevî, —ler, 600n, 659n

saff (ayrıca bkz. sufûf), 20, 30, 74, 120, 414, 520, 587, 588, 755, 804, 880, 920; — -ârâ, 99, 540, 679, 868, 885; — -ender-saff, 526, 533; tekâbül-i — eyn, 116, 626, 777, 782, 948; — -ı ahyâr, 482; — -ı mürettebe, 122; — -ı sefâ'in, 884; —lar, 35, 117, 120, 201, 344, 401, 536, 604, 630, 635, 656, 694, 748, 759, 777; kat-ender-kat —lar, 28; — saff, 125, 538, 553, 588, 634, 820, 888, 928, 962

SÂFÎ, bkz. Mustafa Sâfî (Mustafa el-İmâm)

SAFÎ MÎRZÂ, Şâh — (Safevî Şâhı, Şâh 'Abbâs'ın Safî Mîrzâ'dan olma torunu), 485, 705; tahta geçmesi, 681; ölümü, 835; biyografisi, 836

SAFÎ MÎRZÂ (Şâh 'Abbâs'ın oğlu), 836; biyografisi, 485

safîr, 303; — -i mürg, 304

Safiye Sultân Medresesi, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Vâlide-i Cedîd)

SAFİYE SULTÂN, bkz. Vâlide/Vâlide Sultân ⟨Safiye Sultân⟩

SAFVETÎ ÇELEBİ, Kudüs Kazâsı'nın tevcih olunması, 1039

sağdıç, 1017n

sâha, 11, 82, 101, 145, 277, 287, 310, 376, 396, 461, 497, 571, 572, 593, 712; — -i himmet, 278, 613; — -i kal'a, 277, 301

sahâ, 235; kerem ü —, 425, 661; — -güster, 712; — vü kerem, 131, 171, 897

sahâbe/sahâbî (ayrıca bkz. ashâb), — -i kirâm, 130; — -nihâd, 675

sahâ'if, — -i cerâ'im, 678; — -i rûzgâr, 93

sahan, 225

sâhib, 71, 155, 215, 432, 541, 543, 579, 595, 699, 709, 727, 774, 847n, 848n, 862, 863, 902, 931n, 991, 998, 1003, 1007, 1051, 1057, 1067, 1078, 1079; — -firâş, 717, 844, 1076, 1078; — -i a'lâm, 913n; — -i a'zâr, 53n; — -i cem'iyyet, 383; — i devlet, 71, 348, 424, 738; — -i devletler, 410; — -i hâl, 540; — -i hâne, 905; — -i haysiyyet, 1078; — -i himmet, 277, 483; — -ihtirâm, 859; — -i hükm ü imzâ, 751; — -i idrâk, 681; — -i irşâd, 197; — -i katâr u mehâr, 268; — -i kelâm, 449; — -i kevkeb, 241; — -i makām-ı 'âlî-senâm,

122; —-i mikdet, 352; —-i sa'âdet, 642, 643; —-i tahkîk ü ikân, 197; —-i tahrîr ü takrîr, 24; —-i vak'a, 1017; —-i velâyet, 49; pir-i —-kadem-i mübârek-dem, 54; —-kırân-ı 'âlem, 763; —-kırân-ı zemân, 805; —-ler, 227, 366, 381, 434, 548, 643, 968; —-siz, 639; —ü'l-menâkıb, 543; —ü't-terceme, 160, 751; —-vakâr, 625, 712; —-vücûd, 378, 454; —-zuhûr, 287, 563, 955

SÂHİBÜ'L-*KĀMÛS* ⟨Fîrûzâbâdî⟩, (*el-Kāmûsü'l-muhît* adlı sözlüğü ile tanınan Arap dili, tefsir ve hadis âlimi), 571, 571n, 673, 674n

sahîfe (ayrıca bkz. sahâ'if), —-i efkâr, 265; —-i eyyam, 290; —-i hısâl-i hamîde, 897; —-i rûzgâr, 272, 299, 447, 785; nakş-i —-i rûzgâr, 684

sahîh, 211, 339, 364, 429, 522, 600, 734, 1036; — haber, 211, 212; —ü'l-'ayâr, 393, 516; —ü'n-neseb, 542, 744

Sahîh-i Buhârî ⟨*el-Câmi'u's-sahîh*⟩, (Buhârî'nin eseri), 573; — nakli, 573; — nüshası, 573; şürûh-ı —, 236

Sahîh-i Müslim ⟨*el-Câmi'u's-sahîh*⟩, (Müslim'in eseri), şürûh-ı *Buhârî* ve —'e ta'lîkât, 236

sâhil (ayrıca bkz. sevâhil), 128, 305, 679; —-i bahr, 104, 443, 840, 883; —-i deryâ, 781; —-i vücûd, 332

sahn, —-ı 'adn, 199; —-ı meydân, 942

Sahn/ Sahn-ı Semân/Sahn-ı Semâniyye, 10, 11, 21, 51, 80, 81, 82, 100, 143, 144, 161, 174, 176, 177, 178, 180, 196, 197, 235, 257, 258, 332, 356, 358, 743, 313, 331, 334, 357, 373, 375, 395, 438, 439, 451, 461, 474, 475, 476, 481, 482, 483, 492, 494, 501, 512, 518, 541, 542, 571, 592, 612, 613, 614, 623, 660, 662, 673, 681, 697, 698, 710, 711, 731, 743, 840; Hareket-i —, 1071; pâye-i —, 314, 661; — müderrisi/müderrisleri, 21, 161, 175, 235, 312n, 374, 1003; — pâyesi, 160, 312n, 453

sahrâ, 26, 30, 34, 42, 44, 72, 76, 90, 113, 115, 119, 120, 123, 127, 136, 168, 184, 203, 223, 243, 275, 281, 386, 399, 400, 406, 415, 507, 529, 603, 604, 633, 639, 688, 691, 692, 695, 714, 748, 763, 777, 800, 807, 857, 858, 861, 864, 866, 870, 885, 888, 905, 910, 928, 929, 936, 946, 949, 1034, 1068; cânib-i —, 401, 402; deşt ü —, 540; düz —, 121, 691; gülgeşt-i —, 458; ileri —, 603; râh-ı —, 370, 415; semt-i —, 302; taşra —, 44, 686; vâsi' —, 604; —lar, 44, 125, 224, 435, 465, 686, 823; — -nişîn/nişînân, 413, 882; leşker-i — -nişîn, 887; —sı latîf, 863; —sı vâsi', 694; seyr-i — vü çemen, 329; — -yı bî-intihâ, 119

Sahrâ-yı Kelevrat, 406

sahrnıc, 86, 88, 89; — suyu, 86

sahtiyân, 431

sâ'î, 51, 93, 253, 277, 278, 287, 545, 956, 1031; —yyü'l-fesâd, 304

SÂ'Î ÇELEBİ, Nişâncı Boyalı Mehemmed Paşa'nın vefâtına tarih düşürmesi, 23

SÂ'Î-İ DÂ'Î (Bâzergân Tekyesi kitâbe-i bâbında mastûr tarihin sahibi olan şâ'ir), 495

sa'îd, 214, 503

SA'ÎD-İ 'ARAB, bkz. Kara Sa'îd

sâ'ika, şedîd —, 517; —-i 'azîme, 517; —-i top u tüfeng, 215; top-ı — -kirdâr, 863

sa'îr, ashâb-ı —, 121

sâka, — serdârlığı, 967

sakal, —-ına yapışmak, 1055; —-ını değirmende ağartmış, 1023; —-ın öpmek, 241; —-ı tirâş itdirilmek, 95; ak —-lu, 684

SAKALIGÜZEL MEHEMMED AĞA (Deli Hüseyin Paşa'nın ağalarından), Ceng-i —, 929

Sakar (Erdel kılâ'mdan), 471

Sakarya, Nehr-i —, 792

SAKARYA ŞEYHİ (Mehdîlik da'vâsı eden), hurûc-ı —, 792; siyâset-i —, 793; — kıssası, 819

sakat, —lamak, 324

Sakız ⟨Chios⟩, 430, 443, 448, 464, 543, 857, 883, 889, 922, 930, 932, 940, 943, 944, 946, 1020, 1022, 1032, 1037, 1039, 1054, 1074, 1075, 1076; — Arpalığı, 835; — cânibi, 944,

1029; — Cezîresi, 131; — dizdârı, 964; — Kazâsı, 614; — kurbı, 938, 964; — Limanı, 462, 857, 930, 940n; — Mollâsı, 961; — muhâfazası, 978; — mukâbelesinde, 855; — tevâbi'i, 961

SAKIZLI (Kâfirin üç fenerli kapudanı), 788

sâkī, — -i bezm, 396

Sâkīnâme, bkz. *'Âlemnümâ* (*Sâkīnâme*)

Sâkīnâme (Kāf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi'nin eseri), 572

SAKKĀ MEHEMMED AĞA (Zorbalardan), 715, 716, 78-719; katli, 724

sakkābaşı, 817

Sakkālar Kârhânesi, 558

Saksonya, 852; — Dukası, 851

sal, 239; —lar, 150

sâl, 9, 31, 50, 64, 86, 128, 130, 143, 145, 146, 154, 168, 179, 183, 193, 200, 232, 236, 255, 267, 316, 330, 336, 347, 350, 369, 397, 418, 429, 442, 451, 457, 460, 474, 479, 485, 490, 499, 511, 516, 521, 522, 530, 545, 584, 611, 620, 625, 651, 652, 657, 658, 659, 662, 696, 708, 709, 712, 713, 727, 729, 730, 751, 770, 771, 783, 788, 826, 834, 835, 836, 837n, 842, 844, 846n, 851, 853, 923, 930, 933n, 949, 950, 951, 959, 964, 989, 1002, 1021, 1028, 1035, 1036, 1040, 1051, 1052, 1053, 1056; âhır-ı —, 1062; ahvâl-i —, 391; bakıyye-i —, 811; evâhır-ı —, 165; gelecek —, 20, 77, 142, 813; havâdis-i —, 50, 1001, 1077; her —, 517, 863; niçe —, 194; vekāyi'-i —, 371, 437, 443, 459, 829; — -be-sâl, 810; — evâhırı, 622n; — evâ'ili, 21, 748; — hılâli, 142, 712, 728, 730, 751, 772, 782, 783, 836; — -hûrde, 275, 318; — -i âtî/âtiye, 48, 50, 171; — -i âyende, 435, 707; — -i ferah-fâl, 479; — -i ferhunde-fâl, 228, 857; — -i mübârek-fâl, 5, 668; — -i vilâdet, 290

salâ, — itmek, 213; — vakti, 63, 205; — virilmek/virmek, 500, 559, 826; — zemânı, 252, 677

salâbet, 483, 1038; 'azîm heybet ü —, 206; ızhâr-ı —, 1049; kemâl-i —, 492; 'Ömer- —, 563; şevket ü —, 282, 920n; heybet ü — havfı, 905; — -i mâ-lâ kelâmı, 271, 888; — -şi'âr, 481n

Salacak (Üsküdar'da), 138

salâh, 484, 485, 563, 819n, 1031; ashâb-ı hayr u —, 682; 'iffet ü —, 481n; 'ilm ü —, 10, 495; sulh u —, 137, 172, 198, 369, 418, 436, 510, 516, 538, 669, 671, 836, 849, 851, 893, 1005, 1033, 1051, 1066; zühd ü —, 65, 164n, 165, 358, 674; —a haml eylemek, 568; —a kādir, 903; sûret-i —da görünmek, 773; — -ı hâl, 416, 614, 819; fehvâ-yı — -ihtivâ, 995; — u diyânet, 959; — u 'iffet, 356; — u sedâd, 484; — u takvâ, 335, 711

Salanta ⟨Szalonta⟩, 782; vak'a-i —, 782

sâlâr, 280, 299, 305, 309, 895; pîşgâh-ı —, 869; kudûm-ı sipeh- —, 856; sipeh- —, 294, 601; tevâbi'-i —, 299; —ân-ı kâr-dân, 866; —ân-ı kirâm, 874; —ân-ı leşker, 879; —ân-ı leşker-i İslâm, 857, 873; sipeh- —ân-ı leşker-i İslâm, 870; Rumili sipeh- —ı, 857; şeref-şi'âr-ı — -ı Ahmedî, 940n; — -ı 'asker, 275, 277, 280; — -ı 'askeriyân, 269, 276; — -ı Hızır-kirdâr, 302; — -ı nusret-karîn, 275; — -ı pîr-i sâhib-tedbîr, 301; — -ı revâfız, 279; — -ı rûşen-zamîr, 302, 304; — -ı sâhib-tedbîr, 306; —î-i leşker-i berr ü bahr, 855; —lar, 878

salât (ayrıca bkz. salavât), 3, 3n, 228, 228n, 505, 754n; edâ-i —, 450, 761, 896; beyne's- —eyn, 75, 84, 347, 370, 402, 468, 859, 869, 879; — -ı 'asr, 63, 164n, 224; — -ı cenâze, 564; — -ı cum'a, 293, 342, 526; — -ı 'işâ, 266; — -ı 'îd-i adhâ, 184; —ı ikāmet itmek, 287; — -ı işrâk, 903; — -ı küsûf, 526; — -ı magrib, 116; — -ı subh, 114; — -ı teheccüd, 447; — -ı zuhr, 450, 935; ba'de —i's-subh, 340, 876; ba'de —i'z-zuhr, 463; —lar, 3n

salavât, 'aleyhi efdalü's- —i, 3; —u'llâhu 'alâ nebiyyâ ve 'aleyh, 3

salgın/lar; — çekmek, 260; — salmak, 255, 329, 352, 956

salıncak, 719; —lar, 626, 719

sâlih (ayrıca bkz. sulehâ), 250, 418, 483, 592, 652, 788, 897, 1056

SÂLİH AĞA, Çakırcıbaşı, 748; Kapıcılar Kethudâsı tayin edilmesi, 748; Kapıcılar Kethudâsı, 766; Revân fethi müjdesiyle İstanbul'a gelmesi, 766, 766n

SÂLİH AĞA (Zorbalardan), 715, 719

SÂLİH AĞA/PAŞA, Yeniçeri Ağası, 846; vezâret verilmesi, 846; ikinci vezâretle Defterdâr tayin edilmesi, 848; Defterdâr, 896, 1003; Sadrazam tayin edilmesi, 896; Sadrazam (1645-1647), 908, 924, 956; katli, 952-953, 977; biyografisi, 959; — birâderi, 956, 957, 1061; — hânesi, 950; —'nın evlatlığı, 977n; — tezkirecisi, 1044

SÂLİH EFENDİ B. SA'DEDDÎN, Bkz. Hâce-zâde Sâlih Efendi

SÂLİH İMÂM EFENDİ ⟨eş-Şeyh Mehemmed⟩, (İstanbul'da Harâçcı Mescidi'nde imâm), biyografisi, 674-675

SÂLİH MOLLÂ EFENDİ ⟨'Abdülkerîm Sâlih Mollâ⟩, —'den mülâzım, 673; — meclisleri, 332

sâlim, 46, 278, 328, 384, 417; sağ ve —, 480; —en, 350, 696, 758, 940n; —în ve gānimîn, 889; — ü gānim, 21, 49, 68, 308, 420, 521, 575, 608, 815, 904, 914, 940

sâliyâne, 699, 1024; çâpük —, 768; ümerâ-i —, 882; — beyleri, 699; muhdes —ler, 391

SALMIŞ MÎRZÂ ⟨SELMÂN ŞÂH⟩, (Kantemür'ün amcasının oğlu), 780, 781

saltanat, 194, 500, 563; a'yân-ı —, 63, 497, 722; cânib-i —, 296, 371; dağdağa-i —, 1002; erkân-ı —, 954; 'ırz-ı —, 122, 780, 1005; mahrem-i esrâr-ı —, 246; mu'tekif-i umûr-ı —, 435; müddet-i —, 65, 287, 989, 1002; mühimmât-ı —, 722; müsteşâr-ı —, 246; nâmûs-ı —, 113, 122, 262, 338, 435, 649, 716; nüvvâb-ı —, 268; rüknü's- —, 818; rütbe-i —, 819; serîr-i —, 287; taraf-ı —, 22, 70, 199, 247, 254, 261, 262, 264, 292, 381, 396, 397, 408, 430, 484, 491, 544, 612, 722, 725, 744, 818, 823, 889, 894, 919, 923, 927, 955, 958, 979, 982, 993, 1001, 1008, 1021, 1049, 1058, 1061, 1063; tedbîr-i —, 991; tehniye-i —, 64; tertîb-i —, 228; umûr-ı —, 658, 954; vâris-i —, 1002; zabt-ı kavânîn-i —, 259; zemân-ı —, 826; — -ı 'aliyye, 180, 472, 611, 723, 759, 954; — -ı uhrâ, 6; müstakill — mülâhazası, 998; — müjdesi, 66

SÂM ⟨Efsanevî İran kahramanı, Nerîmân'ın oğlu⟩, 307; — -süvâr, 563

Samaklı Deresi, 777

Samako ⟨Samakov⟩, 439

Samakov, bkz. Samako ⟨Samakov⟩

saman, 1055; — anbarı, 775; —lık, 577

sâmân, bî-ser ü —, 347, 481

Samartin ⟨Szentmárton⟩, feth-i —, 42; — Kal'ası, 43; — Sahrâsı, 43

SÂMİRÎ, sihr-i —, 225

Samos, bkz. Susam ⟨Samos⟩

SAMOSKO 'OSMÂN, Tiryâkî Hasan Paşa'nın Kanije savunmasında düşmana karşı uyguladığı hilelerden birinde Firenk hey'etine konulması, 219

samsoncu, 319; —başı, 119, 401, 547, 678, 687, 800, 855, 859, 861, 874, 880, 888, 912, 1049; —başı kolu, 876, 877; — kolu, 864

Samsun, 666, 707, 708

SAMUEL KORECKI, bkz. Koreski ⟨Samuel Korecki⟩

San Francisko ⟨St. Francis⟩, (Hanya'da câmi'e çevrilen klise), 865

San Marko, — bayrağı, 902

San'a, 679

Sanadinovo, bkz. Sinadin ⟨Sanadinovo⟩

san'at, kâr-gâh-ı —, 236; âteş-bâzlık —ı, 734; — -ı hıyâtet, 483; — -ı kabâdûzî, 236; — -ı sirâcî, 179; gûn-â-gûn —la musanna', 224

Sancağ-ı şerîf, 1048

sancak/sancağ, 36, 78, 80, 345, 371, 473, 474, 637, 778, 903, 952; ak —, 879; iki büyük —, 534; —dârlar, 639; — dibi, 583; — dikmek/dikilmek, 534, 582, 731; — kaldırmak, 398; —lar, 35, 37, 530, 533, 582, 619, 691, 692, 800

sancak, 8, 29, 38, 56, 66, 92, 172, 361, 383, 421, 509, 520, 535, 543, 616, 621, 669n, 737, 752, 762, 775, 777, 864, 893n, 919n, 969, 993, 1006, 1011, 1020, 1051, 1054, 1063; — beyi, 18, 26, 43, 72, 88, 153, 367, 380, 389, 418, 448, 667, 687, 699; — beyleri, 127, 154, 347, 380, 383, 401, 509, 532, 684, 824, 1013; — beyliği, 736n; —lar, 63, 85, 171, 383, 391, 464, 589, 607, 639, 659, 678, 740, 776, 855, 1012; cümle —lar, 579; etrâf —lar arpalığı, 616; — tâlibi, 957

Sancar, 705; — beyi, 600

SANCAR-OĞLU MÜBÂREK (Eyâlet-i Bağdâd'a tâbi' Arab emîrlerinden), 460; Basra'da 'ısyânı, 142

sandal, 499; —lar, 814, 815, 860, 872, 876, 900

sandalye, —ler, 345

Sandıklı Ovası, 990

sandûk/sandûka, 124, 225, 951, 952n; — -i tîr-i du'â, 177; tahta —lar, 124, 973

sanevber, 863

Santa Nikola ⟨St. Nicolas/Agios Nikolaos⟩ Kilisesi (Hanya'da Hünkâr Câmi'i adıyla câmi'e çevrilen kilise), 880

Santorini, bkz. Santoron ⟨Santorini⟩

Santoron ⟨Santorini⟩, (Girid'e karîb cezîre), 1039; — kurbı, 1075

sapan, — kayası, 917

Sapientza, bkz. Burak Cezîresi ⟨Sapientza⟩

Sarây (Edirne'de), — Sahrâsı, 94

Sarây (Yenisarây/⟨Topkapı Sarâyı⟩), 247, 249, 253, 266, 550, 552, 554, 556, 560, 561, 562, 563, 567, 601, 719, 761, 784, 842, 846, 987; fezâ-yı —, 64; — ağalığı, 330; — ağası, 293; — celebleri, 994; — Dîvânhânesi, 718; — -ı 'âmire, 16, 92, 128, 251, 252, 253, 254, 292, 293, 363, 372, 497, 500, 551, 552, 561, 572, 730, 766, 816, 825, 826, 839, 853, 987, 988, 1008, 1045, 1047n; duhûl-i 'asker be- — -ı 'âmire, 552; — -ı 'âmire hâceliği, 853; — -ı 'âmire-i Sultânî, 450; — -ı hümâyûn, 287, 378; — -ı Sultânî, 287; — -ı sürûr, 248; — kapısı, 552; — kurbında, 700

sarây, 61, 69, 70, 92, 108, 155, 187, 229, 249, 250, 252, 264, 294, 360, 469, 488, 550, 551, 559, 564, 577, 583, 600, 648, 654, 677, 693, 701, 704, 705, 716, 761, 763, 774, 784, 808, 810, 841, 842, 881, 896, 927, 934, 934n, 952n, 953, 991, 998, 1001n, 1004, 1030, 1056; iki kapılı —, 870n; mükellef —, 767; mükellef ve münakkaş —, 912; tahtânî bir —, 689; — -ı 'acîb, 919; — -ı bülend, 934; — -ı du der, 870; — -ı mesfûr, 934; —lar, 734; 'âlî —lar, 888; büyük —lar, 694; şeddâdî —lar, 862

Sarâyburnu, 525

Sarây-ı 'Atîk, bkz. Eskisarây/Sarây-ı 'Atîk

SARI 'ABDURRAHMÂN, bkz. Nadajlı 'Abdurrahmân

SARI 'ALİ KAPUDAN, 1018

SARI AHMED PAŞA, — kethudâsı, 350

SARI BEHRÂM, 401

SARI HÜSEYİN AĞA (Yeniçeri Ağası Muslı Ağa'nın dâmâdı, Yeniçeri Kethudâsı, Yeniçeri Ağası), 424, 488, 573

SARI KÂTİB ⟨Kethudâ Bey musâhibi, mashara⟩, 1038, 1041

Sarıca Paşa Medresesi (Gelibolu'da), 51

Sarıgörez Mescidi (İstanbul'da), 356

SARIGÖREZ-ZÂDE KAYNI MUSTAFA EFENDİ, bkz. Ebü'l-Meyâmin Mustafa b. 'Ali (Sarıgörez-zâde Kaynı)

sarık, 222, 1003; köhne —, 560; küçük —, 987; Yûsufî —, 529; büyük —lı, 583

Sarıkamış, 980

SARIKÇI MUSTAFA (Etmekçi-zâde Ahmed Paşa'nın adamlarından olup Kuyucu Murâd Paşa tarafında olup bitenleri ona iletenlerden), 429

Sârîlbâk, bkz. Albak Kal'ası

Sarkıtmışiyye (Mısır'da medrese), 99

Sarrâchâne, 563, 734, 827; — esbâbı, 260; — kurbı, 950

sarsar, 884; rih-i —, 222

SARU HÂN (Elçi-i Şâh, Vekîl-i Şah), 822, 823

SARU HÂN, 628; Şâh'ın Bağdâd hükûmetini vermesi, 598

Saruhân, 372, 411, 419, 422, 620, 740, 776, 855, 868; — beyi, 372; — ili, 383, 398; — memleketleri, 368, 390; — muhassılı, 1023

SARUHÂNÎ CA'FER, bkz. Ca'fer Efendi ⟨Saruhânî Ca'fer⟩

Sarulu, — cemâ'ati, 304

Sarvaş ⟨Szarvas⟩, — menzili, 240; — Palankası, 239

SATIRCI MEHEMMED AĞA/PAŞA, 593; Yeniçeri Ağalığı'ndan azli, 6; Anadolu Beylerbeyi, 42; Anadolu Beylerbeyiliği'nden azli, 45n, 58n; Kā'im-makām olması, 67; Eflak memleketi beylerbeyilik kılınarak kendisine tevcîhi, 71, 72, 76; Eflak Seferi'nde, 72, 73, 74, 75, 85; Vidin muhâfızına tayin olunması, 85; Vezîr-i hâmis, 129; Vaç Seferi'ne serdâr, 128-129, 133; Varad Seferi'ne serdâr, 141, 146, 164n, 165, 327, 396; serdârlıktan azli, 155; katli, 156-158, 159, 166; serdârî-i —, 128

satvet, 298; esâs-ı —, 285; zuhûr-ı — -i be's-i Pâdişâh, 312; — -i Pâdişâhâne, 857

Sava, 96, 187, 227; Nehr-i —, 95, 96, 133, 237; — Köprüsü, 184, 200; — ovaları, 41

savâb, 76, 353, 360; cevâb-ı —, 434; cevâb-ı bâ- —, 722; nâ- —, 300, 404; re'y-i —, 420; tarîk-ı —, 311; — -dîd, 333, 566, 782, 872

savaş, 39, 114, 214n, 343n, 521n, 847n, 848n, 995n, 1063n; bir hoşça —, 739; ceng ü —, 215, 627; muhkem —, 215; it —ı, 29

savm, 439, 447; — -ı Dâvudî, 493

sa'y, 61, 69, 70, 116, 126, 148, 187, 217, 218, 292, 295, 317, 322, 338, 341, 345, 369, 384, 416, 436, 443, 447, 451, 453, 473, 525, 548, 589, 629, 671, 672, 703, 739, 802, 805, 870, 878, 885, 925, 940, 1005, 1015, 1020, 1029, 1060, 1079; cidd ü —, 80; küllî —, 169, 338; mukūd-ı —, 165; — -i beliğ, 346; — -i bî-dirîg, 228; — -i bî-hadd, 758; — -i bî-pâyân, 215; — -i bisyâr, 55; — -i bî-şümâr, 153; — -i cemîl, 228; — -i etemm, 69; — -i evfer, 385; — -i kesîr, 352; — -i mevfûr, 299, 911; — -i tavâşî, 451; —lar, 169n; — lüzûmu, 341; — ü dikkat, 605; — ü hıdmet, 845; — ü himmet, 165, 906, 931-932; per-sûhte-i — ü ictihâd, 460; sahrâ-yı — ü ictihâd, 258; — ü ihtimâm, 473, 908; — ü ikdâm, 770, 975; — ü kûşiş, 308, 411, 878, 964n

sayd, 297, 329, 387, 432, 450, 458, 821; 'azîm —, 450; — -gâh, 458; — -ı Şâhî, 329

Saydâ, 430, 448, 748; — mukāta'atı, 1032

sâye, — -efgen, 52, 52n; — -endâz, 859; — -i Hakk, 130; — -i himaye-i Sultâniyye, 327; — -i iclâl, 54; — -i zıll-ı İlâhî, 880; — -misâl, 23

sâyebân, 229, 310, 407, 637, 639, 749, 756, 757, 761; atlas —, 335; sekiz direkli —, 72; — -ı 'âlî, 760; — -ı âteşîn, 281; — -ı Şâhâne, 442; —lar, 345, 527, 532, 936

sazlık, 26, 134, 167, 186, 203, 261, 691; sulu —, 96

Sazlık, 948

SE'ÂLİBÎ ⟨Ebû Mansûr es- Se'âlibî⟩, 131

sebât, 122, 224, 955; pây-i —, 387, 402, 509, 863, 876, 877, 878, 885, 898; sûret-i —, 324

sebeb (ayrıca bkz. esbâb), 5, 31, 61, 70, 78, 92, 93, 95, 100n, 106, 106n, 122, 123, 126, 129, 140, 159, 171, 173, 204n, 229n, 241, 246, 248, 254, 267, 270, 271, 272, 274, 278, 282, 285, 293, 295, 298, 302, 303, 304, 307, 310, 329, 335, 338, 339, 342, 345, 349, 351, 352, 353, 368, 379, 380, 416, 417, 429, 434, 452, 456, 458, 464, 467, 469, 489, 498, 517, 519, 522, 525, 535, 541, 546, 560, 564, 565, 575, 576, 586, 602, 607, 610, 655, 657, 659, 663, 667, 669, 672, 676, 732, 761, 766, 772, 778, 784, 794n, 811, 819, 892, 893, 897, 908, 925, 957, 976, 984, 991, 992, 1002, 1002n, 1003, 1004, 1042, 1044, 1059, 1072; bilâ- —, 363, 381; tahrîk-i — -i ahîr, 374; — -i cem'iyyet, 550, 551; — -i emn-i medîd, 416; —

-i hâdis, 18, 297, 772, 847, 848n, 896; — -i helâk, 383; — -i inkisâr, 370; — -i katl, 811; — -i mevt, 818; — -i nakz-ı 'ahd, 436; — -i neşv ü nemâ, 297; — -i râhat, 416, 417; — -i rahmet, 1071; — -i şefâ'at, 10; — -i tuğyân, 352; — -i vak'a, 546; — -i za'îf, 546; ednâ —le, 581, 896; — ü bâ'is, 53n

sebîl, ebnâ-i —, 847; —hâne, 842; — -i erbâb-ı kabûl, 505; fî- —i'llâh, 3, 872

Sebzvâr, 9, 50

Secan ⟨Szécsény⟩, 31, 186, 239, 893, 894; — alaybeyi, 31, 32; — beyi, 32; — ehli, 31; — harbîleri, 80; —lı serdengeçdiler, 33; — semti, 31

SECÂVENDÎ, Muhammed b. Muhammed es- — (*el-Ferâ'izü's-Sirâciyye* adlı İslâm miras hukukuna dair eserin müellifi olan Hanefî fakihi), 523n

seccâde, 27, 119, 121, 138, 140; Selânikî keçe —, 171; — -i hılâfet, 439, 682, 818; — -i irşâd, 132; — -i meşîhat, 434; — -nişîn, 14, 54, 145, 164n, 165, 182, 376, 504, 615, 623, 661, 793

secde, 165; — -gâh, 279; — -i tahiyyet, 754; — -şümâr-ı eyyâm, 446

Seçen, bkz. Secan ⟨Szécsény⟩

sefâ'in, 230, 340, 855, 856, 860, 861, 866, 871, 872, 882, 883, 884, 886, 888, 889, 899, 903, 908, 940, 1033; erbâb-ı —, 506; saff-ı —, 884; — -i donanma, 856, 858, 859, 866; — -i ehl-i İslâm, 884, 1073; — -i İslâm/İslâmiyân, 886, 889, 1040; — -i kibâr, 458; — -i küffâr, 881, 883, 884, 885, 887, 940, 943, 1026, 1054; — -i müşrikîn, 885

sefer, 18, 19, 20, 41, 45n, 48, 50, 59, 73, 93, 125, 137, 141, 142, 150, 164, 164n, 166, 169, 171, 192, 227, 243, 246, 253, 269, 288, 296, 320, 321, 322n, 325, 341, 345, 350, 352, 361, 363, 364, 392, 399, 410, 419, 420, 421, 425, 429, 435, 441, 446n, 447, 462, 478, 484, 489, 507, 525, 525n, 541, 546, 549, 587, 601, 602, 603, 611, 649, 666, 667, 680, 693, 700, 714, 715, 718, 721, 722, 725, 746, 771, 779, 784, 785, 788, 795, 843, 855, 889, 896, 952, 977, 980, 1013, 1026, 1069; âlât-ı —, 199; 'azîm —, 610; ehl-i —, 715, 792, 858; emr-i —, 549; esbâb-ı —, 158, 337, 435, 478; esmâ-i —, 305; hıl'at-ı —, 857; levâzım-ı —, 94, 294, 427, 489; müceddeden —, 141; mühimmât-ı —, 93, 412, 526, 529, 737; tehyi'e-i esbâb-ı —, 299, 318; tertîb-i esbâb-ı —, 319; vakt-i —, 441; zahmet-i —, 363; zemân-ı —, 260; — açmak, 19; — âhırı, 443, 464; — ahvâli, 185; — defterdârı, 129, 155, 156, 337, 382, 478, 617; —den 'avdet, 243, 648; —den kalanlar, 626; — dönüşü, 227n, 551; —e 'azîmet, 173, 363; —e me'mûr, 41, 48, 93-94, 129, 407, 655, 714, 736, 746, 787; — emri, 779; — esbâbı, 384; — eşmek, 293; — harcı, 429; — hıl'atleri, 654; — husûsu, 779; — ibtidâ'sı, 27; — -i hümâyûn, 41, 49, 707, 736, 736n, 749, 787, 816; — -i meşakkat-eser, 151; — -i nusret-eser, 737; —in vakti, 147; — -i Şehriyârî, 93; — -i zafer-eser, 125; levâzım-ı — -i zafer-eser tedârükü, 93; — -i zafer-rehber, 857; — kā'im-makāmı, 746, 809; —ler, 59, 93, 171, 191, 293, 294, 360, 381, 616, 628, 714, 755, 980, 1010; dûr-â-dûr —ler, 896; — levâzımı, 158; —li, 19, 66, 407, 420, 427, 1006; 'atîk —li, 71; — mesârifi, 362; — mühimmâtı, 69, 362, 412, 419, 665, 666, 736; — seferlemek, 396, 843; — tedârükü, 352, 1064; esbâb-ı — tedârükü, 526, 547; — zahîresi, 363; — zemânı, 441

SEFER, Bosna'da Deli Hasan'a karşı direnen halk tarafından baş ve buğ tayin edilmesi, 296

SEFER AĞA/PAŞA, Segbânbaşı, 192, 215; Yeniçeri Ağası, 207, 215, 262; arpalık sancağa mutasarrıf, 498; Kars Beylerbeyi, 677, 678, 799; Çıldır Beylerbeyi, 740, 756, 758

SEFER 'ALİ (Kırım Hânı İslâm Girây'ın atalığı), Leh ahvâlini isti'lâm için Özi Kazağı Hatmanı'na gönderilmesi, 1063

SEFER BEY (Kızılbaş'ın Van üzerinden kalkup münhezim gitdiğin müjde eyleyen), 737

SEFER DAYI (Şâkī), katli, 463

SEFER GĀZÎ AĞA, Kırım Hânı İslâm Girây'ın hıdmet-i vezâretinde, 1066, 1067, 1068, 1069

SEFER GĀZÎ BEY, Mûsul Beylerbeyi Yek-

çeşm Hüseyin Paşa'nın ağırlığını Musul'a göttürmeye me'mûr, 596; şehîd düşmesi, 596

SEFER GİRÂY (Tohtamış Mirzâ'nın birâderi), 392

SEFERBORUS KOLUNC ⟨Siegfried von Kollonitsch⟩, Toros Komsu, 365

Seferihisâr, 682

sefîh, 78

sefîne (ayrıca bkz. sefâ'in), 252, 323, 846, 847, 855, 856, 857, 865, 873, 886, 887, 889, 921; anbarlı —, 95; anbarsız —, 95; ehl-i —, 847; küçük —, 209; —ler, 324, 342

sefîr, 269, 273, 303; cevâb-ı —, 269

segbân, 113, 203, 262, 387, 388, 406, 407, 466, 467, 559, 589, 604, 637, 737, 867, 1012, 1069; bî-hadd —, 737; bî-hadd diri —, 406; ekser-i —, 633; sarıca —, 837, 1012; tüfeng-endâz —, 198, 466; —başı, 41, 72, 75, 85, 108, 192, 215, 256, 262, 391, 551, 555, 558, 564, 611, 611n, 648, 730, 745, 746, 785, 844, 876, 881, 888, 898, 904, 908, 910, 963, 984, 1005, 1015, 1016, 1019, 1022, 1026, 1034; —başılık, 611n, 742, 984n, 1019, 1020; — bölükbaşısı, 172, 776; —lar, 246, 262, 370, 382, 386, 388, 400n, 401, 406, 466, 467, 532, 589, 595, 600, 616, 629, 637, 639, 645, 656, 1072; —lık, 379, 380; — nâmına, 407; — tuğyânı, 559; — yazmak, 570, 575, 599

Segedin ⟨Szeged⟩, 27, 43, 58, 96, 151, 659; — beyi, 30, 56, 111; —menzili, 106; — Sahrâsı, 106; — Sancağı, 151; — semti, 204; — yolu, 127, 151

Segesd, bkz. Sekeş ⟨Segesd⟩

seher, 73, 86, 232, 248, 275, 340, 453, 702; 'ale's- —, 39, 119, 190, 203, 354, 885, 889, 898, 904, 940; evvel-i —, 304; kabîl-i —, 280; vakt-i —, 152, 242, 252, 306, 402; —î, 26, 27, 72, 109, 126, 191, 210, 219, 242, 251, 277, 281, 291, 342, 375, 400, 405, 424, 488, 507, 534, 614, 630, 656, 682, 789, 790, 801, 805, 806, 839, 859, 871n, 905, 917, 970n, 1046, 1064

SEKEL MOZİŞ ⟨Szekely Mózes⟩, (Memâlik-i Erdel'in müstakill beylerinden), 238

Sekeş ⟨Segesd⟩, Kal'a-i — vîrânesi, 202

SEKKÂKÎ, bkz. Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî

Sekmihal Gölü (Uyvar'a karîb sahrâda), 168

Seksar ⟨Szekszárd⟩, 25, 156; — köprüsü, 261; — menzili, 260

selâm, 3, 3n, 5, 5n, 89, 217, 228, 228n, 287, 287n, 436, 453, 481, 601, 602, 608, 754n, 773, 781, 810, 810n, 823, 1080; dâr-ı —, 475; —a durmak, 29, 755; — çâvuşu, 640, 643; — eylemek, 213, 217, 554; — itmek, 162, 248, 721, 738; —lamak, 20, 30, 71, 118, 241, 247, 252, 292, 364, 488, 678, 754, 755, 756; — mahalli, 794; — virmek, 292, 682

selâmet, 377n, 1037; sedd-i râh-ı —, 788; —e çıkarmak, 211, 442, 703; kûşe-i —e çıkarmak, 370; semt-i —e gelmek, 706; cânib-i —e mün'atıf olmak, 390; — -i hâl, 284; — -i re's, 273; be- —i'r-re's, 301; —le, 113, 156, 167, 212, 349, 430, 628, 889, 892, 898, 902, 920, 928, 943, 1032, 1053; —lik resmi, 432; — yakası, 136

SELÂMET GİRÂY I (Kırım Hânı, II. Gâzî Girây Hân'ın kardeşi), veliahtlık (kağılgay) dönemi, 153; Celâlî re'îsi Deli Hasan'ın yanına kaçıp sığınması, 243; Deli Hasan isyânının bastırılmasından sonra Osmânlı Pâdişâhı tarafından affedilmesi, 256; Kırım Hânlığı'na getirilmesi, 392, 456; vefâtı, 437, 456

Selânik, 197, 855, 856, 1075; mahrûse-i —, 855; — beyi, 74, 386, 527, 861; — Fetvâsı, 481; —î keçe seccâde, 171; — kādîsı, 267, 375, 698; — Kazâsı, 10, 81, 175, 178, 312n, 313, 375, 483, 493, 494, 541, 542, 572, 623, 660, 673, 697, 1055, 1077; — Limanı, 857; — mansıbı, 979; — sâkinlerinden, 994; — Sancağı, 937

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ (Müverrih), 53n, 103n, 117n, 128n, 173n, 373n

selâtîn, 620, 700; cevâmi'-i —, 24, 376, 615; — câmi'leri, 500, 826; — evkāfı, 679; — -i 'âlî-hazret, 461; — -i cihân, 93; — -i mâziyye, 431, 437, 566, 696, 721, 722, 829; —

-i 'Osmâniyye, 433; — -i sâbıka, 274; — -i selef, 230; — mütevellîleri, 94

selef (ayrıca bkz. eslâf), 8, 60, 69, 97, 127, 178, 179, 200, 233, 258, 326, 331, 342, 350, 373, 464, 478, 513, 520, 580, 584, 620, 686, 688, 716, 743, 766, 773, 779, 819, 825, 896, 954, 956, 991, 992, 1008, 1038, 1048, 1049, 1053, 1060, 1061, 1072

selîm, 257, 313, 624, 700, 926, 926n, 1044

SELÎM I, Sultân — Hân (Sultân Selîm-i Kadîm), 175, 458; 'asr-ı —, 312, 312n; devlet-i —yye, 51

SELÎM II, Sultân — Hân (Sultân Selîm-i Sânî, Sultân Selîm-i halîm), 13n, 178, 180, 257, 259, 378; 'asr-ı —, 54; devlet-i —, 313, 743; mu'allim-i —, 334, 394; — 'asrı, 502, 851, 852n

SELÎM, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

SELÎM HÂN (Özbek hânlarından), biyografisi, 183

SELÎM ŞÂH/HÂN ⟨CİHÂNGÎR⟩, (Celâleddîn Ekber Şâh'ın oğlu, Hind Pâdişâhı), 451, 649; vefâtı, 658, 659n

selîmî ⟨kavuk⟩, 154, 738

SELÎM-İ 'ARAB (Sipâhdan), Haleb cânibine kaçması, 1056; Niksarlı Kilârcı Velî'yi öldürmesi, 1072

Selîmiyye Câmi'i (Edirne'de), 182, 450

Selîmiyye Medresesi, bkz. Sultân Selîm-i Kadîm Medresesi (İstanbul'da)

Selîmiyye Medresesi (Edirne'de), 143, 144, 160, 175, 235, 334, 358, 375, 494, 512, 662, 682

Selino, bkz. Selune ⟨Selino⟩

SELMÂN ŞÂH, bkz. Salmış Mîrzâ ⟨Selmân Şâh⟩

Selmâs, 764, 768; havâlî-i —, 347; — hâkimi, 268

Selune ⟨Selino⟩, 976, 1061

semâ, 517; bâlâ-yı —, 307; —vât, 244; 'alâ'im-i —viyye, 511

semâhat, 347, 374, 389

Semâniyye, bkz. Sahn/ Sahn-ı Semân/Sahn-ı Semâniyye

Semâvât (Bağdâd'da), 585

semend, cây-i sum-i —, 279; pây-i —, 279; — -i 'azîmet, 166, 179

semender, — -vâr, 872, 875

SEMENDER PAŞA (sâbıkā Papa Beylerbeyi olup, İstolni-Belgırad muhâfazasında iken Budun istihlâsına gelen), şehîd düşmesi, 152

Semendire ⟨Szendrő/Smederevo⟩, 312n, 344, 470; — 'askeri, 146, 491, 745; — beyi, 34, 92, 152, 198, 343; — cânibi, 37; — Kal'ası, 849, 893; — Sancağı, 170, 171; — varoşu, 893

semere, 540, 637, 1013, 1023; — -i devha-i devlet, 462

Semerkand, 21, 291

SEMERKANDÎ (Ebü'l-Kāsım b. Ebî Bekr el-Leysî es-Semerkandî), bkz. Kāsım-ı Leysî (Ebü'l-Kāsım b. Ebî Bekr el-Leysî es-Semerkandî)

semmûr, 520; kürk-i —, 920n; — hıl'atler, 790; — kaplu dîbâ, 533; — kaplu hıl'at-ı fâhire, 944; — kaplu hıl'at-ı gîrân-mâye, 870; — kaplu hıl'atler, 883; — kaplu kabanitse kürk, 984; — kürk/kürkler, 146, 730, 910, 920, 1003; — kürklü, 805n

SENCİVÂN-OĞLU/ZÂDE ⟨İskenderiyye Beyi⟩, 464

seng, 529, 871, 873, 876; darb-ı şedîd-i —, 874; hedef-i top-ı girân- —, 871; pâre-i —, 298; zahm-hurde-i —, 876; — -i girân, 872; — -i hârânın sâyesi, 931; — -i hisâr, 874; cisr-i —în, 859; kehf-i —în, 868; kûhsâr-ı —în, 532; —istân, 421, 423, 963n; sa'b —istân, 904, 905, 911; sa'b ve —istân, 920, 946, 1034; —istân-ı kenâr-ı bahr, 868; sa'b —istân mahall/yerler, 740, 760; sa'b ve —istân mahaller/yerler, 945, 963; —istân yer, 419; — -i tirâşîde, 862, 863, 916; —

—i top ve tüfeng, 298; — âlâ, 871, 885; — pâre sayesi, 907; — sâz, 70, 88, 864, 887

SENNYEY ISTVÂNT, bkz. Zenite ⟨Sennyey Istvánt⟩

Sependik (Ma'denler semti), 894

Sepet Köşkü (Sinânpaşa Kasrı'na havâle burc üzerinde kasr-ı sagīr), 840

sepet/ler, 208, 534, 629, 716, 768n, 871, 872, 873, 875, 1024; toprak dolu —, 864; — çubuğu, 756; — tîmârları, 729

Sepetlü (Elbistân Yaylakı'nda), 230

ser, 520; ber- —, 268; bî- —, 347, 481; bî-derd-i —, 856; derd-i —, 892; yek- —, 226, 298, 704, 861, 862, 868; —âpâ, 120, 192, 278, 308, 333, 534, 767, 899, 912, 915; — -â-ser, 124, 246, 525, 805, 858, 868; — -bâz/bâzân, 283, 284; — -bülend, 234, 312, 312n, 313, 332, 445, 458, 476, 773, 858, 999; — -efrâz, 13, 52, 234, 281, 481n, 502, 612, 616, 682, 845, 855, 858, 865, 867, 883, 1035; — -firâz, 21, 107, 117, 271; — -fürû, 257, 326, 328, 344, 350, 399, 779, 1066; — -gerdân, 310; — -i a'dâ, 283; — -i bî-devlet, 859, 883, 957; — -i hunûk, 298; — -i râh, 287, 383, 445, 904; — -kârlar, 417; elsiz ayaksız bir — mesâbesinde, 321; — -nigûn, 94, 425, 879, 972, 1040; — -rişte, 247, 1036, 1042; — ü pâ bürehne, 505; — virmek, 616

Seragosa ⟨Siracusa⟩, — Hisârı, 847

serahor/lar, 37, 207, 210, 225, 569, 775

ser'asker, 60, 67, 68, 85, 95, 118, 153, 194, 195, 270, 321, 350, 355, 368, 490, 498, 531, 579n, 587, 611, 620, 621, 655, 655n, 690, 701, 735, 784, 788, 825, 833, 838, 879n, 894, 932, 935, 950, 957, 1010, 1011, 1012, 1028; maktûlî-i —, 656; reften-i —, 655; — -i erbâb-ı ilhâd, 274; —ler, 321; —liğe liyâkat, 364; —lik, 655, 957n; —lik beratı, 243

Serâv, ceng-i Sahrâ-yı —, 508; Sahrâ-yı —, 510; — Sahrâsı, 509, 510, 511

serâyâ, 274; irsâl-i —, 273

Ser-çınar (Şehrizor kal'alarından), 777, — menzili, 688

serdâr, 18, 27, 28, 30, 32, 33, 36, 38, 39, 41, 43n, 45, 46, 47, 57, 58, 59, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 83, 85, 86, 88, 91, 92, 93, 104, 105, 106, 107, 127, 129, 133, 134, 135, 136, 137, 141, 142, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 153, 154, 155, 156, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174n, 184, 185, 188, 189, 191, 193, 194, 195, 200, 201, 203, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 230, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 263, 264, 264n, 265, 278, 279, 280, 286, 288, 294, 295, 296, 299, 300, 317, 318n, 319, 320, 321, 322, 323, 325, 327, 328, 331, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 356, 360, 362, 364, 365, 369, 370, 377, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 414, 415, 419, 421, 423, 424, 426, 427, 435, 436, 437, 438, 441, 451, 452, 464, 466, 467, 469, 471, 477, 478, 479, 486, 487, 488, 490, 497, 498, 507, 508, 509, 516, 520, 521, 523, 537, 544, 568, 580, 586, 587, 588, 591, 595, 599, 600, 600n, 601, 603, 604, 605, 606, 608, 609, 611, 617, 619, 620, 621, 624, 626, 629, 630, 631, 634, 639, 640, 644, 645, 648, 654, 657, 663, 665, 666, 668, 676, 677, 679, 684, 689, 690, 691, 692, 693, 700, 701, 705, 708, 713, 714, 715, 718, 727, 728, 729, 733, 736, 737, 739, 740, 742, 745, 758, 759, 762, 767, 769, 775, 776, 778, 782, 799, 809, 817, 821, 822, 824, 830, 834, 835, 836, 838, 839, 849, 850, 851, 852, 855, 857, 858, 859, 861, 863, 864, 865, 867, 869, 871, 876, 877, 878, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 894, 895, 896, 898, 901, 903, 904, 907, 908, 909, 918, 920, 921, 924, 927, 928, 929, 935, 936n, 938, 941, 943, 960, 962, 967, 971, 976, 977, 979, 981, 999, 1000, 1011, 1012, 1013, 1016, 1019, 1025, 1026, 1033, 1034, 1042, 1062, 1063n, 1064; ahvâl-i —, 749, 775, 785, 811, 822; 'arz-ı —, 881; dâmen-bûs-ı —, 857; dergâh-ı —, 319, 936; evsâf-ı hamîde-i —, 171; haber-i —, 886; havf-ı —, 405; huddâm-ı —, 962; huzûr-ı —, 55, 387, 856,

865, 866, 868, 870, 879, 882, 883, 884, 885, 886, 962, 1034; imdâd-ı —, 966; işâret-i —, 340; kârzâr-ı —, 385; libâs-ı —, 864; meşhûr —, 520; muhallefât-ı —, 158; nâmdâr —, 159; pîşgâh-ı —, 859; sadr-ı —, 338; savâbdîd-i —, 872; sû'-i tedbîr-i —, 59; tedbîr-i —, 509; tenbîh-i —, 874; zamîr-i —, 185; — ağaları, 467, 867, 966; — ahvâli, 79; — emvâli, 1018; — etbâ'ı, 56; — hazretleri, 367; — huzûru, 879, 942; — -ı 'âlî-cenâb, 942; — -ı 'âlî-makām, 166; — -ı 'âlî-mıkdâr, 133, 142, 146, 156, 191, 277, 435, 855, 913, 915; — -ı 'asker-i İslâm, 129; — -ı 'asker-i mansûr, 379; — -ı 'asker-i zafer-şi'âr, 116; — -ı a'zam, 25, 27, 31, 39, 40, 55, 69, 70, 71, 156, 166, 186, 187, 190, 198, 299, 341, 343, 386, 398, 400, 403, 486, 508, 655n, 754, 812, 825; — -ı 'azîmü'ş-şân, 209; — -ı bâvakār, 330; — -ı bed-kâr, 78; — -ı be-nâm, 870; — -ı bî-'asker, 321; — -ı cedîd, 676; — -ı denî, 158; — -ı devlet-yâr, 860, 881; — -ı dilîr, 885; — -ı dîn, 199; — -ı ekrem, 166, 184, 186, 190, 355, 401, 419, 590, 591, 603, 605, 677, 754, 856, 906, 965; — -ı gāzî, 873, 889, 910, 931, 941, 942, 943, 961, 969, 1025, 1033; — -ı hod-bîn, 689; — -ı İslâm, 133, 142, 185, 188, 198, 202; — -ı kâm-gâr, 41, 159, 294, 323, 325, 342, 345, 858, 859, 860, 864, 865, 867, 869, 872, 880, 887, 907, 915, 920-921, 929, 931, 937, 937n, 939, 944, 970, 976, 1000, 1005; — -ı kaviyyü'l-iktidâr, 525; — -ı nâmdâr, 188, 324, 327, 387, 441, 935; —'ın firârı, 79; — -ı nusret-yâr, 193; — -ı sâbık, 156, 157, 199, 200, 228, 299, 441, 676; — -ı sâhib-ihtirâm, 859; — -ı sâhib-kırân, 967; — -ı şecâ'at-şi'âr, 917; — -ı şevket-şi'âr, 941; — -ı şîr-şikâr, 939n; — -ı zafer-rehber, 861; — -ı zafer-şi'âr, 319, 344, 398, 402, 403, 405, 406, 421, 424, 605, 921n, 963, 999; — -ı zafer-yâr, 861; — -ı zîşân, 937n; — kethudâsı, 156; — konağı, 695; —lar, 120, 352, 379, 380, 402, 620, 708, 819; kâr-güzâr —lar, 265; — tarzında, 1009; — vefâtı, 908;

SERDÂR MAHMÛD (Safevî Şâhı'nın yoldaşlarından), hezîmete uğrayıp öldürülmesi, 280-281

serdârî, mansıb-ı —, 305; meymene-i —, 386; sadme-i —, 389; taraf-ı —, 342; 'unvân-ı —, 382

serdârlık, 19, 27n, 71, 92, 93, 117, 141, 153, 173, 247, 255, 323, 360, 364, 411, 713, 727, 817, 924; —a lâyık, 665; — bârı, 908; — berâtı, 910; — emri, 323, 617, 733, 1042; — hıdmeti, 654; — husûsu, 733; — şerbeti, 323; — tehniyesi, 360; — 'uhdesinden gelmemek, 368

serdengeçdi/serdengeçen, 44, 46, 237, 534, 538, 629, 637, 663, 802, 866, 915, 917; — ağası/ağaları, 803, 860, 861, 866, 878, 882; — 'askeri, 864, 871; — bahâdırları, 868; — bayrakları, 869; — dilâverler, 55, 901; — fedâ'î kâfir, 213; — gāzîleri, 114; — kâfir, 263; —ler, 33, 35, 87, 214, 701, 803, 869, 877, 913, 914, 915; — sipâhîler, 703

seren, 430, 635, 912

ser-encâm, — -ı umûr, 216

sergüzeşt, 98, 336, 398, 494, 609, 1036, 1055; —ler, 1002

serhadd, 8, 18, 19, 25, 32, 34, 57, 59, 79, 91, 112, 128, 142, 190, 198, 261, 321, 337, 364, 391, 407, 427, 435, 441, 479, 489, 490, 498, 499, 527, 539, 543, 617, 778, 850, 1064; ahvâl-i —, 59, 137; hükkâm-ı —, 472; kenâre-i —, 321; ümerâ-i —, 457, 458, 471; — ahâlîsi, 489; — ahvâli, 92, 198; — 'askeri, 35, 36, 111, 659, 660, 668, 850, 950-951; — beyi/beyleri, 31, 34, 355, 480, 481, 730, 735; — cânibi, 337; —e müte'allık ahvâl, 90; — gāzîleri, 25, 26, 34, 36, 39, 110, 208; — hâkimleri, 480, 667; Memâlik-i mahrûse —i, 472; — ihtiyârları, 147; — -i İslâm, 49, 527; — -i küffâr, 527; — -i mansûr, 243; — -i Memâlik-i 'Osmâniyye, 286; —in hâli, 59, 90; —in nizâmı, 489; — kavmi, 111; — kılâ'ı, 77, 1053; — kulları, 1053; —ler, 19, 128, 365, 367, 368, 435, 460, 470, 472, 480, 616, 620, 740, 810, 881; —ler ahvâli, 765; —ler muhâfazası, 265; —lü/lüler, 37, 59, 86, 112, 113, 224, 530, 895; — muhâfazası, 264, 447; — paşaları, 460; — re'âyâsı, 171; — umûru, 92, 141, 156, 247, 248, 355, 441, 786, 825; — ümerâsı, 41, 436, 740

serheng, 298; nâmdâr —, 990

serhoş, 140, 941; — kâfirler, 218; — savaşı, 739

SERHOŞ HASAN (Erzurum Beylerbeyi Küçük Ahmed Paşa'nın ağalarından), 776

Ser-i albâk, bkz. Albak Kal'ası

serika, 103, 689

serîr, pâye-i —, 353; — -i 'adâlet-masîr, 722, 745; — -i a'lâ, 198; pâye-i — -i a'lâ, 162, 248, 249, 511, 769; şeref-i hâk-bûs-ı — -i a'lâ, 521; ma'rûz-ı pâye-i — -i 'âlem-masîr, 265; — -i devlet, 888; — -i gerdûn-nazîr, 292; — -i hümâyûn, 291; pâye-i — -i sa'âdet-masîr, 248; — -i sidre-âsâ, 291; — -i sidre-masîr, 291; berdâşte-i pâye-i — -i Sultânî, 180

seriyye (ayrıca bkz. serâyâ), 227, 275; — -i habîse, 274

serkeş, ba'zı —ân, 381; —ân-ı 'asker, 265; —ân-ı sipâh, 352; —î, 347, 466; temâm —î, 415; vâdî-i —î, 352; — -i küffâr, 1061; —ler, 413, 522, 826, 844, 1076; sipâh/sipâhî —leri, 351, 381; —lik, 399, 786, 976; —lik vâdîleri, 353, 681; — re'âyâ, 898

sermâ, hengâm-ı —, 184, 749; hiddet-i —, 810; şiddet-i —, 525; vakt-i —, 664

sermâye, — -i tab'-ı mâder-zâd, 726; lutf-ı hiyeli — itmek, 818; tahsîl-i — -i 'ulûm, 195; tekmîl-i — -i 'ulûm, 12; — -i 'ulûm-ı şer'iyye, 197; — -i zihn-i vekkâd, 179

Sermil (Bağdâd Eyâleti'nde), 822

serpindi, 874

SERRÂC-OĞLU (Karahisâr Mütesellimi), 795

serserî, — gezen alaylar, 125

serv, —istân, 863; — -kadd, 439

server, 180; —ân-ı sâhib-i a'lâm, 913n; — -i gâziyân, 404; —lik da'vâsı, 810

servet, kemâl-i —, 475, 483

serzeniş, 68, 311, 493, 836

sevâhil, 420, 448, 525, 729, 779, 857, 863

Sevakin, — Kal'ası, 1079

Sevânihu't-tefe'ül ve levâihu't-tevekkül, bkz. *Fahrname (Sevânihu't-tefe'ül ve levâihu't-tevekkül)*

SEVİNDİK MEHEMMED PAŞA, 794n

SEVİNDİK PAŞA (Safevî Şâhı tarafından Revân'da alıkonulup sonradan serbest bırakılan beylerbeyilerden), 770

SEYDÎ AHMED PAŞA, 1074, 1075; — kalyonu, 1074

SEYDÎ BEY (Ostorgon Beyi), 88

Seydîgâzî, 395, 747; — menzili, 574

seyf, 59, 253, 257, 447, 503, 650, 724, 890n; bakâyâ-yı —, 387, 406; bakıyyetü's- —, 109, 276, 420; darb-ı —, 406; def' bi's- —, 995; erbâb-ı —, 433; murassa' —, 820; müdâfa'a bi's- —, 725, 995, 1010; sell-i — -i beyân, 377; — -i hayf, 309; — -i intikâm, 381; — -i sârim, 494; menâsıb-ı 'ilmiyye ve —iyye, 199, 954, 979, 988; kâfir —leri, 121;

SEYFEDDÎN-İ KÖR (Kürd Gâzî'nin birâderi), — kabâ'ili, 281

SEYFÎ EFENDİ, 481n

SEYF-OĞLU EMÎR YÛSUF (Tırablus-Şâm Hâkimi), 371, 382

SEYF-OĞLU HÜSEYİN PAŞA (Tırablus-Şâm Beylerbeyi), 401, 403, 467

Seyfüddin (Revân ile Tebriz arasındaki menzillerden), 762n

seyirci, 16; — cem'iyyeti, 16; —ler, 16

seyl, 149, 417, 680, 958; hücûm-ı —, 696; —âb-ı eşk-i darâ'at, 349; —âb-ı zilletde garîk, 404; — gibi akmak, 550; — -i bahâr, 298; — -i firâvân, 896; — -i firâvân mahalleri, 527; — -i kûh-endâz, 838; — -i revân, 688, 1011; ber- — -i ta'cîl, 318; 'azîm —ler, 564; —ü'l-'arim gibi 696

seyr, 111, 227n, 407, 495, 643, 682, 756, 763, 764, 779, 795, 797, 948n, 950, 968; müntehâ-yı —, 300; —ân, 424, 749; —ângâh, 423; — -i 'âlem-i envâr, 682; — -i deryâ, 458; — -i sahrâ vü çemen, 329; — ü seyâhat, 440, 505, 505n; — ü sülûk, 433, 572, 952; — ü şikâr, 50, 458; — ü temâşâ, 459

seyrân, 424, 749; —gâh, 423

Seyrân Depesi (Bulgurlu havâlîsinde), 838

Seyrân Depesi (Diyârbekir'de), 749

SEYREK MUHYİDDÎN ⟨Seyrek Muhyiddîn Hüseyin Efendi⟩, (Sultân Selîm-i Sânî'nin mu'allim-i evveli, Emrullâh Mehemmed b. Seyrek Muhyiddîn el-Hüseynî'nin babası), 178

SEYREK-ZÂDE, bkz. Emrullâh Mehemmed b. Seyrek Muhyiddîn el-Hüseynî (Seyrek-zâde)

SEYREK-ZÂDE SEYYİD 'ABDURRAHMÂN EFENDİ, bkz. Nakīb Efendi ⟨Seyrek-zâde Seyyid 'Abdurrahmân Efendi⟩

seyyid, 10, 1077; — -i 'asr u evân, 175; — -i nezâhat-rüsûm, 333; — -i sahîhü'n-neseb, 542, 744

SEYYİD HÂN (Ekrâd beylerinden), 369, 370, 486

SEYYİD HÂN ('İmâdiye Hâkimi), 586, 587, 590

SEYYİD HAYÂLÎ, ⟨Gülşenî-zâde —⟩, (Şeyh İbrâhîm Gülşenî'nin oğlu, Gülşenî-zâde Seyyid 'Ali Safvetî'nin babası), 132

SEYYİD HÜSEYİN EFENDİ (Gülşenî-zâde Seyyid 'Ali Safvetî'nin birâderi), 132

SEYYİD KÂSIM GUBÂRÎ, bkz. Gubârî Efendi

SEYYİD MEHEMMED EFENDİ, ⟨Ahî-zâde —⟩, (Ahî-zâde Hüseyin Efendi'nin oğlu), İstanbul Kadısı, 741, 741n; Kıbrıs'a sürgün edilmesi, 741; biyografisi, 744

SEYYİD MEHEMMED EFENDİ, Ankaravî Nakīb-zâde —, bkz. Koca Nakīb-oğlu ⟨Seyyid Mehemmed Efendi, Ankaravî Nakīb-zâde —⟩

SEYYİD MEHEMMED EFENDİ, bkz. Yavaş Çelebi

SEYYİD MEHEMMED EFENDİ, bkz. Yavuz Çelebi/Efendi (Seyyid Mehemmed Efendi)

SEYYİD MEHEMMED EFENDİ (Ebü'l-Gays Kaşşâş'ın halîfesi), 573

SEYYİD MEHEMMED EFENDİ, Mısır'dan ma'zûl, İstanbul mahallâtı teftîşine me'mûr, 750

SEYYİD MUHYİDDÎN, taraf-ı saltanatdan nâme-i hümâyûn ile Hind Pâdişâhı Şâh Cihân'a gönderilmesi, 1061

SEYYİD MUSTAFA AĞA, Yeniçeri Ağalığı'ndan azli, 989; Bolu Sancağı'nın verilmesi, 990n

SEYYİD MÜBÂREK, bkz. Sancar-oğlu Mübârek

SEYYİD NÂMÎ (Yemen kul-oğlanlarından, Mekke muhâfazasına yazılmak için ısyân çıkaranlardan), 731

SEYYİD ŞERÎFÎ (Hüsâm-zâde İbrâhîm Efendi'nin mahlası), bkz. Hüsâm-zâde İbrâhîm Efendi

Sezar, 346

SEZÂYÎ PAŞA, Novigrad'dan munfasıl, 32, 33; Ankara Beyi, 36, 91

Sfakia, bkz. İsfakiye ⟨Sfakia⟩

sıbt, — -ı reşîd, 9

SIBT B. CEVZÎ (*Mir'âtü'z-zemân* adlı umumi tarih eserinin yazarı), 454

sıbyân, 240, 1059

sıçan, — yolu/yolları, 109, 209, 966, 968, 972, 975

SIDDÎKA-İ KÜBRÂ, bkz. Ümmü'l-mü'minîn

SIEGFRIED VON KOLLONITSCH, bkz. Seferborus Kolunc ⟨Siegfried von Kollonitsch⟩

SIGISMOND BALASSY, bkz. Pilazi Jigmond ⟨Sigismond Balassy⟩

SIGISMUND BÁTHORY, bkz. Zigmond/Jidmon ⟨Sigismund Báthory⟩

SIGISMUND III VASA, bkz. Jidmon/Jigmon ⟨Sigismund III Vasa⟩

sığır, 60, 548, 939; —lar, 463

Sıhâh-ı Cevherî (*Cevherî Lugati*), (Cevherî'nin asıl adı *Tâcü'l-luga* olan sözlüğü), 394, 394n, 571n, 674n

Sıhâh-ı Cevherî muhtasarı (Ureli 'Ayşî Mehemmed Efendi'nin), 394

Sıhâh-ı Cevherî tercemesi ⟨*Terceme-i Sıhâh-ı Cevherî*⟩, (Mehemmed el-Vânî'nin), 10

sıhhat, 840; hüsn-i hâl-i —, 1037; — -i mizâc, 361; — -i sulh, 725n

Sıkliye ⟨Antikythera⟩, (Girid kurbında harâbe ada), 859

sıla, 182, 376, 377, 394, 453, 454, 455, 504, 540, 592, 931, 1012

sınıf, 326, 387, 417; — -ı 'ulemâ, 468

sınur, 17, 48, 67, 76, 83, 84, 96, 295, 460, 479, 516, 517, 528, 541, 764, 776, 813; kat'-ı —, 436; ta'yîn-i —, 490; — emri, 449; —lar, 449, 472, 489, 490, 670, 681, 823; —nâme/nâmeler, 490, 812

Sınur Ovası, 754

Sınur Sahrâsı, 409

Sırât, cisr-i —, 454

Sırça Sarây, 779, 784, 830

sırık, 582, 749; —lar, 203; —lı, 123; — pâreleri, 35

sırma, 224

sırr, 63, 132n, 421, 422, 423, 568; kâtib-i —, 511; —an, 159, 202, 219, 252, 276; emîn-i — -ı meknûn, 483; — -ı mektûm, 236, 291; — -ı ser-beste, 63

sıyâm, leyâlî vü eyyâm-ı —, 303

SIYÂMÎ, Filibe'den ma'zûl, 979; Selânik mansıbının verilmesi, 979; gamından helâk olması, 980

sibe, 299, 300, 301, 307, 879; dervâze-i —, 307; — halkı, 300, 302; —ler, 298, 299, 300, 301, 303, 308, 873, 877, 975; kamış —si, 307; — sürmek, 768, 861, 864, 866, 871, 873, 877, 972

Šibenik, bkz. Şebenek ⟨Šibenik⟩

Sicistân, — memleketi, 681

Sicut, — beyi, 1064

Sidrekapsı (Selânik yakınında), 197

Sigetvar ⟨Szigetvár⟩, 156, 164n, 165, 185, 192, 202, 204, 205, 208, 209, 213, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 226, 230, 243; — 'askeri, 79; — beyi, 185; — beylerbeyisi, 77, 136, 189, 189n; — cânibi, 219; — -kapusu, 187, 214, 223, 227-228; — kurbı, 201; —lı gāzîler; — paşası, 136; — sancağı, 201; — Seferi, 363; — semti, 25; — tarafı, 222; — yakası, 187, 207, 208

sihr/sihir, 643, 681, 840; zuhûr-ı eser-i —, 643; — eseri zuhûru, 645; — -i Sâmirî, 225; nükte-i — -karîn, 510; dehân-ı — ü füsûnun bâz kılmak, 278

sika/sikāt, 19, 466, 775

sikāye, 22, 24

sikke, 590, 591, 659n; tashîh-i —, 516, 831, 836, 845; tecdîd-i —, 316, 613, 831; — ahvâli, 193; hutbe ve —de şirket, 398; — -i dînâr, 457; ahvâl-i — muhtell olmak, 416; hutbe ve — sâhibi, 48

Siklós, bkz. Şıkloş ⟨Siklós⟩

silâh, 339, 529, 550, 563, 687, 806, 909, 918, 943, 943n, 987, 997, 1011, 1047; ihzâr-ı —, 997; isti'mâl-i —, 827; pür- —, 550; envâ'-i — i'mâl itmek, 748; —lanmak, 634, 702, 842; —lar, 415, 760, 905; —lı, 806n; —sız, 552, 806n, 997

silahdâr, 6, 27, 30, 43, 77, 112, 189, 255, 319, 330, 401, 412, 426, 441, 442, 478, 523, 534, 535, 554, 557, 564, 567, 600, 602, 604, 617, 624, 634, 638, 663, 727, 747, 761, 786, 804, 808, 827, 829, 831, 841, 841n, 853, 855, 896, 926, 994, 1004, 1007, 1012, 1021, 1022, 1023, 1037, 1039, 1049, 1072; sipâh ve — ağaları, 768; — ağalığı, 990n; — ağası, 27, 45, 73, 166, 262, 654, 720, 723, 908, 983, 990, 1000, 1056; — alayı, 386, 604; —ân, 118; zümre-i —ân, 203, 1040; —başı, 354; — bayrakları, 1009; — bölüğü, 256, 935, 1033; sipâh ve — bölükleri, 914; — -ı hâss, 372; — -ı Şehriyâr, 412; — kâtibi, 262, 817, 1036; — kolu, 120, 136, 401, 638; —lık, 233, 335, 441, 756, 827; — mülâzımbaşısı, 640, 687; — mülâzımları, 566; — sufûfu,

348; — zümresi, 44, 348, 385, 401, 935

SİLAHDÂR, bkz. Mehemmed Ağa/Paşa, Öküz —

SİLAHDÂR AHMED AĞA, bkz. Melek Ahmed Paşa

SİLAHDÂR MOSTARÎ, Bâkī Paşa Kethudâsı Koca Mehemmed Paşa yerine Erzurum'a mutasarrıf, 1023

SİLAHDÂR ⟨MURTEZÂ AĞA/PAŞA⟩, Silahdâr iken Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 994

SİLAHDÂR/SİLAHDÂR PAŞA, bkz. Yûsuf Ağa/Paşa (Silahdâr Paşa), ⟨Musâhib —⟩

SİLAHDÂR PAŞA (Mustafa Paşa), Musâhib —, 826n, 841, 960, 1007; Vezîr-i sânî nâmıyla Harem-i hümâyûn'dan çıkması, 747; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 750, 797; Vezîr-i sânî, 754, 764, 786, 789, 795, 796, 801, 806; ber-vech-i arpalık Aydın ve Saruhân ve Niğbolu sancaklarının 'inâyet olunması, 776; Kapudan tayin edilmesi, 808; Sefer Kā'im-makāmı tayin edilmesi, 809; Kapudan, 821; Budun Eyâleti'nin verilmesi, 829, 829n; Rumili Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 829, 829n; Tımışvar Eyâleti'nin verilmesi, 829, 829n; Tımışvar Beylerbeyi iken katli, 835; zuhûr-ı —, 747; — birâderi, 797; — devletinde, 1007; — kethudâsı, 791, 792; — müte'allikātı, 795; — mütesellimi, 1071; — nekbeti, 1007; — otağı, 754, 790; — re'îsi, 811; —'ya müntesib, 720

Silahdâr Paşa Sarâyı (Atmeydânı'na nâzır), 826

silâhşör, 529; —lükde eli olmak, 102

Silesia, bkz. İselejiye ⟨Silesia⟩

Silifke, 385, 736n, 907; — Arpalığı, 931; — Sancağı, 931n, 966; — tarafları, 385

Silistire, 13, 68, 154, 344, 392, 493, 575, 667, 742, 751, 786, 787, 787n, 981, 1078; — 'askeri, 491; — Beyi, 389; — Beylerbeyisi, 531; — Eyâleti, 557, 780, 830, 1006; — Paşası, 575; — Sancağı, 68, 344, 491; — Vâlîsi, 458, 741, 753, 1063

Silivri, 247, 429, 456, 462, 993, 994; — -kapusu, 247; — kurbı, 1048

sîm, 878; ma'den-i zer ü —, 924n; — -i hâm, 442, 811

sîmâ, — -i matbû', 259

SİMON ⟨Svimon I, Kartli Kıralı⟩, Hâdım Ca'fer Paşa tarafından esir alınması, 193; — -oğlu, 306

sîmurg, timsâl-i — -ı 'ankā, 225

sîmyâ, fenn-i reml ü —, 99

Sinadin ⟨Sanadinovo⟩ (Niğbolu kurbında), — Sahrâsı, 154

sinân, — -ı cân-sitân, 50, 942

SİNÂN AĞA, Moralı Za'îm — (Hanya'da binâ olunan üç câmi'in mütevellîsi), 898

SİNÂN BEY, Mısır ümerâsından, 335; Nişâncı, 335

SİNÂN BEY-ZÂDE MUSTAFA ÇELEBİ (Etmekçi-zâde Ahmed Paşa'nın Edirne'de sipâhî olduğu günlerdeki yârânından), 425-426

SİNÂN ÇELEBİ (Re'îsü'l-etıbbâ), 103n

SİNÂN EFENDİ, bkz. Muhaşşî Sinân

SİNÂN EFENDİ ⟨Ya'kūb el-Germiyânî'nin oğlu⟩, (Mustafa Paşa Zâviyesi'nde şeyh), 440, 440n

SİNÂN KETHUDÂ/PAŞA, Dukagin Sancağı Beyi, 174; Yemen muhâfazasında, 174; Yemen Beylerbeyi olması, 295; Yemen Beylerbeyiliği'nden azli, 371

SİNÂN PAŞA (Eğri Beylerbeyi), 343

SİNÂN PAŞA (Mar'aş Beylerbeyi), şehîd düşmesi, 152-153

Sinân Paşa Dârü'l-hadîsi ⟨Dîvânyolu'nda Sadrazam Koca Sinân Paşa tarafından yaptırılan⟩, 196, 358

Sinân Paşa Medresesi (Beşiktaş'ta), 474; — Hârici, 1071

Sinân Paşa Medresesi (Yenişehir'de), 494

SİNÂNEDDÎN YÛSUF ('Arab Sinân Efendi), (Murâd Paşa ve Sahn Müderrisi; Yenişehir

Manisa, Edirne, tekrar Yenişehir ve Amid Kadısı), biyografisi, 439

SİNÂN-I AKHİSÂRÎ (Sinâneddîn Yûsuf b. Pîr Ahmed), ('Abdülkerîm Efendi'nin babası), 681

Sinânpaşa Kasrı/Köşkü (İncili Köşk, Sultân III. Murâd zamanında Sadrazam Koca Sinân Paşa tarafından yaptırılarak Pâdişâh'a sunulan köşk), 62, 63, 820, 840, 841, 1025; — meydânı, 722

SİNÂN-ZÂDE 'ALİ EFENDİ, Anadolu Kazaskeri, 22, 289; Rumili Kazaskeri, 290

SİNCAR MEHEMMED EFENDİ (Mu'izüddîn Mehemmed), Sofya Kadısı, 841

sinn, 105, 242, 434, 573, 625, 681, 699, 700, 732, 816, 830, 844, 845, 853, 925, 959, 960, 989, 1023, 1071, 1078; hadâset-i —, 897; hadîsü's- —, 392; — -i inhitât, 844; — -i isti'dâd, 439; — -i Nebevî, 476; — -i Pâdişâh-ı 'âlî-câh, 64; — -i şerîf, 65, 500, 563, 683, 987; — -i temyîz, 51, 372; mütekārib-i — üsâl, 330

sipâh, 16, 27, 60, 70, 77, 86, 120, 124, 189, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 254, 262, 317, 364, 385, 388, 401, 405, 478, 533, 535, 547, 549, 550, 554, 556, 557, 559, 564, 565, 566, 567, 576, 577, 577n, 578, 581, 602, 604, 617, 634, 638, 640, 648, 666, 708, 714, 717, 720, 723, 729, 739, 754, 755, 761, 804, 812, 824, 864, 898, 914, 929, 934, 962, 991, 993, 999, 1009, 1011, 1012, 1021, 1022, 1026, 1029n, 1039, 1043, 1044, 1050; 'asker-i —, 1046; cem'-i —, 782; cem'iyyet-i —, 251, 720; cumhûr-ı —, 997; cûş ü hurûş-ı zümre-i —, 718; dilhâh-ı —, 247; ekser-i —, 1050; gulâmiyye-i —, 293; gulüvv-i —, 69; güzîde —, 118; hareket-i yeniçeri ve —, 354; leşker-i —, 1012; makhûrî-i —, 720; mecmû'-ı —, 251; miyân-ı —, 782; mülâzımîn-i —, 723; rü'esâ-i —, 452; serkeşân-ı —, 352; tâ'ife-i —, 251; zümre-i —, 172, 246, 1001, 1007; — ağası, 768, 775; — alayı/alayları, 136, 603, 759, 1012; — 'askeri, 1013; — bölükleri, 1026; — cem'iyyeti, 550; — gayreti, 1007; — -ı bî-pâyân, 804; —ın haklarından gelinmek, 232; — -ı zafer-penâh, 258, 583, 748, 935; — ihtiyârları, 578; — kıyâfetinde, 996; — kolu, 639; — mülazımbaşısı, 647; — mülâzımları, 566, 575, 714; zümre-i — nâmdârları, 599; — ocağı, 1010; — oğlanı, 933n; — serkeşleri, 351; — ta'ifesi, 339, 352, 452, 546, 564, 568, 648, 679, 690, 695, 721, 722, 724, 946, 984, 986, 986n, 992, 994, 998, 1005, 1013, 1049; nizâ'-ı — ve yeniçeri, 1055; — zorbaları, 581, 631, 680, 718, 756; — zümresi, 942, 991

sipâhî, 15, 71, 326, 364, 425, 556, 558, 567, 573, 577, 593, 601, 632, 663, 704, 747, 844, 853, 868, 871, 872, 888, 898, 906, 950, 966, 994, 997, 1002, 1009, 1010, 1013, 1014, 1017, 1032, 1039, 1053, 1056, 1072; 'atîk —, 1009; dirliği çalık —, 951; koca —, 1072; meşhûr —, 1072; — ağaları, 561; — çârşûsu, 550; — def'i içün, 1013; — Kapusu, 602; —ler, 189, 294, 342, 364, 527, 578, 687, 707, 724, 861, 898, 928, 951, 996, 997, 1007, 1013, 1026, 1028, 1053; ba'zı ihtiyâr —ler, 1011; bellü başlu —ler, 1041; cedîd —ler, 1032; dirliği çalık —ler, 991; eski —ler, 1072; müsâfir —ler, 1041; müte'ayyin —ler, 998; nâmdâr —ler, 733; serdengeçdi —ler, 703; yeri çalınan —ler, 802; —ler ağalığı, 685; —ler ağası, 26, 158, 253, 664, 738, 923, 933, 945, 1011; —ler bakāyâsı, 1051; etrâf u eknâf —leri, 1041; —ler intikāmı, 1007; —ler kâtibi, 354, 703, 817; —ler kethudâsı, 354, 996; —liğe meyl, 1013; —lik, 38, 425, 429, 446, 481n, 758, 1007; —lik şartıyla, 192, 997; — nâmına, 297; — oğlanı ağası, 111; — oğlanı bölüğü, 919; — oğlanı zümresi, 27, 44; — serkeşleri, 381; tâ'ife-i —yân, 15; telâşî-i —yân, 249; zümre-i —yân, 35; ebnâ-i —yân ağası, 654; — zorbaları, 730; — zümresi/zümreleri, 354, 450

sipâriş, 77, 92, 117, 127, 150, 156, 157, 171, 198, 247, 318, 424, 459, 470, 489, 522, 529, 605, 657, 680, 778, 927, 944, 953, 1005

Sir Nehri, bkz. Nehr-i Sir

sirâc, îkād-ı —, 179; san'at-ı —î, 179

Siracusa, bkz. Seragosa (Siracusa)

sirâyet, 31, 350, 735; havf-ı —, 304

Sirem (Szerém), — alaybeyi, 88; — 'askeri, 491;

— beyi, 343; — cânibi, 133; — Sahrâsı, 20, 41, 96, 133, 237, 325, 471; — Sancağı, 17

sirka, 32

Siroz, 503, 504; — Kazâsı, 13, 673

Siska ⟨Sziszek⟩, 8n, 17; feth-i Hisâr-ı —, 20; — Kal'ası, 20

sitâre, 433; irsâl-i — -i Kâ'be, 433

sitâyiş, 591; — -i bisyâr, 384

sitem, 255, 318, 722, 1035; vafir zulm ü —, 977; — -dîde/dîdeler, 415, 1046, 1055; — gamı, 818; — -gerî, 273, 513; — -i zarîf, 235, 986; —kâr, 193; —ler, 361

Sitia, bkz. İstiye ⟨Sitia⟩

Sivas, 27, 44, 58, 82, 173, 279, 404, 406, 478, 580, 603, 605, 666, 677, 678, 679, 748, 785, 825, 837, 845, 857, 955, 979, 982, 1072; Ceng-i —, 838; Eyâlet-i —, 855, 982n; —'askeri, 72, 533, 535, 537, 586, 639, 704, 748, 799, 824, 838; — Beylerbeyiliği, 295; — beylerbeyisi, 41, 75, 77, 94, 96, 104, 119, 133, 135, 136, 137, 166, 173, 321, 347, 508, 586, 629, 631, 634, 646, 657, 690, 693, 730, 756, 768, 795, 800, 838, 955, 981, 1042; — etrâfı, 364; — Eyâleti, 129, 246, 256, 305, 364, 385, 486, 516, 545, 570, 657, 666, 678, 678n, 733, 758, 768, 775, 837, 842, 955, 979, 982; — havâlîsi, 379; — hudûdu, 172; — kurbı, 245, 820; — menzili, 748; — Sahrâsı, 747; — vâlîsi, 768, 769; — zabtı, 838

Sivas Yenişehri, bkz. Yenişehir (Sivas'ta)

SİVASÎ ⟨'ABDÜLMECÎD⟩ EFENDİ (Halvetî Şeyhi), 484, 735, 773; — etbâ'ı, 773, 1057; — hulefâsı, 1057; —ler, 1057

SİVASÎ ŞEMS EFENDİ ⟨Şemseddîn-i Sivasî⟩, (Ulemâdan), 14

siyâset, 563, 580, 730, 731, 735, 793, 796, 797, 848, 1023; âyîn-i —, 304; hükm-i —, 408; meydân-ı —, 49, 388, 578; şiddet-i —, 335; tevkîr-i merâsim-i —, 292; tîg-ı —, 826; —e müte'allık risâleler, 10; —en katl, 304, 692, 747, 812; — esnâsında, 665; galtân-ı meydân-ı —gâh, 247; — -kerden-i Vezîr, 303; —le, 598, 1008; eşedd-i —le haklarından gelinmek, 232; —le katl, 601, 793, 795; eşedd-i —le katl, 159, 380; —le maktûl, 626

SİYÂVUŞ ⟨İran'ın millî destân kahramanlarından⟩, mâtem-i —, 130

SİYÂVUŞ AĞA/PAŞA, Çukadârlıktan Silahdâr tayin olunması, 808; Kapudan tayin edilmesi, 831; kapudanlıktan ref'i, 836; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 842; Sadrazam tayin edilmesi, 1045, 1047; Sadrazam (birinci defa: 1651), 1049; Sadâretten azli, 1049; Bosna Vâlîsi, 1053; Silistire Vâlîsi, 1063; — kolu, 937

SİYÂVUŞ AĞA/PAŞA, ⟨Kamalak —⟩, Küçük Mîrâhûr, 821; yeni tayin olunan Eflak Voyvodası'nı iclâs için görevlendirilmesi, 821; Haleb Beylerbeyiliği'nin verilmesi, 837

SİYÂVUŞ EFENDİ, töhmet-i şakâyla katli, 730

SİYÂVUŞ HÂN (Kızılbaş hânlarından), 776

SİYÂVUŞ PAŞA, ⟨Kanijeli —⟩, 66, 378; Sadrazam tayin edilmesi, 5-6; Sadrazam (üçüncü defa: 1592-1593), 16, 17; azli, 16; Konya'ya sürülmesi70; biyografisi, 259

Siyâvuş Paşa Sarâyı (Üsküdar'da), 292

siyer, 93, 181; Türkî —, 674

Skyros, bkz. İskiroz ⟨Skyros⟩

Smederevo, bkz. Semendire ⟨Szendrő/Smederevo⟩

Smederevska Palanka, bkz. Hasanpaşa Palankası ⟨Smederevska Palanka⟩

Sobotka ⟨Szabadka⟩, 34n

Sobotoska ⟨Somoskő⟩, bkz. Şomoşka ⟨Somoskő⟩

sof, 497; yeşil — örtü, 808

sofa, 987; taşra —, 721

sofra, 424, 1074; — -güşâ-yı ni'met, 592; —sı güşâde, 613

Sofya, 20, 94, 129, 260, 376, 484, 729, 736, 829n; — kādîsı, 841; — kurbı, 157, 712; — menzili, 318

SOFYALI BÂLÎ EFENDİ (Halvetî Şeyhi), — halîfâsından, 439, 504

SOFYAVÎ KÂDÎ-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ, bkz. Kādî-zâde ⟨Sofyavî Kādî-zâde Mehemmed Efendi⟩

soğan, — suyu, 220

Soğan Deresi, 1028

Soğanlı Yaylası, 487

soğuk/sovuk; 151, 229, 659, 820; kuru —lar, 57

Soğukkuyu ⟨Câmi'i⟩, (İstanbul'da), — imâmı, 726

Sohbetü'l-ebkâr (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin *Hamse*'sini oluşturan beş mesnevîden biri), 752, 752n

Sohrân, — beyleri, 369, 370; — hâkimi, 587, 657; — tâ'ifesi, 370

Sokedeşki (Yaylıça Nehri üzerinde palanka), 1064

solak/solağ, 747, 762, 844; —ğân, 458; —başı/lar, 747, 789; —lar, 119, 462, 809

SOLAK (Kandiye muhâsarasında savaşan sipâh bahâdırlarından), yaralanması, 928

Solnok ⟨Szolnok⟩, 106, 111, 127, 151, 239, 472, 659, 894; — beyi, 110, 153, 669; — Hisârı, 96; — Kal'ası, 127; — kurbı, 106; —lu serhadd gāzîleri, 153; — re'âyâsı, 149; — Sahrâsı, 107; — Sancağı, 49; — semti, 150

soltat, 898, 948, 1000; cengci —, 945, 973; piyâde —, 899; tüfeng-endâz —, 935; —lar, 899, 1006

Soluna ⟨Sulina⟩, 626

Somoskő, bkz. Şomoşka ⟨Somoskő⟩

Sonbor ⟨Zombor⟩, 58, 137, 151, 156, 158, 166, 169, 242, 396

Sonbut Hel ⟨Szombathely/Steinamanger⟩, (Papa ⟨Pápa⟩ tasarrufundaki kal'a), 350

Sonta ⟨Szanda⟩, 29, 31-32, 33; — ağaları, 34; — 'askeri, 32

sopa, 124

sorguç, 411, 689, 759, 1061, 1061n; murassa' —, 805; mücevher —, 59; — -ı musanna', 283

Soroca, bkz. Sorokna ⟨Soroca⟩

Sorokna ⟨Soroca⟩, (Boğdan kılâ'ından), 518

Souda, bkz. Suda ⟨Souda⟩

söğüt, 216; — ağaçları, 229; —lük, 72, 216

Söğütdağı, 1013; — semti, 977

Sön ⟨Szőny⟩, in'ikād-ı sulh der-Sahrâ-yı —, 668; — Antlaşması, 668n; — Sahrâsı, 669, 842-843

söz, 19, 28, 58, 61, 78, 88, 89, 91, 139, 162, 164, 181, 185, 202, 204, 205, 206, 211, 212, 218, 220, 238, 261, 262, 266, 266n, 282n, 325, 326, 360, 361, 362, 363, 364, 398, 403, 410, 411, 420, 421, 426, 429, 436, 447, 503n, 508, 510, 522, 531, 542, 552, 554, 556, 557, 559, 564, 575, 579, 594, 596, 597, 602, 603, 608, 609, 610, 617, 631, 632, 641, 642, 642n, 643, 689, 691, 735, 773, 780, 785, 819n, 925, 975, 992, 998, 1003, 1006, 1010n, 1016, 1018, 1038, 1042, 1059, 1067, 1072; bî-edebâne —, 254; karârdâde olan —, 1046; muhtefî —, 428; nâ-sezâ —, 354; tatlu —, 420; tenhâ —, 421; — bilenler, 965n; —e gelmek, 363; —e kādir, 720; — gelici, 609, 822, 850; — koparmak, 98; —ler, 6, 159, 205, 232, 257, 257n, 266, 354, 407, 429, 546, 559, 560, 575, 577, 621, 636, 716, 717, 720, 721, 735, 792, 837, 982, 994, 1012, 1044, 1058; bâtıl —ler, 1013; 'ibret-âmîz nice —ler, 351; kötü —ler, 818n; ma'kūl —ler, 720, 1041, 1067; merdâne —ler, 987; sûz-nâk —ler, 560; şetm-âmîz —ler, 583; ta'n-âmîz —ler, 38, 510; vâfir —ler, 89; — sâhibi, 998; — sahîh çıkmak, 429; ashâb-ı garaz —ü, 780; cumhûrun —ü, 550; münâfık —ü, 561; —ün doğrusu, 590; —üne râm olmak, 229, 229n

sözlük, 571n, 674n; —ler, 869n

St. Francis, bkz. San Francisko ⟨St. Francis⟩

St. Nicolas, bkz. Santa Nikola ⟨St. Nicolas/Agios Nikolaos⟩ Kilisesi

STANISLAS ZOLKIEWSKI, bkz. Zilkovski ⟨Stanislas Zolkiewski⟩

STANISLAW KONIECPOLSKI, bkz. Konsbolski ⟨Stanislaw Koniecpolski⟩

STEFAN TOMŞA, bkz. İstefan Voyvoda ⟨Stefan Tomşa⟩

Steinamanger, bkz. Sonbut Hel ⟨Szombathely/Steinamanger⟩

su, 17, 35, 86, 87, 88, 89, 113, 118, 150, 152, 184, 205, 207, 208, 209, 212, 213, 214, 225, 302, 417n, 535, 553, 587, 608, 629, 630, 631, 636n, 639, 642, 645n, 647, 694, 696, 731, 758, 762, 775, 792, 798, 906, 1038; acı —, 595; akan —, 664n; akar —, 695; bataklı —, 113, 401, 402; bir içim —, 262; bir katre —, 86; şedîdü'l-berd —, 695; — almak, 886; — basmak, 687; — berâberi, 1028; —da kalmak, 564; —dan ba'îd, 800; —dan çıkarmak, 1039; —dan/yu geçmek, 17, 35, 118, 207, 225, 588, 589, 758; —dan sıkılmak, 579; —dan 'ubûr, 48; — dolmak, 1020; — geçidi, 588; — getirmek/getirtmek, 63, 543; boğazına dek — içinde ceng itmek, 628; — içinde yürüyerek, 703; — kemerleri, 881; — kenârı, 35, 588, 629, 638, 646, 647, 688, 701, 702, 757, 1000; — kullesi, 86, 341; —lanmak, 302, 437, 463, 731, 899, 903, 1015, 1040; —lar, 150, 635, 1069; akar —lar, 694; —lar akıtmak, 899; yer yarılup siyâh ve mülevven —lar çıkmak, 1059; —lar donmağa yüz tutmak/donmak, 221, 222, 811, 1065; müstevfâ —lar getirmek, 906; —ları kesmek, 581; —ların donu çözülmek, 1069; akar —lu, 694, 695; —lu bir vîrâne kâfir karyesi, 113; —lu sazlık, 96; — nâdir, 1040; —suz, 88, 731; —suzluk, 297, 579n; —ya atılmak, 636; kendilerin aşağı —ya atmak, 794; —ya batmamak, 628; —ya berâber, 214, 903, 910; kendilerin —ya bıragmak, 529; —ya divrilmek, 1038; —ya dökmek/dökülmek, 125, 209, 529, 703; —ya düşmek/düşüp gark olmak/düşürmek, 212, 538; —ya gitmek, 887; —ya müzâyaka, 609; — yetiştirmek, 86; —yla dolu, 44; — yolları, 66, 695; sahrnıç —yu, 86; —yu az, 891; —yu çok, 216; —yun kurutmak, 650; —yun ölçmek, 89; — ziyâde çekilmek, 701

su'âl, 6, 71, 90, 97, 116, 124, 126, 149, 177, 217, 219, 222, 224, 225, 227, 244, 248, 261, 265, 291, 311, 327, 337, 358, 376, 409, 449, 411, 465, 488, 490, 496, 509, 539, 549, 551, 553, 567, 626, 629, 632, 637, 647, 667, 715, 790, 801, 811, 900, 943, 965, 989, 998, 1065, 1068; bâ'is-i —, 453, 483; nicc —, 390; tevcîh-i —, 722; —ler, 376, 790, 918, 918n

su'âl, maraz-ı —, 9

subh, ba'de salâti's- —, 340, 876; salât-ı —, 114; vakt-i —, 877; —a karîb, 440; vakt-i — -ı kâzib, 866; nûr-ı — -ı sâdık, 259; — u şâm, 308

suç, —lama, 204n; —lamak, 668; —lu, 1023; —suz, 1023

Suda ⟨Souda⟩, 847n, 868, 886, 891, 892, 899, 900, 901, 903, 904, 905, 906, 911, 999; Liman-ı —, 885; muhâsara-i —, 906, 1015; — Boğazı, 861, 865; — Burnu, 884; — cânibi, 867; — etrâfı, 1018; — fethi, 906; — gemileri, 899; — Hisârı, 906, 909; — imdâdı, 908; — Kal'ası, 910, 1015, 1023; — Kal'ası Limanı, 882; — kapudanı, 915; — karşısında, 937; — kenârı, 906; — Limanı, 864, 866, 867, 884, 888, 890, 899, 906, 910; — mukâbelesinde, 937; — sevâhili, 879; — tarafı, 867; — umûru, 910

SÛDÎ, Bosnavî — (İbrâhîm Paşa Sarâyı'nda olan gılmân-ı hâss ta'lîmine me'mûr), biyografisi, 12

sudûr ⟨kādî'askerler⟩, 512; makbûl-i —, 196; sadrü's- —, 393; umur-ı —, 699; — -ı devlet-i Mehemmed Hân, 832; — -ı devlet-i Selîm Hânî/Selîmiyye, 313, 743; — -ı kirâm, 196, 682, 710, 783; — -ı 'ulemâ, 196

suffe, 529, 695, 817

sûfî, 165; —ler, 15; —lik, 772, 1023; 'ârif-i esrâr-ı —yye, 52; meşâyıh-ı —yye, 328

SÛFÎ 'OSMÂN (Vüzerâdan Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın ağası), 63

SÛFÎ SİNÂN PAŞA, Budun Beylerbeyi, 77, 78, 115; Eğri Eyâleti'nin verilmesi, 115; Eğri Beylerbeyi, 149, 150, 187, 189; Budun muhâfazasında, 239; vezâret verilmesi, 264;

Vezir, 296; Sadâret Ka'im-makâmı, 317, 331, 337, 352; Ka'im-makâmlıktan azlı, 353; — meclisi, 353

Süfiyân (Tebrîz civârında), 270, 763

sufûf, 36, 117, 348, 755; tertîb-i —, 28, 42, 386, 400, 509, 714, 935; — -ı menhûsa, 868

suhre, 513

Su-kapusu, 44, 241

sukûk, 438; fenn-i —, 461; tahrîr-i —, 494

Sûkü'l-Bilâd (Tunus'ta, Ebü'l-Gays Kaşşâş'ın zâviyesinin bulunduğu yer), 573

sulehâ, 65, 287, 572, 682; bakıyyetü's-selef-i —, 178; zümre-i —, 195; — -yı Müslimîn, 995

sulh, 8, 60, 167, 265, 325, 346, 364, 365, 366, 367, 386, 407, 418, 436, 437, 449, 477, 479, 480, 487, 508, 510, 516, 517, 518, 520, 551, 554, 570, 575, 589, 590, 595, 596, 624, 641, 643, 645, 651, 657, 660, 668, 669, 670, 671, 709, 745, 746, 759n, 763, 810, 812, 813, 843, 849, 851, 918, 975, 1006, 1040, 1042, 1051, 1066, 1067, 1068; 'adem-i —, 167; 'ahidnâme-i —, 172; ahvâl-i —, 365, 660, 1067; 'akd-i —, 447, 708, 820, 821; ba'de's- —, 447; dâhil-i —, 443; emr-i —, 346, 347, 824; erkân-ı —, 822; gālibâne bir —, 850; haber-i —, 823; husûs-ı —, 441; iki tarafa nâfi' —, 641; kar'-ı bâb/ebvâb-ı —, 365, 438; mâ 'aleyhi's- —, 369; mahall-i —, 670; ma'nâ-yı —, 345; mevâdd-i —, 490; mugāyir-i —, 465; mukaddemât-ı —, 346; müzâkere-i ahvâl-i —, 642; sene-i —, 346; sıhhat-ı —, 725n; sûret-i —, 449, 681, 1030; şürût-ı —, 365, 418, 499, 511, 522, 822; tecdîd-i —, 392, 479, 487, 611, 708, 745; umûr-ı —, 437, 489; —a boyun eğmek, 345; — ahvâli, 843, 918; — 'akdi, 957, 1037; —a mugāyir, 17, 480, 590, 667, 670, 779, 824; —a mugāyir hareket, 895; —a muhâlif, 671; —a muztarr olmak, 709; —a müsâ'ade, 468; —a rağbet, 487, 668, 763; —a rızâ, 325, 346, 538, 895, 1066, 1068; —a tâlib, 849, 850, 1051; dâmen-i —a teşebbüs, 509, 538; — bahânesiyle, 168; —da sâbit-kadem olmak, 521; — düzenince, 481; — emrinde söz gelici olmak, 822; — evlâ idiğini bilmek, 346; — husûsu, 611; — -ı cedîd, 517; — ihtimâli, 386; — ile/la, 172, 265, 624, 643, 725; — istihkâm bulmak, 499; — istihkâmı, 489; — kâğıdları, 418, 479; — mûcibince, 498; — mün'akıd olmak, 1068; —nâme/ler, 365, 460, 479, 499, 510, 511, 708; — recâ eylemek, 441, 499; — recâsı, 166, 759, 812; —u bozmak, 681, 709; — u emân, 384; taleb-i — u emân, 468; bâb-ı —u kar' itmek, 342; — umûru, 489; —un haddi, 671; —un hayr ile temâmı, 489; —un müddeti, 671; —un tecdîdi, 479; — u salâh, 172, 369, 418, 436, 538, 669, 671, 836, 851, 893, 1005, 1033, 1051; tâlib-i — u salâh, 1066; te'kîd-i — u salâh, 510; — u salâh 'akdi, 198; — u salâh söyleşmek, 137; — u salâh tecdîdi, 849; — u salâh umûru, 516

Sulina, bkz. Soluna ⟨Sulina⟩

sultân, 160, 244, 268, 300, 300n, 363, 407, 424, 426, 510, 986; —lar, 272; —ü'ş-şu'arâ, 179

Sultân ⟨Kırım⟩, 153, 184, 609, 610, 708; — hazretleri, 610

Sultân ⟨Kızılbaş⟩, 768, 800; —lar, 21, 619; bellü başlu —lar, 691

Sultân ⟨Nogay⟩, — -zâdeler, 607

Sultân ⟨Osmânlı hanedân mensubu kadın⟩, 227n, 330, 477, 545, 577, 654, 817, 924, 1004; —lar, 19; ikişer üçer yaşında —lar, 978; — odası, 266

Sultân ⟨Osmânlı Pâdişâhı⟩, (ayrıca bkz. selâtîn), 557, 562, 573, 992; cânib-i —, 273; hurûc 'ale's- —, 838, 1010; kātil-i —, 576, 602; likā-i —, 469; kurb-ı — âteşi, 753; — -ı 'âlî-şân, 6, 501; — -ı bî-mu'âdil, 65; — -ı cihân, 118; — -ı gāzî, 788, 807, 820; — -ı İslâm, 251; — -ı sâlih ü 'âbid, 287; bisât-bûsî-i —î, 411; deryâ-yı gayret-i —î, 180; eyyâm-ı devlet-i —î, 268; huzûr-ı —î, 805; kevkeb-i baht-ı —î, 699; teveccüh-i —î, 749; — mektûbu, 247; — vakıfları, 175n

Sultân ⟨Osmânlı şehzâdesi⟩, 734

SULTÂN 'ABDULLÂH, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), ders görmek için Nev'î Efendi'ye teslim edilmesi, 162; boğdurulması, 64

SULTÂN AHMED, Şehzâde —, (Sultân İbrâhîm Hân'ın oğlu), doğumu, 836

Sultân Ahmed Hân Medresesi (İstanbul'da), — müderrisi, 825

Sultân Ahmed Hân Türbesi, 562, 826

SULTÂN BÂYEZÎD, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), doğumu, 64; ders görmek için Nev'î Efendi'ye teslim edilmesi, 162; boğdurulması, 64

SULTÂN BÂYEZÎD, Şehzâde — (Sultân I. Ahmed'in oğlu), boğdurulması, 766

Sultân Bâyezid (İstanbul'da semt), 895, 1056

Sultân Bâyezîd Câmi'i (İstanbul'da), 515, 625; — haremi, 613; — minâresi, 827; — va'zı, 772

Sultân Bâyezîd Hân Medresesi (Babadağı'nda), 182

Sultân Bâyezîd Köşkü (İstanbul'da), 292, 354

Sultân Hasan Câmi'i (Tebrîz'de), 763

SULTÂN HÜSEYİN (Közleve Hâkimi), 611

SULTÂN HÜSEYİN, Şehzâde — (Sultân I. Ahmed'in oğlu), doğumu, 459

SULTÂN KÂSIM, Şehzâde — (Sultân I. Ahmed'in oğlu), boğdurulması, 500, 785

SULTÂN MAHMÛD, Şehzâde — (Sultân III. Mehmed'in oğlu), 393; boğdurulması, 256-257, 257n, 287

SULTÂN MEHEMMED, Şehzâde — (Sultân I. Ahmed'in oğlu), 462; doğumu, 330; şehâdeti, 500, 526

Sultân Mehemmed Câmi'i (Câmi'-i Ebü'l-feth/ Fâtih Câmi'i), (İstanbul'da), 10, 22, 24, 163, 177, 178, 179, 197, 237, 374, 452, 453, 550, 564, 581, 582, 583, 614, 674, 679, 682, 726, 726n, 734, 819, 844, 984, 985; — haremi, 550, 819; — vâ'izi, 984, 997

SULTÂN MURÂD, Şehzâde — (Sultân İbrâhîm'in oğlu), doğumu, 837; vefâtı, 841

Sultân Murâd Hân Medresesi (Manisa Murâdiyyesi), (Manisa'da), 356, 358

SULTÂN MUSTAFA (Gürûh-ı eşkıyâdan olup Defterdâr-ı timâr kılınan), katlı, 304

SULTÂN MUSTAFA (Sultân Mustafa b. Sultân Murâd Hân), Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), doğumu, 64; ders görmek için Nev'î Efendi'ye teslim edilmesi, 161; boğdurulması, 64

SULTÂN 'OSMÂN, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), ders görmek için Nev'î Efendi'ye teslim edilmesi, 162; boğdurulması, 64

SULTÂN SELÎM, Şehzâde — (Sultân III. Mehmed'in oğlu), 287, 393

SULTÂN SELÎM, Şehzâde — (Sultân I. Ahmed'in oğlu), doğumu, 443

Sultân Selîm (İstanbul'da semt), 22, 484, 831, 1070n

Sultân Selîm Câmi'i, bkz. Selîmiyye Câmi'i (Edirne'de)

Sultân Selîm Câmi'i, bkz. Sultân Selîm-i Kadîm Câmi'i (İstanbul'da)

Sultân Selîm Medresesi, bkz. Sultân Selîm-i Kadîm Medresesi (İstanbul'da)

Sultân Selîm Türbesi (Sultân II. Selîm'in, Ayasofya hareminde), 287

Sultân Selîm-i Cedîd Câmi'i, bkz. Selîmiyye Câmi'i (Edirne'de)

Sultân Selîm-i Cedîd Medresesi, bkz. Selîmiyye Medresesi (Edirne'de)

Sultân Selîm-i Kadîm Câmi'i (İstanbul'da), 549, 772, 772n; — muvakkıtı, 478,

Sultân Selîm-i Kadîm Medresesi (İstanbul'da), 21, 21n, 177, 180, 258, 334, 357, 357n, 375, 475, 482, 482n, 571

Sultân Selîm-i Sânî Câmi'i, bkz. Selîmiyye Câmi'i (Edirne'de)

SULTÂN SÜLEYMÂN (Şehzâde, Sultân I. Ahmed'in oğlu), 500; boğdurulması, 766

SULTÂN SÜLEYMÂN (Şehzâde, Sultân İbrâhîm'in oğlu), doğumu, 835

Sultân Süleymân Hân Hânkâhı (Sigetvar (Szigetvár)'da), 165

Sultân Süleymân Hân Türbesi (Sigetvar (Szigetvár)'da), 165

Sultân Süleymân Kullesi (Bağdâd Kal'ası'nın etrâfındaki kulelerden), kâşîli —, 701; yıkılıp nısfı kadar kalması, 702

Sultân Süleymân Türbesi (İstanbul'da), 394n; — hazîresi, 394

Sultânhisârı, — Kazâsı, 1059

Sultânsekisi, 775

Sultân-yaylası (Mardin kurbında), 731

SULTÂN-ZÂDE MEHEMMED BEY, bkz. Mehemmed Bey, Ahmed Paşa-zâde/Sultân-zâde —

SULTÂN-ZÂDE MEHEMMED PAŞA, bkz. Mehemmed Paşa, Sultân-zâde/Civân Kapucubaşı —

su'lûk (ayrıca bkz. sa'âlik), 379; meslek-i —âne, 270

Suluzengi, 680

sumak, 553

sumbeki, — kayığı, 507

sun', 576, 1010; — -i beşer, 125; — -i pâk, 376

SUN'Î EFENDİ (Mahmûd Paşa, Edirne-kapusu, Üç-şerefeli, Hâssekî, Sahn, Üsküdar Vâlidesi ve Süleymâniyye Müderrisi; Yenişehir ve Haleb Kadısı), biyografisi, 476

SUN'Î-ZÂDE ⟨MEHEMMED EMÎN⟩ EFENDİ, İstanbul Kazâsı'nın verilmesi, 1014; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 1077

SUN'ULLÂH EFENDİ (Sun'ullâh b. Ca'fer el-'Imâdî), 314, 334, 443, 445, 447, 482, 612; Mahmûd Paşa Müderrisi, 196; Edirne'den İstanbul Kazâsı'na tayin edilmesi, 7; Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmesi, 7; Rumili Kazaskerliği'ne getirilmesi, 22; Rumili Kazaskerliği'nden tekā'üdü, 289; Şeyhülislâm tayin edilmesi, 177; Şeyhülislâm (birinci defa: 1599-1601), 197, 199, 200; azli, 199, 200, 289; ikinci defa Şeyhülislâm tayin edilmesi, 246, 289; Şeyhülislâm (ikinci defa: 1603), 246, 247, 250, 253, 258; azli, 289, 373; Şeyhülislâm (üçüncü defa: 1604-1606), 325, 361, 363, 501; azli, 364, 374; Şeyhülislâm (dördüncü defa: 1606-1608), 394, 482, 501; biyografisi, 451-453; — birâder-zâdesi, 173; — meclisi, 512; —'nin dâmâdı, 267

SUN'ULLÂH ⟨-I HAMÎDÎ⟩, bkz. Sun'î Efendi

sûr, nevbet-i —, 100; — -i hümâyûn, 481n; — -i hümâyûn gavgası, 104; — -i pür-sürûr, 293, 978

sûrâh, 299, 300, 303; leb-i —, 872; —lar, 307, 872, 873

Suraka (Girid'de boğaz), 948

sûre (ayrıca bkz. suver), 244n

Sûre-i A'râf, 2

Sûre-i En'âm, 196, 272, 562, 766, 1051; evâ'il-i Sûre-i —, 196; Sûre–i — evveli, 258, 373, 373n

Sûre-i Feth, —, 582

Sûre-i İhlâs, 623

Sûre-i Kadr Tefsîri (Ahmed el-Ensârî'nin), 197

Sûre-i Kehf, — tefsîri, 541

Sûre-i Mülk Tefsîri (Nev'î'nin), 164

Sûre-i Nûr, —, 24

Sûre-i Yûsuf Tefsîri (Ahmed el-Ensârî'nin), 197

sûret (ayrıca bkz. suver), 226, 232, 260, 305, 384, 410, 453, 461, 652, 668n, 758, 919, 947, 1014, 1047; tağyîr-i —, 485; tağyîr-i ziyy ü —, 236; tebdîl-i —, 208, 249, 328, 985; —â, 39, 267, 273, 295, 300, 326, 546, 557, 567, 591, 596, 720, 745, 1047; — -i 'avâm, 712; — -i bed, 300; — -i hak, 277; — -i şer', 73; — -i tebdîl, 709; — -i vaz'iyye, 442; —ler, 76, 271, 668n; — -pezîr, 345, 436, 872, 1006; — -sâz, 273

sûr-nâ, gulgule-i —, 877

Surre, 66, 428, 612, 1054; — emîni, 457; zikr-i — -i filori, 561

Susam ⟨Samos⟩, 1076; — Adası, 462; — Boğazı, 448

su'ûbet, 338, 999; kemâl-i —, 466; zahmet ü —, 680

SU'ÛDÎ EFENDİ (Sâdât-ı kirâmdan, Kadrî Çelebi'nin babası), 101

suver ⟨sûreler⟩, — -i kerîme, 102

suver ⟨sûretler⟩, 'acîbetü's- —, 610; — -i fetâvâ, 540; — -i mesâ'il, 444; — -i vakfiyye, 438

sûz, kemâl-i —, 164; pür- —, 726; — -nâk, 307, 560; bin — u derd, 101

sûzân, 307, 682; âteş-i —, 872

sübaşı, 577, 747; — kethudâsı, 561; —lık, 379

südde, — -i sa'âdet, 284, 856; — -i 'ulyâ, 228

Südlüce, 266, 433, 912

SÜHREVERDÎ EL-MAKTÛL (*Kitâbü Heyâkili'n-nûr* adlı eserin sahibi filozof), 727n

sükkân, 167, 466, 484, 898; — -ı hisâr, 304, 918; — -ı kal'a, 277; — -ı vilâyet, 286

sükker, 505

SÜLEYMÂN, Hz. — (Peygamber), Dîvân-ı —î, 176; varis-i iklîl-i —î, 287; mesned-i —î, 857

SÜLEYMÂN I, Sultân — Hân, 44, 164n, 205, 312, 620, 650, 714, 851, 852n; 'asr-ı —, 104, 375, 451; cennet-mekân —, 326; devlet-i —, 571; merhûm —, 59, 237, 342, 363, 436, 688; vüzerâ-i —, 513n; — 'asrı gibi, 19; — binâsı olan cisr, 450; — devri, 312n; — -ı merhûm yâdigârı, 79; —'ın tavr-ı mergūbu, 93; devlet-i —î/iyye, 439; — sınurnâmesi, 812, musanna' şeşhâne — topu, 646; — zemânında, 205, 328, 431, 442, 449, 456, 460, 472, 489, 516, 538, 657, 721; —zemânından beri, 18, 473, 651-652; — zemânından kalmış, 29; — zemânının ahvâli, 364

SÜLEYMÂN (Rüstem Hân'ın adamlarından), 763

SÜLEYMÂN, Usta — (Cellâd), 577

SÜLEYMÂN AĞA (Dârü's-sa'âde Ağası), 539, 548; katlinin taleb edilmesi, 551; katli, 553; —'nın babalığı, 558

SÜLEYMÂN AĞA, ⟨Lâlâ —⟩ Harem-i hümâyûn ağalarından, 1047; Dârü's-sa'âde Ağası, 1051

SÜLEYMÂN AĞA, Gürci —, Silahdâr, 1072; Rikâbdâr-ı Şehrîyarî, 1072n; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 1072

SÜLEYMÂN ⟨AĞA⟩ (Sâbıkā Yeniçeri Ağası), 612

SÜLEYMÂN BEY (Hoşâb Beyi), 1050, 1051

SÜLEYMÂN BEY (Üsküb Alaybeyi), 962

SÜLEYMÂN BEY/PAŞA (Küçük Ahmed Ağa'nın birâder-zâdesi), Mûsul Eyâleti'nin verilmesi, 600; Mûsul Beylerbeyi, 629; Rumili Beylerbeyi tayin edilmesi, 647; Rumili Beylerbeyi, 655; ser'asker, 701

SÜLEYMÂN HÂN (Kızılbaş hânlarından), öldürülmesi, 619

SÜLEYMÂN KETHUDÂ/AĞA/PAŞA, Hacı Eyvad —, Sadrazam Husrev Paşa'nın kethudâsı, 693, 738; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 701, 738; Kanije Beylerbeyi, 738; Tımışvar'dan ma'zûl, 738n; katli, 738

SÜLEYMÂN PAŞA (Bahriyye ümerâsından), Mesina ve Malta semtlerinde düşman gemilerini ele geçirmesi, 438

SÜLEYMÂN PAŞA (Bosna Vâlîsi), 745, 746

SÜLEYMÂN PAŞA, Div — Tımışvar Beylerbeyi, 153; Budun Beylerbeyi tayin edilmesi, 153; Budun Beylerbeyi, 242

SÜLEYMÂN PAŞA, Diyârbekir Beylerbeyi tayin edilmesi, 537; Şâm'dan ma'zûl, 569; Diyârbekir'den ma'zûl, 569n, 586; Bağdâd Eyâleti'nin verilmesi, 569, 569n, 586, 586n, 587, 588; vefâtı, 589; — 'arzları, 586

SÜLEYMÂN PAŞA (Erzurum Vâlîsi), 923

SÜLEYMÂN PAŞA (Van Beylerbeyi), 797, 801

SÜLEYMÂN PAŞA, Vezîr —, Sakız muhâfızı, 961; Resmo muhâfazı, 1022

Süleymân Paşa Medresesi (İznik'te), 1071

Süleymân Paşa Medresesi, bkz. Süleymâniyye ⟨Süleymân Paşa Medresesi⟩

Süleymân Paşa ⟨Türbesi⟩, (Bolayır'da), 450, 456

SÜLEYMÂN RE'ÎS (Ca'fer Re'îs'in kullarından ve aynı zamanda oğlu Bodur Ca'fer'in vasîsi), 887

Süleymâniyye (İstanbul'da semt), 718, 985; — kahveleri, 377

Süleymâniyye Câmi'i (İstanbul'da), 179, 293, 373, 373n, 394, 853; — ders-i 'âmmı, 853; — haremi, 250, 251; — vâ'izi, 15, 726, 772

Süleymâniyye Dârü'l-hadîsi/Dârü'l-hadîs-i Süleymâniyye (İstanbul'da), 21, 51, 570, 614, 622, 662, 698

Süleymâniyye Dârü'ş-şifâsı, 103, 103n

Süleymâniyye Külliyyesi (İstanbul'da), 394n

Süleymâniyye Medresesi ⟨Süleymân Paşa Medresesi⟩, (Kahire'de), buk'a-i celîle-i —, 99

Süleymâniyye Medresesi (İstanbul'da), 51, 65, 80, 100, 143, 144, 160, 180, 195, 235, 257, 313, 331, 334, 356, 357, 373, 375, 444, 476, 482, 494, 495, 512, 542, 572, 592, 613, 623, 660, 673, 697, 711, 732, 747, 752, 825, 1070n, 1077; — i'âdesi, 161; tabaka-i — meşâyıhı, 161; — müderrisi, 195, 623; — pâyesi, 178

Süleymâniye Tıp Medresesi, 103n

Süllemü'l-vusûl (Kâtib Çelebi'nin), 819n

SÜNBÜL AĞA, Kızlar Ağası —, Sarây'dan ihrâc ve Mısır'a nefy olunması, 846

Sünbül Kasîdesi (Şâ'ir Bâkī'nin), 179

SÜNBÜL SİNÂN ⟨Halvetiyye tarîkatının Sünbüliyye kolunun kurucusu, Koca Mustafa Paşa Dergâh'ında şeyh⟩, 357

sünnet, 16, 170, 218, 609n, 954, 1000, 1021; ehl-i —, 280, 311, 460, 661, 759, 1058; — -i seniyye, 287, 293

Sünnî, 279, 597, 598, 695, 776; —ler, 281, 681; —lik töhmeti, 681; —yân, 302; cânib-i —yân, 283; istîsâl-i —yân, 597

Süreyyâ, gûher-i — nizâm, 290

sürgün, 70, 828n, 1050n; ahvâl-i —, 750; —ler, 508; — şikârı, 450, 741

Sürhser (ayrıca bkz. Kızılbaş), 272, 298, 347, 396, 597, 599, 690, 694, 776, 777n, 796, 800, 802n, 806, 807, 809, 820; 'asker-i —, 509; bî-hadd —, 804; birkaç 'ayyâr —, 689; elçi-i —, 441; inhizâm-ı —, 617, 799; inhizâm-ı leşker-i —, 618; istîlâ-i —, 599; leşker-i —, 347, 348, 509, 595, 599, 618, 619, 634, 639, 677, 689, 690, 691, 703, 705, 730, 733; Şâh-ı —, 271, 637; — 'ameli, 805; —ân, 183, 273, 298, 303, 307, 487, 803, 804; elviye-i —ân, 281; imdâd-ı —ân, 640; inhizâm-ı —ân, 305; katl-i 'amm-ı bakıyye-i —ân, 809; mîg-ı —ân, 303; piyâde —ân, 777; — 'askeri, 640, 704; — cüssesi, 807; — galebesi, 510; — haymeleri, 706; — leşkeri, 487

sürûr, 126, 205, 274, 293, 388, 737, 866, 936n, 949, 973, 986, 1030; ızhâr-ı —, 301; kemâl-i —, 153; kesb-i —, 964; mûcib-i —, 273; — -ı bî-endâze, 128; — -ı mevfûr, 329; — -ı muvahhidîn, 871; — -ı tâmm

süvârî, 77; — alayları, 120, 123; —ler, 905; — mukābelecisi, 342, 345

SVIMON I, bkz. Simon ⟨Svimon I⟩

Szabadka, bkz. Sobotka ⟨Szabadka⟩

Szalonta, bkz. Salanta ⟨Szalonta⟩

Szanda, bkz. Sonta ⟨Szanda⟩

Szarvas, bkz. Sarvaş ⟨Szarvas⟩

Szathmár, 850n

Szécsény, bkz. Secan ⟨Szécsény⟩

Szeged, bkz. Segedin ⟨Szeged⟩

SZÉKELY MÓZES, bkz. Sekel Moziş ⟨Székely Mózes⟩

Székesfehérvár, bkz. İstolni-Belgırad ⟨Székesfehérvár⟩

Szekszárd, bkz. Seksar ⟨Szekszárd⟩

Szendrő, bkz. Semendire ⟨Szendrő/Smederevo⟩

Szent Tamáshegy, bkz. Depedelen ⟨Szent Tamáshegy⟩

Szentmárton, bkz. Samartin ⟨Szentmárton⟩

Szerém, bkz. Sirem ⟨Szerém⟩

Szigetvár, bkz. Sigetvar ⟨Szigetvár⟩

Sziszek, bkz. Siska ⟨Sziszek⟩

Szolnok, bkz. Solnok ⟨Szolnok⟩

Szombathely, bkz. Sonbut Hel ⟨Szombathely/Steinamanger⟩

Szőny, bkz. Sön ⟨Szőny⟩

Ş

ŞA'BÂN AĞA (Küçük Mîrâhûr), 979

ŞA'BÂN BEY (Ümerâ-i bahrdan), 883; — çekdirmesi, 876

ŞA'BÂN EFENDİ, ⟨Bosnavî —⟩, Ordu-yı hümâyûn Kadısı, 760; Şâm Kadısı iken Mısır'a nakli, 790; Mısır'dan munfasıl, 835; Edirne'den munfasıl, 1038; Anadolu Kazaskeri tayin edilmesi, 1038

ŞA'BÂN EFENDİ (Hanya muhâfazasında bulunan Vezîr Mustafa Paşa hıdmetinde), Girid Defterdârlığı verilerek feth olunan nâhiyeleri tahrîr ile görevlendirilmesi, 927

ŞA'BÂN EFENDİ (Kanije Defterdârı), 219

ŞA'BÂN EFENDİ, Şeyh — (Darbhâne kurbında vâkı' Çâvuş Tekyesi'nde ve Emîr Buhârî Zâviyesi'nde şeyh), biyografisi, 54

ŞA'BÂN PAŞA (Kıbrıs Beylerbeyi), 195

ŞA'BÂN PAŞA, Sakız muhâfazasında, 938; katli, 978

Şâdurvan Âhûru, 997

Şâfi'î, 130, 661; — vakti, 913, 928, 967, 973

Şâfiye ⟨İbnü'l-Hâcib'in Arap sarfına dair muhtasar eseri⟩, 396

Şâfiye tercemesi (Sûdî'nin), 12

Şâh ⟨Osmânlı⟩, 369; dergeh-i —, 520; kuddâm-ı —, 117; — -ı 'âlî-şân, 64, 562; — -ı cihân, 15, 50, 64, 65, 98, 114, 115, 117, 291, 373, 411, 562, 792; — -ı cihân-penâh, 246; — -ı hûrşîd-tal'at, 287; — -ı ser-firâz, 117; iltifat —î, 265; meclis-i —î, 62; mühr-i cedîd-i —î, 292; nâme-i —î, 276; sayd-ı —î, 329; taht-ı —î, 122, 497; in'âmât-ı —iyye, 167

Şâh ⟨Safevî⟩, 9, 270, 271, 272, 276, 277, 279, 280, 281, 283, 284, 285, 297, 298, 299, 301, 303, 304, 306, 308, 320, 321, 322, 347, 348, 349, 350, 403, 410, 435, 436, 438, 441, 487, 498, 510, 511, 521, 586, 589, 590, 591, 592, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 605, 616, 628, 629, 630, 631, 633, 634, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 643, 644, 645, 646, 648, 657, 676, 677, 680, 681, 689, 690, 692, 693, 705, 706, 740, 763, 767, 768, 769, 775, 776, 777, 778, 785, 801, 805, 808, 809, 811, 812, 813, 820, 822, 823, 825, 835, 1051; a'lâm-ı vahâmet-encâm-ı —, 279; âmeden-i —, 630, 632; 'asker-i —, 279; 'atebe-i —, 270; 'avdet-i —, 321; cânib-i —, 269, 276, 305, 676; elçi-i —, 636, 640, 657, 812, 822; galebe-i —, 271; hîle-i —, 595; huzûr-ı —, 270; imdâd-ı —, 637; istîlâ-i —, 279, 350, 594, 705; kāsıd-ı —, 284; kisve-i —, 302; kudûm-i meş'ûm-ı —, 278; meclis-i —, 310; mektûb-ı —, 279; muhâsara-i —, 321; pîşgâh-ı bâr-gâh-ı —, 280; rûbâh-ı —, 285; sulhnâme-i —, 460; teshîr-i —, 309; vekîl-i —, 822; — ahvâli, 629; —ân-ı dilîr, 285; — 'askeri, 596, 599, 644; —a şâh gerek, 271; — cânibi, 268, 275, 310, 823; — düşmeni, 619; — emri, 598; — eşiği, 307; — -ı dalâlet-penâh, 273; — -ı dalâlet-semîr, 284; — -ı dalâlet-şân, 303; — -ı gaddâr, 276; — -ı galat-bahş, 285; — -ı gümrâh, 270, 272, 273, 277, 278, 282, 283, 320, 347, 350, 404, 435, 441, 486, 487, 494, 690, 767, 770; — -ı hîle-ger, 272, 286, 597, 599, 630, 689; — -ı kallâş, 510; —ın çöreği, 619; — -ı nekbet-penâh, 598; —'ın eşiği ağaları, 283; —'ın hâcesi, 637; —'ın huzûru, 271, 276; —'ın hücûmu, 277; —'ın kudûmü, 276; — -ı revâfız, 320, 321, 635; — -ı rûbâh-şân, 268; — -ı rû-siyâh, 317, 596, 598, 618, 629; — -ı sebük-ser, 311; — -ı vilâyet, 639; fermân-ı —î, 305; hayme-i —î, 282; leşker-i —î, 460; mebânî-i âmâl-i —î, 297; mu'asker-i —î, 306; mütemerrid-i —î, 269; murâd-ı —î, 285; nâme-i —î, 436; resm-i

ma'rûf-ı —, 285; tumturak-ı —, 281; — kudûmî, 279; — kulu, 591, 598, 777; — lar, 348; — lar kubûru, 510; — lık, 485, 681, 836; — lık hakkı, 643; — mührü, 637; — nâmına, 276, 590, 591; — oğlu, 74; — ordusu, 618, 619, 692, 807; — semti, 278; —seven, 594; — uğruna, 634; — ülkesi, 957

ŞÂH CİHÂN, bkz. Hurrem Şâh (Hurrem b. Selîm/Şâh Cihân)

ŞÂH EFENDİ ⟨Şâh Mehemmed b. Hurrem⟩, (Süleymâniyye Müderrisi, Mısır ve Edirne Kadısı), 51, 195, 196; —'den mülâzım, 493

ŞÂH İSMÂ'ÎL-İ SÂNÎ, 435

Şâh Köprüsü, 696

ŞÂH MEHEMMED B. HURREM, bkz. Şâh Efendi ⟨Şâh Mehemmed b. Hurrem⟩

ŞÂH SAFÎ, bkz. Safî Mîrzâ, Şâh —

Şâh Sultân Câmi'i (İstanbul'da), — haremi, 624

Şâh Sultân Medresesi (İstanbul'da), 332

Şâh u Gedâ (Hasan-ı 'Adlî'nin eseri), 505

ŞÂHBENDER-OĞLU MEHEMMED ÇELEBİ (Nâmdâr sipâhîlerden), katli, 733

şâh-ı mârân, — -ı 'ifrît-şi'âr, 281

şâhî ⟨top⟩, 26, 44, 47, 68, 74, 75, 108, 200, 239, 262, 385, 603, 604, 704, 786, 801, 806, 873; — darbzen/darbzenler, 56, 224, 400n, 401, 663; bî-nazîr — darbzenler, 125; —ler, 83

ŞÂHÎ (Okçu-zâde Mehemmed Bey'in mahlası), bkz. Okçu-zâde Mehemmed Bey

şâhid (ayrıca bkz. şevâhid), 492, 991, 1056; — -i 'âdil, 752; — -i imdâd, 305; — -i maksûd, 308; — -i zîbâ, 162

Şâhid ve Ma'nâ (Mehemmed b. 'Abdül'azîz Vücûdî'nin manzum eseri), 454

şâhîn, 207; — top, 223

ŞÂHÎN AĞA (Hezârpâre Ahmed Paşa'nın ağalarından), 953, 953n

ŞÂHÎN AĞA/PAŞA, Mîrâhûr, 742; Leh cânibine irsâl olunması, 742, 745; Kapucular Kethudâsı, 748, 750, 754; Yeniçeri Ağası tayin edilmesi, 765, 768; Yeniçeri Ağası, 767; Trablus-Şâm Beylerbeyi, 795, 803; Bosna Eyâleti'nin verilmesi, 808

ŞÂHÎN GİRÂY ⟨Kırım Hânı II. Sa'âdet Girây'ın oğlu, III. Mehmed Girây'n birâderi⟩, 243, 256, 392, 456, 580, 605, 606, 607, 609, 610, 650, 651, 666, 667, 780, 831

ŞÂHÎN-OĞLU (Bosnalı aile), — silsilesi, 79

ŞÂHKULU, — evlâdından, 268

şahm, 118, 988

şâh-râh, 23, 119, 143

şahs/şahıs (ayrıca bkz. eşhâs), 15, 175n, 206, 219, 252, 271, 274, 284, 390, 408, 449, 484, 543, 553, 578n, 581, 668n, 674n, 679, 682, 709n, 792, 819n, 923, 978, 996, 1003, 1032, 1057n, 1058, 1062; alçak hâllü —, 558; meçhûl —, 513n, 794n, 819n, 826n, 834n, 837n, 846n, 847n, 897n, 931n, 1072n; — -ı bed-gümân, 304; — -ı bed-rûz, 281; — -ı bî-mezâk, 304; — -ı nâdân, 297; — -ı nâ-fercâm, 281; — -ı sâde-dil, 601; —î, 513n, 834n, 837n, 846n

ŞÂHVERDİ KETHUDÂ (Celâlî re'îslerinden önce Kara Yazıcı 'Abdülhalîm'in, onun ölümü ardından Deli Hasan'ın kethudâsı), 231, 256, 296

şâ'ir (ayrıca bkz. şu'arâ), 7, 52n, 161, 180, 397; hûb —, 98; —î, 179; — -i bâhir, 661; — -i edîb, 712; — -i hoş-sohbet, 514; — -i mâhir, 6, 161, 621; — -i mâhir-i kasîde-perdâz, 102; — -i mezbûr, 6, 774; — -i nüktedân, 774; — -tabî'at, 844, 1078

şa'îr, 150, 167, 241, 397

şakâ, 413, 414, 790; 'alem-efrâz-ı livâ-i —, 371; 'alem-i —, 371; ashâb-ı —, 380; töhmet-i —, 730

Şakâ'ik zeyli, bkz. *Zeyl-i Şakâ'ik*

Şakâ'ik-i nu'mâniyye (Taşköprî-zâde'nin), 160, 541; 'ulemâ-i —, 160; — tercümesi, 160n; — zeyli, 357n

ŞAKALOZ AHMED (Celâlî re'îslerinden), 399

şakaloz, 534

şakī (ayrıca bkz. eşkıyâ), 142, 147, 173, 173n, 174, 194, 230, 231, 245, 271, 274, 275, 280, 284, 297, 368, 369, 370, 379, 380, 381, 383, 384, 385, 388, 389, 390, 398, 399, 405, 411, 412, 415, 421, 422, 463, 467, 557, 559, 588, 597, 620, 626, 666, 731, 739, 748, 792, 825, 834, 952, 957n, 977, 1010; bî-hadd —, 16; ekser-i —, 380; nâmdâr —, 730; —ler, 172, 400, 459, 606, 741, 957

Şakif (Dürzî kılâ'ından), 466; cibâl-i —, 748, 749

şâl, 505

Şâm, 102, 145, 295, 349, 376, 388, 460, 514, 547, 569, 586n, 592, 600, 621, 657, 676, 703, 710, 712, 765, 771, 778, 799, 842, 924, 1031, 1050n; 'asker-i —, 531; a'yân-ı —, 143; Eyâlet-i —, 350; fudalâ-i —, 712; hâkim-i —, 51, 143, 160; havâlî-i —, 382; hükkâm-ı —, 448; Kazâ-i —, 196; sevâhil-i —, 465; taraf-ı —, 21; tarîk-ı —, 452; vâlî-i —, 319, 466, 748; — 'askeri, 75, 106, 118, 245, 382, 399, 401, 533, 535, 777, 1032, 1033; — bahâdırları, 402; — Beylerbeyiliği, 128n, 569n, 586n, 760n; — beylerbeyisi, 684, 690, 706, 730, 737, 738, 756, 796, 1032, 1060; — emîrü'l-hâccı, 725; — etrâfı, 233; — Eyâleti, 105, 127n, 264, 353, 412, 516, 624, 647, 678, 707, 727, 729, 750, 768, 776, 778, 797, 840, 842, 960, 994, 1049, 1050n, 1078, 1079; — Fetvâsı, 372, 481n; — gāreti, 448; — hükûmeti, 295, 790; — -ı şerîf alaybeyi, 143; — -ı şerîf Eyâleti, 924; — -ı şerîf kādîsı, 100; —î, 372; — kādîsı, 100, 356, 572, 592, 612, 790; — kāfilesi, 725; — Kal'ası, 350-351; — Kazâsı, 51, 357, 443, 444, 512, 541, 570, 682, 711, 732, 764, 843, 986, 1077; — kışlağı, 714; — kulları, 74; — kulu, 43, 58, 73, 74, 94, 108, 527, 532, 536, 737; —lı, 534; —lı oymağı, 759; — mollâsı, 986; — mütesellimi, 764; — sevâhili, 1032; — vâlîsi, 234, 466, 842; — yeniçerileri, 117; — yolu, 418

ŞÂMÎ HÜSEYİN EFENDİ, bkz. Hüseyin Efendi, ⟨Şâmî —⟩

ŞÂMÎ YÛSUF EFENDİ, İmâm-ı Sultânî tayin edilmesi, 760

şarâb, 90, 243n, 598; sûrâhı-ı —, 396, — a dönmek, 139; — akçası, 425; — âsâ, 791; — a yasağ olmak, 193; — gemisi, 1075

ŞA'RÂVÎ ⟨'ABDURRAHÎM EFENDİ⟩, (Sultan Ahmed Hân Medresesi'nde müderris), 825n; vefâtı, 825

ŞÂRİH-İ *MUĞNİ'L-LEBÎB*, bkz. Vahyî-zâde (Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed)

ŞÂRİHÜ'L-MENÂR-ZADE (Müverrih), 1014n

şark, 65, 277, 294, 587, 691, 694; cânib-i —, 319, 435, 569, 736; diyâr-ı —, 294, 419, 460, 746; memâlik-i —, 379; sefer-i —, 294; — cânibi, 736; —î, 587, 928, 965, 1033, 1075; cânib-i —î, 108, 227, 306, 307, 823; nihâyet-i —î, 688; taraf-ı —î, 603, 888; zeyl-i —î, 694; — seferi, 319, 381, 454; diyâr-ı — serdârı, 347; sefer-i — serdârlığı, 319; — tarafı, 638, 928, 1024; sefer-i — tedârükü, 382; — u garb seferleri, 605

Şar-yaylası (Kayseriyye ve Sivas miyânında Çubuk Sahrâsı'nda), 404

şa'şa'a, — -i şemşîr ü tîr, 215

ŞÂTIR MUSTAFA, 922

Şatt, 388, 598; muhâfaza-i —, 635; Nehr-i —, 749; — akındısı, 629; — kenârı, 595, 630, 637, 646, 685, 701, 801; — Suyu, 798, 812

şayka/lar, 20, 37, 40, 45, 46, 47, 56, 57, 90, 93, 95, 96, 137, 156, 240, 241, 263, 438, 464, 465, 525, 527, 528, 532, 568, 578, 611, 622n, 626, 627, 628, 650, 651, 667, 750, 767, 813, 814, 815, 821, 856, 857, 858, 865, 881, 889, 891, 921, 972, 980; cedîd —, 93; güzîde —, 813; — ahvâli, 626

şe'âmet, 19, 31; — -i gurûr, 125; — -i karârgâh, 283; — -i rişvet, 980; — -i şöhret, 335; — -meknûn, 278

şebâb, evâ'il-i fasl-ı —, 51; hengâm-ı —, 179

Şebdîz-i Husrev (Husrev ile Şîrîn mesnevîsinde geçen, esasında Şîrîn'e ait iken, Şîrîn ile evlendikten sonra Husrev'in sahip olduğu at), vasf-ı —, 695

Şebekiyye Medresesi (Kāhire'de), 130

Şebenek ⟨Şibenik⟩, 950, 952

ŞEBHAT (Nemçe tarafından Erdel sınırlarını gâret eden beylerden), 490

şebîhûn, 75, 112, 217, 303, 531, 537, 581, 607, 646, 656; — ihtimâli, 300, 800; — -kerden-i küffâr

Şebister (serhadd-i 'Acem'de), 347, 348, 764

ŞEB-RENG AĞA, Bî-zebân —, şehîd düşmesi, 110

şefâ'at, 49, 97, 180, 230, 256, 264, 296, 354, 451, 516, 590, 678, 954, 959, 1003, 1023, 1038; sebeb-i —, 10; kelimât-ı — -âmîz, 353; —nâme/nâmeler, 1033, 1045

Şeh ⟨Kırım⟩, — -i 'âlî-tebâr, 130

Şeh ⟨Osmânlı⟩, — -i gâzî, 792

Şeh ⟨Safevî⟩, — -i hîle-ger, 272

şehâdet ⟨şâhidlik⟩, 24, 463, 581; engüşt-i —, 452; — bi'l-hayr, 452

şehâdet ⟨şehîdlik⟩, 17, 26, 60, 231n, 348, 464, 526, 536, 561, 595, 803, 887, 921, 982n, 1015; rütbe-i —, 36, 45, 109, 928; şehd-i —, 272, 299; şerbet-i —, 287, 934n; şürb-i —, 922n, 926n; — şerbeti, 973n

Şehâdetnâme, bkz. *Düstûrü'l-'amel ⟨Şehâdetnâme⟩*

şehbâl, — -i himmet, 613

şehbâz, —ân, 942; — dilâver, 935; —lar, 935n

ŞEHBÂZ AĞA (Kapucubaşı), 812

ŞEHBÂZ AĞA (Silahdârbaşı), 354

ŞEHBÂZ MÎRZÂ (Kırım Hânı'nın yarar adamlarından), 153

Şehenşâh, — -ı 'âlî-şân, 287; — -ı kerem-âsâr, 922n; 'afv-ı —î, 390, 678; musâhere-i —î, 622

şehîd (ayrıca bkz. şühedâ), 18n, 19, 27, 29, 30, 37, 39, 40, 45n, 46, 55, 56, 57, 60, 75, 78, 104, 109, 114, 118, 121, 132, 140, 152, 153, 169, 188, 189, 203, 214, 216, 219, 232, 245, 254, 263, 272, 280, 282, 288, 309, 324, 325, 335, 341, 348, 370, 371, 403, 412, 446, 447, 464, 464n, 469, 486, 487, 500, 503, 503n, 505, 533, 536, 537, 540, 542, 543, 545, 562, 566, 598, 608, 614, 616, 631, 633, 637, 639, 656, 663, 703, 705, 710, 716, 727, 742, 743, 757, 760, 778, 784, 793, 803, 810, 839, 847, 864, 865, 866, 869, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 887, 905, 906, 912, 916, 917, 922, 926, 926n, 931, 934, 937, 939n, 945, 947, 951, 952n, 962, 966, 973, 974, 975, 989, 1001, 1002, 1005, 1006, 1015, 1020, 1034, 1040, 1043, 1073, 1075n

şehîr, 3, 80, 160, 175, 357, 434, 443, 444, 445, 474, 493, 495, 501, 614, 625, 983n

ŞEHLÂ MEHEMMED EFENDİ (Konya Kadısı), katli, 748

Şehnâme ('Abdülganî-zâde Nâdirî Mehemmed'in Sultân II. Osmân Hân'ın emriyle yazmış olduğu eseri), 661

Şehnâme (Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi'nin Sultân II. Osmân Hân'ın emriyle yazmış olduğu eseri), 541

şeh-nişîn/şâh-nişîn, 311, 550, 950

şehr/şehir, 61, 63, 83, 149, 170, 172, 183, 183n, 230, 231, 245, 260, 274, 277, 281, 291, 292, 317, 321n, 345, 383, 384, 435, 446, 462, 483n, 484, 491, 499, 554, 566, 598, 614, 619, 647, 654, 675, 685, 686, 694, 705, 706, 707, 731, 733, 735, 744, 747, 749, 763, 765, 768, 778, 786, 792, 806, 807, 808, 810, 820, 835, 842, 848, 852, 862, 863, 864, 875, 879, 880, 883, 890, 892, 895, 915, 916, 927, 929, 952, 953, 965, 994, 996, 1003, 1031, 1032, 1033, 1035, 1039, 1044, 1051, 1056, 1058, 1071; ahâlî-i —, 301, 384; büyût-ı —, 862; derûn-ı —, 915; ehl-i —, 869, 879, 880, 883; esvâk-ı —, 252, 880; hâric-i —, 317, 839; hırâset-i —, 445; ihdâs-ı —, 384; kenâr-ı —, 232; şeyh-i —, 163; tarîk-ı —, 274; tezyîn-i —, 545; vâsi' —, 83; — donanması, 127, 128, 193, 329, 545, 765, 766, 881; — halkı, 384, 792, 879, 996, 1031; ağniyâ —i, 1044; fukara —i, 1044; — -i latîf, 694; hem- —î/îler, 68, 393; hem- —îlik, 959; — kapuları, 548, 985; — kenârı, 383; —ler, 195, 491, 735, 849; —li, 546, 552, 569, 597, 600, 694,

792, 1072; — oğlanı, 925, 953n; — zimmileri, 898

Şehr Emîni, bkz. Emîn-i Şehr

şehr-engîz, 683

Şehribân, 590, 630, 807; — cânibi, 812; — kurbı, 812; — semti, 589

Şehr-i bazar ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Şehriyâr, 954; cenâb-ı —, 857; hazret-i —, 538, 889; huzûr-ı —, 729; iltifât-ı —, 418; mukarreb-i hazret-i —, 896; pesendîde-i —, 528; taraf-ı —, 886, 985; — -ı 'âlî-mıkdâr, 529, 545; — -ı gerdûn-vakār, 805, 820; hazret-i — -ı kâm-gâr, 462; — -ı kişver-güşâ, 746; âteş-i —î, 953n; dâmen-bûs-ı —î, 788, 807; hılâf-ı rızâ-i —î, 666; himmet-i —î, 855; huzûr-ı —î, 114; iltifât-ı —î, 535, 745; ma'lûm-ı —î, 842; manzûr-ı —î, 903; mazhar-ı gazab-ı —î, 736, 977; musâhib-i —î; sefer-i —î, 93; şeref-i dest-bûs-ı —î, 533; şeref-i sohbet-i —î, 162; taraf-ı —î, 16, 106, 129, 254, 823, 894; televvün-i ahvâl-i —î, 978

ŞEHRİYÂR (Hind Pâdişâhı Selîm Şâh ⟨Cihângîr⟩'ın oğlu), 659n; tahta geçmesi, 658; mezheb-i Şî'a'ya meyl töhmeti ile katli, 658

Şehrizor, 142, 687, 688, 690, 691, 703, 705, 775, 777, 823; cânib-i —, 687; istîlâ-yı revâfız-ı —, 705; — beylerbeyisi, 370; — Eyâleti, 460, 809, 823; — gāreti, 800; — hâkimi, 688; — Kal'ası, 690, 692; — kurbı, 823; — Ovası, 689; — paşaları, 688; — Sahrâsı, 688, 689; — semti, 777; — tarafı, 776

ŞEHSÜVÂR BEY, yaralanması, 803

ŞEHSÜVÂR-OĞLU ŞÂH GĀZÎ BEY, Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 1079

şehzâde, 64, 65, 81, 161, 176, 256, 257, 393, 443, 449, 459, 497, 526, 563, 659n, 734, 734n, 762, 785, 833, 835, 836, 837, 841, 846, 954, 987, 1002; büyük —, 1002; hâce-i —, 161; mu'allim-i —, 502; tevellüd-i —, 329; vilâdet-i —, 833; —gân, 766; ekber-i —gân, 63, 583; — hâceliği, 393; — hâcesi/hâceleri, 162, 751; — -i civân-baht, 329; — -i kâm-gâr, 287; — -i kerîmü'ş-şân, 526; — -i sa'âdet-vâye, 330; —ler, 64, 64n, 162, 163, 450, 500, 565, 954; tûvâmî —ler, 954; —lerin büyüğü, 507; —ler mu'allimi, 699; —lik, 13n; — vilâdeti, 789

Şehzâde Câmi'i (İstanbul'da), 556, 582, 726, 996; — haremi, 143, 199, 233, 288; — mevkıtı, 712; — sâ'atcisi, 1034

Şehzâde Medresesi (İstanbul'da), 331, 332, 334, 356, 375, 451, 541; — müderrisi, 100

şeker, 90, 511, 579; — -âb, 169; esbâb-ı — -âb, 513

şekvâ, 59, 71, 279, 662, 720, 747, 748, 791n, 793n, 845, 1005, 1028, 1079; —nâme/nâmeler, 134, 779

şemâ'il, latîfü'ş- —, 526, 718

Şemâmik, 687, 824

şemâtet, 154

ŞEMHAL HÂN (Dağıstân Hâkimi), 291, 460, 517

ŞEM'Î (*Mesnevî*, *Dîvân-ı Hâfız*, *Gülistân* ve *Bostân* şârihi), biyografisi, 12

şemle, 291; — ile siyeh-pûş olmak, 63

şems, gurûb- —, 152, 347; şeref-i —, 787; tulû'-ı —, 948; gurûb-ı — mahalli, 918

ŞEMS EFENDİ, bkz. Şemseddîn Efendi, ⟨Hâce-zâde —⟩

ŞEMS EFENDİ ⟨Üsküblü Şemseddîn Efendi⟩, Süleymâniyye Dârü'ş-şifâsı'nda tabîb, 103, 103n; re'îsü'l-etıbbâ tayin edilmesi, 103, 103n

ŞEMS HÂN (Kızılbaş hânlarından), 676, 677, 678

ŞEMS PAŞA, sâbıkā Âsitâne'de Defterdâr ve beylerbeyilik pâyesi ile mütekā'id, 322; pâye-i vezâret verilmesi, 322

ŞEMSEDDÎN AHMED, bkz. Karamanî⟨-zâde⟩ Ahmed Efendi ⟨Şemseddîn Ahmed⟩

ŞEMSEDDÎN AHMED EL-ENSÂRÎ, bkz. bkz. Ahmed el-Ensârî

ŞEMSEDDÎN EFENDİ, ⟨Hâce-zâde —⟩, (Sultân

II. Selim'in hâcesi Atâ'ullâh Efendi'nin oğlu, Hânkâh, Hâsseki, Salın, Ayasofya ve Süleymâniyye medreselerinde müderris; Galata, Bursa, Edirne, İstanbul Kadısı; Anadolu Kazaskeri), İstanbul Kadısı tayin edilmesi, 8; Anadolu Kazaskerliği'nden ma'zûl, 199, 290, 290n, 453; biyografisi, 257

ŞEMSEDDÎN MUHAMMED AĞA ER-RUMÎ (Safevî Şâhı elçisi), 436

ŞEMS-İ İSKENDERÎ ⟨Şemseddîn-i İskenderî, Mısırlı kıraat âlimi⟩, ('Alî b. Muhammed b. Gânimü'l-Makdisî'nin hâcesi), 98

Şemsî Paşa Câmi'i (Üsküdar'da), 132

Şemsî Paşa Dârü'l-hadîsi (Üsküdar'da), 132

Şemsî Paşa Hânkâhı (Üsküdar'da), 132

ŞEMSÎ PAŞA-OĞLU, bkz. Mehemmed Emîn Paşa, Şemsî Paşa-oğlu —

ŞEMSÎ PAŞA-ZÂDE, bkz. Şemsî Paşa-zâde Mahmûd Paşa

ŞEMSÎ PAŞA-ZÂDE (Bozok Beyi), 758, 795

ŞEMSÎ PAŞA-ZÂDE (Yenişehir Beyi), katli, 793

ŞEMSÎ PAŞA-ZÂDE MAHMÛD PAŞA, Bolu'ya mutasarrıf, 46; Bolu Beyi, 79, 80, 89, 90; Kastamonu Sancak Beyi, 46n, 79n; Nahcivân Beylerbeyi, 272; şehîd düşmesi, 272

şemşîr, 65, 464, 815, 866, 882, 920, 936, 937n; âb u tâb-ı —, 724; 'alef-i —, 251, 275, 300, 308; darbet-i —, 273; darb-ı —, 40, 839, 856, 941; murassa' —, 43, 167, 227, 870, 910, 944; tu'me-i —, 50, 109, 111, 120, 125, 261, 263, 275, 305, 340, 381, 402, 463, 467, 509, 809, 815, 875, 890, 905, 906, 1062, 1066; tu'me-i neheng-i —, 865; — -i âbdâr, 915n, 920n; tu'me-i — -i âbdâr, 280, 520, 535; darb-ı — -i cihâd, 294; tu'me-i — -i gâziyân-ı kişver-gîr, 882; — -i girân-mıkdâr, 947n; — -i guzât-ı İslâm, 814; — -i hûn-âşâm-ı 'asker, 545; tu'me-i — -i kâr u zâr, 272; — -i murassa', 883; — -i mücevher, 409; maktûl-i — -i şerî'at, 82; 'alef-i — -i tâb-nâk, 125; şa'şa'a-i — ü tîr, 215

şenlik/ler, 59, 62, 110, 111, 127, 166, 168, 209, 218, 227, 229, 252, 489, 529, 605, 611, 632, 693, 694, 734, 762, 765, 777, 802, 857, 866, 944, 1005, 1074; 'azîm —, 28, 193, 209, 218, 345, 588, 591, 833, 867, 871, 883, 892, 914, 1005, 1075; vâfir —, 937

şer', 826; bi-hasebi'ş- —, 246, 612; hâdim-i —, 311-312; hılâf-ı —, 15, 232, 351, 480, 995; sûret-i —, 73; taraf-ı —, 696; —a tatbîk, 358; —an, 251, 304, 463, 549, 988, 995, 1047; mesâğ-ı —î, 55; — -i şerîf, 245, 995; bermuktezâ-yı — -i şerîf, 723; hılâf-ı — -i şerîf, 723; kavâ'id-i —iyye, 5; —le, 355, 366, 552, 553, 839, 1056

ŞEREF HÂN (Kürd beylerinden, Hazo Hâkimi), 587; katl olunması, 693

ŞEREF HÂN (Mahmûd Ulus süllâfı), 768

ŞEREF PAŞA, bkz. Mîr Şeref Paşa

Şerh-i Elfiyye-i İbn Musannif'e hâşiye (Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkâdir'in), 131, 131n

Şerh-i Hadîs-i Erba'în (İsmâ'îl Dede'nin), 727

Şerh-i Heyâkil ⟨*Îzâhu'l-hikem*⟩, ⟨Sühreverdî el-Maktûl'ün *Kitâbü Heyâkili'n-nûr* adlı eserinin İsmâ'îl Dede'ye ait Türkçe tercümesi ve şerhi⟩, 727

Şerh-i Miftâh-ı Şerîfî ⟨Ebû Ya'kūb es-Sekkâkî'nin Arap grameri ve belâgatine dair *Miftâhu'l-'ulûm* adlı eserine, Seyyid Şerîf Cürcânî tarafından yazılan şerh⟩, 22

Şerh-i Sirâciyye-i Mollâ ⟨*Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye*⟩, (Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin *el-Ferâ'izü's-Sirâciyye* adlı İslâm miras hukukuna dair eserinin Mollâ Fenârî tarafından kaleme alınan şerhi), 523, 523n

Şerh-i Sirâciyye-i Mollâ hâşiyesi ('Alî Belgıradî'nin), 523

Şerh-i Telhîs-i Miftâh (Altıparmak Mehemmed Efendi'nin), 615n

Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye, bkz. *Şerh-i Sirâciyye-i Mollâ* ⟨*Şerhu'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye*⟩

şerî'at, dûr-bâş-ı —, 493; maktûl-i şemşîr-i —, 82; mutî'-i fermân-ı —, 500; neşr-i merâ-

sim-i —, 819; sirâb-ı zülâl-ı —, 504; — -i şerîfe ahkâmı, 287; mecma'ü'l-bahreyn-i — ü hakîkat, 452

Şerîf, 547, 1079; tebdîl-i —, 658; — 'askeri, 724; —ü'n-nefs-i 'âlî-himmet, 711

ŞERÎF EFENDİ (Zümre-i kudâtdan Şerîfî Mehemmed Efendi'nin oğlu; Sahn ve Süleymâniyye Müderrisi; Haleb, Galata, Şâm, Mekke, Edirne, Mısır ve İstanbul Kadısı; iki defa Anadolu Kazaskeri; Nakîbü'l-eşrâf; Rumili Kazaskeri), 563, 582, 614, 623, 744, 828; biyografisi, 711

ŞERÎF MEHEMMED PAŞA, Başdefterdâr, 15; Mısır Beylerbeyi, 673

ŞERÎF PAŞA (Vezîr-i rûşen-zamîr), Vâlî-i Vilâyet-i Revân, 269, 275, 284, 286, 311, 317; Vâlî-i Mısır, 417, 417n

Şerîfe Kadın/Hâtûn Mescidi (İstanbul'da), — haremi, 698; — sâhası, 11, 396

ŞERÎFÎ (Şerîf Efendi'nin mahlası), bkz. Şerîf Efendi

ŞERÎFÎ MEHEMMED EFENDİ (Zümre-i kudâtdan, Şerîf Efendi'nin babası), 711

şerîr (ayrıca bkz. eşrâr), 275, 993, 1031; —ler, 606, 1031

şerr (ayrıca bkz. şürûr), 130, 250, 355, 380, 383, 543, 549, 551, 845, 981; def'-i —, 385; ma'den-i —, 430; menba'-i —, 413; —e mâ'il, 991; ehven-i —eyn, 171, 551; emvâc-ı bahr-ı — ü şûr, 545

şevâhid, 540

Şevâhidü'n-nübüvve tercemesi ⟨*Terceme-i Şevâhidü'n-nübüvve*, Abdurrahmân Câmî (Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî)'nin Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delilleriyle ilgili Farsça eserinin Ahî-zâde 'Abdülhalîm Efendi tarafından yapılan Türkçe çevirisi⟩, 333

şevket, 57, 72, 94, 107, 130, 282, 539, 777, 777n, 859, 878, 888, 920n, 1009; 'arz-ı —, 857, 864, 882, 884; 'azîm —, 166; dâ'ire-i câh-ı —, 613; kemâl-i —, 116, 121, 128, 450, 746; livâ-i —, 347; — -i kâmile, 317; — -i tâmm, 888; —lü, 922n; — -sâz, 281

şevme, — ahvâli, 417

şeyh (ayrıca bkz. meşâyıh), 24, 54, 66, 99, 145, 236, 256, 288, 358, 375, 447, 496, 516, 572, 580, 598, 615, 624, 654, 682, 705, 711, 712, 732, 772, 792, 793, 811, 819, 998, 1058; hatt-ı —, 573; mergūb-ı —, 165; meşhûr —, 1057; — -i cemîl, 64; — -i dârü'l-kurrâ, 53; — -i dest-gîr, 454; — -i edîb, 732; — -i ehl-i derûn, 434; — -i fenn-i kırâ'at, 771; — -i kâmil-vücûd, 792; — -i kerîm, 476; — -i mübeccel, 505; — -i mütebâğız, 735; — -i nâmdâr, 819; — -i perhîzkâr, 819; — -i sâbık, 792; — -i sâhib-i irşâd, 197; — -i sâhib-vakār, 712; — -i şehr, 163; — -i şüyûh-ı kurrâ-i Rum, 771; —ler, 819, 1057; zemâne —leri, 493, 624; —lik, 440; —ü'l-fenn, 711; —ü'l-fenn-i efrâd-ı 'ulûm, 165; —ü'l-kurrâ, 98; — -zâde, 840

ŞEYH 'ABDULLÂH (Zâlim 'Ali Kal'ası Hâkimi), 688

ŞEYH 'ABDÜL'AZÎZ (Fas elçisi), 511

ŞEYH AHMED, bkz. Sakarya Şeyhi

ŞEYH AHMED DİZDÂR-ZÂDE, bkz. Dizdâr-zâde Şeyh Ahmed

ŞEYH 'ALİ SAFVETÎ, bkz. Gülşenî-zâde Seyyid 'Ali Safvetî

Şeyh 'Ayyâr Deresi, 693

Şeyh Ebûbekir Zâviyesi, 524

Şeyh Ebu'n-nûr Türbesi (Kahire'de, Bâb-ı Züveyle kurbında), 417

ŞEYH FEYZÎ, Kefevî — (Sultân I. Ahmed devri ulemâsından), biyografisi, 505

ŞEYH HASAN, bkz. Nefâyis Hasan Efendi

ŞEYH HAYDAR, Mîre Paşa-oğlu — (Ekrâd beyi), 281, 284

ŞEYH HIZIR B. İLYÂS B. 'ABDÜLVEHHÂB, bkz. Yayabaşı-zâde Hızır Efendi

ŞEYH KÂDÎ-ZÂDE, bkz. Kādî-zâde ⟨Mehemmed⟩ Efendi

ŞEYH MEHEMMED EFENDİ, bkz. Hasan Efendi-zâde ⟨Şeyh Mehemmed Efendi⟩

ŞEYH MEHEMMED, bkz. Sâhib İmâm Efendi (eş-Şeyh Mehemmed)

ŞEYH MEHEMMED, bkz. Yoluk Mehemmed Çelebi

ŞEYH MEHEMMED EL-BUHÂRÎ, bkz. Buhârî Mehemmed

ŞEYH MUHAMMED-İ TUNUSÎ, bkz. Mollâ Maguşî ⟨Şeyh Muhammed-i Tunusî⟩

ŞEYH MUHYİDDÎN, bkz. Etmekçi-zâde Muhyiddîn

ŞEYH MUSTAFA, bkz. Beyânî

ŞEYH MUSTAFA, bkz. Muslı Efendi ⟨eş-Şeyh Mustafa⟩

ŞEYH 'OSMÂN (Kāsımpaşalı Emîr Efendi/ Saçlı Emîr), Kāsımpaşa Mahallesi'nde zâviye sahibi Bayramî Şeyhi, biyografisi, 82; — dârü'l-ifâdesi, 9

ŞEYH RAMAZĀN ⟨MAHFÎ RAMAZĀN EFENDİ, Halvetiyye-Ahmediyye tarikatının Ramazâniyye kolunun kurucusu⟩, biyografisi, 495-496

Şeyh Safî Merkadi/Türbesi (Erdebîl'de), 509, 510, 636, 641, 681

Şeyh Vefâ Câmi'i (İstanbul'da), 21; — hazîresi, 54, 163, 196; — kurbı, 92, 257

Şeyh Zûlî, 647

ŞEYHAYN ⟨Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer⟩, sebb-i —, 517, 598

ŞEYHÎ ('Allâme Şeyhî Efendi'nin mahlası), bkz. 'Allâme Şeyhî Efendi

ŞEYHÎ (Çelebi Kādî'nın mahlası), bkz. Çelebi Kādî (Lutfullâh Şeyhî Çelebi)

ŞEYHÎ CÂN PAŞA (Kars Beylerbeyi), 756

ŞEYHÎ EFENDİ ('Abdülkādir b. Hâcı el-Mü'eyyedî), Şeyhülislâm, 21, 66, 439, 699n; —'den mülâzım, 612; biyografisi, 51

ŞEYHÎ EFENDİ, bkz. 'Allâme Şeyhî Efendi

ŞEYHÎ MEHMED (*Vekāyi'ü'l-fudalâ* müellifi), 373n, 751n, 896n, 958n

ŞEYH-İ SAKARYA, bkz. Sakarya Şeyhi

ŞEYHİM EFENDİ ⟨ŞEYHİM ŞİRVÂNÎ⟩, Tebriz Kadısı iken Safevîler tarafından öldürülmesi, 273

Şeyhuniyye Medresesi (Kāhire'de), 130

Şeyhü'l-harem, 6, 11, 376, 440n, 580, 699, 725

Şeyhülislâm, 6, 7n, 19, 21, 51, 71, 96, 100, 138, 143, 169, 173, 175, 176, 182, 197, 199, 246, 248, 252, 253, 258, 265, 266, 267, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 325, 329, 352, 357, 361, 363, 368, 373, 374, 394, 410, 439, 443, 445, 451, 453, 457, 460, 461, 462, 465, 468, 482, 488, 495, 497, 500, 503, 507, 513, 513n, 515, 516, 547, 549, 550, 553, 554, 564, 566, 577, 581, 583, 584, 592, 607, 612, 622, 623, 623n, 654, 661, 699, 699n, 715, 716, 717, 723, 724, 725, 735, 741, 741n, 742, 743, 744, 746, 754, 759, 760, 780, 787, 788, 789, 791, 791n, 795, 798, 805, 807, 808, 820, 828n, 829n, 835, 843, 896, 932, 984, 986, 988, 996, 1003, 1011, 1014, 1014n, 1028, 1030, 1031, 1035, 1038, 1045, 1046, 1047, 1052, 1055, 1058, 1060, 1061, 1069, 1071, 1076; kā'immakām-ı —, 624; savâb-dîd-i —, 333; tebdîl-i —, 741; — hazretleri, 581, 825; —lık, 7n, 513n, 827, 1014

ŞEYH-ZÂDE AHMED EFENDİ (Zâhid Mehemmed Efendi'nin oğlu; Sahn Müderrisi; Şâm, Burusa ve Edirne Kadısı), biyografisi, 612-613

şeytân, 218, 384; iğvâ-i —, 748; — -ı ahres, 567; vesvese-i —iyye, 793

şeytanet, 510; cânib-i —e delâlet vâdîsi, 389

şıkk, 129

Şıkk-ı sânî, 459, 625; defterdâr-ı —, 470; — defterdârı, 516; — pâyesi, 95

Şıkloş ⟨Siklós⟩, 185, 192, 208, 226, 227, 229; — menzili, 185

Sırın, — beyi/ beyleri, 606, 1064, 1067

Şî'a, — -i şenî'a, 598; mezheb-i —'ya meyl töhmeti, 658

ŞİHÂB, Mevlânâ — ⟨Şihâb b. Nizâm el-Hakirî⟩, 372, 439

ŞİHÂB AHMED-İ HANBELÎ (Şeyhü'l-kurrâ), 98

ŞİHÂB EFENDİ ⟨Muhaşşî Şihâb⟩, Mısır'dan ma'zûl, Sakız Arpalığı'na nefyi, 835

ŞİHÂB-OĞULLARI, 737, 748

Şî'î, 597; —ler, 598

şikâf, 306; — -ı ferc, 954; —lar, 888

şikāk, 92, 97, 255, 277, 326, 456; îkād-ı nâ'ire-i —, 277

Şikākī 'Aşîreti, 599

şikâr, 37, 355, 458, 696, 758, 885, 898, 900, 942; a'dâ- —, 864; 'adû- —, 425; hâzır —, 508; oklu —, 320; sayd u —, 297, 329, 821; seyr ü —, 50, 458; şîr- —, 939n; — etleri, 90; sürgün —ı, 450, 741; — -ı pençe-i şîrân, 275; —îler, 450; karîb —lar, 450; — tarîkı, 351

şikâyet, 5, 6, 40, 70, 97, 98, 138, 159, 353, 354, 360, 519, 551, 575, 598, 599, 614, 672, 684, 729, 742, 791, 793, 841, 843, 849, 850, 851, 908, 981, 1012, 1032, 1036, 1055, 1071; 'azîm —, 823; — -âmîz, 789; —ci/ler, 671, 746, 747; — -gûne, 183, 711; —ler, 6; —âme, 266, 781

Şile, 197

Şimadime, 472

şîn, — harfi, 643

şinik, 647

şi'r (ayrıca bkz. eş'âr), 50n, 81, 102, 163, 179, 181, 183, 287, 315, 333, 395, 500, 514, 563, 592, 674, 727, 744, 774; Fârisî —, 102; — -i Pâdişâh, 791; —iyye, 65; — -şinâslık, 592; — ü inşâ, 11, 80, 81, 145, 177, 234, 358, 438, 453, 476, 482, 502, 572, 623, 673, 700, 710, 711, 725, 751, 1078; — ü muhâzara, 391

şîr, tasvîr-i —, 877; şikâr-ı pençe-i —ân, 275; —âne erlikler, 46; —âne hareket, 272; —âne hücûm, 814; —âne savlet, 309; —ân-ı kıtâl, 534; — -gîr, 509, 838n; — -i jiyân, 805; çeşme-i — -i mâder, 64; — -i zemân, 969n; gāziyân-ı — -savlet, 872; serdâr-ı — -şikâr, 939n; mânend-i — ü peleng, 347

ŞÎR PAŞA (Ruhâ Beylerbeyi), 657

Şirâz, —î, 592

Şirban, 498

ŞÎR-İ YEZDÂN 'ALİ (Meşâyıh-ı kirâmdan), 14

ŞÎRÎN (İran ve Türk edebiyatlarında mesnevî kahramanı), 695, 695n

şirk, ashâb-ı —, 875

şirket, 21, 398

şîr-mâhî, 520

şîr-pençe, maraz-ı hâ'il-i —, 332; — âsârı, 92

Şirvân, 278, 297, 320, 347, 350, 435, 620, 681, 836; — beylerbeyiliği, 321n; — beylerbeyisi, 71, 320, 321n; — Eyâleti, 316; — halkı, 619; — Hânı, 619, 775; —î, 661; — muhâsarası, 396

şirzime, — -i kalîle, 310

şitâ, 435, 525, 686; esnâ-i —, 299; evâ'il-i —, 68; evân-ı —, 66, 154, 168, 478; evvel-i —, 305; eyyâm-ı —, 57, 306, 466, 1020; fasl-ı —, 200, 204, 221, 263, 441; hengâm-ı —, 32, 40, 62, 141, 172, 238, 324, 487, 508, 539, 581, 665, 686, 704, 810, 871, 1000, 1079; hulûl-i —, 664, 1021; inkızâ-i —, 419; kurb-ı —, 204, 245; mevsim-i —, 435, 467, 763; sevret-i —, 390, 398, 686; şiddet-i —, 58, 135, 221, 226, 264, 370, 389, 487, 525, 654, 741, 767, 769, 949, 1053; zemân-ı —, 19, 153

şitâb, 6, 269, 299, 309, 885; terk-i —, 275

Şomoşka ⟨Somoskő⟩, (Filek ⟨Fülek⟩ tevâbi'inden palanka), 30, 31, 34, 34n

Ştefâneşti, bkz. İstefaneş ⟨Ştefăneşti⟩

şu'arâ, 144, 173, 179, 199, 334, 397, 485, 816; cümle —, 774; hâtır-nişân-ı —, 236; sultânü'ş- —, 179; 'ulemâ vü —, 65, 476; — -i 'asr, 335; — -i Rum, 773; üstâd-ı — -i Rum, 710; — -i zemân, 890; mekteb-i 'irfân-ı — vü bülegā, 177

şu'be, 741; —lenmek, 744

Şuf (Sevâhil-i Şâm'da), 467, 737; ahâlî-i —,

467; Cebel-i —, 748; Cibâl-i —, 749; — Nâhiyesi, 465

şûh, — -ı erhân, 683

şu'le, —dâr, 454; âteş —si, 637

Şummu, 74, 85, 493; — kurbı, 154

şûr, 6, 355, 549; şeb-i pür — u şegab, 114

şûre, 465

Şuregel, 284, 305; hâk-i —, 305; — ülkesi, 305

şu'ûr, 506, 1053

şübehât, hall-i —, 433

şübhe (ayrıca bkz. şübehât), 245, 607, 608, 620; keşf-i —, 923; rişte-i —, 542; — -i reddiyye, 245

ŞÜCÂ EFENDİ (Sultân III. Murâd'ın şeyhi), 66

ŞÜCÂ' SÜBAŞI, şehîd düşmesi, 109

şühedâ, 136, 403, 609, 882, 1074; dimâ-i —, 864; zümre-i —, 875; —nın evlâdı, 876; — zümresi, 64

şühûd, 454; 'âlem-i —, 1003; —ü'l-hâl, 723

ŞÜHÛDÎ EFENDİ, bkz. Mehemmed Şühûdî

şükrân, 748n; —e, 27, 224, 408; —ne-i cülûs, 555; —e-i feth ü zafer, 342; —ne -i halâs u rehâ, 310; —ne -i zafer, 939

şürefâ, 512

şürûr, 457, 458; def'-i —, 478; — def'i, 379

T

ta'ahhüd, 170, 248, 327, 438, 460, 465, 550, 650

ta'âm, 238, 408, 423, 424, 488; ba'de't- —, 43; vâfir —, 90; zehirlü —, 447

ta'arruz, 56, 232, 278, 326, 392, 397, 431, 432, 460, 470, 472, 473, 490, 498, 511, 598, 618, 677n, 823, 880, 966, 989, 1020, 1025; dest-i —, 966n; terk-i —, 346

ta'assub, 123, 129, 267, 543; ashâb-ı —, 174; bâtıl —, 773; da'vâ-yı —, 1058; mezheb-i —, 773; vera'-i bârid-i —, 819n; — cengi, 773, 998; — erbâbı, 681; — -ı bâtıl ashâbı, 773; — -ı evc, 681; — -ı mezheb, 308; — -ı müfrit, 1057; terk-i — u ta'assüf, 130

tab', 225; behâyim- —, 304; bi't- —, 462; dervîş- —, 712; hılâf-ı muktezâ-yı —, 319, 1025; hoş- —, 65, 395, 397; kerîmü't- —, 9; latîfü't- —, 572; lutf-ı —, 144, 234, 259, 816; mâdde-i âteşîn- —, 1025; nâzik- —, 523, 908; nezâket-i —, 315; rezâlet-i —, 274; vezn-i —, 727; zâde-i —, 791; — ı beşer, 457; — -ı hümâyûn, 180, 352, 848; — -ı kerîm, 333; sermâye-i — -ı mâder-zâd, 726; — -ı nakkâd, 1078; — -ı Pâdişâhî, 331, 440, 846; — -ı serd, 271; — -ı Şâhâne, 458

tabak, 425; sîm —lar, 90

tabaka, 442, 468, 1039

Tabakāt-ı Hanefiyye ⟨*Tabakātü's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*⟩, (Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkādir'in eseri), 131

taban, ziyâde — pekliği, 640

tabanca, 620; a'dâ —sı, 29; Eğri —sı, 188; ehl-i İslâm —sı, 18-19

tâbhâne, 505, 713

tabî'at ⟨mizaç⟩, incizâb-ı —, 65; kuvvet-i —, 1078; tabîb-i —, 103; şâ'ir- —, 844, 1078; teng- —, 359; — -ı evzâ'-i cem'iyyet, 364

tabî'at ⟨kâinat⟩, galat-ı —, 143; — kānûnu, 364

tabîb (ayrıca bkz. etıbbâ), 103, 103n, 523; — -i tabî'at, 103

TABÎB BEY-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (Etıbbâ-i hâssa zümresinden), biyografisi, 523

tabî'î, 'ilm-i —, 517; 'ulûm-ı —yye, 103

ta'bîr, 3, 65, 243, 377, 445, 548, 635, 670, 913, 936n, 943n, 1022, 1031, 1065, 1073; hüsn-i —, 772; kābil-i —, 769; kusûr-ı —, 377; — -i dil-pezîr, 282

Ta'bîrnâme (Cerrâh Şeyhi İbrâhîm Efendi'nin), 732

tabl, 118, 195, 206, 225, 256, 282, 537, 575, 595, 596, 630, 869, 879; âvâze-i —, 215; —hâne/ler, 757, 972; — -ı âsâyiş, 136, 188; debdebe-i — -ı bî-ma'nâ, 282; — -ı menhûs, 94; —lar, 866, 1005

tabur/ıstabur, 26, 27, 30, 32, 35, 36, 39, 40, 44, 46, 47, 55, 56, 59, 67, 77, 78, 84, 85, 90, 112, 113, 114, 116, 117, 119, 120, 123, 127, 135, 136, 137, 141, 149, 167, 168, 188, 189, 190, 191, 200, 203, 209, 224, 225, 238, 239, 240, 241, 261, 262, 263, 325, 339, 458, 499, 520, 528, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 543, 544, 567, 638, 650, 659, 687, 741, 813, 852, 869, 900, 904, 905, 909, 911, 915, 946, 951, 964, 975, 980, 1067; ahvâl-i —, 116; 'azîm —, 527; inhizâm-ı —, 46; muhâsara-i —, 533; mühimmât-ı —, 900; — binâsı, 901; — cem'iyyeti, 899; — cengi, 116, 192, 203; — erbâbı, 911; — fethi, 17, 536, 538, 546, 575; — -ı küffâr, 116, 176, 187, 188, 202, 203, 206, 458, 519, 534; — idbârı, 190; — imdâdı, 536; — inhizâmı, 190; —lar, 9, 38, 47, 68, 115, 119, 125, 136, 188, 205, 215, 219, 230, 242, 813, 911, 951, 1066; — meş'alleri, 633; — muhârebesi/muhârebeleri, 124, 191; — muhâsarası, 189, 573, 574; — semti, 123; — teshîri, 258

tâbye, 78, 209, 262, 324, 486, 534, 629, 801, 817, 866, 867, 869, 871, 873, 874, 877, 917, 966, 967, 968, 970, 972, 1001; büyük —, 208, 1021; feth-i —, 971; hâris-i —, 869; metîn —, 1021; toprak —, 869; zîr-i —, 871; — -i küffâr, 869; miyân-ı — -i mîr-i mîrân, 874; — -i refî', 877; — kurbı, 967; —ler, 78, 135, 213, 237, 340, 530, 862, 863, 867, 870, 871, 877, 898, 912, 913, 915, 916, 917, 964, 967, 968, 969, 970, 972, 976, 1018, 1021; 'azîm —ler, 1028; kal'a-misâl —ler, 971, 972; kûh-misâl —ler, 912; metîn —ler, 1018; seng-i tirâşîdeden dîvârlı —ler, 862; taşra —ler, 1018; — -mânend, 216; — sepetleri, 875; kâfirin —si, 262; küffâr —si, 1001

tâc, 112, 404, 589, 590, 591; bahşâyiş-i —, 302, 308; irsâl-i —, 268; mücevher —, 222; pûşiş-i —, 302; sezâ-vâr-ı —, 290; — -ı dalâl, 275; — -ı ilhâd, 268, 311; — -ı murassa', 283

TÂC BEY-ZÂDE ⟨996/1588 senesinde vefât eden Nişâncı⟩, 23

TÂCEDDÎN-OĞLU (Bağdâdlı Topçu), 633

tâcir (ayrıca bkz. tüccâr), —ler, 393

TÂCÎ-ZÂDE ⟨CA'FER ÇELEBİ, 921/1515 senesinde vefât eden Nişâncı⟩, 700

Tâcü'l-luga, bkz. *Sıhâh-ı Cevherî* (*Cevherî Lugati*)

Tâcü't-tevârîh (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin), 177, 483

ta'dîl, 1003

Tağyîr-i Miftâh (Kemâl Paşa-zâde'nin), 396

Taha (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 24n

tahakküm, 352, 463, 983

tahâret, müdâvim-i —, 505; — -i zeyl, 267

tahassun, 48, 76, 109, 125, 149, 172, 173, 231, 240, 245, 269, 277, 380, 382, 385, 471, 532, 535, 537, 694, 737, 740, 803, 806, 814, 815, 850, 851, 869, 909, 913, 914, 927, 928, 948, 977; — mülâhazası, 402; — sûretin, 370

tahayyüz, 995

tahkîk, 40, 93, 99, 112, 137, 139, 159, 172, 205, 284, 322, 328, 332, 349, 358, 373n, 374, 460, 484, 579, 591, 620, 667, 795, 818n, 853, 865, 1026; vâsıl-ı rütbe-i —, 673; — -i ahvâl, 579; — -i hâl, 278; — -i umûr, 276; — sûreti, 317; sâhib-i — -ü îkân, 197

tahkîr, 267, 280, 426, 469; 'azille —, 199

TAHMÂSB, Şâh — (Safevî Şâhı), 436, 449, 460

TAHMÂSB KULI SULTÂN (Şâh 'Abbâs tarafından nâme ile İstanbul'a gelen elçi), 657

TAHMURES HÂN ⟨Teimuraz I, Kakheti Kıralı⟩, (Zagem Hâkimi), 474, 618, 618n, 657, 663n, 730, 740; — birâderi, 663

tahrîb, 68, 154, 155, 275, 298, 307, 417, 454, 486, 558, 566n, 694, 695, 705, 722, 735, 757, 763, 764, 779, 812, 873, 883, 904, 905, 1001, 1066, 1072, 1074, 1075; bi'l-külliyye —, 68; diyâr-ı küffârı —, 325; vilâyet —i, 620; — -i bilâd, 149, 338, 352, 355, 379; — -i bilâd-ı küffâr, 350; — -i dâr u diyâr, 435; — -i diyâr-ı küffâr, 168; 'azm-i — -i hisâr, 323; — -i kanevât, 297; — -i memâlik, 380

tahrîk, 6, 270, 283, 369, 402, 525, 551, 551n, 583, 584, 600, 648, 718, 719, 770, 779, 782, 838, 842, 892, 893, 1007, 1036; âgâz-ı rezme —, 864; cenge —, 709, 872; guzâtı muhârebeye —, 863; hurûca —, 955; kulu, 985; neferi —, 715; Pâdişâh'ı sefere —, 288, 551; sitem-dîde mollâları —, 1055; zorbaları —, 717; bed-hâhân-ı devlet —i, 489; — -i akdâm, 283; — -i fitne, 728; — -i sebeb-i ahîr, 374; dîg-i — ü ifsâd, 270

tahrîr, 24, 28, 59, 71, 83, 115n, 116, 122, 123, 142, 145, 157n, 160, 164n, 170, 173, 175, 196, 203, 204, 241, 248, 258, 276, 284, 305, 314, 338, 360, 437, 438, 473, 475, 484, 521, 564, 598, 624, 652, 669, 671, 710, 719, 721, 790, 791, 836, 845, 898, 927, 933, 983, 1014n, 1025, 1044, 1056; beyne't-tafsîl ve'l-icmâl ketb ü —, 3; kābil-i —, 350; şerh ü —, 65; üslûb-ı —, 438; vâdî-i —, 752; —ât, 99; —ât-ı rengîn, 333; — der-İstanbul, 750; —en, 194; ehl-i vukūf —i, 122; — -i bedîhiyyât, 375; — -i cevâb, 790; hakk-ı — îfâ, 546; — -i fetvâ, 176; — -i resâ'il, 334; — -i sukûk, 494; — -i vilâyet, 836, 888; —ler, 712; — mahalli, 927; sâhib-i — ü takrîr, 24; — ü tastîr, 3

tahrîs, 448; 'askeri harbe —, 402

tahrîz, 117; — -i kümât, 214

tahsîl, 49, 61, 78, 122, 157, 330, 337, 354, 358, 441, 468, 474, 483, 493, 519, 624, 658, 710, 712, 751, 772, 789, 853, 922, 924n, 979, 989, 1002, 1012, 1028, 1030, 1032, 1035, 1036, 1043, 1044, 1049, 1051; ba'de't- —, 100, 438; halvethâne-i —, 179; — -i âmâl, 178; — -i fünûn, 24, 394, 771; — -i 'ilm, 13, 334, 357, 453, 492, 495, 503, 540, 673, 726; — -i 'irfân, 131; — -i isti'dâd, 570; — -i kâm, 614; — -i kemâl, 51, 234, 376, 481, 504, 661, 674; — -i ma'ârif, 82, 132, 175, 624; — -i ma'âş, 1057; — -i mâl, 156, 261, 280, 422; — -i meleke-i isti'dâd, 523; — -i merâm, 615; — -i mevâcib, 304; — -i safâ, 165; — -i 'ulûm, 99, 195, 233, 235, 433, 443, 476, 572, 732; — -i zâd-ı ahıret, 572

tahsîn ⟨beğenme⟩, 107, 209, 218, 224, 272, 307, 308, 491, 510, 627, 748, 798, 978; hezâr —, 510; mazhar-ı —, 797; —ler, 215

tahsîn (sağlamlaştırma), muhkem —, 486; emr-i —, 324

tahşiye, 175

taht, 224, 290, 346, 450, 451, 456, 528, 548, 554, 568, 659n, 754, 805; —a cülûs eylemek/geçmek, 291, 451n, 561, 989; 'âlî —, 224; pây-i —, 246, 398, 456, 459, 530, 551, 858, 881; — -gâh, 658; — -gâh-ı kadîm, 556; — -ı cihân-bânî, 62, 287; — -ı cihân-cûy, 62; — -ı fîrûz-baht, 63; — -ı gerdûn-nazîr, 246; — -ı Hâkānî, 288; — -ı hümâyûn, 500, 507, 584, 716, 720, 826, 987; — -ı ra'nâ, 528; — -ı revân, 361, 762, 952; — -ı sa'âdet, 305, 591, 857; — -ı sa'âdet-baht, 507, 527; — -ı Şâhî, 122, 497; — -ı zerrîn, 804; — kavgası, 659n

tahta, 55, 140, 635, 867; çam —, 140; — bendler, 871; —dan köprüler, 917; — depenler, 773; — havlı, 232; —hâ-yı zerrîn, 442; — -i sîmîn, 442; — -i ten-şûy, 62; —lar, 75; çam —ları, 55; gemi —ları, 875; — sanduklar, 973; pelîd —sı, 140, 209; — tabut, 974

Tahta Kādî Medresesi (İstanbul'da), 357

Tahtalu (Burusa'da), 389

takdîr, 19, 115, 140n, 150, 185, 200, 211, 239, 242, 271, 284, 296, 300, 337, 338, 384, 414, 508n, 510, 562n, 564, 596n, 689, 695, 965, 1028, 1029n, 1035, 1051n, 1056, 1063n; 'adem-i müsâ'ade-i —, 546; lutf-ı —, 772; muvâfık-ı —, 176, 865; sevk-i —, 16; verâ-i perde-i —, 436; —e havâle itmek, 645; —e muhâlif, 62; —e muvâfık, 218, 1042; — -i İlâhî, 31; — -i Rabbânî, 740

Tâk-ı destân, 695

TAKIYYÜDDÎN B. 'ABDÜLKĀDİR, Bkz. Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkādir

TAKIYYÜDDÎN EFENDİ, Bkz. Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkādir

taksîr, 3, 59, 93, 138, 155, 248, 273, 323, 348, 379, 449, 516, 536, 546, 679, 693, 778, 802n, 971, 976, 1020; töhmet-i —, 381; —ât, 978; — töhmeti, 672, 747

TAKTAK (Kızılbaşlar'ın Hâfız Ahmed Paşa'ya verdikleri isim), bkz. Hâfız Ahmed Ağa/Paşa

takvâ, 452, 493; ehl-i —, 726; fazl u —, 51; salâh u —, 335, 711; zühd ü —, 624

takvîm, 712, 798, 798n, 1035, 1036; köhne —, 103; — -i cedîd, 103; — -i sâl-i cülûs, 1035, 1036

takviyet, 150, 663, 682, 782, 802, 873, 1006; — -i kulûb, 132

takye, 222; kızıl —, 53n; kırmızı çuka —ler, 53

TALÂKLI 'ALİ (Müte'ayyin sipâhîlerden), 998

talebe, 98, 439, 523, 853, 1071; — -i 'ilm, 675

tâli', 290, 425, 469, 564; ahvâl-i —, 712; kuvvet-i —, 143; rütbe-i —, 469; — -i fîrûz, 373; — -i hümâyûn, 549

talî'a, 113, 118; — -i 'asker, 117, 370, 385; — serdârı, 119

tâlib, 101, 356, 472, 519, 585, 589, 590, 600, 678, 743, 771, 782, 799, 830, 837, 849, 850, 957, 986, 1050n, 1051, 1070n; kıllet-i —, 268; — -i âhar, 614; — -i 'ilm, 675; — -i kîmyâ, 395; — -i ma'rifet, 1036; — -i sulh u salâh, 1066; — -i yakîn, 624; —ler, 138, 414, 790

ta'lîkât, 161, 178, 197, 236, 333, 453, 481, 495, 540, 612; gûş-vâr-ı müsmi'a-i kabûl olmuş —, 434; kābil-i kabûl —, 331; — -ı fudalâ, 332

Talya ⟨İtalya⟩, 221; — oğlanları, 229

Talyan ⟨İtalyan⟩, — 'askeri, 201; tüfeng-endâz — 'askeri, 152; — piyâdeleri, 226; — tüfengi, 225

tama', 241, 349, 413, 423, 435, 473, 1043; kemâl-i hırs u —; — -i hâm, 271, 406, 508, 509, 821; —kâr, 378; eser-i — u hamâkat, 1058; — u hamâkat eseri, 1058

Taman, 607, 813, 814; — Adası, 813

ta'mîr, 65, 90, 187, 195, 229, 323, 324, 342, 367, 417, 442, 446, 531, 696, 775, 808, 811, 815, 821, 835, 919, 923, 1024; eşribe-i —, 308; — -i Beyt, 457; — -i cüsûr, 150; — -i hisâr, 280

TANRIBİLMEZ (Celâlî re'îslerinden), 399

Targonya (Torgan), 851

Târgovişte, bkz. Tirgovişte ⟨Vásáros/Târgovişte⟩

târîh ⟨ilim⟩, fenn-i —, 3; —in vazîfesi, 546

târîh ⟨takvîm⟩, — -i Buhtunnasrî, 5; — -i Celâlî, 5; — -i halîka-i İbrânî, 5; — -i İskenderî, 5, 1053; — -i Mîlâd-ı 'Îsâ, 5; — -i Kıbtî, 5; — -i Yezdcerdî, 5

târîh ⟨yazılı eser⟩, (ayrıca bkz. tevârîh), 177, 364, 454, 495, 571, 818; ba'zı —, 184; Devlet-i 'aliyye —i, 19; —ler, 123, 991; kefere —leri, 525; ekser-i —ler rivâyeti, 174n, 194; — -nüvisler, 546

târîh, 3, 14, 24, 49, 59, 84, 102, 105, 130, 131, 132, 158, 161, 176, 194, 195, 196, 229, 235, 258, 267, 290, 313, 330, 347, 358, 365, 367, 373, 377, 380, 394, 395, 396, 417, 434, 439, 445, 446, 451, 453, 455, 464, 473, 479, 482, 483, 496, 512, 540, 542, 562, 568, 571, 573, 611, 613, 647, 664, 673, 680, 807, 818, 826, 843, 893, 924, 958, 1004, 1034; —ler, 7

târîh/ler ⟨ebced⟩, 101, 157, 161, 199, 234, 267, 314, 329, 332, 369, 372, 397, 404, 446, 495, 496, 500, 504, 505, 514, 562, 572, 584, 613, 660, 672, 673, 697, 698, 710, 734, 807, 833, 890n; — dimek/dinilmek/dinmek, 64, 101, 183, 232, 374, 377, 404, 440, 452, 474, 485, 495, 513, 514, 539, 542, 566, 572, 759, 772, 774, 774n, 807, 816, 833, 890, 890n, 918; — düşmek/düşülmek/düşürmek, 48, 64, 65, 267, 332, 343, 377, 387, 482; — -i âhar, 191; — -i dîger, 101, 199; —in edâ eylemek, 23, 24, 163, 173, 181, 191, 199, 376, 450, 452, 525, 759; — nazm eylemek/itmek, 24, 440; — -perdâz, 22; — -perdâzlık, 679; — yazmak, 827

Târîh-i Cenâbî ⟨*'Aylemü'z-zahir*⟩, (Cenâbî Mustafa Efendi'nin), 525

Târîh-i Feth-i Hanya (Pîrî Paşa-zâde Hüseyin'in eseri), 873n, 902

Târîh-i Girid, bkz. *Târîh-i Feth-i Hanya*

Târîh-i Mekke, bkz. *Fezâ'il-i Mekke*

Târîh-i Na'îmâ (Vak'anüvis Na'îmâ Mustafa Efendi'nin), 13n, 45n, 46n, 104n, 108n,

189n, 229n, 264n, 286n, 321n, 356n, 401n, 405n, 409n, 416n, 417n, 563n, 565n, 599n, 664n, 665n, 676n, 734n, 736n, 738n, 761n, 765n, 766n, 773n, 776n, 794n, 798n, 801n, 812n, 825n, 826n, 837n, 846n, 852n, 869n, 877n, 879n, 897n, 912n, 915n, 952n, 958n, 977n, 983n, 988n, 990n, 994n, 1001n, 1004n, 1009n, 1014n, 1027n, 1028n, 1029n, 1044n, 1049n, 1050n, 1063n, 1064n, 1072n, 1075n, 1076n, 1078n

Târîh-i Selânikî (Selânikî Mustafa Efendi'nin), 7n, 18n, 46n, 66n, 79n, 103n, 104n, 446n

Târîh-i Tûgī ⟨*Musîbetnâme*⟩, (Hüseyin Tûgī'nin), 546, 557n, 565n, 567n, 570n, 576n, 577n, 586n

Târîh-i Vecîhî (Vecîhî Hasan Efendi'nin), 787n

tarîka/tarîkat, 441, 1036; erbâb-ı —, 236; erbâbi't- —, 434; icrâ-i âyîn-i —, 819; ihyâ-i âdâb-ı —, 504; iktisâb-ı âdâb-ı —, 732; ser-çeşme-i —, 82; silsile-i —, 82; tekmîl-i —, 14, 24, 82, 434, 445, 593; tekmîl-i âdâb-ı —, 13, 182; — sâhipleri, 434n

Tarîkat-i Muhammediyye (Birgili Mehemmed Efendi'nin), 394, 1058; ibtâl-i şerh-i —, 1057

Tarîkatnâme (Ebü'l-Gays Kaşşâş'ın), 573

Tarîkatnâme ⟨*Minhâcü'l-fukarâ*⟩, (İsmâ'îl Dede'nin), 727, 727n

Tarîkatnâme (Üsküdarî Mahmûd Efendi'nin), 683

ta'rîz,163, 304, 353, 584, 719, 735, 1007; — -gûne sözler, 621; — -i mazarrat u gezend, 469; — vâdîleri, 1013

tarla, —lar, 696

tarrâr, —ân-ı cihân-sûz, 292

Tarsus, — Sancağı, 928, 933; — ve Adana Vâlîsi, 936

tartana/lar, 443, 840

tas, — tas zehrin içmek, 206

tasaddî, 295, 484, 722

tasallut, 301, 998, 1007, 1023; emr-i —, 1008; zîr-i dest-i —, 232; — -ı erbâb-ı tuğyân, 983; — -ı eyâlet, 270

tasarruf, 107, 138, 140, 244, 324, 350, 371, 381, 517, 520, 543, 546, 583, 607, 616, 624, 752, 826, 834n, 837n, 846n, 893, 959, 963n; dest-i —, 460, 1051; kabza-i —, 9, 124, 194, 340, 430, 435, 436, 498, 585, 605, 611, 690, 749, 862, 916, 972, 998, 1018, 1034, 1048; taht-ı —, 326, 392; —ât-ı 'avâm-gîr, 357; —lar, 175n, 292, 513n, 753n, 819n, 897n, 931n

tasavvuf, fenn-i —, 65, 162; nokta-i —, 12; tarîk-ı —, 624; semt-i —, 772; —î, 165n

tasavvur, 1015, 1017

tasdîk, 71, 93, 266, 266n, 932, 976, 1025; — -i makāl, 741

tasfiye, — -i bâtın, 164n, 165

tashîh, 337, 368, 416, 565, 671, 680, 718, 802, 812, 991, 994, 999, 1072; — -i sikke, 516, 831, 836, 845; 'âlemi — sevdâsı, 853

taslît, 275, 957n; — -i İlâhî, 352

tasliye, 773

tasnîf, 14, 444; — -i tâze, 197

Tasu, 764

tasvîr, 124, 143, 694, 695n, 707, 880, 900, 903, 969, 995, 1004n, 1024; — -i şîr, 877; —ler, 694

taş, 28, 38, 87, 88, 108, 134, 151, 285, 301, 364, 420, 422, 631, 642, 689, 792, 872, 914, 915, 1021, 1024; yek-pâre —, 87; —a tutmak, 15, 639; —çı, 921; —dan yonulmuş, 695; — gemisi/gemileri, 555, 559; el —ı, 203; — kesici, 1024; —lamak, 15, 61, 69, 70, 107, 226, 354, 549, 738, 739, 1015, 1041; —lar, 48, 109, 364, 403, 689, 874, 901; âdem gövdesi kadar —lar, 187; kaldırım —ları, 996; —lık, 691; — köprü, 845, 920; — yağdırmak, 719

Taş-burun (Belgırad'dan aşağa mahall), 142

Taşköprü (Girid Adası'nda), 861

TAŞKÖPRÎ-ZÂDE ⟨Ebü'l-hayr 'İsâmüddîn Ahmed b. Mustafa b. Halîl⟩, 178, 179, 541

TAŞKÖPRÎ-ZÂDE KEMÂLEDDİN EFENDİ, birinci defa Anadolu Kazaskeri, 290, 501; ikinci defa Anadolu Kazaskeri, 331, 501; azli, 372; üçüncü defa Anadolu Kazaskeri, 501; birinci defa Rumili Kazaskeri, 501; ikinci defa Rumili Kazaskeri, 501; üçüncü defa Rumili Kazaskeri, vr. 563, 614; biyografisi, 541; —'den mülâzım, 504

TAŞLICALI YAHYÂ BEY, bkz. Yahyâ Bey, ⟨Taşlıcalı —⟩

Taşlık ⟨Medresesi⟩, (Edirne'de), 233, 661

Taşözü ⟨Thasos⟩, (Ege Denizi'nde ada), 788

taşra, 16, 31, 33, 44, 60, 61, 63, 67, 70, 78, 80, 90, 122, 140, 142, 154, 159, 165, 208, 210, 211, 217, 219, 220, 222, 223, 237, 254, 255, 256, 259, 263, 265, 266, 292, 293, 306, 330, 340, 351, 354, 359, 383, 389, 398, 400, 424, 428, 449, 453, 462, 463, 488, 495, 517, 532, 533, 538, 545, 552, 553, 554, 557, 560, 561, 567, 576, 578, 581, 582, 583, 585, 590, 591, 594, 596, 597, 616, 627, 629, 631, 634, 636, 638, 642, 643, 654, 659, 665, 677, 686, 693, 695, 701, 705, 706, 715, 721, 730, 747, 759, 766, 767, 788, 804, 805, 806, 829, 841, 841n, 842, 847, 855, 859, 869, 882, 892, 896, 899, 900, 903, 906, 907, 911, 920, 932, 934n, 938, 939, 946, 954, 955, 956, 961, 963, 964, 965, 967, 969, 971, 978, 992, 994, 999, 1006, 1008, 1009, 1014, 1018, 1022, 1025, 1027, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1037, 1040, 1041, 1044, 1044n, 1048, 1054, 1062, 1073, 1076, 1078; — ağalar, 804, 1051; — a'yân, 265; — dîvân, 86; — halkı, 548, 988; — hazîne, 15; — hisâr, 55, 86, 87, 521, 597, 688, 916; — iskele, 831; — kal'a, 912, 916, 979; — kurâ, 1033; — sahrâ, 44, 686; — sofa, 721; — tâbyeler, 1018; — uçmak, 86; — varoş, 108; — yeniçerileri, 580

Tata, 42; feth-i —, 133; — altı, 43; — Hisârı, 41; — Kal'ası/Kalesi, 45n, 133, 139, 151, 152, 669; — kûhistânları, 43; — mukâbili, 43; — Sahrâsı, 26, 30, 42, 42n; muhâsara ve feth-i — ve Samartin, 42

Tatar, 32, 38, 46, 47, 49, 58, 107, 113, 120, 125, 141, 150, 153, 156, 186, 189, 243, 325, 328, 343, 350, 392, 396, 403, 436, 456, 491, 497, 507, 508, 509, 511, 535, 537, 608, 609, 610, 631, 651, 708, 781, 799, 816, 851, 1031, 1063, 1064, 1065, 1066, 1068; 'akd-i musâlaha-i Leh ve —, 1066; 'âmme-i —, 606; 'asker-i —, 21, 48, 49, 55, 85, 109, 125, 129, 141, 147, 150, 151, 166, 168, 243, 606, 779, 1065, 1066, 1068, 1069; 'asker-i cerrâr-ı —, 168; 'avdet-i —, 260; a'yân-ı —, 243; bakī —, 58; ceng-i —, 531; cülûs-ı Hân-ı —, 392; cümle —, 533; cünd-i —, 497; cünûd-ı —, 49; çıplak —, 120; dilîrân-ı —, 48; gāret-kerden-i —, 536; guzât-ı —, 148; Hân-ı —, 137, 148; koca —, 49; leşker-i —, 48, 150, 520, 531, 714; muhârebe-i —, 779; pâ-zede-i leşker-i —, 48; serdâr-ı —, 403; ümerâ-i —, 85; vâfir —, 520; —'a muntazır olmak, 707; — 'askeri, 43n, 56, 59, 114, 120, 146, 148, 153, 169, 184, 435, 436, 491, 508, 527, 530, 531, 575, 606, 607, 667, 707, 708, 714, 781, 799, 813, 980, 1039, 1065, 1066, 1068; — ayağı altında berbâd olmak, 608; leşker-i — ayağı altında pây-mâl itdirmek, 780; — gāzîleri, 536; — Hân, 85, 93, 323, 325, 392, 508, 511, 530, 531, 532, 533, 535, 651, 707, 843, 851, 1020, 1063; âmeden-i — Hân, 532; tebdîl-i — Hân, 580; — Hânı, 85, 247; — hânlık, 127; Bucak —ı, 651, 667, 843, 851; — -ı bed-kirdâr atı ayağı altında pây-mâl olmak, 609; — -ı sabâ-reftâr, 120; — içinde, 781; — karyeleri, 779; — kavmi, 67; esîr olan —lar, 708; — leşkeri, 111; — mîrzâları, 535, 606; — Müftîsi, 606; — tâ'ifesi, 135, 366, 465, 498, 499, 605, 606, 608; — ve Kefe 'askeri, 843; — ve Nogay 'askeri, 1068

TATAR İBRÂHÎM EFENDİ (Küçük Ayasofya Zâviyesi'nde Halvetî Şeyhi), 15; biyografisi, 24

Tataran, 530

Tatar-bazarı (Bulgaristan'da), 94, 132

tatayyur, 282, 362; âsâr-ı —, 62; beyt-i — -gûne, 101

tâ'ûn, 395, 502; 'azîm —, 564, 785; maraz-ı —, 103; ta'ne-i —, 482

Tavâli'u'l-envâr (Beyzâvî'nin kelâma dair eseri), 99n

fuvâşî, 266; sın'y-i —, 451; zümre-i —, 232, 314, 983; zümre-i — -i dış-gavâşî, 247; — kısmı, 652

Tâvî ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

TAVÎL AHMED-OĞLU MEHEMMED (Bağdâd'a müstevlî olan şakī), 369, 370, 405n; helâki, 388

TAVÎL ⟨HALÎL⟩, (Celâlî re'îsi), 231, 246, 256, 351, 353, 380, 405n, 420; harb-i —, 351; itâ'at-ı —, 353; — -i 'avîl, 405n; — eşkıyâsı, 411; — karındaşı, 409; — muhârebesi, 409

TAVÎL MAHMÛD (Şakī), 404-405, 405n, 408n

TAVÎL MUSTAFA AĞA (Haleb'de Silahdâr Ağası), katli, 654

TAVÎL-OĞLU, bkz. Tavîl Ahmed-oğlu Mehemmed

tavk, — -ı la'net, 863, 980

tavr (ayrıca bkz. etvâr), bir —dan bir tavıra intikāl itmek, 573; — -ı 'acîb, 271; — -ı âhar yüz göstermek, 844; — -ı 'akıldan bîrûn, 572; —ı garîb, 494; — -ı garîb, 260; — -ı mergūb, 93; — -ı râsih-vâr, 122

Tavşantaşı (İstanbul'da), 1002

tavuk, 33, 191

TAVUKÇU PAŞA (Ser'asker), 1010, 1011

TAYI (Evrenos-oğlu 'Ali Ağa'nın rüfekasından), 302

Tayy 'Arabı (Beriyyede meşhûr Arap kabîlesi), 599

TAYYÂR MEHEMMED PAŞA (Nasûh Paşa Kethudâsı Vezîr Mustafa Paşa-oğlu), Haleb Beylerbeyi tayin edilmesi, 528; Sivas Beylerbeyi tayin edilmesi, 545; Sivas Beylerbeyi, 580, 586, 587, 605, 629, 631, 634, 657; Şâm Eyâleti'nin verilmesi, 657; Erzurum Eyâleti'nin verilmesi, 678; Diyârbekir Eyâleti'nin verilmesi, 706; Anadolu Beylerbeyi tayin edilerek erbâb-ı tîmârı yoklamak ile görevlendirilmesi, 729; Anadolu Beylerbeyi, 735-736; ikinci defa Diyârbekir Beylerbeyi tayin edilmesi, 738; ikinci defa Diyârbekir Beylerbeyi, 768, 778; Sadârete getirilmesi, 796; Sadrazam (1638), 827; şehîd düşmesi, 803-804; biyografisi, 816-817; serdârî-i —, 735

TAYYÂR MEHEMMED PAŞA-ZÂDE, 1046

Tbilisi, bkz. Tiflis ⟨Tbilisi⟩

te'addî, 5, 17, 60, 142, 159, 232, 260, 273, 275, 293, 412, 414, 417, 539, 618, 669, 681, 722, 779, 824, 851, 880, 893, 894, 895, 933, 1043, 1079; bâb-ı zulm u —, 255; dest-i —, 268, 269, 470, 486, 511; envâ'-i zulm ü —, 408; hadden efzûn —, 1026; küllî —, 139; ref'-i dest-i —, 310; sebk-i —, 296; — gark-âbı, 380; — -i bî-kıyâs, 299; — -i eydîden 'arî, 278

te'ayyün, 505, 673, 901; kemâl-i —, 615

tebdîl, 29, 53, 81, 125, 138, 162, 163, 199, 222, 245, 255, 296, 308, 354, 366, 375, 387, 442, 469, 531, 575, 580, 605, 658, 671, 692, 716, 738, 741, 761, 764, 784, 797, 804, 822, 833, 835, 977, 1005, 1030, 1044, 1054, 1067, 1068, 1073; sûret-i —, 709; —ât, 349; — -i câme, 546, 550, 842; — -i evzâ' u etvâr, 3; — -i mansıb/menâsıb, 46, 295; — -i mekân, 387, 635, 808; — -i mezheb, 286; — -i sûret, 208, 249, 985; —ler, 295; —ü'ş-şekl, 859

teber, 126, 553; —dâr, 468

teberrâ, 460

teb'îd, 123, 320, 699

Tebrîz, 270, 279, 302, 319, 320, 322, 508, 510, 681, 730, 733, 762n, 763, 767, 819; ahâlî-i —, 278; 'asâkir-i —, 271; 'asker-i —, 272, 276; belde-i —, 270; canib-i —, 270, 320; cünd-i —, 272; gāret-i —, 762; havâlî-i —, 347, 435; Kal'a-i —, 272, 273, 278; kavm-i —, 270; Sahrâ-yı —, 270, 274; sefer-i —, 435; teshîr-i —, 297; — beylerbeyisi, 311, 347; — cengi, 447; — civârı, 435; — gölü, 347; — hâkimi, 193, 508; — hazînesi, 69; — imdâdı, 286; — -kapusu, 676; — kulu, 268; — kurbında, 818; — muhâfazası, 193; —yân, 269, 270; ekser-i —yân, 273; inhizâm-ı —yân, 271

tecâvüz, 5, 17, 60, 142, 354, 368, 456, 472, 625, 720, 724, 773, 824, 826, 836, 851, 893, 933, 1022, 1030, 1036, 1043, 1045, 1048, 1069; —ler, 436

tecebbür, 272n, 1023

tecerrüd, 494, 504; dâ'ire-i terk ü —, 12; hevâ-yı —, 624; — 'âlemi, 542

tecessüs, 107, 219, 223, 227, 304, 442, 448, 484, 552, 813, 839, 946n, 948n; — -i ahbâr, 907; — -i küffâr, 891

tedâbîr; — -i sâ'ibe, 284

tedârük, 18, 19, 34, 83, 85, 110, 112, 129, 147, 148, 158, 174, 185, 217, 221, 227, 253, 266, 294, 295, 317, 321, 330, 338, 360, 362, 363, 419, 422, 423, 429, 442, 470, 471, 487, 507, 510, 526, 539, 551, 589, 602, 603, 608, 644, 650, 668, 686, 723, 741, 749, 805, 808, 811, 814, 815, 823, 899, 910, 914, 920, 935, 938n, 944n, 945, 950n, 984, 1008, 1024, 1025, 1030, 1044n, 1065; 'azîm —, 1037; küllî —, 17, 200, 912; muhkem —, 115, 120, 296; temâm —, 113; — -i müstahsen, 932n; — -i tâmm, 269; —ler, 965, 1041; —süz, 664

tedbîr (ayrıca bkz. tedâbîr), 9, 69, 86, 88, 90, 119, 135, 137, 138, 154, 185, 186, 201, 202, 203, 204, 211, 218, 220, 262, 279, 300, 302, 303, 379, 383, 398, 413, 422, 465, 470, 536, 547, 552, 556, 557, 583, 631, 635, 668, 681, 699, 769, 798, 821, 842, 848, 864, 866, 874, 910, 917, 932, 941, 984, 996, 997, 1008, 1010, 1023, 1025, 1028, 1036, 1046, 1047, 1079; 'arz-ı —, 205; devâ-i —, 308; ehl-i —, 337; hezâr —, 660; hüsn-i —, 36, 291, 302, 347, 384, 408, 412, 413, 419, 463, 544, 650, 817, 825, 830, 841, 856, 859, 991; keyfiyyet-i —, 965; kötü —, 300n; netîce-i —, 321; sâhib/sâhibü't- —, 104, 275, 283, 301, 306, 416n; sû'-i —, 59, 60, 84, 91, 92, 245, 299, 338, 379, 516, 672, 679, 703, 704, 737, 779, 987, 993, 996, 1019; —ât-ı marziyye, 103; —de yegâne, 743; —e muhtâc, 764; — -i dilpezîr, 298; — -i ehl-i İslâm, 865; — -i hasen, 932n, 940n; — -i kâsid, 284; — -i mümidd-i umûr-ı cumhûr, 3; — -i nâ-dürüst, 337; —ler, 176, 214, 304, 856n, 900, 1042; günâgûn —ler, 681; —siz, 347

tedkîk, 853, 869

tedmîr, 59, 83, 176, 379; gâziyân-ı düşmen —, 869

tefâsîr, 683

tefsîr (ayrıca bkz. tefâsîr), 11n, 24, 99, 122, 145, 164, 196, 197, 333, 358, 376, 395, 438, 503, 572, 612, 710, 712, 727, 735; 'ilm-i —, 358, 440; nâkıl-i hadîs ü —, 24; — -i şerîf, 102, 394, 434, 683; — -i şerîf dersi, 853; nakl-i — ü hadîs, 615

Tefsîr-i Beyzâvî/Tefsîr-i Kādî ⟨Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl⟩, 22, 197, 661, 662, 662n, 698

Tefsîr-i Kādî evveline hâşiye, bkz. *Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*

Tefsîr-i Kādî, bkz. *Tefsîr-i Beyzâvî/Tefsîr-i Kādî ⟨Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl⟩*

Tefsîr-i Kelâm-ı 'Azîz (Münşî Mehemmed'in), 11, 11n

Tefsîr-i Keşşâf ⟨el-Keşşâf 'an hakā'ıkı gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekāvil fî vücûhi't-te'vîl, Zemahşerî'nin⟩, 453n; hâşiye-i —, 613; — evâ'iline hâşiye, 453

Tefsîrü'l-Münşî, bkz. *Tefsîr-i Kelâm-ı 'Azîz*

TEFTÂZÂNÎ, bkz. Sa'deddîn et-Teftâzânî

teftîş, 8, 158, 160, 171, 172, 182, 277, 314, 392, 412, 426, 463, 480, 489, 492, 569, 598, 786, 836; ba'de't- —, 304; 'urza-i —, 267; zamîme-i —, 673; — bâbında, 662; — belâsı, 750; — emri, 82; — -i emvâl, 316

tegallüb, 305, 327, 472, 994, 998, 1044, 1051; — -i nisvân, 954, 983; — -i tâmm, 998; — -i zenân ü cevârî, 978

Tehâfüt⟨ü'l-felâsife⟩, (Fâtih Sultân Mehmed'in hâcesi Hâce-zâde Muslihüddîn'in eseri), 164

Tehâfüt⟨ü'l-felâsife⟩ hâşiyesi (Nev'î Efendi'nin), 164

tehâşî, 6, 310, 546, 842

tehdîd, 273, 278, 285, 735, 768; — -i şedîd, 955

teheccüd, salât-ı —, 447; vakt-i —, 868

tehekkum, —vâdisi, 352

tehevvür, 100, 347, 512, 594, 680, 1055; ihtâr-ı —, 11; kemâl-i —, 6

tehi, 104, 139, 270, 300, 302, 575, 951, 1023; —-dest, 150

tehlüke, 262, 536; mahall-i —, 118

tehniye/tehniyet, 93, 96, 97, 126, 251, 318, 360, 555, 747, 760, 796, 1008, 1030; edâ-i —, 162; — -i cülûs, 833; — -i feth, 760, 807; — -i gazâ, 127, 387, 388, 403, 430, 901; — -i 'îd, 63, 810; — -i itmâm-ı binâ, 497; — -i kudûm, 252; — -i Nevrûz, 22; — -i saltanat, 64; —nâme, 63

TEIMURAZ I, bkz. Tahmures Hân ⟨Teimuraz I⟩

tekayyüd, 6, 351, 372, 432, 435, 441, 468, 491, 538, 716, 765, 770, 788, 790, 836, 981, 988, 1056, 1070; 'adem-i —, 33, 351, 546, 953; 'azîm —, 764

Teke, 855; — alaybeyi, 875; — Sancağı, 934, 935

tekeffül, 498, 499, 534, 775, 987, 1045, 1046; — sûretin, 718

TEKELİ 'ALİ (Silahdâr Mülâzımbaşısı), katli, 687

TEKELİ PAŞA, bkz. Mehemmed Paşa, Tekeli —

TEKELİ PAŞA, bkz. Mustafa Ağa/Paşa, Tekeli —

tekerlek, —li, 140; — -vâr, 208

tekerleme, —ler, 98

Tekrît, 704, 809; — muhâfazası, 635

tekye/tekke, 819, 819n; —ler, 582; — ve mürîd sâhibi, 1057

telef, 18, 19, 37, 49, 84, 87, 131, 138, 207, 263, 300, 487, 500, 516, 527, 549, 582, 640, 648, 652, 686, 764, 811, 891, 903, 916n, 973, 974, 1033, 1059

televvün, 925; ızhâr-ı —, 395; terk-i —, 573; meşreblerine — gâlib olmak, 896; — -i ahvâl-i Şehriyârî, 978

telhîs, 63, 69, 141, 157, 158, 170, 232, 248, 249, 251, 295, 312, 360, 361, 407, 421, 427, 478, 513, 546, 577, 600, 607, 679, 686, 707, 715, 718, 720, 724, 739, 745, 769, 781, 790, 799, 891, 898, 1030, 1079; —ler, 74, 76; galîz —ler, 138

Telhîsü'l-Miftâh (Ebû Ya'kūb es-Sekkâkî'ye ait *Miftâhu'l-'ulûm*'un üçüncü bölümü için, Hatîb el-Kazvînî tarafından kaleme eser), 615n

Telvîh ⟨Sadrü'ş-şerî'a'nın Hanefî fıkıh usulüne dair *Tenkîhu'l-usûl* adlı eserine Teftâzânî tarafından yazılan hâşiye⟩, 197, 612, 698

temcîd, vakt-i —, 889

temehhüd, makām-ı —, 319

temekkün, 382, 395, 432, 573, 651, 803, 819, 836, 837, 838, 843, 851, 898, 1007

temel, 972, 1024

Temenos, vak'a-i —, 934; — Nâhiyesi, 934

Temesvár, bkz. Tımışvar ⟨Temesvár⟩

TEMÎM-İ DÂRÎ (Sahâbe-i kirâmdan), 130

TEMÎMÎ-ZÂDE TAKIYYÜDDÎN B. 'ABDÜLKĀDİR (Medâris-i Kāhire'den Şebekiyye, Eşrefiyye ve Şeyhuniyye medreselerinde müderris; diyâr-ı Mısır'da kadı), biyografisi, 130-131

Temrük, 814, 815

tenassur, 466

tenbîh, 48, 55, 58, 69, 70, 84, 91, 114, 127, 146, 157, 160, 168, 169, 190, 201, 204, 224, 232, 247, 249, 262, 279, 291, 295, 319, 352, 362, 377, 406, 413, 422, 432, 469, 507, 539, 560, 568, 572, 588, 601, 649, 667, 677, 684, 702, 708, 724, 738, 740, 746, 754, 755, 756, 758, 790, 807, 857, 875, 876, 880, 895, 946, 953, 986, 988, 1029, 1046, 1069; envâ'-i —, 893; — -i ekîd, 324; — -i hümâyûn, 1070; — -i Pâdişâhî, 255; — -i Serdâr, 874; —ler, 466; —nâme, 893

teneffür, kemâl-i —, 178

teneffüs, 33, 38, 107, 165

Tentere Adası, 821

tepsi, zerrîn —, 225

Tercân, 624, 664, 727, 762; — Sahrâsı, 605

tercemân, 220, 328; —lar, 432; —lık, 116

Tercemân Tekyesi (İstanbul'da), 615

terceme/tercüme ⟨biyografi⟩, 54, 54n, 334n, 393n, 834, 834n; sâhibü't- —, 160, 751; hal —si, 54n

terceme/tercüme ⟨çeviri⟩, 9, 10, 12, 52, 81, 160n, 164n, 177, 178, 181, 181n, 235, 333, 357n, 454, 454n, 495, 514n, 518, 541, 615, 623, 672, 682, 727n, 752, 843, 852, 933; — -i mektûb, 933n

Terceme-i Münşe'ât-ı Hâce-i Cihân, bkz. *Hâce-i Cihân Münşe'âtı Tercemesi ⟨Terceme-i Münşe'ât-ı Hâce-i Cihân⟩*

tereddüd, 96, 129, 180, 255, 261, 408n, 435, 542, 548, 552, 555, 799, 885, 885n, 987, 994, 996, 1042, 1057n, 1060; bî- —, 827; bilâ- —, 109, 261; nice —, 61; —ler, 57

Terek Kal'ası, 460

tereke, re'âyâ —si, 171

Termeş ⟨Kythnos⟩, (Mora'da), 857; — sevâhili, 857

Tersâne, 111, 322n, 438, 443, 464, 483, 611, 856, 862, 915, 1039, 1060; Kasr-ı —, 459; — Bağçesi, 459, 462; — Emâneti, 853, 959, 959n; — Emîni, 322n; — gemileri, 788; — halkı, 250, 456; — huddâmı, 63; — -i 'âmire, 430, 448, 500, 568, 628, 668, 779, 788, 856, 944, 1076; — -i 'âmire gemileri, 930; — -i 'âmire kethudâsı, 813; — -i 'âmire umûru, 788, 836; — kethudâlığı, 464n, 627; — kethudâsı, 627, 767, 891, 957; —ler, 915; — mühimmâtı, 1028; — Ocağı, 844; — re'îsleri, 528-529; kal'anın —si, 914

tesellî, 38, 190, 217, 223, 239, 257, 301, 360, 560, 777, 953; — âteşi, 633; — -bahş, 542

teshîr, 21, 30, 35, 40, 106, 147, 148, 153, 176, 184, 192, 200, 203, 238, 240, 257, 258, 273, 274, 275, 278, 279, 281, 286, 297, 304, 309, 323, 419, 426, 429, 505, 522, 538, 579, 681, 703, 707, 728, 748, 764, 766, 804, 839, 856, 902, 908, 909, 910, 914, 941, 1015, 1020, 1021; emr-i —, 297; esbâb-ı —, 905; kabil-i —, 466; kabza-i —, 50; mukaddemât-ı —, 273; — emri, 817; — -i bilâd, 323, 855; — -i kal'a, 310; — tasavvuru, 1015

teslîm, 17, 31, 58, 63, 73, 74, 93, 107, 127, 138, 151, 162, 167, 170, 172, 191, 250, 251, 266, 273, 278, 293, 344, 345, 367, 381, 387, 392, 412, 433, 437, 441, 449, 466, 470, 481, 491, 496, 497, 530, 576, 579, 590, 594, 600, 612, 636, 654, 658, 665, 666, 669n, 679, 696, 739, 754, 759, 761, 766, 769, 805, 810, 811, 823, 893, 898, 902, 918, 947, 955, 966, 1032, 1044, 1049, 1064; bi'l-ıztırâr —, 281; mâni'-i —, 280; — be-hazîne, 515, 569; — -i irâdet, 615; — -i rûh, 390, 562, 585, 817, 826; — kâğıdı, 922

teşhîr, 138, 172, 731

teşhîs, 790, 1036

teşmîr, 273, 303; — -i sâk, 277

Teşnîfü'l-mesma' fî şerhi'l-Mecma', Mehemmed b. Şa'bân (Ebü'l-'Abbâs b. Şa'bân et-Tırablusî)'ın *Mecma'ü'l-bahreyn* şerhi, 445

teşrîfât, 66, 80, 330; — -ı Şâhâne, 857, 867

teşvîş, 546; nâr-ı —, 297

tetimmât, 77, 433, 459, 500, 574, 823

tetimme, 138, 325, 723

tevâbi', 29, 70, 73, 214, 221, 241, 319, 370, 422, 424, 446, 468, 517, 567, 600, 608, 703, 719, 823, 861, 954, 967, 969, 971, 978, 992, 1016, 1030, 1033, 1041, 1043; ma'a- —hâ, 340; — u levâhık sâhibi, 1007

tevârîh, 94, 112, 174n, 194, 261, 293, 322, 539, 686, 689, 703, 863; evrâk-ı pür-esmâr-ı —, 3; 'unvân-ı —, 93; — -i Âl-i 'Osmân, 177

tevbîh, 656; sûret-i —, 548

tevcîd, 'ilm-i —, 54

tevcîh, 7, 8, 10, 27, 27n, 39, 46, 56, 63, 67, 71, 72, 80, 81, 85, 114, 115, 127, 129, 132, 138, 146, 155, 156, 172, 180, 186, 192, 198, 199, 201, 233, 243, 244, 251, 255, 256, 268, 279,

280, 289, 295, 319, 322n, 329, 331, 342, 347, 349, 350, 352, 353, 355, 360, 362, 362n, 373n, 377, 379, 381, 392, 414, 415, 437, 442, 443, 459, 470, 481n, 482, 489, 507, 512, 513, 516, 535, 540, 545, 557, 564, 569, 570, 572, 584, 586, 586n, 593, 600, 606, 607, 614, 621, 623, 647, 649, 654, 658, 660, 706, 722, 729, 730, 750, 764, 766, 778, 787, 788, 789, 795, 797, 820, 829n, 831, 838, 844, 846, 855, 876, 882, 888, 896, 922, 945, 950, 956, 957, 959n, 963, 982, 988, 990, 991, 1000, 1006, 1021, 1029, 1038, 1039, 1043, 1048, 1050, 1054, 1069; ber-vech-i tekā'üd —, 394; bi-tarîkı't-te'bîd —, 66; —ât, 787n, 829n, 882; — -i 'asker, 318; — -i hıtâb, 338, 1010; — -i himmet, 373n; — sûreti, 383

tevekkül, 187, 620, 939n

Tevekkül-çeşmesi (İstanbul'da), 105

TEVFÎK B. MEHEMMED (Mollâ Tevfîk), (Hâce Sa'deddîn Efendi'nin oğullarının mu'allimi, Eyyûb'da Cezerî Kāsım Paşa Medresesi'nde müderris), — himmeti, 482; — sa'yi, 672; biyografisi, 234

TEVFÎKÎ-ZÂDE MEHEMMED EFENDİ (İzmir Kadısı), katli, 749

teysîr, — -i İlâhî, 1032

TEZKİRECİ AHMED PAŞA, bkz. Ahmed Paşa, Hezârpâre —

Tezkiretü'ş-şu'arâ (Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin), 13, 23, 52, 65, 81, 100, 100n, 144, 178, 234, 314, 376, 396, 434, 475; — zeylleri, 397

Thasos, bkz. Taşözü ⟨Thasos⟩

tıbb, fenn-i —, 523

tılısm, 232, 232n; —ât-ı 'acîbe, 225; — -ı gencîne-i fazl, 235

Tımışvar ⟨Temesvár⟩, 17, 28, 43, 77, 91, 92, 137, 141, 148, 296, 355, 356, 367, 380, 471, 472, 738n, 829, 829n; 'asker-i —, 328; 'ısyân-ı ehli-i —, 40; kılâ'-ı —, 458; — 'askeri, 239; — beylerbeyiliği, 296, 391; — beylerbeyisi, 40, 77, 153, 782, 835; — etrâfı, 92; — Eyâleti, 239, 296, 1048, 1054, 1060; — halkı, 355; — imdâdı, 133; — Kal'ası, 135; —lı, 391; — muhâfazası, 96; — muhâsarası, 91; — Paşası, 39, 150; — semti/semtleri, 92, 106; — serhaddi, 141; — yakası, 171

tınâb, 165; — -ı otağ, 369 —lar, 364; otağ-ı hümâyûn —ları, 121

Tırablus, 104, 371, 382, 442, 714, 808, 824, 865, 1015, 1018; — 'askeri, 860, 882, 889; — beyi, 794; — burtunları, 919; — Eyâleti, 761, 761n, 768, 797; — Hâkimi, 401; — -ı Garb, 463; — Kazâsı, 9, 11; — Paşası, 803, 858; — -Şâm, 430; — -Şâm beylerbeyisi, 467, 701, 795; — -Şâm Eyâleti, 766, 808; — -Şâm Hâkimi, 371, 382; — -Şâm Kazâsı, 144, 178, 502; — Ocağı, 856; Magrib —u, 445, 499

tırabzan, 224

Tırabzon, 264, 286, 286n, 335, 498, 656, 756, 767; belde-i —, 51; — Beylerbeyiliği, 83; — beylerbeyisi, 408, 656, 803; — Eyâleti, 768; — semti, 626; — serhaddi, 740; — vâlîsi, 768

Tırhala, 182, 385, 503, 861, 1021; — Alaybeyisi, 929; — Arpalığı, 464; — 'askeri, 873, 881; — Beyi, 343, 793, 860, 872; — Kazâsı, 48, 233, 673, 751; — Sancağı Beyi, 45; — sükkânı, 483

Tırnakçı Sarâyı (Hâce Paşa Çârşûsu'nda), 842

Tırnova, 493; — cânibleri, 154

Tiflis ⟨Tbilisi⟩, ⟨Kartli Kırallığı'nın merkezi⟩, 306n, 768n; — mağravı, 618n, 663n

tîg, 268, 272, 298, 311, 553; çevgân-ı —, 283; darb-ı —, 607; murassa' —, 37; — der-dest, 298; — -ı âbdâr, 111, 195, 861, 868, 915, 947; — -ı âb-gûn-ı âteş-tâb, 247; — -ı âteş-bâr, 48, 303; havf-ı — -ı âteş-bâr, 868; — -ı bî-dirîg, 125, 340, 387, 406, 885; — -ı bürrân, 214, 230; — -ı cân-güzâr, 915n; — -ı hûn-âşâm, 272; — -ı hûn-rîz, 865; — -ı kazâ, 282; küşte-i — -ı kîn, 349; — -ı siyâset, 826; — -ı zer-nişân, 303; cem'-i miyân-ı — u kalem, 258; bî- — u teber, 126

tilâvet, 311, 447, 548

tilmîz, 161, 483, 492; — -i hâss, 99

tîmâr, 212, 219, 729, 882, 945, 1000; defterdâr-ı —, 304; ehl-i —, 94, 651, 1027; erbâb-ı —, 59, 111, 126, 167, 169, 405, 714, 729, 755, 764, 798, 814, 824, 876, 894, 907, 938, 1005, 1025; mürd-i —, 251, 558; nizâ'-ı —, 799; zuhûr-ı bedel-i —, 1025; — erbâbı, 1004; —ı müstahikkına virmeyüp, 1019; —lar, 672, 869, 878, 882, 931, 1004; sepet —ları, 729; kılıc ze'âmet ve — sepete girmekle, 716

tîmâr, mecrûhları —, 136; bağçesin — iderken, 328; yaraların açdırup cerrâhlara — itdirmekle, 757

timsâl, — -i sîmurg-ı 'ankā, 225; —ler, 880

Tinos, bkz. İstendil/İstandiye ⟨Tinos⟩

tîr, 48, 348, 702, 804, 815, 866, 876; nişâne-i —, 414, 416; şa'şa'a-i —, 215; — bârân eylemek, 48; — -endâzlık, 616, 844; — -i dildûz, 529; — -i du'âyı sürûş kılmak, 177; — -i hadeng, 307; hedef-i — -i ta'n, 1035, 1044; — -vâr, 915

Tire, 375, 394; — Kazâsı, 494, 673, 1059; —li, 100, 394

TİRELİ 'AYŞÎ MEHEMMED EFENDİ (Tire'de Ferişte-oğlu Medresesi'nde müderris), biyografisi, 394-395

TİRELİ CA'FER EFENDİ ('Ali Paşa-yı Cedîd Medresesi müderrisliği tâliplerinden), 100

Tirer ⟨Trier⟩, — elektörü, 848

Tirgovişte ⟨Vásáros/Târgovişte⟩, 76, 83, 195; — Derbendi, 76; — Sahrâsı, 83

Tiriburgum, 849, 851

tirinketa, 1073

tîrkeş, 533; murassa' —, 533; — bahâ, 558

tiryâkî, — âdem, 211

Tisa ⟨Tisza⟩, 107, 150; Nehr-i —, 96, 239, 328; — kenârı, 849; — Köprüsü, 239n; — Nehri, 48, 151; — Suyu, 106

Tisza, bkz. Tisa ⟨Tisza⟩

Todori ⟨Agii Theodori⟩, bkz. Aya Todori ⟨Agii Theodori⟩

Toğna ⟨Tolna⟩, 156

TOHTA HÂN, 'Acem elçisi, 640, 641, 642, 643, 644, 646; ser'asker, 705, 733

TOHTAMIŞ MİRZÂ, Gâzi Girây-oğlu —, 325, 328; hânlık makarrına cülûsu, 392; katli, 392

Tokaj, bkz. Tokay ⟨Tokaj⟩

Tokat, 231, 245, 410, 511, 585, 625, 664, 665, 665n, 666, 717, 717n, 728, 825, 845; meştâ-yı —, 617; — defterdârı, 617, 665, 665n, 717n; — havâlîsi, 379, 405; — Kal'ası, 231; — kışlağı/ kışlası, 605, 617, 624, 664; — Sahrâsı, 665; — şehri, 230, 664

Tokay ⟨Tokaj⟩, (Erdel kılâ'ından), 113, 327, 471; — Kal'ası, 112

TOKMAK 'ÖMER (Kapucubaşı, zalemeden), katli, 1077

TOLDALAGI MIHÁLY, bkz. Mihal ⟨Toldalagi Mihály⟩

tolga/togulga, altun yaldızlı —, 603-604; — -i hümâyûn, 805, 805n

Tolna, bkz. Toğna ⟨Tolna⟩

tomruk, —lar, 914

Tomruk, 423

Ton, — Kazağı, 529, 611

tonbaz, 71, 814, 815; — gemileri, 72, 106, 240; —lar, 46, 263, 529, 815; köprü —ları, 529; — köprüsü, 47

tonoz, — damları, 34

tonuz, — depeler gibi, 36; — sürer gibi, 87; — sürüsü gibi, 639

top/lar, 9, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 49, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 67, 68, 70, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 95, 107, 108, 110, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 125, 126, 127, 128, 133, 134, 135, 136, 140, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 167, 170, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 195, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 229, 230, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 261, 263, 276, 279,

282, 298, 300, 301, 302, 303, 306, 307, 321, 324, 325, 339, 340, 341, 345, 348, 349, 400, 418, 430, 463, 467, 486, 487, 490, 520, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 550, 567, 585, 588, 591, 594, 599, 604, 606, 607, 608, 609, 610, 621, 626, 628, 629, 631, 632, 633, 634, 635, 637, 638, 639, 640, 645, 646, 647, 663, 664, 666, 676, 677, 685, 686, 687, 692, 696, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 729, 730, 742n, 756, 757, 758, 761, 764, 767, 768, 780, 786, 798, 799, 801, 802, 813, 814, 815, 838, 846, 849, 852, 856, 857, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 867, 868, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 878, 884, 885, 887, 891, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 912, 913, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 927, 928, 930, 939, 940, 943, 944n, 945, 946, 947, 948, 949, 951, 962, 963, 965, 966, 967, 968, 969, 972, 973, 974, 975, 982, 999, 1000, 1005, 1006, 1011, 1012, 1015, 1016, 1018, 1020, 1021, 1023, 1024, 1026, 1027, 1028, 1040, 1061, 1062, 1065, 1073; ağaç —, 79, 139, 140, 166, 240; ağırlığınca altun değer —, 646; a'lâ —, 125; 'amel-mânde —, 36; 'atîk ü cedîd —, 230; 'azîm —, 86, 109, 136, 201-202, 207, 239, 659, 795, 802, 910, 940; bî-hadd —, 912, 920; büyük —, 30, 36, 46, 85, 111, 191, 206, 207, 242, 631, 635, 862, 1074; darbe-i —, 47, 152, 192, 629; darb-ı —, 216, 758; duhân-ı —, 534; enikli —, 877; eyü —, 36; gönden —, 749; havâle-i —, 282, 303; kal'a-kûb —, 108, 663; küpeli —, 303; müstevfâ —, 881; nakl-i —, 299, 798, 944; nişâne-i —, 877; pirinc —, 55; pîşgâh-ı —, 864; saçma —, 862, 967, 971, 972, 973, 974; sadâ-yı —, 269; sadme-i —, 303; sâ'ika-i —, 215; seng-i —, 298; te'sîr-i —, 283; vâfir —, 153, 607, 1026; yağlı —, 633; yaldızlı —, 76; yan —, 873, 876; yarar —, 873; — ağzına yayılmak, 594; — arabası/arabaları, 49, 117, 203, 873; — atanlık nâmı, 1012; —a tutmak, 814, 885, 887, 1073; — âvâzı, 33; — cengi, 26, 188, 203, 430, 860, 903, 1040, 1074; — dânesi/dâneleri, 228, 487, 757, 758, 798, 862, 1008; —dan kalbura dönmek, 1076; — darbı, 134, 213, 437, 487, 758, 807; — falyaları, 702; — gedikleri, 187; — havfı, 56; — -ı büzürg, 306; — -ı dahâmet-nişân, 307; — -ı dehşet-nişân, 215; — -ı Firenk, 873; — -ı girân-bahâ, 862, 863; — -ı girân-seng, 871; — -ı kal'a-kûb, 526; — -ı kebîr, 306, 308; — -ı küffâr, 864; — -ı sâ'ika-kırdân, 863; — irişmez yer/yerler, 187, 814, 910, 927; — kârhânesi, 216; — -keşân, 704; —lamak, 933, 1073; —lara palamar bağlamak, 907; —lar hıdmeti, 868; baş —ları, 430, 463; havan —ları, 966; koğuş —ları, 847, 887; —laşmak, 608, 1015, 1039; — menzili, 203; — metersleri, 968; — mühimmâtı, 685; — nakli, 686, 943, 944, 944n; — nişânesi, 585; — rahneleri, 880; — saçması, 877; — sadâsı, 32, 33, 39, 83, 86, 239, 866; — sepetleri, 872; —suz, 216, 659, 846, 892; — şenliği/şenlikleri, 59, 111, 166, 168, 866; alarga —u/ları, 44, 282; bülbül —u, 212; işâret —u, 214, 1009; kıç —u, 30; Yezüş —u, 207, 227; — urmak, 37, 38, 88, 147, 186, 207, 208, 242, 860, 1073

TOPAL MEHEMMED PAŞA, 1046

topçu/topcı, 27, 30, 42, 56, 68, 71, 184, 225, 241, 250, 364, 552, 633, 692, 704, 707, 708, 881, 888, 946, 962, 963, 1005; —başı, 110, 135, 189, 191, 204, 215, 223, 324, 634, 685, 922; —lar, 42, 71, 189, 206, 216, 221, 526, 656, 873, 876, 879, 963n; — Ocağı, 76; —yân, 71

Topçular (İstanbul'da), 1014n

TOPÇULAR KÂTİBİ 'ABDÜLKÂDİR (Müverrih), 42n, 58, 66n, 104n, 117n, 128n, 157n, 173n, 189n, 194n, 204n, 264n, 322n, 362n, 386n, 401n, 437n, 603n, 665n, 787n, 794n, 829n; — rivâyeti üzre, 170; — tahrîri üzre, 204

tophâne, 230, 863, 864; pîşgâh-ı —, 861, 868; mahall-i — -i küffâr, 873; — mahallesi, 34; kal'a —si, 677

Tophâne (İstanbul'da), 178, 443, 666, 912, 1025

Top-kapusu (Medresesi), — Hârici, 235

toprak, 28, 34, 38, 44, 55, 87, 109, 185, 187, 205, 237, 238, 242, 301, 486, 599, 612, 629, 630, 631, 638, 642, 663, 677, 702, 706, 801, 803, 851, 862, 863, 864, 867, 869, 870, 871, 877, 893, 899, 913, 974, 1018; bir avuç —, 721; dağlar gibi —, 55; dolma —, 862; mülâyim —, 149; —dan sedler, 894; — dolma, 186; —ğa düşmek, 1018; — kal'a, 487; — kulle, 240; —lar, 870; — tâbye, 869; — yığınları, 216

Toprak-kal'a (Revân'da), 704, 758

topuk/ğ, —una varınca, 1019; —undan kat' olunmak, 1019

topuz, 371, 474, 936, 1057

torba/lar, 55, 486, 801, 803, 863, 871, 872, 874, 878, 914

Torgau, bkz. Targonya ⟨Torgau⟩

Tortum Hisârı, 663

Tosya, 100, 100n; — diyârı, 100

TOY ÇELEBİ, Hasan b. eş-Şeyh Mehemmed b. Bahâdır Bey'in vefâtına tarih düşürmesi, 440, 440n

toyaka, 739

Trier, bkz. Tirer ⟨Trier⟩

tuc, —dan dökülmüş, 140; — yolları, 1025

tuğ, altı —, 407; iki —, 777; — -ı hümâyûn, 787; perçem-i — -ı Muhammedî, 122; —lar, 94, 151, 185, 409, 621, 736, 742, 746, 756, 799

tuğrâ, 426, 1012; —keş, 700; —lı emir, 228; —lı menşûr, 130; — -yı Pâdişâhî, 426; —yî

tuğyân, 50, 60, 61, 172, 231, 241, 247, 250, 262, 351, 355, 369, 382, 540, 543, 559, 569, 579, 687, 707, 720, 750, 786, 812, 824, 896, 979n, 984; 'azîm —, 686; ehl-i —, 118, 297, 880; erbâb-ı —, 171, 215, 983; ızhâr-ı —, 382; ittifâk-ı —, 55; keyfiyyet-i —, 716; sebeb-i —, 352; töhmet-i —, 979; — -ı eşkıyâ, 379

tuhaf, 66, 225, 362, 458, 511, 798; 'arz-ı —, 795; envâ'-ı —, 1061n

tulbe, 413, 415; bid'at-ı —, 413; — talebi, 412, 413, 414; — tâlibleri, 414

tulum, keçi derisi —, 617; kelek —ları, 702

TULUMCU HÜSÂM EFENDİ (İstanbul Kadısı), 828

tumturak, — -ı bî-ma'nâ, 282; — -ı elfâz-ı tannâne, 542; — -ı Şâhî, 281

Tuna, 32, 35, 38, 39, 40, 44, 46, 47, 57, 62, 68, 70, 71, 78, 84, 86, 91, 96, 135, 136, 146, 150, 152, 154, 166, 167, 195, 240, 263, 323, 324, 365, 367, 465, 669, 780, 850, 894, 895; Nehr-i —, 42, 44, 47, 57, 137, 142, 325, 339, 529, 671; sâhil-i —, 263; — akıntısı, 84, 90; — cânibleri, 152; — cisri, 541; — Defterdârlığı, 650; küçük — kayıkları, 668; — kenârı, 40, 46, 167, 184, 240, 241, 263, 324, 522, 527, 745; — Köprüsü, 527; — muhâfazası, 96, 331, 360; — mühimmâtı, 41; — müncemid olmuş bulunup, 60; — Nehri, 137n; —'nın dahi buzu çözülüp, 68; — ortası, 263; — sâhili/sevâhili, 340, 465, 652; — yalısı/yalıları, 47, 60, 73, 78, 84, 85, 96, 129, 135, 142, 154, 166, 195, 240, 255, 355, 464, 993; —'yı buz üzerinden geçüp, 68

Tunca, 526, 558; Nehr-i —, 450; — Suyu, 459

Tunus, 105, 848, 856, 858, 1015, 1018, 1075; Eyâlet-i —, 858; — 'askeri, 612, 860, 866, 876, 889; — a'yânı, 612; — beylerbeyisi, 542, 612; — burtunları, 919; — dilâverleri, 861, 912; — Eyâleti, 543, 612; — gemileri, 464, 930, 1006; — hazînesi, 612; —î, 572; — kalyonları, 1074; —lu/lar, 612, 652; — memleketi, 612; — Müftîsi, 612; — yalıları, 432; — yiğitleri, 1018

TURAK AĞA/PAŞA, Çâvuşbaşı, 794; Karaman Eyâleti'nin verilemesi, 842; Vâlî-i Vilâyet-i Karaman, 855

TURAK EFENDİ, Re'îs —, 617

TURHAN SULTÂN, bkz. Vâlide/Vâlide Sultân (Vâlide-i sagîr)

Turla ⟨Dniester⟩, 534, 537, 1069; Nehr-i —, 1065; — kenârı, 535; — Suyu, 48, 498, 528, 531, 532, 533, 535, 537, 538

turnacı, 27; —başı, 127, 204, 256, 260, 264, 264n, 545, 560, 576n, 580, 798, 951, 1026, 1049

TURSUN EFENDİ (Sahn müderrislerinden, Tursun-zâde 'Abdullâh Efendi ile Tursun-zâde 'Abdülbâkī Efendi'nin babası), 374, 438

TURSUN-ZÂDE 'ABDULLÂH EFENDİ (Feyzî), (Sahn müderrislerinden Tursun Efendi'nin küçük oğlu; Nişâncı Paşa, Sahn ve Üsküdar Vâlidesi Müderrisi; Kudüs, Bağdâd, Eyyûb ve Üsküdar Kadısı), 494; biyografisi, 438-439; — dârü'l-ifâdesi, 771-772

TURSUN-ZÂDE 'ABDÜLBÂKÎ EFENDİ (Bakayı), (Sahn müderrislerinden Tursun Efendi'nin büyük oğlu; 'Ali Paşa-yı 'Atîk, Sahn, Sultân Selîm-i Kadîm ve Edirne Selimiyyesi Müderrisi; Mekke-i Mükerreme, Haleb, Bağdâd, Selânik, Üsküdar, Âmid, Tire, Yenişehir, Burusa ve Mısır Kadısı), Selânik Kazâsı'nın verilmesi, 178; biyografisi, 374-375

turunç, 863

turvin, 152

TÛSÎ KÜÇÜK MUSTAFA EFENDİ (Burusa'da Yıldırım Hânî ve İstanbul'da Süleymâniyye Müderrisi; Şâm ve Mekke Kadısı), biyografisi, 100

Tûtî Latîf Medresesi (İstanbul'da), 334, 481n

Tûtî ve Zâğ Münâzarası (Nev'î'nin), 164

Tut-olumu (Revân ile Tebriz arasındaki menzillerden), 762n

Tutora, bkz. Çuçura ⟨Tutora/Cecora⟩

Tutrakan, 68

tutsak, 366, 480, 671; —lar, 521n, 610; bahâsı kesilen —lar, 366; bahâsı kesilmeyen —lar, 366; —lar ahvâli, 671

tuz, 192, 892; — etmek, 61

tuzak/duzak, 953n, 1029n

tuzla, 899, 900, 949; 'azîm —, 949

Tuzla (Suda mukâbili), 892, 899, 900, 999; ceng-i —, 999

Tuzlaburnu, 813

tüccâr, 84, 392, 436, 458, 499, 525, 635, 652, 658, 694, 1050; — gemileri, 652, 658, 788; — mâlı, 480; — tâ'ifesi, 480

tüfeng, 26, 28, 33, 34, 36, 38, 47, 55, 68, 78, 84, 87, 90, 117, 118, 121, 123, 125, 136, 152, 170, 187, 189, 203, 204, 209, 213, 214, 215, 218, 222, 225, 232, 238, 239, 242, 260, 263, 279, 282, 324, 339, 348, 388, 430, 471, 520, 526, 532, 533, 535, 536, 553, 598, 607, 609, 626, 629, 632, 663, 677, 702, 703, 749, 764, 778, 798, 803, 806, 838, 858, 859, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 883, 885, 887, 900, 902, 904, 905, 963, 965, 966, 968, 972, 973, 974, 975, 1005, 1022, 1033; benâdık-ı —, 384; bir yaylım —, 902; duhân-ı top ve —, 534; nişâne-i —, 414, 416, 877; sadâ-yı —, 269, 885; sâ'ika-i top ve —, 215; seng-i top ve —, 298; şerâre-i —, 269, 284; velvele-i —, 526; — ber-dûş, 117; — cengi, 26, 188, 189, 203, 860, 903, 904, 948, 1040; —çi/ler, 75, 114, 414, 471; — dânesi/dâneleri, 758, 804, 817, 1008; top ve — darbı, 807; — -endâz/ân/lar, 20, 32, 33, 45, 47, 48, 71, 78, 114, 120, 121, 123, 135, 139, 152, 156, 172, 188, 198, 205, 219, 262, 283, 382, 385, 389, 399, 402, 403, 405, 407, 419, 466, 468, 486, 490, 491, 520, 530, 552, 606, 608, 627, 632, 659, 690, 759, 760, 777, 813, 849, 850, 851, 866, 867, 868, 901, 907, 914, 928, 935, 939, 967, 972, 996, 1005, 1051, 1063; — fındığı/fındıkları, 108, 121, 188, 203, 827, 922, 966n, 998; — ganâ'imi, 905; top ve — güzer-gâhı, 298; — havfı, 815; — -i âteş-bâr, 869; — kundağı, 842; —ler, 28, 108, 123, 252, 552, 637, 885, 940; —lü, 467, 948, 950; — menzili, 815; top ve — sadâsı, 866; —siz, 120, 846; — şenliği/şenlikleri, 166, 168, 632, 802, 857, 866; — zûru, 123

tülüngî, 270, 281

tümen ⟨İran'da para birimi⟩, 775

türbe, 23, 88, 93, 104, 105, 132, 139, 164n, 175, 181, 199, 259, 315, 332, 377, 446, 482, 500, 504, 506, 514, 515, 524, 622, 673, 778, 817, 841, 842, 845; mahsûs —, 683; müstakill —, 103; — -i mahsûsa, 13, 447, 543; —ler, 293, 352, 507, 582

Türbe (Vâdiyü'l-'Abbâs'da hisâr), 725; — Kal'ası, 731

TÜRBE ŞEYHİ ('Ali Dede'nin unvânı), bkz. 'Ali Dede

Türk (ayrıca bkz. Etrâk), 32, 202, 206, 207, 210, 213, 216, 220, 223, 328, 380, 687, 905, 933, 964, 965; Büyük —, 113; — 'askeri, 202, 205, 212, 213, 216; — atı, 847; —ler, 190, 205, 206, 906; yeşil başlı —ler, 225; — mektûbu, 220; — serdârı, 202; — yakası, 206

TÜRK MUSTAFA, 1043

Türkçe, 164n, 357n, 499, 514n, 727n, 841n

Türkî, 3, 490, 683; — ahkâm kitâbı, 712; — ebyât, 444; — eş'âr, 9, 65, 98, 144, 145; — evâ'il, 313; — hurûf, 732; — inşâ, 682, 752; — i'râb, 518; — mü'ellefât, 164; — münşe'ât, 314; — nazm ve şerh, 438; — risâle, 438; — siyer, 674; — şerh, 12, 52, 236, 502, 700, 726; — şi'r ü inşâ, 234, 502; —'ye nakl itmek, 454

TÜRKMAN HIZIR BEY (Safevî tarafından elçi olarak gelen yüzbaşı), 759, 762

Türkman, 405; — ağalığı, 1011; — eşkıyâsı, 680, 730; — -ı Haleb, 737; — obaları, 399; — tâ'ifesi, 370; — voyvodaları, 617

türkü, 111

tütün, bkz. dütün

U

'ubûdiyyet, 'arz-ı —, 456, 530, 1031; ızhar-ı —, 441; —ler, 962; —nâme/nâmeler, 649, 856

ucuz, 538; — bahâ, 84, 229, 885; —luk, 345

'Udde ⟨'Uddetü ashâbi'l-bidâye ve'n-nihâye fî tecrîdi mesâ'ili'l-Hidâye⟩ (Taşköprî-zâde Kemâleddin Efendi'nin), 541, 541n

ufk/ufuk, matla'-i —, 119; — -ı kal'a, 283; — -ı sa'âdet, 290

Ugocha, 850n

uğur, 360, 506, 555, 634, 713, 802, 805, 860, 980; bir —dan, 34, 88, 206, 211, 340, 341, 561, 630, 639, 691, 917, 942, 961; — -ı hümâyûn, 277, 303, 311, 360, 488, 559, 856, 908; — -ı hümâyûn-ı Pâdişâhî, 285; — -ı Pâdişâhî, 319, 353; —lamak/lanmak, 366, 508, 511; —u meşhûr

'uhûd, 369, 538

uhuvvet, 'akd-i —, 752; hakk-ı —, 214

Újvár, bkz. Uyvar ⟨Újvár⟩

'ukbâ, 24, 181; 'âlem-i —, 514; 'azm-i —, 12, 440

ulak/ulağ, 18, 43, 447, 692, 898, 899, 903, 1030; —lar, 83, 198, 286, 481, 667, 821, 955; — -vâr, 954

'ulemâ, 23, 41, 65, 82, 131, 177, 232, 246, 250, 251, 255, 287, 312, 332, 332n, 363, 394, 416, 431, 433, 434, 445, 456, 457, 458, 485, 494, 497, 500, 502, 513, 549, 550, 551, 552, 554, 556, 562, 566, 581, 582, 583, 584, 606, 607, 652, 654, 672, 716, 717, 720, 722, 734, 735, 747, 781, 790, 818n, 825, 994, 995, 997, 998, 1003, 1010, 1030, 1047, 1057, 1061, 1071; a'lem-i —, 99, 540, 711; 'aynü'l-a'yân-ı —, 482; cümle —, 723, 820, 985; efrâd-ı —, 145, 396, 474; ekser-i —, 661; eşrâf-ı —, 573; fuhûl-ı —, 476; kıdve-i —, 662; kibâr-ı —, 131, 550, 582; ma'lûm-ı —, 662; mecma'-i —, 476; muhibb-i —, 461; mukaddem-i —, 176; pîr-i eslâf-ı —, 178; sadrü'l- —, 21; sadreyn-i —, 246; sınıf-ı —, 468; silsile-i —, 127, 519; sudûr-ı —, 196; üstâd-ı —, 177; vücûh-ı —, 1058; zümre-i —, 554, 818; — ahvâli, 481; — -i a'lâm, 442; üstâd-ı — -i a'lâm, 177; — -i 'asr, 9, 10, 12, 13, 81, 164, 164n, 313, 314, 374, 393, 493, 523, 613, 614, 1070n; — -i beled/bilâd, 24, 572; — -i kirâm, 252, 553; — -i magâribe, 445; — -i müteverri'în, 82; — -i 'Osmânî, 393; — -i Şakâ'ik, 160; — ziyyinde eşhâs, 992

Ulubat, — Gölü, 389; — Kal'ası, 389

ULUBEK (Şîr Paşa'nın büyük oğlu), 657

Uluborlu (Hamîd kasabâtından), 952

'ulûfe, 15, 67, 69, 91, 107, 137, 157, 221, 345, 354, 364, 410, 452, 527, 530, 565, 664, 687, 690, 724, 729, 797, 811, 824, 980, 993, 994, 999, 1021, 1023, 1026, 1028, 1041, 1056; kusûr-ı —, 994; peşîn —, 994; — bahânesiyle, 507, 994; —ler, 19, 69, 170, 304, 319, 345, 354, 364, 382, 414, 429, 718, 785, 881, 954, 993, 1049, 1050, 1051; ağır —ler, 340; güzeşte —ler, 170; ağır —li, 1026; —li 'asker, 348; —li müteferrika, 809; — sâlyânesi, 704, 714; lezez —si, 25, 107; masar —si, 821; müteferrika —si, 470; recec —si, 1061; reşen —si, 811; — talebi, 364; —yi bahâne idüp, 993

'ulûfeci, sağ — bölüğü/bölükleri, 639, 956,

1032; sol —bölüğü/bölükleri, 70, 386, 639, 692, 993; sol —ler ağası, 685; sol —ler kethudası, 1011; —ler zümresi, 388; —yân-ı yemîn bölüğü/bölükleri, 77, 256, 317, 809; —yân-ı yemîn ü yesâr, 117, 156, 449; —yân-ı yesâr bölüğü/bölükleri, 19; —yân-ı yesâr zümresi, 112

Ulukışla, 524; — Hânı, 524

'ulûm, 132, 181, 332; 'alem-efrâz-ı hıtta-i —, 571; ashâb-ı —, 4; bahr-ı —, 258; bahr-ı bî-pâyân-ı —, 197; bahr-ı cevâhir-i —, 493; bahr-ı muhît-i —, 440; câmi'-i eştât-ı —, 732; cins-i fâhir-i —, 12; cins-i şâmil-i envâ'-i —, 163; cür'a-nûş-ı meclis-i —, 395; deryâ-yı —, 374, 474, 495, 503; deryâ-yı güher-rîz-i —, 434; dizdâr-ı hisâr-ı —, 182; envâ'-i —, 313, 438, 699; gavvâs-ı bahr-ı —, 375, 622; gavvâs-ı bihâr-ı —, 541; gavvâs-ı cevâhir-i —, 494; hissedâr-ı ekser-i —, 726; istifâza-i envâr-ı —, 445; mebânî-i —, 13, 332, 502; mecmû'a-i nevâdir-i —, 540, 752; mukaddimât-ı —, 12, 375, 493, 505; mû-şikâf-ı dekā'ik-i —, 513; mübâhese-i —, 445; müşkil-güşâ-yı rumûz-ı —, 144; nahl-bend-i elvân-ı —, 376; nahl-bend-i elvân-ı ma'ârif ü —, 181; nahl-bend-i envâ'-i —, 512; nakşbend-i ma'ârif ü —, 358; neşr-i —, 376, 1071; semerât-ı —, 178; ser-çeşme-i envâ'-i —, 523; sevdâ-ger-i cins-i fâhir-i —, 12; şekeristân-ı —, 145; şeyhü'l-fenn-i efrâd-ı —, 164n, 165; şinâver-i bahr-ı —, 751; şinâver-i deryâ-yı —, 474; tahsîl-i —, 99, 195, 233, 235, 433, 443, 476, 572, 732; tahsîl-i sermâye-i —, 195; tekmîl-i sermâye-i —, 12; teşyîd-i mebânî-i —, 482; vâkıf-ı esrâr-ı —, 334; tahsîl-i — -ı 'âliye, 99; — -ı garîbe, 99, 523; — -ı ma'kūlât, 1071; — -ı nâfi'a, 51, 358, 376, 476; sermâye-i — -ı şer'iyye, 197; neşr-i — -ı zâhire vü bâtına, 164n, 165

'ummân, 443; cânib-i —, 430; deryâ-yı —, 150; nısf-ı —, 442

umûr, 127, 137, 143, 249, 292, 294, 302, 369, 421, 427, 521, 543, 546, 549, 569, 672, 680, 685, 699, 700, 703, 716, 720, 742, 767, 776, 791, 792, 853, 865, 908, 954, 964, 983, 983n, 998, 1020, 1034, 1038, 1046, 1049, 1060, 1063, 1076; cüz'iyyât-ı —, 998; ehemm-i —, 909; ekser-i —, 329, 826; gavâmız-ı —, 601; ıslâh-ı —, 352; ibtidâ'-i mübâşeret-i —, 278; ictimâ'-i —, 93; kusûr-ı —, 95; levâzım-ı —, 276; makalîd-i —, 176; mecârî-i —, 279; mücerrebât-ı —, 282; mücerribân-ı —, 301; mücerrib-i —, 383; mühimmât-ı —, 798; müşkilât-ı —, 444; nazm-ı —, 295; nice —, 827, 845; nuhbe-i —, 674; ser-encâm-ı —, 216; tahkîk-i —, 276; tecâhül-i —, 276; tedbîr-i —, 229, 292, 295, 501, 1012, 1023; —a müdâhale, 67, 172, 680, 993, 1029, 1030, 1031, 1035; —a müstevlî, 1030, 1051; — -dîde, 49, 92, 300, 321, 429, 508, 509, 549, 689, 1024, 1027; — -ı 'asker, 441; — -ı âtiyye, 3; — -ı bilâd u 'ibâd, 97; — -ı cumhûr, 3, 252, 519, 700, 818, 897, 980; dahl-i 'akd-ı — -ı cumhûr, 841; hall ü 'akd-i — -ı cumhûr, 1010; müdebbir-i — -ı cumhûr, 507; retk ü fetk-i — -ı cumhûr, 394; — -ı cüz'iyye, 359, 992; — -ı devlet, 826, 1031, 1053, 1059; — -ı Devlet-i 'Osmâniyye, 426; — -ı devlet ü dîn, 96; — -ı dîn ü devlet, 252, 583; müsteşâr-ı — -ı dîn ü devlet, 843; — -ı dîn ü dünyâ, 176; — -ı Dîvân/Dîvâniyye, 255, 255n, 831, 1076; — -ı garîbe, 517, 924, 983; — -ı hâ'ile, 350; — -ı menâsıb-ı 'ilmiyye, 516; — -ı mu'azzama, 173, 300, 447, 1036; — -ı muhâsara, 908; — -ı mühimme, 198, 265; mu'temen-i — -ı mülk ü millet, 246; müsteşâr-ı — -ı mülk ü millet, 289; — -ı müstahîle, 571; — -ı müşkile, 624; — -ı saltanat, 658, 954; mu'tekif-i — -ı saltanat, 435; — -ı sulh, 436-437, 489; tedbîr-i — -ı sügür, 325; 'asker —u, 856; defterdârlık —u, 700; Devlet-i 'aliyye ve Hızâne-i 'âmire —u, 625; Devlet-i 'Osmâniyye —u, 267; devlet —u, 784; düşmen —u, 539; hazîne —u, 1079; kal'alar —u, 56; kul —u, 585; levâzım —u, 147; mühimmât —u, 158; narh —u, 292, 845, 1044; Pâdişâh —u, 558; serhadd —u, 92, 141, 156, 247, 248, 355, 441, 786, 825; sulh —u, 489; sulh u salâh —u, 516; sulh veyâ ceng —u, 745; Tersâne-i 'amire —u, 788, 836; tesviye —u, 846

Umurca, 456

'Urbân, 174, 416, 598, 612, 725, 1079; 'usât-ı —, 418; — 'askeri, 415

Urfa (ayrıca bkz. Ruhâ), 685, 704; — beyi, 528

URMEVİ MAHMÛD EFENDİ (Rumiyye Şeyhi), (Nakşıbendiyye meşâyıhından), 759; katli, 810-811; biyografisi, 818-819

URUMDİ (Kıral Musâhibi), 370

USMİ HÂN (Kaytak Hâkimi), 620

'usret, kemâl-i —, 798; küllî —, 954, 1024; sâ'at-ı —, 564

usturlab, 235

usûl, 99, 175, 394, 481, 614, 698; 'ilm-i —, 10, 11, 445, 493; — -i dîn, 711; — -i fıkıh, 711; — -i nağme, 163

'uşşâk, kalb-i —, 164

'UŞŞÂKÎ-ZÂDE ⟨MUSTAFA⟩ EFENDİ, İstanbul Kadısı, 828

'uyûn, — -ı 'asker, 280; — -ı latîfe, 301; de'b-ı — -ı nâs, 214

'Uyûnü'l-mezâhib şerhi ⟨'Abdurra'ûf Efendi'nin, el-Kâkî'nin dört mezhep imamının görüşlerini topladığı *'Uyûnü'l-mezâhib* adlı eser üzerine yazdığı şerh⟩, 197

Uyvar ⟨Újvár⟩, 168, 343, 344, 893; cânib-i —, 166; Hisâr-ı —, 343; Kal'a-i —, 344; sefer-i —, 155; — cenerali, 79; — diyârı, 168; — Kal'ası, 343; — kapudanı, 895; — semti, 156; — yakası, 47

UZUN AHMED (Yeniçerilerden beşinci ağa bölüğünde), Tiryâkî Hasan Paşa'nın Kanije savunmasında barut imaline önayak olması, 216

UZUN PİYÂLE, bkz. Piyâle Kapudan/Kethudâ/Paşa

Uzunca-ova, 20

Ü

übüvvet, resm-i —, 214; 'akd-i — ü nübüvvet, 1010

üç aylar, 573

Üçbaşlar, 446

Üçkilisa, 757

Üçköprülü, 445

Üç-şerefeli Medresesi (Edirne'de), 476, 481

üdebâ, mahsûd-ı —, 711; makbûl-i —, 259; mecâlis-i —, 682

üftâde, 23, 183

ÜFTÂDE EFENDİ (Şeyh), 682

ümîd, 151, 211, 214, 219, 320, 369, 389, 390, 410, 436, 511, 609, 647, 716, 934n, 956, 964, 969, 974, 985, 1076, 1079; bâb-ı —, 466; kat'-ı —, 124, 150, 399, 414, 804; râh-ı —, 515; rûy-i —, 361; —i kesmek, 878, 1065; — -i musâfât, 265; — -i müzâheret, 382; — kalmamak, 1045; —ler, 305, 1002; rişte-i —leri maktû' olmak, 934

ÜMMÜ'L-MÜ'MİNÎN (Sıddîka-i kübrâ, Zevce-i mutahhara-i Resûlü's-sakaleyn), (Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımı Hz. 'Â'işe), 460, 517

Üngürüs, 20, 346, 404, 452; ahvâl-i —, 355; ahvâl-i serhadd-i —, 892; cânib-i —, 18, 260, 294, 369, 379; diyâr-ı —, 230; serhadd-i —, 77, 296, 323, 360, 382; teshîr-i bilâd-ı —, 323; serhadd-i — ahvâli, 337, 470; — cânibi, 294; —'e sefer, 20; —'e serdâr, 452; — fitnesi, 59; — gazâsı, 171; vilâyet-i — -i menhûs, 155; — küffârı, 18, 379; — seferi/seferleri, 59, 60, 176, 191, 317, 345, 352, 360, 377, 447; — serdârları, 383; — serhaddi, 77, 146, 156, 355; — sulhu, 360, 470

Ürküb ⟨Prokuplje⟩, 142

ÜRGÜBLÜ HÂCI MEHEMMED, zorbalık töhmeti ile katli, 747

üserâ, — -i 'asker, 273

Üsküb, 377, 503, 614, 615, 673, 678, 680; hâric-i —, 673; mîrlivâ-i —, 867, 873; — alaybeyi, 917, 962; — beyi, 861; — Fetvâsı, 444; — Kazâsı, 673, 725, 751; — kādîsı, 673; — kurbı, 615; — Sancağı, 385; — semtleri, 156

ÜSKÜB MÜFTÎSİ PÎR MEHEMMED (Hezargrad'da vâkı' Mukîm İbrâhîm Paşa Medresesi'nde müderris ve müftî, Üsküb'de müftî), biyografisi, 444

ÜSKÜBÎ VÂLİHÎ (Şâ'ir), 161

Üsküdar, 54, 102, 132, 138, 160, 172, 174n, 197, 231, 253, 294, 319, 361, 363, 364, 373n, 390, 391, 398, 399, 411, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 427, 429, 434, 435, 437, 478, 494, 497, 502, 516, 525, 541, 553, 556, 586, 603, 603n, 654, 662, 665, 729, 736, 740, 746, 746n, 749, 779, 784, 785, 787, 788, 790, 800, 809, 825, 838, 839, 845, 926, 981, 991, 993, 996, 1005, 1010, 1011, 1012, 1013, 1041, 1043, 1056; belde-i —, 682; cânib-i —, 787; havâlî-i —, 457; makâbir-i —, 959; sefer-i —, 419; vak'a-i —, 838; — Bağçesi, 259, 421, 427, 458, 742, 821, 838, 1011; — hükûmeti, 313; — kādîsı, 571; — Kazâsı, 81, 178, 312n, 331, 375, 438, 483; — Sahrâsı, 382, 787; — seferi, 425, 515; — yakası, 525

Üsküdar Vâlidesi, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Üsküdar Vâlidesi/Vâlide-i Atîk)

ÜSKÜDARÎ MAHMÛD EFENDİ ⟨Azîz Mahmûd Hudâ'î, Celvetiyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf ve şâ'ir⟩, (Edirne Selîmiyyesi'nin evvel müderrisi Nâzır-zâde'ye mu'îd; Mısır ve Şâm kazâlarında nâ'ib; Burusa Ferhâdiyyesi'nde müderris; Sultân Mehemmed Hân, İskele ve Sultân Ahmed Hân câmi'lerinde vâ'iz), 434, 452, 482, 515, 516, 548, 593, 654; biyografisi, 682-683

üsküf, 328, 785

üstâd, 23, 482, 593, 712, 774, 774n, 869, 872, 874, 877, 1035; —âne, 476; — -ı mâhir, 225; — -ı pâdişâh-ı gerdûn-gulâm, 175

ÜTÜCÜ-ZÂDE (Mukābele Halîfesi), Üçpınar menzilinde şürb-i duhân töhmetiyle katli, 795-796

ÜVEYS B. MEHEMMED, bkz. Veysî Efendi (Üveys b. Mehemmed)

ÜVEYS PAŞA (Mısır Beylerbeyi), 453

V

Vâc, bkz. Vaç ⟨Vâc⟩

Vâcidiyye Medresesi (Kütahya'da), 160

Vaç ⟨Vâc⟩, 32, 33, 35, 37, 38, 40, 58, 80, 135, 149, 340; cânib-i —, 134; feth-i —, 522; Kal'a-i —, 324; Sefer-i —, 128; — ahvâli, 669; — civârı, 32; — etrâfı, 31; — fethi, 324; — Hisârı, 58, 136, 543; — husûsu, 670; — Kal'ası, 324, 522, 611; — keferesi, 167; — kurbı, 30, 32, 135, 167; —lı, 33; — muhâfazası, 32; — Ovası, 137, 154; — Palankası, 367; — piskoposu, 669; — Sahrâsı, 113; — varoşu, 33

vâdî, 532, 572, 592, 621, 691, 818, 954, 1078; latîf, bol —, 693; düz —, 691; — -i bî-pâyân, 510; —ler, 954; ba'zı —ler, 913; ling ü lök yolsuz —ler, 664

Vâdî-i Fâtıma (Hicâz'da), 725

Vâdiyyü'l-'Abbâs, 725, 731

Vadu, bkz. Karaharmân ⟨Vadu⟩

vahâmet, — -i 'akıbet, 547, 996

VAHDETÎ-İ BAĞDÂDÎ* (Şâ'ir Nev'î Efendi'nin vefâtına tarih düşüren şu'arâdan), 163, 163n

vâhid, ân-ı —, 125, 387, 892, 929, 961, 1012; hamle-i —e, 402; millet-i —e, 539; —en ba'de vâhidin, 314, 340

VAHVAHEK AHMED EFENDİ (Ahmed b. Seyfullâh Vahvahek), (Sahn ve Vâlide Müderrisi; Edirne, Burusa ve İstanbul Kadısı), biyografisi, 474-475, 475n

VAHYÎ EFENDİ (Vahyî-zâde Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed'nin babası), 434

VAHYÎ-ZÂDE (Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed), (Vahyî Efendi'nin oğlu, Fâzıl 'Ali Bey'in akrabası, Üsküdar'da Vâlide Sultân Dârü'l-hadîsi'nde muhaddis ü müfessir, *Muğni'l-lebîb* şârihi), 375, 699; biyografisi, 434

* *Fezleke* metninde yanlışlıkla Vecdî-i Bağdâdî olarak geçmektedir.

VAHYÎ-ZÂDE 'ABDULLÂH (Vahyî-zâde Mustafa'nın oğlu; 'Ali Paşa, Kalenderhâne, Sahn, Şehzâde, Süleymâniyye ve Hâkāniyye Müderrisi; Haleb ve Medîne-i Münevvere Kadısı), 512; biyografisi, 375-376

VAHYÎ-ZÂDE ⟨MUSTAFA⟩, (Vahyî-zâde 'Abdullâh'ın, Manastır müderrisi iken 'asr-ı Süleymânî'de intikāl eden babası), 375

va'îd, 598, 993; — -i Pâdişâhî, 331

VÂ'İZ EMÎR, bkz. 'Abdülkerîm İştibî (Vâ'iz Emîr/Emîr Efendi)

VÂ'İZ MOLLÂ 'ARAB, bkz. Mollâ 'Arab

vakār, 512, 805, 926; deryâ-yı —, 275; pây-i —, 863, 871

vakf/vakıf, 55, 211, 446, 612, 682, 772, 919; suver-i —iyye, 438; —nâmeler, 333

Vâkı'anâme ⟨Hâbnâme⟩, (Veysî Efendi'nin Türkçe siyer kitâbı), 674

Vál, bkz. Val ⟨Vál⟩

Val ⟨Vál⟩, — Deresi, 25, 42; — Hisârı Deresi, 42; — Sahrâsı, 133

Valdar (Girid'de ceneral), 935

vâlî (ayrıca bkz. vülât), 13, 131, 304, 351, 355, 369, 416, 463, 502, 605, 727, 853, 950; müstakill —, 458; — -i 'azîm, 992; — -i 'azîmü'ş-şân, 992; — -i cedîd, 469; — -i vilâyet, 269, 272, 415, 416, 923, 1042; —yân-ı vilâyet, 286

vâlid, 64, 131, 160, 175, 313, 332, 396, 439, 482, 513, 514, 661, 673; — -i 'âlî-şân, 174, 290, 622; ikrâmen li- —dihi, 174; — -i mâcid, 51, 63, 64, 180, 195, 257, 483, 622, 623, 661, 673, 725, 732, 744, 751

vâlide, 11, 256, 411, 587, 610, 924, 1003, 1025

Vâlide Hammâmı (İstanbul'da), 1078n

Vâlide Medresesi, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Üsküdar Vâlidesi/Vâlide-i Atîk)

Vâlide Medresesi, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Vâlide-i Cedîd)

Vâlide Sultân Dârü'l-hadîsi (Üsküdar'da Nûrbânû Sultân tarafından yaptırılan), 434

Vâlide Sultân Dârü'l-kurrâsı (Üsküdar'da Nûrbânû Sultân tarafından yaptırılan), 54

Vâlide Sultân Medresesi (Fatih'te Özdemiroğlu Osmân Paşa tarafından yaptırılıp, sonradan Vâlide Kösem Sultân'ın adıyla anılmaya başlanan medrese), 1070, 1070n

Vâlide Sultân Medresesi (Üsküdar Vâlidesi/Vâlide-i Atîk), (Üsküdar'da Nûrbânû Sultân tarafından yaptırılan medrese), 10, 196, 332, 373n, 438, 451, 474, 476, 681, 843

Vâlide Sultân Medresesi (Vâlide-i Cedîd), (Eminönü'nde Safiye Sultân tarafından yaptırılan medrese), 258, 258n, 373, 373n, 474, 474n

VÂLİDE/VÂLİDE SULTÂN ⟨Safiye Sultân⟩, (Sultân III. Mehmed'in vâlidesi), 63, 73, 97, 127, 138, 139, 258n, 265, 266, 373n, 474; Sarây-ı 'Atîk'e sürülmesi, 293

VÂLİDE/VÂLİDE SULTÂN (Sultân I. Mustafa'nın vâlidesi), 501, 533, 554, 560, 561, 562, 570, 602; Ocak ağaları ile Sadrazam tayini hususunda müşâvere etmesi, 557

VÂLİDE/VÂLİDE SULTÂN (Vâlide-i kebîr, Koca Vâlide, Büyük Vâlide), ⟨Kösem Sultân⟩, (Sultân IV. Murâd'ın ve Sultân İbrâhîm'in vâlidesi), 741, 840, 987, 988, 1025, 1027, 1029, 1035, 1036, 1045, 1046, 1047, 1070n; katli, 1047, 1047n; tafsîl-i ahvâl-i —, 1047n

VÂLİDE/VÂLİDE SULTÂN (Vâlide-i sagīr), ⟨Turhan Sultân, Sultân IV. Mehmed'in vâlidesi⟩, 1025, 1029

Vâlide-i Atîk, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Üsküdar Vâlidesi/Vâlide-i Atîk)

Vâlide-i Cedîd, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Vâlide-i Cedîd)

VÂLİDE-İ SULTÂN MURÂD HÂN ⟨Nûrbânû Sultân⟩, (Sultân III. Murâd'ın vâlidesi), 54, 373n

Vâlide-i Sultâniyye, bkz. Vâlide Sultân Medresesi (Fatih'te Özdemiroğlu Osmân Paşa tarafından yaptırılıp sonradan Vâlide Kösem Sultân'ın adıyla anılmaya başlanan medrese)

VÂLİHÎ EFENDİ, Edirneli — (Sultân Selîm'de vâ'iz), 182

VÂLİHİ-İ ÜSKÜBÎ, bkz. Üsküplü Vâlihî

Van, 321, 349, 381, 410, 508, 730, 733, 735, 736, 737, 764, 769, 786, 823, 876, 1043, 1050; ahâli-i —, 1051; ahvâl-i serhadd-i —, 1050; belde-i —, 321; cânib-i —, 321; emîrü'l-ümerâ-i —, 460; gā'ile-i —, 347; Hisâr-ı —, 733; Kal'a-i —, 321, 736; Kışlak-ı —, 321; mahmiyye-i —, 349; Sahrâ-yı —, 321; — altında, 321; — beylerbeyiliği, 730; — beylerbeyisi, 148, 320, 349, 486, 487, 508, 763, 767, 797, 801, 825, 1050; — cânibi, 273, 348, 731, 763; — Eyâleti, 321, 685, 727, 822, 1043n, 1051; — hârici, 733; — Kal'ası, 923, 1038; — kulu, 1040, 1050, 1051; —lı, 1051; — muhâsarası, 322; — Sahrâsı, 508; — serhaddi, 823; — tarafı, 349; — ülkesi, 819

Van Denizi, 322

VANÎ ŞÂNÎ (Sultân IV. Mehmed'in vilâdetine tarih düşüren şâ'ir), 833

VANKULU, bkz. Mehemmed el-Vânî (Vankulu)

Vankulu Lugatı, bkz. *Sıhâh-ı Cevherî tercemesi* ⟨*Terceme-i Sıhâh-ı Cevherî*⟩

Várad, bkz. Varad ⟨Várad⟩

Varad ⟨Várad⟩, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 471; muhâsara-i —, 148; ahvâl-i Sefer-i —, 146; ibtidâ-i Sefer-i —, 141; — Kal'ası, 147, 327, 471; — kurbı, 148; — Köprüsü, 243; — nevâhîsi, 150; — Sahrâsı, 148, 149; — Seferi, 164n, 165, 396; — teshîri, 148

Varadin, 127, 242; — Kal'ası, 106; — Köprüsü, 151, 169; — kurbı, 96; — topu, 79

varaka (ayrıca bkz. evrâk), 284, 513

Vardar Yenicesi, 53

vâris, 661, 1034, 1077; — -i iklîl-i Süleymânî, 287; — -i taht-ı Hâkānî, 288; — -i saltanat, 1002

varoş, 28, 31, 33, 37, 44, 48, 67, 77, 83, 84, 108, 111, 148, 153, 186, 237, 238, 324, 340, 341, 538, 581, 603, 706, 893, 912, 1069; büyük —, 26; feth-i —, 341, 342; ihrâk-ı —, 341; küçük —, 852; taşra —, 108; uzun —, 237; — cengi, 153, 1034; — gāreti, 852; — iskelesi, 609; — kal'ası, 341; — kapusu, 108; —lar, 156, 472, 659; —lu, 148; — palankası, 341; — şeklinde, 706; —un dîvârları, 152

Varşav ⟨Warsaw⟩, 1065, 1067, 1068

varta, 986, 990

Vásáros, bkz. Tirgovişte ⟨Vásáros/Târgovişte⟩

vasf/vasıf (ayrıca bkz. evsâf), 407, 911n; —a gelmez, 136, 225, 691, 945; — -ı kal'a, 186, 862; — u hâl, 924n

VÂSIL PAŞA, Karaman Beylerbeyi, 20, 25; Kastamonu Beylerbeyi, 44; şehîd düşmesi, 56

VASILE LUPU, bkz. Lipon ⟨Vasile Lupu⟩

vâsıta (ayrıca bkz. vesâtat), 176, 256, 557, 643; bî- —, 413; bilâ- —, 246; — ile, 712; —lar, 288; —sıyla, 6, 73, 471, 669, 740, 919n, 922, 1022

vasıyyet, 49, 132, 145, 178, 198, 346, 361, 362, 392, 413, 447, 662, 863, 1077; —nâme, 447

vasî, 887; —yy-i muhtâr, 515

vatan, 379, 388, 750, 770, 821; ârzû-i —, 512; firâk-ı —, 183; terk-i —, 607; — -ı aslî, 433, 445; — -ı me'lûf, 274, 545, 572

va'z, 132, 164n, 165, 197, 224, 376, 377, 395, 445, 568, 593, 683, 732, 735, 772, 773; esnâ-i —, 445; kürsî-i —, 376; kürsî-nişîn-i —, 24, 132, 772; mahfil-nişîn-i —, 434, 614; meclis-i —, 440, 615; tarîk-i —, 726, 772; — -ı belîğ, 735

vazîfe (ayrıca bkz. vezâ'if), 10, 23, 143, 160, 356, 373, 396, 447, 475, 495, 546, 547, 551, 679, 699, 700, 797, 954, 1000, 1033, 1063; ağır —, 1079; — -i istihkāk, 523; — -i tedrîs, 180; — -i tekā'üd, 12, 51, 196, 512, 699; —ler, 1058

vecâhet, 512, 793; esbâb-ı —, 674

VECDÎ-İ BAĞDÂDÎ, bkz. Vahdetî-i Bağdâdî

vefâ, 17, 61, 83, 106, 179, 179n, 350, 361, 364, 516, 610, 722, 989, 1024; —dâr, 204; —dârlık, 128, 204n; bî- —lar 'ahdı, 457

Vefâ, 516, 568; — kurbı, 718

vefât, 7n, 24, 49, 52, 52n, 54, 92, 93, 110, 146, 160, 169, 177, 180, 182, 233, 234, 235, 259, 288, 289, 289n, 291, 313, 314, 315, 317, 322, 332, 335, 349, 359, 360, 361, 365, 376, 377, 378, 380, 391, 392, 394, 395, 396, 397, 418, 438, 441, 443, 444, 445, 447, 451, 452n, 454, 456, 470, 474, 475n, 477, 481, 483, 489, 492, 502, 505, 514, 515, 522, 526, 543, 544, 570, 571, 572, 573, 585, 589, 592, 609, 615, 617, 623, 624, 625, 640, 652, 658, 661, 673, 680, 697, 698, 699, 702, 703, 705, 729, 749, 751n, 771, 778, 790, 796, 797, 810, 816, 817, 817n, 825, 829, 830, 830n, 832, 833, 835, 836, 843, 882, 896, 908, 920, 922, 924, 957, 959, 977, 988, 1005, 1019, 1023, 1035, 1036, 1037, 1052, 1070, 1072, 1077, 1078; ba'de'l- —, 362; târîh-i —, 24, 144, 181, 199, 397, 504, 660, 710; — haberi, 177, 198, 201, 372, 771; — sadedinde, 319; — târîhi, 11n, 24n, 163, 572, 623n, 661n

Vefeyât ('Abdülkerîm Efendi'nin Arapça *Şakā'ik-i nu'mâniyye* zeyli), 357, 357n, 682

vehm/vehim (ayrıca bkz. evhâm), 301, 302, 550, 601, 664; istîlâ-i gam-ı —, 924; —e düşmek, 243, 383, 456, 684, 839; —e tâbi' olmak, 166; — galebe itmek, 509, 1048; — -i 'azîm, 320; — istîlâ itmek, 271

vekâlet, 155, 267, 366, 992; ber-vech-i —, 198; fuzûlî —, 285; hâtem-i —, 67, 92, 127n, 1045; kā'ide-i —, 126; mansıb-ı —, 92; mühr-i —, 322, 804; mühr-i — -i kübrâ, 526; — -i mutlaka, 454, 611, 668

vekîl (ayrıca bkz. vükelâ), 227, 273, 366, 382, 432, 498, 511, 641, 644, 668, 822, 1035, 1067; — -i mutlak, 611, 636, 657, 690; — -i nâ-dân, 685; — -i Şâh, 822; —ler, 129, 365, 418, 479, 489, 660, 669, 670

VEKÎL SİNÂN EFENDİ (Rumili kudâtından, Nihâlî Mehemmed Efendi'nin babası), 512

velâyet ⟨ermişlik⟩, 683; sâhib-i —, 49

velâyet, — -i 'ahd, 998

veled (ayrıca bkz. evlâd), 65, 131, 143, 485; sagîr —, 485; —ân-ı kul, 71, 724; —eş/ler, 62, 991, 1049, 1050; —eş mâddesi, 999, 1079; — -i 'ukk, 131; — -i emced, 295; — -i reşîd, 818; — -i zinâ, 597

velî (ayrıca bkz. evliyâ), 791; Pâdişâh-ı —, 568; —yy-i 'ahd, 610, 991, 992, 1007; —yy-i ni'met, 407, 428, 461, 519, 567, 675, 805; —yyü't-tevfîk, 234

VELÎ AĞA/PAŞA, Yeniçeri Ağası, 95; Rumili Beylerbeyi, 113, 118, 127, 133, 142; vefâtı, 146

Velî Baba Hânesi, bkz. Velî Baba Tekyesi

Velî Baba Tekyesi (Uluborlu'da), 952

VELÎ BEY, Mar'aş verilip Kerkük muhâfazasıyla me'mûr olması, 824

VELÎ BEY (Midilli Beyi), 857

VELÎ EFENDİ (Sultân Mehemmed Câmi'i Vâ'izi), 984, 997, 1047

VELÎ KETHUDÂ/AĞA (Deli Hüseyin Paşa'nın kethudâsı), 914, 918, 927, 928, 929, 947, 962, 976n, 1016; ceng-i —, 927

VELÎ PAŞA, Şehrizor Beylerbeyi, 370; şehîd düşmesi, 370

VELÎ-İ AĞRASÎ (Meşâyıh-ı Zeyniyye'den, Ağras'da mescid ve zâviye bânîsi), biyografisi, 504

velvele, 84, 86, 632, 753, 868, 869, 900, 956, 1003, 1035, 1048; 'azîm —, 120; bülend —, 323; — -i tüfeng, 526

Venedik, 356, 869, 879, 884, 885, 900, 904, 906, 917, 941, 951, 975, 980, 1005, 1006, 1074; elçi-i —, 1057; küffâr-ı —, 869; rezm-i küffâr-ı —, 886; taraf-ı —, 858; ümerâ-i —, 862, 863; — balyosu, 903, 1006; — beyi, 935, 950, 951, 952n; — donanması, 848n; — elçisi, 1057; — etrâfı, 899; — gemileri, 882; —'in câsûsları, 884; — kalyonları, 443; — keferesi, 901; — körfezi, 201; — tevâbi'i, 883; — vilâyeti, 883

Venediklü/ler, 431, 464, 519, 952

vesâtat, 156, 540, 841, 908, 919n

Veszprém, bkz. Pespirim ⟨Veszprém⟩

Veyse'l-Karanî (Kıbrıs) (Yemen'de*), — ziyâreti, 440

VEYSÎ EFENDİ (Üveys b. Mehemmed), (Şâ'ir Makālî'nin hemşîre-zâdesi; Mısır'da Benî Harâm, Ferre ve Reşîd Kadısı; Mısır Kadısı Şerîf Mehemmed Paşa'nın Dîvân nâ'ibi; Akhisâr ve Tire ve Alaşehir kazâlarında müfettiş; Siroz Kadısı, Pravişte ilhâkı ile Ordu, Rodoscuk, Tırhala ve yedi defa Üsküb Kadısı), 131; biyografisi, 673-674

vezâ'if, 292, 466, 853, 931, 1024; erbâb-ı —, 107, 954; ehl-i —, 881; ta'yîn-i —, 840; — -i 'ilm ü 'ibâdet, 51, 234, 357

vezân, 230, 283

vezâret, 17, 23, 37, 71, 104, 128, 228, 232, 256, 264, 265, 266, 329, 330, 331, 372, 390, 391, 412, 419, 426, 431, 441, 442, 447, 470, 514, 522, 543, 544, 555, 567, 573, 600, 601, 621, 652, 655n, 665, 685, 704, 715, 728, 730, 745, 748, 756, 778n, 808, 816, 823, 831, 833, 841, 845, 846, 853, 896, 927, 992, 1014, 1022, 1037, 1045, 1072; dördüncü —, 573; emr-i —, 468; — fenni, 830; hâtem-i —, 93, 155, 443, 566, 600; havâss-ı —, 296; hıdmet-i —, 1066; ikinci —, 848, 953; kā'im-makām-ı —, 382; kayd-ı hayâtla —, 559; mesned-i —, 23; muhill-i 'ırz-ı —, 351; müddet-i —, 469; mühr-i —, 73, 92, 126, 127, 139, 233, 265, 361, 369, 441, 447, 470, 610, 617, 654, 665, 715, 716, 719, 842, 953, 953n, 1049; pâye-i —, 296, 322, 470, 625; rütbe-i —, 312, 312n; sadr-ı —, 362; — 'arzı, 821; — berâtı, 700, 824; — emri, 1030; — hâssı/hâsları, 227, 255, 766, 784, 891; Kubbe —i, 654, 1050n; — -i râbi'a, 154; — -i sâbıka, 355; — -i sâlise, 199, 243; — -i sâniye, 537, 924n; — -i 'uzmâ, 67, 155, 322, 369, 516, 583, 956, 1030; — pâyesi, 468, 617; — 'unvânı, 836

vezîr (ayrıca bkz. vüzerâ), 13, 15, 27, 50, 58, 69, 92, 93, 97, 112, 138, 160, 195, 200, 219, 220, 228, 248, 249, 250, 258, 259, 265, 267, 277, 279, 284, 285, 288, 292, 295, 298, 299, 300n, 303, 304, 305, 306, 309, 311, 317, 318, 328, 336, 351, 354, 359, 360, 362, 363, 364, 371, 377, 378, 388, 408, 415, 418, 419, 421, 441, 447, 448, 453, 477n, 488, 496, 524, 531, 543, 557, 567, 573, 574, 576, 578, 581, 583, 593, 600, 611, 615, 616, 624, 630, 631, 632, 634, 640, 641, 642, 643, 645, 646, 653, 654, 661, 664, 665, 668, 685, 700, 705, 713, 717, 719, 727, 728, 736n, 756n, 757, 768, 769, 780, 789, 796, 804, 808, 830, 838, 840, 845, 854, 855, 908, 910n, 925, 953, 953n, 985, 995, 996, 997, 1001, 1007, 1029, 1031, 1048, 1060; beşinci —, 1037; büyük —, 499; cânib-i —, 276; dîvân-ı —, 281; dördüncü —, 557, 665, 713; eski —, 617; evzâ'-i nâ-pesendîde-i —, 254; hılâf-ı rızâ-yı —, 129; huzûr-ı —, 280, 284, 285; ikinci —, 479, 654, 848, 953n; kar'-ı sem'-i —, 304; kelâm-ı —, 93; kethudâ-i —, 303; küçük —, 66; leyyinü'l-cânib —, 1054; matbû'-ı kalb-i —, 363; müdebbir ve mubattın —, 720; nâme-i —, 310; ser- —, 479; siyâset-kerden-i —, 303; tedbîr-i —, 249, 295; üçüncü —, 172, 1076n; Dîvân —i/leri, 600-601, 662, 836, 924, 1017; Kubbe —i/leri, 615, 665n; — -i 'Alkamî-zamîr, 743; — -i 'azîmü'ş-şân, 155; — -i bî-nazîr, 92; — -i bî-tedbîr, 248; — -i bülend-iştihâr, 959; — -i cedîd, 8, 985; — -i cihângîr, 104; — -i dilîr, 112, 121, 193, 745, 864, 871; — -i Dîvân, 315; — -i ekrem, 155; — -i gaddâr, 979; — -i hâmis, 129, 193; — -i hayr-hâh, 653; — -i kâmil, 378, 447; — -i maktûl, 470, 1060; — -i merhûm, 198; — -i mukarreb, 499; — -i mükerrem, 872; — -i nâmdâr, 280, 477; — -i pîr-i rûşen-zamîr, 959; — -i pür-tezvîr, 981; — -i râbi', 23, 104, 127, 154, 246, 315, 316, 330, 360; — -i rûşen-zamîr, 269, 299, 411; — -i sâdis, 23, 174n, 194; — -i sâhib-i himmet, 483; — -i sâhib-tedbîr, 275, 283; — -i sâ'ibü't-tedbîr, 416, 421; — -i sâlis, 105, 106, 173, 231, 233, 315, 378, 727; — -i sânî, 20, 70, 92, 93, 94, 138, 288, 315, 360, 470, 516, 523, 573, 747, 754; — -i vizr-endûz, 368, 581, 925, 978; — -i zî-şân, 407; —ler, 335, 362, 736; —lik, 721, 841n; — oğlu, 837; — otağı, 43; katl-i — -râ, 248; — -zâde/ler, 45

vezîr-i a'zam, 5, 6, 8, 15, 16, 18, 20, 26, 36, 41, 43, 44, 52, 58, 68, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 84, 93, 95, 96, 97, 104, 105, 114, 115, 116, 118,

* Veyse'l-Karanî'nin nerede gömülü bulunduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Yemen, Suriye ve Anadolu'da kendisine atfedilen bazı mezarlar mevcuttur. Metinde söz konusu edilen, bunlardan Yemen'de bulunan bir tanesidir.

119, 126, 129, 237, 241, 244, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 257n, 288, 293, 294, 295, 317, 318, 319, 323, 324, 325, 328, 335, 337, 344, 345, 347, 353, 355, 359, 360, 361, 362, 368, 379, 400, 409, 410, 449, 450, 456, 458, 459, 468, 477, 488, 489, 497, 510, 511, 519, 523, 527, 533, 537, 545, 547, 549, 550, 557, 558, 559, 566, 567, 568, 573, 575, 576, 578, 580, 581, 583, 584, 593, 596, 599, 603, 615, 616, 620, 624, 625, 626, 631, 633, 634, 635, 638, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 653, 654, 655, 665, 677, 678, 679, 680, 693, 700, 701, 704, 705, 707, 713, 714, 715, 720, 723, 727, 728, 736, 737, 738, 740, 750, 751, 754, 755, 757, 758, 764, 765, 767, 768, 769, 770, 775, 777, 778, 785, 786, 797, 799, 800, 801, 802, 804, 805, 807, 809, 810, 812, 813, 817, 820, 822, 823, 824, 825, 830, 831, 835, 836, 837, 838, 839, 841, 842, 843, 844, 848, 881, 924, 938, 953, 959, 977, 982, 984, 985, 988, 989, 991, 996, 997, 998, 1001, 1001n, 1002n, 1003, 1006, 1009, 1011, 1012, 1013, 1014, 1018, 1019, 1023, 1024, 1025, 1028, 1029, 1030, 1033, 1035, 1041, 1044, 1045, 1046, 1047, 1055, 1056, 1060, 1078; — âdemîsi, 1015; — bayrakdârı, 341; — birâderi, 576; — çadırı, 637, 804, 805; — etbâ'ı, 458, 644; — haymesi, 95; — hıdmeti, 237; — -ı cedîd, 1046; — -ı sâbık, 784, 820, 903, 1013; — iğvâsı, 459; — kethudâsı, 633, 701; —lık, 259, 1002; —lık hattı, 557; — meclisi, 100, 812; — metersi, 804; — müteferrikabaşısı, 824; — ordusu, 824-825; — otağı, 76, 684, 693, 714, 822; — recâsı, 815; — sarâyı, 19, 575, 576, 715, 717, 723, 724, 981, 1010, 1021; — selâm çavuşu, 640

Vezîr-kapu, 629

vezzân, 354

vicdân, hâlet-i —î, 840

Vidin, 27, 154; — muhâfazası, 69, 85, 106, 129; — serhaddi, 154

Vidine, 1069

vifâk, 92, 255, 377, 723; sûret-i —, 441; — -ı cumhûr, 295

vilâdet, 211, 449; târîh-i —, 329, 372, 672; sâl-i —, 290

vilâyet, 20, 48, 49, 60, 91, 96, 130, 141, 142, 152, 155, 160, 169, 171, 174, 195, 197, 206, 226, 238, 265, 323, 331, 366, 370, 371, 392, 393, 394, 411, 425, 469, 471, 473, 479, 490, 491, 498, 499, 511, 518, 527, 567, 575, 597, 602, 607, 631, 651, 655, 660, 667, 669, 708, 779, 786, 809, 849, 851, 889, 911, 952, 1013, 1017, 1020, 1062, 1063, 1064, 1065, 1067, 1068; ahâlî-i —, 20, 182, 284, 299, 463, 658; a'yân-ı —, 570, 575; ehl-i —, 274; harbî —, 431; ma'mûr —, 83, 1065; muhâfaza-i —, 284; sükkân-ı —, 286; şâh-ı —, 639; tahrîr-i —, 836, 888; vâfir —, 538; vâlî/vâliyân-ı —, 269, 272, 286, 415, 416, 923, 1042; — gâzîleri, 67; — halkı, 67, 607; —ler, 43, 58, 67, 68, 71, 76, 91, 194, 238, 326, 345, 365, 366, 392, 419, 459, 480, 498, 511, 641, 725, 740, 847, 848n, 884, 893, 894, 956, 957, 1021, 1063, 1065, 1069; —li, 67, 786; — re'âyâsı, 480; —tahrîbi, 620; — zu'amâsı, 31

VİLDÂN-ZÂDE AHMED, (Kādî, Kādî-ı mezbûr, Kādî-ı müşârun-ileyh, Kādî-ı şîrîn-kâr), Ordu-yı hümâyûn Kadısı, 338; Ankara Kadısı iken Celâlî'den Kalender-oğlu ile mu'âmelesi, 383-384

vîrân, 310, 323, 457, 460

Virân-han, bkz. Arkıd-hânı

vire, 34, 37, 57, 68, 79, 80, 87, 88, 89, 91, 106, 111, 185, 186, 190, 200, 238, 487, 579, 616, 706, 769, 804, 1053; — ahvâli, 342; — bayrağı, 26; — kâğıdı, 671; — kānûnu, 760; — sancağı, 190; — tarîkı, 31, 33, 43

Visegrád, bkz. Vişegrad ⟨Visegrád⟩

Vislatin, 1065, 1068; — Kal'ası, 1066

Vişegrad ⟨Visegrád⟩, 40, 58, 91, 167, 340; feth-i Kal'a-i —, 340; Hisâr-ı —, 91; — ahâlîsi, 31; — emri, 340; — Hisârı, 58; — Kal'ası, 340; — karyeleri, 40

VİŞNE EFENDİ (E'izze-i Halvetiyye'den), 132, 434

Vize, 610; — Sancağı, 344, 447, 470

VİZELİ 'ALÂ'EDDÎN EFENDİ (Bayramî Şeyhi), 82

Vlorë, bkz. Avlonya (Vlorë)

Volos, bkz. Golos (Volos)

voyvoda, 48, 61, 146, 532, 544, 730, 781, 1032, 1062, 1063, 1063n, 1068; yeni —, 821; ma'zûl —, 821; — kā'im-makāmı, 32; —lar, 59, 60, 457, 471, 472, 473, 481, 575, 650, 1062, 1063n; —lık/lar, 719, 520, 821, 1007, 1040, 1049, 1063; havâss-ı hümâyûn —lıkları, 722; —lık talebi, 723; — mezâlimi, 781

Vučitrn, bkz. Vulçıtrın (Vučitrn)

vukūf, 14, 327, 330, 617, 625, 684, 742, 789, 826, 1035, 1053; 'adem-i —, 57, 684; 'arz-ı —, 1049; bî- —, 144; ehl-i —, 49, 96, 117, 122, 123, 141, 147, 539, 586; — -ı hümâyûn, 249; — -yâb, 307

Vulçıtrın (Vučitrn), 58, 92, 861, 882; — 'askeri, 491

vusûl, 25, 71, 99, 157n, 174, 198, 199, 268, 269, 281, 285, 300, 312, 382, 404, 428, 476, 482, 487, 504, 505, 542, 614, 704, 737, 750, 754, 764, 810, 811, 815, 820, 892, 932n, 937n, 938, 941n, 953n, 963, 964, 990n; 'adem-i —, 931; ba'de'l- —, 325; yevm-i —, 788; vesîle-i — -i emânî, 302

VUSÛLÎ (Hamza el-Germiyânî'nin mahlası), bkz. Hamza el-Germiyânî

vücûd, 101, 138, 247, 272, 329, 374, 453, 468, 483, 559, 565, 673, 772, 783, 785, 818n, 897, 908, 1002, 1071, 1078; 'âlem-i —, 290, 357, 548; bî- —, 934n; çengelistân-ı —, 868; fülk-i —, 374; hâkister-i —, 309; hamîr-i mâye-i —, 175; hâşâk-ı —, 272, 284, 303; hıtta-i —, 235; ifnâ-i —, 129, 145, 197, 308, 1003; isbât-ı —, 512; izâle-i —, 73, 250; kābil-i —, 474, 752, 1070; kâmil-i —, 131, 396; mahv-ı —, 693; ma'mûre-i —, 273; pertev-efrûz-ı levha-i —, 476; pertev-endâz-ı iklîm-i —, 175; pertev-endâz-ı safha-i —, 65; pertev-endâz-ı sahîfe-i —, 257; sâhib-i —, 378, 454; tal'at-efrûz-ı —, 54; zevâl-i —, 204n; —a gelmek, 98, 101, 174, 179, 313, 330, 359, 374, 396, 443, 449, 459, 482, 563, 671, 710, 721, 734, 734n, 737, 743, 751, 762, 833, 835, 836, 837, 846, 932, 954, 984, 996, 1002, 1032, 1033; —a getirmek, 111, 243n, 784, 821, 911; sâhil-i —a vaz'-ı kadem itmek, 332; — bulmak, 93; dâ'ire-i —dan hâric olmak, 358; 'arsa-i —dan nâ-bedîd olmak, 188, 314, 614, 931; — -ı habâset-âlûd, 807; — -ı zî-şân, 818; —lar, 411, 435, 447; — -pezîr, 307; —u lâzım olmamak, 833; —un izâle itmek, 317; — virmek/virmemek, 125, 126, 168, 206, 386, 402, 509, 773, 871, 974, 997, 1035, 1058

VÜCÛDÎ (Mehemmed b. 'Abdül'azîz'in mahlası), bkz. Mehemmed b. 'Abdül'azîz

vükelâ, 198, 398, 418, 499, 611, 612, 660n, 668, 669, 672, 979, 995, 1010, 1035, 1045, 1053, 1067; — -i devlet, 246, 471, 671-672, 787; — -i mâl, 1044;

vülât, 268, 279; — -ı sâlife, 413

vüzerâ, 15, 16, 63, 64, 67, 70, 71, 74, 93, 94, 95, 96, 109, 110, 114, 117, 121, 129, 199, 245, 251, 253, 254, 266, 286, 291, 292, 294, 335, 351, 352, 353, 354, 362, 363, 389, 409, 412, 427, 431, 432, 433, 442, 443, 457, 458, 468, 470, 488, 497, 500, 501, 513, 527, 538, 545, 551, 556, 562, 563, 580, 581, 584, 592, 605, 607, 654, 717, 720, 723, 729, 736, 740, 745, 754, 756, 757, 791, 802, 803, 807, 818, 825, 826, 827, 831, 835, 845, 864, 867, 881, 910, 932, 978, 997, 1004, 1024, 1025, 1030, 1035, 1045, 1049; aşağı —, 93; bereket-i —, 713; cümle —, 250, 252, 722, 784, 825, 870, 1030; ekser-i —, 485; fahrü'l- —, 723; mecmû'-i —, 287; müsâfirhâne-i —, 779; sadrü'l- —, 16, 23, 193, 265, 662; silk-i —, 233; — câmi'i, 816; — -i 'âlî-mıkdâr, 855; — -i 'asr, 845; — -i devlet-i Fâtihiyye, 160; — -i 'izâm, 23, 66, 95, 117, 288, 462, 760, 805; — -i kirâm, 488; — -i nâmdâr, 142; — -i saff-ârâ, 679; — -i selef, 620; — kapularında maslahat-güzâr, 1072; Dîvân —sı, 574; — silki, 105; — şefâ'ati, 354; — -yı Süleymân Hânî, 513n

W

Warsaw, bkz. Varşav ⟨Warsaw⟩

Wien, bkz. Beç ⟨Bécs/Wien⟩

WLADYSLAW IV, bkz. İvladislavis ⟨Wladyslaw IV⟩

Y

Yagodina ⟨Jagodina⟩, 95, 247; — Kazâsı, 20

yağ, 598, 1065; insân —ı, 988; neft —ı, 585, 637; —lamak/lanmak, 442, 462, 464, 521, 882, 943, 1075, 1075n; —lı toplar, 633

yağma, 30, 73, 79, 84, 124, 220, 225, 231, 252, 273, 398, 399, 402, 520, 555, 555n, 557, 558, 559, 561, 588, 596, 604, 618, 620, 632, 635, 636, 645, 647, 656, 731, 806, 988, 1016, 1041, 1048, 1066, 1067, 1077; 'urza-ı —, 504; — -girân-ı çâbük-destân, 613; —lamak, 151, 536, 858; —lanmak, 638; tarîk-ı — vü gâret, 379; bâzâr-ı — vü târâc, 379

yağmur, 190, 689, 1069; 'azîm —, 680, 808; vâfir —, 808; — gibi yağmak, 703; — gitdikce artmak, 221; — ile kar karışık yağmak, 221; 'ale't-tevâlî —lar, 149; 'azîm —lar, 147, 417, 685; mütevâliyen —lar yağmak, 242, 686, 689; ziyâde —lar, 110, 811; —lu gün, 807; âheste âheste — yağmak, 221

YAĞMUR (Katledilen sipâhî serkeşlerinden), 381

yağmurluk, bî-hadd —, 260

YAHNİ-KAPAN 'ABDÜLKERÎM PAŞA (Sultân Bâyezid Câmi'i'nde imâm ve hatîb, Küçük Defterdâr, Şıkk-ı Sâni Defterdârı, Başdefterdâr), 515, 829; biyografisi, 625

YAHŞÎ 'ABDÜLMÜ'MİN EFENDİ, Tercemân — (Nûreddîn-zâde hulefâsından), 615

Yahûd, ta'ife-i —, 53, 53n; —î, 602; —î 'avreti, 172; —îler, 53n; — mahallesi, 371; — makâbiri, 53

YAHYÂ ("Mehdî" nâmına zuhûr eden Celâlî re'îsi), 542

YAHYÂ AĞA (Segbânbaşı), Vidin muhâfazasına tayin edilmesi, 85

YAHYÂ B. DERVÎŞ, bkz. Kuş Yahyâ Efendi

YAHYÂ B. PÎR 'ALİ B. NASÛH, bkz. Nev'î Efendi

YAHYÂ BEY, ⟨Taşlıcalı —⟩, (Rüstem Paşa için terkîb-i bend yazan şâ'ir), 267

Yahyâ Efendi ⟨Külliyesi⟩ (Beşiktaş'ta), 66, 543

YAHYÂ, Hz. — (Peygamber), — -yı mazlûm, 602

YAHYÂ EFENDİ, Zekeriyyâ Efendi-zâde — (Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin oğlu), Edirne Kazâsı'na tayini, 199; İstanbul Kazâsı'na tayini, 295; Anadolu Kazaskerliği'ne tayini, 331; Anadolu Kazaskeri, 501; birinci defa Rumili Kazaskerliği'ne tayini, 331; Rumili Kazaskerliği'nden azli, 372; üç defa Rumili Kazaskeri, 501, 563; Sultân Osmân Vak'ası esnasında Atmeydânı'nda âsîlerle görüşen ulemâdan, 550; Sultân I. Mustafa'ya bey'at edenlerden, 554; Şeyhülislâm tayin edilmesi, 564; birinci defa Şeyhülislâm (1622-1623), 583, 592, 827; azli, 584, 600; ikinci defa Şeyhülislâm (1625-1632), 654, 661, 827; azli, 716, 743; üçüncü defa Şeyhülislâm (1634-1644), 741, 743, 760, 780, 787, 791, 808, 827, 835, 1003; biyografisi, 843-844; Dürzî-zâde Mahmûd Manastırî'nin *Fezâ'il-i cihâd* adlı kitâbına yazdığı takrîz, 503; Kâf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi'nin bazı gazellerine nazîre yazması, 572; hemşîre-zâdesi Rızâyî 'Ali Çelebi için mahlas tayin etmesi, 697; hemşîre-zâdesi Rızâyî 'Ali Çelebi'nin vefâtı için tarih düşürmesi, 697; hilâl-i 'îd ile ilgili şüpheye dair yazdığı mısra', 744; Revân'ın fethi için tarih düşürmesi, 759; Sultân IV. Murâd'ın şi'rine yazdığı nazîre, 791-792; Bağdâd'ın fethi için tarih düşürmesi, 807; —'den mülâzım, 744; merhûm —, 840; —'nin birâderi, 725; —'nin pederi, 820

YAHYÂ EFENDİ BOSTÂNÎ, bkz. Bostân-zâde Yahyâ Efendi

YAHYALI-ZÂDE ARNAVUD HASAN AĞA (Serdengeçen Ağası), şehid düşmesi, 866

yakîn, —, 63, 620; mürşid-i tâlib-i —, 624; — üzre, 604

YAKOS (Rakoçi ⟨György Rákóczi I⟩'nin ser'askeri), 894, 895

Yakova ⟨Diaková/Đakovo⟩, 192; — Dağı, 27

YA'KÛB, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

YA'KÛB EFENDİ (Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin büyük birâderi), 21

YA'KÛB EFENDİ ⟨Ya'kūb el-Germiyânî⟩, (Koca Mustafa Paşa Zâviyesi'nde Halvetî Şeyhi), 439, 440n, 454

Ya'kūb Efendi Zâviyesi (Yanya'da, Ya'kūb el-Germiyânî'nin), 504

YA'KÛB EL-GERMİYÂNÎ, bkz. Ya'kūb Efendi ⟨Ya'kūb el-Germiyânî⟩

YA'KÛB PAŞA, Kâfir-oğlu — (Mûsul Beylerbeyi), 636, 638; yaralanması, 640

Ya'kūbpaşa Sarâyı (Mardin'de), 714

yalan, 159, 217; —cı, 732

yalı ⟨mesken⟩, 1036

yalı ⟨sahil, kıyı⟩, 47, 72, 507, 820, 997; — kapusu, 913; —lar, 650, 821, 932, 980; — semtleri, 1027

Yalı Köşkü, 720

YALIN-ZÂDE AHMED EFENDİ (Sahn ve Edirne Selîmiyyesi'nde müderris), biyografisi, 512-513

Yalvaç (Hamîd kasabâtından), 476

Yanbolu, kasaba-i —, 527; — tarafı, 527

Yanbu' İskelesi ⟨Kızıldeniz'de⟩, 744

yancık, —lar, 756

Yanık ⟨Gyór⟩, 26, 44, 128, 133, 139, 141, 149, 190, 201, 205, 365; Hisâr-ı —, 139; muhâsara-i —, 44; Sefer-i —, 41, 48; — beylerbeyisi, 56, 77, 78; — cengi, 57; — Eyâleti, 80; — fethi, 56, 58, 59; — gazileri, 133; — Hisârı, 55, 140; — Kal'ası, 25, 41, 57, 79, 134, 139; — kapusu, 140; — Kıralı, 367; — kulları, 137; — kurbı, 152; — Sahrâsı, 30, 49, 200; — Seferi, 104, 288, 396, 520; — yılı, 133

yankesici, 793

yankın, — perîşânlığı, 734

YANKO (Kardinal Kethudâsı), 902

YANOŞ KIRAL ⟨János Szapolyai, Macaristan Kıralı⟩, 326

YANOŞ TUVAN, 190

YANOŞ UMURLARDİ ⟨Johann von Molart⟩, İmparator Vezîri ve Komaran Kapudanı ve cümle serhadlerde olan yarakların bekcisi, 365

Yanova ⟨Ineu⟩, 92, 141, 149, 239, 458, 472; — Kal'ası, 490

Yanya, 504, 861; — alaybeyi, 1021; — beyi, 878; —lı, 882

yapağı, 205, 749

yaprak, 374, — içmek, 374; —lar, 638

YÂR 'ALİ HÂN (Kızılbaş hânlarından), 805, 806

yâr, 407, 603, 1047; —ân, 425; meclis-i —ân, 444; sohbet-i —ân, 1078; — -ı gār, 1036; — -ı kadîm, 1055; —î, 192, 215, 691; kendiye — olur sanmak, 955

yarak/yarağ, 121, 122, 157, 202, 225, 323, 379, 739, 759, 972; —lar, 365

Yarhisâr, — odaları, 1071

Yarızca ⟨Jaruga⟩, 498

Yarkatine, 472

yasak/yasağ, 193, 735, 972; muhkem —, 775; —lar, 759

yasak kulu resmi, 432

yasakcı, 356; —lar, 949

yasdık, 641

Yâsîn (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 244n, 272n, 562n, 766n, 1051n, 1055n

Yaski-devrân ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

Yaş-bazarı (Boğdan dâr-ı mülkü), 520

YATAĞAN DEDE, bkz. Na'îlnci Memi Dede (Yatağan Dede)

yatak, —landırmak, 990

yatsı, — vakti, 47, 408; — zemânı, 189, 224, 1075

YAVAŞ ÇELEBİ (Yavuz Çelebi (Seyyid Mehemmed Efendi)'nin amcasının oğlu), 333

YAVUZ ÇELEBİ/EFENDİ (Seyyid Mehemmed Efendi), (Burusavî Emîr Hasan Çelebi'nin birâderi Ahmed Çelebi'nin oğlu; Kāsımpaşa, Kızıl Musluk, Sahn, Şehzâde ve Süleymâniyye medreselerinde müderris; Eyyûb Kadısı; Nakībü'l-eşrâf), 258, 492, 512; biyografisi, 333-334

YAVUZ SULTÂN SELÎM, bkz. Selîm I, Sultân —

yay, 640

yaya, 44, 78, 262; tüfeng-endâz —, 935n; —başı/başılar, 16, 57, 91, 157, 252, 309, 576, 612; — beyi/beyleri, 815, 1034; — tâ'ifesi, 608

YAYABAŞI-ZÂDE HIZIR EFENDİ (Şeyh Hızır b. İlyâs b. 'Abdülvehhâb), (Halvetî Şeyhi), Eğri Seferi'ne me'mûr olması, 93; Eğri Seferi esnasında şehîd düşmesi, 121; biyografisi, 131-132

YAYCI-ZÂDE (Re'îsü'l-küttâb), 255, 488

yaylak, — ağacı, 863; —lar, 863

Yaylıça (Nehr-i Turla ⟨Dniester⟩'dan çıkan enhârdan), 1065; Nehr-i —, 1064

YAZICI, bkz. Kara Yazıcı 'Abdülhalîm

yed, 280, 284, 288, 480, 1033; itâle-i —, 141, 1067; kasr-ı —, 436, 851; kesb-i —, 819n; kuvvet-i —, 827; ref'-i —, 277, 309, 310; sıfrü'l- —, 699, 916, 931; takbîl-i —, 825; vaz'-ı —, 648; —en bi-yedin, 483, 986, 1003; ızhâr-ı — -i beyzâ, 176; — -i mübâya'a, 268; — -i nâ-mübârek, 860; —inden kabz olunmak, 891; —ine tefvîz kılınmak, 501; — -i rişvet, 1031; — -i tûlâ sâhibi, 407; isbât-ı — -i tûlâ-yı fazîlet, 176

yedek, 656, 1008, 1009, 1040, 1073, 1075; çifte —, 602; —e alınmak/alınmak, 430, 442, 443, 891, 916, 1006, 1040, 1076; —e binmek, 189; —lemek, 856, 1009; —ler, 1040; hâss —ler, 757

Yedikulle, 66, 73, 139, 193, 246, 264, 411, 412, 426, 489, 507, 508, 519, 549, 561, 563, 577, 578, 601, 610, 730, 822, 830, 833, 1014, 1017n, 1030, 1054

YEK-ÇEŞM ŞÂHÎN (Girid Serdârı Deli Hüseyin Paşa'nın huddâmından), 941, 941n, 942, 943

yelken, 374, 430, 628, 887, 903, 1006, 1073; — bezi, 432; — -dûz, 756; —ler, 887

yem, 32, 1065; — bağlamak, 405; — kesdirmek, 29, 509; —lemek, 1065

yemek, 488, 553; —e oturmak, 424

Yemen Târîhi (Kutb-ı Mekkî'nin), 9

Yemen, 104, 295, 412, 416, 440, 447, 484, 658, 659, 724, 725; ahvâl-i —, 174; arz-ı —, 376; asâkir-i —, 416; evliyâ-i —, 440; Eyâlet-i —, 679; fâtih-i —, 446; ihtilâl-i ahvâl-i —, 679; iklîm-i —, 679; memâlik-i —, 416; meşâyıh-ı —, 447; vâlî-i —, 296; vekāyi'-i —, 416; veledân-ı kul-ı —, 724; Vilâyet-i —, 174; — beylerbeyisi, 174, 295, 446, 658; — cânibi, 416, 478; — diyârı, 402; — Eyâleti, 37, 543; — fethi, 446; — hâkimi, 446; — iskeleleri, 652, 658; — kul-oğlanları, 731; — muhâfazası, 174, 658; — Seferi, 446n; — serdârlığı, 446n; — tarafı, 458

YEMENLÜ HÜSEYİN AĞA (Yemişçi Hasan Paşa'nın kapu kethudâsı), 247; katli, 254

yemîn, 68, 111, 159, 190, 329n, 356, 420, 421, 565, 718, 842, 989; hezâr —, 739; vâfir —, 422; — bi'llâh, 420; —ler, 270n, 716

yemiş, 647

Yeni 'Ali Paşa Medresesi ⟨Semiz 'Ali Paşa Medresesi⟩, (Fatih'te), 100, 332; — müderrisi, 196

Yeni 'Ali Paşa Medresesi, bkz. 'Ali Paşa-yı Cedîd Medresesi (İstanbul'da)

Yeni İbrâhîm Paşa Medresesi (İstanbul'da), 332

Yeni Kal'a/Hisâr-ı Cedîd (Revân'da), 277, 278, 308, 309

Yeni Kastel, 950

Yeni Palanka ⟨Palankapuszta/Uj Palank⟩, (Tuna kenârında, Diregel ⟨Drégely⟩ Kal'ası kurbında), 31, 167

Yeni-bazar, 128, 444

Yenicâmi' (Câmi'-i Cedîd, Câmi'-i Sultân Ahmed, Câmi'-i Cedîd-i Ahmed Hânî, Câmi'-i şerîf-i Ahmed Hânî), 543, 550, 566, 683, 717, 720, 732, 735, 761, 996, 997, 998, 999; binâ-i —, 431; muhârebe-i —, 994; vak'a-i meczûb der- —, 566; vak'a-i —, 992; ziyâfet-i Sultânî der- —, 497; — binâsı, 470; — haremi, 986, 996; — 'imâreti, 994, 995; — kubbesi, 497; — kurbı, 994, 997; — semti, 549; — vak'ası, 1007, 1009, 1010, 1013, 1044, 1049

Yenice, 704, 812

yeniçeri, 5, 15, 16, 19, 26, 27, 28, 29, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 45n, 47, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 68, 69, 70, 75, 79, 83, 84, 86, 91, 121, 124, 127, 129, 134, 136, 151, 187, 188, 189, 192, 204, 206, 219, 224, 238, 240, 250, 251, 254, 260, 262, 265, 325, 338, 339, 343, 348, 354, 611, 637, 298, 385, 388, 400, 401, 414, 417, 426, 449, 452, 463, 478, 487, 499, 508, 527, 531, 533, 534, 535, 537, 547, 549, 550, 553, 554, 556, 557, 559, 564, 565, 567, 569, 570, 577n, 578, 580, 581, 583, 584, 585, 601, 604, 609, 620, 626, 634, 638, 644, 645, 648, 649, 656, 663, 678, 687, 691, 695, 696, 701, 703, 704, 705, 714, 715, 717, 723, 729, 737, 739, 754, 755, 757, 758, 759, 761, 763, 764, 785, 796, 814, 817, 824, 841, 844, 859, 860, 861, 866, 867, 871, 875, 876, 877, 881, 883, 884, 886, 888, 898, 916, 930, 933, 934, 937, 940, 943, 946, 949, 950, 951, 956, 962, 969, 970, 971, 974, 981, 991, 997, 998, 1005, 1007, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1017, 1018, 1022, 1024, 1025, 1026, 1028, 1029, 1029n, 1031, 1033, 1034, 1038, 1046, 1048, 1049, 1051, 1055; cedîd ü 'atîk —, 888; cümle —, 87; ekser-i —, 546, 645; eli değnekli —, 70; müstevfâ —, 58; nevbetci —, 5, 605, 617, 812; piyâde —, 113; tüfeng-endâz —, 399, 402, 405, 868; yerlü —, 569; — alayı, 1012; — ağaları, 41; — ağalığı, 8, 91, 110, 127, 198, 231, 264, 360, 361n, 412, 459, 507, 555, 573, 584, 585, 654, 654n, 662, 678n, 768, 808, 844, 990n, 1001n, 1023, 1028n, 1048, 1072n; — ağası, 6, 16, 19, 22, 42, 43, 45n, 57, 69, 70, 94, 95, 96, 104, 106, 108, 110, 138, 139, 140, 155, 156, 157, 159, 167, 169, 184, 188, 189, 192, 199, 207, 227, 228, 231, 233, 237, 241, 244, 245, 249, 252, 255, 256, 262, 264, 265, 266, 291, 296, 315, 317, 324, 325, 330, 337, 341, 355, 359, 377, 382, 405, 411, 412, 441, 469, 478, 488, 511, 536, 545, 546, 549, 558, 561, 563, 565n, 567, 567n, 570, 576, 577, 582, 583, 602, 612, 617, 620, 621, 629, 632, 639, 644, 654, 664, 665, 677, 678, 678n, 679, 701, 713, 714, 715, 717, 727, 738, 746, 752, 758, 764, 765, 767, 769, 775, 776, 785, 786, 789, 800, 807, 808, 817, 846, 848, 855, 922, 923, 959, 983, 989, 990, 990n, 994, 1001, 1005, 1008, 1013, 1028, 1029, 1032, 1035, 1036, 1038, 1045, 1047, 1072; — alayı, 188, 256, 264n, 604, 1013; — 'askeri, 41, 42, 117, 203, 617; — a'yânı, 413, 1019; — cemâ'ati, 527; — cerîleri, 386, 627; — defteri/defterleri, 898, 1013; — eşkıyâsı, 742; — gemisi, 627; — gürûhu, 400, 526; — ihrâcı, 575; — ihtiyârları, 561; — kā'idesi, 382; — kâtibi, 770, 770n; — katli, 602; — kethudâlığı, 611n, 963; — kethudâsı, 27, 72, 77, 129, 300, 319, 364, 385, 488, 584, 601, 602, 611n, 750, 768, 922, 808, 841, 842, 844, 855, 859, 861, 887-888, 918, 920, 938, 964, 967, 969, 984, 1040, 1043; — kethudâ-yeri, 803; — kolu, 26, 44, 486; — kulları, 250, 1033; —ler, 5, 247, 34, 216, 250, 262, 266, 498, 534, 558, 567n, 570, 576, 656, 1011, 1018, 1056; cümle —ler, 250, nevbetci —ler, 5; yerlü —ler, 575; taşra —leri, 580; —lik, 649; — metersi/metersleri, 26, 45, 149, 341, 1018; — mevâcibi, 364; — meydânı, 833, 1047; — neferleri, 723; —nin tafrası, 1013; — Ocağı, 8, 131, 207, 256, 387, 426, 555, 624, 690, 756, 781, 797, 996, 1001n, 1028, 1032, 1033, 1036, 1051; — odası/odaları, 132, 530, 550, 556, 581, 985, 986, 995, 996, 1020; — peksimâtı, 617; — safları, 401; — seferi, 601; — serdengeçdi ağası, 803, 878; — serdengeçdileri, 869; — şeyhi, 121; —

tâbyesi, 866; — tâ'ifesi, 66, 111, 249, 338, 339n, 546, 556, 567, 569, 603, 724, 785, 861, 997, 1019, 1038, 1041; — tegallübü, 994; — 'ulûfesi, 69; —yân, 567, 738, 956n; ağa-i —yân, 406, 556; serdâr-ı —yân, 215; zümre-i —yân, 249, 526; — zâbiti/zâbitleri, 34, 631, 720, 722, 986, 995, 1019, 1044; — zümresi, 70, 106, 188

Yenihisâr/Yeni Kal'a ⟨Petrinja⟩, (Siska (Sziszek) yakınlarında, Nehr-i Kupa ⟨Kupa/Kolpa⟩ sâhilinde), 8, 8n, 17, 20; — kurbı, 8

Yeni-il, — Türkmanı, 685; — Türkmanı voyvodalığı, 1049; — voyvodalığı, 1001; — voyvodası, 1040

Yeni-kapu, 712; — hârici, 772; — kurbında, 1023

Yeniodalar, 734

Yenisarây, bkz. Sarây (Yenisarây/⟨Topkapı Sarâyı⟩)

Yenişehir (Aydın'da), 453, 623

Yenişehir (Sivas'ta), 845

Yenişehir, 737, 1001; — Beyi, 793, 797; — kâdısı, 439, 571; — Kazâsı, 11, 13, 51, 197, 234, 312n, 313, 375, 439, 474, 476, 492, 681, 698, 752, 790, 825; — Sancağı, 793

Yenişehir Burnu, 1027, 1028

Yenlitaş, bkz. Dikilitaş

Yerapetra ⟨Ierapetra⟩, 946; Kal'a-i —, 946; — Hisârı, 961, 1034; — Kal'ası, 947

Yergöğü ⟨Giurgiu⟩, 61, 62, 68, 74, 84; Hisâr-ı —, 85; — Hisârı, 74; — kâdîları, 61; — Kâdîsı, 61; — Kal'ası, 72, 195; — Sahrâsı, 84, 745; — sükkânı, 62; — varoşu, 84; — yakası, 60

yeryüzü, 244n; —nün halîfesi, 925

YESÛ (Hz. Îsâ), 239

yeşil, — başlı Türkler, 225; — dolama, 428; — 'örf, 1077; başına — sarmak, 15; — sof örtü, 808

Yetîme muhtasarı ⟨*Muhtasaru Yetîmeti'd-dehr*⟩, (Temîmî-zâde Takıyyüddîn b. 'Abdülkâdir'in), 131

Yetîme ⟨*til'd-dehr*⟩, (Ebû Mansûr es-Se'âlibî'nin eseri), 131

Yezdcerdî, târîh-i —, 5

YEZÎD, 254; la'n-ı —, 773; — Dîvânı, 16

YEZÜŞ (Hz. Îsâ), 239; — çağırmak, 239; — topu, 207, 227

yılan, 560

Yıldırım Hân/Hânî Medresesi (Burusa'da), 100, 482, 492, 522

Yılkı Suyu (Özi'nin Kırım cânibinde nehir), 650

yiğit, 113n, 129, 208, 208n, 223, 890n, 1018; dilâver —, 562; tâze —, 420, 428; tüvânâ —, 75; yarar —, 222, 348, 638; —başılar, 1045; — başından hâl eksik olmamak, 90; çâpük —ler, 553; iş eri —ler, 975; sâde-rû —ler, 738

yoklama, 126, 567, 729, 882, 1064; — -i yeniçeriyân, 531; —lar, 84; — tarîkıyla, 166

YOKYOK-ZÂDE, bkz. Muslihüddîn-zâde ⟨Seyyid 'Abdullâh Efendi⟩

yol, 11, 16, 21, 23, 34, 42, 49, 67, 75, 86, 94, 109, 113, 127, 131n, 138, 139, 140, 147, 151, 156, 162, 167, 169, 170, 171, 178n, 181, 185, 186, 187, 204, 209, 211, 215, 220, 224, 228, 235, 240, 241, 242, 248, 277, 295, 298, 322, 326, 335, 339, 341, 390, 392n, 402, 403, 405, 406, 416n, 418, 424, 425, 427, 430, 446n, 448, 465, 498, 505n, 523, 525, 532, 534, 537n, 554, 555, 556, 559, 573, 587, 596, 603n, 604, 630, 632, 633, 644, 647, 649, 656, 657, 661n, 664, 685, 686, 687, 695, 699, 701, 705, 711, 727, 728, 738, 740, 744, 745, 755, 756, 760, 764, 777, 793, 798, 810n, 811, 812, 814, 817, 820, 824, 825, 831, 833, 834n, 843, 846, 850, 857, 863, 865, 871, 874, 885, 896, 900, 904, 907, 911, 920, 929, 944, 950, 953, 953n, 981, 982, 986, 993, 995n, 996, 998, 1006, 1011, 1013, 1015, 1028, 1032, 1034, 1041, 1048, 1050, 1050n, 1055, 1061, 1062, 1065, 1069, 1074; 'azîm —, 1069; kuşlukluk —, 113; —ca, 171; —cu gemileri, 901; —cular, 671; —lar, 20, 49, 66, 96, 97, 109, 184, 189, 190, 192, 209, 226, 320, 403, 417n, 460, 462, 465, 535, 536, 626, 635, 644, 647, 664,

666, 696, 769, 824, 850, 877, 901, 913, 920, 921, 929, 944, 945, 952, 954, 955, 956, 966, 968, 972, 975, 976, 977, 1025, 1046, 1068; —lu yolu ile, 545, 755; — ortası, 219, 557; —suz, 565, 664, 1013

yoldaş, 1009, 1028; —lar, 188, 253, 280, 297, 384, 553, 554, 557, 558, 577, 644, 663, 738, 739, 868; —lık, 28, 126, 882

YOLUK MEHEMMED ÇELEBİ (Şeyh, Ayasofya-i Kebîr'de cum'a günleri vâ'iz ve nâkıl-i hadîs ü tefsîr), biyografisi, 197

yörük, — tâ'ifesi, 59

YULAR-KISDI (Eşkıyâdan), 231

yumruk, 88; — sığar, 702

yumurta, 694; — pişimi zemân, 754

yunak, 37; —lar, 473; yarar —lar, 37; Macar —ları, 45

YÛNUS AĞA (Müteferrika), katli, 118

YÛNUS EFENDİ (Karaman Defterdârı), 424

YÛNUS EFENDİ, Seyyid — (Evliyâ Mehemmed Efendi dâmâdı), Süleymâniyye müderrisi iken Edirne Kazâsı'nın verilmesi, 747; Gümülcine'ye nefy olunmuş iken bağışlanması, 770

Yûnus Peygamber (Mûsul'da), 586

Yusavura, 1069

YÛSUF, Hz. — (Peygamber), 6, 132; kıssa-i —, 674; mânend-i fıkdân-ı —, 259

YÛSUF, Şehzâde — (Sultân III. Murâd'ın oğlu), boğdurulması, 64

YÛSUF AĞA (Gurebâ-i Yemîn Ağası), 354

YÛSUF AĞA (Rumili Beylerbeyi Küçük Hasan Paşa'nın ağalarından), Serdengeçen Ağası tayin edilmesi, 866; şehîd düşmesi, 878

YÛSUF AĞA (Yeniçerinin Beşlü Ağası), 206

YÛSUF AĞA/PAŞA (Silahdâr Paşa), ⟨Musâhib —⟩, Rikâbdâr, 841; vezâretle mu'azzez olup taşra çıkması, 841; Silahdâr tayin edilmesi, 841n; Silahdâr, 1004; ikinci vezîrlikle beraber Musâhib, 841n; Kapudan-ı zî-şân olması, 855; Kapudan, 857, 880, 890n, 898, 933; katli, 896; biyografisi, 896-897

YÛSUF AĞA/PAŞA, Yeniçeri Ağası, 546; Rumili Beylerbeyi, 528; Erzurum Beylerbeyi, 537; Bağdâd Beylerbeyi, 560; Bağdâd'da çıkan Bekir Sübaşı fitnesi esnasında öldürülmesi, 569, 569n; vak'a-i —, 584-585

YÛSUF BEY (Mîrlivâ), 415

YÛSUF ÇÂVUŞ, Ferdinandos İmparator ⟨Ferdinand III⟩'a elçi olarak gönderilmesi, 894

YÛSUF HÂN (Şirvân Hânı), 619, 775

Yûsuf Paşa Sarâyı (Kırkçeşme kurbında), 15

YÛSUF PAŞA, bkz. Emîr Gûne-oğlu Yûsuf Paşa

YÛSUF PAŞA, Deli/Arnavud —, Avlonya Sancağı Beyi, 664n; Hasan Kal'ası muhâfazasında, 664, 678; Rumili Beylerbeyi, 687, 690, 696, 704, 707; katli, 730

YÛSUF PAŞA, Eski —, Sarây-ı 'Atîk baltacılarından, 547; Kıbrıs Paşası, 786; Kefe Eyâleti'nin verilmesi, 786; Kefe Beylerbeyi, 813, 814, 815

YÛSUF PAŞA, ⟨Hâdım⟩/Vezîr —, Burusa'da Kalender-oğlu üzerine gönderilmesi, 389; vefâtı, 470, 470n

YÛSUF PAŞA, Kalâvun —, Mar'aş Eyâleti'nin verilmesi, 545; Mar'aş Beylerbeyi, 580; katli, 580, 580n

YÛSUF PAŞA, Koca/Tevkī'î/Vezîr —, Tevkī'î merkezinde karâr etmesi, 679; Sefer-i hümâyûna asker tedârükünde ihmâlinden ötürü cezalandırılması, 736, 736n; Klis Sancağı Beyi tayin edilmesi, 736n; Bolu Sancağı'nın verilmesi, 808; Üçüncü Vezîr, 1076n; umûr-ı Dîvâniyye'nin kendisine ısmarlanması, 1076

YÛSUF PAŞA (Üveys Paşa-oğlu Mehemmed Paşa'nın kethudâsı, Celâlî re'îslerinden), 380, 383, 411, 419, 420, 422; Üsküdar'a gelmesi, 422-423; katli, vr. 423-425; emvâlinin kabz edilmesi, 429

YÛSUF PAŞA (Van Beylerbeyi), 148; şehîd düşmesi, 169

YÛSUF-I GEREDÎ (Kibâr-ı meşâyıhdan), 376

Yûsufî, — destâr, 291; — sarık, 529

YÛSUF-OĞLU, — mîrzâları, 607

yuvalak, 86, 95, 149, 916; âhenîn —, 856; —lar, 107

yüğrük, — atlu, 34; — bayrağı, 535, 604; — gemi/gemiler, 847, 1032

yümn, 763, 906, 1035; — -i himmet, 418; — -i refâkat, 788

yürüyüş, 37, 38, 39, 55, 85, 86, 87, 109, 134, 190, 213, 215, 216, 221, 229, 237, 303, 308n, 309n, 340, 341, 342, 384, 534, 535, 537, 559, 630, 656, 702, 740, 802, 869, 871, 872, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 909, 910, 915, 935n, 949, 967n, 973, 975; ahvâl-i —, 876; 'azîm —, 242; mahall-i —, 873, 879; — -i 'asker, 630; — -i evvel, 876; — -i hâmis, 537; — -i râbi', 536; — -i sâdis, 538; — -i sâlis, 535; — -i sânî, 535, 877; —ler, 33, 55, 110, 153, 242, 308, 949n; — tedârükü, 86, 758; — yeri, 874

yüzbaşı, 759; —lar, 805

YÜZÜ-YANIK GROF, 238

Z

Zab, Nehr-i —, 824; — Suyu, 622, 647, 687, 799

Zabolch, 850n

zabt, 3, 26, 40, 43, 47, 56, 80, 96, 110, 111, 117, 125, 130, 134, 136, 141, 147, 158, 169, 171, 176, 185, 186, 191, 200, 205, 223, 224, 239, 240, 246, 274, 291, 292, 323, 324, 326, 327, 328, 332, 340, 341, 344, 349, 350, 380, 388, 398, 417, 424, 437, 441, 458, 463, 466, 467, 472, 491, 517, 522, 548, 559, 569, 570, 583, 585, 586, 597, 599, 609, 612, 617, 619, 628, 649, 651, 652, 666, 672, 680, 688, 705, 708, 709, 725, 742, 749, 750, 758, 774, 779, 784, 803, 805, 806, 810, 815, 823, 830, 836, 838, 848, 851, 853, 877, 878, 905, 906, 907, 914, 916, 918, 924, 928, 932, 933, 939, 947, 949, 951, 956, 960, 963, 968n, 972, 973, 975, 976, 981n, 985, 986, 991, 992, 994, 999, 1007, 1033, 1039, 1040, 1045, 1051, 1067, 1068, 1071, 1077, 1079; âyîn-i —, 684; — -ı beled, 274; — -ı dâr u diyâr, 275; — -ı mesâ'il, 444; — -ı mesâlik, 997

Zadar, bkz. Zadra ⟨Zadar⟩

Zadra ⟨Zadar⟩, 950, 951, 980, 993; — Seferi, 951

Zadvarje, bkz. Zadvarya ⟨Zadvarje⟩

Zadvarya ⟨Zadvarje⟩, (Bosna serhaddi kılâ'ından), 1053

za'f, 284, 326, 389, 646, 676, 777, 803, 826, 1013, 1031, 1066; hezâr —, 111; kemâl-i —, 553, 648; kuvvet-i —, 284, 309; kuvveti —a mübeddel olmak, 361; — -ı hâl târî olmak, 122; — -ı kalb, 657, 965; — -ı mizâc, 622; —ları kavî olmak, 588

zafer, 41, 50, 66, 92, 93, 116, 117, 120, 121, 122n, 125, 136, 152, 165, 190, 195, 219, 222, 255, 258, 261, 273, 275, 282, 306, 307, 317, 319, 323, 344, 350, 352, 383, 384, 385, 389, 390, 398, 400, 402, 403, 405, 419, 421, 424, 469, 525, 525n, 526, 539, 546, 581, 583, 595, 597, 599, 601, 605, 630, 646, 648, 668, 681, 690, 691, 703, 704, 748, 810, 850, 857, 861, 864, 904, 915n, 917n, 921n, 935, 963, 999, 1000, 1006, 1020, 1051; 'adem-i —, 630, 702; mukaddime-i feth ü —, 95; nesîm-i feth ü —, 122, 230, 283; şükrâne-i —, 342, 939; tehniye-i feth ü —, 807; — -encâm, 271; — ümniyyesi, 935n

Zafernâme (Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi'nin), 746n, 770n, 787n, 794n, 806n, 818n

Zagem ⟨Kakheti Krallığı'nın merkezi⟩, 306n, 618n, 740; — Hâkimi, 306, 618, 657

zağarcı, 27; —başı, 70, 85, 108, 119, 343, 401, 557, 557n, 576, 729, 739, 758, 800, 855, 912, 1018, 1019, 1026; —başılık, 1028n

Zağferanborlusu, 840; — Kasabası, 1003

ZAĞRALI AŞKÎ (Şâ'ir Nev'î Efendi'nin tilmîzi), 161

zahâ'ir, 184, 225, 247, 261, 340, 520, 547, 619, 645, 701, 811, 860, 892, 911, 921, 946, 949, ihzâr-ı —, 352, 531, 538; nakl-i —, 1000; tedbîr-i —, 466; vefret-i —, 373; — -i bîşümâr, 109; — ihzârı, 547; — -i küffâr, 536

zâhid, 434, 615, 622, 726; — -i murtâz, 13

ZÂHİD MEHEMMED EFENDİ (Akçakızanlık'ta şeyh, Şeyh-zâde Ahmed Efendi'nin babası), 612

ZÂHİD-ZÂDE (Ulemâdan), 14

zahîr, 105, 151; maraz-ı —, 150

zahîre (ayrıca bkz. zahâ'ir), 27, 56, 59, 76, 83, 87, 89, 90, 134, 139, 140, 156, 167, 171, 188, 202, 204, 206, 207, 210, 211, 213, 217, 219, 241, 261, 263, 276, 324, 339, 340, 431, 527, 531, 536, 595, 631, 633, 635, 636, 637, 638, 640, 647, 648, 666, 685, 688, 690, 740, 742, 745, 764, 786, 798, 811, 860, 877, 882, 883, 899, 906, 909, 910, 911, 919, 921, 927, 943, 945, 949, 963, 968, 969, 971, 980, 1020, 1026, 1029, 1037, 1066; bedel-i —, 169; beylik —, 881; bir habbe —, 139; mîrî —, 487; mükemmel —, 202; müstevfâ —, 141, 156, 692, 703; vâfir —, 800; — arabası/arabaları, 139, 189, 206, 536, 538; — bahâları, 410; — bedeli, 690; — cem'i, 111, 247; —ci, 630; — envâ'ı, 510; — fıkdânı, 98; — gemileri, 91, 151, 237, 437, 883, 922, 938, 944; — husûsun, 88; — -i bisyâr, 888; — imdâdı, 629, 876; — iştirâsı, 93, 315, 547; — kısmı, 964, 965; —lenmek, 241, 1065; —ler, 41, 58, 237, 323, 814, 885, 919, 945, 964, 975, 1065; — müzâyaka üzre olmak, 156; — nakli, 795, 921; sefer —si, 363; —si firâvân, 510; —siz, 116, 1066; —sizlik, 150, 949; — şaykası/şaykaları, 891; — tedârükü, 142, 201, 227, 361, 747, 811; — tevzî'i, 20, 77, 95, 133, 486, 622, 750; — ümîdi, 971; —ye kıllet gelmek, 892; —ye müzâyaka, 91, 637, 696; —yi der-anbar itmek, 77; — yolları, 189, 535, 635, 644, 913

Zakinta ⟨Zakinthos⟩, 899

Zakinthos, bkz. Zakinta ⟨Zakinthos⟩

ZÂKİRÎ (Hatîb Zâkirî'nin mahlası), bkz. Hatîb Zâkirî

Zaklisa (Zante/Zakynthos), 884; — sennâ, 1062

Zakorciya, 951

zâlim, 66, 378, 488, 560, 658, 723, 826; —ler, 244n; — cevri, 416

ZÂLİM 'ALİ (Kızılbaş hanlarından), 689, 705, 776; ölümü, 778; — birâderi, 688

Zâlim 'Ali Kal'ası, bkz. Zâlim Kal'ası

Zâlim Kal'ası (Şehrizor kurbında), 688, 692, 823

Zamakov, 1065

Zamasta (Girid'de boğaz), 933

zanet, 260

zann, 76, 109, 225, 416, 819; hüsn-i —, 1023; sû'-i —, 166, 441; — -ı fakīr, 175n; — -ı gālib, 620

Zante/Zakynthos, bkz. Zaklisa ⟨Zante/Zakynthos⟩

zarâfet, 29, 494; 'arsa-i —, 682

zarar, 55, 68, 89, 107, 118, 167, 171, 207, 247, 253, 366, 367, 384, 420, 457, 472, 489, 498, 517, 521, 537, 554, 559, 565, 585, 597, 640, 645, 646, 648, 651, 658, 667, 672, 677, 708, 710, 718, 750, 757, 785, 805, 806n, 869, 873, 874, 900, 938, 970, 971, 992n, 1022, 1041, 1068; âsâr-ı —, 1025; def'-i —, 6; îsâl-i —, 740; küllî —, 894, 1044; nef' ü —, 845; — -ı 'âm, 393, 551, 988; — -ı hâss, 551, 988; — ihtimâli, 643; — kasdı, 142, 618, 883; — u ziyân, 213, 460, 489, 499

zarîf (ayrıca bkz. zurefâ), 510, 602, 625, 773; sitem-i —, 986; sitem-i —ler, 235

zât, 613, 726n, 819n, 994; bi'z- —, 19, 69, 93, 96, 115, 118, 149, 153, 164n, 188, 243, 248, 270, 272, 277, 290n, 292, 317, 351, 405, 405n, 424, 463, 490, 525, 526, 529, 737, 742, 748, 753n, 780, 804, 817, 856, 872, 873, 878, 882, 885, 886, 900, 923, 941, 942, 967, 990n, 1033, 1045, 1057n, 1060, 1064; cevher-i —, 314, 752n; gencîne-i —, 195; hadd-i —, 281, 408, 468, 897, 1038; heykel-i —, 235; isti'dâd-ı —, 924; melekiyyü'z- —, 542; nokta-i —, 162; — -ı 'âlî-şân, 162; — -ı kerîm, 433;

—-ı mükerrem, 259; nâmı —ma gālib, 356; —ı nâmına gālib, 571; — -ı şerîf, 178, 396; —ü'l-beyn, 269, 285, 1029

Za'vân, Cebel-i — (Tunus'ta), 572

zâviye, 82, 132, 377, 446, 504, 624, 683, 732, 1000; kûşe-i —, 481; — -i ma'rûfe, 82, 573; — -i meşhûre, 145; — kapusunda, 682; —ler, 328; — -nişîn, 624; — sâhası, 376, 593

zâviyedâr, 164n, 165

Zâviye-i Emîr Buhârî, bkz. Emîr Buhârî Zâviyesi/Tekyesi

Zâviye-i Mevleviyye (Mevlevîhâne), (Yeni-kapu'da), 712, 1023; — sâhası, 712

ze'âmet, 373, 454, 482, 672, 699, 762, 799, 931, 945, 1019; erbâb-ı —, 433; kılıc —, 716; mahlûl —, 799, 882; mutasarrıf-ı —, 433; yarar —, 274, 882; —de nizâ', 799; —ler, 882; ağır —li ağalar, 60; —li çâvuşlar, 747

zehr/zehir, — -i mâr, 869; tas tas —in içmek, 206; —lü ta'âm, 447; — yutmuş kelbe dönmek, 212

ZEKERİYYÂ EFENDİ (Zekeriyyâ b. Bayram el-Ankaravî), 'Ali Paşa Müderrisi, 373; Anadolu Kazaskeri, 394; Şeyhülislâm olması, 6-7; Şeyhülislâm, 66; biyografisi, 21-22; tilmîz-i hâss, 99; —'nin dâmâdı, 474; —'den mülâzım, 495, 711

Zekeriyyâ Efendi Medresesi (İstanbul'da), 697

Zekeriyyâ Efendi Türbesi, 844

zelzele, 418, 630, 874, 983, 983n, 1059; 'azîm —, 317, 418, 835, 923, 983; — -i 'azîme, 418, 983n, 1059; — -i ra'şe-i telâşî, 235; âheste —ler, 1059

ZEMAHŞERÎ (Mu'tezile 'âlimlerinden), 453n

zemân, 3, 7, 11, 18, 28, 29, 32, 35, 40, 41, 44, 49, 55n, 60, 66, 67, 71, 79, 80, 82, 84, 85, 87, 88, 91, 103, 111, 124, 125, 134, 137, 143, 147, 152, 157, 158, 159, 161, 164n, 165, 173, 174, 176n, 179, 180, 183, 184, 187, 189, 201, 204, 205, 213, 217, 218, 221, 223, 224, 226, 230, 231, 234, 241, 242, 243, 245, 250, 252, 254, 257n, 259, 263, 268, 280, 281, 283, 293, 295, 305, 319, 320, 325, 326, 328, 334, 335, 338, 340, 341, 342, 343, 352, 353, 356, 363, 364, 365, 369, 370, 374, 379, 381, 383, 384, 385, 386, 390, 395, 402, 404, 413, 416, 417, 417n, 421, 422, 428, 430, 431, 432, 435, 436, 437, 441, 442, 444, 446, 448, 449, 450, 453, 454, 456, 457, 458, 460, 463, 468, 470, 472, 473, 476, 477, 479, 481, 484, 488, 489, 491, 499, 500, 507, 509, 510, 512, 516, 517, 520, 525, 534, 538, 540, 546, 551n, 552, 553, 556, 559, 567, 573, 574, 577, 578, 580, 585, 588, 593, 596, 600, 604, 617, 633, 636, 638, 639, 640, 641, 645, 651, 652, 656, 657, 658, 661, 671, 673, 676, 677, 680, 681, 682, 686, 689, 690, 692n, 696, 700, 702, 703, 713, 720, 721, 726, 727, 750, 752, 755, 767, 771, 772, 773, 782, 805, 817, 817n, 819, 824, 826, 827, 833, 836, 844, 849, 852, 852n, 853, 859, 870, 890, 894, 898, 903, 904, 908, 921, 924, 945, 953, 954, 955, 957, 959, 967, 973, 974, 987, 992, 994, 999, 1007, 1012, 1013, 1023, 1032, 1035, 1039, 1058, 1060, 1062, 1066, 1069, 1071, 1075, 1077, 1079; az —, 20, 40, 275, 507, 519, 526, 563, 830, 880, 900, 990; ba'de- —, 311, 454, 622, 682, 782; cüz'î —, 125; çok —, 435; ebnâ-i —, 542, 752; ekser-i —, 86, 259; imtidâd-ı —, 635; kadîmü'z- —, 472; yumurta pişimi —, 754; mesâ'il-i —ât, 540; —e, 102, 147, 493, 624, 625, 682, 712; müferrid-i —e, 102, 235, 358, 376, 514, 593, 683, 698, 700, 743, 752, 774, 827; — -ı 'asr, 16, 113, 116, 120; — -ı devlet, 335, 790; — -ı ferec, 453; — -ı fetvâ, 444; — -ı gurûb, 115, 119; — -ı imdâd, 308; — -ı intizâr, 552; — -ı istîlâ, 281; — -ı kalîl, 122, 157, 268, 273, 343, 379, 469, 926; — -ı medîd, 286, 304, 909, 910, 954; — -ı muhâsara, 310, 466; — -ı şitâ, 19, 153; — -ı yesîr, 230; —lar, 61, 65, 230, 421, 437, 491, 810, 925, 993, 1031

ZEMÂN BEY, bkz. Mehemmed Zemân Bey

zemherî, 921

zemîn, 572, 758; rûy-i —, 411, 862; zîr-i —, 221, 861, 866, 867, 874, 1066; — -bûs, 407; —e lerze gelmek, 86; — harekete gelmek, 214; — -i hizy ü helâk, 122; — lerzeye gelmek, 207; ehl-i — ü âsmân, 879; — ü âsmân lerzân olmak, 215

Zemplien (Zemlin), 850n

Zemun (Zimony), 59, 356; — Hisârı, 200; — kurbı, 200; — Sahrâsı, 166, 184, 198, 243, 337

zen (ayrıca bkz. zenân, nisâ, nisvân,), 863, 898; — -dostluk fenni, 954

zenân (ayrıca bkz. zen, nisâ, nisvân), istîlâ-i —, 954; tegallüb-i — ü cevârî, 978

zencebîl, hamîre-i —, 225

Zencere ⟨Şehrizor kal'alarından⟩, 689

zencîr, 35, 39, 125, 228, 494, 872; altun —, 38, 170, 190, 228, 325, 543, 790; beste-i —, 68; der- —, 9, 227, 415, 491, 520, 528, 568, 856, 868, 905, 1076; — -i belâ, 395; —ler, 28, 39, 117, 973; — şeklinde, 1061n

Zencîr Kal'a, 823

zengî, — -i kabîh-sûret, 380

Zengi/Zengibar, cûybâr-ı —, 301; Cûy-ı —, 297, 300, 302; Nehr-i —, 298, 304; — Suyu, 757

Zengibar ⟨Doğu Afrika'da ada⟩, zemîn-i —, 613

ZENİTE ⟨Sennyey István⟩, (Macar vilâyetinin platunosu ve Vaç piskoposu), 669

zephyrus, bkz. zifus ⟨zephyrus⟩

zer, 311, 417, 442, 878; ma'den-i — ü sîm, 924n

zer-beft, 870

Zerd-âbâd Dağı (Mendelcin'den Derteng'e varınca olan dağ), 823

zer-ger, üstâdân-ı —, 442

ZEVCE-İ MUTAHHARA-İ RESÛLÜ'S-SAKALEYN, bkz. Ümmü'l-mü'minîn

ZEYD B. MUHSİN, Mekke Şerîfi tayin edilmesi, 658; tekrar tayini, 725

ZEYD, 461; — ü 'Amr, 608

Zeydiyye, tâ'ife-i —, 679

Zeyl-i Şakā'ik (Emrullâh Mehemmed b. Seyrek Muhyiddîn el-Hüseynî'nin), 178

Zeyl-i Şakā'ik (*Hadâ'iku'l-hakā'ik*), (Nev'î-zâde 'Atâ'î'nin), 752

Zeyl-i Şakā'ik (Kurucu Ahmed el-Hamîdî'nin), 481

Zeyl-i Şakā'ik (Saçlı Emîr-zâde Yılancık 'Abdülkādir Efendi'nin), 11

ZEYNEDDÎN BEY (Delvine Beyi), sağ elini top şikest etmesi, 907

ZEYNEL (Ekrâd beylerinden, Mîr 'Azîz'in oğlu), babasını hapsedip onun yerine geçmesi, 1051

ZEYNEL BEY (Erzel-i Kürd), 281

ZEYNEL BEY, Hakkârî hükûmetinin verilmesi, 765

ZEYNEL BEY (Selânik Beyi), mecrûh olması, 386

ZEYNEL HÂN (Hânlar Hânı), 630, 631, 633, 689, 690; katli, 692; kıssa-i inhizâm-ı —, 690

ZEYNEL HÂN (Safevî Şâhı'nın küçük mîrâhûru), 776

ZEYNEL'ÂBİDÎN ⟨EFENDİ⟩ (Sahn Müderrisi, Âmid, Kütahya, Yenişehir, Filibe, Burusa, Edirne ve İstanbul Kadısı, Anadolu Kazaskeri), Anadolu Kazaskeri, 501; biyografisi, 492

ZEYNEL'ÂBİDÎN EFENDİ (Eyyûb Kazâsı'na mutasarrıf), Hekîmbaşı tayin edilmesi, 795

Zeynelli 'Aşîreti, 762

Zeyniyye, meşâyıh-ı —, 504

ZEYREK AĞA, 164n

Zeyrek Câmi'i (İstanbul'da), 100

ZEYREK-ZÂDE YÛNUS EFENDİ, Nakîbü'l-eşrâf tayin edilmesi, 957

Zeytun (Kayseriyye semtinde karye), 713

zeytun, — ağaçları, 875; — eşcârı, 874

zıll, sâye-i — -ı İlâhî, 880; — -ı zâ'il-ı dünyâ, 682; —u'llâh, 925, 971n

Zıll-ı Yezdân, fermân-ı —, 738, 750, 766, 775

zifus ⟨zephyrus⟩, 886

Zigana, — Deresi, 664

ZİGMOND/JİDMON ⟨Sigismund Báthory⟩, (Erdel Kıralı), 116; — -ı mel'ûn, 146

zihn; hâliyyü'z- —, 925, 989; — -i vekkâd, 179, 1078

ZİHNÎ, Gâzî Girây'ın Çerkes vilâyeti ortasında inşa ettirdiği hisârın tamamlanmasına tarih düşürmesi, 130

zil, —ler, 260

Zile, 580, 580n; — etrâfı, 1046; — kurbı, 1042; — voyvodası, 476

ZİLKOVSKİ ⟨Stanislas Zolkiewski⟩, Leh Kıralı Jidmon ⟨Sigismund III Vasa⟩ 'askerinin serdârı ve vekîli, 498; maktûl olması, 520

zillet, seylâb-ı —, 404

zimmet, 413, 658, 1032, 1033; berâ'et-i —, 247, 296; kabûl-i —, 976, 977n; — -i himmet, 294, 606

zimmî, 356, 531, 759; —ler, 431, 619, 898

Zimony, bkz. Zemun ⟨Zimony⟩

zinâ, veled-i —, 597

Zincirlikuyu, 444; — semti, 783

zirâ', 106, 135, 142, 224, 277, 303, 307, 323, 417, 433, 517, 630, 695, 696, 761, 802, 860, 862, 875; —a almak, 77; kılıc —ı, 232; — -i eynî, 863; — -i mi'mârî, 863

zirâ'at, —den hâlî kalmak, 320

ZİRİN-OĞLU ⟨Zrinski⟩, (Hırvat soylu ailesi), 28, 201, 202, 205, 225, 226, 350, 894, 1053

Ziştovi, 68

Zitvatorok, bkz. Jidva/Zidon ⟨Zitvatorok/Zsitvatorok⟩

ziyâ, 637; ferr ü —, 482; — -güster, 268

Ziyâeddîn (Caf 'Aşîreti'nin kabîlelerinden), 823

ZİYÂEDDÎN HÂN (Bitlîs Hâkimi), 348

ziyâfet, 89, 94, 328, 345, 378, 447, 450, 580, 643, 677, 737, 741, 754, 775, 793, 794, 820, 823, 825, 1061, 1080; 'âlî —, 16, 253, 497, 823; 'azîm —, 764; ba'de'z- —, 449; ma'hûd —, 744; — bahânesiyle cem'iyyetler, 1046; — -i Sultânî, 497; —ler, 206, 243, 345, 413; 'âlî —ler, 43n, 714; 'azîm —ler, 146; — tedârükü, 594; — yarağın, 157

ziyân, 213, 460, 489, 499, 1017

ziyâret, 293, 352, 353, 433, 440, 450, 456, 459, 483, 501, 507, 548, 599, 621, 636, 637, 641, 741, 784, 809, 988; hacc u —, 164n, 165, 358, 440, 572; —gâh/lar, 819, 819n; — -gâh-ı 'âlem, 446; — -gâh-ı ehl-i derûn, 573; — -i kubûr-ı evliyâ, 440

Zohab Ovası (Kasr-ı Şîrîn kurbında), 822

Zombor, bkz. Sonbor ⟨Zombor⟩

ZOR PAŞA, bkz. Murtezâ Paşa, Zor —

zorba, 247, 719; —başı/lar, 248, 251, 411, 620, 719, 721, 730, 747; nev-zuhûr —başılar, 719; — eşkıyâsı, 248, 250; —lar, 240, 241, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 581, 603, 628, 631, 638, 648, 680, 687, 689, 693, 715, 717, 718, 720, 721, 728, 730, 756, 766, 830; 'atîk —lar, 719; defterli —lar, 253; ihtiyâr —lar, 644; —lar tuğyânı, 250; —lar zemânı, 1007; —lık nâmı, 420; —lık töhmeti, 747; — nâmı, 381, 724; — odabaşılar, 231, 577, 600

ZRINSKI, bkz. Zirin-oğlu ⟨Zrinski⟩

Zsitvatorok, bkz. Jidva/Zidon ⟨Zitvatorok/Zsitvatorok⟩

zuhr/zuhur, 674; ba'de'z- —, 70, 640; evvel —, 347; salât-ı —, 450, 935; salâti'z- —, 463; vakt-i —, 109, 113, 463, 533, 750, 810, 831, 907, 915, 935; —a dek, 430; —a karîb, 263, 759, 803; — -ı cum'a, 99; — vakti, 731

ZUHÛRÎ (Kara Çelebi-zâde Mehemmed Efendi'nin mahlası), bkz. Kara Çelebi-zâde Mehemmed Efendi

zulm, 171, 172, 265, 275, 278, 293, 352, 380, 413, 414, 420, 599, 671, 679, 681, 684, 708, 722, 730, 748, 753, 786, 824, 836, 837, 841, 978, 993, 1023, 1038, 1044, 1045; bâb-ı —, 255; ehl-i —, 130; envâ'-i —, 387, 408; erbâb-ı —, 500; hadden efzûn —, 1026; küllî —, 279; pençe-i —, 279, 280; vâfir —, 977;

—en, 469, 843; — ile yapılan gemimin hâli, 1038; — töhmeti, 797

zulmet, 363, 438; — -i şüm, 537

Żurawno, bkz. İzvança (Żurawno)

zurefâ, 377, 512, 674, 801; zebân-zed-i —, 236; — -i tarîk, 751

ZURNAZEN YANKO, 902

zübâb, tanîn-i —, 309; gözüne — mesâbesinde görünmek, 212

ZÜBDE BEY (Sipâhîliği hâlinde Etmekçi-zâde Ahmed Paşa'nın arkadaşlarından), 425

Zübdetü'l-eş'âr (Kāf-zâde Fâ'izî 'Abdülhayy Efendi'nin eseri), 572

Zübdetü't-tevârîh (Mustafa Sâfî'nin), 399n, 400n, 405n, 408n, 416n

züğürd, — âdem, 426; — beylerbeyiler, 426

zühal, 613

Zühre, — sâ'ati, 987

ZÜLFEKÂR (Kırım Hânı Mehemmed Girây Mîrâhûru), 649

ZÜLFEKÂR AĞA (Sadrazam Sâlih Paşa'nın birâderi), musâdere olunması, 957; Hind Pâdişâhı'na elçi olarak gönderilmesi, 1061

ZÜLFEKÂR BEY (Serhadd beylerinden), 31, 33

ZÜLFEKÂR HÂN (Erdebîl Hâkimi, Sâlâr-ı revâfiz), 270, 279, 280, 297; — alayı, 347

ZÜLFEKÂR KETHUDÂ/AĞA/PAŞA, Murtezâ Paşa Kethudâsı, 769, Revân'da iken Safevîler tarafından esir alınması, 770; serbest bırakılması, 824; Safed Sancağı'ndan ma'zûl, 839; Kıbrıs Eyâleti'nin verilmesi, 840; katli, 839-840

ZÜLFEKÂR PAŞA, Deli —, Mar'aş Beylerbeyi, 386; Karaman Beylerbeyi, 398, 402, 406, 408, 410, 419, 420, 422, 423; Muslı Çâvuş'u öldürmesi, 423-424

ZÜLFEKÂR PAŞA-OĞLU MEHEMMED BEY (Karaman Beylerbeyi Deli Zülfekār Paşa'nın oğlu), Muslı Çâvuş'un öldürülmesinden sonra İç-il mansıbının kendisine verilmesi, 425

Zümer (*Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre), 244n

zümürrüd, 1061n; — kabzalı hancer, 1061

ZÜ'N-NÛREYN ⟨Hz. 'Osmân⟩, la'n-ı —, 517

zürriyyet, — -i Pâdişâh, 833

Zvornik, bkz. İzvornik ⟨Zvornik⟩

Kâtib Çelebi

FEZLEKE

[Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]

II

XVII. asrın kıymetli şahsiyetlerinden biridir Kâtib Çelebi. Bilhassa *Keşfü'z-zunûn, Süllemü'l-vusûl, Cihânnümâ* gibi elden hiç düşmeyecek nitelikte şâheserleri ile günümüzde uluslararası çapta şöhrete sahiptir.

Elinizdeki eser, Kâtib Çelebi'nin hayatının son yıllarında telif etmiş olduğu Türkçe Osmanlı tarihidir. Savaşlar, barışlar, isyanlar, tayin ve aziller merkezli olmak üzere 1591-1655 yılları arasındaki Osmanlı tarihini tafsilatlı bir şekilde ihtiva etmektedir.

Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'nun belirttiği üzere, tamamen orijinal bir kaynaktan çok "ciddi bir derleme"dir *Fezleke*. Yazarın yararlandığı kaynakların isimlerini açıkça bildirmesi, kaynakları arasında mukayeseye girişerek hangi rivayetin daha muteber tutulması gerektiği konusunda okuyucusunu bilgilendirmesi, bazı kritik mevzularda ise tenkitte bulunması *Fezleke*'yi ayrıcalıklı kılan özellikler arasında zikredilmelidir. Bir tarihçi olarak Kâtib Çelebi'nin metodunun üstünlüğü, eserde yer alan, tıpkı modern bir çalışmadaki dipnotlara benzetebileceğimiz kenar notlarında açıkça görülmektedir.

Fezleke'nin 1869-1870 yıllarında yapılmış baskısının çok sayıda hata ve eksiklerle dolu olduğu tarih araştırıcıları tarafından öteden beri bilinen bir gerçekti. Sıhhatli bir *Fezleke* metni kullanmak isteyen araştırıcılar, doğal olarak eserin Âtıf Efendi Kütüphanesi, nr. 1914'teki müellif hattı müsvedde nüshasına yönelmekteydiler. Ancak ekseriyetle gözden kaçmış olan bir başka gerçeklik, söz konusu bu müsvedde nüshaya da tamamen güvenle yaklaşılamayacağıdır. Nüshanın bazı yerlerinin, son üçte birlik kısmının ise tamamının, Kâtib Çelebi'ye ait olmayan bir el yazısı ile kaleme alınmış olması, *Fezleke*'nin diğer nüshalarına kıyasla bu kısımların çok sayıda eksik, fark ve hata içeriyor bulunması düşündürücüdür. Âtıf Efendi Kütüphanesi, nr. 1914'teki müellif hattı müsvedde nüshanın, şimdiye kadar zannolunanın aksine, bütünüyle orijinal bir *Fezleke* metni ihtiva etmediği anlaşılmaktadır.

Bu neşirde, mevcut *Fezleke* nüshaları arasında, müellife ait bir mukaddime içeriyor olması ile diğerlerinden ayrılan Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3153'teki bir nüsha daha esas alınmış, her iki nüsha birbiriyle mukayese edilerek mümkün mertebe orijinal bir *Fezleke* metni tesis edilmeye çalışılmıştır. İlim dünyasına hayırlı ve faydalı olması temennisiyle...

ÇAMLICA

